UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Sōkratus Scholastiku Kai Ermeiu Sozomenu Ekklēsiastikē Istoria

Socrates <Scholasticus>

Mogvntiae, 1677

urn:nbn:de:hbz:466:1-14233

Visual Library

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

HVI. 22. Th. 1358a.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

SOCRATIS SCHOLASTICI ET HERMIÆ SOZOMENI HISTORIA ECCLESIASTICA

GRÆCE ET LATINE.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Ex Legatina Celsmi Principis Ferdinn: Epi Paderbor: et Monastor: Ao 1683

SOCRATIS SCHOLASTICI ET HERMIÆ SOZOMENI HISTORIA ECCLESIASTICA.

HENRICUS VALESIUS Græcum textum collatis MSS. Codicibus emendavit, Latinè vertit, & Annotationibus illustravit.

Adjecta est ad calcem Disputatio Archelai Episcopi adversus Manichæum.

Cum Privilegio Sacr. Cæs. Majestatis.

Collegij Societ: IESU Paderb: Bibl. Theodor. Pad.

Juxta Exemplar quod anteà PARISIIS excudebat ANTONIUS VITRE';
Nunc verò
Verbotenus & correctiùs edebant
MOGUNTIÆ,
CHRISTIAN GERLACH & SIMON BECKENSTEIN.
M DC LXXVII.

CHRISTIANISSIMO
FRANCORUM ET NAVARRÆ
REGI
LUDOVICO
A DEO DATO.

ECCLESIASTICARUM rerum Historiam, à Socrate olim ac Sozomeno Græcè conscriptam, nunc vero in Latinum sermonem à me conversam atque observationibus illustratam, utrum Majestati tuæ nuncupare deberem, REX CHRISTIANISSIME, diu multumque dubitavi. Nam cum ab ineunte ætate studiis me humanioribus addixissem, & quietam tranquillamque vitam cum litteris, cunctis semper rebus antepositissem, ineptum mihi videbatur & alienum ab instituto nostro, provecta jam ætate Regiam ambire, & Majestatem tuam tot tantisque districtam negotiis, literario munere interpellare. Sed postquam animadverti, Majestatem tuam hujusmodi munera haudquaquam aspernari, & eruditos homines, non eos solum, qui sub principatu tuo degunt, verum etiam exteros singulari huma-

nitate ac benevolentia complecti, & ad excolenda optimarum artium studia cunctorum animos nuper liberalitate sua excitasse, ingrati animi fore existimavi, si hoc opus tuo principatu cœptum atque elaboratum, alteri potius consecrarem quàm tibi. An cum ego tot jam libros in lucem emiserim, tot illustres viros scriptis meis prædicaverim, Reginam etiam externæ gentis peculiari oratione laudaverim, Regem meum rerum gestarum gloria & cunctis belli pacisque artibus excellentem, silentio transmittam: nec omnibus modis elaborem, ut aliquod ingenii mei monumentum in Augustissimo ejus nomine appareat. Huc accedit exemplum Sozomeni nostri, qui cum Ecclesiasticam Historiam à principatu Constantini Maximi ad sua usque tempora novem libris contexuisset, eam Theodosio Juniori nuncupandam putavit. Quem secutus longo pòst intervallo Nicephorus Callistus, Andronico Palæologo, Byzantino Imperatori, opus suum consecravit. Ac profecto sapientissimè, ut equidem censeo, uterque illorum judicavit, nullum Regibus atque Imperatoribus convenientius offerri posse munus, quàm Historiam rerum Ecclesiasticarum. Quæ enim cognitio utilior magisque necessaria est Principi, quàm earum rerum, quæ ad ipsum quotidie deferuntur. Certe cum religio primum locum obtineat in republica, cumque ex quo tempore Reges atque Imperatores sese Ecclesiæ corpori adjunxerunt, maxima semper fuerit eorum auctoritas in rebus Ecclesiæ administrandis, turpe atque indecorum est illis, negotia in quibus tractandis

assidue versantur, ignorare. Itaque Majores tui, Carolos dico & Ludovicos, qui Francorum regno Romanum Imperium velut appendicem quandam adjunxerunt; omni studio ac diligentia in id incubuerunt, ut Ecclesiasticarum rerum exactissimam sibi notitiam compararent. Quippe intelligebant Principes sapientissimi, rebus Ecclesiæ probè constitutis atque ordinatis, reliqua deinceps ex voto succedere, & pacem Imperii ac tranquillitatem, ex Ecclesiæ pace ac tranquillitate, tanquam ex fonte, promanare. Testantur hoc illorum studium, tum historiæ veteres, tum Leges Capitulares ab iisdem editæ ac promulgatæ: ejusmodi decreta in quibus primo semper loco de rebus Ecclesiasticis sanxerunt, quibus nihil ad disciplinam Ecclesiasticam sanciri possit utilius. Idem etiam testantur libri illi à Carolo Magno conscripti, quos vulgo Carolinos vocant. Non igitur sine causa, Christianorum antiquitates Christianissimo Principi, Ecclesiasticam historiam tibi inter Ecclesiæ filios primogenito, dedicandam esse existimavi. In qua, quid & quantum juris sit Principi in rebus Ecclesiasticis, Majestas tua liquidò perspiciet; & quemadmodum ex Imperatoribus Romanis, ii quidem, qui Ecclesiam sævis persecutionibus infestarunt, adversa semper fortuna usi, funesto tandem exitu interierint; ii vero, qui Ecclesiam augere atque ornare omnibus modis studuerunt, qui sacerdotibus honorem, Clericis privilegia immunitatemq; tribuerunt omnia semper læta ac prospera experti sint, & de hostibus ac tyrannis maximas victorias reportarint.

Quorum tu pietatem cum à primis regni tui rudimentis imitatus sis, jure merito eadem te felicitas in cunctis expeditionibus perpetuo comitatur. Possem hoc loco in laudes tuas liberius excurrere, idque exemplo eorum Scriptorum quos supra nominavi. Nam Majestatis tuæ res gestæ, longè profectò uberiorem ad dicendum materiam mihi suppeditant, quàm aut res Theodosii Junioris Sozomeno, aut res Andronici Nicephoro olim suppeditarunt. Sed quoniam de rebus Ecclesiasticis primùm instituta est oratio, quarum historiam Majestati tuæ oblaturus accessi, malo me intra hos fines continere, quos mihi ipse initio præscripsi, & ex laudibus tuis eas solùm attingere, quæ ad Ecclesiam & ad religionem pertinent. Nihil igitur dicam de eximia humanitate tua, qua cunctos adeuntes excipere soles: nihil de admirabili prudentia, qua & civilia & bellica negotia administras: nihil de justitia, quam in omnibus factis dictisque religiosissimè servas: nihil de incredibili vigore ingenii tui: nihil de prolixa in litteras munificentia, quarum te patronum jam pridem declarasti. Prætermittam tot bellicas expeditiones tuas, expugnationes urbium atque oppidorum, exercitus hostium cæsos, trophęa in Belgio, in Germania, & in media erecta Pannoniâ. Taceo Turcos primo adventu copiarum tuarum fusos & fugatos, & amnem cadaveribus oppletum. Nihil dicam de novissima expeditione tua in Belgium, qua plures urbes unius æstatis spatio cepisti, quam toto superiore bello à Divæ memoriæ Ludovico Parente tuo fuerant expugnatæ. Mitto Comita-

tum

tum Burgundiæ, medio hyemis algore raptum potiùs quàm captum. Illam verò pacem quam nuper Aquisgrani, cum Rege Hiſpano pepigiſti, tacitus præterire nullo modo poſſum. Qua in componenda, quanta eſſet æquitas ac moderatio animi tui, perſpicuè declaraſti. Non enim amplificandi regni cupiditas te à recto juſtitiæ tramite abduxit. Non militum tuorum robur ac multitudo, non Ducum præſtantia, non magnitudo bellici apparatus, non hoſtium Provinciæ militaribus copiis nudatæ, animum tuum ſollicitarunt. Sed tuo contentus, nihil ulterius concupiviſti. Equidem hanc pacem omnibus victoriis ac triumphis tuis longe anteponendam puto. Nam & urbes Belgii maximas ac munitiſſimas ditioni tuæ adjunxit, & nomini tuo immortalem gloriam comparavit. Quid enim glorioſius, quam in ſumma felicitate ſemetipſum vincere; & ſupra trophæa ſtantem, victoriæ ſuæ modum imponere. Cepit ex hac pace non mediocrem fructum religio, cujus in renovando fœdere præcipuam rationem habendam eſſe duxiſti. Quæ cum ægre admodum cerneret, duos potentiſſimos orbis Chriſtiani Principes inter ſe collidi, & mutuis cladibus ſeſe atterere jam paratos; idque eo tempore, quo ipſa ab hoſtibus Chriſtiani nominis terrâ marique impugnaretur; nunc firmato inter eosdem principes pacis fœdere lætatur, & reſumptâ fiduciâ, triumphum ſibi de impiis illis Deoque inviſis pollicetur. Sed & Eccleſia Gallicana pacem ſibi haud dubia ſpe jam ſpondet. Quæ cum plures jam per annos graviſſimis diſſenſionibus concuſſa fuerit atque

turbata, nunc interventu pacificæ Majestatis tuæ, ad pristinam concordiam & tranquillitatem revocari se posse confidit. Denique litteræ nostræ, hujus pacis causa, incredibili gaudio gestiunt atque exultant. Quæ cum tibi jampridem plurimum debeant ob regalem erga ipsas munificentiam tuam, nunc se vitam ipsam hoc nomine tibi debere ingenuè profitentur. Sunt enim alumnæ pacis, & comites quietis atque otii. Itaque omnes eruditi ac probi, præcipue vero ii, in quos hujus belli tempestas incubuerat, ut hæc pax diuturna ac perpetua sit, ardentissimis votis Deum deprecantur. Ex quorum numero ego, hos Ecclesiasticæ historiæ libros à me expositos atque emendatos, Majestati tuæ libens dico atque offero. Quos quidem tanquam obsides devotissimi obsequii mei, gratique animi certissimos testes, ut benigno vultu suscipias, Majestatem tuam etjam atque etiam rogo,

S. M. T. Dicatissimus

HENRICUS VALESIUS.

AD

STVDIOSOS LECTORES

PRÆFATIO.

POst Eusebium Cæsarienſem, quem parentem Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ meritò appellare poſſumus, multi pia æmulatione ſuccenſi, idem argumentum tractare inſtituerunt. Sed præ cæteris omnibus Socrates & Sozomenus ac Theodoritus, totius antiquitatis judicio celebrati ſunt; qui ab iis temporibus exorſi, in quibus Euſebius ſcribendi finem fecerat, ad Theodoſii Junioris tempora opus ſuum perduxerunt. Et initio quidem tres iſtos Scriptores ſimul junctos in lucem proferre decreveram, ut quemadmodum unum idemque argumentum litteris proſecuti ſunt, ſic etiam uno eodemque volumine comprehenſi legerentur. Sed quoniam nimis prolixum hoc facto futurum erat volumen, idcirco editionem Theodoriti aliud in tempus differre ſum coactus. Cui Evagrii Epiphanienſis hiſtoriam cum excerptis Philoſtorgii ac Theodori lectoris adjungam: ut totum corpus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, noſtro labore expoſitum atque explicatum, ſtudioſi poſthac poſſint pervolvere. Interim vero habes in hoc corpore, Lector, Socratem ac Sozomenum ſimul junctos, in quorum editione quid præſtiterim, paucis accipe.

Ante annos octo, cum Euſebii Cæsarienſis hiſtoriam juſſu atque auſpiciis Illuſtriſſimorum Antiſtitum Cleri Gallicani in lucem ederem, tria præcipue in illa editione præſtare ſtudui. Primum enim manuſcriptis optimæ notæ Codicibus undique conquiſitis, ea quæ in prioribus editionibus corrupta & interpolata fuerant, emendavi atque diſtinxi. Deinde cum ſuperiores Interpretes, ſeu ſcriptorum exemplarium penuria, ſeu ob aliam quamlibet cauſam multis in locis lapſi eſſent, ne illorum interpretatio Lectores in errorem induceret, novam ipſe interpretationem elaboravi, qua Studioſos inpoſterum contentos fore confido. Poſtremo annotationes ſubjeci, quibus tum emendationum mearum rationem redderem, tum obſcuriora quæque ac difficiliora loca exponerem atque illuſtrarem. Atque hæc editio benigne ab omnibus excepta, verſatur nunc in manibus eruditorum. Quod igitur in hiſtoria Cæsarienſis Euſebii tunc opitulante Deo perfeci, idem nunc in hiſtoria Socratis atque Sozomeni, juſſu atque auſpiciis eorundem quos dixi Antiſtitum, perficere conatus. Nam ut priore loco dicam de Socrate, qui prior ad ſcribendum ſe contulit, ejus hiſto-

riam emendavi ope atque auxilio trium MSS. Codicum, Sfortiani scilicet, Florentini & Allatiani. Sfortianus Codex optimus ac vetustissimus, servatur nunc in Bibliotheca Vaticana. Hunc jampridem in gratiam Illustrissimi viri Caroli Monchalli Archiepiscopi Tolosani, cum editione Genevensi contulerat Lucas Holstenius, vir doctissimus: & varias lectiones una cum emendationibus Philostorgii ex MS. Codice Scoriacensi decerptis, ad eundem Antistitem miserat, cum Clerus Gallicanus veteris historiæ Ecclesiasticæ novam editionem procurandi munus ei mandasset, ut scribit idem Holstenius in epistola ad Petrum Possinum Societatis Jesu Theologum. Postea vero, cum rogatu ipsius Archiepiscopi Tolosani, qui ob nimias occupationes huic editioni vacare se non posse intelligebat, Clerus Gallicanus eam provinciam mihi injunxisset, variantes lectiones supradicti Codicis Sfortiani ad marginem editionis Genevensis adscripta sua ipsius manu, misit ad me idem Holstenius, una cum emendationibus illis Philostorgii: plura insuper missurus, si vita ipsi longior concessa fuisset. Etenim paulo ante obitum dissertationes aliquot ad me misit de locis quibusdam Concilii Nicæni & Concilii Chalcedonensis, deque Synesii Episcopatu. Quæ quidem dissertationes, si Deus juverit, in tertio historiæ Ecclesiasticæ Tomo edentur à nobis, ne respublica litteraria Doctissimi viri lucubrationibus diutius fraudetur. Sequitur Codex Florentinus, ante annos circiter quingentos descriptus, qui nunc servatur Florentiæ in Bibliotheca S. Laurentii. Hujus indicium atque usum debeo Emerico Bigotio, sagacissimo Bibliothecarum veterum indagatori: cujus diligentia factum est, ut hîc sedentes atq; otiosi, multarum ac disjunctissimarum Bibliothecarum opibus thesaurisque frueremur. Ejus enim rogatu Michael Erminius, Patricius Florentinus, Codicem illum contulit cum editione Genevensi, & varias ejusdem lectiones ad me transmisit. Quo quidem nomine utrique plurimum me debere profiteor. Tertius est Codex Leonis Allatii, viri undecunque doctissimi, & de antiquitate Ecclesiastica optimè meriti. Hic Codex continet historiam Ecclesiasticam Theodori lectoris, duobus libris comprehensam: quam Theodorus lector ex tribus Ecclesiasticarum rerum Scriptoribus, Socrate scil. Sozomeno ac Theodorito collegerat, eodem plane modo, quo Cassiodorus Senator Tripartitam historiam composuit. Verum tripartita hæc Theodori lectoris historia, res tantum principatu Constantini & Constantii in Ecclesia gestas complectitur: sive quod Theodorus lector non progressus erat ulterius, sive quod reliqui ejus operis libri vetustatis negligentia perierunt. Ex hoc igitur Codice variantes lectiones in duobus prioribus Socratis libris Leo Allatius jam pridem excerpserat, & ad Illustrissimum Antistitem Carolum Monchallum transmiserat, manu sua descriptas. Quas ego postea nactus sum beneficio Illustrissimi viri Dionysii Talæi, in suprema Parisiorum Curia Generalis Advocati Regis Christianissimi. Præter hos tres Codices manuscriptos, usus sum Regio Codice, eoque non admodum vetere, quem unum Robertus Stephanus typis suis expressit. Quò minus mirandum est, si vulgatæ hactenus Socratis editiones adeo vitiosæ sunt, cum ex unico exemplari, eoque admodum recente, omnes descriptæ sint. Porro hunc Codicem ex Regia Bibliotheca depromptum, humaniter mihi communicavit Illustriss-

simus ac Reverendissimus Antistes Nicolaus Colbertus, Lucionensis Episcopus, vir eximia præditus doctrina & virtute ac dignitate. De cujus laudibus plura dicerem hoc loco, nisi me id maxime cupientem, singularis ejus modestia cohiberet. Atque hæc sunt auxilia Scriptorum codicum, quibus fultus ad hanc Socratis editionem me accinxi.

In historia vero Sozomeni corrigenda, pauciores mihi Codices adfuerunt. Nam præter exemplar Bibliothecæ Regiæ, quod Robertus Stephanus in editione sua expressit, & præter Codicem illum Leonis Allatii, cujus suprà mentionem feci, qui in quatuor duntaxat prioribus Sozomeni libris & in principio libri quinti nobis adjumento fuit, unicum habui codicem Fuketianum. Hic liber primum quidem fuerat Caroli Monchalli, Archiepiscopi Tolosani, viri Ecclesiasticæ historiæ studiosissimi. Postea vero in Fuketianam Bibliothecam translatus, ab amplissimo viro Nicolao Fuketio mihi commodatus est. Quam ob causam in Annotationibus meis Fuketianum eum codicem appellavi. Tandem verò, affecta jam editione nostra, codex iste unà cum reliquis MSS. exemplaribus Bibliothecæ Fuketianæ, transiit in jus ac dominium illustrissimi viri, & tum suis, tum patris meritis spectatissimi, Caroli Mauricii Tellerii, Abbatis S. Benigni, qui nunc Coadjutor est in Archiepiscopatu Remensi. Est quidem hic Codex non admodum vetustus: optimæ tamen notæ, & ex optimo exemplari descriptus. Tituli capitum, qui in Codice Regio & in editione Roberti Stephani præfixi sunt historiæ Sozomeni, in hoc Codice non habentur. Nulla item capitum distinctio est in singulis libris. Ex quo præstantiam ac vetustatem ejus Codicis licet deprehendere; Indices enim illi seu tituli capitum, à Nicephoro Callisto, vel potius ab aliquo recentiore compositi sunt, inepte prorsus aut barbarè; Adeò ut mihi accuratius intuenti, cujusvis potius quàm Nicephori esse videantur. Porro ne quem sua laude defraudem, variantes lectiones in historia Sozomeni ac Theodoriti, ex supradicto Codice Allatiano, id est, ex historia Tripartita Theodori Lectoris excerptas, debeo Samueli Tennulio, viro doctissimo meiq; amantissimo, qui nunc Noviomagi litteras magna cum laude profitetur. Hic enim dum Romæ esset, eas manu sua descripsit ex Codice Leonis Allatii, viri nunquam satis laudati: qui meo rogatu meaque causa, varias illas lectiones eidem Tennulio describendas concesserat. Horum igitur exemplarium subsidio, tam in Socrate, quam in Sozomeno, innumerabilia loca, quæ antea corruptissima legebantur, emendavi, lacunas plurimas supplevi, distinctiones restitui: novam denique interpretationem adjeci. De qua nunc pauca dicam.

Quæ de Musculi & Christophorsoni interpretationibus olim dixi in præfatione ad Illustrissimos Ecclesiæ Gallicanæ Antistites, quæ editioni Eusebii nostri præfixa est, ea inpræsentiarum nihil attinet commemorare. Id unum addam; Si post illos, quos dixi, interpretes, historia Cæsarienſis Eusebii novo interprete opus habuit, multo magis necessariam fuisse novam interpretationem historiæ Socratis atque Sozomeni. Horum enim historia, longe mendosior ad nos pervenit, quàm illa Cæsarienſis Eusebii. Idque ex editione Roberti Stephani prudens Lector facile deprehendet. Quippe Robertus Stephanus, in Eusebii quidem editione plures MSS. Codices adhibuit, ex Bibliotheca Regia depromptos; in excudendis autem So-

cratis ac Sozomeni historiarum libris, unicum singulorum habuit Codicem. Itaque ad calcem editionis suæ, in Eusebii quidem libris varias lectiones ex vetustissimis, ut ipse dicit, exemplaribus desumptas notavit. In Socratis autem ac Sozomeni historia nullas apposuit variantes lectiones, propterea quod unicum utriusque Scriptoris exemplar nactus fuerat. Et Eusebii quidem exemplaria, quibus usus est Stephanus, optima erant ac vetustissima, ut ipse testatur. Uterque autem codex, tam Socratis, quam Sozomeni, quem Robertus Stephanus in editione sua expressit, recentissimus est, ut ipsi vidimus, mendisque refertus quamplurimis. Proinde mirum non est, viros doctos in his Socratis ac Sozomeni libris interpretandis sæpius hallucinatos fuisse, cum tam vitiosa ac mutila exemplaria præ oculis haberent, & MSS. Codicum auxilio destituerentur. Nam Musculus quidem solam Roberti Stephani editionem viderat. Christophorsonus vero, Eusebii quidem ac Theodoriti MSS. Codices aliquot inspexit. Socratis vero ac Sozomeni nulla MSS. habuit exemplaria, ut in annotationibus meis non semel observavi. Varias duntaxat lectiones, & doctorum hominum conjecturas, ad marginem editionis Roberti Stephani annotatas viderat: cujusmodi codices quamplurimi in manus nostras venerunt. Verum lectiones illæ nullius fere sunt ponderis atque auctoritatis, cum nullam habeant adscriptam notam antiqui exemplaris, ex quo descriptæ sunt. Ego vero cum optimos ac vetustissimos Codices tam Socratis, quam Sozomeni nactus sim, eosque non sine summo labore, cum vulgatis editionibus contulerim, faciliore deinceps ac planiore via ad eorum interpretationem accessi. Nostra igitur hæc editio omnibus, tam Græce doctis, quam iis, qui Græca nesciunt, ex æquo, ut spero, satisfaciet. Nam & Græce docti, Socratem ac Sozomenum nostra opera emendatos ac perpurgatos legent: & qui Græca minus callent, eosdem Latina interpretatione à nobis donatos facilius intellecturi sunt.

Sequuntur annotationes: in quibus, perinde ac in notationibus Eusebianis, duo perficere tentavi. Primum, ut emendationum mearum rationem redderem, & variantes lectiones ex MSS. Codicibus depromptas, Lectoris judicio proponerem. Deinde, ut obscuriora quæque ac difficiliora loca, quæ legentis ingenium morari posse videbantur, pro modulo meo illustrarem. Nec ignoro multos esse delicatos ac fastidiosos homines, qui exquisitas duntaxat observationes & communes, quos vocant locos, ad pompam & ostentationem compositos, sibi exhiberi velint: illam vero annotationum partem, quæ emendationes ac varias lectiones continet, levem prorsus ac despiciendam existiment. Quibus ego id responsum velim: etsi emendationes illæ, ac variæ lectiones, quas Græci διπλογραφίας vocant, insuaves plerumque ac molestæ sint legentibus, utiles tamen eas esse inprimis, ac prorsus necessarias, in his præsertim scriptoribus, quorum libri minus emendati ad nos pervenerunt. Hujusmodi autem esse Socratis ac Sozomeni libros, jam superius admonui. Et observationes quidem, majorem speciem præferunt eruditionis: emendatio vero, plus ingenii ac judicii requirere mihi videtur. Neque enim cujusvis est, de vera ac germana veterum Scriptorum lectione ferre sententiam: sed ejus, qui & multiplici doctrina instructus sit, & in hac judicandi arte diu multumque exer-

citatus. Porro annotationibus tres à me subjuncti sunt libri observationum Ecclesiasticarum, quæ ad Socratis ac Sozomeni historiam illustrandam pertinent. Nam cum animadverterem, in rebus Athanasii Alexandrini & Pauli Constantinopolitani referendis, multos & maximos errores admissos esse à Socrate atque Sozomeno, & ab iis, qui illos postmodum secuti sunt; eam historiæ partem quantâ fieri potuit curâ ac diligentiâ duobus prioribus libris illustrare studui. In quibus multa reperient Studiosi à me observata, quæ aliorum diligentiam fugerant. Tertius autem liber, qui explicationem continet sexti canonis Concilii Nicæni, idcirco à me hîc subjectus est, quod in eo Canone agitur de jure ac potestate Patriarcharum, quorum à Socrate nostro mentio fit in libro sexto ac septimo. Cujus quidem rei ideo Lectores admonendos putavi, ne quis existimaret, me cujusquam reprehendendi causâ librum hunc reliquis attexuisse. Non enim profecto id mihi consilium fuit. Sed primò quidem, veritatis indagandæ studio canonem illum exponere aggressus sum: deinde vero, ut Scriptori meo lucem aliquam adferrem, eum libellum annotationibus meis subjeci. In quo si à viro docto atque amico dissentio, id modeste, nec sine honorifica ejus appellatione feci. Corollarii loco addita est Disputatio Archelai Mesopotamiæ Episcopi adversus Manichæum, cujus mentio fit à Socrate in libro primo. Ejusdem operis meminit Epiphanius in hæresi Manichæorum, & Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, cujus hæc sunt verba. *Archelaus Episcopus Mesopotamiæ, librum disputationis suæ, quam habuit adversùs Manichæum exeuntem de Perside, Syro sermone composuit, qui translatus in Græcum habetur à multis. Claruit sub Imp. Probo.* Hoc egregium antiquitatis Ecclesiasticæ monumentum, in Italiæ Bibliothecis hactenus delituerat. Tandem vero Emerici Bigotii viri Clarissimi studio ac diligentia è tenebris erutum, in lucem prodit. Sed dolendum est, quod exemplar illud ex quo hæc descripta sunt, mendis refertum innumeris, & imperfectum insuper ac mutilum, ad nos pervenit. Desiderari enim videtur disputatio ipsa Archelai, quam habuit adversus Manichæum in Marcelli domo, coram quatuor judicibus à Marcello electis. Nisi forte dicamus, disputationem Archelai contineri in epistola ad Diodorum presbyterum, in qua Archelaus disputationem illam, quam adversus Manichæum habuerat, integram refert, ut colligitur ex fine illius epistolæ.

Atque hæc sunt de quibus in principio hujus operis Lectores admonendos esse existimavi, ut quid in hac nostra editione præcipuum esset, nec in superioribus hujus Historiæ editionibus inveniretur, primo statim intuitu possent cognoscere. Restat nunc, ut de Socrate ac Sozomeno pauca dicam: qui & quales fuerint, quod genus vitæ sectati, quam religionem professi fuerint, & uter eorum prior historiam conscripserit.

DE VITA ET SCRIPTIS SOCRATIS ATQUE SOZOMENI.

SOCRATES igitur noſter, ab hoc enim ordiemur, patriam habuit Conſtantinopolim. Ipſe certe in libro quinto hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, cap. 24. ſe in ea urbe natum atque educatum fuiſſe teſtatur, & ob eam cauſam res illas præcipue commemoraſſe, quæ in ea civitate acciderant. Grammaticæ artis præceptis inſtitutus eſt admodũ adoleſcens, ab Helladio & Ammonio Grammaticis, qui tunc forte Alexandriâ profugi, Conſtantinopolim ſe receperant. Cauſam vero cur Grammatici illi Alexandriâ migraverint, ſi quis ſcire deſiderat, eam inveniet relatam à Socrate in lib. 5. cap. 16. Nam cum templa Gentilium deſtructa eſſent Alexandriæ, cura ac ſtudio Theophili urbis illius Epiſcopi, Helladius & Ammonius Grammatici, quorum alter Jovis, alter Simii ſacerdos erat Alexandriæ, contumeliam hanc Deorum ſuorum ægre ferentes, relicta urbe Alexandria Conſtantinopolim profecti, domicilium ſuum illic collocarunt. Porro Gentilium templa Alexandriæ deſtructa ſunt Timaſio & Promoto Conſulibus, ut ſcribit Marcellinus in Chronico, qui annus erat undecimus Imperatoris Theodoſii. Ex quo apparet, Socratem noſtrum circa exordia principatus Theodoſii in lucem editum fuiſſe. Quippe pueri anno ætatis circiter decimo tradi ſolebant Grammaticis erudiendi. Poſt hæc Socrates Rhetoricam didicit ſub Troilo Sophiſta, qui per id tempus ſumma cum laude eloquentiam docebat Conſtantinopoli. Id quidem diſerte non dicit Socrates noſter. Verum ex ejus verbis attentus ac diligens lector iſtud, quod dixi, facile colliget. Toties enim, tamque honorifice ejus mentionem facit, ut magiſtro Minervam ſolvere videatur. Nam & patriam ejus nominat, Siden Pamphyliæ. Ejusque diſcipulos commemorat haud paucos, Euſebium ſcilicet Scholaſticum, & Silvanum atque Ablabium Epiſcopos. Denique in libro ſeptimo Anthemium Præfectum Prætorio, qui Theodoſio Juniore adhuc puero rempublicam adminiſtrabat, Troili Sophiſtæ conſiliis præcipue uſum eſſe ſcribit. Ubi etiam illum hoc exornat elogio. ὃς μὴ τὸ ἴσης αὐτῷ φιλοσοφίας (ſic enim ſcribendum eſt, ut in appendice annotationum monui) καὶ τὸ τῶν πολιτικῶν φρόνημα τῷ Ἀνθεμίῳ ἐφάμιλλος ὢν. Id eſt: *qui præter philoſophiam, quæ in ipſo inerat, civilium quoque rerum prudentiâ par Anthemio eſſe videbatur.* His rationibus adductus, Socratem noſtrum in Rhetorica Troilo magiſtro uſum fuiſſe exiſtimavi. Verum de hac re unusquisque pro arbitrio ſuo ſtatuet. Sciendum porro eſt, Veteres non raptim ac properanter, ſicut nunc fieri ſolet, ſed longo admodum tempore, Eloquentiæ operam dediſſe. Certe Gregorius Nazianzenus in carmine de vita ſua teſtatur, ſe anno ætatis triceſimo Athenis diſceſſiſſe, cum in ea urbe Oratoriæ artis præcepta didiciſſet. Poſt hæc Socrates relictâ Troili ſcholâ ad forum ſe contulit, & cauſas actitavit Conſtantinopoli. Unde cognomentum adeptus eſt Scholaſtici. Sic enim Advocati eo tempore dicebantur, ut jampridem ab aliis obſervatum eſt: non quod in ſcholas relati eſſent: ſed quia juvenes ex Rhetorum ſcholis profecti, artem hanc profitebantur. Tandem vero abjectâ cauſidicinâ, ad ſcribendam

Eccle-

Ecclesiasticam historiam animum suum applicuit. Qua in re, & judicio & diligentia usus est singulari. Ac judicium quidem, declarant observationes ac sententiæ passim in libris ejus intextæ: quibus, meo quidem judicio, nihil est illustrius. Diligentiam vero, cum alia multa testantur, tum illud inprimis, quod temporum notam, id est Consulatus & Olympiadas sæpenumero apponit, præsertim ubi res quasdam majoris momenti commemorat. Neque verò historiam suam negligenter ac supine conscripsit, quemadmodum Rufinus Aquileiensis, qui duos libros historiæ Ecclesiasticæ, quos Eusebii Cæsarienſis libris attexuit, memoriter mihi videtur composuisse. Longè aliter Socrates noster, qui conquisitis undique optimis monumentis, id est, epistolis Antistitum, actis synodalibus, & libris Ecclesiasticorum Scriptorum, ex eorum fide historiam suam elucubravit. Cumque in prima editione operis sui, Rufinum secutus, Synodum Tyri & relegationem Athanasii in Gallias, principatu Constantii Augusti retulisset, lectis postea Athanasii libris errorem suum animadvertit. Quare necesse habuit, novam editionem historiæ suæ instituere, in quâ tum erratum illud, quod dixi, emendavit; tum alia quædam adjecit, quæ in priore editione desiderabantur, ut ipse testatur in principio libri secundi. Ex quo apparet, quanti à nobis facienda sit hæc Socratis historia, cui scriptor ipse ultimam manum adhibuit. In scribenda autem historia usus est Socrates stylo simplici atque abjecto, idque de industria; quo ab omnibus facilius intelligi posset, ut ipse testatur in exordio libri primi ac tertii. Illud enim sublime & ornatum dicendi genus, panegyricis potius orationibus, quàm rerum Ecclesiasticarum historiæ convenire existimavit. Porro historiam suam nuncupavit Theodoro cuidam, quem in principio libri secundi, sacrum Dei hominem appellat, perinde ac Eusebius noster Paulinum Episcopum Tyri compellat in exordio libri decimi. Quisnam autem sit hic Theodorus, mihi quidem incompertum est. Neque enim Theodorum Mopsuestiæ Episcopum esse crediderim, cum Socrates historiam suam conscripserit post obitum Theodori Mopsuesteni. Sed jam tempus est, ut de ejus secta ac religione, sicut initio polliciti sumus, inquiramus.

Baronius quidem in Annalibus, & Philippus Labbæus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, Socratem nostrum sectâ Novatianum fuisse affirmant. Idem etiam ante illos censuit Nicephorus in procœmio historiæ Ecclesiasticæ, his verbis; ὁ τὴν προαίρεσιν, ὁ μὲν οὖν γε τῇ προαιρέσει καθαρὸς Σωκράτης. Id est: *& is, qui cognomine quidem* καθαρὸς, *sed animo minus puro fuit, Socrates.* Quod non ita accipiendum est, quasi Socrates καθαρὸς cognominatus sit, sed ut Novatianum illum fuisse significetur. Nam Novatiani sese catharos appellabant, ut docet Canon octavus Concilii Nicæni. Idem Nicephorus in libro 11. capite 14. ita scribit de Socrate. *Hæc sibi renuntiata esse Socrates (qui hoc loco non abhorrere se à Novatianorum institutis palam præ se fert) à sene quodam scribit &c.* Cur autem Novatianus à plerisque habitus sit Socrates noster, causæ nec paucæ sunt, nec leves. Primum enim seriem Episcoporum Novatianorum, qui Constantinopoli Ecclesiam illorum rexére jam indè à Constantini temporibus, diligenter commemorat, notatis etiam Consulibus, quibus singuli ex hac

luce migrarunt. Deinde unumquemque eorum summis effert laudibus, præcipue Agerium ac Sisinium, Chrysanthum ac Paulum. Cujus etiam precibus miraculum quoddam perpetratum esse scribit Constantinopoli. Deniq; cuncta, quæ ad sectam Novatianorum pertinent, tanta cura ac diligentia persequitur, ut huic sectæ addictus fuisse videatur. Verum si quis hæc accuratius examinare voluerit, nihil in his reperiet, quod Socratem nostrum Novatianum fuisse convincat. Nam & Arianorum Episcopos, qui Constantinopoli Ecclesiam illorum administrarunt, pari diligentia enumerat: nec tamen idcirco Arianus fuisse dicitur. Cuncta etiam, quæ Arianis & Eunomianis ac Macedonianis contigerunt Constantinopoli, non minore studio retulit, quam quæ Novatianis contigerunt. Cujus quidem rei ipse rationem reddit in lib. quinto cap. 24. ubi scribit id sibi propositum fuisse, ut ea potissimum commemoraret, quæ Constantinopoli acciderant, tum quod ipse in ea urbe degeret, in qua & natus fuerat & educatus: tum quòd res in ea civitate gestæ, illustriores essent & memoria hominum digniores. Quod si quis objiciat, Arianorum Episcopos non perinde laudari à Socrate ac Novatianorum, facilis est responsio. Quippe Arianorum Episcopi, qui tum Constantinopoli degebant, longe inferiores fuére Episcopis Novatianorum. Horum enim Ecclesia per illa tempora multis ac præstantissimis Sacerdotibus abundavit. Idque Sozomenus etiam suo testimonio confirmat, qui elogia eorum refert, Socratis nostri elogiis simillima. Quocirca aut Sozomenum quoque Novatianum fuisse dicendum est, ut Socrates noster absolvendus ab hac calumnia. Atqui constat Sozomenum non fuisse Novatianum. Nam ut omittam testimonium Theodori lectoris, qui in epistola quam historiæ suæ Tripartitæ præfixit, eum μακαριώτατον appellat, ipse in libro nono interfuisse se scribit processioni publicæ, quæ in honorem quadraginta Martyrum Constantinopoli celebrata est, Proculo Ecclesiam urbis illius administrante. Ex quo manifeste colligitur, Sozomenum Catholicæ communionis hominem fuisse, quippe qui unà cum Catholicis supplicationi publicæ interfuerit. Fateor quidem Socratem nostrum favere plerumque Novatianis: ut cum Novatianum sectæ illius auctorem inter Martyres numerat, cum Novatianos arctissima benevolentia conjunctos fuisse dicit Catholicis, & unà cum illis in Ecclesia Deum orasse: cum Sisinii orationem commendat, quam habuit adversus dictum illud Chrysostomi: etiam si millies pœnitentiam egeris, accede. Verum aliud est, favere Novatianis: aliud Novatianum esse. Potuit quidem Socrates noster favere Novatianis, seu quod necessitudine ac familiaritate iisdem conjunctus esset, seu quod eorum disciplinam atque abstinentiam probaret. Fuit enim, quantum quidem ex ejus libris colligere possumus, paulo severior. Sed Novatianum illum fuisse, ægre admodum mihi persuaserim; præsertim cum ex aliquot locis, quæ in ejus historia occurrunt, contrarium mihi videar deprehendisse. Primum enim in libro 2. cap. 38. τὲς τῆς ἐκκλησίας non semel appellat Catholicos; eosque opponit Novatianis. Novatianos ergo extra Ecclesiam fuisse agnoscit, quod profecto nunquam faceret, si Novatiani sectam amplexus fuisset; Sed & in libro sexto, capite 20. & 23. Novatianos inter hæreticos nominat, cum Arianis scilicet Macedonianis

& Eunomianis. Denique ex capite 19. ejusdem libri apertè colligitur, Socratem Novatianum non fuisse. Primo enim Ecclesiam perpetuo appellat simpliciter & absolute, Ecclesiam Catholicorum: opponens eam Ecclesiis aliarum sectarum, de quibus agit in sequentibus Capitibus, Arianorum scilicet, Novatianorum & Eunomianorum. Deinde consilium illud Nectarii, qui pœnitentiarium presbyterum sustulit, non obscurè reprehendit. Ait enim hoc facto datam esse licentiam peccantibus, cum nemo esset, qui peccantes coargueret. Quæ quidem sententia proficisci non potest ab homine Novatiano, cum Novatiani, nec pœnitentiam nec presbyterum pœnitentiarium unquam admiserint, ut ibidem testatur Socrates. Accedit testimonium Theodori lectoris, qui in epistola quam historiæ Ecclesiasticæ præfixit, Socratem & Sozomenum ac Theodoritum ἄνδρας θεοφιλεῖς appellat, id est viros pios Deoque acceptos. Porro Theodorus lector in eadem urbe & iisdem ferè temporibus vixit, quibus Socrates, Anastasio scilicet imperium administrante. Denique Petrus Halloixius in notis ad vitam beati Irenæi pag 664. idem nobiscum sentit. Disputans enim adversus Baronium, qui ad annum Christi 159. ita scripserat: *Hæc Socrates Novatianus, cum Judæis ipse quoque celebrans Pascha decima quarta luna &c.* hæc ait. *Et quod Socrates dicitur Novatianus, dupliciter capi potest. Uno, quòd faverit interdum Novatianis: quod etiam scribit Bellarminus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis ad annum Domini 440. tam de illo, quam de Sozomeno. Altero, quod fuerit hæreseos Novatianorum. In citato quidem capite nec se esse ostendit, ne favere. Nam & illos vituperat, & dissensiones ac vitia detegit: ut non amicus, sed hostis videatur, aut neutrum potius, sed veritatis enarrator: quod historici est munus.* Hactenus de Socrate nunc de Sozomeno dicendum est.

Hermias Sozomenus fuit & ipse causidicus Constantinopoli, iisdem temporibus quibus Socrates. Majores habuit non ignobiles, ortos ex Palæstina, ex vico quodam juxta Gazam, qui Bethelia dicitur. Hic vicus olim abundabat incolarum multitudine, & fana habebat pulcherrima ac vetustissima. Sed præ reliquis Pantheon eminebat, colli manu facto impositum, quod velut arx quædam erat Betheliæ, ut scribit Sozomenus in libro 5. historiæ Ecclesiasticæ cap. 15. Ex eo vico ortus avus Hermiæ Sozomeni, ad Christi fidem primùm conversus est ab Hilarione monacho. Nam cum Alaphion ejusdem vici incola à dæmonio vexaretur; & Judæi ac Medici quidam sanare illum aggressi, incantamentis suis nihil profecissent, Hilarion solo Dei nomine invocato dæmonem fugavit. Quo miraculo obstupefactus avus Sozomeni, & Alaphion ipse, cum universa familia Christianam religionem amplexi sunt. Et avus quidem Sozomeni in exponendis sacris voluminibus excelluit, cum esset eleganti ingenio, & intelligentia valeret. Erat præterea disciplinis mediocriter eruditus. Itaque Christianis Gazam & Ascalonem ac finitima loca incolentibus, carus admodum fuit, utpote utilis ac necessarius religioni, & qui sacrorum voluminum nodos facile dissolveret. Alaphionis autem posteri, sanctitate vitæ & erga pauperes humanitate, ac reliquis virtutibus præ cæteris inclaruerunt: pri-

mique omnium Eccleſias & monaſteria illic condiderunt, ut teſtatur Sozomenus in loco jam citato. Ubi etiam addit exiſta Alaphionis familia viros quosdam ſanctos ad ſuam usque ætatem perveniſſe, quibuscum ipſe admodum adoleſcens verſatus ſit, & de quibus infrà locuturum ſe eſſe pollicetur. Intelligit autem proculdubio Salamanem, Fuſconem, Malchionem & Criſpionem fratres, de quibus loquitur in libro 6. cap. 32. Ait enim hos fratres in monaſtica diſciplina ab Hilarione inſtitutos, Valentis principatu in Palæſtinæ monaſteriis enituiſſe: habitaſſe autem juxta Betheleam, qui vicus eſt in agro Gazæorum. Erant enim nobili apud illos genere orti. Eorundem meminit in lib 8. cap. 14. ubi Criſpionem ait fuiſſe Archidiaconum Epiphanii. Apparet igitur fratres iſtos, quos dixi, ex Alaphionis familia oriundos fuiſſe. Fuit autem Alaphio propinquitate junctus cum avo Sozomeni. Idque ex eo conjicio, quod avus Sozomeni cum univerſa domo ſua ad fidem Chriſti converſus eſſe dicitur ob admirandam Alaphionis curationem, quem Hilarion ſolo omnipotentis Dei nomine invocato ſanaverat. Deinde ex eo, quod ſcribit Sozomenus, ſe admodum adoleſcentem cum grandevis monachis, qui erant ex genere Alaphionis illius, familiariter eſſe verſatum. Poſtremo, ex eo, quod Sozomenus ab iſtis Alaphionis vel filiis vel nepotibus, nomen accepit. Dicebatur enim Salamanes Hermias Sozomenus, quemadmodum teſtatur Photius in Bibliotheca, ex nomine Salamanis illius, quem Fuſconis, Malchionis & Criſpionis fratrem fuiſſe ſuperius obſervavi. Quare emendandus eſt error Nicephori & aliorum, qui Sozomenum Salaminii cognomen habuiſſe exiſtimant, propterea quod ex oppido Cypri Salamine originem duceret. Atqui non Cyprium, ſed Palæſtinum fuiſſe Sozomenum, ſupra ex ipſius Sozomeni teſtimonio demonſtravi. Non enim ſolum avus illius Palæſtinus fuit, ut ſuperius dictum eſt, verum etiam Sozomenus ipſe educatus eſt in Palæſtina, in gremio ut ita dixerim Monachorum illorum, qui erant ex Alaphionis familia. Qua quidem ex educatione hauſiſſe mihi videtur Sozomenus ardentiſſimum illum amorem monaſticæ vitæ ac diſciplinæ, quem paſſim in hiſtoria ſua præfert. Hinc eſt, quod in libris ſuis haudquaquam contentus fuit referre, quinam patres atque auctores fuiſſent monaſticæ Philoſophiæ: verum etiam ſucceſſores eorum ac diſcipulos ſtudioſe commemoravit, tum qui in Ægypto, & Syria ac Palæſtina, tum qui in Ponto, Armenia atque Oſdroëna hoc vitæ genus excoluiſſent. Hinc eſt, quod in primo hiſtoriæ libro cap. 12. ambitioſum illud elogium monaſticæ philoſophiæ, tanquam in veſtibulo legendum propoſuit. Quippe ingratum ſe fore exiſtimavit, niſi his in quorum contubernio vixerat, & à quibus tam præclara bonæ converſationis exempla acceperat adoleſcens, hoc ſaltem modo gratiam referret. Id enim ipſe indicat in proœmio libri primi. Cæterum non ex hoc ſolum loco, quem dixi, Sozomenum Gazæ educatum eſſe colligitur, ſed etiam ex fine libri octavi, ubi Sozomenus ait, ſe vidiſſe Zenonem Epiſcopum Majumæ. Eſt autem Majuma navale Gazæorum. Qui licet annos natus eſſet propemodum centum, à matutinis tamen ac veſpertinis hymnis nunquam abfuerat, niſi forte morbus ipſum detinuiſſet. Poſt hæc Sozomenus Cauſidicinæ ope-

ram dedit. Et jus quidem civile didicit Beryti, quæ urbs est Phœnices, haud procul distans à patria Sozomeni; in qua celebris erat Jurisprudentiæ schola. Causas autem egit Constantinopoli, quemadmodum ipse testatur in libro 2. cap. 3. Nec tamen valde occupatus fuisse videtur in causis agendis. Etenim eo ipso tempore, quo advocatus erat Constantinopoli, Ecclesiasticam historiam conscripsit, ut ex ipsius verbis licet colligere. Sic enim ait in pag 446. hujus editionis. *Quæ vero acciderint Aquilino, viro qui hodieque mecum unà versatur, & in eodem foro causidicinam exercet, partim ut ab ipso audivi, partim ut ipse conspexi, dicam necessario.* Porro ante hos novem Ecclesiasticæ historiæ libros, scripserat Sozomenus Breviarium rerum Ecclesiasticarum, ab ascensu Christi usque ad exauctorationem Licinii. Quod opus duobus libris comprehensum erat, ut ipse testatur in proœmio libri primi. Verum hi duo libri longinquitate temporis interciderunt. In scribenda autem historia usus est Sozomenus stylo, nec depresso nimis nec turgido, sed qui inter utrumque medius incedit. Qui quidem stylus Ecclesiasticarum rerum Scriptori optime convenit. Et Photius quidem in Bibliotheca, dictionem Sozomeni præfert dictioni Socratis. Cui nos libenter accedimus. Sed quantum dictionis elegantia vincit Sozomenus, tantum Socrates judicio vincit. Nam Socrates quidem tum de viris, tum de rebus ac negotiis Ecclesiasticis optime judicat. Nihil est in illo nisi grave ac serium. Nihil quod tanquam superfluum possis expungere. Contra vero in Sozomeno quædam occurrunt levia ac puerilia. Cujusmodi est in libro primo excessus ille de conditu urbis Hemonæ, & de Argonautis, qui navem Argo humeris suis peraliquot stadia transportarunt. Item descriptio illa Daphnensis suburbani, qui habetur in libro sexto pagina 625. Item observatio illa de pulchritudine corporis, ubi agit de Virgine illa apud quam diu latitavit beatus Athanasius. Denique liber nonus nihil fere aliud continet quàm eventus bellicos, quibus nihil commune est cum historia Ecclesiastica. Sed & dictio ipsa Sozomeni quam Photius dictioni Socratis anteponit, vitiis suis non caret. Observavi enim, periodos à Sozomeno non aliter inter se connecti quam per particulas illas ὃ & τὲ, quibus nihil est molestius. Quod si quis epistolam illam attentius legerit, quâ Sozomenus opus suum Juniori Theodosio nuncupavit, inveniet profecto id, quod dixi, Sozomenum non magnum oratorem fuisse. Superest ut inquiramus, uter illorum prior scripserit, & uter ab altero mutuatus, seu potius furatus sit. Certe cum ambo de iisdem rebus pæne eadem scripserint, ambo ab eodem principio exorsi ad eandem metam decucurrerint, à principatu scilicet Constantini ad 17. Consulatum Theodosii Junioris, prorsus necesse est, ut alter alterius scrinia compilaverit. Quod genus plagii à multis Græcis scriptoribus commissum fuisse testatur Porphyrius, apud Eusebium in libro 10. Præparationis Evangelicæ. Verum uter plagiarius sit, Socratesne an Sozomenus, difficile est dicere, cum ambo iisdem temporibus vixerint, ambo principatu Theodosii Junioris, historiam suam scripserint. Itaque in hujus quæstionis disceptatione, utendum est conjecturâ. Sic Porphyrius in libro supra memorato, cum incertum esset utrum Hyperides ex Demosthene, an

Demosthenes ex Hyperide furatus esset, propterea quod ambo eodem tempore vixissent, conjecturâ utendum esse pronuntiavit. Videamus ergo in quem cadat suspicio furti. Equidem sic existimo, inferiorem plerumque furari à præstantiore, & juniorem à seniore. Atqui Sozomenus meo quidem judicio, longe inferior est Socrate: junior item quàm Socrates, ad historiam scribendam se contulit. Scripsit enim cum adhuc esset Advocatus, uti superius observavi. Professio autem Advocatorum apud Romanos, non perpetua erat sed temporaria. Denique qui alteri addit aliquid, & qui alterum interdum emendat; is posterior videtur scripsisse. Atqui Sozomenus quædam interdum addit Socrati, & in aliquibus locis ab eo dissentit, ut observat Photius, & nos in annotationibus nostris admonuimus. Posterior itaque videtur scripsisse Sozomenus. Atque hæc est opinio pæne omnium recentiorum; qui Socratem ante Sozomenum collocant. Ita Bellarminus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, eumque secuti Miræus, Labbæus & Vossius. Ex antiquis vero Cassiodorus & Photius ac Nicephorus Socratem priore loco nominant. Quanquam Cassiodorus variasse deprehenditur. Nam in præfatione historiæ Tripartitæ, inverso ordine, Theodoritum quidem primum nominat, Sozomenum verò secundo loco recenset, Socratem ultimum refert. Ita quoque eos recenset Theodorus lector in epistola, quam historiæ Tripartitæ præfixit. Hactenus de Sozomeno. Nunc tempus est, ut testimonia veterum de utroque Scriptore audiamus.

VETERUM TESTIMONIA
DE SOCRATE ET SOZOMENO.

Cassiodorus Senator in libro de divinis lectionibus. Cap. 17.

POST historiam vero Eusebii, apud Græcos, Socrates, Sozomenus & Theodoritus sequentia conscripserunt. Quos à viro disertissimo Epiphanio in uno corpore duodecim libris fecimus Deo auxiliante transferri: ne insultet habere se facunda Græcia necessarium, quod vobis judicet esse subtractum.

Idem Cassiodorus in præfatione historiæ Tripartitæ.

Hanc igitur historiam Ecclesiasticam, quæ cunctis Christianis valde necessaria comprobatur, à tribus Græcis auctoribus mirabiliter constat esse conscriptam: uno scilicet Theodorito, venerabili Episcopo, & duobus disertissimis viris, Sozomeno & Socrate. Quos nos per Epiphanium Scholasticum Latino condentes eloquio, necessarium duximus, eorum dicta deflorata in unius styli tractum, Domino juvante, perducere, & de tribus auctoribus unam facere dictionem.

Liberatus Diaconus in Breviario historiæ Nestorianæ. Cap. 2.

Socrates verò in libro Ecclesiasticæ historiæ dirimit Nestorium à Paulo, eorumque differentiam sic ponit. Apparet, inquit, Nestorium ignorasse lectiones Antiquorum. Quapropter, ut dixi, in sermone solo moratus est. Et non solum eum sermonem examini dedit, sed etiam omnino Deum esse, qui natus est, denegavit. Nos autem fatemur, quoniam qui de sancta Virgine natus est, crucifixus est, Dominus est gloriæ, sicut dicit Apostolus: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Porro Nestorius dicit: Noli gloriari Judæ. Non crucifixisti Deum; tanquam ipse Dominus gloriæ, idem non sit Deus. Nam quia purum hominem non dicit Christum, sicut Photinus & Paulus Samosatenus, etiam homiliæ quas fecit, ostendunt. Nusquam enim Dei verbi subsistentiam perimit, sed ubique eum subsistere confitetur, & habere subsistentiam, & non sicut Photinus & Paulus Samosatenus, ejus subsistentiam perimentes. Hæc Socrates de Paulo & Nestorio. Hic Socratis locus descriptus est à Liberato ex libro duodecimo historiæ Tripartitæ. In Græcis enim Codicibus aliter legitur.

Theodorus lector Ecclesiæ Constantinopolitanæ, in Epistola quam præfixit historiæ Ecclesiastica.

Ἐυσεβίῳ δ' θαυμασιωτάτῳ τῷ ἐπικλήσῃ τῷ φιλοκτίστῳ καὶ μητρόπολιν τῷ συλλογῷ τῶν ἀνέκαθεν τὰς τοιαύτας ἐκκλησιαστικὰς ὑφηγησάμενον λογίων ἀνδρῶν συγγραφέων, ὁ μόνον λέγω τῶν καθ' ἑαυτὸν χειραγωγησάντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πάρ' ἑβραίοις, καὶ τοῦδε τοῦ ἰσοστίχου σύνταξιν ποιησαμένῳ ἄρχει τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς φιλοχρίστου καὶ ὡς ἀληθῶς ὑπὸ θεοῦ χειραγωγηθείσης βασιλείας κωνσταντίνου δ' πανευφήμου καὶ

μακαριώτατε ὧδε καλαλύσαι, ἐπὶ τοιοῦτον τῆ ὑποθέσει σχῆμα μὴ πολλῆς τῆ ἀκριβείας, ὥστε τῶν ἐπιλειφθέντων ἡ γραφὴ μαρτυρήσῃ, τῷ Σωκράτει πεποιήκεσαν θεοφιλεῖς ὁμοῦ καὶ λογιώτατοι ἄνδρες. λεγωδὴ θεοδώρῃ ὁ τῆς ὁσίας μνήμης, ῥώμῃ ἐπίσκοπος κύρει, σωζομένῳ, καὶ Σωκράτης· τῶν ἐπιλοίπων χρόνων ποιούμενοί τε πραγματείαν, οὐχ ἅμφω τὸν τοιοῦτον ὁμίλου θέμενοι, ἀλλ' ἰδίᾳ ἕκας φιλοσοφήσας, καὶ οὗ λόγος ἀναγράψας. *Id eſt:*

Poſt admirandum Euſebium cognomento Pamphilum, qui plurimum ſtudii poſuit in colligendis libris doctiſſimorum virorum, qui res Eccleſiaſticas conſcripſerant, non ſolum apud Chriſtianos, verum etiam apud Judæos: & qui hiſtoriam ſuam perduxit ad annum viceſimum piiſſimi & revera à Deo ordinati principatus, laudatiſſimi ac beatiſſimi Imp. Conſtantini: idem argumentum tractare aggreſſi viri Deo chari, pari cura ac diligentia, ſicut ipſorum libri fidem facient, ſequentium temporum hiſtoriam conſcripſerunt: Theodoritus ſcilicet beatæ recordationis, Epiſcopus Cyri, & Sozomenus ac Socrates. In ſcribenda autem hiſtoria non eandem viam omnes tenuerunt: ſed ſinguli peculiari modo ratiocinati ſunt, & res geſtas ſcriptis prodiderunt.

Theodorus lector in eadem Epiſtola.

Ἄρξομαι δὲ τῆς ὑποθέσεως ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ μακαρίου Σωζομένου. *Id eſt:*

Ordiar autem ab hiſtoria beati Sozomeni.

Evagrius Scholaſticus in libro primo hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Cap. 1.

Εὐσεβίῳ γε δὴ τῷ Παμφίλου, Σωζομένῳ τε καὶ Θεοδωρήτῳ, καὶ Σωκράτει, ἄριστα πάντων πεπόνηται ἥτε εἰς ἡμᾶς ἄφιξις τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ἥτε εἰς οὐρανὸς ἀνάβασις, ὅσα τε τοῖς θεσπεσίοις ἀποστόλοις, ἅτε καὶ τοῖς ἄλλοις μάρτυσι διαπρέψαντα κατώρθωται, ἢ εἴ τι καὶ ἄλλο ἀξιόλογον ἡμῖν, ἢ καὶ τὴν ἀλλως ἔχον πέπρακται, μέχρι τινὸς τῆς θεοδοσίου βασιλείας. *Id eſt:*

Euſebius inquam Pamphili, & Sozomenus, ac Theodoritus & Socrates, benigniſſimi Servatoris noſtri adventum in terras, ejusdemque adſcenſum in cœlum; tum ea, quæ à divinis Apoſtolis & à fortiſſimis Martyribus pro fide certantibus præclare ſunt geſta: quidquid præterea aut laude, aut vituperatione dignum actum eſt à noſtris, usque ad principatum Theodoſii, omnium optime ac diligentiſſime ſcriptis prodiderunt.

Gregorius Magnus in Epiſtola 31. libri 6.

In hiſtoria autem Sozomeni, de quodam Eudoxio, qui Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopatum arripuiſſe dicitur, aliqua narrantur. Sed ipſam quoque hiſtoriam ſedes Apoſtolica ſuſcipere recuſat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopſueſtiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus ſui magnum Doctorem Eccleſiæ fuiſſe perhibet.

Hæc Theodori Mopſueſteni laudatio hodie in hiſtoria Sozomeni non exſtat: ſed habetur in libro quinto hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Theodoriti, capite 39. Aut igitur dicendum eſt Gregorium Magnum memoriæ vitio lapſum fuiſſe, qui id quod à Theodorito dictum eſt, Sozomeno tribuerit. Qua in ſententia fuit Melchior Canus in libro 2. Locorum Theologicorum. Aut certe cum Baronio in annotationibus ad Martyrologium Romanum, dicendum

cendum est maximam partem libri noni Hermiæ Sozomeni hodie desiderari, historiam scilicet annorum circiter 18. à Consulatu Agricolæ & Eustathii, usque ad Consulatum 17. Theodosii Augusti: & in iis capitibus, quæ vetustatis incuria perierunt, Sozomenum de Theodoro Mopsuesteno ea scripsisse, quæ referuntur à Gregorio Magno. Verum hæc Baronii responsio, licet Miræo & Vossio aliisque placuerit, mihi tamen haudquaquam satisfacit. Quis enim credat, Gregorii Magni ætate integriores fuisse Sozomeni codices quàm nunc sunt. Nam Cassiodori ætate, qui Gregorium Magnum antecessit, nihilo auctiores erant Sozomeni codices iis, quos nunc habemus: idque ex historia Tripartita ejusdem Cassiodori facile est cognoscere.

Synodus septima, in actione prima.

Κωνσαντῖνος ὁ εὐλαβέστατος διάκονος καὶ νοτάριος ἀνέγνω ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας σωκράτους. Φωτεινός ὁτέ σιρμίου χωρεπίσκοπος, μαθητὴς μὲν μαρκέλλου τοῦ ἀγκύρας, καὶ αὐτὸς ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν κύριον ἔλεγεν ὡς ὁ μάρκελλος. καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς ἀνέγνω ἐκ τῆς αὐτῆς ἱστορίας. οἱ ἐν τῇ σαρδικῇ ἐρήμῳ αὐτῶν κατεδικήσαν. ὅρον τῆς πίστεως τῶν ἐν νικαίᾳ ἐκθέσαν, καὶ τὸ ἀνόμοιον ἐκβάλλουσι, καὶ ἀναθεματίζουσιν· ἀποδιδόασι τοῦ θεοῦ θρόνους παύλῳ τε ἀθανασίῳ, ἔτι γε μὴν καὶ μαρκέλλῳ τῷ ἀγκύρας, ἀπολογουμένῳ τε λέγοντι, ὡς οὐκ ἐνοήθησαν ἅπερ ἐν βίβλοις ἐξέθετο. ἐπειὴ αὐτὸς θεοῦ λέγοντας ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν κύριον ἀποστρέφεται. Quæ leguntur in libro 2. historiæ Ecclesiasticæ Socratis cap. 18. & 20. sed non iisdem verbis.

Constantinus reverendissimus Diaconus & Notarius legit. De Ecclesiastica historia Socratis. Photinus Sirmii quondam Episcopus, discipulus erat Marcelli Ancyrani; & ipse purum hominem dicebat Dominum sicut & Marcellus. Rursus idem legit de Ecclesiastica historia Socratis. Qui autem Sardicæ convenerant, primum quidem hos eò quòd judicium subterfugissent damnarunt. Et definitionem fidei Nicænæ confirmantes, dissimilitudinem respuunt & anathematizant. Reddiderunt autem sedes suas Paulo & Athanasio, nec non & Marcello Ancyræ, rationem reddenti ac dicenti, quod non fuerint intellecta, quæ in libris suis exposuerat, præsertim cum ipse eos, qui dicebant Dominum purum hominem, aversaretur.

In eadem Synodo septima paulo post, hæc leguntur.

Στέφανος ὁ εὐλαβέστατος μοναχὸς καὶ βιβλιοφύλαξ ἀνέγνω. ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ῥουφίνου. τοῦτον μὲν ἐν τῷ ἐμφυλίῳ διωγμῷ βραχὺ ὄντα πρότερον, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρελθὼν μακεδόνιος ηὔξησεν. ἀκάκιος δὲ καὶ παλρόφιλος μάξιμον τῶν ἱεροσολύμων ἐξεώσαντες, κύριλλον ἀντεκαλέσησαν. *Id est:*

Stephanus reverendissimus monachus & librorum custos legit. De Ecclesiastica historia Rufini. Hanc quidem intestinam persecutionem, cum levis esset, primum in Episcopatum transiliens Macedonius crescere fecit. Acacius autem & Patrophilus Maximum Hierosolymitanum expellentes, Cyrillum pro eo constituerunt. Hæc leguntur apud Socratem in libro 2. historiæ cap. 27. & 38. Quare in Græco textu pro voce ῥουφίνου scribendum est σωκράτους.

Photius in Bibliotheca, cap. 28.

Ἀνεγνώσθη Σωκράτους ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἐφεξῆς ἔσα τῷ Εὐσεβίῳ· ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας, καὶ κάτεισιν ἕως τῆς τοῦ νέου Θεοδοσίου βασιλείας· ὁ δὲ συγγραφεὺς ἅμα καὶ Ἀμμωνίῳ καὶ Ἑλλαδίῳ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι γραμματικοῖς φοιτῶν, ἔτι παῖς ὢν τὰ τῆς γραμματικῆς ἐδιδάσκετο, Ἑλληνισταῖς ἔσι καὶ διὰ τάσιν ἐκπεσοῦσι τῆς πατρίδος, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβουσιν· ἐπέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ρμ΄. ἡ δὲ πᾶσα ἱστορία ἐν τόμοις αὐτῇ συντέθειται ἑπτά: ἡ δὲ φράσις οὐδὲν ἔχει ἀξιόλογον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δόγμασιν οὐλίαν ἔσιν ἀκριβής. *Id est:*

Lecta est Socratis Ecclesiastica historia, Eusebium proxime excipiens: ducens quidem initium à Constantini Imperio, & ad Theodosii Junioris tempora progrediens. Scriptor hic Ammonium & Helladium Alexandrinos Grammaticos, qui Gentiles erant, & ob seditionem patria expulsi, Constantinopoli degebant; in Grammatica Præceptores habuit adhuc puer. Continet vero hoc opus res gestas centum & quadraginta annorum, omnisque adeo historia septem est libris comprehensa. Stylus illi non admodum splendidus: sed nec in dogmatibus valde accuratus est.

Idem cap. 30.

Ἀνεγνώσθη Σαλαμάνου Ἑρμείου Σωζομένου Σχολαστικοῦ, ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐν λόγοις θ΄. προσφωνεῖται δὲ τῷ ἱστορίαν πρὸς Θεοδόσιον τὸν νέον. ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπατείας Κρίσπου καὶ τοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου καὶ κάτεισι μέχρι τῆς τοῦ νέου Θεοδοσίου βασιλείας. ἔστι δὲ δίκαιος ἐν λόγοις ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἔσι δὲ Σωκράτους ἐν τῇ φράσει βελτίων. διαφωνεῖ δὲ αὐτῷ καὶ ἔν τισιν ἱστορίαις. *Id est:*

Lecta est Salamanis Hermiæ Sozomeni Ecclesiastica historia libris novem comprehensa, quam auctor nuncupat Theodosio Juniori. Incipit autem à Consulatu Crispi ejusque fratris Constantini, & progreditur usque ad principatum Theodosii Junioris. Hic Constantinopoli causas egit: estque Socrate in scribendo præstantior: à quo etiam in quibusdam narrationibus dissentit.

Nicephorus Callistus in libro primo historiæ Ecclesiasticæ, Cap 1.

Ἑρμείας μὲν τοι Σωζόμενος, ὁ καὶ Σαλαμίνιος, καὶ ὁ τῶν κυρεσῶν προεδρεύσας σοφὸς Θεοδώρητος, τῇ τρίτῃ συνόδῳ πρὸς μάχην ἰών· ἔτι δὲ καὶ ὁ θεομισὴς Φιλοστόργιος· πρὸς δὲ τούτῳ προσηγορίαν, ἐμοὶ μὲν δοκεῖ τῶν προαιρέσιν καθαρὸς Σωκράτης, τὸ πέρας ἐκείνῳ λαχὼν τῶν ἰδίων πεποιημένοι πραγματειῶν, ἄχρι δὴ καὶ τῶν χρόνων Θεοδοσίου τοῦ νέου τὴν ἱστορίαν καθείλκυσαν, ὑπόθεσιν μίαν οὐκ οἶδ' ὅπως ἅπαντες προεσπάμενοι. *Id est:*

Porro Hermias Sozomenus, qui & Salaminius dicitur, & doctissimus Theodoritus Episcopus Cyri, qui tertiam Synodum impugnavit: Item Deo invisus Philostorgius, & qui cognomento quidem καθαρὸς, sed animo minus puro fuit Socrates, à fine Eusebii Cæsarienſis exorti, usque ad tempora Theodosii Junioris historiam suam perduxerunt, cum omnes nescio, quo pacto idem sibi argumentum proposuissent.

Idem in libro II. cap. 14.

Hæc sibi renuntiata esse Socrates, qui hoc loco non abhorrere se à Nova-

tianorum institutis palam præ se fert, à sene quodam scribit, qui se presbyteri filium fuisse dicebat, qui Synodo illi interfuisset.

In libro 4. Juris Græco-Romani, cap. de translationibus Episcoporum.

Ὁ Σωζομένου ἑρμείας γεγράφῃ, ὅτι ἐπὶ κωνσταντίου μελέτιος ἐπίσκοπος σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας μετετέθη εἰς ἀντιόχειαν. *Id est:*

Hermias Sozomeni filius scribit, regnante Constantio Meletium à Sebastia Armeniæ translatum esse Antiochiam.

Cedrenus in Chronico, pag. 275.

Ὁ δὲ Σωζόμενος φησὶν, ὅτι ἠξιώθη θείας ἐμφανείας ἤξιῶτο.

Sozomenus vero ait, eam Divina visione dignatam fuisse. Loquitur de Pulcheria Augusta.

CENSURA & FACULTAS
Ordinarii Moguntini.

Socratis & Sozomeni historiam Ecclesiasticam Græco-Latinam juxta emendationem Henrici Valesii *Parisiis Anno M DC LXVIII. editam, in hac metropoli novis typis imprimi, & per Archidiœcesin divendi publicam hisce facimus potestatem. Anno M DC LXXVII. d. 30. Julii.*

A. G. Volusius, Episcopus Diocletiano-
politanus Suffraganeus & librorum
Censor.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

SOCRATIS SCHOLASTICI HISTORIA ECCLESIASTICA.

HENRICO VALESIO, Interprete.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩ ΠΡΩΤΩ ΒΙΒΛΙΩ ΤΗΣ
ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους.

α'. Τὸ τοῦ βιβλίου προοίμιον.
β'. Τίνα τρόπον ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ χερσιανίζειν ἐλήλυθεν.
γ'. Πῶς κωνσταντῖνος τὰ χερσιανῶν αὔξοντος, λικίνιος ὁ συμβασιλεύων αὐτῷ, χερσιανοὺς ἐδίωκεν.
δ'. Ὅτι πολέμου μεταξὺ κωνσταντίνου καὶ λικινίου, διὰ χερσιανοὺς ἐγένετο.
ε'. Περὶ τῆς ἀρείου προὸς ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον φιλονεικίας.
ς'. Ὡς ἐκ τῆς φιλονεικίας ἀρχὴν διαιρέσεως ἡ ἐκκλησία ἔλαβεν· καὶ ὡς ἀλέξανδρος ὁ ἀλεξανδρείας καθεῖλεν ἄρειον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν.
ζ. Ὡς ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος λυπηθεὶς μὲν τῇ ταραχῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ἔπεμψεν ὅσιον τὸν ἱσπανὸν εἰς ἀλεξάνδρειαν, εἰς ὁμόνοιαν προσκαλῶν τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν ἄρειον.
η'. Περὶ τῆς γενομένης συνόδου ἐν νικαίᾳ τῆς βιθυνίας, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖ ἐκτεθείσης πίστεως.
θ'. Ἐπιστολὴ τῆς συνόδου, περὶ ὧν ὥρισεν ἡ σύνοδος· καὶ ὡς καθηρέθη ἄρειος, καὶ οἱ ὁμοφρονοῦντες αὐτῷ.
ι'. Ὅτι καὶ τὸν ναυατιανῶν ἐπίσκοπον ἀκέσιον κεκλῆκε εἰς τὴν σύνοδον ὁ βασιλεύς.
ια'. Περὶ παφνουτίου τοῦ ἐπισκόπου.
ιβ'. Περὶ σπυρίδωνος τοῦ κυπρίων ἐπισκόπου.
ιγ'. Περὶ εὐτυχιανοῦ τοῦ μοναχοῦ.
ιδ'. Ὅτι εὐσέβιος ὁ νικομηδείας, καὶ θέογνις ὁ νικαίας ἐξορισθέντες διὰ τὸ συμφρονῆσαι ἀρείῳ, ὕστερον βιβλίον μετανοίας διαπεμψάμενοι, καὶ συνθέμενοι τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως, τοὺς ἑαυτῶν ἀπέλαβον θρόνους.
ιε'. Ὅτι μετὰ τὴν σύνοδον, ἀλέξανδρος τελευτήσαντος, ἀθανάσιος καθίσαται ἐπίσκοπος.
ις'. Ὡς βασιλεὺς κωνσταντῖνος τὸ πάλαι βυζάντιον αὐξήσας, κωνσταντίνου πόλιν ἐπωνόμασεν.
ιζ. Ὡς ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ ἑλένη, ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σωτῆρος τοῦ χριστοῦ ἀναζητήσασα εὗρε, καὶ ἐκκλησίαν ἀνῳκοδόμησεν.
ιη'. Ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος, τὰ μὲν ἑλλήνων καθῄρει. πολλὰς δὲ ἐκκλησίας ἐν διαφόροις τόποις ἵδρυεν.
ιθ'. Τίνα τρόπον ἐπὶ τῶν χρόνων κωνσταντίνου, τὰ ἐνδότερα ἔθνη τῶν ἰνδῶν ἐχριστάνισαν.
κ'. Τίνα τρόπον ἴβηρες ἐχριστάνισαν.
κά. Περὶ ἀντωνίου τοῦ μοναχοῦ.
κβ'. Περὶ μάνεντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αἱρέσεως τῶν μανιχαίων, καὶ ὅθεν ἔλαβε τὴν ἀρχήν.
κγ'. Ὡς εὐσέβιος ὁ νικομηδείας, καὶ θέογνις ὁ νικαίας ἀναθαρσήσαντες, μετὰ τὴν μετοίκησιν τοῦ ἀθανασίου ἐπεψηφίσαντο τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν, διὰ τὸ σκολιωρήσαι τὸν ἀθανάσιον.
κδ'. Περὶ τῆς γενομένης συνόδου ἐν ἀντιοχείᾳ, ἣ καθεῖλεν εὐσέβιον τὸν ἀντιοχείας ἐπίσκοπον. ἐφ' ᾧ στάσεως γενομένης, μικροῦ ἀνετράπη ἡ πόλις.
κε'. Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ μετὰ τὸ κατασταθῆναι ἀνακληθῆναι ἄρειον.
κς'. Ὡς ἄρειος ἀνακληθεὶς, βιβλίον μετανοίας δοὺς τῷ βασιλεῖ, τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ἀπεκρίνατο.
κζ. Ὡς ἀρείου εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν γνώμη τοῦ βασιλέως καλεσθέντος, καὶ μὴ δεχθέντος ὑπὸ ἀθανασίου, οἱ περὶ εὐσέβιον διαφόρως καὶ ἀθανασίου διαβολὰς πρὸς τὸν βασιλέα ἐποιήσαντο.

κή. Ως διὰ τὰς καληγορείας τὰς κ᾽ ἀθανασίυ, σωόδον ἐπισκόπων ἐν τῇ τύρῳ ὁ βασιλεὺς γρέῳ παρεσκεύασεν.

κθ. Περὶ ἀρσενίυ, καὶ τ᾽ κεκόφθαι εγομβρης ἀπὸ χειρός.

λ. Ως ἀθανασίυ ἐπὶ τῇ καληγορείᾳ ἀθῶς ευρεθέν᾽, οἱ καλήγορει φυγῇ ἐχρήσαντ.

λά. Οἱ τὰς ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ καληγορείᾳ ἀπολογίας ἀθανασίυ μὴ καλα δεξαμβρίων τῶν ἐπισκόπων, ἀθανάσι᾽ πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέβραμβ.

λβ. Οἱ ἀθανασίυ ἀναχωρήσαν᾽, οἱ τ᾽ σωόδ᾽ καθαίρεσιν ἀπὸ ἐψηφίσαντ.

κγ. Οπως ἡ σωόδ᾽ ἀπὸ τ᾽ τύρυ ἐπὶ τὰ ἱερόσολυμα πρᾶγέγονε, κ᾽ τὰ ἐγκαίνια ποιησαμβρὴ τ᾽ νέας ἱερυσαλὴμ, τὰς πρὶ ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντ.

λδ. Οἱ ὁ βασιλεὺς τὴν σωόδον ἐκάλ᾽ πρὸς ἑαυτὸν δι᾽ ἐπιστολῆς, ἵν᾽ ἐπὶ αὐτὸ τὰ κ᾽ ἀθανάσιον ἀκεβῶς ἐξελαθῇ.

λέ. Οἱ τ᾽ σωόδ᾽ μὴ ἐλθύσης πρὸς τὸν βασιλέα, οἱ πρὶ εὐσέβιον διέβαλλον ἀθανάσιον, ὡς ἀπειλήσαν᾽α ἀποστρέφειν τὸν σῖτον τὸν ἐκ τ᾽ ἀλεξανδρείας τῇ κωνσανλίνυ πόλ᾽ χορηγέμβρον. ἐφ᾽ οἷς κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς, εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψε τὸν ἀθανάσιον, κελεύσας τὰς γαλλίας οἰκεῖν.

λς. Περὶ μαρκέλλυ τ᾽ ἀγκύρας, καὶ ἀσερίυ τ᾽ σοφισ᾽.

λζ. Οπως ἄρει᾽ ὑπ᾽ τὸν ἀθανασίυ ἐξορίαν ἐκ τ᾽ ἀλεξανδρείας ὑπὸ τ᾽ βασιλέως μεταπεμφθεὶς, ταραχὰς ἐκίνησεν ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ κωνσανλίνυ πόλεως.

λη. Περὶ τ᾽ θανάτυ ἀρείυ.

λθ. Ως ὁ βασιλεὺς ἀρρωσίᾳ πρειπεσὼν, τέλ᾽ τ᾽ βίυ ἐχρήσαν᾽.

μ. Περὶ τ᾽ κηδείας τ᾽ βασιλέως κωνσανλίνυ.

IN PRIMO LIBRO HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

Socratis ſcholaſtici hæc continentur.

CAP. I. Procœmium totius libri.

II. Qua ratione Imp. Conſtantinus ad religionem Chriſtianam ſe contulit.

III. Quomodo dum Conſtantinus res Chriſtianorum amplificaret, Licinius ejus collega eosdem perſecutus eſt.

IV. Qualiter inter Conſtantinum & Licinium bellum propter Chriſtianos exortum eſt.

V. De Arii adverſùs Alexandrum Epiſcopum contentione.

VI. Quomodo ex contentione ortum eſt in Eccleſia diſſidium, & quomodo Alexander Alexandriæ Epiſcopus Arium ſectatoresque ejus deponit.

VII. Quomodo Imper. Conſtantinus ob Eccleſiarum perturbationem dolore affectus, Hoſium Hiſpanum miſit Alexandriam, Epiſcopum & Arium ad concordiam exhortans.

VIII. De Synodo, quæ habita eſt Nicææ in Bithynia, & de fide, quæ ibi promulgata eſt.

IX. Epiſtola Synodi de iis, quæ ab ipſa conſtituta ſunt: & qualiter Arius, & qui cum ipſo conſenſerant, depoſiti ſunt.

X. Quod Aceſium quoque Novatianorum Epiſcopum ad Synodum vocaverit Imperator.

XI. De Paphnutio Epiſcopo.

XII. De Spyridone Cypriorum Epiſcopo.

XIII. De Eutychiano monacho.

XIV. Quomodo Euſebius Nicomediæ Epiſcopus & Theognis Nicææ, qui in exilium miſſi fuerant, eo, quòd Ario conſenſiſſent, poſtea miſſo pœnitentiæ libello, expoſitioni fidei conſentientes, ſedes ſuas receperunt.

XV. Quomodo Alexandro poſt Synodum Nicænam mortuo, Athanaſius creatus eſt Epiſcopus.

XVI. Quomodo Constantinus Imper. urbem Byzantiorum auxit, & Constantinopolim vocavit.
XVII. Quomodo Imperatoris mater Helena crucem Domini diù perquisitam Hierosolymis reperit, & Ecclesiam construxit.
XVIII. Quomodo Imp. Constantinus gentilium quidem superstitionem delevit; multas autem Ecclesias variis in locis erexit.
XIX. Quomodo Constantini temporibus interiores Indi fidem Christi amplexi sint.
XX. Quomodo Iberi ad Christi fidem conversi sint.
XXI. De Antonio monacho.
XXII. De Mane auctore hæreseos Manichæorum, & unde is originem traxerit.
XXIII. Quomodo Eusebius Nicomediensis & Theognis Nicænus, resumpta fiducia Nicænam fidem subvertere conati sunt, structis Athanasio insidiis.
XXIV. De Synodo Antiochena, in qua depositus est Eustathius Antiochensis Episcopus: propter quem exorta seditio totam ferè urbem delevit.
XXV. De Presbytero, qui operam navavit, ut Arius revocaretur.
XXVI. Quomodo Arius ab exilio revocatus, libello pœnitentiæ principi oblato, Nicænam fidem simulaverit.
XXVII. Quomodo Arium jussu Imperat. Alexandriam reversum Athanasius non admiserit, ac propterea Eusebiani varias ei calumnias apud Imperatorem struxerint.
XXVIII. Quomodo Imp. ob accusationes, quæ contra Athanasium motæ fuerant, Synodum Tyri congregari jussit.
XXIX. De Arsenio, & de manu, quæ illi amputata esse dicebatur.
XXX. Quomodo post primam accusationem cùm Athanasius innocens esset inventus, accusatores fugâ se proripuerint.
XXXI. Quomodo Athanasius ad Imp. confugerit, cùm Episcopi defensionem ipsius in secunda accusatione non admisissent.
XXXII. Quomodo Athanasius, cùm discessisset, Synodali sententiâ depositus est.
XXXIII. Quomodo Synodus relictâ Tyro venit Hierosolymam: atque illic celebratis encæniis novæ Hierusalem, Arium in communionem recepit.
XXXIV. Quòd Imp. Synodum ad se per literas evocavit, ut Athanasii causa coram se diligentiùs spectaretur.
XXXV. Quod cùm Synodus ad Imperat. non venisset, Eusebiani Athanasium criminati sunt, quasi minatus esset aversurum se annonam, quæ ab urbe Alexandria præbebatur Constantinopoli. Qua re commotus Imp. Athanasium in Gallias relegavit.
XXXVI. De Marcello Ancyræ Episcopo, & Asterio sophista.
XXXVII. Quomodo post exilium Athanasii Arius ab Imp. CP. evocatus, turbas excitavit adversus Alexandrum CP. Episcopum.
XXXVIII. De morte Arii.
XXXIX. Quomodo Imp. in morbum delapsus finem vivendi fecit.
XL. De sepultura Imp. Constantini.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Τόμος α'.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER PRIMVS.

Κεφ. Α'.

Τὸ τῆ βιβλίῳ προοίμιον.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ ὁ Παμφίλῳ ἐν ὅλοις δέκα βιβλίοις τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἱστορίαν ἐνθέμενος, καὶ ἔπαυσεν εἰς οὓς χρόνους τῆ βασιλέως κωνσταντίνου, ἐν οἷς καὶ ὁ λόγος τῆ διοκλητιανῆ χειρὶ χειρίστων ῥύμῃ διωγμὸς ἀπέπαυσατ. Γράφων δὲ ὁ αὐτὸς εἰς τὸν βίον κωνσταντίνου, τῷ κατ' ἄρειον μερικῶς μνήμῃ ἐπεποίηται, τῷ ἐπαίνων τῆ βασιλέως, καὶ τῆ πανηγυρικῆς ὑψηγορίας τῷ λόγων μᾶλλον, ὡς ἐν ἐγκωμίῳ φερνίσας, ἢ ὡς τῆ ἀκριβῶς ἀφηγήσασθαι τὰ ῥήματα. Ἡμεῖς δὲ ὑποθέμενοι συγγράψαι τὰ ἐξ ἐκείνου μέχρι τῆ τῆδε τῆς ἐκκλησίας ῥήματα, τῆ ἱστορήσεως ἀρχὴν ἐξ ὧν ἐκεῖνος ἀπέλιπε, ποιησόμεθα. ἀφράσεως οὐκ ἀφροντίζοντες, ἀλλ' ὅσα ἢ ἐγγράφως εὕρομεν, ἢ παρὰ τῷ ἱστορησάντων ἠκούσαμεν διηγημάτων. καὶ ἐπισπᾶσθαι τοῖς τὸ προκείμενον συλλαμβάνειν ἡμῖν μνημονεῦσαι, τίνα τρόπον ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ χειρίζειν ἐλήλυθε, μικρὰ περὶ τούτου ὡς οἷόν τε μνημονεύσωμεν, ἐνθένδε πόθεν τῷ ἀρχῷ ποιησάμενοι.

Caput Primum.

Proœmium totius libri.

A EUSEBIUS Pamphili res in Ecclesia gestas decem libris complexus, principatu Constantini Augusti historiam suam terminavit: quo tempore persecutio Diocletiani adversus Christianos finem accepit. Idem in libris, quos de vita Imperatoris Constantini conscripsit ea, quæ ad Arium pertinent, obiter tantum perstrinxit: quippe cui, ut in encomiis fieri B solet, Imperatoris laudes & panegyricam orationem contexere magis curæ esset, quàm res gestas accurate commemorare. Nos verò quibus propositum est ea, quæ ab illis temporibus ad nostram usq; ætatem in Ecclesia gesta sunt, scriptis mandare, ab iis rebus, quas ille intactas reliquit, operis nostri sumemus exordium. Ac de inani quidem verborum pompa parum solliciti, quæcunq; aut literarum monumentis prodita reperimus, aut ab iis, qui rebus ipsis interC fuerant auditu accepimus, singillatim exponemus. Et quoniam ad institutum nostrum plurimùm confert, nosse qua ratione Imp. Constantinus ad Christianam religionem transiverit, ea de re pro virili parte pauca dicam.

Κεφ. Β'.

Τίνα τρόπον ὁ Βασιλεὺς κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ χειρίζειν ἐλήλυθεν.

ΗΝίκα Διοκλητιανὸς, καὶ Μαξιμιανὸς ὁ ἐπικληθεὶς Ἡρκούλιος, ἐν σωφρόνῳ

Caput II.

Quâ ratione Imp. Constantinus ad Christianam religionem se contulit.

ORDIAR porrò ab iis temporibus, quib⁹ Diocletianus & Maximianus

cognomento Herculius, Imperio depositò, ex compacto privatam vitam amplexi sunt: Maximianus verò is, qui Galerius cognominatus est, & qui cum iisdem illis imperaverat, in Italiam profectus, duos Cæsares, Maximinum in Oriente, Severum in Italia constituit. In Britannia verò Constantinus creatus est Imperator, in locum patris sui Constantii, qui primo ducentesimæ ac septuagesimæ primæ Olympiadis anno, ante diem octavum Calend. Augusti è vivis excesserat. Romæ deniq; Maxentius Maximiani Herculii filius, tyrannus potius quàm Imperator à Prætorianis militibus levatus est. Qua occasione Herculius, recuperandi imperii cupiditate raptus, Maxentium filium suum conatus est interficere. Sed tum quidem milites, quo minus id perficeret obstitere. Postea verò Tarsi in Cilicia extremum diem obiit. Severus autem Cæsar, à Galerio Maximiano Romam missus ad comprehendendum Maxentium, militum suorum proditione interemptus est. Postremò Galerius Maximianus, totus imperii clavum regens abivit è vita, cùm Licinium priùs Imp. creavisset, veterem amicum & contubernalem suum, qui ex Dacia erat oriundus. Interea Maxentius Romanos gravissimè oppressit, tyrannum se potiùs erga illos quàm Imperatorem gerens. Nam & ingenuorum hominum uxores impudentissimè constuprabat, & plurimos civium indictâ causâ perimebat, aliaq; id genus facinora perpetrabat. Quibus compertis, Imp. Constantinus Romanos jugo tyrannicæ servitutis liberare studuit. Statimq; sollicitè cœpit inquirere, qua ratione tyrannum oppressurus esset. Hujusmodi sollicitudine distractus, perpendebat animo, quemnam sibi Deum ad hoc bellum adjutorem vocaret. Venitq; illi in mentē, Diocletianum quidem, qui gentilium deos impensè coluisset, nullum ex eo fructum percepisse; Constantium verò arpentem suum, qui à Græcorum superstitione alienus fuisset, vitam longe feliciorem traduxisse. Porrò dum in tam ancipiti deliberatione versatur, fortè illi cum militibus iter facienti, admirabilis quædam & quæ omnem dicendi vim superat visio oblata est. Horis enim meridianis, cùm jam dies vergeret in vesperum, lucis columnā instar crucis in cœlo videt, cui inscripta erant hæc verba: *In hoc vince*. Hujusmodi signo statim obstupefactus est Imperator. Nec jam suis

A τὴν βασιλείαν ἀποθέμενοι, τὸν ἰδιωτικὸν ἐπανείλοντο βίον. ὁ μαξιμιανὸς ὁ Ἡρακληθεὶς γαλερίου, ὁ συμβασιλεύσας αὐτοῖς, Ἡρῴδας τ῀ ἰταλίας, δύο καίσαρας, μαξιμῖνον μὲν ἐν τοῖς κ῀ τὴν ἑῴαν, σεβῆρον δ' ἐν τοῖς κ῀ τὴν ἰταλίαν· κ῀ δὴ τὰς βρεττανίας κωνσταντίου ἀνηγορεύθη βασιλεὺς, εἰς τόπον κωνσταντίου τ῀ πατρὸς αὐτοῦ, τελευτήσαντος τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ τ῀ διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης ὀλυμπιάδος, τῇ πρὸ ἑπτὰ εἰκάδι τοῦ ἰουλίου μηνὸς· ἐν ῥώμῃ δὲ ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν τὸν μαξέντιον, B μαξέντιος ὁ υἱὸς μαξιμιανοῦ τοῦ ἑρκουλίου, ἤρθη τύραννος μᾶλλον ἢ βασιλεύς· ἐκ τούτων ὁ ἑρκούλιος εἰς ἐπιθυμίαν πάλιν βασιλείας ἐλθὼν, ἐπεχείρησεν ἀπολέσαι τὸν υἱὸν μαξέντιον· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ποιῆσαι ὑπὸ τῶν πραιτωριανῶν διεκωλύθη. ὕστερον δὲ ἐν ταρσῷ τ῀ κιλικίας ἐτελεύτα τὸν βίον σεβῆρος δὲ ὁ καῖσαρ ὑπὸ τοῦ γαλερίου μαξιμίνου πεμφθεὶς εἰς τὴν ῥώμην ὑπὲρ τοῦ μαξεντίου σύλληψιν, ἀνῃρέθη, τῶν στρατιωτῶν προδεδωκότων αὐτὸν. κ῀ τὰ τελευταῖα πάντα μαξιμιανὸς ὁ γαλέριος πρεσβύτερον τελοῦντα, λικίνιον πρότερον βασιλέα καταστήσας· ὃν ἦν ἐκ παλαιῶν χρόνων συνήθης αὐτῷ κ῀ φίλος, ἀπὸ δακίας ὁρμώμενος. μαξέντιος δὲ κακῶς τοὺς ῥωμαίους ἐπέτριβε, τυραννικῷ μᾶλλον ἢ βασιλικῷ τρόπῳ χρώμενος κατ' αὐτῶν· μοιχεύων αἰδήμονας τὰς τῶν ἐλευθέρων γυναῖκας, κ῀ πολλοὺς ἀναιρῶν, C ποιῶν τὰ τοιαῦτα ἀκόλαστα· τοῦτο γνοὺς ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος, ῥύσασθαι ῥωμαίους τῆς ὑπ' αὐτὸν δουλείας ἐσπούδαζεν. εὐθύς τε φρονίδας ἐτίθετο, τίνα τρόπον καθέλοι τὸν τύραννον· κ῀ ὡς ἦν ἐν τοιαύτῃ φρονίδι, ἐπενόει τίνα θεὸν Ἡρακλῆν πρὸς τὴν μάχην καλέσειε. κ῀ νοῦν ἔλαβεν, ὡς οὐδὲν ὠφελοῦσιν οἱ περὶ διοκλητιανὸν, D περὶ οὓς ἐλήνων θεοὺς διακείμενοι. ἤρισκέν τε ὡς ὁ αὐτὸς πάλαι κωνσταντῖνος ἀποστραφεὶς τὰς ἑλλήνων θρησκείας, εὐδαιμονέστερον τὸν βίον διήγαγεν. ἐν τοιαύτῃ τοίνυν ἀμφισβητήσει τυγχάνοντι, κ῀ πρὸς ἅμα τοῖς στρατιώταις ὁδεύοντι, συνέβη θαυμάσιόν τι κ῀ λόγου κρεῖττον θεάσασθαι. περὶ γὰρ μεσημβρινὰς ἥλιος ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης, εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ σταυρὸν φωτὸς σταυροειδῆ, ἐν ᾧ γράμματα ἦν λέγοντα, ἐν τούτῳ νίκα. τοῦτο φανὲν τὸ σημεῖον, τὸν βασιλέα ἐξέπληξεν· αὐτός τε τοῖς οἰκείοις ⟨σχεδὸν

ἀπιστῶν ὀφθαλμοῖς, ἠρώτα καὶ αὐτοὺς παρόντας, εἰ καὶ αὐτοὶ τῆς αὐτῆς ἀπολάυσιν ὄψεως. τῷ δὲ συμφωνησάντων, ἀνερρώννυτο μὲν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ θείᾳ καὶ θαυμασῇ φαντασίᾳ. νυκτὸς δὲ ἐπιλαβούσης, καθ' ὕπνους ὁρᾷ τὸν χρισὸν λέγοντα αὐτῷ, κατασκευάσαι καὶ τὸν τύπον τοῦ ὀφθέντος σημείου, καὶ τούτῳ καθ' τῶν πολεμίων, ὡς ἑτοίμῳ κεχρῆσθαι προπάλῳ. τούτῳ πειθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει μὲν τὸ σωτηρίδες τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν τοῖς βασιλείοις φυλάττεται. Σὺν προθυμίᾳ δὲ μείζονι πρὸς τὰς παρόξεις ἐχώρει. Συμβαλὼν τε αὖθις περὶ τῆς ῥώμης τὴν καλουμένην μουλβίαν γέφυραν νικᾷ, μαξεντίου εἰς τὸν ποταμὸν ἀποπνιγέντος· ἦν δὲ τοῦτο ἕβδομον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἡνίκα τὴν καθ' μαξεντίου ἤρατο νίκην. μεθ' ταῦτα λικινίου τοῦ συμβασιλεύοντος αὐτῷ, τὴν γαμβρὸν αὐτοῦ τυγχάνοντος ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ κωνσαντίᾳ, καὶ τὴν ἑῴαν διάγοντος, αὐτὸς ἀπολαύσας τῶν κηλικούτων εὐεργεσιῶν τοῦ θεοῦ, χαριστήρια τῷ εὐεργέτῃ προσέφερε. τάχα δὲ ἦν ἀνεῖναι τοὺς χριστιανοὺς τοῦ διώκειν, καὶ τοὺς ἐν ἐξορίᾳ ὄντας ἀνακαλεῖσθαι. τοὺς δὲ ἐν δεσμωτηρίῳ, ἀφιέναι, καὶ τοῖς δημοσθείσιν αὐτῶν τὰς οὐσίας ἀποκαθίσαι. τάς τε ἐκκλησίας ἀνορθοῦν, καὶ πάντα ἐποίει σὺν προθυμίᾳ πολλῇ. ἐν τούτῳ δὲ καὶ διοκλητιανὸς, ὁ τὴν βασιλείαν ἀποθέμενος, ἐν σαλῶνι τῆς δαλματίας ἐτελεύτα.

A ipse oculis satis fidens, interrogavit eos, qui aderant, num & ipsi idem signum vidissent. Quibus idem sibi quoq; visum esse testantibus, Imp. quidem confirmatus est divina illa ac mirabili visione. Nocte verò superveniente Christum in somnis vidit, jubentem ut signum instar ejus, quod viderat, fabricaretur, eoque tanquam certissimo adversùs hostes trophæo uteretur. Hoc inductus oraculo, trophæum ad crucis similitudinem construi jubet, quod etiamnum servatur in palatio. Deinceps verò majore fiducia animi rebus agendis incubuit. Et cum hoste congressus, ad portas urbis Romæ circa Mulvium pontem victoriam retulit, demerso extincto; in amne Maxentio. Septimus hic erat Imperii ejus annus, cùm de Maxentio victoriam reportavit. Post hæc cùm Licinius ejus collega, quem etiam sibi generum adsciverat data illi in conjugem sorore sua Constantia, in Oriente moraretur, ipse tot tantisq; acceptis à Deo beneficiis, auctori suo gratias retulit. Christianos siquidem persecutione liberavit: exules ab exilio revocavit: carceribus inclusos dimitti, proscriptis bona sua restitui jussit. Ad hæc Ecclesias reparare aggressus est, eaq; cuncta maximâ cum animi alacritate gessit. C Sub idem tempus Diocletianus, qui se principatu abdicaverat, Salonæ, quæ civitas est Dalmatiæ, è vivis excessit.

Κεφ. γ'.

Πῶς κωνσαντῖνος τὰ χριστιανῶν αὐξάνων, λικίνιος ὁ συμβασιλεύων αὐτῷ, χριστιανοὺς ἐδίωκεν.

Ἀλλὰ κωνσαντῖνος μὲν ὁ βασιλεὺς τὰ ἔξ χριστοῦ φρονῶν, πάντα ὡς χριστιανὸς ἔθαλλεν, ἀνεγείρων τὰς ἐκκλησίας, καὶ πολυτελέσι μὲν ἀναθήμασιν. ἔλιε δὲ τοὺς ἑλλήνων ναοὺς κλείων καὶ καθαιρῶν, καὶ δημοσιεύων τὰ ἐν αὐτοῖς ἀγάλματα· λικίνιος δὲ ὁ συμβασιλεύων αὐτῷ, τὰς ἑλληνικὰς ἔχων δόξας, ἐμίσει χριστιανούς. καὶ διωγμὸν μὲν θεοφανῆ, φόβῳ τοῦ βασιλέως κωνσαντίνου, κινεῖν οὐκ ἐτόλμα· λεληθότως δὲ πολλοὺς ἐσκυλεύετο. προϊὼν δὲ, καὶ φανερῶς αὐτοὺς βλάπτειν ἐπεχείρει. καὶ γέγονε τοῦτο ὁ διωγμὸς τοπικός. ἔνθα γὰρ ἦν λικίνιος, ἐκεῖ μόνον ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ ταῦτα τε καὶ ἄλλα τυραννικῶς ἐποίει, ὑδαμῶς κωνσαντῖνον ἐλάνθανεν,

Caput III.

Quomodo dum Constantinus res Christianorum amplificaret, Licinius ejus collega eosdem persecutus sit.

ET Constantinus quidem Imp. Christi religionem amplexus, cuncta agebat tanquam Christianus: Ecclesias construens, easque magnificis exornans donariis: gentilium autem templa claudens ac diruens, & statuas in illis positas publicans. Licinius verò ejus collega, gentilium erroribus implicatus, oderat Christianos. Et palam quidem persecutionem adversùs eos concitare minimè audebat, metu principis Constantini. Multis tamẽ occultè struebat insidias. Tandem verò eos aperto marte persequi aggressus est. Atq; hæc quidem persecutio localis fuit. In iis enim duntaxat partibus grassata est, quæ sub ditione erant Licinii. Hæc & ejusmodi alia tyrannicè gerens Licinius, Constantinum haudquaquam latuit.

Quem cùm idcirco gravissimè commotum esse intelligeret, purgare se apud illum instituit. Et blandis assentationibus eum deliniens, simulatæ amicitiæ cum eo fœdus pepigit, identidem jurans se nihil unquam tyrannicè moliturum. Sed juramentis conjunctum erat perjurium. Nunquam enim nec à tyrannicis adversùs Constantinum machinationibus, nec à persecutione Christianorum abstinuit. Quippe lege lata, Episcopos ad gentilium ædes vetuit accedere, ne scilicet Christianorum religio hujusmodi obtentu propagaretur. Eratq; hæc persecutio aperta simul & occulta. Nam verbis quidem dissimulabatur: re ipsa verò erat manifestissima. Ii enim, qui persecutioni subjacebant, intolerabilia mala tum in bonis, tum in corporibus suis perpetiebantur.

A ἔγνω τε ἐπὶ τούτοις χαλεπαίνοντα, πρὸς ἀπολογίαν ἐτρέπετο. καὶ θεραπεύων αὐτὸν πλασὴν φιλίαν ἐσπένδετο, πολλὰς ὅρκους ὀμνὺς, μηδὲν τυραννικὸν φρονήσειν ποτέ. ἀμα τε ὀμνὺς, καὶ ἐπιορκῶν. ἐπὶ γὰρ μετεπίπτετο τῷ φρονεῖν τε τὰ τυραννικὰ, καὶ κατὰ χειρανῶν κινεῖν διωγμόν. νόμῳ γὰρ ἐκέλευσε, τοὺς ἐπισκόπους μὴ φοιτᾶν παρ' ἕλλησιν, ὡς ἂν μὴ ἔχοι πρόφασιν αὐξεσθαι τὰ χριστιανῶν. ἦν δὲ ὁ διωγμὸς θρυλλούμενος ἐν ταὐτῷ, καὶ ἀπόρρητος· ἐκρύπτετο τε τῷ λόγῳ, καὶ ἔργῳ δὲ φανερός· ἀνήκεστα γὰρ οἱ διωκόμενοι, εἰς τε τὸ σῶμα, καὶ εἰς τὰ χρήματα ἔπασχον.

B

Caput IV.

Qualiter inter Constantinum & Licinium, bellum propter Christianos exortum est.

HAs ob causas, Constantinus Imp. adversùs Licinium gravissima indignatione exarsit: ruptoque simulatæ amicitiæ fœdere, hostes sibi mutuo facti sunt. Nec longo post tempore bello se invicem appetierunt. Multisque præliis terra mariq; consertis, tandem ad Chrysopolim Bithyniæ, quod navale est Chalcedonensium, devictus Licinius, Constantino se dedidit. Porrò Constantinus captum tractavit humanissimè: nec ullo affectum supplicio, Thessalonicæ quietè & pacatè degere præcepit. At ille cùm aliquantisper quievisset, collectis postea quibusdam barbaris, cladem suam resarcire ac bellum reparare conatus est. Quo comperto, Constantinus eum necari mandavit: ejusque jussu Licinius est occisus. Ita Constantinus totius orbis Romani imperium adeptus, & Imp. atq; Augustus appellatus, denuo ad res Christianorum amplificandas studium suum contulit. Quod quidem variis modis ab illo est præstitum: adeo ut ejus operâ res Christianorum in summa pace ac securitate essent. Verùm hujusmodi pacem intestinum inter Christianos bellum continuò excepit. Quodnam verò fuerit hoc bellum, & unde initium acceperit, deinceps pro viribus exponam.

Κεφ. Δ'.

Ὅτι πόλεμος μεταξὺ κωνσταντίνου καὶ λικιníου δι' χειστιανοὺς ἐγένετο.

ΕΚ δὲ τούτου, πρὸς ἀπέχθειαν μείζω τὸν βασιλέα κωνσταντῖνον ἐκίνησεν. ἦσαν C τε πολέμιοι, διακοπείσης αὐτοῖς τῆς ἐπιπλάστου φιλίας. οὐκ εἰς μακρὰν τε εἰς τὸ πολεμεῖν ἀλλήλους ἐτράπησαν. καὶ πολλῶν γρωμένων συμβολῶν ἔκ τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, τέλος πρὸς χρυσόπολιν τῆς βιθυνίας, ἐπίνειον δὲ τοῦτο τῆς χαλκηδόνος ἐστὶν, ἡττηθεὶς ἐξεδώκεν ἑαυτόν. ζῶντα οὖν συλλαβὼν φιλανθρωπεύεται. καὶ κλείνας μὲν ἐδαμῶς, οἰκεῖν δὲ τὴν θεσσαλονίκην προσέταξεν ἡσυχάζοντα. ὁ δὲ πρὸς ὀλίγον ἡσυχάσας, ὕστερον βαρβάρους πνὰς συναγαγὼν, ἀναμαχέσασθαι τὴν ἦτταν ἐπεχείρει. τοῦτο γνοὺς ὁ βασιλεὺς, ἀναιρεθῆναι αὐτὸν προσέταξε. καὶ κελεύσαντος αὐτοῦ ἀνῃρέθη. κωνσταντῖνος δὲ τοίνυν παντῶν γρώμενος ἐγκρατὴς, αὐτοκράτωρ τε βασιλεὺς ἀναδειχθεὶς, τὰ χειστιανῶν αὖθις D αὔξειν ἐσπούδαζεν. ἐποίει τε τοῦτο διαφόρως. καὶ δὴ ἐν βαθεῖα εἰρήνη τὰ τῶν χειστιανισμῶν διῴκει. ἀλλὰ δὴ τὴν τηλικαύτην εἰρήνην ἐμφύλιος τῶν χειστιανῶν πόλεμος διαδέχεται. πῶς δὲ καὶ ὅπως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ὡς οἷόν τε διηγήσομαι.

Κεφ.

Κεφ. Ε'.

Περὶ τῆς ἀρείου πρὸς ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον Φιλονεικίας.

ΜΕτὰ τέτταρον τὸν χρόμρον ἐπίσκοπον ἀλεξανδρείας, τὸν κ ἐπὶ διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντα, διαδέχε) τὴν ἐπισκοπὴν ἀχιλλᾶς. μ' ὃ ἀχιλλεύς, ἀλέξανδρ@ ἐπὶ τ μνημονευθείσης εἰρήνης. κ ἀδεέστερον διάγων, τὴν ἐκκλησίαν σωνεκρότει· καί ποτε παρόντων τῶν ὑπ' αὐτῷ πρεσβυτέρων & τῶν λοιπῶν κληρικῶν, φιλολογώτερον περὶ τῆς ἁγίας τριάδος, ἐν τριάδι μονάδα εἶναι φιλοσοφῶν, ἐθεολόγει. ἄρει@ δέ τις πρεσβύτερος τῶν ὑπ' αὐτῷ τασσομένων, ἀνὴρ οὐκ ἄμοιρ@ τῆς διαλεκτικῆς λέξης, ὁμοίως τὸ σαβελλίου τοῦ λίβυ@ δόγμα εἰσηγεῖσθαι τὸν ἐπίσκοπον, ἐκ φιλονεικίας κ διάμετρον εἰς τὸ ἐναντίον τῆς τοῦ λίβυ@ δόξης ἀπέκλινε, κ ὡς ἐδόκει, γοργῶς ὑπαπήντησε πρὸς τὰ ῥηθέντα τοῦ ἐπισκόπου λεχθέντα· καὶ φησὶν, εἰ ὁ πατὴρ ἐγέννησε τὸν υἱόν, ἀρχὴν ὑπάρξεως ἔχει ὁ γεννηθείς· κ ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός· ἀκολουθεῖ τε ἐξ ἀνάγκης, ἐξ οὐκ ὄντων ἔχειν αὐτὸν τὴν ὑπόστασιν.

Caput V.

De Arii adversus Alexandrum Episcopum contentione.

POST Petrum Alexandrinæ urbis Episcopum, qui Diocletiano regnante martyrium consummavit, Achillas Pontificatum ejus loci suscepit. Huic deinde successit Alexander, redditâ jam Christianis pace, quam supra commemoravimus. Hic ergo securius degens, Ecclesiam suam gubernabat. Forte quodam die, præsentibus suis presbyteris unà cum reliquo clero, de sacrosanctæ Trinitatis mysterio ambitiosius disputans, in Trinitate esse docebat unionem. Arius vero unus è numero presbyterorum, qui Alexandro parebant, vir artis dialecticæ minimè ignarus, ratus Episcopum Sabellii Libyci dogma inducere, ad opinionem, quæ cum Sabellii dogmate ex adverso pugnat, contentionis studio deflexit, iisque, quæ ab Episcopo dicta fuerant, acerbius, ut videbatur, occurrit, ita disputans. Si pater genuit filium, existendi initium habet is, qui genitus est. Ex quo manifestè liquet, fuisse aliquando tempus, cum non esset filius: & necessario conficitur, eundem ex nihilo subsistere.

Κεφ. ς'.

Ὡς ἐκ τῆς φιλονεικίας ἀρχὴν διαιρέσεως ἡ ἐκκλησία ἔλαβε· καὶ ὡς ἀλέξανδρ@ ὁ ἀλεξανδρείας, καθεῖλεν ἄρειον, καὶ τοὺς σὺν αὐτόν.

ΤΑῦτα τῷ καινοπρεπεῖ λόγῳ συλλογισάμενος, ἀναῤῥιπίζει τοὺς πολλοὺς πρὸς τὸ ζήτημα. καὶ ἀνάπτε) ἀπὸ σμικρᾶς σπινθῆρ@ μέγα πῦρ. ἀρξαμένου τε τοῦ κακοῦ ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, διέτρεχε τὴν σύμπασαν αἴγυπτόν τε & λιβύην, κ τὴν ἄνω θηβαΐδα· ἤδη ὑ κ᾽ λὰς λοιπὰς ἐπενέμετο ἐπαρχίας τε κ πόλεις· σωελαμβάνοντο τῇ ἀρείᾳ δόξῃ, πολλοὶ μὲν κ ἄλλοι, μάλισα ὑ εὐσέβι@ αὐτῆς ἀντείχετο, ἀλ᾽ ὁ καισαρεὺς, ἀλλ᾽ ὁ πρότερον μὲν τῆς βηρυτίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπ@, τότε ὑ τῆς ἐν βιθυνίᾳ νικομηδείας τὴν ἐπισκοπὴν ὑποδύς· ταῦτα ἀκούων & ὁρῶν τε χολόμενα ὁ ἀλέξανδρ@, πρὸς ὀργὴν ἐξάπτε). καὶ συνέδριον πολλῶν ἐπισκόπων καθίσας, τὸν μὲν ἄρειον, κ τοὺς ἀποδεχομένους τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖ. γράφει ὑ τοῖς κ τὴν πόλιν, τοιάδε.

Caput VI.

Quomodo ex contentione ortum est in Ecclesia dissidium; & quomodo Alexander Alexandriæ Episcopus Arii sectatores q; ejus deposuit.

HÆc ille novis atq; inauditis assertionibus cùm ita concluisset, multos ad eam quæstionem excitavit. Atq; ex modica scintilla magnum subito extitit incendium. Ortum quippe ab Alexandrina Ecclesia malum, per universam Ægyptum & Libyam ac superiorem Thebaidem pervasit: tandem vero reliquas provincias ac civitates depastum est. Porro opinioni Arii complures quidem alii favebant: sed præ cæteris eam tuebatur Eusebius, non ille quidem Cæsariensis, sed alter, qui cùm ante Berytiorum fuisset Episcopus, tunc temporis ad Nicomediæ, quæ in Bithynia est, pontificatum irrepserat. Quæ cùm audiret ac cerneret Alexander, gravi exarsit ira: & collecto multorum Episcoporum Concilio, Arium & reliquos, qui sententiam ejus amplectebantur, gradu movit & Episcopis per singulas urbes constitutis scripsit in hunc modum.

Epiſtola Alexandri Epiſcopi Alexandriæ. A

Dilectis & chariſſimis ubiq; Catholicæ Eccleſiæ comminiſtris, Alexander in Domino ſalutem. Cùm unum ſit Catholicæ corpus Eccleſiæ, mandatumque ſit in ſacris literis, ut pacis & concordiæ vinculum conſervemus, conſentaneum eſt, ut quæcunque apud ſingulos geruntur, nobis invicem per literas ſignificemus: quo ſcilicet ſeu patiente, ſeu gaudente uno membro, ipſi viciſſim aut compatiamur, aut collætemur. In noſtra igitur parœcia extiterunt nuper homines iniqui & hoſtes Chriſti, docentes defectionem ejusmodi, quam jure quis B præviam ac prænuntiam Antichriſti appellaverit. Ac volueram equidem hoc quidquid eſt ſilentio involvere, ut malum intra ipſos apoſtatas clauſum conſumeretur; ne forte in alia transgreſſum loca, ſimpliciorum hominum aures contaminaret. Sed quoniam Euſebius is, qui nunc eſt Nicomediæ, res Eccleſiæ ex nutu ſuo pendere exiſtimans, eo, quod relicta Berytiorum Eccleſia ad Nicomedienſem Epiſcopatum nullo ulciſcente, impune transgreſſus eſt, horum Apoſtatarum patrocinium ſuſcipit, & literas quaqua-verſus auſus eſt ſcribere, com- C mendans illos, ut imperitos homines ad peſſimam Chriſtoque infenſam hæreſin traducat: neceſſarium duxi ſilentium abrumpere, utpote ſciens id quod in lege ſcriptum eſt, vobisque omnibus renuntiare, quo & Apoſtatas ipſos & infeliciſſima erroris illius verba cognoſcatis, ac ſi forte Euſebius ſcripſerit, ei minime attendatis. Priſtinam enim malevolentiam ſuam, quæ longinquitate temporis jam oblivioni ac ſilentio tradita videbatur, per iſtos renovare nunc ſtudens, ſimulat quidem ſe eorum cauſâ literas ſcribere: re ipſa tamen declarat, ſe ſuâ cauſâ laborantem id agere. Eorum D porro, qui ab Eccleſia defecerunt hæc ſunt nomina. Arius, Achillas, Aithales, Carpones, alter Arius, Sarmates, Euzojus, Lucius, Julianus, Menas, Helladius, Gajus: cumque his Secundus ac Theonas, qui olim Epiſcopi ſunt appellati. Ea verò, quæ ſine ulla ſcripturarum auctoritate commenti temere effutiunt, ſunt hujusmodi. Deus, inquiunt, non ſemper fuit pater, ſed tempus extitit, cùm Deus minimè eſſet pater. Verbum Dei non ſemper fuit, ſed ortum eſt ex nihilo. Deus enim qui eſt, illum, qui non erat, ex eo, quod non eſt, procreavit.

Ἐπιστολὴ ἀλεξάνδρου ἀλεξανδρείας.

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ πιμωλαίοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἀπαυλαχεῖ καθολικῆς ἐκκλησίας, Ἀλέξανδρος ἐν κυρίῳ χαίρειν. Ἑνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐντολῆς τε οὔσης ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, τηρεῖν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης, ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς, καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἑκάστοις γινόμενα, ἵνα εἴτε πάσχῃ εἴτε χαίρῃ ἓν μέλος, ἢ συμπάσχωμεν, ἢ συγχαίρωμεν ἀλλήλοις· ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικίᾳ, ἐξῆλθον νεῖν ἄνδρες παράνομοι καὶ χεισομάχοι, διὰ σκόλες ἀποστασίαν, ὡς εἰκότως ἄλυς περίδρομον τὸ ἀνίχειρον νομίσαι καὶ καλέσαι· καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ἵν' ἴσως ἐν τοῖς ἀποστάταις μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακὸν, καὶ μὴ εἰς ἑτέρους τόπους διαβαν, ῥυπώσῃ πνῶν ἀκεραίων τὰς ἀκοάς· ἐπειδὴ ὁ εὐσεβὴς ὁ νεῖν ἐν τῇ νικομηδείᾳ, νομίσας ἐπ' αὐτῷ κεῖσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας, ὅπ καταλείψας τὴν βηρυτὸν, καὶ ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλησίᾳ νικομηδέων, οὐκ ἐκδεδίκηται αὐτὸ, παρεῖσα καὶ τούτων τῶν ἀποστατῶν, ὡς γράφειν ἐπεχείρησε παντάχῃ, σωιεῖν αὐτοὺς, εἴπως ὑποσύρῃ πινὰς ἀγνοοῦντας, εἰς τὴν ἐχάτλιν καὶ χεισομάχον αἵρεσιν· ἀναγκαῖον ἔχον, εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γνώσκητε τάς τε ἀποστάσεις γλυμένας, καὶ τὰ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν δύσηνα ῥηματα, καὶ ἐὰν γράφῃ εὐσεβὴς, μὴ προσέχητε· τὴν παλαιὰν αὐτοῦ κακόνοιαν τῷ χρόνῳ σιωπηθεῖσαν, νεῖν διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος, σχηματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων γράφων. ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὡς ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδάζων, τοῦτο ποιεῖ· εἰμὲν γὰρ ἀποστάται γλυόμενοι εἰσὶν, ἄρειος, Ἀχιλλᾶς, Αἰθαλῆς καὶ Καρπώνης, καὶ ἕτερος ἄρειος, καὶ σαρμάτης, καὶ εὐζωῖος, καὶ λούκιος, καὶ ἰουλιανὸς, καὶ μηνᾶς, καὶ ἑλλάδιος, καὶ γάϊος, καὶ σὺν αὐτοῖς σεκοῦνδος καὶ θεωνᾶς, οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπίσκοποι· ποῖα δὲ παρὰ τὰς γραφὰς ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἐστὶ ταῦτα· οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς, πατὴρ ἦν. ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ θεὸς, πατὴρ οὐκ ἦν· οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν. ὁ γὰρ ὢν θεὸς, τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐποίησε.

διὸ καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. κλίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ υἱός. οὔτε οὖν ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ πατρί ἐστιν, οὔτε ἀληθινός καὶ φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστὶν, οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστί· ἀλλ' εἷς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστι καταχρηστικῶς λεγόμενος λόγος καὶ σοφία, γενόμενος καὶ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ τοῦ θεοῦ λόγῳ, καὶ τῇ ἐν τῷ θεῷ σοφίᾳ, ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ θεός. διὸ καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἀλλοιωτὸς τὴν φύσιν, ὡς καὶ πάντα τὰ λογικά. ξένον τε καὶ ἀλλότριον, καὶ ἀπεχωρισμένον ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας. καὶ ἄῤῥητος ἐστιν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ. ὅτε γὰρ τελείως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, ὅτε τελείως ὁρᾶν αὐτὸν δύναται. καὶ γὰρ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ υἱὸς ὡς ἔστι· διὰ ἡμᾶς γὰρ πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου κλίσῃ ὁ θεός· καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ θεὸς ἤθελεν ποιῆσαι. ἠρώτησε γοῦν τις αὐτὸν, εἰ δύναται ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τραπῆναι, ὡς ὁ διάβολος ἐτράπη· καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, ναὶ δύναται. τρεπτὸς γὰρ φύσεως ἐστὶ, γενητὸς καὶ τρεπτὸς ὑπάρχων. ταῦτα λέγοντας οὐ θεμιτὸν ἀρεῖον, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυντοῦντας, αὐτούς τε καὶ οὐ συνακολουθήσαντας αὐτοῖς, ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν καθ' ἅπαν ἐπισκόπων καὶ τῆς Λιβύης, ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων, συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν. οἱ δὲ θεμιτὸν ὑσέβειον, τοῖς σεβόμενοι ξαντες, ἀποδεξάμενοι συγκαταμίξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὴν ἀσέβειαν τῇ εὐσεβείᾳ. ἀλλ' οὐκ, ἰσχύσουσι. νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια. καὶ ὁποία ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ὁποία συμφώνησις χριστῷ πρὸς βελίαρ. τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται, καὶ τὰς ἀκοὰς βύσας, ὥστε τὸ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥημάτων ψαῦσαι τῆς ἀκοῆς; τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν; ἢ τίς ἀκούων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, μονογενὴς υἱὸς, καὶ δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, οὐ μιστήσει τούτους φθεγγομένους, ὅτι εἷς ἐστι τῶν ποιημάτων ὁ υἱός. πῶς γὰρ δύναται ἴσος εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων; ἢ πῶς μονογενὴς, ὁ τοῖς πᾶσι καὶ ἐκείνοις συναριθμούμενος; πῶς γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη, τοῦ πατρὸς λέγοντος, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον

A Proinde tempus aliquando fuit, cum non esset, quippe filius creatura est opusque. Neq; vero similis est patri secundum substantiam, neq; verum ac genuinum Dei verbum, nec vera ejusdem sapientia. Sed unus quidem est ex operibus & creaturis: abusive autem verbum dicitur atque Sapientia: quippe cum & ipse extiterit per proprium Dei verbum & per sapientiam, quæ in Deo est, in qua Deus tum cetera omnia, tum eum ipsum fecit. Quamobrem suapte natura conversioni obnoxius est ac mutationi, perinde ac reliqua rationalia. Extraneum B & alienum est verbum, ac semotum à Dei substantia. Invisibilis atque inenarrabilis est filio pater, neque enim perfectè & exactè filius novit patrem, neque eum perfectè videre potest. Nam nec suam ipsius substantiam novit filius, cujusmodi sit. Siquidem propter nos factus est, ut ejus tanquam instrumenti cujusdam operâ Deus nos crearet. Nec ipse extitisset unquam, nisi Deus nos creare voluisset. Et cum quidam eos interrogasset, utrum Dei verbum mutari posset sicuti mutatus est Diabolus, ipsi non veriti sunt respondere: certe potest. Est enim naturæ mutabilis, cum gigni C possit & creari. Hæc igitur dicentem Arium & summa cum impudentia affirmantem, nos quidem una cum Ægypti ac Libyæ Episcopis, propè centum numero, in unum congregatis, tum ipsum, tum eos, qui illi adhæserunt anathemate perculimus. Eusebius vero eos suscepit, impietatem pietati, & veritati studens miscere mendacium. Sed nequaquam prævalebit. Vincit enim veritas: nec ulla est societas Luci cum tenebris, nec Christi cum Diabolo consensio, quis enim unquam talia audivit? aut quis est, qui & nunc audiens non obstupescat, & aures non obturet, ne hujusmodi verborum sordes penetrare ad eas possint? D Quis Joannem audiens dicentem, In principio erat verbum: non condemnet istos, qui asserunt, fuit tempus cum non esset? Aut quis audiens hæc verba ex evangelio, Unigenitus filius: & Per ipsum facta sunt omnia: istos non oderit, affirmantes filium esse unum ex creaturis? Enimvero quomodo potest unus esse ex illis, quæ per ipsum facta sunt? Quomodo potest esse unigenitus, qui juxta illorum sententiam, una cum reliquis omnibus in creaturarum ordine censetur? Qua ratione ortus sit ex nihilo, cùm Pater dicat, Eructavit cor meum verbum

bonum: & alibi, ex utero ante lucife- A rum genui te. Aut quomodo substantiâ dissimilis est patri, cum sit imago perfecta & splendor patris: cumque ipse dicat, Qui vidit me, vidit patrem. Quod si filius ratio Patris est ac sapientia, quomodo fuit tempus cum non esset? Perinde enim est ac si dicerent, Deum aliquando rationis & sapientiæ expertem fuisse. Quomodo mutationi conversionique obnoxius sit, cum de se ipse dicat, Ego in Patre & Pater in me: & alibi, Ego & pater unum sumus. Per Prophetam vero multo ante pronuntiaverit: videte me, quod ego sum & non mutor. Ac licet quis hoc dictũ ad Patrem ipsum B referre possit, aptius tamen fuerit nunc de filio dictum accipere: eo quod cum homo factus sit nequaquam est immutatus, sed ut ait Apostolus, Jesus Christus heri & hodie idem ipse & in sæcula. Quidnam vero eos impulit, ut dicerent illum propter nos factum esse, cùm Paulus utique dicat: Propter quem omnia & per quem omnia? De blasphemia vero illa qua dicunt Patrem non perfectè cognosci à filio, nemini mirum videri debet. Nam cùm semel Christo bellum indixerint, spernunt quoque verba ipsius Domini dicentis: ut cognoscit me pater, & ego cognosco Patrem. Proinde si ex parte tantum filium cognoscit pater, palam est quod & filius ex parte cognoscit Patrem. Quod si hoc dicere nefas C est, & si pater perfecte novit filium, perspicuum est quòd quemadmodum pater verbum suum cognoscit, ita & filius novit patrem suum cujus est verbum. Ac nos quidem hæc dicentes, & sacras Scripturas replicantes, sæpe numero eos convicimus. Verum illi tanquam chamæleontes, subinde mutati sunt, dum studeant sibimetipsis privatim vindicare id quod scriptum est: impius cum in profundum malorum gurgitem venerit, spernit. Multæ quidem ante illos hæreD ses extiterunt, quę plusquam decebat ausæ, in extremam dementiam prolapsæ sunt. Isti vero divinitatem verbi cunctis sermonibus suis subvertere moliti, effecerunt quantum quidẽ in se est, ut priores hæreses illæ, justæ esse viderentur, quippe qui ad Antichristum propius accedant. Quamobrẽ abdicati sunt ab ecclesia, & anathemate percussi. Ac dolore quidẽ afficimur ob exitium illorum, ideò præsertim quod cum ecclesię doctrinam olim perceperint; nunc ab ea defciverunt. Nequaquam tamen magnopere

ἀγαθόν. καὶ ὅτι γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε; ἢ πῶς ὁμοούσιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς, ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, καὶ λέγων, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. πῶς δὲ λόγος καὶ σοφία ἐστὶ τοῦ θεοῦ ὁ υἱὸς, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; ἴσον γὰρ ἐστὶν αὐτοὺς λέγειν, ἄλογον καὶ ἀσοφον ποτὲ τὸν θεόν. πῶς δὲ πρεπὸς ἢ ἀλλοιωτὸς, ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. διὰ τοῦτο τοῦ προφήτου, ἴδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἀλλοιοῦμαι. εἰ δὲ καὶ ἐπ' αὐτόν τις τὸν πατέρα τὸ ῥητὸν δύναται ἀναφέρειν, ἀλλὰ ἁρμοδιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ λόγου νυνὶ λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενον ἄνθρωπον οὐκ ἀλλοίωται, ἀλλ' ὡς ὁ ἀπόστολος, ἰησοῦς χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. τί δ' ἄρα εἰπεῖν αὐτοὺς ἔπεισεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε, κἀίτοι τοῦ παύλου γράφοντος, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα; πρὸ μὲν οὖν βλασφημεῖν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ οἶδε τελείως ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, οὐδεὶ θαυμάζειν. ἅπαξ γὰρ προπεμφθέντες μαχεῖσθαι, πρόδηλον καὶ τὰς φωνὰς αὐτοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος, καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα. εἰ μὴ οὖν ἐκ μέρους γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐκ μέρους γινώσκει τὸν πατέρα. εἰ δὲ τοῦτο λέγειν θέμις, οἶδε δὲ τελείως ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, δῆλον ὅτι καθὼς γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὕτω καὶ ὁ λόγος γινώσκει τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ὅ καὶ ἐστι λόγος. καὶ ταῦτα λέγοντες, καὶ ἀναπύοντες τὰς θείας γραφὰς, πολλάκις ἀνετρέψαμεν αὐτούς. καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο, φιλονεικοῦντες εἰς ἑαυτοὺς ἐφελκύσαι τὸ γεγραμμένον, ὅταν ἔλθῃ ὁ ἀσεβὴς εἰς βάθη κακῶν, καταφρονεῖ. πολλαὶ γοῦν αἱρέσεις πρὸ αὐτῶν γεγόνασιν, αἵτινες πλέον τοῦ δέοντος τολμήσασαι, πεπώκασιν εἰς ἀφροσύνην. ἔτοι δὲ διὰ πάντων αὐτῶν τῶν ῥημάτων, ἐπιχειρήσαντες ταῖς αἱρέσεσι τοῦ λόγου θεότητος, ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας, ὡς ἐγγύτερον τοῦ ἀντιχρίστου γινόμενοι. διὰ καὶ ἀπεκηρύχθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀνεθεματίσθησαν. λυπούμεθα μὲν οὖν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων, καὶ μάλιστα ὅτι μαθόντες ποτὲ καὶ αὐτοὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας, νυνὶ ἀπεπήδησαν. ὑ ξενιζόμεθα δὲ

τῶν γὰρ εὐμέναιον φιλητὸς πεπόνθασι. καὶ περὶ αὐτῶν ἰούδας, ἀκολουθήσας τῷ σωτῆρι, ὕστερον ὁ προδότης καὶ ἀποστάτης γεγένηται. καὶ περὶ τούτων ὁ αὐτὸς, οὐκ ἀδίδακτοι μεμφήκαμεν. ἀλλ' ὁ μὲν κύριος προείρηκε, βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ἐγώ εἰμι. καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. ὁ δὲ παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ σωτῆρος, ἔγραψεν, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. ἕτοιμον κύριε ὁ σωτὴρ ἡμῖν ἐστὶ χεῖρα, διά τε αὐτοῦ παραγγέλλοντος, καὶ διὰ τοῦ ἀποστόλου σημαίνοντος περὶ τῶν τοιούτων, ἀκολούθως ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γενόμενοι, ἀνεθεματίσαμεν καθὰ προέιπομεν τοὺς τοιούτους, ἀποδείξαντες αὐτοὺς ἀλλοτρίους τε καθολικῆς ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως. ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοὶ, ἵνα μήτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπέμψαντες καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, μὴ προσδέξησθε, μήτε εὐσεβίῳ, ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι παρὰ αὐτῶν πειθῆτε· παρέπεται γὰρ ἡμᾶς ὡς χριστιανοὺς ὅλους, πάντας τοὺς καὶ χεῖρα λέγοντάς τε καὶ φρονοῦντας, ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέφεσθαι, καὶ μὴ δὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν. ἵνα μήποτε καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος ἰωάννης, προσείπαλε δοῦ παρ' ὑμῖν ἀδελφούς. ὑμᾶς δὲ καὶ σὺ ἐμοὶ προσαγορεύουσι. τοιαῦτα τοῖς ἀπανταχοῦ κατὰ πόλιν ἀλεξάνδρου γράφοντος, χεῖρον ἐγένετο τὸ κακὸν, εἰς φιλονεικίαν ἐξαπομένων, οἷς τὰ γραφέντα ἐγνωρίζετο. καὶ δὴ μὲν τοῖς γραφεῖσι συμψηφοι γενόμενοι, καὶ προσυπέγραφον. δὲ τἀναντίον ἐποίουν. μᾶλλον δὲ πρὸς ἀλήθειαν ἐκεκίνητο ὁ τῆς νικομηδείας εὐσέβιος, ὅτι καὶ κακῶς ἀλέξανδρος ἐν τοῖς γραφεῖσι μνήμην πεποίητο. ἴσχυε δὲ καὶ ἐκεῖνος ἐξ αἰρέσεως μᾶλλον ὁ εὐσέβιος, ὅτι καὶ τὴν νικομήδειαν ὁ βασιλεὺς τότε διέτριβε. καὶ γὰρ ἐκεῖ τὰ βασίλεια μικρὸν ἔμπροσθεν οἱ περὶ διοκλητιανὸν ἐπεποίηντο. διὰ τοῦτο ἐν πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων τῷ εὐσεβίῳ ὑπήκουον· κἀκεῖνος συνεχῶς ἐπέστελλεν, ἀλέξανδρῳ μὲν, ἵνα καθυφεὶς τὸ κινούμενον ζήτημα,

A miramur. Idem enim Hymenæo contigit & Phileto: & ante hos Judæ, qui cum Servatorem sectatus fuisset, tandem proditor ejus factus est ac desertor. Ac de his etiam ipsis præmonitiones neutiquam nobis defuerunt. Nam dominus quidem ipse prædixit: Cavete, ne quis vos seducat. Venient enim multi in nomine meo, dicentes: ego sum, & tempus appropinquavit: multosque in errorem inducent. Nolite eos sequi. Paulus autem, qui ista à Servatore didicerat, ita scribit: Novissimis temporibus deficient quidam à fide sana, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis
B Dæmonum veritatem aversantium. Cum igitur & Servator noster Jesus Christus per se ipse hoc præceperit, & per Apostolum de istis significaverit, jure merito nos, qui impietatem illorum coram audivimus, ejusmodi homines, sicut prædictum est, anathemate perculimus, eosque ab ecclesia ac fide Catholica alienos esse declaravimus. Idipsum autem vestræ pietati indicavimus, dilecti & carissimi Comministri, ut neque eos,
C si fortè ad vos etiam venire præsumpserint, susciptatis, neque Eusebio vel alteri cuiquam, qui illorum causâ ad vos scripserit, fidem accommodetis. Nos enim, qui Christiani sumus, eos omnes, qui adversus Christum & loquuntur & sentiunt, non secus ac Dei hostes & corruptores animorum aversari debemus, ac ne Ave quidem ejusmodi hominibus dicere, ne sceleribus eorum ullatenus communicemus, sicut à Beato Joanne præceptum est. Salutate fratres, qui vobiscum sunt. Hi, qui apud nos sunt, vos salutant. Hujusmodi literis ad omnes Episcopos per singulas urbes constitutos ab Alexandro datis, malum
D in deterius profecit, cum ii, qui literas acceperant ad contentionem excitarentur. Et alii quidem literis consentientes, iisdem etiam subscripserunt. Alii vero contrarium fecere. Sed maxime omnium Eusebius Nicomediensis Episcopus ad dissentiendũ impulsus est, eo quod Alexander in suis literis nominatim ipsum perstrinxisset. Porro Eusebius tunc temporis plurimum poterat, propterea quod Imperator degebat Nicomediæ. Illic enim paulo ante Diocletianus palatium ædificaverat. Hanc igitur ob causam multi Episcopi Eusebio obsequebantur. At ille frequentes literas mittebat, nunc ad Alexandrum; monens ut suppressa quæstione quæ inter ipsos commota

fuerat, Arium in communionem reciperet. Nunc ad ſingularum urbium Epiſcopos, ſuadens ne Alexandro conſenſum accommodarent. Quo factum eſt, ut tumultu ac perturbationibus omnia complerentur. Neq; enim ſolos eccleſiarum Antiſtites verbis inter ſe digladiantes cernere licebat, verum etiam populi multitudinem duas in partes diviſam: aliis ad hos, aliis ad illos ſeſe applicantibus. Denique eo indignitatis res proceſſit, ut publicè in ipſis etiam theatris Chriſtiana religio derideretur. Et ii quidem, qui erant Alexandriæ, de ſummis fidei noſtræ dogmatibus pertinaciter contendebant, ab iisdem ad ſingularum provinciarum Epiſcopos miſſæ ſunt legationes. At iſti in alterutram diviſi partem, ejusdem cum illis ſeditionis ac tumultus participes extiterunt. Cæterum Arianis ſeſe adjunxerunt Melitiani, qui paulo ante ab eccleſia fuerant ſegregati. Quinam autem iſti ſint, operæ pretium fuerit dicere. Melitius quidam Epiſcopus Ægypti, à Petro Alexandriæ Epiſcopo, qui ſub Diocletiano martyrium conſummavit, tum ob alias cauſas depoſitus eſt, tum præſertim eo, quod perſecutionis tempore fidem inficiatus, ſacrificaſſet. Qui cum ſacerdotio pulſus eſſet, multosque haberet ſectatores, ducem atque Auctorem ſe præbuit hæreſis eorum, qui ab ejus nomine Melitiani in Ægypto etiamnum appellantur. Porro cum nullam haberet idoneam cauſam cur ſe ab eccleſia ſegregaſſet, ſe quidem affectum injuria eſſe dicebat, Petrum verò maledictis & conviciis inceſſebat. Ac Petrus quidem perſecutionis tempore martyrio eſt coronatus. Melitius vero calumnias ſuas tranſtulit primùm in Achillam, qui Petro in epiſcopatu ſucceſſerat, deinde in Alexandrum Achillæ ſucceſſorem. Dum hæc ab illis geruntur, orta eſt Arii controverſia: & Melitius unà cum ſuis Arii partes fovit, cum illo conſpirans adverſus Epiſcopum. Cæterum, quibus Arii opinio abſurda eſſe videbatur, ii prolatam ab Alexandro adverſus illum ſententiam approbarunt, eosque, qui ita ſentirent, jure damnatos eſſe cenſuerunt. Euſebius vero Nicomedienſis, & quotquot opinionem Arii amplectebantur, ad Alexandrum ſcripſerunt, ut latam jam excommunicationis ſententiam diſſolveret, & excommunicatos ad eccleſiam revocaret: neq; enim illos malè ſentire.

A δέξη) θεῦ περὶ ἀρειου. τοῖς ἢ κῆ πόλιν, ὅπως
αὖ μὴ γένοιντο σύμψηφοι ἀλεξάνδρῳ. ὅθεν
τὰ πάντα ἦν ταραχῆς ἀνάμεστα. οὐ γὰ μόνος
ἰω ἰδεῖν θεῦ τῆ ἐκκλησιῶν περέδρους λό-
γοις διαπληκιζομένους, ἀλλὰ καὶ πλήθη
τεμνόμενα. τῶν μὲν, ὡς τέτοις. τῶν ἢ, θα-
τέρους ἐπικλινομένων. εἰς τοσῦτον ἢ ἀτο-
πίας προέβη τὸ πρᾶγμα, ὥσε δημοσίᾳ καὶ
ἐν αὐτοῖς θεάτροις τὸν χειστιανισμὸν γελᾶ-
σθαι. οἱ μὲν ὧν καὶ αὐτὴν τὴν ἀλεξάν-
δρειαν, νεανικῶς περὶ τῶν ἀνωτάτω δογ-
μάτων διεπληκτίζοντο, διεπρεσβεύοντό τε
B πρὸς θεῦ καὶ ἐπαρχίαν ἐπισκόπους· οἱ ἢ,
εἰς θάτερον τεμνόμενοι μέρος, τῆς ἐκείνων
ὁμοίας πάσεως ἐγίνοντο. ζωανεμίγνυντο ἢ
τοῖς ἀρειανίζουσι μελιτιανοὶ, οἱ μικρὸν ἔμ-
προσθεν τῆς ἐκκλησίας χωρισθέντες. τίνες
δέ εἰσιν ἕτοι, λεκτέον· ὡὸ πέτρου τῦ ἐπι-
σκόπου ἀλεξανδρείας, τῦ ἐπὶ διοκλητια-
νῦ μαρτυρήσαντος, μελίτιός τις μιᾶς τῶν
ἐν αἰγύπτῳ πόλεων ἐπίσκοπος καθηρέθη,
δι' ἄλλας τε πολλὰς αἰτίας, καὶ μάλισα ὅτι
ἐν τῷ διωγμῷ ἀρνησάμενος τὴν πίσιν, ἐπέ-
C θυσεν. ἐξὸν καθαιρεθεὶς, πολλούς τε ἐχθρὸς
θεῦ ἑπομένους αὐτῷ, αἱρεσιάρχης κατέστη τῶν
ἀχειτνῶν ἐξ αὐτοῦ τὴν αἴγυπτον μελιτια-
νῶν καλουμένων. ἀπολογίαν τε οὐδὲ μίαν
εὔλογον ἔχων τῦ κεχωρίσθαι τῆς ἐκκλησίας,
ἠδικῆσθαι μὲν ἔλεγε ἑαυτὸν ἁπλῶς. ἐκακη-
γόρει ἢ καὶ ἐλοιδόρει τὸν πέτρον. ἀλλὰ πέ-
τρος μὲν ἐν τῷ διωγμῷ μαρτυρήσας, ἐτε-
λεύτησεν. ὁ ἢ, μεταφέρει τὰς λοιδορίας
ἐπὶ ἀχιλλᾶν, ὃς μετὰ πέτρον ἐπίσκοπος
ἰω. καὶ αὖθις ἐπὶ τὸν μετὰ ἀχιλλᾶν γε-
νηθέντων ἀλέξανδρον. ἐν τέτοις ἢ καθε-
D σώτων αὐτῶν, ἐπεγένε) τὸ καλὸν ἄρειον ζήτη-
μα. ᾧ ὁ μελίτιος ἅμα τοῖς αὐτοῦ, συνελαμ-
βάνετο τῷ ἀρείῳ, καὶ τῦ ἐπισκόπου συμ-
φατειάζων αὐτῷ. καὶ ὅσοις μὲν ἀτοπος
ἰω ἡ ἀρείου δόξα, ἀπεδέχοντο τὸ ἀλε-
ξάνδρου τὴν ἐπὶ ἀρείῳ κείσιν, καὶ ὡς δικαίαν
εἴη ἡ καθ' ὧν ἕτω φρονέντων ψῆφος.
ἔγραφον ἢ καὶ οἱ περὶ τὸν νικομηδέα εὐ-
σέβιον, ὡς ὅσοι τὴν ἀρείου δόξαν ἠσμένι-
ζον, ὥσε λύειν μὲν τὴν φθάσασαν ἀποκή-
ρυξιν, ἐπανάγειν ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν θεῦ
ἀποκηρυχθέντας. μήτε γὰ δοξάζειν κακῶς

ἔτως ἐναντίων τῶν γραμμάτων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας πεμπομένων, πεποίηνται τῶν ἐπιστολῶν τούτων συναγωγὰς, ἄρειος μὲν τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ, Ἀλέξανδρος δὲ τὰς ἐναντίων· καὶ τέλος πρόφασις γέγονεν ἀπολογίας ταῖς νῦν ἐπιπολαζούσαις αἱρέσεσιν ἀρειανῶν, εὐνομιανῶν, καὶ ὅσοι τὴν ἐπωνυμίαν ἀπὸ μακεδονίου ἔχουσιν· ἕκαστοι γὰρ μάρτυσι ταῖς ἐπιστολαῖς ἐχρήσαντο τῆς οἰκείας αἱρέσεως.

A In hunc modum cum contrariæ utrinq; literæ ad Episcopum Alexandriæ mitterentur, utriusque partis literæ in unum corpus collectæ sunt. Et Arius quidem eas, quæ causæ suæ favebant; Alexander verò contrarias in unum volumen redegit. Atque hinc sectæ illæ, quæ nostra ætate plurimum vigent, Arianorum scilicet, Eunomianorum, & eorum, qui Macedoniani vocantur, defensionis suæ ansam arripiunt. Singuli B enim sectæ suæ epistolas, tanquam testes idoneos laudant.

Κεφ. Ζ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος λυπηθεὶς ἐπὶ τῇ ταραχῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ἔπεμψεν ὅσιον τὸν ἱππανὸν εἰς ἀλεξάνδρειαν, εἰς ὁμόνοιαν παρακαλῶν τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν ἄρειον.

Ταῦτα δὲ θυμούμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ τὴν ψυχὴν ἀποκλίνας, συμφορὰν τε οἰκείαν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἡγησάμενος, ἅτε δὲ χρῆμα τὸ ἀναφθὲν κακὸν καλασβέσαι σπεύδων γράμματα πρὸς ἀλέξανδρον καὶ ἄρειον πέμπει, δι' ἀνδρὸς ἀξιοπίστου, ᾧ ὄνομα μὲν ἦν ὅσιος, πατρὶς δὲ τῆς ἐν τῇ ἱσπανίᾳ πόλεων ὄνομα κορδύβης, ὑπῆρχεν ἐπίσκοπος· πάνυ τε αὐτὸν ἠγάπα, καὶ διὰ πολλῆς ἦγεν ὁ βασιλεύς· ὧν γραμμάτων μέρος ἐνταῦθα κεῖσθαι οὐκ ἄκαιρον. ἡ γὰρ ὅλη ἐπιστολὴ, ἐν τοῖς εὐσεβίου εἰς τὸν κωνσταντίνου βίον κεῖται βιβλίοις.

C Hæc cum audisset Imp. gravissimo dolore perculsus est. Suamque esse ducens hanc calamitatem, eo incubuit ut excitatum malum quamprimùm restingueret. Proinde literas mittit ad Alexandrum & Arium, per virum spectatæ fidei, Hosium nomine, Episcopum Cordubiæ, quæ Hispaniæ civitas est: quem quidem Imperator & amabat & colebat plurimùm. Harum literarum partem hîc inserere opportunum duxi. Integræ enim extant in libris Eu- D sebii de vita Constantini.

Νικητὴς κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστὸς, ἀλεξάνδρῳ καὶ ἀρείῳ.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Alexandro & Ario.

Μανθάνω ἐπεὶ θεν ὑπῆρχε ταῦτα τὸ παρὸν τοῦ ζητήματος τὴν καλαβολήν· ὅτε γὰρ σὺ ὦ ἀλέξανδρε ἐζήτεις παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, τί δήποτε ἕκαστος αὐτῶν ὑπέρ του τόπου τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ μικρᾶς ζητήματος μέρους συνθάνοιο. σύ τε ὦ ἄρειε, ὅπερ ἢ μήτε τὴν ἀρχὴν ἐνθυμηθῆναι, ἢ ἐνθυμηθέντα σιωπῇ παραδοῦναι πρέπον ἦν, ἀπροόπτως ἐντέθεικας. ὅθεν τῆς ἐν ὑμῖν διχονοίας ἐγαρθείσης, ἡ μὲν σύνοδος ἠρνήθη. ὁ δὲ ἁγιώτατος λαὸς εἰς ἀμφοτέρους σχισθεὶς, ἐν τῆς τοῦ κοινοῦ σώματος ἁρμονίας ἐχωρίσθη· οὐκοῦν ἑκάτερος ὑμῶν δέεσθαι τὴν γνώμην παραχὼν, ὅπερ ἂν ὁ σωθεράπων ὑμῶν δικαίως παραινεῖ, δεξάσθω. τί δὲ τοῦτο ἐστὶν; ὅτε ἐρωτᾶν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐξ ἀρχῆς πρέπον ἦν, ὅτε ἐρωτώμενον, ἀποκρίνασθαι. τὰς γὰρ τοιαύτας

E In hunc modum cum contrariæ utrinq; literæ ad Episcopum Alexandriæ mitterentur, utriusque partis literæ in unum corpus collectæ sunt. Et Arius quidem eas, quæ causæ suæ favebant; Alexander verò contrarias in unum volumen redegit. Atque hinc sectæ illæ, quæ nostra ætate plurimum vigent, Arianorum scilicet, Eunomianorum, & eorum, qui Macedoniani vocantur, defensionis suæ ansam arripiunt. Singuli enim sectæ suæ epistolas, tanquam testes idoneos laudant.

Caput VII.

Quomodo Imper. Constantinus ob ecclesiarum perturbationem dolore affectus, Hosium Hispanum misit Alexandriam, Episcopum & Arium ad concordiam exhortans.

Hæc cum audisset Imp. gravissimo dolore perculsus est. Suamque esse ducens hanc calamitatem, eo incubuit ut excitatum malum quamprimùm restingueret. Proinde literas mittit ad Alexandrum & Arium, per virum spectatæ fidei, Hosium nomine, Episcopum Cordubiæ, quæ Hispaniæ civitas est: quem quidem Imperator & amabat & colebat plurimùm. Harum literarum partem hîc inserere opportunum duxi. Integræ enim extant in libris Eusebii de vita Constantini.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Alexandro & Ario.

Præsentis controversiæ initium hinc extitisse comperio. Cum enim tu Alexander à presbyteris tuis requireres, quid unusquisque eorum de quodam legis loco sentiret, seu potius de quadam parte inanis quæstionis eos interrogares: cumq; tu Ari, id quod vel nunquam cogitare, vel sane cogitatum silentio premere debueras, imprudenter protulisses; excitatâ inter vos discordiâ, communio quidem denegata est: Sanctissimus autem populus duas in partes discissus, à totius corporis unitate discessit. Quocirca uterque vestrûm veniam vicissim alteri tribuens, id amplectatur, quod conservus vester vobis justissime suadet. Quidnam vero illud est? nec interrogare de hujusmodi rebus principio decebat, nec interrogatum respondere. Istiusmodi enim

quæſtiones, quas nullius legis neceſſitas præſcribit, ſed inutilis otii altercatio proponit; licet ex ingenii exercendi cauſa inſtituantur, tamen intra mentis noſtræ penetralia continere debemus, nec eas facile in publicos efferre conventus, nec auribus vulgi inconſultè committere. Quotus quiſque enim eſt, qui tantarum rerum tamque difficilium vim atque naturam aut accuratè comprehendere, aut pro dignitate explicare ſufficiat? Quod ſi quis id facile præſtare poſſe exiſtimetur, quotæ tandem parti vulgi id perſuaſurus eſt? Aut quis in ejuſmodi quæſtionum ſubtili & accurata diſputatione, citra periculum graviſſimi lapſus poſſit conſiſtere? Itaque in hujuſmodi quæſtionibus loquacitas comprimenda eſt: ne forte aut nobis ipſis id quod propoſitum eſt explicare non valentibus ob naturæ noſtræ infirmitatem; aut auditoribus ob ingenii tarditatem ea quæ dicuntur minime aſſequentibus; ex alterutro horum, aut in blaſphemiæ, aut in ſchiſmatis neceſſitatem populus incurrat. Proinde & incauta interrogatio, & inconſulta reſponſio, apud utrumque veſtrûm veniam ſibi mutuo concedant. Neq; enim de præcipuo & ſummo legis noſtræ mandato inter vos eſt orta contentio: neque ullum novum à vobis de Dei cultu introductum eſt dogma. Sed unam eandemque ſententiam ambo tenetis; adeo, ut ad communionis ſocietatem coire facile poſſitis. Vobis enim pertinaciter contendendibus de rebus parvis atq; leviſſimis, tam numeroſum Dei populum veſtro arbitrio regi atque impelli non decet, in tanta præſertim animorum diſſenſione: nec ſolum id indecorum, ſed prorſus nefas eſſe exiſtimatur. Atq; ut prudentiam veſtram minore exemplo commonefaciam; ſcitis ipſos etiam philoſophos, unius ſectæ profeſſione inter ſe omnes fœderari; eoſdem tamen in aliqua aſſertionum parte interdum diſcrepare. Verum licet in ipſa ſcientiæ perfectione diſſentiant, nihilominus ob ſectę communionē rurſus in unum conſpirant. Quod ſi ita eſt, quomodo non multò juſtius fuerit, vos qui ſummi Dei miniſtri eſtis, in ejuſdem religionis profeſſione unanimes permanere. Sed accuratius ſi placet & attentius expendamus id quod jam dixi; æquumne ſit ut ob levium & inanium verborum inter vos contentiones, fratres fratribus velut in acie oppoſiti ſtent; utque venera-

A ζητήσῃς, ὁπόσας ἀνόμου τινὸς ἀνάγκη προσάλλῃ, ἀλλὰ ἀνωφελοῦς ἀργίας ἐρεχελία τοσοῦτον ἐνθυμήσιν, εἰ καὶ φυσικῆς τινος γυμνασίας ἕνεκα γίνοιτο, ὅμως ὀφείλομεν ἔισω τῆς διανοίας ἐγκλείειν, καὶ μὴ τοσοῦτον ἐις δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν, μηδ' ταῖς πάντων ἀκοαῖς ἀπρονοήτως πιστεύειν. τόσος γάρ ἐστιν ἕκαστος, ὥστε πραγμάτων ἔτω μεγάλων, καὶ λίαν δυσχερῶν δύναμιν, ἢ τοσοῦτο τὸ ἀκριβὲς συνιδεῖν, ἢ καθ' ἀξίαν ἑρμηνεύσαι· εἰ δὲ καὶ τοῦτο ποιεῖν πις
B εὐχερῶς νομισθείη, πόσον μέρος δῆμος πείσει. ἢ πῖς ὁ ταῖς τῶν τοιούτων ζητημάτων ἀκριβείαις, ἔξω τοῦ ἐπικινδύνου παρολισθήσεως, ἀνύσαι; οὐκ ἔν ἐφεκτέον ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν πολυλογίαν, ἵνα μήπως ἡ ἡμῶν ἀσθένεια τῆς φύσεως, τὸ προσηκόντως ἑρμηνεύσαι μὴ δυνηθέντων, ἢ ἡ τῶν διδασκομένων ἀκροαλῶν βραδυτέρα σύνεσις, πρὸς ἀκριβῆ δὲ ῥηθέντος καθάλη-ψιν ἐλθεῖν μὴ χωρησάντων, ἄνθρωπις ἑξ ἑκατέρου τούτων ἢ βλασφημίας, ἢ σχίσματος εἰς ἀνάγκην ὁ δῆμος τοσοῦτος διόπερ καὶ ἐρώτησις ἀπροφύλακτος, καὶ ἀπόκρισις ἀπρονόητος, τὴν ἴσην ἀλλήλαις ἐποδιδότωσαν ἐφ' ἑκάτερα συγ-
C γνώμην. οὐδὲν γὰρ ὑμῖν ἐστὶ κορυφαίου τῶν ἐν τῷ νόμῳ τοσούτων ἐντολῶν ὑμῖν ἐξήφθη πρόφασις, οὐδὲ καινή τις ὑμῖν ὑπὸ τῆς θείας θρησκείας αἵρεσις ἀντεισήχθη. ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔχετε λογισμόν, ὥσπερ τὸ τῆς κοινωνίας σύνθημα. ὑμῖν γὰρ ἐν ἀλλήλοις ἐστὶν μικρῶν καὶ λίαν ἐλαχίστων φιλονεικούντων, τοσοῦτον τὸν τοῦ θείου λαὸν ταῖς ὑμετέραις ἰθύνεσθαι φρεσὶν ἀπροσήκει, διὰ τὸ διχονοεῖν ἀλλ' ὅτε πρέπον, ὅτε ὅλως θεμιτὸν εἶναι πιστεύειν· ἵνα δὴ μικρῷ τοσοῦτον παραδείγματι τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ἐστομνήσω, λέξω. ἴστε δήπου θεοῦ φιλοσόφους αὐτοὺς, ὡς ἐνὶ μὲν ἅπαντες δόγματι συντίθεν· πολλά-
D κις δὲ ἐπειδὰν ἔν τινι τῶν ἀποφάσεων μέρει διαφωνῶσιν, εἰ καὶ τῇ τοῦ ἐπιστήμης ἀρετῇ χωρίζονται, τῇ μέντοι τοῦ σώματος ἑνώσει, πάλιν εἰς ἀλλήλους συμπνέουσιν· εἰ δὲ τοῦτο ἐστὶ, πῶς οὐ πολλῷ δικαιότερον ὑμᾶς τοὺς μεγάλου θεοῦ θεραπόντας καθεστῶτας, ἐν τοιαύτῃ προαιρέσει θρησκείας, ὁμοψύχους ἀλλήλοις εἶναι. ἐπισκεψώμεθα δὲ λογισμῷ μείζονι, καὶ πλείονι σωφρονήσει τὸ ῥηθὲν ἐνθυμηθῶμεν, εἰπερ ὀρθῶς ἔχει διὸ ὀλίγας καὶ μαλακὰς ῥημάτων ἐν ὑμῖν φιλονεικίας, ἀδελφοὺς ἀδελφοῖς ἀνικείους, καὶ τὸ

τῆς

τῆς συνόδου τίμιον ἀσεβεῖ διχονοίᾳ χωρίζε-
σθαι δι' ἡμῶν, οἱ πρὸς ἀλλήλους ὥσπερ μικρῶν
ἕνεκα καὶ μηδαμῶς ἀναγκαίων φιλονεικοῦ-
μεν. δημώδη ταῦτ' ἐστὶ, καὶ παιδικαῖς ἀνοίαις
ἁρμόττοντα μᾶλλον, ἢ τῇ τῶν ἱερέων καὶ φρονί-
μων ἀνδρῶν συνέσει προσήκοντα. ἀποσῶμεν
ἑκόντες τῶν διαβολικῶν πειρασμῶν. ὁ μέ-
γας ἡμῶν θεὸς ὁ σωτὴρ πάντων, κοινὸν ἅπα-
σι τὸ φῶς ἐξέτεινεν. ὑφ' ἕνα τῆς προνοίας, ταύ-
την ἐμοὶ τῷ θεραπόντι σου κρεῖττον τὴν σπου-
δὴν εἰς τέλος ἐνεγκεῖν συγχωρήσατε, ὅπως
ὑμᾶς σὺν ἐκείνοις δήμους, ἐμῇ προσφωνήσῃ
καὶ ὑπηρεσίᾳ, καὶ νουθεσίας ἐνστάσῃ πρὸς τὴν
τῆς συνόδου κοινωνίαν ἐπανάγοιμι. ἐπειδὴ
γὰρ, ὡς ἔφην, μία τίς ἐστι πίστις ἐν ὑμῖν, καὶ μία
τῆς καθ' ὑμᾶς αἱρέσεως σύνεσις, τὸ τετάχθαι νό-
μου ἀπάγγελμα, τοῖς δι' ἑαυτοῦ μέρεσιν εἰς
μίαν ψυχῆς πρόθεσιν, τὸ ὅλον συγκλεῖσ-
τον ὅπως ὑμῖν ἐν ἀλλήλοις φιλονεικίαν ἤ-
γειρεν, ἐπειδὴ μὴ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς νόμου
δύναμιν ἀνήκει, χωρισμόν τινα ἢ σχίσιν ἐν
ὑμῖν μηδαμῶς ἐμποιείτω· καὶ λέγω ταῦτα,
οὐχ' ὡς ἀναγκάζων ὑμᾶς ἁπαξαπλῶς τῆλιαν
εὑρεθῆναι, καὶ ὅσα δήποτε ἐστὶν ἐκείνην ζητήσῃ σωλί-
σθαι· δύναμαι γὰρ καὶ τοῦ σωφρονεῖν ἡμῶν ὑμῖν
ἀκέσασθαι φυλάξασθαι, καὶ ἡ αὐτὴ καὶ πάντων
κοινωνία τηρεῖσθαι, κἂν τὰ μάλιστά πως ἐν μέρει
πρὸς ἀλλήλους ὑπερέλαχίστου διαφωνία γέ-
νηται. ἐπεὶ μὴ ἅπαντες ἐν πᾶσιν αὐτὸ βουλόμε-
θα, μηδὲ μία τις ἐν ἡμῖν φύσις ἢ γνώμη πολι-
τεύεται· πρὸ μιᾶς οὖν τοῦ θείας προνοίας, μία πὶς
ἐν ὑμῖν ἔστω πίστις, μία σύνεσις, μία συνθήκη τοῦ
κρείττονος· ἃ δεῖ ὑπὲρ τῶν ἐλαχίστων τούτων ζη-
τήσεων ἐν ἀλλήλοις ἀκριβολογεῖσθε, κἂν μὴ
πρὸς μίαν γνώμην συμφέρητε, μένειν ἴσως
λογισμῶν προσήκει, πρὸ τῆς διανοίας ἀπορρή-
του τηρεῖσθαι. τὸ μέντοι τῆς κοινῆς φιλίας
ἀπόρρητόν τε καὶ ἄκαιρον, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας
πίστις, ἥ τε πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὴν τοῦ νόμου θρη-
σκείαν τιμὴ, μόνοις παρ' ὑμῖν ἀσάλευτος·
ἐπανέλθετε δὴ πρὸς τὴν ἀλλήλων φιλίαν τε καὶ
χάριν. ἀπόδοτε τῷ σύμπαντι λαῷ τὰς οἰκείας
πρεπούσας. ὑμεῖς τε αὐτοὶ καθάρατε τὰς ἑαυ-
τῶν ψυχὰς ἐκκαθάραντες, αὖθις ἀλλήλους
ἀπαγάγεσθε. ἡδίων γὰρ πολλάκις γέγονε φιλία μετὰ τὴν τῆς ἔχθρας ὑπόθεσιν· αὖθις εἰς κα-
ταλλαγὴν ἐπανέλθετε. ἀπόδοτε οὖν μοι γαληνὰς μὲν ἡμέρας, νύκτας δὲ ἀμε-
ρίμνους, ἵνα κἀμοί τις ἡδονὴ καθαρᾶς φωτὸς, καὶ βίου λοιπὸν ἥσυχος εὐφροσύνη

A bilis conventus, per vos qui de rebus adeo exiguis & minime neceſſariis rixamini, impia diſſenſione diſſideat. Plebeja ſunt hæc, & quæ puerili magis inſcitiæ quam ſacerdotum, & prudentium virorum ſapientiæ congruant. Abſcedamus noſtra ſponte à Diaboli tentationibus. Maximus Deus noſter & omnium ſervator, communem cunctis lucem porrexit. Sub cujus auſpicio ac providentia, mihi ejus famulo & cultori concedite, quæſo, ut hoc opus ad exitum perducam; quò populus illius mea allocutione atque o-
pera, & admonitionum inſtantia, ad con-
B ventus unitatem revocetur. Nam cum vobis, ut dixi, una eademq; ſit fides, una de religione noſtra ſententia; cumque legis præceptum utraq; ſui parte omnes in unam animorum conſenſionem conſtringat: iſtud quod levem inter vos excitavit contentionem: quandoquidem ad totius religionis ſummam non pertinet, non eſt cur ullum inter vos diſſidium ac ſeditionem faciat. Atque hæc ego non eò dico, ut vos de inepta, & qualicunq; demum vocanda eſt quæſtione, idem omnino ſentire cogam. Poteſt enim gravitas conventus integra apud
C vos conſervari, & una eademque inter omnes communio retineri, quamvis invicem de re aliqua minimi momenti diſſentiatis. Siquidem nec idem omnes volumus in omnibus; nec una omnium indoles eſt atque ſententia. Itaque de divina quidem providentia, una inter vos ſit fides, unus ſenſus, unum divini numinis fœdus. Quæ vero de leviſſimis iſtis quæſtionibus inter vos ſubtiliter diſputatis, licet non in eandem conveniatis ſententiam, interiore mentis cogitatione continere, & arcano pectoris recondere debetis. Maneat firma in vobis com-
D munis amicitiæ prærogativa, & veritatis fides, & Dei legisque obſervantia: recurrite ad mutuam dilectionem & caritatem: reddite univerſo populo ſuos amplexus. Ipſi viciſſim expurgatis, ut ita dicam, animis veſtris, voſmet ipſos agnoſcite. Sæpe enim poſt depoſitas inimicitias reconciliatâ iterum gratiâ, jucundior exiſtit amicitia. Reddite igitur mihi tranquillos dies, & noctes curarum expertes; ut mihi quoque putæ lucis voluptas, & quietæ vitæ lætitia in

posterum conservetur. Quod nisi consecutus fuero, ingemiscam necesse est, totusque lacrymis perfundar: nec reliquum vitæ tempus placide exigam. Nam quamdiu populus Dei, conservos meos dico, iniqua ac pernicioſa contentione discissus est, qui fieri potest ut ego deinceps animo consistam. Atque ut doloris hac de re mei magnitudinem intelligatis, paulisper attendite. Nuper cum Nicomediam venissem, protinus in Orientem iter facere decreveram. Cumque profectionem urgerem, & majore jam ex parte vobiscum essem, hujus rei nuntius consilium nostrum retro avertit; ne cogerer ea coram aspicere, quæ ne auditu quidem tenus tolerare me posse existimabam. Posthac igitur consensu vestro viam mihi in Orientem aperite, quâ mihi mutuis inter vos contentionib° obstruxistis. Date hoc mihi, ut & vos & reliquos omnes populos lætos atques hilares quamprimum videre, & pro communi omnium concordia ac libertate debitas Deo gratias, cum unanimi laudum concentu referre possim.

σώζηϑ· εἰ ϑ μὴ, ϛένειν ἀνάγκη, καὶ δακρύοις δι' ὅλυ σωέχεαϑ, καὶ μηδὲ τὸν τῆ ζῆν αἰῶνα περαίως ὑφίσαϑ τῷ γάρτοι τῆ θεῆ λαῶν, τῶν συνθεραπόντων λέγω τῶν ἐμῷ, ἕτως ἀδίκῳ καὶ βλαβερᾷ πρὸς ἀλλήλυς φιλονεικίᾳ κεχωρισμένων, ἐμὲ πῶς ἐγχωρεῖ τῷ λογισμῷ συνεσάναι λοιπόν· ἵνα ϑ τῆς ϑπὶ τύτῳ λύπης τὴν ὑπερβολὴν αἴδηϑε, ἀκύσατε· πρωὴν ϑπισας τῇ νικομηδέων πόλει, ϖδραχεῖμα εἰς τὴν ἑῴαν ἠπειγόμην τῇ γνώμῃ. ασεύδοντ ϑ μοι πρὸς ὑμᾶς ἤδη, καὶ τῷ πλείονι μέρει σὺν ὑμῖν ὄντι, ἡ τῆδε τῆ πράγματος ἀγλεία, ϖρὸς τὸ ἔμπαλιν τὸν λογισμὸν ἀνεχάπισεν. ἵνα μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν ἀναγκαϑείλω, ἃ μὴ ϑ ταῖς ἀκοαῖς πρόσεαϑ δυνατὸν ἡγέμλω· ἀνοίξατε δή μοι λοιπὸν ἐν τῇ καϑ' ὑμᾶς ὁμονοίᾳ τ ἑῴας τὴν ὁδὸν, λῦ ταῖς ϖρὸς ἀλλήλυς φιλονεικίαις ἀπεκλείσαλε. κ συγχωρήσατε ϑᾶϖον ὑμᾶς τε ὁμῦ, καὶ τὰς ἄλλας ἅπαντας δήμυς ἐπιδεῖν χαίροντας, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἁπάντων ὁμονοίας τε καὶ ἐλϑυθερίας ὀφειλομένλω χάειν, ὑπ' εὐφήμοις λόγων ζωϑήμασιν, ὁμολογῆσαι τῷ κρείϖονι.

Caput VIII.

De Synodo quæ habita est Nicææ in Bithynia, & de fide quæ ibi promulgata est.

ET hæc quidem Imperator admirabili sapientia præditus per litteras suadebat. Sed malum adeo invaluerat, ut nec Imperatoris diligentia, nec auctoritas illius qui literas attulerat, quidquam profecerit. Nam neque Alexander, neque Arius, his literis molliti sunt: & in ipsa plebe ingens tumultus & contentio grassabatur. Sed & alius suberat localis morbus, qui ecclesias non mediocriter conturbabat: dissensio scilicet de festo Paschæ die; quæ quidem in Orientis duntaxat partibus versabatur; his Judæorum more festum diem celebrare; illis reliquos totius orbis Christianos in hoc imitari studentib°. Cæterum quamvis de die festo inter se hoc modo dissiderent, non tamen ideo à communione mutuâ abstinebant. Sed diei festi lætitia hoc dissensionis nubilo fuscabatur. Cum igitur Imperator duobus his malis ecclesiam concuti videret, universalem synodum congregavit, omnes undequa-

Κεφ. Η'.

Περὶ τῆς γενομένης συνόδυ ἐν νικαίᾳ τῆς βιθυνίας, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖ ἐκτεθείσης πίστεως.

Τοιαῦτα μὲν ὅσα θαυμαλὰ καὶ σοφίας μεσὰ, παρήνεϛ ἡ τῆ βασιλέως ἐπιστολή· τὸ ϑ κακὸν ἐπικρατέλερον λῦ καὶ τῆς τῆ βασιλέως ασεδῆς, κ ἀξιοπιστίας τῆ διακονησαμένυ τοῖς γράμμασιν· ἔτε γὰρ ἀλέξανδρ@, ἔτε ἄρειος ὑπὸ τῶν γραφέντων ἐμαλάσσοντο. ἀλλά τις λῦ ἄκριτος κ ϖᾶσα τοῖς λαοῖς ἔρις καὶ ταραχή. ϖροὐπῆρχε ϑ κ ἄλλη τις πρότερα νόσ@· τοπικὴ, τὰς ἐκκλησίας ταράττυσα, ἡ διαφωνία τῆς τῆ πάσχα ἑορτῆς. ἥπις ϖᾶσι τὰ τῆς ἑῴας μέρη μόνον ἐγένετ. τῷ μὲν ἰυδαϊκώτερον τὴν ἑορτὴν ποιεῖν ἐσασδακότων· τῶν ϑ, μιμεμένων σύμπανλας σχεδὸν κ τὴν οἰκεμένην χρισιανές. διαφωνοῦντες ϑ ὅτω ϖᾶσι τ ἑορτῆς, τ κοινωνίας μὲν ὁδαμῶς ἐχωρίζοντο. συνοτέραν ϑ τὴν ἑορτὴν τῇ διαφωνίᾳ εἰργάζοντο. δι' ἀμφότερα λοίνυν ὁρῶν ὁ βασιλεὺς ταραττομένην τὸν ἐκκλησίαν, σύνοδον οἰκεμενικὴν συνεκρότ, σχεδὸν πανλαχόθεν

Ἐπισκόπους διὰ γραμμάτων εἰς νίκαιαν τῆς βιθυνίας ἀπαντῆσαι ϖάλαλῶν· παρῆσάν τε ἐκ πολλῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων οἱ ἐπίσκοποι· ϖολλῶν ὁ παμφίλε εὐσέβιος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῆς εἰς τὸν κωνσαντίνε βίον, τάδ' ἐκ λέξιν φησίν. Τῶν γοῦν ἐκκλησιῶν ἁπασῶν, αἳ τὴν εὐρώπλω ἅπασαν, λιβύλω τε καὶ τὴν ἀσίαν ἐπλήρεσαν, ὁμοῦ συνῆκτο τῶν τοῦ θεοῦ λειτεργῶν τὰ ἀκρογώνια εἰς τὸ οἰκος εὐκτήριος, ὥσπερ ἐκ θεοῦ πλατυνόμενος, ἔνδον ἐχώρε καλὰ τὸ αὐτὸ σύρες τε καὶ κίλικας, φοινικάς τε καὶ ἀραβίας, καὶ παλαισινὰς, καὶ ϖὶ τούτοις αἰγυπλίας, θηβαίδας, λίβυας, τές τε ἐκ μέσης τῶν ποταμῶν ὁρμωμένες· ἤδη δ' καὶ πέρσης ἐπίσκοπος τῇ συνόδῳ παρῆν ὅτε Σκύθης ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας· πόντος τε καὶ ἀσία, φρυγία τε καὶ παμφυλία, τὲς παρ' αὐτοῖς παρεῖχον ἐκρίτες. ἀλλὰ καὶ θρᾷκες καὶ μακεδόνες, ἀχαιοί τε καὶ ἠπειρῶ), τούτων τε οἱ ἔτι ϖροθυμότατοι οἰκοῦντες ἀπήντων. αὐτός τε ἱσπανῶν ὁ πάνυ βοώμενος, εἷς ἐκ τοῖς πολλοῖς ἅμα συνεδρεύων. τῆς δέ γε βασιλευούσης πόλεως, ὁ μὲν πρεσβεὺς διὰ γῆρας ὑσέρᾳ ϖροσεύτερος δ' αὖτε παρόντες, τὴν αὐτῶν τάξιν ἐπλήρεσαν. τοιοῦτον μόνον ἐξ αἰῶνος, εἷς βασιλεὺς κωνσαντῖνος, χρισῷ σέφανον δεσμῷ συνάψας εἰρήνης, τῷ ἁγίῳ σωτῆρι τῆς καθ' ἐχθρῶν καὶ πολεμίων νίκης θεοπρεπὲς ἀνετίθη χαρισήριον, εἰκόνα χορείας ἀποσολικῆς ταύτην καθ' ἡμᾶς συσησάμενος. ἐπεὶ καθ' ἑκείνες συνῆχθαι λόγος, ἀπὸ παντὸς ἔθνες τῶν ὑπὸ τὸν ὠρανὸν ἀνδρας εὐλαβεῖς, ἐν οἷς ἐτύγχανον πάρθοι καὶ μῆδοι καὶ ἐλαμῖται, καὶ οἱ κατοικοῦντες μεσοποταμίαν, ἰουδαίαν τε καὶ καππαδοκίαν, πόντον τε καὶ τὴν ἀσίαν, φρυγίαν τε καὶ παμφυλίαν, αἴγυπλον, καὶ τὰ μέρη τῆς λιβύης, τῆς κατὰ κυρήνην. οἵ τε ἐπιδημοῦντες ῥωμαῖοι, ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι, κρῆτες καὶ ἄραβες. πλὴν ὅσον ἐκείνοις μὲν ὑσέρᾳ, τὸ μὴ ἐκ θεοῦ λειτεργῶν συνεσάναι τὲς πάντας. ἐπὶ δὲ τῆς παρούσης χορείας, ἐπισκόπων μὲν πλησίος τριακοσίων ἀριθμὸν ὑπερακολίζουσα ἦν. ἑπομένων δὲ τούτοις πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἀκολούθων τε πλείων ὅσων ἐλέγειν, ἀδύνατος ἦν ἀριθμός. τῶν δὲ θεοῦ λειτεργῶν, οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ. οἱ δὲ βίου σεμ-

A que Epiſcopos per literas invitans, ut Nicæam Bithyniæ convenirent. Proinde ex variis provinciis ac civitatibus multi adfuerunt Epiſcopi, de quibus Euſebius Pamphili in tertio de vita Conſtantini libro hæc ad verbum ſcribit. Ex omnibus eccleſiis, quæ univerſam Europam, Africam, atque Aſiam impleverant, ii, qui inter Dei miniſtros eminebant, ſimul convenere. Unaque ædes ſacra, veluti Dei nutu dilatata, Syros ſimul & Cilices, Phœnices & Arabes, & Palæſtinos, Ægyptios præterea, Thebæos ac Libyas, aliosque ex Meſopotamia profectos, ambitu ſuo complexa eſt. Quidam etiam ex Perſide Epi-
B ſcopus Concilio interfuit. Ac ne Scytha quidem deſideratus eſt in hoc choro. Pontus item, Galatia, Pamphylia & Cappadocia, Aſia quoque & Phrygia lectiſſimum quemque ex ſuis præbuere. Thraces præterea ac Macedones, Achivi & Epirotæ, & qui longiſſimo ultra hos intervallo poſiti ſunt, nihilominus adfuere. Ab ipſa quoque Hiſpania vir ille multo omnium ſermone celebratus, unà cum reliquis aliis conſedit. Aberat quidem regiæ urbis Antiſtes: ſed præſto erant Presbyteri, qui vices
C ejus implerent. Hujusmodi coronam pacis vinculo conſertam & connexam, ſolus ab omni ævo Imperator Conſtantinus, velut divinum grati animi monumentum pro victoriis, quas de hoſtibus & inimicis retulerat, Chriſto Servatori ſuo dedicavit; hoc ampliſſimo cœtu, tanquam imagine quadam Apoſtolici chori, noſtris temporibus convocato. Siquidem & Apoſtolorum temporibus, viri religioſi ex omni natione, quæ ſub cœlo eſt, in unum conveniſſe dicuntur. Inter quos erant Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant
D Meſopotamiam, Judæam & Cappadociam, Pontum, Aſiam & Phrygiam ac Pamphiliam, Ægyptum & partes Libyæ, quæ eſt juxta Cyrenem: advenæ quoq; Romani, Judæi & Proſelyti, Cretenſes & Arabes. Verum apud iſtos quidem hoc minus fuit, quod non omnes erant Dei miniſtri, qui convenerant. In præſenti autem choro, Epiſcopi quidem trecenti & amplius adfuerunt. Presbyterorum verò, qui eos comitati ſunt, Diaconorum, Acoluthorum, aliorumque complurium numerus iniri vix poteſt. Porro ex his Dei miniſtris, alii ſermone ſapientiæ, alii gravitate vitæ,

& laborum tolerantia eminebant: alii A modeſtia & comitate morum erant ornati. Ac nonnulli quidem eorum ob provectam ætatem maximo in honore erant: nonnulli & corporis & animi juvenili vigore enitebant. Quidam recens admodum miniſterii ſui ſtadium erant ingreſſi. Quibus omnibus quotidie annonas copioſe præberi Imperator mandaverat. Ac de his quidem qui eò convenere, Euſebius ita ſcribit. Imperator vero, cum ob victoriam de Licinio partam triumphales ludos edidiſſet, ipſe quoque Nicæam perrexit. Erant inter Epiſcopos, duo quidam celeberrimi nominis, Paphnutius ex ſuperiore Thebaide, & Spyridion Cyprius. Quamobrem vero iſtorum mentionem fecerim, dicam paulo poſt. Aderant etiam complures laici, dialecticæ artis periti, ſuæ partis patrocinium parati ſuſcipere. Cæterum Arii opinionem tuebantur tum Euſebius Nicomedienſis, ut antea dixi, tum Theognis & Maris: quorum ille quidem Nicææ, hic Chalcedonis in Bithynia erat Epiſcopus. Adverſus iſtos Athanaſius fortiter dimicabat, qui tunc quidem Alexandrinæ Eccleſiæ Diaconus militabat. Cæterum magno in honore apud Alexandrum erat Epiſcopum: unde etiam invidiæ livor contra eum exarſit, ſicut poſtea dicturus ſum. Interim vero, paulo antequam in unum locum convenirent Epiſcopi, Dialectici quibuſdam ſermonum prolusionibus contra nonnullos velitantes, ſeſe exercebant. Cumque multi verborum ſuavitate allicerentur, laicus quidam ex confeſſorum numero, recto ac ſimplici præditus ſenſu, cum Dialecticis congreditur, hisque illos verbis compellavit. Chriſtus & Apoſtoli non artem nobis Dialecticam, nec inanem verſutiam tradiderunt, ſed apertam ac ſimplicem ſententiam, quæ fide bonisque actibus cuſtoditur. Quæ cum dixiſſet, omnes qui aderant, admiratione perculſi, ei aſſenſerunt: Dialectici vero ſimplici ſermone veritatis audito, poſthac æquiore animo conquievere. In hunc modum tumultus ille quem Dialectica concitaverat, penitus compreſſus eſt. Poſtero die Epiſcopi omnes unum in locum conveniunt. Poſt illos advenit etiam Imperator. Qui poſtquam ingreſſus eſt, ſtetit in medio: nec prius ſedere ſuſtinuit, quam Epiſcopi id nutu ſignificaſſent. Tanta illos obſervantia ac reve-

ρότητι, καὶ καρτερίας ὑπομονῇ. ④ ὃ, τῷ μέσωτρόπῳ κατεκοσμοῦντο· ἦσαν δὲ τούτων ④ μὲν, χρόνῳ μήκει τετιμημένοι. ④ δὲ, νεότητι καὶ ψυχῆς ἀκμῇ διαλάμποντες. ④ δὲ, ἄρτι παρελθόντες ἐπὶ τὸν τῆς λειτουργίας δρόμον. οἷς δὴ πᾶσι βασιλεὺς, ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας τὰ σιτηρέσια δαψιλῶς χορηγεῖσθαι διετάξατο. Τοιαῦτα μὲν περὶ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων, εὐσέβιος. Ἐπιτελέσας δὲ ὁ βασιλεὺς Νικομήδειαν τὴν Βιθυνίδος ἑορτὴν, ἀπήντα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν νίκαιαν. διέτρεπον δὲ ἐν τοῖς ἐπισκόποις, παφνούτιός τε ὁ ἐκ τῆς ἄνω θηβαΐδος, καὶ σπυρίδων ὁ ἐκ κύπρου. ὅτου χάριν δὲ τούτων ἐμνημονεύσαμεν, μετὰ ταῦτα ἐρῶ· συμπαρῆσαν δὲ καὶ λαϊκοὶ πολλοὶ διαλεκτικῆς ἔμπειροι, ἐν ἑκατέρῳ μέρει συνηγορεῖν προθυμούμενοι. ἀλλὰ τὴν μὲν ἀρείαν δόξαν συνεκρότουν, εὐσέβιός τε ὁ νικομηδεὺς, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ θέογνις, καὶ μάρις. ὧν ὁ μὲν νικαίας ἐπίσκοπος ἦν, μάρις δὲ, ἐν βιθυνίᾳ χαλκηδόνος. τούτοις δὲ γνησίως ἀντηγωνίζετο ἀθανάσιος, διάκονος μὲν τῆς ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας. Σφόδρα δὲ αὐτὸν διὰ πηῆς ἦγεν ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος. διὸ καὶ φθόνος ὑπεισάκτως καὶ αὐτῷ, ὡς ὕστερον λέξομεν· μικρὸν ὅμως πρὸ τοῦ εἰς ἕνα τόπον συνελεύσεως τῶν ἐπισκόπων, ④ διαλεκτικοὶ πρὸς σὺν πολλὰς προαγῶνας ἐποιοῦντο τοὺς λόγους. ἑλκομένων δὲ πολλῶν πρὸς τὸ τοῦ λόγου τέρπνον, εἷς τις τῶν ὁμολογητῶν λαϊκὸς, ἀκέραιον ἔχων τὸ φρόνημα, ἀνυπόπτῳ τοῖς διαλεκτικοῖς, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς. ὡς ἄρα ὁ χριστὸς, καὶ ④ ἀπόστολοι, τὴν διαλεκτικὴν ἡμῖν παρέδοσαν τέχνην, ἢ δὲ κενὴν ἀπάτην, ἀλλὰ γυμνὴν γνώμην, ὡς καὶ καλοῖς ἔργοις φυλαττομένην· ταῦτα εἰπόντος, ④ μὲν παρόντες πάντες ἐθαύμασαν καὶ ἀπεδέξαντο. ④ δὲ διαλεκτικοὶ, ἀγνωμονέστερον ποιοῦντες ἡσύχασαν, τὸν ἁπλοῦν λόγον τῆς ἀληθείας ἀκούσαντες. τότε μὲν οὖν ὅτως ὁ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς γνώμενος θόρυβος κατεσάλευ. τῇ δὲ ἑξῆς, πάντες ἅμα ④ ἐπίσκοποι εἰς ἕνα τόπον συνήρχοντο. παρῆν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς μετ' αὐτούς· καὶ ἐπεὶ παρῆλθεν, εἰς μέσους ἔστη. καὶ ὁ πρότερον καθίζειν ἠρνεῖτο, πρὶν ἂν ④ ἐπίσκοποι ἐπινεύσειαν. τοσαύτη τις ἀλήθεια καὶ αἰδὼς τῶν ἀνδρῶν,

τὸν βασιλέα κατεῖχεν. ἐπεὶ δὴ καὶ ἡ πρέπουσα τῷ καιρῷ ἡσυχία ἐγένετο, ἤρξατο ὁ βασιλεὺς αὐτόθεν ἐκ τῆς καθέδρας, παραινετικοῖς πρὸς αὐτὰς χρῆσθαι λόγοις, πρὸς συμφωνίαν καὶ ὁμόνοιαν προτρεπων αὐτάς. καὶ τὴν μὲν ἑκάστῃ ἰδιάζουσαν λύπην πρὸς τὸν πλησίον, παραχωρεῖν συνεβούλευε. καὶ γὰρ ἀντεγκαλοῦντες ἦσαν ἀλλήλοις οἱ πλείονες. πολλοί τε ἐξ αὐτῶν βιβλία δεήσεων τῷ βασιλεῖ τῇ προτεραίᾳ ἦσαν ὀρέξαντες. ἐπὶ τὸ προκείμενον, διὸ καὶ συνελήλυθεισαν, χωρεῖν παρακαλέσας, τὰ βιβλία καυθῆναι ἐκέλευσεν, ἐπειπὼν μόνον. κελεύειν χρηστὸς ἀφιέναι τῷ ἀδελφῷ, τὸν ἀφέσεως τυχεῖν ἐπιγόμενον. τότε οὖν τῆς περὶ ὁμονοίας καὶ εἰρήνης λόγους εἰς πλάτος διεξελθὼν, ἄνωθεν περὶ τῶν δογμάτων ἐπιμελέστερον ἐπισκέψασθαι τῇ αὐτῶν γνώμῃ ἐπέτρεψεν. οἷα δὴ καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ αὐτῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν εἰς τὸν βίον κωνσταντίνου ὁ αὐτός φησιν εὐσεβίου, ἐπακριβοῦσθαι καλόν ἐστι δὴ ταῦτα. πλείστων δὴ τῶν ὑφ' ἑκατέρῳ τάγματι προτεινομένων, πολλῆς τε ἀμφιλογίας τὰ πρῶτα συνισαμένης, ἀνεξικάκως ἐπεκρατεῖτο ὁ βασιλεὺς τῶν πάντων, σχολῇ τε αὐτόνῳ τὰς προτάσεις ὑπεδέχετο. ἐν μέρει τε ἀντιλαμβανόμενος τῶν παρ' ἑκατέρῳ τάγματος λεγομένων, ἡρέμα συνῆγε σοῦ φιλονείκως ἐνισαμένους, πραέως τε ποιούμενος τὰς πρὸς ἕκαστον ὁμιλίας. ἑλληνίζων τε τῇ φωνῇ, ὅπου μὴ δὴ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε, γλυκύτερός τις ἦν καὶ ἡδύς, σοῦ μὲν συμπείθων, σοῦ δὲ καὶ δυσωπῶν τῷ λόγῳ. σοῦ δὲ καὶ λέγοντας ἐπαινῶν. πάντας δὲ εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων, ὁμογνώμονας τε καὶ ὁμοδόξους αὐτὰς ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητουμένοις ἅπασιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατεστήσατο· ὡς ὁμοφώνως μὲν κρατῆσαι τὴν πίστιν. τῆς δὲ σωτηρίου ἑορτῆς, τὸν αὐτὸν πᾶσι τοῖς πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρόν. ἐκυρώθη τε ἤδη, καὶ ἐγγράφως δι' ὑποσημειώσεως ἑκάστου τὰ κοινῇ δεδογμένα. τοιαῦτα καὶ περὶ τούτων ταῖς ἑαυτοῦ φωναῖς ὁ εὐσεβίου ἐγγράφως κατέλιπεν. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀκαίρως αὐτοῖς ἐχρησάμεθα. ἀλλὰ μάρτυσι χρώμενοι τοῖς παρ' αὐτοῦ λεχθεῖσι, τῇδε αὐτὰ κατετάξαμεν τῇ γραφῇ. ἵν' ὅταν τινες τῆς ἐν νικαίᾳ

A rentia Imperator prosequebatur. Facto deinde, ut par erat, silentio, Imperator ex sella verba facere cœpit, ad consensum eos exhortans atque concordiam. Et privatas quidem simultates ut singuli deponerent, admonuit. Quippe complures eorum sese mutuo accusabant: nonnulli etiam pridie ejus diei libellos supplices Imperatori porrexerant. Ipse vero ut proposito negotio, cujus gratiâ convenerant, instare potius vellent, eos hortatus, libellos omnes exuri jussit, adjecto tantum hoc elogio. Christus præcipit ut veniam fratri det, quisquis sibi ipsi veniam dari velit. Tunc igitur cum B de pace & concordia abunde disseruisset, deinceps ut de religionis nostræ dogmatibus accuratius disquirerent, eorũ arbitrio potestatique permisit. Verum operæ pretium fuerit audire, quid de his rebus narret Eusebius in tertio illo jam superius à nobis commemorato libro de vita Imperatoris Constantini. Sic autem ait. Multis igitur hunc in modum ex utraque parte propositis, magnaq; controversia in ipso principio excitata, Imperator cuncta patientissime auscultans, intento animo propositas quæstiones excepit; & quæ ab utraque parte dicebantur, vicissim astruens atque adjuvans, C pertinacius certantes paulatim conciliavit. Cumque omnes placide alloqueretur, & Græca uteretur lingua, quippe qui ne hujus quidem linguæ ignarus esset, suavissimus ac jucundissimus fuit; dum alios vi rationum adductos in suam sententiam trahit; alios orat & flectit; eosq; qui recte dixissent, laudibus afficit; & universos ad concordiam incitat. Donec tandem eos concordes in omnibus de quibus antea certabatur, atque unanimes effecit. Adeo ut non modo unius fidei consonantia apud omnes obtineret; verum etiam unum idemque tempus in salutaris festi celebratione ab D omnibus firmaretur. Porro ea quæ in commune placuerant, scriptis mandata, & singulorum subscriptione roborata sunt. ¶Et hæc quidem Eusebius ad verbum scripta istis de rebus nobis reliquit. Nos vero ea hoc loco proferre non alienum duximus: sed eorum testimonio utentes, huic historiæ nostræ consultò insservimus; ut, si qui forte Nicænum

Concilium tanquam in cauſa fidei lapſum condemnare voluerint, iis minime attendamus; nec Sabino Macedoniano credamus, qui imperitos ac ſimplices vocat eos, qui in eo concilio convenerunt. Nam Sabinus Macedonianorum apud Heracleam Thraciæ urbem Epiſcopus, qui diverſarum Synodorum acta unum in corpus collegit, Nicæni quidem Concilii ſacerdotes, quaſi rudes ac ſimplices deridet; nec animadvertit ſe ipſum quoque Euſebium, qui fidem illam poſt diuturnæ inquiſitionis examen amplexus eſt, ut imperitum ſimul criminari. Ac nonnulla quidem de induſtria prætermiſit: quædam vero pervertit atque immutavit. Cæterum cuncta ad inſtitutum ſuum ſenſumque pertraxit. Et Euſebium quidem Pamphili, tanquam teſtem fide digniſſimum laudat: Imperatorem quoque ipſum præconiis afficit, utpote qui Chriſtianæ fidei dogmata apprime calleret. Fidem vero Nicææ expoſitam reprehendit, tanquam ab ignaris & imperitis hominibus conſcriptam. Et quem ſapientem virum ac veracem teſtem nominat, ejus verba ſciens ac prudens deſpicit & contemnit. Euſebius enim ſcribit, ex miniſtris Dei, qui Nicænæ Synodo interfuerunt, alios ſermone ſapientiæ, alios vitæ conſtantia ac fortitudine excelluiſſe; & Imperatorem ipſum, qui aderat, ad concordiam cunctos reducentem, unanimes & conſentientes reddidiſſe. Verum de Sabino quidem, ſicubi neceſſitas exegerit, mentionem facturi ſumus. Fidei vero conſenſio Nicææ à magno Concilio magnifice promulgata, hæc eſt.

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium viſibilium & inviſibiliumCreatorem: & in unum Dominum Jeſum Chriſtum, Filium Dei, genitum ex Patre unigenitum, hoc eſt ex ſubſtantia Patris: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum non factum; conſubſtantialem Patri: per quem omnia facta ſunt, quæ in cœlo ſunt & in terra. Qui propter nos homines & propter ſalutem noſtram deſcendit, incarnatusque, & homo factus eſt, & paſſus. Qui reſurrexit tertia pòſt die: aſcendit ad cœlos, venturus eſt ut vivos judicet ac mortuos. Credimus & in Spiritum ſanctum, eos autem, qui dicunt; fuit aliquando tempus, cum non eſſet, & antequam gigne-

A σωόδῳ ὡς περὶ τὴν πίστιν ζφαλείσης καθαιρεθῆναι βουληθέντων, μὴ αὐτῶν ἀνεχώμεθα, μὴ δὲ πιστεύσωμεν Σαβίνῳ τῷ μακεδονιανῷ, ἰδιώτας αὐτοὺς καὶ ἀφελεῖς καλοῦντι τοὺς ἐκεῖσε συνελθόντας. Σαβῖνος γάρ, ὁ τῆς ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης μακεδονιανῶν Ἐπίσκοπος, συναγωγὴν ὧν διάφορα Ἐπισκόπων σύνοδοι ἐγγεγράφως ἐξέδωκαν ποιησάμενος, οὐ μόνον ἐν νικαίᾳ, ὡς ἀφελεῖς καὶ ἰδιώτας διέσυρε, μὴ αἰσθανόμενος, ὅτι καὶ αὐτὸν εὐσέβιον, τὸν μετὰ πολλῆς δοκιμασίας τὴν πίστιν ὁμολογήσαν-
B τα, ὡς ἰδιώτην διαβάλλει. καὶ τινὰ μὲν ἐκὼν παρέλιπεν. τινὰ δὲ παρέτρεψεν. πάντα δὲ πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν μᾶλλον ἐξείληφεν· καὶ ἐπαινεῖ μὲν τὸν παμφίλου εὐσέβιον, ὡς ἀξιόπιστον μάρτυρα. ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸν βασιλέα, ὡς τὰ χριστιανῶν δογματίζειν δυνάμενον. μέμφεται δὲ τῇ ἐκτεθείσῃ ἐν νικαίᾳ πίστει. ὡς ὑπὸ ἰδιωτῶν καὶ οὐδὲν πεπαιδευμένων συντεθειμένῃ. καὶ ὃν μὲν ὡς σοφὸν καὶ ἀψευδῆ καλεῖ μάρτυρα, τούτου τὰς φωνὰς ἐκουσίως ὑπερορᾷ. φησὶ γὰρ ὁ εὐσέβιος, ὅτι τῶν παρόντων ἐν
C τῇ νικαίᾳ τοῦ θεοῦ λειτουργῶν, οἱ μὲν, διέπρεπον σοφίας λόγῳ. οἱ δὲ, βίου εὐτονίᾳ. καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς παρὼν, πάντας εἰς ὁμόνοιαν ἄγων, ὁμογνώμονας καὶ ὁμοδόξους κατέστησεν. ἀλλὰ σαβῖνος μὲν εἴπερ χρεία καλέσοι, ποιησόμεθα μνήμην. ἡ δὲ ἐν νικαίᾳ παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου μεγαλοφώνως ἐξενεχθεῖσα συμφωνία τῆς πίστεως, ἔστιν αὕτη.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. καὶ εἰς ἕνα κύριον ἰησοῦν χριστὸν τὸν
D υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ. γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ. δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα. παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας ὅτι ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεν-

νηθῆναι οὐκ ἰῶ, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

Ταύτην τὴν πίστιν τριακόσιοι μὲν πρὸς τοῖς δεκαοκτὼ, ἔγνωσάν τε καὶ ἔσπερξαν. καὶ ὡς φησὶν ὁ εὐσέβιος, ὁμοφωνήσαντες καὶ ὁμοδοξήσαντες ἔγραφον· πέντε δὲ μόνοι οἱ πρωτεδέξαντο, τὴν λέξεως τοῦ ὁμοουσίου βλασφήμησαν. εὐσέβιός τε ὁ νικομηδείας ἐπίσκοπος, καὶ θέογνις νικαίας, μάρις χαλκηδόνος, θεωνᾶς μαρμαρικῆς, σεκοῦνδος πτολεμαίδος· ἐπεὶ γὰρ ἔφασαν ὁμοούσιον εἶναι, οὐκ ἔκ τινος ἐστὶν, ἢ κατὰ μερισμὸν, ἢ κατὰ ῥεῦσιν, ἢ κατὰ πρόβολὴν μὴν, ὡς ἐκ ῥιζῶν βλάστημα. καὶ ὡς ῥεῦσιν, ὡς τέκνα πατρικοὶ παῖδες. καὶ μερισμὸν δὲ, ὡς βώλος χρυσίδες δύο ἢ τρεῖς. καὶ ἐξ ἑνὸς δὲ τούτων ἐστὶν ὁ υἱός. διὰ τοῦτο δὲ συγκαταθέσθαι τῇ πίστει ἔλεγον· πολλὰ δὲ ὧν τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου σκώψαντες, τῇ καθαιρέσει ἀρεῖσθαι ὑπογράψαι οὐκ ἠξιώθησαν. διόπερ ἡ σύνοδος, ἄρειον μὲν καὶ τοὺς ὁμοδόξους αὐτῷ, ἀνεθεμάτισεν ἅπαντας, προσθέντες μήτε ἐπιβαίνειν τῆς ἀλεξανδρείας αὐτόν· βασιλέως δὲ πρόσταγμα, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ εὐσέβιον καὶ θέογνιν, εἰς ἐξορίαν ἀπέστειλεν· εὐσέβιος μὲν οὖν καὶ θέογνις μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἐξορίαν βιβλίον μεταγνοίας ἐπιδόντες, τῇ πίστει τοῦ ὁμοουσίου συνέθεντο, ὡς προϊόντες δηλώσωμεν. τότε δὲ ἐν τῇ συνόδῳ, εὐσέβιος ὁ τὴν παμφίλου προσωνυμίαν ἔχων, καὶ τῆς ἐν παλαιστίνῃ καισαρείας τὴν ἐπισκοπὴν κεκληρωμένος, μικρὸν ἐπισχὼν, καὶ διασκεψάμενος εἰ δεῖ προσδέξασθαι τὸν ὅρον τῆς πίστεως, ὅτῳ ἅμα τοῖς πολλοῖς πᾶσι συνήνεσέν τε καὶ συνυπέγραψεν. καὶ τῷ ἰῶτι αὐτὸν λαῷ ἔγραφον τὸν ὅρον τῆς πίστεως διεπέμψατο, τὴν δὲ ὁμοουσίου λέξιν ἑρμηνεύσας, ἵνα μὴ δόλως τις ὑπόνοιαν ἀνθ' ὧν ἐπέστησεν ἔχῃ πρὸς αὐτὸ; ἔστι δὲ αὐτοῦ τὰ γραφέντα, καθὰ λέξιν τάδε. τὰ πρὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα καθὰ τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν, εἰκὸς μὲν καὶ ὑμᾶς ἀγαπητοὶ μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων

A tur non erat: vel quod de non extantibus factus eſt: aut qui ex altera ſubſtantia vel eſſentia dicunt eſſe Filium Dei, aut creatum, aut converſioni mutationique obnoxium, anathematiſat ſancta Catholica & Apoſtolica Eccleſia.

Hanc fidem trecenti quidem & octodecim Antiſtites probaverunt & amplexi ſunt: atque ut Euſebius ſcribit, uno omnes ore & in unam ſententiam conſpirantes conſcripſerunt. Quinque tantum reperti ſunt, qui illam amplecti nollent, vocem conſubſtantialis reprehendentes: Euſebius ſcilicet Nicomedienſis Epiſcopus, Theognis Nicææ, B Maris Chalcedonis, Theonas Marmaricæ, & Secundus Ptolemaidis. Nam quoniam conſubſtantiale, illud eſſe ajebant, quod ex alio eſt, vel partitione, vel fluxu, vel eruptione: eruptione quidem ut ex radicibus germina: fluxu ut ex parentibus liberi: partitione verò ut ex auri maſſa duæ vel tres phialæ: nullo porro ex his modo eſſe Filium Dei: idcirco in eam fidem ſe conſentire non poſſe aſſeverabant. Vocem igitur conſubſtantialis plurimis cavillis ac dicteriis infectati, Arii depoſitioni C ſubſcribere noluerunt. Quam ob cauſam Synodus quidem Arium & omnes, qui cum eo ſentiebant, anathemate percuſſit; adjecto inſuper ne Alexandriam ingredi ei liceret. Imperator vero tum Arium ipſum, tum Euſebium ac Theognin exilio multavit. Et Euſebius quidem ac Theognis, paulo poſt quam in exilium miſſi eſſent, oblato pœnitentiæ libello, in fidem conſubſtantialis conſenſere, ſicut in progreſſu orationis oſtenſuri ſumus. Tunc vero Euſebius is, qui cognomentum Pamphili ſortitus eſt, Cæſareæ in Palæſtina ſacerdotium gerens, cum in Synodo paululum hæſitaviſſet, ſecumque expen- D diſſet utrum admittenda eſſet fidei formula, tandem & ipſe unà cum reliquis aſſenſus eſt & ſubſcripſit: & Cæſarienſibus ſuis conſcriptam fidei formulam miſit, vocem conſubſtantialis interpretatus, ne quis ſiniſtrum quidpiam de ipſo ſuſpicaretur, eo quod aliquantulum ſubſtitiſſet. Porro quæ ab Euſebio ſcripta ſunt, ſic ſe habent. Quæ de fide Eccleſiaſtica in magno Concilio Nicææ congregato tractata ſunt, veriſimile quidem eſt jam vos aliunde didiciſſe, fratres cariſſimi, cum accuratam rerum geſtarum narrationem fama plerumq; ſo-

leat præcurrere. Verum ne iſtiuſmodi rumore res vobis aliter quam ſe habet nuntietur, neceſſarium putavimus ad vos mittere; primùm quidem fidei formulam à nobis propoſitam; deinde alteram, quam Epiſcopi quibuſdam ad noſtram adjectis appendicibus promulgarunt. Noſtra igitur formula, quæ in conſpectu Imperatoris Deo cariſſimi lecta, recte ac probe ſe habere omnibus viſa eſt, ſic habet. Sicut ab Anteceſſoribus noſtris Epiſcopis accepimus, tunc cum primis fidei rudimentis inſtructi, & cùm ſalutari lavacro tincti ſumus: ſicut ex divinis ſcripturis didicimus, & ſicut ipſi tum in preſbyterio: tum in Epiſcopali gradu conſtituti, & credidimus & docuimus, ita nunc etiam credentes, fidem noſtram vobis exponimus, eſt autem hujuſmodi. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, viſibilium omnium & inviſibilium Creatorem: & in unum Dominum Jeſum Chriſtum, Dei verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam ex vita, Filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia ſæcula ex Deo Patre genitum, per quem omnia facta ſunt: qui propter noſtram ſalutem incarnatus eſt, & inter homines verſatus: qui paſſus eſt, & reſurrexit tertia die: aſcendit ad Patrem, & iterum venturus eſt cum gloria ut vivos judicet ac mortuos. Credimus etiam in unum Spiritum ſanctum. Horum unumquemque eſſe ac ſubſiſtere credentes: Patrem verè Patrem, Filium verè Filium, & Spiritum ſanctum verè Spiritum ſanctum: ſicut & Dominus noſter, cum diſcipulos ſuos ad prædicandum mitteret, dixit: Ite ac docete omnes gentes, baptizantes eos, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. De quibus etiam affirmamus, nos ita tenere atque ita ſentire, & olim ita tenuiſſe, & uſque ad mortem retenturos, atque in hac fide conſtanter permanſuros eſſe, omnem impiam hæreſin anathemate damnantes. Hæc nos omnia ſincerè atque ex animo ſenſiſſe, ex quo noſmetipſi noſſe potuimus, atque etiamnum ſentire & loqui veriſſime, coram omnipotente Deo & coram Domino noſtro Jeſu Chriſto teſtificamur, parati certiſſimis probationibus oſtendere, & vobis

A μένων ἀκριβῆ λόγον· ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ μόνης τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἑτερῴως ὑμῖν ἀπαγγέλῃ, ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα ὑμῖν, πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προτεθεῖσαν πίστεως γραφήν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἰδίαις ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασι· τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως ἀναγνωσθὲν, οὗ τε ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐν τῇ κατηχήσει, ἡνίκα τὸ λε-
B τρὸν ἐλαμβάνομεν, καὶ καθὼς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ ὡς ἐν τῷ πρεσβυτερείῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστεύσαμέν τε καὶ διδάσκομεν, οὕτω καὶ νῦν πιστεύοντες, τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν. ἔστι δὲ αὕτη· Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ἁπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, ζωὴν ἐκ ζωῆς, υἱὸν
C μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ θεοῦ πατρὸς γεγεννημένον· δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα, τόν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον. καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον. τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες, πατέρα ἀληθῶς πατέρα, καὶ υἱὸν ἀληθῶς υἱὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἅγιον πνεῦμα. καθὼς καὶ ὁ κύ-
D ριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἶπε. πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα, οὕτως ἔχειν, καὶ οὕτω φρονεῖν, καὶ πάλαι οὕτως ἐσχηκέναι, καὶ μέχρι θανάτου οὕτω σχήσειν, καὶ ἐν αὐτῇ ἐνίσασι τῇ πίστει, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν αἵρεσιν ἄθεον· ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πάντα πεφρονηκέναι, ἐξ ὧν ἴσμεν ἑαυτοὺς, καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας, ἐπὶ τοῦ θεοῦ παντοκράτορος, καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρόμεθα. δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων, καὶ πείθειν ὑμᾶς

ὑμᾶς, ὅπ καὶ τοῦ παρελθόντας χρόνους ὕτως ἐπισ ἐνομίζομέν τε καὶ ἐκηρύσσομεν ὁμοίως· ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τ πίστεως, εἰδενὶ παρῆν ἀντιλογίας τόπ. ἀλλ' αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατ ἡμῶν βασιλεὺς, ὁρθότατα ὡμολόγει τε ἔχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν. ἔτω τε καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν ἐμαρτύρατο, καὶ ταύτῃ τοῦ πάντας συγκαταθεσθαι, καὶ συγγράφειν τοῖς δόγμασι, καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἑνὸς μόνου προσεγγραφέντος ῥήματος τ ὁμοουσίου· ὃν καὶ αὐτὸς ἡρμήνευσε λέγων, ὅτι μὴ κατὰ τὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοι τὸ ὁμοούσιον, ὥστε οὖν κατὰ διαίρεσιν, ὥστε καθά τινα ἀποτομὴν ἐκ τ πατρὸς ὑποστῆναι μήτε τὸ δύνασθαι τὴν ὕλην καὶ νοερὰν, καὶ ἀσώματον φύσιν, σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι. θείοις δὲ καὶ ἀπορρήτοις ῥήμασι, προσήκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν· καὶ ὁμοῦ σοφώτατος καὶ εὐσεβὴς ἡμῶν βασιλεὺς, τοιάδε φιλοσοφήσας· ἃ δὲ προφάσει τ ὁμοουσίου, τὴν δὲ τὴν γραφὴν πεποιήκασι.

Τὸ μάθημα.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα κύριον ἰησοῦν χριστὸν, τὸν υἱὸν τ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τοῦτέστιν ἐκ τ οὐσίας τ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καταβάντα, καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς· ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτέ ὅτε οὐκ ἦν, ἢ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἢ ὅτι οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ, καὶ ἀποστολικὴ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία.

Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης, ὅπως εἴρηται αὐτοῖς τὸ ἐκ τ οὐσίας τ πατρὸς, καὶ τὸ τῷ πατρὶ ὁμοούσιον, οὐκ ἀνεξέτασον αὐτοῖς καταλιμπάνομεν. ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο, ἐβασανίζετό τε ὁ λόγ τὴν

A persuadere, nos præteritis etiam temporibus ita credidisse, atque ita prædicasse. Cùm hæc à nobis fides esset exposita, nullus erat contradicendi locus. Sed & Imperator ipse noster Deo carissimus, eam rectissimè conceptam esse, primus omnium testatus est: atque ita sentire se affirmavit, cunctosque hortatus est ut ei assentirentur atque subscriberent, utq; in hanc doctrinam omnes conspirarent; una duntaxat voce consubstantialis adjecta. Quam quidem vocem ipse quoque interpretatus est, asserens consubstantiale à se dici, non juxta corporis affectiones; neque per divisionem aut per
B sectionem quandam filium ex patre subsistere. Fieri enim non posse, ut materiæ expers natura & intellectualis atque incorporea, corpoream ullam affectionem admittat: sed divinis arcanisque rationibus id esse intelligendum. Ac sapientissimus quidem & religiosissimus Imperator, ita tum philosophatus est. Illi vero occasione vocis illius consubstantialis, hujusmodi formulam conscripserunt.

SYMBOLUM.

Credimus in unum Deum, Patrem
C omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium Creatorem: & in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex patre unicum, hoc est ex substantia patris: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum non factum: consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo sunt & in terra. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit, incarnatusque & homo factus est, & passus. Qui resurrexit tertia post die: ascendit ad cœlos, venturus est ut vivos judicet ac mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem, qui di-
D cunt: fuit aliquando tempus cum non esset; & antequam gigneretur non erat: vel quòd de non extantibus factus sit: aut qui ex altera substantia vel essentia dicunt esse filium Dei, aut creatum, conversioni mutationique obnoxium, anathematisat sancta Catholica & Apostolica Ecclesia.

Cum hæc ab illis dictata esset fidei formula, id quod ab illis dictum erat, ex substantia Patris, & consubstantialis, non absq; examine prætermisimus. Hinc igitur variæ quæstiones ortæ sunt & responsiones: & quænam esset eorum verborum sententia, accuratè expendebatur. Et

has quidem voces, ex ſubſtantia, faſſi
ſunt hoc ſignificare, filium quidem eſſe
ex patre, ſed non tanquam partem ipſius
patris. Hunc ſenſum ut nos quoque
amplecteremur, æquum omnino vide-
batur, cùm pia doctrina prædicet, filium
ex patre eſſe, non tamen partem eſſe il-
lius ſubſtantiæ. Quamobrem & nos
huic notioni aſſenſum præbemus. Ac
ne ipſam quidem vocem conſubſtantia-
lis rejicimus, pacis intuitu, & ne à recta
intelligentia excidamus. Pari ratione
has etiam voces approbavimus, genitum
non factum. Nam *factum*, verbum eſſe
dicebant *commune* reliquis omnib⁹ crea-
turis, quæ per filium factæ ſunt; quibus
nihil ſimile habeat filius: ac proinde eum
non eſſe facturam, his, quæ per ipſum
facta ſunt ſimilem; ſed longe præſtan-
tioris, quam reliquas creaturas eſſe ſub-
ſtantiæ. Quam quidem ex patre eſſe, di-
vina docent oracula, arcano quodam
generationis modo, qui nec verbis ex-
primi, nec intelligentiâ comprehendi
ab ulla poſſit creatura. Sic etiam illud,
conſubſtantialem eſſe filium patri, cum
allatis rationibus diſcuſſum eſſet, conve-
nit non juxta corporum modum, neque
inſtar mortalium animantium accipi de-
bere. Nam neque per diviſionem ſub-
ſtantiæ, neq; per abſciſſionem, nec per
mutationem paternæ eſſentiæ atque vir-
tutis id poſſe conſtare. Ingenitam enim
patris naturam ab his omnibus alienam
eſſe. Verùm hoc, conſubſtantialem eſſe
patri, nihil aliud ſignificare, quàm filium
Dei nullam cum creaturis ab ipſo factis
ſimilitudinem habere; ſed ſolius patris,
à quo genitus ſit, per omnia ſimilem eſ-
ſe; ne ex alia quadam hypoſtaſi aut ſub-
ſtantia, ſed ex patre eſſe. Quod quidem
cùm ita expoſitum fuiſſet, jure merito
approbandum eſſe cenſuimus: quando-
quidem nonnullos ex veteribus inſignes
Epiſcopos, & diſertos Scriptores, in ex-
plicanda patris ac filii Divinitate, hoc
vocabulo conſubſtantialis uſos eſſe co-
gnovimus. Atque hæc dicta ſint de fide,
quæ Nicææ promulgata eſt, cui quidem
omnes conſenſimus, non leviter & in-
conſultò, ſed juxta ſenſus allatos, qui co-
ram ipſo religioſiſſimo Imperatore diſ-
cuſſi, & ob rationes ſuperiùs expoſitas ab
omnibus comprobati ſunt. Sed & ana-
thematiſmum, qui poſt fidei formulam
ab illis eſt promulgatus, haudquaquam
moleſtè ſuſcepimus, eo quod peregrinis
& à ſacra ſcriptura alienis vocibus uti
prohibeat, ex quibus omnis fere diſſen-

A διάνοιαν τῶν εἰρημένων. καὶ δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ὡμολόγητο παρὰ αὐτῶν, δηλωτικὸν εἶναι τὸ ἐκ μέρους πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρους ὑπάρχειν τοῦ πατρός. ταῦτα δὴ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκαταλιθεῖσι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν, οὐ μὴν μέρους τῆς οὐσίας αὐτοῦ τυγχάνειν· διόπερ τῇ διανοίᾳ σὺν αὐτοῖς συνιθέμεθα, οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ παρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου, καὶ μὴ τοῦ ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας. καὶ τὰ αὐτὰ δὴ καὶ τὸ γεννηθέντα καὶ ποιηθέντα, κατεδεξάμεθα, ἐπειδὴ τὸ ποιηθὲν, κοινὸν ἔφασκον εἶναι πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων, τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων. ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν υἱόν. διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα, τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ὅμοιον. κρεῖττον δὲ ἦ καὶ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ᾧ ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι διδάσκει τὰ θεῖα λόγια, τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως ἀνεκφράστως καὶ ἀνεπιλογίστως πάσῃ γεννητῇ φύσει τυγχάνοντα. ἕτω δὴ καὶ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἐξεταζόμενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον, οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζώοις παραπλησίως· ὅτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, ὅτε κατ' ἀποτομὴν, ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τε καὶ δυνάμεως· τούτων γὰρ πάντων ἀλλοτρίαν εἶναι τὴν ἀγέννητον φύσιν τοῦ πατρός. παρασαλικὸν δὴ εἶναι τῷ πατρὶ τὸ ὁμοούσιον, τὸ μηδεμίαν ἐμφέρειαν παρὸς τὰ γεννητὰ κτίσματα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐμφαίνειν· μόνῳ δὴ τῷ παρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον ἀφομοιοῦσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός. ᾧ καὶ αὐτῷ τούτῳ ἑρμηνευθέντι τὸν τρόπον, καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι. ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινὰς λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφέας, ἐγνωμεν ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεολογίας, τῷ ὁμοουσίῳ συγχεησαμένους ὀνόματι· ταῦτα μὲν οὖν, περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρηνικῆς πίστεως, ἢ συνεφωνήσαμεν πάντες οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας, καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθεῖσας, καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν ὃν τὸν κατὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα, ἄλυπον εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπείρως ἐν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς· διὸ σχεδὸν ἡ πᾶσα γέγονε σύγχυσίς τε

καὶ ἀκαταστασία τῶν ἐκκλησιῶν· μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἑξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης, οὐκ ἔυλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν· ᾧ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα, ἐπεὶ μὴ ἦν ἐν τῷ πρὸ τότε χρόνῳ, τότοις εὐθυμαρῶς τοῖς ῥήμασι· ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα ἀγαπητοὶ, τὸ κεκελευμένον τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερὸν ὑμῖν καθιστῶντες· καὶ ὡς εὐλόγως, τότε μὲν καὶ μέχρι ὑστάτης ὥρας ἐνιστάμεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτερδίως γραφέντα προσέκοπτεν. τότε δ' ἀφιλονείκως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅτε ἡμῖν εὐγνωμόνως ἐξετάζουσι τῶν λόγων τὴν διάνοιαν, ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις· τοιαῦτα μὲν ὁ τῶν παμφίλων εὐσέβιος εἰς τὴν παλαιστίνης καισάρειαν διεπέμψατο. καὶ τῇ ἀλεξανδρέων δ' ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς ἐν αἰγύπτῳ καὶ λιβύῃ καὶ πενταπόλει, κοινῇ ψήφῳ τάδε ἡ συνόδος ἔγραψεν.

A sio ac perturbatio ecclesiarum exorta est. Cum igitur nulla divinitùs inspirata scriptura istis unquam usa sit vocibus; De non extantibus: & fuit aliquando tempus cum non esset: & aliis quæ ibidem subjiciuntur; visum est nullatenus rationi consentaneum esse, ut hæc vel dicerentur vel docerentur. Proinde huic recto ac salubri decreto etiam consensimus, quippe qui nunquam antea hujusmodi vocibus uti consuevissemus. Hæc vobis necessario scribenda esse duximus, dilectissimi, ut vobis liquidò demonstraremus, quanto cum judicio tum dubitatio, tum assensio nostra librata sit:
B & quod recte atque ordine, primum quidem ad extremam usque horam restitimus, quamdiu nonnulla aliter quàm oportuit scripta nos offendebant: tandem verò ea quæ nihil offensionis habebant, sine contentione amplexi sumus, postquam nobis verborum sententiam candide examinantibus apparuit, ea prorsus cum illis convenire, quæ nos ipsi in fide primùm à nobis exposita confessi fueramus. Hujusmodi literas Eusebius Pamphili Cæsaream Palæstinæ dilexit. Alexandrinæ vero ecclesiæ, & cunctis in
C Ægypto & Libya ac Pentapoli degentibus, ipsa Synodus communi sententiâ ita scripsit.

Κεφ. Θ'.

Ἐπιστολὴ τῆς συνόδου, περὶ ὧν ὥρισεν ἡ σύνοδος. καὶ ὡς κατηρτίθη αἵρεσις, καὶ οἱ ἐμφρονες αὐτῆς.

ΤΗ ἁγία θεοῦ χάριτι, καὶ μεγάλη ἀλεξανδρέων ἐκκλησία, καὶ τοῖς κατ' αἴγυπτον, καὶ λιβύην καὶ πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν νικαίᾳ συναχθέντες, καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος, καὶ ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς κωνσταντῖνος συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων πόλεών τε καὶ ἐπαρχιῶν, μεγάλη καὶ ἁγία σύνοδος ἐν νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἅπαντος ἀναγκαῖον ἐφάνη, καὶ τὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιστεῖλαι γράμματα. ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δ' ἔδοξε καὶ κεκράτυνται· πρῶτον μὲν οὖν ἐξ ἁπάντων ἐξητάσθη περὶ τῆς ἀσεβείας, καὶ τῆς παρανομίας Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως κωνσταντίνου. καὶ πᾶν ψηφεῖ ἔδοξεν ἀναθεματισθῆναι τὴν

D Quandoquidem Deo optimo maximo, eique carissimo Principe Constantino, nos ex diversis civitatibus ac provinciis congregante, sacra & magna Synodus Nicææ celebrata est, prorsus necessarium duximus, ab universo sacro Concilio etiam ad vos literas mitti; ex quibus intelligere possitis, quænam proposita atque examinata, quænam item decreta ac stabilita sint. Primùm igitur habita est quæstio coram piissimo Principe Constantino, de impietate ac perversitate Arii & sociorum ejus. Cunctisq; suffragantibus placuit, ut impia ejus opinio

Caput IX.

Epistola Synodi, de iis quæ ab ipsâ constituta sunt; & qualiter Arius & qui cum ipso consenserant, depositi sunt.

SAnctæ gratiâ Dei magnæque Alexandrinorum Ecclesiæ, & dilectis fratribus per Ægyptum, Libyam ac Pentapolim constitutis, Episcopi Nicææ congregati, & magnam sanctamque Synodum complentes, in Domino Salutem.

anathemate damnaretur, verbaque ac nomina blaſphemiæ plena, quibus utebatur, dicens Filium Dei ortum ex nihilo, & fuiſſe aliquando tempus, cum non eſſet, & pro arbitrii libertate eum vitii ac virtutis capacem eſſe: & creaturam illum vocans atque facturam. Hæc omnia anathemate damnavit ſanctiſſima Synodus, opinionis hujus impietatem atque amentiam, & verba blaſphemiæ plena, ne audire quidem patienter ſuſtinens. Et ea quidem, quæ adverſus illum geſta ſunt, vel comperiſtis jam, vel brevi comperturi eſtis: ne nos inſultare videamur homini, qui ſceleris ſui dignam mercedem recepit. Tantam vero vim habuit ejus impietas, ut Theonam Marmaricæ & Secundum Ptolemaidis Epiſcopum, ſecum in exitium pertraxerit. Nam & in iſtos, eadem, quæ in illum lata ſententia eſt. Sed quoniam omnipotentis Dei gratia, pravitate quidem illius opinionis & impietate atque blaſphemia, & iis hominibus, qui in populo antehac pacato turbas ac diſſidia concitare auſi fuerant, vos jam liberavit; Melitii vero & eorum, qui ab illo ordinati ſunt, adhuc reliqua erat contumacia: De his etiam quid ſtatuerit Synodus, vobis ſignificamus, fratres chariſſimi. Placuit igitur clementiùs erga Melitium agente Synodo: ſummo enim jure nullam veniam merebatur: ut is in civitate ſua maneat, nec ullam habeat aut manus imponendi aut eligendi poteſtatem; nec hujus rei cauſa aut in vico, aut in urbe ulla compareat; ſed nudum honoris ſui nomen retineat. Ii verò, qui ab ipſo conſtituti ſunt, ſanctiore ordinatione confirmati, ad communionem admittantur, eâ lege, ut honorem quidem ac miniſterium ſuum retineant; ſecundo tamen ſemper loco ſint ab iis omnibus, qui in unaquaque parœcia & eccleſia verſantur, à chariſſimo collega noſtro Alexandro priùs ordinati. Adeo ut his quidem nulla facultas ſuppetat, quos viſum fuerit eligendi, aut nomen cujuspiam ſuggerendi, aut omnino quicquam gerendi ſine conſenſu Epiſcopi Catholicæ Eccleſiæ, qui Alexandro ſubjectus eſt. Illi vero, qui Dei juvante gratia veſtrisque precationibus, nullo unquam in ſchiſmate deprehenſi ſunt, ſed in Catholica & Apoſtolica Eccleſia absq; labe ulla perſeverant, poteſtatem habeant eligendi, & proponendi nomina eorum, qui

A ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ ὀνόματα τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρηντο βλασφημῶν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ εἶναι ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν. καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγοντος καὶ κτίσμα καὶ ποίημα ὀνομάζοντα, ἅπαντα ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος, οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τὴν ἀσεβῆ δόξης ἢ διανοίας καὶ τὴν βλασφήμων ῥημάτων, ἀναχομένη· καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκείνου τέλος τετύχηκε, παντὶ ὡς ἀκηκόατε ἢ ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ διὰ οἰκείαν ἁμαρτίαν ἄξια τὰ ἐπιχειρήματα κομισα-
B μένῳ· τοσοῦτον δὲ ἴσχυσε αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ Θεωνᾶν ἀπὸ μαρμαρικῆς, καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαΐδος· τὴν γὰρ αὐτῶν κακείνοι τετυχήκασιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις, τοῦ μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ ἀσεβείας, καὶ τῆς βλασφημίας, καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάσασιν ἢ διαίρεσιν ποιήσασθαι ἐξ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς· ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν μελιτίου, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου
C μέρους ἀπεδόξε τῇ συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν ἀγαπητοὶ ἀδελφοί· ἔδοξεν οὖν μελίτιον μὲν, φιλανθρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου καὶ τὸν ἀκριβῆ λόγον, οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ὢν· μένειν ἐν τῇ πόλει ἑαυτοῦ, καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὸν, μήτε χειροθετεῖν, μήτε προχειρίζεσθαι, μήτε ἐν χώρᾳ μήτε ἐν πόλει ἑτέραν φαίνεσθαι, ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα. φιλοῦν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκλῆσθαι. οὗτοι δὲ ὑπ' αὐτοῦ καταστάντες, μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντες κοινωνῆσαι μὲν τούτοις, ἐφ' ᾧτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν
D ἑκάστῃ παροικίᾳ τε καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων, τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων. ὡς πρὸς τούτοις δὲ, μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι οὗτοι χειροτονίας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα, ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου, τῶν ὑπὸ Ἀλέξανδρον· οὗτοι δὲ χάριτι θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχίσματι εὑρεθέντες, ἀλλὰ ἀκηλιδώτους ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὄντας, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν προχειρίζεσθαι, καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων

τῆ κλήσει, καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικόν. εἰ δέ τινας συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῆ ἐκκλησία, τινὰ καὶ τὰ πρεσβεῖα φαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τῆ τελευτηκότος, οὗ ἀρτι προσηλθέτας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνοιντο, καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο, συνεπιψηφίσοντος καὶ ἐπισφραγίζοντος τὰ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. ἔστω δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι συνεχωρήθη· ἐπὶ δὲ Μελιτίου πρόσωπα ἔκρινε τὰ αὐτὰ ἔδοξε, διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν, καὶ διὰ τὸ προχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ αὐθεντία αὐτῷ δοθείη, ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ἐμποιῆσαι· ταῦτα ἐστὶ τὰ ἐξαιρέτα καὶ διαφέροντα τῆ αἰγυπτίῳ, καὶ τῆ ἁγιωτάτη ἀλεξανδρέων ἐκκλησία. εἰ δέ τι ἄλλο κανονισθῆ ἢ ἐδογματισθῆ, συμπαρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκριβέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς, ἅτε δὴ καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγραμμένων τυγχάνων· εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμῖν, ὅτι τῆς συμφωνίας καὶ ἁγιωτάτου πάσχα, ὅπου ὑμετέρας εὐχαῖς κατορθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος· ὥστε πάντας οὗ ἐν τῆ ἑῴα ἀδελφοὺς, οὗ μὴ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας, συμφώνως ῥωμαίοις καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσιν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ἡμῶν φυλάττουσι τὸ πάσχα, ἐκτὸς δεῦρο ἄγειν· χαίροντες οὖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ τῆ τῆς εἰρήνης συμφωνία, καὶ ἐπὶ τὸ πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπῆναι, ἀποδέξασθε μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, τὸν εὐφρανάντα ἡμᾶς ἐν τῆ παρουσία, καὶ ἐν ταύτη τῆ ἡλικία τοσοῦτον πόνον ὑποστάντα ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην γενέσθαι παρ' ὑμῖν· εὔχεσθε δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἁπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα, ταῦτα βέβαια μένῃ, διὰ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ καὶ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι. ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Ἐν ταύτῃ τῆ τῆς συνόδου ἐπιστολῆ φανερὸν καθίστησιν, ὅτι οὐ μόνον ἄρειον, καὶ τοὺς ὁμοδόξους αὐτοῦ ἀνεθεμάτισαν, ἀλλὰ καὶ τὰς λέξεις τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ ὅτι περὶ τοῦ πάσχα ὁμοφρονήσαντες, εὐδόκησαν τὸν αἱρεσιάρχην Μελίτιον, τὴν μὲν ἀξίαν τοῦ ἐπισκοπῆς ἔχειν αὐτὸν συγχωρήσαντες. τὴν δὲ ἐξουσίαν

A in clerum allegi meruerint; cuncta denique peragendi juxta legem & sanctionem Ecclesiæ. Quod si quempiam eorum, qui in Ecclesia censentur, diem suum obire contigerit; tum in defuncti locum atque honorem provehantur ii, qui nuper adsciti sunt, modo digni videantur, & populus eos eligat, suffragante nihilominus plebisque judicium confirmante Alexandrinæ urbis Episopo. Et aliis quidem omnibus id concessum est. De Melitio vero ob pristinam ejus contumaciam, & ob temerarium ac præceps hominis ingenium, aliter placuit decernere, ne potestas auB ctoritasque ulla tribuatur homini, qui easdem rursus turbas excitare possit. Atque hæc sunt, quæ ad Ægyptum & ad sanctissimam Alexandrinorum Ecclesiam privatim pertinent. Si quid autem præterea præsente Domino & charissimo collega ac fratre nostro Alexandro, sancitum ac definitum est, id ipse vobis accuratiùs referet, quippe qui gestorum auctor & particeps existat. Nuntiamus præterea vobis de concordia sanctissimi Paschæ; hoc etiam negotium, precibus vestris adjuvantiC bus, feliciter confectum fuisse; cunctosque, qui in Oriente sunt fratres, qui antea cum Judæis Pascha celebrarunt, cum Romanis in posterum, & vobiscum, & cum omnibus, qui ab ultima antiquitate nobiscum Pascha peregerunt, concorditer esse celebraturos. Vos ergo læti atque hilares ob felicem rerum eventum, & ob communem omnium pacem atque concordiam, & quod hæresis omnis penitus excisa est, majore cum honore ac benevolentia collegam nostrum, vestrumque Episcopum Alexandrum excipite; qui & suâ præsentiâ maximam nobis attulit voluptatem, & in tam provecta ætate pluD rimum laboris sustinuit, ut pax inter vos restitueretur. Orate etiam pro nobis omnibus, ut quæ rectè constituta sunt, firma permaneant per Deum omnipotentem & Dominum nostrum Jesum Christum unà cum sancto Spiritu, cui gloria in cuncta secula, Amen. Ex hac Synodi epistola perspicuè apparet, eos non modo Arium & sectatores ejus, verùm etiam ipsa opinionis illius verba anathemate damnavisse: & cum de Paschali festo inter se consensissent, Melitium sectæ alterius auctorem susceptisse, Episcopatus quidem dignitatem retinere eum passos; verùm pote-

ſtate agendi quidquam pro Epiſcopo, illi penitus adempta. Quam ob cauſam arbitror Melitianos in Ægypto, ad hoc usque tempus ab Eccleſia ſeparatos eſſe, propterea quod Synodus omnem Melitio poteſtatem ademit. Porro ſciendum eſt, Arium de opinione ſua librum quendam compoſuiſſe, quem Thaliam inſcripſit. Eſt autem dicendi genus molle ac ſolutum, ſotadicis carminibus non abſimile. Quem quidem librum tunc temporis etiam Synodus condemnavit. Neque vero ſoli Synodo curæ fuit, de pace Eccleſiæ reſtituta literas ſcribere: ſed & ipſe Imperator Conſtantinus ad Alexandrinam Eccleſiam has literas dedit.

A τῶ πράγματι αὐλὸν τινὰ ὡς ἐπίσκοπον, ἀφελόντες. δι' ἣν αἰτίαν νομίζω, ἄχρι νῦν κεχωρίσθαι τῆς ἐκκλησίας οὓς ἐν αἰγύπτῳ μελιτιανοὺς, ὅτι ἀφεῖλεν ἡ σύνοδος μελιτίῳ τὸ δύνασθαι. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἄρειος βιβλίον συνέγραψε περὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης, ὃ ἐπέγραψε θάλειαν. ἔστι δὲ ὁ χαρακτὴρ τῆς βιβλίου χαῦνος καὶ διαλελυμένος, τοῖς σωτադίοις ἄσμασιν, ἤτοι μέτροις παραπλήσιος. ὅπερ καὶ αὐτὸ τοῦτο ἡ σύνοδος ἀπεκήρυξεν· μόνη δὲ ἡ σύνοδος τοῦ γράψαι περὶ τοῦ γενομένης εἰρήνης ἐφρόντισεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ βασι-
B λεὺς κωνσταντῖνος, διὰ οἰκείων γραμμάτων τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ τάδε ἐπέστειλεν.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως.

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς, τῇ καθολικῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησία. χαίρειν ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. τελείαν παρὰ τοῦ θείας προνοίας εἰλήφαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες, μίαν τὴν αὐτὴν ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. ὅ δὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξεστι καθ' ἡμῶν. πᾶν εἴτι δ' ἂν κακοτεχνήσαι μῶμος ἐπεχείρησεν, ἐκ βάθρων ἀνῄρηται. τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα,
C τὸν θορύβους ἐκείνους, καὶ τὰ τῶν διαφωνιῶν, ἵν' ἔλως εἴπω, θανάσιμα φάρμακα, καὶ τὴν ἔνθεον κέλευσιν, ἡ τῆς ἀληθείας ἐνίκησε λαμπρότης· ἕνα τοιγαροῦν ἅπαντες καὶ τῷ ὀνόματι προσκυνοῦμεν, καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν· ἵνα ἴδητε γενηθέντα, ὑπομνήσει θεοῦ, συνεκάλεσα εἰς τὴν νικαέων πόλιν οὓς πλείστους τῶν ἐπισκόπων, μεθ' ὧν πρὸ εἷς ἐξ ὑμῶν ἐγὼ, ὁ συνθεράπων ἡμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων, καὶ αὐλὸς ἦν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην· εἰλέγχθη γοῦν ἅπαντα, καὶ ἀκριβῶς ἐξήτασται, ὅσα δι' ἀμφιβολίαν ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει χρῆναι. καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης, ἡλίκα καὶ ὡς δεινὰ τὰ
D περὶ τοῦ μεγάλου σωτῆρος, περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν, ἀπερισκέπτως ἐβλασφήμουν τινες, τἀναντία ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς τῇ ἀληθείᾳ πίστει φθεγγόμενοί τε καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες· τριακοσίων γὰρ καὶ πλειόνων ἐπισκόπων, ἐπὶ σωφροσύνῃ τε καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣ καὶ ταῖς ἀληθείαις καὶ ἀκριβείαις τοῦ θεοῦ νόμου πέφυκε πίστις εἶναι, βεβαιούντων, μόνου ἄρειου ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἥττημένου, καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν ὑμῖν, ἔπειτα καὶ παρ' ἑτέροις

Epiſtola Imperatoris Conſtantini.

Conſtantinus Auguſtus Catholicæ Alexandrinorum Eccleſiæ. Salvete fratres dilectiſſimi. Maximum à divina providentia beneficium accepimus, ut omni errore liberati, unam eandemque fidem agnoſcamus. Nihil deinceps diabolo adverſus nos licebit: ſiquidem cuncta, quæ in noſtram perniciem fraudulenter machinatus fuerat, nunc funditùs ſublata ſunt. Diſſenſiones ac diſſidia, tumultus illos, & lethalia, ut ita dicam, venena diſcordiarum, veritatis ſplendor juxta Dei præceptum obruit ac ſuperavit. Unum igitur omnes Deum & nomine adoramus, & eſſe credimus. Porrò, ut id fieret, Deo ſuggerente, convocavi in urbem Nicæam quamplurimos Epiſcopos. Quibuscum ego unus ex veſtro numero, qui me veſtrum conſervum eſſe magnopere gaudeo, veritatis examen ſuſcepi. Proinde cuncta, quæ controverſiam aut diſſenſionis materiam excitare videbantur, accurate diſcuſſa atque examinata ſunt. Parcat divina majeſtas: quanta & quam gravia de Servatore noſtro, deque ſpe ac vita noſtra impudenter blaſphemarunt nonnulli, ſcripturis divinitus inſpiratis & ſacroſanctæ fidei contraria proferentes, & credere ſe profitentes. Cum igitur trecenti & amplius Epiſcopi, tum ob modeſtiam, tum ob ſolertiam admirandi, unam omnes & eandem fidem, quæ juxta veritatem & examen divinæ legis ſola fides poteſt eſſe, unanimi ſententia confirmaſſent, ſolus repertus eſt Arius, diabolica fraude & machinatione ſuperatus: qui hoc malum primùm quidem apud vos, poſtea vero & apud alios

ἀσεβεῖ γνώμῃ διασπείρας· ἀναδεξώμεθα τοιγαροῦν, ὃν ὁ παντοκράτωρ παρέσχε γνώμην. ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς, οὓς ἡμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδής τις ὑπηρέτης ἐχώρισεν· ἐπὶ τὸ κοινὸν σῶμα, καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη, σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν. τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ καὶ τῇ πίστει, καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ ὑμετέρᾳ πρέπει, ἵνα τῆς πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνης, ἣν τῆς ἀληθείας εἶναι ἐχθρὸν συνέσηκεν, πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε χάριν. ὁ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ἤρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τοῦ θεοῦ γνώμη, μάλιστά γε ὅπου τὸ ἅγιον πνεῦμα τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγκείμενον, τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώνησεν· διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδεὶς ὑποστειλάσθω. ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάνιτε. ἵν' ἐπειδὰν ὅσον οὐδέπω πρὸς ὑμᾶς ἀφίκωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ παντεφόρῳ θεῷ μετ' ὑμῶν ὁμολογήσω χάριτας, ὅτι τὴν εἰλικρινῆ πίστιν ἐπιδείξας, τὴν εὐκλείαν ὑμῖν ἀγάπην ἀποδέδωκεν· ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ὁμοῦ δὲ καὶ βασιλεὺς, τοιαῦτα ἔγραφε τῷ Ἀλεξανδρέων δήμῳ, μεμνῦσθαι ὅτι οὐχ' ἁπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχε γέγονεν ὁ ὅρος τῆς πίστεως. ἀλλ' ὅτι μετὰ πολλῆς συζητήσεως καὶ δοκιμασίας αὐτὸν ὑπηγόρευσαν. καὶ οὐχ' ὁτιοῦν μὲν ἐλέχθη, τινὰ δὲ ἀπεσιωπήθη ἀλλ' ὅτι ὅσα πρὸς συγχυσιν τοῦ δόγματος λεχθῆναι ἤρμοζε, πάντα ἐκινήθη· καὶ ὅτι οὐχ' ἁπλῶς ᾠρίσθη, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐξητάσθη πρότερον· ὥστε πάντα ὅσα ἢ ἀμφιβολίας, ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾶν ταῦτα ἐκποδὼν γεγενῆσθαι. τὸ κεφάλαιον γνώμην θεοῦ, τὴν πάντων τῶν ἐκεῖ συνελθόντων γνώμην καλεῖ, καὶ πνεύματι ἁγίῳ, τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐπισκόπων τὴν ὁμοφωνίαν γενέσθαι οὐκ ἀπιστεῖ. Σαβίνου δὲ ὁ τῆς μακεδονίου αἱρέσεως πρεσβεύς, τούτοις μὲν ἐκὼν ἀπροσέκτει· ἀλλ' ἰδιώτας, καὶ μὴ ἔχειν γνῶσιν, οὐδὲ ἐκεῖ συνελθόντας φησίν. κινδυνεύων καὶ αὐτὸν τὸν καίσαρα εὐσέβειον ἐπὶ ἀγνοίᾳ διαβάλλειν. καὶ οὐκ οἶδ' (εἰ καὶ ἰδιῶται ἦσαν οἱ τῆς συνόδου, καὶ λαμπρὸν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ χάριτος τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐδαμοῦ ἀσχήσαι τῆς ἀληθείας ἐδύναντο. ἐπάκουσον γοῦν, οἷα καὶ δι' ἑτέρας ἐπιστολῆς ὁ βασιλεὺς, καὶ τε ἀρείου καὶ τῶν ὁμοδόξων ἀπαγορεύσας, τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις τε καὶ λαοῖς διεπέμψατο.

A impiâ mente disseminavit. Nos ergo eam sententiam suscipiamus, quam omnipotens Deus tradidit. Revertamur ad carissimos fratres nostros, à quorum consortio impudens ille diaboli minister nos separavit. Ad commune corpus & ad propria nostra membra omni studio properemus. Hoc enim & prudentiæ & fidei ac sanctitati vestræ convenit; ut convicto errore illius, quem constat esse veritatis inimicum, ad divinam gratiam redeatis. Nam quod trecentis placuit Episcopis, nihil aliud existimandum
B est quàm Dei sententia; præsertim cum in tantorum virorum mentibus insidens Spiritus S. divinam voluntatem aperuerit. Quocirca nemo vestrûm ambigat, nemo differat; sed omnes alacri animo ad veritatis viam redite: ut cùm ad vos quamprimum venero, omnium inspectori Deo debitas vobiscum gratias referam, quòd sincera fide patefacta, optatam nobis caritatem tandem restituerit. Divinitas vos servet, fratres carissimi. Et Imperator quidem hæc scripsit ad populum Alexandrinum, docens definitionem fidei non leviter ac temerè, sed cum multa inquisitione ac diligenti examine
C dictatam fuisse: nec quædam in eo concilio dicta, quædam silentio tradita; sed quæcunq; ad confirmationem dogmatis dici poterant, cuncta in medium fuisse prolata; nec causam temerè definitam, sed priùs accuratè discussam fuisse: adeo ut quæ controversiam aut contentionis materiam excitare videbantur, è medio sublata sint. Atq; ut summatim dicam, omnium, qui illuc convenerunt voluntatem, Dei voluntatem appellat: nec dubitat quin tot ac talium Episcoporum
D consensio, à Spiritu S. procurata sit. Sabinus vero Macedonianæ sectæ antesignanus, sciens ac prudens his testimoniis refragatur: eosque, qui illic congregati sunt, rudes, omniq; scientia destitutos fuisse dicit; parumque abest, quin ipsum etiam Cæsarienſem Eusebium imperitiæ accuset? neq; illud reputat, eos, qui ad Synodum illam convenerunt, quamvis rudes essent atq; imperiti, Dei tamen & Spiritus sancti gratiâ illustratos, nullatenus à veritate aberrare potuisse. Verum audiamus, quid Imperator in alia epistola, adversus Arii sectatorumque ejus dogmata legem statuens, ad omnes ubique Episcopos & provinciales scripserit.

Alia epiſtola Conſtantini.

Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus, Epiſcopis & plebibus.

Cum malos & impios homines imitatus ſit Arius, eandem cum illis pœnam infamiæ meretur ſubire. Quemadmodum ergo Porphyrius veræ pietatis inimicus, compoſitis adverſus Chriſtianam religionem nefariis voluminibus, dignam mercedem retulit, ut & ipſe infamis ſit apud poſteros, multisque appetitus opprobriis: & impii ejus libri penitus fuerint aboliti: ita nunc placuit, Arium ſectatoresque ejus Porphyrianos vocari, ut cujus imitati ſunt mores, ejus etiam vocabulo appellentur. Præterea ſi quis fortè liber ab Ario conſcriptus reperiatur, flammis eum abſumi præcipimus: ut non ſolum prava illius doctrina funditus aboleatur; ſed ne monumentum quidem ejus ullum poſteritati relinquatur. Illud etiam denuntio, quòd ſi quis librum ab Ario compoſitum occultaſſe deprehenſus ſit, nec eum ſtatim oblatum igne combuſſerit, mortis pœnam ſubibit. Simul atque enim in hoc facinore fuerit deprehenſus, capitali ſupplicio feretur: Divinitas vos ſervet.

Alia epiſtola Conſtantini.

Conſtantinus Auguſtus Eccleſiis.

Cum ex florenti reipublicæ ſtatu compertum haberem, quanta fuiſſet erga nos omnipotentis Dei benignitas; in hoc præcipuè mihi eſſe elaborandum exiſtimavi, ut à ſanctiſſimis Eccleſiæ Catholicæ populis una fides, ſincera charitas, & conſona erga omnipotentem Deum religio ſervaretur. Sed quoniam fieri non poterat, ut ea res firmè ac ſtabiliter conſtitueretur, niſi omnibus Epiſcopis, vel certè plurimis eorum, in unum congregatis, ſingula, quæ ad ſacratiſſimam religionem pertinent, diſceptata priùs fuiſſent: hanc ob cauſam coactis quàm fieri potuit plurimis ſacerdotibus; me quoque tanquam uno ex vobis præſente (neq; enim negaverim id quo maxime exulto, conſervum me veſtrum eſſe) cuncta competenti examine eo usq; diſcuſſa ſunt, donec inſpectori omnium Deo accepta ſententia, ad unitatis concentum proferretur in lucem: ita ut nullus diſſenſioni, nullus controveſiæ de

A Ἄλλη ἐπιστολὴ κωνσταντίνου.

Νικητὴς κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ λαοῖς.

Τὸς πονηρὸς καὶ ἀσεβεῖς μιμησάμενος ἄρειος, δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑποσχεῖν ἀπιμίαν· ὥσπερ τοίνυν πορφύριος ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς, συγγράμματα βλάσφημα κατὰ τῆς θρησκείας συνησάμενος, ἄξιον εὑρέθη μισθὸν, καὶ τοιοῦτον, ὡς τε ἐπονειδίστον μνήμην αὐτὸν παρὰ τὸν ἐξῆς χρόνον, καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι ἢ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα. οὕτω καὶ νῦν ἔδοξεν ἄρειόν
B τε καὶ σοὶ ἀρείοις ὁμογνώμονας, πορφυριανὰς μὴ καλεῖσθαι, ἵν' ὧν σοὶ τρόπος μεμίμηται, τούτων ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν· πρὸς ἢ τούτοις καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ ἀρείου συντεταγμένον εὑρίσκοιτο, τοῦτο πυρὶ βαδίδοσθαι. ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ διδασκαλίας ἀφανισθείη, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείποιτο· ἐκεῖνο μέντοι προαγορεύω, ὡς εἴ τις σύγγραμμα ὑπὸ ἀρείου συνταγὲν φωραθεὶς κρύψας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκὼν πυρὶ καταναλώσῃ, τούτῳ θανάτου ἔ-
C ζημία· προσκεῖσθαι γὰρ ἁλοὺς ἐπὶ τούτῳ, κεφαλικῷ ὑποσήσει πρωρείαν. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι.

Ἄλλη ἐπιστολὴ.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς ταῖς ἐκκλησίαις.

Πεῖραν λαβὼν ἐκ τῶν κοινῶν εὐπραξίας, ὅσην τῆς θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτον τε πρὸ πάντων ἐκεῖνα εἶναί μοι προσήκειν σκοπὸν, ὅπως πᾶσι τοῖς μακαριωτάτοις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πολίταις πίστις μία, καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη, ὁμογνώμων τε πρὸς τὸν
D παγκρατῆ θεὸν εὐσέβεια τηρῆται. ἀλλ' ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἕτερος οὐχ οἷόν τε ἦν ἀκλινῶς καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς ταυτὸ πάντων ὁμοῦ, ἢ τῶν γοῦν πλειόνων ἐπισκόπων συνελθόντων, ἑκάστου τῶν προσηκόντων τῇ ἁγιωτάτῃ θρησκείᾳ διάκρισις γένοιτο. τοῦτο ἕνεκεν πλείστων ὅσων συναθροισθέντων, κἀμοὶ ὃς καθάπερ εἷς ἐξ ὑμῶν ἐτύγχανον συμπαρών· οὐδὲ ἀρνησαίμην αὖ ἐφ' ᾧ μάλιστα χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι. ἄχρι τοσούτου δὲ πάντα τὰ προσήκοντα τετύχηκεν ἐξετάσεως, ἄχρις οὗ τῷ πάντων ἐφορῶντι δοκήσαι γνώμῃ, πρὸς τὴν τοῦ ἑνότητος συμφωνίαν εἰς

φῶς

φῶς προήχθη. ὡς μηδὲν ἔλλειπες διχόνοιαν, ἢ πίστεως ἀμφισβήτησιν ὑπολείπεσθαι· ἔνθα καὶ αὖθις τὸ πάσχα ἁγιωτάτης ἡμέρας γνωμένης ζητήσεως, ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ καλῶς ἔχειν, ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας πάντας τὰς ἀπανταχοῦ ἑορτελεῖν. τί γὰρ ἡμῖν κάλλιον, τί δὲ σεμνότερον ὑπάρξαι δυνήσεται, ἢ τὴν ἑορτὴν ταύτην, παρ' ἧς τὴν τῆς ἀθανασίας εἰλήφαμεν ἐλπίδα, μιᾷ τάξει φανερῷ λόγῳ, καὶ πᾶσιν ἀδιαπτώτως φυλάττεσθαι· καὶ πρῶτον μέν, ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι τὴν ἁγιωτάτην ἐκείνην ἑορτήν, τῇ τῶν Ἰουδαίων ἑπομένους συνηθείᾳ πληροῦν. οἱ τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλημμελήματι χράναντες, εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μιαροὶ τυφλώττουσιν· ἔξεστι γὰρ ἐκείνων ἔθους ἀποβληθέντος, ἀληθεστέρᾳ τάξει, μὴ ἐκ πρώτης τοῦ πάθους ἡμέρας μέχρι τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντας αἰῶνας τὴν τῆς ὑπομνήσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐγγίνεσθαι· μηδὲν τοίνυν ἔστω ὑμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου. εἰλήφαμεν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἑτέραν ὁδόν. πρόκειται γὰρ ἡμῖν τῇ ἱερωτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ, καὶ νόμιμος καὶ πρέπων· τοῦτο συμφώνως ἀντιλαμβανόμενοι, τῆς ἐχθρᾶς ἐκείνης ἑαυτοὺς σωφρονίσεως ἀποσπάσωμεν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀδιανόητον, ἐκείνους αὐχεῖν, ὡς ἄρα παρεκτὸς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐκ ἦμιν ἱκανοί. τί δὲ φρονεῖν ἐκείνοι ὀρθὸν δυνήσονται, οἳ μὴ τὴν κυριακὴν ἐκείνην ἐκστάντες τῶν φρενῶν, ἀγόνῳ λογισμῷ τινὶ, ἀλλ' ὁρμῇ ἀκαταστάτῳ, ὅποι ἂν αὐτοὺς ἡ ἔμφυτος αὐτῶν ἀγάγῃ μανία· ἐκεῖθεν τοίνυν καὶ τούτῳ τῷ μέρει τὴν ἀληθειαν ὐχ ὁρῶσιν, ὡς ἀεὶ καὶ πλεῖον αὐτοὺς πλανωμένους, ἀντὶ τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως, ἐκ τοῦ ἀπὸ ἔτους δευτέρου τὸ πάσχα ἐπιτελεῖν. τίνος οὖν χάριν τούτοις ἑπόμεθα, ἣν δεινὴν πλάνην νοσεῖν ὁμολογοῦμεν; δευτέρου γε τὸ πάσχα ἐν ἑνὶ ἐνιαυτῷ οὐκ ἄν ποτε ποιεῖν ἀνεξόμεθα. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα μὴ προὔκειτο, τὴν ὑμετέραν ἀγχίνοιαν ἔχρην καὶ διὰ παιδὸς καὶ δι' εὐχῆς ἔχειν πάντοτε, ἐν μηδενὸς ὁμοιότητι τὸ καθαρὸν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς κοινωνεῖν, ἢ δοκεῖν, ἀνθρώπων ἔθεσι παλαιόχων. πρὸς τοιούτοις, καὶ ἐκεῖνο πάρεστι συνορᾶν, ὡς ἐν ἠλικοῦτῳ πράγματι καὶ τοιαύτῃ θρησκείας

A fide locus amplius relinqueretur. Ubi cum de sanctissimo etiam Paschæ die quæsitum fuisset, communi omnium sententia decretum est, eam festivitatem uno eodemque die ab omnibus ubique celebrari oportere. Quid enim pulchrius, quid honestius nobis esse possit, quàm ut hæc festivitas, ex qua spem immortalitatis accepimus, uno eodemque ordine & certa ratione ab omnibus inoffense observetur. Ac primùm quidem visum est omnibus, rem esse prorsus indignam, ut in sanctissimæ hujus solennitatis celebratione B consuetudinem Judæorum sequeremur. Qui cum manus suas nefario scelere contaminarint, merito impuri homines cæcitate mentis laborant. Quippe rejecta illorum consuetudine, possumus rectiori ordine, quem à primo passionis die ad hæc usque tempora servavimus, ad futura etiam sæcula hujus observantiæ ritum propagare. Nihil ergo nobis commune sit cum inimicissima Judæorum turba. Aliam enim viam à Servatore accepimus. Propositus est sacratissimæ religioni nostræ cursus legitimus C & honestus. Hunc unanimi consensu retinentes, ab illa turpissima societate & conscientia nos abstrahamus, fratres carissimi. Est enim profecto absurdissimum quod illi magnifice jactant, nos absque ipsorum magisterio hæc commode observare non posse. Quidnam vero illi recte sentire possint, qui post necem Domini; post illud parricidium, mente capti; non ratione, sed præcipiti impetu feruntur, quocunque innatus furor ipsos impulerit. Hinc est, quod ne in hac quidem parte veritatem ipsam perspiciunt: adeo ut à convenienti emendatione longissimè aberrantes, uno eo- D demque anno duo paschata celebrent. Quid ergo est cur istos sequamur, quos constat gravissimo erroris morbo laborare; nam uno eodemque anno geminum Pascha facere, nunquam profecto sustinebimus. Verum etiamsi quæ dixi minime suppeterent, vestræ tamen solertiæ est, id curare omnibus modis atque optare, ne sanctitas animarum vestrarum, in ullius rei similitudine, cum nequissimorum hominum moribus sociari & commisceri videatur. Illud præterea considerandum est, netas esse, ut in tanti momenti negotio, & in hujusmodi religionis

ſolennitate diſſenſio reperiatur. Unum enim libertatis noſtræ feſtum diem: hoc eſt diem ſacratiſſimæ paſſionis, Servator noſter nobis reliquit, unamque eſſe voluit Catholicam Eccleſiam. Cujus membra licet variis locis diſperſa ſint, uno tamen ſpiritu, Dei ſcilicet voluntate, foventur. Conſideret quæſo veſtræ ſanctitatis ſolertia, quam grave ſit & indecorum, iisdem diebus alios quidem jejuniis intentos eſſe; alios vero convivia celebrare, & poſt dies Paſchæ, alios quidem in feſtivitatibus & animorum remiſſione verſari, alios vero definitis vacare jejuniis. Hoc itaque convenienti emendatione corrigi, & ad unam eandemque formam redigi divina vult providentia, quemadmodum omnes meo quidem judicio intelligitis. Proinde cum hoc ita emendari oporteret, ut nihil nobis commune eſſet cum illorum Domini interfectorum & parricidarum conſuetudine: cumq; hic ordo decentiſſimus ſit, quem omnes tam Occidentalium quam Meridianarum & Septentrionalium orbis partium Eccleſiæ, ac nonnullæ quoque Orientalium ſervant: idcirco id æquum rectumque eſſe omnes judicaverunt, quod & vobis placiturum eſſe ſpopondi; ut ſcilicet quod in urbe Roma, perque omnem Italiam, Africam, Ægyptum: per Hiſpaniam, Gallias, Britannias, Libyas; per univerſam Achaiam; per Aſianam & Ponticam diœceſin; per Ciliciam denique concordi ſententia obſervatur, id veſtra quoque prudentia libentibus animis amplectatur. Illud nimirum attendens, non modo majorem eſſe numerum eccleſiarum in locis ſupra memoratis; verum etiam æquiſſimum eſſe, ut omnes in commune id velint, quod ſtricta ratio exigere videtur; nec ullam cum Judæorum perjurio ſocietatem habere. Atque ut ſummatim ac breviter dicam, placuit communi omnium judicio, ut ſanctiſſima Paſchæ Feſtivitas uno eodemque die celebraretur. Neque enim decet in tanta ſanctitate aliquam eſſe diſſonantiam: præſtatque eam ſequi ſententiam, in qua nulla eſt alieni erroris ſceleriſque ſocietas atque communio. Quæ cum ita ſe habeant, cœleſtem gratiam & plane divinum mandatum libentibus animis ſuſcipite. Quicquid enim in ſanctis Epiſcoporum Conci-

ἑορτῇ διαφωνίαν ὑπάρχῃ, ἐσὶν ἀθεώταλον· μίαν γὰρ ἡμῖν τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τυτέσι τὴν τοῦ ἁγιωτάτου πάθους, ὁ ἡμέτερος παρέδωκε σωτὴρ. μίαν εἶναι τὴν καθολικὴν ἀυτοῦ ἐκκλησίαν βεβούληται. ἧς εἰ καὶ τὰ μέλη εἰς πολλούς τε καὶ διαφόρους τόπους τὰ μέρη διήρηται, ἀλλ' ὅμως ἑνὶ πνεύματι, τυτέσι τῷ θείῳ βουλήματι θάλπεται. λογισάσθω οὖν ἡ τῆς ὑμετέρας ὁσιότης ὡς ἀγχίνοια, ὅπως ἐσὶ δεινόν τε καὶ ἀπρεπὲς, καὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας, ἑτέρους μὲν ταῖς νηστείαις σχολάζειν, ἑτέρους δὲ συμπόσια τελεῖν. καὶ μετὰ τὰς τοῦ πάσχα ἡμέρας, ἄλλους μὲν ἐν ἑορταῖς καὶ ἀνέσεσιν ἐξετάζεσθαι, ἄλλους δὲ ταῖς ὡρισμέναις ἐκδεδόσθαι νηστείαις· διὰ τοῦτο γὰρ τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως τυχεῖν, καὶ πρὸς μίαν διάλυπωσιν ἄγεσθαι τοῦτο, ἡ θεία προνοία βούλεται, ὡς ἔγωγε ἅπαντας ἡγοῦμαι συνορᾶν. ὅθεν ἐπειδὴ τοῦτο οὕτως ἐπανορθοῦσθαι προσῆκεν, ὡς μηδὲν μετὰ τῶν παλαιολόνων τε καὶ κυριολόνων ἐκείνων ἔθνους εἶναι κοινόν· ἔσι τε τάξις εὐπρεπὴς, ἣν ἅπασαι τῶν δυτικῶν τε καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτῴων τῆς οἰκουμένης μερῶν προφυλάττουσιν αἱ ἐκκλησίαι, καὶ τινες τῶν καὶ τὴν ἑῴαν τόπων· ὧν ἕνεκεν ὑπὸ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἡγήσαντο καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ἀγχινοίας δρᾶσαι προσέχομεν. ἵν' ὅπερ ἂν καὶ τὴν ῥωμαίων πόλιν, ἰταλίαν τε καὶ ἀφρικὴν, ἅπασαν αἴγυπτον, ἱσπανίας, γαλλίας, βρεττανίας, λιβύην, ὅλην ἑλλάδα, ἀσιανήν τε διοίκησιν καὶ ποντικὴν καὶ κιλικίαν, μετὰ καὶ συμφώνου φυλάττει γνώμης, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξηται σύνεσις. λογιζομένη ὡς ἐ μόνον πλείων ἐσὶν ὁ τῶν καθ' ὑπερημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς· ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιώτατόν ἐσι βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς ἀπαιτεῖν δοκεῖ λόγος, καὶ ἐδεμίαν μετὰ τῆς ἰουδαίων ὑποκρίσεως ἔχειν κοινωνίαν· ἵνα δὲ τὸ κεφάλαιον ἐν βραχεῖ σημήνωμαι, κοινῇ πάντων ἤρεσε κρῖναι, τὴν ἁγιωτάτην τοῦ πάσχα ἑορτὴν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ σπουδάζειν. ἐδὲ γὰρ πρέπει ἐν τοιαύτῃ ἁγιότητι εἶναί τινα διαφοράν. καὶ κάλλιον ἐπεσθαι τῇ γνώμῃ ταύτῃ, ἐν ᾗ ἐδεμία ἔσαι ἀλλοτρίας πλάνης καὶ ἁμαρτήματος ἐπιμιξία. τούτων οὕτω σοι ἐχόντων, ἀσμένως δέχεσθαι τὴν ὑμετέραν καὶ θείαν ὡς ἀληθῶς ἐντολήν. πᾶν γὰρ ὅ τι δ' ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν

ὑπισχόπων σωφρόνως προάγῃ), τοῦτο πρὸς τὴν θείαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν. διὸ πᾶσι τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῖν ἀδελφοῖς ἐμφανίσαντες τὰ πεπραγμένα, ἤδη καὶ τὸν προειρημένον λόγον, καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἁγιωτάτης ἡμέρας ὑποδέχεσθαί τε καὶ διαπλέκειν ὀφείλετε. ἵν' ἐπειδὰν πρὸς τὴν πάλαι μοι ποθουμένην τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ὄψιν ἀφίκωμαι, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, τὴν ἁγίαν μεθ' ὑμῶν ἑορτὴν ὑπατελέσαι δυνηθῶ· καὶ πάντων ἕνεκεν μεθ' ὑμῶν εὐδοκήσω, σωζόντων τὴν διαβολικὴν ὠμότητα ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως διὰ τῶν ἡμετέρων πράξεων ἀνηρημένην, ἁρμαζούσης πανταχοῦ τῆς ὑμετέρας πίστεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας· ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς Εὐσέβιον.

Νικητὴς κωνσταντῖνος μέγιστος Σεβαστὸς Εὐσεβίῳ.

Ἕως τοῦ παρόντος χρόνου, τῆς ἀνοσίου βουλήσεως καὶ τυραννίδος σοῦ ὑπηρέτας τοῦ σωτῆρος θεοῦ διωκούσης, πεπίσθυκα καὶ ἀκειβῶς ἐμαυτὸν πέπεικα, πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἔργα, ἢ ὑπὸ ἀμελείας διεφθάρθαι, ἢ φόβῳ τῆς ἐπικειμένης ἐνεργείας ἐλάττονα τῆς ἀξίας γεγρῆσθαι, ἀδελφὲ προσφιλέστατε· νυνὶ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀποδοθείσης, καὶ τοῦ δράκοντος ἐκείνου λοιπὸν τοῦ διώκτου, ἀπὸ τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως, θεοῦ τὸ μεγίστου προνοίᾳ, ἡμετέρᾳ δὲ ὑπηρεσίᾳ διωχθέντος, ἡγοῦμαι καὶ πᾶσι φανερὰν γεγράσθαι τὴν θείαν δύναμιν, καὶ σοὶ ἢ φόβῳ ἢ ἀπιστίᾳ ἢ ἁμαρτήμασί τισι πεπτέσοντας, ἐπιγνόντας δὲ τὸν ὄντως ὄντα θεὸν, ἥκειν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ὀρθὴν τοῦ βίου κατάστασιν· ὅσων τοίνυν ἢ αὐτὸς προστήσασθαι ἐκκλησιῶν, ἢ ἄλλους σοῦ κρίνοντος τόπον προϊσταμένους ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους τε ἢ διακόνους οἶσθα, ὑπόμνησον ἀποδέχεσθαι τὰ ἔργα τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ ἐπανορθοῦσθαι τὰ ὄντα, ἢ εἰς μείζονα αὔξειν, ἢ ἔνθα αὖ ἡ χρεία ἀπαιτῇ, καινὰ ποιεῖν. αἰτήσεις δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ διὰ σοῦ ὁ λοιποὶ τὰ ἀναγκαῖα, πρός τε τῶν ἡγεμονευόντων, καὶ τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως. τούτοις γὰρ ἐπέσταλται, πάσῃ σπουδῇ ὑπηρετήσασθαι τοῖς ὑπὸ τῆς σῆς ὁσιότητος λεγομένοις· ὁ θεὸς διαφυλάξοι σε, ἀγαπητὲ ἀδελφέ. ταῦτα μὲν, περὶ τῶν ἐκκλη-

A liis geritur, id omne ad divinam referendum eſt voluntatem. Quamobrem ubi ea quæ geſta ſunt dilectis fratribus noſtris nuntiaveritis, ſupradictam rationem & ſanctiſſimi diei obſervantiam amplecti ac ſtabilire debetis: ut cum in dilectionis veſtræ conſpectum jampridem à me deſideratum venero, uno eodemque die ſanctam feſtivitatem peragere poſſim: utque de omnibus unà vobiſcum gaudeam, cernens diaboli crudelitatem divina potentia, nobis operam navantibus, eſſe ſublatam: florente ubique terrarum veſtra fide atque con-
B cordia. Deus vos ſervet, fratres cariſſimi.

Alia epiſtola ad Euſebium.

Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus, Euſebio.

Cum ad hunc uſque diem impia præſumptio & tyrannica violentia miniſtros Dei ac ſervatoris noſtri perſecuta ſit, pro certo habeo planeque mihi ipſe perſuadeo, omnium eccleſiarum ædificia, aut per incuriam corrupta, aut præ metu ingruentis temporum iniquitatis
C minùs honorifice exculta eſſe, Euſebi frater cariſſime. Nunc vero cum libertas reſtituta ſit, & draco ille providentiâ quidem Dei optimi maximi, miniſterio autem noſtro, à reipublicæ adminiſtratione ſubmotus; equidem exiſtimo divinam potentiam omnibus clariſſime innotuiſſe: & eos qui ſeu motu, ſeu incredulitate aliquid peccaverunt, agnito illo qui vere eſt, ad rectam & veram vivendi rationem eſſe redituros. Quotquot igitur eccleſiis aut ipſe præes, aut alios in ſingulis locis præſidentes Epiſcopos & preſbyteros & diaconos noſtis
D cunctos admone, ut in opera eccleſiarum omni ſtudio ac diligentia incumbant: quo aut reparentur quæ adhuc manent, aut augeantur in majus; aut ſicubi uſus poſtulaverit, nova ædificentur. Quæcunque autem neceſſaria fuerint, & ipſe, & reliqui alii tuo interventu, tum à præſidibus provinciarum petent, tum ab officio Præfecturæ prætorianæ. His enim per literas præceptum eſt, ut iis quæ tua ſanctitas dixerit, omni diligentia obſequantur. Divinitas te ſervet, frater cariſſime. Et hæc quidem de eccleſiarum ædificatione Imperator ad ſingularum provin-

ciarum Epiſcopos ſcripſit. Quæ vero de ſacris codicibus conficiendis ad Euſebium Palæſtinum ſcripſerit, ex ipſis ejus literis licet cognoſcere.

Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus, Euſebio Cæſareæ Epiſcopo.

In ea urbe quæ à nobis nomen ſortita eſt, divina Servatoris noſtri adjuvante providentiâ, maxima hominum multitudo ad ſanctiſſimam Eccleſiam ſeſe adjunxit. Itaque cum cuncta illic maximum incrementum capiant, conſentaneum inprimis videtur, ut plures quoque in ea conſtruantur eccleſiæ. Accipe igitur libenti animo, id quod facere decrevi. Viſum eſt enim id ſignificare prudentiæ tuæ, ut quinquaginta codices divinarum ſcripturarum, quarum apparatum & uſum maximè neceſſarium eccleſiæ eſſe intelligis, in membranis probe apparatis, ab artificibus antiquariis venuſte ſcribendi peritiſſimis deſcribi facias; qui & legi facile, & ad omnem uſum circumferri poſſint. Literæ porro à noſtra clementia miſſæ ſunt ad Rationalem diœceſis, ut cuncta ad eorum codicum confectionem neceſſaria præberi curet. Tuæ erit diligentiæ, ut ſcripti codices quantociùs apparentur. Cæterum duorum publicorum vehiculorum uſum auctoritate hujus epiſtolæ accipies. Sic enim quæ eleganter deſcripta ſunt, ad conſpectum noſtrum commodiſſime perferentur: uno ſcilicet ex eccleſiæ tuæ diaconis id miniſterium obeunte. Qui quidem ubi ad nos pervenerit, humanitatis noſtræ experimentum capiet. Divinitas te ſervet, frater chariſſime.

Alia epiſtola ad Macarium.

Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus, Macario Hieroſolymorum Epiſcopo.

Tanta eſt Servatoris noſtri gratia, ut nulla ſermonis copia ad præſentis miraculi narrationem ſufficere videatur. Nam ut ſacratiſſimæ illius paſſionis monumentum, ſub terra jam pridem occultatum tot annorum ſpatio delituerit, quoad communi omnium hoſte ſublato, famulis ejus in libertatem aſſertis affulgeret, id omnem revera admirationem ſuperat. Nam tametſi

A σιῶν οἰκοδομῆς, πρὸς ἕδν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπίσκοπος ἐπέστειλεν. ὁποῖα δ' καὶ πρὸς τῆς τῶ ἱερῶν βιβλίων καλλιγραφίας πρὸς εὐσέβιον ἔγραψε τὸν παλαιστῖνον, ἐξ αὐτῶν τῶ γραμμάτων καταμαθεῖν ἐυπέστες.

Νικητὴς κωνσαντῖν☩, μέγις☩, Σεβαστὸς, εὐσεβίῳ καισαρείας.

Καλὰ τὴν ἐπώνυμον ἡμῖν πόλιν τῆς Σωτῆρ☩ θεᾶ σωιαιρεμένης προνοίας, μέγιστον πλῆθ☩ ἀνθρώπων τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ ἀνατέθεικεν ἑαυτὸν, ὡς πάντων ἐκεῖσε πολλὴν λαβόντων αὔξησιν· Σφόδρα τοίνυν ἄξιον καταφαίνε) κ' ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ καταστηναι πλείας· τοιγάρτοι δέδεκτο προσυμόταται τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει πρέπον κατεφάνη δηλῶσαι τοῦτο τῇ σῇ σωφρονέσει, ὅπως αὐ πεντήκοντα σωματία ἐν διφθέραις ἐγκαλλιγραφείοις, εὐανάγνωστά τε κ' πρὸς τὴν χρῆσιν εὐπαρακόμιστα, ὑπὸ τεχνιτῶν καλλιγράφων, καὶ ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐπισταμένων, γραφῆναι κελεύσεις. τῶ θείων δηλαδὴ γραφῶν, ὧν μάλιστα τὴν ἐπισκοπὴν κ' τὴν χρῆσιν, τῇ τ' ἐκκλησίας λόγῳ ἀναγκαίαν εἶναι γινώσκεις· ἀπέσταλ.) δ' γράμματα πρὸς τῆς ἡμετέρας ἡμερότητ☩ πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικὸν, ὅπως αὐ πάντα τὰ πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν αὐτῶν ἐπιτήδεια παρασχεῖν φροντίσειεν· ἵνα γὰρ ὡς τάχιστα τὰ γραφέντα σωματία καλλιγραφθείη, τ' σῆς ἐπιμελείας ἔργον τοῦτο γένησε) κ' γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν εἰς διακομιδὴν, ἐκ τ' ἀυθεντίας τ' γράμματ☩ ἡμῶν τοῦτο λαβεῖν σε προσήκει· εἰ γὰρ μάλιστα καλῶς γραφέντα, κ' μέχρι τῶ ἡμετέρων ὄψεων ῥᾶστα διακομισθείη, ἑνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦν☩ τῶ ἐκ τῆς σῆς ἐκκλησίας διακόνων· ὃς ἐπειδὰν ἀφίκη) πρὸς ἡμᾶς, τῆς ἡμετέρας πειραθήσε) φιλανθρωπίας· ὁ θεός σε διαφυλάξοι, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς μακάριον.

Νικητὴς κωνσαντῖν☩, μέγις☩, Σεβαστὸς, μακαρίῳ ἱεροσολύμων.

Τοσαύτη τοῦ σωτῆρ☩ ἡμῶν ἐστὶν ἡ χάρις, ὡς μηδεμίαν λόγων χορηγίαν τοῦ παρόντ☩ πράγματ☩ ἀξίαν εἶναι δοκεῖν. τὸ γὰρ γνώρισμα τοῦ ἁγιωτάτου σηκοῦ πάλαι κρυπτόμενον, ὁσαύλαις ἤδη περιόδοις λαθεῖν, ἄχρις οὗ διὰ τ' τοῦ κοινοῦ πάν-

των ἐχθρᾶ ἀναιρέσεως, ἐλευθερωθεῖσι τοῖς ἑαυτᾶ θεράπουσιν ἀναλάμπειν ἔμελλε, πᾶσαν ἔκπληξιν ὡς ἀληθῶς ὑπερβαίνᾳ· εἰ γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης εἶναι δοκοῦντες σοφοὶ, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες, ἄξιόν τι τᾶ πράγματος ἐθελήσουσιν εἰπεῖν, μὰ δ' οὐ πρὸς τὸ βραχύτατον ἀμιλληθῆναι δυνήσονται. ἐπὶ τοσοῦτῳ πᾶσαν ἀνθρωπίνᾳ λογισμᾶ χωρητικὴν Φύσιν ἡ τᾶ θαύματος τούτου πίστις ὑπερβαίνᾳ, ὅσῳ τῶν ἀνθρωπίνων τὰ ῥήματα συνέσηκεν εἶναι δυναλώτερα· διὰ ταῦτα γᾶν ἔοικε ἀεὶ καὶ πρῶτος καὶ μόνος ἔσι μοι σκοπὸς, ἵν' ὥσπερ ἑαυτὴν ὁσημέραι καινοτέραις θαύμασιν, ἡ τᾶ ἀληθείας πίστις ἐνδείκνυσιν, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ πάντων ἡμῶν πρὸς τὸν ἅγιον νόμον, σωφροσύνῃ καὶ ὁμογνώμονι προθυμίᾳ, σπουδαιότεραι γίγνοιντο. ὅπερ ἐπεισθεὶς πᾶσιν εἶναι νομίζω φανερὸν, ἐκεῖνο μάλιστά σε πείθᾳ βούλομαι, ὡς ἄρα πάντως μοι μέλλᾳ μᾶλλον, ὅπως τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον τόπον, ὃν θεᾶ προσήκατο ἀγάλματι αἰσχίστης εἰδώλου προσθήκης, ὥσπερ τινὰ ἐπικειμένου βάρους ἐκθέσα, ἅγιον μᾶλλον ἐξ ἀρχῆς θεᾶ κείσᾳ γενόμενον, ἁγιώτερον ὂν ἀποφανθέντα, ἀφ' ὃ τὴν τᾶ σωτηρίου πάθους πίστιν εἰς φῶς προήγαγεν, οἰκοδομημάτων κάλλᾳ κοσμήσωμεν· πρόσηκᾳ τοίνυν τὴν σὴν ἀγχίνοιαν οὕτω διατάξαι τε, καὶ ἑκάστων ἀναλωμάτων ποιήσασθαι πρόνοιαν· ὡς ἐμόνον βασιλικὼ τῶν πανταχᾶ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ, τοιαῦτα γενέσθαι, ὡς παντὸς τὰ ἐφ' ἑκάστης πόλεως καλλιεύονται, ἐκ τᾶ κλίσματος τούτου νικᾶσθαι· καὶ πρὸς μὲν τῶν τοίχων ἐργασίας τε καὶ καλλιεργίας, θρακιλλιανῷ τῷ ἡμελέρῳ φίλῳ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τὰ μέρη, καὶ τῷ τᾶ ἐπαρχίας ἄρχοντι, παρ' ἡμῶν ἐγκεχειρίσθαι τὴν φροντίδα γίνωσκε· κεκέλευσαι γὰρ ὑπὸ τᾶ ἐμῆς εὐσεβείας, καὶ τεχνίτας καὶ ἐργάτας, καὶ πάντ' ὅσα πρὸς τὸν οἰκοδομὸν ἀναγκαῖα τυγχάνειν, πρόσεστι τᾶ σῆς καταμάθοιεν ἐπιτηδειότητος, πρόσεστι χρῆμα διὰ τᾶ ἐκείνων προνοίας ἄφθονον ἁλῆναι· πρὸς ὃ τῶν κιόνων, ἢ τῶν μαρμάρων, ἃ δ' ἂν νομίσῃς εἶναι τιμιωτέρα τε καὶ χρησιμωτέρα, αὐτὸς συνόψεως γενομένης πρὸς ἡμᾶς γράψαι πρόσταξον· ἵν' ὅσων δ' ἂν καὶ ὁποίων χρείαν εἶναι διὰ τᾶ γράμματος ἐπιγνῶμεν, ταῦτα πάντα χόθεν μέλλοντα ἐκπορίζεσθαι δυνηθῇ· τὸν γὰρ τᾶ κίσματος θαυμασιώτερον τόπον, καὶ ἀξίαν φαιδρύνειν δίκαιον. τὴν δὲ τᾶ βασιλικᾶς καμάρας, πότερον

A quotquot ubique terrarum sapientes habentur, omnes in unum coacti, aliquid pro hujus rei dignitate dicere instituerent, ne ad minimam quidem ejus partem aspirare posse mihi videntur. Quippe hujus miraculi fides, omnem humanæ rationis capacem naturam tantum excedit, quantùm humanis divina præcellunt. Quocirca hic unus mihi ac præcipuus semper est scopus, ut quemadmodum veritatis fides novis quotidie miraculis inclarescit, sic etiam mentes omnium nostrûm ad sanctissimæ legis observantiam cum omni modestia & concordi alacritate incitentur. Quod quoniam omnibus perspectissimum esse confido, id tibi inprimis persuasum velim, nihil mihi antiquius esse, quam ut sacrum illum locum, quem Dei jussu turpissima adjectione simulachri velut gravi quodam pondere exoneravi; & qui ab
B initio quidem Dei judicio sanctus fuit, postea vero multo sanctior effectus est, ex quo Dominicæ Passionis fidem in lucem protulit; eum, inquam, locum fabricarum pulchritudine exornemus. Decet itaque prudentiam tuam, singula ad opus necessaria ita disponere & curare, ut non modo basilica ipsa omnium quæ ubique sunt pulcherrima; sed & reliqua membra ejusmodi sint, ut omnes singularum urbium fabricæ quantumvis eximiæ, ab hac una facile superentur. Ac de parietum quidem substructione & elegantia, Draciliano amico nostro, agenti vices clarissimorum Præfectorum Prætorio; &
C præsidi provinciæ scias à me curam esse commissam. Jussit siquidem pietas nostra, ut artifices & operarii, & quæcunque ad hoc opus necessaria esse ex prudentia tua cognoverint, protinus instante illorum solicitudine dirigantur. De columnis vero & marmoribus, quæcunque & pretiosiora, & utiliora esse ipso aspectu judicaveris, cura ut ad nos perscribas: ut cum ex literis tuis cognoverimus quot & qualibus opus sit, ea undique possint comportari. Æquum est enim, ut qui præ totius orbis locis maxime admirabilis est locus, pro dignitate sua exornetur. Porro
D cameram basilicæ, utrum laqueatam, an alio quopiam operis genere faciendam censeas, certior à te fieri velim. Nam si laqueata fiet, auro quoque po-

terit exornari. Reſtat igitur, ut ſanctitas tua ſupra memoratis Judicibus quamprimum ſignificet, quot operariis & artificibus & ſumptibus opus erit: utque ad me celeriter referat, non modo de marmoribus & columnis, ſed etiam de lacunaribus, ſi hoc opus venuſtius eſſe cenſueris. Divinitas te ſervet, frater chariſſime. Alias etiam epiſtolas contra Arium ſectatoresque ejus, in modum orationum ſcriptas per ſingulas urbes propoſuit, perſtringens hominem, & facetè jocando ſuggillans. Scripſit præterea ad Nicomedienſes adverſus Euſebium & Theognim. Quibus in literis improbitatem Euſebii carpit, non ſolum eo quod Ario ſemper favisset, verùm etiam quod tyranni partibus antehac addictus, rebus ſuis inſidiatus eſſet. Proinde illos hortatur, ut ejus loco alium Epiſcopum eligant. Verum epiſtolas de hiſce rebus ab eo conſcriptas hic apponere, ob earum prolixitatem ſupervacuum duxi. Si qui vero illarum deſiderio tenentur, eas & perquirere facile poterunt & legere. Sed de his hactenus.

Caput X.

Quod Aceſium quoque Novatianorum Epiſcopum ad Synodum vocaverit Imperator.

POrro Imperatoris ſtudium admonet me, ut alterius quoque rei mentionem faciam, quâ mens illius declaratur, & quantam pacis curam ac ſolicitudinem geſſerit. Nam cum eccleſiarum concordiæ conſuleret, Aceſium quoque Novatianorum Epiſcopum ad Concilium evocavit. Cumque fidei formula à Synodo conſcripta eſſet omniumque ſubſcriptione firmata, Imperator Aceſium interrogavit, num & ipſe huic fidei & definitioni de feſto Paſchæ die, conſenſum accommodaret. At ille: nihil novi, inquit, à Concilio definitum eſt, Imperator. Sic enim olim ab initio & ab ipſis Apoſtolorum temporibus, tum fidei definitionem, tum feſti Paſchalis tempus traditum accepi. Rurſus interroganti Imperatori: cur ergo te à communione ſejungis? ille res ſub Decio, perſecutionis tempore geſtas commemoravit, & vigorem ſeveræ illius regulæ protulit: Eos ſcilicet, qui poſt baptiſmum ejusmodi crimen admiſerint, quod peccatum ad

λακωναρίαν, ἢ διά τινος ἑτέρας ἐργασίας γενέσθαι δοκεῖ, ταῦτά σε γνῶναι βέλομαι· εἰ γὰρ λακωναρία μέλλοι εἶναι, δυνήσῃ καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι τὸ λειπόμενον ἵνα ἡ σὴ ὁσιότης τοῖς προειρημένοις δικασταῖς ἢ τάχος γνωρισθῆναι ποιήσῃ, ὅσων τε καὶ ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀναλωμάτων χρεία· καὶ πρὸς ἐμὲ εὐθέως ἀνενεγκεῖν σπούδασον, ἃ μόνον περὶ τὴν μαρμάρων τε καὶ κιόνων, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν λακωναρίων, εἴγε τοῦτο κάλλιον ἐπικρίνειας· ὁ θεός σε διαφυλάξοι, ἀδελφὲ ἀγαπητέ. Καὶ ἄλλας ἔπεστολὰς ὁ βασιλεὺς καὶ λοιδορίας καὶ ὁμοδόξων αὐτὸ παντελικώτερον γράψας, πάλαι τε καὶ πόλεις προσέθηκε διακωμῳδῶν, καὶ τῆς εἰρωνείας τὸ ἦθος διαβάλλων αὐλικόν. Ἃ μὲν ἀλλὰ καὶ νικομηδεῦσι καὶ εὐσεβίῳ καὶ θεόγνιδος γράφων, καθάπερ μύθῃ τῆς εὐσεβίου κακοτροπίας, ἃ μόνον ἐπὶ τῷ ἀρειανισμῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ τυράννῳ ἤδη πρότερον εὐνοῶν, τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ἐπεβεβούλευσε· παρήνει δ' ἕτερον ἐλέσθαι ἐπίσκοπον ἀντ' αὐτοῦ. ἀλλὰ τὰς μὲν τοιαύτας ἐπιστολὰς, διὰ τὸ ἐν αὐλαῖς μῆκος, ἐνταῦθα προσγράψαι μὴ ἐπιτήδειον εἶναι ἐνόμισα. ἐξέσω δὲ τοῖς βουλομένοις, ἀναζητῆσαι καὶ ἐντυγχάνειν αὐλαῖς. καὶ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω.

Κεφ. Ι'.

Ὅτι καὶ τὸν ναυατιανῶν ἐπίσκοπον ἀκέσιον, κεκλήκει εἰς τὴν σύνοδον ὁ βασιλεύς.

Κινεῖ δέ με ἡ τοῦ βασιλέως σπουδὴ, καὶ ἕτερα πράγματα μνήμην ποιήσασθαι αὐτοῦ γνώμης, ὅπως ἐφέροντι ζῆτος εἰρήνης· τῆς γὰρ ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας πρόνοιαν ποιούμενος, κέκληκε πρὸς τὴν σύνοδον καὶ ἀκέσιον, τῆς τῶν ναυατιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπον. μὴ ὄντος τὸ γραφῆναι καὶ ὑπογραφῆναι πρὸς τῆς συνόδου τὸν ὅρον τῆς πίστεως, ἠρώτα ὁ βασιλεὺς τὸν ἀκέσιον, εἰ καὶ αὐτὸς τῇ πίστει συντίθεται, καὶ τῷ ὁρισμῷ τῆς τοῦ πάσχα ἑορτῆς· ὁ δὲ, οὐδὲν καινὸν, ἔφη, ὦ βασιλεῦ ἡ σύνοδος ὥρισεν. ἔτι γὰρ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἐκ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων παρείληφα καὶ τὸν ὅρον τῆς πίστεως καὶ τὸν χρόνον τοῦ πάσχα ἑορτῆς· ἐπανερομένου δὲ τοῦ βασιλέως, διὰ τί ἐν τῆς κοινωνίας χωρίζῃ; ἐκεῖνος τὰ ἐπὶ δεκίου γενόμενα καὶ τὸν διωγμὸν ἐδίδασκε. καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ αὐστηροῦ κανόνος ἔλεγεν, ὡς ἄρα οἱ μὴ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἁμαρτίαν, ἰδίᾳ πρὸς

θάνατον καλῶσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀξιοῦσθαι. ἀλλ' ἐπὶ μετάνοιαν μὲν αὐτὸς προτρέπειν. ἐλπίδα δὲ τῆς ἀφέσεως, μὴ παρὰ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκδέχεσθαι, τοῦ δυναμένου καὶ ἐξουσίαν ἔχοντος συγχωρεῖν ἁμαρτήματα· ταῦτα εἰπόντος τοῦ ἀκεσίου, ἐπιπεῖν τὸν βασιλέα, θὲς ὦ ἀκέσιε κλίμακα, καὶ μόνος ἀνάβηθι εἰς τὸν οὐρανόν. τούτων ὅτε ὁ παμφίλου εὐσεβίου, ὅτε ἄλλος τις ἐμνημόνευσε πώποτε· ἐγὼ δὲ παρὰ ἀνδρὸς ἤκουσα ἐδαμῶς ψευδομένου, ὃς παλαιός τε ἦν τῷ Σφόδρα, καὶ ὡς ἱστόρησας τὰ κατ' τὴν σύνοδον ἔλεγε. ὅθεν καὶ τεκμαίρομαι τοῦτο πεπονθέναι τοὺς σιωπῇ ταῦτα παραπεμψαμένους, ὁ πολλοὶ τῶν ἱστορίας συγγραψαμένων πεπόνθασιν. ἐκεῖνοι γὰρ πολλὰ παραλείπουσιν, ἢ πράγματα ἔχοντές τισιν, ἢ προσώποις χαριζόμενοι. τὰ μὲν οὖν ἀκεσίου τοσαῦτα.

A mortem divinæ scripturæ pronunciant, ad divinorum mysteriorum communionem admitti non oportere: sed ad pœnitentiam quidem invitandos esse: remissionis vero spem non à sacerdotibus expectare eos debere, verum à Deo, qui solus jus potestatemque habet dimittendi peccata. Quæ cum dixisset Acesius, subjunxit Imperator: pone scalam, Acesi, & in cœlum solus ascende. Hæc neque Eusebius Pamphili, neque alius quispiam literis prodidit. Ego vero ea accepi ab homine B haudquaquam vano; qui quidem admodum provecta erat ætate, & ea narrabat, quæ ipse in Concilio geri viderat. Ex quo etiam conjicio, iis, qui ista silentio prætermiserunt, idem contigisse, quod multis aliis historiæ scriptoribus. Hi enim multa præterire solent, vel propterea, quod male affecti sunt erga quosdam, vel ut certis hominibus gratificentur. Sed de Acesio hactenus.

Κεφ. ιά'.

Περὶ παφνουτίου τοῦ ἐπισκόπου.

Caput XI.

De Paphnutio Episcopo.

C

Ἐπεὶ δὲ παφνουτίου καὶ σπυρίδωνος ποιήσασθαι μνήμην ἀνωτέρω ἐπηγγειλάμεθα, ἔυκαιρον ἐνταῦθα περὶ αὐτῶν εἰπεῖν· παφνουτίος γὰρ μιᾶς πόλεως τῶν ἄνω θηβῶν ἐπίσκοπος ἦν ἔτι δὲ καὶ νῦν θεοφιλὴς, ὡς καὶ σημεῖα θαυμαστὰ γίνεσθαι ὑπ' αὐτοῦ. ὃς δὴ ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ, τὸν ὀφθαλμὸν ἐξεκόπη. Σφόδρα δὲ ὁ βασιλεὺς ἐτίμα τὸν ἄνδρα, καὶ συνεχῶς ἐπὶ τὰ βασίλεια μεταπέμπετο, καὶ τὸν ἐξορωρυγμένον ὀφθαλμὸν κατεφίλει. τοσαύτη προσῆν τῷ βασιλεῖ κωνσταντίνῳ εὐλάβεια. ἐν μὲν οὖν τοῦτο περὶ παφνουτίου εἰρήσθω. ὃ δὲ πρὸς λυσιτέλειαν D τῆς ἐκκλησίας καὶ κόσμον τῶν ἱερωμένων διὰ τὴν αὐτοῦ συμβουλὴν γέγονε, τοῦτο διηγήσομαι. ἐδόκει τοῖς ἐπισκόποις νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσφέρειν, ὥστε τοὺς ἱερωμένους, λέγω δὲ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο· καὶ ἐπεὶ περὶ τούτου βουλεύεσθαι πρόκειτο, διαναστὰς ἐν μέσῳ τῷ συλλόγῳ τῶν ἐπισκόπων ὁ παφνούτιος, ἐβόα μακρὰ, μὴ

Sed quoniam superius polliciti sumus, nos mentionem Paphnutii, Spyridonisque esse facturos, opportunum hic fuerit, de illis pauca dicere. Paphnutius igitur cujusdam urbis in superiori Thebaide fuit Episcopus: vir adeo pius Deoque carus, ut admiranda ab eo signa ederentur. Huic persecutionis tempore oculus fuerat effossus. Imperator vero hominem magnopere observabat, & frequenter in palatium accersebat, effossumque ejus oculum deosculabatur. Tanta in principe Constantino inerat pietas ac reverentia. Atque hoc de Paphnutio à nobis primo loco dictum sit. Illud vero quod ad utilitatem ecclesiæ, & ad honestatem clericorum, ejus consilio gestum est, deinceps exponam. Visum erat Episcopis novam legem in ecclesiam inducere, ut quicunque in sacrum ordinem allecti essent, id est Episcopi, Presbyteri & Diaconi, ab uxorum, quas cum laici essent, matrimonii jure sibi sociaverant, concubitu abstinerent. Cumque hac re in medium proposita, singulorum sententiæ rogarentur, surgens in medio Episcoporum consessu Paphnutius, vehementer vociferatus est, non

esse imponendum clericis & sacerdotibus grave hoc jugum: honorabiles nuptias & torum immaculatum esse dicens; ne ex nimia severitate damnum potius inferrent ecclesiæ. Neque enim omnes ferre posse tam districtæ continentiæ disciplinam: ac forsitan inde eventurum esse, ut cujusque uxoris castitas minime custodiretur. Castitatem autem vocabat congressum viri cum uxore legitima. Satis esse, ut qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem ecclesiæ traditionem jam non amplius uxores ducerent: non tamen quenquam sejungendum esse ab ea, quam antehac, tunc cum esset laicus, legitime duxisset. Atque hæc dixit, ipse non modo conjugii, sed muliebris congressus penitus expers; quippe qui à puero in monasterio educatus fuisset; & ob singularem castimoniam ab omnibus celebratus. Cæterum universus sacerdotum cœtus, Paphnutii sermonibus assensus est. Proinde obmissa ejus rei disceptatione, singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorum consuetudine abstinerent si vellent. Et hæc quidem de Paphnutio.

A βαρὺν ζυγὸν ἐπιθεῖναι τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσι, τίμιον εἶναι καὶ τὴν κοίτην, καὶ αὐτὸν ἀμίαντον τὸν γάμον λέγων, μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀκριβείας, μᾶλλον τὴν ἐκκλησίαν βλάψωσιν· εἰ γὰρ πάντας δύνασθαι φέρειν τῆς ἀπαθείας τὴν ἄσκησιν, ἴσως δὲ φυλαχθήσεσθαι τὴν σωφροσύνην τῆς ἑκάστου γαμετῆς. Σωφροσύνην δὲ ἐκάλει καὶ τῆς νομίμου γυναικὸς τὴν συνέλευσιν. Ἀρκεῖσθαι τε τὸν φθάσαντα κλήρου τυχεῖν, μηκέτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι. καλὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν. μήτε μὴν διαζεύγνυσθαι ταύτης, ἣν ἅπαξ ἤδη πρότερον λαϊκὸς ὢν ἠγάγετο. καὶ ταῦτ' ἔλεγεν ἄπειρος ὢν γάμου, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν γυναικός. ὢν παιδὸς γὰρ ἐν ἀσκητηρίῳ ἀνετράφη, καὶ ἐπὶ σωφροσύνῃ, εἴ καί τις ἄλλος, θαυμαζόμενος ὤν. πείθει δὲ πᾶς ὁ τῶν ἱερωμένων σύλλογος τοῖς παφνουτίου λόγοις. διὸ καὶ τὴν περὶ τούτου ζήτησιν ἀπεσίγησαν, τῇ γνώμῃ τῶν βουλομένων ἀπέχεσθαι τῆς ὁμιλίας τῶν γαμετῶν καταλείψαντες. καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ παφνουτίου.

Caput XII.

De Spyridone Cypriorum Episcopo.

NUnc ad Spyridonem transeamus. Tanta in eo adhuc ovium pastore inerat vitæ sanctitas, ut dignus habitus sit, qui hominum quoque pastor existeret. Hic urbis cujusdam in Cypro, nomine Trimithuntis, episcopatum sortitus est. Verum ob singularem animi modestiam, etiam in Episcopatu oves pascere non destitit. Et multa quidem de hoc viro referuntur. Ego vero unum duntaxat aut alterum ejus facinus commemorabo, ne longiùs ab instituto videar aberrare. Fures media nocte caulas ejus clanculo ingressi, oves inde abducere tentabant. Sed Deus, qui pastorem ipsum servabat, oves quoque ejus conservavit. Fures enim invisibili quadam virtute constricti ad ovilia tenebantur. Jam dies illucescebat. Ille ad oves veniens, postquam juvenes manibus post tergum revinctis vidit, statim intellexit id, quod gestum fuerat. Factaque oratione absolvit fures, admonens eos atque ex-

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ σπυρίδωνος τοῦ κυπρίων ἐπισκόπου.

ΠΕρὶ δὲ σπυρίδωνος, τοσαύτη τῷ ποιμένι προσῆν ὁσιότης, ὡς καὶ ἀξιωθῆναι αὐτὸν καὶ ἀνθρώπων ποιμένα γενέσθαι. ὃς μιᾶς τῶν ἐν κύπρῳ πόλεων ὀνόματι τεμιθοῦντος, τὴν ἐπισκοπὴν ἐκλήρωτο. διὰ δὲ ἀτυφίαν πολλὴν, ἐχόμενος τῆς ἐπισκοπῆς ἐποίμαινε καὶ τὰ πρόβατα. πολλὰ μὲν οὖν τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα. ἑνὸς δὴ δύο ἐπιμνησθήσομαι, ἵνα μὴ ἔξω τοῦ προκειμένου δόξω πλανᾶσθαι. μεσούσης ποτὲ τῆς νυκτὸς, κλέπται ταῖς ἐπαύλεσι τῶν προβάτων λαθραίως ἐπελθόντες, ἀφαιρεῖσθαι τῶν προβάτων ἐπειρῶντο. ὁ θεὸς δὲ ἄρα ὁ τὸν ποιμένα σώζων, ἔσωζε καὶ τὰ πρόβατα. ἦ γὰρ κλέπται, ἀοράτῳ δυνάμει πρὸς ταῖς ἐπαύλεσιν ἐδέδεντο. ὄρθρου τε δὴ καὶ ἦκε πρὸς τὰ ποίμνια· ὡς δὲ εὗρεν ὀπίσω τὰς χεῖρας ἔχοντας, ἔγνω τὸ γεγονός· καὶ εὐχόμενος, λύσας τοὺς κλέπτας, πολλά τε νουθετήσας, καὶ παραινέσας

ραινέσας ἐκ δικαίων πόνων ἀνεδάζειν, μὴ μὴν ἐξ ἀδικίας λαμβάνειν. κριὸν τε αὐτοῖς χαριζάμενος ἀπέλυσε, καὶ χαριέντως ἐπιφθεγξάμενος, ἵνα μή, φησι, μάτην ἠγρυπνηκότες φανείητε. ἓν μὲν δὴ τοῦτο τῶν περὶ τὸν Σπυρίδωνα θαυμάτων. ἕτερον δ' τοιοῦτόν. υἱὸν ἀπὸ θυγατρὸς παρθένου, τῆς τε πατρῴας εὐλαβείας μετέχουσαν, τέκνον εἰρήνης· ταύτῃ γνώριμός τις πολύτιμον παρέθετο κόσμιον· ἢ δ' ἀσφαλέστερον ποιοῦσα, γῇ τὴν παρακαταθήκην ἔκρυψε. μετὰ πολὺ δ' τὸν βίον ἀπέλιπεν· ἥκει μὴν χρόνον ὁ παραθέμενος· μὴ εὑρὼν τε τὴν παρθένον, ἐμπλήκει τῷ πατρὶ, νῦν μὲν ἐγκαλῶν, ἔστιν δ' ὅτε καὶ παρακαλῶν· ἐπεὶ δ' συμφορὰν ἐποιεῖτο τὴν τοῦ παραθεμένου ζημίαν ὁ γέρων, ἐλθὼν δὴ τὸ μνῆμα τῆς θυγατρὸς, ἐπεκαλεῖτο τὸν θεὸν, ποθὲν καιρὸν δεῖξαι αὐτῷ τὴν ἐπαγγελλομένην ἀνάστασιν· καὶ τῆς ἐλπίδος οὐχ ἥμαρτε. ζῶσα γὰρ ἡ παρθένος, φαίνεται τῷ πατρὶ, καὶ τὸν τόπον σημήνασα, ἔνθα τὸ κόσμιον ἀπεκέκρυπτο, αὖθις ἀπεχώρει. τοιοῦτοι ἄνδρες ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως κωνσταντίνου τὰς ἐκκλησίας ἐξέλαμπον· ταῦτα δ' ἐγὼ καὶ ἀκοῇ παρὰ πολλῶν κυρίων παρέλαβον, καὶ συντάγματι ῥουφίνου τινὸς πρεσβυτέρου ἐνέτυχον, ῥωμαϊκῇ λέξει συγγεγραμμένῳ· ἀφ' ὧν ταῦτα καὶ ἕτερα τινὰ τῶν μετ' ὀλίγον ῥηθησομένων συνήγαγον.

A hortans, ut ex justis laboribus, non per fraudem atque injuriam, victum sibi parare contenderent. Arietem quoque eis donavit, adjecto hoc facete dicto: ne frustra vigilasse videamini. Atque ita solutos eos dimisit. Hoc est unum è Spyridonis miraculis. Alterum vero est hujusmodi. Filiam habuit virginem, paternæ pietatis æmulam, nomine Irenem. Huic familiaris quidam pretiosum nescio quod ornamentum custodiendum tradiderat. Illa quò tutiùs servaret depositum, in terram abdidit, ac paulo post decessit è vita.

B Aliquanto post tempore venit is qui rem deposuerat. Et cum virginem non reperiret, patrem adortus est; nunc insimulans eum, nunc obsecrans. Senex, cum damnum ejus qui rem deposuerat, suam ipsius duceret esse jacturam, venit ad sepulchrum filiæ: Deumque precatus est, ut promissam resurrectionem sibi ante tempus ostenderet. Nec spes eum fefellit. Statim enim puella rediviva adstitit patri. Cumque locum indicasset in quo absconditum erat ornamentum, rursus ex hac luce migravit. Hujusmodi C homines Imperatoris Constantini temporibus in ecclesia floruerunt. Atque hæc ego tum à multis Cypriis auditu accepi; tum in libro Rufini cujusdam presbyteri Latinâ linguâ conscripto posita inveni. Ex quo quidem libro, tum hæc ipsa, tum alia quæ paulo posteà dicentur, collegi.

Κεφ. ιγ'.

περὶ εὐτυχιανοῦ τοῦ μοναχοῦ.

Caput XIII.

De Eutychiano Monacho.

ΗΚουσα δ' ἐγὼ καὶ περὶ εὐτυχιανοῦ, θεοφιλοῦς ἀνδρὸς καὶ σφόδρα αὐτοῖς χρόνοις ἀκμάσαντος. ὃς καὶ αὐτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν ναυατιανῶν τυγχάνων, πολλὰ πλήσια ἔργα ποιῶν ἐθαυμάζετο· τίς τε ὁ περὶ τούτου διηγησάμενος, ἐρῶ μὴ ἀκριβείας, καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι, κἂν δόξω τισὶν ἀπεχθάνεσθαι· αὐξάνων τις τῶν ναυατιανῶν ἐκκλησίας πρεσβύτερος, μακροβιώτατος γέγονεν. ὃς καὶ τῇ ἐν νικαίᾳ συνόδῳ κομιδῇ νήπιος ὤν, ἅμα τῷ ἀκεσίῳ παρέβαλλε, καὶ τὰ καλὰ ἀκέσιον ἐμοὶ διηγήσατο. οὗτος δὲ ἐκείνων τῶν χρόνων, ἄχρι τῆς βασιλείας τοῦ νέου θεοδοσίου ἐξέτεινε, καὶ νεωτέρῳ μοι σφόδρα τυγχάνοντι, τὰ περὶ εὐτυχιανοῦ διηγήσατο, πολλὰ μὲν διε-

EUtychianum quoque virum sanctissimum, iisdem temporibus floruisse comperi. Qui cum & ipse ex ecclesia Novatianorum unus esset, multa tamen opera his similia quæ supra memoravi, non sine magna admiratione gessit. D Quisnam autem de illo mihi retulerit, dicam accuratè; nec dissimulabo quidquam, tametsi intelligam apud nonnullos id mihi offensioni fore. Auxanon quidam Novatianorum ecclesiæ presbyter, admodum longævus fuit. Qui ad Synodum Nicænam unà cum Acesio venit adhuc admodum adolescens, & quæ de Acesio superius dicta sunt, mihi commemoravit. Hic ab illis temporibus ad principatum usque Theodosii junioris vitam produxit, mihique admodum juveni de Eutychiano narravit: multa quidem re-

F

ferens de divina quæ in illo viro inerat gratia: unum tamen præ cæteris memoria dignum ajebat, quod Conſtantino regnante geſtum eſt. Quidam è numero ſtipatorum quos Imperator domeſticos vocare ſolet, cum in ſuſpicionem affectatæ tyrannidis veniſſet, fugâ ſibi conſuluit. Imperator vero ira percitus præcepit, ut ubicunque deprehenſus fuiſſet, occideretur. Captus ergo circa Olympum montem Bithyniæ, graviſſimis vinctus catenis in carcerem conjicitur, haud procul ab eo tractu Olympi, in quo Eutychianus ſolitariam degens vitam, multorum hominum corpora & animas ſalutari medicina curabat. Verſabatur cum illo & Auxanon ille longævus, tunc quidem adhuc admodum adoleſcens, & vitæ monaſticæ præceptis ab illo erudiebatur. Ad hunc igitur Eutychianum plurimi advenerunt, orantes ut vinctum liberaret, & pro illo apud Imperatorem intercederet. Fama quippe miraculorum quæ ab Eutychiano facta fuerant, ad Imperatoris uſque aures pervenerat. Ille prompto animo pollicitus eſt, ſe ad Imperatorem profecturum. Sed quoniam vinctus incredibiles dolores ex vinculis patiebatur, ii qui pro illo orabant, mortem quæ illi ex vinculis imminebat, & ſupplicium ab Imperatore inferendum, & interceſſionem pro ipſo faciendam ab Eutychiano, præventuram eſſe dixerunt. Eutychianus igitur ad carceris cuſtodes miſit, rogans ut hominem liberum dimitterent. Cumque illi reſpondiſſent, liberationem noxii graviſſimum ſibi periculum allaturam, ipſe unà cum Auxanone ad carcerem contendit. Et cum illi carcerem aperire nollent, gratia quæ Eutychiano inerat, facta eſt multo illuſtrior. Nam fores carceris ſua ſponte patuerunt, cum cuſtodes ipſi penes ſe claves haberent. Cum autem Eutychianus unà cum Auxanone ingreſſus eſſet, & omnes qui aderant ſtupore defixi hærerent, vincula ſponte reſoluta ex membris vincti ceciderunt. Poſt hæc Eutychianus ad urbem quæ olim Byzantium, poſtea vero Conſtantinopolis appellata eſt; unà cum Auxanone proficiſcitur. Ubi admiſſus in palatium, hominem mortis periculo liberavit. Nam Imperator, utpotè qui Eutychianum magnopere venerabatur, ejus petitioni libentiſſime annuit.

A ἐξελθὼν δὲ τῆς προσούσης αὐτῷ θείας χάριτος· ἓν δὲ κἀκεῖνο μνήμης ἄξιον ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἔφη κωνσταντίνου. τῶν δορυφόρων τις, ὃς οἰκείους καλεῖ ὁ βασιλεὺς, τυραννικά τινα περᾶναι ὑποπτευθείς, φυγῇ ἐχρήσατο. ὁ βασιλεὺς δὲ ἐκέλευσεν ἀπειλῇ ἀναιρεῖσθαι αὐτὸν, ἔνθα ἂν εὑρίσκοιτο. ὃς περὶ τὸν Βιθυνὸν Ὄλυμπον εὑρεθεὶς, βαρυτάτοις καὶ χαλεποῖς σιδήροις ἐν εἱρκτῇ κατεκέκλειστο, πρὸς τὰ μέρη τοῦ ὄλύμπου, ἔνθα
B δὴ καὶ ὁ εὐτυχιανὸς τὸν μονήρη βίον ἀσκῶν, πολλῶν τετὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἐθεράπευεν. ζωλὼ δὲ αὐτῷ καὶ ὁ μακρόβιώτατος αὐξάνων, νέος ὢν πάνυ, καὶ τὰ τοῦ μοναχικοῦ βίου ὑπ' αὐτῷ παιδευόμενος· πρὸς τοῦτον τὸν εὐτυχιανὸν ἦκον πολλοί, παρακαλοῦντες ῥύεσθαι τὸν δέσμιον, βασιλεῖ προσκλήσεις προσφέροντα· καὶ δὴ ἐληλύθει εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ βασιλέως τὰ περὶ τοῦ εὐτυχιανοῦ γινόμενα θαύματα· ὁ δὲ, ἑτοίμως ὑπεῖχετο πρὸς τὸν βασιλέα πορεύεσθαι. ἐπεὶ δὲ ὁ δεσμώτης ἐκ τῶν δεσμῶν
C ἀνήκεστα ἔπασχεν, ④ προσκαλοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ, φθάνειν ἔλεγον καὶ τὴν παρὰ βασιλέως τιμωρίαν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ παρακλήσεις, τὸν ἐκ τῶν δεσμῶν ἐπικείμενον θάνατον. εὐτυχιανὸς δὲ πέμψας παρακαλεῖ τοὺς δεσμοφύλακας, ἀνεῖναι τὸν ἄνθρωπον. τῶν δὲ λεγόντων κίνδυνον φέρειν αὐτοῖς τὴν ἄνεσιν τοῦ δεσμώτου, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἅματῳ αὐξάνοντι, πρὸς τὸ δεσμωτήριον προσῆγε). ἐκείνων δὲ μὴ βουλομένων ἀνοίγειν τὴν εἰρκτὴν, ἡ προσοῦσα χάρις εὐτυχιανῷ φανερωτέρα ἐγίνε-
D το· αὐτόματοι γὰρ αἱ πύλαι τοῦ δεσμωτηρίου ἠνοίγοντο, τῶν δεσμοφυλάκων τὰς κλεῖς ἐχόντων παρ' ἑαυτοῖς. εἰσελθόντος δὲ τοῦ εὐτυχιανοῦ ἅμα τῷ αὐξάνοντι, καὶ πολλῆς τοῖς τότε παροῦσιν ἐκπλήξεως γιγνομένης, αὐτόματοι ④ δεσμοὶ τὸν δεσμώτην ἀπέλιπον· μεταβαὰς ἐπὶ τὸ πάλαι μὲν βυζάντιον, ὕστερον δὲ κωνσταντίνου πόλιν, ἅμα τῷ αὐξάνονι παρεγένετο. δεχθεὶς τε εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς, τοῦ θανάτου ἐρύσατο τὸν ἄνθρωπον. ἑτοίμως γὰρ ὁ βασιλεὺς τιμῶν τὸν ἄνδρα, καλένευσε πρὸς τὴν αἴτησιν.

τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο· τότε δὲ ὁ ἐν τῇ συνόδῳ ἐπίσκοποι, καὶ ἄλλα τινὰ ἐγγράψαντες, ἃ κανόνας ὀνομάζειν εἰώθασιν, αὖθις εἰς πόλιν τὴν ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν· φιλομαθὲς δ' εἶναι νομίζω, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐν νικαίᾳ συνελθόντων ἐπισκόπων, ἃ εὑρεῖν ἐδυνήθημεν, καὶ ἧς ἕκαστος ἐπαρχίας τε καὶ πόλεως ἦν, καὶ τὸν χρόνον ἐν ᾧ συνῆλθον, ὡραίως ἐνταῦθα· ὅσιος ἐπίσκοπος κορδύβης ἱσπανίας. ἔτος πιστεύω ὡς προγέγραπται ῥώμης βίτων καὶ βικεντίου πρεσβύτεροι. ἀλέξανδρος ἀντιοχείας τῆς μεγάλης εὐσάβιος ἱεροσολύμων μακάριος ἀρποκρατίων κύνων· καὶ τῶν λοιπῶν· ὧν εἰς πλῆρες τὰ ὀνόματα κεῖται ἐν τῷ συνοδικῷ ἀθανασίου τοῦ ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου· καὶ ὁ χρόνος ἡ τῆς συνόδου, ὡς ἐν ὑπομνήσεσιν εὕρομεν, ὑπατείας παυλίνου καὶ ἰουλιανοῦ, τῇ εἰκάδι τοῦ μαΐου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν ἐξακοσιοστὸν τεσσαρακοστὸν ἕκτον ἔτος, ἀπὸ τῆς ἀλεξάνδρου τοῦ μακεδόνος βασιλείας· τὰ μὲν οὖν τῆς συνόδου τέλος εἶχεν· ἰστέον δέ, ὅτι μὴ τὴν σύνοδον ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἀφίκετο.

A Et hoc quidem contigit paulo post hæc tempora quæ nunc exponimus. Tunc vero Episcopi qui Concilio intererant, cum quædam etiam alia conscripsissent, quæ Canones seu regulas vocare solent, ad suam quisque urbem reversi sunt. Cæterum historiæ studiosis haudquaquam inutile fore arbitror, si nomina Episcoporum qui Nicæam convenerunt, quæ quidem investigare potui; & cujus quisque provinciæ ac civitatis Episcopus fuerit; tempus item quo congregati sunt, hoc loco adscripsero. Hosius Episcopus Cordubæ Hispaniæ: ita credo, ut superiùs scriptum est. Vito & Vincentius, B presbyteri urbis Romæ. Ægypti Alexander Episcopus. Magnæ Antiochiæ Eustatius. Hierosolymorum Macarius. Harpocratio Cynopoleos. Et reliqui, quorum nomina in libro Athanasii Episcopi Alexandrini, qui Synodicus inscribitur, pleniſſime digesta sunt. Tempus autem quo Synodus congregata est, sicut in notationibus temporis ipsi Synodo præfixis inveni, fuit Consulatu Paulini & Juliani, die undecimo Kalendas Junias, anno sexcentesimo tricesimo sexto à regno Alexandri Macedonis. Et Nicæna C quidem Synodus hunc finem accepit, Imperator vero finita Synodo, ad Occidentis partes se contulit.

Κεφ. ιδ'.

Ὅτι Εὐσέβιος ὁ νικομηδείας, καὶ θέογνις ὁ νικαίας, ἐξελθόντες διὰ τὸ συμφρονῆσαι ἀρείῳ, ὕστερον βιβλίον μετανοίας διαπεμψάμενοι, καὶ συνθέμενοι τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως, τὰς ἑαυτῶν ἀπέλαβον θρόνους.

Caput XIV.

Quomodo Eusebius Nicomediæ Episcopus & Theognis Nicææ, qui in exilium missi fuerant eo quod Ario consensissent, postea misso pœnitentiæ libello, expositioni fidei consentientes, sedes suas receperunt.

ΕΥσέβιος δὲ καὶ θέογνις, βιβλίον μετανοίας τοῖς κορυφαίοις τῶν ἐπισκόπων ὑποστείλαντες, ἀνεκλήθησάν τε τῆς οἰκείας ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἑαυτῶν ἀπέλαβον. εἰς τόπον ἑαυτῶν χειροτονηθέντας ἐξωθήσαντες, ἀμφίωνα μὲν D εὐσέβιος κεῖται, θέογνις δὲ χρῆσον ἦν. τὸ βιβλίδιον τὸ ἀντίγραφον ἔστι τόδε. ἤδη μὲν οὖν καταψηφισθέντες τῆς κατὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν ἐν ἡσυχίᾳ φέρειν τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῆς ἁγίας ὑμῶν ἐπικρίσεως ὀφείλομεν. ἀλλ' ἐπεισθὲν ἄτοπον, καθ' ἑαυτῶν δ' εἶναι τῶν συκοφαντῶν τὴν ἀπόδειξιν τῇ σιωπῇ, τοῦτο ἕνεκα ἀναφέρομεν, ὡς ἡμεῖς καὶ τῇ πίστει συνεδρεύομεν, καὶ τὴν ἔννοιαν ἐξετάσαντες ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ, ὅλοι ἐσπουδάκαμεν τῆς εἰρήνης, καὶ μηδαμοῦ

Porro Eusebius & Theognis, pœnitentiæ libello ad præcipuos Episcopos misso, Imperatoris jussu ab exilio revocati, ecclesias suas receperunt: eosq; qui in ipsorum locum ordinati fuerant, expulerunt; Amphionem quidem Eusebius; Chrestum vero Theognis. Cujus quidem libelli exemplum hoc est. Nos quidem à pietate vestra dudum condemnati indicta causa, judicium sanctitatis vestræ placide & cum silentio ferre debemus. Sed quoniam absurdum est, argumentum calumniæ adversus semetipsum silentio suo præbere, idcirco significamus vobis, nos & in fide unanimes conspirasse; & notione consubstantialis diligenter examinata, omni studio in pacem incubuisse, nullam unquam

hæreſin ſecutos. Cumque ob ſecuritatem & tranquillitatem eccleſiarum ea ſuggeſſiſſemus quæ nobis in mentem veniebant, & eos quibus à nobis ſatisfieri oportebat confirmaſſemus, fidei quidem ſubſcripſiſſe, anathematiſmo vero noluiſſe ſubſcribere; non quod fidem reprehenderemus, ſed quia minime credebamus, illum qui accuſatus fuerat, ejusmodi eſſe; cum partim ex iis quæ ad nos per literas ſcripſerat, partim ex ejus ſermonibus in conſpectu noſtro habitis, compertum haberemus, illum talem non eſſe. Quod ſi ſanctiſſimo Concilio veſtro ſatisfactum eſt, non repugnantes, ſed conſentientes iis quæ à vobis decreta ſunt, etiam hoc libello conſenſum noſtrum confirmamus; non quidem tædio exilii, ſed ut ſuſpicionem vitemus hæreſeos. Nam ſi in conſpectum veſtrum nos venire patiamini, invenietis nos in omnibus concordes, & decretis veſtris mordicus inhærentes: quando & eum ipſum qui ob iſta accuſabatur, placuit reverentiæ veſtræ humaniter tractare, & ab exilio revocare. Porro abſurdum fuerit, cùm is qui reus eſſe videbatur, revocatus ſit, ſeque de illis quæ ipſi objiciebantur purgaverit, nos ſilere, & argumentum adverſus nosmetipſos ultro ſuppeditare. Vos ergo, ſicut reverentiam veſtram Chriſti amantiſſimam decet, Imperatorem Deo cariſſimum admonere dignemini, eique preces noſtras offerre, & in noſtra cauſa, ea quæ vobis congruunt mature decernere. Et hic quidem eſt libellus retractationis Euſebii atque Theognidis. Ex cujus verbis conjicio, iſtos fidei quidem quæ in Concilio edita fuerat ſubſcripſiſſe; depoſitioni autem Arii conſentire noluiſſe: & Arium ante iſtos ab exilio fuiſſe revocatum. Verum licet hoc ita ſe habere videatur, nihilominus Alexandriam ingredi prohibitus fuerat. Idque ex eo convincitur, quod poſtea reditum ſibi in eccleſiam & in urbem Alexandriam paravit, ſimulata uſus pœnitentia, ſicut ſuo loco dicturi ſumus.

τῇ αἱρέσει ἐξακολουθήσαντες· ὑπομνήσαντες ὑμᾶς ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῆς ἐκκλησιῶν, ὅσα τὸν λογισμὸν ἡμῖν ὑπέτεχε, καὶ πληροφορήσαντες τὰς δι' ἡμῶν πεισθῆναι ὀφείλουσας, ὑπεσημηνάμεθα τῇ πίσει· τῷ δὲ ἀναθεματισμῷ οὐχ ὑπεγράψαμεν, οὐχ ὡς τῆς πίσεως καλῆγορεῦντες, ἀλλ' ὡς ἀπίσευτοι τοιοῦτον εἶναι τὸν καλῆγορηθέντα, ἐκ τῶν ἰδίᾳ πρὸς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ διά τε ἐπιστολῶν, καὶ τῶν εἰς πρόσωπον διαλέξεων, πεπληροφορημένοι μὴ τοιοῦτον εἶναι· εἰ δὲ ἐπείθη ἡ ἁγία ὑμῶν σύνοδος, οὐκ ἀντιλέγοντες, ἀλλὰ συντιθέμενοι τοῖς παρ' ὑμῖν κεκριμένοις, καὶ διὰ τούτου τῇ γράμματι πληροφορεῖμεν τὴν συγκατάθεσιν. καὶ τὴν ἐξορίαν βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἱρέσεως ἀποδυόμενοι· εἰ γὰρ καταξιώσητε ἡμᾶς εἰς πρόσωπον ἐπαναλαβεῖν ἡμᾶς, ἕξετε ἐν πᾶσι συμψήφους, ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ' ὑμῖν κεκριμένοις· ὁπότε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἀναγόμενον, ἔδοξε τῇ ὑμῶν εὐλαβείᾳ φιλανθρωπεύσασθαι καὶ ἀνακαλέσασθαι. ἄτοπον γὰρ, τὸν δοκοῦντα εἶναι ὑπαίτιον, ἀνακεκλημένον, καὶ ἀπολογησάμενον ἐφ' οἷς διεβάλλετο, ἡμᾶς σιωπᾶν, καθ' ἑαυτῶν διδόντας τὸν ἔλεγχον. καταξιώσατε γοῦν, ὡς ἁρμόζει τῇ φιλοχρίστῳ ὑμῶν εὐλαβείᾳ, καὶ τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα ὑπομνῆσαι, καὶ τὰς δεήσεις ἡμῶν ἐγχειρίσαι, καὶ θᾶττον βουλεύσασθαι τὰ ὑμῖν ἁρμόζοντα ἐφ' ἡμῶν. καὶ τοῦτο μὲν τὸ τῆς παλινῳδίας βιβλίον εὐσεβίου καὶ θεόγνιδός ἐστιν· ἀπὸ δὲ τῶν ῥημάτων αὐτῶν τεκμαίρομαι, ὅτι οἱ μὲν τῇ ὑπαγορευθείσῃ πίσει ὑπεσημήναντο, τῇ δὲ καθαιρέσει ἀρείου σύμψηφοι γενέσθαι οὐκ ἐβουλήθησαν. καὶ ὁ Ἄρειος πρὸ τούτων φαίνεται ἀνακληθείς. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο ὅλως ἔχειν δοκεῖ, ὅμως τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβαίνειν κεκώλυτο· τοῦτο δὲ δείκνυται, ἀφ' ὧν ὕστερον ἑαυτῷ κάθοδον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπενόησεν, ἁπλάστῳ μετανοίᾳ χρησάμενος, ὡς καὶ χώραν ἐσχήκεν.

Caput XV.

Quomodo Alexandro poſt Synodum Nicænam mortuo, Athanaſius creatus eſt Epiſcopus.

PAulo poſt mortuo Alexandro Alexandriæ Epiſcopo, Athanaſius eccleſiæ præficitur. Hunc cum admodum puer eſſet, ſacrum quendam ludum unà cum pueris æqualibus luſiſſe Rufinus

Κεφ. ιέ.

Ὅτι μετὰ τὴν σύνοδον Ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος, Ἀθανάσιος καθίσταται τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως ἐπίσκοπος.

ΜΕταξὺ δὲ εὐθέως Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας τελευτήσαντος, πρόεισα τῆς ἐκκλησίας Ἀθανάσιος. τοῦτον φησὶν ὁ Ῥουφῖνος κομιδῇ νήπιον ὄντα, παίζειν σὺν ἑτέροις ἡλικιώταις ἱερὸν παίγνιον.

τοῦτο ὃ λῶ μίμησις ἱερωσύνης καὶ τὴν καλλόγην τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν. ἐν δὴ οὖν τῷ παιγνίῳ τούτῳ, ἀθανάσιος μὲν τῆς ἐπισκοπῆς ἐκληρώσατο τὸν θρόνον· τῶν δ' ἄλλων νέων ἕκαστος, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον ἐμιμεῖτο. ταῦτα ἔπαιζον οἱ παῖδες καθ' ἣν ἡμέραν, ἐν ᾗ τοῦ μάρτυρος καὶ ἐπισκόπου τότε μνήμη τελεῖτο. τότε δὴ καὶ ἀλέξανδρος ὁ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος διαβαίνων, ὁρᾷ τὸ γινόμενον παίγνιον· καὶ μεταπεμψάμενος αὐτοὺς παῖδας, ἐπύθετο παρ' αὐτῶν τὸν ἐν τῷ παιγνίῳ κληρωθέντα τόπον ἑκάστῳ, προμηνύεσθαί τι διὰ τὸ γεγονὸς ἡγησάμενος. ἐκέλευσέν τε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἅπαντας αὐτοὺς παῖδας, καὶ παιδείας μεταλαμβάνειν. ἐξαιρέτως δὲ τὸν ἀθανάσιον· εἶτα ἐν τελείᾳ ἡλικίᾳ γενόμενον ἡλικίᾳ, καὶ διάκονον χειροτονήσας, ἦγεν ἐπὶ τὴν νίκαιαν, συναγωνιζόμενον αὐτῷ ἐκεῖ, ὅτε συνεκροτεῖτο ἡ σύνοδος. ταῦτα μὲν ὁ ῥηφῖνος περὶ αὐτοῦ ἀθανασίου ἐν τοῖς συντάγμασιν ἑαυτοῦ εἰρηκεν. οὐκ ἀπεικὸς δὲ γενέσθαι. καὶ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα γενόμενα πολλάκις ἐφεύρηται. περὶ μὲν τοσαῦτα εἰρήσθω μοι.

A narrat. Is lusus erat imitatio sacerdotii, & collegii sacrorum virorum. In hoc igitur ludo, Athanasius quidem Episcopi dignitatem sortitus fuerat. Reliquorum vero puerorum alius presbyteri partes agebat, alius Diaconi. Atque hæc à pueris ludebantur eo ipso die, quo Petri Episcopi & martyris celebrabatur memoria. Fortè Alexander Alexandriæ Episcopus tunc prætergrediens, ludum omnem contemplatur. Accitosque ad se pueros interrogat, quem quisque locum eo in ludo sortitus fuisset, ratus ex eo quod gestum fuisset, aliquid singulis prænuntiari. Quo facto, pueros in ecclesia educari & literarum studiis erudiri jubet, ac præcipuè Athanasium. Quem quidem jam virilem ingressum ætatem, Diaconum constituit, & Nicæam secum duxit, ut in Concilio quod ibi congregatum erat, adjumento illius uteretur. Hæc de Athanasio Rufinus in libris suis commemoravit: nec profecto incredibile est ea contigisse, cum multa hujusmodi sæpenumero gesta esse reperiantur. Sed de Athanasio hactenus.

Κεφ. ιε'.

Ὡς βασιλεὺς κωνσταντῖνος τὸ πάλαι βυζάντιον αὐξήσας, κωνσταντίνου πόλιν ἐπωνόμασεν.

Caput XVI.

Quomodo Constantinus Imp. urbem Byzantiorum auxit & Constantinopolim vocavit.

Ὁ βασιλεὺς δὲ μετὰ τὴν σύνοδον ἐν εὐφροσύνῃ διῆγε· ἐπιτελέσας δὲ δημοτελῆ τὰ εἰκοσαετηρίδος αὐτοῦ ἑορτήν, εὐθέως φροντίδα τοῦ ἀνορθοῦν τὰς ἐκκλησίας ἐποιεῖτο· τοῦτο δὲ καὶ τὰς ἄλλας πόλεις, καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπωνύμῳ, τὸ βυζάντιον καλουμένην τὸ πρότερον, ηὔξησε, τείχη μεγάλα περιβαλών, καὶ διαφόροις κοσμήσας οἰκοδομήμασιν· ἴσην τε τῇ βασιλευούσῃ ῥώμῃ δοὺς εἶναι, κωνσταντινούπολιν μετονόμασε, χρηματίζειν δ' αὐτέραν ῥώμην νόμῳ ἐκύρωσεν· ὃς νόμος ἐν λιθίνῃ γεγραμμένος στήλῃ, καὶ δημοσίᾳ ἐν τῷ καλουμένῳ στρατηγίῳ, πλησίον τοῦ ἑαυτοῦ ἐφίππου παρέθηκε· καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, δύο μὲν οἰκοδομήσας ἐκκλησίας, μίαν ἐπωνόμασεν εἰρήνην, ἑτέραν δὲ τὴν τῶν ἀποστόλων ἐπώνυμον. καὶ ἃ μόνον, ὡς ἔφην, ηὔξει τὰ τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἑλλήνων καθῄρει. τὰ γοῦν ἀγάλματα, κόσμον τῇ κωνσταντίνου πόλει προὐτίθει δημοσίᾳ, καὶ τοὺς δελφικοὺς τρίποδας ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ δημοσιεύσας προὔθηκε. ταῦτα μὲν οὖν δόξει περιττὰ λέγεσθαι νῦν. ὁρᾷ

Quum quidem Byzantium antehac appellatam, magnopere amplificavit; & ingentibus cinctam muris, variisq; ædificiis exornatam, reginæ urbium Romæ exæquans, Constantinopolim nominavit; utque nova Roma vocaretur, lege sanxit. Quæ quidem lex in columnâ lapideâ incisa, ac publice in strategio juxta equestrem Imperatoris ipsius statuam collocata est. In eadem urbe duas ecclesias ædificavit: alteram Irenes, alteram Apostolorũ vocabulo appellatam: Nec vero solum res Christianorum amplificavit, ut antea dixi. Verum etiam superstitionem gentilium destruxit. Certè Deorum simulachra ad ornatum urbis Constantinopolitanæ palam proposuit: & tripodas Delphicos in ejusdem civitatis circo publicavit. Sed hæc quidem superfluo nunc videntur commemorari. Prius

enim spectantur oculis, quam percipiantur auditu. Tunc temporis verò Christianorum res maximum incrementum cepere. Etenim Imperatoris Constantini temporibus, cùm alia multa, tum id præcipue Divina providentia reservabat. Et has quidem Imperatoris laudes Eusebius Pamphili magnifice commemoravit. Non importunum tamen esse arbitror, ut & nos quoque de iisdem rebus pro virili parte pauca dicamus.

Caput XVII.

Quomodo Imperatoris mater Helena, crucem Domini diu perquisitam Hierosolymis reperit, & ecclesiam construxit.

Mater Imperatoris Helena, cujus gratiâ Imperator Drepanum, quam ex vico civitatem effecerat, Helenopolim voluit appellari; à Deo in somnis admonita, venit Hierosolyma. Et cum veterem illam Hierusalem, juxta Prophetæ vaticinium, desertam sicut pomorum custodiam offendisset, Christi monumentum, in quo ille sepultus resurrexit, studiosè cœpit perquirere. Ac difficilè quidem illud, sed tamen opitulante Deo tandem reperit. Quæ vero causa fuerit hujus difficultatis, paucis aperiam. Qui Christi fidem sequebantur, post mortem ejus, monumentum istud magnopere coluerunt. Hi vero qui à religione Christi abhorrebant, locum aggere opplentes, templum Veneris in eo extruxerunt, & simulacro superposito, memoriam loci penitus abolere studuerunt. Et hoc quidem olim eis successerat. Verum Imperatoris matri ea res innotuit. Deturbato igitur simulachro, egestaque humo, & loco undique repurgato; tres cruces in monumento reperit: unam quidem beatam in qua Christus pependerat: duas vero alias, in quibus duo latrones, qui unà cum illo crucifixi sunt, mortem obierant. Cum his inventa etiam est tabella, in qua Pilatus Christum crucifixum, regem esse Judæorum variis linguis ac literis pronuntiaverat. Sed quoniam ambiguum erat, quænam esset crux illa quæ quærebatur, Mater Imperatoris non mediocri dolore affecta est. Quem quidem brevi post tempore Hierosolymorum Episcopus, nomine Macarius, sedavit, & ambiguitatem omnem fidei virtute dissolvit. Signum enim à Deo petiit, & impetravit. Signum vero fuit hujusmodi.

Κεφ. ιζ.

Ὡς ἡ βασιλέως μήτηρ ἑλένη, θεῖα τὰ ἱεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σωτῆριον ἔζευξε σταυρὸν ἀναζητήσασα, καὶ ἐκκλησίαν ᾠκοδόμησεν.

Ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ ἑλένη, ἧς ἐπωνόματι τιμῶν ποτὲ κώμην δρεπάνην, πόλιν ποιήσας ὁ βασιλεὺς ἑλενόπολιν ἐπωνόμασε, δι' ὀνείρων χρηματισθεῖσα, εἰς τὰ ἱεροσόλυμα παρεγένετο· καὶ τὴν ποτὲ ἱερουσαλὴμ ἔρημον ὡς ὀπωροφυλάκιον καὶ τὸν προφήτην εὑροῦσα, τὸ τοῦ χριστοῦ μνῆμα ἐνθαταφεὶς ἀνέσκη, σπουδαίως ἐζήτει· καὶ δυσχερῶς μὲν, σὺν θεῷ δὲ εὑρίσκει· τίς δὲ ἡ αἰτία τῆς δυσχερείας, διὰ βραχέων ἐρῶ. ὅτι οἱ μὲν τὰ τοῦ χριστοῦ φρονοῦντες, καὶ τὸν καιρὸν τῶν πάθων ἐτίμων τὸ μνῆμα. οἱ δὲ φεύγοντες τὰ τοῦ χριστοῦ, χώσαντες τὸν τόπον, ἀφροδίτης καὶ αὐτοῦ ναὸν καθωσκοδόμησαν ἐπέστησαν ἄγαλμα, μὴ ποιοῦντες μνήμην τοῦ τόπου· τοῦτο μὲν οὖν πάλαι πρόχωσις· τῇ δὲ μητρὶ τοῦ βασιλέως φανερὸν τοῦτο ἐγένετο. καθελοῦσα οὖν τὸ ξόανον, καὶ τὸν τόπον ἐκχώσασα καὶ καθαρὸν ἐργασαμένη, τρεῖς εὑρίσκει σωροὺς ἐν τῷ μνήματι. ἕνα μὲν τὸν μακάριον, ἐν ᾧ χριστὸς ἐξεβαυάθη· δύο δὲ ἑτέρους, ἐν οἷς οἱ συσταυρωθέντες δύο λῃσταὶ τεθνήκεσαν· ζωὴ αὐτοῖς δὲ ἔνεστι καὶ ἡ τοῦ πιλάτου σανίς, ἐν ᾗ βασιλέα τὸν ἰουδαίων τὸν σωρωθέντα χριστὸν προσγράφων, ἐν διαφόροις γράμμασι κεκήρυκται· ἐπεὶ δὲ ἀμφίβολον ἦν ὁ σωρὸς ὁ ζητούμενος, ἐφ' ᾧ τυχοῦσα λύπη κατεῖχε τὴν τοῦ βασιλέως μητέρα· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πάντα τὰ τῆς λύπης ὁ τῶν ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ᾧ ὄνομα ἦν μακάριος· λύει δὲ πίστις τὸ ἀμφίβολον. σημεῖον γὰρ ἥτει παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐλάμβανε. τὸ δὲ σημεῖον ἦν τοιοῦτον·

γυνή τις τῶν ἐγχωρίων, νόσῳ χρονίᾳ ληφθεῖσα, πρὸς αὐτῷ λοιπὸν τῷ θανάτῳ ἐγένετο. προσάγειν οὖν τῇ ἀποθνησκούσῃ τῶν σωτηρίων ἕκαστον ὁ ἐπίσκοπος παρεσκεύασε, πιστεύσας ἀναῤῥωσθῆναι τὴν γυναῖκα, ἁψαμένην τοῦ τιμίου σωτηρίου καὶ τῆς ἐλπίδος οὐκ ἥμαρτε. προσενεχθέντων γὰρ τῶν μὴ κυρίων δύο σωτηρίων, ἔμεινεν οὐδὲν ἧττον ἡ γυνὴ ἀποθνήσκουσα. ὡς δὲ ὁ τρίτος ὁ γνήσιος προσηνέχθη, ἡ ἀποθνήσκουσα εὐθὺς ἀνερῤῥώσθη, καὶ ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἦν. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον τὸ τοῦ σωτηρίου ξύλον ηὑρέθη. ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ, οἶκον μὲν εὐκλεέστατον ἐν τῷ τοῦ μνήματος τόπῳ πολυτελῆ κατεσκεύασεν, ἱερουσαλὴμ τε νέαν ἐπωνόμασεν, ἀντιπρόσωπον τῇ παλαιᾷ ἐκείνῃ καὶ καταλελειμμένῃ ποιήσασα. τοῦ δὲ σωτηρίου, μέρος μέν τι θήκῃ ἀργυρᾷ περικλείσασα, μνημόσυνον τοῖς ἱστορεῖν βουλομένοις, αὐτόθι καταλέλιπε. τὸ δὲ ἕτερον μέρος ἀπεστάλκει τῷ βασιλεῖ. ὅπερ δεξάμενος, καὶ πιστεύσας τελείως σωθήσεσθαι τὴν πόλιν ἔνθα αὐτὸ ἐκεῖνο φυλάττεται, τῷ ἑαυτοῦ ἀνδριάντι καθέκρυψεν, ὃς ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει, ἐν τῇ ὀνομαζομένῃ ἀγορᾷ κωνσταντίνου, ὑπὲρ πορφυροῦν καὶ μεγάλον κίονος ἵδρυται. τοῦτο μὲν ἀκοῇ γεγράφας ἔχω. πάντες δὲ σχεδὸν οἱ τὴν κωνσταντίνου πόλιν οἰκοῦντες, ἀληθῆ εἶναι φασί· καὶ σὺν ὕλῃ δή, οἷς ταῖς χερσὶ τοῦ χριστοῦ χεῖρες κατὰ τὸν σωτῆρα ἀνεπάγησαν, ὁ κωνσταντῖνος λαβών. καὶ δὴ καὶ τούτους ἡ μήτηρ ἐν τῷ μνήματι εὑροῦσα ἀπέστειλεν· χαλινούς τε καὶ περικεφαλαίαν ποιήσας, ἐν τοῖς πολέμοις ἐκέχρητο. ἐκέλευσε μὲν οὖν πάσας τὰς ὕλας ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἐκκλησιῶν. ἔγραφε δὲ καὶ μακαρίῳ τῷ ἐπισκόπῳ, σπουδάσθαι τὰς οἰκοδομάς· ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ, ποιήσασα τὴν νέαν ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ ἄντρῳ τῆς βηθλεὲμ, ἔνθα ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ χριστοῦ, ἑτέραν ἐκκλησίαν ἐκ θεμελίων κατεσκεύασεν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὄρει τῆς ἀναλήψεως. ἔτω δὲ εἶχεν εὐλαβῶς περὶ ταῦτα, ὡς καὶ σωφρονεῖσθαι ἐν τῷ τῶν γυναικῶν τάγματι. καὶ τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι, ὑπὲρ ἑξήκοντα ἐτῶν προτρεπομένη, δι' ἑαυτῆς λειτουργοῦσα,

A Mulier quædam illius loci, diuturno confecta morbo, jam in ipso mortis articulo erat constituta. Huic ergo animam agenti, Episcopus singulas cruces apponi jubet, certissime sibi persuadens, fore ut mulier pristinæ valetudini restitueretur, si pretiosam Domini crucem attigisset. Nec vero spes eum fefellit. Admotis enim duabus crucibus, quæ Dominicæ non erant, mulier nihilominus in summo vitæ discrimine remansit. Adhibitâ vero tertiâ, quæ vera Domini crux erat, illa in vitæ mortisque confinio posita, statim convalluit, &
B pristinum vigorem recuperavit. Hoc igitur modo repertum est crucis lignum. Imperatoris autem mater, in ipso quidem sepulchri loco templum magnificum extruxit, & novam Hierusalem cognominavit, quam ex adverso veteris illius ac desertæ condiderat. Crucis vero portionem, unam argenteâ inclusam thecâ, iis, qui visere eam vellent ad perpetuam memoriam illic reliquit. Alteram vero ad Imperatorem misit. Quam ille cum accepisset, pro certo habens civitatem illam perpetuo incolumem fore, in qua hoc pignus servaretur, in
C statua sua recondidit, quæ Constantinopoli in foro, quod Constantini dicitur, super ingenti columna purpureâ posita est. Atque hoc quidem auditione acceptum, huic historiæ inserui. Omnes tamen ferme, qui Constantinopolim incolunt, id verum esse affirmant. Clavos præterea, quibus Christi manus cruci fuerant affixæ, cum idem Imperator accepisset: nam & hos in monumento repertos mater ad ipsum miserat: fræna ex illis & galeam fabricari jussit; iisque usus est in bello. Cæterum Imperator quidem, materiam o-
D mnem ad constructionem ecclesiarum affatim subministravit. Scripsit etiam ad Macarium Episcopum, ut opus ipsum acceleraret. Mater vero Imperatoris, postea quam ædificasset novam Hierusalem, apud Bethleem quoque in spelunca, in qua Christus secundum carnem natus est, alteram ecclesiam priore illa haudquaquam inferiorem extruxit. Sed & tertiam ædificavit, in eo monte, ex quo Dominus conscendit in cœlum. Porro tam pie ac religiose erga hęc erat affecta, ut in ordine mulierum unà cum cæteris Deum oraret. Virgines quoque in matricula ecclesiarum adscriptas, ad convivium vocabat; eisque ipsa per se ministrans,

menſæ apponebat fercula. Multa præterea eccleſiis & pauperibus erogabat. Denique cum in ſumma pietate vitam exegiſſet, mortem obiit anno ætatis circiter octogeſimo. Corpusque ejus novam Romam deportatum, in regalibus monumentis depoſitum eſt.

A τὰ ὀψα ταῖς τραπέζαις προσέφερε· πολλὰ δὲ καὶ ἐδωρεῖτο ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς πένησιν· εὐσεβῶς τε διανύσασα τὴν ζωὴν, ἐτελεύτησε μετὰ ὀγδοηκοστὸν ἔτος. καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς εἰς τὴν βασιλεύουσαν νέαν ῥώμην διακομισθὲν, ἐν τοῖς βασιλικοῖς μνήμασιν ἀπελέχθη·

CAPUT XVIII.

Quomodo Imper. Conſtantinus gentilium quidem ſuperſtitionem delevit; multas autem eccleſias variis in locis erexit.

POſthæc Imperator rebus Chriſtianorum magis addictus, gentilium ſuperſtitiones penitus averſatus eſt. Ac primo quidem gladiatorum ſpectacula ſuſtulit. Dein ſuas imagines in Deorum templis collocavit. Cumque gentiles Serapim eſſe dicerent, à quo Nilus ad irrigandos Ægypti agros adduceretur, eo, quod cubitus Nili ad templum Serapidis portari conſueverat; ipſe ad eccleſiam Alexandrinorum cubitum illum transferri præcepit. Et cum illi palam jactarent, propter iram Serapidis Nilum aſcenſurum non eſſe, nihilominus & ſequente anno, & reliquis deinceps annis exundavit Nilus, atque etiamnum exundat: adeo ut re ipſa declaratum ſit, Nilum non ob ſuperſtitionem illam gentilium, ſed ex divinæ providentiæ decreto aſcendere. Sub idem tempus cum Barbari, Sarmatæ ſcilicet & Gothi, irruptione facta Romanorum agros vaſtarent, Imperatoris tamen ſtudium in conſtruendis eccleſiis neutiquam propterea eſt imminutum: ſed utrique negotio competentem curam ac ſollicitudinem adhibuit. Nam hos quidem, Chriſti trophæo confiſus, penitus devicit: adeo ut aurum, quod à priſcis Imperatoribus dari conſueverat Barbaris, in poſterum adimeret: & ipſi inſperata clade perculſi Chriſtianam religionem, cujus præſidio tutus ubique erat Conſtantinus, tunc primum amplexi ſint. Ipſe vero alias rurſus eccleſias ædificavit. Et unam quidem ad quercum Mambre, ſub qua Angelos hoſpitio exceptos ab Abrahamo divina teſtantur oracula, conſtruxit. Cum enim comperiſſet aras ſub ea quercu poſitas eſſe, & gentilium ritu illic ſacrificia peragi; Euſebium quidem Cæſarienſem Epiſcopum graviter per literas reprehendit: aram vero ipſam diſturbari, & eccleſiam juxta quercum fabricari juſſit.

ΚΕΦ. ιή'.

Ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος, τὰ μὲν ἑλλήνων καθῆρε· πολλὰς δὲ ἐκκλησίας ἐν διαφόροις τόποις ἱδρύσατο.

B ΚΑὶ μετὰ ταῦτα ὁ βασιλεὺς ὑπομελέστερον ὢν πρὸς τὰ χριστιανῶν, ἀπεστράφη τὰς ἑλληνικὰς θρησκείας. καὶ παύσας μὲν τὰ μονομάχια· εἰκόνας τε τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἀνατίθετο· λεγόντων τῶν ἑλλήνων ὡς ἄρα ὁ σάραπις εἴη ὁ τὸν νεῖλον ἀνάγων ὑπὲρ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν αἴγυπτον, τῷ τὸν πῆχυν εἰς τὸν ναὸν τοῦ σαράπιδος κομίζεσθαι, αὐτὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν πῆχυν ἀλέξανδρον μεταθέναι ἐκέλευσε. τῶν δὲ φημιζόντων, ὡς οὐκ ἀναβήσεται ὁ νεῖλος ὀργῇ τοῦ σαράπιδος, ἥτε ἀνοδος C πολλαῖς τε ἑξῆς ἔτεσι καὶ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα, ἐγένετό τε καὶ γέγονε· ἔργῳ τε δείκνυται, ὡς οὐ διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς προνοίας, ἥτε νείλου ἀνάβασις γέγονε· ὑπὸ θεοῦ ἄνωθεν χεόντος, καὶ βαρβάρων σαρματῶν καὶ γότθων καταστρεχόντων τὴν ῥωμαίων γῆν, ὁπλαμῶς ἡ πρὸς τὰς ἐκκλησίας τοῦ βασιλέως προθυμία ἐνεκόπτετο. ἀλλ' ἀμφοτέρων τὴν ἀρμόζουσαν ἐποιήσατο πρόνοιαν. σὺν μὲν γὰρ τῷ χριστιανικῷ τροπαίῳ πεπιστευκὼς, καὶ κράτος ἐνίκα· ὡς καὶ τὸ εἰωθὸς πρότερον παλαι βασιλέων δίδοσθαι χρυσίον τοῖς βαρβάροις μὴ εἰλεῖν, ἐκείνους τε ἐκπεπληγμένους τῷ παλαιῷ γῷ τῆς ἥττης, πιστεῦσαι τότε πρῶτον τὴ χριστιανισμοῦ θρησκεία, δι' ἧς καὶ κωνσταντῖνος ἐσώζετο. αὖθις δὲ ἑτέρας ἐκκλησίας ἐποίησε. καὶ μίαν μὲν ἐν τῇ καλουμένῃ δρυΐ τῇ μαμβρῇ, ὑφ' ἣν τοὺς ἀγγέλους ξενίαις πρὸς τὸν ἀβραὰμ ἱεροὶ λόγοι μηνύουσι, κατεσκεύασε. μαθὼν γὰρ ὁ βασιλεὺς βωμοὺς ὑπὸ τὴ δρυῒ ἱδρύσθαι, καὶ θυσίας ἑλληνικὰς τελεῖσθαι ἐπ' αὐτῶν, μέμφεται μὲν δι' ἐπιστολῆς εὐσεβείῳ τῷ τῆς καισαρείας ἐπισκόπῳ· κελεύσας, τὸν μὲν βωμὸν ἀνατραπῆναι πρὸς τὴν θεῶν, καθασκευασθῆναι δὲ οἶκον εὐκτήριον. ἑτέραν

ἑτέραν δὲ ἐκκλησίαν ἐν Ἡλίᾳ πόλει τῆς Φοινίκης κατασκευασθῆναι προσέταξε, δι' αἰτίαν τοιαύτην· οἱ Ἡλίᾳ πολῖται, τίνα μὲν ἔσχον ἐξ ἀρχῆς νομοθέτην οὐκ ἔχω εἰπεῖν ὁποίοις χρῶνται τοῖς ἤθεσι· τὸ δὲ ἦθος ἐκ τῆς πόλεως δείκνυσι. κοινὰς γὰρ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὰς γυναῖκας ἐγχωρίῳ νόμῳ ἐπέλευε· τὰ δὲ διατέκνια, ἀμφίβολα μὲν ἦν παρ' αὐτοῖς τὰ τικτόμενα· γονέων γὰρ καὶ τέκνων ἀδιάκριτος διάκρισις ἦν. τὰς δὲ παρθένους τοῖς παριοῦσι ξένοις παρεῖχον πορνεύεσθαι· καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχαίας κρατῆσαν παρ' αὐτοῖς, λῦσαι ἐσπούδασε· νόμῳ γὰρ σεμνῷ τὴν αἰσχρῶν ἀνελὼν τὸ μῦσος, τὰ γένη ἑαυτὰ ἐπιγινώσκειν παρεσκεύασεν· ἐκκλησίας τε κλίσας, καὶ ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι παρεσκεύασε, καὶ κλῆρον ἱερόν· ἔτω τὰ Ἡλιοπολιτῶν κακὰ μετεμώτερα ἀπειργάσατο. ὡσαπλησίῳ δὲ τρόπῳ καὶ τὸν ἐν Ἀφάκοις ἐλεόνυ ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης καθεῖλεν, τὰς ἐκεῖ γιγνομένας ἀναίδεις ἀρρητοποιΐας ἐξέκοψε· τί δ' ἂν εἴποιμι, ὅπως τὸν ἐν Κιλικίᾳ πυθωνικὸν ἐξήλασε δαίμονα, τὸν οἶκον ἐν ᾧ ἐνεφώλευεν, ἐκ θεμελίων ἀνατραπῆναι κελεύσας· τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ τοῦ βασιλέως περὶ τὸν χριστιανισμὸν πόθος, ὡς καὶ πέρσικα μέλλοντος κινεῖσθαι πολέμου, καταστρώσασθαι σκηνὴν ἐκ ποικίλης ὑφάνσεως, ἐκκλησίας τύπον ἀποτελέσασαν, ὥσπερ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποίηκε καὶ ταύτην φέρεσθαι ἵνα ἔχοι κἂν ἐσχατιὰς τόπους εὐκτήριον ἡτοιμασμένον· ἀλλ' ὁ μὲν τότε ὁ πόλεμος ἔφθη γὰρ δὴ τοῦ βασιλέως σβεσθῆναι· ὅτι δὲ καὶ περὶ τὸ ἀνορθοῦν τὰς πόλεις σπουδαῖος ἦν ὁ βασιλεύς, καὶ ὅπως κώμας πολλὰς πόλεις ἀπέδειξεν, ὡς τὴν Δρεπάνην, ἐπώνυμον τῆς μητρὸς, καὶ ἐν Παλαιστίνῃ Κωνσταντίαν, ἐπ' ὀνόματι τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς Κωνσταντίας, οὐκ εὔκαιρον ἡγοῦμαι γράφειν· ὁ γὰρ παρὼν καιρὸς τὰς πράξεις τοῦ βασιλέως ἀριθμεῖν, ὅτι μὴ ὅσαι πρὸς χριστιανισμὸν ἀφικόμεναι, ἀλλ' ὅσαι μόνον περὶ τὰς ἐκκλησίας ἐγένοντο· διὸ τὰ κατορθώματα τοῦ βασιλέως ἑτέρας ὑποθέσεως ὄντα, ἰδίας τε δεόμενα πραγματείας, ἑτέροις ἀφίημι, τοῖς τὰ τοιαῦτα συγγράφειν δυναμένοις· ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν ἀδιαίρετον ἡ ἐκκλησία μεμενήκει, καὶ αὐτὸς ἡσυχίαν

A Alteram vero ecclesiam Heliopoli in Phœnice construi præcepit ob hujusmodi causam. Heliopolitæ quem olim legislatorem habuerint, & cujusmodi moribus is fuerit præditus, equidem non possum dicere. Verùm illius mores civitas ipsa satis ostendit. Quippe apud illos, lex patria jubet uxores communes esse. Quam ob causam incerti apud eos erant liberi. Parentum enim ac liberorum nulla erat distinctio. Virgines vero hospitibus, qui ad ipsos venerant, constuprandas tradebant. Hoc institutum, quod ab ultima vetustate apud illos B obtinuerat, Imperator abolere studuit. Sublato enim per honestam legem turpissimæ consuetudinis flagitio, id perfecit, ut seipsas cognoscerent familiæ. Ecclesiis præterea ædificatis, Episcopum illic ordinari, & sacrum Clerum constitui curavit. In hunc modum Imperator, Heliopolitarum mores ex pessimis modestiores reddidit. Simili ratione delubrum Veneris in Aphacis ad montem Libanum demolitus, nefanda quæ illic committebantur flagitia penitùs exstirpavit. Quid vero commemorem, quemadmodum Pythonicum dæmonem in Cilicia fugavit; æde in qua ille C deliteſcebat, funditùs everti jussa. Tantus porro in illo erat amoris ardor erga Christi religionem, ut cum bellum Persicum immineret, tabernaculum ad instar ecclesiæ, ex variis pictisque velis confici jusserit, sicut Moses olim in solitudine fecerat: atque illud secum portari voluerit, ut in locis etiam desertissimis paratum haberet oratorium. Sed bellum eo quidem tempore ulteriùs non processit. Statim enim extinctum est, ob metum quem Persis Imperator incussérat. Jam vero quòd in condendis D etiam urbibus plurimum studii posuerit, & quemadmodum ex quibusdam vicis civitates effecerit, ut Drepanem ex matris nomine, & in Palæstina Constantiam ex sororis suæ vocabulo appellarit, intempestivum arbitror hîc referre. Neq; enim nobis propositum est, res gestas Imperatoris omnes recensere, sed eas tantum quæ ad Christi religionem pertinent, & præcipue quæ circa ecclesias contigerunt. Proinde præclara Imperatoris facinora, quippe quæ alterius sint argumenti, & proprium opus desiderent, aliis relinquo, qui ea commode possunt perscribere. Ego vero, si quidem ecclesia expers seditionis ac discordiæ perman-

fisset,ipse quoque penitus conticuissem. Quippe ubi argumentum deest, superflua existit dicentis oratio. Sed quoniam inanis differendi subtilitas atque versutia, apostolicam Christianæ religionis fidem turbavit simul ac dissipavit, literarum monumentis hæc mandanda esse duxi,ne res quæ in ecclesiis gestæ sunt,silentio obliterentur. Hujusmodi enim rerum notitia, tum apud alios maximam laudem affert: tum ipsum qui eâ præditus sit,multo efficit cautiorem; nec fluctuare sinit, ubi novitas quædam dictionum inciderit.

ὡς ἦν γὰρ ὅπερ ἡ ὑπόθεσις μὴ χορηγεῖ τὰ γινόμενα, περιττὸς ὁ λέγων ἐστίν· ἐπεισδὲ ἡ τὴν ἀποστολικὴν τῶν χειρισμῶν πίστιν, ἡ διαλεκτικὴ καὶ κενὴ ἀπάτη σωέχειν ἐν ταὐτῷ καὶ διέφθειρεν, ᾠήθην δεῖν γραφῇ ταῦτα παραδοθῆναι, ὅπως αὖ μὴ ἀφανῆ γένηται τὰ κατὰ τὰς ἐκκλησίας γιγνόμενα· ἡ γὰρ τούτων γνῶσις, παρὰ μὲν τοῖς πολλοῖς καὶ εὐκλειαν φέρει αὐτὸν ἢ τὸν ἐπισάμενον ἀσφαλέστερον ἀπεργάζεται, διδάσκει δὲ μὴ σαλεύεσθαι, κενοφωνίας τινὸς ἐμπεσούσης ἐκλέξεων.

CAPUT XIX.

Quomodo Constantini temporibus interiores Indi fidem Christi amplexi sint.

IAm vero qualiter Christiana religio, hujus Imperatoris temporibus latiùs propagata sit,à nobis commemorandum est. Interiorum enim Indorum gentes, & Iberi, Christianam fidem tunc primùm susceperunt. Cur vero interiores dixerim,breviter explicabo. Cum Apostoli prædicationis causâ ad Gentes profecturi, eas inter se sortitò dividerent, Thomas quidem Parthiæ,Matthæus vero Æthiopiæ Apostolatum sortitus est. Bartholomæo India quæ Æthiopiæ confinis est, obtigit. Interior autem India, quam gentes accolunt plurimæ, diversis utentes linguis; ante Constantini tempora nondum Christi fide fuerat illustrata. Porro quæ causa eos impulerit ut Christianam religionem amplecterentur,jam dicere aggrediar. Meropius quidam philosophus genere Tyrius, Indorum regionem visendi gratiâ petere decrevit: exemplo Metrodori Philosophi ad id provocatus, qui eandem regionem paulo ante lustraverat. Assumptis igitur duobus pueris, necessitudine sibi conjunctis, qui Linguæ Græcæ nequaquam erant ignari, navigio in eam regionem trajecit. Cumque ea quæ videre cupierat,contemplatus esset,rerum quæ ad victum necessariæ sunt,parandarum causâ, ad locum quendam appulit, in quo portus erat tutus. Forte contigerat, ut fœdus inter Romanos & Indos paulo ante rumperetur. Indi itaq; & Philosophum, & eos qui eadem nave vecti erant, comprehensos omnes, exceptis duobus pueris ejus consanguineis,interficiunt. Pueros autem ætatis gratiâ miserati, Indorum Regi dono obtulerunt. Ille puerorum aspectu delectatus, alterum Ædesium nomine, Pincernam mensæ suæ constituit: alterum verò cui nomen erat

Κεφ. ιθ'.

Τίνα τρόπον ἔθνη τῶν χρείων κωνσταντίνου, τὰ ἐνδότερα ἔθνη τῶν ἰνδῶν ἐχειρώσατο.

ΑΥτὸς δὲ μνημονευτέον καὶ ὅπως ἐπὶ τῶν καιρῶν τοῦ βασιλέως ὁ χριστιανισμὸς ἐπλατύνετο· τήν τε γὰρ ἰνδῶν τῶν ἐνδοτέρω καὶ ἰβήρων τὰ ἔθνη, πρὸς τὸ χριστιανίζειν ἐλάμβανε τὴν ἀρχήν· οὓς ἕνεκεν ἐγὼ προθήσομαι τῶν ἐνδοτέρω ἐκθησόμενος, διὰ βραχέων ἐρῶ. ἡνίκα οἱ ἀπόστολοι κληρώσεις εἰς τὰ ἔθνη πορείαν ἐποιοῦντο, θωμᾶς μὲν τὴν πάρθων ἀποστολὴν ὑπεδέχετο· μαθθαῖος δὲ τὴν αἰθιοπίαν. βαρθολομαῖος δὲ ἐκληροῦτο τὴν συνημμένην ταύτῃ ἰνδίαν· τὴν μέντοι ἐνδοτέρω ἰνδίαν, ἣ πρόσοικεῖ βαρβάρων ἔθνη πολλὰ, διαφόροις χρώμενα γλώσσαις, οὐδέπω πρὸ τῶν κωνσταντίνου χρόνων ὁ δὲ χριστιανισμὸς λόγῳ ἐφώτιζε. τίς δὲ ἡ αἰτία δι' ἣν αὖθις χριστιανίσαι, νῦν ἔρχομαι καταλέξων· μεροπιός τις φιλόσοφος, τῷ γένει τύριος, ἱστορῆσαι τὴν ἰνδῶν χώραν ἔπεισεν, ἀμιλλησάμενος πρὸς τὸν φιλόσοφον μητρόδωρον, ὃς πρὸ αὐτοῦ τὴν ἰνδῶν χώραν ἱστόρησεν· πρὸς ἀλαλαβὼν δὲ δύο παιδάρια συγγενῆ ὁ μεροπιος, ἑλληνικῆς οὐκ ἀμοιρα διαλέκτου, καταλαμβάνει πλοίῳ τὴν χώραν· ἱστορήσας τε ὅσα ἐβούλετο, προσομιλήσας χρεία τῶν ἐπιτηδείων τόπων λιμένα ἔχοντα ἀσφαλῆ· συμβεβήκει δή τότε πρὸς ὀλίγον, τὰς σπονδὰς διαπεπάσθαι, τὰς μεταξὺ ῥωμαίων τε καὶ ἰνδῶν· συλλαβόντες δὲ οἱ ἰνδοὶ τὸν φιλόσοφον καὶ σὺν συμπλέονσι, πλὴν τῶν δύο συγγενῶν παιδαρίων, ἅπαντας διεχρήσαντο. σὺν δὲ δύο παῖδας, οἰκτίραντες τὴν ἡλικίας διασώσαντες, δῶρον τῷ ἰνδῶν βασιλεῖ προσκομίζουσιν· ὁ δὲ ἥσθεις τῇ προσόψει τῶν νέων, ἕνα μὲν αὐτῶν, ᾧ ὄνομα ἦν αἰδέσιος, οἰνοχόον τε αὐτοῦ παραπέμπεται καθίστησι· τὸν δὲ ἕτερον, φερμένιος

ὄνομα αὐτῷ, τῶν βασιλικῶν γραμματοφυλάκων φροντίζειν προσέταξεν· μετ' ὀλίγον δὲ τελευτῶν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ υἱῷ κομιδῇ νηπίῳ καὶ γυναικὶ, ἐλευθέρους τούτους ἀφῆκεν· ἡ δὲ γυνὴ τοῦ βασιλέως, υἱὸν ἔχουσα καταλελειμμένον ἐν ἡλικίᾳ μικρᾷ, εἶπεν αὐτοῖς προνοίαν ἀυτοῦ ποιήσασθαι, ἄχρις οὗ εἰς ἄνδρα τελέσῃ· πεισθέντες δὲ οἱ νεανίσκοι, προνοίαν ποιοῦνται τῶν τοῦ βασιλέως πραγμάτων. Φρουμέντιος δὲ μᾶλλον ὁ διοικῶν σύμπαντα. ἔργον ἐποιεῖτο, σὺν ἐπιδημοῦντας τὴν χώραν ῥωμαίους ἐμπόρους ζητεῖν, εἴπου τινὰ τῶν χριστιανιζόντων ἐφεύροι. εὑρὼν δὲ, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν διδάσκων, παρεκάλει τόπους καταλαμβάνειν ἰδιάζοντας, ἐπὶ τῷ τὰς χριστιανικὰς ἐκτελεῖν εὐχάς. καταρξαμένου δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ εὐκλήρους κατεσκεύασε, καὶ τινας τῶν ἰνδῶν κατηχοῦντες σωφρονίζουσι αὐτοῖς παρεσκεύασαν· ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ βασιλέως παῖς τῆς τελείας ἡλικίας ἐπέβη, ἐφ' ᾧ τὸν Φρουμέντιον προσάγοντες τὰ καλῶς ὑπ' αὐτῶν διοικηθέντα πράγματα, ἤτουν ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν ἀποχωρῆσαι πατρίδα. τοῦ δὲ βασιλέως, καὶ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς ἐπιμένειν προκαλουμένων, καὶ μὴ πεισάντων, ἀνεχώρουν ἐπιθυμίᾳ τοῦ ἀνεγκαμένης· αἰδέσιος μὲν οὖν ὡς ἐπὶ τὴν τύρον ἐσπούδαζεν, ὁ φρουμέντιος γονέας τε καὶ συγγενεῖς· Φρουμέντιος δὲ καταλαβὼν τὴν ἀλεξάνδρειαν, τῷ ἐπισκόπῳ ἀθανασίῳ τότε νεωστὶ τοῦ ἐπισκοπῆς ἀξιωθέντι, ἀναφέρει τὸ πρᾶγμα, διδάξας τάτε τῆς ἑαυτοῦ ἀποδημίας, καὶ ὡς ἐλπίδας ἔχουσιν ἰνδοὶ τὸν χριστιανισμὸν προσδέξασθαι· ἐπίσκοπόν τε καὶ κλῆρον ἀποστέλλειν, καὶ μηδαμῶς ἀφορᾶν σὺν δυναμένους ζωοποιεῖσθαι· ἀθανάσιος δὲ λαβὼν εἰς ἔννοιαν τὸ λυσιτελὲς, αὐτὸν Φρουμέντιον τὴν ἐπισκοπὴν ἀναδέξασθαι παρεσκεύασεν, εἰπὼν μὴ ἔχειν αὐτοῦ ἐπιτηδειότερον· γάρτοι δὴ τοῦτο. καὶ Φρουμέντιος ἀξιωθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς, αὖθις ἐπὶ τὴν ἰνδῶν προσαγίνεται χώραν, καὶ κήρυξ τοῦ χριστιανισμοῦ γάρτοι, εὐκλήρους τε πολλὰς ἱδρυσάμενος ἀξιωθεὶς τε θείας χάριτος, πολλὰ μὲν σημεῖα, πολλῶν δὲ σωτῆρος τῆς ψυχῆς καὶ τὰ σώματα ἐθεράπευσε· ταῦτα δὲ ῥηφῖνος προσαδεῖ αἰδέσιος ὕστερον καὶ αὐτὸς ἱερωσύνης ἀξιωθέντος, τὸν τύρῳ ἀκηκοέναι φησίν·

A Frumentius, scriniorum curam gerere præcepit. Non multo post tempore Rex moriens, filio admodum puero & uxori relicta successione regni, duos illos adolescentes libertate donat. Sed regina, quæ filium in tenera adhuc ætate derelictum videbat, postulat ab adolescentibus, ut ejus curam tantisper suscipiant, donec virilem attigisset ætatem. Illi reginæ obtemperantes, regni negotia procurare cœperunt. Sed rerum summa penes Frumentium erat. Hic igitur Romanos mercatores, qui in illa regione tum agebant, sollicite cœpit perquirere, num quis forte inter illos Christianus inveniretur. Cumque aliquot reperisset, & quisnam esset ipse eos docuisset, hortatus est, ut privata sibi loca deligerent, in quibus Christianorum more Deum precarentur. Dein processu temporis ecclesiam ædificavit: & quosdam ex Indis Christianæ fidei rudimentis imbutos, orandi causâ secum in ecclesiam induxerunt. Postea vero, cum regis puer ad perfectam venisset ætatem, Frumentius resignatis ei regni negotiis, quæ probè administraverat, petit ut in patriam reverti sibi liceret. Rege contrà ejusque matre rogantibus ut maneret, nec persuadentibus, revisendæ patriæ desiderio captus, unà cum Ædesio domum rediit. Et Ædesius quidem Tyrum velociter contendit, ut parentes & cognatos illic viseret. Frumentius vero Alexandriam delatus, Athanasio Episcopo, qui tum recens honorem illum adeptus fuerat, rem omnem refert; peregrinationis suæ eventum narrans: spem esse, Indos Christi fidem susceptu-ros. Proinde orat, ut Episcopum & Clerum ad eos mitteret, nec ullatenus negligeret homines, qui ad salutis viam facilè deduci possent. Athanasius quid facto opus esset considerans, ipsum Frumentium episcopatum susscipere hortatur, asserens nullum se habere ad hoc munus aptiorem ipso. Atque ita factum est. Frumentius ergo episcopali apice decoratus, ad regionem Indorum revertitur: & Christi religionem illic prædicans, multas passim ecclesias construit. Cumque divina ei adesset gratia; innumera miracula edidit, & plurimorum languentium animos simul curavit & corpora. Hæc Rufinus ab Ædesio, qui & ipse Tyri presbyter postmodum factus est, se accepisse narrat.

A

Caput XX.

Quomodo Iberi ad Christi fidem conversi sint.

IAm vero tempus est, ut qua ratione Iberi sub idem tempus ad Christi fidem conversi sint, exponam. Mulier quædam castam ac sobriam ducens vitam, divina disponente providentiâ ab Iberis capta est. Isti porro Iberi ad Euxinum pontum habitant, Iberorum qui sunt in Hispania, coloni. Mulier igitur captiva, inter ipsos Barbaros philosophicum vivendi genus sectabatur. Nam B præter arctissimam castimoniæ disciplinam, longissimis etiam jejuniis & continuis orationibus vacabat. Quod cum viderent Barbari, ipsa rei novitate perculsi sunt. Forte accidit, ut regis filius admodum puer in morbum incideret. Eum regina ex recepto illius gentis more, ad alias mulieres curandum mittit: si quod forte morbi remedium nossent, usu ipso edoctæ. Sed cum circumductus à nutrice puer nullam opem ab aliis mulieribus reperisset, postremo ad mulierem captivam deducitur. Illa multis C mulieribus spectantibus, nullum quidem corporale remedium adhibuit, quippe quæ nullum nosset ejusmodi. Sed acceptum puerum, in stragulo quod ex pilis contextum habebat, deponens, hæc tantum protulit verba: Christus qui multos sanavit, hunc etiam sanabit infantem. Post hæc verba cum orationem fecisset, Deique auxilium invocasset, è vestigio sanatus est puer, & in posterum recte se habuit. Fama exinde ad reliquas Barbarorum mulieres, & ad ipsam usque reginam pervenit: nomenque captivæ illustrius extitit. Nec multo D post ipsa quoque regina in morbum delapsa, mulierem captivam accersit. Quæ cum præ pudore ac modestia recusaret, ipsa ad illam regina defertur. Illa vero, quæ in puero antea fecerat, eadem & hîc facit. Statimque regina convaluit ex morbo, & mulieri gratias egit. At illa, non meum, inquit, est hoc opus; sed Christi, qui filius est Dei conditoris hujus mundi. Hortatur ergo ut illum invocet, verumque Deum agnoscat. Porro Iberorum rex tam subitæ curationis miraculo obstupefactus, percontatus quisnam id egisset, captivam donis renumeratus est. Illa vero divitiis quidem se nequaquam opus

Κεφ. κ'.

Τίνα τρόπον ἴβηρες ἐχειροτάνισαν.

Καιρὸς ἤδη λέγειν, ὅπως καὶ ἴβηρες ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐχειροτάνισαν· γυνή τις βίον σεμνὸν καὶ σώφρονα μετερχομένη, θείᾳ τινὶ προνοίᾳ ὑπ' ἰβήρων αἰχμαλωτεύεται. ἴβηρες δὲ ἔτοι προσοικοῦσι μὲν τὸν εὔξεινον πόντον· ἄποικοι δὲ εἰσὶν ἰβήρων τῶν ἐν ἱσπανίᾳ· ἡ γυνὴ τοίνυν ἡ αἰχμάλωτος, ἐν μέσοις οὖσα τοῖς βαρβάροις ἐφιλοσόφει. ζῶν γὰρ τὴν πολλὴν τῆς σωφροσύνης ἀσκήσει, νηστείᾳ τε βαθυτάτῃ καὶ συνεχέσι προσκαρτέρει ταῖς εὐχαῖς· τοῦτο δὲ ὁρῶντες οἱ βάρβαροι, τὸν ξενισμὸν ἐκπλαγέντες ἐθαύμαζον. συμβαίνει δὴ τὸν τοῦ βασιλέως παῖδα νήπιον ὄντα, ἀῤῥωστίᾳ περιπεσεῖν. κἄπειτά τινι ἐγχωρίῳ, πρὸς τὰς ἄλλας γυναῖκας ὁ τοῦ βασιλέως γυνὴ ἔπεμπε τὸν παῖδα θεραπευθησόμενον, εἴπερ τι βοήθημα πρὸς τὴν νόσον ἐκ πείρας ἔσχον. ὡς δὲ περιαχθεὶς ὁ παῖς ὑπὸ τῆς τροφοῦ, παρ' οὐδεμιᾶς τῶν γυναικῶν θεραπείας ἐτύγχανε, τέλος ἄγεται πρὸς τὴν αἰχμάλωτον. ἡ δὲ, ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν γυναικῶν, ὑλικὸν μὲν βοήθημα προσέφερεν οὐδέν. οὐδὲ γὰρ ἠπίστατο· δεξαμένη δὲ τὸν παῖδα, καὶ εἰς τὸ ἐκ τριχῶν ὑφασμένον αὐτῇ στρωμάτιον ἀνακλίνασα, λόγον εἶπεν ἁπλοῦν. ὁ χριστὸς, φησὶν, ὁ πολλοὺς ἰασάμενος, καὶ τοῦτο τὸ βρέφος ἰάσεται. ἐπευξαμένης τε ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ ἐπικαλεσαμένης θεὸν, παραχρῆμα ὁ παῖς ἀνερρώννυτο, καὶ εἶχεν ἐξ ἐκείνου καλῶς· φήμη τε ἐντεῦθεν τὰς βαρβάρων γυναῖκας, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ βασιλέως διέτρεχε· καὶ φανερωτέρα ἡ αἰχμαλώτου ἐγίνετο· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ ἀῤῥωστίᾳ περιπεσοῦσα, τὴν αἰχμάλωτον γυναῖκα μετεπέμπετο· ἡ δὲ παραλήσασα μένης, μετελαζόσης τε ἐν τοῖς ἤθεσιν, αὐτὴ φέρεται παρ' αὐτήν· ποιεῖ δὴ καὶ αἰχμάλωτος, ἃ καὶ ἐπὶ τοῦ παιδὸς πεποίηκε πρότερον· παραχρῆμα δὴ, ἡ νοσοῦσα ἐῤῥώσθη, καὶ εὐχαριστεῖ τῇ γυναικί. ἡ δὲ οὐκ ἐμὸν, ἔφη, τὸ ἔργον, ἀλλὰ χριστοῦ, ὃς υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον ποιήσαντος· τοῦτόν τε ἐπικαλεῖσθαι παρῄνει, καὶ ἀληθῆ γνωρίζειν θεόν· θαυμάσας δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν ἰβήρων τὴν ἐκ τῆς νόσου εἰς ὑγείαν ταχυτῆτα, πυθόμενός τε τίς εἴη ὁ θεραπεύσας, δω-

ρεις ἠμείβετο τὴν αἰχμάλωτον· ἡ δ', οὐκ ἔφη δεῖσθαι πλούτου· ἔχειν γὰρ πλοῦτον τὴν εὐσέβειαν, καὶ δέεσθαι μέγα δῶρον, εἰ ἐπιγνώσεται τὸν θεὸν, τὸν ὑπ' αὐτῆς γινωσκόμενον· ταῦτα εἰποῦσα, τὰ δῶρα ἀντέπεμπεν· ὁ δὲ βασιλεὺς, τὸν μὲν λόγον ἔλαθεν ἐνσχών. μετ' ἡμέραν δὲ ἐξελθόντι αὐτῷ εἰς θήραν, συμβαίνει τοιοῦτό τι. τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὰς νάπας ἔνθα ἐθήρα, κατέχεεν ὁμίχλη, σκότος τε πολύ. καὶ ἐπὶ πολὺ μὲν ἡ θήρα, ἀδιεξίτητος ἦν ἡ ὁδός· ἐν ἀμηχανίᾳ δὲ γενόμενος, πολὺ δεῖν θεὸς ἐπεκαλεῖτο ὃς ἔσεβεν. ὡς δὲ ἤδη ἤνυε πλέον, τέλος εἰς ἔννοιαν τῆς αἰχμαλώτου λαμβάνει τὸν θεὸν, καὶ τοῦτον καλεῖ βοηθόν· καὶ ἅμα γε ηὔχετο, καὶ τὸ σκότος τῆς ὁμίχλης διελύετο σκότος· θαυμάζων δὲ τὸ γενόμενον, χαίρων ἅπτα οἰκεῖα ἀνεχώρει, καὶ τὸ συμβεβηκὸς διηγεῖτο τῇ γυναικί. καὶ τὴν αἰχμάλωτον εὐθὺς μεταπέμπεται, καὶ τίς εἴη ὃν σέβει θεὸν ἐπυνθάνετο· ἡ δὲ εἰς πρόσωπον ἐλθοῦσα, κήρυκα τοῦ χριστοῦ τὸν τῶν Ἰβήρων βασιλέα ἐποίησε γενέσθαι. πιστεύσας, δὲ τῷ χριστῷ διὰ τῆς εὐσεβοῦς γυναικὸς, πάντας δοῦ ὑπ' αὐτὸν Ἰβήρας συγκαλεῖ καὶ τὰ συμβάντα πρός τε τῆς θεραπείας τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παιδίων, ἐμοὶ ἀλλὰ καὶ τὰ κατ' τὴν θήραν ἐκθέμενος, παρήνει σέβεσθαι τὸν τῆς αἰχμαλώτου θεόν· ἐγένοντο οὖν ἀμφότεροι κήρυκες τοῦ χριστοῦ· ὁ μὲν βασιλεὺς τοῖς ἀνδράσιν, ἡ δὲ γυνὴ ταῖς γυναιξί· μαθὼν δὲ παρὰ τῆς αἰχμαλώτου τὸ σχῆμα τῶν παρὰ ῥωμαίοις ἐκκλησιῶν, εὐκτήριον οἶκον ἐκέλευσε γενέσθαι. εὐθύς τε τὰ πρὸς οἰκοδομὴν προσέταξεν εὐτρεπίζεσθαι. καὶ ὁ οἶκος ἠγείρετο. ἐπεὶ δὲ καὶ δοῦ σύλλεις ἀνορθοῦν ἐπειρῶντο, οἰκονομεῖ τι πρὸς πίστιν δοῦ ἐνοικοῦσας ἡ τοῦ θεοῦ ἔλκυσα πρόνοια· εἷς γὰρ τῶν σύλλων ἀκίνητος ἔμενε. καὶ εὑρέθη μηχανὴ, δυναμένη κινῆσαι αὐτόν· ἀλλὰ τὰ μὲν καλώδια διερρήγνυτο. τὰ δὲ μηχανήματα κατεάγνυτο. ἀπεγνωκότες οὖν ④ ἐργαζόμενοι, ἀπεχώρουν. τότε δὲ ἐκείνου τῆς αἰχμαλώτου ἡ πίστις· νυκτὸς γὰρ μηδενὸς ἐγνωκότος καταλαμβάνει τὸν τόπον, καὶ διανυκτερεύει τῇ εὐχῇ σχολάζουσα. προνοίᾳ τε θεοῦ ὁ σύλλος ἀνορθοῦ,

A habere reſpondit: pietatem enim ſibi pro divitiis eſſe. Cæterum magni muneris loco ducturam, ſi Deum quem ipſa coleret, ipſe quoque vellet agnoſcere. His dictis, dona ſua ad regem remiſit. At rex ſermonem mulieris tum quidem in animo recondidit. Poſtridie vero cum ad venandum eſſet egreſſus, tale quid ei contigit. Montium juga & ſaltus in quibus venabatur, nebula & profunda caligine obduci cœpere. Proinde & venatio difficilis, & via impedita atque inextricabilis reddebatur. Rex inops conſilii & quid ageret incertus, Deorum ſuo-
B rum opem contentiſſime implorat. Sed cum nihil proficeret, ad extremum venit illi in mentem captivæ mulieris Deus. Hunc igitur adjutorem vocat. Vix precationem finierat, cum caligo nebulæ ſubito diſcuſa eſt. Admiratus hoc factum rex, domum lætus regreditur. Cumque rem omnem ut acciderat, uxori expoſuiſſet, illico captivam mulierem accerſiri jubet, ſciſcitaturque ex ea, quisnam eſſet Deus ille quem coleret. Illa cum in conſpectum regis veniſſet, id perfecit ut rex Iberorum, Chriſti exiſte-
C ret præco. Quippe ille piæ mulieris hortatu, amplexus fidem Chriſti, univerſos Iberos qui ipſius parebant imperio, ad concionem vocat. Cunctisq; tam quæ in curatione uxoris ac filii, quàm quæ in venatione accidiſſent, ſingillatim expoſitis; ut captivæ mulieris Deum colerent, hortatur. Ambo igitur præcones facti ſunt Chriſti; rex quidem viris; regina vero mulieribus. Rex porro cum ex captiva muliere formam eccleſiarum quæ apud Romanos ſunt didiciſſet, eccleſiam conſtrui juſſit, & cuncta quæ ad hoc opus neceſſaria erant, confeſtim pa-
D rari. Eccleſia ergo conſtruitur. Cum vero columnas etiam erigere conarentur artifices, divina providentia quidpiam molitur, quo incolarum animos alliceret ad fidem. Una enim ex columnis manſit immobilis: nec ulla inveniebatur machina, quæ poſſet eam commovere. Nam & funes diſrumpebantur & ipſa confringebantur machinamenta. Proinde operarii animum deſpondentes abſcedebant. Hîc vero captivæ mulieris fides declarata eſt. Noctu enim nemine conſcio, ad eum locum acceſſit; ibique orationi vacans, totam noctem exegit. Tunc vero divinâ favente providentiâ, columna erigi cœpit,

& ſupra ipſam baſin ſtetit in aere ſuſpenſa, ita ut nullatenus baſin contingeret. Orto mox die, rex utpote architecturæ peritus, ad fabricam venit: atque ibi columnam ſupra baſin in ſublimi pendentem conſpicatus; tum ipſe, tum omnes qui aderant, ingenti admiratione perculſi ſunt. Paulo poſt enim ipſis ſpectantibus columna deſcendens, baſi ſuæ innixa ſtetit. Clamor inde ab omnibus excitatur, cunctis teſtantibus veram eſſe Regis fidem, & captivæ mulieris Deum celebrantibus. Jam ergo credentes Chriſto, alacri animo reliquas columnas erexerunt, totumque opus brevi abſolutum eſt. Poſt hæc legatio mittitur ad Imperatorem Conſtantinum: qua & fœdus ſibi in poſterum eſſe cum Romanis, & Epiſcopum cum clericis ad ſe mitti poſtulant, affirmantes ſe ex animo in Chriſtum credere. Hæc Rufinus ſe à Bacurio didiciſſe ſcribit, qui prius quidem Regulus fuerat Iberorum: poſtea vero ad Romanos tranſgreſſus, Dux Palæſtini limitis eſt conſtitutus: tandem vero Magiſter militum factus, in bello contra Maximum tyrannum Theodoſio Imperatori egregiam operam navavit. In hunc modum Iberi, temporibus Conſtantini Chriſtianam fidem ſuſceperunt.

A χὺ ὑψηλότερος τ βάσεως ἐν τῷ ἀέρι ἐσήκε-
μηδαμῶς τῆς κεφαλίδος ἁπτόμ-ρ· ἡμέρα δ
λῷ, χ ὁ βασιλεὺς ἔμφρων τις ὤν, ἐπὶ τὸν οἰ-
κοδομὴν παρῆν· ὁρᾷ τε τὸν ςύλον ἐπὶ τὴν ἰδίαν
κεφαλάμβρον βάσιν. καὶ ἐκπλήτ) μὲν αὐτὸς
ἐπὶ τῷ γεγονότι· ἐκπλήττον) δ καὶ οἱ παρόν-
τες σὺν αὐτῷ· μετ' ὀλίγον δὲ ἐφ' ὀφθαλμοῖς
αὐτῶν, τῇ ἰδίᾳ βάσει ὁ ςύλ-ρ κατιὼν, ἱδρύε)
βοή τε ἐντεῦθεν τῶν ἀνθρώπων βοώντων, καὶ
ἀληθῆ τὴν πίςιν ἀνακαλούντων τ βασιλέως,
καὶ ὑμνούντων τὸν τῆς αἰχμαλώτ θεόν· ἐπί-
B ςευόν τε λοιπὸν, καὶ σὺν πολλῇ
σπουδῇ τοὺς λοιποὺς ςύλους ἀνῄρθη. καὶ οὐκ εἰς
μακρὰν τὸ ἔργον τελέλεςο· πρεσβεία ἐντεῦ-
θεν πρὸς τὸν βασιλέα κωνςαντῖνον ἐγένετο.
παρεκάλουν τε δ λοιπὸν ὑποσπονδοι ῥωμαί-
ων γίνεσθ, λαμβάνειν τε ἐπίσκοπον καὶ ἱερῆ
κλῆρον· πιςεύειν γὰρ εἰλικρινῶς ἔλεγον τῷ
χριςῷ· ταῦτα φησὶν ὁ ῥυφῖνος παρὰ Βακου-
ρίου μεμαθηκέναι, ὃς πρότερ-ρ μὲν ἦν βα-
C σιλίσκος ἰβήρων· ὕςερον δ ῥωμαίοις προσελ-
θὼν, ταξίαρχος τε ἐν παλαιςίνῃ ςρατιωτι-
κῆ κατέςη· καὶ μετὰ ταῦτα ςρατηλατῶν,
τὸν κατ' μαξίμου τ τυράννου πόλεμον τῷ βα-
σιλεῖ θεοδοσίῳ συνηγωνίσατο. τὸν μὲν τὸν
τρόπον καὶ ἴβηρες ἐχριςιάνισαν ἐπὶ τοῦ κων-
σταντίνου χρόνου.

Caput XXI.

De Antonio monacho.

IAm vero qualis in ſolitudine Ægypti iiſdem temporibus extiterit Antonius monachus, qui cum dæmonibus palam dimicavit, aſtus eorum atque inſidias omnes deprehendens; & quemadmodum multa prodigia ac miracula ediderit, ſuperfluum mihi videtur commemorare. Athanaſius enim Alexandrinæ urD bis Epiſcopus, id argumentum nobis præripuit, peculiari libro de illius vita conſcripto. Tanta bonorum copia Conſtantino regnante, uno fere eodemque tempore abundavit.

Κεφ. κά.

περὶ ἀντωνίου τ μοναχ.

Ὁ ποῖ-ρ δὲ λῷ ἐπὶ τῶν αὐτῶν χρόνων
καὶ ὁ μοναχὸς ἀντώνι-ρ ἐν τῇ ἐρήμῳ
τῆς αἰγύπτ, ὃς φανερῶς τοῖς δαίμοσιν αὐ-
τεπάλαιεν, ἐφευρίσκων τὲ ἁπλῶς τὰς τέ-
χνας αὐτῶν καὶ σὺν ἄθλοις, καὶ ὅπως
πολλὰ ἐποίει τεράσια, περιττὸν λέγειν ἡ-
μᾶς· ἔφθασε γὰρ ἀθανάσι-ρ ὁ ἀλεξαν-
δρείας ἐπίσκοπ-ρ, μονόβιβλον εἰς τὸν αὐτ
βίον ἐκθέμν-ρ. τοιούτων ἀγαθῶν εὐφο-
ρία κ ταὐτὸν σχεδὸν σὺν χρόνοις κωνςαντίνου δ
βασιλέως ἐγένετο.

A

Κεφ. κβ'.

Περὶ Μάνητος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αἱρέσεως τῶν μανιχαίων, καὶ ὁθεν ἰὼν τὴν ἀρχὴν.

Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ χρηστοῦ σίτου εἴωθε καὶ ζιζάνια φύεσθαι· φθόνος γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς ἐφεδρεύειν φιλεῖ. παρεφύη γὰρ μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν κωνσταντίνου χρόνων τῷ ἀληθεῖ χριστιανισμῷ, ἑλληνίζων χριστιανισμὸς, καθάπερ καὶ τοῖς προφήταις ψευδοπροφῆται, καὶ ἀποστόλοις ψευδαπόστολοι παρεφύοντο. τηνικαῦτα γὰρ τὸ ἐμπεδοκλέους τοῦ παρ' ἕλλησι φιλοσόφου δόγμα, διὰ τοῦ μανιχαίου, χριστιανισμὸν ὑπεκρίνατο· περὶ οὗ εὐσέβιος μὲν ὁ παμφίλου ἐν τῇ ἑβδόμῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐπεμνήσθη· ἀμνὴν ἀκριβῶς διηγήσατο· διόπερ τὸ παραλειφθὲν ἐκείνῳ ἀναπληρῶσαι, ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι· γνωσθήσεται γάρ, τίς τε ὢν ὁ μανιχαῖος καὶ πόθεν, τοσαῦτα ἐτόλμησε· Σκυθιανός τις σαρακηνὸς γυναῖκα εἶχεν αἰχμάλωτον ἐκ τῶν ἄνω θηβῶν. διὰ ταύτην τὴν αἴγυπτον οἰκήσας, καὶ τὴν αἰγυπτίων παιδείαν μαθὼν, τὴν ἐμπεδοκλέους καὶ πυθαγόρου δόξαν εἰς τὸν χριστιανισμὸν παρήγαγε. δύο φύσεις εἰπὼν, ἀγαθήν τε καὶ πονηράν, ὡς καὶ ἐμπεδοκλῆς, νεῖκος ὀνομάζων τὴν πονηράν, φιλίαν δὲ τὴν ἀγαθήν. τοῦτο δὲ Σκυθιανὸς μαθητὴς γέγονε βούδδας, πρότερον τερέβινθος καλούμενος· ὅστις ἦλθε τὴν βαβυλωνίαν χώραν οἰκήσας, ἣν τις ἰὼν περσῶν οἰκεῖ), πολλὰ περὶ ἑαυτοῦ ἐτερατεύετο, φάσκων ἐκ παρθένου γεγενῆσθαι, καὶ ἐν ὄρεσιν ἀνατεθράφθαι· εἶτα συγγεγράφθαι βιβλία τέσσαρα, ἓν μὲν ἐπονομάσας τῶν μυστηρίων. ἕτερον δὲ, τὸ εὐαγγέλιον· καὶ τὸν θησαυρὸν τρίτον καὶ τὰ κεφάλαια τέταρτον· τελετάς δέ τινας ποιεῖν σχηματιζόμενος, ἐδιδάσκετο ὑπὸ πνεύματος, καὶ οὕτως ἀπώλετο. γυνὴ δέ τις παρ' ἣν κατέλυεν, ἔθαψεν αὐτόν· καὶ τὰ ἐκείνου κελεύματα καταχώσα, παιδάριον ὠνήσατο, περὶ ἑπτὰ ἔτη τὴν ἡλικίαν, ὀνόματι κύβρικον. τοῦτον ἐλευθερώσασα, καὶ γράμματα ἐκδιδάξασα, μετὰ χρόνον ἐτελεύτησε, πάντα ἀπὸ τῶν χρημάτων τοῦ τερεβίνθου καταλείψασα, καὶ τὰ βιβλία ἅπερ ὑπὸ σκυθιανοῦ τάξας ἐκεῖνος, ὑπὸ σκυθιανῷ παιδευόμενος·

Caput XXII.

De Mane auctore hæreſeos Manichæorum, & unde is originem traxerit.

VErum inter bonum frumentum etiam zizania naſci ſolent. Quippe dæmonis invidia bonis rebus inſidiari conſuevit. Etenim paulo ante Conſtantini tempora, Græcanicus quidam Chriſtianiſmus vero Chriſtianiſmo adnaſci cœperat: quemadmodum olim Prophetis Pſeudoprophetæ, & Apoſtolis Pſeudoapoſtoli ſeſe inſerebant. Quippe tunc temporis Manichæus quidam, Empedoclis Gentilis philoſophi dogma in Chriſtianam religionem clam inducere tentavit. De quo viro Euſebius quidem Pamphili in ſeptimo Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ libro mentionem fecit: ſed non latis accuratè ſingula expoſuit. Quapropter quod ab illo prætermiſſum eſt, id neceſſario à nobis ſupplendum eſſe arbitror. Ita enim intelligetur, quis & unde profectus Manichæus, ad tantam audaciam proruperit. Scythianus quidam Saracenus, uxorem habuit captivam, ex ſuperiore oriundam Thebaide. Cujus gratiâ cum in Ægyptum migraviſſet, & Ægyptiorum diſciplina inſtitutus eſſet, Empedoclis ac Pythagoræ opinionem in Chriſtianam religionem invexit. Duas enim aſſeruit eſſe naturas; alteram bonam, alteram malam; perinde atque Empedocles: qui malam quidem naturam Diſcordiam; bonam vero Amicitiam appellabat. Hujus Scythiani diſcipulus fuit Buddas, qui ante Terebinthus dicebatur. Qui cum venisſet in Babyloniam, quæ regio incolitur à Perſis, multa de ſeipſo vana ac prodigioſa confinxit; ſe natum ex Virgine, & in montibus educatum eſſe affirmans. Quatuor deinde conſcripſit libros: quorum primum Myſteriorum; alterum Evangelium; tertium Theſaurum; quartum denique Capita inſcripſit. Cum autem arcana quædam ſacra peragere ſe fingeret, à dæmone in præceps ex ſublimi jactatus miſerè periit. Mulier vero cujus utebatur hoſpitio, cadaver ejus ſepulturæ mandavit. Cumque pecuniam ejus omnem adepta eſſet, puerum emit ſeptennem, nomine Cubricum. Quem cùm libertate donaſſet, ac literis inſtituiſſet, non multo poſt abiit è vita: cunctis Terebinthi facultatibus, & libris quos ille à Scythiano edoctus conſcripſe-

rat, teſtamento ei relictis. His acceptis, A libertus Cubricus in Perſidem profectus, ſe quidem mutato nomine Manem appellavit. Libros vero Buddæ ſive Terebinthi, tanquam à ſe conſcriptos, ſectatoribus ſuis tradidit. Horum porro librorum argumenta, verbis quidem religionem Chriſti præ ſe ferunt: ſed ſi dogmata attenderis, propiùs accedunt ad Gentilitatem. Multos enim Deos colendos eſſe Manichæus, utpote impius, præcipit. Solem quoque adorandum eſſe docet. Fatum præterea introducit. Et libertatem humani tollit arbitrii. Idem corpora ex aliis in alia tranſ- B mutari aſſerit, Empedoclis & Pythagoræ, Ægyptiorumque opinionem manifeſtè ſecutus. Et Chriſtum quidem in carne extitiſſe negat, phantaſma illum fuiſſe dicens. Legem vero ac Prophetas rejicit, ſeque ipſe paracletum appellat. Quæ quidem omnia à recta eccleſiæ fide aliena eſſe conſtat. Quin etiam in epiſtolis ſe ipſum auſus eſt Apoſtolum nominare. Verum falſi hujus erroris debitas tandem pœnas luit, ob hujuſmodi cauſam. Perſarum regis filius fortè in morbum inciderat. Eum pater ut morbo liberaret, omnem ut vulgo dicitur, movebat lapidem. Cum autem Mani- C chæi fama ad eum perveniſſet, ratus vera eſſe hominis prodigia atque miracula, eum tanquam Apoſtolum accerſit; ſperans ſcilicet fore, ut filius ejus operâ ſanaretur. Qui cum veniſſet, fictâ ac ſimulatâ ſpecie, regalem puerum curandum in manus ſumit. Rex vero qui puerum inter manus ejus mortuum eſſe viderat, hominem in vincula conjici jubet, extremo ſupplicio propediem affecturus. Verum ille ex vinculis elapſus, in Meſopotamiam profugit. At rex Perſarum, D comperto quod Manichæus in illis partibus moraretur, inde abrepto cutem detrahi juſſit, eamque paleis oppletam ante civitatis portas appendit. Atq; hæc nos, haudquaquam commenti ſumus; ſed ex diſputatione quadam Archelai Caſcharorum urbis in Meſopotamia Epiſcopi, à nobis lecta excerpſimus. Hic enim Archelaus, ait ſe cum Manichæo ipſo coram diſputaſſe, & ea quæ ſuperius à nobis relata ſunt de illius vita commemorat. Bonis igitur rebus, tunc cum maximè florent, livor ut dixi, inſidiari ſolet. Porro quam ob cauſam benignitas Dei iſtud fieri permittat; an ut recta eccleſiæ dogmata probet atque

ταῦτα λαβὼν ὁ ἀπελεύθερος κύβεικος, καὶ ἐπὶ τὰ περσῶν μέρη χωρήσας, μετονομάζει μῆνην ἑαυτὸν μάνην· τὰ δὲ τοῦ βούδδα ἤτοι τερεβίνθου βιβλία, ὡς οἰκεῖα, τοῖς ὑπ' αὐτὸν πλανηθεῖσιν ἐξέδωκεν, αἷς τῶν βίβλων τοιοῦτον ὑποθέσεις, χειστιανίζουσι μὲν τῇ φωνῇ, τοῖς δὲ δόγμασιν ἑλληνίζουσι. ἐᾷ δὲ πολλοὺς θεοὺς σέβειν ὁ μανιχαῖος προστάττει· ἄθεος ὢν, καὶ τὸν ἥλιον προσκυνεῖν διδάσκει· καὶ εἱμαρμένην εἰσάγει, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖ. καὶ μετενσωματώσιν δογματίζει φανερῶς, ἐμπεδοκλέους καὶ πυθαγόρου καὶ αἰγυπτίων ταῖς δόξαις ἀκολουθήσας· καὶ τὸν χριστὸν ἐν σαρκὶ γεγονέναι οὐ βούλεται, φάντασμα αὐτὸν λέγων εἶναι. καὶ νόμον καὶ προφήτας ἀθετεῖ. καὶ ἑαυτὸν ὀνομάζει παράκλητον· ἄπερ πάντα, ἀλλότρια τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καθέστηκεν· ἐν δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς, καὶ ἀπόστολον ἑαυτὸν ὀνομάζειν ἐτόλμησεν· ἀλλὰ τοῦ τηλικούτου ψεύδους ἀξίαν ἔυρετο δίκην διὰ τοιάνδε αἰτίαν· τοῦ βασιλέως περσῶν υἱὸς νόσῳ προσπεπτώκει· ὁ δὲ πατὴρ, τὸ δὴ λεγόμενον, πάντα λίθον κινεῖ, τὸν υἱὸν σωθῆναι βουλόμενος· μαθών τε περὶ τοῦ μανιχαίου, καὶ τὰς τερατείας αὐτοῦ νομίσας εἶναι ἀληθεῖς, ὡς ἀπόστολον μεταπέμπει, πιστεύσας δι' αὐτοῦ σωθήσεσθαι τὸν υἱόν· ὁ δὲ, παραγενόμενος μὴ δι' ἐπιπλάστου σχήματος ἐγχειρίζεται τὸν τοῦ βασιλέως υἱόν· ὁ δὲ βασιλεὺς ἑωρακὼς ὅτι ὁ παῖς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἐτεθνήκει, συγκλείσας αὐτὸν, τιμωρείας ἑτοίμου ἦν· ὁ δὲ διαφρὰς ἐπὶ τὴν μεσοποταμίαν, διασώζεται. μαθών τε αὐτὸν ὁ τῶν περσῶν βασιλεὺς ἐκεῖ διατρίβειν, ἀνάρπασον ποιήσας, ζῶντα ἐξέδειρεν· καὶ ἀχύρων τὴν δορὰν πληρώσας, πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως πρέμασθηκε· ταῦτα δὲ ἡμεῖς, ὁ πλάσαντες λέγομεν. ἀλλὰ διὰ λόγου δέχελάου τοῦ ἐπισκόπου καστάρων, μιᾶς τῶν ἐν μεσοποταμίᾳ πόλεων, ἐντυχόντες συνηγάγομεν· αὐτὸς γὰρ δέχελαος διαλεχθῆναι αὐτῷ φησι κατὰ πρόσωπον, καὶ τὰ προγεγραμμένα εἰς τὸν βίον αὐτοῦ ἐκτίθεται. τοίνυν ἀγαθοῖς ἐνακμάζουσιν ὁ φθόνος, κατὰ ἔφην, ἐφέδρευε φιλεῖ τίς δὲ ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ ἀγαθὸς θεὸς τοῦτο γίνεσθαι συγχωρεῖ, πότερον γυμνάσαι τὰ ἀγαθὰ τῶν δογμάτων βουλόμενος τῆς ἐκκλησίας, καὶ

καὶ τὴν ἐπὶ τῇ πίστει προσγινομένην ἀλαζονείαν ἐκκόπτειν. ἢ ὅπως ποτὲ ἔχοι, δυσχερὴς μὲν καὶ μακρὰ ἡ ἀπόδοσις. οὐκ εὐκαίρως δ' ἂν νῦν ἐξετάζοι. ὅτε γὰρ δόγματα προκείμενα γυμνάζειν ἡμῖν, ὅτε σὺν πολλῇ προνοίᾳ καὶ κρίσει τὰ θεῖα δυσθρέπτους λόγους κινεῖν, ἀλλ' ἱστορίαν γεγονότων παλαιὰς ἐκκλησίας πραγμάτων ὡς οἷόν τε διηγήσασθαι. ὅπως μὲν οὖν μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν κωνσταντίνου χρόνων ἡ μανιχαίων παρεφύη θρησκεία, εἴρηται. ἐπανέλθωμεν δ' ἐπὶ σὺν τοῖς χρόνοις τῆς προκειμένης ἱστορίας.

A examinet, & arrogantiam quæ fidei adnasci solet, penitus exscindat; an ob aliam quamcunque rationem, difficilis ac prolixa est disputatio, nec à nobis commodè nunc pertractari potest. Non enim nobis propositum est, dogmatum veritatem examinare, & abstrusas providentiæ ac judicii divini rationes excutere; sed rerum in ecclesia gestarum historiam pro virium nostrarum modulo contexere. Quo igitur modo Manichæorum superstitio paulo ante Constantini tempora exorta sit, abunde dictum est à nobis. Nunc vero ad propositæ nobis historiæ seriem revertamur.

B

Κεφ. κγ'.

Ὡς εὐσέβιος ὁ νικομηδείας, καὶ θέογνις ὁ νικαίας ἀναθαρσήσαντες, σπουδὴν ποιοῦνται μεταστρέψαι τὸν ἐν νικαίᾳ πίστιν, διὰ τὸ ζευσωρήσασθαι ἀθανάσιον.

Οἱ μὲν εὐσέβιον καὶ θέογνιν τῆς ἐξορίας ἐπανελθόντες, τὰς μὲν ἐκκλησίας καλέλαβον, ἐξωθήσαντες, ὡς ἔφην, σὺν χειροτονηθέντας εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. παῤῥησίαν τε ἃ τὴν τυχοῦσαν ἐκτήσαντο παρὰ τῷ βασιλεῖ, ὃς πάνυ διὰ τιμῆς ἦγεν αὐτούς, ὡς ἀπὸ κακοδοξίας εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπιστρέψαντας. ᾧ δὴ, τῇ δοθείσῃ παῤῥησίᾳ κακῶς χρησάμενοι, μείζονα τῆς προλαβούσης ταραχὴν τῇ οἰκουμένῃ ἐκίνησαν, διχόθεν ὁρμώμενοι, ἔκτε τῆς προκαλαχούσης αὐτοὺς ὀρθοδοξίας πρὸς ἀθανάσιον ἀπεχθείας. ἐπεισὶ δὲ αὐτοῖς ἐκεῖνο καὶ ἐν τῇ συνόδῳ γυναίως περὶ τῶν ζητουμένων δογμάτων ἀντέπεσεν· πρῶτον μὲν τὴν ἀθανασίου χειροτονίαν διέβαλλον, καὶ ὡς ἀναξίως πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν, καὶ μὴ ὡς ὑπὸ ἀξιοπίστων γεγενημένην· ἐπεὶ ἦν ἐκεῖνος κρείττων τῆς διαβολῆς ἐδείκνυτο· ἐγκρατὴς γὰρ τῆς ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας γνώμων, διαπύρως ὑπὲρ τῆς ἐν νικαίᾳ πίστεως ἠγωνίζετο. τότε δὴ οἱ περὶ εὐσέβιον σπουδὴν ἐλάβοντο, ἀθανάσιον μὲν σκοπὸν προθέσθαι, ἄρειον δὲ καταγαγεῖν εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν. ἔτω γὰρ μόνως δυνήσεσθαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν ἐκβαλεῖν, παρεισάγοντες τὴν ἀρειανίζουσαν· ἔγραφεν οὖν εὐσέβιος ἀθανασίῳ, δεχέσθαι ἄρειον καὶ σὺν αὐτῷ πρὸς αὐτόν. καὶ γράφων μὲν παρεκάλει, ἔξωθεν δὲ διεπείλει· ἐπεὶ δὲ ἀθανασίου ἐδενὶ τρόπῳ ἐπείθετο,

C

Caput XXIII.

Quomodo Eusebius Nicomediensis & Theognis Nicænus, resumpta fiducia Nicænam fidem subvertere conati sunt, structis Athanasio insidiis.

Eusebius & Theognis ab exilio reversi, ecclesias quidem suas receperunt, expulsis, uti diximus, his, qui in ipsorum locum fuerant ordinati. Cæterum maximam adepti sunt auctoritatem apud Imperatorem, qui illos tanquam à falsa ad recta conversos doctrinam, summo in honore habebat. Illi vero concessa ipsis libertate abusi, multo graviorem quàm qui antea fuerat, tumultum in orbe terrarum excitaverunt: duabus præcipuè causis eos impellentibus, tum Arii opinione quâ jampridem implicati tenebantur; tum capitali odio quo contra Athanasium flagrabant, eo quòd ille in Synodo cùm de fidei dogmatibus ageretur, fortiter ipsis restiterat. Primum igitur ordinationem Athanasii criminari cœperunt, quasi & indignus ipse esset episcopatu, & ab hominibus parum idoneis electus. Sed postquam ille omni calumnia superior apparuit: compos siquidem Alexandrinæ ecclesiæ, pro Nicæna fide acriter decertabat: tunc Eusebius Athanasio quidem insidias struere, Arium autem Alexandriam reducere, omni studio contendit. Neq; enim aliter consubstantialis fidem deturbare, & Arianam hæresin ejus loco inducere se posse existimabat. Scripsit igitur Eusebius Athanasio, ut Arium sociosque ejus in ecclesiam reciperet. Et per literas quidem obsecrabat: palam vero & in publico minabatur. Verum cum Athanasius nulla ratione flecti

D

H

poſſet, conatus eſt Imperatori perſuadere, ut Arium in conſpectum ſuum venire pateretur: ſimulque ut Alexandriam redeundi liberam ei facultatem daret. Atque hæc quidem quomodo perficere valuerit, ſuo loco commemorabo. Cæterum antequam hæc gererentur, alius denuo tumultus in eccleſiis exortus eſt. Pacem enim eccleſiæ, domeſtici ejus iterum perturbarunt. Euſebius quidem Pamphili, ſcribit Ægyptios ſtatim poſt Synodum mutuas inter ſe rixas ac ſeditiones agitaſſe. Cauſam tamen facti non adjungit. Unde & bilinguis à pleriſque exiſtimatus eſt, eo quòd cauſas diſſidiorum exponere detrectarit, cùm apud ſe conſtituiſſet, iis quæ in Synodo decreta erant minimè conſentire. Verum ſicut nos ex variis epiſtolis deprehendimus, quas epiſcopi poſt abſolutam Synodum ad ſeſe mutuo ſcripſerunt; vox conſubſtantialis quorundam animos conturbabat. Quam illi diù multumq; verſantes & ſcrupuloſius examinantes, inteſtinum inter ſe bellum excitaverunt. Eaque res nocturnæ pugnæ haudquaquam diſſimilis erat. Neque enim utrique ſatis intelligere videbantur, cur ſeſe invicem calumniis appetere inſtituiſſent. Etenim, qui conſubſtantialis vocem averſabantur, Sabellii ac Montani dogma ab iis, qui vocem illam probabant, induci arbitrabantur. Atque idcirco impios illos vocabant, utpote qui filii Dei exiſtentiam tollerent. Contrà vero illi, qui conſubſtantialis vocem tuebantur; cum multorum Deorum cultum adverſarios introducere cenſerent, eos tanquam ſuperſtitionem gentilium invehentes averſabantur. Et Euſtathius quidem Antiochenus Epiſcopus, Euſebium perſtringit, tanquam eum, qui Nicænam fidem adulteraret. Euſebius vero, ſe quidem à Nicæna fide nullatenus ait diſcedere: Euſtathium vero criminatur, tanquã dogma Sabellii adſtruentem. His de cauſis ſinguli Epiſcopi, velut contra adverſarios ſcriptis voluminibus decertarunt. Et cum utrique dicerent filium Dei propriam perſonam atque exiſtentiam habere, Deumque in tribus perſonis unum eſſe confiterentur, tamen neſcio, quo pacto nullatenus inter ſe conſentire potuerunt, nec ulla ratione quieſcere ſuſtinuerunt.

A κατασκευάζῃ πειθῆναι τὸν βασιλέα, δέξασθαι μὲν εἰς πρόσωπον τὸν Ἄρειον, καὶ κάθοδον αὖπω εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν παρασχεῖν· καὶ ταῦτα μὲν ὅπως ἐξήνυτε κατεργάσασθαι, κἀγὼ χώραν ἐρῶ· πρότερον δὲ ἑτέρα τοῖς ἐκκλησίαις ἐπιγίνεται ταραχή· καὶ γὰρ πάλιν τὴν εἰρήνην οἱ οἰκεῖοι τῆς ἐκκλησίας ἐτάραττον· εὐσέβιος μὲν ὁ Παμφίλου φησὶν, εὐθὺς μὴ τὴν σύνοδον πρὸς ἑαυτὴν στασιάζειν τὴν αἰγυπτίων, τὴν αἰτίαν μὴ προστιθεὶς· ἐξ ὧν καὶ διγλώσσου δόξαν B ἐκτήσατο, ὅτι τὰς αἰτίας λέγειν ἐκκλίνων, μὴ συνευδοκεῖν τοῖς ἐν νικαίᾳ συνέδροις· ὡς ἡμεῖς ἐκ διαφόρων ἐπιστολῶν εὑρήκαμεν, ἃς μετὰ τὴν σύνοδον ἐπίσκοποι πρὸς ἀλλήλους ἔγραφον, ἢ τὸ ὁμοούσιον λέξεις τινὰς διελάραττε. περὶ ὧν κατατεμόμενοι καὶ ἀκριβολογούμενοι, τὸν κατ' ἀλλήλων πόλεμον ἤγειραν· νυκτομαχίας τε οὐδὲν ἀπεῖχε τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ ἀλλήλοις ἐφαίνοντο νοοῦντες, ἀφ' ὧν ἀλλήλους βλασφημεῖν ὑπελάμβανον· οἱ μὲν γὰρ τὸ ὁμοούσιον τὴν λέξιν ἐκκλίνοντες, τὴν σαβελλίου καὶ μοντανοῦ δόξαν εἰσηγεῖσθαι αὐτὴν οὐ C προσδεχόμενοι ἐνόμιζον· καὶ διατοῦτο βλασφήμους ἐκάλουν, ὡς ἀναιροῦντας τὴν ὕπαρξιν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· οἱ δὲ πάλιν τῷ ὁμοουσίῳ προσκείμενοι, πολυθεΐαν εἰσάγειν σφᾶς ἑτέρους νομίζοντες, ὡς ἑλληνισμὸν εἰσάγοντας ἐξετέροντο· καὶ εὐσάθιος μὲν ὁ ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, διασύρει τὸν Παμφίλου εὐσέβιον, ὡς τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν παραχαράττοντα· ἐνσέβιος δέ, τὴν μὲν ἐν νικαίᾳ πίστιν οὐ φησι παραβαίνειν· διαβάλλει D δὲ εὐσάθιον, ὡς τὴν σαβελλίου δόξαν εἰσάγοντα· διατάντα ἕκαστοι, ὡς κατ' ἀντιπάλων σφῶν λόγους συνέγραφον· ἀμφότεροί τε λέγοντες ἀνυπόστατόν τε καὶ ἀνυπάρχοντα τὸν υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ, ἕνα τε θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εἶναι ὁμολογοῦντες, ἀλλήλοις σφᾶς οὐκ οἶδ' ὅπως συμφωνῆσαι σφᾶς ἴσχυον· καὶ διατάντα ἡσυχάζειν οὐδενὶ τρόπῳ ἠνείχοντο.

A

Κεφ. κδ'.

Περὶ τῆς ἡωμένης συνόδου ἐν ἀντιοχείᾳ, ἣ καθεῖλεν Εὐσάθιον τὸν ἀντιοχείας ἐπίσκοπον· ἐφ' ᾧ στάσεως ἡωμένης, μικρὰ ἀνετράπη ἡ πόλις.

Σύνοδον οὖν ἐν ἀντιοχείᾳ ποιήσαντες, καθαιροῦσιν Εὐσάθιον, ὡς τὰ σαβελλίου μᾶλλον φρονοῦντα, ἢ ἅπερ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐδογμάτισεν. ὡς μὲν οὖν τινες φασὶν, δι' ἄλλας οὐκ ἀγαθὰς αἰτίας· φανερῶς γὰρ οὐκ εἰρήκασι τοῦτο· ἀπὸ πάντων εἰώθασι τοὺς καθαιρουμένων ποιεῖν οἱ ἐπίσκοποι, κατηγοροῦντες μὲν καὶ ἀσεβεῖν λέγοντες, τὰς δὲ αἰτίας τῆς ἀσεβείας οὐ προσθέντες· ὅτι μέντοι ὡς σαβελλίζοντα καθεῖλον Εὐσάθιον, κύρος τοῦ βεβήλου ἐπισκόπου κατηγορήσαντος αὐτοῦ, γεώργιος ὁ λαοδικείας τῆς ἐν συρίᾳ ἐπίσκοπος, εἷς ὢν τῶν μισούντων τὸ ὁμοούσιον, ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τῷ εἰς εὐσέβιον τὸν ἐμισηνὸν ἔγραψεν εἰρηκέναι· καὶ αὖθις μὲν τοῦ ἐμισηνοῦ εὐσεβίου, κατὰ χώραν ἐρεῖμεν· γεώργιος δὲ αὖθις Εὐσάθιον γράφει· φάσκων γὰρ Εὐσάθιον ὑπὸ τοῦ κύρου κατηγορεῖσθαι ὡς σαβελλίζοντα, ἔνθεν τὸν κῦρον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἁλόντα καθηρῆσθαι φησί· καὶ πῶς οἷόν τε, κῦρον τὰ σαβελλίου φρονοῦντα κατηγορεῖν Εὐσαθίου, ὡς σαβελλίζοντος· ἔοικεν οὖν Εὐσάθιον, δι' ἑτέρας καθηρῆσθαι αἰτίας· τότε δὲ ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ δεινὴ στάσις ἐπὶ τῇ αὐτοῦ καθαιρέσει γεγένηται· καὶ μεταξὺ πολλάκις αὖθις ἐπιλογῆς ἐπισκόπου τοσοῦτος ἐξήφθη πυρσὸς, ὡς μικρὰ δεῆσαι τὴν πᾶσαν ἀνατραπῆναι πόλιν, εἰς δύο τμήματα διαιρεθέντος τοῦ λαοῦ. τῷ μὲν εὐσεβίου τὸν παμφίλου, ἐκ τῆς ἐν παλαιστίνῃ καισαρείας μεταφέρειν φιλονεικέντων ἐπὶ τὴν ἀντιόχειαν. τῷ δὲ, ἀπωδόντων ἐπαγαγεῖν Εὐσάθιον. συνελαμβάνετο δὲ ἑκατέρῳ μέρει καὶ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως· καὶ στρατιωτικὴ χεὶρ, ὡς κατὰ πολεμίων κεκίνητο, ὡς καὶ ξίφων μέλλειν ἅπτεσθαι, εἰ μὴ ὁ θεός τε καὶ ὁ περὶ τοῦ βασιλέως φόβος, τὰς ὁρμὰς τοῦ πλήθους ἀνέσχεθεν· ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς δι' ἐπιστολῶν τὰ γενόμενα καὶ τὰς στάσεις κατέπαυσεν. εὐσέβιος δὲ παραιτησάμενος· ἐφ' ᾧ καὶ θαυμάσας αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, γράφει τε αὐτῷ καὶ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ ἐπαινέσας,

Caput XXIV.

De Synodo Antiochena, in qua depositus est Eustathius Antiochensis Episcopus: propter quem exorta seditio totam fere urbem delevit.

COngregatâ igitur Antiochiæ Synodo, Eustathium deponunt, ut qui Sabellii dogmati potiùs, quàm Nicænæ Synodi decretis insisteret. Sunt qui ob alias etiam causas minùs honestas depositum esse dicant; quas tamen in medium non proferunt. Solent autem Episcopi in omnibus id facere, quos deponunt; ut eos quidem probris onerent, & impios esse pronuntient; causas vero impietatis non exponant. Porro quòd Eustathius tanquam Sabelliano dogmati favens, ab Episcopis depositus sit, accusante illum Cyro Beroeæ urbis Episcopo, Georgius Laodiceæ qui in Syria est Episcopus, unus ex eorum numero qui vocem consubstantialis oderant, in laudatione Eusebii Emiseni scribit. Ac de Eusebio quidem Emiseno alibi suo loco dicturi sumus. Georgius vero de Eustathio ea scribit quæ parum inter sē cohærent. Nam cùm dicat Eustathium tanquam Sabelliani dogmatis assertorem, à Cyro accusatum fuisse; rursus Cyrum ejusdem erroris convictum ac depositum esse tradit. Sed quo tandem modo fieri potuit, ut Cyrus Sabelliano dogmati addictus, Eustathium tanquam Sabellianum in judicium vocaret. Quocirca Eustathius alias ob causas videtur fuisse depositus. Porro tunc temporis Antiochiæ ingens seditio exorta est in illius depositione. Sed & postea cum de Episcopo eligendo ageretur, tanta flamma dissensionis exarsit, ut parum abfuerit quin tota civitas funditùs everteretur, populo duas in partes diviso; & his quidem Eusebium Pamphili à Cæsarea Palæstinæ Antiochiam transferre: illis vero Eustathium in sedem suam restituere contendentibus. Utriq; autem Christianorum parti tota civitas sese adjunxit. Milites quoque velut contra hostes, utrinque in acie stetére. Ventumque esset ad gladios, nisi Deus & Imperatoris metus, plebis impetum repressisset. Nam Imperator quidem literis suis: Eusebius vero episcopatum recusando, tumultum illum ac seditionem sedavit. Quo illum nomine Imperator magnopere miratus, scripsit ad eum literas, in quibus consilium ejus laudat,

& felicem eum prædicat, qui non unius A civitatis, ſed totius ferè orbis epiſcopatu dignus eſſet judicatus. Igitur Antiochena ſedes octo deinceps continuos annos vacaſſe dicitur. Sero tandem, operâ ac ſtudio eorum, qui Nicænam fidem convellere nitebantur, Epiſcopus ordinatus eſt Euphronius. Atque hæc dicta ſint de Concilio, quod propter Euſtathium Antiochiæ congregatum eſt. Statim poſt hæc Euſebius, qui jampridem Berytum reliquerat, tunc vero temporis Nicomedienſem regebat eccleſiam, unà cum gregalibus ſuis omni ſtudio in id incubuit, ut Arium Alexandriam reduceret. Quonam autem modo id illi perfecerint, & qua ratione Imperatori perſuaſerint, ut Arium & Euzoium in conſpectum ſuum venire pateretur, nunc tempus eſt commemorare.

CAPUT XXV.

De preſbytero, qui operam navavit, ut Arius revocaretur.

CONſtantinus Imp. ſororem habuit, nomine Conſtantiam. Nupta hæc olim fuerat Licinio, qui prius quidem unà cum Conſtantino imperaverat: poſtea verò ad tyrannidem prolapſus, eam ob cauſam interfectus eſt. Huic familiaris erat preſbyter quidam Arianæ favens ſectæ; adeoque inter ejus domeſticos cenſebatur. Iſte igitur ab Euſebio & reliquis ejusdem factionis impulſus, in familiaribus cum Conſtantia colloquiis, ſermonem interſeruit de Ario; illum injuria affectum eſſe dicens à Synodo, nec ita ſentire ut rumore vulgi ferebatur. Quæ cùm audiſſet Conſtantia, preſbytero quidem facilè credidit: ſed Imperatori dicere minimè auſa eſt. Accidit interea, ut Conſtantia in gravem morbum incideret. Eam Imperator ægrotantem D aſſidue inviſebat. Cum autem morbus quotidie ingraveſceret, & mulier mortem jam expectaret, Imperatori commendat preſbyterum, induſtriam ejus ac religionem, devotamq; principis obſequio fidem ac benevolentiam teſtimonio ſuo confirmans. Et illa quidem non multo pòſt fato functa eſt. Preſbyter vero inter familiariſſimos Imperatoris deinceps haberi cœpit. Qui paulatim majorem nactus auctoritatem, eundem de Ario ſermonem ſuggerit Imperatori, quem antea cum ſorore ejus habuerat,

μαχάριον ἀποκαλεῖ, ὅτι ἐκ μιᾶς πόλεως, ἀλλὰ πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἐπίσκοπος ἄξιος εἶναι ἐκρίθη· ἐφεξῆς οὕτω ἐπὶ ἔτη ὀκτὼ λέγεται τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ θρόνον τῆς ἐκκλησίας σχολάσαι· ὀψὲ δέ ποτε ἀσεβῆ τῶν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν βασανίζειν ἀσεβαζόντων, χειροτονεῖται εὐφρόνιος· τοσαῦτα μὲν περὶ τῆς συνόδου ἡ κὴ τὴν ἀντιόχειαν δι' ἐυσάθιον γέγονεν, ἱστορείσθω· μεταταῦτα ἤδη καὶ ὁ τὴν Βηρυτὸν μὲν πάλαι καταλιπὼν εὐσέβιος, τότε δὲ τὴν Νικομηδέα κρατῶν ἐκκλησίας, ἀσεβῶς ἔθετο σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, ἄρειον καλαB γαγεῖν εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν· πῶς δ' ἐξίσχυσαν τοῦτο κατεργάσασθαι, καὶ πῶς ἐπείσθη ὁ βασιλεὺς εἰς πρόσωπον δέξασθαι ἄρειον καὶ τὸν συνωμότην εὐζώϊον, ἤδη λεκτέον·

ΚΕΦ. κέ.

Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ ζητήσαντος ἀνακληθῆναι ἄρειον·

ΗΝ ἀδελφὴ τῷ βασιλεῖ κωνσταντίνῳ, τῷ ὀνόματι κωνσταντία· γυνὴ δὲ ἐγεγόνει λικινίου, τοῦ πρότερον μὲν συμβασιλεύσαντος αὐτῷ κωνσταντίνῳ, μεταταῦτα δὲ τυραννήσαντος, καὶ διαλυθέντος ἀναιρεθέντος. ταύτῃ πρεσC βύτερός τις τῷ ἀρειανῶν προσκείμενος δόγματι, γνώριμος ὢν, καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις ἐτάττετο· ὑποβαλόντος οὖν εὐσεβίου καὶ τῆς συνόδου, λόγους περὶ ἀρείου πρὸς τὴν γυναῖκα παρέσπειρεν, ἀδικεῖσθαι φάσκων αὐτὸν ὑπὸ τῆς συνόδου, καὶ μὴ φρονεῖν ὡς περὶ αὐτοῦ λόγος κατέχει· ταῦτα ἀκούσασα ἡ κωνσταντία, τῷ μὲν πρεσβυτέρῳ ἐπίστευσε· τῷ δὲ βασιλεῖ λέγειν ὠκνήτολμα· συμβαίνει δὲ χαλεπῇ νόσῳ περιπεσεῖν τὴν κωνσταντίαν· ὁ δὲ βασιλεὺς συνεχῶς ἀῤῥωστοῦσαν αὐτὴν ἐπεσκέπτετο· ἐπειδὴ D δὲ ἡ γυνὴ ἐκ τῆς νόσου χαλεπώτερον διετέθη, θνήσκειν δὲ προσεδόκα, προσκαλεσαμένη τὸν βασιλέα τὸν πρεσβύτερον, μαρτυρᾶσα αὐτῷ ἀσεβῆ καὶ ἐυλάβειαν, ἣ ὡς εὔνους εἴη περὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· ἣ μὲν οὖν, μετ' ὀλίγον τελευτήσασα· ὁ δὲ πρεσβύτερος, ἐν τοῖς οἰκειοτάτοις τοῦ βασιλέως ἐτάττετο. καὶ δὴ καταθαρρήσας τὴν παῤῥησίαν αὐξήσας, δὴ αὐτῷ ἀναφέρει λόγους περὶ τοῦ ἀρείου τῷ βασιλεῖ, οἷς πρὸς τῶν ἀδελφῶν ἐχρήσατο πρότερον. φάσκων μὴ ἄλλως φρονεῖν ἄρειον,

ἢ ὁ τῇ σωόδῳ δοκεῖ· ἐλθόντα τε αὐτὸν κατὰ πρόσωπον, σωτίθεσθαι τούτοις, καὶ μὴ ἀλόγως συκοφαντεῖσθαι τούτοις· ξένα καταφαίνεται τῷ βασιλεῖ τὰ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου λεγόμενα. καὶ εἰ ἄρειος, ἔφη, σωτίθεται τῇ σωόδῳ, καὶ εἰ τὰ ἐκείνης φρονεῖ, δέξομαί τε αὐτὸν εἰς πρόσωπον, καὶ σὺν τιμῇ ἐκπέμψω ἐπὶ τὴν ἀλεξάνδρειαν· ταῦτα ἔλεγε, καὶ αὐτίκα πρὸς αὐτὸν ἔγραφε τάδε.

Νικητὴς κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστός, ἀρείῳ·

Πάλαι μὲν ἐδηλώθη τῇ σεβαστότητί σου, ὅπως αὐτὸν εἰς τὸ ἐμὸν κοματόπεδον ἀφίκοιο, ἵνα τῆς ἡμετέρας θέας ἀπολαύσας θᾶσσον εὐσεβείας· θαυμάζομεν δὲ Φόδρα, μὴ πρόσχημα τοῦτο πεποιηκόσι· διόπερ νῦν ἅπεσι ὀχήματος δημοσίου, εἰς τὸ ἡμέτερον κοματόπεδον ἀφικέσθαι ἐπείχθητι. ὅπως αὖθις παρ' ἡμῖν εὐμενείας τε καὶ ἐπιμελείας τυχὼν, ἐπὶ τὴν πατρίδα ἀφίκεσθαι δύνηθῇς· ὁ θεός σε διαφυλάττοι, ἀγαπητέ. ἐδόθη τῇ πρὸ πέντε καλανδῶν δεκεμβρίων· καὶ αὕτη μὲν ἡ πρὸς ἄρειον τοῦ βασιλέως ἐπιστολή. θαυμάσας δέ μοι ἔπεισι τὴν σπουδὴν καὶ τὸν ζῆλον, ὃν εἶχεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν θεοσέβειαν· φαίνεται γὰρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ὡς πλειστάκις αὐτὸν ἐπὶ μετάνοιαν προτρεψάμενος, ἀφ' ὧν μέμφεται ὑπολλάκις αὐτῷ γράψαντος, μὴ ταχέως ἄρειος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀλήθειαν· ἄρειος μὲν οὖν δεξάμενος τοῦ βασιλέως τὰ γράμματα, μετ' ὀλίγον παρῆν ἐπὶ τὴν κωνσταντίνου πόλιν· συμπαρῆν δὲ αὐτῷ καὶ εὐζώιος, ὃν καθεῖλεν ἀλέξανδρος ὄντα διάκονον, ὅτε καθήρει τοὺς περὶ ἄρειον· δέχεται οὖν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς εἰς πρόσωπον, καὶ διεπυνθάνετο εἰ τῇ πίστει συνήθειεν· τῶν δὲ συνθεμένων ἑτοίμως, ὁ βασιλεὺς ἔγραφον αὐτοὺς ἀποδιδόναι τὴν πίστιν ἐκέλευσεν.

A Arium affirmans non aliud sentire, quàm quod à Synodo decretum fuisset; & si in conspectum ipsius admitteretur, Synodi decretis consensurum esse; & sine causa eum falsò insimulari. Nova atque admiranda Imperatori visa sunt, quæ à presbytero dicebantur. Sic igitur ille respondit presbytero. Si Arius decretis Synodi subscribit, & eadem sentit cum Synodo, eum in conspectum meum admittam libens, & cum honore remittam Alexandriam. Hæc loquutus, confestim ad illum scripsit in hunc modum.

B *Victor Constantinus Maximus Augustus Ario.*

Jampridem gravitati tuæ significatum est, ut ad Comitatum nostrum venires, quò majestatis nostræ conspectu perfrui posses. Sed mirari satis non possumus, quòd confestim id non præstiteris. Conscenso igitur vehiculo publico, ad Comitatum nostrum venire accelera, ut nostram clementiam ac beneficentiam expertus, in patriam reverti possis. Divinitas te servet, frater dilectissime. Data ante diem quintum Calendarum Decembrium. Et hæc quidem est Imperatoris ad Arium epistola. Hic vero mirari subit Imperatoris studium atque zelum, quo erga religionem erat affectus. Ex hac enim epistola perspicuè apparet, quòd Arium sæpissime ad pœnitentiam cohortatus sit. Quippe illum reprehendit, quòd cum ipse crebras ad eum dedisset literas, nihilominus ille ad viam veritatis redire minime properasset. Arius igitur acceptis Imperatoris literis, haud multo pòst Constantinopolim venit. Erat cum illo etiam Euzoius, quem Alexander Diaconatus honore exuerat, tunc cùm Arium ejusque socios deponeret. Eos Imperator ad conspectum suum admisit, interrogavitq; utrum fidei consentirent. Illis protinus assentientibus, Imperator libellum fidei suæ tradere eos jubet.

C

D

Κεφ. κς'.

Ὡς ἄρειος ἀνακληθεὶς, βιβλίον μετανοίας δὲς τῷ βασιλεῖ, πλὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ὑπεκρίνατο.

Οἱ δὲ βιβλίον συντάξαντες, τῷ βασιλεῖ προσκομίζουσι, τοῦτον ἔχον τὸν τρόπον. Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν βασιλεῖ κωνσταντίνῳ, ἀρείου καὶ εὐζώιος· καθὼς προσέταξεν ἡ θεοφι-

Caput XXVI.

Quomodo Arius ab exilio revocatus, libellum pœnitentiæ principi oblato, Nicænam fidem simulaverit.

Illi ergo compositum ab se libellum obtulerunt Imperatori, qui sic habet. Religiosissimo Deiq; amantissimo Domino nostro Imperatori Constantino, Arius & Euzoius: sicut præcepit Deo

charissima pietas tua, Domine Imperator, fidem nostram exponimus, scriptisq; profitemur coram Deo, nos & illos qui nobiscum sunt, ita credere uti subjectum est. Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, & in Dominum Jesum Christum, filium ejus, qui ex eo factus est ante omnia sæcula: Deum Verbum, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo & quæ in terra: qui descendit & incarnatus est: qui passus est & resurrexit & ascendit ad cœlos, & iterum venturus est ut judicet vivos ac mortuos. Et in Spiritum sanctum; in carnis resurrectionem, & in vitam venturi seculi, regnumque cœlorum, & in unam Catholicam Ecclesiam Dei, quæ à primis cardinibus ad ultimos usque terrarum fines porrigitur. Hanc fidem ex sanctis Evangeliis accepimus, Domino Discipulis suis dicente: Ite & docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Nisi hæc ita credimus, ac nisi vere suscipimus Patrem & Filium & Spiritum sanctum, sicut omnis Catholica Ecclesia & Scripturæ docent, quibus per omnia credimus; Judex noster est Deus nunc & in futuro judicio. Quapropter pietatē tuam rogamus, Deo charissime Imperator, ut cùm Ecclesiastici simus, & fidem ac sensum Ecclesiæ sanctarumque Scripturarum teneamus, per pacificam ac religiosam pietatem tuam uniamur matri nostræ Ecclesiæ, sublatis videlicet quæstionibus ac disputationibus superfluis: ut & nos & Ecclesia mutuam inter nos pacem servantes, solennes preces pro pacato imperio majestatis tuæ, & pro universa stirpe tua, simul omnes ad Deum fundamus.

φιλής σε εὐσέβεια, δέσποτα βασιλεῦ, ὁμολογοῦμεν τὴν ἑαυτῶν πίστιν, καὶ ἐγγράφως ὁμολογοῦμεν ἐπὶ θεοῦ, ὅτως πιστεύειν καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ὑπόκειται. πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα· καὶ εἰς κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγωνημένον θεὸν λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων· ταύτην ἣ τὴν πίστιν παρειλήφαμεν ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ κυρίου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· εἰ μὴ ταῦτα οὕτως πιστεύομεν καὶ ἀποδεχόμεθα ἀληθῶς, πατέρα, υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον, ὡς πᾶσα καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ αἱ γραφαὶ διδάσκουσιν, αἷς καὶ πάντα πιστεύομεν, κριτὴς ἡμῶν ἐστὶν ὁ θεὸς, καὶ νῦν, καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει. διὸ παρακαλοῦμέν σε τὴν θεοσέβειαν, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ἐκκλησιαστικοὺς ἡμᾶς ὄντας, καὶ πίστιν τὸ φρόνημα τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων γραφῶν ἔχοντας, ἐνοῦν ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιοῦ σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας, τῇ μητρὶ ἡμῶν, τῇ ἐκκλησίᾳ θελαδὴ, περιῃρημένων τῶν ζητημάτων καὶ περιουσιολογιῶν. ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ ἐκκλησία εἰρηνεύσαντες, μετ' ἀλλήλων τὰς σωθησόμενος εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου βασιλείας καὶ παντὸς τοῦ γένους σου, κοινῇ πάντες ποιησώμεθα.

Caput XXVII.

Quomodo Arium jussu Imperatoris Alexandriam reversum Athanasius non admiserit, ac propterea Eusebiani varias ei calumnias apud Imperatorem struxerint.

AD hunc modum Arius cùm Principi persuasisset, Alexandriam revertitur. Sed fraudulenta obreptio, veritatem quæ occultabatur, superare non valuit. Nam cum illum Alexandriam ingressum Athanasius non susciperet: quippe hominem tanquam labem quandam aversabatur: iterum ille Alexandriam

Κεφ. κζ.

Ὡς ἀρείου εἰς τὸν ἀλεξάνδρειαν γνώμῃ τοῦ βασιλέως κατελθόντος, καὶ μὴ δεχθέντος ὑπὸ ἀθανασίου, οἱ περὶ ἐυσέβιον διαφόρους κατὰ ἀθανασίου διαβολὰς πρὸς τὸν βασιλέα ἐποίησαντο.

Οὕτω μὲν οὖν ἄρειος τὸν βασιλέα πείσας, ἐχώρει ἐπὶ τὴν ἀλεξάνδρειαν· ὁ μέντοι γε κρείσσων ἡ κατάσκοπος τῆς σιωπωμένης ἀληθείας ἐγίνετο· ὡς γὰρ καλαλαμβάνουσα αὐτὸν τὴν ἀλεξάνδρειαν ἀθανάσιος οὐκ ἐδέχετο· ὡς μῦσος γὰρ αὐτὸν ἀπεστρέφετο· αὖθις ἀνακινεῖν ἐπεχείρει τὴν ἀλεξάνδρειαν,

παρεμβαλὼν τὴν αἵρεσιν. τότε δὴ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον αὐτοί τε ἔγραφον, καὶ τὸν βασιλέα γράφειν παρεσκεύαζον, ὅπως αὖ πρόσδεχθῶσιν οἱ περὶ Ἄρειον· ἀθανάσιος μὲν ἐν πάσῃ δέξασθαι αὐτοὺς ἀπηγόρευσε. καὶ τὸν βασιλέα γράφων ἐδίδασκεν, ἀδύνατον εἶναι σφᾶς ἅπαξ τὴν πίστιν ἀθετήσαντας, καὶ ἀναθεματισθέντας, αὖθις ἐξ ὑποστροφῆς συλλαμβάνεσθαι· ὁ δὲ βασιλεὺς βαρέως ἐνεγκών, τάδε Ἀθανασίῳ γράφων ἠπείλησε· μέρος ἐπισολῆς τοῦ βασιλέως. Ἔχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλῆς τὸ γνώρισμα, πᾶσι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν, ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσοδον· ἐὰν γὰρ γνῶ σε κεκωλυκέναι τινὰς αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπειρέξας τῆς εἰσόδου, ὅπως ἐλθὼν ταχέως πλέον καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα· ταῦτα ἔγραφεν ὁ βασιλεὺς, τὸ λυσιτελοῦντι γνώμῃ, καὶ μὴ βουλόμενος τὴν ἐκκλησίαν διαπαλαίειν. σπεύδων γὰρ πάντας ἐπὶ τὴν ὁμόνοιαν ἄγειν ἐσπούδαζε· τότε δὴ καιρὸν εὐκαιρεῖν ὁ περὶ Εὐσέβιον εὑρηκέναι νομίσαντες, ἀπεχθῶς πρὸς Ἀθανάσιον ἔχοντες, τὴν τοῦ βασιλέως λύπην ὡς ἐργον ἐλάμβανον τοῖδίοις σκοποῖς. καὶ διαλεγόμενοι σκύκων, ἐκίνησαν αὐτὸν τῆς ἐπισκοπῆς πρόσχοντες· ἔτω γὰρ ἤλπιζον μόνως τὴν Ἀρειανὴν δόξαν κρατῆσειν, Ἀθανασίου ἐκπεσόντος γινομένου· συμπαρῆσαν δὲ καὶ αὐτοῖς, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, Θέογνις Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Ὑρσάκιος Σιγγιδόνου τῆς ἄνω Μυσίας, καὶ Οὐάλης Μουρσῶν τῆς Παννονίας ἔτοι μισθοῦ τινὰς τῆς Μελιτίου αἱρέσεως, καὶ διαφόρους κατὰ Ἀθανασίου κατηγορίας ἐκίνησαν· καὶ πρῶτον μὲν διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου Μελιτιανῶν, διαβολὴν ἐργάζονται, ὡς Ἀθανάσιος λινᾶν ἐσθῆτα τελεῖν σοῦ αἰγυπτίους τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ κελεύσαντος· ἀλλὰ ταύτην μὲν τὴν διαβολὴν, Ἀλυπίου καὶ Μακαρίου πρεσβυτέρου τῆς Ἀλεξανδρέων, τότε τυχηρῶς ἐν Νικομηδείᾳ τυγχάνοντες κατέσβεσαν, ψευδῆ τὰ κατὰ Ἀθανασίου λεχθέντα διδάξαντες εἶναι τὸν βασιλέα· διὸ τῶν μὲν κατηγόρων διὰ γραμμάτων ὁ βασιλεὺς κατήψατο. Ἀθανάσιον δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἐλθεῖν προσετάξατο· πρινὴ δὲ ἐπιστῆναι, φθάσαντες οἱ περὶ Εὐσέβιον, ἑτέραν

A conturbare aggressus est, errorem suum dissleminando. Tunc vero Eusebius, & ipse literas scripsit, & Imperatori persuasit ut scriberet, quo Arius unà cum sociis in Ecclesiam reciperetur. Verum Athanasius eos admittere prorsus recusavit: & Imperatorem per literas docuit, fieri non posse, ut qui fidem semel violassent & anathemate percussi essent, rursus de integro reciperentur. Imperator vero id molestè ferens, Athanasio per literas interminatus est his verbis. Cùm igitur voluntatis meæ indicium acceperis, fac ut omnibus ad Ecclesiam
B accedere cupientibus, liberum aditum præbeas. Nam si quenquam eorum, qui Ecclesiæ sociari expetunt, impeditum esse abs te & aditu prohibitum intellexero, mittam continuò aliquem, qui mandatis meis obsequens, te deponat & extra patriam tuam deportet. Hæc Imperator utilitati publicæ consulens scripsit, cùm Ecclesiæ membra divelli nollet. Id enim præcipuè curabat, ut omnes ad concordiam reduceret. Tunc igitur Eusebiani, qui adversùs Athanasium hostili odio flagrabant, opportunum se tempus nactos esse arbitrati, Principis indignationem tanquam
C ministram, ad propositi sui executionem adsumunt. Atque ob hanc causam cuncta miscere ac perturbare cœperunt, ut Athanasium Episcopatu dejicerent. Neque enim, nisi remoto Athanasio, sperabant fore, ut Ariana opinio prævaleret. Igitur adversùs eum, quasi consertis scutis, irruunt Eusebius Nicomediensis Episcopus, Theognis Nicænus, Maris Chalcedonis, Ursacius Singiduni superioris Mœsiæ, & Valens Mursæ in superiori Pannonia Episcopus. Hi quosdam è Melitianis mercede conducunt,
D & varias adversùs Athanasium excitant accusationes. Ac primum quidem per Isionem, Eudæmonem & Callinicum Melitianos, calumniam concinnant, quasi Athanasius Ægyptios lineam vestem pendere Alexandrinæ Ecclesiæ jussisset. Sed hanc criminationem Alypius & Macarius presbyteri Alexandrinorum Ecclesiæ, qui tum fortè Nicomediæ versabantur, statim restinxere: Imperatorem docentes, falsa esse, quæ contra Athanasium dicerentur. Quamobrem Imperator accusatores quidem per literas reprehendit: Athanasium vero ut ad se veniret, hortatus est. Verum Eusebiani adventum illius prævenientes, aliam de-

nuo contexunt calumniam, eamque priore illa longè graviorem: quaſi Athanaſius adverſus Principem conſpirans, loculum auro plenum Philumeno cuidam miſiſſet. Sed cum Imperator ipſe de hoc quidem crimine cognoviſſet Pſamathiæ, quod eſt ſuburbanum Nicomediæ, & innocentem eſſe Athanaſium comperiſſet, honorificè eum dimiſit, datis ad Alexandrinorum Eccleſiam literis, quibus teſtabatur, Epiſcopum ipſorum falsò in crimen vocatum fuiſſe. Quæ vero poſthac Euſebiani adverſus Athanaſium moliti fuerint, congruum quidem honeſtumque eſſet ſilentio præterire, ne ab his qui à Chriſti fide alieni ſunt, Chriſti condemnetur Eccleſia. Sed quoniam, utpote ſcriptis tradita, ad omnium notitiam pervenerunt; idcirco neceſſarium putavi, breviter quoad fieri poteſt, ea referre, quæ peculiare opus deſiderant. Unde porro tum calumnia ipſa, tum calumniæ artifices initium ſumpſerint, paucis dicam. Mareotes regio eſt Alexandriæ. In hac plurimi ſunt vici, & maxima hominum multitudine abundantes: in quibus multæ æque ſatis illuſtres habentur Eccleſiæ. Iſtæ porro Eccleſiæ omnes ſubjectæ ſunt Alexandrino Epiſcopo, & urbanis ejus Eccleſiis accenſentur, tanquam paroeciæ. In hac regione Iſchyras quidam ita dictus, facinus haudquaquam ſimplici morte dignum aggreſſus eſt. Cum enim ad ſacerdotium nunquam promotus fuiſſet, impoſito ſibimetipſi preſbyteri nomine, ſacerdotis munus obire auſus eſt. In hoc facinore deprehenſus, fuga ſe illinc proripuit: & Nicomediam profectus, ad Euſebium confugit. Ille præ odio, quo in Athanaſium flagrabat, eum ut preſbyterum ſuſcipit; epiſcopatus honorem pollicitus, ſi accuſationem in Athanaſium intenderet. Prætextum porro accuſationis ſumpſit ex iis quæ ab Iſchyra fingebantur. Jactabat enim ille, graviſſima ſe perpeſſum eſſe tanquam ex hoſtili quodam incurſu: & Macarium irruentem in ſacrarium, menſam quidem ſubvertiſſe; myſticum vero poculum confregiſſe, & ſacros codices concremaſſe. Mercedem igitur accuſationis, ut dixi, epiſcopatum ei promittunt Euſebiani; prævidentes ſcilicet, fore ut mota adverſus Macarium accuſatio, ſimul cum eo qui accuſabatur, ipſum etiam à quo miſſus fuerat Macarius, Athanaſium

Ἀθανασίῳ τῇ προτέρᾳ διαβολῇ, καὶ πολλῷ τῆς προτέρας χείρονα. ὡς Ἀθανάσιος Ἀθβουλεύων τοῖς βασιλέως πράγμασι, φιλουμένῳ τινὶ ἐπέμψε γλωσσόκομον πλῆρες χρυσίου. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς ἐν Ψαμαθίᾳ, προάστειον ὂν τοῦτο τῆς Νικομηδείας ἐστὶ, διαγνοὺς καὶ ἀθῷον ὑρὼν Ἀθανάσιον, μετὰ τιμῆς ἐξέπεμψε. γράψας τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, ὅτι αὐτῶν ὁ Ἀθάνασιος φθόνῳ διεβέβλητο. οἷα μέντοι μεθαῦλα οἱ περὶ εὐσέβιον καὶ Ἀθανασίου σωέπεσαν, καλὸν μὲν ἴσως καὶ πρέπον σιγῇ παραδοῦναι, ἵνα μὴ ἡ τῶν χριστοῦ ἐκκλησία ὑπὸ τῶν μὴ φρονούντων τὰ τοῦ χριστοῦ καταγινώσκηται. ἐπεισὶ δὲ ἐγγράφως ἀποδοθέντα, φανερὰ τοῖς πᾶσιν ἐγένετο, διατοῦτο ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὡς οἷόν τε διὰ βραχέων εἰπεῖν τὰ ἰδιάζοντα πραγματείας δέομαι. ὅθεν ἡ τῆς συκοφαντίας ὑπόθεσις καὶ τὰς συκοφαντίας κινήσαντες ἔλαβον τὴν ἀρχὴν, διὰ βραχέων ἐρῶ. μαρεώτης χώρα τῆς ἀλεξανδρείας ἐστί. κῶμαι δέ εἰσιν ἐν αὐτῇ πολλαὶ φόδρα καὶ πολυάνθρωποι, καὶ ἐν αὐταῖς ἐκκλησίαι πολλαὶ καὶ λαμπραί. τάπον δ' αἱ ἐκκλησίαι ὑπὸ τῷ τῆς ἀλεξανδρείας Ἀθπισκόπῳ, καί εἰσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν πόλιν ὡς παροικίαι· ἐν ᾧ τῷ μαρεώτῃ τόπῳ ἰσχύρας τις ἔτω καλούμενος, πρᾶγμα ὑπέδυ πολλῶν θανάτων ἄξιον· ὃς οὐδέποτε μὲν ἱερωσύνης τυχὼν, τὸ τοῦ πρεσβυτέρου ὄνομα ἑαυτῷ περιέθηκεν, τὰ ἱερέως πράττειν ἐτόλμησε· φωραθεὶς τοίνυν Ἀθπὸ τοῖς λεγομένοις ὁ ἰσχύρας, ἀποδρὰς ἐκεῖθεν, καταλαβὼν τὴν νικομήδειαν, προσφεύγει τοῖς περὶ εὐσέβιον· ὁ μίσει τῷ πρὸς Ἀθανάσιον, δέχονται μὲν αὐτὸν ὡς πρεσβύτερον· ἐπαγγέλλονται δὲ καὶ τῆς Ἀθπισκοπῆς ἀξίαν τιμῆσαι, εἰ κατηγορίαν ἐνέγκοι κατὰ Ἀθανασίου, πρόφασιν λαμβάνοντες ὅσα ὁ ἰσχύρας ἐπλάττετο· ἐφήμιζε γὰρ, ὡς εἴη τὰ πάνδεινα ὑπ' ἐφόδου πεπονθώς. καὶ ὅτι μακάριος εἰσεληλύθοι εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἀνατρέψειε μὲν τὴν τράπεζαν, ποτήριον δὲ κατέαξε μυσικὸν· καὶ ὅτι τὰ ἱερὰ βιβλία κατέκαυσε· μισθὸν οὖν αὐτῷ ὡς ἔφλεγε τῆς κατηγορίας, τὴν ἐπισκοπὴν ἐπηγγείλαντο, γινώσκοντες ὡς ἡ κατὰ μακαρίου κατηγορία, σὺν τῷ κατηγορουμένῳ καὶ τὸν πέμψαντα καθαιρεῖ Ἀθανάσιον

ἀθανάσιον· ταύτην μὲν οὖν τὴν καληγορίαν ὕστερον σωεσήσαντο. πρὸ δὲ ταύτης, τὴν παντὸς πεπληρωμένην μίσους, ὡς εἰ ἦς ἤδη λεκτέον. χεῖρα ἀνθρώπου σὺκ οἶδα πόθεν λαβόντες, πότερον ἀνελόντες τίνα καὶ χειροκοπήσαντες, ἢ ἤδη νεκρὰ οὖσαν ἀπέκοψαν. ὁ θεὸς οἶδε, καὶ ὁ αὐτὸν τῆς πράξεως· προεχειρίζοντο δ' οὖν ὅμως αὐτὴν, ὡς ἀρσενίου τινὸς ἐπισκόπου τῆς μελιτιανῶν θρησκείας τυγχάνσαν· καὶ ταύτην ἔφερον ἐν μέσῳ, τὸν ἀρσένιον ἀποκρύψαντες· καὶ ἔλεγον τὴν χεῖρα ταύτην ἀθανάσιον ἐγκεκεναι πρὸς μαγείας τινάς· τὸ μὲν οὖν μέγιστον κεφάλαιον, ὁ τοῦ συκοφάντου συνέστησαν, τοιοῦτον ὢν· οἱ φιλεῖ ἐν τοιούτοις γίνεσθαι, ἄλλοι ἄλλα κατηγόρουν αὐτοῦ ἐπετίθεντο γοῦν τότε μάλιστα, ὁ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθανόμενοι· ταῦτα γνοὺς ὁ βασιλεὺς, γράφει τῷ κήνσορι δαλματίῳ τῷ ἀδελφιδῷ ἑαυτοῦ, ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς συρίας διάγοντι, ἀγωγίμους ποιῆσαι οὓς καληγορημένους, καὶ διαγνόντα, δίκην οὓς ἐλεγχθέντας εἰσπράξασθαι· ἔπεμπε δὲ καὶ εὐσέβιον ἅμα θεογνίδι, ἵνα ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτῶν κρίνοιτο ἀθανασίου· ὁ δὲ ὡς ἔγνω καλεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κήνσορος, πέμπει εἰς αἴγυπτον ἀναζητῆσαι τὸν ἀρσένιον· καὶ μανθάνει μὲν αὐτὸν κρύπτεσθαι (συλλαβεῖν γὰρ οὐ δεδύνηται), ἀλλοτε ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον· πάντα δὲ ὁ βασιλεὺς τὸ ἐπὶ τοῦ κήνσορος δικαστήριον, δι' αἰτίαν τοιαύτην.

everteret. Et hanc quidem accusationem postea intentarunt. Prius vero aliam concinnarunt, plenam odii ac malevolentiæ; de qua nunc dicendum est. Manum cujusdam hominis nacti, undenam equidem nescio: utrùm ipsi hominem interfecerint manumque ei præciderint; an vero alicujus jam fato functi amputaverint manum: novit Deus, & quicunq; facinoris illius auctores fuere. Eam igitur manum proposuerunt, tanquam Arsenii cujusdam Episcopi sectæ Melitianorum. Et ipsum quidem Arsenium occultarunt; manum vero proferebant in medium, ajebantque Athanasium magicæ artis gratiâ penes se illam habuisse. Præcipuum ergo accusationis caput, quod calumniatores adversus Athanasium composuerunt, hujusmodi fuit. Cæterum ut in his casibus fieri solet, alii etiam aliis de rebus eum accusarunt. Eo namq; potissimum tempore illum adorti sunt, quicunq; infenso prius animo erga ipsum erant. His cognitis Imperator literas scripsit ad Dalmatium Censorem, fratris sui filium, qui tum Antiochiæ in Syria morabatur; mandans ut accusatos perduci ad se juberet, causâq; cognitâ in convictos animadverteret. Misit præterea Eusebium & Theognidem, ut coram illis Athanasii causa judicaretur. Ille ubi cognovit se à Censore vocatum fuisse, misit in Ægyptum, qui Arsenium perquirerent. Et hominem quidem occultari certò comperit: comprehendere tamen non potuit, propterea quod latebras subinde mutaret. Interea Imperator judicium quod coram Censore Dalmatio agebatur, repressit tali de a usa.

Κεφ. κη'.

Ὡς διὰ τὰς κατηγορίας τὰς κατὰ ἀθανασίου, σύνοδον ἐπισκόπων ἐν τύρῳ ὁ βασιλεὺς γενέσθαι παρεσκεύασεν.

Caput XXVIII.

Quomodo Imperat. ob accusationes, quæ contra Athanasium motæ fuerant, Synodum Tyri congregari jussit.

Σύνοδον ἐπισκόπων συνήγειρε χρεία τῇ καθιερώσει τοῦ ἐυκτηρίου οἴκου, ὃν ἐν τοῖς ἱεροσολύμοις ἀνήγειρεν· ὁδὲ οὖν πάρεργον, πρότερον ἐν τῇ τύρῳ συναχθέντας οὓς ἐπισκόπους καὶ ἀθανάσιον γυμνάσαι προσέταξεν· ὅπως αὖ ἐκεῖ πρότερον ἐκ ποδὼν γενομένης τῆς ἐριδος εἰρηνικώτερον τὰ ἐπιβάλλοντα τῆς ἐκκλησίας ἐπιτελέσωσι, καθιερῶντες αὐτὴν τῷ θεῷ· τεσσαρακοστὸν ἦν ἔτος τοῦτο τῆς βασιλείας κωνσταντίνου· καὶ παρῆσαν ἐπὶ τὴν τύρον ἐκ διαφόρων τόπων ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν ἑξήκοντα, διονυσίου τοῦ ἀπὸ ὠσαλικῶν συναγαγόντος αὐτούς· καὶ ἦγε μὲν μακάριος ὁ πρεσβύτερος ἐκ

Ad dedicationem ecclesiæ, quam Hierosolymis construxerat Imperator, frequentes Episcopos jusserat convenire. Eos ergo priusquam illuc convenirent, in civitate Tyro collectos, obiter causam Athanasii ventilare præcepit: ut contentione priùs illic è medio sublatâ, festivitatē dedicationis tranquilliùs peragerent, Ecclesiam Deo consecrantes. Tricesimus hic erat annus imperii Constantini. Porro Tyrum variis ex locis convenerunt Episcopi, numero sexaginta, congregante illos Dionysio ex Consulari. Et Macarius quidem presbyter ab

urbe Alexandria eò perductus eſt ſub A militũ cuſtodia, catenis ferreis vinctus. Athanaſius verò occurrere quidem nolebat: non quod objecta ſibi crimina reformidaret: quippe nullius eorum ſibi conſcius erat: ſed quod metueret, ne quid illic contra decreta Nicænæ Synodi innovaretur. Verebatur tamen minaces Imperatoris literas. Scriptum enim illi fuerat, niſi ſponte ſua veniſſet, vi adductum iri. Igitur neceſſitate compulſus, adfuit illic etiam Athanaſius.

ἀλεξανδρείας σιδηροδέσμιος διὰ στρατιωτικῆς χειρός· ἀθανάσιος δὲ ἀπαντῆσαι οὐκ ἐβούλετο, οὐ τοσοῦτον τὰς κατηγορίας ἐυλαβούμενος· οὐδὲν γὰρ τῶν κατηγορουμένων ἐγίνοσκεν· ἀλλὰ φοβούμενος μή τι καινοτομηθῇ παρὰ τὰ ἐν νικαίᾳ τῇ τότε συνόδῳ συναρέσαντα· ἐδεδοίκει γὰρ τὰ τοῦ βασιλέως ἀπειλητικὰ γράμματα· ἐγέγραπτο γὰρ αὐτῷ, ὡς εἰ μὴ ἑκὼν ἀπαντήσοι, ἀνάγκῃ ἀχθήσεται· παρῆν οὖν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀθανάσιος.

CAPUT XXIX.

De Arſenio, & de manu, quæ illi amputata eſſe dicebatur.

POrro Dei providentia Arſenium in urbem Tyrum ire perpulit. Neglectis enim mandatis, quæ calumniatores à quibus conductus fuerat ipſi dederant, clam eò advenit, ut quæ illic gererentur coram ſpectaret. Fortè accidit, ut famuli Archelai Conſularis, in taberna quosdam audirent, dicentes Arſenium, qui occiſus eſſe diceretur, in ædibus cujusdam civis deliteſcere. His auditis, cum eos, qui iſta dixerant notaſſent, rem omnem ad Dominum referunt. Ille è veſtigio, nihil cunctatus, hominem perquirit atque invenit: inventumque ſub diligenti cuſtodia ſervari jubet. Poſt hæc Athanaſio ſignificat ut bono animo ſit: Arſenium enim incolumem præſto eſſe. Comprehenſus porro Arſenius, initio quidem negabat ſe Arſenium eſſe. Verum Paulus Epiſcopus Tyri, qui jamdudum hominem norat, eum convicit. Rebus in hunc modum à Divina providentia antè diſpoſitis, paulo poſt Athanaſius à Synodo evocatur. Qui cum adeſſet, calumniatores manum in medium proferunt, & accuſationem intendunt. Ille vero prudenter admodum ſe geſſit. Nam & eos, qui aderant, & accuſatores ipſos interrogavit, num quis ex ipſis Arſenium noſſet. Cumq; multi dicerent ſe illũ probè noſſe, induci jubet Arſenium, manus ſub pallio abditas habentem. Deinde interrogat iterum; hiccine eſt, qui manum amiſit? Tum vero illi ob rem tam inexpectatã admiratione perculſi ſunt, exceptis iis, qui unde manus eſſet excisa, cognitum habebant. Reliqui enim manum revera deeſſe Arſenio exiſtimabant, & Athanaſium alia quapiam ratione cauſam ſuam defenſurum eſſe ſperabant. At ille, pallio Arſenii in alterum latus reducto, manum hominis

B

C

D

Κεφ. κθ'.

Περὶ ἀρσενίου, καὶ τῆς κεκόφθαι λεγομένης αὐτοῦ χειρός.

ΘΕῦ δέ τις πρόνοια τὸν ἀρσένιον ἐπὶ τὴν τύρον ἤλαυνεν· ἀμελήσας γὰρ τῶν ἐντολῶν, ὧν αὐτῷ οἱ τὰ χρήματα συκοφάνται παραχόντες δεδώκασι, καθ' ἡσυχίαν τῶν γενησομένων κεκρυμμένως παρῆν· ἔτυχε δέπως τοῦ ὑπάτικοῦ ἀρχελάου οἰκέτας ἐν καπηλείῳ ἀκοῦσαι λεγόντων τινῶν, ὡς ἀρσένιος ὁ λεγόμενος ἀνηρῆσθαι. πάρεσιν ἔν τινος οἰκίᾳ κρυπτόμενος· ταῦτα ἀκούσαντες καὶ σὺν εἰπόντας σημειωσάμενοι, καταφανῆ τὰ ἀκουσθέντα τῷ δεσπότῃ ποιοῦσιν· ὁ δὲ ὡς εἶχε μὴ μελλήσας, ἀνεζήτησε καὶ ἔυρε. καὶ εὑρὼν ἠσφαλίσατο. ἐκ τῷ ἀθανασίῳ δηλοῖ μηδὲν ταράττεσθαι· παρεῖναι γὰρ ζῶντα τὸν ἀρσένιον. συλληφθεὶς δὲ ἀρσένιος, ἠρνεῖτο εἶναι ὃς ἦν. ἀλλ' αὐτὸν παῦλος ὁ τύρου ἐπίσκοπος πάλαι γινώσκων, ἐξήλεγξεν· ταῦτα τῆς προνοίας προδιατεθεπισάσης, μεθ' ὁ πολὺ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῆς συνόδου ὁ ἀθανάσιος· καὶ παρῆν, συκοφάντην τὴν χεῖρα εἰς μέσον ἤγον, καὶ τὴν κατηγορίαν ἐνίσαντες· ὁ δὲ σοφῶς μετῆλθε τὸ πρᾶγμα· ἠρώτησε γὰρ σὺν παρόντας καὶ σὺν κατηγόρους, τίνες εἶεν γινώσκοντες τὸν ἀρσένιον· πολλῶν δὲ εἰπόντων γινώσκειν αὐτὸν, εἰσάγεσθαι ποιεῖ τὸν ἀρσένιον, ἔνδον ἱματίῳ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔχοντα· εἶτα αὖθις ἐρωτᾷ· τοῦτό ἐστιν ὁ τὴν χεῖρα ἀποκωλύσας; οἱ δέ, ἐπὶ μικρῷ τῷ σχήματι καὶ ἐπλάγησαν, πλὴν τοῦ εἰδότων ὅθεν ἡ χεὶρ ἠκοπεῖσα· οἱ δὲ λοιποὶ, ἀληθῶς ᾠοντο λείπειν τῷ ἀρσενίῳ τὴν χεῖρα, καὶ παρεσκόπουν ἐξ ἑτέρας ὑποθέσεως ἀποκρίνεσθαι τὸν ἀθανάσιον· ὁ δὲ, ἀνελίξας τὸ ἱμάτιον τοῦ ἀρσενίου καὶ ἕτερον τῶν μερῶν, δείκνυσι τοῦ ἀνθρώπου

τὴν χεῖρα· πάλιν δέ τινων νομιζόντων τῆς ἑτέρας ὑστερεῖν αὐτὸν, μικρὸν παρελκύσας, ἀμφιβόλως κατέσχεν· εἶτα μὴ μελλήσας, καὶ τὸ ἕτερον ἀνελίξας μέρος, καὶ τὴν ἑτέραν τοῦ Ἀρσενίου χεῖρα ἐπέδειξεν· ἔτω τε εἰπὼν πρὸς τοὺς παρόντας· Ἀρσενίῳ μὲν, ὡς ὁρᾶτε, τὰς δύο χεῖρας ἔχων ἐφεύρηται· τῆς τρίτης δὲ τὸν τόπον ὅθεν ἀφῄρηται, δεικνύτωσαν οἱ κατήγοροι.

A ostendit. Rursus nonnullis suspicantibus altera eum manu mutilatum esse, aliquantulum moratus, ancipites eos hærere permisit. Deinde abjecta mora, cum alterum pallii latus reduxisset, alteram quoq; Arsenii nudavit manum: & eos, qui aderant compellavit his verbis, Arsenius quidem, ut videtis, ambas manus habere deprehenditur. Tertia vero undenam excisa sit, ostendant nobis accusatores.

Κεφ. λ'.

Ὡς ἀθανασίου ἐπὶ τῇ πρώτῃ κατηγορίᾳ ἀθῷος ἐυρεθέντος, οἱ κατήγοροι φυγῇ ἐχρήσαντο.

Cap. XXX.

Quomodo post primam accusationem, cum Athanasius innocens esset inventus, accusatores fuga se proripuerint.

B

Τούτων ἕτως ἐπὶ Ἀρσενίῳ πραχθέντων, ἐν ἀμηχανίᾳ μὲν οἱ ῥάψαντες τὸν δόλον κατέστησαν· Ἀχαάβ δὲ ὁ καὶ Ἰωάννης, ὁ κατήγορος, τὸ δικαστήριον διαδὺς, ἐν τῷ θορύβῳ διέφυγε· καὶ ἕτω μὲν τάυτην τὴν κατηγορίαν ἀθανάσιος ἀπεδύσατο, μηδεμιᾷ χρησάμενος παραγραφῇ, ἐθάρρει γὰρ, ὡς καὶ ἁπλῆς οὔσης συκοφάντας καὶ μόνη τοῦ Ἀρσενίου ἡ ζωὴ.

His de Arsenio ita gestis, ad inopiam consilii redacti sunt, qui fraudem hanc struxerant. Achab vero, qui & Joannes alio nomine vocabatur, accusator Athanasii, se ex judicio subducens, in ipso tumultu aufugit. Et hanc quidem accusationem Athanasius ita depulit, nulla usus exceptione. Confidebat enim futurum, ut vel sola Arsenii viventis præsentia calumniatores stupore percelleret.

Κεφ. λα'.

Ὅτι τὰς ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ κατηγορίᾳ ἀπολογίας ἀθανασίου μὴ καταδεξαμένων τῶν ἐπισκόπων, ἀθανάσιος πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέδραμε.

C

Caput XXXI.

Quomodo Athanasius ad Imp. confugerit, cum Episcopi defensionem ipsius in secunda accusatione non admisissent.

Ἐπεὶ δὲ ταῖς κατὰ μακαρίου συκοφαντίαις, ταῖς νομικαῖς ἐχρήσατο παραγραφαῖς· καὶ πρῶτον μὲν οὐ προσεδέξατο εὐσέβιον ὡς ἐχθρὸς παρεγράφετο, φάσκων μὴ δεῖν ἐπὶ ἀντιδίκων κρίνεσθαι· ἔπειτα δὲ καὶ δείκνυσι, εἰ ὁ κατήγορος ἰσχύρας ἀληθῶς πρεσβυτέρου ἔχοι ἀξίαν· ἔτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατηγορίᾳ ἐγέγραπτο· ἐπεὶ δὲ τούτων οὐδένα λόγον ἔχειται D προσεδέξαντο, εἰσήχθη μὲν ἡ κατὰ μακαρίου δίκη· ἀτονησάντων δὲ τῶν κατηγόρων, ὑπερέθεσιν ἐλάμβανεν ἡ ἀκρόασις, ἐφ' ᾧ πραγθῆναι εἰς τὸν μαρεώτην τινὰς, ἵνα ἐπὶ τῶν τόπων ζητηθῶσι τὰ ἀμφίβολα· ὡς δὲ ἀθανάσιος πεμπομένους εἶδεν οὓς παρεγράψατο. ἐπέμπετο γὰρ θέογνις, μαρὶς, θεόδωρος, μακεδόνιος, οὐάλης, οὐρσάκιος· ἐβόα συκοφαντίαν εἶναι καὶ δόλον τὰ γινόμενα. οὐδὲ γὰρ δίκαιον εἶναι, μακάριον μὲν τὸν πρεσβύτερον ἐν δεσμοῖς εἶναι, τὸν δὲ κατήγορον

In refellendis vero accusationibus, quæ contra Macarium fuerant intentatæ, legitimis usus est exceptionibus. Ac primùm quidem, Eusebium & socios tanquam inimicos rejecit, cum diceret, non debere quenquam ab adversariis judicari. Deinde vero, priùs probandum esse dixit, quòd accusator Ischyras presbyteri dignitatem revera adeptus esset. Ita enim scriptum erat in accusationis libello. Sed cum judices harum exceptionum nullam rationem haberent, Macarii causa introducta est. Cum vero accusatores languescerent ac prope jam deficerent, dilata est causæ cognitio, donec in Mareotem quidam missi, de omnibus controversiis illic inquisivissent. Porro Athanasius cum eos ipsos mitti videret, quos rejecerat: missi enim erant Theognis, Maris, Theodorus, Macedonius, Valens & Ursicius; exclamavit, fraudem insidiasque esse ea, quæ gerebantur. Iniquum enim esse, ut Macarius quidem presbyter in vinculis detineretur; accusator ve-

ro unà cum judicibus ejus inimicis proficisceretur: quò scilicet ex una tantum parte monumenta fierent actorum. Hęc vociferatus Athanasius, & tum Episcopos omnes, qui in concilio aderant, tum Dionysium ex consulari contestatus; cum nemo esset, qui ipsi attenderet, clam se inde subduxit. Cæterum, qui in Mareotem missi fuerant, ex una tantum parte confectis actis; quasi verissima essent, quæ accusator detulerat, Tyrum reversi sunt.

ἅμα τοῖς ἐχθροῖς δικασταῖς εἶναι, ἐφ' ᾧ τε ἐκ μονομερῶς πρᾶξιν ὑπομνημάτων ποιήσασθαι ταῦτα βοῶντος τοῦ Ἀθανασίου, καὶ διαμαρτυρομένου τό τε κοινὸν τῆς συνόδου, καὶ τὸν ἀπὸ ὑπατικῶν Διονύσιον, ὡς οὐδεὶς αὐτοῦ λόγον ἐποιεῖτο, διαλαθὼν ἀνεχώρησεν. ⓐ μὴν ἔτι ἀποσταλέντες εἰς τὴν Μαρεώτην, ἐκ μονομερῶς ὑπομνήματα ποιήσαντες ὡς ἀληθῶς γενομένων, ἃ ὁ κατήγορος ἔλεγεν, εἶχον.

Cap. XXXII.

Quomodo Athanasius, cum discessisset, Synodali sententia depositus est.

ET Athanasius quidem discedens, rectà ad Imperatorem se contulit. Synodus verò primo quidem absentem condemnavit, eo quòd judicium deseruisset. Postquam vero etiam acta, quæ in Mareote confecta fuerant accessere, depositionis sententiam adversus eum tulerunt; multis eum probris onerantes in depositionis libello; de eo vero, quod calumniatores in accusatione cædis Arsenii turpiter victi fuissent, prorsus reticentes. Arsenius vero, qui occisus dicebatur, ab illis susceptus est. Qui priùs quidem Melitianorum sectæ fuerat Episcopus; tunc vero tanquam Hypselitarum urbis Episcopus, depositioni Athanasii subscripsit. Atque ita, quod mirabile est, is, qui interfectus ab Athanasio dicebatur, vivus deposuit Athanasium.

Κεφ. λϚ'.

Ὅτι Ἀθανασίου ἀναχωρήσαντος, οἱ τῆς συνόδου καθαίρεσιν αὐτοῦ ἐψηφίσαντο.

ΚΑὶ Ἀθανάσιος μὲν ἀναχωρήσας, πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέδραμε· ἡ σύνοδος δέ, πρῶτον μὲν ἐρήμην αὐτοῦ κατεδικάσατο· ὡς δὲ καὶ τὰ ἐν τῇ Μαρεώτῃ πεπραγμένα συνέφθασε, καθαίρεσιν ἐψηφίσαντο, πολλὰ ἐν τοῖς καθαιρετικοῖς αὐτὸν λοιδορήσαντες, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ φόνῳ κατηγορίας τοὺς συκοφαντῶν τὴν ἧτταν ὑποσιγήσαντες· ἐδέξαντο δὲ καὶ αὐτὸν Ἀρσένιον, τὸν ἀνῃρῆσθαι λεγόμενον· ὃς πρότερον μὲν τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπος ἦν· τότε δὲ εἰς τὴν τῶν Ἀθανασίου καθαίρεσιν, ὡς τῆς Ὑψηλοπολιτῶν πόλεως ἐπίσκοπος καθυπέγραψε· καὶ τὸ παράδοξον, ὁ λεγόμενος ἀνῃρῆσθαι ὑπὸ Ἀθανασίου, ζῶν καθαιρεῖ τὸν Ἀθανάσιον.

Caput XXXIII.

Quomodo Synodus relicta Tyro venit Hierosolymam: atque illic celebratis encæniis novæ Hierusalem, Arium in communionem recepit.

INterea Imperatoris afferuntur literæ, quibus jubebatur, ut Synodus ad novam Hierusalem quamprimùm se conferret; Statim igitur relicta Tyro Hierosolymam profecti sunt. Ubi cum solenne festum ob dedicationem locorum celebrassent, Arium quidem unà cum sociis in communionem recipiunt; obtemperare se dicentes Imperatoris literis, quibus certiores ipsos fecerat, fidem se Arii & Euzoii penitus perspectam habere. Ad Alexandrinam autem Ecclesiam scripserunt; omni jam exturbato livore, res Ecclesiæ in summa pace ac tranquillitate esse constitutas; & Arium, quippe qui pœnitentia ductus veri-

Κεφ. λγ'.

Ὅπως ἡ σύνοδος ἀπὸ τῆς Τύρου ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀφίκετο, καὶ τὰ ἐγκαίνια ποιησαμένη τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ, τὸν Ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξατο.

ΠΑρῆν δὲ εὐθὺς γράμματα τοῦ βασιλέως, σημαίνοντα ἐπὶ τὴν νέαν Ἱερουσαλὴμ σπεύδειν τὴν σύνοδον· εὐθύς τε ὡς εἶχον, ἐκ τῆς Τύρου σπουδαίως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύοντο· πάνδημον δὲ ποιησάμενοι ἑορτὴν ἐπὶ τῇ καθιερώσει τῶν τόπων, ἄρειον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ τὸν ἐδέξαντο, τοῖς βασιλέως γράμμασι πειθαρχεῖν λέγοντες, δι' ὧν δεδηλώκει αὐτοῖς πεπεῖσθαι περὶ πίστεως ὀρθῆς καὶ εὐσεβοῦς· ἔγραφον δὲ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, ὡς πάντος ἐξοριωθέντος φθόνου, ἐν εἰρήνῃ τὰ τῆς ἐκκλησίας καθέστηκε πράγματα. καὶ οἱ Ἄρειοι

ἐκ μετανοίας ἐπιγνὺς τὴν ἀλήθειαν, ὡς λοιπὸν τῆς ἐκκλησίας ὢν, δικαίως κ̀ λοιπὸν παρ' αὐτῶν προσδεχθεὶς, κ̀ὰ ἐξορισθέντα τὸν ἀθανάσιον αἰνιττόμενοι· ἃ μὲν ἄλλα κ̀ὰ τῷ βασιλεῖ τὰ περὶ τῶν αὐτῶν γνώσιμα καθίσων· ταῦτα δὴ τῶν ἐπισκόπων διατεθέντων, ἐπικαλαμβάνει ἕτερα τοῦ βασιλέως γράμματα, σημαίνοντα ἀθανάσιον μὲν ἀναδεδραμηκέναι πρὸς αὐτὸν· αὐτὸς δ' ἀναγκαῖον εἶναι δι' αὐτὸν πλατυτέρᾳ ἐν κωνσταντίνου πόλει. ἔστι δ' τὰ ἐπικαλαβόντα γράμματα τοῦ βασιλέως τάδε.

A tatem agnoverit, deinceps tanquam Eccleſiæ filium jure merito ab ipſis quoque ſuſcipiendum eſſe. Athanaſium vero epiſcopatu depulſum eſſe, obſcurè ſignificarunt, cum dicerent livorem omnem exturbatum fuiſſe. Sed & Imperatorem iisdem de rebus certiorem fecerunt. Dum hæc ab Epiſcopis geruntur, ſupervenerunt aliæ Imperatoris literæ, quibus ſignificabat, Athanaſium quidem ad ſe confugiſſe; ipſos vero ad cauſam dicendam Conſtantinopolim venire oportere. Imperatoris autem literæ ſunt hujusmodi.

Κεφ. λδ'.

Ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν σύνοδον ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν δι' ἐξετάσεως, ἵν' ἐν ἑαυτῷ τὰ κατὰ ἀθανάσιον ἀκριβῶς ἐξετασθῇ.

Νικητὴς κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστὸς, τοῖς ἐν τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις.

Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ, τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μὴ θορύβου καὶ χειμῶνος κεκρίσθαι· δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ταραχώδους ἀταξίας ἡ ἀλήθεια διεσφάφθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἐριστικὴν, ἐὰν ἀήττητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ θεῷ ἀρέσκοντα μὴ σωφρονοῦντων· ἀλλ' ἔσται τῆς θείας προνοίας ἔργον, κ̀ τὰ τῆς φιλονεικίας τύφου κακὰ φανερῶς ἁλόντα διασκεδάσαι. καὶ ἡμῖν διαῤῥήδην, εἴτινα τῆς ἀληθείας αὖθι οἱ συνελθόντες ἐποιήσασθε φροντίδα, καὶ εἰ τὰ κεκριμένα χωρὶς τινος χάριτος καὶ ἀπεχθείας ἐκρίνατε, φανερῶσαι· τοιγαροῦν ἠπειγμένως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν εὐσέβειαν ἀνελθεῖν δεῖ, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν δι' ὑμῶν αὐτῶν θαυμάσητε· τίνος δ' ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα, καὶ ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν διὰ τοῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἑπομένων γνώσεσθε. ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν τὸ ἐπώνυμον ἡμῶν κ̀ πανδαίμονος πατρίδος, τῆς κωνσταντίνου πόλεως· συνέβαινε δ' τηνικαῦτα ἐφ' ἵππου με ὀχεῖσθαι· ἐξαίφνης ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν μέσῳ τῷ λεωφόρῳ, μετ' ἱερῶν τινῶν, οὓς πρὸ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδοκήτως ἔτυχε προσπλῆξαι, ὡς καὶ θαμβεῖν ἐκπλήξεως ἀφορμήν· μαρτυρεῖ γάρ μοι ὁ πάντων ἔφορος θεὸς, ὡς οὐδὲ ἐπιγνῶναι αὐτὸν ὅς τις ἦν πρόσθεν ἐδυνήθην, εἰ μὴ τῶν ἡμετέρων τινὲς, καὶ ὅς τις ἦν, καὶ τὴν ἀδικίαν

B teræ ſunt hujusmodi.

Cap. XXXIV.

Quod Imperator Synodum ad ſe per literas evocavit, ut Athanaſii cauſa coram ſe diligentiùs ſtatueretur.

Victor Conſtantinus Maximus Auguſtus, Epiſcopis, qui in urbe Tyro convenerunt.

Quæ à veſtro Concilio per tumultum ac tempeſtatem judicata ſint, equidem neſcio. Videtur tamen per turbulentam quandam concitationem veritas eſſe labefactata; dum ſcilicet ob mutuam inter vos contentionem, quam invictam atque inſuperabilem eſſe vultis, C nec veritatem, nec ea, quæ Deo grata ſunt, conſideratis. Sed faciet divina providentia, ut contentionis hujus mala manifeſtè deprehenſa penitus diſſipentur; utque nobis planum fiat, quantam vos, qui in unum convenistis, veritatis curam geſſeritis, & an judicia veſtra citra gratiam & odium cujusquam à vobis prolata ſint. Vos igitur univerſos ad noſtram pietatem propere oportet accedere, ut eorum, quæ geſta ſunt à vobis, rationem per vosmetipſos accuratè reddatis. Porro quid cauſæ ſit, cur hæc ad vos ſcribenda putaverim, vosque ad me per has literas accerſam, ex iis, quæ ſequuntur, intelligetis. In- D gredienti mihi cognominem & omnino beatam patriam meam Conſtantinopolim, ſedebam autem tunc in equo, ſubito Athanaſius Epiſcopus cum quibusdam ſacri ordinis viris, quos circa ſe habebat, adeo inexpectatus occurrit, ut nos ſtupore quodam percelleret. Teſtis enim eſt mihi omnium inſpector Deus, me primo aſpectu, quisnam eſſet non potuiſſe cognoſcere, niſi quidam noſtrorum, & quis eſſet, & quam pertuliſſet injuriam, nobis ſciſcitantibus, ut par erat

indicaviſſent. Atque ego quidem id A temporis nec ſermonem cum eo, nec congreſſum ullum habui. Cum autem ille ut audiretur flagitaret, idque ego recuſarem, ac propemodum juberem eum ſubmoveri, ille majore cum fiducia, nihil amplius ſe poſtulare dixit, quam ut vos hîc adeſſetis; quo vobis præſentibus, ea, quæ perpeſſus eſt, neceſſitate coactus, poſſet deplorare. Quod cum mihi æquum in primis & temporibus noſtris congruum eſſe videatur, hæc ad vos libenti animo ſcribenda curavi, ut omnes, qui ad Concilium in civitate Tyro conveniſtis, ad B Comitatum clementiæ noſtræ absque ulla dilatione properetis: integritatem ac ſinceritatem judicii veſtri rebus ipſis oſtenſuri: idque coram me, quem ſincerum eſſe famulum Dei, ne vos quidem ipſi inficiari poteſtis. Certe per meum erga divinum numen obſequium ac miniſterium, ubique terrarum pax viget: ipſis etiam Barbaris nomen Dei ex animo venerantibus, qui ad hoc usque tempus veritatem ignoraverant. Porro qui veritatem ignorat; is Deum quoque ignoret neceſſe eſt. Veruntamen ſicut antea dixi, ipſi etiam Barbari mea opera, qui ingenuus ſum Dei famulus, Deum jam agnoverunt, eumque venerari didicerunt: cujus providentiâ me ubique protegi ac ſervari, rebus ipſis experti ſunt. Quæ res præci- C pue ad notitiam Dei eos induxit. Et illi quidem metu noſtri, venerantur Deum. Nos vero, qui ſacroſanêta myſteria Eccleſiæ illius præferre videmur, non enim dixerim tueri: nos, inquam, nihil aliud agimus, quam quæ ad diſcordiam & odium pertinent, & ut abſolute dicam, quæ ad humani generis perniciem tendant. Verum ut jam dixi, omnes quam celerrime ad nos accurrite: pro certo habentes, me omni ope ac ſtudio perficere conaturum, ut ea, quæ ſunt legis Dei, integra & inconcuſ- D ſa præcipuè ſerventur, quibus nec probrum, nec infamiæ labes ulla poſſit aſpergi: profligatis videlicet & conculcatis penitusque deletis legis inimicis, qui ſub obtentu ſacroſanêti nominis, varias ac multiplices blaſphemias ingerunt.

ὧν πέπονθε, διηγήσαθαι, πιθανομένοις, ὥσπερ εἰκὸς ἀνήγειλαν ἡμῖν· ἐγὼ μὲν οὖν ὅτε διελέχθην αὐτῷ καὶ ἐκεῖνο καιρὸς, ὅτε ὁμιλίας ἐκοινώνησα· ὡς ὃ ἐκεῖνος μὲν ἀκκαθῆναι ἠξίει, ἐγὼ δὲ παρητούμην, καὶ μικρὸν δεῖν ἀπελάυνειν αὐτὸν ἐκέλευον, μὴ πλείονος παῤῥησίας, ἢ δὲν ἕτερον παῤ ἡμῶν ἢ τὴν ὑμετέραν ἀφιξιν ἠξίωσεν ὑπάρξαι, ἵνα ὑμῶν παρόντων, ἃ πέπονθεν ἀναγκαίως ἀποδύραθαι θρηνῇ. ὅθεν ἐπεισθὲ εὔλογόν μοι εἶναι φαίνε), ἅτοῖς καιροῖς πρέπον καταφαίνε), ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι πρὸς ὑμᾶς προσέταξα. ἵνα πάντες ὅσοι τὴν σύνοδον τὴν ἐν τύρῳ γομένην ἀνεπληρώσατε, ἀνυπερθέτως εἰς τὸ πρατόπεδον τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας ἐπειχθῆτε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδείξοντες τὸ ὑμετέρας κρίσεως καθαρόν τε καὶ ἀδιάσφορον, ἐπ' ἐμοῦ δηλαδὴ, ὃν τοῦ θεοῦ γνήσιον εἶναι θεράποντα εἰδ' ἂν ὑμεῖς ἀρνηθείητε· τοιγαροῦν διὰ τῆς ἐμῆς προς τὸν θεὸν λατρείας τὰ πανταχοῦ εἰρηνεύε), καὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτῶν τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα, γνησίως εὐλογούμενον, οἱ μέχρι νῦν τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν· δῆλον ὃ ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν, εἰ ὃ τὸν θεὸν ἐπιγινώσκει· πλὴν ὅμως, καθὰ προείρη), καὶ οἱ βαρβάροι διὰ ἐμὲ τὸν τοῦ θεοῦ θεράποντα γνήσιον, ἐπέγνωσαν τὸν θεὸν, καὶ εὐλαβείᾳ μεμαθήκασιν, ὃν ὑπερασπίζειν με πανταχοῦ καὶ προνοείᾳ, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἤδοντο· ὅθεν μάλιστα εἰσασι τὸν θεὸν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον ἐυλαβοῦν)· ἡμεῖς δὲ τὰ ἅγια μυστήρια τῆς ἐκκλησίας αὐτὰ δοκοῦντες προβάλλεσθαι. ἃ δὲ εἶπον, φυλάττειν· ἡμεῖς φημι ὀφείλομεν, ἢ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ μῖσος συνείσονται, εἰ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς ὄλεθρον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συνείσονται· ἀλλ' ἐπείχθητε καθὰ προεῖπον πρὸς ἡμᾶς πάντες ἢ τάχος. πεπεισμένοι, ὡς παντὶ σθένει καθορθῶσαι πειρασόμεθα, ὅπως ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ ταῦτα ἀκριβὲς ἀδιάπλαστα φυλάττη), οἷς ὅτε ψόγος, ὅτε κακοδοξία τις δυνήσε) προσπλακῆναι, διασεσαθέντων δηλαδὴ καὶ συντριβέντων ἅπαντων, καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἵτινες ὑπὸ προσχήματι τοῦ ἁγίου ὀνόματος, ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας ἐμβάλλουσιν.

A

Κεφ. λε'.

Ὅτι τῆς συνόδου μὴ ἐλθούσης παρὰ τὸν βασιλέα, οἱ φίλοι ἐυσέβιον διέβαλλον ἀθανάσιον, ὡς ἀπειλήσαντα ἀποτρέψειν τὸν σῖτον τὸν ἐκ τῆς ἀλεξανδρείας τῇ κωνσταντίνου πόλει χορηγούμενον· ἐφ' οἷς κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς, εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψε τὸν ἀθανάσιον, κελεύσας τὰς γαλλίας οἰκεῖν.

Caput XXXV.

Quod cum Synodus ad Imp. non venisset, Eusebiani Athanasium criminati sunt, quasi minatus esset aversurum se annonam, quæ ab urbe Alexandria præbebatur Constantinopoli. Qua re commotus Imp. Athanasium in Gallias relegavit.

ΤΑυτα τὰ γεγράμματα εἰς ἀγῶνα θεοῦ ἐν τῇ συνόδῳ κατέστησε· καθὸ οἱ μὲν πλείους ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν ἐχώρησαν πόλεις. ④ ὅθεν εὐσέβιον καὶ θέογνιν καὶ μάριν, πατρόφιλόν τε καὶ ἀρσάκιον καὶ οὐαλέντα, εἰς τὴν κωνσταντίνου πόλιν ἐλθόντες, οὐκέτι θεῖα ποτηρίου κατεαγότος ἢ τραπέζης ἢ ἀρσενίου ἀναιρεθέντος ζήτησιν ψευδῆ συνεχώρησαν· ἀλλ' ὑπ' ἄλλων χωρεῖσι διαβολὴν, διδάξαντες τὸν βασιλέα, ὡς εἴη ἀθανασίου ἀπειλήσας κωλύσειν πεμφθῆναι τὸν σῖτον, τὸν ἔξ ἔθους ἐκ τῆς ἀλεξανδρείας εἰς τὴν κωνσταντίνου πόλιν κομιζόμενον. καὶ τούτων λεγομένων θεῖα ἀθανασίου ἀκηκοέναι ἀδαμάντιον, ἀνουβίωνα, ἀρβαθίωνα καὶ πέτρον θεοῦ ἐπισκόπους· ἀλλὰ γὰρ ἰσχύει διαβολὴ, ὅταν ὁ διαβάλλων ἀξιόπιστος ᾖ· τούτῳ γοῦν παραπαγεὶς ὁ βασιλεὺς, καὶ εἰς θυμὸν ἀχθεὶς, ἐξορίᾳ παραβάλλει τὸν ἀθανάσιον, τὰς γαλλίας κελεύσας οἰκεῖν. φασὶ δέ τινες τοῦτο πεποιηκέναι τὸν βασιλέα, σκοπῷ τοῦ ἑνωθῆναι τὴν ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ ἀθανασίου πάντη κοινωνῆσαι τοῖς θείοις ἀρείου ἐξετρέπετο· ἀλλ' οὗτος μὲν ἐν τευθέρᾳ τῆς γαλλίας διήγαγε.

HÆ literæ, eos, qui in Concilio aderant, anxios & sollicitos reddiderunt. Quocirca complures quidem ex illis ad proprias civitates reversi sunt. Eusebius vero & Theognis ac Maris atque Patrophilus cum Ursacio & Valente, Constantinopolim profecti, non ampliùs de calice confracto, nec de mensa subversa, nec de sede Arsenii inquisitionem fieri permiserunt: sed ad aliam conversi sunt calumniam, Imperatori suggerentes cominatum esse Athanasium, prohibiturum se, ne annona mitteretur, quæ quotannis ex urbe Alexandria Constantinopolim vehi consueverat: & Adamantium, Anubionem, Arbæthionem ac Petrum Episcopos, Athanasium ista dicentem audiisse. Enimvero maximam vim habet calumnia, ubi fide dignus habetur calumniator. Hac ratione circumventus Imperator, & ad indignationem provocatus, Athanasium in exilium relegavit, & Gallias incolere præcepit. Sunt qui dicant, Imperatorem eo consilio istud egisse, ut Ecclesia ad unitatem & concordiam revocaretur, quandoquidem Athanasius communicare cum Ario ejusque sectatoribus prorsus recusabat. Sed ille quidem in urbe Galliæ Treveris commoratus est.

Κεφ. λς'.

Περὶ μαρκέλλου τοῦ ἀγκύρας, καὶ ἀσεριοῦ τοῦ σοφιστοῦ.

Caput XXXVI.

De Marcello Ancyræ Episcopo, & de Asterio sophista.

ΟΙ ὖν ἐν κωνσταντίνου πόλει συναχθέντες ἐπίσκοποι, καὶ μάρκελλον τὸν ἀγκύρας τῆς ἐν τῇ μικρᾷ γαλατίᾳ καθεῖλον, δι' αἰτίαν τοιαύτην· ἀσέριός τις ἐν καππαδοκίᾳ σοφιστικὴν μετιὼν, τὴν μὲν κατέλειπε χειρωνίζειν ὃ ἐπηγγέλλετο· ἐπεχείρει δὲ καὶ λόγους συγγράφειν, οἳ μέχρι νῦν φέρονται, δι' ὧν τὸ ἀρείου σωίζει δόγμα, τὸν χριστὸν ἔτω λέγων εἶναι θεοῦ δύναμιν, ὡς εἴρηται παρὰ μωϋσῆ τὴν ἀκρίδα καὶ τὴν κάμπην δύναμιν εἶναι θεοῦ, καὶ ἕτερα τούτοις παραπλήσια· ζηλῶν δὲ ὁ ἀσέριος συνεχῶς

EPiscopi vero, qui Constantinopoli convenerant, Marcellum quoque Episcopum Ancyræ, quæ minoris Galatiæ civitas est, tali de causa deposuerunt. Asterius quidam in Cappadocia artem rhetoricam docens, eâ relictâ, Christianam religionem profiteri cœpit. Libros etiam scribere aggressus est, qui etiamnum habentur; quibus Arii dogma asserebat: Christum dicens esse virtutem Dei eodem modo, quo locusta & brucus apud Moysen virtus Dei esse dicitur; aliaque his similia. Versabatur autem assiduè idem Asterius cum Epis-

copis, ac præcipuè cum illis, qui opinionem Arii minimè rejiciebant. Quin etiam ad Synodos frequens ventabat, ad episcopatum cujuspiam civitatis studens arrepere. Verum ille sacerdotium quidem minimè est assecutus, eo quod persecutionis tempore sacrificasset. Urbes autem Syriæ peragrans, libros quos composuerat, publicè recitabat. Hoc comperto Marcellus, cum adversus eum vellet scribere, nimiâ contradicendi cupiditate in contrarium errorem delapsus est. Christum enim perinde ac Paulus Samosatensis, nudum hominem esse non dubitavit asserere. Quod cum intellexissent Episcopi, qui tum Hierosolymis erant congregati, Asterii quidem nullam rationem habuerunt, quippe qui in ordinem sacerdotum adscriptus non esset. A Marcello verò utpote sacerdote, exegerunt, ut libri à se conscripti rationem redderet. Cumq; deprehendissent illum Pauli Samosatensis errore implicatum esse, jusserunt ut mutaret sententiam. Ille pudore suffusus, librum suum se combusturum promisit. Verum Concilio cum festinatione dimisso, eò quod Imperator Episcopos Constantinopolim evocavisset; cum Eusebiani Constantinopolim venissent, Marcelli causa iterum discussa est. Et cum ille improbum librum, sicut antea promiserat, comburere recusaret, Episcopi, qui aderant, ipsum quidem deposuerunt: Basilium vero ejus loco Ancyram miserunt. Porro hunc Marcelli librum Eusebius tribus voluminibus confutavit, pravam illius opinionem coarguens. Marcellus vero postmodum in Synodo Sardicensi episcopatum recuperavit, cum diceret librum suum non rectè intellectum fuisse, atque idcirco se in suspicionem venisse, quasi idem cum Paulo Samosateno sentiret. Verum hac de re dicemus suo loco.

A

B

C

D

Cap. XXXVII.

Quomodo post exilium Athanasii Arius, ab Imp. Constantinopolim evocatus, turbas excitavit adversus Alexandrum CP. Episcopum.

Dum hæc geruntur, tricesimus complebatur annus Imperii Constantini. Et Arius quidem unà cum sectatoribus erroris sui, Alexandriam reversus, totam denuò civitatē perturbavit, cum Alexandrinorum populus & Arii reditum cum sociis, & Episcopi sui Athanasii

Κεφ. λζ'.

Ὅπως ἄρειος μετὰ τὴν ἀθανασίου ἔξοδον ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταπεμφθεὶς, παρεχάλει ἐκίνησεν ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ κωνσταντινουπόλεως.

Τριακοστὸν δὲ ἔτος τῆς βασιλείας κωνσταντίνου τούτων γινομένων ἐπληροῦτο· καὶ ἄρειος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν καταλαβὼν τὴν ἀλεξάνδρειαν, ἀνέθις ὅλην ἐτάραττε· τὸ ἀλεξανδρέων λαὸν δυσφορεῖντος, ἐπί τε τῇ ἀρείου καθόδῳ καὶ τῷ ἀμφ' αὐτὸν, καὶ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν ἀθανάσιος εἰς ὀξοείαν ἀπέσαλτο·

σαλτο· ὡς δὴ ὁ βασιλεὺς ἐπυνθάνετο διεσκάφθαι τὴν ἀρείου γνώμην, μετάπεμπτον αὖθις εἰς τὴν κωνσταντίνου πόλιν ἧκεν αὐτὸν ἐκέλευσε, λόγον δώσοντα ὧν αὖθις ἀνακινεῖν ἐπεχείρει· ἐτύγχανε δὲ τότε τῆς ἐν κωνσταντίνου πόλει ἀρχιεπισκοπῆς ἀλέξανδρος ἐκκλησίας, μητροφάνην πάλαι διαδεξάμενος· τοῦτον τὸν ἄνδρα θεοφιλῆ ὄντα, ἡ πρὸς ἄρειον τοῦ λόγου μένη μάχη ἀνέδειξεν· ὡς γὰρ ἦκε τότε ἄρειος, καὶ ὁ λαὸς εἰς δύο πάλιν τμήματα ἐμερίζετο, ταραχή τε καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἐγένετο· τοῦ μὲν τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν μηδαμῶς σαλεύειν λεγόντων· τοῦ δὲ, εὔλογα λέγειν τὸν ἄρειον φιλονεικούντων, εἰς ἀγῶνα μέγιστον κατέστη ὁ ἀλέξανδρος· καὶ μάλιστα μὲν, ὅτι εὐσεβὴς ὁ νικομηδείας πολλὰ διαπειλούμενος, λέγων ὅσον οὐδέπω καθαιρήσειν αὐτὸν, εἰ μὴ εἰς κοινωνίαν δέξαιτο τὸν ἄρειον καὶ σὺν αὐτῷ· ἀλέξανδρος δὲ οὐ τοσοῦτον περὶ καθαιρέσεως ἔμελεν, ὅσον ἐδεδίει μὴ τῆς πατρῴας πίστεως σαλεύσῃ τὰ δόγματα· φύλακα γὰρ ἑαυτὸν τοῦ ὅρου τῆς συνόδου νομίζων, παντοίως ἐγίνετο, μὴ σαλευθῆναι σὺν τύποις αὐτῆς· ἐν τούτῳ τοίνυν τῇ ἀγωνίᾳ καθεσθείς, χαίρειν πολλὰ φράσας τῇ διαλεκτικῇ, προσέφευγε θεῷ· καὶ νηστείαις μὲν συνεχέσιν ἐσχόλαζε, καὶ τοῖς προσεύχεσθαι δὲ ἕνα τρόπον παρέλειπε. καὶ δὴ τοιοῦτο ἐνθύμιον εἶχε, καὶ λαθὼν ἐπετέλει τὰ δόξαντα· ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ᾗ ἐπώνυμον εἰρήνη, μόνον ἑαυτὸν καθακλείσας ποιήσας, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα ἐκτείνας, ἔυχε δακρύων· νύκτας τε πολλὰς ἐφεξῆς καὶ ἡμέρας τοῦτο ποιῶν διετέλει· ἠτεῖτο γὰρ παρὰ θεοῦ καὶ ἐλάμβανεν· ἡ δὲ αἴτησις ἦν τοιάυτη, εἰ μὲν ἀληθὴς ἡ ἀρείου δόξα, ἑαυτὸν τὴν ὡρισμένην ἡμέραν τῇ συζητήσει μὴ ὄψεσθαι· εἰ δὲ ἦν αὐτὸς ἔχει πίστιν, ἀληθὴς, ἄρειον τῆς ἀσεβείας δίκην διδόναι, τὸν πάντων αἴτιον τῶν κακῶν.

A exilium molestè ferret. Imperator verò cum perversam esse Arii mentem accepisset, cum rursus Constantinopolim evocavit, rationem redditurum turbarum ac seditionum, quas denuò concitare aggressus esset. Præsidebat tunc Constantinopolitanæ Ecclesiæ Alexander, qui jampridem Metrophani successerat. Hunc virum Deo acceptum fuisse, ex certamine, quod illi fuit cum Ario, perspicuè declaratum est. Nam cum Arius illuc venisset, & populus duas in partes divisus esset, totaq; civitas tumultuaretur; aliis Nicænam fidem nullatenus B comovendam esse dicentibus; aliis opinionem Arii rectam esse contendentibus, in maximas angustias redactus est Alexander: ac præcipuè eo quòd Eusebius Nicomediensis Episcopus graves ei minas intentaret, asserens propediem ipsi adempturum se esse sacerdotium, nisi Arium & socios in communionem reciperet. Verùm Alexander, non tam sollicitus erat de abdicatione sua, quàm de doctrina fidei, quam illi subvertere omni studio conabantur. Nam cum Nicænæ Synodi decretorum custodem se ac patronum esse duceret, totus in id incumbebat, ne res in illa Synodo judicatæ ullatenus labefactarentur. In tantis C igitur angustiis positus, omisso dialecticæ artis præsidio, ad Deum confugit. Ac continuis quidem jejuniis vacare cœpit, nec ullum orandi modum prætermisit. Tale vero consilium animo concepit, & quod constituerat, clanculò perfecit. In Ecclesia, quæ cognominatur Irene, se solum inclusit & ingressus ad altare, sub sacra mensa pronum se humi prostravit, Deo cum lachrymis supplicans. Atque hoc multis diebus ac noctibus continuatis gessit. Porro petiit à Deo, & quod petierat accepit. Petitio autem erat hujusmodi: ut si quidem recta esset Arii D sententia, ipse diem disceptationi præstitutum nequaquam videret. Sin vera esset fides, quam ipse profiteretur, ut Arius impietatis pœnas lueret, quippe qui omnium malorum auctor esset.

Κεφ. λή'.

Περὶ τοῦ θανάτου ἀρείου.

Τοιαῦτα μὲν ἐν ἀλέξανδρος ηὔχετο· ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπόπειραν ἀρείου ποιήσασθαι βουληθεὶς, ἐπὶ τὰ βασίλεια αὐτὸν μεταπέμπει, ἠρώτα τε εἰ τοῖς ὅροις συνοίσει τὴν ἐν νικαίᾳ συνοδον· ὁ δὲ ἑτοίμως μηδὲν μελλήσας, ἐπὶ

Caput XXXVIII.

De morte Arii.

Et hæc quidem precabatur Alexander. Imp. verò cum Arii periculum facere vellet, eum in palatium accitum interrogavit, num decretis Nicænæ fidei consentiret. Ille nihil cunctatus, alacri animo coram Imperatore subscripsit ea,

quæ de fide in Concilio ſtatuta fuerant, A callidè ludificatus. Cumq; Imp. admiratione captus, jurejurando inſuper eum adigeret, ille per fraudem ac ſimulationem iſtud etiam præſtitit. Porrò fraus ac ſimulatio, qua uſus eſt in ſubſcribendo, ſicut ipſe accepi, hujusmodi fuit. Opinionem ſuam Arius in charta conſcriptam gerens, ſub ala occultabat. Juravit ergo, ſe ex animo ita ſentire uti ſcripſerat. Atq; hoc quidem ita geſtum fuiſſe, famâ tantum & auditione accepi. Quod verò ſubſcriptioni etiam jusjurandum adjecerit, id ex Imperatoris epiſtolis didici. Tum verò Imperator fidem habens B Ario, mandat Alexandro Conſtantinopolitano Epiſcopo, ut illum in communionem reciperet. Erat tum dies Sabbati. Poſtridie vero ſperabat Arius ſe in Eccleſia cum reliquis fidelibus conventurum. Sed perditis Arii conatibus divina ultio jam inſtabat. Egreſſus enim ex imperiali palatio, Euſebianis ſatellitum inſtar eum ſtipantibus, per mediam civitatem magnificè incedebat, omnium oculos in ſe convertens. Cumque veniſſet juxta forum, quod dicitur Conſtantini, quo in loco ſtatua porphyretica poſita eſt, terror quidam ex conſcientia ſceleC rum ei ſubortus eſt; & cum terrore ſimul alvus relaxata. Percontatusque num in proximo eſſent latrinæ, cum poſt Conſtantini forum eſſe didiciſſet, illuc perrexit. Mox animo deficere cœpit, & unà cum excrementis anus ipſi delabitur; & id, quod medici vocant ἀπόφθισμα, protinus, per anum decidit. Subſecuta eſt ſanguinis copia; ac poſtremo tenuia inteſtina ſimul cum ſplene ac jecore effuſa ſunt. Et ille quidem continuò animam exhalavit. Latrinæ autem illæ Conſtantinopoli poſt forum Conſtantini, ſicut antea dixi, & poſt macellum, quod eſt in porticu, etiamnum monſtrantur: & cunctis prætereuntib⁹ digitum ad eas intendentibus, genus mortis Arii perpetuò memorabile poſteris reddunt. Cum hæc D ita accidiſſent, ingens terror ac mœſtitia animos eorum, qui cum Euſebio Nicomedienſi erant, occupavit: famaq; hujus rei, non per totam modo civitatem, ſed per univerſum, ut ita dicam orbem terrarum diſperſa eſt. Imperator vero Chriſtianæ religioni eò magis adhæſit, cum Nicænæ fidei veritatem Dei ipſius teſtimonio confirmatam eſſe intelligeret. Delectabatur itaque non mediocriter, tum ob earum rerum eventum, tum ob tres filios, quos Cæſares nuncupaverat.

ἀπὸ ὑπέγραφε τὰ περὶ τῆς πίστεως δεινὰ σοφισάμενος. ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας, καὶ ὅρκον ἐπέφερεν. ὁ δὲ καὶ τοῦτο σοφιζόμενος ἐποίει· τινὰ δὲ τρόπον ἐτεχνάζετο γράφων, ὡς ἤκουσα, ἔστι ταῦτα· καταγράψας, φησὶν, ὁ Ἄρειος ἐν χάρτῃ ὑπεῖχε δόξαν, ὑπὸ μάλης ἔφερεν· ὤμνυ τε ἀληθῶς οὕτω φρονεῖν, ὡς καὶ γεγραφηκὼς εἴη· τοῦτο μὲν δὴ οὕτω γεγονέναι, ἀκοῇ γε μόνῃ γράψας ἔχω· ὅτι μέντοι καὶ ὅρκον ἐπέθηκε τοῖς γεγραφεῖσιν, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ βασιλέως αἰνελεξάμην· πιστεύσας δὲ ὁ βασιλεὺς, δεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου κωνσταντίνου πόλεως Ἀλεξάνδρου εἰς κοινωνίαν ἐκέλευσεν. Σαββάτου δὲ τότε ἡμέρα, καὶ τῇ ἑξῆς προσδόκα συνάγειν δίκη ἐπηκολούθησε τοῖς ἀρείοις τολμήμασιν· ὡς γὰρ ἐξῆλθε τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ἐθορυφορεῖτο μὲν ὑπὸ τῷ περὶ εὐσέβιον διὰ μέσης τότε τῆς πόλεως, περιόπτός τε ἦν· καὶ ἐπεὶ ἐγένετο πλησίον τῆς ἐπιλεγομένης ἀγορᾶς κωνσταντίνου, ἔνθα ὁ ποδαπὸς ἄδρυ) κίων, φόβῳ ἔκ τινῳ σωματικῷ κατεῖχε τὸν ἄρειον. σύν τε τῷ φόβῳ, τῆς γαστρὸς σκινεῖτο χαύνωσις· ἐρόμενός τε εἰ ἀφεδρεών που πλησίον, μαθών τε εἶναι ὄπισθεν τῆς ἀγορᾶς κωνσταντίνου, σκεῖσε ἐβάδιζεν· λαμβάνει δὲ λιποθυμία τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἅμα τοῖς διαχωρήμασιν ἡ ἔδρα τότε παραυτίκα σκιπᾶται, καὶ αἵματος πλῆθος ἐπηκολούθησε, καὶ τὰ λεπτὰ τῶν σπλάγχνων· σωτέρεχε δὲ αἷμα ἀπὸ ἀσθενεί τε καὶ ἤπατι· αὐτίκα οὕτω ἐτεθνήκει· ὁ δὲ ἀφεδρεὼν ἄχει νῦν ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει δείκνυ), ὡς ἔφην, ὄπισθεν τῆς ἀγορᾶς κωνσταντίνου καὶ τοῦ ἐν τῇ σοᾷ μακέλλῳ πάντων τε τῶν παρόντων ἐγειρόντων δάκτυλον κατ' ἀπόν, ἀειμνημόνευτον τοῦ θανάτου τὸν τρόπον ἀπεργαζόμενος· τότε γνωμένου, φόβος καὶ ἀγωνία κατεῖχε δὴ περὶ τὸν νικομηδέα εὐσέβιον. διέτρεχέ τε ἡ φήμη δι' ὅλης τῆς πόλεως, ὡς δὲ εἰπεῖν, καὶ τῆς συμπάσης οἰκουμένης· ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ χριστιανισμῷ μᾶλλον προσετίθετο, καὶ ἀληθῶς ἐκ θεοῦ μεμαρτυρῆσθαι τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ἔφησεν· εὐφραίνετό τε ἐπὶ τοῖς γεγονόσι, καὶ ἐπὶ τρισὶν υἱοῖς οὓς καίσαρας ἀνηγορεύκει

ἕκαστον κῆ δεκάδα ἐνιαυτῶν τῆς βασιλείας αὐτοῦ. τὸν μὲν πρῶτον, ὁμώνυμον ἑαυτοῦ κωνσταντῖνον, τῆ ἑσπερίων μερῶν ἄρχειν καταστήσας ἐν τῆ πρώτη δεκάδι τῆς βασιλείας αὐτοῦ. τῆ δὲ πρὸς τῆ ἑῴα μερῶν, τὸν τῷ πάππῳ ἐπώνυμον κωνστάντιον ἐν τῆ εἰκοσαετηρίδι καλέσησε καίσαρα· τὸν δὲ νεώτερον κώνσταν, ἐν τῆ τριακονταετηρίδι τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ἐχειροτόνησεν.

A Singulos singulis imperii sui decennalibus promovens. Et maximum quidem natu, cognominem sibi Constantinum, Occidentalium partium imperio præfecit, primo principatus sui decennio. Alterum verò Constantium, avi sui nomine appellatum, Orientis partibus præposuit, anno Imperii sui vicesimo. Natu minimum Constantem, tricennalibus suis Cæsarem renuntiavit.

Κεφ. λθ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ἀῤῥωστίᾳ περιπεσὼν, τέλῃ τοῦ βίου ἐχρήσατο.

Caput XXXIX.

Quomodo Imp. in morbum delapsus, finem vivendi fecit.

B

Ἐνιαυτῷ δὲ μεταταῦτα τῷ δεκάτῳ καὶ ἑξηκοστῷ ἐπὶ τοῖς ἑξήκοντα ἐνιαυτῶν ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος, ἀῤῥωστίᾳ περιπίπτει. καὶ ἐν τῷ κωνσταντίνου πόλεως ἐκπλεῖ ἐπὶ τὴν ἑλενόπολιν, ὡς φυσικοῖς θερμοῖς χρησόμενος τοῖς ἐκεῖ γειτνιάζουσιν· ἐπεὶ δὲ βαθυτέρου νοσήματος ἤρξατο, τὰ μὲν λουτρὰ ὑπερέθετο. ἀπαίρει δὲ ἐκ τῆς ἑλενοπόλεως εἰς τὴν νικομήδειαν· κἀκεῖ ἐν προαστείῳ διαίτων, τὸ χρεὼν νικᾷ· μεταλαμβάνει βαπτίσματος· εὐθυμούμενος δὲ ἐπὶ τούτῳ χῤῥόμενος, διαθήκας ποιεῖται, ἐν αἷς δὴ μὲν τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας ἀνέδειξε, καὶ κατὰ ζῶν αὐτοῖς δὴ κλήρους διένειμε· πολλὰ δὲ τῇ ῥωμαίων πόλει καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἐπωνύμῳ πρεσβεῖα καταλιπών, τὰς διαθήκας ἐκείνῳ παραδίδωσι τῷ πρεσβυτέρῳ, δι' ὃν ὀλίγον ἄρειος ἀνακέκληται, ὃν καὶ μικρὸν ἔμπροσθεν πεποιήμεθα μνήμην· ἐντειλάμενος μηδενὶ ἑτέρῳ, ἢ τῷ ὑπ' αὐτῷ τοῦ ἀναζόλης ἄρχοντι κωνσταντίῳ, εἰς τὰς χεῖρας βαλεῖν. μετὰ δὲ τὸ θέσθαι τὰς διαθήκας, ὀλίγας ἡμέρας ἐπιβιὼς, τὸν βίον ἀπέλιπε· τῷ μέντοι ὑφ' αὐτὸν τῆ τελευτῆ παρῆν οὐδείς. πέμπεται δὲ εὐθὺς πρὸς τὴν ἑῴαν, ὁ κωνσταντίῳ μηνύσων τὴν τελευτήν.

C

D

Vehementer exhilaratus, testamentum condit, in quo tres quidem liberos Imperii heredes instituit, suam cuique partem, prout vivus fecerat, assignans. Romæ vero & urbi, quam suo nomine Constantinopolim nuncuparat, multa relinquens privilegia, testamentum commendat presbytero illi, cujus antea fecimus mentionem, per quem Arius ab exilio fuerat revocatus. Mandatque ne cuiquam alteri quàm filio suo Constantio, quem Orienti præfecerat, illud in manus traderet. Ad hunc modum condito testamento, cum aliquot dies supervixisset, ex hac luce migravit. Porro morti ejus nullus ex filiis interfuit. Mittitur itaque protinus in Orientem, qui Constantio patris obitum nuntiaret.

Κεφ. μ'.

Περὶ τῆς κηδείας τοῦ βασιλέως κωνσταντίνου.

Caput XL.

De sepultura Imperatoris Constantini.

Τὸ δὲ σῶμα τοῦ βασιλέως οἱ ὑπηδέοντες χρυσῇ ἐνθέμενοι λάρνακι, ἐπὶ τὴν κωνσταντίνου πόλιν διεκόμισαν· ἀπέθεντό τε ἐν τοῖς βασιλείοις ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ διὰ τιμῆς ἦγον καὶ δορυφορίας πολλῆς ὡς ἔτι ζῶντος ἐγίνετο· καὶ τοῦτο ἐποίουν ἕως τις τῶν ὑφ' αὐτὸν ἀφίκοιτο· μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τοῖς ἀνατολικῶν μερῶν ἐπισκόποις κωνσταντίου, κηδείας τοῦ βασιλικῆς

Corpus vero Imperatoris, aureo conditum loculo, necessarii Constantinopolim deportarunt, & in sublimi suggestu collocaverunt in palatio; maximo honore & frequenti satellitio illum quasi adhuc superstitem observantes, quoad usque ex filiis ejus quispiam advenisset. Postea verò cum Constantius ex Orientis partibus advolasset, re-

giâ honoratus eſt ſepultura, depoſitusque in Eccleſia Apoſtolorum, quam ipſe eo conſilio ædificaverat, ut Imperatores & Pontifices ab Apoſtolorum reliquiis haud procul abeſſent. Vixit autem Imperator Conſtantinus annos quinque & ſexaginta: ex quibus unum & triginta imperavit. Mortuus eſt Feliciano & Titiano Conſulibus, die undecimo Calendas Junii: qui quidem ſecundus erat annus olympiadis ducenteſimæ ſeptuageſimæ octavæ. Cæterum hic liber ſpatium unius & triginta annorum complectitur.

Α ἠξιώθη, ἀποτεθεὶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων· ὧν δι' αὐτὸ τοῦτο πεποιήκει, ὅπως ἂν ὁ βασιλεὺς τε καὶ ἱερεῖς τῶν ἀποστολικῶν λειψάνων μὴ ἀπολιμπάνοιντο. ἔζησε δὲ ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος ἔτη ἑξήκοντα πέντε· ἐβασίλευσε δὲ ἔτη τριάκοντα ἓν· ἐτελεύτησε δὲ ἐν ὑπατίᾳ φιλικιανοῦ καὶ ταλιανοῦ, τῇ δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι τοῦ μαΐου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν δεύτερον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς ὀγδόης ὀλυμπιάδος. περιέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ἑνὸς πρὸς τοῖς τριάκοντα.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας κεφάλαια.

α'. Προοίμιον, δι' ἣν αἰτίαν τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον ἄνωθεν ἐλέχθη.
β'. Ὡς οἱ περὶ εὐσέβιον τὸν νικομηδείας ἐπίσκοπον, αὖθις τὸ ἀρείου ἀσεβάσαντες εἰσαγαγεῖν δόγμα, ταραχὰς ταῖς ἐκκλησίαις ἐκίνησαν.
γ'. Ὅπως ἀθανάσιος κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου γράμμασι θαρρήσας, τὴν ἀλεξάνδρειαν κατέλαβεν.
δ'. Ὡς τελευτήσαντος εὐσεβίου τοῦ παμφίλου, ἀκάκιος τὴν ἐπισκοπὴν καισαρείας διεδέξατο.
ε'. Περὶ τῆς κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου τελευτῆς.
ς'. Ὡς ἀλέξανδρος ὁ κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπος τελευτῶν, ὑπὸ ψήφου πεποίηκε παῦλον, καὶ μακεδόνιον.
ζ'. Ὡς ὁ βασιλεὺς κωνστάντιος παῦλον τὸν θεσσαλονίκης ἐπίσκοπον ἐκβάλλει εὐσεβίῳ δὲ, ἐκ τῆς νικομηδείας μεταπεμφθέντι, τὴν ἐπισκοπὴν κωνσταντίνου πόλεως ἐνεχείρισεν.
η'. Ὡς εὐσέβιος ἑτέραν σύνοδον ποιησάμενος ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς συρίας, ἑτέρᾳ ἐκθέσει πίστεως ὑπαγορευθῆναι ἐποίησε.
θ'. Περὶ εὐσεβίου τοῦ ἐμισηνοῦ.
ι'. Ὡς οἱ ἐν ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, διὰ τὸ παραιτήσασθαι τὴν ἀλεξάνδρειαν εὐσέβιον τὸν ἐμισηνὸν, γρηγόριον χειροτονήσαντες, τὴν τῆς ὀρθῆς πίστεως φρόσιν ἐπεποίησαν.
ια'. Ὡς γρηγορίου μὴ χειρὸς στρατιωτικῆς εἰς ἀλεξάνδρειαν καθελθόντος, ἀθανάσιος ἔφυγε.
ιβ'. Ὡς εὐσεβίου τελευτήσαντος, ὁ ἐν κωνσταντίνου πόλει λαὸς παῦλον αὖθις ἐνεθρόνισε· καὶ ὡς οἱ ἀρειανοὶ μακεδόνιον προεβάλλοντο.
ιγ'. Περὶ τῆς ἑρμογένους τοῦ στρατηλάτου ἀναιρέσεως· καὶ ὅπως πάλιν διατοῦ ἐξεώθη παῦλος τῆς ἐκκλησίας.
ιδ'. Ὅτι οἱ ἀρειανοὶ γρηγόριον τὸν ἀλεξανδρείας μεθαρμοσάντες, γεωργίου ἀπέστειλαν.
ιε'. Ὡς ἀθανάσιος καὶ παῦλος εἰς τὴν ῥώμην παραγενόμενοι, καὶ γράμμασιν ὀχυρωθέντες τοῦ ἐπισκόπου ἰουλίου, κατέλαβον αὖθις τοὺς ἰδίους θρόνους.
ις'. Ὡς ὁ βασιλεὺς παρεσκεύασε διὰ φιλίππου τοῦ ἐπάρχου, ἐξωθῆναι τὸν παῦλον, καὶ εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι, μακεδόνιον δὲ ἐνθρονισθῆναι.

ιζ'. Ως ἀθανάσιος φοβηθεὶς τὰς τοῦ βασιλέως ἀπειλὰς, ἔφη τὴν ῥώμην ἀνέδραμεν.
ιη'. Ως ὁ τῶν ἑσπερίων βασιλεὺς ἐζήτησε μὲν διὰ δ' ἀδελφὸς πεμφθῆναι σὺν λόγον δώσοντας περὶ ἀθανασίου καὶ παύλου, ὅτι ἕτεραν οἱ πεμφθέντες ὑπηγόρευσαν ἔκθεσιν πίστεως.
ιθ'. Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως.
κ'. Περὶ τῆς ἐν σαρδικῇ συνόδου.
κά. Ἀπολογία ὑπὲρ εὐσεβίου τοῦ παμφίλου.
κβ'. Ως τ' ἐν σαρδικῇ συνόδου ἀποδόσης τὸν θρόνον ἀθανασίῳ καὶ παύλῳ καὶ τοῦ βασιλέως τ' ἐώσας μὴ δεχομένου, πόλεμον ὅλων ἑσπερίων ἠπείλησε βασιλεύς.
κγ'. Ως φοβηθεὶς ὁ κωνσάντιος τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἀδελφοῦ, δι' ἐπιστολῶν ἐκάλεσε τὸν ἀθανάσιον, καὶ εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν ἔπεμψε.
κδ'. Ως ἀθανάσιος ἐπὶ τὴν ἀλεξάνδρειαν διὰ τῶν ἱεροσολύμων παρῆν, ὑπὸ μαξίμου εἰς κοινωνίαν ἀνεδέχθη, καὶ σύνοδον ἐπισκόπων, τὰ ἐν νικαίᾳ κυροῦσαν συνήγαγεν.
κε'. Περὶ τῶν τυράννων, μαγνεντίου καὶ βετρανίωνος.
κς'. Ως δ' βασιλέως τῶν ἑσπερίων τελευτήσαντος, αὖθις τῶν ἰδίων ἐξεβλήθησαν τόπων παῦλος καὶ ἀθανάσιος· καὶ ὡς παῦλος μὲν εἰς ἐξορίαν ἀγόμενος, ἀνῃρέθη· ἀθανάσιος δ' ἀπέδρα.
κζ'. Ως μακεδόνιος τὸν θρόνον ἐπιλαβόμενος, πολλὰ κακὰ σὺν μὴ φρονοῦντας τὰ αὐτὸ πεποίηκε.
κη'. Περὶ τῶν γεγονότων ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ γεωργίου τοῦ ἀρειανοῦ, ἐκ τῆς ἀθανασίου διηγήσεως.
κθ'. Περὶ φωτεινοῦ τοῦ αἱρεσιάρχου.
λ'. Περὶ τῶν ἐν τῷ σιρμίῳ ἐκτεθεισῶν πίστεων, παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως κωνσαντίου.
λά. Περὶ ὁσίου τοῦ κορδούβης.
λβ'. Περὶ τῆς ἥττης μαγνεντίου τοῦ τυράννου.
λγ'. Περὶ τῶν ἐν διοκαισαρείᾳ τῆς παλαιστίνης ἰουδαίων.
λδ'. Περὶ γάλλου τοῦ καίσαρος.
λε'. Περὶ ἀετίου τοῦ σύρου, τοῦ διδασκάλου εὐνομίου.
λς'. Περὶ τῆς ἐν μεδιολάνῳ συνόδου.
λζ'. Περὶ τῆς ἐν ἀριμήνῳ συνόδου, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖσε ἐκτεθείσης πίστεως.
λη'. Περὶ τῆς μακεδονίου ὁμότητος, καὶ περὶ τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων ταραχῶν.
λθ'. Περὶ τῆς ἐν σελευκείᾳ τῆς ἰσαυρίας συνόδου.
μ'. Οτι ἐν τῇ κ' σελεύκειαν συνόδῳ, ἀκακίου ὁ καισαρείας, ἄλλην ὑπηγόρευσεν ἔκθεσιν πίστεως.
μά. Ως τοῦ βασιλέως ἐπανελθόντος ἐκ τῶν ἑσπερίων μερῶν, ὁ περὶ ἀκάκιον ἐν τῇ κωνσαντίου πόλει συναχθέντες τὴν ἐν ἀριμήνῳ πίστιν ἐκύρωσαν, προσθέντες αὐτῇ καὶ ἄλλα τινά.
μβ'. Ως καθαιρεθέντος μακεδονίου, εὐδόξιος τὴν ἐπισκοπὴν κωνσαντίου πόλεως κατέσχεν.
μγ'. Περὶ εὐσταθίου, τοῦ σεβασίας ἐπισκόπου.
μδ'. Περὶ μελετίου τοῦ ἀντιοχείας ἐπισκόπου.
με'. Περὶ τῆς μακεδονίου αἱρέσεως.
μς'. Περὶ τῶν ἀπολιναρίων, καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν.
μζ'. Περὶ τῆς κωνσαντίου τοῦ βασιλέως τελευτῆς.

IN SECUNDO LIBRO ECCLESIASTICÆ *Historiæ Socratis hæc continentur.*

CAP. I. Procœmium, in quo rationem reddit, cur primi ac secundi libri novam editionem fecerit.

II. Quomodo Eusebius Nicomediensis cum suis, Arii dogma iterum inducere conatus, ecclesias perturbarit.

III. Quomodo Athanasius Constantini junioris literis fretus, Alexandriam rediit.

IV. Quod Eusebio Pamphili mortuo, Acacius episcopatum Cæsareæ susceperit.

V. De morte Constantini Junioris.

VI. Quomodo Alexander Constantinop. Episcopus Paulum & Macedonium proposuit ordinandos.

VII. Qualiter Constantius Imp. Paulum Episcopatu ejecerit, & Eusebio ab urbe Nicomedia evocato, Episcopatum CP. tradiderit.

VIII. Quomodo Eusebius collectâ iterum Antiochiæ Synodo, alteram fidei formulam promulgavit.

IX. De Eusebio Emiseno.

X. Quomodo Episcopi Antiochiæ congregati, cum Eusebius Emisenus Episcopatum Antiochiæ recusasset, Gregorium ordinarint, & Nicænæ fidei verba immutaverint.

XI. Quomodo cum Gregorius militari manu stipatus, Alexandriam venisset, Athanasius fugerit.

XII. Quomodo post mortem Eusebii populus CP. Paulum in sedem suam restituerit, & Ariani Macedonium delegerint.

XIII. De Hermogenis magistri militum nece, & quomodo Paulus ob eam causam iterùm pulsus sit Ecclesia.

XIV. Quomodo Ariani amoto Gregorio, Georgium ejus loco substituerunt.

XV. Quomodo Athanasius & Paulus Romam profecti, iterùm proprias sedes recuperarunt, Julii Rom. Episcopi literis muniti.

XVI. Quomodo Imperator per Philippum Præfectum Prætorio, Paulum quidem ejici & in exilium mitti jussit, Macedonium verò in sede Episcopali constituit.

XVII. Quomodo Athanasius Imperatoris minas veritus Romam perrexit.

XVIII. Quomodo Occidentalium partium Imperator petiit à fratre, ut mitterentur, qui de Athanasii Paulique depositione rationem redderent, & quomodo missi ab Oriente aliam fidei formulam ediderunt.

XIX. De prolixa fidei expositione.

XX. De Concilio Serdicensi.

XXI. Eusebii Pamphili defensio.

XXII. Quomodo cum Imperator Orientis Paulum & Athanasium à Serdicensi Synodo restitutos, nollet admittere, Occidentis Imperator ei bellum minatus est.

XXIII. Quomodo Constantius fratris minas veritus, Athanasium suis literis evocavit, & Alexandriam misit.

XXIV. Quomodo Athanasius Alexandriam rediens, cum per Hierosolymam transiret, à Maximo in communionem susceptus est, & Synodum Episcoporum collegit, in qua confirmata est fides Nicæna.

XXV. De Magnentio & Vetrannione tyrannis.

XXVI. Qualiter mortuo Occidentis partium Imperatore, Paulus & Athanasius iterum suis sedibus pulsi: & Paulus quidem cum in exilium abduceretur occisus est, Athanasius verò se fugâ proripuit.

XXVII. Quomodo Macedonius cum sedem CP. occupavisset, eos, qui ab ipso dissentiebant, plurimis malis affecit.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

XXVIII. De malis Alexandriæ perpetratis à Georgio Ariano, ex narratione ipsius Athanasii.
XXIX. De Photino hæresiarcha.
XXX. De fidei formulis Sirmii expositis coram Imperatore Constantio.
XXXI. De Hosio Cordubensi Episcopo.
XXXII. De Magnentii tyranni exitio.
XXXIII. De Judæis Diocæsaream Palæstinæ incolentibus.
XXXIV. De Gallo Cæsare.
XXXV. De Aëtio Syro Eunomii magistro.
XXXVI. De Synodo Mediolanensi.
XXXVII. De Ariminensi Synodo, & de fidei formula illic promulgata.
XXXVIII. De Macedonii sævitia, & tumultibus ab eo concitatis.
XXXIX. De Concilio apud Seleuciam Isauriæ urbem coacto.
XL. Qualiter Acacius Cæsareæ Episcopus in Seleucienſi Synodo aliam fidei expositionem scripserit.
XLI. Quomodo Acaciani, Imperatore ab Occidentis partibus reverso, CP. congregati, Ariminensem fidem nonnullis ei additis, confirmarunt.
XLII. Qualiter deposito Macedonio, Eudoxius Episcopatum CP. obtinuit.
XLIII. De Eustathio Episcopo Sebastiæ.
XLIV. De Meletio Antiochiæ Episcopo.
XLV. De Hæresi Macedonii.
XLVI. De Apolinaristis deque eorum hæresi.
XLVII. De morte Imperatoris Constantii.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Β'.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER II.

Κεφ. α'.

Προοίμιον, δι' ὃ αἰτίαν τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον ἀνωθεν ἐλίχθη.

ΡΟΥΦΙΝΟΣ ὁ τῇ ῥωμαίων γλώττῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συντάξας, ἐν τῷ χρόνους ἐπλανήθη· τὰ γὰρ κατὰ Ἀθανάσιον νομίζει μὴ τὴν τελευτὴν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου γεγραφῆσθαι· ἀγνοεῖ δὲ καὶ τὴν ἐν Γαλλίαις γενομένην αὐτοῦ ἔξοδον, καὶ ἕτερα πλείονα· ἡμεῖς οὖν τοῦτον ῥᾳδίως ἀκολουθήσαντες, τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον τῆς ἱστορίας βιβλίον, ἢ ἐκεῖνος ἐδόκει συνεγράψαμεν· ὅπερ ἐστὶ τεύχεσιν ἔχει τοῦ ἑβδόμου βιβλίου, τὰ μὲν ἐκ τοῦ Ῥουφίνου λαβόντες· τὰ δὲ ἐκ διαφόρων συναγαγόντες· τινὰ δὲ καὶ αὐτοὶ ἔτι ζώντων ἀκούσαντες, ἐπληρώσαμεν· ὕστερον μέντοι

Caput Primum.

Proœmium, in quo rationem reddit, cur primi ac secundi libri novam editionem fecerit.

RUFINUS, is, qui Latino sermone ecclesiasticam scripsit historiam, in temporum notatione longè à vero aberravit. Etenim ea, quæ adversus Athanasium gesta sunt, post Constantini obitum accidisse censet. Relegationem quoq; ejus in Gallias, & alia plurima prætermittit. Ac priùs quidem nos Rufinum auctorem secuti, primum ac secundum historiæ nostræ librum juxta fidem illius conscripsimus. A tertio vero libro usque ad septimum, partim ex ejusdem Rufini, partim ex aliorum libris quædam colligentes; nonnulla etiam ex iis, qui adhuc supersunt audita referentes, opus nostrum complevimus. Postea

vero cum Athanasii libros nacti esse- A
mus, in quibus ille suas calamitates de-
plorat, & qua ratione per calumniam ac
fraudem Eusebianorum in exilium mis-
sus fuerit exponit; satius esse duximus,
ei, qui mala ipsa perpessus esset, & iis,
qui rebus gestis interfuissent, fidem ha-
bere, quàm illis, qui res conjecturâ tan-
tum assecuti, & ob eam causam in erro-
rem prolapsi essent. Ad hæc varias ex-
cellentium tunc temporis virorum epi-
stolas nacti, veritatem, quoad ejus fieri
potuit, indagavimus. Quam ob causam
necesse nobis fuit, primum ac secundum
hujus operis librum ex integro dictare;
B
retentis nihilominus iis, in quibus Ru-
finus à veritate minimè aberravit. Illud
præterea sciendum est, nos in priore e-
ditione, nec libellum depositionis Arii,
nec Imperatoris epistolas; sed nudam
rerum gestarum narrationem posuisse;
ne ex verborum prolixitate lectoribus
tædium nasceretur. Sed quoniam tuâ
causâ illud quoque præstandum erat, ô
vir ac sacerdos Dei Theodore, ut neque
ea, quæ imperatores in suis epistolis scri-
pserunt ignorares, neque ea, quæ Epi-
scopi in diversis Conciliis fidem paula-
tim immutantes promulgaverunt: id-
circo quæcunque necessaria esse censui-
mus, in hanc posteriorem editionem
transtulimus. Et cum in primo libro
C
istud à nobis jam præstitum sit, idem
quoque in secundo, quem præ manibus
habemus, præstare conabimur. Sed
jam tempus est, ut ad historiæ ordinem
revertamur.

συντυχόντες ἀθανασίᾳ συντάγμασιν, ἐν οἷς τὰ κατ' ἑαυτὸν ὀδύρε᾽ πάθη, καὶ ὅπως διὰ τὴν διαβολὴν τῶν περὶ εὐσέβιον ἐξωρίσθη, ἔγνωμεν δεῖν πιστεύειν μᾶλλον τῷ πεπονθότι, καὶ τοῖς γινομένων τῶν πραγμάτων παρεῦσιν, ἢ τοῖς κατασχασαμένοις αὐτῶν, καὶ διατῦτο πλανηθεῖσιν· ἔτι μὴν καὶ ὑπὸ τολλῶν τῶν τότε διαφόρων ὑπετυχηκότες, ὡς οἷόν τε τὴν ἀλήθειαν ἀνιχνεύσαμεν· διὸ ἠναγκάσθημεν τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον ἄνωθεν ὑπαγορεύσαι, συγχεώμενοι καὶ ἐν οἷς ὁ ῥαφῖνος οὐκ ἐκπέπτωκε τῆς ἀληθείας· ἐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῦτο ἰσέον, ὅτι ἐ παρεθήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ὑπαγορεύσει τὸ καθαιρετικὸν λόγε, ὅτε μὴν τὰς βασιλέως ὑπολὰς· ἀλλὰ τὰ γυμνὰ μόνον πράγματα, ὑπὲρ τῦ μὴ πολυσίχε γινομένης τῆς ἱστορείας, ὀκνηρὸς ᾖ ἀναγινώσκοντας ἀπεργάσασθαι. ἐπειδὲ πρὸς σὴν χάριν ὦ ἱερὲ τῦ θεῦ ἄνθρωπε θεόδωρε, καὶ τῦτο ἐθέλησε ποιῆσαι, ὥστε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ὅσα ταῖς λέξεσιν οἱ βασιλεῖς ἐπέστειλαν, ἢ κῦ διαφόρες συνόδες οἱ ὑπίσκοποι τὴν πίστιν καταβραχὺ μεταποιῦντες ἐξέδωκαν. διαλῦτο ὅσα ἀναγκαῖα ἡγησάμεθα, ἐν τῇδε τῇ μεταλλῦτα ὑπαγορεύσει μετατεθείκαμεν· καὶ τῦτο ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ποιήσαντες, καὶ ἐν τῷ νῦν χείρας, λέγω ἐν τῷ δευτέρῳ, ποιῆσαι πειράζομεν· ἀρκτέον ἐν ἤδη τῆς ἱστορείας.

Cap. II.

Quomodo Eusebius Nicomediensis cum suis, Arii dogma iterum inducere conatus, ecclesias perturbarit.

MOrtuo Imp. Constantino, Euse-
bius Nicomediensis & Theognis
Nicænus, opportunum se tempus nactos
esse arbitrati, omni studio in id incubue-
runt, ut consubstantialis fidem exturba-
rent, ejusq; loco opinionem Arii intro-
ducerent. Id vero nunquam se conse-
cuturos esse intelligebant, si Athanasius
Alexandriâ reverteretur. Porro ad hæc
agenda usi sunt ministerio presbyteri il-
lius, per quem paulo ante Arius fuerat
ab exilio revocat⁹. Sed quemadmodum
ea res confecta sit, dicendum arbitror.
Presbyter ille, quem diximus, testamen-
tum & mandata, quæ Constantinus mo-

Κεφ. β'.

Ὡς εἰ πρὸς εὐσέβιον τὸν νικομηδείας ἐπίσκοπον, αὖθις τὸ ἀρειανὸν φρονήσαντες εἰσαγαγεῖν δόγμα, ταραχὰς ταῖς ἐκκλησίαις ἐκίνησαν.

ΤΟῦ βασιλέως κωνσταντίνε τελευτήσαντος, οἱ περὶ εὐσέβιον τὸν νικομηδείας καὶ θέογνιν νικαίας ἐπίσκοπον, καιρὸν δεδέχθαι εὐκαίρε νομίσαντες, ἀγῶνα ἔθεντο τὴν τῦ ὁμοσίε πίστιν ἀνελεῖν, ἀντεισάγειν δὲ τὴν ἀρειανίζεσαν· πεισθέντες δὲ τάτε οὐκ ἂν δύναντο, εἰ μὴ ὑπονοήσῃ ἀθανάσιος ταῦτα δὲ κατεσκευάζον, ὑπερχωρήσαντος τῷ πρεσβυτέρῳ, ὃς τῆς ἀρείε ἀνακλήσεως αἴτιος μικρὸν ἔμπροσθεν ἐγεγόνει· ὡς δὲ τῦτο ἐπράχθη, λεκτέον. τὴν διαθήκην ὁ πρεσβύτερος καὶ τὰ ἐνταλθέντα πρὸς τῦ κατοιχομένε βασιλέως πρεσφέρε-

κωνσαν.

Κωνσταντίῳ τῷ ἑ βασιλέως ὑιῷ· ὁ ὢν, τοῦθ' ἑ-
ρηκὼς γεγραμμένον ὅπερ ἐβούλετο· τὴν μὲν ἑῴας
βασιλείαν αὐτὸν ἐπέτρεπεν ἡ διαθήκη. διὰ τι-
μῆς ἦγε τὸν πρεσβύτερον, παῤῥησίας τε με-
τεδίδου πολλῆς, εἰς τε τὰ βασίλεια θαῤῥοῦντα
εἰσιέναι ἐκέλευεν· ἡ τοίνυν δοθεῖσα παῤῥησία,
γνώριμον αὐτὸν ταχέως καλέσησε τῇ τε ἑ
βασιλέως γαμετῇ, καὶ τοῖς εὐνούχοις αὐτῆς· ἓν
ὢν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ πρωτότυπος τῶν κοιτώ-
νων ἑ βασιλέως εὐνοῦχος, ᾧ ὄνομα ἦν εὐσέ-
βιος· τοῦτον ὁ πρεσβύτερος σωθέντα τῇ δόξῃ
δόξῃ συνέπεισεν· ἐν ᾧ τούτῳ, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν
εὐνούχων τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀνεπείθοντο· οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ, διὰ τὴν εὐ-
νούχων καὶ ἑ πρεσβυτέρου, τῇ δόξῃ προσ-
πθεμένη· μετ' οὐ πολὺ ὢν καὶ ἐπ' αὐτὸν διέβαινε τὸν
βασιλέα τὸ ζήτημα τοῦτο· καὶ γάνεται φανερὸν
καὶ βεβηκὸς, πρῶτον μὲν τοῖς κατὰ τὰ βασίλεια
σεμνυνομένοις· ἔπειτα ᾗ, διεδόθη καὶ εἰς τὰ πλή-
θη τῆς πόλεως· διελέγοντο ᾗ περὶ τῆς δόξης, ἐν
μὲν τοῖς βασιλείοις οἱ ὑπηκοιτωνῖται ἅμα
ταῖς γυναιξίν· ἐν ᾗ τῇ πόλει, καθ' ἑκάστην οἰ-
κίαν διαλεκτικὸς πόλεμος ἦν διέτρεχεν· ἓν τα-
χέως τὸ κακὸν, καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας
τε καὶ πόλεις· καὶ ὡς σπινθὴρ, ἐκ μικρᾶς λαμβά-
νων τὴν ἀρχὴν τὸ ζήτημα, εἰς φιλονεικίαν τὰς
ἀκούοντας ἤγειρεν· ἕκαστος γὰρ τῶν πυνθανομέ-
νων τὴν ταραχῆς τὴν αἰτίαν, προέφασιν εὐθὺς
εἶχε ζητήσεως· καὶ ἅμα τῇ ἐρωτήσει, ἐρίζειν
ἐβούλετο· ἐκ ᾧ τὸ ἔριδος, πάντα ἀναλέτεσπε·
ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰς ἀνατολικὰς πόλεις
ἐλύπει· αἱ γὰρ ἐν ἰλλυριοῖς, καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη
τέως ἡσύχαζον· τὰς ὄρους γὰρ τὰς τὸ ἐν νικαίᾳ
συνόδου θορυβαλέειν οὐκ ἤθελον· ὡς ἂν ἐξα-
φθὲν τὸ πῦρ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπέδωκε,
τὼικαῦτα οἱ μὲν εὐσέβιον τὸν νικομηδέα,
ἕρμαιον ἡγοῦντο τὴν τῶν πολλῶν ταραχὴν· ἄτω γὰρ μόνως δυνάσθαι τὴν Ἀλεξανδρείας ἐπί-
σκοπον ἀναδεῖξαι τὴν αὐτῶν δόξης ὁμόφρο-
να· ἀλλὰ τότε μὲν ἔφθασεν ἐπανελθὼν εἰς
αὐτὸν Ἀθανάσιος, ἑνὸς τῶν Ἀυγούστων ᾠχυ-
ρωμένος γράμμασιν, ἅπερ τῷ Ἀλεξανδρέων
λαῷ Κωνσταντῖνος ὁ νέος ὁ τῷ πατρὶ ὁμώνυ-
μος, ἐκ τῆς ἐν γαλλίᾳ τριβέρεως ἔπεμψεν· ἔστι
δὲ τάδε τὰ γράμματα τὰ ὑποτεταγ-
μένα.

A riens ipsi commiserat, Constantio Imperatoris filio obtulit. Ille cum in testamento id quod maxime cupiebat, scriptum esse comperisset: Orientis enim imperium testamento ei tradebatur: presbyterum magno in honore habuit, multumque auctoritatis ei concessit, & ut fidenter ac liberè in palatium ingrederetur, præcepit. Hæc igitur licentia presbytero concessa, eum brevi familiarem reddidit, tum Imperatoris conjugi, tum ejus eunuchis. Ea tempestate Præpositus erat regii cubiculi, eunuchus quidã, nomine Eusebius. Huic presbyter persua- B sit, ut opinionem Arii amplecteretur. Quo factũ est, ut cæteri etiam eunuchi in eandem sententiam adducerentur. Sed & ipsa Imperatoris uxor, & spadonum & presbyteri hortatu, Arii partibus sese adjunxit. Nec multo post ad Imper. ipsum pervenit hæc quæstio. Paulatimq; evulgata, primùm quidem iis innotuit qui in palatio militabant. Postea vero ad ipsum quoq; urbis regiæ vulgus permanavit. Et in palatio quidem, cubicularii unà cum mulierculis de hoc dogmate disputabant. In urbe vero, per singulas prope domos bellum quoddam dialecticum gerebatur. Porro hujus mali labes C alias quoque urbes ac provincias brevi corripuit. Atq; instar scintillæ, ex parvis orta principiis controversia, audientium animos ad maximam contentionem excitabat. Singuli enim dum causam tumultus percontantur, occasionem disputandi statim habebant: eoq; ipso quo percontabantur tempore, rixas inibant. Per hujusmodi autem rixas cuncta subvertebantur. Et hæc quidem in Orientis duntaxat urbibus agebantur. Urbes enim Illyrici, & quæ in Occidentis partibus sitæ sunt, interim quievére: quippe quæ Nicæni Concilii decreta labefactare nollent. Cum igitur excita- D tum hoc malum quotidie ingravesceret, Eusebiani seditionem ac tumultum multitudinis lucro suo deputabant. Neque enim aliter fieri posse sperabant, ut aliquem Episcopum Alexandriæ constituerent, qui ipsorum opinioni suffragaretur. Sed consilium illorum prævenit Athanasii reditus: qui Alexandriam reversus est, regiis munitus literis, quas unus ex Augustis, Constantinus Junior patri cognominis, ex civitate Trevirorum ad populum Alexandrinum scripserat. Earum autem literarum exemplum hîc subjeci.

A

CAPUT III.

Quomodo Athanasius Constantini Junioris literis fretus, Alexandriam rediit.

Constantinus Cæsar populo Ecclesiæ Catholicæ Alexandrinorum.

NEC sanctissimæ mentis vestræ notitiâ arbitror præterire, Athanasium venerandæ legis interpretẽ, ad tempus idcirco missum esse in Gallias, ne quoniam cruentorum ejus hostium feritas sacratissimo illius capiti extremum periculum minabatur, ipse per nefariam improborum hominum pervertitatem mala insanabilia sustineret. Quamobrem ut B hanc feritatem evitaret, ereptus est faucibus eorum qui ipsius capiti imminebant: jussusque sub mea ditione degere, ita ut in ea urbe quam incolere præceptum ei fuerat, omnibus necessariis abundaret: tametsi ejus eximia virtus divino freta præsidio, etiam asperioris fortunæ ærumnas parvipendat. Proinde etsi Dominus ac parens noster Divæ memoriæ Constantinus Augustus, eundem Episcopum in pristinum locum restituere ac vestræ sacratissimæ pietati reddere proposuerat: quoniam tamen humanâ sorte præventus, prius- C quam votum suum implesset, ex hac luce migravit, consentaneum esse existimavi, ut Divæ memoriæ Principis propositum, ego utpote heres, executioni mandarem. Quanta porro reverentia illi à nobis exhibita fuerit, ex eo ipso, simul atque in conspectum vestrum venerit, cognoscetis. Nec mirum, ejus gratiâ aliquid à me factum fuisse. Ad hoc enim & imago quædam amoris vestri, & tanti viri species animum meum movit atque incitavit. Divina providentia vos servet, fratres carissimi. His literis fretus Athanasius Alexandriam venit. Et populus quidem Alexandrinus eum libentissime suscepit: quotquot vero in illa urbe opinionem Arii sequebantur, societate initâ adversus eum conspirabant. Unde crebræ exortæ sunt seditiones, quæ ansam præbuerunt Eusebianis, ut illum apud Imperatorem accusarent, quòd sine decreto communis Episcoporum Concilii, suopte nutu atque arbitrio Alexandrinam Ecclesiam occupasset. Tantumque criminationibus suis perfecére, ut irâ percitus Imperator Alexandria illum expulerit. Sed qua ratione id factum sit, paulo postea dicam.

Κεφ. γ'.

Ὅπως Ἀθανάσιος κομίζεται τὰ παρὰ τοῦ νεωτέρου γράμματα βασιλέως, πρὸς τὸν Ἀλεξάνδρειαν κατίλαβεν.

Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας.

Οὐ μικρᾶς τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφωνῆσθαι εἰς γνῶσιν οἶμαι, διὰ τὸ Ἀθανάσιον τὸν θεοσεβεστάτης μνήμης πατροφίλως πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀπεσταλθαι, ἵνα ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἱμοβόρων καὶ πολεμίων αὐτῷ ἐχθρῶν, εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμπετο, μὴ ἄρα διὰ τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα πάσχοι πρὸς τὸ διαπαίξαι τοίνυν τούτῳ, ἀφῃρέθη τῶν φαρύγγων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κελευσθεὶς ἔτως, ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν ᾗ διέτριβεν, πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐκπλεονάζειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ ἀοίδιμος ἀρετὴ ταῖς θείαις πεποιθυῖα βοηθείαις, καὶ τὰ τῆς τραχυτέρας τύχης ἀχθη ἐξαθενεῖ· τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστάτην ὑμῶν θεοσέβειαν, ὁ δεσπότης ἡμῶν ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντῖνος ὁ σεβάσιος, ὁ ἐμὸς πατήρ, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ ἀποκατασταθῆναι προήρητο, ὅμως ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήσει προληφθεὶς, πρὸ τῆς εὐχῆς πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην, τῇ προαιρέσει τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι ὅσις ἐπιδὰν τῆς ὑμετέρας τύχῃ προσόψεως, ὅσης παρ' ἐμοῦ αἰδοῦς τετύχηκε γνώσεσθε· ἐὰν δὲ θαυμαστὸν, εἰπὲ δ' ἀν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποίηκα. καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἡ τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκὼν, καὶ τὸ τηλικοῦτο ἀνδρὸς κῆμα εἰς τοῦτο κινεῖ καὶ προέτρεπεν· ἡ θεία προνοια ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. τούτοις θαρροῦν τοῖς γράμμασιν ὁ Ἀθανάσιος, καταλαμβάνει τὴν Ἀλεξάνδρειαν· καὶ ἥδισα μὲν αὐτὸν ἀνεδέξατο ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαός· ὅσοι γὰρ ἐτύγχανον Ἀρειανίζοντες, ἐν αὐτῇ φαντασίᾳ συνίσαντο καὶ αὐτοῦ δι' ὧν συνεχεῖς σάσεις ἐγίνοντο· αἰτίαν τοῦτο θεσιν παρεῖχον τοῖς περὶ εὐσέβιον τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν βασιλεῖ, ὅπι μὴ κεινάντος τοῦ κοινοῦ σωτῆρος τῶν ἐπισκόπων, ἑαυτῷ ἐπιτρέψας τὴν ἐκκλησίαν καταλαμβανεν· ἐπιτοσοῦτον δὲ τὰς διαβολὰς ἐξέτεινον, ὡς ὀργισθέντα τὸν βασιλέα, τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκβαλεῖν· πῶς μὲν οὖν τοῦτο ἐγένετο, μικρὸν ὕστερον λέξω·

A

Κεφ. δ'.

Ὡς τελευτήσαντος ἰυζοΐου τοῦ παμφίλου, ἀκάκιος τῷ δημοσκοπείῳ καισαρείας διεδέξατο.

ΕΝ ᾧ δὲ τῷ χρόνῳ τελευτήσαντος εὐσεβίου, ὃς τῆς ἐν παλαιστίνῃ καισαρείας ἐπίσκοπος ἦν, καὶ τὴν παμφίλου προσωνυμίαν ἐκέκλητο, ἀκάκιος μαθητὴς αὐτοῦ τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται. ὃς ἄλλα μὲν βιβλία πολλὰ ἐξέθετο, ἓν εἰς τὸν βίον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ συνέγραψεν.

Caput IV.

Quòd Eusebio Pamphili mortuo, Acacius episcopatum Cæsareæ susceperit.

INter hæc mortuo Eusebio Cæsareæ Palæstinæ urbis Episcopo, cui cognomentum erat Pamphili, Acacius ejus discipulus episcopatum suscepit. Qui quidem & alios complures edidit libros: & de vita præceptoris sui Eusebii specialiter scripsit.

B

Κεφ. ε'.

Περὶ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου τελευτῆς.

ΜΕτ' οὐ πολὺ δὲ ὁ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου ἀδελφὸς ὃς ἦν ὁμώνυμος τῷ πατρὶ, ὁ νέος Κωνσταντῖνος, ἐπὶ τοὺς μέρεσι τοῦ νέου ἀδελφοῦ κώνσταντος, συμβαλών τε τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ, ἀναιρεῖται ὑπ' αὐτῶν, ἐν ὑπατείᾳ ἀκινδύνου καὶ πρόκλου.

Caput V.

De morte Constantini Junioris.

NEc multo post Constantii Imp. frater patri cognominis, Junior Constantinus, dum in partes Constantis fratris sui natu minoris conatur invadere, conserto cum militibus ejus prælio interficitur, Consulatu Acindyni & Procli.

Κεφ. ς'.

Ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπος τελευτῶν, ὑπέβαλε πεῖσαι παῦλον καὶ μακεδόνιον.

ΥΠὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον καὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν, ἑτέρα ταῖς πρότεραις ἐπισυμπλέκεται ταραχὴ, ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ἀλέξανδρος ὁ καὶ τήνδε τὴν πόλιν τῶν ἐκκλησιῶν προέστως, ὁ τὴν πρὸς ἄρειον μάχῃ ἀγωνισάμενος, τὸν εὐθάδε βίον ἀπέλειπεν, εἰκοσιεία μὲν ἔτη καὶ τὴν ἐπισκοπὴν διαλείψας, ἐνενήκοντα καὶ ὀκτὼ δὲ ἔτη τὰ πάντα βιώς, οὐδένα εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον χειροτονήσας· ἐνετείλατο δὲ τοῖς καθηκουσιν ἐλέσθαι δυοῖν τὸν ἕτερον, ὧν αὐτὸς ὀνομάσειεν· καὶ εἰ μὲν βέλοιντο διδασκαλικὸν ἐν ταυτῷ καὶ βίῳ χρηστῷ μαρτυρούμενον, παῦλον τὸν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντα πρεσβύτερον, ἄνδρα νέον μὲν τὴν ἡλικίαν, προβεβηκότα δὲ ταῖς φρεσίν· εἰ δὲ μόνον ἐκ τοῦ προχείρου τῆς εὐλαβείας σχήματος, αἱρεῖσθαι μακεδόνιον, διάκονον τυγχάνοντα μὲν ἤδη πάλαι τῆς ἐκκλησίας, τῇ ἡλικίᾳ δὲ γέροντα· ἐκ τούτου μείζων φιλονεικία περὶ χειροτονίας γίνεται ἐπισκόπου, καὶ τὴν ἐκκλησίαν διεταράττεν· ἐπεὶ γὰρ ὁ λαὸς εἰς δύο διῃρέτμητο μέρη· τῶν μὲν προσκειμένων τῷ ἀρειανῷ δόγματι· τῶν δὲ φρονούντων καθὰ ἡ ἐν νικαίᾳ συνόδος ὥρισε· καὶ ἕως μὲν

C

Caput VI.

Quomodo Alexander Constantinop. Episcopus, Paulum & Macedonium proposuit ordinandos.

SUb idem tempus Constantinopoli post illos tumultus quos supra retulimus, alius continuò excitatus est hujusmodi de causa. Alexander Ecclesiæ illius urbis Episcopus, qui contra Arium strenuè dimicaverat, cùm tres quidem ac viginti annos in episcopatu egisset; octò vero ac nonaginta vixisset, ex hac luce migravit, nemine in suum locum subrogato. Mandavit tamen iis penes quos jus eligendi erat, ut alterum ex duobus quos ipse nominaret, eligerent. Ac si quidem eum vellent qui & ad docendum idoneus, & vitæ ac morum integritate conspicuus esset, Paulum quem ipse presbyterum ordinarat, assumerent: ætate quidem adhuc juvenem, sed prudentiâ senem. Sin eum sibi mallent qui externâ tantùm specie gravitatis commendaretur, Macedonium eligerent, qui Ecclesiæ illius jampridem erat Diaconus, & ad senilem jam vergebat ætatem. Hinc vero in deligendo episcopo major exorta contentio, Ecclesiam conturbavit. Nam populus duas in partes divisus erat; his Ariano faventibus dogmati: illis Nicæni Concilii decreta defendentibus. Et superstite quidem

D

Alexandro, Homouſiani ſuperiores fuére; diſſidentibus Arianis, & de proprio dogmate inter ſe digladiantibus. Sed poſtquam ille fato functus eſt, anceps utrinque fuit concertatio. Proinde Homouſiani quidem Paulum deſignarunt Epiſcopum: Ariani vero ſtudia ſua in Macedonium conferebant. Et in Eccleſia quidem quæ dicitur Irene, & contigua eſt ei quæ nunc Magna & Sophiæ vocatur Eccleſia, Paulus Epiſcopus ordinatur: in quo ſane videbatur mortui Alexandri valuiſſe ſuffragium.

A Ἀλέξανδρ@ μὲν οὖν, καλ ἐκράτυν οἱ φρονοῦντες τ ὁμοούσιον, τῶν ἀρειανιζόντων διακειμένων, καὶ ὁσημέραι διαπληκτιζομένων περὶ τ δογμάτ@· ἐπεὶ ὃ ἐκεῖν@ τελευτήκει, ἀμφίελπις @ ἡ ἔλαττμάχη καθίστατ@· διὸ οἱ μὲν τ ὁμοουσίαν τὴν πίστιν φυλάττοντες, Παῦλον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζον@· οἱ δ' ἀρειανίζοντες, μακεδόνιον ἐπῳδυσ@· ἡ δ' ἐν μὲν τῇ τ εἰρήνης ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ, ἡ ἐχομένη τῆς νεῶ μεγάλης καὶ Σοφίας ὀνομαζομένης, χειροτονεῖται Παῦλ@, ἐφ' ᾧ καὶ μᾶλλον ἢ τ ἀπελθόντ@ ψῆφ@ ἐδόκει κρατεῖν.

Caput VII.

Qualiter Conſtantius Imp. Paulum epiſcopatu ejecerit, & Euſebio ab urbe Nicomedia evocato epiſcopatum C.P. tradiderit.

IMperator vero non multo poſt Conſtantinopolim ingreſſus, ob illam ordinationem graviſſimâ exarſit irâ. Collectoque Arianorum Antiſtitum Concilio, Paulo quidem epiſcopatum ademit: Euſebium vero ab urbe Nicomedia translatum, Conſtantinopoleos Epiſcopum deſignavit. His ita geſtis Imp. Antiochiam profectus eſt.

Κεφ. ζ'.

B Ὡς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντ@ Παῦλον τὸν προκληθέντα ἐπίσκοπον ἐκβάλλει· εὐσέβιον δὲ ἐκ τῆς νικομηδείας μεταπεμφθέντα, τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐνιδρύσατο.

ΜΕτ' ὀ πολὺ ὃ ἐπιὰς ὁ βασιλεὺς τὴ Κωνσταντίνου πόλει, πρὸς ὀργὴν ἐκκαέλαι ἐπὶ τῇ γνωμένῃ χειροτονίᾳ· ἐκ καθίσας συνέδριον τῶν τὰ ἀρεία φρονούντων ἐπισκόπων, τὸν μὲν παῦλον σχολάζειν ἐποίησεν· εὐσέβιον δ' ἐκ τῆς νικομηδείας μεταπέμψας, τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπον ἀνέδειξεν· καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ταῦτα πράξας, ἐπὶ τὴν ἀνλοχίαν ὥρμησεν.

Cap. VIII.

Quomodo Euſebius collecta iterum Antiochiæ Synodo, alteram fidei formulam promulgavit.

EUſebius autem nullo pacto conquieſcere poterat: ſed omnem, ut eſt in proverbio, movebat lapidem, ut id quod propoſuerat efficeret. Concilium igitur Antiochiæ in Syria curat congregari: prætextu quidem dedicandæ Eccleſiæ, quam Auguſtorum pater Conſtantinus ædificare cœperat: poſt ejus autem obitum Conſtantius filius, decimo pòſt anno quàm jacta fuerant fundamenta, abſolverat. Re ipſa vero, ut conſubſtantialis fidem everteret ac profligaret. In hoc Concilio, ex diverſis civitatibus convenerunt Epiſcopi numero nonaginta. Maximus tamen Hieroſolymorum Epiſcopus qui Macario ſucceſſerat, non interfuit: id ſcilicet animo reputans, deceptum ſe priùs fuiſſe, & per fraudem inductum ut depoſitioni Athanaſii ſubſcriberet. Sed neque Iulius interfuit Romanæ urbis Epiſcopus; nec quemquam eò miſit qui locum ſuum impleret: cum tamen eccleſiaſtica regula vetet, ne abſque conſenſu Romani Pontificis quidquam in

Κεφ. η'.

C Ὡς ἰουσίζι@ ἑτέραν σύνοδον ποιησάμεν@ ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς συρίας ἑτέραν ἔκθεσιν πίστεως ὑπαγορεύθῆναι ἐποίησε.

ΕΥσέβι@ δ' ὐδενὶ τρόπῳ ἡσυχάζειν ἐδύνατο ἀλλὰ, τ δ' λόγυ, πάντα λίθον ἐκίνει, ὅπως ἂν ὁ πρόθεσθ καὶ ἐργάσητ@· καὶ κατασκευάζει δὴ σύνοδον ἐν ἀντιοχείᾳ τ συρίας γράφασ μὲν τῷ ἐγκαινίων τ ἐκκλησίας, ἣν ὁ πατὴρ μὲν τῷ ἀνάκτων κατασκευάζειν ἤρξατ· μὴ τελευτήσαντ ὃ αὐτ, ὁ υἱὸς κωνστάντι@ δεκάτῳ ἔτει ἀπὸ τ θεμελιώσεως συνετέλεσεν· τὸ δ' ἀληθὲς, ἐπὶ τῇ ἀνατροπῇ καὶ καθαιρέσῃ τ ὁμοουσίου πίστεως· ἐν ταύτῃ δ' τῇ συνόδῳ, συνῆλθον ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπίσκοποι ἐνενήκοντα· μάξιμ@ μέντοι ὁ τῶ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπ@, ὃς μακάριον διεδέξατ@, ἀπαρεγγράπτ@ ἐν αὐτῇ, ἐπιλογισάμεν@ ὡς εἰς σωαρπαγεὶς, & τῇ καθαιρέσῃ ὑπογράψας Ἀθανασίου· ἀλλὰ μὴν ὐδ' ἰούλι@ παρῆν, ὁ τῆς μεγίστης ῥώμης ἐπίσκοπος. ὐδ' ἐκεῖνος εἰς τὸν τόπον αὐτ ἀπέστειλέ τινά· καίτοι κανόν@ ἐκκλησιαστικὸς κελεύον@, μὴ δεῖν ἄνευ τοῦ γνώμου τ ἐπισκόπου ῥώμης, τὰς

ἐκκλησίας κανονίζειν· συγκρεῖται δὲ αὐτῇ ἡ συνοδος ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ, παρουσίᾳ κωνσαντίου τοῦ βασιλέως, ἐν ὑπατείᾳ μαρκέλλου καὶ πρόβίνου. ἦν δὲ πέμπτον ἔτος τοῦτο ἀπὸ τῆς τελευτῆς τῶν ἀγίων παλαιὸς κωνσαντίνου προεστήκει δὲ τότε τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας πλάκος, διαδεξάμενος εὐφρόνιον· οἱ μὲν εὐσέβιον ἔνα, ἔργον πιθανῶς ἀποδεδειγμένως ἀθανάσιον διαβάλλειν, πρῶτον μὲν ὡς παρὰ κανόνα πράξαντα, ὃν αὐτοὶ ὥρισαν τότε, ὅπως μὴ γνώμῃ κοινῇ συνεδρίου τῶν ἐπισκόπων, τὴν τάξιν τῆς ἱερωσύνης ἀνέλαβεν· ἐπανελθὼν γὰρ ἀπὸ τῆς ὀξυρείας, ἑαυτὸν ἐπιτρέψας εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσεπήδησε· καὶ ὅπως ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ ταραχῆς γενομένης, πολλοὶ ἐν τῇ πατρίδι ἀπέθανον· καὶ ὡς πόνων αἰτίων ὄντων τοῦ ἀθανασίου, πόνων δὲ δικαστηρίοις παραδοθέντων· ἃ μὲν ἄλλα· καὶ τὰ ἐν τῇ τύρῳ πεπραγμένα κατ' ἀθανασίου εἰς μέσον ἤγον·

Κεφ. θ'.

Περὶ εὐσεβίου τοῦ ἐμισηνοῦ.

Ἐπὶ τούτοις τότε τῆς διαβολῆς γενομένης, προχειρίζονται τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, πρῶτον μὲν εὐσέβιον τὸν ἐπικληθέντα ἐμισηνόν· πόθεν δὲ ἦν, διδάσκει γεώργιος ὁ λαοδικείας, ὃς τότε παρῆν ἐν τῇ συνόδῳ· φησὶ γὰρ ἐν τῷ εἰς αὐτὸν πεπονημένῳ βιβλίῳ, ὡς εἴη εὐσεβίου ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τὸ ἐν μεσοποταμίᾳ ἐδέσης καταγόμενον· ἐκ νέας τε ἡλικίας τὰ ἱερὰ μαθὼν γράμματα· εἶτα τὰ ἑλλήνων παιδευθεὶς παρὰ τῷ τὰ ἰωικαῦτα τῇ ἐδέσῃ ἐπιδημήσαντι παιδευτῇ, τέλος ὑπὸ πατροφίλου καὶ εὐσεβίου τὰ ἱερὰ ἠρμηνεύθη βιβλία· ὧν ὁ μὲν τῶν ἐν καισαρείᾳ, ὁ δὲ τοῦ ἐν σκυθοπόλει θεσίσατο ἐκκλησίας· μετὰ ταῦτα δὲ ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ τῇ ἀντιοχείᾳ, σωσέβη εὐσάβιον ὑπὸ κύρου καθηγορηθέντα τοῦ βερριέως καθαιρεθῆναι ὡς σαβελλίζοντα· εἶτα ἄνθις τὸν εὐσέβιον σωσεῖναι εὐφρονίῳ τῷ διαδεξαμένῳ εὐσάβιον· φεύγοντά τε τὴν ἱερωσύνην, καταλαβεῖν τὴν ἀλεξάνδρειαν, κἀκεῖ μαθεῖν τὰ φιλόσοφα· ἐπανελθόντα τε εἰς τὴν ἀντιοχειαν, πλακίτῳ τῷ μετὰ εὐφρόνιον σωσεῖναι, ὑπό τε εὐσεβίου τοῦ κωνσαντίνου πόλεως ἐπισκόπου προτραπῆναι εἰς τὴν Ἀλεξανδρείας ἐπισκοπήν· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν μηκέτι ὁρμῆσαι, διὰ τὸ σφόδρα ὑπὸ τε τῶν Ἀλεξανδρέων λαοῦ,

A Ecclesia decernatur. Congregatur itaq; Synodus Antiochiæ, præsente ipso Imp. Constantio, Consulatu Marcellini & Probini, anno quinto post obitum Constantini patris Augustorum. Præsidebat eo tempore Antiochenæ Ecclesiæ Flaccillus, qui Euphronio successerat. Igitur Eusebiani ante omnia Athanasium calumniari studuerunt: primum quidem quod contra regulam quam ipsi tum primùm constituerunt, episcopatus sui locum absque decreto communis Episcoporum Concilii recuperasset. Quippe ab exilio reversus, suopte nutu atque arbi- B trio Ecclesiam occupaverat. Deinde quòd sub ingressum ejus orto tumultu, multi in seditione occubuissent; & quòd alii quidem verberibus ab illo affecti fuissent; alii in judicium adducti. Sed & illa quæ in urbe Tyro adversus Athanasium gesta fuerant, in medium protulére.

Caput IX.

De Eusebio Emisenô.

Hujusmodi tum concinnatis calumniis, Alexandrinæ Ecclesiæ C Episcopum designant, primò quidem Eusebium cognomento Emisenum. Quisnam porro iste fuerit, docet Georgius Laodicæ Episcopus, qui Concilio huic etiam interfuit. Nam in libro quem de ejus vita conscripsit, ait illum ex viris nobilissimis Edessæ in Mesopotomia generis sui originem duxisse: & à puero sacris literis institutum, Græcas postea disciplinas à quodam magistro qui tunc temporis Edessæ degebat, percepisse: tandem vero sacrorum Voluminum expositionem ex Patrophilo hausisse atque Eusebio: quorum hic Cæsariensem, ille Scythopolitanam regebat Ecclesiam. Post hæc cum Antiochiam venisset, D contigit ut Eustathius à Cyro Berœensi accusatus tanquam Sabelliani dogmatis assertor, deponeretur. Quare Eusebius, cum Eufronio, qui Eustathio successerat, deinceps vixit. Postea cum sacerdotium ei deferretur, honoris ejus vitandi causâ Alexandriam se contulit, atque illic Philosophiæ operam dedit. Hinc reversus Antiochiam, cum Flaccillo Euphronii successore familiariter versatus est: Tandemque ab Eusebio Constantinopoleos Episcopo ad Alexandrinæ urbis sacerdotium est promotus. Eò tamen profectus non est, propterea quod Athanasius à populo Alexandri-

no plurimum diligeretur. Miſſus eſt itaque Emiſam. Sed cum Emiſeni in ejus ordinatione ſeditionem excitaviſſent: probris enim ac conviciis appetebatur quaſi mathematicarum artium ſtudioſus: inde fugiens Laodiceam ſe contulit ad Georgium, hunc ipſum qui de illo tam multa prædicavit. Hic cum Antiochiam illum perduxiſſet, ut à Flaccillo & Narciſſo Emiſam denuo reduceretur effecit. Poſtea vero iterum in crimen vocatus eſt quaſi idem cum Sabellio ſentiret. Ac de ejus quidem ordinatione Georgius fuſiùs ſcribit. Ad extremum vero ſubjungit, Imperatorem cum adverſus Barbaros proficiſceretur, illum unà ſecum abduxiſſe, & prodigia quædam ab illo eſſe perpetrata. Verum de his quæ Georgius de Euſebio Emiſeno commemoravit, hactenus à me dictum eſto.

A ἀγαπᾶῶς ἀθανάσιον πεμφθῆναι ἢ εἰς τλὼ ἐμισηνῶν πόλιν διασασιασάντων ἢ τῶν ἐμισηνῶν ἐπὶ τῇ χρεολονίᾳ αὐτὸ ἐλοιδορεῖτο γὸ, ὡς μαθηματικὴν ἀσκήμῤῥ, φυγῇ χρῆται, καὶ ἀπῴσιν εἰς λαοδίκειαν πρὸς τὸν θεὸν αὐτὸ πολλὰ εἰπόνλα γεώργιον· ὃς ἢ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καταση̃σας, παρεσκεύασεν αὖθις ὑπὸ πλακίτᾳ ἐναρχίσᾳ καταχθῆναι εἰς τὴν ἔμισαν· πάλιν τὲ πέμψιν ὑπομείναν, ὡς τὰ σαβελλίᾳ φρονῶν̃λα αὐτόν· καὶ τὰ μὴν θεὶ τῆς καλασάσεως αὐτὸ, πλαλύτερον διεξῆλθεν ὁ γεώργιος· τελθλαῖον ἢ ἐπάγει, ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ἐπὶ τὲς βαρβάρες ἀπιὼν ἐπῆγε, καὶ ὅτι τεράτια ἐν ταῖς χερσὶν αὐτὸ ἐγλνέλο· τὰ μὴν δὴ γεωργίῳ εἰρημένα θεὶ τὲ ἐμισηνὲ ἐυσεβίᾳ, ἐπὶ τοσῦτον λελέχθω μοι·

B

Caput X.

Quomodo Epiſcopi Antiochiæ congregati, cum Euſebius Emiſenus epiſcopatum Alexandriæ recuſaſſet, Gregorium ordinarint, & Nicænæ fidei verba immutaverint.

TUnc vero cum Euſebius cui Alexandrinus epiſcopatus ab Epiſcopis Antiochiæ congregatis delatus fuerat, C Alexandriam ire detrectaret, Gregorium Alexandriæ Epiſcopum deſignarunt. His ita geſtis, interpolaverunt fidem: nihil quidem reprehendentes eorum quæ apud Nicæam decreta fuerant, revera tamen id agentes, ut conſubſtantialis fides ſubverteretur: dum exemplum aliis præbent crebras aſſidue cogendi Synodos, & formulam fidei aliam ſubinde atque aliam promulgandi, ut paulatim in Arianam opinionem omnes abducerentur. Porro qua ratione hæc ab illis geſta ſint, in ipſo narrationis progreſſu docebimus. Epiſtola vero de fide ab illis edita, ſic habet. Nos nec Arii ſectatores unquam fuimus. Quo enim modo cum Epiſcopi ſimus, presbyterum ſectaremur? Nec aliam ullam fidem quàm quæ ab initio edita eſt, amplexi ſumus. Sed ad fidem illius probandam atque examinandam judices conſtituti, ſuſcepimus illum potius quàm ſecuti ſumus. Idque ex iis quæ dicentur facilè cognoſcetis. Didicimus enim ab initio credere in unum Deum, omnium tam intelligibilium quàm ſenſibilium opificem & conſervatorem; & in unum Filium Dei unigeni-

Κεφ. ι'.

Ὡς οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, μὴ τὸ προκριθὲν τῷ Ἀλεξάνδρειαν ἐυσέβιον τὸν ἐμισηνὸν χειροθεσίαν χειροτονήσαντες, τῶν τῆς ἐννικαίας πίστεως φράσιν μετεποίησαν·

Τότε ἢ τὲ ἐυσεβίᾳ ἐν τῇ ἀνλιοχείᾳ προελθεῖν̃λα, καὶ δεδοικότα τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἄφιξιν, προχειρίζονται χρηγόριον εἰς τὴν ἀλεξανδρείας ἐπισκοπήν· καὶ τᾶτο κατεργαζάμῤῥοι, μεταποιᾶσι τὴν πίστιν, ἐδὲν μὲν τῷ ἐννικαίᾳ μεμψάμῤῥοι· τὸ ἢ ἀληθὲς, ἐπὶ καθαιρέσει καὶ προφάσει, τὸ ὁμοούσιε πίστεως, διὰ τὲ συνεχεῖς ποιεῖσθαι συνόδες, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ὑπαγορεύειν τὸν ὅρον τῆς πίστεως, ὥστε καταβραχὺ εἰς τλὼ ἀρειανλὼ δόξαν προπετέψωσι· ταῦτα μὴν ἓν ὅπως ἐγένετο, προϊόντι τῷ λόγῳ δηλώσομεν· ἡ ὑπαγορευθεῖσα θεὶ τῆς πίστεως ἐπιστολή, ἔστιν ἥδε· Ἡμεῖς ὅτε ἀκόλυθοι ἀρείᾳ γεγόναμεν· πῶς γὸ ἐπίσκοποι ὄντες, ἀκολυθήσομεν πρεσβυτέρῳ· ὅτε ἄλλην τινὰ πίστιν πρὸ τλὼ ἐξ ἀρχῆς ἐκτεθεῖσαν ἐδεξάμεθα· ἀλλὰ ἡμεῖς ἐξέτασαι καὶ δοκιμάσαι τὴν πίστεως αὐτὸ ἠρώμενοι, μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα ἢ ἧς ἠκολυθήσαμεν· καὶ γνώσεσθε ἀπὸ τῶν λεγομένων· μεμαθήκαμεν γὸ ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἕνα τὸν τῶν ὅλων Θεὸν πιστεύειν, τὸν πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιεργόν τε καὶ προνοητήν· καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τὲ Θεὲ μονογενῆ,

τῶν πάντων τῶν αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ συν- A
όντα τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν πατρί, δι' οὗ καὶ τὰ
πάντα ἐγένετο τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· τὸν καὶ
ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ πα-
τρὸς κατελθόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας παρ-
θένου ἀνειληφότα, καὶ πᾶσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ
βουλὴν σωεκπεπληρωκότα, καὶ πεπονθέναι, καὶ
ἐγηγέρθαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι, καὶ ἐν
δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι, καὶ ἐρχόμενον κρῖ-
ναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ διαμένοντα βασιλέα
καὶ θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας· πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον
πνεῦμα· εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι, πιστεύομεν καὶ B
εἰς σαρκὸς ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου. Ταῦ-
τα μὲν ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ γράψαντες,
τοῖς κατὰ πόλιν ἔπεμπον· ἐπιμείναντες δὲ μικρὸν
ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ, καὶ ὥσπερ καταγινόντες ταύτης,
αὖθις ἑτέραν ὑπαγορεύουσιν ἐν τοῖσδε τοῖς
ῥήμασι. Ἄλλη ἔκθεσις.

Πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ εὐαγγελικῇ καὶ
ἀποστολικῇ παραδόσει, εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα
παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν τε καὶ
ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν
υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Θεὸν, δι' οὗ τὰ πάντα
ἐγένετο· τὸν γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων
ἐκ τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου, μό-
νον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλέα ἐκ C
βασιλέως, κύριον ἀπὸ κυρίου· λόγον ζῶντα, σο-
φίαν, ζωὴν, φῶς ἀληθινὸν, ὁδὸν ἀληθείας, ἀ-
νάστασιν, ποιμένα, θύραν· ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλ-
λοίωτον· τὴν τῆς θεότητος, οὐσίας τε καὶ δυνά-
μεως καὶ βουλῆς καὶ δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαράλ-
λακτον εἰκόνα· τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως·
τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν, λόγον θεὸν,
καθὼς τὸ εἰρημένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· καὶ θεὸς ἦν ὁ
λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα
συνέστηκε· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν κατελ-
θόντα ἄνωθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ παρθένου κατὰ D
γραφάς· καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, μεσίτην θεοῦ
καὶ ἀνθρώπων, ἀπόστολόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ
ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὡς φησι, ὅτι καταβέβηκα ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ
τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με· τὸν παθόν-
τα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα ὑπὲρ ἡμῶν τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμε-
νον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς· καὶ πάλιν ἐρχόμε-
νον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας
καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον

tum, ante omnia sæcula subsistentem, manentemque cum patre qui ipsum genuit: per quem omnia facta sunt, visibilia & invisibilia: Qui novissimis diebus juxta voluntatem patris descendit, & carnem ex sancta Virgine suscepit: & posteaquam patris sui voluntatem omni ex parte implevisset, passus est, & resurrexit, & ad cœlum reversus, sedet ad dexteram Patris. Qui venturus est, ut judicet vivos ac mortuos: & Rex ac Deus permanet in æternum. Credimus etiam in Spiritum Sanctum. Et si hoc quoque adjiciendum est, credimus carnis resurrectionem & vitam æternam. Hæc cum in prima scripsissent epistola, ad omnes singularum urbium Episcopos transmiserunt. Verum post hæc cum aliquandiu Antiochiæ substitissent, quasi priorem damnantes epistolam, aliam denuo conscripserunt his verbis.

Alia fidei expositio.

Credimus juxta Evangelicam & Apostolicam traditionem, in unum Deum patrem omnipotentem, omnium rerum opificem & fabricatorem: & in unum Dominum Iesum Christum, filium ejus unigenitum Deum, per quem omnia facta sunt: genitum ex patre ante omnia sæcula, Deum ex Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege, Dominum ex Domino, verbum vivum, sapientiam, vitam, lucem veram, viam veritatis, resurrectionem, pastorem, januam; nec mutationi obnoxium nec conversioni: paternæ divinitatis, substantiæ, potestatis, consilii, & gloriæ expressam undequaq; imaginem: primogenitum omnis creaturæ: qui erat in principio apud Deum, Deus verbum, sicut dicitur in Evangelio: & Deus erat verbum, per quem omnia facta sunt; & in quo omnia subsistunt. Qui novissimis temporibus descendit è cœlo, & natus est ex Virgine secundum scripturas: & homo factus, mediator Dei & hominum, & Apostolus fidei nostræ, & princeps vitæ, quemadmodum ipse dicit: Descendi de cœlo non ut facerem voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Qui passus est pro nobis, & resurrexit tertio post die, & ascendit in cœlū, sedetque ad dextram Patris; & iterū venturus est cum gloria ac potestate, ut judicet vivos ac mortuos. Et in Spiritum sanctum,

qui credentibus donatur ad conſolatio- A nem & ſanctificationem & ad conſummationem, ſicut & Dominus noſter Ieſus Chriſtus præcepit Diſcipulis ſuis, dicens: Ite & docete omnes gentes, baptizantes cunctos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Patris inquam vere Patris: Et Filii vere Filii; & Spiritus ſancti revera Spiritus ſancti: ita ut hæc vocabula non ſint nuda & ſine re vocabula; ſed quæ accuratè exprimant propriam uniuscujusque perſonam, ordinem ac gloriam. Adeo ut perſonis quidem tres ſint; conſenſu autem unus. Hanc igitur tenentes fidem coram Deo B & coram Chriſto, omnem hæreticorum dogmatum perverſitatem anathemate damnamus. Et ſi quis contra ſanam rectamque ſcripturarum fidem docuerit, tempus aut ſæculum eſſe vel fuiſſe, priusquam filius gigneretur; anathema eſto. Si quis dixerit filium creaturam tanquam unam ex creaturis; vel germen, tanquam unum ex germinibus; & non ſingula protulerit ſicut ſacræ Scripturæ tradiderunt: aut ſi quis aliud docuerit vel evangelizaverit, præter id quod accepimus, anathema eſto. Nos C enim cunctis quæ in divinis Scripturis tum à Prophetis tum ab Apoſtolis tradita ſunt, verè & religioſè credimus atque inſiſtimus. Hujusmodi ſunt fidei expoſitiones ab Epiſcopis qui tum Antiochiæ convenerant, promulgatæ: quibus etiam Gregorius licet Alexandriam nondum ingreſſus eſſet, tamen ut Epiſcopus Alexandriæ, ſubſcripſit. Et Synodus quidem illic tunc temporis congregata, his rebus geſtis, & quibusdam præterea regulis conſtitutis, diſceſſit. Eodem verò tempore contigit, ut reſp. etiam turbaretur. Nam Francorum gens in Gallias irruptione facta, Romanorum agros vaſtavit. In Orientis D vero partibus per idem tempus graviſſimi terræ motus fuére; ac præcipuè Antiochiæ, quæ anno integro continuis terræ motibus concuſſa eſt.

τὸ εἰς ἄφεσιν καὶ ἁγιασμὸν, καὶ εἰς τελείωσιν τοῖς πιστεύσι διὰ πνεύματος· καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετάξατο τοῖς μαθηταῖς λέγων· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· δῆλον ὅτι πατρὸς ἀληθινῶς ὄντος πατρὸς, καὶ υἱοῦ ἀληθινῶς υἱοῦ ὄντος, καὶ πνεύματος ἁγίου ἀληθῶς ὄντος πνεύματος ἁγίου· τῶν ὀνομάτων οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ἀργῶς κειμένων, ἀλλὰ σημαινόντων ἀκριβῶς τὴν ἰδίαν ἑκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασίν τε καὶ δόξαν καὶ τάξιν· ὡς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία· τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἕν. ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν αἱρετικὴν ἀναθεματίζομεν κακοδοξίαν· καὶ εἴτις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν γραφῶν ὀρθὴν πίστιν διδάσκει λέγων, ἢ καιρὸν ἢ αἰῶνα εἶναι ἢ γεγονέναι, πρὸ τοῦ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω· καὶ εἴ τις λέγει τὸν υἱὸν κτίσμα ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ἢ γέννημα ὡς ἓν τῶν γεννημάτων, καὶ μὴ ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ παραδώκασι τῶν προειρημένων ἕκαστα· ἢ εἴ τις ἄλλο διδάσκει ἢ εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα ἔστω· ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν παραδεδομένοις, ὑπό τε τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφανῶς, καὶ πιστεύομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν· τοιαύτην μὲν αἱ τῶν ἐν ἀντιοχείᾳ τότε συνελθόντων περὶ τῆς πίστεως ἐκθέσεις ἐξήνεγκαν· αἷς καὶ Γρηγόριος μήπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβὰς, ὡς ἐπίσκοπος αὐτῆς καθυπέγραψε· καὶ ἡ μὲν ἐκεῖ τότε χρονίσασα σύνοδος ταῦτα πράξασα, καὶ ἄλλα τινὰ νομοθετήσασα διελύθη· ἐν ᾧ τῷ δὲ τῷ χρόνῳ τὰ δημόσια πράγματα συνέβη ταράττεσθαι· ἔθνος οἱ Φράγκοι καλοῦνται, τοῖς περὶ Γαλλίαν κατέτρεχον ῥωμαίοις· ἐν ταυτῷ δὲ, καὶ σεισμοὶ μέγιστοι ἐν τῇ ἑῴᾳ ἐχρόνισε· μάλιστα δὲ ἡ ἀντιόχεια ἐπὶ ἐνιαυτὸν ὅλον ἐσείετο.

Caput XI.

Quomodo cum Gregorius militari manu ſtipatus Alexandriam veniſſet, Athanaſius fugerit.

POſt hæc Syrianus dux cum quinque millibus militum armatorum, Gregorium deduxit Alexandriam. Quot-

Κεφ. ια'.

Ὡς Γρηγορίου μετὰ χειρὸς στρατιωτικῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατελθόντος, Ἀθανάσιος ἔφυγεν.

ΤΟύτων γενομένων, καὶ Γρηγόριον κατάγαγον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συριανός τε ὁ στρατηγὸς, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὁπλῖται στρατιῶται, ἀριθμὸς ὄντες πενταχιχίλιοι· συνελαμβάνοντο

λαμβάνοντο ὃ αὐτοῖς, καὶ οἱ ἐκεῖ τὰ δρεῖα φρονοῦντες· ὅπως ὃ Ἀθανάσιος τῆς ἐκκλησίας ἐξωθούμενος, τὸ συλληφθῆναι αὐτὸν διέφυγε, λεκτέον· ἑσπέρα μὲν ἦν· ὁ δὲ λαὸς ἐπανυκτέρευε, προσδοκωμένης σωτηρίας· ἦκεν δὲ ὁ στρατηγὸς, καὶ φάλαγγα τοὺς στρατιώτας τάξας πανταχόθεν τῆς ἐκκλησίας· Ἀθανάσιος δὲ ἑωρακὼς τὰ γινόμενα, φροντίδα ἔθετο ὅπως ἂν τῷ λαῷ μηδαμῶς βλάβη γένηται δι' αὐτόν· καὶ προσάξας διακόνῳ κηρύξαι εὐχὴν, αὖθις ψαλμὸν λέγεσθαι παρεσκεύασε· συμφωνίας δὲ ἐκ τῆς ψαλμῳδίας γενομένης, διὰ μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς ἐκκλησίας πάντες ἐξῆσαν· τότε γινομένου, οἱ στρατιῶται ὁπλομάχοι ἔμενον· ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἐν μέσοις τοῖς ψαλμῳδοῦσιν ἀβλαβὴς διεσώζετο· τοῦτον δὲ τὸν τρόπον διεκφυγὼν, ἦλθε τὴν ῥώμην ἀνέδραμε· καὶ Γρηγορίου μὲν τότε τῆς ἐκκλησίας κρατήσαντος· ὁ δὲ Ἀλεξανδρέων λαὸς οὐκ ἀνεκόπησε τὸ γεγονὸς, τὴν καλυμένην Διονυσίου ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν· τοσαῦτα μὲν ἔν τε τούτοις εἰρήσθω· εὐσέβιος δὲ ὅσα ἐβούλετο καὶ ἐργασάμενος, διεπρεσβεύετο πρὸς Ἰούλιον τὸν ῥώμης ἐπίσκοπον, αὐτὸν κριτὴν τοῦ κατὰ Ἀθανάσιον γενέσθαι παρακαλῶν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν καλεῖν τὴν δίκην.

A quot autem Ariano dogmati illic favebant, militibus ſeſe adjunxere. Porrò qua ratione Athanaſius, cùm Eccleſiâ expelleretur, manus eorum qui comprehendere ipſum volebant effugerit, dicendum arbitror. Iam dies vergebat in veſperam: & populus in Eccleſia pernoctabat, eo quòd collecta expectaretur. Venit repentè dux, & inſtructâ militum acie Eccleſiam obſidet. Quæ cum vidiſſet Athanaſius, operam dedit ne populus ipſius cauſâ damnum ullum pateretur. Mandat igitur Diacono ut orationem populo indiceret. Statimque præ- B cepit ut pſalmus recitaretur. Cum autem in recitatione pſalmi ſuavis concentus totius multitudinis extitiſſet, per unam ex Eccleſiæ januis omnes egreſſi ſunt. Quod cum fieret, milites quidem quieti ſtetere: Athanaſius verò in media pſallentium turba evaſit incolumis. Atque ita imminente periculo liberatus, Romam ſe contulit. Ac tum quidem Gregorius Alexandrinam Eccleſiam occupavit. Populus autem Alexandrinus, id quod geſtum fuerat permoleſtè ferens, Eccleſiam illam quæ Dionyſii dicitur, incendio conſumpſit. Sed de his C hactenus. Euſebius vero cum quæcunque voluerat perfeciſſet, legationem miſit ad Iulium Romanæ urbis Epiſcopum, rogans ut cauſæ Athanaſii judex ipſe eſſe vellet, & cognitionem negotii ad ſe traheret.

Κεφ. ιϛ'.

Ὡς εὐσεβίου τελευτήσαντος, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαὸς παῦλον αὖθις ἐπιθρόνισε· καὶ ὡς οἱ ἀρειανοὶ Μακεδόνιον προεβάλλοντο.

Ἀλλ' οὐκ ἔφθασε μαθεῖν εὐσέβιος τὰ ὑπὲρ ἰουλίου περὶ ἀθανασίου κριθέντα· μικρὸν γὰρ μετὰ τὴν σύνοδον ἐπιβιοὺς, ἐτελεύτησε· διόπερ καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαὸς, αὖθις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν Παῦλον εἰσάγουσι κατὰ ταυτὸν δὲ καὶ οἱ ἀρειανίζοντες, ἐν τῇ λεγομένῃ ἐπὶ Παύλου ἐκκλησίᾳ χειροτονοῦσι τὸν Μακεδόνιον· καὶ τοῦτο δὲ ἐποίησαν οἱ πρώην εὐσεβίῳ τῷ πάντα κυκῶντι συμπράττοντες, τότε δὴ τὴν αὐθεντίαν διαδεξάμενοι εἰσὶ δὲ οὗτοι, Θέογνις νικαίας, μάρις Χαλκηδόνος, Θεόδωρος Ἡρακλείας τῆς ἐν Θράκῃ, ἐρσάκιος σιγγιδόνος τῆς ἄνω μυσίας, οὐάλης μυρσῶν τῆς ἄνω παννονίας· ἐρσάκιος μὲν οὖν καὶ οὐάλης ὕστερον μεταγνόντες, βιβλίον μετα-

Cap. XII.

Quomodo poſt mortem Euſebii, populus Conſtantinop. Paulum in ſedem ſuam reſtituerit, & Ariani Macedonium delegerint.

VErum Euſebio non licuit, ea quæ à Iulio in cauſa Athanaſii decreta eſſent cognoſcere. Etenim paulo poſt D hanc Synodum deceſſit è vita. Quapropter populus Conſtantinop. Paulum denuo in Eccleſiam introduxit. Ariani verò eodem tempore in Eccleſia quæ ad Paulum dicitur, Macedonium ordinarunt Epiſcopum. Atque id factum eſt ab iis, qui antea quidem Euſebio cuncta turbanti operam navabant: tunc temporis verò auctoritatem omnem quaſi ſucceſſorio jure obtinebant: Theogni ſcilicet Nicæno, Mari Chalcedonio, Theodoro Heracleæ in Thracia Epiſcopo, Urſacio Singiduni in ſuperiore Mœſia, Valente Murſæ in ſuperiore Pannonia. Sed Urſacius & Valens poſtmodum pœnitentiâ ducti, libellum ſatis-

factionis Iulio obtulerunt Epiſcopo; & A doctrinæ conſubſtantialis ſubſcribentes, in communionem recepti ſunt. Tunc vero pro Ariana perfidia acriter decertantes, graviſſimos bellorum motus adverſus Eccleſias excitaverunt. Ex quibus bellis unum fuit illud quod à Macedonio factum eſt Conſtantinopoli. Ex hoc enim inteſtino Chriſtianorum bello, crebræ in civitate ortæ ſunt ſeditiones, multique earum violentiâ oppreſſi periére.

νοίας τῷ ἐπισκόπῳ ἰουλίῳ ἐπιδόντες, τῇ ὁμοουσίῳ τὲ δόξῃ συνῃθέμενοι, ἐκοινώνησαν· τότε ὃ διαπύρως τὴν ἀρειανὴν συγκροτοῦντες θρησκείαν, ἔτυχόν τε καὶ τῶν ἐκκλησιῶν πολέμους ἐτύρβασαν, ὧν εἷς ἦν ὁ διὰ μακεδονίου ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει γενόμενος· ἐπὶ γὰρ τοῦδε ἔμφυλίου τῶν χριστιανῶν πολέμου, συνεχεῖς ἐγίνοντο καὶ τὴν πόλιν σάσεις, πολλοί τε ἐκ τῶν γενομένων συντριβέντες ἀπώλοντο·

CAPUT XIII.

De Hermogenis Magiſtri militum nece, & quomodo Paulus ob eam cauſam iterum pulſus ſit Eccleſiâ.

HÆc cum audiiſſet Imp Conſtantius, qui tum Antiochiæ morabatur, mandavit Hermogeni Magiſtro militum quem in Thraciæ partes miſerat, ut per Conſtantinopolim tranſiens, obiter Paulum Eccleſiâ exturbaret. Ille Conſtantinopolim ingreſſus, totam civitatem comovit, dum Epiſcopum per vim ejicere conatur. Statim enim populi ſeditio ſubſecuta eſt; cunctique parati erant Epiſcopum defendere. Cum autem inſtaret Hermogenes, ut militari C manu Paulum expelleret, exacerbata populi multitudo, ut in talibus fieri ſolet, violento impetu in illum ruit: domoque ejus incenſâ, pedibus illum trahentes interemerunt. Geſta ſunt hæc duobus Auguſtis Conſulibus: Conſtantio ſcilicet tertiùm & Conſtante iterùm. Quo quidem tempore Conſtans Francos bello ſuperatos, ſocios ac fœderatos populi Romani effecit. Conſtantius autem Imperator audita Hermogenis cæde, ſtatim Antiochia digreſſus, equorum permutatione veloci Conſtantinopolim accurrit. Et Paulum quidem urbe expulit. Ipſam vero civitatem multavit, ex annona diurna, quam pater ejus Conſtan- D tinopolitanis donaverat, adimens plus quam quadraginta millia modiorum, antea enim octoginta fere millia modiorum frumenti ab urbe Alexandria advecti, civibus erogabantur. Macedonium porro civitatis Epiſcopum deſignare diſtulit. Quippe infenſus erat etiam illi, non ſolum eo quòd præter ipſius ſententiam ordinatus fuiſſet Epiſcopus: verum etiam eo quòd ob ſeditiones inter ipſum ac Paulum excitatas, tum alii multi, tum Magiſter militum Hermogenes interfecti eſſent. Paſſus ergo illum plebem colligere in ea Eccleſia in qua fuerat ordinatus, rurſus Antiochiam contendit.

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῆς ἑρμογένους τοῦ στρατηλάτου ἀναιρέσεως, καὶ ὅπως πάλιν διὰ τοῦτο ἐξώσθη ὁ Παῦλος τῆς ἐκκλησίας·

B

ΗΛθε δὲ τὰ γινόμενα εἰς ἀκοὰς κωνσταντίου τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν ἀνιόχειαν διατρίβοντος· συλλεὶς δὲ ἑρμογένης τῷ στρατηλάτῃ ἐπὶ τὰ θρᾴκια πεμπομένῳ μέρη, ὁδὸν πάρεργον ποιῆσαι, καὶ ἐξωθῆσαι τῆς ἐκκλησίας τὸν Παῦλον· ὃς καταλαβὼν τὴν κωνσταντινούπολιν, ὅλῃ διετάραξε, βιαζόμενος ἐκβαλεῖν τὸν ἐπίσκοπον· σάσις γὰρ εὐθὺς ἐκ δήμου παρηκολούθει, καὶ ἕτοιμοι ἦσαν ἀμύνεσθαι· ὡς δὲ ἐπέκειτο ὁ ἑρμογένης διὰ στρατιωτικῆς χειρὸς ἀπελάσαι τὸν Παῦλον, παροξυνθὲν τότε τὸ πλῆθος, οἷα ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, ἁλοῦσι βίᾳ ἐποιεῖτο καθ' αὑτὸ τὰς οἰκίας· καὶ ἐμπίπρησι μὲν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν· αὐτὸν δὲ συράντες, ἀπέκτειναν· ταῦτα δὲ πέπραχε δὶς ὑπατείᾳ τῶν δύο αὐγούστων, κωνσταντίου τὸ τρίτον καὶ κώνσταντος τὸ δεύτερον· καθ' ὃν χρόνον κώνσταντος μὲν Φράγκων ἔθνος νικήσας, ὑποτάξας τε ῥωμαίοις ἐποίησε· κωνστάντιος δὲ ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς ἀναιρέσεως ἑρμογένους πυθόμενος, ἐκ τῆς ἀνιοχείας ἱππεὺς ἐλάσας, καταλαμβάνει τὴν κωνσταντίνου πόλιν· καὶ τὸν μὲν Παῦλον ἐξελαύνει τῆς πόλεως· ἐζημίωσε δὲ τὴν πόλιν, ἀφελὼν δὲ σιτηρεσίου δὲ ᾗ παρεσκεύαστο· ᾗ δὲ παρεῖχεν ἀπὸ ἡμερησίου, ὑπὲρ τεσσαράκοντα μυριάδας· ὀκτὼ γὰρ ἐγίνοντο μυριάδες ἐχορηγοῦντο πρότερον δὲ σῖτα ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων κομιζομένου πόλεως· μακεδόνιον δὲ ἀναδείξας τῆς πόλεως ἐπίσκοπον ὑπεθέτο· ὠργίζετο γὰρ οὐ μόνον ᾗ αὐτῷ, ὅτι ᾗ γνώμῃ αὐτοῦ κεχειροτόνητο, ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ τὰς μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ Παύλου γενομένας σάσεις, πολλοί τε ἄλλοι, καὶ ὁ στρατηλάτης ἑρμογένης ἀνῃρῆτο· ἐάσας δὲ αὐτὸν ἐν ᾗ ἐχειροτονήθη ἐκκλησίᾳ σωάγειν, αὖθις ἐπὶ τὴν ἀνιόχειαν ἀνεχώρησεν.

A

Κεφ. ιδ'.

Ὅτι οἱ ἀρειανοὶ γρηγόριον τῆς Ἀλεξανδρείας μεταστήσαντες, γεώργιον ἀνεπέστειλαν.

ΕΝ ᾧ τῷδε καὶ οἱ ἀρειανίζοντες μεθιστῶσιν ἐκ τῆς ἀλεξανδρείας γρηγόριον ὡς μισούμενον, ἐν ταυτῷ ᾧ καὶ διὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας ἐμπρησμὸν, καὶ ὅπως ἧττον τὴν αὐτῶν δόξαν σωκρότει· ἀντέπεμπον ᾧ γεώργιον, ὃς ἐκ καππαδοκίας μὲν ὥρμητο· δόξαν ᾧ δεινῶς περὶ τὴν αὐτῶν θρησκείαν ἐκέκλητο.

Cap. XIV.

Quomodo Ariani amoto Gregorio, Georgium ejus loco substituerunt.

EOdem tempore Ariani Gregorium ab Alexandrina sede removerunt, utpote omnibus invisum ob incendium Ecclesiæ: simul etiam eò quòd ipsorum partes haud satis acriter tuebatur. Georgium vero in ejus locum miserunt, qui ex Cappadocia quidem erat oriundus: inter Ariani autem dogmatis sectatores præcipuus habebatur.

B

Κεφ. ιε'.

Ὡς Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος εἰς τὴν ῥώμην ἀφικόμενοι, καὶ χάρμασιν ὑποδεχθέντες ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἰουλίου, κατέλαβον αὖθις τὰς ἰδίας θρόνους.

ΑΘανάσιος μὲν οὖν τοῖς ὀψέποτε διαδήναι ἐπὶ τὴν ἰταλίαν ἐξίκνυτο· τῆς δὲ ἑσπερίων τὰ κατὰ μέρη κώνστας ὁ νεώτερος τῶν κωνσταντίνου παίδων μόνος ἐκράτει, κωνσταντίνου δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ τοῦ τῶν τριῶν αὐτοκράτορος, καθὰ ἤδη φθάσαντες προεῖπομεν· καὶ αὐτὸν δὴ καὶ Παῦλον ὁ τῆς κωνσταντίνου πόλεως, καὶ ἀσκληπᾶς γάζης, καὶ μάρκελλος ἀγκύρας τῆς μικρᾶς γαλατίας καὶ λούκιος ἀδριανουπόλεως, ἄλλος δι' ἄλλο καταγορηθέντες, καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντες, ἐν τῇ βασιλευούσῃ ῥώμῃ εὑρίσκον· γνωρίζουσιν οὖν τῷ ἐπισκόπῳ ῥώμης ἰουλίῳ τὰ καθ' ἑαυτούς· ὁ δὲ, ἅτε θεσμοῦ τῆς ἐν ῥώμῃ ἐκκλησίας ἐχούσης, παῤῥησιαστικοῖς γράμμασιν ὠχύρωσεν αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ τὴν ἀναλαβεῖν ἀποστέλλει, τὸν οἰκεῖον ἑκάστῳ τόπον ἀποδιδοὺς, καὶ καθαιρῶν τοὺς θεσπεσίως καθελόντων αὐτούς· οἱ δὲ ἀναζεύξαντες ἐκ τῆς ῥώμης καὶ τοῖς τύποις τοῦ ἐπισκόπου ἰουλίου θαῤῥοῦντες, τάς τε ἑαυτῶν ἐκκλησίας καταλαμβάνουσι, καὶ τὰς ἐπιστολὰς θεοῖς ἐγράφησαν διαπέμπουσι· οἱ δὲ δεξάμενοι, ὕβριν ἐποιοῦντο τὴν ἐπίπληξιν· καὶ σύνοδον ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ κηρύξαντες, συνελθόντες ἐν αὐτῇ, γνώμῃ κοινῇ σφοδρότερον δι' ἐπιστολῆς ἀνταπεκάλεσαν τῷ ἰουλίῳ, δηλοῦντες μὴ δεῖν κανονίζειν παρ' αὐτοῖς, εἰ βούλοιντο ἐξελαύνειν τινὰς τῶν ἐκκλησιῶν· μὴ γὰρ αὐτοὺς ἀνεῖπεῖν, ὅτε νάυατον τῆς ἐκκλησίας ἤλαυνον· ταῦτα μὲν οἱ τῆς ἑῴας ἐπίσκοποι τῷ ἐπισκόπῳ ῥώμης ἰουλίῳ διεπέμποντο· ἐπειδὴ δὲ ἀθανάσιος εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν εἰσιόντος, ὠθισμὸς τῶν

C

D

Cap. XV.

Quomodo Athanasius & Paulus Romam profecti, iterum proprias sedes recuperarunt, Iulii Romani Episcopi literis muniti.

POrro Athanasius post diuturnos labores, ægrè tandem in Italiam pervenit. Interea in Occidentis partibus Constans, Constantini filiorum natu minimus, solus imperium administrabat, fratre ipsius Constantino, ut supra commemoravimus, à militibus interfecto. Eodem tempore Paulus quoque Constantinopolis Episcopus, Asclepas Gazæ, Marcellus Ancyræ, quæ urbs est minoris Galatiæ, Lucius denique Hadrianopolis; alius aliam ob causam accusati & Ecclesiis suis pulsi, in urbem regiam adventant. Ubi cùm Iulio Romanæ urbis Episcopo causam suam exposuissent, ille, quæ est Romanæ Ecclesiæ prærogativa, liberioribus literis eos communitos in Orientem remisit, singulis sedem suam restituens; simulque perstringens illos qui supradictos Episcopos temerè deposuissent. Itaque illi Româ digressi, & Iulii Episcopi literis freti, suas quisque Ecclesias occuparunt, & epistolas ad eos quibus scriptæ fuerant miserunt. Verum hi acceptis Iulii literis, reprehensionem contumeliæ loco duxére. Et convocatâ Antiochiæ Synodo in unum collecti, de communi omnium sententia conscriptis literis, Iulium vicissim acriùs insimulant; significantes non debere ab ipso discuti, si quos ipsi Ecclesiis suis expellere voluissent: neque enim se contradixisse, tunc cùm Novatus Ecclesiâ ejectus est. Et hæc quidem Orientales Episcopi Iulio Romanæ urbis Episcopo rescripserunt. Cæterum quoniam Athanasio Alexandriam ingrediente, tumultus extitit eo-

rum qui Georgio Ariano adhærebant, A ex quo ſeditiones cædesque hominum conſecutæ eſſe dicuntur: & Ariani probra iſta & crimina in Athanaſium tanquam in auctorem malorum omnium rejiciunt, de hac re pauca mihi dicenda ſunt. Veras quidem rerum iſtarum cauſas novit Deus, qui ipſius veritatis eſt judex. Hæc vero plerumque ita contingere, quoties vulgus inteſtinâ ſeditione agitatur, prudentibus viris haudquaquam obſcurum eſt. Fruſtra ſunt igitur calumniatores Athanaſii, qui horum cauſam illi adſcribunt; ac præcipue Sa- B binus Macedonianorum Epiſcopus. Qui ſi ſecum ipſe reputaſſet quot & quantis malis Athanaſium & reliquos Homuſianos affecerint Ariani, vel quot Synodi propter Athanaſium congregatæ de his conqueſtæ ſint, vel quæ ipſe Macedonius hæreſiarches per univerſas Eccleſias geſſerit; aut tacuiſſet omnino, aut ſi loqui voluiſſet, Athanaſium laudibus extuliſſet. Iam vero his omnibus conſultò prætermiſſis, res geſtas illius falsò criminatur. Sed ne nomen quidem ipſum Macedonii hæreticorum principis uſquam commemorat: id agens ſcilicet ut tragica illius facinora penitus occul- C tet. Et quod multo plus habet admirationis, de Arianis quidem non male locutus eſt, quos tamen ipſe fugiebat. Macedonii vero cujus ipſe ſectam ſequebatur, ordinationem tacitus prætermiſit. Quippe ſi ordinationis illius mentionem feciſſet, commemoranda prorſus fuiſſent ejus viri ſcelera, ſicut conſtat ex iis quæ in illa ordinatione geſta ſunt. Sed de hoc hactenus.

ὑπὸ γεωργίῳ τῷ ἀρειανῷ ἐγήγελο· ἐκ δὲ τούτου φασὶ ταραχὰς καὶ διαφθορὰς ἀνθρώπων γεγονέναι· οἵτε ἀρειανίζοντες τὴν βλασφημίαν καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐγκλήματα ἐπὶ ἀθανάσιον ὡς ἄπιον ἀναφέρουσι, βραχέα περὶ τούτων λεκτέον· τὰς μὲν γὰρ ἀληθεῖς αἰτίας ὁ Θεὸς οἶδεν, ὁ αὐτῆς τ' ἀληθείας κριτής· ὅπερ ἦ τοῦτο καὶ τὸ πλεῖστον εἴωθε γίνεσθαι ὅταν καθ' ἑαυτὴν στασιάζῃ τὰ πλήθη, οὐκ ἄγνωστον τοῖς εὖ φρονοῦσι καθέστηκεν· ὥστε μάτην ἀθανασίῳ τὴν αἰτίαν ἀνάπτουσιν οἱ λοιδορεῖντες αὐτὸν, καὶ μάλιστα Σαβῖνος, ὁ τῆς μακεδονίου αἱρέσεως· ὃς εἰ διελογίζετο, πόσα κακὰ τῇ ἀθανασίῳ οἱ ἀρειανίζοντες, καὶ τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων εἰργάζαντο, ἢ ὅσα αἱ δι' ἀθανάσιον γεγόμεναι συνόδοι ἀπωδύραντο, ἢ ὅσα αὐτὸς ὁ αἱρεσιάρχης μακεδόνιος, τῇ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν διεπράξατο, ἡσυχίαν ἦγεν ἂν· ἢ φθεγξόμενος, εὐφημα ἂν περὶ τούτων ἐφθέγξατο· νῦν δὲ ταῦτα πάντα ὑποσιγήσας, ἑκεῖνα διαβάλλει· ἀλλ' οὐδ' ὅλως τὸν αἱρεσιάρχην μνήμην πεποίηται, πάντως πᾶν τὰ τῆς δραματουργίας αὐτοῦ τολμήματα καλύπτειν βουλόμενος· καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὃς μὲν πεφυγὼν ἀρειανὸς οὐκ εἶπε κακῶς· ᾧ δ' ἠκολούθησε μακεδονίῳ, τούτου καὶ τὴν χειροτονίαν ἀπέκρυψεν· εἰ γὰρ αὐτῆς ἐμέμνητο, ἐμέμνητο ἂν πάντως καὶ τῶν ἀδικημάτων αὐτοῦ, ὡς τὰ ἐπ' αὐτῆς γεγόμενα δείκνυσι· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου.

Cap. XVI.

Quomodo Imperator per Philippum Præfectum Prætorii, Paulum quidem ejici & in exilium mitti juſſit; Macedonium vero in ſede epiſcopali conſtituit.

PORro Imperator Conſtantius Antiochiæ degens, cum ei nuntiatum eſſet, Paulum ſedem ſuam denuo occupaſſe, eam rem permoleſte tulit. Philippo igitur Præfecto Prætorii, utpote qui majorem reliquis provinciarum rectoribus poteſtatem obtineret, & Secundus ab Imperatore diceretur, mandat per epiſtolam, ut Paulum quidem pellat Eccleſiâ; Macedonium vero illius loco in Eccleſiam inducat. Præfectus itaque Philippus ſedi-

Κεφ. ιϛ'.

D *Ὡς ὁ βασιλεὺς παρεσκεύασε διὰ Φιλίππου τοῦ ἐπάρχου ἐξωσθῆναι τὸν Παῦλον, καὶ εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι, Μακεδόνιον δὲ ἐνθρονισθῆναι.*

Ο μὲν βασιλεὺς Κωνσάντιος ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγων, πυθόμενος πάλιν τὸν Παῦλον ἀποφηνάμενον τὸν θρόνον, δι' ὀργῆς ἐτίθετο τὸ γεγόμενον· πρόσαγμα δὲ ἔγραφον ἀποστέλλει τῷ ἐπάρχῳ Φιλίππῳ, ὡς μείζονα μὲν τῶν ἄλλων ἀρχόντων τὴν ἐξουσίαν κεκληρωμένῳ, δευτέρῳ δὲ μὴ βασιλέα χηματίζοντι. ὅπως ἂν τὸν μὲν Παῦλον τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλῃ, ἀγαγὴ δὲ εἰς αὐτὴν Μακεδόνιον· ὁ δὲ ἔπαρχος Φίλιππος ἐυλαβηθεὶς τὴν ἀπὸ τοῦ

πλήθος σάσιν, τέχνῃ μεληλθε τὸν Παῦλον· καὶ κρύπτει μὲν παρ' ἑαυτῷ τὴν τοῦ βασιλέως βουλὴν πλασάμενος ὑπὲρ δημοσίων πραγμάτων ποιεῖσθαι φροντίδα, πρόσισιν εἰς τὸ λουτρὸν τὸ δημόσιον, ὃ ἐπώνυμον ζεύξιππος· κἀκεῖθεν μεταπέμπεται μὴ πολὺ δηθεν τὸν Παῦλον, ὡς ἀναγκαῖον ἐλθεῖν παρ' αὐτὸν, καὶ ἦλθεν· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος ἦλθε μεταπεμφθείς, ἐπεδείκνυεν εὐθὺς ὁ ἔπαρχος τοῦ βασιλέως τὸ πρόσαγμα· καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος εὐγνωμόνως ἔφερε τὴν ἄκριτον καταδίκην· ὁ δὲ δείσας τὸν θορυβοῦντα καὶ τὸ πλήθος τὴν ὁρμὴν. Οἱ γὰρ πολλοὶ συνελήλυθησαν ἐκ φήμης ὑποψίας περὶ τὸ δημόσιον. ἐκφερωνῆναι μίαν τοῦ λουτροῦ θυρίδα κελεύει· δι' ἧς ἐπὶ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἀπαχθεὶς ὁ Παῦλος, ἐμβληθείς τε εἰς πλοῖον ἐπὶ τοῦτο εὐτρεπισθὲν, ταχέως ἐπ' ἐξορίαν ἐπέμπετο· προσέταξέν τε ὁ ἔπαρχος ἐπὶ τὴν μακεδονίας μητρόπολιν θεσσαλονίκην ἐλθεῖν, ἧς κἂν προγόνων ὁ Παῦλος ἐτύγχανεν ὤν· ἐν ᾗ τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι, ἀδεῶς τε ὑπαύλειν καὶ τὰς ἄλλας τῶν ἐν ἰλλυριοῖς πόλεις· μὴ μὴν ἐξεῖναι αὐτῷ, ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη διαβῆναι· ὁ μὲν δὴ Παῦλος, ὡς προσδοκίαν ἐκβληθεὶς τῆς ἐκκλησίας ἐν ταυτῷ καὶ τῆς πόλεως, μὴ ἀσθενῆς ἀπήγετο· ὁ δὲ βασιλέως ἔπαρχος Φίλιππος, ἐκ τοῦ δημοσίου ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἠπείγετο. σὺν αὐτῷ δὲ ὡς ἐκ μηχανῆς τινὸς παρὼν ὁ μακεδόνιος, ἐν τῷ ὀχήματι συνθρονούμενος τῷ ἐπάρχῳ ἐν πᾶσιν ἐδείκνυτο· στρατιωτική τε χεὶρ ξιφήρης περὶ αὐτὸν ἐτύγχανε· δέος δὲ ἐντεῦθεν καταλαμβάνει τὰ πλήθη· καὶ πάντες εἰς τὰς ἐκκλησίας συνέρρεον, οἵ τε τῆς ὁμοουσίου πίστεως, καὶ οἱ τῆς ἀρειανῆς δόγματος· ἕκαστοι καταλαμβάνειν τὴν ἐκκλησίαν σπουδάζοντες, ἐπεὶ δὲ ὁ ἔπαρχος ἅμα τῷ μακεδονίῳ πλησίον τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο, τότε δὴ ἄλογος φόβος καταλαμβάνει τὰ πλήθη, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῆς στρατιώτας αὐλὰς· ἐπεὶ δὲ οἱ παρόντες ὄχλος ἦσαν πολὺς, πάροδος τῷ ἐπάρχῳ καταστῆναι τὸν μακεδόνιον οὐδεμία ἐγένετο, ὠθισμὸς δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐβλάπτετο βίαιος· ἐπεὶ δὲ συνωθούμενον τὸ πλῆθος, διὰ τὴν στενοχωρίαν ὑποχωρεῖν οὐκ οἷόν τε ἦν, ἀνθίστασθαι τοὺς ὄχλους οἱ στρατιῶται νομίζοντες καὶ ἐκόντας κωλύειν τὴν πάροδον, γυμνοῖς τοῖς ξίφεσιν ὡς ἀνθεστῶτας ἐχρῶντο, καὶ δὴ καὶ τῷ ἔργῳ εἴχοντο· ἀπέθανον δὲ, ὡς λέγεται, πεντεκαίδεκα τρισχιλίους

tionem populi pertimeſcens, Paulum circumvenire aggreſſus eſt. Et Imperatoris quidem mandatum penes ſe occultat. Specie vero publicorum negotiorum progreſſus ad balneum publicum quod Zeuxippi vocatur, Paulum honorificè ad ſe accerſit: ejusmodi neceſſitatem adeſſe dicens, ut quamprimum illi veniendum eſſet. Paruit Paulus. Qui cum accitus veniſſet, ſtatim Præfectus mandatum Imperatoris ei oſtendit. Et Epiſcopus quidem ſe indictâ cauſâ damnatum animadvertens, patienter tulit. Præfectus vero circumſtantis multitudinis impetum reformidans: plurimi enim rumore ac ſuſpicione ducti illuc convenerant; unam ex lavacri januis aperiri jubet: per quam Paulus in palatium abductus & conjectus in navim ad id comparatam, confeſtim in exilium mittitur. Præcepitque ei Præfectus, ut Theſſalonicam Macedoniæ Metropolim, ex qua urbe Paulus jam inde à majoribus ſuis erat oriundus, proficiſceretur, utque in ea civitate degeret. Et reliquas quidem urbes Illyrici adeundi facultatem ei conceſſit: cæterum ad Orientis partes vetuit accedere. Paulus igitur præter expectationem, Eccleſiâ ſimul & urbe pulſus, celeriter abducitur. Præfectus autem Imperatoris Philippus, ex balneis publicis progreſſus, rectà ad Eccleſiam contendit. Aderat unà Macedonius, velut ex machina quadam demiſſus: & cum Præfecto in curru ſedens, omnium oculis oſtentabatur. Circa illos militum manus ſtrictis gladiis incedebat. Quo ſpectaculo conterrita eſt plebis multitudo: cunctique ſimul, tam Homuſiani, quàm Ariani, ad Eccleſiam properarunt, prævenire ſinguli & Eccleſiam occupare ſummo ſtudio adnitentes. Poſtquam Præfectus unà cum Macedonio Eccleſiæ appropinquare cœpit, repentinus abſque ulla cauſa metus plebem ipſosque adeo milites invaſit. Nam quoniam ingens illic aderat hominum multitudo, ita ut Præfecto Macedonium deducenti nullus daretur tranſeundi locus, milites plebem violenter impellere aggreſſi ſunt, ſed cum contruſa plebs, propter loci anguſtiam retrocedere non poſſet; rati milites plebem obſiſtere ac de induſtria tranſitum intercludere, velut in hoſtem irruentes, diſtrictis gladiis uti & obvios ferire cœperunt. Tria igitur hominum millia ac præterea centum & quinquaginta tunc

occubuiſſe dicuntur: alii à militibus trucidati, alii conſtipatione multitudinis oppreſſi. Poſt tam præclara facinora Macedonius, perinde quaſi nihil mali geſſiſſet, ſed integer vacuusque eſſet ab omni culpa, à Præfecto verius quàm per eccleſiaſticam regulam in epiſcopali ſede conſtituitur. In hunc modum Macedonius & Ariani per tot tantasque hominum cædes Eccleſia potiti ſunt. Peridem tempus Imperator majorem Eccleſiam fabricabat, quæ nunc Sophia dicitur. Eſt autem conjuncta ei Baſilicæ quæ cognominatur Irene, quam pater Imperatoris, cum prius eſſet modica, pulchram ſimul amplamque reddiderat. Et nunc ambæ uno ambitu comprehenſæ, unius Baſilicæ vocabulo appellantur.

λίας ἑκατὸν πεντήκοντα· οἱ μὲν, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν σφαγέντες· οἱ δὲ, ὑπὸ δὲ πλήθους φθαρέντες· ἐπὶ τοῖς τοιούτοις δὴ τοῖς κατορθώμασιν, ὁ μακεδόνιος ὡς οὐδὲν φαῦλον πεπραχὼς, ἀλλὰ καθαρὸς καὶ ἀθῷος τῶν γενομένων τυγχάνων, ὑπὸ δὲ ἐπάρχου μᾶλλον, ἢ ὑπὸ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ἐνθρονίζεται. ἔτω μὲν ἐν μακεδονίῳ καὶ οἱ ἀρειανοὶ, διὰ τοσούτων φόνων τῆς ἐκκλησίας ἐκράτησαν. κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον, καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἔκτιζεν, ἥτις Σοφία μὲν προσαγορεύεται νεῦ σωτῆρος δὲ τῇ ἐπωνύμῳ εἰρήνῃ, ὧν ὁ παλαιὸς δὲ βασιλέως μικρὰν οὖσαν τὸ πρότερον, εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ηὔξησε· καὶ νῦν εἰσὶν εἰς ἕνα περίβολον ἄμφω ὁρώμεναι, μιᾶς τὴν προσωνυμίαν ἔχουσαι.

CAPUT XVII.

Quomodo Athanaſius Imperatoris minas veritus, Romam perrexit.

EOdem tempore alia rurſus adverſus Athanaſium ab Arianis concinnata eſt calumnia ex hujusmodi occaſione. Conſtantinus Auguſtorum pater, jampridem Alexandrinæ Eccleſiæ ad alendos pauperes annonam donaverat. Hanc Athanaſium pretio vendere & in rem ſuam vertere ſolitum eſſe Ariani finxerunt. Quibus Imperator credens, mortem illi interminatus eſt. Verum Athanaſius Imperatoris minas præveniens, fugam arripuit, ſeſeque occultavit. At Iulius Romanæ urbis Epiſcopus cognitis inſidiis quas Athanaſio ſtruxerant Ariani; ſimul etiam acceptis Euſebii literis jam mortui, Athanaſium ad ſe vocat, gnarus ubinam delitesceret. Afferuntur eodem tempore etiam literæ, quas Epiſcopi priùs Antiochiæ congregati perſcripſerant. Aliæ præterea epiſtolæ ab Epiſcopis Ægypti ad eum miſſæ ſupervenére, quibus illi perſpicuè docebant, falſa eſſe quæ Athanaſio objicerentur. Iulius itaque contrariis inter ſe literis ad ipſum miſſis, reſcribens Epiſcopis qui Antiochiæ convenerant, graviter conqueſtus eſt? primùm quidem de acerbitate ipſorum epiſtolæ; deinde quòd contra canones ipſum ad Synodum non vocaſſent: cùm Eccleſiaſticâ regulâ interdictum ſit, ne præter ſententiam Romani Pontificis quidquam ab Eccleſiis decer-

Κεφ. ιζ'.

Ὡς Ἀθανάσιος φοβηθεὶς τὰς τοῦ βασιλέως ἀπειλὰς, εἰς Ῥώμην ἀνέδραμεν.

ΕΝ τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ, καὶ ἑτέρα διαβολὴ κατὰ Ἀθανασίου ἐπὶ τῶν ἀρειανιζόντων συνράπτεται, προφάσιν ἐφευρόντων τοιαύτην τὴν ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ σιτηρέσιον ἤδη πρότερον δεδώρητο ὁ τῶν ἀνυήστων παλαιὸς, εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν· τοῦτο ἔφασαν ἐξαργυρίζειν τὸν ἀθανάσιον, καὶ εἰς οἰκεῖον ἀποφέρεσθαι κέρδος· πιστεύσας δὲ ὁ βασιλεὺς, θάνατον αὐτῷ τὴν ζημίαν ἠπείλησεν· ὁ δὲ προαισθόμενος τῆς βασιλέως ἀπειλῆς, φεύγει καὶ ἦν ἀφανής· τότε δὴ καὶ ἰούλιος ὁ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος γνοὺς τὰ κατὰ τῶν ἀρειανιζόντων καὶ Ἀθανασίου γνώμενα, δεξάμενος δὲ καὶ τὰ εὐσεβίου τοῦ τελευτηκότος γράμματα, καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἀθανάσιον, πυθόμενος τὸν τόπον ἔνθα κέκρυπται· φθάνει δὲ ἐν ταυτῷ καὶ τὰ γράμματα, ἅπερ οἱ ἐν ἀντιοχείᾳ πρότερον συναχθέντες ἀπεστάλκασαν· ἐπέμπετο δὲ καὶ ἕτερα γράμματα πρὸς αὐτὸν κατὰ τῶν ἐν αἰγύπτῳ ἐπισκόπων, διδάσκοντα ψευδῆ εἶναι τὰ κατὰ Ἀθανασίου λεγόμενα· ἔτως ἀναγνωσθέντων πεμπομένων τῶν γραμμάτων, ὁ ἰούλιος τοῖς ἐν ἀντιοχείᾳ συναχθεῖσιν ἀντιγράφων ἐπέμψατο, πρῶτον μὲν τὸ ἐπαχθὲς τῆς αὐτῶν ἐπιστολῆς· ἔπειτα κατὰ κανόνας ποιοῦντας, διότι εἰς τὴν σύνοδον αὐτὸν οὐκ ἐκάλεσαν, τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνος κελεύοντος, μηδὲν κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης κανο-

νίζειν τὰς ἐκκλησίας· καὶ ὅπ τῷ πίστιν λελιθότως ἐξαχαράξαν. ἔπ ᾗ ὡς καὶ τὰ ἐν τύρῳ πάλαι πραχθέντα, ἐκ συναρπαγῆς ἐγεγόνει, διὰ τὸ ἐκ μονομερείας τὰ ἐν τῷ μαρεώτῃ ὑπομνήματα πεπεράχθαι· ἃ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ κῦ ἀρσένιον, φανερῶς συκοφαντία ἐδέδεικτο· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διὰ πλειόνων, ὁ ἰούλιος τοῖς ἐν ἀντιοχείᾳ συναχθεῖσιν ἔγραφε· παρεθέμεθα δ' ἂν καὶ τὰς πρὸς ἰούλιον ἐπιστολὰς, καὶ τῷ παρ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τὸ πολυεπὲς αὐτῶν μῆκος ἐκώλυσε. Σαβῖνος μέντοι ὁ τῆς μακεδονίας αἱρέσεως, ἃ καὶ ἤδη πρότερον ἐμνημονεύσαμεν, τὰς πρὸς ἰούλιον ἐπιστολὰς ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συνόδων οὐκ ἔθηκεν· καίτοι τὴν πρὸς τῷ ἐν ἀντιοχείᾳ πρὸς ἰούλιον οὐ παρέλειπε· τοῦτο γὰρ συνήθες αὐτῷ ποιεῖν· ἐν οἷς μὴν καὶ αἱ τῶν συνόδων ἐπιστολαὶ σιγῶσιν ἢ ἀθετοῦσι τὸ ὁμοούσιον, ταύτας ἀπροφάσιστα πρόσκειται· τὰς δὲ ἐναντίας, ἑκὼν ὑπερβαίνει· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων· μετ' ὀλίγον δὲ καὶ παῦλος ὁ τῆς θεσσαλονίκης ὑποκενούμενος εἰς τὴν κόρινθον ἀπαίρειν, ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἀφίκετο· ἄμφω δὲ τὰ καθ' ἑαυτοὺς γνώμια καθιστῶσι πρὸς τὸν ἐκεῖ βασιλέα.

A natur. Quæstus est item, regulam fidei clanculo ab ipsis adulterari. Præterea quæ olim apud Tyrum gesta essent, per dolum ac fraudem acta esse, cùm monumenta gestorum in Mareote, ex altera tantum parte composita esse noscantur: sed & quæ de Arsenii cæde objecta essent, ea manifestissimæ convicta esse calumniæ. Hæc & ejusmodi alia, ad Episcopos Antiochiæ congregatos Iulius pluribus verbis perscripsit. Porro tam epistolas ad Iulium scriptas, quam responsionem ipsius Iulii libens hoc loco apposuissem, nisi earum prolixitas me B ab hoc consilio revocasset. Sabinus quidem Macedonianæ sectator hæreseos, cujus jam antea mentionem feci, in collectione gestorum synodalium, epistolas Iulii neutiquam intexuit: tametsi eam minime prætermiserit, quam Episcopi Antiochiæ collecti ad Iulium scripsére. Verum Sabinus ita semper facere consuevit. Nam si quæ fortè synodales epistolæ vocem consubstantialis aut reticent, aut omnino rejiciunt, eas studiosè operi suo inserit: contrarias vero sciens ac prudens silentio transilit. Sed de his satis. Non longo post tempore, C Paulus Thessalonica Corinthum se pergere simulans, in Italiam navigavit. Ambo igitur earum partium Imperatori causam suam exponunt.

Κεφ. ιή'.

Ὡς ὁ τῆς ἑσπερίων βασιλεὺς ἐζήτησε παρ' ἧ ἀδελφῆ πυμφθῆναι τοὺς λόγον δώσοντας περὶ Ἀθανασίου καὶ Παύλου· καὶ ὅτι ἑτέραν οἱ πεμφθέντες ὑπηγόρευσαν ἔκθεσιν πίστεως.

Ὁ δὲ τῆς ἑσπερίων μερῶν βασιλεὺς γνοὺς τὰ καθ' ἑαυτὸν ἰδιοπαθῶς· καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γράμματα διαπέμπεται, δηλῶν τρεῖς ἐπισκόπους πεμφθῆναι παρ' αὐτὸν, τοὺς λόγον δώσοντας τῆς Παύλου καὶ Ἀθανασίου καθαιρέσεως· καὶ πέμπουσι νάρκισσον ὁ κίλιξ, καὶ θεόδωρον ὁ θρᾷξ, καὶ μάρις καλχηδόνος, καὶ μάρκος ὁ σύρος· οἵπινες παραγενόμενοι, τοῖς μὲν περὶ ἀθανάσιον οὐδαμῶς εἰς λόγους ἐλθεῖν κατεδέξαντο· τὴν δὲ ἐν ἀντιοχείᾳ συλλεθεῖσαν πίστιν ἀποκρυψάμενοι, ἑτέραν δὲ συγκατασκευάσαντες, ἐνεδίδωκαν τῷ βασιλεῖ κώνσταντι ἐν τούτοις ὄντα τοῖς ῥήμασιν·

Cap. XVIII.

Quomodo Occidentalium partium Imperator petiit à fratre, ut mitterentur qui de Athanasii Paulique depositione rationem redderent: & quomodo missi ab Oriente, aliam fidei formulam ediderunt.

At Imperator Occidentalium partium, cùm ea quæ perpessi fuerant cognovisset, condoluit: datisque ad D fratrem literis, postulavit tres ad se Episcopos mitti, qui de Pauli atque Athanasii depositione rationem redderent. Missi sunt igitur Narcissus Cilix, Theodorus Thrax, Maris Chalcedonensis, & Marcus Syrus. Qui cum venissent, congredi quidem cum Athanasio recusarunt. Fidem verò Antiochiæ promulgatam penes se occultantes, alteram fidei formulam à se compositam Constanti Augusto obtulerunt, cujus hæc sunt verba.

A

Alia fidei expositio.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, conditorem & opificem omnium: ex quo omnis paternitas in cœlo & in terris nominatur. Et in unigenitum ejus filium, Dominum nostrum Iesum Christum; qui ex patre genitus est ante omnia sæcula: Deum ex Deo, lumen ex lumine: per quem omnia facta sunt in cœlo & in terris, visibilia simul & invisibilia: qui verbum est ac sapientia, vita & lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus B est, natusque ex sancta Virgine: Crucifixus etiam est ac mortuus & sepultus. Tertia vero die resurrexit à mortuis & ascendit ad cœlos: sedetque ad dexteram Patris, & in fine sæculorum venturus est, ut judicet vivos ac mortuos, & unicuique pro operibus suis mercedem reddat. Cujus regnum interminabile permansurum est in infinita sæcula. Sedebit enim ad dexteram patris non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est in Paracletum, quem Dominus pollici- C tus Apostolis, post assumptionem suam in cœlum misit, ut doceret illos ac suggereret omnia. Per quem etiam sanctificabuntur animæ eorum qui sincere in ipsum credidérint. Illos autem qui dicunt ex eo quod non erat extitisse filium Dei; & ex alia substantia, non autem ex Deo: & tempus aliquando fuisse cum non esset, Ecclesia Catholica alienos esse statuit. Cum hæc Imperatori multisque aliis tradidissent, nulla ampliùs re gesta discesserunt. Porro cum inter Occidentales adhuc & Orienta- D les esset indiscreta communio; Sirmii, quæ civitas est Illyrici, alia hæresis exorta est. Nam Photinus qui ejus loci Ecclesiis præsidebat; ortus ex minore Galatia, & Marcelli ejus qui episcopatu dejectus fuerat, olim discipulus, magistri sui insistens vestigiis, filium Dei nudum ac simplicem esse hominem prædicavit. Sed de his plura suo loco dicemus.

Ἄλλη ἔκθεσις.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα· Θεὸν ἐκ Θεοῦ. φῶς ἐκ φωτός· δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν· καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα· καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελημφθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκαλάπαυστος καὶ ἄσειστος διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσεσθαι γὰρ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· εἰς γὰρ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτέστι τὸ Παράκλητον ὅπερ ἐπαγγειλάμενον τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον, ἀπέστειλε διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί· τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἦν ποτὲ χρόνος ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίως οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία· ταῦτα ἐπιδεδωκότος τοῦ βασιλέως, καὶ πολλοῖς ἑτέροις ἐκδόντες, οὐδὲν πλέον ἀνύσαντες ἀνεχώρησαν· ἀδιαφορᾷ τοίνυν ἐπὶ τυγχανούσης τῆς μεταξὺ τῶν δυτικῶν τε καὶ ἀνατολικῶν κοινωνίας, ἐπεφύη ἐν Σιρμίῳ, πόλει τῶν Ἰλλυριῶν, ἄλλη αἵρεσις ἑτέρα· φωτεινὸς γὰρ τῶν ἐκεῖ ἐκκλησιῶν προεστὼς, ἦν τῆς μικρᾶς Γαλατίας μαρκέλλου τε τοῦ καθηρημένου μαθητὴς, ἀκολουθῶν τῷ διδασκάλῳ, ψιλὸν ἄνθρωπον, τὸν υἱὸν ἐδογμάτισε· καὶ περὶ μὲν τούτων εἰς χώραν ἐροῦμεν.

Κεφ.

A

Κεφ. ιθ'.

Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως.

ΤΡιετὴς δ' ἐν τῷ μέσῳ διαδραμόντος χρόνου, αὖθις οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι συνέδριον ποιησάμενοι, καὶ ἑτέραν πίστιν συνθέξαντες, τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ ἀποστείλασι δι' εὐδοξίου τοῦ τότε ἐπισκόπου γερμανικείας, καὶ μαρτυρίου, καὶ μακεδονίου, ὃς μόψου ἐσίας τῆς ἐν κιλικίᾳ ἐπίσκοπος ἦν· ἡ δὲ πίστις διὰ μακροτέρων γραφεῖσα, προσθήκας τε πλείονας τοῖς πάλαι περιλαβοῦσα προσεσχεδιάσθη, ἐν τούτοις ἐξετέθη τοῖς ῥήμασι. Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον ἐκ τοῦ πατρὸς θεὸν ἐκ θεοῦ· φῶς ἐκ φωτός· δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου· τὸν σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς· ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκαταπαυστος ἐστὶν, διαμένουσα εἰς ἀπείρους αἰῶνας· καθέζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτέστιν εἰς τὸν παράκλητον· ὃν ἐπηγγείλατο τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πιστευόντων ψυχαί· τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ποτὲ χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε μὴ ἦν, ἀλλοτρίως οἶδεν ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία· ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι θεοὺς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι θεὸν πρὸ τῶν αἰώνων, μήτε Χριστὸν, μήτε υἱὸν θεοῦ εἶναι αὐτὸν, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ γεννητὸν τὸν υἱὸν, ἢ ὅτι ἠβουλήσει ἢ θελήσει ἐγέννησεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν

Caput XIX.

De prolixâ fidei expositione.

TRansacto post hæc triennii spatio, rursus Orientales Episcopi collecta Synodo, aliam fidei formulam conscripserunt, eamque per Eudoxium Germaniciæ, Macedonium Mopsuhestiæ in Cilicia Episcopum & Martyrium, ad Episcopos Italiæ miserunt. Hæc autem fides prolixius scripta, & plurimis præter superiores accessionibus aucta, his B verbis exposita est. Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, Creatorem omnium & Conditorem: ex quo omnis paternitas in cœlo & in terris nominatur: & in unigenitum filium ejus Iesum Christum, Dominum nostrum, ante omnia sæcula genitum ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine. Per quem omnia facta sunt in cœlo & in terris, visibilia & invisibilia. Qui verbum est & sapientia atque potentia: vita & lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus est natusque ex sanctissima Virgine: qui crucifixus est C & mortuus ac sepultus. Tertia autem die surrexit à mortuis, & ascendit in cœlum, sedetque ad dexteram patris, venturus in fine sæculorum ut judicet vivos ac mortuos, & unicuique mercedem operis sui reddat. Cujus regnum interminabile, in infinita permanet sæcula. Sedet enim ad dexteram patris non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Credimus etiam in Spiritum sanctum, hoc est in Paracletum, quem Christus pollicitus Apostolis, post adscensum in cœlum, misit ut doceret illos ac submoneret de omnibus: per D quem etiam sanctificantur animæ eorum, qui sincerè in illum credunt. Illos autem qui dicunt filium ex eo quod non erat substitisse, aut ex alia substantia, non autem ex Deo; aut tempus aliquando vel sæculum fuisse cum non exstaret, pro alienis habet sancta & Catholica Ecclesia. Eos item qui dicunt tres esse Deos, aut Christum non esse Deum ante sæcula, neque Christum neque Filium Dei illum esse: aut eundem esse Patrem, & Filium & Spiritum Sanctum: aut filium esse ingenitum; aut patrem non arbitrio suo ac voluntate genuisse Filium, eos in-

quam, anathematizat ſancta & univerſalis Eccleſia. Nam neque citra periculum erroris dici poteſt, filium ex iis quæ non erant extitiſſe: cum nusquam in divinis libris id de illo proditum reperiamus. Neque ex alia præter Patrem priùs exiſtente hypoſtaſi, ſed ex ſolo Deo verè genitum eſſe didicimus. Unum enim ingenitum ac principii expertem eſſe, Chriſti ſcilicet patrem, divinus ſermo pronuntiat. Sed neque eos qui ſine ſacræ Scripturæ auctoritate temere dicunt, fuit aliquando tempus cum non eſſet, præcogitare oportet animo aliquod temporis ſpatium antecedens, ſed ſolum Deum qui ſine tempore illum genuerit. Tempora enim & ſæcula per illum facta ſunt. Neque item exiſtimandum eſt, filium patri coingenitum, & principii ſimul cum eo expertem eſſe. Quippe coingeniti & principio ſimul carentis, nec pater nec filius quisquam propriè dici poteſt. Sed patrem quidem ſolum principii expertem & incomprehenſibilem eſſe cognovimus, qui impervia quadam & incomprehenſibili ratione genuerit. Filium vero genitum fuiſſe ante ſæcula; nec perinde ac patrem, ipſum quoque ingenitum eſſe; ſed principium habere, patrem ſcilicet ex quo ſit genitus. Caput enim Chriſti, Deus. Quamvis autem tres confiteamur res, tresque perſonas, Patris videlicet ac Filii & Spiritus ſancti juxta ſacras Scripturas: non ideo tamen plures facimus Deos. Unum enim ex ſe ipſo perfectum & ingenitum, principiique expertem & inviſibilem Deum novimus, Deum ſcilicet ac patrem unigeniti; qui ipſe quidem ſolus ex ſeipſo habet ut ſit: reliquis autem omnibus copioſè præſtat ut ſint. Porrò tametſi unum Deum eſſe dicamus patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti qui ſolus ſit ingenitus: Chriſtum non idcirco negamus Deum eſſe ante ſæcula: quod quidem faciunt Pauli Samoſatenſis diſcipuli, affirmantes illum poſt incarnationem ex profectu ac promotione quadam Deum eſſe factum, cum natura nudus ac ſimplex homo extitiſſet. Scimus enim illum, quamvis Patri ac Deo ſubjectus ſit, nihilominus tamen genitum ex Deo, Deum naturâ eſſe perfectum ac verum: & non ex homine Deum poſtea factum, ſed ex Deo hominem propter nos

ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία· ἔστε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων λέγειν τὸν υἱὸν ἀσφαλὲς. ἐπεὶ μηδαμοῦ τοῦτο τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἐμφέρεται· περὶ ἄλλου δὲ ἔστε μὴν, ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως πρὸ τοῦ πατέρα προϋπακειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννῆσθαι διδασκόμεθα· ἐν γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ ἄναρχον, τὸν Χριστοῦ πατέρα ὁ θεῖος διδάσκει λόγος· ἀλλ' ὅδ' ἐστὶ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν ἐξ ἀγράφων ὑπισχνεῖται λώς λέγοντας, χρονικὸν διάστημα προεννοῆσαι χρὴ, ἀλλ' ἢ μόνον τὸν χρόνου αὐτὸν γεγεννηκότα Θεόν· καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνασι δι' αὐτοῦ· ὅτε μὲν συναΐδιον, ὅτε συναγέννητον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ εἶναι, νομιστέον· συναναρχὸς γὰρ καὶ συναγεννητὸς ὅδε Κυρίως πατὴρ, ἢ υἱὸς λεχθήσεται· ἀλλὰ τὸν μὲν πατέρα, μόνον ἀναρχον ὄντα καὶ ἀνέφικτον, γεγεννηκέναι ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἶδαμεν τὸν δὲ υἱὸν γεγεννῆσθαι πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ, ὁ Θεός· ὅτε μὲν τρία ὁμολογοῦντες πράγματα, καὶ τρία πρόσωπα, τὸν πατρὸς καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἁγίου πνεύματος καὶ τὰς γραφὰς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς Θεοὺς ποιοῦμεν· ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον, ἄναρχόν τε καὶ ἀόρατον Θεὸν, ἕνα μόνον οἶδαμεν τὸν Θεὸν καὶ πατέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τὸ εἶναι παρεχόμενον· ὅτε μὲν ἕνα Θεὸν λέγοντες εἶναι τὸν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέρα, τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι προαιώνιον, ὁποῖοι εἰσὶν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὑστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τεθεοποιῆσθαι λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἄνθρωπον γεγονέναι· οἶδαμεν γὰρ καὶ αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτέτακται τῷ πατρὶ καὶ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὅμως γνησίως τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ, Θεὸν καὶ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα Θεόν· ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντα

δι' ἡμᾶς, καὶ μηδὲ πώποτε ἀπολωλεκόσα τὸ εἶναι Θεόν· βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματίζομεν, καὶ τὸν λόγον μὴν μόνον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ψιλὸν καὶ ἀνύπαρκτον ὑπὸ πλάσεως καλοῦντας, ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα. νῦν μὲν, ὡς τὸν προφορικὸν λεγόμενον ὑπὸ πάντων· νῦν δὲ, ὡς τὸν ἐνδιάθετον· Υἱὸν δὲ αὐτὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ μεσίτην, καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας· ἀλλ' ἔκτοτε Υἱὸν αὐτὸν γεγονέναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνείληφε, πρὸ τετρακοσίων ὅλων ἐτῶν· ἔκτοτε γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐγκτήσασθαι θέλουσι, καὶ τέλος ἕξειν αὐτήν, μὴ τὴν σωτήριαν καὶ κρίσιν· τοιοῦτοι δέ εἰσιν, οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ, τῶν ἀγχυρογαλατῶν· οἱ τὴν προαιώνιον ὕπαρξίν τε καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν, ὑπὸ πρόφασιν τοῦ σωίζεσθαι δοκεῖν τὴν μοναρχίαν ἵστασθαι γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς, οὐχ ἁπλῶς λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν λόγον, καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα· καὶ Υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστόν. καὶ ὃ προγνωστικῶς σωόντα καὶ σωδιατρίβοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν, εἴτε τῶν ὁρατῶν, εἴτε τῶν ἀοράτων ἀλλ' ἐνυπόστατον λόγον ὄντα τοῦ πατρὸς, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι πρὸς ὃν εἶπεν ὁ πατὴρ, ὅτι ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· ὃς καὶ τοῖς παλαιοῖς αὐτοπροσώπως ὤφθη δεδωκὼς τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας· ἐδέξατο γὰρ προσφυῶς ὁ Χριστὸς προσείληφεν ἀξίωμα. ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ πατρὶ κατὰ πάντα ὅμοιον πεπιστεύκαμεν· καὶ τοὺς λέγοντας εἶναι τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ πατέρα, χωρητὸν ἅμα καὶ παθητὸν διὰ τῆς

A factum esse, nec unquam Deum esse desiisse. Execramur præterea & anathematizamus eos qui illum nudum duntaxat ac simplex Dei verbum, nec ullâ subsistentiâ præditum, falsò appellant, quod in alio suam essentiam habeat; nunc quidem instar verbi quod prolaticium vulgò dicitur; nunc vero instar verbi quod internum nominatur: Ipsum vero Christum ac Dominum, & filium Dei, ac mediatorem, atque imaginem Dei non fuisse ante sæcula contendunt: sed ex eo tempore Christum ac Filium Dei illum esse cœpisse, ex quo carnem nostram assumpsit ex Virgine, ante quadringentos circiter annos. Ab eo enim tempore, volunt Christum regni sui habuisse principium; & hoc regnum post mundi consummationem atque judicium, finem habiturum. Hujusmodi sunt sectatores Marcelli atque Photini Ancyranorum, qui æternam Christi essentiam ac divinitatem, ejusque perpetuum & immortale regnum perinde abrogant, ut monarchiam stabilire videantur. Nos verò intelligimus, illum non esse duntaxat verbum Dei prolatum & internum, sed verbum vivens ac per se subsistens, utpote Deum verbum, Deique filium & Christum. Nec per solam præscientiam illum cum patre semper fuisse, & ante omnia sæcula cum eo fuisse versatum, inservientem illi ad creationem omnium rerum, tam visibilium quam invisibilium: Sed substantiale patris verbum, & Deum ex Deo illum esse profitemur, ipse enim est cui dixit pater: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; qui antiquis patribus personam suam spectandam exhibuit, qui legem dedit; qui locutus est per Prophetas: qui ad extremum homo factus, patrem suum cunctis hominibus manifestavit: qui denique regnat in perpetua sæcula. Neque enim ullam dignitatem recens adeptus est Christus: sed eum ab omni ævo perfectum, patrique per omnia similem fuisse credimus. Illos etiam qui eundem esse dicunt Patrem ac Filium & Spiritum sanctum, tria hæc nomina de una eademque re ac persona per summam impietatem accipientes, merito ab Ecclesia relegamus, eo quod patrem, qui nec comprehendi nec pati potest, passioni & comprehensioni sub-

jiciunt per incarnationem; Cujusmodi A sunt, qui à Romanis quidem Patropassiani, à nobis verò Sabelliani dicuntur. Nos enim scimus, Patrem quidem qui misit, in propria immutabilis Deitatis permansisse natura: Christum autem qui missus est, carnis assumptæ dispensationem implesse. Similiter & eos qui impudenter negant Christum voluntate & arbitrio patris extitisse, involuntariam ac violentam quandam necessitatem attribuentes Deo, ita ut invitus filium gignat, impiissimos & à veritate alienos esse censemus: B eo quòd tum communes de Deo notiones, tum contra mentem ac sententiam scripturæ divinitus inspiratæ, talia de illo audeant pronuntiare. Nos enim Deum sui juris arbitriique esse, & sponte ac voluntarie filium genuisse, piè ac religiosè credimus. Porro etsi cum timore ac reverentia credamus id quod de illo dictum est: Dominus creavit me principium viarum suarum ad opera sua: non tamen eum perinde factum esse intelligimus, ac reliquas creaturas quæ per illum factæ sunt. Impium enim & ab Ecclesiastica fide prorsus alienum est, conditorem cum operibus ab ipso conditis C comparare, & eodem cum extraneis generationis modo illum editum esse arbitrari. Quippe unigenitum filium, solum ac semel tantùm verè germaneque genitum esse, divinæ nos scripturæ docent. Sed neque tametsi dicamus filium per seipsum esse, & vivere ac subsistere perinde ac patrem, illum idcirco à patre separamus, spatia quædam locorum & intervalla inter illorum conjunctionem corporali more intelligentes. Credimus enim, eos absq; ullo medio atq; interstitio conjunctos esse, nec D à se invicem posse ullatenus separari: quippe cùm pater quidem sinu suo totum complectatur filium: filius verò quasi appensus toti adhærescat patri, solusque in patris gremio perpetuò conquiescat. Credentes igitur sanctissimam & perfectam undique Trinitatem; & patrem Deum, ac filium quoque Deum dicentes, non tamen duos, sed unum esse confitemur Deum, ob unum honorem divinitatis, & absolutissima unius regni concordiam: ita ut pater quidem generaliter omnibus, & ipsi quoque filio dominetur: filius verò subjiciatur patri; &

ἀνθρωπήσεως ὑποπίθην. τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ πατροπασσιανοὶ παρὰ ῥωμαίοις, Σαβελλιανοὶ δὲ παρ' ἡμῖν λεγόμενοι· οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς, τὸν μὲν ἀποστείλαντα πατέρα, ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἤθει μεμενηκέναι· τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν, τὴν τῆς ἀνθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς βουλήσει, καὶ θελήσει γεγεννῆσθαι τὸν Χριστὸν εἰρηκότας ἀνθυλαβῶς, ἀνάγκην δὲ πλονόπ ἀβούλητον ἔσαν καὶ ἀπροαίρετον πεπιστευκότας τῷ Θεῷ, ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν υἱὸν, δυσσεβεστάτους καὶ τῆς ἀληθείας ξένους ἀπογινώσκομεν· ὅπερ παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας περὶ Θεοῦ, καὶ δὴ παρὰ τὸ βούλημα τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, τοιαῦτα τετολμήκασι περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι· αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν Θεὸν, Κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες, ἑκουσίως αὐτὸν καὶ θελητὰ τὸν υἱὸν γεγεννηκέναι, εὐσεβῶς ὑπολαμβάνομεν πιστεύοντες· ἐμφόβως καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ λεγόμενον, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γινομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγεννῆσθαι νοοῦμεν· ἀσεβὲς γὰρ, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον, τὸ τὸν κτίστην τοῖς δι' αὐτοῦ ἐκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἀλλοτρίοις τρόπον ἔχειν· καὶ αὐτὸν νομίζειν· μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ υἱὸν, γνησίως τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεῖαι γραφαὶ γεγεννῆσθαι· ἀλλ' ὅτε τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ζῶντα καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ πατρὸς, τόπους ἢ διαστήματά τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς ὑπονοοῦντες· πεπιστευκαμεν γὰρ ἀμεσιτεύτως αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτως ὑπομονῆφθαι, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχειν ἑαυτῷ· ὅλον μὲν τοῦ πατρὸς ἐνεστερνισμένον τὸν υἱὸν· ὅλον δὲ τοῦ υἱοῦ ἐξηρτημένον καὶ περιπεφυκότος τῷ πατρὶ, καὶ μόνον τοῖς πατρῴοις κόλποις ἀναπαυόμενον· διὸ ἀκινδύνως πιστεύοντες εἶναι εἰς τὸν παντέλειον τριάδα τὴν ἁγιωτάτην, τὸν πατέρα λέγοντες Θεὸν, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ δύο τούτους Θεοὺς, ἀλλ' ἕνα ὁμολογοῦμεν, διὰ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκλινῆ τῆς βασιλείας τὴν συναφείαν· παντάρχου μὲν καθόλου τοῦ πατρὸς πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ πατρὶ

ἐκτὸς ᾖ αὐτῆ, πάντων τῶν μεῖ' αὐτὸν βασιλεύοντος τῷ δι' αὐτῆ γνωμένων, καὶ τὴν τῆ ἁγίᾳ πνεύματος χάριν, ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένην παρεικῶ βεβήμαλι· ἅτως γὰρ τὸν περὶ τῆ ἐνΧριςῷ μοναρχίας συνίσαδι λόγον, ὃν παρεδώκασιν ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι ταῦτα ἠναγκάσθημεν μὴ τὴν ἐν ὀλιγωμῇ ἐκτεθεῖσαν πίστιν, πλατύτερον ἐπεξεργάσαδι, διὰ κὴ περιττὴν φιλοτιμίαν ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν κὴ τῆ ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀποκαθάρωμεν ὑπονοίαν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοοῦσι· κὴ γνῶσιν οἱ κὴ τὴν δύσιν πάντες, ὁμῶ μὲν τῆ συκοφαντίας τῷ ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμῶ δὲ τῆ ἀναβλικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐν Χριςῷ φρόνημα, μαρτυρόμενον ἀδιάσειςως ὑπὸ τῷ θεοπνεύςων γραφῶν παρ' αὐτοῖς ἀδιαστρόφως.

A præter illum universa quæ post ipsum sunt & per ipsum facta sunt gubernet ac regat, & sancti Spiritus gratiam patris arbitrio sanctis affatim largiatur. Sic enim ejus quæ in Christo est monarchiæ rationem constare, sacra nobis eloquia tradiderunt. Hæc post fidei formulam brevi compendio antehac editam, fusiùs exponere coacti sumus, non inani ac superflua ambitione impulsi: sed ut omnem de fide nostra sinistram suspicionem apud eos diluamus, qui sententiam nostram penitùs ignorant: utque universi qui in Occidentis partibus degunt, & impudentem adversariorum B calumniam apertè cognoscant; & Catholicam Orientalium de Christo doctrinam, divinarum scripturarum testimonio disertissimè confirmatam, apud eos qui mentem minimè perversam gerunt.

Κεφ. κ'.

Περὶ τῆς ἐν σαρδῇ συνόδε.

Caput XX.

De Concilio Serdicensi.

ΤΑῦτα οἱ κὴ τὰ ἑωσπέρια μέρη ἐπίσκοποι, διὰ τὸ ἀλλογλώσσους εἶναι, καὶ διὰ τὸ μὴ συνιέναι, ἃ παρεσπέχοντο, ἀρκεῖν τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν λέγοντες, κὴ μηδὲν περαιτέρω παρεργάζεσθαι ἐπεὶ ἂν πάλιν γράψαντος τῆ βασιλέως, ὥστε ἀποδοθῆναι Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ τὰς οἰκείας τόπους, ἀδὲν πλέον ἠνύετο· σάσις γὰρ μεταξὺ τῆ πλήθους ἐγίνετο συνεχὴς· συνόδου ἄλλην παρακαλῶσι γνώμης οἱ περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, ὥστε καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ τὰ τῆς πίστεως, ἐπὶ οἰκουμενικῆς συνόδε πέρας λαβεῖν, διδάσκοντες ἐπὶ καλύσει τῆς πίστεως, τὰς καθαιρέσεις γνέσθαι κηρύσσεται ἂν ἄνθις οἰκουμενικὴ σύνοδος· ὡς ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν, πόλις δὲ αὕτη ἰλλυριῶν, γνώμῃ τῶν δυεῖν βασιλέων, τῆ μὲν διὰ γραμμάτων αἰτήσαντος, τῆ δὲ τῆς ἑῴας ἑτοίμως ὑπακούσαντος· ἐνδέκατον ἔτος ἦν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τῆ πατρὸς τῶν δύο αὐγούστων· ὑπάτοι δὲ ἦσαν ῥοῦφίνος κὴ εὐσέβιος, ὅτε ἡ ἐν Σαρδικῇ συνεκροτήθη σύνοδος· ἐκ μὲν ἂν τῶν ἑωσπερίων μερῶν, περὶ τὰς τριακοσίας συνῆλθον ἐπίσκοποι, ὡς φησιν ἀθανάσιος· ἐκ δὲ τῶν ἑῴων. ἑβδομήκοντα ἐξ μόνον ὁ Σαβῖνος φησὶν, ἐν οἷς καὶ ἠριθμεῖτο κὴ ἰσχύρας ὁ τῆ μαρεώτε

VErum Occidentales Episcopi, tum quòd Græci sermonis ignari essent; C tum quòd ea minimè intelligerent, nequaquam admiserunt: Nicænam fidem sufficere, ne quidquam ampliùs curiosè inquirendum esse asseverantes. Rursus verò cùm Imperatoris literæ, quibus mandabat ut Paulus & Athanasius sedibus suis restituerentur, nihil proficerent: plebs enim continuis pene seditionibus agitabatur, Paulus & Athanasius aliud Concilium convocari postulant, ut tum ipsorum negotium, tum fidei causa, generalis Synodi sententiâ terminaretur. Docebantque non aliam ob causam se fuisse depositos, quàm ut fides subverteretur. Indicitur ergo iterum generale Concilium apud Serdicam, quæ D urbs est Illyrici: idque de sententia duorum Imperatorum, quorum alter hoc per literas flagitaverat; alter verò, Orientis scilicet Imperator, libenter annuerat. Annus tunc agebatur undecimus ab obitu parentis duorum Augustorum: Consules autem erant Rufinus & Eusebius; quo tempore Synodus Serdicæ congregata est. Et ex Occidentis quidem partibus trecenti circiter convenerunt Episcopi, ut scribit Athanasius. Ab Oriente verò septuaginta sex tantum adfuisse refert Sabinus, quorum è numero fuit Ischyras Mareo-

ticæ Episcopus, quem illi ipsi à quibus A
depositus erat Athanasius, Episcopum
ejus regionis constituerant. Quippe alii
infirmitatem corporis causati sunt: alii
præstituti temporis angustiam prætende-
runt, culpam omnem conferentes
in Iulium Romanæ urbis Episcopum:
cùm tamen ab eo tempore quo Syno-
dus indicta fuerat, & quo Athana-
sius Synodi consessum exspectans, Ro-
mæ commorabatur, anni & sex men-
sium spatium intercessisset. Cùm er-
go Serdicam omnes convenissent, Epi-
scopi quidem Orientis conspectum
Occidentalium refugerunt: negantes
se in colloquium cum illis venturos es- B
se, nisi priùs Paulum & Athanasium è
suo cœtu ejecissent. Sed cùm Proto-
genes Serdicensis, & Hosius Episcopus
Cordubæ, quæ civitas est Hispaniæ ut
supra dixi, nequaquam pati possent
ut Paulus & Athanasius à consessu ex-
cluderentur, Orientales illico discef-
serunt. Regressique Philippopolim ur-
bem Thraciæ, Concilio seorsum habi-
to, vocem quidem consubstantia-
lis palam anathemate damnarunt:
ἀνομοίου autem vocabulum & opinio-
nem literis suis inserentes, quoquover-
sus transmiserunt. Episcopi verò Serdi-
cæ constituti, primum quidem illos ob C
desertum Concilium condemnarunt:
Deinde Athanasii accusatores digni-
tate suâ spoliarunt. Et confirmata Ni-
cænæ fidei formula, ἀνομοίου quidem vo-
cabulum rejecerunt: consubstantialis
autem vocem apertiùs promulgarunt,
scriptasque ea de re literas quoquover-
sum etiam ipsi miserunt. Porrò utri-
que rectè se atque ordine fecisse existi-
mabant. Orientales quidem, eò
quòd Occidentis Episcopi eos qui à se
depositi fuerant recepissent: Occiden-
tales verò, propterea quod hi qui istos D
deposuerant, ante causæ cognitionem
aufugissent: & eò quòd ipsi quidem
Nicænam fidem custodirent: illi verò
eam adulterare ausi fuissent. Paulo igi-
tur & Athanasio sedes suas restituerunt:
itemque Marcello Ancyræ Galatiæ ur-
bis Episcopo. Qui cùm diu antea de-
positus fuisset, ut in superiori libro com-
memoravi, tunc vehementissimè labo-
ravit, ut adversus ipsum prolata sen-
tentia rescinderetur: docens verba li-
bri sui non fuisse intellecta, atque id-
circo se in suspicionem venisse erroris
Pauli Samosatensis. Sciendum tamen est,

Ἐπίσκοπον, οἳ οἱ καθελόντες Ἀθανάσιον, εἰς
τὸν Ἐπίσκοπον τῆσδε τῆς χώρας χειροτο-
νῆσαι προὐβάλλοντο δὲ, οἱ μὲν ἀσθένειαν τοῦ
σώματος· ἄλλοι δὲ τὸ στενὸν τῆς προθεσμίας
ἐμέμφοντο, τὴν αἰτίαν ἅπασαν τὸν Ἐπίσ-
κοπον Ῥώμης ἀναφέροντες· καίτοι ἐνιαυτοῦ
καὶ ἐξ μηνῶν διαγεγονότων, ἀφ' οὗ ἥκετε συνό-
δου ἐκκεκηρυγμένης, καὶ οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ
Ῥώμῃ διέτριβον, τὴν συνόδου προσμένοντες·
ὡς ἂν σωφρόνως ἐν τῇ Σαρδικῇ, οἱ μὲν ἀνατο-
λικοὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἑσπερίων ἐλθεῖν οὐκ
ἐβούλοντο, φάσκοντες μὴ ἄλλως εἰς λόγους
ἐλθεῖν, εἰ μὴ τοὺς περὶ Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον
ἐξελάσωσι τῆς συλλόγου· ὡς ὁ πρωτογόνης
ὁ Σαρδικῶν Ἐπίσκοπος, καὶ Ὅσιος ὁ Κορδυβέ-
νης, πόλις ἥδε αὐτὴ τῆς Ἱσπανίας ὡς ἔμπροσθεν
εἴρηται, οὐκ ἠνείχοντο μὴ παρεῖναι τοὺς περὶ
Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, ἀπεχώρουν εὐθέως·
καὶ διατρίβοντες ἐν τῇ Φιλίππου πόλει τῆς Θρᾴ-
κης, ἰδίαζον ποιήσαντες συνέδριον· καὶ φανερῶς
λοιπὸν τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀναθεματίζουσι
τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν, Ἐπιστολὰς συγγρά-
ψαντες, πανταχοῦ διαπέμπουσι. οἱ δὲ ἐν
Σαρδικῇ, πρῶτον μὲν τούτων ἐρήμην κατε-
ψηφίσαντο· ἔπειτα τοὺς κατηγόρους Ἀθανα-
σίου τῆς ἀξίας ἀφείλοντο· τὸν ὅρον τε τῆς πί-
στεως τῆς ἐν Νικαίᾳ κρατύναντες, καὶ τὸ ἀνό-
μοιον ἐκβαλόντες, τὸ ὁμοούσιον φανερώτε-
ρον ἐκδιδόασι· καὶ ἐγγράψαντές τε ἐς αὐτὰ
πανταχοῦ διαπέμπουσι· γνώμῃ μὲν ἑ-
κάτεροι τοιάδε δικαίως πεποιηκέναι νομί-
σαντες, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ, ὅτι τοὺς ὑπ'
αὐτῶν καθαιρεθέντας οἱ ἑσπέριοι προσεδέ-
ξαντο· οἱ δὲ ἑσπέριοι, ὅτι πρὸ διαγνώσεως
οἱ καθελόντες ἀπέφυγον, καὶ ὅτι αὐτοὶ μὲν
τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐφύλαττον, ἐκεῖνοι
δὲ παραχαράττειν ἐτόλμησαν· δόξαν δὲ ἐν τὸν τόπον τοῖς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθα-
νάσιον· ἔτι μὴν καὶ Μαρκέλλῳ τῷ Ἀγκύ-
ρας, τῆς πρὸς τῇ μικρᾷ Γαλατίᾳ· ὃς
πάλαι μὲν καθῄρητο, ὡς ἐν τῷ πρὸ
τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην· τότε
δὲ ἐν τῷ τὴν καταδίκην ἀναπαλαῖσαι ἐ-
πιόντας, διδάξας ὡς ἀνοητεῖν ὑπ' αὐτῶν
ἐν τῷ βιβλίῳ φράσις, καὶ διὰ τοῦτο ὑφίστα-
σθαι τὴν Σαμοσατέως λαβεῖν· ἐκ ἀγνοητέον μέντοι

ὅπ τὸ μαρκέλλε βιβλίον ὁ παμφίλε εὐσέβι@ ἀνεσκέυασεν ἐν ὅλοις τρισὶ βιβλίοις πρὸς αὐτὸν διαλεγόμεν@ , ἃ πρὸς μάρκελλον ἐπέγραψε· καὶ πίθησι μὴν τὰ ῥήματα μαρκέλλε· πρὸς αὐτὰ ὃ διαγωνίζε], ὡς φιλὸν ἄνθρωπον τὸν κύριον, καθὰ Σαβέλλι@ ὁ λίβυς ἢ Παῦλ@ ὁ Σαμοσατεύς , ἓ μαρκέλλε εἰσάγοσι@.

A Euſebium Pamphili adverſus Marcelli librum diſputantem, confutaſſe eum tribus voluminibus quæ contra Marcellum inſcripſit. At verba quidem ipſa Marcelli in iis profert: ipſe verò adverſus ea differens, probare conatur Marcellum perinde ac Sabellium Libycum & Paulum Samoſatenſem, Chriſtum ſimplicem duntaxat hominem aſſerere.

Κεφ. κά.

Ἀπολογία ὑπὲρ εὐσεβίε τ παμφίλε.

Ἐπειδὴ δέ τινες ἐπεχείρησαν καὶ αὐτὸν λοιδορῆσαι, φημὶ δὴ τὸν παμφίλε εὐσεβέσατον, ὡς ἀρειανίζοντα ἐν οἷς λόγοις ἐξέδωκε, μικρὰ καὶ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν οὐκ ἄκαιρον ἡγοῦμαι· πρῶτον μὲν γὰρ, τῇ ἐν νικαίᾳ συνόδῳ τὸ ὁμοούσιον ὁρίζοντι καὶ παρῆν καὶ συνέθετο· λέγει δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῷ εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνε κῆ λέξιν ταύτα· πάντας δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων, εἰς ὅτε ὁμογνώμονας καὶ ὁμοδόξους αὐτοὺς ἅπαντι τοῖς ἀμφισβητουμένοις ἀπασι τὸ ἐπ' αὐτῷ καλέσησεν· ὡς ὁμόφωνον κρατῆσαι τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν· εἰ τοίνυν εὐσεβὴς τῆς ἐκείσε συνόδε μνήμην ποιούμενος, λελύσθαι μὴ τὰ τότε ἀμφισβητούμενα λέγει, πάντας ὑμοφρονῆσαι καὶ ὁμοδοξῆσαι, πῶς ἀρειανίζειν αὐτόν τινες ὑπολαμβάνουσιν· πλανῶνται δὲ καὶ ἀρειανοὶ, φρονεῖν αὐτὸν νομίζοντες τὰ αὐτῶν· ἀλλ' ἐρεῖ τις ὡς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἀρειανίζειν δοκεῖ, τῷ συνεχῶς λέγειν διὰ χριστοῦ· πρὸς ὃν ἀποκρινούμεθα, ὅτι τῇ λέξει ταύτῃ πολλάκις ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐχρήσαντο, ἐν ταῖς ἄλλαις ταῖς μνησθείσαις τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπότητ@ ἓ σωτῆρος ἡμῶν καὶ περί γε ἁπάντων τούτων, ὁ ἀπόστολ@ ταῖς λέξεσι ταύταις ἐχρήσατο, ἢ δὲ πρόφασις ὡς κακοδοξίας διδάσκαλ@ ἐνομίσθη· ἔτι μὴν καὶ ἀρείου κλῆσιν τὸν υἱὸν ὡς ἐν τῷ ἄλλων τολμήσαντος εἰπεῖν, ἐπάκουσον οἷα εὐσεβὴς@ περὶ τούτε ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῷ πρὸς μάρκελλον κῆ λέξιν φησίν· ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ μόν@ αὐτὸς, καὶ ὢν ἄλλ@ ἀνηγόρευταί τε καὶ ἔστιν· ὅθεν εἰκότως ἂν τις μέμψαιτο τοῖς κτίσμα αὐτὸν φάναι τετολμηκόσιν, ἐξ οὐκ ὄντων

Caput XXI.

Euſebij Pamphili defenſio.

Sed quoniam hunc quoque, Euſebium Pamphili intelligo, nonnulli criminari conati ſunt, perinde quaſi Arianum dogma in libris ſuis ſecutus fuerit, opportunum fore cenſeo pauca de eo diſſerere. Primum igitur Concilio Nicæno quo filium Patri conſubſtantialem fuiſſe decretum eſt, & interfuit & conſenſit. In tertio verò libro quem de vita Conſtantini ſcripſit, ita loquitur. Omnes Imperator ad concordiam incitavit, donec univerſos in iis de quibus antea diſſentiebant, concordes atque unanimes præſtitiſſet. Adeo ut fides omnium conſona apud Nicæam obtinuerit. Cùm igitur Euſebius illius Concilii mentionem faciens, cunctas animorum diſſenſiones ſopitas eſſe dicat, & univerſos in unam eandemque conſpiraſſe ſententiam, quid cauſæ eſt cur nonnulli eum exiſtiment Ariano dogmati conſentire? Falluntur etiam Ariani, qui illum opinioni ſuæ ſuffragari arbitrantur. Sed dicet fortaſſe aliquis, illum Ariani dogmatis aſſertorem videri, propterea quod in libris ſuis crebrò dicere ſolet, per Chriſtum. Cui nos id reſpondemus; & hac loquendi ratione, & aliis hujusmodi quæ diſpenſationem humanitatis Ieſu Chriſti deſignant, Eccleſiaſticos Scriptores ut conſueviſſe: & ante hos omnes Paulum Apoſtolum iisdem vocibus uſum fuiſſe, qui tamen perverſi dogmatis magiſter nunquam eſt exiſtimatus. Cæterum cùm Arius Filium Dei creaturam perinde ac cætera quæ à Deo creata ſunt, auſus ſit dicere, audi ſi placet, quænam de hac re fuerit Euſebii ſententia in libro primo contra Marcellum, unigenitus, inquit, Dei filius, ſolus ipſe & non alius & prædicatur & eſt. Unde meritò quis reprehenderit eos, qui creaturam illum dicere non dubitarunt, ex

nihilo conditum perinde ac reliquas creaturas. Quomodo enim filius fuerit, quomodo unigenitus, ſi eandem cum cæteris creaturis naturam ſortitus eſt, unusque eſt è numero rerum creatarum, utpote qui una cum illis ortus ſit ex nihilo. Verum divina oracula non ita de illo prædicant. Deinde paucis interjectis hæc ſubjicit. Quisquis igitur Filium Dei ex nihilo factum, & creaturam è non exſtante productam eſſe aſſerit, is non animadvertit, ſe nudum quidem nomen filii ei concedere, revera tamen eum filium pernegare. Qui enim ex nihilo factus eſt, verè filius Dei eſſe non poteſt, ſicut nec quidvis aliud quod factum ſit. Verus autem Filius Dei, utpote qui ex illo tanquam ex Patre genitus eſt, unigenitus & dilectus Patris meritò dicitur. Ob eam etiam cauſam Deus ipſe eſt. Quis enim alius Dei fœtus eſſe poſſit, quam illi ipſi per omnia ſimillimus. Condit quidem urbem Imperator, ſed eam non gignit: filium autem gignere dicitur, non condere. Artifex autem faber dicitur ejus quod fabricatus eſt, non pater. Filii vero ſui nequaquam faber dicitur. Ita quoque ſummus hujus univerſi Deus, filii quidem ſui pater, mundi verò faber & conditor meritò dicitur. Quod ſi ſemel in Scripturis inveniatur dictum, Dominus creavit me initium viarum ſuarum ad opera ſua; ſenſum ipſum verborum inſpicere debemus, quem paulo poſt exponam: nec ut Marcellus facit, ob unicum teſtimonium, præcipuum Eccleſiæ dogma convellere. Hæc & alia plurima ab Euſebio Pamphili dicta ſunt in libro adverſus Marcellum. In tertio autem ejuſdem operis libro docens, quomodo intelligenda ſit hæc vox κτίσμα, ita loquitur. His ita conſtitutis, conſequens eſt, ut quemadmodum illa quæ præceſſerunt, ſic jetiam hæc verba: Dominus condidit me initium viarum ſuarum ad opera ſua, de eadem perſona dicta ſint. Quod ſi creatum ſe eſſe dicit, non ita accipiendum eſt quaſi dicat, ſe de non exſtantibus ad id quod eſt perveniſſe, & perinde ac reliquas creaturas ex nihilo conditum eſſe, ſicut nonnulli perperam exiſtimarunt. Sed id dicit, utpote qui ſubſiſtat ac præexiſtat ante conſtitutionem totius mundi; à patre autem ſuo ac domino

A ὅμοιον τοῖς λοιποῖς κτίσμασι γεγόμενον· καὶ πῶς γὰρ ἔτι ἔσται υἱὸς· πῶς δὲ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, ὁ τῷ αὐτὴν τοῖς λοιποῖς κτίσμασιν ἐπιγραφόμενος φύσιν, τῶν τε πολλῶν γενητῶν ἕσαι εἷς, ἅτε τῆς ἐξ οὐκ ὄντων κτίσεως ὁμοίως αὐτοῖς μεταλαχὼν κοινωνίας· ἀλλ' ὀλίγ' ὧδε πρὸ αὐτοῦ τὰ θεῖα παιδεύει λόγια· εἶτα μετ' ὀλίγα πάλιν ἐπιφέρει· ὁ τοίνυν γενητὸν ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτίσμα προσηγορευμένον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸν υἱὸν ὁριζόμενος, λέληθε τὸ νόημα μὴ αὐτῷ μόνον χαριζόμενος τὸ ἀληθῶς, υἱὸς εἶναι δεδογμένος· ὁ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονὼς, οὐκ ἀληθῶς γέγοιτ' ἂν υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅπερ μή τι ἄλλο τι τῶν γενητῶν ἀλλ' ἀληθῶς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἅτε ἐκ πατρὸς ἀποτεχθεὶς, εἰκότως ἂν καὶ μονογενὴς καὶ ἀγαπητὸς χρηματίσειε τοῦ πατρός· ἔτι γὰρ, ὁ Θεὸς ἂν εἴη· τί γὰρ ἂν καὶ Θεοῦ γένημα, ἢ τὸ τῷ γεγεννηκότι ἀφωμοιωμένον· κτίζει μὲν ἐν βασιλεὺς πόλιν, ἀλλ' οὐ γεννᾷ πόλιν· γεννᾷν δ' υἱόν, ἀλλ' οὐ κτίζειν λέγεται· καὶ τεχνίτης δημιουργὸς, ἀλλ' οὐ πατὴρ γέγοιτ' ἂν τοῦ πρὸς αὐτοῦ δημιουργουμένου· τοῦ δ' ἐξ αὐτοῦ φυτουργὸς υἱοῦ, οὐκ ἂν δημιουργὸς λεχθείη· ὁ δὴ καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τοῦ μὲν υἱοῦ πατὴρ· ἔστι δὲ κόσμου, κτίστης ἂν εἰκότως καὶ ποιητὴς λέγοιτο· εἰ δ' ἅπαξ πᾶσι τοῖς γραφῆς ἐνειλημένοις τοῖς εἰρημένοις τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, τοῦτον ἐπισκοπεῖν χρὴ δὲ λόγου, οὐ μικρὸν ὕστερον ἐκθήσομαι, ἀλλὰ μὴ κατὰ μάρκελλον ἐκ μιᾶς λέξεως, τὸ κυριώτατον τῆς ἐκκλησίας σφαλεύειν δόγμα· τοιαῦτα μὲν καὶ ἕτερα πλείονα ὁ παμφίλου εὐσεβίου ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῷ πρὸς μάρκελλον φησίν· ἐν τῷ τρίτῳ δὲ αὐτοῦ λόγῳ, διδάσκων πῶς δεῖ τὸ κτίσμα τὴν λέξιν ἐκδέχεσθαι. τοιάδε φησίν· τούτων τοίνυν ὧδε πη καταεσκευασμένων, ἀκόλουθον ἐστὶ μὴ τῶν προεκτεθέντων ἀπάντων, ὅτι, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, λελέχθαι· εἰ δὲ λέγει ἐκτίσθαι ἑαυτὸν, οὐχ' ὡς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρελθὼν ταῦτα ἀνεῖπεν, οὐδ' ὡς τοῖς λοιποῖς κτίσμασι καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁμοίως γεγονὼς, ὅ τινες οὐκ ὀρθῶς ὑπολήφασιν· ἀλλ' ὡς υἱὸς ἐκ πατρὸς μὴ κατὰ προσώπου τε καὶ προϋπάρχων τῆς τοῦ παντὸς κόσμου συστάσεως· ἀρχὴν δὲ τῶν ὅλων ὑπὸ τοῦ κυρίου

τοῦ

ἑαυτῦ πατρὸς καταστάντος τῦ ἔκτισεν ὑπάρχειν, ἀντὶ τῦ κατέταξεν ἢ κατέστησεν εἰρημένου· διαρρήδην ἓν τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἀρχοντας καὶ ἡγεμόνας, κτίσιν ὠνόμασεν ὁ εἰπὼν ἀπόστολος, ὑποτάγητε ἓν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν κύριον, εἴτε βασιλεῖ, ὡς ὑπερέχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις· καὶ ὁ εἰπὼν ὁ προφήτης, ἑτοιμάζου τῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου Ἰσραήλ· διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντῶν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀναγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· τὸ κτίζων, οὐκ ἐπὶ τῦ γενομένου ἐξ ἀνυπαρξίας παρεληφεν· οὐδὲ τότε ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα, ὅτε τὸν Χριστὸν αὐτοῦ δι' αὐτοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις καταήγγειλεν· οὐδὲν γὰρ προσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον· ἀλλ' ὢν μὲν καὶ προυπῆρχεν· ἀπεστέλλετο δέ, καθ' ὃν καιρὸν ἦσαν οἱ ἀπόστολοι συνηθροισμένοι, ὅτε δίκην βροντῆς ἐγένετο ἦχος ἐκ τῦ οὐρανῦ, ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας· ἐπληρώθησαν δὲ πνεύματος ἁγίου· καὶ ἔτως εἰς πάντας ἀνθρώπους, τὸν Χριστὸν τῦ Θεοῦ καταήγγειλαν, ἀκολούθως τῇ προφητείᾳ φησάσῃ, διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντῶν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ὁ κτίζων, ἀντὶ τῦ καταπέμπων, ἢ καταστάσων εἰρημένου· τῆς δὲ βροντῆς, καθ' ἕτερον τρόπον τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα δηλώσης· καὶ ὁ λέγων δέ, καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς, οὐχ' ὡς μὴ ἔχων καρδίαν τῦτο ἔλεγε· καθαρὰν δὲ αὐτῷ τὴν διάνοιαν ἀποτελεσθῆναι ἠὐχετο· ἔτως εἰρηται· καὶ, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ἀντὶ τῦ συναγάγῃ· ὅρα μήποτε τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα· καὶ τὸ, εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· καὶ ὅσα ἄλλα εὑρεῖν τις ἂν τοιῦτω τρόπῳ τὴν θεόπνευστον γραφὴν διερευνώμενος, μὴ θαυμάσῃς εἰ μεταφορικῶς ἡ ἐν τῷ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, τὸ ἔκτισεν ἀντὶ τῦ καθέστησεν ἢ καθέταξε· τοιαῦτα μὲν ὁ εὐσεβὴς ἐν τοῖς πρὸς Μάρκελλον διέξεισιν· ἡμεῖς δ' αὐτὰ παρεθέμεθα, διὰ τὲς μάτην ἐρεχθείας, καὶ βλασφημεῖν τὸν ἄνδρα ἐπιχειρήσαντας· ἅτε δὲ ἔχοντι δεῖξαι, ὅτι εὐσεβὴς ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως δίδωσι τῷ υἱῷ τῦ Θεοῦ,

A princeps ac rector hujus universi constitutus sit: adeo ut verbum hoc ἔκτισεν, positum sit hoc loco pro constituit. Certe Apostolus Petrus, principes & rectores qui hominibus præsunt, disertè creaturam appellat, his verbis: Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Dominum; sive regi tanquam præcellenti; sive rectoribus tanquam ab illo missis. Propheta quoque cum dicit: Præpara te Israel ad invocandum Deum tuum: quoniam ecce qui firmat tonitru & qui creat spiritum, & qui adnuntiat hominibus Christum suum: B hoc verbum κτίζων, non accepit pro eo quod factum est cum antea non esset. Neque enim tunc Deus creavit spiritum, cum Christum suum per illum unctis hominibus annuntiavit. Nihil quippe sub sole novum est. Sed erat quidem antea spiritus & subsistebat: Missus est autem tunc cùm Apostoli congregati essent: quando sonus instar tonitrui factus est de cœlo tanquam ingruentis spiritus vehementis: & repleti sunt Spiritu sancto. Atque ita Christum hominibus prædicarunt, juxta prophetiam quæ dicit: ecce is C qui firmat tonitru & qui creat spiritum, & qui annuntiat Christum suum hominibus, ubi vocabulum illud creans, positum est pro, mittens, vel pro, disponens atque constituens. Tonitru vero similiter Evangelii prædicationem significat. David quoque cum dicit: Cor mundum crea in me Deus, non hoc dixit, quasi cor antea non haberet: sed orabat ut mens pura in se ipso perficeretur. Eadem ratione dictum est illud, ut duos in unum novum hominem crearet, id est, conjungeret. Vide autem annon ejusdem generis sit & illud: Induamini novum hominem qui est secundum Deum creatus. Item illud, si qua igitur in Christo nova creatura; & D quæcunque alia ejusmodi reperiri possunt ab iis, qui scripturas divinitus inspiratas curiosè scrutantur. Ne mireris ergo, si in hoc loco, Dominus creavit me initium viarum suarum, verbum creavit translative positum est pro, constituit & rectorem ordinavit. Hæc Eusebius scribit in libris contra Marcellum. Quæ nos hîc adduximus propter eos, qui illum frustrà criminari & traducere conantur. Neq; enim probare possunt, Eusebium initium essentiæ filio tribuisse,

tametsi dispensationis vocabulis passim in libris suis utatur: præsertim cum scriptorum Origenis imitator & admirator exstiterit, in quibus filium ex patre genitum semper prædicari reperient, quicunque reconditam Origenis doctrinam intelligentia assequi possunt. Atque hæc obiter à me dicta sint, ut Eusebii obtrectatoribus respondeam.

A

καὶ ταῖς τῆ οἰκονομίας λέξεσιν ἐν τοῖς βιβλίοις ἐυρείσκεσιν αὐτὸν καταχρώμενον· μάλιστα δ', ὅπι ζηλωτὴς καὶ θαυμαστὴς τῶν ὠριγένους βιβλίων ἐστὶν, ἐν οἷς πανταχοῦ τὸν υἱὸν ἐκ τῆ πατρὸς γνησθέντα ἐυρείσκουσιν οἱ τῶν ὠριγένους βιβλίων τὸ βάθος καταναῆσαι δυνάμενοι· καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρεκβάσει, διὰ τὸς λοιδορεῖν ἐπιχειρήσαντας τὸν εὐσέβιον εἴρηται.

Caput XXI.

Quomodo cum Imperator Orientis, Paulum & Athanasium à Serdicensi Synodo restitutos nollet admittere, Occidentis Imperator ei bellum minatus est.

B

Cæterum Episcopi, tam hi qui Serdicæ consederant, quàm illi qui apud Philippopolim Thraciæ separatim Concilium habuerant, cum singuli id quod sibi visum fuerat peregissent, ad suas quisque civitates reversi sunt. Exinde igitur ab Oriente divulsus est Occidens; & communionis inter utrosque limes fuit mons Sucorum, qui Illyrios Thracasque disterminat, ad hunc usque montem indiscreta & promiscua erat omnium communio, licet in fide C inter se dissentirent. Ulteriùs verò degentibus nequaquam communicabant. Hujusmodi per id temporis rerum confusio ac perturbatio in Ecclesiis fuit. Posthæc verò Imperator qui in Occidentis partibus Imperium regebat, ea quæ Serdicæ acta fuerant, fratri Constantio statim significavit: hortatusque est ut Paulum & Athanasium in sedes suas restitueret. Sed cùm Constantius ejus rei executionem quotidie differret, Occidentis partium Imperator hanc ei rursus optionem detulit, ut vel Paulum & Athanasium redin- D tegrata dignitate reciperet, suasque illis Ecclesias redderet: vel nisi id feciss set, hostis ipsius esset, bellumque protinus exspectaret. Literæ autem quas ad fratrem scripsit, sunt hujusmodi. Sunt hîc apud me Athanasius & Paulus: quos quidem pietatis causâ persecutionem pati percontatus cognovi. Si ergo pollicitus fueris, te suas illis sedes redditurum, & in eos animadversurum qui sine causâ illos insectantur, viros ad te mittam. Quod si hæc ita ut dixi facere recusaveris, scias velim illuc me venturum esse, teque invito suas illis sedes redditurum.

Κεφ. κϛ'.

Ὡς τῆς ἐν σαρδικῇ συνόδε ἀποδέξης τὲς θρόνες ἀθανασίῳ καὶ Παύλῳ, ὁ τῆ βασιλέως τῆ· ἑῳακμὴ δυσκόλως, πόλεμον ὁ τῶν ἑσπερίων ἠπείλησε βασιλεύς·

Οἱ μέντοι ἐν σαρδικῇ συνελθόντες, καὶ ἐν Φιλίππε πόλει τῆς θράκης ἰδιάζοντα συνέδρια ποιησάμενοι, τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ἑκάτερα πράξαντες, καὶ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν· διεστάθη δὲ ἐν τῆς ἀναβολῆς ἡ δύσις· καὶ ἦν ὅρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς, τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον σοῦκις, ὅπερ ἐστὶν ἰλλυριῶν τε καὶ θρᾳκῶν· καὶ ἕως μὲν ὄρους τέτε, ἀδιάφορος ἦν ἡ κοινωνία, διαφόρε τυγχανούσης τῆ πίστεως· περαιτέρω δὲ ἀλλήλοις οὐκ ἐκοινώνεν· τοιαύτη τις ἦν τότε τῆς ἐκκλησίας καταστάσεως σύγχυσις· μὴ ταῦτα δ' εὐθὺς ὁ τῶν ἑσπερίων μερῶν βασιλεὺς, τὰ τῆ καρδικὴν γνώμην γνώσιμα τῷ ἀδελφῷ κωνσταντίῳ καθίστησιν, ἀποδίδοσθαι τοῖς περὶ Παῦλον καὶ ἀθανάσιον τὰς ἰδίας τόπους παρεκελεύετο· ὡς δ' ὁ κωνστάντιος παρέλαβε πρὸς τὰ γραφόμενα, αἱρεσιν αὖθις ἐπέθει ὁ τῶν ἑσπερίων μερῶν βασιλεὺς, ἢ δέχεσθαι τὲς περὶ Παῦλον καὶ ἀθανάσιον ἐν τῇ αὐτοῖς τάξει, καὶ ἀποδιδόναι αὐτοῖς τὰς ἐκκλησίας· ἢ μὴ ποιοῦντα τέτο, ἐχθρόν τε εἶναι, καὶ πρὸς δέχεσθαι πόλεμον· ἔστι δὲ τὰ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γραφέντα, τάδε· ὧδε μοι εἰσὶ παρ' ἐμοὶ Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος· ἀλλὰ πιστεύομεν διίγνων, εὐσεβείας αὐτὲς χάριν διώκειν· εἰ μὲν οὖν ἐπαγγέλλη ἀποδιδόναι τέτοις τὲς θρόνες, ἐπαμυνόμεν τὲς μετ' αὐτοῖς πρόσφυομένες, ἀποστελῶ πρός σε τὲς ἄνδρας· εἰ δ' ἀνανεύοις ταῦτα ὅτι ποιεῖν, εὖ ἴσθι, ὅτι αὐτὸς ἐγὼ αὐτόθι χωρήσομαι, καὶ ἀκοντός σε τέτοις τὲς οἰκείες ἀποδώσομι θρόνες.

A

Κεφ. κγ΄.

Ὡς φοβηθεὶς ὁ Κωνσάντιος τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἀδελφοῦ, διὰ ὑποψιῶν ἐκάλεσε τὸν Ἀθανάσιον, καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπεμψεν.

ΤΑῦτα γνοὺς ὁ τῆς ἑῴας βασιλεὺς, εἰς ἀγωνίαν ἐτήνεγκε τυχεῖν καλέσας· μεταπεμψάμενός τε εὐθὺς πλείστους τῶν ἀναγκαίων ἐπισκόπων, τήν τε αἵρεσιν τοῦ ἀδελφοῦ προύτίθει, καὶ ἐφ' ἑκάστοις διεπυθάνετο· οἱ δὲ, κρεῖττον ἔφασαν τῶν ἐκκλησιῶν παραχωρῆσαι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον, ἢ ἐμφύλιον ἀναδέξασθαι πόλεμον· ὅθεν ἐπ' ἀνάγκης καθίστας ὁ βασιλεὺς, ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν τὰς περὶ Ἀθανάσιον· καὶ τέως μὲν ἐφοβεῖτο τὸν Παῦλον μὴ δύειν ἐπισκόπων καὶ τῆς ἄλλης πομπῆς, γράμμασί τε πάλιν τοῖς οἰκείοις ὁ τῶν ἑσπερίων βασιλεὺς, ἔπειτε καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς συνόδου καλοχυρώσας, ἀπέστελλε πρὸς Κωνσαντίνου πόλιν· ἐφ' ᾧ Ἀθανάσιος ἐπανιὼν ἀπεστέλλετο, καὶ ἀμφιβάλλοντι ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν· ἠυλαβεῖτο γὰρ τὰς τῶν συκοφαντῶν σκαιωρίας· ὁ βασιλεὺς τὸν ἑῴας αὐτὸν οὐχ ἅπαξ μόνον, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς ἐκάλει παρ' ἑαυτόν· ὡς τὰ παρ' αὐτοῦ γράμματα δείκνυσι, ἅπερ ἐκ τῆς ῥωμαϊκῆς μεταβληθέντα γλώττης, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον·

Ἐπιστολὴ Κωνσαντίου πρὸς Ἀθανάσιον.

Κωνσάντιος νικητὴς αὔγουστος, Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἐπὶ πολύ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάσσης ὁμοίως κύμασιν ἠρίου, οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία· γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἑστίας, καὶ σεσυληθέντα τῶν ἰδίων, καὶ πλανώμενον ἐν ἀνειμένοις ἐρημίαις ἀνοδίαις, ἐπαρεῖδεν ἡ ἀκάματος ἡμῶν εὐσέβεια· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὑπερεθέμην γράψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας, πρὸς δοκῶν ἀνθαίρετόν σε θεραπεῦσαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν θεραπείαν ὁμοίως ἐπειδὴ ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τῆς σῆς θεραπείας ἐνεπόδιζε, διὰ τοῦτο δωρεᾶς πληρέστατα γράμματα πρὸς τὴν σὴν ἐρρότητα διεπεμψάμεθα· ἵνα ἀφόβως ταῖς ἡμετέραις προσόψεσι ταχείαν τὴν σαυτοῦ παρουσίαν παρασχεῖν σπεύδῃς, ὑπὲρ τοῦ τῆς σαυτοῦ ἐπιθυμίας ἀπολαύσας, καὶ πραθεὶς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκαλασθῇς· τοῦτο γὰρ ἕνεκα καὶ τὸν δεσπότην καὶ ἀδελφόν μου κώνσταντα ἐκάλεσα, ἵνα μὴ ἐν ἀπορίᾳ ὑπάρχῃς τῶν ἐπιτηδείων· ἀλλὰ θαρρῶν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν ἐλεύσῃ ἡμερότητα· ἐπεὶ καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ὑπάτιον

victorem Auguſtum pro te hortatus A ſum, ut veniendi tibi concederet facultatem, quò ambobus nobis ſimul annuentibus patriæ reſtitutus, hoc gratiæ noſtræ pignus habeas.

Altera epiſtola ad Athanaſium.

Conſtantius victor Auguſtus Athanaſio Epiſcopo.

Etſi ſuperioribus literis abunde tibi ſignificavimus, ut ſecurè ad comitatum noſtrum venires, eò quòd te ad tuas ſedes dimittere magnopere cupiamus : B tamen has etiam literas ad gravitatem tuam nunc dedimus. Quibus hortamur ut ſine ulla ſuſpicione ac metu, conſcenſis publicis vehiculis ad nos venire feſtines, ut iis quæ optas perfrui poſſis.

Alia epiſtola ad eundem.

Conſtantius victor Auguſtus Athanaſio Epiſcopo.

Dum Edeſſæ commoraremur, præſentibus presbyteris tuis placuit, ut miſſo ad te presbytero ad comitatum noſtrum venire properares, quò ubi in conſpectum majeſtatis noſtræ veniſſes, C ſtatim Alexandriam proficiſcerere, ſed quoniam plurimum jam temporis præteriit ex quo acceptis à nobis literis non adveniſti, ideo te nunc quoque commonendum curavimus, quò præſentiam tuam nobis nunc ſaltem ſtudeas exhibere, atque ita patriæ tuæ reſtitui & voti tui compos fieri poſſis. Ad pleniorem autem notitiam, Achetam diaconum miſimus : ex quo diſcere poteris, & quodnam ſit mentis noſtræ propoſitum, & quòd ea quæ cupis facilè conſecuturus ſis. Has epiſtolas D cùm Athanaſius accepiſſet Aquilejæ : quippe Serdicâ digreſſus illic commorabatur : ſtatim Romam contendit. Oſtenſisque literis Julio Epiſcopo, Eccleſiam quidem Romanam maximo gaudio affecit. Iam enim credebant, Orientalium quoque partium Imperatorem ipſorum fidei conſentire, quippe qui Athanaſium ad ſe evocaret. Iulius vero ad clerum & populum Alexandrinum hæc de Athanaſio ſcripſit.

σαντα τὸν νικητὴν ἄυγυστον, ὡς ἂν σὲ παρεκάλεσα, ἵνα σὺ ἐλθεῖν ἐξεσίαν σοι δῷ, ἐπὶ τῷ ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπινευσάντων, τῇ πατρίδι ἀποκαταστα θῇς, ἔχων τοῦτο τῆς ὑμῶν χάριτος ἐνέχυρον.

Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς ἀθανάσιον.

Κωνστάντιος νικητὴς ἄυγυστος, ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ.

Εἰ καὶ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν, ὅπως ἀμελλήμνως εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον ᾠκάζῃς, διὰ τὸ μάλιστα βουλεύεσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν εὐπρόσοδον δεδηλώκαμεν· διὸ προτρεπόμεθα, χωρὶς πνὸς ἀπιστίας καὶ φόβου ἐπιβῆναί σε δημοσίοις ὀχήμασι, καὶ ἀποστάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς, ἀπολαύσαι δυνηθείης.

Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς τὸν αὐτόν.

Κωνστάντιος νικητὴς ἄυγυστος, ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἡνίκα ἐν τῇ ἐδέσῃ διετρίβομεν, παρόντων τῶν σῶν πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὅπως ἀποσταλέντος πρεσβυτέρου πρός σε, ἐλθεῖν πρὸς τὸ ἡμέτερον κομιλάτον ἀποστάσης, ἐπὶ τῷ ἰδόντα τὴν ἡμετέραν πρόνοιαν, εὐθέως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁδεῦσαι· ἀλλ' ἐπειδὴ πλεῖστος χρόνος παρῆλθεν, ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ ἀπήντησας, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνῆσαί σε ἐποιησάμεθα, ἵνα καὶ νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχεῖαν ποιῆσαι πρὸς ἡμᾶς ἀποστάσης, καὶ ἔτω δυνηθῇς τῇ πατρίδι σου ἀποκαταστάθῆναι· καὶ τῆς εὐχῆς σε ἐπιτυχεῖν πρὸς ὃ πληρεστάτην δήλωσιν, ἀφ' οὗ τὸν διάκονον ἀπεστείλαμεν, παρ' οὗ δυνήσῃ μαθεῖν τὴν τε ἡμετέρας ψυχῆς τὴν προαίρεσιν, καὶ ὅπ τούτων ὧν ἔυχῃ, τυχεῖν δυνήσῃ· ταύτας τὰς ἐπιστολὰς ἐν τῇ ἀκυλήϊα δεξάμενος ἀθανάσιος, ἐκεῖ μὲν τὴν Σαρδικῆς ἀναχωρήσας ὑπέστρεψεν, εὐθέως ἐπὶ τὴν ῥώμην ἀνέδραμεν· ἐπιδείξας τὰ γράμματα τῷ ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ, ἐν μεγίστῃ μὲν χαρᾷ τὴν ῥωμαίων ἐκκλησίαν καλέσησεν· ἐδόκει γὰρ καὶ ὁ τῶς ἑῴας βασιλεὺς συνπάθειαν αὐτῶν τῇ πίστει, διὰ τὸ καλεῖν ἀθανάσιον παρ' ἑαυτόν· ἰούλιος δὲ τοῖς ἐν ἀλεξανδρείᾳ κληρικοῖς τε καὶ λαοῖς, περὶ ἀθανασίου ἐπέστειλεν·

Ἐπιστολὴ Ἰουλίου ἐπισκόπου ῥώμης, πρὸς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Ἰούλιος ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ λαῷ παροικοῦντι Ἀλεξάνδρειαν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Συγχαίρω κἀγὼ ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ὅτι τὸν καρπὸν τῆς ἑαυτῶν πίστεως ἐπ' ὀφθαλμῶν λοιπὸν ὁρᾶτε· τοῦτο γὰρ ἀληθῶς ἄν τις ἴδοι γινόμενον ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου μου Ἀθανασίου· ὃν διά τε τὴν καθαρότητα καὶ βίου, καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχάς, ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποδίδωσιν· ἐκ δὴ τούτου σωφρανθέντες, καθαρὰς ὑμῶν καὶ μεστὰς ἀγάπης ἀεὶ τὰς εὐχὰς ἀνενηνοχέναι πρὸς τὸν Θεὸν· μνήμονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγελιῶν, καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ἀγάπης, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ σωφρονοῦντος ἀδελφοῦ μου ἐπαιδεύθητε, ἔγνωτε ἀληθῶς, καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν καλῶς ἐφρονήσατε τοῦτο, ὡς ἐκ μὴ εἰς τέλος ἐξ ὑμῶν ἀποχωρισθῆναι, ὃν ἐν ταῖς θεοσεβέσιν ὑμῶν ψυχαῖς ἐγκαλεῖ ὡς παρόντα ἀεί· ἐκεῖνον, ὃς πολλῶν μοι χρεία λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπιστέλλοντι ὅσα γὰρ ὑμῖν λέλεκται παρ' ἐμοῦ, ταῦτα ἡ ὑμετέρα πίστις προέλαβε καὶ πεπλήρωκε τὸν Χριστόν· χαίρειν τὰ τῆς κοινῆς ὑμῶν πάντων εὐχῆς· συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν, πάλιν γὰρ ἐρῶ, ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχήτους ἐν τῇ πίστει τετηρήκατε· καὶ αὖθις τῷ ἀδελφῷ μου Ἀθανασίῳ οὐκ ἔλαττον συγχαίρω, ὅτι καίπερ πολλὰ πάσχων λυπηρὰ, εὐδεμίαν ὥραν ἐπιλήσμων γέγονε τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τῆς ὑμετέρου πόθου· εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι πρὸς καιρὸν ἔδοξεν ἀφ' ὑμῶν ἀφεληλυθέναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι διαπαντὸς, ὡς σωτὴρ ὑμῖν διῆγε· καὶ ἔγωγε ἀγαπητοὶ τὸν γνήσιον καὶ ἐν αὐτῷ πάντα πειρασμὸν, οὐκ ἄδοξον ἡγοῦμαι γεγονέναι· καὶ γὰρ ἐκ τῆς ὑμετέρας καὶ ἧττον πίστις ἐγνώσθη πᾶσι καὶ δεδοκίμασται· εἰ γὰρ μὴ τοσαῦτα συμβεβήκει, τίς ἂν ἐπίστευσεν, ἢ ὑμᾶς τοσαύτῳ κείσθαι καὶ τοσαύτῳ ἀγάπῳ περὶ τὸν τηλικοῦτον ἐπίσκοπον ἔχειν, ἢ ἐκεῖνον τοσαύταις θλίψεσι περιβεβλῆσθαι, δι' ἃς καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδος οὐκ ἀλλότριος γενόμενος ἐπέτυχε τοίνυν οἱῳδήποτε τρόπῳ καὶ ἐν τῷ νῦν, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὁμολογίας ἔνδοξον μαρτυρίαν· διαφόρως γὰρ κατά τε γῆν καὶ τὴν θάλατταν πολλὰ πειραθεὶς, τὴν σκαιωρίαν

Epistola Iulii ad Alexandrinos pro Athanasio.

Iulius Episcopus, Presbyteris, Diaconis, & populo Alexandriam incolenti, dilectis fratribus in Domino salutem.

Gratulor & ipse vobis, fratres dilectissimi, quod fructum fidei vestræ ante oculos jam videtis. Hoc enim revera ita esse, quivis facilè perspiciat in fratre & Coëpiscopo meo Athanasio: quem Deus tùm ob vitæ integritatem, tùm ob preces vestras vobis restituit. Ex quo apparet, quam puras semper plenasque caritatis preces obtuleritis Deo. Memores enim cœlestium promissionum, & tendentis ad illas institutionis; quam ex fratris mei Athanasii doctrina didicistis, verissimè cognovistis, & juxta rectam fidem vestris mentibus insitam id prævidistis, Athanasium non perpetuò à vobis posse disjungi, quem in sanctis pectoribus vestris tanquam præsentem assiduè gerebatis. Quocirca mihi nunc ad vos scribenti, multis verbis non est opus. Quæcunque enim vobis dici à me potuerint, ea jam præoccupavit fides vestra: & per Christi gratiam completa sunt, quæ communibus votis omnes optastis. Gratulor itaque vobis: iterum enim dicam: quòd animas vestras in tuenda fide inexpugnabiles conservastis. Ipsi quoque fratri meo Athanasio non minùs gratulor, quòd quamvis multa acerba pertulerit, nunquam tamen oblitus sit caritatis ac desiderii vestri. Nam licet ad tempus corpore à vobis videbatur abstractus, spiritu tamen præsens vobiscum perpetuò versabatur. Atq; ego quidem, dilectissimi, omnes illas quas pertulit vexationes, non inglorias nec inutiles fuisse existimo. Nam & vestra & illius fides eâ ratione ac universis cognita & comprobata est. Nisi enim tot ac tantæ contigissent vexationes, quis unquam crederet, aut vos de tanto Episcopo tale tulisse judicium, tantoque caritatis ardore eum complexos esse: aut illum tot ac tantis virtutibus ornatum fuisse: propter quas cœlestium etiam præmiorum spe minimè fraudandus est? Adeptus est igitur undecunq; gloriosum confessionis testimonium, tùm in hoc, tùm in futuro sæculo. Multas siquidem calamitates terrâ marique perpessus,

cunctas Arianæ hæreseos insidias conculcavit; ac sæpe per invidiam fraudesque inimicorum in vitæ discrimen adductus, mortem contempsit, omnipotentis Dei, & Iesu Christi Domini nostri præsidio munitus: confidens futurum ut non solum inimicorum insidias effugeret, verum etiam vobis ad consolationem vestram restitueretur; majora vobiscum trophæa referens ex conscientia recte factorum. Ex quibus ad extremos usque terrarum fines gloriosus innotuit, ob vitæ integritatem probatus, & in proposito quidem animi sui cœlestique doctrina fiduciam gerens: vestro autem constanti ac perpetuo judicio dilectus atque adamatus. Redit ergo ille nunc ad vos splendidior, quàm cum à vobis discederet. Nam si pretiosa metalla, aurum dico & argentum, ignis explorat ac purgat, quid de tanto viro pro dignitate dici possit, qui tot malis periculisque superatis, nunc tandem vobis restituitur, non solum nostro judicio, sed etiam universæ synodi sententiâ innocens declaratus. Quocirca, fratres carissimi, cum omni secundum Deum gloria atque lætitia suscipite Episcopum vestrum Athanasium, & unà cum eo quotquot ærumnarum illius socii ac participes extiterunt. Et votorum vestrorum compotes facti gaudete: qui pastorem vestrum esurientem, ut ita dicam, atque sitientem pietatem vestram, salutaribus scriptis aluistis atque potastis. Vos enim illi in peregrinis regionibus degenti solatio fuistis. Vos illum persecutionibus atque insidiis appetitum, fidelissimis animis vestris ac mentibus confovistis. Ego certe magnopere delector, dum cogito atque animo prospicio uniuscujusque vestrûm in ejus reditu lætitiam, & plebis religiosissimos occursus, & convenientium celebrem festivitatem, & quis vobis qualisque dies ille futurus sit, cum frater quidem meus revertetur; præterita autem mala finem accipient, & pretiosus atque optabilis reditus in plenissimi gaudii alacritate cunctos copulabit. Hoc porrò gaudium maxima ex parte ad nos usque pertingit, quibus divinitùs concessum esse constat, ut in tanti viri notitiam pervenire possemus. Decet igitur ut hanc epistolam nostram claudat precatio. Deus omnipotens, & filius ejus

A πᾶσαν τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως καλεπάτησε, καὶ πολλάκις διὰ φθόνον καὶ εἰς κίνδυνον ἐπιβουλευθεὶς, καλεφρόνησε θανάτου, φρουρούμενος ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐλπίζων ἅμα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν, καὶ ἀποκαλασταθήσεσθαι πρὸς ὑμᾶς παράκλησιν, φέρων ὑμῖν ἅμα ἐκ τῆς ὑμετέρας σωτηριώδους μείζονα τὰ τρόπαια· ἐν οἷς καὶ ἄχρι τερμάτων πάσης τῆς γῆς ἔνδοξος ἐγνώσθη, δοκιμασθεὶς ἐκ τοῦ βίου παρρησιασάμενος μὴν τῇ προθέσει καὶ τῇ οὐρανίᾳ διδασκαλίᾳ ἀποδειχθεὶς ὑπ' ἀθανάτου κείσεται παρ'
B ὑμῶν ἀγαπώμενος· ἐπανέρχεται τοιγαροῦν πρὸς ὑμᾶς, λαμπρότερος νῦν ἢ ὅτε παρ' ὑμῶν ἀπεδήμησεν· εἰ γὰρ καὶ τὰς ἡμίας ὕλας, χρυσὸν δηλέγω καὶ ἄργυρον, εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει, τί ἂν τις εἴποι καὶ ἀξίαν τοσούτου ἀνδρὸς, ὃς τοσούτων θλίψεων πυρὰν, καὶ τοσούτους κινδύνους νικήσας, ἀποδίδοται νῦν ὑμῖν ἀθῷος, οὐ παρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρ' ἁπάσης τῆς συνόδου ἀποδεχθείς· ὥστε δέξασθε τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, μετὰ πάσης τῆς πρὸς Θεὸν δόξης τε καὶ χαρᾶς τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἀθανάσιον, μετὰ τούτων οἵ τινες αὐτῶν κοινωνοὶ
C γεγόνασι· καὶ χαίρετε, τῶν εὐχῶν ἀπολαύοντες, οἳ τὸν ποιμένα τὸν ὑμέτερον, ἵν' ὕτως εἴπω, ποθοῦντα καὶ διψῶντα τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν, σωτηρίοις γραφαῖς ἐθρέψατέ τε καὶ ἐποτίσατε· καὶ γὰρ καὶ τῆς ἐπὶ ξένης ἀποδημίας βῆς, ὑμεῖς παραμυθία γεγόνατε διωκόμενον, καὶ ἐπιβουλευόμενον ἐθάλψατε ταῖς πρὸς ἀτὰς ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις· ἐμὲ δὲ ἡδὴ εὐφραίνει, ἐννοούμενον καὶ προορώμενα πλεονασμῶ, τῷ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ, ἑκάστου ὑμῶν
D χαρᾷ, καὶ τὸ πλῆθος τὰς θεοσεβεστάτας ἀπαντήσεις, καὶ τὴν ἔνδοξον τῶν σωτηρίων ἑορτὴν καὶ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρα ὑμῖν καὶ ποία ἔσται ἐπανερχομένου μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου· παυσαμένων δὲ τῶν προγεγραμμένων, καὶ τῆς πολυλογίας καὶ εὐχὴν ἐπανόδου, εἰς εὐφροσύνην πᾶσι πληρεστάτης χαρᾶς σωματίσης τοὺς πάντας· ἡ τοιαύτη χαρὰ καὶ τὸ μέγιστον μέρος ἡμῶν φθάνει, οἷς θεόθεν καὶ τοῦτο συγκεχωρῆσθαι συνέσηκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς ἐλθεῖν δυνηθῶμεν· εἰς εὐχὴν δὲ τῷ ἐπιστολῇ τελειῶσαι καλόν· ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ τοῦτον ὑμῖν

ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' ἣν ἕνεκεν τὴν χάριν ταύτην ὑμῖν παράσχοι, διδοὺς ἔπαθλον τῇ θαυμασῇ ὑμῶν πίστει, ἣν περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐνδόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνεδείξασθε· ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μεθ' ὑμᾶς ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μείνωσι κρείττονα, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ παντοκράτορι Θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν· ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Τούτοις πεποιθὼς τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος, ἐπὶ τὴν ἀναζωὴν παρεγένετο. Κωνστάντιος δὲ ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἀπεχθῶς μὲν τότε ἀπεδέξατο. Σοφίζεται δέ τις αὐτὸν ἐπεχείρει, ὡς καθαιρεθείη τῆς ἀρειανιζόντων ὑποβαλλόμενος· καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν· τὸν μὲν θρόνον τὸν σαυτοῦ ψήφῳ τῆς συνόδου, καὶ ἡμέρᾳ σοι συναινέσαντι ἀπείληφας· ἐπειδὴ δέ εἰσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τινὲς τοῦ λαοῦ, διακρινόμενοι τὴν πρός σε κοινωνίαν, μίαν ἐν τῇ πόλει ἐκκλησίαν ἕκαστον ἔχειν αὐτοῖς πρὸς τὴν πρόσταξιν ταύτην Ἀθανάσιος γοργῶς ὑπήντησε· καὶ φησὶ, βασιλεῦ, ἐπ' ἐξουσίας μὲν ἔχεις κελεύειν τε καὶ πράττειν ὅσα ἂν θέλῃς· χάριν δὲ αὐτὸς αἰτῶ καὶ δέομαι, δός μοι τοῦτο δὲ βασιλέως δοῦναι ἑτοίμως ἐπαγγειλαμένου, εὐθὺς ἐπῆραμεν Ἀθανάσιος, τὴν αὐτὴν ἀξιῶν χάριν λαβεῖν, ἣν ὁ βασιλεὺς ἐπεζήτει λαβεῖν· μίαν γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκκλησίαν ἀπονεμηθῆναι ἠξίου καθ' ἑκάστην πόλιν τοῖς διακρινομένοις πρὸς τὴν τῶν ἀρειανιζόντων κοινωνίαν· τοῦτο Ἀθανασίου τοίνυν γνώμῃ λυσιτελῆ γνόντες οἱ ἀρειανίζοντες, ὑπερετίθεντο μὲν τοῦτο ἔλεγον· πράττειν τὰ δοκοῦντα τῷ βασιλεῖ παρεχώρουν· διόπερ ὁ βασιλεὺς Ἀθανασίῳ τε καὶ Παύλῳ καὶ Μαρκέλλῳ τοὺς ἰδίους ἀπεδίδου θρόνους· ἐπὶ μὲν καὶ Ἀσκληπᾷ τῷ Γάζης, καὶ Λουκίῳ Ἀδριανουπόλεως· καὶ γὰρ ἦσαν ὑπὸ τῶν ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἐδέχθησαν· Ἀσκληπᾶς μὲν ὑπομνήματα ἐπιδείξας, ἐν οἷς ἐδήλου εὐσέβειος ὁ παμφίλου ἅμα πλείοσι διαγνοὺς τὰ καθ' αὐτὸν, καὶ ἀποδοὺς τῷ ἀξίαν αὐτοῦ· Λούκιος δὲ, ὅτι οἱ κατηγοροῦντες αὐτοῦ φυγῇ ἐχρήσαντο· πρόσταγμα δὲ βασιλέως εἰς τὰς ἑαυτῶν ἑφοίτα πόλεις, κελεύοντα

A Dominus ac servator noster Iesus Christus, hanc gratiam vobis perpetuam tribuat: præmium referens admirandæ fidei vestræ, quam illustri testimonio erga Episcopum vestrum declarastis; ut vos posterosque vestros hic & in futuro sæculo præstantiora maneant, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec mens hominis comprehendit; quæ scilicet præparavit Deut iis qui ipsum diligunt, per Dominum nostrum Iesum Christum: per quem omnipotenti Deo gloria in sæcula sæculorum amen. Valere vos opto, fratres carissimi. His literis fretus Athanasius, in Orientem perrexit. At Imperator Constantius, tum quidem non infenso animo eum excepit. Suggerentibus tamen Arianis circumvenire illum conatus est, his verbis hominem compellans, sedem quidem tuam ex decreto Concilii & ex consensu nostro recuperasti. Sed quoniam Alexandriæ quidam ex populo communionem tuam refugiunt, sinas illos unam in civitate Ecclesiam habere. Ad hanc petitionem illicò Athanasius respondit his verbis. Tuæ potestatis est, Imperator, jubere, & facere quodcunque volueris. Ego verò à te vicissim beneficium peto ac postulo, quod mihi concedas velim. Cúmque Imperator alacri animo daturum se promisisset, continuo subjunxit Athanasius, petere se ut idem sibi concederetur, quod Imperator ab ipso exegerat. Nam & ipse postulabat, ut per singulas civitates una Ecclesia tribueretur illis, qui Arianorum communionem refugiebant. Cùm autem Ariani sententiam Athanasii suis partibus incommodam esse intelligerent, id quidem in aliud tempus differendum esse dixerunt: Imperatorem vero passi sunt ea agere quæ vellet. Ille igitur Athanasio, Paulo atque Marcello: Asclepæ item ac Lucio, quorum alter Gazæ, alter Hadrianopolis erat Episcopus, sedes suas restituit. Nam & isti à Serdicensi Concilio susceptí fuerant: Asclepas quidem cùm acta exhibuisset, ex quibus constabat Eusebium Pamphili unà cum pluribus aliis de ipsius negotio cognoscentem, pristinum dignitatis gradũ ipsi reddidisse: Lucius verò, eò quòd accusatores ipsius aufugerant. Proinde Imperatoris edicta ad ipsorum missa sunt civitates, quibus jubebatur

ut illos prompte ſuſciperent. Et Ancyræ quidem cum Baſilius exturbaretur, Marcellus verò in ejus ſuſtitueretur locum, non mediocris tumultus exortus eſt, qui calumniandi occaſionem præbuit adverſariis: Gazæi vero, libenter Aſclepam ſuſceperunt. Conſtantinopoli autem, Macedonius Paulo ad modicum tempus loco ceſſit, in privata quadam urbis Eccleſia ſeorſum conventus agens. Pro Athanaſio vero Imperator ad Epiſcopos & clericos & ad populos ſcripſit, ut libentibus animis eum exciperent. Sed & per alias literas juſſit, ut quæcunque in judiciis contra illum acta fuerant, abolerentur. De utraque reſcriptæ literæ ſic ſe habent.

A ἑτοίμως αὐτὸς ὑποδέχεσθε· ἐν μὲν οὖν ἀγκύρᾳ βασιλέα ἐξωθεμένα, καὶ ἀνεισιόντα Μαρκέλλου, ταραχὴ οὐχ ἡ τυχοῦσα ἐγένετο, ἣ πρόφασιν λοιδορίας παρέσχε τοῖς τὰ ἐναντία φρονοῦσιν· ἀσκληπᾶν δὲ ἑτοίμως Γαζαῖοι ἐδέξαντο· ἐν δὲ τῇ Κωνσταντίνου πόλει Μακεδόνιος Παύλῳ πρὸς ὀλίγον ὑπεξέστη, καθ' ἑαυτὸν ἐν ἰδιαζούσῃ ἐκκλησίᾳ τῆς πόλεως τὰς συνόδους ποιούμενος· ὅτε μέντοι ἀθανασίου, ὁ βασιλεὺς ἐπισκόποις τε καὶ κλήρῳ καὶ λαοῖς, περὶ ἀσμένως αὐτὸν ἀποδεχθῆναι ἐπέστειλεν· ἔτι μὴν καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐν δικαστηρίοις πραχθέντα, δι' ἑτέρων γραμμάτων ἀφανισθῆναι ἐκέλευσε· τὰ δὲ περὶ ἀμφοτέρων τούτων γραφέντα, ἔστι τάδε.

B

Epiſtola Conſtantij pro Athanaſio.

Victor Conſtantius Maximus Auguſtus, Epiſcopis & presbyteris Catholicæ Eccleſiæ.

Epistolὴ Κωνσταντίου ὑπὲρ Ἀθανασίου· Νικητὴς Κωνσταντίος, μέγιστος, σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας·

C Non eſt derelictus à Dei gratia reverendiſſimus Epiſcopus Athanaſius. Sed quanquam brevi temporis ſpatio humanæ probationi ſubjacuit, divinâ tamen ſuffragante providentiâ, juſtam meruit referre ſententiam: reſtitutus tum Dei voluntate, tum noſtro judicio, in patriam ſimul & in Eccleſiam, cui divino nutu præſidebat. Huic conſequentia à noſtra oportet præſtari clementia: ut ſcilicet cuncta quæ antehac adverſus illos qui illi communicabant, decreta ſunt, nunc oblivioni tradantur: omnisque deinceps contra illum ceſſet ſuſpicio. Et immunitas quâ clerici qui cum eo ſunt, olim fruebantur, ipſis, ut par eſt, confirmetur. Hoc etiam noſtræ in illum indulgentiæ adjiciendum eſſe cenſuimus, ut omnes ſacri ordinis viri intelligant, ſecuritatem D cunctis qui Athanaſio adhæſerunt, ſive Epiſcopis, ſive clericis, eſſe conceſſam. Recti vero ſingulorum propoſiti certiſſimum erit indicium, firma cum illo conſenſio: Quicunque ergo meliori judicio uſi, & ſaniorem partem ſecuti, communionem ejus amplexi ſunt, eos omnes juſſimus juxta exemplum ſuperioris providentiæ, nunc quoque datâ à nobis non ſine Dei voluntate, indulgentiâ perfrui.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ ἀειδεσιμώτατος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος· ἀλλ' εἰ καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τῇ τῶν ἀνθρώπων δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὅμως τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς παντοφόρου προνοίας ἀπηνέγκατο ψῆφον· ἀπολαβὼν βουλῇ τοῦ κρείττονος, καὶ πατρίδα ὁμοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἧς θείῳ νεύματι προΐστητο· ἐτύγχανε τούτῳ τὰ ἀκόλουθα ἔδει δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν ὑπαρξαι πραότητα· ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου τοῦ καιροῦ κεκοινωνηκότων ὁρισμένην νῦν ἀμνηστίαν πᾶσαν τε ὑπόληψιν τὴν καθ' αὐτοῦ σχολάσαι τὸ λοιπόν, τήν τε ἀτέλειαν ἧς ἔτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ τούτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως· ἀλλὰ μὴ τοῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι προσλεθῆναι ἐδικαιώσαμεν, ὥστε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ καλοῦ γε γνώσεσθαι, ἐνδεδόσθαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐτῷ προσλεθεμένοις, εἴτε ἐπισκόποις, εἴτε κληρικοῖς, ἱκανὸν ὂν γνώρισμα τοῦ ἑκάστου ἀρίστης προαιρέσεως ἕξαι, ἡ πρὸς τοῦτον ἕνωσις· ὅπου γὰρ ἂν τὸ καλλίονος ὁμοῦ κρίσεώς τε καὶ μοίρας ῥυέντες, τὴν τούτου ἔλωνται κοινωνίαν, τούτους πάντας ἐκελεύσαμεν, καθ' ὁμοιότητα τῆς φθανούσης προνοίας, καὶ νῦν τοῦ ὑφ' ἡμῶν βουλήσει τοῦ κρείττονος καταξιωθείσης χάριτος ἀπολαύειν·

Ἄλλο

Ἄλλη ἐπιστολὴ, τοῖς ἀλεξανδρεῦσι πεμφθεῖσα.

Νικητὴς κωνσάντιος, μέγιστος, σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῆς καθ' Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν, εἰδότες τε ὡς ἀπολὺ τῆς ἐπισκοπεύντος φροντίδος ἐστέρησθε, ἀθανάσιον τὸν ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι διά τε τὴν σεμνὸν ὀρθότητα, καὶ διὰ τὴν οἰκείαν εὐτροπίαν γνώριμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστεῖλαι ἐδικαιώσαμεν ἵνα τὸν σωνήθως καὶ πρόσηκόντως ὑπὸ δεξάμενοι, καὶ ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προσησάμενοι, τὴν ὑμῖν τε πρέπουσαν καὶ ἡμῖν δρεσὴν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ τὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν διαρκῆ φυλάττειν προθάσατε· ὃ δὲ ἔνλογον ἐστι, διχόνοιαν πνὰ ἢ σάσιν ἐν ὑμῖν κινηθῆναι, ὑπεναντίαν τῆς τῶν ἡμετέρων καιρῶν εὐμοιρείας· καὶ τοῦτο μὴν ἀπεῖναι ἀφ' ὑμῶν πανελῶς βουλόμεθα· τὸ δέγε ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῷ, ὡς προείρηται, προσάτην ἐπικέρῳ χρωμένους πρὸς τὸ θεῖον ἐμμένειν, σωνήθως πρανεύμενοι· ὡς ἂν τοιαύτης ὑμῶν προθέσεως εἰς τὰς ἁπάντων εὐχὰς διαφανέσης, ἐκ τῶν ἐθνῶν οἱ τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες, ἐπὶ τὴν τῆς ἱερᾶς θρησκείας ἐπίγνωσιν προθυμότερα πρεύσοιεν, ἀλεξανδρεῖς προσφιλέσατοι καὶ αὖθις ἓν πρανεύμενοι, τοῖς προειρημένοις ἐμμένειν τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον, ψήφῳ δὲ κρεῖττον καὶ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ἀπεσταλμένον, ὑδέως δέξασθε, καὶ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ ἀσπασὸν ἡγήσασθε· τοῦτο γὰρ ὑμῖν πρέπει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πραότητι προσήκειν σωέσηκεν· ὑπὲρ γὰρ τὸ πᾶσαν ἀναβολὴν, καὶ στάσεως πρόφασιν πρειρεθῆναι τῆς εὐβελοκαρδίας χρωμένων, τοῖς παρ' ὑμῖν δικασταῖς διὰ γραμμάτων προστάξαμεν, ἅπαντας ὃς ἂν στασιώδεις καταμάθοιεν, τῇ τῶν νόμων ὑποβάλλειν σκιδικίᾳ· ἀμφότερα τοίνυν συνορῶντες, καὶ τὴν ἡμετέραν μὲν τὸ κρεῖττον γνώμην, καὶ τὸν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τὸ ὁμονοίας λόγον, καὶ τὴν καθ' ὑμῶν ἀτακτον πρωρείαν, τὰ πρέποντα καὶ ἁρμόζοντα τῇ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ διαφυλάττοντες, καὶ τὸν προειρημένον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες, τὰς εὐχὰς ἅμα αὐτῷ ὑπὲρ τε ἑαυτῶν καὶ τῆς τοῦ βίου παντὸς

Epistola ad Alexandrinos.

Victor Constantius Maximus Augustus, populo Catholicæ Ecclesiæ Alexandrinorum.

Cum ante oculos semper habeamus vestram in omnibus disciplinam, nec ignari simus jampridem vos Episcopali providentia destitutos esse, æquum censuimus Athanasium Episcopum, virum ob vitæ sanctimoniam morumque probitatem omnibus cognitum, ad vos remittere. Hunc igitur cùm ex more institutoque vestro, & sicut decet, exceperitis, vestrarumque ad Deum precum adjutorem constitueritis, date operam ut congruentem vobis mihique ipsi gratissimam concordiam atque pacem, juxta Ecclesiæ legem perpetuò conservetis. Neque enim rationi consentaneum est, ut ulla inter vos dissensio aut seditio excitetur adversus temporum nostrorum felicitatem. Et hoc quidem malum penitus à vobis abesse volumus & optamus. Ut autem in consuetis ad Deum precationibus assiduè perseveretis, illo antistite atque adjutore, sicut superius dictum est, utentes, vos hortamur: quô scilicet hujusmodi proposito vestro ad omnium aures perlato, ipsi etiam gentiles qui simulachrorum cultu atque errori adhuc sunt mancipati, ad sacrosanctæ religionis notitiam promptissime contendant, Alexandrini carissimi nobis. Iterum ergo vos hortamur, ut in iis quæ diximus persistatis. Episcopum autem vestrum Dei decreto nostrâque sententiâ ad vos directum, libenter excipite, & totis animis ac sensibus vestris complectendum existimate. Id enim & vobis decorum, & nostræ clementiæ congruum esse constat. Ut autem omnis tumultus ac seditionis occasio malevolis animis adimatur, judicibus qui apud vos sunt per literas mandavimus, ut quotquot seditiosos deprehenderint, legum vindictæ subjiciant. Hæc igitur duo contemplantes, tùm nostram Deique sententiam, tùm curam de vobis deque vestra concordia à nobis susceptam, & pœnam adversus immorigeros constitutam; date operam ut quæcunque sacratissimæ religionis legibus conveniunt, sedulò custodiatis, & prædictum Episcopum omni honore ac reverentia prosequentes; unà cum illo, tùm pro vobis ipsis, tùm pro totius generis

humani disciplinâ, universorum Deo ac patri preces offeratis.

Epistola de abolendis quæ contra Athanasium acta fuerant.

Victor Constantius Augustus Nestorio. Et eodem exemplo, Augustamnicæ, Thebaidis & Lybiæ Præsidibus.

Si quid ad noxam & contumeliam eorum qui cum Athanasio communicant, antehac gestum reperitur, id omnino volumus aboleri. Nam & immunitatem, quam ejus clerici olim habuerunt, eandem nunc iterum habere decernimus. Hanc vero jussionem nostram ita volumus custodiri, ut restituto Ecclesiæ suæ Athanasio Episcopo, hi qui cum eo communicant, eandem habeant immunitatem, quam & ipsi prius habuerunt, & reliqui obtinent clerici quò rebus suis ita constitutis, ipsi quoque lætitia perfruantur.

Caput XXIV.

Quomodo Athanasius Alexandriam rediens, cum per Hierosolymam transiret, a Maximo in communionem susceptus est, & Synodum Episcoporum collegit, in quâ confirmata est fides Nicæna.

Hujusmodi literis munitus Athanasius Episcopus, arrepto per Syriam itinere in Palæstinam pervenit. Ingressusque Hierosolymam, Maximo ejus civitatis Episcopo cuncta quæ in Serdicensi Concilio gesta fuerant exposuit, & qualiter Imperator Constantius decretis Synodi consensisset: deditque operam ut Episcoporum illius provinciæ Synodus congregaretur. Maximus verò nihil cunctatus, quosdam ex Episcopis Syriæ ac Palæstinæ accersit; celebratoque ex more Concilio, ipse quoque communionem & pristinam dignitatem Athanasio restituit. Sed & Synodus Alexandrinis & universis per Syriam & Ægyptum Episcopis ea quæ de Athanasio statuta judicataque erant, per literas significavit. Quâ de causâ, inimici Athanasij Maximum non mediocriter irriserunt, quòd cum antea depositurus fuisset Athanasium, tunc repentè mutatò consiliò, perinde quasi nihil prius gestum esset, sententiam pro eodem tulerat, qua communio illi ac dignitas reddebatur. His compertis Ursacius & Valens, qui prius Arianorum dogmati

A ἑυνομίας τῷ τῆῤ ὅλων πατρὶ Θεῷ ἀναπέμπειν σπουδάζετε.

Ἐπιστολὴ περὶ τοῦ ἀφανισθῆναι τὰ πραχθέντα κατὰ Ἀθανασίου.

Νικητὴς κωνσάντιος ὁ αὔγουστος νεστορίῳ τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ τοῖς ἐν αὐγουστομνίκῃ Θηβαΐδι καὶ λιβύῃ ἡγεμόσιν.

Εἴποτε πρότερόν τι ἐπὶ βλάβῃ καὶ ὕβρει τῶν κοινωνούντων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ πραχθὲν εὑρέθη, τοῦτο νῦν ἀπαλειφθῆναι βουλόμεθα· καὶ γὰρ τὴν ἀλειτουργησίαν ἣν οἱ αὐτοῦ κληρικοὶ εἶχον, τὴν αὐτὴν πάλιν θέλομεν ἔχειν· ταύτῃ γὰρ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα· ὥστε ἀποδοθέντος Ἀθανασίου τῷ ἐπισκόπῳ τῆς ἐκκλησίας, τὰς κοινωνίας αὐτῷ ἔχειν ἀλειτουργησίαν ἣν ἀεὶ ἔχον, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἔχωσιν· ἵν' ὅτως ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ χαίρωσιν.

B

Κεφ. κδ'.

Ὡς Ἀθανάσιος ὅτε ἦλθεν Ἀλεξάνδρειαν ἐκ τῆς Ἱεροσολύμων παρειῶν, ὑπὸ Μαξίμου εἰς κοινωνίαν ἀνεδέχθη, καὶ σύνοδον ἐπισκόπων, τὰ ἐν Νικαίᾳ κυρώσαν συνήγαγεν.

C

Ταῖς τοιαύταις ἐπιστολαῖς ὀχυρωθεὶς Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, διὰ τῆς συρίας ὁρμήσας, τῆς παλαιστίνης ἐπέβη· καταλαβόντε τὰ ἱεροσόλυμα, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Μαξίμῳ καταφανῆ ποιήσας, τά τε ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου γνωσθέντα, ὡς ὁ βασιλεὺς κωνστάντιος τῇ ἐκείνων κρίσει ἐχώρησε σύμψηφος, παρασκευάζει συνοδον τῶν ἐκεῖ ἐπισκόπων γενέσθαι. Μάξιμός τε μηδὲν μελλήσας, μέγα πέμπει πλῆθος τῶν ἀπὸ συρίας καὶ παλαιστίνης ἐπισκόπων· καὶ καθίσας συνέδριον, ἀποδίδωσι καὶ αὐτὸς τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίῳ καὶ τὴν ἀξίαν· γράφει τε καὶ αὐτὴ ἡ σύνοδος τοῖς τε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν αἰγύπτῳ καὶ λιβύῃ ἐπισκόποις, τὰ ἐγνωσμένα καὶ ἐψηφισμένα περὶ Ἀθανασίου· ἐφ' ᾧ σφόδρα καλεμωκήσαντο δὲ μάξιμον οἱ ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς Ἀθανάσιον, ὅτι πρότερον καθελὼν αὐτὸν, αὖθις ἐκ μεταμελείας ὡς μηδενὸς γνωμένου, ψῆφον ὑπὲρ Ἀθανασίου ἐξήνεγκεν· τήν τε κοινωνίαν αὐτῷ καὶ τὴν ἀξίαν παρέχουσαν. ταῦτα γοῦν Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, οἱ περὶ τὸ Ἀρειανὸν δόγμα

πρότερον διαπύρως απαδάζοντες, καταγνόντες τότε της προλαβούσης απαδης, επι τω ρώμω ανηλθον· βιβλίον τε μετανοίας τω επισκόπω Ιουλίω επιδόντες, τω τε ομοουσίω συνεθεντο· και γράμματα προς αθανάσιον διαπεμψάμενοι, κοινωνειν αυτω εφ' οις επρεσβευσαν· ετω μεν εν τότε ερρεθη· και εάλης τοις επι αθανασίω γεγονόσιν ητηθέντες, ως έφην, τω ομοουσίω συνέθεντο· αθανασίω δε δια πλειόνος επι τω αλεξάνδρειαν επορεύετο· κατ' πόλεις τε παριων εδίδασκε, τους μεν αρειανίζοντας επιστρεφεσθαι· απαδάζειν δε τους το ομοούσιον ομολογουντας· εν πσι δε των εκκλησιων και χειροτονίας εποιει· και τουτο γέγονεν αρχη ετέρας μέμψεως κατ' αυτου, οτι εν ταις αλλων παροικίαις χειροτονειν επεχείρει τα μεν εν τω αθανάσιον, ετως τότε προέβαινεν.

A mordicùs adhæserant, damnato priore studio, Romam se conferunt. Et libellum pœnitentiæ Iulio Episcopo porrigentes, vocem ac fidem consubstantialis amplexi sunt: scriptisque ad Athanasium literis, affirmarunt se cum illo communionem in posterum servaturos. In hunc igitur modum Ursacius & Valens prospero rerum Athanasii successu prostrati devictique, tunc temporis in fidem consubstantialis consensére. Athanasius verò per Pelusium iter faciens Alexandriam, in singulis per quas transibat civitatibus, cunctos commonebat ut Arianos quidem aversarentur: eos B verò susciperent qui consubstantialis fidem profiterentur. In quibusdam etiam Ecclesiis ordinationes fecit. Quæ res alterius adversus illum criminationis ansam præbuit, propterea quòd in aliorum Ecclesiis ordinare tentasset. Et res quidem Athanasij, tunc temporis in hujusmodi statu erant.

Κεφ. κέ.

Περὶ τῶν τυράννων μαγνεντίκ καὶ βετρανίωνος.

Ἐν τούτῳ δὲ τὰ δημόσια οὐχ ἡ τυχοῦσα ταραχὴ διεδέχετο· περὶ ἧς ὅσα κεφαλαιώδη προσδραμεῖν οὐκ ἀναγκαῖον, ἀναλαβόντες βραχὺ λέξομεν· ὅπ τε κτίσας τῆς Κωνσταντίνου πόλεως τελευτήσαντος, οἱ τρεῖς αὐτοῦ παῖδες τῷ βασιλείαν αὐτοῦ διεδέξαντο, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην· ἰστέον δὲ ὅπ συνεβασίλευσε τούτοις ἀνεψιὸς αὐτῶν, ᾧ ὄνομα δαλμάπος ὁμώνυμος τῷ ἰδίῳ πατρὶ. ὃν ἐπ' ὀλίγον συμβασιλεύσαντα οἱ στρατιῶται ἀνεῖλον, ἐκελεύσαντος κωνσταντίου τῷ σφαγήν, ἀλλὰ μὴ κωλύοντος· ὡς δὲ κωνσταντῖνος ὁ νεώτερος τοῖς τοῦ ἀδελφοῦ μέρεσιν ἐπῆν, καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν συμβαλὼν ἀνῃρέθη, ἤδη πολλάκις πρότερον εἰρημένος· μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου ἀναίρεσιν, ὁ πέρσικὸς πρὸς ῥωμαίους ἐκινήθη πόλεμος, καθ' ὃν κωνστάντιος οὐδὲν ἔπραξεν εὐτυχῶς· νυκτομαχίας γὰρ περὶ τοὺς ὅρους ῥωμαίων καὶ περσῶν γενομένης, ὑπεκρατέστερα τότε τὰ περσῶν πρὸς ὀλίγον ἐδόξε γίνεσθαι· καθ' ὃν καιρὸν ὅτε τὰ χριστιανῶν ἡσύχαζεν, ἀλλὰ δι' ἀθανάσιον, καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου λέξιν

Cap. XXV.

De Magnentio & Vetranione tyrannis.

INterea vero ingens motus rempublicam concussit. De quo pauca dicam, C summa duntaxat rerum capita quæ necessario commemoranda sunt, paulò altiùs repetens. Mortuo Constantinopoleos conditori Constantino, tres ejus liberi in Imperio succedére, quemadmodum in superiore libro retulimus. Sciendum porro est, unà cum illis imperasse cognatum ipsorum Dalmatium, patri suo cognominem. Qui cùm brevi tempore Imperium obtinuisset, à militibus est interfectus, non jubente id quidem, sed neque prohibente Constantio. Qualiter autem Constantinus junior dum in fratris sui ditionem D invadit, ipse quoque à militibus peremptus est in conflictu, jam antea à nobis non semel commemoratum est. Post ejus cædem, bellum Persicum adversus Romanos excitatum est. In quo bello Constantius nunquam prospere rem gessit. Nocturnâ enim pugnâ circa Romanorum ac Persarum fines commissâ, Persæ tunc, licet ad modicum tempus, superiores fuisse videbantur. Eodem tempore res quoque Christianorum haud multo pacatiores fuére: sed propter Athanasium & ob vocem consubstantialis, bellum

per Eccleſias erat. Dum in hoc ſtatu res A eſſent, in Occidentis partibus Magnentius quidam tyrannus exoritur: qui Conſtantem earum partium Imperatorem in Galliis tum degentem, per inſidias interemit. Quo facto, ingens bellum civile conflatum eſt. Nam Magnentius quidem tyrannus univerſa Italia potiebatur. Africam quoque ſub ditionem ſuam redegerat: ipſasque adeo Gallias obtinebat. In Illyrico vero apud urbem Sirmium alter à militibus levatus eſt tyrannus, nomine Vetranio. Sed & in urbe Roma tumultus haud exiguus fuit. Nam Nepotianus ſororis Conſtantii filius, gladiatorum manu ſtipatus, Imperium arripuerat. Verùm hunc quidem Magnentii duces peremére. Ipſe verò Magnentius reliquas Occidentis provincias hoſtiliter invadens, univerſa vaſtabat.

περὶ τὰς ἐκκλησίας πόλεμος ἦν· ἐν τέτοις καθεςώτων τῶν πραγμάτων, μαγνέντιος περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἐπεφύη τύραννος· ὃς Κώνσανλα τῶν ἑσπερίων μερῶν βασιλεύονλα, περὶ τὰς γαλλίας διάγονλα, ἐκ συσκευῆς ἀνεῖλε· ἡ γνωμὴ δὲ, ἐμφύλιος μέγας ἀνερρίπίδη πόλεμος· μαγνέντιος μὲν γὰρ ὁ τύραννος, πάσης Ἰταλίας ἐκράτει, ἀφρικήν τε καὶ λιβύην ὑφ' ἑαυτῷ πεποίητο, καὶ αὐτὰς τὰς γαλλίας ἐχελαβὼν ἐν ἰλλυρικοῖς δὲ, ἐν σιρμίῳ πόλει, ὑπό τῶν στρατιωτῶν ἕτερος ἐρρήτο τύραννος ὄνομα δὲ αὐτῷ βετρανίων· ἐν μὲν ἀλλὰ καὶ τὴν ῥώμην ταραχὴ καλεῖχεν· ἐκωνσανλίου γὰρ ἀδελφιδοῦς ἦν, ᾧ νεπολιανὸς ὄνομα, ὃς αὐτοποιεῖτο τὴν βασιλείας, χειρὶ μονομάχων ὁπλοφορούμενος· νεπωλιανὸν μὲν ἓν οἱ μαγνέντιος καθεῖλον στρατηγοί μαγνέντιος δὲ ἅπαν, πάνλα τὰ ἑσπέρια καλεσρέφετο.

B

Cap. XXVI.

Qualiter mortuo Occidentis partium Imperatore, Paulus & Athanaſius iterum ſuis ſedibus pulſi: & Paulus quidem cum in exilium abduceretur occiſus eſt: Athanaſius fuga ſe proripuit.

ATque hæc omnia mala uno fere eodemq; tempore confluxerunt. Quarto enim anno poſt Serdicenſe Concilium hæc geſta ſunt, Conſulatu Sergii & Nigriniani. Quæ cum nuntiata eſſent, totius quidem Imperii ſumma ad unum videbatur perveniſſe Conſtantium. Ipſe verò in Orientis partibus Imperator appellatus, adverſus tyrannos totis viribus ſe accinxit. Interea inimici Athanaſij opportunum tempus ſibi oblatum rati, rurſus in illum nondum Alexandriam ingreſſum, graviſſimas calumnias confingunt: docentque Imperatorem Conſtantium, univerſam Ægyptum ac Libyam ab illo ſubverti. Porro criminatio ex eo potiſſimum augebatur, quod is in aliorum Eccleſiis ordinationes facere præſumpſiſſet. In hoc rerum ſtatu ingreſſus Alexandriam Athanaſius, Epiſcoporum Ægypti concilia congregavit. Qui quidem convenientem prorſus cum Serdicenſi Synodo, & cum ea quam Hieroſolymis Maximus convocaverat, tulére ſententiam. At Imperator, qui jampridē Arianorum opinione eratimbutus, cuncta quæ paulo ante ſtatuerat

C

D

Κεφ. κϛ'.

Ὡς δὲ βασιλεὺς τῶν ἑσπερίων τελευτήσαντος, αὖθις τῶν ἰδίων ἐξεκλήθησαν τόπων Παῦλος καὶ Ἀθανάσιος· καὶ ὡς Παῦλος μὲν εἰς ἐξορίαν ἀπαγόμενος ἀνῃρέθη· Ἀθανάσιος δὲ ἀπέδρα.

ΤΟύτων δὲ πάντων τῶν κακῶν σύῤῥοια ὁ βραχεῖ γέγονε χρόνῳ· τεταρτῳ γὰρ ὕστερον ἔτει μετὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ συνοδον γέγονε, καὶ τὴν ὑπαλείαν σεργίου καὶ νιγριανοῦ· τούτων ἀγγελθέντων, ἐδόκει μὲν εἰς κωνσάντιον μόνον ἅπαντα ἐληλυθέναι τὰ τῆς βασιλείας· αὐτοκράτωρ γὰρ τοῖς ἀνατολικοῖς ἀναδειχθεὶς μέρεσι, καὶ τὸν τυράννων παλαιὸν ἦν ἐντεπίζεσθαι καιρὸν, εὐκαίρως οἱ πρὸς ἀθανάσιον διαφερόμενοι ἐκεῖνα νομίσαντες, αὖθις κατ' αὐτοῦ καὶ μηδὲ πω τῆς Ἀλεξανδρείας ἅπτεσθαι, μεγίσταις διαβολαῖς ἐξεργάζονλο· διδάσκουσί τε τὸν βασιλέα κωνσάντιον, ὡς εἴη πᾶσαν ἀνατρέπων αἴγυπτον καὶ λιβύην· μάλισα δὲ τῷ διαβολῷ ἤυξησεν, τὸ χειροθονίας αὐτὸν ἐν ἀλλοτρίαις παροικίαις ποιήσασθαι· Ἀθανάσιος δὲ ἐν τοσούτῳ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, συνόδους τῶν ἐν αἰγύπτῳ ἐπισκόπων συνήγαγεν· οἱ ὁμόφωνα ἐψηφίσαντο τότε ἐν σαρδικῇ συνελθοῦσι, καὶ τῇ πρὸ μαξίμου τοῦ ἱεροσολύμοις γνωμῇ συνοδῷ· ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ αὐτὸς πάλαι τῇ ἀρειανῇ κατεχόμενος δόξῃ, πάντα τὰ μικρὸν ἔμπροσθεν αὐ-

δεδογμένα εἰς τἀναντίον μετέσχεφε. Ἔπεμψε τὸν μὲν τῆς κωνσταντίνε πόλεως τὸν Ἐπίσκοπον Παῦλον ἐξόριστον γενέσθαι ἐκέλευσεν, ὃν οἱ ἀπαγαγόντες ἐν κουκουσῷ τῆς Καππαδοκίας ἀπέπνιξαν· Μαρκέλλε δὲ ἐκβληθέντος, αὖθις τῆς ἐν ἀγκύρᾳ ἐκκλησίας ἐγκρατὴς Βασίλειος γέγονε· Λεύκιος δὲ ὁ τῆς Ἀδριανοπόλεως, σιδηροδέσμιος ἐν εἱρκτῇ διεφθάρη· τοσοῦτο δὲ ἐπεκράτησε τὰ περὶ Ἀθανασίε λεγόμενα, ὡς εἰς ἄμετρον ὀργὴν ἐκπεσεῖν τὸν βασιλέα, κελεύσαντα τὲ ἀναιρεθῆναι αὐτὸν, ἔνθα ἂν εὑρίσκοιτο· σὺν αὐτῷ δὲ, Θεόδουλον καὶ Ὀλύμπιον, πρεσβύτας ἐκκλησιῶν ἐν Θρᾴκῃ· Ἀθανάσιον δὲ τὰ τῷ βασιλεῖ δεδογμένα οὐκ ἔλαθεν· ἀλλὰ προαισθόμενος, αὐτὸς φυγῇ ἐχρήσατο, καὶ ἔτως τὴν ἀπειλὴν τοῦ βασιλέως διέφυγε· ταύτην δὲ τὴν φυγὴν διέβαλλον οἱ λεγόμενοι ἀρειανίζοντες, καὶ μάλισα ἀρκάδιος ὁ νεωνιέστερος τῆς ἐν χαλκηδόνι Ἐπίσκοπος, καὶ γεώργιος ὁ λαοδικείας, καὶ λεόντιος ὁ τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας τότε πρεσβύτερος· ὅστις ἤνικα πρεσβύτερος ἦν, ἀφῃρέθη τὴν ἀξίαν, ὅτι γυναικὶ συνδιημερεύων εὐσχολίᾳ ὄνομα, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν αἰσχρὰν ὑπόνοιαν ὑπεκρύψας ἀποτάσας, τῶν γυναικείων ἑαυτὸν, καὶ τὰ λοιπὰ παῤῥησιάσεργον τῇ γυναικὶ συνδιῆγε, ὡς μὴ ἔχων δι' ἃ εἰς αὐτὴν διεβάλλετο· γνώμῃ δὲ καὶ ἀποδοχῇ τοῦ βασιλέως κωνσταντίε, τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας προεβλήθη ἐπίσκοπος μετὰ στέφανον, ὃς πλάκιλλον διεδέξατο πρότερον· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτε·

A in contrarium mutavit. Ac primùm quidem Constantinopoleos Episcopum Paulum deportari in exilium jubet. Quem quidem hi qui abducebant, in oppido Cappadociæ Cucuso strangularunt. Marcello quoque expulso, Ancyranæ Ecclesiæ sacerdotium iterum obtinuit Basilius. Lucius vero Hadrianopoleos Episcopus, catenis ferreis vinctus in carcere interiit. Ea porro quæ de Athanasio dicebantur, tantum ponderis atque auctoritatis habuerunt, ut Imperator incredibili furore succensus, necari illum jusserit ubicunque esset repertus, B & unà cum illo Theodulum atq; Olympium, Ecclesiarum in Thracia præsules. Verùm Imperatoris mandata Athanasium minimè latuerunt. Qui rem præsentiens, denuò fugam arripuit, atq; hoc modo minas principis evasit. Hanc illius fugam criminati sunt Ariani: præcipue Narcissus Neroniadis Ciliciæ urbis Episcopus, Georgius Laodiceæ, & Leontius, qui Antiochenæ Ecclesiæ tunc temporis præsidebat. Qui cum esset presbyter, eo dignitatis gradu dejectus fuerat, propterea quòd cum muliere quadam, Eustolio nomine, perpetuò degens, ut omnem turpis cum illa consuetudinis suspicionem adimeret, C genitalia sibi membra præciderat: atque exinde liberiùs cum ea versabatur, utpote jam carens illis propter quæ antea in suspicionē criminis vocabatur. Postea tamen sententia ac studio Imperatoris Constantii, ad Antiochēnsis Ecclesiæ Episcopatum promotus fuerat post obitum Stephani, qui Flaccillo successerat. Sed de illo hactenus.

Κεφ. κζ'.

Ὡς Μακεδόνιος τὴν ἕδραν ἐπιλαβόμενος, πολλὰ κακὰ τοὺς μὴ φρονοῦντας τὰ αὐτὰ πεποίηκεν·

Τότε δὲ καὶ ἐν κωνσταντίνε πόλει μακεδόνιος τῶν ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς γίνεται, Παύλε ἐκποδὼν γενομένε, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον· παῤῥησίαν τε παρὰ βασιλεῖ μεγίστην κτησάμενος, χριστιανικὸν ἐκίνησε πόλεμον, οὐχ ἥπονα ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐποίουν οἱ τύραννοι· πείσας γὰρ τὸν βασιλέα συλλαμβάνεσθαι αὐτῷ προθύμως τὰς ἐκκλησίας, παρασκευάζει νόμῳ κυρῶσαι, ὅσα κακῶς πράττειν ἐβούλετο· καὶ τὸ

Caput XXVII.

D *Quomodo Macedonius, cùm sedem Constantinop. occupavisset, eos qui ab ipso dissentiebant, plurimis malis affecit.*

Ea tempestate Macedonius apud Constantinopolim Ecclesiis potitus est, Paulo, sicut diximus, è medio sublato. Qui maximam libertatem apud principem nactus, bellum inter Christianos commovit, nihilo levius eo quod tunc temporis à tyrannis gerebatur. Nam cum persuasisset Imperatori, ut sibi Ecclesias vastanti opem ferret, operam dedit ut quæcunque nefariè agere decreverat, lege latâ confirmarentur. Conti-

nuò igitur in singulis civitatibus propo- A sita lex est, & militaris manus ad præceptorum regalium executionem destinata. Pellebantur non modo ab Ecclesiis, verùm etiam ex civitatibus, quicunque consubstantialis fidem asserebant. Et initio quidem id unum agebant, ut eos expellerent. Postea vero progrediente ulteriùs malo, ad id se verterunt ut communicare sibi etiam invitos cogerent; parum scilicet de Ecclesiis solliciti. Eratque ea vis nihilo minor illâ, quam olim adhibuerant hi qui Christianos ad simulacrorum cultum adigebant. Quippe verbera ac tormenta, & omnis generis cruciatus B admovebantur. Alii bonorum proscriptione, alii exilio mulctati sunt. Et hi quidem in ipsis cruciatibus interierunt: illi vero dum ad exilium abducerentur, necati sunt. Et hæc quidem per omnes urbes Orientalis Imperij gerebantur, maxime vero Constantinopoli. Hanc inteſtinam persecutionem, cum antehac modica esset, Macedonius Episcopatum adeptus auxit plurimùm. Achaiæ vero & Illyrici civitates, & reliquæ Occiduarum partium Ecclesiæ, tranquillæ adhuc erant & inconcussæ, tum quòd inter se consentirent? tum quòd fidei regulam à Nicæno Concilio traditam constantissime retine- C rent.

ὀντες θεν καὶ ἀ πόλεις μὲν νόμῳ πρου τίθε σραλιωτικὴ ὴ χεὶρ ὑπηρετεῖν κεκέλευσο τοῖς δ βασιλέως θεσπίσμασιν· ἐξωθοῦντό τε οἱ φρονοῦντες τὸ ὁμοούσιον, οὐκ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν μόνον, ἀλλ' ἤδη κ ἐκ τῶν πόλεων· καὶ τὸ μὲν πρότερον ωεὶ τὸ ἐξωθεῖν μόνον ἐφόλαζον· ωροβαίνοντο ὴ τὰ κακὰ, ἐπὶ τὸ ἀναγκάζειν συγκοινωνεῖν αὐτοῖς ἐτρέποντο, μικρὰ τῶν ἐκκλησιῶν φρονίσαντες· ἦν δὲ ἡ ἀνάγκη μείων, ἧς πρότερον παρέχον οἱ τοῖς ἀγάλμασι ωροσκυνεῖν ἀναγκάσαντες· καὶ γὸ παντοίας αἰκίας ωροσέφερον, καὶ σρεβλώσεις ποικίλας, καὶ δημεύσεις χρημάτων· ἐξορίαις τε πολλοὶ ὑπεβάλλοντο· καὶ οἱ μὲν ταῖς βασάνοις ἐναπέθνησκον· οἱ δὲ ἐφθείροντο, καλὰ τὰς ἐξορίας ἀπαγόμενοι· ταῦτα ἐγίνοντο καὶ ἀ πάσας μὲν τὰς ἀναστολικὰς πόλεις, ἐξαιρέτως ὴ ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει· τοῦτον μὲν ὃν τὸν ἐμφύλιον διωγμὸν βραχὺν ὄντα πρότερον, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρελθὼν μακεδόνιος ἠύξησεν· αἱ ὴ περὶ τὴν ἑλλάδα πόλεις καὶ ἰλλυριὸς καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, ἔμενον ἐπ' ἀσάλευτοι, τῷ συμφωνεῖν τε ἀλλήλοις, καὶ τὸν ωαραδοθέντα ὑπὸ τῶν νικαίων σωτῆρα κανόνα κρατεῖν·

Caput XXVIII.

De malis Alexandriæ perpetratis à Georgio Ariano, ex narratione ipsius Athanasij.

QUæ vero Georgius eodem tempore Alexandriæ perpetrarit, ipsum Athanasium qui ea pertulit & qui cunctis interfuit, narrantem audiamus. Hic igitur in apologetico quem de fuga sua D conscripsit, de his quæ tunc gesta sunt loquens, his utitur verbis. Inde enim venerunt Alexandriam, iterum me quærentes ad necem. Et quæ tum gesta sunt, longe pejora fuére prioribus. Milites enim repente Ecclesiam circundederunt, & in orationis locum successit prælium. Post hæc Georgius qui ex Cappadocia ab ipsis missus fuerat, quadragesimæ tempore superveniens, scelera quæ ab ipsis didicerat, adauxit. Nam post octavas Paschæ, virgines in carcerem trudebantur; Episcopi à militibus ducebantur vinculis constricti;

Κεφ. κή'.

Περὶ ὧν γεγονότων ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Γεωργίου Ἀρειανοῦ, ἐκ τῆς Ἀθανασίου διηγήσεως·

Οἷα ὴ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Γεώργιος ὑπὸ τοῦ αὐτὸν χρόνον εἰργάζετο, τ φωνῆς Ἀθανασίᾳ τε πεπονθότος καὶ παρόντος τοῖς γινομένοις, ἐπάκουσον· ἐν γὸ τῷ ἀπολογητικῷ ωερὶ τῆς φυγῆς ἑαυτοῦ λόγῳ, κὴ λέγει ωερὶ τῶν ἐκεῖ γεγενημένων φησί· Καὶ γὸ ἐκεῖσε Ἀλεξάνδρειαν ἐπεφύσησαν ζητοῦντες πάλιν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι· κὴ γέγονε τὰ ὕσερα, χείρονα τῶν πρώτων· σραλιῶται γὸ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν· καὶ τὰ πολέμια ἀντὶ τῶν εὐχῶν ἐγένετο· εἶτα εἰσελθὼν τῇ τεσσαρακοστῇ, ὁ παρ' αὐτῶν δῶρος ἀλεὶς ἐκ καταδοκίας γεώργιος, ἤυξησεν ἃ παρ' αὐτῶν μεμάθηκε κακά· κὴ γὸ τὰ ἑβδομαδικὰ πάσχα, παρθένοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο· ἐπίσκοποι ἤγοντο ὑπὸ σραλιωτῶν δεδεμένοι·

ὀρφανῶν, καὶ χηρῶν ἁρπάζοντες οἰκίας τε, καὶ ἄρτους· ἐφοδοι κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγίνοντο· καὶ νυκτὸς οἱ χριστιανοὶ κατεφέροντο· ἐπεσφραγίσθησαν οἰκίαι τῶν ἀδελφοὶ κληρικῶν, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν σκυδρωπούντων· καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα· δεινότερα δὲ, τὰ μεταξὺ τελούμενα· τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν, ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε πρὸς τὸ κοιμητήριον εὐξασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν πρὸς γεώργιον κοινωνίαν· ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ σαμπόνης αὐτὸς, παροξύνει τὸν στρατηλάτην σεβαστιανὸν μανιχαῖον ὄντα· καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων, ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυριακῇ τῶν λαῶν· καὶ ὀλίγους εὑρὼν εὐχομένους, οἱ γὰρ πλεῖστοι λοιπὸν διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαντες ἔτυχον, τοιαῦτα εἰργάσατο, οἷα παρ' αὐτῶν ἔπρεπε πραχθῆναι· πυρκαϊὰν γὰρ ἅψας, καὶ στήσας παρθένους ἐπὶ τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν αὐτὰς τῆς ἀρείου πίστεως εἶναι· ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἤθελεν, καὶ μὴ φθάσας δὲ πυρὸς, γυμνώσας λοιπὸν, ἕτω καλέκοψεν αὐτὰς εἰς τὰ πρόσωπα, ὡς μὴ χρόνον μόγις ἐπιγνωσθῆναι· ἄνδρας τε κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ καλέκοψε· ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων ἐυθὺς τεμὼν ἐν ἑαυταῖς ἐχούσας ἔτι τὰς σκόλοπας, τὰ νῶτα τούτων ἕτως ἐξέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν πολλάκις χειρουργηθῆναι, διὰ τὰς ἀποπαγούσας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας· τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας, ἀποθανεῖν· πάντας μὲν ἓν τὰς πρειλειφθέντας ἀθρόως, καὶ τὴν παρθένον ἐξώρισαν εἰς τὴν μεγάλην ὄασιν· τὰ δὲ σώματα τῶν τελευτηκότων, οὐδὲ τοῖς ἰδίοις καὶ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι συνεχώρησαν· ἀλλ' ἔκρυψαν ὡς ἠθέλησαν, ἀταφα βαλόντες, ἵνα δὲ δοκεῖν αὐτὸς λανθάνειν τὴν τοσαύτην ὠμότητα· πρὸς τοῦτο πεπλανημένοι τῇ διανοίᾳ οἱ παράφρονες· τῶν γὰρ οἰκείων τῶν τετελευτηκότων, χαιρόντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούντων δὲ διὰ τὰ σώματα, μεῖζον ἐξήνεγκε καθ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγχος, καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς αἰγύπτου καὶ τῶν λιβύων, ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους, ἀμμώνιον, θμοῦιν, γάϊον, φίλωνα, ἑρμῆν, πλίνιον, ψενόσιριν, νειλάμμωνα,

A pupillorum viduarumque ædes & annonæ diripiebantur: irruptiones in domos factæ: Christiani noctu ad tumulum deportati. Obsignabantur domos, & clericorum fratres pro fratribus suis periclitabantur. Gravia quidem ista: sed multò graviora fuere quæ postea commissa sunt. Hebdomade enim quæ est post sanctam Pentecosten, populus cum jejunasset, orationis causâ egressus est ad cœmeterium, eo quòd omnes communionem cum Georgio aversarentur. Quod ubi didicit nequissimus Georgius, Sebastianum ducem, secta Manichæum, adversus eos instigat. Ille B cum multitudine militum armatorum, gladios districtos arcusque & tela gestantium, impetu facto in populum irruit die Dominico. Paucisque inventis qui orationi vacabant: plerisque enim ob tempus diei jam discesserant, talia gessit, qualia decuit eum agere qui Arianis parebat. Incenso enim rogo, virgines igni admotas profiteri coëgit, se Arianas esse. Et cum illas invicto animo esse flammasque contemnere videret, detractis quibus tegebantur velis, ita faciem illarum cecidit, ut post multos dies ægrè agnoscerentur. Viros autem quadraginta C comprehensos, novo quodam & insuetato modo verberavit. Virgis enim palmeis recens ex arbore desectis, quæ suos adhuc haberent aculeos, terga illorum ita dilaceravit, ut quidam ex eis ob aculeos altiùs infixos atque impactos, chirurgorum opera diutius usi fuerint: nonnulli dolorem verberum non ferentes, mortem oppetierint. Reliquos omnes, & cum iis virginem quandam in majorem Oasim relegavit. Porro mortuorum cadavera, initio quidem propinquis reddi minime sinebant: sed insepulta projicien- D tes, prout ipsis visum erat occultabant, ne tantæ crudelitatis conscii viderentur. Verùm vecordes isti errore mentis obcæcati id agebant. Nam cum mortuorum necessarii, ob confessionem quidem illorum gauderent: ob insepulta autem cadavera mœrore conficerentur, tanto manifestiùs convicta impietas istorum & crudelitas divulgabatur. Post hæc autem ex Ægypto & utraque Libya in exilium deportarunt, Episcopos quidem: Ammonium, Thmuim, Cajum, Philonem, Hermen, Plinium, Psenosirim, Nilammonem,

Agathonem, Anagamphum, Ammonium alterum & Marcum, Dracontium, Adelphium & Athenodorum: Presbyteros vero Hieracem & Dioſcorum. Eosque cum ducerent, tanta acerbitate tractarunt, ut quidam eorum per itinera, alii in ipſo exilii loco mortui ſint. Episcopos verò plures quàm triginta, in fugam egerunt. Idem enim illis ſtudium erat quod olim Achaab, ut veritatem è medio tollerent. Hæc de iis quæ à Georgio geſta ſunt Alexandriæ Athanaſius ad verbum ſcribit. Interea vero Imperator exercitum duxit in Illyricum; illuc enim illum proficiſci cogebat publica neceſſitas, & præcipuè quod Vetranio illic à militibus Imperator appellatus fuiſſet. Cumque Sirmium veniſſet, icto fœdere, in colloquium venit cum Vetranione: effecitque ut milites qui imperatorem illum renuntiaverant, ad partes ſuas tranſirent. Illi ergo à Vetranione deficientes, ſolum Conſtantium Auguſtum atque Imperatorem acclamaverunt, nulla Vetranionis mentione facta. Qui ſtatim proditum ſe intelligens, ad pedes Imperatoris provolutus eſt. At Conſtantius, detracta illi purpura ac regio diademate, benigne & clementer erga eum ſe geſſit, monens ut in privati habitu tranquilliùs degeret. Quippe homini ætate provecto, vitam negotiorum expertem magis convenire, quàm nomen plenum curæ ac ſollicitudinis. Et res quidem Vetranionis hunc exitum habuére. Imperator vero ampliſſimos ei reditus ex publicis functionibus præberi juſſit: ac ſæpenumero ad illum Pruſæ in Bithynia degentem literas ſcribens, affirmavit ſeſe illi maximorum bonorum auctorem fuiſſe, qui tot ac tantis curis atque ærumnis quæ Imperium comitari ſolent, ipſum liberaſſet. Nec ſe recte agere, qui iisdem illis quæ ipſi præſtiterat bonis minimè frueretur. Sed de his hactenus. Per idem tempus Imperator Conſtantius Gallum patruelem ſuum Cæſarem nuncupavit: impoſitoque illi ſuo nomine, miſit eum Antiochiam Syriæ, eo conſilio ut Orientis partes per illum defenderentur. Qui dum Antiochiam ingrederetur, ſignum ſalvatoris in Oriente apparuit. Nam columna quædam effigiem crucis gerens, in cœlo viſa, maximum ſtuporem ſpectantibus incuſſit. Reliquos vero duces cum in-

A ἀγάθωνα, ἀνάγαμφον, ἀμμωνιον, μάρκον, δρακόντιον, ἀδελφιον, ἀμμωνιον ἕτερον καὶ ἕτερον μάρκον, ἀθηνόδωρον· τ πρεσβυτέρους, ἱέρακα καὶ διόσκορον· ⁊ οὕτω πικρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὡς πινας μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, πινὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν· ἐφυγάδευσαν δὲ ἐπισκόπους πλείους ἢ τριάκοντα· ἐσπευδε γὰρ ἦν αὐτοῖς κ τὸν ἀχαὰβ, εἰ δυνατὸν ἐξαφανίσαι τὴν ἀλήθειαν. Τοιαῦτα μὲν ἀθανάσιος περὶ τῶν κατὰ γεωργίου κ τὴν ἀλεξάνδρειαν γραμμάτων, οἰκείαις διεξῆλθε φωναῖς· ὁ

B δὲ βασιλεὺς, ἐπὶ τὴν ἰλλυρίδα ἐστρατοπεδεύετο· ἦγε γὰρ αὐτὸν ἐκεῖσε, τῶν δημοσίων χρειῶν ἡ ἀνάγκη· μάλιστα δὲ ἡ βετρανίωνος κατὰ τῶν στρατιωτῶν ἀναγόρευσις· γενόμενος δὲ ἐν σιρμίῳ· κ συνθήκας ἐντυγχάνει τῷ βετρανίωνι, καταστασιάζει τε μεταθέσθαι τοὺς ἀνακηρύξαντας αὐτὸν στρατιώτας· οἱ καὶ μεταθέμενοι, κωνσάντιον μόνον ἀνεφώνησαν αὔγουστον καὶ βασιλέα κ αὐτοκράτορα· βετρανίωνος δὲ ὀλίγαις μὲν ἡμέραις βουλῆς ἐγένετο· ὁ δὲ εὐδοκιμεῖν αἱρόμενος προδίδοσθαι, ἔφασκε τοὺς πόδας ἑκουσίως δεῖσθαι βασιλέως· κωνσάντιος δὲ αὐτὸ

C τοῦτο ἐλὼν τὸν βασιλικὸν στέφανον καὶ τὴν ἁλουργίδα, φιλανθρωπευόμενος, ἔφασκε τὸν ἐσόμενον ἰδιωτικῷ σχήματι ἡσυχίαν ἄγειν· πρέπειν γὰρ τῷ γεγηκότι τὴν ἡλικίαν, ἀπράγμονα βίον, ἢ ἔχειν ὄνομα φροντίδων μεστόν· τὰ μὲν οὖν κ βετρανίωνα, τοιαύτην ἔσχε τὴν ἔκβασιν· ὁ δὲ βασιλεὺς αὖθις παντοίαν δαπάνην ἐκ δημοσίων φόρων ἐκέλευσε δίδοσθαι· πολλάκις δὲ αὖθις ὕστερον ἐν πρεύσῃ τῆς βιθυνίας διαγωνίζεται γράφων ἐδίλα, ὡς εἴη μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος αὐτῷ γεγονὼς, ἀπαλλάξας φρον-

D τίδων· καὶ ὅσα συνέπεσε τῇ βασιλείᾳ κακὰ ἔξω τε πράττειν ἔλεγεν αὐτὸν, ὅτι ὧν ἐκεῖνος παρέσχεν, αὐτὸς οὐκ ἀπέλαυσε· ⁊ τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων λελέχθω· τότε δὲ ὁ βασιλεὺς γάλλον μὲν ἀνεψιὸν ἑαυτοῦ καίσαρα καλέσας, λότε οἰκεῖον θεὶς αὖθις ὄνομα, εἰς τὴν συρίας ἀνιόχειαν ἔπεμψε, φροντίδας τὰ τῆδε μέρη δι' αὐτοῦ φροντιούμενος· ὅτε ⁊ θεῖος ἀνὴρ αὖθις τῇ ἀνιοχέων, τὸ δὲ σωτῆρος σημεῖον φανῆναι ἀνάλογον ἐφάνη· στύλος γὰρ σταυροειδὴς ἐν τῷ οὐρανῷ ὀφθεὶς, μέγιστον θαῦμα τοῖς ὁρῶσιν ἐνέβαλε· τοὺς δὲ ἄλλους αὖθις στρατηγοὺς συν-

δυνάμει

δωάμει πολλῇ κ᾽ μαγνεντίῳ ⸗ευπεμπε παρεῖλκε τὲ ἐν τῷ σιρμίῳ, ⸗ησμῶν τὰ ἐκθησόμφα·

A gentibus copiis adversus Magnentium præmisit. Ipse interim Sirmij degens, rerum eventum opperiebatur.

Κεφ. κϑ΄.

Περὶ Φωτινῦ τ᾽ αἱρεσιάρχυ·

Caput XXIX.

De Photino hæresiarcha.

Τοτε δὴ κ᾽ φωτεινὸς ὁ τ᾽ ἐκεῖ ἐκκλησίας ⸗ροεστηκὼς, τὸ παρθυρεθὲν ἀπ᾽ αὐτ᾽ δόγμα φανερώτερον ἐξεθρύλλει· διὸ ταραχῆς ἐκ τύτυ γνομένης, ὁ βασιλεὺς συνόδου ἐπισκόπων ἐν τῷ σιρμίῳ γνέσθ᾽ ἐκέλευσε· συνῆλθον ἂν ἐκεῖ, τῶν μὲν ἀνατολικῶν μάρκ᾽ ὁ ἀρεθούσ᾽, γεώργιός τε ὁ Ἀλεξανδρείας, ὃν οἱ ἀριανίζοντες ἔπεμψαν, ἀποκινήσαντες γρηγόριον, ὡς μοί ⸗ρότερον εἴρηται, βασίλειός τε ὁ ἐκβληθέν᾽ μαρκέλλυ τ᾽ ἐν ἀγκύρᾳ ⸗ροεστῶς ἐκκλησίας, παγκράτιος πηλουσίου, ὑπατιανὸς ἡρακλείας τῶν ἑῴων, ἄλλης μυρσῶν, ⸗ὸς δὲ ὁσίῳ᾽ τοῖς τότε ἀνθρώποις ὅσιος ὁ τῆς ἐν ἱσπανίᾳ κορδύης ἐπίσκοπ᾽ ἄκων παρῆν· ἤτοι μὴ τὴν ὑπατείαν σεργίυ, καὶ νιγριανῦ, καθ᾽ ὃν ἐνιαυτὸν διὰ τὰς ἐκ τῶν πολέμων θορύβυς, ὐδεὶς ὕπατ᾽ τὰς συνήθεις ὑπατείας ἐπετέλεσε· συνελθόντες ἓν ἐν σιρμίῳ, κ᾽ τὸν φωτεινὸν τὸ δόγμα σαβελλίυ Λιβύυ᾽ κ᾽ παύλυ Σαμοσατέως ⸗ρενῦντα φωράσαντες, καθεῖλον ἐυθύς· κ᾽ τῦτο μὲν ὡς καλῶς κ᾽ δικαίως γνόμενον, πάντες ἐπήνεσαν κ᾽ τότε κ᾽ μεταταῦτα· οἱ δ᾽ ἀπὸ μεινάνδρυ, ἔπραξαν ὅπῃ ⸗ᾶσιν ἦν ἄμεινον·

Tunc temporis etiam Photinus Ecclesiæ illius Antistes, dogma à se excogitatum multò quàm antea manifestiùs prædicabat. Ex quo cùm tumultus esset obortus, Imperator synodum Episcoporum in urbe Sirmio fieri jussit. Conveniunt igitur illuc, ex Orientalibus quidem Marcus Arethusius, Georgius Episcopus Alexandriæ, quem remoto Gregorio Ariani, sicut antea diximus, in locum illius substituerant: Basilius, qui pulso Marcello Ancyranæ Ecclesiæ præsidebat: Pancratius Episcopus Pelusij, & Hypatianus Heracliæ. Ex Episcopis autem Occidentalibus Valens Mursæ, & celeberrimi tunc nominis Hosius, Cordubæ in Hispania Episcopus, adfuit invitus. Hi post Consulatū Sergij & Nigriniani, quo quidem anno propter tumultus bellicos, nemo solennem gessit Consulatum: Sirmij congregati, cum Photinum dogma Sabellij Lybici Paulique Samosatensis asserere deprehendissent, statim eum depoluerunt. Et hoc quidem tanquam recte ac jure factum universi & tunc & postea approbarunt. Sed qui illic remanserunt Episcopi, aliud quidpiam egerunt, quod non perinde ab omnibus probatum est.

Κεφ. λ΄.

Περὶ τῶν ἐν τῷ σιρμίῳ ἐκτεθειζῶν πίσεων, ⸗αρῥησία τ᾽ βασιλέως κωνσαντίυ·

Cap. XXX.

De fidei formulis Sirmij expositis coram Imperatore Constantio.

Ὡσπερ γὰρ καταγινώσκοντες ἐῶν πάλαι αὐτοῖς ⸗ερὶ τ᾽ πίσεως δεδογμένων, ἄλλυς ἑτέρας ⸗ερὶ τῆς πίσεως ἐνομοθέτησαν ἐκθέσεις· μίαν μὲν ἣν μάρκ᾽ ὁ ἀρεθούσ᾽ ὑπηγόρυσεν ἑλλάδι γλώσσῃ· ἄλλας δ᾽ τῇ ῥωμαίων φωνῇ, σύμφωνον δὲ οὐκ ἐχούσας ὅτε τὴν λέξιν, ὅτε τὴν σύνθεσιν, ὅτε ⸗ρὸς ἑαυτὰς, ὅτε μὴν ⸗ρὸς τὴν ἑλληνικὴν, ἣν ὁ ἀρεθούσ᾽ ὑπηγόρυσε· τὴν μὲν ἓν μίαν τῶν ῥωμαϊκῶν ἐκθέσεων, τῇ τοῦ μάρκυ συντεθείσῃ συζεύξας ἐνταῦθα ὑποτάξω· τὴν δ᾽ δευτέραν ἣν ὕστερον ἐν σιρμίῳ ἀνέγνωσαν,

Quasi enim ea jam condemnarent quæ prius ipsi de fide constituerant, alias fidei formulas denuò promulgaverunt. Unam quam Marcus Arethusius Græco sermone dictavit; alias autem duas Latinâ linguâ conscriptas, quæ nec verbis nec compositione inter se conveniunt, neque cum Græca illa à Marco dictata. Porro earum quæ Latinè sunt editæ, alteram quidem hoc loco ei subjungam quæ à Marco perscripta est. Alteram vero quæ Sirmij postea recitata est,

ſuo loco referemus, ubi ea, quæ geſta ſunt Arimini, à nobis exponentur. Sciendum autem eſt, utramque earum in Græcum ſermonem eſſe translatam. Igitur expoſitio fidei quæ à Marco dictata eſt, ſic habet. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, Creatorem & conditorem omnium; ex quo omnis paternitas in cœlo & in terris nominatur. Et in filium ejus unigenitum, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: qui ante omnia ſæcula ex patre natus eſt, Deus ex Deo, lumen ex lumine: per quem facta ſunt omnia quæ in cœlis ſunt & quæ in terra, viſibilia & inviſibilia. Qui & verbum eſt & ſapientia: lux vera & vita. Qui in noviſſimis diebus propter nos homo factus eſt, natusque ex ſancta Virgine crucifixus etiam & mortuus ac ſepultus: qui ſurrexit ex mortuis tertia die, & aſcendit in cœlum ſedetque ad dexteram patris: & in extrema ſæculi clauſula venturus eſt, ut judicet vivos ac mortuos, & unicuique reddat mercedem operum ſuorum. Cujus regnum perpetuum, nec unquam deſiturum, in infinita permanet ſæcula. Erit enim ſedens ad dexteram patris, non ſolum in hoc ſæculo verum etiam in futuro. Et in Spiritum Sanctum, id eſt Paracletum: quem pollicitus Apoſtolis ſuis Dominus, poſt aſcenſum in cœlum miſit, ut doceret illos & moneret omnia, per quem etiam ſanctificantur animæ eorum qui in ipſum ſincere crediderint. Eos autem qui dicunt Filium Dei ex iis quæ non erant, aut ex alia eſſe ſubſtantia, non autem ex Deo: & fuiſſe tempus aut ſæculum cum non exiſteret, alienos à ſe cenſet ſancta & Catholica Eccleſia. Iterum ergo dicimus: ſi quis patrem & filium duos dixerit Deos, anathema ſit. Et ſi quis Chriſtum Deum Deique Filium ante ſæcula eſſe dicens, eundem non confiteatur in creatione omnium rerum patri miniſtraſſe, anathema ſit. Si quis ingenitum, aut partem ejus, ex Maria natum eſſe audet dicere, anathema ſit. Si quis ſecundum præſcientiam ex Maria dicit filium eſſe, non autem ante ſæcula ex patre natum apud Deum eſſe, & per eum facta fuiſſe omnia, anathema ſit. Si quis ſubſtantiam Dei dilatari aut

τῷ οἰκείῳ τάξωμεν τόπῳ, ὅτε τὰ ἐν Ἀριμήνῳ
ῥώμμα ἐκλιθέμεθα· ἰστέον δὲ, ὅτι ἀμφότε-
ραι εἰς ἑλλάδα μεθερμηνεύθησαν γλῶτταν· ἔστι δὴ
οὖν μάρκου ὑπαγορευθεῖσα τῆς πίστεως ἔκθε-
σις ἥδε· Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παν-
τοκράτορα, τὸν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων·
ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνο-
μάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν, τὸν Κύ-
ριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν
αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ,
φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τά τε ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ
ἀόρατα· λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ φῶς ἀληθινὸν,
καὶ ζωήν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς
ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας
παρθένου, καὶ σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ τα-
φέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέ-
ρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθίσαντα
ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συν-
τελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς,
καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ
βασιλεία ἀκαλάπαυστος καὶ ἅτα διαμένει εἰς
τοὺς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐκ
δεξιᾶς τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ
ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον, τοῦτέστι τὸν παράκλητον· ὅπερ ἐπαγ-
γελάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς
ἀνοδον ἀποστεῖλαι διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐ-
τοὺς πάντα, ἔπεμψεν· δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται
τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυ-
χαί· τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν,
ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ
ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους εἶ-
ναι ἡγεῖται ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία· πάλιν δὲ
λέγομεν, εἴτις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέ-
γει θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω· καὶ εἴτις λέγων θεὸν
τὸν Χριστὸν πρὸ αἰώνων υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὑπομνη-
νόκοτα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουρ-
γίαν μὴ ὁμολογοῖη, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις τὸν
ἀγέννητον, ἢ μέρος αὐτοῦ, ἐκ Μαρίας λέγειν
γεγεννῆσθαι τολμᾷ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴτις κατὰ
πρόγνωσιν τὸν ἐκ Μαρίας λέγοι υἱὸν γε-
νέσθαι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς
γεγεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ δι'
αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω·
εἴτις τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι,

συσέλλεσθαι φάσκοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις πλατυνομένην λέγοι ποιεῖν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὸν υἱὸν λέγει ποιεῖν, ἢ τὸν πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζει, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις ἐνδιάθετον ἢ προφορικὸν λόγον λέγοι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις ἄνθρωπον μόνον λέγοι τὸν υἱὸν τὸν ἐκ Μαρίας, ἀνάθεμα ἔστω· εἰ τις Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων, Θεὸν τὸν ἀγέννητον αὐτὸν νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις τὸ, ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός, τὸ ἐπ' ἀναιρέσει εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων Θεῶν εἰρημένον, ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ μονογενοῦς πρὸ τῶν αἰώνων Θεοῦ ἰουδαϊκῶς ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο ἀκούων, τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀνθρωπίνην σάρκα, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐσταυρωμένον ἀκούων, φθορὰν ἢ πάθος, ἢ τροπήν, ἢ μείωσιν, ἢ ἀνάλυσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις τὸ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, μὴ τὸν πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλὰ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν Θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις μὴ υἱὸν λέγοι τῷ Ἀβραὰμ ἑωρᾶσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν ἢ μέρος αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις τῷ Ἰακὼβ μὴ τὸν υἱὸν ὡς ἄνθρωπον πεπαλαικέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις τὸ, ἔβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου, μὴ ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγοι βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω· ἔβρεξε γὰρ Κύριος ὁ υἱὸς, παρὰ Κυρίου τοῦ πατρός· εἴ τις ἀκούων Κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν Κύριον, καὶ Κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν εἴποι, ἢ Κύριος ἐκ Κυρίου λέγων δύο λέγοι θεούς, ἀνάθεμα ἔστω· οὐ γὰρ συνταττόμενον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρί· ὅτε γὰρ κατῆλθεν εἰς σῶμα ἄνθρωπος θελήσας ὁ πατρός· οὐ γὰρ ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ κυρίου ἀνθεντοῦ ὄντος, φησὶν ἡ γραφὴ τοῦ πατρός· ὅτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει τοῦ πατρὸς λέγοντος, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἓν πρόσωπον λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω· εἴ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παράκλητον λέγων, τὸν ἀγέννητον λέγοι Θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω·

A contrahi dicat, anathema sit. Si quis dilatatam substantiam Dei filium facere dicat, aut dilatationem substantiæ ejus nominet filium, anathema sit. Si quis internum aut prolativum verbum dixerit Dei filium, anathema sit. Si quis filium ex Maria natum, hominem tantùm esse dicat, anathema sit. Si quis Deum & hominem ex Maria natum esse dicens, ingenitum ipsum intelligat, anathema sit. Si quis illud quod scriptum est; ego Deus primus, & ego postea, nec est alius Deus præter me; quod quidem dictum est ad simulacrorum & falsorum numinum eversionem, B Iudaico more intelligat, quasi dictum sit ad subversionem unigeniti filii Dei qui est ante sæcula, anathema sit. Si quis audiens hæc verba: verbum caro factum est, verbum in carnem mutatum esse existimet, aut conversionem aliquam patiendo assumpsisse carnem, anathema sit. Si quis unigenitum filium Dei audiens esse crucifixum, divinitatem ejus corruptioni aut passioni aut mutationi obnoxiam fuisse dicat, & diminutionem aliquam vel interitum sustinuisse, anathema sit. Si quis illud: faciamus hominem, non patrem C dixisse ad filium, sed ad semetipsum locutum esse Deum asserit, anathema sit. Si quis non filium Abrahamo visum esse dicat, sed ingenitum Deum aut partem ejus, anathema sit. Si quis non filium tanquam hominem cum Iacobo collutatum esse dicat, sed ingenitum Deum aut partem illius, anathema sit. Si quis illud: pluit Dominus à Domino, non de patre ac filio intelligat, sed ipsum à semetipso pluisse dicat, anathema sit. Pluit enim Dominus filius à Domino patre. Si quis audiens Dominum patrem & Dominum filium, aut Domi- D num patrem & filium, aut Dominus ex Domino dicens, duos dixerit Deos, anathema sit. Non enim filium exæquamus patri, sed subjectum illi esse intelligimus. Neque enim sine voluntate patris descendit Sodomam, neque pluit à semetipso, sed à Domino, hoc est à patre, penès quem est auctoritas. Nec sedet in dextera patris à semetipso; sed patrem audit dicentem, sede à dextris meis. Si quis Patrem, Filium & Spiritum sanctum unam personam esse dicat, anathema sit. Si quis Spiritum sanctum Paracletum dicens, ingenitum Deum dixerit, anathema sit.

Si quis non alium quam filium dicat esse A paracletum, sicut ipse filius nos docuit, cum diceret: alium paracletum mittit vobis Pater quem ego rogabo, anathema sit. Si quis spiritum partem patris & filii esse dixerit, anathema sit. Si quis Patrem & Filium & Spiritum sanctum tres dixerit Deos, anathema sit. Si quis filium Dei voluntate patris tanquam unam ex creaturis extitisse dicat, anathema sit. Si quis filium non volente patre genitum esse dicat anathema sit. Non enim coactus pater, vel naturali necessitate ductus, cum nollet genuit filium: B sed simul ac voluit, sine tempore & sine passione ex se genitum illum ostendit. Si quis filium ingenitum & principij expertem dixerit, tanquam duo ingenita & duo principij expertia dicens, ac duos faciens Deos, anathema sit. Caput enim & principium omnium est filius. Caput autem Christi Deus. Ita enim ad unum qui est sine principio, omnium principium, universa referimus. Præterea Christianæ religionis sententiam accurate exponentes dicimus: si quis Christum Iesum negat ante omnia sæcula fuisse filium Dei, & ministrasse C patri ad omnium rerum creationem: sed ab eo solum tempore quo natus est ex Maria, filium & Christum eum appellatum esse dicit, & initium tunc accepisse Deitatis, anathema sit.

Alia fides Latino sermone Sirmij edita & in Græcum tanslata.

Cum nonnulla de fide putaretur esse disceptatio, diligenter apud Sirmium tractata sunt & discussa, præsentibus sanctissimis fratribus & Coëpiscopis nostris, Valente, Ursacio & Germinio & cæteris. Unum constat Deum esse omnipotentem patrem, sicut per universum orbem creditur, & unicum D filium ejus Iesum Christum Dominum, Salvatorem nostrum, ex ipso ante sæcula genitum. Duos autem Deos nec posse nec debere prædicari, quia ipse Dominus dixit: ibo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Ideo omnium Deus unus est, sicut Apostolus docuit: an Iudæorum Deus tantum? nonne & gentium, immo & gentium. Quoniam quidem unus Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. Sed & cætera convene-

εἴπῃς ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς, μὴ ἄλλον λέγει τὸ Παράκλητον ἀλλὰ τὸν υἱὸν· εἰρηκε γὰρ, ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ πατὴρ ὃν ἐγὼ ἐρωτήσω, ἀνάθεμα ἔστω· εἴπῃς τὸ πνεῦμα μέρος λέγοι ἁγίου πατρὸς καὶ ἁγίου υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴπῃς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τρεῖς λέγοι Θεούς, ἀνάθεμα ἔστω· εἴπῃς βεβούλησται τῷ Θεῷ, ὡς ἓν τῶν κτισμάτων γεγονέναι λέγοι τὸν υἱὸν ἁγίου Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω· εἴπῃς μὴ θελήσαντος ἁγίου πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω· ἐβιάσθη ὁ πατὴρ γεννῆσαι ἀνάγκης φυσικῆς, οὐθὶς ὡς οὐκ ἤθελεν ἐγέννησε τὸν υἱὸν· ἀλλ' ἅμα τε ἐβουλήθη καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἀπέδειξεν, ἀνάθεμα ἔστω· εἴπῃς ἀγέννητον καὶ ἄναρχον λόγοι τὸν υἱὸν, ὡς δύο ἄναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν θεούς, ἀνάθεμα ἔστω· κεφαλὴ γάρ ἐστι τῆς ἐκκλησίας πάντων ὁ υἱός· κεφαλὴ δὲ ἐστι τοῦ Χριστοῦ Θεός· οὕτω γὰρ εἰς μίαν ἄναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν διὰ υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀναφέρομεν· καὶ πάλιν ἓν διακεκοσμημένους ἁγίασμοῦ τὴν ἔννοιαν, λέγομεν ὅτι εἷς Χριστὸς Ἰησοῦς υἱὸς τοῦ Θεοῦ πρὸ αἰώνων ὤν, συνεργήκοτα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι, ἀλλ' ἐξ ἁγίας ἐγεννήθη ἐκ μαρίας, ἐκλῆθη καὶ υἱὸν καὶ Χριστὸν κεκλῆσθαι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι ἁγίου Θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω ὡς ὁ Σαμοσατεύς.

Πίστις ἐκτεθεῖσα ἑτέρως ἐν σιρμίῳ ῥωμαϊστὶ, καὶ ἑρμηνευθεῖσα.

Ἐπὶ δὲ πολλῶν περὶ πίστεως ἐδοξεν ἀκριβῶς διάσκεψιν γενῆσθαι, πάντα ἀσφαλῶς ἐζητήθη καὶ διερευνήθη ἐν τῷ σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ ἁγιωτάτων καὶ ἁρσακίου καὶ γερμινίου καὶ τῶν λοιπῶν συλλειτουργῶν, ἕνα Θεὸν εἶναι παντοκράτορα, καθὼς ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ κηρύσσεται· καὶ ἕνα μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Κύριον καὶ Θεὸν, καὶ σωτῆρα ἡμῶν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων γεννηθέντα· δύο δὲ Θεοὺς μὴ λέγειν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἰρηκεν, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν· διὰ τοῦτο καὶ πάντων Θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος ἐδίδαξεν, ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπείπερ εἷς Θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως· καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνῆ,

καὶ ἀδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχῃ· ἐπεὶ ὃ πολλούς τινας κινεῖ περὶ τὸ λεγομένης ῥωμαϊστὶ μὲν συβεβανίας, ἑλλωϊστὶ δὲ λεγομένης οὐσίας, τελέστερον ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῇ τὸ ὁμοούσιον, ἤτοι λεγόμενον ὁμοιούσιον, ἢ χρή τινα τούτων παντελῶς μνημονεύειν, ἢ δὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ, διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμόν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων, καὶ ὅτι ταῦτα ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων γνῶσιν ἐστὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἐστὶν ἢ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γένεσιν τοῦ υἱοῦ διηγήσασθαι, καθὼς γέγραπται, τὴν ὃ γένεσιν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; μόνον γὰρ εἰδέναι τὸν πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν υἱὸν ἐγέννησε· καὶ πάλιν τὸν υἱόν, πῶς αὐτὸς γεγέννηται ἀπὸ τοῦ πατρὸς οὐδενὶ ὃ ἀμφίβολον ἐστι, μείζονα εἶναι τὸν πατέρα τιμῇ καὶ ἀξίᾳ καὶ θεότητι, καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς μείζονα εἶναι· διαμαρτυρομένου αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, ὁ ἐμὲ πέμψας πατὴρ μείζων μού ἐστι· καὶ τοῦτο ὃ καθολικὸν εἶναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, δύο πρόσωπα εἶναι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ τὸν μὲν πατέρα, μείζονα τὸν ὃ υἱὸν ὑποτεταγμένου τῷ πάντων ὧν αὐτῷ ὁ πατὴρ ὑπέταξεν· τὸν ὃ πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ὁρατὸν εἶναι, καὶ ἀθάνατον εἶναι, καὶ ἀπαθῆ εἶναι· τὸν ὃ υἱὸν, γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς καὶ τούτῳ γένεσιν, καθὼς προείρηται, μηδένα γινώσκειν, εἰ μὴ μόνον τὸν πατέρα· αὐτὸν ὃ τὸν υἱὸν τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, σάρκα ἤτοι σῶμα, τελέστερον ἄνθρωπον, εἰληφέναι, καθάπερ καὶ ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσατο· καθὼς ὃ καὶ πᾶσαι αἱ γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ ἀπόστολος, ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν, ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ μαρίας τῆς παρθένου, δι' ὃ πέπονθεν· τὸ ὃ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως καὶ ἡ βεβαιότης ἐστὶν, ἵνα τριὰς ἀεὶ φυλάττηται, καθὼς ἀνέγνωμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἀκέραιος ὃ καὶ τέλειος ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς τῆς τριάδος· ὁ ὃ προσκλητος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' υἱοῦ ἀποστόλου, ἦλθε καὶ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς ἀποστόλους, καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ἁγιάσῃ καὶ ἀναδείξῃ· Τούτοις τὸν φωτεινὸν, καὶ μὴ καθαίρεσιν σωθέντος καὶ συνυπογράψαι συμπείθειν ἐπειρῶντο, ἐπαγγειλάμενοι ἀποδώσειν αὐτῷ τὸν ἐπισκοπὴν

runt, nec ullam habere potuerunt discrepantiam. Quod vero quosdam haud multos movebat de substantia, quæ Græcè οὐσία appellatur; id est, ut expressius intelligatur, homoüsion quod dicitur, aut homoeusion, nullam omnino fieri oportere mentionem, nec quenquam prædicare, ea de causa & ratione, quòd nec in divinis scripturis contineatur, & quòd super hominis scientiam sit, nec quisquam possit filii nativitatem enarrare: de quo scriptum est; generationem ejus quis enarrabit? scire autem manifestum est solum patrem, quomodo genuerit filium suum, & filium quomodo genitus sit à patre. Nulla ambiguitas est, majorem esse patrem. Nulli potest dubium esse, patrem honore, dignitate, claritate, majestate, & ipso nomine patris, majorem esse, filio testante: qui me misit major me est. Et hoc Catholicum esse nemo ignorat, duas personas esse patris & filii; majorem patrem: filium subjectum, cum omnibus his quæ ipsi pater subjecit. Patrem initium non habere, invisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse. Filium autem natum esse ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine. Cujus filii generationem, ut ante dictum est, neminem scire nisi patrem suum. Ipsum autem filium Dei, Dominum & Deum nostrum, sicut legitur, carnem vel corpus, id est hominem, suscepisse ex utero Virginis Mariæ, sicut Angelus prædicavit. Ut autem scripturæ omnes docent, & præcipue ipse magister gentium Apostolus, hominem suscepisse de Maria Virgine, per quem compassus est. Illa autem clavis totius fidei, & illa confirmatio, quod Trinitas semper servanda est, sicut legimus in evangelio, ite & baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Integer & perfectus numerus Trinitatis est. Paracletus autem Spiritus per Filium est, qui missus venit juxta promissum, ut Apostolos & omnes credentes instrueret, doceret, sanctificaret. His ut consentiret Photinus ac subscriberet, etiã post depositionem ei persuadere conabantur: suum illi Episcopatum se reddituros polliciti,

dummodo ad sanam mentem reversus, A dogma quidem à se excogitatum damnaret, ipsorum autem fidei consentiret. At ille oblatam sibi conditionem aspernatus, eos ad disputationem provocavit. Igitur constituto ad eam rem die, ex ipsius quoque Imperatoris sententia, conveniunt tum Episcopi qui illic aderant, tùm Senatorij Ordinis haud pauci, quos Imperator disputationi interesse præceperat. Coram illis Basilius, Ancyranæ tum Ecclesiæ præsul, in certamen descendit cum Photino, notariis verba eorum excipientibus. Certatum est utrinque maximâ contentione verborum atque rationum, victus tamen Photinus & condemnatus est. Qui postmodum in exilio vitam agens, librum Græco & Latino sermone scripsit, quippe qui ne Latinè quidem esset ignarus. Scripsit porro adversus omnes hæreses, suum ipsius dogma tantummodo proponens. Ac de Photino quidem hæc dicta sufficiant. Sciendum autem est, Episcopis qui Sirmii convenerant, Latinam illam fidei formulam abs se editam, postea displicuisse. Visa enim illis est, multa complecti inter se pugnantia. Quocirca operam dederunt, C ut eam ab illis qui descripserant reciperent. Sed quoniam multi eam occultabant, Imperator edicto præcepit, ut exemplaria ejus omnia conquirerentur, pœnam interminatus si quis eam occultasse deprehenderetur. Verùm semel editam nullæ minæ abolere potuerunt, quippe quæ in multorum manus jam pervenisset. Sed de his hactenus.

ἐὰν ἐκ μετανοίας ἀναθεματίσῃ μὲν τὸ παρ' αὐτοῦ εὑρεθὲν αὐτῷ δόγμα, σωθῆναι δὲ τῇ αὐτῶν γνώμῃ· ὁ δὲ, τὸ μὲν πρότασιν οὐκ ἐδέξατο· προσεκαλεῖτο δὲ αὐτοὺς εἰς διάλεξιν· ὁρισθείσης δὲ ἡμέρας, γνώμῃ καὶ τοῦ βασιλέως, συνῆλθον οἵτε παρόντες ἐπίσκοποι, καὶ τῶν συγκλητικῶν οὐκ ὀλίγοι, οὓς ἐκέλευσε παρεῖναι τῇ διαλέξει ὁ βασιλεύς· ἐφ' ὧν ἀντικατέστη τῷ Φωτεινῷ βασιλείῳ ὁ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τότε πρεσβεώσης ἐκκλησίας, ὀξυγράφων τε τὰς φωνὰς αὐτῶν γραφόντων· μεγίστη δὲ μάχη μεταξὺ τῶν παρ' ἑκατέρου λόγων ἐγένετο· ἐν οἷς ὁ Φωτεινὸς ἡττηθεὶς, καὶ κριθεὶς ἐν φυγῇ τε διάγων ἔτι λοιπὸν, λόγον συνέγραψεν ἀμφοτέραις γλώσσαις, ἥτε μὴ τῆς ῥωμαϊκῆς ἦν ἄμοιρος. ἔγραφε δὲ κατὰ πασῶν αἱρέσεων, τὸ οἰκεῖον μόνον δόγμα προτιθέμενος· πρὸ μὲν δὴ Φωτεινοῦ τοσαῦτα εἰρήσθω· ἰστέον μέντοι ὅτι οἱ ἐν σιρμίῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, μετέγνωσαν ἐπὶ τῇ ῥωμαϊκῇ τῆς πίστεως ἐκδόσει· πολλὰ γὰρ μὴ τὴν ἔκδοσιν ἐναντία ἔχειν αὐτοῖς καὶ ἐφαίνετο· διὸ ἀσμένως ἐτίθεντο πρὸς τοῦ ἐγγεγραμμένων ἀναλαμβάνειν αὐτήν· ἐπειδὴ δὲ πολλὰ ἀπέκρυπτον, ὁ βασιλεὺς διατάγμασιν ἐκέλευσε ζητεῖσθαι τὴν ἔκδοσιν, τιμωρίαν ἀπειλήσας εἴτις φωραθείη κρύπτων αὐτήν· ἀλλ' ἐκ μὲν ἀπειλῆς τὴν ἅπαξ ἐκδοθεῖσαν ἀφανίσαι δεδιώκειν, τῷ φθάσαι εἰς πλείονας ἐμπεσεῖν· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου λελέχθω.

CAP. XXXI.

De Hosio Cordubensi Episcopo.

QUoniam vero de Hosio Hispano supra retulimus, eum illuc invitum accessisse, pauca etiam de illo dicenda sunt. Hic siquidem per insidias Arianorum paulo ante in exilium pulsus fuerat. Tunc vero studio atque impulsu eorum qui Sirmium convenerant, Imperator illuc eum evocavit: Volens ut vel sponte, vel coactus cum Episcopis qui aderant consentiret. Hoc enim facto, illorum fidei maximum testimonium videbatur accedere. Hanc igitur ob causam necessitate compulsus,

Κεφ. λα'.

Περὶ ὁσίου τοῦ κορδύβης ἐπισκόπου.

D

ΕΠειδὴ δὲ περὶ ὁσίου τοῦ ἱσπανοῦ μνήμην ὡς ἀκαίρως παρῆμεν πεποιήμεθα, βραχέα καὶ περὶ τούτου λεκτέον· μικρὸν γὰρ ἔμπροσθεν ἐξ συσκευῆς τῶν ἀρειανιζόντων εἰς ἐξορίαν ἀπέστειλε· τότε δὲ σπουδῇ τῶν ἐν τῷ σιρμίῳ συνελθόντων ὁ βασιλεὺς αὐτὸν μετεπέμψατο, βουλόμενος ἢ πειθοῖ, ἢ ἀνάγκῃ τοῖς παρεῖσιν ὁμοφωνῆσαι· τότε γὰρ ἡγούμενοι, μέγιστον ἐδόκει μαρτύριον ὑπάρχειν τὸ ἐκείνων πίστεως· διὰ ταῦτα δὴ, ὡς ἔφην, ἐξ ἀνάγκης

ἄκων παρῆν· ἐπεὶ δ' αὐτὸς παρῃλεῖτο σωπᾶθαι, πληγάς τε καὶ τραῦλώσεις τῷ πρεσβύτῃ προσέφερον· διὸ δὴ ἐξ ἀνάγκης, ταῖς τότε δοθείσαις ὑπαγορεύσεσι καὶ συνέθετο καὶ ὑπέγραψε· καὶ τὰ μὲν ἐν σιρμίῳ τότε γνώμενα τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς κωνστάντιος παρεῖλκεν ἐν τῷ σιρμίῳ, πρὶν μὲν εἰδέναι τὸν μαγνέντιον πολεμοῦντα· A ut dixi, adfuit invitus. Sed cum ille consentire renueret, verbera & tormenta inflixerunt seni. Itaque vi & necessitate adactus, editis tùm fidei expositionibus consensit atque subscripsit. Et res quidem tunc temporis Sirmij gestæ, hunc exitum habuére. Porro Imperator Constantius in ea urbe diutius commoratus est, dum eventum belli contra Magnentium expectaret.

Κεφ. λϛ'.

Περὶ τῆς ἥττης μαγνεντίου καὶ τυράννου.

ΜΑγνέντιος μὲν οὖν τὴν βασιλεύσασαν ῥώμην καταλαβών, πολλοὺς μὲν τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀνῄρει, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ δήμου ἀπώλλυεν· ὡς δὲ οἱ περὶ τὸν κωνσάντιον τῷ ῥωμαϊκῷ δυνάμιν συγκροτήσαντες ἐπ' αὐτὸν ἐχώρουν, ἀναχωρήσας τῆς ῥώμης, τὰς γαλλίας κατέλαβεν· ἔνθα συμβολαὶ συνεχεῖς ἐγίνοντο· καὶ ποτὲ μὲν τοῦτο τὸ μέρος, πολλάκις δὲ θάτερον ἐκράτει· τέλος δὲ περὶ μέρσαν, φρούριον δέ τι τῶν γαλλιῶν, ὁ μαγνέντιος ἡττηθεὶς συνεκλείσθη· ἐν ᾧ φρουρίῳ λέγεται τοιόνδε θαῦμα συμβῆναι· ὁ μαγνέντιος ὑπὸ τῆς ἥττης καταπεπωκότας τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας ἀναῤῥῶσαι σπεύδων, ὑψηλὸν βῆμα τοῖς βασιλεῦσιν εὐφημίαν παρασκευάσαι βουλόμενοι, ὡς ἐπὶ γνώμῃ τοῦ κωνσάντιον ταύτην μεταφέρεσθαι· οὐ γὰρ μαγνέντιον, ἀλλὰ κωνσάντιον αὔξεσθαι κοινῇ πάντες ἐβόησαν· τοῦτο σύμβολον καθ' ἑαυτοῦ ὁ μαγνέντιος ἡγησάμενος, ἐκ τοῦ φρουρίου εὐθὺς ἀπανίσταται, φυγῇ ἐπὶ τὰ πρὸς ἑσπέρᾳ τῆς γαλλίας χωρῶν· ἐπέκειντο δὲ οἱ τοῦ κωνσαντίου στρατηγοὶ διώκοντες· αὖθίς τε γίνεται συμβολὴ περὶ τόπον, ᾧ ὄνομα μιλλοσέλδυκος· ἐν ᾧ καταπρατος ἡττηθεὶς ὁ μαγνέντιος, φεύγει μόνος εἰς λουγδοῦνον πόλιν τῆς γαλλίας, εἰς ἣν ἀπὸ μέρσων ἐστὶ δὲ φρουρίου, τριῶν ἡμερῶν ὁδός· ἐν ταύτῃ τῇ λουγδούνῳ γνόμενος ὁ μαγνέντιος, ἀναιρεῖ μὲν τὴν ἑαυτοῦ μητέρα ἀνελὼν δὲ καὶ τὸν ἀδελφὸν οὗ καίσαρα ἑαυτῷ πεποιήκει, τέλος παρακελεύσασθαι ἑαυτόν· τοῦτο ἐπράχθη ἐν ὑπαλείᾳ κωνσαντίου τὸ ἔκτον, καὶ κωνσαντίου δὲ γάλλου τὸ δεύτερον, B C D

Caput XXXII.

De Magnentij tyranni exitio.

INterea Magnentius cum urbem Romam occupavisset, multos Senatorij Ordinis, multos item ex plebe interemit. Sed cum duces Constantij, collectis Romanorum militum copiis, signa adversus eum movissent, Româ digressus, in Gallias se recepit. Ibi variis præliis concertis, modo Constantij milites, modo Magnentiani superiores fuére. Tandem vero apud Mursam, quod castellum est Galliæ, victus Magnentius & in munimentum illud contrusus est. Quo quidem in loco hujusmodi fertur accidisse miraculum. Magnentius cum militum suorum animos ob acceptam cladem fractos ac debilitatos confirmare vellet, sublimè tribunal conscendit. Illi vero dum faustâ acclamatione quæ Imperatoribus acclamari solet, Magnentium excipere gestiunt, præter animi sui sententiam in Constantium eam transtulerunt. Non enim Magnentium, sed Constantium Augustum omnes uno consensu acclamarunt. Quod omen imminentis sibi exitij arbitratus Magnentius, relicto munimento, ad ulteriores Galliæ partes confestim profugit. Quem dum Constantij duces acriùs insequuntur, iterum pugna commissa est in loco qui dicitur mons Seleucus, eo prælio victus Magnentius, cæsis ad internecionem suis copiis, solus fugam arripuit, Lugdunum contendens, urbem Galliæ, quæ à supradicto munimento distat tridui itinere. Lugdunum igitur ingressus Magnentius, primum quidem matrem interfecit: deinde occiso etiam fratre, quem Cæsarem sibi adsciverat, ad extremum manus sibi intulit. Id autem gestum est Constantio Augusto sextum & Constantio Gallo iterum consulibus

18. Calendas Septembres. Nec multo A poſt Decentius, alter Magnentij frater, laqueo fractis faucibus mortem ſibi conſcivit. Hujusmodi fuit exitus Magnentij. Nec tamen ad perfectam tranquillitatem rediit reſpublica. Nam continuo poſt alius exortus eſt tyrannus, nomine Silvanus. Sed hunc in Galliis tumultuantem, duces Conſtantij celeriter extinxerunt.

CAPUT XXXIII.

De Iudæis Diocæſaream Paleſtinæ incolentibus. B

SUb idem tempus etiam in Orientis partibus aliud bellum inteſtinum extitit. Nam Iudæi qui Diocæſaream Palæſtinæ urbem incolebant, contra Romanos arma ſumentes, vicina loca excurſionibus vaſtare cœperunt. Verum Conſtantius Gallus, quem Imperator auctum Cæſaris dignitate in Orientem deſtinaverat, miſſo exercitu eos profligavit, urbemque eorum Diocæſaream ſolo æquari præcepit.

CAPUT XXXIV.

C

De Gallo Cæſare.

HIs rebus geſtis, Gallus ſecundam fortunam moderate ferre non valuit. Sed confeſtim adverſus illum à quo Cæſar fuerat nuncupatus, res novas moliri cœpit, & tyrannidem ipſe quoque arripere tentavit. Sed cum ejus conſilium brevi innotuiſſet Conſtantio: quippe ille Domitianum Prætectum Prætorio per Orientem, & Magnum Quæſtorem ſua ipſius auctoritate juſſerat interfici, eo quod conatus ipſius D indicaſſent Conſtantio: ea re permotus Imperator Gallum ad ſe evocavit. At ille timore perculſus, perrexit invitus. Cumque ad Occidentis partes & ad inſulam usque Flanonam jam perveniſſet, Conſtantius illic eum juſſit occidi. Nec multo pòſt, Iulianum fratrem Galli cum Cæſarem nuncupaſſet, in Gallias miſit adverſus barbaros. Porro Gallus qui & Conſtantius vocabatur, interfectus eſt Conſulatu Imperatoris Conſtantij octavo, & ipſius tertio. Anno autem proxime ſequente, Iulianus Cæſar creatus eſt, Arbetione &

τῆς τὴν πεντεκαιδεκάτην τοῦ αὐγούστου μηνός· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ, καὶ ὁ ἕτερος τοῦ μαγνεντίου ἀδελφὸς, δεκένιος ὄνομα αὐτῷ, τῇ βίᾳ ἐξήγαγε ἑαυτὸν, αἰσχύνῃ χρησάμενος· τὰ μὲν οὖν κατὰ μαγνέντιον, τέλος τοιοῦτο ἐδέξατο· τὰ δὲ δημόσια τελέως οὐκ ἠσύχασεν· μετ' αὐτὰ γὰρ εὐθὺς ἕτερος ἐπανέστη τύραννος, ᾧ ὄνομα σιλουανός· κατέστον δὲ οἱ κωνσταντίου στρατηγοὶ τῆς τῶν γαλλίαν ταραχθείσης ταχέως καθεῖλον.

ΚΕΦ. λγ'.

Περὶ τῶν διοκαισαρείας τῆς παλαιστίνης Ἰουδαίων.

ΕΠισωρήχθη δὲ τοῖς γινομένοις καὶ περὶ τὴν ἀνατολὴν ἕτερος ἐγχώριος πόλεμος· οἱ γὰρ ἐν διοκαισαρείᾳ τῆς παλαιστίνης ἰουδαῖοι, κατὰ ῥωμαίων ὅπλα ἀνῆραν, καὶ τὰς τότε ἐκείνους κατέτρεχον· ἀλλὰ τότε μὲν γάλλος ὁ κατὰ κωνσάντιος, ὃν καίσαρα καλέσας ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἑῴαν ἐξαπέστειλεν, διὰ μιᾶς ὑποστείλας καὶ ἡγωνίσατο· καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν διοκαισάρειαν, εἰς ἔδαφος καθελεῖν ἐκέλευσεν.

ΚΕΦ. λδ'.

Περὶ γάλλου τοῦ καίσαρος.

ΤΑῦτα πράξας ὁ γάλλος, τὴν εὐτυχίαν οὐκ ἤνεγκεν· ἀλλ' εὐθὺς νεωτερίζειν κατὰ τοῦ χειρισαμένου αὐτὸν ἐπεχείρησεν, τυραννεῖν τε καὶ αὐτὸς ἐβούλετο· ὥστε οὐκ εἰς μακρὰν ὁ σκοπὸς αὐτῷ ὑπὸ κωνσαντίου καταφορὰ ἐγένετο· δομετιανὸν γὰρ τὸν τότε ἔπαρχον τῆς ἑῴας, καὶ μάλιστα κυαίσωρα αὐθεντήσας ἀνείλε, μηνύσαντας τῷ βασιλεῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ· ἐφ' ᾧ κινηθεὶς ὁ κωνσάντιος, μεταπέμπεται τὸν γάλλον πρὸς ἑαυτόν· ὁ δὲ, πρόφασιν μὲν ποιούμενος, ἄκων ἐπορεύετο· καταλαβόντα δὲ αὐτὸν τὰ ἑσπέρια μέρη, καὶ περὶ φλάνωνα τὴν νῆσον ἤδη ὄντα, ὁ κωνσάντιος ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσεν· μετὰ πολὺ δὲ ἰουλιανὸν τὸν γάλλου ἀδελφὸν καίσαρα καλέσας, ἐπὶ τὰς τῶν γαλλίας βαρβάρους ἀπέστειλεν· γάλλος μὲν οὖν, ὁ καὶ κωνσάντιος, ἐν τῇ ἑβδόμῃ τῆς βασιλέως κωνσαντίου ὑπατείᾳ ἀνῃρέθη, καθ' ἣν καὶ αὐτὸς ὕπατος ἦν τὸ τρίτον· ἰουλιανὸς δὲ τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ δεκετίου καὶ κολλιανοῦ

λελλιανῷ, καλέσῃ καῖσαρ, τῇ ἕκτῃ ἔ νοεμ-
βρίας μηνός. ὡς μὲν ἐν ἰουλιανῷ, ἐν τῷ μὴ
τοῦτο βιβλίῳ ποιησόμεθα μνήμην. Κωνσάν-
τιος δὲ ὁ ἐν τοῖς κακῶν ἡσυχάσας, ἐπὶ
τὸν ἐκκλησιαστικὸν αὖθις πόλεμον τὴν οἰκείαν
ἔτρεπε γνώμην. ἐν τῷ δὲ σιρμίῳ ἐπὶ τὴν βα-
σιλεύουσαν πόλιν ῥώμην ἀπιὼν, συνόδου ἐπι-
σκόπων αὖθις ἐκήρυξεν, καὶ πάντας τοὺς ἀνατο-
λικοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ τὴν γαλλίαν σπεύδειν
ἐκέλευσεν· ἐν ταυτῷ δὲ ἱέναι καὶ τοὺς τῆς ἑσπε-
ρίων μερῶν παρεσκεύαζεν· ἐν τοσούτῳ δὲ τού-
των ἐπὶ τὴν ἰταλίαν παρασκευαζομένων πο-
ρεύεσθαι, τὰδε ἐπισωρεύει γρέατα· ἰούλιος μὲν
ὁ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος ἐτελεύτησε, πέντε
μὲν τοῖς δέκα ἐνιαυτοὺς τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλη-
σίας προεστὰς· λιβέριος δέ, ἀντὶ τὴν ἐπισκο-
πὴν διαδέχεται.

A Lolliano Consulibus, die septimo Idus Novembris. Ac de Iuliano quidem in sequenti libro dicturi sumus. Constantius vero malis quibus premebatur jam sedatis, ad bellum Ecclesiarum componendum mentem suam denuo convertit. Sirmio igitur digressus & ad urbem regiam tendens, rursus Episcoporum synodum indicit: & quosdam ex Orientalibus Episcopis in Italiam properare, eóque etiam Occidentales Episcopos convenire jubet. Interea temporis dum isti proficisci in Italiam parant, Iulius Romanæ urbis Episcopus ex hac luce migravit, B cum per quindecim annos ejus loci Ecclesiam administrasset: Liberius vero in ejus Episcopatum successit.

Κεφ. λέ.

Περὶ αετίου τοῦ σύρου, τοῦ διδασκάλου εὐνομίου.

ΕΝ δὲ ἀντιοχείᾳ τῆς συρίας, ἕτερος ἐπε-
φύη αἱρεσιάρχης ἀέτιος, ὁ ἐπικληθεὶς ἄ-
θεος· ὃς τὰ αὐτὰ ἐφρόνει ἀρείῳ, καὶ τῷ
αὐτῷ συνεκρότει δόξαν· ὃς ὑπ' ἀρειανί-
ζοντας διεκείνετο, διόπερ ἀρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέ-
ξατο· ἄρειος γὰρ, ὡς πρότερον ἔφην, ἕτερα
μὲν διάνοιαν φρονῶν, ἕτερα τῇ φωνῇ ὡμολό-
γησεν, ὅτε τὸν ἐν νικαίᾳ τῆς συνόδου τύπον
δεχόμενος καθυπέγραψε, τὸν τότε βασιλέα
πλανῶν· διατοῦτο μὲν ἓν καὶ ἀέτιος πρὸς ἀ-
ρειανὰς διεκρίνετο· ἦν δὲ καὶ πρότερον ἀέτιος
αἱρετικὸς ἄνθρωπος, καὶ τῷ ἀρείῳ δόγματι συνη-
χορεῖν διαπύρως ἔσπευδεν· ἐν γὰρ τῇ Ἀλεξαν-
δρείᾳ μικρὰ παιδευθεὶς, ἀναζεύγνυσι καὶ κα-
ταλαβὼν τὴν ἐν συρίᾳ ἀντιόχειαν, ἐντεῦθεν
ἦν, ὑπὸ λεοντίου δὲ τότε τῆς ἀντιοχείας ἐπι-
σκοπεύοντος διάκονος· εὐθὺς ἐν ξενο-
φώνει τοὺς ἐντυγχάνοντας· τοῦτο δὲ ἐποίει,
ταῖς κατηγορίαις ἀριστοτέλους πιστεύων βι-
βλίον εἶ ὅτως ἐστὶν ἐπιγεγραμμένον αὐτῷ· ἐξ
αὐτῶν τε διαλεγόμενος, καὶ ἑαυτῷ σόφισμα
ποιῶν οὐκ ἤδειλο, οὐδὲ παρὰ τῶν ἐπισημόνων
ἔμαθε τὸν ἀριστοτέλους σκοπόν· ἐκεῖνος γὰρ διὰ
τοὺς σοφιστὰς τὸν φιλοσοφίαν τότε χλευά-
ζοντας, γυμνασίαν ταύτῃ συγγράψας

Cap. XXXV.

De Aëtio Syro Eunomij magistro.

TUnc etiam apud Antiochiam urbem Syriæ novus hæresiarches emersit Aëtius, cognomento Atheus. Hic cum Ario quidem consentiebat, eandemque cum illo opinionem tue- C batur. Verùm ab Arianorum partibus se idcirco sejunxit, quòd illi Arium ad communionem recepissent. Arius enim, sicut antea dixi, aliud in mente clausum gerens, aliud ore professus, Nicænæ synodi formulam suscipiens, subscriptione sua firmaverat, ut Imperatorem qui tunc temporis regnabat, circumveniret. Hanc igitur ob causam Aëtius ab Arianis sese abrupit. Erat porro Aëtius jam antehac hæreticus, & pro Arij dogmate ardentissime propugnare consueverat. Nam cùm Alexandriæ leviter admodum institutus fu- D isset, inde reversus est Antiochiam Syriæ, ex qua civitate erat oriundus. Illic à Leontio qui tunc Antiochenæ urbis Episcopatum gerebat, diaconus est ordinatus: extemplo igitur eos quibuscum colloquebatur, sermonem novitate obstupefecit. Id autem agebat, fretus categoriis Aristotelis: is liber est ab auctore ita inscriptus, ex quarum præceptis disputans, non animadvertit se in suam ipsius fraudem captiosas argumentationes componere: nec ipsius Aristotelis mentem didicit ab eruditis. Nam Aristoteles propter Sophistas qui ea tempestate philosophiam

deridebant, hanc exercitationem conscripsit adolescentibus, artem differendi per sophisticas ratiocinationes sophistis opponens. Quocirca academici Philosophi qui Platonis & Plotini libros exponunt, ea reprehendunt quæ ab Aristotele sunt subtiliter & argute dicta. Verùm Aetius, quippe qui academicum præceptorem nactus non esset, ad sophisticas categoriarum argumentationes adhæsit. Quamobrem intelligentiâ assequi non potuit, quomodo esset ingenita generatio, & qua ratione id quod genitum est, coæternum esset illi qui genuit. Cæterum adeo mediocri doctrinâ præditus, & sacrarum literarum imperitus erat Aetius, & in uno contendendi studio exercitatus; quod quivis etiam agrestis facilè consequi possit: ut ne veterum quidem scriptorum qui sacros Christianæ religionis libros interpretati sunt, usum ullum aut peritiam haberet: sed Clementem & Africanum atque Origenem, viros omni genere doctrinæ excultos, prorsus aspernaretur. Composuit autem epistolas tum ad Imperatorem Constantium, tum ad quosdam alios; in quibus longas texit disputationes, & argumenta sophistica proponit. Quam ob causam, ἄθεος est cognominatus. Ac licet eadem cum Arianis & diceret & sentiret, ab iis tamen ipsis qui perplexas ejus argumentationes intelligere non poterant, hæreticus est judicatus. Ob id pulsus eorum Ecclesia, hanc speciem præ se tulit, quasi ipse se ab eorum communione sejunxisset. Manentque hactenus ab illo propagati, ij qui olim quidem Aëtiani, nunc autem Eunomiani dicuntur. Eunomius enim qui notarius ejus fuerat, & inanem illam ac verbosam disputandi rationem ab eo didicerat, sectæ illi postea præfuit. Verùm de Eunomio uberiùs suo loco dicturi sumus.

τοῖς νέοις, τὴν διαλεκτικὴν τοῖς Σοφισταῖς διὰ τῶν Σοφισμάτων ἀντέθηκεν· οἱ γὰρ ἐφεκτικοὶ τῶν φιλοσόφων, τὰ Πλάτωνος καὶ Πλωτίνου ἐκπεθέμενοι, ἐξελέγχουσι τὰ τεχνικῶς ὑπὸ Ἀριστοτέλους λεγόμενα· ἀλλὰ ἀεὶ ἐφεκτικὸς μὴ τυχὼν διδασκάλου, τοῖς ἐκ τῶν κατηγοριῶν Σοφίσμασι συνεπέμενε· διὸ ἔτε νοῆσαι δεδύνηται, πῶς ἐστὶν ἀγέννητος γέννησις, ἢ ὅπως τὸ γεγόμενον συναΐδιόν ἐστι τῷ γεννήσαντι· ἕτω δ' ἦν ἀλογομαθὴς ὁ ἄθεος, καὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἀμύητος, τὸ ἑρμηνικὸν δ' κατωρθώκει μόνον, ὅπερ ἂν καὶ ἄγροικός τις ποιήσειεν, ὡς μήτε τὰς ἀρχαίας τὰς τὰ χριστιανικὰ λέγουσας ἑρμηνεύσασθαι ἀσκηθῆναι, πολλὰ χαρακτηρίσας τοῖς Θεοῖ κλήμενα, καὶ ἀφελκανόν, καὶ ὠμογένειον, ἄνδρας πάσης Σοφίας ἐπιστήμονας· ἐπιστολάς τε συνεκάθυνε πρὸς τὸν βασιλέα κωνσάντιον, καὶ πρὸς ἑτέρους τινὰς, ἐρεσχελίας συμπλέκων καὶ Σοφίσματα μελετῶν· διὸ καὶ ἐπεκαλεῖτο ὁ ἄθεος· ἀλλὰ εἰ καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς Ἀρειανίζουσιν ἐλεγεν, ὅμως ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐδυναμείνατο συνιέναι τὸ σοφιστικὸν τῶν συλλογισμῶν· ὡς αἱρετικὸς ὁ ὁμόφρων αὐτοῖς ἐνομίζετο· καὶ διατεθεὶς ἐξελαθεὶς τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἔδοξεν αὐτὸς μὴ βούλεσθαι κοινωνεῖν αὐτοῖς· καὶ νῦν εἰσὶν ἐξ ἐκείνου, οἱ τότε μὲν ἀπάνοι, νῦν δ' ἐυνομιανοὶ προσαγορευόμενοι· χρόνῳ γὰρ ὕστερον ἐυνόμιος, ταχυγράφος ὢν ἐκείνου, καὶ ὑπ' αὐτοῦ παιδευθεὶς τὴν αἱρετικὴν λέξιν, ἐξ ἴσου τέτταρα πρόσωπα· θεὸν μὲν ἓν ἐυνομίῳ καὶ χάριν ἐρῶμεν·

CAP. XXXVI.

De Synodo Mediolanensi.

PEr idem tempus in Italia convenerunt Episcopi: ex Orientalibus quidem haud multi. Plerosque enim eorum aut senectus, aut itineris longitudo, domi detinuerat. Ex Occidentis autem partibus plures quam trecenti adfuerunt. Siquidem Imperator præce-

Κεφ. λς'.

Περὶ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ συνόδου.

ΤΟ'τε δὲ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ συνῆλθον ἐπίσκοποι, τῶν μὲν ἀνατολικῶν ὀλίγοι πάνυ· πολλοὶ, ἐπεὶ τοὺς πλείους αὐτῶν τὸ τῆς ἡλικίας γῆρας, καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα παρεῖναι ἐκώλυσεν· τῶν δὲ ἑσπερίων, ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους ἀπήντησαν· πρόσταγμα δὲ ἦν τοῦ βασιλέως

ἐν μεδιολάνῳ πόλει ποιεῖᾶς τὴν συνόδον· καθ' ἣν συνελθόντων, οἱ ἐκ τῆς ἀνατολῆς πρὸ πάντων ψῆφον κοινὴν κ᾽ ἀθανασίου ἐκφέρειν ἠξίουν· ὅπως ἂν τούτου γενομένου, τελέως ἄβατον ἐκείνῳ ἡ ἀλεξάνδρεια γένηται· ὡς ἂν ἥδιστα παυλῖνος ὁ τῆς ἐν γαλλίᾳ τευβέρεως ἐπίσκοπος, διονύσιός τε καὶ εὐσέβιος, ὧν ὁ μὲν ἀλβας τῆς ἰταλῶν μητροπόλεως ἐπίσκοπος ἦν, εὐσέβιος δὲ βερκέλλων, πόλις δὲ αὕτη τῶν ἐν ἰταλίᾳ λιγύων, ὡς ἐπὶ καθαιρέσει τῆς πίστεως τὰς ἀναιτίους ἀπεύδειν κυρώσαιτο κ᾽ ἀθανασίου ψήφισμα, ἀνασάντες ἑδῶν μακρὰ, δόλον ὑποφύειν καὶ ἀπάτην διὰ τῶν γινομένων τὸν χειστιανισμόν· ἃ γὰρ ἀληθῆ τὴν κ᾽ ἀθανασίου μέμψιν ἔλεγον εἶναι, ἀλλ' ἐπεὶ ῥᾳδιουργοῦσι τῆς πίστεως ταῦτα αὐτοὺς ἐπινοεῖν· τοιαῦτα κεκραγότων, διαλύει μὲν τότε τῶν ἐπισκόπων ὁ σύλλογος.

perat, ut in urbe Mediolano Epiſcoporum ſynodus haberetur. Ibi cum omnes in unum convenissent, ante omnia Orientis Epiſcopi poſtularunt, ut adverſus Athanaſium communis omnium ſententia promeretur: eo ſcilicet conſilio, ut poſt hac Alexandriam ingredi penitus ei non liceret. Quod cum intellexiſſet Paulinus Trevirorum in Gallia Epiſcopus, & Dionyſius atque Euſebius; quorum ille Albæ Metropolis Italiæ; hic, Vercellæ quæ Liguriæ civitas eſt, erat Epiſcopus: Orientales videlicet id agere ac moliri, ut per confirmationem ſententiæ contra Athanaſium prolatæ, fides ſubverteretur: conſurgentes graviter vociferari cœperunt, dolum ac fraudem ſtrui Chriſtianæ religioni per ea quæ gerebantur. Neque enim vera eſſe quæ Athanaſio objiciebantur, ſed ad fidei deſtructionem hæc ab illis excogitari. Quæ cum illi acriter inclamarent, tunc quidem ſolutum eſt concilium Epiſcoporum.

Κεφ. λζ.

Περὶ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ συνόδου καὶ περὶ τῆς ἐκεῖσε ἐκτεθείσης πίστεως.

ΓΝοὺς δὲ ὁ βασιλεὺς, τοὺς μὲν ἐκποδὼν δι' ὀξορίας ποιεῖ· οἰκουμενικὴν δὲ σύνοδον συγκροτεῖν ἐβούλετο, ὅπως ἂν πάντας τοὺς τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους εἰς τὴν δύσιν ἑλκύσας, ὁμοδόξους, εἰ δυνατὸν, τοὺς πάντας ποιήσειεν· ὡς ἂν αὐτῷ ταῦτα σκεπτομένῳ, χαλεπὰ τὰ τῆς ὁδοῦ κατεφαίνετο, διμερῆ γράφας τὴν σύνοδον αὐτοῖς προσέταξεν· ἐν ἀριμίνῳ μὲν τῆς ἰταλίας, τοὺς τότε παρόντας συνελθεῖν ἐπιτρέψας· τοὺς δὲ ἐν ἀνατολῇ, διὰ γραμμάτων ἐν νικομηδείᾳ τῆς βιθυνίας ἀπαντῆσαι ἐκέλευσε· ταῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς σκοπῷ τῆς ὁμοφωνίας ἐκέλευσεν· ἃ μὲν αὐτῷ ὁ σκοπὸς χρῆναι ἔχειν ἔκρινεν· ἑκάτερα γὰρ τῶν συνόδων ἑαυτῇ συνεφώνησεν, ἀλλ' ἑκάτερα διηρέθη· ὅτε γὰρ οἱ ἐν ἀριμίνῳ συνελθόντες, ὁμοφωνῆσαι ἐδυνήθησαν· καὶ οἱ τῆς ἀνατολῆς συνελθόντες ἐν σελευκείᾳ τῆς ἰσαυρίας, ἕτερον χίσμα εἰργάσαντο· ὅπως μὲν ἕκαστα τούτων ἐχώρησε, προϊόντες διηγησόμεθα, πρότερον περὶ

Cap. XXXVII.

De Ariminenſi Synodo, & de fidei formula illic promulgata.

QUod ubi comperit Imperator, illos quidem in exilium ablegavit: generale vero concilium convocare ſtatuit, ut cunctis Orientis Epiſcopis ad Occidentis partes accerſitis, univerſos, ſi fieri poſſet, ad unius fidei concordiam adduceret. Sed cum ei talia cogitanti difficultatem afferret itineris longitudo, duas in partes concilium dividi juſſit. Et eos quidem qui tum aderant, apud urbem Italiæ Ariminum congregari mandavit: Epiſcopos autem Orientis, Nicomediæ quæ civitas eſt Bithyniæ colligi, datis ad eos literis præcepit. Et iſta quidem Imperator concordiæ cauſâ decreverat. Sed ejus conſilium felici ſucceſſu caruit. Neutra enim ſynodus Epiſcoporum ſecum ipſa conſenſit: ſed utraque contrarias in partes divisa eſt. Nam neque Epiſcopi apud Ariminum congregati, unius ejusdemque ſententiæ eſſe potuerunt: & Orientales apud Seleuciam Iſauriæ collecti, novum diſſidium excitavêre. Porro qua ratione geſta ſint ſingula, in progreſſu narrationis declarabimus, ſi modo pauca prius de

Eudoxio dixerimus. Quippe circa id tempus mortuo Leontio qui Aëtium hæreticum ad Diaconatus gradum evexerat; Eudoxius Germaniciæ quæ & ipſa Syriæ urbs eſt, Epiſcopus, qui tum Romæ aderat, properandum ſibi eſſe decrevit. Et cum Imperatore callide collocutus, quaſi Germanicenſium civitas ſolatio ipſius ac providentiâ indigeret, petiit ut quamprimum illuc redeundi poteſtas ſibi concederetur. Imperator vero nihil doli ſuſpicatus, hominem dimiſit. At ille primores regis cubicularios adjutores nactus, relicta civitate ſua, Epiſcopatum Antiochiæ per fraudem occupavit; ſtatimque Aëtium fovere aggreſſus eſt. Et collecto Epiſcoporum Concilio, omni ſtudio contendit ut Diaconatus dignitatem ei reſtitueret. Verum id nequaquam perfici potuit, propterea quòd odium adverſus Aëtium, Eudoxij erga eundem ſtudio potentius fuit. Ac de iis quidem hactenus dicta ſufficiant. Cæterum cum Epiſcopi apud Ariminum conveniſſent, Orientales quidem ſe ad Concilium veniſſe dixerunt, nullam prorſus de Athanaſij cauſa mentionem facturos. Eorum ſtudium atque inſtitutum omni ope adjuvabant Urſacius & Valens, qui initio quidem Arianum dogma defenderant; poſtea vero in conſubſtantialis fidem conſenſerant, dato ſicut ante dictum eſt libello Romanæ urbis Pontifici. Quippe iſti ſemper ad eorum partes tranſibant qui plus poſſe viderentur. Quibus ſeſe adjunxerunt Germinius, Auxentius, Demophilus & Cajus. Cum igitur in confeſſu Epiſcoporum, alius aliud proponere conaretur, Urſacius & Valens pro non ſcriptis habenda eſſe dixerunt, quæcunque de fide antehac promulgata eſſent; & ſuſcipiendam eſſe noviſſimam illam fidei formulam, quam ipſi paulo ante Sirmij convenientes ediderant. His dictis, chartulam quam præ manibus habebant, legendam curarunt: tertiam ſcilicet fidei formulam, quam ipſi cum apud Sirmium antea compoſuiſſent, illic quidem occultam tenuerunt, uti ſuperius commemoravi: tunc temporis vero Arimini publicarunt. Hæc autem ex Latino ſermone in Græcum converſa ſic habet. Expoſita eſt fides Catholica præſente Domino noſtro Conſtantio, Flavio Euſebio

εὐδοξίᾳ μικρὰ μνημονεύσαντες· τελευτῶντος δὲ τοῦ χρόνου λεοντίου τελευτήσαντος, ὃς τὸν αἱρετικὸν ἀέτιον εἰς τὴν διακονίαν προβέβλητο, εὐδόξιος γερμανικείας ἐπίσκοπος ὤν, συνείας ἦν καὶ ἤδη ἡ πόλις, κατὰ τὴν ῥώμην τότε παρὼν, ἐπείγεται σκέπτεται καὶ τῷ βασιλεῖ δολίως διαλέγεται, ὡς χρηζούσης τῆς γερμανικέων πόλεως ἀσφαλείας καὶ φυλακῆς, συγχωρηθῆναι αὐτῷ ταχείαν ἐπάνοδον· ἀδὲν ὑφ' ὁ βασιλεὺς προειδόμενος, ἀφίησιν αὐτόν· ὁ δὲ τοὺς τῶν κραταιοτάτων ἔχων συνεργοὺς, τὴν ἀντιοχείας ἐπισκοπὴν ὑφελόμενος, τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἀπέλιπε· καὶ τὸν ἀέτιον συγκροτεῖν ἐπειρᾶτο, σύνοδόν τε ἐτίθετο συνεδρίων ἐπισκόπων καθίσαι, καὶ ἀποδεῖναι αὐτῷ τῆς διακονίας τὴν ἀξίαν· τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς ἐγίνετο, διότι ἐπικρατέστερον ἦν τὸ κατὰ ἀετίου μῖσος τῆς εὐδοξίου σπουδῆς· τοσαῦτα δὲ περὶ τούτων εἰρήσθω· τῶν δ' ἐν τῇ ἀριμίνῳ συνελθόντων, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ, σιγῇ τὰ κατὰ Ἀθανασίου παραπέμψαντες συνελεύθεραν ἔφασκον· συνελαμβάνοντο δὲ τῇ τούτων σπουδῇ ἐρσάκιος καὶ οὐάλης, οἳ ἐξ ἀρχῆς μὲν τὸ τοῦ ἀρείου συγκροτήσαντες δόγμα· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῷ ὁμοουσίῳ συνθέμενοι, διὰ τοῦ ἐπιδοθέντος βιβλίου τῷ ἐπισκόπῳ τῆς ῥώμης, ὡς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· ἔτοι γὰρ ἀεὶ πρὸς τοὺς ἐπικρατοῦντας ἐπέκλινον· συνελαμβάνοντο δὲ τούτοις γερμανίων τε καὶ αὐξεντίου, δημόφιλός τε καὶ γαΐος· ὡς ἐν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν παρόντων ἄλλος ἄλλοθι προβάλλειν παρετάπτοντο, τοιγαροῦν οἱ περὶ ὑρσάκιον καὶ οὐάλεντα, πάντα ἔλεγον τὰ περὶ πίστεως ἀναγορευθέντα μηδὲν δεῖν δέχεσθαι ἑτέραν ἔκθεσιν, ἀλλὰ μικρὸν ἔμπροσθεν ἐν σιρμίῳ συνελθόντες ἐξέθεντο· ταῦτα ἔλεγον, καὶ χάρτην μὴ χεῖρας ἔχοντες, ἀναγινώσκεσθαι πεποιήκασιν· ἄλλως δ' ἔκθεσιν πίστεως, ἣν ἐν σιρμίῳ προϋπώσαντες, ἐκεῖ μὲν ὡς καὶ πρότερον ἔφην, ἐταμιεύσαντο· τότε δ' ἐν τῇ δημοσίᾳ φανερόν τε πεποιήκασιν ἡ τις ἐν ῥωμαϊκῇ μὲν ἡρμηνεύθη, ἐστὶ δὲ ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν· ἐξετέθη πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Κωνσταντίου, ἐν ὑπατείᾳ φλαβίου εὐσεβίου

καὶ ὑπατείᾳ τῶν λαμπροτάτων, ἐν σιρμίῳ τῇ
πρὸ ἑνδεκα καλανδῶν ἰουνίων· πιστεύομεν εἰς ἕνα
τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, κτίσην καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων· καὶ εἰς
ἕνα μονογενῆ υἱὸν Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν
αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς, καὶ πρὸ παντὸς ἐπινοουμένου χρόνου, καὶ πρὸ πάσης καταληπτῆς ἐπινοίας, γεγεννημένον ἀπαθῶς ἐκ Θεοῦ· δι' οὗ τοὶ τε αἰῶνες κατηρτίσθησαν, καὶ τὰ
πάντα ἐγένετο· γεγεννημένον δὲ μονογενῆ, μόνον
ἐκ μόνου ὑπὸ τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ
γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς· ἣν τὴν
γέννησιν οὐδεὶς ἐπίσταται, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐ-
τὸν πατήρ· τοῦτον ἴσμεν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν,
νεύματι πατρικῷ καταβεβηκότα ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας· καὶ γεννηθέντα ἐκ
Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν
μαθητῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα
κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν· σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια καταβάντα, καὶ
τὰ ἐκεῖσε οἰκονομήσαντα· ὃν πυλωροὶ ἅδου
ἰδόντες ἔφριξαν καὶ ἀνασάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,
καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ τεσσαράκοντα ἡμερῶν πληρουμένων, ἀναληφθέντα εἰς
τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καὶ ἐλευσόμενον τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ δόξῃ
τῇ πατρικῇ, ἀποδιδόντα ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα
αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς
Θεοῦ υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπηγγείλατο πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, τὸν παράκλητον,
κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀπέρχομαι πρὸς τὸν
πατέρα μου, καὶ παρακαλέσω τὸν πατέρα μου, καὶ
ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς
ἀληθείας· ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ διδά-
ξει καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα· τὸ ὄνομα τῆς
οὐσίας διὰ τὸ ἁπλούστερον τοῦτο τῶν πατέρων τε-
θεῖσθαι, ἀγνοούμενον ὑπὸ τοῦ τῶν λαῶν, σκάνδα-
λον φέρειν, διὰ τὸ μήτε τὰς γραφὰς τοῦτο
περιέχειν, ἤρεσε τοῦτο περιαιρεθῆναι καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ εἶναι
τοῖς λοιποῖς, διὰ τὸ τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ
περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι· ὅμοιον δὲ
λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ὡς
αἱ ἅγιαι γραφαὶ λέγουσίν τε καὶ διδάσκουσιν·
Τούτων ἀναγνωσθέντων, διανασάντες οἷς
ταῦτα οὐκ ἤρεσκεν ἔφασαν· οὐ δεόμενοι πίστεως
ἐνταῦθα σωζηλύθαμεν· ὑγιῆ γὰρ φυλάτ-

A & Hypatio viris clariſſimis Conſulibus, Sirmij die undecimo calendas Iunias. Credimus in unum ſolum ac verum Deum patrem omnipotentem, creatorem conditoremque omnium. Et in unum filium Dei unigenitum, qui ante omnia ſæcula, ante omne principium & omne tempus quod intelligentiâ percipi poteſt; ante omnem denique comprehenſibilem notionem, ſine paſſione genitus eſt ex Deo: per quem & ſæcula condita, & omnia facta ſunt: qui genitus eſt ex patre unigenitus, ſolus ex ſolo, Deus ex Deo, ſimilis patri qui ipſum genuit, ſecundum Scri-
B pturas: cujus generationem nemo novit, niſi pater qui ipſum genuit. Hunc unigenitum filium Dei, nutu paterno è cœlo in terras adveniſſe ſcimus ad peccatum abolendum, & ex Maria Virgine natum, verſatum cum diſcipulis, juxta patris voluntatem omnem diſpenſationem adimpleviſſe, crucifixum, & mortuum eſſe, & ad inferos deſcendentem, quæ illic agenda erant diſpoſuiſſe. Quem conſpicati inferorum janitores tremuerunt. Qui tertia poſt die reſurre-
C xit, & cum diſcipulis ſuis verſatus eſt. Et completis quadraginta diebus aſcendit ad cœlum, ſedetque ad dexteram patris, ut unicuique reddat mercedem operum ſuorum. Et in Spiritum Sanctum, quem unigenitus ipſe Dei filius Ieſus Chriſtus miſſurum ſe promiſit generi humano, conſolatorem & advocatum ſicut ſcriptum eſt. Vado ad patrem meum & rogabo illum: ipſe vero alium conſolatorem mittet vobis, Spiritus veritatis. Ille accipiet à me, & docebit vos ac ſuggeret omnia.
D Nomen vero ſubſtantiæ quod à patribus ſimpliciùs poſitum, à populo verò minimè intellectum offenſioni eſt plurimis, propterea quòd in ſcripturis non continetur, placuit omnino removeri, nec ullam deinceps cum de Deo ſermo eſt, ſubſtantiæ fieri mentionem, quoniam Scripturæ ſacræ nusquam meminerunt ſubſtantiæ patris & filij. Filium vero per omnia ſimilem patri dicimus, quemadmodum ſanctæ Scripturæ dicunt ac docent. Quibus recitatis, ij quibus iſta non placebant, conſurgentes dixerunt: non propterea huc venimus quod egeremus fide; eam enim integram ſer-

vamus quàm à majoribus accepimus. Sed idcirco venimus, ut si qua novitas circa illam emerserit, eam reprimamus. Quamobrem si ea quæ recitata sunt nihil habent novitatis, aperte jam anathemati subjicite hæresin Arianam, quemadmodum & alias hæreses vetus Ecclesiæ regula tanquam impias rejecit. Impium enim Arij dogma tumultus ac seditiones ad hunc usque diem in Ecclesia excitavisse, orbi terrarum manifestissimum est. Hæc conditio cum ab Ursacio, Valente, Germinio, Auxentio, Demophilo & Cajo non admitteretur, penitus divulsit Ecclesiam. Etenim isti quidem ea quæ tum in Synodo Ariminensi recitata fuerant amplexi sunt: alij vero Nicænam fidem denuo confirmarunt. Inscriptionem autem illam quæ præfixa erat fidei supra recitatæ, magnopere deriserunt. Ac præcipue Athanasius in epistola ad familiares, ubi ad verbum ita scribit. Quid enim deerat doctrinæ Ecclesiæ Catholicæ ad pietatem? ut nunc de fide inquirant, & præsentium temporum Consulatum expositioni fidei suæ præfigant. Ursacius enim & Valens atque Germinius id fecére, quod nec factum, nec auditum est unquam apud Christianos. Nam cum eam fidem perscripsissent quam ipsi amplecti volebant, Consulatum præsentis anni, & mensem ac diem prænotaverunt, ut omnibus prudentibus viris palam facerent, fidem ipsorum non olim, sed nunc primùm sub Constantio initium accepisse. Quippe illi suam ipsorum hæresin spectantes, cuncta scripsére. Præterea cum de Domino se scribere præ se ferrent, alium Dominum suum nominarunt, Constantium scilicet. Hic enim vim ac potentiam impietati ipsorum subministrabat. Sed & illum Imperatorem æternum appellarunt, ipsi qui filium Dei sempiternum esse negant, adeo præ impietate infensi sunt hostes Christi. Sed fortasse sanctorum Prophetarum chronographia exemplum illis præbuit ad Consules prænotandos. Verum si hoc ausi fuerint dicere, inscitiam suam eo maxime prodent. Sanctorum enim Prophetiæ mentionem temporum faciunt. Esaias quidem & Osee temporibus Osiæ, Ioatham, Achas & Ezechiæ vixerunt: Hieremias vero temporibus Iosiæ: Ezechiel autem &

A τομεν, ἢν ἐξ ἀρχῆς παρελήφαμεν· ἀλλ' ἵνα εἴ τις περὶ ταύτην καινοτομία γένοιτο, ταύτην κωλύσωμεν· εἰ ἔν τι ἀναγνωσθέντα μηδὲν καινολομεῖ, φανερῶς ἤδη τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίσατε, καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις ὁ παλαιὸς κανὼν τῆς ἐκκλησίας ὡς βλασφήμους ἐξέβαλεν· ὅπερ γὰρ τὸ βλάσφημον ἀρειανὸν δόγμα τὸν θορύβους τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰς ἄρτι νεωστὶ γενομένας ἐκίνησε ταραχὰς, τοῦτο τῇ οἰκουμένῃ δῆλον καθέστηκεν· αὕτη ἡ πρόσταξις ἡ νῦν τῶν περὶ ὑρσάκιον καὶ Βάλεντα, γερμάνιόν τε καὶ αὐξέντιον, καὶ δημόφιλον καὶ B γάϊον μὴ δεχθεῖσα, τελέως τὴν ἐκκλησίαν διέσπασεν· ἕτοιμοι γὰρ τοῖς τότε καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ ἀναγνωσθεῖσι πίστει ἔθεντο· οἱ δὲ τὴν νικαίαν αὖθις ἐπώρωσαν· καὶ ἐγέλασαν ἂν καὶ τῆς γραφῆς τῶν ἀναγνωσθέντων· μάλιστα δὲ Ἀθανάσιος, δι' ὧν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γνωρίμους ἐπιστέλλων, τοιάδε καὶ λέξιν φησίν· Πῶς ἔλειπε διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα νῦν περὶ πίστεως ζητῶσι, ἢ τὴν ὑπαρξίαν τῶν παρόντων χρόνων προθέσεως τῶν παρ' αὐτῶν ἐπιτεθειμένων ῥημάτων δηλοῦν C περὶ πίστεως; ὑρσάκιος γὰρ καὶ Βάλης καὶ γερμάνιος πεποιήκασιν, ὃ μήτε γέγονεν, μήτε ἠκούσθη πώποτε παρὰ χριστιανοῖς· γράψαντες γὰρ οὐκ ἤθελον αὐτοὶ πιστεύειν, προέταξαν τῷ ὑποτάξαι, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ παρόντος χρόνου, ἵνα δείξωσι πᾶσι τοῖς φρονίμοις, ὅτι μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν ἔτι κωφωθέντες, οὐκ ἔχει τούτων ἡ πίστις· πάντες γὰρ ὡς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες ἔγραφον· πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ κυρίου προσωποιοῦνται λέγειν, ἄλλον δὲ παρ' ὁτιοῦν ἑαυτῶν ὀνομάζουσι κύριον· αὐτὸς γὰρ ἦν, ὁ τὴν ὑπαρξίαν τοῦ ἀσεβείας αὐ- D τοῖς παρέχων· καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν, οἱ τὸν υἱὸν ἀΐδιον ἀρνούμενοι· ἔτι εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν χειρομάχοι· ἀλλ' ἴσως ἐστὶν αὐτοῖς πρόφασις τῆς ὑπατείας, ἢ τῶν ἁγίων προφητῶν χρονογραφία· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τολμήσωσιν εἰπεῖν, πολὺ τὴν ἀμαθίαν ἑαυτῶν ἐξαγγέλλουσιν· αἱ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητείαι χρόνων ἔχουσι μνήμην· καὶ Ησαΐας μὲν καὶ Ὡσηὲ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου καὶ Ἰωαθὰμ καὶ Ἄχαζ καὶ Ἐζεκίου γεγόνασιν· Ἰερεμίας δὲ, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου· Ἰεζεκιὴλ δὲ

Δανιὴλ, ἐπὶ κύρου καὶ Δαρείου· καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις ἐπροφήτευσαν, ἀπὸ τῆς θεοσεβείας ἀρχὴν καταβαλλόμενοι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ, καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου, ταύτην ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ προητοίμασεν· ἀφ' ἧς τῆς αὐτῶν πίστεως τοὺς χρόνους ἐσήμαινον· ἦσαν γὰρ καὶ πρὸ τούτων τῶν χρόνων αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τῆς δι' αὐτῶν ἐπαγγελίας ἦσαν οἱ χρόνοι· ἣ γὰρ ἐπαγγελία προηγορεύετο μὲν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· ἐπακολούθημα δὲ περὶ τῶν ἐθνῶν τῷ Ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἦσαν οἱ χρόνοι σημαινόμενοι, οὐκ ἀρχὴ πίστεως, καθὰ προεῖπον, ἀλλ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, καθ' ἃς αὐτοὶ ἠρώμενοι, ταῦτα προεφήτευον· ἤτοι δὲ οἱ νῦν σοφοὶ, ἐξ ἰσορίας ἐξηγούμενοι, ἀφ' τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ γράψαντες, ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ, εὐθὺς προσέθηκαν καὶ τὴν ὑπαλείαν καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν· ὥσπερ οἱ ἅγιοι, τῶν ἱστοριῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν διακονίας τοὺς χρόνους ἔγραφον, ὅτως ἔτοι τῆς ἑαυτῶν πίστεως τὸν χρόνον σημαίνουσι· καὶ εἴθε περὶ τῆς ἑαυτῶν ἔγραφον· νῦν γὰρ ἤρξαντο· καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς καθολικῆς ἐπεχείρουν· ἃ γὰρ ἔγραψαν, ὅτω πιστεύομεν· ἀλλ' ὅπ ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις· τὸ μὲν ἐν τολμηρᾷ τῆς προαιρέσεως, ἐλέγχει τὴν ἀθείαν αὐτῶν· τὸ δὲ καινὸν ἐπίνοημα τῆς γραφῆς, ἴδιον ἐστὶ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως· ὅτω γὰρ γράψαντες ἐδίδαξαν, πότε μὲν ἤρξαντο πιστεύειν αὐτοί· ἀπὸ ᾧ τε νῦν βάλονται τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγελλεσθαι· καὶ ὥσπερ κῆ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, ἐτέθη δόγμα, πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἤρξατο εἶναι, καὶ ἐτέθη πρὸ τοῦ γράψαντος· ὅτω καὶ ἔτοι γεγράψαντες, ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις, ἔδειξαν ὅτι νεώτερον τὸ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἐστὶ φρόνημα, καὶ οὐκ ἦν πρότερον· εἰ δὲ προσπθέασι τῆς καθολικῆς, ἑλαθον ἑαυτοὺς πεσόντες εἰς τὴν πλανομίαν τῶν ἀπὸ Φρυγίας· ὥστε καὶ αὐτοὺς καθ' ἐκείνους εἰπεῖν, ἡμῖν πρῶτον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ πίστις ἄρχεται τῶν χριστιανῶν· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι μαξίμιλλαν καὶ μοντανὸν,

A Daniel Cyro & Dario regnantibus. Alij præterea aliis temporibus prophetarunt: non illi religionis fundamenta jacientes. Hæc enim ante illorum tempora jam erat: & semper, adeoque ante ipsam mundi constitutionem fuit, quam Deus nobis per Christum præparavit. Nec fidei suæ tempus designarunt: quippe qui ante illa jam tempora fideles fuissent. Sed tempora illa sunt promissionis quæ per ipsos fiebat. Promissionis autem primum ac præcipuum caput erat, de Servatoris nostri adventu. Appendicis autem loco, subnectebantur ea quæ Iudæis ac Gentibus erant B eventura. Proinde tempora ab illis prænotata, non fidei initium designabant, sicut antea dixi; sed ipsorum Prophetarum ætatem, qua singuli vaticinari cœperant. At isti nostri temporis Sapientes, cum nec historias scribant, nec futura prædicant: ubi dixerunt exposita est fides Catholica, statim Consules adjiciunt & mensem ac diem. Et quemadmodum viri sancti rerum gestarum ac ministerij sui tempora scripserunt; ita isti fidei suæ tempus adnotant. Atque utinam de sua duntaxat fide C scripsissent: nunc enim primum ipsi credere cœperunt: ac non de Catholica fide id ausi essent scribere. Non enim scripserunt: Ita nos credimus. Sed hoc modo: exposita est fides Catholica. Itaque consilij hujus temeritas atque audacia imperitiam illorum coarguit: novitas autem scriptionis ab illis excogitatæ, par omnino est Arianæ perfidiæ. Etenim ita scribentes, omnibus ostenderunt quandonam primum cœperint credere, & exinde fidem suam prædicari velint. Et quemadmodum cum Evangelista Lucas ait: propositum est edictum de censu: istud quidem edictum antea non erat, ab illis D autem temporibus cœpit esse, & propositum est ab illo qui id scripserat: Ita cum isti scribunt: exposita nunc est fides, declarant recentem esse sententiam hæreseos ipsorum, nec anteriori tempore extitisse. Quòd verò nomen addunt Catholicæ, non sentiunt se imprudentes labi in amentiam Cataphrygarum: ut quemadmodum illi, sic etiam ipsi dicant: nobis primum revelata est, à nobis incepit fides Christianorum. Et quemadmodum illi Maximillam atque Monta-

num, sic isti pro Christo Constantium A sibi Dominum adsciscunt. Quod si juxta illorum sententiam ab hoc Consulatu initium fides accepit: Quid facient patres ac beati martyres? Quid ipsi facturi sunt iis quos in fide instituerunt, & qui ante istos Consules mortui sunt? Qua ratione eos ad vitam revocabunt, ut quæ ipsi docuerunt, ea nunc ex eorum animis evellant, & ista quæ nunc primum inveniſse se scribunt, illis inserant? Adeo sunt imperiti ac rudes, nec quidquam aliud norunt quàm excusationes confingere, easque indecoras & improbabiles, quæ illicò rebus ipsis B confutentur. Hæc sunt quæ Athanasius in epistola ad familiares suos scripsit. Poterunt autem Studiosi, ubi epistolam ipsam nacti fuerint, quæcunque illic gnaviter sunt ab auctore dicta cognoscere. Nos enim brevitatis studio, partem duntaxat illius epistolæ hoc loco posuimus. Porro sciendum est, Ursacium, Valentem, Auxentium cum Germinio, Cajo atque Demophilo, à synodo fuisse depositos, eo quòd Arianam hæresin anathemate damnare noluissent. Quam quidem depositionem cum isti ægro animo ferrent, ociùs ad Imperatorem properarunt, eam fidei formulam quæ in synodo perlecta fuerat, secum deferentes. Synodus verò ea quæ decreverat, Imperatori per epistolam significavit: quæ ex Latino sermone in Græcum translata, hunc continet sensum.

ἕτως ἕτοι ἀντὶ δ Χριστ, δεσπότου κωνσ ἀνπον ἐπιγράφον. εἰ γὰρ καὶ αὐτὰς ἀπὸ τῆς νῦν ὑπαλείας ἀρχὴν ἡ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ πατέρες, καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες; τί γὰρ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τὰς παρ' αὐτῶν καλῆς ηθείσας, καὶ πρὸ τ ὑπαλείας ταύτης κοιμηθείσας; πῶς αὖτις ἐγείρουσιν, ἵνα ἃ μὲν ἔδοξαν δεδιδαχέναι τότε ἀπαλείψωσιν· ἃ δὲ νῦν ὡς ἐφευρόντες ἔγραψαν, ἐπαισχύνωσιν αὐτοῖς; ἕτως εἰσὶν ἀμαθεῖς, μόνον εἰδότες πλάττειν προφάσεις, καὶ ταύτας ἀπρεπεῖς καὶ ἀπιθάνους, ἐχθὰς ἐυθὺς τὸν ἔλεγχον. Τοιαῦτα μὲν ἀθανάσιος τοῖς ἑαυτ γνωρίμοις ἐπέστελλεν· ὀξέως δὲ τοῖς φιλομαθέσιν ἀναζητήσασι τὴν ἐπιστολὴν, γνώναι τὰ ἐν αὐτῇ δυνατὸς εἰρημένα· ἡμεῖς γὰρ μέρος αὐτῆς ἐνταῦθα παρεθέμεθα μόνον, τὸ μῆκος παραιτησάμενοι· ἰσέον δὲ, ὅτι ἡ συνόδ καθεῖλε τὸν περὶ οὐάλεντα καὶ ὕρσάκιον, αὐξέντιόν τε γερμάνιον καὶ γάϊον καὶ δημόφιλον, ὅτι τὴν ἀρειάνιον δόξαν ἀναθεματίσαι οὐκ ἐβούλοντο· διὸ ἕτοι μὴν ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῇ καθαιρέσ, πρὸς τὸν βασιλέα ταχέως ἀνέδραμον, ἐπικομιζόμενοι τὴν ἀναγωθεῖσαν ἐν τῇ συνόδῳ τ πίστεως ἔκθεσιν· ἡ συνόδ δὲ, ἐπιστολῆς γνώσιμα τὰ ὑπ' αὐτῆς γνωσθέντα καθίστη τῷ βασιλεῖ. ἧς ἐκ ρωμαϊκῶν μεταληθείσης, ἥδε ἐστὶν ἡ διάνοια·

Epistola synodi Ariminensis ad Imperatorem Constantium.

Iubente Deo & præcepto pietatis vestræ credimus esse dispositum, ut ad Ariminensium locum ex diversis provinciis Occidentalium Episcopi veniremus: ut & fides claresceret omnibus Ecclesiæ Catholicæ, & hæretici noscerentur. Dum enim omnes qui recte sapimus contractaremus, placuit ut fidem ab antiquitate perseverantem, quam per Prophetas, Evangelia & Apostolos, per ipsum Deum & Dominum nostrum Iesum Christum, salvatorem imperij tui & largitorem salutis tuæ accepimus, quam semper obtinuimus, teneamus. Nefas enim duximus, recte & juste sancitorum aliquid mutilare; & eorum qui in Nicæno tractatu consederant unà cum gloriosæ

Ἐπιστολὴ τ ἐν Ἀριμίνῳ συνόδ πρὸς τὸν βασιλέα κωνσάντιον·

Ἐκτετ δ Θεοῦ κελεύσεως, καὶ τ σῆς εὐσεβείας προστάγματος, τὰ πάλαι δογματισθέντα γνώμῃ πιστεύομεν εἰς τὸν Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων, εἰς τὸ αὐτὸ πάντες ἐπισκοποι συνήλθομεν· ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γνωρισθῇ, καὶ οἱ ταναντία φρονοῦντες ἔκδηλοι γένων· ὡς γὰρ ἐπὶ πλεῖστον διασκοποῦντες εὑρήκαμεν, ἀρεσὸν ἐφάνη, τὴν πίστιν τὴν ἔκπαλαι διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ εὐαγγέλια, καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ δ Κυρίου ἡμῶν Ἰησ Χριστ ἐκήρυξαν, δέχεσθαι τῆς σῆς βασιλείας φερτ καὶ τῆς σῆς ῥώσεως πρόσατε. ἵνα ταύτην καλαχόντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάττοντες μέχρι τέλους διατηρῶμεν· ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη, τῶν ὡρισμένων τι μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν νικαίᾳ κοινῇ μετ τε ἐνδοξοτάτ

σε πατρὸς τῆ βασιλέως κωνσταντίνε ἐσκεμμένων, ὧν ἡ διδασκαλία τε καὶ τὸ φρόνημα διῆλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας· ἥπις αὐτίπαλον μόνη τῆ ὅλετὴρ τῆς δεινῆς αἱρέσεως ὑπῆρξε· δι' ἧς οὐ μόνον αὐτὴ, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καθηρέθησαν· ἐν ᾗ ὄντως καὶ τὸ προσωτεῖναι πσφαλερὸν, καὶ τὸ ἀφελέσθαι πικίνδυνον ὑπάρχει· ὡς εἶπε καὶ πάτερ ἡμῶν, ἔσαι τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια τε ποιεῖν ἅπε βούλοιντο· ὅθεν ὀρσάκιός τε καὶ ἄλης, ἐπειδὴ ἐκπαλαι μέτεχοί τε καὶ σύμφρονες τῆ ἀρειανικῆ δόγματος ὄσαν καθεστηκότες, τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν· ἧς ἵνα μεθάχωσιν, ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντες, μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν τυχεῖν, ὡς καὶ τὰ ἐγκλήματα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγραμμένα μαρτυρεῖ· δι' ὧν ἁπάντων φειδὼ γεγένηται, καὶ τῷ ἐγκλημάτων συγγνώμη· ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδε συνεκροτεῖτο, συμπαρόντων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας· ἐγνωκότες ἅμα καὶ τὸν μετὰ τελευτὰν ἄξιον μνήμης κωνσταντῖνον, μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως τῶν συγγεγραφεῖσαν πίστιν ἐκτεθεικότα· ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς, καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν, ἄτοπον ἐνομίσαμεν εἶναι μετ' ἐκεῖνον τι καινολομεῖν, καὶ τοσούτους ἀγίους ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρας, τούς καὶ τῶνδε τῶν δόγματος συγγραφεῖς τε καὶ εὑρετὰς ὑποπτεύειν· οἵ πινες καὶ τὸν παλαιὸν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας θεσμὸν, ἅπαντα φρονοῦντες διαμεμνήκασιν· ὧν ὁ θεὸς τὴν πίστιν καὶ εἰς τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε, διὰ τῆ κυρίε ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῦ, δι' οὗ σοι καὶ τὸ βασιλεύειν ὅτως ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομῆσθαι καλῶς· πάλιν γὰρ οἱ ἐλεεινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι, ἀθεμίτως τολμήματι τῆ δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας ἑαυτοὺς ἀνήγειλαν, καὶ πᾶσιν ἀναπέφηνε πᾶν τὸ τῆ ἀληθείας σώτημα· ὡς γὰρ καὶ τὸ σὸν πρόσταγμα τὸ συνέδριον τῆ συνόδε συνεκροτεῖτο, κἀκεῖνοι τῆ ἰδίας ἀπάτης εἰσῆμεν τὴν σκέψιν ἐπέφρωντο γὰρ πανουργία πινὶ καὶ ταραχῆ προσφερόμενοι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἑτεροίας τοὺς σωαλισκομένους εὑρόντες γερμάνιον, ἀυξέντιον καὶ γάϊον, τοὺς τὴν ἕω καὶ δυσσεβῆ ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μία μὲν ἔσα, πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπεβέβηκεν· ὡς ὃ σωεῖδον ἔχει τῆ αὐτῆς προαιρέσεως ὄντας, ὅτε ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνει, εἰς τὸ σημεῖον ἡμῖν μεμήγαγον ἑαυτοὺς, ὡς δοκεῖν ἕτερον γράφειν ἦν δὲ καιρὸς βραχὺς, ὁ καὶ τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων· ἵνα μὴ

A memoriæ Constantino patre pietatis tuæ. Qui tractatus manifestatus est & insinuatus mentibus populorum, & contra hæresin Arianam tunc oppositus invenitur, ut non solum ipsa, sed etiam reliquæ hæreses inde sint expugnatæ. A quo si aliquid demptum fuerit, venenis hæreticorum aditus panditur. Ideo Ursacius & Valens in suspicionem ejusdem hæreseos Arianæ venerunt aliquando, & suspensi erant à communione. Et rogaverunt veniam, sicut eorum continent scripta. Quam meruerunt tunc temporis à Concilio Mediolanensi, adB sistentibus etiam legatis Romanæ Ecclesiæ. Constantino præsente in hoc, cùm magno examine fuisset conscriptum, quod tenens baptizatus ad quietem Dei commigravit, nefas putamus inde aliquid mutilare, & tot Sanctos & Confessores & successores Martyrum, ipsius tractatus conscriptores in aliquo removere, cum & ipsi præteritorum Catholicæ Ecclesiæ scriptorum cuncta servaverint. Mansitque usque in hæc tempora, quibus pietas tua à Deo patre per Deum & Dominum nostrum Iesum Christum potestatem regendi orbis accepit. Verum miseri homines & C infelici sensu præditi, iterum ausu temerario se præcones impiæ doctrinæ renunciarunt: & nunc etiam conantur convellere quod fuerat positum ratione. Etenim cum pietatis tuæ literæ jusserint tractari de fide, offerebatur nobis à supradictis turbatoribus Ecclesiarum, adsociato Germinio, Auxentio & Cajo, novum nescio quid considerandum, quod multa perversæ doctrinæ continebat. At vero cũ videretur displicere quod offerebant publicè in Concilio, putaverunt aliter esse conscribendũ. D Et quidem hæc brevi tempore sæpe mutasse, manifestum est. Sed ne Ecclesiæ

frequentius perturbentur, placuit inſtituta vetera rata atque inviolabilia ſervari: ſupradictos verò à communione noſtra removeri. Ad inſtruendam igitur tuam clementiam legatos noſtros direximus, Concilij ſententiam per literas noſtras nunciaturos. Quibus hoc ipſum ſolum mandavimus, ut non aliter legationem perferrent, quam ſtatuta vetera permanere firmiſſima: ut & ſapientia tua cognoſceret, non hoc quod promiſerant ſupradicti Valens & Urſacius Germinius & Cajus, ſi ſublatum fuiſſet quidpiam, pacem poſſe compleri. Quo enim modo pax ſervari poſſit ab ijs qui pacem ſubvertunt? Magis enim turbatio cunctis regionibus, & præcipue Eccleſiæ Romanæ immiſſa eſt. Ob quam rem tuam rogamus clementiam, ut placidis auribus & ſereno vultu univerſos legatos noſtros & aſpicias & audias: neve aliquid permittat clementia tua in injuriam veterum convelli, ſed manere ea quæ à majoribus noſtris accepimus; quos & fuiſſe prudentes, & ſine Spiritu ſancto Dei non egiſſe confidimus. Quia iſta novitate non ſolum fideles populi perturbati ſunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere. Oramus etiam ut præcipias, tot Epiſcopos qui Arimino detinentur, inter quos plurimi ſunt qui ætate & paupertate defecti ſunt, ad ſuam provinciam remeare; ne deſtituti ſuis Epiſcopis laborent populi Eccleſiarum. Hoc etiam frequentiùs poſtulamus, ut nihil innovetur, nihil minuatur; ſed maneant incorrupta quæ patris ſanctæ pietatis tuæ temporibus, & tuis religioſis ſæculis permanſerunt. Nec jam nos fatigari aut convelli à ſedibus noſtris tua ſancta prudentia permittat: ſed quieti cum populis ſuis Epiſcopi vacent ſemper poſtulationibus, quas habent pro ſalute tua, & pro regno tuo, & pro pace quam tibi divinitas pro meritis tuis profundam ac perpetuam largiatur. Legati autem noſtri, & ſubſcriptiones & nomina Epiſcoporum vel legatorum referent; ſicut ijdem aliâ ſcripturâ inſtruent tuam ſanctam religioſamq; prudentiam.

ἓν τοῖς αὐλοῖς τοῖς ἀεὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας θεμπίπτη, ἐς ταραχὴ ἐς θόρυβος καλινδήσειν ἅπαντα συλχέη, βέβαιον ἐφάνη, τὰ πάλαι ὡρισμένα, ἔμμονα ἐς ἀμεταχίνητα διαφυλάττειν· τοὺς δὲ θεοσεμνοῦντας, διὰ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχωρίσθαι· διὰ ἣν αἰτίαν, τοὺς ἀναδιδάξαντας πέσσειν πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν ἀπεσάλκαμεν, τὴν γνώμην τῆς σωφροσύνης διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσοντας· τοῖς γε πρεσβεύσι θεοῦ γε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τῷ τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι, ὅτι τῶν πάλαι δοκούντων καλῶν καὶ δικαίων ὁρμωμένους· ἀ ἐς τὴν σὴν ἀναδιδάξασιν ὁσιότητα, ὅπερ ἀεὶ ὡσπερ ἔφησαν ὑρσάκιός τε καὶ οὐάλης, ἔσαι εἰρήνη, εἴπερ τῶν δικαίων ἀνατεσπείπωσ γε εἰρήνην οἷόν τε ἄγειν, τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας· μᾶλλον γὰρ ἔρεις καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι, καὶ τῇ τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γέγονε· διὸ δὴ καὶ ἱκετεύομεν τὴν σὴν εὐσέβειαν, ἵνα θεοσεβέσιν ἀκοαῖς καὶ γαληναίοις βλέμμασι, τὰ τῆ ἡμετέρας πρεσβείας ἀσπάσειας, μή τε πρὸς ὕβριν τῶν τετελωλεκότων καιρὸν μεταλλάττειν εὐσεβείας· ἀλλ' ἐάσης ἡμᾶς ἐμμένειν τοῖς ὑπὸ τῶν προγόνων εὐθετίσι τε καὶ νενομοθετημένοις· ἃς ἅπαντας μὴ ἀσχινοίας τε καὶ φρενήσεως καὶ πνεύματος ἀγνὲ πεποιηκέναι φήσαιμεν ἄν· τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα, τοῖς μὲν πιστεύσασιν, ἀπιστίαν ἐμποιεῖ· τοῖς δὲ ἀπιστήσασιν, ὠμότητα· ἱκετεύομεν οὖν ἔτι, ἵνα κελεύσῃς τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, ἐς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπονον, καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τεύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα ἀνακομιδὴν ῥᾳδίαν ποιήσασθαι, ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ἐπισκόπων αἱ ἐκκλησίαι διαμένωσιν ἔτι· οὓς ἐπὶ πᾶσι καὶ τοῦτο δεόμεθα, ἵνα μήτε ἐλλείπῃ τῶν προϋπαρξάντων, μήτε πλεονάζῃ· ἀλλὰ πάντα ἄῤῥηκλα διαμένῃ ἐκ τῶν πατρὸς εὐσεβείας, καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα· μή τε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ ἐκτὸς τῶν ἰδίων παροικιῶν ἐπισκέψεις ῥᾳδίας· ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς, μετ' εἰρήνης εἰς εὐχάς τε ἐς λατρείας σχολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας καὶ βασιλείας καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θειότης σου εἰς τὸ διηνεκὲς χαρίσηται· οἱ ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς ὑπογραφὰς, καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων θεοσηγορίας κομίζουσιν· οἵτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν, τὴν σὴν ἀναδιδάξουσι θειότητα

ταῦτα μὲν οὖν ἡ συνόδ@ ἔγραψε, καὶ δι' ἐπι-
σκόπων ἀπέστειλεν· οἱ μέντοι περὶ Ὑρσάκιον καὶ
Οὐάλεντα φθάσαντες τὴν τούτων ἄφιξιν, περὶ
διαβάλλουσι μὲν τὴν συνοδον, ἐπιδείξαντες
ἣν ἐπεκόμιζοντο πίστεως ἔκθεσιν· ὁ βασιλεὺς δὲ
οὐκ πρόλη ψεως τῇ δόξῃ προσκείμε-
νος, ἠγανάκτει μὲν κατὰ τῆς συνόδου· τοὺς δὲ περὶ
Οὐάλεντα καὶ Ὑρσάκιον διὰ τιμῆς ἦγε πολλῆς·
διὸ οἱ ἀπὸ τῆς συνόδου πεμφθέντες, ἐχρόνιζον,
ἀποκρίσεως ἐπιτυγχάνοντες· ὡς δὲ πρὸς τοιάδε
πρὸς τὴν σύνοδον διὰ τῶν παρόντων ἀντέ-
γραψεν ὁ βασιλεύς·

Κωνστάντιος νικητὴς καὶ θριαμβευτὴς ἀεὶ Αὔγουστος,
πᾶσι τοῖς ἐν Ἀριμίνῳ ἐπισκόποις συνελθοῦσιν.

Ἀεὶ προηγουμένην ἔχειν ἡμᾶς φροντίδα
περὶ τῆς θείας καὶ προσκυνητῆς νόμου, καὶ δὲ ἡ ὑμε-
τέρα χρηστότης ἀγνοεῖ· ἀλλὰ νῦν τοὺς ἀπὸ τῆς
συνέσεως ὑμῶν ἀποσταλέντας εἴκοσι ἐπισκό-
πους ἀναδεξαμένους τὴν παρ' ὑμῶν πρεσ-
βείαν, ἕως ἐκ τοῦ συνήθους ὑμῶν ἰδεῖν· ἀναγκαία
γὰρ ἡμῖν ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὁδός· καὶ ὡς οἶ-
δατε, πρέπει τὴν ψυχὴν καθαρὰν ἔσαν
ἀπὸ πάσης φροντίδ@, τὰ περὶ τῆς θείας νόμου
γυμνάζειν· τοιγαροῦν τοὺς ἐπισκόπους ἐκε-
λεύσαμεν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει ἐκδέξασθ
τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ἵν' ἐπειδὰν πάντα
καλῶς διαληθῇ τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἄπῃ
ὑποβάλλουσιν, ἀκέσαι καὶ δοκιμάσαι δυνη-
θῶμεν· τῇ μέντοι σεβότητι ὑμῶν μὴ βαρὺ
φανείη, ὥστε ἐκδέξασθ τὴν αὐτῶν ἐπάνο-
δον, ἵν' ἐπειδὰν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν
τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις, δυνηθῆτε εἰς πέρας
ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἀνήκοντα τῇ
καθολικῇ ἐκκλησίᾳ· Ταῦτα δεξάμενοι τὰ
γράμματα οἱ ἐπίσκοποι, αὖθις τοιαῦτα ἀνέ-
γραψαν τὰ γράμματα τῆς φιλανθρωπίας
ἐδεξάμεθα, κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, τὰ
περιέχοντα διὰ τὴν τῶν δημοσίων ἀνάγκην,
ἕως μὴ δεδυνῆσθαί σε τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις
θεωρῆσαι· ἡμᾶς οὖν κελεύεις ἐκδέξασθ τὴν αὐ-
τῶν ἐπάνοδον, ἕως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα
ἀκολούθως τοῖς προγόνοις ἡμῶν ἐπιγνῷ παρ'
αὐτῶν ἡ σὴ εὐλάβεια· ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων
τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν καὶ διαβεβαιού-
μεθα, μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμε-
τέρας προθέσεως· τοῦτο καὶ τοῖς πρέσβεσιν

A Hæc à Concilio scripta, & per Episcopos missa fuére. Verum Ursacius & Valens cum adventum illorum prævertissent, Concilium ipsum apud Imperatorem criminati sunt, ostensâ illi fidei formulâ quam secum attulerant. Imperator vero, cujus animum jampridem occupaverat Ariana perfidia, adversus synodum commotus est; Valentem autem & Ursacium multis honoribus affecit. Proinde qui à Synodo missi fuerant Episcopi, diu illic hæserunt, cum nullum ipsis responsum daretur. Tandem vero Imperator per illos qui
B aderant, hæc ad synodum rescripsit.

Constantius victor & triumphator Augustus, universis Episcopis qui apud Ariminum convenerunt.

Præcipuam nos semper curam gerere divinæ ac venerabilis legis, ne vestra quidem sanctitas ignorat. Veruntamen viginti Episcopos à vestra prudentia missos, qui legationem vestro nomine obeundam susceperunt, hactenus nobis videre non licuit. Urget enim nos expeditio adversus Barbaros: &
C quemadmodum nostis, animo ab omni cura ac sollicitudine vacuo, divinæ legis negotia tractanda sunt. Quamobrem Episcopis mandavimus, ut reditum nostrum Hadrianopoli expectarent; ut postquam ea quæ ad rempublicam pertinent, recte fuerint constituta, tunc demum quæ ab illis suggesta fuerint, audire atque expendere valeamus. Interim vero nequaquam molestum sit vestræ gravitati, eorum reditum præstolari, ut cum reversi fuerint nostra ad vos responsa referentes, ea quæ ad utilitatem Ecclesiæ Catholicæ pertinent, ad exitum perducere possitis. Has
D literas cum accepissent Episcopi, in hunc modum rescripserunt.

Accepimus literas clementiæ tuæ, Domine Imperator Deo carissime, quibus significas ob publicorum negotiorum necessitatem, tibi non licuisse hactenus legatos nostros ad conspectum tuum admittere: jubesque ut eorum reditum eo usque expectemus, donec pietas tua per illos cognoverit ea quæ sunt à nobis convenienter majorum nostrorum traditioni decreta. Nos vero nunc quoque profitemur his literis & affirmamus, nullatenus nos à proposito nostro discedere. Id enim etiam lega-

tis noſtris mandavimus. Petimus A autem ut placido ac ſereno vultu tum præſentia mediocritatis noſtræ ſcripta jubeas perlegi, tum ea quæ per legatos noſtros mandavimus, benigne ſuſcipias. Cæterum manſuetudo tua nobiscum juxta intelligit, quantus ſit ubique mœror atque triſtitia, propterea quod feliciſſimis temporibus tuis tot Eccleſiæ Epiſcopis ſuis ſunt deſtitutæ. Atque idcirco obſecramus iterum clementiam tuam, Domine Deo cariſſime Imperator, ut ante hyemis asperitatem, ſi quidem id pietati tuæ B placuerit, ad Eccleſias noſtras remeare nos jubeas: quatenus omnipotenti Deo, & Domino ac Servatori noſtro Ieſu Chriſto, filio ejus unigenito, ſolennes pro imperio tuo preces unà cum populis celebrare poſſimus, ſicut & antea ſemper fecimus, & nunc cum maxime facere optamus. His literis ſcriptis, cum aliquantulum temporis ſubſtitiſſent, & Imperator nullum ipſis reſponſum daret, ſinguli ad civitates ſuas redierunt. At Imperator jam quidem antea in animo habebat, opinionem Arij per omnes C Eccleſias diſſeminare: Tùm verò maxime ſtudens id perficere ut illa reliquis omnibus prævaleret, diſceſſum Epiſcoporum contemptum ab illis ſe eſſe dicens, eò quod præter ipſius ſententiam Concilium diſſolviſſent. Quapropter Urſacio ac Valenti eorumque aſſeclis, quidvis contra Eccleſias agendi liberam poteſtatem dedit. Expoſitionem autem fidei quæ lecta fuerat Arimini, ad Eccleſias Italiæ mitti juſſit: mandans ut quicunque ſubſcribere ei nollent, pellerentur Eccleſiis, & in eorum locum alij ſubſtituerentur. Et primus quidem Liberius Romanæ urbis Epiſcopus, cum fidei illi conſen- D ſum accommodare renuiſſet, in exilium mittitur, Felice in ejus locum ab Urſacianis ſuffecto. Qui cum eſſet Eccleſiæ Romanæ diaconus, Arianam tunc amplexus perfidiam, ad Epiſcopatus honorem promotus eſt. Nonnulli tamen affirmant, illum opinionem Arianam minimè amplexum eſſe, ſed vi ac neceſſitate compulſum ordinationem ſuſcepiſſe. Tunc igitur in Occidentis par-

ἡμῖν ἐνδειλάμεθα· ἀξιοῦμεν τοίνυν, ὅπως γαληναίᾳ τῇ προσόψει τά τε νῦν γράμματα τῆς ἡμετέρας μετριότητος κελεύσῃς ἀναγνωσθῆναι· ἀλλὰ γὰρ κἀκεῖνα ἃ διὰ τῶν πρέσβεων ἡμῖν ἐνετειλάμεθα, ἡδέως ὑποδέξῃ· ἐκεῖνο μέντοι σωφρονοῦμεν ἡμῖν καὶ ἡ σὴ ἡμερότης, ὅσην νῦν ἐστὶ λύπη καὶ καθ' ἡμᾶς, ὅτι ἐν τοῖς σοῖς μακαριωτάτοις καιροῖς, τοσαῦται ἐκκλησίαι χωρὶς ἐπισκόπων εἰσί· διὰ τοῦτο πάλιν τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἀξιοῦμεν, κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ὅπως πρὸ τῆς τραχύτητος τῶν χειμώνων, εἴπερ ἀρέσει τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, κελεύσεις ἡμᾶς εἰς τὰς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν, ὑπὲρ τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς τῷ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τῷ δεσπότῃ καὶ σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς βασιλείας, τὰς ἐθίμους εὐχὰς μετὰ τοῦ λαοῦ ἀποπληροῦν, καθὼς καὶ ἀεὶ ἐπετελέσαμεν καὶ νῦν ποιεῖν σπουδάζομεν. Ταῦτα γράψαντες, καὶ μικρὸν ὑπομείναντες χρόνον, ὡς οὐκ ἠξίου αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἀποκρίσεως, κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν· ὁ βασιλεὺς δὲ, καὶ πάλαι μὲν πρότερον ἐσκόπει τῷ Ἀρειανῷ δόξαν ταῖς ἐκκλησίαις ἐγκαταστῆσαι· ταύτῃ τε κρατήσειν ἐπιστάμενος, πρόφασιν εὕρεσιν τοῦ ἐκκλησιῶν ποιεῖται ἀναχώρησιν, καταπεφρονηκὼς λέγων, ὅτι πρὸ γνώμης αὐτοῦ διελύθησαν· διὸ τοῖς μὲν περὶ Ὁσιον, ὅσα αὐτοῖς ἐδόκει σὺν παῤῥησίᾳ καὶ τῷ ἐκκλησιῶν προΐστασθαι ἐπέτρεψε· τοῦ δὲ ἔκθεσιν τῆς ἀναγνωσθείσης ἐν Ἀριμίνῳ πίστεως ἐκέλευσεν εἰς τὰς περὶ Ἰταλίαν ἐκκλησίας ἐκπέμπεσθαι, προσάξας τὰς μὴ βουλομένας ὑπογράφειν αὐτῇ, ἐξεῶσαι τῆς ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς τὰς τόπους αὐτῶν ἑτέρους ἀνθαιρεῖσθαι· καὶ πρῶτος μὲν λέγεται ὁ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος παραιτησάμενον ἐκείνην τὴν πίστιν σωθέντα, ἐξόριστον γενέσθαι, τὸν περὶ Ὁσιον εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καταστήσαντα Φίλικα· ὃς διάκονος ὢν τῆς ῥώμης ἐκκλησίας, καὶ τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ προσθείς, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβλήθη· εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες, ὅπερ ἐπράσθη μὲν τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ, βίᾳ δὲ καὶ ἀνάγκῃ κεχειροτονῆσθαι· πάντα μὲν οὖν τότε τὰ καὶ τὴν δύ-

καινοτομήματα παραχὴν εἶχε, τῶν μὲν, ἐξωθουμένων καὶ ἀποστελλομένων εἰς ἐξορίαν· τῶν δ', εἰς τόπον τῶν αὐτῶν ἀνθικαθισαμένων· καὶ ταῦτα ἐγένετο βίᾳ καὶ τῶν βασιλικῶν πρόσταγμάτων, ἀπῆσαν καὶ εἰς τὰ ἑῷα μέρη ἀπέστελλε· ὁ λιβέριος μὲν δὴ μικρὸν ὕστερον τῆς ἐξορίας ἀνακληθεὶς, τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπέλαβε, δεξαμένου καὶ αὐτὸν ῥώμης λαὸν σασιάσαντος, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλοντος τὸν φίλικα· ὅτε βασιλεὺς καὶ αὐτὸς γνώμην τοῦτοις ἐβούλετο σύμψηφος· οἱ δὲ περὶ ὑρσάκιον τῆς Ἰταλίας ἀναχωρήσαντες, ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ διαβαίνοντες μέρη, πόλιν τῆς Θράκης, ὄνομα νίκην, καταλαμβάνουσι μικρὸν δὴ διατρίψαντες ἐν αὐτῇ χρόνον, ἕτερον ποιοῦσιν ἐν αὐτῇ συνέδριον. Καὶ τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν ἀρειμίνῳ τῆς πίστεως ἔκθεσιν εἰς ἑλλάδα γλῶτταν ἑρμηνεύσαντες, καθ' ὃν ἀνωτέρω γέγραπται τρόπον, εἶτα δημοσιεύσαντες ἐβεβαίωσαν, ἐπιφημίσαντες ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ὑπηγορευθῆναι τὴν πίστιν τῇ ἐν νίκῃ, τῷ παρομοίῳ δὲ ὀνόματι σωφαρπάζειν τὰς ἁπλουστέρας βουλόμενοι τὴν ἐν νικαίᾳ τῆς βιθυνίας πίστιν εἶναι ἐνόμιζον. ἀλλ' οὐδὲν αὐτοὺς ὤνησε τὸ σόφισμα· μετ' οὐ πολὺ γὰρ ἐξηλέγχθη· διετέλουν γὰρ γελώμενοι περὶ μὲν δὴ τῶν κατὰ τὰ ἑσπέρια γενομένων μέρη, τοσαῦτα εἰρήσθω· μεμνῆσθαι δὲ χρὴ τὴν διήγησιν τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν ἀνατολὴν γεγονότων· ἀρκτέον δὲ ἐντεῦθεν·

A tibus, rebus novis ac tumultu plena erant omnia: cum alij quidem extruderentur & in exilium mitterentur; alii vero in eorum surrogarentur locum. Atque hæc gerebantur vi & auctoritate Imperialium edictorum, quæ ad partes etiam Orientis transmissa sunt. Cæterum Liberius haud multo post ab exilio revocatus, sedem suam recepit, cum populus Romanus seditione factâ Felicem Ecclesiâ expulisset, & Imperator licèt invitus assensum illis præbuisset. Ursaciani vero relictâ Italiâ, ad Orientis partes transgressi, Nicen venére, quod est oppidum Thraciæ. Illic modico tempore commorati, aliud in eo B loco fecére Concilium. Et expositionem fidei quæ lecta fuerat Arimini, in Græcum sermonem transferentes, sicut supra retulimus, confirmarunt simul ac publicarunt: ab universali Concilio dictatam esse vulgantes fidem, quæ ab ipsis edita erat in oppido Nicæ: eo consilio ut nominis similitudine simpliciores deciperent, dum putant eam esse fidem quæ apud Nicæam Bithyniæ urbem conscripta fuisset. Verum hujusmodi commentum nihil ipsos juvit: Paulo post enim detecta fraus est, ipsiq; omnium ludibrio expositi permansere. Sed de his quæ in Occidentis partibus gesta C sunt, hactenus dicta sufficiant. Transeamus nunc ad narrationem eorum, quę eodem tempore sunt in Oriente gesta. Hinc autem sumendum est sermonis exordium.

Κεφ. λή'.

Περὶ τῆς Μακεδονίου ὠμότητος καὶ περὶ τῶν δι' αὐτὸν γενομένων ταραχῶν.

Οἱ δὲ ἀρειανῶν μέρους ἐπίσκοποι, μεῖζον ἐκ τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων προσελάμβανον θράσος· καὶ ὅπως τὸν μὲν D συνόδου παρεσκευάζοντο συγκροτεῖν, μικρὸν ὕστερον λέξω· τὰ δὲ πρὸ τῆς συνόδου ὑπ' αὐτῶν γενόμενα, πρότερον ἐπιδραμοῦμαι· ἀκάκιος μὲν γὰρ καὶ πατρόφιλος, μάξιμον τὸν ἱεροσολύμων ἐξωθήσαντες, κύριλλον ἀντικαθίστησαν· μακεδόνιος δὲ τὰς γειτνιαζούσας ἐν κωνσταντίνου πόλει ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ὑπουργὸς δὲ οἰκείας σκοπῆς τῶν ἐκκλησιῶν προβαλλόμενος· καὶ τῆς μὲν κυζίκου, ἐλεύσιον ἐπίσκοπον ἀναδείκνυς· τῆς δὲ

Cap. XXXVIII.

De Macedonij sævitia & tumultibus ab eo concitatis.

ARianæ factionis Episcopi, ex Imperialibus edictis majorem sumpserunt audaciam. Quanam autem ratione Concilium cogere aggressi sint, paulo post dicturus sum. Prius tamen ea percurram quæ ab illis ante synodum gesta sunt. Acacius quidem & Patrophilus pulso Maximo Hierosolymorum Episcopo, Cyrillum in ejus locum substituerunt. Macedonius vero vicinas Constantinopoli civitates ac provincias subvertit, ministros sceleris sui quod contra Ecclesias designaverat, ad sacerdotia promovens. Et Eleusium quidem Cyzici ordinavit Episcopum: Ni-

comediæ vero Marathonium, qui prius A quidem diaconus fuerat sub ipso Macedonio: cæterum in constituendis virorum ac mulierum monasteriis egregiam operam navaverat. Sed quonam modo vicinas Constantinopoli provincias & urbes Macedonius everterit, jam dicendum est. Hic igitur cum Episcopatum ea ratione quam supra retulimus occupavisset, cunctos qui idem cum ipso sentire nollent, innumeris malis affecit. Nec solum Catholicos persecutus est, verum etiam Novatianos: gnarus eos quoque fidem ac doctrinam consubstantialis amplecti. Hi ergo unà cum illis vexati, intoleranda perpessi sunt mala. Et Episcopus quidem eorum nomine Agelius, fugâ sibi consuluit. Multi vero pietate insignes, comprehensi ac tormentis subditi sunt, eo quod communicare cum illo recusarent. Post cruciatus autem, miseros homines secum communicare per vim adigebant. Ligno enim injecto ora homïnum diducentes, sacramenta ipsis ingerebant. Illi vero quibus ea vis adhibebatur, cruciatum hunc reliquis omnibus multo graviorem censebant. Mulieres porro & parvulos abripientes, sacro baptismo initiari cogebant. Quod si quis detrectaret aut contradiceret, statim verbera; post hæc, vincula & carceres, & alia atrocia subsequebantur. Ex quibus unum aut alterum retulisse contentus, Macedonij & eorum qui tunc temporis prævalebant, sævitiam & immanitatem auditoribus dijudicandam relinquam. Mulierum quæ cum ipsis communicare renuissent, ubera in arca comprimentes abscindebant. Aliis mulieribus easdem corporis partes partim ferro, partim admotis ovis supra modum ferventibus combusserunt. Novum hoc tormenti genus, nec à D Gentilibus adversus nostros unquam usurpatum, isti qui se Christianos profitebantur excogitarunt. Hæc ego ab Auxanonte audivi, viro admodum longævo, cujus etiam in superiore libro mentionem feci. Qui Novatianorum quidem Ecclesiæ presbyter fuit. Cæterum se quoque innumera mala ab Arianis passum esse dicebat, antequam presbyteri dignitatem adeptus fuisset. Nam & cum Alexandro Paphlagone, qui unà cum ipso monasticam vitam degebat, se in carcerem conjectum mul-

νικομηδείας, μαραθώνιον· ὃς πρότερον μὲν διάκονος ἦν, ὑπὸ μακεδονίῳ τεταγμένος· πρεσβαῖος ὢν περὶ τὸ συνήσαι ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν μοναστήρια· ὅπως ὁ μακεδόνιος τὰς περὶ κωνσταντίνου πόλιν ἐπαρχίας καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ἤδη λελέξεται· ἔδοξε γάρ, ὡς καὶ φθάσας εἶπον, πρᾶξάμενος τῆς ἐπισκοπῆς, μυρία κακὰ ποιεῖ τοῖς μὴ αἱρεσιώταις τὰ αὐτὰ φρονεῖν· καὶ ἐ μόνον γε τὰς τῆς ἐκκλησίας διακεινομένας σωφρόνως, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ναυατιανὰς, εἰδὼς καὶ αὐτὰς φρονούσας τὸ ὁμοούσιον· σωφρονοῦντας δὲ καὶ ἔτοι, τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες· καὶ φεύγει μὲν αὐτῶν ὁ ἐπίσκοπος, ἀγέλιος ὄνομα αὐτῷ· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισήμων ἐπ' εὐλαβείᾳ συλληφθέντες ἠνίζοντο, ἐπεὶ μὴ ἐθέλοντο μετέχειν τῆς κοινωνίας αὐτοῦ· μὴ δὲ τὰς αἰκισμὰς, βίᾳ τῶν μυστηρίων μετέχειν τὰς ἄνθρας ἠνάγκαζον· ξύλῳ γὰρ διαιρέντες τὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων, τὰ μυστήρια ἐνεπίθεσαν· οἱ δὲ ὑπομένοντες τοῦτο, μείζονα τῶν ἄλλων τὰ μωλιῶν κόλασιν ταύτην ἐνόμιζον· γυναῖκάς τε καὶ παιδία σωφρονίζοντες, μυεῖσθαι ἠνάγκαζον· εἰ δέ τις παραιτοῖτο, ἢ ἄλλως ἀντέλεγεν, εὐθὺς ἐπικολέθων πληγαὶ, καὶ μὴ τὰς πληγὰς δεσμοί τε καὶ δεσμωτήρια, καὶ τὰ ἄλλα δεινά· ὧν ἑνὸς ἢ δύο ἐπιμνησθεὶς, φανερὸν τὴν ἀπήνειαν καὶ ὠμότητα μακεδονίου καὶ τῶν τότε ἀκμασάντων ἀνθρώπων, τοῖς ἀκούσι καταλείπω· γυναικῶν γὰρ τῶν μὴ ἀναχωρούντων μετέχειν τῶν μυστηρίων, τὰς μαστὰς ἐν κίστῃ βαλόντες ἀπέτεμον· ἄλλων τε γυναικῶν τὰ αὐτὰ μόρια, τοῦτο μὲν σιδήρῳ· τοῦτο δὲ οἷς εἰς ἄκρον πυρὶ θερμανθεῖσι, προφέροντες ἔκαιον· ξένη τε καὶ παρὰ τοὺς ἕλληνας παιδεία, αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν χριστιανίζειν λεγόντων ἐγένετο· ταῦτα δὴ ἐγὼ παρὰ τοῦ μακρογονιωτάτου αὐξάνοντος ἤκουσα, ὃν καὶ πρώτῳ βιβλίῳ μνήμην πεποίημαι· ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν τῆς τῶν ναυατιανῶν ἐκκλησίας· πεπονθέναι δὴ ἔλεγε καὶ αὐτὸς οὐκ ὀλίγα παρὰ τῶν ὁμοουσιανιζόντων κακὰ, ἐπωλιανὰ ταῦτα τῆς τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίας λαχεῖν· ἅμα δὲ Ἀλεξάνδρῳ παφλαγόνι συνασκοῦντα αὐτῷ, εἰς τε εἱρκτὴν βεβλῆσθαι, καὶ πληγὰς

ὑπομεῖναι πολλὰς, καὶ ἐνεγκεῖν μὴν τὰς βασάνους αὐτὸς ἔλεγε· ἀλέξανδρον δὲ ὑπὸ τῶν πληγῶν ἐν τῇ εἱρκτῇ τελευτῆσαι, ὃς τέθαπται νῦν ἐν δεξιᾷ εἰσπλεύσαντι τὸν Βυζάντιον κόλπον, ὃς καλεῖται κέρας, πλησίον τῶν ποταμῶν· ἔνθα καὶ ἐκκλησία ἐστὶ τῶν ναυατιανῶν, ἀλεξάνδρου ἐπώνυμος· καθήρεν μὴν ἓν οἱ ἀρειανίζοντες μακεδονίου κελεύοντος, ἄλλας τε πολλὰς καὶ πόλεως ἐκκλησίας, καὶ δὴ καὶ ναυατιανῶν τὴν πλησίον τοῦ πελαργοῦ ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει κειμένην· ὅτου χάριν ὑπὲρ τούτων ἰδικῶς ἐμνημόνευσα, λέξων ἔρχομαι, ὅσα πρὸς τοῦ γεραιτάτου αὐξάνοντος ἤκουσα· ὁ βασιλέως νόμος, καὶ ἡ μακεδονίου βία, καθαιρεῖσθαι τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων τὰς ἐκκλησίας ἐκέλευον· ἔλκει δὴ τὸ πρᾶγμα καὶ ἡ βία καὶ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἤπειγον οἱ προσταλαιπωρούμενοι τοῦτο ποιεῖν· θαυμάσαι δὲ μοι ἔπεισι, τόν τε ναυατιανῶν λαὸν ὁπόσον εἶχον ζῆλον καὶ σπουδὴν περὶ τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν εὔνοιαν ἣν εἶχον περὶ αὐτοὺς οἱ τότε μὴν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν ἐκβληθέντες, νῦν δὲ ἐν εἰρήνῃ τὰς ἐκκλησίας κατέχοντες· ὡς ἤπειγον καθαιρεῖσθαι καὶ τήνδε τὴν ἐκκλησίαν οἷς τοῦτο προστέτακτο, συνήγοντο πλεῖος ὄμιλος ἀνθρώπων ναυατιανῶν τε, καί τινες τῶν ὁμοφρονούντων αὐτοῖς· καὶ καθελόντες τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν, εἰς ἄλλον τόπον μετέθεσαν· ὁ δὲ τόπος ἔστιν ἀντιπέραθεν μὲν κεῖται τῆς πόλεως συκαῖ δὲ ὀνομάζονται, καὶ ἔστι περισκαιδέκατον τῆς κωνσταντίνου πόλεως κλίμα· τάχεια δὲ ἐγένετο ἡ τῆς ἐκκλησίας μετάθεσις, λαοῦ πολλοῦ σὺν προθυμίᾳ μεγίστῃ μεταφερόντων αὐτήν· ὁ μὲν γάρ τις φέρε κέραμον, ὁ δὲ λίθον· ἕτερος δὲ ξύλον καὶ ἄλλος ἄλλο λαμβάνων, ἐπὶ τὰς συκὰς ἀπεκόμιζεν· συνεπελαμβάνοντο δὲ καὶ γυναῖκες, καὶ ἡ μικρὰ ἡλικία, εὐχὴν ἡγούμενοι πληροῦν, καὶ μέγα κέρδος λαμβάνειν, τῶν ἀφιερωθέντων τῷ Θεῷ φύλακες ἀκέραιοι χρεὰς ἥξιωμένοι· ἔστι μὴν ὅπου τότε ἡ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησία εἰς τὰς συκὰς μετενήνεκται· χρόνῳ δὲ ὕστερον ὑπὸ τὴν τελευτὴν Κωνσταντίου, ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς τόν τε τόπον ἀποδοθῆναι ἐκέλευσε, καὶ ἀνοικοδομεῖν ἐπέτρεψεν· αὖθις τε ὁ λαὸς τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀντιμετενεγκόντες

A tisque verberibus affectum fuisse. Ac se quidem tormenta sustinuisse dicebat; Alexandrum vero ex dolore verberum in carcere interiisse. Hujus sepulchrum nunc est ad dextrum latus navigantibus in Byzantium sinum qui Ceras cognominatur, prope fluvios: ubi etiam est Novatianorum Ecclesia, Alexandri nomine insignita. Porro Ariani cum alias multas Ecclesias in diversis civitatibus everterunt jubente Macedonio; tum illam Novatianorum quæ Constantinopoli sita est juxta Pelargum. Cur autem hujus Ecclesiæ specialiter mentionem fecerim, dicam hoc loco, B sicut ab Auxanonte provectæ admodum ætatis viro didici. Edictum Imperatoris & Macedonij violentia, Ecclesias Homousianorum disturbari præceperant. Edictum igitur & violentia huic quoque Ecclesiæ ruinam minabatur: & instabant ij quibus ejus rei executio mandata fuerat. Mihi vero mirati subit, tum ardorem animi ac studium Novatianorum quod erga Ecclesiam suam declararunt: tum benevolentiam quam erga illos ostenderunt ij, qui tum quidem ab Arianis Ecclesia C fuerant ejecti, nunc vero pacate & tranquille Ecclesias obtinent. Cum igitur, ut hæc etiam Ecclesia destrueretur, urgerent ij quibus id muneris erat injunctum, ingens hominum turba eò confluxit, tum Novatianorum, tum aliorum qui idem cum ipsis sentiebant. Cumque Ecclesiam suam diruissent, eam in alium locum transtulerunt. Hic autem locus situs est ex adverso Constantinopoleos; appellatur autem Sycæ, & tertia decima est urbis regio. Porro Ecclesiæ translatio brevi admodũ tempore facta est, cum maxima hominum D multitudo incredibili alacritate eam transportaret. Alius enim tegulas, lapides alius, alius materiam, alius aliud quid sumens, Sycas deferebat. Sed & mulieres & tenera adhuc ætas, manum operi admovebat; vota se solvere arbitrantes, & maximo ducentes lucro, quod Deus rerum sibi consecratarum fidos custodes ipsos esse voluisset. Hoc igitur modo Ecclesia Novatianorum ea tempestate Sycas translata est. Postea vero mortuo Constantio, Iulianus Imperator locum Novatianis reddi jussit, & Ecclesiam reparare eis permisit. Rursus ergo populus eodem quo priùs modo

reportatis materiis, Eccleſiam in priſti- A
no loco ædificavit. Cumq; pulchriorem
eam feciſſent, Anaſtaſiam ex re ipſa
appellari voluerunt. Et hæc quidem
Eccleſia poſtmodum, ut dixi, regnan-
te Iuliano excitata eſt. Tunc vero &
Catholici & Novatiani, ſimul utri-
que expulſi ſunt. Quamobrem Ca-
tholici in ijs quidem Eccleſiis in quibus
Ariani conveniebant, orationem facere
abominabantur. In aliis autem tribus Ec-
cleſiis, tot enim Eccleſias in urbe regia
habent Novatiani, convenientes Catho-
lici, unà cum illis orationem celebra-
bant. Parúmque abfuit quin penitus B
unirentur, niſi Novatiani vetus ſer-
vantes mandatum, id facere detrectaſ-
ſent. Verum in reliquis rebus tantâ
ſe mutuo proſequebantur benevolen-
tiâ, ut pro ſe invicem mortem oppe-
tere parati eſſent. Utrique ergo ſimul
exagitati ſunt, non ſolum Conſtanti-
nopoli, verum in aliis etiam provin-
ciis ac civitatibus. Etenim apud Cy-
zicum quidem Eleuſius, loci illius Epi-
ſcopus, eadem quæ Macedonius ad-
verſus Chriſtianos perpetrare cœpit, un-
diq; eos fugans atq; exagitans. Quin &
Eccleſiam Novatianorum in urbe Cyzi- C
co funditus evertit. Macedonius vero
ſceleribus ſuis culmen impoſuit hujus-
modi. Nam cum audiiſſet, in Provincia
Paphlagonia & præcipue apud Mantini-
um, quamplurimos eſſe addictos ſectæ
Novatianorum; ſimulque intelligeret,
fieri non poſſe ut tanta hominum multi-
tudo per Eccleſiaſticos viros pelleretur,
quatuor numeros militum Imperatoris
præcepto in Paphlagoniam mitti cura-
vit, quò illi armatorum metu perculſi
Arianum dogma ſuſciperent. Sed qui
Mantinium incolebant, ingenti ardo-
re ad ſectæ ſuæ defenſionem incita-
ti, deſperatione tanquam telo uſi D
ſunt adverſus milites. Multique in
unum agmen collecti, longis falci-
bus arreptis ac ſecuribus & quid-
quid ad manum erat, militibus oc-
currerunt. Commiſſo igitur prælio,
ex Paphlagonibus quidem multi oc-
cubuerunt. Milites vero paucis ex-
ceptis, cæſi ſunt univerſi. Hæc
ego ex ruſtico quodam Paphlagone
accepi, qui ſe prælio interfuiſſe di-
cebat. Sed & alij multi Paphlagones
idem affirmant. Hujusmodi ſunt
Macedonij præclara facinora, quæ
pro Chriſtianorum religione geſſit:

τὰς ὕλας, τῷ ἐκκλησίαν εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς
ᾠκοδόμησαν τόπον· καὶ βελτιώσαντες, ἀνασα-
σίαν καλεῖσθαι φερωνύμως ἠξίωσαν· ἡ μὲν οὖν
ἐκκλησία ὕστερον, ὡς ἔφην, ἐπὶ ἰουλιανοῦ
ἀνέστη· τότε δὲ ἄμφω, οἵτε τῆς ἐκκλησίας καὶ
οἱ ναυαλιανοί, ὁμοίως ἠλάσθησαν. διὸ καὶ οἱ τῆς
ἐκκλησίας ἐβδελύττοντο ἐν τοῖς εὐκλεέσι
ἔχεσθαι τόποις, ἐν οἷς οἱ ἀρειανοὶ συνήγοντο· εἰς
ἓξ γὰρ ἄλλας τρεῖς, τοσαύτας γὰρ ἐν τῷ πό-
λει ἔχουσιν οἱ τῶν ναυαλιανῶν ἐκκλησίας,
συνερχόμενοι ἀλλήλοις συνήντων· μικρὸ
τε ἐδέησεν ἑνωθῆναι αὐτοὺς, εἰ μὴ ναυαλιανοὶ
φυλάττοντες ἀρχαῖον παράγγελμα, παρῃτή-
σαντο· ὅμως γε τὴν ἄλλως εὔνοιαν εἰς ἀλλή-
λους προθυμότερον ἐφύλαττον, ὑπὲρ ἀποθνή-
σκειν ἀλλήλων αἱρούμενοι· συνηλαύνοντο
ἐν ἑνὶ τῇ αὐτῇ κωνσταντίνου πόλει, καὶ κατὰ τὰς
ἄλλας ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις· αὐτίκα
γοῦν ἐν κυζίκῳ ἐλεύσιος ὁ τῆσδε ἐπίσκοπος,
ὁμοίως ἅμα μακεδονίῳ κατὰ τῶν χριστιανῶν
ἐποίει, παντάχοθεν ἐλαύνων καὶ διασπεί-
ρων αὐτούς· τῷ τε ἐν κυζίκῳ τῶν ναυα-
τῶν ἐκκλησίαν καθεῖλεν εἰς ἔδαφος·
Μακεδόνιος δὲ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν ἐπ
ἔδρασεν ἐπιθεὶς· πυθόμενος γὰρ κατὰ τόπους
φλαγόνων ἔθνος πλείστους εἶναι τῆς ναυα-
λιανῆς θρησκείας, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ μα-
ντίνιον, σωιδών τε ὡς οὐκ οἷόν τε τοσοῦτο
πλῆθος διὰ ἐκκλησιαστικῶν ἀνθρώπων ἐλαυ-
νεσθαι, τέσσαρας ἀριθμοὺς στρατιωτῶν γρά-
μμασι βασιλέως ἐπὶ τὴν παφλαγονίαν πεμ-
φθῆναι πεποίηκεν, ὅπως φόβῳ τῶν ὁπλιτῶν
τὴν ἀρειανὴν δόξαν προσδέξωνται· οἱ δὲ
οἰκοῦντες τὸ μαντίνιον, ζήλῳ τῆς θρη-
σκείας, ἀπονοίᾳ κατὰ τῶν στρατιωτῶν ἐχρή-
σαντο· ὁρμώμενοί τε ἅμα πολλοὶ, δρέπανα
τε μακρὰ καὶ ἀξίνας λαβόντες, καὶ παντὶ
τῷ προστυχόντι ὅπλῳ χρώμενοι, ἀπή-
των τοὺς στρατιώτας· καὶ ὁρμωμένης συμ-
βολῆς, πολλοὶ μὲν τῶν παφλαγόνων ἀπέ-
θανον· τῶν δὲ στρατιωτῶν, πλὴν ὀλίγων,
οἱ πάντες· ταῦτα ἐγὼ παρά τινος ἀγροίκου πα-
φλαγόνος ἔμαθον, ὃς ἔλεγε παρεῖναι τῇ
μάχῃ· λέγουσι δὲ ταῦτα καὶ ἄλλοι παφλαγό-
νων πολλοί· τοιαῦτα μὲν δὴ τὰ μακεδονίου
ὑπὲρ τῶν χριστιανισμοῦ κατορθώματα.

φέρ

φόνοι καὶ μάχαι καὶ ἀνδραποδισμοὶ, καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι· οὔτε μὴν τοῦτο ἡ πρᾶξις, οὐ μόνον παρὰ τῶν ἠδικημένων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκείως πρὸς αὐτὸν ἐχόντων, δίκαιον καὶ αὐτὸν μῖσος εἰργάσατο· προσέκρουσέ τε καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ διὰ τοῦτο, καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν τοιάνδε· ὁ οἶκος ἔνθα ἡ λάρναξ ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως κωνσταντίνου ἀπέκειτο, πᾶσιν ἠπείλει· ἦσαν δὲν διὰ τοῦτο οἵ τε εἰσπορευόμενοι καὶ οἱ προσευχόμενοι καὶ εὐχόμενοι ἐν φόβῳ πολλῷ· ὁ δὲν μακεδόνιος ἐβουλεύσατο μεταφέρειν τὰ τοῦ βασιλέως ὀστᾶ, ὅπως ἂν μὴ συληθῇ ἡ θήκη ὑπὸ τοῦ πλήθους· τοῦτο γνόντες οἱ λαοὶ, διακωλύειν ἐπεχείρουν, φάσκοντες μὴ δεῖν τὰ βασιλέως τὰ ὀστᾶ μεταφέρεσθαι· ἴσον γὰρ εἶναι τὸ ἀνορύττεσθαι. διηρέντο τε εὐθὺς οἱ λαοὶ εἰς δύο τμήματα· καὶ οἱ μὲν, μηδὲν βλάπτεσθαι τὸ μεταφέρεσθαι τὸν νεκρὸν ἔφασκον· οἱ δὲ, ἀνόσιον ἔλεγον τὸ γιγνόμενον· συνήρχοντό τε καὶ οἱ τοῦ ὁμοουσίου φρονήματος, τῷ γιγνομένῳ ἀντέχοντες· ὁ δὲ μακεδόνιος μικρὰ τῶν αὐτῷ ἀντιλεγόντων φροντίσας, μεταφέρει τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος ἀκακίου κεῖται· τούτου γενομένου, συνδρομὴ τῶν διχονοούντων τοῦ πλήθους εἰς ἐκείνην τὴν ἐκκλησίαν συνεχὴς ἐγένετο· ἀνθίσατό τε ἀλλήλοις τὰ μέρη· καὶ μὴ μελλήσαντες χερσὶν ἠμύναντο· καὶ γίνεται φόνος ἀνθρώπων πολλῶν· ὥστε τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης αἵματος πλήρη γενέσθαι, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρέαρ ὑπερβλύσαι τοῦ αἵματος, ἐκρεῖν τε τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἐχομένην στοὰν, ἄχρι τῆς πλατείας αὐτῆς· τοῦτο τὸ ἀτύχημα πυθόμενος ὁ βασιλεὺς, ὠργίζετο κατὰ τοῦ μακεδονίου, καὶ διὰ τοὺς ἀπολωλότας, ὅτι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ σῶμα παρακινῆσαι παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἐτόλμησε· καταλιπὼν δὲν τὴν ἑσπερίων μερῶν φρουρίζειν τὸν καίσαρα Ἰουλιανὸν, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐπορεύετο· ὅπως μὲν δὴ μακεδόνιος μικρὸν ὕστερον καθηρέθη, βραχεῖαν ἀντὶ τηλικούτων κακῶν ταύτην δεδώκασι δίκην, ὀλίγον ὕστερον λέξω·

cædes videlicet, pugnæ, captivitates, & bella civilia. Porro hoc factum Macedonij, non solùm apud eos quos injuria affecerat, verùm etiam apud suos justum contra ipsum odium excitavit. Ipsum quoque Imperatorem offendit Macedonius, tum ob hanc quam dixi, tum ob aliam hujusmodi causam. Ædes in quâ erat arca quæ Imperatoris Constantini reliquias continebat, ruinam minari videbatur. Atque idcirco tum ij qui in ædem introibant, tum qui illic manebant & precabantur, maximo in metu erant constituti. Macedonius igitur Imperatoris reliquias transferre statuit, ne arca ruinâ violaretur. Quod cum populus fieri cognovisset, impedire conatus est; nefas esse dicens, Imperatoris ossa transferri: perinde enim esse ac si effoderentur. Statimque populus duas in partes divisus est: hi nullam noxam ex translatione inferri cadaveri affirmabant: illi contrà, impium id esse contendebant. Convenerant illuc etiam Homusiani, palam obsistentes ne id fieret. At Macedonius parvi pendens eos qui reluctabantur, Imperatoris cadaver in Ecclesiam in qua conditum est corpus Acacii martyris, transfert. Quo facto, populi duas in partes divisi ingens multitudo ad Ecclesiam illam concurrit. Et cum adversus se invicem ambæ partes stetissent, protinus ventum est ad manus. Tantaque hominum cædes facta est, ut Ecclesiæ illius atrium sanguine compleretur. Puteus quoque qui erat in atrio, cruore redundaret, & sanguis in conjunctam porticum effluceret usque ad ipsam plateam. Imperator vero de hac calamitate certior factus, adversus Macedonium excanduit, tum propter eos qui occubuerant, tum eo quod Macedonius citra ipsius consensum, cadaver patris sui loco movere ausus fuisset. Relicto igitur in Occidentis partibus Cæsare Iuliano, qui regionum illarum curam gereret, ipse in Orientem proficiscitur. Sed quo modo Macedonius brevi posteà depositus sit, pro tantis sceleribus tam exiguas luens pœnas; paulo post commemorabo.

A

Cap. XXXIX.

De Concilio apud Seleuciam Iſauriæ urbem coacto.

INpræſentiarum vero dicam de altera ſynodo, quam æmulam Ariminenſis Concilii in Orientis partibus fieri Imperator edicto ſuo præceperat. Initio quidem placuerat, ut apud Nicomediam Bithyniæ, Epiſcopi congregarentur. Verum quo minus eò loci convenirent, impedimento fuit ingens terræ motus, quo Nicomedienſium civitas corruit. Id contigit Daciano & Cereale Conſulibus, quinto Calendas Septembres. B Deliberarunt igitur de transferenda Synodo in vicinam urbem Nicæenſium. Sed cùm hoc conſilium ipſis diſplicuiſſet, viſum eſt potius ut apud Tarſum Ciliciæ convenirent. Cùm vero neque iſtud placuiſſet, in urbe Iſauriæ Seleucia, quæ Aſpera cognominatur, Concilium celebrarunt. Hoc autem factum eſt eodem anno quo Ariminenſe Concilium, Conſulatu Euſebii & Hypatii. Convenerunt illuc Epiſcopi numero centum & quinquaginta. Aderat unà cum illis Leonas quidam vir in palatio Imperatoris conſpicuus; ſub cujus præſentia quæſtionem de fide C proponi, Imperator edicto ſuo juſſerat. Sed & Lauricius dux militum per Iſauriam, adeſſe juſſus fuerat, ut Epiſcopis, ſi quid vellent, præſto eſſet. His igitur præſentibus congregati Epiſcopi die quinta Calendas Octobres, ſub geſtorum confectione diſputare cœperunt. Aderant enim etiam Notarii, qui ſingulorum dicta notis excIperent. Ac ſingula quidem quæ tum geſta ſunt, in collectaneis Sabini ſtudioſi lectores perquirant, ubi hæc fuſiùs expoſita leguntur. Nos enim ſumma duntaxat rerum capita ſtrictim per- D curremus. Prima die cum convenissent, juſſit Leonas ut unusquisque proponeret quod vellet. Sed qui aderant, nullam movendam eſſe quæſtionem dixere, priusquam advenissent ij qui deſiderabantur. Quippe deſiderabantur Macedonius Conſtantinopoleos, Baſilius Ancyræ, & alii quidam Epiſcopi, veriti, ne ob crimina accuſarentur. Et Macedonius quidem laborare ſe morbo dicens aberat. Patrophilus vero oculorum dolore prætexebat:

Κεφ. λθ'.

Περὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας συνόδου.

Περὶ δὲ τῆς ἑτέρας συνόδου, ἣν ἀντίμιμον τῆ ἐν Ἀριμίνῳ συνόδῳ καὶ τὴν ἀναζωπυρέαν τὸ βασιλέως ἐκέλευσε πρόσταγμα, νῦν διηγήσομαι· ἐδέδοκτο πρότερον, ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας τοὺς ἐπισκόπους συνάγεσθαι· ἐνέκοψε δὲ αὐτῶν τὴν ἐκεῖσε συνέλευσιν, σεισμὸς ἐπιχθόνιος μέγας, ἀφ' οὗ συνέβη τὴν Νικομηδέων πόλιν πεσεῖν· τοῦτο δὲ γέγονεν ὑπατείᾳ Δωναλιανοῦ καὶ Κερεαλίου, πρὸ τὴν ὀγδόην εἰκάδα τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. ἐβουλεύοντο οὖν μεταθεῖναι τὴν σύνοδον εἰς τὴν γειτνιάζουσαν αὐτῇ Νίκαιαν· καὶ τοῦτο μὲν ἔδοξε· μετέπεσε δὲ εἰς ταρσὸν ἡ τῶν χιλικίων ἐπὶ συνέρχεσθαι· ὅτε δὲ τοῦτο ἐβούλοντο, εἰς Σελεύκειαν τῆς Ἰσαυρίας, τὴν ἐπικαλουμένην τραχεῖαν, συνελθεῖν· τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ συνέβη αὐτῷ πεποιήκασιν, ὑπατευόντων εὐσεβίου καὶ ὑπατίου· ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν ἑξήκοντα· συμπαρῆν δὲ αὐτοῖς εἷς τῶν ἐν τοῖς βασιλικοῖς σκηπτούχων, ὄνομα Λεωνᾶς, ἐφ' οὗ προτεθεῖναι τὸ περὶ πίστεως ζήτημα, ὃ βασιλέως ἐκέλευσε προτάξασθαι· προσῆν δὲ καὶ παρεῖναι καὶ Λαυρίκιος ὁ τῶν ἐν τὴν Ἰσαυρίαν στρατιωτῶν ἡγεμών, ὑπουργήσων εἴ τι δέοιτο τοῖς ἐπισκόποις· ἐπὶ τοῦτον δὴ συνελθόντες τῇ ἑβδόμῃ εἰκάδι τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἐν δημοσίων ὑπομνημάτων διελέγοντο· παρῆσαν γὰρ δὴ καὶ ὀξυγράφοι, τὰ παρ' ἑκάστου λεγόμενα σημειούμενοι· ὧν τὰ μὲν καθ' ἕκαστα ἐν τῇ συναγωγῇ Σαβίνου ζητήσωσαν οἱ φιλομαθεῖς, διὰ μακροτέρων ἐγκείμενοι· ἡμεῖς δὲ τὰ κεφαλαιώδη μόνον ἐπιτρέχοντες ἐπιθησόμεθα· ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ συνελθόντων, ὁ Λεωνᾶς τὰ ἑκάστῳ δοκοῦντα προτεθεῖναι ἐκέλευσεν· οἱ δὲ παρόντες ὑπέρτερον ἔφασάν τινα κινῆσαι ζήτησιν, πρὶν ἂν οἱ ἀπολειφθέντες συνέλθωσι· καὶ γὰρ ἦσαν ἀπολειφθέντες ἐπίσκοποι, Μακεδόνιος ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας, καὶ ἄλλοι τινὲς, καθηγορίας ὑφορώμενοι μή· Μακεδόνιος μὲν ἔν νοσεῖν εἰπὼν ἀπῆν λειπόν· Πατρόφιλος δὲ ὀφθαλμιᾷν ἔλεγε

καὶ διατῦτο ἐν προαστείῳ τῆς σελευ- A
κείας, ἀνάγκην ἔχοιεν διάγειν· ἐ τῶν ἄλλων
δὲ ἕκαστ@ προφασίν τινα τῆς ἀπολείψεως
προεβάλλοντ@· ἐπεὶ ἦ ὁ λεωνᾶς καὶ τύτων
μὴ παρόντων δεῖν προλυθέναι τὰ τῆς ζητή-
σεως ἔλεγε, οἱ παρόντες αὖθις ἐπῆγον,
ὡς ἀδ' ὧν τινα κινήσωσι ζήτησιν, εἰ μὴ
πρότερον τῶν καταγορευμένων οἱ βίοι ἐξε-
τασθῶσι· καταγόρευτο γὰρ ἤδη πρότε-
ρον κύριλλ@ Ἱεροσολύμων, εὐσάθιος σεβα-
σίας τῆς ἐν ἀρμενίᾳ, καὶ ἄλλοι τινές· ἐκ
τύτ@ φιλονεικία εἰς τὰς παρόντας ἐνέπε- B
σεν· οἱ μὲν γὰρ τὰς βίας τῶν κατηγορημένων
πρότερον ἐρευνᾶσθαι ἔλεγον· οἱ δὲ πρὸ τῆ πί-
στεως μὴ προκριθέναι ζήτημα· ἐκίνει ἦ τὴν φι-
λονεικίαν ἡ διάφορ@ τῦ βασιλέως γνώμη·
γράμματα γὰρ αὐτὸ προσεφέρετ@, νῦν μὲν
πρότερον τῦτο ζητεῖσθαι κελεύοντα, νῦν
δὲ τὸ ἕτερον· ὅθεν τύτ@ ἐν τῆς φιλονει-
κίας γινομένης, χίσμα εἰς τὰς παρόντας
ἐχώρησε· καὶ αὕτη γέγονε προφάσεως ἀρχή,
δι' ἣν καὶ τὴν ἐν σελευκείᾳ εἰς δύο μέρη διαι-
ρεθῆναι συνόδον· ἡγεῖτ@ δὲ τῦ μὲν ἑνὸς μέ- C
ρ@ς ἀκάκι@ ὁ τῆς ἐν παλαιστίνῃ καισα-
ρείας, γεώργι@ ἀλεξανδρείας, ὠράνι@ τύ-
ρ@, εὐδόξι@ ἀντιοχείας· οἷς τριάκοντα δύο
μόνον συνῆναι ἄλλοι δ' δὲ ἕτερ@, γεώρ-
γι@ λαοδικείας τῆς ἐν συρίᾳ, σωφρόνι@
πομπηϊοπόλεως τῆς ἐν παφλαγονίᾳ, ἐλεύ-
σι@ κυζίκ@, οἷς ἠκολύθουν οἱ πλείονες·
ὡς ἂν ἐπεκράτει τὸ πρότερον ζητεῖσθαι
περὶ τῆς πίστεως, οἱ μὲν τῦ μέρ@ς ἀκα-
κίυ, τῷ ἐν νικαίᾳ πίστιν φανερῶς ἠθέτη-
σαν, ἀλλὰ τὸ πίστιν προαγορεύειν ἠνίχθον-
το· οἱ δὲ τῦ ἑτέρ@ μέρους οἱ τῷ ἀριθμῷ D
πλεονάζοντες, τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῆς
ἐν νικαίᾳ συνόδου ἀπεδέχοντο· μόνῳ δὲ
τῷ ὁμοσίῳ λέξιν ἐμέμφοντο· πολλὰ
δὲ ἂν ἄχει δείλης ὀψίας πρὸς ἀλλήλ@ς
φιλονεικύντων, τέλ@ σιλβανὸς τῆς τα-
σῦ προεδρίας ἐκκλησίας μέγα ἀνέκραγε,
λέγων μὴ χρῆναι καινὴν προαγορεύειν πί-
στεως ἔκθεσιν, ἀλλὰ τῷ ἤδη πρότερον ἐν
ἀντιοχείᾳ τοῖς ἐγκαινίοις προαγορευθεῖσαν
ὀφείλειν κρατεῖν· τύτ@ λεχθόντ@, οἱ μὲν
περὶ ἀκάκιον προεξῆλθον· οἱ δὲ τῦ ἑτέρ@

eamque ob causam in suburbano Seleu-
ciæ sibi necessario manendum esse. Alij
denique aliam absentiæ suæ causam
afferebant; sed quoniam Leonas istis
etiam absentibus proponendam esse ni-
hilominus quæstionem dicebat, sub-
jecerunt iterum qui aderant, se nul-
lam omnino quæstionem moturos es-
se, nisi prius habita esset quæstio de
vita ac moribus eorum qui accusaban-
tur. Accusati enim jam antea fuerant
Cyrillus Hierosolymorum Episcopus,
Eustathius Sebastiæ in Armenia, &
alij quidam. Qua ex re gavis inter eos
qui aderant contentio exorta est. Nam
hi quidem vitam eorum qui in crimen
vocati fuerant, prius discutiendam es-
se dicebant: illi contrà nihil prius esse
quærendum censebant, quàm de fi-
de. Contentionem porro excitavit
varia Imperatoris sententia: profere-
bantur enim ejus literæ, quibus nunc
de hoc capite prius quærendum esse
ajebat, nunc de isto. Cum igitur hac
de re inter se contenderent, factum est
dissidium Episcoporum. Atque hæc
fuit origo & causa cur Seleucienſis
quoque Synodus duas in partes diri-
meretur. Et alterius quidem partis
duces erant Acacius Cæsareæ Palæ-
stinæ Episcopus, Georgius Alexan-
driæ, Uranius Tyri & Eudoxius An-
tiochiæ: quibus triginta duntaxat
alii consentiebant. Alterius vero par-
tis principes erant Georgius Laodiceæ
in Syria Episcopus, Sophronius Pom-
pejopolis in Paphlagonia, Eleusius Cy-
zici: quos major pars sequebatur.
Porro cum prævaluisset sententia ut de
fide prius quæreretur, ij qui à partibus
Acacij stabant, Nicænam fidem peni-
tus abrogarunt; aliam vero conscriben-
dam esse significarunt. Alterius vero
partis Episcopi qui & numero superio-
res erant, in reliquis quidem omnibus
Nicænum Concilium suscipiebant: so-
lam autem dictionem consubstantia-
lis reprehendebant. Cùm igitur ma-
gna verborum contentione inter se
certassent usque ad vesperam, tandem
Silvanus Tarcensis Ecclesiæ Præsul ela-
ta voce dixit, nullam novam fidei for-
mulam conscribi oportere, sed illam
quæ Antiochiæ in Ecclesiæ dedicatio-
ne scripta esset, ratam esse debere.
Hoc ubi dictum est, Acaciani è Con-
silio se subduxerunt. Alterius autem

partis Antistites fidem Antiochiæ scriptam protulerunt: qua perlecta Concilium eo die dimissum est. Postridie cum in Ecclesiam quæ Seleuciæ est, convenissent, occlusis foribus, perlectam fidei formulam subscriptione sua confirmarunt. Pro Episcopis autem nonnullis qui aberant, subscripsére diaconi & lectores, quorum opera approbaturos se fidei formulam absentes professi erant.

μέρος, προεκόμισαν τὴν ἐν ἀντιοχείᾳ πίστιν, καὶ ἀναγνόντες, διέλυσαν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸν σύλλογον· τῇ δ' ἑξῆς εἰς τὸν ἐν σελευκείᾳ εὐκτήριον συνελθόντες οἶκον, καὶ τὰς θύρας ἀποκλείσαντες, τὴν ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν ὑπογράφοντες ἐκύρωσαν· ὑπέγραφον δ' ὑπὲρ ἀπολειφθέντων τινῶν παρόντες ἀναγνῶσαι καὶ διάκονοι, δι' ὧν συνέρξειν τὸν ὅρον οἱ ἀπολειφθέντες ὡμολόγησαν.

Cap. XL.

Qualiter Acacius Cæsareæ Episcopus in Seleuciensi Synodo aliam fidei expositionem scripserit.

ACacius vero cum suis sectatoribus id factum reprehendebat, eo quod clausis Ecclesiæ foribus subscripsissent. Quippe ajebat, ea quæ in occulto geruntur, reproba sunt & suspecta. Hoc autem ideo dicebat, quòd in animo haberet aliam fidei formulam loco illius promulgare: quam quidem paratam penes se habebat, & Lauricio quidem ac Leone rectoribus jam antea recitaverat: cæterum omni studio contendebat, ut hæc sola vim atque auctoritatem obtineret. Hæc acta sunt secundo die, nec amplius quidquam. Tertio die Leonas rursus operam dedit, ut ambæ partes in unum convenirent. Quo quidem die nec Macedonius abfuit Constantinopolitanus Episcopus, nec Basilius Ancyræ. Cum igitur ambo isti in eandem partem concessissent, iterum Acaciani ad Concilium occurrere noluerunt: ex conventu ejiciendos prius esse dicentes, tum eos qui jam antea depositi, tum illos qui in præsentia accusati erant. Post multam ultrò citróque contentionem, cum hæc sententia tandem prævaluisset, ij qui in crimen vocati fuerant egressi sunt: Acaciani vero introiére. Tum Leonas libellum sibi ab Acacio traditum esse dixit: dissimulans interim, quòd esset expositio fidei, nunc occulte, nunc aperte superioribus repugnantis. Cum silentium fecissent hi qui aderant, quidvis potius quam fidei formulam eo libello contineri existimantes, tunc recitatus est Acacij liber de fide cum procœmio; qui sic habet. Nos quidem cum apud Se-

Κεφ. μ'.

Ὅτι ἐν τῇ καθ' Σελεύκειαν συνόδῳ, ἀκάκιος ὁ καισαρείας ἄλλην ὑπηγόρευσεν ἔκθεσιν πίστεως.

Ἀκάκιος δὲ καὶ οἱ σὺν μέρος ἀπὸ, τὰ γινόμενα διεμέμφοντο, διότι τὴν ἐκκλησίαν ἀποκλείσαντες καθυπέγραφον· τὰ γὰρ ἐν ἀφανεῖ φησὶ γινόμενα, ἀδόκιμα καὶ ὑπονοίας ἐντός· ταῦτα ἔλεγε, βουλόμενος ἑτέραν ἔκδοσιν πίστεως ἀντεισενεγκεῖν, ἣν ἐν ἐπισκήπτῳ, ἣν ἀνεγνώκει μὲν τοῖς κυρίοις λαυρικίῳ καὶ λεωνᾷ μόνῳ δ' αὐτῶν χρήσεσθαι ἐσπούδαζε· τούτων μὲν δὴ πλέον οὐδὲν καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐγίνετο· καὶ τὴν τρίτην ὁ λεωνᾶς αὖθις τὰ μέρη συναγαγεῖν ἐσπούδαζε· καθ' ἣν οὐκ ἀπελείφθη Μακεδόνιος ὁ κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲ βασίλειος ὁ ἀγκύρας βασίλειος· ἐπεὶ δὲ ἀμφότερα εἰς ταυτὸ μέρος συνελήλυθησαν, αὖθις ἐδόκει ἀκάκιον ἀπαντᾶν οὐκ ἐβούλοντο, φάσκοντες δεῖν πρότερον ἐκβάλλειν τε συλλόγου τούς τε ἤδη πρότερον καθαιρεθέντας, καὶ τοὺς νῦν παρόντι καλήγορουμένους· ἐπεὶ δὲ φιλονικησάντων, τοῦτο μᾶλλον ἐκράτησεν, ὑπεξελθεῖν μὴν οἱ ἐν αἰτίᾳ τυγχάνοντες· ἀνῆκεν δὲ οἱ ἀκάκιον· τότε δὴ ὁ λεωνᾶς ἔφη βιβλίον δεδόσθαι παρὰ τοῦ ἀκακίου ἀποκρύψας ὡς εἰη δόγματος ὑπαγορευτικοῦ τοῦτο μὲν λεληθότως, τοῦτο δὲ φανερῶς μαχόμενον τοῖς πρόσθεν· ὡς δὲ οἱ παρόντες ἡσύχασαν, ἄλλο τι μᾶλλον ἢ πίστεως ἔκδοσιν ἔφασκεν ἔχειν τὸ βιβλίον νομίσαντες τὰ ἰδιωτικὰ καὶ ἀκακίου τῆς πίστεως συντάγματα· καὶ τῷ προοιμίῳ ἀναγνωσθέντι, τοῦτον ἔσχον τὸν τρόπον· ἡμεῖς συνελθόντες ἐν τῇ

λθχεία τ εἰσαυρίας κ τὸ βασιλικὸν βέλη- A
μα, τῆ χθὲς ἡμέρᾳ, ἥ τις ἦν πρὸ πέντε καλαν-
δῶν ὀκτωβρίων, πᾶσαν σπουδὴν ἐθέμεθα, ἵν
πάσης εὐταξίας τὴν εἰρήνην τῇ ἐκκλησίᾳ φυ-
λάξαι, κ περὶ τ πίστεως εὐσεβῶς διαλαβεῖν, ὡς
προσέταξεν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἡμῶν
κωνστάντιος, κ τὰς προφητικὰς κ εὐαγγελι-
κὰς φωνὰς, κ μηδὲν πρὸ τὰς θείας γραφὰς
εἰσενέγκαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ πίστει· ἐπειδή δέ
τινες ἐν τῇ συνόδῳ, τοὺς μὲν ἡμῶν ὕβρισαν
τοὺς δ ἐπεσόμισαν, τὰ συγχωρεῖντες λαλεῖν·
τοὺς δ ἀπέκλεισαν ἀκοινωνήτους· κ τοὺς καθηρημέ-
νους δ ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν εἶχον μεθ' ἑαυ- B
τῶν κ τοὺς πρὸ κανόνα κατ' ἀνάγκας ἦγον μεθ'
ἑαυτῶν, ὡς πανταχόθεν θορύβου πλήρη γενέσθαι
τὴν συνόδον, καθὼς καὶ ὁ λαμπρότατος ἡγέ-
μων τ ἐπαρχίας λαυρίκιος, κ ὁ λαμπρότα-
τος κόμης λεωνᾶς αὐτόψια παρέλαβον· ἃ τὰ
ἕνεκεν διαλαλεῖν ταῦτα· ὡς ἀφεύγομεν
τὴν ἐκλεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαι-
νίοις τοῖς κ τὴν ἀντιόχειαν, προκομίζοντες αὐ-
τὴν, εἰ κ τὰ μάλιστα οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ ἐκεῖ-
νο ἔκαιρε πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ζητήσεως
συνέδραμον· ἐπεὶ ὃ πολλὰς ἐθορύβησεν τὸ ὁ- C
μοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐν τοῖς παρελθοῦσι
χρόνοις, καὶ μέχρι νῦν· ἀλλὰ καὶ ἀρτίως λέγε-
ται καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων τὸ ἀνόμοιον· ἃ πρὸς
πατέρα· τοῦτο χαίειν τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ
ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν γρα-
φῶν, τὸ δ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν· κ πάν-
τας ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγού-
μεθα τῆς ἐκκλησίας· τὸ δ ὅμοιον τὸν υἱὸν πρὸς D
τὸν πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν, κατὰ τὸν
ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ, ὅς ἐστιν εἰ-
κὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· ὁμολογοῦμεν δ καὶ
πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκρά-
τορα· ποιητὴν ὁρατῶν καὶ γῆς, ὁρατῶν καὶ ἀο-
ράτων· πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν
Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ αὐτοῦ,
γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώ-
νων, θεὸν λόγον ἐκ θεοῦ μονογενῆ, φῶς,
ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγέ-
νετο, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς,
εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα· τοῦτον πιστεύο-
μεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτη-
σιν ἁμαρτίας σάρκα εἰληφέναι ἐκ τῆς ἁγίας
παρθένου μαρίας· καὶ ἐνανθρωπήσαντα

leuciam Isauriæ ex Imperatoris manda-
to conveniſſemus, heſterno die, hoc
eſt, ante diem quintum Calendas Octo-
bres omni ſtudio laboravimus, ut cum
omni modeſtia pax Eccleſiæ ſervare-
tur, & de fide placide tractaretur jux-
ta propheticas & evangelicas voces,
quemadmodum Deo cariſſimus Impe-
rator noſter Conſtantius præcepit: nec
quidquam præter ſacras Scripturas in
Eccleſiaſticam fidem induceretur, ſed
quoniam in Concilio nonnulli alios ex
noſtris injuria affecerunt, aliis os ob-
turarunt, negatâ eis loquendi liberta-
te: alios invitos excluſerunt, cum ta-
men & quosdam qui depoſiti fuerant
ſecum haberent, quosdam præter Ec-
cleſiæ regulam ordinatos ex diverſis
provinciis ſecum adduxiſſent: adeo ut
Concilium undique compleretur tu-
multu, ſicut vir clariſſimus Provinciæ
Præſes Lauricius, & vir clariſſimus Co-
mes Leonas ipſi ſuis oculis viderunt: ob
eam cauſam hæc interloquimur. Nos
non refugimus authenticam fidem quæ
Antiochiæ in encæniis promulgata eſt,
eam utique proferentes, licet patres
noſtri ad propoſitum, de quo tum
quærebatur convenerint. Cæterum
quandoquidem hæ voces ὁμοούσιον &
ὁμοιούσιον multos ſuperioribus tempori-
bus turbarunt atq; etiamnum turbant: ac
præterea nuper à quibusdã invectũ eſſe
dicitur τὸ ἀνόμοιον, id eſt diſſimilitudo fi-
lii à patre: idcirco homouſion quidem
& homoëuſion, tanquam voces à ſa-
cris literis alienas rejicimus: anomoë-
on autem anathemate damnamus,
omnesq; qui iſtiusmodi ſunt, extranc-
os eſſe ab Eccleſia cenſemus. Similem
autem patri filium eſſe plane confite-
mur, ſecundùm Apoſtolum qui de
filio ita dicit, qui eſt imago inviſibilis
Dei. Confitemur igitur & credimus in
unum Deum Patrem omnipotentem,
factorem cœli & terræ, viſibilium &
inviſibilium. Credimus etiam in Do-
minum noſtrum Ieſum Chriſtum filium
ejus, ſine ulla paſſione ante omnia ſæcu-
la ex eo genitum: Deum verbum ex
Deo unigenitum: lumen, vitam, ve-
ritatem atque ſapientiam: per quem
omnia facta ſunt in cœlo & in terris, tam
viſibilia quam inviſibilia. Hunc in fine
ſæculorum ad abolendũ peccatum car-
nem aſſumpſiſſe credimus ex ſancta
Virgine Maria, & hominem factum eſſe

passumque pro peccatis nostris: dein A
resurrexisse, & assumptum in cœlum se-
dere ad dexteram patris: atque iterum
venturum esse cum gloria ut vivos judi-
cet ac mortuos. Credimus etiam in Spi-
ritum sanctum, quem ad paracletum
vocavit servator ac Dominus noster,
pollicitus se illum discipulis suis missu-
rum esse paulo post discessum suum:
quem etiam misit: per quem sanctifi-
cat cunctos credentes in Ecclesia &
baptizatos in nomine Patris, & Filij,
& Spiritus sancti. Eos autem qui præ-
ter istam fidem aliud quidpiam prædi-
cant, ab Ecclesia Catholica alienos B
censemus. Hæc est formula fidei ab
Acacio edita. Cui subscripsere tum Aca-
cius ipse, tum ejus fautores, totidem nu-
mero quot superius commemoravi.
Cum autem recitata esset, Sophronius
Pompejopolis Paphlagoniæ Episcopus
proclamavit his omnino verbis. Si
propriam quotidie sententiam expone-
re, id fidei expositio est, destituet nos
regula veritatis. Et Sophronius qui-
dem tunc ista dixit. Ego vero affir-
mo, si ab initio de Nicæna fide ita sen-
sissent tum ij qui ante istos vixerant, C
tum qui illos subsecuti sunt, cessatu-
ram fuisse quæstionem omnem & con-
tentionem, nec violentum & rationis
expertem tumultum in Ecclesia fuisse
valiturum. Sed quemadmodum ista
se habeant, prudentioribus judican-
dum relinquo. Tunc temporis vero,
cùm plurima ultro citroque & de hac
re & de illis qui accusati erant dicta
fuissent, Concilium dimissum est.
Quarto iterum die cum omnes in u-
num convenissent, eadem cum perti-
cacia disputare cœperunt. Inter quos
Acacius sententiam suam exposuit his
verbis: Cum fides Nicæna jampridem D
semel ac deinde sæpius mutata sit, ni-
hil vetat quo minus nunc quoque alia
conscribatur fides. Ad hæc Eleusius
Cyzici Episcopus, Concilium inquit:
inpræsentiarum congregatum est, non
ut ea discat quæ jam olim didicit, ne-
que ut fidem suscipiat quam prius non
habuit; sed fidei patrum insistens,
nec vitæ nec mortis tempore ab ea un-
quam recedet. Hujusmodi verbis ad-
versus Acacij sententiam occurrit
Eleusius, fidem patrum appellans eam
quæ exposita erat Antiochiæ. Ve-
rum huic quoque respondere quis-
piam possit his verbis: Quomodo

παθόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἀνα-
στάντα, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανούς, καθέζε-
σθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καὶ πάλιν ἐρχόμενον
ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· πιστεύομεν
καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ τὸ παράκλητον ὑπε-
μασεν ὁ σωτὴρ ὁ κύριος ἡμῶν, ἐπαγγειλά-
μενον μὲν τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν, πέμψαι τοῦτο
τοῖς μαθηταῖς, ὃ καὶ ἀπέστειλε· δι' οὗ καὶ ἁγιάζει
τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτιζο-
μένους ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου πνεύματος· τοὺς δὲ παρὰ ταύτην τὴν πίστιν
ἄλλο τι κηρύττοντας, ἀλλοτρίους εἶναι τῆς κα-
θολικῆς ἐκκλησίας, αὐτὴν μὲν ἡ ἀκακίου, τῶν
τῆς αὐτοῦ πίστεως ἔκθεσιν ὄντων τῇ αὐτῇ καθυπο-
γράψαντες, αὐτὸς ἀκάκιος καὶ οἱ τὰ αὐτὰ
φρονοῦντες, τοσοῦτοι ὄντες τὸν ἀριθμὸν, ὅσους
μικρῷ ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν· ἀναγνω-
σθείσης δὲ αὐτῆς, σωφρόνιος ποιμνιεὺς πόλεως
τῆς ἐν παφλαγονίᾳ τοιαῦτα αὐταῖς λέξεσιν
ἀνεβόησεν· εἰ τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἰδίαν ἔκ-
τίθεσθαι βέλτιον, πίστεως ὑπάρχει ἔκθεσις, οὐκ
λείψει ἡμᾶς ἡ τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια· ταῦτα
μὲν ὁ σωφρόνιος ἔφησεν· ἐγὼ δὲ φημι, ὡς
ἐξ ἀρχῆς τοιαῦτα περὶ τῆς ἐν νικαίᾳ πίστεως
τε πρὸς αὐτοὺς καὶ οἱ μετ' ἐκείνους διενοήθησαν
πέπαυται δὲ πᾶσα φιλόνεικος ζήτησις, καὶ ὃ
ἂν τοῖς ἐκκλησιῶν ἄλογος ἐκκρίτησε ταραχή
ἀλλ' ὅπως μὴν ἔχῃ ταῦτα, κενάτωσαν οἱ κα-
τανοεῖν δυνάμενοι· τότε δὲ πολλὰ πρὸς ἄλ-
λους πρός τε τοῦτο, καὶ τοῖς καθηγεμόσιν, εἰπό-
τες καὶ ἀκούσαντες, διελύθησαν· τῇ δὲ τετάρ-
τῃ αὖθις ἡμέρᾳ συνῆλθον ἅπαντες εἰς ταυτὸ,
αὖθις ἀνεκίνουν μὲν ἐρεσχελίας τοὺς λόγους ὁ
οἷς ἀκάκιος τοιάνδε κατὰ λέξιν εἰσηγήσατο
γνώμην· εἰ ἅπαξ ἡ ἐν νικαίᾳ πίστις μεμετρημένη
καὶ μεταξὺ πολλάκις, ἐδόθη κωλύει καὶ νῦν
ἑτέραν ὑπαγορευθῆναι πίστιν· πρὸς ταῦτα
ἐλευσιος ὁ κυζίκου τοιάδε εἶπεν· ἡ σύνοδος
συνεκροτήθη ἐπὶ τῷ παρόντος, οὐχ ἵνα μάθῃ ἃ
μεμάθηκεν, οὐδ' ἵνα πίστιν δέξηται, ἣν μὴ κέκτη-
ται· ἀλλὰ τῇ τῶν πατέρων πίστει συνεχῶς ἐν
ταύτῃ μέχρι ζωῆς καὶ θανάτου οὐκ ἀποστή-
σεται· τοιούτοις καὶ ὁ ἐλευσιος πρὸς τὴν ἀ-
κακίου γνώμην ἀπήντησε, πίστιν παλαιὰν
τὴν ἐν ἀγιοχείᾳ ἐκτεθεῖσαν πίστιν καλῶν·
ἀπαντήσει δ' ἂν τις καὶ πρὸς τοῦτον· πῶ

τὰς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντας πατέρας ὀνομάζῃς ἐλεύσιε, τὰς ἐκείνων πατέρας ἀρνούμενος; οἱ γὰρ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες, καὶ τὸ ὁμοούσιον τῇ πίσει συμφωνήσαντες, κυριώτερον ἂν πατέρες λέγοιντο, τῷ καὶ προαναβεβηκέναι τοῖς χρόνοις, καὶ ὅτι οἱ ἐν ἀντιοχείᾳ ὑστερον, ὑπ' ἐκείνων εἰς τὴν ἱερωσυνην προβέβλητο. εἰ δὲ οἱ ἐν ἀντιοχείᾳ τὰς ἰδίας πατέρας ἠθέτησαν, λελήθασιν ἑαυτὰς οἱ μεταλαμβάνοντα τοῖς πατραλίαις ἑπόμενοι· ὡσὲ δὲ ὧν ἐκεῖνοι τὴν πίσιν ὡς ἀδόκιμον ἠθέτησαν, τὴν χειροτονίαν ὡς δοκίμων ἐδέξαντο· εἰ δὲ ἐκεῖνοι οὐκ εἶχον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃς διὰ τῆς χειροτονίας ἐπέρχεται, πόθεν ἔτοι τὴν ἱερωσυνην ἔλαβον· πῶς γὰρ ἐλάμβανον παρὰ τοῦ οὐκ ἐχόντων τὸ διδόμενον; ταῦτα μὲν οὖν ἀνιβήσεις τὶς πρὸς τὰ ὑπὸ ἐλευσίνος λεχθέντα· τότε δὲ αὖθις ἄλλη ἑτέραν ἐχώρησαν ζήτησιν· ἐπεὶ γὰρ οὐκ οἱ πρὶν ἀκάκιον ἐν τῇ ἀναγνωσθείσῃ πίσει ὅμοιον ἔφασαν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, διεπυνθάνοντο ἀλλήλων, τί ποτ' ὅμοιόν ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί· καὶ οἱ μὲν πρὶν ἀκάκιον, ἔλεγον τῇ βέλησιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν οὐσίαν ὅμοιον τῷ πατρὶ εἶναι τὸν υἱὸν· οἱ δὲ ἄλλοι σύμπαντες, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπεφήναντο· περὶ τούτου δὴ ζητήματος φιλονεικήσαντες ἐνδιημέρευον, καὶ τὸν ἀκάκιον ἐξήλεγχον, ὡς εἴη ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ὃς συγχέας ἐξέδωκεν, ὅμοιον κατὰ πάντα εἰπὼν τὸν υἱὸν τῷ πατρί· καὶ πῶς νῦν, ἔφασαν, ἀρνῇ τὴν κατ' οὐσίαν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ὁμοιότητα; ὁ δὲ, ἀπὸ συγγραμμάτων, ἔφη, ἔστε νέου τινὸς, ἔστε ἀρχαίου ἐκείθεν· πολλὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους περὶ τούτου ζητήσαντες, καὶ μηδαμῶς συμφωνήσαντες, ὁ λεωνᾶς ἀναστὰς διέλυσε τὸν σύλλογον· καὶ τοῦτο τέλος ἔσχεν ἡ ἐν σελευκείᾳ χρομένη σύνοδος. τῇ γὰρ ἑξῆς προσκαλούμενος ἐκεῖσε εἰς ταὐτὸν συνελθεῖν αὐτοῖς ἠθέλησε, φήσας ἀπεσάλθαι παρὰ βασιλέως ἐπὶ τὸ παρεῖναι τῇ συνόδῳ ὁμοφωνούσῃ· ἐπειδὴ δέ τινες διέσησαν, ἃ ἐβούλοντο, ἔφη, προθύμως, ἀπέλθετε οὖν, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φλυαρεῖτε· τοῦτο χρομένου, οἱ περὶ ἀκάκιον ἕρμαιον ἡγησάμενοι, ὡς δὲ αὐτοὶ ἀπαντῆσαι ἠθέλησαν· οἱ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους διακριθέντες, καὶ συνελθόντες κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἐκάλεσαν τοὺς περὶ ἀκάκιον,

A cos qui Antiochiæ convenerunt, patres appellas Eleusi, qui illorum patres non agnoscis? Nam hi certe qui Nicææ convenerunt & consubstantialis fidem suo consensu firmarunt, magis proprie dicerentur patres: quippe qui & præcesserint tempore, & illos qui Antiochiæ postea convenerunt, ad sacerdotii dignitatem promoverint. Quod si hi qui Antiochiæ fuerunt congregati, patres suos rejecerunt, isti qui eos sequuntur, non animadvertunt se parricidas sequi. Quonam autem modo eorum ordinationem tanquam probam ac legitimam susceperunt, quorum fidem velut falsam ac reprobam rejecerunt? Nam si illi non habuerunt Spiritum sanctum qui per ordinationem infunditur, isti sacerdotium non acceperunt. Quomodo enim accipere potuerunt ab iis qui non habebant quod darent? Hæc non immeritò quis possit objicere iis, quæ tum ab Eleusio sunt dicta. Post hæc ad aliam rursus quæstionem transilierunt. Nam quoniam Acaciani in formula fidei quæ fuerat recitata, filium patri similem esse dixerant, quærebant inter se qua in re filius esset similis patri. Et Acaciani quidem sola voluntate similem esse dicebant, non autem substantia. Reliqui omnes, etiam substantia similem patri esse filium asserebant. De hac quæstione inter se altercantes, totum diem contrivére. Et Acacium confutabant, quo in libris quos à se scriptos ediderat, filium patri per omnia similem esse dixisset. Quomodo, ajebant, negare nunc audes filii cum patre similitudinem secundum substantiam? Tum Acacius neque ex recentioribus, inquit, neque ex vetustioribus quisquam, ex libris suis judicatus est. Cùm diu acriter ac subtiliter de hoc capite disputassent, nec ullo modo inter se convenirent, surgens Leonas Concilium dissolvit. Hunc finem habuit synodus Seleucienſis. Postero enim die rogatus, ut ad consessum veniret, recusavit, ab Imperatore missum se esse dicens ut concordi synodo interesset. Quoniam vero nonnulli inter vos dissident, inquit, ego adesse non possum. Abite ergo, & in Ecclesia garrite. Quo facto Acaciani magno id ducentes lucro, ulterius adesse noluerunt. Alterius autem partis Episcopi cum in Ecclesiam convenissent, Acacium ad Concilium vo-

carunt, ut cauſa Cyrilli Hieroſolymorum Epiſcopi judicaretur. Sciendum enim eſt, Cyrillum jam antea accuſatum fuiſſe; qua autem de re, nequeo dicere. Cæterum depoſitus eſt, propterea quod ſæpius in judicium vocatus, duobus continuis annis non comparuerat, accuſationes reformidans. Depoſitus tamen nihilominus, appellationis libello ad eos qui ipſum depoſuerant, miſſo, ad majus judicium provocavit. Cui quidem appellationi etiam Imperator Conſtantius adſtipulatus eſt. Solus igitur ac primus omnium Cyrillus, contra Eccleſiaſtici canonis conſuetudinem, appellationem, ſicut in publicis judiciis fieri ſolet, interpoſuit. Ac tum quidem Seleuciæ aderat, paratus judicium ſubire. Et ob hanc cauſam Epiſcopi Acacianos ad conſeſſum vocabant, quemadmodum paulo ante dixi; ut rebus examinatis, communi conſilio ſententiam proferrent. Nam & alios perinde accuſatos citaverant, qui ad partes confugerant Acacii. Sed quoniam ſæpius accerſiti venire detrectabant, Epiſcopi qui in Concilio erant, & Acacium ipſum depoſuerunt, & cum illo Georgium Alexandriæ Epiſcopum, Uranium Tyri, Theodulum Chæretaporum in Phrygia, Theodoſium Philadelphiæ in Lydia, Evagrium Mytilenæ Inſulæ, Leontium Tripoleos Lydiæ, & Eudoxium, qui prius quidem Germaniciæ fuerat Epiſcopus, poſtea vero ad Epiſcopatum Antiochenæ urbis irrepſerat. Patrophilum quoque Epiſcopatu abdicarunt, eo quod à Dorotheo presbytero accuſatus, & ab ipſis ad cauſam dicendam citatus, non obtemperaſſet. Et hos quidem depoſuerunt. Aſterium vero, Euſebium, Abgarum, Baſilicum, Phœbum, Fidelem, Eutychium, Magnum & Euſtathium à communione removerunt: decernentes ut in illo ſtatu permanerent, donec præſtita ſatisfactione, objecta ſibi crimina diluiſſent. His rebus peractis, cum de Epiſcopis quos ipſi depoſuerant, ad ſingulorum Eccleſias ſcripſiſſent, Eudoxij loco Annianum Antiochiæ conſtituunt Epiſcopum. Quem mox comprehenſum Acaciani Leonæ ac Lauricio tradiderunt. Ab his ille in exilium miſſus eſt. Ea re commoti Epiſcopi qui Annianum ordinaverant, conteſtatorios libellos apud Leonam ac

A Ἐπὶ τῷ κεῖναι τὰς τοῦ Κύριλλον τὸν Ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων· ἰστέον γὰρ ὅτι Κύριλλος ἤδη πρότερον κατηγόρητο· τὸ δὲ διὰ τί μὴν, οὐκ ἔχω φράσαι· καθῃρέθη δὲ, ὅτι πολλάκις ἐπὶ τὸ κριθῆναι καλούμενος, ἐφεξῆς δύο ἐνιαυτῶν διέφυγε, τὰς κατηγορίας ὑπολαβόμενος· καθαιρεθεὶς δ' ὅμως ἐκκλήτῳ βιβλίον τοῖς καθελοῦσι διαπεμψάμενος, μεῖζον ἐπεκαλέσατο

B δικαστήριον· ἐν τῇ ἐκκλήτῳ δὲ ὁ βασιλεὺς κωνσάντιος ἐγένετο σύμψηφος· τοῦτο μὲν οὖν, μόνος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ συνήθες τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι κύριλλος ἐποίησεν, ἐκκλήτους αἰτῶν ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ χρησάμενος· τότε δὲ ὢν τῇ σελευκείᾳ παρῆν κριθησόμενος· καὶ διατοῦτο οἱ ἐπίσκοποι τοὺς περὶ ἀκάκιον ἐκάλουν, ὡς μικρὰ ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν, ὅπως ἀπερὶ τῶν κατηγορουμένων διαγνόντες κοινῇ ξενέγκωσι ψῆφον· ἐκάλουν γὰρ δὴ καὶ τινας

C ἄλλους τῶν κατηγορουμένων, οἱ τοῖς περὶ ἀκακιον προσεφεύγασιν· ἐπεὶ δὲν πολλάκις καλούμενοι ἦκ ἀπήντησαν, καθεῖλον αὐτόν τε ἀκάκιον, γεώργιον ἀλεξανδρείας, οὐρσάκιον τύρου, θεόδουλον χαιρετάπων τῆς φρυγίας, θεοδόσιον φιλαδελφίας τῆς ἐν λυδίᾳ· εὐάγριον μιτυλήνης τῆς νήσου, λεόντιον τριπόλεως τῆς λυδίας, καὶ εὐδόξιον τὸν πρότερον μὲν γερμανικείας, μεταστάντα δὲ ἀντιοχείας τῆς ἐν συρίᾳ τιμῶν ἐπισκοπῶν· ὃν καὶ

D θεῖλον δὲ καὶ πατροφίλον, ὅτι αὐτὸς ὑπὸ δωροθέου πρεσβυτέρου κατηγορούμενος κληθεὶς οὐχ ὑπήκουσε· τούτους μὲν οὖν καθεῖλον· ἀκοινωνήτους δὲ πεποιήκασιν ἀστέριον, εὐσέβιον, ἄβγαρον, βασιλικὸν, φοῖβον, φιδήλιον, εὐτύχιον, μάγνον καὶ εὐσταθιον. οἷς ἀντιθέντες οὕτω μένειν αὐτοὺς, ἕως ἂν ἀπολογησάμενοι τὰς κατηγορίας ἀποδῶσωσιν· ταῦτα προσέταξαν, διὰ γραμμάτων τε τὰ περὶ τῶν καθαιρεθέντων τὰ ἐκείνων παροικίας γνωρίσαντες, καθιστῶσι εἰς τὸν τόπον, εὐδοξίου τῆς ἀντιοχείας ἐπίσκοπον, ἀνιανὸν τοὔνομα· ὃν συλλαβόντες οἱ περὶ ἀκάκιον, λεωνᾶ καὶ λαυρικίῳ παρέδοσαν· οἱ δὲ, αὐτὸν ἀζόριστον πεποιήκασι· τοῦτο γνωρισθὲν, οἱ ἐπίσκοποι οἱ προβεβλημένοι τὸν ἀνιανὸν, διὰ μαρτυρίας ἐπέστειλαν καὶ τῷ περὶ ἀκάκιον πρὸς τὸν λεωνᾶν καὶ λαυρίκιον

λαυρείκιον, δι' ὧν ἀδικείας τῆς συνόδου τὴν κρίσιν ἐμήνυον· ὡς δὲ ἐδὲν πλέον ἠνύετο, ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν ὥρμησαν, ἐπὶ τὸ διδάξαι τὸν βασιλέα τὰ κεκριμένα αὐτοῖς·

A Lauricium adversus Acacianos deposuerunt, quibus denuntiabant violatum esse judicium synodi. Porro cum nihil amplius perficeretur, Constantinopolim profecti sunt, ut Imperatorem de iis quæ decreverant certiorem facerent.

Κεφ. μά'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ἐπανελθόντος ἐκ τῶν ἑσπερίων μερῶν, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει συναχθέντες, τὴν ἐν Ἀριμήνῳ πίστιν ἐκύρωσαν, προσθέντες αὐτῇ τινά·

Caput XLI.

Quomodo Acaciani, Imperatore ab Occidentis partibus reverso, Constantinopoli congregati, Ariminensem fidem nonnullis ei additis confirmarunt.

Καὶ γὰρ παρὴν ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν ἀναστρέψας ὁ βασιλεὺς· καὶ τότε τὸν ἔπαρχον τῆς κωνσταντινουπόλεως καλέσησεν, ὀνωράτον ὄνομα, τὴν ἀνθυπάτων σαύσας ἀρχήν· φθάσαντες δὲ οἱ περὶ Ἀκάκιον, προδιαβάλλουσιν αὐτὸν βασιλεῖ, διδάξαντες μὴ δέχεσθαι τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐκτεθεῖσαν πίστιν· διόπερ ἀγανακτήσας ὁ βασιλεὺς, ἐπενόησε διασπεῖραι αὐτούς, νόμῳ κελεύσας, τοὺς ὑποκειμένους αὐτῷ δημοσίοις λειτουργήμασι, τῇ ἰδίᾳ τύχῃ ἀποδίδοσθαι· καὶ γὰρ ἦσαν τινὲς ἐξ αὐτῶν λειτουργίαις ὑποκείμενοι, οἱ μὲν βουλευτηρίων· οἱ δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τάξεων· τούτων δὴ ὕστερος ταραττομένων, οἱ περὶ Ἀκάκιον ὑπομείναντες τῇ κωνσταντίνου πόλει, συνέδριον ἕτερον ἐποιήσαντο, τοὺς βιθυνίας ἐπισκόπους μεταπεμψάμενοι· ἠθροισμένοι δὲ οἱ πάντες τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα, οἷς κατηρίθμηται μάρις ὁ καλχηδόνος, βεβαιοῦσι τὴν ἐν Ἀριμήνῳ τῆς πίστεως ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν· ἦν περιττὸν ἦν ἂν ἐνταῦθα προσκεῖσθαι, εἰ μηδὲν αὐτῇ προσετεθείκασιν· ἐπειδὴ δέ τινα αὐτῇ προσετεθείκασι ῥήματα, ἀναγκαῖον καὶ αὖθις αὐτὴν ἐνταῦθα ἀναγράψαι· ἔστι δὲ ἐν τοῖς ῥήμασι τούτοις· Πιστεύομεν εἰς ἕνα μόνον Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεγεννημένα ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· γεγεννημένα τὸν μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς· οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν παλὴρ· τοῦτον οἴδαμεν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱὸν, πεμπόντος τοῦ πατρὸς

B Etenim Imperator ab Occidentis partibus reversus, in ea urbe commorabatur: quo etiam tempore Præfectum urbis Constantinopolitanæ primum constituit Honoratum, extincto Proconsulatus officio. Verum Acaciani cum illos prævenissent, calumniati sunt apud principem, docentes non admitti ab illis fidem quam ipsi exposuissent. Quamobrem indignatus Imperator, eos dispergere constituit, lege lata præcipiens, ut quicunque inter illos C publicis functionibus erant obnoxii, ad pristinam conditionem redigerentur. Nam ex illis alii Municipalium ordinum, alii diversorum in provinciis officiorum functionibus erant adstricti. His ita perturbatis, Acaciani Constantinopoli diutius immorantes, aliud Concilium coëgerunt, accersitis Episcopis Bithyniæ. Congregati igitur Antistites numero quinquaginta, inter quos erat Maris Episcopus Chalcedonis, fidei formulam Arimini perlectam, cui præfixi erant Consules, confirmarunt. Quam quidem hoc loco inserere supervacuum esset, si nihil de D suo illi adjecissent. Sed quoniam nonnulla ei verba attexuerunt, necessarium omnino est, ut hic denuo adscribatur. Est autem hujusmodi.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, ex quo sunt omnia: & in unicum filium Dei, ante omnia sæcula & ante omne principium, genitum ex Deo, per quem omnia facta sunt, tam visibilia, quam invisibilia: eumq; solum unigenitum ex patre natum esse, solum ex solo, Deum ex Deo: similem ei qui ipsum genuit patri secundum Scripturas: cujus generationem nemo novit, nisi solus qui illum genuit pater. Hunc unigenitum filium Dei scimus à patre missum

descendisse de cœlis, sicut scriptum est, ad destructionem peccati atque mortis: & ex Spiritu sancto natum de Maria Virgine secundum carnem, & cum discipulis conversatum, & universâ dispensatione juxta patris voluntatem impletâ, crucifixum, mortuum ac sepultum esse, & ad inferos descendisse: quem & ipse orcus exhorruit. Qui etiam tertio pòst die surrexit à mortuis, & cum discipulis versatus est: tandemque completis quadraginta diebus, adsumptus est in cœlum, sedetque ad dexteram patris, extremo resurrectionis die venturus in gloria patris, ut reddat unicuique mercedem operum suorum. Et in Spiritum sanctum, quem ipse unigenitus Dei filius, Christus, Dominus ac Deus noster promisit se missurum generi humano advocatum, sicut scriptum est, Spiritum veritatis: quem & ipsis misit, posteaquam adscendisset in cœlum. Nomen autem substantiæ, quod simpliciùs à patribus positum est, & quod ignotum populis offensioni fuit, propterea quod in sacris literis non continetur, placuit amoveri, nec ullam deinceps ejus fieri mentionem, quandoquidem sacræ literæ nusquam meminere substantiæ patris ac filii. Nam hypostasis Patris & Filii ac Spiritus sancti ne nominari quidem debet. Similem autem dicimus filium patri, quemadmodum divinæ Scripturæ dicunt ac docent. Omnes porro hæreses, suæ quæ olim damnatæ, seu quæ recens ortæ, huic à nobis expositæ fidei refragantur, anathema sint. Et hæc quidem Constantinopoli tum recitata sunt. Nos vero expositionum fidei labyrinthum tandem aliquando emensi, earum numerum jam colligamus. Post fidem quæ Nicææ promulgata est, Antiochiæ in dedicatione Ecclesiæ duas expositiones fidei conscripserunt. Tertia est, quam Narcissus & qui cum illo erant Episcopi, Constanti Augusto tradiderunt in Galliis. Quarta, quæ per Eudoxium in Italiam missa est. Sirmij vero tres conscriptæ sunt: quarum una cum præfixis Consulum nominibus Arimini recitata est. Octava est quam Acaciani Seleuciæ promulgarunt. Postrema Constantinopoli edita est cum nova appendice. Huic

A ϖροχλυέας ἐκ τῶν ὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου· καὶ γνωσθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ μαρίας παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια καταληλυθότα· ὃν πύλαι καὶ ἅιδου ἔπτηξεν· ὅς τις καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διατρίψας μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πληρωθεισῶν τῶν τεσ-
B σαρακοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐλθοντα κρῖναι ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδώσῃ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστὸς, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ἐπηγγείλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παράκλητον, καθάπερ γέγραπται, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· ὅπερ αὐτοῖς ἔπεμψεν, ὅτε ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς· τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ἁπλούστερον ὑπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη, ἀγνούμενον τοῖς λαοῖς, σκάνδαλον
C ἔφερε, διὸπερ μηδὲ αἱ γραφαὶ τοῦτο παρείληφεν, οὔτε παρεσημάνθησαν, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην τοῦ λοιποῦ ἐποιήσαντο, ἐπειδήπερ αἱ θεῖαι γραφαὶ οὐδαμοῦ ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ· καὶ γὰρ ὁμοούσιος περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὀνομάζεται ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ
D πατρὶ, ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσι πᾶσαι δὲ αἱ αἱρέσεις, αἱ τε ἤδη πρότερον καταληφθεῖσαι καὶ ἄτινες ἐὰν καινότεραι γένωνται, ἐναντίαι τυγχάνουσαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστωσαν· ταύτην μὲν ἐν κωνσταντίνου πόλει τότε ἀνεγνώσθησαν ἡμεῖς δὲ λαβόντες τὴν ἐκθέσεων ὀλκὸν διανύσαντες, τὴν ἀπαρίθμησιν αὐτῶν συναγάγωμεν· μίαν μὲν τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν, ὕστερον δὲ ἀνθιοχείᾳ τοῖς ἐγκαινίοις διοσκουρίδου ἐκτεθεῖσαν· τρίτη δέ ἐστιν, ἡ ὑπὸ θεοφίλου τῶν περὶ ναρκισσον ἐν ταῖς γαλλίαις τῷ βασιλεῖ κώνσταντι τελαρίνῃ δὲ, ἡ δι' εὐδοξίου τῆς ἐν ἰταλίᾳ πεμφθεῖσα· ἓν τε σιρμίῳ τρεῖς ὑπηγορεύθησαν, ὧν ἡ μία ἐν ὁμοίνῳ μετὰ ὑπατείας ἀνεγνώσθη· ὀγδόη δέ ἐστιν, ἡ ἐν σελευκείᾳ, ἣν οἱ περὶ ἀκάκιον ἀνεγνώκεισαν τελευταίαν δὲ, ἐν κωνσταντίνου πόλει μετὰ τῆς προσθήκης ἐκδέδοται· πρὸς

κεῖλαι γὰρ αὐτῇ, μήτε οὐσίαν, μήτε ὑπόστασιν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν· ταύτῃ τε Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος, τότε πρῶτον συνέθετο· τὸν γὰρ ἔμπροσθεν χρόνον, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἠσπάζετο, ἑπόμενος Θεοφίλῳ, ὃς τῶν Γότθων ἐπίσκοπος ὢν, τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ παρὼν καθυπέγραψε. τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων εἰρήσθω.

A enim adjectum est, ut neque substantia neque hypostasis de Deo diceretur. Porro huic fidei etiam Ulfila Gothorum Episcopus tunc primùm consensit, Nam ante illud tempus Nicænam fidem amplexus fuerat: secutus Theophilum, qui cum Gothorum esset Episcopus, Nicæno Concilio præsens suscripserat. Sed de his hactenus.

Κεφ. μϛ'.

Ὡς καθῃρέθη Μακεδόνιος, εὐδόξιος δὲ τὸν ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου πόλεως κατέσχεν.

Οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον, ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει περὶ τὸ ἀνθαιρεῖν καὶ αὐτοὶ τινὰς τῶν ἑτέρου μέρους, ἀγῶνα ἐπεδέδοντο. ἰστέον δὲ, ὅτι οὐδέτεροι διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ δι' ἑτέρας προφάσεις, τὰς καθαιρέσεις πεποίηντο· διακεινόμενοι γὰρ περὶ πίστεως, ἐν τῷ καθαιρεῖν ἀλλήλους, τὴν ἀλλήλων πίστιν οὐ διεμέμφοντο· συλλεγόμενοι δὲ οἱ περὶ Ἀκάκιον τῇ τοῦ βασιλέως ὀργῇ, ἣν καλά τε τῶν ἄλλων, καὶ μάλιστα κατὰ Μακεδονίου Φυλάκων ἐκτελέσαι ἐσπούδαζεν, καθαιροῦσι πρῶτον μὲν Μακεδόνιον, ὡς αἴτιον πολλῶν φόνων γενόμενον, καὶ ὅτι διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ἁλόντα ἐδέξατο εἰς κοινωνίαν· ἐλεύσιον δὲ τὸν Κυζίκου, διότι Ἡρακλειόν τινα ἱερέα τοῦ ἐν Τύρῳ Ἡρακλέους, ἐπὶ γοητείᾳ ληφθέντα βαπτίσας, εἰς διάκονον προεβάλλετο· Βασίλειον δὲ, τὸν τῆς Βασιλῶν, καὶ γὰρ οὕτως ὠνομάζετο, τὸν ἐν ἀγκύρᾳ εἰς τὸν τόπον Μαρκέλλου προχειρισθέντα, ὡς ἀδίκως τινὰ βασανίσαντα, καὶ σιδηροδέσμοις φυλακαῖς καθαπλείσαντα· καὶ ὅτι συκοφαντίας ἦσιν ἔγραψεν· ἔτι μὴν τὸν ὅτι διὰ πιτσολῶν τὰς ἐν ἀφεικῇ ἐκκλησίας ἐτάραξεν· δρακόντιον δὲ, ὅτι ἀπὸ Γαλατίας μετέβη εἰς Πέργαμον· καθεῖλον δὲ καὶ νεωνᾶν τὸν Σελευκείας ἐν ᾗ ἐγεγόνει ἡ συνόδος, ἔτι μὴν καὶ σωφρόνιον τὸν Πομπηϊουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, καὶ ἐλπίδιον Σατάλων τῆς Μακεδονίας, τε τῶν ἱεροκλύμων κύριλλον, καὶ ἄλλους δι' ἄλλας αἰτίας ἐξέβαλλον.

Cap. XLII.

Qualiter depositio Macedonio, Eudoxius Episcopatum Constantinopoleos obtinuit.

Cæterum Acacius & Eudoxius & qui cum illis erant Constantinopoli, id maximè ambibant, ut & ipsi vicissim nonnullos adversarum partium deponerent. Sciendum porro est, neutros ob religionem, sed propter alias causas, hujusmodi depositiones decrevisse. Nam quamvis in fide dissentiebant, tamen cum se vicissim deponerent, neutra pars alterius fidem insimulavit. Qui igitur ab Acacio stabant, abutentes Imperatoris indignatione, quam ille jampridem animo conceptam tùm adversus alios tùm præcipuè contra Macedonium explere satagebat, primum quidem deponunt Macedonium; tum quòd plurimarum cædium auctor fuisset, tum quòd diaconum in fornicatione deprehensum ad communionem admiserat, Eleusium deinde Cyzicenæ urbis Episcopum, propterea quod Heraclium quendam Herculis Tyrii sacerdotem, maleficii & magicarum artium convictũ, cum sacro baptismate initiasset, mox diaconum ordinaverat. Tum Basilium seu Basilam, sic enim etiã appellabatur, qui Marcelli loco Episcopus Ancyræ fuerat constitutus, eo quod quendam injustè torserat, & catenis ferreis vinctum custodiæ mancipaverat: præterea eo quod adversùs nonnullos calumnias struxerat: denique quod Ecclesias Africæ epistolis suis perturbaverat. Dracontium verò idcirco deposuerunt, quòd ex Galatia Pergamum transilierat. Abdicarunt etiam Neonam Episcopum Seleuciæ, qua in urbe synodus habita fuerat: Sophroniũ quoque Episcopum Pompejopoleos, quæ urbs est Paphlagoniæ: Elpidium Satalorum Armeniæ, Cyrillum Hierosolymorum Episcopum, alios denique alias ob causas exauctorarunt.

A

Caput XLIII.

De Eustathio Episcopo Sebastiæ.

EUstathius vero Sebastiæ in Armenia Episcopus, ne quidem ad sui defensionem admissus est: quippe qui à patre suo Eulalio, Cæsareæ Cappadocum Episcopo jam antea depositus fuerat, eo quod vestem sacerdoti minime convenientem gestasset. Sciendum porro est, in locum Eustathii Episcopum subrogatum esse Meletium, de quo paulo infra dicturi sumus. Cæterum Eustathius posthæc etiam in synodo Gangrensi, quæ ipsius causâ in Paphlagonia collecta fuerat, condemnatus est, eo quod post condemnationis sententiam adversus ipsum prolatam in synodo Cæsarienſi, multa contra leges Ecclesiasticas ageret. Nam & uxorem ducere prohibebat, & à cibis esse abstinendum docebat. Unde multos quidem qui matrimonia contraxerant, à conjugibus separavit: & illis qui Ecclesias aversabantur, suasit ut domi communicarent. Sed & servos prætextu pietatis, à Dominis suis abstraxit. Ipse vero Philosophi habitum gestans, sectatores suos nova atque insolenti veste indui jussit. Mulieres quoque tonderi fecit. Et præscripta quidem jejunia fugienda esse; diebus vero Dominicis jejunandum præcepit. Denique in ædibus conjugatorum precationes fieri vetuit: & presbyteri uxorem habentis, quam dum esset laicus legitimo matrimonio sibi copulaverat, benedictionem & communionem instar piaculi declinandam docebat. Hæc & hujusmodi alia plurima cum ille & faceret & doceret, synodus Gangris in Paphlagonia congregata, uti jam dixi, eum deposuit, ejusque dogmata anathemate damnavit. Verum hæc postea gesta sunt. Tunc vero expulso Macedonio, Eudoxius Antiochenam sedem parvipendens; Constantinopoleos Episcopus constituitur, ordinantibus eum Acacianis. Qui quidem non animadvertebant, se contraria iis quæ ipsi antea judicaverant, decernere. Nam qui Dracontium idcirco deposuerant, quòd ex Galatia Pergamum transiliisset, iidem Eudoxium tunc secundo ad alium Episcopatum transilientem ordinantes, illud mimine

Κεφ. μγ'.

Περὶ Εὐσταθίου τῆς Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας.

Εὐσάθιος ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Σεβαστείας, ὅτε εἰς ἀπολογίαν ἐδέχθη, διότι τὸν ἐυλαλίου τοῦ ἰδίου πατρὸς καὶ ἐπισκόπου καισαρείας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ, ἤδη πρότερον καθῃρῆσθαι, ἐπειδὴ ἀνάρμοστον τῇ ἱερωσύνῃ στολὴν ἠμφίεσο· ἰστέον δὲ, ὅτι εἰς τόπον ἐυσταθίου μελέτιος καθέζετο ἐπίσκοπος, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν· ἐυστάθιος μέντοι καὶ μεταταῦτα ἐν τῇ δι' αὐτὸν γενομένῃ ἐν γάγγραις τῆς παφλαγονίας συνόδῳ καθεκρίθη, διότι μετὰ τὸ καθαιρεθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ καισαρείαν συνόδῳ, πολλὰ παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τύπους ἔπραττεν· γαμεῖν γὰρ ἐκώλυε, καὶ βρωμάτων ἀπέχεσθαι ἐδογμάτιζε· καὶ διὰ τούτων πολλοὺς μὲν τοὺς γεγαμηκότας, τῶν συνοικεσίων ἐχώριζε, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους, ἐπ' οἰκίας τὴν κοινωνίαν ποιεῖσθαι ἀνέπειθε· δούλους τε προσχήματι θεοσεβείας τῶν δεσποτῶν ἀπέστα· αὐτὸς δὲ φιλοσόφου σχῆμα φορῶν, καὶ τοὺς ἀκολούθους ἀπὸ ξενικῆς στολῆς ἐποίει, καὶ τὰς γυναῖκας κείρεσθαι παρεσκεύαζεν· καὶ τὰς μὲν ὡρισμένας νηστείας ἐκτρέπεσθαι· τὰς δὲ ἐπιφανεῖς νηστεύειν ἐδίδασκεν· ἐν οἰκίαις τε γεγαμηκότων εὐχὰς ἐκώλυε γίνεσθαι· κἂν εὕρῃ γυναῖκα ἔχοντα, ἂν νόμῳ λαϊκὸς ἐγάγετο, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ὡς μίασμα ἐκκλίνειν ἐκέλευε· καὶ ἄλλα πλείονα παραπλήσια τούτοις ποιῶν καὶ διδάσκων, σύνοδος, ὡς ἔφην, ἐν γάγγραις τῆς παφλαγονίας συναχθεῖσα, αὐτόν τε ἀπέβαλε, καὶ τὰ δόγματα αὐτοῦ ἀνεθεμάτισε· ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο· τότε δὲ ἐκβληθέντος μακεδονίου, εὐδόξιος ἐν δόξῃ τὸν ἀντιοχείας θρόνον, τῆς κωνσταντινουπόλεως ἀναδείκνυται, τῶν περὶ ἀκάκιον ἐνθρονισάντων αὐτόν· οἱ ἐλάνθανον τοὺς, ἐναντία νομοθετοῦντες τοῖς ὑπ' αὐτῶν κεκελευσμένοις· οἱ γὰρ δρακόντιον καθελόντες διότι ἐκ γαλατίας μετέβη εἰς πέργαμον, εὐδόξιον δεύτερον τότε πρόμον τὴν μετάβασιν ἐνθρονίζοντες,

ὑπεναντία τοῖς οἰκείοις δόγμασιν ἔπραξαν· ταῦτα καὶ ἐργασάμενοι, τὴν μὲν ἀναγνωθεῖσαν πίστιν εἰς τὴν Ἀρίμινων μετὰ τῆς γνωμένης προσθήκης, ὡς διορθώσαντες ἐξαπέστειλαν· ἐνειλημένοι τε μὴ ὑπογράφουσι αὐτῇ ἐξορίζεσθαι, καὶ πρόσταγμα βασιλέως γνώσεσθαι ἃ κατὰ σφῶν τὰ ὑπ' αὐτῶν πεπραγμένα, τοῖς τε ἄλλοις τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν ὁμοδόξοις, καὶ πατροφίλῳ τῷ Σκυθοπόλεως ἔφραζον· ἐκ τῆς Σελευκείας ἐπὶ τὴν οἰκείαν εὐθὺς ὥρμησε πόλιν· ἐνδοξίου δὲ ἀναδειχθέντος τῆς μεγαλοπόλεως, τῷ αὐτῷ καὶ ἡ μεγάλη ἐκκλησία ὀνομαζομένη Σοφία ἐνεκαινίσθη, ἐν ὑπατείᾳ κωνσταντίου τὸ δέκατον, καὶ Ἰουλιανοῦ καίσαρος τὸ τρίτον, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός· ἐνδόξιος δὲ καθεσθεὶς εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς, πρώτην ἐκείνην τὴν πολυθρύλλητον ἀφῆκε φωνὴν, φράσας· ὁ πατὴρ ἀσεβής· ὁ υἱὸς εὐσεβής· θορύβου δὲ καὶ σάσεως ἐπὶ τούτῳ γενομένης, μηδὲν, ἔφη, παράπεσθε πρὸς τὸ λεχθὲν ὑπ' ἐμοῦ· ὁ γὰρ πατὴρ ἀσεβής, ὅτι οὐδένα σέβει· ὁ δὲ υἱὸς εὐσεβής, ὅτι σέβει τὸν πατέρα· τοιαῦτα δὲ εὐδοξίου εἰπόντος, ὁ μὲν θόρυβος καθέσθη· γέλως δὲ ἀντὶ θορύβου καθεῖχε πολὺς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ μένει τὸ λεχθὲν, ἄχρι δεῦρο γελώμενον· τοιαῦτα γὰρ οἱ αἱρεσιάρχαι σοφιζόμενοι, καὶ περὶ τοιαύτας ἀσχολούμενοι λέξεις, τὴν ἐκκλησίαν διέσπασαν· τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτο τέλος καὶ ἡ ἐν κωνσταντίνου πόλει γνωμένη συνόδος ἔσχεν.

A reputabant, se suis ipsorum decretis contraria gerere. His rebus perfectis, lectam fidem cum supplemento, tanquam à se correctam, Ariminum miserunt; mandantes ut quicunque ei nollent subscribere, ex Imperatoris edicto in exilium pellerentur. Postremo cuncta à se gesta, tum aliis per Orientem qui idem cum ipsis sentiebant, tum Patrophilo Scythopoleos Episcopo significarunt. Hic enim ab urbe Seleucia rectà in suam civitatem contenderat. Porro Eudoxio in urbe regia sacerdote constituto, magna Ecclesia quæ Sophia cognominatur, sub idem tempus dedicata est, Consulatu Constantij decimo & Iuliani Cæsaris tertio, quintodecimo die mensis Februarii. Eudoxius vero simul atque in sede illa collocatus est, primam hanc protulit sententiam, quæ omnium sermone celebratur: Pater ἀσεβὴς, filius εὐσεβής. Unde cum tumultus ac seditio exorta esset: nolite, inquit, turbari ob ea quæ dixi. Nam patet quidem ἀσεβὴς est, quippe qui neminem colit. Filius autem εὐσεβὴς, quia colit patrem. Quæ cum dixisset Eudoxius, tumultus quidem sedatus est: ingens vero risus in Ecclesia excitatus tumultum excepit. Atque hoc dictum cum risu & cachinno hactenus commemoratur. Hujusmodi cavillationibus utentes hæresiarchæ, & in talibus voculis occupati, Ecclesiam diviserunt. Atque hunc finem Constantinopolitana quoque synodus sortita est.

Κεφ. μδ'.

Περὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας ἐπισκόπου.

Ἤδη οὖν λοιπὸν καὶ τὰ περὶ Μελετίου λεκτέον· ἔστι γὰρ, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν εἶπον, τῆς Ἀρμενίων σεβαστείας ἐπίσκοπος, προεβλήθη, εὐσταθίου καθαιρεθέντος· ἐκ τῆς σεβαστείας εἰς Βέροιαν τῆς Συρίας μετηνέχθη· γνόμενος δὲ ἐν τῇ Σελευκείων συνόδῳ, καὶ τῇ πίστει τῇ περὶ ἀκάκιον ὑπογράψας, ὡς εἶχεν ἐπὶ τὴν Βέροιαν ἀνεχώρησε· γνομένης δὲ τῆς ἐν κωνσταντίνου πόλει συνόδου, οἱ ἐν ἀντιοχείᾳ πυθόμενοι τὸν ἐνδόξιον καταπεφρονηκέναι μὲν τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἐπὶ δὲ τὸν πλοῦτον κωνσταντινουπόλεως ἀποκεκλικέναι μεταπεμψάμενοι τὸν Μελέτιον ἐκ τῆς Βεροίας,

Caput XLIV.

De Meletio Antiochiæ Episcopo.

Nunc tempus est ut de Meletio dicamus. Hic enim post depositionem Eustathii, Sebastiæ Armeniorum Episcopus factus est, sicut paulo ante dixi. Postea vero à Sebastia translatus est Beroeam quæ urbs est Syriæ. Cumque Seleuciensi Concilio interfuisset, & fidei illic ab Acacio editæ subscripsisset, rectà inde Beroeam repetiit. Posthæc Concilio apud Constantinopolim congregato, Antiocheni cum Eudoxium comperissent spreta ipsorum Ecclesia ad Constantinopolitanæ sedis opulentiam transiisse, Meletium Beroea accitum,

in ſede Antiochena collocant. Hic initio quidem de dogmatibus fidei diſſerere ſuperſedit, ſolamque morum doctrinam auditoribus ſuis tradidit. Progreſſu vero temporis, Nicænam illis fidem expoſuit, & conſubſtantialis doctrinam aſſerere cœpit. Quæ cum accepiſſet Imperator, eum quidem relegari juſſit: Euzoium vero, qui unà cum Ario olim depoſitus fuerat, Antiochenſis Eccleſiæ Antiſtitem fecit promoveri. Verum quotquot propenſo erga Meletium animo erant, relicto Arianorum cœtu, ſeparatim conventus egerunt: cum ii qui ab initio conſubſtantialis doctrinam probaverant, communionem ipſorum refugiſſent, eo quod Meletius Arianorum ſuffragio ordinatus fuiſſet, ipſique ejus ſectatores baptiſmum ab iisdem ſuſcepiſſent. Ad hunc modum Antiochenſis quoque Eccleſia duas in partes, licet in doctrina fidei conſentientes, diviſa eſt. Interea Imperator, cum ipſi nuntiatum fuiſſet Perſas iterum expeditionem movere adverſus Romanos, propere Antiochiam perrexit.

εἰς τὴν ἀντιοχείας ἐκκλησίαν ἐνθρονίζεσθαι· ὃ δὲ, πρῶτον μὲν περὶ δόγματος διαλέγεσθαι ὑπετίθετο, μόνην δὲ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῖς ἀκροαταῖς προσήκειν· προβαίνων δὲ τὴν ἐν νικαίᾳ παρελίβετο πίστιν, καὶ διδάσκειν τὸ ὁμοούσιον· ταῦτα πυθόμενος ὁ βασιλεὺς, τὸν μὲν ἐξόριστον χρεὼν ἐκέλευσεν· εὐζώϊον δὲ τὸν ἤδη πρότερον ἅμα λαϊκῷ καθαιρεθέντα, τῆς ἀντιοχείας ἐπίσκοπον προχειρισθῆναι πεποίηκεν· ὅσοι δὲ τὴν πρὸς μελέτιον διάθεσιν ἔσωζον, καταλιπόντες τὸ ἀρειανικὸν ἄθροισμα, καθ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο· τῶν τὸ ὁμοούσιον ἐξ ἀρχῆς φρονούντων μὴ θελησάντων αὐτοῖς κοινωνεῖν, διότι ἐκ τῶν ἀρειανῶν ψήφῳ τὴν χειροτονίαν μελέτιος ἐκεχειρότονητο· καὶ ὅτι ἀκολουθήσαντες αὐτῷ, ὑπ' ἐκείνων βαπτισθέντες ἐτύγχανον· τοῦτον μὲν τὸν τρόπον, καὶ ἡ ἐν ἀντιοχείᾳ ἐκκλησία εἰς ἕτερον ὁμόδοξον διῃρέθη μέρος· ὁ μὲν τοῦ βασιλεὺς, πυθόμενος κινεῖσθαι πάλιν κατὰ ῥωμαίων τὰ περσῶν ἔθνη, ταχέως ἐπὶ τὴν ἀντιόχειαν ὥρμησεν.

Caput XLV.

De hæreſi Macedonii.

At Macedonius qui Conſtantinopoli expulſus fuerat, condemnationem iniquo animo ferens, quieſcere haudquaquam ſuſtinuit: ſed ad alterius partis Epiſcopos, qui apud Seleuciam Acacium cum ſociis depoſuerant, transgreſſus eſt. Miſſa igitur ad Sophronium & Eleuſium legatione, hortatus eſt, ut eam fidem quæ Antiochiæ primum expoſita, ac deinde Seleuciæ confirmata fuerat, mordicus retinerent, eamque adulterino vocabulo ὁμοιούσιον, id eſt ſimilis ſubſtantiæ cognominarent. Proinde multi ex amicis & familiaribus ad eum confluxerunt, qui nunc ex ejus nomine Macedoniani vocantur. Sed & quotquot in Seleucienſi Concilio ab Acacio diſſenſerant, ab hoc tempore vocem ὁμοιούσιον palam aſſeruerunt, cum antehac eam minime evulgarent. Invaluit tamen apud plerosque hæc opinio, non à Macedonio primùm iſtud excogitatum fuiſſe, ſed à Marathonio, quem illi ad Epiſcopatū Nicomedienſis Eccleſiæ paulo ante promoverant. Unde & Mara-

Κεφ. μέ.

Περὶ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως.

Μακεδόνιος ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκβληθεὶς, καὶ μὴ φέρων τὴν καθαίρεσιν, ἡσυχάζειν οὐδαμῶς ἠνείχετο· ἀλλὰ προσκλίνει μὲν πρὸς τοὺς τῆς ἑτέρας μέρους ἐπισκόπους, οἳ ἐν τῇ σελευκείᾳ καθεῖλον τὸν πρεσβύτερον· διεπρεσβεύετο δὲ πρός τε σωφρόνιον καὶ εὐσέβιον, ἀντέχεσθαι μὲν τῆς πρότερον ἐν ἀντιοχείᾳ ἐκτεθείσης πίστεως, μεταῤῥυθμισθείσης δὲ ἐν σελευκείᾳ βεβαιωθείσης, καὶ παραινεῖν ὀνόματι ὁμοιούσιον τῇ πίστει ἐπιφημίζειν· παρήνεσε· συνέῤῥεον ἐν πρὸς αὐτὸν πολλοὶ τῶν γνωρίμων αὐτῷ, οἱ νῦν μακεδονιανοὶ καλοῦνται ἐξ αὐτοῦ· ὅσοι τε ἐν τῇ κατὰ σελεύκειαν συνόδῳ τοῖς περὶ ἀκάκιον διεχέθησαν φανερῶς τὸ ὁμοούσιον ἐδογμάτισαν τὸ πρότερον, ἤδη μὴν σχεδὸν ἐκτεινάντες αὐτό· φρονεῖται δὲ παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐκράτει, ὡς οὐκ ἀπὸ μακεδονίου τοῦτο εὕρεμα· μαραθωνίου μᾶλλον, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς νικομηδείας πεποιήκεισαν ἐπίσκοπον· διὸ καὶ μα-

Θωνιανὸς καλοῦσιν αὐτούς· τούτοις δὴ προσφεύγει καὶ εὐσάθιος, ὁ τῆς σεβασείας ἐκβληθεὶς, διὰ προφάσιν ὡς μικρῷ πρότερον εἴρηκα· ὡς ὁ μακεδόνιος τὸ ἅγιον πνεῦμα συναναλαβεῖν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς τριάδος ἐξέκλινε, τότε δὴ καὶ εὐσάθιος· ἐγὼ, ἔφη, οὔτε θεὸν ὀνομάζειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αἱρέομαι, οὔτε κτίσμα καλεῖν τολμήσαιμι· διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν, καὶ πνευματόμαχοι ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς οἱ τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντες· ὅπως μὴ ἔν οἱ πρὸ μακεδόνιον εἰς τὸν ἑλλήσποντον πλεονάζουσι, κατὰ χώραν ἐρῶ· οἱ δὲ πρὸ ἀκάκιον, ὅτι δὴ πεποίηνται αὖθις ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ συνελθεῖν, μεταγνόντες ὅτι ὅλως ὅμοιον εἰρήκασι τὸν υἱὸν τῷ πατρί· τῇ ἐν ἐξῆς ὑπατείᾳ, ἤτις ἐστὶ ταύρου καὶ φλωρεντίου, χρόμφοι κατὰ τὴν συνείας ἀντιόχειαν, ἐνζωίου κρατοῦντος τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας, καὶ τοῦ βασιλέως ἐν αὐτῇ διατρίβοντος, ὀλίγοι τινὲς ἀνεκίνουν αὖθις τὰ δεδογμένα αὐτοῖς, φάσκοντες δεῖν προσαρεθῆναι τὸν ὅμοιον λέξιν ἐν τῇ ἐκδοθείσῃ πίστεως ἐν τῇ ἀριμήνῳ, καὶ ἐν κωνσταντίνου πόλει· ὀκέτι ὑπεκρύπτοντες, ἀλλὰ ἀναφανδὸν λέγοντες, ὅτι κατὰ πάντα ἀνόμοιος ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, οὐ μόνον καθ' ὑπόστασιν, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὴν βούλησιν· ἐξ οὐκ ὄντων τε αὐτὸν, ὡς ἄρειος ἔλεγε, καὶ αὐτοὶ ψευδῶς ἀπεφήναντο συναμβάνοντος ταύτῃ τῇ δόξῃ, οἱ ἐν ἀντιοχείᾳ τότε τὰ ἀετίου φρονοῦντες· διόπερ μὴ δὲ ἔχειν ἀφειανὸν πρόσωνυμίαν ἔτι καὶ ἀνόμοιοι καὶ ἐξεκόντιοι ἐκλήθησαν ἀπὸ τοῦ ἐν ἀντιοχείᾳ φρονούντων μὲν τὸ ὁμοούσιον, διηρημένων δὲ τότε διὰ τὴν ὑπὸ μελετίου ψυομένην αἰτίαν, ὡς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· ἐρωτηθέντες οὖν ὧμως παρ' ἐκείνων, διὰ τί ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἑαυτῶν πίστεως, θεὸν ἐκ θεοῦ τὸν υἱὸν εἰπόντες, ἀνόμοιόν τε καὶ ἐξ οὐκ ὄντων τολμῶσιν ὀνομάζειν, τοιοῖσδε σοφίσμασιν ἐπεχείρουν τὴν ἀντίθεσιν ἀποδύεσθαι· ὅπερ ἔτως, φησὶν, εἴρηται τὸ ἐκ θεοῦ, ὡς εἴρηται πρὸς τοῦ ἀποστόλου, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ· ἐν ὢν τῶν πάντων, καὶ ὁ υἱὸς ἐστιν ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ διατοῦτο προσκεῖται ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τὸ, κατὰ τὰς γραφὰς· τοῦτο δὲ τοῦ σοφίσματος ἀρχηγὸς ἦν γεώργιος

A thoniani dicuntur hujus dogmatis sectatores. Ad istorum societatem sese etiam adjunxit Eustathius, Sebastiâ depulsus ob eam causam quam paulo ante commemoravi. Sed postquam Macedonius Spiritum sanctum à divinæ Trinitatis consortio cœpit excludere, tum Eustathius: Ego, inquit, Spiritum sanctum nec Deum nominare in animum induco, nec creaturam vocare sustineo. Atque ob hanc causam qui fidem consubstantialis tuentur, πνευματομάχους eos appellant, id est Spiritus sancti oppugnatores. Quanam autem B ratione factum sit, ut in Hellesponto potissimum exuberent Macedoniani, dicam suo loco. Acaciani vero omni studio laborarunt, ut iterum Antiochiæ congregarent, ut cùm ipsos pœniteret, quòd omnino Filium Patri similem esse dixissent: Sequente igitur anno, Tauro & Florentio Consulibus, convenientes Antiochiæ quæ est in Syria, cum Euzoius ejus præesset Ecclesiæ, & Imperator ibidem moraretur, pauci quidam ea quæ prius ab ipsis decreta fuerant, rursus in quæ- C stionem vocarunt, vocem similis tollendam esse dicentes ex fide quæ tum Arimini, tùm apud Constantinopolim fuerat promulgata. Nec amplius dissimulantes, palam affirmarunt filium patri prorsus dissimilem esse, non substantia solum, verum etiam voluntate: eumque ex non exstantibus, sicut Arius dixerat, factum esse pronuntiarunt: Huic autem opinioni favebant ii, qui tum Antiochiæ Aëtii sectam sequebantur. Quamobrem præter cognomen quod illis inditum fuerat Arianorum, Anomoei insuper & Exucontii vocati sunt ab iis, qui doctrinam quidem consubstantialis tuebantur Antiochiæ, tunc vero Meletii causa inter se divisi erant, ut supra retulimus. Ab istis igitur interrogati, cur cùm in expositione fidei suæ filium Deum ex Deo dixissent, eundem nunc dissimilem & ex non exstantibus dicere non dubitarent, hujusmodi cavillationibus objectionem eludere conabantur. Sic ajebant dictum est Deum ex Deo, ut apud Apostolum dicitur: omnia autem ex Deo. Unus porrò ex omnibus est ipse quoque filius Dei. Atque idcirco in editione fidei adjecta sunt hæc verba; secundum Scripturas. Hujus sophisticæ cavillationis auctor fuit Georgius

Laodicenus Episcopus. Qui quidem utpote in hujusmodi sermonibus parum exercitatus, ignorabat quemadmodum Origenes has loquendi formas quibus utitur Apostolus, superiori tempore ubertime excussit atque explanavit. Verum licet cavillari ad hunc modum conarentur, probra tamen & condemnationem sui non ferentes, eandem fidei formulam recitarunt quam prius Constantinopoli ediderant. Quo facto, singuli ad suas civitates regressi sunt. Georgius igitur Alexandriam reversus, & Ecclesias sicut antea obtinuit, latente etiam tum Athanasio: & cunctos qui ab ipso in fidei causa dissentiebant Alexandriæ, est persecutus. Sed & plebi civitatis gravis erat ac molestus, utpote plurimis eorum invisus. Hierosolymis vero in locum Cyrilli subrogatus est Herennius. Sciendum porro est, post hunc Episcopum ordinatum fuisse Heraclium, ac deinde Hilarium: tandemque Cyrillum Hierosolyma reversum, Ecclesiam suam recuperasse. Per idem tempus nova quædam hæresis exorta est hujusmodi ex causa.

ὁ Λαοδικείας ἐπίσκοπος· ὃς τις ἀνάγωγος ὢν τῶν τοιούτων λόγων, ἠγνόησεν ὅπως τὰ τοιαῦτα τοῦ ἀποστόλου ἰδιώματα, τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις ὠριγένης πολύτροπον ἐξετάσας ἡρμήνευσεν· ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ τοιαῦτα ἐπεχείρουν σοφίζεσθαι, τὰς ὀνειδισμὰς καὶ τὴν κατάγνωσιν οὐ φέροντες, ἀνέγνωσαν τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρότερον ἔτυχον· καὶ οὕτως κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν. Γεώργιος μὲν οὖν ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁρμήσας, τῶν τε ἐκκλησιῶν ἐκράτει, Ἀθανασίου ἔτι ἀφανοῦς τυγχάνοντος, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μὴ φρονοῦντας τὰ αὐτὰ σωμήλαυνε· χαλεπὸς δὲ ἦν καὶ τῷ δήμῳ τῆς πόλεως· τοῖς πλείοσι γὰρ ἦν ἀπεχθής· ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀντὶ Κυρίλλου προεχειρίσθη Ἀρρήνιος· ἰστέον δέ, ὅτι ἐκ μετ' ἐκεῖνον Ἡράκλιος κατέστη, καὶ αὖθις Ἱλάριος· ὕστερον δὲ χρόνῳ Κύριλλος ἐπέστη τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας ἐγκρατὴς ἐγένετο· τότε δὲ καὶ ἑτέρα παρεφύη αἵρεσις, ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε·

Caput XLVI.

De Apollinaristis, deque eorum hæresi.

Laodiceæ in Syria duo erant viri eodem nomine nuncupati, pater & filius. Uterque enim Apollinaris dicebatur. Et pater quidem presbyteri gradum in Ecclesia obtinebat: filius vero Lectoris fungebatur officio. Ambo Græcarum disciplinarum magistri. Pater Grammaticam docebat: Filius Rhetoricam. Pater oriundus fuit Alexandria. Cumque Beryti primum docuisset, postea Laodiceam migraverat, atque ibi ducta uxore, filium ex ea susceperat Apollinarem. Florebat eodem tempore unà cum illis Epiphanius sophista. Cui cùm essent arctissimo amicitiæ vinculo conjuncti, omni studio eum fovebant. Theodotus vero Laodicenus Episcopus, veritus ne assidua hominis consuetudine paulatim ad Gentilium superstitionem delaberentur, vetuit ne ad illum ventarent. At illi parvi pendentes Episcopum, amicitiam Epiphanii constanter retinuerunt. Post hæc Georgius successos Theodoti, ab Epiphanii consuetudine

Κεφ. μς'.

Περὶ τῶν ἀπολλιναριστῶν, καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν.

Ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας δύο ἦσαν ἄνδρες ὁμώνυμοι, πατήρ τε καὶ παῖς· ἑκατέρῳ γὰρ ἦν ὄνομα Ἀπολλινάριος· ὧν ὁ μὲν πατὴρ, τὸ πρεσβυτερίου κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἠξίωτο· ὁ δὲ παῖς, τῷ τοῦ ἀναγνώστου τάξιν εἶχεν· ἀμφότεροι δὲ ἦσαν ἑλληνικῶν λόγων διδάσκαλοι· γραμματικῶν μὲν ὁ πατὴρ, ῥητορικῶν δὲ ὁ υἱός· ὁ μὲν πατὴρ, Ἀλεξανδρεὺς ὢν τὸ γένος, πρότερον ἐν τῇ Βηρυτῷ διδάξας, εἶτα μεταστὰς εἰς Λαοδίκειαν, κἀγήμας ἐκεῖ, ἴσχυε τὸν γοῦν Ἀπολλινάριον· ἄμφω δὲ ὅμως τότε σωήκμαζον Ἐπιφανίῳ τῷ σοφιστῇ, καὶ γνήσιοι ὄντες φίλοι, συνεχρῶντο αὐτόν· δείσας δὲ Θεόδοτος ὁ τῆς Λαοδικείας ἐπίσκοπος, μὴ τῇ συνεχεῖ τοῦ ἀνδρὸς ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν ἀποκλίνωσι, διεκώλυε φοιτᾶν παρ' αὐτόν· οἱ μικρὰ δ' ἐπισκόπου φροντίσαντες, τὴν τοῦ Ἐπιφανίου φιλίαν ἠσπάζοντο· μεταστὰς γοῦν ὁ Θεόδοτος διαδόχου, παύσας Ἀπολ-

τασῖτο

τασῆσαι αὐτὸς, καὶ μηδενὶ τρόπῳ πεῖσαι δυνηθεὶς, ἄμφω τῆς κοινωνίας ἐζημίωσεν ὕβρεν τε ἡγεῖται ὁ παῖς Ἀπολλιναρίου τὰ ῥήματα, καὶ τῇ εὐρόᾳ τῶ σοφιστικῶ λόγω θαρρῶν, καινοτομεῖ καὶ αὐτὸς αἵρεσιν, ἥνὺν Ἀπολλάζει, τὸνομα τῶ εὑρόντι ἔχουσα· φασὶ δέ τινες διενεχθῆναι αὐτὸς πρὸς Γεώργιον, ἀ τοσοῦτον διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν· ἀλλ' ὅτι ἑώρων αὐτὸν ἀλλόκοτα δογματίζοντα, καὶ νῦν μὲν ὅμοιον ὁμολογοῦντα τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καθ' ὃ ἐν τῇ σελευκείᾳ συνέθετο· νῦν δ' εἰς τὴν Ἀρειανὴν ἀποκλίναντα δόξαν· διόπερ εὐπροφάσιστον λαβόντες αἰτίαν, ποιοῦνται τὴν ἀναχώρησιν· ὡς δ' ἁδεὶς αὐτοῖς προσεῖχε, παρεισάγουσι σχῆμα θρησκείας· καὶ πρότερον μὲν ἔλεγον ἀναληφθῆναι τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λόγου ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως ψυχῆς ἄνευ· εἶτα ὡς ἐκ μελαγχολίας ἀπαλλοτριωθέντες, προσέθεσαν ψυχὴν μὲν ἀναληφθέναι· νοῦν δὲ οὐκ ἔχειν αὐτὴν, ἀλλ' εἶναι τὸν Θεὸν λόγον ἀντὶ νοῦ εἰς τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον· ἐπὶ τούτῳ μόνῳ δὴ λέγουσι διαφέρεσθαι, οἱ νῦν ἐξ ἐκείνων τὴν προσωνυμίαν ἔχοντες· τὴν γὰρ τριάδα ὁμοούσιον εἶναι φασὶ πρὶν μὲν ἔτι ὑπὸ Λουκιανείων καὶ Ἀρειανῶν ἀνθρώπων καὶ χώραν μνημονεύομεν.

A eos avellere conatus; cum id illis persuadere non potuisset, utrumque communione mulctavit. Id factum Apollinaris filius contumeliæ loco duxit: Et sophisticâ dicendi facultate fretus, novam ipse quoque hæresin condidit, quæ ab auctoris nomine appellata etiamnum viget. Sunt qui dicant, à Georgio dissensisse, non tam ob causam supra commemoratum, quàm quod illum viderent absurda docentem: & nunc quidem profitentem, filium patri similem esse, quemadmodum in Seleucensi Concilio convenerat: nunc vero in Arii sententiam deflectentem. Hanc igitur speciosam causam prætendentes, B ab eo discesserunt. Sed cum nemo illos sectaretur, novam quandam religionis speciem inducere cœperunt. Et initio quidem dicebant, hominem absque anima à Deo verbo assumptum esse in dispensatione incarnationis. Postea vero tanquam pœnitentiâ ducti ac pristinum emendantes errorem adjecerunt animam quidem assumptam esse, sed quæ mentem non haberet: Deum autem verbum mentis loco esse in homine assumpto. In hoc igitur solo à Catholicis dissidere se dicunt qui ab illorum nomine vocantur Apollinaristæ. Nam Trinitatem quidem consubC stantialem esse profitentur. Verum de utroque Apollinare iterum infra dicemus suo loco.

Κεφ. μζ.

Περὶ τοῦ Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως τελευτῆς.

Τοῦ μὲν βασιλέως κωνσταντίου ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγοντος, ὁ καῖσαρ Ἰουλιανὸς ἐν ταῖς γαλλίαις πολλοῖς βαρβάροις συμπλέκῃ· καὶ νικήσας, πᾶσι μὲν τοῖς στρατευομένοις ἐπέρας ὁ διατέτοκεν γεγονὼς, ὑπ' αὐτῶν ἀναγορεύεται βασιλεὺς· τοῦτο διαγγελθέντος, ὁ βασιλεὺς κωνσταντίος εἰς ἀγῶνα καλέσῃ· βαπτισθεὶς ὑπὸ εὐζωΐου, ἐπὶ τὸν πρὸς αὐτὸν ἐχώρει πόλεμον· ῥώμῃ δὲ μελαξὺ Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας, ἐν μόψου κρήναις ἐτελεύτα τὸν βίον, ὑπὸ φρυγίου ἀποπληξίᾳ ληφθεὶς, ἐν ὑπαλείᾳ ταύρου καὶ Φλωρεντίου, τῇ τρίτῃ δ' νοεμβρίου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν ἔτος πρῶτον τῆς διακοσιοστῆς ὀγδοηκοστῆς πέμπτης ὀλυμπιάδος· ἔζησε δ' κωνD

Cap. XLVII.

De morte Imp. Constantii.

Porro dum Constantius Imperator Antiochiæ moraretur, Iulianus Cæsar in Galliis cum ingenti Barbarorum multitudine congressus victoriam reportavit. Atque idcirco universis militibus acceptus, ab iisdem Imperator renuntiatus est. Ea res Imperatori Constantio nunciata, animum ejus gravissimo dolore perculit. Mox ab Euzoio baptizatus, expeditionem suscepit adversus Iulianum. Sed cum ad fines Cappadociæ & Ciliciæ perveniisset, præ nimia solicitudine in morbum apoplexiæ delapsus, Mopsucrenis vitam finivit, Tauro & Florentio Consulibus, die tertio Nonas Novembres. Erat hic annus primus Olimpiadis ducentesimæ quinquagesimæ quintæ. Vixit autem Constantius an-

nos quinque & quadraginta. Imperavit annis octo & triginta. Ex quibus tredecim quidem regnavit cum patre: post ejus autem obitum viginti quinque: quot etiam annorum tempus complectitur hic liber.

ς άνλ@ ἔτη τεσσαράκοντα πέντε, βασιλεύσας ἔτη τριάκοντα ὀκτώ· συμβασιλεύσας μὲν τῷ πατρὶ ἔτη δεκατρία· μ῍ τὸ τελευτῆσαι αὐτὸν, ἔτη εἰκοσιπέντε· ὅσωνπερ καὶ ἡ βίβλ@ περιέχει χρόνον ἐτῶν.

Τάδε περιέχει καὶ ἡ τρίτη βίβλ@ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους·

α΄. Περὶ Ἰουλιανοῦ, καὶ ὁμάδος αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως· καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρελήλυθεν, ἐπὶ τὸ ἑλληνίζειν ἀπέκλινε.

β΄. Περὶ τῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ γενομένης στάσεως, καὶ ὅπως γεώργι@ ἀνῃρέθη.

γ΄. Ὡς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ γεωργίου χαλεπήνας ἀναιρέσει, δι' ἐπιστολῆς τῶν ἀλεξανδρέων καθήψατο·

δ΄. Ὡς γεωργίου ἀναιρεθέντ@, ἀθανάσι@ καταλιπὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὰ ἀλεξανδρείας ἐγκρατὴς ἐγένετο.

ε΄. Περὶ Λουκιφέρ@, καὶ εὐσεβίου.

ς΄. Ὡς Λούκιφερ ἐν ἀντιοχείᾳ γενόμεν@, παυλῖνον ἐχειροτόνησεν.

ζ΄. Ὡς εὐσέβι@ ἐνωθεὶς ἀθανασίῳ, συνόδου ἐπισκόπων ἐν ἀλεξανδρείᾳ συναθροισαν, πανοῦργως τὴν πρᾶξιν, ὁμοούσιον ἀνακηρύξαντες.

η΄. Ἐκ δ' ἀπολογητικοῦ ἀθανασίου, περὶ τῶν ἑαυτοῦ φυγῆς.

θ΄. Ὡς μὴ τὴν ἐν ἀλεξανδρείᾳ τῶν τὸ ὁμοούσιον παρασκευασάντων συνόδου, ἐπὶ βι@ εἰς ἀντιόχειαν ἐπανέρψας, καὶ τοὺς ὁμοδόξους διορθωμένους εὗρε διὰ τὴν παυλίνου χειροτονίαν, καὶ τούτους ἑνώσας μεθ' ἑαυτοῦ, ὑπανεχώρησεν·

ι΄. Περὶ Ἰλαρίου δὲ πυκτάβιων ἐπισκόπου.

ια΄. Ὡς ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς, χρήματα τοὺς χριστιανοὺς εἰσπράττεται.

ιβ΄. Περὶ μάξιμου δὲ ἐπισκόπου χαλκηδόνος.

ιγ΄. Περὶ τῆς ταραχῆς ἣν ἐποίουν οἱ ἕλληνες κατὰ τῶν χριστιανῶν.

ιδ΄. Περὶ τῆς ἀθανασίου φυγῆς.

ιε΄. Περὶ τῶν ἐν μπρῷ τῇ πόλει τῆς φρυγίας, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μαρτυρησάντων.

ις΄. Ὡς δὲ βασιλέως κωλύσαντ@ τοὺς χριστιανοὺς ἑλληνικὴν παιδεύσιν μανθάνειν, Ἀπολλιναρίου εἰς τὸ ἐπιγράφειν λόγους ὡρμήθησαν.

ιζ΄. Ὡς ὁ βασιλεὺς εἰς πέρσας μέλλων ἐλαύνειν, καὶ ἐν ἀντιοχείᾳ γενόμεν@, ὑπ' αὐτῶν σκωφθεὶς, τὸν μισοπώγωνα λόγον προσεφώνησε.

ιη΄. Ὡς δὲ βασιλέως χρησμὸν θελήσαντ@ λαβεῖν, τὸ δαιμόνιον οὐκ ἀπεκρίνατο, ἐπεὶ λαβὴν βακηλᾶν τὸν μάρτυρα.

ιθ΄. Περὶ τοῦ τοῦ βασιλέως ὀργῆς, ἣν πρὸς θεοδώρητον ὁμολογητήν.

κ΄. Ὡς καὶ ἰουδαίους ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ τὸ ζῆλον ἐτρέψατο, καὶ περὶ τῆς τοῦ ἱεροσολύμων τελείας ἀνατροπῆς.

κα΄. Περὶ τῆς εἰς περσίδα δὲ βασιλέως ἀφίξεως, ἣν περὶ τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ.

κβ΄. Περὶ τῆς ἀναγορεύσεως ἰοβιανοῦ.

κγ΄. Πρὸς λιβάνιον τὸν σοφιστὴν ἀντιοχείας.

κδ΄. Ὡς οἱ παλαιόθεν ἐπίσκοποι προσέδραμον ἰοβιανῷ, ἐλπίζοντες ἕκαστ@ αὐτῶν εἰς τὴν ἑαυτῶν πίστιν τοῦτον ἐπισπάσασθαι.

κε'. Ὡς οἱ τὰ μακεδονίου φρονοῦντες, καὶ οἱ περὶ ἀκάκιον ἐν ἀντιοχείᾳ συνελθόντες, τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν.

κς'. Περὶ τῆς τελευτῆς ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως.

IN TERTIO LIBRO ECCLESIASTICÆ Historiæ Socratis hæc continentur.

CAP. I. De Iuliano, deque genere ejus & educatione: & quomodo Imperator factus ad Gentilium religionem descivit.

II. De seditione orta Alexandriæ, & quomodo interfectus sit Georgius.

III. Quomodo Imperator ob cædem Georgii indignatus, Alexandrinos per epistolas objurgavit.

IV. Qualiter Athanasius, occiso Georgio Alexandriam reversus, Ecclesiam suam recuperavit.

V. De Lucifero & Eusebio.

VI. Quomodo Lucifer Antiochiæ Paulinum ordinavit.

VII. Qualiter Eusebius & Athanasius inter se consentientes, Synodum Alexandriæ congregarunt, in qua Trinitatem consubstantialem disertè pronuntiarunt.

VIII. Ex Athanasii apologetico de fuga sua.

IX. Quomodo Eusebius post Synodum Orthodoxorum apud Alexandriam Episcoporum, Antiochiam reversus, cum Catholicos illic dissidentes ob Paulini ordinationem reperisset, nec eos ad concordiam revocare posset, abscessit.

X. De Hilario Pictavorum Episcopo.

XI. Quomodo Imperator Iulianus pecunias à Christianis exegerit.

XII. De Mari Episcopo Chalcedonensi.

XIII. De tumultu quem Pagani contra Christianos excitarunt.

XIV. De fuga Athanasii.

XV. De iis qui regnante Iuliano apud Merum Phrygiæ urbem martyrio perfuncti sunt.

XVI. Quomodo Apollinares ad scribendos libros sese contulerint, cùm Imperator Christianos Græcis disciplinis institui vetuisset.

XVII. Quomodo Imperator contra Persas expeditionem parans, cùm ab Antiochensibus derisus esset, orationem quæ Misopogon inscribitur, adversos eos edidit.

XVIII. Quomodo Imperatori oraculum sciscitanti, Dæmon metu Babylæ martyris nihil responderit.

XIX. De Imperatoris ira, & de Theodoro Confessore.

XX. Quomodo Imperator Iudæos ad sacrificandum impulerit, & de integra Hierosolymorum eversione.

XXI. De Imperatoris in Persidem irruptione, deque ejus cæde.

XXII. De nuncupatione Imperatoris Iouiani.

XXIII. Confutatio eorum quæ Libanius Rhetor de Iuliano dixit.

XXIV. Quomodo ad Iouianum omnes undique confluxerunt Episcopi, sperantes singuli se illum ad suam fidem traducturos.

XXV. Quomodo Macedoniani & Acaciani Antiochiæ congregati, Nicænam fidem confirmarunt.

XXVI. De Iouiani Imperatoris obitu.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER III.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Γ.

CAPUT PRIMUM.

De Iuliano, deque genere ejus & educatione: & quomodo Imperator factus ad Gentilium religionem defcivit.

IMPERATOR quidem Constantius die tertio Nonas Novembris, Tauro & Florentino Consulibus, in finibus Ciliciæ vita defunctus est. Iulianus vero iisdem Consulibus, die tertio Idus Decembris ex partibus Occidentis profectus Constantinopolim venit, in eaque urbe Imperator est renuntiatus. Sed quoniam de Imperatore Juliano, viro inprimis diserto, pauca narrare hîc nobis propositum est, nemo ex ejus familiaribus verborum phaleras à nobis requirat, perinde quasi necesse sit, ut oratio ejus, de quo instituitur, magnitudini ex æquo respondeat. Enimvero cum Christianæ religionis historiam scribere aggressi simus, perspicuitati studentes, humili ac pedestri genere dicendi uti pergemus, quemadmodum initio professi sumus. Dicturi igitur de illo, deque genere illius & educatione, & quo modo ad imperium pervenerit, paulo altiùs sermonem repetamus necesse est. Constantinus qui Byzantium suo nomine appellavit, duos habuit fratres, ex eodem patre, non autem ex eadem matre genitos: quorum alter Dalmatius, alter Constantius vocabatur. Et Dalmatius quidem filium habuit sibi cognominem. Constantii vero duo filii fuére, Gallus & Iulianus. Porro post obitum Constantini conditoris Constantinopoleos, cum juniorem Dalmatium milites peremissent, isti quoque parente orbati, in idem cum Dalmatio periculum propemodum inciderunt. Sed Gallum quidem morbus qui letalis videbatur, periculo eri-

Κεφ. α'.

Περὶ Ἰουλιανοῦ, καὶ ἡλικίας αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως· καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρελθὼν, ὅλη τὸ ἑλληνίζειν ἀπέκλινεν.

Ὁ Μὲν βασιλεὺς Κωνσάντιος ἐν μεθορίοις τῆς Κιλικίας περὶ τρίτην τὸ νοεμβρίου μηνὸς, ὑπατεύοντος ταύρου καὶ Φλωρεντίου, ἐτελεύτα τὸν βίον. Ἰουλιανὸς δὲ ὁ τῶν αὐτῶν ὑπάτων, περὶ τὴν ἐνδεκάτην τοῦ ἐξῆς μηνὸς δεκεμβρίου ἐκ τῶν ἑσπερίων μερῶν ἐλάσας, εἰς τὴν Κωνσαντινούπολιν εἰσῆλθε, καὶ ἐν αὐτῇ αὐτοκράτωρ ἀποδείκνυται· ἐπεὶ δὲ περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως ἐλάττω μὲν ἀνδρὸς ὀλίγα διεξελθεῖν προσήκει, ἵνα δεῖς τῶν αὖθις γνωρίμων ἐπιζητοῖτο κόμπου φράσεως, ὡς δέον τὸν περὶ τοιούτου λόγον μὴ ἀπολείπεσθαι, περὶ ὃ ὁ λόγος· χρεὼν κῆς δ' ὕσης τῆς ἱστορίας, διὰ σαφηνείας τὸ πεινὸς καὶ χαμαίζηλον προσεῖσιν ὁ λόγος καὶ τοῦτο ὀξ ἀρχῆς ἐπηγγείλατο· ὅμως λεκτέον περὶ αὐτοῦ, καὶ ἡλικίας αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρῆλθεν· καὶ τοῦτο ποιητέον ἡμῖν μικρὸν ἀνωτέρω ἐξαμβάς· Κωνσαντῖνος ὁ τὸ βυζάντιον τῷ ἰδίῳ προσαγορεύσας ὀνόματι, ἀδελφοὺς ἔσχεν ὁμοπατρίους ἀδελφούς, οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς γεγονότας μητρός· ὧν ὁ μὲν ἕτερος Δαλμάτιος ὠνόμαστο τὸ ὄνομα τῷ ἑνί, πατέρα δὲ κωνσάντιον· καὶ ὁ μὲν Δαλμάτιος μὴν υἱὸν ἔσχεν ὁμώνυμον αὐτῷ· Κωνσαντίῳ δὲ δύο ἐγεννήθησαν υἱοί, Γάλλος καὶ Ἰουλιανός· ὡς ἐν μιᾷ τὴν τελευτὴν τοῦ κτίστου τῆς Κωνσαντίνου πόλεως, οἱ περιπεσόντες τῷ ἀνεψιῷ Δαλματίῳ, τότε δὴ καὶ αὐτοὶ ἀπεβεβήκεσαν νηπίους ἔτι οἰκείου πατρὸς, μικροῦ δεῖν τῷ Δαλματίῳ συνεκινδύνευσαν· εἰ μὴ γάλλου μὲν νόσος περιδοξίαν ἔχουσα θανάτου

σαθ' Ἰουλιανὸν ἡ ἡλικία, ὀκταετὴς γὰρ ἦν ἔτι, διέσωσεν· ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέως ὁρμὴ ἐπεχαυνώθη, Γάλλος μὲν τὰς ἐν Ἰωνίᾳ κατὰ τὴν Ἔφεσον ἐφοίτα διδασκάλους, ἔνθα αὐτοῖς κατῆσις ἦν ἐκ προγόνων πολλή· Ἰουλιανὸς δὲ αὐξηθείς, τῶν ἐν κωνσταντίνου πόλει παιδευτηρίων ἤρξατο, εἰς τὴν βασιλικὴν, ἔνθα τότε τὰ παιδευτήρια ἦν, ἐν λιτῷ σχήματι περιών, καὶ ὑπὸ μαρδονίου τοῦ εὐνούχου παιδαγωγούμενος· τῶν μὲν δὴ γραμματικῶν λόγων, νικοκλῆς ὁ Λάκων ἦν αὐτῷ παιδεύτης· ῥητορικὴν δὲ, ᾧ δὴ ἐκηβολίῳ καλῴρθου τῷ Σοφιστῇ, χριστιανῷ τότε τυγχάνοντι· τότε δὲ ὁ βασιλεὺς κωνσταντῖνος τελευτήσας, μήπως ἕλλην ὁ διδάσκαλος ἀκροώμενος πρὸς δεισιδαιμονίαν ἐκκλίνοι· χριστιανὸς γὰρ ἦν ὁ ἐξ ἀρχῆς Ἰουλιανός· ἀκμάζοντος δὲ αὐτοῦ περὶ τοὺς λόγους, φήμη τις εἰς τὸν δῆμον διέτρεχεν, ὡς εἴη ἱκανὸς τὰ ῥωμαίων πράγματα διοικεῖν· καὶ τοῦτο λοιπὸν φανερῶς ἐρρυλλεύμενον, ταράττει ἐποίει τῷ βασιλεῖ· διὸ μεθίστησιν αὐτὸν ἐκ τῆς μεγαλοπόλεως εἰς τὴν νικομήδειαν, κελεύσας μὴ φοιτᾶν πρὸς λιβανίου τοῦ σύρου Σοφιστοῦ· τότε γὰρ ὁ λιβάνιος κατὰ τῶν παιδαγωγῶν τῆς κωνσταντίνου πόλεως ἐκβληθείς, ἐν τῇ νικομηδείᾳ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο· ὃς δὴ μὲν ἐν τὴν ὀργὴν καθ' ὧν παιδαγωγῶν, εἰς τὸν καθ' αὐτῶν αὐτῷ γραφέντα λόγον ἐκένωσεν· Ἰουλιανὸς δὲ ἐκωλύετο φοιτᾶν παρ' αὐτῷ, διότι λιβάνιος ἕλλην τὴν θρησκείαν ἐτύγχανεν ὤν· ὅμως δὲ ἐρασθεὶς ὢν τῶν λόγων αὐτοῦ, λεληθότως σωτάγων αὐτὸς ἠσκεῖτο· προκόπτοντος δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ῥητορικὴν, ἐφίσατο τῇ νικομηδείᾳ μάξιμος ὁ φιλόσοφος, οὐχ ὁ βυζάντιος ὁ εὐκλείδου παῖς, ἀλλ' ὁ ἐφέσιος, ὃν ὕστερον ὡς μαγγανείας ποιούμενος ὁ βασιλεὺς οὐαλεντινιανὸς ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσε· τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον γέγονε· τότε δὲ, οὐ δι' ἕτερόν τι παρῆν εἰς τὴν νικομήδειαν, ἀλλὰ Ἰουλιανοῦ φήμη ἦγεν αὐτόν· ᾧ δὴ τούτῳ φιλοσόφων λόγων γευσαμένῳ, εὐθὺς ἐμιμεῖτο καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ παιδεύσαντος, τοῦ καὶ ἐπιθυμίαν τῆς βασιλείας ἐμβάλλοντος αὐτῷ· ἐπεὶ δὲ ταῦτα τὰς ἀκοὰς τοῦ κρατοῦντος ἐλάνθανεν, ἐν μέσῳ ἐλπίδος καὶ φόβου ὤν, τὴν ὑπόνοιαν ἐκφυγεῖν βουλόμενος, ὁ πρώην γνή-

puit: Iulianum verò tenera ætas, vix enim octo annos impleverat, conservavit. Post hæc cum Imperatoris animus adversus illos emollitus jam esset, Gallus Ephesi in Ionia scholas frequentavit, qua in regione multa ipsis prædia à majoribus relicta erant. Iulianus verò ubi adoleviſſet, Constantinopoli liberalibus disciplinis est institutus: in basilicam, ubi tunc scholæ erant, simplici habitu procedens unà cum pædagogo suo Mardonio eunucho. Et in Grammatica quidem magistrum habuit Nicoclem Laconem. In Rhetorica verò præceptore usus est Ecebolio sophista, qui tunc temporis erat Christianus. Id enim prudenter ab Imperatore prospectum fuerat, ne ille Paganum sophistam audiens, ad Gentilium superstitionem delaberetur. Quippe ab ineunte ætate Christianus erat Julianus. Porrò cum in humanioribus litteris magnos faceret progressus, fama per urbem spargi cœpit, idoneum illum esse qui Romanam rempublicam gubernaret. Quod cùm jam latius sermone omnium divulgaretur, Imperatoris animum conturbavit. Quamobrem illum ab urbe Regia transtulit Nicomediam, præcipiens ne scholam adiret Libanii sophistæ Syri. Namque id temporis: Libanius à Pædagogis Constantinopoli expulsus, Nicomediæ scholam aperuerat. Et hic quidem iram adversus Pædagogos conceptam, scriptâ in illos oratione effudit. Julianus verò idcirco ad Libanium prohibitus erat accedere, quòd is religione Gentilis esset. Orationum tamen illius amore captus, clam eas sibi comparans studiosè lectitabat. Cumque in Rhetorica proficeret, advenit Nicomediam Maximus Philosophus, non ille Byzantius, Euclidis pater; sed Ephesius, quem postea tanquam artes magicas exercentem Imperator Valentinianus interfici jussit. Verum id diu postea contigit. Tunc temporis verò nullam aliam ob causam, sed solâ Iuliani famâ impulsus Nicomediam advenerat. Apud hunc Iulianus cum Philosophiæ rudimenta & quendam quasi gustum percepisset, statim religionem præceptoris imitari cœpit. Qui etiam imperandi cupiditatem in ejus animum injecit. Cum hæc ad Imperatoris aures perlata essent, Iulianus inter spem ac metum constitutus, ut suspicionem effugeret, qui prius va-

rus fuerat Christianus, tunc repente fal- A
sus extitit: & ad cutem usque tonsus,
monasticam vitam simulavit. Et clam
quidem Philosophiæ operam dabat: pa-
lam vero sacros Christianorum legebat
libros. Quin etiam in Ecclesia Ni-
comediensi lector est constitutus. Hu-
jusmodi simulatione usus, Imperatoris
furorum effugit. Et ista quidem me-
tu adductus egit. Cæterum spem ani-
mo conceptam minime abjiciens, plu-
rimis amicorum felicia fore tempora
dicebat, quibus ipse summâ rerum po-
tiretur. Dum res Iuliani hoc in statu
essent, frater ejus Gallus qui Cæsar re-
nuntiatus fuerat, in Orientis partes B
proficiscens, visendi ipsius causâ venit
Nicomediam. Gallo paulo post in-
terfecto, statim Iulianus in suspicionem
venit Imperatoris, atque idcirco jus-
sus est custodiri. Sed cum custodes
suos effugere valuisset, mutatis sub-
inde latebris salutem sibi quæsivit.
Tandem vero uxor Imperatoris Euse-
bia, cum eum latitantem deprehen-
disset, persuasit Imperatori ut nullo
malo eum afficeret, sed potius Athe-
nas ire permitteret, Philosophiæ ope-
ram daturum. Postea vero, ut rem
breviter complectar, Imperator eum C
inde accersitum, Cæsarem renuntiat:
& sorore sua Helena illi in conjugium
data, in Gallias contra Barbaros mit-
tit. Etenim Barbari, quos Constanti-
us Imperator ad auxilium sibi ferendum
contra Magnentium paulo ante con-
duxerat, cum nullum sui usum præbu-
issent in bello adversus tyrannum, ur-
bes Imperii Romani populabantur. Et
quoniam Iulianus ætate adhuc juvenis
erat, præcepit ei Constantius, ne quid
ageret absque Ducum militarium con-
silio. Sed cum illi hac potestate ac-
cepta negligentius rem agerent, atque D
ob eam causam superiores essent Bar-
bari, Iulianus duces quidem deliciis &
compotationibus indulgere passus est:
milites vero alacriores reddidit, cer-
tam mercedem pollicitus ei qui Barba-
rum occidisset. Hinc factum est, ut &
Barbarorum copiæ minuerentur, & ipse
militibus esset acceptior. Fertur autem
cum oppidum quoddam ingrederetur,
coronam qua civitates ornari solent, in-
ter duas columnas suspensam funibus, in
caput ejus aptissime descendisse: eoque
viso cunctos qui aderant exclamasse,
quasi eo signo Imperiū illi præsignificari

σιος χειστιανὸς, τότε πλασὸς ἐφάνη· ὃν χρῶτο
κρύπτομενος, τὸν τῶν μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον·
ἐλεληθότως μὴν ἠσκεῖτο τὰ φιλόσοφα· ὃν δὲ
τῷ φανερῷ, τὰ ἱερὰ τῶν χειστιανῶν ἀνεγίνω-
σκε γράμματα. ἐν δὲ τῇ ἐν νικομηδείᾳ ἐκκλη-
σίας ἀναγνώστης καθίστατο· καὶ διὰ δὲ τοιούτου
προσχήματος, τὴν δὲ βασιλέως ἐλάνθανεν ὀρ-
μὴν· καὶ διὰ μὴν τὸν φόβον ταῦτα ἔπραττεν· τὴν
ἐλπίδος οὐκ ἀφῃρεῖτο πολλοῖς τῶν γνω-
μων εὐδαιμονίσειν ἔλεγε τὸς καιρὸς, ἐν αὐτῷ
τῶν ὅλων κρατήσειν· ἐν τούτοις δὲ καθεστῶτα
λῶν καὶ αὐτὸν, γάλλος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καίσα-
ἀναδραχθείς, ἦκεν ὁ ψόμβος αὐλὸν εἰς τὴν νυ-
μὴ δραν, ὅτε ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐπορεύετο· ἐπεὶ δὲ γά-
λος μικρὸν ὕστερον ἀνῃρέθη, πρόσχημα δὲ ἰου-
λιανὸς ὑποπτος καλέσῃ τῷ βασιλεῖ· διὸ δὴ φυ-
ρεῖας αὐτὸν ἐκέλευσεν· ἰσχύσας δὲ διαδρᾶσαι
τὰς φρουρὰς αὐλὸν, τόπον ἐκ τόπου ἀμείβων
διεσώζετο· ὁ δὲ πολεμῶν δὲ βασιλέως γαμβρὸς
εὐσεβία κρυπτόμενον ἀνθυρεῦσα, πείθει τὸν βα-
σιλέα μηδὲν μὴν αὐλὸν δρᾶσαι κακὸν, συγχω-
ρῆσαι δὲ Ἀθήνας ἐλθόντι φιλοσοφεῖν· ἐν-
τεῦθεν αὐτὸν, ὡς σιωπόμενος εἰπεῖν, ὁ βασιλεὺς
μεταπεμψάμενος, καλέσησε καίσαρα· καὶ δὴ
αὐτῷ γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν ἑλένην, ἐπὶ τὰ
γαλλίας καὶ τῶν βαρβάρων ἀπέστειλεν· οἱ
δὴ βάρβαροι, ὡς ὁ βασιλεὺς κωνσάντιος
συμμαχίαν καὶ μαγνεντίου μικρὸν ἔμπροσθεν
ἐμισθώσατο, εἰς οὐδὲν χρήσιμον καὶ δὲ τυγ-
χόμβροι, τὰς ῥωμαίων ἔφθειρον πόλεις·
ἐπειδὴ νέος ἦν τὴν ἡλικίαν, ἐκέλευσε μὴ
αὐτὸν πράττειν δίχα γνώμης ἡγεμόνων τῶν
στρατιῶν· ὡς δὲ ἐκεῖνοι τὸ ἐξουσίας ταύτης λαβό-
μβροι, ῥαθυμότερον τῶν πραγμάτων ἐφρον-
τιζον, καὶ διὰ τοῦτο τὰ βαρβάρων ἐπικρατέστερα
ἦν, ὁ ἰουλιανὸς τὸς μὲν στρατηγὸς εἴα τρυφᾶν
καὶ πότοις χολάζειν· τὸς δὲ στρατιώτας προθυ-
μοτέρους ἐποίησε, μισθὸν ὡρισμένον τῷ ἀνελό-
μενον βάρβαρον ἑκατόμβοιον· τοῦτο παρέσχεν δὲ
χὴν δὲ τὰ βαρβάρων ἐλαττοῦσθαι, καὶ αὐλὸν ἐφ-
σμιον πρὸς τοῖς στρατιώταις φιλεῖσθαι λόγος ὅτι
ὅτι εἰς ἓν τῶν πολιχνίων εἰσελθόντος αὐτοῦ,
φανος ἀφ' ὧν τὰς πόλεις κοσμοῦσιν, ἐν μέσ-
τῶν κιόνων ἐκ καλωδίων ἠρτημένος, τῇ κεφ-
λῇ καὶ ἐνεχθεὶς ἥρμοσεν, ἐπί τε τούτῳ πάντ-
τὰς παρόδους ἀναβοῆσαι προθυμότερον
αὐτῷ διὰ τοῦ γυμνοῦ σημείου τὸ βα-

λείαν· φασὶ δέ τινες, ὡς κωνσάντιος αὐτὸν διαπέμψειε τοῦτο πρὸς τοὺς βαρβάρους, ἵνα ἐκεῖ διαφθαρῇ, συμπλεκόμενος αὐτοῖς· ὃ οὐκ οἶδα εἰ οἱ τοιαῦτα λέγοντες ἀληθεύουσιν· ὁ μὲν γὰρ τὴν ἀδελφὴν τὴν ἰδίαν αὐτῷ συνοικήσας, ἐπεβούλευεν, ἢ δὲν ἄλλο ἢ καθ' ἑαυτὸν τὴν ἐπιβουλὴν ἔτρεπε· τοῦτο μὲν οὖν, ὡς ἑκάστῳ δοκεῖ, κρινέτω· ἰουλιανῷ δὲ μεμψαμένῳ τῷ βασιλεῖ τὴν ῥᾳθυμίαν τῶν στρατηγούντων, ἕτερος ἐπέμφθη στρατηγός, ἡρμοσμένος τῇ προθυμίᾳ ἰουλιανοῦ· ὃν ἔχων ὑπουργὸν, θαῤῥῶν τοῖς βαρβάροις συνέβαλλεν· οἱ δὲ, διεπρεσβεύοντο πρὸς αὐτὸν, δεικνύντες ὡς τὰ βασιλέως γράμματα εἰς τὴν ῥωμαίων χώραν παρεῖναι κελεύει αὐτούς, καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐπεδείκνυον· ὁ δὲ, τὸν μὲν πρεσβευτὴν δεσμώτην ἐποίησε· συμβάλλει δὲ τῷ πλήθει, καὶ καταφρόνητον νικᾷ· καὶ τὸν βασιλέα τῶν βαρβάρων αἰχμάλωτον λαβὼν, κωνσαντίῳ ἔπεμψε· ταῦτα εὐτυχήσας, ἀναγορεύεται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν βασιλεὺς· ὡς δὲ στέφανον βασιλικὸς οὐ παρῆν, εἷς τῶν δορυφόρων, ὃν εἶχε περὶ αὐχένιον ἑαυτοῦ στρεπτὸν λαβὼν, τῇ κεφαλῇ ἰουλιανοῦ περιέθηκε· τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ἰουλιανὸς ἐβασίλευσε· τὰ δὲ ἐντεῦθεν, εἰ φιλοσόφως, δοκιμαζέτωσαν οἱ ἀκούοντες· μὴ διαπρεσβευσάμενος γὰρ πρὸς κωνσάντιον, μὴ δὲ θεραπεύσας ὡς εὐεργέτην, πάντα ἔπραξεν ἃ ἐδόκει αὐτῷ· καὶ τὰς μὲν κατ' ἐπαρχίαν ἄρχοντας ἤμειβε· διέσυρε δὲ τὸν κωνσάντιον κατὰ πόλεις, ἀναγινώσκων αὐτοῦ δημοσίᾳ τὰς πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐπιστολάς· διόπερ αὐτῷ προσελίμβανον· κωνσαντίου δὲ ἀφίσταντο· τότε δὴ καὶ τὴν ὑποκρισιν τοῦ χριστιανίζειν φανερῶς ἀπεδύσατο· πρῶτον, μὲν κατὰ πόλεις, τούς τε ναοὺς ἀναίγων, τοῖς ἀγάλμασι προσέφερε, καὶ ἑαυτὸν ἀρχιερέα ὠνόμαζεν· οἵ τε τὴν θρησκείαν ἕλληνες ἑορτὰς ἐπετέλων ἑλληνικὰς· καὶ ταῦτα ποιῶν, πόλεμον ἐμφύλιον ἀνερρίπιζε κατὰ κωνσαντίου ποιούμενος τὰς ἀφορμάς· καὶ ὅσον μέντοι ἐπ' αὐτῷ, πάντα ἂν ἐγεγόνει, ὅσα ὁ πόλεμος ἔχει κακά· ἃ μὲν οὖν δίχα πολλῶν αἱμάτων διεκρίθη ἡ τοῦ φιλοσόφου προθυμία· Θεὸς γὰρ τῶν ἰδίων βουλημάτων

videretur. Sunt qui dicant, illum contra Barbaros eo consilio missum esse à Constantio, ut illic cum Barbaris dimicans interiret. Sed utrum vera dicant qui id asserunt, equidem nescio. Nam sorore propria illi in matrimonium data, si postea insidias ei struxisset, prorsus contra seipsum eas molitus esset. Verum hac de re singuli pro arbitrio suo judicent. Porro cum Iulianus de negligentia ac socordia Ducum apud Imperatorem questus esset, alius missus est Magister militum, alacritati Iuliani egregie respondens. Hunc ille Administrum nactus, fidenti animo cum Barbaris congressus est. Illi vero legatione ad eum missa, docuerunt Imperatoris se literis evocatos venisse in regionem Romanorum. Simul etiam Imperatoris literas ostendebant. At Iulianus Legatum quidem conjecit in vincula: conserto autem cum ipsis prælio, Barbarorum copias funditus delevit, captumque eorum regem misit ad Constantium. His rebus prospere gestis, Augustus à militibus appellatur. Cum autem imperialis deesset corona, unus ex stipatoribus torquem quem collo gestabat, Iuliani capiti imposuit. Hoc modo Iulianus ad imperium pervenit. Quæ vero deinceps gesserit, utrum Philosopho conveniant, lectoribus judicandum relinquo. Nam neque legationem ad Constantium misit, neque illum tanquam bene de se meritum colere perseveravit: sed cuncta pro arbitrio suo egit. Ac rectores quidem provinciarum mutavit. Per urbes autem singulas carpebat Constantium, literas ab illo ad Barbaros scriptas pro concione recitans. Quam ob causam à Constantio deficientes, ad illius partes se tranferebant. Eodem tempore Christianæ religionis simulationem prorsus abjecit. Singulas enim civitates circumiens, templa aperire, & simulachris sacrificare cœpit, seque ipse Pontificem maximum appellavit. Itaque Pagani festos dies numinum suorum Gentili ritu celebrabant. Atque hæc agens, civile bellum commovebat adversus Constantium, occasiones conquirens. Et quantum quidem in ipso erat, universa mala quæ bellum comitari solent, contigissent. Neque enim absque multorum hominum cæde, hujus Philosophi cupiditas fuisset expleta. Sed Deus qui suorum ipsius consiliorum

solus est arbiter, è duobus adversariis alterum sine ullo reipublicæ damno ab instituto revocavit. Etenim Iuliano in Thraciis constituto, nuntiatum est Constantium diem extremum obiisse. Hoc modo Romanum Imperium tunc temporis civili bello liberatum est. At Iulianus Constantinopolim ingressus, statim inquirere animo cœpit, quonam pacto populum demereri, ejusque benevolentiam sibi comparare posset. Ad hanc igitur rem tali usus est arte. Norat Constantium, omnibus qui consubstantialis fidem amplectebantur invisum fuisse, tum quod ipsos Ecclesiis expulerat, tum quod Episcopos ipsorum proscriptos in exilium egerat. Compertum etiam habebat, Gentiles molestè admodum ferre, quòd sacrificare Diis suis prohiberentur; & optare omnibus votis, ut tempus illud sibi contingeret, quo & delubra aperirentur, & immolare simulachris liceret. Has igitur ob causas, populos utrosque privatim infenso & exulcerato adversus Constantium animo esse intelligebat. In commune verò cunctos violentiam Eunuchorum, ac præsertim Præpositi illorum Eusebii rapinas ægrè ferre. Cum omnibus igitur callide egit ac veteratorie. Nam alios quidem blandâ simulatione palpabat: alios beneficiis afficiebat, inanis gloriæ cupiditate ductus. Omnibus porro ex æquo patefecit, quonam animo esset erga superstitionem Gentilium. Ac primùm quidem, ut Constantii in subditos crudelitatem traduceret, eumque apud multitudinem infamaret, Episcopos qui ab illo relegati fuerant, revocari jubet, & bona quæ fisco addicta fuerant, iisdem restituit. Deinde familiaribus suis mandavit, ut Gentilium templa confestim aperirent. Eos autem qui ab Eunuchis injurâ affecti fuerant, res inique abreptas recuperare jussit. Eusebium vero Præpositum imperialis cubiculi capitali supplicio affecit, tum quòd multos injuriis oppresserat, tum præcipue quòd fratrem suum Gallum per ejus calumnias interemptum esse compererat. Et corpus quidem Constantii regalibus exequiis honoravit. Eunuchos vero, tonsores & coquos ejecit ex palatio. Eunuchos quidem, eo quòd ipse uxorem suam amiserat, post cujus obitum aliam nolebat ducere. Coquos vero, propterea quod

κειτὴς, τὸν ἕτερον τῶν ἀνταγωνιστῶν δίχα τῆς τῶν ἄλλων ζημίας ἔπαυσε τῆς ὁρμῆς. Ἀρξομένῳ δ' Ἰουλιανῷ περὶ τὰ Θρᾳκῶν ἔθνη, ἀπηγγέλθη τεθνηκέναι κωνσάντιον· καὶ οὕτω τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τότε διέφυγεν ἡ ῥωμαίων ἀρχή. καταλαβὼν δ' Ἰουλιανὸς τὴν κωνσαντίνου πόλιν, εὐθὺς ἐσκόπει τίνα τρόπον οἰκειώσεται τὰ πλήθη, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν εὔνοιαν ἅπασι παρέξει. τέχνῃ δὴ τοιαύτῃ εὖ ἠπίστατο κωνσάντιον ὑπὸ ὅλων τῶν λαῶν τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων μισούμενον, ἐφ' οἷς τε τῶν ἐκκλησιῶν ἐλαύνοντο, καὶ ὅπως τοὺς αὐτοῖς καθηκόντως ἅπασι σκόπως δημεύσας ἐξώρισεν· ἐγίνωσκέ τε σαφῶς τοὺς ἑλληνίζοντας ἀνιωμένους ἐφ' οἷς θύειν ἐκωλύοντο· ἅπαντά τε καιρὸν δράξασθαι, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἱερὰ ἀνοιγήσεται καὶ ἐξέσται αὐτοῖς θυσίας ἀναφέρειν τε καὶ ἀγάλματα· ὕτω μὲν ἂν ἑκατέρους ἰδίᾳ πεμπομένους πρὸς τὸν ἀπελθόντα ἐγίνωσκε· κοινῇ δὲ πάντας πρὸς τὴν τῶν εὐνούχων βίαν, καὶ τὰς πρωτοτύπους εὐσεβείας τε τὰς ἁρπαγὰς ἀχθομένους ἐφεύρισκεν· πᾶσιν ἓν τεχνικὸν προσεφέρετο· καὶ τοὺς μὲν εἰρωνεύτο· πρὸς καὶ πρὸς τὸ κενόδοξον ἀφορῶν εὐηργέτει· κοινῇ δὲ πᾶσιν ὅπως εἶχε πρὸς τὴν δεισιδαιμονίαν ἐδείκνυε· καὶ πρῶτον μέν, τὴν κωνσαντίου ὠμότητα πρὸς τοὺς ὑποκόους ἐκβάλλειν, καὶ ἐξελέγχειν ὡς ἀπὸ τῆς πρὸς θεοὺς βελόμενος, τοὺς ἐξορισθέντας ὑπὸ σκόπως ἀνακληθῆναι ἐκέλευσε, καὶ τὰς δημοσθείσας οὐσίας αὐτοῖς ἀποδίδοσθαι καὶ τὰ ἱερὰ τῶν ἑλλήνων ἧ τάχος ἀνοίγειν, τοῖς ἅπασι δείοις προστάττων· τοὺς ὑπὸ τῶν εὐνούχων ἀδικηθέντας, ἅπαντα κομίζεσθαι τὰ κακῶς ἀφαιρεθέντα ἐθέσπιζεν· τὸν δὲ σέβιον δὲ τὸν προεστῶτα τῆς βασιλικοιτῶνος, ἐζημίωσε θανάτῳ, ἅμα δὲ διὰ τὸ πολλοὺς ἠδικηκέναι ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ γάλλον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν ἀναιρεῖται ἐκ τῆς ἐκείνου διαβολῆς ἐπιθάνετο· καὶ τὸ μὲν σῶμα κωνσαντίου βασιλικῶς πομπῆσας, ἐκήδωσεν· ἐξέβαλε δὲ τῶν βασιλείων εὐνούχους, κουρεῖς, μαγείρους· εὐνούχους μὲν, διὰ τὸ ἀποστερηκέναι τὸν γαμετὴν, μεθ' ἣν ἄλλην ἐκέκτητο ἠγάγετο· μαγείρους δὲ, διὰ τ

λιτῇ χρῆσθαι διαίτῃ· κυρεὺς γὰρ, ἔφη, εἷς πολλοῖς ἀρκέσει· τὰς μὲν ἓν διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἐξέβαλε· τῶν μὲν δὲ τοὺς ὑπογραφέων τὰς πλείστας τῇ ἐξ ἀρχῆς ἁπλότητι τύχῃ, τοῖς λοιποῖς αὐτῶν μισθὸν ὑπογραφέως ἐκέλευσε δίδοσθαι· ἀφεῖλε δὲ καὶ τὸν δημόσιον τῶν χρειῶν δρόμον, οἰκείᾳ ἡμιόνων, βοῶν, καὶ ὄνων· μόνον δὲ τῶν ἵππων ταῖς δημοσίαις χρείαις συνεχώρησεν ὑπουργεῖν· ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐπαινοῦσι μὲν ὀλίγοι· οἱ πλείους δὲ ψέγουσιν, ὅτι παυομένη ἡ ἐκ βασιλικῆς πλούτου τοῖς πολλοῖς ἐγινομένη καταπληξις, εὐκαταφρόνητον ἐποίει τὸ βασιλείαν· ὁ μὲν ἀλλὰ καὶ διανυκτερεύων, λόγους συνέγραφε, καὶ τούτους καθ' ὧν εἰς τὸ συγκλήτου βουλὴν ἐπεδείκνυτο· μόνῳ γὰρ βασιλέων ἀπὸ Ἰουλίου καίσαρος πρώτῳ εἰς τὸ τῆς συγκλήτου βουλὴν λόγους ἐπεδείκνυτο· ἔπειμα δὲ καὶ τοὺς περὶ παιδείαν ἐσπουδακότας· μάλιστα δὲ, τοὺς ἐπαγγελλομένους φιλοσοφεῖν· διὸ καὶ τοὺς πανταχοῦ ἤγετο ἡ φήμη βεβαίους ἐπὶ τὰ βασίλεια, οἱ φορεῖσθαι τοὺς τείβωνας, πολλοὶ ἐκ τοῦ σχήματος μᾶλλον, ἢ ἐκ παιδείας ἐδείκνυτο· πάντες δὲ ἦσαν βαρεῖς τοῖς χειτιανίζουσιν, ἄνδρες ἀπαλεῶνες, καὶ ἀεὶ τοῦ κρατοῦντος οἰκειούμενοι τὴν θρησκείαν· ἔχων δὲ ὁ βασιλεὺς πλεονάζον ἐν ἑαυτῷ κενόδοξον, πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν βασιλεῖς ἐκωμῴδησεν ἐν τῷ λόγῳ ὃν ἐπέγραψε καίσαρας· ἐκ τοῦ τοιούτου ἤθους κινούμενος, καὶ τοὺς κατὰ χειστιανῶν λόγους συνέγραψε· τὸ μὲν γὰρ μαγείρους καὶ κυρεῖς ἐκβαλεῖν, φιλοσόφου ἔργον, ὁ μὲν βασιλέως· τὸ δὲ διασύρειν ἢ σκώπτειν, οὐκέτι φιλοσόφου, ἀλλὰ μὲν οὐδὲ βασιλέως· ἀμφότεροι γὰρ πᾶσαν λοιδορίαν καὶ βασκανίαν ὑπερβεβήκασι· βασιλεῖ μὲν γὰρ ἔξεστιν φιλοσοφεῖν, ὅσα περὶ σωφροσύνην ὁρᾷ· φιλόσοφος δὲ, εἰ πάντα τοῦ βασιλέως μιμήσαιτο, διαπεσεῖται τοῦ σκοποῦ· περὶ μὲν δὴ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως, ἥκουσι τοῦ αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως καὶ ἤθους, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρῆλθεν, τοσαῦτα ὡς ἐν ἐπιδρομῇ εἰρήσθω.

A tenui ac simplici cibo uteretur. Tonsores denique, quia unus, ut ajebat, tonsor sufficit plurimis. Has igitur ob causas hujusmodi hominum genus palatio expulit. Jam vero ex Notariis plurimos ad pristinam conditionem redegit. Reliquis salarium Notario congruens dari præcepit. Sed & publicum cursum qui publicis necessitatibus inserviebat, sustulit; mulorum scilicet, boum & asinorum: solum equorum cursum ejusmodi necessitatibus ministrare permittens. Hæc ejus acta laudantur à paucis: sed plures sunt qui vituperent, B eo quod sublatâ regiarum opum magnificentiâ, quæ vulgi animos in admirationem rapit, vile & contemptui obnoxium reddidisset imperium. Porro noctu vigilans, orationes scribebat, easque postea procedens ex palatio in Senatu recitabat. Quippe ex Imperatoribus qui à Iulio Cæsare ad nostram usque ætatem regnarunt, solus hic & primus orationes in Curia recitavit. Et studiosos quidem disciplinarum omnium honorabat: sed eos præcipue qui Philosophiam profitebantur. Proin- C de famâ hujus rei exciti omnes qui ubique erant Philosophi, gestientes in palatium confluebant: qui pallium gestantes, plerique habitu magis quàm doctrinâ conspiciebantur. Graves porro ac molesti omnes erant Christianis, utpote impostores, & qui Imperatoris religionem perpetuò amplecterentur. Cæterum cum Imperator inanis gloriæ morbo supra modum laboraret, cunctos ante se Imperatores perstrinxit in eo libro, quem inscripsit Cæsares. Eodem animi morbo impulsus, contra Christianos etiam scripsit. Et quidem quod coquos ac tonsores ex pa- D latio ejecit, Philosophi id opus fuit, non Imperatoris. Quod vero infamare alios ac probris incessere instituit, non jam Philosophi, sed neque Imperatoris istud fuit. Utrique enim istorum ab omni obtrectatione & invidia sunt alieni. Et Imperatori quidem philosophari licet, in eis tantum quæ ad modestiam ac temperantiam pertinent. Philosophus vero, si cuncta quæ Imperatoris propria sunt, imitari voluerit, à scopo aberrabit. Sed de Iuliano, deque ejus genere, & institutione atque indole; denique qua ratione ad Imperium pervenerit, strictim hæc dicta sint.

A

Caput II.

De seditione orta Alexandriæ, & quomodo interfectus sit Georgius.

NUnc transeamus ad ea commemoranda, quæ per idem tempus in Ecclesiis gesta sunt. Igitur in magna illa Alexandrinorum civitate, orta est seditio hujusmodi ex causa. Locus erat in urbe jam inde à priscis temporibus vacuus ac neglectus, ac multa sordium colluvie refertus, in quo Gentiles Mithræ mysteria peragentes, immolare homines consueverant. Hunc tanquam vacuum ac desertum, Constantius Ecclesiæ Alexandrinorum jam antea donaverat. Georgius vero cum Ecclesiam in eo loco ædificare vellet, repurgari eum jussit. Quod dum fieret, adytum repertum est immensæ altitudinis, in quo mysteria Gentilium erant recondita: complures scilicet hominum calvariæ, juvenum pariter ac seniorum, qui olim mactati esse dicebantur, tunc cum Gentiles divinatione quæ per extorum inspectionem fit, uterentur, & magica sacrificia ad animas incantandas peragerent. His igitur in adyto templi Mithræ repertis, Christiani dederunt operam, ut Gentilium mysteria palam omnibus spectanda ad ludibrium exponerentur. Statimque circumferre ea per civitatem cœperunt, nudas hominum calvas multitudini ostentantes. At Pagani qui erant Alexandriæ, cum id cernerent, opprobrium non ferentes, ira exarserunt: & quodcunque obvium erat vice teli arrepto, contra Christianos impetum fecere, multosque eorum vario mortis genere extinxere. Alios enim gladiis, alios fustibus, alios lapidibus necarunt. Nonnullos funibus strangularunt: quosdam etiam cruci affixerunt, hoc genere supplicii eos de industria afficientes ad sacræ crucis contumeliam. Plurimos verò diversis vulneribus sauciarunt. Atque, ut in ejusmodi tumultibus fieri solet, ne proximis quidem parcebant. Sed amicus amicum, frater fratrem, parentes filios percutiebant, & in cædem mutuam ruebant. Itaque Christiani à repurgando Mithræ templo destiterunt. Gentiles vero Georgium ab Ecclesia abstractum & ad camelum alligatum, tra-

B

C

D

Κεφ. ϛ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης στάσεως, ἐν ᾗ Γεώργιος ἀνῃρέθη.

Αἵτινες ἦσαν τῶν περὶ τὰς ἐκκλησίας τὰς τὸν αὐτὸν γενομένων χρόνον μνήμην ποιώμεθα· ἐν τὴν μεγάλην Ἀλεξάνδρειαν πόλιν, στασιάσει παραχὴν γενέσθαι ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε· τόπος ἦν ἐν τῇ πόλει, ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων ἔρημος καὶ ἠμελημένος, συρφετοῦ τε γέμων πολλοῦ, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες τὸ παλαιὸν τὰ μίθρα τελετὰς ποιοῦντες, ἀνθρώπους καθιέρευον· τοῦτον κωνσάντιος ὡς χολαῖον, ἤδη πρότερον τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ πρεκεχυρώκει· Γεώργιος δὲ βουλόμενος ἐν αὐτῷ εὐκλεὲς οἶκον κατασκευάσαι, ἀνακαθαίρειν κελεύει τὸν τόπον· καὶ δὴ καθαιρουμένου, ἄδυτον ηὑρέθη βάθους πολλοῦ, ἐν ᾧ τὰ μυστήρια τῶν Ἑλλήνων ἐκέκρυπτο· ταῦτα δὲ ἦν κρανία ἀνθρώπων πολλὰ, νέων τε καὶ παλαιῶν, οὓς λόγος καλεῖχε πάλαι ἀναιρεθῆναι ὅτε ταῖς διὰ σπλάγχνων μαντείαις ἐχρῶντο Ἕλληνες, καὶ μαγικὰς ἐτέλουν θυσίας, καθαγιάζοντες τὰς ψυχάς· οἱ ἐν χρείᾳ ταῦτα εὑρόντες ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ μιθρείου, ἔδειξαν δὴν ἔθεντο πᾶσιν ἐν τῷ φανερῷ γέλωτα ὀφλήσαντα ἑλλήνων μυστήρια· ἐξεπόμπευον γὰρ αὐτοὺς, γυμνὰ τῷ δήμῳ τὰ κρανία δεικνύοντες· ταῦτα ὁρῶντες οἱ κατ' Ἀλεξάνδρειαν Ἕλληνες καὶ μὴ φέροντες τὸ τοῦ πράγματος ἐπονείδιστον, εἰς ὀργὴν ἐξάπτονται· καὶ πᾶν τὸ φερόμενον ὅπλον ποιούμενοι, ὥρμησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν, καὶ διὰ πάσης ἐπιβουλῆς ἀνεῖλον τοὺς μὲν γὰρ ξίφεσι, τοὺς δὲ ξύλοις· τοὺς μὲν λίθοις ἀπέκτειναν· ἄλλους δὲ χοινίοις ἀπέπνιξαν· τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ ἐσταύρωσαν, ἵνα ὕβρει τοῦ σταυροῦ τοῦτον ἐπάγοντες τὸν θάνατον· τοὺς δὲ πλείστους, τραυματίας ἐποίησαν τε δὴ, οἷα ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, ἀδελφὸς οἰκειοτάτων ἀπέχουσι· ἀλλὰ καὶ φίλος φίλον ἔπληξε, καὶ ἀδελφὸς ἀδελφὸν, ἕως παῖδας, καὶ ἀλλήλων τοὺς φόνου ὥρμησαν· διὸ καὶ οἱ χριστιανοὶ τοῦ σκηνοβατεῖν τὸ ἱερεῖον ἐπαύσαντο· οἱ δὲ τὸν γεώργιον τῆς ἐκκλησίας σκυλεύσαντες, καμήλῳ τε ἐποδήσαν-

τες, καὶ ϖαεράξαντες, σὺν αὐτῇ κατέκαυσαν.

A ctumque ac dilaceratum, simul cum ipsa camelo incenderunt.

Κεφ. γ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ϑπ' τῇ γεωργίᾳ χαλεπήνας ἀναιρίζει, ϑν' ϑπιστολῆς τῷ ἀλεξανδρέων καθήψατο.

Ἐπὶ μὲν ϑν Γεωργίᾳ ἀναιρέσει χαλεπήνας ὁ βασιλεὺς, δι' ϑπιστολῆς Γ ἀλεξανδρέων δήμῳ καθήψατο· λόγῳ Ὃ διεδόϑη, ὡς ταῦτα εἰς γεώργιον ἔδρασαν οἱ δι' ἀθανάσιον ἀπεχθῶς ἔχοντες ϖρὸς αὐτόν· ἐγὼ Ὃ ἡγοῦμαι μᾶλλον Β τοὺς μισοῦντας ἐν ταῖς στάσεσιν συνεπιϑεσθαι τοῖς ἀδικοῦσιν· ἡμῶν τοι τοῦ βασιλέως ϑπιστολὴ τῷ δήμῳ μᾶλλον, ἢ χριστιανοῖς ἐγκαλεῖ· ἐφάνη δὲ γεώργιῳ, καὶ ϖρότερον καὶ μεταῦτα βαρὺς γεγονὼς καὶ ὀχληρὸς τοῖς ϖᾶσι· καὶ διατοῦτο ἐξεκαύϑη εἰς φιλονεικίαν τὰ ϖλήϑη· ὅτι δὲ τῷ δήμῳ μᾶλλον ἐγκαλεῖ, αὐτῆς ἐπάκουε τῆς ϑπιστολῆς·

Αὐτοκράτωρ καῖσαρ Ἰουλιανὸς, μέγιστος, σεβαστὸς, ἀλεξανδρέων τῷ δήμῳ.

Εἰ μὴ τὸν ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν ὑμῶν, καὶ ϖρὸ γε τούτου, τὸν Θεὸν τὸν μέγαν, τὸν ἁγιώτατον σάραπιν αἰδεῖσϑε, τῷ κοινῷ γοῦν ὑμᾶς καὶ ἀνθρωπίνῳ καὶ ϖρέποντι, πῶς οὐδεὶς εἰσῆλϑε λόγος· ϖροσῆκόν Ὃ ὅτι καὶ ἡμῖν, οἷς οἱ ϑεοὶ ϖάντες, ἐν ϖρώτοις Ὃ ὁ μέγας σάραπις, ἄρχειν ἐδικαίωσαν τῆς οἰκουμένης· οἷς ϖρέπον ἦν τὸν ὑπὲρ τῶν ἠδικημένων ὑμᾶς φυλάξαι διάγνωσιν· ἀλλ' ὀργὴ τυχὸν ἴσως ὑμᾶς ἐξεπάτησε καὶ ϑυμὸς, ὥσπερ οὖν εἴωϑε τὰ δεινὰ ϖράττειν, τὰς φρένας μεθοικίσας· εἶτα τῆς ὁρμῆς ἀναστείλασα, τῆς ϖροχειρήμα βεβουλευμένης καλῶς ὕστερον ἐπήγαγε τὸν ϖρόσφατον· ὃν ἠχρώσϑη δῆμος ὄντες τολμῆσαι ταῦτα, Δ ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐμισήσατε δικαίως· εἴπατε γάρ μοι ϖρὸς Γ σάραπιν, ὑπὲρ ποίων ἀδικημάτων ἐχαλεπήνατε γεωργίῳ τὸν μακαριώτατον κωνσάντιον ἐρεῖτε δήπουθεν, ὅτι καϑ' ὑμῶν ϖαρώξυνεν· εἶτα εἰσήγαγε εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν στρατόπεδον· καὶ κατέλαβεν ὁ βασιλεὺς Γ αἰγύπτου τὸ ἁγιώτατον Γ Θεοῦ τέμενος, ἀποσυλήσας ἐκεῖϑεν εἰκόνας, καὶ

Cap. III.

Quomodo Imperator ob cædem Georgii indignatus, Alexandrinos per epistolam objurgavit.

At Imperator cædem Georgii moleste ferens, populum Alexandrinum per epistolam corripuit. Fama porro in vulgus sparsa est, hæc adversus Georgium admissa esse ab iis, qui Athanasii causâ illum odio prosequebantur. Ego viero sic existimo, eos qui odio atq; inimicitiâ ducuntur, plerumque in seditionibus adjungi solere iis, qui adversus iniquos homines impetum faciunt. Ipsa certe Imperatoris epistola plebem potius insimulat quàm Christianos. Cæterum Georgius, & tunc temporis, & antea, gravis omnibus ac molestus fuisse videbatur. Eamque ob causam tumultus & contentio multitudinis adversus illum exarsit. Quod autem Imperator, ut dixi, plebem insimulet, ex ipsa epistola licet cognoscere.

Imperator Cæsar Iulianus Maximus Augustus populo Alexandrinorum.

Si Alexandri conditoris urbis vestræ, & quo majus est, si Dei magni, sanctissimi Serapidis nulla vos tangit reverentia, at quomodo communis naturæ, & humanitatis ac decori vos cepit oblivio? addo etiam nostri, quibus tum omnes Dii, tum præcipue magnus ille Serapis imperium orbis terrarum adjudicarunt. Quibus certè æquum erat ut judicium de iis qui vos injuriâ affecerant reservaretis. Sed fortasse ira vos decepit ac furor: qui quidem ubi mentem exturbavit, atrocissima quæque perpetrare solet. Verum posthæc represso impetu, iis quæ subito à vobis bene consulta fuerant, iniquum facinus subjeciistis. Neque veriti estis vos plebeji, ea committere, propter quæ illos merito odistis. Enimvero dicite mihi, quæso, per Serapim, quas ob injurias adversus Georgium commoti sitis. Dicetis omnino, eo quod beatæ recordationis Constantium contra vos excitaverat. Deinde quòd exercitum in sacram urbem induxerit, & Rex Ægypti sanctissimum Dei templum occuparit, & imagines ac do-

naria, & reliquum templorum ornatum inde abripuerit. Cumque vos indigne ferretis, ut par erat, & Deo, seu potius Dei rebus atque opibus succurrere velletis, ille injustè & impiè ausus est in vos immittere armatos. Sed fortasse sibi ipsi cavebat, quippe qui Georgium magis quàm Constantium formidaret. Scilicet modestius ac civilius, non autem tyrannico more erga vos antea se gesserat. Has igitur ob causas adversus Georgium Diis inimicum irâ succensi, sacram denuo urbem scelere polluistis, cùm judicum sententiis eum subjicere liceret. Hoc enim pacto nec cædes, nec iniquitas fuisset ulla, sed potius absoluta justitia: quæ vos quidem insontes ac puros ab omni scelere servasset, illum vero qui inexpiabilia scelera commiserat, punivisset: quæ denique alios repressisset omnes, qui Deos immortales contemnunt, tantasque urbes & florentes populos pro nihilo habent, & crudelitatem qua in illos sæviunt, velut ludum quendam potentiæ suæ esse ducunt. Conferte igitur hanc epistolam meam cum illa quam paulo ante ad vos misi, & quantum inter eas intersit, considerate. Quantis vos laudibus tunc ornavi? Nunc vero, per Deos immortales, cum vos laudare deberem, ob gravitatem admissi facinoris id facere non possum. Audet populus instar canum hominem discerpere. Nec posthæc pudore afficitur: & manus quasi puras servat, ut eas ab omni cæde integras ad Deos tendat. Etenim dignus erat Georgius qui talia pateretur. Immò, fateor, his fortasse graviora & acerbiora. Ac si propter vos illud commeruisse dixeritis, equidem vobis assentiar. Sed si addatur, à vobis istud pati debuisse, id nequaquam concedo. Sunt enim vobis leges, quæ ab omnibus privatim ac publice coli atque observari debent. Quod si contigerit, ut eæ à privatis hominibus violentur, at rempublicam bonis legibus gubernari oportet, vosque illis obtemperare decet, nec transgredi ea quæ ab initio præclare sunt constituta. Feliciter omnino id vobis cessit, cives Alexandrini, quòd me regnante hujusmodi facinus admisistis: qui tum ob reverentiam erga Deum, tum propter avum meum, & avunculum mihi cognominem, qui universam Ægyptum & civitatem vestram admini-

ἀναθήματα, καὶ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς κόσμον ὑμῶν ὃν ἀγανακτήσαντων εἰκότως, καὶ πειρωμένων ἀμύνειν τῷ Θεῷ, μᾶλλον δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ κτήμασιν, ὁ δὲ ἐτόλμησεν ὑμῖν ἐπιπέμψαι τοὺς ὁπλίτας, ἀδίκως καὶ παρανόμως καὶ ἀσεβῶς ἴσως γεώργιον μᾶλλον, ἢ τὸν κοινὸν ἄνδρα δεδοικώς, ἑαυτὸν παρεφύλαττεν· εἰς μετριώτερον ὑμῶν καὶ πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερον πόρρωθεν προσενεφέρετο· τούτων δὲ ἕνεκεν ὀργιζόμενοι τῷ θεοῖς ἐχθρῷ γεωργίῳ, τῷ ἱερὰν αὖθις ἐμιάνατε πόλιν, ὀξὺν ὑποβάλλων αὐτὸν ταῖς τῶν δικαστῶν ψήφοις· ἔτι γὰρ ἐγίνετο ἂν ἀφόνῳ, εἰ δὲ παρανομία τὸ πρᾶγμα· δίκη δὲ ἐμμελὴς, ὑμᾶς μὲν ἀθώους πάντη φυλάξασα· ἡμωρημένη μὲν τὸν ἀνίατα δυσσεβήσαντα, σωφρονίζουσα δὲ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅσοι τῶν Θεῶν ὀλιγωροῦσι, καὶ πρὸς τὰς τοιαύτας πόλεις καὶ τοὺς ἀνθρώπους δήμους, ὃν οὐδενὶ τίθενται τῆς ἑαυτῶν δὲ ποιοῦνται πάρεργον δυναστείας τῷ καὶ ἐκείνων ὠμότητα· παραλλέλειπε τοίνυν ταύτην μὲν τὴν ἐπιστολὴν, μικρῷ πρώην ἐπέστειλα· καὶ τὸ διάφορον καταμανθάνοιτε, πόσους μὲν ὑμῖν ἐπῄνουν ἔγραφον τότε· νυνὶ δὲ, μὰ τοὺς Θεοὺς, οὐκ ὀφείλων ὑμᾶς ἐπαινεῖν, οὐ δύναμαι διὰ τὴν παρανομίαν. τολμᾷ δῆμος ὥσπερ οἱ κύνες ἄνθρωπον σπαράττειν· εἶτα οὐκ αἰσχύνεται καὶ φυλάττειν καθαρὰς τὰς χεῖρας ἀπὸ φόνου προσάγειν πρὸς τοὺς Θεοὺς, αἱματόφορα καθαρεύουσας· ἀλλὰ γεώργιον ἄξιον ἦν τοιαῦτα παθεῖν· καὶ τούτων ἴσως ἐγὼ φαίην ἂν χείρονα καὶ πικρότερα· καὶ διὰ ὑμᾶς ἐρεῖτε· σύμφημι καὶ αὐτός· παρ' ὑμῶν δὲ λέγοιτο τοῦτο, οὐκέτι συγχωρῶ· νόμοι γὰρ ὑμῖν εἰσὶν, οὓς χρὴ ὑμᾶς μάλιστα μὲν ὑπὲρ πάντων ἰδίᾳ καὶ σὺν ἅπασι· πλὴν ἐπειδὰν συμβαίνει τῶν καθ' ἕκαστον ἴνας παραμελεῖν, ἀλλὰ τὰ κοινὰ γῆν εὐνομείσθαι χρὴ καὶ πειθαρχεῖν τοῖς νόμοις ὑμᾶς, καὶ μὴ παραβαίνειν ὅσαπερ ἐξ ἀρχῆς ἐνομίσθη καλῶς· εὐτύχημα γέγονεν ὑμῖν, ἄνδρες Ἀλεξανδρεῖς, ἐπ' ἐμοῦ πλημμελῆσαι τοιοῦτό τι πρὸς ὑμᾶς, οἳ αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὸν πάππον τὸν ἐμὸν καὶ ὁμώνυμον, ἣ ἦρξεν αὐλῆς τε αἰγύπτου, καὶ τῆς ὑμετέρας

πόλεως, ἀδελφικὼ ὑμῖν ἔυνοιαν ἀποσώζω· τὸ γὰρ τῆς ἐξουσίας ἀκαταφρόνητον, καὶ τὸ ἀπηνέστερον καὶ καθαρὸν τῆς ἀρχῆς, ὅπου ἂν δήμου θρασυδεῖν τόλμημα, μὴ καθάπερ νόσημα χαλεπὸν, πικροτέρῳ διακαθάραι φαρμάκῳ· θρασύτερον δὲ ἐγὼ ὑμῖν, διὰ ἅπερ ἔναγχος ἔφην αἰτίας, τὸ θρασυνέστερον, παραινέσεσιν καὶ λόγοις· ὑφ' ὧν εὖ οἶδ' ὅτι πείσεσθε μᾶλλον, ἧπερ ἐστὲ, καθάπερ ἀκούω, τότε ἀρχαῖον ἕλληνες, καὶ τὰ νῦν ἔτι τῆς εὐγλωττίας ἐκείνης ὕπεστιν ὑμῖν ἀξιόλογον καὶ γνωτὸν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τοῖς ἔτι δ' ἐν ὑμῖν ὁ χαρακτὴρ· θρασυνθήτω τοῖς ἐμοῖς πολίταις Ἀλεξανδρεῦσιν· τοιαῦτα μὲν δὴ ὁ βασιλεύς·

A stravit, fraternam erga vos charitatem conservo. Certe potestas quæ contemni se non patitur, & severus atque integer principatus, nunquam negligere solet ejusmodi populorum facinora, sed tanquam gravem morbum acerbiore medicamento purgare. Ego vero ab eas causas quas supra commemoravi, lenius vobis remedium adhibeo, sermonem scilicet & exhortationem. Quibus libentius, uti confido, parebitis: quippe qui & à prima origine, ut audio, Græci estis; & hujus nobilitatis illustrem & eximiam notam in vestris mentibus ac studiis etiamnum retinetis. Proponatur civibus meis Alexandrinis. Atque hæc sunt ab Imperatore scripta.

Κεφ. δ'.

Ὡς γενάρχης ἀναιρεθέντος, ἀθανάσιος κατελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἀλεξανδρείας ἐγκρατὴς ἐγένετο.

Caput IV.

Qualiter Athanasius occiso Georgio Alexandriam reversus, Ecclesiam suam recuperavit.

Οὐκ εἰς μακρὰν ὕστερον τῆς φυγῆς καὶ ἐλθόντα ἀθανάσιον, ἀσμένως ὁ τῶν ἀλεξανδρέων λαὸς ἐδέξατο· ἐξώσθησαν τότε ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς ἀρειανοὺς δόγματος· παραδιδόασι δὲ ἀθανασίῳ τοὺς εὐκλεεῖς τόπους· οἱ δὲ ἀρειανίζοντες, ἐν οἰκίσκοις ἀσήμοις συναγόμενοι, εἰς τόπον γεωργίου λέκιον τοὔνομα χειρίζουσι· ἐν τοιαύτῃ μὲν δὴ καταστάσει τὰ κατὰ τὴν ἀλεξάνδρειαν ἦν·

Haud multo pòst, Athanasium ab exilio reversum Alexandrinus populus libenter suscepit; & Arianos quidem Ecclesiis ejecit: Athanasio vero eas tradidit. Porro autem Ariani in ædibus quibusdam vilibus & obscuris conventus agentes, in locum Georgii Lucium quendam substituerunt. Et Alexandriæ quidem hic rerum status tunc temporis fuit.

Κεφ. ε'.

Περὶ λουκίφερος καὶ εὐσεβίου.

Cap. V.

De Lucifero & Eusebio.

Ἐν ᾧ δὴ τῷδε τῷ χρόνῳ λούκιφερ καὶ εὐσέβιος, θεράπαινα βασιλέως, τῆς ἐξορίας ἀνακέκλητο· λούκιφερ μὲν καράλων ἐπίσκοπος, ἥ ἐστι πόλις σαρδανίας· εὐσέβιος δὲ βρεκέλλων· πόλις δὲ αὕτη τῶν ἐν ἰταλίᾳ λιγύων, ὡς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· ἄμφω δὲ τῶν ἄνω θηβῶν τῆς ἐξορίας ἐπανιόντες, συμβουλὴν ἐποιοῦντο, τίνα τρόπον τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα διαφθειρόμενον μὴ παρίδωσιν·

Eodem tempore Lucifer & Eusebius, Imperatoris jussu ab exilio revocati sunt: quorum Lucifer quidem, Caralis quæ urbs est Sardiniæ, erat Episcopus: Eusebius vero Vercellarum quæ civitas est Lygurum in Italia, ut etiam antea dixi. Ambo itaque ex superiori Thebaïde ab exilio redeuntes, consilium inter se inierunt, quonam modo Ecclesiasticis legibus subvenirent, nec eas violari impune paterentur.

A

Caput VI.

Quomodo Lucifer Antiochiæ Paulinum ordinavit.

PLacuit igitur, ut Lucifer quidem Antiochiam proficisceretur; Eusebius autem Alexandriam: ut unà cum Athanasio synodum congregantes, Ecclesiæ dogmata confirmarent. Ac Lucifer quidem Diaconum misit suo loco, per quem pollicitus est assensurum se iis quæ à synodo decreta essent. Ipse vero Antiochiam profectus, perturbatam ejus loci Ecclesiam reperit. Nam populus inter se dissidebat. Non enim solum Ariana hæresis, quæ ab Euzoio fuerat inducta, dirimebat Ecclesiam. Sed & ii, qui Meletium sectati fuerant, ob studium atque amorem erga præceptorem suum, ut antea dixi, sejunxerant se ab iis qui in fide idem cum ipsis sentiebant. Lucifer ergo cum Paulinum illis Episcopum ordinasset, inde discessit.

Κεφ. ε'.

'Ως λούκιφερ ἐν ἀντιοχείᾳ γενόμενος, παυλῖνον ἐχειροτόνησεν.

ΕΔόκει οὖν, λουκίφερον μὲν ἐπὶ τὴν συνέχειαν ἀντιόχειαν πορεύεσθαι, εὐσέβιον δὲ ἐπ' ἀλεξάνδρειαν· ὅπως ἂν συνόδου ἅμα ἀθανασίῳ ἀθροίσαντες, τὰ τῆς ἐκκλησίας κρατύνωσι δόγματα. λούκιφερ μὲν οὖν διάκονον ἐν τῷ αὐτοῦ τόπῳ ἀποστέλλει, δι' οὗ ὑπέρξειν ὡμολόγει τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου τυπούμενα· αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὴν ἀντιόχειαν χωρήσας, εὑρίσκει τεταραγμένην τὴν ἐκκλησίαν· ἐδιχονόει γὰρ τὰ πλήθη πρὸς ἑαυτά· οὐ γὰρ μόνον ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ὑπὸ εὐζωΐου τυγχάνουσα τὴν ἐκκλησίαν ἐχώριζεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ, ὡς ἤδη πρότερον ἔφην, καὶ οἱ μελετίῳ ἀκολουθήσαντες, διὰ τὴν πρὸς τὸν καθηγητὴν, πρὸς τὰς ὁμοφρονας διεχείνουν· καταστήσας δὲ παυλῖνον ἐπίσκοπον αὐτοῖς, ἄνθις ἀπεχώρει.

Caput VII.

Qualiter Eusebius & Athanasius inter se consentientes, synodum Alexandriæ congregarunt, in qua Trinitatem consubstantialem diserte pronuntiarunt.

EUsebius vero cum venisset Alexandriam, confestim unà cum Athanasio synodum convocavit. Convenerunt ergo ex diversis civitatibus Episcopi: & de plurimis rebus valde necessariis inter se contulerunt. Ac sancti quidem spiritus divinitatem illic asseruerunt, eum in consubstantiali Trinitate comprehendentes. Christum vero hominem factum, non carnem modo, sed animam etiam humanam assumpsisse pronuntiarunt; quæ quidem sententia olim fuerat Ecclesiasticorum virorum. Non enim novam quandam doctrinam à se primum excogitatam in Ecclesiam invexerunt: sed ea sanxerunt quæ & Ecclesiastica traditio ab initio docuerat, & Christianorum Philosophi certissimis argumentis adstruxerant. Ita enim omnes antiqui qui hac de re disputarunt, suam nobis sententiam scriptis proditam reliquerunt. Irenæus certe & Clemens, & Apollinaris Hierapolitanus, & Serapion Antiochenæ urbis Episcopus, Christum qui homo

Κεφ. ζ.

'Ως εὐσέβιος ἐνωθεὶς ἀθανασίῳ, σύνοδον ἅμα ἐποίησαν τινα ἐν ἀλεξανδρείᾳ, πρεπόντως περὶ τριάδος ὁμοούσιον ἀνακηρύξαντες.

ΕΥσέβιος δὲ καταλαβὼν τὴν ἀλεξάνδρειαν, σὺν αὐτῷ ἅμα ἀθανασίῳ συνεκρότει τὴν σύνοδον· συνῆλθόν τε ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπίσκοποι, καὶ περὶ πλείστων ἀναγκαιοτάτων λόγους ἐγύμνασαν· ἔνθα τὸ ἅγιον πνεῦμα θεολογήσαντες, τὴν ὁμοούσιον τριάδα συναναλαμβάνουσι· καὶ τὸν ἄνθρωπον πεφηνέναι, οὐ μόνον ἔνσαρκον, ἀλλὰ καὶ ἔμψυχον ἀνειληφότα, οὐ μόνον ἔνσαρκον, ἀλλὰ καὶ ἔμψυχον ἀνειληφότα, ἣ καὶ πάλαι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀνδράσιν ἐδόκει· οὐ γὰρ νεαράν τινα θρησκείαν ἐπινοήσαντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσήγαγον, ἀλλὰ ἅπερ ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἔλεγε, καὶ ἀποδεικνύμενα παρὰ τοῖς χριστιανῶν σοφοῖς ἐφιλοσόφουν· οὕτω γὰρ πάντες οἱ παλαιότεροι παρεῖτό τε λόγον γυμνάσαντες, ἔγραφον ἡμῖν καλόν· καὶ γὰρ εἰρηναῖός τε καὶ κλήμης, ἀπολινάριός τε ὁ ἱεραπολίτης, καὶ σαραπίων ὁ τῆς ἀντιοχέων παροικίας ἐπίσκοπος, ἔμψυχον τ

ἐνανθρωπήσαντα, ἐν τοῖς πονηθεῖσιν αὐτοῖς λόγοις ὡς ὁμολογούμενον αὐτοῖς φάσκουσιν· ἡ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ Βήρυλλον τὸν φιλαδελφίας τῆς ἐν Ἀραβίᾳ ἐπίσκοπον γνωσθεῖσα σύνοδος, γράφουσα Βηρύλλῳ τὰ αὐτὰ τῷ Δαδέδωκεν· ὡσαύτως δὲ πανταχοῦ μὲν ἐν τοῖς φερομένοις αὐτοῦ βιβλίοις, ἔμψυχον τὸν ἐνανθρωπήσαντα οἶδεν ἰδικῶς δέ, ὁ εἰς τὴν γνῶσιν αὐτῷ πεπονημένῳ ἔννατῳ τόμῳ, τὸ περὶ τούτου μυστήριον ἐφανέρωσεν, ἔνθα Ἀδὰμ μὲν τὸν Χριστὸν, Εὔαν δὲ τὴν ἐκκλησίαν εἶναι πλατύτερον καλλιεπούσας· μάρτυρες τούτων ἀξιόπιστοι, ὅτε ἱερὸς Πάμφιλος, καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ χρηματίζων εὐσεβὴς· ἄμφω γὰρ κοινῇ τὸν ὠριγένους προσκείμενοι βίον, καὶ πρὸς τὰς ἐκ προλήψεως ἀπεχθανομένους πρὸς τὸν ἄνδρα ἁπάντων ἔνδοξοις βιβλίοις ἀπολογίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιούμενοι, πρῶτον ὠριγένην ἐπὶ ταύτῃ τὴν πραγματείαν ἐληλυθέναι φασὶν, ἀλλὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας μυστικὴν ἑρμηνεῦσαι παράδοσιν· κἀκεῖνοι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ συνόδῳ παρόντες, οὐκ ἀβασάνιστον εἶασαν, φημὶ δὴ τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως· ὅσιος γὰρ ὁ κορδύβης τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ ἐπίσκοπος, οὗ ἔμπροσθεν πεποιήμεθα μνήμην, ὑπὸ βασιλέως Κωνσταντίνου εἰς τὸ καταστέλλαι τὴν τότε ὑπὸ τοῦ ἀρείου γνωσθεῖσαν ταραχὴν παραποσαλεὶς, τὸ σαβελλίου τοῦ λίβυος ἐκβαλεῖν δόγμα προθυμούμενος, τὴν περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως πεποίηται ζήτησιν, ἥτις δὲ αὐτὴ ἑτέρας ἐρεσχελίας ὑπόθεσις γέγονεν· ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἐν νικαίᾳ ἐπιγνωσθεῖσα σύνοδος, περὶ τὴν τούτου ζήτησιν οὐδὲν διέλαβε διέφωσεν· ἐπεὶ δέ τινες μεταστάντες περὶ τούτου ἐρεσχελεῖν ἤθελον, διελάβετο ἐν ταύτῃ τῇ συνόδῳ, περὶ οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως τὰ δὲ ἀπεφήναντο· οὐκ ἐπὶ Θεοῦ δεῖν ἔφασαν ταύταις χρῆσθαι ταῖς λέξεσιν· οὐσίαν μὲν γὰρ μὴ δὲ ὠνομάσθαι ὑπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· τῷ δὲ τῆς ὑποστάσεως ὀνόματι καταχρήσασθαι τὸν ἀπόστολον τῇ τῶν δογμάτων ἀνάγκῃ· καθ' ἕτερον δὲ λόγον προσπαραλαμβάνειν τὰς λέξεις ἐδογμάτισαν, ὅτ' ἂν τὴν Σαβελλίου δόξαν ἐκβάλλωσιν, ἵνα μὴ σεμνώσει τῶν λέξεων, ὡς ἓν πρᾶγμα τρισὶν ὀνόμασιν νομίζωμεν, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὀνομαζομένων περὶ τὸ τριάδος, ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεο-

A factus est, anima præditum fuisse, velut rem communi omnium consensu receptam suis in libris asserunt. Quin & synodus quæ propter Beryllum Philadelphiæ in Arabia Episcopum facta est, scribens ad eundem Berillum eadem tradidit. Origenes quoque in omnibus libris suis, Christum hominem factum anima præditum esse agnoscit. Sed specialiter in nono tomo commentariorum quos scripsit in Genesin, hujus rei sacramentum exponit: quo loco Adamum quidem Christi, Evam autem Ecclesiæ typum gerere pluribus verbis asserit. Hujus rei testes sunt locupletissimi S. Pamphilus, & B qui ab illo cognomen traxit Eusebius. Ambo enim cum simul juncti vitam Origenis conscriberent, & iis qui ex anticipata quadam opinione eum aversabantur, responderent, in præclaris illis libris quos pro ejus defensione elucubrarunt, Origenem non primum in hoc argumento versatum esse dicunt; sed mysticam Ecclesiæ traditionem esse interpretatum. Cæterum Episcopi qui in Alexandrino Concilio aderant, hanc præterea quæstionem diligenter exami- C narunt, de substantia scilicet & hypostasi. Etenim Hosius Cordubæ Hispaniarum urbis Episcopus, cujus etiam antea mentionem fecimus, cum ab Imperatore Constantino ad hoc missus esset, ut excitatum ab Ario tumultum extingueret; dum Sabellii Libyensis dogma studet evertere, de substantia, deque hypostasi quæstionem agitavit: quæ quidem quæstio alteri contentioni materiam præbuit. Verum Nicæna synodus quæ paulo postea congregata est, de hac quæstione ne verbum quidem fecit. Sed quoniam nonnulli postea hac de re contendere cœperunt, idcirco in hac synodo hac de D substantia, deque hypostasi definita sunt. Eas scilicet voces de Deo usurpandas non esse. Nam substantiæ quidem vocabulum in sacris literis nusquam reperiri: hypostaseos autem nomine abusum esse Apostolum ob dogmatum necessitatem. Alia autem ratione has voces admittendas esse decreverunt, tunc videlicet cum opinionem refutant Sabellii, ne verborum inopiâ, Trinitatem rem unam esse putaremus triplici nomine appellatam, sed ut potius unumquemque eorum, qui nominantur in Trinitate, Deum in propria persona esse creda-

mus. Et hæc quidem tunc à synodo A sunt decreta. Quid autem nos de substantia deque hypostasi didicerimus, nihil vetat quo minus hîc breviter exponamus. Qui Græcam inter Græcos Philosophiam tradiderunt, substantiam quidem pluribus modis definierunt: hypostaseos vero nullam prorsus mentionem fecére. Irenæus quidem Grammaticus in Lexico per ordinem literarum digesto, quod Atticistes inscribitur, hanc vocem barbaram esse affirmat. Neque enim apud quemquam veterum scriptorum eam reperiri: ac sicubi fortasse reperiatur, non eo sensu quo nunc sumitur, usurpari. Etenim apud Sophoclem in Tragœdia B Phœnice ea vox insidias significat. Apud Menandrum verò condimenta: perinde ac si quis fæcem vini in dolio subsidentem appellet ὑπέρασιν. Verum licet ab antiquioribus Philosophis hæc vox usurpata non fuerit, sciendum est tamen recentiores ea frequenter usos fuisse pro substantiæ vocabulo. Substantiam porro variis modis definierunt. Quod si substantia definitione circumscribitur, quomodo hac dictione proprie uti poterimus in Deo, qui comprehendi non potest? Evagrius quidem in libro quem Monachicum inscripsit, monet ne de Deo temere & inconsiderate dis- C seramus. Divinitatem vero definire prorsus vetat, utpote rem simplicissimam. Definitiones enim rerum compositarum esse dicit, idem quoque his utitur verbis. Omnis propositio, aut genus habet quod prædicatur, aut speciem, aut differentiam, aut proprium, aut accidens, aut quod compositum est existis. At in sancta Trinitate nihil horum reperiri potest. Quod igitur verbis explicari non potest, silentio adoretur. Hæc Evagrius, de quo quidem infra dicturi sumus. Nos vero, licet quasi excursu quodam à proposito ser- D mone digredientes hæc dixisse videamur, tamen tanquam instituto nostro utilia hic retulimus.

λογοῖτο· ταῦτα μὲν τότε ἡ συνόδος· ἃ δὲ ἡμεῖς περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἴσμεν, οὐδὲν κωλύει διὰ βραχέων εἰπεῖν· οἱ τὴν ἑλληνικὴν παρ' Ἕλλησι σοφίαν συνθέμενοι, τὴν μὲν οὐσίαν πολλαχῶς ὡρίσαντο· ὑποστάσεως δὲ οὐδ' ὄνομα ἵνα ἓν μνήμῃ πεποίηνται· εἰρῆσθαι δέ τινες γραμματικὸς ἐν τῷ κῦ στοιχεῖον ἀττικιστὴς καὶ βάρβαρον ἀποκαλεῖ τὴν λέξιν· μὴ δὲ εὑρῆσθαί που τῶν παλαιῶν εἰρῆσθαι· εἰ δέ που καὶ εὑρηται, μὴ ταὐτὰ σημαίνειν, ἐφ' ὧν νῦν παραλαμβάνεται· παρὰ μὲν γὰρ σοφοκλεῖ ἐν φοίνικι ἐνέδραν σημαίνειν τὴν ὑπόστασιν· παρὰ δὲ μηνάνδρῳ, τὰ καρυκεύματα, ἃ εἴ τις λέγοι τὴν ἐν τῷ πίθῳ τῆς οἴνης τρυγα ὑπόστασιν· ἰσέον μέντοι ὅτι εἰ καὶ οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι τὴν λέξιν παρέλιπον, ἀλλ' ὅμως οἱ νεώτεροι τῶν φιλοσόφων συνεχῶς ἀντὶ τῆς οὐσίας, τῇ λέξει τῆς ὑποστάσεως ἀπεχρήσαντο· οὐσίας δὴ τὸν ὅρον, ὡς ἔφαμεν, διαφόρως ἀποδεδώκασιν· εἰ δὲ ὅρῳ ἡ οὐσία παραλαμβάνεται, πῶς ἐπὶ θεοῦ τὸ μὴ δυναμένου περιληφθῆναι, κυρίως τῇ λέξει χρησαίμεθα; ἐναργῶς δὲ ἐν τῷ μοναχικῷ, περιττῶς μὲν καὶ ἀπερισκέπτως ἁπτεσθαι λογεῖν ἀποσυμβουλεύει· ὁρίζεσθαι δὲ ὡς ἁπλῶς τὸ θεῖον πάντη ἀπαγορεύει· τῶν γὰρ συνθέτων εἶναι τὰς ὅρους φησίν· ὁ δὲ αὐτὸς καὶ ταῦτα κῦ λέξιν διδάσκει· πᾶσα γὰρ πρότασις φησὶν, ἢ γένος ἔχει καλῃγορούμενον, ἢ εἶδος, ἢ διαφοράν, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκὸς, ἢ τὸ σύνθετον συγκείμενον, οὐδὲν δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος τῶν εἰρημένων ἐστὶ λαβεῖν· σιωπῇ περικωνείδω τὸ ἄρρητον· ταῦτα μὲν οὖν ὁ εὐαγρίῳ, περὶ ὧν εἰς ὕστερον ἐροῦμεν· ἡμεῖς δὲ ἐν παρεκβάσει δοκοῦμεν ταῦτα εἰρηκέναι· ἀλλ' ὡς χρησίμων τῇ ὑποθέσει τῆς ἱστορίας ἐμνημονεύσαμεν·

Caput VIII.

Ex Athanasii apologetico de fuga sua.

EOdem tempore Athanasius librum apologeticum quem pro fugæ suæ defensione jamdudũ composuerat, coram familiaribus recitavit. Ex quo loca

Κεφ. η'.

Ἐκ τῆς ἀπολογητικῆς ἀθανασίου, περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς.

ΑΘανάσιος δὲ ὁ περὶ τῆς φυγῆς ἀπολογητικὸν λόγον πάλαι πεπονημένον αὐτὸς ἐπὶ τῶν παρόντων τότε διεξῆλθεν· ἔ μὲν

τὰ χρήσιμα ⁊ ἐπωφελῆ, ἐνταῦθα προσγράφων, τὸν ὅλον λόγον πολύστιχον ὄντα, ζητεῖν καὶ ἀναλισκώσκειν τοῖς φιλοπόνοις ἀνῆκα. Ἰδοὺ ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα ταῦτα δρῶντες, καὶ μὴ ἐντεταπένητες ἐφ' οἷς πρότερον καθ' ἡμῶν ἐτεθήνησαν κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγορεῖσιν ἐκφυγεῖν δυνηθέντας αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας· μᾶλλον δὲ ὀδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐκποδὼν τέλεον πεποιήκασι· καὶ λοιπὸν προφασίζονται δῆλίαν ἀνθιζοντες, ἀγνοοῦντες ὅτι καὶ τοῦτο γογγύζοντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλλον τὴν μέμψιν· εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλῷ χεῖρον τὸ διώκειν· ὁ μὲν γὰρ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ κρύπτει ὁ δὲ, διώκειν ζητῶν ἀποκτεῖναι· καὶ τὸ μὲν φεύγειν γέγραπται ὁ δὲ ζητῶν ἀναιρῆσαι, προβαίνει τὸν νόμον, ⁊ μᾶλλον αὐτὸς ἣν πρόφασιν δὲ φεύγειν παρέχει· εἰπὲ δὲ τὴν φυγὴν ἀνθιζουσιν, ἐντεπέτωσαν πλέον ἑαυτοὺς οἱ διώκοντες· παυέσθωσαν ἐπιβουλεύοντες· καὶ παύσονται καὶ οἱ φεύγοντες εὐθύς· ἀλλὰ τὸ μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύουσι· δι' ἣν καταβαλεῖν ἕνεκα, πάντα πράττουσιν· εἰδότες ὅτι τῶν διωκομένων ἡ φυγὴ, μέγας ἔλεγχός ἐστι τῶν διωκόντων· ἐθέλει γὰρ τὸν πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον φεύγει, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἄγριον καὶ πονηρὸν ὅλα τὸν τρόπον· πᾶς γὰρ καλῶδωος καὶ ἀπόχρεως, ἀπὸ μὲν Σαοὺλ ἔφευγε, πρὸς δὲ τὸν Δαβὶδ καταφθύγε· διατοῦτο καὶ ἔτοι τὰς κρυπτομένους αὐτοῖς ἀναιρεῖν ἀπειλοῦσιν, ὑπὲρ δὲ μὴ δοκεῖν ἔχειν τὰ ἑαυτῶν πονηρίας τὸν ἔλεγχον· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦσιν τυφλώττειν οἱ πλανώμενοι· ὅσῳ γὰρ ἡ φυγὴ πρόδηλος, τοσούτῳ πλέον ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γινομένη παρ' αὐτῶν ἀναίρεσις καὶ ἐξορία, πρόφανες ἔργα γνήσει· ἂν τε γὰρ ἀποκτείνωσιν, ὁ θάνατος μεῖζον ἠχήσει καθ' αὐτῶν· ἄν τε πάλιν ἐξορίσωσι, παντάχοῦ καθ' ἑαυτῶν αὐτοὶ μνημεῖα τῆς ἀνομίας ἐξαποστέλλουσιν· εἰ μὲν οὖν ἔσωζον τὰς φρένας ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τούτοις συνεχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντας λογισμοῖς· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀπώλεσαν, διατοῦτο καὶ διώκουσιν ἐξάγουσι, καὶ ζητοῦντες ἀνελεῖν, οὐχ' ὁρῶσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν· εἰ γὰρ λοιδοροῦσι τοὺς κρυπτομένους ὑπὸ τῶν ζητούντων ἀνελεῖν, καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ὑπὸ τῶν διωκόντων, τί ποιήσουσιν

A quædam quæ utilia mihi videntur ac fructuosa, hîc apponam. Integrum autem librum, quia prolixior est, studiosis inquirendum ac perlegendum relinquo. Hæc sunt, inquit, impiorum hominum facinora. Ista cum agant, nec erubescant ob ea mala quæ contra nos antea machinati sunt, nunc præterea accusant, quod cruentas ipsorum manus effugere valuimus. Immo potius molesteferunt, quod nos è medio non sustulerint. Denique vana quædam prætexentes, ignaviam nobis exprobrant: ignari se, dum ista garriunt, crimen B in seipsos retorquere. Nam si malum est fugere, multo pejus est persequi. Ille enim abdit se ne occidatur: qui persequitur ut occidat. Et fugiendum quidem esse Scriptura docet. Qui autem persequitur ut occidat, legem violat, & fugiendi causam ipse aliis præbet. Si ergo fugam exprobrant, erubescant potius ipsi qui persequuntur. Cessent ab insidiis, & statim fugere desistent hi qui fugiunt. Verum illi malitiæ quidem suæ nullum finem faciunt. Ut autem comprehendant, omnia moliuntur: quippe C qui probe sciant, fugam eorum quos persequuntur, gravissimum probrum afferre persequentibus. Nemo enim mansuetum hominem ac benignum fugit, sed ferocem & malignum. Atque idcirco, quotquot mœsti erant & ære alieno oppressi, à Saule quidem fugiebant: ad Davidem autem se conferebant. Quamobrem isti, eos qui se occultant, interficere nituntur, ne sint qui improbitatem ipsorum possint convincere. Verum cum ubique cæcutiant, hic quoque occæcati mihi videntur. Quanto enim manifestior est fuga, tanto magis cædes D per insidias eorum patratæ, & exilia manifesta omnibus fient. Nam sive occiderint, mors contra ipsos clarius personabit. Sive in exilium miserint, injustitiæ suæ monumenta contra seipsos ubique statuunt. Quod si sana mente præditi essent, sese in his constringi viderent, & in suis consiliis impingere. Sed quoniam mente capti sunt, ob eam causam alios persequendo ipsi raptantur; & dum alios quærunt ad necem, suam ipsi impietatem non vident. Nam si vituperant eos qui sese dum ad necem quæruntur, occultant; & calumniantur eos qui vitant persecutores; quid, quæso facturi sunt

cum viderint Iacobum quidem fugientem fratrem ſuum Eſau : Moyſen vero metu Pharaonis ad Madianitarum regionem ſe recipientem ? Quid autem garruli iſti reſponſuri ſunt Davidi , qui fugit Saulem , cum ille percuſſores è domo ſua ſubmiſiſſet ad ipſum interficiendum ; & ſe quidem abdidit in ſpelunca: vultum autem ſuum immutavit , quoad præteriiſſet Abimelech, & inſidias evitaſſet ? Aut quid iſti qui temere quidvis effutiunt , dicturi ſunt cum viderint magnum illum Eliam, qui Deum invocabat & mortuum ſuſcitabat , metu Achabi ſeſe occultare , & ob minas Iezabel fugam arripere? Quo quidem tempore etiam filii Prophetarum qui quærebantur ad necem , abſconderunt ſe , in ſpeluncis latentes apud Abdiam. An iſta quidem tanquam vetera minime legerunt ? Eorum vero quæ ſunt in Evangelio non meminerunt. Nam & diſcipuli metu Iudæorum, fuga & latebris ſalutem ſibi quæſierunt: & Paulus in urbe Damaſco cum ab Etnarcha perquireretur, de muro in ſporta demiſſus , quærentis manus effugit. Cum igitur ſacra Scriptura de ſanctis iſta commemoret, quam excuſationem temeritatis ſuæ comminiſci poterunt. Nam ſi timiditatem exprobrant , contra ſeipſos tanquam inſani loquuntur. Sin contra Dei voluntatem id illos facere calumniantur , prorſus ignari ſunt ſacrarum literarum. In lege enim mandatum erat, ut civitates conſtituerentur perfugii , quò ſcilicet ij qui ad necem quærebantur quoquo modo poſſent evadere. In fine autem ſæculorum , cum ipſe patris ſermo qui Moyſi ante locutus fuerat , veniſſet in terras , rurſus hoc mandatum dedit dicens : cum perſecuti vos fuerint , ex hac civitate fugite in aliam. Et aliquanto poſt. Cum ergo videritis abominationem deſolationis quæ prædicta eſt à Daniele Propheta , ſtantem in loco ſancto : qui legit , intelligat : tunc qui in Iudæa ſunt , fugiant ad montes. Qui in tecto eſt , ne deſcendat , ut tollat aliquid de domo ſua. Qui eſt in agro , non revertatur, ut tollat veſtimenta ſua. Cum hæc ſcirent Sancti, hujusmodi vivendi rationem inierunt. Etenim quæ tunc præcepit Dominus , ante corporalem præſentiam ſuam jam locutus fuerat in Sanctis. Et hæc eſt univerſis

A ὁρῶντες τὸν μὲν Ἰακὼβ φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν Ἴσαυ· τὸν δὲ Μωϋσῆν, εἰς Μαδιάμ ἀναχωροῦντα διὰ τὸν φόβον τὸν Φαραώ· τί δὲ τοιαῦτα φλυαροῦντες ἀπολογήσονται τῷ Δαβὶδ φεύγοντι τὸν Σαοὺλ, ἀπὸ τῆς οἰκίας ἀποστείλαντα αὐτῷ ἀναιρεθῆναι; κρυπτόμενόν μὲν ἀπ' αὐτοῦ σκληρῷ, καὶ ἀλλοιοῦντα τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως παρέλθῃ τὸν Ἀβιμέλεχ, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν σκεδάσῃ· τί δ' ἂν εἴποιεν οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, τὸν μέγαν Ἠλίαν ὁρῶντες, ἐπικαλούμενον μὲν τὸν Θεὸν, καὶ νεκροὺς ἐγείραντα, κρυπτόμενον δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀχαὰμ, καὶ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς B Ἰεζάβελ· τότε γὰρ ζητούμενοι καὶ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν ἐκρύπτοντο, λανθάνοντες ἐν τοῖς ἀπολαίοις σὺν τῷ Ἀβδίᾳ· ἢ τούτοις μὲν ὡς παλαιοῖς οὐκ ἐνέτυχον, τῶν δὲ καθ' ἡμᾶς τὸ εὐαγγέλιον ἀδεμίαν μνήμην ἔχουσι καὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἀνεχώρουν κρυπτόμενοι καὶ ὁ Παῦλος ἐν Δαμασκῷ σὺν τῷ ἐθνάρχῃ ζητούμενος, διὰ τοῦ τείχους ἐν σαργάνῃ καθάλασαι, καὶ ἐξέφυγε διὰ ζητοῦντος τὰς χεῖρας· τί οὖν γραφῆς τοιαῦτα λεγούσης τῶν ἁγίων, ποίαν ἄρα πρόφασιν τῶν ἑαυτῶν παθῶν C πλείας ἐξευρεῖν δυνήσονται; ἀντὶ γὰρ δειλίας ὀνειδίσωσι, καθ' αὐτῶν ὡς μανομένων τὸ τόλμημα· κἂν λέγωσιν ὡς σὺν τῷ θελήματι Θεοῦ πάσχουσι, αὐτοὺς διαβάλλουσιν, οὐκ εἰδότες εἰσὶ πανταχοῦ τὰς γραφάς· ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ, πρόσταξις ἦν ἐκλαγήναι καὶ πόλις φυγαδευτήριος ὑπὲρ τοῦ τὰς ζητουμένους εἰς θάνατον, ὅπως ἐκπολεμοῦντες δύνωνται διασώζεσθαι· ἐπὶ δὲ συντελείᾳ αἰώνων σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ, ὁ τῷ Μωϋσῆ λαλήσας λόγος τοῦ πατρὸς, πάλιν ἐνετείλατο ταύτην διδόναι τὴν ἐντολήν· ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς D ἐκ τῆς πόλεως ταύτης φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· ὅταν δὲ ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων νοείτω· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβήτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· ταῦτα γὰρ εἰδότες οἱ ἅγιοι, τοιαύτην εἶχον τὴν πολιτείας ἀγωγήν· ἃ γὰρ νῦν προσέταξεν ὁ κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει· καὶ ἔστιν ἅπερ

ἀνθρώποις εἰς τελεότητα φέρων, ὃ δ' ἂν ὁ Θεὸς προσάξῃ, τοῦτο ποιεῖν διελέγετο καὶ αὐτὸς ὁ λόγος, δι' ἡμᾶς γυμνὸς ἄνθρωπος, καὶ ἠξίωσε ζηλέμυρος ὡς ἡμεῖς κρυβῆναι, καὶ πάλιν διωκόμενος φεύγειν, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλῖναι· ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν ὡς ἐκ πάθους καὶ δι' ὑπῆν, καὶ τοῦτο παθεῖν, ὕτω καὶ ἐκ τούτου δεικνύειν ἑαυτὸν ἀνθρωπήσαντα ἐξ ἀρχῆς μὲν ἅμα τῷ γυμνὸς ἄνθρωπος, ὅτε παιδίον ἦν αὐτὸς, διὰ δ' ἀγγέλου ἐντέλλεται τῷ Ἰωσὴφ, ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ Ἡρῴδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου· καὶ ἀποθανόντος τοῦ Ἡρῴδου, φασίν, δι' Ἀρχέλαον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀναχωροῦντα εἰς τὴν Ναζαρὲτ ὅτε οὖν λοιπὸν καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ἐδείκνυε, καὶ τὴν ξηρὰν χεῖρα πεποίηκεν ὑγιῆ, οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἐξελθόντες συμβούλιον ἐποίουν καθ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν· ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ γὰρ καὶ ὅτε τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἀπ' ἐκείνης, φησὶ, τῆς ἡμέρας ἐβουλεύσαντο ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν· ὁ μὲν Ἰησοῦς ἐκέπι παῤῥησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις· ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου· εἶτα λέγοντος καὶ σωτῆρος, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι, οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἔλαβον λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτὸν· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐκρύβη, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ· καὶ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, ἐπορεύετο καὶ παρῆγεν· ὕτως ἄρα ταῦτα βλέποντες, μᾶλλον δὲ καταγινώσκοντες, ἐπεὶ μὴ βλέπουσι τὸ γεγραμμένον, ἃ θέλουσι γενέσθαι πυνθάνονται, ὅπ ἐναντία ὧν ὁ κύριος ποιεῖ καὶ διδάσκει, βουλεύονται καὶ φθέγγονται· καὶ γὰρ ὅτε Ἰωάννης μεμαρτύρηκε, καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον καθ' ἰδίαν· ὁ μὲν οὖν κύριος ἐποίησε ταῦτα, καὶ ὕτως ἐδίδασκεν· εἴθε δὲ ὕτοι καὶ ὕτως αἰσχυνθῶσι, καὶ μέχρι τοῦ ἀνθρώπων κτήσωσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσπέτειαν, καὶ μὴ πλέον μανέντες, ἐγκαλέσωσι τῷ σωτῆρι δειλίαν, ἅπαξ καθ' αὐτὸ βλασφημεῖν μελετήσαντες· ἀλλ' ὅτε μανομένων αὐτῶν τοῖς ἀνέξεται μᾶλλον δὲ καὶ τὰ εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες ἐλεγχθήσονται· ἔστι γὰρ ἡ ἀσέφασις τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς, εὔλογος καὶ ἀληθὴς· ἣν ὑπὲρ μὲν τοῦ σωτῆρος οἱ εὐαγγελισταὶ κειμένως ἀπεμνημόνευσαν·

A hominibus regula, ad perfectionem ducens: ut scilicet quodcunque Deus præceperit, illud faciamus. Hanc ob causam ipse Dei sermo propter nos homo factus, cùm quæreretur, perinde ac nos, occultare se dignatus est, & cum persecutionem iterum patereturur, fugere & insidias declinare. Decebat enim, ut quemadmodum esuriendo, sitiendo atque patiendo, sic etiam istâ ratione hominem se factum ostenderet. Ab initio enim, simulatque homo factus fuerat, ipse adhuc puer per Angelum mandavit Iosepho: surgens accipe puerum cum matre ejus & fuge in B Ægyptum: futurum est enim ut Herodes quærat animam pueri. Mortuo autem Herode, metu Archelai eum Nazareth secedentem videmus. Postquam seipsum Deum ostenderet & aridam manum sanitati restitueret, Pharisæi quidem egressi, consilium adversus ipsum inierunt, ut eum interimerent. Iesus autem re cognitâ, inde discessit. Sed & cum Lazarum à mortuis excitavit: ab illa, inquit, die consilium cœperunt ut eum occiderent. Iesus ergo non ampliùs palam ambulabat inter Iudæos, sed abiit inde in regionem quæ vicina est solitudine. Deinde cum dixisset servator: antequam Abraham fieret, ego sum: Iudæi quidem C sumpsere lapides, ut in eum conjicerent. Iesus autem occultavit se & egressus est è templo, & transiens per medium illorum abiit, atque ita evasit. Hæc illi cum videant, aut potius audiant; neque enim vident, nonne juxta id quod scriptum est, igne comburendi sunt, eo quod contraria iis quæ Dominus fecit & docuit, ipsi & moliuntur & dicunt. Denique cum Ioannes martyrium pertulisset, & corpus ejus à discipulis sepultum esset, Iesus hoc audito ascendens in navem, secessit in locum D desertum. Et Dominus quidem ita fecit & docuit. Isti vero utinam vel sic erubescerent, & adversus homines tantùm temeritatem suam exercerent, vel ulteriùs insania progressi, Domino ipsi timiditatem exprobrarent, semel edocti contra illum impie loqui. Verum eos insanientes nemo unquam feret. Imo potius ignari evangeliorum ab omnibus convincentur. Est enim hujusmodi secessus ac fugæ rationi consentanea ac verissima causa: quam in servatore quidem extitisse Evangelistæ commemora-

runt. Nos vero ex eo cõjicere debemus, A eandem quoq; fuisse in omnibus sanctis. Quippe illa quæ humano more de Servatore nostro dicta sunt, ad commune hominum genus referre oportet. Nostram enim naturam ille suscepit, & infirmitatis nostræ affectiones in seipso declaravit. Quod quidem Ioannes prodidit his verbis: Quærebant eum apprehendere; sed nemo misit in eum manus, quia nondum advenerat hora ejus. Certe antequam hora illa venisset, matri quidem suæ dixit ipse: nondum venit hora mea. Iis vero qui fratres ejus appellabantur: nondum, inquit, adest tempus meum. Cum autem tempus B jam advenisset, dixit Discipulis: dormite nunc & requiescite. Ecce enim appropinquavit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Neque igitur antequam tempus venisset, comprehendi se permisit; neque cum tempus adesset, se se occultavit: sed ultro semetipsum tradidit insidiatoribus. Ita etiam beatissimi Martyres, in persecutionibus quæ subinde ingruebant, se gesserunt. Et fugiebant quidem cum persecutionem paterentur, atq; in latebris perseverabant. Deprehensi vero, C martyrio perfungebantur. Hæc ab Athanasio dicuntur in apologetico quem de fuga sua conscripsit.

νδυσαν· δεῖ ᾖ ἡμᾶς ἐκ τούτου ἐπὶ πάντων τῶν ἁγίων τὴν αὐτὴν λογίζεσθαι· ἃ γὰρ ἐπὶ τῷ σωτῆρι ἀνθρωπίνως γέγραπται, ταῦτα πρὸς τὸ κοινὸν γένος τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεσθαι χρεών ἐστιν· τὰ γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνος ἀνεδέξατο, καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας πάθη ἐνεδείκνυτο. ἄπερ ὁ Ἰωάννης ἐγραφεν οὕτως· ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, ἔλεγεν αὐτὸς τῇ μὲν μητρὶ, οὔπω ἦλθεν ἡ ὥρα μου· τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ὁ ἐμὸς καιρὸς οὔπω πάρεστι· πάλιν τε ἐλθόντος τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς· καθεύδετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδοὺ γὰρ ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν· ὅτε δὲ πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν, ἥφιεν ἑαυτὸν κρύπτεσθαι· ὅτε τὸν καιρὸν παρῆλθε, σκύπτελος· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἑαυτὸν ἐδίδου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν· οὕτω καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες, ἐν τοῖς καιροῖς τῶν διωγμοῖς ἐφύλαττον· καὶ διωκόμενοι μὲν ἔφευγον, καὶ λανθάνοντες σκαρτέρουν· ἐπικόμενοι δ', ἐμαρτύρων· τοιαῦτα μὲν ἡ ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ τῆς φυγῆς ἀπολογητικῷ διεξῆλθεν·

Caput IX.

Quomodo Eusebius post Synodum orthodoxorum apud Alexandriam Episcoporum, Antiochiam reversus, cum Catholicos illic dissidentes ob Paulini ordinationem reperisset, nec eos ad concordiam revocare posset, abscessit.

EUsebius vero Vercellensis Episcopus, statim post synodum Alexan- D dria digressus, Antiochiam perrexit. Cumque illic Paulinum quidem à Lucifero ordinatum, plebem vero inter se dissidentem reperisset: Nam Meletii fautores separatiũ conventus agebant; commotùs eò quòd ordinationi illi non omnes consentirent, apud se quidem factum damnavit. Sed ob reverentiam erga Luciferum, rem dissimulans abscessit; pollicitus se in Episcoporum Concilio cuncta emendaturum. Postea tamen cum magnopere laborasset, ut partes dissentientes ad concordiam reduceret, id perficere non

Κεφ. θ'.

Ὡς μὴ πρὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ τὸ ὁμοούσιον φρονούσῃ συνόδου, ἐυζήτητος εἰς ἀντιόχειαν ὑποστρέψας, καὶ τοὺς ὁμόφρονας διηρημένους εὑρὼν διὰ τὴν παυλίνου χειροτονίαν, τούτους ἑνῶσαι μὴ δυνηθεὶς, ὑπανεχώρησεν.

ΕΥσέβιος ᾖ ὁ βρεκέλλων ἐπίσκοπος, ἐκ τῆς συνόδου τῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ εὐθὺς μὴ τὴν σύνοδον ἐκ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπὶ τὴν ἀντιόχειαν ὥρμησεν· εὑρὼν τε παυλῖνον μὲν ὑπὸ λουκίφερος χειροτονηθέντα, τὸν πλῆθος δὲ διεσκότα· οἱ γὰρ μελιτίου ἀκολουθοῦντες ἰδίας συνῆγον· παραχθεὶς ὅτι τῇ γνώμῃ χειροτονία μὴ πάντες συνῆνεν, καίτοι μὲν καθ' ἑαυτὸν τὸ γνωσθὲν· τῇ ᾖ πρὸς λουκίφερα αἰδοῖ, σιωπήσας ἀνεχώρησεν, ἐπαγγειλάμενος ἐν συνεδρίῳ ἐπισκόπων τὰ γνωσθέντα διορθώσασθαι· καὶ μὴ ταῦτα ποιήσας δὲ ἐνῶσαι τοὺς διεστῶτας,

ἴσχυσεν· ἔφθασε γὰρ μελιτίου τῆς ἑῴας ἐπανελθὼν· καὶ εὑρὼν ἰδίᾳ συναγομένους τοὺς συνελθόντας αὐτῷ, τούτων προΐστατο· ἀλλὰ τῆς μὲν ἐκκλησιῶν ἐκράτει εὐζώϊος, ὁ τῆς Ἀρειανῆς προτεσὼς θρησκείας· Παυλῖνος τε μίαν τῶν μικρῶν ἔνδον τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν εἶχεν, ἧς αὐτὸν εὐζώϊος αἰδοῖ τῇ πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐξέβαλε· μελίτιος ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο· τότε μὲν δὴ ὕστερον τῆς αἱρέσεως εὐσεβίου ἀνεχώρησε· λούκιφερος πυθόμενος μὴ δέχεσθαι ὑπὸ εὐσεβίου τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, ὕβριν ἡγεῖτο, καὶ δεινῶς ἠγανάκτει· διεκρίνετο δὲ κοινωνεῖν εὐσεβίῳ· καὶ τὰ τῇ συνόδῳ δόξαντα, ἀποδοκιμάζειν οὐ φιλονεικίας ἐβούλετο· ταῦτα δὲ καιρῷ λύπης λεγόμενα, πολλοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀπέσπασε· καὶ γίνεται πάλιν λουκιφεριανῶν ἑτέρα αἵρεσις· ἀλλὰ λούκιφερος τὸν ὀργὴν ἀποπληρῶσαι οὐκ ἴσχυσεν· ἐδέδετο γὰρ ταῖς ἑαυτοῦ ἀπολογίαις, δι' ὧν ἀποστείλας τὸν διάκονον, σπένδειν τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου τυπέντα καθυπέσχετο· διόπερ αὐτὸς μὲν τὰ τῆς ἐκκλησίας φρονῶν, εἰς τὴν σαρδανίαν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπεχώρει· οἱ δὲ πρότερον συλλυπηθέντες αὐτῷ, ἔτι καὶ νῦν τῆς ἐκκλησίας χωρίζονται· εὐσέβιος μέντοι δίκαιος ἀγαθὸς ἰατρὸς καὶ τὴν ἀναβολὴν τῆς πορείας ποιούμενος, τοὺς ἡττηκότας πρὸς τὴν πίστιν ἀνελάμβανε, στοιχείων καὶ διδάσκων τὰ ἐκκλησιαστικὰ κηρύγματα· μεταβὰς δὲ ἐκεῖθεν, ἐπὶ τὲ ἰλλυριοὺς πορεύεται, καὶ ἰταλίας ἐπιβὰς, τὰ αὐτὰ διεπράττετο·

A potuit. Interea vero Meletius ab exilio regressus est. Qui cum sectatores suos seorsum à reliquis collectas agere deprehendisset, eis præfuit. Sed Euzoïus quidem Arianæ perfidiæ antistes Ecclesiis potiebatur. Paulinus vero unam duntaxat ex minoribus Ecclesiis intra urbem obtinuit, ex qua illum Euzoïus reverentia viri commotus, non ejecerat. At Meletius extra urbis portas plebem colligebat. Ad hunc igitur modum Eusebius tunc temporis Antiochia discessit. Lucifer vero cum ordinationem suam ab Eusebio susceptam non esse intelligeret, eam rem contumeliæ loco ducens, permoleste B tulit. Proinde ab Eusebii communione sese abjunxit, & ea quæ à synodo decreta fuerant, studio contentionis adductus, cœpit reprehendere. Hæc dum per tempus discordiarum geruntur, multos ab unitate Ecclesiæ segregarunt. Quippe nova tunc exorta est hæresis eorum qui Luciferiani dicuntur. Verum Lucifer iram suam explere non valuit. Constrictus enim suis ipsius pollicitationibus tenebatur, quibus per Diaconum missis spoponderat, se decretis Concilii assensurum. Itaque ipse C quidem Ecclesiasticam retinens fidem, in Sardiniam ad propriam sedem recessit. Hi vero qui unà cum ipso primum fuerant exulcerati, hactenus ab Ecclesia segregati permanent. At Eusebius instar præstantis cujusdam medici, Orientis provincias peragrans, eos qui in fide infirmi erant ad integram valetudinem restituit, Ecclesiasticâ doctrinâ eos instituens atque erudiens. Inde digressus, in Illyricum venit, tandemque in Italiam delatus, idem agere perseveravit.

D

Κεφ. ί'.

Περὶ Ἱλαρίου τοῦ πυκταύων ἐπισκόπου.

Cap. X.

De Hilario Pictavorum Episcopo.

Ἐφθάκει γὰρ ὁ Ἱλάριος, ὁ πυκταύων ἐπίσκοπος, πόλις ἡ ἄνω δευτέρας ἀκυτανίας, προκαταβεβλημένος τὰ ὀρθόδοξα πίστεως δόγματα, τοῖς τε ἐν ἰταλίᾳ καὶ γαλλίᾳ ἐπισκόποις· ὁ γὰρ πρότερος τῆς ἐξορίας ἐπανιὼν, καταλήφει τοὺς τόπους· ἄμφω μὲν οὖν γνησίως τῇ πίστει συναγωνίσαντο· Ἱλάριός τε καὶ ἐλλόγιμος ὢν, βιβλίοις τῇ ῥωμαίων γλώττῃ τὰ περὶ ὁμοουσίου παρέδωκε δόγματα.

Sed præverterat eum Hilarius Pictavorum, quæ secundæ Aquitaniæ civitas est, Episcopus, & cunctis per Galliam sacerdotibus rectæ fidei dogmata jam ante insinuaverat. Prior enim ab exilio reversus, ad illas regiones pervenerat. Ambo igitur pro fide fortiter propugnarunt. Hilarius vero utpote disertissimus, libris Latino sermone scriptis fidem consubstantialis asseruit:

in quibus & fidem illam abunde confirmavit, & Arianorum dogmata validiſſime confutavit. Sed hæc aliquanto poſt revocationem eorum qui relegati fuerant, contigerunt. Per idem tempus Macedonius, Eleuſius, Euſtathius atque Sophronius, cum cæteris ejusdem ſectæ qui communi vocabulo Macedoniani dicebantur, crebra concilia variis in locis fecerunt. Et convocatis iis qui apud Seleuciam ipſorum partibus adhæſerant; alterius partis Epiſcopos, Acacianos ſcilicet anathemate damnarunt: rejectaque fide Ariminenſis Concilii, eam quæ Seleuciæ recitata fuerat, confirmarunt. Hæc autem ipſa eſt quæ prius Antiochiæ fuerat expoſita, ut in ſuperiori libro commemoravi. Cumque à nonnullis interrogarentur hoc modo: vos qui Macedoniani vocamini, ſi aliud in fide ſentitis quam Acaciani, cur cum illis hactenus tanquam idem vobiſcum ſentientibus communicaſtis? per Sophronium Pompejopolis Paphlagoniæ urbis Epiſcopum ita reſponderunt: Occidentales quidem conſubſtantialis errore quaſi morbo quodam implicati tenebantur: in Orientis autem partibus Aetius fidei doctrinam adulterans, diſſimilis ſubſtantiæ opinionem invexerat. Utraque porro ſententia impia erat. Nam illi quidem diſtinctas patris ac filii perſonas in unam temere cogebant, & conſubſtantialis vocabulo, quaſi quodam pravitatis vinculo colligabant. Hic vero naturæ Filii cum natura patris conjunctionem penitus divellebat, inducto diſſimilis ſubſtantiæ vocabulo. Cum igitur hæ duæ ſententiæ in oppoſitum utrimque labantur exceſſum, mediam inter utrasque ſententiam pietati veritatique magis congruere judicavimus, eam ſcilicet quæ filium patri ſimilem eſſe ſtatuit ſecundum hypoſtaſin. Hæc ſunt quæ Macedoniani ad illam interrogationem per Sophronium reſponderunt, quemadmodum tradit Sabinus in Collectione geſtorum ſynodalium. Verum in eo quod Aetium velut auctorem opinionis Anomœorum, non autem Acacium inſimulant, veritati fucum facere videntur, dum partim Arianos, partim homoüſianos nituntur effugere. Etenim ſuis ipſorum verbis convincuntur, quod novitatis ſtudio ab utrisque diſceſſerint. Verum de his hactenus.

δι' ὧν ἱκανῶς μὲν τότῳ σωέσῃ· δικαίως δ' ἂ
τῶν Ἀρειανῶν δογμάτων καθήψατο· ταῦτα
μὲν δὴ μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν
ἐξορισθέντων ἐγένετο· ἰστέον δ', ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν
χρόνον οἱ περὶ Μακεδόνιον καὶ Εὐσέβιον, Εὐστά-
θιόν τε καὶ Σωφρόνιον, πάντες ὁμοῦ ἑνὸς μακε-
δονιανοὶ χρηματίζοντες, συνόδους συνεχεῖς
ἐν διαφόροις ἐποιοῦντο τόποις· καὶ συγκαλέ-
σαντες τοὺς ἐν Σελευκείᾳ τῇ αὐτῶν ἀκολουθήσαν-
τας γνώμῃ, τοὺς τοῦ ἑτέρου ἀνεθεμάτιζον μέ-
ρους, λέγω δὴ τοὺς περὶ Ἀκάκιον· καὶ τὴν ὑ
Ἀριμίνῳ πίστιν ἐκβάλλοντες, τὴν ἐν Σελευκεί
ἀναγνωσθεῖσαν ἐκύρων· αὕτη δ' ἦν ἣν ἐν Ἀντι
χείᾳ ἤδη πρότερον ἐκτεθεῖσα, ὡς ἐν τῷ πρ
τότε βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην· ἐρωτηθέ
τες γοῦν ὑπό τινων· ὑμεῖς, φησί, οἱ μακεδό
νιανοὶ χρηματίζοντες, εἰ ἕτερα φρονεῖτε τῶ
περὶ Ἀκάκιον, πῶς αὐτοῖς ἄχρι νῦν ὡς ὁμοδ
ξοις ἐκοινωνεῖτε· πρὸς ταύτην τὴν πεῦσιν ἀπε
κρίναντο διὰ Σωφρονίου τοῦ Πομπηϊουπόλε
τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ ἐπισκόπου, τάδε· αἱ μ
τὴν δύσιν, φησίν, ἐνόσουν τὸ ὁμοούσιον· ἀπὸ
δὲ ἐν τῇ ἀνατολῇ, πολλαχοῦ ἐξαχθεῖσα εἰσήγαγε
καὶ οὐσίαν ἀνόμοιον· καὶ ἦν ἕκνομα ἀμφό
τερα· οἱ μὲν γὰρ ἀτάκτως τὰς ἰδιαζούσας ὑπο
στάσεις πατρὸς καὶ υἱοῦ συνέπλεκον εἰς εἰσπ
τα, τῷ δὲ ὁμοουσίου ὀνόματι χορδῇ κακῇ
δεσμοῦντες· ὁ δὴ καὶ σφόδρα τῆς δὲ υἱοῦ πρ
τὸν πατέρα φύσεως διῄρα τὴν οἰκειότητα, τ
τῷ ἀνομοίου καὶ οὐσίαν ὀνόματι ἀμφοῖν
ἢ εἰς πολλὴν τῶν ἐναντίων πιπτόντων ἀκρότη
ἡ μέση ἀμφοῖν ὁδὸς ἱκανῶς ἡμῖν ἐφάνη π
τῆς ἀληθείας ἔχειν εὐσέβειαν, ὅμοιον λέγ
σατὸν υἱὸν τῷ πατρὶ καθ' ὑπόστασιν· τοι
τα μὲν οὖν οἱ μακεδόνιανοὶ πρὸς τὴν πεῦ
διὰ Σωφρονίου ἀπεκρίναντο, καθὰ ὁ σαβῖν
ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν συνοδικῶν φησί· δι
τῷ μέμψασθαι αἴτιον ὡς τὸ ἀνόμοιον λέγ
γὸν, καὶ μὴ τοὺς περὶ Ἀκάκιον, φαίνον
ζόμενοι τὴν ἀλήθειαν, δοκοῦντες ἐν μέρει τ
δρειανοὺς ἐκκλίνειν, ἐν μέρει δὲ τοὺς Φρυ
γας τὸ ὁμοούσιον· ἐλέγχον δὲ διὰ τῆς ἰδί
φωνῆς, ὅτι ἀμφοτέρων καινολομεῖ
ἐξέδυσαν· τοσαῦτα δὴ καὶ περὶ τούτων
λεχθω·

A

Κεφ. ια'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς, χρήματα τὰς χριστιανὰς εἰσεπράξατο.

Ὁ μέντοι βασιλεὺς Ἰουλιανὸς καθ' ὑρχὰς ἡδὺς τοῖς πᾶσιν φανεὶς, προβαίνων ὁ πᾶσιν ὅμοιος ἐφάνη. ἀλλ' ἔνθα μὲν διαβολὴ τις κατὰ κωνσταντίνου ἐγένετο, προθυμότατα τοῖς χριστιανοῖς τὰς αἰτήσεις παρεῖχεν· ὅπου δὲ μὴ τοῦτο ἦν, τὸ οἰκεῖον μίσος, ὃ κοινῇ κατὰ πάντων χριστιανῶν εἶχε, φανερῶς πᾶσιν εἰπεδείκνυεν. αὐτίκα γὰρ ναυαλιανῶν μὲν τὴν ἐν κυζίκῳ ἐκκλησίαν κατὰ ἐδάφους καθαιρεθεῖσαν, οἰκοδομηθῆναι κελεύει, καταδίκῃ βαρυτάτῃ ἐπιθεὶς ἐλευσίῳ τῷ τῆδε ἐπισκόπῳ, εἰ μὴ ἐντὸς δύο μηνῶν οἰκείοις ἀναλώμασι τὴν οἰκοδομίαν ποιήσῃ. τὸν μέντοι ἑλληνισμὸν σωτερεῖ· καὶ τὰ μὲν ἱερὰ τῶν ἑλλήνων, ὡς ἔφην, ἠνέῳκε· θυσίαν δὲ ἐπετέλει τῇ κωνσταντίνου πόλεως τύχῃ δημοσίᾳ ἐν τῇ βασιλικῇ, ἔνθα καὶ τὸ τῆς τύχης ἵδρυται ἄγαλμα.

Caput XI.

Quomodo Imp. Iulianus pecunias à Christianis exegerit.

Cæterum Imperator Iulianus, cum initio imperii cunctis lenis ac placidus visus esset, progressu temporis non eundem se erga omnes præbuit. Ubicunque enim occasio dabatur obtrectandi Constantio, Christianorum petitionibus annuebat. Ubi vero ista occasio minime suppetebat, privatum odium quod contra universos Christianos B conceperat, palam omnibus ostendebat. Statim igitur Ecclesiam Novatianorum in urbe Cyzico, quam Euzoius solo æquaverat, instaurari jubet: gravissimâ mulctâ Eleusio ejus civitatis Episcopo indictâ, nisi intra bimestre spatium suis sumptibus illam restituisset. Gentilium aut religionem omni studio promovere cœpit. Ac templa quidem Paganorum aperuit, ut antea dixi, Ipse vero Genio urbis Constantinopolitanæ hostias publice immolavit in Basilica, in qua positum est simulachrum C Genii publici.

Κεφ. ιβ'.

Περὶ μάεως τοῦ ἐπισκόπου χαλκηδόνος.

Τότε δὲ καὶ μάεις ὁ τῆς ἐν βιθυνίᾳ χαλκηδόνος ἐπίσκοπος χειραγωγούμενος· ἦν γὰρ δὴ πρὸς τῷ γήρᾳ ὑπόχυσιν ὀφθαλμῶν ὑπομένας· πολλὰ τὸν βασιλέα προσελθὼν ἐνύβρισε, τὸν ἀσεβῆ καλῶν, τὸν ἄπιστον καὶ ἄθεον· ὁ δὲ λόγοις τὰς ὕβρεις ἠμύνετο, τυφλὸν καλέσας· καὶ θᾶττον ἄν, φησὶν, ὁ γαλιλαῖός σε θεὸς θεραπεύσειε· γαλιλαῖον γὰρ εἰώθει ὁ ἰουλιανὸς καλεῖν τὸν χριστὸν, καὶ τοὺς χριστιανοὺς γαλιλαίους. ὁ δὲ δὴ μάεις, παῤῥησιαίτερον πρὸς τὸν βασιλέα ἀπήντησεν· εὐχαριστῶ, φησὶ, τῷ θεῷ τυφλώσαντί με, ἵνα μὴ ἴδω τὸ πρόσωπόν σου ἔτως ἐκπεπληκὸς πρὸς τὴν ἀσέβειαν. ὁ δὲν πρὸς ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο· δικαίως ἂν καὶ τοῦτο μεμήρχεο· ἑωρακὼς γὰρ τοὺς ἐπὶ διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντας ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τιμωμένους, προθύμως τε ἀπεύδειν

Caput XII.

De Mari Episcopo Chalcedonensi.

Quo tempore Maris Chalcedonis Bithyniæ urbis Episcopus, perductus ad Imperatorem: nam cum esset provecta admodum ætate, oculorum suffusione laborabat: illum graviter objurgavit; impium & apostatam vocans, & religionis expertem. At ille convi- D ciis reddens convicia, cæcum eum appellavit. Neque vero, inquit, Deus tuus Galilæus te unquam sanaturus est. Quippe Iulianus Christum Galilæum, & Christianos Galilæos appellare consueverat. Maris contrà majore cum fiducia Imperatori respondens. Gratias, inquit, ago Deo qui me luminibus orbavit, ne viderem vultum tuum, qui in tantam prolapsus es impietatem. Ad hæc Imperator tum quidem nihil respondit. Sed postea eum graviter ultus est. Nam cum videret eos, qui regnante Diocletiano martyrium subierant à Christianis honorari, multosque animadverteret alacri

animo ad martyrium contendere; quasi hoc ipso Christianos ulciscì volens, aliam ipse vitam ingreditur. Et nimiam quidem crudelitatem illam, quæ Diocletiani temporibus viguerat, declinavit: nec tamen à persecutione prorsus abstinuit. Persecutionem enim appello, cum homines quiete & pacate degentes qualicumque modo infestantur. Infestavit autem eos hac ratione. Legem tulit, ne Christiani humanioribus disciplinis instituerentur: ne si linguam, ut ajebat, acuissent, Gentilium Dialecticis expeditius respondèrent.

A

ἐπὶ τὸ μαρτυρῆσαι πολλὺς ἐπεσάμην, ὥσπερ αὐτῷ τούτῳ τοὺς χριστιανοὺς ἀμυνόμενος, ἐπὶ ἑτέραν ἐτράπετο· καὶ τὴν μὲν ὑπερβάλλουσαν ἐπὶ διοκλητιανοῦ, ὠμότητα ὑπερέθετο· ἀπέσχετο δὲ οὐ παντὶ τῷ διώκειν. διωγμὸν δὲ λέγω, τὸ ὁπωσοῦν τοὺς ἡσυχάζοντας ἐτάρασσε δὲ οὗτος νόμῳ ἐκέλευε, χριστιανοὺς παιδεύσεως μὴ μετέχειν ἵνα μὴ, φησὶν, ἀκονώμεθα τὴν γλῶτταν, ἑτοίμως πρὸς τοὺς διαλεκτικοὺς τῶν ἑλλήνων ἀπαντῶσιν.

B

Cap. XIII.

De tumultu quem Pagani contra Christianos excitarunt.

INterdixit etiam ne in palatio militarent, qui Christianam religionem abjicere & simulacris sacrificare nollent. Ad hæc ne Christiani regendas provincias acciperent. Quippe, ajebat, lex ipsorum gladio uti vetat adversus eos qui capitale supplicium commeriti fuerint. Multos præterea partim blanditiis, partim muneribus, ad sacrificandum impulit. Confestim igitur tum qui veri, tum qui falsi Christiani essent, tanquam in fornace probati, omnibus innotuerunt. Nam qui sincere atque ex animo Christiani erant, libenti animo cingulum deposuerunt, quidvis ferre parati potius quam Christum negare. Inter hos fuere Iovianus, Valentinianus & Valens, qui postea imperium tenuerunt. Cæteri vero qui non ex animo Christiani erant, sed divitias & honores hujus sæculi veræ felicitati præferebant, sine ulla cunctatione ad sacrificandum se contulerunt. Ex quorum numero fuit Ecebolius Sophista urbis Constantinopolitanæ. Qui quidem ad Imperatorum mores sese fingens atque accommodans, Constantio quidem regnante, Christianam se religionem ardentissime colere simulavit: Iuliani vero temporibus, Gentilium superstitioni supra modum addictus apparuit: post obitum autem Iuliani, rursus Christianam religionem profiteri voluit. Etenim pro foribus Ecclesiæ se pronum abjiciens, his vocibus usus esse dicitur. Calcate me ut sal insipidum. Hujusmodi fuit Ecebolius; sicut antea levis atque inconstans, ita etiam postea. Per idem tempus Imperator, cum Persas

C

D

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῆς ταραχῆς ἣν ἐποίησαν οἱ ἕλληνες κατὰ τῶν χριστιανῶν.

ΕΚέλευε δὲ, μὴ δὲ κατὰ τὰ βασίλεια στρατεύεσθαι τοὺς μὴ βεβλημένους τὸν ζωστῆρα· καταλιπεῖν μὲν τὸν χριστιανισμὸν, ἐπὶ τὸ θύειν δὲ τοῖς ἀγάλμασιν ἔρχεσθαι· μηδὲ μὴν τοῖς χριστιανοῖς τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχειν ἐᾶν γίνεσθαι, λέγων ὡς κελεύει νόμος τοῖς χρῆσθαι ξίφει κατὰ τῶν ἀξίων θανάτου πεπραγμένων· πολλοὺς δὲ καὶ κολακείας ἕνεκα δωρεαῖς ἐπὶ τὸ θύειν προετρέπετο· αὐτὸς καὶ γὰρ ὡς ἐν χοιρωτηείῳ, οἵτε ὄντες χριστιανοὶ καὶ οἱ νομιζόμενοι, φανερῶς πάντες ἐγένοντο· οἱ μὲν γὰρ ὀρθῇ γνώμῃ χριστιανίζοντες, εὐθυμότεροι τὴν ζώνην ἀπέθεντο, πάντα μᾶλλον ὑπομένειν ἢ θύεσθαι τὸν Χριστὸν αἱρούμενοι· ἐν τούτοις ἦν καὶ ἰοβιανὸς, ἀλεντινιανός τε καὶ οὐάλης, οἱ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντες· ἕτεροι δὲ ὅσοι μὴ ὀρθῇ γνώμῃ ἐχριστιάνιζον, ὅσοι τὰ χρήματα τὴν ἐνταῦθα τιμὴν, τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας προκρίναντες, μὴ μελλήσαντες πρὸς τὸ θύειν ἀπέκλινον· ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ κωμικὸς ἰωαπόλεως σοφιστὴς ἐκηβόλιος· ὅστις τοῖς κατὰ τῶν βασιλέων ἐπόμενος, ἐπὶ μὲν κωνσταντίου διαπύρως χριστιανίζειν ὑπεκρίνατο· ἐπὶ δὲ Ἰουλιανοῦ, ζηλωτὴς ἕλλην ἐφαίνετο· καὶ αὖθις μετὰ Ἰουλιανὸν, χριστιανίζειν ἠθέλησε· ῥίψας γὰρ ἑαυτὸν πρηνῆ πρὸ τῆς πύλης τῆς ἐκκλησίας οἴκου, πατήσατέ με, ἔφη, ὡς ἅλας τὸ ἀναίσθητον. τοιοῦτος μὲν ὢν κατὰ τὸν βίον καὶ εὐχερὴς ἐκηβόλιος πρότερόν τε καὶ ὕστερον ἦν· τότε δὲ ὁ βασιλεὺς, πέρυσι

ἀμυνό-

ἀμύνεσθαι βελόμενον· ἀνθ' ὧν ἐπὶ κωνσταντίου τοῦ τῶν ῥωμαίων χώραν καταδραμόν, ἀσεβαίως διὰ τῆς ἀσίας ἐπὶ τὰ ἑῷα μέρη διέβαινεν· εἰδὼς ὅσα πόλεμον ἔχει κακὰ, καὶ ὡς πολλῶν δεῖται χρημάτων, καὶ ἄνθ' ὅτου τούτων κατορθῶται, πανούργως ἐπενόησε συλλέγειν τὰ χρήματα παρὰ τῶν χριστιανῶν· τοῖς γὰρ μὴ βελομένοις θύειν, ἐπέθηκε χρημάτων καταδίκην· καὶ ἀπαίτησις ἦν τῶν ἀληθῶς χριστιανιζόντων ἐγίνετο σωτόν· ἔκας γὰρ ἦν τὴν ὕπαρξιν ἀναλόγως εἰσέφερε· καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς ἀδίκου συλλογῆς τῶν ἀδίκων χρημάτων, ταχὺ πλούσιος ἦν· ἐχρῆτο γὰρ τῷ νόμῳ, ὅπου τε μὴ παρῆν, καὶ ὅπου διέβαινε· τοιγαροῦν καὶ οἱ ἕλληνες τῶν χριστιανιζόντων κατέτρεχον· σύρροιά τε τῶν φιλοσοφεῖν λεγόντων ἐγίνετο· καὶ τελεταὶ ἄνευ σωτηρίας ἔσαν, ὡς καὶ παραγχνοσκοπούμενοι παῖδας καταθύειν ἀφθόρους, ἄῤῥενας καὶ θηλείας, καὶ τῶν σαρκῶν ἀπογεύεσθαι· καὶ ταῦτα ἐποίουν κατά τε τὰς ἄλλας πόλεις, καὶ κατὰ τὰς ἀθήνας, καὶ κατὰ τὴν ἀλεξάνδρειαν· ἔνθα καὶ κατὰ ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου σκοπωρίαν ποιησάμενοι, γνωρίζουσι βασιλεῖ, ὡς λυμαίνοιτο τὴν πόλιν ὅπασαν τὴν αἴγυπτον, καὶ δεῖν αὐτὸν ἀπαλλάξειν τῆς πόλεως· κεκινηκότα τε καθ' αὑτοῦ ἐκ παντὸς ἁγνοῦς βασιλικοῦ, καὶ ὁ ἀλεξανδρείας ἔπαρχος.

A ulcisci vellet ob crebras incursiones quas Constantii temporibus in agrum Romanum fecerant, per Asiam in Orientis partes properè contendit. Cumque intelligeret quot mala bellum apportare soleat, & quantâ pecuniâ opus sit, sine qua bellum commode geri non potest, magnam auri vim callide à Christianis extorquere constituit. Etenim pecuniariam mulctam imposuit iis qui sacrificare abnuerent: ipsaque exactio in eos qui vere Christiani essent, plena erat severitatis. Unusquisque enim pro modo facultatum suarum pecuniam conferre cogebatur. Ita Im- B perator per injustam malæ pecuniæ exactionem brevi locuples factus est. Nam lex executioni mandabatur, non solum ubi Imperator aderat, sed in iis etiam locis ad quæ minime accesserat. Tunc etiam Pagani in Christianos irruerunt: & concursus factus est eorum qui se Philosophos prædicabant. Quin etiam nefanda mysteria ab illis excogitata sunt: ita ut pueros impuberes utriusque sexus immolarent, extaque eorum inspicerent, carnes denique degustarent. Atque hæc tum in aliis urbibus facta sunt, tum Athenis & Alexandriæ. Qua quidem in civitate, concinnatis adversus Athanasium calumniis Imperatori signi- C ficarunt, urbem ab illo & universam Ægyptum vastari, eumque pellendum esse ex civitate. Sed & præfectus Ægypti, jussu Imperatoris adversus eundem Athanasium insurrexit.

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῆς ἀθανασίου φυγῆς.

Ὁ δὲ φεύγει πάλιν, εἰπὼν τοῖς γνωρίμοις, ὑποσαλῶμεν μικρὸν ὦ φίλοι· νεφύδριον γάρ ἐστι καὶ παρέρχεται· ταῦτα εἰπὼν, εὐθὺς ὡς εἶχε, πλοίῳ διὰ τοῦ νείλου εἰς τὸν αἴγυπτον ἔφυγε· ἐδίωκον δὲ κατόπιν, οἱ συλλαβεῖν αὐτὸν ἀσπάσιοι· ἐπειδὴ δὲ ὁ πόρρωθεν εἶναι ἐπύθετο τοὺς διώκοντας, οἱ μὲν σπουδάσαντες, ὡς ἐπὶ τὴν ἔρημον αὖθις φεύγειν ἐκέλευον· ὁ δὲ, σοφῇ γνώμῃ χρησάμενος διέφυγε τοὺς διώκοντας· τοῖς γὰρ διώκουσιν, ἐξυποστρέψασθαι ἀπαντᾶν συνεβούλευε· καὶ τοῦτο ἦν τάχος ἐγίνετο· ἐπεὶ δὲ πλησίον τῶν διωκόντων οἱ πρὸ μικροῦ φεύγοντες ἦσαν, ἐνθεν οἱ

Caput XIV.

De fuga Athanasii.

IGitur ille fugam denuo capessit, amicos his verbis affatus: secedamus paulisper, ô amici. Nam nubecula est, quæ cito evanescet. His dictis, protinus conscensa nave trajectoque Nili alveo, in Ægyptum fugit. Insequebantur eum à tergo, qui comprehendere illum studebant. Ille cum persecutores haud procul abesse didicisset, comitesque ipsum hortarentur, ut denuo fugeret ad solitudinem, prudenti usus consilio manus persequentium effugit. Persuasit enim illis ut conversi persequentibus occurrerent. Quod quidem celerrime factum est. Cum igitur hi qui paulo ante fugiebant, jam proximi essent persequentibus; illi qui

Athanasium quærebant, nihil aliud ab A ejus comitibus quæsierunt, quàm utrum Athanasium vidissent. Isti vero eum prope esse indicaverunt, ac si properarent, brevi illum comprehensuros esse. Ita illi delusi, Athanasium acriter frustra consectati sunt. Ille autem elapsus, clanculo venit Alexandriam; ibique delituit quoad usque sedata esset persecutio. Hujusmodi mala Alexandrinum Episcopum excepére, post crebras partim à Christianis, partim à Gentilibus illatas ei persecutiones atque ærumnas. Porro Præsides Provinciarum ex Imperatoris superstitione occasionem lucrandi captantes, ultra quam mandatum fuerat à Principe, Christianos vexabant: nunc pecuniæ majorem vim quàm oportebat, ab illis exigentes: interdum etiam tormenta corporibus eorum infligentes. Hæc Imperator cum probe sciret, negligebat tamen: & Christianis ob eam causam ipsum adeuntibus ita respondit: vestrum est patienter ferre aliorum injurias: hoc enim est præceptum Dei vestri.

ζητοῦντες ἠρώτων τοὺς περὶ ἀθανάσιον, ἢ πῶς ἀθανάσιον τεθέανται· οἱ δὲ, ἐγγὺς αὐτὸν πάνυ εἶναι ἐμιμοῦντο· καὶ εἰ σπουδάσειεν, οὐκ εἰς μακρὰν αὐτὸν καταλήψεσθαι ἔλεγον· καὶ ὅτως οἱ μὲν ὡσπερανεὶ ἀπατηθέντες, σπουδαίως μάτην ἐδίωκον· ὁ δὲ διαφυγὼν, τὴν ἀλεξάνδρειαν λαθραίως καταλαβὼν καὶ ἐκεῖ λανθάνων διῆγε, ἕως ἐπαύσατο ὁ διωγμός. τοιαῦτα μὲν οὖν τοὺς πολλοὺς χριστιανικοὺς διωγμοὺς, καὶ τὰ παρ' ἑλλήνων κακὰ, τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον διεδέξατο· οἱ μέντοι κατὰ τὰς ἐπαρχίας B ἄρχοντες, καιρὸν οἰκεῖον κέρδους τὴν τοῦ βασιλέως θρησκείαν νομίσαντες, πέρα τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων τοὺς χριστιανοὺς κακῶς διετίθεσαν· χρήματα μὴν πλείονα ἢ ἐχρῆν εἰσπραττόμενοι ἔστιν ὅτε καὶ βασανικὰς ἐπηρείας προσάγοντες· ταῦτα μανθάνων ὁ βασιλεὺς ἀφιεώρα· καὶ τοῖς χριστιανοῖς ἀεὶ παρεσκευάζετο βοηθεῖν, ὑμέτερόν ἐστιν, ἔλεγε, τὰς ἀλλοτρίας πάσχοντας κακῶς ἀνέχεσθαι· τοῦτο γὰρ ἡμῖν καὶ ὑμετέρῳ Θεῷ τὸ πρόσταγμα.

Caput XV.

De iis qui regnante Iuliano apud Merum Phrygiæ urbem martyrio perfuncti sunt.

EOdem tempore apud Merum urbem Phrygiæ Præses Provinciæ Amachius templum aperiri jussit, & sordes quæ longinquitate temporis in eo coacervatæ erant, exportari: statuas denique illic positas expoliri præcepit. Hoc illius factum, Christianorum animis gravem incussit dolorem. Itaque Macedonius quidam & Theodulus ac Tatianus, zelo Christianæ religionis incensi, eam indignitatem ferre minime potuerunt. Sed incredibili quodam virtutis amore flagrantes, noctu in templum irruunt, & statuas omnes confringunt. Quo facto Præses graviter commotus, cum multos in ea urbe qui prorsus insontes erant, supplicio afficere vellet; auctores facinoris ultro sese obtulére: & pro veritatis defensione ipsi occumbere maluerunt, quàm sinere ut alii ipsorum vice occiderentur. Eos igitur comprehendens judex, jubet ut facinus ab ipsis perpetratum eluant sacrificando: ne ita fecerint, supplicium interminatur. At illi utpote generoso animo præditi, spretis ejus minis,

C

Κεφ. ιέ.

Περὶ τῶν ἐν μηρῷ τῇ πόλει τῆς Φρυγίας, ὅτι Ἰουλιανοῦ μαρτυρησάντων.

ΕΝ γὰρ τῇ μηρῷ πόλει τῆς ἐπαρχίας τῆς Φρυγίας ἄρχων ἦν ἀμάχιος, τὸ τοῦ θεοῦ ἀνοιγῆναι προσέταξε, καὶ καθαίρεσθαι τὸν ἐκ χρόνου συναχθέντα ῥύπον ἐκεῖ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀγάλματα ἐπιμελείας τυχεῖν. τοῦτο γινόμενον, σφόδρα τοὺς χριστιανοὺς ἐλύπησε· μακεδόνιος δέ τις καὶ θεόδουλος καὶ τατιανὸς, ζήλῳ χριστιανισμοῦ, τὴν λύπην οὐκ ἐνεγκεῖν· ἀλλ' ἔνθερμον τὸ φρόνημα πρὸς ζῆλον D κεκινημένοι, νυκτὸς εἰς τὸν ναὸν εἰσπηδῶσι, συντρίβουσι τὰ ἀγάλματα· καὶ ὑπὸ τῆς γεγονότι σφόδρα χαλεπήνας καὶ πολλοὺς τῶν τὴν πόλιν ἀναιτίων ἀπειλῇ προσαδάζων, προσφέρουσιν ἑαυτοὺς αὐθέντας καὶ πράγματος· καὶ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀποθνήσκειν ᾑροῦντο, ἢ ἰδεῖν ἑτέρους ἀνθ' ἑαυτῶν ἀποθνήσκοντας· τοὺς λαβὼν ὁ ἡγεμὼν, ὡς ὑπὲρ δὲ ἀδικημάτων παρ' αὐτῶν γινομένης, διὰ θυσίας ἀπολογείας ἐκέλευε· μὴ ποιοῦντας δὲ τοῦτο, μωρείας ἠπείλει· οἱ δὲ, γυναῖοι τὸ φρόνημα ὄντες, μικρὰ τῶν ἀπειλῶν φεγγόμενοι

πάνθ' ὑπομένειν ἑτοίμως εἶχον· καὶ μᾶλλον θνήσκειν ἡρῶντο, ἢ ταῖς θυσίαις μολύνεσθαι· τότε δὴ πᾶσαις βασάνοις ὑποβαλὼν τοὺς ἄνδρας, τέλος ἐχάραις ἐπιθεὶς, καὶ πρὸς ταύταις ἐπιθεῖναι κελεύσας, ὅτως ἀπόλυσιν· οἱ δή, τῷ κορωνίδα τῆς ἀνδρίας τοιαῦτα ἐπέδειξαν, πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοιαῦτα εἰπόντες. εἰ ἐπεθύμησας ὀπτῶν ὦ ἄμαχε κρεῶν ἀπογεύσασθαι, στρέψον ἡμᾶς καὶ εἰς τὰς ἑτέρας πλευρὰς, ἵνα μὴ εἰς τὴν γεῦσιν ἡμίοπτοι φανῶμέν σοι· τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ὅτοι τὸν βίον ἐτέλεσαν·

A paratos se ostenderunt ad tormenta quælibet sustinenda, & mori multò quàm sacrificiis pollui maluerunt. Iudex igitur cùm omni tormentorum genere eos excruciasset, tandem craticulæ impositos subdito igne cremari jussit. Tunc vero illi extremum specimen fortitudinis ediderunt, his verbis Præsidem allocuti. Si cupis, Amachi, carnes assas degustare, verte nos in alterum latus, ne forte gustui tuo semi assati videamur. Hoc illi modo vitam finierunt.

B

Κεφ. ιϛ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς κωλύσαντος τοὺς χριστιανοὺς ἑλληνικὴν παιδεύειν παιδεύσεις, οἱ ἀπολινάριοι εἰς τὸ ἐπιτήδειον λόγους ὡρμήθησαν.

Cap. XVI.

Quomodo Apollinares ad scribendos libros sese contulerint, cum Imperator Christianos Græcis disciplinis institui vetuisset.

Ὁ μέντοι βασιλέως νόμος, ὃς τοὺς χριστιανοὺς ἑλληνικῆς παιδείας μετέχειν ἐκώλυε, τοὺς ἀπολιναρίους, ὧν καὶ πρότερον ἐμνημονεύσαμεν, φανερωτέρους ἀπέδειξεν· ὡς γὰρ ἀμφοῖν ἦν ἐπιστήμονες λόγων, ὁ μὲν παλαιᾶς γραμματικῶν, σοφιστικῶν δὲ ὁ υἱὸς, χρειώδεις ἑαυτοὺς πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν τοῖς χριστιανοῖς ἀπεδείκνυον· ὁ μὲν γὰρ εὐθὺς γραμματικὸς ἄτε, τῷ τέχνῃ γραμματικῷ χριστιανικῷ τύπῳ συνέταττε μωϋσέως βιβλία, διὰ τῶν ἡρωϊκῶν λεγομένων μέτρων μεταβαλὼν, καὶ ὅσα κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην ἐν ἱστορίας τύπῳ συγγέγραπται· καὶ τοῦτο μὲν διὰ δακτυλικοῦ μέτρου συνέταττε· τοῦτο δὲ, ὡς τῆς τραγῳδίας τύπῳ δραματικῶς ἐξειργάζετο· καὶ παντὶ μέτρῳ ῥυθμικῷ ἐχρῆτο, ὅπως ἂν μηδεὶς τρόπος τῆς ἑλληνικῆς γλώττης τοῖς χριστιανοῖς ἀνήκοος ἢ· ὁ δὲ νεώτερος Ἀπολιναρίου δὴ πρὸς τὸ λέγειν παρεσκευασμένος, τὰ εὐαγγέλια, καὶ τὰ ἀποστολικὰ δόγματα, ἐν τύπῳ διαλόγων ἐξέθετο, καθὰ καὶ πλάτων παρ' ἕλλησιν· ἕτω μὲν οὖν τῷ χριστιανισμῷ χρησάμενοι φανέντες, τοῦ βασιλέως τὸ σόφισμα διὰ τῶν οἰκείων πόνων ἐνίκησαν· ἀλλ' ἡ τοῦ θεοῦ κρείττων ἐνέβη, καὶ τούτων πάντων, καὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὁρμῆς· ὁ μὲν γὰρ νόμος, οὐκ εἰς μακρὰν ἀπέσβη τῷ βασιλεῖ, ὡς προϊόντες δηλώσομεν· τῶν δὲ οἱ πόνοι, ἐν ὕσῳ τοῦ μὴ γραφῆναι λογίζονται· ἀλλ' ἐρεῖ τις γοργῶς πρὸς ἡμᾶς ἅπαν-

C

Æterum lex illa Imperatoris Iuliani, qua Christianos Græcorum disciplinis institui vetábat, duos illos Apollinares quorum superius mentionem fecimus, multò quàm antea illustriores reddidit. Nam cum uterque humaniorum disciplinarum peritia esset instructus: pater quidem Grammaticæ, filius autem Rhetoricæ; ambo plurimum utilitatis eo tempore Christianis attulerunt. Pater enim utpote Grammaticus, artem Grammaticam ad Christianæ religionis formam composuit, & Moysis libros heroico carmine interpretatus est. Alios præterea veteris instrumenti libros qui historiarum more conscripti sunt, partim dactylico carmine exposuit, partim ad formam tragœdiæ personis adhibitis elaboravit. Omnique numerorum genere de industria usus est, ne qua Græcanicæ locutionis forma Christianis nova atque inaudita relinqueretur. Iunior autem Apollinaris in arte dicendi valde exercitatus, Evangelia & Apostolorum scripta ad formam dialogorum exposuit, exemplum Platonis apud Græcos secutus. Ad hunc modum cum Christianæ religioni utiles se præbuissent, Imperatoris calliditatem suo labore superarunt. Verum divina providentia tum diligentiam illorum, tum Imperatoris conatum multis partibus vicit. Etenim lex illa simul cum ipso principe celeriter extincta est, ut in progressu historiæ delacrabimus. Istorũ autem labores perinde habentur, ac si nunquam scripti fuissent. Verum hic aliquis nobis acriter occurret ita di-

D

cens : cur Dei providentiâ ista fieri affirmas? Etenim celerem quidem Imperatoris interitum, Christianorum rebus profuisse constat. Quod vero Christiana Apollinarium scripta abjecta sunt è manibus, & Christiani Græcorum disciplinis denuo imbui cœperunt, id Christianæ religioni haudquaquam conducit. Periculosa enim inprimis & noxia est Græcorum disciplina, quippe quæ deorum multitudinem inducit. Ad hæc nos pro virili parte ea respondebimus, quæ nobis in mentem veniunt. Gentilium disciplinas Christus & ejus discipuli nec susceperunt tanquam inspiratas divinitus, nec tanquam noxias penitus rejecerunt. Atque id consulto ab illis factum esse opinor. Multi enim apud Græcos Philosophi, à Dei cognitione haud procul abfuerunt. Nam disserendi scientia instructi, adversus Epicureos & alios contentiosos sophistas qui Dei providentiam negabant, strenue decertarunt, eorum confutantes insciti am. Ac per hos quidem libros viris pietatis studiosis non parum attulerunt utilitatis : id tamen quod religionis caput est, haudquaquam sunt assecuti; propterea quod mysterium Christi à generationibus & sæculis absconditum ignorarent. Atque hoc ita se habere, Apostolus in epistola ad Romanos declarat his verbis. Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem & iniquitatem hominum, qui veritatem in injustitia detinent : quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis revelavit. Invisibilia enim ejus à creatione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus atque divinitas : adeo ut sint inexcusabiles, quia cum cognovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt. Ex quibus apparet habuisse quidem illos veritatis cognitionem, quam Deus ipsis patefecerat : reos tamen esse, propterea quod cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificarunt. Cum igitur Apostoli Gentilium disciplinis operam dare nequaquam vetuerint, id in cujusque arbitrio situm esse voluerunt. Atque hæc prima sit ratio qua ad propositam quæstionem respondemus. Altera vero est hujusmodi. Scripturæ divinitus inspiratæ, dogmata quidem admiranda tradunt prorsusque divina : & tum eximiam pietatem rectamque vivendi rationem

A τῶν, πῶς φῂς προνοίᾳ Θεοῦ ταῦτα γεγενῆ-
τλῳ μὲν γὰρ βασιλέως ταχεῖαν τελευτὴν,
λυσιτελῆσαι τῷ χριστιανισμῷ δῆλον ἐστί τὰ
δὲ παρερρίφθαι τὰ τῶν Ἀπολλιναρείων χρι-
στιανικὰ ποιήματα, καὶ πάλιν τοὺς χριστια-
νοὺς τῶν ἑλλήνων μανθάνειν παιδείαν, οὐκ
ἂν τοῦτο λυσιτελεῖν τῷ χριστιανισμῷ· πρὸς
βλάβης γὰρ εἶναι τῷ ἑλληνικῷ παιδείαν
πολυθείαν διδάσκουσαν. πρὸς ταῦτα δὲ,
τὰ ὑποπίπτοντα ἡμῖν ὡς οἷόν τε λέξομεν·
ἡ ἑλληνικὴ παίδευσις, οὔτε παρὰ θεοῦ χω-
B ρὶς, οὔτε παρὰ τῶν ἀπὸ μαθητῶν, ἢ ὡς
θεόπνευς ἐδέχθη, ἢ ὡς ἀπέβλαβὲς ἐξε-
βλήθη. εἰ τοῦτο, ὡς ἡγοῦμαι, οὐκ ἀπρονοή-
τως ἐποίησαν· πολλοὶ γὰρ τῶν παρ' ἕλλη-
φιλοσοφησάντων, ἐμακρὰν δὲ γνώσεως τῆ
θεοῦ ἐγένοντο· καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὰς ἀπρο-
νοησίαν εἰσάγοντας, οἵτε ἐπικούρειος,
ἄλλως ἐριστικὸς, μὴ τῆς λογικῆς ἐπιστή-
μης ἀμαθίαν αὐτῶν
ἀνατρέποντες· καὶ διὰ τούτων τῷ λόγῳ
χρησάμενοι μὲν τοῖς τὴν εὐσέβειαν ἀγαπῶ-
C καλέσησαν· ἐμὲν τῆς κεφαλῆς τὸ λογι-
κρατῆσαν, τὸ μὴ γνῶναι τὸ ἀποκρυ-
μμον ἀπὸ τῶν ῥητόρων καὶ ἀπὸ τῶν αἰώνων
Χριστοῦ μυστήριον· καὶ τοῦθ' ὅτως ἔχει,
τῇ πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος φη-
κνυσι, δι' ὧν φησὶν· ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀρ
Θεοῦ ἀπ' οὐρανῶν, ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν κα
κίαν ἀνθρώπων, τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδι
καλεχόντων, διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, φα
ερόν ἐστιν αὐτοῖς· ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφανέ
σε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμ
τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀ
διος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, εἰς τὸ
D αὐτοὺς ἀναπολογήτους· διότι γνόντες τὸν Θ
οὐχ' ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἀλλὰ τούτων φαν
γνῶσιν μὲν ἀληθείας ἔχοντες, ἣν ὁ Θεὸς α
τοῖς ἐφανέρωσεν· ἔνοχοι δὲ γίνον), διότι γν
λες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν· οὐκο
μὴ κωλύσαι τὰ ἑλλήνων μανθάνειν, τῇ γνώ
τῷ βουλομένῳ καταλιπόν· εἰς μὲν δὴ τ
λόγῳ εἰρήσθω ἡμῖν πρὸς τὸ προκείμε
ἕτερος δ' τοιοῦτος· αἱ θεόπνευστοι γραφ
δόγματα μὲν θαυμαστὰ καὶ ὅλως θεῖα
δάσκουσι· περὶ πολλοῦ μὲν εὐλάβειαν καὶ

ὀρθὸν τοῖς ἀκροαταῖς ἐνιθέασι, πίστιν τὲ θεοφιλῆ τοῖς πεπαιδαίοις παρέχουσιν· ἐμοὶ δὲ τέχνην διδάσκειν λογικὴν, πρὸς τὸ δυνάσθαι ἀπαντᾶν τοῖς βουλομένοις τῇ ἀληθείᾳ πρεσβολεμεῖν· σφόδρα δ' καταπολεμοῦνται οἱ πολέμιοι, ὅταν τοῖς αὐτῶν ὅπλοις χρώμεθα καθ' αὐτῶν· τοῦτο δὲ οὐκ ἐνῆν ὑπάρξειν τοῖς χειστιανίζουσι, δι' ὧν οἱ ἀπολλιναρειοι ἔγραψαν· τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς σκοπήσας, νόμῳ τοὺς χειστιανοὺς ἀπέτρεπε τὰ ἑλλήνων παιδεύεσθαι· οὐ γὰρ ἠπίστατο, ὡς οἱ μῦθοι εὐδιάβολον αἰτὴν τὴν δόξαν ποιήσουσιν· ὧν καὶ καταγνοὺς σωκράτης ὁ παρ' αὐτοῖς κορυφαιότατος φιλόσοφος, ὡς πεπαραπόστων τὰ παρ' αὐτοῖς δαιμόνια κατεκρίθη, ἄλλως τὲ παρεγγυῶσιν ἡμῖν ὅ τε Χειστὸς καὶ ὁ τούτου ἀπόστολος, γίνεσθαι τραπεζῖται δόκιμοι, ὥστε τὰ πάντα δοκιμάζειν, τὸ καλὸν κατέχοντας· πρόσεχειν δὲ μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν πεισόμεθα, εἰ μὴ ὅπλα τῶν πολεμίων κτησαίμεθα, καὶ ἐν τῷ κτᾶσθαι, μὴ τὰ τῶν πολεμίων φρονῶμεν· ἀλλὰ τὸ μὲν κακὸν σκοπεπόμεθα· τὸ δὲ καλὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες, πάντα προσλαμβάνομεν δοκιμάζοντες· τὸ γὰρ καλὸν ἔνθα ἂν ᾖ, ἴδιον τῆς ἀληθείας ἐστίν· εἰ δέ τις ἡμᾶς βιαίως ταῦτα λέγειν νομίζει, στοπησάτω ὅπι ὁ ἀπόστολος, ἐμοῦνον οὐ κωλύει μανθάνειν ἑλληνικὴν παίδευσιν· ἀλλὰ γὰρ φαίνεται καὶ αὐτὸς μὴ ἀμελήσας αὐτῆς, ἕνεκεν τοῦ γνῶναι πολλὰ τῶν εἰρημένων τοῖς ἕλλησιν· ἐπεὶ πόθεν ὁρμώμενος ἔλεγε, κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαὶ, εἰ μὴ τὰς Ἐπιμενίδου τοῦ κρητὸς, ἀνδρὸς τελεστοῦ ἀνεγνώκει χρησμούς· ἢ πόθεν ἐγνώκει τὸ, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν, εἰ μὴ τὰ φαινόμενα τοῦ ἀστρονόμου Ἄρατου ἠπίστατο· ἀλλὰ καὶ τὸ, φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαὶ, δείκνυσι μὴ ἀνήκοον τῶν Εὐριπίδου δραμάτων τυγχάνοντα· καὶ τί δεῖ περὶ τούτων μηκύνειν τὸν λόγον; καὶ ἀνέκαθεν ὡς ἐκ παντὸς μὴ κεκωλυμένης σωσηθείας, οἱ καὶ τὰς ἐκκλησίας διδάσκαλοι, δείκνυνται ἄχρι γήρως τὰ ἑλλήνων ἀσκοῦμενοι· τοῦτο μὲν εὐγλωττίας χάριν

nem auditorum animis insinuant: tum fidem Deo acceptam studiosis hominibus præbent. Artem vero dicendi minime docent, qua illis qui veritatem oppugnare nituntur, resistere possimus. Porro adversarii tunc facillime expugnantur, cum illorum armis contra ipsos utimur. Istud autem Christianis suppetere non poterat ex iis libris quos Apollinares conscripsere. Quod cum Iulianus etiam perspexisset, lege lata prohibuit ne Christiani Græcorum disciplinis imbuerentur. Probe enim sciebat, futurum ut fabulæ opinionem quam ipse imbiberat, ridiculam & reprehensioni obnoxiam redderent. Quas quidem Socrates Philosophorum apud illos facile princeps cum improbaret, perinde ac si dæmonia ipsorum violare tentasset, condemnatus est. Præterea tum Christus, tum ejus Apostolus nobis præcipiunt, ut simus boni nummularii, omnia quidem explorantes, quod autem probum est retinentes: attendamusque ne quis per Philosophiam & inanem fallaciam nos decipiat. Istud autem nunquam assequemur, nisi adversariorum armis potiamur; iisque potiti, non idem cum ipsis sentiamus: sed malum quidem aversemur: bonum autem ac veritatem tenentes, cuncta quæ adsumimus, exploremus. Bonum enim ubicunque fuerit, proprium est veritatis. Quod si quis hæc à nobis violentius & præter sensum scripturarum dici existimat, is consideret, Apostolum non modo non prohibere ne Græcorum literis erudiamur, sed ipsum quoque videri eas minime neglexisse, quippe qui multa quæ dicta sunt à Græcis, nosse deprehendatur. Nam unde quæso hoc dixit: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ; ventres pigri; nisi quod Epimenidis Cretensis initiatoris oracula legerat. Aut unde istud noverat: Illius enim & genus sumus; nisi Arati Astronomi Phænomena didicisset. Sed & illud; bonos mores corrumpunt colloquia prava; satis ostendit, illum Euripidis Tragœdiarum non ignarum fuisse. Verum quid opus est prolixiorem de hac re sermonem contexere? Etenim jam inde à priscis temporibus, tanquam ex inolita quadam consuetudine, Ecclesiarū Doctores in Græcorum disciplinis ad extremam usque senectutem sese exercuisse deprehenduntur: idque partim eloquentiæ &

ingenii excolendi causâ; partim ut ea ipsa convincerent, in quibus Græci à veritate aberraverant. Atque hæc Apollinarium gratiâ à nobis pro captu nostro dicta sint.

Caput XVII.

Quomodo Imperator contra Persas expeditionem parans, cum ab Antiochensibus derisus esset, orationem quæ misopogon inscribitur, adversus eos edidit.

Interea Imperator cum magnam pecuniæ vim à Christianis corrasisset, contra Persas properans, Antiochiam Syriæ ingressus est. In qua dum moratur, gloriæ studium quo flagrabat, Antiochenis etiam volens ostendere, pretia rerum venalium plus æquo imminuit: nulla temporis ratione habita; nec illud animo reputans præsentiam numerosi exercitus necessario damnum inferre provincialibus, & rerum necessariarum abundantiam civitatibus adimere. Itaque cociones & dardanarii, dispendium quod ex Imperatoris præcepto sibi contigerat, ægre ferentes, à negotiatione deinceps abstiterunt. Hinc factum est, ut annona in foro deficeret. Quem casum non ferentes Antiocheni: homines suopte ingenio proni ad conviciandum; sine mora in Imperatorem ipsum erumpunt, & adversus illum vociferantur. Et in barbam ejus cavillantes; erat enim ille prolixiore barba, tondendam esse dicebant, & funes ex ea texendos. Denique ajebant taurum in ejus nummis sculptum esse, à quo scilicet eversus esset orbis terrarum. Quippe Imperator cum dæmonum superstitioso cultui admodum deditus esset, & ad aras deorum suorum assidue tauros immolaret, aram & taurum nummis suis insculpi jusserat. His dictis Imperator ad iram provocatus, malo se mulctaturum urbem Antiochensium minatus est, & Tarsum Ciliciæ reversurum. Cumq; illic necessaria parari jussisset, ex civitate discessit. Quæ res occasionem præbuit sophistæ Libanio duas orationes scribendi: alteram ad Imperatorem pro Antiochensibus: alteram ad Antiochenses de Imperatoris ira. Verum has orationes scripsisse quidem sophista ille dicitur, non tamen publice recitasse. Imperator verò abjecto priore consilio, quo injuriam sibi à conviciatoribus illa-

ἡ γυμνασίας τῶνδε, τοῦτο ᾖ, ἡ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐκείνων καταγνῶσιν, περὶ ὧν ἀπεσφάλησαν· ταῦτα μὲν οὖν ἕνεκεν τῶν Ἀπολλιναρίων, ὡς οἷόν τε εἰρήσθω.

Κεφ. ιζ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς εἰς πέρσας μέλλων ἐλαύνειν, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβων, ὑπ' αὐτῶν σκωφθεὶς, τὸν μισοπώγωνα λόγον προσεφώνησε.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς πλεῖστα ἐκ τῶν χρυσιανῶν κομισάμενος χρήματα, ἐς πέρσας τε τὴν ταχίστην ποιούμενος, τὴν ἐπὶ στρατείαν καταλαμβάνει ἀνθιόχειαν· ἐν ᾗ διατρίβων τό τε σῶφρον καὶ φιλόπονον καὶ ἀνθιοχέων ἐπιδείξασθαι βουλόμενος, τὰς τιμὰς τῷ ὠνίῳ πλέον ἢ ἔδει, εἰς ἔλαττον καθεβίβασε, μὴ σχὼν λογισάμενος δὲ καιρὸν μὴ ᾧ λογισάμενος, ὡς παρουσία πολυπληθίας στρατοπέδου, τοῖς τε ἐπαγωγεῦσιν ἐξανάλωσις ζημία γίνεται, καὶ τὴν ἀφθονίαν ἐκκόπτει τῶν πόλεων· διόπερ οἱ μεταβολῆς τῶν ὠνίων κάπηλοι, μὴ ἐνεγκόντες τὴν τοῦ βασιλικοῦ προσάγματος ζημίαν, τὴν ἐμπορίαν τότε ἀπέσχοντο· ἐκ δὲ τούτου, τὰ ὤνια ἐπελέσχε· καὶ τὴν προσβολὴν μὴ ἐνεγκόντες οἱ ἀνθρωποι εὐρίπιοι γὰρ οἱ ἄνθρωποι εἰς ὕβρεις μελλήσαντες, καὶ βασιλέως ἐχώρησαν· καὶ βόων τε ἀπὸ, καὶ ἀπέσκοπον εἰς τὸν πώγωνα βαθυχεῖον γὰρ δὴ κείρειν τε ἔλεγον τοῦτον, καὶ χοινία πλέκειν ἐξ αὐτοῦ· τὸ νόμισμά τε αὐτοῦ ταῦρον ἔχειν, καὶ τὸν κόσμον ἀναλεπτάφθαι· ὧν γὰρ δὴ ὁ βασιλεὺς πολὺ δεισιδαίμων ταύρους τε σωρηδὸν πρὸς τοῖς βωμοῖς τῶν εἰδώλων, βωμοὺς ταῦρον ἐκπυρωθῆναι κελεύει τῷ ἑαυτοῦ νομίσματι· ἐκ τούτων δὴ τῷ σκώμματος εἰς ὀργὴν ἐκπεσὼν ὁ βασιλεὺς, ἀπειλεῖ πᾶν ποιῆσαι κακὸν τῇ ἀνθιοχέων πόλει· καὶ ἐπὶ ταρσὸν τῆς κιλικίας ἐξώρμησε φέρων· ἐκεῖθεν τὰ ἐπιτήδεια κελεύσας ἑτοιμάζεσθαι, ἀπαίρειν ἐπεύδαζεν· ὅθεν ὑπὸ τῶν ἔχων ὁ σοφιστὴς λιβάνιος, γράψαι τὸν πρεσβευτικὸν ὑπὲρ ἀνθιοχέων, καὶ τὸν πρὸς ἀνθιοχεῖς πρὸς τῆς βασιλέως ὀργῆς· ἀλλὰ τούτους μὲν τοὺς λόγους φασὶ γράψαντα τὸν σοφιστὴν, μηκέτι εἰς πολλοὺς εἰρηκέναι· ὁ δὲ βασιλεὺς δὲ ἀφέμενος ἔργοις τοῖς ὑβριστικοῖς

ἀμύναιτο, τῷ ἀνθισκῶψαι τὴν ὀργὴν ἀνελύσατο· τὸν γὰρ πεπονημένον αὐτῷ ἀντιοχικὸν, ἤτοι μισοπώγωνα λόγον διεξελθὼν, στίγματα διηνεκῆ τῇ ἀντιοχέων πόλει καταλέλιπεν· ἀλλὰ μὴν τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω· λεκτέον δὲ καὶ οἷα τοῖς ἐν ἀντιοχείᾳ χριστιανοῖς ὁ βασιλεὺς τότε πεποίηκε.

A tam factis ulciſci decreverat, reciprocis conviciis ac dicteriis iram ſuam explevit. Libro enim adverſus eos edito, quem Antiochicum ſive miſopogonem inſcripſit, Antiochenſium civitati notam inuſſit ſempiternam. Sed de his hactenus. Iam vero dicendum quoque eſt, quibus tunc malis Chriſtianos Antiochiæ idem Imperator affecerit.

Κεφ. ιη'.

Ὡς τοῦ βασιλέως χρησμὸν θελήσαντος λαβεῖν, τὸ δαιμόνιον ἐκ ἀπεκρίνατο, ἐυλαβηθὲν βαβυλᾶν τὸν μάρτυρα.

Cap. XVIII.

Quomodo Imperatori oraculum ſciſcitanti, demon metu Babylæ martyris nihil reſponderit.

B

Ὁ γὰρ κῦρ τὴν ἀντιόχειαν ἱερὰ τῶν ἑλλήνων ἀνοιγῆναι κελεύσας, χρησμὸν λαβεῖν ἐσπούδαζε παρὰ τὸν ἐν δάφνῃ τοῦ ἀπόλλωνος ναόν· ὡς δὲ ὁ ἐνοικῶν τῷ ἱερῷ δαίμων τὸν γείτονα δεδοικὼς, λέγω δὴ βαβυλᾶν τὸν μάρτυρα, οὐκ ἀπεκρίνατο· πλησίον γὰρ ἦν ἡ σορὸς ἡ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος κρύπτουσα· γνοὺς τὴν αἰτίαν ὁ βασιλεὺς, τῷ σορῷ τάχος κελεύει μεθιστάζειν· τοῦτο μαθόντες οἱ κῦ τὴν ἀντιόχειαν χριστιανοὶ, ἅμα γυναιξὶ καὶ νέοις ἡλικίαις, χαίροντες καὶ ψαλμῳδοῦντες, ἀπὸ τῆς δάφνης ἐπὶ τὴν πόλιν μετέφερον τῷ σορῷ· αἱ δὲ ψαλμῳδίαι ἤπτοντο τῶν ἑλληνικῶν θεῶν, καὶ τῶν πεπιστευκότων αὐτοῖς τε καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν.

C

IMperator igitur cum templa Gentilium in urbe Antiochia aperiri juſſiſſet, oraculum ab Apolline Daphnæo accipere omni ſtudio contendebat. Sed cùm in templo habitans dæmon, vicinum veritus, Babylam videlicet martyrem, nihil reſponderet: erat enim in proximo loculus quo martyris corpus incluſum ſervabatur: comperta cauſa Imperator loculum confeſtim transferri jubet. Quod ubi Chriſtianis qui Antiochiæ erant palam factum eſt, ſimul omnes effuſi cum mulieribus & parvulis, loculum ex Daphne in urbem comportant, tripudiantes gaudio & pſalmos concinentes. Pſalmi autem illi perſtringebant Gentilium deos, eosque qui diis illis & ſimulachris eorum fidem adhibebant.

Κεφ. ιθ'.

Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς, καὶ ὡς Θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ.

Caput XIX.

De Imperatoris ira, & de Theodoro Confeſſore.

Τότε δὴ καὶ τὸ κρυπτόμενον ἦθος τοῦ βασιλέως ἐξηλέγχετο· οὐ γὰρ ἐπικαλέσχεν ἑαυτὸν, ὁ πρώην φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενος· ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνειδιστικῶν ὕμνων, ἐυέμπλεως ἦν εἰς ὀργὴν, ἕτοιμός τε ἦν ταῦτα ποιεῖν τοῖς χριστιανοῖς, οἷα ὁ πρὸ διοκλητιανὸς πρότερον πεποιήκεισαν· ἐπεὶ δὲ ἡ κῦ πρᾶγμα ἀσχόλητον παρεῖχε τῇ προθέσει καιρὸν, κελεύει σαλουστίῳ τῷ ἐπάρχῳ, συλλαβεῖν ἐπὶ τὸ κολάσαι τοὺς μάλιστα ἀσκοῦντας τῶν ψαλμῳδῶν· ὁ δὲ ἔπαρχος, καίτοι ἕλλην ὢν τὴν θρησκείαν, τὸ μὲν ἐπίταγμα ἡδέως

D

Tunc vero Imperatoris malevolentia quam hactenus occultam tenuerat, omnibus patefacta eſt. Nam qui prius Philoſophum ſe eſſe jactabat, continere ſe amplius non potuit. Sed illorum quos dixi pſalmorum probris facile ad iracundiam concitatus, ea Chriſtianis ſupplicia parabat infligere, quæ olim Diocletianus iis inflixerat. Sed quoniam cura ac ſollicitudo expeditionis Parthicæ vacare illum huic negotio non ſinebat, Saluſtio Præfecto Prætorii mandavit, ut eos qui in pſalmis canendis præcipuum ſtudium ardoremque animi declaraſſent, ad ſupplicium raperet. Præfectus vero quamvis religione Gentilis eſſet, mandatum tamen illud haud lu-

benti animo suscepit. Verum cum refragari ipsi non liceret, multos quidem Christianos comprehendi, ac nonnullos eorum in carcerem trudi jubet. Unum vero ex illis adolescentem nomine Theodorum, qui à Gentilibus ad ipsum perductus fuerat variis tormentis ac suppliciis affecit: totoque corpore lacerari jussum, tunc demum dimitti præcepit, cum ille non amplius victurus esse putaretur. Verum Deus juvenem servavit. Post hanc enim confessionem diutissime supervixit. Hunc Theodorum Rufinus qui Latino sermone Ecclesiasticam scripsit historiam, longo post tempore vidisse se dicit, & quæsiisse ex eo, num interea dum verberaretur ac torqueretur, gravissimum sensisset dolorem. Illum vero affirmasse, levem admodum doloris sensum sibi ex tormentis accidisse: adstitisse autem adolescentem quendam, qui & sudorem ex certamine profluentem absterserit, & animum sibi confirmaverit totoque illo temporis spatio quo tortus est, plus oblectamenti quàm laboris ipsi præstiterit. Hæc de admirabili Theodoro dixisse sufficiat. Eodem tempore Persarum legati ad Imperatorem venerunt, rogantes ut bellū certis conditionibus terminaret. Verum Imperator eos dimisit, hæc locutus: meipsum brevi videbitis, nec opus erit legatione.

A

B

C

D

Cap. XX.

Quomodo Imperator Judæos ad sacrificandum impulerit, & de integra Hierosolymorum eversione.

ALio præterea modo Imperator Christianis nocere cupiens, superstitionem suam prodidit. Nam cum deditus esset sacrificiis, non solum ipse hostiarum cruore delectabatur; sed nisi idem quoque alii facerent, damno se affici existimabat. Quoniam vero paucos admodum ejusmodi homines reperiebat, Iudæos ad se accersit, & ex iis scisciatur, qua de causa cum lex Mosis sacrificare eos jubeat, à sacris faciundis abstinerent. Cumque illi respondissent, alibi quam Hierosolymis id facere sibi non licere: Salomonis templum protinus instaurari jubet. Ipse interim ad bellum contra Persas proficiscitur. At Iudæi, qui jam pridem optabant, ut opportunum sibi tempus ob-

οὐκ ἐδέξαντο· ἀνηλέγθη ὃ οὐκ ἔχων, συλλαμβάνει μὲν πολλοὺς τῶν χειστιανῶν, καὶ πανδεσμωτήριον οἰκεῖν προστάττει· ἕνα δὲ νεανίσκον, ὀνόματι Θεόδωρον, αὐτῷ τῶν ἑλληνιζόντων προσαχθέντα, βασάνοις καὶ διαφόροις κολαστηρίοις ὑποβάλλει, καθαξαθῆναι καὶ παυσάμενος κελεύσας δὲ σώματος καὶ αὐτὸν τοῦτον ἀφίει τῶν βασάνων, ὅτε μηκέτι ζήσεσθαι ᾠήθη· ἀλλὰ Θεὸς ἐσῴζον τὸν ἄνδρα· ἐπειδὴ γὰρ χρόνον μετ' ἐκεῖνον τὴν ὁμολογίαν πολλὸν τοῦτον τὸν Θεόδωρον, ῥᾳθυμῶν ὁ τῆς ῥωμαίων γλώσσης τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράψας, φησὶ μεταξὺ τοῦτα χρόνῳ ὕστερον πολλῷ συμβεβηκέναι, καὶ πρώτην ἐκείνην, εἰ τυπίοιτο καὶ στρεβλοῖτο μέγιστης τῆς ὀδύνης ἠσθάνετο τὸν δὲ εἰρηκέναι, βραχεῖαν μὲν αὐτῷ σφόδρα γλυκεῖαν τὴν ἐκ τῶν βασάνων ὀδύνην ὀφθῆναι δέ τινα νεανίσκον, καὶ ἀποματτόμενον αὐτὸν τὸν ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἱδρῶτα θαρρύνειν τε αὐτοῦ τὴν ψυχήν, καὶ πολλῷ αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἀγῶνα τὸν χρόνον τῆς βασάνου ποιεῖν. ὡς μὲν τοῦ θαυμασίου ἀνδρὸς, τοσαῦτα εἰρήσθω· τότε δὲ παρὰ πέρσαις πρέσβεις, αἰτοῦντες ἐπὶ φανεροῖς καὶ θεσμοῖς τὸν πόλεμον· ὁ δὲ, αὐτοὺς ἀπέπεμψε εἰπών· αὐτόν με ὄψεσθε μετ' οὐ πολύ, καὶ οὐ μοι δεήσει πρεσβείας.

Κεφ. κ'.

Ὡς δὲ Ἰουδαίους ὁ βασιλεὺς ἔπεισε τὰ θύειν προτρέψασθαι, καὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων τελείας ἀναστροφῆς.

ΚΑὶ καθ' ἄλλον δὲ τρόπον ὁ βασιλεὺς τοῖς χειστιανοῖς βλάπτειν ἀποδιδόμενος, τὴν θρησκείαν δεισιδαιμονίαν ἐξήλεγχε· φιλοθύτης γὰρ ὢν, καὶ μόνον οὐχὶ τῷ αἵματι ἐχαιρεν, καὶ εἰ μὴ καὶ ἄλλοι τοῦτο ποιοῦσι, ζημίαν ἐνόμιζε· ἐπειδὴ δὲ ὀλίγους τοὺς τοιούτους ἐφεύρισκεν, ἐπιδαίους μεταπέμπεται· καὶ παρ' αὐτῶν ἐπυνθάνετο, τοῦ χάριν τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου κελεύοντος θύειν, ἀπέχονται· τῶν δὲ, μὴ ἀλλαχοῦ φησάντων δεῖν τοῦτο ποιεῖν, εἰ μόνον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, κελεύει τὸν χρόνον κτίζειν τὸν Σολομῶνος ναόν· αὐτὸς δὲ ἐπὶ πέρσας ἤλαυνε· Ἰουδαῖοι δὲ μετὰ ῥᾳδίαν πάλαι ἐπιθυμητὴν

ἐν ᾧ τὸ ἱερὸν αὐτοῖς πρὸς τὸ θύειν ἀνοικοδομηθήσε), τότε μὲν δὴ αἴοι μὴν πρὸς τὸ ἔργον ἐζήνουν· φοβεροὶ δ' ἦσαν τοῖς χριστιανοῖς ἐπεδείκνυσαν ἑαυτοὺς, ἠπείλουν τέ τε καὶ' αὐτῶν, ἐπαπειλοῦντες τοσαῦτα ποιήσειν, ὅσα αὐτοὶ πάλαι παρὰ ῥωμαίων πεπόνθασι· διὸ δὴ βασιλέως ἐκ δημοσίων τὴν δαπάνην πᾶσαν παρασχεθῆναι κελεύσαντος, ἐντεῦθεν πάντα· ξύλα καὶ λίθοι, καὶ πλίνθοι ὁπόσοι, ὅσον τοὺς ἄσβεστον, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα πρὸς οἰκοδομὴν ἐπιτήδεια γίνεται· τότε δὴ κύριλλος ὁ τῶν ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, τὸ δ' προφήτου Δανιὴλ καὶ νῦν ἐλάμβανεν, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις ἐπεσφραγίσατο, πολλοῖς τε προεῖπε, ὡς ἄρα νῦν ἥκει ὁ καιρὸς, ὅτε λίθος ἐπὶ λίθου οὐκ ἂν μείνοι εἰς τὸν ναὸν, ἀλλὰ τὸ δ' σωτῆρος λόγιον πληρωθήσε)· ταῦτα ἔλεγε ὁ ἐπίσκοπος· καὶ διὰ τῆς νυκτὸς σεισμὸς μέγας ἐπιγενόμενος, ἀνέβρασε τοὺς λίθους τῶν πάλαι θεμελίων τοῦ ναοῦ, καὶ πάντας διέσπειρε, σὺν τοῖς προσκειμένοις οἰκήμασι δεινός· ὥστε μὴ τοῦ γενομένου ἰουδαίους καλέσαι· καὶ φήμη ἐπὶ τὸν τόπον ἦγε καὶ τοὺς πόρρω διαγοντας· παρῆσαν δὲ σφόδρα πολλῶν, ἕτερον τερατεύσιον ἐπιγίνε)· πρὸ γὰρ δείλης οὐρανὸν καθαρώτατον, πάντα τὰ τῶν οἰκοδόμων ἐργαλεῖα διέφθειρεν· ἦν γὰρ ἰδεῖν, ὡσεὶ τὸ φλογὸς ἀπολλυμένας τὰς σφύρας, τὰς γλαφίδας, τὰς πρίονας, τὰς πελέκεις, τὰ σκέπαρνα, πάντα ἁπλῶς ὅσα πρὸς τὸ ἔργον ἐπιτήδεια εἶχον οἱ ἐργαζόμενοι· ἐπενεμεθόμην δὲ ταῦτα τὸ πρὸ, διὰ ὅλης τῆς ἡμέρας· ἰουδαῖοι δὲ ἐν μεγίστῳ φόβῳ γενόμενοι, καὶ ἄκοντες ὁμολογοῦντα τὸν Χριστὸν Θεὸν λέγοντες· οὐκ ἐποίουν ἃ αὐτοῦ τὸ θέλημα, ἀλλ' ἔμενον τῇ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ πλάνῃ κρατούμενοι· ἀλλὰ γὰρ τὸ τρίτον θαῦμα τοὔτερον ἐπιγενόμενον, εἰς πίστιν τῆς ἀληθείας ἦγεν αὐτούς· καὶ γὰρ τῇ ἐρχομένῃ νυκτὶ, σφραγῖδες σαφεῖς ἀκριβοῦς εἰς, τοῖς ἱματίοις αὐτῶν ἐνειλημμέναι ἐφάνησαν· ἃς ἡμέρας ἐπιγενομένης ἰδόντες, ἀποπλύνειν καὶ ἀποσμήχειν θέλοντες, ἀδενὶ τρόπῳ ἠδυνάντο· πεπώρωντο γὰρ τὸν ἀπόστολον, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν χερσὶν ἔχοντες ἔρριπτον· ὅτω μὲν δὴ ὁ ναὸς τότε αὖτε οἰκοδομηθῆναι, εἰς τέλεον ἀνάλεπτος.

A tingeret quo templum ipsis ad sacrificandum restitueretur, tum alacres in opus illud incubuerunt, tum adversus Christianos insolentiâ elati, formidabiles se ostenderunt: minantes se tanta mala iis illaturos esse, quanta ipsi olim à Romanis perpessi fuissent. Igitur cum Imperator sumptus operi præberi ex publico jussisset, brevi parata sunt omnia: materia scilicet, lapides, lateres cocti, argilla, calx, & quæcunque alia ad ædificandum necessaria. Quo quidem tempore Cyrillus Ierosolymorum Episcopus, memor vaticinii Danielis Prophetæ, quod Christus etiam in sacris Evangeliis confirmavit, palam multis adstantibus prædixit, futurum brevi ut in eo templo lapis super lapidem non maneret, sed Servatoris oraculum compleretur: Cumque hæc dixisset Episcopus, noctu ingens terræ motus exortus, lapides ex veteribus templi fundamentis avulsos sursum excussit, & cunctos una cum contiguis ædificiis dispersit. Terror ex eo non mediocris invasit Iudæos; famâque ejus miraculi plures excíti, ex regionibus ad eum locum convenére. Cum igitur quamplurimi adessent, aliud denuo prodigium accidit. Ignis enim cœlitus missus, cuncta opificum instrumenta consumpsit. Itaque cernere erat malleos, scalpra, serras, secures, ascias; cuncta denique ad opus faciendum necessaria, flammis absumi. Et ignis quidem toto die hæc omnia depascebatur. Iudæi verò ingenti timore perculsi, etiam inviti Christum Deum esse confessi sunt. Nec tamen mandato ejus paruerunt: sed legis suæ opinione præoccupati, in pristino errore perseverarunt. Nam neque tertium miraculum quod postea factum est, ad veritatis fidem eos traduxit. Quippe sequenti nocte signa crucis radiantia in illorum vestibus impressa apparuerunt. Quæ orto mox die conspicati, cum abstergere & eluere conarentur, nullo modo potuerunt. Obcæcati sunt igitur, ut ait Apostolus, & bonum quod habebant in manibus, projecerunt. Adhunc modum templum quod reficere moliebantur, contrà funditus eversum est.

A

Caput XXI.

De Imperatoris in Persidem irruptione, deque ejus cæde.

PORRO Imperator paulo ante vernum tempus in Persidem irrupit, quippe qui acceperat Persas hyeme infirmissimos atque ignavissimos esse. Cum enim frigoris impatientes sint, eo tempore à bello gerendo abstinent. Immo Medus ne manum quidem tunc temporis extra pallium protulerit, ut est in proverbio. Contrà vero cum Romanos etiam per hyemem bello gerendo ido- B neos esse sciret, exercitum in regionem Persarum immisit. Multis igitur agris, vicis atque castellis vastatis, jam oppida ipsa Romani expugnabant. Porro obsidionem aggressus Ctesiphontis urbis nobilissimæ, regem Persarum in eas redegit angustias: ut crebras ad ipsum mitteret legationes, supplexque ab ipso peteret, ut parte imperii accepta finem bello imponens, ex agro Persarum discederet. Sed Iulianus nec commotus animo, nec supplices miseratus est. Ac ne illud quidem quod vulgo dicitur, se- cum ipse reputavit, vincere quidem C præclarum esse; supervincere autem invidiosum. Verum divinationibus credens, quas ipsi Maximus Philosophus qui cum eo assidue versabatur, suggesserat, & in eam opinionem adductus, Alexandri se Macedonis gloriam non æquaturum modo, sed etiam superaturum esse, supplicationes Persarum rejecit. Putabatque juxta Pythagoræ & Platonis sententiam, per animarum ex aliis corporibus in alia transmigrationem, Alexandri animam se habere, immo ipsum esse alio in corpore Alexandrum. Hæc illum opinio decepit, effecitque ne regis Persarum postulationem D tunc admitteret. Itaque rex cum legationem suam nihil profecisse animadverteret, ad præliandi necessitatem redactus est. Et postero quam legatos miserat die, universas quas habebat copias in aciem educit adversus Romanos. At Romani principem quidem ipsum reprehendebant, quod cum lucro abstinere à prælio noluisset. Nihilo tamen minus instantibus resistebant: rursusque hostē in fugam vertunt. Aderat quidem Imperator equo insidens, & militum animos confirmabat: inermis tamen, solâ

Κεφ. κα'.

Περὶ τῆς εἰς περσίδα τοῦ βασιλέως ἀφίξεως, καὶ τοῦ ἀναιρέσεως αὐτοῦ.

Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὴν τῶν πέρσων χώραν ἐσέβαλε μικρὸν μετὰ τὰ ἔαρος, πυθόμενος ἀθενέσατα καὶ ἀνανδρότατα εἶναι τὰ ἔθνη πέρσων· κρυμόν γὰρ μὴ φέροντες, ἀπόμαχοι μένουσι τῷ τόνδε τὸν χρόνον· ἀλλ' ὁδὲ χεῖρα, τὸ τὰ λόγα, βαλλόμενοι ἂν τότε ἔξω τὰ φάρα μηδὲ ἀνῆκε μαίας δ' εἰδὼς καὶ χειμῶνος ἀγωνιζόμενος δωσαμένους, ἐπαφῆκε τῇ χώρᾳ τὸν στρατὸν πολλὰς δὴ χώρας καὶ κώμας καὶ φρούρια πορθήσαντες, ἤδη καὶ τὰς πόλεις ἐλαμβάνον· περιοικίσας δὲ κτησιφῶντα τὴν μεγάλην πόλιν, τοσοῦτον ἐπολιόρκει τὸν βασιλέα ὥστε ἐκεῖνον πρεσβείαις χρήσασθαι συχνὰς ἱκετεύειν τε ζημιωθῆναι μέρος τι τῆς ἀρχῆς πατρίδος, εἰ καταλύσας τὸν πόλεμον ἀναχωρήσῃ· ὁ δὲ, οὐκ ἔπαθε τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τὰς ἱκετευούσας ἠλέησεν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο γε κτησιφῶντα εἷλεν, ὡς ἄρα νικᾶν μὲν, καὶ ὑπερνικᾶν δὲ, ἐπίφθονον· πεπισθὼς μαντείαις τισὶν, ἃς αὐτῷ συμπαρὼν ὁ φιλόσοφος μάξιμος ὑπεθέτο, καὶ ὀνειδίσας τῷ ἀλεξάνδρῳ τῷ μακεδόνι ὅτι λαβεῖν, ἢ κτήσασθαι μᾶλλον ὑπερβαίνειν, τὰς ἱκεσίας πέρσων ἀπεκρούσατο· καὶ ἐνόμιζε κατὰ πυθαγόραν καὶ πλάτωνος δόξαν, ἐκ μεταμαλώσεως τὴν ἀλεξάνδρου ἔχειν ψυχὴν, μᾶλλον δὲ αὐτὸς εἶναι ἀλέξανδρος ἐν ἑτέρῳ σώματι· αὖτη ἡ οἴησις αὐτὸν ἐξήπατησε, καὶ παρεσκεύασε τότε τῷ ἱκεσίαν πέρσαι μὴ προσδέξασθαι· διόπερ ἐκεῖνος ἀνήνυτα αὖτῳ τὰ τῆς πρεσβείας ῥήματα εἰς ἀνάγκην καθίσας· καὶ τῇ ἐχομένῃ τῷ πρεσβείαν ἡμέρᾳ, πᾶσαν τὴν δύναμιν ἀνιτάξει τοῖς ῥωμαίοις· διεμέμφοντο μὲν οὖν τὸν βασιλέα ῥωμαῖοι διότι μὴ ἐπικερδῶς ὑφῆκε τῆς μάχης αὐτοῖς ἢ τοῖς παροῦσιν ἀνεπιφθόνως· καὶ αὐτὸς πολεμίους τρέπεσθαι εἰς φυγὴν, ὁ δὲ βασιλεὺς παρὼν ἱππότης μὲν, καὶ ἐπερρώ-

τὸν στρατιὸν· ἄοπλος ὢν, τῇ τῆς εὐτυχίας ἐλπίδι μόνῃ θαρρῶν· ἐξ ἀφανοῦς ὢν ἀκόντιον φέρει καθ' αὐτοῦ, καὶ διὰ βραχίονος διαφαμὸν, εἰς τὴν πλευρὰν εἰσέδυ· ἐκ ταύτης δὲ τῆς πληγῆς τὸν βίον καλέσρεψεν, ἀδήλου γεγονότος ἐξ ἀνελόντος αὐτὸν· οἱ μὲν γὰρ, ὑπό τινος πέρσου αὐτομόλου βληθῆναί φασιν· οἱ δὲ, ὑπὸ οἰκείου στρατιώτου, ὁ πολὺς λόγος κρατεῖ· κάλλιστος δὲ ὁ ἐν τοῖς οἰκείοις τε βασιλέως στρατιωτικοῖς, ἱστορήσας τὰ καθ' αὐτὸν ἐν ἡρωϊκῷ μέτρῳ, τὸν τότε πόλεμον ἀνηγμένον, ὑπὸ δαίμονος βληθέντα τελευτῆσαι φησίν· ὅπερ τυχὸν μὲν ὡς ποιητὴς ἔπλασε, τυχὸν δὲ καὶ ἔτως ἔχει· πολλὰς γὰρ ἐρινύες μεμηνότες ἢ ὅπως δ' ἂν ἔχοι τὰ καθ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ γε οὐκ ἐλάνθανεν, ὡς ἦν ὁ ἀνὴρ διὰ προθυμίαν οὐκ ἀσφαλὴς, δι' ἐυπαιδευσίαν κενόδοξος, δι' ὑπείκειαν πεπλασμένην εὐκαταφρόνητος· ἰουλιανὸς μὲν ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ὑπατείᾳ, ἣν ἅμα σαλλουστίῳ ἐδεδώκει, περὶ τὴν ἕκτην καὶ εἰκάδα τοῦ ἰουνίου μηνὸς ἐν τῇ περσῶν χώρᾳ, ὡς ἔφην, τὸν βίον καλέλυσεν· τοῦτο δὲ ἔτος ἦν τρίτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ἕβδομον δὲ, ἀφ' οὗ καῖσαρ ὑπὸ κωνσταντίου προεβλήθη· τριακοστὸν δὲ καὶ πρῶτον ἦν τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

A spe felicitatis confisus. Cum subito jaculum ex occulto in eum conjicitur, & perstricto brachio in latus ejus infigitur. Ex hoc vulnere Imperator vitam amisit, incerto cædis illius auctore. Alii enim à transfuga quodam Persa vulneratum produnt: alii ab uno ex militibus Romanis; quæ quidem constantior fama est. Verum Callistus qui inter protectores Imperatoris domesticos militabat, & qui res ejus gestas heroïco carmine conscripsit, bellum hoc enarrans, principem à dæmone percussum interiisse tradit. Quod quidem ille, fortasse ut poeta finxit: fortasse vero ita se res habet. Multis enim ultrices furiæ lethum intulére. Sed utcunque se res habeat, illud certe nemini obscurum est, virum hunc præ nimio animi ardore incautiorem fuisse; ob eruditionem vero, inanis gloriæ cupidum: ob simulatam mansuetudinem contemptui obnoxium. Iulianus igitur quarto Consulatu suo, quem cum Salustio collega gesserat, die sexto Calendas Iulii in Perside, sicut diximus, extremum diem clausit. Tertius hic erat annus Imperii illius: Septimus vero ex quo Cæsar à Constantio fuerat nuncupatus: vitæ vero primus ac tricesimus.

Κεφ. κϛ'.

Περὶ τῆς ἀναγορεύσεως ἰοβιανοῦ.

Οἱ δὲ στρατιῶται ἐν μεγίστῃ θέσει ὄντες ἡγούμενοι, μηδὲν ὑπερθέμενοι, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ ἀναδεικνύουσι βασιλέα ἰοβιανὸν, ἄνδρα ἡγεμονικὸν καὶ εὐγενῆ· ὅστις χιλίαρχος ὢν ἡνίκα ἰουλιανὸς αἵρεσιν τοῖς στρατευομένοις νόμου προὔτιθει, ἢ θύειν ἢ ἀποστρατεύεσθαι, μᾶλλον τὴν ζώνην ἀποθέσθαι προῃρεῖτο, ἢ σκέλεσιν ἀσεβοῦς βασιλέως ὑπείκειν πρόσταγμα· ἀλλὰ ἰουλιανὸς μὲν τῇ ἀνάγκῃ τῆς ὑπακμαζούσης πολέμου, ἐν τοῖς στρατηγοῦσιν εἶχε τὸν ἄνδρα· τότε δὲ αἱρεθεὶς εἰς τὸ βασιλεύσαι, παρῄνει τὸ βίᾳ τε ἑλκόμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, ἐᾶσαι, μὴ βάλεσθαι λέγων βασιλεύειν ἀνθρώπων ἑλληνίζειν προαιρουμένων, αὐτὸς ὢν χριστιανὸς· ὡς δὲ φωνὴ κοινὴ πάντων ἐγένετο, ὁμολογοῦσα καὶ αὐτὸς εἶναι χριστιανὸς, δέχεται μὲν τὴν βασιλείαν· ἐν σκηνῇ δὲ ἐξαίφνης ὑπολειφθεὶς ἐν τῇ περσῶν, καὶ τῶν στρατιωτῶν λιμῷ φθειρομένων,

Cap. XXII.

De Nuncupatione Imperatoris Iouiani.

Milites vero in summa difficultate positi, nulla interposita mora Iovianum postridie Imperatorem designant, virum strenuum ac nobilem. Qui cum esset Tribunus militum, quo tempore Julianus edicto proposito optionem militibus dedit, ut aut sacrificarent, aut militiam abjicerent, cingulum deponere maluit, quàm impii principis mandato obtemperare. Iulianus tamen imminentis tum belli necessitate constrictus, eum inter Duces retinuerat. Tunc temporis vero cum Imperator esset nuncupatus, imperium suscipere detrectabat. Et militibus per vim eum trahentibus; vociferabatur nolle se, qui Christianus esset, hominibus superstitioni Gentilium deditis imperare. Verum postea quam omnes una voce professi sunt se quoque Christianos esse, ipse quidem imperium suscepit. Cæterum in summa difficultate repente derelictus in hostico, militibus

fame pereuntibus, bellum certis condi- A tionibus terminavit. Quæ licet Romano nomini indecoræ, pro tempore tamen neceſſariæ tuére. Etenim finibus Imperii multatus, & Niſibi Meſopotamiæ urbe Perſis tradita, è Perſide diſceſſit. His rebus nuntiatis, Chriſtiani quidem animos reſumpſerunt: Pagani verò maximo dolore affecti ſunt ob interitum Juliani. Porro milites univerſi improvidam principis temeritatem accuſabant, & jacturam finium ei uni acceptam referebant: quippe qui à transfuga quodam Perſa in fraudem inductus, navigia quibus annona ſubvehebatur per flumen, B combuſſiſſet: quam ob cauſam exercitus in periculum famis inciderat. Tunc etiam Libanius ſophiſta orationem in obitum Juliani compoſuit, quam Julianum, ſive ἐπιτάφιον inſcripſit. In qua cunctas fere illius res geſtas enarrans laudibus extollit: facta etiam mentione librorum quos Iulianus contra Chriſtianos elucubravit, in quibus Chriſtianæ religionis libros ridiculos prorſus ac nugis refertos ab illo demonſtratos eſſe dicit. Quod ſi hic ſophiſta reliquos Imperatoris actus laudare ſatis habuiſſet, ad ſequentem hiſtoriæ textum tacitus progrederer. Sed quoniam utpote orator vehemens, occaſione librorum Iuliani, Chriſtianam religionem perſtringit; C nos quoque pauca de hac re dicere conſtituimus, verbis illius prius in medium adductis.

καὶ ἐλυσεν Ἰο σωθήκαις τὸν πόλεμον· οἱ σωθῆναι ὄ, ὡς μὲν τῷ δόξαν ῥωμαίων ἦσαν ἀπρεπεῖς· ὡς ὃ τὸν καιρὸν ἀναγκαίας ζημιωθεὶς γὰρ τὰς σύρας τῆς ἀρχῆς, καὶ ὧν δὲ τοῖς Πέρσαις τῷ ἐν μεσοποταμίᾳ νισίβι πόλιν, ἐξέλαυνεν ἐκεῖθεν· τούτων διαγεν. θέντων, χριστιανοὶ μὲν ἀνερρώννυντο· οἱ δὲ τῷ θρησκείαν ἕλληνες, πένθος ἐποιοῦντο τῷ ἰουλιανῷ τελευτῷ· τὸ στρατιωτικὸν ὃ σύμπαν, ἀφύλακτον αὐτὸ θερμότητα διεμέμφοντο, ὡς τὴν αἰτίαν τῆς ζημίας τῷ ὄρους ἐπ αὐτὸν ἀνέφερον, ὅτι ὑπὸ αὐτομόλου πέρσου ἀπατηθεὶς, τὰ σιτηγὰ διὰ τῶν ποταμῶν πλοῖα καλέσαντος, διὸ καὶ λιμῷ ἐκπεσεῖν στρατός· τότε δὴ καὶ ὁ σοφιστὴς λιβάνιος ἐπιτάφιον τὸν ἰουλιανὸν συνέταξεν, ὃν ἰουλιανὸν καλεῖ ἐπιτάφιον ἔγραψεν· ἐν ᾧ λόγῳ, πάντα τὰ κατ αὐτὸν ἐγκωμιαστικῶς διεξελθὼν μνημονεύσας καὶ τῶν βιβλίων, ὧν κατὰ χριστιανῶν ἰουλιανὸς συνέθηκε, καὶ ὡς εἴη ὑπ αὐτοῦ τοῖς γέλωσι καὶ φλυαφοῦσι ἀποδείξας τὰς χριστιανῶν βίβλους· εἰ μὲν δὴ τὰ ἄλλα τοῦ βασιλέως ὁ σοφιστὴς ἐνεγκωμίαζεν, ἠσύχαζον ἂν ἐπὶ τὰ ἐχόμενα τῆς ἱστορίας ἐβάδιζον· ἐπειδὴ δὲ ὡς δεινὸς ῥήτωρ, τῇ μνήμῃ τῶν ἰουλιανοῦ βιβλίων τὸ χριστιανισμὸν καθάπαξ διατάττο εἰπεῖν καὶ ἡμεῖς ὀλίγα περὶ τούτου παιρύμεθα, πρότερον θέντες αὐτοῦ ῥήματα·

Cap. XXIII.

Confutatio eorum quæ Libanius Rhetor de Juliano dixit.

HYeme, inquit, noctes extendente, Imperator libros illos aggreſſus qui hominem Palæſtinenſem Deum ac Dei filium faciunt, longa concertatione & argumentorum invicta vi, ridicula & nugas meras eſſe quæ ab illis columtur oſtendit: Tyrio ſene peritior atque ſapientior in eo repertus. Propitius autem mihi ſit, oro, Tyrius ille, & dictum placide accipiat, utpote à filio victus. Hæc ſunt Libanii ſophiſtæ verba. Ego vero præſtantiſſimum quidem ſophiſtam illum fuiſſe ajo: ſed pro certo habeo, eum niſi ejusdem cum Imperatore cultus ac religionis fuiſſet, omnia quæ à Chriſtianis dicuntur, contra illum dicturum fuiſſe;

Κεφ. κγ'.

Πρὸς λιβάνιον τὸν σοφιστὴν ἀντιλογία περὶ ἰουλιανοῦ.

Τοῦ χειμῶνος, φησὶ, τὰς νύκτας ἐκτείνοντος, ἐπιθέμενος ὁ βασιλεὺς τοῖς βίβλοις, αἳ τὸν ἐκ παλαιστίνης ἄνθρωπον, Θεὸν καὶ Θεοῦ παῖδα ποιοῦσι, μάχῃ τε μακρᾷ καὶ ἐλέγχων ἰσχύϊ γέλωτα ἀποφήνας καὶ φλυαρίαν τὰ πιώμενα, σοφώτερος ὢν τοῦ τοῖς δεδεικὼς τὸ τυφλὸν γέροντος· ἵλεως ἔστω ὁ τύριος εἴη, καὶ δέχοιτο εὐμενῶς τὸ ῥηθὲν ὡς ἂν ὑπὸ υἱέως ἡττώμενος· τὰ μὲν τὰ ῥήματα τοῦ σοφιστοῦ λιβανίου· ἐγὼ δὲ σοφιστὴν μὲν αὐτὸν ἄριστον γεγενῆσθαι φημί· ἐπίσταμαί τε ὡς εἰ μὴ εἴη τῷ βασιλεῖ καὶ τὴν θρησκείαν ὁμόδοξος, παύσασθαι αὐτὸν, εἶπεν ὅσα οἱ χριστιανοὶ λέγουσι

καὶ ὡς εἰκὸς, ἅ τε σοφιστὴν ὅλα, μεγαλωσάμενα τὰ λεγόμενα· ἐπεὶ καὶ εἰς κωνσάλιον ζῶντα μὲν ἐπαίνους ἔγραφεν· τελευτήσαντα δὲ ὕβρεις μεσὰς ἐγκλημάτων καὶ ἐχεν· ὥστε εἰ καὶ πορφύριος ἦν βασιλεὺς, προκρίνειν τὰ ἐκείνου βιβλία τῶν ἰουλιανοῦ· καὶ εἰ ἰουλιανὸς ἦν σοφιστὴς, εἶπεν ἂν καὶ αὐτὸν κακὸν σοφιστὴν, ὡς καὶ ἐκνεβόλιον ἐν τῷ ἐπιταφίῳ ἰουλιανοῦ· ἐπεὶ ἦν ἐκείνου καὶ ὡς ὁμόδοξος καὶ ὡς σοφιστὴς, καὶ φίλος τῷ βασιλεῖ, ὅσα ἐδόκει αὐτῷ διεξῆλθε, καὶ ἡμεῖς πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα, κατὰ δύναμιν ἀπαντήσωμεν· πρῶτον μὲν γάρ φησιν, αὐτὸν ἐπιθέσθαι ταῖς βίβλοις, τῷ χειμῶνι τὰς νύκτας ἐκτείνοντος· τὸ δὲ ἐπιθέσθαι σημαίνει, ὅτι ἔργον ἔθετο ψόγον γράψαι, ὡς ἔθος τοῖς σοφισταῖς ποιεῖν ἐν τῇ τῶν νέων εἰσαγωγῇ· πάλαι γὰρ τὰς βίβλους ἐπίσταντο, τότε δὲ ἐπέθεντο· καὶ μάχη μακρᾷ χολάσας, οὐχ' ὡς φησὶ λιβάνιος, ἐλέγχων ἰσχύι, ἀλλὰ ἀσθενείᾳ τῆς ἀληθείας, τὰ καλῶς ἑαυτοῖς ἠσφαλισμένα, ὡς φιλοσκώπης διέσυρε· πᾶς γὰρ ὁ μαχόμενος τινὶ, νῦν μὲν παρατρέπων, νῦν δὲ ἐπικρύπτων τὴν ἀλήθειαν, καταψεύδεται τοῦ πρὸς ὃν ἡ μάχη συνίσταται· καὶ ὁ ἀπεχθῶς ἔχων πρός τινα, πάντα ὡς πολέμιος ὑπομένον πράττειν, ἀλλὰ καὶ λέγειν εἴωθε· καὶ τὰ ὑπὸ προσόντα φαῦλα, τῷ πρὸς ὃν ἡ ἐχθρὰ προστρέπειν φιλεῖ· ὅτι μὲν οὖν ὁ ἰουλιανὸς, καὶ πορφύριος, ὁν τύριον καλεῖ γέροντα, ἀμφω φιλοσκώπται ἦσαν, ἐκ τῶν οἰκείων λόγων ἐλέγχονται· πορφύριος μὲν γὰρ τῶν κορυφαιοτάτων τῶν φιλοσόφων σωκράτους τὸν βίον διέσυρεν ἐν τῇ γεγραμμένῃ αὐτῷ φιλοσόφῳ ἱστορίᾳ· καὶ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ γράψας κατέλειπεν, οἷα οὐ μήτε μέλιτος, μήτε ἄνυτος οἱ γραψάμενοι σωκράτει, εἰπεῖν ἐπεχείρησαν· σωκράτους φημὶ, τοῦ παρ' ἕλλησι θαυμαζομένου ἐπί τε σωφροσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς· ὃν πλάτων ὁ θαυμασὸς παρ' αὐτοῖς φιλόσοφος, καὶ ξενοφῶν, καὶ ὁ ἄλλος τῶν φιλοσόφων χορὸς, οὐ μόνον

A atque ut verisimile est, tanquam sophistam ea amplificaturum. Nam & Constantium, superstitem quidem scriptis in eum encomiis ornavit: mortuum verò, probris & convitiis oneravit. Quare si Porphyrius Imperator fuisset, ejus libros prætulisset libris Juliani: & si Julianus fuisset sophista, eum quoque malum sophistam appellasset, sicut appellat Ecebolium in oratione funebri, quam in Julianum inscripsit. Cum igitur ille tanquam ejusdem cum Imperatore cultus, & tanquam sophista atque amicus Imperatoris, quæ-
B cunque ipsi videbantur, narraverit, nos quoque iis quæ ab illo scripta sunt, pro virili parte respondebimus. Primum ait, illum dum hyems noctes extenderet, libros aggressum esse. Hoc autem verbum, aggredi, significat illum omni studio in id incubuisse, ut vituperationem conscriberet, sicut moris est sophistis, cum artis rudimenta tradunt adolescentibus. Etenim libros illos jam pridem cognitos habebat. Tunc vero adversus illos impetum fecit: longaque instituta concertatione, non sicut ait Libanius, argumentorum valido robo-
C re eos oppugnavit: sed pro veritatis inopia ad sales & jocos conversus, quibus impense delectabatur, ea quæ in illis libris rectè stabilita sunt, irrisit. Quicunque enim certamen adversus alterum suscepit; nunc pervertendo veritatem, nunc occultando, mentiri solet adversus eum contra quem instituta est disputatio. Et quicunque alterum odio prosequitur, omnia tanquam hostis non solum agere contra illum, verum etiam loqui studet: & quæ in ipso insunt mala, ea in illum quocum inimicitias exercet, vertere consuevit. Utrumque porro, Julianum scilicet at-
D que Porphyrium, quem Tyrium senem appellat Libanius, scommatis delectatos fuisse, ex ipsorum libris convincitur. Nam Porphyrius quidem in libris quos scripsit de historia philosophica, Socratis philosophorum omnium excellentissimi vitam ridicule traduxit: eaque de illo scriptis prodidit, quæ nec Melitus unquam nec Anytus, Socratis accusatores, contra illum dicere ausi fuerunt. Socratis, inquam, quem omnes Græci mirantur ob modestiam & justitiam aliasque virtutes. Quem Plato celeberrimus apud illos philosophus, quem Xenophon, & reliquus Philosophorum chorus, non

solum tanquam Deo carum suscipiunt, A verum etiam supra humani ingenii captum sapuisse arbitrantur. Iulianus vero patris exemplum imitatus, animi sui morbum prodidit in libro qui Cæsares inscribitur: in quo cunctos ante se Imperatores perstrinxit, ac ne ipsi quidem Marco Philosopho pepercit. Utrumque igitur illorum, dicteriis & scommatis delectatum fuisse, amborum scripta satis coarguunt. Nec mihi opus est multis ac validis argumentis: sed ista sufficiunt ad ingenium utriusque hominis declarandum. Atque ego quidem, ex utriusque scriptis conjecturam capiens quodnam fuerit illorum ingenium, ista scribo. B Qualia vero Gregorius Nazianzenus de Juliano dixerit, ipsis ejus verbis prolatis audiamus. Sic enim ait in secunda oratione adversus Gentiles. Hæc aliis quidem experientia ipsa & principatus licentiam nactus declaravit. A me vero longe ante perspecta fuerant, ex quo Athenis cum illo versatus eram. Nam & illuc profectus est statim post illam rerum fratris sui commutationem, cum id ipsum ab Imperatore postulavisset. Duplex porro ei causa fuit profectionis: altera honestior, ut Græciam & scholas ejus viseret: occultior altera, paucisq; admodum nota, ut sacrificulos & impostores qui illic erant, de rebus suis consuleret; impietate scilicet nondum libertatem ac fiduciam adepta. Tunc igitur non malum me conjectorem de hoc viro fuisse memini, licet alioqui non simi ex eorum numero, qui hujus rei usum ac peritiam sibi compararunt. Sed me ingenii illius inconstantia, & incredibilis mentis excessus vatem efficiebat: si quidem vates optimus is est qui recte conjicit. Neque enim mihi boni quicquam significare videbantur, cervix instabilis, humeri quos subinde vibrabat ac reprimebat: oculi vagi ac volubiles: insanus ac furiosus obtutus; pedes instabiles atque titubantes: nasus contumeliam & contemptum spirans: vultus configurationes ridiculæ idem significantes; risus immoderatus & exæstuans: nutus ac renutus rationis expertes; sermo repressus & spiritu intercisus: interrogationes inordinatæ & imperitæ: responsa his nihilo meliora; alia super aliis coacervata, non sibi constantia, nec eruditionis ordine progredientia. Quid attinet singula describere? Talem ante opera prospexi, qualem in ipsis operibus postea deprehendi. Quod si aliqui

ὡς θεοφιλῆ μιμῶσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον φρόνιν νενομίκασιν. Ἰουλιανὸς δὲ τὸν πάλαι ζηλῶν, τὸ ἴδιον πάθος εἰς τὰς καίσαρας ἤλεγξε, πάντας μωμησάμενος καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς, καὶ οὐδὲ τὸν φιλόσοφον Μάρκον φείσαμένου· καὶ ὅπη μὲν φιλοσκώπαν ἄμφω, ἐξέλεγχον ἔχουσι καὶ οὐ δεῖ μοι πολλῶν καὶ σθενῶν λόγων, ἀλλὰ ἀποχρήσασθαι εἰς τοῦτο ἀμφοῖν. ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἐκ τῶν ἑκατέρων λόγων περὶ ἦθος αὐτῶν τεκμαιρόμενος, ταῦτα γράφω· οἷα δὲ περὶ Ἰουλιανοῦ ὁ Ναζιανζηνὸς γρηγόριος εἴρηκε, τῶν αὐτοῦ λόγων ἐπάκουε· φησὶ γὰρ ἐν δευτέρῳ λόγῳ πρὸς Ἕλληνας καὶ λέξιν τάδε· Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις πεῖρα παρέσχε, καὶ ἡ δυνασεία προσλαβοῦσα τὴν ἐξουσίαν· ἐμοὶ δὲ πόρρωθεν τέρπον τε ἐφαίνετο, ἐξ οὗ τῷ ἀνδρὶ συνεγενόμην· ἀφίκετο γὰρ κἀκεῖσε, ἀρτιτῶν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ νεωτερισμάτων· τὸν βασιλέα τοῦτο ἀπαιτήσαντα μόνον· ὃ δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐποίησεν ὁ μὲν εὐπρεπέστερον, καθ' ἱσορίαν Ἑλλάδος, καὶ τῶν ἐκείσε παιδευτηρίων· ὁ δὲ ἀπορρητότερον, καὶ ἐπὶ πολλοῖς γνώριμον, οἷς τοῖς ἐκεῖ θύταις καὶ ἀπαλεῶσι τὰ πολλὰ τῶν κατ' ἐμοῦ συγγενέσθαι, ἔπω παρρησίαν ἐχέσης τῆς ἀσεβείας· τότε τοίνυν ἐφαίνετο ἐγώ σοι θρὸς εἰκάσαι οἷός γε μόνος, καίτοι γε τῶν οὐ πεφυκότων περὶ ταῦτα εἰς ὤν· ἀλλ' ἐπεὶ μανικὸν ἦν ἀνωμαλία, ὃ τὸ πρὸς τὸν τῆς ἀκρασίας, εἶπες μάνης ἄρα ὅστις κάζει καλῶς· ὀδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖναι χρηστοῦ, ἀυχὴν ἀπαγής, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνακοπόμενοι, ὀφθαλμὸς ἕβεμμος καὶ παραφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων πόδες ἀσταθεῖς, καὶ μελοκλάζοντες· μυκτὴρ ὕβρεων πλέων καὶ παραφρόνησιν· παρασώματος καὶ μαλισμοὶ καταγέλαστοι· τὸ αὐτὸ φρονοῦντα γέλωτες, ἀκραιφεῖς καὶ βρασμαλώδεις· νεῦμα καὶ ἀνανεύσεις, σὺν οὐδενὶ λόγῳ· λόγου ἁρμός, καὶ κοπτόμενον πνεύματος, ἐρωτήσεις ἄτακτοι καὶ ἀσυνέτοι, ἀποκρίσεις οὐδὲν τούτων μείνασαι, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι, καὶ οὐκ ἐσαθεῖς, οὐδὲ τάξει παρεῖσαι παιδείας· τί ἂν τὰ καθ' ἕκαστον γράφοιμι ταῦτα τοῦ τῶν ἔργων ἐθεασάμην, οἵτε καὶ ὕστερον τῶν ἔργων ἐγνώρισα· καὶ εἴ μοι παρῆν

πνὲς τῶ τωικαυτα συνόντων καὶ ἀκουσάντων, A eorum qui tunc aderant & qui auditores
ὰ χαλεπῶς ἂν ἐμαρτύρησαν· οἷς ἐπειδὴ ταῦ- fuerunt, mihi nunc præsto essent, haud
τα ἐθεασάμην, εὐθὺς ἐφθεγξάμην, οἵτε κακὸν ægre testimonium perhiberent: quibus
ἡ ῥωμαίων τυχὸν κατηγορεύσας, καὶ γλυ- ego, cum ista vidissem, ita pronuntiavi:
σθαι ψευδόμαντις ἐμαυτῶ καὶ ηὐξάμην· quantum malum sibi alit orbis Roma-
χρεῖττον γὰρ ἦν τοιούτων πλησθῆναι τὸν οἰκου- nus. Cumque id prædixissem, Deum
μένων κακῶν, καὶ τοιοῦτον ἀναφανῆναι τέρας, οἵτε precatus sum, ut falsus vates es-
ὔπω πρότερον· πολλῶν μὲν ἀκλυσμῶν sem. Id enim satius erat, quàm ut
θρυλουμένων· πολλῶν δ' ἐμπτυσμῶν καὶ orbis terrarum tantis repleretur malis,
βρασμῶν γῆς καὶ χασμάτων· ἔτι δὲ καὶ ἀνδρῶν & tale monstrum existeret; quale nun-
ἀπανθρωποι καὶ θηριώδεις, ἀλλοκότων τε καὶ quam antea visum fuerat, tametsi mul-
συμβέτων φύσεις καινοτομηθεῖσαι· ταύτη τοι B ta diluvia memorentur atque incendia:
καὶ τέλος ἄξιον ἠνέγκατο τῆς διανοίας· τοιαῦ- multi terræ motus atque hiatus: ad hæc
τα μὲν γρηγόριος περὶ ἰουλιανοῦ διεξῆλθεν· hominum inhumanæ species ac belluinæ: feræ denique prodigiosæ atque ex
ὅπου δὲ καὶ τῶν χριστιανῶν λόγους πολλοὺς ἀναλώ- diversis generibus compositæ referantur. Enimvero dignum amentiâ suâ finem sortitus est. Hæc Gregorius de Iuliano scripsit. Cæterum quod in libris
σαντες, τὴν ἀλήθειαν ἐπεχείρησαν βιάσασθαι, suis quos adversus Christianos scripserunt, veritatem obruere conati sint,
τινὰ μὲν τῶν ἱερῶν γραμμάτων παραπλάσαντες nonnulla è sacris literis pervertendo,
τὰ δ' ἐγκαταλέξαντες, πάντα δὲ πρὸς τὸν quædam inserendo, cuncta vero ad suum sensum atque institutum interpretando: multi scriptis adversus illos responsionibus offenderunt, & sophisticas illorum argutias everterunt ac refutarunt. Sed præ reliquis omnibus
οἰκεῖον ἐκλαβόντες σκοπὸν, πολλοὶ μὲν πρὸς Origenes, qui quidem Iuliano longe ve-
αὐτὸν ἀπαντήσαντες ἔδειξαν, ἀνατρέψαν- tustior fuit, ea quæ in sacris Scripturis
τές τε καὶ ἐξελέγξαντες αὐτῶν τὰ σοφίσμα- C animos legentium conturbare videbantur, sibimetipse objiciens atque exponens, sophisticas malevolorum hominum cavillationes repulit. Quæ si diligenter perlegissent Iulianus atque Porphyrius, & si placido animo ea susce-
τα· πρὸς δὲ ἅπασιν ὠφελήθη, καὶ πολλῷ τῶν pissent, prorsus stylum suum ad aliud
ἰουλιανῷ χρόνων ἀνώτερον ὤν, τὰ δοκοῦντα argumentum convertissent, nec ad impietatis plena sophismata conscribenda, animum suum unquam applicuissent. Quod verò Imperator cavillari
ταράττειν τὰς ἐπιτυγχάνουσας ταῖς ἱεραῖς βί- studuerit, apud rudes & imperitos verba faciens, non apud eos qui ex sacris literis expressam veritatis gerunt
βλοις ἀνθυπενεγκὼν ἑαυτῷ, καὶ ἑρμηνεύσας, imaginem, hinc licet perspicere: Nam
τὰς τῶν ἀγνωμονούντων σοφιστὰς εὑρεσιλο- D cum multa quæ propter dispensationem necessitatis causâ humano more de Deo dicuntur, excerpsisset atq; in unum collegisset, tandem hæc subjungit ad verbũ. Horum singula, nisi sermo ipse arcanam quandam habeat intelligentiam, quod quidem facile existimo, multa in Deum impietate referta sunt. Hæc ille in tertio contra Christianos libro totidem verbis scripsit. In eo autem libro quem de Cynica Philosophia inscripsit, docens, qua ratione sacras fabulas fingere deceat, hujusmodi in rebus occultandam ait esse
γίας ἀπέκλεισεν· οἷς εἰ μὴ παρέργως ἐπεσυχή-
κασιν ἰουλιανὸς καὶ πορφύριος, εὐγνωμόνως τε
αὐτὰ ἐδέξαντο, πάντως ἂν εἰς ἕτερά τινα τὰς
λόγους ἔτρεψαν, καὶ οὐκ ἂν εἰς τὰ σοφίσματα
βλάσφημα γράφειν ἐτράπησαν· ὅπου γὲ ὁ βασι-
λεὺς σκῶψαι ἐπεθύμησε πρὸς τὰς ἰδιώτας καὶ
ἁπλουστέρους τὰς λόγους ποιούμενος, ἃ μὲν πρὸς
τὰς ἐν τῶν ἱερῶν γραμμάτων, μόρφωσιν τῆς
ἀληθείας ἔχοντας, ἐκεῖθεν δῆλον ἐστὶ λαβὼν καὶ
τὰ ῥήματα, ὅσα χρείας ἕνεκεν οἰκονομικῶς
πρὸς θεὸν ἀνθρωπικώτερον τέτακται, καὶ πολ-
λὰ τοιαῦτα πρωτοπείρας, τέλος ἐπέφερε
καὶ λέξιν τάδε· τούτων τοίνυν ἕκαστον, εἰ μὴ
λόγος ἐστὶν ἀπόῤῥητον ἔχων τινὰ θεωρίαν, ὅπερ
ἐγὼ νενόμικα, πολλῆς γέμουσιν οἱ λόγοι τοῦ
αὐτοῦ βλασφημίας· ταῦτα μὲν ἐν τῷ τρίτῳ
αὐτοῦ κατὰ χριστιανῶν βιβλίῳ αὐταῖς λέξεσιν εἴ-
ρηκε· καὶ ἐν τῷ λόγῳ ᾧ αὐτοῦ ὄνομα περὶ κυνισμοῦ
ἐπέγραψε, διδάσκων ὅπως δεῖ τὰς ἱερὰς
πλάττειν μύθους, φησὶ δεῖν κρύπτειν τὴν περὶ

veritatem: sic enim loquitur. Amat enim latere natura: & abdita deorum substantia nudis & apertis verbis in impuras aures projici se non sustinet. Ex quibus apparet Imperatorem de divinis Scripturis ita sensisse: eas scilicet esse sermones mysticos, arcanam quandam intelligentiam complectentes. Quin etiam indignatur, quòd non omnes eandem de illis habeant opinionem, & invehitur in Christianos illos, qui divina oracula simplici & obvio sensu interpretantur. At qui non decebat, simplicitatem vulgi tantopere insectari, nec illius causâ adversus sacras literas insolentiâ efferri: neque odisse & aversari ea quæ recte ab aliis intelliguntur, propterea quod non omnes, sicut ipsi libitum est, eas intelligant. Nunc vero idem illi contigisse videtur quod Porphyrio. Etenim ille cum apud Cæsaream Palæstinæ à quibusdam Christianis verberatus fuisset, iram comprimere non valens, præ nimio furore Christianam religionem deseruit: & odio illorum à quibus cæsus fuerat, impulsus, libros maledicentissimos adversus nomen Christianum composuit; sicut eum coarguit Eusebius Pamphili qui libros ejus validissime confutavit. Imperator vero coram imperita multitudine arrogan.ter se efferens contra Christianos, ex eodem morbo ad Porphyrii blasphemiam prolapsus est. Cum igitur à vero sua sponte ad impietatem proruperint, ipsâ criminis sui notitiâ & conscientiâ puniuntur. Iam vero quod Libanius sophista Christianos irridens ait, hominem quendam ex Palæstina Deum Deiq; filium ab iis fieri; in eo mihi videtur oblitus, se in fine orationis illius Iulianum inter Deos retulisse. Sic enim ibi scribit. Eum enim qui primus mortem ejus nuntiaverat, propemodum lapidibus obruerunt, quasi de Deo mentitus fuisset. Deinde paululum progressus ista subjicit. O dæmonum quidem alumne: Dæmonum discipule: Dæmonum assessor. Qui licet hoc aliter intelligeret, tamen cum ambiguitatem vocabuli quod in malam partem etiam sumitur, nequaquam vitaverit: eadem visus est dicere, quæ Christiani exprobrandi causâ dicere consueverunt. Quocirca si quidem hominem laudare instituerat, vocis ambiguitatem vitare debebat: sicut & aliam vitavit dictionem, ob quam cum esset reprehensus, ex

A τῶν τοιούτων ῥημάτων ἀλήθειαν, λέγων αὐτοῖς
ῥήμασι τάδε· φιλεῖ γὰρ ἡ φύσις κρύπτειν
τὸ κεκρυμμένον τῆς τῶν θεῶν οὐσίας, οὐκ ἀνε-
χεται γυμνοῖς εἰς ἀκαθάρτους ἀκοὰς ῥίπτεσθαι ῥή-
μασι· φαίνεται δὴ διὰ τούτων ὁ βασιλεὺς
ὑπόνοιαν ἔχειν περὶ τῶν θείων γραφῶν, ὡς
εἴησαν λόγοι μυστικοὶ, ἀπόῤῥητόν τινα θεω-
είαν ἔχοντες· ἀγανακτεῖ δὲ, ἐφ' οἷς μὴ
καὶ πάντες τὴν αὐτὴν περὶ τούτων ὑπό-
νοιαν ἔχουσι, καὶ καταιτέχει τῶν ἐν χρι-
στιανοῖς ἁπλουστέρων δεχομένων τὰ λόγια
οὐκ ἔδει ὃ τοσοῦτον καταθραμεῖν τῆς ἀπλό-
B τητος τῶν πολλῶν, οὐδὲ τυφωθῆναι δι'
ἐκείνους κατὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· ἐξ
μισῆσαι καὶ ἀποστραφῆναι τὰ καλῶς αὐτ
νοούμενα, ὅτι μὴ πάντες αὐτὰ ἐνόουν, ὡς αὐ
τὸς ἐβούλετο· νῦν δὲ, ὡς ἔοικε, τὰ αὐτὰ πά
φυρίῳ πέπονθεν· ἐκεῖνος μὲν γὰρ πλη
ἐν καισαρείᾳ τῆς παλαιστίνης ὑπὸ τῶν
χριστιανῶν εἰληφὼς, καὶ μὴ ἐνεγκὼν τ
ὀργὴν, ἐκ μελαγχολίας, τὸν μὲν χρι
νισμὸν ἀπέλειπε· μίσει δὲ τῷ τυπήσαντ
C αὐτὸν, εἰς τὸ βλάσφημα κατὰ χριστιανῶν γρ
φειν ἐξέπεσεν, ὡς αὐτὸν εὐσεβείᾳ ὁ παμ
λυ ἐξήλεγξεν, ἀνασκευάσας τὰς λόγ
αὐτοῦ· ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς τὰς ἰδιώτας ὑπ
οπλικῶς κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐχθρὸς, ἐκ τ
αὐτοῦ πάθους εἰς τὴν προφυεῖσαν βλασφ
μίαν ἀπέκλινεν· ἀμφότεροι δὲ ἐκεῖνοι
δυσεβήσαντες, ἐν γνώσει ἁμαρτίας τὸ ἴ
λιμον ἔχουσιν· ἐπειδὴ καὶ ὁ σοφιστὴς λιβ
νιος ἐπιχλευάζων, τὸν ἐκ παλαιστίνης Θ
σὶν ἄνθρωπον, Θεόν τε καὶ Θεοῦ παῖδα πο
σιν, ἐκλελῆθαί μοι δοκεῖ, ὅπως αὐτὸς ὁ
D τέλει τῷ αὐτοῦ λόγῳ τὸν Ἰουλιανὸν ἀπέθ
σε· τὸν γὰρ πρῶτον φησὶ ἄγγελον τῆς τ
λευτῆς μικρὰ καταλθύσαν, ὡς θεοῦ κα
ψευδόμυον· εἶτα πρόσω μικρὸν ὑπο
ὦ δαιμόνων μέν, φησι, τροφιμε, δαιμ
νων δὲ μαθητὰ, δαιμόνων δὲ παρεδρεύ
εἰ καὶ αὐτὸς ἄλλως ἐνόει· ἀλλ' ὅν γε τ
ὁμωνυμίαν τοῦ χείρονος μὴ ἐκκλίνας, τ
ἔδοξε λέγειν, ἃ καὶ οἱ χριστιανοὶ ὀνειδίζ
τες λέγουσιν· εἰ δὲν ἐπαίνων ἐφρόντιζεν, ὃ
φυγεῖν τὴν ὁμωνυμίαν, ὥσπερ ἔφυγε τ
ἑτέραν λέξιν, δι' ἣν λοιδορηθεὶς, τῷ ἑαυ
λόγ

λόγων ἐξέκοψεν· ὅπως μὴν ἐν ὁ κῦ Χριστὸν ἄνθρωπος θεολογεῖται, καὶ ὅπως τὸ μὲν φανερὸν ἄνθρωπος ἦν, τὸ δὲ ἀφανὲς θεὸς, ὅπως τε ἀληθῆ ἄμφω ἐστὶ, χριστιανῶν μὲν οἱ θεῖοι λόγοι φασὶν· ἕλλησι δὲ πρὶν τὸ πιστεῦσαι, σωιέναι καὶ δοῦναι· καὶ γὰρ λόγιόν ἐστι τὸ λέγον, ὅπεὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' ὅ μὴ σωῆτε· διὸ οὐκ αἰσχύνονται, πολλοὺς ἀνθρώπους ἀποθεώσαντες, καὶ εἴθε γε καὶν χρηστὸν τὸν τρόπον, ἢ δικαίους, ἢ σώφρονας· ἀλλὰ ἀνάγνους, ἀδίκους, μέθη δεδηλωμένους· ἡρακλέας φημὶ καὶ διονύσους, καὶ ἀσκληπιούς· καθ' ὧν συνεχῶς ἐν τοῖς ἀπὸ λόγοις ὀμνύων λιβάνιος οὐκ αἰσχύνεται· ὧν τὰς ἀρρενικὰς καὶ θηλυκὰς ἐρωτας εἰ ἀπαριθμησαίμην, μακρὸς ἡμῖν ἔσαι ὁ τῆς παρεκβάσεως λόγος· ἀρκέσει δὲ τοῖς ταῦτα γνῶναι ἐθέλουσιν ὁ ἀριστοτέλους πέπλος, καὶ διονύσου στέφανος, καὶ ῥηγίνου πολυμνήμων, καὶ τῶν ποιητῶν τὸ πλῆθος· οἳ περὶ αὐτῶν γράψαντες, γέλωτα ὅλως καὶ φλήναφον πᾶσι τῆς ἑλλήνων θεολογίας δεικνύουσιν· ὅτι δὲ ἴδιον ἑλλήνων τὸ εὐχερῶς ἀνθρώπους ἀποθεῶν, ἀρκέσει ὀλίγων ὑπομνησθῆναι· ῥοδίοις μὲν γὰρ συμφορᾶς περιπεσοῦσιν ἐδόθη χρησμὸς, ὅπως ἂν τὸν φρύγιον ἄττιν, τὸν ἱερέα τῆς μανικῆς ἐν φρυξὶν τελετῆς θεραπεύωσιν· ἔχει δὲ ὁ χρησμὸς ὧδε.

Ἄττιν ἱλάσκεσθε, θεὸν μέγαν, ἀγνὸν ἄδωνιν,
Εὔβιον, ὀλβιόδωρον, εὐπλόκαμον, διόνυσον.

Ὁ μὲν δὴ χρησμὸς ἄττιν τὸν ἐκ μανίας ἐρωτικῆς ἑαυτὸν ἀποκόψαντα, τὸν ἄδωνιν καὶ διόνυσον εἶναι φησί· τὸ δὲ μακεδόνων βασιλέως ἀλεξάνδρου εἰς τὴν ἀσίαν διαβαίνοντος, οἱ ἀμφικτύονες ἀλεξάνδρῳ ἐχαρίζοντο, καὶ ἀνεῖλεν ἡ πυθία τάδε·

Ζῆνα θεῶν ὕπατον, καὶ ἀθωνᾶν τριλογήνειαν
Τιμᾶτε βροτέων ἐν σώμασι κρυπτὸν ἄνακτα.
Ὃν ζεὺς δρίσαις γοναῖς ἔσπειρεν, ἀρωγὸν
Εὐνομίης θνητοῖσιν ἀλέξανδρον βασιλῆα.

Ταῦτα τὸ ἐν πυθοῖ δαιμόνιον ἐχρημάτισεν· ὃ καὶ αὐτὸ τοὺς δωδεκαθεοὺς κολακεύον

A orationibus suis eam postea delevit. Porro quomodo homo in Christo Deus prædicetur, & quomodo manifeste quidem erat homo, invisibiliter autem Deus, & quemadmodum utrumque horum verissimum est, divini quidem Christianorum libri norunt: Gentiles vero antequam crediderint, intelligere non possunt. Est enim oraculum Dei, quod ita pronuntiat: nisi credideritis, non intelligetis. Proinde illos non pudet, qui plurimos homines in deorum numerum retulerint. Atque utinam saltem viros bonos & justos & sobrios, ac non potius impuros, injustos & ebrietati addictos: Hercules intelligo Bacchos & Æsculapios, per quos Libanius in suis B orationibus passim jurare non erubescit: quorum amores tam in virilem quam in muliebrem sexum effusos si recensere voluero, prolixa mihi & ab instituto operis nostri aliena nascetur oratio. Verum his qui ista nosse desiderant, sufficiet Aristotelis Peplum, & Dionysii Corona, & Rhegini liber cui titulus est Polymnemon, & turba poetarum: qui dum de istis rebus scribunt, nugas & vanitatem gentilis theologiæ omnibus patefaciunt. Porro quòd Gentilium proprium ac solenne sit, homines temere in deorum numerum referre, obiter à nobis demonstrandum est. Rhodiis quidem oracuium consulentibus C cum in calamitatem incidissent, responsum est ut Attin insanorum in Phrygia mysteriorum Antistitem colerent. Oraculum autem ita se habet.

Attin Deum magnum placate purum Adonim:
Bonæ vitæ & felicitatis largitorem, pulchrâcomâ præditum Bacchum.

Et oraculum quidem Attin qui præ amoris insania seipsum exsecuit, Adonim & Bacchum appellat. Cum autem Alexander Macedonum Rex in Asiam trajecisset, Amphictyones ei gratificati D sunt, & Pythia ejusmodi oraculum edidit.

Iovem Deum summum & Minervam Tritogeniam
Colite, in corpore mortali absconditum regem,
Quem felici satu genuit Iupiter, vindicem
Iustitiæ mortalibus Alexandrum regem.

Hæc Dæmon apud Delphos respondit: qui & ipse cum Regibus assenta-

retur, eos in Deorum numerum retulit. Sed fortasse istud quidem per adulationem factum est. Quid vero dicemus de Cleomede pugile, quem inter Deos retulerunt, hoc de illo edentes oraculum.

Vltimus Heroum Cleomedes Astypalæus.
Hunc victimis colite, utpote qui non amplius sit mortalis.

Ob quod oraculum Diogenes Cynicus & Oënomaus philosophus Apollinem Pythium condemnarunt. Cyzicени etiam Adrianum tertium decimum Deum appellaverunt. Sed & ipse Adrianus Antinoum quem in deliciis habebat, inter Deos retulit. Et ista quidem Libanius non dicit esse ridicula & meras nugas, tametsi probe nosset oracula & singularem librum quem Arrianus de Alexandri vita composuit. Ac neque Porphyrium ipsum diis accensere erubescit. Sic enim ait: Propitius mihi sit Tyrius, cujus libris libros Imperatoris anteponebat. Atque hæc ob Sophistæ maledicentiam, quasi per excessum à nobis dicta sufficiant: reliqua vero quæ peculiarem tractationem desiderant, omittenda esse duxi. Nunc earum rerum quæ nobis adhuc restant, narrationem subjiciamus.

Cap. XXIV.

Quomodo ad Jovianum omnes undique confluxerunt Episcopi, sperantes singuli se illum ad suam fidem traducturos.

Cæterum post Joviani reditum ex Perside, Ecclesiarum motus renovari cœpére. Nam qui Ecclesiis præsidebant, alius alium prævertere studuerunt, dum singuli Imperatorem suis partibus assensurum sperarent. At ille ab initio consubstantialis fidem amplexus fuerat, eamque se præferre cunctis palam denuntiavit. Et Athanasium quidem scriptis ad eum literis confirmavit; qui cum statim post Juliani obitum Ecclesiam Alexandrinam recuperasset, tunc ex Imperatoris literis majorem fiduciam adeptus, omnique metu liberatus est. Reliquos autem Episcopos, qui à Constantio quidem relegati, à Juliano vero nondum restituti fuerant, ab exilio revocavit. Eodem tempore cuncta Gentilium templa ubique occludebantur: ipsique Dæmonum sacerdotes variis in locis, ubi quisque poterat, sese abdebant. Sed & Phi-

A ἐθεοποίει. Τοῦτο μὲν ἴσως κολακείᾳ ἐποίει τις· δ' ἂν εἴποι τις, ὡς κλεομήδην τὸν πύξιλλον θεώσαντες, ἔχρησαν περὶ αὐτοῦ τάδε·

Ὕστατος ἡρώων κλεομήδης Ἀστυπαλαιεὺς
Ἐν θυσίαις τιμᾶτ', ὡς μηκέτι θνητὸς ἐὼν περ.

Διὰ μὲν δὴ τὸν χρησμὸν τόνδε διαβλητὸς ὁ κύων, καὶ ὀνόμασται ὁ φιλόσοφος, καὶ ἐγνωσαν δὲ πυθίου Ἀπόλλωνος· κυζικηνοὶ δὲ τρισκαιδέκατον Θεὸν Ἀδριανὸν ἀνηγόρευσαν· αὐτός τε Ἀδριανὸς Ἀντίνοον τὸν ἑαυτοῦ ἐρώμενον B ἀπεθέωσε· καὶ ταῦτα γέλωτα καὶ φλύαρον οὐκ ὀνομάζει Λιβάνιος· καίτοι καὶ τὰ χρησμῶν καὶ τὸ μονόβιβλον ὁ Ἀδρίανος εἰς τὸν Ἀλεξάνδρου βίον ἐπέγραψεν, Πορφύριον δὲ οὐκ ἐγκαλύπτει τὸν αὐτὸν θεῶν τῶν φύλεον· ἵλεως γάρ, φησιν, ὁ τύριος εἴη, τῶν κείνων αὐτοῦ τὰ τοῦ βασιλέως βιβλία ταύτην μὲν οὖν διὰ τὴν τοῦ σοφιστοῦ λοιδορίαν, ἐκπερεκβάσει αὐτὰ ἐχως εἰρήσθω· ἰδίας τε πραγματείας δεόμενα, παραλιπεῖν μοι δοκῶ τὰ λοιπὰ τῆς ἱστορίας, ὑποτεθείσης ἡμῖν.

C

Κεφ. κδ'.

Ὡς οἱ πανταχόθεν ἐπίσκοποι προσέδραμον Ἰοβιανῷ, ἕκαστος αὐτῶν εἰς πίστιν τὴν ἑαυτοῦ ἐπισπάζεσθαι.

Τοῦ δὲ βασιλέως Ἰοβιανοῦ ἀπὸ τῆς Περσίδος ἀναχωρήσαντος, αὖθις ἀνεκαινίσθη τὰ τῆς ἐκκλησιῶν· οἵ τε προεστῶτες τῶν ἐκκλησιῶν προετέχειν ἐσπούδαζον, προσδοκῶντες ἕκαστος τῇ ἑαυτοῦ πίστει προσθήσειν τὸν βασιλέα· ὁ δὲ, ἐξ ἀρχῆς μὲν τῇ ὁμοουσίῳ πίστει προσέκειτο· τοῦτο δὲ πᾶσιν εἰρηνικῶς προσέκειτο· καὶ ἀναῤῥώννυσι μὲν διὰ γραμμάτων τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, ὃς εὐθὺς μετὰ τὴν τελευτὴν Ἰουλιανοῦ, τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρέων ἐγκρατὴς ἐγένετο· τότε δὴ παῤῥησιαίτερος ἐκ τῶν γραμμάτων γινόμενος, καὶ τὰ πανταχόθεν ἐπήλλαττε· ἀνεκάλει δὲ ὁ βασιλεὺς τοὺς ὁμοουσιανοὺς μὲν ἐξορισθέντας Ἐπισκόπους ὑπὸ Ἰουλιανοῦ δὲ ἀνακληθῆναι μὴ φθάσαντας· τοιαῦτα δὴ καὶ τὰ ἱερὰ τῶν ἑλλήνων πάντα ἀπεκλείετο· αὐτοὶ ἄλλως ἀλλαχῆ κατεδύοντο· οἵ τε περὶ

νοφόρητὰς πέδας ἀπέθεντο, καὶ εἰς τὸ κοινὸν σχῆμα μεμιμφιέννυντο· πέπαυτο δὲ αὐτοῖς καὶ ὁ δι' αἵματος δημόσιος γινόμενος μολυσμός, ᾧ κακῶς Ἰουλιανὸς καὶ ἐχρήσατο.

A losophi pallium deponebant, & vulgarem habitum sumebant. Sublata item est publica illa per victimarum sanguinem contaminatio, quam Juliani temporibus ad nauseam usque celebraverant.

Κεφ. κέ.

Ὡς οἱ τὰ μακεδονίου φρονοῦντες, καὶ οἱ ἀβὲι ἀκάκιον ἐν ἀντιοχείᾳ συνελθόντες, πίστιν ἐκύρωσαν.

Τὰ μὲν οὖν χειμαζόντων οὐχ ἡσύχαζεν· οἱ γὰρ προεστῶτες τῶν θρησκειῶν προσελεύσεις ἐποίουν τῷ βασιλεῖ, τὴν παρ' αὐτοῦ τοῦ νομιζομένων αὐτοῖς ἀνυπάλων παρρησίαν ὑπάρχειν νομίζοντες· καὶ πρῶτοι μὲν οἱ μακεδονιανοὶ χρηματίσαντες, βιβλίον προσφέρουσιν, ἀξιοῦντες ἐξωθεῖσθαι μὲν τῶν ἐκκλησιῶν σὺν τῷ ἀνόμοιον δογματίζοντας, ἑαυτοὺς δὲ ἀνεισάγεσθαι· ἦσαν δὲ οἱ τὸ βιβλίον τῶν δεήσεων ἐπιδόντες, βασίλιος ὁ ἀγκύρας, σιλβανὸς ταρσοῦ, σωφρόνιος πομπηιουπόλεως, πασίνικος ζήνων, λεόντιος κομάνων, καλλικράτης κλαυδίου πόλεως, θεόφιλος καστάβαλων· τούτων δὲ ἐξάμβων τὸ βιβλίον ὁ βασιλεὺς, ἀναπορεύτους αὐτοὺς ἀπέπεμψε· μόνον δὲ τοῦτο ἐφθέγξατο· ἐγὼ, ἔφη, φιλονεικίαν μισῶ· σὺν δὲ τῇ ὁμονοίᾳ προσέχοντας ἀγαπῶ καὶ τιμῶ· ταῦτα εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ ἄλλου δοθέντα, τὸν τόνον τῶν φιλονεικεῖν αἱρεμένων ἐκάυνωσε· ὃ τοῦτο κατὰ σκοπὸν τοῦ βασιλέως ἐγένετο· καὶ γὰρ δὴ τὴν ἰωνικαύστα καὶ ὁ τῶν περὶ ἀκάκιον φιλόνεικος τρόπος ἠλέγχετο· καὶ ὡς εἶπαν ἀεὶ πρὸς σὺν κραδείσας ἀποκλίνοντες, φανερῶς ἐπεδείξαν· συνελθόντες γὰρ ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς συρίας, εἰς λόγους ἔρχονται μελιτίῳ, ὃς μικρὸν ἔμπροσθεν αὐτῶν χωρισθείς, τῷ ὁμοουσίῳ προσέθετο· τοῦτο δὲ ἐποίησαν, ἐπιδὴ τιμώμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἑώρων ἐκεῖ τότε διάγοντος· κοινῇ δὲ γνώμῃ βιβλίον συνιάξαντες, καθομολογοῦσι τὸ ὁμοούσιον, καὶ τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν κυρώσαντες, τῷ βασιλεῖ προσκομίζουσιν· ἔστι δὲ τὸ βιβλίον ἐν τοῖσδε.

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν ἰοβιανῷ νικητῇ αὐγούστῳ, οἱ τῶν ἐν ἀντιοχείᾳ παρόντων ἐπισκόπων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν συνόδου.

Τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην τε καὶ ὁμό-

B

C

D

Cap. XXV.

Quomodo Macedoniani, & Acaciani Antiochiæ congregati Nicænam fidem confirmarunt.

Res vero Christianorum neutiquam tranquillæ erant. Etenim cujusque sectæ principes Imperatorem adibant, sperantes singuli auctoritatem se ab illo & licentiam adepturos, contra illos qui adversari ipsis videbantur. Ac primo quidem Macedoniani libellum ei offerunt, postulantes ut ii quidem qui dissimilem patri filium asserebant, pellerentur Ecclesiis, ipsi vero in eorum locum substituerentur. Hunc libellum precum obtulerunt, Basilius Ancyræ, Silvanus Tarsi, Sophronius Pompejopoleos, Pasinicus Zenorum, Leontius Comanorum, Callicrates Claudiopolis, Theophilus Castabalorum Episcopi. Imperator vero cum eorum libellum accepisset, ipsos sine responso dimisit, hoc tantum prolocutus. Ego contentionem averſor: eos vero qui concordiæ student, diligo atque observo. Quæ cum ad aures reliquorum perlata essent, impetum eorum qui altercari cupiebant, fregére. Atq; id Imperatori cessit ex sententia. Tunc etiam pervicax Acacianorum ingenium omnibus patefactum est: qui quidem manifeste declararunt, quantopere ad nutum & sententiam eorum qui rerum potiebantur, flectere se semper soliti essent. Etenim apud Antiochiam Syriæ congregati, colloquium habuerunt cum Melitio, qui paulo antea consubstantialis fidem amplexus, sese ab illis segregaverat. Id autem propterea fecerunt, quod illum ab Imperatore qui tum in ea urbe morabatur, summo in pretio haberi cernerent. Communi ergo consilio consubstantialis doctrinam amplexi, Nicænam fidem confirmarunt, & libellum à se compositum obtulerunt Imperatori in hæc verba.

Piissimo Deoque charissimo, Domino nostro Joviano Victori Augusto, Synodus Episcoporum ex variis Provinciis congregatorum Antiochiæ.

Quod Ecclesiasticam pacem atq; con-

cordiam tua primum pietas prædicare studuerit, nobis quoque exploratum est, piissime Imperator. Quòd vero caput hujus unitatis recte senseris non aliud esse quàm formam veræ atque orthodoxæ fidei, neque illud ignotum est nobis. Quocirca ne inter illos qui doctrinam veritatis adulterant, esse videamur, religioni tuæ suggerimus, nos sacrosanctæ synodi olim apud Nicæam congregatæ, fidem & suscipere & constanter retinere. Si quidem vocabulum consubstantialis, quod novum quibusdam & insolens visum est, cautâ interpretatione à patribus est explanatum: ita ut significet filium ex patris substantia genitum esse, & similem esse patri secundum substantiam. Neque vero quasi passio aliqua in generatione illa inexplicabili intelligatur, aut juxta Græci sermonis usum, substantiæ nomen accipitur: sed ad subversionem ejus quod Arius de Christo ausus est dicere, illum scilicet ex non exstantibus ortum esse. Quod quidem etiam Anomœi isti qui nuper exorti sunt, longe audacius atque impudentius ad dirimendam Ecclesiæ concordiam asseverant. Quamobrem huic nostræ suggestioni adjunximus exemplum fidei olim ab Episcopis apud Nicæam congregatis expositæ, quam nos etiam amplectimur. Est autem hujusmodi. Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, & reliqua quæ sequuntur in symbolo. Meletius Antiochiæ Episcopus obtuli, consentiens suprascriptis, Eusebius Samosatensis. Evagrius Sicelorum. Uranius Apamææ. Zoilus Lariſſæ. Acacius Cæsareæ. Antipater Rhosi. Abramius Urimorum. Aristonicus Seleuciæ ad Belum. Barlamenus Pergami. Uranius Melitinæ. Magnus Chalcedonis. Eutychius Eleutheropolis. Isacoces Armeniæ majoris. Titus Bostræ. Petrus Sipporum. Pelagius Laodicææ. Arabianus Antri. Piso Adanorum per Lamydrionem presbyterum. Sabinianus Zeugmatis. Athanasius Ancyræ per Orsitum & Aetium presbyteros. Irenio Gazæ. Piso Augustæ. Patricius Palti per Lamyrionem presbyterum. Anatolius Berœæ. Theotimus Arabum. Lucianus Arcenus. Hunc libellum in Sabini libro qui Collectio gestorum synodalium inscribitur, relatum invenimus. Cæterum Imperator id sibi proposuerat, ut dissidentium jurgia blanditiis & leni verborum persua-

A νοιαν, ὅπι σὲ καὶ πρώτη πρεσβεύειν ἐσπούδασεν ἡ
εὐσέβεια, εὖ ἴσμεν καὶ αὐτοὶ, θεοφιλέστατε βασι-
λεῦ· ὅπερ δὲ κεφάλαιον τοιαύτης ἐνότητος, τὰ
ληθὲς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως καλῶς ὑπείληφας
τὸν χαρακτῆρα, οὐδὲ τοῦτο ἀγνοοῦμεν· ἵνα μὴ
τοίνυν μηδὲ τῶν νεοχαραστόνων τὸ δόγμα τῆς
ἀληθείας τεθλάχθαι νομίζωμεν, ἀναφέρομεν
τῇ σῇ εὐλαβείᾳ, ὅπερ τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Νι-
καίᾳ πάλαι πρότερον συγκροτηθείσης τὴν πίστιν
καὶ ἀποδεχόμεθα, καὶ ἐχόμεθα. ὁπότε καὶ τὸ
δοκεῖν ἐν αὐλῇ ξένον πίστιν ὄνομα, τὸ δὲ ὁμοούσιον
B φαμὲν, ἀσφαλῶς τετύχηκε παρὰ τοῖς πατράσιν
σιν ἑρμηνείας. σημαινούσης ὅπι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
πατρὸς ὁ υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ ὅπι ὅμοιος καὶ ἴσος
τῷ πατρὶ κατὰ πάντα τρόπον τὸν περὶ τὴν θεότητα
γέννησιν ὑπονοεῖται· ἔτε καλά τινα χρῆσθαι
λληνικὴν λαμβάνει τοῖς πατράσι τὸ ὄνομα
οὐσίας εἰς ἀνατροπὴν ὧν δὲ ἐξ οὐκ ὄντων, πρὸς
Χριστὸν ἀσεβῶς τολμηθέντα παρὰ δὲ δρεσ-
πρὸς τοὺς νῦν ὑπὸ φοιβήσαντες ἀνόμοιοι, ἔτι πο-
σύτερον καὶ τολμηρότερον ἐπὶ λύμην τῆς κα-
σιακῆς ὁμονοίας ἀναισχύντως παρρησιά-
ζονται· διὸ συνελάξαμεν τῇδε ἡμῶν τῇ ἀναφο-
C ρᾷ τὸ ἀντίγραφον τῆς πίστεως τῶν ἁγίων καὶ
συγκροτηθέντων ὑπὸ τῶν ἁγιωτάτων ἐπισκόπων ἐκλεθείσης, ἣν καὶ
ἀγαπῶμεν, ἥτις ἐστὶν πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν
πατέρα παντοκράτορα, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ μα-
θὼν πλήρης· μελίτιος ἐπίσκοπος ἀνέγνω
ἔδωκα συναινῶν τοῖς ὡρισμένοις ἐπὶ
βιος σαμοσάτων, εὐάγριος σικελῶν, ἀβραά-
ἀπαμείας, ζωΐλος λαρίσων, ἀκάκιος καὶ
ρείας, ἀντίπατρος ῥώσης, ἀβραάμιος ἀρίμων
ἀρειστόνικος σελευκοβήλης, βαρλαμένος περ-
μης, ἀβράνιος μελιτινῆς, μάγνος χαλκηδόνος
D εὐτύχιος ἐλευθεροπόλεως, ἰσακόκιος ἀρμενίας
μεγάλης, τίτος βόστρων, πέτρος σίππων, πε-
λάγιος λαοδικείας, ἀραβιανὸς ἀντρων, πίσων
ἀδάνων διὰ λαμυδρίωνος πρεσβυτέρου, σα-
βινιανὸς ζευγμάτος, ἀθανάσιος ἀγκύρας
διὰ ὀρφίτου καὶ αἰετίου πρεσβυτέρων, εἰρηνι-
γάζης, πίσων αὐγούστης, πατρίκιος παλ-
διὰ λαμυρίωνος πρεσβυτέρου, ἀνατολίου
βερρίων, θεότιμος ἀραβῶν, λουκιανὸς ἀρκε-
τοῦτο μὴν δὴ τὸ βιβλίον τῇ συναγωγῇ τῶ
συνοδικῶν σαβίνου γεγραμμένον εὑρήκαμ
ὁ μὴν τοι βασιλεὺς προθέσιν εἶχε, καὶ
κεία καὶ πειθοῖ τῶν διεστώτων τὴν φι

νεκίαν ἐκκόψαι, φήσας μηδενὶ ὀχληρὸς τῆς ὁπωσοῦν πεφυόντων ἔσεσθαι· ἀγαπήσειν δ' καὶ ὑπερθαυμάσειν τοὺς ἀρχὴν τῇ ἑνώσει τ' ἐκκλησίας παρέξοντας· ταῦτα δ' ἔτως αὐτὸν πρᾶξαι κ' Θεμίστιος φησὶν ὁ φιλόσοφος· ὑπατικὸν γὰρ λόγον εἰς αὐτὸν διελθὼν, θαυμάζει τὸν βασιλέα, ὡς τὸ ἐφεῖναι θρησκεύειν ὡς ἕκαστοι βέλοιντο, νικήσαντα τῶν κολάκων τὰς τέχνας· ἃς κ' διαστύρων πάνυ γελοίως ἔφη, ἐλεγχέας αὐτὰς ἀλεκτρίδα, τὸν Θεὸν θεραπεύοντας· μηδέν τε διαφέρειν αὐτὰς ἐνείπε, νῦν μὲν ἐπὶ τάδε νῦν δ' εἰς τἀναντίον τὰ ῥεύματα μεταβάλλοντος.

A sione extingueret: ajebatque se nemini omnino qualiscunque fidei esset, molestiam exhibiturum: eos tamen præ cæteris amaturum atq; in pretio habiturum, qui reparandæ in Ecclesia pacis auctores ac duces se præberent. Atque hæc ita ab illo gesta esse testatur etiam Themistius Philosophus. Nam in oratione quam de illius Consulatu scripsit, Imperatorem magnis effert laudibus, ob id quod concessa cuique libera facultate colendi numinis prout vellet, adulatorum mores compresserit. Quos quidem facete perstringens, ait experimento cognitum esse, illos non Deum sed purpuram colere: planeque similes esse Euripo, qui modo in hanc, modo in
B illam partem fertur.

Κεφ. κς'.

Περὶ τῆς τελευτῆς Ἰοβιανοῦ τ' βασιλέως.

Οὕτω μὲν ἓν ὁ βασιλεὺς τότε τὴν ὁρμὴν τῶν ἐρεχθείων περαιρεμφύων ἐπέσχεν· ἡ τάχος δ' τῆς ἀνιοχείας ἀναχωρήσας, τὴν ταρσόν τε καταλαβὼν τ' κιλικίας, ἐκεῖ τὸ ἰοβιανοῦ σῶμα ἔθαψε· κ' πάντα δὴ τὴ κηδείᾳ τὰ νόμιμα πληρώσας, ὑπάλου τε ἀναγορεύσαι καὶ αὖθις ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν διαβαίνειν ἀπαδάζων, ἐν χωρίῳ τινὶ θαγίνῃ, ᾧ περσωνυμία δαδάσανα· μεθόριον δέ ἐστι τοῦτο γαλατίας κ' βιθυνίας· ἔνθα κ' θεμίστιος ὁ φιλόσοφος μετὰ τῶν ἄλλων συγκλητικῶν ἀπαντήσας, τὸν ὑπατικὸν ἐπ' αὐτὸν διεξῆλθε λόγον, ὃν ὕστερον κ' ἐν κωνσταντίνου πόλει ἐπὶ τ' πλήθους ἐπεδείξατο· ἀλλ' εὐτυχῶς τὰ ῥωμαίων ἔπραξεν ἂν, τά τε δημόσια καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, ἔτως ἀγαθὸς βασιλέως εὐτυχήσαντα, εἰ μὴ αἰφνίδιος ἐπιῤῥόμβδος θάνατος, τὸν τοιοῦτον ἄνδρα τῶν πραγμάτων ἀφεῖλε· ἐν γὰρ τῷ περῤῥηθέντι χωρίῳ, χειμῶνος ὥρᾳ τῷ τ' ἐμφράξεως νοσήματι συνεχεθεὶς τελευτήσεν, ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτοῦ κ' βαρωνιανοῦ τοῦ ὑοῦ αὐτοῦ, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ φεβρουαρίου μηνὸς· βασιλεύσας μῆνας ἑπτὰ, ζήσας ἔτη τριακονταετία. παρεκτείνει δ' ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δύο, μηνῶν πέντε.

Caput XXVI.

De Joviani Imperatoris obitu.

AD hunc modum Imperator impetum eorum qui contentionibus studebant, tunc temporis compescuit. Statimq; Antiochiâ digressus, cum Tarsum Ciliciæ venisset, corpus Juliani sepulturæ mandavit: peractaque exequiarum ejus solennitate, Consul renuntiatur. Inde Constantinopolim contendens, venit ad locum quendam cui nomen est Dadastana, in finibus Galatiæ &
C Bythiniæ situm. Ibi Themistius Philosophus cum aliis Senatorii ordinis viris obviam ei progressus, orationem Consularem coram illo recitavit, quam iterum postea Constantinopoli coram populo pronuntiavit. Ac profecto res Romanæ tam civiles quam Ecclesiasticæ, utpote optimum Principem nactæ ad summam felicitatem perventuræ erant, nisi repentina mors talem virum reipublicæ subtraxisset. Nam in loco superius memorato, hyems tempore obstructionis morbo correptus, excessit è
D vita, Consulatu suo & Varroniani filii, die xiij. Kalendas Martii: cum regnasset menses septem, vixisset vero annos tres ac triginta. Porro hic liber complectitur res gestas spatio biennii & mensium quinque.

Τάδε περιέχει ἡ τετάρτη βίβλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους.

α'. Ὅτι ἰουλιανὸς τελευτήσαντος, οὐαλεντινιανὸν ἀναγορεύουσιν, ὃς δὴ κοινωνὸν τῆς βασιλείας λαμβάνει τὸν ἀδελφὸν οὐάλεντα· καὶ ὅτι οὐαλεντινιανὸς μὲν ὀρθόδοξος, οὐάλης δὲ ἀρειανός.

β'. Ὅτι οὐαλεντινιανὸς ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη γνωμένου, οὐάλης ἐν κωνσταντίνου πόλει περιελθόντων μακεδονιανῶν, καὶ αὐτὸν τοῦ σώματος γνώσης, ἐπένευσε· καὶ ὅτι σὺν δυνάμει ὁμοουσίου ἐπολέμει.

γ'. Ὅτι οὐάλης κακῶς ποιήσας ἐν τῇ ἀναζολῇ τὰς τὸ ὁμοούσιον φρονούσας, ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει, τύραννον ἀνέσησε περικόπτον· ἐν ᾧ πρὸς αὐτῷ καιρῷ καὶ σεισμὸς ἐπιγράφεται, καὶ θαλάσσης ἔκκλυσις, τὰς πολλὰς τῶν πόλεων ἔβλαψεν.

δ'. Ὅτι θορύβου ὄντος ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, οἱ τὴν σωτηρίαν ἐν τῇ λαμπράκῳ συγκροτήσαντες μακεδονιανοὶ, τὴν μὲν ἐν ἀνδριάντι πίστιν αὖθις κρατύναντες, τὴν ἐν ἀριμήνῳ ἀνεθεμάτισαν· καὶ αὖθις τὴν ἀκακίου καὶ εὐδοξίου καθαίρεσιν βεβαιοῦσιν.

ε'. Ὅτι συμβολῆς γνωμένης περὶ πόλιν τῆς φρυγίας, τοῦ τε βασιλέως καὶ τοῦ τυράννου, περικοπὴ τῶν στρατηγῶν ἑλὼν τὸν τύραννον, αὐτόν τε καὶ αὐτοὺς ξέναις πυρείαις ἐμβαλὼν ἀνεῖλεν.

ς'. Ὅτι μετὰ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν, πάλιν ὁ βασιλεὺς ἠνάγκαζε σὺν τῆς σωτηρίου ἀρειανίσαι, καὶ πάντας σὺν χρισιανούς.

ζ'. Ὅτι εὐνόμιος κυζίκου γέγονεν ἐπίσκοπος, ἐλεύσιον τὸν μακεδονιανὸν ἐκβαλὼν, καὶ περὶ πόθεν ὥρμητο· καὶ ὅτι αἰσίου μὲν αἵθεος ἐμφραφεὺς ὤν, τὰ ἐκείνου ἐζήλωσεν.

η'. Περὶ δὲ εὑρεθέντος χρησμοῦ ἐν λίθῳ γεγλυμμένῳ, ὅτε τὸ χαλκηδόνος τεῖχος ἐλύετο, καὶ ὀργὴν τοῦ βασιλέως οὐάλεντος.

θ'. Ὡς ὁ βασιλεὺς οὐάλης, καὶ ναυαλιανὸς ὁμοίως τοῖς ὀρθοδόξοις τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἤλαυνεν.

ι'. Ὡς ὁ βασιλεὺς οὐαλεντινιανὸς ὁμώνυμον αὐτῷ παῖδα γεγέννηκε, γρατιανὸν τὸν τερνὸν βασιλείας αὐτῷ ἤδη γεγυμνωμένον.

ια'. Περὶ τῆς καλενεχθείσης οὐρανόθεν ξαμίου χαλάζης, καὶ περὶ τῶν ἐν βιθυνίᾳ καὶ ἑλλησπόντῳ γνωμένων σεισμῶν.

ιβ'. Ὡς οἱ τὰ μακεδονίου φρονοῦντες διὰ τὴν τοῦ βασιλέως περὶ αὐτοὺς βίαν συγχεόμενοι, πρὸς λιβέριον τὸν ῥώμης διαπεσόντες ἀμφοτεροι, τὸ ὁμοούσιον ἐγγράφως προσέθεντο.

ιγ'. Ὅπως εὐνόμιος εὐδοξίου κεχώρικεν, διὰ τὸ προσκεῖσθαι αὐτὸν αἰσίῳ, καὶ ὅπως δὴ εὐδοξίου ταραχῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ γνωμένης, ἀθανάσιος πάλιν φεύγει· καὶ ὅπως λαὸς διὰ τοῦτο σασιάσαντος ὁ βασιλεὺς δείσας, διὰ γραμμάτων τε σὺν ἀλεξανδρείᾳ προσκαλέσας, αὖθις τὸν ἀθανάσιον κρατεῖν αὐτοῦ τὴν ἐκκλησίαν ἐκέλευσεν.

ιδ'. Ὡς εὐδοξίου ἐν κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντος, οἱ μὲν ἀρειανοὶ δημόφιλον, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι ἕνα ἐναγριον, δι' ὑσαθίαν τοῦ ἀνομοίου, ἐχειροτόνησαν.

ιέ. Ὡς δὲ βασιλέως εὐάρεστον καὶ εὐσεβὲς ἀπεφήνατο, οἱ τὰ ἀρείου φρονοῦντες, σφόδρα τοῦ τὸ ὁμοούσιον κρατοῦντας σκάπτειν.

ις'. Περὶ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ καταπαυόντων ἁγίων πρεσβυτέρων ὑπὸ βάλεντος καὶ ὡς δὲ γεγονότος καὶ μείων θεοῦ ἐν τῇ Φρυγίᾳ λαμβ.

ιζ. Ὡς ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνθοχείᾳ χωρήσας, τοῦ τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἐδίωκεν.

ιή. Περὶ τῶν ἐν ἐδέσσῃ χωρησάντων, τοῦ τε δὶ ὑπάρχειν ὕδρεως, καὶ περὶ τῆς τῶν πολιτῶν πίστεως τε καὶ παῤῥησίας, καὶ τοῦ θεοφιλοῦς γυναικός.

ιθ'. Ὡς βασιλεὺς βάλης πολλοὺς ἀνεῖλε, στοιχεῖον θῆτα ἔχοντας ἐν τῇ καταρχῇ τῶν ὀνομάτων, ἔκτινων νεκυομαντείας τοῦτο φημισθείσης.

κ'. Περὶ τοῦ ἀθανασίου τελευτῆς, καὶ πέτρου ἀπαγωγῆς.

κά. Ὡς ἀθανάσιος τελευτήσαντος, οἱ ἀρειανοὶ ἀπὸ τοῦ βασιλέως βάλεντος, λαθραίως παρ' αὐτῶν πρότερον χειροτονηθέντα, τὰς ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἁπάσας ἐκκλησίας, τῶν πέτρον φυλακῆ παρέδοσαν.

κβ. Ὅτι πολλῶν κακῶν χωρησάντων εἰς τὸν λαθραῖον ἐνθουσιασμὸν, σαβῖνος ὁ μακεδονιανὸς συγγραφεὺς, ἀδένος ἐμνημόνευσε· πέλαγος δὲ συγγράφων ἐμνήσθη, ὃς καὶ διαφυγὼν ἀπὸ δάμαλιν τὸν ῥώμης ἀπεσώθη· οἱ δὲ ἀρειανοὶ καὶ λαθραῖοι, πολλὰ κακὰ τοῖς ἐν ἐρήμῳ ἁγίοις μοναζουσιν ἐνεδείξαντο.

κγ'. Περὶ δὲ ἁγίων μοναζόντων ἀμμωᾶ, καὶ ἑτέρων ἁγίων ἀνδρῶν καταλόγου, ἐκ τοῦ ἐναγρίου συγγραφῆς.

κδ'. Περὶ τῶν ἀπολειφθέντων ἁγίων μοναχῶν, ὅπως ὁ θεὸς ταῖς αὐτῶν θαυματοποιαῖς, πάντας πρὸς ἑαυτὸν ἐφέλκυσατο.

κέ. Περὶ διδύμου τοῦ τυφλοῦ.

κς'. Περὶ βασιλείου καισαρείας, καὶ γρηγορίου τοῦ ναζιανζοῦ.

κζ'. Περὶ γρηγορίου, τοῦ νεοκαισαρείας.

κή. Περὶ ναυάτου, καὶ τῶν ἀπὸ ναυατιανῶν· καὶ ὡς μελέθεσαν οἱ κατὰ τὴν Φρυγίαν ἀπὸ αὐτῶν οἰκοῦντες, τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν, ὁμοίως τοῖς ἰουδαίοις.

κθ'. Περὶ δαμάσου τοῦ ῥώμης, καὶ ἐρσίνου, ὅπως δι' αὐτοὺς ταραχῆς καὶ στάσεως ἐν ῥώμῃ θορυβῆς, φόνος πολὺς ἐπηκολούθησεν.

λ'. Ὡς δὲ μεδιολάνων ἐπισκόπου αὐξεντίου τελευτήσαντος, καὶ στάσεως ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ μέλλοντος κατηχουμένου χωρησάσης, ἀμβρόσιος ὁ δὲ ἔθνους ἔπαρχος, τὴν στάσιν μετὰ στρατιωτικῆς χάριτος καταπαύων, ψήφῳ κοινῇ, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως βαλεντινιανοῦ συναινέσαντος, πάντων προεχρίθη τῆς ἐκκλησίας προέδρος.

λά. Περὶ τοῦ τελευτῆς βαλεντινιανοῦ.

λβ. Περὶ θεμιστίου τοῦ φιλοσόφου· καὶ ὡς ἐκ τοῦ προφωνηθέντος αὐτοῦ λόγου δυσωπηθεὶς βάλης, μικρὸν πρὸς τὸν χριστιανῶν ἐμετρίασε θάνατον.

λγ'. Ὅπως οἱ γότθοι καὶ βάλεντα ἐχειρίσαντο.

λδ'. Ὡς οἱ γότθοι ὑφ' ἑτέρων βαρβάρων καταπολεμηθέντες, τῇ τῶν ῥωμαίων χώρᾳ προσέφυγον, καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως προσεδέχθησαν· ὅπερ αὖπον ἀπωλείας καὶ τῆς ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως κατέστη.

λέ. Ὡς ὁ βασιλεὺς τῇ φρονήσει τοῦ πρὸς γότθους πολέμου, τὸν κατὰ χριστιανῶν πόλεμον ἀνῆκεν.

λς'. Ὡς καὶ καππαδοκῶν οἱ τὰ αὐτὰ τῇ πίστει Χριστοῦ προσέθεντο, μανίας γυναικὸς αὐτῶν ἀρχούσης, μόνην πρὸ θεοσεβῆ καὶ πιστὸν μοναζόντα λαβόντες ἐπίσκοπον.

λζ'. Ὡς ἀναχωρήσαντος βάλεντος ὑπὸ ἀνθοχείας, οἱ ἐν τῇ ἀναβολῇ θαρσήσαντες ὀρθόδοξοι, καὶ μάλιστα ἐν ἀλεξανδρείᾳ, τὸν λέκιον ἐκβαλόντες, ὧν δὴς

τῷ πέτρῳ τὰς ἐκκλησίας παραδεδώκασι, γράμμασι δαμάσας ὁ Πέτρος ῥώμης καὶ ὠχυρωμένῳ.

λη'. Ὡς ὁ βασιλεὺς ὑποστρέψας ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει, καὶ ὑπὸ δήμου διάτας γόητας καταγνωσθείσης, ἐξελαύνει τῆς πόλεως τοὺς βαρβάρους καὶ συμμαλῶν αὐτοῖς ἐν ἀδριανουπόλει τῆς μακεδονίας, ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται, ζήσας μὲν ἔτη πεντήκοντα, βασιλεύσας δὲ ἔτη ἓξ πρὸς τοῖς δέκα.

IN QVARTO LIBRO ECCLESIASTICÆ Hiſtoriæ Socratis hæc continentur.

CAPUT I. Quomodo poſt obitum Joviani Valentinianus factus eſt Imperator, qui Valentem frattem Imperii conſortem adſcivit. Et quòd Valentinianus quidem Orthodoxus, Valens verò Arianus exſtiterit.

II. Quomodo Valentiniano in Occidentem profecto, Valens Conſtantinopoli degens, Macedonianis ipſum adeuntibus, & Synodum fieri poſcentibus, id permiſit: & quomodo homouſianos proſecutus eſt.

III. Quomodo dum Valens homouſianos in Oriente perſequitur, Conſtantinopoli ſurrexit tyrannus Procopius: eodemque tempore terræ motus & maris inundatio plurimas urbes evertit.

IV. Quomodo turbato Reipublicæ & Eccleſiæ ſtatu, Macedoniani collecta apud Lampſacum Synodo, Antiochenam fidem iterum confirmarunt; Animinenſem verò anathemate damnarunt: & depoſitionem Acacii atque Eudoxii denuo roborarunt.

V. Quomodo conſerto prælio circa Urbem Phrygiæ, Valens Procopium tyrannum proditione ducum captum, unà cum ipſis ducibus inuſitatis ſuppliciis interemit.

VI. Quomodo Imperator interfecto tyranno, eos qui Synodo interfuerant; cunctosque pariter Chriſtianos Arii opinionem amplecti coëgerit.

VII. Quomodo pulſo Eleuſio Macedoniano, Eunomius Cyzici Epiſcopatum adeptus eſt: & unde ortus fuerit: & quod cum Notarius eſſet Aëtii impii illum ſibi imitandum propoſuit.

VIII. De oraculo quod in lapide inciſo inventum eſt, tunc cum Chalcedonos mitti ob iram Valentis Auguſti deſtruerentur.

IX. Quomodo Imperator Valens Novatianos qui conſubſtantialis doctrinam perinde ac Catholici tuebantur, perſecutus ſit.

X. Quod Imperator Valentinianus filium genuit Valentinianum, cum Gratianum filium ante Imperium ſuum ſuſcepiſſet.

XI. De inuſitatæ magnitudinis grandine quæ cecidit è cœlo, & de terræ motibus per Helleſpontum ac Bithyniam.

XII. Quomodo Macedoniani propter Imperatoris adverſus ipſos violentiam in anguſtias redacti, miſſa ad Liberium Romanum Epiſcopum legatione, fidei conſubſtantialis ſubſcripſerunt.

XIII. Quomodo Eunomius ſe ab Eudoxio ſejunxit eo quòd Aëtio addictus eſſet: & quomodo tumultu Alexandriæ per Eudoxium excitato, iterum fugit Athanaſius: cumque ob id populus ſeditionem moviſſet, timens Imperator, lenitis per literas Alexandrinis Athanaſium denuo Eccleſiam ſuam obtinere juſſit.

XIV. Quomodo mortuo Conſtantinopoli Eudoxio, Ariani quidem Demophilum, Orthodoxi vero Evagrium annitente Euſtathio Antiocheno, ordinaverunt.

XV. Quomodo Evagrio & Euſtathio in exilium ab Imperatore pulſis, Ariani homouſianos graviſſime oppreſſerunt.

XVI.

XVI. De sanctis Presbyteris jussu Valentis in navigio crematis, & de fame quæ Dei indignatione ob id accidit in Phrygia.
XVII. Quomodo Imperator dum Antiochiæ versaretur, homousianos persecutus fuerit.
XVIII. De his quæ Edessæ facta sunt, deque Præfecti contumelia & de civium fide & constantia, & de pia quadam muliere.
XIX. Quomodo Imperator Valens multos qui primam sui nominis literam haberent Teta, occiderit, ob quandam divinationem qua id prædictum fuerat.
XX. De obitu Athanasii & de promotione Petri.
XXI. Quomodo post mortem Athanasii, Ariani jussu Valentis Imp. Lucio quem prius ordinaverant, Ecclesias tradiderunt, & Petrum custodiæ mancipaverunt.
XXII. Quod malorum quæ in enthronismo Lucii acciderunt, Sabinus quidem scriptor Macedonianus nullam mentionem fecit: Petrus vero in epistola sua meminit. Qui ad Damasum Romanum Episcopum fugiens evasit: Lucius vero & Ariani Monachos in solitudine plurimis malis affecerunt.
XXIII. Catalogus sanctorum Monachorum qui in solitudine vixerunt.
XXIV. De sanctis Monachis in exilium pulsis, & quomodo Deus miraculis per illos editis cunctos ad se attraxerit.
XXV. De Didymo cæco.
XXVI. De Basilio Cæsariensi & Gregorio Nazianzeno.
XXVII. De Gregorio Thaumaturgo.
XXVIII. De Novato, dictisque ab eo Novatianis: & quomodo hi qui Phrygiam incolebant Novatiani, festum Paschæ ad Iudaicum morem transtulerint.
XXIX. De Damaso Romano Episcopo & Ursino: & quomodo seditione Romæ propter illos factâ, plurimi interfecti sunt.
XXX. Quomodo post mortem Auxentii Mediolanensis Episcopi, cum orta esset seditio ob electionem futuri Antistitis, Ambrosius Præses Provinciæ qui ad sedandum tumultum cum militari manu perrexerat, communi omnium suffragio & ipsius Valentiniani Imperatoris consensu, Episcopus factus est.
XXXI. De Obitu Valentiniani.
XXXII. De Themistio Philosopho, & quomodo Valens ejus oratione lenitus, de persecutione Christianorum aliquantulum remisit.
XXXIII. Quomodo Gothi regnante Valente facti sint Christiani.
XXXIV. Quomodo Gothi ab aliis Barbaris devicti ad Romanos confugerunt & ab Imperatore susceptí, tum Imperio Romano, tum ipsi Imperatori exitio fuere.
XXXV. Quomodo Imperator de bello contra Gothos sollicitus, bellum adversus Christianos remissius gessit.
XXXVI. Quomodo Saraceni Maviâ feminâ tunc apud eos regnante, ad fidem Christi conversi sint, & Mosen quendam, pium ac fidelem Monachum, Episcopum acceperint.
XXXVII. Quomodo post Imp. discessum Orthodoxi in Oriente, maxime apud Alexandriam, resumptis animis Lucium ejecerunt, & Petro qui Damasi Romani Pontificis literis munitus redierat, Ecclesias reddiderunt.
XXXVIII. Quomodo Imperator Constantinopolim reversus, cum à populo propter Gothos conviciis appeteretur, contra Barbaros profectus est: & cum illis congressus juxtâ Hadrianopolim Macedoniæ Urbem interfectus est; cùm vixisset annis L. imperasset autem annis xvj.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER IV.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Δ'.

Caput Primum.

Quomodo post obitum Joviani Valentinianus factus est Imperator, qui Valentem fratrem Imperii consortem adscivit. Et quòd Valentinianus quidem Orthodoxus, Valens vero Arianus exstiterit.

A

Cum igitur Imperator Jovianus Dadastanis, ut superius dictum est, extremum diem obiisset die decimo tertio Calendas Martii, Consulatu suimet ipsius & Varroniani filii? milites ex Galatia progressi, septimo post die Nicæam Bythyniæ pervenerunt: atque ibi communi suffragio Valentinianum Imperatorem renuntiant sexto Calendas Martii, iisdem Consulibus. Fuit hic natione Pannonius, ortus è civitate Cibali. Qui cum ordines ducendos accepisset, maximam rei militaris peritiam ostenderat, Erat autem ingenti animo præditus, eoque gradu quem obtinebat, semper superior videbatur. Creatus igitur Imperator, è vestigio Constantinopolim profectus, post tricesimum Imperii sui diem Valentem fratrem in consortium regni assumit. Et ambo quidem erant Christiani: in fide tamen religionis Christianæ inter se discrepabant. Nam Valentinianus quidem Nicæni Concilii amplectebatur fidem: Valens vero ex anticipata quadam opinione, Ariano dogmati magis adhærebat. Causa porro anticipatæ opinionis illi fuit, quòd ab Eudoxio Constantinopolitano Arianæ religionis Episcopo baptismum susceperat. Uterque porrò, ejus quam colebat religionis studiosissimus fuit. Postquam tamen ad imperium pervenerunt, moribus inter se longe dissimiles fuére. Etenim priùs quidem regnante Juliano, cum Valentinianus Tribunus esset militum, Valens vero inter Imperatoris domesticos militaret, quam

B

C

Κεφ. α'.

Ὅτι Ἰοβιανὸς τελευτήσαντος Οὐαλεντινιανὸν ἀναγορεύουσι, καὶ ὅτι κοινωνὸν τῆς βασιλείας λαμβάνει τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα· καὶ ὅτι Οὐαλεντινιανὸς μὲν ἦν ὀρθόδοξος, Οὐάλης δὲ ἀρειανός.

Τοῦ δὲ βασιλέως Ἰοβιανοῦ ἐν Δαδαστάνοις, ὡς ἔφημεν, τελευτήσαντος τῇ ἑαυτοῦ Οὐαλείᾳ καὶ Βαρωνιανοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῇ πλησίον δεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, οἱ στρατιῶται ἐκ τῆς Γαλατίας ἑβδομαῖοι εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἐλθόντες, κοινῇ ψήφῳ Οὐαλεντινιανὸν ἀνακηρύττουσι βασιλέα, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, ἐν τῇ αὐτοῦ Οὐαλείᾳ· ὃς ἦν τὸ γένος, πόλεως κιβάλεως· τάξιν δὲ στρατιωτῶν ἐγχειρισάμενος, πολλὴν ἐπεδείξατο τῶν τακτικῶν ἐπιστήμην· ἦν δὲ καὶ μεγαλόψυχος ὁ ἀνὴρ, καὶ ἀεὶ τῆς παρούσης τύχης μείζων ἐφαίνετο· ὡς ἂν αὐτὸν ἀνεψηφισάντο βασιλέα, εὐθὺς ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐβάδιζε, κοινωνὸν τῆς βασιλείας προσλαμβάνων τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα, καὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην ἡμέραν τῆς αὐτοῦ ἀνακηρύξεως· ἀλλ' ἄμφω μὲν ἦσαν χριστιανοί· διεφώνουν δὲ περὶ τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ πίστιν· Οὐαλεντινιανὸς μὲν γὰρ τὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἔσεβεν· Οὐάλης δὲ τῷ Ἀρειανῷ δόγματι, ἐκ προλήψεως μᾶλλον προσέκειτο· τὴν δὲ πρόληψιν ἐποιήσατο τὸ τοῦ εὐδοξίου τοῦ προεστῶτος τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει Ἀρειανῆς θρησκείας βεβαπτισμένου αὐτοῦ· καὶ ζῆλον μὲν εἶχον ἄμφω πρὸς ἀλλήλους ὁ ἕκαστος ἔσεβε τῷ ἰδίῳ τρόπῳ τὸν θεόν· διεκείσαντο δὲ ἀλλήλων, φθονοῦντες βασιλείας· πρότερον μὲν γὰρ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ, ὅτε ὁ μὲν Οὐαλεντινιανὸς χιλίαρχος ἦν, Οὐάλης δὲ τοῖς οἰκείοις τοῦ βασιλέως ἐστρατεύετο, οὐ

εἶχεν ἕκαστος ζῆλον ἐπέδειξαν· δύειν γὰρ ἀναγκαζόμενοι, τὰς ζώνας τῆς στρατείας μᾶλλον ἀφιέναι ἠρέθησαν, ἢ ἀφιέναι τὸν χριστιανισμόν· ἀλλὰ τότε μὲν ἰουλιανὸς ὁ βασιλεὺς, χρειώδεις αὐτοὺς ἄνδρας τοῖς δημοσίοις εἰδὼς, οὐδένα τῆς στρατείας ἐκίνησε, ὥσπερ οὐδὲ ἰοβιανὸν τὸν μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντα· ὕστερον δὲ βασιλεύσαντες, περὶ μὲν τὴν τῶν δημοσίων πρόνοιαν, ἐν ἀρχῇ πραπλήσιοι ἀλλήλοις ὄντες ἐτύγχανον· περὶ δὲ τὸν χριστιανισμὸν, ὡς ἔφην, διαφωνοῦντες, ἐκεῖθεν ὁμοίως τρόπῳ τῶν χριστιανιζόντων ἐκέχρηντο· οὐαλεντινιανὸς μὲν γὰρ, οὗτος μὲν οἰκείως συνεχρῆτο τοῖς δὲ ἀρειανίζουσιν οὐδαμῶς ἦν ὀχληρός· οὐάλης δὲ ἀρειανὸς αὐξῆσαι πρόθυμος, οὐδενὰ τῶν μὴ ὁμοδοξούντων φρονούντων εἰργάσατο, ὡς πρόσθεν ὁ τῆς ἱστορίας δηλώσει λόγος· τῶν δὲ τὸν χρόνον τόνδε, τὴν μὲν ἐν ῥώμῃ ἐκκλησίας προέστηκε λιβέριος· ἐν δὲ τῇ ἀλεξανδρείᾳ, τὴν μὲν ὁμοουσίῳ πίστεως ἀθανάσιος τῶν δὲ ἀρειανιζόντων λάκις, ὃν τῶν γεώργιον καλέσαντες οἱ ἀρειανίζοντες· τῶν δὲ τὴν ἀντιόχειαν ἀρειανῶν ἡγεῖτο εὐζώιος· διῄρηντο δὲ οἱ ὁμοουσίῳ· τῶν μὲν παυλῖνος, τῶν δὲ μελίτιος προέστηκεσαν· τῶν δὲ περὶ τὰ ἱεροσόλυμα, κύριλλος ἀνθις ἐκκλησίᾳ· ἐν δὲ κωνσταντίνου πόλει, εὐδόξιος μὲν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκράτει, τὴν ἀρείαν δόξαν διδάσκων· οἱ δὲ ὁμοουσίῳ φρονήματι, ἐν μικρῷ οἰκίσκῳ τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο ἔνδον τῆς πόλεως· τῶν δὲ μακεδονιανῆς θρησκείας, ἔτι καὶ τὰς πόλεις ἐκράτουν τῶν εὐκλήρων οἴκων οἱ ἐν σελευκείᾳ διδαχθέντες οὐ περὶ ἀκακίου· ἐν τοιαύτῃ μὲν δὴ καταστάσει, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἦν.

A studiosus religionis suæ uterque esset, ostenderat. Cum enim sacrificare compellerentur, militiæ cingulum abjicere, quàm religionem suam deserere maluerunt. Verum Imperator Julianus, quippe qui probe sciret eos viros reipublicæ utiles esse, neutrum tunc à gradu militiæ removit: sicut neque Jovianum qui ipsi in imperio successit. Post hæc vero ad Imperium evecti, in reipublicæ quidem curâ pares inter se initio exstiterunt: in Christiana autem religione discrepantes, ut dixi, dispari modo adversus Christianos se gessêre. Nam B Valentinianus suæ quidem sectæ atque opinionis homines fovebat: Arianos tamen nulla afficiebat molestia. Valens vero Arianos promovere cupiens, eos qui diversa ab illis sentiebant, acerbissime vexavit, sicut in progressu historiæ declarabitur. Per idem tempus Romanæ Ecclesiæ præerat Liberius: Alexandriæ vero homousianis quidem Athanasius: Arianis vero Lucius præsidebat, quem Ariani post Georgii necem ordinaverant. Apud Antiochiam Arianæ factionis Episcopus erat Euzoius. Qui vero consubstantialis fidem illic tuebantur, duas in partes divisi erant: quarum C alteri Paulinus, alteri præerat Melitius. Ierosolymorũ Ecclesiam Cyrillus denuo obtinebat. Constantinopoli Eudoxius Ecclesiis potiebatur, Arianorum dogma palam prædicans: homousiani vero in exigua quadam ædicula intra urbem collectas agebant. Porro ex Macedonianorum secta ij qui Seleuciæ ab Acacio dissenserant, Ecclesias suas in singulis urbibus etiam tum retinebant. Hujusmodi in statu tunc temporis res Ecclesiæ erant.

Κεφ. β'.

D

Ὅτι οὐαλεντινιανῷ μὲν τὰ ἑσπέρια μέρη χωρισθέντα, οὐάλης ὁ κωνσταντίνου πόλει προεχειρίσθη μακεδονιανῶν, καὶ αὐτῶν ἐπισκοπῆσαι ἠρέθη, ἐπίνευσε· καὶ ὅτι τοὺς τῷ ὁμοουσίῳ ἐπολέμει.

Τῶν δὲ βασιλέων, οὐαλεντινιανὸς μὲν τὰ ἑσπέρια μέρη ταχέως καθέλαβεν· εἶλκε γὰρ αὐτὸν ἡ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων φροντὶς· οὐάλης δὲ μικρὸν καὶ τὴν κωνσταντίνου πόλιν ἐπιμείνας, προσέρχονται πλεῖστοι τῶν ἐπισκόπων τῆς μακεδονιανῶν θρησκείας, δεξαιτῶσίν τε ἄλλως ψευδῆ συνόδου ἐπὶ διορθώσει

Caput II.

Quomodo Valentiniano in Occidentem profecto, Valens Constantinopoli degens, Macedonianis ipsum adeuntibus, & Synodum fieri poscentibus id permisit: & quomodo homousianos persecutus est.

Imperatorum vero alter, Valentinianus scilicet, ad Occidentis partes perrexit. Illuc enim Reipublicæ cura eum evocabat. Valens vero cum aliquandiu substitisset Constantinopoli, interpellatus est à plurimis Macedonianæ sectæ Episcopis, ut novam Synodum ad fidem corrigendam fieri

permitteret. At ille, cum exiſtimaret eos cum Acacio & Eudoxio conſentire, id fieri permiſit. Et iſti quidem Concilium in urbe Lampſaco celebrare ſatagebant. Valens vero omni feſtinatione Antiochiam Syriæ contendit; veritus ſcilicet ne Perſæ ruptis triginta annorum induciis quas regnante Joviano pacti fuerant, in Romanorum fines invaderent. Verum Perſæ quidem quievére. Ipſe vero hac rerum tranquillitate male uſus, bellum inexpiabile contra homouſianos excitavit. Ac Paulinum quidem Epiſcopum ob eximiam ejus viri religionem, nullo affecit incommodo. Melitium autem exilio mulctavit. Cæteros omnes qui cum Euzoio communicare renuiſſent, Eccleſiis urbis Antiochiæ expulit, & graviſſimis damnis ac ſuppliciis affecit. Multos etiam in Oronte fluvio qui urbem præterfluit, ſubmerſiſſe dicitur.

τῆς πίστεως· ὁ δὲ βασιλεὺς, νομίσας συναινέσαι αὐτὸς τοῖς περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον, ἠνέσθαι ἐπέτρεψε· καὶ ἕτοιμοι μὲν συγκροτεῖν σύνοδον ἐν τῇ Λαμψάκῳ ἔσπευδον· ἐλάνης δὲ τάχους, ἐπὶ τὴν Συρίας ἀντιόχειαν ὥρμησεν, ὑφορώμενος μὴ οἱ πέρσαι τὰς ἡρομένας ἐπιδιανὺξ τριακονθήτης σπονδὰς ἐπαλύσαιλες, τοῖς ῥωμαίων ὅρεσι ἐπέλθοιεν· ἀλλὰ τὰ μὲν πέρσικα ἡσύχασεν· αὐτὸς δὲ τῇ ἡσυχίᾳ καταχρώμενος, καὶ τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων ἀσπονδον ἤγειρε πόλεμον· καὶ παυλῖνον μὲν τὸν ἐπίσκοπον, διὰ ὑπερβάλλουσαν εὐδροὺς εὐλάβειαν οὐδὲν κακὸν ἐποίησεν· μελίτιον δὲ τὸ ἑξορία ἐζημίωσε· τοὺς δὲ ἄλλους ὅσοι μὴ ἐβούλοντο εὐζωΐῳ κοινωνεῖν, τῆς μὲν ἐκκλησιαστικῆς ἐν ἀντιοχείᾳ ἐξήλαυνεν· ζημίαις δὲ καὶ μωρίαις διαφόροις ὑπέβαλλεν· λέγεται δὲ ὅτι καὶ πολλοὺς εἰς τὸν παρακείμενον ποταμὸν ὀρόντην ἀπέπνιξεν.

Caput III.

Quomodo dum Valens homouſianos in Oriente perſequitur, Conſtantinopoli ſurrexit tyrannus Procopius: eodemque tempore terræ motus & maris inundatio plurimas urbes evertit.

Dum hæc à Valente in Syria geruntur, ſurrexit Conſtantinopoli tyrannus quidam nomine Procopius. Qui magnis copiis brevi tempore coactis, adverſum Imperatorem expeditionem parabat. Hujus rei nuntius maximam Imperatori incuſſit ſolicitudinem: quæ res perſecutionem ejus adverſus Catholicos ad tempus repreſſit. Dum motus belli civilis adhuc expectaretur, terræ motus ſubitò ingruens plurimas urbes concuſſit. Mare item terminos ſuos commutavit. Nam in quibusdam locis uſque adeo exundavit, ut loca pedibus antea peragrari ſolita, navigarentur. Ab aliis autem locis tantopere receſſit, ut arida remanerent. Atque id contigit duobus Auguſtis primùm Conſulibus.

Κεφ. γ'.

Ὅτι βάλεντος κακῶς ποιοῦντος ἐν τῇ ἀνατολῇ τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας, ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει τύραννος στάσις κατὰ τοῦ· ἐν ᾗ τῷ αὐτῷ καιρῷ καὶ σεισμὸς ἐπηνέχθη, καὶ θαλάσσης ἐπίκλυσις, τὰς πολλὰς τῶν πόλεων ἔβλαψε.

Ταῦτα δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν συρίαν ποιοῦντος ἐπανίσταται ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλεως τύραννος, προκόπιος ὄνομα αὐτῷ· ὃς πολλὴν συγκροτήσας ἐν βραχεῖ χρόνῳ δύναμιν, ὁρμᾷ καὶ τὸ βασιλέως ἐπιόντα ζειν· τῶν δὲ ἀπαγγελθέν, εἰς ἀγωνίαν μεγίστην τὴν βασιλέα καθίστησεν, ἥτις αὐτὸν, καὶ τὴν κατὰ τῶν ὁμοουσίων ὁρμὴν, πρὸς ὀλίγον ἐπέσχεν· ὡς δὲ τὸ πολέμου παραχὴ τέως ὠδίνετο, σεισμὸς ἐπηγόμενος πολλὰς τῶν πόλεων ἔβλαψεν· ἥ τε θάλασσα τοὺς οἰκείους ὅρους ὑπέλαξεν· ἔνθα μὲν γὰρ τόποις τοσοῦτον ἐπέκλυσεν ὡς τοὺς πρώην βασίμους τόπους πλεῖσται ἔτεροι τόπων τοσοῦτον ἀπέστη, ὡς ἐν ξηρᾷ εὑρεθῆναι· καὶ τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν πρώτην ὑπατείαν τῶν δύο βασιλέων.

A

Κεφ. δ'.

Ὅτι θορύβου ὄντος ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, οἱ τῶ συνόδου ἐν τῇ λαμψάκῳ συγκροτήσαντες μακεδονιανοὶ, πλὴν μὲν ἐπὶ τῆς ἀντιοχείας πίστιν αὖθις κρατώσαντες, πλὴν ἐν ἀρειμήνῳ ἀνεθεμάτισαν, καὶ αὖθις τὴν ἀκακίου καὶ εὐδοξίου καθαίρεσιν βεβαιοῦσιν.

Τούτων δὴ γνωμόντων, ἀδέτερα ἡσύχαζεν, ὅτε τὰ δημόσια πράγματα, ὅτε μὲν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν· οἱ μὲν ἐν ὠδῇ τὸ βασιλέως τὴν συνοδον συγκεκλῆθηναι αἰτήσαντες, ἐν τῇ λαμψάκῳ συνῆλθον ἐν ὑπαλείᾳ τῇ αὐτῇ τοῦτο ᾗ ἦν ἕβδομον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐν σελευκείᾳ γνωμένης συνόδου· κἀκεῖ πάλιν τὴν ἐν ἀντιοχείᾳ πίστιν ἐπιβεβαιώσαντες, ἣν καὶ ἐν σελευκείᾳ ὑπέγραψαν, ἀναθεματίζουσι τὴν ἐν ἀρειμήνῳ τῶ τῶν πρώτων ὁμοδόξων ἐκλεθεῖσαν πίστιν· (ἃ αὖθις καταψηφίζονται τῶν περὶ ἀκάκιον καὶ εὐδόξιον, ὡς δικαίως καθαιρεθέντων· τούτοις οὐδὲν ἀντιλέγειν εὐδόξιος ὁ τῆς κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπος ἴσχυεν· ἐ γὰρ ἁμιλλαῖς τούτοις ὁ ἐνεστηκὼς δημόσιος συνεχώρει πόλεμος· διὸ καὶ οἱ περὶ ἐλεύσιον τὸν κυζίκου ἐπίσκοπον, ἐπικρατέστεροι τότε πρὸς ὀλίγον ἐγένοντο, συγκεκλῆσθαι τὸ χειμαλίσαν μακεδονίου δόγμα, μικρόν τε ἔμπροσθεν ἐν τῷ ἐν τῇ λαμψάκῳ συνόδῳ γνωρίμον φανερώτερον· οὕτω ἐγὼ νομίζω τὴν συνοδον, αἰτίαν γενέσθαι τοῦ πλεονάζειν ἐν ἑλλησπόντῳ τοὺς μακεδονιανοὺς χειμαλίζοντας· ἡ γὰρ λάμψακος ἐν τῷ στενῷ τοῦ ἑλλησπόντου κεῖται πορθμῷ· αὕτη μὲν οὖν ἡ συνόδου τοιούτῳ ἔσχε τὴν ἔκβασιν.

B

C

Caput IV.

Quomodo turbato Reipublicæ & Ecclesiæ statu, Macedoniani collecta apud Lampsacum Synodo Antiochenam fidem iterum confirmarunt, Ariminensem vero anathemate damnarunt: & depositionem Acacii atque Eudoxii denuo roborarunt.

Quæ cum ita se haberent, nec Reipublicæ, nec Ecclesiæ status in tranquillo fuit. Et hi quidem qui Synodi congregandæ facultatem ab Imperatore popoſcerant, Lampsacum convenére, iisdem quos supradixi Consulibus, anno septimo post illam Synodum quæ Seleuciæ fuerat congregata. Ibi Antiocheni Concilii fide denuo confirmata, cui etiam Seleuciæ subscripserant, illam quæ Arimini edita fuerat ab Episcopis quibuscum ipsi prius consenserant, anathemate damnarunt. Et contra eos qui cum Acacio & Eudoxio erant, tanquam jure depositos, iterum tulere sententiam. His decretis Eudoxius Constantinopoleos Episcopus nullo modo potuit contradicere. Civile enim bellum quod imminebat, impedimento fuit, quo minus se de illis ulciſceretur. Quocirca Eleusius Cyzici Episcopus & qui cum illo erant, superiores partes aliquamdiu obtinuerunt: cum Macedonii dogma adstruerent, quod antea quidem obscurum, post Synodum autem Lampsacenam manifestius factum est. Atque hoc Concilium in causa fuisse arbitror, cur Macedoniani tam frequentes sint in Hellesponto. Quippe Lampsacus sita est in angusto Hellespontiaci sinu. Et Lampsaceni quidem Concilii hic exitus fuit.

Κεφ. ε'.

Ὅτι συμβολῆς γνομένης περὶ πόλιν τῆς φρυγίας πρός τε βασιλίσκον καὶ τὸν τυράννον πρόκοπίον, προδοσίᾳ τῶν στρατιωτῶν ἑλὼν τὸν τύραννον, αὐτόν τε καὶ αὐτοὺς ξίφεσι τιμωρίας ὑποκαλῶν ἀνεῖλεν

Τῇ δὲ ἑξῆς ὑπαλείᾳ, ἥτις ἦν γαλλιανῷ καὶ δαγαλαίφῳ, τὰ τῶν πολέμων ἐπέθετο· ὡς γὰρ ὁ τύραννος πρόκοπιος ἀπὸ τῆς κωνσταντίνου πόλεως ὁρμηθεὶς, ἕτοιμος ἦν ἐπὶ βασιλεῖ πυθόμενος ὁ οὐάλης φθάνει ἐκ τῆς ἀντιοχείας ἐλάσας, καὶ συμβάλλει τῷ πρόκοπίῳ περὶ πόλιν τῆς φρυγίας, ἣ πρόσωνυμία νακώλεια· καὶ τὴν μὲν πρώτην

D

Cap. V.

Quomodo conserto prælio circa urbem Phrygiæ, Valens Procopium tyrannum proditione ducum captum, unà cum ipsis ducibus, inusitatis suppliciis interemit.

Sequenti anno, id est Gratiano & Dagalaiso Consulibus, bellum geri cœpit. Nam cum tyrannus Procopius Constantinopoli egressus adversus Imperatorem castra moveret, hoc audito Valens relicta Antiochia, Procopio obviam ire contendit. Et juxta Nacoliam urbem Phrygiæ cum eo congressus, primo qui-

dem prælio superatus est: paulo post A vero Procopium ab Agilone & Gomoario ducibus suis proditum, in potestatem suam redegit: quos quidem inusitatis suppliciis interemit. Nam proditores quidem ipsos neglecta sacramentorum religione quæ ipsis præstiterat, serris dissectos à medio sustulit. Tyranni vero crura duabus vicinis arboribus inflexis cum alligasset, ipsas deinde arbores ramos suos in sublime erigere permisit, quæ dum violentius resurgunt, Procopium discerpsére. Atque ita tyrannus duas in partes distractus interiit.

μάχῃ ἡττήθη· μεθ' ὑπολαβὼν δὲ, ζωγρήσας εἶχε τὸν πρόκοπιον, ἀγίλωνι καὶ γομαρίῳ τοῖς στρατηγοῖς παραδεδωκότων αὐτόν· οὓς καὶ ξέναις ἰδέαις ὑπέβαλλεν· οὓς μὲν προδότας, ὑπερίδων οὓς ὅρκους οἷς αὐτοῖς ὀμωμόκει, πρίοσι διελὼν ἀπέκτεινε· τοῦ δὲ τυράννου δύο δένδρων καμφθέντων γειτνιαζόντων ἀλλήλοις, ἑκάτερον σκέλος ἐκδήσας, ἔπειτα καμφθέντων ἀφῆκεν ὀρθοῦσθαι τὰ ἀνειμένα, διέσπασε τὸν πρόκοπον· καὶ οὕτως ὁ τύραννος διχοτμηθεὶς ἀπώλετο.

B

Cap. VI.

Quomodo Imperator interfecto tyranno, eos qui Synodo interfuerant, & cunctos pariter Christianos Arii opinionem amplecti coegerit.

IMperator vero rebus tunc feliciter gestis elatus, rursus Christianos exagitare cœpit, dum cunctos ad Arii sententiam cupit traducere. Sed præcipue Lampsacena synodus eum ad iracundiam provocabat, non ob id solum quod Arianos Episcopos deposuisset, verum etiam quod fidem Arimini expositam anathemate damnasset. Cum igitur Nicomediam Bithyniæ venisset, Eleusium Cyzici Episcopum ad se vocat: qui opinioni Macedonianæ præcæteris erat addictus, ut supra retulimus. Itaque Imperator collecto Arianorum Episcoporum Concilio, Eleusium illorum fidei assentiri jubet. At ille primo quidem id facturum se negavit. Tandem vero cum exilium & bonorum publicatio ipsi intentaretur, perterrefactus Arianorum opinioni consensit. Sed mox facti sui illum pœnituit. Reversusque Cyzicum, coram omni multitudine, vim sibi illatam conquestus est: invitum D se asserens, non sua sponte consensum præbuisse. Simul monuit, ut alium sibi Episcopum quærerent, eo quod ipse vi compulsus propriam fidem abnegavisset. Cyziceni tamen pro incredibili amore quo illum prosequebantur, alteri Episcopo subjici recusarunt, nec permiserunt ut is Ecclesiâ suâ cederet. Manserunt itaque sub ejus administratione, nec à propria hæresi ullatenus discesserunt.

Κεφ. ϛ'.

Ὅτι μὴ πάλιν ὁ τυράννου ἀνελὼν, πάλιν ὁ βασιλεὺς διήγειρε τοὺς τῆς συνόδου ἀρειανίζειν, καὶ πάντας χριστιανοὺς.

Ὁ δὲ βασιλεὺς εὐτυχῶς τότε πράξας, αὖθις καὶ τῶν χριστιανιζόντων θορύβους κινεῖ, πᾶσαν θρησκείαν ἀρειανίζειν βουλόμενος· μάλιστα δὲ αὐτὸν εἰς ὀργὴν ἤγειρε καὶ τὴν λάμψακον θυομένην συνοδον, ὅτι μόνον οὐ τοὺς ἀρειανίζοντας ἀπεκήρυξεν ἐπίσκοπους, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν ἐν Ἀριμήνῳ τῆς πίστεως ἀνάθεμάτισεν ἔκθεσιν· θυμούμενος δὲν ἐν νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας, μεταπέμπεται παρ' ἑαυτὸν ἐλεύσιον τὸν κυζίκου ἐπίσκοπον· ὃς τῇ μακεδονίου δόξῃ προσέκειτο μᾶλλον, ὡς μικρὸν πρότερον εἰρήκαμεν· καθίσας δὲ ὁ βασιλεὺς συνέδριον ἐπισκόπων τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως συμπαθεῖς τὸν ἐλεύσιον τῇ πίστει ἐκείνων ἐποιεῖτο καλεῖν· ὁ δὲ, πρότερον μὲν ἀπηρνεῖτο· ὀφειλὴς δὲ ἄρα καὶ δημεύσεως ἀπειληθείς, προσδεὴς γενόμενος, τῇ ἀρειανῇ δόξῃ συνεπάθετο· συνθέμενος δὲ, εὐθὺς μελεμέλεο καὶ κατελαβεῶν τὴν κύζικον, ἐπὶ παύλου δὲ λαβὼν τὴν βίαν ἀπωδύρετο, φάσκων τὴν συγκατάθεσιν ἐκ βίας, ἀλλ' οὐκ ἐκ προαιρέσεως πεποιῆσθαι· ζητεῖν τε αὐτοὺς ἕτερον ἐπίσκοπον, διότι αὐτὸς τῇ ἀνάγκῃ τὸ οἰκεῖον δόγμα κεκήρυκτο· κοινοὶ δὲ φιλοσοφίᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν, οὐδὲ ἕτερον ἐπίσκοπον τάττεσθαι ἐκ ἐθέλοιεν· ὥστε μὴ ἐτέρῳ τὴν ἐκκλησίαν παραχωρεῖν· μείνασι μέντοι αὐτῷ ταπεινουμένοις, μὴ μεταβεβλημένοις τῆς οἰκείας αἱρέσεως.

A

Κεφ. ζ'.

ὅτι εὐνόμιος κυζίκου γέγονεν ἐπίσκοπος, ἐλεύσιον τὸν μακεδονιανὸν ἐκβαλών· καὶ ἀφ' οὗ τὴν πόθεν ὁρμᾶται, καὶ ὅτι αἰτίαν τῶν αἱρέσεως ὑποκριτὴς ὤν, τοῦτον ἐκεῖνος ἐζήλωσεν.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος, παρεβάλλετο πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς κυζίκου εὐνόμιον, ὡς δυνάμενον δεινότητι λόγων πρὸς ἑαυτὸν ἑλκύσαι τὰ πλήθη· καὶ ἐλελήθει B τῷ εὐνομίῳ, παρὰ τοῦ βασιλέως ἐκπεμφθὲν ἐξωθεῖσθαι μὲν τὸν ἐλεύσιον, ἐνιδρύεσθαι δὲ τὸν εὐνόμιον· καὶ δὴ τοῦτο γενόμενον, οἱ μὲν τὸν ἐλεύσιον ἔξω τῆς πόλεως εὐκλεὲς οἶκον κατασκευάσαντες, τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο· καὶ μὲν ἐλεύσιος, τοσαῦτα εἰρήσθω· περὶ δὲ εὐνομίου, ἐκεῖνα λεκτέον· εὐνόμιος ὑπογραφεὺς γέγονεν αἰετίου, τοῦ προκληθέντος αἱρέσει, ἣν καὶ ἀνωτέρω πεποιήμεθα μνήμην· σωσὼν δὲ αὐτῷ, τὸν ἐκείνου σοφιστικὸν τρόπον ἐζήλωσε· λεξιδίοις τε σχολάζων, καὶ ποιῶν ἑαυτῷ σοφίσματα, οὐκ ἠδάνετο· ἐκ τούτων τε τυφωθεὶς, εἰς βλασφημίαν ἐξέπεσε, τὸ μὲν ἀρειανὸν δόγμα ζηλῶν καὶ πολλὰ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι πολεμῶν· ὀλιγομαθῶς μὲν ἔχων πρὸς τὰ ἱερὰ γράμματα, καὶ μὴ δυνάμενος αὐτὰ διανοῆσαι· πολύχους δὲ τὴν λέξιν, καὶ τὰ αὐτὰ πολυειρέφων ἀεί, καὶ μὴ δυνάμενος πεῖσαί τε καὶ πεισθῆναι σκοπόν· ὡς δεικνύουσιν αὐτοῦ οἱ ἐπὶ τόμοι, ὃς ἐμάταιοπόνησεν εἰς τὴν πρὸς ῥωμαίους τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴν· πολλοὺς γὰρ λόγους εἰς αὐτὴν ἀναλώσας, τῆς ἐπιστολῆς τὸν σκοπὸν λαβεῖν οὐ δεδύνηται· ἐφάμιλλοι δὲ αὐτοῦ καὶ οἱ ἄλλοι οἱ φερόμενοι λόγοι τυγχάνουσιν· ὧν ὁ βουλόμενος πεῖραν λαβεῖν, εὑρήσει ἐν πολυλεξίᾳ τὴν τῶν νοημάτων ἐυτέλειαν· τοῦτον τοίνυν τὸν εὐνόμιον εὐδόξιος πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς κυζίκου παρεβάλλετο· ὡς δὲ ἐγγὺς ἦν καὶ τὴν τῆς σωσθῆ διαλεκτικῆς χώμης, ἐξενοφώνει οὗτος ἀκροωμένους αὐτοῦ, καὶ ταραχὴν τὴν κυζίκου ἦν· μὴ ἐνεγκόντες δὲ αὐτοῦ τὸν λεξικὸν τύφον οἱ κυζικηνοὶ, τῆς πόλεως ἐλαύνουσιν· ὁ δὲ καταλαβὼν τὴν κωνσταντινούπολιν,

Caput VII.

Quomodo pulso Eleusio Macedoniano, Eunomius Cyzici Episcopatum adeptus est: & unde ortus fuerit: & quod cum notarius esset Aetii impii, illum sibi imitandum proposuit.

Hæc cum audisset Episcopus Constantinopolitanus, Eunomium Cyzicenæ urbis Episcopum constituit, utpote qui eloquentiâ suâ multitudinis animos ad se allicere posset. Qui cum venisset Cyzicum, Imperator edicto proposito, Eleusium quidem Ecclesiis exturbari, Eunomium autem in sede collocari jussit. Quo facto, hi qui cum Eleusio erant, extra urbis muros ædificatâ Ecclesiâ, collectas illic egerunt; Sed de Eleusio hactenus. Nunc de Eunomio dicendum. Eunomius notarius fuit Aërii cognomento Athei, cujus supra mentionem fecimus. Cum illo igitur diu versatus, sophisticum ejus disserendi modum imitatus est: & inanibus quibusdam voculis nimium deditus, fallaces argumentationes in suum ipsius damnum imprudens contexuit. Ob hæc arrogantiâ elatus, in blasphemiam prolapsus est, dum Arii quidem opinionem sectatur: veritatis autem doctrinam variis modis impugnat. Et sacrarum quidem scripturarum parum omnino peritus fuit, nec earum intelligentiam assequi potuit. Verborum tamen copiâ abundans, & eadem assidue repetens, nunquam propositum sibi scopum valuit contingere: sicut manifeste declarant septem libri, quos in epistolam Pauli ad Romanos incassum elaboravit. Quamvis enim in ejus interpretatione multa consumpserit verba; institutum tamen Apostoli nullatenus est assecutus. Hujusmodi sunt etiam cæteri, qui circumferuntur ejus libri: quorum si quis experimentum capere voluerit, in magna verborum copia miram reperiet sententiarum inopiam. Hunc igitur Eunomium Eudoxius, ut dixi, ad Cyzicenæ urbis Episcopatum promovit. Qui cum illuc venisset, familiari sibi arte dialectica usus, auditorum animos conturbavit. Unde tumultus Cyzici exortus est: Tandem vero Cyziceni, cum inanem verborum ejus fastum ferre non possent, ex civitate eum ejecerunt. Ille autem Constantinopolim profectus, illic

cum Eudoxio mansit, & vacans habebatur Episcopus. Verum ne obtrectandi causâ hæc dixisse videamur, ipsa Eunomii verba, si placet, audiamus, quæ Sophistæ more disputans de Deo ausus est dicere. Sic enim ait ad verbum. De sua ipsius substantia Deus nihil amplius scit quàm nos: nec illa ipsi quidem notior, nobis autem est obscurior. Sed quidquid nos de illa scimus, hoc omnino & ille novit: & contra quidquid ille scit, idem etiam in nobis absque ulla discrepantia reperies. Has & alias ejusmodi plures sophisticas ratiocinationes contexens Eunomius, præ stupore errorem suum non animadvertebat Porro qua ratione ab Arianis postea discesserit, dicemus suo loco.

σωῆν μὴν τῷ εὐδοξίῳ· σχολαῖος ὢ ἐπίσκοπος ἦν· ἵνα ὦ μὴ δόξωμεν λοιδορίας χάριν ταῦτα λέγειν, αὐτῆς ἐπάκουε τῆς εὐνομίου φωνῆς, οἷα σοφιζόμενος περὶ Θεοῦ λέγειν τολμᾷ· φησὶ γὰρ κ) λέξιν τάδε· ὁ Θεὸς περὶ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας οὐδὲν πλέον ἡμῶν ἐπίσταται· οὐδὲ ἔστιν αὐτῷ μᾶλλον μὲν ἐκείνῳ, ἧττον δὲ ἡμῖν γινωσκομένη· ἀλλ' ὅπερ ἂν εἰδείημεν ἡμεῖς περὶ αὐτῆς, τοῦτο πάντως κἀκεῖνος οἶδεν· ὃ δ' αὖ πάλιν ἐκεῖνος, τοῦτο εὑρήσεις ἀπαραλλάκτως ὂν ἡμῖν· ταῦτα μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα εὐνόμιος σοφίσματα ποιῶν οὐκ ᾐσθάνετο ὅπως ὢ τῶν Ἀρειανῶν μικρὸν ὕστερον ἐχωρίσθη, κ) χώραν ἐρῶ·

Cap. VIII.

De oraculo quod in lapide inciso inventum est, tunc cum Chalcedonos muri ob iram Valentis Augusti destruerentur.

SUperato Procopio, Imperator muros urbis Chalcedonis quæ ex adverso Byzantii sita est, dirui jussit. Id enim se facturum juraverat, propterea quod Chalcedonii à partibus Procopii stantes, probris ipsum & conviciis appetierant, & transeunti civitatis suæ portas clauserant. Itaque ex Imperatoris mandato muri urbis destructi sunt, & lapides ad Thermas publicas Constantinopoleos quæ Constantianæ dicuntur, transvecti. In uno autem ex iis lapidibus repertum est incisum oraculum, quod jamdudum quidem illic absconditum fuerat, tunc vero prolatum est in lucem. Id oraculum prædicebat, tunc cum aquarum copia supperetet civitati, fore ut murus quidem urbi serviret: innumerabiles vero Barbarorum gentes post vastatas Imperii Romani Provincias, & post plurima perpetrata mala, ipsæ quoque tandem perirent. Sed nihil obstat, quominus ipsum etiam oraculum studiosorum gratiâ hîc adjiciamus.

Tempore quo liquidas agitabunt urbe choreas,
Lætaque subsilient hilares per compita Nymphæ,
Ac funesta dabit murus munimina thermis:
Tunc populi innumeri variis è gentibus orti,

Κεφ. η'.

Περὶ τοῦ ἐυρεθέντος χρησμοῦ ἐν λίθῳ γεγλυμμένῳ. ὅτε τὰ χαλκηδόνος τεῖχος ἐλύθη κατ' ὀργὴν τοῦ βασιλέως οὐάλεντος.

Ὁ Μέγιστοι βασιλεῦς, χαλκηδόνος τ καὶ ἀντικρὺ βυζαντίδος πόλεως τὰ τείχη λύειν προσέταξεν· ὀμωμόκει γὰρ τοῦτο ποιήσειν, νικήσας τὸν τύραννον, ὅτι χαλκηδόνιοι τῷ τυράννῳ προσέμενοι, αἰσχρῶς αὐτὸν ἀπεδέξαντο, καὶ τὰς πύλας τ πόλεως, προθύμως ἀπέκλεισαν· τὸ μὲν οὖν τεῖχος κελεύσει βασιλέως ἐλύετο· οἱ δὲ λίθοι εἰς τὸ κωνσταντίνου πόλεως δημόσιον λουτρὸν μετεφέροντο, ὃ προσωνυμία κωνσταντιαναὶ εὔρηταί ὢ ἐν ἑνὶ τῶν λίθων ἐπιγεγραμμένος χρησμὸς, ὃς ἐκπαλαι μὲν ἐκπαλαιοῦ· τότε ὢ φανερὸς ἐγένετο δηλῶν, ὡς ἡνίκα δαψιλὲς ὕδωρ παρέξει τῇ πόλει, τότε τὸ μὲν τεῖχος λουτρῷ παραχωρήσει· μυρία ὢ φῦλα βαρβάρων καταδραμόντα τὴν ῥωμαίων γῆν, καὶ πολλὰ κακὰ δράσαντα, τελευταῖον κ) αὐτὰ φθαρήσεται· ὅθεν ὢ κωλύει φιλομαθεῖς ἕνεκεν καὶ τὸν χρησμὸν ἐνταῦθα παρατεθεῖναι·

Ἀλλ' ὅτε δὴ νύμφαι δροσερὴν κ) αἰγλήεσσαν χορείλιον
Τερπόμεναι σήσωνται εὐσεφέας κατ' ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύσσονον ἔσσεται ἄλκαρ.
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων,

Ἀγρία

Ἀγρία, μαρμαίρουσα, κακὴν Θρειμβὰν ἀλκὴν,
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον διαβᾶσα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ μυσὶ δα γαῖαν,
Θρηϊκίης δ' ὑπὲρ ἄντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν,
Αὐτὰρ κὲν βιότοιο τέλος, καὶ πότμον ὑπάσσοι.

Immites animis, & sævo robore freti,
Trajicient armis Istri speciosa Fluenta.
Vastabuntque agros Mæsos atque arva Scytharum.
Astubi Threiciam attigerint, majora parantes,
Hic illos Fatum & Martis violentia sistet.

Hujusmodi fuit oraculum. Postea autem contigit, ut aquæductus à Valente ædificatus, maximam aquarum copiam urbi Constantinopolitanæ præberet: actum demum Gentes Barbaræ concitatæ sunt, ut infra dicturi sumus. Sed & alio modo hoc oraculum à quibusdam expositum esse accepimus. Cum enim aquæductus ille in urbem perductus esset, Clearchus Præfectus urbis, in foro quod nunc Theodosii dicitur, ingens lavacrum ædificavit, quod δαψιλὲς ὕδωρ, id est copiosa aqua appellatum fuit. Cujus rei gratiâ civitas festum diem summâ hilaritate celebravit. Atque hoc est, inquiunt, quod in oraculo dicitur:

——*agitabunt urbe choreas,*
Lætaque subsilient hilares per compita Nymphæ.

Verum ea quæ ad exitum oraculi pertinent, paulo post evenére. Tunc temporis vero, cum muri destruerentur, Cives Constantinopolitani Imperatorem rogarunt, ut ab illorum destructione abstinere vellet. Idem quoque postulabant Nicomedienses & Nicæni, qui hujus rei causa ex Bithynia Constantinopolim venerant. Imperator vero utpote irâ incredibili succensus, ægre quidem supplicantium preces admisit. Verum ut juramento quo se obstrinxerat, satisfaceret, simul dirui muros præcepit, & ruinam illorum aliis parvis lapidibus instaurari. Itaque nunc cernere est in quibusdam partibus murorum, ingentibus ac stupendis lapidibus opus vilis structuræ quæ tunc facta est, impositum. Sed de murisChalcedoniorum hæc dixisse sufficiat.

Κεφ. θ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Οὐάλης, καὶ παρατηρῶν ὁμοίως τοῖς ὀρθοδόξοις τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἐλαύνειν.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, ὁ διώκτης καὶ ὁμοουσίου φρονήματος, οὐκ ἐπαύετο· ἀλλ' ἐξήλαυνε μὲν αὐτοὺς τῆς Κωνσταντίνου πόλεως· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τοὺς ἐπισκόπους, καὶ τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς διακόνους· καὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξέβαλλε τοὺς ἀκολουθοῦντας τῇ ὁμοουσίῳ δόξῃ· καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐκείνοις παρεδίδου τοῖς ἀνομοίοις τῷ υἱῷ τὸν πατέρα λέγουσιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν τῇ Νικομηδείᾳ πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων ὁμοούσιον ἐφρόνουν, καὶ ἐν τῇ Νικαίᾳ, καὶ ἐν τῇ Νικομηδέων μητροπόλει, καὶ ἐν τῇ Βιθυνίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἑλλησπόντῳ, καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ ἐν τῇ Φρυγίᾳ, καὶ ἐν τῇ Καρίᾳ, καὶ ἐν τῇ Λυδίᾳ, καὶ ἐν τῇ Λυκαονίᾳ, καὶ ἐν τῇ Παμφυλίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, καὶ ἐν τῇ Κιλικίᾳ, καὶ ἐν τῇ Κύπρῳ, καὶ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, καὶ ἐν τῇ Φοινίκῃ, καὶ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, καὶ ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ, καὶ ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν τῇ Θηβαΐδι, καὶ ἐν τῇ Λιβύῃ, καὶ ἐν τῇ Πενταπόλει, καὶ ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, καὶ ἐν τῇ Γαλατίᾳ, καὶ ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ, καὶ ἐν τῇ Γαλατίᾳ τῇ Σαλουτάρεως, καὶ ἐν τῇ Παφλαγονίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἑλενοποντίᾳ, καὶ ἐν τῇ Θρᾴκῃ, καὶ ἐν τῇ Ἠπείρῳ, καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, καὶ ἐν τῇ Θετταλίᾳ, καὶ ἐν τῇ Δακίᾳ, καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, καὶ ἐν τῇ Δαρδανίᾳ, καὶ ἐν τῇ Κρήτῃ, καὶ ἐν τῇ Ἐπιδάμνῳ, καὶ ἐν τῇ Δαλματίᾳ, καὶ ἐν τῇ Κρίσκῃ, καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἰλλυρίδι, καὶ ἐν τῇ Ἀφρικῇ, καὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ, καὶ ἐν τῇ Σαρδόνι, καὶ ἐν τῇ Κορσικῇ, καὶ ἐν τῇ Βαλεαρίδι, καὶ ἐν τῇ Γαλλίᾳ, καὶ ἐν τῇ Βρεττανίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀκουιτανίᾳ, καὶ ἐν τῇ Γαλλαικίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ, καὶ ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, καὶ ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ, καὶ ἐν τῇ Περσίδι, καὶ ἐν τῇ Ἀδιαβηνῇ, καὶ ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ, καὶ ἐν τῇ Σαρματίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀμαζονίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀλανίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἀβασγ

Novatianos, utpote idem cum illis sentientes: quorum Ecclesias etiam claudi jussit. Sed & Episcopum ipsorum, Agelium nomine, exilio mulctari præcepit: virum qui jam inde à Constantini temporibus Ecclesiis illorum præfuerat, & vitam plane Apostolicam duxerat. Nam nudis pedibus perpetuo incedere solitus erat, & unâ tantum tunicâ utebatur, servans præceptum Evangelii. Porro Principis iram adversus Novatianos repressit vir quidam, religiosus simul ac disertus, Marcianus nomine. Qui prius quidem in palatio militaverat: tunc vero Ecclesiæ Novatianorum presbyter factus, grammaticæ artis præcepta tradebat Anastasiæ & Carosæ Valentis filiabus: quarum nomine balneæ publicæ à Valente exstructæ Constantinopoli etiamnum cernuntur. Hujus igitur viri auctoritate ac reverentiâ, Novatianorum Ecclesiæ cum aliquandiu clausæ fuissent, denuo reseratæ sunt. Nec tamen ab infestationibus Arianorum penitus immunes manserunt Novatiani. Oderant enim illos Ariani, propterea quod homousianos, utpote idem cum ipsis sentientes, amore & benevolentiâ prosequerentur. Hic per illa tempora rerum status fuit. Sciendum porro est, bellum adversus Procopium tyrannum Consulatu Gratiani & Dagalaifi sub finem mensis Maji confectam fuisse.

A B C

τοῖς δὲ, καὶ ναυαλιανὲς ὡς ὁμόφρονας ἠτὰς ἐκκλησίας αὐτῶν κλειῶ ἦναι ἐκέλευσε· καὶ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν, ὄνομα ἄγελιον ὄνομα αὐτῷ ἀνὴρ ἤδη πάλαι ἐκ τῆς κωνσταντίνε χρόνων, τῆς ἐκκλησιῶν προεστὼς, καὶ βίον ἀποστολικὸν βιὺς ἀνυπόδητος γὰρ διόλε διῆγε, καὶ ἑνὶ χιτῶνι ἐκέχρητο, τὸ τῦ εὐαγγελίε φυλάττων ῥητόν· ἐπέσχε ὀ τὴν κῆ ναυαλιανῶν τὲ βασιλέως ὀργὴν, ἀνὴρ εὐλαβὴς ἐν ταυτῷ καὶ ἐλλόγιμος, μαρκιανὸς τὄνομα· ὃς πάλαι μὲν ἦ τὰ βασίλεια ἐστρατεύετο· τότε ὃ καὶ πρεσβύτερος τῆς ναυαλιανῶν ἐκκλησίας τυγχάνων, γραμματικὲς λόγες ἀναστασίαν καὶ κάρωσαν τὰς τὲ βασιλέως θυγατέρας ἐδίδασκεν, ὧν ἐπ' ὀνόματι καὶ δημόσια λουτρὰ ἐν τῇ κωνσταντίνε πόλει καλεσκθασμένα ὑπὸ βάλεντος δείκνυται· αἱρεῖ δὲ ἐν τῇ τῶν τὸν ἄνδρα, πρὸς ὀλίγον κλειῶσαι αὐτῶν ναυαλιανῶν ἐκκλησίαν, αὖθις ἠνοίγοντο μήν τε ταραχῆς τῆς περὶ ἀρειανῶν ὁμοφερομήνης, τελέως ἦσαν ἐλεύθεροι ἐμπεδῶ γὰρ ὤν αὐτῶν, ὅπτες ὁμόφρονας ἠγάπα καὶ ἔστεργον· τὰ μὲν ἐν τῷδε τὸν χρόνῳ ὕτω διέκειτο· ἰστέον δὲ, ὅπ ὁ μὲν πρὸς τὸν τύραννον πρόκοπιον πόλεμος, ἐν ὑπάτεία γρατιανῦ τὸ δ' αγαλαίφ ἐγένετο, περὶ τὰ τέλη ἰαίατε μαΐε μινός.

Cap. X.

Quod Imperator Valentinianus filium genuit Valentinianum, cum Gratianum filium ante imperium suum suscepisset.

SEd paulo post hoc bellum, iisdem Consulibus, Valentiniano Augusto in Occidentis partibus natus est filius, patri cognominis. Nam Gratianus diu antequam Imperium susceperet, ei natus fuerat.

D

Κεφ. ί.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ὐαλεντινιανὸς ὁμώνυμον παῖδα γεγέννηκε χρατιανῦ πρὸ τ βασιλείας αὐτῷ γεγενημένε.

Ὀλίγον ὕστερον τόδε τ πολέμε τὴν αὐτὴν ὑπάτειαν, βαλεντινιανῷ τὸ βασιλεῖ ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσιν, ἐτέχθη υἱὸς ὁμώνυμος αὐτῷ γρατιανὸς γὰρ ἤδη πρότερον πρὸ τ βασιλείας αὐτῷ γεγόνει.

Cap. XI.

De insuetæ magnitudinis grandine quæ cecidit è cœlo, & de terræ motibus per Hellespontum ac Bithyniam.

SEquente anno, Lupicino & Jovino Consulibus, sexto Nonas Iulii, grando immensæ magnitudinis, instar lapi-

Κεφ. ια'.

Περὶ τῆς κατενεχθείσης χαλάζης, καὶ τῶν ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ καὶ βιθυνίᾳ καὶ ἑλλησπόντῳ σεισμῶν.

Τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν λεπικίνε καὶ βιανῦ, χάλαζα κατενέχθη χαλαζ

ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει, τῇ δευτέρᾳ τοῦ ἰουλίου μηνός, λίθοις ἐμφερῆς· τὴν δὲ χάλαζαν πολλοὶ ἔφασκον κατὰ μῆνιν θεοῦ καταπεπτωκέναι, ὅτι πολλοὺς τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν, ἐξοικίσας ὁ βασιλεὺς ἐποίει, μὴ βουλομένους κοινωνεῖν ἑνὶ ὁμοουσίῳ· ὀλίγον δὲ μετὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τὴν αὐτὴν ὑπατείαν, οὐαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸν γρατιανὸν βασιλέα καταστήσας, τῇ τελάρῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τῇ δ' ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἣ πρὸς ἦν οὐαλεντινιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ οὐαλεντος τὸ δεύτερον, σεισμὸς περὶ τὴν βιθυνίαν γενόμενος, νικαιαν τὴν πόλιν καταστρεψεν, τῇ ἐνδεκάτῃ τοῦ μηνὸς ὀκτωβρίου· τοῦτο δὲ δωδέκατον ἔτος μετὰ τὴν νικομηδείας πᾶσιν ὀλίγον δεῖν τὸν αὐτὸν σεισμὸν, καὶ γέρμης τῆς ἑλλησπόντου τὰ πολλὰ μέρη πεσόντος· ἕτερος σεισμὸς καὶ ἐνέστη· καὶ τοῦτον γνωμῇ μὲν εὐλαβείᾳ δὲ μία εὐλάβεια ἔτι εὐδόξιον ὑπάρχειν τὸν τῶν δόγματων ἐπίσκοπον, ἔτι μὴν τὸν βασιλέα ἀκίνητα· ἐγὼ δὲ οὐκ εἰδὼς τὰ αὐτῶν φρονεῖν οὐκ ἐπαινῶ· τεκμήρια δὲ ἐδόκει εἶναι τὰ τῷ σεισμῷ, τῆς ἐκκλησιῶν ταραχῆς· ἐγένοντο δὲ, ὡς ἔφην, ἐξοικισμοὶ πολλοὶ τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν μόνοι δὲ ἕνεκα θεοῦ προνοίας, διὰ ὑπερέβαλλεσαν εὐλάβειαν ἐχ' ὑπεβλήθησαν ἐξοικίαις, βασιλέως καὶ γρηγορίου· ὧν ὁ μὲν καισαρείας τῆς ἐν καππαδοκίᾳ ἐπίσκοπος ἦν· γρηγορίου δὲ ναζιανζοῦ πόλεως εὐλαβοῦς γεινιαζούσης τῇ καισαρείᾳ· περὶ μὲν δὴ βασιλείου καὶ γρηγορίου, προειρήσεται μοι.

dum cecidit Constantinopoli. Hanc autem grandinem irâ Dei immissam esse multi dicebant, eo quòd Imperator complures sacerdotes qui Eudoxio communicare nollent, in exilium miserat. Non multo pòst, iisdem Consulibus Valentinianus filium suum Gratianum Imperatorem renuntiavit, die nono Calendas Septembres. Sequente autem anno, quo Valentinianus & Valens iterum Consules fuére, terræ motus in Bithynia factus Nicæam urbem subvertit, die quinto Idus Octobris. Annus hic erat duodecimus à ruina urbis Nicomediæ. Nec multo pòst alio terræ motu magna pars urbis Germæ in Hellespontо corruit. Quæ licet fierent, nullus tamen metus, nec Eudoxium Arianorum Episcopum, nec Valentem Imperatorem subiit. Neque enim destiterunt à persecutione eorum qui ab ipsis dissentiebant. Hi porro terræ motus, signa quædam esse videbantur perturbationis Ecclesiarum. Ac multi quidém sacerdotes in exilium ejecti sunt, sicut antea dixi. Soli tamen divinâ quadam providentiâ, propter eximiam sui reverentiam exilium passi non sunt, Basilius atque Gregorius: quorum ille Cæsareæ Cappadociæ erat Episcopus: hic Nazianzi, urbis exiguæ quæ in vicinia Cæsareæ sita est. Sed de Basilio & Gregorio uberiùs postea dicemus.

Κεφ. ιβ'.

Ὡς οἱ τὰ μακεδονίου φρονοῦντες, ὅτε τῆς τοῦ βασιλίου περὶ αὐτὸν εὐλαβείας ἐνεχώρησαν, φοβοῦ μᾶλλον ἢ βίᾳ κατασχεθέντες, πρέσβεις κατὰ πόλιν ἀπέστειλαν, καὶ πρὸς τὸν ῥώμης ἐπίσκοπον ἀπεστάλησαν, τῷ ὁμοουσίῳ ἐγγράφως προσθησόμενοι.

Cap. XII.

Quomodo Macedoniani propter Imperatoris adversus ipsos violentiam in angustias redacti, missâ ad Liberium Romanum Episcopum legatione, fidei consubstantialis subscripserunt.

Τῶν δὲ φρονούντων τὸ ὁμοούσιον σφοδρῶς τότε συνελαθέντων, αὖθις οἱ διώκοντες κατὰ τῶν μακεδονιανῶν ἐχώρουν· οἱ δὲ, φόβῳ μᾶλλον ἢ βίᾳ κατασχεθέντες, κατὰ πόλεις διεπρεσβεύοντο πρὸς ἀλλήλους· δηλοῦντες δεῖν ἐξ ἀνάγκης καταφεύγειν, ἐπὶ τε τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ λιβέριον τὸν ῥώμης ἐπίσκοπον· ἀποδέξασθαί τε τὴν ἐκείνων πίστιν μᾶλλον, ἢ κοινωνεῖν τοῖς περὶ εὐδόξιον· πέμπουσιν οὖν εὐστάθιον τὸν τῆς σεβαστείας, ὃς πολλάκις καθῃρῆτο· σιλβανὸν ταρσοῦ τε κιλικίας, καὶ θεόφιλον κασταβάλων· κιλικίας δὲ καὶ ἥδε πόλις· ἐντειλάμενοι

Cæterum cum homousiani tunc temporis gravissime vexati fugatique essent, denuo persecutores adversus Macedonianos grassari cœpére. Qui metu magis quàm violentia constricti, per singulas civitates ultro citroque Legatos inter se misérunt: significantes necessariò confugiendum esse tum ad fratrem Imperatoris, tum ad Liberium Romanæ urbis Episcopum, eorumque fidem amplectendam potius, quàm ut cum Eudoxio communicarent. Mittunt igitur Eustathium Sebastiæ Episcopum qui jam sæpius depositus fuerat, Silvanum Tarsi Ciliciæ, & Theophilum Castabalorum, quæ etiam Ciliciæ urbs est: mandantque

ne in fide diſſentiant à Liberio, ſed cum Ecclesia Romana communionem ineant, fidemque conſubſtantialis conſenſu ſuo confirment. Hi ergo cum literis eorum qui Seleuciæ ab Acacio diſſenſerant, Romam venerunt. Et Imperatorem quidem ipſum adire non licuit, quippe qui bello contra Sarmatas diſtrictus in Galliis teneretur. Liberio verò literas ſuas porrexerunt. Ille initio quidem eos admittere recuſabat: Arianarum partium illos eſſe dicens, nec ab Eccleſia ſuſcipi poſſe, utpote qui Nicænam fidem abrogaſſent. At illi ſe dudum reſipuiſſe, & veritatem agnoviſſe reſponderunt: & Anomœorum quidem doctrinam ejuraſſe jampridem; Filium vero patri per omnia ſimilem confeſſos eſſe, nec ullatenus differre conſubſtantialem à ſimili. Quæ cum dixiſſent, ſententiæ ſuæ profeſſionem ſcripto comprehenſam Liberius ab iis exegit. Illi ergo libellum ei obtulerunt, in quo verba etiam fidei Nicænæ erant adſcripta. Et epiſtolas quidem ſcriptas tum ab urbe Smyrnâ in Aſia, tum ex Pamphylia, Iſauria, ac Lycia, ubi concilia celebraverant, hîc apponere brevitatis ſtudio prætermiſi. Libellus vero quem Legati unà cum Euſtathio miſſi Liberio tradiderunt, ita ſe habet.

Domino fratri & & comminiſtro Liberio Euſtathius, Theophilus & Silvanus in Domino S.

Propter inſanas hæreticorum opiniones, qui Eccleſiæ Catholicæ offenſionis cauſâ præbere non ceſſant, nos omnem illis occaſionem adimere cupientes, profitemur & adſeveramus, Synodum Orthodoxorum Epiſcoporum quæ Lampſaci & Smyrnæ aliisque in locis habita eſt; cujus Synodi legationem obeuntes, tum ad tuam benignitatem, tum ad univerſos Italiæ & Occidentis Epiſcopos literas adferimus, Catholicam fidem tenere & cuſtodire, quæ in ſacroſancta Synodo Nicæna, temporibus beatæ memoriæ Conſtantini, à trecentis decem & octo Epiſcopis comprobata, hactenus integra & inconcuſſa perpetuò permanſit: in qua conſubſtantialis vocabulum adverſus pravam Arii doctrinam pie ſancteq; poſitum eſt: Similiter & nos unà cum ſupradictis eandem fidem tenuiſſe ac

μὴ διακεκρίθηναι τοὺς λιβέριον περὶ πίστεως, ἀλλὰ κοινωνήσαντι τῇ ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ, καὶ κυρώσαντι τὴν τῆς ὁμοουσίου πίστιν· ἤτοι γράμματα τῶν ἐν σελευκείᾳ διακριθέντων ἐπικομιζόμενοι, τὴν παλαιὰν ῥώμην καὶ ἔλαθον καὶ τῷ βασιλεῖ μὲν οὐκ ἐξῆν προσελθεῖν· πρὸς τὰς γαλλίας γὰρ ἠχολεῖτο, σαυρομάτας ἐκεῖ πολεμῶν· λιβερίῳ δὲ τὰς ἐπιστολὰς ἐγχειρίζουσιν· ὁ δὲ αὐτοὺς προσδέξασθαι σφόδρα μὲν οὐκ ἐβούλετο τῆς δόξης αὐτῶν μοίρας εἶναι, καὶ μὴ πρότερον δέξασθαι αὐτοὺς τῆς ἐκκλησίας ἐλεγεν, ὡς ἂν ὀρθὴν πίστιν ἀποδεξαμένους· οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι μετὰ μελέτης πεγνωκέναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἠρνῆσθαι μὲν τὴν πρότερον τῶν ἀνομοίων πίστιν, ὁμοίαν τε τῷ μονογενεῖ καὶ πάντα τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ μηδὲν διαφέρειν δὲ ὁμοουσίου τὸ ὅμοιον· ταῦτα λέγοντας, λιβέριος ἔγραφον τὴν ὁμολογίαν τῆς γνώμης ἀπαιτῆσαι· οἱ δὲ αὐτῷ βιβλίον ὠρέξαν, ἐν ᾧ τὰ ῥήματα τῆς νικαίας ἐκτεθείσης πίστεως ἐγεγράπτο· τὰς μὲν ἐν ἐπιστολὰς, ἃς ἀπὸ σμύρνης τε ἐν ἀσίᾳ, καὶ ἀπὸ πισιδίας, ἰσαυρίας τε καὶ παμφυλίας καὶ λυκίας, συνόδους ποιησάμενοι ἔγραψαν, ἐνταῦθα δὶα τὸ μῆκος οὐ πέμπω· ἔγραψα· τὸ μέντοι βιβλίον, ὃ οἱ περὶ εὐσάθιον πρέσβεις λιβερίῳ ἐπέδοσαν, ἐστὶ τόδε·

Κυρίῳ ἀδελφῷ & συλλειτουργῷ λιβερίῳ εὐσάθιος, θεόφιλος, σιλβανὸς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Διὰ τὰς τῶν αἱρετικῶν μανιώδεις γνώμας οἱ ἀεὶ παύοντες ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις σκάνδαλα ἐπιφέροντες, τοῦτο χάριν πᾶσαν ἀφορμὴν αὐτῶν ἀναιροῦντες, ὁμολογοῦμεν τὴν σωσθὲν τὴν ὑρωμύλου ἐν λαμψάκῳ καὶ ἐν σμύρνῃ, & ἐν ἑτέροις διαφόροις τόποις τῶν ὁσίων θεοδόξων ἐπισκόπων· ἧς συνόδου πρεσβεύσαντες ποιέμενοι, πρὸς τὴν χρηστότητά σου καὶ πάντων σου ἰταλῶν τε καὶ δυτικῶν ἐπισκόπων γράμματα κομίζομεν, τὴν καθολικὴν πίστιν κρατεῖν καὶ φυλάττειν, ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ νικαέων συνόδῳ ἐπὶ τοῦ μακαρίου κωνσταντίνου, ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισκόπων βεβαιωθεῖσα, ἀπαραία καὶ ἀσάλευτος καθέστηκε ἕως νῦν καὶ διηνεκῶς διαμένει· ἐν ᾗ τὸ ὁμοούσιον ἀγαπᾶται καὶ εὐσεβῶς κεῖται ὑπεναντίως τῆς δόξης διαστροφῆς, ὁμοίως καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς πρόσθεν ἡμῶν τὴν αὐτὴν πίστιν κεκρατηκέναι,

καὶ κρατεῖν, καὶ ἄχρι τέλους φυλάσσειν, ἰδίᾳ χεῖρι ὁμολογοῦμεν, καὶ ἀκριβοῦντες ἄρτον, καὶ τὴν ἀσεβῆ διδαχὴν αὐτοῦ, σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ σὺν τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν σαβελλίου, πατροπασσιανοὺς, μαρκιωνιστὰς, φωτινιανοὺς, μαρκελλιανοὺς, καὶ παῦλον Σαμοσατέως, καὶ τούτων τὴν διδαχὴν, καὶ πάντας σὺν ὁμόφρονας αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις τὰς ἐναντιουμένας τῇ προφορωμένῃ ἁγίᾳ πίστει, ἥτις εὐσεβῶς καὶ καθολικῶς ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐξετέθη πατέρων ἐν νικαίᾳ ἀναθεματίζοντες ἐξαιρέτως καὶ τὴν ἐν ἀριμήνῳ συνόδῳ ἀναγνωσθεῖσαν ἔχθεσιν, ὡς ὑπεναντίως τῇ προφορωμένης ταύτης πίστεως τῇ ἁγίας συνόδου τῇ ἐν νικαίᾳ πραχθεῖσαν· οἷς δόλῳ καὶ ἐπιορκίᾳ ὑποπεσεῖν ἐνίους ἐν κωνσταντινουπόλει κομισθείσαν ἀπὸ νίκης τῆς θράκης ὑπέγραψαν· ἔστι δὲ ἡ πίστις ἡμῶν, καὶ αὐτῶν ὧν καὶ πρεσβευόμεθα, αὕτη· πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ποιητὴν· καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ θεὸν, κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, καὶ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, λέγοντας ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ· ἐγὼ εὐσέβιος ἐπίσκοπος πόλεως σεβαστείας, καὶ θεόφιλος, καὶ σιλβανὸς, πρέσβεις συνόδου λαμψάκου, σμύρνης, καὶ τῶν λοιπῶν, ταύτην τὴν ὁμολογίαν χειρὶ ἡμῶν, καὶ οἰκείαις προαιρέσεσιν ἐγράψαμεν· εἰ δέ τις μὴ τὴν ἐπιθεῖσαν παρ' ἡμῶν πίστιν, καθ' ἡμῶν ἤτοι τῶν ἀποσταλέντων ἡμᾶς ἔγκλημά τι προσενεγκεῖν θελήσει, μὴ γραμμάτων τῆς σῆς ἁγιωσύνης, πρὸς οὓς ἐὰν δοκιμάσῃ ἡ σὴ ἁγιότης ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἔρχεσθαι, καὶ

A tenere, & usque ad extremum spiritum servaturos esse, ipsi manu nostrâ profitemur: Arium & impiam ejus doctrinam unà cum discipulis illius & eadem cum illo sentientibus condemnantes: omnem præterea hæresin Sabellii, Patropassianos, Marcionistas, Photinianos, Marcellianos, Pauli denique Samosateni. Horum omnium doctrinam & cunctos qui idem cum illis sentiunt, omnes denique hæreses adversantes sanctæ fidei supradictæ quæ pie & Catholice à sanctis Patribus Nicææ exposita est. Sed præcipue anathemate B damnantes fidem illam quæ in Ariminensi synodo recitata est, utpote contrariam supradictæ fidei sancti Concilii in urbe Nicæna celebrati: cui ex oppido Thraciæ Nice allatæ, dolo ac perjurio circumventi Episcopi Constantinopoli subscripsére. Fides autem nostra, & eorum quos supra diximus, & quorum legatione fungimur, est hæc. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium factorem. Et in unum unigenitum Deum, Dominum Iesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre; id est, ex patris substantia: C Deum ex Deo, lumen ex lumine; Deum verum ex Deo vero. Genitum, non factum: consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt quæ in cœlo & quæ in terra. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit è cœlo, & incarnatus homoq; factus est: passus est etiam & resurrexit tertiâ die, & ascendit in cœlum, venturusque est ut judicet vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: fuit tempus cum non esset, & antequam gigneretur non erat; & de non exstantibus factus est: aut qui dicunt ex alia hypostasi vel substantia exstitisse D Filium Dei, aut mutationi conversionique obnoxium esse, anathematizat Catholica & Apostolica Dei Ecclesia. Ego Eustathius Episcopus urbis Sebastiæ & Theophilus & Silvanus, Lampsacenæ Synodi & Smyrnensis aliarumq; Legati, hanc professionem propriis manibus & nostrâ sponte conscripsimus. Quòd si quis post hanc fidem à nobis expositam, adversus nos aut adversus illos à quibus missi sumus, aliquam criminationem inferre voluerit, cum literis sanctitatis tuæ coram orthodoxis Episcopis qui à te probati fuerint, veniat &

apud illos judicio contendat nobiscum. A Ac si quid criminis convictum fuerit, in auctorem animadvertatur. Hoc libello cùm Legatos quasi cautione quadam Liberius obligavisset, eos in communionem suscepit, datisque hujusmodi literis dimisit.

ἐπ' αὐτῶν μεθ' ἡμῶν διαδικάζεσθαι· κἂν εἴ τι ἐγκλήματος ἕνεκεν συναθῇ, εἰς τὸν αἴτιον ἐκδικηθείη. Τούτῳ δὴ τῷ βιβλίῳ τοὺς πρέσβεις ἀσφαλισάμενος ὁ Λιβέριος, εἰς κοινωνίαν τε ἐδέξατο, καὶ τάδε τὰ γράμματα δοὺς, ἀπέλυσεν.

Epistola Liberii Romanæ urbis Episcopi ad Episcopos Macedonianorum.

Ἐπιστολὴ Λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῶν Μακεδονιανῶν.

Dilectis fratribus & comministris Evethio, Cyrillo, Hyperechio, Uranio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, Heortasio, Neoni, B Eumathio, Faustino, Proclino, Pasinico, Arsenio, Severo, Didymioni, Britannio, Callicrati, Dalmatio, Ædesio, Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marciano, Sthenelo, Ioanni, Macro, Charisio, Silvano, Photino, Antonio, Aytho, Celso, Euphranori, Milesio, Patricio, Severiano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Menodoro, Diocli, Chrysampelo, Neoni, Eugenio, Eustathio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hie- C racio, Leontio, Philagrio, Lucio, & universis per Orientem Orthodoxis Episcopis, Liberius Episcopus Italiæ & omnes Occidentis Episcopi in Domino Salutem. Optatissimum nobis pacis & concordiæ gaudium attulerunt literæ vestræ, fidei lumine relpendentes fratres dilectissimi, redditæ nobis per carissimos fratres & Episcopos Eustathium, Silvanum ac Theophilum: idque eò maxime; quòd sententiam vestram atque doctrinam cum tenuitate nostra, cumque omnibus Italis & Occidentalibus consentire prorsus & con- D sonare affirmarunt simul ac demonstrarunt. Hanc autem Catholicam & Apostolicam fidem esse agnoscimus, quæ usque ad Concilium Nicænum integra & inconcussa permansit. Et hanc legati vestri se habere professi sunt: & cum incredibili gaudio omne vestigium ac fomitem absurdæ suspicionis abolentes, non verbis solùm, verùm etiam scripto eam exposuerunt. Cujus etiam exemplum his literis subjiciendum esse existimavimus, ne quam hæreticis occasionem ad struendas iterum insidias relin-

Τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς, εὐηθίῳ, κυρίλλῳ, ὑπερεχίῳ, οὐρανίῳ, ἥρωνι, ἐλπιδίῳ, μαξίμῳ, εὐσεβίῳ, εὐκαρπίῳ, ἑορτασίῳ, νέωνι, εὐμαθίῳ, φαυστίνῳ, προκλίνῳ, πασινίκῳ, ἀρσενίῳ, σευήρῳ, διδυμίωνι, βρεττανίῳ, καλλικράτει, δαλματίῳ, αἰδεσίῳ, εὐστοχίῳ, ἀμβροσίῳ, γελωνίῳ, παρδαλίῳ, μακεδονίῳ, παύλῳ, μαρκέλλῳ, ἡρακλείῳ, ἀλεξάνδρῳ, ἀδόλιῳ, μαρκιανῷ, σθενέλῳ, ἰωάννῃ, μάκρῳ, χαρισίῳ, σιλβανῷ, φωτίνῳ, ἀντωνίῳ, αἴθωνι, κέλσῳ, εὐφρόνορι, μιλησίῳ, πατρικίῳ, σεβηριανῷ, εὐσεβίῳ, εὐμολπίῳ, ἀθανασίῳ, διοφάντῳ, μηνοδώρῳ, διοκλεῖ, χρυσαμπέλῳ, νέωνι, εὐγρίῳ, εὐσαθίῳ, καλλικράτει, ἀρσενίῳ, εὐγρίῳ, μαρτυρίῳ, ἱερακίῳ, λεοντίῳ, φιλαγρίῳ, λουκίῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἀνατολῇ ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις Λιβέριος ἐπίσκοπος Ἰταλίας, καὶ οἱ κατὰ τὴν δύσιν ἐπίσκοποι, ἐν κυρίῳ πάντοτε χαίρειν. Τὴν εὐκταιοτάτην ἡμῖν χαρὰν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἤνεγκε τὰ ὑμέτερα γράμματα, τῷ τῆ πίστεως φωτὶ λαμπόμενοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, τὰ ἀποδοθέντα ἡμῖν διὰ τῶν τιμιωτάτων ἀδελφῶν τῶν ἐπισκόπων, Εὐσταθίου, Σιλβανοῦ καὶ Θεοφίλου· καὶ ταύτην μάλιστα, ὅτι τὴν ἡμετέραν γνώμην καὶ τὰ ὑμέτερα φρονήματα συμφωνεῖν καὶ συνᾴδειν, πρός τε τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ δυτικῶν πάντων διεβεβαιώσαντο καὶ ἀπέδειξαν· καὶ ταύτην ἐκδεχόμεθα γνώσκομεν τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν, ἥτις μέχρι τῆς ἁγίας νικαίας συνόδου ἀκλινὴς καὶ ἀσάλευτος διέμεινε· ταύτην τε αὐτοὺς ἔχειν ὡμολόγησαν, καὶ χαρᾶς ἀναπλησθέντες, πάνυ ἡδέως καὶ ζώπυρον ἀπόπτωσιν ὑποψίας ἐκβαλόντες, οὐ μόνον διὰ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐγγράφως ταύτην ἐξέθεντο· ἧς καὶ τὸ ἀντίτυπον ἀναγκαίως τούτοις τοῖς γράμμασιν ὑποτάξαι ἡγησάμεθα δεῖν, μή τινα πρόφασιν τοῖς αἱρετικοῖς εἰς ἐπιβου-

αὖθις καταλείπωμεν, ἐν ᾗ πάλιν τὰ ὑπὸ ἐκ-
καύματα τῆς ἰδίας κακίας ἀνακινοῦντες, πυρ-
καϊὰς διὰ διχοστασιῶν σωνήθως ἐξάπτουσιν· ἐ-
πεί τε ἐβεβαιώθη ὁμολογήσαν οἱ ἐμμιώτατοι ἀδελ-
φοὶ ἡμῶν, εὐστάθιος καὶ σιλβανὸς καὶ θεόφιλος,
ἑαυτούς τε καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην πάντως
ταύτην τὴν πίστιν ἐχηκέναι, καὶ ταύτην μέχρι τέ-
λους διαφυλάξειν, δηλαδὴ τὴν ἐν νικαίᾳ δο-
κιμασθεῖσαν ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ
ὀρθοδόξων ἐπισκόπων· ἥτις τὴν τελείαν περιέ-
χει ἀλήθειαν καὶ πάντα τὰ τῶν αἱρετικῶν πλήθη
ἐπιστομίζει τε καὶ ἀνατρέπει· ἀδὲ τὸ ἀπὸ τυ-
χόντος, ἀλλὰ θείῳ νεύματι, ὁ τῶν τοσούτων ἀ-
ριθμὸς ἐπισκόπων συνεκροτήθη μὴ τὴν ἀρείου
μανίαν· ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἀριθμῷ ὁ μακάριος
Ἀβραὰμ τοσαύτας χιλιάδας διὰ πί-
στεως καλλιέρησεν· ἥτις πίστις ἐν τῇ ὑποστάσει καὶ
τῷ ὀνόματι τῆς ὁμοουσίου περιεχομένη, ὥσπερ ἔ-
ρυμα ὀχυρὸν καὶ ἄμαχον, πάσας τὰς περισ-
κολὰς καὶ τὰς κακομηχανίας τῆς αἱρετικῆς κενοδο-
ξίας καθαιρεῖ τε καὶ ἀποτρέπεται· τοιγαροῦν
πάντων τῶν κατὰ τὴν δύσιν ἐπισκόπων, τῶν εἰς
τὸ ἀρίμινον συνελθόντων, ὁπότε τάχιστα ἡ κα-
κοήθεια τῶν ἀρειανῶν συνεκρότησεν, ὅπως ἡ
διὰ πλάνης τινὸς, ἢ ἵνα ἀληθέστερον εἴπω, κοσμι-
κῆς δυναστείας, τὸ ὀρθῶς ἀσφαλέστατον ἦν ἐν
τῇ πίστει κείμενον ἀνέλοιεν, ἢ πλαγίως ἀρνή-
σωνται, ἐδὲν τούτων ὠφέλησεν ἡ πανουργία· καὶ
γὰρ σχεδὸν πάντες ἐκεῖνοι οἱ ἐν τῷ ἀριμίνῳ γε-
νόμενοι, καὶ δελεασθέντες ἢ ὑποταχθέντες τότε,
νῦν ἀναφρονήσαντες, καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν
ἔκθεσιν τῶν ἐν ἀριμίνῳ συνελθόντων, καὶ ὑπο-
γράψαντες τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ πίστει
τῆς νικαίων δεσποτείας· οἱ ἐκ ἡμῶν κοινωνή-
σαντες, ἐνθυμότερον κατὰ ἐκ ἀρείου δόγματος, καὶ
κατὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν χαλεπαίνουσιν· ἔτι δὲ
πρᾶγμα τὸν ἔλεγχον ἐκ αὐτοὶ οἱ πρέσβεις τῆς
ὑμετέρας ἀγάπης ἐπιγνόντες, ὑμᾶς αὐτὰς
τῇ οἰκείᾳ ὑπογραφῇ συνέζευξαν· καὶ ἀναθε-
ματίζοντες ἄρειον, καὶ τὰ ἐν ἀριμίνῳ πραχθέν-
τα κατὰ τῆς πίστεως τῆς ἐν νικαίᾳ θεσπισθείσης· οἷς
καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ δελεασθέντες δι' ὁρκωμοσιῶν
ὑπεγράψατε· ὅθεν ἀκόλουθον ἡμῖν ἐφάνη,
γράψαι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ἐκβοη-
θῆσαι τοῖς δίκαια αἰτουμένοις· μάλισα δέ, ὅτε
διὰ τῆς ὁμολογίας τῶν ὑμετέρων πρεσβειῶν,

quamus: quibus incentiva malitiæ suæ commoventes, de integro discordiarum ignes pro suo more excitent. Hoc insuper professi sunt carissimi fratres Eustathius, Silvanus ac Theophilus, tum ipsos, tum vestram caritatem semper hanc fidem habuisse, & ad extremum usque spiritum servaturos esse: eam scilicet quæ à trecentis decem & octo Catholicis Episcopis apud Nicæam probata est: quæ & perfectam continet veritatem, & omnes hæreticorum catervas confutat atque evertit. Non enim fortuito casu, sed divino nutu tot Episcoporum numerus adversus Arii vesaniam congregatus est: quanto scilicet numero beatus Abraham tot hostium millia per fidem profligavit. Quæ quidem fides in hypostasi & in consubstantialis vocabulo comprehensa, tanquam firmum & inexpugnabile munimentum, impetus omnes & machinas Arianæ dementiæ reprimit ac repellit. Quocirca cum omnes Occidentalium partium Episcopi Ariminum convenissent, quò illos Arianorum improbitas convocaverat ex consilio, ut blandâ persuasione, seu, quod verius est, sæcularis potentiæ auctoritate coacti: id quod in fide cautissime positum fuerat, tollerent aut oblique negarent; nihil profecit illorum versutia. Etenim omnes propemodum illi qui tunc apud Ariminum collecti, partim illecebris, partim dolo decepti fuerant: nunc ad sanam mentem reversi, formulam fidei ab Ariminensi Concilio editam anathemate damnarunt, & Catholicæ atque Apostolicæ fidei olim apud Nicæam promulgatæ subscripserunt. Et nobiscum initâ communione, adversus Arii doctrinam ejusque discipulos graviori indignatione commoventur. Cujus rei argumentum legati caritatis vestræ cum viderent, vos quoque ipsos in subscriptione sua adjunxerunt: Arium anathemate damnantes & ea quæ contra Nicænam fidem Arimini gesta sunt: quibus etiam vos perjurio in fraudem inducti subscripsistis. Quamobrem congruum nobis visum est, ad caritatem vestram literas scribere, & justa petentibus subvenire: præsertim cum ex professione legatorum vestrorum cognoverimus, Orientales ad sanam mentem reversos, cum Orthodoxis Oc-

cidentis Epiſcopis conſentire. Significamus autem vobis, ne ſitis neſcii, omnes Ariminenſis Concilii blaſphemias ab illis ipſis qui tunc per fraudem decepti fuiſſe videntur, anathemate damnatas eſſe, & univerſos in Nicænam fidem conſpirantibus animis conſenſiſſe. Sed & vos id omnibus indicare debetis, ut qui per vim ac fraudem detrimentum aliquod fidei ſuæ paſſi ſunt, nunc tandem ex hæretica caligine ad divinam Catholicæ libertatis lucem poſſint emergere. Qui quidem ſi poſthoc Concilium, perverſæ doctrinæ virus evomere, & omnes Arii blasphemias rejicere easque anathemate damnare noluerint: ſciant ſe pariter cum Ario ejusque diſcipulis & reliquis ſerpentibus: Sabellianis ſcilicet, Patropaſſianis aut aliis quibuslibet hæreticis, extraneos eſſe & alienos à communione Eccleſiæ, quæ adulterinos filios non admittit. Incolumes vos Deus ſervet, fratres cariſſimi. His literis acceptis, qui cum Euſtathio erant, in Siciliam proficiſcuntur. Cumque illic Synodum Epiſcoporum Siciliæ fieri curaſſent, & conſubſtantialis fidem coram ipſis confeſſi eſſent, fidemque Concilii Nicæni comprobaſſent, acceptis illorum quoque literis in eandem ſententiam ſcriptis, ad eos à quibus miſſi fuerant reverterunt. Qui ſuſcepta Liberii epiſtola, legatos per ſingulas civitates miſerunt ad eos qui conſubſtantialis fidem propugnabant: hortantes ut Tarſum Ciliciæ pariter omnes convenirent, quo & Nicænam confirmarent fidem, & omnes quæ poſtea exortæ fuerant contentiones penitus abolerent. Atque id fortaſſe perfectum fuiſſet, niſi Eudoxius Arianæ religionis Epiſcopus, qui tum apud Imperatorem plurimum poterat, obſtitiſſet. Qui ob indictam Tarſi Synodum magis exaſperatus, gravioribus malis eos affecit. Porro Macedonianos miſſis ad Liberium legatis cum eo communicaſſe, & Nicænam fidem comprobaſſe, ipſe etiam Sabinus fatetur in collectione geſtorum Synodalium.

ἀναφερήσαντας τὰς ἀναλογικὰς συμφωνίας πρὸς σὲ τὸν ὀρθοδόξως τῶν δογμάτων ἐπέχοντα, καὶ δηλοῦμεν ὅπως εἰδέναι ἔχοιτε, τοὺς ἐν τῇ Ἀριμήνῳ βλασφημίας, καὶ ὑπὸ τῶν δοξάντων τότε καὶ συναρπαγὴν πεπλανῆσθαι νῦν ἀναθεματίσαντας, καὶ πᾶσι πρὸ τῆς μιᾶς νίκαιαν πίστιν συμπεφωνηκέναι· καὶ χρὴ δι' ὑμῶν τοῦτο πᾶσι γνωσθῆναι, ὅπως δυνηθεῖεν καὶ οἱ καθ' ἑπτάρειαν πλανηθέντες, ἤδη ποτὲ ἐκ τῆς αἱρετικῆς σκότους πρὸς τὸ θεῖον φῶς τῆς καθολικῆς ἐλευθερίας ἀναδῦναι· οἵτινες μὴ ταύτῃ τὴν συνοδον, ἣ μὴ θελήσειαν ἀποδύσασθαι τὸν τῆς κακοδοξίας ἰόν, καὶ τὰς βλασφημίας αἱρέσεις πάσας ἀπελεῖν, ταύτας τε ἀναθεματίσειν, γνωσκέτωσαν ἑαυτοὺς μὴ ἐν αἱρέσει καὶ τῶν τότε μαθητῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ὄφεων, ἤτοι Σαβελλιανῶν, ἢ πατροπασσιανῶν, ἢ οἱασδήποτε ἄλλης αἱρέσεως, ἐκποδὼν εἶναι καὶ ἀκοινωνήτους τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων, ἥτις τοὺς ἐν μοιχείας υἱοὺς ἀποστρέφεται· ὁ Θεὸς ὑμᾶς ἐρρωμένους διαφυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί· ταῦτα τὰ γράμματα οἱ περὶ Εὐσάθιον δεξάμενοι, αὖθις ἐπὶ τὴν Σικελίαν ὥρμησαν· ἐκεῖ περιελθόντες γραφὰς συνόδου τῶν συναλλῶν ἐπισκόπων, ἐπ' αὐτῶν τε τὴν ὁμοουσίαν πίστιν ὁμολογήσαντες, καὶ τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν κυρώσαντες, ὁμόψηφά τε καὶ παρ' ἐκείνων δεξάμενοι γράμματα, ἐπανῆκον· οὓς δὲ πέμψαντας οἱ ὅλης λιβερίου ἐπιστολὰς δεξάμενοι, διεπρεσβεύοντο κατὰ πόλεις πρὸς τοὺς προεστῶτας τῆς ὁμοουσίου πίστεως, παρεκάλουν συνελθεῖν ὁμοθυμαδὸν εἰς ταρσὸν τῆς κιλικίας, ἐπὶ τὸ κυρῶσαι τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν, καὶ πᾶσαν λῦσαι πᾶσαν μὴ ταῦτα γεγυμνασμένην ἐκκλησίαν· καὶ δηλονότι ἂν ταῦτα ἐγένετο, εἰ μὴ ὁ μέγιστον τότε δυνάμενος παρὰ βασιλεῖ διεκώλυσε· λέγω δὴ εὐδόξιον, ὁ τῆς ἀρειανῆς προαιρέσεως ἱερεύς· ὃς καὶ πλείω διὰ τὴν κατὰ συγχυθεῖσαν σύνοδον ἐξαφθεὶς, μείζονα κακὰ τότε εἰργάσατο· ὅπου μὲν ἐν μακεδονίᾳ τοὺς ὧν ἔπεμψαν πρεσβυτέρων κοινωνήσαντας λιβερίῳ, τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν, αὐτὸς σαβῖνος ἐν τῇ συναγωγῇ τῆς συνόδου ὡμολόγησεν.

Κεφ

A

Κεφ. ιγ'.

Ὅπως ἐυνόμιος ἐυδοξίε κεχώρισο, διὰ τὸ προσκεῖσθαι αὐτὸν ἀετίῳ· καὶ ὅτι πάνδημ ἐυδοξίε ταραχῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ γενομένης, ἀθανάσιος πάλιν φεύγει· ἐφ' οἷς τε λαὸς διὰ τοῦτο σπασάμενος, ὁ βασιλεὺς δείσας, διὰ γραμμάτων τὸ τοὺς ἐν ἀλεξανδρείᾳ φυγαδεύσας, αὖθις τὸν ἀθανάσιον κρατεῖν ἀδεῶς πάλιν ἐκκλησιῶν ἐκέλευσε.

Caput XIII.

Quomodo Eunomius se ab Eudoxio sejunxerit eo quòd Aëtio addictus esset: & quomodo tumultu Alexandriæ per Eudoxium excitato, iterum fugit Athanasius: cumque ob id populus seditionem movisset, timens Imperator, lenitis per literas Alexandrinis, Athanasium denuo Ecclesiam suam obtinere jussit.

Πεοὶ ὃ τόσδε τὰς χρόνας ἐυνόμιος ἐυδοξίε χωρισθεὶς, καθ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιήσατο, ὅτι πολλάκις αὐτὸν ἐυδόξιος καλοῦντος δεχθῆναι τὸν καθηγητὴν ἑαυτοῦ αἴτιον, ἐυδόξιος οὐχ ὑπήκουσε· τοῦτο δὲ οὐκ εἰκῆ ἐποίησεν· ὁ γὰρ τῷ αἰτίῳ δόξαν ἠθέτει, τῷ αὐτῷ ἴσαν τῇ ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὅτι πάντες οἱ ὁμόφρονες ὡς ἑτερόδοξον φεύγουσιν αὐτὴν αἰτίαν, τὸ ἐυδόξιον τὸν ἐυνόμιον χωρισθῆναι πεποίηκε· ταῦτα μὲν ἐν κωνσταντίνε πόλει τοῦτον τὸν τρόπον ἐγένετο· κατὰ δὲ τὴν ἀλεξάνδρειαν, πρόσαγμα ἐπάρχων ἀποδῆ ἐυδοξίε πεμφθὲν τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξεν· ἀθανάσιος δὲ τὴν ἐκ τοῦ πλήθους ἄλογον ὁρμὴν ὑφορώμενος, δεδοικώς τε μὴ τῶν γενομένων ἀτόπων αὐτὸς τὴν αἰτίαν λάβῃ, τέσσαρας ὅλους μῆνας ἐν μνημείῳ πατρῴῳ ἀπεκρύπτεν ἑαυτόν· ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀπουσίαν ὁ λαὸς πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν ἐσαίζε, μαθὼν ὁ βασιλεὺς συγχέειν διατελοῦντα τὴν ἀλεξάνδρειαν, διὰ γραμμάτων ἐσήμανεν, ἀδεῶς κρατεῖν τῶν ἐκκλησιῶν ἀθανάσιον· καὶ τοῦτ' ἦν αἴτιον τοῦ μὴ ταραχθῆναι τὴν ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν, ἕως τῆς ἀθανασίε τελευτῆς· ὅπ μὲν οὖν ἐν ᾧ τῷ τελευτῷ αὐτοῦ, πάλιν οἱ τοῦ ἀρειανοῦ μέρος τῶν ἐκκλησιῶν ἐκράτησαν, μικρῷ ὕστερον λέξομεν.

SUb idem tempus Eunomius ab Eudoxio sejunctus, conventus seorsum celebravit, eo quòd Eudoxius sæpenumero ab ipso rogatus ut Aëtium præceptorem suum reciperet, id facere recusarat. Nec tamen Eudoxius sua sponte hoc præstitit: ipse enim opinionem Aetii minime rejiciebat, quippe quæ eadem prorsus esset cum ipsius opinione: sed propterea quod omnes qui cum Eudoxio consentiebant: Aëtium ut contraria sentientem aversabantur. Hæc fuit causa quamobrem Eunomius ab Eudoxio secederet. Atque hæc quidem Constantinopoli gesta sunt in hunc modum. Alexandriæ vero edictum Præfectorum Prætorii studio atq; operâ Eudoxii eò missum, Ecclesiam conturbavit. Verum Athanasius improvidum multitudinis impetum metuens; veritusque ne si quid gravius fieret, ipsi tanquam auctori tribueretur, quatuor integros menses in paterno monumento delituit. Sed cum populus absentiam ejus graviter ferens, ob amorem ejus ac desiderium seditionem conflasset, audiens Imperator ea de causâ turbari Alexandriam, missis literis præcepit, ut Athanasius secure & absque motu Ecclesias obtineret. Hac ratione factum est, ut Alexandrinorum Ecclesia usque ad obitum Athanasii quieta & pacata permanserit. Qualiter vero post ejus mortem Ariani iterum Ecclesiis potiti sint, paulo post dicemus.

Κεφ. ιδ'.

Ὡς ἐυδόξιος ἐν κωνσταντίνε πόλει τελευτήσαντος, οἱ μὲν ἀρειανοὶ δημοφίλειον, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι δὲ εὐάγριον δι' εὐσταθίε τῆς ἀντιοχείας ἐχειροτόνησαν.

Cap. XIV.

Quomodo mortuo Constantinopoli Eudoxio, Ariani quidem Demophilum; Orthodoxi vero Evagrium, annitente Eustathio Antiocheno ordinaverint.

ΤΟιγαροῦν ὁ βασιλεὺς βάλης πάλιν ἐπὶ τὴν ἀνιόχειαν ἀπεύδων, ἀπῆρεν ἀπὸ τῆς κωνσταντίνε πόλεως· καὶ γενόμενος ἐν νικομηδείᾳ πόλει βιθυνίας, ἐπέσχεθη καθ' αὐτὴν δι' αἰτίαν τοιαύτην· ἐυδόξιος ὅτε ὁ τῆς ἀρειανῆς

POrro Imperator Valens relicta Constantinopoli, iterum Antiochiam contendit. Cumque Nicomediam Bithyniæ veniisset, illic substitit ob hanc causam. Eudoxius Arianæ factionis

Episcopus post Imperatoris discessum A statim extremum diem obierat, Valentiniano tertiùm & Valente tertiùm Consulibus, cum novendecim annis Constantinopolitanam Ecclesiam rexisset. Quamobrem Ariani in ejus locum Demophilum substituerunt. Homousiani vero opportunum sibi tempus oblatum rati, quendam fidei suæ virum, Evagrium nomine, elegerunt: eumque ordinavit Eustathius, olim Antiochiæ Episcopus: qui prius quidem Ioviani Principis edicto ab exilio fuerit revocatus: tunc vero cum venisset Constantinopolim eo consilio, ut homousianorum B fidem stabiliret, occultus in ea urbe commorabatur.

ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, εὐθὺς μὴ τὴν τοῦ βασιλέως ἔξοδον τέλει δ' βίᾳ ἐχρήσατο, ἐν ὑπατείᾳ Οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον καὶ Οὐάλεντος τὸ τρίτον, δ' ἐκαινέα ἐνιαυτὸς τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει ἐκκλησίας τὸν θρόνον κατέσχηκώς· διὸ οἱ Ἀρειανοὶ εἰς τὸν τόπον αὖθις καθιστῶσι Δημόφιλον· καιρὸν δ' νομίσαντες δ' εὐθρά[illegible] ὁμοουσίῳ, τῆς ἑαυτῶν πίστεως εὐάρεστόν τινα προσεβάλοντο καὶ χειροτονεῖ τοῦτον εὐσεβῆ, ὁ πάλαι πόλεως ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας γεγονώς· ὃς πρότερον μὲν ὑπὸ Ἰοβιανοῦ τῆς ἐξορίας ἀνακέκλητο· τότε δ' παρὴν εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν, σκοπῷ τοῦ στηρίξαι τοῦτο τῆς ὁμοουσίου πίστεως· καὶ καθ' αὑτὴν λανθάνων διέτριβεν.

Caput XV.

Quomodo Evagrio & Eustathio in exilium ab Imperatore pulsis, Ariani homousianos gravissime oppresserunt.

Quo facto, Ariani homousianos de integro persequi cœpére. Ea res ad Imperatoris notitiam celeriter perlata est. Qui veritus ne ex contentione multitudinis orta seditio civitatem subverteret, militares copias ex urbe Nicomedia Constantinopolim misit: jussitque ut comprehensi simul ambo, tam is qui ordinaverat, quam ille qui ordinatus fuerat, alius aliò in exilium ejicerentur. Et Eustathius quidem in oppidum Thraciæ Bizuam est relegatus: Evagrius vero in alium abductus est locum. Quibus ita gestis, Ariani insolentia elati, Catholicos multo acerbius vexarunt: nunc verberibus, nunc contumeliis eos afficientes: alios in carcerem conjicientes, alios mulctantes pecunia: omnia denique malorum genera prorsus intoleranda iis inferentes. Quæ cum illi ferre non possent, significandi causa Imperatorem adeunt, quo ex parte saltem Arianorum violentiâ liberarentur. Verum cum id sibi proposuissent, spe sua longè exciderunt, quippe qui jus sibi fieri expectarent ab eo qui injuriarum ipse auctor esset.

Κεφ. ιε'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ἐυάγριον καὶ Εὐστάθιον ἐξορίσαντος, οἱ τὰ ὁμοούσιον φρονοῦντες σφόδρα τοὺς τὸ ὁμοούσιον κρατοῦντας ἐκάκωσαν.

Τοῦτο δ' γνωσθὲν, αὖθις δ' ἑτέρας ἀρχῆς ἀνεκίνουν οἱ Ἀρειανοὶ τὸν διωγμὸν κατ' αὐτῶν· εἰς γνῶσιν δ' τοῦ βασιλέως τοῦτο ἐλθὸν, δεδοικὼς μὴ τὸ γενόμενον· εὐλαβούμενός τε μή τις ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν ὄχλων ταραχῆς στάσις ἀναζέψει τὴν πόλιν, στρατιώτας ἐκ τῆς Νικομηδείας εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἔπεμψεν· οἱ ἐλθόντες τε ἐν ταυτῷ συλλαβόντες τὸν χειροτονήσαντα καὶ τὸν χειροτονηθέντα, ἄλλον ἄλλαχοῦ φυγαδεύουσιν· καὶ ὁ μὲν δ' ἐν Βιζύῃ τῆς Θρᾴκης πόλει φυγαδεύεται· εὐάγριος δ' εἰς ἄλλον τόπον ἀπήχθη. τούτων δ' οὕτω καταπραχθέντων, πλέον οἱ Ἀρειανίζοντες καταθρασυνόμενοι, τοὺς τ' ἐκκλησιαστὰς ἐλαύνουσι· τύπτοντες, καθυβρίζοντες, καὶ ἄλλως δεσμωτηρίοις ποιοῦντες, χρήματα ζημιοῦντες, πάντα ἁπλῶς τὰ ἀνήκεστα πράττοντες κατ' αὐτῶν· ἄπορ μὴ φέροντες, ἐπὶ τὸν δ' θῆναι τοῦ βασιλέως ἤρχοντο, εἴπως δυνατὸν μεμικῶς γε ἀνεθῆναι τῆς βίας· ἀλλὰ τῆς σκεψάμενοι, πολὺ τῆς ἐλπίδος διήμαρτον· ὅπου γὰρ δ' ἀδικοῦντος τῶν δικαίων προστυχόντων τυχεῖν·

A

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ κατακαέντων ἁγίων πρεσβυτέρων, καὶ ὅτι διὰ ταῦτα κατὰ μῆνιν Θεοῦ ἐν τῇ Φρυγίᾳ γεγονότος λιμοῦ.

Ὡς γὰρ ἐπιλεχθέντες ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐκκλησιαστικῆς τυγχάνοντες τάγματος, τὸν ἀριθμὸν ὄντες ὀγδοήκοντα, ὧν ἡγεῖτο Ἐρεανὸς, Θεόδωρος, Μυρέδημος, εἰς τὴν Νικομήδειαν παρεγένοντο, καὶ ἱκεσίας ὤρεγον τῷ βασιλεῖ, ἀναδιδάσκοντες τὴν βίαν καὶ ὅσα ἐπέμενον ἀθεώρητος θυμὸς ὁ βασιλεὺς, τοσοῦτον ἐπέκρυψε τῆς ὀργῆς, ὅσον λάθρα μὲν δέσωτῷ ἐπάρχῳ κελεῦσαι, συλλαβεῖν καὶ θανάτῳ ζημιῶσαι τοὺς ἄνδρας· ὁ δὲ τρόπος τοῦ θανάτου ξένος τις ἦν· διὸ καὶ μνήμης παραδοθήσεται. δεδιὼς ὁ ὕπαρχος μὴ σάσιν ἀπὸ τοῦ πλήθους ἄλογον ὑπομείνῃ ἐν τῷ φανερῷ φονεύων αὐτοὺς, πλάττεται εἰς ἐξορίαν πέμπειν τοὺς ἄνδρας· τῷ δὲ εὐηθῶς καταδεξαμένων, ὁ ὕπαρχος κελεύει, πλοίῳ ἐμβληθέντας, ὡς ἐπὶ τὴν ἐξορίαν δῆθεν ἀπάγεσθαι· ἐντέλλεται δὲ τοῖς ναύταις, ἐπειδὰν καὶ μέσον γένωνται τοῦ πελάγους, ὑφάψαι τὸ πλοῖον· ἵνα τὸν τρόπον τοῦτον ἀποθανόντες, μὴ ἔξωσι τοῦ κηδεύσασθαι· ταῦτα ἐγίνετο· καὶ ἀναχθέντες, καὶ μέσον τὸ τοῦ ἀσάκηνοῦ πέλαγος γένωνται, ποιοῦσι τὸ προσταχθέν· εἰς ἕτερόν τε παρεπόμενον ἀκάτιον μεταβάντες ἀπεχώρησαν, τὸ πλοῖον ὑφάψαντες· συμβὰν δὲ ἄνεμον πνεῖν ἀφηλιώτην σφοδρὸν, ἐξωθεῖται ἐπὶ πολὺ καιομένη ἡ ναῦς· ὥστε τάχιον μὲν τὴν ὁρμὴν ποιεῖσθαι διαρκέσαι δὲ ἄχρι τοῦ ἐπινεῖσθαι, ὧν προσωνυμία δὰκιδίζο, κἀκεῖ τελέως συὴ τοῖς ἀνδράσιν ἀναλωθῆναι τοῦτο δὴ ἀπεμόνον ἔλεγον γεγονέναι πολλοί· λιμὸν δὲ σιτώνων ἐπισωρεύσας μυρίας τὰ Φρυγῶν ἔθνη· ὡς ἀναγκὴν ἔχειν πρὸς ὀλίγον τὴν χώραν ἀπανίστασθαι τῶν οἰκούντων τοὺς πλείονας, καὶ καταφεύγειν ἐπί τε Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἄλλας ἐπαρχίας· ἀεὶ γὰρ δὴ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἄπορα τρέφουσα πλήθη, τὰ πολλὰ εὐθηνεῖται, τῷ τε διὰ θαλάσσης ἔχειν τῶν πανταχόθεν ἐπιτηδείων τὸν προσκομιδὴν, καὶ ὅπου εὐξείνου πόντου προκείμενος, ἄφθονον αὐτῇ, ὁπόσα ποτ' ἂν δεηθῇ, παρέχεται τὸν σῖτον.

Caput XVI.

De sanctis Presbyteris jussu Valentis in navigio crematis, & de fame quæ Dei indignatione ob id accidit in Phrygia.

NAm cum lecti quidam religiosi viri, ordinis Ecclesiastici, octoginta numero, quorum principes erant Urbanus, Theodorus ac Menedemus, Nicomediam profecti libellos supplices Imperatori obtulissent, quibus ei Arianorum violentiam suggerebant, & quanta mala ipsi ab illis perpessi essent: Imperator irâ succensus, in præsentia quidem eam occultavit. Clam vero mandavit Modesto Prætecto, ut homines comprehensos neci daret. Porro mortis genus novum fuit atque inusitatum: ac proinde memoriæ tradi debet. Præfectus metuens, ne si homines illos sub oculis omnium interficeret, seditionem contra se imperitæ multitudinis concitaret, fingit se illos in exilium missurum esse. Quod cum illi constanti animo excepissent, Prætectus eos in navigium imponi jubet, tanquam in exilium abducendos: præcipiens Nautis, ut posteaquam ad medium Pelagus pervenissent, navigium incenderent: ut hoc genere mortis extincti, sepulturâ etiam privarentur. Sic igitur factum est. Nautæ ex portu profecti, cum ad medium Astaceni sinus veniissent, faciunt id quod imperatum fuerat: & succensa nave in scapham quæ ponè sequebatur trangressi, discesserunt. Cum autem ventus subsolanus vehemens ingruisset, navis quæ conflagrabat, violentius impelli cœpit: adeo ut velociori quidem cursu ferretur, integra autem pervenerit ad navale cui nomen est Dacidizo, ibique cum viris ipsis penitus consumpta sit. Atque hoc scelus nequaquam inultum mansisse plerique referunt. Statim enim secuta est fames per universam Phrygiam adeo gravis, ut plerique incolarum ex suis sedibus ad tempus migrare necesse habuerint, & partim Constantinopolim, partim ad alias Provincias se receperint. Etenim Constantinopolis, quamvis innumerabilem populi multitudinem alat, semper tamen annonæ abundat copiâ, tum quòd res omnes ad victum necessariæ mari ad eam importantur; tum quòd Pontus Euxinus ei adjacens, frumenti copiam, quotiescunque opus fuerit, ei suppeditat.

A

CAPUT XVII.

Quomodo Imperator dum Antiochiæ versaretur, homousianos persecutus fuerit.

VErum Imperator Valens mala quæ ex fame oriebantur parvi pendens, Antiochiam pervenit. Ibi dum moratur, eos qui Arianam opinionem aversabantur, hostiliter vexavit. Nam cum homousianos per universas fere Orientis Provincias Ecclesiis expulisset, eâ re minime contentus, variis insuper supplicis eos affecit: multóque tunc plures quàm antea è medio sustulit, tum aliis mortis generibus, tum præcipue in fluvio eos necando.

CAP. XVIII.

De his quæ Edessæ facta sunt, deque Præfecti contumelia: & de civium fide & constantia, & de pia quadam muliere.

SEd ea quæ Edessæ in Mesopotamia facta sunt, nefas arbitror silentio præterire. In ea urbe illustris ac splendida est Basilica Thomæ Apostoli, in qua propter loci sanctitatem collectæ sine intermissione celebrantur. Hanc Imperator videre cupiens, cum sciret universam convenientium multitudinem hæresin suam detestari, ipse manu sua Præfectum percussisse fertur, quòd illos inde etiam expellendos non curasset. Præfectus autem contumeliâ affectus, cum Imperatoris iræ licet invitus obsequi pararet, nec tamen tantam hominum multitudinem interficere vellet, clam illos monuit, ne quis in Basilica remaneret; Sed nemo consilio ejus aut minis animum intendit. Postero enim die universi ad Basilicam confluxére. Cumque Præfectus cum ingenti militum numero ad Basilicam properaret, quo Imperatoris bilem expleret; paupercula quædam mulier parvulum filium manu trahens, contendit ad Ecclesiam, agmenque eorum qui Præfectum stipabant, perrumpit. Quod molestè ferens Præfectus, mulierem ad se adduci jubet, eamque compellat his verbis. O infelix mulierecula, quo tam audacter & inverecunde properas? Tum illa: quò, inquit, etiam alii properant. At Præfectus: non audisti, inquit, cunctos qui illic reperti fuerint,

B

C

D

Κεφ. ιζ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ἐν ἀντιοχείᾳ ᾠκεῖτο, πάλιν τοὺς ὁμοουσίους διώκων.

Ο Οὐάλης δὲ ὁ βασιλεὺς, μικρὰ τῶν ἐν τῇ πόλει λιμῷ θνῃσκόντων φροντίσας, ἐπὶ τῇ τῶν ἑτεροδόξων συμφορᾷ ἀνιώχειαν ἐπεδείκνυτο· διατείνων τε καθ' αὑτοῦ, ἐπόρθει τοὺς μὴ ἀρειανίζοντας· καὶ πολὺ γὰρ ἐξελάσας τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῶν ἑῴων μερῶν τῆς οἰκουμένης, οὐκ ἠρκεῖτο τούτῳ, ἀλλὰ καὶ διαφόροις κολασμοῖς αὐτοὺς περέβαλλεν· ἀπώλλυε δὲ πολλῷ πλείους τῶν πρότερον, διαφόροις μὲν θανάτοις ἐπιδιδούς, ἐξαιρέτως δὲ τῷ ποταμῷ.

Κεφ. ιη'.

Περὶ τῶν ἐν Ἐδέσσῃ γενομένων τε καὶ τοῦ ὑπάρχου ὕβρεως, καὶ ὡς τῶν πολιτῶν πίστεως καὶ παῤῥησίας, καὶ τῆς θεοφιλοῦς γυναικός.

Α Ἐλλέου δὲ οἷα καὶ ἐν Ἐδέσσῃ τῇ μεσοποταμίᾳ ἐγένετο· ἐν ᾗ τῇδε τῇ πόλει θωμᾶ τοῦ ἀποστόλου μαρτύριόν ἐστι λαμπρὸν καὶ θεῖον, συνεχεῖς τε ἐν αὐτῷ συνάξεις ἐπιτελοῦνται, διὰ τὴν ἐν τόπῳ ἁγιότητα· τοῦτο ἰσορρόπως ὁ βασιλεὺς Οὐάλης θελήσας, καὶ μαθὼν τὸ ἀπὸ ἀπεχθοῦς αἱρέσεως εἶναι τῶν συνερχομένων τὸ πλῆθος, λέγεται τῇ χειρὶ πλῆξαι τὸν ὕπαρχον, ὅπως μὴ φθονήσῃ ἐξελάσαι καὶ κεῖθεν αὐτούς· ὡς δὲ ὁ ὕπαρχος ἀπειθεῖν ἐπιλοίμως ἦν ἄκων ὑπουργεῖν τῇ βασιλέως ὀργῇ· ἐπεὶ γὰρ ἐβεβλήκει τοσούτων ἀνδρῶν φόνον ἐργάζεσθαι, λαθραίως δηλοῖ, ὅπως ἂν μηδεὶς ἐπὶ τῷ μαρτυρίῳ καταληφθῇ· ἀλλὰ προσιὼν μὲν οὐδείς, οὐδὲ τῇ συμβουλῇ, οὐδὲ τῇ ἀπειλῇ πιθόμενος· τῇ δὲ ἐξῆς εἰς τὸν εὐκλήρειον τόπον συνέρρεον· ὡς δὲ ὁ ὕπαρχος σὺν χειρὶ πολλῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τὸ μαρτύριον ἐπορεύετο, ὁπόσων τῷ τοῦ βασιλέως ὀργῷ, γυνὴ πενιχρὰ τὸ ἑαυτῆς παιδίον ἐν χερσὶν ἕλκουσα, ἐπὶ τὸ μαρτύριον ἔτρεχε, καὶ διακόψασα τὸ τάγμα τῶν δορυφορούντων τὸν ὕπαρχον ἀγανακτήσας δὲ ὁ ὕπαρχος, προσκαλεῖσθαι αὐτῷ τὴν γυναῖκα κελεύει· καὶ φησὶ πρὸς αὐτήν, ὦ ταλαίπωρον γύναιον, τί τρέχεις ἔτως ἀκόσμως· ἡ δέ, ἔνθα, φησὶ, καὶ οἱ ἄλλοι σπουδάζουσι· ὁ δὲ, οὐκ ἀκήκοας ἔφη, ὅπι ὁ ὕπαρχος μέλλει πάντας ἀναιρεῖν

ὃς ἂν ευρεθῇ; καὶ ἡ γυνὴ, ἤκουσα, ἔφη, κἀγὼ διατοῦτο σπεύδω, ὥστε ἐκεῖ εὑρεθῆναι κἀμὲ τοῦτο τὸ μικρὸν ἕλκεις παιδίον φήσαντος δ' ἐπάρχου, ἡ γυνὴ φησὶν, ὥστε κἀυτὸ μαρτυρίου καταξιωθῆναι· ταῦτα ὡς ἤκουσεν ὁ ἀνὴρ, ἐτεκμήραστο τῶν σπερχομένων τὴν ὑπόνοιαν· καὶ εὐθὺς ἀναχωρήσας πρὸς τὸν βασιλέα, ἐδίδασκεν αὐτὸν, ὡς εἶπαν πάντες ἕτοιμοι ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἀποθνήσκειν πίστεως· καὶ ἄλογον εἶναι εἰπὼν τοσούτους ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀνελεῖν, παρέπεισε τὸν βασιλέα παῦσαι τῆς ὀργῆς· τοῦτον τὸν τρόπον ἐδέσηνοι, τὸ μὴ καταπολεμηθῆναι ὑπὸ τοῦ οἰκείου βασιλέως, ἐξέφυγον.

A à Præfecto esse interimendos. Mulier, audivi equidem, ait, atque idcirco festino ut ipsa quoque illic inveniar. Cumque Præfectus dixisset: & quò hunc parvulum trahis? respondit mulier, ut iste martyrium subire mereatur. His auditis Præfectus conjecit ex eo, quanta esse reliquorum qui eò conveniebant animi confidentia. Statimque ad Imperatorem regressus, retulit illi cunctos ad mortem pro fide sua subeundam paratos esse. Simul absurdum esse dicens, tantam multitudinem momento temporis interficere, Imperatoris iram compescuit. Ad hunc modum Edesseni, ne ab Imperatore suo tanquam ab hoste vastarentur, effugerunt.

B

Κεφ. ιθ'.

Πῶς βασιλεὺς ἄλλης πολλοὺς ἀνεῖλε, στοιχεῖον θεῖα ἔχοντας ἐν τῇ καταρχῇ, Θεόδοτος, ἐκ τινος νευρομαντείας τοῦτο φημισθείσης.

Ὑπὸ ὃν τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ δαίμων τὴς ἀλάστωρ τῆ τοῦ βασιλέως ὠμότητι ἀπεχρήσατο· ἀνέπεισε γάρ τινας, ὡς ἱερεγαζομένης τίς μὴ ἀλεύσα βασιλεύσειεν, νεκυομαντείαν ποιήσαντας· οἷς τισι μαγικῇ τινι μαγγανείᾳ χρωμένοις, ἀνεῖλεν ὁ δαίμων ἀφανεῖ, ἀλλὰ συνήθως λοξὰ δείξας τέσσαρα γράμματα θ', καὶ ε', ὃ, καὶ δ'. εἰπὼν ἐκ τούτων ἀρχεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ μὴ ἀλεύσα βασιλεύσοντος· εἶναι δ' αὐτῷ συνθετὸν· ἦκεν δὲ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ βασιλέως ἡ τῶν ἡγουμένων φήμη· καὶ δὲ παρεχώρει τὸ μέλλον εἰδέναι Θεῷ, καὶ ποιεῖν ὁ ἐδόκει τῷ πάντα διοικοῦντι καλῶς· ἀλλὰ παρεὶς τὰ τοῦ χειστιανισμοῦ ἀγγέλματα, ὧν ζῆλον ἔχειν ὑπόμιζεν, πολλοὺς ἀπώλλυεν, ὃς τυραννήσειν ὑπώπτευεν· ἀπεκτόννυτο δὲ Θεόδωροι, καὶ Θεόδοτοι, καὶ Θεοδόσιοι, καὶ Θεόκλοι, καὶ ὅσοι τοῦτοις εἶχον ὀνόματα ἀγαπήσια· ἐν οἷς καὶ Θεοδοσίολός τις, ἀνὴρ γενναῖος ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς ἰσπανίας καταγόμενος, ἀνῃρεῖτο· ὑπὸ τοῦ ἐπικειμένου δέους, πολλοὶ τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα μετετίθεσαν, ἀπαρνούμενοι δὲ οἱ γονεῖς τεχθεῖσιν ἐπέθεσαν, ὡς κίνδυνον ἔχοντα· περὶ μὲν δὴ τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω.

Caput XIX.

Quomodo Imp. Valens multos qui primam sui nominis literam θ haberent occiderit, ob quandam divinationem quâ id praditum fuerat.

PEr idem tempus, pessimus quidam dæmon Imperatoris abusus est crudelitate. Quosdam enim homines eò impulit, ut per magicas artes scutarentur, quisnam post Valentem Imperio esset potiturus. Qui cum magica quadam incantatione uti essent, dæmon, ut solet, non aperta, sed obliqua quædam responsa dedit: quatuor duntaxat ostensis literis, θ, ε, ο, δ: ab his incipere dicens nomen illius qui post Valentem imperaturus esset; nomenque ei compositum esse. Hujus rei fama ad Principis aures pervenit; Ille vero rerum futurarum notitiam, & jus arbitriumque faciendi quidquid voluerit, Deo cuncta rite administranti neutiquam reservavit: sed spretis Christianæ religionis præceptis, quorum se studiosissimum esse arbitrabatur, plurimos interemit, quos Imperium affectare supicabatur. Necabantur itaq; Theodori, Theodoti, Theodosii ac Theoduli, & quotquot hujusmodi habebant nomina. Inter quos etiam Theodosiolus quidam vir fortissimus, nobili genere in Hispania oriundus, neci datus est. Itaque ob imminentis periculi metum, multi tunc nomina sua immutarunt, ea quæ à parentibus acceperant, tanquam periculo obnoxia ejurantes. Sed de his hactenus.

C

D

A

Cap. XX.

De obitu Athanasii, & de promotione Petri.

SCiendum porro est, quamdiu superstes fuit Athanasius Alexandrinæ urbis Episcopus, Imperatorem, divinâ id agente providentiâ, abstinuisse à vexatione Ægypti atque Alexandriæ; quippe qui comperisset, maximam illic hominum multitudinem Athanasio favere: atque idcirco metueret, ne ortâ Alexandriæ seditione, plebs quæ suopte ingenio ferventior est, publicis rebus damnum afferret. Porro Athanasius Gratiano iterum & Probo Consulibus, post tot & tanta pro Ecclesia certamina ex hac luce migravit, cum annos sex & quadraginta non sine ingentibus periculis Episcopatum administrasset: successorem relinquens Petrum virum religiosum ac disertum.

Κεφ. κ'.

Περὶ τοῦ Ἀθανασίου τελευτῆς, καὶ πέτρου προχειρίσεως.

ΙΣτέον ὡς, ὅπι ἕως ἔζη ἀθανάσιος ὁ τῆς ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπος, ἔκ τινος θείας προνοίας ὑπερέθετο ταράξαι τὴν ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν αἴγυπτον ὁ βασιλεὺς, πυθανόμενος πλεῖστον εἶναι καθ' αὐτὴν τὸ πλῆθος τῶν προσκειμένων ἀθανασίῳ, καὶ ἐκ τούτου φοβούμενος, μήποτε ὀφομένης καὶ τὴν ἀλεξάνδρειαν στάσεως, φύσει τὸ δημῶδες εὐθερμον ὂν προσβλάψῃ τὰ δημόσια πράγματα· ὁ δὲ ἀθανάσιος ἐν ὑπατείᾳ γρατιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ προβου, μετὰ πολλοὺς καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἀγῶνας τὸν τῆδε βίον καταλέλοιπε, τεσσαρακοντα καὶ ἓξ ἔτη σὺν πολλοῖς κινδύνοις τὴν ἐπισκοπὴν διανύσας, καταλιπὼν εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον πέτρον, ἄνδρα εὐλαβῆ καὶ εὐλόγιμον.

B

Cap. XXI.

Quomodo post mortem Athanasii; Ariani jussu Valentis Imp. Lucio quem prius ordinaverant, Ecclesias tradiderunt, & Petrum custodiæ manciparunt.

CONfestim igitur Ariani animos resumpsére, ob Imperatoris religionem insolentiâ elati. Et absque mora Valenti qui tum Antiochiæ versabatur, rem significarunt. Quam occasionem opportune sibi oblatam arripiens Euzoius, qui tum apud Antiochiam Arianæ præerat Ecclesiæ, ambivit ut ipse Alexandriam mitteretur, quò ejus loci Ecclesias Lucio Ariano traderet. Idem quoq; visum est Imperatori. Protinus itaque cum Imperialibus copiis Alexandriam venit. Nam & Magnus regiorum thesaurorum Comes unà cum illo perrexit. Et mandatum Imperatoris missum est ad Palladium Præfectum Ægypti, jussumque erat ut milites operam suam ac ministerium præberent. Quocirca Petrum quidem comprehensum in vincula conjecerunt: reliquis autem clericis fugatis & hàc atque illàc dispersis, Lucium in Episcopali sede collocarunt.

C

D

Κεφ. κα'.

Ὡς ἀθανασίου τελευτήσαντος, οἱ ἀρειανοὶ προσαίτου βασιλέως ἐδίδοσαν τοῖς ἐκείνου, λουκίῳ τῷ ὑπ' αὐτῶν πρότερον χειροτονηθέντι τῆς ἀλεξανδρείας τὰς ἐκκλησίας, τὸν πέτρον φυλακῇ παραδόντες.

ΕΥθὺς ἐν ἀνεθάρρουν οἱ ἀρειανίζοντες, τῇ τοῦ βασιλέως αὐχοῦντες θρησκείᾳ καὶ μηδὲν μελλήσαντες, γνωρίζουσι βασιλεῖ τὴν ἀνθόχειαν τότε διάγοντι· τότε δὴ καὶ εὐζώιος ὁ ἐν ἀνθοχείᾳ τῆς ἀρειανῆς προεδρεύων θρησκείας, ἁρπάζει τὸ εὐεπιχείρητον τοῦ καιροῦ καὶ σκευάζει τε αὐτὸς καὶ ἐλθεῖν εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν, ἐπὶ τῷ δοθῆναι λουκίῳ τῷ ἀρειανῷ τὰς ἐκεῖ ἐκκλησίας· ταῦτ' ἐδόκει βασιλεῖ καὶ τάχος σὺν δυνάμει βασιλικῇ παρῆν ἐπὶ τὴν ἀλεξάνδρειαν· καὶ μάγνος ὁ ἐπὶ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν, συγκαθῆν αὐτῷ καὶ βασιλέως πρόσταγμα παλλαδίῳ τῷ ἀλεξανδρείας ἐπάρχῳ ἐγγράπτο, καὶ στρατιωτικὴ χεὶρ ὑπουργεῖν προσετέτακτο· διὸ τὸν μὲν πέτρον συλλαβόντες, καθείρξαν πεποιήκασι· τοὺς δὲ ἄλλους κληρικοὺς ἄλλον ἀλλαχῇ διασείσαντες, τὸν λούκιον ἐνθρονίζουσιν.

A

Κεφ. κϛ'.

Ὅτι πολλῶν κακῶν ἠρξαμένων ἀπὸ τῆς λυκίου ἐνθρονισμοῦ, σαβῖνος ὁ μακεδονιανὸς οὐδενὸς ἐμνημόνευσε· πέτρος δὲ συγγράφων ἐπέστειλε, δι' ἧς ἀφυγὼν πρὸς δάμασον τὸν ῥώμης ἐπισκοπῶν· οἱ δὲ ἀριανοὶ καὶ λύκιος, πολλὰ κακὰ τοῖς ἐν ἐρήμῳ ἁγίοις μονάζουσιν ἐνεδείξαντο.

Ὁλα μὲν οὖν κακὰ ἀπὸ τῆς εἰσόδου λυκίου γεγένηται, ἢ ὅσα κατὰ τῶν ἐξωθισθέντων, εἴτε δικαστηρίοις, καὶ ἐκτὸς δικαστηρίων ἐπράχθη, ὅπως τε οἱ μὲν βασάνοις ποικίλαις ὑπεξελήθησαν, οἱ δὲ, καὶ μετὰ τὰς βασάνους ἐξωρίσθησαν, σαβῖνος μὲν οὐδ' ὁπωσοῦν πεποίηται μνήμην· ἀρειανίζων γὰρ τὸ ὅμοιον, κρύπτει τὰ τῶν φίλων ἀδικήματα· πέτρος δέ τοι γράμμασιν οἰκείοις, ἃ μετὰ τὴν ἐκ τῶν δεσμῶν φυγὴν ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις διεπέμψατο, φανερὰ τοῖς πᾶσι καθέστησεν· οὗτος μὲν οὖν διαδράσας τῆς εἱρκτῆς ἰσχύσας, πρὸς δάμασον τὸν ἐπίσκοπον ῥώμης ἀνέδραμε. πάλιν δὲ οἱ ἀρειανοὶ (ὀλίγοι τυγχάνοντες, τῶν κατὰ τὴν ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησιῶν ὅμως ἐκράτησαν· καὶ πολὺς ἦν ἐν μέσῳ χρόνος ἐγένετο, καὶ βασιλέως ἐπέλθοντος πρόσταγμα, τῆς τε ἀλεξανδρείας καὶ πανταχόθεν τῆς αἰγύπτου ἐλαύνεσθαι τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον· ἐπετέτακτο δὲ καὶ ὁ ἄρχων, σὺν πολλῷ πλήθει στρατιωτῶν διώκειν πανταχόθεν, ὅσους ἐκέλευε λύκιος· ἔσκυλαν δὲ τινα καὶ ἐτάραξαν, καὶ δεινῶς κατεπολέμησαν τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ μοναστήρια· ἐπελθόντες γὰρ ἔνοπλοι γυμνοῖς ἀνδράσι, καὶ οὐδὲ τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐκτείνειν πρὸς πληγὴν αἱρεθεῖσιν, ἔτως ἐλεεινῶς διεπόρθησαν, ὡς εἶναι λόγου κρείσσονα τὰ καθ' αὐτῶν πάθη γενόμενα.

Caput XXII.

Quòd malorum quæ in enthronismo Lucii acciderunt, Sabinus quidem scriptor Macedonianus nullam mentionem fecit: Petrus vero in epistola sua meminit. Qui ad Damasum Rom. Episcopum fugiens evasit: Lucius vero & Ariani Monachos in solitudine plurimis malis affecerunt.

POrro quæ mala in ingressu Lucii perpetrata sint, & quæ adversus illos qui expulsi sunt, tum in judiciis, tum extra judicium sunt gesta: & quomodo alii quidem variis tormentis excruciati, alii vero post cruciatus etiam exilio damnati sint: Sabinus quidem nullatenus commemoravit. Nam cum ipse Semiarianus esset, amicorum suorum scelera obtexit. Petrus vero per literas suas, quas ex vinculis elapsus ad omnes ubique Ecclesias scripsit, omnibus ea patefecit. Et hic quidem cùm se ex carcere proripuisset, ad Damasum Romanæ urbis Episcopum contendit. Ariani vero, licet numero pauci, nihilominus Alexandrinas Ecclesias denuò obtinuerunt. Nec multo post, ex Imperatoris rescripto universi qui fidem consubstantialis profitebantur, tum ex urbe Alexandria, tum ex universa undique Ægypto pelli jubentur. Simul Præfecto Ægypti mandatum est, ut militari manu ubique persequeretur eos quos Lucius pelli jussisset. Eodem tempore Monasteria in solitudine vexata ab illis atque exagitata & crudeliter oppugnata sunt. Armati enim irruentes in viros inermes, qui ne manum quidem extendere ad feriendum volebant, adeo atrociter eos devastarunt, ut quæ adversus illos perpetrata sunt, omnem dicendi superent facultatem.

Κεφ. κγ'.

Κατάλογος τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἁγίων μοναχῶν.

Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἐν αἰγύπτῳ μοναστηρίων μνήμην ἐποιησάμεθα, οὐδὲν κωλύει περὶ αὐτῶν βραχέα διεξελθεῖν· τὰ ἐν αἰγύπτῳ ἀσκητήρια, ἴσως μὲν ἐκ μακρῶν τῶν χρόνων ἔλαβε τὴν ἀρχήν· ἐπλατύνθη μέντοι καὶ πολὺ μεῖζον προέκοψεν ἐξ ἀνδρὸς θεοφιλοῦς, ᾧ ὄνομα ἦν ἀμμῶν· οὗτος νέος ὢν παρῃτεῖτο τὸν γάμον· ὡς

Cap. XXIII.

Catalogus sanctorum Monachorum qui in solitudine vixerunt.

SEd quoniam Monasteriorum Ægypti mentionem fecimus, nihil vetat, quo minus de iisdem pauca dicamus. Monasteria quæ in Ægypto sunt, forsitan quidem ab ultima antiquitate traxerunt originem. Aucta tamen & amplificata sunt mirum in modum à viro sanctissimo, cui nomen erat Ammon. Qui cum esset adolescens, nuptias aversabatur. Sed

cum nonnulli ex propinquis eum hortarentur, ut uxorem duceret, nec conjugium contumeliis afficeret, paruit ille & nuptias celebravit. Statimque cum virginem è thalamo apprehensam cum solenni pompa duxisset in cubiculum, tandem propinquis ac familiaribus digressis, ipse Apostolicum librum in manus sumens, epistolam Pauli ad Corinthios legere cœpit, & quæ ille conjugatis præciperet, conjugi suæ exponere. Multa prætereà ipse aliunde adjiciente, docet, quanta conjugium habeat incommoda, quantisque molestiis plenus sit viri ac mulieris convictus: quam acerbi dolores mulierem gravidam excipiant: addens etiam molestias quæ ex liberorum educatione nasci solent. Tunc vicissim castitatis commoda cœpit recensere: quàm libera sit vita pura, incorrupta & ab omni labe vacua: & quod virginitas homines Deo proximos faciat. Hæc & alia ejusmodi plurima apud uxorem suam virginem locutus, persuasit illi, ut simul ambo antequam congrederentur, sæcularem vitam abjicerent. Cum hæc inter se pacti essent, ad montem qui Nitriæ dicitur, se conferunt. Ibi in tugurio degentes, ad modicum tempus communi usi sunt monasterio, sine ullo virilis ac muliebris sexus discrimine, cum unum essent in Christo, sicut ait Apostolus. Non longo pòst tempore, novitia & incorrupta virgo Ammonem sic allocuta est. Te, qui castitatem consectaris, non decet in tam arcto domicilio mulierem intueri. Quamobrem, si placet, uterque nostrûm separatim exercitationes nostras peragamus. Id quoque pactum ex æquo placuit ambobus. Sejuncti igitur à se invicem, reliquum vitæ tempus ita transegére: à vino quidem & oleo abstinentes: solo autem pane, interdum post diem integrum, interdum post biduum, post plures nonnunquam dies vescentes. Hujus Ammonis animam post obitum ab Angelis susceptam Antonius, qui iisdem vivebat temporibus, vidit, sicut in ejus vita narrat Athanasius Alexandrinus Episcopus. Multi porro hujus Ammonis vitam imitati sunt: & montes Nitriæ atq; Scetis paulatim Monachorum multitudine sunt repleti: quorum omnium

A δέ τινες τῶν προσηκόντων παρήνει μὴ καθυ-
βρίζειν τὸν γάμον, ἀλλὰ γυναῖκα ἄγειν,
πείθε᾽ μὲν, κ᾽ ἦρχε᾽ ἐπὶ γάμον· εὐθὺς δ᾽ ὁπό-
τ᾽ πασάδ᾽ προλαβὼν τὴν παρθένον, κ᾽ ἀ-
γαγὼν ἐπὶ τὸν κοιτῶνα μ᾽ τ᾽ εἰωθυίας πομ-
πῆς, τέλ᾽ ἀναχωρησάντων τῶν πατηδείων,
αὐτὸς βιβλίον λαβὼν ἀποστολικὸν, τὴν πρὸ-
Κορινθίους Παύλε ἐπιστολὴν ἀνεγίνωσκε, κ᾽
πρὸς τὴν γαμετὴν τὰ δ᾽ ἀπόστολε πρὸς αὐ-
γεγαμηκότας προσαγγέλματα διεξήρχε-
πολλὰ δ᾽ κ᾽ ἔξωθεν αὐτὸς προσιθεὶς ἐδίδα-
σκεν, ὅσα ὁ γάμ᾽ ἔχει φορτικὰ, ὅπως τ
ἐπώδυν᾽ ἡ μεταξὺ ἀνδρὸς κ᾽ γυναικ
B συμβίωσις, & οἵας ὠδῖνες τὴν κυοφορῆσαι σ
δέχον᾽· κ᾽ τὰ ἐκ τ᾽ παιδοτροφίας προσπ-
θεῖ μοχθηρά· ἐπῆγε δ᾽ τὰ ἐκ τ᾽ ἀγνείας χρ-
σὰ, κ᾽ ὅπως ὁ καθαρὸς βί᾽ ἐστὶν ἐλεύθερ᾽ κ
ἀμόλυν᾽. κ᾽ πανὸς ῥύπ᾽ ἐκτὸς· κ᾽ ὅτ
παρθενία προσθεὸν εἶναι ποιεῖ. ταῦτα κ᾽ πλ
λὰ τοιαῦτα πρὸς τὴν γαμετὴν παρθέναι
σαν διελθὼν, πείθει αὐτὴν σὺν αὐτῷ πρὸ τ
συνελθεῖν, ἀποτάξασ᾽ τῷ βίῳ τῷ κοσμ
κῷ· & ταύτας ἀμφω τὰς συνθήκας ἠμ
νοι, ἐπὶ τὸ ὄρ᾽ τ᾽ καλουμένης νιτρίας χω
σιν· ἐκεῖ τε βραχὺν χρόνον καλύβη διάγο
τες, ἀσκητήριον εἶχον κοινὸν, σὺκ ἔχοντες δι
C κρισιν θηλείας τε κ᾽ ἄῤῥεν᾽· ἀλλὰ ὄντες ὡ
τὸν ἀπόστολον ἐν Χριστῷ· ἐ πολλῷ δ᾽ προ
δρομόν᾽ καιρῷ, ἡ νεόνυμφ᾽ κ᾽ ἀμόλυν
τ᾽ τοιάδε πρὸς τὸν ἀμμῶν ἐλεξεν· ἐ πρέ
πον, ἔφη, ἀσκεῖν ἑκατέρους σωφροσυνῶν, ὁρᾶν δὲ τ
σέτ᾽ οἰκήματα θήλειαν· διὸ εἰ δοκεῖ, ἕκαστ᾽
ἰδίᾳ τὴν ἄσκησιν ποιησώμεθα· αὖ δ᾽ πάλιν
σωθῆναι ἤρεσκον ἀμφοτέροις κ᾽ χωρὶς ἐτ
ἀπ᾽ ἀλλήλων, ἕως τὸ λοιπὸν τ᾽ βίου διῆ
σαν, ἀπεχόμενοι οἴν᾽ τε καὶ ἐλαίου, μόνῳ τ
ξηρῷ ἄρτῳ, καὶ αὐτὸν πολλ᾽ μὲν ὑπὲρ μίαν
D μέρας, πολλ᾽ δ᾽ ὑπὲρ δύο, ἔστι δ᾽ κ᾽ ὑπὲρ πλείο
ἑβδομάδας· τότ᾽ δ᾽ ἀμμῶν τὴν ψυχὴν μ᾽ θε
νατον ἀναλαμβανομένην ὑπ᾽ ἀγγέλων ὁ κα
λὸν βιώσας ἀνδρὸς ἐθεάσατο, ὡς φησιν ὁ
τῷ βίῳ ἀπὸ δ᾽ τ᾽ ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπ᾽ θ
θανάσι᾽· ἐζήλωσαν δ᾽ τὸν βίον τ᾽ ἀμμῶ
πάνυ πολλοί· κ᾽ μέρ᾽ ἐπληρώ
τὸ τῆς νιτρίας ὄρ᾽, & τὸ τῆς σκιτεως δ
τ᾽ πλῆθος τῶν μοναχῶν· ὧν πάντω

τὸν βίον συγγράφειν, ἰδίας ἔργον ἐσὶν ὑποθέσεως· ἐπεὶ ὧν ἐγχρόνῳ ἐν αὐτοῖς ἄνδρες θεοφιλεῖς, καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει διαπρέψαντες, καὶ ἀποστολικὸν βίον βιώσαντες, χρειώδη τέ τινα καὶ ἄξια τῇ ἀπομνημονεύσεως ἐποίησάν τε καὶ ἔλεξαν, χρήσιμον οἶμαι ὀλίγα ἐγκαταμίξαι τῇ ἱστορίᾳ, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων· λέγεται τοίνυν ἀμμῶνά τινα γυμνὸν ἑαυτὸν μὴ ἑωρακέναι πώποτε, λέγων ἀπρεπὲς εἶναι μοναχῷ, καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα γυμνὸν θεωρεῖν· καί ποτε διαβῆναι ποταμὸν βουλόμενον, ὥκνει ἀποδύσασθαι· ἠξίωσέ τε τὸν Θεὸν, γενέσθαι αὐτῷ τινὰ διάβασιν μὴ ἐγκοπτομένῳ τὴν πρόθεσιν· καὶ ἄγγελος μετέβησεν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ. Δίδυμος ἄλλος τις μοναχὸς, ἐνενήκοντα ἔτη βιοὺς, οὐδενὶ ἀνθρώπῳ συνέμεινεν ἄχρι τῆς τελευτῆς. Ἀρσένιός τις ἄλλος τῶν νέων παύσασθαι οὐκ ἀφῄει, ἀλλὰ καὶ προσκόψασθαι λέγων ὅτι ὁ νέος ἀφορισθεὶς, καθαφρονητὴς γίνεται· ὁ δὲ πρεσβύτης, τῆς ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ ὀδύνης ταχέως λαμβάνει τὴν αἴσθησιν. Πίων, φησὶ, παλαιὸν ἤσθιεν· πυθομένου δέ τινος διὰ τί τοῦτο ἐσθίει· Οὐ βούλομαι, ἔφη, ὡς ἔργῳ τῷ βρώματι χρήσασθαι, ἀλλ' ὡς παέργῳ· πρὸς ἄλλο γάρ τι φησὶ αὐτὸ ἐρωτήσασθαι ἀπεκρίνατο· ἵνα μὴ δὲ ἐν τῷ ἐσθίειν, φησὶν, ἡδονῆς σωματικῆς αἰσθάνοιτο ἡ ψυχή. Ἰσίδωρος ἔλεγε τεσσαρακοστὸν ἔτος ἔχειν, ἀφ' οὗ αἰσθάνεσθαι μὲν τῆς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας, μηδέποτε δὲ συγκαταπίπτειν, μήτε ἐπιθυμίᾳ, μήτε θυμῷ. Παμβὼς δὲ ἀγράμματος ὢν, προσῆλθέ τινι τῶν διδαχθῆναι ψαλμόν· ἀκούσας δὲ τὸν πρῶτον στίχον τοῦ ληφθέντος ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος, εἶπα φυλάξω τὰς ὁδούς μου, τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ μου· ἀθλίαν ἀκοῦσαι μὴ ἀνεχόμενος, ἀνεχώρησεν· ἱκανῶς φήσας τοῦτο τῷ ἑνὶ στίχῳ, ἐὰν δυνηθῶ ἔργῳ αὐτὸν ἐκμαθεῖν· ἐγκαλέσαντος δέ τινος τῷ διδασκάλῳ τὸν στίχον, διά τι ἐξαμβλύνει τὸν διδασκόμενον χρόνον μὴ ἐῶν αὐτὸν, ἀπεκρίνατο· ὅπως τοῦ ψαλμοῦ τὸν στίχον ὅπως τῷ ἔργῳ ἐξέμαθον· μετὰ ταῦτα δὲ πολλὰς ἐπιδείξας χρείας, πρός τινα τῶν γνωρίμων ἐρω-

A vitas conscribere, peculiaris argumenti opus foret. Verum quoniam inter illos quidam Deo accepti & in monastica disciplina illustres præ cæteris exstiterunt, & vitam Apostolicam duxerunt, & utilia quædam ac memoratu digna tum gesserunt, tum etiam dixerunt; operæ pretium duxi, pauca ex multis huic Historiæ nostræ inserere, ad legentium utilitatem. Ajunt igitur hunc Ammonem nunquam seipsum vidisse nudum; solitumque dicere, turpe esse monacho vel suum ipsius corpus nudum spectare. Cumque aliquando fluvium B trajicere vellet, pigeretque eum vestes exuere, Deum precatus est, ut ipsi absque ullâ propositi sui jacturâ transitus concederetur. Statimque ab Angelo ad ulteriorem fluvii ripam translatus est. Alius quidam monachus Didymus nomine, licet nonaginta annos vixerit, usque ad obitum tamen nullius hominis contubernio est usus. Alius item nomine Arsenius juniores monachos qui deliquerant, à communione minime separabat, sed eos qui provectâ essent ætate. Dicebat enim juvenem qui excommunicatur, contumacem fieri: seniorem vero cito excommunicaC tionis dolorem sentire. Pior ambulans cibum sumebat. Interrogatus autem quam ob causam ita comederet. Nolo, inquit, ad cibum tanquam ad opus aliquod serium, sed tanquam ad rem supervacuam obiter accedere. Alteri vero de eadem re scisciranti respondit: Ne vel inter vescendum corporeâ voluptate animus afficiatur. Isidorus dicebat, quadragesimum jam annum esse, ex quo peccatum in animo sentiret; se tamen nec cupiditati nec iracundiæ unquam consensisse. Pambos cum expers esset literarum, accessit ad quendam ut psalmum disceret. Sed D cum primum versum audisset octavi ac tricesimi psalmi qui sic habet: Dixi, custodiam vias meas, ne delinquam in lingua mea: sequentem audire nolens abscessit: unum hunc versum sufficere sibi dicens, modo illum perfecte edisceret & opere ipso adimplere posset. Cumque is qui versum discendum tradiderat eum reprehenderet, quòd per sex continuos menses ad ipsum non venisset, respondit se versum psalmi nondum opere ipso didicisse. Multis deinde post annis interrogatus à quodam ex fami-

liaribus, num verſum illum didiciſſet: integris, inquit, novem ac decem annis opore eum explere vix didici. Idem cùm quidam ad pauperum alimoniam aurum ipſi dediſſet, dixiſſetque: Numera quod dedi: Nihil, inquit, opus eſt numero, ſed recto animi affectu. Idem Pambos rogante Athanaſio Epiſcopo, ex ſolitudine venit Alexandriam. Cumque ibi ſcenicam mulierem conſpicatus eſſet, illachrymatus eſt. Tum vero ſciſcitantibus qui aderant, quamobrem flevisſet: Duæ res, inquit, me commoverunt. Prima eſt mulieris hujus exitium: Altera, quòd tantum ipſe ſtudii ac diligentiæ non adhibeo ut Deo placeam, quantum adhibet illa ut obſcœnis hominibus placere poſſit. Alius quidam dixit, monachum qui opus non faceret, non ſecus ac alieni cupidum, judicatum iri. Pitirus eximia quadam rerum naturalium cognitione erat inſtructus, & nova ſubinde naturalis philoſophiæ theoremata ipſum adeuntibus exponebat. In ſingulis autem expoſitionibus Deum orabat. Porro inter monachos qui eo tempore vixerunt, duo fuére ſanctiſſimi eodem nomine nuncupati: uterque enim Macarius dicebatur. Quorum alter ex ſuperiore Ægypto, alter ex urbe Alexandria erat oriundus. Cæterum ambo præ cæteris illuſtres fuerunt; tum propter abſtinentiam, tum ob mores & converſationem, tum ob miracula quæ per eorum manus perpetrabantur. Ægyptius quidem Macarius tot ſanavit ægros, tot obſeſſos à dæmonibus liberavit, ut quæ per gratiam Dei geſſit, ſeparatum opus deſiderent. Erat porro reverendus pariter ac ſeverus erga illos qui ipſum adibant. Macarius vero Alexandrinus, cum uſquequaque ſimilis eſſet Ægyptio, in hoc uno diſcrepabat, quod hilaris eſſet erga eos qui ad ipſum acceſſerant, & urbanitate quadam juniores ad diſciplinam monaſticam alliceret. Horum diſcipulus Evagrius, cum antea verbis ſolum philoſophatus eſſet, ab iis opere ipſo philoſophari didicit. Qui primum à Gregorio Nazianzeno Conſtantinopoli diaconus ordinatus, poſtmodum unà cum illo in Ægyptum profectus eſt: ibique cum ſupra memoratis viris congreſſus, eorum vivendi genus æmulatus eſt. Nec pauciora aut minora miracula ab illo, quàm ab ejus præceptoribus ſunt edita.

τήσαιλα εἰ τὸν ψίχον ἐξέμαθεν, ἐν ὅλοις
ἔφη, ἐννεακαίδεκα ἔτεσι, μόλις αὐτὸν πεπαῦ-
λεν ἐξέμαθον. Ὁ αὐτὸς δεδωκότος τινὸς χρυ-
σίον εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν, καὶ εἰπόντος
ἀρίθμησον ὃ δέδωκα, ἔφη ἀριθμεῖ ὁ χρῄ-
ζειν, ἀλλ' ὑγιὲς διαθέσεως. Οὗτος ὁ μακά-
ριος, ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ παρακαλέσαν-
τος, καλῆλθεν ἐκ τῆς ἐρήμου εἰς τὴν ἀλε-
ξάνδρειαν· ἰδὼν δὲ ἐκεῖ γυναῖκα θεατρικὴν,
σωδάκρυς ἐγένετο· τῶν δὲ παρόντων πυθομέ-
νων διὰ τί ἐδάκρυσε, δύο μέν, ἔφη, κινήσει
μοι ἡ ἐκείνης ἀπώλεια· ἕτερον δὲ, ὅτι ἐγὼ
τηλικαύτην ἔχω ἀσυδίαν πρὸς τὸ ἀρέσκειν
τῷ Θεῷ, ὅσην αὕτη ἵνα ἀρέσῃ ἀνθρώποις ἐρ-
γεῖται· ἄλλος δέ τις ἔλεγεν, ὅτι ὁ μοναχὸς ὁ
μὴ ἐργάζοιτο, ἐπίσης τῷ πλεονέκτῃ κριθή-
σεται. Πιτυρᾶς, πολλά τινα φυσικὰ θεωρήμα-
τα ἐπίστατο· καὶ συνεχῶς ἄλλοτε ἄλλα πρὸς τοὺς
ἐντυγχάνοντας ἔλεγε· καθ' ἕκαστον δὲ τῶν
θεωρημάτων εὐχετο· ἐγένοντο δὲ ἐν τοῖς μο-
ναχοῖς καθ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, δύο ἄνδρες
θεοφιλεῖς ὁμώνυμοι ἑαυτοῖς· ἑκάτερος γὰρ
αὐτῶν ὄνομα ἦν μακάριος· ὧν ὁ μὲν ἐκ τῆς
ἄνω αἰγύπτου ἦν· ὁ δὲ, ἐκ τῆς ἀλεξανδρέων
πόλεως· ἀμφότεροι δὲ, πολλῶν ἕνεκα
ἐνδόξου πρεπόντως, διά τε ἀσκησιν, διά τε
διὰ τρόπον, διά τε τὰ ἐν χερσὶν αὐτῶν γινόμε-
να θαύματα· ὁ μὲν ἐν αἰγύπτῳ μακάριος
τοσαύτας θεραπείας ποιησάμενος, καὶ τοσού-
τους τῶν δαιμονώντων ἐξήλασε δαίμονας,
ὡς ἰδίας θείας συγγραφῆς, ὧν χάριν ἐπι-
διεπράξατο· ἦν δὲ μὴ εὐλαβὴς πρὸς τοὺς
ἐντυγχάνοντας ἀυστηρός. ὁ δὲ ἀλεξανδρεὺς
μακάριος καὶ πάντα θαρραλέως καὶ πα-
αἰγυπτίου, ἐν τούτῳ διήλλαττεν, ὅτι πρὸς τοὺς
ἐντυγχάνοντας ἱλαρός τε ἦν, καὶ τῷ χαρα-
κτῆρι ζέων, οὗτος νέους ἤγετο πρὸς ἄσκησιν· τούτου
εὐάγριος γνήσιος μαθητὴς, τὴν δι' ἔργου
φιλοσοφίαν ἐκτήσατο, πρότερον λόγῳ μό-
νῳ φιλόσοφος ὤν· ὃς ἐν τῇ κώνσταντίνου πόλει
διάκονος χειροτονηθεὶς καὶ ναζιανζηνῷ εἰς τὴν ἐπισκο-
πὴν προχειρισθεὶς τάξιν, εἶτα ἅμα αὐτῷ εἰς τὴν
αἴγυπτον καταλεχθεὶς, καὶ τοῖς προλεχθεῖσιν ἀν-
δράσιν ἐντυχὼν, τὸν ἐκείνων βίον ἐζήλωσε·
καὶ τοσαῦτα τερατεύσια ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ
γέγονεν, ὅσα καὶ ἐν ταῖς τῶν αὐτὸ καθηγητῶν

τέτω καὶ βιβλία ἄγαν ὠφελαῖα συγγεγραφέναι· ὧν τὸ μὲν, μοναχὸς ἢ περὶ πρακτικῆς ἐπιγέγραπται· τὸ δὲ, γνωστικὸς ἢ πρὸς τὸν καταξιωθέντα γνώσεως· κεφάλαια δὲ αὐτῷ πεντήκοντα· τὸ δὲ, ἀντιρρητικὸς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν πρὸς σὺν πειράζοντας δαίμονας, ἐν ὀκτὼ διηρημένον μέρεσι, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀκτὼ λογισμῶν· καὶ ἑξακόσια πρακτικὰ προβλήματα· ἔπι μὴν καὶ ᾠδικὰ δύο· ἓν πρὸς τοὺς ἐν τοῖς κοινοβίοις ἢ ἐν συνοδίαις μοναχοὺς· καὶ ἓν πρὸς τὴν παρθένον· ἃ πάντα ὅπως ἐστὶ θαυμαστὰ, οἱ ἐντυγχάνοντες εἴσονται· ἔνκαιρον δὲ, ὡς ἡγοῦμαι, μικρὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν μνημονευθέντων περὶ τῶν μοναχῶν τούτοις συνάψαι· φησὶ γὰρ τῇ λέξιν τάδε· ἀναγκαῖον καὶ τοὺς ὁδοὺς τῶν προδιωδευκότων μοναχῶν ὀρθῶς διερωτᾶν, καὶ πρὸς αὐτοὺς καλοριθεῖν· πολλὰ γάρ ἐστιν ὑπ' αὐτῶν ῥηθέντα τε καὶ πραχθέντα καλῶς· ἐν οἷς καὶ τοῦτο τίς ἔφησεν, ὅτι τὴν ξηροτέραν καὶ μὴ ἀνώμαλον δίαιταν ἀγάπῃ συζευχθεῖσαν, τάχιον διάγειν τὸν μοναχὸν εἰς τὸν τῆς ἀπαθείας λιμένα· ὁ δὲ αὐτὸς ταραττόμενόν ποτε νύκτωρ τῶν ἀδελφῶν, τῶν φασμάτων ἀπήλλαξεν, ἀδιενεξίᾳ τῆς νηστείας ὑπηρετήσας προστάξας· ᾠδενί γε ὅτῳ ἐρωτηθεὶς ἔφησεν, ὡς ἐλέῳ τὰ τοιαῦτα καταστέλλονται πάθη· Τῷ δικαίῳ Ἀντωνίῳ προσῆλθέν τις τῶν τότε σοφῶν, καὶ πῶς διακαρτερεῖς, εἶπεν, ὦ πάτερ, τῆς ἐκ τῶν βιβλίων παραμυθίας ἐστερημένος· τὸ ἐμὸν βιβλίον, ἔφη ὁ Ἀντώνιος, ὦ φιλόσοφε, ἡ φύσις τῶν γεγονότων ἐστὶ, καὶ πάρεστιν ὅ τε βούλομαι σὺν τῷ λόγῳ ἀναγινώσκειν σὺν τῷ Θεῷ· ἠρώτησέ μετὰ σκέψεως τῆς ἐκλογῆς, ὁ αἰγύπτιος γέρων μακάριος, τί δή ποτε μνησικακοῦντες μὲν τοῖς ἀνθρώποις, τὴν μνημονευτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ἀφανίζομεν· δαίμοσι δὲ μνησικακοῦντες, ἀβλαβεῖς διαμένομεν· κἀμοῦ πρὸς τὴν ὑπόκρισιν ἀπορήσαντος, καὶ παρακαλοῦντος τὸν λόγον μαθεῖν διότι, φησὶν ἐκεῖνος, τὸ μὲν πρότερον πάθος παρὰ φύσιν· τὸ δὲ δεύτερον κατὰ φύσιν ἐστί· δυσὶ παρέβαλλον καὶ αὐτὸς τὴν

A Hic libros conscripsit valde utiles: quorum unus Monachus inscribitur, seu de virtute activa: alter Gnosticus, vel ad eum qui scientiam consequi meruit. Hic liber in quinquaginta distributus est capita. Tertius Antirrethicus inscribitur, ex divinis Scripturis collectus contra dæmones tentatores: & in octo partes divisus, juxta numerum octo cogitationum. Scripsit præterea gnostica problemata sexcenta. Denique duos carminum libros: alterum ad Monachos qui in cœnobiis seu congregationibus degunt: alterum ad virginem. Qui quidem quàm eximii sint & admiratione digni, quisquis eos legerit, facile cognoscet. Non alienum autem fuerit, ut opinor, ex iis quæ ab illo de Monachis commemorantur, pauca quædam superioribus attexére. Sic enim ille dicit ad verbum. Necessarium etiam est monachorum qui ante nos recte ambulaverunt, vias inquirere, & ad earum exemplar nos corrigere. Multa enim ab illis sunt & dicta & facta præclare. Cujusmodi illud est quod quidam eorum dicere solebat, aridiorem & æquabilem victum cum charitate conjunctum, Monachum brevi perducturum esse ad portum ab omni perturbatione animi vacuum. Idem cum quendam fratrem nocturnis visis perturbari solitum videret, eum liberavit, præcipiens ut ægrotantibus jejunus ministraret. Et interrogatus cur id præciperet: Nulla re inquit, hujusmodi perturbationes facilius extinguuntur quàm misericordia. Ad justum Antonium quidam ejus temporis Philosophus accedens. Quomodo, inquit, pater, potes vivere, librorum solatio destitutus? Cui ille: Meus, ait, liber, ô Philosophe, est natura rerum: quæ quidem præsto est, quoties Dei verba legere voluero. Ægyptius senex Macarius, vas illud electum, interrogavit me quam ob causam acceptarum quidem ab hominibus injuriarum reminiscendo, memoriæ vim ac facultatem in animo corrumpamus: acceptas vero à dæmonibus injurias memoriæ commendantes, illæsi maneamus. Cumque ego hæsissem ignarus quid respondendum esset, petiissemque ab illo, ut ipse mihi ejus rei causam exponeret: quia, inquit, prior quidem affectio animi contra naturam est, posterior vero secundum naturam. Accessi aliquando ad sanctissimum pa-

trem Macarium, cum ferveret meridies, & siti vehementer oppressus, aquam petii ad bibendum. At ille: umbrâ, inquit, contentus esto. Multi enim qui nunc iter faciunt aut navigant, hujus carent solatio. Deinde disputanti mihi & conferenti cum illo de abstinentia: Confido, ait, ô fili. Viginti totos annos nec pane, nec aqua, nec somno usus sum ad satietatem. Nam panem quidem meum certo pondere semper comedi: aquam vero cum mensurâ bibi: somni denique exiguam partem suffuratus sum, ad parietem me inclinando. Cuidam Monacho mors patris sui nuntiata est. At ille nuntianti dixit: Noli impie loqui; pater enim meus immortalis est. Quidam ex fratribus nihil præter unum Evangeliorum codicem possidebat. Hunc cum vendidisset, pecuniam ad alendos pauperes erogavit, addens verba memoratu dignissima: eum ipsum, inquit, librum vendidi qui dicit: vende omnia quæ habes & da pauperibus. Insula quædam est circa Alexandriam, ad Borealem ejus partem ultra lacum Mareotim sita. Iuxta hanc habitat Monachus ex Parembole, inter Gnosticos probatissimus: qui cuncta quæ à monachis gererentur, ob quinque causas fieri dixit: propter Deum, propter naturam, propter consuetudinem, propter necessitatem, propter opus manuum. Idem dicere solebat, naturâ quidem unicam esse virtutem, sed pro animi facultatibus eam in varias species dividi. Nam & lumen solis, ajebat, figura caret; à fenestris tamen per quas intrat, figuram solet accipere. Alius quidam monachus dixisse fertur: ideo voluntates subtraho, ut occasiones iracundiæ præcidam. Hanc enim semper pro voluptatibus certare probe scio, & mentis meæ statum perturbare, ac scientiam expellere. Quidam ex senioribus dixit, charitatem servare non posse depositum ciborum aut pecuniæ. Idem quoque ajebat: nunquam memini eadem in re bis me deceptum esse à dæmone. Hæc Evagrius in libro qui Practicus inscribitur, iisdem plane verbis commemoravit. In eo autem libro quem Gnosticum inscripsit, ita loquitur. Quatuor virtutes earumque contemplationes esse, à justo Gregorio didicimus: prudentiam & fortitudinem, temperantiam atque justitiam. Ac prudentiæ quidem proprium esse dicebat,

A σαθηρὰν μεσημβρίαν τῷ ἀγίῳ παρεμαν-
εἰῳ, ⁊ λίαν ὑπὸ τῆς δίψης φλεγόμενος, ἠτη-
ὕδωρ πεῖν· ὁ δέ φησιν, ἀρκέσθητι τῇ σκιᾷ· πολ-
λοὶ γὰρ ὁδοιπορεῦντες νῦν ἢ καὶ πλέοντες, τ' τού-
της ἐστέρηνται· εἶτα λόγους μοι πρὸς αὐτὸν περὶ
ἐγκρατείας γυμνάζοντος, φάσκοντος φησιν, ὦ τέ-
κνον· ἐν ὅλοις εἴκοσιν ἔτεσιν, οὔτε ἄρτου, οὔτε ὕδα-
τος, οὔτε ὕπνου κόρου εἴληφα· τὸν μὲν γὰρ σῖτόν
μου ἡδίονι σταθμῷ· τὸ δὲ ὕδωρ ἔπινον μέτρῳ·
τοῖς τοίχοις δὲ ἐμαυτὸν ὀλίγα νυστάζων, μικρὸν
πρὸς ὕπνου μέρος ἀφήρπαζον· Ἐμηνύθη τι
τῶν μοναχῶν, φάναι ⁊ πατρὸς· ὁ δὲ ἔφη
τὸν ἀπαγγείλαντα, παῦσαι φησὶ βλασφη-
B μῶν· ὁ γὰρ ἐμὸς πατὴρ ἀθάνατός ἐστιν· Ἐκέκτη
τις τῶν ἀδελφῶν εὐαγγέλιον μόνον· ⁊ πωλή-
λησας, ἔδωκεν εἰς τροφὴν τοῖς πτωχοῖς, ἀξι-
μνήμης ὑποφθεγξάμενος ῥῆμα· αὐτὸν γὰρ
φησι, τὸν λόγον πεπώληκα τὸν λέγοντα· πώλη-
σόν σου τὰ ὑπάρχοντα, ⁊ δὸς πτωχοῖς· Ἐτέ-
πης πρὸς τὴν ἀλεξάνδρειαν νῆσον, καὶ αὐτὴν
βόρρον, πέραν τοῦ λίμνης κειμένην τοῦ καλουμέ-
μαρίας· προσοικεῖ δὲ αὐτῇ μοναχὸς, τῶν πα-
ρεμβολῆς τῶν γνωστικῶν ὁ δοκιμώτατος, ὃς
ἀπεφήνατο πάντα τὰ πραττόμενα ὑπὸ τ
μοναχῶν, πράξεως δι' αἰτίας πέντε· διὰ θε
διὰ φύσιν, διὰ ἔθος, δι' ἀνάγκην, διὰ ἔργου χρ
C ρῶν· ὁ δὲ αὐτὸς ἔλεγε πάλιν, μίαν μὲν εἶναι
φύσει τὴν ἀρετήν· εἰδοποιεῖσθαι δὲ αὐτὴν κατὰ
δυνάμεσι ψυχῆς· ⁊ γὰρ ⁊ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν
ἀσχημάτιστον μέν φησιν ἐστὶ ταῖς δι' ὧν εἰσέρ-
χεται δὲ θυρίσι σχηματίζεσθαι πέφυκεν· ἄλλος δέ τις
τῶν μοναχῶν, διαλέγετο πρὸς τοὺς ἡδονικοὺς λογι-
σμοὺς, ἵνα τὰς θυμικὰς προσφάσεις ἐκκό-
γὰρ ἀνδρὶ μαχόμενον ὑπὲρ τῶν ἡδονῶν, κ
ἐκταράσσουσά μου τὸν νοῦν, ⁊ τὴν γνῶσιν ἀπόλ
κουσα· ἔλεγε δέ πως τῶν γερόντων, ὅτι ἡ ἀπάτη τ
D εσθήκας βρωμάτων ἢ χρημάτων τηρεῖν ἀ
πίσασθαι· ὁ δὲ αὐτὸς ἐκοιδά, φησιν, εἰς ταυ
δὶς ὑπὸ δαιμόνων ἀπατηθείς· ταῦτα μὲν
ἐναγρίῳ ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ αὐτοῦ πρα
κλικῷ κατὰ λέξιν ἀπεμνημόνευσεν· ἐν δὲ τῷ γνω
σικῷ αὐτοῦ, τοιαῦτά φησι· τέσσαρες ἀρε
καὶ τὰς θεωρίας αὐτῶν, ὡς ἔφαμεν, δικαιο
χρηγορίᾳ μεμαθήκαμεν εἶναι· φρονήσεως
καὶ ἀνδρείαν, σωφροσύνην ⁊ δικαιοσύνην
καὶ φρονήσεως μὲν ἔργον ἔλεγεν εἶναι

τὸ θεωρεῖν τὰς νοερὰς καὶ ἁγίας δυνάμεις, δίχα τῶν λόγων· τούτους γὰρ ὑπὸ τῆς Σοφίας δηλοῦσθαι παιδεύσεως ἀνδρείας δὲ, τὸ ἐγκαρτερεῖν τοῖς ἀληθέσι καὶ πολεμούμενον, καὶ μὴ ἐμβατεύειν εἰς τὰ μὴ ὄντα· τὸ δὲ σῴζειν ἐξ πρώτου γεωργοῦ δέχεσθαι σπέρματα, καὶ ἀποθεῖσθαι τὸν ἐπιφορέα, τῆς σωφροσύνης ἴδιον ἀπεκείνατο εἶναι· Δικαιοσύνης δὲ πάλιν, τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ λόγον ἀποδιδόναι, τὰ μὲν σκοτεινῶς ἀπαγγέλλουσαν· τὰ δὲ δι' αἰνιγμάτων σημαίνουσαν· πῃ δὲ καὶ φανερῶς εἰς ὠφέλειαν τῶν ἁπλουστέρων· Τῆς ἀληθείας στύλον ὁ καππαδόκης Βασίλειος, τὴν μὲν ἀπ' ἀνθρώπων, φησὶν, ἐπισυμβαίνουσαν γνῶσιν εἰσεχῆς μελέτη, καὶ γυμνασία κρείσσονα ποιεῖ τὴν ὑπὲρ θεοῦ χάριτος ἐγγινομένην, δικαιοσύνη καὶ ὁσιότητι καὶ ἐλέῳ· καὶ τὴν μὲν εἰλικρινῆ δωρεὰν καὶ οὐ δι' ἐμπαθείας ὑποδέξασθαι τοὺς δευτέρους, οἱ ἀπαθεῖς μόνοι εἰσὶ δεκτικοὶ, οἱ καὶ εἰς τὸν καιρὸν τῆς εἰσόδου, τὸ οἰκεῖον φέγγος τῇ νῷ εἰλικρινὲς αὐτοῖς θεωρεῖσθαι τοὺς αἰγυπτίων ὁ ἅγιος φωσφόρος ἀθανάσιος, τὴν τράπεζαν, φησὶ, Μωϋσῆς εἰς τὸ βόρειον μέρος στῆσαι προσέταξε· γνωσθήτωσαν οἱ γνωστικοὶ, τίς ὁ πέμπων ἐστὶ κατ' αὐτῶν, καὶ πάντα πειρασμὸν γενναίως ὑπομενέτωσαν· καὶ μὴ προθυμίας σὺν προσοχῇ τρεφέτωσαν· ἔλεγε δὲ ὁ τῆς ἐμμαοῦς ἐκκλησίας ἄγγελος Σαραπίων, ὅτι ὁ νοῦς μὲν πεποικὼς πνευματικὴν γνῶσιν τελείως καθαίρεσθαι· ἀγάπη δὲ τὰ φλεγμαίνοντα μόρια τῷ θυμῷ θεραπεύει· σωφροσύνη δὲ ἐπιθυμίας ἐπιῤῥέουσας ἴσχυσιν ἐγκράτεια· σὺν προσοχῇ δὲ προνοίας ἐκ κρίσεως, καὶ σαυτὸν ἀεὶ γύμναζε λόγους, φησὶν ὁ μέγας καὶ γνωστικὸς διδάσκαλος δίδυμος, καὶ τούτων τὰς ὕλας διὰ μνήμης φέρειν πειράθητι· ἅπαντες γὰρ ἐνέχονται τούτοις προσπταίουσι· ἐκ σὺν μὲν προσοχῇ κρίσεως λόγους, ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν σωμάτων καὶ τοῦ κόσμου εὑρήσεις· σὺν δὲ προνοίας, ἐν τοῖς τρόποις τοῖς ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας, ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἢ ἐπὶ τὴν γνῶσιν ἡμᾶς ἐπανάγουσι· τοσαῦτα μὲν ἐκ τῶν εὐαγρίου ἐνταῦθα παρεθέμεθα· ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλος ἀνὴρ θαυμάσιος ἐν τοῖς

A sanctas illas & intellectuales potestates contemplari sine ullis rationibus. Has enim à sapientia manifestari docuit. Fortitudinis autem proprium esse affirmabat, perstare in veris, tametsi quis graviter oppugnetur, nec unquam ad ea quæ non sunt deflectere. Iam vero temperantiæ id proprium esse respondit, ut à primo summoque agricola sementem accipiamus, eum vero qui superserere vult, reppellamus. Iustitiæ denique opus illud assignabat, pro cujusque merito ac dignitate sermonem rebus attemperare; & alia quidem obscure B enuntiare, alia per ænigmatum figuras significare, alia vero manifeste exponere ad utilitatem audientium. Veritatis columna Basilius Cappadox ajebat: scientia quidem quæ ab hominibus percipitur, assiduo usu & exercitatione perfectior evadit. Ea vero quæ per Dei gratiam infunditur, justitiâ, patientiâ & misericordiâ. Ac priorem quidem illam scientiam in eos etiam qui perturbationibus obnoxii sunt, cadere: posterioris vero solos capaces esse illos qui perturbatione sunt vacui: qui quidem orationis tempore, propriam lucem quæ ipsorum mentem illustrat, con- C templantur. Luminare illud Ægyptiorum sanctus Athanasius: præceptum, inquit, est Moysi, ut ad Septentrionem mensam statueret. Intelligant igitur Gnostici quisnam sit is qui contra illos spirat, omnemque tentationem generoso animo sustineant, & eos qui ad ipsos venerint, alacri animo pascant. Thmuitarum Ecclesiæ Angelus Serapio, dicebat mentem quidem spiritalis scientiæ hausta plene purgari: partes autem animæ irâ effervescentes, charitate sanari: pravas vero cupiditates quæ in animum influunt, D coerceri abstinentia. Sermones de providentia & de judicio Dei, assidua meditatione tecum ipse recole, ait magnus ille doctor & spiritali scientiâ instructus Didymus; eorumque sermonum materias fac in memoria circumferas. Omnes enim fere in his labuntur. Et sermones quidem ac rationes de judicio, in differentia corporum & in partibus mundi reperies. Sermones autem de providentia, in modis illis quibus à vitio & ignorantia ad virtutem & cognitionem ducimur, deprehendes. Atque hæc ex Evagrii libris desumpta, hîc inservimus. Fuit etiam alius quidam inter

Monachos vir mirabilis, nomine Ammonius. Qui quidem adeo parum curiosus exstitit, ut cum Romam venisset unà cum Athanasio, ex magnificis urbis operibus nullum videre desideraverit, sed solas Petri & Pauli Basilicas viderit. Idem Ammonius cum ad Episcopatum traheretur, fugâ dilapsus, dextram sibi aurem amputavit, ut corporis mutilatione ordinationis honorem effugeret. Postea vero Evagrius, cum & ipse ad Episcopatum raptus à Theophilo Alexandrinæ urbis Episcopo, aufugisset nullâ corporis sui parte mutilatâ, Ammonio occurrenti festive dixit: male illum fecisse qui aurem sibi præcidisset, atq; ob id factum in culpa esse coram Deo: Ammonius contrà ei respondit: Tu vero, Evagri, annon putas te pœnas daturum, qui linguam tibi abscindens, concessâ tibi gratiâ præ nimio tui ipsius amore uti nolueris. Per idem tempus plures quoque alii in monasteris fuere viri admirabiles & Deo chari, quos quidem in hoc opere commemorare, nimis longum esset. Adde quod à proposito nobis scopo digredi omnino necesse foret, si vitam singulorum & miracula quæ ob eximiam, quâ præditi erant, sanctitatem gesserunt, persequi vellemus. Quod si quis accurate velit cognoscere ea quæ ab illis facta & ad audientium utilitatem dicta sunt, & quomodo feræ illis obtemperaverint: exstat liber singularis à Palladio monacho Evagrii discipulo elucubratus, in quo cuncta quæ ad illos pertinent, accuratissime exponuntur. In eodem libro mentionem etiam facit mulierum, quæ parem cum viris illis vivendi rationem ac disciplinam consectatæ sunt. Porro Evagrius & Palladius paulo post obitum Valentis Augusti floruerunt. Sed jam eò revertamur unde digressi sumus.

μοναχοῖς, ᾧ ὄνομα ἀμμώνιος, ὅστις οὕτως ἦν ἀπερίεργος, ὥστε ἐν τῇ ῥώμῃ ἅμα ἀθανασίῳ γενόμενος, μηδὲν ἐλέσθαι ἱστορῆσαι τῶν ἔργων τῆς πόλεως· μόνον δὲ ἰδεῖν τὸ Πέτρου καὶ Παύλου μαρτύριον. ὕστερον ὁ Ἀμμώνιος εἰς ἐπισκοπὴν ἑλκόμενος καὶ διαφυγών, τὸ δεξιὸν οὖς ἀπὸ ἀξέκοψεν, ὅπως ἂν τῷ ἀχρήστῳ τοῦ σώματος τὴν χειροτονίαν ἐκφύγῃ· ἐπειδὴ δὲ χρόνῳ ὕστερον καὶ εὐάγριος ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς ἐπισκοπὴν συλληφθεὶς ἀπέφυγεν, ἐδέησεν ἀκρωτηριάσας δὲ σώματος, ἐξέλιχνε τῷ ἀμμωνίῳ χαριεντιζόμενος ἔλεγεν, ὡς κακῶς ἐποίησας, ἐκκόψας τὴν ἀκοήν, καὶ ἐνοχον ἐποίησας θεοῦ τοῦτο ποιήσας· ὁ δὲ ἀμμώνιος φησὶ πρὸς αὐτόν· ἀλλὰ σύ, ἔφη, εὐάγριε, ἐκκοπεὶς δὲ οὐ δίκην, τὴν γλῶσσαν ἀποτεμών, διὰ φιλαυτίαν τῇ δοθείσῃ χάριτι μὴ χρησάμενος ἐγλύσθη μὲν ἐν τῷ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ἀνδρες θαυμασιοὶ καὶ θεοφιλεῖς, ὧν ἐν τῇ παρούσῃ συγγραφῇ μνημονεύσω μακρὸν ἂν εἴη· ἀλλὰ τε καὶ ἐκβαίνω δὲ τοῦ προκειμένου ἀνάγκη, εἰ βούλοιμεθα καθέξασθαι τῶν ἀνδρῶν ἕκαστα ὅσα ἐποίησαν θαύματα διὰ τὴν τοσαύτην αὐτοῖς ἀγλοτιμίαν· εἰ δέ τις βούλοιτο τὰ περὶ αὐτῶν μανθάνειν, ὧν τε ἐποίησαν, ὧν τε ἔπαθον, καὶ ὧν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκουσάντων ἐφθέγξαντο, ὅπως τε αὐτοῖς τὰ θηρία ὑπήκοα πεπόνηται παλλαδίῳ τῷ μοναχῷ ἰδίαν μυθιεῖσθαι, ὃς εὐάγριον μὲν ἦν μαθητής· πάσαν δὲ ἀκριβῶς τὴν περὶ αὐτῶν διεξῆλθεν· ἐν ᾧ καὶ γυναικῶν ἐφάμιλλον τοῖς τοσούτοις ἀνδράσιν ἐπανελθόμενον βίον μνήμῃ πεποίηται· εὐάγριος μὲν οὖν καὶ παλλάδιος, μικροῦ δεῖν μέχρι τῆς οὐαλεντίου τελευτῆς ἤνθησαν· ἐπὶ τοσοῦτον οὖν ἐλθόμενοι ὅθεν ἐξέβημεν.

Cap. XXIV.

De sanctis Monachis in exilium pulsis, & quomodo Deus miraculis per illos editis cunctos ad se attraxerit.

CUm igitur Imperator Valens lege lata præcepisset, ut Orthodoxi tam qui Alexandriæ, quam qui in reliqua Ægypto erant, fugarentur, vastata protinus ac subversa sunt omnia: dum alii quidem ad tribunalia traherentur, alii

Κεφ. κδ'.

Περὶ τῶν ἐξορισθέντων ἁγίων μοναχῶν, ὅπως ὁ Θεὸς διὰ τούτων πάντας πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκύσατο.

ΤΟὐτοίνυν βασιλέως οὐαλέντος νόμῳ κελεύσαντος διώκεσθαι τοὺς ἐν ἀλεξανδρείᾳ τε καὶ τῇ καθ' αἴγυπτον, πάντα ἐπορθεῖτο καὶ ἀνατρέπετο· τῶν μὲν ἑλκομένων εἰς δικαστήρια τῶν

ὃ βαλλομένων εἰς δεσμωτήρια, ἄλλων τε ἄλλως στρεβλουμένων· διάφοροι δὲ τιμωρίαι τῷ μὴ συχάζειν φιλονίκων ἐγίνοντο· ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἢ ἐδόκει λοιπὸν ἐπέπρακτο, εὐζώϊός τε ὁ Ἀντιόχειαν αὖθις ὑποστρέψειν οἱ εὐθὺς ἐπὶ τὰ τῶν αἰγυπτίων μοναστήρια ἐχώρουν· ὁ δὲ στρατηλάτης σὺν πλήθει πολλῶν στρατιωτῶν, καὶ ὁ Ἀρειανὸς Λούκιος· οὐδὲ γὰρ οὗτος ἀπελείπετο, ἀλλὰ σῖφος ἀγίων ἀνδρῶν οὐδαμῶς οἰκτιζομένων, χείρονα στρατιωτῶν διέπρᾶξαντο· ὡς δὲ ἐπὶ τὸν τόπον ἐγένοντο, καὶ ἐλαμβανον σὺν ἀνδρᾶσι τὰ σωθῆναι πεπονημένους· εὐχομένους, πάθῃ θεραπεύοντας, δαίμονας ἐξελαύνοντας· οἱ δὲ, μικρὰ τῶν θεοῦ θαυμάτων φρονήσαντες, οὐδὲ τὰς συνήθεις εὐχὰς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις τόποις σωεχώρουν ἐπιτελεῖσθαι· ἀλλὰ αὐτοὺς καὶ τούτων ἐξεβαλλον· καὶ οὐκ ἐπὶ τούτων μόνον ἔστησαν, ἀλλὰ καὶ οἰκίσεις, τοῖς ὄχλοις οὐκ ἐχρῆτο καλῶς αὐτῶν· ταῦτα καὶ ὁ Ῥουφῖνος ἐωρακέναι παρ' ὧν καὶ πεπονθέναι φησὶν· ἀνενεοῦτό τε καὶ ἐπ' αὐτῶν ἃ ὁ ἀπόστολος λέγομεν· ἐνεπαίζοντο γὰρ, καὶ μάστιγων πεῖραν ἐλάμβανον, ἐγυμνοῦντο, ἐδεσμοῦντο, ἐλιθάζοντο, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθνησκον, ἄνδρες περιεχόμενοι καὶ τὴν ἔρημον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, ἐπ' ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς· ταῦτα μαρτυρηθέντες ὑπό τε τῆς πίστεως καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν ἰαμάτων, ὅσα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἰργάζετο· ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια ταῦτα παθεῖν τοὺς ἀνδρας συνεχώρησεν, κρεῖττόν τι προβλεψαμένη, ἵνα οἱ μὲν ὧν αὐτοὶ κακῶς ἔπαθον, ἕτεροι τὴν ἐν Θεῷ σωτηρίαν εὕρωσιν· καὶ τοῦτο ὁ ἀποβᾶσα ἔδοξεν· ὡς ἦν οἱ θαυμάσιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, κρείττονες τῆς ἐπιφερομένης ἀνάγκης ἐγένοντο. Ἀποκνήσας ὁ Λούκιος γνώμην δίδωσι τῷ ἡγεμόνι τοῦ στρατιωτικοῦ ταύτην, τὸν ἑτέραν ἐξορίαν τοῦ πατέρας τῶν μοναχῶν· αὐτοὶ δὲ ἦσαν, ὁ Αἰγύπτιος μακάριος, καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ τοῦτο ἐπώνυμος· ἐξωρίζοντο δὲ οἱ ἄνδρες εἰς νῆσον τινὰ, ἧς οὐδένα τῶν χριστιανῶν εἶχεν οἰκήτορα· κατ' αὐτήν τε τὴν νῆσον ἐτύγχανεν οὖν ἱερὸν, καὶ ἱερεὺς ἐν αὐτῷ, ὃν πάντες οἱ ἐκεῖ ἴσα Θεῷ ἔσεβον· ὑπομιμνήσκων δὲ τῷ θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ νήσῳ,

A conjicerentur in vincula, alii aliis modis torquerentur. Varia enim supplicio-
rum genera pacatis hominibus & quie-
tem optantibus inferebantur. Post-
quam hæc Alexandriæ pro arbitrio
Lucii gesta, & Euzoius Antiochiam
reversus esset, statim isti ad Ægypti
monasteria contendunt, Dux videlicet
cum ingenti militum multitudine, &
Lucius Arianus. Nam & iste tunc ad-
fuit, & sanctorum hominum cætum
nullâ miseratione prosecutus, gra-
viùs quam ipsi milites, afflixit. Cum-
que ad locum ipsum pervenissent, vi-
ros solitis studiis & exercitationibus
occupatos deprehenderunt: orantes
B scilicet, morbis medentes, dæmonia
ejicientes. Verum isti qui divinæ poten-
tiæ miracula parvi æstimabant, ne so-
lennes quidem preces in oratoriis fieri
permiserunt: sed ex iis etiam locis sanc-
tos viros expulerunt. Nec his contenti, ulterius etiam progredientes, ar-
mis adversus illos sunt usi. Hæc
Rufinus & vidisse se coram, ut cum il-
lis perpessum esse dicit. Proinde re-
novabantur in illis ea quæ ab Apostolo
sunt dicta. Illudebantur enim & cæde-
bantur flagris: nudabantur, vinciebantur, lapidabantur, gladio interficiebantur viri oberrantes in solitudine,
ovillis & caprinis pellibus tecti, destitu-
C ti, pressi, afflicti, quibus dignus non erat
mundus: in desertis locis errantes, in
montibus, in speluncis & cavernis ter-
ræ: tametsi testimonium haberent
tum à fide, tum ab operibus & cura-
tionibus, quas per ipsorum manus di-
vina gratia perficiebat. Verum Dei
providentia, ut verisimile est, hæc illos
pati ideo permisit, ut per mala quæ isti
tolerabant, alii salutem in Domino con-
sequerentur. Idque ita esse, exitus rei
postea comprobavit. Cum igitur admi-
rabiles illi viri, omni violentia quæ ip-
sis inferebatur, superiores existerent,
D animum tandem despondens Lucius
consilium dat Duci, ut Patres mona-
chorum in exilium mittat. Erant autem
tunc Patres Macarii duo, Ægyptius &
Alexandrinus. Isti ergo deporta-
ti sunt in Insulam, in qua nullus erat
Christianus. In eadem insula tem-
plum erat, & sacerdos quidam quem
incolæ instar Dei cujusdam vene-
rabantur. Verum ubi viri sancti
ac Deo chari ad eam insulam appu-

lerunt, metus illico ac trepidatio ejus loci dæmones invasit. Eodem tempore aliud quidpiam contigit. Sacerdotis filia subitò à dæmone correpta, furere cœpit & cuncta subvertere. Nec ulla vi compesci poterat ac sedari, sed ingenti voce clamabat, & sanctos istos alloquens viros: cur, ajebat, venistis ut nos hinc etiam ejiceretis. Tum vero sancti viri potestatem quam à Deo acceperant, iterum illic ostenderunt. Fugato enim dæmone, cum virginem patri incolumem restituissent, tum sacerdotem ipsum, tum reliquos qui in insula degebant, ad Christianæ religionis fidem adduxerunt. Statim itaque simulacra projicientes, fabricam templi in Ecclesiæ speciem commutarunt: susceptoque baptismo, Christianæ fidei doctrinam alacri animo didicerunt. Ad hunc modum admirabiles illi viri ob consubstantialis fidem persecutionem passi, tum ipsi probatiores evaserunt, tum aliis salutem attulerunt, tum fidem illam multo magis confirmarunt.

A πάντα μὲν τὰ ἐκεῖ δαιμόνια ἐν θορύβῳ καὶ φόβῳ ἐγένοντο συμβαίνει δὲ καὶ αὐτό, καὶ τοιοῦτόν τι πρᾶγμα γενέσθαι· ἡ τοῦ ἱερέως θυγάτηρ, ἄφνω ὑπὸ δαίμονος κατοχος γενομένη, ἐξεμάνη, καὶ πάντα ἀνέτρεπεν· ἀκαλάκευτός τε ἦν, καὶ ἐδενὶ τρόπῳ ἡσυχάσαι ἠδύνατο· ἀλλ' ἐβόα μεγάλα, καὶ πρὸς θεοφιλεῖς ἐκείνους ἄνδρας, τί, φησιν, ἤλθετε καὶ ἐνταῦθα ἐξελάσαι ἡμᾶς· πάλιν δὲ οἱ ἄνδρες ἐκεῖ τὸ ἴδιον ἔργον ὡς ἐν θεοῦ χάριτι εἰληφασιν, ἐπεδείκνυντο· ἐξελάσαντες γὰρ τὸν δαίμονα τῆς παρθένου, καὶ ὑγιῆ αὐτὴν τῷ πατρὶ ἀποδόντες, B εἰς πίστιν δὲ χριστιανισμοῦ ἤγαγον τὸν τε ἱερέα καὶ πάντας οὓς ἐκεῖ ἐνῴκει ἐν τῇ νήσῳ· εὐθὺς δὲ τὰ μὲν ἀγάλματα ἐξέβαλον· τὸ δὲ οἴκημα δὲ ναοῦ εἰς ἐκκλησίας τύπον μεταποιήσαντες, ἐβαπτίζοντό τε, καὶ πάντα τὰ χριστιανισμοῦ χαίροντες ἐδιδάσκοντο· ἔτω καὶ δὴ ἐλαυνόμενοι διὰ τὴν δὲ ὁμοουσίου πίστιν θαυμάσιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες αὐτοί τε δόκιμοι γεγόνασι, καὶ ἄλλους ἔσωζον, καὶ τὴν πίστιν βεβαιοτέραν εἰργάζοντο.

Cap. XXV.

De Didymo cæco.

SUb idem tempus alium quoque fidelem virum Deus in medium produxit, eo consilio ut fides testimonio & assertione ejus roboraretur. Didymus enim, vir plane admirabilis ac disertissimus per id temporis in omni genere doctrinæ florebat. Hic admodum adolescens, cum jam prima literarum elementa didicisset, in morbum oculorum incidit: quo quidem graviter vexatus, videndi facultatem penitus amisit. Verum Deus pro corporalibus oculis spiritales ei largitus est. Nam ea quæ oculorum visu percipere non poterat, didicit audiendo. Cum enim à puero egregia esset indole & excellenti ingenio præditus, æquales suos qui oculorum acie pollebant, longe superavit. Quippe & Grammaticæ præcepta facile addidicit, & Rhetoricæ multo adhuc celerius. Inde ad Philosophiam transgressus, admirabili facilitate Dialecticam, Arithmeticam & Musicam perdidicit, & reliquas Philosophorum disciplinas adeo penitus in animo suo recondidit, ut adversus illos qui eas artes oculorum beneficio perceperant, prompte atque

C

Κεφ. κέ.

Περὶ Διδύμου τοῦ τυφλοῦ.

Ὑπὸ τοῦ θεοῦ αὐτοῖς χρόνοις καὶ ἕτερον ἄνδρα πιστὸν ἔδειξεν ὁ θεὸς, δι' οὗπερ μᾶλλον ἐπιμαρτυρηθῆναι δικαιώσας τὴν πίστιν· Δίδυμος γὰρ οὗτος θαυμάσιος καὶ ἐλλόγιμος, καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐν παντὶ γένει παιδεύσεως ἐκεῖνος ἀκμάζων ἦν· οὗτος δὴ ἔτι μειρακιώδης ὢν, καὶ τὰ πρῶτα τῶν γραμμάτων στοιχεῖα μαθὼν, τῷ τῶν ὀφθαλμῶν φωτὶ περιπεσὼν πάθει καὶ κακῶς διατεθεὶς, τὸ ὁρᾶν ἐν παντὶ ἀπέβαλεν· ὁ θεὸς δὲ ἀντὶ τῶν αἰσθητῶν D ὀφθαλμῶν παρέσχετο τοῖς νοητοῖς· ἀγνοοῦντι γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς παιδευθῆναι οὐκ ἔχρυσε, ταῦτα δὲ ἀκοῆς ἐξεμάνθανε· ὢν γὰρ παιδὸς ὢν εὐφυοῦς καὶ ψυχῆς λαχὼν ἀγαθῆς, ἐνίκα τοὺς εὐφυεῖς ὀξυτάτοις βλέπων γραμματικῆς τε τοὺς κανόνας ῥᾳδίως κατώρθωσε, καὶ ῥητορικῆς παλαίτερον ἐλάμβανεν· ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὰ φιλοσόφα, θαυμαστῶς πως ἔσχε τὴν διαλεκτικὴν οὕτω μαθεῖν, καὶ ἀριθμητικήν τε καὶ μουσικὴν, καὶ τὰ ἄλλα τῶν φιλοσόφων μαθήματα ἐν τῇ ψυχῇ κατέθετο, ὡς πρόθυμος αὐτὰ ἀπαντᾶν πρὸς τοὺς ταῦτα δι' ὀφθαλμῶν κατὰ

καθορθώσαντας· ἐμὴν ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα λόγια παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης ἕτως ἀκριβῶς ἐγνώκει, ὥστε πολλὰ μὲν ὑπομνήματα συγγράψαι βιβλία· ὑπαγορεῦσαι δὲ καὶ τὰ περὶ τριάδος τρία βιβλία· ἑρμηνεῦσαι δὲ τὰ τοῦ Ὠριγένους ὠφελήμως, ὑπομνήματά τε ἐποιήσατο εἰς αὐτὰ, δι' ὧν σωίζησιν ὡς εἰκὸς ἄριστα γεγραμμένα, καὶ μάτην ἐγκαλοῦσιν οἱ καταγορεῖν τὸν ἄνδρα καὶ τὰ βιβλία διασύρειν ἀποπειρώμενοι· μὴ γὰρ αὐτὸς δικαίως φησὶν ἐλεῖν τὴν τοῦ ἀνδρὸς σωφροσύνην· εἴπερ ἔν τινι πολυμαθίαν καὶ τὸ διάπυρον τῆς ψυχῆς διδύμου γνῶναι προσήκατο, ἀσυγχώρητον τοῖς πεπονημένοις ὥσπερ βιβλίοις μαθήσεται· τοῦτο λέγει. καὶ Ἀντώνιον ἤδη ποτὲ πρότερον τοῦ νῦν ἐνεστῶτος χρόνου, ὅτε διὰ θεοῦ θρεπτὸς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς ἐρήμου κατήντησεν, ἐντυχεῖν τῷ Διδύμῳ, καὶ μαθόντα τινὰ τοῦ ἀνδρὸς σωφροσύνης, εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· μηδέν σε ὦ Δίδυμε ταραττέτω σὲ ἡ τοῦ αἰθητοῦ ὀφθαλμοῦ ἀποβολή· τοιοῦτοι γάρ σοι λείπουσιν ὀφθαλμοὶ, οἷς καὶ μυῖαι καὶ κώνωπες βλέψαι ἰσχύουσιν· χαῖρε δὲ ὅτι ἔχεις ὀφθαλμοὺς, οἷς καὶ ἄγγελοι βλέπουσι, δι' ὧν καὶ ὁ Θεὸς θεωρεῖται, καὶ τὸ αὐτοφῶς καταλαμβάνει. ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον πρὸς καὶ Θεόφιλος Ἀλωνίτῃ πρὸς Δίδυμον εἰρηκὼς· τότε δὲ μέγας καὶ συνήγορος τῆς οἰκείας πίστεως ἐφάνη Δίδυμος, πρὸς θεοῦ δεινὰς ἀπάτας, καὶ σοφίσματα ἀναλύων ἀλλότρια, καὶ θεοῦ κεδήλους καὶ δολερὰς αὐτῶν λόγους ἐξελέγχων.

A alacriter disputaret. Sed & divina oracula quæ tam in vetere quàm in novo Testamento continentur, adeo perfecte norat, ut multos in ea conscriberet libros; ac præterea de Trinitate tres libros dictavit: & Origenis libros de principiis interpretatus est, editis in eos commentariis, quibus illos recte scriptos esse asserit, frustraque contendere eos qui virum illum accusare & libros ejus calumniari conantur: neque enim excellentem hominis sapientiam, inquit, intelligentiâ assequi possunt. Si quis igitur multiplicem Didymi eruditionem & animi & ejus ardorem cognoscere desiderat, id ex libris qui ab illo sunt elaborati, facile perspiciet. Cum hoc Didymo Antonius monachus diu ante Valentis tempora collocutus esse dicitur, tunc cum propter Arianos relictâ solitudine, venit Alexandriam: perspectâque hominis doctrinâ, hæc ei dixisse. Nihil te moveat, ô Didyme, jactura corporalium oculorum. Ejusmodi enim oculis orbatus es, quibus & muscæ & culices videre possunt. Gaude potius quod illos habeas oculos, quibus Angeli vident; quibus Deus cernitur, & lux ejus comprehenditur. Et istud quidem diu ante hæc tempora ab Antonio dictum est Didymo. Tunc vero maximus fidei patronus ac propugnator Didymus habebatur, quippe qui adversus Arianos validissime disputaret, eorumque sophisticas cavillationes dissolveret, & falsos ac fraudulentos eorum sermones refelleret.

Κεφ. κς'.

Περὶ Βασιλείου καισαρείας, καὶ Γρηγορίου τοῦ ναζιανζηνοῦ.

Ἀλλὰ Δίδυμον μὲν τοῖς ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἀρειανίζουσιν, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀνέτασε πρόνοια· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, Βασίλειόν τε τὸν καισαρέα καὶ Γρηγόριον τὸν ναζιανζηνὸν περὶ ὧν βραχέα εἰπεῖν εὔκαιρον ἡγοῦμαι· ἤρκει μὲν γὰρ καὶ πᾶσι τῶν ἀνδρῶν σωφρονοῦσι μνήμη, καὶ ἡ τῶν γεγραμμένων αὐτοῖς βιβλίων μάθησις, ὡσαύτως τῶν ἑκατέρου εὐκλειαν· ἐπεὶ δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὰ πολλὰ ταῖς ἐκκλησίαις αὐτοὶ συνεβάλοντο, καὶ ὡς ἐμπύρευμα τῆς πίστεως ἐφυλάχθησαν, ἀπαιτεῖ ἡ ἱστο-

Cap. XXVI.

De Basilio Cæsariense & Gregorio Nazianzeno.

AC Didymum quidem Arianis qui Alexandriæ erant, divina opposuit providentia: in aliis autem civitatibus Basilium Cæsariensem & Gregorium Nazianzenum; de quibus opportunum arbitror pauca commemorare. Sufficere quidem ad utriusque commendationem poterat, tum memoria illorum atque fama quæ etiamnum apud omnes perseverat, tum doctrinæ copia quæ ex eorum libris quotidie percipitur. Sed quoniam tunc temporis Ecclesiis plurimum profuerunt, ac veluti fomites quidam fidei à Deo conservati sunt, instituti nostri

ratio postulat, ut illorum mentionem A præcipue faciamus. Si quis igitur Basilium & Gregorium inter se conferre, & utriusque vitam ac mores, & quæ in illis fuerunt virtutes exponere voluerit, omnino anceps hærebit, utrum alteri præponat. Ambo enim inter se pares & æquales fuére, seu rectam vivendi rationem spectes, seu doctrinam, tam Gentilium quàm Sacrarum Literarum. Nam cum essent adolescentes, celeberrimorum eo tempore sophistarum, Himerii ac Prohæresii Athenis auditores fuerunt: ac postea Antiochiæ in Syria Libanii scholam simul frequentantes, ad summum elo- B quentiæ culmen pervenerunt. Cumque digni sophistico throno judicarentur, multi eos hortati sunt, ut ad docendum se conferrent. Aliis vero ad causas agendas eos hortantibus, utrumque vitæ genus aspernati sunt: abjectâque Rhetoricæ Artis disciplinâ, monasticam vitam amplexi sunt. Cum igitur philosophiæ præcepta sub magisterio ejus quitum Antiochiæ philosophiam docebat paululum delibassent, paulò pòst comparatis Origenis libris, interpretationem sacrarum literarum ex illis hauserunt. Quippe eâ tempestate per uni- C versum orbem celebris erat Origenis fama. In hujus igitur librorum lectione cum sese exercuissent, adversus Arianos fortissime decertarunt. Et quamvis Ariani libros Origenis ad dogmatis sui, ut putabant, confirmationem adducerent, illi tamen eos redarguerunt, & Origenis doctrinam ab iis nequaquam intelligi demonstrarunt. Ariani certe, eorumque fautor Eunomius, licet eo tempore disertissimi haberentur, quoties tamen cum Gregorio ac Basilio in colloquium venerant, rudes omnino atque imperiti videbantur. Ac Basilius D quidem primum à Meletio Antiochenæ urbis Episcopo ad officium Diaconi promotus; inde ad patriæ suæ, Cæsareæ scilicet Cappadociæ, Episcopatum evectus, ecclesiarum curam suscepit. Veritus enim ne Ariani dogmatis novitas Ponti quoque Provincias depasceretur, celeriter ad eas partes se contulit. Cumque illic monasteria constituisset, & cunctos suis prædicationibus instituisset, nutantes eorum animos confirmavit. Gregorius vero Nazianzi, vilis Cappadociæ oppidi, cui etiam pater ipsius ante præfuerat, Episco-

θεσις μάλις ἁλώτων μνήμην ποιήσασθαι. Βασιλείῳ τοίνυν καὶ γρηγορίῳ εἰπεῖν βούλοιτο συγκρισιν ποιήσασθαι, διεξιέναι τε τὸν ἑκάτερου βίον καὶ τρόπον, καὶ τὰς πρὸς σοφοὺς αὐτοῖς ὁμιλίας, ἀμφίβαλλοι ἂν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ πρωτοκρίνειν. ἀμφω γὰρ ἦσαν ἀλλήλοις ἐφάμιλλοι, καὶ ἁ τε τὴν ὀρθὴν πολιτείαν, καὶ τὰς παιδεύσεις, τῶν τε ἑλληνικὴν φημὶ καὶ τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων. νέοι γὰρ ὄντες ἔτι ἐν ταῖς Ἀθήναις ἐφοίτων τῶν τότε ἀκμαζόντων σοφιστῶν, ἡμέρις καὶ προαιρεσίᾳ ἀκροαταὶ γιγνόμενοι, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ τῆς συρίας λιβανίου συμφοιτήσαντες, ἄκρως τὴν ῥητορικὴν ἐξεπόνησαν· ἄξιοί τε ἐν σοφιστεύειν κριθέντες, ὑπὸ πολλῶν προεκλήθησαν ἐπὶ τὸν διδασκαλικὸν βίον ἐλθεῖν· ἄλλων δ' αὐτοὺς ἐπὶ δικανικὰ προκαλούντων, ἀμφότερων καταφρονήσαντες καταλιπόντες τὸ σοφιστεύειν, τὸν μοναχὸν βίον προεκρίναντο· ἀψάμενοι δὲ φιλοσόφων λόγων παρὰ τῷ τότε καὶ ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ συμπεσόντες φιλόσοφα, μετ' ὀλίγα τῶν βιβλίων συναγωγῆς, ἐξ αὐτῶν τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐπέγνωσαν· μέγα δὲ κλέος τὸ ὠφελιμώτατον καὶ ὠφελιμώτατον τότε τοῖς ἀκεραίοις ἐφήπλωτο· ὧν ἀσκηθέντες διαλεγομένοις ἀπήντων πρὸς τοὺς ἀρειανίζοντας καίτοι τῶν ἀρειανῶν τὰ ὠφελιμώτατα βιβλία εἰς μαρτυρίαν, ὡς δοκοῦσι, τῆς ἰδίας καλουμένης δόγματος, αὐτοὶ ἐξήλεγχον, καὶ ἐδείκνυον μὴ νοήσαντας τὴν ὠφελιμώτατον σιωπὴν· ἀφ' ὧν πολλοῖς τε τότε οἱ ἀρειανοὶ, καὶ ὁ τότε ἀρειανίζων εὐνόμιος, ἐλλόγιμοι νομίζοντες εἶναι τὸ πρὶν γρηγόριον καὶ βασίλειον ἐντυγχάνοντες ἀπαίδευτοι τελείως ἐδείκνυντο· βασίλειος μὲν οὖν ὑπὸ μελετίου τῆς ἀντιοχείας ἐπισκόπου εἰς τὴν τῆς διακονίας τάξιν προχειρισθείς, μετὰ ταῦτα ὑπὸ καὶ ἐπίσκοπος τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, τῆς δὴ τῶν καππαδοκίας καισαρείας πρωτευούσης φροντίδα τῶν ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· δεδιὼς γὰρ πως ἀφανὴς καινοτομία τὰς κατὰ τὸν πόντον παροικούσας ἐπαρχίας, δρομαῖος ἐπὶ τὰ ἐκεῖ μέρη διέβαινεν· ἐκεῖ τε ἀσκητήρια συνιστάμενος, καὶ καλησάμενος σὺν ἄνδρας ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις, σὺν σαλευομένους ἐστήριξε· γρηγόριος δὲ ναζιανζοῦ πόλεως ἐπισκοπῆς ὢν καππαδοκίας, ἧς καὶ ὁ αὐτοῦ πατὴρ πρότερον ἐκκλη-

δίας προέσῃ, καὶ τὰ αὐτὰ τῷ βασιλείῳ διε- A pus constitutus, eadem quæ Basilius
πράπετο· περιὼν γὰρ καὶ αὐτὸς τὰς πόλεις, σθε- gessit. Nam & ipse urbes circumeun-
ραθυμοῦντας πρὸς τὴν πίστιν ἀνερρώννυε· μάλι- do, segnes & languentes in fide corro-
σα δὲ τὰ πολλὰ τῇ κωνσταντίνου πόλει ἐπιδη- boravit. Sed præcipue Constantino-
μοῦντι, σθένει ἐν αὐτῇ ὀμοφρονίας ταῖς διδασκα- poli commoratus, orthodoxos illic de-
λίαις ἐστήριξε· διὸ καὶ μικρὸν ὕστερον, ψήφῳ gentes prædicationibus suis confirma-
πολλῶν ἐπισκόπων προέσῃ καὶ ἐν κωνσταντίνου vit: eamque ob causam paulo pòst mul-
πόλει λαὸς ὡς ἓν τὰ παρ' ἀμφοτέρων γινόμε- torum Episcoporum suffragio Epi-
να εἰς ἀκοὰς ἦκε τοῦ βασιλέως οὐάλεντος, αὐτί- scopus illius urbis est constitutus.
κα βασιλέα ἀπὸ τῆς καισαρείας ἀγώγιμον ἐπὶ Porro cum ad Valentis Imperatoris
τὴν ἀντιόχειαν χρυσοῦς ἐκέλευσεν· ἠγέθη ἔν τε εὐθὺς, aures perlata essent, quæ ab utro-
καὶ γνώμην δὲ βασιλέως εἰς τὸ τοῦ ὑπάρχου que horum gerebantur, confestim Ba-
εἰσήγαγε δικαστήριον, πεῦσιν τε προσαγαγὼν silium ab urbe Cæsarea Antiochiam ab-
αὐτῷ δὲ ὑπάρχῃ, δι' χάριν μὴ τὴν πίστιν δὲ βασι- duci jubet. Sine mora igitur abductus,
λέως ἀσπάζεται, ὁ βασίλειος σὺν παῤῥησίᾳ B Imperatoris præcepto ad tribunal Præ-
πολλῇ τῇ μὲν δὲ βασιλέως θρησκείᾳ ἐμέμφε- fectorum sistitur. Interrogatusque à
το, τὴν δὲ ὁμοουσίου πίστιν συνίστα· ἐπεὶ δὲ ὁ ὕπαρ- Præfecto, cur Imperatoris fidem non
χος θάνατον αὐτῷ ἀπειλήσειεν, εἰ μὴ, ἔφη ὁ βα- amplecteretur, multa cum fiducia Ba-
σίλειος, ἡδέως μοι διὰ τὴν ἀλήθειαν ἀπαλλα- silius religionem quidem Imperatoris re-
γείη τοῦ δεσμοῦ τὸ σῶμα· δὲ ὃ ὑπάρχος prehendit, fidem vero consubstantialis
πάλιν ἐπισκέψασθαι παρεκάλει, λέγε δὲ εἰπεῖν τὸν asserit. Cumque Præfectus mortem
βασίλειον, εἰ ὦ καὶ σήμερον καὶ αὔριον αὐτὸς εἰμὶ illi interminaretur: utinam, inquit Ba-
ὀφελόν σου ἑαυτὸν μὴ ἐνήλλαττες· τότε μὲν οὖν C silius, hoc mihi contingat, ut pro veri-
καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν, φροντίσαντος διέλειπε tatis defensione corporis vinculis libe-
βασιλέως· ἐκ εἰς μακρὸν δὲ συνέβη νήπιον υἱὸν rer. Deinde cum Præfectus monuisset
δὲ οὐάλεντος, ᾧ ὄνομα ἦν γαλάτης, ἀῤῥωστῆσαι ut rem attentius apud se consideraret,
ἰσχυρῶς, ὥστε δὲ ἀπογνῶναι αὐτοῦ ἰατρῶν· ἡ δὲ respondisse fertur Basilius: Ego quidem
μήτηρ αὐτοῦ βασίλισσα δομνίκα, λύσις πρὸς & hodie & cras idem sum. Tu vero
τὸν βασιλέα προσέφερε, φάσκουσα ἑαυτῷ utinam te non mutares. Ac tum qui-
μὲν ἐν τοῖς ὀνείροις κακῶς διαθεῖναι τὸ φο- C dem Basilius eo die sub custodia mansit.
βερῶν φασμάτων· τὸ δὲ παιδίον κακῶς ἔχειν Accidit vero non multo postea, ut par-
διὰ τὴν εἰς τὸν ἐπίσκοπον ὕβριν· ταῦτα εἰς νοῦν vulus Valentis filius, nomine Galates,
βαλλόμενος ὁ βασιλεὺς, μεταπέμπεται τὸν in gravem morbum incideret, adeo ut
βασίλειον καὶ ἀποφαίνων ποιούμενος, φησὶ πρὸς Medici de salute ejus desperarent. Ma-
αὐτὸν εἰ ἀληθῆ τὰ σὰ δόγματα, εὔχου ἵνα μὴ ter autem pueri Dominica Augusta,
ὁ υἱός μου ἀποθάνῃ· ὁ δὲ, εἰ πιστεύσειας, ἔφη, ὦ Imperatori affirmavit, se per somnum
βασιλεῦ, καθάπερ ἐγὼ, καὶ ἡ ἐκκλησία ἑνωθῇ, horrendis quibusdam visis vexatam fu-
ζήσεται τὸ παιδίον· τοῦ δὲ μὴ σωθεμένου, ἐκεῖνο, isse, puerumque male habere propter
ἔφη ὁ βασίλειος, ὡς εἰ τοῦ παιδὸς τὸ θέλη- contumeliam Episcopo illatam. Hæc
μα γένηται τοῦ θεοῦ· ταῦτα εἰπόντα τὸν βα- Imperator secum ipse reputans, Basi-
σίλειον ἀφεθῆναι ἐκέλευσε· τὸ μέντοι παιδίον lium accersit; & ut periculum ejus fa-
μετ' ὀλίγον ἐτελεύτησε· τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν ceret, ita eum alloquitur: si vera est
ἀνδρῶν τούτων ὡς ἐν ἐπιτομῇ εἰρήσθω· βιβλία doctrina fidei tuæ, ora ne moriatur filius
δὲ ἑκάτερος αὐτῶν πολλὰ καὶ θαυμαστὰ meus. Tum Basilius: si credideris, in-
συνέγραψαν καὶ ἐξέδωκαν· ἀφ' ὧν τινὰ ὁ ῥου- quit, ô Imperator, quemadmodum ego D
φῖνος εἰς τὴν ῥωμαίων γλῶσσαν μεταβεβλη- credo, & si adunata fuerit Ecclesia, vi-
κέναι φησίν· ἐγγόνους δὲ ἀδελφοὶ βασιλεὺς vet puer. Sed cum Imperator minimè
assentiretur: fiat igitur ait Basilius de
puero quodcunque Deus voluerit.
Hæc cum dixisset Basilius, Imperator eum dimitti præcepit. Puer autem non multo pòst ex hac vita migravit. Atque hæc de istis viris obiter, quasi compendio dicta sint. Porro uterque eorum multos & eximios libros conscripsit atque evulgavit; ex quibus nonnullos à se in Latinum sermonem conversos esse testatur Rufinus. Cæterum Basilius duos habuit fratres,

Petrum & Gregorium. Sed Petrus quidem monasticam Basilii vitam æmulatus est: Gregorius vero ejus in docendo eloquentiam: qui & librum Basilii de opere sex dierum, quem ille imperfectum reliquerat, post obitum fratris supplevit: & orationem funebrem in laudem Meletii Antiochensis Episcopi Constantinopoli recitavit. Exstant & aliæ plures orationes ab eo conscriptæ.

πέτρ῾ ϗ γρηγόρι῾. ἀλλὰ πέτρος μὲν τὸν μονήρη βίον βασιλείῳ ἐζήλωσε· γρηγόρι῾ δὲ τὸ διδασκαλικὸν τοῦ λόγου· ὃς ϗ τὴν ποιηθεῖσαν βασιλείῳ ἐξαέμερον, ἅτε δὴ καταλειφθεῖσαν, ὡς ἔσανεπλήρωσε μετὰ θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ· ϗ ἐπιτάφιον εἰς μελέτιον τὸν ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει διεξῆλθε φέρων· ὧν αὐτός ϗ ἄλλοι λόγοι διάφοροι.

Caput XXVII.

De Gregorio Thaumaturgo.

SEd quoniam ex nominis similitudine & ex libris qui Gregorii titulum præferunt, nonnulli in errorem ducuntur, sciendum est alium esse Ponticum Gregorium, qui ex urbe Ponti Neocæsarea oriundus, istis antiquior fuit, quippe qui discipulus fuerit Origenis. Hujus Gregorii celebris fama est Athenis ac Beryti, & per universam Ponticam diœcesin, ac per universum prope dixerim terrarum orbem. Nam cum ex Athenienſium scholis discessisset, juris civilis discendi causâ Berytum profectus est. Ubi cum accepisset Origenem sacras literas Cæsareæ interpretari, celeri cursu in eam urbem contendit. Cumque magnificam sacrorum librorum expositionem auscultasset, Romanis legibus valedicens, Origeni se totum dedidit. A quo cùm veram philosophiam didicisset, postea à parentibus revocatus, rediit in patriam. Ubi primo quidem, dum adhuc laicus esset, multa fecit miracula: nunc ægrotos sanans, nunc dæmones per epistolam fugans; Gentiles denique non verbis tantùm, sed multo magis operibus ad fidem alliciens. Hujus mentionem facit etiam Pamphilus Martyr, in libris quos pro Origenis defensione scripsit: quibus etiam adjuncta est Gregorii oratio, quam ille ab Origene discedens, in ejus laudem composuit. Fuerunt igitur, ut compendio dicam, Gregorii plures. Primus est antiquus iste, discipulus Origenis: secundus Nazianzenus: tertius frater Basilii: est etiam alius Gregorius, quem Ariani dum Athanasium in exilio ageret, Episcopum constituerunt. Verum de his hæc dicta sufficiant.

Κεφ. κζ.

Περὶ γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ.

ΕΠειδὴ δέ τινες ἐκ τῆς ὁμωνυμίας πλανῶνται, ϗ ἐκ τῶν ἐπιγραφομένων γρηγορίου βιβλίων, δεῖ εἰδέναι ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ πολιτικὸς γρηγόριος, ὅστις ἐκ τῆς ἐν πόντῳ νεοκαισαρείας ὁρμώμενος, ἀρχαιότερος τούτου ἐστὶ· μαθητὴς γὰρ ὠριγένους ἐγένετο· οὗτος τοίνυν γρηγορίου, πολὺς ὁ λόγος ἔνθε ἀθλιώτατα τὴν βηρυτῷ, ϗ ὅλην τὴν ῥωμαϊκὴν διοικήσει, ὡς εἰπεῖν, ϗ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· ἔστι γὰρ ὁ τὴν ἀθηναίων παιδεύσεως ἐγκύκλιον ἀναχωρήσας, ἐν τῇ βηρυτῷ νόμους ἐμάνθανε· θυόμενός τε ἐν καισαρείᾳ τὰ ἱερὰ γράμματα ἐφιλοσόφει ὠριγένει, ὁρμαῖος ἐπὶ τὴν καισάρειαν ἐξανέστη· ἀκροασάμενός τε τῆς μεγαλοφώνου θεωρίας τῶν ἱερῶν γραμμάτων, πολλὰ χαίρειν εἰπὼν τοῖς ῥωμαϊκοῖς νόμοις, ϗ χώρις ἦν ἔτι λοιπόν· ϗ ὑπ' αὐτοῦ παιδευθεὶς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν, ϗ μεταλαβὼν τὴν πατρῴδα τῶν γονέων καλεσάντων, ἀνεχώρησε κἀκεῖ πρῶτον μὲν λαϊκὸς ὤν, πολλὰ θαύματα ἐποίησε, νοσοῦντας θεραπεύων, ϗ δαίμονας δι' ἐπιστολῶν φυγαδεύων, ϗ οὐ λόγοις μόνοις, τοῖς τε λόγοις, ϗ πλέον τοῖς γινομένοις ὑπ' αὐτοῦ προσαγόμενος· μεμνῆται δὲ αὐτοῦ ϗ πάμφιλος ὁ μάρτυρ ἐν τοῖς ὑπὲρ ὠριγένους ποιηθεῖσιν αὐτῷ βιβλίοις, ἐν οἷς ϗ συσταικὸς λόγος γρηγορίου εἰς ὠριγένην ἥκει· γεγόνασιν ἓν, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, γρηγόριοι· ὅ τε ἀρχαῖος οὗτος ϗ μαθητὴς ὠριγένους, ϗ ὁ ναζιανζηνός, ϗ ὁ ἀδελφὸς βασιλείου· ἐγένετο ϗ ἄλλος γρηγόριος ἐν ἀλεξανδρείᾳ, ὃν οἱ ἀρειανοὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς φυγῆς ἀθανασίου κατέστησαν· περὶ μὲν δὴ τούτων τοσαῦτα λελέχθω·

A

Κεφ. κη'.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ ἐξ ἀυτῆς καινοτομιῶν· καὶ ὡς μετέθεσαν οἱ κατὰ τὴν Φρυγίαν ἐξ αὐτῶν οἰκοῦντες τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν, ὁμοίως τοῖς Ἰουδαίοις.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε, οἱ Ναυατιανῶν οἱ περὶ Φρυγίαν οἰκοῦντες, τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα μετέθεσαν· ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο λέξω. πρότερον εἰπὼν, ὅτι χάριν ἐπικαλεῖ ὡς τὰ Φρυγῶν καὶ Παφλαγόνων ἔθνη ὁ αἱρεσιάρχης τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν κανών. Νωβάτος πρεσβύτερος ὢν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας, διεχρίθη ἐπειδὴ κορνήλιος ὁ ἐπίσκοπος δεῦρο ἐπιβύσαντας πρὸς ἐν τῷ διωγμῷ, ὧν ὁ βασιλεὺς δέκιος κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐκίνησεν, εἰς κοινωνίαν ἐδέξατο· διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν διακριθεὶς, εἰς ἐπισκοπὴν ὧδε τοῦ συμφρονησάντων αὐτῷ ἐπισκόπων χειροτονεῖται, ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις ἔγραφε, μὴ δέχεσθαι δεῖν ἐπιλευκόλας εἰς τὰ μυστήρια· ἀλλὰ προτρέπειν μὲν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν τὴν δὲ συγχώρησιν ἐπιτρέπειν Θεῷ, τῷ δυναμένῳ καὶ ἐξουσίαν ἔχοντι συγχωρεῖν ἁμαρτήματα τοιαύτας ἐπιστολὰς οἱ καὶ ἐπαρχίαν δεχόμενοι, πρὸς τὰ οἰκεῖα ἦθη ἐποιοῦντο τοῦ διαγινώσκειν τὰς κρίσεις· ὡς γὰρ ἐκεῖνο ἐδόκει μὴ δεῖν ἀξιοῦσθαι τῶν μυστηρίων δεῖν μετὰ τὸ βάπτισμα εἰς θάνατον ἁμαρτίαν πεποιηκότας, τοῖς μὲν ἐδόκει πικρὰ καὶ ἀπηνὴς εἶναι τοιοῦτος κανὼν· ἡ ἔκθεσις δὲ, ὡς δίκαιον τὸν κανόνα καὶ ὀρθῶς τὴν πολιτείαν ἐδέχοντο· ἐν τοσούτῳ δὲ τότε κινουμένου τοῦ ζητήματος, ἐπικαταλαμβάνει τὸ ἐπισκόπου χειρὸς γράμματα, καὶ τοῖς μὲν τὸ βάπτισμα ἁμαρτηκόσιν ἐπαγγελλόμενα συγχώρησιν· ἔτι δὲ ἀμφοτέρων ἐπιστελλόντων τὰ ἐναντία, καὶ ἐκ τῶν θείων λογίων ἀποδεικνύντων τὰ ἑκάτερα ἐλεγχθέντα, ἕκας κατ' ἔθος εἰς τοῦτο ἔτρεψεν εἰς ὃ καὶ πρότερον μᾶλλον ἐπέκλινεν· οἱ γὰρ Φιλαμαρτήμονες, δραξάμενοι τῆς τότε δοθείσης συγχωρήσεως, καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἐπὶ πάσῃ ἁμαρτίᾳ αὐτῇ συνεχέσθαι· φαίνεται δὲ τὰ Φρυγῶν ἔθνη σωφρονέστερα εἶναι τῶν ἄλλων ἐθνῶν· καὶ γὰρ δὴ καὶ σπανίως Φρύγες ὀμνύουσιν· ἐπιτρέπει γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν πρὸς σκύθας

Cap. XXVIII.

De Novato dictisque ab eo Novatianis: & quomodo hi qui Phrygiam incolebant Novatiani, festum Paschæ ad Judaicum morem transtulerint.

PEr idem tempus Novatiani qui Phrygiam incolunt, festum Paschæ diem commutarunt. Id quomodo factum sit, breviter dicam: ubi prius commemoravero qua, de causa in provinciis Phrygiæ ac Paphlagoniæ, exacta Ecclesiæ illorum regula ac disciplina etiamnum vigeat. Novatus Presbyter Ecclesiæ Romanæ, ideo dissidium fecit, B quòd Cornelius Episcopus fideles qui tempore persecutionis à Decio Imperatore contra Ecclesiam excitatæ, idolis sacrificaverant, in communionem susceperisset. Hanc igitur ob causam cum secessisset, ab Episcopis qui idem cum ipso sentiebant ad Pontificatum evectus, scripsit ad omnes ubique Ecclesias: ne eos qui dæmonibus immolaverant, ad sacra mysteria admitterent. Sed ut hortarentur quidem eos ad pœnitentiam; indulgentiam autem criminum relinquerent Deo, penes quem jus arbitriumque est crimina remittendi. His literis ad omnes provincias perlatis, sin- C guli pro suis moribus, de his quæ significabantur, tulére judicium. Quod enim ille significaverat, ad sacramentorum communionem admittendos non esse eos, qui post baptismum crimen lethiferum commisissent, aliis quidem acerba & immitis videbatur hujus regulæ promulgatio: alii vero hanc regulam ut justam & ad stabiliendam emendationis vitæ disciplinam, inprimis utilem susceperunt. Dum hæc agitatur controversia, supervenerunt literæ Cornelii Romani Pontificis, quæ iis etiam qui post baptismum deliquissent, indulgentiam spondebant. Ita utrisque contraria in- D ter se scribentibus, & sacrarum literarum testimonio sententiam suam confirmantibus, unusquisque, ut fieri solet, ad eam partem se contulit, ad quam jam antea suopte ingenio erat propensior. Nam quibus peccare in deliciis erat, hi arreptâ occasione indulgentiæ quæ tum concedebatur, câ in posterum ad omne criminum genus abusi sunt. Porro gens Phrygum, temperantior videtur esse reliquis gentibus. Nam & raro jurant Phryges. Et Scytæ quidem

ac Thraces procliviores sunt ad iracundiam: qui vero ad orientem Solem degunt, magis dediti sunt cupiditatibus. Verum Paphlagones & Phryges, ad neutrum istorum vitiorum propendent. Nam neque Circensium, nec theatralium ludorum hodie admodum studiosi sunt. Atque ob hanc causam, tum isti tum alii qui idem sentiunt, literis à Novato tunc scriptis assensisse mihi videntur. Quippe apud illos, scortatio instar piaculi habetur. Certe Phryges & Paphlagones modestiùs quàm cujuscunque alterius sectæ homines vivere videmus. Eandem quoque causam fuisse existimo illis qui Occidentis partes incolunt, & qui Novati sententiam sunt secuti. Cæterum Novatus licet ob vigorem arctioris disciplinæ sese ab aliis segregaverit, tamen festum Paschæ diem nullatenus immutavit. Eodem enim modo quo Occidentales, etiam ipse Pascha perpetuò celebravit. Porro illi Pascha semper celebrant post æquinoctium, more ipsis antiquitus tradito, jam inde ab eo tempore quo Christiani esse cœperunt. Et ipse quidem postea, principatu Valeriani qui persecutionem adversus Christianos exercuit, martyrio perfunctus est. Ij vero qui ex ejus nomine appellati sunt in Phrygia Novatiani, concessam ejus rei communionem aversantes, circa hoc tempus diem festum Paschæ immutarunt. Pauci quippe & obscuri Novatianorum in Phrygia Episcopi, collectâ Synodo in vico Pazo, ubi fontes amnis Sangarii visuntur, regulam promulgarunt; ut quotannis observaretur quo die Iudæi azyma celebrarent, & unà cum illis festum Paschale celebraretur. Hæc mihi renuntiata sunt à quodam sene, qui se presbyteri filium esse dicebat, & supradictæ synodo unà cum patre interfuisse. Cui tamen synodo nec Agelius Novatianorum apud Constantinopolim Episcopus, nec Maximus Nicææ, nec Nicomediæ aut Cotuæi adfuerunt Episcopi: licet ab his præcipue regatur Ecclesia Novatianorum. Et hæc quidem tunc temporis gesta sunt ad hunc modum. Sed paulo post Novatianorum Ecclesia propter istam synodum duas in partes divisa est, uti suo loco dicemus. Nunc transeamus ad ea, quæ per idem tempus in Occidentis partibus contigerunt.

A καὶ θρᾴξί· τοῖς δὲ ἐπιθυμητικῶς οἱ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον τὴν οἴκησιν ἔχοντες πλέον δουλεύουσι τοῖς ἀφροδισίοις. Φρυγῶν καὶ Παφλαγόνων ἔθνη, πρὸς ἑκάτερον τούτων ἐπιρρεπῶς ἔχει· οὔτε γὰρ ἱπποδρομίαις, οὔτε θεάτροις πρόσκαιρόν τι νῦν παρ' αὐτοῖς· διόπερ δοκεῖ μᾶλλον ἐπιεικέσι καὶ τούτοις τε καὶ ὑμῖν ἅπασι, πρὸς τὰ παρόντα νουθετήσασι τότε γραφόμενα· ὡς μύσος γὰρ ἐξαίσιον παρ' αὐτοῖς ἡ πορνεία νομίζεται· καὶ γὰρ οὐδὲ οἱασδήποτε ἄλλης αἱρέσεως σωφρονέστερον βιοῦντας, Φρύγας καὶ Παφλαγόνας ἔστιν εὑρεῖν· τὴν δὲ αὐτῶν αἰτίαν καὶ ἐμοὶ δοκεῖ οἰκεῖαν B τὰ ἑσπέρια μέρη, καὶ ναυάτῳ πειθαρχήσαντας, εἶναι νομίζω· ναυάτος μὲν οὖν, εἰ καὶ ἀφ' ὑψηλοτέρας πολιτείας ἀκριβῶς διεκείθη, ἀλλ' οὖν γε τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν οὐ μεμέθηκεν· ἀεὶ γὰρ καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἐποίει, καὶ ὥσπερ ἐπέλεσε· ποιοῦσι δὲ διαπαντὸς οἱ ἐκεῖ μετ' ἰσημερίαν ἀνέκαθεν ἀφ' ἧς καὶ χριστιανίζουσιν· ἀλλ' οὗτοι μὲν ὕστερον ἐπὶ βαλεριανοῦ τοῦ βασιλέως διωγμοῦ καὶ χριστιανῶν κινήσαντος, ἐμαρτύρησεν· οἱ δὲ ἀπ' ἐκείνου ἐν Φρυγίᾳ ἐπώνυμοι, καὶ τὴν κοινωνίαν τότε συνεχωρήθησαν ἐκτεποιήσασθαι C περὶ τόνδε τὸν χρόνον καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα μεταθέσθαι· σωδοῦν γὰρ ἐν πάζῳ κώμῃ, ἔστι τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ εἰσὶν αἱ πηγαί, πεισάντες ὀλίγοι τινὲς καὶ οὐκ εὐσήμοις τῶν κατὰ Φρυγίαν ναυαλιανῶν ἐπίσκοποι, ὅρον ἐκφέρουσιν ὥστε ἰουδαίοις ἐπιτρεῖν τοῖσδε τὰ αὑτῶν μα, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν τοῦ πάσχα ἐπιτελεῖν ἑορτήν· ταῦτα ἡμῖν ἀνήγγειλέ τις ἀνὴρ πρεσβύτερος λαοῦ, πρεσβυτέρου μὲν εἶναι λέγων ἑαυτὸν υἱόν· ἅμα δὲ τῷ πατρὶ παρεῖναι τῇ γνώμῃ συνοδῷ, καθ' ἣν ὅτε ἀγέλιος παρῆν ὁ τῆς D σανλινουπόλεως ναυαλιανῶν ἐπίσκοπος, οὐ μὴν μάξιμος ὁ νικαίας, οὐδὲ ὁ νικομηδείας, οὐ μὴν ὁ κοτυαεύς· ὑπὸ τούτων γὰρ ἡ ναυαλιανὴ θρησκεία μάλιστα κανονίζεται· ταῦτα μὲν ἔστως τότε ἐγένετο· διῃρέθη δὲ μικρὸν ὕστερον ἡ ναυαλιανῶν ἐκκλησία δι' ἐκεῖνον τὸν σύνοδον, ὡς καὶ χώραν ἐρεῖν μέλλοντες τοῦ ὄντος, ἐπὶ τὰ καθ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἐν τοῖς ἑσπερίοις γινόμενα μέρεσιν.

Κεφ. κθ'.

Περὶ δαμάσου τοῦ ῥώμης, καὶ ὑρσίνου· ὅπως δι' αὐτὰς ταραχῆς καὶ στάσεως ἐν ῥώμῃ γενομένης, φόνοι πολλοὶ ἐπικολληθῆναι.

Τοῦ γὰρ βασιλέως οὐαλεντινιανοῦ ἡσύχως διάγοντος, καὶ ἐδεμίαν σκύλλοντος αἵρεσιν, δάμασος μετὰ λιβέριον τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην ἐν τῇ ῥώμῃ ἐδέξατο· ἐφ' ᾧ συνέβη ταραχθῆναι τὴν ἐν ῥώμῃ ἐκκλησίαν, διὰ τοιαύτην αἰτίαν· ὑρσῖνος τις τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας διάκονος, ὑπόψηφος γέγονει, ἡνίκα ἡ ἐπιλογὴ τοῦ ἐπισκόπου ἐγίνετο· ἐπεὶ ἦν προκεχειρισμένος δάμασος, μὴ φέρων ὁ ὑρσῖνος τὴν τῆς ἐλπίδος ἀποτυχίαν, ἐβιάσατο τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπισυνάξαι τινὰς ἀσήμους ἐπισκόπους, ἐν ἀβάτῳ χειροτονῆσαι αὐτόν· καὶ χειροτονεῖται οὐκ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ τῆς βασιλικῆς, τῇ ἐπικαλουμένῃ σικίνης· τότε δὴ γενομένου, διέχυσε τὸν λαὸν ἐκεράτησεν· ἐσάλευον ἦν πρὸς ἑαυτούς, οὐ διά τινα πίστιν ἢ αἵρεσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ μόνου τίς ὀφείλει τοῦ ἐπισκοπεῖν θρόνου ἐγκρατὴς γενέσθαι· ἐντεῦθεν ἡ συμπλοκὰς τῶν ὄχλων ἐγίνετο· ὥστε καὶ ἐκ τῆς ταραχῆς πολλοὺς ἀποθανεῖν, καὶ διατοῦτο πολλοὺς λαϊκούς τε καὶ κληρικοὺς ὑπὸ τότε τότε ἐπάρχου μαξιμίνου πιωρισθῆναι, καὶ ἔτι τὸν τότε ὑρσῖνον παύσασθαι τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ καταλῦναι τοὺς βεληθέντας ἀκολουθῆσαι αὐτῷ.

Caput XXIX.

De Damaso Romano Episcopo & Vrsino: & quomodo seditione Romæ propter illos facta, plurimi interfecti sunt.

CUm Imperator Valentinianus in summa tranquillitate degeret, nulli sectæ ac religioni molestiam exhibens, Romæ Damasus post Liberium Episcopatus administrationem suscepit. Sub quo Romanæ Ecclesiæ gravis orta est perturbatio, hujusmodi ex causa. Ursinus quidam ejusdem Ecclesiæ diaconus, B cum de eligendo Episcopo ageretur, inter alios nominatus fuerat. Qui cum Damasum sibi prælatum videret, ægre ferens quòd spe suâ excidisset, seorsum ab Ecclesia conventus agere instituit: & obscuris quibusdam Episcopis persuasit, ut ipsum in occulto ordinarent. Ordinatus est itaque, non in Ecclesia, sed in secreto loco Basilicæ quæ Sicinii vocatur. Quod factum maximam dissensionem inter cives excitavit. Dissidebant autem non ob fidem aut propter aliquam hæresin, sed de hoc tantùm, uter illorum episcopalem sedem obtinere deberet. Hinc crebra utrinque jurgia & con- C flictus vulgi exstitere, adeo ut ex ea concertatione plurimi interierint. Quam ob causam multi, tum clerici, tum laici, à Maximino tunc Præfecto urbis supplicio affecti sunt. Atque ita tum Ursinus à conatu suo abstinuit, tum, qui illius partes sequebantur, penitus quieverunt.

Κεφ. λ'.

Περὶ μεδιολάνων ὅπως ἐπὶ τῷ αὐξεντίου τελευτήσαντος, καὶ στάσεως ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονηθῆναι γενομένης, λαμπρὸς ὁ τῆς ἐπαρχίας τοῦ στασιάζοντας παύσας, ὕφωρ κοινῇ, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως οὐαλεντινιανοῦ συναινέσαντος, πάντων προκριθῆναι τῆς ἐκκλησίας προέδρου.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἕτερον μνήμης ἄξιον ἐν τῇ μεδιολάνῳ συνέβη γενέσθαι· τελευτήσαντος γὰρ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐπισκόπου αὐξεντίου, ὃς ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν κεχειροτόνητο, πάλιν οἱ ἐν τῇ μεδιολάνῳ περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου ἐταράσσοντο· πολλὴ τε ἦν αὐτοῖς ἡ φιλονεικία, ἄλλων ἄλλον αἱρεῖσθαι βουλομένων· ὡς δὲ περὶ τούτου στάσις ἐγένετο, ἐνλαβηθεὶς ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, τὸ ὑπαλικὸν

Cap. XXX.

Quomodo post mortem Auxentii Mediolanensis Episcopi, cum orta esset seditio ob electionem futuri Antistitis, Ambrosius Præses Provinciæ qui ad sedandum tumultum cum militari manu perrexerat, communi omnium suffragio & ipsius Valentiniani Imp. consensu, Episcopus factus est.

SUb idem tempus Mediolani aliud quiddam contigit memoratu dignissimum. Mortuo enim Auxentio Ecclesiæ illius Episcopo qui ab Arianis fuerat ordinatus, iterum Mediolanenses in eligendo Episcopo tumultuari cœpére: magnaque inter illos contentio excitata est, alius alium eligere studentibus. Cumque ob id conflata esset seditio, Rector Provinciæ qui Consularis

dignitatem gerebat, nomine Ambrosius: veritus ne ex eo tumultu mali quidpiam civitas pateretur, ad Ecclesiam contendit, eo consilio ut tumultum sedaret. Postquam populus ad ejus conspectum conquievisset, & ille longa atque utili exhortatione vesanos multitudinis impetus repressisset, repente omnes in unam sententiam conspirant, & Ambrosium Episcopatu dignum esse vociferantur, eumque sibi postulant ordinari: ita demum populum ad unitatem esse rediturum, & eandem de fide amplexurum sententiam. Igitur cum Episcopi qui aderant, istam populi consensionem divino quodam nutu factam esse judicavissent, absque mora Ambrosium comprehendunt. Et postquam sacro eum lavacro initiassent, adhuc enim erat catechumenus, ad Episcopatus dignitatem parant promovere. Sed quoniam Ambrosius libenti quidem animo baptismum susceperat, sacerdotium vero omnibus modis detrectabat, Episcopi rem ad Valentinianum Imperatorem referunt. Imperator consensionem populi admiratus, Deique opus esse agnoscens id quod evenerat, rescripsit Episcopis, ut obsequerentur Deo qui illum ordinari jussisset: Dei namque potius quàm hominum suffragio illum esse designatum. Ad hunc modum ordinato Ambrosio, Mediolanenses qui prius inter se divisi fuerant, ejus interventu ad unitatem redierunt.

ἔχων ἀξίωμα, ᾧ ἦν ὄνομα Ἀμβρόσιος, μήπως ἐκ τῆς ταραχῆς ἄτοπόν τι καὶ τῶν πόλιν ἠμῆ), εἰσρέχει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς καταπαύσων τὴν στάσιν· ὡς δὲ ἐκεῖ ἡρμένῳ ὁλοὺς ἡσυχίαν παρέσχε, πολλά τε λυσιτελῆ παραινῶν, καὶ ἐξελέγχετας ἀλόγους τῶν πλήθους ὁρμὰς, αἰφνίδιος μία συμφωνία τῶν πάντων ἐγένετο· καὶ θεόθεν Ἀμβρόσιον εἶναι τῆς ἐπισκοπῆς, αὐτόν τε χειροτονεῖσθαι πάντες ἠξίουν· ὕτω γὰρ μόνως ἕνωσίν τε ἕξειν τὸν λαὸν, καὶ στέρξειν τῷ παρόντι πᾶσιν ὁμόνοιαν· ἐπεὶ δὲ ἔκπνους θεία ἡ ὁμοφωνία τοῦ λαοῦ γε νέας τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐφαίνετο, μηδὲν ὑποπτεύοντες, συλλαμβάνουσι τῷ Ἀμβροσίῳ· καὶ βαπτίσαντες, καὶ ἤδη, εὐθὺς πρὸς τοῦ τῆ ἐπισκοπῆς ἱερωσύνῃ προχειρίζεσθαι ἔμελλον· ἐπεὶ δὲ Ἀμβρόσιος τὸ μὲν βάπτισμα ἡδέως ἐδέξατο πολὺς δὲ ἦν τοῦ ἱεροσυλῆσαι φοβούμενος γνωρίζουσι τῷ βασιλεῖ Οὐαλεντινιανῷ τὰ γινόμενα· ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας τὸν τοῦ λαοῦ ὁμόνοιαν, Θεοῦ τε ἔργον εἶναι γνοὺς ἡρόμενον, ἐδήλωσε τοῖς ἐπισκόποις, ὑπείκειν τῷ Θεῷ κελεύσας χειροτονεῖν· Θεοῦ γὰρ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώπων εἶναι τοῦ ψῆφον τὸν ἀμφ· τοῦτον τὸν τρόπον καθαγίσθη Ἀμβροσίῳ, οἱ ἐν μεδιολάνῳ πρότερον διεστῶτες δι' αὐτὸν τότε ἡνώθησαν.

Caput XXXI.

De obitu Valentiniani.

POstea vero cum Sarmatæ in Romanorum fines incursionem fecissent, Imperator cum ingentibus copiis contra eos expeditionem movit. Cujus rei nuntio territi Barbari, missâ ad eum legatione pacem sub conditionibus postularunt. Legati in consistorium introducti, cum Imperatori viles admodum abjectique viderentur, scisciatus est Imperator, utrum omnes Sarmatæ essent ejusmodi. Cumque respondissent legati, totius gentis nobilissimos ad ipsum veniisse, Valentinianus ira excanduit: vocemque altius attollens: malo quodam fato principem se factum esse dixit Imperii Romani, quando hujusmodi Barbarorum gens,

Κεφ. λα'.

Περὶ τῆς τελευτῆς Οὐαλεντινιανοῦ.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς σαυρομάτων ἐπεξελθόντων τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ ἐπ' αὐτοὺς ἐχώρει μετὰ πλείστης στρατιᾶς· ταύτῃ οὐκ ἠνέγκαν τὴν στρατιὰν ἀκέσαντες οἱ βάρβαροι· ἀλλὰ πρεσβεύσαμενοι πρὸς αὐτὸν, ἠτοῦντο ἐπὶ συνθήκαις εἰρήνης τυχεῖν· τῶν πρεσβέων δὲ εὐπρεπῶν ὄντων, καὶ φανέντων οὐκ ἀξιοπρεπῶς ἠρώτησεν εἰ τοιοῦτοι σαυρομάται πάντες εἰσίν· ἀποκριναμένων δὲ τῶν πρεσβέων, τοὺς ἀρίστους σαυροματῶν ἥκειν πρὸς αὐτὸν, πληρῶται θυμοῦ Οὐαλεντινιανὸς καὶ μέγα βοῶν ἔλεγε· κακῶς πράττειν τὴν ῥωμαίων ἀρχὴν ἐπελθοῦσαν αὐτὸν, ὅτε τοιοῦτο γένος τῶν βαρβάρων

ὀλιγωτελὲς, ἐκ ἀγαπᾷ παρ' ἑαυτῷ μένειν σωζόμενον· ἀλλ' ὅπλα αἴρεται, καὶ ῥωμαίων ὅρους παλεῖ, καὶ εἰς πόλεμον θρασύνεται· καὶ τοσοῦτον ἐν τῇ βοῇ διαπαρέξας ἔτυχεν ἑαυτὸν, ὥστε πᾶσαν μὲν ἀναστομωθῆναι φλέβα, πᾶσαν τε ἀρτηρίαν διαῤῥαγῆναι· καὶ ὕστως αἵματος ἐκδοθέντος, τελευτᾷ ἐν φρυρίῳ ᾧ ὄνομα Βεργιτίων, μὴ τὴν ὑγιαλείαν γραμμανῶν τὸ τείχος ἐκποιήσας, ὡς καὶ τὴν ἐπτακαιδεκάτην τοῦ νοεμβρίου μηνὸς ζήσας ἔτη, νδ', βασιλεύσας ἔτη δεκατρία· τελευτήσαντος δὲ ὐαλεντινιανοῦ, οἱ μὴ τὴν ἰταλίαν στρατιῶται ἕκτῃ ἡμέρᾳ μὴ τὴν τελευτὴν, τὸν ὁμώνυμον τῷ πατρὶ ὐαλεντινιανὸν νέαν ἄγοντα κομιδῇ τὴν ἡλικίαν, βασιλέα ἀνηγόρευσαν ἐν ἀκίνκῳ πόλει τῆς ἰταλίας· ἐν τούτῳ διαγελθέντος, ἠγνόησαν οἱ βασιλεῖς, ὡς ὅπ γέγονε τοῦ μὲν ἀδελφὸς, τοῦ δὲ ἀδελφιδοῦς βασιλεύς· ἀλλ' ὅπ ἐβουλήθη ἀμφοτέρων ἐχειροτονήθη, ὃν αὐτοὶ χειροτονεῖν ἔμελλον· ὅμως δὲ ἀμφοτέροις σύμψηφοι τῆς βασιλείας ἐγένοντο· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ νέος ὐαλεντινιανὸς ἱδρύθη εἰς τὸν τόπον τοῦ ἰδίου πατρός· ἰστέον δὲ ὅπ ὐαλεντινιανῷ ἐγεγόνει ἐκ μὲν ἰουστίνης, ἣν ἐπέγημεν ζώσης αὐτοῦ τῆς πρώτης γυναικὸς σεβήρας, δι' αἰτίαν τοιάνδε· ἰοῦστος ὁ τῆς ἰουστίνης πατὴρ, τῆς ἑσπερίου ἐπαρχίας ἤδη πρότερον ὑπὸ τῶν κωνσταντίου χρόνων ἄρχων καθεστὼς, ἰδὲν ὄναρ, ὡς ὁ μὲν δεξιὸς μηρὸς ἀλεργίδα βασιλικὴν ἀπεκύησε· τὸ δὲ ὄναρ εἰς πολλοὺς ἐλέχθη, ἦκει καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς κωνσταντίου· ὁ δὲ συμβαλὼν τὸ ὄναρ, ὡς βασιλέως ἐξ αὐτοῦ τεχθησόμενος, πέμψας ἀναιρεῖ τὸν ἰοῦστον· ἡ δὲ αὐτοῦ θυγάτηρ ἰουστίνα ὑποφαινούσης δὲ τοῦ χρόνου ἔμεινε, παρθένος ἔτι· χρόνῳ δὲ ὕστερον τῇ γαμετῇ τοῦ βασιλέως ὐαλεντινιανοῦ σεβήρᾳ γνωρίμη καθίσταται, καὶ συνεχεῖς ἐποιεῖτο πρὸς τὴν βασίλισσαν τὰς συντυχίας· ἐπεὶ δὲ ἐνοχλήθη ἡ συνήθεια, ἤδη καὶ συνελούετο αὐτῇ· ὡς δὲ ἴδεν αὐτὴν λουομένην τὴν ἰουστίναν ἡ σεβήρα, ἠράσθη τοῦ κάλλους τῆς παρθένου· καὶ πρὸς τὸν βασιλέα διέξεισι περὶ αὐτῆς, ὡς ὕτως εἴη θαυμαστὸν ἔχουσα κάλλος ἡ παρθένος ἡ τοῦ ἰούστου θυγάτηρ, ὡς καὶ αὐτὴν, καίτοι γυναῖκα οὖσαν, ἐρασθῆναι τῆς εὐμορφίας αὐτῆς· ὁ δὲ βασιλεὺς ταμιευσάμενος τὸν τῆς

A vilis & contempta, suis se finibus minime contineret, nec satis haberet salutem suam in tuto collocare; sed ultro arma caperet, & Romanotum fines calcaret, & ad bellum usque inferendum prorumperet. Atque in tantum semetipse distendit vociferando, ut & venas omnes aperiret, & arterias disrumperet. Ad hunc modum erumpente sanguinis copiâ interiit in castello Brigitione, post Consulatum Gratiani tertium & Equitii, die quintodecimo Calendas Decembris, cum vixisset annis quatuor & quinquaginta, imperasset autem tre- B decim. Mortuo itaque Valentiniano, milites qui in Italia erant, sexto post mortem ejus die, filium ei cognominem Valentinianum admodum puerum, Imperatorem renuntiarunt in oppido Italiæ Acinco. Quodubi nuntiatum est Imperatoribus, ægrè tulerunt ambo, non quòd Valentinianus junior, qui alterius frater, alterius nepos ex fratre erat, Imperator factus fuisset: sed quòd inconsulto utroque renuntiatus fuisset, quem ipsi erant renuntiaturi. Uterque tamen Imperio ejus consensit. Ad hunc igi- C tur modum Valentinianus junior in locum patris sui est subrogatus. Sciendum porro est, hunc Valentinianum natum esse ex Iustina Augusta, quam Valentinianus senior superstite adhuc Severa priore conjuge, duxit tali de causa. Iustus pater Iustinæ qui Constantii temporibus Picenum Provinciam administrarat, visus est sibi in somnis Imperialem purpuram è dextro latere parere. Id somnium cùm aliis multis evulgatum fuisset, tandem ad aures pervenit Constantii. Is somnii significationem conjiciens, futurum scilicet ut ex justo Imperator nasceretur, misso percussore hominem interfecit. Iustina igitur parente orbata, virgo diu permansit. Progressu vero temporis, Severæ Valentiniani Imperatoris conjugi innotescere cœpit, & frequenter cum Augusta versabatur. Cumque crevisset familiaritas, simul etiam cum ea lavabatur. Severa itaque cum Iustinam secum lavantem vidisset, admirata est virginis pulchritudinem, & Imperatori de ea renuntiavit: Iusti filiam virginem esse dicens tanta corporis venustate præditam, ut ipsa licet mulier, ejus formâ nihilominus capta sit. Imperator vero cujus animo penitus infixus hæserat

conjugis sermo, consilium iniit de Iustina uxore ducenda; ita tamen ut Severam non repudiaret, ex qua filium habebat Grâtianum, quem paulo ante Augustum nuncupaverat. Legem igitur à se dictatam publice per singulas civitates proposuit, ut cuivis liceret duas simul uxores legitimas habere. Et lex quidem ita proposita est. Ipse vero Iustinam duxit uxorem, ex qua Valentinianum juniorem suscepit, tresque præterea filias: Iustam, Gratam & Gallam. Quarum priores quidem duæ in virginitatis proposito perseverârunt: Galla verò Imperatori Theodosio seniori postmodum nupta est: ex qua ille Placidiam filiam sustulit. Arcadium siquidem & Honorium ex Flaccilla priore conjuge susceperat. Verum de Theodosio ejusque liberis, suo loco sigillatim dicemus.

A γυναικὸς λόγον, ἀγαγέσθαι τὴν Ἰουστίναν ἐκλύσας, μὴ ἐκβαλὼν τὴν Σεβήραν, ἀφ' ἧς αὐτῷ Γρατιανὸς ἐγέγονει, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν ἀνηγορεύκει βασιλέα· νόμον δὲ ὑπαγορεύσας, δημοσίᾳ προτίθησι κατὰ πόλεις, ὥστε ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ δύο νομίμους ἔχειν γυναῖκας· καὶ ὁ μὲν νόμος προέκειτο· ὁ δὲ ἄγει τὴν Ἰουστίναν, ἀφ' ἧς αὐτῷ γίνεται Οὐαλεντινιανὸς τε ὁ νέος, καὶ θυγατέρες τρεῖς, Ἰούστα, Γράτα, Γάλλα· ὧν αἱ μὲν δύο παρθενεύσασαι διετέλεσαν· Γάλλαν δὲ ὕστερον βασιλεὺς ἔγημε Θεοδόσιος ὁ μέγας, ἀφ' ἧς αὐτῷ Πλακιδία θυγάτηρ ἐγένετο. Ἀρκάδιον γὰρ καὶ Ὀνώριον ἐκ Πλακιλλίνης

B ἔσχεν τῆς πρεσβυτέρας γυναικός· περὶ μὲν Θεοδοσίου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ, καὶ τῶν ἑκάστου χώραν ἐρεῖμεν.

CAP. XXXII.

De Themistio Philosopho, & quomodo Valens ejus oratione lenitus, de persecutione Christianorum aliquantulum remisit.

INterea Valens Antiochiæ degens, ab exteris quidem bellis liber ac vacuus erat. Quippe omnes circumquaq; Barbari suis se finibus continebant. Eos vero qui consubstantialis fidem profitebantur, graviter impugnabat, acerbiora indies supplicia adversus eos comminiscens. Donec Themistius Philosophus atrocitatem ejus aliqua ex parte mitigavit, dicta illi oratione quæ προσφωνητικὸς inscribitur: in qua Imperatorem admonet, ne magnopere miretur quòd tanta sit dogmatum diversitas apud Christianos. Eam enim exiguam esse, si cum multitudine & discrepantia opinionum quæ apud Græcos sunt, conferatur, quippe cum apud istos plures quàm trecentæ sint opiniones. Porro ex varietate opinionum, necessario consequi maximam dissensionem. Deum tamen hac opinionum varietate delectari, ut singuli majestatem ipsius magis revèreantur, vel ob id quod difficile est eum cognoscere. Hæc & ejusmodi alia cum philosophus ei exposuisset, aliquanto mitior in posterum factus est Imperator. Nec tamen furorem ex animo penitus abjecit; sed mortis loco exilium irrogavit sacerdotibus. Tandem vero hunc quoque illius impetum repressit hujusmodi casus.

Κεφ. λϛ.

Περὶ Θεμιστίου φιλοσόφου· καὶ ὡς ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ αὐτοῦ γε δυσωπηθεὶς Οὐάλης, μικρόν τι τὸν κατὰ χριστιανῶν ἐμετρίασε πόλεμον.

Ο Οὐάλης ὢν ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ διάγων, τὸν μὲν τῶν ἔξω πολέμων τέως ἡσύχαζε· πανταχόθεν γὰρ οἱ βάρβαροι κατὰ τὰς οἰκείας ἔρημον χώρας· δεινῶς γὰρ ἐπολέμει σὺν φρενῶν ἅπασι τὸ ὁμόσιον, καθ' ἑκάστην μείζονα τὰς βασάνους ἐφευρίσκειν καὶ αὐτῷ

C αὐτοῦ τῷ πολλῷ ἀπήνειαν ὁ φιλόσοφος Θεμίστιος μετριωτέραν τῷ προσφωνητικῷ λόγῳ εἰργάσατο, ἐν ᾧ μὴ δεῖν ξενίζεσθαι τὴν διαφωνίαν τῶν χριστιανικῶν δογμάτων τῷ βασιλεῖ· μικρὰν γὰρ εἶναι τὴν αὐτῶν διαφωνίαν, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος καὶ σύγχυσιν τῶν παρ' ἕλλησι δογμάτων· εἶναι γὰρ αὐτοῖς πεντηκοσιακόσια δόγματα· καὶ πρὸς τὸ δόξαν, ἀνάγκης καὶ τὴν διαφωνίαν εἶναι πολλήν· βούλεσθαί τε ἔτως τὸν Θεὸν διαφόρως δοξάζεσθαι, ἵνα ἕκαστος πλέον αὐτοῦ τὸν μεγαλεῖον φοβοῖτο, ἐκ τοῦ μὴ ῥᾴδιον εἶναι γνῶσιν αὐτοῦ· ταῦτα δὲ τοιαῦτα καὶ

D σόφως προσφωνήσαντος, πραότερος ὁ βασιλεὺς ἐγένετο· καὶ μὴν τελέως ὤφελε τὴν ὀργὴν ἀλλὰ ἀντὶ θανάτου ἐξορίαν ἐπιθεῖναι τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσιν, ἕως ἀπέπαυσε καὶ ταύτῃ τὴν ὁρμὴν τοιόνδε πρᾶγμα τοιόνδε.

A

Κεφ. λγ'.

Ὅπως οἱ γότθοι κατὰ οὐάλεντα ἐχριστιάνισαν.

Οἱ πέραν τοῦ ἴστρου βάρβαροι οἱ καλούμενοι γότθοι, ἐμφύλιον πρὸς ἑαυτοὺς κινήσαντες πόλεμον, εἰς δύο μέρη ἐτμήθησαν· ὧν τὸ ἑνὸς ἡγεῖτο Φριτιγέρνης, τὸ δὲ ἕτερον, Ἀθανάριχος. Ὁ πικραλέσερος δὴ τοῦ Ἀθαναρίχου φανέντος, Φριτιγέρνης προσφεύγει ῥωμαίοις, καὶ τὴν αὐτῶν καὶ τοῦ ἀνιπάλου ἐπεκαλεῖτο βοήθειαν· γνωρίζει δὲ ταῦτα τῷ βασιλεῖ οὐάλεντι· ὃς κελεύει δὴ συμμάχους καὶ τὴν θρᾴκην στρατιώτας, βοηθεῖν τοῖς βαρβάροις καὶ βαρβάρων στρατεύσασι καὶ ποιεῖν νίκην καὶ Ἀθαναρίχου τρέψαντα τὸν ἴστρον, δὴ πολεμίους εἰς φυγὴν τρέψαντες· αὕτη πρόφασις γέγονε, τοῖς χριστιανοῖς γραῦς τῶν βαρβάρων πολλάς· ὁ γὰρ Φριτιγέρνης χάριν ἀποδιδοὺς ὧν εὐηργετεῖτο, τὴν θρησκείαν τοῦ βασιλέως ἠσπάζετο, καὶ δὴ ὑφ' ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖν προετρέπετο· διὸ καὶ μέχρι νῦν πλείους οἱ γότθοι τῆς ἀρειανῆς θρησκείας ὄντες τυγχάνουσι, τότε διὰ τὸν βασιλέα ταύτῃ προσθέμενοι τότε γὰρ καὶ ὑλφίλας ὁ τῶν γότθων ἐπίσκοπος, γράμματα ἐφεῦρε γοτθικὰ καὶ τὰς θείας γραφὰς εἰς τὴν γότθων μεταβαλὼν, δὴ βαρβάρους μανθάνειν τὰ θεῖα λόγια παρεσκεύασεν· ἐπειδὴ δὲ ὑλφίλας οὐ μόνον δὴ τοὺς φριτιγέρνῳ, ἀλλὰ καὶ δὴ τοὺς ἀθανάριχον ταπεινοῦντας βαρβάρους τὸν χριστιανισμὸν ἐξεδίδασκεν, ὁ ἀθανάριχος ὡς προσαχθαπεινούσης τῆς πατρῴας θρησκείας, πολλοὺς τῶν χριστιανιζόντων πυρίαις ὑπέβαλεν· ὥστε γραῦς μάρτυρας τινὰ καὶ τὰ βαρβάρους ἀρειανίζοντας· ἀλλὰ ἀρείῳ μὲν πρὸς τὸν Σαβελλίου τοῦ λίβυος δόξαν ἀπαλλήσαι μὴ δυνηθεὶς, τῆς ὀρθῆς ἐξέπεσε πίστεως, προσφατον θεὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ δογματίσας· οἱ δὲ βάρβαροι, ἁπλότητι τὸν χριστιανισμὸν δεξάμενοι, ὑπὲρ τῆς εἰς χριστὸν πίστεως τὸν ἐνταῦθα ζωῆς καλὲ φρόνησαν· ταῦτα μὲν περὶ τῶν χριστιανιζόντων.

Caput XXXIII.

Quomodo Gotthi regnante Valente facti sint Christiani.

BArbari trans Danubium incolentes, qui Gotthi appellantur, intestino bello inter ipsos orto, duas in partes dirempti sunt: quarum alteri Fritigernus, alteri præerat Athanarichus. Porro cum Athanarichus prævaluisset, Fritigernus ad Romanos confugiens, eorum auxiliũ B implorauit. Quod ubi Valenti Augusto nuntiatũ est, iussit ut milites qui præsidiũ agebant in Thracia, Barbaris contra Barbaros militantibus auxilium ferrent. Horum igitur subsidio, Gotthi trans Danubium victoriam de Athanaricho retulerunt, copiis ejus in fugam conversis. Ob hanc causam multi ex Barbaris Christianam religionem amplexi sunt. Nam Fritigernus ut ob acceptum beneficium Imperatori gratiam referret, tum ipse Imperatoris religionem amplexus est, tum suos ad idem faciendum incitavit. Atque idcirco plerique Gothorum Arianæ sectæ sunt dediti, ut pote qui eo tempore C pore Imperatoris gratiâ ad eam sectam se contulerint. Eodem etiam tempore Ulfila Gotthorum Episcopus, Gotthicas literas excogitavit, & sacris Scripturis in Gotthorum sermonem conversis, effecit ut Barbari divina eloquia perdiscerent. Sed quoniam Ulfila non eos tantum Barbaros qui Fritigernum sequebantur, verum etiam illos qui Athanaricho parebant, Christianæ fidei doctrinâ instituebat, Athanarichus ægre id ferens, perinde quasi majorum religio violaretur, Christianos diversis supplitiis affecit, ita ut Barbari quidam qui Ariani erant, martyres fierent. Verum D Arius quidẽ cum Sabellii Libyensis opinionem refellere non posset, à recta fide aberravit, filium Dei recentem Deum esse statuens. Barbari vero Christianam religionem simplici animo amplexi, pro fide Christi vitam hujus sæculi contempserunt. Sed de Gotthis, qui ad Christianam religionem transierunt, hactenus dictum sit.

A

Caput XXXIV.

Quomodo Gothi ab aliis Barbaris devicti, ad Romanos confugerunt; & ab Imperatore susceptí, tum Imperio Romano, tum ipsi Imperatori exitio fuére.

NOn multo post Barbari mutuâ inter se amicitiâ redintegratâ, ab ab aliis vicinis Barbaris, qui Hunni appellantur, bello superati, suisque sedibus pulsi, ad Romanorum ditionem confugiunt, famulaturos se Imperatori, & quidquid ille jusserit, facturos se polliciti. Quæ postquam Valenti nuntiata sunt, ille eventum rei nequaquam animo B prospiciens, supplices clementer excipi jussit, in hoc uno negotio clemens ac misericors visus. Igitur Thraciæ partes eis ad incolendum assignat, felicem se judicans eâ de causâ. Quippe existimabat, paratum se instructumque exercitum contra hostes habiturum: sperabatque Barbaros terribiliores fore custodes limitis, quàm Romanos. Hanc ob causâ inposterũ de supplendo Romanorũ militum numero parum fuit sollicitus. Ac veteranos quidem qui præteritis bellis strenuam operam navaverant, despicere cœpit: militis vero quem Provinciales vicatim conferre soliti erant, pretiũ adæravit, octoginta aureos pro unoquoq; milite à collatoribus exigi jubens, licet antea tributariam functionem minime revelasset. Atque ob hanc causam respublica Romanorum aliquanto temporis spatio adversam fortunam experta est.

Cap. XXXV.

Quomodo Imperator de bello contra Gothos sollicitus, bellum adversus Christianos remissius gessit.

BArbari enim acceptâ Thraciâ, cum D provinciam Romanorum secure ac libere possiderent, felicitate sua moderate uti neutiquam potuerunt: sed benemeritos bello aggressi, cuncta per Thraciam & finitimas regiones subverterunt. Quæ cum ad aures Valentis perlata essent, effecerunt ut homousianos in exilium mittere desisteret. Perturbatus enim hoc nuntio, relictâ confestim Antiochiâ venit Constantinopolim. Atque idcirco bellum quod contra Christianos illic gesserat, sedatum est. Eodem tem-

Κεφ. λδ'.

Ὡς οἱ γότθοι ὑφ' ἑτέρων βαρβάρων καταπολεμηθέντες, τὴν πρὸς ῥωμαίων χώραν προσέφυγον, καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως προσδεχθέντες, ὅπερ αἴτιον ἀπωλείας καὶ τῶν ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως κατέστη.

Οἱ γοτθικὰ μαχεσάμενοι ἔθνη οἱ βάρβαροι φιλίαν πρὸς ἀλλήλους ἀπρόσκοπον, αὖθις ὑπὸ ἑτέρων βαρβάρων γειτνιαζόντων αὐτοῖς τῶν καλουμένων ὕννων καταπολεμηθέντες, καὶ τῆς ἰδίας ἐξελαθέντες χώρας, εἰς τὴν ῥωμαίων γῆν καταφεύγουσι, δουλεύειν τῷ βασιλεῖ σπουδάζοντες, ἅ τε τοῦτο πράξειν, ὅσα ἂν ὁ ῥωμαίων προστάξειε βασιλεύς. ταῦτα εἰς γνῶσιν ἦλθε τοῦ ἀλεξίου· καὶ μηδὲν προϊδόμενος, κελεύει σφᾶς ἐκ ἐλευθερίας οἴκοι τυχεῖν, πρὸς τοῦτο μόνον οἰκτίρμονι γνώμῃ· ἀφορίζει αὐτοῖς τὰ μέρη τῆς θρᾴκης, εὐτυχεῖν τὰ μάλιστα ἐπὶ τούτῳ νομίσας· ἐλογίζετο γὰρ ὡς ἕτοιμον καὶ εὐτρεπὲς κλησάμενος καὶ πολεμίων στράτευμα· ἤλπιζε γὰρ βαρβάρους ῥωμαίων φοβερωτέρους ἔσεσθαι φύλακας· καὶ τοῦτο μὲν τὰ λοιπά, σὺν ῥωμαίων στρατιώταις αὐξῆσαι· καὶ σὺν μὴν ἤδη πάλαι στρατεύμασι, καὶ σὺν πολέμοις γυναίοις ἀγωνιζομένοις· τὸν δὲ σωτελούμενον ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κώμας στρατιώτην ἐξηργύρωσεν, ὀγδοήκοντα χρυσίνους ὑπὲρ ἑκάστου στρατιώτου σὺν σωτελεσταῖς ἀπαιτεῖσθαι κελεύσας· ὑστέρου δὲ τὰς σωτελείας καθίσας αὐτὸ τοῦτο ἀρχὴ γέγονε καὶ δυσυχῆσαι τότε σφᾶς ὀλίγον τὴν ῥωμαίων ἀρχήν.

Κεφ. λέ.

Ὡς ὁ βασιλεὺς τῇ φρονήσει τοῦ πρὸς γότθους πολέμου, τὸν πρὸς χριστιανῶν πόλεμον ἀνῆκεν.

Οἱ γὰρ βάρβαροι τὴν θρᾴκην καλήσαντες, ἐν ἀδείᾳ τὴν ῥωμαίων καρπεσάμενοι χώραν, τὴν εὐτυχίαν οὐκ ἤνεγκαν· ἀλλὰ καὶ τῶν εὐεργετησάντων χωρεῖσι, καὶ πάντα τὰ περὶ θρᾴκην ἀνέτρεπον· ταῦτα ἐπιγνώμενα, εἰς γνῶσιν ἐλθόντα τοῦ ἀλεξίου, τὸ εἰς ὀξυτέραν πέμπειν τοὺς φεύγοντας τὸ ὁμοούσιον ἀφίσταλο· ἐν θορύβῳ γὰρ γνώμῃ, εὐθὺς ἐκ τῆς ἀντιοχείας ἐπὶ κωνσταντινούπολιν ἦλθε· διὸ καὶ ὁ κατὰ τὴν χριστιανικὸς ἐλώφησε πόλεμος τότε.

καὶ εὐζωΐῳ, ὁ τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας ἐν ἀντιοχείᾳ πρεσβύτερος, τελευτᾷ τὸν βίον ἐκ γήρους, καὶ τὴν ὑπαλείαν, διαδέχεται τὸ πέμπτον, καὶ διαδεξάμενος νέος τὸ πρῶτον· καὶ καθίσας εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ Δωρόθεος.

A pore Euzoius Arianæ partis apud Antiochiam Episcopus, extremum diem obiit, Consulatu Valentis Augusti quinto, & Valentiniani Junioris primo; ejusque locum substitutus est Dorotheus.

Κεφ. λς'.

Πῶς καὶ Σαρακηνοὶ πρώην καὶ τῇ πίστει χειρωθέντες, μανίας γυναικὸς αὐτῶν ἀρχούσης, Μωσῆν τινὰ θεοσεβῆ καὶ πιστὸν μοναζοντα λαβόντες ἐπίσκοπον.

Cap. XXXVI.

Quomodo Saraceni Maviâ fœminâ tunc apud eos regnante, ad fidem Christi conversi sint, & Mosen quendam, pium ac fidelem monachum, Episcopum acceperint.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τῆς ἀντιοχείας τοῦ βασιλέως, Σαρακηνοὶ οἱ πρώην ὑποσπονδοι, τότε ῥωμαίων ἀπέστησαν, σφαλη-γέντος τὸ μανίας γυναικὸς, τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τελευτήσαντος· πάντα ἔν τε τὰ ὑπὸ τὴν ἀνατολὴν, ὑπὸ τῆς Σαρακηνῶν καὶ τὸν αὐτὸν ἐπορθεῖτο χρόνον· ἀλλά πως θεοῦ προνοίᾳ, τὰ Σαρακηνῶν καλέσειε δι' αἰτίαν τοιαύτην· Μωσῆς τις ὄνομα, Σαρακηνὸς τὸ γένος, ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν μοναχικὸν μετερχόμενος βίον, ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ πίστει ἐτεροίοις θαυμασ-τὸς ἦν· τοῦτον ἡ τῆς Σαρακηνῶν βασιλισσα μανία, ἐπίσκοπον ἐξ οἰκείου ἔθνους ἠτεῖ λαβεῖν, ἐπισωθήναις τὸ καταλῦσαι τὸν πόλεμον· ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ῥωμαίων στρατηγοὶ, ἀσμενέστατον ἡγήσαντο ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις εἰρήνην ποιήσασθαι· εὐθύς τε ὡς εἶχον ἐπέταττον τοῦτο γενέσθαι· καὶ συλληφθεὶς ὁ Μωσῆς, ἐκ τῆς ἐρήμου ἤγετο εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν, ἐκεῖ τὴν ἱερωσύνην δεξόμενος· ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸν κρατοῦντα τότε τῆς ἐκκλησιῶν λύκιον ἦλθε, τὴν χειροτονίαν ἀπέφυγε, τοιαῦτα εἰπών πρὸς λύκιον· ἐγὼ μὲν ἐμαυτὸν ἡγοῦμαι τῆς ἱερωσύνης ἀνάξιον· εἰ δὲ συμφέρει τοῦτο τοῖς δημοσίοις πράγμασιν, ἐπίθησό μοι χεῖρα λύκιος πεπλήρωται δὲ αὐτῷ αἱμάτων ἡ δεξιά· ὃ δὴ λυκίῳ λέγοντος μὴ δεῖν ὑβρίζειν, ἀλλὰ πρότερον μανθάνειν παρ' αὐτοῦ τῆς θρησκείας τὰ δόγματα, ὁ Μωσῆς· ἀλλ' ἤδη δογμάτων λόγος, ἔφη, νῦν ζητεῖται, ἀλλ' αἱ πραχθεῖσι σὺν καὶ τοῖς ἀδελφῶν ῥήγμασι, δηλέγχουσιν ὡς χριστιανικὰ ἔχεις δόγματα· ὁ γὰρ χριστιανὸς οὐ πλήσσει, οὐ λοιδορεῖ, οὐ μάχεται· δοῦλον γὰρ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι· σοῦ δὲ τὰ ἔργα βοᾷ διὰ τῶν πεμφθέντων εἰς ἐξορίαν, καὶ θηρίοις βεβλημένων, καὶ πυρὶ κατακαυθέντων· μείζονα δὲ ἔχει τὴν ἀπόδειξιν τὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς

Post Imperatoris discessum ex urbe Antiochia, Saraceni qui prius fœderati erant, à Romanis defecére, Maviâ reginâ post viri sui obitum eos ductante. Cuncta igitur versus Orientem loca à Saracenis eo tempore vastabantur. Verum divina providentia eorum impetum compressit hoc modo: Moses quidam genere Saracenus, monasticam in solitudine vitam degens, tum ob pietatem ac fidem, tum ob miracula celeberrimus apud omnes erat. Hunc Mavia Saracenorum regina Genti suæ Episcopum dari à Romanis postulavit, ea conditione, ut bellum cum ipsis dissolveret. Quibus auditis, Romanorum Duces præclare secum agi existimantes, si pax hujusmodi conditionibus firmaretur, statim nullâ morâ interpositâ, id quod petebatur, fieri jusserunt. Moses itaque comprehensus, ex solitudine in urbem Alexandriam perducitur, honorem sacerdotii illic susceptur. Exhibitus autem Lucio qui tum Ecclesias obtinebat, ordinationem detrectans, ita Lucium allocutus est. Equidem sacerdotio indignum me esse profiteor. Verum si Reipublicæ necessitas hoc postulat, nunquam Lucius mihi manum imponet. Ejus enim dextra sanguine adhuc stillat. Cumque Lucius diceret abstinendum esse à conviciis; decere potius ut ex ipso disceret religionis dogmata: tum Moses, at non jam, inquit, ratio exigitur dogmatum. Nam facinora quæ adversus fratres perpetrasti, satis ostendunt quàm Christiana habeas dogmata. Christianus enim non percutit, non conviciatur, non pugnat: quippe servum Dei pugnare non decet. At tua facta, tanquam voce emissâ clamant per eos qui in exilium missi, qui bestiis traditi, qui incendio consumpti sunt. Ea porro quæ oculis

conspiciuntur, longe plus valent ad convincendum, quàm ea quæ auditione accipiuntur. Hæc & hujusmodi cum dixisset Moses, necessarii eum ad montem perducunt, ut ab iis qui illic exulabant, ordinaretur Episcopus. Ad hunc igitur modum Mose tunc consecrato, bellum Saracenorum sopitum est. Ac deinceps Mavia pacem cum Romanis servavit, adeo ut filiam suam Victori Magistro militum desponderet. Atque hæc de Saracenis sint dicta.

A ὁρώμενα, ἢ ταῖς ἀκοαῖς λαμβανόμενα· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντα τὸν Μωσῆν, ἀπῆγον οἱ Ἀπιήδειοι πρὸς τὸ ὄρος, ὅπως αὐτῷ χειροτονίαν παρὰ τῶν εἰς ἀξοείαν τυγχανόντων δέξηται. ἔτως ἐν τότε ὑπὸ Μωσέως χειροτονηθέντος, ὁ Σαρακηνῶν ἐσβέσθη πόλεμος· εἶχέ τε ὑποπτε ἡ Μαυία πρὸς Ῥωμαίους εἰρήνην, ὡς καὶ θυγατέρα αὐτῆς τῷ στρατηλάτῃ καταστῆσαι βίκτορι. ταῦτα περὶ Σαρακηνῶν.

Caput XXXVII.

Quomodo post Imp. discessum, Orthodoxi in Oriente, & maxime apud Alexandriam, resumptis animis Lucium ejecerunt, & Petro qui Damasi Romani Pontificis literis munitus redierat, Ecclesias reddiderunt.

B

Κεφ. λζ.

Ὡς ἀναχωρίσαντος Οὐάλεντος ἀπὸ ἀντιοχείας, οἱ ἐν πάσῃ θαρσήσαντες ὀρθόδοξοι, καὶ μάλιστα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸν λύκιον ἐκβαλόντες, αὖθις τῷ πέτρῳ τὰς ἐκκλησίας ἀπέδωκαν, γράμμασι δαμάσου τοῦ ῥώμης ἐπισκόπου κατωχυρωμένῳ.

PEr idem tempus cùm Antiochia Valens Imp. discessisset, quotquot ubique persecutionem passi erant, magnopere animis confirmati sunt, ac præcipue Alexandrini. Quippe tunc recens ab urbe Roma reversus erat Petrus cum literis Damasi Episcopi Romani, quibus ille & consubstantialis fidem, & Petri ordinationem confirmabat. Itaque populus resumpta fiducia, Lucium quidem exturbat, Petrum vero in ejus locum substituit. Et Lucius quidem statim conscenso navigio Constantinopolim perrexit. Petrus vero cum exiguo tempore superstes fuisset, ex hac vita migravit, Timotheum fratrem sedis suæ successorem relinquens.

C

Καθὼ ὁ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος ἐκ τῆς ἀντιοχείας ἀναχωρήσαντος, ἀνερρώννυντο οἱ πανταχοῦ ἐλαυνόμενοι, καὶ μάλιστα οἱ κατὰ τὴν ἀλεξάνδρειαν. πέτρου τε ἐπανελθόντος ἀπὸ τῆς ῥώμης γράμμασι δαμάσου τοῦ ῥώμης ἐπισκόπου, βεβαιούντων τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν καὶ τὴν τοῦ πέτρου κατάστασιν· ἀναθαρρήσας ὁ λαὸς τὸν μὲν λύκιον ἐξελαύνουσιν· ἀνίστασι δὲ τὸν πέτρον· ἀλλὰ λύκιος μὲν ὡς εἶχεν εὐθὺς τὴν κωνσταντίνου πόλιν ἔπλευσεν· πέτρος δὲ ὀλίγον ἐπιβιοὺς χρόνον τελευτᾷ, διάδοχον καταλιπὼν Τιμόθεον ἀδελφὸν ἑαυτοῦ.

Caput XXXVIII.

Quomodo Imperator Constantinopolim reversus, cùm à populo propter Gothos convitiis oppeteretur, contra Barbaros profectus est: & cum illis congressus juxta Hadrianopolim Macedoniæ urbem, interfectus est: cum vixisset annis L. *imperasset autem annis* XVI.

D

Κεφ. λή.

Ὡς ὁ βασιλεὺς ὑποστρέψας ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει, ἢ δήμου ὄχλῳ τὰς γοτθικὰς καταστάσεις, ἐξελαύνοντος τοῦ πλήθους τοὺς βαρβάρους· ἐν συμβολαῖς αὐτοῖς ἐν ἀδριανουπόλει τῆς μακεδονίας, ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται, ζήσας μὲν ἔτη πεντήκοντα, βασιλεύσας δὲ ἔτη ἓξ πρὸς τοῖς δέκα.

POrro Imperator Valens ingressus Constantinopolim die tertio Kalendas Iunias, Consulatu ipsius sexto, & Valentiniano Junioris secundo, populum ingenti affectum mœstitia offendit. Nam Barbari qui jam Thraciam depopulati fuerant, ipsa quoque Constantinopoleos suburbana vastabant, cum nullæ tunc adessent copiæ ad resistendum ipsis idoneæ. Verum ubi Barbari ad ipsa urbis

Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐάλης τὴν τρίτην ἐπὶ δέκα μαΐου μηνός, ἐν τῇ ἕκτῃ ἐπάτου ὑπατείᾳ καὶ οὐαλεντινιανοῦ τὸ δεύτερον νέου τὸ δεύτερον ἐλθὼν εἰς τὴν κωνσταντινούπολιν, εὑρίσκει τὸν δῆμον ἐν ἀθυμίᾳ καθεστῶτα πολλῇ· οἱ γὰρ βάρβαροι καταδραμόντες τὴν θρᾴκην, καὶ τὰ περάσεια ἐπόρθουν τῆς κωνσταντίνου πόλεως, μηδεμιᾶς οὔσης ἀξιομάχου τότε δυνάμεως· ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τείχεσι

προσπελάζειν ἐπεχείρουν οἱ βάρβαροι, χαλεπῶς ἡ πόλις ἔφερε τὰ γινόμενα· ἐνθυμουμένου τε τοῦ βασιλέως, ὡς ἐπαγαγόντος τοῦ πολέμους, καὶ ὅπως μὴ ἀνεπεξῆλθε ταχέως, ἀλλὰ παρείλκετο τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον· καὶ δὴ ἰσποδρομίας ἐπιλειφθείσης, πάντες ἐκ συμφωνίας καλεόντων τὸν βασιλέως ὡς θεωρῶντος τὰ πράγματα ἐκραζον ἐν σωτῆρος, δὸς ὅπλα, καὶ πολεμήσομεν ἡμεῖς· ταῦτα βοώντων, ἐξάπιδος πρὸς ὀργὴν ὁ βασιλεύς· ἐξυπερβαίνει δὲ τὴν ἐνδεκάτην τοῦ ἰουνίου μηνός, ἐπαπειλήσας ἢν ὑποστρέψῃ, δίκην ὑπὸ κωνσταντινοπολιτῶν λήψεσθαι, ὧν τότε ὑβρίζειν αὐτὸν ἐδόκουν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἤδη πρότερον τῇ τυραννίδι προκοπὴν προσπεθείλοντο· ἔρημόν τε καθαιρήσειν τὴν πόλιν, καὶ ἄροτρον εἰπὼν βαλεῖν καὶ αὐτήν, ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐχώρει· καὶ ὠθεῖ μὲν αὐτοὺς πόρρω τῆς πόλεως· ἐδίωξε δ' ἄχρι τῆς ἐν θράκῃ ἀδριανουπόλεως, ἣ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς μακεδονίας ἐστίν· ἐκεῖ τε συμβαλὼν τοῖς βαρβάροις, ἀπέθανε τῇ ἐνάτῃ δ' αὐγούστου μηνός, ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ τούτου ἣ ἦν τέταρτον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ὀγδοηκοστῆς ἐνάτης ὀλυμπιάδος· καὶ οἱ μὲν πυρὶ φασὶν ἀπολέσθαι αὐτὸν, εἰς κώμην καταφυγόντα τινὰ, ἣν ἐπιφοιτῶντες οἱ βάρβαροι ἐνέπρησαν· οἱ δ' ἀμείψαντα τὸ βασιλικὸν σχῆμα φασὶν αὐτὸν εἰς μέσον τὸ σίφος τῶν πεζῶν εἰσφαμεῖν· εἶτα τῶν ἱππέων προδεδωκότων, καὶ οὐκ ἀψαμένων τῆς μάχης, ἐν τῇ συμβολῇ τοὺς ἀμηχανθέντας πάντας ἀθρόους πεσεῖν· ἔνθα δὴ φασὶν αὐτὸν ἀγνοηθῆναι κείμενον, ὅτι οὕτω βασιλικῷ σχήματι καὶ καλαμαύκῃ ὅστις ἦν· τελευτᾷ δὲ ζήσας ἔτη ν', συμβασιλεύσας μὲν τῷ ἀδελφῷ ἔτη δεκαπέντε· μετὰ δὲ τὸν ἀδελφὸν βασιλεύσας ἔτη πέντε· περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ις'.

A mœnia propius accedere tentarunt, cives eam rem moleste ferentes, adversus Principem murmurare cœperunt, quasi qui hostes ipse eò adduxisset: quippe cum non illico adversus illos signa movisset, sed bellum de industria traheret. Itaque cum equestre certamen ageretur, omnes uno consensu adversus Imperatorem vociferati sunt, ut qui nullam Reipublicæ curam gereret. Clamabantque acriter: da nobis arma, & ipsi pugnabimus. His auditis Imperator ad iracundiam provocatus est: & die tertio idus Iunii urbe egreditur, minatus se de Constantinopolitanis pœnas sumpturum, si rediisset incolumis: tum ob convicia quibus ipsum tunc affecerant, tum quod antea tyrannidi Procopii favissent. Urbem igitur eversurum se, & aratrum solo ejus impacturum minatus contra Barbaros proficiscitur. Et illos quidem procul ab urbe repulit, & Adrianopolim usque persecutus est, quæ urbs est Thraciæ, in finibus Macedoniæ sita. Ibi congressus cum Barbaris, occubuit die tertio idus Augusti, iisdem Consulibus quos supra nominavi. Annus hic erat quartus ducentesimæ octogesimæ nonæ Olympiadis. Et alii quidem incendio eum periisse narrant, cum in vicum quendam confugisset, quem supervenientes Barbari concremarunt. Alii dicunt, eum abjecto imperiali habitu in medium agmen peditum se conjecisse: cumque equites proditionem fecissent, & prælium committere detrectassent, pedites Romanos undique à Barbaris circumfusos, omnes in acie occubuisse: inter quos ipsum quoque Imperatorem jacuisse, sed ignotum, eo quod Imperialem habitum quo internosci poterat, prius deposuisset. Vixit annis quinquaginta. Et cum fratre quidem imperavit annos xii. post fratrem vero regnavit triennio. Porro hic liber sexdecim annorum res gestas complectitur.

Τάδε περιέχει ἡ πέμπτη βίβλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους.

α'. Ὡς μὴ τὸν θάνατον ἐπαλείλῃ τῷ γότθων ἐπελθόντων καὶ κωνσταντίνου πόλεως, ὁ δῆμος αὐλῆς ἀπελπεξήει, συμμάχους οὐ ζαρακηνοὺς ἔχων, οὐδὲ ἰσαυρικαὶς ταπομάχας.

β'. Ὡς γραϊανὸς ὁ βασιλεὺς οὐ ὀρθοδόξως ἐπισκόπους ἐκ τῶν ἑῴων ἀνακαλεσάμενος, οὐδὲ αἱρετικοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἐξεδίωξεν· ὅτε ἡ κοινωνὸν τῆς βασιλείας θεοδόσιον προσελάβετο.

γ'. Τίνες ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων ἐκκλησιῶν τιμιώτατα τὴν πρεσβείαν εἶχον.

δ'. Ὡς μακεδονιανοὶ, οἱ πρότερον πρὸς δάμαλιν τὸν ῥώμης πρεσβύτερον ὁμοουσίου ἐπρεσβευσάμενοι, αὐθις τῇ προτέρᾳ πλάνῃ ἐπανήχθησαν.

ε'. Περὶ τῶν ἐν ἀντιοχείᾳ διὰ παυλῖνον καὶ μελίτιον τὰ νικαῖα συμβάντων.

ς'. Ὡς γρηγόριος ὁ ναζιανζηνὸς, κοινῷ δόγματι τῶν ὀρθοδόξων, τὴν πρεσβείαν τῆς κωνσταντίνου πόλεως ἐκκλησίας ἀνεδέξατο· καθ' ὃν καιρὸν καὶ θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς, μετὰ τὴν κατὰ βαρβάρων νίκην ἐν θεσσαλονίκῃ νοσήσας, ἐπὶ ἀκολύτῳ ἐβαπτίσθη.

ζ'. Ὡς γρηγορίου ἐν κωνσταντινουπόλει εἰσελθόντος, καί τινων ἐπισκόπων ἐπὶ τὸ τῶν ὁμογνωμονησάντων, αὐτὸς τὴν ἐκκλησίας τὴν πρεσβείαν παρῃτήσατο· ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ ὀρθοδόξῳ ἐπισκόπῳ δημοφίλῳ δηλονότι, ἢ προθύμως τῷ ὁμοουσίῳ καὶ τῆς πόλεως ἀξιώσαντι· ὅπερ μᾶλλον ἐποίησεν.

η'. Περὶ τῶν ῥηθέντων ἐπισκόπων, τῶν ἐν κωνσταντινουπόλει σωτελθόντων· καὶ περὶ ὧν αὐτὸς ἐθέσπισαν, χειροτονήσαντες ἐν αὐλῇ καὶ νεκταρίου.

θ'. Ὡς ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος, παύλου τὸν κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου τὸ σῶμα σὺν τιμῇ μελετώμενον ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ὅτε καὶ ὁ τῆς ἀντιοχέων μελετίου τελευτὴ βίου ἐχρήσατο.

ι'. Ὡς τοῦ βασιλέως σύνοδον πασῶν αἱρέσεων χωρὶς προσκαλεσαμένου, ὅτι μὴ ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἄυγουστος ἀνηγορεύθη, οἱ μὲν ναυατιανοὶ μένοντες τὴν πίστιν ὁμοφρονοῦντες τοῦ ὁμοουσίου, ἔνδον τῆς πόλεως συνάγειν ἐπέτρεψαν· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν αἱρετικῶν ἀπηλλάχθησαν.

ια'. Περὶ μαξίμου τοῦ τυράννου, καὶ τῆς γραϊανοῦ ὅλως ἀναιρέσεως· ὅτε καὶ τὸν ἁμοσίου τοῦ ἐπισκόπου μεδιολάνων ἐπιβουλῆς, διὰ τὸ πρὸς μάξιμον δόξαι, σῶσαι ἡ μήτηρ βαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ, ἄκουσα ἀπέφυγε.

ιβ'. Ὡς ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος μετὰ μαξίμου δυνάμεων μεγίστην εὐτρεπίσας, καὶ καιρὸν ἀνώριος αὐτῷ ὁ πλακίλλης ἐτέχθη, ἀρκάδιον μὲν ἐν κωνσταντινουπόλει καταλελοιπὼς αὐλὸς ὢν ἐν μεδιολάνῳ, τῷ τυράννῳ προσέμιξεν.

ιγ'. Περὶ τῆς γλυκερίας ἐν κωνσταντινουπόλει ταραχῆς καὶ ἀφανῶν.

ιδ'. Περὶ τῆς νίκης τοῦ βασιλέως θεοδοσίου, καὶ τῆς ἥττης τοῦ τυράννου.

ιε'. Περὶ φλαβιανοῦ τοῦ ἀντιοχείας.

ις'. Περὶ τῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ καθαιρέσεως τῶν εἰδωλικῶν ναῶν, καὶ τῆς διὰ ταῦτα συμβολῆς ἑλλήνων καὶ χριστιανῶν.

ιζ'. Περὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ τοῦ σαράπιδος ναῷ γραμμάτων.

ιη'. Ὡς ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος ἐν τῇ ῥώμῃ γεγονὼς, πολλὰ τὴν πόλιν ὠφέλησε, πρὸς τὸ

τάτε ἐν τοῖς μακηπείοις λησήρια, καὶ τὰ ἐν τοῖς πορνείοις ἄτοπα τῶν σείρων.

ιβ'. Περὶ τῶν ἐπὶ τῆ μελανοίας πρεσβυτέρων, ὅπως τὴν καῦτα προπρέθησαν.

κ'. Ὡς καὶ ἐν Ἀρειανοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις αἱρετικοῖς, σχίσματα πολλὰ γεγόνασιν.

κα'. Ὡς δὲ ναυαλιανοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐστασίασαν.

κβ'. Περὶ τῶν δοξάντων τῇ συγγραφεῖ διαφωνιῶν καὶ ἁπάντας τόπους, ἔν τε τῷ πάσχα, καὶ βαπτισμάτων, δὲ νιστείων, δὲ γάμων, καὶ σωμάτων, καὶ λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν διαλήψεων.

κγ'. Περὶ τῶν ἐν κωνσταντίνου πόλει Ἀρειανῶν, τῶν καὶ Ψαθυριανῶν μετονομασθέντων.

κδ'. Ὡς καὶ εὐνομιανοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐστασίασαν, διαφορὰς προσωνυμίας ἐκ τῶν προεστώτων λησάμενοι.

κε'. Περὶ τοῦ τυραννίδος εὐγνώμης, καὶ τοῦ βαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ ἀναιρέσεως, καὶ τῆς θεοδοσίου τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ τυράννου νίκης.

κς'. Ὡς μὲν τὴν νίκην ὁ βασιλεὺς ἀρρώστησας, τὸν μὲν ὀνώριον ἐν μεδιολάνῳ μετεκαλέσατο· καὶ μικρὸν δόξας τὸ νόσημα παῦσαι, ἱπποδρομίαν τελεσάμενος, καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐτελεύτησεν.

IN QVINTO LIBRO ECCLESIASTICÆ Historiæ Socratis Scholastici hæc continentur.

I. Quomodo post Valentis obitum, cum Gotthi Constantinopolim oppugnarent, cives adversus eos eruptionem fecerunt, auxiliantibus Saracenis qui Maviæ parebant.

II. Quomodo Imperator Gratianus Orthodoxis Episcopis ab exilio revocatis, hæreticos Ecclesiis expulit, & consortem Imperii Theodosium sibi adscivit.

III. Quinam eo tempore majorum Ecclesiarum fuerint Episcopi.

IV. Quomodo Macedoniani, qui prius ad Liberium Romanum Episcopum pro consubstantialis fide scripserant, denuo ad pristinum errorem revoluti sunt.

V. De his quæ Antiochiæ ob Melitium & Paulinum contigerunt.

VI. Qualiter Gregorius Nazianzenus communi Orthodoxorum suffragio Episcopus Constantinopolitanæ Ecclesiæ est constitutus: quo tempore & Theodosius Imperator post relatam de Barbaris victoriam in morbum delapsus, Thessalonicæ ab Ascholio Episcopo baptizatus est.

VII. Qualiter Gregorius Episcopis quibusdam ob translationem ipsius murmurantibus, Episcopatu se abdicavit: & Imperator Demophilo Arianorum Episcopo mandavit, ut aut fide consubstantialis assentiretur, aut urbe excederet: quod quidem Demophilus facere maluit.

VIII. De centum & quinquaginta Episcopis Constantinopoli congregatis: deque illorum decretis, & Ordinatione Nectarii.

IX. Quomodo Imperator Theodosius corpus Pauli Episcopi Constantinopolitani ab exilio honorifice transtulit: quo tempore Melitius Antiochenus Episcopus vita discessit.

X. Quomodo Imperator omnium sectarum Episcopos in unum convenire jussit, quo tempore Arcadius ejus filius, Augustus nuncupatus est: & quod Novatiani in fide cum Homousianis consentientes, soli intra urbem collectas agere permissi sunt; reliquis hæreticis procul ejectis.

XI. De Maximo tyranno; qualiter is Gratianum dolo interemit: quo tempore propter metum Maximi, Iustina Valentiniani pueri mater, Ambrosio Mediolanensi Episcopo insidiari invita destitit.

XII. Quomodo Imp. Theodosius, collectis adversus Maximum ingentibus copiis; quo tempore Honorius ei ex Flaccilla natus est, Arcadium quidem reliquit Constantinopoli, ipse vero juxta Mediolanum conflixit cum Maximo.
XIII. De tumultu quem Ariani Constantinopoli excitarunt.
XIV. De victoria Imperatoris Theodosii, deque tyranni clade.
XV. De Flaviano Antiocheno.
XVI. De Idolorum templis Alexandriæ dirutis, & commissâ ob id pugnâ inter Gentiles & Christianos.
XVII. De literis hierographicis in Serapidis templo repertis.
XVIII. Quomodo Imperator Theodosius Romæ degens, plurimum utilitatis urbi contulit, sublatis furum apud Mancipes receptaculis, & turpibus crepitaculis lupanarium.
XIX. De presbyteris pœnitentium curam gerentibus, & quomodo ea tempestate sublati fuerint.
XX. Quod tum apud Arianos, tum apud alios hæreticos, multa schismata exstiterunt.
XXI. Quomodo etiam Novatiani inter se dissenserint.
XXII. Iudicium hujus historiæ scriptoris, de discrepantia quæ quibusdam in locis cernitur tam in festo Paschali, quàm in baptismo & jejuniis & collectis, aliisque Ecclesiasticis ritibus.
XXIII. De Arianis Constantinopoli, qui & Psathyriani sunt dicti.
XXIV. Qualiter Eunomiani quoque inter se divisi sint, variisque nominibus ex auctorum suorum vocabulis appellati.
XXV. De Eugenii tyrannide, & Valentiniani Junioris; deque victoria quam Theodosius Augustus retulit de tyranno.
XXVI. Quomodo Imperator post victoriam morbo correptus, filium suum Honorium Mediolanum evocavit: & paulisper convaluisse visus, edito Equestri certamine, eadem die excessit è vita.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER V.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ Ε΄.

PROOIMIVM.

ANTEQUAM libri quinti historiam ordiamur, eos, qui hoc opus lecturi sunt, roganus, ne nobis vitio vertant, quòd cum Ecclesiasticam historiam scribere instituerimus, bella quoque variis sibinde temporibus gesta, quorum quidem certissimam notitiam nobis habere licuit, eidem interseramus. Id enim facimus multis de causis. Primùm ut rerum gestarum notitiam lectoribus tradamus. Deinde, ne lectores fastidio affi-

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΠΡΙΝ ἀρξώμεθα τῆς ἱστορίας τὸ πέμπτε βιβλίου, φαμὲν πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐντυγχάνειν τῇδε τῇ ὑποθέσει, μεμψασθαι ἡμῖν, ὅτι προθέμενοι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράψασθαι, μίγνυμεν αὐτῇ καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς γενομένους πολέμους, ὧν τὴν ἱστορίαν μετὰ ἀληθείας ἐδιωθήμεν γνῶναι· τοῦτο δὲ ποιοῦμεν πολλῶν ἕνεκα ποιούμεν· τὸ εἰς γνῶσιν ἄγειν τὰ γινόμενα· ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ προσκορεῖς

ὲκ τὸ μὴ σχολάζειν τῇ φιλονεικίᾳ τῶν ἐπισκόπων, ἃ οἷς κατ' ἀλλήλων ἐτύρβησαν· σοὶ δ' τούτων, ἵνα γνωσθῇ ὅπως τῶν δημοσίων παραπομπῶν, ὡς ἔκ τινος συμπαθείας καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐταράχθη· εἰ γάρ τις ὧδε τηρήσει, σωρακμάσαντα ἐυρήσει τάτε δημόσια κακὰ, καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν δυχερῆ ἢ ὁδὸν ταυτὸ κινηθέντα ἐυρήσει, ἢ ἐπακολουθοῦντα ἀλλήλοις· καὶ ποτὲ μὲν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγέμονα, εἶτα αὖθις ἐπακολουθοῦντα τὰ δημόσια· ποτὲ δ' τἐμπαλιν· ὥστε μὲ τῶν διαδοχῶν τούτων, μὴ ἔκ τινος συτυχίας δοκεῖν νομίζειν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων πλημμελημάτων λαμβάνειν τὰς ἀρχὰς πρωείας δ' ἕνεκεν ἐπιφέρεσθαι τὰ κακὰ, εἴγε δ' τὸν ἀπόστολον, τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσιν εἰσάγουσαι εἰς κρίσιν· πσὶ δ' καὶ ἐπακολουθοῦσιν· διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν, τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ καί τινα τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐπισυμπλέκομεν· τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ κωνσταντίνου τοῦ πολέμους ἠρώμεθα, διὰ χρόνου μῆκος εὑρεῖν οὐκ ἰσχύσαμεν· τῶν δὲ μετὰ ταῦτα, ὅσα πρὸ ἡμῶν ἐπὶ ζώντων ἐμάθομεν, ἐν ἐπιδρομῇ ποιούμεθα μνήμην· συνεχῶς δὲ καὶ θεοῦ βασιλεῖς τῇ ἱστορίᾳ προσλαμβάνομεν, διότι ἀφ' ἑκείνων ἐνεργεῖσθαι ἤρξαντο, τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα ἤρξατο ἐξ αὐτῶν, καὶ αἱ μέγισται συνόδοι τῇ αὐτῶν γνώμῃ γεγόνασί τε καὶ γίνονται· ἃ μὲν οὖν καὶ ἐξ ἀρχῆς μνήμην πεποιήμεθα, διότι τὰς ἐκκλησίας ἐτάραξε· καὶ ταῦτα μὲν ἐν προοιμίῳ αὐτάρκως εἰρήσθω· νῦν δὲ τῆς ἱστορίας ἅπτώμεθα.

A ciantur, si in Episcoporum contentionibus, & in iis, quæ adversus se invicem moliti sunt, perlegendis, eos assidue detineamus. Præcipue vero, ut intelligatur qualiter turbato reipublicæ statu, Ecclesia quoque quasi quadam compassione turbata est. Nam si quis animum attenderit, reipublicæ mala & Ecclesiarum calamitates simul viguisse deprehendet Aut enim uno eodemque tempore orta utraque esse reperiet, aut brevi temporis spatio se invicem subsecuta: & interdum quidem Ecclesiarum calamitates præire: interdum vero vice B versâ. Adeo ut in animum meum inducere non possim, harum rerum vicissitudinem ex fortuito casu, sed potius ex sceleribus nostris causam ortus sui ducere, & ad eorum castigationem immitti calamitates. Si quidem, ut ait Apostolus, quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium: quosdam vero etiam subsequuntur. Hanc igitur ob causam, Ecclesiasticæ Historiæ quædam etiam in republica gesta adjunximus. Et ea quidem quæ Constantini principatu in bello acta sunt, ob temporis vetustatem reperire haud C quaquam potuimus. Quæ vero posthæc gesta sunt, ea sicut ab iis qui adhuc supersunt, accepimus, strictim commemoramus. Sed & ipsos subinde Imperatores in hoc opere perpetuò includimus, propterea quòd ex quo illi Christiani esse cœperunt, ex illis pependerunt res Ecclesiasticæ: & maxima quæque Concilia eorum arbitrio tum facta sunt antea, tum hodieque fiunt. Postremo Arianæ sectæ mentionem fecimus, eo quod illa Ecclesiarum statum perturbavit. Atque hæc proœmii loco dixisse sufficiant: nunc Historiam ordiamur.

D

Κεφ. α'.

Οἱ μὴ τὸν θάνατον ἀδήλως, τῶν γότθων ἐπιλθόντων κατὰ κωνσταντίνου πόλιν, ὁ δῆμος αὐτῆς ἀντιπέξησαν, συμμάχους τοὺς σαρακηνοὺς ἔχων, τοὺς ὑπὸ μαυΐας πατρωμένους.

Caput Primum.

Quomodo post Valentis obitum, cum Gothi Constantinopolim oppugnarent, cives adversus eos eruptionem fecerunt, auxiliantibus Saracenis qui Maviæ parebant.

Τοῦ δὴ βασιλέως ἀδήλως ἀδηλον ἐκπνεύσαντος τὴν τελευτὴν, οἱ βάρβαροι πάλιν ἕως τῶν τειχῶν τ κωνσταντίνου πόλεως ἐλθόντες, τὰ περὶ αὐτὴν ἐπόρθουν πρόαστεια· ἐφ' οἷς ὁ δῆμος ἀγανακτῶν, δι' ἑαυτῶν τοῖς βαρβάροις ἀντεπεξήεσαν, ἕκαστος τὸ προστυγχάνον ἀντὶ

POstquam Valens incerto mortis genere periisset, Barbari ad ipsa usque mœnia Constantinopoleos iterum progressi, suburbana undique vastare cœperunt. Quod cum cives ægre admodum ferrent, arrepto vice teli eo quod cuique obvium erat, suopte motu adversus

Barbaros erumpunt. Uxor autem Imperatoris Dominica, cunctis ad bellum egredientibus ex regali ærario stipendium dabat, quemadmodum militibus erogari solet. Aderant etiam auxilio pauci quidam fœderati Saraceni, à Mavia regina missi, cujus etiam antea mentionem fecimus. Ad hunc igitur modum cum cives certamen iniissent, Barbari procul ab urbe regia discesserunt.

A ὅπλα λαμβάνοντες· ἐδίδα δὲ τοῖς ἰδίοις ἐκ τὸν πόλεμον ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ δομίνικα μισθὸν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου, καθάπερ καὶ τοῖς στρατιώταις ἐνόμιζο· ἐπεβοήθουν δὲ αὐτοῖς ὀλίγοι Σαρακηνοὶ σύμμαχοι, ὧν ἡ μαυία πεμφθεῖσα, ἧς καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν· τοῦτον δὲν τὸν τρόπον τῶν καθ' ἡμᾶς ἀγωνισαμένων, πόρρω τῆς πόλεως ἀπεχώρησαν οἱ βάρβαροι.

Caput II.

Quomodo imp. Gratianus Orthodoxis Episcopis ab exilio revocatis, hæreticos Ecclesiis expulit, & consortem Imperii Theodosium sibi adscivit.

B

GRatianus vero unà cum juniore Valentiniano Imperii summam adeptus, damnatâ Valentis patrui sui in Christianos crudelitate, cunctos qui ab illo in exilium ejecti fuerant, revocavit. Lege præterea sanxit, ut omnes cujuscunque religionis homines absque ullo discrimine in Ecclesiis convenirent: soli autem Eunomiani, Photiniani & Manichæi pellerentur Ecclesiis. Cumque Imperium Romanum languere, Barbaros vero invalescere animadverteret, remq; publicam viro strenuo indigere, collegam Imperii adsumit Theodosium, virum nobili genere in Hispanis ortum, C qui & in bello multa strenue gesserat, & ob eam causam jampridem etiam ante designationem Gratiani, dignus Imperio ab omnibus fuerat judicatus. Cum igitur Imperatorem eum renuntiasset Sirmii, quæ urbs est Illyrici, Consulatu Ausonii & Olybrii, die septimo decimo Calendas Februarii, curam belli adversus Barbaros gerendi cum illo partitur.

Κεφ. β'.

Ὁ Γρατιανὸς ὁ βασιλεὺς τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἐκ τῆς φυγῆς ἀνακαλεσάμενος, τοὺς αἱρετικοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἐξέβαλε, καὶ κοινωνὸν τῆς βασιλείας, Θεοδόσιον ἀπεστάλκε.

Γρατιανὸς ὁ ἅμα τῷ νέῳ Οὐαλεντινιανῷ τὴν βασιλείας ἐγκρατὴς γενόμενος, καθ' γνούς τε τὸ θεῖον Οὐαλεντος τῆς πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ὠμότητος, τοὺς μὲν ὑπ' ἐκείνου ἐκ φυγὴν ἀνεκάλει· νόμῳ τε ἐθέσπισε, πᾶσι ἀδείας ἑκάστην τῷ θρησκειῶν ἀδιορίστως ἐν τοῖς εὐκλησίοις συνάγεσθαι· μόνους δὲ τῶν ἐκκλησιῶν εἴργειν εὐνομιανοὺς, φωτινιανοὺς καὶ μανιχαίους· συνεπραξε δὲ καὶ αὐτῷ τὰ ῥωμαίων ἀρχὴν, καὶ τὰ βαρβάρων ὅπλα φοβοῦντα· ἔνθα, καὶ ὅπ δεῖται τὰ δημόσια χρήματα πράττειν ἀνὴρ, κοινωνὸν προσλαμβάνει τῆς βασιλείας Θεοδόσιον, ἄνδρα ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τὴν καταγωγὴν καλῶς ἀγόμενον, πολλά τε καὶ ἀξιόλογα πολέμου ἀγωνισάμενον, καὶ διὰ τοῦτο ἄξιον τῆς βασιλείας ἤδη πάλαι, ὑπὲρ τῆς γρατιανοῦ χειροτονίας ὑπὸ πάντων κεκριμένα· ἀναγορεύσας δὲν αὐτὸν ἐν τῷ σιρμίῳ, πόλις ἡ ἰλλυρικοῦ ἐστι, ἐν ὑπατείᾳ αὐσονίου καὶ ὀλυβρίου, τῇ ἑβδόμῃ δεκάτῃ τοῦ ἰανουαρίου μηνὸς, μερίζει μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν βαρβάρων ἀγῶνας.

Caput III.

Quinam eo tempore majorum Ecclesiarum fuerint Episcopi.

D

EOdem tempore Ecclesiæ quidem Romanæ præerat Damasus, qui Liberio successerat: Hierosolymitanã autem Ecclesiam adhuc obtinebat Cyrillus. Antiochensis porro Ecclesia, sicut antea dixi, tres in partes divisa erat. Etenim Ecclesiis quidem post Euzoium Dorotheus Arianus potiebatur. Reliqui partim Paulino, partim Melitio, qui ab

Κεφ. γ'.

Τίνες ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων ἐκκλησιῶν πρωτεύειν ἀρξάμενοι εἶχον.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον, τῆς μὲν ῥώμης ἐκκλησίας δάμασος προεστηκὼς, διαδεδεγμένος λιβέριον· τῆς δὲ ἱεροσολύμων ἔτι κύριλλος ἐκράτει· ἡ δὲ ἀντιοχέων, ὡς ἔφημεν, τριχῆ διήρητο· τῶν μὲν ἐκκλησιῶν, δωροθέου ὁ ἀρειανὸς μὲν ζωΐου ἐγκρατὴς ἐγίνετο· τῶν δὲ ἄλλων μὲν τὸ παυλίνῳ, οἱ δὲ τὸ μελιτίῳ τῆς

ρίας ἀνακληθέντι ἐτάπουθ· καὶ τῶν κθ' ἀλεξάνδρειαν δ', ἀρειανῶν μὲν λύκιθ καὶ ἐν φυγῇ διάγων· τ' ὁμοουσίου πίστεως, Τιμόθεθ δ' ἦν Πέτρον προεισαθ· ἐν δ' κωνσταντίνου πόλει, τῶν μὲν ἐκκλησιῶν δημόφιλθ ἦν ἐγκρατὴς, ὁ μὴ εὐδόξιον τ' ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας· οἱ δ' τοῦτον ἐκτρεπόμενοι, καθ' ἑαυτοὺς τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο.

A exilio revocatus fuerat, obtemperabant. Alexandriæ vero, Arianorum quidem Ecclesias Lucius licet in fugam actus, administrabat: consubstantialis autem fidem profitentibus, post Petrum Timotheus præsidebat. Apud Constantinopolim Demophilus Arianæ partis post Eudoxium Episcopus, Ecclesias possidebat. Hi vero qui communionem illius aversabantur, seorsum conventus agebant.

Κεφ. δ'.

Ὡς μακεδονιανοὶ, οἱ πρότερον πρὸς τὸν ῥώμης δάμασον ὑπὲρ τ' ὁμοουσίου διαπρεσβευσάμενοι, αὖθις τῇ προτέρᾳ πλάνῃ ὑπήχθησαν.

Caput IV.

Quomodo Macedoniani, qui prius ad Liberium Romanum Episcopum pro consubstantialis fide scripserant, denuo ad pristinum errorem revoluti sunt.

ΜΑκεδονιανοὶ δ' μὴ τὴν πρὸς λιβέριον πρεσβείαν, ἀδιάφορον ἕως πνὸς χρόνθ τὴν κοινωνίαν ἐποιοῦντο, καὶ τὰς ἐκκλησίας τὰς ἐν ἑκάστῃ πόλει ἀλλήλοις ἐπιμιγνύμενοι αὐτοί τε, καὶ οἱ ἐξ ἀρχῆς τὸν ὅρον τ' ἐν νικαίᾳ ἑρξάντες πίστεως· ἐπειδὴ δ' ὁ γρατιανὸς βασιλέως νόμῳ ἄδειαν ταῖς θρησκείαις παρεῖχε, διεκρίθησαν πάλιν ἑαυτοὺς ἀσάμενοι· συναχθέντες δ' ἐν ἀντιοχείᾳ τ' συρίας, αὖθις ἐδόγμάτισαν ἐκτρέπεσθαι τὴν τ' ὁμοουσίου φωνήν, καὶ τοὺς ἀσπαζομένους τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν μηδαμῶς ἐπιμίγνυσθαι· ἀλλ' οὐκ ἀπώναντο τ' ἐπιχειρήματος· καταγνόντες γὰρ αὐτῶν οἱ πλείους, ὡς ἄλλοτε ἄλλα δογματίζοντων, ἀπέστησάν τε αὐτῶν, καὶ τοῖς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦσι βεβαίως ἠνώθησαν.

AT Macedoniani post legationem ad Liberium missam, per Ecclesias singularum civitatum sine ullo discrimine communicabant, permiscentes se mutuo cum iis qui Nicænæ fidei formulam ab initio ferant amplexi. Verum ubi lex Imperatoris Gratiani omnibus sectis licentiam concessit, denuo seorsum agere instituerunt. Igitur Antiochiæ congregati, decreverunt vocem consubstantialis rejiciendam esse, nec ullo modo communicandum cum iis qui Nicænam fidem profiterentur. Sed hic conatus male ipsis cessit. Plerique enim damnatâ eorum inconstantiâ, utpote qui alia subinde atque alia fidei decreta promulgarent, ab iis recesserunt, & fidei consubstantialis sectatoribus constanter in posterum adhæserunt.

Κεφ. ε'.

Περὶ τῶν ἐν ἀντιοχείᾳ δι' παυλῖνον, καὶ μελίτιον πλοκαὶ συμβάντων.

Cap. V.

De his quæ tunc Antiochiæ propter Paulinum & Melitium contigerunt.

ΤΟτε δὴ καὶ τὰ κατὰ ἀντιόχειαν τὴν ἐν συρίᾳ, διὰ μελίτιον φιλονεικίαν ἔσχεν τοιάνδε· φθάσαντες εἴπομεν, ὅτι παυλῖνθ ὁ τῆς ἀντιοχείας ἐπίσκοπθ, δι' ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν, εἰς ἐξορίαν οὐκ ἐπέμπετο μελίτιθ· ὃ μετὰ τὴν ὑπὸ ἰουλιανοῦ ἀνάκλησιν, πάλιν ὑπὸ οὐάλεντθ ἐξορισθεὶς, ὕστερον ἐπὶ γρατιανοῦ ἀνεκλήθη· ἐλθὼν τε εἰς ἀντιόχειαν, καὶ ἑλαβε παυλῖνον ἤδη γηραιὸν ὄντα· εὐθὺς δὲ πάντες οἱ ἀμφ' αὐτὸν προσκείμενοι, παυλῖνῳ τὸν μελίτιον· τῷ δὲ παυλίνῳ λέγοντι

PEr idem tempus, Antiochiæ etiam in Syria propter Melitium gravis contentio exarsit. Iam antea diximus, Paulinum Episcopum Antiochiæ ob eximiam sanctitatem in exilium minime ejectum fuisse: Melitium vero postquam à Iuliano restitutus fuisset, iterum à Valente pulsum in exilium, tandem à Gratiano esse revocatum. Qui cum rediisset Antiochiam, Paulinum jam senio confectum offendit. Statim igitur omnes qui favebant Melitio, operam dederunt, ut unà cum Paulino in Episcopali solio resideret. Cumque diceret Paulinus re-

fragari Ecclesiasticis regulis, ut is qui ab Arianis ordinatus fuisset, ad societatem cathedræ admitteretur, populus vi adhibita perfecit, ut in quadam extra urbem Ecclesia Melitius in sede Episcopali collocaretur. Quo facto ingens contentio exorta est. Postea vero populus ad concordiam rediit, pactis inter se ejusmodi conditionibus. Cum eos omnes qui ad Episcopatum gerendum idonei videbantur, collegissent: erant autem sex numero, inter quos etiam erat Flavianus: eos sacramento adegerunt, ut altero è duobus Episcopis mortuo, nemo ipsorum Episcopalem sedem ambiret, sed alterum qui superstes esset, demortui locum sinerent retinere. Ad hunc modum præstito juramento, populus ad unitatem rediit, nec ulterius inter se divisus est. At Luciferiani se à reliquis sejunxére, propterea quòd Melitius qui ab Arianis ordinatus fuerat, ad Episcopale munus susceptus fuisset. Dum Antiochena Ecclesia in hoc statu esset, negotii cujusdam necessitas exegit, ut Melitius Constantinopolim proficisceretur.

A ...ἀλλὰ κανόνας εἶναι, σωθρονον λαβεῖν τὸν ἐπὶ ἀρειανῶν χειροτονηθέντα, ἐνδιάζει ὁ λαὸς καὶ ἐν μιᾷ τῶν πρὸς τῇ πόλεως ἐκκλησιῶν, συναθροίζεσιν ἐνθρονιστῆναι αὐτὸν τοῦτο γνομένου, πολλὴ φιλονεικία κεκίνηται μὴ ὄντα ταῦτα, εἰς ὁμόνοιαν ἦλθον οἱ λαοὶ ὅπ τοιαύτας συνθήκας· συναγαγόντες οὖν ὑποψήφους εἰς ἐπισκοπὴν, εὑρίσκουσι πάντας τὸν ἀριθμὸν ἓξ, ἐν οἷς ἦν καὶ Φλαβιανός· ὅρκῳ τετάχασι ἠσφαλίσαντο, τὸ μηδένα παρελθεῖν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν, ἑνὸς τῶν ἐπισκόπων προτελευτήσαντος, ἀλλὰ συγχωρεῖν τὸν ὑπολειφθέντα καλέχειν τὸ πρεσβυτέριον τὸν θρόνον. ὕτω δοθέντων τῶν ὅρκων, ὁ λαὸς εἶχεν ὁμόνοιαν, καὶ ἀκέπ πρὸς ἀλλήλους διεκρίνοντο· οἱ δὲ λευκίφεροι, διατεθ... διεχρίθησαν, ὅπ μελίτιος ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν χειροτονηθεὶς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐδέχθ... ἐν τοιαύτῃ καλασάσει τῶν ἐν ἀντιοχείᾳ πραγμάτων, ἐδέησε τὸν μελίτιον ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κωνσανλινούπολιν.

B

Caput VI.

Qualiter Gregorius Nazianzenus communi Orthodoxorum suffragio Episcopus Ecclesiæ Constantinopolitanæ est constitutus: quo tempore & Theodosius Imp. post relatam de Barbaris victoriam, in morbum prolapsus, Thessalonicæ ab Ascholio Episcopo baptizatus est.

C

Κεφ. ϛ'.

Ὡς χειροτονεῖται ὁ ναζιανζηνὸς, κοινῇ δόγματι τῶν ὀρθοδόξων ἐπὶ προσαξίαν τῆς ἐν κωνσανλινουπόλει ἐκκλησίας ἀναδείκνυται· καθ' ὃν καιρὸν καὶ Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς μὴ τὴν κατὰ βαρβάρων νίκην ἐν Θεσσαλονίκῃ νοσήσας, ὑπὸ ἀσχολίου τοῦ ἐπισκόπου βαπτίζεται.

Quo quidem tempore Gregorius communi multorum Episcoporum suffragio ab Episcopatu urbis Nazianzi ad Constantinopolitanæ Ecclesiæ sacerdotium translatus est. Atque id quidem ita factum est, ut dixi. Sub idem vero tempus Imperatores Gratianus & Theodosius, victoriam de Barbaris singuli retulerunt. Et Gratianus quidem confestim ad Gallias reversus est, eo quod Alamanni Provincias illas popularentur. Theodosius vero post erecta de Barbaris trophæa Constantinopolim contendens, venit Thessalonicam. Ubi cum in morbum incidisset, Christianorum more baptismum percipere concupivit: quippe qui jam inde à majoribus Christianus esset, & consubstantialis fidem profiteretur. Porro cum ob ingruentem morbum quantocyus baptizari vellet, & Thessalonicensem Episcopum ea de causa ad se

D Ὅτε κοινῷ δόγματι πολλῶν ἐπισκόπων, χειροτονεῖται ὁ ναζιανζηνὸς ἀπὸ τῆς ναζιανζηνῶν πρὸς τὴν κωνσανλινουπόλεως ἐπισκοπὴν μεληθέντος· τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο· ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ βασιλεῖς γρατιανὸς καὶ θεοδόσιος, κατὰ βαρβάρων ἠραμένου νίκας· καὶ γρατιανὸς μὲν εὐθὺς ἐπὶ τὰς γαλλίας ἐχώρει, ἀλαμανῶν καταστρεφόντων τὰ ἐκεῖ χώραν· θεοδόσιος δὲ μετὰ τροπαίων ἐπὶ τὴν κωνσανλινου πόλιν ἀπιόντων, ἐν θεσσαλονίκῃ καταλαμβάνει· ἐκεῖ τε ῥωσίᾳ πεπτεκὼν, ἀξιωθῆναι τοῦ χρίσματος καὶ βαπτίσματος ἐπεθύμησεν, ἀνωθεν ὢν ἐκ προγόνων χριστιανὸς ὑπάρχων, καὶ τῆς ὁμοουσίας πίστει προσκείμενος· τοῦ βαπτισθῆναι, διὰ τὴν ἀῤῥωστίαν σπεύσας, ἐζήτησας τὸν τῶν θεσσαλονικέων ἐπίσκοπον

ἠρώτησε πρότερον ποίαν πίστιν ἀποδέχεται. ὡς δὲ εἰπόντος, ὡς ἡ παρ' ἡμῖν ἀρειανῶν δόξα κατ' ἰλλυριῶν ἔβυ, ἀδύνατον ἰσχύσειν συναρπάσαι τὴν παρ' ἐκείνοις γεγονυῖαν καινοτομίαν τὰς τῆδε ἐκκλησίας, ἀλλὰ μᾶλλον φυλάττοντας ἀσάλευτον τὴν ἄνωθεν μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν ἀποστόλων παραδοθεῖσαν πίστιν, ἐν ᾗ τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ βεβαιωθεῖσαν, ὁ βασιλεὺς ἀσμένως δέξασθαι τὸν ἀσχολίου ἐπίσκοπον βαπτίζεται. ἀναῤῥωσθεὶς δὲ ἐκ τῆς νόσου, μετ' ὀλίγας τὰς ἡμέρας εἰς τὴν κωνσταντίνου πόλιν ἔρχεται, περὶ τὴν τετάρτην εἰκάδα τοῦ νοεμβρίου μηνὸς, ὑπατείας γρατιανοῦ τὸ πέμπτον καὶ αὐτοῦ θεοδοσίου τὸ πρῶτον.

A accersisset, prius ab eo percontatus est quam ille fidem sectaretur. Cumque respondisset Episcopus, opinionem Arii ad Illyrici usque Provincias minime penetrasse, & inductam ab illo novitatem Ecclesias illic sitas decipere nequaquam valuisse: sed eam fidem quæ initio ab Apostolis tradita, & postea in Concilio Nicæno confirmata est, ab incolis constanter retineri, Imperator ab Ascholio libentissime baptizatus est. Paucis autem post diebus morbo liberatus, Constantinopolim advenit die octavo Calendas Decembris, Consulatu Gratiani quinto, & ipsius Theodosii primo.

B

Κεφ. ζ.

Ὡς ἠγνόησεν εἰς βόντος ἐν κωνσταντινουπόλει, καί τινων δυσκόπως φερόντων τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, αὐτὸς τὰς ἐκκλησίας τῷ ἀρείῳ παρεσκεύασε· ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ ἀρειανῷ ἐπισκόπῳ δημοφίλῳ ὁπλοτέρᾳ τῇ ὁμοουσίῳ, ἢ τῆς πόλεως ἐξιέναι, ὅπερ μᾶλλον ἐποίησεν.

ΤΟτε ὁ γρηγόριος ὁ ναζιανζοῦ μεταβεθεὶς, ἔνδον τῆς πόλεως ἐν μικρῷ εὐκτηρίῳ τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο· ᾧπερ ὕστερον οἱ βασιλεῖς μεῖζον οἶκον εὐκτήριον προσυνάψαντες, ἀναστασίαν ὠνόμασαν· γρηγόριος μὲν ἐν ἀνῇ C ἐλλόγιμος, καὶ εὐλαβείᾳ σὺν καθ' ἑαυτὸν ὑπερβαλλων, γνοὺς διασχίζοντας τινὰς, ὡς εἴη ὑπερέχειος, ἀσμένως τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν δεξάμενος, τὴν ἐν κωνσταντίνου πόλει διαγωγὴν παρησκάσατο· ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τὴν ἐκκλησίαν εὑρὼν, φροντίδα ἐπίθετο, ὅπως ἂν εἰρήνην ποιήσας, ὁμόνοιαν καταργάσηται, καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐξήσειε· δηλοῖ δὲ εὐθὺς τῷ δημοφίλῳ, ὃς τῆς ἀρειανῆς θρησκείας προέστηκει, εἰ βούλοιτο πιστεύειν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ, ἑνοῦν τε τὸν λαὸν καὶ τὴν εἰρήνην ἀπαρασχέσθαι τῷ φυγόντι τὴν πρότασιν ἐκεῖνον, ἔφη ὁ βασιλεὺς, εἰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν φεύγεις, φεύγειν σὲ καὶ τῶν εὐκτηρίων τόπων κελεύω· ταῦτα ἀκούσας ὁ δημόφιλος, καὶ λοιδορήσας ὡς χαλεπὸν πρὸς κρείττονας ἀνθιστάμενον, συγκαλεσάμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ πλήθη, ἐν μέσοις τε ἀνασὰς, τοιάδε δι' αὐτῶν πρὸς σὺν ὑπηκόους ἐφθέγξατο· ἀδελφοὶ γέγραπται, φησὶν, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· ἐπεὶ τοίνυν ὁ βασιλεὺς τῶν ἐκκλησιῶν χωρίζει, ἴσε-

Cap. VII.

Qualiter Gregorius Episcopis quibusdam ob translationem ipsius murmurantibus, Episcopatu se abdicavit: & Imperator Demophilo Arianorum Episcopo mandavit, ut aut fidei consubstantialis assentiretur, aut urbe excederet: quod quidem Demophilus facere maluit.

EOdem tempore Gregorius ab urbe Nazianzo translatus, intra urbem regiam in exiguo oratorio conventus agebat: cui postea Imperatores cum maximam Basilicam adjunxissent, Anastasiæ nomen ei indiderunt. At Gregorius vir disertissimus & omnium sui temporis religiosissimus, cum quosdam ob id murmurare intelligeret, quod esset peregrinus; Imperatoris adventum avide amplexus, Constantinopoli morari ulterius recusavit. In hoc statu Ecclesiam cum reperisset Imperator, sollicite inquirebat, quonam modo redintegratâ pace, concordiam firmaret & Ecclesias amplificaret. Confestim igitur mandat Demophilo Arianæ partis Episcopo, utrum Nicænæ fidei consentire, & populum adunare, pacemque amplecti vellet. Illo conditionem sibi oblatam detrectante: si pacem, inquit, & concordiam fugis, te quoque ex Ecclesiis fugere jubeo. Quæ cum audisset Demophilus, secum ipse perpendens quàm difficile esset potentioribus resistere, convocatâ in Ecclesiam multitudine, ipse in medio stans, gregales suos ita allocutus est. Fratres, scriptum est in Evangelio: si vos persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam; Quoniam igitur Imperator nos ab Ecclesiis excludit, sciatis nos crastina

die extra urbem conventum esse habituros. His dictis egreditur: Evangelici oraculi sententiam minime assecutus, cujus hæc est intelligentia, ut ex conversatione hujus sæculi fugientes, cœlestem Hierusalem requiramus. Ille ergo extra urbis portas deinceps conventus celebravit. Exiit etiam una cum illo Lucius, qui Alexandriâ ejectus, sicut antea diximus, profugus Constantinopoli degebat. Ad hunc modum Ariani, cum quadraginta annis Ecclesias obtinuissent, concordiam ad quam eos invitabat Theodosius Imperator, aversati, ex urbe discesserunt Consulatu Gratiani quinto & Theodosii Augusti primo, die sexto Calendas Decembris. Hi vero qui consubstantialis fidem tuebantur, in eorum locum succedentes, Ecclesias postliminio recuperarunt.

A τῇ ἐξῆς σωαχθησόμενος ἡμᾶς ἔξω τῆς πόλεως· ταῦτα εἰπὼν ἐξῆλθεν· οὐχ ὡς τοῦ εὐαγγελίου λόγον ἔχει, τὴν θεωρίαν εἰδώς, ὃς τὸν κόσμον διαγωγῆς τύτου φεύγοντας, ζητεῖν τὴν ἄνω ἱερουσαλὴμ· ἀλλ' ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, τὰς συναγωγὰς τὸ λοιπὸν ἐποιήσατο· συνεξῆλθε δὲ αὐτῷ καὶ λεύκιος ὁ τῆς ἀλεξανδρείας, ὡς πρότερον ἔφθην, ἐκβληθείς, φυγήν τε χρησάμενος ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει διέτριβεν, ἕως μὴν ἐν οἱ ἀρειανοὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη τῶν ἐκκλησιῶν τόπων κρατήσαντες τὴν τοῦ βασιλέως θεοδοσίου ὁμόνοιαν φεύ-
B γοντες, ὑπεξῆλθον τῆς πόλεως ἐν ὑπαλείᾳ γενομένῳ τὸ πέμπτον, καὶ θεοδοσίου τοῦ ἀνηψιοῦ τὸ πρῶτον, μηνὶ νοεμβρίῳ, εἰκάδι ἑκτῇ· ἀνοίξαντες δὲ καὶ ἀπελάμβανον οἱ τῆς ὁμοουσίου πίστεως τὰς ἐκκλησίας.

Cap. VIII.

De centum & quinquaginta Episcopis Constantinopoli congregatis: deque illorum decretis & Ordinatione Nectarii.

POsthæc Imperator nihil cunctatus, suæ fidei Episcoporum Concilium convocat, quo & Nicæna fides confirmaretur, & Constantinopoli ordinaretur Episcopus. Et quoniam in spem venerat Macedonianos fidei suæ posse sociari, eorum quoque Antistites evocavit. Conveniunt igitur, ex iis quidem qui consubstantialis fidem profitebantur, Timotheus Alexandriæ Episcopus, Cyrillus Hierosolymorum, qui tunc pœnitentiâ ductus consubstantialis fidei adhærebat. Melitius vero jamdudum aderat, propter ordinationem Gregorii illuc accitus: Ascholius item Thessalonicæ Episcopus, aliique plures. Universi centum & quinquaginta numero. Macedonianæ vero partis principes erant Eleusius Cyzicenus, & Marcianus Lampsaci Episcopi. Omnes porro illius sectæ triginta sex erant; plerique ex civitatibus Hellesponti. Convenerunt itaque Euchario & Evagrio Consulibus, mense Majo. Et Imperator quidem cum Episcopis partis ipsius, omni ope adnitebatur, ut Eleusium eosque qui cum illo erant, ad partes suas traducerent: revocata illis in memoriam legatione, quam olim ad Liberium Romanum Episcopum miserant

Κεφ. η'.

Περὶ τῶν ρν' ἐπισκόπων, τῶν συνελθόντων ἐν κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῶν αὐτοῦ ἰδίων πίστεων, χειροτονήσαντες ἐν αὐτῇ τὸν νεκτάριον.

MΗδὲν οὖν ὁ βασιλεὺς ὑπερθέμενος σύνοδον ἐπισκόπων τῆς αὐτῆς πίστεως
C συγκαλεῖ, ἐπὶ τὸ κρατύναι τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν, καὶ χειροτονῆσαι τῇ κωνσταντινουπόλει ἐπίσκοπον· ἐλπίσας δὲ δυνήσεσθαι μακεδονίους ἑνῶσαι τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ τοὺς ἐκ τῆς αἱρέσεως προσιόντας ἐκάλεσε σύνοδον ἐν τῇ μὲν ὁμοουσίου πίστεως, ἐκ μὲν Ἀλεξανδρείας Τιμόθεον ἐκ δὲ Ἱεροσολύμων κύριλλον, τότε ἐκ μεταμελείας τὸ ὁμοουσίῳ προσκείμενον· μελίτιον δὲ ἐξ ἀνάγκης πάλαι παρῆν, ὅτε διὰ τὴν χειροτονίαν γρηγορίου καλέσασιν μελέσαλη· ἐκ θεσσαλονίκης δὲ ἀσκόλιος, καὶ ἄλλοι πολλοί· πάντες δὲ ἦσαν ἑκατὸν πεντήκοντα· ἐκ δὲ μακεδονιανῶν μέρος ἡγεῖτο μὲν ἐλεύσιος ὁ κυζίκου, καὶ μαρκιανὸς λαμ-
D ψάκου· πάντες δὲ ἦσαν τριάκοντα ἕξ, οἱ πλείους τῶν πρὸς ἑλλήσποντον πόλεων ἦσαν· οὗτοι ἦλθον δὲ ἐν ὑπαλείᾳ εὐχαρίου καὶ εὐαγρίου μαΐῳ μηνί· ὁ μὲν βασιλεὺς, καὶ οἱ τῆς αὐτῆς πίστεως ἐπίσκοποι, πανοῖοι ἐγίνοντο ὁμονοῆσαι αὐτοῖς τοὺς περὶ ἐλεύσιον, ὑπομιμνήσκοντες τῆς πρεσβείας, ἣν πρὸς λιβέριον πρότερον τὸν ῥώμης ἐπίσκοπον διε-

πρὸς εὐσάθιον ἐπεποίηντο· καὶ ὅπως μὲν πολλοῦ χρόνου, τὴν κοινωνίαν ἑκουσίως ἀδιάκριτον ἐποιήσαντο· μὴ ποιεῖν τε ὅσα τοῦ ὑπαγορεύσαντος τὴν ὁμογνώμονα πίστιν, αὖθις ὑπεχειρεῖν ἀνατρέπειν τὰ καλῶς αὐτοῖς ἐγνωσμένα· οἱ δὲ μικρὰ τῶν προσηνέσεων καὶ τῶν ἐλέγχων φροντίσαντες, μᾶλλον ἔφθασαν τὴν ἀρειανὴν αἱρεῖσθαι, ὁμολογεῖν δόξαν, ἢ τῷ ὁμοουσίῳ συντίθεσθαι· ταῦτα διανοούμενοι, ἀπηλλάγησαν τῆς κωνσταντίνου πόλεως· ἔγραφον δὲ τοῖς κατὰ πόλεις παρεγγυῶντες, μηδαμῶς ὁμονοῆσαι εἰς τὴν πίστιν τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου· οἱ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους ἐπιμείναντες, περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου βουλὴν ἐτίθεντο· χρηγορίου γὰρ, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν ἔφην, προσηπειλημένου, ἐπὶ τὴν ναζιανζὸν ἀπαίρειν ἐσκέπτετο· ἦν δέ τις νεκτάριος ὄνομα, συγκλητικοῦ μὲν ἤθους, ἐπιεικὴς δὲ τὸν τρόπον, δι' ὅλου θαυμαζόμενος, καίτοι τὴν τοῦ πραίτωρος χειρίζων ἀρχήν· ὃς ἁρπασθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβλήθη, τῆς τότε παρόντων ἑκατὸν πεντήκοντα ἐπισκόπων χειροτονησάντων αὐτόν· τότε δὴ καὶ ὅρον ἐκφέρουσιν, ὥστε τὸν κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπον τὰ πρεσβεῖα ἔχειν τῆς τιμῆς μετὰ τὸν ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν ῥώμην· ἐβεβαίωσάν τε αὖθις τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν· καὶ πατριάρχας καλέσησαν, διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας, ὥστε τοῦ ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ὑπερβαίνειν· τοῦτο γὰρ πρότερον διὰ τοῦτο διαγραφὴς ἐγίνετο ἀδιαφόρως· καὶ κληροῦται νεκτάριος μὲν τὴν μεγαλόπολιν καὶ τὴν θρᾴκην· τῆς δὲ ποντικῆς διοικήσεως, ἑλλάδος, ὁ μὴ βασίλειον καισαρείας τῆς καππαδοκῶν ἐπίσκοπος, γρηγόριος ὁ νύσσης, ὁ βασιλείου ἀδελφὸς καππαδοκίας μὲν καὶ ἥδε πόλις καὶ ὁτρηῒς ὁ τῆς ἐν ἀρμενίᾳ μελιτηνῆς τὴν πατριαρχίαν ἐκκληρώσαντο· τὴν ἀσιανὴν λαγχάνουσιν ἀμφιλόχιος ὁ ἰκονίου καὶ ὄπτιμος ὁ ἀντιοχείας τῆς πισιδίας· τὰ δὲ κατὰ τὴν αἴγυπτον τιμοθέῳ τῷ ἀλεξανδρείας πρόσκειται· τῶν δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐκκλησιῶν τὴν διοίκησιν τοῖς αὐτοῖς ἐπισκόποις ἐπέτρεψαν, πελαγίῳ τε τῷ λαοδικείας,

per Eustathium; & quod ipsi haud ita dudum sua sponte promiscuam cum Catholicis communionem iniissent. Nec recte eos facere, qui cum consentientem fidei doctrinam semel agnoverint, iterum nunc ea quæ ab ipsis sapienter decreta sunt, subvertere conentur. Verum illi tam exhortationes quàm argumenta quibus convincebantur parvi pendentes, Arianam opinionem profiteri maluerunt, quam consubstantialis fidei consentire. Hæc cum respondissent, Constantinopoli discesserunt; & per singulas civitates suæ partis hominibus scripserunt, monentes ne unquam Nicænæ fidei consensum accommodarent. Alterius autem partis Episcopi cum remansissent, de eligendo Episcopo consilium inierunt. Nam Gregorius, ut paulo ante dixi, Episcopatu repudiato, Nazianzum proficisci parabat. Erat tunc vir quidam generis Senatorii, Nectarius nomine: moribus placidus, & in omni vita plane admirandus, quamvis Prætoris officio fungeretur. Hic populo raptus, ad Episcopale munus obeundum eligitur, & ab Episcopis centum & quinquaginta qui tum illic aderant ordinatur. Tunc etiam decretum ab illis promulgatum est, ut Constantinopolitanus Episcopus post Episcopum Romanum honoris prærogativam obtineret, eo quod Constantinopolis esset junior Roma. Præterea Nicænam fidem denuo confirmarunt. Sed & Patriarchas constituerunt, Provinciarum divisione facta, ita ut nullus Episcopus ultra propriam diœcesin alienas Ecclesias invaderet. Id enim antea propter persecutiones promiscue factum fuerat. At Nectarius quidem regiam urbem & Thraciæ Provincias sortitus est, Helladius vero qui Cæsareæ Cappadociæ post Basilium erat Episcopus, Ponticæ diœcesis patriarchatum obtinuit, & unà cum illo Basilii frater Gregorius, Episcopus Nyssæ, quæ & ipsa urbs est Cappadociæ, & Otrejus Episcopus Melitinæ in Armenia. Asianæ autem diœcesis patriarchatum sortitur Amphilochius Iconii, & Optimus Antiochiæ Pisidiæ Episcopus. Ægypti Ecclesiarum administratio Timotheo Alexandriæ Episcopo attributa est. Orientis autem Ecclesiarum regimen & curam Episcopis illius regionis commiserunt, Pelagio scilicet Laodiceæ &

Diodoro Tarsi Episcopo, servatâ tamen honoris prærogativâ Antiochensi Ecclesiæ, quam quidem prærogativam Melitio tunc præsenti tribuerunt. Porro decreverunt, ut si necessitas posceret, Provinciæ cujusque negotia provinciali Synodus dijudicaret. Quæ quidem Imperator etiam consensu suo comprobavit. Hujusmodi fuit exitus istius Concilii.

Cap. IX.

Quomodo Imperator Theodosius corpus Pauli Episcopi Constantinopolitani ab exilio honorifice transtulit: quo tempore Melitius Antiochenus Episcopus è vita discessit.

PAulo post Imperator corpus Pauli Episcopi ex urbe Ancyra transferendum curavit: quem quidem olim Philippus Præfectus Prætorii, Macedonii gratiâ in exilium ejectum, in oppido Armeniæ Cucuso strangulari jusserat, ut supra commemoravi. Hujus igitur cadaver magno honore ac reverentiâ excipiens Theodosius, deposuit in Basilica quæ nunc ex ipsius nomine vocatur: quam Macedoniani prius possederant, olim quidem ab Arianis sejuncti: tunc vero ab Imperatore expulsi, eo quod fidem ipsius amplecti recusassent. Eodem tempore Melitius Antiochensis Episcopus in morbum prolapsus, è vivis excessit: ejusque in laudem Gregorius Basilii frater orationem funebrem dixit. Porro corpus Melitii, necessarii ejus Antiochiam transtulerunt. Rursus vero hi qui Melitii partes sequuti fuerant, Paulino parere abnuerunt; sed Flavianum in locum Melitii subrogari fecerunt. Iterum ergo populus duas in partes discissus est. Ad hunc modum Antiochensis Ecclesia, non quidem propter fidem, sed Episcoporum causâ, inter se divisa est.

Caput X.

Quomodo Imperator omnium sectarum Episcopos in unum convenire jussit, quo tempore Arcadius ejus filius, Augustus nuncupatus est: & quod Novatiani in fide cum Homousianis consentientes, soli intra urbem collectas agere permissi sunt; reliquis hæreticis procul ejectis.

SEd & in aliis urbibus tumultus excitati sunt, dum Ariani Ecclesiis pellerentur. Hi vero Imperatoris prudentiam mirari mihi in mentem subit. Neque

Κεφ. θ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος, παύλῃ τῷ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου τὸ σῶμα σὺν τιμῇ μετακόμισεν ἀπὸ τῆς ἐξορίας· ὅτε καὶ ὁ τῶν ἀντιοχέων μελίτιος τέλος τῷ βίῳ ἐπέθετο.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ σῶμα Παύλου τοῦ ἐπισκόπου ἐκ τῆς ἀγκύρας τότε μεταφέρειν ἐφρόντισεν· ὃν Φίλιππος ὁ τῶν βασιλείων ἔπαρχος ἐκ μακεδονίου εἰς ἐξορίαν πέμψας, ἐν κεκουσώτῃ τῆς ἀρμενίας ἀποπνιγῆναι προσέταξεν. ὃν δὴ καὶ μακεδόνιοι εἰρηνικῶς σὺν τιμῇ ἐν κώμῃ βάσμαλι πολλῷ ἐξάμβωνι, εἰς τὴν ὁμώνυμον σίαν τὴν νῦν ἐξ αὐτοῦ καλουμένην ἀπέθεντο· ἣν πρότερον οἱ τὰ μακεδονίου φρονοῦντες κατεῖχον, τῶν ἀρειανῶν χωρισθέντες· τότε δὲ χωρισθέντες ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὅτι αὐτοῦ τὴν πίστιν ἀπέφυγον. τότε δὴ καὶ μελιτίου ὁ τῆς ἀντιοχείας ἐπίσκοπος ἀρρωστίᾳ προσπεσών, τελευτήσεν ὅτε καὶ τὸν ἐπικήδειον ἐπ' αὐτῷ λόγον ὁ ἀδελφὸς βασιλείου γρηγόριος ἐπεξῆλθε· τὰ δὲ μελιτίου τὸ σῶμα οἱ προσήκοντες εἰς τὴν ἀντιόχειαν διεκόμισαν· πάλιν δὲ οἱμελιτιανοὶ προσκείμενοι, ὑπὸ παυλῖνον εἶναι οὐκ ἠθέλησαν· ἀλλ' εἰς τόπον μελιτίου φλαβιανὸν προβεβλῆσθαι ἐποίησαν· πάλιν τε ὁ λαὸς διχῇ διεκρίνετο· ἔτως αὖθις διὰ δύο ἐπισκόπους, ἐμοὶ μὲν διὰ τὴν πίστιν, ἡ ἀντιοχέων ἐκκλησία διῄρητο.

Κεφ. ι'.

Ὡς ὁ βασιλέως σωσθέν πασῶν τῶν αἱρέσεων ἡμιδεῖς σύλλογον ἐλευσόμενον, ὅτε καὶ ἀρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, αὐγοῦστος ἀνηγορεύθη· οἱ μὲν ναυατιανοὶ μόνοι κατὰ πάντα πίστιν ὁμοφρονοῦντες τοῖς ὁμοουσίοις, ἔνδον τῆς πόλεως συνάγειν ἐπετράπησαν· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν αἱρετικῶν ἀπελαύνεσθαι.

Ἐπὶ τούτου δὲ ταραχαὶ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις, ἐξωθουμένων τῶν ἀρειανιζόντων ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τόπων· ἐφ' ᾧ δυσαρεστήσαι ἔπεισι τὴν τοῦ βασιλέως γνώμην· ὃς

ηνέχετο ὅλον τὸ ἐπ' αὐτῷ θορύβων πληρῶσαι τὰς πόλεις· ἀλλὰ βραχέως χρόνῳ διελθόντος, αὖθις συνόδου πασῶν τῶν αἱρέσεων συγκροτηθῆναι παρεσκεύασε, νομίσας ἐκ τοῦ πρὸς ἑαυτοὺς τῶν ἐπισκόπων διαλέξεως, μίαν ἁπάσαις ὁμόφωνον δόξαν κρατήσειν ταύτην ἡγεμονεύσασαν τῆς βασιλέως, αἵπερ αὐτῷ θεοῦ πράξεις ἦσαν. θεία γάρ τινι προνοίᾳ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις, τὰ βαρβάρων ἔθνη αὐτῷ ὑπετάγησαν· ἐν οἷς καὶ ἀθανάριχος ὁ τῶν γοτθῶν ἄρχηγος, ὑπήκοον ἑαυτὸν ἅμα τῷ οἰκείῳ πλήθει παρέσχεν· ὃς καὶ εὐθὺς ἐν κωνσταντινουπόλει τὸν βίον καταστρέψας· τότε δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸν ἀρκάδιον αὔγουστον ἀνηγόρευσε, καὶ πλὼ ὑπατείαν μεροβαύδου τὸ δεύτερον, καὶ σατορνίνου, τῇ ἑξκαιδεκάτῃ τοῦ ἰανουαρίου μηνός· ἐκ εἰς μακρὰν ἢ μετὰ ταῦτα συνῆσαν οἱ πανταχόθεν πάσης θρησκείας ἐπίσκοποι, καὶ τὴν αὐτὴν ὑπατείαν, τῷ ἰουνίῳ μηνὶ μεταπεμψάμενος ὁ βασιλεὺς νεκτάριον τὸν ἐπίσκοπον, κοινολογεῖτο πρὸς αὐτὸν, πῇ ἂν γένοιτο μηχανῇ, ὅπως ἂν μὴ διαφωνοίη ὁ χριστιανισμός, ἀλλ' ἑνωθῇ ἡ ἐκκλησία· ἔλεγέ τε δεῖν γυμνασθῆναι τὸ χωρίζον τὰς ἐκκλησίας ζήτημα, τήν τε διαφωνίαν ἐκποδὼν ποιήσαντας, ὁμοφωνίαν ταῖς ἐκκλησίαις ἐργάσασθαι· τοῦτο ἀκούσας ὁ νεκτάριος, ἐν φροντίσιν ἦν· καὶ μεταστειλάμενος τὸν τλωικάστα τῶν ναυατιανῶν ἐπίσκοπον ἀγέλιον, ὡς καὶ τὴν πίστιν ὁμόφρονα, φανεραν αὐτῷ τὴν τοῦ βασιλέως καθίστησι γνώμην· ὁ δὲ, τὰ μὲν ἄλλα ἦν εὐλαβὴς· συνῆν δὲ λόγοις περὶ τὸ δόγμα ὀκ ἰσχύων, ἀναγνώστην ὑπ' αὐτῷ σισίννιον ὄνομα, πρὸς τὸ διαλεχθῆναι προσκάλλεται· σισίννιος δὲ, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ πραγμάτων ἔμπειρος, ἀκριβῶς τε εἰδὼς τὰς τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἑρμηνείας καὶ τὰ φιλόσοφα δόγματα, συνῄδει ὡς αἱ διαλέξεις οὐ μόνον οὐκ ἐνοῦσι τὰ σχίσματα, ἀλλὰ δὴ καὶ φιλονεικοτέρας τὰς αἱρέσεις μᾶλλον ἀπεργάζονται· καὶ διατοῦτο τοιάνδε τινὰ συμβουλὴν τῷ νεκταρίῳ ὑπέθετο· εὖ ἐπισάμενος ὡς οἱ παλαιοὶ δόγμασι τὴν τῶν αἱρέσεως τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ δοῦναι ἀπέφυγον· καταγνωσθέντα γὰρ αὐτὸν συναΐδιον τῷ πατρὶ, συμβουλεύει φυγεῖν μὲν τὰς διαλεκτικὰς μάχας· μάρτυρας δὲ καλέσειν τὰς ἐκδόσεις τῶν παλαιῶν, καὶ

A enim passus est urbes, diutius tumultuosis motibus agitari: sed pro virili parte hic malo occurrens, brevi elapso tempore, omnium sectarum Concilium iterum cogi jussit: ratus ex mutuo Ipsorum inter se colloquio futurum, ut una apud omnes eademque sententia obtineret. Atque hoc Imperatoris institutum, causam fuisse arbitror eorum quæ tum illi feliciter evenerunt. Iisdem enim temporibus divinâ quadam providentiâ Barbaræ Gentes sub illius ditionem redactæ sunt. Inter alios Athanarichus Gotthorum Rex cum universo populo sese ei dedidit: qui quidem paulo post Constantinopoli extremum diem obiit. Tunc etiam B Imperator Arcadium filium suum Augustum renuntiavit, Merobaude iterum & Saturnino Consulibus, die septimo decimo Calendas Februarii. Nec multo post uniuscujusque sectæ Episcopi undique convocati adfuerunt, iisdem Consulibus mense Junio. Imperator igitur accito Nectario Episcopo, sollicita deliberatione cum eo tractavit, quonam modo Christiana religio dissensionibus liberari, & Ecclesia ad unitatem revocari posset. Ajebatque discutiendam esse controversiam quæ Ecclesias segregaret, ut amputatis discordiarum causis, Ecclesiis concordia restitueretur. His auditis Nectarius, C anxius ac sollicitus hærebat. Et accersito Agelio, tunc temporis Novatianorum Episcopo, utpote qui cum ipso in fide consentiret, Imperatoris consilium ei aperit. Ille cum vir esset alioqui pius ac religiosus, sed qui de fidei doctrina cominus disputare haudquaquam valeret, Sisinnium Lectorem suum qui hoc differendi munus obiret, elegit. At Sisinnius vir inprimis disertus & magno rerum usu præditus, & qui præter sacrarum Literarum scientiam, Græcorum quoque Philosophiam egregiè callebat, cum probe nosset, ejusmodi D disputationibus non modo dissidia minime sanari, verum etiam hæreses ad majorem contentionem accendi, hoc consilium suggessit Nectario. Quoniam compertum habebat, veteres studiose caviisse, ne principium existentiæ filio tribuerent, quippe qui censerent illum patri coæternum esse: suadet ut dialecticas quidem concertationes omittat: expositiones autem Veterum in testimonium adducat: utque Impera-

tor singularum sectarum principes interroget, utrum veterum Doctorum qui ante dissidium in Ecclesia floruissent, rationem habendam esse censerent, an vero tanquam à Christinna religione alienos eos rejicerent. Nam si illos rejiciunt, audeant igitur eos etiam anathemate damnare. Id vero si facere ausi fuerint, à multitudine vulgi protinus extrudentur. Atque hoc facto manifesta erit veritatis victoria. Quod si priscos Doctores minime repudiabunt, nostrum erit libros veterum proferre, quorum testimonio sententia nostra confirmetur. Hæc Nectarius cum à Sisinnio audiisset, statim in palatium contendit, & quid sibi suggestum sit consilii, Imperatori significat. Ille consilium avide amplexus, rem ipsam prudenter exequitur. Occultans enim id quod in animo habebat, id unum ex illis scisitatus est, num rationem aliquam ducerent eorum qui ante ortam dissensionem Doctores Ecclesiæ exstitissent, & utrum eos admitterent. Illis minime inficiantibus, seque eos tanquam magistros impense colere affirmantibus; iterum quæsivit Imperator, utrum illis tanquam idoneis ac fide dignis Christianæ doctrinæ testibus acquiescant. Quæ cum audiissent sectarum Episcopi eorumque Dialectici: erant enim cum illis non pauci ad disputationis certamen instructi: quid acturi essent ambigebant. Etenim singuli in varias distrahebantur sententias: dum alii rectum esse dicerent, id quod ab Imperatore proponeretur: alii suis rationibus id nequaquam conducere existimarent. Quippe alii aliter affecti erant erga priscorum libros. Exinde ergo male inter ipsos convenit: dissidebantque non solum ab aliis sectis, verum etiam inter semetipsos ij qui ejusdem sectæ esse videbantur. Concors itaque malitia, non secus ac veterum illorum Gigantum lingua, divisa est, & improbitatis turris eversa. Postquam Imperator multiplicem eorum dispersionem animadvertit, eosque sola disputatione, non autem veterum Patrum expositione fretos esse, ad aliud consilium se convertit. Iussitque ut singulæ sectæ fidei suæ formulam scripto comprehensam ipsi offerrent. Tunc ex unaquaque secta hi, qui disertissimi habebantur, singula verba accuratissime perpendentes, dogma suum conscripserunt. Cumque

A

B

C

D

ἡμέρα, ἡ οἱ παρ' ἑκάστοις ἐπίσκοποι ἐπὶ τὰ βασίλεια κληθέντες συνήρχοντο· παρῆσαν δὲ νεκτάριος μὲν ὁ ἀγέλιος, τῆς ὁμοουσίου προεστῶτες πίστεως· ἀρειανῶν δὲ δημόφιλος· εὐνομιανῶν δὲ αὐτὸς εὐνόμιος· τῶν δὲ τὰ μακεδονίου φρονούντων, ἐλεύσιος ὁ κυζίκου· ὁ δὲ βασιλεὺς, δεξάμενος μὲν σὺν συνελθυότας· καὶ τὸ παρ' ἑκάστου δόγμα ἔγγραφον λαβὼν, καθ' ἑαυτόν τε γενόμενος, ἠξιώσατο σπουδαίως συνεργῆσαι αὐτῷ τὸν θεὸν, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιλογήν· εἶτα ἕκαστον τῶν γεγραμμένων δογμάτων ἀναγνούς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὡς χωρισμὸν τῆς τριάδος εἰσάγοντα μεμψάμενος, ἔρριψε· μόνην δὲ τὴν τῆς ὁμοουσίου ἐπαινέσας ἐδέξατο· αὕτη προφάσις γέγονε τοῦ ναυαλιανοὺς πάλιν εὐπροσώπους, ἔνδον τῶν πόλεων τὰς συναγωγὰς ποιεῖσθαι· ὁ γὰρ βασιλεὺς θαυμάσας αὐτῶν τὴν πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ τὴν πίστιν ὁμόνοιαν, νόμῳ ἐκέλευσε τοῖς μὲν οἰκείων κρατεῖν ἀδεῶς εὐκλεεστέρων τόπων· ἔχειν δὲ καὶ προνόμια τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν, ἅπερ καὶ οἱ τῆς αὐτῆς πίστεως ἔχουσιν· οἱ δὲ προεστῶτες τῶν ἄλλων θρησκειῶν, ἐκ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς διαφωνίας ἐν καταγνώσει ἦσαν τοῖς ὑφ' ἑαυτοῖς ἐγεγόνεισαν· ἀμηχανίᾳ τε καὶ λύπῃ καταχεύμενοι ἀνεχώρουν· καὶ γράμμασι δὲ οἰκείοις παρεμυθοῦντο, παραινοῦντες μὴ ἄχθεσθαι ἐφ' οἷς πολλοὶ καταλιπόντες αὐτοὺς, τῇ ὁμοουσίῳ προσέθεντο· πολλοὺς γὰρ εἶναι δεῖ κλητοὺς, ὀλίγους δὲ δεῖ ἐκλεκτούς· ὅπερ δὴ ἔλεγον, νῦν τὸ πολὺ δὲ λαὸς αὐτοῖς ἐκ δυνάσεως προσέκειτο· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ οἱ τῆς ὁμοουσίου πίστεως, τῶν λυπηρῶν τελέως ἦσαν ἐλεύθεροι· τὰ γὰρ κατ' ἀντιόχειαν, δεῖ τῇ συνόδῳ παρόντας διέκεινεν· αἰγύπτιοι μὲν γὰρ καὶ οἱ ἐξ ἀραβίας ἐκ κύπρου πάλιν συμπαρόντες, τὸν φλαβιανὸν ἐξωθεῖσθαι τῆς ἀντιοχείας ἔλεγον· οἱ δὲ ἐκ παλαιστίνης, φοινίκης τε καὶ συρίας, ὑπὲρ φλαβιανοῦ σπουδὴν ἦκεσαν· τοῦτο μὲν οὖν τετέλεσται, κατὰ χώραν ἐρῶ.

A dies adesset quæ ad id præstituta fuerat, singularum sectarum Episcopi ad palatium vocati accurrerunt. Aderant igitur Nectarius quidem & Agelius, consubstantialis fidei propugnatores: Arianorum vero Demophilus: Eunomianorum Eunomius ipse: Macedonianorum Eleusius Cyzicenus. Postquam convenissent, Imperator eos benigne excepit: & libello fidei à singulis accepto, inde in cubiculum digressus, remotis arbitris Deum intente precatus est, ut ad dignoscendam veritatem sibi auxilio esset. Posthæc perlectis uniuscujusq; dogmatis libellis, cætera quidem dogmata, utpote quæ Trinitatis divisionem inducerent, damnavit, chartasque laceravit: solam vero consubstantialis fidem laudavit atque suscepit. Atque hæc causa fuit, cur Novatiani iterum prospere agentes, intra urbes sacros conventus peragerent. Etenim Imperator doctrinam fidei illorum plane cum suis consentientem admiratus, lege latâ præcepit, ut Oratoriis suis intrepide potirentur, utque eorum Ecclesiæ eadem quæ fidei suæ Basilicæ, privilegia possiderent. Aliarum vero sectarum Antistites ob mutuam inter ipsos dissensionem in reprehensionem suorum venerunt: & ad inopiam consilii redacti ac mœrore confusi, domum discesserunt: scriptisq; ad suos literis eos consolati sunt; monentes ne ob id molestiâ afficerētur, quod multi ab ipsorum partibus deficientes, ad consubstantialis fidem accederent. Quippe multos quidem vocatos esse, paucos autem electos. Quod quidem ipsi minime dicebant, tunc cum per vim ac metum omnes fere ab eorum partibus starent. Sed ne illi quidem qui consubstantialis vocem tuebantur, omni penitus dolore ac molestiâ caruerunt. Etenim Antiochensis Ecclesiæ causâ, Episcopi qui Concilio interfuerant, duas in partes sunt dirempti. Ægyptii enim & Arabes ac Cyprii rursus in unum coëuntes, ajebant Flavianum Antiochiâ expelli debere. Palæstinæ vero & Phœnices ac Syriæ Episcopi Flaviano favebant. Cujusmodi autem exitus fuerit hujus negotii, dicam suo loco.

A

Caput XI.

De Maximo tyranno; qualiter is Gratianum dolo interemit: quo tempore propter metum Maximi, Iustina Valentiniani pueri mater, Ambrosio Mediolanensi Episcopo insidiari invita destitit.

Isdem fere temporibus quibus hæc Concilia Constantinopoli celebrabantur, in Occidentis partibus hæc gesta sunt. Maximus ex insula Britannia profectus, Imperium invasit, & Gratianum B contra Alamannos tunc temporibus bellum gerentem aggressus est. In Italia vero, cum Valentinianus adhuc admodum puer esset, rerum cura penes Probum erat, virum Consularem, qui tum Præfecturam Prætorii administrabat. At Iustina Valentiniani Augusti mater, cum esset Ariana, viro quidem superstite consubstantialis fidei sectatores nullo damno afficere potuerat. Sed post mortem viri, cum filius ipsius adhuc tenera ætate esset; Mediolanum veniens, maximos tumultus adversus Ambrosium excitavit, eumque deportari in exilium jussit. C Cumque populus pro incredibili amore quo Ambrosium prosequebatur, resisteret, & eos qui illum in exilium rapere contendebant, repelleret; eodem temporis momento nuntiatum est, Gratianum Maximi tyranni dolo interemptum fuisse. Etenim Andragathius Comes Maximi, occultatus in lectica muliebri quæ à mulis portabatur, cùm satellitibus suis præcepisset, ut ubique divulgarent Imperatoris uxorem eâ lecticâ vehi, juxta urbem Galliæ Lugdunum occurrit Imperatori fluvium transeunti. Ille uxorem suam esse credens, dolum minime præcavit: sed in hostis manus, tanquam cæcus in foveam incidit. Repente D enim Andragathius è vehiculo prosiliens, Gratianum peremit. Obiit igitur Gratianus Merobaude & Saturnino Consulibus, cum regnasset annis quindecim, vixisset autem annis quatuor ac viginti. Hic casus iram matris Imperatoris Valentiniani adversus Ambrosium repressit. Valentinianus vero necessitati temporis obsecutus, invitus licet, Maximum Imperii collegã admisit. Probus tamẽ Maximi potentiã reformidans, ad partes Orienti propiores secedere constituit. Confestim igitur ex Italia digres-

Κεφ. ια'.

Περὶ μαξίμου τοῦ τυράννου, ὅπως τὸν γρατιανὸν ἀνεῖλε δόλῳ· ὅτε καὶ κατὰ ἀμβρόσιου τοῦ ἐπισκόπου μεδιολάνων ἐπεβούλευσε, λῦσαι τὸν πρὸς μάξιμον δέους ἡ ἰουστῖνα ἡ μήτηρ οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ, ἄκουσα ἐπέσχεθε.

Ὑπὸ ὃ σὺν αὐτοῖς χρόνους, καθ' οὓς ἐν κωνσταντίνου πόλει τὰ τῶν συνόδων ἐγένετο, τάδε περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἐγένετο· μάξιμος ἐπὶ τῷ περὶ τὰς βρεττανίας μέρων, ἐπανέστη τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ, καὶ καινονὶ γραϊανῷ εἰς τὸν κατ' ἀλαμανῶν πόλεμον ἐπιτίθεται· ἐν ᾗ τῇ ἰταλίᾳ κομιδῇ νέῳ τυγχάνοντι οὐαλεντινιανῷ, τὴν τῶν πραγμάτων εἶχε φροντίδα πρόδηλον ἀπὸ τῶν τότε τὴν ὑπαρχον τότε χειρίζων ἀρχὴν ὑσίνα ὃ ἦν τῆς βασιλέως οὐαλεντινιανοῦ μήτηρ, τὰ ἀρειανῶν φρονοῦσα, ζῶν τῷ μὴ τὰ αὐτὰ φρονεῖν εἶχε βλάπτειν σὺν φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον· ἐπειδὴ ὃ κομιδῇ νέος ἦν ὁ υἱός, καθαλαμβάνουσα τὼ μεδιολάνων, ταραχὰς μεγάλας κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου ἐκίνησεν, καὶ ἐξορίαν αὐτὸν πεμφθῆναι κελεύουσα· ὃν ὁ λαὸς ἀνθεῖχεν ὑπερβαλλόντως ἀγαπῶν τὸν Ἀμβρόσιον, καὶ τοῖς ἕλκειν ἐπὶ τὼ ἐξορισμὸν σπουδάζουσιν ἀνθίστατο, ἐν τοσούτῳ ἀγγέλλεται ὅτι γραϊανὸς δόλῳ τοῦ τυράννου μάξιμου ἀναιρεῖται· ἐν φορείῳ γὰρ κλίνῃ μεμυμένῳ, καὶ ὑπὸ ἡμιόνων φερομένῳ, καλαχρυφθεὶς ὁ μάξιμου στρατηγὸς ἀνδραγάθιος, προσταγεῖν τοῖς δορυφόροις κελεύσας, ὡς εἴη τοῦ βασιλέως γραϊανοῦ γαμετὴ, ὑπάντα τῷ βασιλεῖ προσελθόντι τὸν γαλλίᾳ πόλεως πόρῳ μὲν διαβαίνοντι· ὁ δὲ πιστεύσας τὴν γαμετὴν, τὸν δόλον οὐκ ἐφυλάξατο· ἀλλ' ὥσπερ τυφλὸς εἰς ὄρυγμα, τοῦ πολεμίου εἰς τὰς χεῖρας ἔπεσεν· ἐκπηδήσας γὰρ ὁ ἀνδραγάθιος ἀνέιλε γραϊανὸν, τὸν δὲ ἄλλον ὅλον ἐφύλαξε· τελευτᾷ δὲ ἐν ὑπαλείᾳ μεροβαύδου καὶ σατορνίνου, βασιλεύσας ἔτη δεκαπέντε, ζήσας ἔτη εἰκοσιτέσσαρα· ἐβαπτίσατο δὲ πυρόμυρον, ἔπαυσε τὴν τοῦ Ἀμβροσίου μῆνιν βασιλέως ὀργὴν οὐαλεντινιανοῦ· ἣν εἰ ἄκων, ἢ ἀνάγκῃ καιρεπεισθεὶς, μάξιμου βασιλείαν προσδέχεται· τότε ὁ προφθάσας φοβηθεὶς τὴν μάξιμου δύναμιν, ὅπως τὰ ἀνατολικώτερα μέρη ἀναχωρεῖν πρόφασιν ἔχοι· ἐν ᾧ εἶχεν ἀναχωρεῖ ἀπὸ τ ἰταλίας

τῷ ἰλλυρίδα χθρόμβρῳ γῆν, ἐν Θεσσαλονίκῃ τῆς Μακεδονίας διέτριβεν.

A sus, venit in Illyricum, & in urbe Macedoniæ Thessalonica sedem fixit.

Κεφ. ιϛ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος κατὰ μάξιμον δυνάμιν μεγίστην ὑπερτείλας, καθ' ὃν καιρὸν ὁ υἱὸς αὐτῷ ἐκ πλακίλλης ἐτέχθη, ἀρκάδιον μὲν ἐν κωνσταντίνου πόλει κατέλιπεν· αὐτὸς δὲ ἐν μεδιολάνῳ, τῷ τυράννῳ προσέμιξεν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς θεοδόσιος ἐν φρυγίδι μεγάλῃ καθίσας δυνάμίν τε μεγίστην κατὰ τυράννου ὑπερέπιζεν· ἐυλαβούμενος μὴ καὶ τὸν νεώτερον βαλεντινιανὸν ὁ τύραννος φόνου βουλόμενος καταστήσειε· καὶ ταῦτα δὴ πρεσβείας πέμπων ἐπαρῶν, εἰρήνην ᾔτει τὸν βασιλέως αὐτόν· τότε δὴ καὶ συμβαίνει τῷ βασιλεῖ υἱὸς ὀνώριος, τεχθεὶς αὐτῷ ἐκ τῆς γαμετῆς πλακίλλης, ἐν ὑπάτοις ῥιχομήρους καὶ κλεάρχου, τῇ ἐνάτῃ τοῦ σεπτεμβρίου μηνὸς· καθ' ὃν ἦν ὑπάτοις καὶ ἀγέλιος ὁ τῶν νοβατιανῶν ἐπίσκοπος, μικρῷ πρότερον ἐτελεύτησεν τῇ ὁ ἐξῆς ὑπάτοις· ἡνίκα ἦν ἀρκαδίου αὐγούστου τὸ πρῶτον καὶ βαύδωνος, τελευτήσαντος τιμοθέου τοῦ ἐπισκόπου ἀλεξανδρείας, θεόφιλος τὴν ἐπισκοπὴν ἐδέχετο· μεταξὺ δὲ ὀνιαυτῷ ὕστερον καὶ δημόφιλος ὁ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως θρησκείας, τελευτῆς βίον ἐχρήσατο· ἀρειανοὶ δὲ μαρῖνόν τινα ἐπίσκοπον τῆς οἰκείας αἱρέσεως ἐκ θράκης μεταπεμψάμενοι, αὐτῷ τὴν ἐπισκοπὴν ἐπέτρεψαν· ἀλλ' οὐκ ἐχρήσατο μαρῖνος· ἐπ' αὐτῷ δὲ διῃρέθη ἡ ἀρειανῶν θρησκεία, ὡς ὕστερον λέξω· δωρόθεόν τε αὖθις ἐκ τῆς ἀντιοχείας τῆς ἐν συρίᾳ μεταπεμψάμενοι, ἐπ' αὐτῷ ἐτάξαντο· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ τὸν κατὰ μάξιμον πόλεμον ἤλαυνε, καταλιπὼν ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει τὸν υἱὸν ἀρκάδιον βασιλεύοντα· καταλαβών τε τὴν θεσσαλονίκην, εὑρίσκει οὐδὲν περὶ βαλεντινιανὸν πολλῇ ἀθυμίᾳ διαγόντας, ὅτι δὴ ἀνάγκῃ τὸν τύραννον ὡς βασιλέα ἐδέξαντο· ὁ θεοδόσιος δὲ, ἐν μὲν τῷ φανερῷ οὐδέτερα ἐδείκνυεν· οὔτε γὰρ ἠθέτει, οὔτε προσεδέχετο τὴν μάξιμου πρεσβείαν· ἃ μὴν ἐνεῖχε πειρᾶν τυραννεμμένου τὸν ῥωμαίων ἀρχὴν, προχείμαλι βασιλικὸν ὄνομα· ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις τῶν στρατιωτικῶν τασμάτων, ἐπὶ τὴν μεδιόλανον ἐχώρει· ἐκεῖ γὰρ ἔφθακει ὁ μάξιμος.

Cap. XII.

Quomodo Imperator Theodosius collectis adversus Maximum ingentibus copiis, quo tempore Honorius ei ex Flaccilla natus est, Arcadium quidem reliquit Constantinopoli, ipse vero juxta Mediolanum conflixit cum Maximo.

Imperator vero Theodosius in maximam sollicitudinem conjectus est: metuensque ne juniorem quoque Valentinianum tyrannus per insidias interficeret, ingentes adversus eum copias comparavit. Eodem tempore Persarum legati advenére, pacem ab Imperatore flagitantes. Alter etiam filius Honorius Imperatori tunc natus est ex Flaccilla conjuge, Richomere & Clearcho Consulibus, die quinto Idus Septembris. Quo quidem anno Agelius Novatianorum Episcopus ex hac luce migravit, paulo antequam nasceretur Honorius. Sequente anno, Arcadio Augusto primùm & Bautone Consulibus, mortuo Timotheo Alexandrinæ urbis Episcopo, Theophilus sacerdotii curam suscepit. Anno post Demophilus Arianæ partis Episcopus extremum diem obiit. In cujus locum Ariani Marinum quendam suæ sectæ Episcopum ex Thracia accitum substituerunt. Verum Marinus non diu permansit. Ejus porro temporibus, Arianorum secta duas in partes divisa est, ut dicemus infra. Post hunc igitur Ariani Dorotheum ex Antiochia Syriæ revocantes, Episcopum sibi constituerunt. Interea Imperator Theodosius ad bellum contra Maximum cum exercitu proficiscitur, relicto Constantinopoli filio suo Arcadio Augusto. Cumque Thessalonicam venisset, Valentinianum ejusque Comites mœrore oppressos offendit, propterea quod necessitate compulsi, tyrannum quasi Imperatorem suscepissent. At Theodosius, palam quidem nullum in alterutram partem indicium animi sui dabat. Nam neque legationem Maximi repudiabat, neque admittebat. Sed cum Imperium Romanum sub Imperatoris nomine tyrannica dominatione oppressum videret, & diutius ferre non potuit. Collectis igitur Romanorum militum copiis, Mediolanum contendit. Illuc enim jam Maximus advenerat.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

A

Caput XIII.

De tumultu quem Ariani Constantinopoli excitarunt.

Dum Imperator expeditione bellica occupatus teneretur, Ariani Constantinopoli degentes tumultum excitaverunt, hujusmodi astu usi. Solent homines de rebus quas ignorant, rumores confingere. Quod si quam forte occasionem nacti fuerint, pro suo quisque voto multò majores spargunt rumores, utpote cupidi semper novarum. Id vero tum contigit Constantinopoli. Nam de bello quod procul gerebatur, alii aliud confingentes divulgabant, semper in deteriorem partem exitum rerum spe sua præsumentes. Et cum nihil adhuc in bello gereretur, ipsi perinde ac si rerum spectatores fuissent, de iis quæ non viderant loquebantur: tyrannum scilicet de Imperatoris exercitu victoriam retulisse, & in prælio tot ex hac, tot ex illa parte milites occubuisse: ipsum denique Imperatorem propediem in tyranni manus ac potestatem venturum esse. Tunc vero Ariani gravi dolore succensi: ægre enim ferebant, Ecclesias intra urbem positas, ab iis quos antea persecuti fuerant obtineri: rumores amplificare cœperunt. Postquam vero alia quæ nuntiabantur, ipsis falsorum rumorum auctoribus persuaserant, non conficta esse, sed vera quæ ipsi vulgavissent: nam qui ea auditione acceperant, ipsis mendacii auctoribus affirmabant, rem plane ita se habere ut ab illis accepissent: tunc vero Ariani resumptâ fiduciâ in apertam eruperunt insaniam: domumque Episcopi Nectarii conjectis facibus incenderunt. Id factum est Theodosio Augusto iterum & Cynegio Consulibus.

B

C

D

Cap. XIV.

De Victoria Imperatoris Theodosii, deque tyranni clade.

Interim Imperatore adversus tyrannum signa commovente, milites qui sub Maximo erant, apparatus bellici magnitudinem audientes, ne famam quidem tenus impetum sustinere valuerunt, sed

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῆς ἁλισκομένης ἐν κωνσταντίνου πόλει ταραχῆς ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν.

Ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τῷ πολέμῳ ἐσχόλαζεν, οἱ ἐν κωνσταντίνου πόλει ἀρειανοὶ ταραχὴν κεκινήκασι τοιάνδε ἐπινοίας. φιλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι λόγους πλάττειν περὶ ὧν ἂν ἐπίστανται ἢ καιροτέρας πρόφασεως ἐπιλάβονται, μείζους τὰς περὶ ὧν βάλλονται φήμας ἐξαπίνης, ἀεὶ ἐπὶ τὰ χείρω τῶν ἐλπιζομένων ὀρεγόμενοι πραγμάτων. τότε κατὰ τὴν πόλιν ἐγίνετο· ἄλλος γὰρ ἄλλως περὶ τοῦ μακρὰν γιγνομένου πολέμου πλάττων διεφήμιζον, ἀεὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τῶν ἐλπιζομένων λαμβάνοντες· καὶ μηδενὸς ἐπιγνόμενοι τὸν πόλεμον, αὐτοὶ ὡς τὰ καθ' αὑτὸν ἱστορήσαντες, περὶ ὧν οὐκ ἠδέσαν ἔλεγον· ὡς ὁ τύραννος ἐπικρατέστερος εἴη τοῦ βασιλέως δυνάμει καὶ ὅτι τόδε καὶ τόδε κατὰ τὴν μάχην πεπτώκασι· καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὅδε ἤδη πρὸς τὸν τύραννον ὑποχείριος γίνεται· τότε δὴ καὶ οἱ ἀρειανίζοντες ἐκ πάθους κινούμενοι σφόδρα γελῶντο, ὅτι τῷ ἔνδον ἐκκλησιῶν κρατοῦσιν παρ' ἀμφοῖν πρότερον διωκόμενοι· τὰς φήμας πολλαπλασίους εἰργάζοντο· ἐπεὶ δὲ ἕτερα τῶν λεγομένων, ἀλλ' ἃ τοὺς πεπλακότας αὐτοὺς εἰς πίστιν ἦγεν ἐκ ὡς πεπλασμένων, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς γιγνομένων ἃ ἔπλασαν· οἱ γὰρ ἀκούσαντες, διεβεβαιοῦτο πρὸς τοὺς ἀγγέλους ποιοῦντας, μὴ ἄλλως ἔχειν, ἢ ὡς παρ' αὐτῶν ἀκηκόασι· τότε δὴ ἀναθαρρήσαντες οἱ ἀρειανίζοντες, εἰς ἄλογον χωροῦσιν ὀργήν· καὶ τὴν οἰκίαν ἐπισκόπου νεκταρίου, πυρὶ ἐμβαλόντες ἀνήλωσαν· τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον ἐγίνετο, κατὰ τὴν ὑπατείαν θεοδοσίου τὸ δεύτερον καὶ κυνηγίου·

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῆς νίκης τοῦ βασιλέως θεοδοσίου, καὶ τοῦ τέλους τοῦ τυράννου.

Τοῦ δὲ βασιλέως ἐπινότου τῷ τυράννῳ πυνθανόμενοι τὸν στρατὸν οἱ ὑπὸ μαξίμῳ τεταγμένοι, ὅτε τὴν ἐκ τοῦ φόβου προσβολὴν ἐνεγκεῖν ἐδυνήθησαν· αὖθις κατὰ

καταπήξαντες, δέσμιον αὐτῷ τὸν τύραννον ἐνεχείρισαν· ὃς ἀνηρέθη ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, ἕβδόμῃ καὶ εἰκάδι Αὐγούστου μηνός· ἀνδραγάθιος δὲ ὁ Βασιλέως γραμματοφύλαξ, τῆς ἥττης αἰσθόμενος, εἰς τὸν προκείμενον ποταμὸν ῥίψας ἑαυτὸν ἀπεπνίγη· τότε δὴ οἱ βασιλεῖς νικηφόροι εἰς τὴν ῥώμην ἐχώρησαν· ἦν δὲ καὶ ὁ υἱὸς ὀνώριος σὺν αὐτοῖς, κομιδῇ νέος ὤν· ὑπὲρ γὰρ τὴν κατὰ μάξιμον νίκην, μεταπέμπεται αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐκ τῆς κωνσταντίνου πόλεως· ἦσαν δὲ ἐν τῇ ῥώμῃ ἐπινίκιοι ἑορταὶ ἐπετελέσθησαν· ὅτε καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα ἐπὶ συμμάχου τοῦ ὑπάτων ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος ἐπεδείξατο· ἔστι γὰρ ὁ σύμμαχος, πρῶτος μὲν ἦν τῆς ἐν ῥώμῃ συγκλήτου· ἐθαυμάζετο δὲ ἐπὶ παιδεύσει λόγων ῥωμαϊκῶν· καὶ γὰρ αὐτῷ πολλοὶ λόγοι συγγεγραμμένοι τῇ ῥωμαίων γλώσσῃ τυγχάνουσι βασιλικὸν δὲ λόγον εἰς μάξιμον ἐπὶ τυραννίδι γεγραφὼς καὶ διεξελθὼν, τῷ τῆς καθοσιώσεως ἐγκλήματι ἔνοχος ὕστερον ἐγένετο· διατοῦτο δὴ δεδιὼς τὸν θάνατον, τῇ ἐκκλησίᾳ προσέφυγε· ὁ δὲ βασιλεὺς ἕως ἦν περὶ τὸν χριστιανισμὸν εὐλαβὴς, ὡς μὴ μόνον σὺν τῆς αὐτοῦ πίστεως ἱερεῖς ὑπέλαβεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ναυατιανὲς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἀσμένως προσεδέχετο· λεοντίῳ γοῦν ἐπισκόπῳ τῆς ἐν ῥώμῃ τῶν ναυατιανῶν ἐκκλησίας προκαλοῦντι χάριν δοῦναι, τὸν σύμμαχον ἀπέλυσε τοῦ ἐγκλήματος· συγγνώμης δὲν ἀξιωθεὶς ὁ σύμμαχος, τὸν ἀπολογητικὸν λόγον εἰς τὸν αὐτοκράτορα θεοδόσιον ἔγραψεν· ὁ μὲν δὴ πόλεμος καθ' ὑπερβολὰς μεγίστῳ ἐσχηκὼς, τελθιῶν ταχεῖαν ἔσχε τὴν κρίσιν.

A timore perculsi, tyrannum ipsum vinctum Imperatori dediderunt: qui quidem interfectus est iisdem Consulibus quos supra dixi, die sexto Calendas Septembris. Andragathius vero, is qui Gratianum Augustum sua manu occiderat, cognita Maximi clade, in vicinum fluvium semetipse præcipitem dedit, atque ita suffocatus est. Tunc igitur ambo Imperatores Romam victores ingressi sunt: cum quibus etiam erat Honorius adhuc admodum puer. Nam post victoriam relatam de Maximo, Theodosius eum Constantinopoli evocaverat. Romæ itaq; triumphales ludos ediderunt: B quo quidem tempore, Theodosius clementiæ suæ specimen adversus Symmachum Consularem virum dedit. Hic namque Symmachus inter Senatores principem locum obtinebat, & ob præstantiam Latinæ facundiæ in summa admiratione erat. Multæ certe orationes ejus exstant Latinâ linguâ conscriptæ. Cum vero superstite adhuc Maximo orationem de laudibus illius composuisset & coram illo recitasset, eo nomine postmodum in crimen majestatis vocatus est. Quocirca extremum supplicium C metuens, ad Ecclesiam confugit. Imperator vero Christianam religionem tanta prosequebatur reverentia, ut non solum fidei suæ Antistites præcipuo quodam honore observaret, verum etiam Novatianos qui consubstantialis fidem profitebantur, libenter exciperet. Leontio igitur Novatianorum in urbe Roma Episcopo gratificatus, Symmachum crimine absolvit. Qui veniam consecutus, Apologeticum librum in laudem Imperatoris Theodosii conscripsit. Hoc igitur modo bellum quod ingentia mala minari initio videbatur, celeri exitu terminatum est.

D

Κεφ. ιε'.

Περὶ Φλαβιανοῦ τοῦ ἀντιοχείας.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, περὶ τὴν συνείσας ἀνθιόχειαν τάδε ἐγένετο· παυλίνου τελευτήσαντος, ὁ λαὸς τὸν φλαβιανὸν ἐξεζέπετο· καὶ διατοῦτο προσκυάζει χειροτονηθῆναι τοῦ οἰκείου μέρους εὐάγριον· τοῦ δὲ πολλοῦ ἐπιδιώσαντος χρόνου, ἕτερος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ οὐκέτι καθίσταται, φλαβιανοῦ τοῦτο κατασκευάσαντος· ὅθι

Cap. XV.

De Flaviano Antiocheno.

Eadem tempestate apud Antiochiam Syriæ hæc gesta sunt. Post mortem Paulini, populus qui eum sequebatur, Flaviano parere detrectavit: eamque ob causam Evagrium suæ partis Episcopum ordinandum curavit. Qui cum post ordinationem modico tempore superstes fuisset, cura & studio Flaviani nullus postea in ejus locum subrogatus est. Hi

vero qui ob violatum jusjurandum aver- A sabantur Flavianum, seperatim collectas agebant. At Flavianus, omnem, ut est in veteri proverbio, lapidem movebat, quo istos etiam suis partibus adjungeret. Quod quidem haud diu postea perfecit, cum indignationem erga se Theophili Alexandrini Episcopi sedassset, ejusque interventu Damasum Romanum Episcopum sibi conciliasset. Uterque enim infensus erat Flaviano, tum ob perjurium ab eo admissum, tum quod populis consentientibus causam dissidii præbuisset. Placatus itaque à B Flaviano Theophilus, misso Romam Isidoro presbytero, Damasi animum adhuc offensum mitigavit: monens ad reparandam populi concordiam necesse esse, ut à Flaviano admissa culpa dissimulatione ac silentio obliteraretur. Ad hunc modum restituta Flaviano communione, populus Antiochenus progressu temporis paulatim ad concordiam rediit. Et res quidem Antiochensis Ecclesiæ hunc exitum habuére. Ariani enim ex Ecclesiis pulsi, in suburbanis conventus agebant. Per idem tempus mortuo Cyrillo Hierosolymorum Episcopo Ioannes succedit.

CAPUT XVI.

De Idolorum templis Alexandriæ dirutis, & ob id commissa pugnâ inter Gentiles & Christianos.

EOdem tempore Alexandriæ quoq; motus contigit hujusmodi. Instante atque annitente Theophilo Episcopo, jusserat Imperator, ut templa Gentilium Alexandriæ destruerentur, atque id fieret cura ac studio Theophili. Hanc potestatem nactus Theophilus, nihil prætermisit quo Gentilium mysteria contumeliâ afficeret. Ac Mithræ qui- D dem Spelæum repurgavit: Serapeum vero subvertit. Et cruenta quidem Mithræ sacra publice spectanda proposuit: Serapidis vero & aliorum deorum mysteria, quàm ridicula essent ostendit, phallos per medium forum sublimes circumferri jubens. Quæ cum fieri cernerent Gentiles qui Alexandriæ degebant, iique præsertim qui Philosophiam profitebantur, dolorem suum comprimere haudquaquam potuerunt: sed tragicis facinoribus quæ olim perpetraverant, multo graviora adjecerunt. Etenim signo dato,

ὃ τὸν Φλαβιανὸν διὰ τὴν ὀλιγόπιστον ἀπεργάσασθαι φόνον τῶν ὅρκων, καθ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο. Φλαβιανὸς δέ, τὸ τῆς λόγου παροιμίας ἐκεῖνο, ὑφ' ἁπάντων κινεῖ, ὑφ' ἁπάντων τέτοις ποιήσασθαι σπεύδων καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξίσχυσε καὶ ἐργάσατο, τὴν ὀργὴν θεραπεύσας Θεοφίλου τότε δὲ τὰς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, δι' οὗ καὶ ἠλλάξατο διάμασον τὸν τῆς ῥώμης ἐπίσκοπον· ἀμφότερος γὰρ πρὸς Φλαβιανὸν ἐχαλέπαινον, ὁ μὲν διὰ τὸ ἐπορκηκέναι, ἀλλ' ὅπερ καὶ αἰτίαν παρέχε δὲ χωρίζεσθαι τοῦ ὁμόφρονας· θεραπεύσας ἐν τῷ ὀργῇ Θεόφιλον, πέμψας τε ἰσίδωρον πρεσβύτερον, καταλλάσας λυπέμενον δάμασον, λυσιτελεῖν εἰπὼν δι' ὁμόνοιαν τὸν λαὸν, παιδεῦσαι τὸ φθάσαν Φλαβιανὸν πταῖσμα· ἔτως τε τῷ Φλαβιανῷ τὴν κοινωνίαν ἀποδοθείσης, ὁ ἐν ἀνθοχείᾳ λαὸς κατὰ βραχὺ προϊόντος χρόνου, τὴν ὁμόνοιαν ἔσεσθαι· μὴν δὲ καὶ ἀνθόχειαν τοιοῦτον ἔσχετο τέλος· οἱ γὰρ καὶ αὐτὴν Ἀρειανοὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξωθέντες, ἐν προαστείοις τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο· ἐν τοσούτῳ δὲ καὶ κύριλλος τὸν τῶν ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον τελευτᾷ, Ἰωάννης διαδέχεται.

ΚΕΦ. ιε'.

Περὶ τῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ καθαιρέσεως τοῦ εἰδωλικοῦ ναοῦ, καὶ τῆς ἀφ' ταύτα συμβολῆς Ἑλλήνων καὶ χριστιανῶν.

ΚΑΤὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε, καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ τοιοῦτο πάθος ἐγένετο· τοῦ ἐπισκόπου Θεοφίλου σπουδῇ, βασιλέως κελεύσαντος πρόσταγμα λύεσθαι τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν Ἑλλήνων ναοὺς, καὶ τοῦτο γίνεσθαι τῇ Θεοφίλου φρονήσει· ταύτης τῆς ἐξουσίας ἐφ- D εξάμενος ὁ Θεόφιλος, πανδήμου ἐγένετο καὶ θυρίσαι τὰ τῶν ἑλλήνων μυστήρια· καὶ τὰ μὲν καθαίρει μὲν τὸ μιθρεῖον· καταστρέφει δὲ τὸ Σαραπεῖον· καὶ τὰ μὲν τοῦ μιθρείου φανερὰ μυστήρια, δημόσια ἐπόμπευε· τὰ δὲ τοῦ Σεραπίδος καὶ τῶν ἄλλων, γέλωτος ἐδείκνυε μεστά, σὺν φαλλοῖς φέρεσθαι κελεύσας διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς· ταῦτα δὲ ὁρῶντες οἱ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἕλληνες, καὶ μάλιστα οἱ φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενοι, τὸ μὲν πλῶν οὐκ ἤνεγκαν· ἀλλὰ τοῖς πάλαι δράμασι γηθεῖσι προσέθηκαν μείζονα· μιᾷ γὰρ

ἔκ τινος σωθήσεσθαι τῆς τῶν χριστιανῶν χωρήσαντες, πάντα φόνον εἰργάζοντο· ἠμύνοντο δὲ καὶ οἱ χριστιανοὶ, καὶ πᾶν κακὸν ἐπικολάθειακακῷ· ἕως τοσοῦτον ἐξετάθη ἡ μάχη, ἕως ἔκορος τῶν φόνων τὸ γινόμενον ἔπαυσεν· ἀπώλοντο γὰρ ἐν τῇ συμβολῇ, τῶν μὲν ἑλλήνων ὀλίγοι· τῶν δὲ χριστιανῶν σφόδρα πολλοί· οἱ δὲ τραυματίαι, ἐξ ἑκατέρου μέρους ἦσαν ἀναριθμητοι· φόβος δὲ ἐκ τῶν γεγονότων εἶχε τοὺς ἑλληνίζοντας, δεδοικότας τὴν τοῦ βασιλέως ὀργήν· πεπραξάντες γὰρ ἃ ἐβούλοντο αὐτοῖς, καὶ ταῖς μιαφονίαις τὸν θυμὸν ἀποσβέσαντες, ἄλλος ἀλλαχῆ καὶ ἐκρύπτοντο· πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀλεξανδρείας ἔφυγον, καὶ τὰς πόλεις μεριζόμενοι· ὧν ἦσαν οἱ δύο γραμματικοὶ, ἑλλάδιος καὶ ἀμμώνιος, παρ' οἷς ἐγὼ κομιδῆ νέος ὢν ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει ἐφοίτησα· ἑλλάδιος μὲν ἐν ἱερεὺς τοῦ διὸς εἶναι ἐλέγετο· Ἀμμώνιος δὲ πιθήκου· ἔτω δὴ τοῦ κακοῦ καλασαλένος, συνελαμβάνοντο τῷ θεοφίλῳ πρὸς τὴν καθαίρεσιν τῶν ναῶν, ὅτε τῆς ἀλεξανδρείας ἔπαρχος, καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς στρατιωτικῆς τάγματος· τὰ μὲν ἐν ἱεροῖς καλὰ ἐσκεύαστο· τὰ δὲ ἀγάλματα τῶν θεῶν μετεχωνεύετο εἰς λεκάνια, καὶ εἰς ἑτέρας χρείας τῆς ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, ἐκ βασιλέως χαρισαμένου τοῦ θεοῦ εἰς δαπανήματα τῶν πτωχῶν· πάντας ἐν τοῦ θεοῦ σωτηρίᾳ ὁ θεόφιλος, ἓν ἄγαλμα τοῦτο τοῦ θεοῦ ἀχώνευτον τηρεῖν κελεύσας, δημοσίᾳ προέθηκεν· ἵνα, φησὶ, χρόνου προϊόντος μὴ λάθωσιν οἱ ἕλληνες τοιοῦτος προσποιούμενοι θεὸς· ἐπὶ τούτῳ πάνυ ἀνιώμενον οἶδα ἀμμώνιον τὸν γραμματικὸν, ὃς ἔλεγε δεινὰ πεπονθέναι τὴν ἑλλήνων θρησκείαν· ἵνα μὴ καὶ ὁ εἰς ἀνδρίας ἐχωνεύθη, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι τῆς ἑλλήνων θρησκείας φυλάττηται· ἑλλάδιος δὲ πῶς πύχει, ὡς ἑνὸς εἶη ἄνδρας ἐν τῇ συμπηγάδι φονεύσας· τὰ μὲν ἐν τῇ τῶν ἀλεξανδρείων τότε τοιαῦτα ἐγένετο.

A omnes simul uno impetu in Christianos irruentes, obvium quemq; obtruncant: sed & Christiani seipsos defendere cœperunt: malumque malo cumulabatur. Pugna porro eo usque producta est, quoad cædis satietas finem malo imposuisset. Perierunt autem eo conflictu, ex Gentilibus quidem pauci: ex Christianis vero quamplurimi. Vulnerati autem ex utraque parte erant innumerabiles. Exinde ob admissum facinus metus invasit Gentiles, iram principis reformidantes. Nam posteaquam cuncta pro libidine sua patrassent & furorem suum B cædibus exsatiassent, alius alibi sese occultavit. Multi etiam ex urbe Alexandria profugerunt, per varias civitates dispersi. Ex quorum numero fuére Grammatici duo, Helladius & Ammonius: quorum ego admodum adolescens Constantinopoli auditor fui. Et Helladius quidem Jovis; Ammonius vero Simiæ sacerdos esse dicebatur. Malo ad hunc modum sedato, Præfectus Alexandriæ & Dux militum Ægypti, Theophilo in destruendis templis suppetias tulére. Ac templa quidem disturbata sunt. Statuæ vero in lebetes & in alios C Alexandrinæ Ecclesiæ usus conflatæ, cum Imperator Deos Gentilium ad sustentandos pauperes ei donavisset. Cæterum Theophilus cum omnes Deorum statuas confregisset, unam illius quem supra nominavimus Dei integram servari ac publice proponi jussit: ne Gentiles, ut ajebat, quandoque inficiarentur hujusmodi se Deos coluisse. Quam rem ægre admodum tulisse Ammonium Grammaticum equidem certo scio. Quippe dicere solebat, gravi injuria affectam esse Gentilium religionem, quod unica statuta conflata non esset, sed ad religionis ipsorum ludibrium servaretur. Helladius vero apud D quosdam gloriatus est, quod in conflictu novem homines sua manu interemisset. Et hæc quidem tunc temporis gesta sunt Alexandriæ.

A

Caput XVII.

De literis hieroglyphicis in Serapidis templo repertis.

POrro dum Serapidis templum destrueretur ac nudaretur, inventæ sunt in eo literæ lapidibus incisæ, quas hieroglyphicas appellant. Eæ literæ crucis formam referebant. Quas cum cernerent Gentiles simul & Christiani, suæ quisque religioni eas adaptabant. Nam Christiani signum esse dicentes salutaris Christi passionis, propriam religionis suæ notam, crucem scilicet, esse censebant. Gentiles vero commune quiddam Christo & Serapidi esse affirmabant: si quidem crucis effigies aliud apud Christianos, aliud apud Gentiles significat. Dum hæc inter illos agitatur controversia, quidam ex Gentilium errore ad Christi fidem conversi, qui hujusmodi literarum notitiam habebant, notam hanc crucis forma depictam interpretantes, venturam vitam significare docuerunt. Hoc igitur Christiani, utpote quod ad religionem suam magis faceret, avide arripientes, animos efferre cœperunt. Posteaquam vero aliis etiam hieroglyphicis literis indicatum est, finem tunc habiturum Serapidis templum, cùm nota crucis apparuisset: id enim designare venturam vitam: multo plures ad Christianam religionem se contulerunt, & peccata sua confitentes baptismum Christi susceperunt. Atque hæc sunt quæ de crucis symbolo auditione accepi. Ego vero nequaquam existimo, Ægyptiorum sacerdotes dum hanc crucis effigiem lapidibus inciderent, eorum quæ Christo eventura erant notitiam habuisse. Nam si mysterium adventus Christi in terras, absconditum fuit sæculis & generationibus, ut loquitur Apostolus: ipsumque totius malitiæ principem Diabolum latuit, multo magis ministros illius, Ægyptiorum scilicet sacerdotes fugit. Verum Dei providentia in ejus literæ inquisitione idem fieri permisit, quod antea in Apostoli Pauli prædicatione ostenderat. Ille enim cùm Divini Spiritus sapientia instructus esset, simili via & arte usus, multos Athenienſium ad Christi fidem traduxit: tunc cum titulum quem aræ inscriptum legerat,

Κεφ. ιζ'.

Περὶ τῶν ἐυρεθέντων ἐν τῷ τοῦ Σαράπιδος ναῷ γραμμάτων ἱερογλυφικῶν.

ΕΝ ᾧ τῷ ναῷ τοῦ Σαράπιδος λιθοβόλη καὶ γυμνεμβόλῃ, πύρινα γράμματα ἐγκεχαραγμένα τοῖς λίθοις, τῷ καλεμβόλῳ ἱερογλυφικῷ· ἦσαν δὲ οἱ χαρακτῆρες, σταυροὺς ἔχοντες τύπους· τούτους ὁρῶντες χειστιανοί τε καὶ ἕλληνες, τῇ ἰδίᾳ ἑκάτερος θρησκείᾳ πεσημήνουν· χειστιανοὶ μὲν γὰρ, σημεῖον σωτηρίου τὰ Χειστοῦ ζωηλεώδους πάθους εἶναι λέγοντες τὸν σταυρὸν, οἰκεῖον εἶναι τὸν χαρακτῆρα ἐνόμιζον· ἕλληνες δέ τι κοινὸν Χειστῷ καὶ Σαράπιδι ἔλεγον· εἰ ὁ σταυροειδὴς χαρακτὴρ, ἀλλοῖον μὲν χειστιανοῖς, ἄλλο δὲ ἕλλησι ποιεῖται τὸ σύμβολον· τούτων δὲ ἀμφισβητουμένων, τῶν τῷ ἑλλήνων τῷ χειστιανισμῷ προσελθόντων τὰ ἱερογλυφικά τε γράμματα ἐπισταμένων, διερμηνεύοντες τὸν σταυροειδῆ χαρακτῆρα, ἔλεγον σημαίνειν ζωὴν ἐπερχομένην· τὸ πλεῖον οἱ χειστιανοὶ εἰς τὴν οἰκείαν θρησκείαν ἁρπάσαντες, ἀλαζονικώτερον διεβεβαιοῦντο· ἦκε δὲ ἑτέρων γραμμάτων ἱερογλυφικῶν ἐδηλοῦτο, τέλος ἕξειν τὸ τοῦ Σαράπιδος ἱερόν, ὅτε σταυροειδὴς φανῇ χαρακτήρ, τοῦτο δηλοῦν τὴν ἐπερχομένην ζωὴν, πολλῷ πλείους προσέχοντο τῷ χειστιανισμῷ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἐξομολογούμενοι, ἐβαπτίζοντο· τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ σταυροειδοῦς χαρακτῆρος γνώμενα, τοιαῦτα ἀκήκοα· ἐγὼ δὲ οὐδαμῶς οἶμαι τοὺς ἱερεῖς τὰ περὶ τοῦ Χειστοῦ προγινώσκοντας, ἀποτυπώσασθαι τὸ σταυροειδὲς γράμμα· εἰ γὰρ τὸ πρὸ εἰς τὸν κόσμον καθόδου μυστήριον ἦν ἀποκρυπτόμενον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ ἔλαθε τὸν ἀρχηγὸν πονηρίας διάβολον, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ ὑπηρέτας αὐτοῦ ἱερεῖς αἰγυπτίων τοῦτο διέφυγε· ἀλλ' ἡ προγνοια παρεσκεύασε τοῦτο ἀπὸ τῆς τοῦ γράμματος ζητήσει, ὅπερ καὶ ἀποστόλῳ Παύλῳ ἐπέδειξε πρότερον καὶ ἐκεῖνον ὑπὸ θείου πνεύματος σοφισθέντα, τῇ ὁμοίᾳ μεθόδῳ πρὸς Ἀθηναίους χρήσασθαι· οὕτω δὲ πολλοὺς εἰς τὴν πίστιν προσηγάγετο· ὅτε τὰ ἐπὶ τῷ βωμῷ γεγραμμένα ἀναγνοὺς

πρὸς ἰδίῳ λόγῳ μεταρμόσειεν· εἰ μὴ ἄρα τὶς λέγοι, συνεγκεκλῆσθαι τὸν Θεοῦ λόγον εἰς τοῦ αἰγυπτίων ἱερεῖς, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Βαλαὰμ, καὶ ἐπὶ τοῦ Καϊάφα· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἄκοντες μετὰ τῶν ἀγαθῶν μετεφήτευσαν· τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων εἰρήσθω.

A prædicationi suæ adaptavit. Nisi quis fortasse dicat, verbum Dei operatum esse in sacerdotibus Ægyptiorum, perinde ac olim in Balaamo & in Cajapha. Nam & isti præter animi sui sententiam bona vaticinati sunt. Sed de his satis.

Κεφ. ιη'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐν τῇ ῥώμῃ γενόμενος, πολλὰ πρὸς πόλιν ὠφέλησε, φορτία τε τὰ ἐν τοῖς μαγκιπείοις λῃστήρια, καὶ τὰ ἐν τοῖς πορνείοις ἀτοπα παῦλαν εἰσῆρεν.

Cap. XVIII.

Quomodo Imperator Theodosius Romæ degens, plurimum utilitatis urbi contulit, sublatis furum apud mancipes receptaculis, & turpibus crepitaculis lupanarium.

Ὁ Δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐπ' ὀλίγον τὴν Ἰταλίαν διατρίψας, μέγιστα τὴν ῥωμαίων ὠνήσατο πόλιν· τὰ μὲν τῷ δοῦναι τὰ δὲ τῷ ἀφελεῖν· καὶ γὰρ πολλὰ ἐφιλοτιμήσατο· ἀφεῖλε δὲ διπλοῦν αἶσχος τῆς πόλεως· μίαν μὲν τήνδε· ἦσαν ἐξ ἀρχαίου καὶ τὴν μεγίστην ῥώμην οἰκοπαμμεγέθεις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο· οἵ τε φοιτῶντες τούτων, οἱ μάγκιπες τῇ ῥωμαίων γλώττῃ καλοῦνται, φορτίου τὸ κρύφιον λῃστήρια τοῦ οἴκους πεποίηντο· ὡς γὰρ ἦσαν οἱ τῶν οἴκων μυλῶνες καὶ βάθος τὴν θέσιν ἔχοντες, καὶ τὸ πλεῖστον ἑκάστου οἰκήματος καπηλεῖα καταβασάνιστοι, πόρνας τε ἐν αὐτοῖς προσκαθίσαντες, διὰ ταύτης ἐλαθον πολλοὺς· τοῦτο μὲν τῆς ἡδείας τροφῆς εἰσιόντας, τοῦτο δὲ καὶ διὰ ἀκρασίαν αἰσχρᾶς ἡδονῆς· ἐν γάρ τινι μηχανῇ, ἐν ᾗ καπηλεῖα εἰς τὸν μυλῶνα ἐνέπιπτον· καὶ τοῦτο ἔπαθον μάλιστα οἱ ξένοι τῇ ῥώμῃ ἐπιδημοῦντες· ἠναγκάζοντό τε οἱ ἁλόντες, ἐν τοῖς μυλῶσιν ἐργάζεσθαι· πολλοί τε καὶ ἐγκατεσφάγησαν ἐν αὐτοῖς, μὴ συγχωρηθέντες ὑπεξελθεῖν, τοῖς τε οἰκείοις ἑαυτῶν τὸν τεθνηκέναι δόξαν παρεσχηκότες· ἐν τῇ παλαιστικῇ ταύτῃ τοῦ στρατιώτου τις τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου ἐνέπεσεν· ἐπεὶ ὁ στρατιώτης καὶ ἀκλὴς τῷ μυλῶνι ἡρμένος ἐξελθεῖν οὐκ ἠφίετο, πασάμενος ἣν εἶχε φυλακίδα, τοὺς κωλύοντας διεχρήσατο· οἱ δὲ φόβῳ τῶν γενομένων, τὸν στρατιώτην ἀπέλυσαν· γνοὺς ταῦτα ὁ βασιλεὺς, τοὺς μάγκιπας μὲν ἐπωμόσατο τοὺς δὲ λῃστοδόχους οἴκους ἐκείνους καθαιρεθῆναι ἐκέλευσε· μίαν μὲν δὴ τοιαύτῃ αἰσχύνῃ ὁ βασιλεὺς φοιτᾶς τῆς βασιλευούσης πόλεως. ἑτέραν δὲ τοιαύτην· εἰ ἦλθε ἐπὶ μοιχείᾳ γυνὴ, ἐ διωρθώσει, ἀλλὰ

Porro Imperator Theodosius exiguo tempore in Italia commoratus, Romanæ civitati plurimum profuit, partim largiendo, partim auferendo. Nam & multa liberaliter in eam contulit: & duo ejusdem probra ac dedecora sustulit. Horum alterum fuit hujusmodi. Erant in urbe Roma ædes amplissimæ à priscis temporibus ædificatæ, in quibus panis fiebat, qui civibus dividebatur. Harum ædium præpositi, quos Romani patrio sermone Mancipes vocant, ædes illas progressu temporis furum receptacula effecerunt. Nam cum pistrina ædium illarum in profundo sita essent, ipsi ad latus singularum ædium extructis popinis scorta in illis prostituentes, hac arte multos insidiose deceperunt, qui vel cibi capiendi, vel explendæ libidinis causâ eo accesserant. Ex caupona enim, artificio cujusdam machinæ delabebantur in pistrinum. Hujusmodi insidiis excipiebantur præcipue peregrini qui Romæ degebant. Cæterum capti, in pistrino opus facere cogebantur. Multiq; in illis consenuerunt, cum exeundi facultas non esset, & propinqui mortem illos oppetiisse crederent. Forte quidam ex Imperatoris Theodosii militibus, in hunc laqueum decidit. Qui cum in pistrino conclusus egredi prohiberetur, districto quem gestabat pugione, eos qui prohibebant interfecit. Illi metu perculsi, hominem dimiserunt. Quod cum Imperator cognovisset, mancipes quidem ipsos supplicio affecit: ædes vero quæ latronum erant receptacula destrui jussit. Atque hoc unum est ex probris ac flagitiis, quibus Imperator Theodosius urbem regiam liberavit. Alterum vero fuit hujusmodi. Mulierem, quæ in adulterio deprehensa fuerat, eo supplicii genere afficiebant

quod non illam emendaret, sed potius A delictum augeret. Quippe illam in angustum quoddam lupanar inclusam, impudenter scortari cogebant. Dumque obscœnum perficeretur, titinnabula concuti curabant, ne scilicet id, quod intus gerebatur, prætereuntes lateret: sed ut ex sonitu titinnabulorum quæ pulsabantur, ignominiosum illud supplicium cunctis innotesceret. Hanc inverecundam consuetudinem ubi cognovisset Imperator, ulterius pati non potuit: sed sistra illa, sic enim vocabantur lupanaria, destruxit, & mulieres adulterii convictas aliis legibus coërcuit. Duobus his nequissimis ac turpissimis flagitiis Imperator Theodosius urbem Romam purgavit. Qui cum reliqua ad eundem modum præclare disposuisset, Valentinianum quidem juniorem Romæ Imperatorem reliquit. Ipse vero unà cum filio suo Honorio Constantinopolim reversus, Consulatu Tatiani & Symmachi in eam ingressus est, die quarto Idus Novembris.

CAPUT XIX.

De presbyteris pœnitentium curam gerentibus, & quomodo ea tempestate sublati fuerint.

SUb idem tempus presbyteros Ecclesiarum qui pœnitentiæ præerant, placuit aboleri, idque ob hujusmodi causam. Postquam Novatiani se ab Ecclesia sejunxissent, eo quod cum illis qui persecutione Deciana lapsi fuerant, communicare noluissent, ex illo tempore Episcopi pœnitentiarium presbyterum albo Ecclesiastico adjecerunt, ut qui post baptismum lapsi essent, coram presbytero ad eam rem constituto, delicta sua confiterentur. Et apud alias quidem sectas hæc regula etiamnum perseverat. D Soli vero Homousiani, & qui cum illis in fide consentiunt Novatiani, presbyterum pœnitentiæ præpositum rejecerunt. Nam Novatiani ne initio quidem supplementum hoc admiserunt. Homousiani vero qui nunc Ecclesias obtinent, cum hoc institutum diu retinuissent, tandem Nectarii Episcopi temporibus abrogarunt, ob facinus quoddam quod in Ecclesia commissum fuerat. Mulier quædam nobilis ad pœnitentiarium presbyterum accedens, delicta post baptis-

προσδηκηῆ τ ἁμαρτίας ἐπιμωρεῖν τὴν πλάσασαν· ἐν γὰρ πορνείῳ τινὶ καὶ ἀκλειστον ποιησαντες, ἀναιδῶς ἐποίουν πορνεύειν τὰς κώδωνάς τε σείειν καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀκαθάρτου πράξεως ἐποίουν, ὅπως ἂν μὴ λανθάνῃ τοῦ παρόντας τὸ γινόμενον· ἀλλ' ἐκ τῶν ἠχούντων σεσημμένων κωδώνων, ἡ ἐφύβρεις καὶ πωρώσεις πᾶσιν ἐγνωρίζετο· ταῦτα οὐκ ἤνεγκεν ὁ βασιλεὺς, πυθόμενος τὴν ἀναιδῆ συνήθειαν· ἀλλὰ καθέλυσε τὰ σεῖστρα, ἅτινα γὰρ ὠνομάζετο τὰ τοιαῦτα πορνεῖα· τοῖς ἄλλοις ὑποπίπτειν νόμοις τὰς ἀλόσας ἐπὶ μοιχείᾳ κελεύσας· τοιούτων μὲν δὴ φαυλοτάτων καὶ ἐφυβρίσεων δύο πραγμάτων, ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος τὴν ῥωμαίων πόλιν ἐλευθέραν πεποίηκε· καθαρσιάμενος καλῶς καὶ τὰ ἄλλα πράγματα, καταλείπει μὲν ἐν τῇ ῥώμῃ καθεσθέντα βασιλεύοντα· αὐτὸς δὲ ἅμα τῷ ὑὶ ἀνάγεται ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν ἐπορεύθη, εἰς αὐτὴν τε εἰσέρχεται ἐν ὑπατείᾳ τατιανοῦ καὶ συμμάχου, τῇ δεκάτῃ εἰδῶν νοεμβρίου μηνός.

ΚΕΦ. ιθ'.

Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβυτέρων, ὅπως τηνικαῦτα ἀφῃρέθησαν.

ΥΠὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἔδοξε καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς μετανοίας ἀφαιρεῖν πρεσβυτέρους τοὺς ἐκκλησιῶν, δι' αἰτίαν τοιαύτην· ἀφ' οὗ γὰρ οἱ ναυατιανοὶ τῆς ἐκκλησίας διεκρίθησαν, τοῖς ἐπὶ Δεκίου διωγμῷ κοινωνῆσαι μὴ θελήσασιν, οἱ ἐπίσκοποι τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὸν πρεσβύτερον τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας προσέθεσαν, ὅπως ἂν οἱ μὴ τὸ βάπτισμα πλύσαντες, ἐπὶ τοῦ προκαθημένου τότε πρεσβυτέρου ἐξομολογῶνται τὰ ἁμαρτήματα· τοῦτο ὁ κανὼν κρατεῖ μέχρι νῦν ἐν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι· μόνοι δὲ οἱ τῆς ὁμουσίου φρονήματος καὶ οἱ τούτοις κατὰ τὴν πίστιν ὁμόφρονες ναυατιανοὶ, τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτερον ἀφῃρήσαντο· ναυατιανοὶ μὲν γὰρ οὐδὲ τὸ ἀρχὴν τὴν προσθήκην ταύτην ἐδέξαντο· οἱ δὲ νῦν τῶν ἐκκλησιῶν κρατοῦντες, ἕως πολλοῦ φυλάξαντες, ἐπὶ νεκταρίου τοῦ ἐπισκόπου μετέθεσαν, τοιοῦτός τις ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν συμβὰν· γυνὴ τῶν εὐγενῶν προσῆλθεν τῷ ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβυτέρῳ· καὶ κατὰ μέρος ἐξη-

μολογεῖται τὰς ἁμαρτίας, ἃς ἐπεπράχει μὴ τὸ βάπτισμα· ὁ δὴ πρεσβύτερος παρήγγειλε τῇ γυναικὶ, νηστεύειν καὶ συνεχῶς εὔχεσθαι, ἵνα σὺν τῇ ὁμολογίᾳ καὶ ἔργον τὴν διάνοιαν ἔχῃ τῆς μετανοίας ἄξιον· ἡ δὴ γυνὴ προσβαίνουσα, καὶ ἄλλο πάσημα ἑαυτῆς καταγόρευε· ἔλεγε γὰρ, ὡς εἰη συγκαθευδήσας αὐτῇ τῆς ἐκκλησίας διάκονος· τοῦτο λεχθὲν, τὸν μὲν διάκονον τῆς ἐκκλησίας ἐκπεσεῖν παρεσκεύασε· ταραχὴ δὲ καθέσχε τὰ πλήθη· ἠγανάκτησαν γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ τῷ γεγομμένῳ, ἀλλ' ὅτι τῇ ἐκκλησίᾳ βλασφημίαν ἡ πρᾶξις καὶ ὕβριν προσέξενησεν· διασυρομένων δὲ ἐκ τούτου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν, εὐδαίμων τις τῆς ἐκκλησίας πρεσβύτερος, ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, γνώμιμα τῷ ἐπισκόπῳ δόξαι νεκταρίῳ, φοιτᾶν μὲν τὸν ἐπὶ τὰ μετανοίας πρεσβύτερον, συγχωρῆσαι δὲ ἕκαστον, τῷ ἰδίῳ συνειδότι τῶν μυστηρίων μετέχειν· ἔτι γὰρ μόνον ἔχειν τὴν ἐκκλησίαν τὸ ἀβλασφήμητον· ταῦτα δὴ τὸ εὐδαίμονος ἀκούσας ἐγὼ, τῇ γραφῇ τῇδε προσθεῖναι ἐθάρρησα· ὡς γὰρ πολλάκις ἔφην, πᾶσαν σπουδὴν παρ' ἑκάστων εἰδότων ἐθέλειν μανθάνειν τὰ πράγματα, καὶ ἀκριβῶς ἐρευνᾶν, ἵνα μὴ ἔξω τῆς ἀληθείας τι γράφοιμι· ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν εὐδαίμονα πρότερον ἔφην· ἡ συμβουλή σου ὦ πρεσβύτερε, εἰ συμφέρει τῇ ἐκκλησίᾳ, ἢ εἰ μὴ, Θεὸς ἂν εἰδείη· ὁρῶ δὲ ὅτι φασὶν παρέχειν, τοῦ μὴ ἐλέγχειν ἀλλήλων τὰ ἁμαρτήματα, μὴ δὲ φυλάττειν τὸ τοῦ ἀποστόλου παράγγελμα τὸ λέγον, μὴ δὲ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε· πρὸς ὃν τούτων αὐτάρκως εἰρήσθω.

A mum à se perpetrata sigillatim confessa erat. Presbyter vero præcepit mulieri, ut jejuniis & orationibus continuis vacaret, quo scilicet unà cum delictorum confessione opus etiam pœnitentiæ conveniens ostenderet. Progressu temporis mulier aliud facinus cõfessa est, Ecclesiæ videlicet diaconum cum ipsa stupri consuetudinem habuisse. Id cum dixisset, diaconus quidẽ Ecclesia ejectus est: populus vero graviter commoveri cœpit. Neque enim solum ob scelus quod patratum fuerat indignabantur, verum etiam eo quod labes haud mediocris atque infamia hoc facto adspersa videbatur Ecclesiæ. Cum igitur eam ob causam Ecclesiastici homines dicteriis appeterentur, Eudæmon quidam Ecclesiæ presbyter, Alexandriâ oriundus, Episcopo Nectario suasit, ut pœnitentiarium, quidem presbyterum expungeret, unumquemque vero pro arbitrio & pro animi sui conscientia ad sacramentorum communionem sineret accedere. Neque enim aliter fieri posse, ut Ecclesia ab omni probro libera esset. Hæc ego cum ab ipso Eudæmone acceperim, Historiæ huic inserere minime dubitavi. Etenim ut sæpius dixi, omnem curam ac diligentiam eò contuli, ut res gestas ex iis qui eas optime norant condiscerem, easque accurate perscrutarer, ne quid à veritate alienum scriptis mandarem. Et initio quidem Eudæmoni ista dixi. Consilium tuum ô presbyter utrum Ecclesiæ profuerit, an non, Deus viderit. Cæterum ansam ex eo singulis datam esse video, ut delicta sua invicem amplius non coarguant, nec observent præceptum illud Apostoli, quod ita se habet: Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, sed potius redarguite. Verum de his satis.

Κεφ. κ'.

Περὶ τῶν ἀρειανῶν καὶ τοῖς ἄλλοις αἱρετικοῖς σχίσματα πολλὰ γεγένασιν.

Ἄξιον δὴ ἡγοῦμαι, μὴ ἀμνημόνευτα καταλιπεῖν καὶ τὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις γενόμενα, φημὶ δὴ ἀρειανοῖς καὶ ναυατιανοῖς, καὶ τοῖς ἀπὸ μακεδονίου καὶ εὐνομίου τὰς προσωνυμίας εἰληφόσιν· ἡ γὰρ ἐκκλησία διαιρεθεῖσα, ἐπὶ τῇ ἅπαξ γενομένῃ διαιρέσει οὐχ

Cap. XX.

Quod tum apud Arianos, tum apud alios hæreticos, multa schismata exstiterunt.

COngruum porro arbitror, ea quoque commemorare quæ apud alios gesta sunt: Arianos intelligo & Novatianos, eosque qui à Macedonio aut ab Eunomio cognomentum sortiti sunt. Discissa enim Ecclesia, in eo dissidio quod semel factum fuerat, minime con-

quievit. Sed denuo conversi, adversus A se mutuo concurrere cœperunt, & exigua levique occasione arrepta, abs se invicem discessére. Et quo quidem modo & quando, quibusque de causis singuli dissidia inter se excitaverint, procedente sermone indicabimus. Illud autem sciendum est, Imperatorem Theodosium neminem illorum insectatum fuisse, præter Eunomium. Quem Constantinopoli in privatis ædibus collectas celebrantem, & libros à se conscriptos recitantem, in exilium mitti jussit, eo quod multos doctrinâ suâ corrumperet. Reliquos omnes nullâ affecit molestiâ, nec communicare secum coëgit: sed singulos in suis conventiculis coire, & de fide Christiana pro suo captu sentire permisit. Et aliis quidem copiam fecit, ut extra urbes oratoria sibi extruerent. Novatianis vero utpote idem cum ipso in fide sentientibus concessit, ut Ecclesias suas intra urbium septa absque ullo metu retinerent, sicut à me jam antea commemoratum est. De quibus hoc loco pauca narrare, opportunum puto, altius repetito sermonis exordio.

Caput XXI.

Quomodo etiam Novatiani inter se dissenserint.

Novatianorum Ecclesiæ apud Constantinopolim per annos quadraginta præfuit Agelius, à temporibus scilicet Constantini ad sextum Theodosii Imperatoris annum, ut jam supra referre memini. Hic morti jam proximus, Sisinnium suo loco ordinavit Episcopum: qui dignitate quidem erat presbyter Ecclesiæ illius quam regebat Agelius: cæterum disertus in primis, & à Maximo Philosopho unà cum Imperatore Juliano in Philosophia institutus. Cumque plebs Novatianorum hanc ordinationem reprehenderet, quod non Marcianum potius designasset, virum eximiæ pietatis, cujus operâ ipsi Valentis principatu ab omni persecutione vacui permanserant: Agelius dolorem multitudinis lenire cupiens, Marcianum insuper ordinavit Episcopum. Et cum ex morbo paululum recreatus esset, in Ecclesiam delatus, populum ita allocutus est. Marcianum quidem post me Episcopum habete, post Marcianum vero Sisinnium. Hæc locu-

ἴσαλο· ἀλλὰ σφαφέντες καθ' ἑαυτῶν πάλι
ἐχώρευν· καὶ μικρᾶς καὶ εὐελεῖς ἀφορμὰς
λαβόμενοι, ἀλλήλων διεχωρίζοντο· ὅπως μὲν
ἔν τε ποτε, καὶ δι' ἃς αἰτίας ἕκαστοι εἰς ἑαυτοὺς
διαιρέσεις πεποίηνται, προϊόντος τοῦ λόγου
δηλώσομεν· τοῦτο δὲ ἰσέον, ὡς βασιλεὺς Θεο-
δόσιος οὐδένα τούτων ἐδίωξε, πλὴν ὅτι τὸν Εὐ-
νόμιον ἐν Κωνσταντίνου πόλει ἐπὶ οἰκίας συνά-
γοντα, καὶ οὐ συγγραφέντας αὐτοῦ λόγους ἐπι-
δεικνύμενον, ὡς ταῖς διδασκαλίαις πολλοὺς
λυμαινόμενον, εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι ἐκέλευσε· τῶν μέντοι ἄλλων οὐδένα ὅτε ἐσκύλευ-
B σέ τε αὐτῶν κοινωνῆσαι ἠνάγκαζεν· ἀλλ' ἑκάστους
συνεχώρει καθ' ἰδίους τόπους συνάγεσθαι καὶ
δοξάζειν τὰ ἐν χριστιανισμῷ, ὡς καλὰ αὐτοῖς
ἕκαστοι τὴν περὶ αὐτῶν δόξαν ἡδυώτατο. Ἐξὸν
μὲν ἄλλους ἔξω τῶν πόλεων συνεχώρησε ἐκ-
κλησίας οἴκους καλασκευάζειν· ναυαλιανοὺς δὲ
ὁμόφρονας τῇ αὐτοῦ πίστει, ἐν τοῖς τῶν πόλε-
τὰς ἑαυτῶν ἐκκλησίας θαρρούσας ἔχειν ἐκέ-
λευσεν, ὡς μοι καὶ πρότερον εἰρηται· ἀξιῶ δὲ
μνημονευθῆναι μικρὰ, ἔνκαιρον εἶναι ἡγούμε-
ἀναλαβόντας βραχύ.

Κεφ. κα'.

C Ὡς ἐκ ναυατιανοὶ καθ' ἑαυτοὺς διεστάσιασαν.

Τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει τῶν ναυαλιανῶν
ἐκκλησίας ἐπὶ ἔτη τεσσαράκοντα πρε-
σβεύσαντος ἀγέλιου, ἀπὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων
εἰς τὸ ἕκτον ἔτος τῆς βασιλείας Θεοδοσίου, ὃν
πρὸ καὶ πρότερον ἐμνημόνευσα· τελευτῶν ὁ
χειροτονεῖ εἰς τὸν τόπον ἑαυτοῦ σισίννιον ἐπί-
σκοπον· ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ
τασσομένου· ἠλλόγιμος δὲ ἄλλως, καὶ τὰ
μάλιστα δὲ φιλοσόφοις ἅμα ἰουλιανῷ παρε-
σιλεῖτο τὰ φιλόσοφα παιδευθείς· τὸ δὲ λαὸς τῶν
D ναυατιανῶν μεμψαμένου τὴν χειροτονίαν
ὅτι μὴ μᾶλλον μαρκιανὸν ἐφ' ἑαυτοῦ ἐυλαβεῖ-
σκοπέσπουδα ἐχειροτόνησε, δι' ὃν ἐπὶ ἐκεί-
τοῦ οἱ ναυαλιανοὶ ἀτάραχοι μεμενήκεσαν·
ὁ ἀγέλιος τὴν τοῦ λαοῦ ὠδαμυθησάμενος λύ-
πην βουλόμενος, ἐπιχειροτονεῖ τὸν μαρ-
κιανόν· καὶ μικρὸν ῥαίσας τῆς νόσου, πρεσβεύει καὶ
τὴν ἐκκλησίαν, καὶ προσεφώνει δι' ἑαυτοῦ τά-
πων· μαρκιανὸν μοῦ, φησιν, ἔχετε μετ' ἐμέ·
μὴ δὲ μαρκιανὸν, σισίννιον· ταῦτα πρὸς

πων, καὶ μικρὸν ὕπαιθρους χρόνον, ἐτε- A tus, cum aliquandiu supervixisset, extre-
λεύτησε· μαρκιανὸς τοίνυν ὁ τῶν ναυατιανῶν καθεστὼς, διηρέθη καὶ ἡ αὐτῶν ἐκκλησία, διὰ αἰτίας τοιαύτης. Σαββάτιος ἀπὸ ἰουδαίων χριστιανίσας, ὑπὸ μαρκιανὸν πρὸς τὸν τοῦ πρεσβυτέρου προβληθεὶς ἀξίαν, ἠδέως ἦπτο τῇ ἰουδαϊκῇ προλήψει διαλέγειν ἐπιχειρῶν. σπουδὴν δὲ τούτῳ, ἐκ τῆς ὑποκρίσεως ὠφέλειαν δράξασθαι προσλαβὼν ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ἑαυτῷ συνίσορας δύο πρεσβυτέρους, θεόκλυτον καὶ μακάριον, τὸν καινοτομηθεῖσαν ἐπὶ τῆς βασιλείας ἀλέντος τὸ πάσχα B ἑορτὸν ἐν Παζῳ κώμῃ τῆς φρυγίας, ὡς μοι καὶ πρότερον εἴρηται, διεκδικεῖν ἐβούλετο· καὶ πρότερον μὲν προκαλύμματι χρώμενος τῇ ἀσκήσει, τῆς ἐκκλησίας ὑπανεχώρει, λυπεῖσθαι λέγων πρός τινας· ὑπονοεῖν γὰρ αὐτοὺς μὴ ἀξίους εἶναι τῆς τῶν μυστηρίων κοινωνίας· περιὼν δὲ καὶ φανερὸς ἐγένετο, καὶ ἰδίαν συνάγειν βουλόμενος· ταῦτα γνοὺς ὁ μαρκιανὸς, ἐμέμφετο μὲν τὴν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ πλάνην, ὅπ ὕτω κενοδόξως ἀνθρώπους εἰς τὸ πρεσβυτέριον παρεισάγειν· καὶ δυσφορῶν ἔλεγε βέλτιον C ἦν ἐμὲ ἀκάνθαις τεθεικέναι τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτοῦ, ἢ ὅτε σὺν τῷ Σαββάτιον εἰς τὸ πρεσβυτέριον προεβάλλετο. συνεστήσατο οὖν σύνοδον ναυατιανῶν ἐπισκόπων χωρὶς ἐν ἀγκύρᾳ ἐμπόριον ὂν τοῦτο ἐν βιθυνίᾳ, πλησίον τῆς ἑλενοπόλεως κείμενον· ἔνθα συναχθέντες, μεταπέμπονται τὸν Σαββάτιον καὶ προσθέναι ἐπὶ τὴν σύνοδον τὰς αἰτίας τῆς λύπης ἐκέλευον· ἣ τὴν διαφωνίαν τῆς ἑορτῆς αἰτίαν τῆς λύπης εἶναι λέγοντος, δεῖν γὰρ ἐπιτελεῖσθαι αὐτὴν ὡς καὶ ἰουδαίοις παραδέδοται, καὶ ὡς οἱ ἐν Παζῳ D συνελθόντες ἐτύπωσαν· ὑπονοήσαντες οἱ τῆς συνόδου φιλοκαθεδρίας ἕνεκεν προφασίζεσθαι τὸν Σαββάτιον, ὅπως αὐτὸν καταστηρίζωσιν, ὡς ἂν δέοι τὴν ἐπισκοπὴν καταδέξαιτο· τοῦ δὲ ἐπὶ τούτοις ὁμόσαντος, ἐκφέρουσι κανόνα περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, ὃν ἐκάλεσαν ἀδιάφορον· φήσαντες μὴ ἀξιόλογον εἶναι αἰτίαν πρὸς χωρισμὸν τῆς ἐκκλησίας, τὴν διαφωνίαν τῆς ἑορτῆς· μὴ δὲ μὴν δεῖν ἐν Παζῳ συναχθέντας, πρόκριμα τῷ καθολικῷ κανόνι γενέσθαι.

tus, cum aliquandiu supervixisset, extremum diem clausit. Marciano igitur Episcopo Novatianorum constituto, eorum Ecclesia divisa est ob hanc causam. Sabbatius quidam ex Iudæo factus Christianus, & à Marciano ad presbyteri dignitatem promotus, Iudæorum nihilominus opinioni, qua prius fuerat imbutus, studiose inserviebat. Adipiscendi præterea Episcopatus cupiditate incendebatur. Adjunctis itaque sibi duobus presbyteris, ambitionis suæ conscriis, Theoctisto & Macario, paschalis festi solennitatem, quam Novatiani Valentis Augusti temporibus in vico Phrygiæ Pazo, sicut antea dixi, innovaverant, ipse defendere instituit. Ac principio quidem austerioris vitæ simulatione, ab Ecclesia se subduxit, dolore se affici dicens propter quosdam, quos sacramentorum communione indignos esse suspicaretur. Progressu autem temporis consilium ejus patefactum est, quod scilicet conventus seorsum agere vellet. Hæc ubi comperisset Marcianus, suum ipsemet in ordinando errorem reprehendit, qui homines tantopere cupidos inanis gloriæ, ad honorem presbyterii extulisset. Dolensque sæpenumero dicere solebat: satius fuisset spinis manus meas imponere, quam Sabbatio, tunc cum illum presbyterum ordinavi. Concilium porro Novatianorum Episcoporum fieri curavit apud Sangarum, quod est emporium in Bithynia juxta Helenopolim situm. Illic congregati Sabbatium accersunt, jubentque ut coram Synodo doloris sui causas exponeret. Cumque ille diceret, dissensionem de festo Paschali causam sibi doloris præbuisse: hoc enim festum juxta morem Iudæorum & juxta formulam in Pazensi Synodo promulgatam observari oportere: Episcopi qui adD rant, suspicantes Sabbatium Episcopalis sedis cupiditate ductum ista prætexere, jurejurando hominem adigunt, nunquam illum Episcopatus dignitatem suscepturum esse. Cum ille in hæc verba jurasset, regulam de festo Paschali promulgarunt, quam ἀδιάφορον hoc est indifferentem vocarunt: affirmantes dissensionem de festo Paschæ die tanti non esse, ut ejus causâ quisquam ab Ecclesia secedere debeat; nec eos qui Pazi convenerant, præjudicium Catholicæ & universali regulæ fecisse. Nam

veteres & qui ab Apoſtolorum tempori- A
bus proxime abfuerunt, licet in hujus feſti obſervantia diſcreparent, inter ſe tamen communicaſſe, nec ullum unquam feciſſe diſſidium. Sed & Novatianos qui Romæ degunt, Iudæorum morem nunquam ſecutos eſſe; verum poſt æquinoctium Paſcha perpetuo celebraſſe: nec ideo tamen abrupiſſe ſe à reliquis fidei ſuæ conſortibus, qui non eodem quo ipſi modo feſtum Paſchale celebrarent. Hæc & ejusmodi multa cum ſollicite perpendiſſent, indifferentem illam, ut dixi, regulam de Paſcha conſtituerunt: ut unicuique liceat pro arbitrio Paſcha celebrare, juxta eam conſuetudinem quam ſemel animo imbiberit: nec ulla ſit in communione diſcrepantia: ſed ut ij B
qui diverſo more feſtum celebrant, nihilominus in unitate & concordia Eccleſiæ perſeverent. Hac igitur regula de feſto Paſchæ die ab illis tunc ſancitâ, Sabbatius juramento cõſtrictus, ſi quando diſcrepantia in celebratione feſti Paſchalis inciderat, ipſe apud ſe ſeorſum jejunia antevertebat & Paſcha celebrabat. Deinde ſolenni die Sabbati magni pernoctans, ſequenti luce in Eccleſiam unà cum cæteris conveniebat, & ſacramenta ſimul percipiebat. Id ab illo plures per annos factum: atque idcirco multitudinis notitiam effugere non potuit. Proinde nonnulli ex ſimplicioribus, & præ- C
cipue ij qui ex Phrygiæ & Galatiæ partibus oriundi erant, cum ſe hoc facto juſtificandos eſſe exiſtimarent, Sabbatium imitari cœperunt, & juxta ejus conſuetudinem Paſcha in occulto celebrarunt. Verum Sabbatius quidem aliquanto pòſt ſpreta juris jurandi religione, ſeorſum conventus egit, & eorum qui ipſum ſectati fuerant Epiſcopus eſt conſtitutus, ſicut in progreſſu orationis declarabimus.

καὶ γὰρ οὗτοι ἀρχαῖοι καὶ σφόδρα ἔγγυς τῶν ἀποστόλων, διαφωνοῦντες περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς, κοινωνεῖν τε ἀλλήλοις, καὶ μηδαμῶς διαφέρεσθαι ἄλλως τε καὶ σφόδρα ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ ναυαλκοῦντες, μηδέ ποτε ἠκολουθηκέναι ἰουδαίοις· ἀλλὰ ποιοῦντας ἀεὶ μετ' ἰσημερίαν τὸ πάσχα, μὴ διακρίνεσθαι πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως, τοὺς μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον αὐτῷ ἐπιτελοῦντας τὴν τοῦ πάσχα ἑορτήν· ταῦτα καὶ τοιαῦτα πολλὰ λογισάμενοι, ὁρίζουσι τὸν ἀδιάφορον, ὡς ἔφην, περὶ τοῦ πάσχα κανόνα· ἐφ' ᾧ τε ἕκαστον μὲν κατὰ τὴν συνήθειαν ἣν ἐκ παραλήψεως ἔχει, ποιεῖν τὸ πάσχα εἰ βούλοιτο· μὴ διαφέρεσθαι δὲ πρὸς τοὺς κοινωνίαν, ἀλλὰ τοὺς διαφόρως ἑορτάζοντας εἶναι πάλιν ἐν ὁμονοίᾳ τῆς ἐκκλησίας· τοῦτο τοίνυν τότε περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα παρ' αὐτῶν τότε βεβαιωθέντος, ὁ Σαββάτιος τοὺς ὅρκους δεθείς, εἴποτε διαπεφωνημένη ἐφάνη ἡ τοῦ πάσχα ἑορτή, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν νηστεύων ἐκήδευε, καὶ νυκτερεύων, τῷ παννυχισμῷ τοῦ Σαββάτου ἡμέραν ἐπιτελῶν τοῦ πάσχα· καὶ πάλιν τῇ ἑξῆς ἅμα πᾶσι, καὶ τῇ ἐκκλησίαν συνήγετο, καὶ τῶν μυστηρίων μετελάμβανεν· ἐποίει τε τοῦτο ἐπὶ ἔτη πολλά, διατοῦτο λανθάνειν οὐ δυνάμενος οὐκ ἠδύνατο τοῦτο διὸ καί τινες τῶν ἁπλουστέρων, καὶ μάλιστα οἱ ἐκ τῆς Φρυγίας καὶ Γαλατίας ὁρμώμενοι, νομίζοντες ἑαυτοὺς ἐκ τούτου δικαιωθήσεσθαι, ἐζήλωσαν τὸν αὐτόν, καὶ τὸ πάσχα τὸν ἐκείνῳ τρόπον ἐπετέλουν λαθραίως· ἀλλὰ Σαββάτιος ὑστέροις χρόνοις συνήξε καθ' ἑαυτὸν μικρὰ τοῦ ὄχλου φρονήσας, καὶ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ καλέσας ἐπίσκοπον, ὡς προείπομεν δηλώσομεν.

CAPUT XXII.

Iudicium hujus Hiſtoriæ Scriptoris, de diſcrepantia quæ quibusdam in locis cernitur, tam in feſto Paſchali, quam in baptiſmo & jejuniis & collectis, aliisque Eccleſiaſticis ritibus.

CÆterum quod nobis in mentem venit de Paſchali feſto, id hoc loco paucis exponere opportunũ puto. Nec veteres, nec recentiores qui Iudæorum morem ſequi ſtuduerunt, idoneam mihi

Κεφ. κϛ'.

Περὶ τῶν δοξάντων τῷ συγγραφεῖ διαφωνεῖσθαι κατὰ τόπους τὴν τοῦ πάσχα καὶ βαπτισμάτων, καὶ νηστειῶν καὶ γάμων καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν θεσμοθετημάτων.

ΟΔὲ ἡμῖν ὑποπίπτει περὶ τοῦ πάσχα οὐκ ἄκαιρον, ὡς ἡγοῦμαι, διὰ βραχέων εἰπεῖν· ἔμοι δοκοῦσιν ὅτε οἱ πάλαι περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης εὐλόγως πεφιλονεικηκέναι ὅτε οἱ νῦν Ἰουδαίοις ἑπομενάζοντες

ἀκολουθεῖν· ὁ γὰρ εἰς νῦν ἐβάλλοντο, ὅτι τῷ ἰουδαϊσμῷ μεταθεμένοι εἰς χριστιανισμὸν, τὰ ἀκριβῆ καὶ τυπικὰ τῶν μωσαϊκῶν νόμων ἐπαύσατο· καὶ τοῦτο αὐτόθεν ἔχει τὴν οἰκείαν ἀπόδειξιν· ἰουδαΐζειν γὰρ χριστιανοῖς, οὐδὲ εἷς τῷ Χριστῷ νόμῳ ἐπέτρεψεν· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος ἐκώλυσεν, ὁ μόνον τὴν περιτομὴν ἐκβάλλων, ἀλλὰ καὶ περὶ ἑορτῶν μὴ διακρίνεσθαι παραινῶν· διὸ γαλάταις γράφων φησί· λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; καὶ βραχέα περὶ τούτου διαλεχθεὶς, σαφῶς μὲν δείκνυσι τὸν τῶν ἰουδαίων λαὸν· ἐπ' ἐλευθερίᾳ δὲ κεκλῆσθαι σφᾶς προσηλυτώσας Χριστῷ· παραινεῖ δὲ καὶ μηδαμῶς παρατηρεῖσθαι ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτούς· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς κολασσεῖς μεγάλῃ φησὶ τῇ φωνῇ, σκιὰν εἶναι τὰ παραφυλάγματα· ὅθ φησι, μηδεὶς ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας ἢ σαββάτου, ἅ τινά ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων· καὶ ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους δὲ, ὁ αὐτὸς ἐπισφραγιζόμενος τὰ τοιαῦτα φησί μεταθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται· οὐδαμοῦ τοίνυν ὁ ἀπόστολος, οὐδὲ τὰ εὐαγγέλια, ζυγὸν δουλείας τοῖς τῷ κηρύγματι προσελθοῦσιν ἐπέθηκαν· ἀλλὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς πᾶσιν, τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν εὐεργετηθέντων κατέλιπον· ὅθεν ἐπειδὴ φιλοῦσι τὰς ἑορτὰς οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸ ἀνίεσθαι τῶν πόνων ἐν αὐταῖς, ἕκαστοι κατὰ χώρας ὡς ἐβουλήθησαν, τὴν μνήμην τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐξ ἔθους τινὸς ἐπετέλεσαν· ὁ γὰρ νόμῳ τοῦτο παραφυλάξας ὁ σωτὴρ, ἢ οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν παρήγγειλαν· οὐδὲ καταδίκην ἢ τιμωρίαν ἢ κατάραν, ὡς ὁ μωϋσέως νόμος τοῖς ἰουδαίοις, ἢ ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια ἢ οἱ ἀπόστολοι διηπείλησαν· ἱστορικῶς δὲ μόνον πρὸς διαβολὴν ἰουδαίων, ὅτι ἐμιαιφόνουν ἐν ταῖς ἑορταῖς, ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἐν καιρῷ τῶν ἀζύμων πεπονθέναι ὁ σωτὴρ ἀναγέγραπται· σκοπὸς μὴν οὐ γέγονε τοῖς ἀποστόλοις, οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορταστικῶν νομοθετεῖν, ἀλλὰ βίον ὀρθὸν

A videntur habuisse causam, cur de hoc testo tantopere contenderent. Neque enim illud animo perpenderunt, postquam Iudaica religio in Christianum cultum commutata est, accuratam illam Mosaicæ legis observantiam & rerum futurarum figuras penitus desiisse. Idque certissimo argumento ita demonstrari potest. Etenim nulla lege Christi concessum est Christianis, ut Iudæorum ritus observent. Immo Apostolus hoc diserte vetuit, non modo circumcisionem rejiciens, verum etiam admonens ne de festis diebus inter se contenderent. Itaque scribens ad Galatas, his utitur verbis. Dicite mihi qui sub B lege vultis esse, legem non auditis? Et ubi pauca de hac re disseruit, servum quidem esse ostendit populum Iudæorum: eos vero qui Christum secuti sunt, ad libertatem vocatos. Hortatur porro ne dies & menses aut anni ullatenus observentur. Quin etiam Colossensibus scribens, clara voce pronuntiat, observationes nihil aliud quàm umbram esse. Quamobrem, inquit, nemo vos judices in cibo aut in potu, aut in parte festi vel Neomeniæ vel Sabbati, quæ sunt umbra futurorum. Sed & in epistola ad Hebræos, idipsum confirmans, C ita dicit: translato enim sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat. Certe Apostolus & Evangelistæ, nusquam servitutis jugum illis imposuerunt qui ad prædicationem fidei accessissent: sed Paschæ diem aliosque festos dies, arbitrio æquitatique eorum qui beneficia illis diebus acceperant, colendos reliquerunt. Proinde quoniam homines festos dies amant, propterea quod laborum remissionem ipsis afferunt, singuli locatim prout cuique licitum fuit, salutaris passionis memoriam ex quadam consuetudine celebrarunt. Nam nec Servator, nec Apostoli, id obser- D vandum esse nobis lege aliqua præscripserunt: neque mulctam aut supplicium aut imprecationem Evangelia nobis aut Apostoli sunt comminati, quemadmodum Mosaica lex facere consuevit. Verum Historiæ duntaxat causa, ad opprobrium Iudæorum, eo quod diebus festis cædes patrare soliti essent, relatum est in Evangeliis, Servatorem passum fuisse diebus azymorum. Quippe propositum id fuit Apostolis, non ut de diebus festis leges ferrent, sed ut rationem recte vivendi

veramque pietatem oſtenderent. Ac mihi quidem videtur, ut alia multa variis in locis uſu quodam invaluerunt, ſic etiam Paſchale feſtum apud ſingulos ex inolita quadam conſuetudine peculiarem obſervationem habuiſſe, propterea quod nullus ex Apoſtolis, uti dixi, de illo feſto quidquam lege ſancivit. Quod verò jam inde à priſcis temporibus ex uſu potius quam ex lege obſervatio iſta profluxerit, res ipſæ declarant. Etenim in Aſia minore plurimi antiquitus quartum decimum diem obſervarunt, neglecto Sabbati die. Quod dum facerent, nunquam tamen ab illis qui alio modo Paſcha celebrant, ſeſe abjunxerunt: donec Victor Romanæ urbis Epiſcopus immodico iracundiæ ſuccenſus æſtu, Quartodecimanis qui in Aſia erant, excommunicationis libellum miſit. Quo facto Irenæus Lugduni Galliarum urbis Epiſcopus, Victorem per epiſtolam graviter perſtrinxit: acriorem ejus impetum reprehendens, ſimulque oſtendens, vetuſtiores qui diverſo inter ſe more feſtum Paſchæ celebrabant, à mutua communione nequaquam ſeparatos fuiſſe. Et Polycarpum Epiſcopum Smyrnæ, qui poſtea Gordiano Imperium obtinente martyrium perpeſſus eſt, cum Aniceto Epiſcopo Romano communicaſſe, nullatenus ab eo diſſidentem hujus feſtivitatis cauſâ, quamvis ipſe juxta patrium morem Smyrnenſis Eccleſiæ, quartodecimo die Paſcha celebraret, ut in quinto Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ libro tradit Euſebius. Quidam igitur in minore Aſia, ut jam dixi, quartumdecimum obſervabant diem. Quidam vero in Orientis partibus, Sabbato quidem id feſtum agebant, ſed in menſe diſcrepabant. Nam illi quidem Iudæos licet exactam regulam non ſervarent, in hac feſtivitate ſequendos eſſe dicebant. Hi vero poſt æquinoctium Paſcha celebrabant, ſimul cum Iudæis id feſtum agere reſpuentes. Quippe affirmant Sole in Ariete conſtituto id feſtum perpetuo celebrari oportere, menſe quem Xanthicum Antiochenſes, Aprilem Romani vocant. Atque in eo ſequi ſe, non recentiores Iudæos qui ubique fere hallucinantur, ſed vetuſtiores & Ioſephũ. Sic enim ille in tertio Iudaïcarum antiquitatum libro ſcriptum reliquit. Et iſti quidem hoc modo inter ſe diſſentiebant. Reliqui

Ac A ζ τὴν θεοσέβειαν εἰσηγήσαντο· ἐμοὶ γοῦν φαίνεται, ὅτι ὥσπερ ἄλλα πολλὰ κατὰ χώρας συνήθειαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ τὸ πάσχα ἑορτὴν παρ' ἑκάστοις ἐκ συνηθείας τινὸς, ἰδιάζουσαν ἔσχε τὴν παρατήρησιν, διὰ τὸ μηδένα τῶν ἀποστόλων, ὡς ἔφην, μηδενὶ νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς· ὅτι δὲ ἐξ ἔθους μᾶλλον ἢ ἀπὸ νόμου παρ' ἑκάστοις ἐξ ἀρχαίου τοῦ παρατηρεῖσθαι ἔλαβεν, αὐτὰ τὰ πράγματα δεικνύουσι. πλεῖστοι γὰρ περὶ τὴν μικρὰν ἀσίαν ἐξ ἀρχαίου τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην ἐτήρησαν, τὴν δὲ Σαββάτου παρεισδύσεις ἡμέραν τῆς ποιοῦντες, πρὸς οὐδὲν ἕτερος τοῦ ἑορτὴν τὴν πα-

B χα ἐπιλέγοντας· οὐδέποτε διαφέροντο ἕως ὁ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος βίκτωρ ἀμετρήτου θυμοῦ, εἰρηναῖον ὁ λεγόμενος τῆς ἐν γαλλίαις Ἐπίσκοπος, ὁ βίκτορος δὲ ἐπιστολῆς γράμματα καλέσαντος· μεμψάμενος μὲν αὐτὸν θερμότητα· διδάξας δὲ, ὡς καὶ οἱ πάλαι διαφωνήσαντες τοῖς ἐπιτελοῦσι τοῖς τὸ πάσχα κατὰ τὴν, τῆς κοινωνίας οὐδαμῶς ἐχωρίζοντο· καὶ πολύκαρπος ὁ τῆς σμύρνης ἐπίσκοπος ὕστερον ἐπὶ γορδιανοῦ μαρτυρήσας, ἀνικήτῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς ῥώμης ἐκοινώνει, μηδὲν διαχειμάζουσι περὶ ἑορτῆς πρὸς αὐτὸν, καίτοι καὶ αὐτὸς ἐξεγχωρίσας τὴν ἐν σμύρνῃ συνηθείας, τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τὸ πάσχα ἐπιτελῶν, ὡς τῇ πέμπτῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εὐσεβίου λέγει· τινὲς μὲν ἐν, ὡς ἔφην, καὶ τῷ μηνὶ ἀσίαν, τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ποιοῦντες τὰ ἀναβολικὰ μέρη, τοῦ Σαββάτου μὴν τῆς ἑορτῆς ἐτήρουν· διεφώνουν δὲ πρὸς μιᾶς· οἱ μὲν γὰρ ἰουδαίοις, καίτοι τὴν ἀληθείαν μὴ σώζουσι, δεῖν ἔφασκον πρὸς τῆς ἑορτῆς ἔλεγον· οἱ δὲ, μεθ' ἰσημερίαν ἐπιτελεῖν,

D συνεορτάζειν ἰουδαίοις ἐκτρεπόμενοι φάσκοντες ἀεὶ δεῖν ἡλίου ἐν κριῷ ὄντος καθήκειν πάσχα ἐπιτελεῖν, τῷ ξανθικῷ μὴν καλουμένῳ χέας μηνὶ, ἀπριλλίῳ δὲ καλοῦσι ῥωμαῖοι κτλ. ποιεῖν, πειθομένους, μὴ τοῖς νῦν κατὰ πᾶσαν πλανωμένοις ἰουδαίοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἰωσήπῳ, καθὰ ἐκεῖνος ἐν τῇ τρίτῃ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας φησίν· ἀλλ' οὗτος μὲν ὕστερος πρὸς ἑαυτὸν διεφώνει· πρὸ

δὲ οἱ λοιποὶ ἄχρι τῆς ἑσπερίων μερῶν καὶ αὐτοῦ ὠκεανοῦ, τὴν ἰσημερίαν ἐξ ἀρχαίας τινὸς παραδόσεως τὸ πάσχα ποιησάμενοι εὑρίσκονται· ἐτοι γὰρ πάντες τοῦτον ποιοῦντες τὸν χρόνον, ἀδιαπόλεμοι πρὸς ἑαυτοὺς διεφώνησαν· καὶ οὐχ ὡς τινες ἐπεβούλησαν, ἢ ἐπὶ κωνσταντίνου σωσθῆναι τὴν ἑορτὴν ταύτην παρέτρεψεν· αὐτὸς γὰρ κωνσταντῖνος τοῖς διαφωνοῦσι περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς γράφων, παρήνεσεν ὅπως ἂν αὐτοὶ ὀλίγοι ὄντες μιμῶνται οὐ πλείονας· ἀλλὰ τὴν μὲν ὅλην τοῦ βασιλέως ἐπιστολήν, ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ εὐσεβίου τῶν εἰς τὸν βίον κωνσταντίνου εὑρήσεις· τὸ δὲ ἐν αὐτῇ περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα μέρος, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ἔστι τε τάξις εὐτρεπὴς, ἣν ἅπασαι αἱ τοῦ δυτικοῦ καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτῴων μερῶν τῆς οἰκουμένης, φυλάττουσιν ἐκκλησίαι, καί τινες τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν τόπων· ἔνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν πάντες ἡγήσαντο, καὶ αὐτὸς ὁ τῆς εὐμενείας ἀγχινοίᾳ ἀρέσειν ὑπειληφώς· ἵν' ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν ῥωμαίων πόλιν, ἰταλίαν τε καὶ ἀφρικὴν, καὶ ἅπασαν αἴγυπτον, ἰσπανίας, γαλλίας, βρεττανίας, λιβύας, ὅλην ἑλλάδα, ἀσιανήν τε διοίκησιν καὶ πόντικὴν, καὶ κιλικίαν, μιᾷ καὶ συμφώνῳ φυλάττηται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ὑμεῖς ἀποδέξηται σωφροσύνης λογιζόμενοι μὴ μόνον ὡς πλεῖόν ἐστι κατὰ τὰς προειρημένας τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμός· ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ, καὶ ἁδελφίαν μὴ τῆς ἰουδαίων ἐπιορκίας ἔχειν κοινωνίαν· τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ βασιλέως ἐπιστολή· τεσσαρεσκαιδεκατίται δὲ φασιν, ὡς ἰωάννης τοῦ ἀποστόλου τὴν παράδοσιν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης παραδεδόσθαι αὐτοῖς· οἱ δὲ κατὰ τὴν ῥώμην καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ Πέτρου, τὴν ἐκεῖ παραδεδωκέναι συνήθειαν λέγουσιν· ἀλλ' ἑκάτεροι μὲν τούτων ἔγγραφον ἔχει παράδοσιν τὴν περὶ τούτων ἀποδεῖξαι· ὅμως μέντοι ἐκ συνηθείας τινὸς μᾶλλον καὶ χώρας ἐπιτελεῖται τὸ πάσχα ἑορτὴ, ἐκεῖθεν τεκμαίρομαι ἑκάστους τῶν θρησκειῶν τὰ αὐτὰ ἔθη φυλάττειν, καὶ τὴν αὐτοῦ περὶ τούτων δόξαν ἀπαράζηται· καὶ γὰρ οἱ τῆς αὐτῆς πίστεως ὄντες, διαφωνοῦσι

A autem omnes ac Occidentis partes & ad ipsum usque Oceanum, post æquinoctium ex antiqua quadam traditione Paschа celebrasse deprehenduntur. Hi enim omnes ad hunc modum Paschа peragentes, nunquam inter se dissenserunt. Neque enim, ut quidam calumniati sunt, Concilium Constantini temporibus habitum festivitatem istam commutavit. Etenim Constantinus ipse ad eos scribens qui in hujus festi celebratione inter se dissidebant, hortatur, ut cum ipsi pauciores sint, alios sequantur qui sunt numero plures. Et
B ipsam quidem Imperatoris epistolam, in tertio Eusebii libro de vita Constantini integram reperies. Pars autem illius, in qua de festo paschali agitur, sic habet. Cumque hic ordo de- „
centissimus sit, quem omnes tam „
Occidentalium quam Meridianarum „
& Septentrionalium orbis partium „
Ecclesiæ, ac nonnullæ quoque Ori- „
entalium servant: idcirco id æquum „
rectumque esse omnes judicaverunt, „
quod & vobis placiturum esse spo- „
pondi: ut scilicet quod in urbe Ro- „
ma perque omnem Italiam, Africam, „
C Ægyptum; per Hispaniam, Gallias, „
Britannias, Libyas, per universam „
Achaiam; per Asianam & Ponticam „
diœcesin, & per Ciliciam concordi „
sententia observatur, id vestra quoque „
prudentia libentibus animis amplecta- „
tur. Illud nimirum attendens, non „
modo majorem esse numerum Eccle- „
siarum in locis supra commemoratis; „
verum etiam æquissimum esse, ut o- „
mnes in commune id velint, quod stri- „
cta ratio exigere videtur; nec ul- „
lam cum Iudæorum perjurio habet so- „
cietatem. Hujusmodi est Imperato- „
ris epistola. Cæterum Quartodecimani
D observantiam quartidecimi dici à Joanne Apostolo sibi traditam esse affirmant. Romani vero, & qui Occidentis partes incolunt, consuetudinem quæ apud ipsos viget, à Paulo Petroque Apostolis accepisse se dicunt. Neutri tamen ad hujus rei confirmationem scriptum aliquod testimonium proferre possunt. Porro autem paschale festum singulis locis usu quodam & consuetudine celebrari, hinc maxime conjicio. Nulla religionis secta easdem observat ceremonias, licet eandem de Deo sententiam amplectatur. Etenim qui ejusdem sunt fidei, iidem in ritibus

inter se dissentiunt. Proinde hoc loco de variis Ecclesiarum ritibus pauca subjicere, nequaquam erit intempestivum. Primum igitur jejunia illa quæ ante Pascha fiunt, aliter apud alios observari reperias. Nam qui Romæ sunt, tres continuas hebdomadas ante Pascha exceptis sabbato & dominico die, jejunant. Qui vero in Illyrico & per universam Achaiã, & qui Alexandriæ degunt, sex ante Pascha septimanas jejunant, idque jejunium Quadragesimam vocant. Alii rursus diversum ab illis morem secuti, septima hebdomade ante Pascha jejunium ordiuntur; ac tres duntaxat septimanas, quinque dierum singulas per intervalla jejunantes, nihilominus hoc tempus ipsi quoque Quadragesimam appellant. Ac mihi quidem mirari subit, quâ ratione isti licet de numero dierum inter se dissentiant, eodem tamen nomine Quadragesimam vocent. Hujus autem appellationis pro suo quisque ingenio alius aliam rationem affert. Neque vero in dierum numero duntaxat, verum etiam in ciborum abstinentia discrepare inter se reperiuntur. Nam alii quidem ab animatis penitus abstinent; alii ex animantibus pisces solos comedunt. Nonnulli cum piscibus, etiam avibus vescuntur; ex aquis, ut est apud Moysen, eas quoque conditas esse affirmantes. Quidam ab omni arborum fructu & ab ovis abstinent. Quidam solo vescuntur pane: alii ne hoc quidem utuntur. Nonnulli usque ad horam nonam jejunantes, quovis posthac ciborum genere utuntur absque discrimine. Aliæ rursus apud alias gentes observantiæ, & innumerabiles earum causæ afferuntur. Et quoniam nemo scriptum de hac re præceptum proferre potest, apparet Apostolos arbitrio cujusque ac voluntati id permisisse, ut unusquisque quod bonum est, sua sponte, non metu ac necessitate perageret. Et hujusmodi quidem est per Ecclesias jejuniorum discrepantia; In collectis vero non minor est varietas. Nam cum omnes ubique terrarum Ecclesiæ per singulas hebdomadas die sabbati sacra mysteria celebrent, Alexandrini tamen & Romani vetustam quandam traditionem secuti, id facere detrectant. Sed Ægyptii qui Alexandrinis vicini sunt, & ij qui Thebaidem incolunt, sabbato quidem collectas

A περὶ τὰ ἔθη πρὸς ἑαυτοὺς· διὸ μικρὰ περὶ τῶν κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐθῶν, οὐδαμοῦ δεῖ ἀκαιρεῖν. αὐτίκα τὰς πρὸ τοῦ πάσχα νηστείας, ἄλλως παρ' ἄλλοις φυλαττομένας ἔστιν εὑρεῖν· οἱ μὲν γὰρ ἐν ῥώμῃ, τρεῖς πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδας, πλὴν Σαββάτου καὶ κυριακῆς, σωμμένας νηστεύουσιν· οἱ δὲ ἐν ἰλλυριοῖς καὶ ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι, καὶ οἱ ἐν ἀλεξανδρείᾳ, πρὸ ἑβδομάδων ἓξ, τὴν πρὸ τοῦ πάσχα νηστείαν νηστεύουσι, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζοντες· ἄλλοι δὲ ἄλλοι

B τρεῖς, ἄλλοι πρὸ ἑπτὰ δὲ ἑορτῆς ἑβδομάδων νηστείας ἐπέχόμενοι, καὶ τρεῖς μόνας πεντημέρους ἐκ διαλειμμάτων νηστεύοντες, ὑπὲρ τοῦ καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοστὴν τὸν χρόνον τοῦτον καλεῖσι καὶ θαυμάσαι μοι ἔπεισι, πῶς ἔτι περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες, τεσσαρακοστὴν αὐτῷ ὀνομάζουσι· καὶ ἄλλῳ ἄλλον λόγον τῆς ὀνομασίας εὑρεσιλογοῦντες ὑποτίθεσθαι· ἔστι δὲ εὑρεῖν οὐ μόνον περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμψυχὴν τῶν ἐδεσμάτων οὐχ ὁμοίαν ποιουμένους· οἱ μὲν γὰρ, πάντῃ ἐμψύχων ἀπέχονται· οἱ δὲ

C τῶν ἐμψύχων ἰχθῦς μόνους μεταλαμβάνουσι· πτηνοὺς δὲ σὺν τοῖς ἰχθύσι, καὶ τῶν πλωτῶν ὑποζυγίων δὲ, ἐξ ὕδατος καὶ αὐτὰ καὶ τὸν μωσαϊκὸν γραφὴν λέγοντες· οἱ δὲ καὶ ἀκροδρύων καὶ ὠῶν ἀπέχονται· πτηνοὺς δὲ καὶ ξηρὸν ἄρτον μόνον μεταλαμβάνουσιν· ἄλλοι δὲ δὲ τούτων· ἕτεροι δὲ ἄχρι ὀψίας ἀνάτους ὥρας νηστεύοντες, διάφορον ἔχουσι τὴν ἑστίασιν· ἄλλως τε παρ' ἄλλοις φύλαξις καὶ μυρίαι αἰτίαι ἔσαι τυγχάνουσι καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς περὶ τούτου ἐγγράφου ἔχει δεῖξαι προστάγμα, δῆλον ὡς καὶ περὶ τούτου τῇ ἑκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει

D ἐπέτρεψαν οἱ ἀπόστολοι, ἵνα ἕκαστος μὴ φόβῳ, μὴ δὲ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀγαθὸν κατεργάζοιτο· τοιαύτη μὲν καὶ περὶ νηστειῶν ἡ διαφωνία κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐστί· περὶ συνάξεων, ἑτερατοιαδτα· τῶν δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησιῶν ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτων, καὶ πᾶσαν ἑβδομάδα περιοδεύοντων τὰ μυστήρια, οἱ ἐν ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν ῥώμῃ, ἔθει παραδόσεως ἀρχαίας πεφροντικότες ποιεῖν παρῃτήσαντο· αἰγύπτιοι δὲ γειτνιῶντες ἀλεξανδρεῦσι, καὶ οἱ τὴν Θηβαΐδα οἰκοῦντες, ἐν Σαββάτῳ μὲν ποιοῦσι

σωάξης· ἐχ' ὡς ἔθ@ ὄχρισιανοῖς, τῶν μυστηρίων μεταλαμβάνουσι· μ῍ γὰρ τὸ εὐωχηθῆναι, καὶ παντοίων ἐδεσμάτων ἐμφορηθῆναι, πρὸ ἑσπέρας προσφέρουσες, τῶν μυστηρίων μεταλαμβάνουσιν· αὐθις ὄν ἐν ἀλεξανδρείᾳ, τῇ τετράδι καὶ τῇ λεγομένῃ παρασκευῇ γραφάς τε ἀναγινώσκουσι, καὶ οἱ διδάσκαλοι ταῦτα ἑρμηνεύουσι, πάντα τὰ τῆς συνάξεως γίνε῍, πλὴν τῆς μυστηρίων τελετῆς· ἔστι δὲ τοῦτο ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἔθος ἀρχαῖον· καὶ γὰρ ὠριγένης τὰ πολλὰ ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις φαίνε῍ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας διδάξας· ὃς πις ὢν σοφὸς διδάσκαλος, καὶ καλῶς ὁρῶν ὅτι τὸ ἀδύνατον ὑπὸ νόμου μωϋσέως ἀσθενεῖ πρὸς τὸ γράμμα ἀποδοθῆναι, τὸν περὶ τοῦ πάσχα λόγον εἰς θεωρίαν ἀνήγαγε, ἓν πάσχα μόνον ἀληθινὸν γεγονέναι λέγων, ὅπερ ὁ σωτὴρ ἐπετέλεσεν, ἐνεργήσας κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, διὰ τοῦ προσηλῶσαι τῷ σταυρῷ, τροπαιοῦται τούτῳ καὶ τοῦ διαβόλου κρατήσας· ἐν τῇ αὐτῇ δὲ ἀλεξανδρείᾳ ἀναγινώσκουσι καθολικὰς ἀποστολικὰς ἀδιάφορον, εἴτε κεκτημένοι εἰσὶν, εἴτε πιστοὶ τῶν πανταχοῦ ἐκκλησιῶν πιστὰς εἰς τὸ τάγμα τοῦτο προσκαλουμένων· ἔγνων δὲ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν θεσσαλίᾳ, κληρικὸς γάρ τις ἐκεῖ ἦν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένε῍, μετὰ τὸ κληρικὸς γενέσθαι συγκαθευδήσας αὐτῇ, ἀποκηρυκτὸς γίνε῍· τοῦτο ἐν ἀναβολῇ πάντων γνώμη ἀπεχομένων, καὶ τῶν ἐπισκόπων εἰ καὶ βέλτιον, ἐὰν μὴν ἀνάγκην τοῦτο ποιούντων· πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμης γαμετῆς πεποιήκασιν· ἀλλὰ δὲ μὴν ἐν θεσσαλίᾳ ἔθος, ἀρχηγὸς ἡλιόδωρος, τρίκκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος, ὃ λέγε῍ πονήματα ἐρωτικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν ἔταξε καὶ αἰθιοπικὰ πραγματεύσατο· φυλάσσεται δὲ τοῦτο τὸ ἔθος ἐν θεσσαλονίκῃ, καὶ αὐτῇ μακεδονίᾳ, καὶ ἑλλάδι· ἄλλο δὲ ἔθος ἐν θεσσαλίᾳ οἶδα γινόμενον· ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πάσχα μόνον βαπτίζουσι· διὸ σφόδρα πλὴν ὀλίγων, οἱ λοιποὶ μὴ βαπτισθέντες ἀποθνήσκουσιν· ἐν ἀντιοχείᾳ δὲ τῆς συρίας, ἡ ἐκκλησία ἀντίστροφον ἔχει τὴν θέσιν· οὐ γὰρ πρὸς ἀνατολὰς τὸ θυσιαστήριον, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ὁρᾷ· ἐν ἑλλάδι δὲ καὶ ἱεροσολύμοις, καὶ θεσσαλίᾳ, τὰς ἐν ταῖς λυχναψίαις εὐχὰς,

A celebrant: non tamen sicut mos est Christianorum, sacra mysteria percipiunt. Postquam enim epulati sunt & omni ciborum genere saturati, sub vesperam oblatione factâ communicant. Præterea Alexandriæ quarta Feria, & ea quæ dicitur Paraſceve, leguntur sacræ Scripturæ, easque doctores interpretantur: & cuncta fiunt quæ ad collectam pertinent, præter Mysteriorum celebrationem. Atque hic mos Alexandrinæ Ecclesiæ vetustissimus est. Constat enim Origenem his ut plurimum diebus in Ecclesia docuisse. Qui quidem utpote Doctor eruditissimus, cum animadverteret arcanum Mosaicæ legis juxta literam exponi non posse, sermonem de Pascha ad mysticum sensum traduxit: unum duntaxat verum Pascha exstitisse dicens, id videlicet quod Servator celebravit, tunc cum cruci affixus adversarias potestates profligavit, hoc adversus diabolum usus trophæo. In eadem urbe Alexandria, Lectores & Psaltæ absque ullo discrimine fiunt, tam catechumeni, quam fideles, cum tamen omnes ubique Ecclesiæ non nisi fideles ad hunc gradum promoveant. Aliam quoque consuetudinem in Thessalia esse cognovi. Clericus ibi promotus, si post clericatum dormierit cum uxore quam ante clericatum legitimo matrimonio sibi copulaverat, abdicatur: cum in Oriente cuncti sua sponte, etiam Episcopi ab uxoribus abstineant, nulla tamen lege aut necessitate constricti id faciant. Multi enim illorum, episcopatus etiam sui tempore liberos ex legitimo conjugio suscepe-runt. Hujus porro in Thessalia consuetudinis auctor fuit Heliodorus, Tricæ quæ ejus regionis urbs est, Episcopus: cujus nomine circumferuntur amatorii libri, quos ille dum juvenis esset, composuit, & Æthiopicos inscripsit. Eadem consuetudo Thessalonicæ, & in Macedonia atque Achaia observatur. Aliam quoque consuetudinem in Thessalia vidi. Solis diebus Paschæ illic baptizant. Ex quo fit ut plerique apud illos absque baptismo moriantur. Antiochiæ autem quæ est in Syria, inversus est Ecclesiæ situs. Neque enim altare ad solis ortum spectat, sed ad occasum. In Achaia & Thessalia, itemque Hierosolymis, cum accenduntur lucernæ, orationes faciunt

eodem prorsus modo quo Novatiani qui Constantinopolim incolunt. Apud Cæsaream Cappadociæ & in insula Cypro, die sabbati ac dominico sub vesperam, postquam accensæ sunt lucernæ, semper Episcopi ac presbyteri scripturas interpretantur. Novatiani qui Hellespontum incolunt, non eodem prorsus modo orationes celebrant, quo Novatiani qui degunt Constantinopoli: in plurimis tamen Catholicæ Ecclesiæ consuetudinem imitantur. In summa apud omnes sectas, ægre admodum duas inveneris Ecclesias, quæ in precandi ritu inter se omnino consentiant. Alexandriæ Presbyter minime concionatur. Idque ab eo tempore observari cœptum est, quo Arius Ecclesiam perturbavit. Romæ singulis sabbatis jejunant. Apud Cæsaream Cappadociæ eos qui post baptismum peccaverint, à communione extrudunt, perinde ac Novatiani. Idem fit à Macedonianis qui sunt in Hellesponto, & à Quartodecimanis per Asiam constitutis. Novatiani qui Phrygiam incolunt, Bigamos non admittunt. Qui vero Constantinopoli degunt Novatiani, nec admittunt aperte, nec aperte rejiciunt. Verum in Occidentis partibus aperte admittunt. Hujus porro discrepantiæ, ut equidem opinor, auctores fuerunt Episcopi qui Ecclesiis suo quisque tempore præfuerunt. Qui autem hujusmodi ritus ab illis acceperant, eos velut legem quandam ad posteros transmisére. Et cunctos quidem Ecclesiarum ritus qui per singulas urbes ac provincias varie observantur, scriptis mandare difficile est omnino; aut ejusmodi potius ut fieri non possit. Verum ea quæ attulimus, abunde convincunt, festum Paschæ diem per singulas regiones vario modo esse celebratum. Nugantur itaque, qui Nicænam synodum Paschale festum immutasse calumniati sunt. Nam qui in ea synodo convenerunt, in eo præcipue elaborarunt, ut populos qui à majore Ecclesiarum numero dissidebant, ad unitatem concordiamque revocarent. Quod autem crebræ dissensiones hujusmodi rerum causâ ipsis quoque Apostolorum temporibus exstiterint, ne ipsos quidem latuit Apostolos, quemadmodum testatur Actuum liber. Nam cum Apostoli intellexissent, tumultum inter

A ὡσαπλησίως τοῖς ἐν κωνσταντίνου πόλει
ναυαλιανοῖς ποιοῦνται· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν
καισαρείᾳ τῆς καππαδοκίας καὶ ἐν κύπρῳ
ἐν ἡμέρᾳ σαββάτῳ καὶ κυριακῇ, ἀεὶ
ἑσπέραν μὴ τῆς λυχναψίας, οἱ πρε-
σβύτεροι καὶ ἐπίσκοποι τὰς γραφὰς ἑρ-
μηνεύουσιν· οἱ ἐν ἑλλησπόντῳ ναυαλια-
νοὶ, οὐχ' ὁμοίως κατὰ πάντα τοῖς ἐν κων-
σταντίνου πόλει ποιοῦνται τὰς εὐχάς· ὡσα-
πλησίως δὲ ὡσαπολλὰ τῇ κρατούσῃ ἐκ-
B κλησίᾳ· καθόλου μέντοι καὶ ἐν ὅλαις
πάσαις θρησκείαις, τῶν εὐχῶν οὐκ ἔστιν εὑ-
ρεῖν συμφωνούσας ἀλλήλαις δύο ἐπὶ τοῦ αὐ-
τοῦ· πρεσβυτέρου ἐν ἀλεξανδρείᾳ οὐ πρε-
μιλεῖ· καὶ τοῦτο ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀφ' οὗ ἄρειος τὴν
ἐκκλησίαν ἐτάραξεν· ἐν ῥώμῃ πᾶν σάββα-
τον νηστεύουσιν· ἐν καισαρείᾳ τῆς καππαδο-
κίας οὗτοι μὴ τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότα
ἐξωθοῦσι τῆς κοινωνίας, ὡς οἱ ναυαλιανοί· τὸ αὐ-
τὸ δὴ καὶ μακεδονιανοὶ ἐν ἑλλησπόντῳ ποιοῦ-
καὶ οἱ ἐν ἀσίᾳ τεσσαρεσκαιδεκατῖται κα-
ναυαλιανοὶ οἱ κατὰ φρυγίαν, διγάμους ἐπι-
C χονται, οἱ δὲ ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει, οὔ-
φανερῶς δέχονται, οὔτε φανερῶς ἐκβάλ-
λουσι· ἐν δὲ τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι φανερῶς δέ-
χονται· αἴτιοι γὰρ, ὡς ἡγοῦμαι, τῆς τοιαύ-
της διαφωνίας οἱ τῆς καιρὸν τῶν ἐκκλη-
σιῶν προεστῶτες· οἱ δὲ ταῦτα διατά-
βόντες, ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινομένοις παρα-
πεμψαν· πάντα δὴ τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστι-
ἔθη τῆς πόλεις καὶ χώρας γραφῆναι
ἐγχειρεῖν ἐργῶδες, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον·
ἱκανὰ μέντοι καὶ τὰ προτεθέντα πρὸς
D ἀπόδειξιν, τὸ τὴν ἑορτὴν τὸ πάσχα κατὰ
σωτηρίας τινὸς κατὰ χώρας διαφόρως
ἐγκεκενῆσθαι πρᾶγμα· διὸ καὶ ἐπιλογέσθω,
τῷ ἐν νικαίᾳ συνόδῳ προτεθῆναι τὸ πά-
σχα ἐπιθρυλλήσαντες· οἱ γὰρ ἐκεῖσε συνελ-
θόντες, τοὺς λαοὺς εἰς συμφωνίαν ἀγα-
ἐπέδασαν πρὸς τοὺς πολλῷ πλείους
διαφωνοῦντας τὸ πρότερον· ὅτι δὲ ἐπὶ
ἐπὶ τῆς ἀποστολικῶν χρόνων, πολλὰ δια-
φωνίαι διὰ τὰ τοιαῦτα ἐγένοντο, καὶ
αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους διέλαθεν, ὡς μαρ-
τυρεῖ ἡ βίβλος τῶν πράξεων· ἐπεὶ γὰρ
ἔγνωσαν οἱ ἀπόστολοι ταραχὴν ἐν τῷ

διαφω-

διαφωνίας τῶν ἐθνῶν κινηθῆναι τοῖς πιστεύσασι, πάντες ἅμα γνόμενοι θεῖον νόμον ἐθέσπισαν, ἐν τύπῳ ὑποτολῆς καταγράψαντες· δι' ἣν τῆς βαρυλάτης μὲν καὶ τῶν τοιούτων δουλείας τὴν ἐπαγγελίας, οὓς πιστεύσαντας ἠλευθέρωσαν. ὑπογράψαι δὲ τὴν ἀσφαλῆ τῆς ὀρθῆς πολιτείας, καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν ἀγαγεῖν ἐδίδαξαν, μόνα ὅσα ἀναγκαίως δεῖ φυλάττειν μηνύσαντες· ἀλλ' ἡ μὲν ἐπιστολὴ ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων πράξεσιν ἀναγέγραπται· ἐδὲν ἣ κωλύει καὶ ἐνταῦθα προσκεῖσθαι· οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ, τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν· ἐπειδὴ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστειλάμεθα· ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ τε καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας ταῦτα· ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων· ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτῶν, καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε· ἔρρωσθε. Ταῦτα μὲν ἔδοξε τῷ Θεῷ· τοῦτο γάρ φησιν ἡ ἐπιστολὴ, ὅπερ ἔδοξε τῷ ἁγίῳ πνεύματι, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες ὀφειλόντων φυλάττεσθαι τινὲς ἢ τούτων ἀμελήσαντες, ἀδιάφορον μὲν πᾶσαν πορνείαν ἡγήσαντο· περὶ ἢ ἡμερῶν ἑορτῆς, ὡς περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται· ἀνυπερθέτους μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ παραγγέλματα, καὶ νομοθετοῦντες ἑαυτοῖς, παρ' ἐδὲν ἣ τὸν τῶν ἀποστόλων νομοθεσίαν τιθέμενοι· λανθάνουσι ἑαυτοὺς, ὅτι ἐναντία οἷς τῷ Θεῷ ἔδοξε, πράττουσι· δίκαιον μὲν ἦν τὸν περὶ τοῦ πάσχα λόγον ἔτι πλέον ἐκθεῖναι, καὶ δεῖξαι ὡς οὐδὲ Ἰουδαῖοι τῶν περὶ τὸ πάσχα χρόνων τὴν ἀκρίβειαν, ἢ τύπον φυλάττουσιν· ὅπως τὸ σαμαρεῖς, ἀποσχίσμα ὄντες Ἰουδαίων, ἀεὶ μετὰ ἰσημερίαν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐπιτελοῦσιν·

A fideles ortum esse ex dissensione Gentilium, omnes in unum congregati sacram legem brevi epistola comprehensam promulgarunt: qua & credentes gravissima servitute & inani de ejusmodi rebus contentione liberarunt: & certissimam recte vivendi rationem quæ ad veram pietatem eos perduceret, docuerunt: ea sola quæ necessario observanda essent, iis significantes. Et ipsa quidem epistola in Actibus Apostolorum conscripta legitur. Nihil tamen obstat quo minus hîc etiam inseratur.

B Apostoli & Presbyteri & Fratres, his „ qui sunt Antiochiæ & in Syria ac Cili- „ cia fratribus ex Gentibus, salutem. „ Quoniam audivimus, nonnullos ex „ nobis egressos conturbasse vos verbis „ evertentes animas vestras, jubentes „ vos circumcidi & observare legem, „ quibus non mandavimus: visum est „ nobis unanimiter congregatis, ele- „ ctos viros ad vos mittere unà cum „ charissimis nostris Barnaba & Paulo, „ viris qui tradiderunt animas suas pro „ nomine domini nostri Iesu Christi. „ Misimus ergo vobis Iudam & Silam, „

C qui & ipsi vobis eadem verbis refe- „ rent. Placuit enim Spiritui Sancto „ & nobis, nihil amplius oneris vobis „ imponere, quam ista necessaria, ut „ abstineatis ab iis quæ simulachris im- „ molata sunt, & à sanguine & suffoca- „ tis, & à scortatione. A quibus ca- „ ventes, recte agetis. Valete. Et „ hæc quidem placuerunt Deo. Ait enim Epistola: Placuit Spiritui Sancto nihil ultra vobis oneris imponere, quam ista necessario observanda. Sunt tamen qui contemptis istis legibus, scortationem quidem rem indifferentem esse existiment: de diebus autem

D festis tanquam de capite suo decertent: Dei quidem præcepta evertentes, sibique ipsis legem ferentes: Apostolorum vero decreta pro nihilo habentes: nec animadvertunt se contraria gerere iis, quæ divino numini placuerunt. Poteramus quidem sermonem de Pascha latius extendere, illudque demonstrare, Iudæos nec in tempore nec in ritu festi Paschalis, exactam rationem custodire: & Samaritanos qui sese à Iudæis abscisderunt, hoc festum semper post æquinoctium celebrare.

Verum hoc argumentum propriam & prolixiorem tractationem desiderat. Illud tantum dico, eos qui tantopere studeant Judæos imitari, & qui in figuris rerum tam anxiæ sunt diligentiæ, nullatenus ab illis discedere debere. Nam si singula accurate observare instituerunt, non dies solum & menses ab illis observandi sunt, sed & cætera omnia, quæ Christus sub lege constitutus Judæorum more gessit, vel quæ à Judæis injuste perpessus est, vel quæ dum cunctos beneficiis afficeret, typice operatus est: cum navigium ingressus doceret: cum in cænaculo Pascha parari præciperet: cum asinam quæ alligata erat, solvi mandaret: eum qui hydriam portabat signi loco proponeret iis qui Pascha parare studebant: & quæcunque alia ejus generis in Evangeliis perscripta sunt. Et tamen nihil horum corporali modo observare student ij, qui se per hoc festum justificatos esse existimant. Nullus enim Doctor ex navigio unquam concionatus est: nec ullus unquam in cænaculum ascendens, illic Pascha celebravit, nec asinam ligatam apprehendens, ac denuo alligans, iterum vinculo absolvit. Nemo denique alteri injunxit, ut vas fictile aqua plenum gestaret, quo figuræ adimplerentur. Hæc enim aliaque hujusmodi, Judaica potius esse existimaverunt. Quippe Judæi in corpore magis quam in anima, solennia servare student. Quam ob causam maledicto sunt obnoxii, utpote qui legem Mosis non in veritate, sed juxta figuram accipiant. Hi vero qui Judæis favent, ista quidem ad allegoricum sensum referunt: pro diebus autem ac mensibus inexpiabile bellum movent, allegoricam horum interpretationem relpuentes: adeo ut hac in parte ipsi quoque perinde ac Judæi, necessario condemnentur, & execrationis sententiam in semetipsos trahant. Verum de his satis. Redeamus nunc ad propositum, cujus paulo antea mentionem fecimus: quòd scilicet Ecclesia postquam semel divisa est, in prima illa divisione nequaquam steterit, & quod ij qui divisi fuerant, inter semetipsos iterum conflixerint, levique & exigua occasione arrepta, alii ab aliis sese mutuo abruperint. Novatiani quidem, uti dixi, ob festum Paschæ inter

ἀλλὰ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις, ἰδιαζούσης χρείας
καὶ μακροτέρας ἐκθέσεως. ἐκεῖνο ὃ μόνον
φημὶ, ὅτι οἱ φιλοῦντες Ἰουδαίοις ἀκολουθεῖν, καὶ
περὶ αὐτοῦ τύπους ἀκριβολογέμενοι, οὐδενὶ τρό-
πῳ τούτων ἐκπίπτειν ὀφείλουσιν· εἰ γὰρ ὅλως
ἀκριβολογείας προῄρηνται, οὐκ ὀφείλουσιν
ἡμέρας μόνον καὶ μῆνας παρατηρεῖν, ἀλλὰ καὶ
τὰ ἄλλα ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπὸ νόμον γενόμενος
Ἰουδαϊκῶς ἔπραξεν, ἢ ὑπέμεινεν ὑπὸ Ἰουδαίων
ἀδικούμενος, ἢ εὐεργετῶν αὐτοὺς πάντας τυπικῶς
καθεμιργάζετο· ἐν πλοίῳ εἰσελθὼν ἐδίδασκε
εἰς ἀνώγεον οἴκημα τὸ πάσχα ἐντειλάμενος
ἐκέλευσεν, ὄνον δεδεμένην λυθῆναι καὶ
ἔταξεν· τὸν βαστάζοντα κεράμιον ὕδα-
τος, σημεῖον ἐδίδου τοῖς εἰς τὸ πάσχα παρα-
σκευάζεσι· καὶ ἄλλα ὅσα μυεία ἐν εὐαγγε-
λίοις γέγραπται· καὶ τούτων οὐδὲν σωματικῶς
παραφυλάττειν παραδίδωσιν, οἱ διὰ ἑορτὴν
δικαιωθῆναι νομίζοντες· οὐδείς πω τῶν διδα-
σκάλων ἐκ πλοίου ποτὲ τῷ διδασκαλείῳ
παρεποίησεν· οὐκ εἰς ἀνώγεόν τις οἴκημα ἀνα-
βὰς τελέσας τὸ πάσχα ἐπαύσατο· οὐδὲ
ὄνον δεδεμένην λύσας εἰς ἄλλο ἐπέλευσε
τὸν κεράμιον ὕδατος βαστάσαι τινὶ ἐπέτα-
ξεν, ἵνα τὰ σύμβολα πληρωθῇ· ταῦτα γὰρ
καὶ τὰ τοιαῦτα, Ἰουδαϊκὰ μᾶλλον ἡγήσαν-
το· Ἰουδαίοις γὰρ τὰ συμβαίνοντα ἐν τοῖς σώ-
μασι μᾶλλον, ἢ ταῖς ψυχαῖς σώζειν παρα-
σκευάζουσι· διὸ καὶ ἔνοχοι τῇ καταρᾷ γίνονται
ὅτι τὸν νόμον Μωϋσέως ἐν τύποις, οὐκ ἐν
ἀληθείᾳ παραλαμβάνουσιν· οἱ δὲ φιλοῦντες
τοῖς Ἰουδαίοις, ταῦτα μὲν εἰς θεωρίαν ἀνα-
φέρουσι περὶ δὲ ἡμερῶν καὶ μηνῶν ἀσπόνδου πο-
λέμου ἄρτι πολεμοῦσι, τὴν περὶ τούτων θεωρίαν
παλίσσαντες· ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτοὺς κατὰ
τοῦτο τὸ μέρος ὁμοίως Ἰουδαίοις καταδικασθῆ-
ναι, τῷ ἐν τῆς καθάρας ψήφου αὐτοὺς ἑαυτοῖς
φέρουσι· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἐξαρκεῖν
ἡγοῦμαι· ἐπαναδράμωμεν ὃ εἰς τὸ προκεί-
μενον, ὃ μικρὸν ἔμπροσθεν ἐποιησάμεθα
μνήμην· ὡς ἡ ἐκκλησία, οὐκ ἐνέμεινε τῇ
προϋπαρχούσῃ πρώτῃ διαιρέσει· καὶ ὡς οἱ διαι-
ρεθέντες καθ' ἑαυτοὺς πάλιν ἐχώρησαν, μι-
κρᾶς τε καὶ εὐτελοῦς προφάσεως λαμβανό-
μενοι, ἀλλήλων διεχωρίσθησαν· Νοουατιανοὶ
μὲν οὖν, ὡς ἔφην, διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα ἐγεί-

διηρέθησαν· καὶ περὶ τούτου μίαν μόνην διαίρεσιν ἔχουσιν· ἄλλοι γὰρ ἄλλως τῇ ἐπαρχίας, καὶ μόνον περὶ μηνὸς, ἀλλ' ἤδη καὶ περὶ ἑβδομάδος ἡμερῶν, καὶ περὶ ἑτέρων ἐυτελῶν διαφερόμενοι, πῇ μὲν διακείνονται, πῇ δὲ καὶ ἐπιμιγνύμενοι.

A se diremptisunt: & super hac re non una duntaxat est inter illos divisio. Alii enim aliter per diversas Provincias observantes, nec de mense solum, sed etiam de diebus hebdomadis, & de aliis parvi momenti rebus inter se dissentientes, alibi quidem separatim collectas agunt, alibi mutua communione junguntur.

Κεφ. κγ'.

Περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρειανῶν, τῶν καὶ Ψαθυριανῶν μετονομασθέντων.

Cap. XXIII.

De Arianis Constantinopoli, qui & Psathyriani sunt dicti

Γίγνονται δὲ καὶ ἐν Ἀρειανοῖς διαιρέσεις, δι' αἰτίαν τοιαύτην αἰεὶ καθ' ἑκάστην παρ' αὐτοῖς ἐρεισιχθὴ ζητήσεις, εἰς ἄτοπά τινα σφᾶς λόγους αὐτῶν προήγαγον· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεπίστευται ὁ Θεὸς πατὴρ εἶναι υἱοῦ λόγου, ζήτημα ἐνέπεσεν εἰς αὐτοὺς, εἰ δυνατὸν καὶ πρὸ τοῦ ὑποστῆναι τὸν υἱὸν, ὁ Θεὸς καλεῖσθαι πατήρ· ἐπεὶ γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἐκ πατρὸς γεννᾶσθαι, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστῆναι ἐδόξαζον, περὶ τὸ πρῶτον καὶ ἀνωτάτω κεφάλαιον σφαλέντες, εἰκότως περὶ ψιλοῦ ὀνόματος εἰς ἄτοπον φιλονεικίαν ἐξέπεσον. Δωρόθεος μὲν οὖν ἐκ τῆς Ἀνιοχείας ὑπ' αὐτῶν μεταπαλεῖς, ἔλεγε μὴ δυνατὸν πατέρα εἶναι ἢ καλεῖσθαι, μὴ υἱέως τοῦ ἐξ Μαρίνου ὄντος, ὃν ἐκ Θρᾴκης πρὸ Δορυθέου κεκλήκεισαν, εὐκαίρου θρασύμου ἀφορμῆς, ἐλπίσαντος ὅτι αὐτὸ Δορυθέος προεκέκλητο, ἐναντίους λόγους πρίσασθαι· διατοῦτο γίνεται εἰς αὐτοὺς διαίρεσις· καὶ χωρισθέντες διὰ τὸ πρόσθεν λεχθὲν λεξίδιον, κατ' ἰδίαν ἑκάτερος τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο· τῶν ὑπὸ Δορυθέου τεταμένων, καὶ τὰς οἰκείας τόπους μενάντων· οἱ δὲ ἀκολουθήσαντες Μαρίνῳ, ἰδίας καθιδρυσάμενοι εὐκτηρίους οἴκους, τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο, λέγοντες τὸν πατέρα, ἀεὶ εἶναι πατέρα, καὶ μὴ υἱέως τοῦ ἐξ οὐκ ὄντος· ὅθεν Ψαθυριανοὶ, ὅτι Θεόκτιστός τις Ψαθυροπώλης, σύρος τὸ γένος, διαπύρως τῷ λόγῳ τῷδε συνίστατο· ἐπηκολούθησε δὲ αὐτοῖς καὶ Σελεννᾶς ὁ τῶν Γότθων Ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἐπίκλινον ἔχων τὸ γένος, Γότθος μὲν ἦν ἐκ πατρὸς, Φρὺξ δὲ κατὰ μητέρα· καὶ διαλέκτοις ἀμφοτέραις ταῖς διαλέκτοις ἑτοίμως κατὰ

B Sed & inter Arianos dissidia exstiterunt ob hujusmodi causam. Contentiosæ quæstiones quæ quotidie apud illos agitabantur, sermones illorum ad absurdas quasdam sententias perduxerunt. Nam quoniam creditum semper fuit in Ecclesia, Deum Patrem esse Filii Verbi; orta est inter eos quæstio, possetne Deus etiam, antequam Filius subsisteret, vocari Pater. Cum enim Dei Verbum non ex Patre genitum esse, sed ex nihilo subsistitisse affirmarent, C in primo ac summo fidei capite prolapsi, merito in absurdam de nudo vocabulo disputationem inciderunt. Dorotheus igitur Antiochiâ ab illis accersitus, Patrem nec esse nec vocari posse dixit, nisi existente Filio. Marinus vero, quem ante Dorotheum ex Thracia evocaverant, opportuna occasione arrepta: ægre enim ferebat quod Dorotheum sibi prætulissent: contrariæ sententiæ patrocinium suscepit. Hac de causa dissidium inter illos exstitit: & ob supradictam voculam separati, seorsum singuli collectas agere cœperunt. Et ij quidem qui sub Dorotheo erant, in suis sedibus mansére: qui vero Marinum D sequebantur, structis sibi privatis oratoriis, conventus in illis celebrarunt; Patrem semper fuisse Patrem asseverantes, etiam cum Filius non existeret. Hi porro cognominati sunt Psathyriani, propterea quod Theoctistus quidam natione Syrus, Psathyropola, id est placentarum venditor, istud dogma acerrime defendebat. Horum opinionem secutus est etiam Selenas Gotthorum Episcopus: vir ancipiti genere natus. Nam paterna quidem origine Gotthus: materna vero Phryx fuit. Atque ideirco utraque lingua ex-

pedite docebat in Ecclesia. Porto etiam isti paulo post inter se divisi sunt, Marino dissidente ab Agapio, quem ipse ad Episcopatum Ephesi promoverat. Verum isti non de religione, sed de primatu ambitiose contendentes, inter se decertarunt, Gothis Agapi partes sequentibus. Quamobrem multi ex illorum Clericis, contentionem hanc ex inanis gloriæ studio inter illos exortam detestantes, relictis illis, ad consubstantialis fidem se transtulerunt. Cum igitur Ariani quinque ac viginti annorum spatio inter se divisi fuissent, tandem regnante Theodosio Juniore, Consulatu Plinthæ magistri militum, Psathyriani rationibus victi, à contentione destiterunt. Et in unum corpus denuo coëuntes, quasi lege lata sanxerunt, ne qua inposterum mentio fieret quæstionis illius, cujus causa fuerant separati. Verum hoc nusquam nisi Constantinopoli perficere valuerunt. Nam in reliquis urbibus, si qui forte reperiuntur, in eodem quo prius dissidio perseverant. Et hæc quidem de Arianorum divisione à nobis dicta sint.

A τὴν ἐκκλησίαν ἐδίδασκε· καὶ ἔτοι ὀλιγὸν ὕστερον διηρέθησαν, Μαρίνου πρὸς ἀγάπιον διενεχθέντος, ὃν αὐτὸς εἰς ἐπισκοπὴν τῆς Ἐφέσου προεβέβλητο· ἔτοι δὲ καὶ θρησκείας, ἀλλὰ περὶ πρωτείας μικροψυχήσαντες, ἐπολέμουν ἀλλήλοις, τῶν Γότθων προστατούντων τῷ Ἀγαπίῳ· διὸ πολλοὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς κληρικῶν, μισήσαντες τὴν ἐκ κενοδοξίας τεχθεῖσαν μάχην αὐτοῖς, ἀποστάντες αὐτῶν, τῇ ὁμοουσίῳ πίστει προσέθεντο· Ἀρειανοὶ μὲν δὴ ἐπὶ πεντηκονταπέντε ἔτη χωρισθέντες ἀλλήλων, ὕστερον ἐπὶ τῆς ὑπατείας Β Θεοδοσίου, καὶ τὴν ὑπατείαν Πλίνθα στρατηλάτου τάξαντος, τῆς ψαθυριανῶν αἱρέσεως, πεισθέντες τῆς φιλονεικίας ἐπαύσαντο, καὶ ἐνώθησαν ὥσπερ νόμον θέσαντες, μηδέποτε μνημονεύσαι δὲ κεφαλαίου, δι' ὃ ἐχωρίζοντο· τοῦτο δὲ μόνῃ τῇ Κωνσταντίνου πόλει ποιῆσαι δεδώνηται· οἱ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, εἴπερ καὶ τὴν χάνουσιν οὖσες, ἐπιμένουσι χωριζόμενοι τοῦ αὐτὰ μὲν καὶ περὶ τὸν Ἀρειανοῖς διαιρέσεως

Cap. XXIV.

Qualiter Eunomiani quoque inter se divisi sint, variisque nominibus ex auctorum suorum vocabulis appellati.

C

Κεφ. κδ'.

Ὡς καὶ Εὐνομιανοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐστασίασαν, διαφόρους σχίσεις ἐκ τῶν προεστώτων κτησάμενοι.

SEd neque Eunomiani absque intestino dissidio permanserunt. Nam ipse quidem Eunomius, ab Eudoxio qui ipsum Episcopum Cyzici ordinaverat, jampridem sese abjunxerat, causatus quod Aëtium præceptorem suum ab Ecclesia ejectum minime suscepisset. Hi vero qui ab illo cognomen traxerunt, varias in partes postea discissi sunt. Primum enim Theophronius quidam Cappadox, qui disputandi artem ab Eunomio didicerat, & Aristotelis categorias, librumque de interpretatione leviter duntaxat attigerat, cum libros quosdam composuisset, quos de exercitatione mentis inscripsit, in odium suorum incurrens tanquam secta suæ desertor, ab illis ejectus est. Qui postea seorsum ab illis collectas celebrans, hæresin suo nomine nuncupatam reliquit. Deinde Eutychius quidam Constantinopoli ob levem quandam controversiam

Ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ οἱ ἀπὸ Εὐνομίου ἀδιαφόρητοι μεμενήκασιν· αὐτὸς μὲν γὰρ Εὐνόμιος, ἤδη πρότερον εὐδοξίᾳ τῷ χειροτονήσαντι αὐτὸν ἐπίσκοπον Κυζίκου κεχωρισμένος, προφάσιν λαβὼν, ὅτι Αἴτιον τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον ἐκβληθέντα οὐ προσεδέξατο· οἱ δὲ ἀπ' αὐτοῦ, εἰς διαφόρους διερρήθησαν. πρῶτον μὲν γὰρ Θεοφρόνιός τις καππαδόκης, τὸν Εὐνομίου τὰ ἐριστικὰ παιδευθεὶς, καὶ παχυμερῶς τὰς Ἀριστοτέλους κατηγορίας καὶ τὸ περὶ ἑρμηνείας νοήσας, συντάξας βιβλία περὶ τῆς γυμνασίας τοῦ νοῦ ἐπέγραψε, προσοχθίσας τοῖς ἑαυτοῦ ὁμοθρήσκοις, ὡς ἀποστατήσας αὐτῶν ἐκβέβληται· καὶ ἀφορμὰς ἀποτοῖς, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπώνυμον αἵρεσιν κατέλιπε· καὶ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει δέ τις Εὐτύχιος τις ἐκ ψυχρᾶς ζημίας ἐχωρίσθη

τῶν εὐνομιανῶν, καὶ νῦν τὰς συνάξεις καθ' ἰδίαν ποιεῖται· ὀνομάζονται ἐν οἱ μὲν θεοφρονίῳ ἀκολουθήσαντες, εὐνομιοθεοφρονιανοὶ οἱ δὲ εὐτυχίῳ, εὐνομιοτυχιανοὶ· ὁποῖα δὲ ψυχρὰ ῥήματά ἐστι ταῦτα, ὧν διαφέρεσθαι, ὡς καθ' ἕναι τῇ ἱστορίᾳ οὐκ ἄξιον εἶναι κέκρικα, ἵνα μὴ εἰς ἕτερα ἀποκλίνω τὸν λόγον· πλὴν ὅτι τὸ βάπτισμα παρεχάραξαν· οὐ γὰρ εἰς τὴν τριάδα, ἀλλ' εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ βαπτίζεσι θάνατον· γέγονε δὲ ἐπὶ χρόνον τινὰ καὶ ἐν μακεδονιανοῖς διχόνοια, εὐτροπίου μὲν πρεσβυτέρου ἰδίᾳ συνάγοντος· καρτερίου δὲ μὴ συναινέντος· αὐτῷ ἴσως δ' ἂν καὶ ἄλλαι τινὲς εἶεν θρησκεῖαι, ἐκ τούτων γνώμῃ ἐν ταῖς ἄλλαις τῶν πόλεων· ἐγὼ δὲ ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει τὰς διατριβὰς ποιούμενος, ἐν ᾗ ἐτέχθην τε καὶ ἀνετράφην, τὰ ἐν αὐτῇ γνώμῃ πλατύτερον, διηγεῖσθαι· ὅτι τινὰ τούτων καὶ αὐτὸς ἱστόρησα, καὶ ὅπ λαμπρότερα τὰ ἐν αὐτῇ γνώμῃ, καὶ ἄξια μνήμης καθέστηκε· ταῦτα μὲν ἐν ᾧ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους συνέβη γραφὰς καιρούς· εἰ δέ τοι φίλον ὀνόματα διαφόρων λαμβάνειν αἱρέσεων, τῷ ὑπογραφομένῳ ἀγκυρωτῷ βιβλίῳ, ὃ συνέταξεν ὁ κυπρίων ἐπίσκοπος ἐπιφάνιος, ἐπιτυγχάνων διδάσκει περὶ μὲν δὴ τούτων ἀποχρώντως εἰρήσθω· τὰ δὲ δημόσια πράγματα ταραχθέντα, ἐξ αἰτίας τοιαύτης·

A ab Eunomianis discessit, & nunc separatim conventus agit. Ac Theophronii quidem sectatores, vulgo vocantur Eunomiotheophroniani : qui autem Eutychio se adjunxerunt, Eunomieutychiani. Quænam autem sint voces illæ leves ac frigidæ, quarum causâ inter se dissentiunt, huic Historiæ mandare superfluum existimavi, ne à proposito longius aberrare videatur oratio. Hoc unum dicam, eos sacrum Baptisma adulterasse. Non enim in Trinitatem baptizant, sed in mortem Christi. Inter Macedonianos quoque B aliquandiu fuit dissensio, cum Eutropius quidem Presbyter seorsum plebem colligeret, Carterius vero nequaquam ei assentiretur. Aliæ fortasse sectæ ex his ortæ, in aliis civitatibus reperiuntur. Verum ego, utpote Constantinopoli degens, qua in urbe & natus sum & educatus, ea præcipue quæ in illa civitate gesta sunt, commemorare instituti : tum quod quædam ex illis ipse coram spectavi; tum quod ea quæ ibi contigerunt, & illustriora sunt, & memoriâ hominum digniora. Et hæc quidem non uno eodemque tempore, sed diversis C temporibus acciderunt. Quod si quis variarum sectarum nomina cupit cognoscere, perlecto libro Epiphanii Cypriorum Episcopi qui Ancoratus inscribitur, cuncta facile cognoscet. Ac de his quidem satis superque sit dictum. Cæterum reipublicæ quoque status tunc perturbatus est ob hujusmodi causam.

Κεφ. κε'.

Περὶ τῆς τυραννίδος εὐγενίου, καὶ τῆς οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ ἀναιρέσεως, καὶ τῆς θεοδοσίου τοῦ βασιλέως κατὰ τὸ τυράννου νίκης.

Caput XXV.

De Eugenii tyrannide, & Valentiniani junioris nece, deque victoria quam Theodosius Augustus retulit de tyranno.

D

Κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη γραμματικός τις ὀνόματι εὐγένιος, ῥωμαϊκὲς παιδεύων λόγους, ἀφεὶς τὰ παιδάρια, ἐν τοῖς βασιλείοις ἐσχολάζετο, καὶ ἀντιγραφεὺς τοῦ βασιλέως καθίσταται· διὰ δὴ τὸ εἶναι ἐλλόγιμος, πλέον τῶν ἄλλων τιμώμενος, τὴν τύχην μετρίως οὐκ ἤνεγκεν· ἀλλὰ συνεργὸν λαβὼν ἀρβογάστην, ὃς ἐκ τῆς μικρᾶς γαλατίας ὁρμώμενος, στρατιωτικὸς μὲν τάγματος ἡγεμὼν ἐτύγχανεν ὤν, τὸν δὲ τρόπον χαλεπὸς καὶ μιαιφονώτατος, εἰς τυραννίδα ἐπέκλινε·

Fuit in Occidentis partibus Grammaticus quidam nomine Eugenius, qui cum Latinas literas docuisset, tandem relicta schola in palatio militavit, & magister scriniorum Imperatoris factus est. Cumque eloquentiæ causâ præ cæteris omnibus coleretur, secundam fortunam moderate non tulit. Sed adjuncto sibi Arbogaste Magistro militum, ex minore Gallia orto, viro asperioris ingenii, & ad cædem faciendam parato, tyrannidem arripere decrevit. Ambo

igitur Valentinianum Imperatorem trucidare statuunt, sollicitatis clam Eunuchis cubicularis. Hi pollicitatione majorum dignitatum illecti, Imperatori dormienti gulam fregerunt. Extemplo itaque Eugenius in Occidentis partibus rerum potitus, ea gessit quæ par erat à tyranno geri. His auditis Imperator Theodosius in gravissimam recidit sollicitudinem, cum post bellum adversus Maximum, novos iterum labores sibi imminere cerneret. Collectis igitur militaribus copiis, postquam Filium suum Honorium Augustum renuntiasset, ipso tertium & Abundantio Consulibus, ante diem quartum Idus Januarii, rursus ad Occidentis partes propere contendit, Ambobus Filiis Imperatoribus Constantinopoli relictis. Plurimi porro trans Istrum Barbari eum in expeditione adversus Eugenium secuti sunt, auxilium ei sua sponte præbentes contra tyrannum. Elapsoque brevi temporis spatio, in Gallias pervenit. Illic enim tyrannus se ad bellum parabat, ipse quoque numerosum habens exercitum. Prælium ergo committitur ad fluvium quem Frigidum vocant, qui ab urbe Aquileja distat triginta sex millibus passuum. Et in ea quidem parte qua Romani adversus Romanos pugnabant, anceps fuit certamen. Qua parte vero auxiliares Barbari pro Theodosio decertabant, longe superiores fuerunt Eugeniani. Porro Imperator cum Barbaros ab hostibus cædi videret, ingenti dolore perculsus, humi se abjecit: fusisque ad Deum precibus, voto suo minime frustratus est. Etenim Bacurius Magister militum ipsius, repente adeo confirmatus est, ut cum antesignanis procurrens in eam partem in qua Barbari ab hostibus premebantur, ipsas quidem phalanges disrumperet; eos vero qui paulo ante fugientibus incumbebant, in fugam verteret. Accidit etiam aliud quiddam admiratione dignum. Ventus enim vehemens subito exortus, tela quæ ab Eugenianis conjecta erant, adversus ipsos retorsit: ea vero quæ ab adversariis conjiciebantur, in eosdem Eugenianos validiore impetu detulit. Tantum valuit Imperatoris precatio. Ad hunc modum conversa prælii sorte, tyrannus ad Imperatoris pedes provolutus, ut incolumis

A βελθύσιν ἓν ἄμφω φόνον κ τῦ βασιλέως
ἀλεντινιανῦ, ὃν ἐπικοίλωνίτας εὐνέχους
ἐπεισελθόντες· οἱ ὃ ὑποδεέστεροι μᾶζόνων ἠξί-
ωνον ἀξιωμάτων δεξάμενοι, καθαίρουσι τὸν
βασιλέα ἀπέπνιξαν· εὐθὺς ἓν ὁ εὐγένιος ἐγ-
κρατὴς τῶν ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι πρα̃γμά-
των γινόμενος, ἔπραττεν ὅσα εἰκὸς ἦν τὸν
τυράννου γενέσθαι· ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς
θεοδόσιος, αὖθις ἐν φροντίσι μεγίστοις κα-
θίστατο, δευτέρων ἀγώνων τῷ μὴ μάτην
προκεχειρίσθαι δόξαι· συλλεγήσας ἓν τάχει
στρατιωτικὰς δυνάμεις, καὶ τὸν υἱὸν ὀνώριον ἀνα-
ρρεύσας βασιλέα ἐν τῇ ἑαυτῦ τρίτῃ ὑπάτῳ
B καὶ ἀβουνδαντίῳ, τῇ δεκάτῃ ἔ ἰανναρίων μη-
νὸς, αὖθις ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη μετὰ σπεύδει
ἐπορεύετο, καταλιπὼν ἀμφοτέρους υἱοὺς, ἐν τῇ
κωνσταντίνου πόλει βασιλεύοντας· ἀπικό-
μενος δὲ ἐπὶ τὸν καλούμενον εὐγένιον πόλεμον, πλεῖστα τὰ
πέραν ἔ ἴσχυε βαρβάρων ἐπακολουθούντων, συμ-
μαχεῖν καὶ ἔ τυράννου προῃρημένων· ἐπεὶ
λεῖ ὃ διαλαμβάνει χρόνος, τὰς γαλλίας κα-
λαβὼν σὺν δυνάμει πολλῇ· ἐκεῖ γὰρ ἡνίκα πρὸς
ἔχων ἑαυτὸς στρατὸν μυριάδας πολλὰς μά-
νε) ἓν συμβολῇ περὶ τὸν πόταμὸν τὸν καλού-
μενον φρίγιδον, ὃς ἀπέχει ★
καθ' ὃ μὲν ἓν μέρος ῥωμαῖοι πρὸς ῥωμαίους
C συνεπλέκοντο, ἰσόπαλος ἦν ἡ μάχη· καθ' ὃ δὲ
συμμαχοῦντες τῷ βασιλεῖ θεοδοσίῳ βάρβα-
ροι, καὶ ἐκεῖνοι εὐγένιον μᾶλλον ἐπεκράτουν·
ὁ δὲ βασιλεὺς ὁρῶν ὃν βαρβάρους ὑπὸ πολε-
μίους, ἐν μέσῳ ἀγῶνι γινόμενος, χαμαὶ
ῥίψας ἑαυτὸν, βοηθὸν ἐκάλει θεόν, καὶ τῆς ἀπο-
σεως οὐκ ἠσχύνθη· βακούριος γὰρ ὁ στρατηλά-
της αὐτῷ τοσοῦτον ἐπερρώσθη, ὥστε σὺν τοῖς
προταγωνισταῖς εἰσδραμεῖν, καθ' ὃ μέρος οἱ
βάρβαροι ἐθλίβοντο· καὶ διαῤῥήσσει μὲν τὰς
φάλαγγας· τρέπει δὲ εἰς φυγὴν οὐ μό-
D βραχέως διώκοντας· ὑπήνεγκε) δὲ καὶ ἄλλο θαῦ-
μα μᾶλλον ἄξιον· ἄνεμος γὰρ σφοδρὸς ἐπιπνεύ-
σας, τὰ πεμπόμενα βέλη πρὸς τῶν ἐναντίων
κατ' αὐτῶν ἐπέστρεφεν· ἃ μὲν ἄλλα τῶν
τῶν ἀντιπάλων, μᾶλλον σφοδροτέρας τῆς ῥο-
μῆς ἔφερε κατ' αὐτῶν· τοσοῦτον ἴσχυσεν ἡ
βασιλέως εὐχή· τοῦτον δὴ τὸν τρόπον γίνε-
ται τὸ πολέμου τροπῆς, ὁ τύραννος πρὸς
δραμὼν τοῖς τοῦ βασιλέως ποσὶν, ἐδεῖτο

σωτηρίας τυχεῖν· ἀλλὰ πρὸς τοῖς ποσὶ τοῖς αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη· ταῦτα πέπρακται τῇ ἕκτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, ἐν Ἰταλίᾳ ἀρχαδίου τὸ τρίτον, καὶ ὀνωρίου τὸ δεύτερον· ἀρβογάστης δὲ ὁ τῶν τηλικούτων κακῶν αἴτιος, μιᾷ δύο τὰ συμβολῆς ἡμέρας φεύγων, ὡς ἔγνω σχεῖναι αὐτῷ βιώσιμα, τῷ οἰκείῳ ξίφει ἑαυτὸν διεχρήσατο.

A servaretur popoſcit. Verum milites, ante ipſos Imperatoris pedes caput illi amputarunt. Geſta ſunt hæc die octavo Idus Septembris, Arcadio tertium & Honorio iterum Conſulibus. Arbogaſtes vero qui tantorum malorum auctor exſtiterat, tertio poſt prælium die fugiens, cum nullam ſpem ſalutis ſibi ſupereſſe intelligeret, ſuo ſe gladio transfixit.

Κεφ. κς'.

Ὡς μὴ πρὸ νίκης ὁ βασιλεὺς ἀῤῥωστήσαι, τὸν υἱὸν ὀνώριον ὀνομάσαντα μετακαλέσασθαι, καὶ μικρὸν ὕστερον νόσῳ ῥαῖσαι, ἱπποδρομίαν τελεσάμενος, καθ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐτελεύτησεν.

Caput XXVI.

Quomodo Imperator poſt victoriam morbo correptus, Filium ſuum Honorium Mediolanum evocavit: & pauliſper convaluiſſe viſus, edito equeſtri certamine, eadem die exceſſit è vita.

B

Ὁ δὲ βασιλεὺς θεοδόσιος, ἐκ τῶν πολεμικῶν μόχθων κακῶς διετέθη τὸ σῶμα· προσδοκήσας δὲ ἐκ τῆς παρουσίας ἀῤῥωστίας τέλος ἔχειν αὐτῷ τὰ τῆς ζωῆς, μείζονα τελούσης περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων εἶχε φροντίδα, λογιζόμενος ὅσα καταλαμβάνει κακὰ σὺν ἀνθρώποις, βασιλέως τελευτήσαντος· μεταπέμπεται ἂν ἤδη τάχος τὸν υἱὸν ὀνώριον ἐκ τῆς κωνσταντίνου πόλεως, καταστῆσαι τὰ ἑσπέρια μέρη βουλόμενος· φθάσαντος δὲ τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ μεδιολάνῳ, ἀνῤῥώστησε τῆς νόσου· ἱπποδρομίας τε παρασκευασθείσης· καὶ πρὸ ἀρίστου μὲν ἔῤῥωτο, τὰς ἱπποδρομίας θεώμενος· μὴ δὲ τὸ ἄριστον ἐξαίφνης διεφθάρη κακῶς· καὶ εἰς μὲν τὴν θέαν προελθεῖν οὐκ ἴσχυσεν· τὸν δὲ υἱὸν τὴν ἱπποδρομίαν παρασκευάσαι κελεύσας, νυκτὸς παρομένης ἐτελεύτησεν, ἐκ παλαιᾶς ὀλυβρίου καὶ προσίνου, τῇ ἑπταικαιδεκάτῃ τοῦ ἰανουαρίου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν πρῶτον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἐνενηκοστῆς τετάρτης ὀλυμπιάδος· ἔζησε δὲ ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος ἔτη ἑξήκοντα· ἐβασίλευσε δὲ ἔτη ιϛ'· περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δεκαεξ, μηνῶν ὀκτώ·

C

Cæterum Imperator Theodoſius, ex ærumnis quas eo bello ſuſtinuerat, malam corporis valetudinem contraxit. Cumque ex eo morbo finem vitæ ſibi imminere ſperaret, de Republica magis quam de vita ſua ſollicitus videbatur: Secum ipſe reputans, quot & quantæ calamitates poſt Imperatoris obitum hominibus contingere ſoleant. Honorium igitur Filium celeriter accerſit Conſtantinopoli, cum in animo haberet ſtatum Occidentalis imperii ordinare. Qui cum Mediolanum veniſſet, Imperator paululum ex morbo recreatus, victoriæ cauſa ludos equeſtres in circo edidit. Et ante prandium quidem commode habebat, dum Circenſibus ſpectaculis intereſſet. Poſt prandium vero ſubito ingraveſcente morbo, ipſe ad ſpectaculum venire non potuit. Sed Filio ſpectaculis præſidere juſſo, ſequenti nocte animam exhalavit, Olybrio & Probino Conſulibus, ante diem

D

xvi. Calendas Januarii. Erat hic annus primus Olympiadis ducenteſimæ nonageſimæ quartæ. Vixit porro Imperator Theodoſius annos ſexaginta: imperavit autem annos ſedecim. Complectitur autem hic liber res geſtas ſpatio annorum ſedecim ac menſium octo.

Τάδε περιέχει καὶ ἡ ἕκτη βίβλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους σχολαστικοῦ.

α'. Ὡς δὲ βασιλέως θεοδοσίου τελευτήσαντος, τὴν ὑιῶν αὐτοῦ διανειμαμένων τὴν βασιλείαν, καὶ δὲ τερετίου μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς ἰταλίας ἐλθόντος, τὰ τε δόγματα δι' αὐτοῖς ἐπανήσαντος, ῥᾳδίως ὁ ὑπάρχων πρὸς τοῖς πόσι τοῦ βασιλέως, ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται.

β'. Περὶ τῆς τελευταίας νεκταρίου, καὶ τῆς Ἰωάννου χειροτονίας.

γ'. Περὶ ζήλου, καὶ ἀγωγῆς βίου Ἰωάννου τοῦ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου.

δ'. Περὶ Ζαραπίωνος τοῦ διακόνου, καὶ ὅπως δι' αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος ἐχθρὸς τῷ κλήρῳ καθέστη καὶ πολέμιος.

ε'. Ὅπου πρὸς οὐδὲν ὢν τῷ κλήρῳ μόνον Ἰωάννης, ἀλλὰ καὶ πρὸς οὐδὲν ὢν τέλεον φέρεται, καὶ περὶ εὐτροπίου τοῦ εὐνούχου.

ς'. Περὶ τῆς τυραννίδος γαϊνᾶ τοῦ γότθου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γνωμένης ταραχῆς ἐν κωνσταντίνου πόλει, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.

ζ'. Περὶ τοῦ γνωμένου χίσματος μεταξὺ τοῦ ἀλεξανδρείας θεοφίλου, καὶ τῶν μετὰ ζόντων τὸν ἑρήμου· καὶ ὡς τὰ ὠριγένους ὁ θεόφιλος βιβλία ἀνεθεμάτισε.

η'. Περὶ τῶν σωτάξεων τῶν νυκτερινῶν ὕμνων τῶν τε λεγομένων, καὶ τῶν τὸ ὁμοούσιον πρεσβευόντων, καὶ περὶ τῆς γνωμένης ἐν αὐτοῖς συμβολῆς· καὶ ὅπη τῶν ἀντιφώνων ὑμνῳδία ἀπὸ ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου τὴν ἀρχὴν ἔσχεν.

θ'. Περὶ τῶν μακρῶν καλουμένων μοναχῶν, καὶ ὅπως δι' αὐτοὺς ἀσπουδον ἔχων ὁ θεόφιλος πρὸς Ἰωάννην ἐχθρικῶς, καθαιρῆσαι τοῦτον ἐσπεύδασεν.

ι'. Ὡς καὶ ἐπιφάνιος ὁ κύπρου ταῖς θεοφίλου ἀπάταις σωναπαχθείς, τῷ δόγματι τῶν ὠριγένους συγγραμμάτων, ἐπισκόπων συνόδου ἐν τῇ κύπρῳ συναγαγὼν, Ἰωάννῃ διεμέμψατο, χρωμένῳ ταῖς βίβλοις ὠριγένους.

ια'. Περὶ σεβηριανοῦ, καὶ ἀνιόχου τῶν σύρων, ὅπως Ἰωάννου ἀπέστησαν, καὶ διὰ ποίας αἰτίας.

ιβ'. Ὡς δὲ ἐν κωνσταντίνου πόλει εἰσελθὼν ὁ ἐπιφάνιος, συνάξεις καὶ χειροτονίας ἐπετέλει παρὰ γνώμην τοῦ Ἰωάννου, θεοφίλῳ χαριζόμενος.

ιγ'. Οἷα φησὶν ὁ συγγραφεὺς περὶ ὠριγένους.

ιδ'. Ὡς Ἰωάννης προσκαλεσάμενος τὸν ἐπιφάνιον, μὴ συνακόσαντα, ἀλλὰ μᾶλλον δὲ ἐν τῇ τῶν ὅπου ὅλων ἐκκλησίᾳ παρασυνάγοντα, δηλοῖ αὐτῷ μεμφόμενος, ὡς παρὰ κανόνας πολλὰ πεποιηκώς· ὅθεν ὁ ἐπιφάνιος ἐκβοηθεὶς ἀνεχώρησε.

ιε'. Ὡς μὴ τὸν ἀπόπλουν ἐπιφανίου, λόγον κατὰ γυναικῶν Ἰωάννης δημηγορήσας, ἐποιήσατο πρόφασιν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης, συνόδου γνωμένης χαλκηδόνι καθ' αὐτοῦ, τῆς ἐκκλησίας ἐξωθεῖται.

ις'. Ὡς δὲ λαὸς σασάσας, διὰ τὴν ἀπαγωγὴν Ἰωάννου, βίαιον ὁ τῆς βασιλίδος εὐνοῦχος ὄντας ἀλείς, πάλιν αὐτὸν ἐπανήγαγον ἐν κωνσταντίνου πόλει.

ιζ'. Ὡς διὰ τὸ βέλεσι θεόφιλον, τὰ καθ' ἡμᾶς κλείδος ὄντος ἐξετάζεσθαι, δὲ Ἰωάννου ἀνιλεγόντος, συμπλοκάδος γνωμένης, πολλοὶ ἀπώλοντο μεταξὺ τῶν κωνσταντινουπολιτῶν καὶ τῶν ἀλεξανδρέων· ἐφ' οἷς φοβηθεὶς θεόφιλος, τοὺς τύπους τῶν ἐπισκόπων, τῆς πόλεως ἐξελαύνασι.

ιη'. Περὶ τ̃ ἀργυρᾶς στήλης τ̃ εὐδοξίας, κ̀ ὡς διατ̃το πάλιν Ἰωάννης τ̃ ἐκκλησίας ἐξωθ̃εῖς, εἰς ἐξορίαν ἀπήγε̃το.

ιθ'. Περὶ ἀρσακίου τ̃ μ̃ Ἰωάννου χειροτονηθέντ@, ὲ ὡς κυρίου τ̃ καλκηδόν@.

κ'. Ὡς μ̃ ἀρσάκιον, ἀλλὰ τὸν κωνσταντίνου πόλεως θρόνον καθέζεν.

κα'. Περὶ τ̃ Ἰωάννου ἐν ἐξορίᾳ πρὸς κύριον ἀναλύσεως.

κβ'. Περὶ σισιννίου ἐπισκόπου ναυαπανῶν, οἷα φησὶ προσωμιληκέναι πρὸς Ἰωάννην.

κγ'. Περὶ τ̃ ἀρκαδίου ⁊ βασιλέως τελευτ̃ῆς.

IN SEXTO LIBRO ECCLESIASTICÆ Historiæ Socratis Scholastici hæc continentur.

I. Quomodo post obitum Imp. Theodosii, cum filii ejus Imperium partiti essent, & redeuntibus ex Italia militibus Arcadius occurrisset, Rufinus præfectus Prætorio ad pedes Imperatoris ab ipsis occisus est.

II. De obitu Nectarii & Joannis ordinatione.

III. De genere & institutione Joannis Episcopi Constantinopolitani.

IV. De Serapione Diacono, & quomodo Joannes ejus causâ Clericis suis invisus exstiterit.

V. Quod Joannes non solum adversus Clericos, verum etiam adversus Optimates simultates habuerit, & de Eutropio Eunucho.

VI. De Gainæ Gotthi Tyrannide, & de tumultu quem Constantinopoli excitavit, deque ejus nece.

VII. De dissidio quod inter Theophilum Alexandrinum, & Monachos in solitudine degentes, exortum est: & quomodo Theophilus libros Origenis anathemate damnavit.

VIII. De Collectis nocturnorum Hymnorum, tam Arianorum, quam Homousianorum, & de pugna in illis facta: Et quòd cantus Antiphonarum ab Ignatio Deifero est institutus.

IX. De Monachis cognomento Longis: Et quomodo Theophilus cum implacabiles inimicitias adversus Joannem eorum causâ suscepisset, deponere illum conatus est.

X. Quomodo etiam Epiphanius Episcopus Cypri, dolis Theophili deceptus, Collecta Episcoporum Synodo adversus Origenis libros, Joannem ob eorum librorum lectionem reprehenderit.

XI. De Severiano & Antiocho Syris, & quomodo, quibusque de causis à Joanne discesserint.

XII. Quomodo Epiphanius cum venisset Constantinopolim, Collectas & Ordinationes absque Joannis permissu celebravit, ut Theophilo gratificaretur.

XIII. Quid hic Scriptor pro defensione Origenis dicat.

XIV. Quomodo Joannes cum Epiphanium ad se vocasset, & ille vocatus non paruisset, sed in Ecclesia Apostolorum conventus celebrare pergeret, monuit eum ac reprehendit quòd multa contra Canones faceret. Quâ re territus Epiphanius in patriam rediit.

XV. Quomodo post discessum Epiphanii, cum Joannes adversus mulieres orationem habuisset, ob eam causam collecta adversus ipsum Synodo apud Chalcedonem studio Imperatoris & Augustæ, Ecclesia expulsus est.

XVI. Qualiter exorta populi seditione eo quod Ioannes in exilium duceretur, Briso Eunuchus Augustæ missus, eum Constantinopolim reduxit.

XVII. Quomodo cum Theophilus Heraclidis absentis causam examinari vellet, & Joannes reclamaret, ortâ contentione inter Constantinopolitanos & Alexandrinos, multi utrinque ceciderunt, quâ re territus Theophilus, aliique Episcopi ex Civitate aufugerunt.

XVIII. De argentea Eudoxiæ statua: Et quomodo Joannes ob eam causam Ecclesiâ denuo pulsus, in exilium abductus est.

XIX. De Arsacio qui post Joannem ordinatus est, & de Cyrino Chalcedonis Episcopo.

XX. Quomodo post mortem Arsacii, Atticus Constantinopolitanam sedem obtinuit.

XXI. De Joannis obitu in exilio.

XXII. De Sisinnio Novatianorum Episcopo, & de congressu quem cum Joanne habuisse dicitur.

XXIII. De obitu Imp. Arcadii.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER VI.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ϛ΄.

PROOEMIVM.

MUNUS quod nobis injunxeras, A sacratissime vir Dei Theodore, quinque superioribus libris absolvimus: quibus rerum Ecclesiasticarum Historiam jam inde à Constantini temporibus pro virili parte complexi sumus. Scias porro nos verborum elegantiæ non magnam curam habuisse. Illud enim consideravimus, nos si sermonis ornatum consectati essemus, à proposito fortasse aberraturos fuisse. Si vero propositum assecuti essemus, non tamen à nobis talia omnino posse conscribi, qualia sunt à veteribus Historicis elaborata: quibus quispiam aut B amplificare res gestas aut imminuere se posse, non immerito existimaverit. Adde quod hujusmodi oratio prorsus inutilis fuisset vulgaribus ac simplicioribus hominibus, qui res gestas duntaxat cognoscere student: non dictionem tanquam venuste compositam admirari. Itaque ne opus nostrum doctis simul atque indoctis infructuosum existeret: doctis quidem propterea quod cum veterum in scribendo elegantia conferri minime posset: indoctis vero, quod res

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Τὸ μὲν ἐπίταγμά σε ὦ ἱερὲ τῷ Θεῷ ἄνθρωπε Θεόδωρε, ἐν πέντε τοῖς πρὸ λαβεῖν βιβλίοις διεπονησάμεθα, ὡς οἶσθα τὴν ἀπὸ τῶν κωνσταντίνου χρόνων ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράψαντες· ἰδιωτικὴν μᾶς μὴ ἐσπουδακέναι φράσιν, νοήσαντας ὡς εἰ σπουδάσαιμεν καλλιλογῆσαι, ἴσως μὲν ἂν ἀποπεσούμεθα τοῦ πρὸ εἰ δὲ καὶ ἐπιτεύξόμεθα, ἐτοιαῦτα πάλιν δυνησόμεθα γράφειν, οἷα τοῖς παλαιοῖς συγγεγράφασιν ἱστορίαι, δι' ὧν αὐξειν τὰ ἔργα ποιεῖν νομίζοιεν ἂν πάντες τὰ πράγματα ἔπειτα ἢ κἂν ἁπλουστέρως οἰκοδομήσει δὲ πολὺς καὶ ἰδιώτας ὁ λόγος, οἳ τὰ πράγματα μόνον εἰδέναι, ἀ τὴν λέξιν ὡς καλῶς συγκειμένην θαυμάσαι οὐ μὴ ἀμφοτέροις ἀνόντος ἡ πραγματεία γίνηται, τοῖς μὲν εὐπαιδεύτοις, ὅτι ἀξία τῇ παλαιᾷ φράσει συγκρίνεσθαι τοῖς δ' ἰδιώταις, ὅτι μὴ δυώανται ἐφικέσθαι

τῶν πραγμάτων, καλυπτομένων ὑπὸ τῆς κομψείας τῆς λέξεως, τὴν σαφεστέραν μὴ δοκοῦσαν, ταπεινοτέραν δὲ φορτικὴν ἐπεδιδύσαμεν.

Ἀρχόμενοι δὲ ὅμως τοῦδε τοῦ βιβλίου, ἐκεῖνο προλεγόμεν, ὅτι τῷ ἐπὶ τὴν ἡμετέρας ἡλικίας χρόνων ἀπόμοιροι, δεδοίκαμεν ἤδη, μὴ οὐκ ἀρέσκοντα τοῖς πολλοῖς δόξωμεν γράφειν· ἢ ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν, τὸ ἀληθὲς ἐστὶ πικρὸν, ὅτι μὴ σὺν ἐγκωμίῳ τὰ ὀνόματα ὧν φιλοῦσι προσλαμβάνομεν. ἢ ὅτι μὴ τὰ προέξεις αὐτῶν μεγαλύνομεν· καὶ οἱ μὲν ἐκκλησιῶν ζηλωταὶ καταγνώσονται, ὅτι μὴ θεοῦ ἐπισκόπους λέγομεν θεοφιλεστάτους ἢ ἀγιωλάτας, ἢ τὰ τοιαῦτα· ἄλλοι δὲ καὶ φιλοπερασμονήσουσιν ἐροῦντες, ὅτε, ὅτι μὴ θεοῦ βασιλεῖς θειοτάτους καὶ δεσπότας, καὶ ὅσα χρηματίζειν εἰώθασιν, ὀνομάζομεν· ἐγὼ δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῖς παλαιοῖς γεγραμμένων πρόφασιν ἔχων, καὶ δεικνύειν δυνάμενος, ὡς ὁ δεσπότης παρ' αὐτοῖς ἐξ ὀνόματος εἴωθε τὸν δεσπότην καλεῖν, διὰ τὴν τῶν πραγμάτων χρείαν, παρ' ὀλίγον τὸ ἀξίωμα θέμενος, καὶ τῇ τῶν νόμων ἰσορροπίᾳ πειθόμενος, οἱ τὴν τῶν πραγμάτων ἀπαίδευσι διήγησιν καθαρὰν καὶ ἀληθῆ, καὶ παντὸς ἀπηλλαγμένην ὑποκαλύμματος, ἐπ' αὐτῇ βαδεῖται λοιπὸν τῇ ἐξηγήσει, ἃ τε αὐτὸς εἶδεν ἀμέλει συγγεγραφώς, ἃ τε παρὰ τῶν ἑωρακότων ἠδυνήθημεν μαθεῖν, δοκιμάζων τἀληθὲς, οὐκ ἐξὸν μὴ παραλλάξαι καὶ τῇ ἀπαγγελίᾳ τοῦ διηγουμένου αὐτά· ὑπόνους δέ μοι τὸ ἀληθὲς ἐγνωρίζετο, πολλῶν τε καὶ διαφόρων ἀπαγγελλόντων· καὶ τῶν μὲν παρεῖναι λεγόντων τοῖς πράγμασι· τῶν δὲ πάντων μᾶλλον ἀξιόλογον εἰδέναι·

A ipsas penitus assequi non possunt, utpote nimia verborum venustate obvolutas: eam scribendi rationem, quæ humilior quidem, magis tamen perspicua est, de industria secuti sumus. Cæterum priusquam sextum hunc librum ordiamur, illud præmonemus: cum res nostrâ ætate gestas scribere aggrediamur, veritos esse nos, ne ea scriptis mandare videremur, quæ plerisq; haudquaquam essent placitura: seu quòd juxta vetus Proverbium, veritas acerba est: seu quòd nomina eorum quos singuli præcipue diligunt, sine ullo laudis titulo appellamus: sive quod res ab illis gestas non extollimus. Et ijsquidē qui religionis nostræ ardentissimi sunt æmulatores, reprehensuri sunt quod Episcopos non vocamus Deo carissimos & sanctissimos, & alia hujusmodi. Alii verò curiosè observabunt, quod Imperatores, nec divinissimos, nec Dominos, nec aliis titulis quibus vulgo insigniri solent, appellamus. Ego vero cùm veterum scriptorum testimonio probare possim atque ostendere, quòd apud illos servus Dominum proprio nomine compellare soleat, ob rerum necessitatem nulla dignitatis habita ratione; cumque Historiæ legibus parere studeam, quæ puram ac sinceram rerum narrationem, nec ullo fuco adumbratam desiderat, opus ipsum jam aggrediar: ea conscribens quæ vel ipse vidi, vel ex iis qui viderant cognoscere potui: veritatem ex eo dijudicans, si qui mihi ista narrabant, inter se minime dissentirent. Porro in elicienda veritate non mediocris nobis labor fuit, propterea quod multi variique homines nobis res gestas referebant: quorum alii rebus ipsis se interfuisse dicebant, alii eas se optime nosse præ cæteris omnibus asseverabant.

Κεφ. α'.

Ὡς βασιλεὺς Θεοδόσιος τελευτήσαντος, τῶν υἱῶν αὐτοῦ διανεμηθέντων τὴν βασιλείαν, καὶ στρατοῦ μετ' ὀλίγον κατὰ τῆς Ἰταλίας ἐλθόντος, τότε Ἀρκαδίῳ αὐτοῖς ὑπαντήσαντος, Ῥοῦφινος ὁ ὑπάρχων πρὸς τοῖς ποσὶ τοῦ βασιλέως ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται.

Caput Primum.

Quomodo post obitum Imp. Theodosii, cum Filii ejus Imperium partiti essent, & redeuntibus ex Italia militibus Arcadius occurrisset, Rufinus Præfectus Prætorio ad pedes Imp. ab ipsis occisus est.

Τοῦ δὲ βασιλέως Θεοδοσίου τελευτήσαντος ἐν Ἰταλίᾳ ὀλυβρίου καὶ Προβίνου, τῇ ἑπταικαιδεκάτῃ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς, οἱ αὐτοῦ υἱοὶ τὴν ῥωμαίων ἀρχὴν διαδέχονται· καὶ Ἀρκάδιος μὲν τῶν ἑῴων, Ὀνώριος δὲ τῶν ἑσπερίων εἶχε τὸ κράτος· τῶν ἐκκλησιῶν δὲ

Mortuo Imperatore Theodosio, Consulatu Olybrii & Probini, ante diem xvi. Calendas Februarias, Filii ejus Romani Imperii administrationem susceperé. Et Arcadius quidem Orientis, Honorius vero Occidentis principatum obtinuit. Ecclesiis autem

tunc temporis præſidebant, Romanæ quidem Damaſus, Alexandrinæ vero Theophilus. Hieroſolymitanam Eccleſiam Joannes, Antiochenam Flavianus regebat. Conſtantinopoli vero quæ junior Roma dicitur, Sacerdotium gerebat Nectarius, ſicut in ſuperiore libro à nobis commemoratum eſt. Cæterum corpus Theodoſii allatum Conſtantinopolim iisdem Conſulibus, die ſexto Idus Novembris, Arcadius ejus Filius ſolenni exequiarum honore proſecutus eſt. Nec multo poſt ante diem quintum Calendas Decembris, exercitus qui unà cum Imperatore Theodoſio bellum contra tyrannum geſſerat, advenit. Cum igitur Imperator Arcadius pro more exercitui obviam profectus eſſet extra portas, milites Rufinum præfectum Prætorio interfecerunt. Quippe is in ſuſpicionem affectatæ tyrannidis venerat: & Hunni, quæ barbara gens eſt, ab illo evocati immiſſique in Romanum ſolum credebantur. Nam ſub idem tempus Armeniam & quasdam Orientis provincias excurſionibus vaſtaverant. Eadem porro die qua Rufinus necatus fuerat, Novatianorum Epiſcopus Martianus ex hac luce migravit, eique in Epiſcopatu ſucceſſit Siſinnius, cujus etiam ſuprà fecimus mentionem.

A καὶ τότε δὲ οὗτοι χρόνοις παρεισήχθησαν, ἐν μὲν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ Δάμασος· ἐν δὲ Ἀλεξανδρείᾳ Θεόφιλος· τῶν δὲ κατὰ τὰ ἱεροσόλυμα Ἰωάννης· Ἀντιόχειαν δὲ ἐκράτει Φλαβιανὸς ὁ τὴν ἀνθιοχέων εἰχε· καὶ ὁ τὴν νέαν Ῥώμην κωνσταντινούπολιν νεκτάριος εἶχε τὸν θρόνον, καθὰ ἐν τῷ πρὸ λαβόντι βιβλίῳ ἡμῖν ἱστόρηται· κατὰ δὲ τὴν τῶν δόλων δ νοεμβρίας μῆνας, ἐν τῇ αὐτῇ ἑορτείᾳ, τὸ σῶμα Θεοδοσίου κομισθὲν, τῇ νεομισμένῃ κηδείᾳ ὁ υἱὸς ἐτίμα Ἀρκάδιος· εἰς μακρὰν δὲ μεταστὰς, τῇ εἰκάδι ἐδύετο· δ αὐτὸς μὴν καὶ στρατὸς πᾶσιν, ὁ ἅμα βασιλεῖ Θεοδοσίῳ καὶ τύραννον στρατόν· ὡς ἂν ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος καὶ τὸ εἰωθὸς ποιῶν τῶν πυλῶν ἀπήντησε τῷ στρατῷ, τινὲς καὶ τῶν οἱ στρατιῶται ῥοῦφον τὸν ὕπαρχον δι' βασιλέως ἀπέκτειναν· ὑπωπτεύετο γὰρ εἰς τυραννίδα ὁ ῥοῦφος, καὶ δόξαν εἶχεν, ὡς αὐτοῦ ὄντος τὸ βάρβαρον ἔθνος· παραλαβόντες εἰς τὴν ῥωμαίων χώραν κατέδησαν ἐκεῖνο δὲ καιρῷ ἀρμενίαν τε καὶ τινὰ μέρη ἑῴας καταπεχόντες· καθ' ἣν μὲν ἐν ἡμέρᾳ ῥοῦφος ἀνῄρητο, καὶ αὐτὴν καὶ ὁ τῶν νοβατιανῶν ἐπίσκοπος μαρκιανὸς ἐτελεύτησε· διαδέχεται δὲ τὴν ἐπισκοπὴν σισίννιος, ἣν καὶ πρότερον ἐμνημονεύσαμεν.

B

C

Cap. II.

De obitu Nectarij, & Joannis ordinatione.

BRevi poſt tempore Nectarius Conſtantinopolitanus Epiſcopus extremum diem obiit, Cæſario & Attico Conſulibus, quinto Calendas Octobris. Statim igitur de ordinando Epiſcopo contentio exorta eſt; aliis alium poſtulantibus. Cumque hac de re Conſilium ſæpius initum fuiſſet, placuit tandem ut Joannes Antiochenſis Eccleſiæ Presbyter Antiochia accerſeretur. Fama enim de illo increbruerat, eum Doctrinâ ſimul & eloquentiâ pollere. Modico igitur temporis ſpatio interlapſo, Imperator Arcadius communi omnium ſuffragio, Cleri videlicet ac populi, eum accerſit. Utque ejus ordinationi plus accederet auctoritatis, ex Imperatoris mandato adfuerunt cum alii complures Epiſcopi, tum Theophilus Alexandrinus.

Κεφ. ϛ'.

Περὶ τῆς τελευτῆς νεκταρίου, καὶ τῆς Ἰωάννου χειροτονίας.

Ὀλίγῳ δὲ διελθόντι χρόνῳ, καὶ νεκτάριος ὁ τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος τελευτᾷ, ἐν ὑπαλείᾳ καισαρείῳ καὶ ἀττικῷ ὑπάτοις, τὴν εἰκάδα ἑβδόμην τοῦ σεπτεμβρίου μηνὸς· εὐθὺς δὲ ἐν ἀπορίᾳ ἦν περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου γίνεται· καὶ ἄλλων ἄλλον ἐπιζητούντων περί τε τούτου πολλάκις προτεθείσης βουλῆς τέλος ἐδόκει ἐκ τῆς ἀντιοχείας μεταπέμπεσθαι Ἰωάννην τὸν τῆς ἀντιοχείας πρεσβύτερον· ἐπῄνει γὰρ ἐκράτει περὶ αὐτοῦ, ὡς εἴη διδασκαλικὸς ἐν ταυτῷ καὶ ἐλλόγιμος· ὀλίγῳ δὲ ὕστερον σὺν λόγῳ χρόνῳ, ψηφίσματι κοινῷ ὁμοῦ πάντων κλήρου τε φημὶ καὶ λαοῦ, ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ἀνακάδι μεταπέμπεται· διὰ δὲ τὸ ἀξίωμα τῆς χειροτονίας, παρῆσαν ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος πολλοί τε καὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι, καὶ δὴ καὶ ὁ τῆς ἀλεξανδρείας θεόφιλος

ὅπως ἀπεδήν ἐπίθετο, διασύραι μὴν τὴν Ἰωάννου δόξαν· ἰσίδωρον δὲ τὸν ἀπὸ πρεσβύτερον πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίσασθαι, ὃν πάνυ ἠγάπα, ὅπερ ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμοῦντα κινδυνῶδες ἐπίταγμα ἀνεδέξατο· τί δ' ἦν τοῦτο ἐρῶ, λεκτέον· νικήσας ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος, πρὸς τὸν τύραννον πολεμῶν Μάξιμον, Θεόφιλος διὰ Ἰσιδώρου ξένια πέμπων βασιλεῖ, δισσὰς αὐτῷ ἐπιστολὰς ἐνεχείρισεν, ἐν ἑτέραις μὲν προστιθεὶς τῷ νικητηρίῳ τὰ δῶρα τὰ γράμματα· τούτοις διακονούμενος Ἰσίδωρος, καταλαβὼν τὴν ῥώμην, τῇ νίκῃ ἐφέδρευεν· ἀλλ' ἐπεὶ εἰς μακρὰν τὸ γινόμενον ἔλαθεν, ἀναγνοὺς ὁ συνήθης αὐτῷ τὰς ἐπιστολὰς ἐπικλέψας· ἕνεκεν ὁ Ἰσίδωρος ἐν φόβῳ γενόμενος, ὡς εἶχεν, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔφυγε. αὕτη πρόφασις ἦν Θεοφίλῳ τοῦ μὴ σπουδάσαι Ἰσίδωρον ἀπελθεῖν· οἱ μὲν δὴ τὰ βασίλεια, τὴν Ἰωάννην προεκέλευον· ἐπειδὴ δὲ καταγορίας κατὰ Θεόφιλος πολλοὶ ἀνεκίνουν, βιβλία τε καθ' αὐτοῦ ἄλλος δι' ἄλλην αἰτίαν τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐδίδοσαν, ὁ πρόεδρος δὲ βασιλικῶν κοιτῶνος εὐτρόπιος λαβὼν τὰς ἐγκλήσεις καταγορίας, ἐπέδωκε τῷ Θεοφίλῳ, ἐπιλογὴν ἔχειν, ἢ χειροτονεῖν Ἰωάννην, ἢ τὰς καθ' αὐτὸν κατηγορίας εἰς ἔλεγχον ἄγειν. ταῦτα φοβηθεὶς ὁ Θεόφιλος, τὸν Ἰωάννην ἐχειροτόνησε· χειροτονηθεὶς δὲ πρὸς τὴν τῶν ἐπισκοπῶν ἱερωσύνην, ἐνθρονίζεται τῇ εἰκάδι ἕκτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, ὑπατείᾳ τῇ ἐξῆς, ἣ ἐπέλεγεν ἐν μὲν τῇ ῥώμῃ ὁ βασιλεὺς Ὀνώριος, ἐν δὲ τῇ κωνσταντίνου πόλει εὐτυχιανὸς, ὁ τότε τῶν βασιλέων ὕπαρχος· ἐπεὶ δὲ ἐκφανὴς ὁ ἀνὴρ, ἐξ ὧν τε καὶ ἐλείπετο λόγων, καὶ ἐξ ὧν πολλοῖς δεινοῖς περιέπεσεν, ἄξιον ἡγοῦμαι μὴ σιγῆσαι τὰ καθ' αὐτὸν, ἀλλ' ὡς οἷόν τε τὰ διὰ μακρῶν λεχθησόμενα συνελεῖν, εἰπεῖν τε ὅθεν ἦν, καὶ τίνων, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκλήθη ὅπως τε ἀφῃρέθη αὐτῆς, καὶ ὡς μὴ θανάτου ἐπιμηθὴ μᾶλλον ἢ θεοῦ.

A Qui quidem summo studio laborabat, ut Ioannis quidem gloriam detereret, Isidorum vero Presbyterum suum ad Episcopatum urbis regiæ promoveret. Hunc enim præcipuè diligebat, propterea quod periculosum quoddam negotium ipsius causâ suscepisset. Quodnam vero illud fuerit, jam dicendum est. Dum Theodosius Imperator adversus Maximum tyrannum bellum gereret, Theophilus per Isidorum munera mittens ad Imperatorem, binas ei tradidit Epistolas, mandans ut Victorii munera simul ac literas offerret. Quibus mandatis obsequens Isidorus, cum Romam venisset, eventum belli expectabat. Verum ea res diu latere non potuit. Nam Lector qui eum concomitabatur, Epistolas clam surripuit. Quo facto conterritus Isidorus, illico aufugit Alexandriam. Hæc fuit causa cur Theophilus Isidoro tantopere studeret. Verum qui in Palatio erant, Joannem prætulerunt. Et quoniam multi Theophilum accusabant, & libellos varia crimina continentes Episcopis qui tum aderant offerebant, Eutropius Præpositus imperialis cubiculi, acceptos libellos ostendit Theophilo: eligere eum jubens utrum mallet, Joannemné ordinare, an de criminibus ipsi objectis judicium subire. His perterrefactus Theophilus, Joannem ordinavit. Ordinatus igitur Ioannes in Episcopali sede constituitur quarto Calendas Martij, Consulatu proxime insequenti, quem Romæ quidem Imperator Honorius, Constantinopoli vero Eutychianus Præfectus Prætorio editionibus ludisque celebrarunt. Sed quoniam hujus viri celebris fama est, tum ex libris quos scriptos reliquit, tam ex multis ærumnis quas pertulit, æquum esse arbitror ut res ejus non silentio tradantur à nobis, sed potius ea quæ pluribus de illo dici possunt, brevi compendio complectamur. Dicamusque quis & unde fuerit: quomodo ad sacerdotii honorem vocatus, eodemque postea ad sacerdotii honorem vocatus, eodemque postea spoliatus sit: denique qua ratione plus honoris post obitum consecutus sit, quàm dum viveret.

B

C

D

Κεφ. γ'.

Περὶ γένους, καὶ ἀγωγῆς βίου Ἰωάννου τοῦ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου.

Ἰωάννης, ἀντιοχεὺς μὲν ἦν τῆς κοίλης συρίας· υἱὸς δὲ σεκούνδου καὶ μητρὸς ἀνθούσης, ἐξ εὐ-

Cap. III.

De genere & institutione Ioannis Episcopi C. P.

Ioannes igitur oriundus fuit Antiochiâ, quæ urbs est Syriæ Cœles, patre Secundo, matre Anthusa, nobili

apud ſuos proſapia. In Rethorica Libanium Sophiſtam: in Philoſophia vero magiſtrum habuit Andragathium. Cumque cauſas agere jam pararet, conſiderans quam laboriosum quamque iniquum eſſet vivendi genus eorum qui in Foro verſantur, tranquilliorem vitam ſequi maluit. Quod quidem fecit exemplo Evagrii; qui ſub iisdem cum illo præceptoribus eruditus, ad quietam vivendi rationem jampridem ſe contulerat. Confeſtim igitur mutato habitu atque inceſſu, lectioni ſacrarum literarum animum applicuit: & frequenter ad Eccleſiam orationis cauſâ properabat. Perſuaſit etiam Theodoro & Maximo condiſcipulis ſuis, qui unà cum ipſo Libanium Sophiſtam audiverant, ut relicta profeſſione quæ nihil præter quæſtum ſpectaret, ſimplicem potius ac tenuem vitam amplecterentur. Ex his Theodorus quidem Mopſueſtiæ in Cilicia poſtmodum Epiſcopus fuit: Maximus vero Seleuciæ in Iſauria. Tunc temporis vero ſummo ſtudio ad virtutis apicem contendentes, Monaſticam vitam ſub Diodoro & Carterio didicerunt: qui tunc quidem Monaſteriis præerant. Poſtea vero Diodorus ad Epiſcopatum Tarſi promotus, multos conſcripſit libros, ſimplicem duntaxat atque obvium ſcripturarum ſenſum inquirens, allegoricam vero earum interpretationem refugiens. Sed de his ſatis. Ioannem porro familiariter degentem cum Baſilio, qui tunc quidem Diaconus erat à Meletio conſtitutus, poſtea vero Cæſareæ Cappadociæ fuit Epiſcopus, Zeno Epiſcopus Hieroſolymis rediens Lectorem Antiochenæ Eccleſiæ deſignavit. In hoc Lectorum ordine adhuc conſtitutus librum, contra Iudæos compoſuit. Nec multo poſt Diaconi dignitatem à Meletio conſecutus, ſcripſit libros de ſacerdotio, & alios adverſus Stagirium: ad hæc de incomprehenſibili Dei natura, & de commanentibus mulieribus. Poſthæc Meletio mortuo Conſtantinopoli: Illuc enim profectus fuerat Meletius propter ordinationem Gregorii Nazianzeni: Ioannes à Meletianorum conſortio recedens, nec tamen Paulini communionem amplexus, tres annos continuos in ſumma quiete vixit. Tandem vero poſt obitum Paulini, ab Evagrio ejus ſucceſſore Presbyter

A πατριδῶν τῶν ἐκεῖ· μαθητὴς δὲ ἐγένετο λιβανίου τε τοῦ σοφιστοῦ, καὶ ἀνδραγαθίου τοῦ φιλοσόφου· μέλλων δὲ ἤδη δικάζειν ὁρμᾶν, καὶ σωνιδὼν τὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις μοχθηρὸν καὶ ἄδικον βίον, ἤδη τὸν ἡσύχιον μᾶλλον ἐτερέπετο· καὶ τοῦτο ἐποίησε, ζηλώσας εὐάγριον· ὃς καὶ αὐτὸς φοιτῶν σὺν τοῖς αὐτοῖς διδασκάλοις, τὸν ἡσύχιον πάλαι βίον μελήνχετο· εὐθύς τε καὶ μεταθεὶς τὸ σχῆμα καὶ βάδισμα, ἅτε ἀναγνώσμασι θεῶν ἱερῶν γραμμάτων σωσχεθεὶς ἐπιτόνως, καὶ σωνεχῶς ἐπιὼν B τὰς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν σωνόδους· πείθει τε καὶ Θεόδωρον καὶ Μάξιμον, συμφοιτητὰς αὐτῷ ὄντας σὺν τῷ σοφιστῇ λιβανίῳ, καταλιπεῖν μὲν τὸν χρηματιστικὸν βίον, μελέτᾳ δὲ τὸν λιτὸν ἀσπάσασθαι. Θεόδωρος μὲν ὕστερον μόψε ἐπίσκοπος τῆς ἐν κιλικίᾳ πόλεως Μοψουεστίας γέγονε· μάξιμος δὲ σελευκείας τῆς ἐν ἰσαυρίᾳ τὰ πολλὰ καθυπῆρξεν ἐπίσκοπος. οἵτινες τότε μὲν ἀσκητηρίοις σωῆσαν· διόδωρος δὲ αὐτῶν ὕστερον ἐπίσκοπος ταρσοῦ γενόμενος C πολλὰ βιβλία σωέγραψε, ψιλῷ τῷ γράμματι τῶν θείων σωεχόμενος γραφῶν, τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρεπόμενος· ταῦτα μὲν δὴ περὶ τούτων. Ἰωάννῃ δὲ ἅμα βασιλείῳ, τῷ μὲν διακόνῳ ὄντι μελετίου καλῶς ἀθλήσαντι, μεταθεμένῳ δὲ καισαρείας τῆς καππαδοκῶν ἐπισκόπῳ, τὰ πολλὰ σωδιάγοντα, ζηλώσας ὁ ἐπίσκοπος ἐκ τῶν ἱερολογίων ὑποθρέφων, ἀναγνώσην τῆς ἐν αὐτῷ ἐκκλησίας καθίστησιν· ἐν τῇ δὲ ἀναγνωσθῆναι τάξει καθεσθείς, τὸν κῦ ἰσαάκιον λόγον σωέταξεν· μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τῆς διακονικῆς D ἀξίας σὺν μελετίῳ τυχών, δύο περὶ θεολογικῶν λόγους σωέταξε, καὶ δύο περὶ ἱερωσύνης λόγους σωέταξε, καὶ δύο περὶ ἱερέων· ἔτι μὴν καὶ δύο περὶ ἀκαλήπτου, καὶ δύο περὶ τῶν σωεισάκτων· μεταστάντος δὲ μελετίου ἐν κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντος· ἐκεῖ γὰρ παραγεγόνει διὰ τὴν χειροτονίαν εἰς τὸ ναζιανζηνῶν καθίσασθαι, ἀναχωρήσας ἰωάννης τῶν μελετιανῶν, καὶ μὴ παύλῳ συγκοινωνῶν, ἐπὶ τρεῖς ὅλους ἐνιαυτοὺς ἡσύχως διῆγεν· ὕστερον δὲ παύλου τελευτήσαντος, ὑπὸ εὐαγρίου τοῦ διαδεξαμένου παῦλον χειροτονεῖται πρε-

τερος· ἄλλη μὲν ἡ Ἰωάννου περὶ τῆς ἐπισκοπῆς, ὡς σωφρόνως εἰπεῖν, διαγωγὴ· ἦν δὲ ἄνθρωπος, ὥς φασι, διὰ ζῆλον σωφροσύνης πικρότερος, καὶ πλέον, ὡς ἔφη τις τῶν οἰκειοτάτων αὐτῷ, ἡνέας ἡλικίας θυμῷ μᾶλλον ἢ αἰδοῖ ἐχαρίζετο· καὶ διὰ μὲν ὀρθότητα βίου, ἀκατάσφαλὴς πρὸς τὰ μέλλοντα· δι' ἁπλότητα δὲ εὐχερής· ἐλευθερόστομία τε πρὸς οὓς ἐντυγχάνοιεν ἀμέτρως ἐχρῆτο· καὶ ἐν μὲν τῷ διδάσκειν, πολλοὺς ἂν ὠφελῆσαι τὰ τῶν ἀκουόντων ἤθη· ἐν δὲ ταῖς συλλυχίαις, ἀλαζονικὸς τοῖς ἀγνοοῦσιν αὐτὸν ἐνομίζετο.

A ordinatur. Et ante Episcopatum quidem, ut summatim dicam, hujusmodi vita Ioannis fuit. Fuit autem, ut ferunt, ob nimium temperantiæ studium acerbior; & sicut ajebat quidam qui cum illo ab ineunte ætate familiariter vixerat, iræ magis deditus quàm verecundiæ. Et ob vitæ quidem sanctimoniam incautus adversus futura: ob simplicitatem vero apertus & facilis. Immodica etiam loquendi libertate erga omnes utebatur. Et in docendo quidem id præcipue spectabat, ut mores audientium emendaret. In congressibus vero arrogantior vi-
B debatur iis qui mores ipsius ignorabant.

Κεφ. δ'.

Περὶ σαραπίωνος τοῦ διακόνου, καὶ ὅπως δι' αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος ἐχθρὸς τῷ κλήρῳ κατέστη καὶ πολίταις.

Τοιοῦτος οὖν τὸ ἦθος, καὶ ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν προελθὼν, μείζονι ἢ ἐχρῆν τῇ ὀφρύϊ καὶ τῶν ὑπηκόων ἐπέσχε, διορθοῦν θέλων βίους τῶν ὑφ' αὐτῷ κληρικῶν, ὡς ᾤετο, προαιρούμενος· εὐθὺς ἐν ἀρχῇ φανεὶς τοῖς τῆς ἐκκλησίας πράγμασι, τῷ αὐτῷ ἐμισεῖτο πολλοί τε πρὸς αὐτὸν ἀπηχθάνοντο, καὶ ὡς ὀργίλον ἐξέκλινον· ἐπῆγε δὲ αὐτὸν πρὸς τὸ πᾶσι προσκρούειν, Σαραπίων διάκονος τῷ αὐτῷ ταπεινῷ· καί ποτε παρόντων τῶν κληρικῶν, μεγάλῃ τῇ φωνῇ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τοιοῦτον λόγον ἐφθέγξατο· ἔσται ὦ ἐπίσκοπε τούτων κρείττων δυνήσῃ, εἰ μὴ μιᾷ ῥάβδῳ πάντας ἐλαύνοις· τοῦτο λεχθὲν, τὸ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου μῖσος ἐξήγειρεν· ὁ δὲ ἐπίσκοπος θέλων μακρὰν πολλοὺς τῆς ἐκκλησίας, ἄλλην δι' ἄλλην αἰτίαν ἐξέβαλλεν· οἱ δὲ, οἷα φιλόνεικοι ἐν ταῖς τοιαύταις τῶν κρατούντων ὁρμαῖς, φατρίας συνίσασαν κατ' αὐτοῦ, καὶ διαβολαῖς πρὸς τὸν δῆμον ἐκέχρηντο· εἰς πίστιν δὲ τοῦ ἀκούσας τὰ λεγόμενα, τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν ἐπίσκοπον συνεστίαν τινὶ, μὴ δὲ καλέσαντα ἐφ' ἑστίαν συνάγεσθαι· ἐξ οὗ καὶ μάλιστα ἡ μείζων ἐκράτησε διαβολὴ κατ' αὐτοῦ, ὡς τινὶ μὴν σκοπῷ συνεστίαν δέδεκται, σαφῶς, δεδοικὼς ἀπαγγεῖλαι δέ· δυνηταὶ· οἱ μὲν γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογεῖσθαι βουλόμενοι, ἔφασκον ὡς εἴη ἐμπαθὴς, καὶ δυσφόρως τὰ σιτία προσφέροιτο, καὶ διὰ τοῦτο

Caput IV.

De Serapione Diacono, & quomodo Ioannes ejus causâ Clericis suis invisus exstiterit.

His moribus præditus Ioannes, & ad Episcopatus honorem provectus, majori, quàm par erat, severitate in subditos usus est, dum Clericorum suorum vitam, sicut sperabat, corrigere vellet. Statim igitur in ipso Episcopatus exor-
C dio, cùm Ecclesiasticis viris asperior visus esset, in odium illorum venit: multique eum aversari, & tanquam iracundum vitare cœperunt. Incitabat autem illum Serapio ejus Diaconus, ut omnium animos à se alienaret. Qui quadam die coram universo Clero contenta voce Episcopum sic allocutus est: nunquam istis dominari poteris, ô Episcope, nisi unâ virgâ omnes abegeris. Hoc ejus dictum, cunctorum odium adversus Episcopum excitavit. Haud multo post Episcopus multos variis de causis Ecclesiæ ejecit. Illi vero, sicut in vio-
D lento dominatu fieri solet, contra eum conspirarunt, eumque apud populum calumniati sunt. Porro ut multi audientium criminationibus fidem accomtmodarent, id præcipue faciebat, quod Episcopus cum nemine unquam vesci vellet, nec vocatus ad convivium accedere. Quâ potissimum ex causâ gravis adversus illum calumnia invaluit. Cæterum quo consilio solus cibum capero instituerit, nemo unquam pro certo potuit exponere. Nam qui illum defendere cupiunt, ajunt illum imbecillioris fuisse stomachi, & morosum ac difficilem in sumendo cibo: atque idcirco

solum comedere solitum. Alii dicunt, A propter districtioris vitæ disciplinam id ab illo factum esse. Sed utcunq; se res habuerit, non parum momenti attulit ejus accusatoribus ad struendam in eum calumniam. Populus tamen ob conciones quas ille in Ecclesia habebat, ei favebat, eumq; singulari amore prosequebatur, spretis iis qui accusare illum conabantur, Quales porro fuerint ejus conciones, seu quæ ab ipso editæ, seu quæ ex ore dicentis à Notariis exceptæ sunt, quàm illustres & ad alliciendos auditorum animos acommodatæ, quid nunc attinet dicere, cum liceat iis qui voluerint, eas pervolvere, & uberem ex illis fructum B percipere.

μόνῳ ἐθίει· ἄλλοι δέ, ὅτι διὰ ὑπερβάλλουσαν ἄσκησιν τοῦτο ἐποίει· ὅπως ὂν ἀληθείας δὲ ἐχόμενον τὸ γινόμενον, ἐκ μικροῦ συμβεβάλλετο πρὸς διαβολὴν τοῖς καθηγορεῦσιν αὐτοῦ· ὁ μὲν λαὸς διὰ τὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λεγομένας ὑπ' αὐτοῦ λόγους, σφόδρα συνεκρότει καὶ ἠγάπα τὸν ἄνθρωπον, μικροῦ φρενιζόντων τῶν κατηγορεῖν ἐπιχειρούντων αὐτοῦ· οἱ δὲ εἰσιν οἱ ἐκδοθέντες παρ' αὐτοῦ λόγοι, καὶ οἱ λεγόμενοι αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀξυγράφων ἐκληφθέντες, ὅπως τὸ λαμπροὶ, καὶ τὸ ἐπαίσιον ἔχοντες, τί δεῖ λέγειν, ἐξὸν τοῖς βουλομένοις αὐτὰς ἀναλέγεσθαι, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καρπεῦσθαι.

Cap. V.

Quod Joannes non solum adversus Clericos, verum etiam adversus Optimates, simultates habuerit: & de Eutropio Eunucho.

ET quamdiu quidem solos Clericos pulsabat Joannes, leves erant insidiæ quæ adversus eum comparabantur. Sed postquam multos ex ipsis Proceribus acerbius, quàm decebat, reprehendere aggressus est, tum vero gravior contra illum invidia exarsit. Et multa quidem adversus eum dicebantur: pleraque vero deinceps pro veris ab audientibus accipiebantur. Porro calumniam non mediocri accessione auxit oratio, ab illo tunc temporis habita contra Eutropium. Nam Eutropius eunuchus Præpositus Imperialis cubiculi, & qui Consulatus dignitatem ab Imperatore primus ex omnibus eunuchis acceperat, cum de nonnullis qui ad Ecclesiam confugerant, pœnas sumere vellet, operam dederat, ut lex ab Imperatoribus promulgaretur, jubens ne quis ad Ecclesias profugeret, sed ut quicumque ad eas D confugissent, inde abstraherentur. Verùm Dei vindicta continuo subsecuta est. Vix enim lex proposita erat, cum Eutropius in offensionem veniens Imperatoris, ipse quoque ad Ecclesiam confugit. Episcopus igitur, dum Eutropius sub mensa altaris jaceret metu perculsus, sedens in ambone, unde etiam antea concionari solebat, quo facilius ab omnibus exaudiretur, objurgatoriam in eum habuit orationem. Quo facto visus est adhuc quorundam animos à se

Κεφ. ε'.

Ὅτι ὁ φρονῶν τὰς ὀργὰς τῷ κλήρῳ μόνον Ἰωάννης, ἀλλὰ καὶ φανερῶς ἐστὶ καὶ διαφέρεται· καὶ περὶ Εὐτροπίου εὐνούχου.

Ἕως μὲν οὖν τῷ κλήρῳ μόνῳ προσέκρουεν, ἀσθενὴς ἦν σκιρτήματα ἡ κατ' αὐτοῦ μηχανή· ἐπειδὴ δὲ καὶ πολλοὺς τῶν ἐν τέλει πρὸς τὸ προσήκοντι ἐξελέγχειν ἐπειρᾶτο, τηνικαῦτα καὶ ὁ κατ' αὐτοῦ φθόνος πλείων ἐξήπτετο. Καὶ πολλὰ μὲν ὑπ' αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ· τὰ πλεῖστα δὲ λοιπὸν καὶ ὑπεποίει τοῖς ἀκούουσι προσθήκην δὲ τῇ διαβολῇ ἐποίει, ἡ κατ' ἐκκλησίαν τότε λεχθεῖσα παρ' αὐτοῦ προσομιλία· ἐν ᾗ ἐγκώμιον μὲν τῆς βασιλικῆς κοιτῶνος προεδρίας τιμὴν ὑπάτου ἀξίαν πρῶτον ἐνεγκόντων τῶν βασιλέως λαβῶν, ἀμύνασθαι πάντας τοὺς φεύγοντας τὴν ἐκκλησίαν βουλόμενος, ἔθηκε νόμον πρὸς τῶν αὐτοκρατόρων προτεθῆναι, κελεύοντα μηδένα προσφεύγειν ταῖς ἐκκλησίαις, ἀλλὰ καὶ ὅσους ἤδη τοὺς φεύγοντας ἀφέλκεσθαι δίκῃ· ἐν ᾧ εὐθὺς ἐπικεῖσθαι προσῆκτο γὰρ ὁ νόμος, καὶ μεθ' ἑπόλου προκρίνας τῷ βασιλεῖ ὁ Εὐτρόπιος, ἐν τοῖς πρώτοις φύξιν ἦν· ὁ δὲ ἐπίσκοπος, ἐκ προσπαθείας τῆς θυσιαστηρίου κειμένης, καὶ ἐκπεπληγότος αὐτὸν φόβου, καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ἐν ᾧ εἰώθει καὶ πρότερον ὁμιλεῖν χάριν τοῦ ἐξακούεσθαι, λόγον ἐλεγχικὸν ἐξήνεγκε κατ' αὐτοῦ· ἐφ' ᾧ πλέον ἐδόκει προσκρού-

πσὶν, ὅπι τὸν ἀτυχοῦντα ἀ μόνον οὐκ ἠλέει, ἀλλ' ἐκ τῦ ἐναντίυ καὶ ἤλεγχεν· εὐτροπίυ μὲν οὖν τότε τὸν ὕπατον ἀξίαν ἐγχειρίζοντο, διά τινα πλημμελήματα ὁ βασιλεὺς τὸν κεφαλὸν ἀποτμηθῆναι ἐκέλευσεν· ἐκ ἧς καταλόγε τῶν ὑπάτων ἀφηρέθη τὸ ὄνομα, καὶ μόνε τῦ συνυπατεύσαντος Θεοδώρε ἐγέγραπτο· λόγος ἦν, ὅπι ὁ Ἐπίσκοπος Ἰωάννης καὶ γαϊνᾶν τὸν τῶν καυστριανῶν ταξιάρχην, τῆ συνήθει παῤῥησίᾳ χρώμενος, ἰσχυρῶς ἐμέμφετο, ὅπι μίαν ἐκκλησίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως προσενεμήθησαν τοῖς ὁμοδόξοις αὐτῶν Ἀρειανοῖς παρὰ τῦ βασιλέως αἰτήσαντες ἐτόλμησεν· ἄλλον τε δι' ἄλλων αἰτίαν τῶν κρατούντων ἐξήλεγχεν σὺν παῤῥησίᾳ πολλῇ, δι' ἣν πολλοῖς διάφορος ἦν· ὅθεν καὶ Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος, εὐθὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐπενόει, ὅπως αὐτὸν ἀθυωρήσηται· καί τισι μὲν τῶν παρόντων περὶ τύτε κρυφαίως διελέγετο· πολλοῖς δὲ καὶ τῶν μακρὰν ἀπόντων, τὴν οἰκείαν διήγγειλε βέλησιν· ἐλύπει γὰρ αὐτὸν ἀ μόνον ἡ ὑπερβάλλυσα Ἰωάννε παῤῥησία, ἀλλ' ὅπι καὶ Ἰσίδωρον τὸν πρεσβύτερον ὑπ' αὐτοκατόμβρον, εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν κωνσταντίνε πόλεως προβάλλεσθαι ὐκ ἴσχυσεν· ἐν τύτοις μὲν τὰ κατὰ Ἰωάννην τὸν Ἐπίσκοπον ἦν καὶ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ καὶ αὐτὸς ὤδινε τὸ κακόν· καὶ τὰ μὲν περὶ αὐτὸν προϊόντες δηλώσομεν.

A alienare, quod hominem adversâ utentem fortunâ non modo miseratus non esset, verum etiam corripuisset. Eutropium igitur Consulatum tunc gerentem, Imperator ob delicta quædam capite plecti jussit. Nomen quoque ejus ex fastis Consularibus erasum est, solius Theodori qui Collega ejus in Consulatu fuerat perscripto vocabulo. Gainam præterea tunc Magistrum militum, Joannes Episcopus solita libertate utens, contumeliose reprehendisse dicitur, propterea quod ab Imperatore petere ausus esset, ut ex Ecclesiis intra urbem B regiam positis, una Arianis ejusdem cum ipso fidei cultoribus attribueretur. Plures quoque alios ex Optimatibus, variis ex causis libere reprehendit: quæ quidem loquendi libertas multorum inimicitias ei conciliavit. Unde etiam Theophilus Alexandrinæ urbis Episcopus, statim post ejus ordinationem sollicite cœpit inquirere, qua ratione illum everteret. Et cum nonnullis quidem qui aderant, ea de re clanculo collocutus est: multis vero longius dissitis consilium suum per literas significavit. Neque enim solum immodica Ioannis libertas C ei displicebat; verum etiam quòd Isidorum Presbyterum suum ad Episcopatum Constantinopoleos promovere minime valuisset. Hoc in statu erant res Joannis Episcopi; Statimque in ipso Pontificatus exordio malum ei imminebat. Verum de rebus illius plura deinceps dicturi sumus.

Κεφ. ς'.

Περὶ τῦ τυράννε Γαϊνᾶ Φρύγος, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ταραχῆς ἐν κωνσταντίνε πόλει, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῦ.

Caput VI.

De Gainæ Gotthi tyrannide, & de tumultu quem Constantinopoli excitavit, deque ejus nece.

Πρᾶγμα δὲ ἄξιον μνήμης ἐπὶ τῶνδε τῶν χρόνων γενόμενον διηγήσομαι, δείκνυς ὅπως ἡ τῦ Θεῦ πρόνοια, τὴν πόλιν καὶ τὰ ῥωμαίων ἐκ μεγίστου κινδύνου παραδόξοις βοηθείαις ἐῤῥύσατο· τί δέ ἐστι τῦτο, λεκτέον· Γαϊνᾶς βάρβαρος μὲν ἦν τὸ γένος· ἐπὶ ῥωμαίοις δὲ γενόμενος, καὶ στρατείᾳ προσομιλήσας, καὶ βραχὺ

Nunc vero rem memoratu dignam quæ illis ipsis temporibus accidit, commemorabo: qualiter divina providentia urbem regiam & rempublicam Romanam ex gravissimo discrimine insperatis subsidiis liberaverit. Quænam vero sit ea res, jam dicendum est. Gaina genere quidem Barbarus fuit. Qui cum ad Romanos confugisset, & militiæ nomen dedisset, paulatim ad altiorem

gradum evectus, tandem Magister utriusque militiæ, tam peditum scilicet quàm equitum, constitutus est. Ubi vero tantam adeptus est potestatem, nec semetipsum cognoscere, nec animum suum moderari potuit. Sed omnem, ut vulgo dicitur, lapidem movere cœpit, ut Imperium Romanum sub ditionem suam redigeret. Et Gotthorum quidem gentem universam ex sedibus suis accivit. Propinquos autem suos militaribus numeris præficiendos curavit. Porro cum Tribigildus quidam ex ejus necessariis, qui Tribunus militum erat in Phrygia, impulsu Gainæ res novas concitasset, & universam Phrygiam late vastaret, hujus negotii curam Gaina sibi committi curavit. Idque Imperator Arcadius libenti animo ei concessit, cum nihil mali suspicaretur. Gaina igitur confestim profectus est, specie quidem adversus Tribigildum; re ipsa autem ad occupandam tyrannidem: ducens secum Gotthorum Barbarorum maximam multitudinem. Qui cum Phrygiam esset ingressus, cuncta cœpit subvertere. Romanos vero gravis subito invasit trepidatio, tum ob ingentem numerum Barbarorum qui cum Gaina erant, tum quòd opulentissimis Orientis Provinciis & ad omnia opportunis grave periculum imminebat. Tum vero Imperator pro temporis ratione, prudenti consilio usus, arte Barbarum aggressus est. Missis itaque ad eum legatis, quovis modo, tam verbis quàm factis illum placare instituit. Cumque ille obsides sibi tradi postulasset duos ex Senatorii Ordinis primoribus Consulares viros, Saturninum & Aurelianum, quos quidem conatibus suis obsistere posse existimabat; Imperator temporis necessitati cedens, invitus eos tradidit. Et isti quidem pro Republica mortem oppetere parati, Imperatoris mandato libenter ac forti animo obtemperarunt, & procul à Chalcedone, in loco qui Hyppodromus dicitur, Barbaro obviam processerunt, parati perpeti quidquid illi placuisset. Sed illi quidem nihil perpessi sunt mali. Gaina vero simulatione utens, venit Chalcedonem. Eò quoque occurrit Imperator Arcadius. Cumque ambo, Imperator scilicet & Barbarus in Ecclesiam venissent, in qua corpus Euphemiæ

A δὲ προκόψας, τέλος στρατηλάτης ἡμαίων ἱππικῆς τε καὶ πεζικῆς ἀναδέδεικται. Ἀπλαβόμβρος δὲ τηλικαύτης ἀυξήσεως, ἑαυτὸν οὐκ ἐγίνωσκεν, οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν καλέχειν ἠδυνάτει· ἀλλὰ πάντα λίθον, τὸ δὴ λεγόμβρον, ἐκίνει, ὅπως ὑφ' ἑαυτῷ τὰ ῥωμαίων ποιήσεις· καὶ τὸ μὲν τὸ γότθων ἔθνος ἐκ τῆς αὐτοῦ χώρας μετεπέμψατο· αὐτὸς δὲ αὐτῷ Ἀπιηδείους τοὺς στρατιωτικῶν ἀριθμῶν, τούτους ἔχειν τε

B ἐσκεύαζεν· τριβιγίλδα δὲ ἑνὸς τῶν αὐτοῦ συγγενῶν, χιλιαρχοῦντα τῶν ἰδρυμένων τῇ Φρυγίᾳ στρατιωτῶν, καὶ γνώμην γαμεωλεείσαντος, καὶ τὰ Φρυγῶν ἔθνη πάντα πασιν ἀνατρέποντος, αὐτὸς Ἀπιηδείους ἑαυτῷ καθασκευάζει τὴν τοῦ οἰκείου στρατοπέδου φρουρίδα· ἔπειτα ὁ βασιλεὺς κάδιος ὡδὲν προεισόμβρος, ἑτοίμως ἔπεμψεν· καὶ ὡς εὐθὺς ἐπορεύετο, τῷ μὲν λόγῳ κατὰ τριβιγίλδα. τῷ δὲ ἔργῳ, τὴν

C νῆσαν βυλόμβρος· ἦγε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τῶν βαρβάρων οὐκ ὀλίγας μυριάδας· καὶ καταλαβὼν τὴν φρυγίαν, πάντα ἀνέτρεπεν· εὐθὺς ἦν ἐν ταραχῇ ἡ τῶν ῥωμαίων, οὐ μόνον διὰ τὸ πρῶτον τοῦ γαμεωλεείσαντος πλῆθος βαρβάρων, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς ἑῴας ἐπικαιρα μέρη κινδυνεύειν ἔμελλεν· τότε δὴ ὁ βασιλεὺς, γνώμῃ χρησάμβρος τῇ τὸν παρόντα καιρὸν χρησάμβρος, τὴν μετῆλθε τὸν βάρβαρον· διαπεμψάμβρος γὰρ πρὸς αὐτὸν, πᾶσι λόγοις καὶ ἔργοις ἐρραπεύειν ἑτοίμως ἦν· τότε δὲ ἐξαιτοῦντος

D δύο τῶν πρώτων τῆς συγκλήτου ἀνδρῶν, ὑπατικῶν, οὓς ἐπενόει ἐκκόψειν τὰς ὁρμὰς, Σατορνῖνον καὶ αὐρηλιανὸν, ἀκόντων αὐτὸς τῇ ἀνάγκῃ τὸ καιρῷ πρεσβεύοντι ὁ βασιλεὺς· καὶ οἱ μὲν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἕτοιμοι ἦσαν ἀποθνήσκειν αἱρέμβροι, ἠκολούθουν δὲ τῇ βασιλέως κελεύσει ὑπήκοοι· καὶ πρὸ τῆς χαλκηδόνος, ἐν χωρίῳ ἱππίῳ ἀπήντων, ἕτοιμοι πᾶν ὅτι ἂν ὁ βάρβαρος ἤθελεν· ἀλλ' ὅτοι μὲν οὐδὲν φαῦλον ὑπέμειναν· ὁ δὲ ἀκκιζόμενος, παρῆλθε μὲν τὴν χαλκηδόνα· ἀπήντα δὲ ὁ κατὰ βασιλεὺς δρκάδιος· ἰδόμενοί τε ἀλλήλων, ἐν θατέρῳ σώματι μαρτυρίῳ, ἔνθα τὸ σῶμα τῆς μάρτυρος

μίας δποκει), ὅρκοις ἐπιξένῳ ἀλλήλοις ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ βάρβαρος, ἢ μὲν μὴ ἐπιβουλεύσειν ἀλλήλοις· ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς εὔορκός τις ἀνὴρ καὶ διατέτο θεοφιλὴς, τοῖς ὅρκοις ἐνέμεινε· γαϊνᾶς δὲ παρεσπόνδει τε, καὶ τῷ οἰκείῳ σκοπῷ οὐκ ἐξέβαινεν, ἀλλ' ἐμπρησμές τε καὶ ἁρπαγὰς ἐμελέτα ποιήσασθαι κατά τε τῆς κωνσταντίνου πόλεως, καθ' ὅλης εἰ δύναιτο τῆς ῥωμαίων ἀρχῆς βεβαρβάρωτο ἂν ἡ πόλις ὑπὸ τῶν πολλῶν μυριάδων, καὶ οἱ αὐτῆς οἰκήτορες ἐν αἰχμαλώτων μοίρᾳ ἐγένοντο· τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ ἐπικρεμασθεὶς τῇ πόλει κίνδυνος, ὡς τὸν κομήτην μέγιστον ὄντα τοῦ οὐρανοῦ καὶ μέχρι τῆς γῆς δήκοντα, καὶ οἵτε ἄλλοι ἐθεάσαντο πρότερον, μιμεῖσθαι αὐτόν· ὁ μὲν τοι γαϊνᾶς, πρῶτον μὲν ἐπειρᾶτο ἀναίδην διαρπαγὴν τὰ δημόσια ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις πωλουμένῳ ἀργυρίῳ ποιήσασθαι· ὡς δὲ φήμης προμηνυθείσης, ἐφυλάξατο προσθεῖναι ἐν ταῖς τραπέζαις τὸν ἄργυρον, αὖθις ἐπὶ ἕτερον χωρεῖ βέλος· καὶ νυκτὸς μὴν ὕσης, ἐκπέμπει πλῆθος βαρβάρων ἐπὶ τὸ ἐμπρῆσαι τὰ βασίλεια, τότε δὴ καὶ ἐδείχθη σαφῶς, ὅπως ὁ Θεὸς προνοιαν ἐποιεῖτο τῆς πόλεως· ἀγγέλων γὰρ πλῆθος ὤφθη τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἐν ἡνίκα μάλιστα ὁπλιτῶν, μεγάλα ἐχόντων τὰ σώματα· ὡς ἐπιστήσαντες οἱ βάρβαροι, ἀληθῶς εἶναι στρατὸν πολὺν καὶ γενναῖον, καὶ ἐπλάγησάν τε καὶ ὑπανεχώρησαν· ὡς δὲ ἀγγελθὲν ἦν τῷ γαϊνᾷ, πέρπτεως καὶ φαίνεσθαι ἠπίστατο γὰρ μὴ παρεῖναι πολὺν τῶν ῥωμαίων ὁπλιτικὸν καὶ τὰς πόλεις γὰρ ἐπῴχετο πέμπων καὶ αὖθις ἕτερος τῇ ἐχομένῃ νυκτὶ, καὶ μεταῦθα πολλάκις· ὡς δὴ καὶ διαφόρως ἄλλος εἰλήφει, τὰ αὐτὰ ἀπηγγέλλετο· ἀεὶ γὰρ ὁ θεὸς ἄγγελον τὴν αὐτὴν τοῖς ἐπιβουλεύουσι παρεῖχον φαντασίαν, ἕως αὐτὸς σὺν πλήθει πολλῷ προσελθών, πεῖραν λαμβάνει καὶ θαυμάσας ὑπονοήσας δὴ ἀληθῶς στρατιωτῶν εἶναι πλῆθος, καὶ τοῦτο δι' ἡμέρας μὲν λανθάνειν, νύκτωρ δὲ πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν ἀνέχειν, τεχνάζεται βέλτιον, ὡς μὴν ὑνόμιζεν, ῥωμαίους βλάπτεσθαι, ἐπιφελῆ δὲ ὡς ἡ ἔκβασις ἔδειξεν· ὑποκρινόμενος γὰρ δαιμονᾶν, ὡς εὐξόμενος τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ἐπὶ τὰ

A martyris reconditum est, juramentis invicem præstitis confirmarunt, neutrum alteri insidias structurum esse. Sed Imperator quidem, utpote qui sacramenti fidem religiose coleret, atque idcirco Deo acceptus esset, juramentis stetit. Gaina vero & fœdus initium violavit, & à proposito suo nullatenus destitit: nam incendia, prædasque ad direptiones, tum Constantinopoli, tum per omnes, si posset, Provincias Imperii Romani facere meditabatur. Urbs igitur regia versa erat in Barbariam, ob innumerabilem Barbarorum multitudinem: ejusque cives captivorum instar esse videbantur. Tantum porro erat periculum quod impendebat civitati, ut cometes maximus à cœlo ad terras usque pertingens, qualem nemo antea conspexerat, illud prænuntiaverit. Gaina ergo, primum quidem Argentariorum officinas in quibus moneta publice permutabatur, absque metu & verecundia diripere adortus est. Sed cum, rumore ejus rei antegresso, Argentarii sibi cavente pecuniam in mensis minime exposuissent, ad aliud consilium se convertit. Nocte intempesta Barbaros ad incendendum palatium mittit. Tum vero perspicue declaratum est, quantam Deus curam ac providentiam civitatis gereret. Angelorum enim multitudo visa est ab insidiatoribus, qui militum enormis staturæ speciem referrent. Quos Barbari ingentem revera ac fortem esse exercitum suspicati, stupefactique abscesserunt. Quod cum Gainæ nuntiatum fuisset, incredibile ei videbatur. Sciebat enim abesse maximam partem exercitus Romani, quippe qui per urbes Orientis distributus esset. Nocte igitur proximâ aliisque iterum sequentibus, alios mittit. Cum vero varios mittenti eadem renuntiarentur; Angeli enim eandem perpetuo speciem insidiantibus objecerant, tandem ipse cum ingenti multitudine progressus, spectator fit miraculi. Suspicatus itaque re ipsa militum esse multitudinem, qui interdiu quidem delitescerent, nocte vero conatibus suis obsisterent, consilium cepit, Romanis quidem, ut putabat, exitiosum; verum ut exitus docuit, perquam ipsis utile. Arrepticium se simulans, tanquam orationis causâ pergit ad Ecclesiam Joannis Apostoli, quæ septem

millibus passuum abest ab urbe. Profecti sunt unà cum illo Barbari, clam arma efferentes, quæ partim doliis occultaverant, partim aliis fraudibus ac machinamentis obtegebant. Sed cum portarum custodes, deprehenso dolo, tela exportari prohiberent, Barbari strictis gladiis custodes interfecerunt. Gravis ex eo tumultus oritur in civitate; cunctisque jam impendere mors videbatur. Verum civitas nihil tum detrimenti passa est, portis ejus undique obfirmatis. Imperator vero prudenti consilio tempestive usus, Gainam quidem hostem publicum renuntiavit; Barbaros autem qui in urbe remanserant trucidari jussit. Cumque dies elapsus fuisset, ex quo portarum custodes interfecti fuerant; milites qui aderant prælium ineunt adversus Barbaros intra portas, juxta Ecclesiam Gotthorum. Illuc enim confluxerant Barbari quotquot in civitate remanserant. Et ipsam quidem Ecclesiam incendio consumpserunt: Barbarorum vero quamplurimos obtruncarunt. Porro Gaina, cum nuntiatum ipsi fuisset, cunctos qui in urbe remanserant necatos fuisse, fraudes suas infeliciter sibi cedere animadvertens, relictâ Joannis Basilicâ in Thraciam contendit. Et cum ad Cherronesum venisset, illinc trajicere & Lampsacum occupare conatus est, ut ex eo loco Orientis partes invaderet. Cum vero Imperator statim copias terrâ marique misisset, illustre divinæ providentiæ miraculum subsecutum est. Nam dum Barbari navibus destituti, ratibus temere contextis trajicere parant, ecce subito Romanorum naves armatæ apparuerunt, & Zephyrus vehementi impetu flare cœpit. Ac Romani quidem facili navigatione utebantur. Barbari vero simul cum equis vi tempestatis in ratibus suis agitati disjectique, tandem marinis fluctibus obruti periére. Multi quoque eorum à Romanis interfecti sunt. Ad hunc modum ingens Barbarorum multitudo in trajectu interiit. Gaina vero inde regressus, cum per Thraciam fugeret, in alias Romanorum incidit copias, à quibus unà cum Barbaris qui cum ipso erant, interemptus est. Atque hæc quidem de Gaina obiter dicta sufficiant. Quod si quis cuncta quæ eo bello gesta sunt, accurate

A ὃ σημείοις ἀπέχθ τῆτο τ πόλεως, καὶ λαμβάνθ συνεξῆσαν ὃ αὐτῷ κ οἱ βάρβαροι, τὰ ὅπλα κρυφαίως ἐξάγοντες, τῆτο μὲν κεράμοις καὶ λαχρύψαντες, τῆτο ὃ καὶ ἑτέραις χρώμενοι μηχαναῖς· ὡς ὃ οἱ φρυροὶ τῶν πυλῶν τὸν ὅλον ἐυρόντες, ἐκφέρειν τὰ βέλη διεκώλυον, οἱ βάρβαροι τὰ ξίφη σπασάμενοι, τὺς φρυρὰς διεχρήσαντο· θόρυβός τε ἐντεῦθεν τὴν πόλιν ἔχει ὅλην, κ πᾶσιν ὁ θάνατος παρεῖναι ἐδόκει· αὐτὴ ὅμως ἡ μὲν πόλις ἐν τῷ ἀσφαλεῖ τότε ἐγένετο·

B τῶν παλαχῆ πυλῶν αὐτῆς ὠχυρωμένων· γνώμῃ ὃ χρησῇ ὁ βασιλεὺς ἐν καιρῷ ἐχρήσατο, φανερὸν πολέμιον κηρύξας εἶναι τὸν Γαϊνᾶν, κελεύσας τὺς ὑπολοίφθέντας ἐν τῇ πόλει βαρβάρους ἀναιρεῖσθαι· μιᾶς τε ἐν μέσῳ τῇ τῶν πυλῶν ἀναίρεσιν διαγρυμένης ἡμέρας, συμβάλλουσιν οἱ παρόντες σφαλιῶται τοῖς βαρβάροις ἐντὸς τῶν πυλῶν, περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Γοτθῶν. ἐνταῦθα γὰρ πάντες οἱ ὑπολοίφθέντες ἐσώθησαν· κ αὐτὴν μὲν ἐμπιμπρῶσιν· ἀλλὰ πολλοὺς τῶν αὐτῶν σφόδρα πολλοὺς· ὁ Γαϊνᾶς ὃ μαθὼν ἀνηρῆσθαι σὺν μὴ φθάσασι τοὺς ἐξελθεῖν τῶν

C πυλῶν, γνοὺς λοιπὸν μηκέτι αὐτῷ προχωρεῖν τὰς ἀπάτας, ἀφεὶς ἀπὸ Βυζαντίου, ἤλαυνεν ὅπως Θρᾴκια μέρη κ καλαλαβὼν τὴν χερρόνησον, ἀπὸ αὐτῆς διαπεραιωθῇ, κ καταλαμβάνει τὸ λάμψακον ἐπειγόμενος, ὅπως ἀνενεχθεὶς ἐῴων μερῶν κρατήσῃ δυνήσεται· ὡς ὃ ὁ βασιλεὺς ἔφθη δύναμιν ἀποστείλας διὰ τῆς θαλάσσης, ἐνταῦθα πάλιν τ Θεὸν πρᾶγμα θαυμαστὸν ἔργον ἐδείκνυτο· ὡς γὰρ οἱ βάρβαροι ἀπορρῦντες πλοίων, σχεδίας συμπήξαντες, αὐτῶν ἐπεραιοῦντο, ἑτέρων ῥωμαίων σφᾶς καὶ νῆσον ἐδέπω παρῆσαν, ἄνεμός τε ζέφυρος πνεῖ σφοδρὸς· κ οἱ μὲν ῥωμαῖοι ταῖς

D σὶ ῥᾳδίως διεξέπλεον· οἱ ὃ βάρβαροι σὺν τοῖς ἵπποις ἐν ταῖς σχεδίαις ὑπὸ κλύδωνος ἀναρριπιζόμενοι ἐξελικμῶντο, κ ἐν τῇ θαλάσσῃ διεφθείροντο· πολλοὶ ὃ καὶ ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἀπώλλυντο· ἕτω μὲν ἂν τότε πλῆθος τῶν βαρβάρων ἐν τῷ διάπλῳ ἀπώλετο· γαϊνᾶς δὲ ἀναζεύξας, καὶ διὰ Θρᾴκης φυγῇ χρώμενος, ἐπιπίπτει ἑτέροις ῥωμαίων, καὶ ἀναιρεῖται σὺν τοῖς σὺν αὐτῷ βαρβάροις· κ ταῦτα μὲν ἐν παρόδῳ, περὶ γαϊνᾶ, λεχθῶ· εἰ ὃ τῷ φίλον, ἀκριβέστερον μαθεῖν τὰ

ἐκείνῳ τῷ πολέμῳ γενομένα, ἐπισχανέτω τὴν γαϊνίαν σχολαστικὴν εὐσεβίαν, ὃς ἐφοίτα μὲν τὰ πολλὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς τὸν σοφιστὴν Αὐλόπιον· ἐπὶ δὲ τὸν πόλεμον ἐλθόμενον, ἐν τέσσαρσι βιβλίοις ἡρωϊκῷ μέτρῳ τὰ γενόμενα διηγήσατο· καὶ πρόσφατον ὄντων τῶν πραγμάτων, σφόδρα ἐπὶ τοῖς ποιήμασιν ἐθαυμάσθη· καὶ νῦν ὁ ποιητὴς Ἀμμώνιος τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ραψῳδήσας, ἐν τῇ ἑξκαιδεκάτῃ ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τοῦ νέου, ἅμα φαύστῳ ἐπελέλει, ἐπὶ δὲ αὐλοκράτορος ἐπιδειξάμενος, λαμπρῶς εὐδοκίμησε· τέλος δὲ ἔσχεν οὕτως ὁ πόλεμος, ἐν τῇ ὑπατείᾳ Σελίχνου καὶ Αὐρηλιανοῦ· τοῦ δὲ ἑξῆς ὑπατείαν ἐδίδου Φραυίττος, γότθος μὲν αὐτὸς τῷ γένει, μεγάλην δὲ εὐνοίαν τῇ πρὸς Ῥωμαίους χρησάμενος, μεγάλα δὲ καὶ ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ ἀγωνισάμενος· διὸ καὶ τῆς τοῦ ὑπάτου ἀξίας μετέσχεν, καθ' ἣν πίλεται τῷ βασιλεῖ Ἀρκαδίῳ υἱὸς, ὁ ἀγαθὸς Θεοδόσιος, τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνός· τοσαῦτα μὲν ἔν γε τούτοις εἰρήσθω τηλικούτων δὴ τότε καὶ ἐπιφανῶν τὰ Ῥωμαίων πράγματα, οἱ τὴν ἱερωσύνην πεπιστευμένοι δὲ ἔρριπτον καθ' ἑαυτῶν ὅλους ἐφ' ὅλοις δὲ χριστιανισμὸν ἀδαμῶς ἀπείχοντο. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐπαναστάσεις ἐμελέτων κατ' ἀλλήλων οἱ ἱερεῖς· ἀρχὴν δὲ τὸ κακὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐλάμβανε, δι' αἰτίαν τοιαύτην.

A scire desiderat, is legat Gainēam Eusebii Scholastici, qui eo tempore Troili Sophistæ fuit auditor: cumq; hujus belli spectator fuisset, res in eo gestas quatuor libris Heroico carmine scriptis complexus est: & recente adhuc rerum memoria, maximam gloriam ex carminibus retulit. Nuper quoque Ammonius Poëta, cum idem argumentum versibus prosecutus esset, Theodosio Juniore Augusto sedecies & Fausto Consulibus, carmen suum coram Imperatore recitavit, & summam ex eo laudem est consequutus. Cæterum hoc bellum finem accepit Consulatu Stilichonis & Aureliani. Sequente vero B anno Consulatum gessit Fravitus, natione quidem & ipse Gotthus: magna tamen fide ac benevolentia erga Romanos præditus, & qui eo bello egregiam operam navaverat, atque idcirco ad Consulatus dignitatem promotus est: Quo quidem anno Imperatori Arcadio natus est Filius optimus Theodosius quarto Idus Aprilis. Sed de his hactenus. Porro dum res Romana hujusmodi tempestatibus agitaretur, hi quibus sacerdotii dignitas commissa erat, fraudes in suam ipsorum perniciem struere non sine magno Christianæ religionis opprobrio pergebant. Eo quippe tempore Episcopi tumultus adversus C se invicem concitarunt. Quod malum ab Ægypto initium sumpsit, hujusmodi ex causa.

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῆς γενομένης σχίσματος μεταξὺ τοῦ ἀλεξανδρείας Θεοφίλου, καὶ τῶν μοναζόντων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ ὡς τὰ ὠριγένους ὁ Θεόφιλος βιβλία ἀνεθεμάτισε.

Caput VII.

De dissidio quod inter Theophilum Alexandrinum & Monachos in solitudine degentes exortum est: & quomodo Theophilus libros Origenis anathemate damnavit.

Ἦν μικρὸν ἔμπροσθεν ζήτησις κινηθεῖσα, πότερον ὁ Θεὸς σῶμά ἐστι, καὶ ἀνθρώπου ἔχει σχῆμα, ἢ ἀσώματός ἐστι, καὶ ἀπήλλακται ἀνθρωπίνου τε καὶ παντὸς, ἁπλῶς εἰπεῖν, σωματικοῦ σχήματος· ἐκ δὲ τούτου τοῦ ζητήματος, ἔρεις καὶ φιλονεικίαι παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐγίνοντο· τῶν μὲν τούτῳ προσθεμένων τῷ λόγῳ· τῶν δὲ τῷ ἑτέρῳ συνηγορούντων· καὶ μάλιστα μὲν πολλοὶ τῶν ἁπλοϊκῶν ἀσκητῶν, σωματικόν τε ἀνθρωπόμορφον τὸν Θεὸν εἶναι ἐβούλοντο· πλεῖστοι δὲ τούτων καταγινώσκοντες, ἀσώματον εἶναι τὸν

M Ota fuerat paulo antea quæstio, utrum Deus corpus sit, & humanâ figurâ præditus: an incorporeus, & alienus, non solum ab humana, sed ab omni omnino corporea figura. Ex hac porro quæstione rixæ, & contentiones inter plurimos exortæ sunt: aliis huic sententiæ faventibus, aliis illius patrocinium suscipientibus. Ac multi quidem ex simplicioribus Monachis, Deum corporeum esse & humanâ præditum specie asseverabant. Plures vero improbatâ istorum sententiâ, incorporeum esse

Deum, & corporalis figuræ penitus expertem affirmabant. Quibus etiam adſtipulatus eſt Theophilus Alexandrinus Epiſcopus: adeo ut publice in Eccleſia coram populo, eos quidem qui Deum humanâ ſpecie præditum eſſe dicebant, inſectaretur; ipſe vero Deum incorporeum eſſe aſſereret. Quo comperto, Ægyptii Monachi relictis Monaſteriis ſuis Alexandriam venére, & tumultu adverſus Theophilum concitato, impietatis eum damnantes, interficere cupiebant. Eâ re cognitâ, Theophilus in maximam difficultatem conjectus eſt, aſtumque quo mortem ſibi intentatam effugeret, excogitavit. Obviam illis progreſſus, blandiri eis cœpit, ita dicens: perinde vos video ac vultum Dei. Hoc ejus dictum Monachorum animos mitigavit. Tum illi: Si vere, inquiunt, dicis, vultum Dei perinde ſe habere ac noſtrum, libros Origenis anathemate condemna. Quidam enim ex libris illis diſputantes, opinionem noſtram impugnant. Ni iſtud feceris, ea à nobis expecta, quæ impios & divini numinis hoſtes pati par eſt. At Theophilus: Ego, inquit, faciam, quæcunque vobis videntur. Nolite mihi ſuccenſere. Nam & ipſe libros Origenis averſor, eoſque qui illos admittunt, reprehenſione dignos judico. Hoc igitur modo Theophilus Monachos tunc repulſos dimiſit. Ac fortaſſe quæſtio quæ eo usque proceſſerat, penitus ſopita jacuiſſet, niſi continuo aliud quid acceſſiſſet hujusmodi. Monaſteriis in Ægypto quatuor præerant religioſi viri: Dioſcorus, Ammonius, Euſebius & Euthymius: qui fratres quidem erant Germani: cæterum ob proceritatem corporis vulgo Longi appellabantur. Porro tam vitæ ſanctimoniâ, quàm eruditione excellebant. Atq; idcirco celebris eorum fama erat Alexandriæ. Sed & Theophilus Alexandrinæ urbis Epiſcopus, ſingulari benevolentia & obſervantia eos proſequebatur. Itaque unum ex illis, Dioſcorum ſcilicet, vi abſtractum, Hermupolis Epiſcopum conſtituit: duos vero alios rogavit, ut ſecum manere vellent. Et ægre quidem id illis perſuaſit: verum ut Epiſcopus, tandem compulit. Cum igitur eos Clericos ordinaſſet, diſpenſationem rerum Eccleſiæ eis commiſit. Verum illi neceſſitate

A Θεὸν ἔλεγον, καὶ πάσης ἐκτὸς εἶναι σωμαλικῆς μορφῆς ἀπεφήναντο· οἷς καὶ Θεόφιλος συνεφώνει ὁ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῷ λαῷ καταβραμεῖν μὲν τῷ ἀνθρωπόμορφον λεγόντων τὸ θεῖον, ἀσώματον δὲ αὐτὸν δογματίσαι· ταῦτα μαθόντες οἱ αἰγυπτίων ἀσκηταὶ, καταλιπόντες τὰ μοναστήρια, ἐπὶ τὴν ἀλεξάνδρειαν ἔρχονται· καὶ καλεσασίαν τὸν Θεόφιλον, κρίναντες ὡς ἀσεβείαν, καὶ ἀναιρεῖν βουλόμενοι τοῦτον γνοὺς ὁ Θεόφιλος, εἰς

B ἀγῶνα καθίσαται, καὶ ἐπινοεῖ τέχνην, ὅπως ἂν διαφύγῃ τὸν ἀπειλούμενον θάνατον· καὶ ὀφθεὶς αὐτοῖς, κολακείᾳ μετῆλθε τοὺς ἄνδρας, ὅτως εἰπὼν πρὸς αὐτούς· ὅτι ὑμᾶς εἶδον, ὡς Θεοῦ πρόσωπον· τοῦτο λαθὼν ἐχαύνωσε τοὺς μοναχοὺς τὴν ὁρμήν· εἰ ἀληθεύεις, ἔφασαν, ὅπερ τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπόν ἐστιν ὡς καὶ τὸ ἡμέτερον, ἀναθεμάτιζε τὰ ὠριγένους βιβλία· ἐξ αὐτῶν γάρ τινες διαλεγόμενοι, ἐναντιοῦνται τῇ δόξῃ ἡμῶν·

C εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσεις, τὰ τοῦ ἀσεβοῦς καὶ θεομάχου ὑπεδέξω παρ' ἡμῶν· ἀλλὰ ταῦτα ἔφη Θεόφιλος, ποιήσω τὰ δεδογμένα ὑμῖν, καὶ μὴ χαλεπαίνετε πρός με· καὶ γὰρ ἐγὼ κατέχθως ἔχω πρὸς τὰ ὠριγένους βιβλία, καὶ μέμφομαι δὲ δεχομένους αὐτά. ἔτω μὲν τότε τοὺς μοναχοὺς ἀπεκρεσάμενος ἀπέπεμψαλο· καὶ ἴσως δ' ἂν ἡ περὶ τούτου ζήτησις ἄχει τοῦτο προελθοῦσα ἐπαύσατο, εἰ μὴ ἐπισωρήφθη τούτῳ ἕτερον πρᾶγμα τοιόνδε τι· τῷ ὄν αἰγύπτῳ ἀσκηταὶ προεσήκεισαν τέσσαρες ἄνδρες εὐλαβεῖς

D διόσκορος, ἀμμώνιος, εὐσέβιος, εὐθύμιος· ἦσαν δὲ οὗτοι ἀδελφοὶ μὲν ἦσαν οἱ μακροὶ δὲ ἐκαλοῦντο σώμαλος ὠνομάζοντο· ἦσαν δὲ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ ἐκπρεπεῖς· καὶ διατριβὴ πολὺς ἦν ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ περὶ αὐτῶν λόγος· θεόφιλος τε ὁ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, πάνυ ἠγάπα καὶ ἐτίμα τοὺς ἄνδρας· διὸ καὶ ἕνα μὲν αὐτῶν τὸν διόσκορον, ἐπίσκοπον καθίσᾳ ἑρμουπόλεως, βιασάμενος· δύο δὲ ἐξ αὐτῶν παρεκάλεσε σωμένειν αὐτῷ, καὶ μόλις μὲν ἔπεισεν· ὡς ἐπίσκοπος ὅμως καὶ προσηνάγκασεν, καὶ τῆς τῶν κλήρων ἀξίας τιμήσας, τῷ οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῖς ἐνεχείρισεν· οἱ δὲ τῇ ἀσκη-

μῦ ἔμενον, καλῶς τῇ οἰκονομίᾳ προσέ- A quidem constricti manebant, dispensa-
χοντες· ἠνιῶντο δ' ὅμως, ὅτι μὴ ἐφιλοσό- tionis munus egregie obeuntes. Ægre
φουν ὡς ἤθελον, τῇ ἀσκήσει προσκείμενοι· tamen ferebant, quod ipsis non liceret,
ἐπεὶ δ' προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ προσβλά- sicut volebant, philosophari & Monasti-
πτειν τὴν ψυχὴν ἐνόμιζον, ὁρῶντες τὸν sticæ disciplinæ studiis incumbere.
ἐπίσκοπον χρηματιστικόν τε μεταχόμενον Tandem vero progressu temporis, ani-
βίον, καὶ πολλὴν σπουδὴν περὶ χρημάτων mabus quoque suis detrimentum afferri
κτῆσιν τιθέμενον, καὶ διὰ ταῦτα, τὸ δὴ existimantes, cum viderent Episcopum
λεγόμενον, πάντα λίθον κινοῦντα, παρη- quæstui deditum esse, & in pecuniis
τοῦντό τε σωθῆναι αὐτῷ, τὴν ἐρημίαν ἀγα- comparandis plurimum studii impen-
πᾶν εἰπόντες, καὶ ταύτην προτιμᾶν τὸ ἐν dere, & earum causâ omnem, ut vul-
ἄστει διαγωγῆς· ὁ δ', ἕως μὲν μὴ ἐγίνω- go dicitur, lapidem commovere,
σκε τὴν ἀληθῆ πρόφασιν, παρεκάλει B cum illo amplius degere recusarunt,
προσμένειν· ἐπεὶ δὲ ἔγνω καταγνωσκό- solitudinem sibi cordi esse dicentes,
μενος ὑπ' αὐτῶν, ὀργῆς ὑπεπίμπλατο, seque hanc urbanæ vitæ anteponere.
καὶ πᾶν αὐτοῖς κακὸν ἠπείλει ποιεῖν· τῶν δὲ At ille, quamdiu quidem veram dis-
μικρὰ φρονησάντων τῆς ἀπειλῆς, καὶ εἰς cessus eorum causam ignorabat, hor-
τὴν ἔρημον χωρησάντων, θερμός πως, ὡς tatus est eos ut adhuc manerent. Ubi
ἔοικεν, ὁ Θεόφιλος ὢν, ἐμικρὰν ἐποιεῖτο vero sese ab illis comdemnari sensit,
τὴν κίνησιν κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ σκευωρείαις gravi incensus irâ, minatus est sese il-
πάσαις μηχαναῖς ἔσπευδεν ἀνδρας ἐπαγάγειν los omnibus modis vexaturum esse.
ἐμίσει δὲ εὐθὺς καὶ τὸν αὐτῶν ἀδελ- Sed cum illi, parvi habitis ejus minis, in
φὸν Διόσκορον, τὸν τῆς Ἑρμουπόλεως ἐπί- solitudinem se contulissent, Theophi-
σκοπον· ἐλύπει δὲ αὐτὸν ἱκανῶς, τὸ προσ- lus qui suopte ingenio erat ferventior,
κεῖσθαι αὐτῷ τοὺς ἀσκητὰς, καὶ σφόδρα αὐτὸν non mediocrem in eos motum concita-
σέβεσθαι ἔχειν πολύ· ἐγίνωσκέ τε ὡς οὐδενὶ τρόπῳ C vit: immo vero omnes machinas in-
βλάψει τοὺς ἄνδρας, εἰ μὴ τοὺς μο- tendit, ut illos malo afficeret. Fra-
ναχοὺς ἐκπολεμώσει αὐτοῖς· μεθόδῳ δὴ trem quoque eorum Dioscorum Her-
χρῆται τοιαύτῃ· εὖ ἠπίσατο τοὺς ἄνδρας mupoleos Episcopum, odio habere
πολλάκις ἅμα αὐτῷ περὶ Θεοῦ λόγους κεκι- cœpit. Permoleste enim ferebat,
νηκότας, ὡς εἴη ὁ Θεὸς ἀσώματος, καὶ quod Monachi magnopere illi ad-
ὁλαμῶς ἀνθρωπόμορφος· ἀκολουθεῖ γὰρ dicti essent, eumque summâ obser-
ἐξαναγκης τῷ ἀνθρωπομόρφῳ τὸ ἀν- vantiâ colerent. Sciebat etiam nullo
θρωπαθές· καὶ τοῦτο γεγυμνασαι πᾶσά se pacto iis nocere posse, nisi Mo-
τε τῶν παλαιοτέρων, καὶ μάλιστα πᾶσὰ nachorum animos ab illis alienasset.
ἱερεῖς. ἔτως ἔχων ὁ φρονῶν περὶ Hac igitur via eos aggressus est. Pro-
Θεοῦ ὁ Θεόφιλος, διὰ τὸ ἀμύνασθαι τοὺς D be norat eos viros de natura Dei se-
ἐχθρὸς, ἀνυπρέφων τὰ καλῶς αὐτοῖς δε- cum disputantes, sæpenumero validis
δογμένα οὐκ ὤκνησεν· ἀλλὰ συναρπάζει τοὺς rationibus asseruisse, Deum incorpo-
πλείους τῶν μοναχῶν, ἀνθρώπους ἀκεραίους μὲν, ἰδιώτας δὲ τῷ λό- reum esse, & humanæ figuræ penitus
γῳ, τοὺς πολλοὺς δὲ γραμμάτους ὄντας· καὶ διαπέμπεται τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ expertem. Humanam enim figuram
ἀσκηταῖς, μὴ δεῖν πείθεσθαι Διοσκόρῳ, μήτε humanæ quoque passiones neces-
τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, λέγουσιν ἀσώματον τὸν sario comitantur. Idque tum ab antiquis
Θεόν· ὁ γὰρ Θεὸς, φησὶν, κατὰ τὴν θείαν γραφὴν Ecclesiæ Scriptoribus, tum ab Origene inprimis diligenter excussum est. Cum igitur de Deo ita sentiret Theophilus, tamen ut inimicos ulciscerentur, ea quæ illi recte cum ipso asseruerant, impugnare non dubitavit. Plurimosque ex Monachis decepit, viros simplices quidem ac sinceros, sed rudes, ac plerosque etiam literarum expertes. Missis enim literis ad eos qui in solitudine degebant, monuit, ne Dioscorum fratresque ejus auscultarent, qui Deum incorporeum esse dicebant. Deus enim, ajebat, juxta sacræ Scripturæ testimonium,

& oculos habet & aures, & manus ac pedes quemadmodum homines. Hi vero qui cum Dioſcoro ſunt, Origenis doctrinam ſequentes, impium dogma inducere conantur, Deum ſcilicet nec oculos, nec aures, nec manus nec pedes habere. Hac fraude Theophilus multos Monachos decepit: ortaque eſt inter illos gravis diſſenſio. Et ij quidem qui Philoſophiæ ſtudiis animum excoluerant, ea calliditate minime ſunt circumventi: ſed Origeni ac Dioſcoro adhæſerunt. Simpliciores vero qui & numero plures erant, acri zelo ſuccenſi, ſtatim adverſus fratres inſurrexerunt. Facta eſt igitur inter illos diviſio: ſeque invicem tanquam impios carpebant. Et illi quidem qui à Theophili partibus ſtabant, fratres ſuos Origeniſtas & impios appellabant. Alii contrà, eos qui cum Theophilo ſentiebant, Anthropomorphitas cognominabant. Ex quo non mediocris altercatio inter Monachos, & bellum inexpiabile exarſit. At Theophilus, poſteaquam animadvertit rem ex animi ſui ſententia ſucceſſiſſe, cum magna hominum multitudine Nitriam petiit, quo in loco erant Monachorum domicilia: & Monachos contra Dioſcorum ejusque fratres armavit. Illi in ſummum capitis diſcrimen adducti, vix tandem effugere potuerunt. Dum hæc in Ægypto gererentur, Joannes Conſtantinopolitanus Epiſcopus omnium iſtorum ignarus, Doctrinâ & eloquentiâ florebat, & ob ſermones ubique celeberrimus habebatur. Primus etiam precationes quæ in nocturnis Hymnis fieri ſolent, tali de cauſa amplificavit.

καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχει καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας καὶ πόδας, καθὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι· οἱ δὲ σὺν Διοσκόρῳ, ὠσεὶ ἀγχόνῃ ἀκολουθοῦντες, βλάσφημον δόγμα εἰσάγουσιν, ὡς ἄρα ὁ Θεὸς οὔτε ὀφθαλμοὺς, οὔτε ὦτα, οὔτε πόδας, οὔτε χεῖρας ἔχει· τούτῳ τῷ σοφίσματι συναρπάσας τοὺς πλείους τῶν μοναχῶν· καὶ γίνεται διὰ πυρὸς στάσις ἐν αὐτοῖς· ὅσοι μὲν γὰρ εὐγενεστέρου νοῦν εἶχον τὸν νοῦν, οὐ συνηρπάγησαν τῷ τοῦ σοφίσματος· ἀλλὰ καὶ τοὺς σὺν Διοσκόρῳ καὶ ὠσεὶ ἀγχόνῃ ἐπείθοντο· οἱ δὲ ἁπλούστεροι, πλείους τὸ σύνολον, καὶ ζῆλον ἔχοντες θεοῦ μόνον, καὶ τῶν ἀδελφῶν εὐθέως ἐχώρησαν· καὶ ἐν διαιρέσει ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀλλήλους ὡς ἀσεβεῖς διέσυρον· οἱ μὲν θεοφίλῳ προσχόντες, ὠσεὶ ἀγχόνῃ καὶ ἀσεβεῖς καλοῦντες τοὺς ἀδελφούς· οἱ δὲ ἕτεροι, ἀνθρωπομορφίτας τοὺς σὺν θεοφίλῳ ἀναπειθέντας ὠνόμαζον. ἐν τούτῳ δὲ στάσεως ἡ γίνεται οὐ μικρὰ, καὶ μεταξὺ τῶν μοναχῶν πόλεμος ἄσπονδος· θεοφίλου δὲ ὡς ἔγνω τὰ συμβαίνοντα τὸν σκοπὸν ἅμα πλήθει καταλαβὼν τῇ νιτρίᾳ, ἔνθα εἰσὶ τὰ ἀσκητήρια, ἐξοπλίζει τοὺς μοναχοὺς κατά τε διοσκόρου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀδελφῶν· οἱ δὲ κινδυνεύσαντες ἀπολέσθαι, μόλις διέφυγον· ταῦτα καὶ τὴν Αἴγυπτον γενόμενα, Ἰωάννης ὁ τῆς κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπος Ἰωάννης τέως ἠγνόει· ταῖς διδασκαλίαις τε ἔνθεος, καὶ διαβόητος ἐπὶ ταύταις ἦν· ἤυξησε δὲ τῶν ἐπὶ καὶ τὰς περὶ τοὺ νυκτερινοὺς ὕμνους εὐχάς· ἣ αἰτίας τοιάσδε.

Caput VIII.

De Collectis nocturnorum Hymnorum tam Arianorum quam Homouſianorum, & de pugna in illis facta: & quod cantus Antiphonarum ab Ignatio Deifero eſt inſtitutus.

Κεφ. η'.

Περὶ τῆς συστάσεως τῶν νυκτερινῶν ὕμνων τῶν ἀρειανιζόντων καὶ ὁμοουσιανοφρονούντων, καὶ ὡς ὁ ἡμέτερος ἐν αὐτοῖς ζῆλος· καὶ ὅτι ἡ τῶν ἀντιφώνων ὑμνῳδία ἀπὸ Ἰγνατίου θεοφόρου τὴν ἀρχὴν ἔσχεν.

ARiani, ſicut antea dixi, extra urbem Conventus Eccleſiaſticos agebant. Singulis igitur Hebdomadis, quoties feſti dies occurrebant, Sabbatum intelligo ac diem dominicum, quibus collectæ in Eccleſiis agi ſolent, ipſi intra civitatis portas circa porticus publicas congregati, Hymnos apte ad

Οἱ Ἀρειανίζοντες, ὥσπερ ἔφημεν, ἔξω τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο· ἑνδόμαδα ἡνίκα ἂν ἑκάστης ἑβδομάδος ἄγωνται κατελάμβανον, φημὶ δὴ τό τε σάββατον καὶ ἡ κυριακὴ, ἐν αἷς αἱ συναγωγαὶ καὶ τὰς ἐκκλησίας εἰώθασι γίνεσθαι, αὐτοὶ ἐντὸς τῶν τῆς πόλεως πυλῶν ἐν ταῖς στοαῖς ἀθροίζόμενοι, καὶ ᾠδὰς ἀντιφώνους πρὸς τὰ ἄρθρα

Ἀρειανῶ δόξαν συμπαθέντες ἦδον· καὶ τοῦτο ἐποίουν κ̣ τὸ πλεῖστον μέρ⊙ τῆς νυκτός· ἐπεὶ δ̣ ὀρθρον, τὰ τοιαῦτα ἀντίφωνα λέγοντες, διὰ μέσης τ̣ πόλεως ἐξήεσαν τῶν πυλῶν, καὶ οὗ τόπος ἔνθα σωτῆριον καθελάμβανον· ἐπεὶ δ̣ ἐρεθισμὸς κ̣ τῷ τὸ ὁμοούσιον φρονούντων λέγοντες οὐκ ἐπαύοντο· πολλάκις γὰρ καὶ τοιούτῳ ᾠδῷ ἔλεγον, πῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες τὰ τρία μίαν δύναμιν· τότε δὴ καὶ Ἰωάννης ἐυλαβηθεὶς μήτις τῶν ἁπλουστέρων ἐπὶ τῷ τοιούτων ᾠδῶν ἀφελκυσθῇ τῆς ἐκκλησίας, ἀντέθηκεν αὐτοῖς οὗ τὲ ἰδίε λαῦ, ὅπως ἂν καὶ αὐτοὶ ταῖς νυκτερειναῖς ὑμνολογίαις σχολάζοντες, ἀμαυρώσωσι μὲν τῶν ἐκείνων φρὸ τότε ᾠδῶν, βεβαίως δὲ οὗ οἰκείως πρὸς τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐργάσωνται· ἀλλ' ὁ μὲν σκοπὸς Ἰωάννε ἐδόκει εἶναι χρηστός· σὺν τάραχῃ δ̣ καὶ κινδύνοις τὸ τέλ⊙ ἐδέξατο· ὡς γὰρ λαμπρότεροι οἱ τῆ ὁμοουσίε ὕμνοι ἐν ταῖς νυκτερειναῖς ὑμνολογίαις ἐδείκνυντο· ἐπινενόητο γὰρ παρ' αὐτῆ σανρὸν ἀργυροῦν, φέροντες φῶτα ἐκ τῶν κηρίνων λαμπάδων, τῆς βασιλίδ⊙ εὐδοξίας παρεχάσης τῶ εἰς αὐτὰ δαπάνῳ· πλῆθ⊙ ὄντες οἱ ἀρειανίζοντες, καὶ ζηλοτυπίᾳ ληφθέντες, ἀμύνεσθαί τε καὶ συμπληγάδας ἐπεχείρουν ποιεῖν· ἔπ γὰρ ἐκ τῆς παραλαβούσης δυνασείας, ἔνθερμοί τε πρὸς μάχην ἦσαν, καὶ παρεφέρον αὐτῶν· μὴ μελλήσαντες δ̣ν, ἐν μᾷ τῶν νυκτῶν συγκρούσει καὶ βάλλε) μὲν λίθῳ κ̣ μέσῃ πε βρίσων ὁ τῆς βασιλίδ⊙ ἐπίσκ⊙, συγκρυτῶν τότε οὗ ὑμνῳδός· ἀπέθανε) δ̣ καί τινες τ̣ λαῦ, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· ὑφ' οἷς κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς, διεκώλυσε οὗ ἀρειανὸς τὰς ὑμνολογίας ἐν τῷ δημοσίῳ ποιεῖν· κ̣ τὰ μὲν λεγόμενα, τοιαῦτα· λεκτέον δ̣ ⊂ ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ κ̣ τὲς ἀντιφώνους ὕμνους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σωνθεῖα ἰγνατί⊙ ἀντιοχείας τῆς συρίας, τρίτ⊙ ἀπὸ τ̣ ἁποσόλε Πέτρε ἐπίσκοπ⊙, ὃς ⊂ τοῖς ἁποσόλοις αὐτοῖς σωδιέτριψεν, ὁπλασίαν εἶδεν ἀγγέλων, διὰ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων τὴν ἁγίαν τριάδα ὑμνέντων, καὶ τὸν τρόπον τ̣ ὁράματ⊙ τῇ ἐν ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίᾳ παρέδωκεν· ὅθεν ⊂ ἐν πάσαις

A Arianam hæresin compositos, alternatim sibi respondentes canebant. Idque majore noctis parte faciebant. Diluculo vero easdem Antiphonas canentes, per mediam urbem incedebant, & extra portas egressi, proficiscebantur ad locum in quo collectas celebrabant. Sed quoniam contumeliosis verbis Homousianos carpere non cessabant: frequenter enim inter canendum dicebant: ubinam sunt qui tria unam dicunt esse potentiam; Joannes veritus ne quis ex simplicioribus hujusmodi canticis ab Ecclesia abstraheretur, quosdam ex Catholica plebe quæ sub ipso erat, eis
B opposuit, qui nocturnos perinde Hymnos decantando, & Arianorum circa hæc studium obscurarent, & suos in professione rectæ fidei confirmarent. Hoc Joannis consilium, specie quidem probum atque utile fuit: verum seditiones ac pericula ex eo evenére. Nam quoniam Homousianorum Hymni in nocturnis illis precationibus majore apparatu cani videbantur: cruces enim argenteæ à Joanne erant excogitatæ, quæ cereas faces accensas gestabant, Eudoxiâ Augustâ sumptum ad hoc suppeditante: Ariani numero abundantes, &
C æmulatione succensi, ulcisci se & pugnam ciere instituerunt. Etenim ex dominatu illo quem paulo ante obtinuerant, ad hujusmodi certamina adhuc erant prompti, & adversarios facile contemnebant. Omni igitur cunctatione abjecta, nocte quadam prælium ineunt. Et Briso quidem eunuchus Augustæ, qui tum Hymnorum cantoribus erudiendis erat præpositus, in fronte lapide percussus est. Utrimque vero nonnulli ex populo cæsi interierunt. Quibus rebus permotus Imperator, interdixit Arianis, ne deinceps Hymnos publice canerent.
D Et hæc quidem tunc temporis gesta sunt. Dicendum porro est, unde consuetudo illa Hymnos in Ecclesia alternis canendi vicibus, initium sumpserit. Ignatius Antiochiæ in Syria Episcopus, post Apostolum Petrum ordine tertius, qui & cum Apostolis ipsis familiariter versatus est, vidit aliquando Angelos Hymnis alternatim decantatis sanctam Trinitatem celebrantes; & canendi rationem quam in illa visione animadverterat, Ecclesiæ Antiochensi tradidit. Unde ista traditio

ad omnes postea Ecclesias permanavit. Et hæc quidem de antiphonario hymnorum cantu accepimus.

Cap. IX.

De Monachis cognomento Longis: & quomodo Theophilus cum implacabiles inimicitias adversus Joannem eorum causâ suscepisset, deponere illum conatus est.

HAud multo post Monachi unà cum Dioscoro & ejus fratribus ex solitudine profecti, Constantinopolim veniunt. Aderat cum illis etiam Isidorus, olim quidem carissimus Theophilo, tum verò inimicissimus ob hujusmodi causam. Petrus quidam fuit Alexandrinæ Ecclesiæ Archipresbyter. Huic infensus cum esset Theophilus, Ecclesia cum expellere statuit: eique hoc crimen objecit, quod mulierem quandam secta Manichæam ad sacra mysteria admisisset, antequam ab errore Manichæorum eam abstraxisset. Sed cum Petrus mulierem hanc sectæ suæ renuntiasse diceret, nec absq; sententia Theophili susceptam fuisse, Theophilus tanquam calumnia appetitus graviter excanduit. Affirmabat enim, ejus rei se penitus ignarum fuisse. Petrus igitur testem sibi advocavit Isidorum, quòd Episcopus non ignorasset id quod de muliere factum fuerat. Versabatur Romæ tunc temporis Isidorus. Missus enim fuerat à Theophilo ad Damasum Romanæ urbis Episcopum, ut illum cum Flaviano Antiochensi Episcopo in gratiam reduceret. Quotquot enim Meletio adhæserant, secernebant se à Flaviano propter jusjurandum Flaviani, sicut antea dixi. Roma itaque reversus Isidorus, & à Petro ad testimonium dicendum vocatus, mulierem Manichæam annuente Episcopo susceptam fuisse affirmavit, ipsumque Episcopum sacra mysteria ei præbuisse. Hinc ad iram concitatus Theophilus, utrumque Ecclesia ejecit. Hanc ob causam Isidorus quoq; unà cum Dioscoro & fratribus illius Constantinopolim venit, ut ea quæ contra ipsos per vim & calumniam gesta fuerant, coram ipso Imperatore & coram Episcopo Joanne convincerentur. Quibus cognitis, Ioannes viros quidem illos honorifice excepit, & à precum

ταῖς ἐκκλησίαις αὕτη ἡ διάθεσις διεδόθη. καὶ μὲν δὴ καὶ περὶ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων λόγος ἐστίν.

Κεφ. θ'.

Περὶ τῶν μακρῶν καλουμένων μοναχῶν, καὶ ὅπως δι' αὐτοὺς ὁ σπουδὲν ἔχθρας ὁ Θεόφιλος πρὸς Ἰωάννην ἐκίνησε καθαιρῆσαι τοῦτον ἐπιχειρῶν.

Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ ἀπὸ τῆς ἐρήμου μετὰ μοναχοὶ ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν ἔρχονται ἅμα Διοσκόρῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς· συνῆν δὲ αὐτοῖς καὶ ἰσίδωρος, ὁ πάλαι Θεοφίλου ἐπισκόπου φιλαίτατος· τότε δὲ ἀπεχθέστατος ἦν Θεοφίλῳ, διὰ αἰτίαν τοιάνδε. Πέτρος πρεσβύτερος ἦν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς ἐκκλησίας· οὗτος τοῦτον ἀπεχθῶς ἔσχεν Θεόφιλος, τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν ἐκβαλεῖν νόησε. καὶ μέμψιν αὐτῷ καὶ ἐνήνεγκεν, ὡς εἰς τὸν γυναῖκα μανιχαΐαν τὴν θρησκείαν, εἰς τὰ ἱερὰ μυστήρια προσδεξάμενος, μὴ πρότερον τῆς μανιχαϊκῆς αἱρέσεως ἀποστήσας αὐτήν· ἐπεὶ δὲ ὁ Πέτρος ἔλεγε μεταπεῖσαι τῆς θρησκείας τὴν γυναῖκα, καὶ μηδὲ προσχωρῆσαι Θεοφίλῳ δεδέχθαι αὐτήν, ἠγανάκτει ὁ Θεόφιλος, ὡς συκοφαντοῦντος· μὴ γὰρ εἰδέναι γεγονὸς ἔλεγε. ὁ δὲ Πέτρος ἰσίδωρον ἐκάλεσε μαρτυρῆσαι αὐτῷ, ὡς οὐκ ἠγνόει τὰ περὶ τὴν γυναῖκα ὁ ἐπίσκοπος. ἐτύγχανε δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ῥώμῃ διατρίβων ἰσίδωρος. πέπεμπτο γὰρ παρὰ Θεοφίλου πρὸς Δάμασον τὸν ῥώμης ἐπίσκοπον, ἐπὶ τῷ καταλλάξαι αὐτὸν πρὸς Φλαβιανὸν τὸν ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας· διεκρίνοντο γὰρ οἱ μελετίῳ προσκείμενοι πρὸς Φλαβιανόν, διὰ τὸν ὅρκον, ὃν καὶ πρότερον εἶπον. ἐπανελθὼν τοίνυν εἰς ῥώμης ὁ ἰσίδωρος καὶ πρὸς μαρτυρίαν παρὰ Πέτρου κληθεὶς, ἔλεγεν ὡς εἰκὸς δεχθεῖσαν αὐτὴν ἀκουσίως καὶ γνώμῃ τοῦ ἐπισκόπου· μεταδοθῆναι δὲ κρύφα αὐτῇ καὶ αὐτὸν τὰ μυστήρια· ὀργισθεὶς δὲ ἐπὶ τούτοις ὁ Θεόφιλος, καὶ ἀμφοτέρους πρὸς ὀργὴν ἀπήλασεν· αὐτὴ πρὸς τὴν γεγονότα ἰσίδωρον ἅμα τοῖς περὶ αὐτὸν ἐλθεῖν ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει· ἐν ᾗ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ἰωάννην, τὰ καθ' αὐτῶν ἐσκυθρωπημένα ἐξελέγξεσθαι· μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Ἰωάννης, οὐ μὴν ἦγε σὺν ἀνδρας· καὶ τῷ ἐπὶ

μελέχειν οὐκ ἐκώλυσε κοινωνίαν ἢ τῶν μυστηρίων οὐκ ἔφη πρὸ διαγνώσεως μεταδώσειν αὐτοῖς· ἐν τούτοις καθεστῶτος δ πράγματος, ἦκεν εἰς τὰς ἀκοὰς Θεοφίλου λόγος ψευδὴς, ὡς εἴη Ἰωάννης καὶ εἰς τὰ μυστήρια δεξάμενος αὐτὸς, καὶ ἕτοιμος πρὸς τὸ ἐπιχειρῆσαι αὐτοῖς· καὶ παντοῖος ἐγίνετο, ὅπως ἂν μὴ μόνον δυσκορέσῃ καὶ ἰσίδωρον ἀμύνῃ, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννου καθενέγκῃ τοῦ θρόνου· διαπέμπει δὲ καὶ πόλεις πρὸς αὐτὸν ἐπισκόπους ἐπιστολὰς, κρύπτων μὲν τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν· μόνοις δὲ τοῖς ὠριγένους βιβλίοις ἐπῆγεν μεμφόμενος· οἷς πρὸ αὐτοῦ Ἀθανάσιος μάρτυσι τῆς οἰκείας πίστεως, ἐν τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν λόγοις ἐχρήσατο πολλάκις.

A communione minime exclusit: sacrorum vero mysteriorum communionem indulturum se negavit, antequam causa cognita esset. Dum res in hoc statu esset, falsus rumor ad aures Theophili perlatus est, Joannem eos ad sacra quoque mysteria admisisse, & ad opem illis ferendam paratum esse. Quamobrem Theophilus totus in hoc cœpit incumbere, ut non modo Dioscorum & Isidorum ulciscereturn, verum etiam Joannem ex Episcopali sede dejiceret. Mittit igitur Epistolas ad singularum civitatum Episcopos, consilium quidem suum occultans: palam vero in illis reprehendens libros Origenis: quorum tamen testimonio diu ante illum Athanasius in orationibus contra Arianos, ad fidei suæ confirmationem sæpenumero usus fuerat.

Κεφ. ί.

Διὰ θεοφίλου ὁ κύριος ταῖς Θεοφίλου πάσαις σωσπαχθεὶς, τῷ δοκεῖν κατὰ τῶν ὠριγένους συγγραμμάτων, θαλάσσων σωόδου ἐν τῇ κύπρῳ συναγαγών, Ἰωάννην διεμέμφατο, χειμῶνι τοῖς βιβλίοις ὠριγένους.

Caput X.

Quomodo etiam Epiphanius Episcopus Cypri, dolis Theophili deceptus, collecta Episcoporum Synodo adversus Origenis libros, Joannem ob eorum librorum lectionem reprehenderit.

Συνέδεται δὴ φιλίαν καὶ πρὸς ἐπιφάνιον τὸν κωνσταντίας τῆς κύπρου ἐπίσκοπον, πρότερον διαφερόμενος πρὸς αὐτόν· ἐμέμφετο γὰρ ἐπιφανίῳ θεόφιλος, ὡς μικρὰ φρονοῦντι περὶ Θεοῦ, ὅτι ἀνθρωπόμορφον αὐτὸν εἶναι νόμιζεν· ἔτως δὲ θεόφιλος ἔχων περὶ Θεοῦ, καὶ μεμόρφωται τοῖς ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον νομίζουσι, διὰ τοῦτο πρὸς ἑτέρους ἀπέχθειαν, ἠνείτο μὲν ἐν τῷ φανερῷ ἃ ἐδόξαζεν· φιλοποιεῖται δὲ τότε τὸν ἐπιφάνιον, διαφερόμενος πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐκ μελανοίας ὁμοφρονήσας κατὰ τοῦτο περὶ Θεοῦ δόξαν αὐτῷ· καὶ παρασκευάζει σωέδριον ποιῆσαι τῶν ἐν κύπρῳ ἐπισκόπων, ἐπὶ τῷ διαβαλεῖν τὰ ὠριγένους βιβλία· ἐπιφάνιος δὲ δι' ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν ἁπλοϊκὸς ὢν τὸν τρόπον, ταχέως ὑπήχθη ὑπὸ τῶν θεοφίλου γραμμάτων· καθίσας σωέδριον τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐπισκόπων, ἀπαγορεύει μὲν καὶ ἀναγινώσκειν τὰ ὠριγένους βιβλία· διαπέμπει δὲ καὶ γράμματα πρὸς Ἰωάννην, παραινῶν ἀπέχεσθαι μὲν τῶν ὠριγενείων ἀναγνωσμάτων· συνάγειν δὲ καὶ αὐτὸν σωέδριον, καὶ σύμψηφον καὶ τοῦτο

Amicitiam quoque redintegravit cum Epiphanio Constantiæ Cypri Episcopo, à quo antea dissidebat. Insimulaverat enim Theophilus Epiphanium, tanquam abjecte sentientem de Deo, quem humana specie præditum esse arbitraretur. Cum ergo Theophilus de Deo ita sentiret, eosque reprehenderet qui Deum humana figura præditum esse censebant, præ odio tamen quo in alios ferebatur, ea quæ sentiebat palam abnegavit: iniitque tunc amicitiam cum Epiphanio, quo cum antea dissentiebat, perinde ac si pœnitentia ductus idem cum illo sentiret de Deo. Episcoporum quoque Synodum in Cypro ab eodem fieri curavit, qua Origenis libri condemnarentur. Epiphanius vero ob singularem pietatem summa morum simplicitate præditus, Theophili literis facile inductus est. Collectoque Episcoporum totius insulæ Concilio, lectionem librorum Origenis prohibuit. Misit etiam literas ad Ioannem Episcopum, quibus eum hortabatur ut & ipse à legendis Origenis libris abstineret, & convocata Synodo Episcoporum suorum, idem cum ipso

decerneret. Theophilus itaq; cum Epiphanium pietatis nomine celeberrimum in suam sententiam pertraxisset, rem sibi ex voto succedere animadvertens, sumpta majore fiducia plures Episcopos convocavit: & libros Origenis qui ante ducentos ferme annos mortem oppetierat, eadem qua Epiphanius condemnationis sententia perculit: non quòd revera id agendum sibi proposuisset, sed ut Dioscorum fratresque ejus ulciscereturA. Verum Joannes ea quæ tum ab Epiphanio, tum ab ipso Theophilo significata fuerant parvipendens, doctrinæ Ecclesiasticæ sedulo incumbebat. Et ea quidem in re florebat cummaxime: insidias vero quæ ipsi struebantur, penitus contemnebat. Cæterum posteaquam palam factum est, Theophilum id agere, ut Joannem Episcopatu exueret, tum quicunque infenso adversus Joannem animo erant, ad concinnandas in eum calumnias excitantur. Ac multi, tum ex Clero, tum ex proceribus qui in palatio plurimum poterant, opportunum sibi tempus oblatum rati quo se de Joanne ulciscerentur, maximam Synodum Constantinopoli fieri procurarunt, Episcopis partim per literas partim per internuntios accitis.

γένεως. Θεόφιλος τοίνυν τὸν ἐπ' εὐλαβείᾳ
πρόφασιν Ἐπιφάνιον σπουδάσας, ὡς γε
πρόδηλα αὐτὸ τὸν σκοπὸν, παρῆν ὡς αὐτὸς
συνήγαγε πολλοὺς τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν
πλησίον τοῦ Ἐπιφανίου καὶ τῶν ἀφ' ἑσπέρας ἐκ
κλιῶν, τὸ πρὸ διακοσίων καὶ πλείω ἐτῶν τε
λευτήσαντος, διαβολὴν ἐποιεῖτο· οὐ τέτο
πρόφασιν ἔχων τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ δι'
πρὸ διόσκορον πρόφασιν Ἰωάννου
ὀλίγα φρονήσας τῶν μυηθέντων αὐτ
πρός τε Ἐπιφανίου καὶ αὐτοῦ Θεοφίλου, τῆ δ
σκαλία τῶν ἐκκλησιῶν προσεῖχε τὸν νο
καὶ ἠθεμύθη κατ' αὐτοῦ· τὸ δὲ καὶ αὐτὸ μ
νομύθης σκυθρωπείας, οὐδένα λόγον ἐποιεῖτο· ὁ
δὲ Θεόφιλος καταφανὴς ἐγίνετο τοῖς πο
λοῖς πρόφασιν ζητῶν καθαιρεῖν τῆς Ἐπισκοπῆς τ
Ἰωάννου, τότε δὴ καὶ οἱ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰωά
νου ἔχοντες, πρὸς τὴν καθ' αὐτὸ σκυθρω
ανεκινήθη· καὶ πολλοὶ μὲν δὴ κλήρου, πολλοὶ
τῶν ἐν τέλει καὶ τὰ βασίλεια μεγιστανίσ
τες, καιρὸν εὑρηκέναι λογιζόμενοι καθ' ὃν τ
Ἰωάννου ἀμύνων), μεγίστην ἐν τῇ κωνσταν
πόλει συνόδον γενέσθαι παρεσκεύαζον, τὰ
μὴν δι' Ἐπιστολῶν, τέτο δὲ καὶ ἀγράφως ἐκ
πεμπόμενοι.

B

C

Cap. XI.

De Severiano & Antiocho Syris, & quomodo quibusque de causis à Joanne dissenserint.

ODium porro adversus Joannem vehementer auxit alia quædam hujusmodi causa. Duo Episcopi natione Syri eodem tempore florebant, Severianus & Antiochus: quorum ille Ecclesiæ Gabalorum, quæ urbs est Syriæ: hic Ecclesiæ Ptolemaidis, quæ in Phœnice sita est, curam gerebat. Et ambo quidem eloquentiæ causâ celebertimi habebantur. Severianus vero, licet admodum eruditus videretur, Græca tamen minus distincte pronuntiabat: Sed dum Græce loqueretur, Syrum nescio quid in ejus voce resonabat. Et Antiochus quidem cum prior Ptolemaide venisset Constantinopolim, & in Ecclesiis urbis regiæ summa cum diligentia aliquandiu docuisset, eaque ex re magnam vim pecuniæ collegisset, ad Ecclesiam suam redierat. Postea vero

D

Κεφ. ια'.

Περὶ σευηριανοῦ καὶ ἀντιόχου τῶν σύρων, ὅπως Ἰωάννου ἐκάστ
σαν, καὶ δι' ἅς τινας αἰτίας.

ΗΥξησε δὲ τὸ κατ' Ἰωάννου μῖσος, καὶ ἕτερον ἐπισυμβὰν τοιόνδε· δύο ἐπίσκο
ποι καθ' αὐτὸν ἤνθησαν, σύροι ὄντες τὸ γένος
σευηριανὸς καὶ ἀντίοχος· σευηριανὸς μὲν Γα
βάλων, πόλις δὲ αὕτη τῆς συρίας· ἀντίοχος δὲ
πτολεμαΐδος τῆς ἐν φοινίκῃ ἐκκλησίας προ
στήκει· ἄμφω μὲν δὴ διὰ λόγων ῥητορι
ἠχθησαν σευηριανὸς δὲ δοκῶν πεπαιδεῦσθαι
πάνυ τῇ φωνῇ τὴν ἑλληνικὴν ἐξετάσαι γλῶτ
σαν· ἀλλὰ καὶ ἑλληνίσει φθεγγόμενος συμ
τὴν φωνὴν· ἀντίοχος μὲν δὴ πρότερον ἐπὶ τ
πτολεμαΐδος ἐπὶ κωνσταντινούπολιν ἐλθὼν, καὶ τ
ἐκκλησίας ἐπὶ χρόνον τινὰ προσπορίσ
δάξας, ὡς πολλὰ ὅσα τούτων χρημα
μενος, ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀνέδραμε· σευηρια

ἤπυθόμενος μεγάλα δὴ τὰ πολλὰ τὸν ἀνδριάντα ἐκ τῶν κωνσταντίνου πόλεως συλλέξαντα, ζηλῶν καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐποίησεν· ἀσκηθείς τε ἐν καὶ συντάξας λόγους συχνούς, καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν κωνσταντίνου πόλιν ἦρχε· καὶ δεχθεὶς ἀσμένως ὑπὸ Ἰωάννου, μέχρι μέν τινος ὑπέτρεχε τὸν ἄνδρα καὶ ἐκολάκευε, καὶ αὐτὸς ἀδὲν ἧττον ἀγαπώμενος καὶ ἰσομοίρους ἤνεγκε τὰς διδασκαλίας, καὶ πολλοῖς τῶν ἐν τέλει καὶ δὴ καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ γίνεται γνώριμος, ἐπειδὴ οὖν οὕτω συνέβη τὰ ἐφέσου τελευτῆσαι τὸν ἐπίσκοπον, ἀνάγκη καλεῖται τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν ἔφεσον ἀπελθεῖν, ἐπὶ τῷ χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον· καὶ γυμνοῦσθαι ἐν αὐτῇ, ἄλλον τε ἄλλων σφοδρῶς ἀντιποιουμένων, καὶ σφόδρα διαπληκτιζομένων πρὸς ἑαυτοὺς περὶ ὧν ἕκαστος ἐψηφίζετο, συνιδὼν ὁ Ἰωάννης ἀμφότερα τὰ μέρη φιλονείκως διακείμενα, καὶ ἐν οὐδενὶ πείθεσθαι τῇ παρούσῃ αἱρέσει θέλοντα, ἐπιτίθησιν ἀπορίαις τὴν τούτων ἕξιν λύσαι· αὐτὸς τοίνυν ἡρακλείδην τινὰ διάκονον ἑαυτοῦ, ἀμφικύψιον, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβάλλετο· καὶ ἑτοίμως ἀμφότερα τὰ μέρη παυσάμενα τῆς πρὸς σφᾶς φιλονεικίας, ἡσύχασαν· ἀνάγκη δὲν γέγονε χρονίζειν τὸν Ἰωάννην καὶ τὴν ἔφεσον· παρελθόντος δὲ αὐτὸ καὶ αὐτὴν, ὁ σεβηριανὸς ἐν τῇ κωνσταντινουπόλει ἐρασμιώτερος τοῖς ἀκροαταῖς ἐγένετο καὶ ταῦτα ἐκ ἐλάνθανε μὴν τὸν Ἰωάννην· ταχέως γὰρ αὐτῷ τὰ γινόμενα ἀπηγγέλλετο· σαραπίωνος δέ, ὃν καὶ πρότερον ἐποιησάμην μνήμην, ὑπὸ ἀλλοίως καὶ ταραχῶδες λέγοντος τὸν σεβηριανὸν τὴν ἐκκλησίαν, πρὸς ζηλοτυπίαν ὁ Ἰωάννης προήχθη· ὁδὲ ἦν πάρεργον, πάσας ἐκκλησίας ναυαλιανῶν καὶ τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν ἀφελών, ἐπὶ τὴν κωνσταντίνου πόλιν ἦρχε· καὶ αὖθις μὲν πάλιν τὴν προσήκουσαν κηδεμονίαν τῶν ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· σαραπίωνος δὲ τὴν ὀφρὺν καὶ τὴν ἀλαζονείαν οὐδεὶς ἐδύνατο φέρειν ἐδοκίασε· ἐπεὶ γὰρ πολλὴν τὴν παῤῥησίαν πρὸς τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου ἐκέκτητο, πέρα δὲ καθήκοντος πᾶσι προσέφερετο· διὸ καὶ τὸ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου μῖσος πλέον ἐξέπιπτε· καί ποτε τοῦ σεβηριανοῦ παρόντος, τῷ προσήκοντι ἐπισκόπῳ τιμὴν οὐκ ἀπενείματο· ἀλλὰ καθήμενος διετέλει, δεικνὺς μικρὰ φρονοῦντα τῆς σεβηριανοῦ παῤῥησίας· ταύτῃ οὐκ ἤνεγκεν ὁ σεβη-

A Severianus audiens Antiochum Constantinopoli ingentem quæstum fecisse, exemplum ejus imitari studuit. Cum igitur diu se exercuisset, multasque conciones elucubrasset, venit & ipse Constantinopolim. Ibi libenter exceptus à Joanne, initio quidem cum palpabat eiq; assentabatur: & ab eodem amabatur vicissim & colebatur: florebat interim in concionibus: eaque de causa multis Proceribus civitatis, ipsique adeo Imperatori familiaris effectus est. Forte contigit ut Episcopus Ephesiorum eo tempore migraret è vi-
B ta. Quam ob causam necesse habuit Joannes eo proficisci, ut Episcopum ordinaret. Cum igitur Ephesum venisset, & alii alium ad Episcopatum promovere studerent, & eorum causâ quibus quisque suffragabatur, acriter inter se contenderent, cernens Joannes utramque partem pervicaciter altercari, suisque hortationibus nullatenus obsequi velle, jurgium illorum sine ullius offensa dirimere statuit. Ipse ergo Heraclidem quendam Diaconum suum, genere Cyprium, ad Episcopatum illum promovit. Atque ita tandem
C ambæ partes pertinaci contentione deposita quievere. Hanc ob causam coactus est Joannes in urbe Epheso diutius morari. Interim vero dum ille ibi moram faceret, Severianus Constantinopoli charior, indies auditoribus fiebat. Neque ea res Joannem latuit: quippe cui cuncta celeriter nuntiabantur. Cum itaque Serapio, cujus paulo antea fecimus mentionem, Joanni id suggessisset, & Ecclesiam à Severiano perturbari retulisset, æmulatione accensus est Joannes. Qui cum obiter Novatianis & Quartadecimanis multas Ecclesias ademisset, Constantinopolim rediit. Et ipse quidem injunctam
D sibi Ecclesiarum curam de integro gerebat. Serapionis vero fastum & arrogantiam nemo erat qui ferre posset. Nam quoniam apud Episcopum Joannem plurimum libertatis ac fiduciæ erat consequutus, ultra debitum modum omnibus insultabat. Unde etiam odium adversus Episcopum gravius exarsit. Quodam etiam tempore, prætereunti Severiano honorem qui Episcopo debetur, non præstitit: sed in sede sua sicut erat, permansit: ostendens eo facto Severiani præsentiam à se quidem parvi fieri; hanc Serapionis contumeliam

non tulit Severianus: ſed contenta voce A coram omnibus dixit: Si Serapio moriatur Chriſtianus, Chriſtus homo factus non eſt. Hanc nactus cauſam Serapio, Severianum Joanni aperte reddidit inimicum: prius quidem ſententiæ membrum reticens, hoc eſt: Si Serapio mortuus fuerit Chriſtianus. Id vero ſolum à Severiano dictum eſſe affirmans: Chriſtus profecto homo factus non eſt. Multos autem ſuæ factionis viros producebat, qui id ita dictum fuiſſe teſtificarentur. Joannes itaque nihil cunctatus, Severianum urbe expellit. Quibus cognitis, Eudoxia Auguſta Joannem quidem graviter reprehendit: Severianum vero Chalcedone Bithyniæ quamprimum revocari juſſit. Et hic quidem ſtatim adfuit. Joannes vero ab illius familiaritate ſe removit, nec ulli ipſum ad hoc hortanti obtemperavit. Donec tandem Eudoxia Auguſta in Eccleſia Apoſtolorum, Filium ſuum Theodoſium, qui nunc feliciter regnat, tunc temporis admodum puerum, ad genua Joannis abjiciens, & per illius caput crebro eum obteſtans, ægrè ab illo obtinuit ut Severianum in amicitiam ſuam admitteret. Ad hunc modum ambo iſti palam quidem reconciliati ſunt: intus tamen alter adverſus alterum exulcerato animo permanſit. Hæc Joanni adverſus Severianum cauſa jurgii fuit.

ελανὸς τὴν τοῦ Σαραπίωνος καταφρόνησιν πρὸς τοῦτοις μέγα ἀνακέκραγμα εἰπών, εἰ Σαραπίων χριστιανὸς ἀποθάνοι, Χριστὸς οὐκ ὀνήρωπησε· ταύτης τῆς ἀφορμῆς ὁ Σαραπίων θραξάμενος, φανερῶς ἐχθρὸν τὸν Σεβηριανὸν τῷ Ἰωάννῃ καθέστησεν, ἀποκρύψας μὲν τὸ προδιορισμόν, εἰ Σαραπίων χριστιανὸς ἀποθάνοι· μόνον δὲ εἰρηκέναι εἰπὼν τὸν Σεβηριανὸν, ἄρα Χριστὸς οὐκ ἀνηνθρώπησε· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἑαυτῷ μάρτυρας, ὡς ἐπὶ εἰρημένῳ τούτῳ παρεῖναι· μὴ μελλήσας δὲ ὁ Ἰωάννης ἐξελαύνει τὸν τῆς πόλεως· καὶ γνοῦσα ταῦτα ἡ αὐγούστα Εὐδοξία, μέμφεται μὲν τῷ Ἰωάννῃ· ἀθρόως δὲ ἢ τάχος καλεῖσθαι τὸν Σεβηριανὸν ἐκ τῆς Βιθυνίας Χαλκηδόνος· καὶ ὁ μὲν, ὅσον οὐδέπω παρῆν· Ἰωάννης δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἐξέκλινε, καὶ οὐδενὶ προσανέχειν πρόθυμος ἦν ἐκ τούτου· ἡ δὲ Βασιλίσσα εὐδοξία, ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ, τὸν υἱὸν Θεοδόσιον τὸν νῦν εὐτυχῶς βασιλεύοντα, κομιδῇ τότε νήπιον ὄντα, εἰς τὰ γόνατα τοῦ Ἰωάννου ἐμβαλοῦσα, πολλὰ ὄρκους καθ' αὐτοῦ πολλοὺς καθορκώσασα, μόλις τὴν πρὸς Σεβηριανὸν ἔπεισε φιλίαν ἀποκατασταθῆναι· τέτου μὲν οὖν τὸν τρόπον ἐποιήσατο φανερῶς ἐφιλιώθησαν· ἔμφυτον δὲ ἔσθ' ὅπως τοῖς γνώμαις ὕπουλον πρὸς ἀλλήλους φιλάπτουσι· ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τοῦ πρὸς Σεβηριανὸν λύπης, τοιαύτη τις ἦν.

Cap. XII.

Quomodo Epiphanius cum veniſſet Conſtantinopolim, Collectas & Ordinationes abſque Ioannis permiſſu celebravit, ut Theophilo gratificaretur.

HAud multo poſt Epiphanius Epiſcopus ex inſula Cypro Conſtantinopolim advenit, Theophili conſiliis inductus: adferens unà ſecum exemplum ſynodalis ſententiæ, quâ non ipſum quidem Origenem excommunicaverat, ſed libros ab illo conſcriptos condemnaverat. Qui cum ad Baſilicam S. Joannis appuliſſet, quæ ſeptem paſſuum millibus ab urbe diſtat, nave egreſſus, Collectam ibi celebravit: & ordinato Diacono, poſthac civitatem ingreſſus eſt. Et Ioannem quidem à quo invitabatur, refugit, ut gratificaretur Theophilo: in privato autem quodam domicilio diverſatus eſt. Collectisque

Κεφ. ιϛ.

Ὡς καὶ ὁ τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος Ἐπιφάνιος, ἐπιδημήσας χειροτονίας ἐποιήσατο, τῷ μὲν Θεοφίλῳ χαριζόμενος· τὴν δὲ γνώμην τοῦ Ἰωάννου, οὐδὲν ἧττον ἀγνοοῦντος.

ΜΕτ' οὐ πολὺ δὲ, ἦλθε τὴν κύπρου ὁ ἐπίσκοπος Ἐπιφάνιος ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν πάλιν ἔρχεται, ταῖς ὑποθήκαις Θεοφίλου πεισθεὶς· ἐπικομιζόμενος δὲ ταυτῷ τὰ κατὰ τῆς ὠριγένους βιβλίων, δι' ὧν ἐκ αὐτὸν μὲν τῆς ἐκκλησίας ἀκοινώνητον εἶναι ἀπέφηνεν, ἀλλὰ τὰ βιβλία μόνον διέβαλλεν, προσορμήσας δὲ τῇ τοῦ Ἰωάννου μαρτυρίῳ, ἀπέχει δὲ οὗτος ἐπὶ σταδίους τῆς πόλεως, καὶ ἐξελθὼν τῆς νεὼς, συνάξεις τε ἐποίησε, καὶ χειροτονήσας, διάκονον καὶ οὕτω τὴν πόλιν εἰσέρχεται· καὶ τὴν μὲν τοῦ Ἰωάννου ἐξέκλινε, Θεοφίλῳ χαριζόμενος· ἐν ἰδιαζούσῃ δὲ καταλύει μονῇ· καὶ συγκαλ-

τοῦ Ἐπιφανίου τῶν Ἐπισκόπων, τὰ καθαιρετικὰ τῶν βιβλίων ὠρίγους ὑπανέγνωκεν· οὐκ ἔχω μὲν τί λέγειν πρὸς αὐτά· δοκεῖ δ' αὐτῷ τῷ Θεοφίλῳ ἐκβαλεῖν αὐτά· καί τινες μὲν αἰδέμονες τὸν ἐπιφάνιον, προσυπέγραφον· πολλοὶ δὲ τοῦτο ποιεῖν ἐξετέποντο· ὧν ἦν καὶ θεότιμος ὁ ἐπίσκοπος Σκυθίας, ὃς πρὸς τὸν ἐπιφάνιον τοιάδε ἀπεκρίνατο· ἐγώ, ἔφη, ὦ ἐπιφάνιε, οὔτε τὸν πάλαι καλῶς κεκοιμημένον καθυβρίζειν αἱροῦμαι· οὔτε βλάσφημον ἐπιχειρεῖν πρᾶγμα τολμῶ, ἐκβάλλων ἃ οἱ πρὸ ἡμῶν οὐκ ἠθέτησαν· ἄλλως τε, μή τε κακὴν εἶναι διδασκαλίαν ἐν τοῖς ὠρίγους βιβλίοις εἰπών, πρόκομίσας τε βιβλίον ὠρίγους ὑπανέγνω καὶ ἐδείκνυεν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐκθέσεις· καὶ μεταβὰς ἐπῆγε λέγων· οἱ ταῦτα ὑβρίσαντες, εἰς τὰ περὶ ὧν οἱ λόγοι, ἐξυβρίσαντες ἔλαθον ἑαυτούς· ταῦτα μὲν ὁ ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ βίῳ ὀρθότητι θεοσεβοῦς θεότιμος, πρὸς ἐπιφάνιον ἀπεκρίνατο.

A quotquot in urbe Regia aderant Episcopi, damnationis sententiam contra libros Origenis prolatam ipsis recitavit: nihil quidem habens quod adversus eos libros diceret, nisi quòd ipsi ac Theophilo placuisset eos libros rejicere. Ac nonnulli quidem ob reverentiam Epiphanii, huic decreto ipsi quoque subscripserunt; multi vero id facere recusarunt. Ex quorum numero fuit etiam Theotimus Episcopus Scythiæ, qui Epiphanio ita respondit. Ego, Epiphani, neque eum qui jam pridem pie defunctus est, contumelia afficere volo; neque impium facinus aggredi audeo, ut ea condemnem quæ Majores nostri minime repudiarunt: præsertim cum sciam nihil malæ doctrinæ in libris Origenis reperiri. Simul proferens quendam Origenis librum, recitare cœpit, & expositiones in eo Ecclesiasticas ostendit. Deinde subjecit hæc verba. Qui istos libros contumeliâ afficiunt, ij certe non animadvertunt, se illis ipsis voluminibus contumeliam inferre, de quibus libri isti conscripti sunt. Hæc sunt quæ Theotimus, vir ob pietatem vitæque sanctimoniam celeberrimus, Epiphanio respondit.

Κεφ. ιγ'.

Οἷα φησὶν ὁ ζωγραφεὺς ὑπὲρ ὠρίγους.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ φιλολοίδορροι οὗτοι πολλοὺς σωήρπασαν, ὡς βλασφήμῳ προσέχειν τῷ ὠρίγους, μικρὰ διελθεῖν περὶ τούτων οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι· οἱ εὐτελεῖς καὶ ἀφ' ἑαυτῶν μὴ δυνάμενοι φαίνεσθαι, ἐκ τοῦ ψέγειν οὗτοι ἑαυτῶν κρείττονας, δείκνυσθαι βούλονται. τοῦτο πέπονθε πρῶτον μεθόδιος, ὁ ἐν λυκίᾳ πόλεως λεγομένης ὀλύμπου ἐπίσκοπος· εἶτα εὐστάθιος ὁ ἐν ἀντιοχείᾳ πρὸς ὀλίγον ἐκκλησίας πρὸς ἀς· εἶτα μεταξὺ τὰ ἀπολλινάριος, καὶ τὸ τελευταῖον θεόφιλος· αὕτη τῶν κακολόγων τετρακτὺς, ἐκ ταὐτοῦ ἐλθόντες, τὸν ἄνδρα διέβαλλον· ἄλλος γὰρ δι' ἄλλο ἐπὶ τὴν καθ' αὐτὸν καταγορίαν ἐχώρησαν, δείκνυσθαι ἕκαστοι, ὡς ὁ μὲν διέβαλλον, τοῦτο πάντως ἐδέξατο· ἐπειδὴ γὰρ ἄλλῳ ἄλλο δόγματος ὁ καθ' εἷς ἐπελαμβάνετο, δῆλον ὡς ἕκαστος ὃ μὴ ἔσκωπτεν, τοῦτο ὡς ἀληθὲς

Cap. XIII.

Quid hic scriptor pro defensione Origenis dicat.

Sed quoniam qui obtrectandi studio ducuntur, plurimos seduxerunt, ab Origenis lectione velut impii eos avertentes, non incommodum fore arbitror pauca de illis differere. Viles homines & obscuri, qui per se ipsi inclarescere non possunt, ex potiorum vituperatione famam aucupari conantur. Laboravit hoc morbo primùm Methodius, Olympi Lyciæ civitatis Episcopus. Deinde Eustathius, qui exiguo temporis spatio Antiochensem Ecclesiam rexit. Post hunc Apollinarius, ac postremo Theophilus. Hæc est quadriga maledicorum, qui non eadem incedentes viâ, Origenem calumniati sunt. Alius enim alia de causa ad accusationem ejus prorupit: quo facto singuli satis declararunt, se omnino probasse ea quæ minime reprehendissent. Nam quoniam alius aliud dogma sigillatim refutare aggressus est, perspicuum est singulos pro vero admisisse, id quod mi-

nime inſectati ſunt: tacitè ſcilicet comprobantes ea quæ non exagitabant. Methodius quidem cum in libris ſuis Origenem diu multumque inſectatus fuiſſet, poſtea tamen quaſi palinodiam canens, in Dialogo quem Xenonem inſcripſit, ſumma eum admiratione proſequitur. Ego vero ex illorum reprehenſione aliquid amplius accedere ad commendationem Origenis affirmo. Etenim qui omnia undique conquiſiverunt quæ reprehenſione digna exiſtimabant, ij certe cum illum minime reprehenderint tanquam de Sancta Trinitate male ſentientem, rectæ ac ſinceræ pietatis teſtimonium ei perhibere manifeſtiſſime convincuntur. Et iſti quidem Origenem hac in parte non reprehendendo, eum teſtimonio ſuo comprobant. Athanaſius vero Conſubſtantialis fidei defenſor accerrimus, in ſuis contra Arianos orationibus, clarâ voce illum fidei ſuæ advocat teſtem, verba illius ſuis intexens ſermonibus in hunc modum. "Vir immenſi laboris planeq; admiran-
"dus Origenes, noſtram de Filio Dei
"ſententiam teſtimonio ſuo confirmat,
"illum patri coæternum eſſe dicens.
Qui ergo Origenem vituperant, non animadvertunt ſe unà quoque Athanaſium laudatorem Origenis, maledictis appetere. Sed de Origene hactenus dictum ſit. Nunc ad Hiſtoriæ ordinem revertamur.

A πάντως ἐδέχετο, τῷ ἀποσιωπᾶν ἐπαινῶν τὸ μὴ διεβάλλε· μεθόδιος μὲν οὖν πολλὰ καθ' ὁμιλιῶν τὸν ὠριγένην, ὕστερον ὡς ἐκπαλινῳδίας θαυμάζει τὸν ἄνδρα ἐν τῷ διαλόγῳ, ᾧ ἐπέγραψε Ξενῶνα· ἐγὼ δὲ πρὸς τούτοις ἐκ τῆς ἐκείνων αἰτιάσεως, εἰς σύστασιν ὠριγένους φημὶ· οἱ γὰρ κινήσαντες ὅσα περὶ αὐτοῦ μέμψεως ἄξια, δι' ὧν ὡς κακῶς δοξάσαντος τῆς ἁγίας τριάδος ἐμέμψαντο, δείκνυσι φανερῶς τὴν ὀρθὴν εὐσέβειαν

B μαρτυρεῖσθαι αὐτῷ· ἔτοι μὲν ἐν διὰ τὸ μὴ μέμψασθαι, μαρτυρεῖσιν αὐτῷ ἀθανάσιος ὁ τῆς ὁμοουσίου πίστεως ὑπερασπιστὴς, ἐν τοῖς κατ' ἀρειανῶν λόγοις μεγάλῃ τῇ φωνῇ μάρτυρα τῆς οἰκείας πίστεως τὸν ἄνδρα καλεῖ, σὺν ἐκείνοις λόγοις τοῖς ἰδίοις συνάπτων λέγων· ὁ θαυμασὸς, φησὶ, καὶ φιλόπονος ὠριγένης, τάδε περὶ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τῇ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ, συναίδιον αὐτὸν λέγων τῷ πατρί· ἔλαθον δὲ ἑαυτοὺς οἱ λοιδοροῦντες ὠριγένην, βλασφημήσαντες καὶ τὸν ἐπαινέτην αὐτοῦ ἀθανάσιον· περὶ μὲν οὖν ὠριγένους τοσαῦτα εἰρήσθω· ἐξῆς δὲ τῆς ἱστορίας ἐχώμεθα.

Caput XIV.

Quomodo Ioannes cum Epiphanium ad ſe vocaſſet, & ille vocatus non paruiſſet, ſed in Eccleſia Apoſtolorum conventus celebrare pergeret, monuit eum ac reprehendit quòd multa contra canones faceret. Quare territus Epiphanius in patriam rediit.

IOannes quidem, cum Epiphanius contra Eccleſiaſticam regulam in ipſius Eccleſia ordinationem feciſſet, nequaquam ſuccenſuit: immo eum hortatus eſt, ut in Epiſcopali domo ſecum manere vellet. Verum ille nec manſurũ ſe cum eo, nec precaturum eſſe dixit, niſi Dioſcorum fratresque ejus è civitate expuliſſet, & ipſe condemnationi librorum Origenis manu propria ſubſcripſiſſet. Cum Joannes id facere differret, nihilque temere agendum eſſe diceret ante generalis Concilii definitionem, Joannis inimici aliud conſilium

Κεφ. ιδ'.

Ὡς Ἰωάννης προσκαλεσάμενος τὸν ἐπιφάνιον, μὴ ὑπακούσαντα ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ συνιόντα ἤρξατο ὁμιλεῖν αὐτὸν μεμφόμενος, ὡς παρὰ κανόνας πολλὰ πράττοντι· ὅθεν ὁ ἐπιφάνιος ἐυλαβηθεὶς, ἀνεχώρησε.

D ΙΩάννης οὐκ ἠγανάκτησεν, ἐφ' οἷς παρὰ κανόνα ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἐπιφανείᾳ χειροτονίαν πεποίητο· ἀλλὰ παρεκάλει ἐν τοῖς ἐπισκοπικοῖς οἴκοις συμμένειν αὐτῷ· ὁ δὲ, οὐκ ἔφη, ἀλλ' οὐ συμμένειν αὐτῷ, ἀλλὰ σωθῆναι, ἐὰν μὴ σὺν τάχει ἐξελάσῃ τῆς πόλεως, αὐτοὺς ἢ καθυπογράψῃ τοῖς καθαιρετικοῖς τῶν ὠριγένους βιβλίων. Ἰωάννης δὲ ταῦτα ποιεῖν ὑπερεβάλλετο, λέγων μὴ δεῖν περὶ καθολικῆς διαγνώσεως προπετές τι ποιεῖν, ἐπὶ ἑτέραν δὲ πόλιν οἱ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰωάννην ἔχοντες ἐπῴκουν

Ἐπιφάνιον ἄγουσι· καθασκευάζουσι γὰρ μελλόντως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἁγίων σωτῆρος γίνεσθαι, προελθεῖν τὸν Ἐπιφάνιον, καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ παῤῥησίᾳ διαλεχθῆναι μὲν τὰ ἀλλήλους βιβλία, ἀποκηρύξαι δὲ αὐτοῦ καὶ διόσκορον, καὶ διασύρασθαι Ἰωάννην, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκείνοις πιθόμενον· ταῦτα ἀπηγγέλη τῷ Ἰωάννῃ· καὶ τῇ ἑξῆς, τῷ Ἐπιφανίῳ τὴν ἐκκλησίαν ἤδη καθειληφότι δηλοῖ διὰ Σαραπίωνος τάδε· Πολλὰ κανόνας παραττεις πολλὰ ὦ Ἐπιφάνιε· πρῶτον μὲν χειροτονίαν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ ἐκκλησίαις ποιησάμενος· εἶθ' ὅτι μὴ προσαγεῖς παρ' ἐμοῦ, ἐν αὐταῖς ἐλειτούργησας, οἰκείᾳ αὐθεντίᾳ χρησάμενος· πάλιν τε αὐτόθι παρεσπεῖσθαι παρηλθες, κἀνῦν αὖθις ἐπιστρέψεις σαυτόν· φύλαξαι οὖν, μὴ ταραχῆς ἐν τῷ λαῷ διαγρομένης, τὸν ἐνταῦθα κίνδυνον ἀναδέξῃ καὶ αὐτός· ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἐπιφάνιος, ἐυλαβηθεὶς ἀναχωρεῖ μὲν τῆς ἐκκλησίας· πολλὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ μεμφόμενος, ἀπαίρειν ἐπὶ τὴν κύπρον ἐσέλλετο· λέγουσι δέ τινες ὅτι ἀπαίρειν μέλλων, τῷ Ἰωάννῃ ταῦτα ἐδήλωσεν· ἐλπίζω σὲ μὴ ἐπιδῆναι τῆς σαυτοῦ παροικίας· ταῦτα οὐκ ἔχω εἰπεῖν, εἰ ἀληθῆ ἔλεξαν οἱ ἐμοὶ ἀπαγγείλαντες· ἀμφότεροι δὲ ὅμως ταύτῃ ἔσχον τὴν ἔκβασιν· ὅτε γὰρ ἐπιφάνιος τῆς κύπρου ἐπέβη· ἐν γὰρ τῷ πλοίῳ ἀπιὼν ἐτελεύτησεν· καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον καθαιρεθεὶς θρόνου, ὡς προεῖπον δηλώσομεν.

A suggesserunt Epiphanio. Nam cum celebranda esset collecta in Ecclesia Apostolorum, Epiphanium in medium prodire fecerunt, & coram universo populo, primùm quidem Origenis libros condemnare: deinde vero Dioscorum cum suis excommunicare, & Joannem utpote illis faventem simul perstringere. Hæc Joanni nuntiata sunt: qui postridie Epiphanio Ecclesiam jam ingresso per Serapionem ista significavit. Multa contra regulas agis, ô Epiphani: qui primùm quidem in Ecclesiis sub dispositione mea constitutis ordinationem feceris; deinde injussu meo, ex tua ipsius auctoritate in iisdem Ecclesiis missarum solennia celebraveris: & olim quidem invitatus illuc venire renueris: nunc vero id tibi ipse permittas. Cave igitur, ne tumultu excitato in populo, periculum inde tibi quoque nascatur. His auditis territus Epiphanius, ex Ecclesia abscedit, & Joannem graviter insimulans, Cyprum abnavigat. Sunt qui dicant, eum cum jam navem conscensurus esset, hæc Joanni denuntiasse: Spero te non moriturum esse Episcopum. Joannem vicissim illi sic respondisse: Spero te non perventurum esse in patriam. Utrum porro vera mihi dixerint qui ista narrarunt, equidem non possum affirmare. Utrique tamen illorum hujusmodi exitus contigit. Nam neque Epiphanius navem appulit Cyprum. Post discessum enim mortuus est in navigio. Et Joannes haud multo post ex Episcopali sede dejectus est, sicut in progressu narrationis docebimus.

Κεφ. ιε'.

Αἰτίᾳ βασιλίσσης Εὐδοξίας, λόγον κατὰ γυναικῶν ὁ Ἰωάννης δημηγορήσας, ἐξ ὀργῆς τοῦτο ποιεῖται τῆς βασιλίσσης, ἐπιθυμούσης ἐκ καιροῦ κατ' αὐτοῦ, τῆς ἐκκλησίας ἐξωθεῖται.

Cap. XV.

Quomodo post discessum Epiphanii, cum Joannes orationem adversus mulieres habuisset, ob eam causam collecta adversus ipsum Synodo apud Chalcedonem, studio Imperatoris & Augustæ, Ecclesia expulsus est.

Ἀπελεύσαντος γὰρ Ἐπιφανίου, πυνθάνεται παῤῥησίᾳ ὁ Ἰωάννης, ὡς ἡ βασίλισσα Εὐδοξία τὸν Ἐπιφάνιον ἐξώπλισε κατ' αὐτοῦ καὶ θερμὸς ὢν τὸ ἦθος, καὶ πρὸς τὸν λόγον ἕτοιμος, μὴ μελλήσας διέξεισι ψόγον κοινὸν κατὰ πασῶν γυναικῶν ἐπὶ τοῦ λαοῦ· ἁρπάζεται τὸ πλῆθος τὸν λόγον, ὡς αἴνιγμα κατὰ τῆς

Etenim post discessum Epiphanii, quidam Joanni retulerunt, Epiphanium adversus ipsum subornatum fuisse ab Eudoxia Augusta. Ille cum esset suopte ingenio ferventior, & ad dicendum paratus, sine mora orationem habuit ad populum, quæ omnium generaliter mulierum vituperationem continebat. Eum sermonem vulgus ita accepit, quasi

contra Auguſtam figurate dictus fuiſſet. Exceptus igitur à malevolis ad principum notitiam perfertur. Quo cognito, Auguſta illatam ſibi contumeliam apud Imperatorem conqueſta eſt, utriusque communem eſſe dicens hanc injuriam. Curat igitur ut Theophilus quamprimum Synodum convocet adverſus Joannem. Idem quoque urget Severianus: adhuc enim reconditam animo ſimultatem adverſus Joannem gerebat. Elapſo deinde brevi temporis ſpatio, advenit Theophilus unà cum multis diverſarum civitatum Epiſcopis, quos ille ſuis literis evocaverat. Sed & Imperatoris epiſtolâ idem fuerat imperatum. Præcipue tamen ij confluxére, qui Joanni variis de cauſis erant infenſi. Adfuerunt præterea quos Joannes Epiſcopatu dejecerat. Quippe Joannes multos in Aſia depoſuerat Epiſcopos, tunc cum Heraclidis ordinandi cauſâ profectus eſt Epheſum. Omnes igitur ex compacto Chalcedonem Bithyniæ conveniunt. Erat eo tempore Chalcedonis Epiſcopus Cyrinus quidam, genere Ægyptius, qui apud Epiſcopos multa contra Joannem blaterabat, impium illum & arrogantem & inexorabilem vocans. Delectabantur quidem ejusmodi dictis Epiſcopi. Sed Maruthas Epiſcopus Meſopotamiæ, forte imprudens Cyrini pedem calcavit. Ille eo vulnere graviter affectus, Conſtantinopolim unà cum reliquis Epiſcopis transfretare non potuit. Sed ipſe quidem manſit Chalcedone: reliqui vero Conſtantinopolim trajecerunt. Cæterum cum nullus ex Clericis Theophilo obviam proceſſiſſet, nec honorem conſuetum exhibuiſſet: palam enim Joannis inimicus agnoſcebatur: nautæ Alexandrini, quorum frumentariæ naves tunc forte aderant, obviam progreſſi, fauſtis illum acclamationibus excepére. Et ipſe quidem in Eccleſiam ingredi recuſavit: ſed in quandam Imperialem domum, quæ Placidiana appellatur, divertit. Exinde multæ adverſus Joannem accuſationes moveri cœpére. Nec jam librorum Origenis ulla fiebat mentio, ſed abſurdas alias criminationes intendebant. Quibus ad hunc modum præſtructis, Epiſcopi in ſuburbano Chalcedonis quod Quercus dicitur, congregati, Ioannem confeſtim accerſunt, ut criminibus quæ ipſi objiciebantur, reſponderet. Simul etiam

A βασιλίδ@ λεχθέν· κ ὁ λόγ@ ἐκλαθ
ὑπὸ τῶν κακυργάντων, εἰς γνῶσιν ἀγ τῶ
κρατέντων· γνῶσα δὲ ἡ αὐγοῦσα, ᾤχε τ
βασιλέα τὴν οἰκείαν ὕβριν ὠδύρατο, ἀπ
ὕβριν εἶναι λέγουσα τὴν ἑαυτῆς· ἣν
σκυβάζειν, τὸν Θεόφιλον ταχεῖαν ποιεῖ
σύνοδον κατ' αὐτοῦ συγκαλέσαι σκυβάζ ταῦτ
κ σεβηριανὸς ἐπ τὴν λύπλιν ἐφύλαττ
πολὺς ἦν ἐν μέσῳ χρόν@, κ παρῆν Θε
φίλος, πολλὰς ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπισκ
πους κινήσας· τοῦτο γὰρ τῆ βασιλέως ἐκέλ
B πρόσαγμα· μάλιστα γ σωέρρεον, εἴ τι
Ἰωάννην ἄλλ@ δ' ἄλλην αἰτίαν λελυπ
παρῆσαν γ κ ὅσους τῆς ἐπισκοπῆς ἀπε
σε· πολλοὺς γὰρ ὁ Ἰωάννης καθῃρήκει τῶν ἐν
Ἐπισκόπων, ὅτε διὰ τὴν ἡρακλείδ χρεί
ἀπελήλυθει ἐπὶ τὴν ἔφεσον· πάντες ἐν τῳ
φωνήσαντες, εἰς τὴν χαλκηδόνα τῆς βιθυ
σωνήρχοντ· τότε γ ἦν Ἐπίσκοπ@ τῆς χα
κηδόν@ κυρῖν@ ὄνομα, ᾧ μὲν αἰγύπτι@ τὸ
πολλὰ πρὸς τοῦ Ἐπισκόπους ἔλεγε, τὸν π
C βῆ, τὸν ἀλαζόνα, τὸν ἀγόνατον ἀπαι
ἥδοντο μὲν ἂν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις οἱ ἐπίσκ
ποι· μαρυθᾶς γ μεσοποταμίας ἐπίσκοπ
ἄκων τὸν πόδα τοῦ κυρίνου ἐπάτησε· ὁ δ
ὀδυνηρῶς ἐκ τούτου διατεθεὶς, συνελήφ
τοῖς Ἐπισκόποις ἐπὶ τὴν κωνσταντινο
ὐ δεδυνῆται· ἀλλὰ μὲν μὴ αὐτὸς ὁ
χαλκηδόνι· οἱ δὲ ἄλλοι διεπεραιώθη
Θεοφίλῳ δὲ ὑδενὸς τῶν τῆς ἐκκλη
ἀπαντησάντων, ὐδὲ τιμὴν τὴν ὑφ
παρεχηκότων· φανερὸς γὰρ ἐχθρὸς
νώσκετο· τῶν ἀλεξανδρέων τὸ ναυ
D ἔτυχε γὰρ τότε παρεῖναι τὰ σιτηγὰ
πλοίων, ἀπαντήσαντα σὺν εὐφημίᾳ
ξαν· ὁ δὲ, παρῃτεῖτο μὲν ἐπὶ τὸν εὐκτήρι
κον εἰσελθεῖν· ἐν μιᾷ δὲ τῶν βασιλίδων
καλαλύει, ἡ πρόσωνυμία πλακιδιανὴ
ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο κ Ἰωάννε κατ
είαι πολλαὶ κ οὐκέτι μὴν τῶν ἀρχαίω
βλίων μνεία τις ἦν· ἐπὶ ἑτέρας δὲ αἰτ
καληγορίας ἐτρέποντο· τούτων γ ὕστερ
τεσκυασμένων, συνελθόντες οἱ ἐπίσκοπ
πρὸς εἰῳ χαλκηδόν@ ᾧ ἐπώνυμον φ
καλοῦσιν εὐθὺς τὸν Ἰωάννην, ἀπολογησ
περὶ ὧν κατηγορεῖτο· ἐκέλευον δὲ παρ

ἅμα αὐτῷ Σαραπίωνα, καὶ τίγριν εὐνοῦχον πρεσβύτερον, καὶ Παῦλον ἀναγώστην· καὶ γὰρ οὗτοι συγκαληγορεῖτο αὐτῷ· ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰωάννης οὐ καλοῦντας ὡς ἐχθρὸς παρεγράφετο, οἰκουμενικὸν ὃ ἐπεκαλεῖτο συνόδον, μὴ μελλήσαντες, τετράκις αὐτὸν ἐκάλεσαν· τὸ δὲ μὴ βουληθέντα ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ λέγοντα, καταψηφίσαντο καὶ καθεῖλον αὐτὸν, ἄλλο μὲν οὐδὲν αἰτιασάμενοι, μόνον ὃ ὅτι καλούμενος οὐκ ὑπήκουσε· τοῦτο ἀπαγγελθὲν πρωΐ ἑτέραν, πρὸς μεγίστην ἐξῆψε τὸ πλῆθος· καὶ διανυκτερεύοντες, ὡς συνεχώρουν ἀφέλκεσθαι τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν· ἀλλ' ἐδόκουν δεῖν κρίνεσθαι τὰ κατ' αὐτὸν ἐπὶ μείζονος συνεδρίου τοῦ βασιλέως δὲ ἐκέλευσε πρόσταγμα, ἤδη τάχος ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν, καὶ εἰς ἐξορίαν ἀπάγεσθαι· τοῦτο γνοὺς ὁ Ἰωάννης, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν καθαίρεσιν πρὸ τοῦ μεσημβρινὸν ἑαυτὸν ἐξέδωκε, λαθὼν τὸ πλῆθος· ἐφυλάττετο γὰρ μή πως ταραχὴ γένηται δι' αὐτόν· καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο.

A Serapionem Diaconum & Tigrim eunuchum Presbyterum, & Paulum Lectorem adesse jubent. Nam & isti unà cum Joanne accusati fuerant. Sed quoniam Joannes exceptione utens, eos qui ipsum vocabant, tanquam inimicos rejiciebat, & ad generale Concilium provocabat, illi nihil cunctati quater eum citaverunt. Cumque ille sistere se in judicio noluisset, sed idem semper responsum daret, condemnarunt eum ac deposuerunt: nullum ei crimen objicientes, nisi quod vocatus non paruisset. Ea res sub vesperam nuntiata, populum ad gravissimam seditionem excitavit. Itaque tota nocte excubantes, eum ab Ecclesia abduci nequaquam siverunt: sed causam ejus in majore Concilio dijudicandâ esse proclamabant. Verum Imperatoris jussione præscriptum fuerat, ut continuo expelleretur & in exilium abduceretur. Quo comperto, Joannes tertio post damnationem die, circa meridiem ultro se ipse tradidit, insciâ populi multitudine. Cavebat enim ne ipsius causâ tumultus excitaretur. Et Joannes quidem abducebatur in exilium.

Κεφ. ις'.

ις'. Ὁ λαὸς σασιάζοντες, εἶτα ἀπαγομένου Ἰωάννου, βρίζων ὁ τῆς βασιλίδος εὐνοῦχος ἀποστέλλει, πάλιν αὐτὸν ἐπανήγαγε τῆς κωνσταντινουπόλεως.

Caput XVI.

Qualiter exorta populi seditione eo quod Joannes in exilium duceretur, Briso eunuchus Augustæ missus, eum Constantinopolim reduxit.

Ὁ δὲ λαὸς ἀφόρητα ἐσασίαζεν· οἷα δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, πολλοὶ τῶν ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν ἐχόντων, ὅτι οἰκτρὸν μεγεβάλλοντο, καὶ συκοφαντεῖσθαι ἔλεγον, οὐ μικρᾷ ἔμπροσθεν καθηρημένην ἐπεθύμουν θεάσασθαι· πλείους δ' ἂν καὶ διατρίσαντο ἐγίνοντο οἱ καταβοῶντες καὶ τῆς βασιλέως καὶ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων· μάλιστα δὲ Θεοφίλῳ τῆς σκαιωρίας τὴν αἰτίαν ἐπέθεσαν· οὐδὲ ἔπι λανθάνειν ἐπὶ τοῖς σκαιωρημένοις ἐδύνατο· ἐκ πολλῶν μὲν δὴ καὶ ἄλλων τεκμηρίων, μάλιστα δ' ὅτι τοῖς περὶ Διόσκορον τοῖς ἐπιλεγομένοις μακρεῖς, εὐθὺς μετὰ τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν ἐκοινώνησε· τότε δὴ καὶ Σεβηριανὸς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκων, εὐκαίρως ἔδοξε διασύρειν τὸν Ἰωάννην,

Populus vero horrendum in modum tumultuabatur. Utque in hujusmodi rebus usu venire solet, qui prius infenso in illum animo erant, miseratione movebantur: eumque calumniam passum esse dicebant, quem paulo antea depositum videre optaverant. Hanc igitur ob causam plures erant qui tam adversus Imperatorem, quàm contra Concilium Episcoporum vociferabantur. Sed præcipue in Theophilum culpam hujus calumniæ conferebant. Neque enim amplius fraus ejus in obscuro esse poterat: idque tum ex aliis multis indiciis, tum ex eo maxime, quod statim post Joannis depositionem, cum Dioscoro ejusque fratribus qui Longi dicebantur communicasset. Tunc etiam Severianus, cum in Ecclesia Verbum Dei prædicaret, visus est importune Joannem carpere, ita dicens:

Etſi ob nihil aliud eſſet condemnatus Joannes, ejus tamen inſolentia ſatis grave crimen eſt, ut ob eam ſolam deponi meruerit. Cuncta enim reliqua peccata hominibus condonantur. Superbis vero Deus reſiſtit, ut ſacræ Scripturæ docent. Hæc dicta, plebis animos ad majorem pervicaciam provocarunt. Quamobrem Imperator eum celerrime revocari juſſit. Miſſus igitur Briſo eunuchus Auguſtæ, offendit illum Præneti, quod emporium eſt ex adverſo Nicomediæ ſitum: & Conſtantinopolim eum redire jubet. Sed quoniam Joannes ab exilio revocatus, negabat ſe urbem ingreſſurum eſſe, niſi prius in majore judicum conſeſſu innocentiam ſuam probaſſet, manſit interim in ſuburbano quod Marianæ appellatur. Porro dum moras necteret, nec civitatem ingredi vellet, plebs ad indignationem prorupit: ſtatimque in ipſos Imperatores maledicta congeſſit. Qua de cauſa Joannes redire coactus eſt. Obviam ergo progreſſa multitudo vulgi, eum cum ſumma reverentia in Eccleſiam rectà deducit: Orans ut in Epiſcopali Cathedra ſedere, & pro more ſolito pacem populo apprecari velit. Cum ille recuſaret, diceretque id judicum decreto fieri debere, & oportere ut ij à quibus condemnatus eſſet, mutatâ ſententiâ ipſum abſolverent, populus magis magisque incendebatur, eum in Cathedra ſedentem videre, & concionantem iterum audire, votis omnibus concupiſcens. Pervicit tandem populus ut iſta fierent. Joannes ergo in Epiſcopali ſolio reſidens, ſicut antea conſueverat, pacem populo pronuntiavit: ac præterea neceſſitate compulſus, ſermonem habuit ad populum. Ea res adverſariis Joannis alterius criminationis anſam præbuit. Verum hac de re tum quidem nihil dixerunt.

A φήσας εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο καλέγνωσο Ἰωάννης
ἀλλ' ἓν γε ἱκανὸν ἔγκλημα πρὸς καθαιρε-
σιν, τὸ ἀλαζονικὸν ἦθος αὐτοῦ· πάντα μὲν γὰρ
τὰ ἁμαρτήματα συγχωρεῖται τοῖς ἀνθρώ-
ποις· ὑπερηφάνοις δὲ ὁ Θεὸς ἀντιτάσσε-
ται, ὡς διδάσκουσιν αἱ θεῖαι γραφαί· ταῦτα
λεχθέντα, φιλονεικότερον ἐποίει τὸ πλῆθος
διὸ τὴν ἀνάκλησιν ταχεῖαν ὁ βασιλεὺς ἐπ-
ησε γλυέως· πεμφθεὶς ὢν βρίσων ὁ τῆς βα-
σιλίδος εὐνοῦχος, καταλαμβάνει αὐτὸν
πρενέτῳ, ἐμπόριον δὲ τοῦτο κατάντικρυ τ
νικομηδείας κείμενον, καὶ ἀναστρέφειν αὐτ
B πρὸς τὴν κωνσταντίνου πόλιν· ἐπεὶ δὲ ἀνακλη-
θεὶς Ἰωάννης, ἀπεστέργει εἰς τὴν πόλιν εἰσ-
ιθεῖν προῃρεῖτο, ἢ ἂν μείζονι δικαστηρίῳ
δοκιμασθῇ, ἐν προαστείῳ ὁ καλεῖται μαρ-
ναὶ τέως ἐπέμενε· παρελκοῦντος δὲ αὐτοῦ
μὴ βουλομένου εἰς τὴν πόλιν εἰσιέναι
ἠγανάκτει τὸ πλῆθος, καὶ ἦ τάχος εἰσ-
φημα κατὰ τῶν κρατούντων ἠφίεσαν, ῥη
διὸ καὶ ἀνάγκῃ ἐπέθηκαν τῇ ἐπανόδῳ αὐτ
ἀπαντῆσαν ἂν τὸ πλῆθος σὺν πολλῇ
C βασμίᾳ ὁμῇ, ἐπὶ τὸ ἐκκλησίαν εὐθὺς εἰ-
σι καὶ παρεκάλει, ἔνθε τῷ ἐπισκοπικῷ θρό-
καθέζεσθαι, καὶ σιωπῇ τῷ λαῷ τὸν εἰρη
ἐπεύξασθαι. Ἃ δὴ παραιτουμένου, καὶ λέγοντ
ὅτι τοῦτο δεῖ κρίσει γνώμης, καὶ δεῖν οὓς κα
ψηφισαμένους πάλιν ἀποψηφίσασθαι, οὗ
καίετο τὸ πλῆθος, ἰδεῖν αὐτὸν καθημένο
τῷ θρόνῳ ποθοῦντες, καὶ πάλιν αὖτις διδάσκ
λου ἀκροᾶσθαι. Ἐξίσχυσεν ὁ λαὸς ταῦτα
D ἐργάσασθαι. Καθίσας ὁ Ἰωάννης ἐπὶ
ἐπισκοπικὸν θρόνον, σιωπῇ μὲν τὴν εἰρή
τῷ λαῷ ἐπηύξατο· προσαναγκασθεὶς δ
ἐδίδαξε· τοῦτο προσχθὲν, τοῖς ἀπὸ
ἔχουσι πρὸς αὐτὸν ἑτέρας σκωμμείας πρ
χεν ὑποθέσιν· ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν τ
ἡσύχαζον.

A

Κεφ. ιζ'.

Ὅτι διὰ τὴν Θεόφιλον τὰ καθ' Ἡρακλείδην ἀπόντος ἐξετάζεις, καὶ Ἰωάννου ἀντιλέγοντος, συμπλοκάδος γενομένης, πολλοὶ ἀπώλοντο μεταξὺ τῶν κωνσταντινουπολιτῶν καὶ τῶν ἀλεξανδρέων· ἐφ' οἷς φοβηθεὶς Θεόφιλος, καί τινες τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, τῆς πόλεως ἐξεπλύθησαν.

Πρότερον ὃ κὴ τὴν χειροτονίαν Ἡρακλείδου ἀναζητεῖσθαι Θεόφιλος παρεσκεύαζεν, ὅπως εἰ δυνατὸν, ταύτῃ γε ἀφορμὴν λάβοι πρὸς τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν· Ἡρακλείδης μὲν οὖν οὐ παρῆν· ἐκείνου ὃ ἀπὼν, ὡς εἰκὸς τυπτήσας τινὰς ἀδίκως, ἀλύσει τε δήσας, καὶ πομπεύσας ποιήσας διὰ μέσης τῆς Ἐφεσίων πόλεως· τῶν τοίνυν περὶ Ἰωάννου λεγόντων, μὴ δεῖν κὴ ἀπόντων κρίσιν ποιεῖσθαι, οἱ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐφιλονείκουν, δεῖν δ' ἔχεσθαι καὶ κατηγορεῖσθαι Ἡρακλείδου, εἰ καὶ κατηγορεῖσιν ἀπόντος αὐτοῦ· φάσις οὖν ἐντεῦθεν καὶ διαπληκισμὸς, μεταξὺ τῶν κωνσταντίνου πόλεως κὴ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐγένετο σύνδρομος· καὶ πληγαὶ, πολλοὶ μὲν τραύματα ἔλαβον, ὀλίγοι δὲ καὶ ἀπώλοντο· ταῦτα εἰδὼς Θεόφιλος, εὐθὺς ὡς εἶχεν, ἔφυγε τὴν Ἀλεξάνδρειαν· τοῦτο ὃ καὶ οἱ ἄλλοι ἐποίουν ἐπίσκοποι, πλὴν ὀλίγων, οἵ τὰ Ἰωάννου παρεζόντο· καὶ πάντες εἰς τὰ ἑαυτῶν φυγῇ ἀνεχώρησαν· τούτων οὕτω γενομένων, ἐν καταγνώσει μὲν τοῖς πᾶσιν ὁ Θεόφιλος ἦν· ἤρξατο δὲ τὸ καὶ αὖθις μίσος, τὸ αὖθις αὐτὸν μηδὲν ὑποσειλάμενον, τὰ ὠφελίμους ἀπείρους βιβλία· ἐρωτηθεὶς ἔν ὑπό τινος, πῶς ἀπεκρίνατο, ταῦτα ἀπαζόμενος πάλιν, ταῦτα ἀπεκρίνατο· τὰ ὠφελίμους ἔοικε βιβλία λαμπρὶ πάντων ἀνθέων· εἴ τι ἓν ἐν αὐτοῖς ἐφεύρω καλὸν, τοῦτο δρέπομαι· εἰ δέ τι μοι ἀκανθῶδες φανείη, τοῦτο ὡς κεντοῦν ὑπεξαίνω· τοιαῦτα Θεόφιλος ἀπεκρίνατο, μὴ λογισάμενος τὸ σοφοῦ σολομῶντος· ὅτι λόγοι σοφῶν ὡς τὰ βουκεντρα, καὶ ὡς ὀφείλουσι λακτίζειν τοὺς αὐτοὺς οἱ τῶν θεωρημάτων κεντούμενοι· διαπαντὸς μὲν δὴ ἐν καταγνώσει τοῖς πᾶσιν ὁ Θεόφιλος ἦν· διόσκορος δὲ εἷς τῶν μακρῶν, ὁ τῆς ἑρμουπόλεως ἐπίσκοπος, ὀλίγον ὕστερον κὴ τὸν Θεόφιλον φυγὼν ἐτελεύτησε·

Caput XVII.

Quomodo cum Theophilus Heraclidis absentis causam examinari vellet & Joannes reclamaret, orta contentione inter Constantinopolitanos & Alexandrinos, multi utrimque ceciderunt. Quâ re territus Theophilus aliique Episcopi, ex civitate aufugerunt.

PRius vero Heraclidis ordinationem in quæstionem vocari curavit Theophilus, ut inde, si posset, occasionem arriperet ad Joannem exauctorandum. Et ipse quidem Heraclides non aderat: absens tamen judicabatur, quasi quosdam injuste verberasset, & catenis vinctos per mediam Ephesiorum urbem traduxisset. Cumque Joannes ejusque fautores dicerent, de absentibus judicium fieri non debere, contra Alexandrini contendebant admittendos esse accusatores Heraclidis, licet eum absentem accusarent. Gravis inde seditio, & concertatio inter Constantinopolitanos & Alexandrinos conflata est. Commissâque pugnâ multi vulnerati, quidam etiam interempti sunt. Hæc cum videret Theophilus, illico Alexandriam profugit. Idem alii quoque fecerunt Episcopi, præter paucos qui Joannis partes tuebantur: cunctique arreptâ fugâ, ad suas sedes reverterunt. His ita gestis, Theophilus omnium judicio condemnabatur. Auxit porro odium contra illum, quòd Origenis libros absque verecundia legere deinceps non cessabat. Cuidam certe interroganti cur libros quos damnaverat, rursus amplecteretur, in hunc modum respondit. Similes sunt Origenis libri prato cujusque generis floribus exornato. Si quid ergo in illis mihi occurrit boni, illud decerpo. Si quid vero spinosum apparuerit, hoc utpote quod pungit, missum facio. Hæc sunt quæ respondit Theophilus: non reputans animo sententiam illam sapientissimi Salomonis: verba Sapientum similia esse bovum stimulis, nec adversus ea calcitrare debere illos, qui arcanis eorum sensibus punguntur. Et Theophilus quidem his de causis omnium suffragio damnabatur. Cæterum Dioscorus Hermupoleos Episcopus, unus eorum qui Longi appellabantur, paulo post fugam Theophili ex hac vita migravit,

& splendidissima honoratus est sepultura, conditus scilicet in Basilica quæ est ad Quercum, in qua propter Joannem Synodus fuerat congregata. Joannes interim concionibus Ecclesiasticis operam dabat. Quo tempore & Serapionem, cujus causâ odium adversus ipsum exarserat, Heracleæ in Thracia Episcopum constituit. Nec multo post ista etiam evenerunt.

καὶ ταφῆς ἠξιώθη λαμπρᾶς, ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῷ ἐν τῇ δρυῒ κηδευθείς, ἔνθα διὰ Ἰωάννου γέγονεν ἡ συνοδος. Ἰωάννης δὲ ταῖς διδασκαλίαις ἐχόλαζε· καὶ χειροτονεῖ Σαραπίωνα, τὸν ἐν Θράκῃ Ἡρακλείας ἐπίσκοπον, δι' ὃν τὰ κατ' αὐτὸν μίσος ἐγήγερτο· μεθ' ὃ πολὺ ἤδη καὶ τὰ ἐπισυμβέβηκε ῥηθέντα.

Cap. XVIII.

De Argentea Eudoxiæ statua: & quomodo Joannes ob eam Ecclesia denuo pulsus, in exilium abductus est.

ARgentea statua Eudoxiæ Augustæ supra columnam purpuream erecta fuerat, amicta muliebri stolâ. Stabat hæc in edita basi, nec admodum contigua Ecclesiæ quæ Sophia cognominatur; nec ab ea procul dissita: sed inter utramque media dumtaxat plateæ via interjecta erat. Ad eam statuam popolarium lusus celebrari consueverant. Porro Joannes, cum ad contumeliam Ecclesiæ ista fieri censeret, pristinam loquendi libertatem resumens, contra eos qui hæc agebant, linguâ suam denuo armavit. Et cùm blanda hortatione potius persuadere debuisset Principibus, ut ab hujusmodi ludicro abstinerent, istud quidem non præstitit: sed eloquentiæ suæ impetu abreptus, probris eos appetiit, qui ista fieri præceperant. Hoc factum Augusta iterum ad se rapit: & Joannis verba contumeliam suam reputans, rursus Episcoporum Synodum adversus illum congregari curat. Id ubi sensit Joannes, celebrem illam in Ecclesia habuit orationem, cujus initium est. Rursus Herodias furit: rursus turbatur: rursus saltat: rursus Joannis caput in disco accipere concupiscit. Ea res Augustam multo amplius exacerbavit. Nec multo post advenerunt Episcopi: Leontius scilicet Episcopus Ancyræ quæ est in Galatia: Ammonius Laodiceæ quæ est in Pisidia: Brisо Philipporum Thraciæ. Acacius Beroeæ quæ est in Syria, & quidam alii. Qui cum adessent, hi qui prius Joannem accusaverant, iterum excitati sunt. At Ioannes coram istis judicibus fidenti erat animo: postulabatque ut de criminibus sibi

Κεφ. ιή.

Περὶ τῆς ἀργυρᾶς στήλης τῆς Εὐδοξίας, καὶ ὡς δι' αὐτὴν τὸν Ἰωάννην τῆς ἐκκλησίας ἐξωσθέντες, εἰς ἐξορίαν ἀπήχθη.

Τῆς αὐγούστης Εὐδοξίας ἀνδριὰς ἀνέστη ἀργυροῦς ἐπὶ κίονος πορφυροῦ, χλανίδι ἐνδεδυμένος· ἔστηκε δὲ ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ, ὅτε ἐγγὺς, ὅτε πόρρω τῆς ἐκκλησίας ἡ ἐπώνυμον Σοφία· ἀλλὰ διείργει ἀμφω μέση πλατεῖα ὁδός· ἐπὶ τούτῳ συνήθως οἱ δημώδεις ἠγωνίζοντο παιδιαί· Ἰωάννης δὲ ὕβρεσι τὰ γινόμενα τῆς ἐκκλησίας νομίζων, τῇ συνηθείᾳ τὲ τὴν παῤῥησίαν ἀνακλησάμενος πάλιν, τῇ ἑαυτοῦ γλώττῃ καὶ τὴν ταῦτα ποιούντων ἐξώπλιζε· καὶ δέον δὴ κρατεῖν τὰς λόγῳ σοφοκλεικῷ πεῖθειν πάντα τὰ παιδιᾶς· ὁ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίει καθ' ὁρμὴν δὲ τῇ γλώσσῃ χρησάμενος, ἔστιν ὅτε δεῖν ἡγεῖτο ταῦτα κελεύσας· καὶ ἡ Βασίλισσα πάλιν εἰς ἑαυτὴν εἵλκε τὰ ῥήματα· καὶ ὕβριν ἑαυτῆς δεῖν ἐκείνου λέγειν νομίζουσα, πάλιν σοφοκλεάζει συνόδου τῶν ἐπισκόπων συναγωγὰς κατ' αὐτοῦ· αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἰωάννης, τὴν σφεδρότητον ἐκείνων ἐπὶ τὰ ἐκκλησίας διεξῆλθεν ὁμιλίαν, ἧς ἡ ἀρχὴ πάλιν Ἡρῳδιὰς μαίνεται, πάλιν ταράσσεται, πάλιν ὀρχεῖται, πάλιν ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου ζητεῖ λαβεῖν· τοῦτο πλέον εἰς ὀργὴν ἐξῆψε τὴν Βασιλίδα· καὶ μεθ' ἃ πάντα παρῆσαν οἱ ἐπίσκοποι, Λεόντιος ὁ ἐπίσκοπος ἀγκύρας τῆς μικρᾶς Γαλατίας· Ἀμμώνιος Λαοδικείας, τὴν ἐν Πισιδίᾳ· Βρίσων Φιλίππων τῶν ἐν Θράκῃ· Ἀκάκιος Βεροίας τῆς ἐν Συρίᾳ· καὶ ἄλλοι τινές· παρόντων δὲ τούτων, ἀνεκινήθησαν οἱ πρώην κατήγοροι· Ἰωάννης μὲν οὖν ἐθάῤῥει ἐπὶ τούτοις, καὶ ἠξίου ἐπιζητεῖσθαι

τὰ καθηγορήματα· τῆς δὲ ἑορτῆς τῷ φωτιζομένῳ σωτῆρι ἐπελθούσης, ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν σωηθῶς οὐκ ἀπήντα· ἀλλὰ δηλοῖ τῷ Ἰωάννῃ, ὡς ὁ πρότερον μὴ κοινωνήσει, πρὶν ἂν πρότερον ἀποδυσηται τὰ ἐγκλήματα· ἐπεὶ δὲ Ἰωάννης παρρησιαστο οἱ καθηγορηταὶ δειλότεροι ἐδείκνυντο, οἱ παρόντες ἐπίσκοποι ἄλλο μὲν ἐρεύνων οὐδέν· μόνον δὲ τοῦτο δεῖν εἰς κρίσιν ἄγεσθαι ἔλεγον, ὅτι μὴ τὴν καθαίρεσιν, μὴ ψηφισαμένης τῆς συνόδου αὐτῷ, εἰς τὸν θρόνον ἐσεπήδησε τοῦ λεγομένου, ὡς ἐξηκοντα- πέντε ἐπίσκοποι κοινωνήσαντες αὐτῷ ἐψηφίσαντο, οἱ πρὸ λεόντιον ἀντεπῆγον· ἀλλὰ πλείους σὲ Ἰωάννη καθεψηφισαντό σε ἐν τῇ συνόδῳ· ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ Ἰωάννης τὸν κανόνα τοῦτον οὐ τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῶν ἀρειανῶν εἶναι ἔλεγον· οἱ γὰρ ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τῆς ὁμοουσίου πίστεως, ἀπεχθείᾳ τῇ πρὸς ἀθανάσιον, τὸν κανόνα ἐξέδωκαν· μὴ προσδεξάμενοι τὰς ἀπολογίας, κατεψηφίσαντο· μὴ νοήσαντες, ὅτι τῷ κανόνι τούτῳ χρησάμενοι καὶ ἀθανάσιον καθεῖλον· ταῦτα πέπρακται, ἐγγιζούσης τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα· δηλοῖ οὖν ὁ βασιλεὺς τῷ Ἰωάννῃ, μὴ δύνασθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, ὅτι δύο ἀπὸ κατεψηφίσαντο συνόδοι· ἦρχε δὲ ὁ Ἰωάννης λοιπὸν, ἠδέως τε εἰς τὴν ἐκκλησίαν καθήρχετο· εὐθὺς οὖν πάντες οἱ ἀπὸ μεσοκειμένων, ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἀναχωρήσαντες, τὸ μὲν πάσχα ἐν τῷ δημοσίῳ λεγομένῳ τῷ ἐν κωνσταντιαναῖς ἐπετέλεσαν· σὺν αὐτοῖς δὲ πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι, καὶ ἄλλοι ἱερατικὰ τάγματος· ἐξ ἐκείνου τε καθ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐν διαφόροις τόποις ποιούμενοι, Ἰωαννῖται προσηγορεύθησαν· Ἰωάννης δὲ ἐπὶ δύο μῆνας ἠδέως προέβαινεν, ἕως ὁ τοῦ βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα εἰς ἐξορίαν ἀπάγεσθαι· ὡς ὁ μὲν ἀπήγετο, τῆς ἐκκλησίας ἑλκυσθεὶς πρὸς τῶν Ἰωαννιτῶν καθ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, ἣν ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν· καιομένης δὲ αὐτῆς, ἄνεμος ἀπηλιώτης πνεύσας, καὶ τὸν οἶκον τῆς συγκλήτου γερουσίας κατέκαυσε· τοῦτο γέγονε τῇ εἰκάδι τοῦ ἰουνίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ ὀνωρίου ἔκτου, καὶ νωὶ βρισαυνέτῳ ὑπάτοις· ὅσα μὲν

A objectis inquireretur. Interea vero cum natalis dies Servatoris illuxisset, Imperator ad Ecclesiam, sicut consueverat, non processit: sed Joanni mandavit, se non prius communicaturum cum illo, quàm illata sibi crimina diluisset. Porro cum accusatores Joannis ob excelsam illius fiduciam cadere animis viderentur, Episcopi qui aderant reliqua quidem omnia scrutari supersederunt: de hoc autem uno quæstionem habendam esse dixerunt, quod post depositionem absque Synodi auctoritate, suo ipsius arbitrio id Episcopalem sedem B invasisset. Cumque ille diceret, quinque & sexaginta Episcopos qui ipsi communicaverant, istud decrevisse: Leontius contra, plures, inquit, fuére, ô Joannes, qui te in Synodo condemnarunt. Rursus cum Joannes contenderet, non Ecclesiæ Catholicæ, sed Arianorum canonem illum esse: Episcopi enim olim Antiochiæ congregati ad evertendam consubstantialis fidem, præ odio quo adversus Athanasium flagrabant, eum canonem condiderunt: Leontius & cæteri repudiatâ ejus defensione, sententiam in illum dixe- C runt: istud minime reputantes, quod hac regula usi, ipsum etiam Athanasium deposuissent. Hæc gesta sunt festo Paschæ die appropinquante. Imperator igitur Joanni significavit, non posse se ad Ecclesiam venire, eo quod ille duabus jam Synodis esset condemnatus. Itaque Joannes deinceps quievit, nec amplius ad Ecclesiam perrexit. Proinde omnes qui ejus partibus adhærebant, relictâ confestim Ecclesiâ, Paschа celebrarunt in publicis Thermis quæ Constantianæ dicuntur. Erant cum illis multi Episcopi ac Presbyteri, aliique Ecclesiastici Ordinis viri: D qui quoniam exinde collectas variis in locis seorsum agere instituerunt, Joannitæ sunt nominati. Joannes vero bimestri spatio in publicum non processit, donec Imperatoris præcepto jussus est in exilium duci. Et ille quidem ab Ecclesia abstractus, procul abducebatur. Quidam autem ex Joannitis eo ipso die Ecclesiam incenderunt. Quæ dum arderet, subsolano vento vehementius flante, Curia etiam in qua Senatus haberi solet, conflagravit. Id accidit XII. die Calendas Julii, Honorio sextùm & Aristæneto Consulibus. Porro quibus

malis Optatus Præfectus urbis Constantinopolitanæ, religione Gentilis, atque ideo Christianis infensus, Ioannis amicos propter hoc incendium affecerit, & quomodo multos eorum capitali animadversione sustulerit, omittendum puto.

Caput XIX.

De Arsacio qui post Ioannem ordinatus est, & de Cyrino Chalcedonis Episcopo.

PAucis post diebus Arsacius Constantinopoleos Episcopus constituitur: qui frater quidem erat Nectarii, ejus qui Episcopatum Regiæ urbis ante Ioannem optime administraverat: sed admodum senex. Iam enim octogesimum ætatis annum impleverat. Qui dum ob singularem mansuetudinem Episcopatum tranquillè gubernaret, Cyrinus Chalcedonis Episcopus, cujus pedem Maruthas Episcopus Mesopotamiæ imprudens calcaverat, adeo male affectus est eo casu, ut putrefacto pede, necesse habuerit eum abscindere. Neque vero id semel factum est, sed sæpius iterata sectio. Totum enim corpus depascebatur vis mali: adeo ut alter quoque pes eo correptus malo, idem remedium sustinuerit. Hujus autem rei idcirco mentionem feci, quod plerique affirmabant, Cyrinum hæc passum esse propter probra & convicia quæ in Ioannem conjecerat: quippe qui durum & inexorabilem eum identidem appellaret, sicut antea dixi. Et quoniam insuitatæ magnitudinis grando, tam Constantinopoli, quam in ejus suburbanis forte sub idem tempus ceciderat: id autem contigit pridie Calendas Octobres, Consulibus supra memoratis: hoc divina ultione factum esse dicebant ob injustam Ioannis depositionem. Mors Augustæ statim subsecuta, auctoritatem hujusmodi sermonibus addidit. Quarto si quidem die post delapsam grandinem migravit è vita. Alii vero affirmabant Joannem merito fuisse depositum, eo quod olim in Asia ac Lydia constitutus, multas Novatianorum & Quartadecimanorum aliorumque Ecclesias invasisset, tunc scilicet cum Heraclidis ordinandi causâ Ephesum profectus est. Verum utrum justa fuerat

ἢν διὰ τὸν γεγονότα ἐμπρησμὸν, ὁ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ὕπαρχος, ᾧ ὄνομα ἦν Ὄπτατος, Ἕλλην τὴν θρησκείαν ὢν ἄρχων, καὶ διατεθεὶς κακῶς χριστιανοὺς μισῶν καὶ τῶν φιλούντων τὸν Ἰωάννην ἔπραξε, καὶ ὡς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀνεῖλασεν, παραλιπεῖν μοι δοκῶ.

Κεφ. ιθ'.

Περὶ Ἀρσακίου τοῦ μετὰ Ἰωάννην χειροτονηθέντος, καὶ περὶ τοῦ Χαλκηδόνος.

Ὀλίγων δὲ ἡμερῶν διελθουσῶν, χειροτονεῖται ἐπίσκοπος Κωνσταντίνου πόλεως Ἀρσάκιος, ὃς ἀδελφὸς μὲν ἦν Νεκταρίου τοῦ πρὸ Ἰωάννου τὴν ἐπισκοπὴν καλῶς διοικήσαντος, γηραιὸς δὲ σφόδρα· ὑπὲρ γὰρ ὀγδοήκοντα ἔτη ἐτύγχανεν ὤν· καὶ τότε διὰ τὴν ἐπιοῦσαν πραότητα τοῦ τὸν ἐπισκοπεῖν ἀνύοντος διὰ πόδα, ὁ τοῦ Χαλκηδόνος ἐπίσκοπος Κύρινος, ὃς τὸν πόδα ἄκων μαρυθᾶς ὁ μεσοποταμίας ἐπίσκοπος ἐπάτησεν, ὥστε κακῶς διατεθῆναι, ὡς σηπεδόνα ποιῆσαι, καὶ ψυχαγωγικῶς ὥστε ἀποψιωθῆναι τὸν πόδα· ἐχ ἁπαξ δὲ τοῦτο ἐγένετο, ἀλλὰ πολυσάκις ἀπεκόπη· ἐπενέμετο γὰρ τὸ πάθος καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ὥστε καὶ τὸν ἕτερον πόδα μεταλαβόντα κακοῦ τὸ αὐτὸ ὑπομεῖναι· τοῦτο χάριν ἔφασκον, διατί περ καὶ μνήμην ποιοῦμαι, ὅτι πολλοὶ ἔφασκον, διατὸ τὸν Ἰωάννην βλασφημίαν ταῦτα παθεῖν τὸν Κύρινον, ὅτι ἀγόνατον αὐτὸν συνεχῶς ἀπεκάλει, ὡς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· ἐπῆλθε δὲ σωρεὸς χάλαζαν παμμεγέθη σὰν τῇ χαλάζῃ πόλει καὶ περὶ τὰ αὐτῆς καταπεσεῖν πάσεια· γέγονε δὲ τοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ ὑπάτῳ περὶ τὴν τριακάδα τοῦ σεπτεμβρίου μηνός· τοῦτο ἔλεγον καὶ θεοῦ μισοῦντος γεγονέναι, ὅτι ἀκεάτῳ καθαιρέσει Ἰωάννου ἠξίωσε γενέσθαι τοιούτους λόγους καὶ ἡ τῆς βασιλίδος ἐξαίφνης τελευτή· τετάρτῃ γὰρ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ καταπεσεῖν τὴν χάλαζαν, ἐτελεύτησεν· ἄλλοι δὲ ἔφασκον δίκαια πεπονθέναι τὸν Ἰωάννην ἐπὶ τῇ καθαιρέσει, ὅτι πολλὰς ἐκκλησίας τῶν ναυατιανῶν καὶ τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν, καὶ ἄλλων τινῶν καὶ τὴν ἀσιάνων καὶ λυδίαν κατέλαβεν, νικήσας τὴν ἡρακλείδου χειροτονίαν ἐπὶ τὴν ἔφεσον ἐξέλη· ἀλλ' ὁτέρου δικαία ἡ καθαίρεσις

Ἰωάν-

Ἰωάννου τὸν λόγον τῶν λυπηθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐγκύρου, ἢ κυρίῳ δικαίαν τῆς βλασφημίας ἐδίδου δίκην, καὶ πότερον διὰ Ἰωάννην ἡ χάλαζα καταπεπτώκοι, καὶ ἡ βασίλισσα ἐτελεύτησεν, ἢ ταῦτα δι' ἑτέρας ἐγένετο λόγους, ἢ καὶ δι' ἀμφότερα, Θεὸς ἂν εἴη, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας κριτὴς δίκαιος· ἐγὼ δὲ τὰ τότε θρυλλούμενα ἔγραψα.

A Joannis depositio sicuti dictum est ab iis qui Joanni erant infensi: vel utrum Cyrinus debitas maledicentiæ suæ pœnas dederit: & utrum propter Joannem grando ceciderit & Augusta interierit: an ob alias quasdam causas; an ob utrumque ista simul contigerint, Deus occultorum cognitor novit, qui ipsius quoque veritatis justus est judex. Ego ea quæ tunc temporis crebris hominum sermonibus jactabantur, scriptis prodidi.

Κεφ. κ'.

Ὡς μετὰ Ἀρσάκιον, Ἀττικὸς τὸν κατ' αὐτὸν πόλεως θρόνον κατέσχεν.

Ἀρσάκιος δὲ πολὺν ἐπιβιώσας τῇ ἐπισκοπῇ χρόνον, τῇ δὲ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν μετὰ τὸν δεύτερον καὶ ἀνθεμίου, μετὰ τὸν ἐνδέκατον Ἴδους Νοεμβρίας μηνὸς ἐτελεύτησε· μετανοήσαντος δὲ πολλοῖς γνωρίμης τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ διατοῦτο πολλὰ διαφαμένου χρόνου, τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν δεκάδιος τὸ ἕκτον καὶ Πρόβου, μετεβλήθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἀνὴρ εὐλαβὴς, ᾧ ὄνομα ἦν Ἀττικός· ὃς τὸμὲν γένος ἐκ Σεβαστείας τῆς Ἁρμενίας κατῆγε· ἀσκητικὸς δὲ τὸν βίον ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, καὶ ἄλλως μὴ τὰ μετρίως πεπαιδευμένος, πλέον φυσικῶς φρονίμου ἦν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου μικρὸν ὕστερον λέξω.

B

Caput XX.

Quomodo post mortem Arsacii, Atticus Constantinopolitanam sedem obtinuit.

Cæterum Arsacius post susceptum Episcopatum non diu supervixit. Sequente enim anno, id est Stilichone iterum & Anthemio Consulibus, die tertio Idus Novembris mortem obiit. Cum autem multi Episcopatum illum ambirent, eamque ob causam multum jam temporis elapsum esset, altero post anno, Arcadio sextùm & Probo Consulibus, ad Episcopatum promotus est Atticus, vir religiosus. Hic ex Sebastia Armeniæ generis sui originem ducebat. Cæterum monasticum vitæ genus ab ineunte adolescentia sectatus fuerat. Ac disciplinis quidem mediocriter institutus, naturali prudentia magis valebat. Sed de illo plura postea dicam.

C

Κεφ. κα'.

Περὶ τῆς Ἰωάννου εἰς ἐξορίαν πρὸς κύριον ἀναλύσεως.

Ἰωάννης δὲ ἐπὶ τὴν ἐξορίαν ἀπαγόμενος, ἐν Κομάνοις τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐτελεύτησε, τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν ὀνωρίου τὸ ὄγδοον καὶ Θεοδοσίου τὸ δεύτερον· ἀνὴρ ὡς ἂν εἴποι τις, διὰ ζῆλον σωφροσύνης, ἐν μωμήσει ἦν αἰδοῖ χαριζόμενος, καὶ διὰ σωφροσύνην παρρησιαστὴς διὰ βίου τῆς γλώσσης χεκράμενος· θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς τοσοῦτον ζῆλον σωφροσύνης ἀσκῶν, ἐν πολυλογίαις αὐτοῦ καταφρονεῖν τῆς σωφροσύνης ἐδίδαξε· μιᾶς γὰρ μὴ τὸ βάπτισμα ἀφαιρεῖται τῆς σωτηρίου τῶν ἐπισκόπων

D

Cap. XXI.

De Joannis obitu in exilio.

Joannes vero in exilium abductus, Comanis in Euxino Ponto extremum diem obiit, octavodecimo Calendas Octobres, proximo anno post supradictum Consulatum, id est Honorio septies & Theodosio iterum Consulibus. Vir, ut antea dixi, propter abstinentiæ studium, iracundiæ magis indulgens quàm verecundiæ: & qui ob singularem sanctimoniam immodica oris libertate perpetuo usus est. Porro mirari non immerito subit, cur cùm tanto studio flagraret temperantiæ, eam tamen contemnendam esse in concionibus suis docuerit. Nam cũ à Synodo Episcoporum semel duntaxat iis qui post

baptismum peccassent, concessa fuisset pœnitentia, ipse pronuntiare non dubitavit: licet millies pœnitentiam egeris, accede. Ob quam doctrinam, tum à familiaribus suis reprehensus est, tum etiam à Sisinnio Novatianorum Episcopo. Qui librum quoque adversus hoc dictum conscripsit, & Ioannem ob idipsum graviter exagitavit. Verum hæc diu ante contigerant.

Caput XXII.

De Sisinnio Novatianorum Episcopo, & de congressu, quem cum Ioanne habuisse dicitur.

DE Sisinnio vero pauca dicere, haudquaquam intempestivum puto. Vir fuit, ut jam dixi, admodum disertus, & in Philosophiæ studiis excellens. Præcipue vero Dialecticam excoluerat, & sacrarum literarum interpretationem apprime callebat: adeo ut Eunomius hæreticus, ejus præstantiam in arte disserendi formidans sæpenumero refugerit. Victus autem non adeo simplex erat; Sed licet summæ esset temperantiæ, victu tamen magnifico & sumptuoso utebatur. Quippe delicate vivens, & candida veste indutus, bis quotidie in balneis publicis lavabat. Et cum aliquando à quodam interrogaretur, cur ipse qui Episcopus esset, bis lavaret quotidie, respondit: Quoniam tertio lavare non possum. Alio quodam die cum Arsacium honoris causa inviseret, à quibusdam Arsacii familiaribus interrogatus, cur vestem Episcopo minime convenientem gestaret; & ubinam scriptum esset, sacerdotem alba veste indui debere, respondisse fertur: Tu prior mihi dicas velim, quo in loco scriptum sit, Episcopum atra veste uti debere. Cumque is qui interrogaverat, ad hanc contrariam interrogationem hæreret, subjecit Sisinnius: Tu quidem ostendere nunquam poteris, sacerdotem debere atris vestibus indui. Me vero Salomon adhortatus est ita dicens: Sint tibi vestimenta alba. Et Servator noster in Evangeliis alba veste usus esse deprehenditur. Moysen etiam atque Eliam albis indumentis vestitos, Apostolis ostendit. His aliisque ex temporali facilitate dictis, cunctos qui aderant, in admirationem sui rapuit, cum Leontius Episcopus

Κεφ. κϐ'.

Περὶ σισιννίου τοῦ τῶν ναυατιανῶν, οἷα φησὶ συζῆσαι πρὸς Ἰωάννην.

Περὶ δὲ σισιννίου βραχέα διεξελθεῖν, οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι· ἀνὴρ ἦν, ὡς ἔφην ἤδη πολλάκις ἔφθη, ἑλλόγιμος, καὶ τὰ φιλόσοφα ἄκρως μαθών· διαλεκτικῆς δὲ σοφίας καὶ μελετῶν, καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἀκριβῶς μετιὼν εὐπίστατος· ὡς καὶ εὐνόμιον τὸν αἱρετικὸν πολλάκις αὐτοῦ φυγεῖν τὴν ἐπὶ τῇ λέξει δεινότητα· τὴν δὲ δίαιταν ἦν ἁβρὸς· ἀλλ' ἐν ἄκρᾳ σωφροσύνῃ, πολυτελεῖ τοῦτον ἐκέκτητο· τρυφῶν τε ἐν ἑαυτῇ λαμπρῶς καὶ δὶς τῆς ἡμέρας ἐν λουτροῖς δημοσίοις λουόμενος διετέλει· καὶ ποτὲ ἐρομένου αὐτὸν τινος, τοῦ χάριν ἐπίσκοπος ὤν, δὶς λούοιτο τῆς ἡμέρας, ἐπειδὴ τρίτον οὐ φθάνει, ἀπεκρίνατο· ἄλλοτε δὲ ἀρσάκιον τὸν ἐπίσκοπον καὶ τιμιῶν ὁρῶν, ἠρωτήθη ὑπό τινος τῶν περὶ ἀρσάκιον, διὰ τί ἀνοίκειον ἐπισκόπῳ ἐσθῆτα φορεῖν, καὶ ποῦ γέγραπται λευκὰ τὸν ἱερέα ἱμάτια φορεῖν· ὁ δέ, σὺ πρότερον, φησὶν, εἰπὲ ποῦ γέγραπται μέλαιναν ἐσθῆτα φορεῖν τὸν ἐπίσκοπον· τοῦ δὲ ἐρωτήσαντος ἀπορῶ γομφίῳ πρὸς τὴν ἀντερώτησιν ἐπήγαγε ὁ σισίννιος· ἀλλὰ σὺ μὲν οὐκ ἔφη, δεῖξαι δυνήσῃ, ὡς δεῖ τὸν ἱερέα μέλανα ἀμφιέννυσθαι· ἐμοὶ δὲ καὶ ὁ σωτὴρ παρήνεσε λέγων, ἔστωσαν σου ἱμάτια λευκά· καὶ ὁ σωτὴρ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, λευκὴν φαίνεται ἐσθῆτι χρησάμενος· ἀ μὲν ἄλλα καὶ Μωυσῆν καὶ Ἠλίαν λευκοφορεῖν τοῖς ἀποστόλοις ἐδείξεν· ταῦτα δὴ καὶ ἄλλα πολλὰ ἑτοίμως εἶπεν, τὰ μέγιστα ἐπὶ τοῖς παρόντων ἐθαυμάσθη· λεοντίου δὲ

ἀγκύρας τ ὂν τῇ μικρᾷ γαλατίᾳ ἐπισκόπῳ, ναυατιανῶν ἐκκλησίαν ἀφαιρεμένῳ, καὶ τῇ κωνσταντίνου πόλει ἐπιδημοῦντος, ὁ σισίννιος ἐλθὼν παρ' αὐτὸν, παρεκάλει ἀποδοῦναι τὴν ἐκκλησίαν· ὁ δὲ θερμῶς ἀπήντησε, καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· ὑμεῖς, φησὶν, οἱ ναυατιανοὶ οὐκ ὀφείλετε ἐκκλησίας ἔχειν, τὴν μετάνοιαν ἀναιροῦντες, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἀποκλείοντες· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πλείονα τοῦ λεοντίου κακῶς τοὺς ναυατιανοὺς λέγοντος, ἔφη ὁ σισίννιος· ἐμοὶ μὲν οὐδεὶς οὕτω μετανοεῖ ὡς ἐγώ· τὸ δὲ πάλιν ἐπάγοντος, πῶς μετανοεῖς; ἔφη ὁ σισίννιος, ὅτι σὲ εἶδον, ἀπεκρίνατο. Ἰωάννου δέ ποτε τοῦ ἐπισκόπου ἐγκαλοῦντος αὐτῷ, καὶ λέγοντος, ὅτι οὐ δύο ἐπισκόπους ἔχειν ἡ πόλις δύο ἐπισκόπους ἔχειν, ὁ σισίννιος ἔφη, ἐξὲ γὰρ ἔχει τοῦ Ἰωάννου χαλεπήναντος, καὶ φήσαντος, ὁρᾷς ὅτι μόνος εἶναι βούλει ἐπίσκοπος, ὁ σισίννιος αὐτῷ τοῦτο, ἔφη, λέγω, ἀλλ' ὅτι ἐγὼ οὐδὲ μόνῳ σοὶ εἰμὶ ἐπίσκοπος, ὃς τοῖς ἄλλοις εἰμί· ὁ δὲ Ἰωάννης πρὸς τὸ λεχθὲν ἀγανακτήσας, ἀλλ' ἐγώ σε, ἔφη, παύσω πρὸς ἐμὲ λαλεῖν· αἱρετικὸς γὰρ ὑπάρχεις· πρὸς δὴ τοῦτο χαριέντως ὁ σισίννιος ὑπήντησεν· ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη, σὲ μισθοῦ παρέξω, εἴ με τηλικοῦτον καμάτου ἀπαλλάξεις· διαμαλαχθεὶς οὖν τῷ ἀποκρίσεως ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' οὐκ ἀν σε, ἔφη, παύσω τοῦ λαλεῖν ἐγὼ, εἴ σε ὅλως τὸ λέγειν λυπεῖ· ὅτῳ μὴν ἦν ἕτοιμος πρὸς τὰς ἀποκρίσεις καὶ χαρίεις ἦν ὁ σισίννιος· γράφειν οὖν ταῦτα καὶ ὑπομνημονεύειν τὰ εἰρημένα ἁπλῶς, μακρὸν ἂν εἴη· διὸ καὶ δι' ὀλίγων ἐπέδειξα οἷος ἦν, ἀρκεῖν ἡγησάμενος· ἐκεῖνο δὲ φημι, ὅτι διὰ παιδεύσεως πεφοίτηκε πολλῆς· καὶ διὰ ταύτην, πάντες ἐφεξῆς οἱ ἐπίσκοποι ἠγάπων τε καὶ ἐτίμων αὐτὸν ἐμοὶ ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τῆς συγκλήτου πεφανεῖς ἐσεργόν τε αὐτὸν καὶ ἐθαύμαζον· καὶ πολλὰ μὲν ἁπλῶς βιβλία συγγεγραφὼς λέξιν ἔχει ἐν αὐτοῖς, καὶ ποιητικὰς παραμίγνυσι λέξεις λέγων ἢ μᾶλλον, ἢ ἀναγινωσκόμενος ἐθαυμάζετο· πρόσωπον γὰρ ἁπλῶς ἔχεις, τῷ τε προσώπῳ, καὶ τῇ φωνῇ, καὶ τῷ σχήματι καὶ τῷ βλέμματι, καὶ τῇ ὅλῃ κινήσει, τὸ σῶμα· ἠγαπᾶτο δὲ καὶ διὰ ταῦτα παρὰ πασῶν τε τῶν θρησκειῶν, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἀθλίου· καὶ τὰ μὲν περὶ σισιννίου ἐξαρκεῖν ἡγοῦμαι.

A Ancyræ quæ est in Galatia, Novatianis Ecclesiam ademisset, ac tum forte versaretur Constantinopoli, Sisinnius eum adiens rogavit, ut Ecclesiam redderet. At ille asperius cum excipiens, ita dixit: Vos, Novatiani, Ecclesias habere non decet, qui pœnitentiam tollitis, Deique benignitatem intercluditis. Hæc & ejusmodi plura in Novatianos deblaterranti Leontio Sisinnius sic respondit: Atqui nemo magis pœnitentiam agit quàm ego. Cumque Leontius iterum adjecisset: Quomodo pœnitentiam agis? subjunxit Sisinnius, quia te vidi.

B Cum aliquando à Joanne Episcopo reprehenderetur, Ioannesque diceret civitatem non posse duos Episcopos habere, respondit Sisinnius: Nec profecto habet. Hic cum Ioannes indignaretur ac diceret: Solus, ut video, vis esse Episcopus. Subjecit Sisinnius, Non hoc dico, sed quod apud te solum Episcopus non sim, qui tamen Episcopus sum aliis omnibus. Quo responso exasperatus Ioannes: faciam, inquit, ne in posterum concioneris. Hæreticus enim es. Cui Sisinnius facete respondit: At ego, inquit, mercedem tibi solvam, si me tanto labore liberaveris. Mollitus eo dicto Joannes: Ego inquit, non faciam

C ut ne in posterum concioneris, si quidem tibi molestum est concionandi munus. Adeo ad respondendum paratus, & facetus erat Sisinnius. Omnia porro scribere & commemorare quæ sunt ab illo scite dicta, prolixum esset. Proinde pauca ista sufficere existimavi, ut ex iis qualis hic vir fuerit ostenderetur. Id unum addam, eum eruditionis causâ celeberrimum fuisse, eoque nomine à cunctis continuo ordine sibi succedentibus Episcopis cultum simul & amatum. Sed

D & Primores Ordinis Senatorii eum singulari benevolentia & admiratione prosequebantur. Scripsit quidem plures libros. Sed in illis nimium studet verborum elegantiæ, atque interdum poëticas inserit dictiones. Proinde dicendo majorem gloriam adeptus est quàm scribendo. Nam in ejus vultu ac voce, in habitu etiam atque obtutu, & in totius corporis motu plurimum inerat venustatis. Has ob dotes, tum ab omnibus sectis diligebatur, tum præcipue ab Attico Episcopo. Sed de Sisinnio satis dictum puto.

A

Caput XXIII.

De obitu Imperatoris Arcadii.

NOn diu post mortem Joannis, Imperator etiam Arcadius excessit è vita. Vir mitis ac placidus, & qui sub exitum vitæ Deo charus ab omnibus existimatus est ob hanc causam. Constantinopoli ædes est amplissima, quæ Carya cognominatur, propterea quod in ejus atrio nux est arbor, in qua Acacius Martyr olim suspensus martyrium consummasse fertur. Quam ob causam parva etiam Basilica juxta illam arborem ædificata est. Eam Imperator Arcadius videre cupiens, quodam die ingressus est. Cumque ibi precationem fecisset, discessit. Omnes porro qui in vicinia illius Basilicæ habitabant, Imperatoris videndi causâ confluxerant. Et alii quidem extra ædem progressi, viarum transitus occupare studuerant: unde & Imperatoris vultum, & pompam omnem stipatorum facilius prospicere se posse arbitrabantur. Alii vero subsequebantur: donec universi cum mulieribus simul & parvulis extra Basilicam tandem sunt constituti. Quo facto, ædes amplissima quæ in ambitu illius Basilicæ erat circumstructa, repente corruit. Clamor exinde consequutus est cum ingenti admiratione, quòd Imperatoris precatio tantam hominum multitudinem ab interitu servasset. Et id quidem contigit ad hunc modum. Porro Arcadius relicto filio Theodosio adhuc octenne, mortuus est, Basso & Philippo Consulibus, Calendis Maji, anno secundo Olympiadis ducentesimæ nonagesimæ septimæ. Imperavit unà cum Patre Theodosio annis tredecim: post Patris autem obitum annis quatuordecim. Vixit annos unum & triginta. Complectitur autem hic liber historiam annorum duodecim & sex mensium.

B

C

D

Κεφ. κγ'.

Περὶ τῆς Ἀρκαδίου τοῦ βασιλέως τελευτῆς.

ΤΕλευτᾷ δὲ ὁ πολὺ μὴ τελευτήσας Ἰωάννου. Τελευτᾷ ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος, ἀνὴρ πρᾶος καὶ ἡσύχιος, καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ζωῆς, θεοφιλὴς δόξαν κτησάμενος ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. ἐν τῇ κώμῃ Ἀνθεμουσίῳ οἶκός ἐστι μέγας, καρύαν ἔχων ἐπώνυμον· ἔστι γὰρ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ οἴκου δένδρον καρύα, ἐφ' ἧς κρεμασθῆναι λέγεται τὸν μάρτυρα Ἀκάκιον καὶ τελειωθῆναι· διὸ καὶ αἰτίαν οἰκίσκος τῷ δένδρῳ παρωκοδόμησε εὐκλήειος· τοῦτον ἱδρῦσαι ὁ βασιλεὺς λιτὴν βουληθείς, εἰς αὐτὸν παρεγένετο· εἶτα ὄμιλός τε αὖθις ἀπεχώρει· πάντες δὲ οἱ πρὸ τῶν οἰκιῶν τὸν εὐκλήειον οἶκον, ἵνα τῷ θεάσασθαι τὸν βασιλέα σωτέρεσχον· καὶ οἱ μὲν ἐξω τῶν οἰκιῶν ὄχλοι, πρὸς καταλαβεῖν τὰς πανδοκεύσεις ἐσπεύδαζον, ἀφ' ὧν φανερώτερον τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως καὶ τὴν περὶ αὐτὸν πομπὴν ὑποφοιτᾶν ἡγοῦντο θεάσασθαι· ἄλλοι δὲ ἐπὶ πλέον, ἕως ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐκτὸς οἴκων ἐγένοντο· καὶ μεταξὺ τοῦτο εὐθὺς ὁ ναὸς κείμενος τῷ εὐκλήειῳ μέγας ἅπας κατέπεσεν· ἐκ δὲ τοῦ βοὴ σὺν θαύματι μεγάλῃ ἐπηκολούθει, ὡς ἡ τοῦ βασιλέως εὐχὴ δεήσεσθαι τὰ ἀπωλείας ἐρρύσατο· τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο· καταλιπὼν δὲ τὸν υἱὸν Θεοδόσιον ὀλίγου τυγχάνοντα, ἐτελεύτησεν ἐν Θεσσαλονίκῃ βασιλεύσας Φιλίππου, τῇ πρώτῃ δὲ μαΐου μηνὸς τοῦ ἦν ἔτος δεύτερον τῆς διακοσιοστῆς ἐνενηκοστῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος· συμβασιλεύσας μὲν τῷ πατρὶ Θεοδοσίῳ ἔτη δεκατρία μετὰ τὴν τελευτὴν δὲ πατρὸς, ἔτη δεκαπέντε· πάντα ἔτη τριακονταέν· ἔζησε δὲ ἔτη δώδεκα, μησὶν ἓξ.

In aliis exemplaribus reperta sunt quæ sequuntur, non quasi omissa, sed alio dicendi genere conscripta. Operæ pretium igitur censui ea adscribere hoc loco.

Ἐν ἄλλοις ἀντιγράφοις εὑρέθη ταῦτα κείμενα, οὐχ' ὡς παραλειφθέντα, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἄλλον φράσεως ὄντα· συνίστημι δὲ καλὸν εἶναι ταῦτα ἐνθεῖναι· τούτου χάριν ταῦτα παρακαταθέμην ὁπόθεν.

INterim vero cum Episcopus Ephesi forte è vita migrasset, Joannes necesse habuit eò proficisci, ut Episcopum

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοσούτῳ συνέβη τὸν ἐφέσου ἐκλελοιπέναι τὸν ἐπίσκοπον, ἀνάγκη κατέλαβε τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν Ἔφεσον ἀπελθεῖν, ἵνα

χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον. ὁ δὲ ἡρακλείδης ἐν αὐτῇ, ἀλλων τε ἄλλον προβαλέσθαι πειρωμένων, αὐτὸς ἠρακλείδην ἵνα διάκονον ἑαυτοῦ, ἦγεν κύπριον, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβάλετο· ἀγομένης δὲ ἐπὶ τούτῳ σάσεως ἐν τῇ ἐφέσῳ, ὡς οὐκ ἀξίου πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ὄντος ἡρακλείδου, ἀναγκη γέγονε χρονίζειν τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ ἔφεσῳ. παρελκόντος δὲ αὐτοῦ καὶ αὐτὴν, ὁ σεβηριανὸς ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει ἐρασμιώτερος τοῖς ἀκροαταῖς ἐγένετο· καὶ ταῦτα οὐκ ἐλάνθανε τὸν Ἰωάννην· ταχέως γὰρ πρὸς τὰ γινόμενα διήγγελλε παρὰ Σαραπίωνος, ὃς πάνυ ἠγαπᾶτο πρὸς Β Ἰωάννου, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ τὸ ἐπισκόπου φροντίδα ἐκεχείριστο, διὰ τὸ εὐλαβὲς αὐτοῦ, ὃ ἐν πᾶσι πιστὸν, καὶ περὶ πάντα νηφάλεον καὶ σπουδαῖον περὶ τὴν τοῦ ἐπισκόπου συγκρότησιν· ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν Ἰωάννης ἐπὶ τὴν κωνσταντίνου πολιν ἔρχεται· καὶ αὐτὸς μὲν πάλιν τὴν προσήκουσαν κηδεμονίαν τῶν ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· μεταξὺ δὲ Σαραπίωνος τοῦ διακόνου, καὶ σεβηριανοῦ τοῦ ἐπισκόπου, πολλή τις ἦν μικροψυχία, τοῦ μὲν σαραπίωνος ἀνιωμένου τῷ σεβηριανῷ, διὰ τὸ ἐθέλειν αὐτὸν ἐν ταῖς διαλέξεσι παρυδρεύειν τῷ Ἰωάννου· τοῦ δὲ σεβηριανοῦ ζηλοῦντος τὸν σαραπίωνα, διὰ τὸ προσκεῖσθαι αὐτῷ Ἰωάννου τὸν ἐπίσκοπον, καὶ πᾶσαν τὴν φροντίδα εἰσπεπρᾶχθαι τοῦ ἐπισκοπεῖν· ἕως δὴ πρὸς ἀλλήλους ἐχόντων, συνέβη τὴν κακίαν τοῦ μίσους ἐπὶ πλεῖον προελθεῖν, ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε· ποτὲ γὰρ τοῦ σεβηριανοῦ παρόντος, τὴν προσήκουσαν ἐπισκόπῳ τιμὴν ὁ σαραπίων οὐκ ἀπένεμεν· ἀλλὰ καθήμενος διελέγετο, ἢ μὴ ἑωρακὼς αὐτὸν, ὡς ὕστερον ἐπὶ τοῦ συνεδρίου μεθ' ὅρκων ἐβεβαιοῦτο, ἢ μικρὸν φροντίσας ὡς τοῦ ἐπισκόπου παρουσίας, καίπερ ἐλεγε σεβηριανὸς, οὐκ ἔγωγε λέξω· ὁ θεὸς D μόνος ἴσως· τότε γὰρ σεβηριανὸς οὐκ ἤνεγκε τὴν τοῦ σαραπίωνος καταφρόνησιν, ἀλλὰ παρ' αὐτὰ καὶ προκοπῆς διαγνώσεως συνεδρίου, μεθ' ὅρκων καθαιρεῖ τὸν σαραπίωνα, καὶ οὐ μόνον τῆς ἀξίας τοῦ διακόνου ἀποκηρύττει, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς· μαθὼν ταῦτα Ἰωάννης, βαρέως ἤνεγκεν· τοῦ μὲν προτέρου μεταστὰς ζήλους ἐπὶ συνεδρίου, καὶ τοῦ σαραπίωνος ἀπολογουμένου, καὶ πιστοῦντος τὸ μὴ ἑωρακέναι, ἀλλὰ καὶ μάρτυρας προάγοντος, τὸ μὲν κοινὸν τῶν συνεληλυθότων ἐπισκόπων συνεγίνωσκε, καὶ παρεκάλει τὸν σεβηριανὸν A ordinaret. Cum igitur Ephesum venisset, & alii alium ad eum locum promovere studerent, ipse Heraclidem quendam Diaconum suum, genere Cyprium, ad Episcopatum promovit. Hac de causa cum seditio Ephesi orta esset, eo quod Heraclides sacerdotio indignus videretur, coactus est Joannes in urbe Epheso diutius commorari. Dum ergo illic moram faceret, interim Severianus Constantinopoli charior indies auditoribus fiebat. Neque ea res Joannem diu latuit: quippe cui cuncta à Serapione celeriter nuntiabantur. Hunc enim Joannes singulari benevolentia prosequebatur, eique totius Episcopatus sui curam commiserat, eo quòd religiosus esset & fidus inprimis ac sobrius, & in tuendis Episcopi partibus studiosissimus. Non diu post Joannes venit Constantinopolim. Et ipse quidem pro officio suo sollicitam Ecclesiarum curam de integro gerebat. Inter Serapionem vero Diaconum & Episcopum Severianum ingens dissensio exorta est: dum ille quidem obsistit Severiano, ut qui concionandi C gloriâ Joannem superare niteretur: hic vero invidet Serapioni, eo quod Joannes illum unice complectebatur, totamque Episcopii curam ei commendaverat. Cum ad hunc modum erga se invicem animis affecti essent, odii vis multo magis aucta est ex hujusmodi causa. Forte prætereunti Severiano Serapio honorem qui Episcopo debetur, non præstitit: sed in sede sua, sicut erat, permansit: sive quòd illum non viderat, uti postea in Concilio Episcoporum cum jurejurando affirmavit: sive quòd Episcopi præsentiam parvipenderet, ut ajebat Severianus. Utrum horum verius sit, equidem neD queo dicere: Solus Deus noverit. Tunc vero Severianus hunc Serapionis contemptum non tulit, sed repente, antequam causa in publico Episcoporum Concilio cognita esset, addito juramento Serapionem condemnat: nec solum à Diaconatus gradu, verum etiam ab Ecclesiæ communione expellit. Id ubi cognovit Joannes, iniquo animo tulit. Postea vero cum causa in Concilio disceptaretur, & Serapio factum excusaret, affirmaretque se tum non vidisse Severianum, ac testes præterea adduceret: Concilium quidem Episcoporum veniam ei indulsit, oravitq; Severianum

ut Serapionis excuſationem admitteret. Joannes vero ut Severiano cumulatius ſatisfieret, Serapionem hebdomadis unius ſpatio ab officio ſuſpendit Diaconi: quamvis in omnibus negotiis illo tanquã manu dextra uteretur, utpote ad reſpondendum in cauſis Eccleſiaſticis ſolertiſſimo ac diligentiſſimo. Verum Severianus ne ſic quidem flecti potuit: ſed omnibus modis perficere nitebatur, ut Serapio penitus non ſolùm Diaconatu abdicaretur, verũ etiam à communione excluderetur. Ob hæc graviter indignatus Ioannes, ſurgens ex Concilio, Epiſcopis qui aderant, cauſam judicandam reliquit, ita eos alloquutus. Cauſam ad vos delatam perpendentes ipſi ac dijudicantes definite. Ego enim recuſo cauſam eorum judicare. Quibus dictis cum Joannes ſurrexiſſet, Concilium Epiſcoporum ſimul conſurgens cauſam in eo ſtatu reliquit, Severianum potius accuſans, quod Joannis Epiſcopi dictis non acquieviſſet. Deinceps vero Joannes Severianum ad colloquium non admiſit: ſed eum monuit ut in patriam rediret, hæc illi per internuntium mandans. Non expedit, Severiane, ut Eccleſia tibi commiſſa tanto temporis ſpatio neglecta maneat, & Epiſcopi ſui præſentiã deſtituta. Quamobrem ocyus ad Eccleſias tuas regredere, donumque quod Deus tibi impertiit, negligere noli. Cum igitur Severianus iter jam ingreſſus eſſet, Eudoxia Auguſta his de rebus certior facta, Joannẽ quidẽ reprehendit: Severianum vero Chalcedonæ Bithyniæ quam primum revocari curat. Ethic quidem ſtatim adfuit. Joannes vero familiaritatem illius averſatus eſt: nec ulli ipſum ad hoc hortanti obtemperavit. Donec tandem Eudoxia Auguſta, in Eccleſia Apoſtolorum filium ſuum Theodoſium juniorem, tunc temporis admodum puerum, ad genua Joannis abjiciens, & per illius caput crebro eum adjurans atque obteſtans, ægrè ab illo obtinuit ut Severianum in amicitiam ſuam admitteret. Ad hunc modum, & cætera, ut ſupra cap. XI.

A δέξασθαι ἀπολογούμενον τὸν Σαραπίωνα· ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἰωάννης, πρὸς πληροφορίαν σαφεστέραν Σευηριανῷ ἀφορίζει τὸν Σαραπίωνα, ἑβδομάδα μίαν ἀποστήσας τῆς τιμῆς τοῦ διακόνου· καίτοι ὢν πᾶσι τοῖς πράγμασι δεξιὰν χεῖρα ἔχων αὐτόν, ἐπὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀποκρίσεις ὀξύτατον καὶ ἀπταιστότατον ὄντα· σεβηριανὸς δὲ οὐδ' ὅτως ἐπείθετο· ἀλλὰ παντοίῳ ἐγίνετο, τελείως ἀποκηρυχθῆναι τῆς διακονίας τὸν Σαραπίωνα, καὶ τῆς κοινωνίας· λυπηθεὶς σφόδρα ἐπὶ τούτοις Ἰωάννης, καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ συνεδρίου, καλεῖ τοὺς παρόντων ἐπισκόπους τὰ τῆς δίκης, εἰρηκὼς πρὸς αὐτούς, τὸ παρὸν σύμβουλοι ὑμῖν, καθ' ἑαυτοὺς διαλαβόντες, καὶ κρίναντες ὀρθῶς· ἐγὼ γὰρ παραιτοῦμαι τὴν μεταξὺ αὐτῶν διάγνωσιν· τούτων λεχθέντων ὑπὸ Ἰωάννου, πάντες ἀναστάντες αὐτῷ, ὁμοίως καὶ τὸ κοινὸν τοῦ συνεδρίου ἀναστὰν, καταλέλιπεν ἔτι τὰ τῆς δίκης, καὶ τὰ μεμφόμενοι μᾶλλον Σευηριανὸν, διὰ τὸ μὴ ἐξαρκεῖν τοῖς ῥηθεῖσι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου· τὸ λοιπὸν ὁ μὲν ἐπὶ τὴν συμβουλίαν τῶν Σευηριανιστῶν ἐπανῆλθεν· Ἰωάννης δὲ ἐξαλοιφὴν ἀλλ' εἰς τὴν παροικίαν ἀπῆλθε· καὶ τοῦ ἐκδημεῖν αὐτὸν παρεκελεύετο, φάσκων αὐτῷ τοιάδε· οὐκέτι χρήσιμον, φησὶ, τῷ σῷ Σευηριανῷ, ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὴν ἐμπιστευθεῖσαν, ἀπολιπεῖν παροικίαν ἀπροστάτητον καὶ ἔρημον· διὸ ἀπεύσας καταλαβεῖν τὰς ἐκκλησίας σου, καὶ μὴ ἀμέλει τοῦ χαρίσματος τοῦ σοὶ δοθέντος· ἃ δὴ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν ὁδοιπορίαν γενόμενος ταῦτα ἡ αὐγοῦσα εὐδοξία, μεμφέσθαι μὲν τῷ Ἰωάννῃ ἠσθάνετο· ἀλλὰ τάχα καλοῦντος τὸν Σευηριανὸν ἐκ τῆς Βιθυνίας χαλκηδόνος, ὁ μὲν ὅδε ἐδέπω παρῆν· Ἰωάννης δὲ τὸν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἐξέκλινε, καὶ ἐδεήθη προσκαλεῖσθαι ἐπείθετο· ἕως ἡ βασίλισσα εὐδοξία τῷ ἐπωνύμῳ τῆς ὅλων ἐκκλησίας υἱὸν θεοδόσιον τοῦτον τὸν νέον, τότε κομιδῇ παῖδα ὄντα, εἰς τὰ γόνατα τοῦ Ἰωάννου ἐμβαλοῦσα, καὶ ὅρκους κατ' αὐτοῦ πολλοὺς καθικνοῦσα, μόλις τὴν πρὸς Σευηριανὸν ἔχθραν καὶ φιλίαν ἀπώσασθαι· τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον, καὶ τὰ ἑξῆς.

Τάδε περιέχει καὶ ἡ ἑβδόμη βίβλος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους σχολαστικοῦ.

α'. Ὡς ὁ βασιλεὺς Ἀρκαδίου τελευτήσαντος, καὶ καταλιπόντος τὸν υἱὸν Θεοδόσιον ὀκταετῆ, ἀνθέμιος ὕπαρχος τῶν ὅλων διοίκησιν ἐποιεῖτο.

β'. Περὶ ἀττικοῦ τοῦ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου, ὁποῖος ἦν τὸ ἦθος.

γ'. Περὶ Θεοδοσίου, καὶ ἀγαπητοῦ, τῶν ἐν συριάδοις ἐπισκοπησάντων.

δ'. Περὶ τοῦ ἀθενίου ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι ἰουδαϊκὸν σχῆμα λυθέντος, ὑπὸ ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου.

ε'. Ὅπως Σαββάτιος ὁ ἐξ ἰουδαίων, ναυπλιανῶν πρεσβύτερος, ἀπέστη τῶν ὁμοδοξούντων αὐτῷ.

ς'. Περὶ τῶν πρεσβυτέρων τιμωκαύστας τῆς τῶν ἀρειανῶν δόξης.

ζ'. Ὡς θεόφιλον τὸν ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον κύριλλος διεδέξατο.

η'. Περὶ μαρκιανοῦ μεσοποταμίας ἐπισκόπου, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ ὁ χριστιανισμὸς ἐν περσίδι διεπλατύνθη.

θ'. Οἱ κατὰ τοῦτον χρόνους ἐν ἀντιοχείᾳ, καὶ ῥώμῃ ἐπισκοπήσαντες.

ι'. Ὡς κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἡ ῥώμη ὑπὸ βαρβάρων γέγονεν, ἀλαρίχου ταύτην πορθήσαντος.

ια'. Περὶ τῶν ἐν ῥώμῃ τιμωκαύστας ἐπισκοπησάντων.

ιβ'. Περὶ χρυσάνθου, καὶ ναυπλιανῶν ἐν κωνσταντίνου πόλει ἐπισκόπου.

ιγ'. Περὶ τῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ γενομένης μάχης μεταξὺ χριστιανῶν καὶ ἰουδαίων, καὶ τοῦ ἐπισκόπου κυρίλλου πρὸς τὸν ὕπαρχον ὀρέστην διαφορᾶς.

ιδ'. Ὡς οἱ κατὰ τιμοθέαν μοναχοὶ εἰς ἀλεξάνδρειαν ὑπὲρ κυρίλλου καταλθόντες, πρὸς τὸν ὕπαρχον ὀρέστην ἐτάσιασαν.

ιε. Περὶ ὑπατείας τῆς φιλοσόφου.

ις'. Ὡς πάλιν ἰουδαῖοι πρὸς χριστιανὸς πόλεμον συμπλέξαντες, δίκας ἔτισαν.

ιζ'. Περὶ Παύλου ἐπισκόπου ναυπλιανῶν, ἐπὶ τοῦ γεγονότος θαύματος σημείου ὑπ' αὐτοῦ, μέλλοντος βαπτίζειν τὸν ἀπαλεῶνα ἰουδαῖον.

ιη'. Ὡς τὰ βασιλέως τῶν πρώτων ἰσοδιγέρδου τελευτήσαντος, αἱ μεταξὺ ῥωμαίων καὶ πέρσων σπονδαὶ διελύθησαν, καὶ πόλεμος ἰσχυρὸς γέγονεν, ἡττηθέντων τῶν πέρσων.

ιθ'. Περὶ παλλαδίου τοῦ ταχυδρόμου.

κ'. Ὅπως πάλιν οἱ πέρσαι καταπράττοντος ὑπὸ ῥωμαίων ἡττήθησαν.

κα'. Οἷα τοῖς τῶν πέρσων αἰχμαλώτοις ἀκάκιος ἀμίδης ἐπίσκοπος πεποίηκε.

κβ'. Περὶ τῶν πρεσβύτων καλῶν τοῦ βασιλέως θεοδοσίου τοῦ νέου.

κγ'. Περὶ Ἰωάννου τοῦ τυραννήσαντος ἐν ῥώμῃ, μὴ θανάτου ὀνομίου τοῦ βασιλέως· καὶ ὅπως αὐτὸν ὁ θεὸς ταῖς εὐχαῖς θεοδοσίου καμφθεὶς, χερσὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ παρέδωκε.

κδ'. Ὡς μὴ τὴν αἵρεσιν τοῦ τυράννου ἰωάννου, σαλευκιανὸν τὸν κωνσταντίου καὶ πλακιδίας τοῦ αὐτοῦ θείας, ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος βασιλέα τῆς ῥώμης ἀνέδειξε.

κε'. Περὶ τοῦ ἀττικοῦ διοικήσεως τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ὅπτο ὄνομα ἰωάννου τοῖς διπτύχοις τῆς ἐκκλησίας ἐνέταξε, καὶ ὅπ τὸν ἑαυτοῦ θάνατον προέγνω.

κς'. Περὶ σισιννίου τοῦ μὴ ἀττικὸν τοῦ κωνσταντίνου πόλεως ἐπισκοπήσαντος.

κζ'. Περὶ φιλίππου πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ σίδης.

κή. Ὡς Πρόκλον κυζίκου ἐπίσκοπον ὁ σισίννιος ἐχειροτόνησεν· οἱ δὲ κυζικηνοὶ τὸν Πρόκλον οὐ προσεδέξαντο.

κθ. Ὡς μετὰ τὴν τελευτὴν σισιννίου, νεκτάριον ἐκ τῆς ἀνθουσίας μεταπεμψάμενοι, ἐπίσκοπον κωνσταντίνου πόλεως προεποιήσαντο· ὃς εὐθὺς ἐφωράθη ὁποῖος ἦν.

λ. Τίνα τρόπον ἐπὶ τοῦ νέου θεοδοσίου βουργουζίωνες ἐχειροτάνησαν.

λα. Οἷα πεπόνθασιν ὑπὸ νεκταρίου μακεδονιανοί.

λβ. Περὶ ἀναστασίου πρεσβυτέρου, δι' ὃν ἡ νεκτάριος εἰς τὸ δυσσεβεῖν κατεκλίθη.

λγ. Περὶ τοῦ ῥωμαίου μύσου ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ὑπὸ τῶν φυγάδων θέλων.

λδ. Περὶ τῆς ἐν ἐφέσῳ τὸ πρότερον καὶ νεκταρίου συναθροισθείσης συνόδου.

λε. Ὡς μετὰ τὴν καθαίρεσιν νεκταρίου, τὸν πρόκλον τινῶν βουλομένων ἐν θρονίσαι, πρεσβύτεροι τινὲς τῶν ἐπισκόπων μαξιμιανὸν τῆς κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπον.

λς. Παραδείγματα δι' ὧν ὡς δοκεῖ καλασκυάζει ὁ συγγραφεὺς, ἀκώλυτον εἶναι τὴν ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον μετάθεσιν.

λζ. Περὶ σιλβανοῦ τοῦ ἀπὸ φιλίππου πόλεως εἰς τροάδα μετενεχθέντος.

λη. Περὶ τῶν ἐν κρήτῃ ἰουδαίων, ὅπως ἐχρισάνισαν ψευδοκαθόλικοι πολλοί.

λθ. Περὶ τοῦ γεγονότος ἐμπρησμοῦ ἐν τῇ ναυπανῶν ἐκκλησίᾳ.

μ. Ὡς μαξιμιανὸν ἐπίσκοπον διαδέχεται πρόκλος.

μα. Περὶ πρόκλου ἐπισκόπου, ὁποῖός τις ἦν.

μβ. Ὅτι πολὺν καταβάλλεται λόγον ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς καλοκαγαθίας τοῦ βασιλέως θεοδοσίου τοῦ νέου.

μγ. Ὁποῖα πεπόνθασιν οἱ βάρβαροι, οἱ τῷ τυράννῳ Ἰωάννῃ συμμαχήσαντες.

μδ. Ὡς ὁ βασιλεὺς βαλεντινιανὸς ὁ νέος, εὐδοξίαν ἔγημε τὴν θυγατέρα θεοδοσίου.

με. Ὡς ἐπίσκοπος πρόκλος πέπεικε τὸν βασιλέα, τὸ σῶμα Ἰωάννου μεταπέμψασθαι εἰς κωνσταντίνου πόλιν ἀπὸ τῆς ἐξορίας, καὶ ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ καταθέσθαι.

μς. Περὶ τοῦ θανάτου παύλου, τοῦ ναυπανῶν ἐπισκόπου, ὃς μετ' αὐτὸν χειροτονήθη μαρκιανός.

μζ. Ὡς ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος εὐδοκίαν τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐξαπέστειλε.

μη. Περὶ θαλασσίου καισαρείας καππαδοκίας ἐπισκόπου.

IN SEPTIMO LIBRO ECCLESIASTICÆ Historiæ Socratis Scholastici hæc continentur.

I. Quomodo post obitum Imp. Arcadii, Theodosio ejus filio octo annos nato, Anthemius Præfectus summam Imperii administravit.

II. De Attico Constantinopolitano Episcopo, quibus moribus fuerit præditus.

III. De Theodosio & Agapeto, Synodorum Episcopis.

IV. De Iudæo paralytico, qui ab Attico Episcopo in Baptismo sanatus est.

V. Quomodo Sabbatius Novatianorum Presbyter ex Judæo, à fidei suæ consortibus defecerit.

VI. De iis qui Arianorum sectæ eo tempore præfuerunt.

VII. Quomodo Cyrillus Theophilo Alexandriæ Episcopo successerit.

VIII. De Marutha Episcopo Mesopotamiæ, & quomodo Christiana religio ab ipso in Persida propagata est.
IX. Qui tum temporis Antiochiæ & Romæ fuerint Episcopi.
X. Qualiter Roma eo tempore in Barbarorum potestatem venerit, Alarico eam vastante.
XI. De Episcopis urbis Romæ.
XII. De Chrysantho Novatianorum apud Constantinopolitanos Episcopo.
XIII. De pugna inter Christianos & Judæos Alexandriæ facta, & de Cyrilli Episcopi adversus Præfectum Orestem simultate.
XIV. Quomodo Nitriæ Monachi, Cyrilli causâ Alexandriam ingressi, seditionem contra Præfectum Orestem concitaverunt.
XV. De Hypatia Philosopha.
XVI. Quomodo Judæi Christianos iterum aggressi, pœnas dederint.
XVII. De Paulo Novatianorum Episcopo, & de miraculo quod ab eo perpetratum est, cum impostorem Judæum baptizaret.
XVIII. Quomodo post obitum Isdigerdis Regis Persarum, ruptum est fœdus inter Romanos & Persas: & commisso certamine, Persæ superati sunt.
XIX. De Palladio Cursore.
XX. Quomodo Persæ rursus ingenti prælio victi sunt à Romanis.
XXI. Quomodo Acacius Episcopus Amidæ, erga captivos Persarum se gesserit.
XXII. De virtutibus quæ in Theodosio Juniore inerant.
XXIII. De Joanne qui post obitum Imperatoris Honorii, tyrannidem Romæ arripuit. Et qualiter Deus Theodosii precibus mollitus, eum in manus exercitus Romani tradiderit.
XXIV. Quomodo post cædem Joannis tyranni, Theodosius Imperator Valentiniani Constantii & Placidiæ Amitæ suæ filium, Imperatorem Romæ renuntiavit.
XXV. De Attico, quomodo Ecclesias rexerit, & Joannis nomen Ecclesiasticis tabulis inscripserit: Et quod suam ipsius mortem præsciverit.
XXVI. De Sisinnio qui Attico in Episcopatu Constantinopolitano successit.
XXVII. De Philippo Presbytero Sidensi.
XXVIII. Quomodo Sisinnius Proculum Cyzici Episcopum ordinavit, quem tamen Cyzizeni suscipere noluerunt.
XXIX. Quomodo post mortem Sisinnii, Nestorius Antiochiâ accitus, Constantinopolitanum Episcopatum suscepit: statimque qualis esset deprehensus est.
XXX. Quomodo Theodosii Junioris principatu, Burgundiones Christianam religionem amplexi sunt.
XXXI. Quibus malis Nestorius Macedonianos afflixerit.
XXXII. De Anastasio Presbytero, à quo Nestorius ad impietatem perductus est.
XXXIII. De piaculo in ipso Altari majoris Ecclesiæ à servis fugitivis commisso.
XXXIV. De priore Synodo Ephesi adversus Nestorium congregata.
XXXV. Quomodo post abdicationem Nestorii, cum quidam Proculum in Episcopali sede collocare voluissent, quidam Episcopi Maximianum Constantinopolitanum Episcopum elegerunt.
XXXVI. Exempla quibus hic scriptor, ut sibi quidem videtur, adstruit, non esse prohibitam ab uno Episcopatu ad alterum translationem.
XXXVII. De Silvano, qui Philippopoli translatus est Troadem.
XXXVIII. Quomodo ex Judæis qui in Creta erant, multi Christianam religionem amplexi sunt.
XXXIX. De Incendio Ecclesiæ Novatianorum.
XL. Quomodo Proculus Maximiano successerit.
XLI. De Proculo Episcopo, cujusmodi vir fuerit.
XLII. Qualiter hic scriptor probitatem Theodosii Junioris pluribus verbis extollit.

XLIII. Quot & quanta mala paſſi ſunt Barbari, qui Joanni tyranno ſuppetias tulerant.
XLIV. Quomodo Valentinianus Junior Eudoxiam Theodoſii filiam duxit uxorem.
XLV. Quomodo Proclus Epiſcopus Imperatori perſuaſit, ut Joannis corpus ab exilio transferret Conſtantinopolim, & in Eccleſia Apoſtolorum deponeret.
XLVI. De Morte Pauli Novatianorum Epiſcopi, & de Marciano ejus ſucceſſore.
XLVII. Quomodo Imperator Theodoſius uxorem ſuam Eudoxiam miſit Hieroſolymam.
XLVIII. De Thalaſſio Cæſareæ Cappadociæ Epiſcopo.

SOCRATIS SCHOLASTICI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER VII.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ή.

Caput Primum.

Quomodo poſt obitum Imp. Arcadij, Theodoſio ejus filio octo annos nato, Anthemius Præfectus ſummam imperii adminiſtravit.

Κεφ. α'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Ἀρκαδίου τελευτήσαντος καὶ καταλιπόντος τὸν Θεοδόσιον ὀκταετῆ, ἀνθέμιος ὁ ὕπαρχος πάσης διοικήσεως ἐποιεῖτο.

MOrtuo igitur Imperatore Arcadio Calendis Maji, Baſſo & Philippo Conſulibus, Honorius quidem frater ejus Occidentis partes gubernabat: Orientis vero imperium ſub ditione fuit Theodoſii Junioris ejus filii, qui tunc temporis octo annos natus erat. Anthemius vero Præfectus Prætorio, ſummam rerum ſub illo adminiſtrabat. Erat hic nepos Philippi illius, qui regnante Conſtantio Paulum Epiſcopum Eccleſiâ expulerat, & Macedonium ejus loco introduxerat. Idem Conſtantinopolim magnis undique mœnibus cinxit. Omnium porro ſui temporis prudentiſſimus & habitus eſt & re vera fuit. Nihil unquam inconſulto gerere ſolitus: ſed de rebus agendis cum plurimis familiarium conſultabat: præſertim vero cum Troilo Sophiſta, qui præterquam quod illi amicitia conjunctus erat, civilium quoque rerum peritiâ Anthemio par exiſtimabatur. Quam ob cauſam Troili conſilio cuncta propemodum gerebantur.

Τοῦ δὲ βασιλέως Ἀρκαδίου τελευτήσαντος τῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου μηνὸς, ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Φιλίππου, ὁ μὲν Ὁνώριος ἀδελφὸς τὰ ἑσπέρια διεῖπε μέρη· τὴν δὲ ἑῴαν ἀρχὴν τῷ νέῳ Θεοδοσίῳ ὀκταετεῖ τυγχάνοντι, τῆς ἑῴας ἐτάπητο· ἀνθέμιος τὸ ὕπατον τῶν διοικήσεων ποιούμενος τῶν ὅλων· ὃς ἐγγὺς μὲν ἦν Φιλίππου τοῦ Παῦλον τὸν ἀπόστολον ἀπὸ κωνσταντίου ἐκβαλόντος τῆς ἐκκλησίας καὶ Μακεδόνιον ἀντεισαγαγόντος· ὃς δὲ μακεδόνιος μεγάλα τείχη τῇ κωνσταντίνου πόλει περιέβαλε· φρενιμώτατος δὲ τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ εὐδόκιμος ἦν, καὶ ἀβούλως ἐπράττετο οὐδὲν ἀλλὰ ἀνεκοινοῦτο πολλοῖς τῶν γνωρίμων τῶν περὶ τὸν βασιλέα, μάλιστα δὲ τῷ σοφιστῇ τρωίλῳ τῷ ἐν τῇ ἕῳ, ὃς μετὰ τῆς ἕως ἀπὸ σοφίας καὶ τὰ πολιτικὰ τῷ ἀνθεμίῳ ἐφαμίλλιος ἦν· διὸ σχεδὸν πάντα τῇ συμβουλῇ τούτου ἐπράττετο.

A

Κεφ. β'.

Περὶ Ἀττικοῦ τοῦ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου, ἐποίους ἦν τὸ ἦθος.

Τοῦ τοίνυν βασιλέως ὄγδοον ἔτος ἄγοντος, τρίτον ἔτος εἶχεν Ἀττικὸς τὸν ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει διαπρέπων· ἀνὴρ ὡς φθάσαντες εἴπομεν, μετὰ τοῦ πολὺ πεπαιδεῦσθαι, εὐλαβής τε καὶ φρόνιμος· διὸ καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐπὶ αὐτοῦ συνέβη εἰς μέγα ἐπιδοῦναι· ὁ γὰρ μόνον σὺν οἰκείᾳ τῆς πίστεως συνεχρότει, ἀλλὰ καὶ σὺν αἱρεσιώτας τῇ φρονήσει καταπλήττε· καὶ σκύλλειν μὲν αὐτοὺς ὁδαμῶς ἠρεῖτο· φοβεῖν δὲ ἐπιχειρῶν, αὐτοῖς αὐτοῖς πρᾶον ἑαυτὸν ἐπεδείκνυεν· ἀλλὰ μὴν ἀτελόγων ἠμέλει· ἐπόνει γὰρ περὶ τὰ τῶν παλαιῶν ἀναγνώσματα, διανυκτερεύων ἐν αὐτοῖς· διὸ καὶ σὺν οὐκ ἀξενοφωνεῖτο πρὸς τῶν φιλοσόφων ἢ σοφιστῶν· ἦν γὰρ τοῖς ἐντυγχάνουσι χαρίεις τε καὶ ἐπαγωγός· καὶ τοῖς λυπουμένοις συνεσύγναζε· καὶ ἁπλῶς καὶ τὸν ἀπόλοιτον, τοῖς πᾶσι τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ πρεσβύτερον μὲν ἠνίκα ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ ἐτάττετο, ὁμιλίας ἐς καὶ ἐπόνει λόγους, ἐπ' ἐκκλησίας ἐδίδασκε· μετὰ ταῦτα σὺν τῇ φιλοπονίᾳ καὶ παῤῥησίαν κτησάμενος, ἐξ αὐτοσχεδίου καὶ πανηγυρικωτέρων τὴν διδασκαλίαν ἐποιεῖτο· καὶ μὴν τοιοῦτοι ἦσαν οἱ λόγοι, οἷς καὶ πρὸς τῶν ἀκροατῶν ἀπεδέχετο, ἢ γραφῇ παρεδίδοτο· οὐκ ἦν ἤθους αὐτῷ καὶ τέρψεως καὶ παιδεύσεως, ἀποχρώντως εἰρήσθω· ὅσα μέντοι μνήμης ἄξια ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἐγένετο, διηγήσομαι.

Caput II.

De Attico Constantinopolitano Episcopo, quibus moribus fuerit præditus.

Interim vero dum Imperator Theodosius octavum ætatis annum ageret, Atticus tertium Episcopatus sui transigens annum, celeberrimus habebatur. Vir, ut jam dixi, præter magnam quæ in illo fuit, eruditionem, pietate quoque ac prudentiâ excellens. Unde etiam Ecclesiæ sub ejus Pontificatu maximum incrementum cepére. Neque enim solum domesticos fidei tuebatur: verum etiam hæreticos admiratione prudentiæ suæ percellebat. Et eos quidem nullatenus vexare cupiebat: sed cum eos terrere aggressus fuisset, mitem se posthac & placidum erga ipsos ostendebat. Neque vero doctrinæ studia neglexit. Etenim in Veterum libris multum operæ posuit, noctes insomnes in eorum lectione traducens. Proinde Philosophorum ac Sophistarum sermonibus, tanquam re nova, minime terrebatur. Erat præterea in colloquiis urbanus, & ad alliciendos hominum animos aptissimus. Gemebat cum dolentibus: denique exemplo Apostoli, omnia omnibus factus est. Et antea quidem cum adhuc in Presbyterii gradu esset constitutus, orationes à se compositas quas memoriter didicerat, in Ecclesia recitabat. Postea vero ex laboris assiduitate fiduciam nactus, ex tempore loqui & panegyricam concionandi rationem sectari cœpit. Nec tamen ejus concionès hujusmodi fuerunt, ut ab auditoribus vel plausu excipérentur, vel scriptis mandarentur. Sed de ejus ingenio & moribus atq; eruditione, ista sufficiant. Nunc res memoratu dignas quæ illius temporibus contigerunt, exponere aggrediar.

Κεφ. γ'.

Περὶ Θεοδοσίου καὶ ἀγαπητοῦ, τῶν ἐν συνάδοις ἐπισκοπησάντων.

Ἐν συνάδῳ πόλει τῆς πακατιανῆς Φρυγίας, Θεοδόσιός τις ἐπίσκοπος ἦν, ὃς σὺν αὐτῇ αἱρετικὸς, πολλοὶ δὲ ἐν αὐτῇ ὄντες ἐτύγχανον τῆς μακεδονιανῶν θρησκείας, συχνῶς ἐθλιβεν· ἐξελαύνων αὐτοὺς ὁ μόνον τῆς πόλεως, ἀλλὰ

Caput III.

De Theodosio & Agapeto Synadorum Episcopis.

Synadis quæ Phrygiæ Pacatianæ urbs est, Theodosius quidam fuit Episcopus. Hic hæreticos quorum in ea civitate ingens erat multitudo ex Macedonianorum secta, acriter persequebatur; eos non ex urbe solum,

verum etiam ex agris expellens. Id autem agebat, non ex more orthodoxæ Ecclesiæ, quæ persecutionem exercere non solet, nec rectæ fidei studio incitatus: sed avaritiæ obnoxius, pecunias ex hæreticis colligere cupiebat. Omnia igitur molitus est adversus eos qui Macedonianam sectam sequebantur, Clericorum suorum manus armans, & diversis machinationibus eos appetens: adeo ut judiciorum etiam nexibus eos adstringere non cessaret. Præcipue vero Episcopum illorum, cui nomen erat Agapetus, variis affecit molestiis. Verum quoniam rectores Provinciæ ad puniendos hæreticos haudquaquam ei sufficere videbantur, Constantinopolim profectus, edicta Præfectorum Prætorio flagitavit. Dum Theodosius hujus rei causâ Constantinopoli moram faceret, Agapetus qui Macedonianæ sectæ præerat, ut dixi, prudens iniit consilium. Communicata enim re cum universo Clero, & populo, qui sub ipso erat ad concionem vocato, persuasit ut consubstantialis fidem amplecterentur. Quo confecto, protinus cum ingenti multitudine, immo vero cum universo populo rectà ad Ecclesiam tendit. Cumque orationem celebrasset, cathedram in qua Theodosius sedere consueverat, occupavit. Adunatoque populo fidem consubstantialis deinceps prædicans, Ecclesiarum quæ ad Synnadensem Episcopatum pertinent, compos factus est. His ad hunc modum gestis, haud multo post adest Theodosius Prætecturæ auxilium secum adducens: ignarusque eorum quæ gesta fuerant, confestim ad Ecclesiam pergit. Unde ab omnibus simul expulsus, iterum Constantinopolim regressus est. Ibi coram Attico Episcopo casum suum deploravit; quòd inique Episcopatu pulsus fuisset. Porro Atticus rem ex utilitate Ecclesiæ cessisse considerans, ipsum quidem Theodosium verbis consolatus est, monens ut patienti animo quietum vitæ genus amplecteretur, & publica commoda privatis rationibus anteferret. Agapeto vero scribit, ut Episcopatum retineat, nec molesti quidquam ex offensione Theodosii sibi eventurum suspicetur.

A δὴ καὶ τῶν ἀγρῶν· καὶ τοῦτο ἐποίει, οὐκ εἰωθὸς διώκειν τὴν ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ, ἥτε μιᾷ ζηλῳ τῆς ὀρθῆς πίστεως· ἀλλὰ φιλαργυρίᾳ πάθει δεινῷ, ἐκ τῶν αἱρετικῶν χρήματα συλλέγειν ἐσπούδαζεν· διὸ πάντα σκοπὸν τῶν τὰ μακεδονίου φρονούντων, τὰς χεῖρας ὁπλίζων τῶν ὑφ' αὐτῷ κληρικῶν καὶ μυρίαις κατ' αὐτῶν χρώμενος μηχαναῖς· ἐν τε τοῖς δικαστηρίοις αὐτοὺς ποικιλωτάτοις ἀπολαμβάνειν· μάλιστα δὲ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν, ᾧ ὄνομα ἦν Ἀγαπητός, διαφόρως ἐτάραττε. ἐπειδὴ δὲ οἱ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντες, εἰς μῶς ἐξαρκεῖν αὐτῷ πρὸς τιμωρίαν ἐδόκουν, ἀναδραμὼν ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν, ἐπιτιμητικῶν ποιησάμενος ἐδέετο· ἐν ὅσῳ δὲ ὁ θεοδόσιος ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει διέτριβε, παρεῖλκεν, ὁ ἀγαπητὸς οὐ προήσατο τὴν μακεδονίου θρησκείας ἕξιν, ἐπὶ ἀγαθῇ τύχῃ ἀπόνοιαν· βουλευσάμενος δὴ ἅπαν τὸ αὐτοῦ κλήρῳ παντὶ, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὑπ' αὐτῷ λαὸν, πείθει τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν προσδέξασθαι· καὶ τοῦτο καταισχύσας, εἰδὼς εἶχε σαφῶς πλήθει πολλῷ, μᾶλλον δὲ παντὶ τῷ λαῷ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ὥρμησεν· εὐχήν τε ἐπιτελέσας, καταλαμβάνει τὸν θρόνον ἐν ᾧ εἰώθει ὁ θεοδόσιος προκαθέζεσθαι· ἑνώσας δὲ τὸν λαὸν, καὶ τοῦ λοιποῦ τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν διδάσκων, τῶν ὑπὸ σωσιάδα σκληρῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο· τούτων ὕστερον γραμμάτων ἐφίσατο μετὰ πολὺ θεοδόσιος, τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ἐπαγόμενος· οὐδέν τε τῶν νομιζομένων εἰδὼς, ὡς εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐχώρει· ἐξελαθεὶς δὲ ἐξ αὐτῆς πρὸς πάντων ὁμοῦ, αὖθις ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν πάλιν ἐπορεύετο· γραμμάτων τε ἐν αὐτῇ, ἐπὶ τε τῷ σκοπῷ ἁπλοῦν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπωδύρετο, πρὸς λόγους εἴη τῆς ἐπισκοπῆς ἐκπεπτωκὼς ἀδίκως· ὁ δὲ γνοὺς πρᾶγμα λυσιτελῶς ἔχον ἐκκλησίᾳ, τὸν μὲν θεοδόσιον λόγῳ παρεμυθήσατο, πείσας ἀνεξικάκως τὸν παρόντα βίον διαπάζεσθαι, προκρίνειν τε τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων διδάξας· γράφει τε τῷ ἀγαπητῷ ἔχειν τε ἐπισκοπῆς, μηδὲν ἐκ τῆς θεοδοσίου λύπης ἀνιαρὸν ὑφορώμενον.

A

Κεφ. δ'.

Περὶ τοῦ ἰαθέντος ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι ἰουδαίου παραλυτικοῦ ὑπὸ ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου.

ΕΝ μὲν οὖν τοῦτο χρηστὸν ἦν τῷ ἀττικῷ χαρίσασθαι τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπῆρξεν· ὅτε δὲ θαυμάτων ἢ ἰαμάτων, ἢ τῷ χαρίσασθαι τούτων κατάσασις ἀμοιρος ἦν· ἰουδαῖός γάρ τις παραλυτικὸς ὢν καὶ πολλῶν ἐτῶν, ἐπὶ κλίνης κατέκειτο· καὶ πάσης ἰατρικῆς εἰς αὐτὸν γυμνασθείσης, καὶ πάσης ἰουδαϊκῆς εὐχῆς οὐδὲν ἐπ' αὐτῷ δυνηθείσης, τέλος προσέρχεται τῷ χριστιανικῷ βαπτίσματι, τούτῳ μόνῳ ἀληθινῷ ἰατρῷ χρήσασθαι πιστεύσας· τοῦτο καταφανὲς τῷ ἐπισκόπῳ ἀττικῷ ταχέως ἐγένετο· καλέσας οὖν αὐτὸν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν ἐλπίδα εὐαγγελισάμενος, κομισθῆναι σὺν τῇ κλίνῃ κελεύει ἐπὶ τὸ φωτιστήριον· ὁ δὲ παραλυτικὸς ἰουδαῖος εἰλικρινεῖ πίστει τὸ βάπτισμα δεξάμενος, ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τὸ βαπτισθῆναι ἀναληφθείς, εὐθὺς ἀπήλλακτο τῶν νοσημάτων, καὶ τὸ λοιπὸν ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἦν· ταύτῃ τὴν θεραπείαν ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις καιροῖς δεῖξαι τοῖς ἀνθρώποις ἠθέλησε· διὸ δὴ Ἕλληνες μὲν πολλοὶ πιστεύσαντες ἐβαπτίσθησαν· ἰουδαίους δὲ καίπερ σημεῖα ζητοῦντας, οὐδὲ τὰ νομιζόμενα σημεῖα προσηγάγετο· τοιαῦτα μὲν οὖν πρὸς τοῦ Χριστοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὑπῆρχε χρηστά.

Caput IV.

De Judæo paralytico, qui ab Attico Episcopo in Baptismo sanatus est.

ET hoc quidem inter cætera emolumentum, temporibus Attici accessit Ecclesiæ. Sed nec miraculis aut sanationibus eadem tempora caruerunt. Iudæus enim quidam plures jam per annos paralyticus in lecto jacebat. Qui cum omnia Medicorum remedia frustra expertus esset, nec ullæ Judæorum preces opem ipsi adferre potuissent, tandem B ad Christianorum Baptismum confugit, hunc solum verum ac salutarem sibi medicum fore sperans. Ea res Attico confestim renuntiata est. Hic igitur cùm primis fidei rudimentis hominem instituisset, spemque in Christum ei annuntiasset, eum in lecto jacentem ad Baptisterium deferri jussit. Tum Judæus paralyticus sincerâ fide Baptismum suscipiens, simulatque ex Baptisterii fonte levatus est, morbo penitus caruit, ac deinceps sanus permansit. Hanc mirabilem curationem Christi, potentia nostris C etiam temporibus ostendere dignata est: quæ quidem effecit ut multi Gentilium susceptâ fide ad Baptismum accederent. Judæi vero licet miracula requirant, tamen ne præsentibus quidem miraculis adducti sunt ad fidem. Hujusmodi beneficia Christus hominibus conferebat.

Κεφ. ε'.

Ὅτως σαββάτιος ὁ ἐξ ἰουδαίων, ναυατιανῶν πρεσβύτερος, ἀπέστη τῆς ὁμοδοξούντων αὐτῷ.

ΠΟλλοὶ δ' ἂν ταῦτα πρὸς οὐδενὸς ἐτίθεντο, τῇ αὐτῶν μοχθηρίᾳ ἐσχόλαζον· οὐ γὰρ μόνοι ἰουδαῖοι τοῖς γινομένοις τερασίοις ἠπίστησαν, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ φιλοῦντες ἐκείνους ἀκολουθεῖν, ἐφάμιλλα αὐτοῖς φρονοῦντες ἠλέγχθησαν· Σαββάτιος μὲν οὖν ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν ἐμνήσθημεν, μὴ βουλόμενος ἐν τῷ οἰκείῳ τάγματι τοῦ πρεσβυτερίου μένειν, ἐπισκοπεῖν δὲ ἐξ ἀρχῆς ἀπεύδων, ὡς δὴ αὐτὸς χειροτονηθεὶς τῶν ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀνεχώρησε, πρόφασιν τὴν παρατήρησιν τοῦ ἰουδαϊκοῦ πάσχα προβαλλόμενος· παρασυνάγων

Cap. V.

D *Quomodo Sabbatius Novatianorum Presbyter ex Judæo, à fidei suæ consortibus defecerit.*

PLerique tamen ista pro nihilo ducentes, in nequitia sua perstiterunt. Neque enim Iudæi solum hic quæ fiebant prodigiis fidem accommodare noluerunt: sed & ij qui Iudæos imitari student, idem cum illis sentire deprehensi sunt. Sabbatius certe, cujus paulo antea mentionem fecimus, cum intra Presbyterii gradum se continere nollet, sed jam inde ab initio Episcopatum ambiret, his temporibus ab Ecclesia Novatianorum recessit, Paschæ Iudaici observationem prætendens. Nam cum in

quodam civitatis loco qui Xerolophus nuncupatur, ubi nunc est forum Arcadii, separatim ab Episcopo suo Sisinnio collectas celebraret, facinus aggressus est multis periculis obnoxium. Etenim die quodam conventus Ecclesiastici, cum capitulum quoddam Evangelii legeret, in quo dicitur: erat autem dies festus qui dicitur Judæorum Pascha: ipse de suo adjecit quæ nec uspiam sunt scripta, nec unquam audita: ista videlicet, Maledictus qui extra azyma celebraverit Pascha. Hoc auditum emanavit ad multos. Et quicunque simpliciores erant ex laicis Novatianorum, hac arte decepti, ad illum se contulerunt. Sed nihil ipsi profuit hoc commentum. Falsitas enim illa infelicem exitum sortita est. Si quidem paulo post cum Sabbatius festum diem ex anticipata opinione celebraret, multique ad eum concurrerent, & solenni pervigilio in Ecclesia pernoctarent, tumultus quidam ac terror dæmoniacus repente eos corripuit; quasi Sisinnius ipsorum Episcopus cum ingenti hominum multitudine in ipsos impetum faceret. Ortaque ex eo, ut fieri solet, perturbatione, noctu in angusto loco conclusi, semetipsos obtriverunt: adeo ut plusquam septuaginta ex illis interierint. Ob hanc causam multi à Sabbatii partibus defecerunt. Nonnulli tamen quorum animos agrestis illa occupaverat opinio, cum eo mansére. Verum qua ratione Sabbatius violata sacramenti religione ad Episcopatum pervenerit, dicemus paulo post.

A ἐν τῷ Ἐπισκόπῳ ἑαυτῶ σισιννίῳ ἐν τόπῳ τῆς πόλεως, ᾧ συγχωνυμία ξηρόλοφος, ὀνομάζεται νῦν ἡ ἀγορὰ Ἀρκαδίου ὀνομάζεται), πρᾶγμα ἐτόλμησε πολλῶν κινδύνων ἄξιον· ἐν ἡμέρᾳ γάρ σαββάτου, τῶ εὐαγγελίῳ συγχωρουμένῳ ἀναγινώσκων ἐν ᾧ λέλεκται), ὅτι ἦν ἡ ἑορτὴ ἡ λεγομένη τῶν Ἰουδαίων πάσχα, προσέθηκε τὰ μηδαμοῦ μήτε γεγραμμένα, μήτε ἀκουσθέντα πολέ· ἔστι δὲ ταῦτα· Ἐπικατάρατος, φησὶν, ὁ ἔξω ἀζύμων τὸ πάσχα ποιήσας· τοῦτο ἀκουσθὲν, διεδόθη εἰς πολλούς· καὶ συναρπασθέντες οἱ ἀκέραιοι τῶν B ναυατιανοῖς λαϊκῶν, πρὸς αὐτὸν ἐχώρησαν· ὁ μὲν ἀπώλετο τῷ σοφίσματι· εἰς κακὸν γὰρ τέλος αὐτῷ τὰ τῆς πλαστογραφίας κατέστρεψε· μετὰ πολὺ γὰρ τὴν ἐπιφανῆ ψεως ἑορτὴν ἐπετέλει· καὶ συνέρρεον πρὸς αὐτὸν ἐξ ἔθους πολλοί· καὶ τῶν ἐξ ἔθους πανυχίδα ποιούντων, θόρυβός τις δαιμονικὸς ἐνέπεσεν εἰς αὐτὸς, ὡς ἄρα σισιννίου τοῦ τῶν Ἐπισκόπου συν πολλῷ πλήθει ἐρχόμενος κατ' αὐτῶν· καὶ ταραχῆς γενομένης, καὶ εἰκὸς, ἐν νυκτὶ καὶ ξένῳ τόπῳ ἀπληστότες, ἑαυτὸς συνέτριψαν· ὡς ἀπολέσθαι ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἀνθρώπους· τοῦτο γενόμενον, πολλὸς τῶν Σαββατίου ἀπέστησε· πλεῖς δ' αὐτῷ παρέμειναν, τῇ ἀγραυλίᾳ προσκρουσθέντες· ἀλλὰ Σαββατίου μὲν ὡς ἐπὶ τὴν ἐπόρκον παρῆλθεν ἐπισκοπὴν, μικρὸν ὕστερον λέξομεν.

CAP. VI.

De iis qui Arianorum sectæ eo tempore præfuerunt.

DOrotheus vero Arianæ factionis Episcopus, quem ex Antiochena sede Constantinopolim ab Arianis translatum fuisse supra retulimus, cum centum ac novendecim vixisset annos, ex hac luce migravit, Honorio septimùm & Theodosio Augusto iterum Consulibus, die octavo Idus Novembris. Post hunc Arianæ sectæ præfuit Barba. Hujus temporibus, Arianorum religio felici quodam fato, duos disertissimos viros habuit, utrumque Presbyteri

D

ΚΕΦ. ς'.

Περὶ τῶν πρωτοστατησάντων τῶν ἀρειανῶν δόξης.

Δωρόθεος δὲ ὁ τῆς ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας, ὃν ἐκ τῆς ἀντιοχείας ἐπὶ κωνσταντινούπολιν μετενηνέχθαι πρόσθεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, ἐκατὸν πρὸς τοῖς δεκαεννέα ἐπιβιοὺς ἔτη, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ ὀνωρίου τὸ ἕβδομον καὶ θεοδοσίου αὐγούστου τὸ δεύτερον, τῇ ἕκτῃ τοῦ νοεμβρίου μηνὸς· μεθ' ὃν τοῦτον τῆς ἀρειανῆς θρησκείας προέστη βάρβας· ἐπὶ τούτου δὲ τοῦ βαρβᾶ δύο ἀνδρῶν ἐλλογίμων ἡ τῶν ἀρειανῶν θρησκεία ἠυτύχησε, τῷ ἀξίαν τοῦ πρεσβυτέρου

ἐχόντων· πρόσθε⊙ θαλέρῳ ὄνομα· τῷ δ' ἑτέρῳ γεώργι⊙· ἀλλὰ γεώργι⊙ μὲν μᾶλλον τῷ ἑλληνικῷ καλωρθώκει παιδεύσιν· Τιμόθε⊙ δ' πάλιν τὰ ἱερὰ ἠσκεῖτο γράμματα· καὶ μὴν καὶ τὰ ἀριστοτέλους καὶ πλάτων⊙ ἀεὶ μὴ χεῖρας εἶχεν ὁ γεώργι⊙· πρόσθε⊙ δ' τὸν ὠριγένην ἀνέπνεεν· καὶ δημοσίᾳ τὰ ἱερὰ ἐρμηνεύων γράμματα, οὐδ' ἑβραίων γλώσσης ἄμοιρ⊙ ἦν· καὶ τιμόθε⊙ μὲν ἤδη πρότερον, τῆς ψαθυριανῶν θρησκείας ἦν· γεώργι⊙ δ' ὑπὸ βάρβα κεχειροτόνητο· πρὸς δὴ τιμοθέῳ κἀγὼ αὐτὸς ἐντετύχηκα, καὶ ἔγνων ὅπως τοῖς ἐπερωτῶσιν ἕτοιμ⊙ ἦν ἀποκρίνεσθαι, διαλύων ὅσα ἀσαφῆ καὶ τὰ θεῖα εὑρίσκοι λόγια· πανταχοῦ τε τὸν ὠριγένην ἐκάλει, ὡς ἀληθῆ μάρτυρα τῶν ὑπ' αὐτῷ λεγομένων· θαυμάσαι δ' ἔν μοι ἔπεισι, πῶς ἔτοι οἱ ἄνδρες τὴν ἀρειανῶν θρησκείαν παρέμειναν, ὧν ὁ μὲν τὸν πλάτωνα ἀεὶ μὴ χεῖρας εἶχεν· ὁ δὲ τὸν ὠριγένην ἀνέπνεεν· οὐδὲ γὰρ πλάτων τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον αἴτιον, ὡς αὐτὸς ὀνομάζειν εἴωθεν, ἀρχὴν ὑπάρξεως εἰληφέναι φησὶ· τὸ δὲ ὠριγένους σωαίδιον παντα χοῦ ὁμολογεῖ τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ πλὴν εἰ καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν παρέμειναν, ἀλλ' ὅμως τὴν ἀρειανὴν θρησκείαν λελησμένως ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταθέσθαι· πολλὰς γὰρ τῶν ἀρείου βλασφημιῶν ταῖς οἰκείαις διδασκαλίαις ἐξέβαλον· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων τοιαῦτα εἰρήσθω· νῦν εἰς μακρὸν ἂν καὶ σισιννίου τοῦ ναυατιανῶν ἐπισκόπου τελευτήσαντ⊙ ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, χρυσοστόμου χρύσανθ⊙, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον λέξομεν.

A dignitate decoratum. Horum alter Timotheus, alter Georgius dicebatur. Sed Georgius quidem Græcorum disciplinis magis erat excultus. Timotheus vero in sacris literis plus operæ posuerat. Et Georgius quidem Aristotelis & Platonis libros assidue habebat in manibus. Timotheus autem Origenem adamabat: & cum sacras literas publice exponeret, Hebraicæ quoque linguæ ignarus non erat. Ac prius quidem Psathyrianorum sectæ adhæserat Timotheus. Georgius vero à Barba ordinatus fuerat. Cum hoc Timotheo ipse quoq; sum colloquutus, B reque ipsa perspexi, quàm paratus esset & expeditus ad respondendum interrogantibus, dum obscuriora loca quæ in sacris reperiuntur oraculis explanaret. Porro Origenem tanquam certissimum testem eorum quæ diceret, perpetuo laudabat. Ac mihi quidem mirari subit, quonam modo viri isti in Ariana secta perseveraverint: quorum alter Platonis assidue terebat libros: alter Origenem semper in ore habebat. Etenim nec Plato secundam ac tertiam causam, ut ipse quidem nominare solet, existendi initiũ cœpisse dicit; Et Origenes passim C in suis libris filium patri coæternum esse confitetur. Verum licet illi in sua permanserint Ecclesia, Arianorum tamen sectam sensim ad meliorem frugem reduxerunt. Multas quippe Arii impietates atque blasphemias suis prædicationibus penitus eliminarunt. Sed de his hactenus. Non multo pòst Sisinnio Novatianorum Episcopo iisdem Consulibus mortuo, ordinatus est Chrysanthus, de quo infra dicturi sumus.

Κεφ. ζ.

Ὡς θεόφιλον τὸν ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον κύριλλος διαδέξατο.

Μετ' ὀλίγον τὸν θεόφιλ⊙ ὁ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπ⊙, λιθαργικῷ πάθει περιπεσών, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ ὀνωρίου τὸ ἔνατον καὶ θεοδοσίου τὸ πέμπτον, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ ὀκτωβρίου μηνός· ἐπιμάχου δ' γενομένης καὶ ἐνταῦθα τῆς ἐπισκοπῆς, οἱ μὲν ἐζήτουν ἐνθρονισθῆναι τιμόθεον ἀρχιδιάκονον· οἱ δὲ κύριλλον, ὃς ἦν ἀδελφιδοῦς θεοφίλου· σπουδὴν δὲ διατεῖνον

Caput VII.

Quomodo Cyrillus Theophilo Alexandriæ Episcopo successerit.

Aliquanto post Theophilus quoque Alexandrinus Episcopus, morbo veterni correptus, extremum diem obiit, Honorio nonum & Theodosio quintum Consulibus, Idibus Octobris. Ortaque etiam illic de Episcopatu contentione, alii quidem Timotheum Archidiaconum, alii vero Cyrillum sororis Theophili filium in ea sede collocare studebant. Cumque ob id mota

esset populi seditio, Timothei quidem A partibus favebat Abudatius Dux militum Ægypti. Quamobrem tertio post obitum Theophili die Cyrillus ordinatus, majore cum potestate quàm Theophilus, ad Episcopatum accessit. Ex eo enim tempore, Episcopi Alexandrini sacerdotalem gradum atque ordinem supergressi, principatum quendam obtinere, & cuncta pro imperio agere cœperunt. Statim igitur Cyrillus, clausis Novatianorum Ecclesiis quotquot erant Alexandriæ, primo quidem sacra earum vasa atque ornamenta abstulit: deinde Episcopum illorum Theopemptum omnibus suis facultatibus nudavit. B

μεταξὺ δὲ λαῦ κινηθείσης, σωτηλαμβάνεται τὸ μέρει πιοθέα ὁ τῦ στρατιωτικῦ τάγματος ἡγεμὼν ἀβυδάτιος· διὸ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς Θεοφίλου ὁ κύριλλος ἐπῆρται τὴν ἐπισκοπὴν ἀρχικώτερον Θεοφίλου παρῆλθε· καὶ γὰρ ἐκεῖνος, ἡ ἐπισκοπὴ ἀλεξανδρείας πρᾶγμά τι ἱερατικῆς τάξεως καθεστάναι τῶν πραγμάτων ἔλαβε τὴν ἀρχὴν εὐθέως ἐν κυρίλλου τὰς ἐν ἀλεξανδρείᾳ ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀποκλείσας, πάντα μὲν αὐτῶν τὰ ἱερὰ κειμήλια ἔλαβεν· τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν Θεόπεμπτον, πάντων αὐτὸν ἔχειν ἀφείλετο. C

Caput VIII.

De Marutha Episcopo Mesopotamiæ, & quomodo Christiana religio ab ipso in Perside propagata est.

SUb idem tempus Christiana religio in Perside propagata est, hujusmodi ex causa. Inter Romanos & Persas crebræ legationes ultro citroque mittuntur. Variæ quippe nascuntur causæ, ob quas subinde legatos ad se invicem mittere necesse habent. Forte igitur negotii cujusdam necessitas tunc exegit, ut Maruthas Episcopus Mesopotamiæ, cujus paulo antea mentionem fecimus, ab Imperatore Romano ad regem Persarum destinaretur. Rex autem Persarum cum eum virum eximia pietate præditum esse deprehendisset, magnum illi honorem exhibuit, & tanquam Dei vere amicum auscultavit. Ea res offendit animos Magorum, qui apud regem Persarum plurimum valent. Verebantur enim ne is persuaderet regi, ut Christianam religionem amplecteretur. Etenim diuturnum capitis dolorem, quo Magi eum liberare non potuerant, Maruthas precibus suis curaverat. Fraudem ergo comminiscuntur Magi. Et quoniam Persæ ignem colunt, solebatque rex ignem perpetuo ardentem in æde quadam adorare, hominem quendam sub terra occultantes, eo tempore quo rex adorare consueverat, exclamare jusserunt: foras exturbandum esse regem: impie enim illum egisse, qui sacerdotem Christianorum, Deo carum esse existimet. His auditis Isdigerdes, D

Κεφ. η'.

Περὶ μαρουθᾶ τῦ μιτροπολίτου Μεσοποταμίας, καὶ ὡς ὑπ' αὐτοῦ ὁ χριστιανισμὸς ἐν περσίδι διεπλατύνθη.

ΥΠὸ δὴ τὸν αὐτὸν τῦτον χρόνον, καὶ τὸν περσίδι χριστιανισμὸν πλατυνθῆναι συνέβη ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε· μεταξὺ ῥωμαίων καὶ περσῶν συνεχεῖς ἀεὶ πρεσβεῖαι γίνονται· φορεῖ δέ εἰσιν αἱ αἰτίαι, δι' ἃς συνεχῶς παρ' ἀλλήλους πρεσβεύουσι· χρεία δή τις τότε ἠνάγκασε, ὥστε μαρουθᾶν τὸν μεσοποταμίας ἐπίσκοπον, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν μνείαν ἐποιήσαμεθα, πεμφθῆναι πρεσβευτὴν παρὰ βασιλέως ῥωμαίων πρὸς τὸν βασιλέα περσῶν· ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν περσῶν πολλὴν εὐλάβειαν πρὸς τὸν ἄνδρα εὑρηκὼς, διὰ τιμῆς ἦγεν αὐτὸν, καὶ ὡς ὄντως θεοφιλεῖ προσεῖχεν· τῦτο γὰρ μάλιστα ἐπέκνισε σφᾶς μάγους, οἱ πολλὰ δύνανται παρὰ τῷ περσῶν βασιλεῖ ἰσχύσαν· ἐδεδοίκεσαν γὰρ μὴ τὸν βασιλέα χριστιανίζειν πείσῃ· ἔχει γὰρ φαλαλγίαν ἀπὸ χρονίαν, ἣν οἱ μάγοι ἴασθαι μὴ δεδυνῆσθαι, ταύτην ὁ μαρουθᾶς εὐχαῖς ἐθεράπευσε βελτίονι· ἐν αἰτίᾳ τοίνυν οἱ μάγοι καὶ ἐπῳδὴν οἱ πέρσαι τὸ πῦρ σέβεσθαι, εἰώθει ὁ βασιλεὺς ἐν οἴκῳ τινὶ τοῦ δόμου κρύφα καὶ μόνον πρὸς προσκυνεῖν, τὸ γῆθεν ἀκρύψαντες ἄνθρωπον, καθ' ὃν εἰώθει καιρὸν ὁ βασιλεὺς εὐχὰς παρασκευάσαι ἐκφωνῆσαι, ἔξω βάλλεσθαι δεῖν τὸν βασιλέα ἠσεβηκέναι γὰρ, ὅτι τὸν τῶν χριστιανῶν θεὸν νομίζῃ θεοφιλῆ· ταῦτα ἀκούσας ὁ ἰσδηγέρδης

τὸ γὰρ ὄνομα τῷ παρ' αὐτοῖς βασιλεῖ, αἰδούμενος μὲν, ἀποπέμπεσθαι δ' ἐν ὅμως τὸν Μαρουθᾶν ἐβούλετο· Μαρουθᾶς γὰρ ἀληθῶς θεοφιλὴς ἀνθρωπος, εὐχαῖς προσέκειτο, δι' ὧν εὑρίσκει τὸν ἐκ τῶν μάγων γενόμενον δόλον· τῷ γὰρ βασιλεῖ, μὴ παίζε, ἔφη, βασιλεῦ· ἀλλ' εἰσελθὼν ὅτε τῆς φωνῆς ἀκούσεις, ὀρύξας τὸν δόλον εὑρήσεις· ἀγνὸν γὰρ τὸ πῦρ φθέγγεται, ἀλλὰ ἀνθρώπων καθασκευὴ τοῦτο ποιεῖ· πείθεται τῷ Μαρουθᾶ ὁ παρὰ Περσῶν βασιλεὺς, καὶ αὖθις εἰσήει εἰς τὸν οἰκίσκον, ὅπερ ἦν τὸ ἄσβεστον πῦρ· ἐπειδὴ δὲ αὖθις ἀκούει τὴν αὐτῆς φωνῆς, ὀρύττεσθαι τὸν τόπον ἐκέλευσε· καὶ ὁ προπέμπων τὴν νομιζομένην θεοῦ φωνὴν, ἐξηλέγχετο· προοργὴς δὲ γενόμενος ὁ βασιλεὺς, τὸ τῶν μάγων γένος ἀπεδεκάτωσε· τότε γενόμενος, εἶπεν τῷ Μαρουθᾶ, ἔνθα ἂν βούλοιο κτίζειν ἐκκλησίας· ἐκ τότε οὖν ἀπὸ Περσῶν ὁ χριστιανισμὸς ἐπλατύνετο· τότε μὲν οὖν Μαρουθᾶς ἀποχωρήσας τῶν Περσῶν, αὖθις ἐπὶ τὴν κωνσταντίνου πόλιν ἐπανῆλθε· σὺν εἰς μακρὰν δὲ πάλιν πρεσβείας ἕνεκεν ἀπεστάλη· αὖθις τε οἱ μάγοι σκευωρίας ἐπενοοῦντο, ὅπως ἂν μηδαμῶς τὸν ἄνδρα προσδέχοιτο ὁ βασιλεύς· ἐπενόησάν τε δυσωδίαν τινὰ κατασκευάσαντες, ὅθεν ὁ βασιλεὺς εἰώθει προσέρχεσθαι· διαβολήν τε ἔχοντες, ὡς ἄρα ταύτῃ οἱ τῷ χριστιανισμῷ σπουδάζοντες εἰργάσαντο· ὡς δὴ ὁ βασιλεὺς ἤδη πρότερον κατήκοος ἔχων τοὺς μάγους, σφοδρότερον ἀνεζήτει τοῦτο δράσαντας, αὖθις ἐξ αὐτῶν ἀπολωλέκοντο οἱ τῆς κακῆς ὁδοῦ ποιηταί· διὸ καὶ αὖθις πολλοὺς αὐτῶν ἐπεμώρησατο· Μαρουθᾶς δὲ διὰ πλείονος ἦγε τιμῆς· καὶ ἠγάπα μὲν Ῥωμαίους, καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ἠμαύρωσε μικρὸν δεῖν ἐδέησε καὶ χριστιανίσαι αὐτὸν πάντων δεδωκότος ἑτέραν δὲ Μαρουθᾶ, σὺν ἄδα τῷ ἐπισκόπῳ Περσίδος· ἀμφω γὰρ τὸν ὀχλοῦντα δαίμονα τοῦ υἱοῦ βασιλέως ἀπήλασαν, νηστείαις καὶ προσευχαῖς σχολάσαντες· καὶ ὁ Ἰσδιγέρδης μὲν ἔφθασε τελευτῆσαι, πρὶν τελείως χριστιανίσαι· εἰς δὴ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαραράνην ἦκεν ἡ βασιλεία· ἐφ' οὗ καὶ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν σπονδαὶ διελύθησαν, ὡς ὀλίγον ὕστερον λέξομεν.

A hoc enim nomine vocabatur rex Persarum: licet Marutham reverentia prosequeretur, dimittere tamen in animo habebat. At Maruthas vere Deo acceptus, orationibus vacabat: quarum subsidio fraudem Magorum detexit. Itaque regem adiens: Noli, inquit, ô rex amplius deludi. Sed ingressus, postquam vocem audieris, effossa humo fraudem deprehendes. Non enim loquitur ignis, sed hominum fraus & machinatio istud facit. Rex Maruthæ morem gerens, denuo in ædiculam ingressus est, in qua ignis perpetuo ardens servabatur. Cumque eandem vocem iterum audiisset, locum effodi jussit. Tum is qui vocem illam emittebat, quæ Dei esse putabatur, deprehensus est. Itaque rex ira inflammatus, gentem Magorum decimationis supplicio addixit. Quo facto Maruthæ permisit, ut ubicunque vellet, Ecclesias ædificaret. Exinde apud Persas Christiana religio latiùs propagata est. Maruthas vero tunc quidem è Perside discedens, Constantinopolim reversus est. Sed non longo post tempore legatus iterum missus est ad Persas. Atque iterum Magi fraudes ac dolos excogitarunt, ne rex ullo pacto eum admitteret. Tetrum enim fœtorem machinatione quadam excitarunt eo loci, quo rex procedere solitus erat: eumque à Christianis excitatum esse calumniati sunt. Sed cum rex, utpote qui suspectos jamdudum habebat Magos, fœtoris hujus auctores diligentiùs investigaret, rursus deprehensum est, pestiferi illius odoris artifices Magos esse. Rursus ergo multos ex illis supplicio affecit; Marutham vero majore adhuc in honore habuit. Et Romanos quidem deinceps dilexit, eorumque amicitiam amplexus est. Parum autem abfuit quin ipse Christianus fieret, cum Maruthas unà cum Abda Persidis Episcopo alterum etiam miraculum edidisset. Ambo siquidem dæmonem quo regis filius vexabatur, depulerunt, cum prius jejuniis ac precibus incubuissent. Verùm Isdigerdes quidem antequam perfecte Christianus esset, morte præventus est. Regnum vero ad filium ejus Vararanem devenit, cujus temporibus solutum est fœdus inter Romanos & Persas, ut paulo post dicturi sumus.

A

Caput IX.

Qui tum temporis Antiochiæ & Romæ fuerint Episcopi.

Isdem fere temporibus, Antiochiæ mortuo Flaviano Porphyrius Episcopatum suscepit. Post quem Alexander eidem Ecclesiæ præfuit. Romæ vero cum Damasus octodecim annis Episcopatum tenuisset, Siricius in ejus locum successit. Qui cum per annos quindecim eam Ecclesiam gubernasset, Anastasius triennio eandem sedem obtinuit. B Anastasium deinde excepit Innocentius: qui quidem primus Novatianos Romæ degentes persequi cœpit, multasque eis Ecclesias ademit.

Κεφ. θ'.

Οἱ κατὰ τὸν δηθέντας χρόνους ἐν ἀντιοχείᾳ καὶ ῥώμῃ διασκοπήσαντες.

Περὶ ὃν δὴ αὐτοὺς χρόνους, καὶ τὸν ἀντιοχείας Φλαβιανὸν τελευτήσαντα, πορφύριος τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξατο· μεθ' ὃν ἀλέξανδρος τὴν ἐκεῖσε ἐκκλησίας πέντε καὶ δέκα ἔτη τὴν ῥωμαίων δὲ ἀμαθοῦς ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη τὴν ἐπισκοπῆς κεκληκυῖα, σιρίκιος διαδέξατο· σιρικίου δὲ δεκαπένθ' ἔτη κεκληκυίας, ἀνασάσιος ἐπὶ ἔτη τρία τὴν ἐκκλησίας κεκλήκει· μεθ' ὃν ἀνασάσιον ἰννοκέντιος· ὃς πρῶτος δὴ ἐν ῥώμῃ ναυατιανοὺς ἐλαύνειν ἤρξατο, πολλάς τε αὐτῶν ἐκκλησίας ἀφείλετο.

Cap. X.

Qualiter Roma eo tempore in Barbarorum potestatem venerit, Alarico eam vastante.

Sub idem tempus Roma quoque à Barbaris capta est. Etenim Alarichus quidam Barbarus, qui fœderatus erat Romanorum, & qui Imperatori C Theodosio in bello contra Eugenium tyrannum auxilio fuerat, eaque de causa dignitatibus Romanis fuerat honoratus, felicitatem suam non tulit. Sed imperium quidem arripere haudquaquam constituit. Constantinopoli vero decedens, ad Occidentis partes transgressus est. Cumque in Illyricum perveniisset, late cuncta vastare cœpit. Porro transeunti obstiterunt Thessali circa ostia Penei fluminis, unde per montem Pindum iter est versus Nicopolim Epiri. Commissâque pugnâ, tria circiter millia ex ejus exercitu peremerunt. Post hæc Barbari D qui cum illo erant, quidquid obvium fuisset, igni ferroque vastantes, ad extremum Romam quoque ipsam occuparunt. Eamque depopulati, maximam partem admirandorum illic operum incendio consumpserunt: pecuniam vero direptam inter se diviserunt. Multos quoque Senatorii Ordinis, variis affectos supplicüs interemerunt. Alarichus vero imperio illudens, Attalum quendam Imperatorem nuncupavit. Quem cum uno die satellitibus stipatum tanquam

Κεφ. ι'.

Ὡς κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ἡ ῥώμη ὑπὸ βαρβάρων ἑάλω· καὶ ἀλαρίχου ταύτην πορθήσαντος.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, καὶ ῥώμη ὑπὸ βαρβάρων ἁλῶναι συνέβη· ἀλάριχος γάρ τις βάρβαρος, ὑπάρχων μὲν ῥωμαίοις, καὶ τῷ βασιλεῖ θεοδοσίῳ εἰς τὸν κατὰ εὐγενίου τοῦ τυράννου πόλεμον συμμαχήσας, καὶ διατοῦτο ῥωμαϊκῇ ἀξίᾳ τιμηθείς, οὐκ ἤνεγκε τὴν εὐτυχίαν· ἀλλὰ βασιλεύειν μὲν οὐ πεπάλλετο· ἀναχωρήσας δὲ τῆς κωνσταντίνου πόλεως, ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη διεβάλλετο· ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰ ἰλλυριῶν, ἐνθοῦς παρῆν ἀνέτρεπε διαβαίνοντι δὲ αὐτῷ, θετταλοὶ ἀντέστησαν ἀμφὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ πηνειοῦ ποταμοῦ, ὅθεν δι' ὄρους πίνδου ἐπὶ νικόπολιν τῆς ἠπείρου διαβῆναι ἔστι· καὶ συμβολῆς γενομένης, ἀμφὶ τρισχιλίους ἀνεῖλον οἱ θετταλοί· μετὰ δὲ ταῦτα πᾶν τὸ ἀλαπαδνὸν αὐτοῦ στρατεύματος ἀφανίζοντες οἱ σὺν αὐτῷ, τέλος καὶ τὴν ῥώμην καθέλκουσιν· καὶ πορθήσαντες αὐτὴν, τὰ μὲν πολλὰ τῶν θαυμασίων ἐκείνων διαμμάτων κατέκαυσαν· τὰ δὲ χρήματα δὲ ἐκ παντὸς ἔλαβον· καὶ πολλοὺς τῆς συγκλήτου βουλῆς διαφόρους δίκαις ὑποβάλλοντες, ἀπώλεσαν· καταπαίζων τε τῆς βασιλείας, ἀναδείκνυσι βασιλέα, ὀνόματι ἄτταλον· ὃν μίαν μὲν ἡμέραν, ὡς βασιλέα

δορυφορέμενον προϊέναι ἐκέλευε· τῷ δ' ἄλλῳ, ἐν δέλτοις τάξι φαινεσθαι παρεσκευάζετο. Ἃ ταῦτα καταπεσὼν ἁμῶς, εἰς φυγὴν ἐξάπτει, φήμης αὐτὸν ἐν φόβῳ καταστησάσης, ὡς εἴη ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος δυνάμιν ἀποστείλας τὴν αὐτῷ πολεμήσουσαν· τὰ μὲν δὴ φήμης οὐκ ἦν πεπλασμένα· ἀληθῶς γὰρ ἡ δυνάμις ἐπορεύετο· κἀκεῖνος τὴν φήμην οὐχ ὑπομείνας, ἀλλ' ὡς ἔφην, δοκοῦσάς οἱ ὤσπερ λέγειν ὅτι ὡς ἀπιόντι αὐτῷ ἔτι τὴν Ῥώμην, εὐλαβεῖσθαι ἀνὴρ μοναχὸς τὸν βίον, παραινεῖ μὴ ἐπιχαίρειν ἐν τηλικούτοις κακοῖς, μὴ δὲ χαίρειν φόνοις καὶ αἵμασιν· ὁ δὲ, Οὐκ ἐγὼ, ἔφη, ἑθελοντὴς ἔτι τὰ ἐκεῖ πορεύομαι· ἀλλά τις καθ' ἑκάστην ὀχλεῖ μοι βασανίζων, καὶ λέγων· ἄπιθι τὴν Ῥωμαίων πόρθησον πόλιν· τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τούτου.

A Imperatorem procedere jussisset, postridie servili habitu prodire fecit. Et cum ista gessisset, repente fugam arripuit, rumore quodam perterrefactus, quasi Imperator Theodosius exercitum adversus ipsum pugnaturum misisset. Neque vero falsus hic rumor fuit. Re vera enim adventabat exercitus. Verum ille famam ejus non sustinens, in fugam se conjecit, ut dixi. Fertur porro virum quendam venerabilem, professione Monachum, cum dum Romam proficisceretur, monuisse ne tot ac tantis lætaretur malis, neve cæde ac sanguine delectaretur. Cui Alarichus: Ego, inquit, B non sponte eò proficiscor: sed nescio quis me quotidie sollicitat ac stimulat, ita dicens: Perge urbem Romam vastaturus. Verum, de hoc satis superque sit dictum.

Κεφ. ια'.

Περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἁγιοπολιτῶν.

Μετὰ δὲ Ἰννοκέντιον, Ζώσιμος τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας ἐπὶ δύο ἔτη ἐκράτησε· καὶ μετὰ τοῦτον δὲ, Βονιφάτιος ἔτη τρία τῆς ἐκκλησίας προέστη, οὗ κελεύσαντος καὶ διεδέξατο, καὶ ἔδοξε κελεύσαντος τὰς ἐν Ῥώμῃ ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀφελέσθαι, καὶ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν ῥᾳδίως καλάν, κατ' οἰκίας ἐν τῷ λαβύρῳ συναγεῖν ἠνάγκασεν· ἄχει γὰρ τοῦτο, ναυατιανοὶ μεγάλως ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἤνθησαν, ἐκκλησίας πολλὰς ἔχοντες, καὶ λαὸν πολὺν συναθροίζοντες· ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ τούτων ἥψατο, τῆς Ῥωμαίων ἐπισκοπῆς ὁμοίως τῇ Ἀλεξανδρέων πρεσβυτέρῳ ἱερωσύνης, ἐπὶ δυναστείαν ἤδη παραπροελθούσης· καὶ διατοῦτο, οὐδὲ ἐᾶσθαι ὁμοφρονοῦντας οἱ ἐπίσκοποι ἐῶσιν ἀδείας συνάγεσθαι καὶ συνεχώρησαν· ἀλλὰ πάντα λαβόντες αὐτῷ, μόνον διὰ τὴν ὁμοφροσύνην ἐπαινοῦσιν αὐτούς· οἱ μὲν οἱ ἐν Κωνσταντίνου πόλει τοῦτο πεπόνθασιν· ἀλλὰ μὴ τοῦ σέργειν αὐτοὺς, καὶ ἔνδον πόλεως συνάγειν εἴασαν, ὡς δὴ καὶ πρότερον ἤδη ταῦτα ἱκανῶς ἔφην.

CAPUT XI.

De Episcopis urbis Romæ.

POst Innocentium Zosimus Romanam Ecclesiam per Biennium administravit. Quo mortuo Bonifacius tribus annis eidem Ecclesiæ præfuit. Huic deinde successit Celestinus. Et hic quoque Novatianis Ecclesias quas Romæ habebant, ademit: & Rusticulam eorum Episcopum clam in privatis ædibus plebem colligere compulit. Etenim ad id usque temporis Novatiani Romæ plurimum floruerant, cum multas ibi Ecclesias possiderent, & maximam populi multitudinem in eis colligerent. Sed invidia quoque istos attrivit: cum Episcopatus Romanus perinde atque Alexandrinus, ultra sacerdotii fines progressus, jam olim in dominationem degenerasset. Et ob hanc causam Episcopi Romani, ne illos quidem qui cum ipsis in fide consentiebant, libere conventus agere siverunt: sed illos ob consensionem fidei laudantes, omnibus tamen bonis spoliarunt. At Constantinopolitani Episcopi, ab hoc morbo immunes fuére. Non enim solum Novatianos intra urbem conventus agere sinebant, verum etiam singulari amore eos complectebantur, ut jam antea abunde dixi.

A

CAPUT XII.

De Chrysantho Novatianorum apud Constantinopolim Episcopo.

POst mortem Sisinnii Chrysanthus ad Episcopatum vi pertractus est. Erat hic filius Marciani, ejus qui ante Sisinnium Episcopus fuerat Novatianorum. Cæterum ab ineunte ætate in palatio militaverat. Postea vero regnante Theodosio seniore, Consularis Italiæ factus, B atque exinde Vicarius Britanniarum constitutus, ex utraque administratione maximam gloriam retulerat. Cum vero jam ætate provectior Constantinopolim venisset, & Præfectus urbis fieri illic ambiret, invitus Episcopatum susciperе compulsus est. Nam cum Sisinnius jamjam moriturus, mentionem illius fecisset tanquam ad Episcopatum regendum idonei, plebs Novatianorum Sisinnii verba pro lege ducens, invitum illum per vim trahere aggressa est. Sed cum Chrysanthus fuga se subduxisset, C Sabbatius opportunum sibi tempus evenisse ratus quo Ecclesiis potiretur, ab obscuris quibusdam Episcopis ad id comparatis, manus sibi fecit imponi, spreta religione jurisjurandi quo sese olim adstrinxerat. Porro inter eos qui Sabbatium ordinarunt, fuit etiam Hermogenes, qui ob libros suos plenos impietatis, ab ipso Sabbatio additâ imprecatione fuerat excommunicatus. Verum is conatus ei non successit. Populus enim importunâ ejus ambitione offensus, utpote qui Episcopus occupandi causâ nihil non ageret, omni studio Chrysanthum investigavit. Quem D cum in Bithynia latentem deprehendisset, vi pertractum ad Episcopatum promovit. Fuit hic vir prudentiâ simul ac modestiâ singulari. Ejusque operâ Novatianorum Ecclesiæ Constantinopoli plurimum auctæ sunt & conservatæ. Hic primus aurum pauperibus ex propria pecunia distribuit. Ab Ecclesiis autem nihil accepit præter duos panes Eulogiarum, singulis diebus dominicis. Cæterum Ecclesiæ suæ promovendæ adeo studiosus fuit, ut Ablabium inter omnes sui temporis disertissimum Rhetorem, è schola Troili Sophistæ abriperet, & Presbyterum

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ χρυσάνθου τῶν ναυατιανῶν ἐν κωνσταντίνου πόλει ἐπισκόπου.

Σισιννίου δὲ τελευτήσαντος, χρύσανθος καθειλκύσθη εἰς τὴν ἐπισκοπήν· ὃς ἦν μὲν υἱὸς μαρκιανοῦ τοῦ ἡγεμόνος ναυατιανῶν ἐπισκόπου τοῦ σισιννίου· ἐκ νέας δὲ ἡλικίας τὰ βασίλεια στρατευσάμενος, ὑστερον ἐπὶ μεγάλου θεοδοσίου τοῦ βασιλέως, ὑπαρχος τῆς ἰταλίας ἡγεμὼν, μετὰ ταῦτα καὶ βικάριος τῶν βρεττανικῶν νήσων καλούμενος, ὠφελήθη ἐπὶ ταῖς διοικήσεσι· πρεσβὰς δὲ τῆς πολιτείας καὶ καταλαβὼν τὴν κωνσταντινούπολιν, ἀξιοῦν ὑπαρχος ἡγεμὼν πόλεως, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἄκων εἱλκύσθη· σισιννίου γὰρ ἐν καιρῷ τελευτῆς μνείαν αὐτοῦ ὡς ἐπηδείου ποιησαμένου τὴν ἐπισκοπὴν, ὁ ναυατιανῶν λαὸς ὡς νόμον τὴν ἐκείνου φωνὴν λαβὼν, καὶ ἄκοντα βιαίως ἕλκειν ἐπεχείρει· τὸν δὲ χρύσανθον φυγόντα, σαββάτιος καιρὸν ποιησάμενος εὐπρεπῆ εὑρεῖν, ἐν ᾧ τῶν ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς γένοιτο, καταστοχάζεται χείρας ἐπιθεῖναι αὐτῷ τινὰς ἀσήμους, τὸν ὅρκον ὃν ὀμωμόκει παραλύσαντας· ἐν οἷς τῶν χειροτονησάντων αὐτὸν ἦν καὶ ἑρμογένης, ὁ ἐπὶ βλασφήμοις συγγράμμασιν ὑπ' αὐτοῦ μὴ καθαίρας ἐκκεκήρυκτο· ὁ μὲν οὖν ἐπίσκοπος τέλος ἐδέξατο· μισήσας γὰρ αὐτὸν ὁ λαὸς τὸ δύσκρητον, ὅπως πάντα σκοπὸν ἔσχε παρεισδῦναι εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἔπραξε, πάντοθεν ἐζήτει ἀνευρεῖν τὸν χρύσανθον· ὃς ἐν βιθυνίᾳ κρυπτόμενον, ἐπισκοπὴν ἐλκύσαντες προσεβάλοντο· ἔστι δὲ ὁ ἀνὴρ φρόνιμος ἐν ταὐτῷ καὶ σώφρων, καὶ πᾶς ἄλλος, ὑπῆρχε καὶ σφόδρα τὰς ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει συνεκρότησέν τε καὶ ηὔξησε· καὶ πρῶτος τῶν πένησιν οἰκοθεν χρυσίον διένειμε· δοκεῖ τῶν ἐκκλησιῶν ἑδὲν ἐδέξατο, πλὴν ἐν κυριακῇ δύο ἄρτους τῶν εὐλογιῶν ἐλάμβανεν· ἕτω δὲ ἦν περὶ τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν σπουδαῖος, ὡς καὶ ἀβλάβιον τὸν ἑαυτοῦ γενόμενον ῥήτορα, καὶ σοφιστὴν πεῖσαι συλλαβεῖν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τάξιν

προχειρίσασθαι ἔγλαφυρά τε προβολιαι καὶ στωμύλοι φέρειν. ἀλλ' Ἀβλάβιος μὲν ὕστερον τὴν νικαίᾳ τῶν ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος καλέσῃ, ἐν ταυτῷ καὶ σοφιστὴν ἐν ταύτῃ.

A ordinaret. Cujus etiam conciones elegantes simul & acres circumferuntur. Verum Ablabius postea Nicææ Novatianorum Episcopus fuit, eodemque tempore illic Rhetoricam docuit.

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ γενομένης μάχης μεταξὺ χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων, καὶ τῆς Κύριλλου πρὸς τὸν ὕπαρχον ὀρέστην διαφορᾶς.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, καὶ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος τῆς ἀλεξανδρείας ἐξελαθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου κυρίλλου συνέβη, δι' αἰτίαν τοιάνδε· ὁ ἀλεξανδρέων δῆμος, πλέον τῶν ἄλλων δήμων, χαίρει ταῖς στάσεσιν· εἰ δέ ποθεν πρόφασεως ἐπιλάβηται, εἰς ἀφόρητα καὶ ἀσεβῆ κακὰ διχαγθὰς αἵματος, καὶ παύεσθαι τῆς ὁρμῆς ἔτυχε μόλις τότε στασιάζειν αὐτὸ τὸ πλῆθος πρός ἑαυτό, καὶ δι' ἀναγκαίαν τινὰ πρόφασιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπιπολάζον ἀπάσαις ταῖς πόλεσι κακὸν, φημὶ δὴ τὸ ἀσυδάλφ περὶ σφᾶς ὀρχήσεις· ἐπιδὴ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου ὀρχήθμος, πλείονας ὄχλους συνήθροισε, τῶν Ἰουδαίους ἀργεῖν ἐν αὐτῇ, μὴ τῇ ἀκροάσεσθαι, ἀλλὰ τοῖς θεατρικοῖς σχολάζειν, ἐπμαχος τοῖς δήμου μέρεσιν ἡ ἡμέρα καλεῖται· ἔτυχε πρόπου τινὰ ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου τῆς ἀλεξανδρείας ἐν τάξει καλασθῆναι, ὅδ' ἐν ἦθος ἐμένειν οἱ Ἰουδαῖοι, τοῖς δ' ἑτέρου μέρους ἀνθιπαθεῖν· καὶ ἀεὶ μὲν πολέμιοι πανταχῇ τοῖς χειμῶνος καθεζῶτες, ἐπὶ πλέον διὰ τοῦτ' ὀρχήσεις ἐπεπολέμουν καθ' ἑαυτῶν· καὶ δή ποτε ὁρᾷ τοῦ ἀλεξανδρείας ἐπάρχου πολιτείαν ἐπὶ θεάτρῳ ποιοῦντος, ὅπως ὀνομάζειν εἰώθασι τὰς δημοσίας διαλυπώσεις, παρῆσαν ὡς ἐπίσκοπου κυρίλλου οἱ ἀσυδασταὶ, ἃς γινομένας παρὰ τοῦ ἐπάρχου διαλυπώσεις γνῶναι βουλόμενοι· ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς τὴς ἀνὴρ ὀνόματι ἱέραξ, ὃς γραμμάτων μὲν τῶν πεζῶν διδάσκαλος ἦν φαυλότερος· ἀκροατὴς δὲ ἐπισκόπου κυρίλλου καθεστὼς, ὡς περὶ τὸ κρότους ἐν ταῖς διδασκαλίαις αὐτοῦ ἐξείρειν ἦν ἀσυδαιότατος· τοῦτον οὖν τὸν ἱέρακα τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐν τῷ θεάτρῳ θεασάμενοι, καλεβόων εὐθὺς, ὡς ἐπὶ ἄλλο τι παραβαλοῦντα τῷ θεάτρῳ, ἢ ἵνα σάσωσι τὸν δῆμον ἐμβάλλοι· ὀρέστης δὲ καὶ πρότερον μεμίσει τὴν θρασυτάτην τῶν ἐπισκόπων, ἐπὶ παρρησίᾳ πολὺ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐκ

Cap. XIII.

De pugna inter Christianos & Iudæos Alexandriæ facta, & de Cyrilli Episcopi adversus Præfectum Orestem simultate.

SUb idem tempus, Judæorum gens ab Episcopo Cyrillo Alexandriâ ejecta est hanc ob causam. Alexandrinus populus supra quam cæteri omnes, seditionibus delectatur: ac si forte ansam nactus fuerit, ad intoleranda facinora prorumpere solet. Neque enim impetum comprimit nisi sanguine effuso Contigit autem tunc temporis, ut plebs illic inter se tumultuaretur, non ex aliqua gravi ac necessaria occasione, sed ob malum quod in omnibus prope civitatibus inolevit, studium scilicet in spectandis saltatoribus. Nam cùm die Sabbati Pantomimus quidam saltare solitus, maximam populi multitudinem congregaret, eo quod Iudæi tum feriantes, non audiendæ legi, sed scenicis spectaculis vacarent, is dies populi factiones inter se committere consueverat. Ac tametsi à Præfecto Alexandriæ id aliquatenus repressum fuisset, nihilominus Judæi contrariæ factionis hominibus infensi esse perseverarunt: & præterquam quod perpetui sunt hostes Christianorum, tum Pantomimorum causâ multo magis iisdem infesti exstiterunt. Itaque cum Orestes Præfectus Alexandriæ, πολιτείαν in theatro celebraret, sic autem vocare solent publicas dispositiones, adfuerunt illic etiam fautores Cyrilli, ut quid à Præfecto dispositum esset cognoscerent. Inter hos quidam fuit nomine Hierax, humilioris literaturæ magister: qui Cyrilli ferventissimus erat auditor: & in ejus concionibus plausus excitare solitus. Hunc igitur Hieracem in theatro conspicatus Judæorum populus, confestim exclamavit, non aliam ob causam eum in theatrum venisse, quam ut populum ad seditionem concitaret. Oresti vero jampridem invisa erat Episcoporum dominatio, tum quod Episcopi de potestate eorum, qui ad

regendas Provincias ab Imperatore missi erant plurimum decerperent, tum quòd Cyrillus actus suos explorare vellet. Correptum igitur Hieracem, publice in theatro tormentis subjecit. Quo cognito Cyrillus Judæorum Primates ad se accersit, malumque eis minatur, nisi adversus Christianos tumultuari desinant. At plebs Judæorum compertis ejusmodi minis, majore adhuc pertinacia exarsit, multasque in perniciem Christianorum fraudes machinati sunt. Quarum præcipuam, & quæ in causa fuit ut Judæi Alexandriâ pellerentur, hoc loco commemorabo. Signo inter se dato ut unusquisque ipsorum annulum ex cortice surculi palmei gestaret, nocturnâ pugnâ Christianos aggredi statuunt. Quadam igitur nocte viros ad id comparatos mittunt, qui per universas urbis regiones proclament, Ecclesiam quæ Alexandri dicitur, incendio consumi. Eâ re auditâ Christiani alius aliunde accurrunt, ut Ecclesiam servent. Tum Judæi impetu in illos facto, cædem faciunt, à suis quidem qui annullos ostendebant, manus abstinentes: Christianos vero quotquot inciderant, obtruncantes. Orto mox die, hujus sceleris auctores minime latuerunt. Commotus ea re Cyrillus, cum ingenti multitudine ad Synagogas Judæorum profectus, sic enim vocantur eorum oratoria: eas quidem ademit Iudæis, ipsos vero urbe expulit, facultates quoq; eorum diripi à plebe permittens. Itaque Judæi, qui jam inde ab Alexandri Macedonis temporibus urbem illam incoluerant, tum nudi omnes ex ea emigrarunt, & alii aliò dispersi sunt. Ex his Adamantius quidam Medicinæ Professor, Constantinopolim profectus, ad Episcopum Atticum confugit: cumque Christianorum religionem professus fuisset, postmodum Alexandriam reversus, in ea urbe domicilium fixit. At Præfectus Alexandriæ Orestes hoc factum permoleste tulit, incredibili dolore affectus, quòd tanta civitas repente tot incolarum multitudine viduata esset. Proinde rem gestam ad Imperatorem retulit. Sed & Cyrillus Judæorum scelera principi per literas significavit: atque interim reconciliandæ amicitiæ causâ internuntios ad Orestem misit. Id enim populus Alexandrinus ipsum facere compulerat.

A βασιλέως ἄρχειν τελαμῶνος μᾶλλον ἢ ὅπως ἐποπτεύειν αὐτὸς τὰς διαλυπώσεις κύριλλος ἐβούλετο· ἁρπάσας οὖν τὸν ἱέρακα δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ βασάνοις ἐπέβαλλε· τοῦτο γνοὺς ὁ κύριλλος, μεταπέμπεται τοὺς ἰουδαίων πρωτεύοντας, καὶ ὅσα εἰκὸς, εἰ μὴ παύσαιντο τῶν χριστιανῶν σασάζοντες, ἠπείλησε· τὸ δὲ ἐπὶ θῷ τῶν ἰουδαίων τὰ ἀπὸ λῆς αἰσθόμενοι, φιλονεικότερον γέγονε· καὶ μηχανὰς ἐπενόουν ἐπὶ βλάβῃ τῶν χριστιανῶν, ὧν τὴν κορυφαιοτάτην αἰτίαν ἔσεσθαι ἡγοῦντο τὸν ἀλεξανδρέων ἡγεμόνα, διηγήσομαι σαφὲς πρόβλημα ὄντες ἐκ B βοῶν, ἀκυλίδα φόρεμα ἐκ φοίνικος γένους φλοιὸν θάλλει, νυκτομαχίαν τῶν χριστιανῶν ἐπενόησαν. ἔδει δὲ μιᾷ τῶν νυκτῶν, κηρύσσειν τὰ κλίματα τῆς πόλεως πάσας παρασκευασαμένους βοῶντας, ὡς ἡ ἐπώνυμος ἀλεξάνδρου ἐκκλησία πυρὶ καίοιτο· τοῦτο ἀκούσαντες χριστιανοὶ, ἄλλος ἀλλαχόθεν σωρεύσειν ἔμελλον, ὡς τὴν ἐκκλησίαν περισώζοντες· οἵτε ἰουδαῖοι εὐθὺς ἐπιδύσεσθαι, καὶ ἀπέσφαττον, ἀλλήλων μὴ ἀπεχόμενοι, δάκτυλοι γὰρ οὐ δακτυλίους ἔφερον περιπεποιημένους τῶν χριστιανῶν ἀναιροῦντες· ἡμέρας δὲ οὐκ ἐλάνθανον οἱ τὸ ἀργὸν ἐργασάμενοι· ἐφ' ᾧ κινηθεὶς ὁ κύριλλος, σὺν πολλῷ πλήθει C ἐπὶ τὰς συναγωγὰς τῶν ἰουδαίων παραγίνεται, ἔτω γὰρ οὐ εὐκλεεῖς αὐτῶν ὀνομάζεσθαι τόπους, τὰς μὲν ἀφαιρεῖται οὐδὲν ἧττον ἐξελαύνει τῆς πόλεως, καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν διαρπαγῆναι ἐᾷ· τὸ δὲ πλῆθος ἀφεὶς· οἱ μὲν ἔνι ἰουδαῖοι, ἐκ τῆς ἀλεξάνδρου ἐξ μακεδόνος χρόνων οἰκήσαντες τὴν πόλιν, τότε αὐτῆς γυμνοὶ ἅπαντες ἀπανέστησαν, οἱ ἄλλοι ἀλλαχῇ διεσπάρησαν· ἀδαμάντιος ἰατρικῶν λόγων σοφιστὴς, ἐπὶ τὸν κωνσταντίνου πόλιν ὁρμήσας, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ προσφυγὼν ἀττικῷ, ἐπαγγελάμενός τε χρι D στιανίζειν, αὖθις ὑστέρῳ χρόνῳ τὴν ἀλεξάνδρειαν ᾤκησεν· ὁ τοίνυν τῶν ἀλεξανδρέων ἔπαρχος ὀρέστης, σφόδρα ἐπὶ τῷ ἡγεμόνι ἐχαλέπηνε· καὶ πένθος μέγα ἐπῆγε, τηλικαύτην πόλιν ἔτι ἄρδην τοσούτων οἰκητόρων ἀνθρώπων ἐκκενωθῆναι· οὐδὲ τὰ ἡγεμόνα ἀνέφερε βασιλεῖ· κύριλλος δὲ αὐτὸς τὰς ἰουδαίων πλημμελείας γνωσθείσας καθιστῶν βασιλεῖ, ἐδήλου ἦπερ καὶ πρὸ φίλος πρὸς ὀρέστην ἐπεσπεύδετο· τοῦτο δὲ ὁ λαὸς τῆς ἀλεξανδρέων αὐτὸν ποιεῖν καὶ λίαν καλῶς

ἐπεὶ ὃ δοὺς τῇ φιλίας λόγους ὀρέστης ἀ πρὸς-
εδέχετο, τὴν βίβλον τῷ εὐαγγελίων ὁ κύριλ-
λος προέτεινε, διὰ ταύτης γὰρ καταισθέσειν
τὸν ὀρέστην ἠγέμενος· ὡς δὲ οὐδὲ τότῳ τῷ
πρέπῳ ὁ ὀρέστης ἐμαλάσσετο, ἀλλ' ἔμενε με-
ταξὺ αὐτῶν ἄσπονδος πόλεμος, τάδε ἐπι-
συνέβη γενέσθαι.

A Cumque Oreſtes ſermones de amicitia redintegranda minime admitteret, Evangeliorum codicem protendit Cyrillus, ejus reverentia pudorem ſe Oreſti incuſſurum exiſtimans. Sed cum Oreſtes ne hac quidem ratione emolliretur, verum inter ipſum ac Cyrillum bellum implacabile perſeveraret, hujusmodi quidpiam poſtea contigit.

Κεφ. ιδ'.

Πῶς κατὰ τὴν νιτρίαν μοναχοὶ εἰς ἀλεξάνδρειαν ὑπὲρ κυρίλλου κατελθόντες, φρὸς τὸν ὕπαρχον ἔριδα συνεστήσαντο.

Cap. XIV.

Quomodo Nitriæ Monachi, Cyrilli cauſa Alexandriam ingreſſi, ſeditionem contra Præfectum Oreſtem concitarunt.

Τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς νιτρίας μοναχῶν B τινες, ἐνθερμον ἔχοντες φρόνημα ἀπὸ θεοφίλου ἀρξάμενοι, ὅτε αὐτοὺς ἐκεῖνος κατὰ τῶν θεῶν διώκειν ἀδίκως ἐξώπλισε, ζῆλον τότε λησάμενοι, προθύμως καὶ ὡσεὶ κυρίλλου μάχεσθαι προῃρέθησαν· ἀφέμενοι δὲ τῶν μοναστηρίων ἀνδρες ὡσεὶ διακόσιοι, καταλαβόντες τὴν πόλιν, ἐπιτηρεῖν ἐπὶ τὸ σχῆμα τὸν ἔπαρχον προῄεσαν· καὶ προσελθόντες ἀπεκαλοῦντο τοῦτο ἕλληνα, καὶ ἄλλα πολλὰ ὠνείδιζον. ὁ δὲ, ὑποτοπήσας ἐνέδραν αὐτῷ ὡδε κυρίλλου γενέσθαι, ἐβόα χριστιανὸς τε εἶναι, καὶ ὑπὸ ἀττικοῦ ἐπισκόπου, ὀνησικωνσταντίνου πόλει βεβαπτίσθαι· ὡς δὲ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις οἱ μοναχοὶ, εἷς τις ἐξ αὐτῶν ἀμμώνιος ὄνομα, λίθῳ βάλλει τὸν ὀρέστην κατὰ κεφαλῆς· καὶ πληγεὶς μὲν αἵματι ὅλος καὶ δεδευμένος· ὑποχωρεῖσι δὲ οἱ ταχέως πάνυ ὀλίγων, ἄλλος ἄλλαχε ἐν τῷ πανθαδιαδιδράσκοντες, τὸν ἐκ τῆς βολῆς τῶν λίθων φόβον φυλαττόμενοι· ἐν τοσούτῳ δὲ συνέρρεον αὐτῶν ἀλεξανδρέων δῆμοι, ἀμύνασθαι τοὺς μοναχοὺς ὑπὲρ δὲ ἔπαρχος προθυμούμενοι· D καὶ τοὺς μὲν ἄλλους πάντας εἰς φυγὴν ἔτρεψαν τὸν ἀμμώνιον δὲ συλλαβόντες, ὡδε τὸν ἔπαρχον ἄγουσιν· ὃς δημοσίᾳ κατὰ τοὺς νόμους ἐξελάσειν αὐτὸν ὑπέλαβεν, ἐπιτοσοῦτον ἐβασάνισεν, ὡς ἀποκτεῖναι· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ τὰ πρόῤῥησα γνώσιμα τοῖς κρείττοσι καθίστησιν· ἃ μὲν ἄλλα καὶ κύριλλος τὰ σύμπαντα ἐγνώκει βασιλεῖ· τὸ δὲ ἀμμωνίου τοῦτο σῶμα ἀναλαβὼν, καὶ ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν ἀποθέμενος, ὄνομα ἕτερον αὐτῷ θέμενος, θαυμάσιον ἐπεκάλεσε, καὶ μάρτυρα χειροτονεῖν ἐκέλευσεν, ἐγκωμιάζων αὐτοῦ

Quidam ex Monachis qui in Nitriæ montibus habitabant, ferventiore animo præditi, jam inde à Theophili temporibus, qui eos injuſtè adverſus Dioſcorum fratresque ejus armaverat, tum quoque acri zelo incenſi, pro Cyrillo fortiter pugnare inſtituerunt. Egreſſi igitur ex monaſteriis circiter quingenta viri, in urbem veniunt, & Præfectum obſervant in vehiculo procedentem. Ad C quem accedentes, immolatorem eum appellant & paganum, multisque aliis contumeliis afficiunt. Ille ſuſpicatus inſidias ſibi parari à Cyrillo, exclamavit Chriſtianum ſe eſſe, & Conſtantinopoli ab Attico Epiſcopo baptizatum. Sed cum Monachi verbis illius non attenderent, quidam ex illis, Ammonius nomine, jacto lapide Oreſtem percuſſit in capite. Quo vulnere ipſe quidem totus cruore conſperſus eſt: Apparitores vero omnes, paucis exceptis, recedentes, alius alio diffugiunt, ſeque intra turbam occultant, mortem ex jactu lapidum formidantes. Inter hæc Alexandrinorum populus accurrit, opem Præfecto laturus adverſus Monachos. Et alios quidem omnes in fugam vertunt: Ammonium vero comprehenſum ſiſtunt Præfecto. Qui ex præſcripto legum publicè tormentis hominem ſubjiciens, eo usque excruciavit, quoad vitam ei adimeret. Nec multo poſt quæ geſta eſſent principibus ſignificavit. Cyrillus quoque contraria ejus relationi nuntiavit. Ammonii vero corpus receptum, in Eccleſia quadam depoſuit, eum mutato nomine Thaumaſium appellans. Quin etiam Martyrem illum vocari juſſit, magnitudinem animi illius

multis laudibus in Ecclesia prosecutus, A qui pro pietate certamen subiisset. Sed qui modestiores erant ex ipsis etiam Christianis, hoc Cyrilli studium erga Ammonium non probarunt. Compertum enim habebant, hunc temeritatis suæ pœnas dedisse, non autem tormentis immortuum esse dum Christum negare compelleretur. Quamobrem & Cyrillus ipse hujus rei memoriam paulatim silentio obliteravit. Verum simultas inter Cyrillum atque Orestem, nequaquam hic stetit. Quidam enim casus prioribus haud absimilis, eam denuo excitavit.

ἐπ' ἐκκλησίας τὸ φρόνημα, ὡς ἀγῶνα ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνελομένῳ· ἀλλ' οἱ σωφρονέστεροι, καίπερ χριστιανοὶ ὄντες, οὐκ ἀπεδέχοντο τὴν πρᾶξιν τούτῳ δὲ κυρίλλῳ ἀπῳδήν· ἠπίστατο γάρ, ὡς πεῖραν δίκην δεδωκέναι τὸν ἀμμώνιον, εἰ μὴν ἀνάγκη ἀρνήσεως Χριστοῦ, ἀναπολογήτοις ταῖς βασάνοις· διὸ καὶ κύριλλος καίπερα χὺ τῷ ἡσυχάζειν λήθῃ δ' γνομένῳ εἰργάσατο· ἀλλ' οὐχ ἕως τούτου ἔστη τὸ δεινὸν τῆς μεταξὺ κυρίλλου καὶ ὀρέστου φιλονεικίας· ἀπέστη γὰρ αὐτὴν ἑτέρῳ πρόσυμβαν, τοῖς φθάσασι B ἀπλησίον.

Caput XV.

De Hypatia Philosopha.

Mulier quædam fuit Alexandriæ, nomine Hypatia, Theonis Philosophi filia. Hæc ad tantam eruditionem pervenerat, ut omnes sui temporis Philosophos longo intervallo superaret, & in Platonicam scholam à Photino deductam succederet, cunctasque Philosophiæ disciplinas auditoribus exponeret. Quocirca omnes Philosophiæ Studiosi ad illam undiq; confluebant. Porro propter fiduciam atque auctoritatem quam sibi ex eruditione comparaverat, interdum quoque cum singulari modestia ad judices accedebat. Neque vero pudor erat ipsi, in media hominum frequentia apparere. Nam ob eximiam ipsius modestiam, omnes eam reverebantur simul ac suspiciebant. Hanc igitur eo tempore adortus est invidiæ livor. Nam quoniam cum Oreste crebrius colloquebatur, hinc concinnata est adversus eam calumnia apud plebem Christianorum, D quasi per ipsã staret quo minus inter Cyrillum atque Orestem amicitia reconciliaretur. Quidam igitur viri ardentioribus animis præditi, quorum dux erat Petrus quidam Lector, conspiratione factâ mulierem observant, domum nescio unde redeuntem. Eamque è sella detractam, ad Ecclesiam quæ Cæsareum cognominatur, rapiunt: & vestibus exutam, testis interemerunt. Cumque membratim eam discerpsissent, membra in locum quem Cinaronem vocant, comportata incendio consumpserunt. Eares tum Cyrillo, tum Alexandrinorũ

Κεφ. ιε'.

Περὶ Ὑπατίας τῆς φιλοσόφου.

Ἦν τις γυνὴ ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ, τὴν ὄνομα Ὑπατία· αὕτη θέωνος μὲν δ' φιλοσόφου θυγάτηρ ἦν· ἐπὶ τοσοῦτον δ' προέβη παιδείας, ὡς ὑπεραντλῆσαι τοὺς καθ' αὐτὴν φιλοσόφους, τὴν τ' πλατωνικὴν ἀπὸ φωτεινοῦ λαγομένου διαδοχὴν διαδέξασθαι, καὶ πάντα C τὰ φιλόσοφα μαθήματα τοῖς βουλομένοις ἐκπαιδεῦσαι· διὸ δὴ καὶ οἱ πανταχόθεν φιλοσοφεῖν βουλόμενοι, καὶ ἔτι ἐχόντων παρ' αὐτῆς διατριβὴν σεμνοπρεπεστάτην αὐτῇ ἐκ τῆς παιδεύσεως συμπαρῆσαν παρρησίαν, καὶ τοῖς ἄρχουσι σωφρόνως προσώπου ἤρχετο· οὐκ ἦν τις αἰσχύνη, ἐν μέσῳ ἀνδρῶν παρεῖναι αὐτήν· πάντες γὰρ ὑπερέβαλλεσαν σωφροσύνην, πλέον αὐτῆς ἠδέσθησαν, καὶ καταπλήττουσι δ' ταύτην τε ὁ φθόνος ὡπλίσατο· ἐπεὶ δὲ συνεγένετο συχνότερον τῷ ὀρέστῃ, διαβολὴν τοῦ ἐκίνησε καθ' αὐτῆς παρὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας D λαῷ, ὡς ἄρα εἴη αὕτη ἡ μὴ συγχωροῦσα τὸν ὀρέστην εἰς φιλίαν τῷ ἐπισκόπῳ συμβῆναι· καὶ δὴ συμφωνήσαντες ἄνδρες τὸ φρόνημα ἔνθερμοι, ὧν ἡγεῖτο πέτρος ὁ ἀναγνώστης, ἐπιτηρεῖ τὴν ἄνθρωπον ἐπανιοῦσαν ἐποικίαν ποθέν· καὶ ἐκ τοῦ δίφρου ἐκβάλλουσιν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἣ ἐπώνυμον καισάριον συνέλκουσιν· ἀποδύσαντες τε τὰ ἱμάτια αὐτῆς, ὀστράκοις ἀνεῖλον· καὶ μελιδὸν διαπασσάλευσαν, ἐπὶ τὸν καλούμενον κιναρῶνα τὰ μέλη συνάραντες, πυρὶ κατέκαυσαν· τοῦτο δὲ μέγα μῶμον κυρίλλῳ καὶ τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ

ἐκκλησίαι εἰργάσατο· ἀλλότριον γὰρ παντελῶς τῆς φρονήσεως τὰ χεῖρε, φόνοι τε μάχαι, καὶ τούτοις ὁμοῖα· καὶ ταῦτα πέπρακται τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς κυρίλλου ἐπισκοπῆς, ἐν ὑπατείαις ὠνορίου τὸ δέκατον, καὶ θεοδοσίου τὸ ἕκτον, ἐν μηνὶ μαρτίῳ, νηστειῶν οὐσῶν.

A Ecclesiæ non mediocre attulit probrum. Etenim ab instituto Christianorum prorsus alienæ sunt cædes & pugnæ, & quæcunque alia ejusmodi. Gesta sunt hæc anno quarto Episcopatus Cyrilli, Honorio decimùm & Theodosio sextùm Consulibus, mense Martio, tempore jejuniorum.

Κεφ. ις'.

Ὡς πάλιν ἰουδαῖοι πρὸς χριστιανοὺς πόλεμον συμμίξαντες, δίκας ἔτισαν.

Ὁ λόγος ἦν τόνδε τὸν χρόνον, ἰουδαίοις πάλιν ἄτοπα καὶ χριστιανῶν προάξαντες, δίκην ὑπέδωκαν· ἐν ἰνμεσάῃ, οὕτω καλουμένῳ τόπῳ, ὃς κεῖται μεταξὺ χαλκίδος καὶ ἀντιοχείας τῆς συρίας, ἰουδαῖοι συνήθως ἑαυτοῖς παίγνια ἐπέλεγόν τινα· καὶ πολλὰ ἐν τῷ παίζειν ἀλογα ποιοῦντες, ὡς μέθης ἐξαρχούσης, χριστιανούς τε καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν ἐν τοῖς παιγνίοις διέσυρον· γελῶντές τε τὸν σωτῆρα καὶ θεὸν ἐπηλπικότας ἐπὶ τῷ ἐσταυρωμένῳ, καθ' ὅτου ἐπηλπικότας ἐπὶ τῷ ἐσταυρωμένῳ, καθ' ὅτου ἐπέτεινον παιδίον χριστιανὸν συλλαβόντες, σταυρῷ προσδήσαντες ἀπεχρέμασαν· καὶ πρῶτον μὲν καταγελῶντες καὶ χλευάζοντες διῆγον· μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τῶν φρενῶν ἐκστάντες, τὸ παιδίον ἐφόνευσαν, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τούτῳ χαλεπὴν μὲν συμπλοκὰς μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ χριστιανῶν ἐγένετο· γνώσεως δὲ τοῦτο τοῖς κραταιοῖς καθέστηκε, καὶ ἐπεξάλθοντες τῇ τῶν ἐπαρχίαν ἄρχουσιν, ἀναζητήσαντες αἰτίας καὶ πυθόμενοι τὸ ἔργον οἱ ἐκεῖ ἰουδαῖοι δίκην ἔδοσαν, ὧν παίζοντες ἐπλημμέλησαν.

B C

Cap. XVI.

Quomodo Iudæi Christianos iterum aggressi, pœnas dederint.

ALiquanto post Judæi absurda quædam & impia adversus Christianos rursus moliti, pœnas dederunt. In loco inter Antiochiam Syriæ & Chalcidem sito, qui Inmestar nominatur, Judæi dum ex more ludicris quibusdam sese oblectarent, multaque inter ludendum absurda facerent, temulentia abrepti, Christianis ipsique adeo Christo illudere cœperunt: & crucem deridentes & eos qui in cruce spem suam collocarunt, hujusmodi facinus aggressi sunt. Comprehensum quendam puerum Christianum cruci alligantes suspendunt. Et initio quidem irridebant eum ac subtannabant. Postea vero in furorem versi, puerum verberibus ad mortem cæciderunt. Hanc ob causam grave certamen inter Judæos & Christianos exortum est. Cumque ea res nuntiata fuisset Imperatoribus, mandatum est Provinciæ Rectoribus, ut facinoris hujus auctores perquisitos supplicio afficerent. Ita Iudæi qui illic degebant, sceleris quod per ludum admiserant, pœnas persolverunt.

Κεφ. ιζ.

Περὶ Παύλου ἐπισκόπου νοουατιανῶν, καὶ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ γέγονέ τι θαυμαζόμενον ὑπ' αὐτῶν, μέλλοντα βαπτίζειν τὸν ἀπατεῶνα ἰουδαῖον.

Κατὰ τὸν χρόνον τόνδε, καὶ τῶν νοουατιανῶν ἐπίσκοπος χρύσανθος, ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη τὸν ἀπὸ αὐτοῦ ἐκκλησιῶν προέστας, ἐτελεύτησεν ὑπατείαις μοναξίῳ καὶ πλίνθᾳ, ἕκτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐγούστου μηνός· διεδέξατο δὲ τὸν ἐπίσκοπον παῦλος· ὃς πρότερον μὲν λόγων ῥωμαϊκῶν διδάσκαλος ἦν· μετὰ ταῦτα, πολλὰ χαίρειν τῇ ῥωμαϊκῇ φράσας φωνῇ, ἐπὶ τὸν ἀσκητικὸν ἐτράπη βίον.

D

Cap. XVII.

De Paulo Novatianorum Episcopo, & de miraculo quod ab eo perpetratum est, cum impostorem Iudæum baptizaret.

PEr idem tempus Chrysanthus Novatianorum Episcopus, cum per septem annos religionis suæ Ecclesias gubernasset, ex hac vita discessit, Monaxio & Plintha Consulibus, die septimo Calendas Septembris. Huic in Episcopatu successit Paulus: qui priùs quidem Latinæ eloquentiæ doctor exstiterat: Postea vero abjectis Romanæ linguæ studiis ad monasticam vitam transierat:

collectoque religiosorum hominum cœtu, haud absimilem Monachis in solitudine degentibus vivendi rationem sectabatur. Talem enim illum fuisse equidem deprehendi, quales Monachos in solitudine degentes esse oportere Evagrius scribit. Quippe omnia illorum instituta assidue imitabatur: continuum jejunium, studium parce loquendi, abstinentiam ab esu animalium. Vino quoque & oleo rarius utebatur. Pauperum vero præcipuam curam ac solicitudinem gessit. In carceribus detentos impigre invisebat: pro multis etiam intercedebat apud judices: qui quidem ob eximiam viri pietatem libenter ei obtemperabant. Sed quid attinet prolixum de illo sermonem texere? Unum ejus factum impræsentiarum commemorabo, dignum plane quod literarum monumentis mandetur. Impostor quidam Judæus, Christianum se esse simulans, sæpius fuerat baptizatus, & hujusmodi fraude multas pecunias collegerat. Ubi vero multas Christianorum sectas hac arte circumvenisset: nam & Arianorum & Macedonianorum baptismum susceperat: non habens amplius quos deciperet, tandem ad Paulum Novatianorum Episcopum accessit: seque baptismi percipiendi desiderio flagrare affirmans, ut per ipsius manus illum susciperet obsecravit. Ille Iudæi quidem voluntatem ac studium laudavit: sed baptismum ei se daturum negavit, priusquam rudimentis fidei institutus fuisset, & complures adhæc dies jejuniis vacasset. At Judæus qui præter animi sui sententiam jejunare compellebatur, eo acrius instabat, ut baptismo donaretur. Paulus igitur cum eum instantem atque urgentem prolixiore morâ nollet offendere, parat res ad baptismum necessarias. Cumque candidam vestem Judæo emisset, & alveum baptisterii aquâ jussisset impleri, Judæum eo tanquam baptizaturus adduxit. Verum arcana quædam Dei vis atque potentia aquam subito fecit evanescere. Cum vero Episcopus & hi qui aderant, nihil ejusmodi quale tunc factum fuerat, suspicati, aquam per subjectum meatum effluxisse crederent, quâ etiam emitti consueverat, alveum denuo implent, meatibus undique diligenter obstructis. Cumq; iterum Judæus ad fontem adductus esset, iterum aqua penitus evanuit. Tum Paulus: aut

καὶ συσπασάμενος ἀνδρῶν αἱρετικῶν μοναστήριον, ἐκ ἀλλοιοτέρων ἐν τῇ ἐρήμῳ μοναχῶν διαλέγει τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν ἐγὼ καλέσαιμι, οἷος ὁ εὐάγριος φησὶ δεῖν εἶναι τοὺς ἐν ταῖς ἐρήμοις διατρίβοντας μοναχούς· πάντα γὰρ ἐκείνους μιμούμενος διελέλυτο, τὴν σωφροσύνην, τὸ ὀλίγα φθέγγεσθαι, τὴν ἀποχὴν τῶν ἐμψύχων· τὰ πολλὰ γὰρ οἴνου καὶ ἐλαίου ἀπεῖχε· ἀλλὰ μὴν καὶ πένητας οὐκ ὀλίγους καὶ πανταχοῦ ἐπεσκέπτετο· ὥστε πολλῶν καὶ δεσμοφυλάκων παρεκάλει, οἱ ἑτοίμως ὑπήκουον διὰ τὴν περιοῦσαν εὐλάβειαν τῷ ἀνδρί· τί μὲν δεῖ μηκύνειν τὰ καθ' αὐτόν· ἔρχομαι δὲ λέξων πρᾶγμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ γενόμενον, ἄξιον τὸ ἐν γραφῇς παραδοθῆναι μνήμῃ. Ἰουδαίῳ τινὶ ἀπαλεὼν χρισιανίζειν ὑποκειμένῳ, πολλάκις ἐβαπτίζετο, καὶ διὰ ταύτης τῆς τέχνης, χρήματα συνελέγετο· ὡς ἂν πολλὰς αἱρέσεις τῇ τέχνῃ ἠπάτησε. Καὶ δὴ φρυγῶν καὶ μακεδονιανῶν ἐδέξατο βάπτισμα· μικρὸν ἔχων ἐς ἀπαλήσειεν, τέλος ἦκεν πρὸς τὸν ναυατιανῶν ἐπίσκοπον Παῦλον· καὶ βαπτίσματος ἐπεθύμει εἰπών, διὰ τῆς αὐτοῦ χειρὸς παρεκάλει τοῦτο τυχεῖν· ὁ δὲ ἀποδεξάμενος μὲν αὐτοῦ τὴν προαίρεσιν· ὑπέρτερον δὲ ἔφη δοῦναι τὸ βάπτισμα, εἰ μὴ κατηχηθείη τοσοῦτον τῆς πίστεως λόγον, μὴ δὲ νηστείας χολάσειε ἡμέρας πολλάς· ὁ δὲ Ἰουδαῖος προθυμότερον ἀναγκάζετο, ἀποδύσασθαι ἐνέκειτο, βαπτισθῆναι προσκαλῶν· ἐπεὶ δὲ Παύλου ἐπικείμενον λυπεῖν οὐκ ἐβούλετο τῇ παρελκῇ, ἐντρέπεται τὰ πρὸς τὸ βάπτισμα· ἑτοῖμα τε ἀπολαμπρύνων ὑποσαίνων, καὶ τὴν κολυμβήτραν βαπτισθῆναι κελεύσας, ἤγετο αὐτὸν τὸν Ἰουδαῖον ὡς βαπτίσων αὐτόν. Θεὸς δέ πως ἀφανεῖ δυνάμει ἀφανὲς τὸ ὕδωρ καθέσησεν· ἐπεὶ δὲ τε ἐπίσκοπος καὶ οἱ παρόντες ἔδεν ὑπολεγόμενοι οἷον ἐγίνετο, ὑπελάβον ἐκρεῦσαι τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ ὑποκειμένου πόρου, ὅθεν καὶ εἰώθασιν αὐτὸ ἐκπέμπειν, πάλιν ἐπλήρουν τὴν κολυμβήθραν ἀκριβῶς, πανταχόθεν τὰς ἐκροίας αὐτῆς ἀσφαλισάμενοι· αὖθις δὲ παραγομένου αὐτῷ τοῦ Ἰουδαίου, αὖθις ἀφανὲς τὸ ὕδωρ ἐγίνετο· τότε δὴ ὁ Παῦλος,

κακεργεῖς, ἔφη, ὦ ἄνθρωπε, ἢ ἀγνοῶν ἤδη βαπίσματος ἔτυχες· σωθέντος δὲ ἐν τῷ τεράστιον χλωμότητος, ἐπέγνω τὸν Ἰουδαῖον, ὃς ἦδει αὐτὸν ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ Ἐπισκόπου βεβαπισμένον· τοῦτο μὲν οὖν τὸ τεράστιον ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Ναυατιανῶν Παύλου ἐγένετο.

A impostūram facis, ô homo, aut ignarus jam antea baptismum susceptisti. Hujus ergo miraculi spectandi causâ cum ingens hominum concursus fieret, quidam Judæum agnoscens, eum ipsum esse comperit, qui ab Attico Episcopo jam antea fuisset baptizatus. Hoc itaque miraculum à Paulo Novatianorum Episcopo perpetratum est.

Κεφ. ιή'.

Οἱ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ἰσδιγέρδου τελευτήσαντος, αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν σπονδαὶ διελύθησαν, καὶ πόλεμος ἰσχυρίζετο, ἡττηθέντων τῶν Περσῶν.

Caput XVIII.

Quomodo post obitum Isdigerdis regis Persarum, ruptum est fœdus inter Romanos & Persas: & commisso certamine Persæ superati sunt.

Τοῦ δὲ βασιλέως Περσῶν Ἰσδιγέρδου, ὃς οὐδὲν κακὸν Χριστιανοὺς ἐδρᾶσαι ἐδίωκε, τελευτήσαντος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαραράνης ὄνομα, τὴν βασιλείαν διαδεξάμενος, καὶ ὑπὸ τῶν μάγων ἀναπεισθείς, χαλεπῶς οὐ Χριστιανοὺς ἤλαυνε, πυρείας καὶ στρέβλας Περσικὰς διαφόρους ἐπάγων αὐτοῖς· πιεζόμενοι δὲν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης οἱ ἐν Περσαις Χριστιανοὶ, πρὸς φύγασι Ῥωμαίοις, δεόμενοι μὴ παρορᾶν αὐτοὺς φθειρομένους· ἀττικὸς μὲν ὁ Ἐπίσκοπος, ἀπλῶς οὐδὲν ἱκετεύοντας προσδέχεται· παντὶ δὲ ἦν, ὅλον σωτῆρα ἐπαμύνειν αὐτοῖς, γνώμῃ τε τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου καθικέσθαι τὰ γιγνόμενα· ἔτυχε δὲ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν, ὡς ἄλλης ἕνεκα αἰτίας λυπεῖσθαι Ῥωμαίους πρὸς Πέρσας· ἐπειδὴ Πέρσαι, ὡς πρὸς Ῥωμαίων χρυσορύχας ἐπὶ μισθῷ λαβόντες ἔχον, ἀποδοῦναι οὐκ ἤθελον· καὶ ὅτι τὰ φορτία τῶν ἐμπόρων Ῥωμαίων ἀφεῖλον· συλλαμβάνεται δὲν ἐν ταύτῃ τῇ λύπῃ καὶ ἡ τῶν οἰκείων Χριστιανῶν πρὸς Ῥωμαίους καταφυγή· εὐθὺς γὰρ ὁ Πέρσης πρεσβείας ἔπεμπε, σὺν φυγάδας ἐξαιτούμενος· Ῥωμαῖοι δὲ ἐδαμῶς προεξέδοσαν σὺν πρόσφυγας αὐτοῖς, ἀ μόνον ὡς ἱκέτας σώζειν ἐβούλοντο, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ πάντα ποιεῖν προθυμούμενοι· διὸ καὶ πολεμεῖν μᾶλλον Πέρσαις ἤρεσε, ἢ πειρωμένους ἀπολλυμένους Χριστιανοὺς λυθῆναι ἐν διατέτο τῶν σπονδῶν, πόλεμος συνεκροτήθη δεινὸς, ὡς εἰ μικρὰ ἐπιφαμεῖν, καὶ καιρὸν εἶναι ἡγεμαι φθάσας ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἀπὸ στέλλει μεγάλην δύναμιν, ἧς ἦρχεν ὁ στρατηγὸς Ἀρδαβούριος· ὃς διὰ τῆς Ἀρμενίων χώρας ἐμβαλὼν τῇ Περσίδι, μίαν αὐτῆς τῶν ἐπαρχιῶν

B Cæterum apud Persas mortuo Isdigerde rege, qui Christianos illic degentes nullatenus fuerat persecutus, filius ejus Vararanes cùm successionis jure regnum obtinuisset, Magorum consilio inductus, Christianos graviter exagitavit, supplicia ac tormenta Persica eis infligens. Itaque Christiani qui Persidem incolebant, necessitate constricti ad Romanos confugiunt, orantes ne ipsos funditus, deleri paterentur. Et Atticus quidem Episcopus supplicantes C benevole excepit: omnique studio enitebatur ut pro viriliparte eis succurreret. Imperatori etiam Theodosio ea quæ acciderant significavit. Forte eodem tempore alia quoq; simultatis causa Romanis adversus Persas intercedebat: tum quod Persæ aurifossores quos mercede conductos à Romanis acceperant, restituere nollent; tum quòd merces Romanis mercatoribus abstulissent. Ad hanc igitur simultatem, Christianorum quoque illic degentium ad Romanos confugium accessit. Statim enim res Persarum legatos misit, qui fugitivos repeterent. D Sed Romani eos qui ad se confugerant, nullatenus prodere sustinuerunt: non solum tanquam supplices eos tueri cupientes, verum etiam Christianæ religionis causâ quidvis agere parati. Quamobrem bellum cum Persis gerere malebant, quàm pati ut Christiani misere interirent. Rupto igitur ob eam causam pacis fœdere, bellum grave conflatum est; de quo pauca obiter perstringere non incongruum fuerit. Imperator Romanus misit prior partem exercitus, cui præerat Ardaburius. Qui per Armeniam in Persidem irrumpens, unam ex ejus Provinciis,

Azazenem dictam, vastavit. Huic Narsæus regis Persarum dux cum exercitu Persico occurrit. Commissoque prælio victus aufugit. Postea vero per Mesopotamiam in Romanorum Provincias omnibus præsidiis destitutas, ex improviso irruere constituit, eoque modo Romanos ulcisci, commodius id sibi fore arbitratus. Verum hoc Narsæi consilium Romanorum ducem non latuit. Proinde Azazenem celerrime deprædatus, ipse quoque in Mesopotamiam proficiscitur. Quamobrem Narsæus licet maximis copiis instructus, in Romanorum tamen ditionem invadere non potuit. Itaque cum Nisibim venisset: est autem hæc Persicæ ditionis civitas in confinio utriusque Imperii sita; Ardaburio mandavit, ut de bello gerendo inter se paciscerentur, diemq; ac locum pugnæ constituerent. Ardaburius vero iis qui venerant ita respondit. Renuntiate hæc Narsæo: Non quando tu volueris, pugnaturi sunt Imperatores Romani. Porro Imperator animadvertens Persam omnes regni sui vires ad hoc bellum comparasse, tota spe victoriæ in Deum collocata, ingentes præterea copias supplementi loco destinavit. Imperatorem vero propterea quod in Deo fidem suam posuisset, præsens ab eo accepisse beneficium, hinc maxime apparuit. Cum cives Constantinopolitani anxii essent, & de eventu belli dubii ancipitesque hærerent, Angeli Dei quibusdam viris Constantinopolim privati negotii causâ proficiscentibus in Bithynia visi, nuntiare eos jubent Constantinopolitanis, ut bono animo essent, Deumque precarentur, & confiderent victores fore Romanos. Se enim hujus belli moderatores à Deo missos esse ajebant. Hoc audito, non solum civitas confirmata est, verum etiam militibus audacia accessit. Quoniam igitur, ut jam dixi, bellum ex Armeniorum regione in Mesopotamiam translatum fuerat, Romani quidem Persas intra urbem Nisibim concluso obsederunt: turresque ex ligno fabricatas, quæ machinis quibusdam progrediebantur, mœnibus admoverunt, multosque eorum qui è muro pugnabant & ad ferendam opem accurrerant, trucidarent. Rex autem Persarum Vararanes, cum & regionem Imperii sui Azazenam vastatam esse, suos intra urbē Nisibim concluso oppugnari audiisset, ipse quidē cum omnibus

A ἀζαζηνὴν καλουμένην ἐπόρθει· ἀπήντα δὲ αὐτῷ Περσῶν στρατηγὸς ὁ Νάρσαιος· καὶ συμβαλὼν τῇ μάχῃ ἡττηθεὶς, φυγῇ ἀνεχώρησεν. ἔγνω τε λυσιτελεῖν, διὰ τῆς μεσοποταμίας εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν ἀφύλακτον οὖσαν, ἀπροσδόκητος ἐμβαλεῖν, καὶ τὸν τρόπον ἀμύνασθαι Ῥωμαίους. ὁ μὴν τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸν ἡ βουλὴ Νάρσαιον διέλαθε λαθραγωγήσας· ἐν ᾧ τάχος τὴν ἀζαζηνὴν, εἶτα τὴν μεσοποταμίαν κατὰ οὖλος ἐπορεύθη. ὁ δὲ Νάρσαιος ἐξαναστὰς πολλὴν παρασκευάσας δύναμιν, ὅμως οὐκ ἴσχυσεν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐμβαλεῖν· καταλαβὼν γὰρ τὴν νίσιβιν, πόλις οὖσαν μεθόριος, πέρσας ἀνήκεστα, ἐκ ταύτης τὸν Δαβερίωνα ἐδήλωσε, καὶ σωθήκας ποιεῖσθαι τῶν πολέμων, ὁρίσαντα τόπον καὶ ἡμέραν τῇ συμβολῇ· ὁ δὲ τοῖς ἐλθοῦσιν, ἀπαγγεῖλαι, ἔφη, Νάρσαιῳ· οὐχ ὅτε σὺ θέλῃς, πολεμήσουσι Ῥωμαίων βασιλεῖς· πάσῃ δὲ δυνάμει παρασκευάσας τὸν Πέρσην ἐννοῶν ὁ βασιλεὺς, θεῷ τὴν ὅλην πολέμου ἀναθεὶς ἐλπίδα, μεγίστην προσεβάλετο δύναμιν· ὅπερ δὴ πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς εὐθὺς εὗρε τὴν παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίαν, ἐκ τούτου μάλιστα γέγονε δῆλον· τῶν γὰρ κωνσταντίνου πόλει ἐν ἀμφιβολίᾳ ὄντα, καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ τὸ ἐκ τοῦ πολέμου τύχης καθεστώτων, ἄγγελοι θεοῦ φανέντες τὴν βασιλίδα τοῖς ἐπὶ τὴν κωνσταντίνου πόλιν κατ' οἰκείαν χρείαν ποθουμένοις ὀφθέντες, ἀπαγγεῖλαι ἐπέλθουσιν, θαρρεῖν τε καὶ εὔχεσθαι, καὶ πιστεύειν θεῷ ὡς Ῥωμαῖοι νικήσουσιν· αὐτοὶ γὰρ βραβεῦσαι τοῦ πολέμου πεπέμφθαι παρὰ θεοῦ ἔφασκον· τοῦτο ἀκούσαντες, ἐμῶν τὴν πόλιν ἐπέρρωσεν, ἀλλὰ καὶ θοῦ σφοδρότερας εἰργάσατο· ἐπεὶ δὲ, ὡς ἔφην, ἐπὶ τὴν μεσοποταμίαν ἐκ τῆς ἀρμενίων χώρας ὁ πόλεμος μεμήνεκε, οἱ Ῥωμαῖοι θοῦ ἐν τῇ νισιβίων πόλει καθεσθέντες πύργους τε ξυλίνους συμπήξαντες, ἐκ μηχανῆς τινὸς βιαζομένας προσῆγον τοῖς τείχεσι, καὶ πολλοὺς τειχομαχοῦντας τῶν ἀμύνασθαι δυνάντων ἀνῄρουν. βαραράνης δὲ ὁ Περσῶν βασιλεὺς, πυθόμενος καὶ τὴν ὑπ' αὐτῷ ἀζαζηνῶν χώραν πεπορθῆσθαι, καὶ πολλοὺς κεῖσθαι θοῦ συγκλεισθέντας ἐν τῇ νισιβηνῶν πόλει, πάσῃ μὲν δυνάμει δι' ἑαυτοῦ

ἀπαλλᾶν παρεσκευάζετο. καταπλαγεὶς δὲ τὴν ῥωμαίων δύναμιν, Σαρακηνοὺς ἐκάλεσε πρὸς βοήθειαν, ὧν ἦρχεν ἀλαμούνδαρος, ἀνὴρ γενναῖος καὶ πολεμικός· ὅστις πολλὰς μυριάδας τῶν Σαρακηνῶν ἐπαγόμενος, θαρρεῖν ἔλεγε τῷ πέρσῃ βασιλεῖ· ὅτι εἰς μάχην αὐτῷ ῥωμαίους τε παρασκευάσας ἐπηγγέλλετο, καὶ τὴν ἐν συρίᾳ παραδώσειν ἀνθόχειαν· ἃ μὲν τέλος οὐτῷ τὰ τῆς ἐπαγγελίας διεδέξατο. θεὸς γὰρ τοῖς Σαρακηνοῖς ἄλογον φόβον ἐνέβαλε· καὶ νομίσαντες πλείονας αὐτοῖς ῥωμαίων δυνάμεις, ἐν θορύβῳ γενόμενοι, οὐκ ἔχοντες ὅποι φύγωσιν, εἰς τὸν ποταμὸν εὐφράτην ἐνεπλοι ἔρριπτον ἑαυτοὺς εἰς ὃν πρὶ τὰς δέκα μυριάδας ἀνδρῶν πνιγόμενοι διεφθάρησαν· τοῦτο μὲν οὖν, τοιοῦτο· οἱ δὲ τὴν νίσιβιν πολιορκοῦντες ῥωμαῖοι, πυθόμενοι ὡς ὁ βασιλεὺς πέρσῶν πλῆθος ἐλεφάντων ἐπάγοιτο, φοβηθέντες γενόμενοι, πάσας τὰς τῆς πολιορκίας μηχανὰς ἐμπρήσαντες, εἰς οὓς οἰκείους ἐπεχώρησαν τόπους· ὅσαι μὲν οὖν συμβολαὶ μεταξὺ γεγόνασι, καὶ ὅπως ἀρεόβινδος ἕτερος τῶν ῥωμαίων στρατηγὸς, τὸν γενναιότατον τῶν πέρσῶν μονομαχήσας ἀπέκτεινεν, ἢ ὅπως ἀρδαβούριος τοὺς ἑπτὰ γενναίους στρατηγοὺς τῶν πέρσῶν ἐνεδρεύσας ἀπέκτεινεν, ἢ πῶς τρόπον βιλιανὸς ἄλλος ῥωμαίων στρατηγὸς, τοὺς ὑπολειφθέντας τῶν Σαρακηνῶν καταπονήσαντο, παραλιπεῖν μοι δοκῶ, ἵνα μὴ πολὺ τοῦ προκειμένου παρεκβαίνειν δοκῶ.

A copiis contra Romanos proficiſci conſtituit. Sed Romanorum exercitum reformidans, Saracenorum auxilium imploravit; quibus tum præerat Alamundarus, vir fortis ac bellicoſus. Qui cum innumerabilem Saracenorum multitudinem ſecum adduxiſſet, regem Perſarum fidenti animo eſſe juſſit. Quin etiam brevi Romanos ei ſe captivos exhibiturum, & Antiochiam Syriæ traditurum ſpondebat. Verum hanc ejus pollicitationem deſtituit eventus. Deus enim inanem quendam terrorem injecit Saracenis. Qui cum Romanorum exercitum contra ſe irruere exiſtimarent, perturbati, nec quo fugerent, reperientes, ſeſe in fluvium Euphratem armati ut erant, præcipitarunt. Ibi centum circiter hominum millia aquis ſubmerſa interierunt. Et hæc quidem ad hunc modum contigére. At Romani qui Niſibim obſidebant, cum accepiſſent regē Perſarum plurimos ſecum Elephantos adducere, metu perculſi, univerſas machinas quibus in obſidione uſi fuerant, incēderunt, & in regionem ſuam reverſi ſunt. Quæ verò prælia poſtmodum facta ſint, & quemadmodum Areobindus alter Romanæ militiæ Magiſter fortiſſimum Perſarum ſingulari certamine interemerit: aut qua ratione Ardaburius ſeptem nobiles Perſarum duces inſidiis circumventos occiderit: aut quomodo Vitianus alius Romanorum Dux reliquas Saracenorum copias profligarit, prætermittendum cenſeo, ne à propoſito longiùs digrædi videar.

Κεφ. ιθ'.

Περὶ παλλαδίου τοῦ ταχυδρόμου.

CAPUT XIX.

De Palladio Curſore.

ΤΑ μέλλοντα γενόμενα, ταχέως τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ ἐγνωρίζετο· ὅπως δὲ ὁ βασιλεὺς τάχιστα πόρρωθεν γινόμενα ταχέως ἐμάνθανε, διηγήσομαι· ἠνίκα ἄνδρα γενναῖον ψυχήν τε καὶ σῶμα, ὄνομα ἦν αὐτῷ παλλάδιος· οὗτος τοσοῦτον ἵππευσιν ἤλαυνεν, ὡς ἐν τρισὶν ἡμέραις καὶ λαμβάνειν τοὺς τόπους τοὺς ὁρίζοντας τὴν χώραν ῥωμαίων τε καὶ πέρσῶν, καὶ αὖθις ἐν τοσαύταις ἐπὶ τὴν κωνσταντίνου πόλιν παραγενέσθαι διέβαινε· ἦν δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ ταχύτατος καὶ πάντα τὸν οἰκουμένης μέρη, ἔνθα αὐτὸν

Porro res geſtæ Imperatori Theodoſio nuntiabantur. Quonam autem modo ea quæ tam diſſitis in locis agebantur, Imperator velociter didicerit, exponam. Felici quodam fato nactus eſt virum, animi ſimul & corporis vigore præditum, Palladium nomine. Hic tanta velocitate equos publicos agitabat, ut intra triduī ſpatium ad ea loca perveniret, quæ Perſarum ac Romanorum regionem diſterminant, ac rurſus totidem diebus Conſtantinopolim rediret. Alias præterea orbis partes in quas ab Imperatore miſſus fuerat, idem ille

vir celerrime transcurrebat. Itaque quidam è numero disertorum, non inscite de illo ita dixit aliquando: Hic vir Imperium Romanum per se latissimum, celeritate sua angustissimum videri facit. Ipse etiam Persarum rex stupore percellebatur, cum de viro illo hæc audiret. Sed de Palladio satis dictum sit.

ὁ αὐλοκοράτως ἀπέσελλε· καί ποτε τῷ ἑλλογίμων τις εἶπε περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον λόγον ἐφθέγξατο· ὅτι ὁ ἀνὴρ μεγίστην ἔσαν τὴν ῥωμαίων ἀρχὴν, μικρὰν ἔδειξε τῇ ταχυτῆτι· καὶ ἐπαπήτει ὁ καὶ ὁ περσῶν βασιλεὺς, ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς πιθανόμενος· ἀλλὰ περὶ μὲν δὴ παλλαδίου τοσαῦτα εἰρήσθω.

Cap. XX.

Quomodo Persæ rursus ingenti prælio victi sint à Romanis.

Cæterum Imperator Romanus Constantinopoli degens, de victoria tam aperte à Deo donata certior factus, adeo tamen benignus fuit, ut quamvis Romani rem feliciter gessissent, pacem nihilominus amplecteretur. Mittit igitur Helionem, virum quem plurimi faciebat, cum mandatis ut cum Persis pacis fœdus componeret. Qui cum in Mesopotamiam venisset, ad eum locum ubi Romani securitatis suæ causâ fossam duxerant; legatum de pace facienda præmisit Maximinum quendam, virum facundiâ pollentem, qui Ardaburii Magistri militum erat assessor. Hic cum ad regem Persarum venisset, se pacis componendæ causâ missum esse dixit non ab Imperatore Romano, sed à ducibus illius. Imperatorem enim hujus belli penitus ignarum esse affirmabat; & postquam illud resciverit, facile contempturum. Et cum Persarum rex legationem illam libenter amplecti vellet: exercitus enim ejus annonæ penuria premebatur: milites qui apud Persas immortales vocantur: sunt autem decem millia fortissimorum virorum; ad regem accedentes, pacem non prius admittendam esse dixerunt, quàm ipsi Romanos tum maxime incautos aggressi essent. Eorum consiliis obsecutus rex, oratorem quidem in abdito loco conclusum custodiri jubet: Immortales vero illos misit, qui Romanis insidias struerent. Qui cum ad destinatum locum pervenissent, in duas turmas divisi, partem quandam exercitus Romani circumvenire statuerunt. At Romani unam tantum Persarum turmâ cernentes, ad eam excipiendâ se comparabant. Altera vero turma ab eis minime conspiciebatur.

Κεφ. κ'.

Ὅπως πάλιν οἱ πέρσαι καθ' ἁπάτῃ ὑπὸ ῥωμαίων ἡττήθησαν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν ῥωμαίων ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει διατρίβων, γνοὺς τετῶ ἐναργῶς ὑπὸ θεοῦ δεδοχθεῖσαν νίκην, ἔτως ἦν ἀγαθὸς, ὡς καὶ εὐτυχῶς πραξάντων τῶν ὑπ' αὐτῷ, ὅμως εἰρήνην ἀσπάζεσθαι· πέμπει δὴ ἡλίωνα, ἄνδρα ὐ πάνυ διὰ πολλῆς ἦγε, εἰρήνην ποιησόμενος ῥωμαίοις πρὸς πέρσας ἐπιτελοῦμενος ὁμόλογον ὁ ἡλίων ὐν μεσοποταμίᾳ, ἔνθα τὴν τάφρον οἱ ῥωμαῖοι πρὸς οἰκείαν φυλακὴν ἐπεποίηντο, πέμπει πρεσβευτὴν πρὸ εἰρήνης μαξιμῖνον, ἄνδρα ἐλλόγιμον, ὃς ἦν στρατηγῷ δὲ ἀρδαβουρίου συγκαθεδρος ἦν· ὃς ἐπεὶ πρὸς τὸν τῶν περσῶν βασιλέα ὁμόλογος πρὸ εἰρήνης πεπέμφθαι ἔλεγε, ὑ πρὸς τοῦ βασιλέως ῥωμαίων, ἀλλὰ πρὸς τῶν αὐτοῦ στρατηγῶν· ὅτε γὰρ γνώσεσθαι πρὸς τοῦ βασιλέως τόνδε τὸν πόλεμον ἔφασκεν· εὐτελῆ τε ὄντα καὶ γνωστέον νομίζεσθαι· τῶ τε πέρσᾳ ἑτοίμως τὴν σφετέραν δέξασθαι πρεσβείαν ἔκαμνε γὰρ αὐτῷ ἡ στρατιὰ τὸν λιμῶ· παρελθόντες οἱ καλούμενοι πρὸς αὐτοῖς ἀθάνατοι, ἀριθμὸς ὄντες μυρίων γραίων ἀνδρῶν· μὴ πρότερον ἔφασαν τὴν εἰρήνην πρόσδεξασθαι, πρὶν ἂν αὐτοὶ ἀφυλάκτοις ἔσι νῦν τοῖς ῥωμαίοις ἐπιθῶσι· πείθεται ὁ βασιλεὺς, καὶ τοὺς μὲν πρεσβευτὴν συλλήψας ἐφύλαττεν· ἐκπέμπει δὲ τοὺς ἀθανάτους· ἔνεδραν τοῖς ῥωμαίοις ποιησομένους· οἱ δὲ ῥωμαῖοι, εἰς δύο τε τάγματα μερισθέντες μεθολαβεῖν ἔγνωσαν τῶν ῥωμαίων μοῖραν τινά· οἱ δὲ ῥωμαῖοι, τὸ μὲν ἓν τάγμα τῶν περσῶν καθορῶντες, πρὸς τὴν αὐτῶν ὁρμὴν ἐκκλίνουσι· τὸ δὲ ἕτερον αὐτοῖς ὑ καθορᾶτο

ἐξαίφνης γὰρ προσέβαλλον· μελλόσης δὲ γίνεσθαι συμβολῆς, ἐνεκύπτει κατά τινα θεοῦ πρόνοιαν ἐκ γειτόνων τινὸς στρατὸς ῥωμαίων, κατὰ νῶτα τοῖς στρατηλάτῃ ταπόμφῳ· ὃς καιρὸν μέλλοντας κινδυνεύειν σὺν ὁμοφύλοις, ὑπιδὼν καὶ τῶν περσῶν, καὶ μεταλαβὼν οἱ πρὸ μικροῦ σὺν ῥωμαίοις μεθαλήσαντες· τούτους ἐν σύμπαντας οἱ ῥωμαῖοι βραχὺ διαφθείραντες, ὑπὸ σὺν ὀλίγοις ὑπόντας ἐπῆραν, ὁμοίως τε καὶ τούτους συμπαντας κατηκόντισαν· ἕτω μὲν δὴ οἱ λεγόμενοι πρὸ περσῶν ἀθάνατοι, σὺν τοῖς πᾶσιν ἐδέχθησαν, δίκῃ εἰσπραξαμένου τὰ χρεὼ περσῶν, ἀνθ' ὧν πολλοὺς αὐτῶν θεραπόντων εὐσεβεῖς ἄνδρας ἀπέκτειναν· ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν περσῶν γνοὺς τὸ ἀτύχημα, προσποιεῖται μὲν μὴ εἰδέναι τὰ γενόμενα· δέχεται δὲ τὴν πρεσβείαν, εἰπὼν πρὸς τὸν πρεσβεύσαντα· ἐ ῥωμαίοις εἴκων, τῷ εἰρήνῃ ἀσπάζομαι· ἀλλὰ σοὶ χάριν δίδωμι, ὅτι σε φρονιμώτατον πάντων ῥωμαίων κατέλαβον· ἕτω μὲν καὶ διὰ σοῦ ὁ περσίδι χριστιανὸς, ὁ πόλεμος κατέσβη, ὃς γέγονεν ἐν ὑπατείᾳ τῶν δύο ἀνγούστων, ἐνιαυτῷ τὸ τρισκαιδέκατον καὶ θεοδοσίου τὸ ἕκτον, τεσσαρακοστῷ ἔτει τριακοσιοστῆς ὀλυμπιάδος ἐπαύσατο δὲ καὶ ὁ ἐν περσίδι καὶ χριστιανῶν διωγμός.

A Subito enim prorumpebant ad pugnam. Cumque prælium jamjam committendum esset, alter Romanorum exercitus cui præerat Procopius Magister militum, divinâ sic disponente providentiâ ex colle prospexit. Qui cum socios & contribules suos discrimen subituros esse cernerent, Persas à tergo adoriuntur. Ita qui paulo ante Romanos interceptos circumvenerant, ipsi sunt circumventi. Hisce igitur omnibus brevi temporis spatio ad unum cæsis, Romani ad eos qui ex insidiis prorumpebant se transferunt, eosque similiter universos jaculis confecerunt. Adhunc modum hi qui à Persis immortales dicebantur, mortales esse B convicti sunt: Christo his de Persis exigente pœnas, eo quod plurimos cultores numinis sui, viros pios & sanctos interemissent. At Persarum rex de hac clade certior factus, ea quæ gesta fuerant, ignorare se finxit: admissâque legatione Legatum his verbis allocutus est. Non quod Romanis cedam, pacem ideirco amplector: sed ut tibi gratificer, quem omnium Romanorum prudentissimum deprehendi. Hoc itaque modo bellum quod propter Christianos in Perside degentes susceptum fuerat, finem accepit. Quod quidem contigit Consulatu Honorii tertio decimo & Theodosii decimo, anno quarto Olympiadis trecentesimæ. Simul etiam persecutio quæ C adversus Christianos excitata fuerat in Perside, conquievit.

Κεφ. κα'.

Ὁπως ὁ περσῶν αἰχμαλώτοις ἀκάκιος ἀμίδης ἐπίσκοπος πεποίηκε.

Τότε δὴ καὶ ἀκάκιον τὸν τῆς ἀμίδης ἐπίσκοπον, πρᾶξις ἀγαθὴ ἐπιφανέστερον πεποίηκε τοῖς πᾶσιν· ὡς γὰρ οἱ ῥωμαίων στρατιῶται αἰχμαλώτους περσῶν, εἰς τὴν ἀζαζηνὴν πορθήσαντες ἔλαβον, ἀποδόναι τῷ περσῶν βασιλεῖ καθ' ὁτέναι τρόπον ἐβούλοντο, λιμῷ τε οἱ αἰχμάλωτοι ἐφθείροντο, ὡσεὶ τὰς ἑπτακισχιλίας ὄντες τὸν ἀριθμόν· καὶ ταῦτα ὀλίγως ἐλύπει τὸν βασιλέα τῶν περσῶν· τότε ὁ ἀκάκιος ὁ παρεῖδε ταῦτα γινόμενα συγκαλέσας οὖν τοὺς ὑφ' αὐτῷ κληρικοὺς ἀνδρας, ἔφη· ὁ θεὸς ἡμῶν ἔτε δίσκων,

Caput XXI.

Quomodo Acacius Episcopus Amidæ, erga captivos Persarum se gesserit.

EOdem tempore Acacius Amidenus Episcopus, pio quodam opere perD petrato, apud omnes multo magis inclaruit. Nam cum milites Romani captivos Persarum quos ipsi Azazenam vastantes ceperant, regi Persarum restituere prorsus abnuerent, atque interim captivi qui erant circiter septem hominum millia, fame consumerentur: quæ res animum regis Persarum vehementer angebat, Acacius eam rem haudquaquam negligendam putavit. Convocatis igitur clericis qui sub ipso erant: Deus, inquit, noster nec lancibus

indiget nec poculis. Nam neque comedit neque bibit, quippe qui nulla re opus habeat. Cum igitur multa vasa, partim aurea, partim argentea possideat Ecclesia ex benevolentia ac liberalitate eorum qui in ipsam adscripti sunt, consentaneum est ut illorum pretio captivos à militibus redimamus, eisque cibos subministremus. Cum hæc aliaque ejusmodi illis disseruisset, vasa quidem sacra conflari jussit: deinde pro singulis captivis pretio militibus persoluto, aliquamdiu eos aluit; tandemque viatico instructos ad regem Persarum remisit. Hoc admirabilis Acacii facinus regem Persarum ingenti stupore perculit, quod Romani & bello, & beneficentia hostem vincere studerent. Ferunt etiam optasse regem, ut Acacius in conspectum ipsius veniret, quo ipse ejus viri aspectu frueretur: idque Imperatore Theodosio annuente factum fuisse. Cum ergo tam illustris victoria divinitus data esset Romanis, multi eloquentia præstantes in laudem Imperatoris panegyricas orationes conscripserunt, easque publice recitarunt. Ipsa quin etiam Imperatoris uxor, heroico versu Poëmata composuit. Erat enim admodum erudita, utpote Leontii Athenien sis Sophistæ filia; à patre edocta, & in omni literarum genere instituta. Hanc cum Imperator Theodosius uxorem ducturus esset, Atticus Episcopus Christianam fecit, & in baptismo pro Athenaïde Eudociam nominavit. Multi ergo, uti jam dixi, panegyricas orationes recitarunt: alii ut Imperatori innotescerent; alii eo consilio ut eloquentiæ suæ vim ac facultatem auditoribus ostentarent, cum eruditionem illam, quam multis sudoribus comparaverant, nullatenus latere vellent.

ὅτε πολιρίων χρήζει. ὅτε γὰρ ἐσθίει, ὅτε πίνει, ἐπεὶ μὴ σώματος ἐστιν· ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ κειμήλια χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ ἡ ἐκκλησία ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν σωματικῶν αὐτῇ κέκληται, συμφέρει ἐκ τούτων ῥύσαντας τὰ τῶν ἁλισκομένων αἰχμαλώτους, καὶ διαθρέψαι αὐτούς· ταῦτα δὲ ἄλλα πλείονα τούτοις ἁρμόσια διεξελθών, χωνεύει μὲν τὰ κειμήλια τιμήματα εἰς τοὺς ἁλισκομένους ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καλαβαλών, καὶ διαθρέψας αὐτούς, εἶτα δὲ ἐφόδια, τῷ οἰκείῳ ἀπέπεμψε βασιλεῖ. αὕτη ἡ τοῦ θαύματος ἀκακίου πρᾶξις, πλέον τὸν περσῶν βασιλέα καταπλῆξαι, ὅτι ἀμφότερα ῥωμαῖοι μεμελέτηκασι, πολέμου τε καὶ εὐεργεσίας νικᾶν. φασὶν οὖν καὶ ἐπιθυμῆσαι ὁ περσῶν βασιλεὺς εἰς ὄψιν ἐλθεῖν αὐτῷ τὸν ἀκάκιον, ἐφ' ᾧτε καὶ τὸ θέαμα βεβαιῶσαι τὸν ἄνδρος, καὶ τοῦτο γενέσθαι. βασιλεὺς δὲ θεοδόσιος κελεύσαντος· τὸ δὲ ἐν θεῷ νίκης τοιαύτης τοῖς ῥωμαίοις ὑπαρξάσης, πολλοὶ τῶν ἐν λόγοις ἀνθέντων εἰς τὸν βασιλέα βασιλικοὺς ἔγραφον λόγους, δημοσίᾳ τε τότε παρῆσαν· καὶ δὴ καὶ ἡ βασιλέως γαμετὴ ἡρωϊκῷ μέτρῳ ποιήματα ἔγραφεν· ἦν γὰρ ἐλλογιμος· λεοντίου γὰρ τοῦ σοφιστοῦ τῶν ἀθηνῶν θυγάτηρ ὖσα, ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐπαιδεύθη, καὶ δὴ λόγων ἐλλιβεῖ παντοίων· ταύτῃ νικήσας ὁ βασιλεὺς ἔμελλεν ἄγειν, χριστιανὴν ὁ ἐπίσκοπος ἀττικὸς ποιήσας, ἐν τῷ βαπτίζειν, ἀντὶ ἀθηναΐδος εὐδοκίαν ὠνόμασεν· πολλοὶ μὲν οὖν, ὡς ἔφην, βασιλικοὺς ἔλεγον λόγους· ὁμιλεῖν τῷ βασιλεῖ γνώριμος βουλόμενος γραφὴν ὁ τις τὴν οἰκείαν ἐν λόγοις δύναμιν εἰς πολλοὺς ἄγειν ἐπιδεικνύς, μηδαμῶς ἀγροικίαν σιωπῶν ἠθέλησε πολλοῖς πόνοις παιδείαν κτήσασθαι.

Cap. XXII.

De virtutibus quæ in Theodosio juniore inerant.

EGo vero qui neque in Imperatoris notitiam pervenire studeo, nec eloquentiam ostentare desidero, ea quæ in Imperatore nostro insunt bona, absque ullo orationis fuco sincere exponere constitui. Etenim cum tam utilia sint ac fructuosa, ea silentio præterire,

Κεφ. κϛ'.

Περὶ τῶν ὑπαρχόντων καλῶν τῷ βασιλεῖ θεοδοσίῳ τῷ νέῳ.

ΕΓὼ δὲ ὅτε τῷ βασιλεῖ γνωριμώτερος σπουδάζων, ὅτε λόγων ἐπίδειξιν ποιήσασθαι βουλόμενος, αὐτὰ ψιλὰ μὴ τὰ ἀληθείας τὰ ὑπάρχοντα καλὰ τῷ βασιλεῖ ὑπομνημονεύσας ὑφηγήσομαι· ἐπεὶ γὰρ τῷ ζητῆσαι αὐτὰ ὅτως οὕτω χρησιμ

ζημίαν κείνῳ μὴ γνωσθέντα τοῖς μεθ' ἡμᾶς. πρῶτον μὲν γὰρ ἐν βασιλείᾳ τεχθεὶς καὶ τραφεὶς, οὐδὲν ἐκ τῆς ἀνατροφῆς εἶχε βλακῶδες· ἀλλ' ὅτως ἦν φρόνιμος, ὡς τοῖς ἐντυγχάνουσι νομίζεσθαι διάπειρον πολλῶν εἰληφέναι πραγμάτων· καρτερὸς δὲ ὅτως ἦν, ὡς καὶ κρύος καὶ καῦμα γυναίως ὑπομένειν· νηστεύειν τε τὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα τὰς καλουμένας τεσσαράς καὶ πασκαδιὰς ἡμέρας· καὶ τοῦτο ἐποίει, ἄχρως χειμαζόμενος ἐσπερινάκως· ὃν ἀλλοιότερα δὲ ἀσκητηρίου καλέσησε τὰ βασίλεια· αὐτὸς τοιγαροῦν ταῖς ἑαυτοῦ ἀδελφαῖς ὀρθρίζων, ἀνεφώνους ὕμνους εἰς τὸ θεῖον ἔλεγε· διὸ καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα δοκεῖ σφόδρα ἀπηκριβωκέναι· ἐντυγχάνουσι γοῦν τοῖς ἐπισκόποις, ὡς ἱερεὺς πάλαι καθεσθείς, ἐκ τῶν γραφῶν διελέγετο· σωσῆναι γοῦν τὰς βίβλους τὰς ἱερὰς, καὶ ὅσας οἱ ἱερωμένοις αὐτῶν συνέγραψαν, μᾶλλον ἢ πτολεμαῖος ὁ φιλάδελφος πρότερον· τὸ ἀνεξίκακον καὶ φιλάνθρωπον, πάντας ἀνθρώπους ὑπερεκπόνιζεν· Ἰουλιανὸς μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς, καίπερ φιλοσοφεῖν ἐπαγγειλάμενος, ὅμως οὐκ ἤνεγκε τῷ ὀργῷ κατὰ τῶν ἐν ἀνθοχείᾳ αἰτιξαμένων αὐτὸν· ἀλλὰ βασάνους μεγίστας τῷ θεοδώρῳ προσήγαγε· θεοδόσιος δὲ πολλὰ χαίρειν τοῖς ἀριστέλους φράσας συλλογισμοῖς, τὴν δι' ἔργων ἤσκει φιλοσοφίαν, ὀργῆς τε κρείττων καὶ λύπης καὶ ἡδονῆς· ὑφ' οὐδένα τῶν ἠδικημάτων ἠμύνατο· ἀλλ' οὐδὲ ὅλως αὐτὸν ὀργιζόμενόν τις τεθέαται· καί ποτέ τινος τῶν γνωρίμων αὐτὸν ἐρομένου, διὰ τί μηδένα τῶν ἀδικούντων θανάτῳ ποτὲ ἐζημίωσας; εἶτε, φησὶ, δυνατὸν καὶ τὸν τελευτήσαντας ἐπανάγειν εἰς τὸν βίον· πρὸς ἄλλον δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐρωτήσαντα, εἰ μέγα ἔφη, εἰ δυσχερές, ἄνθρωπον ὄντα ἀποθανεῖν· ὅτι μὴ δὲ θεῷ μόνῳ τὸν ἅπαξ θανόντα, ἐκ μετανοίας ἀναλέσαντι· οὕτω δὲ τοῦτο βεβαίως αὐτῷ καλῶς θετο, ὥστε εἴποτε τις ἄξια κεφαλικῆς ἐπλημμέλησε τιμωρίας, εἰσῆλθε τῆς πόλεως τῶν πυλῶν τὴν ὀπὴ θανάτῳ ἀπήγετο, καὶ ἡ ἐκ τῆς φι-

non mediocre afferret detrimentum posteritati, quæ illorum notitia fraudaretur. Primum igitur tametsi in imperio natus atque educatus sit, nihil stuporis ac vecordiæ ex illa educatione contraxit; verum adeo prudens semper fuit, ut iis qui cum ipso colloquebantur, plurimarum rerum scientiam usu ac peritia collegisse videretur. Fortitudo vero ac tolerantia tanta in eo fuit, ut algorem pariter & æstum generoso animo sustineret; jejunaret etiam frequentissime, ac præsertim quartâ & sexta feriâ. Idque agebat, Christianæ religionis ritus accurate observare contendens. Denique palatium suum sic instituit, ut à Monasterio non multum discreparet. Matutino tempore ipse unà cum sororibus suis hymnos in Dei laudem alternis recitare consueverat. Proinde sacræ scripturæ libros memoriter callebat. Et cum Episcopis qui ipsum adierant, tanquam veteranus quidam sacerdos de iisdem disserebat. In colligendis autem divinis libris eorumque interpretibus, longe majorem adhibuit diligentiam, quàm Ptolemæus olim Philadelphus. Clementia vero atque humanitate omnes mortales longo intervallo superavit. Nam Imperator quidem Julianus, licet Philosophiæ studium profiteretur, iram tamen adversus Antiochenos à quibus derisus fuerat, moderari non potuit: sed Theodorum gravissimis tormentis excruciavit. Theodosius vero syllogismos Aristotelis valere jubens, Philosophiam factis ipsis exercuit: iram ac dolorem comprimens & voluptatem. Neminem unquam qui ipsum injuria afficisset, ultus est. Immo vero nullus unquam eum vidit iratum. Cumque aliquando quidam ex familiaribus eum interrogaret, quamobrem nullum unquam eorum à quibus læsus fuerat, capitali supplicio mulctasset: utinam, inquit, etiam mortuos ad vitam revocare mihi liceret. Alteri etiam de eadem re scisitanti ita respondit: Nec magna, nec difficilis res est, ut is qui homo sit, mortem obeat, mortuum vero ex pœnitentia iterum vitæ restituere, solius est Dei. Cæterum adeo studiosè hanc virtutem excoluerat, ut si forte quis crimen aliquod capitali dignum supplicio admisisset, nunquam ad ipsas usque

civitatis portas fuerit abductus: sed missâ statim indulgentiâ revocatus sit. Cum aliquando venationis spectaculum in amphitheatro præberet Constantinopoli, populus vociferari cœpit: cum ferâ bestiâ audax quidam Bestiarius pugnet. Quibus ille ita respondit: Nescitis nos cum humanitate & clementia spectaculis interesse solitos. Quo dicto populum instituit humanioribus spectaculis delectari. Tanta porro pietate præditus fuit, ut omnes quidem Dei sacerdotes summopere coleret: sed eos præcipue quos sanctitate vitæ excellere cognoverat. Certe cum Chebronensis Episcopus extremum diem obiisset Constantinopoli, sagum ejus cupide petiisse dicitur, eoque licet admodum sordido, pro pallio usus fuisse, cum confideret, se hoc modo nonnihil ex ejus viri sanctimonia percepturum. Quodam anno cum mala atque incommoda tempestas esset, consueta ac solennia in circo spectacula, populo ea flagitante, necessitate compulsus edebat. Cum autem referto jam circo tempestas vehementius ingrueret, nivalibus imbribus magno impetu cadentibus: tunc Imperator quomodo erga Deum affectus esset, perspicue declaravit, populum per præcones ita allocutus. Multo satius est, ut omisso spectaculo omnes pariter Deo supplicemus, quo ab imminente tempestate servemur illæsi. Nondum hæc verba penitus absolverat præco, cum ecce omnes summa alacritate Deo supplicantes, hymnos in Circo concinere cœperunt. Ac tota quidem civitas instar cujusdam Ecclesiæ videbatur. Imperator vero in medio incedens privato habitu, hymnos præcinebat. Nec spes eum tum fefellit. Cœlum enim repente ad pristinam serenitatem rediit, & ex annonæ penuria ingentem frugum copiam divina providentia cunctis largita est. Si quando bellum commotum fuisset, Davidis exemplum imitatus, confugiebat ad Deum, quem bellorum moderatorem esse intelligebat: & precibus suis victoriam promerebatur. Opportune igitur hoc loco commemorabo, qua ratione paulo post Persicum bellum, cum Imperator Honorius defunctus esset, Asclepiodoto & Mariniano Consulibus, die XVIII. Kalendas Septembris, ipse

A λανθρωπίας εὐθὺς ἀνάκλησις εἵπετο· κινήγια δ' ἐπόλε ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς κωνσταντίνε πόλεως ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ, ὁ δῆμος καλεβόα, δεινῷ θηρίῳ ἕνα τῶν ἐφυῶν ἀναβόλων μάχεσθαι· ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς, οὐκ οἴδατε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς φιλανθρώπως εἰθίσμεθα θεωρεῖν· καὶ τοῦτο εἰπὼν, τὸ λοιπὸν τὸν δῆμον φιλανθρώπως θεᾶσθαι ἐπαίδευσεν· οὕτω μὲν ὁ εὐσεβὴς, ὥστε πάντας τοὺς τῷ Θεῷ ἱερωμένους τιμᾶν· ἐξαιρέτως δὲ ὃς ἐπιδείκνυτο ἐν εὐλαβείᾳ πολέον ἐκπρεπῶς λέγεται δὲ ὅτι τὸ χεβρῶν ἐπισκόπου ἐν κωνσταντίνε πόλει τελευτήσαντος, σαγίου ἐπιζητῆσαι, καὶ σφόδρα ἐρρυπωμένου ἀναβαλέσθαι, πιστεύσας μεταλαβεῖν τινὸς τοῦ τελειήσαντος ἁγιότητος· δυσχειμέρου δέ ποτε γενομένου τοῦ ἔτους, τὰ σωτήρια καὶ ἀθισμένα τῷ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ θεάματων, διὰ τὸν δῆμον ταῦτα ἐπιτελεῖ, ἀναγκαίως ἐπιτέλει· ὡς δὲ πεπληρωμένου ἀνδρῶν τοῦ ἱπποδρόμου, ἐπέκειτο ὁ χειμὼν, πολλοῦ νιφετοῦ καταῤῥαγέντος, τότε δὴ τῷ ἑαυτοῦ γνώμῃ ὁ βασιλεὺς οἵαν εἶχε περὶ τὸ θεῖον δηλῶν κατάσταση, τῷ δήμῳ προσφωνήσας διὰ τῶν κηρύκων· ἀλλὰ πολλῷ κρεῖσσον, ἔφη, καταφρονήσαντας τῆς θέας, κοινῇ πάντας εὔξασθαι θεὸν, ὅπως ἀβλαβεῖς τοῦ ἐπικειμένου χειμῶνος φυλαχθείημεν· καὶ ἅπαξ εἰπόντος τοῦτο τοῦ ἔπους, καὶ σὺν χαρᾷ μεγίστῃ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ λιθανθρώπους, ὕμνους ἐκ συμφωνίας πάντες ἀνέπεμπον τῷ Θεῷ· καὶ ὅλη μὲν ἡ πόλις μία ἐκκλησία ἐφαίνετο· βασιλεὺς δὲ μέρος ἐξήρχετο τῶν ὕμνων, ἐν ἰδιωτικῷ σχήματι πορφυρόμενος, ἐπὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ἡμαρτεν· ὁ γὰρ εἰς τὸ εὐθυμεῖν μεθέλκετο· καὶ ἐκ τοιαύτης, ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία εὐετηρίαν παρεῖχε τοῖς σύμπασι· εἰ δέ ποτε πόλεμος ἐκινεῖτο, καὶ τὸν Δαβὶδ τῷ Θεῷ προσέφευγε, εἰδὼς αὐτὸν τῶν πολέμων εἶναι ταμίαν, καὶ εὐχῇ τούτους καθιστᾶν· διὸ αὐλικαγὲν ὀλίγον μὴ τὸν πρὸς Πέρσας πόλεμον τοῦ Βασιλέως ὀνορίῳ τελευτήσαντος, ἐν Ὑπαλείᾳ ἀσκληπιοδότου καὶ μαριανοῦ τῇ πεντεκαιδεκάτῃ Καλανδῶν Αὐγούστου μηνός, ὅτε

τὸν τύραννον Ἰωάννην Θεῷ πιστεύσας ἑτερο-
πώσατο διηγήσομαι· ἄξια γὰρ μνήμης κεῖνα
τότε γεγόμενα· ὅπoια ἐπὶ μωϋσέως τοῖς
ἑβραίοις ὑπῆρξε τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν
διαβαίνουσι, τοιαῦτα καὶ τοῖς αὐτοῦ στρατηγοῖς,
ἡνίκα αὐτὸς ἐπὶ τὸν τύραννον ἔπεμψεν· ἅπερ διὰ βραχέων ἐνθήσομαι, τὸ μέγεθος
αὐτῶν, ἰδίας ἀφηγήσεως δέομαι, ἑτέρους παρείς.

A Joannem tyrannum Deo confisus superaverit. Etenim ea quæ tum contigerunt, meo quidem judicio dignissima sunt memoratu. Quæ enim Hebræis olim duce Mose rubrum mare trajicientibus, eadem fere Imperatoris ducibus evenerunt, tunc cum illos adversus tyrannum misit. Quæ quidem paucis exponam, magnitudinem eorum quæ peculiare opus desiderat, aliis derelinquens.

Κεφ. κγ'.

Περὶ Ἰωάννου τοῦ τυραννήσαντος ἐν ῥώμῃ μετὰ θάνατον ὀνωρίου τοῦ βασιλέως· καὶ ὅπως αὐτὸν ὁ θεὸς ταῖς εὐχαῖς θεοδοσίου καμφθεὶς, χεῖρας τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ παρέδωκε.

Caput XXIII.

De Joanne, qui post obitum Imperatoris Honarii tyrannidem Romæ arripuit: & qualiter Deus Theodosii precibus mollitus, eum in manus exercitus Romani tradiderit.

Τελευτήσαντος δὴ τοῦ βασιλέως ὀνωρίου, μαθὼν ὁ αὐτοκράτωρ θεοδόσιος κρύπτει μὲν τὸ γεγόμενον, ἄλλοτε ἄλλως δὴ πολλὰς ἀπεπλάνα· ὑποπέμπει δὲ λαθραίως στρατιώτην εἰς σαλώνας πόλιν τῆς ἄνω δαλματίας· ἵνα εἴ συμβῇ τι νεωτερισθῆναι περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, μὴ πόρρωθεν ὢν οἱ ἀμυνόμενοι καὶ τοῦτο ὅτως προθυμήσας, τότε καταφανῆ τὸν θάνατον τοῦ θείου πεποίηκεν· ἐν τούτῳ ὁ Ἰωάννης πρωτοσάτης ὢν τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων, μὴ ἐνεγκὼν τὴν εὐτυχίαν τῆς ἰδίας ἀξίας, τὴν βασιλείαν ἁρπάζει, καὶ πρεσβείας ἀποστέλλει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα θεοδόσιον, δεχθῆναι εἰς βασιλέα δεόμενος· ὁ δ', οὐδὲ μὴν πρεσβείας εἰς φρυερὰν καταίσχυνεν ἐξαποστέλλει δὴ τὸν στρατηλάτην ἀρδάβηριον, ὃς δὴ ἐν τῷ περσικῷ πολέμῳ τὰ μέγιστα ἠγωνίσατο· ἔστι δὲ εἰς τὰς σαλώνας πρὸς ὁρμούμενος, ἔπλει ἐξ αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἀκυληίαν, καὶ ἤρξατο τύχῃ καθὼς ἐνομίζετο. ἡ τύχη δ' ὡς ὕστερον ἐδείχθη· ἄνεμος γὰρ ἐκ αἴσιος πνεύσας, εἰς τὰς χεῖρας αὐτὸν ἐνέβαλε τοῦ τυράννου· ὃς συλλαβὼν αὐτὸν, ἤλπιζεν εἰς ἀνάγκην καταστήσαι τὸν αὐτοκράτορα, ὥστε ψηφίσασθαι καὶ ἀναδέξασθαι αὐτὸν βασιλέα, εἰ σώζεσθαι τὸν στρατηλάτην προῃρεῖτο· ἀληθῶς τε ἐν ἀγῶνι ἦν, ὅ τε βασιλεὺς ταῦτα πυθόμενος, καὶ ὁ ἐπὶ τὸν τύραννον ἀποσταλεὶς στρατιώτης, μή πῃ κακὸν ὑπὸ τοῦ τυράννου ὁ ἀρδαβούριος πάθοι· ἄπαρ δὲ ὁ τοῦ ἀρδαβουρίου υἱὸς, μανθάνων καὶ τὸν πατέρα ὑπὸ τοῦ τυράννου κατέχεσθαι, καὶ πολλὰς μυριάδας βαρβάρων

THE Ortuo igitur Honorio Augusto, Imperator Theodosius ea de re certior factus, ipsam quidem silentio pressit, & alia subinde atque alia fingens, multitudini imposuit. Clam vero militarem manum misit Salonas, quæ civitas est Dalmatiæ, ut si quid rerum novarum in Occidentis partibus moveretur, vindices præstò essent. His ita constitutis, tunc demum patrui sui mortem palam fecit. Interea vero Ioannes Primicerius Notariorum principis, dignitatis suæ amplitudine minime contentus, Imperium arripuit: missaque ad Imperatorem Theodosium legatione, ut ad Imperii consortium admitteretur rogavit. Verum ille legatos quidem custodiæ tradidit: Magistrum vero militum Ardaburium misit, qui bello Persico egregiam operam navaverat. Qui cum Salonas venisset, inde Aquilejam navigavit. Ususque est fortunâ, ut tum quidem putabatur, adversâ: prosperâ vero sicut postea apparuit. Nam cum ventus quidam asper ac violentus exortus esset, eum in tyranni manus conjecit. Capto Ardaburio, tyrannus haud dubiam spem concepit, fore ut Theodosius necessitate compulsus ipsum Imperatorem renuntiaret, si Magistrum militiæ suæ salvum esse vellet. Et revera quidem Imperator ea re cognita, totusque pariter exercitus, qui contra tyrannum missus fuerat, anxius erat ac solicitus, ne quid mali Ardaburius à tyranno pateretur. Aspar vero Ardaburii filius, cum & patrem à tyranno captivum teneri: & multa Barbarorum

millia in auxilium tyranno advenisse cognosceret, quo se verteret nesciebat. Tunc vero prævaluit iterum Deo carissimi Principis precatio. Angelus enim Dei, sub pastoris habitu, Aspari eisque qui cum illo erant ducem se itineris præbuit, eosque per paludem Ravennæ adjacentem deduxit. In ea namque urbe degens tyrannus, Magistrum militum captivum detinebat. Per hanc autem paludem nemo unquam inter fecisse memoratur. Verum Deus eam quæ hactenus invia fuerat, tunc perviam effecit. Cum igitur paludis aquas perinde atque aridum solum trajecissent, portasque urbis apertas offendissent, tyrannum ipsum capiunt. Quo quidem tempore pissimus Imperator, quantâ reverentiâ divinum numen coleret ostendit. Nam cum ei ludos Circenses edenti nuntiatum esset, tyrannum occisum fuisse, populum sic alloeutus est: Eja, si placet, relictis Circi voluptatibus ad Ecclesiam pergentes, Deo cujus dextra tyrannum oppressit, grates persolvamus. His dictis, statim spectacula finita sunt ac neglecta: & per medium circum-cuncti unà cum Imperatore psallentes, uno animorum vocumque consensu, & gratias agentes Deo ad Ecclesiam processerunt. Ac tota quidem civitas unius Ecclesiæ speciem referebat. Cum autem ad Ecclesiam pervenissent, totum in ea diem permanserunt.

A ἐπὶ συμμαχίᾳ τ τυράννε παρεῖναι εἰδὼς, ἐκ ἔχεν ὅ, πῇ τραπήσεται· τότε δὴ καὶ τ θεοφιλ βασιλέως εὐχὴ πάλιν ἰσχυσεν· ἄγγελ γὰρ θεᾶ ὂν χήμαλι ποιμένι, ὁδηγεῖ τ ἀσπαραχῆ τὰς σὺν αὐτῷ, κ ἄγει διὰ τ ἀπ κειμένης τῇ ῥαβέννῃ λίμνης· ἐν ταύτῃ γὰρ τ πόλει ὁ τύραννο διατριβὴν εἶχε τὸν στρατηγὸν· ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε διαβεβηκέναι μέμνηται· τότε δὴ καὶ ὁ θεὸς τὴν ἄβατον, βάσιμον ἀπειργάσατο· διαβάντες γὰρ διὰ ξηρᾶς τ τῆς λίμνης ὕδωρ, ἀνεωγμένας τάς τε πύλας εὑρόντες τῆς πόλεως, ἐγκρατεῖς τὸν τύραννον ἐγένοντο· τότε δὴ ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς, ἣν εἶχε περὶ τὸ θεῖον εὐλάβειαν ἐπέδειξατο· ἱπποδρομίας γὰρ ἐπιτελουμένης, ἐμέσου ἀνηρῆται ὁ τύραννος· προσφωνεῖ ἐν τῷ θεάτρῳ δεῦρο μᾶλλον εἰ δοκεῖ, ἔφη, παντὸς τοῦ τέρψιν, ἐπὶ τὸν εὐκτήριον οἶκον χωρήσωμεν, εὐχαριστήριος εὐχὰς τῷ θεῷ ἀναπέμψωμεν, ἀνθ' ὧν ἡ αὐτοῦ χεὶρ καθεῖλε τὸν τύραννον· ταῦτα εἰπὼν· καὶ τὰ μὲν τῆς θέας ἐπαύσατο τε καὶ ἠμέλητο· διὰ μέσου δ ἱππ δρόμου συμφώνως ἅμα αὐτῷ εὐχαριστήρια ψάλλοντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τ θεοῦ ἐπορεύοντο· καὶ ὅλη μὲν ἡ πόλις, μία ἐκκλησία ἐγένετο· ἐν ᾧ τῷ εὐκτηρίῳ τόπῳ χωρήσαντες, ἐκεῖ διημέρευον.

Caput XXIV.

Quomodo post cædem Joannis tyranni, Theodosius Imperator Valentinianum Constantii & Placidiæ amitæ suæ, filium Imperatorem Romæ renuntiavit.

POrro interfecto Joanne tyranno, Imperator Theodosius solicitus esse cœpit, quemnam Imperatorem Occidentis partibus præficeret. Erat ei consobrinus admodum adolescens, Valentinianus nomine, ex Placidia ipsius amita prognatus: quæ filia quidem fuit Theodosii majoris Augusti: soror autem Arcadii & Honorii Imperatorum. Patrem porro Valentinianus habuit Constantium, qui ab Honorio Imperator renuntiatus, cum imperium exiguo admodum tempore simul cum illo obtinuisset, ex hac vita migraverat. Hunc igitur consobrinum suum, Theodosius

Κεφ. κδ'.

Ὡς μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τ τυράννου Ἰωάννου, καλυπτικὸν τ κώνσταντίου καὶ πλακιδίας τ ἀπ' θείας, ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος βασιλέα τ ῥώμης ἀνέδειξε.

D ΤΟῦ δὲ τυράννου ἀναιρεθέντος, ἐμέριμνα ὁ αὐτοκράτωρ θεοδόσιος, τίνα τῶν ἑσπερίων μερῶν ἀναδείξειε βασιλέα· τῷ δὲ ἀνεψιὸς αὐτῷ κομιδῇ νέος, οὐαλεντινιανὸς ὄνομα, ἐκ πλακιδίας τ ἀπ' θείας γεγονώς. ἥτις θυγάτηρ μὲν ἦν θεοδοσίου τ μεγάλου βασιλέως· ἀδελφὴ δὲ καὶ ὁνωρίου τῶν δύο αὐγούστων ἀδελφὸς πατρὸς ἦν ὁ οὐαλεντινιανὸς κωνσταντίου, ὃς ὑπὸ ὁνωρίου βασιλεὺς ἀναδειχθεὶς, μ βραχὺ αὐτῷ χρόνον συμβασιλεύσας, τ

καλασήσας, ἐπὶ τὰ ἑαυτέρια μέρη ἀνέπεμψε, τῇ μητρὶ αὐτὸ πλακιδίᾳ τὴν φροντίδα τῶν πραγμάτων ἐπιτρέψας· πιστεύων ἢ καὶ αὐτὸς καλαλαβεῖν τὴν Ἰταλίαν, ὥστε τὸν μὲν ἀνεψιὸν ἀναρρήσαι βασιλέα, παρὼν ἢ τῇ αὐτοῦ φρονήσει παιδεῦσαι τοὺς ἐκεῖ, μὴ ἀπονεύειν τοῖς τυράννοις ῥᾳδίως· ἄχρι τῆς Θεσσαλονίκης γενόμενος, ὑπ' ἀῤῥωστίας διεκωλύθη· πέμψας δὲ τὸν βασιλικὸν στέφανον τῷ ἀνεψιῷ διὰ τοῦ πατρικίου Ἡλίωνος, αὐτὸς πρὸς τὴν κωνσταντίνου πόλιν ὑπέστρεψεν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἀρκεῖν ἡγέμαι τὴν διήγησιν. B

A auctum Cæsaris dignitate in Occidentis partes direxit, matri ipsius Placidiæ rerum administrationem committens. Cumque ipse in Italiam proficisci instituisset, ut & consobrinum suum Augustum renuntiaret, & Italos prudentiæ suæ consiliis coram positus eruditet ne tyrannis facile obtemperarent; postquam Thessalonicam venisset, morbo ingruente ulterius progredi prohibitus est. Misso igitur ad consobrinum Imperiali diademate per Helionem Patricium, ipse Constantinopolim rediit. Sed de his rebus sufficere existimo ea quæ dixi.

Κεφ. κέ.

Περὶ τῆς ἀττικοῦ διοικήσεως τῆς ἐκκλησιῶν, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Ἰωάννου τοῖς διπτύχοις τῆς ἐκκλησίας ἐνέγραψε, καὶ ὅτι τὸν ἑαυτοῦ θάνατον προέγνω.

Caput XXV.

De Attico; quomodo Ecclesias rexerit, & Joannis nomen Ecclesiasticis tabulis inscripserit: & quòd suam ipsius mortem præsciverit.

Ἀττικὸς ὁ ἐπίσκοπος, θαυμασῶς πως τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ηὔξησε πράγματα· φρονήσει μὲν αὐτὰ διοικῶν· ταῖς διδασκαλίαις δὲ τὸν λαὸν πρὸς τὴν ἀρετὴν προτρέπων· σωφρόνων δὲ διαιρεμένων τὴν ἐκκλησίαν διὰ C τὸ οὓς ἰωαννίτας ἔξω αὐτῆς σωάγειν, μέσην Ἰωάννου ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐκέλευσε ποιεῖσθαι, ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τῶν κεκοιμημένων εἰώθει γίνεσθαι, διατεῖνον πολλοὺς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλπίσας· ἔστω δὴ μεγαλόψυχος, ὡς μὴ μόνον τῶν ἐν ταῖς αὐτοῦ παροικίαις πτωχῶν προνοεῖν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀσυγκρίτοις τῶν πόλεων χρήματα πέμπειν πρὸς ἀναψυχὴν τῶν δεομένων· καλλιοπίῳ γοῦν πρεσβυτέρῳ τῆς νικαέων ἐκκλησίας, τριακοσίους δοσείλους χρυσίνους, τάδε D ἀπέστειλε.

Καλλιοπίῳ ἀττικὸς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐμαθον μυρίους ἐν τῇ πόλει πενιχροὺς δεῖσθαί τε καὶ τῶν εὐσεβούντων ἐλέους· μυρίους δὲ λέγω, τὸ πλῆθος, ἀκριβῆ δὲ ἀριθμὸν οὐκ ἔχω λαβεῖν· ἐπεὶ τοίνυν αὐτὸς μὲν ἔχω λαβεῖν ἀριθμὸν καὶ ἔτι δαψιλεῖ τῇ χειρὶ διδόναι τοῖς οἰκονομοῦσι καλῶς, συμβαίνει δέ πως ἀπορεῖσθαι δοκιμασίας χάριν τῶν ἐχόντων μὲν, μὴ παρεχόντων δὲ τούτοις, λαβὼν ὦ φίλη μοι κεφαλὴ τούτους οὓς τριακοσίους χρυσίνους, ἀνάλωσον ὅπως ἂν

Excentos fame oppressos in urbe „ vestra esse cognovi, qui piorum „ hominum indigeant misericordia. „ Sexcentos autem eum dico, multi- „ tudinem non autem certum ac defi- „ nitum numerum intelligo. Quoni- „ am igitur accepi certam pecuniam ab „ eo qui larga manu donare solet bonis „ dispensatoribus; & nonnullos ege- „ state premi contingit, ut probentur „ ij qui habent quidem, sed non ero- „ gant indigentibus; accipe vir charissi- „ me, hos trecentos aureos, eosque ut „

" voles expende. Voles autem omnino
" illis qui petere erubeſcunt, non iis qui
" omni vitæ ſuæ tempore ventrem ſuum
" ad quæſtum faciendum propoſue-
" runt. Porro cum dabis, nullam re-
" ligionis in hac quidem parte rationem
" habeas; id unum ſpectans, ut eſuri-
" entes paſcas, non ut eos diſcernas qui
" à noſtra religione ſunt alieni. Ad hunc
modum Atticus egentibus etiam procul
poſitis proſpexit. Sed & ut quorundam
hominum ſuperſtitionem aboleret, plu-
rimum laboravit. Cum enim aliquando
accepiſſet, eos qui propter Judaicum
Paſcha ſchiſma inter Novatianos fece-
rant, corpus Sabbatii translatum ex in-
ſula Rhodo, illic enim relegatus mor-
tem obierat, ſepulturæ mandaſſe, &
ſuper tumulum illius orare ſolitos eſſe,
miſſis noctu foſſoribus, cadaver Sabba-
tii in alio ſepulchro abſcondi juſſit. Illi
vero cum ex more veniſſent, ac tu-
mulum effoſſum reperiſſent, deinceps
eum locum colere deſierunt. Idem
præterea in nominibus imponendis ele-
gans fuit ac venuſtus. Navale quidem
in oſtio Ponti Euxini ſitum, quod ab
ultima vetuſtate φαρμακὶς dicebatur,
ipſe Θεραπείαν nominavit, ne forte col-
lectas illic celebrans, locum illum
infami vocabulo appellaret. Aliud
quoque ſuburbanum Conſtantinopo-
leos Argyropolim cognominavit ob
hanc cauſam. Vetus navale eſt Chry-
ſopolis, in capite Boſpori ſita: cujus
mentionem faciunt, cùm alii veteres
Hiſtoriæ ſcriptores, tum Strabo &
Nicolaus Damaſcenus, & admiran-
dus ille Xenophon in libro ſexto de
expeditione Cyri. Idem in libro pri-
mo rerum Græcarum ait Alcibiadem,
cum eam muro cinxiſſet, decimæ por-
torium in ea exegiſſe. Nam ex Pon-
to navigantes, illic decimam pendere
cogebantur. Atticus igitur cum locum
è regione Chryſopoleos ſitum, gratum
imprimis & amœnum eſſe cerne-
ret, conſentaneum eſſe dixit, ut
Argyropolis nominaretur. Quòd ab
eo dictum, ſtatim cognomentum loco
indidit. Porro cum quidam ei dice-
rent, non debere Novatianos colle-
ctas in urbibus celebrare: Neſcitis, in-
quit, quanta nobiſcum paſſi ſint, dum
Conſtantio & Valente regnantibus per-
ſecutionem ſuſtineremus. Et alioqui
teſtimonium perhibent fidei noſtræ.
Nam cum jampridem ſe ab Eccleſia

A ϑελήσης· βελήσῃ δέ πω πάντως τοῖς αἰσχυ-
νομένοις τὴν αἴτησιν, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς ἐμπορίαν
διὰ βίου τὴν γαστέρα προτιθεικόσι διδοὺς
τοῦτο, μὴ τὴν θρησκείαν λογίσῃ καὶ τοῦτο τὸ
μέρος, ἑνὸς καὶ μόνου χρόμενος, τοῦ τρέφειν
τοὺς πεινῶντας, ἀλλὰ μὴ λογιζόμενος τὸν
ἡμέτερον τρόπον μὴ φρονοῦντας. οὕτω μὲν δὴ
τῶν δεομένων καὶ πόρρωθεν ὄντων ἐφρόντιζεν ὁ
μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς δεισιδαιμονίας πάντων ἐκκόπ-
τειν ἐσπούδαζεν. πυθόμενος γέ ποτε τοὺς διὰ
τὸ Ἰουδαϊκὸν πάσχα ναυαλιανοὺς χωρισθέντας,
τὸ σῶμα τοῦ Σαββατίου ἐκ τῆς Ῥόδου μεταπομ-
B σάντας, ἐν αὐτῇ γε τῇ νήσῳ ἀπολιπόντας ἐτε-
λεύτησε, καὶ θάψαντας, ὑπὸ τῷ τάφῳ ὀρύτ-
τειν, πέμψας διὰ τῆς νυκτὸς εἰς ἕτερον τά-
φον τὸ τοῦ Σαββατίου σῶμα κρυβῆναι ἐκέ-
λευσεν· οἱ δὲ σωνήθως ἐλθόντες, καὶ ἀνορ-
ρυγμένον τὸν τάφον εὑρόντες, τὸ λοιπὸν σῶ-
μα τὸν τάφον ἐπαύσαντο· ἦν δὲ καὶ περὶ τὴν
θέσιν τῶν ὀνομάτων φιλόκαλος· ἐπεὶ γοῦν
ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ εὐξείνου πόντου κείμενον,
ὃ ἐξ ἀρχαίστου Φαρμακέα καλούμενον, θερα-
πείας ὠνόμασεν, ἵνα μὴ τὰς συνάξεις ἐκεῖ
ποιούμενος, δυσφήμῳ ὀνόματι ὀνομάζηται
τόπον· καὶ ἄλλο δὲ προάστειον τῆς κωνσταντι-
C πόλεως ἀργυρόπολιν ὠνόμασεν, ἐξ αἰτίας
τοιαύτης· χρυσόπολις ἐπίνειον ἀρχαῖον ἐστι,
ὃ κεῖται μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ Βοσπόρου μεμνῆ-
ται δὲ ὑπὸ πολλῶν τῶν παλαιῶν συγγραφέων,
καὶ στράβων τε, καὶ ὁ δαμασκηνὸς νικόλα-
ος καὶ ὁ ἐν λόγοις τε θαυμασὸς ξενοφῶν, ἐν τῇ
ἕκτῃ τῆς κύρου ἀναβάσεως, καὶ ἐν τῇ πρώ-
τῃ τῶν ἑλληνικῶν φησι περὶ αὐτῆς, ὅτι ἀλκι-
βιάδης ἀπολειχίσας αὐτὸν, δεκάτην περι-
ἐν αὐτῇ καλέσησε· τὰς γὰρ δεκάτας οἱ ἀπὸ τῆ
πόντου πλέοντες ἐν αὐτῇ παρεῖχον· καλῶς
D δὲν ὁ ἀττικὸς τὸν καθωσιωκρὸν χρυσοπόλεως τό-
πον εὐτερπῆ τυγχάνοντα, πρέπειν ἔφη, τοῦτο
ἀργυρόπολιν ὀνομάζεσθαι· καὶ ῥηθεὶς ὁ λό-
γος, εὐθὺς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκράτυνεν· πρός
δέ τινας λεγόντων πρὸς αὐτὸν, μὴ ὀφείλειν νομι-
ζειν ἐνδον σωάγειν τοὺς πόλεων, σὺ
οἴδατε, εἶπεν, ὅσα ἡμῖν διωκομένοις ὑπὸ
κωνσταντίου καὶ οὐάλεντος συμπεπόνθατε·
ἄλλως τε, ἔφη, καὶ μάρτυρες τῆς πίστεως
ἡμῶν καθεσήκασι· πάλαι γὰρ τῆς ἐκκλησίας

χωρισθέντες, οὐδὲν περὶ τὴν πίστιν ἐκαινοτόμησαν· ἐν νικαίᾳ δέ ποτε διὰ χειροτονίαν ἐπισκόπου δυσμόρως, ἀσκληπιάδην τε τὸν ἐκεῖ ναυατιανῶν ἐπίσκοπον γηραιὸν ὄντα ἰδὼν ἠρώτησε, πόσας ἐναυτὰς ἐπίσκοπος ὢν τυγχάνεις; ὁ δὲ πεντήκοντα εἰπόντος, εὐδαίμων, ἔφη, τυγχάνεις ὦ ἄνθρωπε, τοσούτου χρόνου καλὸν ἔργον διαπεπραγμένος. πρὸς ὃ τὸν αὐτὸν ἀσκληπιάδην, ἐγὼ, ἔφη, τὸν μὲν ναύατον ἐπαινῶ. οὐ ναυατιανοὺς δὲ οὐκ ἀποδέχομαι. ξενοφωνηθεὶς δὲ ὁ ἀσκληπιάδης, πῶς τοῦτο, ἔχη, λέγεις ἐπίσκοπε· ἐκεῖνον μὲν, ἔφη ὁ ἀττικὸς, ἐπαινῶ, ὅτι τοῖς ἐπιθύσασι κοινωνῆσαι οὐκ εἴλετο· τοῦτο γὰρ ἂν καὶ αὐτὸς κἀγὼ ἐποίησα· οὐ δὲ ναυατιανοὺς οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι περὶ εὐλελῶν πταισμάτων, τῆς κοινωνίας τοὺς λαϊκοὺς ἀποκλείουσι. πρὸς ταῦτα ὁ ἀσκληπιάδης, οὐκοῦν, ἔφη, ἐπιθῦσαι, καὶ ἄλλα πολλαὶ καὶ αἱ γραφαὶ εἰσὶν ἁμαρτίαι πρὸς θάνατον, δι' ἃς ὑμεῖς μὲν πρὸς τοὺς κληρικοὺς, ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀποκλείομεν, θεῷ μόνῳ τὴν συγχώρησιν αὐτῶν ἐπιτρέποντες. πρεσβύτης δὲ ἀττικὸς καὶ τὴν ἑαυτοῦ τελευτὴν ἀναχωρῶν γὲν νικαίας, πρὸς καλλιόπιον τὸν ἐκεῖ πρεσβύτερον, ἀπελθὲ, ἔφη, πρὸ φθινοπώρου ἐπὶ τὴν κωνσταντίνου πόλιν μὲ ἄνθις ζῶντα θεάσασθαι εἰ βουλόμενος, ὁ καλὰ λήψῃ μέ· καὶ τοῦτο εἰπὼν, οὐδὲν ἁμαρτεῖν· ἐν γὰρ τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ἐπισκοπῆς ἑαυτοῦ, τῇ δεκάτῃ καὶ ὀγδόῃ μηνὸς ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ θεοδοσίου τὸ ἑνδέκατον καὶ οὐαλεντινιανοῦ καίσαρος τὸ πρῶτον· ὁμοῦ βασιλεύς θεοδόσιος ἐκ θεσσαλονίκης ὑποστρέψας, τὴν ἐκκομιδὴν αὐτοῦ οὐ καθείλκυσεν· ἔφθασε γὰρ πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῆς εἰσόδου τοῦ αὐτοκράτορος, ἀττικὸς ταφεὶς θαδόθεις τῆ ταφῆ· οὐκ εἰς μακρὰν γὰρ καὶ ἡ ἀναγόρευσις τοῦ οὐαλεντινιανοῦ ἐμιμήθη, περὶ τὴν τρίτην εἰκάδα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὀκτωβρίου.

A sejunxerint, nihil tamen quod ad fidem pertinent innovarunt. Cumque aliquando ordinandi Episcopi causâ Nicæam venisset, Asclepiadem Novatianorum Episcopum admodum senem conspicatus, interrogavit quot annos in Episcopatu transegisset. Qui cum quinquaginta annos transegisse se respondisset: Beatus es, inquit, ô homo, qui tanto temporis spatio tam bonum opus administraveris. Eidem quoque Asclepiadi aliquando dixit: Ego Novatum quidem laudo: Novatianos vero non probo. Turbatus hoc dicto Asclepiades: Quomodo, inquit, hoc dicis Episcope. Cui Atticus: Ego, inquit, illum laudo, quod cum iis qui sacrificaverant communicare noluerit. Idem enim & ipse fecissem. Novatianos vero minime probo, qui ob levia delicta laicos à communione excludunt. Ad hæc Asclepiades ita respondit: Præter sacrificium idolorum, sunt & alia multa peccata ad mortem, ut loquuntur scripturæ: propter quæ vos quidem clericos, nos vero etiam laicos à communione removemus, soli Deo potestatem condonandi illis relinquentes. Cæterum Atticus etiam tempus obitus sui præscivit. Nam cum Nicæa discessurus esset, Calliopio illius loci Presbytero ita dixit: Cura ut ante Autumnum Constantinopolim venias, si me adhuc vivum videre cupis. Serius enim si veneris, superstitem me non reperies. Quod cum dixisset, à veritate non aberravit. Anno quippe Episcopatus sui primo & vicesimo, die sexto Idus Octobris abiit è vita, Consulatu Theodosii undecimo & Valentiniani Cæsaris primo. Porro Imperator Theodosius ab urbe Thessalonica reversus, funeri ejus non interfuit. Etenim Atticus, pridie quàm Imperator Constantinopolim ingrederetur, sepulchro conditus fuerat. Nec multò post nuntiata est nuncupatio augusta Valentiniani Junioris, die x. Kalend. Novembres.

Κεφ. κς'.

Περὶ σπουδῆς τῆς ἀττικοῦ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπίζαντος.

Ἐτάχθη δὲ μετὰ τὴν τελευτὴν ἀττικοῦ, πολλὴ φιλονεικία περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου, ἄλλων ἄλλον ζητούντων·

Caput XXVI.

De Sisinnio, qui Attico in Episcopatu Constantinopolitano successit.

Cæterum post obitum Attici, ingens contentio de ordinatione Episcopi exorta est, alii alium postulantibus.

Quidam enim Philippum Presbyterum cupiebant: quidam Proclum, qui etiam Presbyter erat. Sed universus populus communi consensu Sisinnium optabat. Qui & ipse Presbyter quidem erat: non tamen in ulla intra urbem Ecclesia constitutus: sed in suburbano Constantinopoleos cui nomen est Elæa, Presbyterii gradum sortitus fuerat. Situm est hoc suburbanum ex adverso urbis regiæ, & illic ex antiqua consuetudine dies festus Ascensionis Dominicæ ab universo populo celebratur. Hujus autem viri desiderio omnes laici flagrabant, tum quòd pietatis nomine celeberrimus ubique esset, tum præcipue quòd pauperibus fovendis etiam ultra vires suas incumberet. Prævaluit igitur studium laicorum: ordinatusque est Sisinnius pridie Kalendas Martii, Consulatu proximè sequente, qui fuit Theodosii duodecimus & Valentiniani Junioris Augusti secundus. Posthæc Philippus Presbyter, quoniam alteri ipsi antepositus fuerat, ordinationem illam pluribus reprehendit in ea quam conscripsit Historia Christiana. Ubi & ordinatum simul & ordinatores perstringens, ac præcipue laicos; ea dicit quæ literis mandare equidem nolim. Neque enim ullo modo probare possum ejus temeritatem, qui talia scriptis suis prodere ausus fuerit. Sed de illo pauca dicere, haudquaquam intempestivum puto.

πνὲς μὲν γάρ, φησι, Φίλιππον τὸν πρεσβύτερον ἐζήτουν τινὲς ὃ δὲ Πρόκλον. ὁ δὲ δῆμος ὃ πρεσβύτερος ἦν κοινῇ ὃ πᾶς ὁ λαὸς ἐπόθει γίνεσθαι σισίννιον, ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν καὶ αὐτὸς ἐν δὲ μιᾷ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν ἐτέτακτο, ἀλλ' ἐν προαστείῳ τῆς κωνσταντίνου πόλεως· ᾧ ἐπώνυμον ἐλαία, τὴν ἱερωσύνην ἐκκλήρωτο· ὅπερ καθεστηκὸς μὴ κεῖται τῆς πόλεως ἐν αὐτῷ ὃ ἐξ ἔθους ἡ ἀναλήψιμος τοῦ σωτῆρος ἑορτὴ πόθον ἐργάζεται πάνδημος ἑορτή· πόθον ἐργάζεται τοῦ ἀνδρὸς πάντες οἱ λαϊκοί, ὅπερ ἐπ' εὐλαβείᾳ προκόπτοντος ἦν, καὶ μάλιστα ὅτι σφόδρα ὑπὲρ δύναμιν θάλπειν ἐσπούδαζεν· καὶ ἐκράτησεν ὅμως ἡ τῶν λαϊκῶν σπουδὴ καὶ χειροτονεῖται σισίννιος τῇ εἰκάδι μηνὸς Φεβρουαρίου, τῇ ἐξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Θεοδοσίου τὸ δωδέκατον καὶ οὐαλεντινιανοῦ τὸ νεώτερον αὐγούστου τὸ δεύτερον. Ἐπὶ τούτῳ Φίλιππος ὁ πρεσβύτερος, ὅτι αὐτοῦ προκεκρίθη ἕτερος, πολλὰ τῆς χειροτονίας καθήψατο ἐν τῇ πεποιημένῃ αὐτῷ χριστιανικῇ ἱστορίᾳ, διαβάλλων καὶ τὸν χειροτονηθέντα, καὶ τοὺς χειροτονήσαντας, καὶ πολλῷ πλέον τοὺς λαϊκούς· τοιαῦτα τὲ εἰπὼν, οἷα οὐκ ἂν ἐλοίμην αὐτὰ γραφῇ παραδοῦναι, ἐπεὶ κἀκεῖνον οὐκ ἀποδέχομαι τῆς προπετείας· τοιαῦτα γραφῇ παραδοῦναι τολμήσαντα· μικρὰ δὲ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν, οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι.

Cap. XXVII.

De Philippo Presbytero Sidensi.

PHilippus patria quidē fuit Sidensis. Est autem Side urbs Pamphyliæ, ex qua Troïlus etiam Sophista originem duxit, cui se Philippus propinquitate generis conjunctum esse gloriabatur. Cum autem esset Diaconus, cum Joanne Episcopo ut plurimum versabatur. Idem in studiis literarum multum operæ & laboris posuit, pluresque omnis generis libros collegit. Porro Asianum dicendi genus æmulatus, multa elucubravit. Nam & Juliani Imperatoris libros confutavit, & Christianam Historiam composuit, quam in triginta sex libros divisit. Singuli autem libri plures continent tomos; adeo ut simul omnes sint propemodum mille numero.

Κεφ. κζ.

Περὶ Φιλίππου πρεσβυτέρου Σιδήτου.

Φίλιππος σιδήτης μὲν ἦν τὸ γένος· σίδη δὲ πόλις τῆς παμφυλίας, ἀφ' ἧς ὥρμητο καὶ τρωίλος ὁ σοφιστὴς, ᾧ καὶ συγγενῆ ἑαυτὸν εἶναι ἐσεμνύνετο. διάκονος δὲ ἦν, ἐπεὶ τὰ πολλὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ συνῆν· ἐφιλεπόνει δὲ καὶ περὶ λόγους, καὶ πολλὰ καὶ παντοῖα βιβλία συνῆγε· ζηλώσας δὲ τὸν ἀσιανὸν τῶν λόγων χαρακτῆρα, πολλὰ συνέγραψε τότε δὲ βασιλέως ἰουλιανοῦ βιβλία ἀνασκευάζων· καὶ χριστιανικὴν ἱστορίαν συνέθηκεν, ἣν ἐν τριάκοντα ἓξ βιβλίοις διεῖλεν· ἕκαστον δὲ βιβλίον εἶχε τόμους πολλούς, οἱ σύμπαντες ἐγγὺς εἶναι χιλίους· ὑποθέσεις δὲ ἑκάστ-

ἑκάστου τόμου ἰσάζῃ τῷ τόμῳ· τὸ μὲν οὖν πραγματείαν ταύτην, οὐκ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ χριστιανικὴν ἐπέγραψεν· πολλὰς δὲ συνεισφέρῃ ὕλας εἰς αὐτὴν, δῆλον ἐκ τοῦ βυβλόμορφον, μὴ ἀπείρως ἔχειν ἑαυτὸν τῶν φιλοσόφων παιδευμάτων· διὸ καὶ συνεχῶς γεωμετρικῶν τε καὶ ἀστρονομικῶν καὶ ἀριθμητικῶν καὶ μουσικῶν θεωρημάτων ποιεῖται μνήμην· ἐκφράσεις τε λέγων νήσων, καὶ ὀρέων, καὶ δένδρων, καὶ ἄλλων τινῶν εὐτελῶν· δι' ὧν καὶ χαύνην τὴν πραγματείαν εἰργάσατο· διὸ καὶ, ὡς νομίζω, ἀχρείαν αὐτὴν καὶ ἰδιώταις καὶ εὐπαιδεύτοις πεποίηκεν· οἱ ἰδιῶται μὲν γὰρ τὸ κεκομψευμένον τῆς φράσεως ἰδεῖν οὐκ ἰσχύουσιν· οἱ δὲ εὐπαίδευτοι, τῆς ταυτολογίας καταγινώσκουσιν· ἀλλ' ἕκαστος μὲν οἶδε τῶν βιβλίων ὡς ἔχῃ γνώμης κρινέτω· ἐγὼ δὲ ἐκεῖνό φημι, ὅτι τοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας συγχέει· μνημονεύσας γὰρ τῶν ἐπ' αὐτοκράτορος Θεοδοσίου χρόνων, αὖθις ἐπὶ τοὺς ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου χρόνους ἀνέδραμε· κἀντεῦθεν πλείω ποιεῖ· καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ φιλίππου· ὃ δὲ ἐπὶ σισιννίου γέγονεν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

A Argumentum vero cujusq; tomi ipsum tomum magnitudine exæquat. Cæterum hoc opus, non Ecclesiasticam Historiam, sed Christianam inscripsit. Variam porro eruditionem in id opus congessit, dum videri vult Philosophicarum disciplinarum haudquaquam expers. Proinde Geometricorum & Astronomicorum theorematum, Arithmeticorum quoque ac Musicorum passim mentionem facit. Describit item insulas & montes atque arbores, B & alia quædam parvi momenti. Unde opus laxum reddidit ac solutum: ac proinde doctis pariter atque indoctis, ut mihi quidem videtur, inutile illud effecit. Nam indocti quidem, dictionis ornatum perspicere non possunt: docti vero, inanem verborum repetitionem condemnant. Verum unusquisque de his libris pro arbitratu suo judicet. Ego vero id unum dico, rerum gestarum tempora ab eo confundi. Postquam enim Theodosii Imperatoris res gestas commemoravit, statim recurrit ad tempora Episcopi Athanasii. Idque ab illo sæpenumero fieri solet. Sed de Philippo hactenus. Nunc de iis quæ Sisinnii tempore acciderunt, dicendum omnino est. C

Κεφ. κή.

Ὡς πρόκλου κυζίκου ἐπίσκοπον ὁ σισίννιος χειροτόνησεν· οἱ δὲ κυζικηνοὶ τοῦτον οὐ προσεδέξαντο.

Τοῦ κυζικηνῶν ἐπισκόπου τελευτήσαντος, ὁ σισίννιος πρόκλον ἐχειροτόνησε πρὸς ἐπισκοπὴν τῆς κυζίκου· μέλλοντος δὲ ὧν διαγωγὴν ἐπ' αὐτὴν, φθάνουσιν οἱ κυζικηνοὶ, καὶ χειροτονοῦσιν ἄνδρα ἀσκητικὸν, ᾧ ὄνομα ἦν δαλματίῳ· καὶ τοῦτο ἐποίησαν, ἀμελήσαντες τοῦ νόμου τοῦ κελεύοντος, ᾗ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου κωνσταντίνου πόλεως, χειροτονίαν ἐπισκόπου μὴ γίνεσθαι· ἠμέλησαν δὲ τοῦ νόμου τούτου, ὡς ἀτελεῖ μόνῳ εἰς πρόσωπον συγχεθέντος· ἔμεινεν οὖν ὁ πρόκλος, οἰκείας μὲν ἐκκλησίας μὴ προεστώς, ἐν δὲ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς κωνσταντίνου πόλεως καὶ τὰς διδασκαλίας ἀνθῶν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου κατὰ χώραν ἐροῦμεν· σισίννιος δὲ, ὃς δύο ὅλους ἐνιαυτοὺς ἐπιβιοὺς τῇ ἐπισκοπῇ, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ ἰε-

Cap. XXVIII.

Quomodo Sisinnius Proclum Cyzici Episcopum ordinavit, quem tamen Cyziceni suscipere noluerunt.

MOrtuo Cyzicenorum Episcopo, Sisinnius Proclum urbis illius Antistitem ordinavit. Sed dum ille eò profectionem parat, prævertentes eum Cyziceni, Dalmatium quendam Monasticæ professionis virum, sibi Episcopum constituerunt. Idque ab illis D factum est, contempta lege qua sancitum est, ne præter sententiam Episcopi Constantinopolitani ulla fiat sacerdotis ordinatio. Porro legem istam ideo neglexerunt, quod solius Attici personæ hæc prærogativa concessa esse videretur. Mansit igitur Proclus, propriæ quidem Ecclesiæ administratione spoliatus; in Ecclesiis vero Constantinopoleos concionando maximam gloriam adeptus est. Verum de illo dicemus suo loco. Sisinnius autem cum in Episcopatu nondum biennium explevisset, ex hac luce migravit, Hie-

rio & Ardaburio Consulibus, die nono A Kalendas Januarii. Vir ob temperantiam quidem vitæque sanctitatem & ob benignitatem erga pauperes celeberrimus. Moribus vero simplex & affabilis, ac proinde à negotiis alienus. Quam ob causam molestus fuit negotiosis hominibus, apud quos in opinionem venit ignaviæ.

ρείᾳ καὶ ἀρδαβυρίῳ, τῇ εἰκάδι τετάρτῃ δ
δεκεμβρίων μηνὸς· ἀνὴρ ἐπὶ σωφροσύνῃ μὲν
καὶ βίῳ ὀρθῷ καὶ φιλοπτωχίᾳ περιβόητος· τὸ δὲ
ἦθος εὐπρόσιτός τε καὶ ἁπλοῦς· ἐδιατρί-
βετο ἀπραγμονέστερος· διὸ καὶ τοῖς φιλοπρά-
γμοσιν λυπηρὸς ἦν, καὶ ἀδρανείας δόξαν ἔλα-
βε παρ' αὐτοῖς.

Cap. XXIX.

Quomodo post mortem Sisinnii, Nestorius Antiochia accitus, Constantinopolitanum Episcopatum susceperit: statimque qualis esset deprehensus est.

POst obitum Sisinnii, propter homines inanis gloriæ studiosos, placuit Imperatoribus neminem ex Ecclesia Constantinopolitana ad Episcopatum promovere, licet multi Philippum, nec pauciores Proclum ordinari summo studio contenderent. Peregrinum igitur hominem Antiochia evocare satius visum est. Erat illic vir quidam, nomine Nestorius, ortus ex urbe Germanicia, sonora voce & expedita facundia. Atque idcirco illum tanquam idoneum ad docendum populum accersere decreverunt. Elapso itaque trium mensium spatio, Nestorius Antiochia adducitur. Qui ob temperantiam quidem à plurimis prædicabatur. In reliquis vero quali ingenio & quibus moribus fuerit, ex prima ejus concione prudentiores quique statim deprehenderunt. Ordinatus enim die quarto Idus Apriles, Felice & Tauro Consulibus, illico coram universo populo Imperatorem alloquens, celebrem illam protulit dictionem. Da mihi, inquit, Imperator, terram hæreticis purgatam, & ego tibi cœlum retribuam. Mecum hæreticos debella: ego Persas D tecum debellabo. Hæc verba licet quidam ex vulgo qui hæreticos oderant, libenter amplexi sint, iis tamen, ut dixi, qui interiorem animi sensum ex verbis conjicere norunt, perspecta statim fuit hominis levitas & violentia, cum inanis gloriæ studio conjuncta: quippe qui ne brevissimi quidem temporis moram sustinens, in hujusmodi verba prorupisset, & antequam ipsam, ut vulgo dicitur, civitatis delibasset aquam, acerrimum se persecutorem

Κεφ. κθ'.

B Ὡς μετὰ τὴν τελευτὴν σισιννίου, νεστόριος ἐκ τῆς ἀντιοχείας μετα-
πεμφθεὶς, ἐπίσκοπον κωνσταντινουπόλεως κατέστη· καὶ ὁποῖος ἐφάνη τοῖς λαοῖς.

ΜΕτὰ δὲ τὴν τελευτὴν σισιννίου ἔδοξε
τοῖς κρατοῦσι, μηδένα μὲν διὰ τὴν κε-
νοδοξίαν τῶν ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπι-
σκοπὴν προχειρίζεσθαι· καίτοι πολλῶν μὲν
τὸν φίλιππον, πολλῶν δὲ τὸν πρόκλον γε-
νέσθαι σπευδόντων· ἐπήλυδα δέ τινα
ἀντιοχείας καλεῖν ἐβούλοντο· ἦν γάρ τις ἐκεῖ
νεστόριος τοὔνομα, τὸ μὲν γένος γερμα-
νικεύς· εὐφωνος δὲ ἄλλως καὶ εὔλαλος· διὸ
ὡς προσφιλὴς ἦν εἰς διδασκαλίαν ἐγνωσ-
μεταπέμπεται· τριμήνου δὲ διαδραμόν-
C τος, ἄγεται ἐκ τῆς ἀντιοχείας ὁ νεστόριος·
ὅσις ἐπὶ σωφροσύνῃ μὲν, ὧδε τοῖς πλείοσιν
ἐκηρύττετο· οἷος δὲ ἦν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ
ἦθος, ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ διδασκαλίας τοὺς
εὐφρονοῦντας οὐκ ἔλαθε· χειροτονηθεὶς
γὰρ τῇ δεκάτῃ τοῦ ἀπριλλίου μηνὸς, εὐθὺς
τεία φίλιππος καὶ ταύρου, εὐθὺς ἐκείνου
τὴν περιβόητον ἀφῆκε φωνὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ πά-
τος, πρὸς τὸν βασιλέα τὸν λόγον ποιού-
νος· δός μοί, φησιν, ὦ βασιλεῦ καθαρὰν τὴ
γῆν τῶν αἱρετικῶν, κἀγώ σοι τὸν οὐρανὸν ἀπο-
δώσω· συγκάθελέ μοι τοὺς αἱρετικοὺς κἀγὼ
συγκαθελῶ σοι τοὺς πέρσας· ταῦτα λε-
D θέντα, εἰ καίτινες τῶν πολλῶν πρὸς τὰς αἱ-
ρετικὰς ἀπεχθῶς ἔχοντες, ἡδέως ἐδέχοντο·
ἀλλ' ὅμως γε, ὡς ἔφην, τοὺς εἰδότας ἐκ λόγ
γνώμην τεκμήραντο, οὐκ ἔλαθεν οὐδὲ τὸ λί
φον τῆς διανοίας, οὐδὲ τὸ θυμικὸν ἐν τοῦ
τῷ καὶ κενόδοξον· ὅτι μὴ δὲ τὸ βραχύτα-
τον εἰς ὑπόστασιν ἀναχώρησιν, εἰς τοσ-
ύτους προήχθη λόγους· ἀλλ' εἰ δεῖ καὶ τὴ
παροιμίαν εἰπεῖν, μὴ δὲ τῆς πόλεως οὐδ' ἐ
τον ἥδη γευσάμενον, διάπυρον διαπτύ

ἐδέκνυτο· πέμπτῃ γε οὖν μετὰ τὴν χειροτονίαν ἡμέρᾳ, εὐκτήριον τῶν Ἀρειανῶν, ἐν ᾧ ἐν παρασύρῳ νυκτὸς, καὶ θελεῖν βουλόμενος, εἰς δόσιν αὐτοὺς ἤλασεν· ὁρῶντες γὰρ καθαιρούμενον τὸν εὐκτήριον τόπον, πῦρ ἐμβαλόντες ὑφῆψαν αὐτόν· ἐπενεμηθὲν δὲ τὸ πῦρ καὶ τὰς παρακειμένας οἰκίας ἀνήλωσε· θόρυβός τε ἐκ τούτου τὴν πόλιν ἐκύκλου, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ πρὸς ἄμυναν ἠυτρεπίζοντο· ἀλλὰ τὸ μὴ κακὸν προβῆναι εἰς ἔργον ἀσφαλὴς ἐχώρησεν ὁ τὴν πόλιν φυλάττων θεὸς πυρκαϊὰν ἢ τῷ λοιπῷ ἀπεκάλουν αὐτὸν, ἀ μόνον οἱ τῶν αἱρέσεων, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ οἰκεῖοι τῆς πίστεως· ἀ γὰρ ἐπαύετο ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν αἱρέσεων τεχναζόμενος, τοτὲ μὲν τὴν πόλιν ἀνέτρεψε· καὶ Νοβατιανὰς σκυλλῆν ἐπειρᾶτο, ὑποχνιζόμενος ἐφ' οἷς ὁ ναυαλιανῶν ἐπίσκοπος παῦλος ἐπ' εὐλαβείᾳ ἐφέβοντο ἦν· ἀλλ' οἱ κρατοῦντες παραινέσαι καλέσελλον αὐτὸ τὴν ὀργὴν ὅσα ἦν ἐφ' ἁμαρτίαν, λυδίαν τε καὶ καρίαν κακὰ τοῖς τεσσαρεσκαιδεκάταις ἐποίησε, καὶ ὅσοι δι' αὐτὸν πολλοὶ περὶ μίλητον καὶ σάρδεις ἐν τῇ ἐξόδῳ σὰς ἀπέθανον, ἐᾶσαι πεῖν μοι δοκῶ· ὁποίαν μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα, καὶ διὰ τὴν ἄθυρον αὐτοῦ γλῶτταν δίκην ἔδωκε, μετ' ὀλίγον ἐρῶ.

A ostenderet. Quinto igitur post ordinationem suam die, Ecclesiam Arianorum in qua occulte preces faciebant, subvertere aggressus, eos ad desperationem coegit. Nam cum Ecclesiam suam everti cernerent, ipsi injecto igne eam combusserunt. Porro ignis ulterius serpens, contiguas etiam domos absumpsit. Ea res tumultum in urbe excitavit: jamque Ariani ad vindictam se parabant. Verum custos civitatis Deus, malum ulterius progredi non est passus. B Exinde vero incendiarium eum vocarunt non hæretici solum, verum etiam ejusdem cum illo fidei cultores. Non enim quiescebat, sed adversus hæreticos subinde calumnias struens, civitatem quantum quidem in ipso erat, subvertebat. Nam & Novatianos vexare conatus est, stimulante eum invidia, eo quod Paulus Novatianorum Episcopus religionis gratiâ ubique celebraretur. Verum Principes impetum illius, admonitionibus suis repressérunt. Quantis autem malis Quartadecimanos per Asiam, Lydiam & Cariam affecerit, & quàm multi ejus causâ apud Miletum & Sardes seditione facta interierint, silentio transmittendum puto. C Quas autem pœnas tum ob ista, tum ob effrænem linguæ petulantiam dederit, paulo postea dicam.

Κεφ. λ'.

Τίνα τρόπον ὑπὸ τῆς νέου Θεοδοσίου βασιλείας Βουργουνδίωνες ἐχρίστιάνισαν.

Πρᾶγμα μὴ σμικρὸν περὶ τόνδε τὸν χρόνον ἄξιον μνήμης γενόμενον διηγήσομαι. ἔστι δὲ βάρβαρον, πέραν τοῦ ποταμοῦ ῥήνου ἔχον τὴν οἴκησιν, βουργουνζίωνες καλοῦνται· οὗτοι βίον ἀπράγμονα ζῶσιν· αἰεὶ τέκτονες γὰρ σχεδὸν πάντες εἰσίν· καὶ ἐκ D ταύτης μισθὸν λαμβάνοντες, διατρέφονται· τούτοις συνεχῶς τὸ ἔθνος τῶν οὔννων ἐπεξέρχεται, ἐλαύνει τὴν χώραν αὐτῶν καὶ πολλὰς πολλάκις αὐτῶν ἀνῄρουν· οἱ δὲ ὑπὸ ἀμηχανίας, ἀνθρώπῳ προσφεύγειν ἐθνει· θεῷ δέ τινι ἐπιτρέψαι ἑαυτοὺς ἔκριναν· κατὰ νοῦν δὲ λαμβάνοντες ὅτι ῥωμαίων ὁ θεὸς ἰσχυρῶς τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν βοηθεῖ, κοινῇ γνώμῃ πάντες ἐπὶ τὸ

Cap. XXX.

Quomodo Theodosii junioris Principatu Burgundiones Christianam religionem amplexi sint.

NUnc vero rem memoratu inprimis dignam, quæ per id tempus contigit, narrabo. Gens est barbara, trans flumen Rhenum sedes habens, eorum qui Burgundiones vocantur. Hi vitam quietam & à negotiis alienam ducunt. Quippe omnes fere sunt fabri lignarii, & ex hac arte mercedem capientes, semetipsos alunt. In horum fines assidue irruentes Hunni, regionem illorum vastabant, multosque ex ipsis subinde interficiebant. Itaque Burgundiones ad consilii inopiam redacti, nullius quidem hominis auxilium implorarunt, sed Deo cuipiam sese committere statuerunt. Cumq; animadverterent, Romanorum Deum illis qui numen ipsius revererentur, certissimum auxilium

præbere, omnes communi consensu ad A Christi fidem se contulerunt. Extemplo igitur ad quandam Galliæ civitatem profecti, postulant ab Episcopo ut Christianum baptismum suscipiant. Ille cum septem dies jejunare eos jussisset, ac fidei rudimentis instituisset, octavo tandem die baptismo donatos dimisit. Exinde fidenti animo adversus Hunnos progressi sunt: nec spes eos fefellit. Etenim rege Hunnorum cui nomen erat Optar, præ nimia ciborum ingluvie nocte quadam suffocato, Burgundiones in B Hunnos duce destitutos subito irruentes, paucique plurimos aggressi, victoriam reportarunt. Cum enim ipsi tria duntaxat hominum millia essent, Hunnorum decem circiter millia interfecerunt. Ex eo tempore Burgundionum gens Christianam religionem studiosissime professa est. Sub idem tempus Barba Arianorum Episcopus extremum diem obiit, Consulatu Theodosii tertio decimo & Valentiniani tertio, die octavo Kalendas Julii. In cujus locum substitutus est Sabbatius. Sed de his satis.

πιστεῦσαι τῷ χρισῷ ἐληλύθασιν· ὁρμῶμαί τε ἐν πόλει μιᾷ τῆς γαλλίας, βαπτίζονται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τυχεῖν χρισιανικοῦ βαπτίσματος· ὁ δὲ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἀσκησάσας νηστεῦσαι αὐτοὺς, καὶ τὴν πίστιν κατηχήσας αὐτοὺς, τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ βαπτίσας ἀπέλυσε· θαρραλέοι οὖν ὄντες τῷ τρόπῳ ἐπορεύοντο, καὶ τῆς ἐλπίδος οὐκ ἔλασσον· τοῦ γὰρ βασιλέως τῶν ἐθνῶν ὑπὸ ἀδηφαγίας ἐν νυκτὶ διαρραγέντος, ᾧ ὄνομα ἔπλαξ ἦν, οἱ βουργουζίωνες ἀσπαίροντος ἐπιθέμενοι, ὀλίγοι τε πρὸς σφόδρα πολλοὺς συμβαλόντες ἐνίκησαν· τρισχίλιοι γὰρ μόνοι, περὶ τοὺς μυρίους κατήνεγκαν· καὶ ἐξ ἐκείνου τὸ ἔθνος διαπύρως ἐχρισιάνισεν· ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ βαρβανῶν ἐπίσκοπος ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ θεοδοσίου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον, τῇ εἰκάδι τετάρτῃ τοῦ ἰουνίου μηνός· ἐκ καθισάλαν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ Σαββάτιος· περὶ μὲν δὴ τούτων, τοσαῦτα εἰρήσθω.

C

Caput XXXI.

Quibus malis Nestorius Macedonianos afflixerit.

Κεφ. λα'.

Οἷα πεπόνθασιν ὑπὸ νεσορίου μακεδονιανοί.

CÆterum Nestorius contra morem institutumque Ecclesiæ se gerens, alios impulit ut ipsum in hujusmodi rebus imitarentur, quemadmodum apparet ex iis quæ sub ipso contigére. Quippe in Hellesponto Antonius quidam Germæ civitatis Episcopus, Nestorio adversus hæreticos lævienti morem gerens, Macedonianos acerbe exagitare cœpit, mandatum Patriarchæ defensionis loco prætexens. Et Macedoniani quidem aliquandiu vexationem ejus patienter tulére. Sed posteaquam Antonius eos vehementius persequi instituit, illi tantam molestiam ferre amplius non valentes, spe salutis abjecta ad gravissimam insaniam proruperunt: & summissis quibusdam hominibus qui justitiam libidini postponebant, eum interfecerunt. Cum hoc scelus perpetrassent Macedoniani, Nestorius ex eo facto occasionem furoris sui traxit. Suasit enim Imperatoribus, ut Ecclesiæ illis adimerentur.

ΝΕσόριος μέντοι παρὰ τὸ εἰωθὸς τῇ ἐκκλησίᾳ περάπτων, καὶ ἄλλους ἐν τοῖς τοιούτοις ἑαυτὸν μιμεῖσθαι ἐποίει, ὡς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γρόμμα δείκνυσιν· ὢν γὰρ μὲν πόλει τῇ ἑλλησπόντου αὐτώνιος ἐπίσκοπος ὢν, καὶ πειθόμενος τῇ νεσορίου περὶ τοὺς αἱρετικοὺς ὁρμῇ, μακεδονιανοὺς ἐλαύνειν ἐσπούδαζε, πρόσχημα ἀπολογίας τὴν τοῦ πατριάρχου πρόσταξιν λαμβάνων· οἱ οὖν μακεδόνιοι, μέχρι μὲν τινος τὸν σκυλμὸν ὑπέμενον· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς ὁ αὐτώνιος σφοδρότερον ἔσκυλλε, μηκέτι φέροντες τὸ ἄχθος, εἰς χαλεπὴν ἀπόνοιαν ἐρρίπτησαν· ὑποπέμψαντές τε ἄνδρας ἐν δόλῳ τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἥδε πρεσβύους, ἀναιροῦσιν αὐτὸν· τοῦτο τὸ μῦσος τῶν μακεδονιανῶν γασαμῶν, ὁ νεσόριος ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας ὁρμῆς ἔλαβε τὰ γρόμμα· πείθει τε τοὺς κραταιοὺς, τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἀφελέσθαι

ἀφηρέθησαν οὖν ἥ τε ἐν κωνσταντίνε πόλει πρὸ τοῦ παλαιοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ ἡ ἐν κυζίκῳ, καὶ ἄλλαι πολλαὶ ὧν ἔχον ἐν τοῖς ἐν ἑλλησπόντῳ ἀγροῖς· τινὲς δὲ αὐτῶν προσεχώρησαν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ ὁμοούσιε τῇ πίστει σωθέντες· ἀλλὰ φιλοίνοις, ὡς φησὶν ἡ παροιμία, οἶνος οὐ λείπει, οὐδὲ φιλονείκῳ μάχη φασὶ καὶ νεστορίῳ τοίνυν φιλονεικοῦντι ἐξελαύνειν ἄλλους, αὐτὸν ἐξελαθῆναι τῆς ἐκκλησίας συνέπεσεν ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

A Ablatæ sunt igitur illis, tum ea quam habebant Constantinopoli, ante veteres muros urbis regiæ, tum illa quam habebant Cyzici; aliæque plures earum quas in vicis Hellesponti obtinebant. Porro ex Macedonianis nonnulli Consubstantialis fidem amplexi, ad Ecclesiam se contulerunt. Verum ut est in vetere proverbio, nec ebriosis vinum unquam deficit, nec certamen contentioso. Accidit ergo, ut Nestorius qui alios expellere satagebat, ipse quoque Ecclesiâ exturbaretur ob hujusmodi causam.

B

Κεφ. λϛ'.

Περὶ ἀναστασίου πρεσβυτέρου, δι' ὃν εἰς τὴν εὐσέβειαν κατωλισθάνει.

Συνῆν αὐτῷ ἀναστάσιος πρεσβύτερος, ἅμα αὐτῷ ἐκ τῆς ἀντιοχείας σαλείς· τοῦτον διὰ τιμῆς εἶχε πολλῆς· καὶ ἐν τοῖς πράγμασι συμβούλῳ ἐχρῆτο· καί ποτε ἐν ἐκκλησίας ὁ ἀναστάσιος διδάσκων ἔφη, θεοτόκον τὴν μαρίαν καλείτω μηδείς· μαρία γὰρ ἄνθρωπος ἦν· ἐκ δὲ ἀνθρώπου θεὸν τεχθῆναι, ἀδύνατον· τοῦτο ἀκούσαντες, πολλοὺς κλήρους τε καὶ λαϊκοὺς ἐν ταυτῷ πάντας ἐτάραξαν· ἦσαν γὰρ πάλαι διδαχθέντες θεολογεῖν τὸν χριστόν, καὶ μηδαμῶς αὐτὸν τῆς οἰκονομίας, ὡς ἄνθρωπον, χωρίζειν ἐκ τῆς θεότητος, πρὸς θόρυβον τῇ δ' ὑποψίᾳ φωνῇ λεγούσῃ· εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν· καὶ, διὸ ἀφέντες τὸν περὶ χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα· ταραχῆς οὖν, ὡς ἔφην, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ θορυβώσης, ὁ νεστόριος τὸν ἀναστάσιον λόγον κυρῶσαι σπεύδων· ἐξελέγχεται ὡς βλάσφημον τὸν παρ' αὐτοῦ τιμώμενον ποιῶν· συνεχῶς περὶ τούτου ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐδίδασκε, φιλονεικότερόν τε περὶ αὐτοῦ τὰς ζητήσεις ποιούμενος, καὶ παλαίειν τὴν λέξιν τὴν θεοτόκον ἐκβάλλων· διὸ τῆς περὶ τούτου ζητήσεως παρ' ἄλλοις ἄλλως ἐκδεχθείσης, διαίρεσις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐγένετο· καὶ ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ καθεστῶτες, οἱ μὲν ταῦτα ἔλεγον, νῦν δὲ τὰ ἕτερα συνεπετίθεντό τε ἐν ταυτῷ, καὶ ἠρνοῦντο· νεστόριος

Cap. XXXII.

De Anastasio Presbytero, à quo Nestorius ad impietatem perductus est.

ERat familiaris Nestorii Anastasius Presbyter, qui unà cum illo profectus fugerat Antiochia. Hunc Nestorius magno in honore habebat, ejusque consilio in rebus gerendis utebatur. Hic igitur Anastasius quodam die cum in Ecclesia doceret, dixit hæc verba. Nemo Mariam vocet Deiparam. Maria enim homo fuit. Ex homine autem Deus nasci non potest. Id ubi audi- C tum fuisset, multos tam ex clero, quàm ex plebe pariter conturbavit. Olim enim didicerant, Christum confiteri Deum, nec ullatenus ob susceptam humanæ salutis dispensationem, eum tanquam hominem à divinitate sejungere; sequentes doctrinam Apostoli ita dicentis. Etsi Christum cognovimus secundum carnem, nunc tamen non cognoscimus amplius. Et iterum. Quapropter sermonem de Christo relinquentes, ad perfectionem contendamus. Cum ergo hac de re tumultus, uti D dixi, in Ecclesia ortus esset, Nestorius dictum Anastasii confirmare studens: nolebat enim eum quem ipse tanti faceret, ut impie loquentem coargui: ipse de hac controversia subinde in Ecclesia disseruit: quæstiones ea de re pervicaciter proponens, & vocem Deiparæ perpetuo rejiciens. Proinde cum hæc quæstio ab aliis aliter excepta esset, dissidium ortum est in Ecclesia. Ac veluti in nocturna quadam pugna temere dimicantes, modo hæc, modo illa dicebant, idem affirmantes pariter & negantes. Nestorium

vero plerique in ea sententia esse existimabant, ut Dominum nudum esse hominem assereret, & Pauli Samosatensis ac Photini dogma in Ecclesiam inveheret. Verum hac de re tanta altercatio tantusque tumultus est excitatus, ut opus fuerit generali concilio. Ego vero cum libros à Nestorio editos legissem, hominem imperitum esse deprehendi. Prorsusque dicam ut se res habet. Nam neque odio & inimicitia adductus, vitia illius antea commemoravi: nec ut quibusdam gratificer, bona quæ in illo deprehendi oratione mea extenuabo. Mihi quidem videtur Nestorius, nec Paulum Samosatensem, nec Photinum imitatus: neque omnino nudum hominem Christum dicere. Sed solam Deiparæ vocem velut larvam quandam reformidat. Idque illi ex gravissima contigit imperitia. Cum enim naturali facundia esset præditus, eruditus quidem videbatur, revera tamen erat indoctus. Libros etiam veterum interpretum haudquaquam legere dignabatur. Arrogantia enim elatus ob dicendi facultatem, non satis accurate vetustioribus legendis operam dabat, sed seipsum reliquis omnibus præstare arbitrabatur. Primùm igitur ignoravit, in Catholica Joannis Epistola ita scriptum esse in antiquis exemplaribus. Omnis spiritus qui Jesum à Deo separat, non est ex Deo. Hanc enim sententiam è vetustis exemplaribus sustulerunt ii, qui ab hominis dispensatione divinitatem separare studebant. Quamobrem & prisci interpretes idipsum observaverunt, fuisse nimirum quosdam qui hanc Epistolam depravarint, hominem à Deo sejungere cupientes. Est quippe humanitas copulata divinitati: nec jam duo sunt, sed unum. Hoc testimonio freti veteres, Mariam Dei genitricem dicere non dubitarunt. Nam & Eusebius Pamphili in tertio libro de vita Constantini ad verbum ita scribit: Nam & Emanuel, quod est nobiscum Deus, pro nobis nasci sustinuit: & locus nativitatis ejus Bethlehem ab Hebræis est appellatus. Idcirco Deo carissima Helena Augusta Deiparæ virginis partum eximiis monumentis ornavit; sacram illam speluncam omni cultus genere illustrans. Sed & Origenes in primo tomo Commentariorum in Epistolam Pauli ad Romanos,

A ὃ δόξαν παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶχεν, ὡς ψιλὸν
ἄνθρωπον λέγων τὸν κύριον, ὃ καὶ Παῦλος τὸ
Σαμοσατέως καὶ Φωτεινοῦ τὸ δόγμα εἰς τὴν
ἐκκλησίαν ἄγων· ἀλλὰ περὶ τούτου τοσαύτη
ἐκινήθη ζήτησις καὶ ταραχή, ὡς καὶ συνόδου
οἰκουμενικῆς δεηθῆναι· ἐγὼ δὲ ἐντυχὼν τοῖς
παρὰ Νεστορίῳ λόγοις δοκοῦσιν, ἀγνοεῖσθαι
ἐφευρίσκω τὸν ἄνδρα, καὶ μετ' ἀληθείας ἐρῶ
ὃ δὲ ἐγὼ ὅτε ἀπεχθανόμενος πρὸς αὐτὸν,
εἶχεν ἐλαττωμάτων ἐμνήσθην· ὅτε χαριζόμενός τισιν, ἐλαττοῦντα ὧν ἐφεῦρον, οὐκ ἐρῶ
μαι· ἃ μοι δοκεῖ ὁ Νεστόριος, ὅτε τὸν Σαμοσα-
B τέα Παῦλον ζηλῶν, ὅτε μὴν Φωτεινὸν, μηδὲ τὸ
λως ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν κύριον· ἀλλὰ
τὴν λέξιν μόνην ὡς τὰ μορμολύκια πεφόβη-
ται· καὶ τοῦτο πέπονθεν ὑπὸ ἀμαθίας πολ-
λῆς· φυσικὸς γὰρ εὐλαλος ὤν, πεπαιδεῦσθαι
μὲν ἐνομίζετο· ἦν δὲ ἀληθείᾳ, ἀνάγνωστος τὰς
τῶν παλαιῶν ἑρμηνευόντων βίβλους, ἀπεῖχε
μανθάνειν· τυφόμενος γὰρ ὑπὸ τῆς εὐγλωτ-
τίας, οὐκ ἀκριβῶς προσεῖχε τοῖς παλαιοῖς
ἀλλὰ πάντων κρείττονα ἐνόμιζεν ἑαυτὸν· οὕ-
τικα γοῦν ἠγνόησεν, ὅτι ἐν τῇ καθολικῇ ἐπι-
C στολῇ Ἰωάννου γέγραπται ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγρά-
φοις, ὅτι πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν, οὐκ ἔστι
θεοῦ· οὐκ ἔστι· ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν οἱ τῶν
παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον, οἱ χωρίζειν
ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι
τὴν θεότητα· διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἑρμηνεῖς ἀντι-
τοῦτο ἐπεσημήναντο, ὡς τινες εἶεν ῥᾳθυμήσα-
σαντες τὴν ἐπιστολὴν, λύειν ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸν
ἄνθρωπον θέλοντες· συναναλῆψαι γὰρ ἡ ἀν-
θρωπότης τῇ θεότητι· καὶ οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ
ἓν τοῦτο θαρρούντες οἱ παλαιοὶ, θεοτόκον
D μαρίαν λέγειν οὐκ ὠκνησαν· ἔτι γὰρ καὶ
Παμφίλου εὐσεβοῦς ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ τῷ
εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου, κατὰ λέξιν ταῦτα
φησί· καὶ γὰρ καὶ γέννησιν ὑπομένει ὁ μὲν
ἡμῖν θεὸς δι' ἡμᾶς ἠνέσχετο· καὶ τοῦτο
αὐτοῦ τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως, ὀνομασίαν
ἑβραίοις ἡ Βηθλεὲμ σκηνοῦται· διὸ δὴ καὶ
ἡ βασιλικὴ Ἑλένη ἡ θεοφιλεστάτη, τὸ θεοῦ
τὴν κύησιν μνήμασι θαυμασίοις κατεκό-
μει, παντοίως τὸ τῆδε ἱερὸν ἄντρον φαιδρύ-
νουσα· ὡσαύτως δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν
εἰς τὴν πρὸς ῥωμαίους ἀποστόλου ἐπιστολὴν

ἑρμηνεύων πῶς θεοτόκον λέγεται, πλατέως ἐξήτασε. φαίνεται τοίνυν ὁ νεςόριος ἀγνοήσας τὰς πραγματείας τῶν παλαιῶν· διὸ καθὼς ἔφην, τὴν λέξιν μόνην ἐμπέπαται· ἐπεὶ ὅτι ψιλὸν ἐκ λέγει ἄνθρωπον τὸν χριστὸν, ὡς φωτεινὸς ἢ παῦλος ὁ σαμοσατεὺς, καὶ αἱ ἐκδοθεῖσαι αὐτοῦ προσομιλίαι διδάσκουσιν, ὡς ἐδαμοῦ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασιν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐνυπόστατον αὐτὸν ὁμολογεῖ καὶ ἐνάσιον· ἐ μὴν ὡς φωτεινὸς καὶ ὁ σαμοσατεὺς, ἀναιρεῖ αὐτοῦ τὴν ὕπαξιν· τοῦτο γὰρ καὶ μανιχαῖοι, καὶ οἱ ἀπὸ μοντανοῦ δογματίζειν ἐτόλμησαν· ἕτω μέντοι τὸν νεςόριον φρονοῦντα εὑρίσκω ἐγὼ, ἔκ τε ὧν ἀνέγνων αὐτοῦ λόγων, καὶ ἀφ' ὧν οἱ ἑῶσαι αὐτῷ λέγουσιν· ἐ μικρὰν μέντοι ταραχὴν τῇ οἰκουμένῃ ἡ ψυχρολογία νεςορίου ἐνέπεσεν.

A exponens, quâ ratione dicatur Deipara, eam quæstionem latissime pertractavit. Apparet igitur Nestorium scripta veterum penitus ignorasse. Et ob eam causam, ut jam dixi, solam Deiparæ vocem impugnat. Christum enim nudum hominem ab illo non dici, sicuti Photinus & Paulus Samosatensis dixerunt, homiliæ ab illo editæ satis docent. In quibus nusquam Verbi Dei hypostasin tollit, sed personam illud habere, ac substantivum esse, ubique profitetur: nec quemadmodum Photinus & Paulus Samosatensis, subsistentiam ei adimit, quod quidem & Manichæi & Montani sectatores asserere non dubitarunt. Et hanc fuisse Nestorii sententiam, partim ex libris ejus quos quidem perlegi, partim ex fautorum illius sermonibus deprehendi. Cæterum stulta illa Nestorii garrulitas orbem terrarum non mediocriter perturbavit.

Κεφ. λγ'.

Περὶ τοῦ ἐν τῇ μύσει τοῦ θυσιαστηρίου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ὑπὸ τῶν φυγάδων δούλων.

Καὶ τούτων γενομένων, ἐπισυνέβη μυσαρόν τι πρᾶγμα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν γενέσθαι· οἰκέται γὰρ ἑνὸς τῶν μεγάλα δυναμένων, βάρβαροι ὄντες τὸ γένος, ἀπηνῶς τοῦ δεσπότου πειρωμένου, τῇ ἐκκλησίᾳ προσφεύγουσί τε ξιφηφορεῖντες, εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσεπήδησαν· παρακαλούμενοί τε ἐξελθεῖν, ἐδεήθησαν ὅπως ἐπείσθησαν· ἀλλ' ἐμποδὼν ταῖς ἱεραῖς λειτουργίαις ἐγίνοντο· ἐπί τε ἡμέρας πολλὰς γυμνὰ κατέχοντες ξίφη, ἕτοιμοι πρὸς τὸ ἀμύνασθαι πάντα τὸν προσιόντα ἐγίνοντο· καὶ δή ἕνα τῶν κληρικῶν ἀποσφάξαντες, καὶ ἄλλον τραυματίσαντες, τέλος ἐπικατεσφάξαν ἑαυτούς· καὶ τις τῶν παρόντων, ἀκαλὸν ἔλεγε σημαίνειν τὸν μολυσμὸν τοῦ ναοῦ, ἐπιλέγων ἀρχαίᾳ τινὸς ποιητοῦ δύο ἰάμβους.

Σημεῖα γὰρ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι φιλεῖ,
Ὅταν ἐν ναοῖς ἐγκαλασκήψῃ μῦσος.

Καὶ τῆς δόξης ὁ εἰπὼν ἐ διήμαρτεν· τὴν διαίρεσιν γὰρ ὡς ἔοικεν ἐσήμαινε τοῦ λαοῦ, καὶ καθαίρεσιν τοῦ αἰτίου τῆς διαιρέσεως.

Caput XXXIII.

De piaculo in ipso altari majoris Ecclesiæ à servis fugitivis commisso.

Cum hæc ita gesta essent, forte contigit ut nefarium quoddam facinus in Ecclesia perpetraretur. Cujusdam enim prepotentis viri servi, natione Barbari, domini sui atrocitatem experti, ad Ecclesiam confugerunt; strictisque gladiis ad ipsum altare prosilierunt. Cumque rogarentur ut inde abscederent, nullâ ratione adduci poterant, ut parerent, sed impedimento erant quo minus divinum officium celebraretur. Et plurimis diebus evaginatos vibrantes gladios, quemvis ad se accedentem ferire parati erant. Tandem vero cum ex Clericis unum interfecissent, alium autem vulnerassent, semetipsos peremerunt. Unde quidam ex iis qui aderant, templi profanationem nihil boni dixit portendere, duos veteris cujusdam Poetæ senarios in eam rem adducens.

Namque hæc malorum signa sunt ut plurimum,
Cum sacra dirum templa polluit scelus.

Nec opinione suâ falsus est is qui ista dixerat. Etenim dissidium populi, & ejus qui dissidii auctor fuerat depositio portendebatur.

A

Caput XXXIV.

De priori Synodo Ephesi adversus Nestorium congregata.

Quippe haud multo post Imperator, edicto proposito omnes undique Episcopos ad civitatem Ephesiorum convocavit. Statim ergo post festum Paschæ die, Nestorius cum ingenti promiscuæ plebis multitudine Ephesium advenit, multosque illic Episcopos congregatos reperit. Cyrillus vero Alexandrinus Episcopus nonnihil cunctatus, circa Pentecosten adfuit. Juvenalis vero Hierosolymorum Episcopus, quinto post Pentecosten die adventavit. Joanne porro Antiochenæ urbis Episcopo moras prolixius trahente, hi qui aderant quæstionem discutere cœperunt. Et Cyrillus Alexandrinus quibusdam quasi sermonum velitationibus pugnam exorsus est, Nestorium studens perterrere: quippe qui infenso erga illum animo esset. Porro cum multi Christum Deum esse confiterentur, Nestorius dixit: Ego vero eum qui bimestris ac trimestris exstitit, Deum appellare non possum. Atque idcirco mundus sum à sangui e vestro, nec in posterum amplius ad vos accedam. His dictis, congregari deinceps cœpit cum reliquis Episcopis qui ipsius sententiam sequebantur. Itaqui Episcopi qui aderant, duas in partes divisi sunt. Et ii quidem qui cum Cyrillo erant, in Concilio residentes, Nestorium evocarunt. Verum ille vocatus non paruit, usque ad Joannis Antiochensis adventum præsentiam suam differens. Tum Cyrillus & qui cum illo erant, lectis sæpius concionibus quas de ista quæstione Nestorius ad populum habuerat, cum ex earum lectione judicassent, Nestorium constanter de filio Dei impie locutum esse, eum deposuerunt: Quo facto, illi qui cum Nestorio erant alio seorsum Concilio congregato, Cyrillum & unà cum illo Memnonem Ephesinæ urbis Episcopum vicissim deponunt. Nec multo post advenit Joannes Antiochensis Episcopus. Qui cum ea quæ gesta fuerant cognovisset, Cyrillum aversatus est tanquam totius tumultus auctorem, quippe qui temerario ac præcipiti impetu ad depositionem Nestorii

Κεφ. λδ'.

Περὶ τῆς ἐν ἐφέσῳ τὸ πρότερον καὶ α' νεφρίῳ συναθροισθείσης συνόδου.

Οὐ πολὺς γὰρ ἐν μέσῳ χρόνῳ, ἀπὸ τοῦ πανταχόθεν ἐπισκόπους πρόσταγμα βασιλέως εἰς τὴν ἐφεσίων συνιέναι ἐκέλευσεν· εὐθὺς οὖν μετὰ τὴν τῶ πάσχα ἑορτὴν, ὁ νεστόριος σὺν πολλῇ δυνάμει ὄχλων παρῆν εἰς τὴν ἔφεσον, εὑρίσκει τε πολλοὺς τῶν ἐπισκόπων συνελθόντας ἐκεῖ· ὁ δὲ τῆς Β ἀλεξανδρείας κύριλλος μικρὸν ὑστερήσας, ἧκε τὴν πεντηκοστὴν ἀπήντησεν· ἔμπροσθεν μετὰ τὴν πεντηκοστὴν ἡμέρᾳ, καὶ ἰουβεναλίος ὁ τῆς ἱεροσολύμων, ἐπέστη· ἰωάννης δὲ τῆς ἀντιοχείας βραδύνοντος, οἱ παρόντες ἀνεκινοῦντο ζήτημα· καὶ κύριλλος ἀλεξανδρείας, ἀκροβολισμούς τινας ἐποιεῖτο τῶν λόγων, νεστόριον παρατείνων βάλλων, καὶ γὰρ ἀπεχθῶς εἶχε πρὸς αὐτόν· καὶ δὴ πολλῶν θεολογούντων τὸν χριστὸν ἐγὼ, ἔφη νεστόριος, τὸν χρόνῳ μὲν C νιαῖον καὶ τριμηνιαῖον, θεὸν οὐκ ἂν θεὸν ὁμολογήσαιμι· καὶ διατέτακται καθαρὸς εἶμι ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν· καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν, πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐλεύσομαι· καὶ ταῦτα εἰπὼν, μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων ἠθροίζετο, ἃ τῇ αὐτοῦ ἠκολούθουν γνώμῃ· διεφώνησαν οὖν οἱ παρόντες εἰς δύο τμήματα· οἱ μὲν περὶ κύριλλον, συνέδριον ποιησάμενοι ἐκάλεσαν τὸν νεστόριον. ὁ δὲ οὐχ ὑπήκουσεν, εἰς τὴν παρουσίαν ἰωάννου τοῦ ἀντιοχέως ὑπερτιθέμενος· οἱ δὲ περὶ κύριλλον, D λον, τὰς προσομιλίας νεστορίου ἃς πεποίηται ζητήματος εἰρήκει, πολλάκις ὑπαναγνόντες, ἐξ αὐτῶν τε κρίναντες εὐτόνως βλασφημήσαντα εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καθαιροῦσιν αὐτὸν τούτου χρόνου, περὶ νεστορίου ἐπὶ καθ' ἑαυτοὺς συνέδριον ποιησάμενοι, καθαιροῦσι κύριλλον· καὶ σὺν αὐτῷ μεμνονα τὸν τῆς ἐφέσου ἐπίσκοπον· ὃν εἰς μανιαν καὶ μεταλαύτα ἐπέστη ἰωάννης ὁ τῆς αντιοχείας ἐπίσκοπος· γνοὺς τὰ χρόμενα ἐχθρὸς πρὸς κύριλλον, ὡς αἴτιον τοῦ χρόμενα παραχῆς, ὃ θερμῶς ποιῆσαι τὴν νεστ καθαι

καθαίρεσιν· κύριλλος δὲ ἅμα καὶ ἰουβεναλίῳ, ἀμυνόμενος τὸν ἰωάννην, καθαιρεῖ καὶ αὐτὸν· τούτων δήποτε ἔτω συμπεφυρμένων, γνοὺς ὁ νεστόριος εἰς κοινωνίαν προβᾶσαν τὴν φιλονεικίαν, ἐπὶ μεταμελείας θεολόκον τὴν μαρίαν ἐκάλει, λέγων· λεγέσθω, φησὶ, καὶ θεοτόκος ἡ μαρία, καὶ παυσάσθω τὰ λυπηρά· ἀλλ' ὐδεὶς αὐτὸν ἐπὶ μετανοίας ταῦτα λέγοντα προσεδέξατο· διὸ καὶ ἄχρι νῦν καθηγησάμενος εἰς ὄασιν πεμφθεὶς εἰς τὴν ὄασιν κατοικεῖ· ἡ μὲν οὖν τότε γνωμὴ σώσασα, τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος· καὶ πέπρακται μὲν ταῦτα ἐν ὑπατείᾳ βάσσου καὶ ἀντιόχου, τῇ ἑκκαιδεκάτῃ ἐφόδῳ τοῦ ἰουλίου μηνὸς· ἰωάννης δὲ καταλαβὼν τὴν ἀντιόχειαν, καὶ πολλὲς συναγαγὼν ἐπισκόπους, καθαιρεῖ κύριλλον, ὃν κατειληφότα τὴν ἀλεξάνδρειαν· μικρῷ τε ὕστερον λύσαντες τὴν ἔχθραν, συνέβησαν τε εἰς φιλίαν, καὶ ἀλλήλοις τὰς θρόνους ἀπέδοσαν· μετὰ δὲ τὴν νεστορίου καθαίρεσιν, ὃς ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει ταραχὴ καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐγένετο· διηρέθη γὰρ ὁ λαὸς διὰ τὴν, ὡς ἔφαμεν, εἶπον, ψυχρολογίαν αὐτοῦ· κοινῇ μὲν οὖν ψήφῳ πάντες οἱ κληρικοὶ αὐτὸν ἀνεθεμάτισαν· ἔτω γὰρ οἱ χρισιανοὶ καλεῖν εἰώθαμεν τὴν καλὰ βλασφήμου ψῆφον, ὅταν αὐτὴν ὥσπερ ἐν σκιᾷ ἀνασήσαντες, φανερὰν τοῖς ἅπασι καθιστῶμεν.

A prorupisset. At Cyrillus adjuncto sibi Juvenale, Joannem ulcisci volens, ipsum quoque Episcopatu discinxit. Rebus in hunc modum confusis ac perturbatis, animadvertens Nestorius contentionem usque ad communionis perniciem devenisse, pœnitentiâ ductus Mariam Deiparam appellare cœpit, his verbis utens: Dicatur, si placet, Maria Deipara, & simultas omnis conquiescat. Verum licet mutatâ sententiâ hæc diceret, nemo tamen illud admisit. Quippe etiamnum depositus & in exilium missus, B Oasin incolit. Et Synodus quidem eo tempore celebrata hunc habuit exitum. Gesta vero sunt hæc Basso & Antiocho Consulibus, die quarto Kalend. Julii. Porro Joannes Antiochiam reversus, convocatis plurimis Episcopis, Cyrillo, qui jam Alexandriam redierat, Episcopatum abrogavit. Sed paulo post depositis inimicitiis ad concordiam redeuntes, Episcopalem sedem sibi mutuo restituerunt. Cæterum post depositionem Nestorii, gravissimus tumultus Ecclesias Constantinopoli occupavit. Nam ut supra dixi, divisus est populus ob inanem ac stultam illius garrulitatem. Clerici quidem omnes communi suffragio C eum anathematizarunt. Sic enim nos Christiani sententiam contra impie loquentes prolatam vocare consuevimus, quando illam velut in tabula publice propositam, omnium oculis ac notitiæ subjicimus.

Κεφ. λέ.

Ὅτι μετὰ τὴν καθαίρεσιν νεστορίου, τὸν πρόκλον τινῶν βουλομένων ἐφορισαι, προχειρίζονταί τινες τῶν ἔτι κρειττόνων μαξιμιανὸν τῆς κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπον.

Πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπων ζήτησις ἦν· καὶ πολλοὶ μὲν φίλιππον, ἔς καὶ D πρόσθεν ἐπεμνήσθημεν, πλείους δὲ τὸν πρόκλον ἐπελέγοντο· καὶ ἐκράτησεν ἂν ἡ πρόκλου γνώμη, εἰ μή τινες τῶν μεγάλα δυναμένων ἐκώλυσαν, φήσαντες κανόνα ἐκκλησιαστικὸν κωλύειν, τὸν ὀνομαζόμενον τινὸς πόλεως ἐπίσκοπον εἰς ἑτέραν μεταφέρεσθαι πόλιν· τοῦτο λεχθὲν καὶ πιστευθὲν, τὸν λαὸν ἡσυχάζειν ἠνάγκαζεν. τετραμηνιαίου δὲ διαδραμόντος χρόνου μετὰ τὴν

Caput XXXV.

Quomodo post abdicationem Nestorii, cum quidam Proclum in Episcopali sede collocare voluissent, quidam Episcopi Maximianum Constantinopolitanum Episcopum elegerunt.

Post hæc de eligendo Episcopo rursus disceptatum est. Ac multi quidem Philippum cujus jam antea mentionem fecimus: plures vero Proclum nominabant. Et prævaluisset omnino sententia eorum qui Proclo suffragabantur, nisi quidam quorum maxima erat auctoritas obstitissent, Ecclesiastico canone vetitum esse dicentes, ne is qui alicujus civitatis designatus fuerit Episcopus, ad aliam civitatem transferatur. Quibus verbis cum fidem populus accommodasset, deinceps conquievit. Elapso igitur quatuor mensium spatio à

depositione Nestorii, Maximianus eligitur Episcopus: vir Monasticam quidem vitam degens: in Presbyterorũ tamen ordinem ipse quoq; cooptatus. Hic sanctitatis opinionem jampridem fuerat adeptus, eo quòd propriis sumptibus monumenta construxisset, in quibus religiosi viri post obitum sepelirentur. In sermone autem rudis fuit atque imperitus: vitamq; quietam & à negotiis alienam præoptabat.

A νεσορίε καθαίρεσιν, προχειρίζεται πρὸς τῆς ἐπισκοπῆς μαξιμιανὸς ὄνομα, ἀνὴρ ἀσκητικὸς μὲν τὸν βίον· ἐν τοῖς πρεσβυτέροις δὲ καὶ αὐτὸς ἐτετάχτο· δόξαν ὑπόληψιν εὐλαβείας πάλαι ἐκέκτητο, διὸ καὶ οἰκείοις ἀναλώμασι κατεσκεύακει μνήματα, ὥστε ἐν αὐτοῖς τὰς εὐλαβεῖς τελευτῶντας κηδεύεσθαι· ἰδιώτης τε λόγῳ, καὶ ἀπραγμονέστερον ζῆν προῃρημένος.

CAPUT XXXVI.

Exempla quibus hic scriptor, ut sibi quidem videtur, adstruit, non esse prohibitã ab uno Episcopatu ad alterum translationem.

SEd quoniam nonnulli Ecclesiasticũ Canonem allegantes, Proclum, qui jam tum Cyzicenæ urbis Episcopus nominatus fuerat, ordinari prohibuerunt, paucis hac de re dicere constitui. Ii qui tum ista dicere ausi sunt, mihi quidem videntur non omnino vera dixisse: sed vel præ invidia qua adversus Proclum flagrabant, ea confinxisse, vel certe regulas & pleraq; alia quæ in Ecclesiis utiliter gesta sunt, penitus ignorare. Etenim Eusebius Pamphili in sexto Ecclesiasticæ Historiæ libro refert, Alexandrum cujusdam urbis in Cappadocia Episcopum, cùm orationis causâ Hierosolymam venisset, ab ejus loci incolis detentum, & in locum Narcisi Episcopi constitutum esse, atque exinde toto vitæ suæ tempore Ecclesiam illam administrasse. Adeo apud majores nostros promiscui usus res fuit, Episcopum ab alia civitate in aliam transferre, quoties necessitas postularet. Quod si etiam necesse est Canonem hac de re constitutum huic Historiæ intexere, omnino perspicuum fiet, quam falso citatus sit ab illis qui ordinationi Procli intercesserunt. Canon igitur ita se habet. Si "quis Episcopus cujuspiam Ecclesiæ ordinatus, non perrexerit ad Ecclesiam "cui ordinatus est, non ex sua culpa, sed "vel quod populus eum admittere recusaverit, vel ob aliam causam non ex sua "culpa profectam, hic honoris & ministerii sit particeps, modo nihil molestiæ "afferat rebus Ecclesiæ in qua congregatur. Excipere autem debet quidquid Provinciæ synodus de causa ipsius judicans constituerit. Et canon quidem hujusmodi est. Cæterum quo magis constet plures Episcopos ab aliis civitatibus

Κεφ. λς'.

Παραδείγματα δι' ὧν ὡς δοκεῖ κατασκευάζει ὁ συγγραφεὺς ἀκώλυτον εἶναι τὴν ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον μετάθεσιν.

ΕΠεὶδὴ δέ τινες ἐπιφημίσαντες ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, ἐκώλυσαν τὸν πρόκλον ἐνθρονιασθῆναι, ἤδη τῆς κυζίκου ὀνομασθέντα ἐπίσκοπον, βέλομαι περὶ τούτου βραχέα εἰπεῖν. ἔμοι δοκοῦσιν ἀληθεῦσαι, οἱ τότε ταῦτα λέγειν ἐπιχειρήσαντες, ἀλλ' ἢ καταστάσεως φθόνῳ τῷ πρὸς τὸν πρόκλον, ἢ ἀγνοεῖν καὶ τοὺς κανόνας, καὶ τὰ πολλὰκις χρησίμως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γινόμενα· εὐσεβίῳ γοῦν ὁ παμφίλε ἐν τῇ ἕκτῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἀλέξανδρον μιᾶς τῶν ἐν καππαδοκίας πόλεων ἐπίσκοπον ὄντα, εὐχῆς ἕνεκα ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα παραγενόμενον, καθαρχεθῆναι ὑπὸ τῶν ἱεροσολυμιτῶν φησι, καὶ εἰς τόπον ναρκίσσου τοῦ ἐπισκόπου ἐνθρονιασθῆναι, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἐκείνου ἐκκλησίας διὰ βίου προστῆναι· ἔτι μὴν καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἡμῶν ἀδιάφορον ἦν τὸ πόλεως εἰς πόλιν μεθάγειν ἐπίσκοπον, ὁσάκις χρεία ἐκάκει· εἰ δὲ δεῖ καὶ τὸν περὶ τούτου κανόνα τῇδε συζεῦξαι τῇ συγγραφῇ, ἀκριβῶς ἴσμεν πῶς αὐτὸν καὶ ἐψεύσαντο οἱ τὸν πρόκλον ἐνθρονισθῆναι κωλύσαντες· ἔστι γὰρ ὁ κανὼν οὗτος· ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν μὴ πέλθοι εἰς ἣν ἐχειροτονήθη, ἢ παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ αἰτίαν, ἀλλ' ἤτοι διὰ τὴν ἑαυτοῦ παρακλῆσιν ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν οὐκ ἐξ ἀνάγκης γινομένην τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτουργίας μηδὲν παρενοχλεῖσθαι τοῖς πράγμασι τῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾗ καὶ συνάγεσθαι· ἐκδέχεσθαι δὲ αὐτὸν, ὅπερ καὶ ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος κρίνασα περὶ τοῦ παρεισάμενον ὁρίσῃ· ἔστι μὲν οὖν ὁ κανὼν οὗτος ὅπου γε πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ ὑπὸ ἑτέρων πόλεων

εἰς ἄλλας μεθωνέχθησαν, διὰ τὰς τῶν καιρὸν τῶν ἐκκλησιῶν χρείας, αὐτῶν τῶν μετενεχθέντων τὰ ὀνόματα προαθήσομαι. Περιγένης ἐν πάτρας ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος· ἐπειδὴ οἱ τῆς περιρρύμης πόλεως αὐτὸν οὐκ ἐδέχοντο, ὁ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐνθρονισθῆναι ἐν κορίνθῳ τῇ μητροπόλει, τῆς ἐκεῖ ἐπισκόπου τελευτήσαντος· ἡ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας διὰ βίου προέστη. χρηγόριος ὁ ναζιανζηνός, πρότερον τῶν ἐν καππαδοκίᾳ πόλεων ἐπίσκοπος ἦν· εἶτα γέγονε ναζιανζοῦ. μελίτιος πρότερον τῆς ἐν σεβαστείᾳ προέστη ἐκκλησίας, ἡ μεταλαβὼν τὴν ἀντιοχείᾳ προέστη· δοσίθεον τὸν τελευκείας ἐπίσκοπον, ἀλέξανδρος ὁ ἀντιοχείας ἐπίσκοπος εἰς ταρσὸν τῆς κιλικίας μετήγαγε· ὁ ῥενβερένπος ἀπὸ ἀρκῶν τῆς φοινίκης, μεταλαβὼν μεθωνέχθη εἰς τύρον· ἰωάννης ἀπὸ γόρδου τῆς λυδίας, μεθωνέχθη ἐν προικονήσῳ, τῆς ἐκεῖ προέστη ἐκκλησίας· παλλάδιος ἀπὸ ἑλενοπόλεως, μεθωνέχθη εἰς ἄσπουνα· ἀλέξανδρος ἀπὸ ἑλενοπόλεως, μεθωνέχθη εἰς ἀδριανούς· θεόφιλος ἀπὸ ἀπαμείας τῆς ἐν ἀσίᾳ, μεθωνέχθη εἰς εὐδοξίου πόλιν, ἣν τὸ παλαιὸν σαλαμβρίαν καλουμένην· πολύκαρπος ἀπὸ σεξαπίστεως τῆς μυσίας, μεθωνέχθη εἰς νικόπολιν τῆς θρᾴκης· ἱερόφιλος ἀπὸ τραπεζουπόλεως τῆς φρυγίας, μεθωνέχθη εἰς πλωτινούπολιν τῆς θρᾴκης· σίλουανος ὁ ἀπὸ ἀγδαμείας τῆς φρυγίας, μεθωνέχθη εἰς ἀντιόχειαν τῆς πισιδίας· σίλβανος ἀπὸ φιλίππου πόλεως τῆς θρᾴκης, μεθωνέχθη εἰς τρωάδα· ἡ τοσούτων μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τοῖς οἰκείων πόλεων εἰς ἑτέρας μεταθέσεις, αὐτάρκως ἐμνημονεύσαμεν· περὶ σίλβανου δὲ τοῦ ἀπὸ φιλίππου πόλεως τῆς θρᾴκης μετενεχθέντος εἰς τρωάδα, χρήσιμον βραχέα μνημονεῦσαι νομίζω.

A ad alias translatos fuisse ob intervenientes subinde Ecclesiæ necessitates, ipsa eorum qui translati sunt nomina recensebo. Perigenes Patris ordinatus fuerat Episcopus. Sed quoniam ejus civitatis incolæ illum admittere recusabant, Romanæ urbis Episcopus eum in Metropolitana sede Corinthi constitui jussit, mortuo Ecclesiæ illius Episcopo. Itaque Perigenes toto deinceps vitæ suæ tempore huic Ecclesiæ præfuit. Gregorius Nazianzenus, primùm qui-
B dem Sasimorum urbis Cappadociæ Episcopus fuit: postea vero Nazianzi. Melitius prius Sebastenæ Ecclesiæ Episcopatum gessit: postea vero Antiochenam rexit Ecclesiam. Dositheum Seleuciæ urbis Episcopum Alexander Antiochensis Episcopus Tarsum Ciliciæ transtulit. Reverentius ab Arcis urbe Phœnices postea Tyrum translatus est. Joannes ab urbe Lydiæ Gordo Proconnesum traductus est, ejusque loci Ecclesiam gubernavit. Palladius ab Helenopoli Aspunam translatus est. Alexander ab Helenopoli Adrianos transiit. Theophilus ex urbe Asiæ Apamea translatus est Eudoxiopolim, quæ olim Selembria dicebatur. Po-
C lycarpus ab urbe Mœsiæ Sexantaprista Nicopolim Thraciæ translatus est. Hierophilus ex Trapezopoli Phrygiæ Plotinopolim Thraciæ migravit: Optimus ab Agdamia Phrygiæ urbe Antiochiam Pisidiæ translatus fuit. Silvanus à Philippopoli Thraciæ Troadem. Tot igitur Episcopos qui ex suis sedibus ad alias translati sunt, hoc loco commemorasse sufficiat. De Silvano vero qui ab urbe Thraciæ Philippopoli Troadem transportatus est, operæ pretium fore arbitror pauca dicere.

D

Κεφ. λζ'.

Περὶ σιλβανοῦ τοῦ ἀπὸ φιλίππου πόλεως εἰς τρωάδα μετενεχθέντος.

Σιλβανὸς ῥήτωρ μὲν ἐγεγόνει πρότερον τροίλου τοῦ σοφιστοῦ· ἀκριβῶς δὲ χριστιανίζειν ἐπεθύμησε, καὶ τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀσκῶν, τελείως φοβεῖν ἐπεθύμησε· μεταλαβὼν δὲ αὐτὸν ἀθίκος ὁ ἐπίσκοπος συλλαβὼν, ἐπίσκοπον τῆς φιλίππου πόλεως καθίστησεν· ὁ δὲ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ἐν τῇ θρᾴκῃ διαγαγὼν, καὶ μὴ φο-

Caput XXXVII.

De Silvano qui Philippopoli translatus est Troadem.

Silvanus primùm in Troili Sophistæ schola rhetor fuit. Sed cum ad Christianæ religionis perfectionē tenderet, & Monasticum vivendi genus consectaretur, pallium rhetoricum gestare recusavit. Postea vero Atticus Episcopus eum comprehendens, Philippopolis Episcopum ordinavit. Qui cum tres annos in Thracia transegisset, nec frigus tole-

rare posset: erat enim corpore admodum tenui & imbecillo: Atticum rogavit ut loco suo alterum ordinaret, nullam aliam ob causam domicilium Thraciæ detrectare se affirmans, quàm ob frigus. Altero igitur ea de causa in ejus locum suffecto, Silvanus Constantinopoli permansit, Monasticam disciplinam illic sedulo excolens. Adeo vero à deliciis erat alienus, ut in urbe frequentissima sæpenumero Sparteis sandaliis calceatus prodiret in publicum. Aliquanto post temporis spatio Episcopus Troadis ex hac luce migravit. Quade causa Troadenses Constantinopolim veneruat, Episcopum postulantes. Cumque Atticus deliberaret quemnam illis ordinaret Episcopum, forte Silvanus ejus visendi gratiâ ingressus est. Quem Atticus simulatque aspexit, omnem solicitudinem abjecit ex animo. Et Silvanum alloquens: Non habes, inquit, amplius excusationem ullam qua Ecclesiæ administrationem refugias. Troas enim caret algore. Ecce jam locus infirmitati corporis tui commodus, à Deo paratus est. Noli igitur cunctari, frater, sed Troadem proficiscere. Itaque Silvanus eò migravit, & miraculum illic edidit quod nunc commemorabo. Maxima navis oneraria quæ πλατὴ vulgo dicitur, ad ingentes columnas devehendas in Troadensi littore recens fabricata fuerat. Ea in mare deducenda erat. Sed quamvis multis funibus magnaque hominum multitudine traheretur, nullatenus movebatur navis. Quod cum plures per dies fieret, crediderunt universi navem à dæmone detineri. Itaque Silvanum Episcopum adeuntes, rogarunt ut eo loco orationem facere vellet. Neque enim aliter navem protrahi posse credebant. Ille vero de se modeste sentiens, peccatorem se esse dicebat, opusque illud justi cujuspiam esse, non suum. Victus tamen illorum precibus, accessit ad littus. Completaque oratione, unum ex funibus apprehendit, hortatusque est ut operi incumberent. Cumque illi navem leviter impulissent, navis celeri cursu in mare provoluta est. Hoc miraculum à Silvano perpetratum, cunctos illius Provinciæ incolas ad pietatem permovit. Sed & in reliquis egregius vir fuit Silvanus. Qui cum animadverteret, clericos ex liti-

A φέρων τὸ χρύσιον λεπτὸν γὰρ εἶχε τὸν ἀνὴρ καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα, παρεκάλεσε τὸν ἀτλικὸν, ὡς εἰς τόπον ἄλλον ἕτερον χειροτονῆσαι· φήσας δὲ μὴ δεῖν ἕτερον, ἢ διὰ τὸ κρύος ἀποδειλιᾶν τὴν θρᾴκην διαγωγὴν· ἔτερος δὲ ἀντὶ ἐκείνου καταστὰς ἐμεινεν ὁ σιλβανὸς ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει, τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀκριβῶς μελετῶν· ἦν δὲ ἀπροσδεὴς τρυφῆς, ὡς καὶ πολλὰ ἐν τοσούτῳ πλήθει τῆς τηλικαύτης πόλεως δοκεῖν χορδίων σανδαλίων περόνης χαλᾶν· χρόνου δέ τινος διαγενομένου, ὁ τῆς ἐν τρωάδι προ-

B σῶς ἐκκλησίας ἐτελεύτησεν· διὸ παρῆσαν οἱ τρῶες ζητοῦντες ἐπίσκοπον· ἀτλικὸς δὲ διασκοπούμενός τινα χειροτονῆσαι, συνέβη τὸν σιλβανὸν ἐπὶ θέαν παρεῖναι αὐτῷ· ὡς δὲ θεασάμενος αὐτὸν, εὐθὺς τῷ φρονήματι ἐπέθετο, καὶ πρὸς τὸν σιλβανὸν, οὐκέτι πρόφασιν ἔχεις, φησὶ, τοῦ ἀποφυγεῖν ἐκκλησίας φροντίδα· οὐ γὰρ τρωὰς κρυμὸν οὐκ ἔχει· ἀλλ' ἰδοὺ σοι τόπος εὔκαιρος πρὸς τὴν σῶν ἀθλήσεως ἀσκησιν· μὴ μέλλε οὖν ἀδελφὲ, ἀλλ' ἐπὶ τὴν τρωάδα πορεύου· μεθ' ἣν

C ἐκεῖ ὁ σιλβανὸς τὸ θαῦμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ γενόμενον διηγήσομαι· ναῦς ἀχθοφόρος μεγίστη, ἣν τὰς μεγάλας κομίζουσα κίονας, πλατὴν τὴν αὐλὴν ὀνομάζουσι, νεωστὶ κατεσκευασμένη τῇ τρωάδος αἰγιαλῷ ταύτην τε ἔδει καθελκύσαι εἰς τὴν θάλασσαν· πολλῶν τε καὶ παχέων σχοινίων πολυπληθείας ἀνδρῶν ἑλκόντων αὐτὴν, ἐδαμῶς ἐκινεῖτο ἡ ναῦς· ἐπιδὴ δὲ τοῦτο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐγίνετο, ᾠήθησαν δαιμόνιον κατέχειν τὴν ναῦν· καὶ γενόμενοι παρὰ τὸν ἐπίσκοπον σιλβανὸν, παρεκάλεσαν αὐτὸν δεῦ-

D ἐπὶ τὸ τόπον τελέσαι εὐχὴν· ὡς δὲ μόνως τὴν ναῦν καθελκυσθῆναι ἐπίστευσαν· ὁ δὲ μετεωροφρονῶν, ἀμαχθολὸν ἑαυτὸν ἀπεκάλει, καὶ ἔλεγε τὸ ἔργον δικαίου εἶναί τινος, ἐμοῦ δὲ ἑαυτὸν ὀλίγα παρησκηκότος ἔν, ἦκε παρὰ τὸν αἰγιαλὸν εὐχήν τε ἐπιτελέσας, ἅψασθαι ἑνὸς τῶν σχοινίων, καὶ τὸ ἔργον παρεκελεύσατο ἔχεσθαι τῶν δεβραχὺν ὠθισμὸν ποιησαμένων, ὁρμᾶται ἡ ναῦς ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐπορθμεύετο· τοῦτο τὸ θαῦμα ἐν ταῖς χερσὶ σιλβανοῦ γενόμενον, πάντας τοὺς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν εἰς διλαβίαν ἦγεν· ἦν δὲ σιλβανὸς καὶ τὰ ἄλλα ἀνὴρ ἀγαθός· καλιδῶν γὰρ τοὺς κληρικοὺς ἐπαι-

πεμψάμενος τοὺς τῶν δικαζομένων ἐρεχθείας, ἀνδρα τὸν ἔμπειρον δικάσαι ἐδίδου πολέι· ἀλλὰ τὰ βιβλία τῶν διαμφιβόλων δεχόμενος, παρεκάλει τινὰ τῶν πιστῶν λαϊκῶν, ὃν ἤδει φιλόδικαιον καὶ εἰς τοῦτο ἐγχείσας τὴν ἀκρόασιν, τοὺς δικαζομένους τῆς ἐρεχθείας ἀπήλασεν· καὶ διαφανῆ γε μεγίστην δόξαν ἐφ' ἅπασιν ἐκέκτητο τῷ μὴ φείσασθαι, εἰ καὶ ὀλίγον παρεκβάσεώς ἐφάπτοιτο, ἀλλ' ἐπαχθείας ἡγοῦμαι μνήμην αὐτῶν γεγονέναι· ἐπανέλθωμεν ὅθεν ἐξέβημεν. μαξιμιανὸς οὖν προχειρισθεὶς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐν Κωνσταντίᾳ βάσει καὶ ἀνδιόχου, τῇ εἰκάδι πέμπτῃ τὸ ὀλιγοῤῥὶς μηνὸς, τῶν ἐκκλησιῶν ἡσύχασε πράγματα.

A gantium controversiis quæstum captare, neminem unquam ex clero judicem dedit. Sed acceptis litigantium libellis, advocabat unum ex fidelibus laicis, quem æquitatis studiosum esse norat: eique causæ cognitionem committens, litigantes à contentione revocabat. His de causis Silvanus maximam sibi famam apud omnes comparavit. Hæc de Silvano, licet in excessu dicta, non tamen sine fructu à nobis commemorata esse arbitror. Nunc revertamur eò unde digressi sumus. Cum Maximianus ad Episcopatum Constantinopolitanum evectus fuisset, Basso & Antiocho C Consulibus, die octavo Kalendas Novembris, Ecclesiarum tumultus quievere.

Κεφ. λή.

Περὶ τῶν ἐν κείτῃ ἰουδαίων, ὅπως ἐχειρίσαντο τὴν καινοτομίαν πολλοί.

Περὶ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον πολλοὶ τῶν ἐν κρήτῃ ἰουδαίων ἐχειρίσαντο διὰ πάθος τοιόνδε· ἀπάτεών τις ἰουδαῖος ὑπεκρίνατο εἶναι μωσῆς· πεπέμφθαι δὲ ἔλεγεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὅπως ἀγάγῃ τοὺς τὴν νῆσον οἰκοῦντας ἰουδαίους ἐκεῖθεν διὰ τῆς θαλάσσης ἀγαγών· αὐτὸς γὰρ D ἔφασκεν ἐλεύσεσθαι, ὁ καὶ τὸν ἰσραὴλ πάλαι διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης σώσας· ἐφ' ὅλῃ δὲ ἐνιαυτὸν ἔφασκεν καθ' ἑκάστην τῶν νήσων πόλιν· καὶ τοὺς ἐν αὐλῶνι οἰκοῦντας ἰουδαίους, τὰ τοιαῦτα πιθανὰ ἀνέπειθε· παρῄνει τε πάντα τὰ χρήματα καὶ τὰ κτήματα καταλιπεῖν· ἄξειν γὰρ αὐτοὺς διὰ ξηρᾶς τῆς θαλάσσης, εἰς τὸν γλυκὺν τοῦ ἐπαγγελίας ὑπισχνεῖτο· οἱ δὲ ταῖς τοιαύταις ἐλπίσι βεκολέμβροι, πάντων μὲν τῶν ἔργων ἠμέλουν· κατέφρόνουν δὲ καὶ ὧν ἐκέκτηντο, τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ἀφέντες λαμβάνειν αὐτά· ἐπειδὴ δὲ ἦν ἡμέρα ἣν ὁ ἀπάτεων ἰουδαῖος ἐσήμαινεν, ἤρξατο μὲν αὐτὸς, ἠκολούθουν δὲ οἱ σύμπαντες, ἅμα γυναιξὶ καὶ τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ· ἀγχοῦ δὲ αὐτοὺς ἦν τι ἀκρωτήριον ἐπὶ τῇ θαλάσσης κείμενον, καὶ κυβιστήσας καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν· τοῦτο δὲ ἐποίουν οἱ πρότεροι τῷ κρημνῷ προσπελάσαντες, καὶ οὕτως ἔθνησκον· τοῦτο μὲν τοῖς κρημνοῖς προσρηγνύμενοι, τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὸ ὕδωρ ἀποπνιγόμενοι· καὶ πλείους ἂν διεφθάρησαν, εἰ μὴ θεῦ προνοήσαντος παρέτυχον

Caput XXXVIII.

Quomodo ex Judæis qui in Creta erant, multi Christianam religionem amplexi sunt.

Eodem fere tempore multi ex Judæis qui in Creta erant, Christianam fidem amplexi sunt ob hujusmodi casum. Veterator quidam Judæus Mosen se esse finxit, seque missum à cœlo, ut Judæos Cretam incolentes susciperet, eosque per mare deduceret. Se enim esse ajebat qui olim Israelitas per mare rubrum ducens servasset. Totam igitur insulam & singulas ejus urbes unius anni spatio peragravit, & Judæos qui in illis degebant, impulit ut sermonibus suis fidem haberent. Hortabatur autem illos, ut omnem pecuniam ac suppellectilem cum prædiis relinquerent. Pollicebatur enim se illos per siccum mare in terram promissionis ducturum esse; Illi vero ea spe in fraudem inducti, opus omne negligere cœperunt: & ea quæ possidebant spernentes, capiendi illa licentiam cuivis obvio concedebant. E Postquam dies ab impostore Judæo designatus illuxit, ipse quidem præire cœpit: sequebantur autem universi cum uxoribus & parvulis. Eos ergo in promuntorium quoddam mari imminens cum duxisset, ex eo sese in mare præcipitare jussit. Atque id fecere primi illi qui ad præruptam rupem accesserant. Qui quidem protinus perierunt, partim scopulis illisi, partim aquis submersi. Multóque plures periissent, nisi divinâ quâdam providentiâ piscatores ac negotiatores

Christiani adfuissent. Hi nonnullos eorum aquis jam prope præfocatos, è mari extrahentes servarunt: qui tum demum amentiam suam agnoverunt, cum in tanto discrimine versarentur. Reliquos vero ne se in mare dejicerent prohibuerunt, interitum eorum qui se prius projecissent, eis referentes. Judæi ergo cognita tandem fraude, suam quidem in credendo imprudentiam damnarunt. Pseudomoysen autem illum interficere cum vellent, comprehendere minime potuerunt. Repente enim ex oculis evanuit; multosque in eam suspicionem adduxit, fuisse illum dæmonem quendam exitiosum, qui ad perniciem gentis ipsorum humanam speciem induisset. Atque ob hanc calamitatem multi tunc ex Cretensibus Judæis, relicto patrio cultu, ad Christi fidem se contulerunt.

ἄνδρες χειστιανοὶ, ἁλιεῖς τε καὶ ἔμποροι οἱ τὰς μὲν ὠνιγουμένας ἀνέλκοντες ἔσωζον, ὅτε τῆς ἀνοίας αὐτῶν ἐν τῷ κακῶς πάσχειν λαμβάνοντας· τὰς δὲ ἄλλας αὐτῶν ῥιπτεῖν ἑαυτὰς, μηνύοντες τὴν ἀπώλειαν τῶν πρότερον ῥιψάντων ἑαυτάς· οἱ καὶ γνόντες τότε τὴν ἀπάτην, ἐμέμφοντο μὲν τὴν ἀκρισίαν ἑαυτῶν πίστιν· τὸν δὲ Ψευδομωυσῆν ἀνευρεῖν ἀποδόντες, συλλαβεῖν ἐδυνήθησαν ἀφανὴς γὰρ ἐγένετο, ὥστε πολλοὺς τοῖς πλείοσιν, ὡς εἴη δαίμων ἀλάστωρ, ἀνθρώπου σῶμα ὑποδὺς, ἐπιλύμην τῷ ὁμοεθνεῖ ἔθνει αὐτῶν διὰ ὃ τότε τὸ πάθος πολλοὶ τότε τῶν ἐν τῇ κρήτῃ Ἰουδαίων, χαίρειν τῷ Ἰουδαϊσμῷ φράσαντες, τῇ τοῦ Χριστιανισμοῦ θρησκείᾳ προσέχωρησαν.

CAPUT XXXIX.

De incendio Ecclesiæ Novatianorum.

NOn longo post tempore Paulus Novatianorum Episcopus, pii viri prorsusq; Deo cari existimationem adeptus est, & quidem multo majorem quàm antea. Nam cum gravissimum incendium Constantinopoli contigisset, cujusmodi nunquam antea factum fuerat: Quippe magna pars urbis regiæ eo incendio conflagravit; adeo ut horrea etiam maxima & thermæ quę dicuntur Achilleæ funditus perierint: ignis cuncta depascens, tandem ad ipsam Novatianorum Ecclesiam quæ juxta Pelargum sita est, accessit. Paulus igitur Episcopus cum Ecclesiam suam periclitari cerneret, ad altare prosiliens, custodiam Ecclesiæ & eorum quæ in Ecclesia erant, Deo commendavit, nec cessavit pro civitate & pro Ecclesia preces fundere. Deus verò orationem illius exaudivit, sicut eventus ipse declarat. Ignis enim quamvis in Ecclesiam illam per januas simul ac fenestras omnes irrumperet, nihil tamen damni intulit. Sed multa quidem vicina in circuitu loca penitus absumpsit: ipsam vero Ecclesiam in medio flammarum, cernere licebat, de incendio triumphantem. Cumque id per duos dies ac totidem noctes duravisset, incendium quidem

Κεφ. λβ'.

Περὶ τοῦ γεγονότος ἐμπρησμοῦ ἐν τῇ ναυατιανῶν ἐκκλησίᾳ.

Μικρὸν δὲ μετὰ τοῦτον χρόνον, παῦλος ὁ τῶν ναυατιανῶν ἐπίσκοπος, ἀνὴρ φίλος ὄντως ἀνδρὸς δόξαν ἐκτήσατο, καὶ πολλῷ πλείω ἧς ἐκέκτητο πρότερον· συμβαὰν γὰρ ἐμπρησμὸν γενέσθαι χαλεπώτατον, καὶ οἷος οὐδεπώποτε ἐγένετο πρότερον· πολὺ γὰρ μέρος τῆς πόλεως τὸ πῦρ καθηνάλωσεν· ὡς καὶ τὰ μέγιστα τῶν ὠρείων ἀπολέσθαι, καὶ τὸ δημόσιον, ὃ ἐπώνυμον ἐστὶν Ἀχιλλεύς· τέλος ἐπιπεμφθὲν τὸ πῦρ, καὶ τῇ ναυατιανῶν ἐκκλησίᾳ, τῇ κειμένῃ πλησίον τοῦ πελαργοῦ προσέβαλλεν· ἐπεὶ δὲ ὁ ἐπίσκοπος παῦλος κινδυνεύουσαν τὴν ἐκκλησίαν ἑώρα, εἰσδραμὼν εἰς τὸ θυσιαστήριον, θεῷ τὴν ἐκκλησίαν τῶν σωτηρίας ἐπέτρεπε· καὶ διέλιπεν εὐχόμενος ὑπέρ τε τῆς πόλεως καὶ τοῦ εὐκτηρίου τόπου· θεὸς δὲ ἄρα ἐπήκουσε τοῦ ἀνδρὸς, ὡς τὸ ἔργον ἀπέδειξεν· τοῦ γὰρ πυρὸς εἰς τὸν εὐκτήριον διὰ πασῶν θυρῶν καὶ θυρίδων εἰσπεσόντος, οὐδὲν ἐλυμήνατο· ἀλλὰ πάντων μὲν τῶν περιεξ γειτνιαζόντων ἠφάνισε, τὸν δὲ ἱερὸν οἶκον ἐν μέσῳ ὅλῳ πυρὶ, νυκτῶν καὶ ἡμερῶν τὴν ὑπερβάλλουσαν ἔκαυσεν· καὶ τοῦτο ἐπὶ δύο νυχθήμερα γενόμενον, ἀπέσβη

μηνὸς σύμπας ἐμπρησμὸς, πολλὰ μέρη καλαναλώσας τ πόλεως· ἡ δ ἐκκλησία ἐωράτο ἀκέραιος· καί τοι γε θαυμαστὸν, ὅτι μηδὲ καπνῦ ἴχνος ἦν ἰδεῖν ἐν τοῖς ξύλοις ἢ τοίχοις αὐτῆς· ἔτος μὲν οὖν γέγονε τοῦτο τὴν ἑπτακαιδεκάτην τ αὐγέστου μηνὸς, ὑπ ὑπατείας Θεοδοσίου τὸ τέσσαρεσκαιδέκατον, καὶ Μαξίμου· ναυαλιανοὶ δ σώζουσι τ ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνου καθ ἕκαστον ἔτος ἐπιτελοῦντι, τοῦτο τὴν ἑπτακαιδεκάτην τ αὐγέστου μηνὸς, δι χαρισηρίους δι χὰς πέμποντες τῷ θεῷ· συρρέοντες πάντες διὰ τὸ ἐπ αὐτῆς συμβὰν θαῦμα, τιμῶσιν ἐξ ἐκείνου τὸν τόπον, καὶ ὡς ἀληθῶς ἅγιον προσκυνοῦσιν, ὃ μόνον χριστιανοὶ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἑλληνιζόντων οἱ πλείονες· τοσαῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

A prorsus restinctum est, quo magna pars civitatis conflagravit. Ecclesia vero illæsa atque integra cernebatur. Et quod magis mirandum est, ne fumi quidem vestigium in lignis ejus & parietibus apparebat. Id accidit die XVI. Calendas Septembris, Theodosio XIV. & Maximo Consulibus. Ex eo tempore Novatiani conservatæ Ecclesiæ suæ memoriam celebrant quot annis, die XVI. Calendas Septembres, gratia cum precibus Deo persolventes. Sed & omnes non Christiani solum, verum etiam plerique Gentilium, ob miraculum quod ibi gestum est, loco exinde honorem habent, eumque velut sacrosanctum venerantur. Sed de his hactenus.

Κεφ. μ'.

Περὶ Μαξιμιανοῦ ἐπίσκοπον διαδέχεται Πρόκλος.

Μαξιμιανὸς δ δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς τοῖς πέντε μησὶν ἡσύχως τῆς ἐκκλησίας προσὰς, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ἀρεοβίνδου καὶ Ἀσπαρ, τῇ δ δεκάτῃ τ ἀπριλλίου μηνός· συνέπεσε δ ἐν αὐτῇ τῇ ἑβδομάδι εἶναι τῶν νηστειῶν, τὴν γοτνιάζουσαν τῇ τ πάσχα ἑορτῇ· ἡμέρᾳ δὲ καλουμένῃ πέμπτῃ τότε δ βασιλεὺς Θεοδόσιος, σοφῶς τ πράγματος προνοήσας ἵνα δὲ μὴ πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου ζήτησις ᾖ, καὶ ταραχὴ τῇ ἐκκλησίᾳ γένηται, μὴ μελλήσας, ἀλλ ἔτι κειμένου τ σώματος μαξιμιανοῦ, τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐνετείλατο τὸν πρόκλον ἐπὶ τρεψεν τοῦτο δὲ καὶ τ ἐπισκόπων τ ρωμαίων κελεύσαντος ἐπιστολαὶ παρῆσαν ἐγίνοντο συμψηφοι, ἃς ἐκεῖνος ἀπεστάλκει κυρίλλῳ τε τῷ ἀλεξανδρείας, καὶ ἰωάννῃ τῷ ἀντιοχείας, καὶ ῥούφῳ τῷ θεσσαλονίκης, διδάσκων ὡς οὐδὲν κωλύει τὸν τε ἕτερας πόλεως ὀνομαστὸν ἤ καὶ ὄντα ἐπίσκοπον, εἰς ἄλλην μεταβῆναι· ἐνθρονισθεὶς δ ὁ πρόκλος, τῷ ἐκκομισθέντι τ μαξιμιανοῦ σώματος ἐπεισήλατο· καιρὸς δ ἤδη, καὶ περὶ αὐτ βραχέα διεξελθεῖν.

Caput XL.

Quomodo Proclus Maximiano successerit.

Maximianus vero cum per biennium ac menses quinque Ecclesiam pacate administrasset, fato functus est, Areobindo & Aspare Consulibus, pridie Idus Apriles. Erat tunc septimana jejuniorum, quæ festum Paschale proxime antecedit: ejusque septimanæ feria agebatur quinta. Quo quidem tempore Imperator Theodosius prudenter huic negotio prospexit. Etenim ne rursus de eligendo Episcopo ambigeretur, eaque res tumultum in Ecclesia excitaret; absque ulla cunctatione, nondum depositio Maximiani corpore, Episcopis qui aderant mandavit, ut Proclum in Episcopali solio collocarent. Id enim Cælestini quoque Episcopi Romani literæ tunc exhibitæ confirmabant, quas ille Cyrillo Alexandriæ Episcopo & Joanni Antiocheno & Rufo Thessalonicensi in eam rem miserat: docens nihil obstare quo minus is qui alicujus Ecclesiæ nominatus sit, aut re ipsa existat Episcopus, ad aliam Ecclesiam transferatur. Itaque Proclus in sede Episcopali collocatus, corpus Maximiani sepulturæ tradidit. Sed nunc tempus est ut de illo pauca dicamus.

A

Caput XLI.

De Proclo Episcopo, cujusmodi vir fuerit.

PRoclus ab ineunte ætate lector fuit, & scholas frequentans, Rhetoricæ operam dedit. Cum autem ad virilem pervenisset ætatem, versabatur assidue cum Attico Episcopo, ejusdemque Notarius fuit. Cumque magnos jam progressus fecisset, ad Diaconatus gradum Atticus eum evexit. Exinde ad Presbyterii honorem promotus, à Sisinnio sicut antea dixi, Episcopus Cyzici est ordinatus; Sed hæc quidem diu antea contigerant. Tunc vero Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopatum obnuit. Vir optimis moribus, si quisquam alius, præditus. Quippe ab Attico eruditus, cunctas ejus virtutes studiose imitatus est. Patientiam vero magis etiam quàm Atticus excoluit. Nam hic quidem interdum terribilem se hæreticis exhibebat: Proclus vero placidus erga omnes fuit, dum hæreticos hac ratione potiùs quàm vi, ad rectam fidem adducere studeret. Cum enim nullam omnino hæresin exagitare instituisset, mansuetudinis dignitatem integram conservavit, ac veluti depositum quoddam Ecclesiæ restituit. Qua in re Imperatorem Theodosium imitatus est. Nam huic quidem ratum fixumque fuit, adversus fontes non uti imperiali potestate: isti vero propositum erat, parvifacere si quis de Deo aliter quàm ipse sentiret.

Κεφ. μά'.

Περὶ Πρόκλου ἐπισκόπου, ὁποῖός τις ἦν.

Πρόκλος ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀναγνώσης ἐτύγχανεν ὤν, ἔφοιτα τε εἰς διδασκάλους, καὶ ῥητορικῆς ἐγίνετο ζηλωτὴς τελέσας δὲ εἰς ἄνδρα, τὰ πολλὰ παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ, ὑπογραφεὺς αὐτοῦ τῆς λογογραφίας· πεσκόψαντα δ' αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ τάξει τῆς διακονίας ἀπὸ κοσμήτορος ἀναγάγετο ἀξιωθεὶς δὲ καὶ πρεσβυτερείου ὡς πεῖται, ὑπὸ Σισιννίου πρὸς τῷ κυζίκου ἐπισκοπῇ πεχειροτονήθη· ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον γέγονε· τότε δὲ τὸν ἐν Κωνσταντίνου πόλει κλῆρον τὸν θρόνον ἐκληρώθη· ἦν δὲ ἀνὴρ ἀγαθὸς τὰ ἤθη, εἰ καί τις ἄλλος· ὑπὸ γὰρ τῷ Ἀττικῷ παιδευθεὶς, πάντα αὐτοῦ τὰ χρησιμώτατα ἐμιμήσατο· τὴν δὲ ἀνεξικακίαν πλέον ἢ ἐκεῖνος ἐπεδείκνυτο· ὁ μὲν γὰρ τοῖς αἱρεσιώταις φοβερὸν ἑαυτὸν ἐπεδείκνυσεν· οὗτος δὲ πρὸς πάντας ἐγίνετο, τούτῳ δὲ μᾶλλον αὐτὸν βία προσάγεσθαι προνοῶν· αἱρεσιν μὲν οὐδεμίαν σκύλλειν αἱρούμενος, τὸ ἀξίωμα τῆς πραότητος τῇ ἐκκλησίᾳ φυλάξας ἀπέδωκε· καὶ τοῦτο τὸ μέρος, τὸν βασιλέα μιμούμενος Θεοδόσιον· ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἐκέκριτο, κατὰ τῶν ὑπαλλήλων μὴ χρήσασθαι τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ· τούτῳ δὲ, μικρὰ φρονῆσαι τῶν μὴ φρενητῶν πρὸς θεοῦ, ἢ ἔφρονε ἄνθρωπος.

Cap. XLII.

Qualiter hic scriptor probitatem Theodosii Junioris pluribus verbis extollit.

OB hæc igitur Imperator Theodosius Proclum magnoperè laudabat. Nam & ipse veris Dei sacerdotibus similis erat; nec eos ullo modo probabat qui alios persequi studerent. Quin etiam audacter dixerim, eum omnes veros ac germanos sacerdotes mansuetudine longe superasse. Et quod de Moyse scribitur in libro Numerorum: Erat Moyses vir mitissimus præ cunctis hominibus qui terram incolunt: hoc & de Imperatore Theodosio nunc dici potest, eum mitissimum esse præ cunctis

Κεφ. μβ'.

Ὅτι πολλῶν καταβαλλόντων λόγον ὁ συγγραφεὺς, ὡς τῆς εὐσεβείας τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τετιμημένης.

Ἐπὶ τούτοις μὲν οὖν, καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ἀπεδέχετο· καὶ γὰρ αὐτὸς τοῖς ἀληθῶς θεραπευομένοις ἐφάμιλλος ἦν, καὶ οὐδαμῶς τοὺς ἄλλους ἐθέλοντας ἀπεδέχετο· τολμήσας δ' ἂν εἰποιμι, ὅτι τῇ πραότητι καὶ πάντας τοὺς ἀληθῶς ἱερωμένους ἐνίκα, καθάπερ καὶ Μωυσῆς ἐν τοῖς ἀριθμοῖς ἐπὶ μωυσέως φησὶ γεγράφθαι πρᾶος μωυσῆς πρᾶος σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς τοῦτο καὶ νῦν εἰπεῖν, ὅτι ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος πρᾶος σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους

τὰς ὅλας ἐπὶ τῆς· διὰ ταύτην γὰρ αὐτὸ τὴν πραότητα, καὶ ὁ θεὸς τοὺς πολεμίους αὐτῶν δίχα πολεμικῶν ἀγώνων ὑπέταξεν· ὡς ἔδοξεν ἅπασι τὰ τοῦ τυράννου ἰωάννου τρόπαια, καὶ ἡ ἐπιγενομένη μετὰ ταῦτα τῶν βαρβάρων ἀπώλεια· οἷα γὰρ τοῖς πάλαι δικαίοις ὑπῆρχε παρὰ θεοῦ, τοιαῦτα καὶ ἐπὶ τῆσδε τῶν χρόνων τῷ θεοφιλεστάτῳ βασιλεῖ παρεῖχεν ὁ τῶν ὅλων θεὸς καὶ δεσπότης. ταῦτα γράφω, ἀλλὰ μὴ τῆς ἀληθείας, τὰ πᾶσι γνώριμα παραθήσομαι.

A hominibus qui degunt in terris. Etenim ob hanc illius mansuetudinem, Deus absque præliis hostes sub potestatem illius redegit, ut victoria de Joanne tyranno relata, & quæ subsecuta est Barbarorum clades, abunde declarant. Nam quæ olim justis hominibus à Deo præstita esse dicuntur, ea nostris quoq; temporibus piissimo Imperatori hujus universi Deus contulit. Neque vero per adulationem hæc à me dicuntur: sed res omnibus cognitas ac perspectas, uti se B habent, verissime exponam.

Κεφ. μγ'.

ὁποῖα πεπόνθασιν οἱ βάρβαροι, οἱ τῷ τυράννῳ ἰωάννῃ συμμαχήσαντες.

Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ τυράννου αἵρεσιν, οἱ βάρβαροι ὃς ἐκείνῳ πρὸς βοήθειαν Ῥωμαίων ἐκάλεσεν, ἕτοιμοι ἦσαν καταστρέχειν τὰ ῥωμαίων πράγματα· ταῦτα ὁ βασιλεὺς πυθόμενος, συνήθως τὴν περὶ τούτων φροντίδα ἐπέτρεψε τῷ θεῷ· εὐχαῖς τε ἀρολασας, οὐκ εἰς μακρὰν ἐξεύρεν ἃ ἐζήτει λαβεῖν· οἷα γὰρ δὴ ἐκ θεοῦ ἐγχείρου τοῖς βαρβάροις, C καλὰν ἐπακέσαι· θνήσκει μὲν αὐλῶν ὁ ἔπαρχος, ᾧ ὄνομα ἦν ῥέγας, βληθεὶς κεραυνῷ· λοιμός τε ἐπιλαβόμενος, τὸ πλεῖστον τῶν ὑπ' αὐτῷ ἀνθρώπων διέφθειρε· καὶ ὁ τοῦτο μόνον ἐξήρκεσεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ καλεσθὲν, πολλοὺς τῶν ὑπολειφθέντων ἀνάλωσεν· καὶ τοῦτο εἰς δὲ μέγιστον τοὺς βαρβάρους καθέστησεν, ἀ τοσοῦτον ὅτι οὐδὲ εἰς ἔθνος γυναῖον τὸ ῥωμαίων ὅπλα ἀναιρεῖν ἐτόλμησαν· ἀλλ' ὅτι θεὸν ἰσχυρὸν θεοῦ βοηθοῦντος ἐφοβήθησαν· τότε δὴ καὶ ὁ ἐπίσκοπος πρόκλος, ὃν τὸ ἰεζεκιὴλ προφητείαν ἐν ἐκκλησίας διδάσκων, τῇ γνώμῃ ὃν θεοῦ σωτηρίαν D θεσπίσας, ἱκανῶς ἐθαυμάσθη· ἡ γὰρ προφητεία ἔχει οὕτω· καὶ σὺ υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ γὼγ ἄρχοντα, ῥὼς, μισὸχ καὶ θοβὲλ· κἀγὼ δὲ αὐτὸν θανάτῳ, καὶ αἵματι, καὶ ὑετῷ κατακλύζοντι, καὶ λίθοις χαλάζης· καὶ πῦρ καὶ θεῖον βρέξω ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰς ἔθνη πολλὰ μετ' αὐτοῦ· καὶ μεγαλυνθήσομαι, καὶ ἐνδοξασθήσομαι, καὶ γνωσθήσομαι ἐναντίον πολλῶν ἐθνῶν· καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ κύριος·

Cap. XLIII.

Quot & quanta mala passi sint Barbari qui Joanni tyranno suppetias tulerant.

Etenim post cædem tyranni, Barbari quos ille in subsidium suum adversus Romanos evocaverat, ad vastandas Romanorum Provincias sese accingebant. Quod cum audisset Imperator Theodosius, ejus negotii curam ut facere solitus erat, Deo commisit: & precationibus incumbens, brevi id consecutus est quod optabat. Quæ autem Barbaris acciderint, operæ pretium fuerit audire. Dux quidem eorum cui nomen erat Rohas fulmine perculsus interiit. Deinde secuta pestis, maximam partem Barbarorum qui sub illo erant, neci dedit. Neque vero hîc malum substitit: sed & ignis è cœlo missus, multos ex iis qui superfuerant absumpsit. Atque ea res gravissimum terrorem incussit Barbaris, non tam propterea quod contra bellicosam Romanorum gentem bellum movere ausi fuissent, quàm quod præpotentem Deum iis auxilio esse intelligerent. Tunc etiam Proclus Episcopus sermonem faciens in Ecclesia, cum Ezechielis Prophetiam saluti tum à Deo collatæ adaptavisset, ingenti plausu & admiratione exceptus est; Prophetia autem sic habet. Et tu fili hominis prophetiza super principem Gog, Rhos, Misoch & Thobel. Judicabo enim illum morte & sanguine & imbre inundante & lapidibus grandinis. Ignem & sulphur pluam super illum & super multas gentes quæ cum illo sunt. Et magnificabor atque glorificabor, & cognoscar in conspectu multarum gentium: & scient quia ego sum Dominus.

Ob hæc igitur, ut dixi, summa omnium admiratione exceptus est Proclus. Imperatori vero propter ipsius mansuetudinem, tum alia multa contulit Dei providentia, tum hoc præcipue quod jam dicturus sum.

σφόδρα μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ἐθαυμάσθη ἐπὶ τούτοις ὁ Πρόκλος· τῷ δέ γε βασιλεῖ διὰ τὴν πραότητα, καὶ ἄλλα μὲν πλεῖστα παρεῖχε τὸ θεῖον πρόνοια· ἐν ᾧ καὶ κεῖνο.

Caput XLIV.

Quomodo Valentinianus Junior Eudoxiam Theodosii filiam duxit uxorem.

ERat ipsi filia, Eudoxia nomine, quam ex Eudocia conjuge susceperat. Hanc Valentinianus ipsius consobrinus, quem ipse Occidentis partium Imperatorem creaverat, sibi uxorem dari postulavit. Cumque Imperator Theodosius id annuisset, & ambo Augusti meditarentur alicubi in confiniis utriusque imperii nuptias celebrare, placuissetque ut singuli dimidium viæ peragentes Thessalonicæ id facerent: Valentinianus Theodosio per literas significavit, ne se tantopere fatigaret: se namque venturum esse Constantinopolim. Postquam igitur Occidentis partes idoneis præsidiis firmasset, nuptiarum gratiâ Constantinopolim advenit. Quibus celebratis Isidoro & Senatore Consulibus, mox accepta uxore, in Occidentem reversus est. Et hæc quidem eo tempore felicitas contigit Imperatori.

Κεφ. μδ'.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Οὐαλεντινιανὸς ὁ νέος ἐυδοξίαν ἔγημε τὴν θυγατέρα Θεοδοσίου.

ΗΝ αὐτῷ θυγάτηρ ἐκ τῆς γαμετῆς Εὐδοκίας, ὄνομα Εὐδοξία· ταύτην ἐκ Οὐαλεντινιανὸς ὁ ἀνεψιὸς ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἑσπερίων μερῶν καλεσθεὶς βασιλεὺς, ἤτησε γαμετὴν λαβεῖν· ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπένευσε Θεοδοσίῳ, καὶ ἐβουλεύοντο ἐν μεσαιτμίῳ τοὺς γάμους τελέσαι, ἐδόκει ἑκατέροις μερισαμένοις τὴν ὁδὸν, ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ τοῦτο ποιῆσαι. μηνύει Οὐαλεντινιανὸς μὴ σκύλλεσθαι αὐτὸν ἥξειν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἀσφαλῶς γὰρ ἔν τε ἑσπερίοις μέρεσιν, αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀφικνεῖσθαι τὸν γάμον χρεών· ἐπιτελεσθέντων δὲ ὑπὸ εἰσιδώρου καὶ Σενάτορος, λαβὼν τὴν γαμετὴν, αὖθις ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἀνέδραμε· τοιαῦτα μὲν οὖν, καὶ τόδε τῷ βασιλεῖ εὐτύχημα γέγονεν.

Caput XLV.

Quomodo Proclus Episcopus Imperatori persuasit, ut Joannis corpus ab exilio transferret Constantinopolim, & in Ecclesia Apostolorum deponeret.

NEc multo post Proclus Episcopus, eos qui ob depositionem Joannis sese ab Ecclesiæ corpore sejunxerant, ad unitatem revocavit, eorum dolorem prudenti consilio demulcens. Qua autem ratione istud perfecerit, jam dicendum est. Ioannis corpus quod Comanis sepultum erat, annuente Imperatore Constantinopolim deportavit, anno post ejus abdicationem quinto ac tricesimo. Idque solenni pompa per urbem traductum, ingenti cum honore in Ecclesia Apostolorum deposuit. Hoc igitur modo pacati hi qui Ioannis causâ seorsum conventus agebant, ad unitate

Κεφ. με'.

Ὡς ἐπίσκοπος Πρόκλος πέπεικε τὸν βασιλέα, τὸ σῶμα Ἰωάννου μετακομίσαι, εἰς κωνσταντίνου πόλιν ἀπὸ τῆς ἐξορίας· καὶ τὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ καταθέσθαι.

ΟΥκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος τοὺς χωρισθέντας διὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου καθαίρεσιν ἐπανήγαγε, φρονήσει χρησάμενος· τὴν λύπην αὐτῶν εἰδὼς τὴν τοιαύτην, λεληθότως· τὸ σῶμα Ἰωάννου ἐν κομάνοις τεθαμμένον, βασιλέα πείσας, τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν καθαίρεσιν, εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν μεταπέμψασθαι καὶ μετὰ πολλῆς λαμπρότητος, ἐν μουσικῇ πομπεύσας αὐτὸ, εἰς τὴν ἐπώνυμον τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐκκλησίαν ἀπέθετο· πεισθέντες δὲν ἐπὶ τούτῳ οἱ δι' αὐτὸν χωριζόμενοι, τῇ

ἐκκλησίᾳ ἰωάθησαν· καὶ γέγονεν τῇ ἐξκαιδεκάτῃ ὑπατείᾳ τοῦ βασιλέως θεοδοσίου, τῇ τῷ ἑβδόμῳ καὶ εἰκάδα τοῦ ἰανναρίου μηνός. θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς ὁ φθόνος ὡρισθήσεται μὲν τελευτήσαντος, ἢ ψάλλοι, ἰωάννου δ' ἐφείσατο μὲν γὰρ μὴ διακόσια ἔτη πρὸ τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς, ὑπὸ θεοφίλου ἀκοινώνητος γέγονεν· ἰωάννης δ', τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν τελευτὴν εἰς κοινωνίαν ὑπὸ πρόκλου ἐδέχθη τοῦτον πρόκλος θεοφίλου τῷ ἱερεῖ διάδοχος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπως γέγονέ τε καὶ ἀεὶ γίνεται, τοὺς σοφοὺς οὐ διαφεύγει.

A Ecclesiæ redierunt. Id autem contigit sextodecimo Consulatu Imperatoris Theodosii, die VI. Calendas Februarias. Cæterum hoc loco mirari subit, quî factum sit, ut invidiæ livor Origenem quidem mortuum appetierit, Joanni vero pepercerit. Nam ille quidem annis circiter ducentis post obitum ipsius, à Theophilo excommunicatus est. Joannes verò anno post mortem quinto ac tricesimo, à Proclo receptus est in communionem. Tantum discrimen fuit inter Procli mores atque Theophili. Verum hæc qua ratione facta sint & quotidie fiant, prudentes viros minimè latet.

B

Κεφ. μς'.

Περὶ τοῦ θανάτου παύλου τοῦ ναυατιανῶν ἐπισκόπου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν χειροτονηθέντος μαρκιανοῦ.

Caput XLVI.

De morte Pauli Novatianorum Episcopi, & de Marciano ejus successore.

Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἰωάννου κατάθεσιν, καὶ παῦλος ὁ τῆς τῶν ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτῇ, τῇ τὴν μίαν καὶ εἰκάδα τοῦ ἰουλίου μηνός· ὃς τῇ ἑαυτοῦ ἐκκομιδῇ, πάσας τὰς διαφόρους αἱρέσεις τρόπον τινὰ μίαν ἐκκλησίαν εἰργάσατο· πᾶσαι γὰρ αὐτοῦ τὸ σῶμα ἄχρι τοῦ μνήματος σὺν ψαλμῳδίαις παρέπεμπον, ἐπειπερ ζῶν, διὰ βίου ὀρθότητα πάσας ἐπεράσθη· ἦν· ἐπεὶ δὲ παύλῳ ἄξιον μνήμης τελευτὴν μέλλων διεπεράσατο, χρειώδες εἶναι ἡγοῦμαι τῇδε τῇ ἱστορίᾳ αὐτὸ προσθεῖναι, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων αὐτῇ· ὅτι μὲν γὰρ ῥᾳθύμως τῇ συνήθει τῆς ἀσκήσεως διαίτῃ ἐχρῆτο, μηδαμῶς παρεκβαίνων αὐτὴν· καὶ ὡς ἐθέλοντα τὰς εὐχὰς ἀσκνως ἐκτελῶν, παραλιπεῖν μοι δοκῶ, ἵνα μὴ περὶ τούτου διαλείπων, ἀμαυρώσω τὴν ἀξίαν μνήμης, ὡς ἔφην, καὶ ἐπωφελῆ πρᾶξιν αὐτοῦ· τίς δέ ἐστιν, ἤδη λεκτέον· μέλλων τελευτᾶν, πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησιῶν ἱερωμένους μετεπεμψάμην· φροντίσατε, ἔφη, ἀναδεῖξαί τινα ἐπίσκοπον, ἕως ἔτι ἐν πνεύσιν εἰμί· ἵνα μὴ μεταξὺ ταραχὴ αἱ ἐκκλησίαι ὑμῶν ὑπομείνωσι· τῶν δὲ λεγόντων, μὴ αὐτοῖς τὴν περὶ τούτου ψῆφον

De morte Pauli Novatianorum Episcopi, & de Marciano ejus successore.

Elapso autem modico temporis spatio post reliquiarum Joannis depositionem, Paulus quoque Novatianorum Episcopus è vivis excessit, eodem Consulatu, die duodecimo Calendas Augusti. Qui in suo funere omnes religionum sectas, licet inter se discrepantes, unam quodam modo effecit Ecclesiam. Quippe cunctæ corpus ejus cum psalmorum cantu prosecutæ sunt ad tumulum: eo quod dum viveret, ob vitæ sanctimoniam cunctis pariter gratissimus fuerit. Sed quoniam idem Paulus jamjam moriturus rem plane memorabilem gessit, operæ pretium facturus mihi videor, si eam huic historiæ inseram ad legentium utilitatem. Nam quòd ægrotans Monasticam disciplinam in ratione victus constanter observavit, nullo pacto eam transgrediens: & quòd preces solitas impigre peragere nunquam prætermisit, silentio prætereundum puto: ne si in istis commemorandis tempus trivero, rem ab eo gestam plane memorabilem, ut dixi, & utilissimam obscurare videar. Quænam autem illa sit, jam dicendum est. Cum morti vicinus esset, omnes Presbyteros Ecclesiarum quæ sub ipso erant ad se accersitos, ita est allocutus: Curate ut Episcopum vobis eligatis, dum ego adhuc superstes sum, ne Ecclesiæ vestræ posthac perturbentur. Cumque illi dicerent, dandam ipsis non esse ejus electionis

potestatem: Nam cum alius nostrûm alio utatur judicio, nunquam eundem nominaturi sumus: sed malumus, ut tu potiùs designes quem volueris. Tum Paulus: Hanc igitur, inquit, professionem vestram scripto proditam mihi date, vos eum electuros esse quem ego decrevero. Quod cum illi fecissent & subscriptione sua firmassent, assurgens ille & insidens lecto, clam remotis arbitris, Marciani nomen chartæ inscripsit, qui Presbyteri quidem obtinebat gradum, & Monasticam vitam sub ipso didicerat: tunc vero peregre profectus erat. Deinde cum chartam ipse obsignasset, & à primoribus Presbyteris eam insuper obsignari curasset, Marco cuidam Novatianorum in Scythia Episcopo, qui tum Constantinopoli versabatur, eam tradidit, his verbis eum allocutus. Si Deus me in hac vita diutius superesse voluerit, hoc depositum diligenter abs te servatum mihi redde. Si vero visum illi fuerit me ex hoc sæculo transferre, invenies in hac charta, quem ego successorem mihi in Episcopatu designaverim. His dictis ex hac luce migravit. Tertio igitur post illius obitum die, libello coram maxima multitudine resignato, cũ Marciani nomen reperissent, omnes eum dignum esse acclamarunt, nullâq; interpositâ morâ, miserunt qui illum comprehenderent. Illi eum Tiberiopoli in Phrygia degentem pia fraude circumvenientes, secum abduxerunt, & duodecimo die Calendas Septembris ordinatum in Episcopali sede collocarunt. Verum de his hactenus.

A ἐπιλέπειν· ἄλλῳ γὰρ ἄλλο κεῖσθαι νόμον ἔχοντες, ἁδιαμῶς τὸν αὐτὸν ὀνομάσαιμεν· ἀλλ' αὐτὸν σε ἀναδεχώμεθα ὃν βέλῃ αἱρεῖσθαι· ἐκεῖνος ὁ παῦλος, ἔγγραφόν μοι τὴν ὁμολογίαν ταύτην ἐπίδοτε, ὅτι ἕξετον αἱρεῖσθε, ὃν ἂν ἐγὼ αὐτὸς ψηφισαίμην· τῶν δὲ ἕξ τὸ ποιησάντων καὶ ὑπογράψαντων, αὐτὸς ἀναπαθίσας τῆς κλίνης, τοὺς λαθὼν τοὺς παρόντας, ἐνέγραψεν ὄνομα μαρκιανοῦ· ὃς ἐν μὲν τῇ τῶν πρεσβυτέρων τάξει τὸ τάκτο, καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν ἀσκητικὸν ἐπαπεδεδόκει βίον· ἀπεδήμει δὲ τηνικαῦτα εἰς ἀσσυρίας αὐτὸς, καὶ τοὺς πρώτους τῶν πρεσβυτέρων B ἐπισφραγίσαι ποιήσας, παρέθετο τοῦτο τὸ βιβλίον μάρκῳ, ὅστις ἐν σκυθίᾳ ναυατιανῶν ἐπισκοπῶν, ὅτε ἐπεδήμει τῇ πόλει· καὶ φησὶν ἔφη πρὸς αὐτὸν· εἰ μὲν θέλει θεὸς ἔτι με σῶν ναυεῖς τὸνδε τὸν βίον, τοῦτό μοι φυλακὴν αὐτὸν φύλαξας ἀπόδος· εἰ δέ με δοκεῖ αὐτὸν μείσας ἦσαι, ἐν ἓξ τῷ εὑρήσεις τὸν ὑπ' ἐμοῦ ἐμὲ ἐμὲ ψηφισθέντα ἐπίσκοπον· ταῦτα εἰπὼν τελεύτησε· τετάρτῃ ἐν μιᾷ τοῦ τελευταίου μηνὸς ἀνελίξαντες τὸ βιβλίον ἐπὶ πλήθους πολλοῦ εὑρόντες τὸ μαρκιανοῦ ὄνομα, πάντες μὲν C ἄξιον εἶναι ἐβόων· καὶ μὴ μελλήσαντες, οὐδὲ πέσειλαν τὸν συλλημψομένους αὐτὸν· οἱ δὲ ὁδῷ ἀγαθῷ ἐν τιβεριῷ πόλει τῆς φρυγίας διάγοντα συλλαβόντες, ἄγουσι· καὶ δωδεκάτῃ μίαν καὶ εἰκάδα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, χειροτονηθέντα ἐν θρονίζουσι· ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

Cap. XLVII.

Quomodo Imperator Theodosius uxorem suam Eudociam misit Hierosolyma.

PORro Imperator Theodosius pro acceptis beneficiis gratias & vota Deo persolvit. Quod quidem præstitit, eximiis honoribus Christum venerando. Quin etiam uxorem suam Eudociam misit Hierosolyma. Nam & illa hoc se voto obligaverat, si filiam suam nuptam vidisset. Sed illa quidem Ecclesias omnes, tam quæ Hierosolymis, quàm quæ in aliis Orientis urbibus sitæ sunt, variis ornamentis decoravit, & cum illuc proficisceretur, & cum rediret.

Κεφ. μζ'.

D Ὡς ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος εὐδοκίαν τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν εἰς τὰ ἱεροσόλυμα ἐξαπέστειλε.

Ο Μὲν οὖν βασιλεὺς θεοδόσιος, χάριτας εἰσῳδὰς ἀνθ' ὧν εὐηργέτηται θεοῦ φέρει τῷ θεῷ· καὶ ταῦτα ἐποιεῖ, ἐξαίρετος μὲν γὰρ αἱρῶν τὸν χριστόν· καὶ τὴν γαμετὴν εὐδοκίαν ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα ἔπεμπεν· καὶ γὰρ αὐτὴν εὐχὴν ἐπιτελέσαι ἐπηγγέλθαι, εἰ τὴν θυγατέρα γαμηθεῖσαν ἐπόψοιτο· ἀλλὰ μὴν, καὶ τὰς κατ' ἱεροσόλυμα ἐκκλησίας, καὶ τὰς ἐν ταῖς ἀναπολικαῖς πόλεσι, πολλὰ ἐτίμησεν, ἔν τε τῷ ἀπιέναι, καὶ ἀνιὼν ἐκόσμησε.

A

Κεφ. μή.

Περὶ Θαλασσίου τῆς καισαρείας καππαδοκίας ἐπισκόπου.

Πρόκλος δὲ ὁ ἐπίσκοπος τὸν αὐτὸν τότον χρόνον περὶ τὸν ἐπιλαχόντα τὴν ὑπαλείαν τοῦ βασιλέως, πράγμα ἴσως θαυμασιώτατον ἐχειρίσατο, καὶ οἵτε εἷς τῶν πάλαι ἐπισκόπων πεποίηκε. Φίρμου γὰρ ἐπισκόπου τῆς ἐν καισαρείᾳ καππαδοκίας τελευτήσαντος, παρῆσαν καισαρεῖς ζηλοῦντες ἐπίσκοπον· ὡς δὲ διεσκέπτετό τινα πρὸς τὸν ἐπισκοπὴν προχειρίσαιτο, συνέβη κατὰ θεὸν αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ σαββάτων, πάντας τοὺς τῆς γερουσίας συγκλητικοὺς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν παρεῖναι· ἐν οἷς ἦν καὶ θαλάσσιος, ἀνὴρ τὸν ὕπαρχον χρείσας ἀρχόντων ἐν ἰλλυρικοῖς ἐθνῶν τε καὶ πόλεων· μέλλοντι δ' αὐτῷ, ὡς φήμη διεφέρετο, τὸν τῶν ἑῴων μερῶν ἐγχειρίζεσθαι παρὰ τοῦ βασιλέως φρουδα, ἐπιβαλὼν χεῖρα ὁ πρόκλος, ἀντὶ ὑπάρχου ἐπίσκοπον τῆς καισαρείας ἀνέδειξε· ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἔτω προέκοπεν· ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθα πάντην ἱστορίαν καταπαύσαντες, ἐν εἰρήνῃ διάγειν τὰς παντα χοῦ ἐκκλησίας, καὶ πόλεις καὶ ἔθνη διχόμεθα· εἰρήνης γὰρ οὔσης, ὑπόθεσιν οἱ ἱστοριογραφεῖν ἐθέλοντες οὐκ ἔχουσι· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς, ὦ ἱερὲ καὶ θεοῦ ἄνθρωπε θεόδωρε, τὸ ἐπίταγμά σου ἐν ἑπτὰ βιβλίοις ἐκπεράναντες, οὐκ ἂν ἠπορήσαμεν ὑποθέσεως, εἰ οἱ φιλόνεικοι τὰς σάσας ἡσυχάζειν παρεῖχον· ἐφεξῆς ἡ ἱστορία ἡ ἑβδόμη, χρόνων ἐτῶν τεσσάκοντα δύο· ἡ δὲ πᾶσα τῆς ἑπταβίβλου ὑπόθεσις, ἐφεξῆς χρόνον ἐτῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα· ἀρξαμένη δὲ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς κωνσταντῖνος· καταπαύσασα δὲ ἐπὶ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς τριακοσιοστῆς πέμπτης ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ ἡ ἑπτακαιδεκάτη ὑπαλεία τοῦ βασιλέως θεοδοσίου δέδοται.

Τέλος ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας σωκράτους σχολαστικοῦ.

Caput XLVIII.

De Thalassio Cæsareæ Cappadociæ Episcopo.

PRoclus vero eodem tempore, Consulatu scilicet Theodosii septimo decimo, rem plane admirabilem, & qualem nemo unquam ex veteribus Episcopis gesserat, aggressus est. Mortuo enim Firmo Cæsareæ Cappadociæ Episcopo, Cæsarienses Constantinopolim venerunt, Episcopum postulantes. Cumque Proclus dispiceret B quem ad Episcopatum illum promoveret, forte accidit, ut ad ipsum salutandum cuncti Senatores die Sabbathi in Ecclesiam venirent: inter quos erat etiam Thalassius, qui provinciarum & civitatum Illyrici Præfecturam administraverat. Cum vero Orientis quoque partium administratio ei mox ab Imperatore credenda esset, ut fama erat: Proclus ei manum injiciens, pro Præfecto Prætorii Episcopum Cæsareæ illum constituit. Et res quidem Ecclesiæ in hunc modum prospere succedebant. C Ego vero hoc loco finem Historiæ nostræ facturus, opto ut omnes ubique Ecclesiæ & urbes atque provinciæ in pace degant. Quamdiu enim pax erit, Historiæ scribendæ studiosis nullum supperet argumentum. Nam & nos qui mandatum tuum septem libris explevimus, ô sacratissime vir Dei Theodore, omni ad scribendum materia destituti fuissemus, si hi qui seditionibus delectantur, quiescere maluissent. Continet autem septimus hic historiæ liber res gestas spatio annorum duorum ac triginta. Tota vero historia septem libris comprehensa continet spatium D annorum centum & quadraginta. Exorsa quidem ab anno primo Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ primæ, qua Constantinus Imperator est renunciatus; desinens autem anno secundo trecentesimæ quintæ Olympiadis, quo Imperator Theodosius septimum decimum Consulatum dedit.

Finis Ecclesiasticæ Historiæ Socratis Scholastici.

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ,

HERMIÆ SOZOMENI ECCLESIASTICA HISTORIA,

HENRICO VALESIO, Interprete.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Πίναξ τῶν ἐννέα λόγων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἑρμείᾳ Σωζομενῷ τῷ Σαλαμινίᾳ, συνταθεὶς παρὰ νικηφόρῳ καλλίστῳ τῷ ξανθοπύλῃ.

Προσφώνημα εἰς θεοδόσιον τὸν νέον, ᾧ καὶ τὸ σύγγραμμα ἀναπέμπει· ἐγκωμιάζει μὲν γὰρ αὐτὸν μετρίως· προέκθεσιν δὲ καὶ τῆς αὐτῷ πραγματείας ποιεῖται.

Τὸ προοίμιον τῆς βίβλου, ἐν ᾧ διαπορεῖ περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, &c.

INdex novem librorum Ecclesiasticæ Historiæ Hermiæ Sozomeni Salaminii, compositus à Nicephoro Callisto Xanthopulo.

Allocutio ad Theodosium juniorem, cui etiam scriptor opus suum dedicat. Et ipsum quidem Imperatorem mediocriter laudat: Operis autem sui argumentum proponit.

Proœmium libri primi, in quo quæstionem movet de gente Judaïca, &c. quæ quoniam suis locis inserta sunt in singulis libris, hîc describere superfluum duxi.

EPMEIO

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ,

καὶ ὑπόθεσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

ΦΑΣΙ τῶν πάλαι αὐτοκρατόρων ἐπιμελές τι χρῆμα γνῶναι, τοῖς μὲν φιλοκόσμοις, ἀλουργίδα καὶ στέφανον, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια· τοῖς δ' αὖ περὶ λόγους πεπαιδευμένοις, μυθώδη τινὰ ποίησιν, ἢ σύγγραμμα θέλγειν δυναμένου· τοῖς δὲ τὰ περὶ πόλεμον ἀσκοῦσι, βέλος εὐστόχως ἀφεῖναι, καὶ θήρας βάλλειν, ἢ δόρυ ἀκοντίζειν, ἢ εἰς ἵππον ἅλλεσθαι προσήκειν. ἕλλην δὲ ἑαυτὸν τοῖς βασιλείοις ἐκάστοις ἐπιδεδώκως ὁ παῖς κρατεῖν φίλα ἐτύγχανεν· ὁ μὲν, δυσπόριστον ψηφίδα περιφορᾶς, ἕτερος δὲ λαμπροτέραν βαφὴν ἀλουργίδος ὑποδεδεμένος· ὁ δὲ ποίημα ἢ σύγγραμμα προσφωνῶν· ἄλλος ἢ δόξαν ἐπὶ τὸν περὶ τὰ ὅπλα τρόπον εἰσηγούμενος· μέγιστον δὲ καὶ βασιλικὸν νομίζεται, ἁπάντων τῶν ἐπιδημούντων ἀρετῆς μόριον ἐν κεφαλαίῳ θέσθαι τὸν πάντων ἡγούμενον· εὐσεβείας δὲ, τοῦ ἀληθοῦς κόσμου τῆς βασιλείας, σὺν θεῷ τοῦτο λόγος ἐγχωρεῖ· σὺ δὲ ὦ κράτιστε βασιλεῦ Θεοδόσιε, συλλαβὼν εἰπεῖν, πάσας ἐπήσκησας ἀρετὰς διὰ θεοῦ· ἀλουργίδα δὲ καὶ στέφανον πρὸς τοὺς θεωμένους σύμβολον τῆς ἀξίας φορεῖς, ἐνδεδυκὼς ἀεὶ τὸν ἀληθῆ κόσμον τῆς βασιλείας

HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII

ORATIO AD IMPERATOREM THEODOSIUM,

Et argumentum Historiæ Ecclesiasticæ.

A PRISCOS Imperatores, diversarum quemque rerum studiosos fuisse memorant: & iis quidem qui ornatu delectabantur, purpuram & coronam & hujusmodi alia curæ fuisse: eos vero qui Doctrinæ operam dabant, fabulosum quoddam carmen aut Historiam ad alliciendos auditorum animos accommodatam adamasse; qui autem bellicis rebus studerent, eos perite sagittandi, aut feras conficiendi, aut hastam vibrandi, aut in equum insilendi præcipuam curam habuisse. Singuli ergo qui eas artes excoluerant quæ Imperatori erant gratissimæ, ad palatium accurrebant: alius gemmam paratu difficilem oblaturus, alius splendidiorem purpuræ tinctúram ostensurus; alius carmen aut aliud scriptionis genus nuncupaturus: alius deniq; expeditam & novam quandam armaturæ speciem monstraturus. Summum porro decus & planè imperatorium credebatur, si vulgaris hujusce virtutis vel una duntaxat particula in principe reperiretur. Pietatis vero, quæ verus est imperii ornatus, nemo magnopere studiosus fuit. Tu vero, potentissime Imperator Theodosi, omnes ut compendio dicam, virtutes Deo juvante excoluisti. Et purpuram quidem ac coronam velut dignitatis tuæ insigne gestas, eorum gratiâ qui te oculis intuentur: intus vero ornamentum imperii

verissimum circumfers, pietatem & humanitatem. Itaque Poetæ & Historici, pluresque ex Præfectis ac reliquis subditis tuis, in te prædicando tuisque actibus celebrandis quotidie desudant. Tu vero tanquam agonotheta judexque operum præsidens, jucundæ vocis sono aut gestus venustate diligentiam tuam decipi non pateris: sed sincere judicas, spectans dictionem instituto operis accommodatam, figuram item, & partes orationis & dispositionem atque ordinem: verba item eorumque collationem: argumentationes & sensum atque historiam. Recitantes porro remuneraris, tum judicio tuo & applausu, tum aureis imaginibus & statuis, & donis omnique honorum genere. Talem utique te erga illos exhibes, quales nec Cretenses olim fuerunt erga celebrem illum Homerum, nec Alevadæ erga Simonidem, nec Dionysius Siciliæ tyrannus erga Platonem Socratis præceptorem, nec Philippus Macedo erga Theopompum Historiæ scriptorem, nec denique Severus Cæsar erga Oppianum, qui piscium genera, naturam, artemque capiendi, versibus conscripsit. Nam Cretenses quidem cum Homerum mille nummis donassent ob carminum præstantiam, tanquam de immensa quadam munificentia gloriantes, in ærea tabula donum illud publice inscripserunt. Alevadæ autem & Dionysius ac Philippus, haudquaquam taciturniores fuissent Cretensibus, qui ob Philosophicam & ab omni fastu alienam rempublicam gloriari solent: sed cito illos imitati essent in proponenda tabula, nisi inferiores illis in munificentia extitissent. Severus vero cum Oppiano singulos aureos pro singulis versibus Poëmatis & quidem mediocris donavisset, ea liberalitate tantopere omnes obstupefecit, ut Oppiani carmina à plerisque etiamnum aurea nominentur. Hæc sunt munera principum qui disciplinas & eloquentiam olim adamarunt. Tu vero Imperator, in doctis hominibus remunerandis cunctos qui unquam vixerunt longo intervallo superasti. Nec absque ratione id abs te fieri mihi videtur. Nam dum virtute omnes superare contendis, res tuas quotidie novis incrementis amplificas. Ob quam etiam causam res præclare gestas tum à Græcis, tum à

A ἡμφίεσαι, τὸν δυσέβειαν καὶ τὸν φιλανθρωπίαν· ὅθεν ἑκάστοτε ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, καὶ τῶν σῶν ὑπάρχων οἱ πλείους, καὶ τῶν λοιπῶν ὑπηκόων, περί σε καὶ τὰς σὰς πράξεις πονοῦσιν· ἀγωνοθέτης δὲ καὶ λόγων κρίτης προκαθήμενος, ἡδυφώνῳ φωνῇ καὶ σχήματι κλέπτεις τὴν ἀκρίβειαν· ἀλλ' εἰλικρινῶς βραβεύεις, λέξιν οἰκείαν σκοπῶν τῇ προθέσει τῆς γραμματος, καὶ σχῆμα λόγου, καὶ μέρη, καὶ
B τάξιν καὶ ἁρμονίαν, καὶ φράσιν ἐ συνθεσιν, ἠ ἐπιχειρήματα, ἠ νοῦν, ἠ ἑρμηνείαν· ἀμείβῃ δὲ τοὺς λέγοντας τῇ τε χορηγήσει τῇ σῇ ἠ τοῖς κρίτοις, ἐ χρυσαῖς εἰκόσιν, ἀναθέσει ἀνδριάντων, ἠ δώρας, ἠ τιμαῖς παντοδαπαῖς· οἵτε δὲ σαφῶς περὶ τοὺς λέγοντας παρέχεις, ἁ τοιοῦτοι πάντων οἱ πάλαι ἐγένοντο περὶ τὸν ἀοίδιμον ἐκεῖνον ὅμηρον· ἠ ἀλβιάδαι περὶ σιμωνίδην, ἠ διονύσιος ὁ σικελίας τύραννος περὶ πλάτωνα τὸν Σωκράτους ἑταῖρον, ἠ
C φίλιππος ὁ μακεδὼν περὶ θεόπομπον τὸν συγγραφέα, ἠ σεβῆρος ὁ καῖσαρ περὶ ὀππιανόν, τὸν ἐν τοῖς μέτροις τῶν ἰχθύων τὴν γλῶτταν ἠ τὴν φύσιν ἐ τὴν θήραν ἀφηγησάμενον· κρῆτες μὲν γὰρ ἐν χιλιονομίσμασιν ὅμηρον ἀμειψάμενοι τὴν ἀνεπέρβλητον φιλομμειδῆ ἀνυχῆνες, ἐν στήλῃ δημοσίᾳ τὴν δωρεὰν ἐγράψαντο· ἀλεξάνδραι δὲ ἐ διονύσιος ἠ φίλιππος, ἅτε ἀγεννεστέροι κριτῶν ἐγένοντο, τῶν ἐπὶ πᾶσι τέχναις ἀτύφως ἐ φιλοσόφως σεμνυνομένων· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὴν ἐκείνων σπουδὴν ἐμιμήσαντο, εἰ μὴ καλόπιν ἦσαν τῇ δωρεᾷ· σεβῆρος δὲ μελέας ποιήσεως χρυσοῦν κάλαμον ὠρήσατο ὀππιανῷ δωρησάμενος, ὅτῳ τῇ φιλοτιμίᾳ καλέπληξεν, ὡς χρυσᾶ ἔπη τὰ ὀππιανοῦ εἰς ἔτι νῦν ὠνομάσθαι· ἀλλ' ταῦτα μὲν τῶν πάλαι φιλομαθῶν ἠ φιλολόγων τὰ δῶρα· σὺ δὲ ὦ βασιλεῦ, ἀεὶ τὴν πόλιν ὑπερβολὴν καλέλιπες ἐν ταῖς περὶ τοὺς λόγους φιλοτιμίαις, καὶ μοι δοκεῖς οὐκ ἀπεικότως τοῦτο ποιεῖν· πάντας γὰρ ὑπερβαλέσθαι ταῖς ἀρεταῖς ἀπαράλλων. εἰς ὑπερβολὴν γελάσας, καθότι τῶν πάλαι καλῶν ἁπάντων

ἑλλησί τε καὶ ῥωμαίοις τὴν ἰσορίαν ἠκρι-
ξωσας· φασὶ δέ σε, μεθ' ἡμέραν μὲν τὰ
περὶ τὰ ὅπλα καὶ τὸ σῶμα ἀσκεῖν, καὶ τὰ
τῶν ἀρχομένων διαδικάζειν πράγματα, δι-
καζόντά τε καὶ ἃ χρὴ γράφοντα, ἰδίᾳ τε
καὶ κοινῇ τὰ πρακτέα σκοποῦντα· νύκτωρ
δὲ τοῖς βίβλοις προσέχειν· διακονεῖν δέ σοι
λύχνῳ πρὸς τὴν τούτων εἴδησιν λύχνον,
ἐκ μηχανῆς τινος αὐτομάτως τῇ θερμα-
λέᾳ ἐπιχέοντα τὸ ἔλαιον, ὡς ἂν μηδὲ
εἷς τῶν περὶ τὰ βασίλεια, ἐν τοῖς ἐκείνοις πό-
νοις ταλαιπωρεῖν ἀναγκάζοιτο, καὶ τὴν
φύσιν βιάζῃ πρὸς τὸν ὕπνον μαχόμε-
νος· ἔτι τε φιλανθρωπος καὶ πρᾷος,
καὶ πρὸς τοὺς πέλας καὶ πρὸς πάντας
ὑπάρχεις, τὸν ἐφήμιον βασιλέα τὸν σὸν
προσφάτως μιμούμενος, ᾧ φίλον ἐστὶν ἐπὶ
δικαίοις καὶ ἀδίκοις ὑειν, καὶ τὸν ἥλιον ἀνα-
τέλλειν, καὶ τὰ ἄλλα ἀφθόνως παρέ-
χειν· ὑπὸ γὰρ πολυμαθείας ὡς εἰκὸς, ἀ-
κριβῶς σε καὶ λίθων εἰδέναι φύσεις, καὶ δυνά-
μεις ῥιζῶν, καὶ ἐνεργείας ἰαμάτων, ἐκ
τῶν ὁ σολομὼν, ἢ ὁ δαβὶδ ὁ σοφώτατος·
μᾶλλον δὲ κἀκείνου πλεονεκτεῖς ταῖς ἀρε-
ταῖς· ὁ μὲν γὰρ δεσπότῃ τῷ ἡδο-
νῇ μέχρι τέλους τὴν εὐσέβειαν διεφύλαξε,
τὴν αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν σοφίας αὐτῷ
προμηθούμενος· σὺ δὲ ὠκράπισε, τὸν ἐγκρατῆ λο-
γισμὸν ἀποτάξας τῇ ῥᾳθυμίᾳ, εἰκότως νομίζῃ,
μὴ μόνον ἀνθρώπων αὐτοκράτωρ εἶναι, ἀλλὰ
καὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος·
εἰδὲ δεῖ καὶ ταῦτα λέγειν, πυνθάνομαί σε καὶ
παντὸς ὄψου καὶ σιτίου τὴν ἐπιθυμίαν νικᾶν·
καὶ μήτε σῦκα γλυκερὰ ποιητικῶς εἰπεῖν,
μήτ' ἄλλο πῦρ ὡραίων ἐλεῖν σε δυνάσθαι,
πλὴν ὅσον ἐπιψαῦσαι καὶ μόνον ἀπογεύ-
σασθαι, πρότερον συλλογησάμενον τὸν πάντων
δημιουργόν· ὄψας ὃ καὶ πτίσσας καὶ ῥίζας
κρατίστας ἐσθιούσης ἐν ταῖς καθ' ἡμέραν ἀσκήσε-
σι, φύσει δὲ νομίζῃ τὴν ἐγκράτειαν· πρώ-
ην γέγονεν ἐν πόλῃ πόλιν ἡρακλέους ἐπώ-
νυμον πεσόντων ἰδεῖν, καὶ ἐγείραι τῷ χρόνῳ
κάμνοντα, ὥρᾳ θέρους τὴν διὰ βιθυνῶν ἴοντα
ὁδόν· τὸ δὲ ἥλιος σφόδρα φλέγοντος πε-
ρὶ μέσην ἡμέραν, ἰδών σέ τις τῶν δορυφό-
ρων ἱδρῶτι πολλῷ καὶ κονιορτῷ πεφυρμένον,

A Romanis studiosissime perlegisti. Ajunt certe te, interdiu quidem bellicis artibus & corporis exercitationibus vacare, & subjectorum negotia disceptare, modo judicantem, modo ea quæ convenit scribentem; & tum privatim, tum publice, ea quæ agenda sunt dispicientem: Noctu vero libris incumbere. Porro fama est, ad eorum lectionem inservire tibi candelabrum, quod arte mechanica fabricatum, nullo extrinsecus ministrante, oleum infundat lucernæ: ita ut nemo ex ministris palatii ob labores tuos molestiam subire cogatur, & contra somnum luctando vim inferre naturæ. Adeo humanus es & benignus ac mitis, tum erga proximos, tum erga omnes mortales: instar cœlestis regis, patroni ac defensoris tui, qui justis pariter & injustis pluere solet, & solem quotidie orientem præbere, aliaque ejusmodi liberaliter suppeditare. Porro adeo multiplici eruditione instructum te esse audio, ut lapidum naturam, viresque radicum, & remediorum efficaciam non minùs noveris quàm sapientissimus ille Davidis filius Salomon. Immo vero longe illum antecedis in omni genere virtutis. Nam ille quidem voluptatis vile mancipium effectus, pietatem quæ maximorum bonorum & sapientiæ causa ipsi extiterat, usque ad finem vitæ non servavit. Tu vero, potentissime Imperator, qui continentiæ studium opposuisti licentiæ, non sine causa existimas, Imperatorem te esse non hominum modò, verum etiam perturbationum tam animi quàm corporis. Quod si istud etiam dicendum est, te cujusvis cibi & potionis cupiditate superiorem esse accepi, & nec dulcibus ficubus, ut poëtice loquar, nec alio fructuum genere capi posse, nisi hactenus tantum ut attingas & gustes: idque postquam omnium conditori Deo benedixeris. Jam vero sitim, æstum atque algorem superare, quotidianis exercitationibus ita assuefactus es, ut continentiam vice naturæ habere videaris. Nuper certe cum Heracleam urbem Ponti viseres, eamque temporis diuturnitate collapsam instaurare studeres, æstivo tempore per Bithyniam iter fecisti. Cumque sol vehementius flagraret circa meridiem, quidam ex Protectoribus tuis te sudore diffluentem & pulvere conspersum

videns, tanquam rem gratam tibi factu- A rus, phialam tibi obtulit adversus solis radios splendide corruscantem, eamque gratissima quadam potione implevit, a quam frigidam illi superfundens. Tu vero, Princeps potentissime, sumpto calice, hominis quidem illius propensum erga te animum collaudasti, nec obscure significasti te pro imperiali magnificentia, brevi illum beneficio affecturum esse. Sed cum milites universi poculo inhiarent, beatumque judicarent eum qui hausturus illud esset, poculum viro reddidisti, ô generosissime, urq; eo pro arbitrio suo uteretur jussisti. Merito itaque mihi videris, Alexandrum quoque Philippi filium virtutibus tuis superasse. Quem B laudatores ipsius commemorant, cum per siticulosam quandam regionem transiret unà cum exercitu Macedonum, & miles quidam officiosus ac sedulus aquam à se repertam hausta mque ei obtulisset, noluisse bibere; sed aquam humi effudisse. Proinde ut summatim dicam, omnibus regibus qui te antecesserunt, regaliorem te, juxta Homerum, proprie appellare licet. Alios enim nihil admiratione dignum in se habuisse accepimus: alios vero unâ quapiam aut altera dote imperium exornasse. At tu, optime Imperator, cunctas simul vir- C tutes complexus, pietate, clementia, fortitudine, continentia, justitia, liberalitate, animi magnitudine regiæ dignitati congrua, cunctos transgressus es. Solum certe ex omnibus qui unquam fuerunt, principatum tuum, incruentum & ab omni cæde purum atque integrum esse nostra ætas gloriatur. Quippe subditos suaviter & cum voluptate quadam ad virtutem informas, ut cum benevolentia ac reverentia studium suum erga te ac rempublicam ostendant. Has igitur ob causas, cum Historiam Ecclesiasticam scribere instituissem, necessario eam tibi nuncupandam putavi. Cui enim potius eam nuncuparem, narraturus divinorum hominum virtutem, & quæcunque Catholicæ Ecclesiæ contigerunt: & quot illa quantisque cum hostibus fortiter congressa, ad tuos & parentum tuorum portus appulerit. Age dum ergo Imperator omnium gnare, & tum aliis præditе virtutibus, tum inprimis pietate, quam initium esse sapientiæ divina

φθάσας ὡς δὴ χαριούμενος, προσκόμισέ σοι φιάλην οὖ μάλα λαμπρῶς πρὸς τὰς ἀκτῖνας ἀνίσταμένου, ἡδυῶ αὐτῇ πολὺν ἐμβαλὼν, καὶ ψυχρὸν ὕδωρ ἐπιχέας· σὺ δὲ ὦ κράτιστε προσδεξάμενος, ἐπήνεσας μὲν τῆς προθυμίας τὸν ἄνδρα, καὶ δῆλος ἦσθα μετ' ὀλίγου τέτυφωμένος τιμίᾳ βασιλικῇ καλῶς ποιήσων· πάντων δὲ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὸ φιάλην κεχηνότων, καὶ μακαριούντων ὃς πίεται, πάλιν αὖ τῷ γυναῖκε τὸ ποτὸν ἀπέδωκας, ὅπου φίλον αὖ κεχρῆσθαι ἐκέλευσας· οὕτω μοι δοκεῖ εἰκότως ταῖς σαῖς ἀρεταῖς νικᾶν ἢ καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου· ὡς λέγεται παρὰ τῶν ἐκείνου θαυμαζόντων, ἐν ἀνύδρῳ τόπῳ βαδίζοντι μὴ τῶν Μακεδόνων ἐπιμελῆ στρατιώτου ὕδωρ εὑρόντα δρόσου ἀρύσασθαι καὶ προσκομίσαι· τὸν δὲ μὴ πιόντα λαὸν ἐκχέαι τὸ πόμα· σωφρονέστερον ἐστὶ τῶν περὶ Κῶον βασιλέων βασιλικώτερον κυρίως καλεῖν ἐστὶ καὶ τὸν ὁμήρου· τὸν μὲν γὰρ, οὐδὲν οἵτε ἄγαθαι κεκλημένους πεπληθαμεν· τὸν δὲ ἐπὶ ἑνὶ μόνῳ ἢ δύο τισὶ βασιλείαν σεμνύοντας· σὺ δὲ ὦ κράτιστε πάσας ὁμοῦ συλλαβὼν τὰς ἀρετὰς, πάσας ὑπερέβαλε εὐσέβειά καὶ φιλανθρωπία, καὶ ἀνδρεία καὶ σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη, καὶ φιλοτιμία, καὶ μεγαλοψυχία, βασιλικῇ πρεπούσῃ ἀξίᾳ· ἀναμακτον δὲ καὶ καθαρὸν φόνου, παίδων τῶν πώποτε γενομένων, μόνην τὴν σὴν γενεὰν ἅπας αἰὼν αὐχεῖ· ἡδονῇ δὲ τοὺς ὑπηκόους παιδεύεις, καὶ εὐνοίᾳ τε καὶ αἰδοῖ τὴν πρὸς σὲ σπουδὴν τὰ κοινὰ ἐνδείκνυσθαι· ὥστε μοι πάντων ἕνεκεν ἀναγκαῖον καταφαίνεται τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράφοντι, σοὶ προσφωνῆσαι· τίνι γὰρ μᾶλλον ἢ κρείττονι τοῦτο ποιήσω, πολλῶν καὶ ὁσίων ἀνδρῶν ἀρετὰς ἀφηγήσασθαι μέλλων, καὶ τὰ συμβάντα τῇ τοῦ καθολου ἐκκλησίαν, ὅσοις τε ἐχθροῖς ὑπαντήσασα, εἰς τοὺς σοὺς καὶ τῶν σῶν πατέρων λιμένας κατῆλθε· ἄγε οὖν ὦ πάντων εἰδὼς, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἔχων, καὶ μάλιστα τὴν εὐσέβειαν, ἣν ἀρχὴν εἶναι σοφίας ὁ θεῖος

ἐστὶ λόγος, δέχου παρ' ἐμοῦ ταύτην τὴν γραφὴν, καὶ ἐξέτασον, καὶ ταῖς τῆς σῆς ἀκριβείας προσθέσεσι καὶ ἀφαιρέσεσι περισαγαγὼν, τοῖς σοῖς πόνοις κάθαρον· πάντως γὰρ ὅπη σοὶ φίλος ὁ λόγος, ταύτῃ καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι χρήσιμον καὶ λαμπρὸν φανεῖται· εἴ δ' ἐπιστάς τις δάκτυλον τῇ δοκιμασίᾳ τῇ σῇ προσθείη δέ μοι ἡ γραφὴ ἀπὸ τῶν κείσπερ καὶ κωνσταντίνου τοῦ καισάρων τειτης ὑπατείας, μέχρι τῆς ἑπταικαιδεκάτης τῆς σῆς· ἔδοξε δέ μοι καλῶς ἔχειν εἰς ἐννέα μέρη τὴν πᾶσαν πραγματείαν διελεῖν· προείρηται ὁ πρῶτος καὶ δεύτερος τόμος τὰ ἐπὶ κωνσταντίνου συμβάντα ταῖς ἐκκλησίαις· ὁ δὲ τρίτος καὶ τέταρτος τὰ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς παίδων· ὁ πέμπτος καὶ ἕκτος τὰ ἐπὶ ἰουλιανοῦ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ παίδων τοῦ μεγάλου κωνσταντίνου, καὶ ἰοβιανοῦ, καὶ προσέτι οὐαλεντινιανοῦ καὶ οὐάλεντος· ὁ ἕβδομος καὶ ὄγδοος ἡμῖν δηλώσει τόμος τὰ ἐπὶ γρατιανοῦ καὶ οὐαλεντινιανοῦ τῶν ἀδελφῶν, μέχρι τῆς ἀναῤῥήσεως θεοδοσίου τοῦ θεοπεσίου σεβαστοῦ· ἐσόμενα δὴ ὁ ὑμέτερος κράτος βασιλεῦ ἀοίδιμος παλαιὸς ἀρκάδιος τὴν πατρῴαν ἡγεμονίαν διαδεξάμενος, ἅμα τῷ δυσεβεστάτῳ σοῦ θείῳ ὀνωρίῳ, τὴν ῥωμαίων οἰκουμένην ἐπύνθανε· τὸ δὲ ἔννατον βιβλίον ἀναλέξεται τῇ φιλοχρίστῳ καὶ διαγεσάτῃ ὑμῶν κορυφῇ· ἵνα ἐς ἀεὶ φυλάττοι θεὸς ὑπ' ἀκλονήτοις εὐθυμίαις, καὶ θυμεγερσίαις ἐχθρῶν, καὶ πάντας ἔχοιεν ὑπὸ πόδας, καὶ εἰς παῖδας παίδων διαπέμψαιεν τὴν εὐσεβῆ βασιλείαν, καλαυδούσῃ τῇ χρωμένῃ δι' ἧς καὶ μεθ' ἧς, τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

A testantur oracula, hunc à me librum susscipe, eumque examina, & pro tua singulari diligentia addens ac detrahens, tuo illum labore perpurga. Prorsus enim quidquid tibi visum fuerit, id utile ac præclarum lectoribus videbitur: nec post judicium tuum quisquam deinceps manum admoturus est. Porro hoc opus meum, à tertio Consulatu Crispi & Constantini Cæsarum, usque ad septimum decimum Consulatum tuum progreditur. Idque in novem libros B commode distribui posse existimavi. Ac primus quidem & secundus liber ea complectetur, quæ Constantino regnante Ecclesiæ acciderunt. Tertius vero & quartus ea quæ sub filiorum ejus Principatu sunt gesta. Quintus & sextus ea continebit quæ regnante Juliano fratre illorum patruele, & quæ Joviano itemque Valentiniano & Valente imperantibus contigére. Septimus & octavus liber ea commemorabit quæ Gratiano & Valentiniano fratribus imperium obtinentibus acta sunt, usque ad nuncupationem Augustam Theodosii admirabilis avi tui: & quæ sub Theodosio deinceps gesta, quoad usque celeberrimus pater tuus Arcadius unà cum C piissimo patruo tuo Honorio orbis Romani administrationem susscepit. Nonum vero librum, narrationi eorum quæ à sanctissima Christique amantissima majestate tua gesta sunt, specialiter dicavi. Quam quidem majestatem opto ut Deus perpetuo custodiat, inconcussa tranquillitate ac lætitia perfruentem: eamque hostibus superiorem efficiat, & cunctos pedibus ipsius substernat; pium denique imperium filiis ac nepotibus suis transmittere ei concedat, favente Christo, per quem & cum quo, Deo patri sit gloria unà cum sancto Spiritu in ævum. Amen.

D

HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER PRIMUS.

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Caput Primum.

Proœmium in quo quæstionem movet de gente Judaica: deinde memorat quinam de hoc argumento scribere cœperint, & quomodo & ex quibus auctoribus hanc Historiam excerpserit: & quod veritatis studiosus futurus sit: deniq; quod Historia etiam alia quædam continebit.

SÆPENUMERO mecum ipse cogitavi, quid causæ esset cur cæteri quidem homines prompti ac parati fuerint ad fidem in Deum Verbum suscipiendam: Hebræi vero adeo increduli: cum tamen isti jam inde ab initio res divinas honore prosequi instituisset, & de adventu Christi, cujusmodi is futurus esset, diu antequam fieret, per Prophetas didicissent. Etenim Abrahamus quidem, qui & generis & circumcisionis ipsis auctor fuit, filium Dei oculis suis cernere & cõvivio excipere promeruit. Isaac vero ejus filius, typum sacrificii illius quod in cruce oblatum est, meruit exprimere, tunc cum vinctus à patre ad aram ductus est: quo etiam modo Christum passum esse tradunt ii qui sacras literas accurate interpretantur. Jacob deniq; expectationem gentium in Christo quæ nunc impleta est, & tempus ipsum quo venturus erat, diu ante prædixit, ubi ait defecturos esse principes Judæorum ex tribu Judæ Phylarchi. Quibus verbis Herodis designabat principatum, qui paterno quidem genere Idumæus, materna autem stirpe Arabs, administrationem Judææ à Senatu Romano & ab

Κεφ. ά.

Τὸ προοίμιον τῆς βίβλου, ἐν ᾧ διαπορεῖ περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, καὶ μνεία τῶν πρώτως ἀρξαμένων ἀφ' ὧν ἔσχε τὴν τοιαύτην πραγματείας, καὶ ὅπως, καὶ ἐκ ποίων τινῶν ἱστοριῶν ἐξεπονήθη· ὡς τῆς ἀληθείας φροντίσας, καὶ ἄλλα τινὰ ἱστορεῖα περιέξει.

ΕΝΝΟΙΑ μοι πολλὴ ἐγένετο, τί δὴ ἄρα τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις ἑτοιμότερα σωθῆναι ἢ περὶ τὸν θεὸν λόγον ἐστίν, Ἑβραίοις δὲ δύσπιστα, καίτοι τὰ θεῖα πρεσβεύειν ἐξ ἀρχῆς παρειληφόσι, καὶ τὰ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ πάντα ἔσεσθαι, πρὶν γενέσθαι, μαθοῦσι διὰ τῶν προφητῶν· Ἀβραὰμ μὲν γὰρ αὐτοῖς δέχεσθαι τὰς ἡμέρας καὶ τῆς περιτομῆς γνήσιος γέγονε, καὶ ἐστάτωρ ἠξίωται εἶναι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ πατήρ· ἀλλ' ὁ τούτου παῖς, τῇ μιμήσει τελειωτάτης ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας, δέσμιος τοῦ πατρὸς τῷ βωμῷ προσαχθείς, σωθῆναι καὶ τὸ τοῦ χειρὸς ἡμέρωσαι πάθος, ὡς φασὶν οἱ τὰς ἱερὰς ἀκριβοῦντες γραφάς· Ἰακὼβ δὲ τὴν ἐπ' ἄκρῳ νῦν οὖσαν προσδοκίαν τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἐπλήσθη τε προεμηνύσεν, ἡνίκα φησὶν, ἐκλείψουσιν οἱ ἡγούμενοι τῶν Ἑβραίων ἐκ τοῦ γένους ἀδὰτ φυλάρχου· ὑπεδήλου γὰρ τὴν Ἡρῴδου ἀρχὴν, ὃς Ἰδουμαῖος ὢν τὸ γένος ἐκ πατρὸς, Ἀράβιος ἐκ μητρὸς, ἐπετράπη τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐθνος· ὑπὸ τῆς συγκλήτου ῥωμαίων

ἀυγούστου καίσαρος· καὶ τῶν ἄλλων δὴ προφητῶν, οἱ μὲν τὴν χριστοῦ γένναν προεκήρυξαν, καὶ τὴν ἄφραστον ἐκείνην κύησιν, καὶ μητέρα μετὰ τόκον παρθένον μείναντα, καὶ γένος καὶ πατρίδα· οἱ δὲ τὰς θείας αὐτοῦ καὶ παραδόξους πράξεις· ἄλλοι τὸ πάθος, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸς ἄνοδον, καὶ τὸ ἐπιέναι τῷ συμβάντα προεσήμαναν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴ τῳ ἡγνόηται, ἔξεστιν εἰδέναι ταῖς ἱεραῖς ἐντυχόντι βίβλοις. καὶ ἰώσηπος ὁ ματθίου ὁ ἱερεὺς, ἀνὴρ παντάπασι ἰουδαίοις καὶ ῥωμαίοις ἐπιδοξότατος γενόμενος, ἀξιόχρεως ἂν εἴη μάρτυς τῆς περὶ χριστοῦ ἀληθείας· ἄνδρα μὲν γὰρ αὐτὸν δυσκολαίνειν ἔοικεν, ὡς παραδόξων ἔργων ποιητὴν, καὶ διδάσκαλον λόγων ἀληθῶν· χριστὸν δ' αὐτὸν σαφῶς ὀνομάζει, καὶ τὸν σταυρῷ καταδικασθῆναι, καὶ τριταῖον ζῶντα φανῆναι καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια περὶ αὐτοῦ προφητῶν τοῖς θείοις προφήταις ὁμοίως ἀναγράφει· πολλοὺς δ' ὅσους ἐπηγάγετο ἕλληνάς τε καὶ ἰουδαίους, ἐπιμεῖναι ἀγαπήσαντας αὐτὸν μαρτυρεῖ, καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ ὠνομασμένον μὴ ἐπιλιπεῖν φῦλον. ἃ μοι δοκεῖ ταῦτα ἰσορρόπως μονονουχὶ βοᾷν ἀναλόγως τοῖς ἔργοις, θεὸν εἶναι τὸν χριστὸν· ὑπὸ τῆς παραδόξου προαγμάτων παλαπλαγείς, ὡδίνως μέσως παρέδραμε, μηδὲν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσασιν ἐπισκήψας, μᾶλλον δὲ καὶ σωφρονῶν. ταῦτά μοι λογιζομένῳ θαυμαστὸν εἰκότως καταφαίνεται, μὴ τοὺς ἕλληνας φθάσαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εἰς χριστιανισμὸν μεταβαλεῖν· εἰ γὰρ καὶ σιβύλλακαί χρησμοί τινες τῶν ἐπὶ τῷ χριστῷ συμβεβηκότων, τὸ μέλλον προεμήνυσαν, ἃ δὴ τοσοῦτον πᾶσιν ἕλλησιν εἰς δυσπιστίαν ἐγκαλεῖται· ὀλίγοι γὰρ οἱ παιδείᾳ διαφέροντες ἐδόκουν, τοιαῦτας ἦδεσαν προφητείας, ἐμμέτρους τε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὕσας, καὶ σεμνολέξαις περιττοῖς λέξεσι πεφρασμένας· ἰδίᾳ δ' ἄρα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῆς ἄνωθεν προμηθείας, ἐπὶ συμφωνίᾳ τῶν ἐσομένων, μὴ μόνον ἰδίοις προφήταις ἐνηχῆσαι τὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ ἀτενίσις ἐκ μέρους· ὥσπερ εἴ τις μελοποιὸς διὰ χρείαν παρεξένου μέλους, τὰς περιττὰς τῶν χορδῶν ἐπιδράμοι τῷ πλήκτρῳ, ἢ ταῖς ὕσαις

A Augusto Cæsare accepit. Ex reliquis item Prophetis, alii nativitatem Christi & inenarrabilem ejus conceptionem, & Matrem post partum adhuc Virginem permanentem, & genus & patriam prædixerunt. Alii divina ejus & stupenda facinora: alii passionem & resurrectionem à mortuis, & ascensum in cœlum & quid in singulis istorum acciderit, diu antea vaticinati sunt. Quod si forte quis ista adhuc ignorat, haudquaquam difficile fuerit ex sacrorum librorum lectione ea cognoscere. Sed & Josephus Matthiæ filius sacerdos, vir cum apud Judæos, tum apud Romanos celeberrimus, veritatis de Christo testis est lo-
B cupletissimus. Eum enim hominem quidem appellare detrectat, utpote mirabilium operum effectorem, veræque doctrinæ magistrum: Christum vero diserte nominat, & supplicio crucis addictum, tertia die vivum apparuisse, & alia plurima miracula à divinis vatibus de illo prædicta esse testatur. Multos præterea quos ille ad se pertraxerat, tam Judæos, quam Græcos, in illius amore perseverasse affirmat; gentemque ejus nomine appellatam neutiquam defecisse. Ac mihi quidem videtur, dum ista scribit, propemodum clamare Chri-
C stum Deum esse, operibus ipsius id evincentibus: Verum rei novitate perterritus, mediâ quadam viâ prætergressus, est, eos qui in Christum crediderant minime insectatus, immo potius cum illis consentiens. Hæc igitur mihi cogitanti non immerito mirari subit, cur Hebræi ante reliquos mortales ad fidem Christi non accesserint. Etsi enim à Sybilla & à quibusdam oraculis, ea quæ Christo acciderunt, ante significata sint, non idcirco tamen Græci omnes incredulitatis accusandi sunt. Pauci quippe qui reliquos doctrina anteibant, hujusmodi vaticinia noverant,
D utpote versibus maxima ex parte conscripta, & verbis gravioribus prodita quàm quæ à vulgo capi possent. Fuit autem opus hoc divinæ providentiæ, meo quidem judicio, ut ad consensionem posterorum, res futuras non propriorum tantummodo vatum, verum etiam externorum auribus aliqua ex parte insinuaret. Perinde ac si quispiam musicus ob peregrini cujusdam cantici necessitatem, superfluas chordas plectro percurrat, aut alias

prioribus adjiciat. Quod igitur Hebræi, A cum & pluribus & manifestioribus Prophetiis de Christi adventu præmoniti fuissent, tardius tamen quam Gentiles in illum crediderint, hæc dixisse sufficiat. Nec tamen adeo à ratione alienum videri debet, quod per alias potissimum gentes Ecclesia creverit. Primum quia in divinis & maximis negotiis, mutationes Deus facere solet præter omnium opinionem. Deinde religionem nostram, haud vulgaribus virtutibus illorum qui ab initio illi præfuerunt, suffultam licet animadvertere. Etsi enim linguam ad copiose & eleganter loquendum exercitatam non habuerint, nec verbis ac demonstrationibus Mathematicis usi sint ut auditoribus suis persuaderent, nihilo tamen minus id quod studebant perficere valuerunt. Sed patrimoniis exuti, & bona sua contemnentes: in crucem acti, ac velut in alienis corporibus multa & gravissima tormenta sustinentes: & populorum per singulas civitates, ac rectorum, nec blanditiis illecti nec minis perterriti, manifeste omnibus declararuut, se ob maxima quædam præmia hujusmodi ærumnas tolerare. Quamobrem persuasione verborum opus illis non fuit, cum res ipsæ in singulis prope domibus ac civitatibus, nullo negotio homines impellerent ad credendum iis quæ antea nunquam audiverant. Cum igitur tam divina atque inopinata mutatio orbi terrarum acciderit, ut homines pristinam religionem & ritus patrios abjecerint: prorsus absurdum fuerit, Calydonium quidem aprum & Marathonium taurum, & alia hujusmodi quæ in singulis regionibus ac civitatibus vel facta sunt vel conficta, tanto hominum studio fuisse celebrata, ut nobilissimi quiq; apud Græcos scriptores & ad scribendum ingenio instructissimi, in iis tractandis operam suam posuerint: me vero non supra ingenii mei vires eniti, & Ecclesiasticarum rerum Historiam conscribere. Nam cum hoc argumentum non ab hominibus elaboratum sit, prorsus persuasum habeo, haud difficile esse Deo, ut ego præter omnium opinionem hujus Historiæ scriptor appaream. Ac primo quidem Historiã hanc ab initio repetere decreveram. Sed cum animadvertissem, alios jam scriptores ad sua usque tempora id

ἑτέρας προφητείας· ὡς μὲν οὖν Ἑβραίοις πλείοσι καὶ σαφεστέραις προφητείαις χρησάμενον περὶ τῆς παρουσίας χριστοῦ, καίπερ ὀλιγώτερον ἐμφύντος περὶ τοῦ εἰς αὐτὸν πίστεως, ἀπόχρη τοσοῦτον εἰπεῖν· ἃ μὲν οὖν αὐτὸς προσῆκον δόξειε, διὰ τῶν ἄνω λόγων δόξει· διὰ τῶν ἀλλων ἐθνῶν εἰς τὰ μάλιστα τὴν ἐκκλησίαν ἐπιδεδωκέναι πρῶτον μέν, καθάπερ φιλεῖ ὁ θεὸς ἐν τοῖς παραδόξου μεταβάσεις βραβεύειν ἐπὶ τοῖς θείοις καὶ μεγίστοις πράγμασιν· ἔπειτα δέ, ἃ ταῖς τυχούσαις ἀρεταῖς τῶν ἐξ ἀρχῆς προστάντων αὐτῆς οἰκονομηθεῖσαν εἰς B δρεῖν τὴν θρησκείαν· εἰ γὰρ καὶ γλώττης πρὸς φράσιν ἢ κάλλους λέξεως ἠσκημένοι οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἐν λέξεσιν, ἢ γραμμάτων ἀποδείξεσι τὰς ἐντυγχάνουσας ἔπειθον, παρὰ τοῦτο χεῖρον αὐτοῖς ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα δαζόμενον· ἀλλ' ἀποδυόμενοι τὰς εἰσαεὶ καὶ τῶν οἰκείων ἀμελοῦντες, ἀσπαζόμενοί τε, καὶ ὡς ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὰς πολλὰς καὶ χαλεπὰς βασάνους δεχόμενοι, καὶ μήτε τῶν κατὰ πόλιν ἀνδρῶν καὶ ἀρχόντων ταῖς κολακείαις ὑπαγόμενοι, C μήτε ταῖς ἀπειλαῖς ἐκπληττόμενοι, δῆλα πᾶσιν ἐποίησαν, ὡς ὑπὲρ μεγίστων ἀθλων τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὑπομένουσιν· ὥστε οὐ πειθοῦς ἔδει λόγων, ἀκοντι τῶν πραγμάτων κατ' οἴκους καὶ πόλεις πιστεύειν βιαζομένων, ἃ μὴ πρότερον ἀκηκόασι· τοσαύτης ἐν θείας καὶ παραδόξου μεταβολῆς τῇ οἰκουμένῃ συμβάσης, ὡς καὶ τῆς πατρίου θρησκείας καὶ τῶν παλαίων νόμων ἀμελῆσαι, δεινὸν ἂν εἴη, τὸν μὲν ἐν καλυδῶνι κάπρον, D καὶ τὸν ἐν μαραθῶνι ταῦρον, καὶ ἄλλα τοιαῦτα κατὰ χώρας ἢ πόλεις γινόμενα, ἢ μυθευόμενα τοσαύτης ἀξιωθῆναι σπουδῆς, ὡς πολλὰ παρ' ἕλλησιν εὐδοκιμωτάτων συγγραφέων περὶ ταῦτα πονῆσαι, φύσεως δ' ἔχοντας γράφειν ἐμὲ μὴ τὴν φύσιν βιάσασθαι καὶ ἐπὶ σιωπὴν ἰσορίαν συγγράψαι· πεπεισμένον, ὡς ὑποθέσεως οὐκ ἐξ ἀνθρώπων δημιουργηθείσης, παραδόξως ἀναφανείσαν μεγραφέα, οὐκ ἄπορον τῷ θεῷ ἐρμήνευσιν μὴν πρώτα, ἀπ' ἀρχῆς ταύτην συγγράτὴν πραγμάτειαν· λογισάμενον δὲ καὶ λοιπὸν ταύτης ἐπειράθησαν μέχρι τῶν καὶ

χρόνων, κλήμης τε καὶ ἡγήσιππος, ἄνδρες σοφώταλοι, τῇ τῶν ἀποστόλων διαδοχῇ παρακολουθήσαντες, καὶ ἀφρικανὸς ὁ συγγραφεὺς, καὶ εὐσέβιος ὁ ἐπίκλην παμφίλου, ἀνὴρ τῶν θείων γραφῶν καὶ τῶν παρ' ἕλλησι ποιητῶν καὶ συγγραφέων πολυμαθέσταλος ἱστορ- ὅσα μὲν τῶν εἰς ἡμᾶς ἐλθόντων ταῖς ἐκκλησίαις συνέβη μέχρι τοῦ εἰς ἡμετέρους ἀνοδον τοῦ χρείττονος, μέχρι τῆς λικινίου καθαιρέσεως, ἐπιμόλυμβος ἐπραγματευσάμην ἐν βιβλίοις δυσὶ νυνὶ δὲ σοι θεῷ φάναι, τὰ μὴ ταῦτα διεξελθεῖν πειράσομαι· μεμνήσομαι δὲ πραγμάτων, οἷς παρέτυχον, καὶ παρὰ τῶν εἰδότων ἢ θεασαμένων ἀκήκοα, καὶ τοῦ ἡμετέραν καὶ περὶ ἡμῶν γλυκὺν· τῶν δὲ περαιτέρω, τοῦ καλύπτειν ἐθήρασα ἀπὸ τῶν τεθέντων νόμων διὰ τοῦ θρησκείαν, καὶ τῶν καιρῶν συνόδων, καὶ νεωτερισμῶν, καὶ βασιλικῶν καὶ ἱερατικῶν ἐπιστολῶν· ὧν αἱ μὲν, εἰς ἔτι νυνὶ ἐν τοῖς βασιλείοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις σώζονται· αἱ δὲ, σπουδὴν παρὰ τοῖς φιλολόγοις φέρονται· τέτων δὲ τὰ ῥητὰ παρειλαβεῖν τῇ γραφῇ πολλάκις ἐννοηθείς, ἄμεινον ἐδοκίμασα, διὰ τὸν ὄγκον τῆς πραγματείας, τοῦ ἐν αὐτοῖς διάνοιαν συντόμως ἀπαγγεῖλαι· πλὴν εἰμήτι τῶν ἀμφιλόγων διέξιμεν, ἐφ' ὧν διαφορὰ ἐστι τοῖς πολλοῖς δόξα· τοιγαροῦν εἰ ἀπορήσω τινὸς γραφῆς, παραθήσομαι ταύτην εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας· ἵνα δὲ μή τις ἀγνοίᾳ τῶν ὄντων παραψηφίσηται ψευδοῦς τῆς πραγματείας, ἐναντίας ἴσως ἐντυχὼν γραφαῖς, ἰστέον ὡς περιφανῶν θείων δογμάτων καὶ τῶν ὑστέρων ἀναφυέντων, διαφερόμενοι πρὸς ἀλλήλους οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἄρχοντες, ἕκαστοι θείων ἐπαιρόμενοι, πρὸς τὰς ὁμοδόξους ἔγραφον· καὶ καθ' ἑαυτοὺς συνηγμένοι καὶ συνόδους ἐψηφίζοντο ἅπερ ἠβούλοντο· καὶ τῶν τοιαῦτα δοξαζόντων, πολλάκις ἐρήμην καθεδίκαζον· καὶ τοὺς καιροῦ βασιλέας, καὶ τοὺς ἀφ' αὐτοὺς δυναμένους πειθέπονται, ὡς εἶχον δυνάμεως ἔπειθον, καὶ ὁμόφρονας αὐτοὺς καθεστιάζον· εἰς ἀπόδειξιν τε τοῦ δόξαι σέβειν ὀρθῶς, οἱ μὲν τοῖς, οἱ δὲ ἐκείνοις

A præstitisse; Clementem scilicet & Hegesippum viros sapientissimos, qui Apostolorum temporibus proxime successerunt: Africanum præterea temporum scriptorem, & Eusebium cognomento Pamphili, virum tum in divinis scripturis, tum in Poëtarum aliorumque Gentilium scriptorum libris exercitatissimum: ea quidem quæ ab ascensu Christi in cœlum usque ad exauctorationem Licinii Ecclesiis contigisse accepi, cuncta in compendium redigens,
B duobus libris jam antea sum complexus. Nunc vero ea quæ deinceps secuta sunt, Deo juvante exponere conabor. Porro mentionem faciam earum rerum quibus ipse interfui, & quas ab iis qui illas norant aut viderant accepi, quæ quidem ætate nostra vel paulo antea gestæ sunt. Quæ vero ante illud tempus contigerunt, earum rerum cognitionem partim ex legibus religionis causâ constitutis, & ex synodis subinde celebratis, & ex perturbationibus rerum atque innovation bus; partim ex Imperatorum ac sacerdotum Epistolis indagavi: quarum quidem Epistolarum aliæ in Palatiis & in Ecclesiis etiamnum servantur; aliæ hinc inde dispersæ, apud eruditos homines reperiuntur. Cumque ipsa
C illarum verba huic Historiæ inserere non semel decrevissem, tandem ob nimiam operis molem, satius judicavi earum sensum breviter exponere: nisi forte ambigui quidpiam inciderit, de quo variè sint multorum opiniones. Tum enim si quod monumentum nactus fuero, illud adscribere non gravabor ad comprobandam & confirmandam veritatẽ. Cæterum ne quis præ ignoratione rerum, opus hoc nostrum mendacii accuset, cum alia monumenta ei contraria perlegerit: sciendum est Ecclesiarum Antistites, propter Arii dogmata & alia quæ postea emerserunt, inter se dissen-
D tientes, de his rebus quas singuli defendebant, ad opinionis suæ fautores scripsisse: & seorsum congregatis suorum Synodis, ea quæ vellent decrevisse; ac sæpenumero eos qui contraria sentiebant, absentes condemnasse: & Imperatores qui per id temporis regnabant, ac summates viros omnibus modis demerendo, in suam sententiam pertraxisse: atque ut omnibus persuaderent se rectè de Deo sentire, tam eos qui horum, quam qui illorum

partibus adhærebant, Epistolas omnes A quæ exstabant, pro suæ sectæ ac sententiæ defensione in unum corpus collegisse, contrarias vero prætermisisse. Quæ quidem res effecit, ut difficilè admodum deprehendere possemus quæ in his negotiis contigerunt. Sed quoniam veritatis præcipuam curam habere oportet, ut sincera sit Historiæ fides: necessarium existimavi ut hæc quoque monumenta, quantâ fieri posset diligentiâ pervestigarem. Quod si Ecclesiasticorum virorum, vel de primatu, vel de sectæ suæ prærogativa contendentium, seditiones explanavero, nemo importune aut malevolo animo istud à me factum esse existimet. Nam primum quidem, sicut antea dixi, Historiæ scriptor cuncta veritati debet postponere. Deinde Ecclesiæ Catholicæ doctrina ita demum sincera apparebit; quæ adversariorum quidem insidiis probata sæpius atque explorata est: semper tamen, utpote Deo victoriam ei præbente, pristinum robur recuperavit, omnesque Ecclesias ac populos ad veritatem suam pertraxit. Porro consideranti mihi utrum ea duntaxat literis mandanda essent, quæ Ecclesiæ in imperio Romano constitutæ accidisse cognoveram, haud incommodum fore visum est, ea etiam quæ apud Persas & alios Barbaros circa religionem nostram gesta sunt, quoad ejus fieri poterit adjungere. Neq; vero ab Ecclesiastica Historia alienum fuerit, in hoc insuper opere commemorare, tum quinam velut parentes atque auctores fuerint eorum qui vulgo Monachi appellantur: tum qui post illos continua successionis serie celeberrimi exstiterunt, quos quidem aut novimus ipsi, aut auditione accepimus. Ita enim fiet, ut nec ingrati erga illos fuisse videamur, virtutem illorum oblivioni tradendo, nec ignari rerum ab illis gestarum. Simul etiam iis qui hoc Philosophiæ genus consectantur, exemplar relinquemus ejusmodi vitæ atque institutionis, quâ si usi fuerint, beatissimo ac felici exitu potientur. Verum hæc in progressu operis pro virili parte annotabimus. Nunc vero narrationem rerum aggrediar, Deum prius adjutorem ac propitium precatus. Hinc porro Historiæ hujus sumemus exordium.

προσιτέμβροι, συναγωγὴν ἐποιήσαντο τῶν ὑπερ τ οἰκείας αἱρέσεως φερομένων ἐπιστολῶν, καὶ ἰς ἀναλίας παρέλιπον· ὁ δὴ σκαλιὰν ἡμῖν λίαν καὶ ἐσκάσατε τὴν εὕρεσιν τῶν περὶ ταῦτα συμβάντων· ἐπεὶ δ μάλιστα τ ἀληθείας ἐπιμελεῖσθαι χρεὼν διὰ τὸ τ ἱστορίας αὐτὸ δηλον, ἀναγκαῖον ἐφάνη μοι ὡς οἷόν τε, πᾶσαν λυπραίνουσαν καὶ ἰς τοιαύτας γραφὰς ἐκτοίνυν καὶ σάσης ἐκκλησιαστικῶν πρὸς ἀλλήλας, ἢ περὶ προεδρείας ἢ περὶ μήσεως τ οἰκείας αἱρέσεως διεξελθω, μήτω φορτικὸν ἢ ἐθελοκακίας B προαιρέσεως εἶναι δόξη, τοιαῦτά μοι ἱστορῆσαι πρῶτον μὲν γὰ, ὡς εἰρηται, πάντα δόλου ποιεῖσθαι τ ἀληθείας τὸν συγγραφέα προσῆκον· ἔπειτα δ τὸ δόγματ καθόλε ἐκκλησίας γνήσιόν τε ὅτι μάλιστα φανεῖται, πολλάκις μὲν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν ἀναλία δόξαν δοκιμασθέν· οἷα δὲ θεόθεν τὸ κρατεῖν λαχὸν, αὖθις εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανελθὸν δύναμιν, πάσας τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ πλήθη πρὸς τὴν οἰκείαν ἀλήθειαν ἐπισπασάμενον. Βουλομένῳ δέ μοι, εἰ ὧν ἔγνων μόνα προσῆκεν ἀναγράψαι τὰ γενόμενα περὶ τὴν ἐκκλησίαν C τῷ ῥωμαίων ἄρχῳ, ἔδοξεν οὐκ ἔχειν εὖ ἔσον ἐφικέσθαι δυνήσομαι, καὶ τὰ πέρσας καὶ βαρβάροις συμβάντα ἐπὶ τῇ θρησκείᾳ ἡμῶν ῥήσθ· οὐκ ἀνοίκειον δ εἶναι τ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐν τῇδε τῇ πραγματείᾳ διεξελθεῖν καὶ τίνες πολὲ ἦσαν οἱ ὥσπερ πατέρες καὶ εἰσηγηταὶ γενόμενοι τῶν καλουμένων μοναχῶν, ἔτι μὴν αὐλὴς καὶ διαδοχὰς, ὧν ἴσμεν ἢ ἀκριβῶς δοκιμήσαντες· ἔστε γὰ ἀχάριστοι δόξομεν εἶναι πρὸς αὐλὴς, ἀμνησίᾳ τῶν δωκότες τὴν αὐλῶν ἀρετὴν, ἔστε ἀπείρως ἔχοντ κατ' αὐτὰ D ἱστορίας, μ τε καὶ τοῖς περιεπομένοις αὐτὸ λοσοφεῖν τὸ δόγμα καταλιπεῖν ἀγνῶτ χρώμενοι, μακαριώτατε καὶ θεοφιλέστατε μεθέξοντες τέλες· ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ λόγου, ὡς οἷόν τε, τῶν φυλάξ· τρέπομαι ἤδη ἐπὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν πραγμάτων, ἔργον καὶ ἵλεων τὸν θεὸν ἐπικαλεσάμενος. ἔξῆς δὲ τῷ λόγῳ ἡ παροῦσα γραφὴ, ὧδε.

A

Κεφ. β'.

Τίνες ὅσαν ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων πόλεων, τὰ μεγάλα κωνσταντίνου βασιλεύσαντος: καὶ ὅπως ἡ μὲν ἕως λιβύης διὰ λικίνιον πεπιστευμένως ἐχειρίζετο· ἡ δὲ ἑσπέρα διὰ τὸν κωνσταντῖνον μετ' ἐλευθερίας τὸν χειρισμὸν ἐπαῤῥησιάζετο.

ΚΡίσπου καὶ κωνσταντίνου τῶν καισάρων ὑπατευόντων, ἡγεῖτο μὲν τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας σίλβεστρος· τῆς δὲ ἀλεξανδρέων ἀλέξανδρος, καὶ μακάριος τῶν ἱεροσολύμων· τῆς δὲ ἀντιοχέων τῶν πρὸς τῷ ὀρόντῃ, B μηδ' ῥωμαίοις ἔπω τις ἐπεστεταλτο· τῶν διωγμῶν, ὡς εἰκὸς, μὴ συγχωρησάντων γενέσθαι τινὰ χειροτονίαν· ὅτε εἰς μακεδόνας δὲ καὶ ἑλληνικοὺς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἐλθόντες, θαυμάσαντες τὸν βίον καὶ τῶν λόγων τὸ σεμνὸν, ἄξιον ἐδοκίμασαν τὸν θεοσεβικὸν τοῦτον ἡγεῖσθαι· καὶ ἐπίσκοπον οὗτος τῆς γείτονος βεροίας, εἰς ἀντιόχειαν μεθέστησαν· τῶν δὲ χριστιανῶν οἱ μὲν πρὸς ἑῶ μέχρι τῶν ὁμόρων αἰγυπτίοις λιβύων, ὀκνηθάῤῥουν τότε εἰς τὸ φανερὸν ἐκκλησιάζειν, μεταβαλομένου λικινίου τῆς πρὸς αὐτοὺς C οὐσίας· οἱ δὲ ἀνὰ τὴν δύσιν, ἕλληνές τε καὶ μακεδόνες καὶ ἰλλυριοὶ, ἀδεῶς ἐθρήσκευον διὰ κωνσταντῖνον, ὃς ἡγεῖτο τῶν τῇδε ῥωμαίων.

Caput II.

Quinam fuerint majorum civitatum Episcopi Constantino Magno regnante: & quod Oriens quidem usque ad Libyam propter Licinium cautius Christum coluit: Occidens vero propter Constantinum liberius fidem Christi professus est.

COnsulibus Crispo & Constantino Cæsaribus, Romanæ quidem Ecclesiæ Silvester Præsulatum gerebat: Alexandrinæ vero Alexander, & Macarius Hierosolymorum. Antiochiæ autem ad Orontem fluvium sitæ nemo adhuc post Romanum constitutus fuerat Episcopus, persecutionibus ut verisimile est, ordinationem fieri prohibentibus. Sed non multo post Episcopi apud Nicæam congregati, cum Eustathium ob vitæ simul ac doctrinæ meritum admiratione prosequerentur, dignum eum judicarunt qui Apostolicæ Cathedræ præsideret: ac proinde cum Episcopus esset vicinę urbis Berrœæ, illum inde Antiochiam transtulére Quo quidem tempore Christiani qui in Orientis partibus ad Libyas usque Ægyptiis finitimos degebant, Ecclesiasticos conventus palam C celebrare minime audebant, propterea quod Licinii erga ipsos immutata esset benevolentia. Christiani vero in Occidentis partibus commorantes, Achæi scilicet, Macedones & Illyrii, religionis suæ solennia intrepide agebant, Constantini operâ, qui Imperium Romanum in illis regionibus administrabat.

Κεφ. γ'.

Ὅτι τὸ σωτῆριον ὄφος, καὶ τὴν τοῦ χριστοῦ ἐμφάνειαν, εἰς τὸ χειρίζειν τὰ κατὰ τὸν κωνσταντῖνον, διδαχθεὶς καὶ παρὰ τῶν ἀμυήτων τὸ εὐσεβὲς.

ΤΟύτῳ γὰρ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα συγκυρῆσαι παρελήφαμεν, οἷς ἐπείθετο τῶν χρησιμῶν δόγμα προσβάλλειν· μάλιστα δὲ τὸ φανεῖσαν αὐτῷ θεοσημείαν ἡνίκα γε ἐπεστράτευσε μαξεντίῳ ἐβεβούλευτο, οἵᾳ γε εἰκὸς ἦν πρὸς ἑαυτὸν, ὅπως ἄρα τὰ τῆς μάχης ἀποβήσεται, καὶ τίς αὐτῷ βοηθὸς ἔσται ἐν τοιαύταις δὲ σφαλίσι γενόμενος, ὀνασεῖδε τὸ τοῦ σωτῆρος σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ σελαγίζον· τεθηπότι δ'

Caput III.

Quomodo Constantinus per visionem crucis Christique præsentiam ad Christianam religionem traductus sit, veramque pietatem à nostris sacerdotibus didicerit.

HUic enim viro, cùm alia multa obtigisse comperimus, quibus permotus Christianam religionem colere instituit: tum inprimis signum divinitus ipsi ostensum. Nam cum bellum Maxentio inferre constituisset, secum, ut credibile est, dubitare cœpit, quisnam belli exitus futurus esset, & quem sibi auxiliatorem pararet. Hujusmodi curis districtus, vidit in somnis signum crucis in cœlo resplendens. Quo viso

cum esset obstupefactus, divini Angeli A ipsi adstantes dixerunt: Constantine in hoc vince. Ipsum quoq; Christum ei apparuisse memorant, & vexillum crucis ei ostendisse, jussisseque ut ad ejus similitudinem alterum fabricaret, cujus auxilio in præliis uteretur, & victoriam sibi compararet. Eusebius quidem Pamphili affirmat, ipsum se Imperatorem audiisse cum jurejurando narrantem, quomodo circa meridiem, inclinante jam sole, crucis trophæũ ex purissima luce compositum vidisset, eique additam hanc inscriptionem: Hoc vince: in cœlo tum ipse tum milites qui cum ipso erãt aspexissent. Nam dum nescio quo proficisceretur unà cum exercitu, hoc miraculum in itinere contigit. Cumque considaret animo quid hoc sibi vellet, vox supervenit. Dormienti vero Christus cum signo quod in cœlo visum fuerat, apparuit: præcepitque ut alterum ad similitudinem illius exprimeret, eoq; in præliis contra hostes præsidio uteretur. Et quoniam Imperator nullo amplius egebat interprete, quippe cui perspicue ostensum fuerat quid de Deo sentire deberet, simul atque dies illuxit, convocatis Dei sacerdotibus, de doctrina fidei eos consuluit. Illi vero prolatis sacræ scripturæ libris, ea quæ ad Christum pertinent exposuerunt: eaque antequam complerentur manifeste prædicta esse, ex Propheticis libris demonstrarunt. Signum porro quod ipsi apparuerat, trophæũ esse dixerunt victoriæ de inferis, quam ille inter homines versatus, crucifixione sua ac morte & post tertium diem resurrectione retulisset. Ad eum enim modum sperare se dixerunt, post discessum ex hac vita cunctos homines in fine hujus sæculi resurrecturos & immortales futuros esse: alios quidem ut mercedem eorum quæ recte gesserint, consequantur: alios ut pro malefactis debitas pœnas persolvant. Esse tamen etiã his qui in hac vita deliquerint, paratam spem salutis & expiationem delictorum: iis quidem qui nondum mysteriis initiati sunt, initiationem juxta Ecclesiæ ritus: initiatis vero, à peccatis deinceps abstinere. Sed quoniam pauci admodum & divini duntaxat viri id præstare possunt, secundam expiationem institutam esse docuerunt, quæ fit per pœnitentiam. Deum namque utpote benignum ac clementem,

ἀυτῷ πρὸς τὴν ὄψιν, θαρσαλέως θεῖοι ἄγγελοι, ὦ κωνσταντῖνε, ἔφησαν, ἐν τούτῳ νίκα. λέγεται δὲ καὶ αὐτὸν τὸν χριστὸν ἐπιφανῆναι αὐτῷ, δεῖξαί τε τὸ σωτῆριον σύμβολον, καὶ παρακελεύσασθαι ποιήσασθαι τούτῳ παραπλήσιον, ᾧ ἐν τοῖς πολέμοις ἔχων ἐπίκουρον καὶ νίκης ὡρισμένον ἀγωνιστὴς γένοιτο. ὁ μὲν οὖν εὐσεβὴς γενόμενος ὁ παμφίλου, ἀυτὸς φησὶ θεάσασθαι ἐναργῶς τὸ βασιλέως ἀκηκοέναι ἱστορήσαντος, ὡς ἀμφὶ μεσημβρίαν ἤδη τῆς ἡμέρας κλινούσης, σωτῆριον ἐν οὐρανῷ τρόπαιον ἐκ φωτὸς συνεστὼς, καὶ γραφὴν συνημμένην αὐτῷ, τοῦτο νίκα λέγουσαν, ἐν τῷ οὐρανῷ ἐθεάσατο αὐτὸς, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ στρατιῶται· ὧν θαυμάζοντος γάρ πη σὺν τῷ στρατεύματι, καὶ τὴν ὄψιν ἀπορουμένου, ἐπεγρέσθαι λογιζομένου τε αὐτῷ ὅτι εἴη, νυκτὸς ἐπελθούσης καθεύδοντι τὸν χριστὸν ὀφθῆναι σὺν τῷ φανέντι ἐν οὐρανῷ σημείῳ, καὶ κελεύσαντος μίμημα ποιήσασθαι τούτου, καὶ ἀλεξήματι κεχρῆσθαι ἐν τοῖς πρὸς τοὺς πολεμίους μάχαις· ἐπεὶ δὲ λαμπρὸν ἐρεμνέως ἤδη ἔῳθεν ἦν, ἀλλὰ θεοφανὴς ἐνέσχηθη τῷ βασιλεῖ ἡ χρὴ περὶ θεοῦ νομίζειν, ἅμα ἡμέρᾳ συγκαλέσας τοὺς ἱερέας τοῦ χριστοῦ, περὶ τῶν δογμάτων ἐπυνθάνετο· οἱ δὲ, ὡς ἱερὰς βίβλους παρειχόμενοι, τὰ περὶ χριστοῦ ἐξηγοῦντο· καὶ πείσαντες σαφῶς τούτοις προρρήσεσιν, ἐκ τῶν προφητῶν ἀπέφηναν τοῦ φανὲν αὐτῷ σημεῖον, σύμβολον εἶναι ἔλεγον τῆς κατὰ τὸν ἅδου νίκης, ἣν ἐς ἀνθρώπους ἐλθὼν, καλῶς θωσε τῷ σταυρῷ θῦσαι καὶ ἀποθανεῖν, καὶ τρισὶν ἀναβιῶναι ἡμέραις τοῦτο δὲ ἔφασαν ἐλπίζειν, μὴ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἐνταῦθα βιοτῆς πρὸς τὸ τέλος παρέχειν αἰῶνα ἀνίσους πάντας ἀνθρώπους, καὶ ἀθανάτους ἔσεσθαι τοὺς μὲν, ἐπαίνου καὶ ἀμοιβαῖς ὧν εὖ ἐβίωσαν ἐν τούτοις τοῖς πράγμασι· τοὺς δὲ, ἐπὶ ἀμελείας ὧν κακῶς ἐβίωσαν ἔσεσθαι μύρτοις καὶ τοῖς ἐνταῦθα πλημμελήμασιν ἀφορμὴν σωτηρίας, καθαρμὸν ἁμαρτημάτων, ἀμυήτους μὲν, μύησιν καὶ τὸν νόμον τῆς ἐκκλησίας· τοῖς δὲ μεμυημένοις, τὸ μὴ πάλιν ἁμαρτεῖν ἐπεὶ δὲ τοῦτο παντὸς ὀλίγων καὶ θείων ἀνδρῶν ἐστὶ κατορθῶσαι, δασκον δεύτερον καθαρμὸν τελεσθῆναι μετανοίας· φιλάνθρωπον γὰρ ὄντα τὸν θεὸν, συγ-

μην νέμειν τοῖς ἐπταικόσιν, εἰ μεταμεληθῶσι, χέργοις ἀγαθοῖς τὴν μεταμέλειαν βεβαιώσασι.

A his qui deliquerunt veniam dare, modo ipsos pœniteat, ac pœnitentiam suam bonis actibus confirment.

Κεφ. δ'.

Ὑπὲρ τοῦ σταυροῦ σημείου ἀφηγεῖται τὰ πολέμια ἐθέσπισε· καὶ διήγησις παραδόξου περὶ τῶν τὸ σημεῖον φερόντων τὸ σωτήριον.

Caput IV.

Qualiter Constantinus crucis signum in prælijs præferri jussit: & mirabilis quædam narratio de iis qui vexillum illud gestabant.

Τοιαῦτα τῶν ἱερέων ὑφηγεμένων, θαυμάσας τὰς περὶ τὸ χρεὼν προφητείας ὁ βασιλεύς, ἐκέλευσεν ἄνδρας ἐπισήμους, χρυσῷ καὶ λίθοις τιμίοις εἰς σταυροῦ σύμβολον μεταστυλῶσαι, τὸ δὴ ῥωμαίοις καλούμενον λάβαρον· σημεῖον δὲ τοῦτο πολεμικὸν, τῶν ἄλλων τιμιώτερον, καθότι αἰεὶ τὸ βασιλέως ἡγεῖσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι νενόμισο παρὰ τῶν σταλιωτῶν· ἣ μάλιστα οἶμαι κωνσταντῖνον τὸ ἐπισημότατον σύμβολον τῆς ῥωμαίων ἀρχῆς, εἰς χριστοῦ σημεῖον μεταβαλεῖν· ὥστε τῇ συνεχεῖ θέᾳ καὶ θεραπείᾳ, ἀπεθίσθαι τῶν παλαίων τὰς ἀρχομένους· μόνον δὲ τοῦτον ἡγεῖσθαι θεὸν, ὃν καὶ βασιλῆα σέβεσθαι, καὶ ἡγεμόνι καὶ συμμάχῳ χρῆσθαι κατὰ τῶν πολεμίων· ἀεὶ γὰρ τοῦτο τὸ σημεῖον προβάλλεσθαι τῶν οἰκείων λαγμάτων· καὶ ταῖς καμνούσαις φάλαγξιν ἐν ταῖς μάχαις παρεῖναι κέλευε, φανερὰς ταύτας τῶν δορυφόρων ἀεὶ τοῦτο ποιεῖν, οἷς ἔργον ἦν ἕκαστον ἀμοιβαίως ἐπὶ τῶν ὤμων φέρειν τὸ σημεῖον, καὶ περιέναι τὰς τάξεις τῶν πολεμίων· λέγεται γοῦν ποτὲ τὸν τοῦτο φέροντα, ἀτρέως ἐπιδραμόντων τῶν πολεμίων, δείσαντα ἑτέρῳ παραδοῦναι, καὶ ἑαυτὸν τῆς μάχης ὑπεξαγαγεῖν· ἤδη δὲ τῶν βελῶν ἔξω γιγνόμενον, ὀξαπίνης πεσεῖν βληθέντα καιρίαν· τὸν δὲ παραλαβόντα τὸ θεῖον σύμβολον, ἀτρῶτον διαμεῖναι, πολλῶν ἐπ' αὐτῷ τοξευόντων· παραδόξως γάρπως ὡς ὑπὸ θείας δυνάμεως ἰθυνόμενα τὰ βέλη τῶν πολεμίων, τῷ σημείῳ προσεπήγνυτο· τὸν δὲ φέροντα, καὶ μέσα τῶν κινδύνων ὄντα, ἀφιππάνυτο· λέγεται δὲ μήτε ἄλλον πώποτε τοῦτο τὸ σημεῖον διακονούμενον, οἷά γε εἰκὸς ἐν πολέμῳ σταλιώτοις, σκαιᾶ περιπεσεῖν συμφορᾷ, καὶ τραυματίαν ἢ αἰχμάλωτον γενέσθαι.

Cum ista à sacerdotibus exposita fuissent, Imperator Prophetias de Christo admiratus, peritis artificibus mandavit, ut vexillum illud quod Romani Labarum vocant, auro & gemmis ornatum in crucis signum transformarent. Porro illud vexillum bellicum, honoratius erat quam reliqua, eo quod Imperatorem semper præcedere, & adorari à militibus consuevisset. Quocirca maxime existimo, Constantinum nobilissimum Imperii Romani signum in Christi vexillum commutasse, eo consilio, ut continuo ejus aspectu cultuque Romani à patris ritibus paulatim abducerentur, eumque solum Deum existimarent quem Imperator coleret, & quo duce atque adjutore contra hostes uteretur. Id enim signum semper ante copias suas velut munimentum objecit, & legionibus si quæ forte ab hoste premerentur, in prælio adesse voluit: delectis ad id munus certis militibus, quibus hoc injunctum erat, ut singuli per vices id signum humeris gestarent & acies hostium circuirent. Quodam igitur tempore, ajunt signiferum qui id vexillum portabat, repentino hostium incursu perterritum, alteri illud tradidisse, seque ex prælio subduxisse; cumque jam extra telorum jactum stetisset, subito lethali vulnere percussum corruisse: eum vero qui divinum signum gestandum susceperat, multis in ipsum jacula mittentibus, illæsum permansisse. Quippe hostium tela mirabili quodam modo, velut divina quadam virtute ea dirigente, signo infigebantur: ab ipso autem signifero inter tot pericula cõstituto avolabant. Sed nec alium quenquam militem huic signo gestando deputatum, in gravem unquam calamitatem, sicut in bello fieri solet, incidisse memorant, nec vulneratum unquam aut captivum fuisse.

A

Caput V.

Refutatio eorum qui dicunt, Constantinum ob necem filii sui Crispi, Christianam religionem amplexum esse.

Scio quidem Gentiles vulgo narrare solitos, Constantinum cum quosdã genere proximos interfecisset, & in necem filii sui Crispi consensisset; pœnitentia ductum, de expiatione scelerum consultasse Sopatrum Philosophum, qui tunc temporis Plotinianæ scholæ successionem tenebat: illum autem respondisse, nullam esse ejusmodi scelerum expiationem. Qua repulsa conturbatum Imperatorem, incidisse in Episcopos, qui pœnitentia & lavacro baptismi ipsum ab omni scelere purgaturos se esse pollicerentur. His igitur quoniam ex animi sui sententia respondissent, illum delectatum, religionem eorum suspexisse, & cum ipsum Christianum factum esse, tum subditos ut idem facerent impulisse. Verum hæc mihi videntur esse conficta ab illis, qui Christianam religionem vituperare student. Etenim Crispus, cujus causâ Constantinũ lustratione opus habuisse dicunt, anno Imperii patris sui vicesimo mortem obiit: qui dum adhuc superstes esset, utpote secundum Imperii obtinens locum, & Cæsaris dignitate decoratus, multas unà cum patre leges pro Christianis tulerat, sicut temporum notæ singulis legibus subjectæ, & legislatorum nomina etiamnum testantur. Sopatrum vero, primùm quidem haudquaquam verisimile est in colloquium venisse cum Constantino, qui tunc temporis in illis duntaxat partibus quæ circa Oceanum ac Rhenum positæ sunt, Imperio potiebatur. Nam ob discordiam ejus cum Maxentio qui tum in Italia degebat, perturbata erat Romana respublica: nec facile tunc cuiquam erat in Gallias ac Britannias, easque orbis partes penetrare, in quibus Constantinum Christianam religionem primùm suscepisse constat, antequam Maxentio bellum intulisset, & in Italiam atque urbem Romam pervenisset. Cujus rei fidem iterum faciunt, tum tempora ipsa, tum leges quas ille pro religione sanxit. Verum etsi facile concedamus, Imperatorem cum Sopatro collocutum esse,

B

C

D

Κεφ. ε'.

Ἀντίρρησις πρὸς τοὺς λέγοντας, χριστιανίσαι τὸν κωνσταντῖνον διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κρίσπου.

Οὐκ ἀγνοῶ δὲ, ὡς ἕλληνες λέγουσι, κωνσταντῖνον ἀνελόντα τινὰς τῶν ἐγγὺς γένους, καὶ τῷ θανάτῳ κεῖσθαι τὸν αὐτοῦ παῖδος συμπεράξαντα, μεταμεθῆσθαι, καὶ πρὸς καθαρμοῦ κοινώσασθαι τὸν πάτρῳ τῷ φιλοσόφῳ, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρεσβεύοντι τῆς πλωτίνου διαδοχῆς· τὸν δὲ ἀποφήνασθαι, μηδένα καθαρμὸν εἶναι τοιούτων ἁμαρτημάτων· ἀθημονῆσαι δὲ τὸν βασιλέα ἐπὶ τῇ ἀπαγορεύσει, πρὸς ἐπισκόπους, οἱ μετανοίᾳ καὶ βαπτίσματι ὑπέχοντα πάσης αὐτὸν ἁμαρτίας καθαρὸν ἠθῶσθαι τε τούτοις τὸν σκοπὸν εἰρηκέναι, καὶ θαυμάσαι τὸ δόγμα, καὶ χρίσασθαι τῆς θείας, καὶ τοὺς δεχομένους, ἐπὶ τοῦτο ἀγαγεῖν· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ταῦτα πεπλάσθαι τοὺς σπουδάζοντας τὴν χριστιανῶν θρησκείαν κατηγορεῖν· κεῖσθαι μὲν γὰρ, διὰ τὸν φόνον κωνσταντίνου καθαρμοῦ δεῖσθαι, τῷ εἴκοσιν ἔτει ἐτελεύτησε τῆς τοῦ πάππου ἡγεμονίας, ἔτι περιὼν πολλοὺς σὺν αὐτῷ θήσων νόμους ὑπὲρ χριστιανῶν, ἅτε δὴ τοῦ δευτέρου σχήματος τῆς βασιλείας τελοῦντος καίσαρος ὢν, ὡς εἰς ἔτι νῦν μαρτυροῦσιν οἱ τοὺς νόμους ὑπογεγραμμένοι χρόνοι, καὶ τῶν νομοθετῶν αἱ προσηγορίαι· σώπατρον δὲ, πρὸς τὸν μὲν οὐκ εἰκὸς ἦν εἰς ὁμιλίαν ἐλθεῖν κωνσταντίνῳ, μόνης τῆς πρὸς τῷ ὠκεανῷ καὶ τῷ ῥήνῳ μοίρας ἡγουμένῳ· διὰ γὰρ τὴν πρὸς μαξέντιον διαφορὰν ἐπὶ τῆς ἰταλίας διατρίβοντα ἐσασίαζε τὰ ῥωμαίων· καὶ οὐκ ἂν εἰκὸς ἦν τὸν τὲ ἐπιδημεῖν γαλατίαις καὶ βρεττανοῖς καὶ τοῖς δὲ καλοικεῖσι, παρ' οἷς σωμολογήσασι τῶν χριστιανῶν θρησκείας μεταρρεῖν κωνσταντῖνον, πεῖν ἐπὶ μαξέντιον στρατεύσαι, καὶ παρὰ θεῶν ἐπὶ ῥώμην καὶ ἰταλίας καὶ μάρτυρες παρὰ τούτου οἱ χρόνοι, καὶ οἱ νόμοι οὓς ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἔθετο· εἰ δὲ καὶ ῥᾳδίως ὠόπως συγχωρήσομεν ἐντυχεῖν σωπάτρῳ τὸν βασιλέα

ἢ δι' ἐπιστολῆς αὐτὸ πυθέσθαι περὶ ὧν ἐβούλε- A vel per Epistolam eum de quibus volebat consuluisse: haudquaquam tamen credibile est, Philosophum ignorasse, Herculem Alcmenæ filium post cædem liberorum & post necem Iphiti, quem licet amicum atque hospitem inique interfecerat, Cereris sacris Athenis expiatum fuisse. Græcos igitur hujusmodi scelerum expiationem pollicitos esse, ea quæ dixi satis evincunt: simulque mendacii eos coarguunt, qui Sopatrum affirmant contraria pronuntiasse. Neque enim ausim dicere, ista ignorasse Philosophum, qui eruditionis causâ apud Græcos ea ætate nobilissimus habebatur. B

τo, ὃ δήπου πιθανὸν ἦν τὸν φιλόσοφον ἀγνοεῖν, ὡς ἡρακλῆς ὁ ἀλκμήνης ἀθῴοις σφαγὴν μὲν τῶν τεκνοκτονίαν τοῖς δήμητρος μυστηρίοις, καὶ μὲν τὸν ἰφίτου φόνον, ὃν ξένον καὶ φίλον ὄντα ἀδίκως ἀνεῖλεν· ὡς μὴν ἔν οἱ ἕλληνες τῶν τοιούτων πλημμελημάτων καθαρμὸς ἐπηγγέλλοντο, ἀπόχρη τὰ εἰρημένα, καὶ ψευδὸς καὶ ἐναντία ἀποφήνασθαι σωπάτρου πλασαμένου· ἃ γὰρ ἂν ἐποιμι, ταῦτα ἠγνοηκέναι τὸν ἐπισημότατον τότε παρ' ἕλλησιν ἐπὶ παιδεύσει γεγενημένον.

Κεφ. ϛ'.

Ὅτι καὶ ὁ τοῦ κωνσταντίνου πατὴρ παρεχώρει τὸ τῷ χριστῷ πλατύνεσθαι δόγμα· ὁ δὲ μέγας κωνσταντῖνος πανταχοῦ διαδραμεῖν παρεσκεύασε.

Caput VI.

Quod pater quidem Constantini nomen Christi propagari permiserit: Constantinus vero Maximus ut ubique terrarum prædicaretur effecerit.

Αἱ δὲ κατὰ τὸν ὑπὸ κωνσταντῖνον τὸν νέον ἐκκλησίαι καθαθυμίως ἔπραττον, καὶ ὁσημέραι ἐπεδίδοσαν, δύνου καὶ ὁμόφρονος βασιλέως ὑπουργίαις ἀξιόμενοι· ταύτας δὲ καὶ ἄλλος πρὸ τούτου, διωγμῶν C καὶ ταραχῆς ἀπείρους τὸ θεῖον ἐφύλαξε· διοικουμένων γὰρ τῶν ἀνὰ τὸν ἄλλον οἰκουμένην ἐκκλησιῶν, μόνος κωνσάντιος ὁ κωνσταντίνου πατὴρ, ἀδεῶς θρησκεύειν συνεχώρησε τοῖς χριστιανοῖς· ἀμέλει τοιόνδε τι θαυμάσιον καὶ συγγραφῆς ἄξιον ἔγνων εἰρῆσθαι αὐτῷ· δοκιμάσαι θέλων τίνες τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις χριστιανῶν ἄνδρες εἰσὶ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ, συγκαλέσας πάντας, παρῄνεσεν, εἰ μὲν ἔλοιντο σὺν καὶ θρησκεύειν ὁμοίως, ἀμφ' αὐτὸν εἶναι, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένειν ἀξίας· εἰ δὲ παραιτήσαντο, ὄζεσθαι τῶν βασιλείων, χάριν ἔχοντας ὅτι μὴ καὶ πρωείας προσῴφλησαν· ἐπεὶ δὲ εἰς ἑκάτερον διεκρίθησαν, οἱ μὲν τῷ θρησκείαν προδόντες, οἱ δὲ τῶν παρόντων τὰ θεῖα προτιμήσαντες, ἔγνω φίλοις καὶ συμβούλοις χρῆσθαι, τοῖς περὶ τὸ κρεῖττον πιστοῖς διαμείνασι· τοὺς δὲ, ὡς ἀνάνδρους καὶ κιβδήλους ἀπεσοβήσατο, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν

EEcclesiæ igitur quæ sub Imperio Constantini erant, in summa felicitate degebant, crescebantque indies, benevoli & Christiani principis beneficiis locupletatæ. Quas quidem etiam ante ejus principatum, persecutionum ac tumultus expertes Deus servâverat. Nam cum in reliquis partibus orbis Romani, Ecclesiæ persecutionibus vexarentur, solus Constantius Constantini pater Christianis liberam colendi numinis dederat facultatem. Quin etiam mirabile quiddam & dignum quod posteris tradatur, ab illo factum esse cognovi. Id autem est hujusmodi. Cum aliquando explorare vellet, quinam ex numero Christianorum in palatio ipsius degentium viri boni essent, convocatis omnibus edixit, ut si quidem sacrificare & Deos perinde ac ipse colere vellent, in D palatio manerent, & eundem quem prius dignitatis obtinerent locum: sin id facere recusassent, exirent à palatio, beneficii loco ducentes quòd supplicio affecti non essent. Cumque in duas partes divisi fuissent, hinc quidem religionis suæ desertores, illinc vero qui divinas res præsentibus bonis anteponebant: eos amicos & consiliarios in posterum habere decrevit, qui Deo fidem servâssent. Reliquos vero, tanquam ignavos & impostores aversatus, à comitatu suo

removit: ratus scilicet nunquam Imperatori fidos ac devotos fore eos, qui tam facile proditores Dei exstitissent. Quamobrem quamdiu superstes fuit Constantius, iis qui ultra Italiam habitabant, Gallis scilicet, Britannis & qui circa Pyrenæum montem usque ad Occidentalem Oceanum incolunt, nequaquam contrarium legibus visum est Christianam religionem profiteri. Postquam vero Constantinus eandem illam Imperii partem successorio jure obtinuit, res Ecclesiæ multo magis floruére. Maxentio enim Herculi filio interfecto, & Imperii ejus sorte ac Constantinum translata, divinum numen libere coluerunt, qui vel circa Tiberim fluvium, vel circa Eridanum quem indigenæ Padum vocant, vel juxta Aquilim habitabant: in quem navem Argo protractam esse perhibent, & in Tyrrhenum mare deductam, incolumem evasisse. Nam Argonautæ cum Æëtam fugerent, non eundem navigationis cursum in reditu tenuerunt: sed trajecto mari Scythico, per ostia fluviorum qui in illis sunt partibus, in fines Italorum venerunt: ibique hyemantes, urbem quæ Hemona dicitur condiderunt. Æstate vero adveniente, indigenarum operâ adjuti, per quadringenta circiter stadia machinis quibusdam navem Argo traxerunt per terram, eamque in fluvium Aquilin deduxerunt, qui in Eridanum influit: Eridanus vero in mare Italicum evolvitur. Cæterum post Cibalensem pugnam, Dardanii & Macedones & quicunque Danubium accolunt, Achaia item & universum Illyricum in ditionem Constantini venerunt.

ὁμιλίας ἀπεώσαλο· λογισάμ|ῳ μὴ πο-
τε ἔσεσθαι πρὸς βασιλέα δῦνας, τὰς ὧδε ἐπὶ
μυσαρεσθότας θεῷ γεγυμνωμένας· ὑπεῖδε
εἰκότως ἔπι κωνσαντίῳ πρείονι, οὐκ ἐδόκει
πρόφασιν χρισιανίζειν τοῖς ἰταλῶν ἐπέχειν
γαλάτας τε καὶ βρεταννοῖς, καὶ ὅτι πρὸς τὸ
πυρωαῖον ὄρος οἰκοῦσι, μέχρι τοῦ πρὸς ἑσπε-
ραν ὠκεανοῦ· ἐπεὶ ὃ καὶ κωνσαντῖνος τὴν αὐ-
τὴν ἀρχὴν διεδέξατο, μᾶλλον δὲ ἐφάνη ἡ
τῆς ἐκκλησίας πρόγμαλα· μαξέντιος γὰρ
τοῦ ἡρακλέους παιδὸς ἀναιρεθέντος, καὶ τῆς αὐ-
τοῦ μοίρας εἰς κωνσαντῖνον ὑπὸ πειθοῦς, ἀδεῶς
ἐθρήσκευον ὅσοι τε πρὸς τὸν τύβερι ποταμὸν
ᾤκουν, καὶ τὸν ἠριδανόν, ὃν πάδον οἱ ἐπιχω-
ριοι καλοῦσι· καὶ τὸν ἄκυλιν, εἰς ὃν λέγε-
ται καθελκυσθῆναι τὴν ἀργώ, καὶ πρὸς τὸ τυρ-
ρηνῶν διασωθῆναι πέλαγος· οἱ γὰρ ἀργο-
ναῦται τὸν αἰήτην φεύγοντες, ὑπὸ τὸν αὐτὸν
πλοῦν ἐν τῷ ἐπανόδῳ ἐποιήσαντο· περαι-
θέντες δὲ τὴν ὑπὲρ σκύθας θάλασσαν, διὰ
τῶν τῇδε ποταμῶν ἀφίκοντο εἰς ἰταλῶν χώ-
ραν, καὶ χειμάσαντες ἐνταῦθα, πόλιν ἔκτισαν,
ἥμονα προσαγορευομένην· τὸ δὲ ἄρτι
ὑπὸ καλαλαβόντος, συμπραξάντων αὐτοῖς
τῶν ἐπιχωρίων, ἀμφὶ τοὺς τετρακοσίους σα-
δίους ὑπὸ μηχανῆς ἕλκοντες τὴν ἀργὼ διὰ
γῆς, ἐπὶ τὸν ἄκυλιν ποταμὸν ἤγαγον, ὃς εἰς τὸν
δανῶ συμβάλλει· ἠριδανὸς δὲ εἰς τὴν κατὰ ἰτα-
λίαν θάλασσαν τὰς ἐκβολὰς ἔχει. μετὰ δὲ τὴν
κιβάλας μάχην δαρδάνιοί τε καὶ μακεδόνες
καὶ ὅσοι περὶ τὸν ἴστρον οἰκοῦσιν, ἥ τε καλου-
μένη ἑλλὰς, καὶ πᾶν τὸ ἰλλυριῶν ἔθνος, ὑπὸ κω-
νσαντῖνον ἐχώρησε.

Cap. VII.

De dissensione inter Constantinum & Licinium ejus generum propter Christianos: & quomodo Licinius bello victus atque interfectus est.

LIcinius vero qui antea religionem Christianam coluerat, post cladem illic acceptam animo mutatus, multos sacerdotes qui in suis partibus degebant, graviter afflixit. Sed & alios plurimos, ac præcipue militaris ordinis viros, male mulctavit. Etenim ob dissidium quod ipsi erat cum Constantino, Christianis supra modum erat infensus, ex eorum

Κεφ. ζ.

Περὶ τῆς μεταξὺ διαφορᾶς κωνσταντίνου καὶ λικινίου τοῦ γαμ-
βροῦ αὐτοῦ, διὰ τοὺς χριστιανούς, καὶ ὡς κατὰ κράτος νικηθεὶς ὁ
λικίνιος ἀνῃρέθη.

ΛΙκίνιος ὁ μὲν τὴν ἐνθάδε τροπὴν, πρὸς
ρον τῶν τὰ χριστιανῶν πρεσβεύων, με-
λέτο τὴν γνώμην· καὶ πολλοὺς τότε τῶν ἐπὶ
ἰδίᾳ ἀρχῇ ἱερέων ἐκάκωσε· πολλοὺς δὲ (τῶν
λων, καὶ μάλισα δὲ στρατιωτικῶν τελῶν
δρα γὰρ ἀπεχθάνετο πρὸς τοὺς χριστιανοὺς
τὴν πρὸς κωνσαντῖνον διαφοράν, οἰόμενος αὐ-
λεῖσθαι

λυπήσῃ ταῖς δυσπραγίαις τῆς θρησκείας· ἅμα δὲ καὶ τοῖς ἐκκλησίαις ὑπολαμβάνων δύχεσθαι, καὶ παρδάζειν ὑπ' αὐτὸ μόνῳ βασιλεύεσθαι πρὸς τούτοις ἦν, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, πάλιν εἰς μάχην καθίσασθαι μέλλων κωνσταντίνῳ, τῷ προσδοκωμένῳ πολέμῳ προύοιαν ἐποιεῖτο, διά τε σφαγίων καὶ μαντειῶν· καὶ ὑπαχθεὶς τισὶν ὑπὸ χυμμύοις αὐτῷ κρησθῆναι, εἰς ἑλληνισμὸν ἐτράπη· ἀμέλει τοίνυν καὶ ἕλληνες φασὶν αὐτὸν ὅτε ἀποπέραθεν τὸν μιλήτῳ μαντείῳ τῷ διδυμαίῳ ἀπόλλωνι ἐρωμένῳ περὶ αὐτοῦ τοῦ πολέμου, χρῆσαι τὸ δαμόνιον τοιοῦτος τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι·

A calamitatibus maximum dolorem Constantino allaturum se esse sperans: simul etiam existimans, Ecclesias Christianorum id unum optare ac studere, ut illum solum Imperatorem haberent. Præterea cum iterum pugnaturus esset adversus Constantinum, victimis & divinationibus ad futurum bellum se præparabat: seductusque à quibusdam qui victoriam ipsi pollicebantur, ad Gentilium superstitionem descivit. Gentiles certe memorant, illum tunc temporis oraculum Apollinis Didymæi quod erat in urbe Mileto consuluisse: eique de belli eventu interroganti Apollinem respondisse his Homericis versibus:

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί·
Σὴ τε βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει·

B *O vetule, incursant juvenes te bellipotentes,*
Fracta est vis tua, statque tibi ærumnosa senectus.

Ἐκ πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ἔδοξέ μοι, τὸ δόγμα τῶν χριστιανῶν, θεοῦ προνοίᾳ συνίσασθαι, καὶ εἰς τοσαύτην παρελθεῖν ἐπίδοσιν· ἐξ ὧν ἤκουσα ὄντων τότε γνωμένων· μέλλοντι γὰρ ἤδη λικινίῳ διώκειν πάσας τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας, συνίσταται ὁ ἐν βιθυνίᾳ πόλεμος, ὃν τελευταῖον ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους αὐτοί τε καὶ κωνσταντῖνος· τοσαύτῃ γὰρ θείᾳ ροπῇ ἐχρήσατο κωνσταντῖνος, ὡς καὶ γῆν καὶ θάλασσαν κρατῆσαι τῶν ἀντιπάλων· ἀποβαλόντα δὲ λικίνιον τὸ πεζὸν καὶ τὸ ναυτικὸν, ἑαυτὸν ἐν νικομηδείᾳ περιδεῖναι, καὶ ἰδιώτην ἐπί τινα χρόνον διαγαγεῖν ἐν θεσσαλονίκῃ, κἀκεῖσε ἀναιρεθῆναι· ἄνδρα τὰ πρῶτα τῆς ἡγεμονίας, ἐν πολέμοις καὶ τοῖς ἄλλοις εὐδοκιμώτατον γενόμενον, καὶ τῷ γάμῳ τῆς ἀδελφῆς κωνσταντίνου τελειωθέντα, εἰς τοῦτο δὲ καταστάντα τέλους.

C Et ex multis quidem rebus deprehendi, religionem Christianorum divinâ providentiâ constitutam esse, tantosque progressus fecisse: præcipue vero ex iis rebus quæ tunc gestæ sunt. Nam cum Licinius cunctas Ecclesias quæ sub ipsius ditione erant, jamjam persecuturus esset, conflatum est in Bithynia bellum illud, quod inter Constantinum ac Licinium postremum fuit. In quo Constantinus Dei auxilio in tantum adjutus est, ut hostes terra marique devicerit: & Licinius terrestri simul ac navali exercitu amisso, Nicomediæ seipsum dedideri, & privatus aliquamdiu egerit Thessalonicæ, ibique tandem interfectus sit. Vir qui initio quidem imperii, tum bello, tum pace egregius extiterat, & nuptiis sororis Constantini fuerat honoratus: tandem vero hujusmodi exitum sortitus est quem dixi.

Κεφ. η'.

Κατάλογος τῶν χρησῶν, ὅσα κωνσταντῖνος διεπράξατο, ἤγουν ἐλευθερίας χριστιανῶν, καὶ ναῶν οἰκοδομαῖς, καὶ ἄλλων κοινωφελῶν πραγμάτων.

Caput VIII.

Enumeratio eorum quæ Constantinus præclare gessit, tum Christianos liberando, tum Ecclesias construendo, tum alia quædam ad utilitatem Reipublicæ disponendo.

Κωνσταντῖνος δὲ, εἰς μόνον αὐτὸν πάσης τῆς ῥωμαίων ἀρχῆς θεὶς ἄσης, γράμματα δημοσίᾳ προηγόρευσε τοῖς ἀνὰ τὴν ἑῴαν ὑπηκόοις, τὴν χριστιανῶν σέβειν θρησκείαν, καὶ τὸ θεῖον ἐπιμελῶς θεραπεύειν· θεῖον δὲ νοεῖν μόνον, ὃ καὶ ὄντως ἐστὶ, καὶ διαρκῆ καὶ παντὸς τοῦ κρείττονος

CONstantinus vero, cum jam solus Romano Imperio potiretur, Romanis per Orientē degentibus publico edicto præcepit, ut Christianam religionem colerent, Deumque studiosè venerarentur: solum vero eum existimarent Deum, qui & revera est, & perpetuam

omni ævo habet potestatem. Nam illis quidem qui hæc studiose observarent, cuncta bona ubertim affluere solere, & quæcunque cum spe bona aggrederentur, ex animi sententia succedere: iis vero qui erga divinum numen delinquerent, tum privatim tum publice, tam bello quam pace, omnia infeliciter cadere. Subdit deinde, non quidem se jactans, sed gratias agens Deo, sicut ipse affirmat, Deum cum ipsum idoneum voluntatis suæ ministrum esse voluisset, à Britannico mari usque ad Orientis Provincias ipsum perduxisse, ut Christianorum augeretur religio, & ii qui propter Dei cultum in confessionibus aut Martyriis constantes permansserant, honoribus ac præmiis illustrarentur. Postquam ista prædicavit, aliaque plurima exposuit, quibus putabat subditos ad Christianam religionem allici posse, irrita esse decernit, quæcunque temporibus eorum qui Ecclesiam persecuti fuerant, contra religionem statuta gestave fuissent: præcipitque ut libertate potiantur, quotquot ob confessionem Christi damnati essent exilio, aut in insulis aliisve locis contra voluntatem suam degere jussi; quotquot item aut in metallum dati, aut ad opus publicum condemnati, aut Gynæceis aut textrinis ministrare coacti, aut curiis mancipati, cum antea Curiales non essent. Eos præterea qui infamia notati fuerant, infamia liberavit. Quibus vero ordo cujuspiam militiæ ademptus fuerat, liberum iis reliquit, ut vel pristinum locum recuperarent, vel cum honesta missione otio liberali fruerentur. Cumque omnes ad priorem libertatem & consuetos honores revocasset, facultates etiam suas iis reddidit. Quod si qui morte damnati bonis spoliati fuissent, præcepit ut genere proximis hæreditas eorum deferretur: sin nemo ex proximis supereset, singulæ cujusque loci Ecclesiæ hæredes essent: & ut sive privatus quispiam, sive respublica, aliquid ex ejusmodi bonis possideret, statim restitueret. His vero qui aut à fisco ea emissent, aut dono accepissent, quoad fieri posset competenti ratione prospecturum se promisit. Hæc, ut dixi, ab Imperatore constituta, & lege confirmata sunt, ac fine ulla mora executioni mandata. Jam vero cunctos Magistratus Imperii Romani,

A τὴν δύναμιν ἔχῃ. τάδε μὲν δὴ ἀποδέχεσιν, ἄφθονα πάντα τὰ ἀγαθὰ φιλεῖ προσγίνεσθαι· καὶ ἅπερ ἀν ἐγχειρῶσι, μετὰ χρηστῶν ἐλπίδων ἀπαντᾷν· τοῖς δὲ τὰ κρείττονα ἁμαρτάνουσι, κοινῇ καὶ ἰδίᾳ ἐν πολέμοις τε καὶ εἰρήνῃ πάντα δυσχερῆ συμβαίνειν. χαίρειν ὁμολογῶν, ἃ κομπάζων λέγω ἰσχυρίζεσθαι, ὡς ἐπιλήσμονα ὑπηρέτην ἀξιώσας αὐτὸν εἶναι ὁ θεὸς τῆς ἀπὸ βελήσεως δυνάμεως τῆς πρὸς βορέαν θαλάσσης, μέχρι τῶν ἑῴων χωρίων προήγαγε, ὅπως ἡ χριστιανῶν αὐξηθείη θρησκεία, καὶ οἱ θεραπείας B θεοῦ ἕνεκεν καρτερικοὶ διαμείναντες ἐν ὁμολογίαις ἢ μαρτυρίαις, ἐπιφανέστεροι ταῖς παρ' αὐτοῦ ἀναδέχθῶσι· τοιαῦτα ἀναγορεύσας, καὶ ἄλλα μυρία διεξελθών, δι' ὧν ᾤετο τὸν πήκοον πρὸς τὴν θρησκείαν ἐπάγεσθαι, ἀκύρους εἶναι ἐψηφίσατο καὶ τὰ τῆς θρησκείας δόξαντα ἢ πεπραγμένα ἐπὶ τῶν δικαζόντων τὴν ἐκκλησίαν· ἄφεσίν τε ἔχειν πάντας ὁμολογήσας, ὅσοι διὰ τὴν εἰς χριστὸν ὁμολογίαν καταδικάσθησαν μετοικεῖν, ἢ ἐν νήσοις, ἢ C ἀλλαχόσε παρὰ γνώμην διαιτᾶσθαι, ἢ μετάλλοις ἐμπονεῖν, ἢ δημοσίοις ἔργοις, ἢ γυναικείοις, ἢ λινυφίοις ὑπηρετεῖν, ἢ βουλευτηρίοις ἐναριθμεῖσθαι, μὴ βουλευταὶ ὄντες πρότερον· ἀτίμοις δὲ γενομένοις, τὴν ἀτιμίαν ἔλυσε· τοῖς δὲ στρατείας τινὸς ἀφῃρεθεῖσιν, ἐν γνώμῃ εἶασεν, ἢ ἐφ' ἅπερ ἦσαν ἀξιώμασι τούτῳ εἶναι, ἢ μὴ ἀφέσεως ἐνίμησε θεραπεύειν ἀγὼν σχολῇ· ἐπεὶ δὲ πάντας εἰς τὴν πρόσθεν ἐλευθερίαν καὶ τὰς συνηθεστάτας ἀνεκαλέσατο, καὶ τὰς οὐσίας αὐτοῖς ἀπέδωκεν· D εἰ δέ τινες θάνατον καταδικασθέντες τῶν ἀφῃρέθησαν, προσέταξε τοῖς ἐγγύθεν γένεσι διαφέρειν τὰς κλήσεις· μηδενὸς δὲ τούτων ὄντος, τῷ καθ' ἕκαστον ἐπιχωρίῳ συνκλησίαν κληρονομεῖν εἴτε ἰδιώτης, εἴτε δημόσιον, ἐκ τοιαύτης οὐσίας ἔχοι τι, ἀποδιδόναι τῶν δὲ παρὰ τοῦ ταμείου πεπραμένων, ἢ δωρεὰν λαβόντων, εἰς τὸν δυνατὸν καὶ πρέπον τρόπον προνοεῖν ὑπέσχετο. τάδε μὲν ὡς εἴρηται, τῷ βασιλεῖ ἔδοξε, καὶ νόμῳ συνεβλήθη, ἀμελητί τε τοῦ προσήκοντος τέλους ἔτυχε. χριστιανοὶ δὲ ὡς ἐπὶ πᾶσι τῆς ῥωμαίων

ἀρχὰς ἐπελέγπευον· καὶ τὸ λοιπὸν θύειν ἀπεῖρηκε πᾶσιν, ἢ μανίαις καὶ τελεταῖς κεχρῆσθαι, ἢ ξόανα ἀναθεῖναι, ἢ ἑλληνικὰς ἀγῶνας ἑορτάς· πολλὰ δ' καὶ τῶν κατὰ πόλιν ἐθῶν, ἠμείβετο τῆς ἀρχαιότητος· ἀμέλητοι, οἷα μὴν αἰγυπτίοις, ἀκέλι εἰς τὰς εἰωθότας ἑλληνικὰς ναὰς· εἰς ἃς ταῖς ἐκκλησίαις ἐξ ἐκείνου φέρεσθαι ὁ πῆχυς, ᾧ σημαίνεται τῶν ποταμίων ὑδάτων ἡ ἐπίδοσις· παρὰ δὲ ῥωμαίοις, ὅτε πρῶτον ἠτῶν μονομάχων ἐκωλύθη θέα· παρὰ δὲ φοίνιξιν, οἱ τὸν λίβανον καὶ τὴν ἡλίου πόλιν οἰκοῦσιν, ἀκέτι θέμις ἦν ἐκπορνεύεσθαι τὰς παρθένους, πρὶν τοῖς ἀνδράσι συνελθεῖν, οἷς νομίμῳ γάμῳ συνάπτειν ἐνόμισαν, μὴ τὴν πρώτην πεῖραν τῆς ἀδεμίτου μίξεως· τῶν δὲ βαλανείων οἴκων, οἱ μὲν δεκαπήχεις μεγέθεις ἔχοντες, ἐπανορθοῦντο· οἱ δὲ, εἰς ἐπίδοσιν ὕψους καὶ πλάτους λαμπρῶς ἐπεσκευάζοντο· ἑτέροθι δὲ τὸν δρόμον μὴ ὄντες, ἐκ θεμελίων ἐδημιουργοῦντο· τὰ δὲ χρήματα, ἐκ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν ἐχορήγει ὁ βασιλεὺς, γράψας τοῖς κατὰ πόλιν ἐπισκόποις, καὶ τοῖς ἡγεμόσι τῶν ἐθνῶν, τοῖς μὲν ἐπιτάττειν ὅ, τι βούλοιτο· τοὺς δὲ πειθαρχεῖν, καὶ σπουδαίως ὑπηρετεῖσθαι τοῖς ἱερεῦσιν· δὴ μεμερίσθαι δὲ αὐτῷ τὴν ἀρχὴν, συμπεπλέχθαι δὲ τὴν θρησκείαν· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ καὶ μετὰ τὸν πρὸς λικίνιον πόλεμον εὐτυχὴς ἐγένετο ἐν ταῖς κατὰ τῶν ἀλλοφύλων μάχαις, ὡς καὶ σαυροματῶν κρατῆσαι, καὶ τῶν καλουμένων γότθων, καὶ τὸ τελευταῖον, ἐν μέρει χαρᾷ σπείσασθαι πρὸς αὐτούς· τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος, ὤκει μὲν ὅτε πέραν ἴστρου πολλαπλασίονα μαχιμώτατον δὲ τυγχάνον, καὶ πλήθει, καὶ μεγέθεσωμάτων, ἐν ὅπλοις ἀεὶ παρεσκευασμένον, τῶν μὲν ἄλλων βαρβάρων ἐκράτει· μόνους δὲ ῥωμαίους ἀνταγωνιστὰς εἶχεν· ἐφ' ἧκισα δὲ λέγεται καὶ τοῦτον τὸν πόλεμον ἐπιδείξασθαι κατὰ σημείων καὶ ὀνειράτων, ὅσης θεόθεν ἠξίωτο προνοίας· κρατήσας δὲ πάντων τῶν ἐπ' αὐτὸν συμβάντων πολέμων, καθάπερ ἀντιφιλοτιμούμενος τὸν χριστὸν, ἠμείβετο τῇ πρὸς ἐκεῖνὴν θρησκείαν σπουδῇ· ταύτῃ μόνην πεποιθὼς, καὶ σωτήριον ἡγεῖτο, τοὺς ἀρχομένους προτρέπων· ἐκ δὲ ὅσης ὑποφόρου γῆς, καθ' ἑκάστην πόλιν ἐξελῶν τὸ δημόσιον ῥητὸν τέλος,

A fere Christiani administrabant: vetitumque erat universis, ne inposterum sacrificarent, neve vates consulerent, aut mysteriis initiarentur, aut simulacra dedicarent, aut festos Gentilium dies celebrarent. Multi quoque civitatum vetustissimi ritus immutati sunt. Denique ex eo tempore apud Ægyptios cubitus Nili, quo incrementum aquarum ejus fluminis notari solet, non amplius in Gentilium templa, sicut mos erat, sed in Ecclesias defertur. Apud Romanos vero interdicta fuerunt gladiatorum spectacula. Jam vero apud Phœnices qui Libanum & Heliopolim B incolunt, fas amplius non fuit scortari virgines, priusquam viris jungerentur; quibus legitimo connubio tunc demum sociabantur, postquam illicitum concubitum expertæ fuissent. Ad hæc Ecclesiæ, eæ quidem quæ satis amplæ erant, reficiebantur: aliæ vero incremento latitudinis & altitudinis accepto, splendidiores fiebant. Alibi vero novæ à fundamentis extruebantur, ubi antea non fuissent. Pecunias autem ex regalibus thesauris Imperator suppeditabat, scriptis literis, partim ad Episcopos, partim ad rectores Provinciarum; ad illos quidem, ut quod ipsis libitum esset imperarent: ad hoc vero, ut obtemperarent Episcopis, iisque studiose obsequerentur. Cum autem Imperium ejus in prospero statu esset, unà cum Imperio etiam religio florebat. Certe post bellum adversus Licinium, adeo felix ac fortunatus fuit in præliis adversus Barbaros, ut & Sarmatas & Gotthos devicerit: tandemque summi beneficii loco fœdus cum illis percusserit. Porro ista gens tunc quidem temporis trans Danubium habitabat. Et cum esset bellicosissima, ac tum ob multitudinem, tum ob corporum magnitudinem in armis semper exercitata, aliis quidem Barbaris superior erat: solos autem Romanos D æmulos habebat. Fertur porro in hoc bello cum maxime declaratum esse Constantino per signa ac somnia, quantam ipsius curam Deus gereret. Cùm igitur omnibus bellis quæ sub ejus Imperio contigerunt, victoriam reportasset, velut certans in referenda Christo gratia, suum erga illius religionem studium atque affectum rependit; subditos suos adhortans, ut eam solam colerent ac salutarem judicarent. Quin etiam ex tributis annuis certam pensio-

nem eximens fisco, Ecclesiis & clero A cujusque loci distribui jussit: eamque donationem omni inposterum ævo ratam firmamque esse lege sanxit. Porro ut milites ad Deum pari cum ipso ratione colendum assuefaceret, eorum arma crucis effigie insignivit; & in palatio Ecclesiam ædificavit: & quoties ad bellum proficisceretur, tabernaculum ad Ecclesiæ similitudinem fabricatum circumferre consueverat: ita ut ne quidem in solitudine constitutus, tam ipse, quam exercitus ejus, sacra æde careret, in qua Deum laudare, ac preces fundere, & sacra mysteria percipere possent. Sequebantur enim sacerdotes & Diaconi tabernaculo assidentes, qui juxta Ecclesiæ B ritum ejusmodi officia obirent. Atque ex eo tempore, Romanorum legiones quæ nunc Numeri vocantur, singulæ proprium sibi tabernaculum facere cœperunt, & sacerdotes ac Diaconos proprios ac peculiares habere. Præterea die Dominico, quem Hebræi quidem primum sabbati appellant, Gentiles vero Soli consecraverunt; & eo qui Sabbatum antecedit, cunctos à judiciis aliisque negotiis feriari præcepit, precibusque ac supplicationibus Deum colere. Ac Dominicum quidem diem ideo honoravit, quod Christus eo die à mortuis C surrexisset: diem vero qui Sabbatum antecedit, eo quod Christus crucifixus tum fuisset. Crucem enim divinam maximo cultu veneratus est, tum ob victorias quas ejus ope retulerat in præliis adversus hostes, tum ob signum quod de illa ostensum ipsi divinitus fuerat. Denique supplicium crucis, quod apud Romanos antea erat usitatum, lege lata sustulit. Quin etiam quotiescunque aut in nummis imago ejus insculperetur, aut in tabulis pingeretur, semper divinum hoc signum unà cum ipso sculpi ac depingi præcepit. Idque etiamnum te- D stantur imagines illius in hunc modum expressæ. Ac in omnibus quidem dictis suis & factis divinum numen colere studebat: præcipue vero cum leges ferret. Intemperantes certe & dissolutos concubitus, antea minime prohibitos coercuit, sicut ex legibus quæ de illis latæ sunt deprehendere licet, si cui forte id curæ fuerit. Inpræsentiarum enim accurate id persequi, intempestivum mihi videtur. Ea vero quæ ad honorem &

ταῖς κῆ τόπον ἐκκλησίαις καὶ κλήροις ἀπέμε, κῆ τὴν δωρεὰν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον κυρίαν εἶναι ἐνομοθέτησε· προσεδίζων ᾗ τὰς στρατιώτας ὁμοίως αὐτῷ τὸν θεὸν σεβῆν, τὰ τέτων ὅπλα τῷ συμβόλῳ τῆ σωτηρῆ καλεσήμανε, κῆ ἐν τοῖς βασιλείοις δυκήλεον οἶκον καλεσκεύασε· καὶ σκηνὴν εἰς ἐκκλησίαν εἰκασμένην περιέφερεν, ἡνίκα πολεμίοις ἐπεστράτευ· ὥστε μὴ ᾗ ἐρημία διάγειν αὐτὸν ἢ τὴν στρατίαν, ἱερᾶ οἴκε ἀμοιρεῖν, ἐν ᾧ δέοι τὸν θεὸν ὑμνεῖν καὶ προσεύχεσθαι καὶ μυσηρίων μέχρι· συνεπόλε γὰρ καὶ ἱερεῖς ἢ διάκονοι τῇ σκηνῇ προσεδρεύοντες, οἱ κῆ τὸν νόμον τῆς ἐκκλησίας, τήν τε περὶ ταῦτα τάξιν ἐπλήρεν ἔξ ἐκείνε ᾗ καὶ τὰ ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμὸς καλῆσιν, ἕκαστον ἰδίαν σκηνὴν καλεσκευάσατο, καὶ ἱερέας, καὶ διακόνες ἀπονεμημένες ἔχειν· τὴν δὲ κυριακὴν καλεμένην ἡμέραν, ἣν ἑβραῖοι πρώτην τῆς ἑβδομάδ ἀνομάζεσιν, ἕλληνες ᾗ ἡλίῳ ἀναθήασι, καὶ τῷ τῆς ἑβδόμης, ἐνομοθέτησε δικαστηρίων καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων σχολὴν ἄγειν πάντας, ἐν δυχαῖς καὶ λιταῖς τὸ θεῖον θεραπεύειν· εἰκότως ᾗ τὴν κυριακὴν, ὡς ἐν ταύτῃ χριστὸς ἀνεστάνδ ἐκ νεκρῶν· τὴν δὲ ἑτέραν, ὡς ἐν αὐτῇ σωτῆρα θέν δ. πάνυ γὰρ πολὺ σέβας εἶχε τὸ θεῖον σωτῆρ, ἔκ τε τῶν ὑπαρξάντων αὐτῷ τῇ ἐνθένδε ῥοπῇ ἐν ταῖς κῆ τὰ ἐναντίων μάχαις, καὶ ἐκ τῆς συμβάσης αὐτῷ περὶ τέτε θεοσημείας· ἀμελήσαι πρότερον νενομισμένων ῥωμαίοις τὴν τε σωτηρίαν, νόμῳ ἀνεῖλε τ χρήσεως τῶν ἀκάνθων πλαθομένῳ τε ἐν νομισμασι καὶ λόγοις γραφομένῳ, ἐκέλευσεν ἀεὶ συγγεγράφθαι καὶ σωζυπάρχθαι τέτο τὸ θεῖον σύμβολον· καὶ μαρτυρέσιν εἰς ἔτι νῦν εἰκόνες αὐτὸ ἐπὶ τέτε ἔσαι τε ἡμάδ· ἐν ἅπασι μὲν, νομοθετῶν δὲ μάλισα, ἐσπούδαζε θεραπεύειν τὸ θεῖον. φαίνεται γὰρ τὰς ἀκολάσους καὶ καλαβεβλακευμένας μίξεις, ἃς τέτε μὴ κωλυομένας, ἐπανορθώσας ἐξ αὐτῶν σωιδεῖν ἐπὶ τῶν κατὰ τέτων κειμένων νόμων, εἴτε τέτο ἐπιμελὲς τυγχάνει νῦν γὰρ περὶ τὸ τέλφον τέτο πονεῖν, οὐδὲ καιρὸν εἶναί μοι δοκεῖ· τὰ δ ἐπιτιμή

συσάσεις τῆς θρησκείας νενομοθετημένα, πρὸς τοῖς εἰρημένοις διεξελθεῖν ἀναγκαῖον, μέρος οὖσης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας· ἀρξομαι δὲ ἐνθένδε.

A confirmationem religionis ab illo sancita sunt, præter illa quæ jam dixi, commemorare necessarium puto, quippe quæ non minima pars sint Ecclesiasticæ Historiæ. Hinc autem initium sumam.

Κεφ. θ'.

Ὅτι καὶ νόμον ἔθετο ὁ κωνσταντῖνος, συνηλικιῶν τοῖς παρθενίαν ἀσκοῦσι καὶ κληρικοῖς.

Νόμος ἦν Ῥωμαίοις παλαιὸς, ἀπὸ οἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν, τῶν ἴσον ἀξιοῦσθαι κληρώνων τοὺς ἀγάμους τοῖς μὴ τοιούτοις, πολλὰ ἄλλα τε πολλὰ, καὶ τὸ μηδὲν κερδαίνειν ἐκ διαθήκης τὰς μὴ ἐγγὺς πάτρωνος προσήκοντας· τὰς δὲ ἀπαίδας ζημιοῦν τὸ ἥμισυ τῶν καταλελειμμένων· ἔθενδε δὲ τοῦτον οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι, πολυανθρώπου ἔσεσθαι τὴν ῥώμην καὶ τὴν ὑπήκοον οἰόμενοι, καθότι καὶ πρὸ πολλοῦ τὸ νόμιμον, ἔτυχον ἀποκαλύπτοντες τὰ σώματα ἐν ἐμφυλίοις πολέμοις· ὁρῶν οὖν ὁ Βασιλεὺς τοῦτο χεῖρον πεπτωκὸς τοὺς παρθενίαν καὶ ἀπαιδίαν διὰ θεὸν ἀσκοῦντας. εἰωθὸς ἐνόμισεν ἐξ ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς ἀνθρώπων δύνασθαι τὸ τοῦτων γένος αὔξειν, τῆς φύσεως ἀεὶ κατὰ τὴν ἄνωθεν ἐπιμέτρησιν, καὶ φθορὰν καὶ αὔξησιν δεχομένης· καὶ νόμον τῷ δήμῳ προσεφώνησεν, ὥστε ἐπίσης πάντων τῶν ὁμοίων ἀπολαύειν τοὺς ἀγάμους καὶ ἀπαιδας· ἃ μὴν ἀλλὰ καὶ πλέον ἔχειν ἐνομοθέτησε τὰς ἐν ἐγκρατείᾳ καὶ παρθενίᾳ βιούσας, ἀδεᾶ αὐτοῖς δὸς ἄρρεσί τε καὶ θηλείαις καὶ ἀνηβοις ἔτι διαθέσθαι, ὥσπερ τοῖς κατὰ νοῦν ἐν τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ· ἐπεὶ πάντων γὰρ δὴ βούλεσθαι ὡήθη, οἷς ἔργον ἀεὶ τὸ θεῖον θεραπεύειν, καὶ φιλοσοφίαν ἀσκεῖν· ἐπεὶ τούτου χάριν καὶ οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι, ἀδεῶς διαθέσθαι τοῖς ἱερὰς παρθένους καὶ ἐξαιρέτους ὄσας, ἐνομοθέτησαν· τεκμήριον δὲ κἀκεῖνο μέγιστον τῆς τοῦ βασιλέως περὶ τὴν θρησκείαν αἰδοῦς· τὰς μὲν γὰρ παλαιὰς κληρικοὺς, θέσμ νόμιμ ἀτελεῖς ἀνῆκε· τῶν δὲ ἐπισκόπων ἐπικαλεῖσθαι

Caput IX.

Quomodo Constantinus legem tulerit pro continentibus & Clericis.

Vetus lex fuit apud Romanos, quæ vetabat, ne cælibes ab anno ætatis quinto ac vicesimo pari jure essent cum B maritis, tum in aliis plurimis rebus, tum in eo, ut nihil ex testamento caperent qui non essent genere proximi. Orbos vero mulctabat dimidia parte bonorum quæ ipsis relicta erant. Tulerant hanc legem veteres Romani, cum sperarent futurum hac ratione, ut urbs Roma & reliquæ Provinciæ Imperii Romani, hominum multitudine abundarent. Etenim paulo ante hanc legem quamplurimos homines amiserant, bellis civilibus absumptos. Cum igitur animadverteret Imperator, eos qui virginitatem & orbitatem propter amorem Dei consectarentur, ob id pejore loco esse, stultum esse existimavit, credere humanum genus C humanâ posse curâ ac diligentiâ amplificari: cum natura juxta Dei dispensationem, semper aut detrimentum accipiat aut incrementum. Itaque legem dedit ad populum, ut cælibes & orbi pari jure quo reliqui omnes fruerentur. Quin etiam lege sanxit, ut qui in virginitate & continentia vitam agerent, privilegio aliquo potirentur: liberam ipsis facultatem largitus tam masculis quam feminis, licet adhuc impuberes essent, testamentum faciendi, contra morem qui ubique in Imperio Romano observatur. De omnibus enim rebus recte consulere ac disponere censuit eos, quibus id D unum opus studiumque esset, ut Deum assidue colerent, & Philosophiæ vacarent. Nam & ob eandem causam veteres Romani legem tulerunt, ut virgines Vestæ sexto etiam ætatis anno testamentum facere possent. Fuit hoc etiam argumentum vel maximum reverentiæ quam pius Princeps erga religionem gerebat. Nam & omnes ubique clericos immunitate donavit, lege hac de re specialiter data: & litigantibus

permisit, ut ad Episcoporum judicium A provocarent, si magistratus civiles rejicere vellent: eorum autem sententia rata esset, aliorumque judicum sententiis prævaleret, perinde ac si ab Imperatore ipso data fuisset: utque res ab Episcopis judicatas, rectores Provinciarum eorumque officiales executioni mandarent: Postremo ut Conciliorum decreta firma & inconcussa essent. Sed quoniam eo usque progressa est oratio, consentaneum fuerit ea quoque commemorare, quæ ab illo constituta sunt B ad utilitatem eorum qui in Ecclesiis manumittuntur. Nam cum ob nimiam legum severitatem, potior libertas quam Romanam civitatem vocant, etiam volentibus dominis difficile admodum acquireretur, tres tulit leges, quibus constituit, ut quicunque in Ecclesia sub testimonio sacerdotũ libertate donati essent, civitatem Romanam consequerentur. Hujus piæ institutionis indicium ætas nostra adhuc retinet: cum moris sit, ut leges hac de re scriptæ præfigantur in tabulis manumissionum. Ethæc quidem sanxit Constantinus, & religionem Christianam modis omnibus ornare studuit. Ea vero & per se ipsa illustris erat, ob virtutem eorum qui tunc C temporis illam profitebantur.

τῳ κείσιν ἐπέτρεψε τοῖς δικαζομένοις, ἢ βάλωνται τὰς πολιτικὰς ἀρχοντας παραιτεῖσθαι· κυρίαν δὲ εἶναι τὴν αὐτῶν ψῆφον, καὶ κρείττω τῆς τῶν ἄλλων δικασῶν, ὡσανεὶ θεοῦ τοῦ βασιλέως ὀξενεχθεῖσαν· εἰς ἔργον δὲ ἀγαγεῖν τὰ κενόμενα ἄγειν τοὺς ἀρχοντας, καὶ τοὺς δικαζομένους αὐτοῖς στρατιώτας· ἀμεταπτώτους τε εἶναι τῶν συνοδων τὰς ὅρους· εἰς ὅσον δέ με προελθόντα γραφῆς, ἄξιον μὴ παραλιπεῖν τὰ νενομοθετημένα ὑπὲρ ὠφελείας τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐλευθερουμένων· ὑπὲρ γὰρ ἀκριβείας νόμων, καὶ ἀκόντων τῶν κεκτημένων, πολλῆς δυσχερείας ὔσης πρὸς τὸ κτᾶσθαι τὴν τῆς ἀμείνονος ἐλευθερείας, ἣν πολιτείαν ῥωμαίων καλοῦσι, τρεῖς ἔθετο νόμους, ὑπὲρ σάρκα πάσας τὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐλευθερουμένους ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἱερεῦσι, πολιτείας ῥωμαϊκῆς τυγχάνειν· ταύτης τῆς εὐσεβοῦς ἐφευρέσεως, εἰς ἔπαινον ὁ χρόνος ἄγει τὸν ἔλεγχον· ἔθος κρατῶν τὰς πρὸ τούτου νόμους προγράφεσθαι ἐν τοῖς γραμματείοις τῶν ἐλευθερίων· ὁ μὲν δὴ κωνσταντῖνος τοιαῦτα ἐνομοθέτει, καὶ διὰ παίδων τὸ εὐσεβάζειν τὴν θρησκείαν γεραίρων· εἰ γὰρ καθ' ἑαυτὸν δόκλεις, διὰ τὴν δρεπανίδα τῶν τε μεπόνων αὐτοῦ.

Caput X.

De maximis Confessoribus qui adhuc superstites erant.

NAm & alii plures per id tempus probi Christiani vivebant: & recens sedatis persecutionibus, multi adhuc ex Confessoribus superstites, Ecclesias illustrabant. Hosius scilicet Episcopus Cordubæ, Amphion Epiphaniæ quæ est in Cilicia, Maximus qui post Macarium Ecclesiæ Hierosolymitanæ curam suscepit: Paphnutius deniq; Ægyptius, per quem Deus multa fertur edidisse miracula, largitus ei ut dæmones expelleret, & varios morbos curaret. Porro tam Paphnutius iste, quam Maximus supra memoratus, erant ex numero eorum Confessorum, quos Maximinus ad opus in metallis faciendum damnaverat, cum dextros ipsis oculos prius effodisset, & sinistras suffragines incidisset.

Κεφ. ι'.

Περὶ τῶν ἔτι τῷ βίῳ περιόντων μεγάλων ὁμολογητῶν.

Ἄλλοι τε γὰρ πολλοὶ κατὰ ταὐτὸν χρηστιανοὶ ἦσαν τότε, ἐναγχός τε τῶν διωγμῶν παυσαμένων, εἰσέτι πλεῖστοι τῶν ὁμολογησάντων τῷ βίῳ παρῆσαν, τὰς ἐκκλησίας ἐσεμνυνον, ὧν ὅσιος κορδύβης ἐπίσκοπος, καὶ ἀμφίων ἐπιφανίας τῆς κιλίκων, καὶ μάξιμος ὁ μακάριον τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἱεροσολυμιτῶν πιστεύσας, ἐκ παφνούτιος ὁ ἐξ αἰγύπτου· ὃν φασὶ πλείστα θαυματοργῆσαι τὸ θεῖον, ὥστε μόνον τε κρατεῖν, καὶ ποικίλων παθημάτων ἰάσεις αὐτῷ χαρίσασθαι· ἐγχρονίσας δὲ παφνούτιος ἔτι καὶ μάξιμος ὁ δηλωθείς, ἐξ ἑκατέρων τῶν ὁμολογητῶν, ὃς μαξιμῖνος ἐν τοῖς μετάλλοις ἐργάζεσθαι καταδικάσας, τὰς δεξιὰς αὐτῶν ἐκκόψας ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς δεξιοσφύρους ἀγκύλας ἀποτεμών.

A

Κεφ. ια'.

διήγησις περὶ τοῦ ἁγίου σπυρίδωνος, καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ μετριοφροσύνης καὶ κατασκέσεως.

Κατὰ τούτους δὲ γεγόνασι καὶ σπυρίδωνα τὸν τριμυθοῦντος τῆς κύπρου ἐπίσκοπον· οὗ τὴν ἀρετὴν ἐπιδεῖξαι, τὸ ἔτι κρατοῦσαν περὶ αὐτοῦ φήμην ἀρκεῖν ἡγοῦμαι· τῶν δὲ δι' αὐτοῦ σὺν θεῷ θείᾳ ῥοπῇ γεγομένων, τὰ μὲν πολλὰ, ὡς γε εἰκὸς, οἱ ἐπιχώριοι ἴσασιν· ἐγὼ δὲ τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα οὐκ ἀποκρύψομαι· ἐγένετο γὰρ οὗτος ἀγροικος, γαμετὴν καὶ παῖδας ἔχων· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο τοῦ θείου χείρων· φασὶ δέποτε νύκτωρ ἐλθεῖν κακοῦργους ἄνδρας ἐπὶ τὸν αὐλὸν τῶν αὐτοῦ προβάτων, καὶ κλέψαι ἐπιχειρήσαντας, ἐξαπίνης γενέσθαι δεσμίους, μηδενὸς δήσαντος· ἅμα δὲ ἡμέρᾳ προσγενομένου αὐλὸν, πεπεδημένους εὑρεῖς τούτους, καὶ λῦσαι μὲν τῶν ἀοράτων δεσμῶν· μεμψασθαι δὲ, ὅτι ἐξὸν πεῖσαι καὶ λαβεῖν ἅπερ ἐπεθύμουν, κλέψαι μᾶλλον εἵλοντο, καὶ ὀυ νυκτὸς τοσοῦτον ταλαιπωρῆσαι, ὅμως δ' ἐν αὐλῇ ἐλεήσας, μᾶλλον ἢ πρὸς τὸν ἀμείνω βίον μεταθεῖναι παιδεύων, ἄπιτε, ἔφη, τοῦτον τὸν κριὸν λαβόντες· κεκμήκατε γὰρ ἀγρυπνοῦντες, καὶ δεῖ ὑμᾶς μὴ μεμφομένους τοὺς πόνους, ἐκ τῆς ἐμῆς αὐλῆς ἀπαλλάττεσθαι· τοῦτο θαυμασθείη μὲν ἄν τις εἰκότως· ἔχθιον δὲ κἀκεῖνο φυγαδεῦσαι αὐτοῦ παρθένον, εἰρωνείᾳ τοὔνομα παρεθέσθαι τις τῶν γνωρίμων τί· ἡ δὲ, λαβοῦσα καλῶς ηὔξησεν οἶκοι, ὅπως ἐπιμελῶς φυλάξοι· συμβὰν δὲ τὴν παῖδα τελευτῆσαι μηδὲν εἰποῦσαν, ἦκεν ὁ ἄνθρωπος τὴν παρακαταθήκην ἀπαιτῶν· ἀγνοοῦντος δὲ σπυρίδωνος ὅτι λεχθὲν, ἀναζητήσαντος δὲ ὅμως κατὰ τὴν οἰκίαν, καὶ μὴ εὑρόντος, ἔκλαιε, καὶ τὰς τρίχας ἔτιλλε, καὶ θαυμαλέως δῆλος ἦν· κινηθεὶς δὲ πρὸς ἔλεον ὁ σπυρίδων, ἦλθεν ἐπὶ τὸν τάφον, καὶ ὀνομαστὶ τὴν παῖδα ἐκάλεσε· ἡ δὲ ἀποκριναμένη, ἤρετο αὐτὸν περὶ τῆς παρακαταθήκης· ὁ μαθὼν ἀνέτρεχε· καὶ εὑρὼν ἣ ἐσήμαινεν,

B

C

D

Caput XI.

Narratio de sancto Spyridone, & de ejus modestia ac tranquillitate.

Isdem temporibus Spyridonem quoque Trimythuntis in Cypro Episcopum vixisse accepimus: ad cujus virtutem declarandam, sufficere arbitror famam quæ de illo etiamnum viget. Miracula vero quæ ab illo divina ope perpetrata sunt, plurima quidem, ut credi par est, norunt indigenæ. Ego vero ea quæ ad notitiam meam pervenerunt, nequaquam reticebo. Rusticus hic fuit, uxorem habens & liberos: sed non ideo in rebus quæ ad Deum spectant, inferior. Ajunt autem improbos quosdam homines aliquando ad ejus ovile venisse noctu; ovesque subripere aggressos, repente vinculis constrictos esse, cum tamen nemo eos vinxisset. Orto autem die, ipsum ad ovile venientem vinctos eos reperisse; & liberasse quidem illos invisibilibus vinculis: objurgasse tamen quod cum rogando impetrare licuisset ea quæ volebant, furto subripere, tantamque noctu molestiam subire maluissent. Miseratus tamen illorum, aut potius eos erudiens, ut ad meliorem vivendi rationem se transferrent: Abite, inquit, sumpto hoc ariete. Vigilando enim defessi estis, nec decet ut de laboribus vestris conquerentes, ab ovili meo discedatis. Et hoc quidem jure merito quis admiretur: non minus tamen & istud quod jam dicturus sum. Filiæ ejus Virgini, nomine Irenæ quidam ex familiaribus aliquid commendaverat. Illa vero acceptum defoderat domi, quo tutius servaretur. Cumq; accidisset ut puella moreretur nulla depositi mentione factâ, is qui dederat, depositum repetiturus accessit. Ignorante autem Spyridone quid diceret, ac nihilominus totam domum perscrutato; cum nihil reperiretur, flebat ille & capillos vellebat, manusque sibi illaturus videbatur. Tum Spyridon miseratione commotus, perrexit ad tumulum, & puellam proprio nomine advocavit. Quę cum respondisset, interrogavit eam Spyrido de depositio: edoctusque ab illa domum rediit: & repertum depositum eo in loco, quem filia indicaverat,

homini reddidit. Sed quonium in hunc A sermonem delapsus sum, non alienum fuerit istud quoque adjungere. Mos hic erat Spyridoni, ut ex fructibus qui ipsi proveniebant, alios pauperibus distribueret, alios poscentibus mutuo daret sine usuris. Verum in dando aut recipiendo, nunquam ipse per se dabat aut recipiebat: sed cellario tantum accedentibus demonstrato, jubebat ut quantum opus haberent, sumerent, ac rursus ut reponerent quantum se sumpsisse noverant. Quidam igitur hoc pacto mutuatus à Spyridone, venit ut redderet. Jussusque ex more, ut ea quæ B mutuo acceperat, ipse per se restitueret cellario, fraudem admittere molitus est. Remque occultam fore credens, debitam non reddidit: sed fraudem faciens restitutioni debiti, quasi restituisset abscessit. Verum hoc ejus facinus diu occultum non fuit. Etenim aliquanto post tempore, hic quidem rursus advenit mutuum poscens. Spyridon vero eum ad cellarium misit, facta potestate ut sibi ipse admetiretur quantum vellet. Ille cum cellarium vacuum reperisset, indicavit rem Spyridoni. Cui Spyridon: Miror, inquit, quomodo cellarium uni tibi visum est rebus necessariis destitutum. Tecum igitur cogita, numquid antea mutuatus, nondum reddideris. Nisi enim hæc causa sit, nunquam tibi deerit quod petis. Abi igitur rursus cum fiducia, utpote inventurus. Et hic quidem hoc modo deprehensus, culpam suam indicavit. Sed & gravitatem divini illius viri & in Ecclesiastico munere diligentiam, admiratione prosequi decet. Ajunt enim Episcopos Cypri aliquanto post in unum convenisse, necessarii cujusdam negotii causâ: inter quos erat D Spyridon hic noster, & Triphyllius Ledrorum Episcopus: vir disertissimus, & qui ob studium legum Romanarum diu in urbe Berytiorum fuerat commoratus. Cum ergo collecta celebraretur, rogatus Triphyllius ut concionem haberet ad populum, cum necesse haberet in medium adducere dictum illud Salvatoris: Tolle grabatum tuum & ambula, mututo nomine, pro grabato scimpodium dixit. At Spyridon indignatione commotus: Num tu, inquit, præstantior es eo qui grabatum dixit, ut te pudeat ejus verbis uti.

ἀπέδωκε τῷ ἀνθρώπῳ· ἐπεὶ δὲ εἰς τοῦτο προήχθην λόγου, οὐκ ἄτοπον καὶ τοῦτο προσθεῖναι ἔθους ἕνεκα τούτῳ τῷ σπουδαίῳ, τῶν γινομένων αὐτῷ καρπῶν τοῖς μὲν πλουσίοις διανέμειν, τοῖς δὲ, προῖκα δανίζειν τοῖς ἐθέλουσιν· ὅτε δὲ δίδοις, ὅτε ἀπολαμβάνων, δι' ἑαυτοῦ παρεῖχεν ἡ ὑπεδέχετο· μόνον δὲ τὸ ταμεῖον ἐπιδεικνυς, ἐπέτρεπε τοῖς προσιοῦσιν, ὅσων δέοιτο λαμβάνεσθαι, καὶ πάλιν ἀποδιδόναι ὅσων ἤδεσαν κομισάμενοι· δανεσάμενος δέ τις ἐκ τούτου τρόπον, ἦκεν ὡς ἀποδώσων· ἐπιτραπεὶς δὲ κατὰ τὸ ἔθος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀποδοῦναι τῷ ταμείῳ τὰ δεδανεσμένα, πρὸς ἀδικίαν ἐτράπη· καὶ νομίσας λανθάνειν, οὐκ ἀπέδωκε τὸ χρέος· ἀλλ' ὑφελόμενος τὸ ὀφλήμα τῆς ἀποδόσιν, ὡς ἀπολίσας ἀπῆλθε· τὸ δὲ ἔργον οὐκ ἔμελλεν ἐπὶ πολὺ λήσειν· μετὰ γάρ τινα χρόνον, ὁ μὲν πάλιν ἐδεήσετο δανείζεσθαι· ὁ δὲ, πρὸς τὸ ταμεῖον ἀπέπεμπεν, ἐξουσίαν δοὺς αὐτῷ ἑαυτῷ συνταμιεύεσθαι ὅσον βούλοιτο· ἐκείνου δὲ τὸν οἰκονόμον ἰδών, ἐμέμψατο τῷ σπουδαίῳ· ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν, θαυμαστὸν ἆρα οὐκ ὄψει, ἔφη, πῶς σοι μόνῳ ἔδοξε τὰ ταμεῖον ἐπιλείπειν τὰ ἐπιήδια· σκόπει δὲ καὶ σαυτὸν, μὴ χρησάμενος ἄλλοις, τὰ πρῶτα οὐκ ἀπέδωκας· εἰ γὰρ μὴ τοῦτ' ἦν, πάντως οὐκ ἀπολοίδορος ὢν δεῦρο καὶ πάλιν ἴοις θαρρῶν ὡς εὑρήσων· καὶ ὁ μὲν ἐπιφωνήσας, καταμεμήνυσε τὴν ἁμαρτίαν· ἄξιον δὲ, οἶμαι τὸ θεῖον ἀνδρὸς θαυμάσαι τὸ ἐμφρονέστερον, καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀξιώσεως· λέγεται γὰρ χρόνῳ ὕστερον καθ' ἑτέραν χρείαν εἰς ταὐτὸ συνελθεῖν τοὺς ἐπισκόπους τῆς κύπρου· εἶναι δὲ σὺν αὐτοῖς σπουδαῖόν τινα τοῦτον, καὶ τριφύλλιον τὸν λεδρῶν ἐπίσκοπον, ἄνδρα ἄλλως τε ἐλλόγιμον, καὶ διὰ νόμων ἄσκησιν πολλὴν χρόνον ἐν τῇ βηρυτίων πόλει διατρίψαντα· συναγείρεως οὖν ἐπιτελουμένης, ἐπιτραπεὶς τριφύλλιος διδάξαι τὸ πλῆθος, ἐπεὶ τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο τοῦ σωτῆρος ἐμβληθὲν μέσον ἐδέησε, τὸν κράβαττον κράβαττον καὶ περιπάτει σκίμποδα αὐτὸ κραββάτου, μεταβαλὼν τὸ ὄνομα εἶπε· καὶ σπουδαίως ἀγανακτήσας, ὁ σύγε, ἔφη, μείζων τοῦ κραββάττου εἰρηκότος, ὅτι τὰ αὐτοῦ λέξεσιν ἐπαισχύνῃ κεχρῆσθαι καὶ τοῦ

τοῦτο εἰπὼν, ἀπεπήδησε τοῦ ἱερατικοῦ θρόνου τοῦ δήμου ὁρῶντος· ταύτῃ γὲ μελετάζων παιδείαν τὸν τοῖς λόγοις ὠφρυωμένον· ἱκανὸς γὰρ ἦν συλλέξειν, αἰδέσιμός τε ὢν καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ἐνδοξότατος· ἅμα δὲ πρεσβύτερος τῇ ἡλικίᾳ τε καὶ ἱερωσύνῃ τυγχάνων· ὅπως ὃ δὴ καὶ ἔμελλε τὰς ἐξιώσεις τῶν ξένων, ἐνταῦθεν ἴσειν· ἤδη τῆς τεσσαρακοστῆς ἐνεστώσης, ἥκέ τις πρὸς αὐτὸν ἐξ ὁδοιπορίας, ἐν αἷς εἰώθει μὴ τῶν οἰκείων ἐπισωρεύεσθαι τὴν νηστείαν, καὶ εἰς ῥᾴστην ἡμέραν γένεσθαι, ἀσιτοῦντας ἐν μέσῳ διανυόντων· ἰδὼν δὲ τὸν ξένον μάλα κεκμηκότα, ἄγε δὴ, πρὸς τὴν θυγατέρα ἔφη, ὅπως τοῦ ἀνδρὸς τοὺς πόδας νίψῃς, καὶ φαγεῖν αὐτῷ παράθες· εἰπούσης δὲ τῆς παρθένου μή τε ἄρτον εἶναι, μήτε ἄλφιτα· περιττὴν δὴ τούτων παρασκευὴν διὰ τὴν νηστείαν· δεξάμενος πρότερον καὶ συγγνώμην αἰτήσας, ἐκέλευσε τῇ θυγατρὶ, κρέα ὕεια ἅπερ ἔτυχε τῇ οἰκίᾳ τεταριχευμένα ἑψεῖν· ἐπεὶ δὲ ἥψητο, καθίσας ἅμα αὐτῷ τὸν ξένον, παραθεὶς τῶν κρεῶν ἤσθιε, καὶ τὸν ἄνδρα παρεκάλει αὐτὸν μιμεῖσθαι παραιτούμενον ὃ, καὶ λέγοντα χριστιανὸν ἑαυτὸν, ἰουδαϊκὸν μᾶλλον, ἔφη, ἢ παραιτητέον· πάντα γὰρ καθαρὰ τοῖς καθαροῖς ὁ θεῖος ἀπεφήνατο λόγος· τάδε μὲν εἰσπυθόμενος.

A Quo dicto, ex sacerdotali solio exsiliit spectante populo: hominem propter eloquentiam insolentius sese efferentem, hac ratione ad molestiam erudiens. Erat enim ad pudorem incutiendum idoneus, quippe qui venerabilis esset, & ob res gestas celeberrimus: ad hæc ætate & sacerdotii tempore prior Triphyllio. Qualiter autem se gesserit in excipiendis hospitibus, hinc licet cognoscere. Instante jam Quadragesima, quidam ex itinere ad eum accessit, iis ipsis diebus quibus ille unà cum domesticis solebat continuare jejunia, B ac certo die comedere, reliquos dies absque ullo traducens cibo. Cum autem Spyridon peregrinum admodum fessum videret, Age, inquit, filia: Lava hominis pedes, eique cibum appone. Cum virgo respondisset, nec panem domi esse nec farinam: supervacuum enim esse harum rerum apparatum propter jejunium: Spyridon præmissa oratione & petitâ veniâ, præcepit filiæ ut suillas carnes quas sale conditas habebat, coqueret. Quibus coctis, hospitem unà secum sedere jussit, & appositis carnibus cùm ipse comedit, tum hominem hortatus est ut comederet. Cumque ille detrectaret, ac se Christianum esse diceret: eo minus, inquit, detrectandum C est. Omnia enim munda esse mundis sermo divinus edocuit. Et hæc quidem de Spyridone.

Κεφ. ιβ'.

Περὶ τῆς τῶν μοναχῶν πολιτείας· ὅθεν ἤρξατο, καὶ τίνας ἔσχεν ἀρχηγούς.

Οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπισημοτάτην τὴν ἐκκλησίαν ἔδειξαν, καὶ τὸ δόγμα ἀνέσχον ταῖς ἀρεταῖς τοῦ βίου, οἱ τότε μελετῶντες τὸν μοναστικὸν πολιτεύεσθαι· ὠφελιμώτατόν γάρ τι χρῆμα εἰς ἀνθρώπους ἐλήλυθε παρὰ θεοῦ τοιαύτη φιλοσοφία, μαθημάτων μὲν πολλῶν καὶ διαλεκτικῆς τεχνολογίας ἀμελεῖ, ὡς περιεργίαν οὖσαν ἐν τοῖς ἀμείνοσι σχολὴν ἀφαιρουμένη, καὶ πρὸς τὸ βιῶναι ὀρθῶς ἁδὲν συλλαμβανομένης· μόνῃ δὲ φυσικῇ καὶ ἁπλουστέρᾳ φρονήσει παιδεύουσα τὸ πανταχοῦ κακίαν ἀναιρεῖν, ἢ μείονα ἐργαζόμενα· ἐν ἁπασι δὲ τὸ ἄριστον εἶναι τὸ μεταξὺ κακίας καὶ

Caput XII.

De conversatione Monachorum: unde primùm cœperit, & quos habuerit auctores.

PRæcipue vero Ecclesiam illustrarunt, & Doctrinam Christianam virtutibus suis confirmarunt ii, qui tunc temporis Monasticum vivendi genus sectabantur. Res enim omnium utilissima à Deo ad homines transmissa hujusmodi Philosophia, disciplinarum quidem cognitionem & dialecticæ argutias despicit, tanquam supervacuas, & quæ tempus quod melioribus studiis impendi potest, absumant, & ad probe vivendum nihil adjumenti conferant. Solâ vero naturali ac simplici prudentiâ, docet ea quæ improbitatem aut omnino tollunt, aut magnopere imminuunt. Et ea quidem quæ inter vitium ac

virtutem media sunt, nullo modo inter A bona recenset. Solis vero honestis delectatur: eumque qui à malis quidem abstinet, bonum tamen non operatur, improbum ducit. Non enim virtutem ostentat, sed exercet: parvi pendent hominum existimationem. Eadem perturbationibus animi fortiter resistens, nec naturæ cedit necessitati, nec corporis infirmitati succumbit. Sed divinæ mentis robur possidens, omnium rerum opificem perpetuo contemplatur, eumque diu noctuque colens, pre- B cibus ac supplicationibus demeretur. Porro puritate animi bonisque actibus ad Deum religiose colendum se præparans, lustrationes quidem & aspersiones & alia hujusmodi contemnit. Sola quippe peccata piacula esse existimat. Cum autem casibus extrinsecus invectis superior sit, & omnibus, ut ita dicam, rebus dominetur, neque inconstantiâ quæ vitam mortalium occupat, neque ulla vi ac necessitate à proposito dimovetur: nec dolet dum contumeliâ afficitur, nec injuriam passa ulciscitur. Sed nec morbo aut rerum necessariarum inopiâ oppressa, demittit animum: sed de his potius gloriatur: patientiam, mansuetudinem & frugalita- C tem in omni vita excolens, & quantum homini licet, proxime ad Deum accedens. Præsenti autem vita tanquam in transitu utens, nec in rebus acquirendis occupata torquetur, nec ultra quam necessitas postulat, præsentium curam gerit. Sed simplicem victum & succinctum semper apparatum in hac vita laudans, beatitudinem illic in cœlo repositam spectat, & perpetuo ad felicem illam sortem intenta est. Porro cum pietatem ac reverentiam erga Deum assidue spiret, turpium verborum obscœnitatem aversatur, ne voce quidem tenus sustinens ea, quorum actus à conversatione sua eliminavit. D Ad hæc necessitatem naturæ in angustum contrahens, & corpus paucis contentum esse cogens, castitate quidem intemperantiam vincit, justitiâ vero injustitiam, & mendacium comprimit veritate: ordine denique ac disciplina in omnibus rebus debitum modum assequitur. Porro conversationem suam in concordia & in communione cum proximis servanda constituit. Amicorum & hospitum curam gerit: bona

ἀρετῆς ὄντα· μόνοις δὲ τοῖς καλοῖς χαίρει· καὶ τὸν ἀπεχόμενον τοῦ κακοῦ, μὴ δρῶντα δὲ τὸ ἀγαθὸν, φαῦλον νομίζει· ὁ γὰρ ἐπιδείκνυται δρᾶν· ἀλλ' ἀσκεῖ, πρὸς ὀλίγον ποιούμενος τὴν πρὸς ἀνθρώπους δόξαν· ἀνδρείως δὲ μάλα ἀντισαμένη τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς, ἔστε ταῖς ἀνάγκαις τῆς φύσεως ὑπείκει, ἔστε ταῖς τοῦ σώματος ὑποκαταπλήξεσιν ἀδυνατεῖ. Θεὸν γὰρ δυνάμιν κεκτημένην, πρὸς τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων ἀποβλέπει ἀεὶ, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν αὐτὸν σέβει, καὶ θυσίαις καὶ λιταῖς ἐξιλεοῦται. καθαρότητα δὲ ψυχῆς καὶ πολιτείαν πρὸς ἔργων ἀγαθῶν. εἰς τὸ θρησκεύειν διαγῶς ἐρχομένην, καθαρμοὺς καὶ περιῤῥαντηρίων, καὶ τοιούτων ὑπερορᾷ· μόνα γὰρ μιάσματα ἡγεῖται τὰ ἁμαρτήματα· κρείττων δὲ ἐστὶ τῶν ἔξωθεν συμπιπτόντων, καὶ ὡς εἰπεῖν, ἀπάντων δεσπόζουσα, ἔστε ὑπὸ τῆς καλεχέσης τὸν βίον ἀταξίας ἢ ἀνάγκης, τῆς προαιρέσεως μεθίσταται· ἐπὶ ὕβρει δὲ ὁμένη ἀνιᾶται, ἔστε κακῶς πάσχουσα ἀμύνεται· ἔστε νόσῳ ἢ ἐνδείᾳ ἐπιπηδείων ὀκνηρομένη καταπίπτει· μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τούτοις σεμνύεται, τὸ καρτερικὸν καὶ πρᾶον, καὶ τὸ ὀλίγων δεῖσθαι δι' ὅλου τοῦ βίου ἀσκοῦσα, καὶ ὡς οἷόν τε ἀνθρώπῳ φύσει, ἐγγύτατα θεῷ γινομένη· ὡς ἂν παρέδωκε τῇ παρούσῃ βιοτῇ χρημένη, ἔστε μὲν κλήσιν πραγμάτων ἀγχιλημένη ἄγχεσθαι, ἔστε πένεσθαι τοῦ καλοκαγαθίας, τῶν παρόντων ἀγχεσθαι· ἀεὶ δὲ τὸ λιτὸν καὶ αὔταρκες καὶ ἀσκητικὸν ἐπαινοῦσα, καρδιοκεῖ τὴν ἐνταῦθεν μακαριότητα, καὶ πτέτασται ἀεὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀναπνέουσα διὰ παντὸς τοῦ εἰς τὸ θεῖον ἐλπίδα, αἰσχρορρημοσύνης ἀνδιαν ἀποσοφέλαιον δὲ μέχρι φωνῆς ἀνεχομένη τούτων, ὧν πράξεως τῆς οἰκείας ἀγωγῆς ἀφώρισε· ἐπιβραχύτερον συλλαβοῦσα τὴν χρείαν τῆς φύσεως καὶ τὸ σῶμα σωφρονίσασα τῶν μελῶν ἐπιθυμιῶν σωφροσύνην μὲν, τῆς ἀσχολίας κρείττων δικαιοσύνη δὲ, τὴν ἀδικίαν κολάζει, καὶ ἀλήθειαν τὸ ψεῦδος, εὐταξία, τῶν ἐπὶ πᾶσι μέτρων μεταλαγχάνει· ἐν ὁμονοίᾳ τε καὶ κοινωνίᾳ πρὸς τοὺς πέλας, τῷ πολιτείαν καθίστησι φιλανθρωπικὴν φίλων καὶ ξένων ἐστὶ, καὶ τὰ χρήματα κοινὰ ποιεῖται τῶν δεομένων, καὶ τὰ προσφορὰ

ἐκάστῳ συλλαμβάνεσθαι· μή τε χαίρουσας ἀνοχλοῦσα, καὶ λυπουμένους ἀβαμυθουμένη· καθόλου δὲ σπουδάζουσα, καὶ πρὸς τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἐπιμέλειαν τείνουσα, λόγοις σώφροσι καὶ θεοῖς ἐννοήμασι, καλλωπισμοῦ καὶ κακηγορίας ἀμοίρους παιδεύει, καὶ ὥσπερ φαρμάκοις ποικίλοις ἰᾶται τοὺς ἀκούοντας· μετὰ τιμῆς καὶ αἰδοῦς τὰς διαλέξεις ποιουμένη, καὶ ἡσυχίᾳ καὶ πραότητι καὶ ὀργῆς ἐλευθέρα· λογικὴ γὰρ οὖσα, παραιτεῖται πᾶσαν ἀλόγιστον κίνησιν, καὶ καθάπαξ κρατεῖ τῶν παθῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς· ταύτης δὴ τῆς ἀρίστης φιλοσοφίας ἤρξαντο μὲν, ὡς τινες λέγουσιν, Ἠλίας ὁ προφήτης, καὶ Ἰωάννης ὁ βαπτιστής· φίλων δὲ ὁ Πυθαγόρειος, ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν χρόνοις ἱστορεῖ, τοὺς πανταχόθεν ἑβραίων ὁρίσας, εἴς τι χωρίον ὑπὲρ τὴν μαρεῶτιν λίμνην ἐπὶ γεωλόφου κείμενον φιλοσοφῆσαι οἴκησιν δὴ αὐτῶν καὶ διαίταν καὶ διαγωγὴν ταύτην παρίστησιν, οἵαν καὶ ἡμεῖς νῦν ἔτι τοὺς αἰγυπτίων μοναχοῖς πολιτευομένην ὁρῶμεν· γράφει γὰρ ἀρχομένους αὐτοὺς τοῦ φιλοσοφεῖν, ἐξίστασθαι τῶν ὄντων τοῖς προσήκουσι· καὶ πράγμασι καὶ ἐπιμιξίαις ἀπαγορεύοντας, ἔξω τειχῶν ἐν μοναγείαις καὶ ἐν κήποις διατρίβειν· οἰκήματα δὲ αὐτοῖς εἶναι ἱερὰ, ἃ καλεῖται μοναστήρια· ἐν τούτοις δὴ μεμονωμένους σεμνὰ μυστήρια ἐπιτελεῖν· ἐπιμελῶς δὲ ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις τὸ θεῖον θεραπεύειν· καὶ πρὸς ἡλίου δύσεως μὴ ἀπογεύεσθαι τροφῆς· τοὺς δὲ διὰ τελῶν ἡμερῶν καὶ πλειόνων καὶ λοιπὸν, ῥηταῖς ἡμέραις χαμεύνων, καὶ οἴνου πάμπαν καὶ ἐναίμων ἀπέχεσθαι· ὄψον δὲ αὐτοῖς εἶναι ἅλας καὶ ὕσσωπον, καὶ ποτὸν ὕδωρ· γυναῖκας δὲ αὐτοῖς συνεῖναι γηραλέας παρθένους, δι' ἔρωτα φιλοσοφίας ἐκσώσω γνώμης τοῦ ἀγαμίαν ἀσκήσας· καὶ ὁ μὲν Φίλων ὧδέπη ἱστορῶν, ἔοικεν ὑποφαίνειν τοὺς κατ' αὐτὸν ἐξ ἑβραίων χειραγωγήσαντας, ἔτι ιουδαϊκώτερον βιοῦντας, καὶ τὰ σκηνωθέντα φυλάττοντας· παρ' ἄλλοις γὰρ οὐκ ἔστιν ὁρᾶν ταύτην τοῦ βίου διαγωγήν· ὅθεν συμβάλλω, ἐξ ἐκείνου παρ' αἰγυπτίοις ἀκμάσαι ταύτην τὴν φιλοσοφίαν· ἄλλοι δὲ φασὶν ἀντίαν ταύτῃ παρα-

propria cum egentibus communicat, & singulorum commodis atque utilitati inservit: nec lætantibus molesta, & dolore oppressis consolationem adhibens. Cum autem ubique diligens sit & ad verum bonum omni studio contendat, modestis sermonibus ac prudentibus sententiis, ab omni fuco & maledicentia alienis, instruit auditores, & quasi quibusdam medicamentis revocat ad sanitatem; cum honore ac reverentia differens; à contentione, irrisione & irâ prorsus libera. Nam cum ratione prædita sit, omnem motionem aversatur, quæ sit rationi contraria, omnesque tam animi quam corporis vincit perturbationes. Hujus excellentis Philosophiæ princeps fuit, ut quidam memorant, Helias Propheta, & Baptista Joannes. Verum Pythagoricus Philo, sua ætate Hebræorum præstantissimos undique collectos in locum quendam supra Mareotem lacum in colle situm philosophatos esse scribit; Eorum autem domicilia, victum & conversationem ejusmodi refert, qualem nunc ab Ægyptiorum Monachis observari videmus. Etenim scribit eos cum primum Philosophari aggrediuntur, bona sua propinquis derelinquere: & negotiis congressuique hominum renunciantes, extra urbes procul in agris hortisque remotis commorari. Sacras vero ædes illis esse, quæ dicuntur Monasteria: in quibus soli seorsum degentes, veneranda Mysteria celebrant: Deum quoque Psalmis & Hymnis studiose venerantur. Et ante solis occasum cibum eos non sumere; quosdam vero triduo & amplius jejunos perseverare. Præterea certis diebus humi cubare. Et à vino quidem & animatis omnibus penitus abstinere: pro cibo autem panem, sal & hyssopum habere; aquam verò potui. Mulieres porro cum illis degere, provectas ætate virgines, quæ amore Philosophiæ à nuptiis suâ sponte abstinuerint. Et Philo quidem cum ista ad hunc modum narrat, indicare videtur Christianos sui temporis, qui ex Hebræis conversi, adhuc Judaico more vivebant, eorumque ritus custodiebant. Apud alios enim hoc vitæ genus reperire non licet. Unde conjicio hanc Philosophiam apud Ægyptios ex eo tempore floruisse. Alii vero affirmant, persecutiones quæ variis subinde

temporibus Ecclesiæ acciderunt, huic Philosophiæ occasionem præbuisse. Nam quoniam fugientes Christiani, in montibus & solitudinibus ac silvis commorabantur, huic vivendi rationi paulatim assueverunt.

ρεῖν τὰς κ) καιρὸν τῇ θρησκείᾳ συμβάσας διωγμὰς· ἐπεὶ γὰρ φεύγοντες, ἐν ὄρεσι κ) ἐρημίαις κ) νάπαις ἐλάας διατριβὰς ἐποιοῦντο, ἐθάδες τοῦ βίου τούτου ἐγίνοντο.

CAP. XIII.

De magno Antonio, & de sancto Paulo simplice.

VErum sive Ægyptii, sive qui alii, hujus Philosophiæ principes & auctores fuerunt, illud certe inter omnes constat, magnum Antonium Monachum moribus atq; exercitationibus utilissimis hoc vitæ genus ad summam diligentiam ac perfectionem perduxisse. Quem tum temporis in solitudinibus Ægypti coruscantem, Imperator Constantinus ob virtutis ejus gloriam amicum sibi adscivit, suisque literis honoravit, utque de his quibus opus habebat ad se scriberet, hortatus est. Fuit hic Ægyptius, ortus genere nobili in vico Coma. Est autem hic vicus juxta Heracleam urbem Ægypti quę cognominatur minor. Qui cum adhuc adolescentulus parentibus orbatus esset, paternos quidē agros vicanis donavit: reliquis autem bonis suis divenditis, pretiū egenis distribuit. Sic enim apud se consideravit, studiosi Philosophi esse, non solum exuere se facultatibus, verum etiam eas recte atque utiliter dispensare. Porro cum omnibus qui sua ætate veræ sapientiæ studiosi erant, familiariter versatus, cunctorum virtutes æmulatus est. Cumq; compertum haberet vitam cum virtute conjunctam, tametsi difficilis initio ac molesta sit, ipsa tamen consuetudine suavē fieri, modos severioris disciplinæ excogitans, quotidiana continentiæ incrementa faciebat; ac velut semper incipiens, alacritatem suam renovabat. Et corporis quidem voluptates variis afflictationibus coercebat: animi vero perturbationibus divinæ sapientiæ proposito resistebat. Cibus illi panis tantum erat cum sale: potus autem aqua. Tempus prandii, solis occasus. Sæpe etiam biduo & amplius jejunus permansit. Vigilabat autem integras prope dixerim noctes, & orationib⁹ intētus, ad diē usq; perseverabat. Quod si forte somnum delibasset, super storea brevissimo momēto cubans dormiebat.

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τοῦ μεγάλου ἀντωνίου καὶ τοῦ ἁγίου παύλου τοῦ ἁπλοῦ.

Ἀλλ' εἴτε αἰγύπτιοι, εἴτε ἄλλοι τινὲς ταύτης ἐφεύρηταν ἐξ ἀρχῆς τὴν φιλοσοφίαν, ἐκεῖνο γοῦν πᾶσὶ σαφὲς λόγηται, ὡς εἰς ἄκρον ἀκριβείας καὶ τοῦ τηδε ἤθεσι, καὶ γυμνασίοις τοῖς πρέπουσιν ἐξήσκησε ταύτην τὸν βίον τὸν διαγωγὸν αὐτῶν ὁ μέγας μοναχός· ὃν τηνικαῦτα διαπρέποντα ἐν ταῖς κατ' αἴγυπτον ἐρημίαις κ) κλέος τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς φίλον ἐποιήσατο κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, καὶ γράμμασιν ἐτίμα, κ) ὡς ἐῶν ἐδεῖτο, γράφειν πρέπειν. ἐγένετο δὲ οὗτος αἰγύπτιος τὸ γένος τῶν διπατερίδων ἀπὸ κώμης· κώμη δὲ αὐτῷ ὄνομα ἡρακλείας τῆς παρ' αἰγυπτίοις ἀρχαίας βάσεως ἢ καταλειφθεὶς ὀρφανὸς, τοὺς μὲν πατρῴους ἀγροὺς ἐδωρήσατο τοῖς κωμήταις· τὸ δ' ἄλλην οὐσίαν διαθεὶς, τὸ χρῆμα τοῖς πένησι διένειμε· σοφὸν γὰρ εἶναι φιλοσόφῳ καλεῖσθαι, μὴ μόνον ἑαυτὸν γυμνῶσαι χρημάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς δέον ταῦτα διαλῦσαι συγχρώμενον τοῖς κατ' αὐτὸν πεπαιδαίοις, ἃς πάντων ἐζήλωσεν ἀρετὰς· ὅτε μάσας ἢ τὸν ἀγαθὸν βίον ἡδὺν ἔσεσθαι τῇ συνηθείᾳ καὶ χαλεπὸν ὄντα τὰ πρῶτα, τέχνας σοφῶν σωφρονιστηρίους ἀσκήσεως, ὁσημέραι ἐπιδιδοὺς τῇ ἐγκρατείᾳ· κ) ὡς ἀεὶ ἀρχόμενος ἀνανέα τὴν προθυμίαν· ταῖς μὲν ταλαιπωρίαις ἐσθῶτα τοῖς ἡδοναῖς κολάζων· τῷ σόφῳ ἢ προαιρέσει τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς ἀντιστασιάζων· ὧν ἢ ἀπλουστέρου μὲν ἄρτος, καὶ ἅλας, ὕδωρ ἢ ποτόν· κ) ἀρίστου καιρὸς, δύσις ἡλίου· πολλάκις ἢ δύο κ) πλείους ἡμέρας διέμενεν ἄσιτος· ἠγρύπνει ἢ, οὐ μὴν, ὡς εἰπεῖν, ὁλονυκτερεύων· ἐδίσκει νῶν, τῆς ἡμέρας ἐφαπτόμενος· εἰ δ' ἄρα κ) ὑπνώσειεν, ἐπὶ ῥιπὸς ἀκαιρίου ἐκαθεύδετο,

τὰ πολλὰ ὑπ' αὐχμοῦ καὶ κόνεως, αὐλὼν μόνην τὴν γλῶτταν σεσωμένην ἐποιεῖτο· ἐλαίου τε τοῦ ἀλοιφοῦ, καὶ λεπρῶν καὶ ἀσελγῶν τοῦ χρῆσιν παρῃτεῖτο, ὡς ὑγρότητι τὸ σύμπονον τοῦ σώματος εἰς τὸ χαῦνον μεταβάλλουσαν· φασὶ δέ μήτε γυμνὸν ἑαυτὸν θεασάμενον πώποτε γεγραμμένα ἂν δέ τι ἠπίστατο, ἂν δ' ἐθαύμαζεν· ἀλλ' ἀγαθὸν ὡς πρεσβυτέρου τῶν γραμμάτων, καὶ αὐτὸν τούτων εὑρέτιν ἐπῄνει· ἐγένετο δὲ πρᾶος τὰ μάλιστα, καὶ φιλανθρωπότατος, καὶ ἐχέφρων, καὶ ἀνδρεῖος· χαίρειν τε τοῖς ἐπιτυγχάνουσι, καὶ ἄλυπος οἷς διελέγετο, εἰ καὶ ἐριστικῶς τὰς διαλέξεις ἐποιεῖτο· ὡς γάρ πως τῷ οἰκείῳ ἤθει, καὶ ἐπιστήμῃ πᾶν φιλονεικίαν ἀνδρομήνην καθέπαυε, καὶ πρὸς μέτρον μετῆγε· καὶ τῶν ὁμιλούντων αὐτῷ τὸν τόνον ἐκίρνα, καὶ τοὺς τρόπους ἐρρύθμιζε· διὰ τούτων δὲ τῶν ἀρετῶν ἔμπλεως θείας προγνώσεως γεγονὼς, οὐκ ἠγεῖτο ἀρετὴν, προειδέναι τὸ μέλλον· ἐκ δὲ τούτου μὴ πονεῖν εἰκῇ τοῦτο συνεβούλευεν· ὅτε τὸν ἀγνοοῦντα τὰ ἐσόμενα δικαίως ὑφέξειν, ὅτε τὸν εἰδότα τὰ μὲν τοῦτο ζηλωτὸν ἔσεσθαι δοκοῦντα· τὸ δὲ ἀληθῶς μακάριον ὑπάρχειν, ἐν τῷ σέβεσθαι τὸν θεὸν εἶναι, καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ φυλάττειν· εἰ δὲ καὶ τότε, φησὶ, μέλει τῷ καθαρθέντι τὴν ψυχήν· τότε γὰρ δικαίαν αὐτὴν ποιεῖν, καὶ τῶν ἐσομένων ἐπιστήμονα, τοῦ θεοῦ τὸ μέλλον προαναφαίνοντος. ἀρχὴν δ' ὅτε αὐτὸς εἰσῄει τὸν μέλλοντα καλῶς βιῶν, ἐργάζεσθαι παρεκελεύετο, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀνακρίνειν, καὶ λόγον παρέχειν ὧν ἐποίησε νύκτωρ καὶ καθ' ἡμέραν· εἰ δέ τι μὴ δέον πράττων, ἀναγράφεσθαι τοῦτο, ἵνα τοῦ λοιποῦ φυλάττηται τῶν ἁμαρτημάτων, ἑαυτὸν αἰδούμενος εἰ πολλὰ δύροι γεγραμμένα· ἅτε δὲ θεοῦ, μὴ φωραθείσης αὐτῷ τῆς γραφῆς, καταδήλου ἄλλοις γίνεσθαι μοχθηρεύσων· ἐμοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν πρεσβειῶν τῶν ἀδικουμένων, εἰ καί τις ἄλλος, ὑπερφυῶς προσδιατελῶν ἐγκύρει· καὶ τούτων ἕνεκα, πολλάκις εἰς τὰς πόλεις ἐφοίτα· παρορμῶντος γὰρ αὐτῷ πολλοὶ, ἐδιάζοντο πρεσβεύειν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἄρχοντας· καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνοις· πολλοῦ γὰρ ἂν ἕκαστος ἐδεῖτο ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ λαλοῦντος ἀκοῦσαι,

A Plerumque vero nudum solum ei pro stragulo erat. Unctionem olei, balneorumque & hujusmodi rerum usum penitus recusabat, quippe quæ robustum corporis habitum humectatione sua in mollitiem verterent. Ajunt etiam eum nunquam seipsum vidisse nudum. Literas porro nec noverat, nec magni æstimabat: sed bonam mentem, utpote literis antiquiorem, earumq; inventricem commendabat. Fuit autem admodum mansuetus, & humanissimus: prudens item ac fortis: jucundus colloquentibus, & iis quibuscum disserebat, minime molestus, licet illi contentiosius disputarēt. B Suis enim moribus & scientia quadam, gliscentem altercationem prudentissime sedabat, & ad æquabilem reducebat modum: eorum qui cum ipso versabantur ardorem temperans, moresq; componens. Cæterum cum ob tantas virtutes divinâ donatus esset præscientiâ, nequaquam tamen virtutis loco ducebat futura prænoscere. Atque idcirco suadebat, ne quis frustra in ea re laboraret: asserens nec eum qui futura ignoraret, ideo rationem redditurum esse; nec illum qui ea sciret, ob id felicem C futurum. Veram quippe beatitudinem in eo positam esse, ut Deum colamus, ejusque præcepta servemus. Quod si cui forte, ajebat, id curæ est, is purget animam suam. Hoc enim unum, perspicacem illam efficere potest & præsciam rerum futurarum; Deo scilicet futurum ei prænonstrante. Oriari vero nec ipse unquam sustinuit; & eum qui vitam recte instituere vellet, hortabatur ut opus faceret, & remotis arbitris seipsum examinaret, rationemque exigeret eorum quæ noctu fecisset atque interdiu: ac si quidpiam secus commisisset, id in charta perscriberet, quo deinceps à peccatis abstineret, erubescens videlicet si multa perscripta offenderet, metuensq; ne chartulâ ipsius ab aliis deprehensâ, cunctis manifesta fieret ipsius improbitas. Jam vero in defendendis iis qui injuria affecti erant, si quisquam alius, ipse certe studiosissimus fuit: quorum causâ sæpius ad urbes veniebat. Multi enim suas ad illum querimonias deferentes, eum apud Præsides & Primores viros pro se intercedere compellebant: cum unusquisque magni æstimaret eum videre, & loquentem audire,

& jubenti obtemperare: si quidem ipse A quamvis talis tantusque esset, latêre nihilominus in solitudine, & ignotus esse studebat. Quod si quando vi compulsus in urbem venisset ad opem poscentibus ferendam; confecto negotio cujus causâ venerat, protinus ad solitudinem revertebatur. Etenim pisces quidem ajebat aqua nutriri: Monachis vero ornamento esse solitudinem: Et quemadmodum illi simul atque terram attigerint, vitam amittunt, sic istos cum ad urbes accedunt, Monasticam gravitatem perdere. Postremo morigerum se ac jucundum omnibus præbens, studiose cavebat ne superbo atque arroganti ingenio esset, B neve hujusmodi esse videretur. Et hæc quidem de Antonii conversatione dicere volui, eo consilio ut horum quæ dicta sunt indicio utentes, reliquam hujus viri Philosophiam ex iis conjiciamus. Habuit porro quamplurimos ac probatissimos discipulos: quorum alii in Ægypto ac Libya, alii in Palæstina & Syria atque Arabia floruerunt. Et unusquisque eorum in illis regionibus in quibus commorabatur, non minus severe quam præceptor ipse, vixit & conversatus est, multosque alios instituit, & ad similem virtutem Philosophiamque perduxit. Adeo ut perdifficile esset, urbes ac regiones circum- C eundo, Antonii discipulos ac successores perquirere. Quo enim modo facile reperiri potuissent ii, qui in hac vita latêre multo studebant diligentius, quam plerique nunc mortalium, ambitione inflati, semetipsos jactant atque ostentant. Ex iis autem quos accepimus Antonii discipulis, celeberrimi exstiterunt, cum alii multi quos suo loco referemus, tum Paulus cognomento simplex. Hic cum rusticus esset, mulierem formosam in matrimonio habuisse dicitur: quam cum in adulterio deprehendisset, placide subrisit, & jurejurando affirmavit, nunquam se cum illa amplius esse victurum Cumque adultero dixisset: Tuillam tibi habeto; rectà in solitudinem ad Antonium se contulit. Porro hunc virum mansuetissimum fuisse perhibent ac patientissimum. Deniq; Antonius cum jam ætate provectum, nec Monasticæ tolerantiæ adhuc assuefactũ, recens enim in Monasterium venerat, omnibus modis tentare aggressus

καὶ κελεύοντι πειθαρχῆσαι, ἐπεὶ καὶ πλησίον ὢν, ἐσπούδαζεν ἀγνοεῖσθαι καὶ ἐν ταῖς ἐρημίαις λανθάνειν· εἰ δὲ καὶ βιαθεὶς πρός τινος εἰς πόλιν ἦλθεν ὑπηρετῆσαι δεομένοις, διαπραξάμενος ὅτε χάριν παρεγγυᾶτο, αὐτίκα ἐπὶ τὴν ἔρημον ἐπανήει· τοὺς μὲν γὰρ ἰχθῦς ἔλεγε τῷ ὑγρᾷ οἰκίαν τρέφειν· μοναχοὺς δὲ κόσμον φέρειν τῇ ἐρήμῳ· ἐπίσης τε τοὺς μὲν ἐν πόλεσι διαπλομένους τὸ ζῆν ἀπολιμπάνειν, τοὺς δὲ τῷ μοναστικῷ σεμνότητα ἀπολλύειν τοῖς ἄγαν θεατρικοῖς· πειθήνιον δὲ καὶ κεχαρισμένον τοῖς ὁρῶσιν ἑαυτὸν παρέχων, ἐπεμελεῖτο μή τε φύσιν ὑπερόπτην ἔχειν, μήτε δοκεῖν εἶναι τοιοῦτος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν μικρὰ τῷ ἀνδρὶ τῆς ἀνδρωνίτιδος πολλῶν εἰπεῖν ἀφήχθω, ἵνα ὑποδείγμασι χρώμενοι τοῖς εἰρημένοις, ἀναλογισώμεθα τὸν ἄνδρα τῆς φιλοσοφίας πλείονος δὲ καὶ δοκιμωτέρου μαθητὰς ἔσχεν· ὧν οἱ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ· οἱ δὲ ἐν Παλαιστίνῃ, καὶ Συρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ διέπρεψαν· καὶ ἕκαστος ὃν ἦν ὁ διδάσκαλος, παρ' οἷς διέτριβε, διεσωτέρως ἐπολιτεύσατο, καὶ πολλοὺς ἐπαίδευσε, καὶ τὴν ὁμοίαν ἀρετὴν καὶ φιλοσοφίαν ἐνεποίησε· ὥστε ἔργον εἶναι, καὶ πόλεις καὶ χώρας περιοδεύοντα, ἐπιμελῶς ζητεῖν τοὺς ἀνδρωνίτας τοὺς τούτων διαδόχους· πῶς γὰρ καὶ ῥᾴδιον γένοιτο τούτων ἡ ἄνεσις, οἷς ἐν τῷ βίῳ λανθάνειν ἐσπούδαζε μᾶλλον ἐπιμελέστερον, ἢ πολλῶν νῦν ἀνθρώπων ὑπὸ φιλοπλουτίας ὀφλημένοι, ὑπομπεύουσιν ἑαυτοὺς καὶ καταθήλεα ποιοῦσιν· ἐγχρονίζω γε μὴν διδόκιμα ὧν παρειλήφαμεν ἀνδρωνίτα μαθητῶν, ἀλλά τε πολλοὶ καὶ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἀναγράψομεν, καὶ παῦλος ὁ ἐπίκλην ἁπλοῦς· οὗτος γυναῖκα εὐπρόσωπον ὄντα, καλὴν τὸ εἶδος γυναῖκα συνοικήσας· ἐπ' ἀνδροφόνῳ δὲ ἀνδρὶ καλαλαζόμενον, ἡδέως ἐπιγελάσας, ὡς ὄρκῳ πιστεῦσαι ὡς οὐκ ἔτι ἀνδρὶ συνοικήσει· ἔχει ἀνδρί, πρὸς τὸν μοιχὸν εἶπεν, οὗτος ἐπὶ τὴν ἐρημίαν ἦλθε πρὸς ἀνδρώνιον· πεισάτω δὲ καὶ καλλιερικὸν εἰς ἄγαν λέγεται τοῦτο ἡδέως δρᾶσαι τὸν ἄνδρα, ἀμελεῖσθαι καὶ γυναικὸς οὕτω καὶ μοναστικῆς πλημμελείας ἀπηχθῆ, ἐπὶ νέηλυς ὢν, πανδαπαῖς πείραις προσβαλών

ἀνίκητον, ἐν οὐδενὶ ἀχρηνῆ ἐφώρασε· τελείαν A cum esset, nulla in re ignavum deprehendit. Itaque perfectæ Philosophiæ
ἤδη τὴν φιλοσοφίαν ἐπιμαρτυρήσας, καθ' ἑαυτὸν διάγειν ἐπέτρεψεν, ὡς μηδὲν διδασκάλου
δεόμενον· ἐπεψηφίζετο δὲ καὶ ὁ θεὸς τῇ ἀνίκητον μαρτυρίᾳ, καὶ τοῖς ἔργοις ἐπεδείκνυε τὸν ἄνδρα ἐνδοξότατον· κρείττονα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ κακῶν καὶ ἀπελαύνειν τοὺς δαίμονας.

testimonium ei perhibens, ut posthac seorsum degeret ei permisit, quippe qui nullius magisterio indigeret. Sed & Deus ipse hoc Antonii testimonium confirmavit, Paulumque miraculis illustrissimum reddidit, & in vexandis abigendisque dæmonibus, ipso præceptore suo superiorem.

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀμμῶνος, καὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ.

Περὶ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ Ἀμμῶν ὁ Αἰγύπτιος ἐφιλοσόφει· οὗ δὴ λόγος, βιασαμένων τῶν οἰκείων γυναῖκα ἀγαγέσθαι μὴ πειραθῆναι τῆς αὐλῆς, ἣ θέμις ἀνδράσιν· ὡς γὰρ δεχθὲν εἶχεν αὐτοῖς ὁ γάμος, καὶ νύμφην ἤδη οἷα νυμφίος εἰς τὸν θάλαμον λαβών, ἐμονώθη· ὁ μὲν δὴ γάμος ἡμῖν ὅδε, ἔφη, ὦ γύναι, μέχρι τούτων τετέλεσται· ἥλικον δὲ ἀγαθὸν ἐστὶ διαπηθῆναι παρθένον διαμεῖναι, ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν ὑπηγείτο, καὶ ἐπειρᾶτο καθ' ἑαυτὸν οἰκεῖν· ἀλλ' ἐπιδήτες περὶ παρθενίας λόγους ἐπήνει γυνή, χωρισθῆναι ὁ αὐτὸς χαλεπῶς ἔφερεν, ἰδίᾳ καθεύδων ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτεσι σὺν αὐτῇ, μὴ δὲ ὕστερον μοναχικῆς ἀσκήσεως ἀμελῶν· ἐν τοσούτῳ δὲ χρόνῳ ζηλώσασα τὸν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν ἡ γυνή, ἐλογίζετο μὴ δίκαιον εἶναι, τηλικοῦτον ὄντα οἰκεῖσθαι δι' αὐτὴν, καὶ χρῆναι ἑκάτερον χεχωρισμένως οἰκεῖν τὰ φιλοσοφεῖν· καὶ οὕτως ἐδεήθη τοῦ ἀνδρός· ὁ δὲ, χάριν ὁμολογήσας τῷ θεῷ ὑπὲρ τῶν βεβουλευμένων τῇ γυναικὶ, σὺ μὲν δὴ, ἔφη, τοῦτον τὸν οἶκον ἔχε· ἐγὼ δὲ ἕτερον ἐμαυτῷ ποιήσω· καὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς μαρείας λίμνης καλαλακῶν ἔρημον τόπον, ἀμφὶ τὴν σκήτην καὶ τὸ καλούμενον τῆς νιτρείας ὄρος, δύο καὶ εἴκοσιν ἔτη ἐνταῦθα ἐφιλοσόφησε, δι' ἑκάστου ἔτους τὴν γυναῖκα θεώμενος· τούτῳ δὲ τῷ θεατρικῷ ἀσχημονοῦντι τῶν τῇδε

Caput XIV.

De sancto Ammone, deque Eutychiano qui apud Olympum commoratus est.

PEr idem tempus Ammon quoque Ægyptius Monasticam Philosophiam excoluit. Quem fama est compellentibus proximis uxorem quidem duxisse, cum ea tamen, sicuti viris jus fasque est, nequaquam rem habuisse. Nam cum nuptiæ ipsorum cœptæ essent, & ipse tanquam sponsus sponsam in thalamum duxisset, solus cum ea constitutus: nuptiæ quidem nostræ, inquit, ô mulier, hactenus celebratæ sunt. Quantum vero bonum sit posse virginem permanere, ex sacris literis eam edocuit, ac seorsum degere tentavit. Sed cum mulier sermonem quidem de virginitate approbaret, verum sejungi ab illo moleste ferret, ipse seorsum cubans, octodecim annis cum ea mansit, ne sic quidem Monasticæ abstinentiæ leges negligens. Tanto temporis spatio cum virtutem viri mulier imitata esset, injustum esse censuit, ut tantus vir sui causâ occultaretur domi, satiusque esse ut ambo separatim degentes Philosophiæ incumberent. Itaque hac de re maritum interpellavit: At ille Deo gratias agens ob hujusmodi uxoris propositum; Tu quidem, inquit, domum hanc habeto: ego vero aliud mihi domicilium parabo. Simul profectus ad solitudinem quæ sita est ad Meridiem lacus Mareotici circa Scetim & montem qui Nitriæ dicitur, duobus & viginti annis illic philosophatus est, quotannis bis uxorem suam invisens. Hujus divini viri qui Monasteriorum in illis partibus Princeps atque institutor fuit, multi ac memorabiles discipuli exstiterunt, uti series successionum ostensura est. Multa porro per eum mirabilia contigerunt, quæ ab

Ægypti Monachis studiose notata sunt, A quippe qui magni æstimant, veterum Monachorum virtutes continua successione sibi à majoribus traditas accurate commemorare. Ego vero ex iis quæ ad notitiam meam pervenerunt, hæc tantummodo dicam. Ipsi ac Theodoro ejus discipulo nescio quò pergentibus, necessariò transcunda erat fossa quam Lycum vocant. Ne forte igitur sese mutuo nudos conspicerent, Ammon Theodorum paulisper jussit secedere. Cum vero se ipse quoque nudum videre erubesceret, repente divina quadam virtute sublimis raptus, in oppositam ripam transportatus est. Theodorus autem cum fluvium trajecisset, Ammo- B nis vestem ac pedes nullatenus aqua madefactos cernens, rogavit senem ut causam ipsi indicaret. Cumque alter quidem dicere recusaret, alter vero pertinaciter negaret se inde surrecturum, nisi id ab ipso didicisset: tandem Ammon stipulatus à Theodoro, illum se superstite nemini dicturum esse, rem confessus est. Non dissimile est supradicto miraculum quod subjiciam. Injusti quidam parentes filium à cane rabido morsum, qui morti jam proximus videbatur, ad Ammonem adduxerunt: & ejulantes rogabant, ut ei curationem adhiberet. Quibus ille: Mea, inquit, curatione non indiget. Vos vero si bovem C quem furto rapuistis, dominis volueritis reddere, confestim sanabitur puer. Quod quidem ita evenit. Nam simul atque bos est redditus, puer morbo liberatus est. Porro cum Ammon iste spiritum exhalasset, animam ejus Antonius vidisse dicitur, quæ in cœlum efferretur, divinis virtutibus cum Psalmorum cantu præeuntibus. Et cum hi qui circa Antonium erant, causam admirationis ab illo requirerent: videbatur enim intentis oculis cœlum aspicere, & insolitæ rei D miraculo stupefactus esse: ille rem ut erat exposuit. Paulo post verò, cum ex Sceti quidam venientes, horam obitus Ammonis renunciassent, apparuit quàm vera esset Antonii prædictio. Et uterque beatus ab omnibus prædicatus est; ille quod post bonos & omnium testimonio probatos actus, ex hac vita translatus fuisset: hic vero quòd ejusmodi visionem promeruisset, quam Deus illi ex loco tam procul dissito ostenderat. Loca enim in quibus uterque

μοναστηρίων, πολλοὶ δὲ ἀξιόλογοι ἐγένοντο μα-
θηταὶ, ὡς αἱ διαδοχαὶ ἐπιδείξασι· πολλὰ δὲ καὶ
θεσπέσια ἐπ' αὐτῷ συμβεβήκειν, ἃ μάλιστα
τοῖς καθ' αὑτοὺς μοναχοῖς ἠκριβῶσθαι, σχο-
λὴν ποιούμενοι, διαδοχὴν ταῦτα ἔσεσθαι ἀ-
γράφως ἐπιμελῶς ἀπομνημονεύειν τῶν παλαι-
τέρων ἀσκητῶν ἀρετάς. ἐμοὶ δὲ τῶν εἰς ἡμᾶς
ἐληλύθότων σκεδὸν ῥηθέν. ἐδέησεν αὐτῷ καὶ θεο-
ρῷ τῷ αὐτοῦ μαθητῇ ἀπιέναί που, διαβῆναι δὲ
ῥυκα ἦν λύκον καλοῦσιν· ἵνα δὲ μὴ γυμνοὶ ἀλ-
λήλους θεάσωνται, σκέλυσεν ἀμφὶν ὑπανα-
χωρῆσαι θεόδωρον· ὡς δὲ ἐαυτὸν ἤρξατο
γυμνὸν θεάσασθαι, ἐξαπίνης μετάρσεος ἀρθεὶς
ὑπὸ θείας δυνάμεως, ἐπὶ τὴν αὐλακα ἐχθεὶς
μετέθη· διαβὰς δὲ τὸ ὕδωρ θεόδωρος, καὶ
θεασάμενος αὐτοῦ τὴν ἑδρότητα καὶ τὰς πόδας
ἀβρόχους, ἐλιπάρησε τὸν πρεσβύτην φράζειν αὐ-
τῷ τὴν αἰτίαν· ἐπεὶ δὲ, ὁ μὴν παρῃτεῖτο λέγειν, οὐ
μὴ ἄλλως ἀνίσχειν ἰσχυρίζετο, εἰ μὴ μάθοι πα-
θεμφὺς θεόδωρος, ζῶντος αὐτοῦ μηδενὶ λέξειν,
ὡμολόγησε τὸ συμβὰν· ὡς δὲ πλησίον δὲ τοῦ
εἰσεμφύη εἰς ταῦμα καὶ τοῦτο· ἄδικοι πατέρες
ὑπὸ κυνὸς λυσσῶντος ἴδιον παῖδα δηχθέντα,
ὅσον οὔπω ἀπολέσθαι θεσπεσιολογούμενοι, ἤγαγον
ὡς αὐτὸν δὲ ὁλοφυρόμενοι ἐδέοντο αὐτὸν ἰᾶσα-
σθαι τὸν υἱόν· ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς· ἀλλ' οὐδὲν
ἔφη, δεῖται ἡ παῖς παρ' ἐμοῦ θεραπείας· ὑμεῖς δὲ
εἰ βούλεσθε τὸν βοῦν ὃν κεκλόφατε ἀποδοῦναι
τοῖς δεσπόταις, αὐτίκα ἰαθήσεται ὁ παῖς· ὡς
δὲ ἀμφὶ βοῦς ἀπεδόθη, καὶ τὸ παῖδιον τὸ
παῖδα ἀπέλιπεν· ἡνίκα δὲ ὁ ἀμφὶ βοῦς ἔθος ἐστὶ
λύτα, λέγεται τὸν αὐτώνιον θεασάμενον τὴν
ψυχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναγομένην
θείων δυνάμεων σὺν ψαλμῳδίαις ἡγεμο-
νῶν· πυνθανομένοις δὲ τοῖς περὶ αὐτὸν ἔφα-
μεν τὴν αἰτίαν, οὐκ ἀπεκρύψατο ὁ δὲ
γὰρ ὑπεδαίως τὸν αἰέρα καθορῶν, καὶ ὑ-
πεπληγμένῳ πρὸς τὴν ὄψιν τὸ θαῦμα
ἐξεθαύμαζεν· ὡς δὲ μὴ ταῦτα θαυμά-
ζοιμεν τινες ἀπὸ τῆς σκήτεως, ἀνήγγελαν τὴν
ὥραν τοῦ αὐτοῦ τελευτῆς, ἀληθὲς ἐδείκνυτο τὸ
αὐτώνιον προρρήσεως· καὶ ἀμφοτέρους ἐμακα-
ριζον, τὸν μὲν, ἐπὶ ὁμολογημένοις ἀγαθοῖς
μεταστάντα τῆς ἐνταῦθα βιοτῆς· τὸν δὲ ἑ-
αυτὸν ἀξιωθέντα θέας, ἣν ὁ θεὸς οὐκ
ἀπὸ τοσούτου ἐδήλωσε· πολλῶν γὰρ ἡμερῶν
ὁδοῦ

ὁδὸς ἐστι, τὸ μέσον τῶν τόπων ἐν οἷς ἑκάτερος διέτριβεν· καὶ ἃ μὲν ὧδε ἱστόρηται παρὰ τῶν Ἀντωνίῳ καὶ Ἀμμωνίῳ συγγυμνασθέντων. Ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς ἡγεμονίας εὐδοκίμως ἐπυθόμην φιλοσοφῆσαι καὶ Εὐτυχιανόν· ὃς ἐν Βιθυνίᾳ περὶ τὸν Ὄλυμπον τὰς διατριβὰς εἶχεν· αἱρέσεως δὲ τῆς Ναυατιανῶν προσβύων, θείας χάριτος μετεῖχε, θεραπείαις παθῶν καὶ πράξεσι θαυμαστοῖς, ὡς καὶ αὐτῷ Κωνσταντίνῳ διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου συνήθη καὶ φίλον εἶναι· κατ' ἐκεῖνο γὰρ καιροῦ, δεσμώτης τινὸς ὄντος τῶν δορυφόρων ὑποπτευθεὶς γὰρ τυραννικὰ φρονεῖν ἔφυγε, καὶ περὶ τὸν Ὄλυμπον ἀναζητηθεὶς, συνελήφθη· δεηθέντων τῶν ἐπιτηδείων Εὐτυχιανοῦ, προσέβυε ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα, πρότερον δὲ προσοιῶν, ὡς ἐτῶν δεσμῷ ἀφεθῆναι τὸν ἄνθρωπον, μὴ χαλεπῶς δεδεμένῳ φθάσαι ἀπολέμενον, λέγεται ὡς τὰς δεσμοφύλακας πέμψας, ἐδεήθη τῶν δεσμῶν αὐτὸν λῦσαι· οἱ δὲ ὡς οὐκ ἐπείθοντο, εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐλθεῖν· αὐτομάτως δὲ κεκλεισμένας ἀπελαθεῖσαι τὰς θύρας, καὶ τὰ δεσμὰ διαρρῦναι· μὴ δὲ ταῦτα καὶ πρὸς βασιλέα θαρρῆσαι ἐν Βυζαντίῳ διατρίβοντα τότε, ἑτοίμως τε τὴν χάριν λαβεῖν· ἃ γὰρ εἰώθει κωνσταντῖνος δυσχεραίνειν ἐπὶ ταῖς αὐτοῦ αἰτήσεσι· σφόδρα γὰρ ἐν πλείστῃ τιμῇ τὸν ἄνδρα ἦγε· τάδε μὲν ἡμῖν ὡς ἐν βραχεῖ δεδηλώσθω, περὶ τῶν τότε λαμπρῶς ἐν μοναχοῖς φιλοσοφησάντων· ᾧ δὲ ἀκριβείας τῆς περὶ τούτων μέλει, ζητῶν αὐτῶν πλείονων τοὺς βίους ἀναγράψεις.

A degebat, multorum dierum itinere à se invicem distabant. Et hæc quidem ita relata sunt ab iis, qui cum Antonio & Ammone familiariter vixerunt. Sub eodem Constantini principatu Eutychianum quoque præclare philosophatum esse accepi. Hic in Bithynia circa Olympum montem commorabatur. Sectæ vero Novatianorum addictus, divinam gratiam possidebat, tum in morborum curationibus, tum in aliis admirandis operibus: adeò ut ob virtutum merita, B Constantino ipsi familiaris esset atque amicus. Eo igitur tempore cum quidam ex Imperatoris Protectoribus teneretur in vinculis: suspectus enim quasi particeps conjurationis adversus principem, fuga se proripuerat; quæsitusque circa Olympum montem captus fuerat: rogatus ab ejus necessariis Eutychianus ut apud Imperatorem pro illo intercederet, prius autem operam daret ut vinculis solveretur reus, ne catenarum pondere oppressus morte interim præriperetur; misisse dicitur ad carceris custodes, qui peterent ut illum vinculis relaxarent. Cumque illi minime obtemperarent, Eutychianum ad carcerem venisse; & carceris januas quæ clausæ erant, sponte reseratas esse; C vincti denique illius vincula diffluxisse. Posthæc vero Imperatorem qui tunc Byzantii degebat, adiisse dicitur, & ab eo indulgentiam quam petebat facile obtinuisse. Neque enim Constantinus Eutychiani preces repellere consueverat, quippe quem maximo honore prosequeretur. Et hæc quidem à nobis breviter dicta sint de iis, qui tum temporis inter Monachos eximie philosophati sunt. Si cui vero curæ est illa cognoscere, is si quæsierit, vitas complurium conscriptas inveniet.

Κεφ. ιέ.

Περὶ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, καὶ ὅθεν ἤρξατο, καὶ τίνας διέλαβε· καὶ περὶ τῆς μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων διʼ αὐτὸν ἀναφθείσης ἔριδος.

D CAPUT XV.

De hæresi Arii, unde initium sumpserit, & ad quos pervaserit: & de mutua Episcoporum inter se contentione ob eundem Arium.

Ἀλλὰ γὰρ καίπερ ὧδε καὶ διὰ πάντων τῶν ἄλλων τῆς θρησκείας εὐδοκιμούσης, ἐρισταί τινες διαλέξεις ἐτάραττον τὰς ἐκκλησίας, ἐπὶ προφάσει δῆθεν εὐσεβείας, καὶ τῆς περὶ θεοῦ τελείας εὑρέσεως, εἰς ζήτησιν

VErum licet hoc modo & in reliquis omnibus Christiana religio floreret, tamen contentiosæ quædam disputationes Ecclesiam perturbarunt, quæ sub obtentu religionis & perfectæ Dei cognitionis, res antea minime

discussas in quæstionem vocarunt. Harum autem disputationum auctor fuit Arius, Alexandriæ quæ est in Ægypto Presbyter. Qui cum rectæ Doctrinæ studiosus propugnator initio visus esset, Melitium res novas in Ecclesia molientem adjuvit. Postea vero relictis ejus partibus, à Petro Alexandrinorum Episcopo Diaconus est ordinatus. Rursus tamen Ecclesiâ pulsus est ab eodem, propterea quod cum Petrus fautores Melitii excommunicasset, nec eorum baptismum admitteret, ipse Petri acta reprehendebat, neque ullo modo quiescere sustinebat. Postea vero quam Petrus Martyrium pertulisset, Arius ab Achilla veniam precatus, ad Diaconi officium rediit, & ad Presbyterii dignitatem promotus est. Deinceps quoque Alexander illum in honore habuit. Porro cum dialecticam apprime calleret: nam & hujusmodi disciplinarum haudquaquam expers fuisse dicitur: in absurdissimos sermones prolapsus est: ita ut quod à nemine unquam antea dictum fuerat, ipse in Ecclesia ausus fuerit prædicare: Filium Dei de non exstantibus factum esset; & tempus fuisse cum non esset, & pro arbitrio suo illum vitii ac virtutis capacem esse; creaturam quoque & facturam illam esse: aliaque ejusmodi multa, quæ verisimile est eum dicere, qui susceptо talium opinionum patrocinio, ad disputationem & singulorum capitum examen accedit. Porro nonnulli qui istiusmodi verba audiverant, Alexandrum reprehendebant, quod novitates istas adversus Christianæ fidei doctrinam, contra quam decebat, toleraret. Ille vero satius esse ducens, de rebus ambiguis & controversis utrique parti differendi locum concedere, ne vi potius ac necessitate, quàm persuasione, eos à contentione revocasse videretur, ipse unà cum clero judex residens, utrosque in certamen adduxit. Porro ut in hujusmodi verborum altercationibus usuvenire solet, utraque pars pervincere conabatur. Et Arius quidem ea quæ dixerat defendebat. Illi contra, filium patri consubstantialem & coæternum esse asserebant. Collecto iterum Concilio, cum tot ac tantas movissent disputationes, inter se minime consenserunt. Cæterum dum quæstio adhuc anceps ac dubia videbatur,

ἄγουσαι τὰ πρότερον ἀνεξέτασα· ἦρξε δ
τούτων τῶν λόγων ἄρειος, πρεσβύτερος
τῆς καθ' ἄγυπτον ἀλεξανδρείας· ὃς ἐξ
ἀρχῆς σπουδαῖος εἶναι περὶ τὸ δόγμα δό-
ξας, νεωτερίζοντι μελιτίῳ συνεπορθη-
καλαλιπὼν δὲ τοῦτον, ἐχειροτονήθη διακο-
νος ὑπὸ πέτρου τοῦ ἀλεξανδρείων ἐπισκό-
που· καὶ πάλιν αὖ παρ' αὐτοῦ τῆς ἐκ-
κλησίας ἐξεβλήθη, καθότι πέτρου τοὺς
μελιτίου σπουδασὰς ἀποκηρύξαντος, καὶ
τὸ αὐτῶν βάπτισμα μὴ προσιεμένου, ὡς
γινομένοις ἐπέσκηπτε, καὶ ἤρεμεῖν οὐκ ἠνέ-
χετο· ἐπεὶ δὲ πέτρος ἐμαρτύρησε, συγ-
γνώμην αἰτήσας ἀχιλλᾶς, ἐπέστρεψε
διακονεῖν· καὶ πρεσβυτερίου ἠξιώθη· με-
τὰ δὲ ταῦτα καὶ ἀλέξανδρος ἐν τιμῇ εἶ-
χεν αὐτόν· διαλεκτικώτατος δὲ ἦν καὶ
νος, ἐλέγετο γὰρ μὴ δὲ τῶν τοιούτων ἀ-
μοιρεῖν μαθημάτων, εἰς ἀτόπους ἐξε-
λίθη λόγους· ὡς τοῦτο πρότερον παρ' ἑ-
τέρου μὴ εἰρημένον, τολμῆσαι ἐν ἐκλη-
σίᾳ ἀποφήνασθαι, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐξ οὐ
ὄντων γεγενῆσθαι, καὶ εἶναί ποτε ὅτε οὐ
ἦν, καὶ αὐτεξουσίοτον καὶ κακίας καὶ ἀρε-
δεκτικὸν ὑπάρχειν, καὶ κτίσμα καὶ
ποίημα, καὶ ἄλλα πολλὰ ἃ λέγειν εἰω
τὸν τούτοις συνισάμενον, εἰς διαλέξε
περιόντα καὶ ὡς καθ' μέρος ζητήσε
λαβόμενοι δέ τινες τῶν εἰρημένων, ἐμεμ-
φοντο ἀλέξανδρον, ὡς οὐ δέον ἀνεχόμε-
νον τῶν καθὰ τοῦ δόγματος νεωτερισμῶ
ὁ δὲ, ὑπολαβὼν ἄμεινον εἶναι περὶ τῶ
ἀμφιβόλων ἑκατέρῳ μέρει προθεῖναι λό-
γον, ὥστε μὴ δόξαι ἀναγκῇ, ἀλλὰ πει-
θοῖ τῆς ἔριδος αὐλοὺς παῦσαι, κελεύσας
θίσας σὺν τοῖς ἀπὸ τοῦ κλήρου, εἰς δ
μιλλαν ἀμφοτέρους ἤγαγεν· ὡς δ
συμβαίνειν φιλεῖ περὶ τὰς ἔριδας τῶ
λόγων, ἑκάτερος ἐπειρᾶτο νικᾶν· συ
ἴσασι δὲ ἄρειος μὲν τοῖς παρ' αὐτοῦ ῥ
ρημένοις· οἱ δὲ, ὡς ὁμοούσιος καὶ συν
διος ἐστὶν ὁ υἱὸς τῷ πατρί· συνεδρίου δ
πάλιν γενομένου, τοσαύτας διαλέξεις π
νακινήσαντες, οὐ συνέβησαν ἀλλήλοις· ἀ
φοτέρου δὲ τῆς ζητήσεως ἔτι δοκούσης ἐπ

πέπονθέ πη ἀλέξανδρος· τὰ πρῶτα, πῇ μὲν τέτρεπε, πῇ δ' ἐκείνους ἐπῄνει· τελευτῶν δ', τοῖς ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς νομίζουσιν ἐψηφίσατο· καὶ τὸν Ἄρειον ὁμοίως φρονεῖν ἐκέλευσε, τῶν ἐναντίων λόγων ἀφέμενον· ἐπεὶ δ' οὐκ ἔπεισεν, ἤδη δὲ πολλοὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν, τῶν ἐπισκόπων καὶ τοῦ κλήρου, λέγειν ὀρθῶς τὸν Ἄρειον ἐνόμιζον· ἀπεκήρυξε τῆς ἐκκλησίας αὐτόν τε καὶ τοὺς συμπεφρονηκότας αὐτῷ περὶ τὸ δόγμα κληρικούς· συνέπεσον δὲ αὐτῷ τῆς Ἀλεξανδρέων παροικίας, πρεσβύτεροι μὲν, Ἀθάλας καὶ Ἀχίλλας, Καρπώνης τε καὶ Σαρμάτης καὶ Ἄρειος· διάκονοι δὲ, Εὐζώϊος καὶ Μακάριος, Ἰούλιος καὶ Μηνᾶς καὶ Ἑλλάδιος· ἐνεδόθη δὲ καὶ τοῦ λαοῦ οὐκ ὀλίγη μοῖρα μεθέστηκε πρὸς αὐτούς, οἱ μὲν ἀμοίρως ἔχειν περὶ θεοῦ νομίζειν ἡγούμενοι· οἱ δὲ, τοῦτο δὴ τὸ τοῖς πολλοῖς συμβαῖνον, ὡς ἠδικημένους ἐλεοῦντες, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀκεήτους ἐκβεβλημένους· ἐπεὶ δὲ καὶ Ἀλεξάνδρεια ὧδε εἶχεν, λογισάμενοι οἱ ἀμφὶ τὸν Ἄρειον ἀναγκαῖον εἶναι τῇ δυνάμει προφθάσαι τῶν κατὰ πόλιν ἐπισκόπων, πρεσβεύονται πρὸς αὐτούς· καὶ γράψαντες ὡς ἐπισύνοιδεν, εἴπερ εἰ μὲν ὀρθῶς ἔχει ταῦτα νομίζειν περὶ θεοῦ, δηλῶσαι Ἀλεξάνδρῳ μὴ χαλεπαίνειν αὐτοῖς· εἰ δὲ μή, διδάσκειν αὐτοὺς χρὴ τρόπον δοξάζειν· ἐμετρίαζον δ' ὧνπερ αὐτοὺς τοῦτο τὸ σπουδαζόμενον· διασπαρέντος γὰρ ἤδη εἰς πάσας τοιούτου δόγματος, κοινὴ τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις ἡ αὐτὴ γέγονε ζήτησις· καὶ οἱ μὲν ἔγραφον πρὸς Ἀλέξανδρον, μὴ προσιέσθαι τοὺς περὶ Ἄρειον, εἰ μὴ τὴν ἑαυτῶν γνῶσιν ἀποκηρύξουσιν· οἱ δὲ, μὴ τοῦτο ποιεῖν ἐδέοντο· ἰδὼν οὖν Ἀλέξανδρος πλείους ἀγαθοῦ βίου προκεχηματισμένους, καὶ πιθανότητα λόγου δεικνυμένους, συλλαμβανομένους τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἄρειον, μᾶλλον εὐσέβειον τὸν ὅτε προεστῶτα τῆς νικομηδέων ἐκκλησίας, ἄνδρα ἐλλόγιμον καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις τετιμημένον, ἔγραψε τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις, μὴ κοινωνεῖν αὐτοῖς· ἐκ τούτου δὲ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ ἑκάτερα ἐξεκαίετο ἡ σπουδὴ, καὶ μείζων οἷα φιλεῖ ἀνεκινήθη ἔρις· ἐπεὶ γὰρ πολλάκις δεηθέντες Ἀλεξάνδρου οἱ ἀμφὶ τὸν εὐσέβιον οὐκ ἔπεισαν, ὡς

A Alexander initio paululum vacillavit, nunc hos laudans, nunc illos. Tandem vero assensus est iis qui filium consubstantialem patri & coæternum esse affirmabant: & Arium contrariis disputationibus adjectis, eam sententiam sequi jussit. Sed cum ei persuadere non posset; & alioqui multi qui cum ipso erant Episcopi, nec pauci ex clero, Arium recte loqui existimarent: Arium & Clericos qui opinioni illius adhærebant, Ecclesia expulit. Adhærebant autem ipsi ex Alexandrina Ecclesia, Presbyteri quidem Aithalas, Achillas, B Carpones, Sarmates & Arius: Diaconi vero Euzoius, Macarius, Julius, cum Mena & Helladio. Exinde vero etiam populi non exigua pars ad eos se contulit, cum alii quidem de Deo ita sentiendum esse arbitrarentur: alii, ut plerumque evenire solet, eos tanquam injuria affectos & indicta causâ ex Ecclesia ejectos, miseratione prosequerentur. Cum Alexandriæ hic rerum status esset, qui cum Ario erant, necessarium sibi esse arbitrati, ut cujusque civitatis Episcoporum benevolentiam præriperent, legationem ad eos mittunt. C Et conscriptâ fidei suæ formulâ, ab eis contendunt, ut si quidem recte se habere ipsis videretur istiusmodi de Deo sententia, scriberent Alexandro ne ipsis succenseret: sin minus, docerent ipsos quemadmodum sentire, oporteret. Atque hoc illorum studium non parum ipsis profuit. Etenim in omnes fere dispersa hujusmodi opinione, ab universis Episcopis eadem quæstio passim agitari cœpit. Et alii quidem scripserunt Alexandro, ne Arium ejusque sectatores in Ecclesiam admitteret, nisi opinionem suam prius abjecissent. Alii D vero ne id faceret obsecrabant. Cum igitur Alexander multos sanctioris vitæ specie venerabiles & dicendi arte pollentes Arianis favere animadverteret, ac præcipue Eusebium qui tunc temporis Nicomediensem Ecclesiam gubernabat, virum doctissimum magnæque in palatio auctoritatis: cunctis ubique Episcopis scripsit ne cum illis communicarent. Hinc vero utriusque partis studia multo magis accensa sunt, & acrior, ut solet, excitata contentio. Postquam enim Eusebius & qui ab illo, stabant, Alexandrum sæpius deprecati, flectere minime potuerunt, tanquam

injuria affecti, indignari cœperunt, & ad A opinionem Arii stabiliendam promptiores exstiterunt. Collecta igitur apud Bithyniam Synodo, ad omnes ubique Episcopos scripsere, ut cum Arii fautoribus tanquam recte sentientibus communicarent, darentque operam ut Alexander cum iisdem communicaret. Sed cum conatus illorum nequaquam ipsis ex voto succederet, Alexandro nullatenus cedente; Arius legatos mittit ad Paulinum Episcopum Tyri, & ad Eusebium Pamphili qui Cæsariensem in Pa- B læstina regebat Ecclesiam, & ad Patrophilum Scythopolitanum Antistitem: petitque ut sibi unà cum suis concederetur, plebem ipsis adhærentem in Ecclesia colligere, eundem quem prius Presbyterorum obtinentibus gradum. Hunc enim morem esse Alexandriæ, qui quidem etiamnum manet, & sub uno Episcopo qui omnibus præest, Presbyteri separatim Ecclesias obtineant, & populum ad illas convenire solitum colligant. Illi vero unà cum aliis Episcopis in Palæstina congregati, Arii petitioni subscripserunt: hortantes ut plebem quidem colligerent, sicuti antea facere consueverant; Alexandro tamen C subjecti essent, ac sine intermissione ei supplicarent ut ejus pace & communione fruerentur.

ὑβρισμένοι ἐχαλέπαινον, καὶ προθυμότερον ἐχώρουν κραταιῶσαι τὸ δόγμα. Σύνοδον οὖν βιθυνίᾳ συγκροτήσαντες, γράφουσι τῇ πανταχῇ ἐπισκόποις, ὡς ὀρθῶς δοξάζουσι κοινωνῆσαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἄρειον, ὃ καὶ ἐποίησαν οἱ Σ΄ Ἀλεξάνδρου κοινωνεῖν αὐτοῖς· ὡς δὲ οὐδὲν ἦν ἧττον ἢ πρὸ γνώμην αὐτοῖς ἐχώρει ἡ σπουδή, Ἀλεξάνδρου μὴ εἴκοντος, πρεσβεύουσι ὁ Ἄρειος πρὸς Παυλῖνον τὸν Τύρου ἐπίσκοπον, καὶ Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου, ἐπιτροπεύοντα τῷ ἐκκλησίαν τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας, καὶ Πατρόφιλον τὸν Σκυθοπόλεως· Σ΄ ὃ δὴ τεῖ ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπιτρέψαι ἐκκλησιάζειν τὸν μετ' αὐτῶν λαόν, ὡς πρότερον τῶν πρεσβυτέρων τάξιν ἐπέχοντας· εἶναι γὰρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔθος, καθάπερ καὶ τῶν ἑνὸς ὄντος τοῦ τῆς Παύλου ἐπισκοπῆς, πρεσβυτέρους ἰδίᾳ τὰς ἐκκλησίας καλεῖν, καὶ τὸν ἐν αὐταῖς λαὸν συνάγειν· οἱ δὲ, καὶ αὐτοὶ ἐπισκόποις ἐν Παλαιστίνῃ συνελθόντες, ὑπέφισαν τῇ Ἀρείου αἰτήσει, καὶ παρακελευσάμενοι συνάγειν μὲν αὐτοὺς ὡς πρότερον ὑπετάξαντο δὲ Ἀλεξάνδρῳ, καὶ αὐτὸν λεῖν ἀεὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εἰρήνης καὶ κοινωνίας μετέχειν.

CAP. XVI.

Quomodo Constantinus audita Episcoporum contentione, & discrepantia festi Paschalis, rem moleste tulit: & Hosium Hispanum Cordubæ Episcopum Alexandriam misit, qui Episcoporum tumultum sedaret, & quæstionem de Pascha dirimeret.

CUm autem, multis quoque in Ægypto Conciliis celebratis, contentio nihilominus invalescens ad ipsum usque palatium perveniisset, Imperator D Constantinus non mediocri dolore perculsus est, quod cum religio Christiana recens cœpisset augeri, opinionum discrepantia multos ab ejus professione revocaret. Atque hujus rei culpam palam Ario tribuebat & Alexandro. Datisque ad eos literis, utrumque objurgavit, quod hanc quæstionem cum latere posset, in apertum produxissent: & vehementi altercandi studio impulsi, pervicaciter moviissent ea, quæ nec inquiri

ΚΕΦ. ις΄.

Ὡς ἀκούσας ὁ Κωνσταντῖνος περὶ τῆς διαμάχης τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῆς τοῦ πάσχα ἀνωμαλοστομίας, μεγάλως ἐνεγκὼν πέμπει ὅσιον τὸν ἱσπάνον κορδούβης ἐπίσκοπον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, διαλῦσαι τὸ ζητούμενον τοῖς ἐπισκόποις, καὶ τὸ ζητούμενον καταστῆσαι τοῦ πάσχα.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ συνόδων ἀθροισθεισῶν πολλῶν γενομένων, ἤκμαζεν ἡ ἔρις μέχρι τῶν βασιλείων ἐλθεῖν, καὶ μείζους ἐκφόρει κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, καθότι προφάτως τῆς θρησκείας αὔξειν ἐρχομένης, πολλὰς χριστιανίζειν ἀπέτρεπεν ἡ διαφωνία τῶν δογμάτων· καὶ τέτε χάριν δῆλος ἦν αἰτία ποιούμενος ἄρειόν τε καὶ ἀλέξανδρον, γράψας αὐτοῖς ἐνεκάλει, ὡς δυνάμενον λαθεῖν, εἰς τὸ φανερὸν ἐξήγαγον ταύτην ζήτησιν· καὶ τῷ ἄγαν πρὸς τὸ ἐναντίον σπουδῇ φιλονεικῶς ἀνεκίνησαν, ἃ μήτε ζητεῖν τὰ

χρῆν ἐδόκει, μὴ τε ἐνθυμεῖσθαι, καὶ ἐνθυμηθέντας σιωπῇ φέρεσθαι· ἔξον ἀλλήλων μὴ χωρίζεσθαι, εἰ καὶ περί τι μέρος τοῦ δόγματος διαφέροιντο· περὶ μὲν γὰρ τῆς θείας προνοίας, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ἔχειν ἀναγκαῖον· τὰς δὲ περὶ τῶν τοιούτων ζητήσεων ἀχρειολογίας, καὶ μὴ πρὸς μίαν συμφέρειαι γνώμην, προσήκειν ἐν ἀπορρήτῳ κεῖσθαι διανοίαν ἔχειν· ἀφεμένους τε τῆς περὶ ταῦτα λέσχης, ἐκέλευεν ὁμονοεῖν· ἄχθεσθαι γὰρ μεγάλως· καὶ διὰ τοῦτο σπουδάζουσα τὰς ἐπὶ τῆς ἑῴας πόλεις ἰδεῖν, ἐπιχεῖν· ἀλεξάνδρῳ μὲν ἅμα καὶ ἀρείῳ, πῇ μὲν μεμφόμενος, πῇ δὲ συμβουλεύων, τοιάδε ἔγραψε· χαλεπῶς δὲ ἔφερε, πυνθανόμενος πᾶσι σχεδὸν τοῖς πάσχα ἄγειν ἑορτὴν τοιαύτα γὰρ ἐν ταῖς πρὸς ἑῴαν πόλεσι διαφερόμενοί τινες ἐποίουν, τῆς μὲν πρὸς ἀλλήλους οὐκ ἀπείχοντο κοινωνίας· ἰουδαϊκώτερον τοῖς ἑορτὴν ἦγον, ᾗ ὡς εἰκὸς τῇ περὶ τοῦτο ἀνοσίᾳ, τὴν λαμπρότητα τῆς πανηγύρεως ἐλάττων· κατ' ἀμφότερα τοίνυν ἀσεβὲς εἶναι τὴν ἐκκλησίαν ἐπιδάζειν· νομίσας τε δυνήσεσθαι περισκοπεῖν τὸ κακὸν πλείοσι χωρῆσαι, πέμπει ἄνδρα τὸν ἀμφ' αὐτὸν πίστει καὶ βίῳ ἐπίσημον, καὶ ταῖς περὶ τὸ δόγμα ὁμολογίαις ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις δεδοκιμηκότα, διαλλάξοντα τοὺς ἐναγχόπω διὰ τὸ δόγμα σχισθέντας, καὶ τοὺς πρὸς ἑῴαν περὶ τὴν ἑορτὴν διαφερομένους· ἦν δὲ οὗτος ὁ Κορδούης ἐπίσκοπος.

A omnino, nec cogitari initio oportebat, & si forte cogitata fuissent, silentio tradenda erant: cum utique ipsis licuisset à se invicem non sejungi, quamvis in aliqua parte dogmatis dissentirent. Nam de divina quidem providentia, unam eandemq; fidem necessario habendam esse. Hujusmodi autem quæstionem scrupulosas argutias, licet in eandem non conveniamus sententiam, clausas in intimo mentis recessu servari debere. Jussit igitur ut inani de his rebus altercatione deposita, ad concordiam rediret. Se namque non mediocriter dolere: atque ob eam causam licet ingenti desiderio teneretur urbes Orientis videndi, iter suum repressisse. Et hęc quidem Alexandro atq; Ario scripsit, partim eos reprehendens, partim consulens. Præterea cum audisset quosdam esse qui festum Paschæ diem contra morem reliquorum omnium celebrarent, eam rem permoleste tulit. Quippe ea tempestate in Orientis partibus nonnulli hac de re dissentientes, à mutua quidem inter se communione minime discedebant. Judaico tamen magis more diem illum celebrabant, atque ut verisimile est, hujusmodi dissensione splendorem ejus festivitatis imminuebant. Duabus igitur cõtentionibus Ecclesiam liberare studebat Constantinus. Et quoniam malum priusquam ad plures serperet, prævenire se posse existimabat, virum quem in comitatu suo habebat, fidei ac vitę integritate conspicuũ, & qui superiori tempore variis confessionum certaminibus pro religionis defẽsione inclaruerat, à latere suo mittit, qui ad cõcordiam reduceret tum illos qui in Ægypto de Doctrina fidei dissentiebant, tũ eos qui in Orientis partibus de fest. vitate Paschæ discrepabant. Is erat Hosius Episcopus Cordubæ.

Κεφ. ιζ'.

Περὶ τῆς ἐν νικαίᾳ ἀθροισθείσης συνόδου ἕνεκεν.

Ἐπεὶ δὲ παρ' ἐλπίδας ἐχώρει τὸ πρᾶγμα, καὶ κρεῖττον ἦν διαλλαγῶν ἧς ἔρις, ἀπράκτος τε ἐπανήει ὁ τὴν εἰρήνην βραβεύσαι ἀπεσταλμένος, συνεκάλεσε σύνοδον εἰς νίκαιαν τῆς βιθυνίας, καὶ παρῆν τοῖς προεδρεύουσι τῶν ἐκκλησιῶν

Caput XVII.

De Synodo Nicæa propter Arium congregata.

Sed cum eventus spei non responderet, & contentio reconciliationem minime admitteret, isque qui ad componendam pacem missus fuerat, re infecta reverteretur, Imperator Synodum convocavit apud Nicæam urbem Bithyniæ: & ad omnes ubique Ecclesiarum

Antistites scripsit, ut præstituto die adesA sent. Huic Concilio interfuerunt, ex Apostolicis quidem sedibus Macarius Episcopus Hierosolymorum, & Eustathius cui Antiochiæ ad Orontem sitæ Ecclesiæ jam tum commissa erat, & Alexander Episcopus Alexandriæ quæ est juxta Mareotem lacum. Julius vero Episcopus urbis Romæ propter senectutem adfuit. Verum illius vice adfuerunt Vito & Vincentius, Romanæ Ecclesiæ Presbyteri. Præter istos alii quoque multi ex variis Provinciis convenerunt egregii viri: quorum alii facundiâ & intelligentiâ pollebant, nec solum scientiâ sacrarum literarum, verum etiam reliqua omni eruditione erant conspicui: alii vitæ integritate eminebant: alii vero utraque ex parte laudem erant consecuti. Erant autem Episcopi trecenti circiter ac viginti. Presbyterorum vero & Diaconorum qui eos comitabantur, ingens, ut verisimile est, fuit multitudo. Aderant unà cum illis viri in disputationibus exercitati, qui eos adjuvare eloquentia sua parati essent. Porro sicut usu venire solet, multi ex sacerdotibus perinde quasi pro privatis suis negotiis acturi cõvenissent, opportunum se tempus nactos esse existimarunt, quo ea quæ ipsorum animos offenderant, emẽdarentur. Proinde unusquisque ea quæ aliis objiciebat crimina, libello comprehensa Imperatori offerens, ea quæ adversus ipsum secus admissa fuerant exponebat. Cumque id passim ac singulis prope diebus accideret, præcepit Imperator ut singuli ea de quibus alios accusabant, certo die prosequerentur. Ubi dies constitutus advenit, Imperator acceptis libellis qui ipsi erant oblati: istæ, inquit, accusationes tempus quidem sibi præscriptum habent, magni judicii diem: judicem vero eum qui omnes judicaturus est. Mihi vero cum homo sim, D nefas est hujusmodi rerum cognitionẽ mihi arrogare, cum & qui accusant & qui accusantur, sacerdotes sint. Neque enim illos oportet tales se præbere ut ab aliis judicentur. Agedum igitur, divinam clementiam in dandâ mutuo veniâ imitantes, deletis accusationibus, pacis fœdera jungamus: & causam fidei tractare studeamus, cujus gratiâ in hunc convenimus locum. His dictis, Imperator singulorum criminationem cessare &

ἔγραψεν, εἰς ῥητὴν ἡμέραν παρεῖναι ἐκκλη-
νώνουν δὲ τότε τὴ συλλόγε, τῶν μὲν ἀπο-
σολικῶν θρόνων, μακάριος ὁ ἱεροσολύμων,
καὶ εὐσάθιος ἤδη τὴν ἀντιοχείας τῆς πρὸς
τῷ ὀρόντῃ ἐκκλησίαν ἐπίσκοπος, καὶ ἀλέ-
ξανδρος ὁ ἀλεξανδρείας τῆς πρὸς τὴν μα-
ρείαν λίμνην· ἰούλιος δὲ ὁ ῥωμαίων ἐπίσκο-
πος, διὰ γῆρας ἀπελιμπάνετο· παρῆ-
σαν δὲ ἀντ' αὐτοῦ βίτων καὶ βικέντιος, πρε-
σβύτεροι τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας· ἐπὶ τούτοις δὲ
καὶ ἄλλοι πλεῖστοι καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἐκ διαφόρων ἐθνῶν συνῆλθον· οἱ μὲν νοεῖν καὶ λέ-
B γειν ἱκανοὶ, εἰδήσεί τε τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ
τῆς ἄλλης παιδεύσεως ἐπίσημοι, ἐκ ἀρε-
τῇ βίου διαπρέποντες· οἱ δὲ, κατ' ἀμφό-
τερον δοκιμαζόμενοι· ἦσαν δὲ ἐπίσκοποι μὲν
περὶ ἀμφὶ τριακόσιοι εἴκοσι· πρεσβυτέ-
ρων τε καὶ διακόνων ὡς εἰκὸς ἑπομένων, οὐ
λίγον πλῆθος· συμπαρῆσαν δ' αὐ-
τοῖς ἄνδρες διαλέξεων ἔμπειροι, ἑκάστοις
βοηθεῖν λόγοις σπουδάζοντες· οἷα δὲ φύσει
γίνεται, πολλοὶ τῶν ἱερέων, ὡς ὑπὲρ ἰδίων
πραγμάτων ἀγωνίσασθαι συνελθόντες, καιρὸν ἔχειν ἐνόμισαν τῆς τῶν λυπούντων ἀμ-
C φύσεως· καὶ πρὸ ὧν ἕκαστος τῶν ἄλλων
ἐμέμφετο, βιβλίον ἐπιδὺς βασιλεῖ, τὰ εἰς
αὐτὸν ἡμαρτημένα προσήγγελλεν· ἐπὶ δὲ
ἑφ' ἑκάστης δύχερῶς τοῦτο συνέβαινε, προ-
τάξεν ὁ βασιλεὺς εἰς ῥητὴν ἡμέραν ἑκάστοις
πρὸ ὧν ἐγκαλεῖ ἕτερον ποιεῖν· ἀφικομέ-
νης δὲ τῆς προθεσμίας, τὰ ἐπιδοθέντα βι-
βλία δεξάμενος, αὗται μὲν ἔφη αἰκατηγο-
ρίαι καιρὸν οἰκεῖον ἔχουσι τὴν ἡμέραν τῆς
μεγάλης κρίσεως· δικασὴν δὲ, τὸν μέλ-
λοντα πᾶσι τότε κρίνειν· ἐμοὶ δὲ ἀνθρώπῳ ὄντι, τοιαύτην εἰς ἑαυτὸν ἐγκλη-
D κρασιν, ἱερέων καθηγορούντων καὶ καθηγο-
ρουμένων· ἥκιστα γὰρ χρὴ τοιούτους ἑαυτὸς πα-
ρέχειν, ὡς παρ' ἑτέρων κρίνεσθαι· ἀγε οὖν
μιμησάμενοι τὴν θείαν φιλανθρωπίαν ἐν
τῇ πρὸς ἀλλήλους συγγνώμῃ, ἀπολιφθέν-
των τῶν καθηγορουμένων, πρεισόμεθα· καὶ
τὰ περὶ τῆς πίστεως σπουδάσωμεν, ἕνεκεν δεῦρο συνεληλύθαμεν· ταῦτα εἰπὼν
ὁ βασιλεὺς, τὴν ἑκάστου γραφὴν δέχε-

καὶ τὰ βιβλία καυθῆναι προσέταξε· καὶ ἡμέραν ὥρισε, καθ' ἣν ἐχρῆν λόγους τὰ ἀμφισβητούμενα· πρὸ δὲ τῆς προθεσμίας συνιόντες καθ' ἑαυτοὺς οἱ ἐπίσκοποι, μεταπαλαίειν τὸν ἄρειον· καὶ προπετεμφθέντων εἰς τὸ κοινὸν ὧν ἐδόξαζον, διελέγοντο· οἷα δὲ εἰκὸς, εἰς διαφόρους ζητήσεις προεκπεσούσης τῆς διατάξεως, οἱ μὲν, μὴ νεωτερίζειν παρὰ τὰ παραδοθεῖσαν πίστιν συνεβούλευον, καὶ μάλιστα οἷς τὸ τῶν τρόπων ἁπλοῦν ἀπεκλεγῶς εἰσηγεῖτο προσιέσθαι τὰ εἰς τὸ θεῖον πίστιν· οἱ δὲ, ἰσχυρίζοντο μὴ χρῆναι ἀβασανίστως ταῖς παλαιοτέραις δόξαις ἕπεσθαι· πολλοὶ δὲ τῶν τότε συνελθόντων ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἑπομένων αὐτοῖς κληρικῶν, δῆνοι διαλέγεσθαι, καὶ ταῖς τοιαύταις μεθόδοις τῶν λόγων ἠσκημένοι, διέπρεψαν, καὶ βασιλεῖ γνώριμοι καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐγένοντο· ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τότε διάκονος, Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ συνὼν, πλεῖστον εἶναι ἐδόξε μέρος τῆς περὶ ταῦτα βουλῆς.

A libellos cremari jussit: diem etiam constituit, quo ea quæ in quæstionem venerant disceptari oporteret. Priusquam vero constituta dies adesset, Episcopi privatim inter se coeuntes, Arium accersunt, & opinionibus suis in medium prolatis, differere cœperunt. Cumque disputatio, uti fieri solet, in varias distraheretur quæstiones, alii quidem suadebant, ne præter fidem ab initio traditam quidquam innovaretur; præcipue illi, quos morum simplicitas induxerat, ut fidem in Deum sine curiosa discussione susciperent. Alii contendebant, veterum opiniones sine ullo examine sequi non oportere. Porro multi B tam ex Episcopis qui tunc convenerant, quam ex Clericis qui illos comitabantur, cum acres essent in disputando & in hujusmodi sermonibus exercitati, inclaruerunt: nec Imperatori solum, sed iis etiam qui in illius erant comitatu, noti esse cœperunt. Ex illo certe tempore Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ etiam tum Diaconus, qui unà cum Alexandro Episcopo versabatur, maxima pars hujus disceptationis haberi cœpit.

Κεφ. ιή'.

Περὶ τῶν πιστευσάντων δύο φιλοσόφων, ἐξ ἁπλότητος τῶν διαλεχθέντων τούτοις δύο γερόντων.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καί τινες τῶν παρ' ἕλλησι σοφῶν ἐπιτηδὲς τοῖς τῶν διαλέξεων μετεῖχον. οἱ μὲν, ὅπη ποτέ ἐστι τὸ δόγμα μανθάνειν σπουδάζοντες· οἱ δὲ, πρόφατος ἀπόλλυσθαι τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας ἀρχομένης, ἀπεχθανόμενοι τοῖς χριστιανοῖς, τῷ περὶ τὸ δόγμα ζήτησιν εἰς ἔριδας λόγων ἐνέβαλλον· ὥστε πρὸς ἑαυτοὺς στασιάζειν καὶ ἐναντία δοκεῖν· λέγεταί τις, ὡς τῶν αὐτῶν τινὰ φιλοτιμίας λόγων κομπάζοντα, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἐπιλωβάζοντα, οὐκ ἀνεγκεῖν τὸν τοῦ γέρων ἁπλοῦς τις τῶν ἐν ὁμολογίαις δεδοκιμασμένων· τοιούτων δὲ σκανδαλμοῦ καὶ ταραχῆς ἄμοιρον ὄντα, τὸν πρὸς αὐτὸν ἀνεξεταστὸν ἐπιτρέψαι· ἐπιτρέψαι δὲ, τοῖς μὴ προπεπεῖσι τῶν εἰδότων τὸν ὁμολογητὴν,

C

Caput XVIII.

De duobus Philosophis ad fidem conversis propter simplicitatem duorum senum qui cum illis disputarant.

SEd & quidam ex Gentilium Philosophis, harum disputationum participes esse voluerunt: alii quidem, qualis esset Christianorum Doctrina cupientes cognoscere: alii vero, ob religionem Gentilium quæ recens aboleri cœperat, Christianis infensi, quæstionem de Doctrina fidei ad inanem verborum altercationem deducebant, ut seditiones D inter se agitarent, & contraria sibi invicem assererent. Ajunt igitur, cum quidam ex illis ob sermonum magnificentiam insolenter se jactaret, & sacerdotibus illuderet, senem quendam simplicem ex eorum numero qui in cõfessionibus inclaruerant, arrogantiam hominis non tulisse. Sed tametsi ejusmodi argutiarum ac velitationum expers esset, congrediendi cum eo partes susceptisse. Ea res, petulantibus quidem viris, quibus confessor notus erat,

risum excitavit. Modestis vero metum incussit, sollicitis ne cum viro dicendi peritissimo collatus, ridiculus appareret. Verum tamen cum ei quæ vellet, dicere permisissent: neque enim tali ac tanto viro diutius obsistere audebant: Audi, inquit, Philosophe, in nomine Jesu Christi. Unus est Deus, cœli, terræque & visibilium omnium atque invisibilium conditor: qui hæc omnia Verbi sui virtute perfecit, & Spiritus sanctitate firmavit. Hic igitur sermo, quem nos Filium Dei vocamus, hominum errorem ac ferinam vivendi rationem miseratus, ex muliere nasci voluit, & cum hominibus versari, & pro ipsis mortem oppetere. Iterum vero venturus est, judex eorum quæ unusquisque gesserit in hac vita. Hæc ita se habere simpliciter credimus. Noli igitur frustra laborare, eorum quæ fide comprehenduntur, quærens confutationes, modumq; investigans quo ista fieri aut non fieri potuerint. Sed si credis, interroganti mihi responde. Hoc sermone obstupefactus Philosophus, credo, inquit. Et gratias agens quod victus fuisset, eadem quæ senior sentire cœpit, & iis qui pari modo quo ipse antea affecti erant, suasit ut ipsi quoq; idem sentirent: jurejurando affirmans se, non sine Dei numine mutatum, sed inexplicabili quadam virtute ad Christi fidem suscipiendam impulsum esse. Huic miraculo aliud simile factum fuisse perhibent ab Alexandro Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopo. Nam quo tempore Constantinus Byzantium venit, adeuntes eum quidam Philosophi, conquesti sunt quod non recte Deum coleret, & sacrorum ritus innovaret, novum cultum in rempublicam introducens, contra morem institutumque majorum suorum, & omnium retro principum, qui vel apud Græcos vel apud Romanos unquam fuisse memorantur. Petebantque ut de hac Doctrina cum Alexandro Episcopo disputarent. Ille vero, licet in hujusmodi certaminibus parum alioqui exercitatus, vitæ tamen integritate fretus: erat enim vir bonus atque honestus: certamen subiit, Imperatore ita præcipiente. Itaque cum Philosophi convenissent, ac simul omnes disputare vellent, postulavit Alexander ut unum ex ipsis quem vellent, eligerent,

γέλωτα ἐκίνησε τὸ πρᾶγμα· τοῖς δ' ἐπιεικέσι δέος, προορωμένοις μὴ πρὸς ἀνδρὶ τεχνίτῃ λόγων γελοῖος φανείη· ὅμως δ' οὖν συγχωρησάντων λέγειν ἃ βούλεται· ἀντιλέγειν γὰρ αὐτῷ τοιούτῳ ὄντι ἐπὶ πολὺ ἠδύνατο· Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ χριστοῦ, ἔφη, φιλόσοφε ἄκουσον· εἷς ἐστὶ θεὸς, οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ὁρωμένων καὶ ἀοράτων δημιουργὸς· ὃς πάντα ταῦτα τῇ δυνάμει τοῦ λόγου ποιήσας, καὶ τῇ ἁγιωσύνῃ τοῦ ἁγίου πνεύματος αὐτοῦ σπείξας· οὗτος δέ ἐστιν ὁ λόγος, φησὶν, ὃν ἡμεῖς υἱὸν θεοῦ προσαγορεύομεν, ἐλεήσας τοὺς ἀνθρώπους τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀσεβοῦς πολιτείας, εἵλετο ἐκ γυναικὸς τεχθῆναι, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνομιλῆσαι, καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτῶν· ἥξει δὲ πάλιν κρίνων τοὺς ἑκάστῳ βεβιωμένους· ταῦτα οὕτως ἔχειν ἀπερέγως πιστεύομεν· μὴ τοίνυν μάτην παρὰ τὴν πίστιν καθορθουμένων ἐλέγχε ἐπιζητῶν· καὶ τρόπον ᾧ γνωσθῇς ταῦτα ἢ μὴ γνωσθῇς οὐδὲν λέγε· ἀλλ' εἰ πιστεύεις, ἐρώμενον μοι ἀπόκρινε· πρὸς ταῦτα καταπλαγεὶς ὁ φιλόσοφος, πιστεύω φησί· καὶ ἡδέως χάριν ὁμολογήσας, καὶ αὐτὸς τῇ πρεσβύτῃ ἐδόξαζε, καὶ τοῖς πρότερον ὁμοίως διακειμένοις, ὁμοδοξεῖν συνεβούλευεν· οὐκ ἀθεεὶ μεταβεβλῆσθαι ἑπομνύμενος, ἀλλ' ἀφράστῳ τινὶ δυνάμει χρισιανίσαι προτραπείς· λέγεται δὲ τῷ ἑξῆς μένῳ πρωΐ πλησίον γενέσθαι ταῦμα, ὃ' ἀλλοι ἄνδρες ἐπιλοποιήσαντο τὴν κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίαν· ἰώντα γὰρ παρὰ κωνσταντῖνον εἰς τὸ βυζάντιον, προσιόντες αὐτῷ φιλόσοφοί τινες ἐμεμφοντο ὡς ἐξ ὄντως θρησκεύει, καὶ προσεῖχε θεοῖς νεωστὶ ἐσχηκόσι καινὸν εἰσάγων σέβας τῇ πολιτείᾳ, προσδιανενομισμένα τοῖς αὐτοῦ προγόνοις, καὶ παρ' ὅσους ἑλλήνων τε καὶ ῥωμαίων ἡγεμόνας ὁπηνίκα ἐλθὼν αἰῶν ἤνεγκεν· ὁ δὲ ζήτων διαλεχθῆναι ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ προεῖτο τὸ δόγμα· ὁ δ', καίπερ τοιαύτης γυμνασίας λόγων ἄπειρος, ἴσως δὲ τῷ βίῳ πεποιθὼς, ἐγρηγόρει καὶ ἀγαθὸς, ὑπέστη τὸν ἀγῶνα τοῦ βασιλέως προσάξαντος· συνελθόντων δὲ τῶν φιλοσόφων, ἐπιθυμήσαντες διαλέγεσθαι πάντες ἵνα αὐτὸς αἱρεῖσθαι ὃν θέλουσιν ἤξίουν, τοῦτο ἄλλως

ἄλλος παρόντας ἡσυχίαν ἄγειν· ἀναδεξαμένου δὲ ἑνὸς τὸν λόγον, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔφη πρὸς αὐτὸν Ἀλέξανδρος, Παύου μὴ λαλεῖν· ἅμα δὲ τῷ λόγῳ, καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτίκα τὸ στόμα πεδηθεὶς ἐσιώπα· ἆρ' οὖν δίκαιον ἀναλογίσασθαι, πότερον μεῖζον ἐν τοῖς ἀδόξοις, ἄνθρωπον, καὶ ταῦτα φιλόσοφον, οὕτω ῥᾳδίως ἀφελέσθαι τὸ λόγου, ἢ λίθον βίᾳ λόγου τῇ χειρὶ διελεῖν, ὃν πρός τινων ἐπὶ ἰουλιανοῦ τοῦ καλουμένου χαλδαίου κεκομπολογῆσθαι ἀκούομεν; καὶ ταῦτα μὲν ὧδε ἐπυθόμην.

A reliqui vero sedentes silentium servarent. Cumque unus ex illis disputandi partes susceptisset, in nomine Jesu Christi, inquit illi Alexander, præcipio tibi ne loquaris. Quo dicto, protinus vir illo frænatâ linguâ obmutuit. Æquum igitur fuerit considerare, utrum majus sit miraculum, hominem, eumque Philosophum, tam facile mutum reddere, an lapidem vi verborum manu dividere, quod de Juliano cognomine Chaldæo à quibusdam ambitiose jactatum esse audio. Atque hæc quidem ita gesta esse accepi.

B

Κεφ. ιθ'.

Ὅτι τῆς συνόδου ἀθροισθείσης, πρὸς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς δημηγορίαν ἐξέπεμψεν.

Οἱ δὲ ἐπίσκοποι συνεχῶς συνιόντες, τὸν λόγον εἰς μέσον παρήγαγον, καὶ ἀκριβῆ βάσανον ἐποιοῦντο τῶν αὐτοῦ προβάσεων· προπεσεῖν δὲ θατέρα τινὶ ψῆφον ἄγαν ἐφυλάττοντο· ἐπεὶ δὲ ἡ κυρία παρῆν, καθ' ἣν ὥρισαν τὰ ἀμφίβολα, συνῆλθον εἰς τὰ βασίλεια, καθάπερ καὶ τῷ κράτει δέδοκτο κοινώσασθαι αὐτοῖς τῆς βουλῆς, ἐπεὶ δὲ εἰς ταὐτὸ παρῆλθον τοῖς ἱερεῦσι, διαβὰς πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ συλλόγου, ἐπί τινος ἐκάθισεν ὑπερῴου καλῶς κατασκευασθέντος· καὶ ἡ σύνοδος καθ' ἡσυχίαν ἐκαθέζετο· παρεσκεύαστο γὰρ ἐκ πολλοῦ θρόνα πολλὰ, παρεκτεινόμενα τοῖς τοίχοις τοῦ βασιλείου οἴκου· μέγιστος δὲ ἦν οὗτος, καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερφέρων· καθεζομένων δὲ αὐτῶν, ἀνασὰς εὐσεβῶς ὁ παμφίλου, λόγον τινὰ τῷ βασιλεῖ προσεφώνησε, καὶ δι' αὐτοῦ, τῷ θεῷ χαριστήριον ὕμνον· σιωπήσαντος δὲ αὐτοῦ, καὶ σιγῆς γενομένης, παύσασθαι μὲν ἕνεκεν, ἔφη ὁ βασιλεὺς, τῷ θεῷ τὴν χάριν ἔχω, οὐχ ἧκιστα δὲ τὸν ὑμέτερον σύλλογον ὁρῶν ὦ φίλοι· καί μοι κρεῖττον δοκῆς ἀπεῖναι, τοσούτους ἱερεῖς χριστοῦ εἰς ταὐτὸν ἀγαγεῖν· βουλοίμην δ' ἂν ὁμοφρονοῦντας ὑμᾶς θεάσασθαι, καὶ συμφώνους γνώμης κοινωνούς· ἐπεὶ παντὸς κακοῦ χαλεπώτερον ἡγοῦμαι, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ σαλεύεσθαι· ὅτε δὲ ἠγγέλθη ὧν οὐκ ὤφελον ἀκοῦσαι,

Caput XIX.

Qualiter cum Synodus congregata esset, Imperator ad Episcopos orationem habuit.

Interea vero Episcopi assidue convenientes, Ario in medium adducto, assertiones ejus summa diligentia examinabant. Cavebant autem sollicite, ne in alterutram partem temere sententiam promerent. Porro ubi dies advenit quæ finiendis controversiis fuerat constituta, convenerunt in palatium, eo C quod Imperator hujus consilii particeps esse decreverat. Qui cum ad eum locum se contulisset, in quo erant Episcopi, per medium eorum progressus ad caput subselliorum, in sella sibi parata consedit: ac Synodus sedere jussa est. Erant enim ad parietes aulæ regalis longo ordine locata utrinque subsellia. Hæc autem aula erat amplissima, & omniũ quæ in palatio erant pulcherrima. Postquam Episcopi consedére, surgens Eusebius Pamphili, Imperatori orationem quandam, & illius causâ Deo laudes cum D gratiarum actione recitavit. Qui cum finem dicendi fecisset, facto silentio, Imperator ita locutus est. De omnibus quidem rebus gratias ago Deo optimo maximo: sed ob id præcipue quod vestrum conventum nunc video. Ac mihi certe supra quam optabam contigit, ut tot sacerdotes Christi unum in locum congregarem. Sed velim præterea vos concordes videre & in unam eandemque sententiam conspirantes. Etenim Ecclesiam Dei intestinis seditionibus agitari, quovis malo gravius esse existimo. Cum primum igitur mihi nuntiata sunt ea, quæ utinam non audivissem,

maximum animo cepi dolorem, audiens A vos dissidere, quos minime oportebat: quippe qui Dei ministri sitis & pacis dispensatores. Atque idcirco sacratissimam vestram Synodum congregavi. Cumque ego & Imperator sim & conservus vester, munus hoc à vobis peto, Deo communi omnium nostrûm domino gratissimum: quod & mihi accipere, & vobis dedisse, decorum erit. Hoc autem est, ut causam controversiæ in medium proferatis, eamque concordi & pacifica sententia terminetis: ut hoc etiam trophæum adversus invidum dæmonem unà vobiscum erigere possim: qui post exteros hostes ac tyrannos è medio sublatos, invidens felicitati nostræ, intestinam hanc seditionem excitavit. Hæc cum Imperator Latino sermone dixisset, quidam adstans eadem Græce interpretatus est.

σφόδρα τῷ ψυχῷ λυπάμην, διχονοεῖν ὑμᾶς πυθόμενος, ὃς ἥκιστα προσῆκε, θεοῦ λειτουργοὺς ὄντας, καὶ βραβευτὰς εἰρήνης· καὶ διὰ τοῦτο τῷ ἱερᾷ ὑμῶν συνεκρότησα σύνοδον. Βασιλεὺς τε ὢν καὶ σύνδουλος ὑμέτερος, χάριν αἰτῶ λαβεῖν ἄρεσιν τῷ θεῷ τῷ κοινῷ δεσπότῃ, ἐμοί τε λαβεῖν, καὶ ὑμῖν δοῦναι πρέπουσαν· ἡ δέ ἐστι, προενεγκεῖν εἰς μέσον τὰ αἴτια τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὁμόνοια καὶ εἰρηναῖον αὐτοῖς ἐπιθεῖναι τέλος· ἔστι μὲν σῶν ὑμῖν τοῦτο τὸ τρόπαιον ἀναστῆσαι τῷ φθονερῷ δαίμονι· ὃς τὴν ἀλλοφύλων καὶ τυράννων ἐκποδὼν ἡρημένων, ταῦτα τῷ ἐμφύλιον σάσιν ἤγειρε, νεμεσήσας τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς. Τοιαῦτα τῇ ῥωμαίᾳ φωνῇ τοῦ βασιλέως εἰπόντος, παρεσώθη τις ἑρμηνεύσων.

CAPUT XX.

Quomodo Imperator utraque parte audita, eos qui cum Ario erant damnatos relegavit.

POsthæc Episcopi de dogmate fidei disputare cœperunt. Imperator vero ea quæ ab utraque parte dicerentur, leni ac placido animo auscultabat. Et iis quidem qui recte dicerent, assentiebatur: pervicaces vero à contentione revocabat: cũ singulis benigne loquens, prout unumquemque intelligere poterat: neque enim Græcæ linguæ penitus fuit ignarus. Tandem omnes Episcopi inter se consenserunt, & Filium Patri consubstantialem esse decreverũt. Soli inter eos septendecim fuisse dicuntur, qui initio quidem opinionem Arii comprobarunt. Plures tamen ex illis ad eam sententiam quæ omnibus simul placuerat, illico se transtulerunt. Huic autem sententiæ Imperator etiam accessit, hanc totius Concilii concordiam divinitus approbatam esse existimans. Quod si quis decretis Synodi refragaretur, eum exilio damnandum esse pronuntiavit, utpote Dei judicium convellere conantem. Porro ut posteris in perpetuum ratum ac manifestum esset ejus fidei symbolum, in quam universi tum consenserunt, initio quidem existimaverat, exemplum illius fidei ad veritatis demonstrationem hic necessario

Κεφ. κ'.

Ὅπως ἀκροασάμενος τῶν μερῶν ἀμφοτέρων ὁ βασιλεὺς, τοὺς περὶ Ἄρειον κατεδίκασε, καὶ ἐξωρισεν.

ΕΚ τούτου δὲ ἤρξαντο διαλέγεσθαι περὶ τοῦ δόγματος οἱ ἐπίσκοποι τοῖς ἱερεῦσι· σχολῇ δὲ καὶ μετὰ ἀνεξικάκως ἤκροᾶτο ὁ βασιλεὺς τῆς ἑκατέρωθεν λόγων· καὶ τοῖς μὲν εὖ λέγουσιν ἐπῄνει· τοὺς δὲ φιλονεικοῦντας μεθίστη τοῦ λόγου· πρὸς ἕκαστον διαλεγόμενος, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν ἐπίστασθαι, καθότι οὐδὲ τῆς ἑλληνικῆς γλώττης ἀπείρως εἶχε· τὸ δὴ τελευταῖον, συνῳδοὶ γενόμενοι ἅπαντες ἀλλήλοις πάντες οἱ ἱερεῖς, καὶ ὁμοφρονήσαντες περὶ τοῦ λόγου ἐψηφίσαντο μονονουχὶ τὰ μὲν πρῶτα δέκα καὶ ἑπτὰ λέγοντα τὴν ἀρείου δόξαν ἐπαινέσαι· ὡς δὲ χεῖρον ἔσχε τὰ τούτων οἱ πλείους πρὸς τὸ κοινὸν δόξαν μᾶλλον ἔσεσθαι· ταύτῃ δὲ τῇ γνώμῃ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐψηφίσατο, συμβαλὼν αὐτῶν θεόθεν δόξαν κρίμασιν τὴν συμφωνίαν ἁπάντων τῶν συλλόγων· ὅστις εἰ τε φυγῆς ζημιωθήσεσθαι προηγόρευσεν ἐναντίον τῶν δεδογμένων ἱερῶν λόγων, ὡς ἀφθείρατα τὰ θεῖα ὄρη· ἵνα δὲ καὶ εἰς ἐξῆς χρόνον βέβαιον καὶ δῆλον τοῖς ἐσομένοις ᾖ τὸ σύμβολον τῆς ὀρθοδοξίας τῶν πίστεως, ἀναγκαῖον ὡήθη εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας, αὐτῷ τῷ περὶ τούτων γεγραφέναι

σθαι· δυσεβῶν δὲ καὶ φίλων καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπισημόνων, οἷα ὐ μύσαις καὶ μυσαγωγοῖς μόνοις θέοντα λεγθν καὶ ἀκούειν ὑφηγουμθύων ἐπῄνεσα τῳ βουλῳ· ἐ γὸ ἀπεικὸς καὶ τῶν ἀμυήτων πινὰς τῷδε τῇ βίβλῳ ἐντυχεῖν· ὡς ἔνι δὲ τῷ δυτορρήτων ἃ χρὴ σιωπᾷν ἀποκρυψάμθνον· ὡς μὴ πάμπαν ἀγνοεῖν τὰ δόξαντα τῇ συνόδῳ.

A apponendum esse. Sed cum quidam ex amicis, viri pii & harum rerum notitia præditi suasissent mihi, ut ea quidem quæ à solis initiatis ac sacerdotibus dici audirique fas est, silentio involverem, eorum consilium probavi. Quippe verisimile est, quosdam sacramentis fidei nostræ minime initiatos, hunc librum lecturos esse. Verum occultatis à me, quantum fieri potuit, arcanis quæ reticenda sunt, ne lectores ea quæ à Concilio decreta sunt penitus ignorent.

Κεφ. κα'.

Περὶ τῶν ἃ ἐκύρωσεν ἡ ἁγία σύνοδος, καὶ ὡς κατεδίκασε τοὺς ὠθ' ἁμαρτ, καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν κατέκαυσε· καὶ ὅθι τῶν μὴ θελησάντων συμφωνῆσαι τῇ συνόδῳ ἀρχιερέων, καὶ περὶ τῆς καταγάσεως τοῦ πάσχα.

Caput XXI.

De decretis Synodi: qualiter Arium & socios damnavit, librosque ejus combussit: & de Episcopis qui Synodo consentire noluerunt. Item de Paschæ constitutione.

ΙΣτέον δὲ ὅτι τὸν μὲν υἱὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ ἀπεφήναντο· τοὺς ὃ λέγοντας ὡς ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοίωτον, ἀπεκήρυξαν, καὶ τῆς καθόλου ἐκκλησίας ἀλλοτρίους ἐψηφίσαντο· ταύτῃ ὃ τῇ γραφῇ ἐπῄνεσαν οὐσέβιός τε ὁ νικομηδείας καὶ θεόγνιος ὁ νικαίας, μάρις τε ὁ χαλκηδόνιος καὶ παλαίφιλος ὁ σκυθοπόλεως, καὶ σεκοῦνδος ὁ πτολεμαΐδος τῆς λιβύης· οὐσέβιος δὲ ὁ παμφίλου μικρὸν ἐπισχών, ἐπεσκέψατο ταύτῃ καὶ ἐπῄνεσεν· ἡ γὰρ σύνοδος ἀπεκήρυξεν ἀρείου καὶ τοὺς ὁμοίως αὐτῷ φρονοῦντας, ἀλεξανδρείας τε μὴ ἐπιβαίνειν αὐτὸν ἐψηφίσαντο· ὃ μὲν ἀλλὰ καὶ τὰς λέξεις τῆς αὐτοῦ δόξης ἀπεκήρυξαν, καὶ τὸ βιβλίον ὃ ποτὲ ταύτης συνθέντας θαλείαν ἐπέγραψε· τοῦτο ὃ τὸ συνθάγμα λίαν, ὡς ἐπυθόμην, ἐγὼ δὲ οὐκ ἐτύχον, διαλελυμένον ἐστὶ καὶ χαῦνον, ὡς ἔμφρονι εἶναι τῇ χαυνότητι τοῖς σωθαδικοῖς ἄσμασιν· ἰστέον μέντοι, ὡς τῇ λέξει καθαιρέσεως ἔτεθεν, ἔτε ὑπέγραψαν οὐσέβιος ὁ νικομηδείας καὶ θεόγνιος ὁ νικαεὺς, καίπερ τῇ γραφῇ τῆς πίστεως συναινέσαντες. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀρείου μὲν ὑπερορίῳ φυγῇ ἐζημίωσε, τοὺς δὲ πανταχῇ ἐπισκόπους καὶ λαοὺς νομοθετῶν ἔγραψεν, ἀσεβεῖς ἡγεῖσθαι αὐτόν τε καὶ τοὺς αὐτοῦ ὁμοφρονας, καὶ ὅτι περὶ τῆς-

B

C

D

SCiendum est Episcopos definivisse, Filium Patri consubstantialem esse: eos vero qui dicunt fuit cum non esset, & antequam fieret non erat, & quod de non exstantibus factus est, aut ex alia hypostasi vel substantia; aut quod conversioni ac mutationi obnoxius sit Filius Dei, excommunicasse & ab Ecclesia Catholica alienos pronuntiasse. Hanc porro fidei conscriptionē approbarunt Eusebius Nicomediæ, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Patrophilus Scythopoleos & Secundus Ptolemaidis quæ in Libya est Episcopus. Eusebius autem Pamphili cum aliquantulum hæsitavisset, eam expendit, suaq; sententia comprobavit. Arius vero & qui idem cum illo sentiebant, excommunicati sunt à Synodo: interdictumque est Ario ne Alexandriam ingrederetur. Sed & verba quibus opinionem suam explicabat, & librum de eodem argumento compositum, quem ille Thaliam inscripserat, condemnarunt. Hujus porro libri stylus, quemadmodum audivi, neque enim ipse legi, mollis est ac dissolutus, ita ut simillimus sit Sotadis canticis. Sciendum tamen est, Eusebium Episcopum Nicomediæ & Theognium Nicææ, depositioni Arii nec cōsensisse omnino nec subscripsisse, licet expositioni fidei consensum præbuissent. At vero Imperator Arium in exilium relegavit: & ad omnes omnium civitatum Episcopos ac populos edictum misit, jubens, ut tam Arius, quam sectatores illius pro impiis

haberentur, & si quod illorum scriptum A inventum esset, traderetur incendio: ita ut nec ipsius, nec dogmatis ab illo inventi monumentum ullum relinqueretur. Quod & quis hujusmodi scriptum occultare deprehensus fuisset, nec statim in medium proferens illud combussisset, morte & capitali supplicio eum mulctari præcepit. Multas quoque alias per singulas civitates direxit Epistolas, contra Arium & eos qui idem cum illo sentiebant. Et Eusebium quidem ac Theognium ex civitatibus in quibus erant Episcopi, exulare jussit. Ecclesiæ vero Nicomediensi & Nicæensi scripsit, ut B fidem quæ à Synodo tradita fuerat constanter retinerent: utque orthodoxos eligerent Episcopos, eisque obtemperarent, illos vero oblivioni traderent. Si qui autem istos laudare aut opinioni illorum consentire vellent, in eos se animadversurum minatus est. Porro in iisdem literis, alia quoque de causa infensum se esse Eusebio significavit, eo quod antea tyranni partibus favisset, sibique ipsi insidias struxisset. Harum igitur imperialium literarum auctoritate, Eusebius ac Theognius Ecclesiis suis ejecti sunt. Ac Nicomediensis quidem Ecclesiæ Episcopatum Amphion: Nicenæ vero Chrestus suscepit. Post terminatam controversiam de Doctrina fidei, placuit Synodo, ut omnes festum Paschale uno eodemque die celebrarent. C

δεῖναι εἴ τι αὐτῶν ἀθέμιτον σύγγραμμα, ὡς τε μή τε αὐτὸ, μή τε τὸ δόγματος ἐκείνου ἐπινοήσαντος, ἐπώνυμον φέρεσθαι· εἰ δέ τις φωραθείη κρύπτων, καὶ μὴ φανερὸν κατακρύψας ἐμπρήσῃ, θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν, καὶ τιμωρίαν εἰς κεφαλήν· καὶ ἄλλας δὲ κατὰ πόλιν ἐπιστολὰς διεπέμψατο, κατὰ δόξης καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ· εὐσέβιον δὲ καὶ Θέογνιον, φεύγειν προστάξας ἐκ τῆς ἐπισκόπου πόλεως· τῇ δὲ Νικομηδέων ἐκκλησίᾳ ἔγραψεν, ἔχεσθαι τῆς πίστεως ἣν ἡ σύνοδος παρέδωκεν· ὀρθοδόξους δὲ προβάλλεσθαι ἐπισκόπους, καὶ τούτοις πείθεσθαι τὴν δὲ λήθην προσδέχεσθαι τοῦ μήκους· τοὺς δὲ ἐπαινεῖν ἢ τὰ ἀυτῶν φρονεῖν ἐπιχειροῦντας, ἀπείλησε τιμωρεῖσθαι· ἐν τούτοις δὲ τοῖς γράμμασι, καὶ ἄλλως ἀπεχθάνεσθαι πρὸς εὐσέβιον ἐδήλου, ὡς πρότερον ἤδη τὰ τύραννα φρονήσαντα, καὶ αὐτὸ ἐπιβουλεύσαντα· κατὰ ταῦτα μὲν δὴ τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα, ἀφηρέθησαν ὧν εἶχον ἐκκλησιῶν εὐσέβιός τε καὶ Θέογνις· προσλαμβάνει δὲ τοῦ νικομηδέων ἀμφίων· χρῆσις δὲ τοῦ νίκαιαν· παυσαμένης δὲ τῆς περὶ τοῦ δόγματος ζητήσεως, ἔδοξε τῇ συνόδῳ κοινὴν πασχαλίαν ἑορτὴν ἅπασιν καὶ τὸν αὐτὸν τελεῖν καιρόν.

CAP. XXII.

Qualiter Imperator Acesium quoque Novatianorum Episcopum ad Nicænam Synodum vocaverit.

FErtur porro Imperatorem, cum omnium Christianorum consuleret concordiæ, Acesium quoque Novatianorum Episcopum ad Synodum evocasse: eique regulam fidei & definitionem de festo Paschali ostendisse, Episcoporum subscriptionibus jam firmatam: ac simul interrogasse, num & ipse iis consentiret. Acesium vero respondisse, nihil novi definitum esse; & approbasse ea quæ à Synodo decreta fuerant: siquidem ipse ab initio ita credendum esse accepisset, diemq; festum ita celebrandum. Tum Imperator: Cur ergo, inquit, cum

Κεφ. κβ'.

Ὅτι καὶ Ἀκέσιον τὸν τῶν ναυατιανῶν ἐπίσκοπον, εἰς τὴν πρώτην σύνοδον ὁ βασιλεὺς μετεκαλέσατο.

ΛΕγεται δὲ τὸν βασιλέα τῆς πάσης χριστιανῶν ὁμονοίας προνοεῖσθαι, καὶ ἀκέσιον D ὃς ἐπίσκοπος ἦν τῆς ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἐπὶ τὴν σύνοδον καλέσαι· ὃν τὸν περὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἑορτῆς ἐπιδεῖξαι ὅρον, ἤδη δὲ βεβαιωθέντα ταῖς τῶν ἐπισκόπων ὑπογραφαῖς· πυθέσθαί τε εἰ καὶ αὐτὸς τούτοις συναινεῖ τὰ δόξαντα, μηδὲν ὠφελῆσθαι καινὸν, καὶ ἐπαινέσαι τὸ τῇ συνόδῳ δόξαν· ἔτι γὰρ καὶ αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς παραληφέναι πίστεώς τε καὶ ἑορτῆς τάξιν· τί οὖν, ἔφη ὁ βασιλεὺς, ὁμοῦ

φρονῶν, χωρίζειτῆς κοινωνίας· τὸ δὲ πρὸ- A idem sentias, te à communione sejungis.
φερόν Φ τῷ ἐπὶ δεκίου ναυάτῳ καὶ κορ- Cumque Acesius in medium proferret
νηλίῳ συμβᾶσαν διαφοράν, καὶ ὡς μετὰ dissensionem illam, quæ principatu De-
τὸ βάπτισμα κοινωνίας οὐκ ἀξιοῖ μυσ- cii Augusti inter Novatū & Cornelium
τηρίων τοὺς ἁμαρτίας ἐνόχους, ὡς πρὸς θά- contigerat; seque sacramentorum com-
νατον καλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαί· θεοῦ γὰρ munione indignos judicare, eos qui pec-
ἐξουσίας μόνου, οὐχ ἱερέων ἠρτῆσθαι τὴν ἄ- catum id quod sacræ Scripturæ ad mor-
φεσιν· ὑπολαβὼν ὁ βασιλεὺς εἶπεν· ὦ ἀκέ- tem vocant, post baptismum admisis-
τιε, κλίμακα θὲς, καὶ μόνος εἰς οὐρανοὺς sent: hujusmodi enim peccati remissio-
ἀναβηθί· ταῦτα δ' οἶμαι εἰπεῖν τὸν βασι- nem ex solius Dei potestate, non ex sa-
λέα πρὸς ἀκέσιον, οὐκ ἐπαινέσαι· ἀλλ' ὅτι B cerdotum arbitrio pendere; subjecit
ἀνθρωποι ὄντες, ἀναμαρτήτους σφᾶς εἶναι νο- Imperator; Pone scalam Acesi, solusque
μίζουσιν. in cœlum ascende. Quæ quidem Im-
peratorem Acesio dixisse arbitror, non
quod eum laudaret: sed potius ut repre-
henderet, quòd cum homines essent, si-
ne peccato se esse existimarent.

Κεφ. κγ'.

Περὶ τῶν κανόνων ὡς ἡ σύνοδος ἔθετο· καὶ ὡς παφνούτιός τις ὁμολογητὴς διεκώλυσε τῇ σύνοδῳ, βουλομένῃ θεῖναι κανόνα, παρθενίαν ἀσκεῖν πάντας τοὺς ἱερωσύνης τιμᾶσθαι μέλλοντας.

Caput XXIII.

De regulis à Synodo constitutis: & quod cum Synodus Canonem sancire vellet, ut omnes qui ad sacerdotium promovendi essent, virginitatem colerent, Paphnutius quidam confessor intercessit.

Ἡ δὲ σύνοδος, ἐπανορθῶσαι τὸν βίον C Cæterum Synodus, eorum qui in
πειρωμένη τῶν κατὰ τὰς ἐκκλησίας Ecclesiis versantur, mores corrige-
διαλελυσμένων, ἔθετο νόμους ἢ κανόνας ὀνομά- re studens, leges quasdam constituit,
ζουσιν· ἐν δὲ τῷ περὶ τούτου βουλεύεσθαι, τοῖς quæ vulgo Canones appellantur. Cumq;
μὲν ἄλλοις ἐδόκει νόμον ἐπεισάγειν, ἐπισκό- hac de re inter se deliberarent, aliis qui-
πους καὶ πρεσβυτέρους, διακόνους τε καὶ ὑποδια- dem placebat legem ferri, ut Episcopi
κόνους, μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς ἃς & Presbyteri, Diaconi item ac Subdia-
πρὸ ἱερώσεως ἠγάγοντο· ἀνασὰς δὲ παφνού- coni, non cubarent cum uxoribus quas
τιος ὁ ὁμολογητὴς, ἀνεῖπε· τίμιόν τε τὸν priusquam sacrarentur, duxissent. Ve-
γάμον ἀποκαλῶν, καὶ σωφροσύνην τε τὴν πρὸς rum Paphnutius confessor surgens con-
ταῖς ἰδίαις γυναῖκας συνουσίαν, συνεβάλετο τῇ tradixit; nuptiasq; honorabiles vocans,
συνόδῳ μὴ τοιοῦτον θέσθαι νόμον· χαλεπὸν & congressum viri cum uxore sua casti-
γὰρ εἶναι τὸ πρᾶγμα φέρειν· ἴσως δ' ἂν αὐτοῖς, D tatem esse dicens, consilium dedit Syn-
καὶ ταῖς τῶν γαμετῶν, τὸ μὴ σωφρονεῖν αἰτίαν odo ne hujusmodi legem ferret. Rem
γενέσθαι· καὶ οὕτω λοιμὸν τῆς ἐκκλησίας enim esse toleratu difficilem: ac fortas-
ἐπεισελθεῖν, τοὺς μὲν ἀγάμους τὸ ἱερατικὸν τά- se occasionem incontinentiæ tum ipsis,
γμα κοινωνήσαντας, μηκέτι γαμεῖν· τοὺς δὲ tum uxoribus ipsorum inde subminis-
μὴ γάμων, ὧν ἔχουσι γαμετῶν μὴ χωρίζε- trandam. Porro autem veterem Ec-
σθαι· καὶ ταῦτα μὲν ὁ παφνούτιος, καίπερ clesiæ traditionem hanc esse, ut qui cæ-
ἄπειρος ὢν γάμου, εἰσηγήσατο· ἐπήνεσε δὲ libes ad sacrum ordinem promoti es-
καὶ ἡ σύνοδος τῷ βουλῷ, καὶ περὶ τούτου οὐδὲν sent, uxorem posthac non ducerent:
ὡρισατο· ἀλλὰ τῇ ἑκάστου γνώμῃ τὸ conjugati vero à suis uxoribus minime
πρᾶγμα, οὐκ ἐν ἀνάγκῃ ἔθετο· περὶ δὲ τῶν separarentur. Et hæc quidem suasit
ἄλλων ἅπερ αὐτῇ καλῶς ἔχειν ἐδόκει, νό- Paphnutius, tametsi expers conjugii,
Synodus vero consilium ejus probavit,
nec ullam ea de re legem tulit: sed in
cujusque arbitrio, non autem ex neces-
sitate id esse voluit. De aliis autem re-
bus, prout ipsi rectum esse videbatur,

leges conscripsit, juxta quas status Ecclesiæ gubernari deberet. Verum istas quidem, si quis voluerit, facile inveniet, cum apud multos reperiantur.

μας ἀνεγράψατο, καθ' ἃς πολιτεύεσθαι προσήκει τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα· ἀλλὰ τοῦτο μὲν, εἴ τῳ φίλον, ῥᾴδιον ἐπιτυχεῖν, καὶ παρὰ πολλοῖς φερομένους.

Caput XXIV.

De Melitio, & quomodo sancta Synodus causam ejus optime dijudicavit.

Porro eadem Synodus, cum ea quæ per Melitium in Ægypto acciderant examinasset, contra illum sententiam tulit; ut in urbe Lyco degeret, solo Episcopi nomine contentus: nec deinceps sive in urbe, sive in vico, ordinationem ullam faceret. Hi vero qui ab illo prius ordinati fuissent, communionem quidem ac ministerium suum retinerent: reliquis tamen clericis per singulas Ecclesias ac parœcias constitutis, honore inferiores essent. Ita tamen ut in locum morientium per ordinem succederent, dummodo plebis suffragio judicarentur idonei, Episcopo Alexandriæ electionem eorum nihilominus confirmante. Ipsis autem ne liceret arbitrio suo eligere quos vellent. Atque id æquum esse Synodus judicavit, reputans scilicet Melitii, ejusque consortium, præcipitem in ordinationibus faciendis temeritatem. Quippe qui, dum Petrus Episcopus Alexandriæ, qui postea Martyrium consummavit, ob sævientem tunc persecutionem fugisset, ordinationes ad illum pertinentes sibi vindicaverat.

Κεφ. κδ'.

Περὶ τῶν κατὰ μελίτιον, ὅπως ἡ ἁγία σύνοδος διώρισε.

Ἐξελαθέντων δὲ καὶ τῶν κατὰ μελίτιον ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου συμβάντων, καλεῖ κατὰ αὐλὸν ἡ σύνοδος ἐν τῇ λυκῷ διαλεχθεῖσα, ψιλὸν ὄνομα ἐπισκοπῆς ἔχοντα· τὰ δ' ἄλλα πᾶσι, μήτε ἐν πόλει, μήτε ἐν κώμῃ χειροτονεῖν· τοὺς δὲ ἤδη παρ' αὐτοῦ καλουμένους, κοινωνεῖν καὶ λειτουργεῖν· δοῦλον δὲ τοῦ τιμαῖς τῶν ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ καὶ παροικίαις κληρικῶν ἐπαναβαίνειν· ἀλλὰ ταῖς ἀξίαις τῶν πρότερον ὄντων, εἰ ψήφῳ τοῦ πλήθους ἀξιοι φανοῖεν, ἐπιχειροτονεῖσθαι τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτοῖς ἐπιλέγεσθαι κατὰ γνώμην ἰδίαν, οἷς ἂν ἐθέλωσιν· ἔφαινε δὲ τοῦτο τῇ συνόδῳ δίκαιον, λογιζομένη τὸ προπετὲς καὶ ἕτοιμον εἰς χειροτονίαν μελιτίου καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ φρονούντων· αὐτὸς δὲ πέτρος ὁ μαρτυρήσας, νικήσας τὴν ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας φύγοι διὰ τὸν τότε διωγμὸν, τοὺς διαφέροντας αὐτῷ χειροτονίας ὑφήρπασε.

Cap. XXV.

Quomodo Imperator Episcopos qui Synodo interfuerant, Constantinopolim evocatos publico epulo excepit, & donis honoravit: & quomodo omnes ad concordiam hortatus est, & ea quæ à Sacrosancta Synodo erant decreta, Alexandriæ & omnibus ubique degentibus nuntiavit.

Cum hæc à Concilio ita decreta essent, forte accidit ut vicennalia Constantini eodem tempore celebrarentur. Est enim hic mos Romanis, ut decimo quoque anno uniuscujusque Imperatoris, publicam agant festivitatem. Commodum igitur adesse tempus existimans Imperator, Episcopos qui Synodo interfuerunt, ad convivium invitavit, donisque convenientibus honoravit.

Κεφ. κέ.

Ὅτι δημοτελῆ τράπεζαν ὁ βασιλεὺς τῇ συνόδῳ ἐποίησε, συγκαλέσας τούτους εἰς κωνσταντινούπολιν, καὶ δώροις τιμήσας· καὶ ὅπως πάντας ὁμονοεῖν παρεκάλεσε, καὶ περὶ ὧν ἔδοξε πράξεων καὶ ἀπανταχοῦ, τὰ δεδογμένα τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ ἐξέπεμψεν.

Τούτων ὧδε δοξάντων τῇ συνόδῳ, ξυνέπεσε τῇ αὐτῇ ἑορτὴν εἶναι εἰκοσαετηρίδα τῆς κωνσταντίνου βασιλείας· ἔθος δὲ ῥωμαίοις, δημοτελῆ πανήγυριν ἄγειν καθ' ἑκάστην δεκάδα ἐτῶν τῆς τοῦ κράτους ἀρχῆς· ὥκαιρον οὖν εἶναι νομίσας ὁ βασιλεὺς, προεξέφαγε τε τὴν σύνοδον εἰς ἑστίασιν, καὶ τοῖς προσήκουσι δώροις ἐτίμησε

ἐπεὶ δὲ οἴκαδε ἐπανιέναι παρεσκευάσαντο, συγκαλέσας πάντας, συνεβούλευσεν ὁμονοεῖν περὶ τὴν πίστιν, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτὸς εἰρήνης ἔχεσθαι, ὡς ἂν ἀσφαλῶς τὸν λοιπὸν διαμένοιεν· καὶ πολλὰ περὶ τούτου λόγον διεξελθών, τὸ τελευταῖον ἐκέλευσεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ παίδων, καὶ βασιλείας ὀρθῶς εὔχεσθαι σπουδαίως, καὶ τὸν θεὸν ἱκετεύειν ἑκάστοτε· καὶ πρὸς μὲν τοὺς τότε ἀφικομένους πρὸς νίκαιαν τοιαῦτα εἰπών, συνεβούλευσε· δῆλα δὲ ποιῶν καὶ τοῖς μὴ παροῦσι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ καλῶς πραττόμενα, γράμματα πέπομφε τοῖς κατὰ πόλιν ἐκκλησίαις. τῇ δ' ἀλεξανδρέων ἰδίᾳ ἕτερα πρὸ τούτων, πρὸς ἃ πάσης ἀφεμένους διχονοίας, ὁμονοῆσαι περὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν πρὸ τῆς συνόδου πίστιν· μηδὲν γὰρ ἕτερον εἶναι ἢ ταύτην θεοῦ γνώμην, ἐκ συμφωνίας τηλικούτων καὶ τοσούτων ἱερέων ἁγίῳ πνεύματι συσσῶσαν, μετὰ ζήτησιν ἀκριβῆ καὶ βάσανον πάντων τῶν ἀμφιβόλων δοκιμασθεῖσαν.

A Cum vero singuli ad sedes suas regredi jam pararent, convocatis omnibus suasit, ut in fide concordes essent, pacemque inter se mutuo servarent, ita ut in posterum sine tumultu ac dissidio permanerent. Cumque multa in hanc sententiam locutus esset, tandem jussit ut pro se & pro liberis ac pro imperio sedulò precarentur, Deoque assidue supplicarent. Et Episcopis quidem qui tum Nicæam venerant, cum ista dixisset, valedixit. Porro ut illos etiam qui abfuerant, de rebus in Synodo feliciter confectis certiores faceret, literas scripsit ad omnium civitatum Ecclesias. B Alias præterea literas separatim ad Alexandrinorum Ecclesiam misit, quibus eos hortabatur, ut omni dissensione depositâ, in fidem à Synodo expositam consentirent. Ea enim nihil aliud esse quàm Dei ipsius sententiam, ex tot ac talium sacerdotum consensu per divinum Spiritum constituram, post accuratam disputationem, & post examen omnium quæ in controversiam venerant, comprobatam.

EJUSDEM
HERMIÆ SOZOMENI SALAMINII
ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ
LIBER II.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΜΟΣ Β'.

Caput Primum.
De Inventione salutiferæ crucis & sacrorum clavorum.

REs quidem apud Nicæam gestæ, hujusmodi finem habuerunt: & unusquisque sacerdotum sedes suas repetiit. Imperator vero singulari quodam gaudio exultabat, cum universam Ecclesiam in Doctrina fidei consentientem videret. Utque grati animi monumentum consecraret Deo, pro Episcoporum concordia & pro se ac liberis suis imperioque Romano, Hierosolymis juxta locum qui Calvariæ dicitur, Ecclesiam Deo fabricare constituit. Per idem tempus Helena quoque ejus mater venit Hierosolymam, orationis faciendæ & sacrorum illic locorum visendorum causâ. Quæ cum piè affecta esset erga religionem Christianorum, votis omnibus optabat adorandæ crucis lignum reperire. Verum nec hujus ligni, nec divini sepulchri inventio in proclivi erat. Nã Gentiles qui Ecclesiam olim persecuti fuerant, cum Christianam religionem tunc primum nascentem omnibus modis atq; artibus exscindere laborarent, eum locum ingenti aggere obruerant, & in sublime erexerant, cum antea esset profundior sicuti nunc cernitur. Cumque universum locum tam resurrectionis, quam Calvariæ, muro circumsepsissent, eum exornaverant. Ac primò quidem solum lapide constraverant: deinde templum Veneris extruxerant, & simulacrum cõstituerant: eo consilio ut qui Christum illic adorarent, Venerem colere viderentur.

Κεφ. α'.
Περὶ τῆς ἐυρέσεως τοῦ ζωηφόρου σταυροῦ, καὶ ἁγίων ἥλων.

ΤΑ μὲν δὴ κατὰ νίκαιαν, μέχρι τούτου τέλος ἔσχε· καὶ οἱ μὲν ἱερέων ἕκαστος οἰκαδε ἐπανῆλθον· ὁ δὲ βασιλεὺς ἔχαιρεν ὑπερφυῶς, συμφωνίαν ὁρῶν περὶ τὸ δόγμα τὴν καθόλου ἐκκλησίαν· χαριστήριά τε ἀναθεὶς τῷ θεῷ τῆς ὁμονοίας τῶν ἐπισκόπων, ὑπέρ τε αὐτοῦ καὶ παίδων καὶ τῆς βασιλείας, ὠκοδόμησε θεῷ οἶκον βουλήριον τῷ θεῷ κατασκευάσαι ἐν ἱεροσολύμοις, ἀμφὶ τὸν καλούμενον κρανίου τόπον· περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἑλένη ἡ αὐτοῦ μήτηρ ἦκεν εἰς ἱεροσόλυμα, εὐξασθαί τε τοῦ θεοῦ ἐνταῦθα ἱερὰς ἱσορῆσαι τόπους· ἐπεὶ δὲ ὡς δὲ περὶ τὸ δόγμα τῶν χριστιανῶν διανοουμένη, περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὸ σεβασμίου σταυροῦ τὸ ξύλον εὑρεῖν· ἦν δὲ ὅτε ἦστο, οὔτε τὸ θεοσεβείου τάφου ἡ εὕρεσις ῥᾴδιον· οἱ γὰρ πάλαι τὴν ἐκκλησίαν διώξαντες ἕλληνες, ἐπ φύσεως ἀρχομένην τὴν θρησκείαν πάσῃ μηχανῇ σπεύδοντες ἐκλεμεῖν, τὸν τόπον πολλῷ χώματι τὸν ἥδε τόπον καλυψάντες καὶ εἰς ὕψος ἤγαγον βαθύτερον ὑπάρχοντα· ὡς νῦν φαίνεται· περιλαβόντες δὲ περιξ πάντα τὸν τοῦ ἀναστάσεως χῶρον καὶ τὸ κρανίου, ἀνεκόσμησαν· καὶ λίθῳ τὴν ἐπιφάνειαν καλλύναντες· καὶ ἀφροδίτης ναὸν κατασκευάσαντες καὶ ξόανον ἱδρυσάντο· ὥστε τοὺς αὐτοῦ τὸν χριστὸν προσκυνεῖν, δόξαι τὴν ἀφρο-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

διτλῶ σέβεσθ· καὶ τῷ χρόνῳ εἰς λήθην ἐλθεῖν τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τοῦ θείου τόπου σεβάσματος, μήτε τῶν χριστιανῶν ἀδεῶς εἰς τοῦτο φοιτᾶν, ἢ ἑτέροις καθαμηνύειν τὸ μῶλον, καὶ Ἰουδαϊκὸν πιστεύειν τὸ ἑλληνικὸν ναὸν καὶ τοῦ ἁλάσματος ἐγένετό γε μὴν δῆλος ὁ τόπος, καὶ ἐφωρᾶτο ἡ ἀποδαπτῆσα περὶ αὐτὸν πλάνη· ὡς μήν τινες λέγουσιν, ἀνδρὸς ἑβραίου τῶν ἀνὰ τὴν ἕω οἰκούντων, ἐν παλαιῶν γραφῆς καθαμηνύσαντος· ὡς δὲ ἀληθέστερον ἐννοεῖν ἐστί, τοῦ θεοῦ ἐπιδείξαντος διὰ σημείων καὶ ὀνείρατων· ἐγὼ οἶμαι τὰ θεῖα δεῖσθαι τῶν παρ' ἀνθρώπων μηνύσεως, ὁπόταν αὐτὰ τῷ θεῷ δοκῇ χρήσασθαι· τηνικαῦτα οὖν τῆς βασιλέως προστάξεως τοῦτον τὸν χῶρον καθαρθέντος εἰς βάθος, ἐν μέρει τοῦ ἀνασάσεως ἐφάνη ἄντρον· ἑτέρωθι δὲ τὸν αὐτὸν τόπον τρεῖς εὑρέθησαν σταυροὶ καὶ χωρὶς ἄλλο ξύλον ἐν τάξει λευκώματος ῥήμασι καὶ γράμμασιν ἑβραϊκοῖς, ἑλληνικοῖς τε καὶ ῥωμαϊκοῖς, ἃ δηλεῖ ἦν, ἰησοῦς ὁ ναζαρεῖος, ὁ βασιλεὺς τῶν ἰουδαίων· καὶ ταῦτα μὲν, ὡς ἡ ἱερὰ βίβλος τῆς εὐαγγελίων ἱστορεῖ, οὕτω συνέβη προγραφῆναι ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦ χριστοῦ, πιλάτου τοῦτο πράξαντος, τοῦ τὴν ἰουδαίαν ἐπιτροπεύοντος· ἐργώδης δὲ ἐπέτυχε νοεῖν τοῦ θείου σώματος διάκρισις, εἰ καὶ εὑρέθη, διερρυηκότος αὐτοῦ ἑκάστου γράμματος, καὶ διερριμμένου· ἅμα δὲ καὶ τριῶν σταυρῶν χύδην διεσπαρμένων, ὡς γε εἰκάσαι, ἐν τῇ καθαιρέσει τῶν σταυρωθέντων σωμάτων συγχυθείσης τῆς τάξεως· ἐπεὶ γὰρ οἱ στρατιῶται νεκρὸν ἐν τῷ ξύλῳ εὑρήκασι, καθελόντες αὐτὸν, πρῶτον ἀπέδοντο εἰς ταφὴν, καθὰ τὰ τῶν εὐαγγελίων μυθεῖται· ταῦτα τῶν ἐκλέξασθαι λῃστῶν ταχυνάντες τὸν θάνατον, τὰ σκέλη κατέαξαν, καὶ τὰ ξύλα ὅπῃ ἔτυχεν, ἄλλο ἄλλῃ ἔρριψαν· τί γὰρ καὶ ἐπιμελὲς αὐτοῖς, ἐν τῇ πρότερον τάξει ταῦτα ἐᾶν, ἑκάστου φθάσαι τὴν ἐσπέραν σπεύδοντος, καὶ ἀνδρῶν βίᾳ τελευτησάντων, οὐ σαφὲς ἐνδιαλείπειν οὐκ ἀγαθὸν ἡγεμόνι· ταύτην δὲ ἀδηλότητα τυγχάνοντος ἔτι τοῦ θείου ξύλου, καὶ θειοτέρας ἢ κατ' ἄνθρωπον δεομένης μηνύσεως, τοιόνδε τι συνέβη· γυνή τις ἐν ἱεροσολύμοις τῶν ἐπισήμων, χαλεπῶς ἀτῷ κατ' ἀνιάτῳ νόσῳ κάμνουσα· πρὸς ταύτην κειμένην ἦλθε μακάριος ὁ

A rentur; utque successu temporis vera causa cultus illius loci obliteraretur: cum & Christiani tuto illuc accedere, remque aliis indicare minime auderent; & Gentilium templum cultusque simulachri, ex adverso confirmaretur. Nihilominus tamen patefactus est locus, detectaque fraus quam tanto studio ibi moliti fuerant: sive indicio cujusdam Hebræi in Orientis partibus degentis: ut quidam ajunt, qui paterno quodam scripto edoctus rem indicavit. Sive, ut verius opinari licet, Deo signis quibusdam ac somniis eum ostendente. Neque enim arbitror, res divinas indicio hominum egere, quoties Deus eas B manifestare decrevit. Eo igitur tempore, cum ex Imperatoris mandato locus alte effossus ac repurgatus fuisset, in ejus parte spelunca resurrectionis apparuit. Alibi vero juxta eundem locum tres inventæ sunt cruces: & alia separatim tabella, in cujus albo verbis ac literis Hebraicis, Græcis & Latinis, hæc scripta erant: Jesus Nazarenus Rex Judæorum. Et hæc quidem jussu Pilati præsidis Judææ scripta, & supra caput Christi affixa fuerant, sicut in sacro Evangeliorum volumine refertur. Adhuc tamen erat difficile, C divinam crucem quamvis repertam, à reliquis distinguere: quippe cum ejus inscriptio ab ipsâ divulsa projectaque esset: ac simul tres cruces temere disjectæ; ordine illarum, ut verisimile est, tunc confuso, cum corpora damnatorum ex illis deposita sunt. Nam cum milites Dominum in cruce mortuum deprehendissent, depositum ejus corpus primum, ut Evangelica docet Historia, sepeliendum tradiderunt. Postea vero ut latronibus utrimque suffixis mortem accelerarent, crura iis fregerunt: & cruces temere hinc inde projeD cerunt. Quid enim curæ illis fuisset, cruces eo quo prius fuerant ordine reponere, cum singuli vespertinam horam prævenire maturarent, nec operæ pretium ducerent, circa cruces hominum violenta morte interemptorum diutius immorari. Hanc igitur ob causam cum divinæ crucis lignum adhuc in obscuro esset, & divinius quoddam quam quod ab homine præstari possit, indicium flagitaret, hujusmodi quid evenit. Nobilis quædam mulier, Hierosolymis gravissimo & insanabili morbo laborabat.

Ad quam in lecto decumbentem Macarius Hierosolymorum Episcopus, assumpta secum Imperatoris matre & iis quos circa se habebat, accessit. Factaque prius oratione, & signo spectantibus dato, eam esse divinam crucem, quæ mulieri imposita morbo ipsam liberaret, singulas ei cruces ordine admovit. Verum duabus quidem illarum mulieri admotis, nihil aliud quam nugæ ac mimus ea res videbatur, cum mulieri mors jamjam immineret. Postquam vero tertia similiter admota est, repente mulier oculos aperuit, & recuperatis viribus sana exsilit è cubili. Ajunt etiam mortuum eodem modo ad vitam esse revocatum. Porro hujus venerandæ crucis quæ tum reperta est, maxima quidem portio Hierosolymis in argentea theca etiamnum custoditur. Partem vero ejus Imperatrix ad Constantinum filium detulit, unà cum clavis quibus corpus Christi confixum fuerat. Ex his autem ajunt Imperatorem galeam & frænum equi fabricasse, juxta Prophetiam Zachariæ, qui tanquam de isto tempore ita prædixit: id quod est super frænum equi, sanctum erit Domino omnipotenti. His enim verbis Propheta utitur. Hæc olim quidem à sacris Prophetis multo ante cognita sunt & prædicta: tandem vero admirandis operibus confirmata sunt, tunc cum Deus opportunum id esse censuit. Neque id adeo mirandum, cum & apud Gentiles in confesso sit, istud à Sibylla prædictum fuisse.

O lignum felix in quo Deus ipse pependit.

Hoc enim nemo quantumvis nobis adversari studeat, negaverit. Lignum igitur crucis, ejusque cultum Sibylla prædixit. Et hæc quidem à nobis relata sunt prout accepimus: quippe qui ea didicerimus ex viris, qui ista accurate norant, & ad quos rerum istarum notitia, continuâ generis successione à patribus ad filios transmissa pervenerat, & ex iis qui eadem ista pro virili parte literis mandantes, posterorum memoriæ reliquerunt.

A ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, παραλαβὼν τὴν τοῦ βασιλέως μητέρα καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἀξιάμματος τε πρότερον, καὶ σύμβολον ἑξαστοῖς ὁρῶσιν, ἐκεῖνον εἶναι τὸν θεῖον σταυρὸν, ὃς ἐπιθεὶς ἀπαλλάξει τὸ νόσημα τῇ γυναῖκα, φέρων ἕκαστον αὐτῇ τῶν ξύλων προσήγαγεν· ἀλλὰ τῶν μὲν δύο ἐπιλεθέντων, ἀδύνατον ὅτι μηδὲ θεραπαινίδι γέλως ἔδοξεν εἶναι τὸ γινόμενον, θανάτου ἐν θύραις οὔσῃ τῇ γυναικί· ἐπεὶ δὲ τὸ τρίτον ξύλον ὁμοίως προσήνεγκεν, ἐξαπίνης ἀνέβλεψε τε τὰς δυνάμεις ἀθρήσασα, παραχρῆμα τε ὑγιὴς ἀπεπήδησε· λέγεται δὲ καὶ νεκρὸν τῷ ἰσοτρόπῳ ἀναβιῶναι· τὸ δὲ θρεπτήριον τοῦ σωτηρίου ξύλου, τὸ μὲν πλεῖστον ἐν ἀργυρᾷ θήκῃ μένον ἔτι καὶ νῦν ἐν ἱεροσολύμοις φυλάττεται· μέρος δέ τι βασιλὶς πρὸς κωνσταντῖνον τὸν παῖδα διεκόμισεν· ἐκ μέν γε ἄλλης ἀκίδος τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ διαπεπερόνηται· ἐκ τούτου B ἱππέσι, φασὶ, κεφαλάς τε βασιλέα καὶ σκευάσαι, καὶ χαλινὸν ἵππου, κατὰ τὴν ζαχαρίου προφητείαν· ᾧ δὴ προείρηται, ὡς ἐπὶ τοῦ παρόντος καιροῦ, ἔσεσθαι τὸ ἐπὶ τοῦ χαλινοῦ τοῦ ἵππου ἅγιον τῷ κυρίῳ παντοκράτορι· ὧδε γὰρ αὐτοῦ λέξεσιν ὁ προφήτης φησί· ταῦτα πάλαι μὲν C ἔγνωσται καὶ προείρηται τοῖς ἱεροῖς προφήταις· ὕστερον δὲ καὶ θαυμασίων ἐκβεβαίωτο τοῖς ἔργοις, ὅτε ἐν καιρῷ δοκεῖν εἶναι τῷ θεῷ καλῶς ἔνεδο· καὶ θαυμαστὸν ὅπως τοσοῦτον, ὅσον γε πρὸς αὐτῶν τῶν ἑλλήνων συνωμολόγηται, τὴν σίβυλλης εἶναι τοῦτο·

Ὦ ξύλον μακαριστὸν, ἐφ' οὗ θεὸς ἐξετανύσθη·

Τοῦτο γὰρ καὶ σπουδάζων τις ἀναιδὴς εἶναι μὴ ἂν ἀρνηθείη· πρὸ οὗ σημαίνει ἐν τῷ σταυρῷ ξύλον, καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ σέβας· ταῦτα μὲν ἡμεῖς παρειλήφαμεν ἱστορῆσαι, ἀνδρῶν τε ἀκριβῶς D ἐπισταμένων ἀκέσασιν, εἰς οὓς ἐκ διαδοχῆς πατέρων εἰς παῖδας τὸ μανθάνειν μαρτυρῆσαι· καὶ ὅσοι γε αὐτὰ δὴ ταῦτα συγγεγράφασιν, ὡς δυνάμεως εἶχον, τοῖς ἔπειτα καταλεῖψαι πᾶσιν.

A

Κεφ. β'.

Περὶ ἑλένης τῆς τοῦ βασιλέως μητρὸς, καὶ ὡς εἰς ἱεροσόλυμα παραγενομένη ναοὺς ᾠκοδόμησε, καὶ ἄλλα φιλόθεα διεπράξατο ἔργα· καὶ περὶ τῆς αὐτῆς τελευτῆς.

Cap. II.

De matre Imperatoris Helena, quomodo Hierosolymam ingressa, Ecclesias construxit, multaque alia eximiæ pietatis opera edidit: & de ejusdem obitu.

Ἀμφὶ ὃ τοῦτον τὸν χρόνον, περιθέμενος ὁ βασιλεὺς ναὸν ἐγείραι τῷ θεῷ, περιστάξε τοῖς τῇδε ἄρχουσι, περιοῆσαι ὡς ἂν μάλιστα μεγαλοφυὲς καὶ πολυτελὲς ὑποδέχεσθαι τὸ ἔργον· ἐν μέρει ὃ καὶ ἑλένη ἡ αὐτοῦ μήτηρ, δύο ναοὺς ᾠκοδόμησε τὸν μὲν ἐν βηθλεέμ, ἀμφὶ τὸ τῆς γεννήσεως χειροποίητον σπήλαιον· τὸν ὃ, πρὸς ταῖς ἀκρωρείαις τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ὅθεν ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη· ταύτης ὃ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα δείκνυσι τὴν εὐσέβειαν καὶ εὐλάβειαν· οὐχ ἥκιστα ὃ καὶ τόδε· λέγεται γοῦν αὐτὴν ὅτε ἐν ἱεροσολύμοις διατρίβουσαν, συγκαλέσαι πρὸς ἑστίασιν τὰς ἱερὰς παρθένους, καὶ ὑπηρέτην γενέσθαι τοῦτο τὸ δεῖπνον, περιζωσαμένην τὰ ὄψα, καὶ ὕδωρ ταῖς χερσὶν ἐπιχέουσαν, καὶ τἄλλα ποιοῦσαν, ἃ θεμὶς διακονεῖσθαι τοὺς τῶν δαιμόνων θεραπόντας· τηνικαῦτα ὃ τὰς πόλεις τῆς ἑῴας ἐπιοῦσα, τὰς μὲν κατὰ πόλιν ἐκκλησίας ἀναθήμασι τοῖς πρέπουσιν ἐτίμησε· πολλοὺς ὃ ὁσίων ἐκπεπληκότας, πλουσίους ἐποίησε· πενομένοις ὃ τὰ ἐπιτήδεια ἀφθόνως διένειμε· τοὺς ὃ χρονίων δεσμῶν καὶ ὑπερορίας φυγῆς καὶ μετάλλων ἠλευθέρωσε· καί μοι δοκεῖ τούτων ἀξίως ἀπειληφέναι τὰς ἀμοιβάς· τὴν μὲν γὰρ ἐνταῦθα βιοτὴν, ὡς ἂ πλείστην ἐνεδέχετο, λαμπρῶς καὶ λίαν ἐπισήμως διῆνυσε· σεβασμίη τε ἀνεκηρύχθη, καὶ εἰκόνι ἰδίᾳ χρυσοῦ νόμισμα καλεσήμανε· καὶ βασιλικῶν θησαυρῶν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ παιδὸς λαβοῦσα, κατὰ γνώμην ἐχρήσατο· ἐπειδὴ δὲ ἔδει τὸν τῇδε καταλιπεῖν βίον, δικαίως ἐτελεύτησεν· ἔτη μὲν ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα γεγονυῖα, τὸν παῖδα καταλιποῦσα ἅμα καίσαρσιν αὐτῆς ἐκγόνοις, πάσης τῆς ῥωμαίων οἰκουμένης ἡγεμόνα· εἰ δέ τις ἐστὶ καὶ τούτων ὄνησις, οὐδὲ τελευτήσασαν ἡ λήθη ἐκάλυψεν· ἔχει δὲ αὐτῆς ἀνεκλεῆ μνήμης ἐνέχυρον ὁ μέλλων αἰὼν, τήν τε ἐπὶ βιθυνίας πόλιν, καὶ ἑτέραν παρὰ

Ub idem tempus Imperator, cum templum Deo ædificare statuisset, rectoribus per ea loca constitutis præcepit, ut opus illud magnificentissimum ac sumptuosissimum fabricari curarent. Sed & mater ipsius Helena privatim duas Ecclesias construxit: alteram apud Bethleem, juxta speluncam illam in qua natus est Christus: alteram in vertice montis Olivarum, ex quo in cœlum assumptus est. Hujus feminæ pietatem ac religionem cum alia multa declarant, tum hoc inprimis. Ajunt siquidem eam tum Hierosolymis commorantem, sacras omnes virgines ad convivium vocasse, eisque prandentibus ministrasse, cibos apponentem, & aquam manibus affundentem singularum: omnia denique facientem quæ à convivarum ministris præstari solent. Cumque urbes Orientis eo tempore perlustraret, singularum Ecclesias competentibus donariis honoravit: multosque homines qui facultatibus suis exuti fuerant, locupletes reddidit: pauperibus vero necessaria abunde suppeditavit: nonnullos diuturnis vinculis, aut exilio, aut metallis in quibus detinebantur liberavit. Pro quibus factis, dignam mihi videtur accepisse mercedem. Nam præsentem quidem vitam eâ magnificentiâ eoque splendore transegit, quo major esse nullus potest. Quippe quæ Augusta nuncupata est, & aureum nummum sua imagine signavit: regalium denique thesaurorum potestatem à filio adepta, pro arbitratu suo iis usa est. Cum vero ex hac vita ipsi migrandum esset, glorioso exitu decessit: annum quidem ætatis circiter octogesimum agens: filium vero post se relinquens, unà cum Cæsaribus nepotibus suis universum orbem Romanum gubernantem. Quod si qua harum quoque rerum utilitas esse potest, ne mortuæ quidem nomen oblivione consumptum est. Habet enim ventura ætas, perennis ejus memoriæ pignus quoddam, urbem in Bithynia sitam, & alteram in

Palæstina, illius nomine appellatas. Atque hæc quidem à nobis dicta sint de Helena.

παλαιστινοῖς, ἀπ' αὐτῆς λαβόντας τὴν προσηγορίαν. Ταῦτα μὲν ἡμῖν ὧδε περὶ Ἑλένης εἰρήσθω.

Caput III.

De Ecclesiis à Constantino Magno extructis, & de urbe ab eo cognominata, quomodo condita sit. Et de operibus publicis quæ in ea urbe visuntur, & de Ecclesia Michaelis Archangeli in Sosthenio, & de miraculis quæ illic fiunt.

IMperator vero semper aliquid quod ad pietatem faceret, moliebatur: & ubique locorum Deo Ecclesias erigebat. Præcipue tamen in primariis civitatibus, ut Nicomediæ in Bithynia, & Antiochiæ quæ sita est ad fluvium Orontem, & Byzantii; quam quidem urbem Romæ æqualem esse, & principatus consortium obtinere constituit. Nam cum omnia ipsi ex voto succederent, & exteros partim bello domuisset, partim fœderibus sibi adjunxisset, urbem sibi cognominem, & Romæ æmulam ædificare decrevit. Progressus igitur ad campum qui est ante Ilium, secus Hellespontum, supra tumulum Ajacis, quo in loco Achivi qui Trojam oppugnarunt, castra & navale habuisse dicuntur, urbis formam & magnitudinem delineavit; & portas construxit in edito loco, quæ ex mari etiamnum visuntur à præternavigantibus. Hæc dum molitur, Deus noctu illi apparens, jussit ut alium locum quæreret: deducensq; eum in urbem Thraciæ Byzantium trans Chalcedonum oppidum Bithyniæ, monuit ut eam urbem conderet, suoque nomine appellaret. Ille igitur divinis oraculis obtemperans, urbem quæ prius Byzantium vocabatur, amplificatam ingentibus muris cinxit. Et quoniam indigenas magnitudini urbis haudquaquam sufficere judicabat, amplissimis domibus sparsim per vicos ædificatis, egregios viros cum familiis suis incolas ac dominos earum esse jussit: quorum alios ex seniore Roma, alios ex aliis Provinciis acciverat. Cumque tributa constituisset, partim in ædificia & ornamenta civitatis, partim ad civium annonam; cunctisque aliis rebus eam instruxisset: circo etiam & fontibus ac porticibus & reliquis operibus ambitiose exornasset, juniorem Romam Constantinopolim nominavit: & reginam constituit omnium

Κεφ. γ'.

Περὶ τῶν ναῶν ὅσους ἐποίησε κύριος ἑαυτῷ, καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ ἐπωνύμου πόλεως, ὅπως ἐκτίσθη, καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῇ κτισμάτων· ἔτι δὲ περὶ τοῦ εἰς σωστένιον ναοῦ τοῦ ἀρχιστρατήγου μιχαὴλ, καὶ περὶ τῶν ἐκεῖσε γινομένων θαυμάτων.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀεί τι πονῶν, εἰς εὐσέβειαν συνελήλαστο, καὶ πανταχοῦ θεμελίους ἐγείρων ναοὺς ἀνίστη τῷ θεῷ· διαφερόντως δὲ ἐν ταῖς μητροπόλεσιν, ὡς ἐπὶ τῆς νικομηδείας τῆς βιθυνίας, καὶ ἀντιοχείας τῆς πρὸς τὸν ὀρόντην ποταμὸν, καὶ ἐπὶ τῆς βυζαντίων πόλεως, ἣν ἴσα ῥώμῃ κρατεῖν καὶ κοινωνεῖν αὐτῇ τῆς ἀρχῆς καλέσησα· ἐπεὶ γνώμην αὐτῷ πάντα προσχωρεῖ, καὶ ὡς ὁμόζυγα τῇ ῥώμῃ καὶ πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους πολέμους καὶ σπονδαῖς, ἔγνωκεν οἰκίσαι πόλιν ὁμώνυμον ἑαυτῷ, καὶ τῇ ῥώμῃ ὁμότιμον καὶ ὁμόθρονον. τὸ πρὸ τοῦ ἰλίου πεδίον, πρὸς τὸν ἑλλήσποντον ὑπὲρ τὸν αἴαντος τάφον, ἔνθα λέγεται τῶν ἀχαιῶν τὸ στράτευμα καὶ τὰς σκηνὰς ἐσχηκέναι τοὺς ἐπὶ τροίαν στρατεύσαντας ἀχαιοὺς, οἷαν ἐχούσης τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως ἣν διέγραψε· καὶ πύλας καλεῖσθαι ἔσεν ἐν θεσπῇ, αἳ δὴ νῦν ἔτι ἀπὸ θαλάσσης φαίνονται τοῖς παραπλέουσι· ταῦτα δὲ αὐτῷ τῇ νυκτὶ, νύκτωρ ἐπιφανεὶς ὁ θεὸς, ἔχρησεν ἕτερον ἐπιζητεῖν τόπον· καὶ κινήσας αὐτὸν εἰς τὸ βυζάντιον τῆς θρᾴκης, πέραν χαλκηδόνος τῆς βιθυνίας, ταύτην αὐτῷ οἰκίζειν ἀπέφηνε πόλιν, καὶ τὴν σωτῆρος ἐπωνυμίας ἀξίαν· ὁ δὲ, τοῖς θείοις λογίοις πειθῆς, τὴν πάλαι βυζάντιον προσαγορευομένην εἰς ἀθρυχωρείαν ἐξέλεγε, μεγίστοις ἐρύμασι περιβαλεῖν ἐπειδὴ τὰς αὐτοῦ ὑποθέσεις ἀνὰ νὸς ἐνόμισεν πολίτας τῷ μεγέθει τῆς πόλεως μεγίστας οἰκίας ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς σπουδῇ κατοικοδομήσας, ἄνδρας ἐν λόγῳ σὺν τοῖς οἰκείοις δεσπότας ποιήσας, ἐν ταύταις καθίσας τοὺς μὲν ἐκ τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης, τοὺς δὲ ἐξ ἑτέρων ἐθνῶν μεταπεμψάμενος φόρους τε ταξάμενος, τὰ μὲν εἰς οἰκοδομὰς καὶ κάλλος τῆς πόλεως τὰ δὲ εἰς ἀπόρροφὴν τῶν πολιτῶν, ἅπασί τε τοῖς ἄλλοις τὰ θεῖα τὴν πόλιν διαθείς, ἱπποδρόμῳ τε καὶ κρήναις καὶ στοαῖς καὶ λοιποῖς οἰκοδομήμασι φιλοτίμως κοσμήσας, νέαν ῥώμην κατεσκεύασε· νέαν πόλιν ὠνόμασε· καὶ βασιλίδα καλέσας τὴν

ὅσοι τῶν ῥωμαίων ὑπήκοον γλῶ οἰκοῦσι πρὸς ἀρκτον καὶ νότον καὶ ἥλιον ἀνίσχοντα, καὶ τὰ ἐν μέσῳ πελάγη, ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἴστρον πόλεων, καὶ ἐπιδάμνου, τῶν πρὸς τῷ ἰονίῳ κόλπῳ, μέχρι κυρίως καὶ τῶν τῆδε λιβύων πρὸς τὸ βόρειον καλούμενον· βουλευτήριόν τε μέγα, ὃ σύγκλητον ὀνομάζουσιν, ἕτερον συνεστήσατο, ἴσας αὐταῖς ἐξούσας πομπὰς καὶ ἱερομηνίας, ἢ καὶ ῥωμαίοις τοῖς πρεσβυτέροις ἔθος· ἐν πᾶσι δὲ δεῖξαι σπουδάσας ἐφάμιλλον τῇ παρὰ ἰταλοῖς ῥώμῃ, τὴν ὁμώνυμον αὐτοῦ πόλιν, ἐφιλοτιμήσατο. εἰς τοσοῦτον γὰρ, σὺν θεῷ φάναι, ἐπέδωκεν, ὡς καὶ τοῖς σώμασι καὶ τοῖς χρήμασι μείζονα συνομολογεῖσθαι τὰ πρόφασιν ἡγεμὼν, τὸ τοῦ οἰκιστοῦ καὶ τὸ τῆς πόλεως θεοφιλὲς, καὶ τῶν οἰκητόρων τὸν περὶ τὰς ἐνδείας ἔλεον καὶ φιλοτιμίαν· εἰς τοσοῦτον γὰρ τῆς εἰς χεῖρον τύχης ἐπαγωγός ἐστιν, ὡς πολλὰς μὲν ἰουδαίους, ἕλληνας δὲ σχεδὸν ἅπαντας αὐθῆ χριστιανίζειν· ἐξαμῆν δὲ βασιλεύειν καθ' ὃν συνέβη χρόνον καὶ τὴν θρησκείαν εἰς πλῆθος ἐπιδοθῆναι, ὥστε βωμοὺς, ὥστε ἑλληνικῶν ναῶν ἢ θυσιῶν ἐπιμέλειαν· πλοῦτον ὅσον παρὰ ἰουλιανὸν τὸν βασιλεύσαντος ὕστερον πρὸς ὀλίγον ἐπεχρήσθη, καὶ αὐτίκα ἀπέσβη· ταύτην μὲν οὖν ὥστε πανεσπαγῆ χριστοῦ πόλιν καὶ ὁμώνυμον ἑαυτῷ, γεραίρων κωνσταντῖνος, πολλοῖς καὶ μεγίστοις ἐκόσμησεν βασιλείοις οἴκοις· συνελαμβάνετο δὲ καὶ τὸ θεῖον τῇ προθυμίᾳ τοῦ βασιλέως, καὶ ταῖς ἐπιφανείαις ἐπίστευτο ἁγίους εἶναι σωτῆρας, τὴν ἀνακτόρων πόλιν βασιλείας αὐτοῦ· ἐπισημότατον δὲ μάλιστα ξένοις τε καὶ ἀστοῖς ἐξ ἐκείνου γενέσθαι συνωμολόγηται, τὸν ἐν ταῖς ἑῴαις πόλεσι καλουμένοις ἐκκλησίαν. ὅπου δὲ ἔστι, σὺν μιχαήλιον ὀνομαζομένῳ, ἐν δεξιᾷ καλαπλέοντι ἐκ πόντου εἰς κωνσταντινούπολιν· διέστηκε δὲ ἀπὸ μὲν τῆς πλωτῆς ἀμφὶ τριάκοντα καὶ πεντακόσια· ἑβδομήκοντα δὲ καὶ πρὸς, κύκλῳ περιοδεύοντι τὸν διὰ μέσου πορθμόν· ἔλαχε δὲ τὸ χωρίον τοῦτο τῷ νυνὶ κρατήσαντι προσηγορίαν, καθότι πεπίστευται ἐνταῦθα ἐπιφαίνεσθαι μιχαὴλ τὸν θεῖον ἀρχάγγελον. ἔστι δὲ καὶ ὧδε ἀναγεγραμμένον

A qui Romanam ditionem incolunt, sive ad Septentrionem, sive ad meridiem, sive ad solis ortum, sive ad mediterraneum mare: initio sumpto ab iis urbibus quæ ad Danubium sitæ sunt, & ab Epidamno, aliisque ad Jonium sinum positis, usque ad Cyrenem, & Libyas qui illic degunt juxta Promuntorium, quod Borium dicitur. Magnam præterea Curiam quam Senatum vocant, æmulam Senatui urbis Romæ constituit; eosdem honores ad dies festos illis attri-
B buens, quibus veteres Romani uti consueverant. Denique cum urbem sui nominis omnibus in rebus Italicæ Romæ exæquare studuisset, voto suo haudquaquam frustratus est. Etenim Deo juvante, tantopere increvit, ut & incolarum multitudine & opibus seniorem Romam superare, omnium consensu judicetur. Cujus rei causam esse arbitror, tum conditoris, tum civitatis ipsius pietatem, & civium erga egenos misericordiam ac liberalitatem. Quippe ea civitas adeo ad fidem Christi allicit universos, ut plerique in ea Judæi, Gentiles vero propemodum omnes Chri-
C stianam religionem amplexi sint. Quæ cum imperare cœpisset eo tempore, quo religio nostra in immensam multitudinem excrevit, nec aris unquam nec templis ac sacrificiis Gentilium inquinata est: nisi quod à Juliano quo postea imperavit, ad exiguum tempus hæc tentata, statimque extincta sunt. Hanc igitur utpote novellam Christi civitatem, sibique ipsi cognominem, Constantinus honore afficiens, plurimis & maximis Ecclesiis exornavit. Porro Imperatoris propositum Deus quoque adjuvit, &
præsentiâ numinis sui restatus est, Ecclesias illic ædificatas sanctas esse ac salutares. Earum autem nobilissimam, tum ab exteris, tum à civibus ex eo tempore habitam esse constat, Ecclesiam illam
D quæ est in Hestiis. Locus est olim ita dictus, qui nunc Michaelium vocatur ad dextram positus navigantibus ex Ponto Constantinopolim: distans ab urbe navigio quidem pergenti, circiter triginta quinque stadiis: terrestri vero itinere sinum interjacentem circumeunti, septuaginta & amplius stadiis: Hic autem locus eam quam dixi appellationem ideo sortitus est, quod divinus Michael Archangelus illic apparere creditur. Idque ipse quoque maximo

affectus beneficio, verissimum esse te-A stor. Sed & in aliis compluribus ipsa rerum fides atque experientia id ita esse declarat. Quidam enim in gravissimas calamitates aut inevitabilia pericula prolapsi; alii morbis ac doloribus quibusdam inusitatis oppressi, precibus illic ad Deum fusis, statim malis liberati sunt. Verum quomodo ista & quibus contigerint, sigillatim commemorare, prolixum foret. Quæ vero acciderint Aquilino, viro qui hodieque mecum unà versatur, & in eodem foro causidicinam exercet, partim ut ab ipso audivi, partim ut ipse conspexi, dicam necessario. Nam eum vehemens febris ex flava bile orta eum invasisset, potionem ei dederunt Medici ad purgandam alvum. Eam ille evomuit: ac simul cum vomitu diffusa bilis, cutem omnem colore suo tinxit. Ex quo factum est, ut quidquid edisset ac bibisset, evomeret. Cumque id multo jam tempore passus esset, nec cibum ullatenus retinere posset, medici de curatione morbi desperabant. Ille ergo jam semimortuus, domesticis suis præcepit, ut se in Ecclesiam deferrent, affirmans fore omnino, ut aut illic moreretur, aut morbo liberaretur. Illic jacenti divinum numen noctu apparens, jubet ut potione ex melle, vino ac pipere simul commixtis confecta, cibum intingat. Atque ea res hominem morbo liberavit: quamvis medici potionem calidissimam morbis flavæ bilis contrariam esse, ex artis suæ ratione judicarent. Audivi præterea Probianum quendam ex medicis sacri palatii, cum pedum gravissimo dolore vexaretur, ibidem dolore liberatum, ac divinam quandam visionem prorsus mirabilem promeritum esse. Nam cum initio Gentilis fuisset, Christianus postea factus, reliqua quidem religionis nostræ satis probabilia existimabat: istud vero neutiquam probabat, quod crux salutis omnium causâ exstitisset. Huic ita sentienti divina visio oblata, crucis signum ostendit, quod in altari supradictæ Ecclesiæ erat dedicatum: palamque affirmavit, ex quo crucifixus fuisset Christus, eorum quæ ad communem humani generis utilitatem, aut ad privatum quorundam commodum facta essent, nihil absque venerandæ crucis potentia, seu divinos angelos, seu pios ac sanctos homines perpetrasse.

τῷ μέγιστα, ἀληθὲς εἶναι σύμφημι· ἀλλ' ἐγὼ ἔγωγε ἔτως ἔχειν, καὶ ἀπὸ πολλῶν ἄλλων καὶ τῶν πραγμάτων πεῖρα· οἱ μὲν γὰρ εἰς πενίας καὶ κινδύνους ἀφύκτους, οἱ δὲ νόσοις καὶ πάθεσιν ἀγνώστοις περιπεσόντες, ὀξέως ὅλως ἔσωσθησαν τῷ θεῷ, ἀπαλλαγὴν ἀρήκασι τῶν συμφορῶν· ἀλλὰ τὰ μὲν καθ' ἕκαστον, ὅπως συνέβη τισὶ, μακρὸν ἂν εἴη λέγειν· οἵτε γὰρ ἀκυλῖνον ὑπῆρξεν, ἀνδρὶ εἰσέτι νῦν ἡμῖν συνδιαιτᾶσθαι, καὶ τοῖς αὐτοῖς δικαστηρίοις δίκας ἀγορεύοντι, τὰ μὲν παρ' αὐτοῦ ἀκούσας τὰ δὲ καὶ θεασάμενος, ἀναγκαίως ἐρῶ· ἐπεὶ γὰρ λάβρῳ πυρετῷ ὑπὸ B ξανθῆς χολῆς κινηθεὶς ἐπελάβετο αὐτοῦ, ἐπιλύτου φαρμάκου δεδώκασιν αὐτῷ πιεῖν οἱ ἰατροὶ, ἔστο ἐξήμεσεν· ἅμα δὲ τῷ ἐμέτῳ ἐκχυθεῖσα ἡ χολὴ, πρὸς ὁμόχροον ἰδέαν ἐβάλετο τὴν ἐπιφάνειαν· ὅλον τε τὸν δέρμα ἐξήμει· ὡς δὲ ἐπὶ πολλῷ τῷ χρόνῳ τοῦτο ὑπέμενε, μήτε ἐρεμύσης τε ἐν αὐτῷ τῆς τροφῆς, ἥτις πρὸς τὸ πάθος ἡ τῶν ἰατρῶν τέχνη, κατὰ τὴν ἡμετέραν ὧν, παρεκελεύσαντο τοῖς οἰκείοις φέρειν αὐτὸν εἰς τὸν Ἀκυλίνειον οἶκον, ἰσχυρισάμενοι ἀπολαύσεσθαι αὐτὸν ἀπαλλαγῆς τῆς νόσου ἀπαλλαγήσεσθαι κειμένῳ δὲ ἐνταῦθα, νύκτωρ ἐπιφανεῖσα θεία δύ- C ναμις, προσέταξε τὰ ἐδώδιμα πόματι δοῦναι τοιούτῳ, ὃ σύνθετον ἦν μέλιτος καὶ οἴνου καὶ πεπέρεως ἀναμιγνυμένων ἅμα, τὴν κάρυκα δὲ ἐκείνῳ ἔφη· ὃ δὴ καὶ τῆς νόσου ἀπήλλαξε τὸν ἄνδρα· καίτοιγε τοῖς ἰατροῖς καὶ λόγου τέχνης ἀναλίσκουσι πολλῆς, πύματο θερμόταλον· ἐπυθόμην δὲ καὶ προσέτι ἀνδρῶν ἐν τοῖς βασιλείοις σφαλέντων ἰατρῶν, χαλεπῶς ὑπὸ πάθους ποδῶν ὀδυνωμένου, ἐνταῦθα ἐλθόντων ἀλγηδόνων ἀπαλλαγὴν καὶ θαῤῥαλεότητα θείας ὄψεως ἀξιωθῆναι· ἐλθοῦσα D δὲ νυκτὸς ἐν τῷ αὐλῷ τὰ πρῶτα, ἐπειχρίσαι ζωπύρῳ, τὰ μὲν ἄλλα τὸ δόγμα θεῖον ἀμωμητὶ πιθανὰ ἐδόκει· τὸ δὲ πάντων σωτηρίας αἴτιον ἡγεῖτο τὸν θεῖον σταυρὸν, ἐπεσήμαινε· ὡς δὲ ἡ νυκτὸς γνώμης, θεία προφανεῖσα ὄψις ἐδίδασκε σταυρὸν σύμβολον τῶν ἀνακειμένων τῷ θυσιαστηρίῳ ἐν ταύτῃ ἐκκλησίᾳ· καὶ διαῤῥηθὲν ἐπεφήνατο, ἀφ' οὗ ἐσταυρώθη ὁ χριστὸς, τῶν ἀνθρώπων γέγονεν ἐπ' ὠφελείᾳ κοινῇ τε ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ ἰδίᾳ τινῶν, ἄνευ τῆς τοῦ σεβασμίου σταυροῦ δυνάμεως μηδὲν καλῶς θεῶσαι, μήτε θεοὺς ἀγγέλους, μήτε θεοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἀγαθοὺς ἀν-

πως· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅτι μὴ πάντα καλῶς ἐγὼ καιρὸς, ἐξ ὧν ἔγνω συμβεβηκέναι ἐν τῷδε τῷ τόπῳ εἰπεῖν παρήκω.

A Et ista quidem ex iis quæ in hac Ecclesia accidisse cognovi, hic referenda esse duxi, cum omnia recensere haudquaquam tempestivum sit.

Κεφ. δ'.

Ὅσα μέμφεται κατ' αὐτοῦ περὶ τὴν Μαμβρῆ δρῦν διεπράξατο, καὶ ὡς ναὸν ἐκεῖ ᾠκοδόμησεν.

Ἀναγκαῖον δὲ ἐξελθεῖν, καὶ τὰ περὶ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῆ καλουμένην βεβουλευμένα κατ' αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ· τόπος δέ ἐστι, ὃν νῦν τερέβινθον παραγορεύουσιν, ἀπὸ δέκα καὶ πέντε σταδίων γείτονα τὴν Χεβρῶν πρὸς μεσημβρίαν ἔχων· ἱεροσολύμων δὲ διακοσίους ἀμφὶ διακοσίους καὶ πεντήκοντα στάδια· εὐλόγως ἐστὶν ἀληθὴς, ἅμα τοῖς κατὰ Σοδομιτῶν ἀποσταλεῖσιν ἀγγέλοις καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ φανῆναι τῷ Ἀβραάμ, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ περὶ παιδὸς τὴν γένεσιν· ἐνταῦθα δὲ λαμπρὰν εἰσέτι νῦν ἐτήσιον πανήγυριν ἄγουσιν ἅμα ἕωρος οἱ ἐπιχώριοι, καὶ οἱ πανταχόθεν παλαιστινοί, καὶ φοίνικες καὶ ἀράβιοι· συνίασι δὲ πωλεῖσοι καὶ ἐμπορείας ἕνεκα, πωλήσοντες καὶ ἀγοράσοντες· πᾶσι γὰρ τοῖς μάλιστα σεβομένοις τὴν ἑορτὴν Ἰουδαίοις μὲν, καθότι πατριάρχην αὐχοῦσι τὸν Ἀβραάμ· ἕλλησι δὲ, διὰ τὴν ἐπιδημίαν τῶν ἀγγέλων· τοῖς δ' ἀπὸ χριστιανοῖς, ὅτι καὶ ὅτε ἐπεφάνη τῷ θεοσεβεῖ ἀνδρὶ, χρόνοις ὕστερον ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἀνθρωπείου γένους διὰ τῆς παρθένου φανερὸς αὐτὸν ἐπιδείξας· πανταχόθεν οὖν ταῖς θρησκείαις τιμῶσι τοῦτον τὸν χῶρον, οἱ μὲν, εὐχόμενοι τῷ πάντων θεῷ· οἱ δὲ, τοὺς ἀγγέλους ἐπικαλούμενοι, καὶ οἶνον σπένδοντες, ἢ λίβανον θύοντες, ἢ βοῦν ἢ τράγον, ἢ πρόβατον ἢ ἀλεκτρυόνα· ὁ γὰρ ἕκαστος ἐσπουδασμένον τὸ καλὸν ἔχει, διὰ παντὸς τοῦ ἔτους ἐπιμελῶς τρέφων, καὶ ὑποχείριον εἰς εὐωχίαν τὴν ἑαυτοῦ ἑορτῆς ἐφύλαττεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς οἰκείοις· πάντες δὲ τὸν τόπον πάντες, ἢ διὰ δεισιδαιμονίας κακῶς παθεῖν φυλαττόμενοι, ἔτε γυναικῶν ἐνταῦθα συνουσιάζουσιν, ὡς ἂν ἑορτὴν καλλύνας καὶ κόσμῳ πλείονι ἐπιμελουμένας, καὶ εἰ ἔτυχε φανερὰς γενομένας τε καὶ

Caput IV.

De iis quæ à Constantino Magno facta sunt circa ilicem Mambre, & de Ecclesia quam illic ædificavit.

IAm vero ea quæ ab Imperatore Constantino consulta ac disposita sunt circa quercum quæ dicitur Mambre, commemorare necessarium puto. Locus B hic est quem hodie Terebinthum vocant: à Chebron quidē, quæ sita est ei ad meridiem, quindecim stadiis distans: ab Hierosolymis vero ducentis circiter stadiis & quinquaginta. Quo in loco filium Dei una cum duobus Angelis contra Sodomitas missis, Abrahamo apparuisse, & filium ei nasciturum prædixisse, verax testatur historia. Illic porro æstatis tempore celebrem quotannis mercatum agunt ejus loci incolæ, & qui ulterius degunt Palæstini, Phœnices & Arabes. Multi quoque alii negotiandi causâ eò conveniunt, partim vendituri, partim empturi. C Quippe hoc festum maximâ omnium hominum frequentiâ celebratur: Judæorum quidem, propterea quod Abrahamum auctorem gentis suæ jactant: Gentilium vero, eo quod Angeli illuc advenerint; Christianorum denique, eo quod tunc temporis pio viro apparuerit is, qui diu postea ad salutem generis humani natus ex Virgine, cunctis se manifestum exhibuit. Porro singuli pro cultu ac religione sua hunc locum venerantur: alii preces omnium moderatori Deo fundentes: alii Angelos invocantes, & aut vinum libantes aut thus accendentes, aut bovem vel hircum, vel ovem gallumve immolantes. D Unusquisque enim quod charissimum habet ac pulcherrimum, id toto anno alens sedulo ac saginans, ex voto ad epulum festi illius sibi ac suis servare solet. Omnes autem sive in venerationem loci, sive metu divinæ vindictæ, ne quid mali ipsis contingat, abstinent illic à mulierum concubitu, quamvis illæ, ut in festo fieri solet, formæ suæ atque ornatus majorem curam gerant, & si occasio se obtulerit, appareant ac procedant in publicum: nec omnino

laciviunt: idque tametsi contigua plerumque habeant tabernacula, & promiscue cubare consueverint. Locus enim ille sub divo est, & aratur: nec ulla habet ædificia, nisi circa quercum; quæ olim fuerunt Abrahami, & puteum ab eodem constructum. Cæterum tempore mercatus, nemo ex illo puteo aquam haurit. Nam Gentili ritu alii lucernas accensas puteo imponebant: alii vinum superfundebant: quidam placentas, nonnulli nummos vel unguenta vel suffitus injiciebant. Proinde aqua injectarum rerum admixtione, ut credibile est, inutilis potui reddebatur. Dum hæc eo quem diximus modo à Gentilibus solenni ritu atque hilaritate gererentur, socrus Constantini voti causâ eò adveniens, rem Imperatori nuntiavit. Quibus ille auditis, Palæstinæ Episcopos non mediocriter objurgavit, quod officium suum neglexissent, & locum sanctissimum impuris libationibus & sacrificiis inquinari passi essent. Piam autem ejus reprehensionem declarat Epistola, ab ipso scripta ad Macarium Hierosolymorum Episcopum & Eusebium Pamphili, aliosque Episcopos Palæstinæ. Quibus etiam præcepit, ut simul cum Phœnices Episcopos convenirent: & arâ quæ prius illic steterat, funditus eversâ ac repurgatâ, statuisque incendio consumptis, Ecclesiam ibidem designarent, vetustati loci & sanctitati convenientem; darentque operam ut inposterum locus ille à libamentis & sacrificiis vacuus esset: adeo ut nihil aliud quam veri Dei cultus juxta Ecclesiæ leges ibi celebraretur. Quod si quis vetera tentare deprehensus fuisset, indicarent illud Episcopi, quô ipse gravissimum ei supplicium inferret. Juxta hanc Imperatoris Epistolam, rectores Provinciæ & Sacerdotes Christi, ea quæ mandata fuerant, opere compleverunt.

πρᾳϊδσαις· ὅτε ἄλλως ἀκολασαίνεσι καὶ ἰδίᾳ ταῦτα ὁμοῦ ἐπίπαν ταῖς σκηναῖς ἔχοντες, καὶ ἀναμίξ καθεύδοντες· αἰθρίῳ δὲ τῷ χώρῳ, ἐν ᾧ οὐκ ἔχων οἰκήματα, ἢ μόνα τὰ περὶ τὴν δρῦν παλαιὰν ἀβραὰμ λεγόμενα, καὶ τὸ φρέαρ ὃ παρ' αὐτὸ κατασκευασθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ καιροῦ τῆς πανηγύρεως, ἐθισθὲν ὑδρεύεσθαι νόμῳ δὲ ἑλληνικῷ, οἱ μὲν λύχνους ἡμμένους ἐνταῦθα ἐπέθεσαν· οἱ δὲ οἶνον ἐπήχεον, ἢ ποταμὸν ἔρριπτον· ἄλλοι δὲ νομίσματα, ἢ μύρα, ἢ θυμιάματα ἕκαστος διὰ τοῦτο, ὡς γε εἰκός, ἀχρεῖον τὸ ὕδωρ ἐγίνετο τῇ μίξει τῶν ἐμβαλλομένων· ταῦτα δὴ τὸν εἰρημένον τρόπον ἡδέως ἡ θυγάτηρ, τῷ βασιλεῖ καὶ ἠγγέλλετο· ὁ δὲ πυθόμενος, ἐμέλεως ἠτιᾶτο τοὺς παλαιστίνης ἐπισκόπους, ὡς τὸ προσήκον οὐ λογισαμένους, ἔδει τὸν τόπον ἅγιον ὄντα καὶ περιδόξως, σπουδαίοις ἤθεσι καὶ θεοσεβέσιν ἀνδράσι διοικεῖσθαι· δεικνύοντος αὐτοῖς τὴν δυσσεβῆ μέμψιν, ἣν περὶ τούτου γράφει ἐπιστολὴ μακαρίῳ τῷ ἱεροσολύμων ἐπισκόπῳ, καὶ εὐσεβίῳ τῷ παμφίλου, καὶ τοῖς ἄλλοις παλαιστινῶν ἐπισκόποις· ἐν ᾗ καὶ παῦλον συνελθεῖν προσέταξε τοῖς ἐκ φοινίκης ἐπισκόποις, ὥστε ἔδρᾳ πρότερον ἐνταῦθα βωμὸν ἀνακαθάραντας, ἐκ βάθρων, πυρί τε τῶν ξοάνων παραδοθέντων, ἐκκλησίαν αὐτόθι διαγράψαι, ἁγίου τόπου ἀξίαν, καὶ σεμνότητι καὶ ἀξίᾳ, καὶ τἆλλα πρόνοιαν, ἐλεύθερον σπουδῶν καὶ ὑλημάτων τοῦτον εἶναι· ὥστε μηδὲν ἕτερον πραττόμενον, ἢ τὸν θεὸν θρησκεύειν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν νόμον· εἰ δέ τι πρότερόν τις ἐπιχωρῶν ἀλλοτρίως ἐπισκόπων μηνύσῃ, ὥστε αὐτὸν μείζονι τιμωρίᾳ ἐπαγαγεῖν· καὶ ταύτην τὴν βασιλέως ἐπιστολὴν, ἄρχοντες καὶ ἱερεῖς χριστοῦ, ἔργῳ τὰ προσταγμένα παρέδοσαν.

Caput V.

Quomodo Constantinus Deorum templa everterit: atque ita populos ad Christianam religionem magis pellexerit.

SEd quoniam multi adhuc populi multæque urbes Imperii Romani formidinem & reverentiam erga inanem illam simulacrorum speciem retinentes,

Κεφ. ε'.

Ὅπως τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη κατέσκαψε, καὶ τοὺς λεὼς τοιούτοις μᾶλλον χρησιμοποιήσαι ἀπέπεμψεν.

Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ δῆμοι καὶ πόλεις αὐτοῦ πᾶσαν τὴν ἑῴαν, εἰσέτι δεισιδαιμονίας καὶ σέβας ἔχοντες τῆς περὶ τὰ ξόανα φαντασίας, ἀπεστρέφοντο τὸ δόγμα τῶν χρι-

χεισανῶν, ἀρχαιότητός τε ἐπεμελεῖτο, καὶ τὴν παλαίων ἐθῶν καὶ πανηγύρεων, ἀναγκαίων αὐτῷ ἐφάνη, παιδεῦσαι τοὺς ἀρχομένους ἀμελεῖν τῆς θρησκευομένων· εἶναι γὰρ τοῦτο εὐπετές, εἰ πρῶτον αὐτοὺς ἐθίσαι καταφρονεῖν τῶν ναῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀγαλμάτων· οὐκοῦν ἔνθα δὲ ταῦτα, στρατιωτικῆς χρείας οὐκ ἐδέησεν· ἀλλ' ἄνδρες χρεισιανοὶ ἐν τοῖς βασιλείοις ἐπέλευον τὰ δόξαντα, διαβαίνοντες τὰς πόλεις ἅμα γράμμασι βασιλικοῖς· οἱ μὲν γὰρ δῆμοι, περὶ αὐτῶν καὶ παίδων καὶ γυναικῶν δεδιότες μή τι κακὸν πάθωσιν ἀναπεισθέντες, ἡσυχίαν ἦγον· γυμνωθέντες δὲ τῆς τε πλήθους ῥοπῆς οἱ νεωκόροι καὶ οἱ ἱερεῖς, προῦδωκαν τὰ παρ' αὐτοῖς τιμιώτατα, καὶ τὰ διοπετῆ καλούμενα· καὶ δι' ἑαυτῶν ταῦτα προῆγον ἐκ τῶν ἀδύτων καὶ τῶν ἐν τοῖς ναοῖς κρυφίων μυχῶν· βαθύ τε λοιπὸν ἦν τοῖς θέλουσι, τὰ πάλαι ἄδηλα, καὶ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις ἐγνωσμένα· τῶν δ' ἀνδριάντων τὰ μὲν τιμίας ὕλης, καὶ τῶν ἄλλων ὅσον ἐδόκει χρήσιμον εἶναι, πυρὶ διεκείνετο, καὶ δημόσια ἐγένετο κτήματα· τὰ δὲ ἐν χαλκῷ θαυμασίως εἰργασμένα, πάντοθεν εἰς τὴν ἐπώνυμον πόλιν τοῦ αὐτοκράτορος μετεκομίσθη πρὸς κόσμον· καὶ εἰσέτι νῦν δημοσίᾳ ἱδρυται ταῖς ἀγυιαῖς καὶ τὸν ἱππόδρομον καὶ τὰ βασίλεια· τὰ μὲν, τοῦ πυθίας ἦν μανθάνω Ἀπόλλωνος, καὶ μοῦσαι αἱ ἑλικωνιάδες, καὶ οἱ ἐν δελφοῖς τρίποδες, καὶ ὁ πὰν ὁ βουκόλος, ἐν παυσανίου λακεδαιμονίου, κἀλλήνικοι πόλεις ἀνέθεντο μετὰ τὸν πρὸς μήδους πόλεμον· νεὼ δὲ οἱ μὲν θυρῶν· οἱ δὲ καθόλου γυμνώθησαν· οἱ δὲ καὶ ἄλλως ἀμελούμενοι, πεσόντος τε διεφθείροντο· καθεσκάσθησαν δὲ τότε καὶ ἀρδην ἠφανίσθησαν, ὁ ἐν αὐγαῖς τῆς χιλικίας ἀσκληπιοῦ ναὸς, καὶ ὁ ἐν ἀφάκοις τῆς ἀφροδίτης περὶ τὸν λίβανον τὸ ὄρος· καὶ ἄδωνιν τὸν πόταμον· ἄμφω δὲ ἐπισημοτάτω νεὼ ἐγενέσθην, καὶ σεβασμίω τοῖς πάλαι καθότι αἰγεάται μὴν ἦγον τὰς κάμνοντας τὰ σώματα νόσων ἀπαλλάττεσθαι παρ' αὐτοῖς, ἐπιφαινομένου νύκτωρ καὶ ἰωμένου τὸ δαιμόνιον· ἐν ἀφάκοις δ', κατ' ἐπίκλησιν τινα καὶ ῥητὴν ἡμέραν, ἀπὸ τῆς ἀκρωρείας

A Christianorũ Doctrinam aversabantur, & vetustatem ritusque ac festa majorum ingenti studio & cura complectebantur, Imperator necessarium sibi esse existimavit, ut subditos suos ad negligendum Deorum cultum institueret. Id autem facillimum fore censuit, si eos prius ad contemnenda templa & quæ in templis erant simulacra, assuefeciisset. Hæc cum ita apud se constituisset, militari manu opus non habuit. Nam Christiani qui in Palatio erant, cum Imperatoris lite-
B ris urbes & oppida peragrantes, decreta executioni mandarunt. Quippe plebeji quidem, sibimetipsis & liberis uxoribusque suis metuentes, ne male mulctarentur si restitissent, prorsus quieverunt. Æditui vero & Flamines, multitudinis auxilio destituti, pretiosissima quæque & cœlitus lapsa simulacra; quæ διοπετῆ vocant, prodiderunt, ipsique per se ea protulerunt ex adytis & occultis templorum penetralibus. Et quæ prius inaccessa fuerant, solisque sacerdotibus nota, plana deinceps omnibus ac pervia fuére. Ex simulachris autem, ea quæ ex pretiosa materia constabant, & ex aliis rebus quidquid utile videbatur, igne
C conflata sunt, & publica pecunia ex iis facta. Quæ vero ex ære artificiosissime fabricata erant, ea undique in urbem Imperatori cognominem ad ejus ornatum comportata sunt. Quæ quidem etiamnum visuntur, in plateis & in Circo atque in palatio dedicata. In his est Apollinis statua, quæ fuit in templo ubi Pythia reddebat oracula: & statua musarum ex Helicone, & tripodes Delphici, & Pan ille celeberrimus, quem Pausanias Spartanus & civitates Græciæ post bellum contra
D Medos gestum publice dedicarunt. Jamvero templa, partim januis, partim tectis nudata sunt. Nonnulla ultro neglecta, ruebant paulatim atque interibant. Subversa sunt autem ac funditus deleta eo tempore, tum Æsculapii fanum quod erat in urbe Ciliciæ Ægis, tum templum Veneris apud Aphaca, juxta Libanum montem & fluvium Adonin. Porro hæc duo templa illustrissima erant, & summa religione à veteribus culta. Nam Ægeatæ quidem prædicabant, ægros apud se morbis liberari, Deo ipsis apparente noctu, eosque sanante. In Aphacis vero, certo die ignis per quandam invocationem è

vertice montis Libani decurrens instar A stellæ, in vicinum amnem sese immergebat. Atque hunc ignem ajebant esse Uraniam: ita enim ipsi Venerem appellant. Quibus ad hunc modum confectis, Imperatoris consilium ex voto ipsi successit. Nam alii quidem, cum ea quæ prius sancta ac formidanda duxerant, temere projecta viderent, & stipulâ ac fœno intus referta, contemnere cœperunt quæ prius religiose coluerant, & majorum suorum errorem incusare. Alii vero, cum Christianos beatos idcirco existimarent quòd ab Imperatore, in pretio haberentur, institutum Principis imitandum sibi esse censuerunt. Alii cum Doctrinam Christianorum attentius examinare cœpissent; signis quibusdam aut somniis, aut Episcoporum vel Monachorum colloquiis inducti, consultius arbitrati sunt Christianam fidem amplecti. Exinde populi & civitates sua sponte à prioribus institutis descivére. Quo quidem tempore navale urbis Gazæorum quod Majuma nuncupatur, quod superstitioni admodum deditum erat, & veteres ceremonias antea semper suspexerat, universum repente ad Christi fidem se transtulit. Imperator vero eorum pietati vicem rependens, maximo honore illos affecit; & locum illum qui antea urbs non erat, civitatem esse jussit, & Constantiam cognominavit: ejus quem ex filiis charissimum habebat, nomine locum illum cohonestans ob religionem. Sed & Constantinam urbem Phœnices, simili de causa Imperatoris nomine appellatam esse accepi. Verum singula persequi haudquaquam facile est. Nam & aliæ plurimæ urbes eo tempore ad Christianam religionem defecerunt, & sua sponte; nihil horum jubente Imperatore, templa ac simulachra sua everterunt, & Ecclesias ædificarunt.

τὸ λιβάνῳ πῦρ διαίσσον, καθάπερ ἀστὴρ, εἰς τὸν Βαρκείμβρον ποταμὸν ἔβαπτε· ἔλεγον δὲ τοῦτο τὴν οὐρανίαν εἶναι, ὡδὶ τὴν ἀφροδίτην καλοῦντες· τούτων οὕτω συμβάντων, τὸ σκοπὸν προὐχώρησε τῷ βασιλεῖ τὸ παράδοξον. οἱ μὲν γὰρ τὰ πρὶν σεμνὰ καὶ φοβερὰ εἰκῇ ἐρριμμένα, καὶ καταμιαινόμενα καὶ φθειρόμενα ἔνδοθεν βεβυσμένα ὁρῶντες, εἰς καταφρόνησιν ἦλθον τῶν πρότερον σεβασμίων, καὶ πλανᾶν τοῖς προγόνοις ἐμέμφοντο· οἱ δὲ, (πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τὰς χεῖρας τῆς ἀπὸ τοῦ βασιλέως τιμῆς, ἀναγκαῖον ᾠήθησαν εἶναι τὸ κρατοῦν ἤθη μιμήσασθαι· ἄλλοι δὲ, καθάπερ ἑαυτοὺς εἰς διάσκεψιν τοῦ δόγματος, ἢ σημείοις, ἢ ὀνείρασιν, ἢ ἐπισκόπων, ἢ μοναχῶν συνουσίαις, εὐδοκίμασαν ἄμεινον εἶναι χριστιανίζειν· ἐξ ἐκείνου δῆμοι καὶ πόλεις ἐκ τῆς προτέρας μετέθεντο γνώμης· ἥνικα δὲ τὸ ἐπίνειον τῆς Γαζαίων πόλεως, ὃν Μαϊουμᾶν προσαγορεύουσιν, εἰσάγαν δεισιδαιμονεῖ καὶ τὰ δεξιᾶ πρὸ τούτου θαυμάζον, εἰς χριστιανισμὸν ἀθρόον πανδημεὶ μετέβαλε· ἀμφιβόλου δὲ αὐλῆς τῆς εὐσεβείας ὁ βασιλεὺς, πλείσης τιμῆς ἠξίωσε, καὶ τὸ πρότερον οὐ τὸ χωρίον ἀπέφηνε, κωνσταντίαν ἐπωνόμασε· τῷ τιμωμένῳ τὸν παίδων γεραίρων τὸν τόπον διὰ τὴν θρησκείαν· ἐπὶ τοιαύτης δὲ αἰτίας, καὶ κωνσταντίναν τὴν πρὸς φοίνιξιν ἔγνων ἐπιγεγράφθαι τῷ βασιλέως ἐπωνυμίαν· ἀλλὰ γὰρ ἕκαστα συγγράφειν οὐκ εὐχερές· πλεῖστα γὰρ δὴ καὶ ἄλλαι πόλεις τηνικαῦτα πρὸς τὴν θρησκείαν ἠθροίσθησαν, καὶ αὐτομάτως βασιλέως μηδὲν ἐπιτάττοντος, τὰς παρ' αὐτοῖς ναοὺς καὶ ξόανα καθεῖλον, καὶ δικτηρίους οἴκους ὠκοδόμησαν.

CAPUT VI.

Qua occasione, Constantini temporibus nomen Christi in universum orbem permanarit.

ΚΕΦ. ς'.

Ἐκ ποίας προφάσεως, ἐπὶ Κωνσταντίνου τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἅπασι τοῖς οἰκουμένοις διέφαρμε.

POrro cum ad hunc modum per universum orbem Romanum amplificaretur Ecclesia, ad ipsos etiam Barbaros religio permanavit. Gentes enim circa Rhenum, Christi fidē jam profitebantur:

Πληθυούσης δὲ τῆς ἐκκλησίας τούτῳ τῷ τρόπῳ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ῥωμαίων οἰκουμένην, καὶ δι' αὐτῶν βαρβάρων ἡ θρησκεία ἐχώρει· καὶ γὰρ τὰ τε ἀμφὶ τὸν ῥῆνον φύλα ἐχριστιανίζοντο

κελτοίτε, καὶ οἱ γαλατῶν ἔνδοι τελευταῖον τὸν ὠκεανὸν οἰκοῦσι· καὶ γότθοι, καὶ ὅσοι τούτοις ὅμοροι τὸ πρὶν ἦσαν ἀμφὶ τὰς ὄχθας ἴστρου πολαμοῦ, πάλαι μεταχόντες τῆς εἰς χριστὸν πίστεως, ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον καὶ λογικὸν μεθηρμόσαντο· πᾶσι δὲ βαρβάροις σχεδὸν πρόφασις συνέβη, μεταβαίνειν τὸ δόγματων χριστιανῶν, οἱ ἡνίκα καιρὸν πόλεμοι ῥωμαίοις καὶ τοῖς ἀλλοφύλοις, ἐπὶ τῆς γαλλιῶν ἡγεμονίας καὶ τῶν μετ' αὐτὸν βασιλέων ἐπεὶ δὲ τὸ στρατιωτικὸν ἄφαλον μιγάδων ἐθνῶν, ἐκ τῆς θράκης περαιωθὲν τὴν ἀσίαν κατέδραμεν, ἄλλοι τε ἀλλαχῆ βάρβαροι ταὐτὸν εἰργάσαντο τοῖς προσεχέσι ῥωμαίοις, πολλοὶ τῶν ἱερέων τὸ χριστὸ αἰχμάλωτοι γενόμενοι, σὺν αὐτοῖς ἦσαν· ὡς δὲ τοὺς αὐτόθι νοσοῦντας ἰῶντο, καὶ τοὺς δαιμονῶντας ἐκάθαιρον, χριστὸν μόνον ὀνομάζοντες, καὶ μόνῳ θεῷ ἐπικαλούμενοι· προσέτι δὲ καὶ πολιτείαν ἄμεμπτον ἐφιλοσόφουν, καὶ ταῖς ἀρεταῖς τὸν μῶρον ἐνίκων, θαυμάσαντες οἱ βάρβαροι τὸν ἄνδρας ἐπὶ βίῳ καὶ τῶν παραδόξων ἔργων, διάνοιαν συνεῖδον, ὡς τὸν θεὸν ἵλεων ἔχοι, εἴτε ἀμείνους φανέντας μιμήσαιντο, καὶ ὁμοίως αὐτοῖς τὸ κρεῖττον θεραπεύοιεν· προβαλλόμενοι δὲν αὐτοὺς τὸ προκτέον καθηγητὰς, ἐδιδάσκοντο καὶ ἐβαπτίζοντο, καὶ ἀκολούθως ἐκκλησιάζον.

A Celtæ item, & Gallorum ultimi qui ad Oceanum habitant. Gotthi præterea & quicunque iis olim finitimi erant, Danubii accolæ, fide in Christum jampridem susceptâ, mansuetiorem atque humaniorem cultum induerant. Cæterum omnibus fere Barbaris, ad Christianorum Religionem transeundi occasio oborta est ex bellis, quæ Romani subinde cum exteris gessere, Principatu Gallieni & sequentium Imperatorum. Quippe eâ tempestate, cùm innumerabilis Barbarorum multitudo ex variis gentibus collecta, ex Thracia in Asiam trajecisset, eamque omnem depopulata esset; & alii aliunde Barbari Romanos B sibi finitimos pari modo aggressi essent, multi sacerdotes Christi à Barbaris capti, cum illis commorati sunt. Qui cum ægrotos illic homines sanarent, & demoniacos purgarent, Christum tantummodo nominantes & filium invocantes Dei: vitam præterea sanctissimam & ab omni reprehensione vacuam ducerent, ac virtutibus superarent invidiam: admirati illos Barbari cùm ob vitæ integritatem, tum ob miracula ab ipsis perpetrata, prudenter se facturos putarunt, Deumque propitium habituros, si eos quos meliores viderant imitarentur, & C divinum numen perinde colerent atque illi. Proinde cum eos sibi præcipere jussissent quæ agenda erant, instituti sunt ab illis, & sacro lavacro tincti; atque exinde ad Ecclesiasticos conventus admissi.

Κεφ. ζ'.

Ὅπως ἴβηρες τὸν εἰς χριστὸν πίστιν ἐδέξαντο.

Ἐπὶ δὲ τῆς προκειμένης βασιλείας, λέγεται τὸν ἴβηρας τὸν χριστὸν γνῶναι· ἔθνος δὲ τοῦτο βάρβαρον, μέγα τε καὶ μαχιμώτατον· οἰκεῖ δὲ τῆς ἀρμενίων ἀνατολῆς πρὸς ἄρκτον· παρεσκεύασε δὲ αὐτοῖς τῆς πατρῴας θρησκείας ἀποστῆναι, χριστιανὴ γυνὴ αἰχμάλωτος· ἡ δὴ πιστοτάτη καὶ θεοσεβὴς ἄγαν ὅσα, ἃ δὲ παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις καθυφῆκε τῆς συνήθους πολιτείας· φίλον δέ τι αὐτῇ χρῆμα ἐτύγχανε νηστεία, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν διηνεκὴς, καὶ τὸν θεὸν ὑμνολογεῖν· οἱ δὲ βάρβαροι, ἐπυνθάνοντο ὅτου χάριν τοῦτο ποιοῦμενοι· τῆς

Cap. VII.

Quomodo Iberi fidem in Christum susceperint.

EOdem Constantino Imperium administrante, Iberi quoque Chri- D stum agnovisse dicuntur. Ea Barbarorum gens est, populosa imprimis ac bellicosissima: habitat autem supra Armenios ad Septentrionem. Hi ut majorum superstitionem desererent, perfecit captiva quædam apud ipsos mulier Christiana. Quæ cùm fide ac pietate mirabili prædita esset, ne inter exteras quidem gentes de consueta abstinentia quidquã remittebat. Verum ipsi in deliciis erat jejunium, & continua diu noctuque oratio, & divini numinis laudatio. At Barbari mulierem interrogarunt, cujus rei causa has ærumnas toleraret.

Illa simplicius respondente, filium Dei A hoc modo colendum esse, nova atque insueta res Barbaris visa est, tum nomen ipsius qui colebatur, tum modus religionis atque observantiæ. Interea contigit quendam illic puerum graviter ægrotare, quem mater per singulas domos circumferens ostendebat. Solent enim Hiberi istud facere, ut si quis forte morbi medicus repertus fuerit, ægrotis facilis & expedita contingat curatio. Cum vero puer nusquam medelam inveniens, tandem ad captivam deportatus fuisset: illa, medicamentorum, inquit, sive ad ungendum sive ad superponendum, nec usum ullum nec notitiam B habeo. Verum credo, Christum magnum ac verum Deum quem colo, filii tui, ô mulier, medicum ac servatorem futurum. Statimque oratione facta pro puero, eum morbo absolvit, cum jam jam moriturus crederetur. Nec multo post, uxorem quoque reguli gentis illius, morbo insanabili brevi perituram, eodem modo servavit: eique Christi notitiam tradidit, illum valetudinis dispensatorem, illum vitæ ac regni, omnium denique rerum dominum esse docens. Et regina quidem ex eo quod in se experta fuerat, vera esse credens captivæ mulieris verba, Christianorum religio- C nem amplexa est, magnoque in honore habuit mulierem. Rex vero, fidei & curationis celeritatem simul ac miraculum admiratus, quænam hujus rei auctor fuisset ex conjuge didicit, & captivam remunerari jussit. Cui regina: At illa, inquit, parum curat munera, quantumvis pretiosa judicentur. Solam Dei sui observantiam in pretio habet. Quocirca si mulieri gratificari volumus, tutoque & rectè agere cupimus: agedum nos quoque Deum illum colamus, qui præpotens est, regesque si ipsi placuerit, in statu suo facit permanere: ac rursus ex- D celsos deprimere: & abjectos illustres reddere, & malis oppressos servare facile potest. Hæc & alia hujusmodi cùm regina sæpius inculcans, recte dicere videretur, anceps ac dubius hærebat Hiberiæ rex, nec adduci poterat ad credendum, cum & novitatem rei consideraret, & majorum suorum religionem honore prosequeretur. Aliquanto post in silvam venandi causa una cum suis perrexit. Cum ecce repente caligo

δὲ, ἁπλέστερον λεγούσης ἔτο χρῆναι σέβειν τὸν
υἱὸν τοῦ θεοῦ, ξένον αὐτοῖς ἐδόκει καὶ θρησκεύ-
μενόν τε τὸ ὄνομα, καὶ τὸ θρησκείας τρόπος συμ-
βαῖνόν τε μειράκιον κλαῦσαι δῆθεν ἀδύνατον, πε-
ριφέρουσα καθ' ἕκαστον οἶκον ἡ μήτηρ ἐδείκνυ·
ἔθος γὰρ ἰδίωταις τοῦτο ποιεῖν, ἴν' εἴ τις εὑρεθείη
τοῦ νοσήματος ἰατρός, ἀπόρως καὶ ῥᾳστα τὰς
κάμνουσιν ἡ τοῦ πάθους ἀπαλλαγὴ ἐπὶ δι-
πλοῦν θεραπευθείη, καὶ ἅμα τὴν αἰχμα-
λωτον ἐκομίζετο τὸ παιδίον, φαρμάκων μὲν
ἔφη, ἔτε χρησῶν ἔτε ἐπιπλάσεων εἰδήσειν· πί-
στιν ἔχω πιστεύων τὸν χριστὸν σὸν θεὸν εἶναι
θεὸν μέγαν θεὸν, σωτῆρα δὲ σὸν παῖδος ἔσε-
σθαι, ὦ γύναι· ἅμα χρῆμά τε εἰπὼν ἀπὸ δεί-
μενη, τῆς νόσου ἀπήλλαξεν αὐτὸν, ὅσον οὔπω
θνήξεσθαι προσδοκώμενον· ἀπολλῶν δὲ καὶ
τὴν γαμετὴν τοῦ κραθέντος τὰ ἴσα ἀνα-
τῷ πάθει διόλλυσθαι μέλλουσαν, τῷ ἴσῳ τρόπῳ
διέσωσε· καὶ τὴν τοῦ χρεὼν γνῶσιν ἐπαίδευ-
σεν· ὑγείας ταμίαν, καὶ ζωῆς καὶ βασιλείας
πάντων κύριον αὐτὸν ἐσηγουμένη· καὶ ἡ μὲν τοι-
πείρα τοῦ ἐπὶ αὐτῇ συμβεβηκότος ἀληθεῖς
ναι πιστώσασα τὰς τῆς αἰχμαλώτου λό-
τῷ χριστιανῶν θρησκείαν ἐπρέσβευε, καὶ δι-
πολλῆς τιμῆς εἶχε τὴν ἄνθρωπον· ὁ δὲ βα-
λεὺς, θαυμάσας τὸ ταχὺ καὶ παράδοξον τ
πίστεως καὶ ἰάσεως, ἔμαθε τὴν αἰτίαν αὐ
τῆς γαμετῆς· καὶ δώροις ἐκέλευσεν ἀμείβε
τὴν αἰχμάλωτον· ἀλλὰ τούτων, ἔφη βασι-
λεὺς, ὀλίγον αὐτῇ λόγον, κἂν πάνυ τίμια τ
μίζηται· μόνην δὲ παρὰ πολλὰ ποιεῖται τὸ
τὸν ἴδιον θεὸν θεραπείαν· ἣν ἐν αὐτῇ χαρι-
σθαι βουλόμεθα, καὶ ἀσφαλῶς πράξειν κ
λῶς σπεύδοιμεν, ἄγε δὴ καὶ ἡμεῖς τοῦτο π
σώμεθα, κρείττονα θεὸν ὅλα καὶ σωτῆρα, τ
βασιλέας, ἣν βούλησθαι, ἐν οἷς εἰσὶ διαμ
ποιεῖν, πάλιν τ' αὖ ἱκανὸν ῥᾳδίως τοὺς μεγ
λους, μικροὺς ἀποφαίνειν, καὶ τοὺς ἀδόξους, τ
φανεῖς καὶ τοὺς ἐν δεινοῖς ὄντας, σώζειν· τοιαῦ
πολλάκις δὴ λέγειν δοκοῦσα ἡ γυναικὸς, ἐν
φίβολον ἦν ὁ τῆς εὐπειθείας ἡγεμών, κα
πάνυ ἐπείθετο, τὸ πρᾶγμα τὸ νεώτε
ἐννοῶν, καὶ τὴν πάτριον θρησκείαν αὐ
μενον· μετὰ δὲ πολὺ ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐ
εἰς ὕλην ἐλθὼν, ἐθήρα· ἐξαπίνης δὲ αὐ

πυκνοῖτη, καὶ παχὺς ἀὴρ ἐπηχθεὶς αὐλοῖς πάντοθεν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἥλιον ἐκάλυψε· νὺξ βαθεῖα καὶ σκότος πολὺ τὴν ὕλην κατεῖχεν· ἐνταῦθα ἕκαστος ἑαυτὸν δείσας ἕκαστος, διεσκεδάσθησαν ἀλλήλων· ὁ βασιλεὺς μόνος ἀλώμενος, οἷα φιλεῖ συμβαίνειν τοῖς ἀνθρώποις ἀμηχανοῦσιν ἐν τοῖς δεινοῖς, ἐνενοήθη τὸν χριστὸν καὶ θεὸν αὐτὸν ἡγεῖσθαι, καὶ τὰ λοιπὰ σέβειν καὶ νῦν ἐδοκίμασεν, εἰ τὸ παρὸν διαφύγοι κακόν· ἔτι δ' αὐτὰ ταῦτα ἐνθυμουμένῳ, παραχρῆμα διελύθη ἡ ἀχλύς, καὶ ὁ ἀὴρ εἰς αἰθερίαν μετέβαλε· ἐμβαλόντος τε τὸν ἀκτῖνα τῆς ὕλης, διεσώθη ἐνταῦθα· καὶ τὸ συμβὰν τῇ γαμετῇ κοινωσάμενος, μεταπέμψασθαι τὴν αἰχμάλωτον, καὶ πότερον προσήκει τὸν χριστὸν θρησκεύειν, ἐκέλευσε διδάσκειν· ἃ δ', ὅσα γυναικὶ θέμις λέγειν τε καὶ ποιεῖν εἰσηγησαμένης, ἀγείρας τοὺς ὑπηκόους ἔφη, ὡς συμβάσας αὐτῷ καὶ τῇ γαμετῇ θείας εὐεργεσίας εἰς κοινὸν ἐξηγγέλη· μήπω δὲ μυηθεὶς, ἀλλὰ τοῖς δόγμασι μεταδώσειν τοῖς ἀρχομένοις· καὶ τὸν χριστὸν πανδημεὶ σέβειν πείθουσιν, αὐτὸς μὲν τοὺς ἄνδρας· ἡ δὲ βασίλισσα ἅμα τῇ αἰχμαλώτῳ, τὰς γυναῖκας· καὶ ἐν τάχει κοινῇ συνθήκῃ παντὸς τοῦ ἔθνους, φιλοτιμότατα παρεσκευάσαντο ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖν· ἐπεὶ δὲ κύκλῳ τὸν νεὼν τὸν πρόβολον ἤγειραν, σὺν πολλαῖς μηχαναῖς, ἀνίμων τοὺς κίονας, καὶ ἐπὶ τῶν βάσεων ἐστήριζον· λέγεται δὲ τὰ τέτταρα πρῶτα καὶ δεύτερα ὀρθωθέντα, ἐργώδη γενέσθαι τὴν τρίτην κίονος τὴν σύστασιν, καὶ μήτε τέχνῃ τῶν ἐπισταμένων καθορθωθῆναι, μήτε ἰσχύι βιασθῆναι, καίπερ πολλῶν ὄντων τῶν ἑλκόντων· ἑσπέρας δὲ ἐπιγενομένης, μόνη ἡ αἰχμάλωτος αὐτοῦ διενυκτέρευσεν, ἱκετεύσασα τὸν θεὸν εὐπετῆ γενέσθαι τῶν κιόνων τὴν διόρθωσιν· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἀνεχώρησαν δυσφορούμενοι, καὶ μάλιστα ὁ βασιλεὺς· ὀρθωθεὶς γὰρ μέχρι τοῦ μέσου κίονος, ἐγκάρσιος ἔμενε· καὶ τῷ ἑδάφει ἐμπαγεὶς, ἐκ τῆς κάτωθεν ἀρχῆς ἀκίνητος ἦν· ἔμελλε δὲ διαλύεσθαι καὶ τὰ πρὸ τούτου δόξαντα, βεβαιότερος καὶ θεὸν τὸ θεῖον ποιήσειν τοὺς Ἴβηρας· θεὸν γὰρ τὴν ἑῴαν παραγενομένων αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, θαυμάσιόν τι χρῆμα καὶ ὀνείρῳ προσεοικὸς, ὀρθὸς ἐφάνη ὁ τῇ προλεχθείσῃ ἀκινήτῳ κίων, ἀπὸ μικρᾶς

A densissima, & nebulosus aer illis circumfusus, cœlum undique & solem obtexit; nos autem profunda & spissæ tenebræ silvam omnem occuparunt. Tum singuli sibimetipsis metuentes, hac illac dissipati sunt. Rex autem solus oberrans, sicut iis evenire solet, qui in extremo discrimine positi quid sibi agendum sit nesciunt, de Christo cogitare cœpit: eumque pro Deo se habiturum ac deinceps culturum esse, si præsens periculum effugeret, intus apud se constituit. Dum ista adhuc animo cogitaret, discussa est caligo, & aer ad pristinam serenitatem reversus; Solisque radiis illustrato nemore, rex incolumis evasit. Qui mox conjugi suæ confessus id quod sibi acciderat, captivam mulierem ad se accersit, & quonam modo colendus sit Christus, docere eam jubet. Cumque illa, quatenus mulierem loqui atque agere fas est, regem edocuisset, rex convocatis subditis, divina beneficia quæ tum sibi, tum uxori contigerant, palam exposuit: Et quamvis nondum sacris initiatus, tamen doctrinam Christi subditis tradidit. Amboque universæ genti ut Christum coleret persuadent: rex quidem viris; regina vero & captiva mulier feminis: & confestim communi totius gentis consensu, Ecclesiam ædificare omni ope ac studio aggressi sunt. Cumque ambitum Ecclesiæ jam undique erexissent, adhibitis machinis columnas attollere & basibus suis imponere cœperunt. Verum erectis jam duabus columnis, admodum difficilis exstitisse dicitur tertiæ columnæ erectio: ita ut nec peritorum artificum ingenio erigi, nec trahentium viribus cogi potuerit, licet multi ad eam subvehendam adhibiti essent. Vespere interim superveniente, sola mulier captiva illic pernoctavit, Deum orans atque interpellans, ut facilem præstaret columnarum erectionem. Reliqui autem omnes atque inprimis rex ipse, dolentes inde discesserant. Quippe columna semi erecta manebat obliqua, soloque impacta, ex inferiori parte hærebat immobilis. Verum & ob id, & ob præcedentia miracula, Hiberos in fide constantiores reddiura erat captiva. Prima enim luce progressis ad Ecclesiam Hiberis, stupenda res ac somnio similis visa est, columna quæ pridie fuerat immobilis, erecta;

& modico intervallo supra basin suam pendens. Cumque omnes admiratione perculsi essent, Christumque solum Deum esse uno consensu confiterentur, columna cunctis spectantibus sensim delapsa, sua sponte velut arte quadam, basi suæ apte adhæsit. Reliquæ postea columnæ absque ullo negotio erectæ: & opus quod restabat, alacriore animo ab Hiberis perfectum est. Ecclesiâ igitur celeriter ædificatâ, Hiberi à captiva muliere admoniti, legatos mittunt ad Constantinum Imperatorem, societatem ac fœdus ei oblaturos: pro his autem rebus postulaturos, ut sacerdotes genti suæ mitterentur. Qui cum Imperatori exposuissent ea quæ apud ipsos acciderant, & quo pacto universa gens Christum summo studio coleret, Imperator ea legatione magnopere delectatus est, confectisque omnibus quæ postulabant, legatos dimisit. Ad hunc modum Hiberi, Christi notitiam susceperunt, ejusque cultum etiamnum studiose retinent.

διασήμαλ@ ὅπι τῆς ἰδίας βάσεως αἰωρέμ
μν@· καὶ απλαγήτων ἐν πάντων, καὶ μό
νον εἶναι θεὸν ἀληθινὸν συνομολογούντων τὸν
χριστὸν, θεωμένων πάντων ἡσυχῆ διαλαβὼ
σας ἀνδριάντ@, ὡς ἀπὸ τέχνης τῆ βάσ
ει προσηρμόδη· μὴ δὲ ἀλλοτα δυπελῶς οἱ ἀλ
λοι ὠρθώθησαν. καὶ προθυμότεροι οἱ ἱερεῖς
τὰ λοιπὰ ἐπέλεσαν· ἀπεδὴ δὲ τῆς ἐκκλησίας
οἰκοδομηθείσης, ὑποθεμένης τῆς αἰχμαλώ
τ@ πέμπουσι πρέσβεις πρὸς κωνσαντῖνον τὸν
βασιλέα, συμμαχίαν καὶ σπονδὰς φέρο
τας· ἀντὶ ὧ τούτων ἱερέας τῷ ἔθνει δοθῆνα
ι δεομένης· διεξελθόντων δὲ τὴν πρέσβεως
οἷα παρ' αὐτοῖς συνέβη, καὶ ὡς τὸ πᾶν ἔθνος
ἐπιμελείᾳ πολλῇ σέβεται τὸν χριστὸν, ἥδετο
πρεσβείᾳ ὁ ῥωμαίων βασιλεὺς· καὶ πάντα
κατὰ γνώμην πράξαντας τὺς πρέσβεις ἀπο
πεμψεν· ὧδε μὲν οἱ ἱβηρες τὸν χριστὸν ἐπέγνω
σαν, καὶ εἰσέτι νῦν ἐπιμελῶς σέβεσιν.

Caput VIII.

Quomodo Armenii & Persæ Christianam religionem amplexi sunt.

Postea vero Christianorum religio ad finitimas gentes progressa, in immensam multitudinem excrevit. Nam quod Armenios attinet, jamdudum antea Christi fidem eos suscepisse comperi. Ajunt enim Teridatem gentis illius regulum, occasione cœlestis cujusdam portenti quod in domo ipsius acciderat, & ipsum Christianum esse factum, & subditis omnibus palam per præconem mandasse, ut eandem religionem colerent. Postea vero Christianorum religio ad finitimas gentes progressa, in majorem multitudinem excrevit. Ex Persis vero, eos arbitror primum Christianos esse factos, qui occasione consuetudinis quam habebant cum Osdroenis & Armeniis, in colloquium, ut verisimile est, venére cum divinis viris qui illic habitabant, eorumq; virtutis experimentum ceperunt.

Κεφ. η'.

Ὅπως καὶ οἱ ἀρμένιοι καὶ πέρσαι τὸν χριστιανισμὸν ἀσπάσαντο.

Ἐφεξῆς δὲ διὰ τῶν ὁμόρων φυλῶν τὸ
δόγμα διέβη, καὶ εἰς πλῆθ@ ἐπεδόθη· καὶ
ἀξιολογίας δὲ πάλιν πρότερον ἐπυθόμην χρι
στιανισαι· λέγεται γὰρ τηριδάτην τὸν ἡγεμό
νον τότε τοῦ ἔθνους, ἐκ τινο@ θαυμασίου θεσπε
σίας συμβάσης περὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον, ἅπαντ'
χριστιανὸν γενέσθαι, καὶ πάντας τοὺς ἀρχομέ
νους ὑφ' ἑνὶ κηρύγματι προστάξαι σέβε
σθαι θρησκεύειν· ἐφεξῆς δὲ καὶ διὰ τῶν ὁμόρων
φυλῶν τὸ δόγμα διέβη, καὶ εἰς πλῆθ@ ἐπε
δόθη· καὶ περσῶν δὲ χριστιανισαι τίθημι λό
γῳ ἡγέμαι, ὅσοι προφάσει τῆς ὁσιότητος
καὶ ἀξιολογίας ἐπιμιξίας, ὡς εἰκὸς, τοῖς ἀνδράσι
θείοις ἀνδράσιν ὡμίλησαν, καὶ τῆς αὐτῶν
ἀρετῆς ἐπειράθησαν.

A

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς διαβολῆς τοῦ βασιλέως περσῶν, ὅπως κατὰ χριστιανῶν ἐκινήθη, καὶ ὡς ἐθυμώθη τῷ ἐπισκόπῳ περσίδος, καὶ περὶ Ἰωσαβακάρου εὐτυχοῦς, ὅπως τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀγῶνα διώνυσεν.

Caput IX.

De Sapore Persarum rege, quomodo adversus Christianos commotus sit: & de Symeone Persidis Episcopo: deque Vsthazane Eunucho, quomodo Martyrii certamen obierit.

Ἐπεὶ δὲ τῷ χρόνῳ πλεῖοι ἐγένοντο, καὶ ἐκκλησιάζειν ἤρξαντο, καὶ ἱερέας καὶ διακόνους ἔχειν, ἐλύπει τοῦτο μετρίως τοὺς μάγους, B οὕτω περσῶν θρησκείαν ὥσπερ φύλον ἱερατικὸν, καὶ διαδοχὴν γένους ἐκ παλαιοῦ ἐπιτροπεύοντας· ἐλύπει δὲ καὶ ἰουδαίους, τρόπον τινὰ φύσει ὑπὸ βασκανίας πρὸς τὸ δόγμα τῶν χριστιανῶν ἐκπεπολεμωμένους· καὶ διαβάλλουσι πρὸς Σαβώρην τὸν τότε βασιλέα, συμεώνην τὸν τότε ἀρχιεπίσκοπον σελευκείας καὶ κτησιφῶντος, τῶν ἐν περσίδι βασιλευουσῶν πόλεων, ὡς φίλον ὄντα τῷ καίσαρι ῥωμαίων. καὶ τὰ περσῶν πράγματα τούτῳ καταμηνύοντα· πειθεὶς δὲ ταῖς διαβολαῖς ὁ Σαβώρης, τὰ μὲν πρῶτα φόροις ἀμέτροις ἐπέτριβε τοὺς χριστιανούς, καθότι τοὺς πλείστους ἀπὸ μεσοπενίαν ἀσκεῖν ἔγνω· καὶ C χαλεποῖς ἀνδράσιν ἐπέτρεψε τῷ εἰσπράξει· ὡς ἐνδεῖα χρημάτων, καὶ ἀπορίαν τῶν εἰσφορῶν βιαζομένους, ἐπιτρίβειν τὴν οἰκείαν θρησκείαν· τοῦτο γὰρ αὐτῷ ἐσπουδάζετο· μὴ δὲ ταῦτα τοὺς ἱερέας καὶ λειτουργοὺς τοῦ θεοῦ ἀναιρεθῆναι ξίφει προσέταξε· τὰς δὲ ἐκκλησίας καθαιρεθῆναι, καὶ τὰ κειμήλια δημόσια γενέσθαι, καὶ συμεώνην ἀχθῆναι, ὡς προδότην τῆς περσῶν βασιλείας καὶ θρησκείας γεγενημένον· οἱ μὲν μάγοι, συλλαμβανομένων αὐτοῖς τῶν ἱερέων, σπουδῇ τὰς αὐλητρίδας οἴκας καθεῖλον· συμεώνης δὲ συλληφθεὶς, σιδηροδέσμιος ὡς βασιλέα ἤχθη· ἔνθα δὴ γενέσθαι φησὶν ἀγαθὸς καὶ ἀνδρεῖος· ἐπεὶ γὰρ βασανίσων αὐτὸν εἰσάγεσθαι προσέταξεν ὁ Σαβώρης, ὅτε ἔδυσεν, ὅτε προσεκύνησεν· ἐφ' ᾧ σφόδρα χαλεπήνας ὁ βασιλεὺς, ἐπύθετο τί δή ποτε νῦν οὐ προσεκύνησας, ὡς τὸ πρότερον τοῦτο ποιῶν; ὅτι πρότερον, ἔφη ὁ συμεώνης, οὐ δέσμιος ἠγόμην ἐπὶ προδοσίᾳ τοῦ ἀληθοῦς θεοῦ· ὃν μηδὲν διαφερόμενος, τὰ νενομισμένα

POstquam vero successu temporis numerus eorum accrevit, & per Ecclesias congregari, sacerdotesque ac Diaconos habere cœperunt, ea res non mediocriter offendit animos Magorũ, qui velut gens quædam sacerdotalis, per successionem generis, Persarum religionem ab origine administrant. Offendit etiam Judæos, qui præ invidia ipsis insita, natura quodammodo hostes sunt Christianæ religionis. Accusant igitur apud Saporem qui tum temporis in Persida regnabat, Symeonem Archiepiscopum Seleuciæ & Ctesiphontis, quæ urbes sunt Persidis nobilissimæ, ut qui amicus esset Imperatori Romanorum, eique res Persarum indicaret. Quorum calumniis inductus Sapores, primum quidem intolerandis tributis oppressit Christianos, eo quod plerosque ipsorum sponraneam paupertatem amplecti norat. Eorumque exactioni crudeles viros præfecit, eo consilio ut Christiani penuria facultatum & exactorum atrocitate obtriti, religionem suam despicerent. Hoc enim illi præcipuum studium erat. Postea vero sacerdotes ac ministros Dei, gladio obtruncari præcepit: & Ecclesias quidem funditus everti; earum autem vasa atque instrumenta fisco applicari jussit; Symeonem vero ad se adduci, quasi proditorem regni ad religionis Persarum. Et Magi quidem, adjuvantibus eos Judæis, Ecclesias celeriter disturbarunt. Symeones vero comprehensus & catenis ferreis vinctis, in conspectum regis adducitur: ibique virum bonum ac strenuum se præstitit. Nam cum Sapores eum tormentis afficiendum induci jussisset, nec extimuit Symeones, nec adoravit. Quo facto exasperatus rex, his verbis eum interrogavit: cur impræsentiarum non adoraste, cum id semper antea feceris? Cui Symeones: Quoniam, inquit, antea vinctus non adducebar ut verum Deum negarem ac proderem: ideirco non recusabam consuetos honores Majestati

Regiæ exhibere. Nunc vero nefas est mihi id facere. Adsum enim certaturus pro pietate & pro Doctrina nostra. Hæc cum dixisset, jussit rex ut Solem adoraret: multa se munera ei largiturum, magnoque in honore eum habiturum esse pollicitus, si obtemperasset. Sin recusaret, se & illum & universum Christianorum genus è medio sublaturum minatus est. Cum vero nec minis eum terreret, nec promissis inflecteret: sed forti animo perstaret Symeones, affirmans se nec solem unquam adoraturum, nec religionis suæ proditorem futurum esse; cum Rex in vinculis aliquamdiu detineri jussit, ratus ut verisimile est, fore ut ipsum sui consilii pœniteret. Qui cum in carcerem abduceretur, conspicatus eum Usthazanes senex Eunuchus, nutritor Saporis, & Præpositus domus Regiæ, assurgens eum adoravit; Sedebat enim pro foribus palatii. At Symeones eum contumelioſe objurgavit, & ira percitus exclamavit, aversoque vultu eum præteriit. Nam cum ille Christianus esset, paulo antea vi coactus Solem adoraverat. Statim igitur Eunuchus flens atque ejulans, candidam vestem, qua indutus erat, deposuit: atque, ut in luctu, atris vestibus tectus ante Regiam consedit, cum lamentis ac gemitu ista dicens: Væ mihi. Qualem sperare decet erga me fore Deum quem negavi: quando ob hanc causam Symeones olim familiaris meus, ne alloquio quidem me dignatus, sic jam refugit atque aversatus est. Hæc cum audiisset Sapores, accitum ad se Usthazanem causam luctus interrogat, & utrum aliqua calamitas in familia ipsius contigisset. Cui respondens Usthazanes: Nulla inquit, ô Rex, calamitas in hac terrenâ familiâ mihi contigit. Utinam pro eo quod mihi accidit, in quasvis alias calamitates incidissem. Melius utique mihi esset. Nunc autem lugeo quod adhuc vivam; & qui dudum mori debueram, adhuc solem video, quem tibi morem gerens, non ex animi mei sententia adorare visus sum. Itaque duplici nomine mortem promerui; tum quòd proditor fuerim Christi, tum quòd te deceperim. Quæ cum dixisset, per conditorem cœli ac terræ juravit, se posthac sententiam minime mutaturum. Ob hanc insperatam Eunuchi

A τὴν βασιλείαν ἐπλήρων. νῦν δέ, μοι ἐξὸν τοῦτο ποιεῖν. ἥκω γὰρ ἀγωνιούμενος ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἡμετέρας δόγμα. τοιαῦτα εἰπόντα, παρεκελεύσατο ὁ βασιλεὺς προσκυνῆσαι τὸν ἥλιον. ἐπειθομένῳ μὲν γὰρ πολλὰ δῶρα δώσειν ὑπισχνεῖτο, καὶ ὃν πιμῷ ἔξειν· ἀπειθοῦντα δὲ ἀπολέσειν ἠπείλησεν αὐτὸν ἅμα καὶ πάντα τὰ τῶν χριστιανῶν φῦλον. ἐπεὶ δὲ ὅτε ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τοῖς ὑποσχέσεσι τὸν συμεώνην, ὅτε ταῖς ἐπαγγελίαις ἐμάλαζεν, ἀλλ' ἀνδρείως ἔμενεν, ἰσχυριζόμενος μηδένα ποτὲ προσκυνήσειν τὸν ἥλιον, μηδὲ προδώσειν τῆς φανείσης αὐτῷ θρησκείας, προσέταξεν αὐτὸν τε εἰς δεσμοῖς εἶναι, λογισάμενος, ὡς εἰκὸς, μεταμεληθήσεσθαι ἀπαγόμενον ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου ἰδὼν δὲ Ὑστάζανης πρεσβύτης οἰκέτης, ἱερόφωλαξ Σαβώρου, καὶ μείζων τῶν βασιλέως οἰκίας προσεκύνησεν αὐτὸν εἰσιὼν, καὶ ἐπὶ τοῖς βασιλείοις θυρεῶν καθήμενος. ὁ δὲ συμεώνης ὑβριστικῶς ἐπεπόμπευσεν αὐτὸν, καὶ θυμωθεὶς ἀνεβόησε, καὶ ἀποστραφεὶς παρῆλθε· χριστιανὸς γὰρ ὤν, ὀλίγον πρόσθεν ἠναγκάσθη προσκυνῆσαι τὸν ἥλιον. αὐτίκα δὲ ὁ Ὑστάζανης μετ' οἰμωγῆς ὁ δὲ εὐνοῦχος, ἣν μὲν ἡμφιέσατο λαμπρὰν ἐσθῆτα ἀπέθετο· οἷα δὲ πενθῶν μέλαναν περιβαλλόμενος, πρὸ τῆς βασιλικῆς οἰκίας ἐκαθέζετο, κλαίων καὶ στένων· οἴμοι ἐγὼ λέγων, οἵτε χρὴ προσδοκᾶν εἶναι τὸν ἐμοὶ ἱλεων ἡρνησάμην θεόν· ὅπερ γε τούτου χάριν οὐδὲ ἤδη πάλαι μοι σωθῆναι γεγονὼς συμεὼν ἐδὲ λόγου μεταδοὺς, ὡς δὲ με ἀπεστράφη καὶ παρέδραμε· ἐπεὶ δὲ ἔγνω ταῦτα Σαβώρης μεταπαλεσάμενος αὐτὸν, ἐπυνθάνετο τῆς αἰτίας πάντα πεπονθώς, καὶ εἰ συμφορά τις εἴη τῷ οἰκονόμῳ ὑπολαβὼν ὁ Ὑστάζανης ἔφη, βασιλεῦ, οὐδὲν τοῦτον ἐν τάδε οἰκονομήσας· εἰ δὲ καὶ συμβεβήκοτος μοι πάντα δαπανᾶς ἀλλοίας περιπέπωκα συμφοράς, καὶ ῥᾷον ἦν πενθῶ ὃ νῦν, ὅτι ζῶ· καὶ πάλαι τεθνάναι ὀφείλων, ὁρῶ τὸν ἥλιον, ὃν σοὶ χαριζόμενος, οὐκ ἀπὸ γνώμης προσεκύνησα τοσοῦτον δοκεῖν· ὥστε κατ' ἀμφότερον δικαίως ἂν ἀποθανεῖν, προδότην χρηστοῦ γεγονὼς καὶ σὲ ἀπατήσας. καὶ ὁ μὲν, τοιάδε ἐπόμωσεν οὐρανοῦ καὶ γῆς δημιουργόν, μὴ μεταθήσεσθαι λοιπὸν τῆς γνώμης. Σαβώρης δὲ πρὸς τὸ παράδοξον τῆς μεταβολῆς τὸ ἄνδρ[illegible]

τεθπε-

τεθηπὼς, ἔτι μᾶλλον ἐχαλέπαινε τοῖς χρι-
στιανοῖς, ὡς γοητείας τοιάδε καθορᾶσι. φθά-
σαι γὰρ τῷ περὶ τὸν πρεσβύτην, πῇ μὲν πρᾷος,
πῇ δὲ ἀπηνὴς φανόμενος, παντὶ σθένει με-
ταπείθειν αὐτὸν ἐπειρᾶτο· ὡς ὃ ὀλίγον ἦν,
ἰσχυριζομένου ἀβλαβῆ μηδὲ τοσοῦτον ἐνη-
θήσεσθαι, ὡς αὐτὸς τῶν πάντων δημιουργὸς θεὸς
ἅπερ αὐτὸς δεδημιουργημένα σέβει, τότε
δὴ πρὸς ὀργὴν κινηθεὶς, προσέταξεν αὐτῷ
ξίφει τὼ κεφαλὼ ἀποθμηθῆναι· ἐπὶ τού-
τοις ἀγόμενος ὑπὸ τῶν δημίων, ἐπιχεῖν
μισθὸν αὐτῶν ἐδεήθη, ὡς τῷ τοῦ βασιλέως
θλώσων· καὶ προσκαλεσάμενός τινα τῶν
πιστοτάτων εὐνούχων, ἐπέλθοις τάδε εἰπεῖν
Σαβώρῃ· ἦν μὴν οὐ νέος μέχρι τοῦ νῦν εὔνοιαν
ἔχων τῷ βασιλεῖ τῷ τὸν ὑμέτερον οἶκον, πα-
τέρι τε σῷ καὶ σοὶ αὐτῷ τῇ προσηκούσῃ διακο-
νούμενος, ἃ μοι δοκεῖ μαρτύρων οὐδὲν σοὶ,
εἰ ταῦτα ἐπισταμένῳ, δεῖσθαι· αὐτὸ πάντων
δὲ ὧν πώποτε κεχαρισμένος ὑμῖν ἐγενόμην,
τοῦτό μοι ταύτην τὴν ἀμοιβὴν, τὸ μὴ δό-
ξαι τοῖς ἀγνοοῦσι, τιμωρίαν ὑπέχειν ὡς ἄπι-
στον τῷ τὴν βασιλείαν, ἢ ἄλλως κακοῦργον
πρᾶγμα· καὶ ὥστε τοῦτο δῆλον γενέσθαι, κῆρυξ
βοᾷ σημαίνει πᾶσιν, ὅτι εἰσαγάγοις τὸν κε-
φαλὼ ἀπολέμενος, μοχθηρὸς μὲν εἰσα-
μάς ἔν τινι ὢν τοῖς βασιλείοις φανείς, χει-
ρωνὸς δὲ ὤν, καὶ τὸν ἴδιον θεὸν ἀρνησάσθαι τῷ βα-
σιλεῖ μὴ πεισθέμενος· καὶ ὁ μὲν εὐνοῦχος ἠγ-
γείλατο τὰ Σαβώρῃ ὃ δὲ τὴν αἴτησιν εἰσα-
γάγοις, κήρυκα βοῆσαι προσέταξεν· ὥστε καὶ
τοὺς ἄλλους ἑτοίμως παύεσθαι χριστιανίζειν, εἰ μὴ
νεκρὸν ἴδοιεν, ὡς εἰσενὸς χριστιανοῦ φεισεῖται,
πρεσβύτην τροφέα, καὶ οἰκεῖον εὔνουν ἀνε-
λὼν εἰσαγάγοις ὃ ἐπαισάδαζεν ἀνακηρυχθῆ-
ναι τὼ αἰτίαν τῆς αὐτοῦ τιμωρίας, λογισά-
μενος ὡς ἡνίκα βλαβεὶς προσεκύνησε τὸν
ἥλιον, πολλοὺς χριστιανοὺς εἰς θέαν καλέσῃ-
σε νυνὶ εἰ μάθοιεν αὐτὸν ὑπὲρ τῆς θρησκείας
ἀναιρεθέντα, μιμησομένους πολλοὺς ποιήσῃ τῆς οἰ-
κείας ἀρετῆς.

A mutationem stupefactus Rex, graviore adhuc iracundia exarsit adversus Christianos, utpote qui præstigiis ac maleficiis ista perficerent. Pro misericordia tamen qua erga senem erat affectus, nunc se lenem, nunc immitem ostendens, omni studio contendebat ut eum à proposito dimoveret. Sed cum nihil proficeret, affirmante Usthazade, nunquam se adeo stultum fore, ut pro Deo rerum omnium conditore res ab illo conditas coleret: tunc ira succensus, caput illi amputari præcepit. Qui cum ad id supplicium duceretur à speculatoribus, rogavit eos ut paululum expectarent, quasi quidpiam regi indicaturus esset. Vocatoque ad se Eunucho quodam fidelissimo, mandat ut ista Sapori nuntiaret. Quantâ semper benevolentiâ ab ineunte ætate ad hoc usque tempus erga familiam tuam, ô Rex affectus fuerim, dum parenti tuo ac tibi, qua par erat, cura ac diligentia ministrarem, nullis mihi testibus opus esse arbitror, apud te præsertim qui rem explorate nosti. Pro omnibus igitur officiis quæ vobis grata ac jucunda aliquando præstiti, hanc mihi mercedem redde, ut ignaris non videar tanquam infidelis erga regnum tuum, aut tanquam in maleficio aliquo deprehensus, subire supplicium. Utque id palam fiat, præco clamans significet universis, Usthazadem capite truncari, nullius quidem flagitii in palatio compertum unquam, sed Christianum, & qui à rege induci non potuerit ut Deum suum negaret. Et Eunuchus quidem ista nuntiavit. Sapores vero juxta petitionem Usthazadis, præconem proclamare jussit. Sic enim existimabat, reliquos omnes à Christiana religione facile discessuros, si attenderent, neminiChristiano eum parciturum esse, qui senem nutritorem, & fidelem famulum interemisset. Verum Usthazades causam supplicii sui publice per præconem pronuntiari idcirco expetiit, quod cogitabat se tunc cum præ metu Solem adoravisset, multis Christianorum pavorem injecisse: nunc vero postquam didicissent ipsum pro Christiana religione interfectum esse, multos suæ virtutis imitatores futuros.

A

Caput X.

De Christianis à Sapore occisis in Perside.

HUnc in modum Usthazades gloriosissimo exitu migravit è vita. Quod cum Symeones in carcere accepisset, gratias pro illo persolvit Deo. Postero autem die qui erat sexta feria, quo die ante festum resurrectionis annua salutaris passionis memoria celebratur, rex Symeonem quoque gladio obtruncari præcepit. Perductus enim iterum ad regiam ex carcere, constanter admodum de religione disseruerat coram Sapore, & neque ipsum, neque Solem adorare unquam voluerat. Eodem die centum quoque alii in carcere constituti, pari modo jussi sunt interfici: utque postremus omnium Symeones postquam cædem illorum spectasset, jugularetur. Ex quibus alii erant Episcopi, alii Presbyteri, alii diversorum Ordinum Clerici. Cumque universi simul ad supplicium ducerentur, progressus in medium magnus princeps Magorum, interrogavit eos utrum vellent vivere, eandemque cum rege religionem sequi, & Solem venerari. Sed cum nemo illorum his conditionibus C vivere sustinuisset, ducti sunt in locum supplicio destinatum. Et speculatores quidem jussa faciebant, & in cædendis Martyribus desudabant. Symeones vero iis qui interficiebantur proxime adstans, hortabatur ut forti animo essent: deque morte & resurrectione & de pietate disserebat. Et sacrarum Scripturarum testimonio ostendebat, hoc quidem modo mortem oppetere, veram esse vitam: Deum vero præ ignavia procedere, mortem esse certissimam. Ipsos si quidem, etiamsi nemo vim ipsis adferret, haud D multo post sua sponte esse morituros. Hunc enim exitum cunctis nascentibus inevitabilem esse. Quæ vero post hanc vitam manent perpetua, ea non omnibus pari modo eventura: sed cunctos homines vitæ hic transactæ rationem accurate, velut ex trutina quadam reddituros. Et eorum quidem quæ unusquisque recte gesserit, immortalem accepturum esse mercedem: secus vero gestorum sempiternas pœnas daturum. Porro inter bona opera summum hoc

Κεφ. ί.

Περὶ τῶν ὑπὸ σαβωρίου ἀναιρεθέντων χριστιανῶν ἐν περσίδι.

Ὧδε μὲν ὑστάζάδης ἐνδοξοτάτῳ βιοτῷ ἐνθάδε καλέλιπε· συμεὼν δὲ μαθὼν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, εὐχαριστήρια περὶ αὐτοῦ τῷ θεῷ ἠύξατο· τῇ δὲ ἕξης ἡμέρᾳ, ἔτυχε δὲ εἶναι τῆς ἑβδομάδος ἐκείνην, καθ' ἣν πρὸ τῆς ἀνασασίμου παννυχίδος πανηγύρεως ἐτήσιος τοῦ σωτηρίου πάθους ἀνάμνησις ἐπιτελεῖται, καὶ τὸν συμεώνην ἐψηφίσατο ὁ βασιλεὺς ξίφει ἀναιρεθῆναι· προαχθεὶς γὰρ αὖθις ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου εἰς τὰ βασίλεια, γενναίως μᾶλλον διελέχθη. ἔπειτα δὲ ὁ σαβώρης ἐκέλευσε τὸν συμεώνην, ἐὰν μὴ προσκυνῆσαι τῷ ἡλίῳ θέλῃ· τῇ δὲ τοῦ ἀύριον ἡμέραν, ὁμοίως ἀναιρεθῆναι. προσεδέχθησαν καὶ ἄλλοι ἑκατὸν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὄντες· τελευταῖον δὲ αὐτοῖς ἐπισφαγῆναι συμεώνην, τὸν πάντων θάνατον θεασάμενον· ἦσαν δὲ τούτων οἱ μὲν, ἐπίσκοποι· οἱ δὲ, πρεσβύτεροι, καὶ ἄλλοι ἄλλων κληρικῶν ταγμάτων· ὡς δὲ πάντες τῷ ἐπὶ θανάτῳ ἤγοντο, θαρσαλεώτερον ἐμεγαλοφρόνουν, πρεσβεύοντες εἰ βούλοιτο ζῆν, καὶ βασιλεῖ θαπλησίως θρησκεύειν, καὶ τὸν ἥλιον τιμᾶν· ἀδενὸς ἧττον ἐπὶ τούτοις ζωὴν ἐλαμβανον· ὡς εἰς τὸν τόπον ἦχθησαν ἔκτεινεν ἕκαστον ξίφει, οἱ μὲν δήμιοι ἔργον εἶχον, καὶ θεῖ τὸν σφαγὴν τῶν μαρτύρων ἐπόνουν· συμεὼν δὲ παρεσκευάσατο αὐτοῖς ἀναιρεθῆναι, παρεκελεύετο θαρρεῖν· καὶ θεῖ θανάτῳ, καὶ θεῖ ἀναστάσεως, καὶ θεῖ εὐσεβείας διελέγετο· καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν πιστούμενος, ἐθεώρει ζωὴν μὲν ἀληθῶς εἶναι, τὸ ὧδε ἀποθανεῖν δὲ διὰ δειλίαν προσδέχεσθαι θεόν, ὁμολογεῖσθαι θάνατον· μετ' ὀλίγου καὶ μηδένα ἀποθνήσκοντα, αὐτομάτως τεθνηξόμενον· τὸ γὰρ ἄφυκτον παντὶ πικρὸν τέλος· ταῦτα δὲ διηνεκῆ ὄντα, ἐπάσαις αἰῶσιν ὁμοίως ἀπαύστως· ἀλλ' ὡς ἀποσταθμησόμενος πᾶσι, ἀκριβῆ λόγον δώσουσι τῆς ἐνθάδε βιοτῆς· καὶ ἀθανάτους ὧν ἕκαστος ἐπιθυμεῖ τὰς ἀμοιβὰς λήψεσθαι, καὶ τὰς αἰωνίους τῶν ἐναντίων ὑφέξειν· μείζονα δὲ πάντων ἐν ἀγαθοῖς

καὶ μακαριώτατον, ὥστε θεὸν ἐλεεῖν αἱρόμενοι θανεῖν· τοιαῦτα συμεὼνι διεξιόντος, οἷα παιδείᾳ τῶν ἀκελευστομύθων ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὃν χρὴ τρόπον ἐλθεῖν, ἕκαστα ἐπαίων, προθύμως πρὸς τὸ σφαγεῖον ἐχώρει· ἐπεὶ δὲ τοὺς ἑκατὸν διῆλθεν ὁ δήμιος, τελευταῖον καὶ αὐτὸν συμεὼνι ἔκτεινε, καὶ Ἀβδεδεχαλάαν καὶ Ἀνανίαν· ἀμφότεροι γὰρ οὗτοι πρεσβύτεροι τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας, ἅμα αὐτῷ συνελήφθησαν, καὶ ἐν δεσμοῖς ἦσαν.

A. esse ac beatissimum omnium, pro Deo mortem ultro oppetere. Dum hæc differet Symeones, singuli tanquam exercitatorem in sacris certaminibus monentem quo ingrediendum sit modo, attentis auribus audientes, alacriter ad cædem pergebant. Postquam centum illos interemisset carnifex, ultimo loco & Symeonem ipsum occidit, & cum illo Abdechalaam & Ananiam. Hi senes, Presbyteri Ecclesiæ quam regebat Symeones, ambo unà cum illo capti & in vincula conjecti fuerant.

B

Κεφ. ια'.

Περὶ πυσικῆ τοῦ πρώτου ἐν τοῖς τεχνίταις σαπώρι.

Cap. XI.

De Pusice Præfecto artificum Saporis.

Τηνικαῦτα δὲ πυσίκης ὁ πάντων ἦρχε τῶν τοῦ βασιλέως τεχνιτῶν, αὐτόθι ἑστὼς, ἰδὼν Ἀνανίαν τρέμοντα ὡς ἠρεπίζετο ἐπὶ τὴν σφαγὴν, πρὸς βραχὺ, ἔφη, ὦ γέρον μύσον τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ θάρρει· αὐτίκα γὰρ ὄψῃ τοῦ χριστοῦ τὸ φῶς· ἅμα δὲ τοῦτο εἰπὼν, συνελήφθη, καὶ ὡς βασιλέα ἦλθε· καὶ χριστιανὸς εἶναι ὁμολογήσας, καθὸπ ἐλαυθερόμενος ὑπὲρ τοῦ δόγματος τῶν μαρτύρων πρὸς C τοῦ βασιλέως ὡς ἔδεον παῤῥησιάσατο, θρασύνομένῳ καὶ ὠμότατον τρόπον ἀποθανεῖν προσέταξε· δεῖ γὰρ τὸν τένοντα διορύξαντες αὐτοῦ τὸν αὐχένα οἱ δήμιοι, τῇδε αὐτοῦ τὴν γλῶτταν ἐξείλκυσαν· διαβολὴν δὲ πεποιηκὼς θυγατρὸς αὐτοῦ παρθένου ἱερᾶς συλληφθεῖσα, ὅτε ἀνῃρέθη· ἣ δὲ ἐπιγραμμένη ἔτυχε, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν τοῦ μὴ πάθους τοῦ χριστοῦ ἡ ἀθάνατος ἐπελελείτο, τῆς δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἡ παννύχιος προσεδοκᾶτο, ὠμοτάτη καθόλου προσάξις ἀνὰ πᾶσαν τὴν D περσῶν γῆν ἐφοίτα, καταδικάζουσα θανάτου τοὺς ἑαυτὸν χριστιανὸς εἶναι ὁμολογοῦντας· πολὺ δὴ λέγεται ἀριθμὸν κρεῖττονα πλῆθος χριστιανῶν, ὑπὸ ξίφους ἀναιρεθῆναι· οἵ τε γὰρ μάγοι, καὶ πόλεις καὶ κώμας ἐπιμελῶς ἐτήρων τοὺς λανθάνοντας· οἱ δὲ, καὶ αὐτόμολοι μηδενὸς ἀγόντος ἑαυτοὺς καλεμένου, ὡς μὴ τῇ σιγῇ δόξαι τὸν χριστὸν ἀπαρνεῖσθαι· ἀφθόνως δὲ πάντων χριστιανῶν κτεινυμένων, πλεῖστοι δὲ ἐν αὐλοῖς τοῖς βασιλείοις ἀνῃρέθησαν, καὶ Ἀζάδης ὁ εὐνοῦχος, τὰ μάλιστα βασιλεῖ

Um hæc fierent, Pusices præfectus omnium regis fabrorum, ibidem stans, conspicatus Ananiam trementem cum pararetur ad necem: paululum temporis, inquit, ô senex, claude oculos tuos, & bono animo esto. Mox enim videbis lucem Christi. Quæ cum dixisset, illico comprehensus, ad regem perducitur. Et cum se Christianum fassus fuisset; quoniam de Doctrina Christianorum & de Martyribus liberius locutus C erat regi, perinde quasi contra jus fasque fiducia usus, novo quodam & crudelissimo mortis genere jubetur occidi. Perfossa enim ejus cervice circa tendinem, speculatores linguam ejus illac evulserunt. Eodem tempore filia quoque ejus, virgo Deo consecrata, delatione quorundam comprehensa interficitur. Sequente autem anno, eo ipso die quo passionis quidem Christi memoria celebrabatur, resurrectionis vero expectabatur festivitas, crudelissimum D dictum Saporis per universam Persarum ditionem propositum est, quo cuncti qui se Christianos confessi essent, mortis supplicio addicebantur. Quo quidem tempore ajunt innumerabilem Christianorum multitudinē gladio cæsam esse. Nam & Magi, per singulas urbes & vicos studiose investigabant eos qui se occultarent: & Christiani, nemine etiam ipsos ducente, ultro semetipsos prodebant, ne silentio suo Christum negasse viderentur. Porro cum Christiani omnes absque ulla miseratione trucidarentur, multi in ipso palatio necati sunt, atque inter hos Azadas Eunuchus, regi

longe charissimus. Quem cum Sapores peremptum accepisset, incredibili dolore perculsus est. Et hanc quidem generalem Christianorum cædem compressit: solos vero Christianæ legis doctores interimi præcepit.

χεχαρισμένῳ ὢν· ὃν ἐπείπερ ἀποθανεῖν σαβώρης ἐπύθετο, ἀθυμίᾳ ἐλύπει εἰς ἄγαν· ἐφέρετο· καὶ τὴν μὲν δημώδη ταύτην σφαγὴν ἔπαυσε μόνους δὲ τοὺς καθηγητὰς θρησκείας ἀναιρεῖν προσέταξε.

CAP. XII.

De Tarbula Symeonis sorore, deque ejus Martyrio.

PEr idem tempus cum regina in morbum incidisset, Symeonis Episcopi soror nomine Tarbula, virgo devota comprehenditur, unà cum famula ipsius quæ idem vitæ genus sectabatur, & cum altera sorore quæ post obitum viri nuptiis renuntiaverat, eandemque vivendi rationem erat amplexa. Captæ sunt autem fraude ac delatione Judæorum, qui eas accusaverant quòd reginam maleficiis appetiissent, ob Symeonis necem infensæ. At regina, ut solent ægroti abominandis remediis aures accommodare, eam delationem veram esse credidit, præsertim cum à Judæis profecta esset. Idem enim cum ipsis sentiebat, & Judaico ritu vivens, veraces illos ac sibi benevolos esse existimabat. Itaque Magi Tarbulam & reliquas duas corripientes, capitali supplicio addicunt, ferraque bifariam dissectas, patibulis suffixerunt: atque ad depellendum morbum, reginam per medium patibulorum transire jusserunt. Porro Tarbulam istam decoram admodum ac formosam fuisse perhibent: & quendam ex Magis ejus amore captum, missâ ad eam pecuniâ sollicitasse eam de stupro, & ipsi & sodalibus ipsius incolumitatem pollicitum, si morem ipsi gerere vellet. Illam vero obscœnos sermones ne auditu quidem sustinentem, Magos quidem affecisse contumelia, eisque impudicitiam exprobrasse: ad mortem vero alacri animo properasse, mori potius optantem quàm virginitatem prodere. Cæterum cum ex præcepto Saporis, sicut antea retulimus, reliquis omnibus prætermissis, soli sacerdotes ac Doctores Christianæ legis comprehendi cœpissent, Magi & eorum principes regionem Persarum circumeuntes omni studio perquisitos Episcopos ac Presbyteros divexarunt, ac præcipue in partibus Adiabenorum. Hæc Persidis regio est, maxima ex parte à Christianis habitata.

ΚΕΦ. ιβ'.

Περὶ ταρβύλας τῆς ἀδελφῆς συμεὼν, καὶ τῆς μαρτυρίας αὐτῆς.

ΚΑΤ' ἐνεῦνο δὲ καιρὸν, νόσῳ περιπεσούσης τῆς βασιλίδος, συλλαμβάνεται τῆς μεώνης τὸ ἐπισκόπου ἀδελφὴ, ταρβύλα τὸνομα, ἱερὰ παρθένος, συνθεράπαινά τε αὐτῇ μετιοῦσα βίον, καὶ ἀδελφὴ τῆς θαλάσσης ἀνδρὸς, γάμον ἀπαγορεύσασα καὶ ὁμιλίαν ἀγομένη· ἐγένετο δὲ αὐτῶν ἡ σύλληψις διαβολῆς τῶν ἰουδαίων, ἐπαιωμένων αὐτὰς φαρμάκοις τὴν βασίλισσαν ἐπεβούλευσαν, διὰ τὸν μεώνης θάνατον μηνιῶσαι· ἡ γὰρ βασιλὶς φιλεῖ γάρ πως τὸ νοσεῖν τοῖς ἀπειρήκοις ὑπερτίθεσθαι ἀχθηναι τὴν διαβολὴν, καὶ μάλιστα παρὰ ἰουδαίων γεγονυῖαν· ἐπεὶ καὶ αὐτῶν ἐφρόνει, καὶ ἰουδαϊκὰς ἔθεσι ζῶσα ἀψευδεῖς αὐτοὺς ἡγεῖτο καὶ δικαίους αὐτῇ παραλαβόντες οἱ μάγοι ταρβύλαν καὶ τὰς λοιπὰς, κατεδίκασαν αὐτῶν θάνατον κτείνοντες διχῆ τεμόντες, ἀνεσκολόπισαν, καὶ διὰ τροπαίου νόσου, διὰ μέσου τοῦ σκολόπων τὴν βασιλίδα παρελθεῖν ἐπόμπευσαν· λέγοντες ταρβύλαν ταύτην, διὰ πρεπῆ καὶ μάλα καλὸν τὸ εἶδος γυναῖκα ἐρασθῆναι ὑπ' αὐτῶν τινα τῶν μάγων, καὶ θέλειν συνουσίας λάθρα πεῖσαι· ψαῦσαι μὲν οὖν, ἐπαγγελλόμενον εἰπεῖν καὶ πεῖσαι αὐτὴν καὶ ταῖς συνόυσαις· τὴν δὲ, μὴ τοσαύτης ἀκοῆς ἀναρμόστου, ἐνεγκεῖν αὐτοῖς καὶ ἀκολασίαν ὀνείδισαι· προθυμοτέραν δὲ μᾶλλον ἐλέσθαι ἀποθανεῖν, ἢ τῆς παρθενίας προέσθαι· κρατήσαντας δὲ αὐτῆς καὶ τῶν ἑταιρῶν, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρήκαμεν, τοὺς ἱερεῖς ἁπάντων, μόνους δὲ συλλαμβάνειν τοὺς ἱερεῖς τοὺς ὑφηγητὰς τοῦ δόγματος, πρεσβυτέρους τε καὶ ἀρχιμάγους ἀνὰ τὴν περσῶν γῆν· ἐπιτυχῶς ἐκάκεργον τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν διαβηνῶν χώραν· ὧν τὸ πλῆθος περσικὸν, ὡς ἐπίπαν χριστιανῶν

A

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ ἁγίου Ἀκεψιμᾶ, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

Ὑπὸ ὃ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Ἀκεψιμᾶν τὸν ἐπίσκοπον συνελάβοντο, καὶ πολλοὺς τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν· ἐπιλογισάμενοι ὃ, τῇ ἀρᾷ δ' ἠγεμόνι ἠρκέθησαν· τοὺς ὃ ἄλλους ἀφῆκαν, τὰς οὐσίας αὐτῶν ἀφελόμενοι· ἰάκωβος δέ τις πρεσβύτερος, ἑκουσίως εἵπετο τῷ Ἀκεψιμᾷ καὶ δεηθεὶς τῶν μάγων, ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐγένετο δεσμόν· καὶ οἷα γηραλέῳ προθύμως ὑπηρέτει· καὶ τὰς συμφορὰς αὐτῷ ἐκέφιζεν ὡς ἐνῆν, καὶ τὰς πληγὰς ἐθεράπευε· μετὰ πολὺν δὲ συλλήψεως, ἱμᾶσιν ὠμοῖς χαλεπῶς αὐτὸν ἐβασάνισαν οἱ μάγοι, βιαζόμενοι προσκυνῆσαι τὸν ἥλιον· ὡς ὃ οὐκ εἶξε, πάλιν αὖθις ἐν δεσμοῖς εἶχον· κατ' ἐκεῖνο ὃ καιρὸς καὶ ἀζαθάνης καὶ ἰάκωβος πρεσβύτεροι, ἀζαθάνης τε καὶ ἀβδιησοὺς διάκονοι, διὰ δόγμα δεσμωτήριον ὤκνων, χαλεπώτατα ὑπὸ τῶν μάγων μαστιγωθέντες· χρόνου ὃ πολλοῦ παρελθόντος, κοινώσατο περὶ αὐτῶν τῷ βασιλεῖ ὁ μέγας ἀρχιμάγος· καὶ ἐπιτραπεὶς ὡ βέλεσθαι τιμωρήσασθαι αὐτούς, εἰ μὴ τὸν ἥλιον προσκυνήσουσι, δῆλον τοῖς ἐν δεσμωτηρίῳ ἐποιήσατο τὸν Σαβώρου πρόσταξιν· ὡς ὃ ἀναφανδὸν ἀπεκρίναντο, μή ποτε σφᾶς προδότας γενέσθαι τοῦ χριστοῦ, μὴ ὃ τὸν ἥλιον προσκυνήσειν, ἀφειδῶς αὐτοὺς ἐβασάνισε· καὶ Ἀκεψιμᾶς μὲν ἐν τοῖς δόγμασι καὶ ὁμολογίαις ἀνδρείως διαμείνας, ἐτελεύτησε· τινὲς ὃ τῶν ἐξ ἀρμενίας ἄγγαρσαν ὁμήρων, τὸ λείψανον αὐτοῦ λάθρα ἀπενεγκόμενοι, ἔθαψαν· οἱ ὃ ἄλλοι, καίπερ ἐν τῷ μαστιγοῦσθαι, προθύμως ἔχοντες καὶ μὴ μεταθέμενοι τὴν γνώμην, πάλιν ἐν δεσμοῖς ἐγένοντο σὺν αὐτοῖς ὃ ἦν καὶ ἀζαθάνης, ὃς ἐν τῷ τυπτεσθαι τεινόμενος, ὑπὸ τοῦ ἄγαν ἐλκυσμοῦ ἀπὸ τῶν ὤμων διεσπάσθη τὼ βραχίονε, καὶ νεκρὰς μόνον καὶ ἠωρημένας τὰς χεῖρας ἔφερε, ὡς ἄλλος τῷ σώματι τοῦτο τὸ τρόφιμον προσάγειν· ἐπὶ ταύτης τῆς ἡγεμονίας, μαρτύρια τοιαῦτα βίᾳ θεῖσησαν, πρεσβυτέρων τε καὶ διακόνων, καὶ μοναχῶν καὶ ἱερῶν παρθένων, καὶ τῶν ἄλλων θεῖ τὰς ἐκκλησίας ὑπηρετουμένων καὶ θεῖ τὸ δόγμα διακρινόμενον, πλῆθος ἀναρίθμητον·

Caput XIII.

De Martyrio sancti Acepsimæ & sociorum ejus.

Sub idem tempus Acepsimam Episcopum, multosque ex ejus clericis corripuerunt. Postea tamen deliberatione habita, ipsum Antistitem cepisse contenti, reliquos ablatis eorum facultatibus dimiserunt. Jacobus autem quidam B Presbyter sua sponte Acepsimam secutus est. Cumque impetrasset à Magis ut cum ipso pariter in vinculis versaretur, ipsi utpote seni alacriter ministrabat, ejusq; ærumnas sublevabat prout poterat, & vulneribus medicinam adhibebat. Nam paulo post quam captus fuisset, Magi loris crudis eum verberaverant, Solem adorare cogentes. Sed cum id facere recusasset, rursus eum in vincula conjecerant. Peridem tempus Aithalas quoque & Jacobus Presbyteri; & Azadanes atque Abdiesus Diaconi, ob doctrinam Christi à Magis crudelissime flagris cæsi, in custodia detinebantur. Post longum autem temporis spatium, summus princeps Magorum de illis regem C consuluit. Cumque liberam accepisset potestatem, eos pro arbitratu suo puniendi nisi Solem adoravissent, mandatum Saporis iis qui in carcere tenebantur, significat. Qui cum diserte respondissent, nunquam se Christum prodituros, nec Solem adoraturos esse, crudelissime eos torsit. Et Acepsimas quidem in confessione fidei fortiter perseverans, mortem oppetiit. Cujus reliquias quidam ex Armenia qui obsides erant apud Persas, clanculo auferentes, sepulturæ mandarunt. Reliqui vero, quamvis non minus acerbe flagris cæsi essent, præter omnium opinionem in vita manserunt; & cum pristinam sententiam non mutarent, iterum contrusi sunt in vincu- D la. Inter hos fuit etiam Aithalas, qui cum inter verberandum distenderetur, præ nimia extensione brachia ei ab humeris divulsa sunt: manusque mortuas ac pendulas deinceps circumtulit, ita ut alii cibos ori illius admoverent. Sub eodem principatu, innumerabilis multitudo Presbyterorum, Diaconorum, Monachorum & sacrarum virginum, & aliorum qui in Ecclesiis ministrabant & pro doctrina fidei laborabant, martyrio consummata est.

Episcopi vero quos quidem accepi, A Barbasymes, Paulus, Gaddiabes, Sabinus, Mareas, Mocius, Joannes, Hormisda, Papas, Jacobus, Romas, Maares, Agas, Bochres, Abdas, Abdiesus, Joannes & Abramius, Agdelas, Sapores, Isaac & Dausas: qui quidem captivus à Persis abductus fuerat ex loco quodam qui Zabdæus dicitur: tunc temporis vero pro fidei Doctrina occisus est unà cum Mareabde Chorepiscopo, & clericis suis ducentis circiter & quinquaginta, qui unà cum illo capti fuerant à Persis.

ἐπίσκοποι δ' ὧν ἐπυθόμην, Βαρβασύμης, καὶ παῦλος, καὶ γαδδιάβης καὶ Σαβῖνος, καὶ μαρέας καὶ μώκιος, καὶ ἰωάννης καὶ ὁρμίσδας, πάπας τε καὶ ἰάκωβος, καὶ ῥώμας καὶ μααρῆς, καὶ ἄγας καὶ βόχρης, καὶ ἀβδᾶς καὶ ἀβδιησοῦς, ἰωάννης τε καὶ ἀβραμίος καὶ ἀγδελᾶς, καὶ σαβώρης ὁ ἰσαὰκ, καὶ δαῦσας, ὃς αἰχμάλωτος ἦν γενόμενος ὑπὸ περσῶν ἀπὸ ζαβδαίου χωρίου θεοσαγορδυομένου. κατ' ἐκεῖνο δὲ καιρὸν ἐπὶ τοῦ δόγματος τεθνήκεσαν, ἅμα μαρσαβδῆ χωρεπισκόπῳ, καὶ κληρικοῖς τοῖς σὺν αὐτοῖς, ἀμφὶ διακοσίοις πεντήκοντα, οἱ σὺν τοῖς περσῶν αἰχμαλώτοις συνελήφθησαν.

CAPUT XIV.

De Millis Episcopi Martyrio, deque ejus conversatione: & ut Sapores sedecim millia virorum nobilium in Perside Martyrio sustulit, prater alios obscuræ sortis homines.

SUb idem tempus Milles quoque Martyrio perfunctus est. Hic initio quidem apud Persas militaverat: postea vero relicta militia, Apostolicam vivendi rationem æmulatus est. Cum autem Persicæ cujusdam civitatis ordinatus esset Episcopus, multa sæpenumero passus esse dicitur, & verbera tractusque membrorum sustinuisse. Sed cum nemini C illic persuadere potuisset ut Christianus fieret, moleste id ferens, malum imprecatus est civitati, & aliò migravit. Nec multo post, cum Primores illius urbis in regem deliquissent, immissus in eos exercitus cum trecentis elephantis, urbem eorum subvertit, & aratrum solo impingens, velut in arvo sementem fecit. Milles vero pera tantùm duntaxat gestans, in qua sacrum Evangeliorum codicem reconditum habebat, Hierosolymam orationis causâ profectus est: atque inde in Ægyptum perrexit, ut Monachos ibi degentes videret. Quanta porro iste vir & quam admiranda opera perpetrasse memoretur, testes sunt Syri, qui ejus vitam & actus literis prodiderunt. Mihi vero satis esse arbitror, hæc de illo, deque iis qui regnante Sapore martyrium in Perside perpessi sunt, impræsentiarum commemorasse. Vix enim ullus omnia quæ illis contigerunt, possit recensere; quinam scilicet & unde fuerint, & quomodo Martyrium consummaverint, & quæ suppliciorũ genera toleraverint. Quippe hujusmodi cruciatuum innume-

B

D

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἐπισκόπου μίλλη, καὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ· καὶ ὅτι σαβώρεως μυρίους ἑξακισχιλίους ἐπισήμους ἐν περσίδι ἐμαρτύρισεν, ἄνευ τῶν ἀσήμων ἀνθρώπων.

ΥΠὸ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ μίλλης ἐμαρτύρησεν· ὃς τὰ μὲν πρῶτα ἐν περσικῇ στρατεύετο· μετὰ δὲ ταῦτα καταλιπὼν τὴν στρατείαν, τὴν ἀποστολικὴν πολιτείαν ἐζήλωσε. λεγόμενος δὲ πόλεως περσικῆς ἐπίσκοπος, κακοπαθῆσαι πολλὰ πολλάκις παθεῖν, καὶ πληγὰς ὑπομεῖναι καὶ ἑλκυσμούς· ὡς δὲ οὐδένα ἔπεισε χριστιανὸν γενέσθαι, χαλεπῶς ἐνεγκών, ἐπηράσατο τῇ πόλει, καὶ ἀνεχώρησε. μετ' ὀλίγον δὲ τῶν ἐν τῇ πόλει πρώτων ἑξακισχιλίων εἰς βασιλέα, ἐπὶ τῇ λυομένῃ στρατιᾷ μὴ τριακοσίων ἐλεφάντων, τὴν πόλιν καταστρέψαν, καὶ οἷα ἄρουραν γεωργήσαντες ἔσπειραν· μίλλης δὲ μόνον πήρᾳ ἐπιφερόμενος, ἐν ᾗ τὴν ἱερὰν βίβλον τῶν εὐαγγελίων εἶχεν, εἰς ἱεροσόλυμα ἀπῆλθεν εὐξόμενος· κἀκεῖθεν εἰς αἴγυπτον ἐπὶ θέαν τῶν αὐτόθι μοναχῶν· οἵων δὴ τοῦτον τὸν ἄνδρα παραδόξων καὶ θεοπεσίων ἔργων δημιουργὸν γεγενῆσθαι λέγομεν, μαρτυροῦσι συροὶ παῖδες, οἱ τὰ περὶ πράξεις καὶ τὸν βίον ἀνεγράψαντο. ἐμοὶ δὲ ἀρκεῖν ἡγοῦμαι ταῦτα τοὺς περὶ αὐτοῦ διεξελθεῖν, καὶ τῶν ἐν περσίδι μαρτυρησάντων ἐπὶ τοῦ σαβώρου βασιλείας· ὁλοσχερῆ δὲ ἀπαρίθμησιν αὐτῶν γενέσθαι ἀπαράδεκτον εἶναι, τίνες τε ἦσαν καὶ πόθεν, ἢ πῶς τὴν μαρτυρίαν ἐπετέλεσαν, καὶ ποίας τιμωρίας ὑπέμειναν· παντοδαποὶ γὰρ τῶν τοιούτων τρόποι

ωζῇ πέρσαις εἰς ὠμότητα φιλοπιμυμένων· ὡς ἔνι δὲ συλλήβδην εἰπεῖν, λέγεται τῶν τότε μαρτύρων τὰς ὀνομασὶ φερομένους ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, εἶναι εἰς μυρίους ἑξακισχιλίους· τὸν δὲ ἄλλος τούτων πλῆθυν, χρεὼν μὴ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῷ ὀργῶδες φανῆναι τοῖς αὐτῶν προσηγορείας ἀπαριθμήσασθαι, πέρσαις τε καὶ σύροις, καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν Ἔδεσαν οἰκοῦσιν, οἳ πολλὴν τοῦτο ἐπεμελήθησαν ἐποιήσαντο.

Arabiles ſpecies ad ſummam crudelitatem excogitatæ ſunt à Perſis. Verum ut ſummatim dicam, cunctos ejus temporis Martyres tam viros quam mulieres, quorum nomina recoluntur, ſedecies mille numero fuiſſe perhibent: Reliquæ vero multitudinis ne numerum quidem iniri poſſe; atque idcirco difficile admodum viſum eſſe Perſis, Syris atque Edeſſenis qui hac in re plurimum ſtudii atque operæ poſuerunt, horum nomina percenſere.

Κεφ. ιϛ΄.

Ὅπως ὁ κωνσταντῖνος γράφει σαβώρῃ παῦσαι κολάζειν χριστιανούς.

Ἐπεὶ δὲ ὅδε πολεμεῖσθαι τοὺς ἐν περσίδι χριστιανοὺς ἔγνω κωνσταντῖνος ὁ ῥωμαίων βασιλεύς, ἠγάλλετό τε καὶ σφόδρα ἐδυσφόρει· καὶ βουλὴν αὐτοῖς ἀσφαλῆ ἐζήτει, ἤτοι ὅτι ποιήσει, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ βεβαίως διάγοιεν· καὶ συμβὰν κατ' ἐκεῖνο καιρὸν πρέσβεις παρ' αὐτὸν ἐλθεῖν τὸ περσῶν βασιλέως, ἐπινεύσας τοῖς αἰτουμένοις, ἃ κῆρ γνώμην προὔξαν, ἀπέπεμψεν· εὐκαίρου δὲ τότε νομίσας, παρεσταῖς σαβώρῃ τοὺς ἐν περσίδι χριστιανοὺς, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν, μεγίστην καὶ ἀνάγραπτον ἀεὶ χάριν ὁμολογῶν ἕξειν, εἰ φιλάνθρωπον γνοίη παρεῖναι τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὸ δόγμα τῶν χριστιανῶν θαυμάζουσι· ἐπεὶ καὶ τῷ τρόπῳ, φησὶ, τῆς θρησκείας οὐδὲν ἐγκαλεῖν ἐστὶν, εἴ γε μόναις εὐχαῖς ἀναιμάκτοις πρὸς ἱκεσίαν θεοῦ ἀρκεῖται· ὃ γὰρ ἀπὸ φίλον αἱμάτων χύσις μόνη ἡ χαίρει ψυχῇ καθαρᾷ, πρὸς ὀφείλει καὶ δυσεβῆ ἀνθρώπου· ὡς τε καὶ ἐπαινεῖν χρεὼν εἶναι τοὺς ὧδε πιστεύοντας· ἔπειτα ἢ τοῦτο τὸ δόγμα προνοίας, ἵλεων κῆρ αὐτὸν ἕξειν τὸ θεῖον ὑπισχνεῖτο, τεκμηρίοις χρώμενον τοῖς βαλεριανῷ καὶ αὐτῷ συμβεβηκόσιν· αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ τὴν εἰς χριστὸν πίστιν συμμάχῳ χρώμενον τῷ θεοῦ θεν ῥοπῇ, ἐκ τε πρὸς δύσιν ὠκεανοῦ δεξάμενον, τὴν πᾶσαν ῥωμαίων οἰκουμένην ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο· καὶ πολλὰς πολέμους κατώρθωσε, πρὸς ἀλλοφύλους καὶ τοὺς ἔτι τυράννους μαχόμενον· καὶ μὴ

Caput XV.

Quomodo Conſtantinus ad Saporem ſcripſit, ut Chriſtianos punire deſineret.

PORro Imperator Conſtantinus, cum Chriſtianos in Perſide ad hunc modum hoſtiliter vexari didiciſſet, magnopere doluit, eamque rem permoleſte tulit. Studens autem eis opitulari, ambigebat quid ſibi agendum eſſet, quo illi ſecure vitam degerent. Forte accidit ut eodem tempore legati regis Perſarum ad ipſum accederent. Quibus cum ea quæ poſtulaverant annuiſſet, rebus ex animi ſententia confectis eos dimiſit. Opportunum igitur ſibi tempus oblatum ratus, Chriſtianos in Perſide degentes commendandi Sapori, literas ad eum ſcripſit, quibus profitebatur, ingentem ſe & immortalem gratiam ei habiturum, ſi humanum ſe erga illos præberet, qui Chriſtianæ legis doctrinam in ditione ejus amplectebantur. Etenim, inquit, in religionis ipſius ritu nihil eſt quod poſſit reprehendi. Solis ſiquidem precibus incruentis contenti ſunt ad placandum Deum. Neq; enim ille ſanguinis effuſione gaudet: ſed ſola mente pura delectatur, quæ ad virtutem pietatemque contendit. Quocirca merito laudandi ſunt, qui ita credunt. Deinde vero Deum ei propitium fore pollicetur, ſi huic religioni proſpexerit; ad hujus rei probationem afferrens ea, quæ tum Valeriano, tum ſibimetipſi contigiſſent. Nam ipſe quidem propter fidem Chriſti divino fultus auxilio, ab Occidentali Oceano exorſus, univerſum orbem Romanum in poteſtatem ſuam redegit: & multa bella tum adverſus exteros, tum adverſus illorum temporum tyrannos feliciter confecit. Nec

tamen victimis opus habuit aut divinationibus: sed crucis signum quod exercitum ipsius præcedebat, & pura à sanguine omniq; inquinamento precatio, ipsi ad victoriam suffecit. Valerianus autem, quamdiu quidem ab Ecclesiis vexandis abstinuit, imperium feliciter administravit. Verum ubi Christianos persequi instituit, urgens eum atque impellens Dei vindicta, Persis subjecit. A quibus captus, miserando mortis genere interiit. His literis ad Saporem scriptis, persuadere ei conatus est Constantinus, ut Christianos benevole amplecteretur. Omnium enim ubique Christianorum maximam curam gerebat, non Romanorum modo, verum etiam exterorum.

δεηθῆναι σφαγίων ἢ μαιήϊων πινῶν· ἀλλὰ ἀποχρῆσαι αὐτῷ εἰς νίκην τὸ τοῦ σωτῆρος σύμβολον, τῶν οἰκείων στρατευμάτων προηγούμενον, καὶ ἀχύρῳ καθαρᾷ αἱμάτων καὶ ῥύπου· ὁ δὲ βαλεριανὸς, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐκακούργει τὰς ἐκκλησίας, εὐημερῶν διεβίωσε τὴν ἀρχήν· ἐπεὶ δὲ διωγμὸν ἐγείρων ἐβλασφήμησε κατὰ θεῶν χριστιανῶν, θεία μοῖρα ἐλάσασα αὐτὸν ὑπὸ πέρσας ἐποίησε· παρ' ὧν αἰχμάλωτος ἀθλίως ἐτελεύτησε τὸν βίον καὶ ἐπαυσε· τοιαῦτα καθορῶν γράψας κωνσταντῖνος, ἐπειρᾶτο πείθειν αὐτὸν εὐνοεῖν τῇ θρησκείᾳ· πλείστην δὲ ἔσχε σπουδὴν περὶ τοὺς πανταχοῦ χριστιανοὺς, μᾶλλον καὶ ἀλλοφύλους.

CAPUT XVI.

Quomodo Eusebius & Theognius Ariani, libello dato professi se consentire Synodo Nicænæ, suas sedes recuperarunt.

NOn multo post Synodum Nicænam Arius ab exilio revocatus est: adhuc tamen prohibitus ne Alexandriam ingrederetur. Postea vero omni ope ac studio laboravit ut in Ægyptum rediret, sicuti suo loco dicetur. Aliquanto pòst Eusebius Nicomediensis Episcopus pulso Amphione qui in ejus locum fuerat ordinatus, & Theognius Nicænus ejecto similiter Chresto, sedes suas recuperarunt. Revocati sunt autem post libellum pœnitentiæ, oblatum Episcopis, cujus hæc sunt verba. Nos quidem à pietate vestra dudum indictâ causâ condemnati, judicium sanctitatis vestræ placide & cum silentio fere debuimus. Sed quoniam absurdum est, argumentum calumniæ adversus semetipsum silentio suo præbere, idcirco significamus vobis, nos & in fide unanimes conspirasse, & notione consubstantialis diligenter examinata, omni studio in pacem incubuisse, nullam unquam hæresin secutos. Cumque ob securitatem & tranquillitatem Ecclesiarum ea suggessissemus quæ nobis in mentem veniebant, & eos quibus à nobis satisfieri oportebat, confirmassemus, fidei quidem subscripsisse; anathematismo vero noluisse subscribere: non quòd fidem reprehenderemus, sed quia minime cre-

ΚΕΦ. ιε'.

*Ὅτι οἱ περὶ ἄρειον βιβλίον δόντες συμφρονεῖν τῇ ἐν νικαίᾳ συνόδῳ, ἄρειόν τε καὶ τὴν ἀξιοῦσαν ἀπαραμενόν, ἀνεκλήθη· ἀλεξανδρείας δ' ἔτι οὔσαν καινὴν κεκώλυτο· ἀμέλει τι ὕστερον ἠναγκάσθη ἄκοντι αὐτῷ καθοδον ἐποιήσασθαι, ὡς ἐν καιρῷ λελέξεται· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τὰς αὐλὰς ἐκκλησίας ἀπέλαβον, εὐσέβιός τε ὁ νικομηδείας ἀμφίωνα τὸν ἀντ' αὐτοῦ καθεζόμενον θέμενος ἐκβαλὼν, καὶ θεόγνιος ὁ νικαίας χρῆσιν ἀνελόμενος, μελανίας βιβλίον δεξάμενος ἐπισκόποις διδόντες. Ἤδη μὲν καταψηφισάμενοι τῆς κρίσεως ὑμῶν τῆς εὐλαβείας ὑμῖν ὠφείλομεν σιωπᾶν τὰ κεκριμένα παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον, καὶ ἑαυτῶν διδόναι τῶν συκοφαντούντων τῷ ἀδόξῳ τῇ σιωπῇ, τούτου ἕνεκεν ἀναφέρομεν, ὅτι ἡμεῖς καὶ τῇ πίστει συνεφρονήσαμεν, καὶ τὴν διάνοιαν ἐξετάσαντες ἐπὶ πᾶσι ὁμοουσίῳ, ὅλοι ἐγενόμεθα τῆς εἰρήνης, μηδαμοῦ τῇ αἱρέσει ὅλως ἀκολουθήσαντες· ὑπομνήσαντες δ' ἐσμὲν ὑμᾶς καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐκκλησιῶν, ὅσα τὸν λογισμὸν ἡμῖν ὑπέτρεχε, καὶ πληροφορηθέντες, καὶ πληροφορήσαντες τοὺς δι' ἡμῶν πεισθῆναι ὀφείλοντας, ὑπεσημηνάμεθα τῇ πίστει τὸν ἀναθεματισμὸν· καὶ ὑπεγράψαμεν, καὶ τῇ πίστεως καθηγορήσαντες, ἀλλ' ὡς ἀπίστοις τοῖς

τοιοῦτον εἶναι τὸν καταγορηθέντα, ἐκ τῆς ἰδίας ἐπιστολῆς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ διά τε ὑπομνημάτων καὶ τῆς εἰς πρόσωπον διαλέξεως πεπληροφορημένους μὴ τοιοῦτον εἶναι· εἰ δ' ἐπείσθη ἡ ἁγία ὑμῶν σύνοδος, οὐκ ἀντιλέγοντες, ἀλλὰ συμψηφίζοντες τοῖς παρ' ὑμῶν ἠκριβωμένοις, καὶ διὰ τῶν γραμμάτων πληροφορούμενοι τῇ συγκαταθέσει· ἢ τῇ ὀξείᾳ βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τῇ ὑποψίᾳ τῆς αἱρέσεως ἀποδυόμενοι· εἰ γὰρ καταξιώσητε νῦν γῆν εἰς πρόσωπον ἐπαναλαβεῖν ἡμᾶς, ἕξετε ἐν ἅπασιν ὁμοψύχους, ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ' ὑμῶν κεκριμένοις· καὶ ὅτε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἀναγόμενον ἔδοξεν ὑμῖν τῇ διαβεβαίᾳ φιλανθρωπίᾳ, καὶ ἀνακαλέσασθαι· ἄτοπον ὑπολαμβάνοντες εἶναι ὑπόδικον ἀνακεκλημένον, καὶ ἀπολογισαμένου ἐφ' οἷς διεβάλλετο ἡμᾶς ἐπισκήπτειν καθ' ἑαυτῶν ἐνδόντας τὸν ἔλεγχον· καταξιώσατε ἂν, ὡς ἁρμόζει τῇ φιλοχρίστῳ ὑμῶν διαβεβαίᾳ, καὶ τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα ὑπομνῆσαι, καὶ δεήσεις ἡμῶν ἐγχειρίσαι, καὶ πάθος βεβαιώσασθαι τὰ ὑμῖν ἁρμόζοντα ἐφ' ἡμῶν· ὧδε μὲν οὖν οἱ εὐσεβέστατοί τε καὶ θεόγνωμοι μεμελήκασιν, καὶ τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας ἀπέλαβον.

A debamus, illum qui accusatus fuerat ejusmodi esse; cum partim ex iis quæ ad nos per literas scripserat, partim ex ejus sermonibus in conspectu nostro habitis compertum haberemus, illum talem non esse. Quod si sanctissimo Concilio vestro satisfactum est, non repugnantes, sed consentientes iis quæ à vobis decreta sunt, etiam hoc libello consensum nostrum confirmamus; non quidem tædio exilii, sed ut suspicionem vitemus hæreseos. Nam si in conspectum vestrum nos venire patiemini, invenietis nos in omnibus concordes, & decretis vestris B mordicus inhærentes: quando & eum ipsum qui ob ista accusabatur, placuit reverentiæ vestræ humaniter tractare, & ab exilio revocare. Porro absurdum fuerit, cum is qui reus esse videbatur, revocatus sit, seque de illis quæ ipsi objiciebantur, purgaverit; nos silere, & argumentum adversus nosmetipsos ultro suppeditare. Vos ergo, sicut reverentiam vestram Christi amantissimam decet, Imperatorem Deo charissimum admonere dignemini, eique preces nostras offerre, & in nostra causa, ea quæ vobis congruunt maturè decernere. C Hoc igitur modo Eusebius & Theognius pœnitentiam egerunt, & Ecclesias suas recuperarunt.

Κεφ. ιζ.

Ὅτι τὸν ἀλιξανδρείας τελευτήσαντα ἀλιξάνδρου, ἀθανάσιος ἀντιποιεῖται ἐκείνου λαμβάνει τὸν θρόνον· καὶ διήγησις ὧν εἰς τοῦτο ἐν νέᾳ ἡλικίᾳ αὐτὸς, ὅτι αὐτοδίδακτος ἦν ἱερεὺς, καὶ φιλούμενος τῷ μεγάλῳ ἀντωνίῳ.

Ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, μέλλων τὸν βίον μεταλλάσσειν ἀλέξανδρος ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, διάδοχον αὑτοῦ καταλιπεῖν ἀθανάσιον, θείαις προσάξεσιν, ὡς ἐγὼμαι, ἐπ' αὐτὸν ἀγαγὼν τὴν ψῆφον· ἐπεὶ τοι γε ἀθανάσιον φασὶν ἀποφυγεῖν πεφροντικέναι, καὶ ἀκούσια βιασθῆναι πρὸς ἀλεξάνδρου, ἱερωσύνης ἐπίσκοπον ὑποδέξασθαι· μαρτυρεῖ ἀπολινάριος ὁ σύρος ὧδε λέγων· οὐκ οἶδεν ὃ καὶ μετὰ ταῦτα πολεμεῖν ἡ δυσσέβεια· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸν μακάριον διδάσκαλον τοῦ ἀνδρὸς ὥπλισται· καὶ δὴ παρῆν συμμαχῶν, ὡς παῖς πατρί· ἔπειτα καὶ ἐπ' αὐτὸν, ὡς ἦκεν ἐπὶ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς διαδοχήν, πολλὴν μὲν ἀποφυγὴν χρησάμενος καὶ θεὸν

Caput XVII.

Ut mortuo Alexandro Alexandriæ Episcopo, Athanasius ejus hortatu Episcopatum suscepit. Narratio de eodem Athanasio dum adhuc puer esset: quòd sacerdos fuerit à semetipso edoctus, & quòd carus fuerit Antonio.

D Sub idem tempus Alexander Episcopus Alexandriæ, cum ex hac vita migraturus esset, Athanasium successorem reliquit: divinis ut equidem arbitror jussionibus ad eum designandum impulsus. Etenim Athanasius ipse fugam paravisse dicitur, & per vim ab Alexandro coactus esse ut Sacerdotium susciperet. Cujus rei testis est Apollinarius Syrus, ita dicens. Post hæc vero impietas bellum inferre non cessat. Sed primum quidem contra beatum hujus viri doctorem armatur: & hic tanquam filius patri adjutor aderat. Deinde vero contra hunc ipsum, tunc cum ad Episcopatus successionem venit, fuga quidem diu multumque usus: Dei autem

auxilio repertus, quemadmodum & A beato viro qui Episcopatum ei tradidit, divinis indiciis præmonstratum fuerat, non alium quam hunc successorem ipsius fore. Nam cum is ex hac vita vocaretur, & jam morti vicinus esset, Athanasium absentem nominatim vocare cœpit. Et cum alter ejusdem nominis qui illic aderat, vocanti respondisset; isti quidem nihil dixit, quippe quem non vocabat. Rursus vero vocare perstitit. Cumque id sæpius fieret, is quidem qui aderat silentio transmittebatur; designabatur vero is qui aberat. Quin & Prophetico spiritu beatus Alexander ita locutus est: Effugisse te credis, Athanasi. Non effugies; significans scilicet eum ad certamen vocari. Et Apollinarius quidem de Athanasio ista scribit. Ariani vero asserunt, mortuo Alexandro, tam eos qui ipsi, quam eos qui Melitio adhærebant, inter se communicasse: congregatosque ex Thebaïde & ex universa Ægypto quinquaginta quatuor Episcopos, dato sibi invicem jurejurando statuisse, ut communi suffragio eligeretur is qui Alexandrinam Ecclesiam administraturus esset: sed septem Episcopos ex eorum numero, violato jurejurando, præter reliquorum omnium voluntatem clam ordinasse Athanasium: eaque de causâ C multos tum ex plebe, tum ex clericis Ægypti, communionem ejus refugisse. Ego vero, hunc virum non absque Dei nutu ad Sacerdotium perveniisse existimo, utpote eloquentia simul & intelligentia pollentem, & ad resistendum insidiis adversariorum idoneum: cujusmodi virum illa præcipue tempora requirebant. Fuit certe ad conciones Ecclesiasticas, & ad Sacerdotii munus obeundum aptissimus, & ab ineunte ætate in hujusmodi rebus αὐτοδίδακτος, ut ita dicam, apparuit. Denique adhuc impuberi istud ei accidisse fertur. Publicum ac solenne festum ingenti pompa quotannis celebrant Alexandrini, eo die quo Petrus ipsorum olim Episcopus Martyrium consummavit. Hunc igitur diem festum aliquando celebrans Alexander, qui tunc ipsorum erat Episcopus, peractis missarum solennibus, exspectabat eos qui unà cum ipso pransuri erant. Cumque solus esset, oculos convertit ad mare. Illic visis eminus pueris, qui in litore ludentes, Episcopi

ὃ ἀνευρεθὲις, ὡς καὶ τῷ μακαρίῳ ἀνδρὶ τῷ τὴν ἐπισκοπὴν ἐγχειρίσαντι προδεδήλωτο θείαις δηλώσεσιν, ἐκ ἕτερον ἔσεσθαι τὸν διάδοχον ἢ τοῦτον· ἐκαλεῖτο μὲν γὰρ ὁ τότε βίᾳ· ἤδη δὲ πρὸς ἀπαλλαγὴν τυγχάνων, ἀθανάσιον ὀνομασὶ μὴ παρόντα ἐκάλει· καὶ ὡς ὁ παρὼν ὁμώνυμος ὑπήκουε τῇ κλήσει, πρὸς μὲν τοῦτον ἀπεσιώπα, ὡς ἐ τοῦτον καλῶν· αὖθις δὲ ἐχέτο τῇ κλήσει· καὶ ταῦτὸ πολλάκις ἐγίνετο, ἀπεσιωπᾶτο μὲν ὁ παρών· ἐδηλοῦτο δὲ ὁ μὴ παρών· καὶ προφητικῶς ἔλεγεν ὁ μακάριος ἀλέξανδρος, B ἀθανάσιε νομίζεις ἐκπεφευγέναι· οὐκ ἐκφεύξῃ· δηλῶν ὡς πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐκαλεῖτο· ταῦτα μὲν ἀπολλινάριος γέγραφε περὶ ἀθανασίου· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρείου αἱρέσεως λέγουσιν, ὡς ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος, ἐκοινώνουν ἀλλήλοις οἵ τε ἀλεξάνδρου καὶ μελιτίου φρονοῦντες· συνελθόντες τε ἐν θηβαΐδι καὶ τῆς ἄλλης αἰγύπτου πεντήκοντα καὶ τέσσαρες ἐπίσκοποι, ἐνωμότως συνέθεντο, κοινῇ ψήφῳ αἱρεῖσθαι τὸν ὀφείλοντα τὴν ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύειν· ὅπερ κήσαντας δὲ ἐπί τινας τῶν ἐπισκόπων, παρὰ τὴν πάντων γνώμην κλέψαι τὴν ἀθανασίου χειροτονίαν· καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ τῶν ἀνὰ τὴν αἴγυπτον κληρικῶν, ἀποφυγεῖν τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν· ἐγὼ δὲ πείθομαι τὸν ἄνδρα τοῦτον, οὐκ ἀνθρωπαρεληθεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχιερωσύνην, λέγω δὲ καὶ νοεῖν ἱκανὸν, καὶ πρὸς ἐπιβουλὰς αὐτοῦ οἷός μάλιστα ὁ καθ' αὐτὸν ἐδόκει καιρὸς ἐγκεῖσθαι· ἦν δὲ ἐκκλησιαστικὸς ὅτι μάλιστα, καὶ πρὸς τὰ θεραπεύεσθαι ἐπιτηδειότατος, ἔτι νέος, ὡς ἐπος αὐτοδίδακτος τοιοῦτος φανεὶς ἀμέλει καὶ προσήκων γενόμενος, τοῦτο φασὶν ἐπ' αὐτῷ συμ- D βεβηκέναι· δημοτελῆ καὶ σφόδρα λαμπρὰν πανήγυριν εἰσέτι νῦν ἄγουσιν ἀλεξανδρεῖς, τὴν ἐτησίαν ἡμέραν τοῦ μαρτυρίου τοῦ γενομένου παρ' αὐτοῖς ἐπισκόπου τοῦ τὴν τε ἐπιβουλὴν ἀλέξανδρον, ὁ τότε ἐκκλησίας ἡγούμενος, ἤδη τὴν λειτουργίαν πληρώσας, ἀφιέμενος τὰς ἅμα αὐτῷ μέλλοντας δεῖπνεῖν καθ' ἑαυτὸν ὃ διάγων, τὰς ὀφθαλμὰς εἰς ἐπὶ τὴν θάλασσαν· ἰδὼν δὲ πόρρωθεν ἐν τῷ αἰγιαλὸν παῖδας παίζοντας, καὶ ἐπισκοπ-

μιμουμένους καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας ἔθη, ἐφ' ὅσον ἀκίνδυνον ἑώρα τὴν μίμησιν, ἤδετο τῇ θέᾳ, καὶ τοῖς γινομένοις ἔχαιρεν· ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἀπορρήτων ἥψαντο, ἐταράχθη· καὶ μεταπεμψάμενος τοὺς ἐν τέλει τοῦ κλήρου, ἐπέδειξε τοὺς παῖδας· καὶ συλληφθέντας αὐτοὺς ἀχθῆναι κελεύσας, ἐπυνθάνετό τίς αὐτοῖς ἦν ἡ παιδιὰ, καὶ πόσοι οἱ ἐπὶ ταύτῃ λόγοι καὶ πράξεις· οἱ δὲ, δείσαντες, τὰ πρῶτα ἠρνοῦντο· ἐπιμένοντι δὲ αὐτοῦ τῷ βασάνῳ, καταμιμήσασθαι ἐπίσκοπον μὲν καὶ λειτουργὸν γεγενῆσθαι τὸν ἀθανάσιον· βαπτισθῆναι δὲ παρ' αὐτοῦ πάντας τῶν ἀμυήτων παίδων· οὐκ ἐπιμελῶς ἀνέκρινεν ἀλέξανδρος, τί μὲν αὐτοὺς ἤρετο ἢ ἐποίησεν ὁ τῆς παιδιᾶς ἱερεύς· τί δὲ αὐτοὶ ἀπεκρίναντο ἢ ἐδιδάχθησαν· ἀνευρὼν δὲ πᾶσαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ἀκριβῶς ἐν αὐτοῖς φυλαχθεῖσαν, ἐδοκίμασεν ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῦσι βουλευσάμενος, μὴ χρῆναι ἀναβαπτίσαι τοὺς ἅπαξ ἐν ἁπλότητι τῆς θείας χάριτος ἀξιωθέντας· τὰ δὲ ἄλλα περὶ αὐτοὺς ἐπλήρου, ἃ θέμις μόνους τοὺς ἱερωμένους μυσταγωγοῦντας τελεῖν· ἀθανάσιον δὲ καὶ τοὺς ἄλλους παῖδας οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι ἐν τῷ παίζειν ἐτύγχανον, ὑπὸ μάρτυρι τῷ θεῷ, τοῖς οἰκείοις παρέδωκεν ἀναθρέψαι τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀγαγεῖν ἐφ' ὃ ἐμυήσαντο· μετὰ πολὺ δὲ, ὁμοδίαιτον καὶ ὑπογραφέα τὸν ἀθανάσιον εἶχεν· οὗ δὲ ἤρξατο, γραμματικοῖς τε καὶ ῥήτορσι φοιτᾶν, ἤδη εἰς ἄνδρας τελῶν, καὶ πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς πεῖραν ἔδωκε τοῖς ὁμιλοῦσιν αὐτῷ σοφοῦ καὶ ἐλλογίμου ἀνδρός· ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησεν ἀλέξανδρος, διάδοχον αὐτοῦ καταλιπών, ἔτι μᾶλλον ἐπέδωκε τὴ περὶ αὐτοῦ δόξα, βεβαιουμένη ταῖς οἰκείαις πράξεσι, καὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ μεγάλου ἀντωνίου μοναχοῦ μεγαλυνομένου πρὸ αὐτοῦ ὑπήκουε, καὶ ταῖς πόλεσιν ἐφοίτα· καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας συνήει· καὶ οἷς ἐδόξαζε περὶ θεοῦ, συνεψηφίζετο· καὶ φίλον ἐν πᾶσιν εἶχεν αὐτὸν, καὶ τὰς

A officium sacrosque Ecclesiæ ritus exprimebant, quamdiu quidem scenam illam absque periculo esse animadvertit, delectabatur spectaculo, nec mediocrem ex ea re capiebat voluptatem. Postquam vero arcana quoq; mysteria exprimere cœperunt, perturbatus est animo; vocatisque ad se Primoribus Cleri, pueros ostendit. Cumque eos comprehensos adduci jussisset, sciscitatus est ex iis, quisnam lusus ipsorum esset, & quid in eo dicerent, quidve agerent. Illi metu perB culsi, initio quidem negarunt. Sed cum Alexander quæstioni instaret, confessi sunt Episcopum ac præsulem fuisse ipsis Athanasium: & quosdam pueros qui nondum mysteriis initiati fuissent, ab illo esse baptizatos. Hos Alexander accurate interrogavit, quidnam ipsis dixisset fecissetve ludi illius Episcopus; & quid ipsi respondissent, quidve edocti essent. Cumque omnia juxta ordinem Ecclesiasticum exacte in illis servata esse deprehendisset, communicato consilio cum sacerdotibus quos circa se habebat, censuit non rebaptizandos esse eos, qui in simplicitate divinam gratiam semel percipere meruissent. Reliqua vero quæ à solis sacerdotibus baptismum tradenC tibus administrari fas est, in illis supplevit. Athanasium porro aliosque pueros qui in eo ludicro Presbyterorum aut Diaconorum partes egerant, sub divino testimonio parentibus ipsorum tradidit, quo ipsos ad Ecclesiæ ministerium educarent, informarentque ad ea officia quę fuerant imitati. Nec multo pòst Athanasium in contubernium suum adscivit, eumque Notarium deinceps habuit. Qui cum probe institutus fuisset, & Grammaticorum ac Rhetorum scholas frequentasset; ubi virilem ætatem ingressus est, etiam ante Episcopatum iis qui cum ipso in colloquium venerant, prudentiæ ac doctrinæ suæ experimenD tum dedit. Postquam vero Alexander fato functus esset successore eo derelicto, multo amplius crevit ejus existimatio, tum virtutibus ipsius tum magni Antonii monachi testimonio confirmata. Etenim Antonius quoties ab illo accerseretur, obtemperabat, & ad urbes accedebat, & unà cum illo veniebat ad Ecclesias, ejusque fidem de Deo, suffragio suo comprobabat. Denique in omni vita eum semper amicum habuit;

ejusque adversarios & inimicos aversatus est.

ἐναντιωμένους ἢ ἀπεχθανομένους αὐτῷ ἀπεστρέφετο.

Caput XVIII.

Quomodo Ariani & Meletiani, Athanasium illustrem reddiderunt. Deque Eusebio, qualiter Athanasium sollicitavit ut Arium susciperet. Et de voce Consubstantialis, quomodo præ ceteris omnibus Eusebius Pamphili & Eustathius Antiochenus inter se contenderunt.

Sed celeberrimum eum reddiderunt Arii ac Meletii sectatores: qui cum semper insidias ei struxerint, nunquam tamen jure illum convincere potuerunt. Ac primum quidem Eusebius, scriptis literis eum tentavit ut Arianos susciperet: minatus absque scripto se illum damno affecturum, nisi paruisset. Sed cum ille non cederet, affirmans suscipiendos non esse eos, qui ad veritatem interpolandam novam hæresin excogitassent, & Nicænæ Synodi sententia excommunicati fuissent, operam dedit Eusebius, ut Imperator ipse Arium susciperet, ac redeundi licentiam ei concederet. Verum qua ratione istud factum sit, dicam paulo pòst. Tunc temporis vero rursus inter se dissidere cœperunt Episcopi, dum vocem Consubstantialis scrupulosius examinarent. Nam alii quidem eos qui vocem istam probarent, impie loqui censebant, quasi filium sine subsistentia assererent, idemque cum Montano ac Sabellio sentirent. Alii vero, contrariæ sententiæ assertores non secus ac Gentiles aversabantur, eisque objiciebant, quòd Deorum multitudinem inducerent. In his porro altercationibus præcipue se exercuerunt Eusebius Pamphili, & Eustathius Antiochenus. Nam cum uterque eorum fateretur filium Dei propriam habere subsistentiam, perinde tamen quasi se invicem non intelligerent, alter alterum accusabat. Et Eustathius quidem Eusebium insimulabat, quòd ea quæ Nicææ decreta fuerant, innovaret. Eusebius vero, ea quidem se approbare dicit: sed Eustathio opinionem exprobrat Sabellii.

Κεφ. ιή.

Ὅτι οἱ ἀρειανοὶ καὶ μελετιανοὶ περιφανῆ ἐπέθεσαν ἀθανάσιον τῷ περὶ εὐσεβείᾳ, καὶ ὅπως ἀπεπειράτο ἀθανασίου δέξασθαι ἄρειον καὶ περὶ τῆς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου· ὅπως μάλιστα τῶν ἄλλων παμφίλου εὐσέβιος, καὶ εὐσάθιος ὁ ἀντιοχείας ἐφιλονείκουν.

Μάλιστα δὲ ἐνδοξότατον αὐτὸν κατέστησαν οἱ τὰ ἀρείου καὶ μελετίου φρονοῦντες· Ἀεὶ μὲν ἐπιβεβουλεύσαντες, οὐδέποτε δὲ δικαίως αὐτὸν ἐλεῖν δόξαντες· τὰ μὲν οὖν πρῶτα δι' ἐπιστολῆς ἐπειράθη αὐτοῦ εὐσέβιος, δέχεσθαι τὸν περὶ ἄρειον· εἰ δὲ ἀπειθήσειε, κακῶς αὐτὸν ποιήσειν ἀγορεύσας ἠπείλει· ὡς δὲ οὐκ εἶξε, μὴ δεκτὸν εἶναι ἐπισάμενος τὸν ἐπὶ νεωτερισμῷ τῆς ἀληθείας αἰρεσιάρχην εὑρόντας, καὶ παρὰ τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου ἀποκηρυχθέντας, ἐπαιδαγώγει ὅπως αὐτὸν ὁ βασιλεὺς παραδέξηται τὸν ἄρειον, καὶ κάθοδον αὐτῷ παράσχῃ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἐγένετο, οὐκ εἰς μακρὰν ἐρῶ· ὅτε δὲ αὖθις παρὰ ταῦτα ἐσπουδάκεσαν οἱ τῆς ὁμοουσίου ὄνομα· οἱ μὲν γὰρ, τὸν τοῦτο παραδεχομένους, βλασφημεῖν ᾠοντο, ὡς ὑπάρξεως ἀνυπόστατον τὸν υἱὸν δοξάζοντας, καὶ τὰ μοντανοῦ καὶ σαβελλίου φρονοῦντας· οἱ δ' αὖπαλιν, ὡς ἑλληνίζοντας τοὺς ἑτέρους ἐξελέγχοντες, εἰς πολυθεΐας εἰσάγειν διέβαλλον· κατεμέμφετο δὲ μάλιστα περὶ τοιούτων, εὐσέβιός τε ὁ παμφίλου, καὶ εὐσάθιος ὁ ἀντιοχεύς· ἀμφότεροι μὲν γὰρ τὸν υἱὸν ἴδιόν τινα ὑπόστασιν εἶναι ὡμολόγουν· ὥστε δὴ ἀλλήλων μὴ ἐπαίοντες, ἀλλήλους διέβαλλον· καὶ εὐσάθιος μὲν ἐπῃτιᾶτο τὸν εὐσέβιον εἰς τὰ ἐν νικαίᾳ δόξαντα περὶ τοῦ δόγματος καινοτομοῦντα· ὁ δὲ, ταῦτα μὲν ἐπαινεῖν φησίν· εὐσαθίῳ δὲ τῷ σαβελλίου φρονεῖν δόξαν.

A

Κεφ. ιθ'.

Περὶ τῆς ἀντιοχείας συνόδου· καὶ ὅτι ἀδίκως καθῃρέθη Εὐσταθιος· καὶ ὅτι Εὐφρόνιος τὸν θρόνον λαμβάνει· καὶ ὅσα μέγας Κωνσταντῖνος ἔγραψε τῇ συνόδῳ, καὶ εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλου, παραιτησαμένῳ τὴν ἀντιοχείαν.

Συνόδου οὖν ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης, ἀφαιρεῖται Εὐσταθίου τὴν Ἀντιοχέων ἐκκλησίαν· τὸ μὲν ἀληθὲς, ὡς πολλὴς ἔχει λόγου, καθότι τῇ ἐν Νικαίᾳ πίστει ἐπήνει, καὶ τὰς περὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ Παυλῖνον τὸν Τύρου ἐπίσκοπον, καὶ Παλλάδιον τὸν Σκυθοπόλεως, ὧν τὴν γνώμην οἱ ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἱερεῖς εἵποντο, οἷά γε δὴ ἀρείου φρονοῦντας ἀπεστρέφετο, καὶ φανερῶς διέβαλλε· πρόφασιν δ', ὡς ἔχ' ὅσας πράξεσι τὴν ἱερωσύνην αἰσχύνας ἐφωράθη· μείζων δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν ἀνεκινήθη στάσις καὶ τὴν Ἀντιόχειαν· ὡς μικρᾶς δεῖν τειχῶν ἅψασθαι τὸ πλῆθος, καὶ πᾶσαν κινδυνεῦσαι τὴν πόλιν· ἔλαψε δὲ αὐτοῦτο μᾶλλον αὐτὸν πρὸς βασιλέα· ὡς δ' ἔγνω ταῦτα συμβεβηκέναι, καὶ τὸν λαὸν τῆς ἐκκλησίας εἰς δύο διῃρῆσθαι, σφόδρα ἐχαλέπαινε, καὶ ἐν ὑπονοίᾳ αὐτὸν εἶχεν, ὡς αἴτιον τῆς στάσεως· πέμπει δ' ὅμως τινὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν λαμπρῶς πραττομένων, ἐντελάμβου εἰς δέος καταστῆσαι τὸ πλῆθος, καὶ δίκαι ταραχῆς καὶ βλάβης καταπαῦσαι τοὺς στασιάζοντας· λογιάμβοι δὲ οἱ καθελόντες Εὐστάθιον, οἱ δὴ τότε χάριν εἰς Ἀντιόχειαν συνημβοιεὐτύγχανον, ὡς εἰ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς πρεσβεύσαιντο τινα τῆς ἐνθάδε ἐκκλησίας βασιλεῖ γνώριμον, καὶ ἐπὶ λόγων ἐπιστήμῃ ἀδόκιμον, ῥᾳδίως ἕξουσι πειθομένους τοὺς ἄλλους, οὓς ἔχειν ἐνόμισαν ἐπιτρέψαι τὸν Ἀντιοχέων θρόνον Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλου· καὶ γράφουσι δὴ τοιαῦτα τῷ βασιλεῖ, δηλώσαντες καὶ τῷ λαῷ ὑπερφυῶς τοῦτο κεχαρισμένον εἶναι· ἅδεσθαι δ' ἐζήτησαν καὶ ὅσοι τοῦ κλήρου καὶ τοῦ πλήθους ἀπεχθῶς εἶχον πρὸς Εὐστάθιον· ὄγμῳ δὲ εὐσεβεῖ ἔγραψε τῷ βασιλεῖ παραιτούμενος· ἐπαινέσας δ' αὐτοῦ τὴν παραίτησιν ὁ βασιλεύς· νόμος γὰρ ἐκκλησιαστικὸς ἐκώλυε, τὸν ἀπαξ ἡγησάμβρον ἐκκλησίας, ἐπίσκοπον ἄλλην μὴ μεθίεναι· ἔγραψε δ'

Caput XIX.

De Antiochena Synodo, in qua Eustathius injuste depositus est, cujus sedem Euphronius obtinuit. Et quid Constantinus Magnus scripserit, tum ad Synodum, tum ad Eusebium Pamphili qui Antiochenam sedem recusaverat.

COngregata igitur Antiochiæ Synodo, Eustathius Episcopatu Antiochensis Ecclesiæ exuitur: re ipsa quidem sicut major pars asserit, eo quod Nicæni Concilii fidem adstrueret, & Eusebium B Pamphili, Paulinum Tyri ac Patrophilum Scythopoleos Episcopum, quorum sententiam omnes Orientis Episcopi sectabantur, tanquam Arianos averseretur, palamque eos accusaret. Specie vero, quasi honorem sacerdotii flagitiis quibusdam commaculasse deprehensus fuisset. Cæterum ingens seditio ob ejus depositionem excitata est Antiochiæ: adeo ut parum abfuerit, quin plebs arma corriperet, totaque civitas in gravissimum discrimen adduceretur. Atque hoc præcipue apud Imperatorem ei nocuit. Postquam enim Imperator ista accidisse comperit, & plebem Ecclesiæ C duas in partes discissam esse; ægre admodum eam rem tulit, & Eustathium seditionis auctorem fuisse suspicatus est. Quendam tamen ex palatii sui Proceribus misit, eique in mandatis dedit, ut plebi metum incuteret, & sine tumultu ac detrimento seditionem comprimeret. Porro hi qui Eustathium deposuerant, eaque de causâ Antiochiæ erant congregati, cum apud se reputassent, si ex opinionis suæ sectatoribus aliquem Imperatori probe cognitum, & eloquentiæ ac doctrinæ laude florentem, Antiochenæ sedi præficerent, reliquos D deinceps facile sibi assensuros esse: commodum fore existimarunt, Antiochensis Ecclesiæ administrationem Eusebio Pamphili tradere. Scribunt itaq; ad Imperatorem ea de re, plebi quoque id gratissimum esse significantes. Hoc enim postulaverant, quotquot, tum ex Clero, tum ex plebe, infensi erant Eustathio. Verum Eusebius quidem, scriptis ad Imperatorem literis, sedem illam recusavit. Imperator vero detrectationem ejus laudans; lege enim Ecclesiastica vetitum erat, ne is qui unius Ecclesiæ Episcopus jam fuerat constitutus, ad alium Episcopatum transiret: scripsit ad

Eusebium, & consilium ejus probans, A felicem illum vocavit, qui non unius civitatis, sed totius orbis Episcopatu dignus haberetur. Scripsit etiam ad plebem Antiochensis Ecclesiæ de concordia, & quod alterius urbis Episcopus appetendus non esset, cum alienum sit ab officio boni viri, res alienas concupiscere. Præter has literas, aliam Epistolam privatim misit ad Synodum: in qua perinde ac in literis quas ad Eusebium scripserat, eum quidem prædicavit quod Episcopatum recusasset. Cum autem accepisset, Euphronium Cappadocem Presbyterum, & Georgium Arethusium probatæ fidei esse, jussit ut vel alterum illorum quem judicarent, vel alium quempiam qui ipsis idoneus videretur, Antiochensis Ecclesiæ ordinarent Antistitem. Acceptis igitur Imperatoris literis, Euphronium Episcopum ordinarunt. Eustathius vero, sicuti accepi, calumniam illam moderate tulit, satius id esse arbitratus: vir tum in aliis rebus egregius, tum eloquentiæ causâ merito admirandus: quemadmodum ex libris ejus qui adhuc exstant licet cognoscere, qui tum ob priscum genus elocutionis, & ob gravitatem sententiarum, tum ob verborum elegantiam & in rebus explicandis venustatem, magnopere probantur.

τὸν εὐσεβίῳ, ἀποδεχόμενος αὐτοῦ τῆς γνώμης, καὶ μακάριον ἀποκαλῶν, ὡς οὐ μιᾶς πόλεως, ἀλλὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ὅλης ἄξιον ἐπισκοπεῖν. ἔγραψε δὲ καὶ τῷ λαῷ τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας, περί τε ὁμονοίας, καὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐφίεσθαι τοῦ παρ' ἄλλοις ἐπισκοπεῖν, ὡς οὐκ ἀγαθὸν ὄντος τοῦ ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν· ἰδίᾳ δὲ καὶ ταύτας ἄλλην ἐπιστολὴν τῇ συνόδῳ διεπέμψατο· καὶ εὐσέβιον μὲν ὁμοίως τῇ παρρησίᾳ ἐθαύμαζεν ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γράμμασιν· ὡς δοκίμους δὲ τὴν πίστιν ἐπυθόμενος εὐφρόνιον καππαδόκην πρεσβύτερον, καὶ γεώργιον ἀρεθούσιον, ἐκέλευσε τῶν ὃν ἂν κείνωσιν, ἢ ἕτερον ὃς ἄξιος φανείη, χειροτονῆσαι τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας πρόεδρον· ἐπεὶ δὲ τὰ βασιλέως ἐδέξαντο γράμματα, εὐφρόνιον ἐχειροτόνησαν· εὐσταθίου δέ, ὡς ἐπυθόμην, ἡσυχῇ τὴν συκοφαντίαν ἤνεγκεν, ὃ δ' ἐπὶ κείνοις ἄμεινον· ἀνὴρ γὰρ τἄλλα καλὸς καὶ ἀγαθός, καὶ ἐπὶ εὐγλωττίᾳ δικαίως θαυμαζόμενος, ὡς ἐκ τῶν φερομένων αὐτοῦ λόγων συνιδεῖν ἐστιν, ἀρχαϊκῆς φράσεως καὶ σωφροσύνη νοημάτων, καὶ ὀνομάτων κάλλει, καὶ χάριτι ἀπαγγελίας εὐδοκιμούντων.

Cap. XX.

De Maximo, qui post Macarium Hierosolymitanam sedem obtinuit.

Κεφ. κ'.

Περὶ μαξίμου τοῦ μετὰ μακάριον τὸν ἱεροσολύμων προστάντος.

SUb idem tempus mortuo Marco, qui post Silvestrum brevi admodum tempore Pontificatum obtinuit, Julius Romanam sedem administravit. Ecclesiam vero Hierosolymitanam post Macarium Maximus suscepit. Hunc Diospolitanæ Ecclesiæ Episcopũ à Macario constitutum esse memorant: sed cives Hierosolymorum eum apud se detinuisse. Nam cum confessionis gloria clarus, & omni ex parte egregius esset, plebis judicio tacite designabatur, ut post obitum Macarii Episcopatum illic capesseret. Proinde cum plebs moleste ferret eripi sibi hominem cujus virtutem experta esset, & seditio intentaretur; commodius visum est, ut Diospolitanis quidẽ alius eligeretur Episcopus: Maximus vero maneret Hierosolymis, & unà cum Macario Episcopali munere fungeretur,

Ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ἰούλιος μὲν, μάρκου μικρὸν σὺν βραχεῖ τοῦ χρόνου ἐπισκοπήσαντος, τὸν ἐν ῥώμῃ διέπει θρόνον· μάξιμος δὲ μετὰ μακάριον τὸν ἱεροσολύμων· τοῦτον δὲ λόγος ἐπίσκοπον ὑπὸ μακαρίου χειροτονηθῆναι τῆς ἐν διοσπόλει ἐκκλησίας· ἐπιχειρεθῆναι δὲ αὖθις τῶν ἐν ἱεροσολύμοις καθιζάνειν· ὁμολογίᾳ γὰρ ἦν, καὶ ἄλλως ἀγαθὸς, τῇ δοκιμασίᾳ τοῦ λαοῦ ὑποψήφιος ἦν, μὴ τοῦ τοῦ μακαρίου τελευτῆς εἰς τοῦτο ἐνθάδε ἐπισκοπήν· ἐπεὶ δὲ χαλεπῶς τὸ πλῆθος ἔφερεν, ἐάν τις ἀρετῆς ἔμπειρος ἀφαιρεθῇ ἀποσειόμενον, καὶ στάσις ἠπειλεῖτο, ἔδοξεν εὖ ἔχειν, διοσπολίταις μὲν ἕτερον αἱρεῖσθαι ἐπίσκοπον· μάξιμον δὲ ἐν ἱεροσολύμοις

μένων, καὶ μακαρίῳ συνιερᾶσθαι· μὴ δὲ τῷ αὐτὸ τελοῦντι, ἡγεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας. ἰσέον μέν τοι ὡς οἱ τάδε ἠκριβωκότες, καὶ γνώμην μακαρίου γενέσθαί τε καὶ σπουδασθῆναι τὸ πλῆθος ταῦτα ἰσχυρίζονται· φασὶ γὰρ αὐτὸν μεταμεληθῆναι ἐπὶ τῇ μαξίμου χειροτονίᾳ, ἐπιλογισάμενον ὡς ὀρθῶς περὶ θεοῦ δοξάζων, καὶ διὰ τὴν ὁμολογίαν τῷ λαῷ κεχαρισμένος, ἀναγκαίως φυλακτέος ἦν εἰς τὸν αὐτὸ διαδοχήν· ἐδεδίει γὰρ μὴ τελευτήσαντος αὐτοῦ, καιρὸν εὑρόντες οἱ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ Παλλάδιον, οἳ δὴ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, ὁμοδόξῳ τὸν ἐνταῦθα θρόνον ἐπιλέξωσιν· ἐπεὶ καὶ μακαρίου περιόντος, νεωτερίσαι ἐπεχείρησαν· ἀφορισθέντες ὑπ' αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡσυχίαν ἦγον.

A & post ejus obitum Ecclesiam gubernaret. Cæterum qui res istas accurate examinarunt, affirmant ex sententia Macarii hæc acta esse, & à plebe summo studio postulata. Ajunt enim pœnituisse Macarium, quod Maximum Diospoleos Episcopũ ordinasset. Quippe ordinatione celebrata cogitare cœpit, illum qui & recte de Deo sentiret, & ob confessionem populo acceptus esset, necessario servandum fuisse ut ipsi succederet. Etenim verebatur, ne se mortuo Eusebius & Patrophilus Ariani dogmatis fautores, occasionem B nacti, aliquem ejusdem dogmatis labe infectum in Hierosolymitana sede collocarent. Siquidem Macario adhuc superstite res novas moliti fuerant: sed cum ab illo communione privati essent, ea de causa conquiescebant.

Κεφ. κά'.

Περὶ τῶν μελιτιανῶν καὶ ἀρειανῶν, ὅπως ἑνώθησαν· καὶ ὡς περὶ ἰουσίου καὶ θεογνίου, ὅπως πάλιν τῷ ἀρείῳ νόσον ἀναπτεῖν ἐπιχείρουν.

Caput XXI.

De Melitianis & Arianis, quâ ratione adunati sunt: Item quo pacto Eusebius & Theognius Arianam hæresin denuo suscitare aggressi sunt.

Ἐν τούτῳ δὲ, αἰγυπτίοις ὅπωτέλουν εἶχεν ἡ C ἐξ ἀρχῆς αὐλοῖς πρὸς ἀλλήλους κινηθεῖσα φιλονικία· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ Νίκαιαν, ἡ μὲν ἀρειανὴ αἵρεσις παντάπασιν ἀπεκηρύχθη, οἱ δὲ τὰ μελιτίου φρονοῦντες ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ἐδέχθησαν, ἐπανελθόντι ἀλεξάνδρῳ εἰς αἴγυπτον, παρέδωκε μελίτιος τὰς ἐκκλησίας, ἃς παρανόμως ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο, καὶ ἐν τῇ λυκῷ διῆγε· μετ' ὀλίγον δὲ μέλλων τὸν βίον καταλιμπάνειν, ἰωάννην τινὰ τῶν αὐτῷ συνήθων, ὡς λέγεται τὸ δόγμα τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου καλέσησεν D αὐτὸ αὐτῷ, καὶ πάλιν αὖτις ἀταξίας ταῖς ἐκκλησίαις ἐγίνετο· ἰδόντες δὲ οἱ ἀρεῖται τὰς μελιτίου νεωτερίζοντας, συνεῤῥάπτον καὶ αὐτοὶ τὰς ἐκκλησίας· οἷα γὰρ φιλεῖ ἐν ταῖς τοιαύταις ταραχαῖς, οἱ μὲν τοῦ ἀρείου δόξαν ἐθαύμαζον· οἱ δὲ ἐδικαίουν, τὰς ὑπὸ μελιτίου χειροτονηθείσας χεῖρας τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεῖσθαι, καὶ τούτοις προστίθεσθαι· πρότερον δὲ διαφερόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς ἕκατεροι, ὡς εἶδον τὸ πλῆθος ἑπόμενον τοῖς ἱερεῦσι τῆς καθόλου ἐκκλησίας, εἰς φθόνον κατέστησαν· καὶ πρὸς ἀλλήλους εἰρήνευσαν,

INterea temporis contentio quæ inter Ægyptios jampridem fuerat excitata, nondum finem accipere potuit. Nam cum in Synodo Nicæna, Ariana quidem hæresis ab Ecclesia penitus rejecta esset: Melitiani vero ea conditione quam supra memoravimus, admissi fuissent; redeunti in Ægyptum Alexandro Melitius Ecclesias tradidit, quas contra jus potestati suæ subjecerat: & in urbe Lyco reliquam ætatem transegit. Sed non multo pòst, cum migraturus esset è vita, contra decretum Synodi Nicænæ, Joannem quendam ex familiaribus suis in suum locum subrogavit, ac rursus turbarum in Ecclesia auctor existit. Ariani vero, cum Melitianos res novas moliri cernerent, ipsi quoque Ecclesias perturbarunt. Nam ut in ejusmodi tumultibus fieri solet, alii opinionem Arii laudabant: alii æquum esse censebant, ut ii qui à Melitio ordinati fuerant, Ecclesiis præessent; eorumque partibus sese adjungebant. Porro cum utrique prius inter se dissentirent, postquam tamen animadverterunt plebem sacerdotibus Ecclesiæ Catholicæ addictam esse, invidia correpti sunt. Initoque inter se fœdere,

communes inimicitias adversus Clerum Alexandrinum suscepére. Junctimque & alios accusare quibuscũ disputabant, & seipsos defendere cœperunt: adeo ut processu temporis, Melitiani à plerisq; in Ægypto vocarentur ii, qui Arii opinionem sectabantur: cum tamen Melitiani ob primatum duntaxat ac regimen Ecclesiarum à Catholicis dissiderent: Ariani vero perinde atque Arius sentirent de Deo. Sed quamvis utrique privatim sua invicem dogmata respuebant, tamen simulare contra mentem suam & in communi odii adversus Catholicos societate inter se consentire non dubitarunt; dum singuli ea quæ in votis habebant se consecuturos sperarent. Verum temporis successu, ut verisimile est, Melitiani ex assiduis ea de re disputationibus, Arianorum dogmatum peritiam adepti, eadem cum illis de divinitate senserunt. Exinde Arianorum res ad priorem tumultum rediére: & clerici simul ac laici, mutuam inter se communionem ruperunt. Sed & in aliis urbibus, ac præcipue in Bithynia & Hellesponto, & apud Constantinopolim, rursus contentio de Arii opinionibus excitata est. Fertur deniq; Eusebium Nicomediæ & Theognium Nicææ Episcopum, corrupto Notario cui Imperator acta Synodi Nicænæ servanda commiserat, subscriptiones suas deleviſſe: palamque prædicare ausos esse, quòd filius consubstantialis patri asserendus non esset. Qua de re cum accusaretur Eusebius, ingenti fiducia respondisse dicitur Imperatori: ostensaque ei veste qua induebatur, dixisse: Si hæc vestis inspectante me divisa esset, nunquam dicerem utramque partem ejusdem esse substantiæ. Porro Imperator ista quidem acerbissime tulit. Nam cum existimaret hujusmodi quæstiones post Nicænum Concilium penitus sopitas esse, præter spem eas denuo susciteri cernebat. Sed præcipue eum molestia afficerunt Eusebius & Theognius, quod cum Alexandrinis quibusdam communicassent, quos utpote non recte sentientes de fide, Synodus ad pœnitentiam agendam servaverat: ipse autem Imperator, tanquam auctores discordiæ, atque ob id patria extorres, in exilium deportari jusserat. Hac igitur ex causa commotum Imperatorem nonnulli asserunt,

καὶ κοινωνὸν τῶν ἔχθρων ἀνεδέξαντο πρὸς τὸν κλῆρον Ἀλεξανδρείας· ἐπιμίξ τε πρὸς ἀλλήλους διελέγοντο, τὰ ἐγκλήματα προέφερον, καὶ τὰς ἀπολογίας ἐποιοῦντο ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς πρόιντος τοῦ χρόνου, μελιτιανοὺς ἐν Αἰγύπτῳ καλεῖσθαι τῶν πολλῶν ὀνομάζοντας τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας· καίτοι γε προσασίας μόνης ἕνεκεν ἐγκλήσεων διεφέροντο· Ἀρειανοὶ δὲ ὁμοίως Ἀρείῳ περὶ θεοῦ ἐδόξαζον· ἀλλ' ὅμως ἰδίᾳ τὰ παρ' ἀλλήλων ἀνανομῆναι, ὑποκρίνεσθαι φρονεῖν μὲν ἃ γνώμην καὶ συμφωνεῖν ὑπέμενον ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἐχθρας, ἕκαστοι προσδοκῶντες ῥᾳδίως κρατήσειν ὧν ἐβούλοντο· τὰ δὲ χρόνου, ὡς εἰκὸς, ἐκ τῶν περὶ ταῦτα διαλέξεων, ἔξιν λαβόντες τῶν Ἀρείου δογμάτων, ὁμοίως περὶ θεοῦ ἐδόξαζον· ἐνθεῦθεν τε πάλιν εἰς τὴν πρόσθεν ταραχὴν ἐπανῆλθε τὰ κατὰ τὸν ἀρχαῖον· καὶ λαοὶ ἐκ κλήρου, τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀπεχίζοντο κοινωνίας· ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι, καὶ μάλιστα παρὰ βιθυνοῖς καὶ ἑλλησποντίοις καὶ ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει αὖθις ἀνερρίπιζετο τὰ περὶ τῶν Ἀρείου δογμάτων· ἀμέλειται λέγεται, ὡς διὰ τοῦτο ὁ νικομηδείας ἐπίσκοπος καὶ θεόγνιος ὁ νικαίας, παραπείσαντες τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπίτροπον τὴν γραφὴν τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου, ἀπήλειψαν τὰς αὐτῶν ὑπογραφάς· καὶ εἰς τὸ φανερὸν ἐπέτρεψαν διδάσκειν, μὴ χρῆναι ὁμοούσιον εἶναι τὸν παῖδα τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν δοξάζειν· περὶ οὗ τοῦτο ἐγκαλούμενον Εὐσέβιον, ὧδε ἀντικρὺς πρὸς βασιλέα παῤῥησιάσασθαι, καὶ εἰπεῖν ἐπιδείξασθαί τινα ἡμφίεσο, ὡς εἰ τοῦτο τὸ ἱμάτιον ἐμοῦ θεωμένου διαιρεθείη, ἔσοιτο ἂν φαίην τῆς αὐτῆς οὐσίας ἕκατερον· ἐπὶ τούτοις οὖν χαλεπῶς ἀγανακτοῦντα τὸν βασιλέα· οἱ μὲν τὴν ἐν νικαίᾳ συνόδου πεπαῦσθαι τὰς τοιαύτας ζητήσεις, παρ' ἐλπίδα αὖθις ἀνακινουμένας ἑώρα· οὐχ ἧκιστα δὲ ἐλύπησεν Εὐσέβιος καὶ θεόγνιος, ἀλεξανδρεῦσί τισὶ κοινωνήσαντες, οὓς εἰς μετάνοιαν σωφρονοῦντας τετήρηκεν ὡς μὴ ὀρθῶς δοξάζοντας· αὐτὸς οὖν ὡς αἰτίους διχονοίας, καὶ ἐπὶ τετάρτῳ παλαιοῦ σκάνδαλον ἐγείρας, ἐκπεμφθῆναι πέταξεν ἐκ ταύτης οὖν τῆς αἰτίας εἰσὶν οἱ λέγοντες ὀργισθέντα τὸν βασιλέα, καὶ δικάσαι φυγῇ

αὐτοὺς

δύσεβείᾳ καὶ θεογνίᾳ· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ὧν τοῖς πρόσθεν ἔγραψα, ἅπερ καὶ παρὰ ἀκριβῶς ἐπισταμένων ἀκήκοα.

A Eusebio ac Theognio exilium irrogasse. Verum de his rebus, superius ea scripsi, quæ auditione acceperam à viris, qui eas res accurate callebant.

Κεφ. κβ'.

Οἷα κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου οἱ ἀρειανοὶ καὶ μελιτιανοὶ συσκευάσαντες, οὐδὲν ὠφέλησαν.

Ἀθανασίῳ δὲ τῶν ἐπιγενομένων δυσχερῶν πρῶτοι γεγόνασιν αἴτιοι· πλείστην γὰρ ἔχοντες παρὰ βασιλεῖ παῤῥησίαν καὶ δύναμιν, τὸν ἄρειον μὲν ὡς ὁμόδοξον καὶ φίλον, καθ' ὁντινοῦν εἰς τὸ Ἀλεξάνδρειαν ἐσπεύδαζον· τὸν δὲ, τῆς ἐκκλησίας ἐκβαλεῖν, ὡς ἐναντίον αὐτοῖς γινόμενον· διαβάλλουσιν ἔν αὐτὸν πρὸς κωνσταντῖνον, ὡς στάσεων καὶ θορύβων αἴτιον τῇ ἐκκλησίᾳ γενόμενον, καὶ εἰργόντα τοὺς βουλομένους εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσιέναι· ἔξὸν πᾶσιν ὁμονοεῖν, εἰ τοῦτο μόνον συγχωρηθείη· ἐπιστεύετο δὲ ἀληθεῖς εἶναι τὰς κατ' αὐτοῦ διαβολὰς, πολλοὶ τῶν μετὰ ἰωάννου ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, συνεχῶς βασιλεῖ προσιόντες, ὀρθοδόξως τε σφᾶς εἶναι λέγοντες, καὶ φόνων καὶ δεσμῶν καὶ πληγῶν ἀδίκων καὶ τραυμάτων, καὶ ἐμπρησμῶν ἐκκλησιῶν κατηγοροῦντες αὐτὸς καὶ τῶν σὺν αὐτὸν ἐπισκόπων· ἐπεὶ δὲ καὶ ἀθανασίῳ ἐδήλωσε τῷ βασιλεῖ, παρανόμως κεφαλονίας ἐγκαλῶν τοῖς ἀμφὶ τὸν ἰωάννην, καὶ νεωτερισμὸν τῶν ἐν νικαίᾳ δοξάντων, καὶ τὰ πρὸς ὑγιᾶ, καὶ σάσις καὶ ὕβρεις κατὰ τῶν ὀρθῶς περὶ θεοῦ δοξαζόντων, οὐκ εἶχε λαπὸν ὅτῳ πιστεύσειεν ὁ κωνσταντῖνος· τοιαῦτα δ' αὐτῶν ἐγκαλούντων ἀλλήλοις, καὶ πολλάκις πολλῶν κατηγόρων ἐκαλέρωθεν ἐγκλήσεων, ἐπεὶ σφόδρα αὐτῷ ἔμελε τῆς ὁμονοίας τῶν λαῶν, γράφει ἀθανασίῳ, μηδένα τῆς ἐκκλησίας εἴργειν· εἰ δ' τοῦτο ᾖ εἰς ὕστερον μεμνῆσθαι, πέμπειν ἀμελλητὶ τὸν ἐξελάσοντα αὐτὸν τῆς ἀλεξανδρέων πόλεως· εἴτω δ' φίλον καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ βασιλέως ἐπιστολῇ, ὡδὲ ἔχει τὸ περὶ τούτου μέρος· Ἔχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλήσεως τὸ γνώρισμα, πᾶσι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν, ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσοδον· ἐὰν γὰρ

Cap. XXII.

Qualia adversus sanctum Athanasium Ariani ac Melitiani frustra machinati sint.

Eorum vero malorum, quæ postea contigerunt Athanasio, duo isti auctores fuére. Nam cum loquendi fiducia & auctoritate apud Imperatorem plurimum possent, Arium quidem ut amicum & eadem cum ipsis sentientem, reducere Alexandriam; Athanasium vero tanquam ipsis adversantem, Ecclesia ejicere studuerunt. Hunc ergo apud Constantinum accusant, quasi seditionum ac turbarum in Ecclesia auctor fuisset, multisque in Ecclesiam ingredi cupientibus aditum intercluderet: cum tamen omnes ad concordiam reduci possent, si hoc unum concederetur. Has adversus illū calumnias veras esse firmabant multi Episcopi & clerici qui cum Joanne erant: qui quidem assidue Imperatorem adeuntes, seque orthodoxos esse asseverantes, Athanasium & eos qui sub illo erant Episcopos, cædis, vinculorum, injustorum verberum ac plagarum, & incendii Ecclesiarum accusabant. Ubi vero Athanasius scripsit Imperatori, Joannis assectis illegitimas objiciens ordinationes, & studium novandi ea quæ Nicææ decreta fuerant, fidemque non rectam, & seditiones ac contumelias adversus eos qui de divinitate recte sentirent; Constantinus deinceps cui crederet nesciebat. Cum igitur hujusmodi crimina sibi mutuo objectarent, multique subinde accusatores ab utraque parte ipsi molesti essent, quoniam præcipua illi cura erat concordiæ populorum, scripsit Athanasio, ut nemo aditu Ecclesiæ prohiberetur. Quod si hoc de ipso inposterum nunciaretur, missurum se confestim, qui ipsum ex urbe Alexandria expelleret. Si quis vero ipsam Imperatoris Epistolam legere considerat, ejus pars quæ continet id quod dixi, ita se habet. Cum igitur „ voluntatis meæ indicium habeas, o- „ mnibus in Ecclesiam ingredi cupienti- „ bus liberum aditum præbe. Nam si „

"intellexero, quenquam eorum qui
"Ecclesiæ particeps fieri voluerit, abs te
"impeditum vel introire probibitum
"esse, mittam continuo qui te juxta
"mandatum meum deponat, & in alium
"locum transferat. Sed cum Athanasius
"scriptis ad Imperatorem literis ei per-
"suasisset, Arianos ad Catholicæ Eccle-
"siæ communionē admitti non oportere, Eusebius intelligens quamdiu Athanasius contrarias partes tueretur, nunquam se id quod volebat assecuturum, omnibus modis eum è medio tollendum esse censuit. Et quoniam ad tantum facinus prætextum idoneum non habebat, pollicetur Melitianis, se ipsorum causæ suffragaturum apud principem & apud eos qui in palatio plurimum poterant, si Athanasium accusare vellent. Hinc ergo primum Athanasio crimen inteditur, quòd linearum tunicarum tributum Ægyptiis imposuisset, & hujusmodi collationem ab ipsis accusatoribus exegisset. Verum Apis & Macarius, Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyteri, qui tum forte illic aderant, eam criminationem mendacii convincere studuerunt. Cum ob hoc crimen evocatus fuisset Athanasius, iterum eum accusant, quòd Imperatori insidias struens, arculam auri Philumeno cuidam misisset. Verum Imperator damnatâ accusatorum calumniâ, Athanasio ut in patriam rediret permisit. Scripsit etiam ad populum Alexandrinum literas, quibus testimonium ei perhibebat æquitatis ac rectæ fidei: seque lubenter cum eo in colloquium veniisse dicebat, eumque prorsus divinum sibi videri; qui cum invidiæ causa in crimen vocatus fuisset, superior adversariis suis exstiterit. Cumque accepisset, plurimos ex Ægyptiis Arii ac Melitii causâ inter se rixari, eadem Epistola hortatur plebem, ut oculos in Deum conjiciat, ejusque judicium consideret, utque mutuam inter ipsos benevolentiam servent, & eos qui concordiæ ipsorum insidiarentur, cunctis viribus expellant. Et Imperator quidem hoc modo ad universam multitudinem scribens, cunctos ad concordiam provocabat, omnique studio laborabat, ne Ecclesiæ corpus divelleretur.

γνῶ ὡς ἐκώλυσας αὐτῶν τινὰς τῆς ἐκκλησίας
μεταποιεῖσθαι, ἢ ἀπείρξας τῆς εἰσόδου,
ἀποστελῶ σοι γράμμα τὸν καθαιρήσοντά σε
ἐξ ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα· ἐπεὶ γὰρ γράφων Ἀθανασίῳ, καὶ τὸν
βασιλέα ἔπεισε, μὴ μεταδόξειν κοινωνίας τοῖς
ἀρείοις πρὸς τὴν καθόλου ἐκκλησίαν, συμβουλῶν εὐσεβῶς· ὡς οὖν ἐπιβουλεύεται τὸ σκοπούμενον Ἀθανασίῳ τἀναντία πραττόντων, ὡς
δεῖν πάσῃ μηχανῇ ἐκποδὼν αὐτὸν ποιήσασθαι
πρόφασιν οὐ μὴ ἔχων ἱκανὴν πρὸς τοσαύτην
ἐπιβουλὴν, ὑπέσχετο τοῖς μελιτίοις, συλλαμβάνεσθαι πρὸς βασιλέα καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν
δυναμένους, ἢν ἐθέλωσιν Ἀθανασίου κατηγορεῖν· ἐντεῦθεν τὸ πρώτιστον ὑπομνήματα γράφουσιν, ὡς χιτωνίων λινῶν φόρον ἐπιθείη τοῖς
αἰγυπτίοις, καὶ πρὸς τῶν κατηγόρων τοῦτο
δασμὸν εἰσπραξάμενος· παρελυπήθη δὲ
αὐτοῦ ἄπις καὶ μακάριος, πρεσβύτερος τῆς
ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, ψευδῆ τὴν κατηγορίαν ἐσπάσασαν διελέγξαι· ἐκ ταύτης
τε τῆς αἰτίας μεμηνυμένα Ἀθανασίου πάλιν ἐγράψαντο, ὡς ἐπιβουλεύων τῷ κρείττονι
λάρνακα χρυσῆ φιλουμένῳ τινὶ πέμποντα·
ἐπεὶ δὲ συκοφαντίας κατέγνω τῶν κατηγόρων ὁ βασιλεὺς, ἐπέτρεψεν Ἀθανασίῳ
ἐπανελθεῖν οἴκαδε· καὶ τῷ λαῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἔγραψε, μαρτυρήσας αὐτῷ πολλὴν ἐπιείκειαν καὶ πίστιν ὀρθὴν, ἀσμένως τε
αὐτῷ συνειλεχηκέναι, καὶ θεῖον εἶναι ἀνδρα
πεπεῖσθαι· φθόνῳ τε χάριν τῷ γράφοντι
ὑπομενοῦντα, κρείττω φανεῖσθαι τῶν αὐτὸν κατηγόρων· πυθόμενός τε πολλὰς ἔτι δὴ τοὺς
αἰγυπτίους ζυγομαχεῖν ἐκ τῆς ἀρείου καὶ μελιτίου προφάσεως, διὰ τῆς αὐτοῦ ἐπιστολῆς
παρεκάλει τὸ πλῆθος· εἰς θεὸν ἀποβλέψαι, καὶ
τὴν παρ' αὐτοῦ κρίσιν εἰς νοῦν λαβεῖν, δίκαιόν τε
ἀλλήλοις, καὶ τοὺς ἐπιβουλεύοντας τῇ αὐτῶν
ὁμονοίᾳ, παντὶ σθένει διώκειν· καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ὧδέ πη γράφων εἰς τὸ κοινὸν, παντὶ σπουδῇ
εἰς ὁμόνοιαν ἐκάλει, καὶ μὴ διασπᾶσθαι τὴν
ἐκκλησίαν ἐσπούδαζε.

A

Κεφ. κγ'.

Περὶ τῆς συκοφαντίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, διὰ τὸν τοῦ Ἀρσενίου χεῖρα.

Μελιτιανοὶ δὲ τῆς πρώτης ἀποτυχόντες πείρας, ἑτέρας ὕφαινον καθ' Ἀθανασίου γραφάς· τὴν μὲν, ὡς πολίτευμα ἱερὸν συνέτριψε· τὴν δὲ, ὡς ἀρσένιον τινὰ κλέπτας, ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὸν βραχίονα, καὶ παρ' ἑαυτῷ ἔχοι γοητείας ἕνεκα· οἷα ὑπέκλεπτε λέγεσθαι ὁ ἀρσένιος οὗτος, ἁμαρτήματι πρεπόντως κρύπτεσθαι δίκην γὰρ ὑφορᾶτο φεύξειν, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον δυσμενῶς· τὸ δὲ συμβὰν ἔτος, εἰς ἑκατὸν διαβολὴν διεσκέδασαν οἱ ἐπίβουλοι Ἀθανασίῳ· καὶ τὸν μὲν ἀρσένιον ἐπιμελῶς ζητήσαντες εὗρον, καὶ φιλοφρονησάμενοι, καὶ πᾶσαν εὐνοιαν καὶ ἀσφάλειαν παρέξειν αὐτῷ ὑποσχόμενοι, ἀγαγόντες πρός τινα τῶν αὐλοῖς συνήθων καὶ τὰ αὐλὰ σπουδάζοντων· πρεσβύτερος μοναστηρίου ἐλαυθάτου τὸν ἀρσένιον κρύψαντες, σπουδῇ περιῆσαν κατὰ τὰς ἀγορὰς καὶ τοὺς συλλόγους τῶν ἐντίμων, λογοποιοῦντες τοῦτον πεφονεῦσθαι παρὰ Ἀθανασίου· παρεσκεύασο δὲ πρὸς τοιαύτην καταγγελίαν ὑπὸ Ἰωάννης μοναχός τις ὑπογραφόμενος· ταύτης δὲ τῆς αἰσχρᾶς φήμης εἰς πολλοὺς διασπαρείσης ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ βασιλέως ἀκοὰς φθάσαι, ὁρῶν Ἀθανάσιος εἰ συμβαίη αὐλὸν κἀπὶ ταύτῃ τῇ αἰτίᾳ γεφθῆναι, χαλεπὸν ἐστιν ἀπολογήσασθαι πρὸς δικασὰς τοιαύτας φήμας προκαταλημμένους, αὐλεσεαλήνῃ τοῖς τῶν ἐναντίων τέχναις· καὶ ὡς ἐνεδέχετο πάντας πιστεύειν, ἐπεὶ μὴ καλύπτοιτο τὴν ἀλήθειαν ταῖς αὐλῶν διαβολαῖς· ἦν δ' ἄρα λύσις πολλὴ πείθειν ἐργώδες, ἀρσενίου μὴ φανομένου· λογισάμενος δ' ἐν ὡς ὅδε ἂν ἄλλως ἑαυτὸν καθάροι τῆς ὑποψίας, εἰ μὴ ζῶν ἀπελέγξειε τὸν τεθνάναι λεγόμενον, πέμπει τῶν ἀμφ' αὐτὸν τινὰ πιστότατον διάκονον, ἀναζητήσοντα τοῦτον· ὁ δ', ἀφικόμενος εἰς Θηβαΐδα, ἐξανιστάνει τινῶν μοναχῶν, ἔγνω ὅπου διῆγε· ἐπεὶ δ' ἦκε πρὸς πεῖναν παρ' ᾧ ἐκρύπτετο, αὐλὸν μὲν ἀρσένιον ἐ-

Caput XXIII.

De calumnia sancto Athanasio intentata ob manum Arsenii.

Melitiani verò à priore conatu repulsi, alias adversus Athanasium calumnias texuerunt. Alteram, quòd sacrum poculum confregisset: Alteram quòd Arsenium quendam interfecisset, & brachium ejus defectum maleficii causâ penes se retineret. Porro iste Arsenius Clericus, cum delictum aliquod commisisset, dicebatur sese occultare. Metuebat enim ne coram Episcopo convictus, pœnas daret. Cum hoc ita accidisset, gravissimam inde calumniam consarcinarunt hi qui Athanasio insidiabantur. Et Arsenium quidem studiosè perquisitum repererunt: eumque benigne excipientes, omnemque ei benevolentiam ac securitatem polliciti, clam eum deducunt ad quendam ex suis familiaribus & earundem cum ipsis partium: Primem nomine, Presbyterum cujusdam monasterii. Illic cum Arsenium abdidissent, per fora & cœtus primariorum hominum de industria circumeuntes, illum ab Athanasio occisum esse jactabant. Quin etiam Joannes quidam Monachus subornatus fuerat, qui eam accusationem intenderet. Hujus sceleris fama cum in multos sparsa esset, adeo ut ad aures quoque Imperatoris perveniret, animadvertens Athanasius si de hoc quoque crimine accusari ipsum contingeret, difficile fore ut apud judices quorum animi hujusmodi rumoribus præoccupati essent, causam suam defenderet, adversariorum fraudibus non minore astu restitit: & quantum in se erat, cunctis fidem faciens, providit ne calumniis illorum veritas obscuraretur. Enimvero plerisque persuadere difficillimum erat, Arsenio nusquam comparente. Cernens igitur fieri nullo modo posse, ut se ab hac suspicione purgaret, nisi illum adhuc vivere convinceret qui mortuus dicebatur, fidelissimum quendam Diaconum ex comitatu suo misit, qui Arsenium perquireret. Qui cum venisset in Thebaïdem, indicio quorundam Monachorum didicit, ubinam degeret. Veniens igitur ad Primem apud quem latitabat Arsenius, ipsum quidem

Arsenium minime deprehendit. Nam A de Diaconi adventu præmoniti, eum in inferiorem Ægyptum transportaverant. Prinem vero comprehensum duxit Alexandriam, & unà cum illo Heliam quendam ex ejus contubernalibus, qui Arsenium aliò abduxisse ferebatur. Hi ambo ad Ducem rei militaris per Ægyptum adducti, Arsenium adhuc vivere confessi sunt: ac prius quidem occultatum apud ipsos delituisse, nunc vero in Ægypto versari. Hæc ita gesta ad Constantinum referri curavat Athanasius. Imperator vero ei rescripsit, ut sacerdotali officio impigrè fungi pergeret, & B disciplinæ populi pietatique prospiceret: Melitianorum autem insidias pro nihilo duceret: quippe cum ipse probe sciret, eos invidia stimulatos ad hujusmodi falsas & confictas accusationes & ad tumultus contra Ecclesiam prorumpere. Se vero inposterum talia non passurum: sed juxta publicas leges judicem futurum, ac pœnas de illis sumpturum esse, nisi quiescerent: quippe qui non solum insidias struerent innocentibus, verum etiam Ecclesiæ disciplinam ac pietatem nefarie corrumperent. Hæc Imperator cum scripsisset C Athanasio, Epistolam suam in publico populi conventu legi præcepit, quo facilius cuncti voluntatem ac propositum ipsius cognoscerent. Abhinc Melitiani timore perculsi, aliquantisper quievere, dum minas Imperatoris reformidarent. Interim vero Ecclesia per universam Ægyptum pacata, & tanti sacerdotis sollicitudine gubernata, quotidie crescebat, multis tum ex Gentilium numero, tum ex hæreticorum multitudine, ei sese adjungentibus.

καλαλαμβάνει· προμαθόντες δὲ τὴν ἄφιξιν διακόνου, μετέστησαν τοῦτον εἰς τὰ κάτω μέρη πλοῖον· ὡς δὲ λαβὸν ὁ τὸν πείνην, ἦγαγε πρὸς αὐτὸν ἄνδρα· ἅμα δὲ καὶ Ἡλίαν, ἕνα τῶν αὐτῷ συνόντων· ὃς ἐλέγετο τὸν Ἀρσένιον ἑτέρωθι μεταστῆσαι ἀμφω δὲ σχεθέντες τῷ ἄρχοντι τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτικῶν ταγμάτων, ὡμολόγησαν ἐν ζωῇ εἶναι Ἀρσένιον· λαθεῖν δὲ παρ' αὐτοῖς πρότερον κρυπτόμενον, καὶ νῦν ἐν αὐτῇ διάγειν. ταῦτα δὲ τῷ συμβάντα, δηλαδὴ ὑπὸ θεοῦ κωλυθέντα ἐσπούδασεν ἀθανάσιος· τῷ δὲ βασιλεῖ ἀνέγραψεν, ἔχεσθαι τῆς ἱερωσύνης ἐπιμελῶς, καὶ τοῦ λαοῦ δυσταξίας καὶ δυσσεβείας προνοεῖν παντὸς ἐνεργείᾳ· τὰς τῶν μελιτιανῶν ἐπιβουλὰς καὶ αὐτὸν εἰδότα, φθόνον αὐτοῖς ἐγείρειν κατ' αὐτοὺς ψευδεῖς καὶ πεπλασμένας γραφὰς, καὶ τοὺς καθ' ἑκάστας ἐκκλησίας θορύβους· αὐτόν τε τὰ μὲν συγχωρεῖν τοιαῦτα· ἀλλὰ δικαστὴν ἔσεσθαι καὶ τοὺς πολιτικοὺς νόμους· εἰ μὴ ἡσυχάσειεν, καὶ δίκην λαβεῖν παρ' αὐτῶν, ὡς ἐπὶ μὴ ἀδίκως τοῖς ἀθῴοις ἐπιβουλευόντων, ἀλλ' ἀδίκως τῇ ἐν τάξει τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ λυμαινομένων· τοιαῦτα γράψας ὁ βασιλεὺς Ἀθανασίῳ, προσέταξεν εἰς τὸ κοινὸν ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν, ἵν' εἰδέναι πάντες ἔχοιεν τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν· τοῦ δὲ ἐκκλησιαστικοῦ δείσαντες οἱ τὰ μελιτίου φρονοῦντες, τέως ἠρέμουν, ὑφορώμενοι τὴν τοῦ βασιλέως ἀπόφασιν· εἰρηνευομένη δὲ καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκλησία, καὶ ὑπὸ τοσούτου ἱερέως προστατευομένη, πολυπλασίων ὁσημέραι ἐγίνετο πολλῶν προσιτημένων ἐκ τε ἑλληνικῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων.

D

CAPUT XXIV.

Quomodo interiores Indorum gentes eo tempore Christi fidem susceperint, operâ Frumentii atque Ædesii captivorum.

PEr idem tempus ultimos eorum quos vulgo Indos appellamus, ad quos Bartholomæi prædicatio minime pervenerat, à Frumentio sacerdote & sacrarum disciplinarum doctore Christianam religionem accepisse comperimus. Verum ut in eo miraculo quod tum Indis accidit, aperte noscamus

Κεφ. κδ'.

Ὅτι καὶ τὰ ἐνδοτέρω τῶν ἰνδῶν ἔθνη, τότε τὸν χριστιανισμὸν ἐδέξαντο, διὰ φρουμεντίου καὶ αἰδεσίου, τῶν αἰχμαλώτων.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, παρελήφαμεν ἐνδοτέρω τῶν καθ' ἡμᾶς ἰνδῶν, ἀπάντων μὲν αὐτὰς τῶν βαρθολομαίου κηρυγμάτων, μέλαχρῶν δὲ ὁ βαρθολομαῖος ὑπὸ φρουμεντίου τοῦ καθηγητοῦ γενομένου παρ' αὐτοῖς τῶν ἱερῶν μαθημάτων· ἵνα δὲ γνοίημεν καὶ ἐν τῷ παρόντι δόξαν τὸ συμβάντος παρὰ τοῖς ἰνδοῖς, ἐκ δεῖ ἀνθρώπων, ὡς πιστερόλογείας ἀκριβῶς

σαν λαβεῖν τὸ τῶν χειστιανῶν δόγμα, ἀναι-
κάιον καὶ τὴν αἰτίαν τῆς φρεμέντιε χειρο-
νίας διεξελθεῖν· ἔχει δ' ὧδε· δεῖ πολλὰ τοῖς
παρ' ἕλλησιν δοκιμωτάτοις φιλοσόφοις ἐγ-
νεῖς, πόλεις τε ὅπως ἀγνῶτας ἱστορεῖν· ἔτωγεν
πλάτων ὁ σωκράτες ἑταῖρος αἰγυπτίοις ἐνε-
δήμησε, τὰ παρ' αὐτοῖς μαθησόμενος· ἔπλευ-
σε δὲ καὶ εἰς σικελίαν, ἐπὶ θέᾳ τῶν αὐτόθι κρα-
τήρων· ἐν οἷς ἀεὶ μὲν ὡς ἀπὸ πήγης ἀναδιδό-
μενον αὐτόματον παμφλέγει πῦρ· πολλάκις
δ' ὑπερχέον, πολλαχῆ δίκην ῥεῖ, καὶ τὴν
γειτονα γῆν ἐπιδόσκεται τοσοῦτον, ὡς ἐπ' νεῶν
πολλὰς ἀγρὰς φαίνεσθαι καταπεκαυμένας,
καὶ μήτε καρπὸν δέχεσθαι, μήτε φυτείαν δέν-
δρων, οἷα γε περὶ τῆς Σοδομιτῶν χώρας κα-
τειλήφαμεν· τούτους δὴ τοὺς κρατῆρας καὶ ἐμπε-
δοκλῆς ἱστόρησεν, οὐκ ἀλαμπεῶς παρ' ἕλλησι
φιλοσοφήσας, καὶ ἐν ἑπτὰ ἡρῴοις τῶν ἐπι-
σήμων πραγματευσάμενος· διαπορήσει
δ' ἄν τις τῆς ἀναδόσεως τοῦ πυρός, ἢ τούτῳ
τῷ τρόπῳ ἀμείνον ἀποθανεῖν δοκιμάσας, ἢ
ὅτι γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, οὐδὲ αὐτὸς ἴσως εἰδὼς
ἔφη ἂν ποτε καιρὸν τὸν τοιαύτην εὑρεῖν ἑαυ-
τοῦ τοῦ βίου ἀπαλλαγὴν, ἥλατο εἰς τὸ πῦρ,
καὶ διεφθάρη· ὁ μὲν ἀλλὰ καὶ δημόκρι-
τος ὁ κῶος πλείστας ἱστόρησε πόλεις, ἀέρα
τε καὶ χώρας· καὶ ἔθνη καὶ ἐπὶ ἔτεσιν ὀγδοή-
κοντα διαγαγεῖν ἐπὶ ξένης αὐτός που φησὶν ἑαυ-
τοῦ φήσιν· ἄλλοι τε ἐπὶ τούτοις μυρίοι τῶν παρ'
ἕλλησι σοφῶν, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, τοῦτο
ἐπεδίωξαν· ὡς ζηλώσας μέροπίός τις φι-
λόσοφος τύριος τῆς φοινίκης, παρεγένετο
εἰς ἰνδούς· εἵποντο δ' αὐτῷ παῖδες δύο,
φρούμεντιός τε καὶ ἐδέσιος· ἀμφω δὲ γνώ-
σεως ἐπήκοοι· ὡς διὰ λόγων ἦγε, καὶ
ἐλευθερίως ἐπαίδευεν· ἱστορήσας δὴ τῆς ἰνδι-
κῆς ὅσα γε αὐτῷ ἐξεγένετο, τῆς ἐπανό-
δου εἶχε, νηὸς ἐτοίμου τυχὼν σελλομένης
εἰς αἴγυπτον· συμβὰν δὲ καλῷ χρείαν ὕδα-
τος ἢ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, εἰς ὅρμον τι-
νὰ προσορμεῖν τῷ ναυῒ, καταδραμόντες οἱ
τῆδε ἰνδοὶ κλέπται πάντας, καὶ τὸν μερό-
πιον ἔτυχον· τότε λύσαντες τοὺς πρὸς ῥω-
μαίους σπονδὰς· τοὺς δὲ παῖδας νέους ὄντας
ἀπήγαγον, καὶ βασιλεῖ τῷ ἑαυτῶν

A Christianorum religionem non ab hominibus institutam fuisse, ut quibusdam incredibilium mendaciorum auctoribus placet, causam ipsam cur Frumentius sacerdos ordinatus fuerit, exponamus necesse est. Ea sic habet. Clarissimis quibusque Græcorum Philosophis curæ fuit, urbes ac regiones ignotas perlustrare. Sic Plato Socratis familiaris in Ægypto commoratus est, ut ea quæ apud Ægyptios erant, cognosceret. Idem navigavit etiam in Siciliam, ut crateres qui illic erant, viseret. In quibus ignis velut ex fonte promanans, sponte sua ebullit, ac sæpenumero redundans instar fluvii effunditur, & vicinam regionem depascitur, adeo ut complures agri etiamnum exusti cernantur, & nec sementem accipiant, nec arboribus conserantur, quemadmodum de Sodomorum regione accepimus. Ad hos crateres visendos accessit etiam Empedocles: vir apud Græcos egregie philosophatus, & qui heroicis versibus doctrinam suam exposuit. Hic cum causam eruptionis hujus ignis inquireret, seu quod ita mori satius judicaverit, seu ut verius dicam, ne ipse quidem probe sciens qua de causa immaturam sibi mortem consciscerat, in ignem desiliens interiit. Sed & Democritus Cous, plurimas se urbes & regiones ac gentes perlustrasse ipse de se alicubi dicit, seque annis octoginta apud exteros peregrinatum fuisse. Alii præterea innumerabiles ex Græcorum Sapientibus, tam prisci, quam recentiores, hujus rei studiosi fuerunt. Quorum exemplum secutus Meropius quidam Philosophus Tyrius ex Phœnice, ad Indos usque penetravit. Sequebantur eum duo adolescentes, Frumentius & Edesius: ambo genere illi conjuncti, quos ille docebat literas, & liberaliter instituebat. Porro cum omnia Indiæ loca, quantum ei licuit perlustrasset, navem nactus quæ in Ægyptum vela faciebat, redire constituit. Cum autem navis, seu aquæ, seu alterius rei necessariæ causâ ad stationem quandam appulisset, irruentes Indi qui illic habitabant, cunctos, ipsumque adeo Meropium interemerunt. Ruperant enim tunc fœdus quod cum Romanis antea pepigerant. Pueros vero ob ætatem miserati, captivos adduxerunt, regique suo obtulerunt. Rex minorem quidem

natu, pincernam suum constituit: Frumentium vero, præpositum domus regiæ, & pecuniæ procuratorem creavit, quippe quem prudentem & ad hoc procurationis munus obeundum idoneum esse cognovetat. Qui cum longo temporis spatio utiles se ac fidos præstitissent, rex moriens superstitibus uxore ac filio, ad remunerandam eorum benevolentiam ambos libertate donavit, & ubicunque vellent degendi eis potestatem dedit. Et illi quidem Tyrum ad suos reverti maturabant. Sed cum regis filius adhuc tenera ætate esset, mater pueri rogavit, ut aliquantulum temporis ambo illic remanerent, & procurationem regni susciperent, donec filius ad virilem ætatem perveniisset. Illi reginam obsecrantem reveriti, & palatium regis & principatum Indorum administrarunt. Atenim Frumentius, seu divinis visionibus impulsus, seu sua sponte, Deo illum permovente, scisciari cœpit num aliqui essent apud Indos Christiani, numve ex mercatoribus qui eo adnavigarent, quidam forent Romani. Eos igitur diligenter perquisitos ad se accersit. Quos humaniter ac benevole complexus, jussit ut orationis causâ in unum coirent, & Romano more collectas celebrarent: constructisque Ecclesiis, hortatus est, ut Deum assiduo cultu venerarentur. Postquam regis filius ad pubertatis annos pervenit, tum ab illo, tum à regina commeatum petunt. Quod cum illis persuasissent, licet omni molestia acerbiorem judicantibus ipsorum digressum, amice ab illis digressi, ad Romanorum ditionem reverterunt. Et Edesius quidem ut propinquos suos videret, Tyrum rediit: ibique aliquantò post ad Presbyterii dignitatem evectus est. Frumentius vero, dilato aliquantisper in Phœnicem reditu, Alexandriam perrexit. Neque enim æquum censebat, ut studium rerum divinarum generi ac patriæ postponeretur. Collocutus itaque cum Athanasio Alexandrinæ Ecclesiæ præsule, res apud Indos gestas ei exponit: quomodo opus illis esset Episcopo, qui Christianorum ibi degentium curam gereret. Athanasius vero, congregatis sacerdotibus qui tum Alexandriæ commorabantur, consilium hac de re cœpit: ipsumque Frumentium Episcopum Indiæ ordinavit, cum aptissimum

A προσήγαγον· ὁ δὲ, τὸν μὲν νεώτερον οἰνοχόον καλέσησε· μείζονα δὲ τῆς αὐτοῦ οἰκίας τὸν φρεμέντιον, καὶ τῶν χρημάτων ἐπίτροπον· ἔγνω γὰρ αὐτὸν ἐχέφρονα, καὶ οἰκονομίαν ἱκανώτατον. Ἐπὶ πολλῷ δὲ χρόνον χρησίμους σφᾶς καὶ πιστὰς παρασχομένους, τελευτῶν ἐπὶ παιδὶ καὶ γαμετῇ, ἐλευθερίας τῆς δίνοιας αὐτοὺς ἠμείψατο, καὶ οἷ βούλοιντο διάγειν ἐπέτρεψε· καὶ οἱ μὲν, εἰς τύρον περὶ τοὺς οἰκείους ἐπανελθεῖν ἐσπούδαζον· ἐπὶ δὲ τῷ βασιλέως υἱοῦ νέου κομιδῇ ὄντος, ἐδεήθη ἡ τούτου μήτηρ, ἐπ' ὀλίγον χρόνον παρεμεῖναι ἄμφω τῷ βασιλείαν ἐπιτροπεύοντας, ἄχρις ἂν ὁ παῖς ἀνδρωθείη· οἱ δὲ αἰδεσθέντες τὴν βασιλίδα ὑπέστησαν· καὶ τὰ βασίλεια καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἰνδῶν διῴκουν· ὁ δὲ φρουμέντιος, θεοῦ ἴσως προθεραπεύοντος ἐπιφανείας, ἢ καὶ αὐτομάτως τοῦ θεοῦ κινοῦντος, ἐπυνθάνετό τινες εἶεν χριστιανοὶ παρ' ἰνδοῖς, ἢ ῥωμαίων εἰσπλεόντων ἐμπόρων· ἐπιμελῶς δὲ τούτους ἀναζητῶν, μᾶλλον ἐπεθύμει πρὸς ἑαυτὸν ἀμφαγαπάζων τε καὶ φιλοφρονούμενος, δεῖν ἔνεκεν συνιέναι ἐποίει, καὶ ῥωμαϊκῶς ἐθεσι συνάγεσθαι· καὶ διὰ πάντων προτρέπετο τὸ θεῖον σέβεσθαι, οἰκήσεις αὐτοῖς κατασκευάσας· ἤδη δὲ τοῦ βασιλέως υἱοῦ εἰς ἡβην τελοῦντος, παρακαλησάμενοι αὐτὸν καὶ τὴν βασιλίδα, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγούμενοι χρόνῳ ἐξασθαι σφῶν, πείσαντες, ὡς φίλοι ἀπαλλαγῆναι, παρεχώρουν εἰς τὴν ῥωμαίων ὑπήκοον· καὶ ἐδέσποτον μὲν τοὺς οἰκείους οὐδαμοῦ, εἰς τύρον ἦλθεν· ἔνθα δὴ μὴ πάντα πρεσβυτερίας ἠξιώθη· φρουμέντιος δὲ τὴν φοινίκην ὁδὸν τέως ἀναβαλλόμενος, ἀφίκετο εἰς ἀλεξάνδρειαν· ἔδοξε γὰρ αὐτῷ οὐ καλῶς ἔχειν, παλαιοῦ καὶ γῆρας ὑπερθύειν τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν· συμβαλὼν οὖν ἀθανασίῳ τῷ τοτε τῆς ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, τὰ κατ' ἰνδοὺς διηγήσατο, καὶ ὡς ἐπισκόπου δέοι αὐτοῖς, τοῦ αὐτοῖς χριστιανῶν ἐπιμελησομένου· ὁ δὲ ἀθανάσιος, τοὺς ἐνδημοῦντας ἱερέας ἀγείρας, ἐβουλεύσατο περὶ τούτου· καὶ χειροτονεῖ αὐτὸν τῆς ἰνδικῆς ἐπίσκοπον, λογισάμενος ἐπὶ

ἀξιόπαθον εἶναι τοῦτον, ἱκανὸν πολλῷ ποιῆσαι τὴν θρησκείαν, παρ' οἷς πρῶτος αὐτὸς ἔδοξε τὸ χριστιανῶν ὄνομα, καὶ σπέρμα παρέσχε τοῦ δόγματος μεθυσίας. ὁ δὴ φρυμέντιος πάλιν εἰς Ἰνδοὺς ἐπανελθὼν, ἐπὶ τοσοῦτον εὐκλεοῦς τιμῆς ἱερωσύνην μεμελῆσθαι λέγεται, ὡς ἐπαινεῖσθαι παρὰ πάντων τῶν αὐτοῦ πειραθέντων, οὐχ ἧττον ἢ τοὺς ἀποστόλους θαυμάζεσθαι καθάπερ καὶ ἐπισημότατον αὐτὸν ὁ θεὸς ἀπέφηνε, πολλαῖς καὶ παραδόξοις ἰάσεσι, καὶ σημείοις καὶ τέρασι δι' αὐτοῦ δημιουργήσας· ἡ μὲν δὴ παρ' Ἰνδοῖς ἱερωσύνη ταύτῃ ἔσχεν ἀρχήν.

A ad hoc esse intelligens, & ad religionem illic propagandam idoneum, ubi & Christianorum nomen primus patefecisset, & religionis semen sparsisset. Frumentius igitur ad Indos reversus, illic tanta cum laude sacerdotium gessisse fertur, ut ab omnibus qui ejus periculum fecissent, non minus prædicaretur quam Apostoli prædicari solent. Nam & ipsum Deus celeberrimum reddidit, multis curationibus admirandis, signisque & prodigiis per eum B factis. Hujusmodi fuit initium Episcopatus apud Indos.

Κεφ. κέ.

Περὶ τῆς ἐν τύρῳ συνόδου, καὶ περὶ τῆς παραλόγου καθαιρέσεως τοῦ ἁγίου ἀθανασίου.

Ἀθανασίῳ δὲ πάλιν αἱ τῶν ἐναντίων ἐπιβουλαὶ ἀνεκίνουν πράγματα, καὶ μῖσος παρὰ τοῦ βασιλέως κατεσκεύαζε, καὶ κατηγόρων ἐπήγετο πλῆθος· παρ' ὧν ὀχλούμενος ὁ βασιλεὺς, συνόδου γραφὰς ἐποιήσατο ἐν καισαρείᾳ τῆς παλαιστίνης· εἰς ἣν κληθεὶς, οὐχ ὑπήκουσεν, ὑποψίᾳ τοῦ τῆδε ἐπισκόπου, καὶ τοῦ συμπράγματος, καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν δέους τοῦ παντοίου· ἀλλ' ὅτε μὲν, καίτοι συμπολλῶν ἀναγκαζόμενος, ἀμφὶ τοὺς τριάκοντα μῆνας ἀνεβάλετο· μετὰ δὲ ταῦτα σφοδρότερα βιαθεὶς, ἦλθεν εἰς τύρον· ἔνθα δὴ συνελθόντες πολλοὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων, ἐκέλευον αὐτὸν τοῖς αἰτίαις ὑπέχειν τῶν κατηγορημένων· κατηγόρουν δὲ αὐτοῦ μέρος μέν τι, καλλίνικος ἐπίσκοπος, καὶ ἱερεῶν τις, ὅτι μυστικὸν ποτήριον συνέτριψε, καὶ ἐπισκοπικὸν καθεῖλε θρόνον· ἰσχυριωνάτου τε πρεσβύτερον ὄντα, πολλάκις καθεῖρξε, καὶ συκοφαντήσας πρὸς ὑγίωνα τὸν αἰγύπτιον ὕπαρχον ὡς βασιλικὰς εἰκόνας λιθάσαντα, δεσμωτήριον οἰκεῖν παρεσκεύασε· καλλίνικον δὲ ὡς ἐπίσκοπον ὄντα ἐν πηλουσίῳ τῆς καθόλου ἐκκλησίας, καὶ μὴ ἀλεξάνδρου συναγείροντος, καθεῖλεν· ὅτι γε, φησὶ, παντελῶς κοινωνεῖν αὐτῷ, εἰ μὴ πειθοίη περὶ τοῦ συντετρῖφθαι τὸν τοῦ μυστικοῦ ποτηρίου μάρκῳ δέ τινι πρεσβυτερίου ἀφῃρημένῳ

C Athanasius, non paruit, Eusebii urbis illius Episcopi, & alterius Eusebii Nicomedien sis, aliorumque qui cum illis erant, fraudulentiam veritus. Sed tum quidem, quamvis venire compelleretur, triginta circiter mensium spatio profectionem suam distulit. Postea vero majore vi adhibita, coactus Tyrum venit. Illic multi Orientalium partium Episcopi in unum congregati, jubent eum objectis criminibus respondere. Accusabant autem illum, ex parte Joannis Callinicus Episcopus, & Ischyr o quidam, quòd mysticum poculum confregisset, & Episcopalem Cathedram subvertisset: quodq; hunc ipsum Ischyrionem qui Presbyter erat, sæpenumero in vinculis detinuisset, eumq; calumniatus apud Hyginum præfectum Ægypti quòd Imperatoris imagines saxis appetierat, in carcerem trudi fecisset. Callinicum vero Episcopum Ecclesiæ Catholicæ apud Pelusium, qui cum Alexandro collectas celebraverat, deposuisset, eo quòd communicare cum ipso recusaverat, nisi prius de mystico poculo quod confractum ab ipso suspicio erat, sibi satisfactum fuisset. Et Marco cuidam qui Presbyterii dignitate exutus

Cap. XXV.

De Synodo Tyri, deque temeraria sancti Athanasii depositione.

ATHanasio vero adversariorum insidiæ rursus negotia comparaverunt: rursus Imperatoris odium, rursus accusatorum multitudinem adversus eum excitarunt. A quibus assidue interpellatus Imperator, apud Cæsaream Palæstinæ Synodum fieri jussit. Ad hanc Synodum vocatus

fuerat, Ecclesiam Pelusii regendam A commisisset: ipsum vero Callinicum militarem custodiam & tormenta ac judicia subire fecisset. Euplus præterea, Pachomius, Isaac, Achillas & Hermæon Episcopi partis Joannis, eum de verberibus illatis accusabant. Omnes porro in commune ei objectabant, quod quorundam perjurio ad Episcopatum pervenisset, cum omnes Episcopi prius consensissent, ut nullus ordinaretur, antequam objecta sibi crimina coram ipsis diluisset. Et ipsos quidem ab eo deceptos, idcirco à communione ejus recessisse: illum vero nequaquam dignatum esse ipsis satisfacere, sed vi ipsos cogere, & in carcerem conjecisse. Posthæc accusatio de Arsenio iterum agitata est. Et ut fieri solet in insidiis quæ ingenti hominum studio comparantur, etiam ex numero eorum qui amici putabantur, insperati prodibant accusatores. Lectus est etiam libellus popularium acclamationum, quasi plebs Alexandriæ propter illum ad Ecclesiam convenire detrectaret. Athanasius autem cum jussus esset causam dicere, frequenter in judicium progressus, ex criminibus sibi illatis alia diluit: aliis ut responderet, dilationem petiit. Hærebat C porro anxius animi, cum & accusatores cerneret judicum gratia subnixos, & multos contra se testes ex Arii ac Melitii sectatoribus comparatos, & calumniatoribus suis veniam dari in iis criminibus, in quibus ipse superior esset: ac præcipue in causa Arsenii, cujus brachium maleficii causâ excidisse accusabatur. Et in causa cujusdam mulierculæ, cui munera dedisse libidinis causâ arguebatur, noctuque invitam compressisse. Quarum utraque accusatio ridicula deprehensa est & calumniæ plena. Nam cum mulier sedentibus in judicio Episcopis ista objiceret Athanasio, Timotheus Alexandrinus Presbyter eidem Athanasio adstans: Sic enim inter ipsos occulte convenerat, mulieri ita respondit: Egone, mulier, tibi vim intuli? tum illa nonne tu, inquit, simul tempus & locum addens in quo compressa fuerat. Arsenium vero quod attinet, cum Athanasius in medium adduxit, ambasque ejus manus integras judicibus ostendit: petiitque ab illis, ut accusatores judicium subirent de brachio quod attulerant.

τὴν πηλουσίου ἐκκλησίαν ἐπέτρεψεν· αὐτὸν δὲ καλλίνικον στρατιωτικῆς φρουρᾶς καὶ αἰκισμῶν καὶ δικαστηρίων πειρᾶσθαι ἐποίησε· καὶ εὔπλους δὲ καὶ παχώμιος, καὶ ἰσαὰκ καὶ ἀχιλλᾶς ἐπίσκοποι ἑρμαίων, τῶν ἀμφὶ ἰωάννην ἐπισκόπων, πληγῶν αὐτὸν καθήψαντο· κοινῇ δὲ πάντες ὡς δι' ἐπιορκίας τινὰ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρῆλθεν, ὑποθεμένων πάντων μηδένα χειροτονεῖν, πρὶν τὰ ἐν αὐτοῖς ἐγκλήματα διαλύσωσιν· ἀποστῆναι δὲ διὰ τοῦτο αὐτὸν ἀπαλλοτρίας, τῆς πρὸς B αὐτὸν κοινωνίας· τὸν δὲ μὴ ἀξιοῦσθαι πείθειν ἀλλὰ βιάζεσθαι, καὶ δεσμωτηρίοις αὐτὸν ἐμβαλεῖν· ἐπὶ τούτοις τε καὶ τὰ κατ' ὄψιν ἀνεκινεῖτο· καὶ οἷα φιλεῖ ἐν σπουδαζομέναις ἐπιβουλαῖς, ἀπροσδόκητοι καὶ τῶν μιζομένων φίλων, ἀνεφύοντο καθηγεμόνες καὶ γραμματεῖον ἀνεγνώσκετο δημοτικὴν ἐκβοήσεων, ὡς τῶν ἀνὰ τὴν ἀλεξάνδρειαν λαῶν δι' αὐτὸν ἐκκλησιάζειν μὴ ἀνεχομένων· ὁ δὲ ἀθανάσιος ἀπολογησάμενος πρεσαχθεὶς, προελθὼν πολλάκις εἰς τὸ δικαστήριον, τὰ μὲν τῶν ἐγκλημάτων ἀπελύσατο· τῶν δὲ, πρὸς ἐπίσκεψιν ὑπέρθεσιν ἔπρασσεν· ἠπόρει δ' ἄλλιαν, καὶ τὰς καθηγεμόνας τῆς δικαστοῦ ὁρῶν κεχαρισμένας, καὶ μάρτυρας πολλοὺς κατ' αὐτὸν παρεσκευασμένους ἐκ τῶν τὰ ἀρσένιου καὶ μελιτίου φρονούντων, καὶ τὰς συκοφαντίας, ἐφ' οἷς ἐγκλήμασιν ὑπερέχειν συγγνώμης ἀξιούμενος· μάλιστα ἐπὶ τῇ χειρὶ ἀρσενίου γραφῇ, δι' ἀγοπείας ἕνεκα καθηρῆσθαι τὸν βραχίονα ἐκλεμεῖν· καὶ γυναῖκα τινα, ἣ δῆθεν ἐπὶ ἀσελγείᾳ δεδωκέναι, καὶ νύκτωρ ἀκουσαν συνδιαφθαρῆναι ἐνεκαλεῖτο· ἐκαλέσατο γραῦν D γελοίαν ἐφορᾶσθαι, καὶ συκοφαντίας ἀναπλεω ἐπεὶ γὰρ συνδεδεγμένων ἐπισκόπων καθηγ ταῦτα ἠγωνὴ, παρεσῶς ἀθανασίῳ τιμᾶσ ἀλεξανδρεῦς πρεσβύτερος, ὡς αὐτοῖς λαλ συνεδόκει, ὑπολαβὼν πρὸς τὸ γύναι ἐγώ σε, ἔφη, ἐβιασάμην ὦ γύναι; ἡ δ', αὐτ ἀ σύ, καιρὸν λέγουσα καὶ τόπον ἐν ᾧ ἐβιάσθη· ἀρσένιον δ', εἰς μέσον παρήγαγ καὶ ἀμφοτέρας αὐτοῦ χεῖρας ἀπέδειξ τοῖς δικασταῖς· καὶ ἐδεῖτο αὐτῶν, δῆθεν ὑπ τοὺς κατηγόρους ἃ ἐπεφέροντο βραχίονας

ἐπὶ

ἔτυχε γὰρ Ἀρσένιος ὢν, ἢ θειότεν ἐλαυνόμενος, ἢ, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῶν ἐπιβούλων ἀθανασίῳ κρυπτόμενος, ἀναγγείλαντός τε δι' αὐτὸν κινδυνεύειν τὸν ἐπίσκοπον, ἀποδρᾷς νύκτωρ, καὶ πρὸ μιᾶς τῆ δικαστηρίῳ καθάρας εἰς τύρον· ἑκάτερα δὲ ἐγκλήματα ὧδε λυθέντα, ὡς μηδὲν ἀπολογίας προσδεηθῆναι, τὸ μὲν πρῶτον, ὡς οἶμαι, ἐπὶ προφάσει δόξαν τῆ μὴ χρῆναι ἅπαξ καὶ γελοίοις πράγμα ἐπὶ συνόδῳ ἀναγράφεσθαι, οὐκ ἐμφέρεται τοῖς πεπραγμένοις· πρὸς δὲ τὸ δεύτερον ἤρκεσιν εἰς ἀπολογίαν τοῖς κατηγόροις εἰπεῖν, ὡς πλουσιανός τις ἐπίσκοπος τῶν ὑπὸ ἀθανάσιον, κατὰ πρόσταξιν αὐτῆ τινὶ ἀρσενίου οἰκίαν κατέφλεξε· καὶ κίονι προσδήσας, καὶ ἱμᾶσιν αἰκισάμενος, ἐν οἰκίσκῳ καθείρξε· διαδυεὶς δὲ ἀποδρᾶσαι τοῦτον· καὶ ἐπιδὴ ζητοῦντος αὐτὸν, ἐπί τινα χρόνον λαθεῖν κρυπτόμενον· μὴ φανόμενον δὲ, εἰκότως ἀποθανεῖν νομισθῆναι· καὶ οἷά γε ἐπιφανῆ ἀδόξαν ὁμολογητὴν, οἱ ἀμφὶ τὸν ἰωάννην ἐπίσκοποι ἐζήτουν αὐτὸν, προσιόντες τοῖς ἄρχουσι· ταῦτ' ἂν λογιζόμενος ἀθανάσιος, προεδεὶς αὐτὸν· ἅμα δὲ ὑφωράτο, μὴ καιρὸν εὑρόντες οἱ ἐπιβουλεύοντες, λάθρα ἀνέλωσιν αὐτόν· μέλλοντος δὲ συνόδου, θορύβου καὶ ταραχῆς ἐμπλησθέντος τὸ συλλόγου, κεκραγότων τε τῶν κατηγόρων καὶ τοῦ περὶ τὸ δικαστήριον πλήθους, πάσῃ μηχανῇ χρῆναι αὐτὸν ἐκποδὼν ποιεῖν ὡς γόητα, καὶ βίαιον, καὶ ἱερωσύνης ἀνάξιον· δείσαντες οἱ ἀπὸ τοῦ βασιλέως προστεταγμένοι παρεῖναι τῇ συνόδῳ εὐλαβείας ἕνεκα, μὴ, ὡς εἰκὸς, ἐν σάσει καταδεσμένοντες, αὐθαίρετοι αὐτοῦ χρῶνται, λάθρα αὐτὸν ὑπεξήγαγον τοῦ δικαστηρίου· ὁ δὲ, λογισάμενος οὐκ ἀκίνδυνον αὐτῷ διατελέσειν, ἐν τύρῳ, ἕως ἂν σφαλὲς δικάσασθαι πρὸς πλῆθος καὶ κατηγόρων ἀπὸ δικασταῖς ἐχθροῖς, φεύγει εἰς κωνσταντινούπολιν· καταδικάζουσι δὲ αὐτοῦ ἐρήμου ἡ σύνοδος, καὶ καθαιροῦσι τῆς ἐπισκοπῆς· καὶ ψηφίζονται αὐτὸν μηκέτι τινὶ ἀλεξάνδρειαν οἰκεῖν ἵνα μὴ, φησὶ, θορύβους καὶ στάσεις πρὸς ἐργάζηται· ἰωάννῃ δὲ καὶ τοῖς

A Etenim Arsenius iste, seu divinitus impulsus, seu, ut fertur, ab Athanasii insidiatoribus occultatus, cum quidam ei nuntiasset Episcopum ejus causâ in discrimen adductum esse, noctu arreptâ fugâ, pridie quam judicium fieret, Tyrum appulerat. Cum utrumque crimen hoc modo depulsum fuisset, ita ut nulla ulterius defensione opus esset, prius quidem non legitur in Actis Concilii, non alia, ut opinor, de causa, quam quòd indecorum visum est, rem adeo turpem atque ridiculam gestis synodalibus inscribere. Quod autem spectat B ad alterum crimen, accusatores ad defensionem suam satis esse existimarunt, quod dicerent Plusianum quendam unum ex Episcopis qui erant sub Athanasio, jussu illius incendisse domum Arsenii: ipsumque columnæ alligatum loris verberasse, & in cellulam inclusisse. Arsenium vero per fenestram aufugisse. Et quoniam perquirebatur, aliquandiu delituisse; cumque nusquam compareret, non sine causa pro mortuo habitum esse. Qui cum celebris, & confessionis gloriâ clarus esset, idcirco qui cum Joanne erant Episcopi eum perquirebant, accedentes ad Magistratus. Hæc C cum apud se reputaret Athanasius, metu percellebatur. Simul etiam suspicabatur, ne insidiatores opportunitatem nacti, ipsum clam interficerent. Deniq; post plurimos concessus, cum Concilium tumultu ac perturbatione plenum esset, accusatoribus & multitudine promiscua quæ circa subsellia erat, simul vociferantibus, omni modo tollendum esse illum, utpote maleficum ac violentum & indignum sacerdotio: ii qui ex Imperatoris mandato ad servandam Concilii disciplinam Synodo intererant, veriti, ne, sicut in seditione fieri solet, D cuncti facto in eum impetu manus violentas ei inferrent, clam ex judicio eum subduxerunt. At ille, considerans se in urbe Tyro absque periculo morari non posse, nec tutum sibi fore adversus tantam accusatorum multitudinem coram inimicis judicibus causam dicere, Constantinopolim abscessit. Porro Synodus absentem eum damnavit, & Episcopatum ei abrogavit: interdixitque ne posthac Alexandriæ habitaret, ne forte, ut ajebant, tumultus ac seditiones illic agens excitaret. Joannem vero &

eos qui cum illo erant, tanquam injustè A vexatos, in communionem recepit, suumque in clero gradum singulis restituit. Deinde gesta Imperatori significant: & ad omnes ubique Episcopos scribunt, ne communione jungantur cum Athanasio, neve ad eum literas scribant, aut ab eo scriptas accipiant, utpote qui criminum de quibus ipsi cognoverant, convictus fuisset, & perfugam suam aliorum quoque criminum, quibus non respondit, reus esset deprehensus. Ad hujusmodi vero sententiam in eum ferendam hisce causis adductos se esse docent: primum quod ægre ferrent, quod cum Imperator anno præterito jussisset ut Orientales Episcopi Cæsaream ejus causâ convenirent, ipse non occurrisset, longi temporis mora B fatigatam Synodum cernens, & Imperatoris præcepta despiciens. Deinde quòd cum plures Episcopi Tyrum convenissent, ipse cum ingenti multitudine advenisset, & turbas ac seditiones in Concilio excitaret: nunc quidem objectis criminibus respondere detrectans: nunc singulos Episcopos probris & conviciis incessens: & interdum quidem cum ab ipsis vocaretur, minime obtemperans; interdum vero judicium subire dedignans. De confractione autem mystici poculi, perspicue illum C convictum esse denuntiant, testes hujus rei proferentes Theognium Episcopum Nicææ, Marim Chalcedonis, Theodorum Heracleæ, Valentem & Ursacium ac Macedonium: quos quidem in Ægyptum miserant, eo consilio ut in vicum illum in quo fractus calix dicebatur profecti, veritatem pervestigarent. Hæc fere sunt quæ scripserunt Episcopi, forensi more singula crimina perstringentes, ac velut arte quadam calumniam concinnare studentes. Multa tamen ex sacerdotibus qui aderant, hoc judicium minime rectum esse existimarunt. Ajunt certe Paphnutium confessorem qui Concilio interfuit, apprehensa manu Maximi Hierosolymorum Episcopi, jussisse ut surgeret: quasi non deceret ipsos qui Confessores essent, & qui pietatis causa oculos effossos ac poplites succisos haberent, malorum hominum Concilio sociari.

σιν αὐλῷ πάντας, ὡς δικαίως κακῶς παθόντας, εἰς κοινωνίαν προσίεσθαι, καὶ τὸν τῷ κλήρῳ ἀξίωμα ἑκάστῳ διδόναι· ἐν λόγοις δὲ ἃ πεπραγμένα τῷ βασιλεῖ, καὶ γράφουσι τοῖς πανταχῆ ἐπισκόποις, μὴ μεταδίδοναι αὐλῷ κοινωνίας, μήτε γράφειν μήτε παρ' αὐτοῦ γράμματα δέχεσθαι, ὡς ἐλεγμένον ἐν οἷς δίκασαν, καὶ διὰ τῆς φυγῆς, καὶ ἐπὶ ταῖς μὴ ἀγωνισθείσαις γραφαῖς ἁλόντα· ἐδήλουν δὲ διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἐπὶ τοιαύτην προελθεῖν ψῆφον· πρῶτον μὲν ὅσον χαλεπαίνοντες, καθότι τὸ βασιλέως προσάξαντα ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ συνελθεῖν αὐτὸν χάριν εἰς καισάρειαν τῆς τῶν ἐπισκόπων, οὐκ ἀπήντησεν, ἐπὶ μακρῷ χρόνῳ ταλαιπωρουμένην τὴν σύνοδον ἰδών, καὶ τῶν τοῦ κρατοῦντος προσταγμάτων καταφρονήσας· πλειόνων δὲ συνελθόντων εἰς τύρον, ἅμα πλήθει ἀφίκετο, καὶ ταραχὰς καὶ θορύβους ἐνεποίει τῇ συνόδῳ· τήν τε ἰδίαν ἀπολογίαν ἀποκρινόμενος· πῇ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστον προπηλακίζων· ἄλλους καλούμενος ὑπ' αὐτῶν, μὴ ὑπακούων· ποτὲ δὲ κρίνεσθαι μὴ ἀξιῶν· φανερῶς δὲ πρὸς ἑαυτὸν αὐλὸν ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ πόματος τῆς τριβῆς καλήγγελλον, μάρτυρας ἐπιτέτραπται ἐχόμενοι, Θεόγνιον τὸν νικαίας ἐπίσκοπον, καὶ μάριν τὸν χαλκηδόνος, καὶ θεόδωρον τὸν ἡρακλείας, βαλεντά τε καὶ ὐρσάκιον καὶ μακεδόνιον· οὓς ἀπέστειλαν εἰς αἴγυπτον, ὡς ἐπὶ ἄγνοιαν ἐλθόντας εἰς τὴν κώμην ἔνθα συνέβη εἰρῆσθαι τὸ ποτήριον ἐλέγχειν, τὸ ἀληθὲς ἀνευρεῖν τοιαῦτα ἐγκλήματα ἐπενεγκόντες, καθ' ἕκαστον ἔγκλημα διαβαλόντες ἐφαψάμενοι, ὡς ὅτι ἐκ τέχνης τινὸς διαβόλου κατασκευάσαι σπουδάζοντες· ἐκ ὑγιοῦς ταύτην τὴν κρίσιν ἔχειν· καὶ πολλοῖς τῶν παρόντων ἱερέων καὶ φαίνεσθαι λέγειν καὶ παφνούτιον τὸν ὁμολογητὴν τῇ συνόδῳ ταύτῃ παραγενόμενον, λαβόμενον τῆς χειρὸς, ἐξαναστῆσαι κελεῦσαι τὸν ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον, ὡς οὐ δεῖν συλλόγῳ κοινωνεῖν πονηρῶν ἀνθρώπων, αὐτοὺς λογιζομένους αὐλοὺς ὄντας, καὶ δι' αὐστηρίαν τῶν ὀφθαλμοὺς αὐλῶν κεκομμένους, καὶ τοὺς ἀγκύλας ὠπηρωμένους.

A

Κεφ. κε'.

Περὶ τῦ ἐν ἱεροσολύμοις νεῶ, ὃν ὁ μέγας ἔκτισε κωνσταντῖν@ ἐν γολγοθᾷ· & περὶ τῶν ἐγκαινίων αὐτῦ.

ΕΝ τούτῳ δὲ ἀμφὶ τὸν τρίτον δεκάδα τῆς κωνσταντίνε ἡγεμονίας, ἐξεργασθέν@ τὸ ἐν ἱεροσολύμοις νεὼ περὶ τὸν κρανίᾳ χῶρον, ὃ μέγα μαρτύριον προσαγορεύεται, προθυμούμεν@ εἰς τύρον μαριανὸς, ἀνὴρ τῆ ἐν ἀξία, βασιλικὸς ταχυγράφ@, B ἀπέδωκε τῇ σωτόδῳ βασιλέως ἐπιστολὴν, παρακελευομένου ἐν τάχει τὰ ἱεροσόλυμα καταλαβεῖν, καὶ τὸν νεὼ καθιερῶσαι· τοῦτο μὲν οὖν πρότερον βεβουλευμένο@, ἀναγκαῖον ἐνόμισε πρότερον ἐν τύρῳ συνελθόντας τοὺς ἐπισκόπους, διαθεῖναι τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφοράς· ἵνα τε κεκαθαρμένοι διχονοίας καὶ λύπης, ἐπὶ τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ νεῶ χωρῆσαι· πρέπον γὰρ εἶναι τοιαύτῃ πανηγύρει τὴν ὁμόνοιαν τῶν ἱερέων· καὶ οἱ μὲν ἦκον εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν ναὸν καθιέρωσαν, καὶ C τὰ ἀποσταλέντα παρὰ τοῦ βασιλέως κειμήλιά τε καὶ ἀναθήματα, ἃ εἰσέτι νῦν ἐν τῷ δεῖνι ἱερῷ οἴκῳ ἀνάκειται, καὶ πολὺ παρέχει θαύματος θεωμένοις, πολυτελείας καὶ μεγέθους ἕνεκα· ἐξ ἐκείνου δὲ, ἐτήσιον ταύτην ἑορτὴν λαμπρῶς μάλα ἄγει ἡ τῶν ἱεροσολύμων ἐκκλησία· ὡς καὶ μυήσεις ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι, καὶ ὀκτὼ ἡμέρας ἐφεξῆς ἐκκλησιάζειν συνιέναι τε πολλοὺς σχεδὸν ἐκ πάσης τῆς ἐθνῶν, οἱ καθ' ἑορτὴν τῶν ἱερῶν τόπων, πανταχόθεν συλλέγεσθαι τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως. D

Cap. XXVI.

De Ecclesia à Constantino Magno Hierosolymis ædificata in Golgotha, deque ejus dedicatione.

INterea vero circa tricesimum annum Imperii Constantini, absolutâ jam Ecclesiâ Hierosolymis in Calvariæ loco, quæ magnum Martyrium appellatur, Marianus quidam non mediocri dignitate præditus, Imperatoris Notarius, Tyrum ingressus, Episcopis in Concilio congregatis Imperatoris porrexit Epistolam: quâ eos hortabatur, ut confestim Hierosolyma profecti, Ecclesiam illic dedicarent. Istud vero cum diu antea decrevisset, necessarium tamen censuerat, ut Episcopi prius in urbe Tyro congregati privatas inter se simultates componerent: atque ab omni discordia & offensione purgati, ita demum ad Ecclesiæ dedicationem accederent. Ejusmodi enim festivitati aptissime convenire concordiam Sacerdotum. Igitur Episcopi Hierosolymam delati, Ecclesiam consecrarunt, simulque ornamenta & donaria ab Imperatore transmissa: quæ quidem in eadem Basilica hactenus manent, & à cunctis non sine ingenti stupore spectantur, ob magnificentiam atque amplitudinem. Ex eo vero tempore solennem quotannis festivitatem admodum splendide Hierosolymitana celebrat Ecclesia; adeo ut Baptismi quoque sacramenta eo die tradantur, & per continuos septem dies collectæ fiant; multique ex omni fere terrarum orbe conveniant, qui hujus festivitatis tempore ad sacra loca perlustranda undique accurrunt.

Κεφ. κζ'.

Περὶ τῦ πρεσβυτέρου τῦ πείσαντ@ κωνσταντῖνον, καταγαγεῖν ἐκ τῆς ὑπερορίας ἄρειον καὶ εὐζώϊον· καὶ περὶ τῆς αὐτῦ τάχα εὐσεβοῦς πίστεως λίβελλος· καὶ ὅπως ὑπὸ τῆς ἐν ἱεροσολύμοις αὖθις συνόδου κατὰ ἄρειος προσεδέχθη.

ΤΗνικαῦτα δὲ καιρὸν λαβόμενοι οἱ τὰ ἀρεία φρονοῦντες τῶν ἐπισκόπων, ἐσπέδασαν ἡγεῖσθαι ἐν ἱεροσολύμοις συνόδου, καὶ κοινωνίας αὖθις μεταδοθῆναι καὶ εὐζωΐᾳ·

Caput XXVII.

De Presbytero qui Constantino persuasit, ut Arium & Euzoium ab exilio revocaret: & de libello fidei ejus, forsitan rectâ: & quomodo idem Arius à Synodo Hierosolymitana iterum susceptus est.

EOdem tempore Episcopi qui opinionem Arii sequebantur, tempus idoneum nacti, Synodum Episcoporum Hierosolymis fieri curarunt, & Arium atq; Euzoium in communionem recipi.

Quam rem ut aggrederentur, hujusmodi occasione adducti sunt. Presbyter quidam erat, sororis Constantini familiaris, opinionum Arii laudator. Et initio quidem ipsum talia sentire nemo norat. Ubi vero processu temporis familiarior factus est Constantiæ, hoc enim nomen fuit sororis Constantini, sumptâ fiducia, libere cum ea loqui cœpit, & conqueri quod Arius injustè patria exularet, & quòd per invidiam ac privatam simultatem, ab Alexandro Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopo Ecclesiâ ejectus esset. Nam cum Alexander, inquit, videret illum magnopere probari multitudini, æmulatione adversus eum exarsit. Hæc vera esse credens Constantia, quamdiu quidem superstes fuit, nihil novi molita est adversus Nicænæ Synodi decreta. Postquam vero in morbum incidit, ex eo se morituram suspicata, fratrem qui ad ipsam venerat rogavit, ut extremum beneficium sibi tribueret, quodcunque ab ipso postulavisset. Postulavit autem ut supradictum Presbyterum in familiaritatem reciperet, eique tanquam recte de divinitate sentienti, fidem haberet. Nam se quidem mori ajebat, nec amplius ullam vitæ curam gerere: ipsius autem causâ metuere, ne quid mali ex ira Dei patiatur, & aut ipse in privatam incidat calamitatem, aut Imperium turpiter amittat, propterea quod justos ac bonos viros, quorundam suggestione inductus, perpetuo exilio injustè damnasset. Ex eo tempore Imperator Presbyterum inter familiarissimos habere cœpit: concessaque ei fiducia & loquendi libertate, collocutus cum illo de rebus quæ à sorore ipsi mandatæ fuerant, causam Arii denuo ventilandam esse censuit: seu quòd opinabatur calumnias illas veras esse, seu ut sorori suæ gratificaretur. Nec multo pòst Arium ab exilio revocavit, & quam de Deo teneret fidem, D scripto prodere eum jussit. Ille novitatem verborum, quæ prius excogitaverat, devitans, aliam expositionem contexuit, verbis usus simplicioribus, & quæ sacræ Scripturæ familiaria sunt. Jurejurando etiam affirmavit ita se credere, & ex animo ita sentire, nec aliud præterea quidquam in mente habere. Sic autem se habet expositio.

A ἐθαῤῥησαν ὃ ταῦτα κ᾽ πρόφασιν τοιάνδε· πρεσβύτερός τις ἦν συνήθης τῇ ἀδελφῇ βασιλέως, ἐπαινέτης τῶν Ἀρείων δογμάτων· καὶ ὅτι μὲν ἐξ ἀρχῆς, τὰ πρῶτα ἐλάνθανεν· ὡς δὲ πολλοῖς προελθὼν χρόνοις, οἰκειότερον ἑαυτὸν καλέσησε κωνσταντίᾳ, τοῦτο γὰρ ὄνομα ἦν τῇ ἀδελφῇ κωνσταντίνου, ἀδείας λαβόμενος ἐπαῤῥησιάσατο πρὸς αὐτὴν, καὶ καλεσάμενος, μὴ δικαίως ἄρχον τὸν παλαιὸν φθόνον, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβεβλῆσθαι, διὰ φθόνον ἰδίας ἔχθρας ἐκβληθέντα· ταῦτα δὲ λέγων ἐπιλοπτύσαι τῷ ἀλεξάνδρου ἐκκλησίαν· δεδοκιμᾶσθαι γὰρ, ἔφη, τῷ πλήθει ὁρῶν αὐτὸν, ἐζηλοτύπησεν· ἀληθῆ ταῦτα πεφυκυῖα κωνσταντία, ὅσον μὲν χρόνον ἔβιοτεν ἔφθασε νεωτερίσαι τῶν ἐν νικαίᾳ δογμάτων· ἐπεὶ ὃ νόσῳ περιέπεσε, καὶ συνεχόμενον ἐτελεύτα· καὶ παρακαλοῦσα ὡς αὐτῷ τὸν ἀδελφὸν, ἐκέλευσε τελευταίαν αὐτὸ δῶναι χάριν, ὧν ἂν αἰτήσοιτο· ἐδόκει δὲ οἰκεῖον ἔχειν τὸν εἰρημένον πρεσβύτερον, καὶ ὀρθῶς δοξάζοντι περὶ τὸ θεῖον, πείθειν αὐτῷ μὲν γὰρ ἔφη οἴχεσθαι, καὶ λοιπὸν τῆς ἰδίας B ζωῆς μηδὲν φροντίζειν· περὶ δὲ αὐτοῦ ὁρᾶν, μή τι πάθοι ὑπὸ θεομηνίας, ἢ αὐτὸς κακῶς πράξας, ἢ τὴν ἡγεμονίαν αἰσχρῶς ἀποβαλών· ἐπεὶ δικαίως, ἔφη, καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἀδίκως πεισθεὶς τισὶν, ἀδίκως φυγῇ ἐζημίωσεν· ἐνθένδε ὁ βασιλεὺς οἰκειότερον διελέχθη περὶ τὸν πρεσβύτερον τοῦτον, καὶ παρρησίας ἀπὸ μείζονος, καὶ κοινωσάμενος περὶ ὧν ἐνετείλατο ἡ ἀδελφὴ, ὠφθη χρήσιμον πάλιν πειραθῆναι τῶν κατὰ τὸν ἄρειον λόγους, ὑποδοπήσας ἀληθεῖς εἶναι τὰς διαβολὰς, ἣν τῇ ἀδελφῇ χαριζόμενος· ἐκέλευε μεταπέμψασθαι ἄρχοντα ἀπὸ τῆς φυγῆς C καὶ γραφὴν ἐπέλευσεν ἐκδοῦναι ὧν πιστεύει περὶ θεοῦ· ὁ δὲ, τὸ καινὸν ἐκκλίνας ὠνόματος, ἕτερον δοῦναι ὀνομάτων, ἑτέραν ὕφανεν ἔκθεσιν ἁπλοῖς ῥητοῖς καὶ ἐγνωσμένοις ταῖς ἱεραῖς βίβλοις χρησάμενος· καὶ ὅρκον ὤμοσεν, οὐδὲ πιστεῦσαι, εἰ μὴ νῦν ταῦτα φρονεῖ, ἕτερον ἐννοεῖν περὶ ταῦτα· ἔχει δὲ ὧδε.

Τῷ θεοσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν Κωνσταντίνῳ, Ἄρειος καὶ Εὐζώιος πρεσβύτεροι.

Καθὼς προσετάξεν ἡ θεοφιλὴς σου εὐσέβεια, δέσποτα βασιλεῦ, ἐκθέμεθα τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐγγράφως· ὁμολογοῦμεν ἐπὶ θεοῦ ἕτω πιστεύειν, καὶ αὐτοὶ πάντες οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ὑποτέτακται πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον θεοῦ λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, εἴτε ἐν οὐρανῷ καὶ εἴτε ἐπὶ γῆς· τὸν ἐλθόντα καὶ σάρκα ἀναλαβόντα, καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· Καὶ εἰς ἅγιον πνεῦμα, καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς μίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν τοῦ θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων· ταύτην τε τὴν πίστιν παρελήφαμεν ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ κυρίου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· εἰ οὖν μηδὲν αὖτο πιστεύομεν, καὶ ἀποδεχόμεθα ἀληθῶς, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ὡς πᾶσα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία καὶ αἱ ἅγιαι γραφαὶ διδάσκουσιν, ὡς καὶ πάντα πιστεύομεν, κρίνῃς ἡμῶν ἴσως ὁ θεὸς καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ· διὸ παρακαλοῦμέν σε τὴν εὐσέβειαν, θεοφιλέστατε ἡμῶν βασιλεῦ, ἐκκλησιαστικὸς ἡμᾶς ὄντας, καὶ τὴν πίστιν τὸ φρόνημα τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων γραφῶν ἔχοντας, ἑνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιοῦ σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας τῇ μητρὶ ἡμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ, ἀφαιρεμένων τῶν ζητημάτων, καὶ τῶν ἐκ τῶν ζητημάτων περιττολογιῶν· ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ ἐκκλησία μεθ' ἁλλήλων εἰρηνεύοντες, τὰς συνήθεις εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου καὶ εὐσεβοῦς βασιλείας, καὶ παντὸς τοῦ γένους σου, κοινῇ πάντες ποιώμεθα· ταύτης τῆς πίστεως τὴν γραφὴν, οἱ μὲν ἔλεγον τεχνικῶς συγκεῖσθαι, καὶ τὸ δοκεῖν τοῖς ῥηθεῖσι διαλλάττειν· συμφέρειν δὲ καὶ ἕτως τοῖς ἀρείοις δόγμασι καὶ τὴν ὁμοφωνίαν τῶν ὀνομάτων, ἄδειαν παρεχόντων ἑκατέροις ἐπαμφοτερίζειν, καὶ πρὸς ἑκατέραν διάνοιαν ταῦτα συγκαμβάνειν· ὑπολαβὼν δὲ ὁ βασιλεὺς, ἁπλούστερον δοξάζειν ἀρειόν τε καὶ εὐζώιον τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσιν,

A *Religiosissimo Deique amantissimo Domino nostro Imperatori Constantino, Arius & Euzoius Presbyteri.*

Sicut præcepit Deo charissima pietas tua, Domine Imperator, fidem nostram exponimus, scriptoque profitemur coram Deo, nos & illos qui nobiscum sunt, ita credere, uti subjectum est. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem; Et in Dominum nostrum Jesum Christum, filium ejus, qui ex eo genitus est ante omnia sæcula: B Deum verbum, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo & quæ in terra: qui descendit & incarnatus est: qui passus est & resurrexit & ascendit ad cœlos: & iterum venturus est, ut judicet vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum: in carnis resurrectionem: & in vitam venturi sæculi, regnumque cœlorum: & in unam Catholicam Ecclesiam Dei, quæ à primis cardinibus ad ultimos usque terrarum fines porrigitur. Hanc autem fidem ex sanctis Evangeliis accepimus, Domino discipulis suis dicente: Ite & docete omnes gentes, baptiC zantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti. Nisi autem ita credimus, & nisi vere suscipimus Patrem & Filium & Spiritum sanctum, sicut omnes Catholica Ecclesia & scripturæ docent, quibus per omnia credimus, Judex noster sit Deus nunc & in futuro judicio. Idcirco pietatem tuam rogamus, Deo charissime Imperator, ut, cum Ecclesiastici simus, & fidem ac sensum Ecclesiæ sanctarumque scripturarum teneamus, per pacificam ac religiosam pietatem tuam uniamur matri nostræ Ecclesiæ, sublatis videlicet quæD stionibus ac disputationibus superfluis, ut & nos & Ecclesia, mutuam inter nos pacem servantes, solennes preces pro pacato & religioso imperio tuo, & pro universa stirpe tua, simul omnes ad Deum fundamus. Hujus fidei expositionem nonnulli quidem callide conscriptam esse asseverabant: & specie quidem verbis differre: revera tamen cum Arii doctrina consentire juxta sensum verborum, quæ licentiam dabant in utramque partem vergendi, & eo quem velles modo ipsa intelligendi. Imperator vero Arium & Euzoium idem cum Episcopis qui Nicææ convenerant,

sentire arbitratus, maximam ex ea re A cepit voluptatem. Neque tamen id sibi arrogavit, ut eos ipse in communionem susciperet ante examen ac judicium eorum, quorum id jus pontificiumque erat juxta Ecclesiæ legem. Eos igitur mittit ad Episcopos qui tum temporis Hierosolymis erant congregati: scribitque ut fidem ab illis expositam examinarent, & benignam de illis sententiam ferrent, sive recte sentire, & per invidiam oppressi fuisse viderentur: sive nihil habentes quod de prolato in se judicio conquererentur, resipuissent. Itaque occasionem nacti hi qui jam pridem ista machinabantur, prætextu Imperatoris literarum, in communionem eos susceperunt. Quo facto literas scripsére, tum ad ipsum Imperatorem, tum ad Alexandrinam Ecclesiam, & ad omnes Episcopos & Clericos per Ægyptum & Libyam ac Thebaïdem constitutos: hortantes ut libentibus animis illos reciperent, cum & Imperator rectam esse illorum fidem testatus fuisset, quam quidem Epistolæ suæ subjecerunt; & universa Synodus Imperatoris judicium comprobasset. Et hæc quidem Hierosolymis ingenti studio acta sunt ad hunc modum.

ἤδη τῷ πράγματι· ὁ μὲν ἑαυτῷ ἐπέτρεψεν, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς δέξασθαι, πρὸ κρίσεως καὶ δοκιμασίας τῶν τότε κυρίων, καὶ τὸν νόμον τῆς ἐκκλησίας· πέμπει δὲ αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐν ἱεροσολύμοις τότε συνελθόντας ἐπισκόπους, γράψας σκοπεῖν ἐκείνοις τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως· φιλάνθρωπον γὰρ ἔφον ἐνεγκεῖν ἐπ' αὐτοῖς τὴν σύνοδον, ἢν τε ὀρθῶς φανεῖεν δοξάζοντες, καὶ φθόνῳ χάριν ἐπιβεβλῆσθαι δόξαντες, ἢν τε μηδὲν ἔχοντες μέμφεσθαι τοῖς ἤδη ἐπ' αὐτοῖς κεκριμένοις, μεταμεληθεῖεν· καιρὸν δὲ λαβόμενοι, πάλαι ταῦτα σπουδάζοντες, προφάσει τῶν βασιλέως γραμμάτων ἐδέξαντο αὐτοὺς εἰς κοινωνίαν· καὶ ὅτε τοῦτο ἐποίησαν, αὐτῷ τε τῷ βασιλεῖ ἔγραψαν, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀλεξανδρείας, καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν αἴγυπτον καὶ θηβαΐδα καὶ λιβύην ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς, πᾶσι κελευσάμενοι προθύμως αὐτοὺς δέξασθαι, ὡς καὶ τοῦ βασιλέως μαρτυρήσαντος ὀρθὴν εἶναι τὴν αὐτῶν πίστιν, καὶ τῇ οἰκείᾳ ἐπιστολῇ ὑπέταξαν, καὶ ἡ σύνοδος ἐπεψηφισαμένης τῇ τοῦ βασιλέως κρίσει· καὶ μὴν ὧδε ἐν ἱεροσολύμοις ἐσπουδάζετο.

CAPUT XXVIII.

Epistola Imperatoris Constantini ad Synodum Tyri: & de exilio sancti Anastasii per factionem Arianorum.

Κεφ. κή.

Ἐπιστολὴ βασιλέως κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἐν τύρῳ συνόδου· καὶ ἔξοδος τοῦ ἁγίου ἀθανασίου ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς τῶν ἀρειανῶν.

PORro Athanasius fuga elapsus ex urbe Tyro, venit Constantinopolim. Et Imperatorem adiens, coram Episcopis qui ipsum condemnaverant, de injuriis sibi illatis conquestus est: simulque petiit, ut quæ in urbe Tyro judicata fuerant, sub conspectu principis examinarentur. Quamobrem Constantinus cum hanc petitionem æquissimam esse censuisset, ad Episcopos Tyri congregatos scripsit in hunc modum. Equidem nescio, quænam sint à Concilio vestro cum tumultu ac procellâ judicata. Videtur tamen turbulentâ quadam confusione veritas quodammodo fuisse perversa, dum vos ob mutuam inter vos contentionem, quam quidem insuperabilem esse vultis, ea quæ Deo accepta sunt, minime perspicitis. Verum

ΑΘανάσιος δὲ φεύγων ἐκ τύρου, εἰς κωνσταντίνου πόλιν ἦλθε· καὶ προσελθὼν κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ, ἀπέφηνε τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ δικασθέντα, παρόντων τῶν καταδικασάντων αὐτὸν ἐπισκόπων· καὶ ἐδεῖτο τῶν ἐν τύρῳ κεκριμένων ἐπὶ ψευδέσι τῇ ἐξετάσει ἐπὶ αὐτοῦ βασιλέως γενέσθαι. Κωνσταντῖνος δὲ εὔλογον εἶναι δοκιμάσας τὴν αἴτησιν, τάδε ἔγραψεν τοῖς ἐν τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις· Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ, τινα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μὴ θορύβου καὶ χάμῶν κριθέντα· δοκεῖ δέ πως ὑπὸ τινος ταραχώδους ἀταξίας ἡ ἀλήθεια διαφθαρῆναι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους πέλας ἐριστικὴν ἀντίθεσιν εἶναι βεβαίαν· ἃ τῷ θεῷ ἀρέσκοντα μὴ συνορᾶτε· ἀλλὰ

ἔσαι τῆς θείας προνοίας ἔργον, καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ φανερῶς ἁλόντα διασκεδάσαι, καὶ ἡμῖν διαῤῥήδην ἐπιδείξαι, εἴ τινα τῆς ἀληθείας αὐτόθι συνελθόντες ἐποιήσασθε φροντίδα, καὶ εἰ τὰ κεκελευσμένα, χωρὶς τινὸς χάριτος καὶ ἀπεχθείας ἑκατέρας τοιγαροῦν ἠπειγμένως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν ἐλθεῖν διάνοιαν βούλομαι, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν προσκτήσησθε· τίνος δ' ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα, καὶ ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν διὰ τῶν γραμμάτων καλῶ, ἐκ τῶν ἑπομένων γνώσεσθε· ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν τῆς ἐπωνύμου ἡμῶν καὶ πανευδαίμονος πατρίδος τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, συνέβαινε δέ με τηνικαῦτα ἐφ' ἵππου ὀχεῖσθαι, ἐξαίφνης ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν μέσῳ τῆς λεωφόρου καὶ ἑτέρων τινῶν ἐς τὸν αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδοκήτως ὅτῳ προσπέλασεν, ὡς καὶ προσσχεῖν ἐκπλήξεως ἀφορμὴν· μαρτυρεῖ μοι γὰρ ὁ πάντων ἔφορος θεὸς, ὡς ἐγὼ ἑτέρων αὐτὸν ὄντα ἰδὼν, τῷ πρώτην αὐτῷ ἐντυχεῖν, εἰ μὴ τινες καὶ ὄντα ἰδὼν καὶ τὴν αὐτοῦ ἀδικίαν ἐπόνθει πυνθανόμενοι, ὥσπερ ἐκεῖνος, ἀπήγγελλον ἡμῖν· ἐγὼ μὲν οὖν ἐκεῖνο καιρὸν, ὅτε ὁμιλίας ἐκοινώνησα· ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν ἠξίου, ἐγὼ δὲ παρῃτούμην, καὶ μικρὸν δεῖν ἀπελαύνεσθαι αὐτὸν ἐκέλευον, μὴ πλέον παῤῥησίας εἶναι ἕτερον παρ' ἡμῶν ἢ τῷ ὑμετέραν ἀξίωσιν ὑπάρξαι, ἵν' ὑμῶν παρόντων, ἃ πέπονθεν ἀναγκαίως διηγήσαιτο· ὅπερ ἐπῄνει ἄλογον εἶναι καὶ τοῖς καιροῖς πρέπον καλεφαίνετο, ἀσμένως ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς προσέταξα ἵνα πάντες ὅσοι τὴν σωτηρίαν τὴν ἐν τύρῳ γνομένην πληρώσατε, ἀνυπερθέτως εἰς τὸ πρόσωπον τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος ἐπειχθῆτε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδείξοντες τὸ τῆς ὑμετέρας καθαρόν τε καὶ ἀδιάφθορον ἐπ' ἐμοὶ, ὅτι τὸ θεοῦ γνήσιον εἶναι θεράποντα οὐκ ἂν δείσητε· τοιγαροῦν διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς τὸν θεὸν λατρείας, τὰ πάντα χρὴ εἰρηνεύεται καὶ τὴν βαρβάρων αὐτῶν τὸ θεοῦ ὄνομα γνησίως ἀλογοῦντων, οἳ μέχρι νῦν τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν· δῆλον δὲ ὅτι, ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν, οὐδὲ τὸν θεὸν ἐπιγινώσκει· πλὴν ὅμως,

A divina providentia perficit, ut & ista contentionis mala manifestissime deprehensa dissipentur, & nobis perspicue demonstretur, an vos isthic congregati aliquam veritatis curam gesseritis, & utrum judicia vestra absque cujusquam odio & gratia tuleritis. Proinde vos omnes ad pietatem meam confestim venire volo, ut rerum à vobis gestarum rationem coram me per vosmetipsos accurate reddatis. Porro qua de causa hæc ad vos scribenda esse censuerim, vosque ad me his literis accersiverim, ex his quæ subjiciam intelligetis. In B gredienti mihi cognominem & omni ex parte felicem patriam meam Constantinopolim, ac forte tum in equo sedenti, repente Athanasius Episcopus unà cum quibusdam aliis quos circa se habebat, in medio aggeris publici adeo inexpectatus occurrit, ut stuporis quoque occasionem præberet. Testis est mihi Deus omnium speculator, me primo aspectu, quisnam esset agnoscere minime potuisse: nisi quidam nostrorum, quisnam ille & quid passus esset percontantibus nobis renuntiasset. Ac tum quidem nec collocutus sum cum C illo, nec familiariter congressus. Cum autem ille quidem id postularet, ego vero recusarem, ac propemodum jubberem illum submoveri, ille majori cum libertate nihil aliud à nobis postulavit, quam vestrum adventum, ut vobis præsentibus de his quæ passus fuerat, liberi conqueri posset. Quod cum mihi æquum & temporibus meis congruum videretur, libens hæc ad vos scribi jussi; ut quotquot ad Synodum in urbe Tyro collectam convenistis, sine cunctatione ad comitatum cleD mentiæ nostræ properetis; sinceritatem atque integritatem judicii vestri rebus ipsis demonstraturi coram me, quem ingenuum esse famulum Dei nequaquam ipsi negaveritis. Meâ certe operâ divino numini inserviente, ubique terrarum pax viget; ipsis etiam Barbaris Dei nomen sincere venerantibus, qui ad hoc usque tempus veritatem ignoraverant. Porro qui veritatem ignorat, is Deum quoque ignoret necesse est. Veruntamen, sicut

antea dixi, ipsi etiam Barbari, meâ ope-A tâ qui ingenuus sum Dei famulus, Deum jam agnoverunt, eumque venerari didicerunt: cujus providentiâ me ubique protegi ac servari, rerum ipsarum experimento didicerunt. Quæ res præcipue ad notitiam Dei eos induxit. Et illi quidem metu nostri, Deum venerantur. Nos autem qui sacramenta clementiæ ejus ostentare videmur, non enim dicam custodire; nos, inquam, nihil aliud agimus, quam quæ ad discordiam & odium pertinent, &, ut absolute dicam, quæ ad humani generis perniciem tendunt. Verum accurrite, ut dixi, & universi quam celerrime ad nos properate; pro certo habentes, me omni ope ac studio perficere conaturum, ut ea quæ sunt legis Dei, B integra & inconcussa præcipue serventur, quibus nec probrum nec infamiæ labes ulla possit aspergi: dissipatis videlicet ac protritis penitusque deletis Sacrosanctæ legis inimicis, qui sub obtentu sanctissimi nominis, varias ac multiplices blasphemias inducunt. His ab Imperatore scriptis, alii metu perculsi ad sedes suas reverterunt. Eusebius vero Nicomediensis Episcopus & qui cum illo erant, ad Imperatorem profecti, Synodum Tyri in causa Athanasii ea quæ juste essent decrevisse asseverarunt. Productisque in medium testibus Theognio, Mari, Theodoro, Valente atque Ursacio, persuaserunt Principi, sacrum calicem ab Athanasio confractum fuisse: multisque aliis probris eum onerantes, calumniis suis prævaluerunt. Itaque Imperator, seu quod ista vera esse crederet, seu quod Episcopos inposterum concordes fore existimaret, amoto Athanasio, Treviros quod oppidum est Galliæ, abire eum jussit. Et Athanasius quidem eo abductus est.

καθὰ προεῖρηται, καὶ οἱ βάρβαροι νῦν δι' ἐμοῦ τὸν τοῦ θεοῦ θεράποντα γνήσιον, ἐπεγνωσαν τὸν θεὸν, καὶ εὐλαβείας μεμαθήκασιν, ἐν πᾶσι παρίζειν μοι παντα χοῦ καὶ προνοίας, τοῖς ἐμοῖς ἀγγέλοις ἡδόμενοι. ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν θεὸν· οὐ γὰρ ἐκεῖνοι μὴν διὰ τὸν προς ἡμᾶς φόβον εὐλαβοῦνται· ἡμεῖς δὲ οἱ τὰ μυστήρια τῆς εὐμμρείας αὐτοῦ δοκοῦντες προβάλλεσθαι, εἰ δὲ γε δὴ ἐποιμι φυλάττειν, ἡμεῖς φημὶ τοῦτο πεφάμμεθα, ἢ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ μίσος συμβαίνοντα, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς ὀλεθρον τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἔχοντα τοῦ ἀναφανδὸν ἀλλ' ἐπείχθητε, καθὰ προεῖρηται, καὶ πρὸς ἡμᾶς σπεῦσαι πάντες ἠνάγκασθε, πεπεισμένοι ὡς παντὶ σθένει κατορθώσαι πραγόμενοι, πάντα ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ παντὸς αἱρετῶς ἀδιαπτώτως φυλάττεσθαι, οἷς ὅτε ψόγος, ὅτε κακοδοξίας δυνήσεται προσπλακῆναι διασκεδασθέντων δηλαδὴ καὶ συμβεβλημένων ἄρδην, καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἵτινες ἐπὶ προφάσει τινὶ δῆθεν ὀνόματος ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας παρέχουσι. τάδε τοῦ βασιλέως γράψαντος, οἱ μὲν ἄλλοι δείσαντες, οἴκαδε ἀνεχώρησαν· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον τὸν νικομηδείας ἐπίσκοπον, προσελθόντες πρὸς βασιλέα, δικάσαι ψηφισαμένου ἐπὶ Ἀθανασίῳ τῷ ἐν τύρῳ συνόδου διϊσχυρίζοντο· καὶ μάρτυρας προσαγαγόντες εἰς μέσον Θεόγνιον καὶ Μάριν καὶ Θεόδωρον καὶ Οὐάλεντα τε καὶ Οὐρσάκιον, ἔπεισαν ὡς μυστικὸν ποτήριον συνέτριψεν· ἄλλα τε πολλὰ λοιδορησάμενοι, ἐπρέσβευσαν ταῖς διαβολαῖς τὸν βασιλεὺς, ἢ ἀληθῆ τάδε πιστεύσας, ἢ τὸ δόμονοεῖν τοὺς ἐπισκόπους ὑπολαβὼν, εἴτε ποδῶν γρῆναι ὁ Ἀθανάσιος, προστάξας αὐλὸν ἐν τριβέρει τῷ πρὸς δύσιν γαλαθεῖν· καὶ ὁ μὲν ἀπήχθη.

Cap. XXIX.

Quomodo Alexander Constantinopolitanus Episcopus Arium in communionem suscipere recusavit: & qualiter Arius cum alvus eum ad secessum stimulasset, medius crepuit.

POst Synodum Hierosolymitanam Arius in Ægyptum se contulit. Sed

Κεφ. κθ'.

Περὶ ἀλιξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου κωνσταντινουπόλεως, ὅτι οὐκ ἠθέλησε κοινωνίαν ἄρειον δέξασθαι· καὶ ὡς ἀνθρώπου ἀρειανοῦ ἐκκενωθείσης αὐτὸν τῆς γαστρὸς εἰς ἀπόστασιν.

ΜΕτὰ δὲ τὴν ἐν ἱεροσολύμοις σύνοδον, ἦκε ἄρειος εἰς αἴγυπτον· ἐν

κοινωνήσης δὲ αὐτῷ τῆς ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, πάλιν ἦλθεν εἰς κωνσταντινούπολιν· ἐπιστηθὲς δὲ σωδρομένων τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων ἰδίᾳ, καὶ τῶν πειθομένων εὐσεβίῳ τῷ νικομηδείας ἐπισκόπῳ, καὶ σύνοδον ποιῆσαι παρασκευαζομένων, αἰσθόμενος τὰ αὐτῶν σπουδῆς ἀλέξανδρος ὁ τότε τὸν ἐν κωνσταντινουπόλεως διέπων θρόνον, ἐπεχείρησε διαλῦσαι τὴν σύνοδον· ὡς οὗτος οὐκ ἐξεχώρησε, μηδενὸς ἀπηγόρευε ταῖς πρὸς ἕῳον σπουδαῖς, μηδεμίαν, μηδ' ἐκκλησιαστικὴν εἶναι λέγων, σφῶν αὐτῶν τὴν ψῆφον ἄκυρον ποιεῖν, ἢ τῶν ἅμα αὐτοῖς ἐκ πάσης σχεδὸν τῆς ὑφ' ἥλιον συνελθόντων εἰς νίκαιαν· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν εὐσέβιον, ὡς μὲν πρῶτα λόγοις οὐκ ἔπεισαν τὸν ἀλέξανδρον, ἐμπαροινήσαντες αὐτῷ μὴ ἀπλῆς διεμαρτύραντο, εἰ μὴ προσδέξεται τὸν ἄρειον εἰς ῥητὴν ἡμέραν, αὐτὸν μὲν ὑπεροψίαν οἰκήσειν ἐκκεκηρυγμένον τῆς ἐκκλησίας, ἐκεῖνον δὲ κοινωνήσειν τὸν μετ' αὐτόν· ἐπὶ τούτοις τε ἀπηλλάγησαν ὅτε ἀλλήλων· οἱ μὲν, τῇ προθεσμίᾳ φθεμένοις ἐπιτελέσαι τὰς ἀπλᾶς· ὁ δὲ ἀλέξανδρος, προσευχόμενος μὴ εἰς ἔργον ἐκβαίνειν τὰς δυσεβεῖς λόγους· μάλιστα δὲ αὐτὸν φόβος ἔσχε καὶ ὁ βασιλεὺς, ἐνδιάθεσίν τινα τρόπον συμπεπτωκώς· τῇ δὲ πρὸ τῆς προθεσμίας ἡμέρᾳ, εἰσδὺς ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον, παννύχιος ἐκεῖτο πρηνὴς, τὸν θεὸν δεόμενος, ἐμποδίσαι τὸ τέλος τῶν κατ' αὐτὸν βεβουλευμένων· τῇ δὲ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀπιών που φέρεται δεῖλην ὀψίαν ὁ ἄρειος, ἐξαπίνης ἀνακινησάσης αὐτὸν τῆς γαστρὸς καλεπεῖγον ἐγένετο, καὶ εἰς δημόσιον τόπον πρὸς τοιαύτην χρείαν ἀφωσιωμένον ἦλθεν· ὡς δὲ ἐπὶ πολλῷ οὐκ ἐξῆει, εἰσελθόντες τινὲς τῶν ἔξω προσδεχομένων αὐτὸν, καταλαμβάνουσιν νεκρὸν ἐπὶ τῆς καθέδρας κείμενον· ἐπεὶ δὲ τοῦτο δῆλον ἐγένετο, τὰ αὐτὰ πάντες ἐνόμιζον περὶ τοῦ αὐτοῦ τελευτῆς· ἐδόκει δὲ τοῖς μὲν, ἀθρόᾳ νόσῳ ληφθεὶς περὶ τὴν καρδίαν, ἢ πάρεσιν ὑπομείνας ὑπὸ ἡδονῆς τῶν κατ' γνώμην ἀπαλλησάντων πραγμάτων, ἀνηθρῶν τεθνάναι· τοῖς δὲ, ὡς

A cum Alexandrina Ecclesia communicare ei renuisset, denuo venit Constantinopolim. Cum vero qui idem cum illo sentiebant, & quotquot Eusebio Nicomediensi Episcopo adhærebant, separatim de industria eò convenissent, & ad celebrandam Synodum se pararent, Alexander qui tunc temporis Constantinopolitanam sedem regebat, intellecto eorum consilio, Synodum dissolvere conatus est. Sed cum id perficere minime valuisset, societati & communioni cum Ario jungendæ palam contradixit; nefas esse dicens & ab Ecclesia prorsus alienum, & suam ipsorum sententiam & B eorum qui ex universo prope terrarum orbe Nicæam convenissent, irritam facere. Qui vero cum Eusebio erant, cum primo quidem verbis Alexandrum flectere minime valuissent, contumeliis eum afficientes, cum sacramento interminati sunt, nisi Arium intra certum diem suscepisset, ipsum quidem expulsum Ecclesia, in exilium abiturum: successorem vero ipsius cum Ario communicaturum esse. Posthæc utrique à se invicem eo tempore discesserunt. Eusebiani quidem diem præstitutum C operientes, quo ea quæ minati fuerant perficerent. Alexander vero, vota faciens, ne Eusebii verba opere ipso adimplerentur. Præcipue autem ei pavorem incusserat Imperator, quem Eusebiani quodammodo in sententiam suam traxerant. Igitur pridie ejus diei qui condictus fuerat, irrepens sub altare, tota nocte jacuit pronus; Deum rogans ne ea quæ adversus ipsum constituta fuerant, ad exitum perduci sineret. Eodem die cum Arius nescio quo proficisceretur sub vesperum, repente laxata alvo, necessitate compulsus ad D publicum locum ei rei destinatum perrexit. Cumque elapso jam longo temporis spatio non rediret, quidam eorum qui foris ipsum præstolabantur, introgressi, hominem mortuum in sella jacentem deprehendunt. Quod ubi palam factum est, non eadem omnium fuit opinio de illius morte. Alii enim arbitrati sunt, eum repentino morbo cor ipsius invadente oppressum, aut certe defectionem passum ex immoderato gaudio, propterea quod res ipsi ex voto succederent, subito interiisse. Alii vero eum tanquam impium pœnas de-

disse existimarunt. Sed qui opinionem A eius sectabantur, cum maleficis artibus necatum esse evulgarunt. Cæterum haudquaquam absurdum fuerit, ea quæ ab Athanasio Alexandriæ Episcopo de morte illius conscripta sunt, hic in medium adducere. Sic autem se habent.

δυσεβήσας δεδωκέναι δίκλω· οἱ δὲ τὰ αὐτὰ φρονοῦντες, γοητείαις ἐλογοποίουν αὐτὸν ἀναιρῆσθαι τὸν ἄνδρα· οὐκ ἄτοπον δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ ἀλεξανδρείας εἰς μέσον ἀγαγεῖν· ἔχει δὲ ὧδε.

Caput XXX.

Quid scripserit Magnus Athanasius de morte Arii.

Κεφ. λ'.

Οἷα γράφει ὁ μέγας ἀθανάσιος περὶ τῆς ἀρείου ῥήξεως.

NAm & ipse Arius, qui hujus quidem hæreseos auctor, Eusebii vero consors fuit, cum à beatæ memoriæ Constantino Augusto, adjuvantibus Eusebianis evocatus, fidem suam scripto proditam edere juberetur, scripsit subdolus, impudentes impietatis suæ voces occultans, & quemadmodum diabolus sacræ scripturæ verba simplicia & ut scripta sunt, ipse quoque usurpans. Deinde cum beatus Constantinus diceret: Si præter ista nihil in mente clausum habes, veritatem contestare. Nam si pejeraveris, ipse dominus pœnas à te exiget: miser juravit, se nihil habere præter illa quæ tum scripsisset, nec aliter unquam aut dixisse se aut sensisse. Verum illico egressus, tanquam pœnas luens, corruit; & pronus jacens crepuit medius. Omnibus quidem hominibus communis vitæ exitus mors est: nec ulli mortuo, quamvis inimicus sit, insultandum est, cum incertum sit unicuique, an non & ipsum ante vesperam mors occupatura sit. Sed tamen exitus Arii, quia non simplici ac vulgari modo contigit, idcirco à nobis merito commemorandus videtur. Nam cum Eusebiani minarentur, sese illum in Ecclesiam introducturos, Alexander quidem Episcopus Constantinopoleos contradicebat. Arius vero violentia ac minis Eusebii confidebat. Erat tunc dies sabbati: ac postridie sperabat se in Ecclesiam conventurum. Ingens igitur erat certamen: illis quidem interminantibus, Alexandro vero Deum orante. Verum dominus judex certaminis constitutus, contra eos qui injuste agebant, sententiam tulit. Nondum enim sol occiderat, cum Arius necessitatis cujusdam causâ in locum publicum digressus, illic

Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀρὶος, ὁ τῆς μὲν αἱρέσεως ἔξαρχος, δυσεβείας δὲ κοινωνός, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου κωνσταντίνου τοῦ αὐγούστου, ἀπαιτήματος ἐγγράφως εἰπεῖν τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἔγραψεν ὁ δόλιος, κρύπτων τὰς ἀσεβεῖς δυσεβείας λέξεις, ὑποκεκριμένος καὶ αὐτὸς ὡς ὁ διάβολος, τὰ τῆς γραφῆς ῥήματα ἁπλᾶ καὶ ὡς ἔστι γεγραμμένα ἐπιλέγοντος τοῦ μακαρίου κωνσταντίνου, εἰ μηδὲν ἕτερον ἔχεις ὧδε ἐν σεαυτῷ ἐν τῇ διανοίᾳ, μαρτύρατο τὴν ἀλήθειαν ὁ θεός· ἀμύνεται γὰρ ἐπιορκήσαντά σε αὐτὸς ὁ κύριος· ὤμοσεν ὁ ἄθλιος μήτε ἔχειν, μήτε ἄλλα ὧδέ πως νῦν γεγραμμένα φρονεῖν, καὶ εἰρῆσθαι τῶν πολλῶν εἰπάντων τοῦτο· ἀλλ' αὐθὶς ἐξελθὼν, ὥσπερ δίκλων ἐκκαλέσεται καὶ πρωΐας γενομένης, ἐλαφρὸς μέσος· πᾶσι μὲν ἐν ἀνθρώποις κοινὸν τὸ βίου τέλος, θάνατός ἐστιν· καὶ ἀδήλως τοῦτο ἐπεμβαίνειν, κἂν ἐχθρὸς ᾖ ὁ τελευτήσας ἀδήλως οὕτως μὴ εἰς ἑσπέρας καὶ αὐτὸν τοῦτο καταλαλεῖσθαι· τὸ δὲ τέλος τοῦ ἀρείου, οὐχ ἁπλῶς γέγονε, διαλῦσαι καὶ διηγήσασθαι ἄξιον· τῶν γὰρ περὶ αὐσέβιον ἀπελθόντων εἰσαγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς κωνσταντινουπόλεως ἀλέξανδρος, ἀντέλεγεν· ὁ δὲ ἄρειος ἐθάρρει τῇ τε καὶ ταῖς ἀπειλαῖς αὐσεβίου πεποιθώς, καὶ προσεδόκα τῇ ἑξῆς συναγωνιεῖσθαι πολὺς ὁ ἀγὼν ἦν, ἐκείνων μὲν ἀπειλούντων, ἀλεξάνδρου δὲ εὐχομένου· ἀλλ' ὁ κύριος κρίνων ἐδικαίωσε κατ' αὐτῶν τῶν ἀδικούντων· ἔπω γὰρ ὁ ἥλιος ἔδυ· καὶ χρείας αὐτὸν κατασχούσης εἰς τόπον, ἐκεῖ καλέσασα· καὶ ἀμφι-

τέρων, τ̃ τε κοινωνίας καὶ τ̃ ζωῦ, ἀλλ' ὡς ἐσπήσθη· ὁ μὲν μακαρίτης κωνσταντῖνος ἀκούσας ἐθαύμασεν, εἰ δ' ὡς ἐλεγχθεὶς τ̃ τὸν ἐπίορκον πᾶσι δ' ὅτι γέγονε φανερὸν, ὅτι τῶν μὲν περὶ ἀρείου δυσσεβῶν ἠσθένησαν αἱ ἀπάται, καὶ ἠλπὶς ἀρείου μάταια γέγονεν· ἐδείχθη δὲ πάλιν, ὅτι καὶ τ̃ ζωῆς ἀκοινώνητος γέγονεν ἡ ἀρειανὴ μανία, καὶ ὧδε, καὶ ἐν τῇ τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησίᾳ· ὃ ἐθαύμασεν, ὁρῶν λύτους δικαιῶσαι φιλαρχίας, οὐ ὁ κύριος καλέκεινε, ἐ βλέπων αὐτοὺς ἐπὶ δικίας τὴν αἵρεσιν, ἧς ἀκοινώνητος ἐλέγχει ὁ κύριος, μὴ ἀφεὶς τὸν αὐλῆς ἔξαρχον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν· ὧδε μὲν ἄρειον δοκοφανεῖν παρελήφαμεν· λόγος ἔν, ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ μηδένα χρήσασθαι τῇ καθέδρᾳ ἐφ' ἧ τέθνηκεν· οἷα δ' εἰς δημόσιον χῶρον διὰ τὴν χρείαν ὀχλουμένων, ὡς φιλεῖ ἐν πλήθει γίνεσθαι, καὶ ὠθιζομένων ἀλλήλοις τῶν εἰσιόντων φυλαττέσθαι τὴν καθέδραν, ἀπορρέπειν τε καὶ τοῖς μὴ ταῦτα ὁρῶσιν, ὡς ἀσεβείας ποινὰς αὐθι δεδωκότος ἀρείου· χρόνῳ δ' ὕστερον, σῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων τοῖς πλούσιός τις ἐν δυνάμει, ἀπωθῆ χρησάμενος, ἐπειδὴ τοῦτον τὸν τόπον ὠνήσατο δημοσίᾳ, καὶ οἰκίαν κατεσκεύασε, καθελὼν τὴν προτέραν ὄψιν, ὥστε λήθην γενέσθαι τῷ δήμῳ, καὶ μὴ τῇ διαδοχῇ τῆς τοιαύτης ἀναμνήσεως, τὸν ἀρείου θάνατον κωμῳδεῖσθαι.

A occubuit, vita simul & communione repente spoliatus. Et beatæ quidem recordationis Constantinus, ea re audita obstupefactus est, cernens illum convictum esse perjurii. Omnibus vero tunc manifeste patuit, & Eusebianorum minas infirmas, & spem Arii vanam fuisse. Præterea etiam ostensum est, Arianam vesaniam, & hic, & in Ecclesia primogenitorum Dei, à Servatore nostro excommunicatam esse. Quis igitur non magnopere miretur, cum videat istos id agere, ut eum excusent quem Dominus condemnavit, & eam hæresin defendere quam Dominus excommunicatam esse patefecit, tunc cum ejus auctorem non passus est in Ecclesiam ingredi. Hoc mortis genere Arium interiisse accepi- B mus. Fertur porro, longo post tempore neminem ea sella usum fuisse in qua Arius occubuerat. Nam cum multi in eum locum, tanquam publicum, necessitatis causâ confertim introirent, sicut in turba fieri solet; cunctique introeuntes sese invicem hortarentur ut sellam illam refugerent, exinde etiam posteris abominabilis hic locus factus est, eo quòd Arius impietatis suæ pœnas illic dedisset. Aliquantò post Arianus quidam opulentus ac potens, datâ operâ eum locum emit à fisco: & commutata C priore forma, domum illic ædificavit, ut res paulatim in oblivionem veniret vulgi, nec perpetua recordationis serie mors Arii traduceretur.

Κεφ. λά'.

Περὶ τῶν μὴ τελευτώντων ἀρείου συμβάντων ἐν ἀλεξανδρείᾳ· καὶ οἷα τοῖς ἐκείνου ὁ μέγας ἔγραψε κωνσταντῖνος.

Ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τούτοις ἐλθοῦσιν ἐλέγχου ἔσχεν ἡ ζήτησις ὧν οὗτος δογμάτων· ἐπὶ δὲ τοῖς αὐτὰ φρονοῦσι, τοῖς ἐναντία δοξάζουσιν ἐπεβουλεύετο· ἀμέλει καὶ τὸ ἀλεξανδρέων δῆμος συνεχῶς ἐκβοῶν, καὶ ἐν λιταῖς ἐκδύων τὸν περὶ τῆς ἀθανασίου καθόδου, καὶ ἀνίων τὸ μεγάλου μοναχὸν πολλάκις περὶ αὐτοῦ γράψαι, καὶ ἀντιβολῶν μὴ πείθεσθαι τοῖς μελιτιανοῖς, καὶ συκοφαντίας ἡγεῖσθαι τὰς αὐτῶν κατηγορίας, ἐκ ἐπείθη ὁ βασιλεύς· ἀλλὰ

Cap. XXXI.

De iis quæ Alexandriæ post Arii mortem contigerunt, & quidnam Magnus Constantinus scripserit Alexandrinis.

D Cæterum mortuo Ario, contentio de dogmatibus ab illo primum invectis neutiquam finem accepit; nec destiterunt opinionis illius sectatores, insidias struere iis qui contrariam sententiam tuebantur. Denique cum & populus urbis Alexandrinæ assidue vociferaretur, Deumque in supplicationibus publicis oraret pro reditu Athanasii: & Magnus Antonius Monachus frequentes de eo literas ad Imperatorem scripsisset, rogans ne Melitianis fidem haberet, sed eorum accusationes calumniarum loco duceret: Imperator tamen

flecti non potuit. Verum ad Alexandrinos quidem literas scribens, dementiam illis & levitatem exprobravit: Clericis vero & sacr.s virginibus, ut quiescerent præcepit: affirmans se nequaquam mutaturum sententiam, nec revocaturum esse Athanasium, utpote seditiosum, & Ecclesiastico judicio condemnatum. Antonio autem rescripsit, se adduci non posse, ut sententiam Synodi despiceret. Etenim, inquit, quamvis pauci quidam per odium aut gratiam judicaverint, haudquaquam credibile est, tantam prudentium ac bonorum Episcoporum multitudinem pari modo affectam fuisse. Athanasium enim contumeliosum & arrogantem esse, discordiæque & seditionis auctorem. Quippe adversarii hæc potissimum crimina objiciebant Athanasio, eo quod Imperator ejus generis homines mirum in modum aversaretur. Cum igitur Imperator Ecclesiam duas in partes divisam esse accepisset, & alios quidem Athanasium, alios vero Joannem fovere, gravissime indignatus est, & Joannem mulctavit exilio. Hic est Joannes qui Melitio successerat, & quem Tyrensis Synodus communicare Ecclesiæ jusserat, & tam ipsum, quam eos qui sententiam illius sequebantur, honoris sui gradum in clero retinere. Atque hoc quidem non ex sententia inimicorum Athanasii successit. Factum est tamen nihilominus: nec decreta Tyrensis Concilii quidquam Joanni profuére. Nulla enim prece aut excusatione flecti poterat Princeps erga eum, quem Christianorum plebem ad discordiam ac seditionem impellere suspicio erat.

τοῖς μὲν ἀλεξανδρεῦσιν ἔγραψεν, ἄνοιαν καὶ ἀταξίαν ἐγκαλῶν· κληρικοῖς δὲ καὶ ταῖς ἱεραῖς παρθένοις ἡσυχίαν ἐπέταττεν· καὶ μεταβιβάζειν τῆς γνώμης ἰσχυρίζετο, μὴ δὲ μεταπαλεῖσθαι τὸν Ἀθανάσιον, ὡς κατεγνωσμένον καὶ ἐκκλησιαστικῇ καταδεδικασμένον κρίσει· ἀνωνύμῳ γὰρ ἀνεβόησε, μὴ οἷός τε εἶναι, τῆς συνόδου ὑπεριδεῖν τὸ ψῆφον· εἰ γὰρ καὶ ὀλίγοι, φησὶ, πρὸς ἀπέχθειαν ἢ χάριν ἐδίκασαν, ἀλλ' ὅμως πιθανὸν, τοσαύτην πλῆθος ἑλλογίμων καὶ ἀγαθῶν ἐπισκόπων τῆς ὁμοίας γνώμης τὸν γὰρ Ἀθανάσιον ὑβριστὴν τε εἶναι καὶ ὑπερήφανον, καὶ διχονοίας καὶ στάσεως αἴτιον· οἱ γὰρ ἐναντίως ἔχοντες πρὸς αὐτὸν, πολλῷ ταῦτα μᾶλλον διέβαλλον αὐτὸν, καθότι ὁ βασιλεὺς τοὺς τοιούτους ὑπερφυῶς ἀπεστρέφετο. Ὅτε γοῦν πυθόμενος διχῇ μεμερίσθαι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς μὲν Ἀθανάσιον, τοὺς δὲ Ἰωάννην θαυμάζειν, σφόδρα ἠγανάκτησε, καὶ αὐτὸν Ἰωάννην ἐξώρισεν· ὃς ἦν Μελίτιον διαδεξάμενος, καὶ σὺν τῇ ἐν Τύρῳ συνόδου προσταχθεὶς τῇ ἐκκλησίᾳ κοινωνεῖν, καὶ ταῖς τιμαῖς τῶν ἰδίων κλήρων ἔχειν αὐτός τε καὶ οἱ τὰ αὐτὰ φρονοῦντες· καὶ τοί γε παρὰ γνώμην τὴν ἀπέβη τοῖς Ἀθανασίᾳ ἐχθροῖς· ἀλλ' οὐδὲν ἐγγρέβ, καὶ οὐδὲν ὤνησεν Ἰωάννην τὰ δεδογμένα τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσι κρείττων γὰρ ἦν ὁ βασιλεὺς ἰκεσίας καὶ παντοδαπῆς προσκλήσεως, πρὸς τὸν ὑποκινοῦντα εἰς στάσιν ἢ διχόνοιαν ἐγείρειν τὰ πλήθη τῶν χριστιανῶν.

CAPUT XXXII.

Quod Constantinus legem tulit contra omnes hæreses, ne alibi quam in Ecclesia Catholica populus colligeretur: quo factum est, ut pleraque hæreses abolitæ sint. Et quomodo Ariani qui cum Eusebio erant, vocem Consubstantialis fraudulenter conati sint tollere.

CÆterum dogma Arii, licet in disputationibus multorum studio ac favore defenderetur, nondum tamen in peculiarem sectam ex auctoris nomine distinctum erat. Sed cuncti simul collectas agebant, atque inter se communicabant, exceptis Novatianis, & iis

Κεφ. λϚ'.

Ὅτι κατὰ πασῶν αἱρέσεων νόμον ἐκύρωσαν τοῦ ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ συνάγεσθαι τὸν λαόν, καὶ τῶν αἱρέσεων ἠφανίσθησαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἀρειανοὶ τὸ ὁμοούσιον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐπιχείρησαν.

Τὸ δὲ ἀρείου δόγμα, εἰ καὶ πολλοὶ ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐσπουδάζετο, οὔπω εἰς ἴδιον διεκέκριτο λαὸν, ἢ ὄνομα τεθρύλητο· ἀλλὰ πάντες ἅμα ἐκκλησίαν ἦγον καὶ ἐκοινώνουν· πλὴν ναυκλιανῶν, καὶ τῶν

καλεμμένων Φρυγῶν, Οὐαλεντινιανῶν τε καὶ μαρκιωνιστῶν καὶ παυλιανῶν, καὶ εἴ τινες ἕτεροι ἑτέρας ἤδη ἠυρημένας αἱρέσεις ἐπλήρουν· ἃ τούτων δὲ πάντων νόμον θέμενος ὁ βασιλεὺς, προσέταξεν ἀφαιρεθῆναι αὐτῶν τὰς εὐκτηρίους οἴκους, καὶ ταῖς ἐκκλησίαις συνάπτειν, καὶ μήτε ἐν οἰκίαις ἰδιωτῶν, μή τε δημοσίᾳ ἐκκλησιάζειν· κάλλιον γὰρ τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ κοινωνεῖν εἰσηγήσατο, καὶ εἰς ταύτην συνιέναι συνεβούλευσε· διὰ τοῦτον γὰρ τὸν νόμον, τούτων τῶν αἱρέσεων οἶμαι τὸν πολλὸν ἀφανισθῆναι μνήμην· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πρὸ βασιλέων, ὅσοι τὸν χριστὸν ἔσεβον, εἰ καὶ ταῖς δόξαις διεφέροντο, πρὸς τῶν ἑλληνιστῶν οἱ αὐτοὶ ἐνομίζοντο, καὶ κακῶς ὁμοίως ἔπασχον· σφᾶς δὲ αὐτοὺς πολυπραγμονεῖν, διὰ τὰς κοινὰς συμφορὰς οὐκ ἠδυνάντο· καὶ δεσπότου ῥᾳδίως καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστοι συνιόντες ἐκκλησιάζον, καὶ συνεχῶς ὁμιλοῦντες ἀλλήλοις, εἰ καὶ ὀλίγοι ἦσαν, οὐ διελύθησαν· μὴ ὄντος τοῦτον τὸν νόμον, ὥστε δημοσίᾳ ἐκκλησιάζειν οὐδαμοῦ κωλυόμενοι, ὥστε λόθρα, τῶν κατὰ πόλιν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν παρατηρουμένων· ἐντεῦθεν ὑπεδδεεῖς οἱ πλείους ῥωμαῖοι, τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ προσέβαλον· οἱ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης μείναντες, οὐκέτι διαδόχους τῆς αὐτῶν αἱρέσεως καταλιπόντες, ἐτελεύτησαν· ὡς μήτε εἰς ταὐτὸν συνιέναι συγχωρούμενοι, μή τε αὖθις ὁμοδόξους ἐκδιδάσκειν δυνάμενοι· ἔτι καὶ τῷ δεχθῆναι αἱ μὲν ἄλλαι αἱρέσεις ὀλίγους τοὺς ζηλώσαντας εἶχον, ἢ διὰ σκαιότητα δογμάτων, ἢ φαυλότητα τῶν διδόντων καὶ καθηγησαμένων τούτων ῥωμαίων, οἱ δὲ ναυάται φρονοῦντες, ὡς ἀγαθῶν ἡγεμόνων ἐπιτυχόντες, καὶ αὐτὰ τὰ θεῖα τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ δοξάζοντες, πολλοί τε ἦσαν ἐξ ἀρχῆς, καὶ διέμειναν· οὐδὲν μέγα βλαβέντες ὑπὸ τούτου τοῦ νόμου· ὡς γὰρ οἶμαι, καὶ ὁ βασιλεὺς ἑκὼν καθυφίει, φοβῆσαι μόνον, ἀλυμήνατος τοὺς ὑπηκόους προθέμενος· καὶ ἀκέσιος δὲ ὁ τότε τὴν κωνσταντίνου πόλει τῆς αὐτῶν αἱρέσεως ἐπίσκοπος, βασιλεῖ κεχαρισμένος ὢν διὰ τὸν βίον, ὡς εἰκὸς, ἐβοήθει τῇ ὑπ' αὐτὸν

A qui dicuntur Phryges, Valentinianis item ac Marcionistis, & Paulianis, & si qui præter hos alii, alias jam inventas hæreses sectabantur. Contra hos omnes lege lata Imperator præcepit, ut oratoria illis adimerentur, & Ecclesiis Catholicis sociarentur; utque nec in privatis ædibus, nec in publico loco colligerentur. Præstare enim ajebat, ut cum Ecclesia Catholica communicarent, utque ad eam accederent hortabatur. Hac autem lege factum est, ut istarum sectarum memoria magnâ ex parte interciderit. Nam superiorum Imperatorum temporibus, quicunque Christum colebant, licet opinionibus inter se dissentirent, à Gentilibus tamen pro iisdem habebantur, parique omnes vexabantur modo: nec ob communes calamitates eis licebat, in semetipsos curiosius inquirere. Quam ob causam singuli facile in unum convenientes, separatim collectas celebrabant; & assidue secum mutuo colloquentes, tametsi pauci numero essent, nequaquam dissipati sunt. Post hanc vero legem, nec publice collectas agere eis licuit, lege id prohibente: nec clanculo, cum singularum civitatum Episcopi ac Clerici eos sollicite observarent. Unde factum est, ut plerique eorum metu perculsi, Ecclesiæ Catholicæ sese adjunxerint. Alii vero licet in eadem sententia perseveraverint, nullis tamen opinionis suæ successoribus post se relictis, ex hac vita migrarunt: quippe qui nec in unum coire permitterentur, nec opinionis suæ consortes libere ac sine metu docere possent. Nam ab initio, cæteræ quidem hæreses paucos admodum sectatores habuerunt, sive ob dogmatum absurditatem, sive ob imperitiam auctorum qui ea excogitaverant ac docuerant. Novatiani vero, utpote qui bonos ductores nacti essent, idemque cum Ecclesia Catholica sentirent de divinitate, jam inde ab initio permulti fuerant, atque ita deinceps permanserunt, nihil fere detrimenti ex hac lege passi. Nam & Imperator ipse sua sponte vigorem legis imminuebat, quippe qui perterrefacere potius quàm perdere subditos in animo haberet. Et Acesius qui nunc temporis eorum sectæ Episcopus erat Constantinopoli, cum ob vitæ sanctitatem Imperatori esset gratissimus, Ecclesiæ suæ, ut verisimile est,

plurimum adjumenti contulit. Phryges autem in reliquis Provinciis Imperii Romani, eadem perpessi sunt quæ alii omnes hæretici, excepta Phrygia & vicinis aliquot Provinciis: in quibus jam inde ab initio & ab ipsis Montani temporibus, multitudine abundarunt, & nunc quoque abundant. Sub idem tempus Eusebius Episcopus Nicomediæ & Theognius Nicææ, expositionem fidei ab iis qui Nicææ convenerant promulgatam, scriptis innovare cœperunt. Et aperte quidem caput illud rejicere non audebant, quo Filius Patri consubstantialis asseritur. Norant enim Imperatorem in ea esse sententia. Aliam vero fidei formulam evulgantes, significarunt Orientalibus Episcopis, verba Nicæni Concilii additis quibusdam interpretationibus suscepta esse. Qua quidem ex voce atque sententia, prior quæstio quæ jam sopita esse videbatur, in disceptationem vocata ac denuo excitata est.

ἐκκλησίαι. φεύγες δὲ κ τὴν ἄλλην μένην, πλὴν φρυγίας, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν γγόνων· ἔνθα δὲ κ τῶν κ πλῆθ@ ἀρξάμενοι, καὶ νῦν εἰσι τὸν τὸν χρόνον, οἱ ἀμφὶ τὸν μηδείας ἐπίσκοπον καὶ θεόγνιον ἐγγεάφως ἤρξαντο νεωτερίζειν θεσιν τῶν ἐν νικαίᾳ συνελη ἀναφανδὸν μὲν ἐκβάλλειν τὸ ὁμοούσιον τὸν υἱὸν, οὐκ ἐθάρρησαν· ἤδεσαν βασιλέα ὧδε δοξάζοντα ἑτέραν ἔκθ νοι γραφὴν, ἐπὶ ῥήμασι ἑρμηνείας καλ θαι τὰ ὀνόματα τ ἐν νικαίᾳ δόγμα ἐμήνυσαν τοῖς ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἐπισκόποις τ τε δ' ἄλλ ῥητ καὶ διανοίας, εἰς διάλεξιν σᾶσα ἡ πρόσθεν ζήτησις κ δόξασα πεπα πάλιν ἀνεκινεῖτο.

Caput XXXIII.

De Marcello Ancyræ Episcopo, deque ejus hæresi atque abdicatione.

EOdem tempore Episcopi Constantinopoli congregati, Marcellum quoque Ancyræ in Galatia Episcopum, tanquam auctorem novæ doctrinæ, qui filium Dei initium ex Maria sumpsisse, & regnum ejus finem habiturum esse diceret, eaque de re librum composuisset, deposuerunt, & Ecclesiâ exturbarunt: & Basilio viro facundiæ & eruditionis causâ celeberrimo, Galatarum Ecclesiam regendam commiserunt. Scripserunt præterea ad Ecclesias regionis illius, ut Marcelli librum perquirerent, & exemplaria ejus abolerent: ac si quos ejusdem erroris labe aspersos reperissent, eos ad veram fidem reducerent. Et se quidem integrum ejus librum non subjecisse significarunt, propterea quod esset prolixior: quædam tamen loca ex illo libro excerpta Epistolæ suæ inseruerunt, ex quibus illum ita sentire convincerent. Quidam tamen ajebant, à Marcello inquirendi gratia ista dicta esse, & ab Eusebianis calumniose ad Imperatorem delata, quasi Marcellus ita asseverasset. Etenim Eusebiani admodum ei infensi erant, eò quod iis quæ in Synodo Tyri

Κεφ. λγ'.

Περὶ μαρκέλλου τοῦ ἀγκύρας, καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ καὶ καθαιρέσεως.

ΕΝ δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ μάρκελλον ἀγκύρας ἐπίσκοπον τῆς γαλατῶν, ὡς καινὰ δογμάτων εἰσηγητὴν, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λόγου ἐκ μαρίας τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι, καὶ τέλος ἕξειν τὴν αὐτοῦ βασιλείαν, καὶ γράφειν τινὰ περὶ τούτου συντάγματα, συνεβούλευσε συνόδῳ πόλει καθεῖλον, ἧς ἐκκλησίας ἐξέβαλον· καὶ βασιλείῳ, ὃς τὴν ἐπὶ παιδούσῃ ὑπολημμένῳ, ἐπιτρέπει τὴν ἐπισκοπὴν τῆς γαλατῶν παροικίας καὶ ταῖς αὐτόθι ἐκκλησίαις ἐγεγράψαν, ἀναζητῆσαι τὴν μαρκέλλου βίβλον, καὶ ἐξαφανίσαι, εἴ τινας τὰ αὐτοῦ φρονεῖν εἰς τὴν μεταβάλλειν· καὶ διὰ μὲν τὸ πολύστιχον γεγράφθαι, μὴ τὸ πᾶν ὑπολάβοι βιβλίον ἐκθέσθαι· ῥήματά δέ τινα ἐνέθηκαν τῇ αὐτῶν ἐπιστολῇ πρὸς ἔλεγχον δοξάζειν αὐτὸν τάδε ἐλεγχθῇ πρός τινων, ταῦτα ὡς ἐν ζητήσει εἰρῆσθαι μαρκέλλου, ἃ ὡς ὁμολογούμενα διαβεβλῆσθαι καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ περὶ τῶν ἀμφὶ τὸν εὐσέβιον· καθότι ὑπερφυῶς ἐχαλέπαινε τῷ, μή τε ἐν τῇ κατὰ φωνίκην συνόδῳ

σωλεῖ φιλῶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὁρισθεῖσι, μήτε ἐν ἱεροσολύμοις ἵδρυσθαι δόγμα, μήτε τῆς ἀφιερώσεως τὸ μεγαλεῖον μετασχόντα, διὰ ἀποφυγὴν τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας· ἀμέλει τοι γε φοῦλλος πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα, καὶ ταῦτα εἰς διαβολὴν προὔφερον· ὡς καὶ αὐτὸ ὑβρισμένον ὑπ' αὐτοῦ, μὴ ἀξιώσαντος τὴν ἀφίερωσιν πεμφθῆναι τὸν ἐν ἱεροσολύμοις νεὼν οἰκοδομηθέντα. πρόφασις δὲ γέγονε μαρκέλλῳ ταύτης τῆς γραφῆς, ἀστέριός τις ἐν καππαδοκίας σοφιστής, ὃς καὶ πρὸ τοῦ δόγματος λόγους συγγράφων, τῇ ἀρείου δόξῃ συμφερομένους, πρὸς ἅπασαν τὴν πόλιν ἐπεδείκνυτο, καὶ τοῖς ἐπισκόποις καὶ ταῖς γινομέναις συνόδοις ὡς ἐπίπαν παρεγίνετο· ἀνεγίνωσκε δὲ αὐτῷ μαρκέλλου, ἢ ἐκὼν, ἢ ἀέκων, ἢ ἀλλ' ὅτῳ τρόπῳ, εἰς τὸν παῦλον τὸν σαμοσατέως ἐξενεχθεὶς δόξαν· ἀλλ' ὁ μὲν, τῇ ἐν καρθοῖ συνόδῳ ὕστερον τὴν ἐπισκοπὴν ἀνείληφε, μὴ φρονεῖν ὧδε λογισάμενος.

A decreverant minime consensisset, nec iis quæ Hierosolymis de Ario constituta fuerant, acquievisset, nec dedicationi magni Martyrii interfuisset, ipsorum scilicet communionem devitans. Deniq; scriptis de eodem Marcello literis ad Imperatorem, ista quoque criminati sunt, quasi & Imperator ipse ab illo contumelia affectus fuisset, quippe qui basilicæ Hierosolymis constructæ dedicationem præsentia sua cohonestare detrectasset. Porro scribendi hujus libri occasionem Marcello præbuit Asterius quidam Sophista è Cappadocia: qui B cum libros de fide scripsisset cum Arii opinione consentientes, civitates circumiens, eos recitabat, & unà cum Episcopis singulis fere Conciliis intererat. Nam dum ei contradicere vult Marcellus, sive sua sponte, sive imprudens, neque ita sentiens, in opinionem Pauli Samosatensis prolapsus est. Verum Marcellus postea in Serdicensi Synodo Episcopatum suum recuperavit, cum se nequaquam ita sentire demonstravisset.

Κεφ. λδ'.

Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου κωνσταντίνου, καὶ ὡς ὕστερον βαπτισθεὶς ἐτελεύτησε, ταφεὶς δὲ τῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

C Caput XXXIV.

De obitu Magni Constantini: & quomodo percepto tandem baptismi sacramento ex hac vita decessit, sepultusque est in basilica Apostolorum.

Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἤδη πρότερον εἰς τοὺς παῖδας καίσαρας ἅπαντας τὴν ἀρχὴν διελών· καὶ κωνσταντίνῳ μὲν καὶ κώνσταντι τὰ πρὸς δύσιν ἀπονείμας, κωνσταντίῳ δὲ τὰ πρὸς ἕω· μαλακισθεὶς τὸ σῶμα, ὡς αὐτόθεν πρὸς λουτροῖς χρησόμενος, ἦκεν εἰς ἑλενόπολιν βιθυνῶν· χαλεπώτερον δὲ διαλείσης, διεκομίσθη εἰς νικομήδειαν· ἔνθα δὴ ἐν προαστείῳ διάγων, ἐμυήθη τὴν ἱερὰν βάπτισιν· ἐπὶ τούτῳ τε σφόδρα ἡσθείς, χάριν ὡμολόγει τῷ θεῷ· διαθήκην τε ποιήσας, τοῖς μὲν παισὶ διενεμε τὴν ἀρχὴν, ὡς πρότερον· πρεσβεῖα δὲ, τὰ μὲν τῇ πρεσβυτέρᾳ ῥώμῃ, τὰ δὲ τῇ ἐπωνύμῳ αὐτὸ καλλίστῃ, ἔδωκε τὴν διαθήκην τῷ πρεσβυτέρῳ, ὄντα ἀρείου, ἀγαθὸν ὄντα τὸν βίον, παρέσθαι αὐτῷ τελευτῶσα κωνσταντία ἡ ἀδελφή· καὶ ὄρκον προσθεὶς, ἐνετείλατο κωνσταντίῳ δοῦναι ἐπειδὰν ἀφίκηται.

Imperator vero, cum jam antea Cæsaribus filiis suis imperium partitus esset, & Occidentis quidem partes Constantino & Constanti attribuisset, Orientem vero Constantio; affecta corporis valetudine Helenopolim Bithyniæ perrexit, ut aquis illic suapte natura calidis uteretur. Sed cum morbus ingraveſceret, Nicomediam deportatus est. Ibi in suburbano degens, baptismi sacramenta suscepit. Quare mirum in modum exhilaratus, gratias egit Deo. Condito dehinc testamento, filiis quidem sicut jam dictum est, imperium divisit. Romæ vero, tam veteri, quam juniori, relictis quibusdam privilegiis, testamentum tradidit Presbytero illi laudatori Arii, quem ut virum bonum soror ipsius Constantia moriens ei commendaverat. Additoque jurejurando mandavit, ut simul atque Constantius advenisset, testamentum ei redderet.

Nam neque iste, neque ullus ex filiis Cæsaribus, morienti patri præsto fuit. Hæc cum mandasset, paucissimos dies supervixit. Mortuus autem est anno ætatis circiter quinto & sexagesimo, cum annos unum & triginta imperavisset. Vir Christianæ religionis fautor maximus, adeo ut primus ex Imperatoribus Ecclesiam summo studio fovere & omnibus modis amplificare cœperit. Idem in rebus gerendis fortunatissimus omnium qui unquam fuerunt: quippe qui sine divino nutu, ut mihi quidem videtur, nihil unquam aggressus sit. Nam & ex bellis quæ sub ipso exorta sunt, tum contra Gothos, tum contra Sarmatas, victoriam reportavit. Et Reipublicæ formam pro arbitrio suo ita facile mutavit, ut & Senatum novum, & urbem Regiam sui nominis condiderit. Gentilium vero superstitionem quæ tum à principibus, tum à subditis, tamdiu culta fuerat, primo statim impetu subvertit. Post mortem corpus ejus in aureo loculo conditum, Constantinopolim delatum est, & in palatio depositum in edito quodam tribunali: Honosque & obsequium non secus ac superstiti exhibitum est à Palatinis. Porro Constantius qui tum in Orientis partibus morabatur, ubi primum de patris morte certior factus est, propere Constantinopolim advenit: & regio funere celebrato, eum in Ecclesia quæ Apostolorum dicitur, sepelivit: in qua Constantinus adhuc superstes monumentum sibi construxerat. Ab illo vero velut ab initio quodam propagata consuetudine, quotquot postea Constantinopoli regnarunt Imperatores Christiani, ibidem sepeliri solent. Itidemque Episcopi: quippe cum sacerdotalis dignitas, meo quidem judicio, Imperatoriæ par, immo vero in sacris locis etiam superior sit.

A ὅτε γὰρ οὗτος, ὅτε ἄλλος τῶν καισάρων παρῆν τῷ πατρὶ τελευτῶντι· ὁ μὲν ταῦτα διαθέμενος, ὀλίγας ἐπέβιω ἡμέρας· ὃς ἐτελεύτησεν ἀμφὶ πέμπτῃ καὶ ἑξηκοστὸν ἔτη γεγονώς· ἐν τούτοις δὲ, τριακοστὸν καὶ ἕνατον βασιλεύσας· ἀνὴρ ἐς τὰ μάλιστα χριστιανῶν θρησκείας ἐπαυτὸς, ὡς πρῶτος βασιλέων ἄρξαι τῆς περὶ τὴν ἐκκλησίας αὐξήσεως, καὶ εἰς ἄκρον ἐπιδόσεως ἀγαγεῖν· ἐπιβουλικὸς δὲ, ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ἕτερος, ἐν οἷς ἐπεχείρησεν· αὐθαίρετόν γε δὴ θεὸς μοίρας κεῖν, οὐκ ἐπεχείρησ· ὅς γε πολέμων τε τῶν ἐπ' αὐτῷ συμβάντων πρός γε γοτθους καὶ σαυρομάτας περιγενόμενος, καὶ τὴν πολιτείαν πρὸς τὸ δόξαν αὐτῷ ἔτω ῥᾳδίως μεταχειρίσας, ὡς ἑτέραν καταστῆσαι βελτίω, καὶ βασιλίδα πόλιν τὴν ἐπώνυμον αὐτῷ· τῷ δὲ ἑλληνικῷ θρησκείαν ἅμα τε ἐπεχείρησε, καὶ ἐν ὀλίγῳ κατέλυσεν, ἅτε ὁ ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων ὁπόσοις τὰ χρέων ἀπεδαθεῖσαν· ἐπεὶ δὲ τελευτήσας διεκομίσθη αὐτὸ τὸ σῶμα εἰς κωνσταντίνου πόλιν ἐν λάρνακι χρυσῇ, καὶ ἐπὶ βήματος τινὸς ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπετέθη· τιμὴ δὲ καὶ ταύτῃ ὥσπερ εἰς ζῶντα, καὶ αὐτῷ ἐθρήσκευτο παρὰ τῶν ὁπόσοι τὰ βασιλείοις· ὡς δὲ τῷ τε παρόντι τελευτᾶν αὐτῷ μηνυθεῖσαν ἔγνω κωνσταντίνου τῇ ἑῴᾳ διαλείπων, σπεύδει τὴν κωνσταντίνου πόλιν καταλαβεῖν· καὶ βασιλικῶς κηδεύσας αὐτὸν ἔθαψεν ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ, ἔνθα δὴ πρεσβεῖον αὐτὸς κωνσταντῖνος ἑαυτῷ τάφον κατεσκεύασεν· ὁπότε δὲ, ὡς ἔστιν ὁ ἀρχῆς ἔθος γεγονός, καὶ οἱ μὴ ταῦτα τελευτήσαντες ἐν κωνσταντίνου πόλει βασιλεῖς χρισταὶ κεῖνται· ὁ μὲν ἄλλα ἐπισκοποι, ὡς καὶ τὴν ἱερωσύνης ὁμοίμοιρον τῆς βασιλείας ὄσης· μᾶλλον μὲν ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις καὶ τὰ πρῶτα ἐχούσης.

B

C

D

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΡΜΕΙΟΥ
ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ
ΣΑΛΑΜΙΝΙΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΜΟΣ Γ.

EJUSDEM
HERMIÆ
SOZOMENI
SALAMINII
ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ
LIBER III.

Κεφ. α'.

Ὡς μετὰ θάνατον τὸν μεγάλου κωνσταντίνου, πάλιν οἱ περὶ εὐσέβιον καὶ θεόγνιον τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ἐτάραττον.

Caput Primum.

Quomodo post obitum Constantini Magni, Eusebius ac Theognius Nicænam fidem denuo conturbarunt.

Ἀμφὶ δὴ καὶ τῷ κωνσταντίνου βασιλείαν συμβάντα ταῖς ἐκκλησίαις, ὧδε ἔχει· τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, πάλιν εἰς ζήτησιν ἤγετο τὴν ἐν νικαίᾳ συνελθόντων τὸ δόγμα· τοῦτο γὰρ εἰ καὶ μὴ πάντες ἀπεδέχοντο, κωνσταντίνου ἔτι τοιούτου τῷ βίῳ, οὐδεὶς φανερῶς ἐκβαλεῖν ἐτόλμησεν· ὡς δὲ ἐτελεύτησε, πολλοὶ ταύτης τῆς δόξης ἀπέστησαν· ἦσαν δὲ οἱ καὶ πρὸ τοῦ ὑποπτοι τὴν δόξαν ταύτην· πάντων δὲ μάλιστα ἐποίουν σπουδὴν τὴν ἀρείου δόξαν κρατεῖν, εὐσέβιος καὶ θεόγνιος οἱ ἐν βιθυνίᾳ· ὤοντο γὰρ τοῦτο κατορθῶσαι ῥᾳδίως, εἰ τὴν ἐκ τῆς ὑπερορίας κάθοδον ἀθανασίῳ ἀνείλοιεν, ὁμοδόξῳ τοῖς κατ' αἴγυπτον ἐκκλησίας προεστῶσιν· καὶ οἱ μὲν τοῦτ' ἐπενόουν· ὑπουργὸν ἔχοντες τὸν πρεσβύτερον, ὃς αὐτῷ ἐπὶ κωνσταντίνου ἐξήλθε τῆς ἀρείου ἀνακλήσεως· ἐτύγχανε γὰρ ὁ κωνσταντίῳ τῷ βασιλεῖ κεχαρισμένος, καθότι τὴν πάτρῳαν αὐτοῦ διαθήκην ἀπέσωσεν· οἷά τε πιστὸς παρρησίαν λαβὼν, μέχρι τῆς βασιλέως γαμετῆς, τῆς ἐν δυνάμει θαλαμηπόλων δυνάσχων, συνήθης ἐγένετο· πρεσβεύει δὲ τότε τῆς βασιλικῆς οἰκίας εὐσεβίος· ὃς ἐπαινέτης τῆς ἀρείου δόξης γενόμενος, ὁμόφρονας ἑαυτῷ τὴν βασιλίδα, καὶ πολλοὺς τῶν περὶ τὰ βασίλεια

A Hæc sunt quæ regnante Constantino Ecclesiis contigerunt. Post obitum autem illius, Doctrina fidei à Nicænis Patribus promulgata, rursus in disceptationem vocari cœpit. Etsi enim non omnes eam Doctrinam approbarent, Constantino tamen superstite nemo eam aperte rejicere est ausus. Eo demum mortuo, multi ab ea fide recesserunt: ii scilicet qui jam antea de ejus proditione suspecti habebantur. B Omnium vero maxime Eusebius ac Theognius, Episcopi Provinciæ Bithyniæ, operam navarunt, ut Arii opinio prævaleret. Istud vero se facile consecuturos sperabant, si Athanasio quidem reditum ab exilio præcluderent: alteri vero, opinionis ipsorum fautori, Ecclesias Ægypti regendas committerent. Et hi quidem ista moliebantur, administrum nacti Presbyterum illum, qui regnante Constantino auctor fuerat ut Arius ab exilio revocaretur. Hic enim C Imperatori quoque Constantio erat charissimus, eo quod patris testamentum ipsi fideliter tradiderat. Cumque tanquam fidus, auctoritatem ac licentiam adeptus esset, ad ipsius Augustæ & potentissimorum inter cubicularios Eunuchorum familiaritatem pervenerat. Per id temporis Præpositus domus regiæ erat Eusebius: qui cum Arianæ opinioni addictus esset, & Augustam & complures ex Imperatoris palatio in

eandem sententiam pertraxit. Hinc A rursus crebræ de fide disputationes & privatim & publice: simulque contumeliæ & simultates ortæ. Denique Theognio & sociis res prorsus ex animi sententia processit.

Caput II.

De reditu Magni Athanasii ex Galliis, deque Epistola Constantini Cæsaris, filii Constantini Magni. Item de insidiis quas Ariani denuo struxerunt Athanasio, & de Acacio Cæsareæ Episcopo. Præterea de bello inter Constantem & Constantinum.

EOdem tempore Athanasius ex Galliis Alexandriam reversus est. Et Constantinus quidem dum adhuc in vivis esset, revocare eum decreverat. Quin etiam testamento suo id mandasse fertur. Sed cum fato præveniente sublatus fuisset, filius ejusdem cum ipso nominis, qui Gallis Occidentalibus imperabat, redeundi licentiam Athanasio concessit, scriptis ad Alexandrinos literis. Quas ex Latino sermone in Græcum translatas cum repererim, eas hoc loco apponendas esse duxi. Sunt autem hujusmodi;

Constantinus Cæsar populo Ecclesiæ Catholicæ Alexandrinorum. C

Nec sanctissimæ mentis vestræ notitiam arbitror præterire, Athanasium venerandæ legis interpretem, idcirco ad tempus esse missum in Gallias, ne quoniam cunctorum ejus hostium feritas sacratissimo illius capiti extremum periculum minabatur, ipse per nefariam improborum hominum perversitatem mala insanabilia sustineret. Quamobrem ut hanc feritatem evitaret, ereptus est D faucibus eorum qui ipsius capiti imminebant: jussusque in mea ditione degere, ita ut in ea urbe quam incolere ipsi præceptum fuerat, omnibus necessariis abundaret: tametsi ejus eximia virtus divino freta præsidio, etiam asperioris fortunæ ærumnas parvi pendat. Proinde etsi Dominus ac parens nostræ divæ memoriæ Constantinus Augustus, eundem Episcopum in pristinum locum restituere ac vestræ sanctissimæ pietati reddere decreverat: quoniam tamen humana sorte præreptus, priusquam

καλεσήσαλο· ὃν ἐβούθέν[τ]ε πάλιν πρὸς τὸ δόγμαλ[ο] ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ συγχαὶ διαλέξεις ἐγίνοντο, σὺν ταύταις τε καὶ ὕβρεις, καὶ ἀπεχθείαι· καὶ τὸ πρᾶγμα τοῖς ἀμφὶ Θεόγνιον ἔ γνώμην προεχώρει.

Κεφ. β'.

Περὶ τῆς ἐκ Ῥώμης καθόδου τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου· καὶ περὶ τῆς ἐπιστολῆς Κωνσταντίνου καίσαρος, τοῦ υἱοῦ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ τῶν κατὰ τὸν Ἀθανάσιον ἀνθισταμένων ἐπιβουλῶν· καὶ περὶ Ἀκακίου τοῦ βερροίας· καὶ περὶ τοῦ πρὸς Κωνσταντῖνον καὶ Κωνσταντίνου.

ΕΝ τούτῳ δὲ καὶ Ἀθανάσιος, ὁ τῆς παροικήσεως γαλατίας ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. τοῦτον δὲ Κωνσταντῖνος ὁ πρεσβύτερος μεγάλου ἐποιήσατο λόγου· λέγεται δὲ καὶ ἐν ταῖς αὐτοῦ διαθήκαις ἐντείλασθαι τοῦτο· ἐπεὶ δὲ φθάσας ἐτελεύτησεν, ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ παῖς, ὃς καὶ τῶν πρὸς ἑσπέραν γαλατῶν ἦρχεν, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν κάθοδον, γράμματα δὲ πρὸς τὸν ἀλεξανδρέων λαὸν· ταῦτα δὲ ἐκ ῥωμαίων μεταβληθέντα φωνῆς εἰς λόγον παρέθηκα· ἔχει δὲ ὧδε.

Κωνσταντῖνος καῖσαρ, λαῷ τῷ καθολικῆς ἐκκλησίας ἀλεξανδρείας πόλεως.

Οὐδὲν τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποκρεφεύγειν γνῶσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τῷ πρεσβυτικῷ νόμῳ ὑποφήτην πρὸς ἡμᾶς εἰς γαλλίας ἀπεστάλθαι, ἵν' ἐπειδὴ ἀφέστης τῶν παμβεβόρων αὐτῷ πολεμίων ἐκθεσμοτάτη εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπιφορὰ μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων θρασυτάτης ἀνήκεσα ἴασιν· πρὸς τὸ διαπαίξαι τοιαύτην, ἀφῃρέθη τῶν φαεύγλων ἐπικούρων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὑπ' ἐμοὶ διάγειν κελεύσας ἕως, ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐκ ἦν διετρίβετο τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζειν· εἰ καὶ μάλιστα αὐτὸς ἡ ἀοίδιμος ἀρετὴ, ταῖς θείαις παραθεῖα βοηθείαις, καὶ τὰ τῆς τραχύτερας ἀπόξεσθενεῖ· τοιγαροῦν εἰ καὶ μάλιστα πρὸς φιλεσάτην ὑμῖν θεοσεβῆ ὁ δεσπότης ἡμῶν, ὁ τῆς μακαρίας μνήμης κωνσταντῖνος σεβάσιος, ὁ ἐμὸς πάππος, τὸν αὐτὸν ἐπιστήσατο τῷ ἰδίῳ τόπῳ διδάσκειν προήρητο· ὅμως ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθείς· πρὸ τὴν θυσίαν πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκολούθ

ἠγησάμην τῷ προαιρέσει τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι ὅπερ ἐπὶ δὲ τῆς ὑμετέρας τύχης προσώψεως, ὅσης αἰδοῦς παρ' ἐμοὶ τετύχηκε γνώσεσθε· ὃ γὰρ θαυμαστὸν, εἰ καὶ ὅλως ἂν ὑπερεβαλόμην ποιήσαι· καὶ γὰρ τῷ ἐμῷ ψυχῷ ἥ τε τοῦ ὑμετέρου προθυμίαν, καὶ τὸ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα, εἰς τοῦτο ἐκίνησε καὶ προσέτρεπεν· ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. Καταυτὴν τὴν τοῦ βασιλέως γραφὴν τῆς καθόδου τυχὼν Ἀθανάσιος, ὡς καλὸν αἴγυπτον ἐκκλησίας διῴκησεν· ὅσοι γὰρ ἀρείου ἐφρόνουν, οὗτοι τοῦτο ἐποιοῦντο, καὶ ἡρεμεῖν οὐκ ἠνείχοντο· ἀνεῤῥιπτοῦντό τε συνεχεῖς ἀνακινοῦντο φάσεις· ὁ δὲ πρόφασιν πάλιν κατὰ Ἀθανασίου παρέσχεν ἑτέρων ἐπιβουλῶν· οἱ γὰρ ἀμφὶ τὸν εὐσέβιον, ἀσεβῆ πρὸς βασιλέα διέβαλον αὐλὸν, ὡς συσκευάσθη, καὶ παρὰ τοὺς νόμους τῆς ἐκκλησίας ἑαυτῷ τὴν κάθοδον ἐπιβουλεύσαντα, δίκαι κρίσεως ἐπισκόπων· ἀλλ' ὅπως μὴν ἐκ τούτων ἐπιβουλῆς αὖθις ἐξηλάθη τῆς ἀλεξανδρείας, ἀνίκα δὴ κατὰ τὸν οἰκείαν ἐρῶ τάξιν· ὡσεὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον εὐσέβιος τῆς παμφίλου τελευτήσαντος, διαδέχεται τὸν ἐν καισαρείᾳ τῆς παλαιστίνης ἐπισκοπὴν ἀκάκιος· ὃς πρὸς αὐλὸν εὐσέβιον τὸν ζῆλον ἔχων, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἱερὰς παρῃνημένος λόγους, ἱκανὸς τὰ νοεῖν καὶ φράζειν ἀεὶ ἐγένετο, ὡς καὶ πολλὰ συγγράμματα λόγου ἄξια καταλιπεῖν· ὃν εἰς μακρὰν ὑπερεῖδεν ὁ βασιλεὺς, πόλεμον ἐπαλαίων κατὰ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ τοῦ εἰς ἀκυληίαν, κτείναντος παρὰ τοῦ αὐτοῦ πεμόνου· τοῦτο καὶ ὑπερωμαίων ἀρχῆς, τὰ μὲν πρὸς δύσιν, εἰς κωνσταντα· τὰ δὲ πρὸς ἕω, εἰς κωνσάντιον.

A votum suum implesset, ex hac luce migravit; consentaneum esse existimavi, ut divæ memoriæ Principis propositum, ego utpote hæres, executioni mandarem. Quanta porro reverentia illi exhibita fuerit à nobis, ex eo ipso, simul atque in conspectum vestrum venerit, cognoscetis. Nec mirum, ejus viri gratiâ aliquid à me factum fuisse. Ad hoc enim & imago quædam amoris vestri, & sancti viri species, animum meum movit atque incitavit. Divina providentia vos servet fratres charissimi. Harum Imperatoris literarum subsidio Athanasius restitutus, Ecclesias Ægypti iterum administravit. Quotquot vero opinionem B Arii tuebantur, id permoleste ferebant, nec omnino quiescere poterant. Atque hinc continuæ exortæ sunt seditiones, quæ res novis iterum insidiis adversus Athanasium struendis causam præbuit. Etenim Eusebiani eum confestim apud Imperatorem calumniati sunt tanquam seditiosum, quodque contra leges Ecclesiasticas, absque ullo Episcoporum judicio semetipse suo arbitrio restituisset. Sed quemadmodum istorum insidiis iterum expulsus sit Alexandriâ, dicam paulo pòst suo loco. Sub idem vero tempus cùm Eusebius Pamphili migrasset è vita, Episcopatum Cæsareæ in Palæstina C susceptit Acacius. Qui utpote Studiosus imitator Eusebii, & in sacris literis ab eodem institutus, & copiosus in sententiis & in dicendo elegans fuit: adeo ut plurimos libros haudquaquam contemnendos reliquerit. Non multo pòst Imperator Constantinus, dum fratri suo Constanti bellum infert juxta urbem Aquilejam, ab ejus ducibus interficitur. Atque ita Romani Imperii portio quæ ad Occasum vergit, Constanti: quæ ad Orientem, Constantio accessit.

D

Κεφ. γ'.

Περὶ παύλου τῆς κωνσταντίνου πόλεως, καὶ μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου.

Ἐν τούτῳ δὲ ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος, διαδέχεται παῦλος τὴν τῆς κωνσταντινουπόλεως ἀρχιερωσύνην· ὡς μὲν λέγουσιν οἱ τὰ ἀρείου καὶ μακεδονίου φρονοῦντες, ἑαυτῷ ταύτην περιεποιήσατο, παρὰ γνώμην εὐσεβίου τῆς νικομηδείας ἐπισκόπου, καὶ θεοδώρου τοῦ ἐν

Caput III.

De Paulo Constantinopolitano Episcopo, & de Macedonio hæretico.

Eodem tempore mortuo Alexandro, Constantinopolitanæ Ecclesiæ sacerdotium obtinuit Paulus. Qui ut Ariani quidem & Macedoniani asserũt, Episcopatum hunc sibimetipse comparaverat, præter sententiam Eusebii Nicomediæ, & Theodori Heracleæ quæ in

Thracia est Episcoporum, ad quos ut- A θρᾴκης ἐκκλησίας, οἷς ὡς γείτοσιν ἡ χρῆσις
pote finitimos ordinatio pertinebat. διέφερεν· ὡς δὲ πολὺς ἔχει λόγος, μαρτυρεῖται
Verum ut reliqui fere omnes affirmant, ἀλεξάνδρου ὃν διεδέξατο, ἐχειροτονήθη τῶν
ob testimonium Alexandri, cujus in lo- ἐνδημούντων τῇ πόλει ἐπισκόπων· ἤδη γὰρ
cum successit, ab Episcopis qui tum for- ὀκτὼ καὶ ἐνενήκοντα ἄγων ἐνιαυτοὺς ὁ ἀλέξαν-
te Constantinopoli morabantur, ordi- δρος, ἐκ τούτων εἴκοσι τρεῖς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ
natus est. Nam Alexander annos jam ἀνδρείως διαγωνισάμενος, ἐπειδὴ τοῦ βίου
natus octo & nonaginta, ex quibus tres ἔμελλε, πυνθανομένων αὐτὸν τῶν κληρικῶν
ac viginti in Episcopatu fortissime trans- τίνι μέλλει διδόναι ἐπιτρέπειν τὴν ἐκκλησίαν,
egerat, cum ex hac vita migraturus es- μᾶλλον ἀγαθὸν τὰ θεῖα, διδασκαλικόν τε ἅμα καὶ
set, interrogantibus eum Clericis cui- ζηλωτήν, ἔφη, παῦλον ἔχετε· εἰ δὲ πρὸς λόγους
nam post ipsum committenda esset Ec- πραγματείαν καὶ τὰς συνουσίας τῶν δεξιῶν
clesia: Si virum, inquit, pietate præ- B ἀμείνων μακεδόνιος· ἀλλ' ἑκάτερον μεμαρ-
ditum, simulque idoneum ad docendum τυρῆσθαι φασὶ τὸν ἀλεξάνδρου, καὶ οἱ μακεδο-
quæritis, habetis Paulum: sin hominem νιανοὶ ἐπαινέται συνομολογοῦσι· πρὸς γὰρ τὰ πρά-
ad res sæculares & ad colloquendum γματα καὶ λόγους δεινὸν γεγράφθαι λέγουσι
cum judicibus aptum mavultis, potior τὸν παῦλον· τὸν δὲ πρὸς τὸ βίον μᾶλλον
est Macedonius. Et utrumque quidem μακεδονίου ἀναλῆσαι· παῦλον δὲ πρὸς τὸν
testimonio Alexandri ornatum fuisse φίλον καὶ βίον ἀδιάφορον ἐσχολακέναι καὶ
confitentur etiam Macedoniani. Ve- βάλλεσι· φαίνεται γὰρ ἐκ τῆς τέτων ὁμολο-
rum ad res agendas & ad dicendum in- γίας, ἐλλόγιμον ἄνδρα γεγράφθαι τὸν παῦ-
structiorem fuisse Paulum affirmant: piæ λον, καὶ ἐπὶ ἐκκλησίας διδάξαι λαμπρῶς
autem ac religiosæ vitæ testimonium πρὸς τοὺς πρὸς εὐσέβειαν τὸν βίον, καὶ τοὺς κα-
tribuunt Macedonio: Paulum contrà C λίας τῶν ἐν δυνάμει, φαῦλος αὐτοὺς ἐγκρί-
deliciis ac solutiori vitæ indulsisse ca- νειν μαρτυρεῖ τὰ πράγματα· ἐδεήθη γὰρ
lumniantur. Ex illorum igitur confes- ἐπιβουλῆς τῶν ἐπανασπάστων αὐτῷ, ὡς ἐκ
sione, Paulum disertissimum fuisse appa- τοὺς πρὸς ταῦτα δεινοὺς, διέλυσεν· ἀλλὰ τὸν
ret, & in Ecclesia cum summa laude do- ὄχλον τὸ πλῆθος ὑπερφυῶς φιλοῦντα
cuisse. Ad varios autem fortunæ casus κακῶς ἔπαθε, σκαιωρίᾳ τῶν τοῦ ἀσεβοῦς
& ad colloquendum cum potentiori- D μόνων τὸ κῦρος τὴν νικαίαν κρατήσαι δόγμα
bus, non recte comparatum illum fuisse, καὶ τὰ μὲν πρῶτα, ὡς μηδὲν βεβιωκὼς πρὸς
res ipsæ testantur. Nullas enim adver- φίλον ὑπομείνας, ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας
sariorum insidias discussit, perinde ac καὶ τῆς βασιλίδος πόλεως· τελευτῶν δὲ καὶ ὑπερο-
facere solent ii, qui in hujusmodi rebus ρίαν οἰκεῖν καὶ ἐδικάσθη, εἰ καὶ τεθνάναι φα-
solertes sunt. Immo vero quamvis σὶ δεινῶς δι' ἀγχόνης λέγεται, μηχανησάμε-
multitudini admodum carus esset, ta- νων αὐτῷ φόνον τῶν ἐπιβούλων, ἀλλὰ ταῦτα
men fraude eorum qui fidem in Nicæna ὕστερον συνέβη.
Synodo stabilitam eo tempore reji-
ebant, multas pertulit calamitates. Ac
primo quidem quasi turpiter vixisset in-
simulatus, Ecclesia Constantinopolita-
na ejectus est. Tandem vero in exilium
jussus esse deportari: ubi etiam per insi-
dias eorum qui eædem ei machinaban-
tur, crudeliter strangulatus interiisse di-
citur. Verum hæc quidem posteriori
tempore contigerunt.

CAPUT IV.

De seditione quæ orta est propter Pauli ordinationem.

TUnc vero ingens tumultus ex hac ordinatione ortus, Constantinopolitanam Ecclesiam occupavit. Nam quamdiu superstes fuit Alexander,

ΚΕΦ. Δ'.

Περὶ τῆς γενομένης στάσεως διὰ τὴν παύλου χειροτονίαν.

ΕΝ ᾧ τῷ νῦν διὰ ταύτην τὴν χειροτονίαν γέγονε ταραχὴ τὴν ἐκκλησίαν κατέσχε τῆς κωνσταντινουπόλεως ἔχειν· ἐν ᾧ γὰρ χρόνῳ ἀλέξανδρος

ὲ πολλὼ παῤῥησίαν ἦγον ὅσοι τὰ ἀρείου ἐφρόνουν· καὶ πρὸς αὐλὸν ὁ λαὸς βλέπων ἠκολούθει, καὶ τὸ θεῖον ἐδόξαζον· καὶ μάλιστα μὲν τὸν ἀδόκητον Ἀρείου συμφορὰν, ὃν ὕστερον ἀποθανεῖν, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ θεομηνίαν ἔπεσεν ταῖς Ἀλεξάνδρου ἀρεσκείαις· ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησε, διχῆ διακεκλήρωτο τὸ πλῆθος, εἰς ἔριδας δογμάτων εἰς τὸ φανερὸν καθίσαντο καὶ μάχην· σπουδὴ δὲ ἐγίνετο, τοῖς μὲν τὰ ἀρείου ζηλοῦσι, μακεδόνιον χειροτονεῖσθαι τοῖς δὲ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν δοξάζουσι, παῦλον ἐπισκοπεῖν· καὶ τοῦτο ἐκράτει· μὴ δὲ τῷ παύλου χειροτονίαν, ἐπαχθομένῳ ὁ βασιλεὺς, ἔτυχε γὰρ τότε ἐπιδημῶν, ἐχαλέπαινεν, ὡς ἀναξίῳ τῆς ἐπισκοπῆς ἐπιλαμπείσης· ἐξ ἐπιβουλῆς τε τῶν περὶ παῦλον ἀπεχθανομένων, συνοδον καθίσας, τὸν μὲν ἀπεώσατο τῆς ἐκκλησίας· δυσεβίῳ δὲ τῷ νικομηδείας ἐπισκόπῳ τὸν κωνσταντινουπόλεως θρόνον παρέδωκε.

A Ariani quidem parum fiduciæ ac libertatis habuére: populus vero defixis in illum oculis, nutum ejus sequebatur, Deoque laudes dicebat, maxime post insperatam Arii calamitatem: quem per divinam ultionem eo quem diximus modo imprecationibus Alexandri extinctum fuisse credebant. Post obitum autem Alexandri, plebs in duas partes divisa, palam ad opinionũ contentiones & ad pugnam usque prorupit. Et Arianis quidem, studium fuit ut Macedonius ordinaretur: Homousiani contrà, operam dabant ut Paulus crearetur Episcopus: idque tandem prævaluit. Cæterum post ordinationem Pauli, cum Imperator in urbem venisset, aberat enim tunc cum fieret ordinatio: id factum permoleste tulit, quasi Episcopatus homini indigno commissus fuisset. Perque insidias eorum qui Paulo erant infensi, Synodo convocata, illum quidem Ecclesia expulit: Eusebio vero Nicomediæ Episcopo sedem Constantinopolitanam tradidit.

Κεφ. ε'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ μιᾶς συνόδου, ἥτις καθεῖλε μὲν Ἀθανάσιον· χρηγόριον δὲ ἀντεισήγαγε· καὶ περὶ τῶν δύο ἐκθέσεων τῆς πίστεως· καὶ περὶ τῶν συμφωνησάντων αὐτοῖς.

Caput V.

De particulari Synodo Antiochiæ congregata, quæ Athanasium quidem deposuit: Gregorium vero in ejus locum substituit. Item de duabus fidei expositionibus, & quinam illis consenserint.

Καὶ ὁ μὲν ταῦτα πράξας, εἰς ἀντιόχειαν τῆς συρίας ἦκεν· ἤδη δὲ ἐξειργασθείσης τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας, τῷ μεγέθει καὶ κάλλει ὑπερφυᾶ, ἐπὶ θείων κωνσταντίνου, ὑπερεχέχρισμένου κωνσταντίῳ τῷ παιδὶ οἰκοδομεῖν ἤρξατο, εἰς καιρὸν ἔδοξε τοῖς ἀμφὶ τὰ ἀρείου, πάλαι τοῦτο σπουδάζουσι, συνοδον γνῶναι· οἱ δή τοτε, καὶ ἕτεροι τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων αὐτοῖς εἰς ἐνενήκοντα καὶ ἑπτὰ τελοῦντες ἐπισκόπους, πολλαχόθεν εἰς ἀντιόχειαν συνῆλθον· προφάσει μὲν ὡς ἐπὶ ἀφιερώσει τῆς νεοργοῦ ἐκκλησίας· ὡς δὲ τὸ ἀποβὰν ἔδειξεν, ἐπὶ μεταποιήσει τῶν ἐν νικαίᾳ δοξάντων· ἡγεῖτο δὲ τῶν τοιούτων τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας πλάκιλλος μὴ δυσφέγγιον· πέμπτον δὲ ἔτος ἦν ἀπὸ τῆς κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου τελευτῆς· ἐπεὶ δὲ πάντες οἱ ἐπίσκοποι συνῆλθον, παρῆν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς κωνσταντίος, ἠγανάκτησαν οἱ πλείους, καὶ δεινῶς ἀθανάσιον ἐπηλιώνευον, ὡς ἱεροσυλικὸν ὑφειδόντα

His confectis, Imperator Antiochiam Syriæ perrexit. Ubi cum absoluta esset Ecclesia amplitudine simul ac pulchritudine excellens, quam Constantinus dum in vivis esset, administro usus Constantio filio, ædificare cœperat, Eusebianis jampridem hoc molientibus, opportunum id tempus visum est ad Synodum colligendam. Isti igitur cum aliis ejusdem opinionis fautoribus, simul omnes septem & nonaginta Episcopi, variis ex locis Antiochiam tunc temporis convenerunt: specie quidem ut Ecclesiam recens ædificatam dedicarent: re ipsa autem, sicut exitus declaravit, ut decreta Nicæni Concilii abrogarent. Præerat tunc Antiochensi Ecclesiæ post Euphronium Flaccillus. Annus autem quintus volvebatur ab obitu Constantini Magni. Cum ergo universi Episcopi convenissent, & Imperator ipse Constantius adesset, complures eorum indignari cœperunt, & Athanasium graviter accusare, quòd sacerdotalem legem quam

ipsi tulerant, contempsisset, & Alexandrinam Ecclesiam prius recepisset, quàm id ipsi permissum fuisset à Synodo. Unde & civibus causam necis illum fuisse dicebant, propterea quòd illo in urbem ingrediente, mota esset seditio: & multi quidem interfecti: non pauci vero ad judicum tribunalia perducti fuissent. Hujusmodi sermonibus cum gravissima adversus Athanasium conflata esset calumnia, decreverunt ut Gregorius Alexandrinæ Ecclesiæ præsideret. Post hæc conversi ad quæstionem de fide, nihil quidem in decretis Nicæni Concilii reprehenderunt. Literas vero ad singularum urbium Episcopos miserunt, quibus indicabant se utpote Episcopos, Arium nequaquam secutos esse. Quomodo enim, ajebant, illum qui erat Presbyter, non secuti essemus? Sed cum fidem ejus examinassemus, illum potius suscepimus. Porro se non aliter credere affirmant, quam juxta fidem ab initio traditam. Eam vero esse quam Epistolæ suæ subjiciunt: in qua substantiæ quidem Patris & Filii, & vocabuli Consubstantialis nulla fit mentio: Sensus vero adeo anceps & ambiguus est, ut nec Ariani, nec ii qui Nicænam Synodum sequebantur, compositionem verborum illius accusare possent, quasi verba ignota essent sacræ Scripturæ. Prætermissis enim de industria vocabulis quæ utrique ex æquo rejiciebant, ea verba quæ ab utrisque admittebantur, formulæ suæ indiderunt. Nam & Filium simul cum Patre esse, & unigenitum ac Deum esse, & ante omnia existere; carnem item assumpsisse & patris voluntatem implesse, aliaque ejusmodi confitentur. Utrum vero coæternus & consubstantialis Patri sit nec ne, neutiquam adscripserunt. Postea vero cum illos, ut verisimile est, hujus formulæ pœnituisset, aliam rursus ediderunt: quæ in reliquis quidem cum Nicæna fide consentit, ut opinor, nisi forte quis sensus mihi quidem incompertus, in verbis abditus latet. Sed tamen nescio qua de causa consubstantialem Filium dicere detrectantes, immutabilem nec conversioni obnoxiam ejus divinitatem asseruerunt, eumque substantiæ, consilii, potentiæ & gloriæ Patris nullatenus discrepantem imaginem, & omnis creaturę primogenitum pronuntiarunt.

A θεσμὸν, ὃν αὐτοὶ ἔθεντο καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνου τεθεῖσι παραγενέσθαι τῇ συνόδῳ, τὸν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ἀπολαβόντα. ἐν τούτῳ δὲ, καὶ θανάτου πολιτῶν αἴτιον αὐτὸν ἔλεγον, ὡς πύκα εἰς τὴν πόλιν εἰσιόντος στάσεως κινηθείσης· καὶ πολλῶν μὲν ἀναιρεθέντων, τῶν δὲ δικαστηρίοις παραδοθέντων. μεγίστης τε διαβολῆς ὑπὸ τούτων λόγων καὶ ἀθανασίου ὑφανθείσης, ἔψηφίσαντο γρηγόριον τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας προεδρεύειν. ἐν τούτῳ δὲ μεταβάντες εἰς τὴν περὶ τοῦ δόγματος ζήτησιν, τοῖς μὲν ἐν B καιρίᾳ δόξασιν εὑρεθεῖσιν ἐμέμψαντο· γράμματα δὲ διεπέμψαντο τοῖς κατὰ πόλιν ἐπισκόποις, ἃ ἐδήλωσαν, ὡς ἐπίσκοποι ὄντες οὐκ ἠκολούθησαν Ἀρείῳ· πῶς γὰρ πρεσβυτέρῳ ὄντι δοκιμάσαντες ἠρνούμεθα τὴν πίστεως αἰτίαν, μᾶλλον δὲ προσηκάμεθα· πρὸ τοῦ δὲ σφᾶς κατὰ τὴν ἀρχῆς παραδοθεῖσαν πίστιν εἶναι δεταύτῃ ὑπέταξαν τῇ αὐτῶν ἐπιστολῇ, οὐσίας μὲν πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὁμοουσίου ὀνόματος πάντως μεμνημένοι· ἐπαμφοτερίζουσαι δὲ ταῖς ἐννοίαις, ὡς μήτε τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, μήτε τοὺς ἑπομένους τῇ ἐν νικαίᾳ συνόδῳ, C ὑφ', ἁπλότητα τῇ συνθέσει τῶν ῥημάτων ἐπισκήπτειν, ὡς ἀγνώστων ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς· παραλιπόντες γὰρ ἄπερ ἑκάτεροι προσῆκαν, τὰ παρ' ἑκατέρων ὁμολογούμενα τεθείκασιν ὀνόματα· ταύτῃ τῇ γραφῇ συνεῖναι μὲν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ μονογενῆ καὶ θεὸν εἶναι καὶ πρὸ πάντων ὑπάρχειν, σάρκα τε ἀνειληφέναι, καὶ τῶν πατρῷαν πεπληρωκέναι βουλὴν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως συνομολογῆσαι· πότερον δὲ συναΐδιός D ἐστι τῷ πατρὶ, ἢ τοὐναντίον, οὐκ ἐσκέψαντο. μεταμεληθέντες δὲ, ὡς ἔοικεν, ταύτῃ τῇ γραφῇ, πάλιν ἑτέραν ταύτην ἐξέθεντο. τὰ μὲν ἄλλα, ὡς ἐν ταύτῃ, συνάδουσαν τῷ δόγματι τῶν ἐν καίᾳ συνελθόντων, εἰ μή τις ἐμοὶ δόξειε διάνοια τοῖς ῥηθεῖσιν ἀφανῶς ἐγκεῖσθαι· οἶδα δ' ἀνθ' ὅτου, ὁμοούσιον εἰπεῖν τὸν υἱὸν παρῃτήσαντο, ἄτοπόν τε καὶ ἀνάλογον τῆς θεότητος ἀποφήναντες, οὐσίας τε πατρικῆς καὶ δυνάμεως καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα, καὶ πρωτότοκον πάσης κτίσεως

ἔλεγον ἢ ταύτην τὴν πίστιν ὁλόγραφον εὑρηκέναι Λουκιανοῦ, τοῦ ἐν Νικομηδείᾳ μαρτυρήσαντος, ἀνδρός τε ἄλλα εὐδοκιμώτατα, καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς εἰς ἄκρον ἠκριβωκότος· πότερον δὲ ἀληθῶς ταῦτα ἔφασαν, ἢ τὴν ἰδίαν γραφὴν σεμνοποιοῦντες τῷ ἀξιώματι τοῦ μάρτυρος, λέγειν οὐκ ἔχω· μέλλοντος δὲ ταύτης τῆς συνόδου, μόνον οὐσεβίου, ὃς μὴ πάλαι συμβεβληκότος, ἐκ Νικομηδείας μεταστάς, τὸν κωνσταντινουπόλεως εἴχε θρόνον· ἀλλὰ καὶ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας τοῦ Παμφίλου διάδοχος, καὶ Παλλάδιος ὁ Σκυθοπόλεως, καὶ Θεόδωρος ὁ Ἡρακλείας, τῆς πρὶν Περίνθου ὀνομαζομένης, Εὐδόξιός τε ὁ Γερμανικίας, ὃς ὕστερον μὴ Μακεδονίου τὴν κωνσταντινουπόλεως ἐπειλήφει ἐκκλησίαν, καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας αἱρεθεὶς προσάλειν· οἳ δὴ τότε τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀλλήλοις ὡμολόγησαν· ἀλλὰ καὶ Διάνιος ὁ τῆς Καππαδόκων καισαρείας ἐπίσκοπος, καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικείας τῆς Συρίας, ἄλλοι τε πολλοὶ μητροπολίτας καὶ ἄλλως ἐπισήμους ἐκκλησίας ἐπισκοποῦντες.

A Ajebant autem reperiisse se hanc fidem scriptam manu ipsius Luciani, ejus qui Nicomediæ Martyrium perpessus est, viri tum in aliis rebus præstantissimi, tum in sacris literis admodum exercitati. Utrum vero istud vere dixerint, an conscriptionem suam auctoritate Martyris commendare voluerint, equidem nequeo dicere. Porro huic Concilio interfuerunt non solum Eusebius, qui ejecto Paulo, ab urbe Nicomediâ translatus Constantinopolitanam sedem obtinebat: verum etiam Acacius qui Eusebio Pamphili successerat, & Patrophilus Scythopolitanus, cum Theodoro Episcopo Heracleæ, quæ Perinthus antea B dicebatur: Eudoxius quoque Germaniciæ Episcopus, qui postea pulso Macedonio, Constantinopolitanam rexit Ecclesiam: Gregorius denique qui Alexandrinæ Ecclesiæ electus fuerat Episcopus. Quos quidem unum idemque sentire de fide, omnes eo tempore fatebantur. Quin & Dianius Cæsareæ in Cappadocia Episcopus, & Georgius Laodiceæ quæ est in Syria, aliique plures aderant, qui Mettopolitanas aut aliunde illustres Ecclesias administrabant.

C

Κεφ. ς'.

Περὶ Εὐσεβίου τοῦ ἐμεσηνοῦ, καὶ ὡς Γρηγόριος κατέλαβεν Ἀλεξάνδρειαν, Ἀθανάσιος δὲ φυγὼν εἰς Ῥώμην διασάζεται.

Cap. VI.

De Eusebio Emiseno: & quomodo Gregorius Alexandriam ingressus est; Athanasius vero fuga elapsus, Romam venit.

Ἦν αὐλοῖς δὲ καὶ Εὐσέβιος ὁ ἐπίκλην ἐμεσηνὸς, ὃς τὸ μὲν γένος, ἐξ Ἐδέσσης τῆς Ὀσροηνῶν εὐπαλρίδης ὑπῆρχεν· ἐνηνέχθη δὲ κατὰ πατρῷον ἔθος τοὺς ἱεροὺς ἐκμαθὼν λόγους, μετὰ ταῦτα καὶ παρ' Ἕλλησιν ἐξεδιδάχθη παιδεύμασι, διδασκάλοις τοῖς ἐνθάδε τότε οὖσι D φοιτήσας· ὕστερον δὲ ἐξηγησαμένου εὐσεβίου τῷ Παμφίλου, καὶ Παλλαδίου τῷ προϊσταμένῳ Σκυθοπόλεως, τὰς θείας βίβλους ἠκρίβωσε· θαρρήσας τε εἰς ἀνδιόχειαν, ἐπεὶ συνεδοκίμαστο καθαιρεθῆναι διὰ τὴν κύρου κατηγορίαν, εὐφρονίῳ τῷ μετ' αὐλοῦ συνῆν· φεύγων ἱερατεύειν, ἀφίκετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν, φιλοσόφοις τοῖς τῇδε φοιτήσας· καὶ ἐκείνων ἀσκηθεὶς μαθήμασι, ἐπανῆλθεν εἰς ἀνδιόχειαν, καὶ πλακίλλῳ πάλιν τῷ μετ' εὐφρονίου συνδιέτριβεν

Eusebius quoque cognomento Emisenus, huic Synodo interfuit. Qui nobili genere natus apud Edessam urbem Osdroënæ, à puero juxta patriam consuetudinem sacras Scripturas didicit; postea vero in Gentilium disciplinis institutus est à magistris qui tum in ea civitate morabantur. Tandem vero interpretibus usus Eusebio Pamphili & Patrophilo Scythopolitano Episcopo, ad summam sacrorum voluminum notitiam pervenit. Inde Antiochiam profectus, cum Eustathius propter accusationem Cyri, Episcopatu exutus fuisset, cum Euphronio Eustathii successore familiariter vixit. Sed quia Sacerdotium detrectabat, migravit Alexandriam, Philosophos qui illic erant auditurus. Quorum disciplinis cum abunde excultus esset, rediit Antiochiam, atque illic cum Flaccillo Euphronii successore versatus est.

Porro cum hanc Synodum Antiochiæ A fieri contigisset, Eusebius Constantinopolitanus Episcopus ad capessendam Alexandrinæ Ecclesiæ administrationem eum adhortatus est. Existimabat, enim, illum utpote eximia sanctitate & summa eloquentia præditum, Ægyptiorum animos facile revocaturum à benevolentia, qua Athanasium complectebantur. Sed cum ordinationem hanc recusasset, secum ipse reputans futurum haud dubie, ut in paratum apud Alexandrinos odium incurreret, quippe qui nullum pati possent in locum Athanasii substitutum: Gregorius quidem Alexandrinæ præficitur Ecclesiæ, ipse vero Emisenæ. Illic seditione populi appeti- B tus; accusabatur enim quod eam Astronomiæ partē excoleret quæ Apotelesmatice vocatur, fuga elapsus, Laodiceam ad Georgium illius urbis Episcopum, familiarem suum, se contulit. Hic unà cum ipso profectus Antiochiam ad Flaccillam & Narcissum Episcopos, perfecit, ut Emisam reverteretur. Cæterum Constantio Imperatori gratus fuit inprimis. Certe quotiescunque Constantius bellum illaturus erat Persis, secum illum deducebat. Ajunt enim C multa per illum à Deo facta esse miracula, quemadmodum testatur Georgius Laodicenus, qui tum ista, tum alia plurima de illo commemorat. Verum quamvis talis tantusque vir esset, eorum tamen invidiam non effugit, qui aliorum virtutibus uti solent. Nam & ipse insimulatus est, quòd opinionem Sabellii sectaretur. Tunc autem temporis eadem cum Episcopis qui Antiochiæ convenerant decrevit. Maximus vero Hierosolymorum Episcopus, de industria abfuisse dicitur ab hoc Concilio, cum ipsum pœniteret, quod antea in D fraudem inductus, iis qui Athanasium deposuerant, consensisset. Sed neque Romanæ urbis Episcopus, neque alius quispiam, sive ex Italia, sive ex Provinciis ultra Italiam sitis, huic Synodo interfuit. Per idem tempus cum in Occidentis quidem partibus Franci Gallias vastarent: Orientis autem Provinciæ, ac præcipue urbs Antiochia post Concilium ibi celebratum gravissimis terræ motibus quassarentur; Gregorius Alexandriam venit cum ingenti militū manu; quibus mandatum erat, ut pacatum illi ac tutum in urbem introitum

ὡς δὲ συνέβη ταύτην ἐνθάδε συγκροτεῖσθαι σύνοδον, ἐπὶ τὸν ἀλεξανδρείας ἐκκλησίαν θρόνον ὑπὸ εὐσεβείας τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου· ὥρᾳ γὰρ αὐτὸν δὴ μάλα πολλὰ ὠφελοῦμενον, καὶ λέγειν κρείττονα ὄντα, ῥᾳδίως μεταστῆσαι τοὺς αἰγυπτίους τῆς περὶ ἀθανάσιον δυνοίας· ἐπεὶ δὲ ταύτην παρητήσατο τὴν χειροτονίαν, λογισάμενος ὡς εὐτρεπὲς εὑρήσει μῖσος κατὰ ἀλεξανδρέων, οὐκ ἀνεχομένοις ἕτερον ἀντὶ ἀθανασίου ἰδεῖν, ἐπιῤῥέπεται γρηγορίῳ τῷ τῶν ἀλεξανδρέων, αὐλὸς ὢν τῷ ἐμέσης ἐκκλησιαστῇ ἐνλαῦθα φασὶν ὑπομείνας διεβάλλετο ἀσκεῖσθαι τῆς ἀστρονομίας, ὃ μέρος ἀποτελεσματικὸν καλοῦσι, φυγὰς ἦλθεν εἰς λαοδίκειαν πρὸς γεώργιον τὸν ἐνθάδε ἐπίσκοπον, ἐπιτηδειότατον αὐτῷ συνελθὼν, πρὸς πλάκιλλαν καὶ νάρκισσον τοὺς ἐπισκόπους, ἐπανελθεῖν εἰς ἔμεσαν παρεσκεύασεν· ἐχρήσατο δὲ κωνσταντίῳ τῷ βασιλεῖ κεχαρισμένως· ἀμέλλοντι ποτὲ πᾶσαις ἐπιστρατεύειν ἔμελλεν, αὐτὸν ἐπιφέρεσθαι· λέγεται γὰρ πολλὰ διὰ αὐτοῦ θαυμαστῶς πρᾶξαι τὸ θεῖον, ὡς μαρτυρεῖ γεώργιος ὁ λαοδικεύς, ταῦτα καὶ ἕτερα πολλὰ περὶ αὐτοῦ διεξιών· ἀλλ' ὁ μὲν καίπερ τοιοῦτος ὢν, οὐκ ἔφυγε τὸν φθόνον τῶν ἀνιᾶσθαι πεφυκότων ἐπὶ ταῖς ἄλλων ἀρεταῖς· ὑπέμενε δὲ καὶ αὐλὸς μέμψιν, ὡς τὰ σαβελλίου φρονῶν· ὁ δὲ τῷ νῦν τὰ αὐτὰ τοῖς ἐν ἀντιοχείᾳ συνελθοῦσιν ἐψηφίσατο· μάξιμον μὲντοι τὸν ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον, ἐπιτηδὲς λέγεται ταύτην ἀποφυγεῖν τὴν σύνοδον, μεταμεληθέντα καθότι ἀπατηθεὶς, συμψήφῳ γενέσθαι τοῖς ἀθανάσιον καθελοῦσιν· ὁ μὲν δὲ ὁ τὸν ῥωμαίων διέπων θρόνον, οὔτε τῶν ἄλλων ἰταλῶν, ἢ τῶν ἐπέκεινα ῥωμαίων τις ἐνθάδε συνῆλθεν· ἐν τούτῳ δὲ, φοβερῶν μὲν τοὺς πρὸς δύσιν γαλάτας ὄντων· τῆς δὲ πρὸς ἕω ἀρχομένης ὑπὸ μεγίστων σεισμῶν τινασσομένης, καὶ μάλιστα τῶν ἀντιοχέων πόλεως μὴ τὴν ἐνθάδε συνέδριον, ἦκε γρηγόριος εἰς ἀλεξάνδρειαν σὺν πλήθει στρατιωτῶν, οἱ προνοεῖν προσετάχθησαν ὡς ἂν ἀσφαλὴς αὐτῷ εἴσοδος γένοιτο

ἡρῶλο. συνελαμβάνοντο δὲ αὐλοῖς καὶ οἱ τὰ
ἀρεῖα φρονοῦντες περί τε ταῦτα, καὶ ὅπως
Ἀθανάσιον ἐξελάσωσιν· ὁ δ' ἐδεδίει, μή τι
δι' αὐλὸν ὁ λαὸς πάθοι· ἐν τῇ κυκλοῖ ἐπιλα-
βόσης ἐκκλησίαζεν· ἤδη τε τῶν στρατιωτῶν
καίειν ἀδόντων τὴν ἐκκλησίαν, ἀγχοῦ ἀποτε-
λέσας, πρότερον ψαλμὸν ἡσθῆναι παρε-
κελεύσατο· συμφώνως δὲ τῆς ψαλμῳδίας
ἠρεμούσης, οἱ στρατιῶται τέως ἡσύχαζον, ὡς
οὐκ δίκαιον ὂν ἐπιθέσθαι τότε· ἐν τούτῳ δὲ
διαδὺς ὑπὸ τὰς ψάλλοντας, ἔλαθεν ἐξελ-
θών, εἰς τὴν ῥώμην ἀνήχθη· γενόμενος δὲ τῶν
Ἀλεξανδρέων κατέσχε θρόνον· ὁ δὲ λαὸς χα-
λεπήνας, τὴν ἐπώνυμον Διονυσίου τοῦ πάλαι ἐπι-
σκοπήσαντος ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν·

A præstarent. His subsidio erant etiam Ariani, tum ad eam rem perficiendam, tum ut Athanasium urbe expellerent. At ille verebatur, ne populus ipsius causâ quidpiam mali pateretur. Nocte igitur adventante collectam in Ecclesia celebravit. Cumque jam milites Ecclesiam occupassent, ipse completa oratione Psalmum prius recitari jussit. Dum Psalmus ab omnibus caneretur, milites interea quiescebant, intempestivum rati eo tempore impetum facere. Tunc vero Athanasius per mediam psallentium turbam occultus evasit, & Romam navigio delatus est. Quo facto Gregorius B Alexandrinam sedem obtinuit. Populus vero indignatione commotus, Ecclesiam Dionysii, quondam illius urbis Episcopi, nomine appellatam, incendio consumpsit.

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῶν ἐν ἑώμῃ ἐν τῶν ἀρχιερέων τῆς κωνσταντίνου πόλεως μετὰ εὐσεβίου πάλιν παῦλον ἀποκατάστασιν· καὶ περὶ τῆς αἱρετίσεως τοῦ μακεδονίου τὰ στρατηλατοῦντος· καὶ ὡς ἐξ ἀντιοχείας ἥκων κωνσταντιος, τὸν τε παῦλον μεθίστησι, καὶ πρὸς τοῖς πάλαι ἐργάλως διατίθηται, κἀν ὡς εἴασε τὸν μακεδόνιον ἀμφιβόλως, καὶ ἀνεχώρησε πάλιν εἰς ἀντιόχειαν.

Caput VII.

De Episcopis urbis Romæ & Constantinopolitanæ. Et quomodo post mortem Eusebii Paulus in suam sedem restitutus est. Item de cæde Hermogenis magistri militum, & quomodo Constantius Antiochia adveniens, Paulum quidem ejecit, civibus vero graviter succensuit. Deinde Macedonium in dubio relinquens, Antiochiam reversus est.

Ὧδε μὲν τοῖς ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως τὰ βεβουλευμένα καλῶς εἶχε, καθημένων τῶν πρώτων θρόνων ἀνὰ τὴν ἑῴαν τὸν ἐν νικαίᾳ βεβαιωθέντα δόγμα· προκαθημένων τε τῶν ἐπισκοπάτων θρόνων, ἀλεξανδρείας τῆς καὶ αἰγύπτου, καὶ ἀντιοχείας τῆς ἐν συρίᾳ, καὶ τῆς κατὰ τὸν ἑλλήσποντον βασιλίδος πόλεως, πειθομένους εἶχον τοὺς C ἀνὰ δὲ τὸ ὑπήκοον ἐπισκόπους· ὁ δὲ τὴν ῥωμαίων ἐκκλησίαν ἐπιβοπεύων, καὶ οἱ ἀνὰ τὴν δύσιν ἱερεῖς, ὕβριν οἰκείαν ταῦτα ἡγοῦντο· ἐφ' ἅπασι γὰρ τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσιν ἐξ ἀρχῆς τὴν ψῆφον ἐπαινέσαντες, εἰσέτι νῦν οὐ μέλιττον ὧδε φρονοῦντες· ἀφικόμενον τε ὡς αὐτοὺς ἀθανάσιον, φιλοφρόνως ἐδέξαντο, καὶ περὶ αὐτοὺς τὴν κατ' αὐτὸν εἶχον δίκην· ἐπὶ τούτοις δὲ χαλεπῶς φέρων εὐσέβιος, ἔγραψεν ἰουλίῳ, ὡς αὐτὸν ψευδῆ κεῖνα τῶν ἐπὶ ἀθανασίῳ δοξάντων ἐντυρῷ· ἀλλ' ὁ μὲν, πρὶν μαθεῖν

HUnc in modum consilia eorum qui contrariam hæresin tuebantur, felicem successum habuerunt, depositis Episcopis qui per Orientis Provincias fidem in Nicæna Synodo stabilitam pertinaciter defendebant. Jamque occupatis nobilissimis sedibus, Alexandriæ scilicet quæ est in Ægypto, Antiochiæ in Syria, & urbis regiæ quæ ad Hellespontum sita est, omnes earum partium Episcopos sibi parentes habebant. Verum Romanæ Antistes Ecclesiæ, & universi per Occidentem sacerdotes, hæc non secus ac contumeliam sibi privatim illatã accepére. Nam cum sententiam eorum qui apud Nicæam congregati sunt, jam inde ab initio in omnibus approbassent, usque in hunc diem in eadem opinione perseverarunt. Itaque Athanasium ad se venientem benevole exceperunt, & causæ illius judicium sibi vindicarunt. Quę cum Eusebius iniquo animo ferret, scripsit ad Julium, ut ipse judex esse vellet eorum quæ contra Athanasium decreta fuerant Tyri. Verum ille priusquã

Julii sententiam comperisset, paulo post A Synodum Antiochiæ celebratam, ex hac luce migravit. Hi vero qui apud Constantinopolim Nicænæ fidei patrocinabantur, Paulum in Ecclesiam deduxerunt. Eodem tempore Theognius Nicææ & Theodorus Heracleæ Episcopi, aliique ejusdem sectæ sacerdotes qui tum Constantinopoli versabantur, in alia Ecclesia congregati, adjuvante Arianorum multitudine, Macedonium ordinarunt Constantinopoleos Episcopum. Hinc vero crebræ in urbe seditiones exstiterunt, bellis haud absimiles. Plebe enim ex utraque parte in se mutuo irruente, plurimi interierunt. Eratque civitas plena tumultu: adeo ut Imperator qui tum Antiochiæ morabatur, ea de re B certior factus sit, iraque inflammatus Paulum iterum extrudi jusserit. Imperatoris mandata executus est Hermogenes Magister equestris militiæ. Qui cùm eo tempore missus esset in Thraciam, transiens per Constantinopolim, Paulum militari manu ex Ecclesia ejicere conabatur. Sed cum plebs nequaquam id fieri permitteret, immo vim vi repelleret; milites vero violentius instarent ut quod imperatum fuerat perficeretur: seditiosi in Hermogenis domum irruentes, eam quidem incen- C derunt, ipsum autem interfecerunt: & fune pedibus ejus innexo, per civitatem traxerunt. Quo audito, Imperator equorum celeri permutatione venit Constantinopolim, eo animo ut plebem male mulctaret. Sed cum illos flentes ac supplices sibi occurrere vidisset, ipsis quidem pepercit. Annonæ tamen illius, quam pater ipsius Constantinus quotannis de publico ex tributis Ægypti, civitati donaverat, dimidiam circiter partem civibus ademit: ratus fortasse multitudinem, utpote otio ac deliciis abundantem, ad seditiones proclivem esse. Iram autem suam in Paulum vertens, eum ex civitate pelli jussit. Sed & Macedonio graviter succensuit, tum quod Hermogenis Magistri militum & aliorum complurium cædis causam præbuisset, tum quod ante ipsius consensum ordinatus fuisset. Verum tamen nec approbata illius ordinatione, nec abrogata, illum ita relinquens, Antiochiam revertit. Dum hæc aguntur, Ariani dogmatis fautores Gregorium transtulerunt, utpote desidem

τὴν ἐκλίᾳ γνώμην, ἐ πολλῷ ὕστερον τ ὲν σύνο-
χείᾳ γνομένης συνόδε, ἐτελεύτησε. οἱ δὲ
κωνσαντινουπόλε τὴν συλλεγεῖσαν ἐν νικαίᾳ δό-
ξαν ζηλώσαντες, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἤγαγον
παῦλον· ἐν τῇ αὐτῷ δὲ συλλαμβανομένων τῶν
ἀπὸ δὲ ὁσαυτῶς πλήθους, ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ
συνελθόντες οἱ ἀμφὶ θεόγνιον τὸν νικαίας ἐπι-
σκοπον κ θεόδωρον τὸν ἡρακλείας, ἕτεροί τε σὺ
τοῖς τούτων φρονοῦντες, οἱ ἔτυχον ἐνδημοῦν-
τες, μακεδόνιον ἐχειροτόνησαν κωνσαντινουπόλεως
ἐπίσκοπον· ἐνσεισθέντος δὲ συχνοῦ τοῦ πόλε-
μου ἐκράτησάς, πολέμιοις ἐμφερεῖς· εἰς ἐκαλε-
γὸ ἐκαλέρωθεν τὸ πλήθος συμπίπτον, καὶ
πλεῖστοι διώλλυντο· κ ταραχῆς ἡ πόλις ὅλη
πλεως ἦν· ὡς κ βασιλέα θέτε ἐν αὐλοχείᾳ ὄν-
τα, τάδε μαθεῖν, κ πρὸς ὀργὴν κινηθέντα,
προσάξαι πάλιν ἀπελαύνεσθαι παῦλον· ἐκ-
κονεῖτο δ τοῖς βασιλέως προσάγμασιν ἐμ-
φὴς, ὁ τοῦ ἱππικοῦ δύναμιν ἐπιλέγραμμος
σραλήγος· ὃς ἐπὶ θράκην θέτε ἀποσαλεὶς πα-
ριὼν διὰ κωνσαντινουπόλεως, ἐβιάζετο παῦλον
διὰ σραλιωτῶν ἐξελάσαι τῆς ἐκκλησίας· ἐπι-
δὴ τὸ πλῆθος ἐ συνεχώρει, πῆ δὲ καὶ ἠμύνε-
το, βιαιότερόν τε ἐπεχείρουν οἱ σραλιῶται πρὸς
τὸ προσαχθὲν, καὶ αλαλαβόντες τῶν ἐμπόρων
οἰκίαν οἱ σραλιῶται ἐνέπρησαν, κ αὖθις ἀνοι-
κοδόμησι. ζ χοινίον ἐξάψαντες εἴλκον διὰ τῆς πό-
λεως· ἀκέσας δ ὁ βασιλεὺς, ἱππεῖς ἐλάσας
ἦκεν εἰς κωνσαντινούπολιν, ὡς κακῶς δράσων τὸ
πλῆθος· ἀλλὰ τῶν μὲν ἐφείσατο, δεδακρυ-
μένους αὐτῷ ἰδὼν ὑπαντῶντας, καὶ αἰτησα-
μένους· ἀμφὶ δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ σίτου τοῦ πάλαι
ἀφειλέτο, ὃν ὁ πάππος αὐτοῦ κωνσαντῖνος ἐκά-
στου ἔτους ἀπὸ τοῦ δημοσίου τοῖς πολίταις ἐδω-
ρήσατο ἐκ τῶν αἰγυπτίων φόρων· ὑπολαβὼν
ἴσως ὑπὸ τρυφῆς κ ῥᾳθυμίας λοιπὸν πολλοὺς ἀρ-
τους, ἑτοίμους εἰς στάσις εἶναι· τρέπει δ τὴν ὀρ-
γὴν ἐπὶ παῦλον, καὶ τῆς πόλεως ἀπελαύνει
προσέταξεν αὐτόν· ἐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ
μακεδονίῳ ἐχαλέπαινεν, ὡς τῆς ἀναιρέσεως τοῦ
σραλήγου κ ἑτέρων πολλῶν αἴτιον· καὶ ὅτι πρὸ
αὐτοῦ ἐπιλέξαι, ἐχειροτονήθη· ὅτε δ ἐπιμε-
φισάμενος τῇ αὐτοῦ χειροτονίᾳ, ὅτε ἀποχει-
ροτονήσας, καταλιπὼν ὅπως ἀνέξεται τῆς
ἀκλησίας· ἐν τούτῳ δ οἱ τῆς αἱρέσεως δόξης στο-
χασταὶ, μελέσησαν γρηγόριον, ὡς ἀμελῆ πρᾶ-

σύσασιν ἰδικὰς δόγμασι, καὶ ἀλεξανδρεῦσιν ἀκαλλώπιστον διὰ τὰ συμβάντα τῇ πόλει χαλεπὰ φόβητρον τὴν αὐτοῦ εἴσοδον, καὶ τὸν ἐπιτροπὸν τῆς ἐκκλησίας· ἀντὶ οὗ τούτου πέμπεται γεώργιος, ὃς τὸ μὲν γένος ἦν καππαδόκης· ὡς δρασμεὺς οὐ θαυμάζεται, καὶ φόβητρον τοῦτο τὸ δόγμα ποιεῖται.

A in confirmanda ipsorum Doctrina, & invisum Alexandrinis propter calamitates quæ eo adventante civitati acciderant, ac præcipue ob incendium Ecclesiæ. In hujus autem locum missus est Georgius, vir natione Cappadox: qui & propter industriam suspiciebatur, & quod studiosus opinionis ipsorum assertor esset.

Κεφ. η'.

Περὶ τῶν εἰς ῥώμην ἀπελαθέντων ἐφ' ὧν ἀρχιερέων· καὶ οἷα αὐτοῦ ἰούλιος ὁ ῥώμης γράφει· καὶ ὡς ἐλάβοσαν αὐδις γράμματα παρὰ ἰουλίου τοῦ ῥώμης καὶ ἀθανάσιος τοὺς ἰδίους θρόνους· καὶ οἷα οἱ τῆς ἑῴας ἀρχιερεῖς πρὸς ἰούλιον ἔγραψαν.

Caput VIII.

De Orientalibus Episcopis qui expulsi fuerant, & quid pro illis scripserit Iulius Romanus Episcopus. Et quomodo Paulus atq; Athanasius literis Iulii muniti, sedes suas receperint. Item de literis quas Orientis Episcopi Iulio rescripserunt.

Ἀθανάσιος οὖν φεύγων ἐκ τῆς ἀλεξανδρείας, εἰς ῥώμην ἀφίκετο· κατ' αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ παῦλος ὁ κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος συνδραμεῖν, καὶ μάρκελλος ὁ ἀγκύρας, καὶ ἀσκληπᾶς ὁ γάζης, ὅς ἐναυλίζοντο τοῖς ἀρείοις, γραφὴν ὑπομένοντες ὡς ἑτεροδόξων τινῶν ὡς θυσιαστήριον ἀναλέψας, καθῃρέθη· ἀλλ' ἀντὶ τούτου μὲν ἐπιτρέπεται τὴν γαζαίων ἐκκλησίαν κυϊντιανός· καὶ λούκιος ὁ ἀδριανουπόλεως ἐπίσκοπος, ἐπ' ἄλλῳ κατηγορηθεὶς καὶ τοῦ τόπου ἐκκλησίας ἀφῃρεθεὶς, ἐν ῥώμῃ διῆγε· μαθὼν δὲ ὁ ῥωμαίων ἐπίσκοπος ἑκάστου ἐγκλήματα, ἐπιδὴ πάντας ὁμογνώμονας εὗρε περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου, ὡς ὁμοδόξους αὐτοὺς εἰς κοινωνίαν προσήκατο· οἷα δὴ τὸ πάλαι κηδεμονίας οὔσης προσηκούσης διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ θρόνου, ἑκάστῳ τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν ἀπέδωκε· καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἐπισκόποις ἔγραψε, μεμφόμενος ὡς οὐκ ὀρθῶς βεβουλευμένοις περὶ τοὺς ἄνδρας, καὶ τὰς ἐκκλησίας ταράττουσι, πρὶν μὴ ἐμμένειν τοῖς ἐν νικαίᾳ δόξασιν· ὀλίγους δὲ ἐκ πάντων εἰς ῥώμην ἡμέραν παρεῖναι ἐκέλευσε, διελέγξοντας δικαίαν ἐπ' αὐτοῖς ἐπενεχθῆναι τὴν ψῆφον· ἢ τὰ λοιπὰ οὐκ ἀνέξεσθαι ἠπείλησεν, εἰ μὴ παύσοιντο καινοτομοῦντες· καὶ ὁ μὲν τάδε ἔγραψεν· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν ἀθανάσιον καὶ παῦλον, ἕκαστος τὸν ἑαυτοῦ καλέσαντες θρόνον, καὶ τὰς ἰουλίου ἐπιστολὰς διεπέμψαντο τοῖς ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἐπισκόποις· οἱ δὲ ἐπὶ τούτοις χαλεπῶς ἤνεγκαν· καὶ συλλεγέντες ἐν ἀντιοχείᾳ, ἀντέγραψαν ἰουλίῳ·

B *Brant, & quid pro illis scripserit Iulius Romanus Episcopus. Et quomodo Paulus atq; Athanasius literis Iulii muniti, sedes suas receperint. Item de literis quas Orientis Episcopi Iulio rescripserunt.*

C

D

POrro Athanasius Alexandriâ profugus, Romam venit: eodem tempore Paulus quoque Constantinopoleos Episcopus & Marcellus Ancyræ, eo accessit, & Asclepas Gazæ: qui cum adversaretur Arianis, à quibusdam contrariæ factionis hominibus accusatus quod altare subvertisset, depositus fuerat. In ejus autem locum subrogatus Quintianus, Gazæorum Ecclesiam rexit. Lucius præterea Hadrianopoleos Episcopus ob aliud crimen Ecclesiâ suâ spoliatus, Romæ degebat. Episcopus igitur Romanus cum singulorum causas cognovisset, omnesque in Nicænæ fidei Doctrinam consentientes reperisset, tanquam idem cum ipso sentientes, in communionem recepit. Et quoniam propter sedis dignitatem omnium cura ad ipsum spectabat, suam cuique Ecclesiam restituit. Scripsit etiam Orientalibus Episcopis, reprehendens eos quod in supradictorum causis non recte judicassent, & quod Ecclesiarum statum turbarent, eo quod decretis Concilii Nicæni minime acquiescerent. Simulque paucos ex illorum numero ad constitutum diem adesse jussit, qui docerent justam ab ipsis prolatam fuisse sententiam: minatusque est se inposterum non passurum, nisi à novandi studio absisterent. Et Julius quidem ista scripsit. Athanasius autem & Paulus suas sedes receperunt, & Epistolas Julii ad Orientales miserunt Episcopos. Quas cum illi permoleste ferrent, Antiochiæ in unum cõgregati, scripserunt vicissim ad Julium Epistolam, exquisita verborum

elegantiâ, & oratorio more compositâ, A plenam tamen cavillationis, nec expertem gravissimarum minarum. Nam in literis suis fatebantur, Romanorum quidem Ecclesiam apud omnes magnificam esse, quippe quæ jam inde ab initio domicilium Apostolorum, & pietatis origo ac metropolis extiterit; licet fidei doctores ad eam ex Orientis partibus advenissent. Non tamen æquum censebant, idcirco se inferiore loco haberi, quod magnitudine Ecclesiæ & multitudine superarentur: quippe qui virtute B & animi proposito superiores essent. Deinde criminis loco objicientes Julio quòd cum Athanasio communicasset, indignabantur perinde ac si ipsorum Synodus contumelia affecta esset & judicium abrogatum. Idque facinus, ut injustum & ab Ecclesiasticis legibus alienum, reprehendebant. His de rebus ita conquesti, gravique injuria se affectos esse testati, pacem quidem & communicationem Julio polliciti sunt, si depositionem eorum qui ab ipsis fuerant expulsi, & ordinationem illorum qui in priorum locum substituti fuerant, admittere voluisset. Si vero decretis ipsorum resistere, contraria denuntiabant. Nam & Episcopos Orientis qui ipsos C ætate ante cessissent, neutiquam contradixisse affirmabant, tunc cum Novatianus Ecclesia Romana ejectus est. De iis autem quæ gesserant contra decreta Synodi Nicænæ, nihil ei rescripserunt: multas quidem se habere causas significantes, easque necessarias, quibus factum suum defenderent: impræsentiarum vero superfluum arbitrantes, earum rerum defensionem instituere, cum generaliter in omnibus injuste se gessisse arguerentur.

κεκαλλιεπημένην τινὰ, καὶ δικανικῶς συνεταγμένην ἐπιστολὴν, εἰρωνείας τε πολλῆς ἀνάπλεων, καὶ ἀπειλῆς οὐκ ἀμοιρεῦσαν δήπουθεν τότε· φέρειν μὲν γὰρ πᾶσι φιλοτιμίαν τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν ἐν τοῖς γράμμασιν ὡμολόγουν, ὡς ἀποστόλων θρόνισμα, καὶ ἀφετηρίας εὐσεβείας μητρόπολιν ἐξ ἀρχῆς γεγενημένην· καὶ οὐκ ἐν τῷ ἔως ἐνεδήμησαν αὐτῇ οἱ τὸ δόγματος εἰσηγήσαι· ἀπὸ παρὰ τοῦτο δὲ τὰ δευτερεῖα φέρειν ἀξίαν, ὅτι μὴ μεγέθει πλήθει ἐκκλησίας πλεονεκτοῦσιν, ὡς ἀρετῇ καὶ προαιρέσει νικῶσες· εἰς ἐγκλήματα δὲ προφέροντες αὐτῷ τὸ κοινωνῆσαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον, ἐχαλέπαινον ὡς ὑβρισμένης αὐτῶν τῆς συνόδου, καὶ τῆς ἀποφάσεως ἀναιρεθείσης· καὶ τὸ ῥηθὲν, ὡς ἄδικον καὶ ἐκκλησιαστικοῖς θεσμοῖς ἀπρεπὲς διέβαλλον· ἐπὶ τούτοις ὠδύροντο μεμψάμενοι, καὶ δεινὰ πεπονθέναι μαρτυράμενοι, δεχομένῳ μὲν ἐκείνῳ τὴν καθαίρεσιν τῶν παρὰ αὐτῶν ἐκπεμφθέντων καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ἀντ' αὐτῶν χειροτονηθέντων, εἰρήνην καὶ κοινωνίαν ἐπαγγελλόμενοι· ἀπιθανομένῳ δὲ τοῖς δεδογμένοις, ἐναντία προηγόρευσαν· ἐπεὶ καὶ τὸν παρ' αὐτῶν αὐτῷ ἔως ἱερέας ἐδὲν ἀπέφηνεν ἰσχυρίζεσθαι, καὶ τὸν Νοουατιανὸν τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐκβεβλῆσθαι· περὶ δὲ τῶν πεπραγμένων παρὰ τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν, οὐδὲν αὐτῷ ἀντέγραψαν, πολλὰς μὲν αἰτίας ἐχούσας παραίτησιν ἀναγκαίαν τῶν γεγραμμένων δηλώσαντες· ἀπολογεῖσθαι δὲ νῦν ὑπὲρ τούτων περιττὸν εἰπόντες, ὡς ἅπαξ ὁμοίως ἐπὶ πᾶσιν ἀδικεῖν ὑπονοηθέντες.

CAPUT IX.

Quomodo ejectus est Paulus, ejusque loco Macedonius in sedem Constantinopolitanam inductus.

Κεφ. θ'.

Ὅπως ἐξελάθη Παύλου καὶ Ἀθανασίου, καὶ ἀντεισῆλθε Μακεδόνιος εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον.

ET Julio quidem scripserunt ad hunc modum; Apud Imperatorem autem Constantium rursus calumniati sunt Ep. copos illos quos deposuerant. Hic igitur tum temporis Antiochiæ degens, scribit Philippo Præfecto Prætorio, qui tunc Constantinopoli morabatur, ut Paulum quidem urbe expelleret, Mace-

Ἰουλίῳ μὲν ἓν τοιάδε ἔγραψαν· πρὸς δὲ βασιλέα Κωνστάντιον διέβαλλον αὖθις τοὺς παρ' αὐτῶν καθῃρημένους· ὁ δὲ, ἀντιοχείᾳ ὅτε διατρίβων, γράφει Φιλίππῳ τῷ ὑπάρχῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὄντι, πάλιν Μακεδονίῳ τὸν ἐκκλησια-

ἀποδῦναι, παῦλον δὲ ἐξελάσαι τῆς πόλεως· δείσας δὲ τὴν τοῦ πλήθους κίνησιν ὁ ὕπαρχος, πεὶν ἐκπυσθῆναι γράμμα τοῦ βασιλέως προέσαξεν, προσελθὼν εἰς δημόσιον λουτρὸν ὃ ὄνομα ζεύξιππος, περιφανὲς ὂν τοῦτο καὶ μέγιστον, ὡς δὴ κοινῶν πραγμάτων κοινωσόμενος, μετεκαλέσατο παῦλον· ὡς δὲ γνωσθεὶς ὁ αὐτὸς, τοῦ βασιλέως ἐπέσταξε τὸ γράμμα· λάθρα τε διὰ τῶν βασιλείων τῷ λατρῷ προσκαθημένων, ἐπὶ θάλασσαν αὐτὸν ἀχθῆναι προσέταξας, εἰς πλοῖον ἐπεβίβασε, καὶ εἰς θεσσαλονίκην ἐπεμψεν, ὅθεν καὶ τοὺς προγόνους ἔχειν ἐλέγετο· παντελῶς τε τοῦ καὶ τοῦ ἕως ἀρχομένου φεύγειν καὶ δίκασεν αὐτὸν· ἰλλυρικῶν δὲ καὶ τῆς ἑπέρας γῆς ἐπιβαίνειν οὐκ ἐκώλυσεν· ἐξελθὼν δὲ ὁ τοῦ δικαστηρίου, σπουδαζόμενον ἅμα μακεδόνιον ἔχων, ἐπὶ τοῦ ἐκκλησίαν ἦει· τὸ δὲ πλῆθος· ἤδη γὰρ τούτων γνωμένων, ἄφαλοι συνελέγησαν· οὗτοι τὴν ἐκκλησίαν ἐπλήρωσαν· ἕκαστοι γὰρ αὐτῶν, οἵ τε ἀπὸ τῆς ἀρείου αἱρέσεως, οἵ τε παῦλον ἐπαυδῶντες, προκαταλαβεῖν ἐσπέδασαν· ἐπεὶ δὲ πρὸς ταῖς θύραις τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο ὁ ὕπαρχος, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ μακεδόνιος, τὸ δὲ πλῆθος ὅπως αὐτοῖς πάρεσθ· γοῖτο πρὸς τῶν στρατιωτῶν ὠθούμενον, ὑποχωρεῖν οὐκ ἠδύναντο, τοῦ πρόσω στεναγμένοι, ὑπολαβόντες οἱ στρατιῶται ἐκόντι μὴ εἴκειν τὸν ὄχλον, πολλοὺς τοῖς ξίφεσι διεχρείσαντο· πολλοὶ δὲ καὶ ὑπ' ἀλλήλων παθόμενοι διεφθάρησαν· τὸ δὲ βασιλεῖ δόξαν ὅτως ἐγένετο, καὶ τὰς ἐκκλησίας παρέλαβε μακεδόνιος· ὁ μὲν δὴ παῦλος ἀδοκήτως ὧδε τῆς ἐν κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας ἀφηρέθη· ἀθανάσιος δὲ φεύγων, ἀφανὴς ἦν, δείσας τοῦ κωνσταντίου τὸν βασιλέως ἀπειλὴν· θανάτῳ γὰρ αὐτὸν ζημιοῦν ἠπείλησεν, αἰτιωμένων τῶν ἑτεροδόξων ἕκαστος ἐργάζεσθε, ὡς εἰσιόντος αὐτοῦ πολλοὶ τεθνήκασι· τὸ δὲ μάλιστα πρὸς ὀργὴν τὸν βασιλέα κινῆσαν ἦν, ὅτι καὶ σιτηρέσιον ἔλεγον αὐτὸν πωλεῖν ἀποκερδαίνειν, ὁ δὴ βασιλεὺς κωνσταντῖνος τοῖς ἐν ἀλεξανδρείᾳ πτωχοῖς ἐδωρήσατο.

A donio vero Eccleſiam reſtitueret. Præfectus vero qui plebis tumultum metuebat, antequam præceptum Imperatoris evulgaretur, ad publicum balneum amplum admodum atque illuſtre, quod Zeuxippus dicitur, progreſſus; Paulum ad ſe accivit, quaſi de negotiis publicis cum eo acturus. Cumque ille ſtatim adveniſſet, Philippus Imperatoris literas ei oſtendit. Simulque clam per palatium quod vicinum eſt balneo, eum ad mare deduci præcepit: & navigio impoſitum Theſſalonicam miſit, ex qua urbe majores ejus orti eſſe dicebantur. Et Orientis quidem partibus prorſus ei interdixit: in Illyricum vero & ulteriores Provincias pedem inferre, nequaquam prohibuit. Egreſſus deinde ex Prætorio, ad Eccleſiam perrexit, ſecum in curru ſedentem habens Macedonium. At populus, his enim rebus geſtis innumerabiles in unum convenerant, Eccleſiam ſtatim complevit. Quippe ſinguli tam ex Arianis, quam ex Pauli fautoribus, eam occupare ſummo ſtudio contendebant. Poſtquam Præfectus unà cum Macedonio ad fores acceſſit Eccleſiæ, cum plebs à militibus ut tranſitus ipſis præberetur impulſa, retrocedere non poſſet, utpote refertis ulterioribus locis: milites arbitrati plebem de induſtria reſiſtere, plurimos gladiis obtruncarunt. Multi etiam à ſe viciſſim obtriti interierunt. Hac ratione perfectum eſt id quod juſſerat Imperator, & Macedonius Eccleſias obtinuit. Ac Paulus quidem præter expectationem Conſtantinopolitana Eccleſia ſpoliatus eſt in hunc modum. Athanaſius vero fugâ elapſus, ſeſe occultabat, minas Conſtantii reformidans. Etenim Imperator mortem ei minatus fuerat, motus calumniis Arianorum, qui ſeditiones ab illo excitari dicebant, eoque in urbem ingrediente multos peremptos fuiſſe. Illud vero præcipue Imperatori bilem movit, quod annonam quam Imperator Conſtantinus pauperibus urbis Alexandriæ donaverat, illum vendidiſſe dicebant & in ſuum vertiſſe compendium.

Cap. X.

Quidnam Episcopus Romanus pro Athanasio scripserit ad Orientales Episcopos: utque Romam missi sint, qui unà cum Episcopo Romano crimina quæ Orientalibus objiciebantur, examinarent. Et quomodo à Constante dimissi sint.

SEd cum Episcopi Ægypti hæc falsa esse scripsissent, animadvertēs Julius Athanasium non posse tuto in Ægypto degere, eum quidem ad se evocavit. Ad Episcopos vero qui Antiochiæ convenerant, eorum enim tunc temporis acceperat Epistolam, literas scripsit, quibus eos accusabat quòd Nicæni Concilii fidem clanculo innovarent, & quòd præter Ecclesiæ leges ipsum ad Synodum non vocassent. Legem enim esse Pontificiam, ut pro irritis habeantur quæ præter sententiam Episcopi Romani fuerint gesta. Ea porro quæ apud Tyrum & in Mareote contra Athanasium acta essent, non ex juris præscripto acta esse. Nam ea quidem quæ Tyri acta fuerant, fraudis convinci ex calumnia ficta de Arsenio: quæ autem in Mareote gesta essent, confutari ex absentia Athanasii. Postremo arrogantiam literarum reprehendebat. His aliisq; de causis, æquum omnino esse censebat, ut Athanasio & Paulo succurreret. Nam & ille non multo post in Italiam advenerat, & calamitates suas deplorabat. Sed cùm literis quas ad Orientis sacerdotes de Athanasio & Paulo scripserat, nihil proficeret, causam eorum ad Imperatorem Constantem retulit. Ille vero Constantio fratri scripsit, ut ex Orientis Episcopis quosdam mitteret, qui depositionis illorum rationem redderent. Tres igitur ad eam rem eliguntur Episcopi, Narcissus Episcopus Irenopolis in Cilicia, Theodorus Heraclææ in Thracia, & Marcus Arethusæ quæ est in Syria. Qui cum in Italiam venissent, acta sua defendere cœperunt, & Imperatori persuadere conati sunt, Orientalis Synodi justam fuisse sententiam. Sed cum ab iis exigeretur, ut fidem suam exponerent, formulam quidem fidei quæ Antiochiæ ab ipsis fuerat promulgata, occultarunt: aliam vero professionem libello comprehensam obtulerunt, & ipsam à fide in Nicæno Concilio comprobata nihilo

Κεφ. ί.

Οἷα ὁ ῥώμης γράψειν ὑπὲρ ἀθανασίου τοῖς ἀπὸ τῶν ἑῴων ἐπισκόποις, καὶ ὡς ἐξαλύσαν εἰς ῥώμην ἐπίσκοποι, συμβιασεμένοι τῷ ῥώμης τὰ κατὰ τῶν ἑῴων ἐπισκόπων ἐγκλήματα· καὶ ὡς ἀνεπέμφθησαν παρακλητικὰ τοῦ κρείσσονος.

Τῶν δὲ ἐξ αἰγύπτου ἐπισκόπων ψευδῆ ταῦτα εἶναι γράψάντων, μαθὼν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἀσφαλὲς ἀθανασίῳ τέως ἐν αἰγύπτῳ διάγειν, τὸν μὲν πρὸς ἑαυτὸν μεταπεμψάμενος τοῖς ἐν ἀντιοχείᾳ συνελθοῦσιν, ἐπιγνοὺς τὰ τούτων δεξάμενος ἐπιστολὴν ἔγραψεν ἐγκαλῶν, ὡς λάθρα μὲν τὸ δόγμα τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου νεωτερίζουσι, καὶ τοὺς νόμους τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν εἰς τὴν σύνοδον οὐ κεκλήκασιν· εἶναι γὰρ νόμον ἱερατικὸν ἄκυρα ἀποφαίνειν τὰ πρὸς γνώμην πραττόμενα τοῦ ῥωμαίων ἐπισκόπου· τὰ δὲ ἐν τύρῳ κατὰ τὴν μαρεώτην, μὴ ἐν δίκῃ πεπραχθαι τῷ ἀθανασίῳ· καὶ ηγορεῖ ἢ τῶν μὲν τὸν ἀρσένιον συκοφαντίαν· τῶν δὲ ἐν τῇ μαρεώτῃ τῷ ἀθανασίῳ ἀπεσίαν· ἐφ' ἅπασι δὲ τὸ παθεῖν τῶν γραμμάτων ἐμέμφετο· καὶ ταῦτα δὲ καὶ ἐν παύλου ἀνελογίζετο χρῆναι βοηθεῖν ἀθανασίῳ, καὶ παύλῳ· μετ' ἐκεῖνα γὰρ καὶ αὐτὸς εἰς ἰταλίαν παραγενόμενος, τὰ κατ' αὐτὸν ἀπωδύρετο· ἐπεὶ δὲ ἐξ ὧν ἔγραφε πρὸς αὐτῶν τοῖς ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἱερεῦσιν οὐδὲν ἤνυε, δῆλα τὰ κατ' αὐτὸν ἐποίησε καὶ τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ κωνσταντίῳ τῷ ἀδελφῷ ἔγραψε, πέμψαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἑῴας σκόπων, ἀπολογησομένους περὶ τῆς αὐτῶν καθαιρέσεως· καὶ αἱρεθῆναι ἐκ τούτων νάρκισσον ὁ εἰρηνοπόλεως τῆς κιλικίας σκοπὸν, καὶ θεόδωρον ὁ ἡρακλείας τῆς θρᾴκης, καὶ μάρκον ὁ ἀρεθούσης τῆς συρίας· καὶ παραγενομένους εἰς ἰταλίαν, τὰ τῶν αὐλῶν πεπραγμένους ἰσχυρίζεσθαι· καὶ τὸν βασιλέα πεῖσαι ἐπιστεῖλαι, δικαίαν εἶναι τὴν ἀναβολικῆς συνόδου τὴν κρίσιν· ἀπαιτοῦντος δὲ λέγειν ὅπως πιστεύσωσι, τὴν μὲν ὑπὸ τεθεῖσαν παρ' αὐτῶν ἐν ἀντιοχείᾳ ἀπόκρυφον· ἑτέραν δ' ἔγραφον ὁμολογίαν ἣν καὶ δώκασι, καὶ ὅτως ἀπέδοσαν τῆς ἐν νικαίᾳ

δοκιμασθέισης· σωιδὼν δὲ κώνσας ὡς ἀδίκως ἐπεξέλθοιεν τοῖς ἀνδράσιν, οὐκ ἐγκλημάτων ἕνεκεν, ἃ ἦν βίε, ἀποστρεφόμενοι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, ὡς αἱ καθαιρέσεις εἶχον, ἀλλὰ τῆς περὶ τὸ δόγμα διαφωνίας, ἀπέπεμψαν τούτους, μὴ πείσαντας περὶ ὧν ἐληλύθησαν.

A fecius discrepantem. Itaque Constans, cum animadverteret eos injuste insidiatos esse Paulo atque Athanasio, nec ob crimina aut ob vitæ turpitudinem, ut depositionis sententia continebat, sed ob dissensionem fidei, illorum communionem esse aversatos, in patriam eos remisit, cum persuadere nequivissent id cujus gratia venerant.

Κεφ. ια'.

Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως· καὶ περὶ τῶν ἐν Σαρδικῇ συνόδῳ γενομένων· ὡς καθεῖλον οἱ τῆς ἑῴας ἐκλεκτὸν τὸν ῥώμης ἄξιον τὸν ἐν πάντων ἐπίσκοπον, καὶ Ἀθανασίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς κοινωνήσαντας.

Caput XI.

De prolixa fidei formula, & de his quæ acta sunt in Synodo Serdicensi: & quomodo Orientales Iulium Romanum Episcopum, & Hosium Hispanum deposuerint, eò quòd cum Athanasio & cæteris communicassent.

ΤΡιῶν δὲ ἤδη γρομμένων ἐνιαυτῶν, πάλιν οἱ ἀπὸ τῆς ἑῴας ἐπίσκοποι, τοῖς ἀνὰ τὴν δύσιν ἑτέραν διεπέμψαντο γραφὴν, ἣν μακρόστιχον ἔκθεσιν ὀνομάζουσιν, ὡς διὰ πλειόνων ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων ἢ διὰ τὰς πρὸ τέρας συγκειμένων· καὶ οὐσίας μὲν ἐν ταύτῃ θεοῦ μηδεμίαν ἐποιήσαντο· τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, οὐκ ὄντα θεὸν, καί ποτε ἦν πρὸ χρόνου ἢ αἰῶνος ὅτε οὐκ ἦν, ἀπεκήρυττον. δυσθύμως δὲ ὁ τῆς γερμανικείας ἐπίσκοπος ἦν, μάλιστά τε Εὐδοξίου τοῦ Μακεδονίας διακωμῳδήσαντος ταύτην τὴν γραφὴν, οὐ προσεδέξαντο οἱ ἀνὰ τὴν δύσιν ἱερεῖς· δηλοῦντες δὲφασαν τοῖς ἐννικαίᾳ δόξασι, καὶ ἅπαξ ταῦτα πολυπραγμονεῖν· οὐδὲν λοιπὸν δεῖν ἔφασαν· ἐπεὶ δὲ κώνσας ὁ βασιλεὺς ἠτήσατο χάριν τὸν ἀδελφὸν, ὥστε τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον, προσιόντες αὐτῷ γρεσβείαν σύνοδον ἔλεγον, ὡς ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἐπιβουλευθέντες, ἔδοξε γνώμῃ τῶν βασιλέων, τοὺς ἀφ' ἑκατέρας ἀρχομένης ἐπισκόπους, εἰς ῥητὴν ἡμέραν καταλαβεῖν τὴν Σαρδικὴν πόλιν ἐν αὐτῇ Ἰλλυριῶν, συνελθόντες δὲ πρῶτον εἰς Φιλίππου πόλιν τῆς Θρᾴκης οἱ ἀπὸ τῆς ἑῴας, γράφουσι τοῖς ἀπὸ τῆς δύσεως ἤδη ἐν Σαρδικῇ συνελθοῦσιν, ἀπώσασθαι αὐτὸ συνέδριον καὶ τῆς κοινωνίας τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον, ὡς καθηγημένους· ἄλλως μὴ συνιέναι

Elapsis deinde tribus annis, rursus Orientales Episcopi aliam fidei formulam ad Occidentis Episcopos miserunt, quæ μακρόστιχος vulgo cognominatur, eo quod prolixiori sermone conscripta sit quàm superiores. In hac substantiæ quidem Dei nullam mentionem fecére. Eos vero qui dicunt Filium ex nihilo, aut ex altera hypostasi, non autem ex Deo: & tempus aut sæculum aliquando fuisse cum is non esset, excommunicarunt. Hanc porro expositionem cum Eudoxius Episcopus Germaniciæ, & Martyrius ac Macedonius detulissent, Occidentis sacerdotes suscipere noluerunt. Decretis enim Synodi Nicænæ se contentos esse dicebant, nec præterea quidquam curiosius esse inquirendum. Cumque Constans Augustus id beneficii loco à fratre suo postulasset, ut Athanasium in sedem suam restitueret, nec tamen literis suis quidquam proficeret, obsistentibus scilicet hæreticæ factionis hominibus: Athanasius vero ac Paulus Constantem adeuntes, Synodum fieri flagitarent, tanquam idcirco insidiis appetiti ut rectæ fidei Doctrina subverteretur: ex communi consensu utriusq; Imperatoris placuit, ut tam Orientis, quam Occidentis partium Episcopi, constituto die Serdicam cõvenirent, quæ urbs est Illyrici. Igitur Orientales, cùm Philippopolim Thraciæ prius convenissent, Occidentalibus jam Serdicæ congregatis scribunt, ut Athanasium à Concilio & communione sua submoveant, utpote depositum Episcopatu: alioqui se ad Concilium venturos non

esse. Posthæc Serdicam ingressi, negarunt se in Ecclesiam pedem illaturos, quamdiu convenirent ii qui ab ipsis depositi fuissent. Ad hæc Occidentis Episcopi rescripserunt, se nunquam ab illorum communione recessisse, nec impræsentiarum recessuros esse; præsertim cum Julius Episcopus Romanus, examinato illorum negotio, eos neutiquam condemnasset. Adesse porro illos, paratos subire judicium & crimina sibi illata iterum confutare. His per literas significatis, cum nihil apud illos proficerent, & præscriptus jam excessisset dies quo negotia quorum gratia convenerant dijudicari oportebat: ad extremum ea sibi ultro citroque scripserunt, per quæ infensiores quam antea facti sunt: & separatim collecti, contrarias sententias protulerunt. Etenim Orientales posteaquam ea quæ contra Athanasium, Paulum, Marcellum & Asclepam gesserant confirmassent, Julium Romanæ urbis Episcopum deposuerunt, eo quod primus cum illis communicasset: Hosium item Confessorem, tum ob eandem causam, tum propterea quod Paulino & Eustathio qui Ecclesiæ Antiochenæ præfuerant, amicus exstitisset: Maximinum denique Trevirorum Episcopum, eo quod primus cum Paulo communicasset, auctorque illi fuisset redeundi Constantinopolim, quodque Episcopos qui ex Orientis partibus in Gallias venerant, à communione sua removisset. Præter hos deposuerunt etiam Protogenem Episcopum Serdicæ, & Gaudentium. Illum quidem quòd Marcello suffragaretur, quem antea condemnaverat: Gaudentium vero, quòd adversus Cyriacum decessorem suum contraria omnia molitus fuisset, & eos foveret qui ab ipsis depositi fuerant. Hæc ubi decrevissent, cunctis ubique Episcopis per literas significarunt, ut neq; ad communionem illos admitterent, nec Epistolas ad illos scriberent, nec ab iisdem scriptas acciperent. De Deo vero ita sentire jubebant, prout in formula ipsorum Epistolæ subjuncta præscriptum erat. In qua Consubstantialis quidem nulla fiebat mentio: alieni vero ab Ecclesia pronuntiabantur ii, qui dicerent tres esse Deos, & Christum non esse Deum, aut eundem esse Patrem & Filium & Spiritum sanctum; aut Filium esse

ἔφασαν· μὴ ὂ ταῦτα ϗ εἰς σαρδικὴν ἀφιγμένοι, ἰσχυρίζοντο μὴ ἐμβαλεῖν τῇ συνόδῳ, συνιόντων τῶν πρὸς αὐτῶν καθηρημένων πρὸς ταῦτα ὃ οἱ ἀπὸ τ δύσεως ἀπέγραψαν, ὡς οὐδέποτε τ πρὸς αὐτὸς κοινωνίας ἀπέστησαν, ὅτε νῦν ταύτης ἀναχωρήσουσι· καὶ μάλιστα ἰουλίου τ ῥωμαίων ἐπισκόπου τὰ καθ' αὐτὸν ἐξετάσαντος, καὶ μὴ καταγνόντος· παρόντων ὂ αὐτῶν, καὶ ἑτοίμως ἐχόντων, δικάζεσθαι, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀπελεγχθεῖσιν ἐπαχθείσας αὐτοῖς αἰτίας ὡς ὂ ῥᾳδίως φανερὰς τοιαῦτα δηλοῦντες οὐδὲ νῦν ἤδη καὶ ὑπερημέρου τῆς κυρίας ἡμέρας ἣν κρίνειν ἔδει περὶ ὧν συνεληλύθεσαν, τὸ τελεσθὲν τοιαῦτα ἔγραψαν ἀλλήλοις, ἐξ ὧν εἰς μείζονα τῆς πρόσθεν δυσμένειας κατέστησαν καὶ καθ' ἑαυτοὺς συνελθόντες, ψήφους ἐναντίας ἤνεγκαν· οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ῥωμαίων, ὡς ἤδη αὐτοῖς δόξαντα ἐπὶ ἀθανασίῳ καὶ παύλῳ καὶ μαρκέλλῳ καὶ ἀσκληπᾷ κυρωσαντες, καθεῖλον ἰούλιον τὸν ῥωμαίων ἐπίσκοπον, ὡς ἀρξαντα τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας· ὅσιόν τε τὸν ὁμολογητὴν, καὶ διὰ τιμὴν αἰτίαν, καὶ ὅτι φίλος ἐγένετο παύλῳ καὶ ἀθανασίῳ τοῖς ἡγησαμένοις τῆς αὐτοῦ χειροτονίας τῆς κλησίας· καὶ μαξιμῖνον τὸν τριβέρεως ἐπίσκοπον, ὡς πρῶτον παύλῳ κοινωνήσαντα, καὶ αἴτιον ἀπῳ ἡγούμενον τῆς εἰς κοινωνίαν αὐτοῦ καθόδου, καὶ τοὺς εἰς γαλλίαν ἀπὸ τῆς ἑῴας παραγενομένους ἐπισκόπους ἀποκηρύξαντες· ἐπὶ τούτοις καθεῖλον καὶ πρωτογένην τὸν σαρδικῆς ἐπίσκοπον, καὶ γαυδέντιον τὸν μὲν ὡς μαρκέλλῳ ὑπερμαχήσαντα, πρότερον ἀπὸ καταψηφισάμενον· τὸν δὲ γαυδέντιον ὡς ἐναντία ἀπεδόμενον κυριακῷ ὃν διεδέξατο, καὶ πολλὰ ποιήσαντα τοὺς πρὸς αὐτῶν καθηρημένους· ταῦτα ψηφισάμενοι πανταχοῦ ἐπισκόποις δῆλα ἐποίησαν· μήτε προσίεσθαι εἰς κοινωνίαν, μήτε γράφειν αὐτοῖς, μήτε λαμβάνειν παρ' αὐτῶν γεγραμμένα ἐπιστολάς· ὡς ἐὰν δόξῃ θεῷ δοξάζειν σκηνῆσαι, ὅπου τὸ πνεῦμα ὑφηγεῖτο ἡ τῇ αὐτῶν ἐπιστολῇ ὑποτεταγμένη γραφή· ὁμοουσίῳ μὲν μηδαμοῦ ποιεισθαι· ἀποκηρύττουσα δὲ τοὺς λέγοντας εἶναι θεοὺς, ἢ τὸν χριστὸν μὴ εἶναι θεὸν, τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἀγγέλου

ἀγχίνοον τὸν υἱὸν· ἢ ὅτι ἰῶ πόλε χεήν ⊙ ἢ αἰὼν ὅτε μὴ ἰῶ.

A ingenitum: aut tempus vel sæculum aliquando fuisse cum non esset.

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν ὅσιον ἐπίσκοποι πάλιν καθίσαντες, τὴν ἰδίως καθεῖλον ἀρχιερεῖς, ποιήσαντες καὶ ἔκθεσιν πίστεως.

Ἐν μέρει τε καὶ οἱ ἀμφὶ τὸν ὅσιον συνελθόντες, ἀθῴους ἀπέφηναν· ἀθανάσιον μὲν, ὡς ἀδίκως ἐπιβεβουλευθείη ὑπὸ τῶν ἐν τύρῳ συνελθόντων· μάρκελλον δὲ, ὡς μὴ τάδε φρονεῖν ὁμολογήσαντα ἀλλὰ διεβάλλετο· ἀσκλη-B πᾶν δὲ, ὡς δυσεβείᾳ τὰ πάμφιλε καὶ πολλῶν ἄλλων δικασῶν ψήφῳ τὴν ἐπισκοπὴν ἀπολαβόντα· καὶ ὅτι τάδε ἀληθῆ εἴη, ἐπόμνημα τῆς δίκης ἐπιδείξαντα· λούκιον δὲ ὡς τῶν αὐτὰ καθηγόρων φυγόντων· καὶ πρὸς τὴν ἑκάστου παροικίαν ἔγραψαν, αὐτοὺς ἔχειν ἐπισκόπους καὶ πρόσδοκᾶν· γρηγόριον δὲ τὸν ἐν ἀλεξανδρείᾳ, καὶ βασίλειον τὸν ἐν ἀγκύρᾳ, καὶ κυϊντιανὸν τὸν ἐν γάζῃ, μὴ δὲ ἐπισκόπους ὀνομάζειν, μηδὲ κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν, μὴ δὲ χριστιανοὺς ἡγεῖσθαι· καθεῖλον δὲ τῆς C ἐπισκοπῆς θεόδωρον τὸν θρᾴκα, καὶ νάρκισσον τὸν εἰρηνοπόλεως ἐπίσκοπον, καὶ ἀκάκιον τὸν καισαρείας τῆς παλαιστίνης, καὶ μηνόφαντον τὸν ἐφέσου, καὶ ὀρσάκιον τὸν σιγιδόνου τῆς μυσίας, καὶ οὐάλεντα τὸν μυρσῶν τῆς παιονίας, καὶ γεώργιον τὸν λαοδικείας, εἰ καὶ μὴ τῇ συνόδῳ ταύτῃ παρεγένετο σαφῶς τοῖς ἀπὸ τῆς ἑῴας ἐπισκόποις· ἀφεῖναι δὲ τούτους τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς τὸν υἱὸν χωρίσαντας τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ τοὺς πατρὸς καθαιρεθέντας διὰ τὴν αἵρεσιν δεξαμένους, καὶ εἰς ἀξιώματα μείζω λειτουργίας θεοῦ παραγαγόντας· διὰ ταῦτα τοὺς αὐτοὺς ἀποκηρύξαντες, καὶ τῆς καθόλου ἐκκλησίας ἀλλοτρίους ψηφισάμενοι, ἔγραψαν τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις, ἐπιψηφίσασθαι τοῖς παρ' αὐτῶν κεκριμένοις, καὶ ὁμοφρονεῖν αὐτοῖς περὶ τοῦ δόγματος. ἐξέθεντο δὲ καὶ αὐτοὶ τηνικαῦτα πίστεως γραφὴν ἑτέραν, πλατυτέραν μὲν τῆς ἐν νικαίᾳ φυλάξασαν τὴν αὐτῶν διάνοιαν, καὶ οὐ πολὺ διαλλάττουσαν τῶν ἐκείνης ῥημάτων· ἀμέλει ὅσι⊙ς

Caput XII.

Quomodo ex adverso Hosius & reliqui Episcopi considentes, deposuerunt Orientis Episcopos, compositâ fidei formulâ.

EX altera vero parte congregati qui cum Hosio erant, innocentes pronuntiarunt, primum Athanasium, eo quod Episcopi apud Tyrum collecti insidias ei injuste struxissent: deinde Marcellum, utpote qui professus esset se non B ita sentire ut accusatores ejus insimulabant: Asclepam item, eo quod Eusebii Pamphili aliorumque multorum judicum sententiâ Episcopatum suum recuperasset, & hæc vera esse actis judicialibus comprobasset: Lucium denique, eo quod accusatores illius fugâ se subduxissent. Et ad singulorum Ecclesias scripserunt, ut eos pro Episcopis suis haberent ac propediem expectarent. Gregorium vero Alexandriæ, Basilium Ancyræ, & Quintianum Gazæ, ne nominarent quidem Episcopos, nec ullam cum iis communicationem haberent, C nec omnino Christianos censerent. Theodorum vero ex Thracia, Narcissum Irenopolis Episcopum, Acacium Cæsareæ Palæstinæ, Menophantum Ephesi, Ursacium Singiduni Moesiæ, & Valentem Mursæ in Pannonia, Georgium denique Episcopum Laodiceæ, Episcopali dignitate exuerunt, licet hic postremus unà cum reliquis Orientis Episcopis ad Concilium non venisset. Porro istos sacerdotio & communione privarunt, eo quod Filium à Patris substantia separarent, eosque qui ob hæresin Arii jamdudum depositi fuerant, susceptisset, & ad altiorem divini ministerii gradum promovissent. His de causis cum istos excommunicassent & ab Ecclesia Catholica alienos esse decrevissent, literas scripserunt ad omnes ubique Episcopos, ut res à se judicatas suffragio suo comprobarent, & in eandem cum ipsis fidem consentirent. Cæterum & ipsi quoque aliam conscriptionem fidei tunc temporis ediderunt, prolixiorem quidem Nicæna: eandem tamen continentem sententiam, nec multum ab illius verbis discrepantem. Denique Hosius ac

Protogenes, qui tunc inter Episcopos A Occidentis, qui Serdicæ convenerant, principem locum obtinebant, veriti fortasse ne quibusdam viderentur derogasse Nicæni Concilii decretis, literas Julio scripserunt: testatique sunt se illa quidem rata habere; sed majoris perspicuitatis causâ, eandem sententiam fusius exposuisse: ne Arianis brevitate conscriptionis illius abutentibus, occasio daretur imperitos hujusmodi disputationum, in absurdum sensum pertrahendi. His ab utraque parte gestis, Concilium dissolverunt, & ad suam quisque Ecclesiam reversi sunt. Porro hæc Synodus congregata est Rufino & Eusebio Consulibus, anno undecimo post obitum Constantini. Et ex Occidentis quidem partibus trecenti circiter B Episcopi eo convenêre: ex Oriente vero septuaginta sex: inter quos erat etiam Ischyrio, cui Episcopatus Mareoticæ delatus fuerat ab inimicis Athanasii.

πρωτογένης, οἱ τότε ὑπῆρχον ἄρχοντες τῶν δυ τῆς δύσεως ἐν Σαρδικῇ συνεληλυθότων, ἐ σαντες ἴσως μὴ νομιθεῖεν τισι καινοτομεῖν τ δόξαντα τοῖς ἐν νικαίᾳ, ἔγραψαν ἱκανῶς, κ ἐμαρτύραντο κύρια τάδε ἡγεῖσθαι· καὶ χρεών Σαφηνείας, τὴν αὐτῶν διάνοιαν πλατύν ὥστε μὴ ἐγχωρεῖν τοῖς τὰ δρεῖα φρονοῦσι, ἀπ κεχρημένοις τῇ συντομίᾳ τῆς γραφῆς, ε ἄτομον ἔλκειν τὰς ἀπείρους διαλέξεως· τα τα περάναντες ἑκάτεροι, διέλυσαν τὸν σύλ γον, καὶ εἰς τὰ οἰκεῖα ἕκας ἐπανῆλθε· σωμ ση δὲ αὐτῶν ἡ συνοδος, ῥηφίνου καὶ εὐσεβ ὑπατευόντων· ἐνδέκατον δὲ τοῦτο ἔτος ἦν δι τῆς κωνσταντίνου τελευτῆς· συνῆλθον δέ, ο μὴν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων ἀμφὶ τριακόσ ἐπίσκοποι· ἐκ δὲ τῆς ἕω, ἐξ καὶ ἑβδομήκοντ σὺν τούτοις δὲ καὶ ἰσχυρίων, ἐπιτραπεὶς τὴν μαρεώτου ἐπισκοπὴν πρὸς τῶν ἀθανασ ἀπεχθανομένων.

Caput XIII.

Quomodo Orientales & Occidentales post Concilium, à se invicem discissi sunt: & Occidentales quidem Nicænam fidem rectè servarunt: Orientales vero ob contentionem de fide, in quibusdam dissenserunt inter se.

Κεφ. ιγ'.

Ὅτι μὲν τὰ σύνοδον, ἢ ἕως τῆς ἀσπίρα δύσεως· καὶ ἃ μὲν ἐπὶ καλῶς τῶν ἐν νικαίᾳ πίστεως εἶκετο· ἃ δὲ ἕως διὰ τὴν περὶ τοῦδέ τινος ἐριν ἐσχίσθη.

Post hanc Synodum, Orientales & Occidentales non amplius inter se commisti sunt tanquam idem sentientes de fide, neq; invicem communicarunt. Sed Orientales quidem Thracia tenus: Occidentales vero usque ad Illyricum, sese mutuo diremerunt. Ecclesiarum vero status dissensionibus perturbatus, & calumniis obnoxius fuit. Nam antea quidem licet de Doctrina fidei dissentirent, inter se tamen communicantes, malum ipsum minime augebant, & unum idemque sentire omnes videbantur. Etenim universa quidem Occidentis Ecclesia, utpote quæ Doctrinæ majorum sincere insisteret, ab omni fere contentione & rixâ de hujusmodi rebus, vacua erat. Etsi enim Auxentius Mediolanensis Episcopus, & Ursacius ut Valens Pannonii, eam Imperii partem ad Arii opinionem traducere conarentur, eorum tamen conatus ex voto ipsis non succesſit; cum Romanus Episcopus obsisteret, aliique sacerdotes sollicite præcaverent, & hæreseos illius germina

Μετὰ ταύτην δὲ τὴν συνοδον, ἐκ ἀλλήλοις ὡς ὁμοδόξοις ἐπεμίγνυ ἐκοινώνουν· οἱ μὲν ἀνατολὴν δύσιν, μέχ θρᾳκῶν σφᾶς χωρίσαντες· οἱ δὲ ἀπὸ τὴ ἕω, μέχρις ἰλλυριῶν· τὰ δὲ τῶν ἐκκλησιῶ ὡς εἰκὸς, ἐν διχονοίαις συγκέχυτο, καὶ διαβολαῖς ἐῤῥώ εἰ δὲ καὶ πρότερον ἔκειτο δ γμα διεφέρουσι, ἀλλ' ἐν ἀλλήλοις συγκοιν νοῦντες, μέγα τὸ κακὸν ἐποίουν, καὶ θᾶττ σίως φρονεῖν ἐνομίζοντο· ὡς ἐπιπαν διὰ πᾶσαν τὴν δύσιν ἐκκλησία κατ διὰ τῶν παλαίων ἐθυνομένη δογμάτων, ἐ τε καὶ τῆς περὶ ταῦτα τεθῆναι ἀπήλλα εἰ δὲ καὶ τὸ τῆδε ὑπήκοον πρὸς τὴν ἀρείου δύ μεθάγειν ἐσπεύδαζον, ἀυξέντιος ὁ μεδιο νος ἐπίσκοπος γενόμενος, καὶ ὐρσάκης ὁ ῥε κιος οἱ ἐκ παννονίων, εὐδήπου καὶ γνώμη ἠσπευδὴ προὐχώρει, περισαμένου θεμ ων θεόγνιδος, καὶ τῶν ἄλλων ἱερέων ἐπιμελῶς νου, καὶ τὰς ἐλάσας ἐκκόπτοντος τοιαύ

αἱρέσεως· τὸ δὲ ἑῷον, εἰ καὶ ἐς στάσιν ἐξ ὑπὲρ τοῦ ὁμοουσίου τῇ ἐν ἀντιοχείᾳ συνόδῳ, καὶ πρὸς τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν φανερῶς ἤδη διέφερε, τὸ μὲν ἀληθὲς, οἶμαι, ὑπὲρ τοῦ τῶν πλείονων γνώμην εἰς τὸν αὐτοῦ συνέτρεχε διάνοιαν, καὶ ὁμολογεῖν τὴν πρὸς τὸν πατέρα οὐσίαν τὸν υἱὸν συνωμολόγει· ἐριστικῶς δὲ πρὸς τὸ ὁμοούσιον λέξιν τινὲς ἀπεμάχοντο· οἱ μὲν γὰρ τοῦ ἀρχαίου τοῦ ὀνόματος ἐναπλισθέντες, ὡς συμβαίνει, τοῦτο δὴ τὸ πολλοῖς συμβαῖνον, αἰσχύνην ἡγεῖτο δόξαν νενικῆσθαι· οἱ δὲ, καὶ ὑπὸ ἕξεως τῶν περὶ ταῦτα συχνῶν διαλέξεων, ἐπὶ τὸ ὧδε δοξάζειν περὶ θεοῦ τραπέντες, ἀμελαθέτως λοιπὸν εἶχον· οἱ δὲ, εἰδότες ὡς ἐ δέον φιλονεικοῦσι, πρὸς τὸ κεχαιρισμένον ἐκλέρεις ὑπεκλίνοντο· διὰ δυνάμιν, ἢ οἰκειότητα, ἢ ἄλλας αἰτίας, ὑφ' ὧν ἄνθρωποι πεφύκοντα μὴ πρέποντα χαρίζεσθαι, ἢ παρρησίαν μὴ ἄγειν ἐφ' οἷς χρὴ διελέγχειν· πολλοὶ δὲ λῆρον ἡγοῦντο, τρίβεσθαι περὶ τοὺς τοιούτους ἔριδας τῶν λόγων· ἡσυχῇ δὲ τῆς γνώμης εἶχον τῶν ἐν νικαίᾳ συνελθόντων· ἐκείνων δὲ πάντας τοὺς ἀνὰ τὸν ἕω εἰς τὸ φανερὸν ἀπειλῆς ἔχεσθαι τῶν ἐν νικαίᾳ δοξάντων, παῦλος ὁ κωνσταντινοπόλεως ἐπίσκοπος, καὶ ἀθανάσιος ὁ ἀλεξανδρείας, καὶ σύμπαν τὸ μοναχικὸν πλῆθος· ἀντώνιός τε ὁ μέγας ἔτι περιὼν, καὶ οἱ συγχρόνως ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ἀνὰ τὴν αἴγυπτον, καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ῥωμαίων γῆς· τούτων δὲ ἐπείπερ ἐπεμνήσθην, ὅσους περιφανεῖς καὶ ἀνδρῶν τὴν ἡγεμονίαν παρείληφα, ἐπιδεῖξαι μέμαα τῷ λόγῳ.

A amputarent. Orientis autem Ecclesia, etsi post Antiochenam Synodum tumultuari cœperat, & à Nicæna fide palam discrepabat, revera tamen major pars in eandem conspirabat sententiam meo quidem judicio, & Filium ex Patris substantia ortum confitebatur. Quidam vero contentionis studio ducti, Consubstantialis vocabulum impugnabant. Nam hi quidem qui jam inde ab initio huic voci fuerant adversati; id quod plerisque evenire solet, turpe sibi B fore, ut equidem opinor, judicabant, si superati fuisse viderentur. Alii vero, qui crebris de ea re disputationibus eo tandem perducti fuerant, ut ita de Deo sentirent, ab opinione sua deinceps abduci non poterant. Alii rursus, qui videbant supradictos contra quam decebat pervicaciter contendere, ad id quod utrique parti gratum erat deflexerunt, propter potentiam vel familiaritatem, vel alias ob causas, quibus homines adduci solent, ut ea indulgeant quæ indulgeri non debent, aut libertate ac fiducia non utantur, ubi reprehensione opus est. Multi vero cum stultum esse existimarent, in hujusmodi verborum altercationibus tempus terere, decretis Ni- C cænorum Antistitum cum silentio acquiescebant. Sed præreliquis omnibus Orientalibus, Paulus Episcopus Constantinopolitanus, & Athanasius Alexandrinus, & omnis Monachorum multitudo, & Magnus Antonius qui adhuc superstes erat, ejusque discipuli; alii denique complures per Ægyptum & in reliquis Provinciis Imperii Romani, decretis Concilii Nicæni mordicus visi sunt adhærere. Verum quoniam istorum hominum mentionem feci, quos cunq; principatu Constantii claruisse accepi, breviter percensebo.

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἐν αἰγύπτῳ ἀκμασάντων ὁσίων ἀνδρῶν, ἀντωνίου, τῶν δύο μακαρίων, ἡρακλείου, προτίου, παφνουτίου, πιτυβάστου, ἀρσισίου, σαραπίωνος, πιτυρίωνος, παχωμίου καὶ πολλωνίου, ἀνουφ, ἱλαρίωνος, καὶ ἑτέρων πλείστων ἁγίων κατάλογος.

Caput XIV.

D *De virus sanctis qui eo tempore in Ægypto floruerunt, Antonio scilicet, duobus Macariis, Heractio, Cronio, Paphnutio, Putubaste, Arsisio, Serapione, Piturione, Pachomio, Apollonio, Anuph, Hilarione & aliis pluribus.*

Ἄρξομαι δὲ ἐξ αἰγύπτου, καὶ μακαρίων τῶν δύο, τῶν ἀοιδιμωτάτων ἡγεμόνων τῆς σκήτεως, καὶ τοῦ τῇδε ὄρους· τούτοιν δὲ, ὁ μὲν αἰγύπτιος· ὁ δὲ πολίτικος, ὡς αὐτὸς ὠνομάζετο· ἦν γὰρ τὸ γένος

ORdiar autem ab Ægypto, & à duobus Macariis, celeberrimis rectoribus qui in Sceti & in monte regionis illius præfuerunt. Horũ alter Ægyptius fuit: alter πολιτικὸς, id est urbicus, dicebatur. Erat enim oriundus ex urbe

Alexandria. Uterque porro ob divinam præscientiam ac Philosophiam admirabilis, & dæmonibus formidabilis fuit, multaque miracula & curationes stupendas perfecit. Ægyptius quidem mortuum ad vitam revocasse dicitur, ut cuidam hæretico persuaderet futuram esse mortuorum resurrectionem. Vixit hic annos circiter nonaginta: ex quibus sexaginta exegit in solitudine. Qui simul atque philosophari cœpisset, adhuc in juvenili ætate constitutus ita enituit, ut puer senex vulgo à Monachis vocaretur; & annos natus quadraginta ad Presbyterii gradum evectus sit. Alter vero seriùs quidem Presbyter factus est. Sed omnibus fere arctioris disciplinæ exercitationibus est perfunctus: quarum alias ipse excogitaverat: quasdam ab aliis acceptas, tanto studio excoluerat, ut ex nimia cutis ariditate pili barbæ ei non succreverint. Per idem tempus ibidem philosophati sunt Pambo, Heraclides, Cronius, Paphnutius, Putubastes, Arsisius, Magnus Serapio, & Piturio, qui juxta Thebæos domicilium habuit; Pachomius denique, qui Tabennensium Monachorum auctor atque institutor fuit. Horum habitus & conversatio in quibusdam à reliquorum Monachorum vita discrepabat: ejusmodi tamen erat, quæ ad virtutem tenderet, & animum ad rerum terrenarum despicientiam, & ad contemplationem cœlestium excitaret, ut cum ex corpore migrandum esset, alacriter ad cœlestia transiret. Pellibus autem vestiuntur, exemplo Heliæ Thesbitæ, hanc ut opinor ob causam, ut amictu pelliceo admoniti de virtute illius Prophetæ, flagitiosis cupiditatibus fortiter resistant, & tum studio illius imitandi, tum spe similium præmiorum incitati, temperantiam libentius consectentur. Sed & reliqua indumenta Monachorum Ægypti, ad cujusdam Philosophiæ specimen referri ajunt, nec temere ac sine causa ab aliis discrepare. Et tunicas quidem sine manicis eos habere, ut manus ab injuria comprimendas esse doceant. Capitis autem tegumentum quod cucullum vocant, ideo gestare, ut simpliciter ac pure vivant, perinde ac pueri qui lacte nutriuntur, quibus hujusmodi tiaræ imponi solent ad tegendum & confovendum caput. Cingulum vero & redimiculum

A ἀλεξανδρεῖς· ἄμφω δὲ ὅτι μάλιστα θεοπρεπῶς ἐβίωσαν, καὶ θείαν πρόγνωσιν καὶ φιλοσοφίαν καὶ δαίμοσι φοβερὰ· πολλῶν τε καὶ θαυμαστῶν πραγμάτων καὶ ἰαμάτων δημιουργὼ τοῦ αἰγύπτιον λόγῳ, ὡς καὶ νεκρὸν ζωὸν ἐποίησεν, ἵν' ἑτεροδόξου πείσῃ νεκρῶν ἀνάστασιν ἔσεσθαι διεβίω δὲ ἀμφὶ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη· ἐξήσκητο δὲ ἐκ τούτων ἐν ταῖς ἐρήμοις διετέλεσεν. αὐτίκα τοι φιλοσοφεῖν ἀρχόμενος, ἔτι νέος ὢν διέπρεπε, ὡς παῖδα ἐριογέροντα ὑπὸ τῶν μοναχῶν ὀνομάζεσθαι, καὶ τεσσαρακοντούτη γενόμενον, πρεσβύτερον χειροτονηθῆναι πρεσβύτερον. ὁ δὲ ἕτερος, χρόνῳ μὲν ὕστερον πρεσβύτερος ἐχρίσθη παῦλος ἀπὸ Β κελλίου ἀσκήσεως ἐπιφανὴς ἦν μὲν αὐτὸς πάνυ νοῦν· ἀλλ' ὑπὸ παρ' ἄλλοις ἤκουσεν, οὐ παῦλος τερπνὸν καθορᾶν· ὡς ὑπὸ τοῦ ἄγαν καλλωπισμοῦ τὴν φύσιν τοῦ χρώτος τὰς τρίχας· ἐν τούτῳ δὲ σφόδρα τὸν αὐτὸν χῶρον ἐφιλοσόφουν πάμβων τε ὁ ἡρακλείδης, καὶ κρόνιος, καὶ παφνούτιος, καὶ πετεβάστης, καὶ ἀρσίσιος καὶ σεραπίων ὁ μέγας καὶ πιτυρείων, ὃς πρὸς θηβαίοις τὴν διατριβὴν εἶχε· καὶ παχώμιος, ὃς ἀρχηγὸς ἐγένετο τῶν καλουμένων ταβεννησιωτῶν. χῆμα δὲ τοῦτο C ἦν καὶ πολιτεία ἔν τισι παρηλλαγμένη τῶν ἄλλης μοναχικῆς· πρὸς ἀρετὴν μύρτοι ὁρμῶσι καὶ τὴν ψυχὴν προσεκτενίζουσα, τῶν σωμάτων καλαφρυνεῖν· ἄνω δὲ ὁρᾶν, ἵν' ὑμαρῶς ἐπὶ τὰ ἐράνια χωροῖ, ἡνίκα τὸ σῶμα δεῖ ἀπαλλαγῆναι· διφθέρας δὲ ἀμφιέννυσθαι καὶ μίμησιν ἥλιδος θεσβίτου· ἐμοὶ δοκεῖν ὡς τοιούτου περιεμύρου δέρματος, εἰς ἀνάμνησιν ἀλλαμβάνουσι τὸν ἀρετὴν τοῦ προφήτου, ἀνδρείως πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀφροδισίων στομοῦσθαι, καὶ ζήλῳ τῷ πρὸς ἐκεῖνον, καὶ ἐλπίδι D ὁμοίων ἀμοιβῶν, προθυμότερον σωφρονεῖν λόγῳ δὲ καὶ ἄλλα ἐνδύματα τῶν ἐν ἀγρῷ μοναχῶν, συλλαμβάνειν εἰς ὑπόδειγμα φιλοσοφίας τινός· μὴ δὲ ὡς ἔτυχε παρηλλάσθαι τῶν ἄλλων· καὶ τὰς μὲν χεῖρας ἀρριδώτους ἐνδεδύσθαι, παιδαγωγίας μὴ ἕνεκα μυσὶ ἔχειν τὰς χεῖρας εἰς ὕβριν· τὸ δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σκέπασμα, ὃ κουκούλιον καλοῦσιν, ὥσπερ ἐπίσης ἀκεραίως καὶ καθαρῶς βιοῦν τοὺς γάλακτι τρεφομένους παισίν, οἷα αἱ τοιαῦται τιάραι ἐπικεῖσθαι, τὸ ἡγεμονικὸν σκέπειν τε καὶ θάλπειν· ζώνην δὲ καὶ ἀναδέσμην

ἡ μὲν τὴν ὀσφῦν ἀναζωσαμένη, ὁ δὲ τοὺς ὤμους
καὶ τοὺς βραχίονας ἀνέχων ἑτοίμους εἶναι εἰς διακονίαν θεοῦ καὶ ἐργασίαν, ὧν δὲ παρακελεύεται· οὐκ
ἀγνοῶ, ὡς καὶ τούτων ἄλλοι ἄλλοίας ἀποδεδώκασι λόγους· ἐμοὶ δὲ ἀποχρῆν τοσοῦτον εἰπεῖν·
τοῦτο μὲν παχώμιον φασὶ μόνον ἐν σπηλαίῳ
τὰ πρῶτα φιλοσοφῆσαι· ἀναφανέντα δὲ αὐτῷ
θεῖον ἄγγελον, παρακελεύσασθαι νέους ἀθροῖσαι μοναχούς, καὶ συνεῖναι αὐτοῖς· αὐτὸν δὲ κατ'
αὐτὸν ἐν φιλοσοφίᾳ καλῶς ἀσκῆσαι, καὶ χρῆναι
καὶ σωματικῶν ἠγέμονα ὠφελεῖν πολλούς· ἄγειν
δὲ αὐτοὺς νόμοις οἷς ἂν δοκῇ· δεδωκέναι δὲ αὐτῷ
δέλτον, ἣν ἔτι φυλάττουσιν· ἐνοῦσα δὲ ταύτῃ
γραφὴ προσέταττε συγχωρεῖν ἑκάστῳ, ὡς ἂν
οἷός τε ἦν φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἐργάζεσθαι, ὑποδύντα
τὸ ζυγόν· τοῖς μὲν γὰρ ῥωμαλεωτέροις ἐδίδου,
τὰ ἐπιπονώτερα τῶν ἔργων ἐπιτρέπων· τὰ δὲ ἀσθενέσι, τοῖς ἀσκητικοῖς· οἰκήματα δὲ μικρὰ
κατασκευάσαι πολλά, καθ' ἕκαστον οἴκημα
τρεῖς καλύβας· ὑπὸ ἕνα δὲ οἶκον πάντας τροφῆς μεταλαμβάνειν σιγῇ τε ἐδίδου, καὶ καθῆσθαι
πρὸ τῶν τραπεζῶν ἐπικεκαλυμμένους τὰ
πρόσωπα, ὡς μήτε ἀλλήλους ὁρᾶν, μήτε ἀλλοπεῖν τὰ τραπέζης καὶ τῶν προκειμένων·
ξένον δὲ μὴ συνεσθίειν αὐτοῖς, μόνον εἰ μὴ παρὰ
δόξαν ἐπιξενωθείη· τὸν δὲ συνοικεῖν αὐτοῖς βουλόμενον, πρότερον ἐπὶ τριετίαν τὰ χαλεπώτερα τῶν ἔργων πονεῖν, καὶ ἔτω μεθέξειν τῆς αὐτῶν
συνοικίας· διφθέρας δὲ ἀμφιέννυσθαι, στιβάδας ἐρίναις τὰς κεφαλὰς σκέπειν· καλασιρίσεις δὲ ταύτας τὰς τιάρας οἱονεὶ κύρβεσι
πορφυροῖς προσέταξε· χιτῶσι δὲ λινοῖς καὶ
χλαίναις κεχρῆσθαι, καὶ ἐζωσμένους σὺν τοῖς χιτῶσι καὶ ταῖς διφθέραις καθεύδειν, καθημένους ἐν οἰκοδομητοῖς θρόνοις, ἑκατέρωθεν περιτεφραγμένοις, ὥστε τὸν ἑκάστου συνέχειν
σῶμα· τῇ δὲ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ
τῆς ἑβδομάδος, ἐπὶ κοινωνίᾳ τῶν θείων μυστηρίων τῷ θυσιαστηρίῳ προσιόντας, τὰς ζώνας λύειν, καὶ τὰς διφθέρας ἀποτίθεσθαι·
δωδεκάκις δὲ πάσης τῆς ἡμέρας εὔχεσθαι,
καὶ τοσάκις ἑσπέραν ὁμοίως· τοσαυτάκις δὲ
καὶ νύκτωρ· ἐννάτην δὲ ὥραν, τρίτον ἡνίκα
δὲ μέλλοιεν ἐσθίειν, ἑκάστης εὐχῆς προάδειν
ψαλμόν· πᾶσαν δὲ τὴν συνοικίαν εἰς εἴκοσι τέσσαρα τάγματα διελεῖν, καὶ ἐπονομάσαι

A illud quidem lumbos præcingens, hoc vero humeros sustinens & brachia, ad ministerium Dei & ad opus faciendum promptos ac paratos esse admonet. Nec ignoro alias istarum rerum rationes ab aliis esse allatas. Mihi vero hæc dixisse sufficiat. Et Pachomium initio quidem solum in spelunca philosophatum esse dicunt. Postea vero divinum Angelum ei apparentem monuisse, ut juniores Monachos colligeret, & unà cum illis versaretur. Nam
B illum quidem in Philosophia monastica semetipsum probe exercuisse: tempus nunc esse, ut congregationibus præsidens prodesset plurimis. Eos autem regendos esse legibus quas ipsi dedisset. Porro tabulam dedisse ei dicitur, quæ etiamnum custoditur à Monachis. In ea perscriptum erat, ut unicuique permitteret tantum edere, bibere, operari ac jejunare, vel secus quantum posset. Et iis quidem qui validius comederent, opera magis laboriosa imponeret: facilia vero abstinentibus. Utque multas cellas ædificaret: in singulis vero tres degerent Monachi. In uno autem conclavi simul omnes cibum sumerent; & cum
C silentio ederent, sedentes ad mensam velato capite, ita ut nec se mutuo, nec aliud quidpiam viderent, præter mensam & apposita cibaria. Nullus vero peregrinus unà cum illis vesceretur, nisi forte illac pertransiens exciperetur hospitio. Quod si quis cum ipsis vellet degere, is triennii spatio difficiliora exerceret opera, atque ita demum ipsorum contubernio sociaretur. Adhæc ut pellibus vestirentur, & capita mitris laneis tegerent: quas etiam clavis quibusdam purpureis insigniri jussit. Utque lineis tunicis & cingulis uterentur, cinctique in tunicis ac pellibus dormirent, sedentes in cathedris structis, ex utroque
D latere ita clausis, ut cujusque stratum contineret. Ut primo autem ac postremo hebdomadis die ad altare accedentes ad sacrorum mysteriorum communionem, zonas solverent pellesque deponerent. Præterea ut duodecies orarent quotidie: mane scilicet sexies, & tantundem vespere. Noctu quoque totidem vicibus: horaautem nona ter. Ut cibum sumpturi, ante unamquamque orationem Psalmum canerent. Ut universa congregatio in viginti quatuor classes dividatur, eæque ex Græcorum

literis cognomentum accipiant: cognomen vero ipsis aptetur pro vita ac moribus singularum. Verbi gratia simpliciores jota appellentur: versuti ζ vel ξ, & sic de aliis, prout institutum cujusque classis figurâ alicujus literæ apte exprimere licet. Hic legibus discipulos suos instituit Pachomius, vir humanissimus, Deoque admodum carus, ita ut futura prænosceret, & cum Angelis sæpenumero loqueretur. Habitabat autem in insula Thebaidis Tabenna: ex cujus nomine Tabennenses hodieque nominantur. Ex earum autem legum præscripto viventes, celeberrimi exsti- B terunt; & in tantam excreverunt multitudinem, ut ad septem usque hominum millia pervenerint. Nam congregatio quidem eorum qui in Tabennæ insula degebant, quibuscum erat etiam Pachomius, mille ac trecentos numero Monachos habebat. Reliqui vero, per Thebaïdem atque Ægyptum dispersi habitabant. Una porro eademque apud omnes est vivendi ratio ac disciplina: omniaque sunt omnibus communia. Et congregationem quidem eam quæ est in Tabennæ C insula, matris loco ducebant: eos vero qui illic præerant, pro patribus habebant ac principibus. Eodem tempore Apollonius quoq; ob monasticam disciplinam celebratus est. Hic annos quindecim natus, monasticam Philosophiã in solitudine excoluisse dicitur. Sed cum ad annum ætatis quadragesimum pervenisset, Deo jubente ad loca ab hominibus habitata se contulit. Habuit porro etiam ipse Monasterium suum in Thebaïde. Erat autem imprimis Deo charus, & mirabilium curationum atque operum artifex: & in iis quæ fieri oportebat perficiendis strenuus, eorum item quæ ad Philosophiam spectant bonus præceptor & blandus. Denique in D precationibus ita acceptus fuit Deo, ut quæcunque à Deo petierat, ad effectum perducerentur. Nam cum sapientia præditus esset, sapienter quoque postulabat ea, quibus Deus libenter solet annuere. Iisdem quibus istos temporibus divinum Anuph vixisse existimo. Quem ex eo tempore quo Christum in persecutionibus fidei causa excitatis primùm confessus est, nec mendacium dixisse accepi, nec ex terrenis quidquam concupivisse.

A ταῦτα τοῖς ἑλλήνων στοιχείοις· καὶ ὅπως ἔχοι βίᾳ καὶ ἤθεσι ἑκάστῳ ἁρμόζοι τὴν προσηγορίαν ἐφαρμόσαι οἷον, ἁπλουστέρους μὲν ἰῶτα ἀποκαλοῦντας, σκολιοὺς δὲ ζῆτα, καὶ ἄλλους ἄλλως, καθὼς ἐκλαμβάνῃ ἑκάστου ἔχως ἐπὶ τὸ σχῆμα τοῦ γράμματος τῇ προαιρέσει τοῦ ἁγίου· καὶ τέτταρας νόμους, τοὺς ἰδίους μαθητὰς ἤγαγε παχώμιος, ἀνὴρ τὰ μάλιστα φιλάνθρωπος, καὶ θεοφιλὴς εἰς ἄγαν, ὡς προγνῶναι τὰ ἐσόμενα, καὶ θείοις ἀγγέλοις ὁμιλεῖν πολλάκις· διέτριβε δὲ ἐν ταβέννῃ νήσῳ τῆς θηβαΐδος, ὅθεν ταβεννησιῶται ἐκλῆνῦν ὀνομάζονται· ὑπὸ δὲ τούτους τοὺς χρόνους πολλαπλασιόμενοι, ὀνομαστότατοι ἐγένοντο, καὶ εἰς πολὺ τῷ χρόνῳ ἐπέδοσαν, ὡς εἶναι ἐπὶ μιριάκις χιλίους ἄνδρας συλλεγῆναι· ἡ μὲν γὰρ ἐν ταβέννῃ νήσῳ συνοικία, μεθ' ὧν αὐτὸς παχώμιος διέτριβεν, ἀμφὶ τοὺς χιλίους καὶ τριακοσίους εἶχεν· οἱ δὲ κατὰ τὴν θηβαΐδα, καὶ τὴν ἄλλην αἰγυπτίων οἴκησιν διεσπαρμένοι· μία δὲ καὶ ἡ αὐτὴ ἀγωγὴ πᾶσι, καὶ κοινὰ πάντων τὰ πάντα· καθάπερ δὲ μητέρα τὴν ἐν ταβέννῃ νήσῳ συνοικίαν ἡγοῦντο· πατέρας δὲ καὶ ἀρχηγέτας, τοὺς ἐκεῖσε δὲ ἡγουμένους· κατὰ τοῦτον δὲ τὸν χρόνον καὶ ἀπολλωνίου ἐπὶ μοναχικῇ φιλοσοφίᾳ διέπρεπεν· ὃν φασὶ δέκα καὶ πεντέτη ὄντα, φιλοσοφῆσαι ἐν ταῖς ἐρήμοις· ἔτη δὲ τεσσαρακόντα γεγονώς, κατὰ θείαν πρόσταξιν εἰς τοὺς οἰκουμένους ἦλθε τόπους· εἶχε δὲ καὶ αὐτὸς ἐν θηβαΐδι τὴν συνοικίαν· ἐγγύτατα δὲ θεοφιλὴς εἰς ἄγαν, καὶ πολλῶν ἰάσεων καὶ σημείων ἐνεργὸς, καὶ προορατικὸς ὢν δεῖ, καὶ τῷ εἰς φιλοσοφίαν ἀκόλουθα διδάσκαλος ἀγαθὸς καὶ χαρίεις· ἐξ ὧν τοσοῦτον ἐν τῇ δίκαιος δοκῶ, ὡς μηδὲν αὐτοῦ ἀνωφελὲς γεγενῆσθαι, ὧν παρὰ θεοῦ ἐζήτησε· πάντως γὰρ θεοφιλὴς ὢν, σοφῶς τὰς αἰτήσεις ἐποιεῖτο, καὶ θεῖον ἑτοίμως ὑπνοῦσιν πέφυκε· καὶ τοῦτο εἰκάζω γεγενῆσθαι καὶ ἀνῶφ τὸν θεσπεσιον ἐπυθόμην ἀφ' οὗ πρῶτον ἐν τοις διωγμοῖς ὑπὲρ τῆς θείας ὁμολογήσεως μήτε ψεῦδος εἰπεῖν, μήτε ἐπιθυμῆσαι τινος τῶν ἐπιγείων

ἐπιτυχεῖν ὧν πάντων ὧν ᾔτησατο θεὸν ἐδέήθη· καὶ
ὑπὸ θείου ἀγγέλου διδασκάλου πᾶσαν ἀρε-
τὴν παιδευθῆναι· ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐν Αἰ-
γύπτῳ μοναχῶν τοσάδε τέως ἡμῖν εἰρήσθω·
ἤδη δὲ καὶ παλαιστίνη τὸν ἴσον τρόπον φιλοσο-
φεῖν ἤρχετο, παρ' Αἰγυπτίων μαθοῦσα· διέ-
πρεπε δὲ τότε ἐν ταύτῃ ἱλαρείων ὁ θεσπέσιος·
τούτῳ δὲ πάλαι μὲν ἡ Θαναθὰ κώμη πρὸς
νότον δὲ γάζης κειμένη παρὰ τὸν χαμάρρουν,
ἀφ' οὗ θαλάσσαν τὰς ἐμβολὰς ἔχων, ἐφ' ἱκα-
νὸν ἀπ' αὐτῆς τῆς κώμης τὴν ἐπωνυμίαν ἐλα-
χε· γραμματικῷ δὲ φοίβων ἐν ἀλεξανδρείᾳ,
καθ' ὃν ἀνίων τὰ μεγάλα μοναχὲ εἰς τὴν
ἔρημον ἦλθε· καὶ συγχρόμῳ αὖπαλ, πα-
ραπλησίως φιλοσοφεῖν ἔγνω· ὀλίγον δὲ χρό-
νον ἐνθάδε διατρίψας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν
πατρίδα· ἐν δὲ ξυνεχωρεῖτο καθ' γνώμην ἡρε-
μεῖν, πολλῶν ὄντων ἑκάστοτε τῶν ὡς αὐτὸν ἐρ-
χομένων· καταλαβὼν δὲ τελευτήσαντας τοὺς
πατέρας, εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς δεομένους
τὴν οὐσίαν διένειμε· αὐτὸς δὲ παντάπασι κα-
ταλιπὼν ἑαυτῷ, διέτριβεν ἐν ἐρήμῳ τόπῳ
παρὰ θάλασσαν, ἀμφὶ τὰ εἴκοσι στάδια τῆς
αὐτῆ κώμης διεστῶτι· οἴκησις δ' ἦν αὐτῷ, δο-
μάτιον μικρὸν, ἐκ πλίνθου καὶ φρυκτοῦ καὶ κε-
ράμων παλαιῶν καὶ ἐσκευασμένων· οὗτος τε καὶ ὕψος καὶ μήκους τοσοῦτον, ὅσον
ἑστῶτα μὲν κεκυφέναι τὴν κεφαλήν· κεῖμε-
νον δὲ τοὺς πόδας συλλέγειν ἐπάναγκες εἶναι·
διαπάντων γὰρ εἴθιζεν ἑαυτὸν ταλαιπωρεῖν, καὶ
ἐμφύτους κρατεῖν· ἀμέλητοι δ' ὧν ἴσπερ ἐγκρα-
τὴς ἀκόμπαστος καὶ δεδοκιμασμένης, οὐδενὶ
καθίππευν ὑπερβολὴν, ἀγωνιζόμενος πρὸς
ἀσιτίαν καὶ δίψος, καὶ ἔριγος καὶ πῦγος,
καὶ πρὸς τἄλλα πάθη, καὶ θωπείας τοῦ σώ-
ματος καὶ ψυχῆς· ἦν δ' τὸ μὲν ἦθος σπου-
δαῖος σεμνὸς δὲ τὸν λόγον, καὶ ἐπιβολὴ
ἀκριβὴς τῶν ἱερῶν γραφῶν ἐπὶ τοσοῦτον δὲ θεο-
φιλὴς ἐγένετο ὡς ἔτι καὶ νῦν τοῦ ἐπὶ αὐτοῦ τάφου
πολλὰς ἰάσεις κάμνουσι καὶ δαιμονῶσι· καὶ
ὅτε παραδοξότατον, ὧδά τε κυπρίοις ἔ
πρότερον ἐτάφη, ἔτε παρὰ παλαιστινοῖς παρ'
οἷς ἐστὶ νῦν· συμβὰν γὰρ αὐτὸν ἐν κύπρῳ διατρίβοντα τελευτῆσαι, πρὸς τῶν ἐπιχωρίων
ἐκηδεύθη, καὶ ἐν πολλῇ τιμῇ καὶ θεραπείᾳ παρ' αὐτοῖς ἦν· μετὰ δὲ ταῦτα ἡσύ-
χασε· ὃς εὐδοκιμώτατος ἐγένετο τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, κλέψας τὸ λείψανον, διεκόμισεν

A Obtinuisse autem omnia quæ precatus fuerat; & in omni genere virtutis à divino Angelo institutum fuisse. Verum de Monachis Ægypti hęc impræsentiarum dixisse sufficiat. Sed & palæstina jam tum similiter philosophari cœperat, ab Ægyptiis erudita. Florebat in ea tunc temporis divinus Hilario. Patria huic fuit Thanatha, vicus ad Austrum urbis Gazæ situs, juxta torrentem, qui in mare erumpens, ab indigenis vici ipsius nomine nuncupatur. Cum autem Alexandriæ Grammaticam disceret, magni Antonii Monachi visendi causâ perrexit in solitudinem. Cumque eo collocutus, pari modo philosophari decrevit. Illic vero
B exiguo temporis spatio moratus, revertit in patriam. Neque enim ipsi licebat ex animi sententia quiescere, cum plurimi quotidie ad Antonium confluerēt. Domum reversus, cum parentes mortuos invenisset, fratribus suis ac pauperibus bona sua distribuit. Nec ex illis quidquam sibi reservans, mansit in loco quodam deserto juxta mare, qui viginti circiter stadiis à patrio vico distabat.
Habitaculum ejus erat caza ex lateribus, paleis & cōfractis tegulis extructa: tantum latitudinis habens & altitudinis ac
C longitudinis, ut stans quidem caput inclinare, jacens vero pedes colligere necesse haberet. Omnibus enim modis sese assuefaciebat ad laborum tolerantiam & ad mollitiem vincendam. Denique in probatâ ac minime fucatâ continentiâ, nemini eorum quos quidem novimus, cessit: adversus inediam, sitim, æstum, frigus, aliasque corporis & animi perturbationes atque blanditias decertans. Et moribus quidem accuratus: sermone autem gravis erat, & sacrarum Literarum diligens perscrutator. Cæterum ita acceptus fuit Deo, ut ad tumulum ejus multi ægri ac dęmoniaci etiamnum curentur: & quod magis mirēre,
D tam apud Cyprios ubi primum sepultus est, quàm in Palæstina, ubi nunc jacet. Nam cum in insula Cypro, ubi tum degebat, mori eum contigisset, sepultus est ab incolis, magnoque honore & cultu ab iis afficiebantur. Postea vero Hesychius, qui inter ejus discipulos celeberrimus fuit, reliquias ejus furatus, in

Palæstinam deportavit, & in monasterio ipsius sepelivit. Atque ex eo tempore, hujus regionis incolæ diem festum quotannis admodum celebrem ac splendidum publice agant. Hoc enim modo Palæstini honorare solent viros sanctos, qui apud ipsos vixére: exempli gratiâ, Aurelium Anthedonium, Alexionem ortum Bethagathone, & Alaphionem ex Asalea: qui cum eodem tempore sub Constantii viverent principatu, monasticam Philosophiam pie ac viriliter excoluerunt, & virtutum suarum exemplo, in urbibus ac vicis superstitioni Gentilium admodum deditis, Christianam religionem magnopere provexerunt. Per idem tempus Julianus apud Edessam philosophabatur, severissimam quandam & ut ita dicam, incorpoream vivendi rationem aggressus: adeo ut carnis expers, ossibus tantum & cute constare videretur, & Ephrem scriptori Syro libri de ipsius vita scribendi argumentum suppeditaverit. Porro Deus opinionem quam de illo homines conceperant, testimonio suo comprobavit, concessa ei potestate dæmones abigendi, & omne morborum genus curandi, idque non medicamentis, sed sola precatione. Præter hunc aliis quoque multis Ecclesiasticis Philosophis regio illa inclaruit, tum in territorio Edessenorum, tum ad urbem Amidam, circa montem Gaugalium. Ex quibus fuit Daniel & Symeon. Verum de Monachis Syriæ hactenus; In sequentibus vero, si Deus voluerit, accuratius de iisdem dicturi sumus. Apud Armenios vero & Paphlagonas & accolas Ponti, Eustathius Sebastiæ in Armenia Episcopus, monasticæ conversationis auctor fuisse dicitur: & de arctioris vitæ disciplina, de cibis quibus utendum aut à quibus abstinendum esset: de vestibus quibus uti oporteret, de moribus denique & exacta vivendi ratione præcepta tradidisse. Adeo ut quidam affirment, librum Asceticum qui Basilio Cappadoci vulgo adscribitur, ab isto conscriptum fuisse. Præ nimia autem severitate ad absurdas quasdam observationes prolapsus esse dicitur, ab Ecclesiasticis legibus plurimum discrepantes. Alii tamen, ipsum quidem hac culpa liberant: quosdam vero ex ejus discipulis accusant, qui nuptias damnarent

A εἰς παλαισίνλω, καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ μοναστηρίῳ
ἔθαψε. καὶ τοὐξ ἐκείνυ, δημόσιελῆ καὶ μα-
λα λαμπρὰν ἐν θάδε ἐτήσιον ἑορτὴν ἄγεται
οἱ ἐπιχώριοι· ὧδε γὰρ παλαισινοὶ ἐθάγε-
ραίρδν τὰς παρ' αὐτοῖς ἄνδρας ἀγαθὰς γε-
μόνας, ὥσπερ ἀμέλδ καὶ ἀυρήλιον τὸν ἀν-
δόνιον, καὶ ἀλεξίωνα τὸν ἀπὸ βηθαγάθωνος
καὶ ἀναφίωνα τὸν ἀπὸ ἀσαλέας· οἱ κῆ τὸν
αὐτὸν χρόμενοι χρόνον, ὅπῃ τ' παρέσης βασι-
λείας δύσεβῶς καὶ ἀνδρείως ἐν φιλοσοφίᾳ
ἐπολιτδύσαντο, καὶ ταῖς οἰκείαις ἀρεταῖς ἐν ἰδ-
B λωνιζόσαις ἄγαν ταῖς τῇδε πόλεσι καὶ κώ-
μαις, εἰς ἐπίδοσιν ἤγαγον τὴν θρησκείαν τῶν
ἐκεῖνο καιρὸν ἰδλιανὸς ἀμφὶ τὴν ἔδεσαν ἐν-
λοσόφδ, ἀκριβεσάτη, καὶ οἷα ἀσωμάτυ
ἀγωγῆ καὶ πολιτεία ἐπιχρήσας, ὡς ἐκτὸς
σαρκῶν ὀστέοις καὶ δέρματι δοκεῖν συνεστάναι
καὶ ἐφαίμῳ τῷ σύρῳ συγγεγραφέναι περὶ αὐ-
χρείας τῆς κῆ τὸν αὐτὸν βί-
ου ἀφηγήσεως· ἐπεψηφίζετο δὲ θεὸς αὐτὸς οὐκ ἀν-
θρωποι περὶ αὐτὸ ἐδόξαζον, δαίμονας ἀπε-
λαύνδν, καὶ παντοδαπῶν νόσων ἰάσεις, αὐτὸν δὲ
ἐνσάμδρ⊙, ἐ φαρμάκοις πσιν, ἀλλ' εὐχῇ
C καὶ ὁρθυμίας· ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ ἄλλοις πολλοῖς
ἐκκλησιασικοῖς φιλοσόφοις, τὸ τῆδε ὑπέκαυ-
γνικαῦτα διέπρεπε, καθά τε τὸν ἐδεσσηνῶν νο-
μον, ὑπὸ τελὴν ἀμιδηνῶν πόλιν, ἀμφὶ τὸ Γα-
γάλιον καλέμδνον ὄρ⊙· ὧν ἦσην δ' ἀπλήκτω-
μεών· ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐν συείᾳ μοναχῶν
ἅδε εἰρήσθω νῦν· τελεώτερον δ', εἰ θεὸς θελή-
σδε, τοῖς ἑξῆς εἰρήσεσθαι περὶ αὐτῶν· δημιάσας
καὶ παφλαγόσι, καὶ τοῖς πρὸς τὸν πόντον οἰκοῦσι
λέγεται δύσαθιος ὁ τὴν ἐνσεβασίαν ἀρνησά-
D κκλησίαν ἐπιφροπδύσας, μοναχικῆς πολι-
τείας ἄρξαι ⟨◇⟩ ἐν ταύτῃ παραδόσεις ἀφεῖναι
ἐδεσμάτων τε ὧν χρὴ μετέχειν καὶ ἀπέχεσθαι
καὶ ἐσθῆτ⊙ ᾗ δεῖ κεχρῆσθαι. καὶ ἠθῶν καὶ πο-
λιτείας ἀκριβῆς εἰσηγήσασθαι τρόπον. ὡς τὸ
τῷ ἐπιγεγραμμένην βασιλείῳ τῷ κατ'
παδόχῳ ἀσκητικῷ βιβλίον, ἰσχυρίζεσθαι τι-
νας αὐτὸ γεγράφθαι· λέγεται δ' ὑπὸ πολ-
λῆς ἀκριβείας, εἰς περιλόγους ἐπιπίπτειν
σκέπτεσθαι, παντελῶς ἀπαδέσας τῶν ἐκκλη-
σιασικῶν νόμων· οἱ δὲ αὐτὸν μὲν τῶν ἐγκλημά-
τ⊙ ἀξιοῦσθαι· ἐπαιτιῶσθαι δέ τινας τῶν
αὐτοῦ μαθητῶν, ὡς γάμους καὶ μεμφομένους

καὶ ἐν οἴκοις γεγαμηκότων εὔχεσθαι κωλύειν, καὶ τοὺς γεγαμηκότας πρεσβυτέρους ὑπερφρονεῖν, καὶ ἐν κυριακαῖς ἡμέραις νηστεύοντας, καὶ ἐν οἰκίαις ἐκκλησιάζοντας, καὶ τοὺς κρέα ἐσθίοντας βδελυττομένους. Καὶ χιτῶνας μὲν συνήθεις καὶ στολὰς μὴ ἀνεχομένους ἀμφιέννυσθαι ξένην δὲ αἰκῶς ἐσθῆτι χρωμένους καὶ ἄλλα πλεῖστα νεωτερίζοντας· ἐκ τούτου δὲ πολλὰς γυναῖκας ἀπατηθείσας καταλιπεῖν τοὺς ἄνδρας· εἶτ' ἐγκρατεύεσθαι μὴ δυνηθείσας, μοιχείας ἁμαρτεῖν. Τοῖς δὲ, ὡς φάσκ' εὐσεβείας, τὴν κεφαλὴν ἀποκείρασθαι, καὶ ἀλλοίως ἢ γυναικὶ πρέπει, ἀνδράσι δὲ σύνηθες, ἀμφιέννυσθαι διαδήλους εἶναι, τοὺς πλησιοχώρους ἐπισκόπους συνελθεῖν ἐν Γαγγραις τῆς μητροπόλεως Παφλαγονίας, καὶ ἀλλοίους αὐτοὺς ψηφίσασθαι τῆς καθόλου ἐκκλησίας, εἰ μὴ κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συνόδου ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἀποκηρύξωσιν. Ἐνθένδε δὲ λόγου, δυσκάθιον ἐπιδεικνύμενον ὡς οὐκ αὐθαδείας ἕνεκα, ἀλλὰ τοῦ θεὸν ἀσκήσεως εἰσηγεῖτο ταῦτα καὶ ἐπιδεδόσθαι, ἀμείψαι τὴν στολὴν, καὶ ἁπλησίως τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι τὰς τροφὰς ποιήσασθαι· τοιοῦτον δὲ ὄντα περὶ τὸν βίον ὑπάρχειν, καὶ ἐπὶ λόγοις ἐθαυμάζετο. Τὸ δὲ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐγκρατὴς λέγειν μὴν ἦν δυνατός· ἀσθενῶς γὰρ τῷ ἐπὶ τούτῳ ἐπιστήμην ἐξήσκητο. Τὸ δὲ τοῦ θαυμασίου, καὶ πειθανὸν ἱκανῶς ἁπάντων· ὡς καὶ πολλοὺς τῶν ἐκπορδυομένων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, μεταπείσαι σώφρονα καὶ σπουδαῖον βίον ἀναλαβεῖν. Φασὶ γοῦν αὐτὸν, ἄνδρα τινὰ καὶ γυναῖκα καθ' ὑπόθεσιν ἐκκλησίας παρθενίαν ὑποσχομένους, καὶ εἰς ταὐτὸν συνιέναι διαβαλλομένους, σπουδάσαι τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας παῦσαι· ἀπολυχόντων δὲ μέγα ἀνοιμῶξαι, καὶ εἰπεῖν, ὡς τοῦ νόμου ἀνδρὶ συνοικοῦσα γυνὴ, τὸν μὲν σωφρονοῦντος λόγους ἀκούσασα αὐτοῦ, συνουσίας ἀπέχεσθαι, ἧς γαμετῆς θέμις ἐστὶ τοῖς ἰδίοις ἄνδρας κοινωνεῖν· τοὺς δὲ παρανόμως συνουσιάζοντας ἀλλήλοις, ἀδυνησίαν ἀποφῆναι τοῦ αὐτοῦ πειθοῦς. Τοσαῦτα δὴ τοιοῦτον, τοῦ κατὰ τὸ κλίμα ἀκριβοῦς μοναστικῆς ἀγωγῆς δεχόμενον ῥᾳδίως λόγου. Θρᾷκοι δὲ καὶ Ἰλλυριοὶ, καὶ ὅσοι τὴν καλουμένην Εὐρώπην οἰκοῦσιν, εἰ καὶ ἀπείρατοι ἔτι μοναχικῶν συνοικιῶν ἦσαν, ἀλλ' ὅ παντελῶς

A rent, & in ædibus conjugatorum orare recusarent, & Presbyteros qui uxores duxissent, contemnerent; & diebus dominicis jejunarent; & in privatis ædibus collectas agerent; & eos qui carnes ederent aversarentur: & tunicas quidem, ac vestitum vulgo ab omnibus usurpatum indui detrectarent: peregrina vero & inusitata veste uterentur, aliaque hujusmodi plurima innovarent. Unde mulieres haud paucas in fraudem inductas, viros suos deseruisse ajunt; easque cum se postea continere non possent, adulterium commisisse: quasdam vero, pietatis prætextu comam totondisse, & secus B quam mulieres deceret, virili habitu indutas fuisse. His de causis cum Episcopi finitimi Gangris quæ Metropolis est Paphlagoniæ, in unum convenissent, eos ab Ecclesia Catholica alienos esse decreverunt, nisi supradicta dogmata sigillatim condemnarent. Ex eo vero tempore ajunt Eustathium, ut ostenderet se non arrogantiæ causâ, sed divinæ disciplinæ studio ista introduxisse & exercuisse: mutata veste, eodem quo cæteros sacerdotes cultu deinceps in publicum processisse. Talis tantusq; cum esset in citeriore vita, in sermonibus C quoque admirationi fuit. Et tamen si verum dicere licet, non admodum valebat eloquentia. Neque enim in arte dicendi se exercuerat. Verum ingenio fuit prorsus mirabili, & ad persuadendum aptissimus; adeo ut multos, tam viros, quam mulieres quæstum corpore facientes, ad modestam castioremque vitam traduxerit. Deniq; cum vir quidam & mulier juxta Ecclesiæ ritum virginitatem profitentes, accusarentur quod simul cubarent, ipse operam dedit ut eos ab hujusmodi consuetudine revocaret. Quod cum impetrare ab eis non potuisset, ingemuisse dicitur, ac dixisse; mulierem legitime nuptam viro, auditis aliquando sermonibus quos ipse de castitate habuisset, à D congressu viri qui mulieribus legitime nuptis permissus est, posthac abstinuisse; Ipsos vero qui illegitime sibi invicem miscerentur, eloquentiæ suæ infirmitatem coarguere. Hunc igitur in illis tractibus monasticæ disciplinæ auctorem fuisse perhibent. Thraces autem & Illyrii, & quicunque Europam incolunt, quamvis monasticarum Congregationum adhuc expertes essent,

viris tamen Philosophis non erant penitus destituti. Nam tunc temporis, celebris apud illos fuit Martinus: qui Sabariæ quod oppidum est Pannoniæ, nobili genere ortus, primum quidem splendide militavit, & ordines duxit. Sed cum Dei cultum omnibus rebus prætulisset, Philosophicam vitam sectatus est. Habitavit autem initio quidem apud Illyrios; Verum pro Doctrina fidei forti animo decertans, postquam deprehendit quosdam illarum partium Episcopos opinionem Arii fovere; insidias passus, ac sæpenumero publice verberatus, inde expulsus est. Cumque Mediolanum venisset, ibi solitarius vixit. Sed cum Auxentius Episcopus, qui & ipse de fide à Nicænis patribus promulgata non recte sentiebat, ei insidiatus fuisset, inde abscessit. Et in insulam quam Gallinariam vocant profectus, illic aliquamdiu vitam egit, radicibus herbarum contentus. Est autem hæc insula exigua ac deserta, in Tyrreno mari sita. Postea vero Turonensis urbis Episcopus est constitutus. Porro tantâ miraculorum gratiâ præditus fuisse traditur, ut & mortuum suscitaverit, & alia signa ediderit, Apostolicis nullatenus inferiora. Per idem tempus in illa Imperii parte Hilarium quoque vixisse accepimus, virum tum vitæ, tum doctrinæ causâ plane admirandum. Qui quidem ob studium veræ fidei, commune cum Martino exilium sustinuit. Et hæc quidem de viris qui tunc temporis in pietate & in Ecclesiastica institutione egregie philosophati sunt, prout comperi, memoriæ mandavi. Multi præterea admodum docti & eloquentes viri, eodem tempore in Ecclesiis floruerunt. Inter quos celeberrimi fuerunt, Eusebius Emisenæ Ecclesiæ Episcopus, Titus Bostrensis, Serapio Thmuis, Basilius Ancyræ, Eudoxius Germaniciæ, Acacius Cæsareæ, & Cyrillus Hierosolymorum Episcopi. Indicium autem Doctrinæ illorum virorum, libri sunt ab iisdem conscripti & ad posteros transmissi, multi profecto atque mirabiles.

φιλοσόφων ἀνδρῶν ἠτύχει. ἐγνωρίζετο δὲ
Τότε παρ' αὐτοῖς μαρτῖνος· ὃς ἀπὸ Σαβαρίας
τῆς Παννονίας ἐπίσημος ἦν τὸ γένος· ἐν στρατεί-
ᾳ δὲ λαμπρῶς στρατευσάμενος, καὶ συντάγμα-
τος ἦρξε λαμπρός· περιμήσας δὲ τὸ θεῖον, τὸν
φιλόσοφον μετῆλθε βίον· διέτριβε δὲ τὰ πρῶτα
παρ' ἰλλυριοῖς· ἐπεὶ δὲ προθύμως ὑπὲρ τοῦ
δόγματος ἀγωνιζόμενος, τινας τῶν ἐν τῷδε
ἐπισκόπων ἐφώρασε τῇ αἱρέσει φρονοῦντας, καὶ
βουλευθεὶς καὶ πολλάκις δημοσίᾳ τυπτηθεὶς,
ἐξηλάθη· καὶ εἰς μεδιολάνιον ἐλθὼν, καὶ
ἑαυτὸν διέτριβεν· ὑπεχώρησε τε ἐνθεν, ἐπιβου-
λευόμενος ὑπὸ αὐξεντίου τοῦ ἐπισκόπου, ὃς
αὐτὸς ὑγιῶς ἐφρόνει τὰ περὶ τῆς πίστεως τῶν
καθ' ἡμᾶς συνελθόντων· καὶ ἐπί τινα χρόνον μό-
βιανῶν δεχόμενος, νῆσον ὠκήσεν ἣν γαλ-
λιναρίαν καλοῦσι· μικρὰ δὲ αὕτη καὶ ἔρη-
μος, ἐν τῷ τυρρηνικῷ πελάγει κεῖται· χρό-
νῳ δ' ὕστερον καὶ ἐπισκοπὴν ἐπιτροπὴν τῆς
ταρράκινας ἐκκλησίας· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ θεοῦ
μαθεργίας προελθὼν ὥστε δεδόσθαι αὐτῷ
καὶ νεκροὺς ἐγεῖραι πιστοῦσθαι, ἄλλα τε σημεῖα
τελέσαι ἀποστολικῶν οὐδὲν ὑπόμουσα· ἣν δὲ τὰ
ὑπήκοον, ἐν τῷ τότε καὶ ἱλάριον γνώσει πολ-
λήφαμεν, ἀνδρα βίῳ καὶ λόγῳ θεοπρεπῆ·
ὃς μαρτίνῳ τῆς φυγῆς ἐκοινώνησε διὰ τὴν
περὶ τὸ δόγμα σπουδήν· ἀνδρῶν μὴν ἐπαι-
ρει, οἱ τότε ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἐκκλησιαστικῷ
θεσμῷ ἐφιλοσόφουν, τάδε ἔγνων ὡς συγγρα-
ψα· ὑπὲρ φυῶς ὃ πολλοὶ καὶ μάλα ἐλλόγι-
μοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
διέπρεπον· ἐπισημότατοι δὲ ἐν τούτοις ἐγέν-
το, εὐσέβιος ὁ τότε ἐμέσης ἱερωσύνῃ ἐπιφα-
πύσας, καὶ τίτος ὁ βόστρης, καὶ σεραπίων
ὁ θμυεὺς, βασίλειός τε ὁ ἀγκύρας, καὶ εὐ-
δόξιος ὁ γερμανικίας, ἔτ' ἀκάκιος ὁ καισα-
ρείας, ἔτ' κύριλλος ὁ τῶν ἱεροσολύμων θρό-
νον ἐπιτροπεύσε· σύμβολον τῆς αὐτῶν πο-
λιτείας, ἃ συνεγράψαντο καὶ καταλελοίπασι
πολλά τε καὶ λόγου ἄξια.

A

Κεφ. ιε'.

Περὶ Διδύμου τοῦ τυφλοῦ καὶ περὶ Ἀετίου τοῦ αἱρετικοῦ.

Ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Δίδυμος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς διέπρεπε, παιδευόμενος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦ ἱεροῦ διδασκαλείου τῶν ἱερῶν μαθημάτων. ἐντεῦθεν δὲ καὶ παντοδαπῆ σοφίᾳ ὠκεῖτο, ποιηταί τε καὶ ῥήτορες, ἀστρονομία τε καὶ γεωμετρία καὶ ἀριθμοὶ, καὶ δόξαι φιλοσόφων· πάντων δὲ τούτων μόνῳ καὶ ἀκοῇ εἰδήσειν ἐπλήσατο. νέος γὰρ ἐπιτυφλὸς ἐγένετο ἐν τῇ πρώτῃ τροφῇ τῆς μαθήσεως τῶν στοιχείων. ἤδη δὲ εἰς ἐφήβους τελῶν, ἐπεθύμησε λόγων καὶ παιδείας· καὶ τοῖς ταῦτα διδάσκουσι φοιτῶν, ἠκροᾶτο μόνον· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἦλθε σοφίας, ὡς καὶ τῶν ἐν τοῖς μαθήμασι σκολιῶν θεωρημάτων ἐφικέσθαι λέγεται τὰς χαραχθείσας τῶν γραμμάτων, σανίδι καταχαραχθείσας εἰς βάθος, ἐκμαθεῖν τοῖς δακτύλοις ἐφαπτόμενον· συλλαβὰς δὲ καὶ ὀνόματα καὶ τἆλλα ἑξῆς, καταλήψει καὶ συνεχεῖ ἀκροάσει καὶ ἀναμνήσει τῶν ἀκοῇ θεωρημάτων. ᾧ δὲ καὶ τὸ τυχὸν θαῦμα· καὶ πολλοὶ κλέος τοῦ ἀνδρὸς εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρεγίνοντο, οἱ μὲν ἀπ' ἀκουσόμενοι, οἱ δὲ, ἱκανοῦντες μόνον· ἐλύπει δὲ αὐτὸν μετρίως τὰς ὄψεις, τὰ δόγματα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου συνιστάμενον· ἔπειθε γὰρ ῥᾳδίως, οὐ βίᾳ λόγων τοῦτο ποιεῖν δοκῶν· ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγαν πειθοῦς, ἕκαστον αὐτῶν οἷονεὶ κείλῳ καθιεὶς τῶν ἀμφιβόλων· τοῖς δὲ ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας φιλοστόργως ᾧ ἐχρήσατο αὐτὸν, καὶ τὰ θαύματα τῶν ἐν αἰγυπτίῳ μοναχῶν, καὶ Ἀντωνίου ὁ μέγας· ὃν φασὶ ποτε ἐπὶ μαρτυρίᾳ Ἀθανασίου πρεσβεύοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ θαυμαζόμενον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, τάδε πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν· ἀχαλεπόν, οὐδὲ λύπης ἄξιον ὦ Δίδυμε, ὀφθαλμῶν ἀπορεῖν σε, ὧν μετέσχε σαύρας καὶ μυῶν καὶ τοῖς ἀτελέσι ζώοις· μακάριον δὲ καὶ χαρτὸν, ὅτι θαυμασίως ἀγγέλους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχεις, δι' ὧν τρανῶς τὸ θεῖον κατανοεῖς, καὶ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν ἀκριβῶς ὁρᾷς·

Caput XV.

De Didymo cæco & de Aetio hæretico.

Sub idem tempus Didymus quoque Ecclesiasticus scriptor floruit, scholæ sacrarum disciplinarum in urbe Alexandrina præfectus. Hic omnis generis scientiâ pectus suum impleverat. Nam & Poëtas & Oratores; Geometriam item, Astronomiam & Arithmeticam, & Philosophorum opiniones callebat. B Harum autem omnium rerum notitiam sola mente atque auditione erat assecutus. Etenim adhuc puer cum prima elementa disceret, luminibus orbatus est. Postea vero pubertatis annos ingressus, liberalium disciplinarum cupiditate exarsit: earumque doctores frequentans, aures tantùm commodabat. Tantum tamen in omni eruditione profecit, ut difficillima quoque Mathematicæ theoremata perceperit. Fertur autem literarum formas in tabula altius incisas, digitis solùm pertractando didicisse: syl- C labas item & nomina, ac reliqua deinceps, sola mentis comprehensione & assidua auditione, rerumque quas audiverat recordatione percepisse. Fuit autem non vulgare miraculum. Multique fama ejus impulsi, Alexandriam se contulerunt: alii ejus audiendi, alii tantum visendi causâ. Cæterum Arianos non mediocri dolore afficiebat, dum Synodi Nicænæ doctrinam assereret. Persuadebat enim facillime; idque non sermonum violentiâ, sed pro ea qua valebat persuadendi facultate, unumquemque illorum velut arbitrum controversiæ constituens. Omnes autem Catholici, singulari benevolentia eum complectebantur. Sed & Monachorum agmina in Ægypto degentium, eum magnopere laudabant, & magnus ille Antonius. Quem quidem ferunt, cum Alexandriam eo tempore venisset, ut Athanasii fidem suo testimonio comprobaret, Didymo hæc dixisse: Non est grave, nec dolendum, ô Didyme, quòd oculis careas, quibus lacertæ, mures & vilissima prædita sunt animalia. Sed beatum potius & jucundum est, quòd perinde atque Angeli oculos habeas, quibus Deum perspicue contemplaris, & veram notitiam exacte percipis.

Porro apud Italos & illarum partium incolas, ob eximiam præstantiam Latinæ facundiæ celebres tunc fuerunt, Eusebius, & Hilarius jam supra memoratus: cujus de fide & adversus hæreticos probatissimi libri circumferri dicuntur: Lucifer quoque, quem propriæ sectæ ipsius nomine nuncupatę auctorem fuisse perhibent. Eadem tempestate apud hæreticos Aetius admirationi fuit: vir Dialecticæ & ratiocinandi peritus, & in disputando exercitatus, eique studio supra modum addictus. Cæterum eo quòd temere & audacter de Deo disputaret, ἄθεος à plerisque nominatus est. Hunc initio quidem Antiochiæ in Syria Medicum fuisse dicunt, & cum Ecclesiam studiosè frequentaret ac de sacris scripturis differeret, innotuisse Gallo, qui tunc temporis Cæsar erat, & religioni plurimum favebat, & viris pietatis studiosis admodum delectabatur. Et quoniam hujusmodi disputationum causâ ad Cæsaris familiaritatem pervenerat, hoc doctrinæ genus, ut verisimile est, studiosius excoluisse, quo amplius placeret Cæsari. Dicebatur enim universam Aristotelis Philosophiam accurate didicisse, ejusque magistros audivisse Alexandriæ. Præter hos alii quoque plures erant, tum ad docendam in Ecclesiis plebem, tum ad disputandum idonei; Verum omnes percensere difficile est. Nemini porrò molestum videri debet, quod quosdam ex iis qui supradictarum hæresum vel principes vel fautores fuerunt, laudibus affecerim. Illos enim ob facundiam quidem, & ob vim ac vehementiam in differendo, admirabiles fuisse fateor. De Doctrina vero ac Fide judicent ii, quorum id jus Pontificiumque est. Neque enim propositum mihi fuit ista scribere: neque id Historiæ convenit, cujus munus est res ipsas exponere, nihil adjiciendo de suo. Quotquot igitur seu Latino, seu Græco sermone usi, Doctrinæ & Eloquentiæ laude tunc temporis floruerunt, quos quidem accepimus, in supradictorum numero exponantur.

A ἐμοὶ ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τὸ ὑπήκοον οἰκοῦσιν, ἐπὶ δεξιᾷ παλαίων λόγων διέπρεπον, Εὐσέβιός τε ὁ Σαμοσατεὺς καὶ Ἱλάριος ὁ Πικταουΐων ἐπίσκοπος καὶ πρὸς τὰς ἑτεροδόξους φασὶ δοκίμους φέρεσθαι λόγους· καὶ Λούκιφερ, ὃν ἀφ' ἑαυτοῦ λέγουσι τῆς ὁμωνύμου αἱρέσεως· ἐν τούτῳ δὲ καὶ Ἀέτιος τοῖς ἑτεροδόξοις ἐθαυμάζετο, διαλεκτικὸς ὢν καὶ τὸ λογίζεσθαι ἱκανός, καὶ πρὸς τὰς ἔριδας τῶν λόγων ἐσχολακὼς, καὶ ἀτεχνῶς ταῦτα πρὸ ἄλλων ἠσκηκώς. ἀμέλει τοι ὡς ῥᾳδίως πρὸς θεὸν διαλέγεσθαι ἐτόλμησε, καὶ ἄθεος παρὰ τῶν πολλῶν ὠνομάζετο. φασὶ δὲ αὐτὸν ἰατρὸν ὄντα τὰ πρῶτα περὶ τὴν αὐλὴν ἰσχεῖν τῶν σύνων, ὡς δὴ μάλιστα τοῖς ἐκείνου σίαις φοιτῶντα, καὶ πρὸς τῶν ἱερῶν γραφῶν διαλεγόμενον, γνώριμον γενέσθαι Γάλλῳ καίσαρι ὄντι τότε, πολλὰ ποιούμενῳ λόγους θρησκείας, καὶ τὰ δυσεβείας ἐπιμελουμένῳ ἄγαν καιρόν· ὡς δ' εἰκὸς προφάσεως τοῦτον διαλέξεων, φίλον αὐτῷ γενόμενον, ἀσκῆσαι τοῦτο τὸ εἶδος τῶν λόγων, ἵνα μᾶλλον ἀρέσκῃ· ἐλέγετο γὰρ καὶ διαλόγων ἀριστοτέλους μαθημάτων ἐλθεῖν, καὶ ἐν ἀλεξανδρείᾳ φοιτῆσαι τοῖς τούτων διδασκάλοις· καὶ ἕτεροι παρὰ τούτους, πλῆθος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ λαοῦ ἱκανοὶ διδάσκειν καὶ διαλέγεσθαι πρὸς τοὺς ἐναντίους γραφῶν· ἀπαριθμήσασθαι δὲ πάντας, ἐγὼ μὴ τῷ ἢ καλεπὸν εἶναι δόξῃ, ὅτι τινὰς τῶν ἐκείνου μύθων αἱρέσεων ἢ ἀρχηγοὺς ἢ σπουδαστὰς γενομένους, ἐπαινέσας ἔχω· δυσχωρίας γὰρ ἕνεκεν καὶ τὸ ἐν τοῖς λόγοις δεινὸν καὶ θαυμασίους εἶναι σύμφημι· δογμάτων δὲ περὶ ὧν ἔκριναν οἷς ἔστι ποιεῖν θέμις· ἐμὲ γὰρ οὐ συγγράφειν προὐθέμην, ἃ τε ἴσομεν πεπραγμένα ἢ ἔργον, μόνα τὰ ὄντα ἀφηγεῖσθαι, μηδὲν οἰκεῖον ἐπάγοντα γνώμῃ· ὅσοι μὲν δὴ τότε ὧν παρῆλθον, καὶ τῇ ῥωμαίων καὶ ἑλλήνων φωνῇ κεχρημένοι, ἐπὶ παιδεύσει καὶ λόγοις ἐνδοξόταται ἐγένοντο, ἐν τοῖς εἰρημένοις τέτάχθω.

A

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου ἐφραίμ.

Ἐμοὶ δὲ πάντας παρελθεῖν δοκιμῶν, καὶ ἐς τὰ μάλιστα τὴν καθόλου ἐκκλησίαν σεμνύνων, ἐφραίμ ὁ σύρος· ὃς ἐκ νισίβεως ἦν τῆσδε χωρίων τὸ γένος εἶχεν· ἐν φιλοσοφίᾳ δὲ μοναστικῇ τὸν βίον ἀσκήσας, ὅτε μαθών, ὅτε προσδοκηθεὶς τοιοῦτος εἶναι, ἐξαπίνης ἐπὶ τοσοῦτον παιδείας καὶ τῆς σύρων φωνῆς ἐπέδωκεν, ὡς φιλοσοφίας μὲν τῆς ἀκρέων ἐφικέσθαι θεωρημάτων· δυσκολίᾳ δὲ καὶ λαμπρότητι λόγου, καὶ τῷ πυκνῷ καὶ σώφρονι τῶν νοημάτων, ὑπερβαλέσθαι τοὺς παρ' ἕλλησιν εὐδοκιμωτάτους συγγραφέας. ἔτι γοῦν τῶν μὲν, εἴπερ πρὸς τὴν σύρων ἢ ἑτέραν γλῶτταν μεταβάλλοι τὰ γράμματα, καὶ τὴν χαρακτῆρα, ὡς εἰπεῖν, ἀφέλοιτο τῶν ἑλληνικῶν γλωττισμάτων, αὐτίκα φωράσεται, καὶ προτέρας ἀπορρεῖ χάριτος· ἐπὶ δὲ τῶν ἐφραὶμ λόγων, οὐχ ἕτως· πρεπόντως τε γὰρ αὐτοῖς, καὶ ἑστῶσι νῦν, ἃ συνεγράψατο πρὸς ἑλληνίδα φωνὴν ἑρμηνεύεται· καὶ ἐπολὺ δεῖται τῆς ἐν ᾧ πέφυκεν ἀρετῆς· ἀλλὰ καὶ ἕλλην ἀναγινωσκόμενος, ἐπίσης τῷ σύρῳ εἶναι θαυμάζεται· ἀμέλει καὶ Βασίλειος, ὁτὲ μὲν καππαδοκῶν μητρόπολιν μὴ ταῦτα ἐπισκοπήσας, ἠγάσθη τὸν ἄνδρα, καὶ τῆς παιδεύσεως ἐπῄνεσεν· ὥστε μοι δικαίως καταφαίνεται, καὶ παρὰ τῶν τότε παρ' ἕλλησιν ἐπὶ λόγοις θαυμαζομένων ταύτην τὴν μαρτυρίαν ἀπενεγκάσθαι τὸν ἐφραὶμ, διὰ τῆς τοῦ βασιλείου φωνῆς ἐξενεχθεῖσαν, ὡς τῶν καθ' αὑτὸν πάντων ἑλληνιμώτερος γεγενῆσθαι συμβολογεῖται· λέγεται δὲ τὰς πάσας ἀμφὶ τριακοσίας μυριάδας ἐπῶν συγγράψαι, καὶ μαθητὰς ἐσχηκέναι πολλοὺς, σπουδῇ τὴν αὐτοῦ παίδευσιν ζηλώσαντας· ἐπισημότατος δὲ Ἀββᾶς καὶ Ζηνόβιος, Ἀβραάμ τε καὶ Μαρᾶς καὶ Συμεῶνες· ἐφ' οἷς μέγα φρονοῦσιν οἱ σύρων παῖδες, καὶ ὅσοι τὴν παρ' αὐτοῖς παιδείαν ἠκολούθησαν· ἐπίσης δὲ Παυλωνᾶς, καὶ Ἀραναὶ ἐπαινοῦσιν ἐπὶ εὐγλωττίᾳ· φασὶ δὲ τῶν ὑγιῶν δογμάτων διαμαρτεῖν αὐτούς·

Caput XVI.

De sancto Ephraim.

Omnium vero laudem supergressus esse, & Catholicam Ecclesiam plurimum exornasse videtur Ephraim Syrus. Qui Nisibi natus aut in aliquo ejus territorii loco, in monastica Philosophia ab ineunte ætate sese exercuit. Et cum nec ab ullo doctus fuisset, nec spem antea fecisset talem se aliquando futurum, repente in Syrorum lingua ad tantam eruditionem pervenit, ut philosophiæ quidem difficillima quæque theoremata facile perciperet: facultate vero ac splendore orationis, & sententiarum crebritate simul atque sapientia, Græcorum Scriptores longo intervallo superaret. Etenim istorum quidem scripta, si quis in Syriacam aut aliam linguam converterit, & condimenta, ut ita dicam, Græci lepôris abstulerit, statim deprehenduntur, & pristinam gratiam amittunt. In libris autem Ephraim, idem non accidit. Nam & ipso adhuc superstite libri ejus in Græcum sermonem translati sunt, & usque ad hoc tempus transferuntur: nec tamen à domestica ac nativa præstantia multum recedunt. Sed cum Græce legitur, non minus admirationi est, quàm dum Syriace. Denique Basilius qui postea Cæsareæ Cappadocum Metropolis Episcopus fuit, virum hunc admiratus est, & eruditionis causâ magnopere suspexit. Quamobrem non immerito Ephraim mihi videtur hoc laudis testimonium quod ore Basilii prolatum est, ab omnibus simul qui doctrinæ causâ inter Græcos eo tempore claruerunt, communi consensu retulisse: quippe cum Basilius, omnium sui temporis eloquentissimus fuisse ab universis comprobetur. Dicitur porro circiter tricies centena versuum millia in universum scripsisse: multosque habuisse discipulos qui doctrinam ejus studiose æmulati sunt. Inter quos nobilissimi fuerunt Abba, Zenobius, Habraam, Maras atque Symeones: Quibus Syri, & quicunque apud Syros exquisitioris doctrinæ studiosi fuerunt, magnopere gloriantur. Non secus Paulonam & Aranad eloquentiæ causa celebrant: eos tamen à vera fidei doctrina aberrasse dicunt.

Nec ignoro, olim quoque apud Osdroenos fuisse viros doctissimos, Bardesanem scilicet, qui hæresin ex ipsius nomine appellatam condidit, & Harmonium ejusdem Bardesanis filium: qui cum Græcis disciplinis egregie institutus fuisset, primus patrium sermonem metris ac modulis subjecisse dicitur & choris tradidisse: qua ratione Syri etiamnum frequenter psallunt, non carminibus ab Harmonio scriptis, sed numeris ejus utentes. Nam cum à paterna hæresi non omnino alienus esset, neque ab iis quæ de anima & de ortu atque interitu corporis, deque regeneratione, Græcorum Philosophi sentiunt, scripta sua ad lyræ cantum composuit, & opiniones illas operibus suis inseruit. Ephraim vero, cum Syros & verborum elegantia & modulationis concinnitate delinitos videret, eaque ratione paulatim adduci, ut idem cum Harmonio sentirent, ipse licet Græcæ eruditionis expers, operam dedit, ut Harmonii numeros intelligentia assequeretur: & juxta numeros scriptorum Harmonii, alios composuit libros, Ecclesiasticæ doctrinæ consentientes. Cujusmodi sunt ea, quę in Hymnis & in Encomiis sanctorum virorum ab illo sunt elaborata. Ex eo tempore Syri juxta numeros canticorum Harmonii, scripta Ephraim psallere solent. Quantum igitur ingenio valuerit, hinc etiam licet conjicere. Quod vero ad vitam attinet, ex bonis operibus & severa conversatione non minus spectatus fuit. Erat quietis amantissimus; Gravis præterea, & calumnias tantopere metuens, ut cujusvis mulieris vel solum aspectum refugeret. Fertur sane mulierem quandam solutioris vitæ, & moribus fortasse inverecundam, sive sua sponte permotam ut hominem tentaret, sive ab aliis accepta mercede ad hoc agendum impulsam, de industria ei in angiportu quodam ex adverso occurrisse, intentis oculis eum contuentem. Illum vero mulierem objurgasse, jussisseq; ut deorsum oculos in terram defigeret. Et cur nam, inquit mulier, id faciã, quæ non ex tellure, sed ex te orta sum. Æquius est, ut tu quidem terram aspicias ex qua ortus es: Ego vero te aspiciam, ex quo procreata sum. Admiratus mulierem Ephraim, rem ut acciderat peculiari libro exposuit: quem quidē librum doctissimi

οὐκ ἀγνοῶ δὲ, ὡς καὶ πάλαι ἐλλογιμώτατοι τὸν τρόπον τοῦτον τῷ ὄντι Ὀσροηνοὶ ἐγένοντο. Βαρδησάνην τε, ὃς τὴν παρ' αὐτὸν καλουμένην αἵρεσιν συνεστήσατο, καὶ Ἁρμόνιον τὸν Βαρδησάνου παῖδα· οὗ φασι διὰ τῶν παρ' Ἕλλησι λόγων ἀχθέντα, πρῶτον μέτροις καὶ ῥυθμοῖς μουσικοῖς τὸν πάτριον φωνὴν ὑπαγαγεῖν, καὶ χοροῖς ᾆσαι δεῖναι, καθάπερ καὶ νῦν πολλάκις οἱ Σύροι ψάλλουσιν, οὐ τοῖς ἀρμονίου συγγράμμασιν, ἀλλὰ τοῖς μέλεσι χρώμενοι· ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνος ἁπάσαις ἐκλίνει τῆς πατρῴας αἱρέσεως, καὶ ὧν περὶ ψυχῆς φθορᾶς τε καὶ φθορᾶς σώματος, καὶ παλιγγενεσίας, οἱ παρ' Ἕλλησι φιλόσοφοι δοξάζουσιν, οἷά γε ὑπὸ λύρᾳ ᾄδων συνεγείρων συνθεὶς, ἅπασι τοῖς δόξαις τοῖς οἰκείοις ἐνέμιξε γράμμασιν· ἰδὼν δὲ Ἔφραιμ καὶ θαυμάσας τοὺς σύρους τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων καὶ τῷ ῥυθμῷ τῆς μελῳδίας, καὶ αὐτὸ τοῦτο θηριζομένους ὁμοίως αὐτῷ δοξάζειν, καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἄμοιρος ἐπέσχε τὴν καλὴν ψῆφον τῶν ἁρμονίου μέτρων· καὶ πρὸς τὰ μέλη τῶν ἐκείνου γραμμάτων, ἑτέρας γραφὰς συναδούσας τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασι συνέθηκεν· ὁποῖα αὐτῷ πεπόηται ὅσα ὕμνοις καὶ ἐγκωμίοις ἁπάντων ἀνδρῶν ἁγίων ἐκείνου τε σύροι καὶ τὸν νόμον τὰ ἁρμονίου μέτρα τὰ τοῦ Ἔφραιμ ψάλλουσιν· ἡλίκῳ μὲν τὴν φύσιν ἐγεγόνει, καὶ ὅσῃ τούτου τεκμηρεῖται χρεών· ἐκ δὲ καὶ τὸν βίον, ἐξ ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἀκριβοῦς πολιτείας ἐπιφανὴς, καὶ σύντονος εἰς ἀγανάκτησιν· σεμνὸς δὲ, ὡς τὰς διαλαλιὰς ἐπὶ τοσοῦτον φυλαττόμενος, ὡς πάσης γυναικὸς καὶ αὐτὴν τὴν θεὰν φυλάττεσθαι· λόγος γοῦν ποτὲ γυναῖκα τινὰ ἀμελῆ τὸν βίον, ἀνεπιτήδειον ἴσως τὸν τρόπον, ἢ αὐλὴν τὸν ἄνδρα πάντως ἢ ἐπὶ μισθῷ τοῦτο ἄλλοις σπουδάζουσαν, ἰδοῦσαν ἐν στενωπῷ αὐλιπερόσωπον ὑπαντιάσαι ἀσκαρδαμυκτὶ εἰς αὐτὸν βλέπουσαν· τὸν δὲ πυθέσθαι αὐτῆς, εἰ εἰς γῆν ὁρᾷ· τὴν δὲ ἀναιδῶς καὶ πῶς, ἔφη, γυνὴ, ἥτις οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ ἐγήγομαι· δικαιότερον γὰρ εἶναι, σὲ μὲν εἰς τὴν γῆν ὁρᾶν ἀφ' ἧς ἔχεις τὴν γένεσιν· ἐμὲ δὲ εἰς σὲ εἶναι βλέπειν. θαυμάσας δὲ τὸ γνώμιον ἔφρασε εἰς σύγγραμμα τὸ συμβὰν ἐκπαιδεύσας, ὃ

σύρων λόγοι ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῷ αὐτῷ λόγων τέλεσι λέγεται γῆν τὸ πεινᾶν ἀκρατῶς ὀργῆς ἔχων, ἀφ' ἑτέρου μοναστικοῦ ἀγωγίου μεμῆλθε, μηδέποτε θεασθῆναι τοῦτό γε ὀργιζόμενον· ἔτω γοῦν ὑπὸ πολλαῖς ἡμέραις ὥσπερ εἰώθει νηστεύοντι, προσφέρων αὐτῷ τὸ ὄψον ὁ διακονούμενος, τὴν χύτραν ἔκλασεν· αἰδοῖ δὲ καὶ δέει κεκεραλημμένον ἰδών, ἀλλὰ θάρρει, καὶ ἡμεῖς, ἔφη, πρὸς τὸ ὄψον ἴωμεν, ἐπειδὴ πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἦλθε· καὶ καθεσθεὶς τὰ κλάσματα τῆς χύτρας, ἐδείπνησεν· ὅσον δὲ κενῆς εὐκράτου δόξης, ἐνταῦθα δηλοῖ τὸ ἐπὶ τοῦ ἐπισκοπῆς ἐνδυόχασιν αὐτῷ πίνες, καὶ συλλαβεῖν ἐπειρῶντο, ὡς ἐπὶ τὴν χειροτονίαν ἄξοντες· αὐλίκα δὲ αἰσθόμενος, εἰς τὴν ἀποροῦν ἐνέβαλε, καὶ οἷα παπαῖον ἐδείκνυ ἑαυτὸν, ἀτάκτως βαδίζων, καὶ τὴν ἐσθῆτα ἐπισύρων, καὶ δημοσίᾳ ἐσθίων· ἐπεὶ δὲ ἔξω φρενῶν εἶναι νομίσαντες οἱ συλλησόμενοι, τῆς ἐπ' αὐτὸν ὁρμῆς ἀνεκόπησαν, καιρὸν δόρων ἀπέδρασε, καὶ μέχρι ἑτέρου ἐχρονίσθη, διέλαθεν· ἀλλὰ τούτοις ὑμῖν ἐγὼ νῦν ἐφραὶμ δρκεσθήσομαι· καὶ πλείω ἴσασιν εἴτε καὶ λέγουσιν οἱ ἐπιχώριοι· οἷον δὲ αὐτῷ εἴργασται ὁ περὶ πολλοῦ τῆς τελευτῆς, ἐπεὶ ἀξιομνημόνευτον εἶναί μοι δοκεῖ, ἐνταῦθα ἀναγράψομαι· λιμὸς πρὸ τοῦ καὶ λαλεῖν τὴν ἐδεσσηνῶν πόλιν, διὰ πολλοῦ χρόνου προελθὼν τὸ οἰκήματον ἐν ᾧ φιλοσόφει, καλεῖν ἐμέμφετο τοὺς τὰς οὐσίας ἔχοντας, ὡς ἐν δέον ὑπεροράσαντας τὸ οἰκεῖον, ἀποροῦντα ὑπὸ πενιῶν φθειρόμενον τοῦ δὲ οἰκείου πλούτου ἐπιμελῶς φυλάττοντας, ἐφ' ὁπλίσει σφῶν καὶ πρόνοιᾳ τῆς ἰδίας ψυχῆς· ἐπὶ πρόνοιαν γὰρ ἀπλοῦν καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ καὶ τὰ ἄλλων, φιλοσοφῶν ἐδείκνυ· πρὸς ἃ δὴ καὶ τούτοις ποιούμενος, διὰ τῶν ἔργων ἀπήγγελλεν· οἱ δὲ, αἰδεσθέντες τὸν ἄνδρα καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους, ἀλλ' ἐᾶν ἡμῖν μέλει τοῦτο, ἔφασαν· ᾧ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐπιτρέψομεν διακονεῖσθαι, ἀπορούμεν, ἅτε πάντων πρὸς κέρδος κεχυμένων, καὶ κατιδίαν τὸ πρόσχημα ποιουμένων· ὑπολαβὼν ὑμῖν δοκῶ ἐγὼ, τῶν δὲ, ἀξιοχρεόντε-

A Syrorum inter præstantissimos illius libros collocarunt. Memoriæ quoque proditum est, illum cum antea supra modum iracundus esset; ex quo Monasticam disciplinam excolere cœpit, à nemine unquam visum esse iratum. Quodam igitur tempore, cum multos per dies, uti solebat, jejunasset, minister qui cibum ei afferebat, ollam fregit. Quem ille pudore ac metu constrictum animadvertens: Bono animo esto, inquit, Eamus ad cibum, quando ille ad nos non venit. Mox ad ollæ fragmenta sedens cœnavit. Qualiter vero inani gloB ria superior fuerit, hinc intelligi potest. Decretum quo electus fuerat Episcopus, quidam ad eum attulerant, ac simul eum comprehendere conabantur, tanquam ad ordinationem ducturi. Id cum præsensisset, statim in forum cucurrit; & indecore incedens, ac vestem trahens, & in publico comedens, se pro insano spectandum exhibuit. Ubi vero qui illum comprehensuri venerant, hominem mente captum esse arbitrati, appetere eum ulterius ac persequi destiterunt, ille opportunitatem nactus aufuC git, & eo usque delituit, donec alius ordinatus fuisset. Ac mihi quidem hæc de Ephræm commemorasse sufficiet. Indigenæ vero plura de illo & norunt simul & commemorant. Illud autem quod paulo ante mortem ab eo gestum est, quoniam memoria dignum mihi videtur, hoc loco exponam. Cum fames urbem Edessenorum jamdiu premeret, ipse post longum temporis spatium progressus è cella in qua philosophabatur, divites increpare cœpit, qui tribules suos alimentorum penuriâ pereuntes, contra quam fas erat, negligerent, & D suas opes studiose servarent ad suam ipsorum perniciem, & ad cruciatum animæ suæ: quam quidem ille quibuscunque opibus ipsiq; adeo corpori & omnibus aliis rebus præstare, philosophando ostendebat. Ipsos vero animam suam nullo in pretio habere, ex operibus ipsis demonstrabat. Illi hominem ejusque sermones reveriti, hæc ei responderunt: Nobis facultatum levis est cura. Sed cuinam committenda sit earum dispensatio ambigimus, cum omnes propemodum inhient lucro, eaque re ad quæstum faciendum abutantur. Tum ille: Ecquis, inquit, vobis ego esse videor? Cumque illi fide dignum

& valde probum ac bonum virum fate- A rentur, talemque omnino qualis de eo fama percrebuisset, ille, vestrâ igitur causâ, inquit, libens hoc munus subibo. Sumptâque ab illis pecuniâ, trecentos circiter lectos in publicis porticibus constituit: & eos qui ex fame morbum contraxerant, curare cœpit. Peregrinos quoque & eos qui ob alimentorum inopiam ex agris confluebant, benigne excepit. Postquam fames finem accepit, ipse in cellam suam regressus est, in qua prius philosophari consueverat. Et cum paucos illic dies supervixisset, fato functus est: in Ecclesiastico quidem ordine B ad diaconatum duntaxat progressus, virtutis tamen causâ non minus celebratus, quàm illi qui ob sacerdotii dignitatem, vitæque integritatem & eruditionem ab omnibus suspiciuntur. Hæc sunt virtutis quæ in Ephræm fuit, indicia. Nam pro dignitate dicere, & omnia accurate commemorare, quonam modo & ille, & singuli qui eo tempore philosophati sunt, vixerint, & apud quos conversati sint, res est quæ scriptorem ejusmodi requirat, qualis ille ipse fuit. Me quidem id præstare non posse intelligo, tum ob doctrinæ tenuitatem, tum ob ignorationem tam virorum ipsorum, C quam rerum ab iisdem præclare gestarum. Alii enim eorum in solitudine delituerunt. Alii vero, licet in media civitatum turba vixerint, viles & abjecti, nec à vulgo ullatenus discrepantes videri voluerunt: virtutem quidem sedulo excolentes: veram tamen hominum de ipsis existimationem subterfugientes, ne ab aliis laudarentur. Nam cum ad mercedem futurorum bonorum mentis suæ aciem intenderent, testem operum suorum Deum solum constituebant: externæ vero gloriæ nulla ipsis fuit cura.

καὶ μάλα καλὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τοιοῦτον οἷον ἡ φήμη περὶ αὐτοῦ δόξα ἐκράτει συνομολογούντων· ὧδε ἔχειν ἐκείνης, ἔφη, δι' ὑμᾶς οὖν τοῦτο χαριοῦμαι ἐμαυτῷ· καὶ λαβὼν ἀργύριον παρ' αὐτῶν, ἀμφὶ τοὺς τεσσαράκοντα κλίνας ἐν τοῖς δημοσίοις ἐμβόλοις εἶχε· καὶ τὴν ἀπὸ λιμοῦ νόσον ἐπεμελεῖτο, καὶ ξένους, καὶ τοὺς κατὰ πᾶσαν ἀναγκαίων ἐν τοῖς ἀγροῖς ἀθροιζομένους ἐδέξιετο· ἐπεὶ δὲ λιμὸς ἐπαύσατο, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ οἴκημα ἔνθα καὶ πρὸ τούτου διητᾶτο. καὶ ὀλίγας ἡμέρας ἐπιβιώσας, ἐτελεύτησε διακονίαν μὲν ἄχρι κληρικοῦ τάγματος ἐπιδοὺς ἀξιόλογος δὲ ἐπὶ ἀρετῇ γεγονὼς, οὐχ ἧττον τοῦ ἱερωσύνῃ καὶ πολιτείᾳ ἀγαθοῦ βίου καὶ παρὰ θεοῦ θαυμαζομένου· ταῦτα τῆς ἐφραὶμ ἀρετῆς τὰ μνημόσυνα· ἐπαξίως δὲ ἐπεῖν καὶ πάντων διεξελθεῖν, ὡς ἑκάστου τῶν τότε φιλοσοφησάντων ἔθνη τε ἐπολιτεύσατο, καὶ ὅσοις πισι, δεῖσθαι συγγραφέως οἵου αὐτός· ἐμοὶ δὲ ἀπορεῖν τοῦτο καθορῶ, ὑπό τε ἀβουλίας λόγου, καὶ ἀγνοίας αὐτῶν τε τῶν ἀνδρῶν, καὶ ὧν D ἔπραξαν· οἱ μὲν γὰρ ἀνὰ τὰς ἐρημίας ἐκρύβησαν· οἱ δὲ καὶ ἐν ὁμίλῳ πόλεων διατρίβοντες, ἀτελεῖς σφᾶς παρεῖχον φαίνεσθαι καὶ τῶν πολλῶν μηδὲν διαφέροντας· ἀρετὴν μὲν ἐργαζόμενοι, κλέπτοντες δὲ τὴν ἀληθῆ περὶ αὐτῶν δόκησιν, ὥστε μὴ ἐπαινεῖσθαι παρὰ τῶν ἄλλων· περὶ γὰρ ἀμοιβὰς τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν τὰ νῦν πάσχοντες, μάρτυρα ὧν ἐπόνουν μόνον τὸν θεὸν ἐποιοῦντο· τῆς δὲ ἔξωθεν δόξης ἀδιάφοροι λόγου ἦν.

Caput XVII.

De rebus quæ tunc gestæ sunt: & quo pacto conspirantibus in unum Episcopis atque Imperatoribus, Christiana religio amplificata fuerit.

SEd & qui tunc Ecclesiis præsidebant, omnes propemodum districtam vivendi rationem inibant. Ex quo factum est, ut populi ab hujusmodi præsulibus gubernati, Christi cultui omni studio

Κεφ. ιζ'.

Περὶ τῶν τότε πραγμάτων, ὅπως ἐκ συνδρομῆς τῶν θεοφιλεστάτων τε καὶ τῶν ἀρχιερέων, τὸ κατὰ χριστὸν κυρήξεν δόγμα.

Ὡς ἐπίπαν δὲ καὶ οἱ προεστῶτες τότε τῶν ἐκκλησιῶν, τὸν βίον ἠσκήκεσαν· οὕτως τε ὑπὸ τοιούτοις ἀγομένα τὰ πλήθη ἀπροβλήτως συνετάκτο πρὸς τὸ τῆς

σέας· καὶ ἡ θρησκεία ὁσημέραι ἐπεδίδου, ζήλῳ τε καὶ ἀρετῇ, καὶ θαυμαζοίοις περὶ ξεσιν ἱερῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φιλοσόφων, ἐθνέα καὶ πρὸς ἑαυτὸν μεῖγε τῆς ἑλληνικῆς πλάνης, τὰς ἑλληνίσας συνελαμβάνοντο εἰς ἐπίδοσιν τούτων καὶ οἱ βασιλεῖς, οὐχ ἧττον ἢ ὁ πατὴρ περὶ τὰς ἐκκλησίας σπουδάζοντες, καὶ κληρικὰς καὶ παῖδας αὐτῶν καὶ οἰκείους ἐξαιρέτοις τιμαῖς καὶ ἀτελείαις γεραίροντες, καὶ τοῖς πατρῴοις νόμοις ἐπιψηφιζόμενοι, καὶ οἰκείους τιθέντες νόμους περὶ θεοῦ, ἢ ξόανα θεραπεύειν, ἢ ἄλλως ἑλληνικῶς θρησκεύειν ἐπιχειρούντων· ναοὺς εἴ τις παλαιὰ κειμένους ἐν πόλεσι καὶ ἀγροῖς κεκλεῖσθαι προστάξαν· τοὺς δὲ, ταῖς ἐκκλησίαις προσένειμαν, ἢ τόπων, ἢ ὕλων προσθήκαις· μάλιστα γὰρ πολλὴν ἐπιμέλειαν ἐποιοῦντο, τοὺς μὲν ὑπὸ χρόνου κάμνοντας τῶν θείων οἴκων ἀνανεοῦν· τοὺς δὲ, μεγαλοπρεπῶς ἐκ θεμελίων ἐγείρειν· ὧν ἔστι καὶ ἡ ἀξιοθέατος καὶ κάλλει διαφέρουσα ἐμέσης ἐκκλησία· Ἰουδαίων δὲ ἐνομοθέτησαν μηδένα δουλοῦσθαι τῶν ἐξ ἑτέρας αἱρέσεως· εἰ δὲ πραθείη τοιοῦτος, δημόσιον οἰκέτην εἶναι· εἰ δὲ καὶ περιτέμνη κατὰ Ἰουδαίους θέμις, εἰς κεφαλὴν εἶναι τὸν κίνδυνον, καὶ ἀφαίρεσιν τῶν ὄντων· ἐπεὶ γὰρ τὴν θρησκείαν πάνθεν αὔξειν ἠθέλοντο, καὶ τάδε πρόνοιαν ἐποιήσαντο, ὡς μὴ ἀθρόως εἰς Ἰουδαϊσμὸν ὑποσύρεσθαι τοὺς μὴ τοιούτους ὄντας· φυλάττεσθαι δὲ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἐλπίδα χριστιανισμοῦ ἔχοντας· μάλιστα γὰρ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πλῆθος ἐπεδίδου ἡ θρησκεία.

A incumberent: & religio indies augeretur; & ardore animi ac virtute, admirandisque operibus tam Sacerdotum, quam Ecclesiasticorum Philosophorum, Gentiles ad se alliceret, & à Græca superstitione revocaret. Ad earum autem rerum incrementum, ipsi quoque Imperatores plurimum contulerunt, quippe qui non minore studio quàm ipsorum pater, Ecclesias foverent. Clericos eorumque liberos ac famulos privilegiis & immunitatibus honorarent: nec solum paternas leges confirmarent, verum etiam proprias de integro ferrent, B contra eos qui sacrificare aut simulacra colere, aut Gentilem superstitionem quoquo modo exercere præsumerent. Templa etiam ubicunque posita, sive in urbibus, sive in agris, occludi jusserunt. Quædam vero illorum, attribuerunt Ecclesiis, quæ vel loci spatio, vel materiâ ad ædificandum opus habebant. Omni enim cura ac studio in id incumbebant, ut Ecclesias vetustate temporis collapsas reficerent, aut novas à fundamentis magnifice exstruerent. Quarum ex numero fuit Emisenorum Ecclesia, spectatu C dignissima, & ob pulchritudinem ubiq; celebrata. Præterea lege sanxerunt, ne Judæus servum ex alia emeret secta. Quod si secus fecisset, servum fisco addici mandarunt. Si vero emptum Judæorum more circumcidisset, capitis supplicio & bonorum proscriptione mulctandum. Nam cum Christianam religionem omnibus modis augere vellent, huic rei etiam prospexerunt, ne qui ex Judæis orti non erant, ad Judaïcam religionem impune traducerentur? sed ut servarentur Ecclesiæ, quoscunq; spes erat ad Christianam religionem venturos esse. Nam ex Gentilium numero D potissimum Christiana religio crescebat.

Κεφ. ιη'.

Περὶ τῆς δόξης τῶν παίδων κωνσταντίνου, καὶ περὶ τοῦ ὁμοουσίου καὶ ὁμοιουσίου διαφορᾶ· καὶ ὅθεν παρετράπη τῆς ὀρθῆς ταχὰ πίστεως ὁ κωνσταντίνος.

Ὅμως, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τὸ δόγμα, ὅπερ πρώτατον παλαιὰν ἐφύλαττον δόξαν· ἀμφω γὰρ ἐπαινεται τὸ ἐν νικαίᾳ πίστεως· καὶ κώνστας μὲν ἄτω διαμείνας ἐτελεύτησε·

Caput XVIII.

De fide liberorum Constantini, deque Homousii & Homœusii distinctione: & undenam factum sit, ut Constantius à recta fide deflecteret.

ADhæc in Doctrina fidei, initio quidem patris sui sententiam sequebantur, quippe ambo Nicænæ fidei favebant. Et Constans quidem usque ad exitum vitæ in ea sententia perseveravit.

Constantius verò, aliquandiu quidem A in eadem opinione stetit. Postea vero, cum calumniis appetitum esset consubstantialis vocabulum, à priore quidem sententia discessit: non idcirco tamen Filium Patri similem quoad substantiam confiteri penitus destitit. At vero Eusebius & alii quidam Orientalium partium Episcopi, qui tum doctrinæ, tum sanctitatis causâ per id tempus celeberrimi habebantur, distinctionem quandam, sicuti accepimus, tradiderunt inter consubstantiale, & simile quoad substantiam, quod illi Homœusium vocabant. Etenim consubstantiale quidem in corporibus proprie intelligi; in hominibus scilicet ac reliquis animalibus, & in arboribus ac plantis, quæ participant ac generantur ex simili. Homousium vero in rebus incorporeis locum habere, puta in Deo & Angelis, quorum utrumque per se seorsum juxta propriam substantiam intelligitur. Ab iis igitur Imperator Constantius in errorem inductus est. Et mente quidem ipsa, ut mea fert opinio, idem quod parens & frater ipsius sentiebat. Sed vocem commutans, pro Homousio dixit Homœusium. Sic enim placuerat istis doctoribus, ita omnino dicendum esse affirmantibus, si exactius loqui velimus: nam nisi ita dixeris, periculum esse, ne corpus esse sentias id quod est incorporeum. Quod quidem stultum esse plerique existimarunt. Ajunt enim ad res intelligibiles exponendas, accipienda esse vocabula ex rebus quæ sub sensum cadunt: nihilque esse periculi in dictione, nisi in sensu erratum sit.

κωνσάντιος ὁ, μέχει μὲν τινος, ὁμοίως ἔ-
χε· μετὰ ταῦτα δὲ διαβληθείσης τῆς τ
ὁμοουσίου λέξεως, τῆς προθέσεως παρεκιν-
θη γνώμης· ὁ μὲν παντελῶς ἀπέχεσθαι τ
κατ' οὐσίαν ὅμοιον εἶναι τὸν υἱὸν συγκωλυ-
γεῖν τῷ παιδί· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Εὐσέβιον
καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν τότε κατὰ τὴν ἑῴαν τε
γῷ καὶ βίῳ θαυμαζομένων ἐπισκόπων
διαφορὰν, ὡς ἔγνωμεν, εἰσηγήσαντο τὸ ὁμοι-
σιον λέγειν καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιον, ὃ τ
ὁμοιούσιον ὠνόμαζον· τὸ μὲν γὰρ ὁμοούσιον
ἐπὶ σωμάτων κυρίως νοεῖσθαι, οἷον ἀνθρώ-
πων καὶ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ δένδρων καὶ
φυτῶν, οἷς ἐξ ὁμοίων ἡ μέθεξις καὶ ἡ γέ-
νεσίς ἐστι· τὸ δὲ ὁμοιούσιον, ἐπὶ ἀσωμάτων
οἷον ἐπὶ θεοῦ καὶ ἀγγέλων, ἑκάτερα τῶν
ἑαυτῶν νοεμένων κατ' ἰδίαν οὐσίαν· ὑπὸ δὲ
τῶν τοιούτων καὶ κωνσάντιος ὁ βασιλεὺς
μεταπείθεται· καὶ τῇ μὲν διανοίᾳ, ὡς ἐγὼ
ζω, ὅμοια τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἀδελφῷ φρο-
νεῖ· ῥᾴδιον δὲ ῥητὰ ἀμείψας, ἀντὶ ὁμοου-
σίου ὁμοούσιον ἔλεγε· τοῦτο γὰρ ἐδόκει τοῖς
τότων εἰσηγηταῖς, ἀκριβέστερον ὧδε ὀνομά-
ζειν ἰσχυριζομένοις, ὡς εἴτις μὴ τοῦτο λέγοι,
κινδυνεύοι σῶμα τὸ ἀσώματον νοεῖν· ὅπερ
εἰώθεσι ἔθνεσι πολλοῖς ἐδόκει· ἐκ γὰρ τῶν
φαινομένων ἔφασκον χρῆναι τοῖς νοου-
μένοις τὰ ὀνόματα μεταλαμβάνειν· λέξεως τε
δὲν μηδένα εἶναι, ἢν μὴ τοῦ ὀνόματος
ἁμαρτία γένηται.

CAPUT XIX.

Κεφ. ιθ'.

Iterum de consubstantiali: deque Arimi-
nensi Concilio, quomodo & unde, & quam
ob causam fuerit congregatum.

Ἔτι περὶ τοῦ ὁμοουσίου, καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀριμήνῳ συνόδου
καὶ ὅθεν καὶ διὰ συνῆξε.

NEc sane mirum est, Imperatori istud contigisse, cum permulti etiam Episcopi qui fidei Nicæni Concilii assentiebantur, idem vocabulum citra contentionem admitterent. Alii vero utraque dictione ad unam eademque rem significandâ promiscue utebantur. Quamobrem à veritate longe aberrare

Οὐ θαυμαστὸν δ', εἰ ὁ βασιλεὺς
τοῦτο τοῦτο πέπονθεν· ἐπεὶ καὶ τῶν ἐπ
πολλοὶ ἀφιλονείκως τὸ ὄνομα τοῦτο προ
ἐνδέχεσθαι, τῇ διανοίᾳ συνᾴδοντες τοῖς ὀνόμα
συνελήλυθόσιν· οἱ δὲ ἑκάτερα λέξει μι
δὲν διαφερόμενοι, ἐχρῶντο ἐπὶ τῆς αὐτ
σημασίας· ὥστε μοι δοκεῖ καὶ τοῦτο τ

ἀληθείας κεκομψευδῶς ἐκεῖνον τὸν λόγον τοῖς
τὰ δοκοῦντα φρονοῦσιν· λέγεσι γὰρ ὡς μὴ τῷ ὁμω-
νυμίᾳ συνόδου, πολλοὶ τῶν ἱερέων, ὧν ἦσαν εὐ-
σεβεῖς καὶ θεόγνιος, οὐκέτι λέγειν ἠνείχοντο
ὁμοούσιον εἶναι τῷ παιδὶ τὸν υἱόν· καὶ χαλε-
πήνας κωνσταντῖνος ὑπερορίαν αὐτοὺς οἰκεῖν
καθεδίκασεν· ὅναρ δὲ ἡ ὑπατία, θεόθεν πρω-
νεφάνη τῇ ἀδελφῇ τοῦ βασιλέως, ὡς ὀρθῶς
δοξάζουσι, καὶ ἀδίκως τὰ ἔτι πεπόνθασιν· ὁπ
τοῦτο δὲ τὸν βασιλέα μεταπεσόντα αὐτοὺς,
καὶ πυθόμενος τὴν διάνοιαν ὡς τὰ ἐν νικαίᾳ δό-
ξαντα φρονοῦσι, καὶ ταῦτα κοινωνοὶ γενόμε-
νοι τῆς ἐκλεθείσης ἐνθάδε ἐπὶ τῇ πίστει γρα-
φῆς· τοὺς δὲ φόβῳ, οὐκ ἀπὸ γνώμης συναι-
νέσαι δεδιότας δὲ μὴ, ὡς εἰκὸς, ἔριδος
ἐπὶ τούτῳ γενομένης, καταγνῷ ὡς ἀμφιβόλου
τὸ δόγμα τοῦ, καὶ πρὸς ἑλληνισμὸν τρα-
πέσι, καὶ διώξῃ τὴν ἐκκλησίαν, ἔναγχος
χειμαζόμενος δεξάμενος, καὶ ἐπαδάπτος
ὤν· ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῇ ἀπολογίᾳ φασὶ κωνσ-
ταντῖνον συγγνώμην αὐτοῖς νεῖμαι· προνοῆ-
σαι δὲ πάλιν ἑτέραν συναθροῖσαι σύνοδον·
ὡς δὲ τῷ ταῦτα βουλεύεσθαι φθάσασης τῆς
αὐτοῦ τελευτῆς, οἷα πρεσβυτέρῳ παιδὶ ἐπιτέλα-
σαι κωνσταντίῳ τοῦτο ἐπιτελέσαι, ὡς οὐδὲν
ὄφελος ἂν αὐτῷ βασιλείας, εἰ μὴ συμφώ-
νως πρὸς πάντων τὸ θεῖον θρησκεύοιτο· τὸν
δὲ τῷ πατρὶ πειθόμενον, τῷ ἐν ἀριμίνῳ
συγκροτῆσαι σύνοδον· ἣ μάλιστα τὸ ψεῦ-
δος φωράται· συνελθεῖν γὰρ ὑπατίου ἐν
διστέοις ὑπατεύσαντος, ἡνίκα ἀμφὶ τὸ δεύτε-
ρον εἰκοστὸν ἔτος ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ διήνυε κων-
σταντῖνος τὴν τοῦ πατρὸς τελευτήν· πολλῶν
οὖν τῶν μεταξὺ συνόδων γενομένων, ἐν αἷς περὶ
ὁμοίου καὶ ὁμοιουσίου ζήτησις ἦν· τὸ δὲ καθ'
ὅπαν ὅμοιον τῷ παιδὶ τὸν υἱὸν δοξάζειν, πάν-
τελῶς οὐδεὶς ἠθέλησεν, εἰ μὴ τότε μετὰ τοῦτο αἴτιος
γενόμενος ἦνεγκε· καὶ ἐπὶ ἀναιρέσει τοιούτου
δόγματος, ἐν ἀριμίνῳ καὶ σελευκείᾳ προστά-
ξαι τὸν αὐτὸν χρόνον τοὺς ἱερέας συνελ-
θεῖν· ὥστε τῷ ἀληθῆ αἰτίαν ταύτης τῆς συνό-
δου γενέσθαι, ἢ τὴν κωνσταντίου κέλευσιν, ἀλλὰ
τὴν καθ' ἑαυτὸν ζήτησιν· ὅπερ μὴν ἔν τε τοῖσδε κἀν
ἑξῆς καὶ ἐξῆς ἐπιδείξω.

A mihi videtur, id quod Ariani ubiq; prædicaverunt. Ajunt enim post Nicænam Synodum complures Episcopos, inter quos Eusebius fuit ac Theognius, Filium Patri consubstantialem dicere recusasse: Constantinum vero indignatione commotum, multasse eos exilio. Postea vero aut somnium, aut veram visionem sorori Imperatoris apparuisse divinitus, quâ monita sit, homines illos rectè sentire, & injustè esse damnatos. Hac de causa Imperatorem eos ab exilio revocasse: quæsisseque ex illis, quid causæ esset, cur à decretis Nicæni Concilii dissentirent, præsertim cum fidei illic expositæ ipsi unà cum reliquis subscripsissent. Tum illos respondisse, se nequaquam ex animo consensisse: sed propterea quod vererentur, ne excitatâ de hac re contentione, ipse religionem tanquam dubiam atque ancipitem condemnaret, & ad Gentilium superstitionem conversus, Ecclesiam persequeretur; quippe qui recens Christum colere instituisset, nec baptismum adhuc suscepisset. Post hanc defensionem ajunt Constantinum eis veniam indulsisse, & de altera Synodo convocanda cepisse consilium. Verum dum ista cogitaret, fatali morte eum prœveniente, Constantio utpote majori natu mandasse, ut istud perficeret. Quippe imperium nihil ipsi profuturum esse, nisi Deus ab omnibus unum idemque sentientibus coleretur. Constantium itaque patris mandato obsequentem, Concilium Arimini congregasse. Ex quo maxime mendacium, illorum deprehenditur. Etenim Synodus Arimini celebrata est Eusebio & Hypatio Consulibus, annum imperii secundum & vicesimum agente Constantio, post obitum patris sui Constantini. Medioque illo temporis spatio plures Synodi congregatæ sunt, in quibus de consubstantiali & de Homœusio disputatum est. Filium vero Patri dissimilem secundum substantiam, nemo omnino ausus est asserere, nisi solus tunc temporis Aëtius. Quod Imperator Constantius graviter ferens, ad eam opinionem abolendam sacerdotes Ariminum & Seleuciam eodem tempore jussit convenire. Adeo ut verissima causa Ariminensis Concilii fuerit, non Constantini jussio, sed Aetii disputatio. Et hæc quidem ita se habere, ex sequentibus manifesto apparebit.

A

Caput XX.

Quomodo Athanasius Constantii literis revocatus, sedem suam recepit: & de Episcopis Antiochiæ. Item de his quæ ab Athanasio postulavit Constantius: & de glorificatione Dei in Hymnis.

CONstans vero, postquam ea quæ in Serdicensi Concilio gesta erant cognovisset, scripsit fratri, ut Athanasio & Paulo Ecclesias suas redderet. Cumque hic procrastinaretur, iterum scripsit, ut aut viros susciperet, aut se ad bellum pararet. Constantius itaque re cum Orientalibus Episcopis communicata, stultum esse censuit, ea de causa civile bellum suscipere. Athanasium igitur ex Italia accersit, cursus publici copiam ei faciens, & frequentibus literis invitans, ut quàm celerrime reverteretur. Athanasius vero qui tum Aquilejæ morabatur, acceptis Constantii literis, Romam venit, Julio valedicturus. Ille benevole eum complexus dimisit, datis ei literis ad Clerum & populum Alexandrinum, quibus, ut par erat, hominem commendabat, tanquam multis discriminibus nobilitatum: & Alexandrinæ Ecclesiæ gratulabatur, ob reditum tanti Sacerdotis: denique hortabatur ut idem cum illo sentirent. Inde igitur digressus Athanasius, Antiochiam Syriæ petrexit, in qua tunc temporis agebat Imperator: Leontius vero Ecclesias obtinebat. Nam post exilium Eustathii, Ariani Antiochenam sedem administrarunt: primum quidem Euphronius, deinde Flaccillus; post quem Stephanus. Qui cum sacerdotio exutus fuisset utpote indignus, Leontius eo tempore Episcopatum illum regebat. Verum Athanasius, cum quidem utpote hæreticum aversatus est: cum iis verò qui Eustathiani vocabantur, communionem iniit, in privatis ædibus collectas celebrans. Cum autem Athanasius lenem ac benevolum erga se Constantium expertus esset, postularetque ab eo, ut Ecclesiam suam reciperet, Imperator ab Arianæ sectæ Antistitibus admonitus: At ego, inquit, paratus sum implere cuncta quæ tibi pollicitus sum cum te evocarem. Æquum igitur est, ut tu vicissim quidquid à te beneficii loco petiero, libens mihi concedas. Id autem est,

Κεφ. κ'.

Ὡς γράμμασι κωνσταντίου πάλιν ἀθανάσιος κατιὼν τὴν θρόνον λαμβάνει· καὶ περὶ τῶν τῆς ἀντιοχείας ἐπισκόπων· καὶ περὶ τῶν κωνσταντίου πρὸς αὐτὸν ζητημάτων, καὶ περὶ τῆς ἐν ὕμνοις δοξολογίας.

Ὁ δὲ κώνστας τὰ ἐν σαρδικῇ γενόμενα μαθὼν, ἔγραψε τῷ ἀδελφῷ ἀποκαλεῖν τοὺς ἀμφὶ τὸν ἀθανάσιον καὶ παῦλον ἑαυτῶν ἐκκλησίας· ὡς ἢ ἀνεβάλλετο, πάλιν ἔγραφεν, ἢ δέχεσθαι τοὺς ἄνδρας, ἢ πρὸς πόλεμον παρασκευάσασθαι κοινωσάμενος δὲ περὶ τούτου κώνστας τοῖς ἀνατολικοῖς ἐπισκόποις, οὐκ ἔδοξε νομίσας τοῦτο χάριν ἐμφύλιου αἱρέσεως μάχην μεταλαβεῖν ἀθανάσιος ἐκ τῆς ἰταλίας, δημόσια ὀχήματα δεξάμενος παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπάνοδον, καὶ γράμματα πολλὰ παρ' αὐτοῦ λαβὼν πρὸς τοὺς ἀλεξανδρέων κληρικοὺς καὶ λαϊκούς, ἀπῆλθε θᾶττον ἐπανελθεῖν· ἀθανάσιος ἦν ἀκυλίᾳ ὅτε διάγων, δεξάμενος παρὰ τοῦ βασιλέως γράμματα, ἤκεν εἰς ῥώμην, τοὺς ἀμφὶ τὸν ἰούλιον σωλαξόμενος· ὁ δὲ μάλα φιλοφρόνως ἀπέπεμψεν αὐτὸν, ἐπιστολὰς δοὺς πρὸς τὸν ἀλεξανδρέων λαὸν ἔλαον, ἐν αἷς παρεκάλει τὸν ἄνδρα θαυμάζεσθαι, ἐπιδεῖξαι τοῖς πολλοῖς κινδύνοις γεγενημένον, καὶ συμφρονῆσαι τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ ἕνα ὄντα τὸν ἱερέως ἐπάνοδον, καὶ τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἅπαντας· ἐκελεύομεν· ἐνθένδε τε ἦκεν εἰς ἀντιόχειαν τῆς συρίας, ὅτε τότε διέτριβεν ὁ βασιλεύς· ὃς δὲ ἐκκλησίας καλεῖχε λεόντιος· μὴ γὰρ τὸν δυσαθῆ φυγὼν, οἱ ἐκ τῆς εὐνομίας αἱρέσεως τὸν ἀντιοχείας ἐπέτρεψαν θρόνον πρὸς μὲν δύφρονι· μὴ ὄντα τοῦτον πλάκιος· ἐφεξῆς σέφανος· ὡς ἀναξίως ἀπορριφθέντα, λεόντιος τότε τὸν ἐπισκοπὴν ἔσχεν· οὐ ὡς ἑτερόδοξον, παρῃτεῖτο ἀθανάσιος τοῖς ὑπ' αὐτοῦ καλουμένοις δυσαθιανοῖς ἐκκλησιάζειν ἰδιωτῶν οἰκίαις ἐκκλησιάζων· ἐπεὶ δὲ δυνατὸς ἐπιεικῶς ἐπῆλθε κωνσταντίῳ, ὡς ἐδόκει τὴν ἰδίαν αὐτῷ ἀπολαβεῖν ἐκκλησίαν, ὑπὸ τῶν μενόντων τῷ βασιλεῖ τῆς εὐνομίας αἱρέσεως· ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ βασιλεύς, ἕτοιμος εἰμὶ περᾶναι ἃς ὑποχέσεις, ἐφ' αἷς σε μεταπεμψάμην· ἐν δίκῃ δὲ καὶ αὐτὸς ἐμοὶ ἂν αἰτήσαιο χάριν, ἀπροθύμως συγχωρήσεις· ἢ δὲ ὃς

ὥστε ἐκ πολλῶν τῶν ὑπὸ σὲ ἐκκλησιῶν μίαν ἔχειν τὰς κοινωνεῖν σοι παραιτουμένους· ὑπολαβὼν ὁ Ἀθανάσιος, καὶ μάλα, βασιλεῦ, εἶπε δίκαιον καὶ ἀναγκαῖον, τοῖς σοῖς προστάγμασι πείθεσθαι καὶ ἐκ ἀντερῶ· ἐπεὶ οὐδὲ τοῦτο ἀντιοχέων πόλιν, εἰσὶν οἱ τὴν κοινωνίαν τῶν ἑτεροδόξων ἡμῖν ἀποφεύγοντες, παρακαλῶ οὖν αὐτῶ χάριν, ὥστε τοὺς μίαν ἔχειν ἐκκλησίαν, καὶ ἀδεῶς ἐν ταύτῃ συνιέναι· δίκαια δὲ λέγων Ἀθανάσιος τοῦ βασιλέως δοκιμάσαντος, ἄμεινον ἐφάνη τοῖς ἀπὸ τῆς ἑτέρας αἱρέσεως ἡσυχίαν ἄγειν, λογιζομένοις ὡς ἀπαθῶς τὰ τῆς οἰκείας δόξης ἐπιδώσουσιν ἔξω παρὰ ἀλεξανδρεῦσι διὰ Ἀθανάσιον· ἱκανῶν ὄντας ὁμοφρονοῦντας ἀσφαλῶς ἔχειν, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐπάγεσθαι. ἦν δὲ ἀντιοχεῦσιν τοῦτο χρήσιμον, πρῶτον μὲν συγκροτηθήσεσθαι τοὺς Εὐσταθίου ἐπαινέτας πολλοὺς ὄντας· ἔπειτα δὲ, ὡς εἰκός, νεωτέρων ἀνδρῶν πειραθήσεσθαι πραγμάτων, οἷς οὐκ ἀκινδύνως ἔχειν ἐς ἔχουσιν· ἐπεὶ καὶ κρατούντων αὐτῶν τῶν τῆδε ἐκκλησιῶν, ἐπαινέσαι οἷς ἐδόξαζον ὁ πᾶς κλῆρος καὶ ὁ λαὸς ἐπείθοντο· ἀλλὰ κατὰ χορεὺς ὡς ἕκαστον τῶν ὑμνεῖν τὸν θεὸν συνισάμενοι, πρὸς τῷ τέλει τῶν ᾠδῶν τοῦ οἰκείαν προαίρεσιν ἐπεδείκνυον· καὶ οἱ μὲν, πατέρα καὶ υἱὸν ὡς ὁμότιμον ἐδόξαζον· οἱ δὲ, πατέρα ἐν υἱῷ, τῇ παρενθέσει τῆς προθέσεως, δουλεύειν τὸν υἱὸν ἀποφαίνοντες· ἀμέλει τοίνυν τούτων ὧδε γεγενημένων, ἀπορῶν ὅ, τι ποιήσοι λεόντιος, ὁς κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐκ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως τὸν ἀντιοχέων διέπετο θρόνον, κωλύειν μὲν οὐκ ἐπεχείρησεν τοῖς κατὰ τὸν ἐν νικαίᾳ συνόδου τὸν θεὸν ὑμνεῖν ἐδεδίει γὰρ, μὴ σασιάσειεν τὸ πλῆθος· λέγεται δὲ τῆς κεφαλῆς ἐφαψάμενος, ὑπὸ πολιᾶς λευκῆς οὔσης, εἰπεῖν· ὡς ταύτῃ τῆς χιόνος λυθείσης, πολὺς ἔσαι πηλός· ὑποδηλῶν ὡς ἀπὸ τελευτήσαντος, εἰς σὲ τὸν λαὸν καταλήξει ἡ ἐν τοῖς ὕμνοις διαφωνία, μὴ ἀνεχομένων τῶν μετ' αὐτὸν ὁμοίως συμπεριφέρεσθαι τῷ πλήθει.

A ut ex multis Ecclesiis quæ tibi subjectæ sunt, unam habeant ii qui communicare tibi detrectant. Tum Athanasius: Æquũ omnino, immo necessarium est, inquit, ô Imperator, præceptis tuis obtemperare: neque ego contradicam. Verum quoniam in hac quoq; Antiochenorum urbe multi sunt, qui hæreticorum communionem refugiunt, simile quoq; beneficium abs te peto; ut scilicet isti unam sibi habeant Ecclesiam, in quam libere possint convenire. Cumque Imperator justa esse censuisset quæ ab Athanasio dicerentur, satius visum est Arianis quietè agere. Intelligebant enim, sectam suam apud Alexandrinos nullum unquam progressum esse facturam, propter unum Athanasium: quippe qui tantis viribus polleret, ut & fidei suæ homines firme retinere, & adversarios ad se pellicere facile posset. Apud Antiochenos vero si istud fieret, primum quidem Eustathii fautores, qui multi erant, in unum coituros. Deinde ipsos, ut verisimile est, turbas ac res novas experturos esse, cum absque periculo habere sibi liceat eos quos nunc habent: quandoquidem ipsis etiam Ecclesias obtinentibus, non tamen universus Clerus ac populus opinionem ipsorum penitus sectaretur: Sed per choros, ut apud illos moris est, distributi inter psallendum, sub finem hymnorum singuli sententiam suam declararent. Nam alii Patrem & Filium, tanquam honore æqualem glorificabant: alii vero Patrem in Filio: hac præpositione adjecta denotantes, Filium Patri inferiorem esse. Quæ cum ita fierent, Leontius Arianę factionis Episcopus qui tum temporis Antiochenam sedem gubernabat, incertus animi quid ageret, eos quidem qui juxta doctrinam fidei à Nicæno Concilio traditam Deum hymnis glorificabant, prohibere haudquaquam aggressus est. Verebatur enim ne plebs seditionem commoveret. Manum tamen capiti jam canescenti admovens, dixisse fertur: Hâc nive liquefactâ multum erit luti. Significans his verbis, futurum ut hæc hymnorum discrepantia, post mortem ipsius in gravissimam plebis seditionem desineret; iis qui in locum ipsius successuri essent, perinde morigerari atque obsecundare plebi detrectantibus.

A

CAPUT XXI.

Quid Constantius Ægyptiis scripserit pro Athanasio: & de Synodo Hierosolymitano.

PORro Imperator Athanasium in Ægyptum dimisit: & de illo literas scripsit, tum ad Episcopos & Presbyteros per singulas civitates illic constitutos, tum ad plebem Ecclesiæ Alexandrinæ, quibus vitæ illius morumque integritatem commendabat, eosque hortabatur, ut sub ejusmodi Antistite Deum precibus ac supplicationibus colerent. B Quod si qui malevoli ac seditiosi deprehenderentur, eos ex legibus adversus tales homines constitutis pœnas daturos minatus est. Jussit præterea, ut quæcunque ab ipso prius scripta essent tam contra Athanasium, quàm contra illos qui cum eo communicabant, ex actis publicis delerentur: utque clerici illius pristinâ, sicut antea consueverant, immunitate fruerentur. Qua de re scripsit ad rectores provinciarum per Ægyptum ac Libyam. Athanasius igitur cum in Ægyptum venisset, quotquot Arii opinionem tueri cognoverat, à sacerdotio removit. Iis vero quos ipse exploraverat, Ecclesiarum administrationem & Concilii Nicæni fidem commendabat, admonens eos ut omni studio eam retinerent. Idem quoque eo tempore fecisse dicitur, cum per alias provincias transiret, sicubi forte contigerat Ecclesias ab Arianis sacerdotibus obtineri. Certe & hoc crimen ei objecerunt adversarii, quòd in urbibus nullatenus ad ipsum pertinentibus ordinationes fecisset. Verum cum invitis adversariis reditum impetrasset, & ob familiaritatem Constantis Augusti nequaquam contemnendus videretur, majore quam antea in honore apud omnes erat. Quin & complures Episcopi, inimicitias quas cum eo exercuerant, deposuerunt, & communionem cum illo inierunt. Inter quos fuére Palæstini, qui eum transeuntem benigne exceperunt: collectaque Hierosolymis Synodo, Maximus & reliqui de illo ad hunc modum scripserunt.

Κεφ. κα'.

Ὅτι καὶ ὁ ὑπὲρ Ἀθανασίου τοῖς κατ' Αἴγυπτον γράφει καὶ περὶ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδου.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀποπέμπει Ἀθανάσιον εἰς Αἴγυπτον· ἔγραψε δὲ περὶ αὐτοῦ τῇ τε πόλει ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, καὶ τῷ λαῷ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, ὁρῶν τε βίου μαρτυρῶν αὐτῷ καὶ τρόπων δεξιῶν ἀκριβοῦν, καὶ ὑπὸ τοιούτῳ αὐτῷ εὐχαῖς καὶ ἱκεσίαις τὸ θεῖον θεραπεύειν· εἰ δέ τινες ἐθελοκακοῦντες φανεῖεν, τιμωρίαν διδόναι καὶ τοῖς τούτων κινοῦσι νόμους· προστάξας δὲ καὶ πρότερον παρ' αὐτοῦ γραφέντα καὶ Ἀθανασίου καὶ τῶν αὐτῷ κοινωνούντων, ἀπὸ τῶν δημοσίων ὑπομνημάτων ἀπαλείφεσθαι· καὶ ὡς τὸ παλαιὸν ἀτέλειαν ἔχειν λειτουργημάτων τοὺς αὐτοῦ κληρικούς· καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ Λιβύην ἄρχοντας ἔγραψε· παραγενόμενος δὲ Ἀθανάσιος εἰς Αἴγυπτον μὲν ἔγνω τοὺς ἀρείου φρονήσεως, καθεῖλε· C οὓς δὲ αὐτὸς ἐδοκίμασε, τὰς ἐκκλησίας ἐπιτρέπει καὶ τὴν πίστιν τὴν ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ· ἐπεσταλμένην ταύτην ἔχειν ἐνετέλλετο· λέγεται δὲ καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὴν ὁδοιπορίαν ποιούμενος, ὅμοια πράττειν, εἰ συμβαίη τὰς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν ἀρείου καλεῖσθαι αἱρετικῶν· καὶ τοῦτο ἔγκλημα αὐτῷ ἐπῆγον, ὡς ἐν πόλεσι μηδὲν αὐτῷ προσηκούσας, χειροτονίαν ἐτόλμησεν· οἷα δὲ ἀκόντων τῶν ἐναντίων καλῶς ἔχοντος τὴν ἐπάνοδον, καὶ διὰ τὴν φιλίαν τὴν κώνσταντος τοῦ βασιλέως ὁ δοκῶν δικαίως D φρονεῖν εἶναι, μᾶλλον ἢ πρότερον ἐν τιμῇ παρὰ πᾶσιν ἦν. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐπισκόπων, τὰς πρὸς αὐτὸν ἀπεχθείας μεθέντες, καὶ κοινωνίας μετέδοσαν, ὡς παλαιστινοί· παρῆσαν γὰρ αὐτῷ τότε δι' αὐτῶν, βουλόμενοι προσδέξασθαι τὴν σύνοδον ἐν ἱεροσολύμοις ἐπιτελεσαμένης μεγίστου τε καὶ ἕτεροι, ἔγραψαν περὶ αὐτοῦ τάδε.

A

Κεφ. κβ'.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν ἱεροσολύμοις συνόδου ὑπὲρ Ἀθανασίου.

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν ἱεροσολύμοις συναχθεῖσα, τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ, καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ λαῷ. ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Κατ' ἀξίαν τῶν ὅλων θεῷ εὐχαριστεῖν οὐκ ἀρκέσομεν ἀγαπητοὶ ἐφ' οἷς θαυμασίοις ἐποίησε πάλαι, ἐποίησε δὲ καὶ νῦν μὴ τὴν μελέσας ἐκκλησίας, τὸν ποιμένα ὑμῖν καὶ κύριον καὶ συλλήτορον ἡμῖν Ἀθανάσιον ἀποδοὺς ὑμῖν· τίς γὰρ ἤλπισέ ποτε ταῦτα ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, ἃ νῦν ὑμεῖς ἔργῳ ἀπολαμβάνετε· ἀλλ' ἀληθῶς αἱ εὐχαὶ ὑμῶν εἰσηκούσθησαν πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν, τὸν κηδόμενον τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ ἐπιδόντα ὑμῶν τὰ δάκρυα καὶ τὰς ὀδυρμούς, καὶ διὰ τοῦτο τῶν δεήσεων ὑμῶν ἐπακούσαντα· ἤτε γὰρ ὡς πρόβατα ἐρριμμένα καὶ ἐσκυλμένα, μὴ ἔχοντα ποιμένα· καὶ διατοῦτο ἐπεσκέψατο ὑμᾶς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν ἀπ' οὐρανοῦ, ὁ τῶν ἰδίων προβάτων κηδόμενος, ἀποδοὺς ὑμῖν ὃν ἐποθεῖτε· ἰδοὺ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάλαι ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης προθύμως, καὶ τῇ ὑμετέρᾳ συμπνέοντες ἀγάπῃ, πρὸ καιροῦ αὐτὸν ἠσπασάμεθα· καὶ κοινωνήσαντες δι' αὐτοῦ ὑμῖν ταύτας τὰς προσρήσεις διαπεμπόμεθα, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους ὑμῶν εὐχὰς, ἵν' εἰδῆτε τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτὸν καὶ ἡμᾶς ἡνωμένους· ὀφείλετε δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων εὐχεσθαι· οἵτινες καὶ αὐτοὶ γνόντες τὸν πόθον ὑμῶν καὶ τὴν αὐτοῦ καταρτίσαντες, ἀποκαθίστασιν ὑμῖν αὐτὸν μετὰ πάσης τιμῆς καὶ ἐξιώσεως· ὑπὲρ οὗ δεξάμενοι αὐτὸν χερσὶ καὶ τὰς ὀφειλομένας ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀναπέμψατε τῷ ταῦτα ὑμῖν χαρισαμένῳ θεῷ σπουδάσατε, ὑπὲρ τοῦ διὰ παύλου ὑμᾶς χαίρειν τῷ θεῷ, καὶ δοξάζειν τὸν κύριον ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Caput XXII.

Epistola Synodi Hierosolymitana pro Athanasio.

Sancta Synodus Hierosolymis congregata, Collegis per Ægyptum & Libyam constitutis; Presbyteris item ac Diaconis, & populo urbis Alexandrinæ, charissimis ac desideratissimis fratribus, in Domino salutem.

Deo optimo maximo dignas gratias agere nequaquam sufficimus, pro admirandis operibus, quæ semper antea, & nunc potissimum Ecclesiæ vestræ causâ gessit, Pastorem vestrum, & dominum ac collegam nostrum Athanasium vobis restituendo. Quis enim unquam speravit, ea se oculis visurum esse, quæ nunc re ipsa consecuti estis. Sed profecto preces vestræ exauditæ sunt à Deo optimo maximo, qui Ecclesiæ suæ curam gerit, & qui vestras lachrymas vestrosque gemitus inspexit, atque idcirco postulationibus vestris annuit. Eratis enim tanquam oves disjectæ atque vexatæ, non habentes pastorem. Propterea vos è cœlo respexit verus pastor, qui curam gerit ovium suarum: vobisque restituit eum quem desiderabatis. Ecce enim nos qui Ecclesiasticæ pacis causâ omnia facimus, & qui cum dilectione vestra conspiramus, priores illum complexi sumus; & inita cum eo communione, has ad vos salutationes & gratulationes nostras per illum misimus, ut intelligatis, nos charitatis vinculo ei conjunctos esse. Æquum porro est, ut etiam pro pietate Deo charissimorum Imperatorum vota faciatis, qui vestro desiderio ejusque viri innocentiâ perspectâ, eum vobis honorificentissime restituere dignati sunt. Cum igitur expansis manibus eum exceperitis, gratulatorias pro illo preces, uti par est, Deo qui ista vobis tribuit, offerre studete, ut semper in Deo gaudeatis, & glorificetis dominum in Christo Jesu domino nostro, per quem Patri sit gloria in sæcula sæculorum, Amen.

CAPUT XXIII.

Valentis & Vrsacii Arianorum confessio, oblata Episcopo Romano, quod falsa retulissent contra Athanasium.

ET hæc quidem ita scripsit Concilium Episcoporum Palæstinæ. Postea vero optatissimum quiddam contigit Athanasio, quo perspicue convictum est, injuste illum condemnatum fuisse ab Episcopis qui in Concilio Tyri convenerant. Etenim Valens & Ursacius, qui B una cum Theognio & reliquis, sicut superius dictum est, missi fuerant in Mareotem inquisituri, num Athanasius sacrum calicem confregisset, sicut ab Ischyrione accusabatur; pœnitentia ducti, hæc ad Julium Romanæ urbis Episcopum scripsere.

Domino beatissimo Papæ Iulio, Valens & Vrsacius salutem.

Quoniam constat nos antehac multa gravia de nomine Athanasii Episcopi literis nostris insinuasse, atque literis Sanctitatis tuæ conventos, ejus rei de qua significavimus, non præstitisse rationem, profitemur apud Sanctitatem tuam, cunC ctis præsentibus Presbyteris fratribus nostris, omnia quæ antehac ad aures nostras pervenerunt de nomine prædicti Athanasii, falsa à nobis esse insinuata, atque omnibus viribus carere: atque ideo nos libentissime amplecti communionem prædicti Athanasii, maxime cum Sanctitas tua, pro insita sibi benevolentia, errori nostro veniam fuerit dare dignata. Profitemur etiam, quod si aliquando nos Orientales voluerint, vel idē Athanasius, malo animo ad causam vocare, citra conscientiam tuam non adfuturos. Hæreticum vero Arium, & satellites ejus, qui dicunt; Erat tempus quando non erat Filius, & qui dicunt ex nihilo Filium, & qui negant Christum Deum & Dei Filium ante sæcula fuisse, sicut per priorem libellum nostrum quem apud Mediolanum porreximus, & nunc, & semper anathematizasse, hac manu nostra qua scripsimus, profitemur. Et iterum dicimus hæresin Arianam, ut superius diximus, & ejus auctores in perpetuum damnasse. Et manu Ursacii; Ego Ursacius Episcopus huic professioni nostræ subscripsi. Similiter &

ΚΕΦ. ΚΓ'.

Ὁμολογία Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου τῶν τὰ ἀρειανίζοντων πρὸς τὸν Ῥώμης, ὡς ψευδῆ κατ' αὐτοῦ ἀθανασίου.

ΚΑΙ τὰ μὲν ὧδε ἔγραψεν ἡ ἐκ παλαιστίνης σύνοδος· μέγιστον δὲ ἐπὶ τούτοις Ἀθανασίῳ συνεκύρησε, σαφῶς ἐλέγχου, ἀδίκως αὐτὸν καταδικάσαι ἐν Τύρῳ συνελθόντας ἐπισκόπους· οἵ τε γὰρ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος, οἱ σὺν τοῖς ἀμφὶ Θέογνιν, ὡς πρόσθεν εἰρήκαμεν, εἰς τὸν Μαρεώτην παρεγενόντο ἐρευνῆσαι, εἰ κῆρ ἦν ἰσχυρίωνος γεγραπτήριον ἱερὸν συντρῖψαι, μεταμεληθέντες δὲ ἔγραψαν ἰουλίῳ τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ.

Τῷ κυρίῳ μακαριωτάτῳ πάπᾳ ἰουλίῳ
Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης.

Ἐπιδὴ συνέσησεν ἡμᾶς πρότερον πολλὰ καθ' ἡμᾶς περὶ Ἀθανασίου ἐπισκόπου διὰ γραμμάτων ὑμῶν ὑποβεβλῆσθαι, γραμμάτων σῆς χρηστότητος μεθοδευθέντες, πρᾶγμα χάριν οὐκ ἔδωκεν ὃ ἐδηλώσαμεν, οὐκ ἠδυνήθημεν λόγον ἀποδοῦναι· ὁμολογοῦμεν οὖν τῇ σῇ χρηστότητι, παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων πρεσβυτέρων, ὅτι πάντα τὰ προσενεχθέντα εἰς τὰς ἀκοὰς ὑμῶν οὐκ ἀληθῆ περὶ τοῦ Ἀθανασίου, ψευδῆ κατ' αὐτοῦ ἐπλάσαμεν· ἐπιδὴ τε δυνάμει ἀλλότρια αὐτὸν ἐγκαλοῦντες ἐπιτυγχάνειν τούτου, ἀδέως ἀνακοινούμεθα τὴν κοινωνίαν τοῦ προφερομένου Ἀθανασίου· καὶ μάλιστα ὅτι καὶ θεοσεβάσου καὶ τὴν ἐμφυῆ αὐτῆς καλοκαγαθίαν, τῇ πλάνῃ ἡμῶν συγγνώμην καθήκειν δοῦναι ὁμολογοῦμεν καὶ τοῦτο, ὅτι ἐάν ποτε ἡμᾶς οἱ ἀνατολικοὶ θελήσωσιν, ἢ καὶ αὐτὸς Ἀθανάσιος καλοῦντες ἐπιστεῖλαι εἰς κρῖσιν καλέσαι, μὴ ἀπερχόμεθα, πρὸ γνώμης τῆς σῆς διαθέσεως τὸν ἀιρετικὸν ἀρεῖον, καὶ τοὺς ὑπαρχοντας ζοῦλας αὐτῷ, τοὺς λεγοῦντας ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος χρίστος ἐστὶν, καὶ τὸν ἀρνουμένους τὸν χριστὸν θεὸν εἶναι καὶ υἱὸν θεοῦ πρὸ αἰώνων, καθὼς καὶ ἐν τῷ πρόσθεν λιβέλλῳ ἐαυτῶν ἐν τῇ μεδιολάνων ἐπιδεδώκαμεν, νῦν καὶ ἀεὶ ἀναθεματίζομεν· ταῦτα τῇ ἡμῶν αὐτῶν γράψαντες ὁμολογοῦμεν πάλιν ἀφανιστῷ αἱρέσει, καθὰ προεθέμεθα, καὶ τοὺς ταύτης αὐθέντας κατεκρίναμεν εἰς αἰῶνα· Ἐγὼ Οὐρσάκιος τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ παρὼν ὑπέγραψα· ὡσαύτως ὁ καὶ

ἀλης· Καὶ ἃ μὲν πρὸς Ἰούλιον ὡμολόγησαν, ταῦτά ἐστιν· ἃ δὲ καὶ πρὸς Ἀθανάσιον ἔγραψαν, ἀναγκαίως προσθήσομαι ἔχειν ὧδε.

A Valens. Et ista quidem apud Julium sunt professi. Quæ vero ad ipsum Athanasium scripserunt, necessario hic apponenda sunt. Sic autem habent.

Κεφ. κδ'.

Ἐπιστολὴ εἰρηνικὴ τῶν αὐτῶν πρὸς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον· ἔτι δὲ καὶ ὅπως οἱ λοιποὶ τῆς ἑῴας ἐπίσκοποι τὰς ἰδίας θρόνους ἀπέλαβον· καὶ ὅτι πάλιν Μακεδονίου ἐκκλησιάζοντος, Παῦλος τῷ θρόνῳ ἀντικατέστη.

Cap. XXIV.

Epistola pacifica eorundem Episcoporum ad Magnum Athanasium. Item quomodo etiam reliqui Orientis Episcopi sedes suas receperint: & quod rursus ejecto Macedonio, Paulus in ejus locum substitutus est.

Κυρίῳ ἀδελφῷ Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ, Οὐρσάκιος καὶ Βάλης ἐπίσκοποι. B

Domino fratri Athanasio Episcopo Vrsacius & Valens Episcopi.

Ἀφορμὴν εὑρόντες διὰ τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν πρεσβύτερον ἡμῖν μεσαίτατα ἐρχόμενον πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην, ἀδελφὲ ἀγαπητέ, διὰ τούτου πάντως προσαγορεύομέν σε ἀπὸ τῆς Ἀκυλείας καὶ εὐχόμεθά σε ὑγιαίνοντα, τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγνῶναι· δώσεις γὰρ ἡμῖν θαῤῥεῖν, ἐὰν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν ἀποδῷς ἡμῖν τὴν ἀμοιβήν· γίνωσκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν μετά σε καὶ κοινωνίαν ἐκκλησιαστικήν· ἣ τούτων γνώρισμα, C ἡδὲ τούτων τῶν γραμμάτων προσηγορία. Ἀθανάσιος μὲν οὖν ἔτως ἐκ τῆς πρὸς δύσιν ἀρχομένης ἐπανῆλθεν εἰς Αἴγυπτον· καὶ Παῦλος ὁ καὶ Μάξιμος, Ἀσκληπᾶς τε καὶ Λεύκιος, τὰς ἰδίας ἀπέλαβον θρόνους· καὶ γὰρ δὴ τούτοις γράμματα βασιλέως ἐπέτρεπε τὴν ἔποδον· καὶ ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει Παύλου εἰσελθόντος, ὑπεχώρησε Μακεδόνιος, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησίαζεν· ἐν Ἀγκύρᾳ δὲ μέγιστος συνέβη θόρυβος, ἁρπαγέντος βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου ἐκκλησίας, ἡνίκα Μάξιμος εἰσήει· τοῖς δὲ ἄλλοις ἁπανταχοῦ ἡ εἴσοδος ἐγένετο.

Dedit se occasio fratris & compresbyteri nostri Moysetis, venientis ad tuam dilectionem, frater charissime, per quem tibi salutem largissimam dicimus ex Aquilejensium civitate, & optamus ut incolumis literas nostras recenseas. Dederis enim fiduciam, si tu quoque in rescribendo vicem nobis rependas. Sane habere nos pacem tecum & communionem Ecclesiasticam, his literis scito. Divina pietas te custodiat, Frater. Athanasius igitur ex Occidentis partibus in Ægyptum reversus est. Paulus quoque & Marcellus, Asclepas ac Lucius, sedes suas recuperarunt. Etenim Imperatoris literæ, redeundi facultatem istis etiam concesserant. Et Constantinopoli quidem, ingresso Paulo, Macedonius se subduxit, & privatim conventus egit. Ancyræ vero gravissimus tumultus exstitit, cum introeunte Marcello Basilius Ecclesiâ spoliaretur. Reliquis nequaquam difficilis contigit restitutio.

EJUSDEM
HERMIÆ SOZOMENI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ
LIBER IV.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΜΟΣ Δ΄.

CAPUT PRIMUM.

De cæde Constantis Augusti, & de his quæ Romæ facta sunt.

ET hæc quidem gesta sunt ad hunc modum. Quarto autem anno post Serdicense Concilium, Constans in Gallia interficitur. Magnentius vero qui per insidias eum sustulerat, universum ejus imperium in ditionem suam redegit. Eodem tempore Vetranio quidam Sirmii ab Illyricianis militibus Imperator est declaratus. Nec exiguam partem istarum calamitatum pertulit urbs Roma, cum Nepotianus Constantini Imperatoris Sororis filius, adjuncta sibi gladiatorum manu, imperium invasisset. Verum hic quidem à Magnentianis militibus interfectus est. Constantius vero, utpote ad quem solum summa imperii recidera[t], Imperator appellatus, ut tyrannos è medio tolleret, modis omnibus contendebat. Inter hæc Athanasius Alexandriam ingressus, Synodum Episcoporum Ægypti fieri, & ea quæ tum Serdicæ, tum in Palæstina, de ipso decreta fuerant, confirmari curavit.

ΚΕΦ. α΄.

Περὶ τῆς ἀναιρέσεως κώνσαντος τοῦ καίσαρος, καὶ τῶν ἀμφὶ αὐτὸν συμβάντων.

ΚΑὶ τὰ μὲν ὧδε συνέβη τότε. τῷ δὲ τετάρτῳ ἔτει μετὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ σύνοδον, Γαλλίαν κώνσας ἀναιρεῖται. Μαγνέντιος δὲ, ὃς αὐτῷ τὸν φόνον ἐπεβούλευσε, πᾶσαν τὴν ὑπ' ἐκεῖνον κώνσαντι ἀρχομένην ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο. Βετρανίων δέ τις, ὑπὸ τῶν ἰλλυριῶν στρατιωτῶν ἐν τῷ σιρμίῳ βασιλεὺς ἀνηγορεύθη. πλεῖον δὲ τούτων τῶν κακῶν μέρος ἡ περίφημος ῥώμη μετεῖχε, νεποτιανοῦ, ὃς ἀδελφιδοῦς ὢν κώνσαντος ἐβασίλευσε, τοὺς μονομάχους ἐπὶ ἑαυτὸν ποιησαμένου, καὶ τῆς βασιλείας ἀμφισβητήσαντος. ἀλλ' ὁμοῦ τῶν μαγνεντίου στρατιωτῶν ἀνῃρέθη· κώνσαντι δὲ, ὡς εἰς μόνον αὐτὸν τῆς πασῆς ἀρχῆς ἐπιλειφθέντος, αὐτοκράτορι ἀναγορευθέντι, τοὺς τυράννους καθελεῖν ἐπεδόθη. ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἀθανάσιος παρεγένετο εἰς ἀλεξάνδρειαν, καὶ συνόδου γνώμῃ παρεσκεύασε τῶν ἐξ αἰγύπτου ἐπισκόπων, καὶ ἐπιψηφίσαι τοῖς ἐν καίσαρι καὶ παλαισίνῃ πρὸς αὐτὸν δεδογμένοις.

CAPUT II.

Quomodo Constantius iterum ejecit Athanasium, eosq; qui Consubstantiale asserebant relegavit. Item de morte Pauli Constantinopolitani Episcopi, & quomodo Macedonius rursus eam Ecclesiam occupavit, & mala gravissima perpetravit.

IMperator vero Constantius, Arianorum calumniis fidem adhibens, in eadem sententia non stetit: sed Episcopos

ΚΕΦ. β΄.

Ὡς πάλιν κώνσαντι ἀπελαύνεται τοῦ ἀθανασίου, καὶ ὡς ἐξορίζει τοὺς τὸ ὁμοούσιον προσδέχεσθαι· καὶ περὶ τῆς φυσικῆς τελευτῆς κώνσαντινουπόλεως, καὶ ὡς κατὰ τύχην πάλιν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ὁ μακεδόνιος, κακὰ εἰργάζετο.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῖς διαβολαῖς πίστιν τῶν ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως, ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐκ ἔμεινε γνώμης· ἀλλ' ἀπέστη

νεως προστέταξε, πᾶσα τὰ πρότερον δεδογμένα τῇ ἐν Σαρδικῇ συνόδῳ, τὴν καθόδου τυχόντας· ἵνικα δὴ μαρκέλλου πάλιν ἐκβληθέντος, τὴν ἐν ἀγκύρᾳ ἐκκλησίαν καθέξει βασίλειος· λεύκιος δὲ δεσμωτηρίῳ ἐμβληθεὶς, ἀπώλετο· παῦλος δὲ αἰδίῳ φυγῇ καταδικασθεὶς, εἰς κουκοὺσον τῆς ἀρμενίας ἀπενέχθη· ἐνθάδε καὶ τελευτᾷ τὸν βίον· πότερον δὲ νόσῳ ἢ βίᾳ, ἐγὼ μὲν οὐκ ἀκριβῶ· φήμη δὲ εἰς ἔτι νῦν κρατεῖ, βεβιῶσθαι αὐτὸν ἀναιρεθῆναι πᾶσι τῶν ἀπὸ μακεδονίας φρονούντων· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀπενέχθη, καὶ τὴν ἐκκλησίαν καθέξει μακεδόνιος, μοναστηρίοις πολλοῖς ἀποσυνεσησάμενος τὴν κωνσταντινούπολιν πεφιφράξας ἑαυτὸν, καὶ ταῖς πρὸς ἃς πέμπει ἐπισκόποις σπουδαῖς· λέγεται διαφόρως κακῶσαι τοὺς τὰ παύλου φρονοῦντας, τὰ μὲν πρῶτα τῶν ἐκκλησιῶν αὐτοὺς ἐξελαύνων· μὴ δὲ ταῦτα καὶ συγκοινωνεῖν αὐτῷ βιαζόμενος· ὡς πολλοὺς ὑπὸ πληγῶν διαφθαρῆναι τοὺς δὲ οὐσίας, ἄλλους δὲ πολιτείας ἀφαιρεθῆναι· τοὺς δὲ ἐπὶ τῷ μέτωπα στιγμασίας γράψας, ἵν' ἐπίσημοι ὦσι τοιοῦτοι ὄντες· βασιλέα δὲ μαθόντα καταγνῶναι, ὡς τοὺς ἀμφὶ τὸν μακεδόνιον ἐν αἰτίᾳ ποιήσαντος· καὶ ταῦτα τὸν αὐτὸν μακεδονίου καθαιρέσεως, ἵνικα τοῦτον ἀφείλοντο τῶν κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίαν.

A qui in sedes suas restituti fuerant, contra decreta Synodi Serdicensis expelli præcepit. Quo quidem tempore, ejecto rursus Marcello, Ancyranam Ecclesiam Basilius obtinuit: Lucius vero in vincula conjectus, mortem obiit. Paulus perpetuo exilio damnatus, Cucusum Armeniæ abductus est: ibiq; extremum diem clausit: utrum morbo, an vi extinctus, equidem ignoro. Fama tamen etiamnum viget, eum à Macedonianis laqueo strangulatum esse. Eo autem in exilium ejecto, Macedonius Ecclesiam occupavit. Qui cùm permultis Monasteriis quæ Constantinopoli constituerat, pactisque fœderibus cum finitimis Episcopis sese communiisset, fautores Pauli variis modis vexasse dicitur. Ac primo quidem Ecclesiis eos expulit. Posthæc communicare secum coegit, ita ut multi verberibus cæsi interierint: alii bonis mulctati, alii civitatis jure spoliati sint: quidam notis in fronte inustis compuncti, quo deinceps ab omnibus dignoscerentur. Quibus compertis, Imperator eam rem improbavit, culpamque conjecit in Macedonium.

Κεφ. γ'.

Περὶ τοῦ μαρτυρίου τῶν ἁγίων νοταρίων.

Προῆλθε γὰρ τὸ κακὸν καὶ μέχρι φόνων· καὶ γὰρ δὴ ἄλλοι τινὲς ἀνῃρέθησαν, καὶ μαρτύριος καὶ μαρκιανός· ὡς συνοίκους ὄντας παύλου, λόγῳ ἀνδρείως δοκοῦντας θανεῖν φασὶ θῦσαι τῷ μακεδονίῳ τῷ ὑπαρχῳ, ὡς αἰτίας γεγενημένους τῆς ἑρμογένους ἀναιρέσεως, καὶ τῆς καθ' αὑτοῦ στάσεως· ἦν δὲ ὁ μὲν, ὑποδιάκονος· ὁ δὲ μαρκιανὸς, ψάλτης καὶ ἀναγνώστης τῶν θείων γραφῶν· ὁ δὲ τάφος αὐτοῖς ἐστιν ἐπίσημος, πρὸ τοῦ τείχους τῆς κωνσταντινουπόλεως, ἅγιον μαρτύρων μνῆμα, κύκλῳ οἶκον περιέχουσα· ὃν οἰκοδομεῖν ἠρξατο ἰωάννης· ἐτελεσιούργησε δὲ σισίννιος, οἱ μὴ ταῦτα πρᾶξαντες τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίας· ἄξιον γὰρ νενομίκασι, μαρτυρίας γερῶν ἀμοιρεῖν αὐτοὺς ὑπὸ θεοῦ τετιμωμένους, καὶ

Caput III.

De Martyrio sanctorum Notariorum.

Malum enim ad cædes usque progressum fuerat. Nam & alii interfecti sunt, & Martyrius ac Marcianus: quos utpote Pauli domesticos & contubernales, ajunt forti animo mortem pertulisse, cum eos Macedonius Præfecto tradidisset, tanquã auctores necis Hermogenis, & seditionis adversus ipsum, ac postremo depositionis ipsius Macedonii, tunc cum Constantinopolitana Ecclesia expulsus est. Erat autem Martyrius quidem Subdiaconus: Marcianus vero Cantor & Lector sacrarum scripturarum. Eorum Sepulchrum est ante muros urbis regiæ, admodum insigne, Ecclesiæ ambitu circundatum, tanquam Martyrum monumentum. Quam quidem Ecclesiam extruere primum cœpit Joannes; absolvit autem Sisinnius. Qui postea Ecclesiæ Constantinopolitanæ fuerunt Antistites. Indignũ enim censuerunt, præmiis atq; honoribus martyrii eos fraudari, quos Deus ipse honore

afficeret. Quippe locus ille, ubi olim A noxii qui ad mortem ducebantur, capite truncari solebant, cum antea propter spectra inaccessus esset, deinceps purgatus est, & dæmoniaci morbo liberati sunt, multáque alia miracula ad illorum tumulum contigerunt. Et hæc quidem de Martyrio & Marciano dicta sint à nobis. Quæ si cui minus credibilia videbuntur, facile est res istas ex iis qui eas norunt, accuratius perdiscere. Nam fortasse adhuc mirabiliora iis quæ dixi, narraturi sunt.

ἡ ὅπου καὶ ὁ τῆδε τόπος, τῶν ἐπὶ θανάτου ἀγομένων ἐνταῦθα τὰς κεφαλὰς ἀποτεμνομένων. τὸ πρὶν ἄβατος ὢν ὑπὸ φασμάτων, ἐκαθάρθη· καὶ δαιμονῶντες τῆς νόσου ἀπηλλάγησαν, καὶ πολλὰ ἄλλα παράδοξα ἐπὶ τῷδε τῷ τάφῳ αὐτῶν συνέβη. τάδε μὲν ἡμῖν περὶ μαρτυρίου τε καὶ μαρκιανοῦ εἰρήσθω· εἰ δέ τῳ ἐπίδηλα εἶναι δοκεῖ, πόνος ἀδεὴς ἀκριβέστερα παρὰ τῶν εἰδότων μαθεῖν· ἴσως γὰρ καὶ θαυμασότερα ἀφηγήσονται.

B

CAPUT IV.

De expeditione Constantii in Illyricum, deque Vetranione & Magnentio: utque Constantius Gallum Cæsarem renuntiatum in Orientem misit.

SUb idem tempus cum Athanasius fuga elapsus fuisset, Georgius in Ægypto eos qui consentire ipsi renuebant, graviter exagitavit. Imperator vero susceptа in Illyricum expeditione, Sirmium venit. Eodem etiam se contulit Vetranio, pactis quibusdam inter ipsos conditionibus. Porro cum milites à quibus Imperator renuntiatus fuerat, sententiam mutassent, solumque Constantium Imperatorem & Augustum proclamarent: nam & Constantius ipse & qui ei favebant, omni studio egerant ut id fieret, proditum se intellexit Vetranio. Pronusque ad pedes abjectus Constantii, supplicare ei cœpit. Constantius vero, adempto illi imperiali cultu & purpura, vicem ejus miseratus, concessit ei ut privatus maneret, & annonam ex publico copiose illi suppeditari præcepit: convenientius esse dicens, ut tanquam senex, curis imperii in posterum liberaretur, & quietam vitam degeret. Hoc successu rebus gestis adversus Vetranionem, ingentem exercitum in Italiam contra Magnentium misit. Gallum vero patruelem suum, Cæsarem nuncupatum in Syriam amandavit, ut Orientis Provincias defenderet.

ΚΕΦ. δ'.

Περὶ τῆς εἰς σίρμιον ἐκστρατείας κωνσταντίου, καὶ περὶ βετρανίωνος καὶ μαγνεντίου· καὶ ὡς γάλλον καίσαρα χειροτονήσας εἰς ἕω ἐξαπέστειλε.

Ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Ἀθανασίου φυγόντος, γεώργιος κακῶς ἐποίει τοὺς αὐτῷ αἴγυπτον ὁμοίως αὐτῷ φρονεῖν οὐκ ἐθέλοντας· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ ἰλλυριοὺς στρατεύσας, ἦκεν εἰς σίρμιον, καὶ ἐπὶ ῥητοῖς συνθήκαις C σταῦλον ἐνταῦθα βρεταννίων ἦλθε· μεταστησάντων γὰρ τῶν ἀναγορευσάντων αὐτὸν στρατιωτῶν, καὶ μόνον κωνστάντιον αὐτοκράτορα καὶ σεβαστὸν ἀναβοώντων· ὧδε γὰρ καὶ οὗτος αὐτῷ τε τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς τὰ αὐτὰ φρονοῦσιν ἐσπουδάκει, συνῆκε βρεταννίων τὸν προδοσίαν· πρηνής τε ὡς ἐπὶ τοὺς πόδας κείμενον κωνσταντίου, ἱκέτης ἐγίνετο· ὁ δὲ ἀντὶ κωνσταντίου τὸν βασιλικὸν κόσμον καὶ τὴν πορφύραν ἀφελόμενος, ἰδιώτην εἶναι, καὶ ἐπιμέλειαν D ἔχειν ὡς ἔχοι τὰ δημόσια προστάξας, συνεχώρησε· γέροντα γὰρ λοιπὸν πρεσβύτην, πρεπωδέστερον εἶναι φύσας βασιλικῶν ἀπηλλάχθαι φροντίδων, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ εἶναι· ἐπεὶ δὲ τὰ κατὰ βρεταννίωνα αὐτῷ ἀπέβη, πλείστην καὶ μαγνεντίου στρατιὰν ἐξέπεμψεν εἰς ἰταλίαν· γάλλον δὲ τὰ ἀπὸ ἀνεψιὸν καίσαρα καλέσας, εἰς συρίαν ἀπέστειλεν, ἐπὶ φυλακῇ τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν μερίδα.

A

Κεφ. ε'.

Κυριλλιανῷ μὲν μάξιμον τὸν ἱεροσολύμων ἐπιτροπεύσαντος, σταυρὸς σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνεφάνη, ὑπερλαμπων καὶ ἥλιον.

Ἐν δὲ τῷ τότε κυρίλλου μὲν μάξιμον τὸν ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσαντος, σταυρὸς σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνεφάνη, καταυγάζον λαμπρῶς, οὐχ οἷον κομήτης ταῖς ἐκλάμψεσιν ἀποῤῥέων, ἀλλ' ἐν συσκάσῃ πολλῇ φωτὸς ὑπηκόως πυκνὸν καὶ διαφανές· μῆκος μὲν ὅσον ἐκ τοῦ κρανίου μέχρι τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ἀμφὶ δέκα καὶ πέντε στάδια τὸν ὑπὲρ τὸν χῶρον τοῦτον οὐρανὸν ἀπολαβεῖν· εὖρος δὲ, τῷ μήκει ἀνάλογον· ὡς ἐπὶ θαυμαστῷ δόξῃ ἢ τῷ συμβεβηκότι θαύματι, καὶ δέος πάσας ἔχειν· οἰκίας τε καὶ ἀγορὰς, καὶ ὅπερ ἔτυχε ἕκαστος ἐργαζόμενος καταλιπὼν, ἅμα παισὶ καὶ γυναιξὶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνῆλθον, καὶ κοινῇ τὸν χριστὸν ὕμνων, καὶ θεὸν εὐθύμως ὡμολόγων· ἀμελείως τε καὶ πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκείμενον ἠφάνισε τότε ἀγγελία καταπλήξασα· ἐχρῆσθη δὲ τοῦτο ὁ θεὸς μακρὰν ὡς γε εἰκάσαι, ἐκ πάσης, ὡς εἰπεῖν, γῆς καὶ χώρας καὶ ἰσορίαν τῶν τῇδε τόπων ἱεροσολύμων ἐνδημοῦντες, ὧν ἐχρῄζοντο θεαταὶ, τοῖς οἰκείοις ἐμήνυσαν· ἔγνω δὲ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς, ἄλλων τε πολλῶν ἀναγγελλόντων, καὶ κυρίλλου τοῦ ἐπισκόπου γράψαντος· ἐλέγετο δὲ καὶ τοιάδε ἐπισημαίνων, καθά τινα προφητείαν θείαν, πάλαι ταῦτα προμεμνῆσθαι, ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις· καὶ τὸ μὲν ὧδε σημεῖον, πολλοὺς ἑλλήνων τε καὶ ἰουδαίων εἰς χριστιανισμὸν ἐπηγάγετο.

Caput V.

Qualiter Cyrillo Ecclesiam Hierosolymitanam post Maximum gubernante, crucis signum iterum in cælo visum est per plures dies, splendore Solem superans.

EOdem tempore cum Cyrillus Hierosolymorum Ecclesiam post Maximum administraret, crucis signum in cœlo apparuit, splendide refulgens, non ut cometes diffluentibus radiis: sed plurima luce collecta densatum ac perspicuum. Longitudine quidem à Calvariæ loco ad montem Olivarum, id est, circiter quindecim stadia, totum cœlum quod tractum illum supereminet, complectens. Latitudo vero respondebat longitudini. Porro ob rem tam insolitam tamque inopinatam, admiratio simul ac metus omnes invasit. Relictisque ædibus & foro & opere quod quisque præmanibus habebat, universi cum uxoribus & liberis ad Ecclesiam confluxerunt, uno consensu Christum laudantes, Deumque alacri animo confitentes. Porro ejus rei nuntius omnes orbis Romani provincias non mediocriter conturbavit. Brevi autem id ubiq; nuntiatum est. Nam cum ex omnibus, ut ita dixerim, orbis partibus, ut moris est, partim orandi, partim sacra loca perlustrandi causâ, Hierosolymis adessent peregrini, ea quæ oculis viderant, suis postea retulerunt. Ipse quoque Imperator ea de re certior factus est, tum ex multorum aliorum relatione, tum ex literis Cyrilli Episcopi ad ipsum datis. Hæc autem in sacris libris olim prædicta fuisse per divinam quandam Prophetiam, viri istiusmodi rerum gnari asserebant. Et hoc quidem signum plurimos Gentiles ac Judæos ad Christianam religionem pertraxit.

Κεφ. ς'.

Περὶ φωτεινοῦ τοῦ σιρμίου, καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐν σιρμίῳ συνόδου· καὶ περὶ τῶν τριῶν τῆς πίστεως ἐκθέσεων. καὶ ὡς μὴ τὴν καθαίρεσιν φωτεινὸς καλύμματος, ἀπώπετο· καὶ ὡς παρὰ βασιλέα τὸν ἀγκύρας ἀπελέχθη κενὰ φρυαττόμενος.

Ἐν τούτῳ ὁ φωτεινὸς τὴν ἐν σιρμίῳ ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύων, ἤδη πρόσθεν καινῆς αἱρέσεως εἰσηγητὴς γεγονώς,

Caput VI.

De Photino Sirmiensi Episcopo, deque ejus hæresi, & de Synodo Syrmii adversus illum congregata, deque tribus fidei formulis. Item, quomodo Photinus post depositionem sollicitatus, Episcopatum recusavit, utque à Basilio Ancyrano convictus est, ut inania loquens.

PEr idem tempus Photinus Antistes Sirmiensis Ecclesiæ, qui novæ cujusdã opinionis jam antea auctor extiterat,

Imperatore in ea urbe adhuc commorante, errorem suum palam asserere non dubitavit. Cumque naturali quadam facundia polleret, & ad persuadendum esset aptissimus, plurimos ad opinionem suam pertrahebat. Ajebat autem, unum quidem esse Deum omnipotentem, qui verbo suo cuncta fecisset. Generationem vero & existentiam filii ante sæcula, non admittebat: sed Christum ex Maria initium habuisse affirmabat. Hac opinione passim apud omnes divulgata, commoti sunt tam Orientis, quam Occidentis Episcopi, & contra suam quisque fidem, hujus dogmatis novitatem introduci censuerunt. Prorsus enim Photini dogma ab utraque parte dissentire ostendebatur, tam eorum qui Nicæni Concilii doctrinam suspiciebant, quam illorum qui opinionem Arii amplectebantur. Sed & Imperator non mediocriter indignatus est. Qui cùm eo tempore Sirmii moraretur, Episcoporum Synodum convocavit. Et ex Orientis quidem partibus, tum alii plures convenerunt, tum Georgius Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus, Basilius Ancyræ, Marcus Arethusæ. Ex Occidentalibus autem Provinciis Valens Mursæ Episcopus, & Hosius Confessor: qui cum Nicæni Concilii particeps fuisset, huic Synodo interfuit invitus. Hic enim Paulo antea fraude atque insidiis Arianorum exilio damnatus, tunc studio eorum qui Sirmii convenerant, ab Imperatore ad Synodum vocatus est. Existimabant enim illi, si eum doctrinæ suæ consentire ac suffragari fecissent, virum celeberrimum & ab omnibus uno consensu laudatum; se locupletissimum testem sui dogmatis habituros. Postquam Sirmii in unum convenerũt: proximus hic erat annus post consulatum Sergii & Nigriniani: quo anno nec in Oriente, nec in Occidente Consul quisquam renuntiatus est propter motum à tyrannis in republica excitatum: Photinum quidem deposuerunt, utpote idem cum Sabellio ac Paulo Samosatensi sentientem. His autem peractis, contra ea quæ prius de fide decreta fuerant, tres formulas ediderunt. Quarum unam Græco sermone: reliquas Latina lingua scripserunt; nec verbis, nec sensu, plerisque in locis, aut inter seipsas, aut cum prioribus formulis consentientes.

A ἔτι τῷ βασιλέως ἐπιδημοῦντι ἐνθάδε, ἀσαφῆ τὸν οἰκεῖον συνίσταλο δόγμα. ἦν δὲ φύσεως δεξιὸς λέγειν, καὶ πείθειν ἱκανὸς, πολλοὺς εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτῷ δόξαν ἐπηγάγετο. ἔλεγε δὲ ὡς θεὸς μέν ἐστι παντοκράτωρ εἷς, ὁ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὰ πάντα δημιουργήσας· τὸν δὲ πρὸ αἰώνων γέννησίν τε καὶ ὕπαρξιν τοῦ υἱοῦ οὐ προσίετο· ἀλλ' ἐκ Μαρίας γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν εἰσηγεῖτο. σχεδὸν δὲ πολλοὺς γενομένους τοιούτου δόγματος, χαλεπῶς ἔφερον οἵ τε ἐκ τῆς δύσεως καὶ τῆς ἑῴας ἐπίσκοποι,

B καὶ κοινῇ ταῦτα νεωτερίζεσθαι καθ' ὧν ἔσπευδον ἐδόκαζεν, ἡγεῖτο· καθάπαξ γὰρ τὸ διαφωνοῦν ἐδείκνυτο τῆς φωνῆς πίστεως, πρὸς τετῶν ἐν νικαίᾳ τῷ παρὰ δόξαν θαυμαζομένων, καὶ τὴν ἀρείου δόξαν ἐπαινούντων· ἐπὶ τοῖς δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐχαλέπαινεν· ἐν δὲ τῷ τότε ἐν σιρμίῳ διατρίβων, συνόδου συνεκάλεσε. καὶ συνῆλθον ἐκ μὲν τῆς ἕω ἄλλοι τε πλείονες, καὶ γεώργιος ὁ τὴν ἀλεξανδρέων ἐπιτραπεὶς ἐκκλησίαν, καὶ βασίλειος ὁ ἀγκύρας ἐπίσκοπος, καὶ μάρκος ὁ ἀρεθούσης· ἐκ δὲ τῆς δύσεως, ἔθνη τε ὁλόκληρα μέρη, καὶ ὅσιος ὁ ὁμολογητὴς ὃς καὶ τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου κοινωνήσας, ἀκουσίως καὶ ταύτης μετέσχε. ἦν δὲ καὶ πολλῷ πρότερον ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν τὰ ἀρείου φρονούντων ὑποπτευόμενος οἰκεῖν καθειργμένος, ὅπερ δὴ καὶ ἐν σιρμίῳ συνελθόντων, μεμελετήκει πρᾶξαι βασιλέως· ὥοντο γὰρ ὡς εἰ πείθοι τινὰ τῶν σύμψηφον σφίσι ποιήσεσθαι, ἐπισημότατον ὄντα, καὶ παρὰ πάντων θαυμαζόμενον, ἀξιόχρεως αὐτοῖς ἔσεσθαι μάρτυς οἰκείου δόγματος· ἐπεὶ δὲ ἐν σιρμίῳ συνῆλθον· ἔτοιμον δὲ πάντα ἦν μὴ τὴν σεργίου καὶ νιγριανοῦ ὑπατείαν, ἡνίκα οὐδεὶς ὑπάτου, οὔτε ἐκ τῆς ἑῴας, οὔτε ἐκ τῆς δύσεως ἀνεδείχθη, διὰ τὴν συμβᾶσαν προφάσει τῶν τυράννων περὶ τὰ κοινὰ ταραχὴν, τὸν μὲν φωτεινὸν καθεῖλον, ὡς τὰ σαβελλίου καὶ παύλου τοῦ σαμοσατέως φρονοῦντα· μὴ δὲ ταῦτα πάλιν παρὰ τὰ πρότερον δεδογμένα περὶ τῆς πίστεως, τρεῖς ἔθεντο ἐξέδωκαν· ὧν τὴν μὲν, τῇ ἑλληνικῇ φωνῇ τὰς δὲ τῇ ῥωμαίων συνετάξαν, ἐν πολλοῖς οὐδὲν τε ῥῆξιν ἢ ἔννοιαν, οὔτε ἑαυτοῖς ἢ ταῖς πρόσθεν δεδογμέναις συμφωνοῦσαι

ἰσέον μέντοι ὡς ἡ ἑλληνικὴ ὅτε ὁμοούσιον, ὅτε ὁμοιούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἶπε· τοὺς δὲ φάσκοντας αὐτὸν ἄναρχον εἶναι, ἢ πλατυνομένην τινὰ ἐσίαν τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν ποιεῖν, ἢ συνεξάχθαι, ἀλλὰ μὴ ὑπεξάχθαι τῷ πατρὶ δόξαντας, ἀποκηρύττειν· θατέρα δὲ τῶν ῥωμαϊκῶν, ὥσει μὴν ἐσίας ἦν συμφωνίαν ῥωμαῖοι ὀνομάζουσιν, εἴ τε ὁμοούσιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, πάντελῶς ἀπαγορεύειν λέγων, ὡς ὅτε ταῖς ἱεραῖς εἰρημένα γραφαῖς, ὅτε ἀνθρώπων ἐννοίαις καὶ γνώσει δύναται· μείζονα δὲ χρῆναι συνομολογεῖν τὸν πατέρα ὑπερακεῖσθαι τιμῇ καὶ ἀξίᾳ, καὶ θεότητι, καὶ αὐτῷ τῷ πατρικῷ ὀνόματι· καὶ ὑποτεάχθαι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν μὴ πάντων ἀξιοῖ· καὶ τὸ μὲν πατρὸς ἀρχὴν μὴ εἶναι· τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ γίνεσθαι, ἄγνωστον πᾶσι, πλὴν τοῦ πατρός· λέγεσθαι δὲ ἤδη ταύτην τὴν γραφὴν ἐκδοθεῖσαν, ὡς μὴ δέοντος συγκεῖσθαι τὴν ἐγκειμένην, σπεύδασαι τοὺς ἐγκειμένους ἐπισκόπους ἐπὶ διορθώσει ἀναλαβεῖν· καὶ τὸν βασιλέα τοῦτο πρᾶξαι, τιμωρίαν ἀπειλήσαντα κατὰ τῶν ἀποκρυπτόντων· ἀλλ' ἡ μὲν ἅπαξ ἐκδοθεῖσα, παντελῶς οὐκέτι ἐλάνθανεν· ἡ δὲ τρίτη γραφὴ, τὰ μὲν ἄλλα συμφέρεσθαι τῇ διανοίᾳ ταῖς ἄλλαις· τὸ δὲ τῆς ἐσίας ὄνομα παρεῖλε· καὶ αἰτίαν τοιάνδε ἀνέγραψε· τοῖς μὲν ἀπλοῦστέροις ῥητοῖς ἔχει διὰ τῆς ῥωμαίων φωνῆς· τὸ δὲ ὄνομα τῆς ἐσίας, ὅπερ ἁπλούστερον ἐτέθη ὑπὸ τῶν πατέρων, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς πολλοῖς σκάνδαλον ἔφερε, διὰ τὸ μηδὲ ἐν ταῖς γραφαῖς αὐτὸ ἐμφέρεσθαι, ἤρεσε περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην ἐσίας ποιεῖσθαι, διὰ τὸ μάλιστα τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ πρὸς πατρὸς καὶ υἱοῦ περὶ ἐσίας καὶ ἀνεπιθύμητον μίαν εἶναι ἐσίαν, γράφεται καὶ ὑπόστασιν ὀνομάζειν· ὅμοιον δὲ λέγοντες τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, καθὼς αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγουσι· καὶ τὰ μὲν ὧδε περὶ τῆς πίστεως, αὐτοῦ τοῦ βασιλέως παρόντος ἐδόξεν· ὅσιος δὲ τὴν ἀρχὴν παρῃτεῖτο τούτοις συναινεῖν· βιασθεὶς δὲ, καὶ πληγὰς, ὡς λέγεται, πρεσβύτης ὢν ὑπομείνας, συνήνεσέ τε καὶ ὑπεγράψε· φωλευθῆναι πειραθῶν μετὰ τὴν καθαίρεσιν, εἴπως δυνατὸν τοῦτο μαθεῖν γνώμης, ἐδόκει

A Sciendum porro est formulam Græce scriptam, nec consubstantialem Patri Filium, nec similis substantiæ dicere: eos vero qui dicunt illum principio carere, aut qui opinantur substantiam Dei dilatatam Filium facere, aut illum conjunctum, non autem subjectum esse Patri statuunt, alienos ab Ecclesia pronuntiasse. Earum vero quæ Latine scriptæ sunt, altera substantiæ vocabulum, sic enim Latini vocant quam Græci οὐσίαν, utrum Filius Patri consubstantialis B an similis substantiæ sit, prorsus nominari vetat, cum ista nec in sacris literis dicta sint, nec hominum sensu ac notitia possint comprehendi. Et Patrem quidem honore, dignitate, deitate, ipsoque patrio nomine majorem filio confiteri oportere præcipit: Filium vero unà cum reliquis omnibus rebus Patri subditum esse contendit. Ac Patris quidem principium nullum esse: Filii vero generationem ignotam esse omnibus, præterquam Patri. Porro cùm hæc formula jam in publicum edita esset, ajunt Episcopos qui eam non rectè compositam esse cernebant, impenso studio laborasse, ut eam emendandam reciperent: & Imperatorem idipsum C præcepisse, pœnas interminatum iis qui illam occultassent. Verum semel in lucem edita, omnino amplius latere non potuit. Tertia autem fidei formula, sensu quidem cum duabus aliis penitus concordat. Substantiæ vero vocabulum sustulit, ejusque rei causam affert his verbis, pro ut Latino sermone sunt scripta. Nomen vero substantiæ, quod à Patribus simplicius positum, à populo vero minime intellectū, offensioni est plurimis, propterea quod in scripturis non continetur, placuit omnino removeri, nec ullam deinceps cū de Deo sermo est, substantiæ fieri mentionem: quoniam scripturæ sacræ nulli- D bi dicunt, Patris & Filii & Spiritus sancti unam esse substantiam: similem vero dicimus Filium Patri, sicut sacræ dicunt scripturæ. Et hæc quidem de fide decreta sunt coram ipso Imperatore. Hosius vero initio quidem istis consentire detrectabat. Postea vero vi compulsus, & verbera, ut fama est, perpessus, vir decrepitâ ætate, consensit tandem ac subscripsit. Cæterum post depositionem Photini, Synodus Episcoporum experiri constituit, utrum ille à priore

sententia deduci posset. Sed Photinus A cohortantibus licet Episcopis, & Episcopalis loci restitutionem ei pollicentibus, si opinionem suam damnasset, ipsorumque fidei expositionibus consentire voluisset, minime acquievit: immo vero eos ad disputationem provocavit. Itaque cum ad constitutum diem convenissent Episcopi, præsidentibus ex Imperatoris mandato judicibus, qui & doctrina & dignitate in Palatio præcellere videbantur, partes disputandi contra Photinum suscepit Basilius Episcopus B Ancyræ. Cumque disputatio ob varias utriusque interrogationes ac responsiones longius protracta esset, Notariis eorum sermones excipientibus, victoria penes Basilium stetit. Photinus vero exilio damnatus, ne sic quidem opinionem suam tueri destitit. Sed libros, tum Græco, tum Latino sermone scriptos edidit, quibus excepta opinione sua, reliquas omnes falsas esse conabatur, ostendere. Ac de Photino quidem, deque hæresi ex ejus nomine nuncupata, hæc à nobis dicta sint.

τῇδε τῇ σωόδῳ· ὁ δὲ, παθ' ἑκάστην ἡμέραν τοὺς ἐπισκόπους, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀποδόσθαι παρακελευομένων, εἰ τὸ οἰκεῖον ἀποκηρύξαι δόγμα, καὶ ταῖς αὐτῶν γραφαῖς συμψηφίσασθαι, οὐκ ἐπήνεσε· ἀλλ' εἰς διάλεξιν αὐτοὺς παρεκάλεσεν εἰς ἑξηκοστὴν ἡμέραν ἢ συνελθόντων τῶν ἐπισκόπων, καὶ δικαστῶν ἐκ παρασάγματος τοῦ βασιλέως παρακαθεσθέντων, οἱ ἐπιστήμην λόγων ἔχειν ἐδόκουν, ἀναδέχεσθαι τὴν παρὰ τοῦ Φωτεινοῦ διάλεξιν Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας ἐπίσκοπος· ἐπὶ πολλῶν δὲ ἑρμηνέων καὶ ἀποκρίσεων ἀμφοτέροις παρελθόντος τοῦ ἀγῶνος, ταχυγράφων ἀναγραφομένων τοὺς ἑκατέρων λόγους, ἐκράτησε Βασίλειος· Φωτεινὸς μὲν φεύγειν καταδικασθείς, οὐδὲ ἕως ἐπαύσατο τοῦ οἰκείου συγγράμματος δόγμα· λόγους τε τῇ Ῥωμαίων καὶ Ἑλληνικῇ φωνῇ συγγράφων ἐξεδίδου, δι' ὧν ἐπεδείκνυτο πλὴν τὰ αὐτοῦ τῶν ἄλλων δόξας ψευδεῖς ἀποφαίνειν· Φωτεινὸν μὲν οὖν περὶ καὶ τὰπ' αὐτοῦ καλουμένης αἱρέσεως, τάδε μοι εἰρήσθω.

Caput VII.

De Magnentii & Silvani tyrannorum interitu: & de seditione Iudæorum in Palæstina: & quomodo Gallus Cæsar dum res novas moliri putaretur, occisus est.

INterea vero Magnentius cum seniorem Romam occupasset, multos Senatorii Ordinis & ex plebis numero trucidavit. Cumque Constantii duces contra se missos jam propinquare intelligeret, in Gallias se recepit. Ibi pluribus præliis consertis, modo hi, modo illi victoriam retulére: donec tandem superatus Magnentius, Mursam, quod est castellum Galliæ, fuga evasit. Ubi cum D milites suos ob acceptam cladem animos despondere cerneret, stans in sublimi loco, confirmare eos conatus est. Illi, quemadmodum Imperatoribus acclamari solet, sic etiam Magnentio in conspectum ipsorum prodeunti acclamare cupientes, pro Magnentio Constantium Augustum imprudentes proclamarunt. Ex eo conjecturam capiens Magnentius, imperium sibi à Deo concessum non esse, relicto eo castello, ulterius progredi molitus est. Verum cum

C

Κεφ. ζ.

Περὶ τοῦ θανάτου μαγνεντίου, καὶ σιλβανοῦ τοῦ ἀποσταλέντος· ἐπὶ δὲ περὶ τῆς ἐν παλαιστίνῃ στάσεως τῶν Ἰουδαίων· καὶ εἰς ἐρίφην ἄμα ὁ καῖσαρ, νεωτερίζων ὑποπτευθείς.

ἘΝ τούτοις δὲ καταλαβὼν μαγνέντιος τὴν πρεσβυτέραν ῥώμην, πολλοὺς τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ δημοτικοῦ ἀνεῖλε· μαθὼν δὲ πλησίον εἶναι ἤδη καὶ αὐτοῦ τοὺς κωνσταντίου στρατηγοὺς, ὑπεχώρησεν εἰς τὰς Γαλλίας· ἔνθα δὴ πολλάκις ἀλλήλοις προσβαλόντες, πῇ μὲν ἕτοι, πῇ δὲ ἐκείνοι ἐκράτουν· ἐπειδὴ δὲ τὸ τελευταῖον ἡττηθεὶς μαγνέντιος, ἔφυγεν εἰς μέρσαν· γαλατῶν δὲ τοῦτο φρούριον· ἀδημονοῦντας δὲ τοὺς ἰδίους στρατιώτας ἐπὶ ἡττήσεσιν ὁρῶν, ἐφ' ὑψηλοῦ τινος, ἐπεβοήθησε παῤῥησιαστέρους ποιεῖν· οἱ δέ, οἷά γε εἰώθασιν ἐπευφημεῖν τοῖς βασιλεῦσι, καὶ ἐπὶ μαγνεντίῳ φανέντι εἰπεῖν προθυμηθέντες, ἐλάθοντο ἑκόντες κωνσταντίου ἀντὶ μαγνεντίου αὔγουστον ἀναβοήσαντες· συμβαλὼν δὲ ὁ τούτου μαγνέντιος, ὡς ἐδεδόμην αὐτῷ θεοῦ βασιλεύειν, πειρᾶται καταλιπὼν τὸ φρούριον, προσωτέρω χωρεῖν· διωκόντων

δὲ τῆς κωνσαντίου στρατιᾶς, ὃς δὴ τὸ καλούμενον μονοσέλευκον συμβαλών, μόνος φεύγων, εἰς λουγδοῦνον διεσώθη· ἀνελὼν ὃ ἑαυτοῦ τὴν ἀυτοῦ μητέρα καὶ τὸν ἀδελφὸν, ὃν καίσαρα κατέστησε, τελευταῖον ἑαυτὸν ἐπέσφαξε, μετ' ὀλίγον καὶ δεκέντιος ἕτερος ἀυτοῦ ἀδελφὸς, ἀγχόνῃ ἑαυτὸν διεχρήσατο· αἱ μὲν οὖν κοιναὶ ταραχαὶ, οὐδὲ ὕστερον τέλος ἔσχον· οὐ γὰρ εἰς μακρὰν, ἀλλὰ μὴν τοῖς πρὸς δύσιν γαλάταις σιλβανός τις ἐπεφάνησεν, ὃν αὐτίκα καθεῖλον οἱ κωνσαντίου στρατηγοί· οἱ δὲ τὴν διοικουμένην ἰουδαῖοι, τήν τε παλαιστίνην καὶ τὰς περιοίκους χώρας κατέτρεχον· ὅπλα τε λαβόντες, πείθεσθαι ῥωμαίοις οὐκ ἠνείχοντο· ταῦτα δὲ γαλλος ὁ καίσαρ ἐν ἀντιοχείᾳ διατρίβων, πέμψας στρατιὰν, αὐτοὺς ἐχειρώσατο, καὶ τὴν διοικουμένην ἀνάστατον ἐποίησε δόξας ὃ δὴ πεφόβητο, τὴν ἀυτοκρατορίαν οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλὰ τυραννεῖν ἐβούλετο· καταμηνύσαντος δὲ τῷ βασιλεῖ τὸν αὐτοῦ νεωτερισμὸν, μάγνον τε τὸν κοιαίστωρα, καὶ τῆς ἕω τὸν ὕπαρχον ὁμόβιον, ἀνεῖλεν· ἀγανακτήσας ὃ κωνσαντίος, μετεκαλεῖτο αὐτόν· ἀπιθεῖν δ' ἐκ οἷός τε ὢν, ἐδεδίει γὰρ, εἴχε δ' ὧδε· ἤδη δὲ ὡς ἐφλάβωνα τὴν νῆσον γυμνὸν, ἀνῃρέθη, τοῦ βασιλέως στρατάξαντος· νικήσας δὴ αὐτὸς μὲν τὸ τέταρτον ὑπάτευεν, ἕβδομον δὲ κωνσάντιος.

A exercitus Constantii eum persequeretur, circa montem Seleucum commissâ pugnâ, solus fuga elapsus, Lugdunum se recepit. Illic matrem primum, ac fratrem quem Cæsarem constituerat, deinde semetipsum occidit. Nec multo post Decentius quoque alter ex ejus fratribus, laqueo sibi vitam abrupit. Verum publici motus ne ita quidem quievére. Etenim brevi post tempore Silvanus quidam in Galliis tyrannidem arripuit; quem Constantii duces confestim peremerunt. Judæi vero qui Diocæsaream incolebant, Palæstinam & circumsitas B regiones excursionibus infestarunt: sumptisque armis, parere deinceps Romanis abnuerunt. Quibus rebus cognitis, Gallus Cæsar qui tum Antiochiæ morabatur, misso in eos exercitu, illos profligavit, & Diocæsaream funditus evertit. Verum enimvero rebus, ut sibi videbatur, feliciter gestis, felicitatem suam moderate non tulit; sed tyrannidem arripere cogitavit. Et Magnum Quæstorem, ac Domitianum Præfectum Prætorio per Orientem, qui consilia ejus Constantio indicaverant, neci dedit. Quam ob causam indignatus Constantius, eum ad se evocavit. Qui C cum refragari non posset, timebat enim Constantium, iter arripuit. Cumque jam ad insulam Flavonam venisset, jussu Imperatoris interemptus est, Consulatu ipsius tertio & Constantii septimo.

Κεφ. η'.

Τοῦ εἰς ῥώμην ἀφίξεως κωνσαντίου· καὶ περὶ τῆς ἐν ἰταλίᾳ πόλεως, καὶ περὶ τῶν συμβάντων τῷ μεγάλῳ ἀθανασίῳ ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν ἀρειανῶν.

Τῷ δὴ καθηρημένων τῶν τυράννων, ἐδόκει τῶν συμβάντων κακῶν ἡσυχίαν ἔχειν κωνσάντιος, καταλιπὼν τὸ σίρμιον, ἐπὶ τὴν πρεσβυτέραν ἦλθε ῥώμην· ἐνταῦθα γὰρ ἐβούλετο τῷ κῷ τῶν τυράννων ἐπινίκιον ἐπιτελεῖν θρίαμβον· καὶ ταῦτὸν δὲ νομίσας δύνασθαι τὰς ἑκατέρας δεχομένης ἐπισκόπους ὁμόφρονας περὶ τὸ δόγμα καταστῆσαι, σύνοδον γενέσθαι ἐν ἰταλίᾳ προσέταξεν· ἐν τούτῳ δὲ ἰούλιος ἐτελεύτησεν, ἐπὶ εἴκοσι καὶ πέντε ἐνιαυτοῖς τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας· διαδέχεται ὃ τοῦτον λιβέριος· λογισάμενοι

Caput VIII.

De Constantii adventu in urbem Romam, & de Synodo quæ in Italia congregata est: & de iis quæ Athanasio contigerunt ex insidiis Arianorum.

EXtinctis itaque tyrannis, cum jam Constantius malis quæ acciderant D liberatus sibi videretur, relictâ Sirmio, Romam venit. Illic enim de tyrannis superatis triumphum agere decreverat. Simul sperans, posse se Orientis atque Occidentis Episcopos in unam eandemque de fide sententiam perducere, Synodum in Italia fieri jussit. Interea Julius cum per annos quinque ac viginti Romanam Ecclesiã administrasset, extremum diem obiit: eique Liberius successit. Tunc igitur ii qui fidem Concilii Nicæni respuebant, opportunum se

tempus nactos rati ad accusandos contrariæ sententiæ assertores, omni cura ac studio egerunt in palatio, ut quoscunque ipsi deposuerant, Ecclesiis pellerentur, utpote qui hæretici essent, & superstite Constante ambos fratres Augustos inter se committere studuissent. Quippe Constans bellum fratri minatus fuerat, nisi illos suscepisset, uti supra retulimus. Præcipue vero criminabantur Athanasium, quem tantopere oderant, ut ne Constante quidem adhuc superstite, & Constantio benevolentiam erga illum simulante, hostiliter eum persequi desierint: sed Antiochiæ in unum congregati Narcissus Cilix, Theodorus ex Thracia, Eugenius Nicænus, Patrophilus Scythopolites, Menophantus Ephesius, & alii circiter triginta numero, ad omnes ubique constitutos Episcopos literas scripserint, quibus affirmabant, Athanasium contra leges Ecclesiæ rediisse Alexandriam, non in Synodo prius innocentem declaratum, sed per contentionem eorum qui idem cum illo sentiebant: hortatique sint ut neq; cum illo communicarent, neque ad eum scriberent; sed cum Georgio potius qui ab ipsis ordinatus fuerat, communionem servarent. Athanasius vero, tum quidem nullam istorum rationem duxit. Sed enim multo graviora quam prius, erat perpessurus. Extincto enim Magnentio, statim Constantius qui solus jam imperio Romano potiebatur, omni studio perficere conatus est, ut Occidentales Episcopi cum iis consentirent qui Filium Patri similem secundum substantiam asserebant. Et initio quidem non vi aperta id agebat: sed suadens tantum ut decretis Orientalium Episcoporum adversus Athanasium subscriberent. Sic enim cogitabat, si Athanasius communi omnium suffragio è medio removeretur, facile se deinceps ea quæ ad religionem pertinent, pro arbitrio constituturum.

Caput IX.

De Concilio Mediolanensi & de fuga Athanasii.

Cum igitur urgente Imperatore, Synodus collecta esset Mediolani, ex Orientis quidem partibus pauci admodum convenerunt: reliquis vel ob

δὲ καιρὸν ἔχειν εἰς διαβολὴν τῶν ἐναντία φρονούντων οἱ τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν παραδεδεγμένοι, ἐπιμελῶς μάλα ἐν τοῖς βασιλείοις ἐπόνουν, ἐκβάλλειν τῶν ἐκκλησιῶν πάντας τοὺς παρὰ αὐτῶν καθηρημένους, ὡς ἑτεροδόξους ὄντας, καὶ ἐν ᾧ κώνστας τῷ βίῳ ἐτελεύτα, συγκρούσαι τὰ βασιλείας πρὸς ἑαυτὰς σπουδάσαι· καθότι τῷ ἀδελφῷ πόλεμον ἐπήγγελτο, εἰ μὴ προσδέξεται αὐτούς, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρηται· μάλιστα δὲ ἐν αἰτίᾳ ἐποιοῦντο ἀθανάσιον, οἵ γε ὑπερβολὴν τοῦ μὲν αὐτῶν μίσους ἐδὲ κώνσαντος, τοῦ δὲ κώνσαντος φιλεῖν αὐτὸν προσποιουμένου, τῆς ἀπεχθείας ἀπέχοντο· ἀλλὰ συνελθόντες ἐν ἀντιοχείᾳ νάρκισσός τε ὁ κίλιξ, καὶ θεόδωρος ὁ θρᾴξ, καὶ εὐγένιος ὁ νικαεὺς, καὶ πατροφίλος σκυθοπολίτης, καὶ μηνόφαντος ὁ ἐφέσιος, καὶ ἄλλοι ἀμφὶ τριάκοντα οἱ πάντες, ἐγγράψαν τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις, ὡς παρὰ τοὺς νόμους τῆς ἐκκλησίας ἐπανῆλθεν εἰς ἀλεξάνδρειαν, οὐκ ἀναμένοντος φανεὶς ἐπὶ συνόδου, ἀλλὰ φιλονεικίᾳ τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων· καὶ παρεκελεύοντο, μήτε κοινωνεῖν αὐτῷ, μήτε γράφειν, ἀλλὰ γεωργίῳ τῷ παρ' αὐτῶν κεχειροτονημένῳ· ἀθανασίῳ δὲ τοῦτο μὲν οὐδεὶς ὑπόλογος ἦν· ἔμελλε δὲ χαλεπωτέρων ἢ πρότερον πειραθήσεσθαι πραγμάτων· ἅμα γὰρ ἀπολωλεκὼς μαγνεντίου, καὶ μόνος κώνσαντίου τῆς ῥωμαίων ἀρχῆς ἡγεῖτο, πᾶσαν ἐποιεῖτο σπουδὴν, τὰς ἀπὸ τὴν δύσιν ἐπισκόπους τοῖς ὁμοούσιον πάντα τὸν υἱὸν δοξάζουσι συνεῖναι· ἐποίει δὲ τοῦτο, οὐ φανερῶς οὕτω τὰ πρῶτα βιαζόμενος· τινῶν δὲ ἐπιψηφισαμένων τοῖς κατ' ἀθανασίου κεκριμένοις ὑπὸ τῶν ἀναλίου καὶ ἐωακίτου ἐπισκόπων ἐθίζετο γὰρ ὡς ἐπὶ κοινῇ ψήφῳ ἐκποδὼν ἑκάστους ῥᾳδίως ἂν ἡγεῖσθαι τὴν θρησκείαν τοῦ θεοῦ εἶναι αὐτῷ.

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς ἐν μεδιολάνῳ συνόδου, καὶ τῆς φυγῆς ἀθανασίου.

Σύνοδος δὲ, τοῦ βασιλέως καλέσαντος, ἐγένετο, ἐν μεδιολάνῳ γενομένης, οὐ μὴν τῆς ἑῴου ὀλίγοι παρεγένοντο· τὴν αἰτίαν

ὡς εἰκὸς, ἢ διὰ νόσον, ἢ μακρὰν ὁδοιποιΐαν παρασησαμένων τὴν ἄφιξιν· τῶν δὲ ἑῴων δύσιν, πλείους ἢ τεσσαράκοντα συνελέγησαν· ἀξιόντων δὲ τῶν ἀπὸ τῆς ἑῴας καταδικάζειν Ἀθανασίου, ὡς ἂν παντελῶς ἀπελαθείη τῆς Ἀλεξανδρείας, οἱ μὲν ἄλλοι, ἢ δέει, ἢ ἀπάτῃ, ἢ ἀγνοίᾳ τῶν ὄντων συνῆνεν· μόνοι δὲ, Διονύσιος ὁ Ἀλβανὸς Ἐπίσκοπος, Ἰταλίας δὲ ἡ Ἀλβανὴ μητρόπολις, καὶ Εὐσέβιος ὁ μεσσελλῶν τῆς Λιγυρίας, Παυλῖνος ὁ τριβήρεως, καὶ Ῥοδανὸς, καὶ Λουκίφερ ἀνέκραγον, καὶ ἐμαρτύραντο μὴ χρῆναι οὕτω ῥᾳδίως καταδικάσαι Ἀθανασίου, μὴ δὲ ἄχει τέτε, εἰ γένοιτο, σήσεσθαι τὸ κακόν· χωρήσειν δὲ τὸν Ἐπίβουλον καὶ καθ' αὐτῶν τῶν ὀρθῶς περὶ θεοῦ δεδογμένων· ἐπὶ καθαιρέσει τέτης ἐν νικαίᾳ πίστεως, ταῦτα ἀποδάλεσθαι τὸν βασιλέως καὶ τῶν τὰ κρείττω φρονέντων· καὶ οἱ μὲν, ὧδε παῤῥησιασάμενοι, ὑπερορίας φυγῇ κατεδικάσθησαν· σὺν τέτοις δὲ καὶ Ἱλάριος· ἀληθῆ δὲ τὸ ἐν Μεδιολάνῳ συλλόγε αἰτίαν εἶναι οὐ ἔλεγον, ἐπιστόμωσε ἡ ἀπόδασις· ἀπολλῶ γὰρ ὕστερον ἡ ἐν Ἀριμήνῳ καὶ Σελευκείᾳ συνόδ συνελέγη, καὶ ἑκατέρα τῶν ἐν νικαίᾳ δεδογμένων νεωτερίζειν ἐπεχείρησεν, ὡς ἀνίκα ἐπιδείξω Ἀθανάσιος ὁ πρόμαχος ἐπιβεβουλεύσθαι ἐν τοῖς βασιλείοις, αὐτὸς μὲν πρὸς βασιλέα ἐλθεῖν ὅτε ἐθάῤῥησεν, ὅτε λυσιτελεῖν ἐδοκίμασεν· ἐπιλεξάμενος δὲ τῶν ἐν αἰγύπτῳ ἐπισκόπων πέντε, ὧν Σεραπίων ὁ θμυΐτης, ἀνὴρ ἐς τὰ μάλιστα τὸν βίον θεσπέσιος, καὶ λέγειν δεινὸς, πέμπει πρὸς βασιλέα, πρὸς δύσιν ὅτε τῆς ἀρχομένης ἡμέρας· συμπέμπει δὲ αὐτοῖς καὶ τῆς ἑῴας αὖθις ἐκκλησίας πρεσβυτέρους τρεῖς, καταλαλήσοντας αὐτῷ τὸν κρατοῦντα, καὶ ἵνα δέοι, πρὸς τὰς διαβολὰς τῶν ἐναντίων ἀπολογησομένους, καὶ τὰ ἄλλα πραξοντας, ὅπη αὐτῇ ἐκκλησίᾳ καὶ αὐτῷ ἄριστα γινώσκωσιν· ἀποπλευσάντων δὲ αὐτῶν, μετ' ὀλίγον ἐπεμάθετο βασιλεὺς ἐως ἐδέξατο, καλέσας αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια· ἐπὶ ὑστέρῳ αὐτὸς Ἀθανάσιος ὁ λαὸς τῆς ἐκκλησίας ἐταράχθησαν, καὶ ἐναγώνιοι ἦσαν, ὅτε πείθεσθαι τῷ βασιλεῖ ἑτεροδόξῳ οὔτε ἀσφαλὲς νομίζοντες, ὅτε ἀπειθεῖν ἀκίνδυνον·

A morbum, vel propter itineris longinquitatem, ut opinari licet, eo venire detrectantibus. Ex Occidentalibus autem Episcopis plures quã trecenti adfuére. Cum autem Orientales Athanasium condemnari vellent, quo penitus Alexandria expelleretur, cæteri quidem omnes partim metu, partim fraude & ignoratione rerum inducti, consensum præbuerunt. Soli Dionysius Episcopus Albæ, quæ Metropolis est Italiæ, Eusebius Vercellarum quæ urbs est Liguriæ, Paulinus Trevirorum, Rhodanus ac Lucifer reclamarunt: contestantes non ita B temere damnandum esse Athanasium: idque si fieret, malum illic non quieturum: sed adversus ea quæ de Deo recte decreta essent, progressuram esse fraudem. Neque alio consilio Imperatorem & Arianos ista moliri, quam ut Nicænam fidem subvertant. Et hi quidem cum in hunc modum libere prolocuti essent, in exilium deportati sunt: cumque his etiam Hilarius. Hanc autem veram fuisse causam Mediolanensis Concilii quam modo dixi, exitus rei declaravit. Etenim haud multo post Synodus Arimini & Seleuciæ congregata est: quarum utraque contra ea quæ in Synodo Nicæna constituta fuerant, novitatem inducere tentavit, sicuti mox demonstrabitur. Porro Athanasius, cum persuasum C haberet insidias sibi in Palatio comparari, ipse quidem ad Imperatoris comitatum proficisci nec ausus est, nec è re sua fore existimavit. Lectis vero ad eam rem: quinque Episcopis, ex quorum numero fuit Serapio Thmuitanus, vir admirabili vitæ sanctimonia, & dicendi copia præditus, ad Imperatorem in Occidentis partibus tum degentem eos misit. Cumque his tres quoque Ecclesiæ suæ Presbyteros direxit, qui Imperatoris animum erga ipsum placarent, & adversariorum calumniis si opus foret, respon- D derent: cuncta denique agerent, quæ & Ecclesiæ, & ipsi conducere existimarent. Qui cum è portu solvissent, haud multo pòst Imperatoris accepit literas, quibus ad Palatium evocabatur. Eares & Athanasium ipsum, & populum Ecclesiæ Alexandrinæ graviter conturbavit, magnaque affecit sollicitudine: quippe qui nec Imperatori Arianam opinionem tuenti auscultare tutum, nec refragari, citra periculum esse existimarent.

Prævaluit tamen consilium, ut Athanasius maneret: & is qui literas Principis attulerat, re infecta reversus est. Sequenti æstate alter ab Imperatore missus, unà cum Provinciæ rectoribus Alexandriam veniens, eum ex urbe discedere compulit, clerumque Ecclesiæ acerbissime vexavit. Sed cum populus Alexandrinæ Ecclesiæ animos resumpsisset, is qui ab Imperatore missus erat, cernens plebem ad pugnandum paratam esse, ipse quoque re infecta abscessit. Nec longo post tempore, copiæ quas Romani legiones vocant, ex Ægypto & Libya accersuntur. Et quoniam indicatum fuerat, Athanasium in Ecclesia quæ Theonæ dicitur occultari, dux rei militaris, & Hilarius qui ad hæc acceleranda iterum ab Imperatore missus fuerat, sumptis militibus, ex insperato & intempestive effractis foribus in Ecclesiam irrupit: & ubique scrutatus, Athanasium tamen intus non reperit. Ajunt enim eum sæpenumero à Deo admonitum, alia quoque multa ejusmodi pericula effugisse: & hanc quoque incursionem illi à divino numine præmonstratam fuisse. Postquam enim ille egressus esset, milites statim Ecclesiæ fores occupasse, ac momento temporis abfuisse quin eum comprehenderent.

A

B

C

κρατὴ δὲ ὅμως μένειν· καὶ ὁ τὰ γράμματα κομίσας, ἀπρακτος ἀνέστρεφε· τῷ δ' ἐπιγενομένῳ θέρει, παραγενόμενος ἕτερος ὑπὸ βασιλέως σὺν τοῖς ἐν τῇ ἑῴᾳ ἀρχουσι, καὶ πᾶσαν αὐλὸν ἐξιέναι τῆς πόλεως, καὶ τὸν κλῆρον χαλεπῶς ἐπολέμησεν· ἀναθαρσήσαντος δὲ τοῦ λαοῦ τῆς ἐκκλησίας, συνέλαμβάνετο πρὸς πόλεμον ἰδὼν, καὶ ὅτως ἀδεῶς ἀνύσας, ὃ ἐσπούδασεν ἐπλεύσθην· ἐπολλοῖς δὲ διαγενομένου χρόνου, μεταπεμφθῆναι ἐξ αἰγύπτου καὶ Λιβύης στρατιὰς, ἃς λεγεῶνας ῥωμαῖοι καλοῦσι· καὶ ἐπειδὴ ἐμηνύθη κρύπτεσθαι Ἀθανάσιον ἐν τῇ λεγομένῃ ἐκκλησίᾳ, ὃ καλεῖται θεωνᾶς, ὁ τε τῶν ταγμάτων ἡγεμὼν καὶ ὁ Ἱλάριος ὃς ἐκ βασιλέως πάλιν ἀφίκετο ἐπὶ τοῦτο ἐπιχωρίων, ἀπροσδοκήτως ἀνοίξαντες τὰς θύρας, εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσῆλθε παντάχῃ ἐπιζητήσας, καὶ οὐχ εὗρεν ἔνδοθεν Ἀθανάσιον· λέγεται γὰρ ὑπὸ θείων μηνυμάτων πολλὰς καὶ ἄλλας κινδύνους διαφυγεῖν· τοῦτο δὲ τοῦ ἔφοδον θεὸν αὐτῷ προαφῆναι· αὐλίκατε ἐξιόντι, καὶ τοὺς στρατιώτας τὰς θύρας καταλαβεῖν τῆς ἐκκλησίας, ἀκριβῶς τῶν χώρων τὴν αὐτὴν συλλήψεως ὑσερήσαντας.

CAPUT X.

Quomodo Athanasius Arianorum insidiis sæpius appetitus, à Deo præmonitus, utpote vir divinus, multa pericula effugerit: & quàm graviter post ejus discessum afflicti à Georgio fuerint Ægyptii.

NEque vero dubitare cuiquam licet, quin hic vir Deo fuerit acceptus, & futura manifeste prævideri. Etenim longe adhuc mirabiliora de illo accepimus, quæ certissimam rerum futurarum notitiam eum habuisse testantur. Sic certe, cum prima vice, Constante adhuc superstite, Constantius male mulctare eum decrevisset, ipse fuga elapsus, apud quendam ex familiaribus delituit: longoque temporis spatio mansit in subterraneo & obscuro quodam domicilio, quod olim aquæ fuerat receptaculum. Nec quisquam ejus rei conscius fuit, præter eos apud quos latitabat, & ancillam, quæ tantæ fidei visa est, ut illi ministraret. Porro cum

D

Κεφ. ι'.

Ὡς διαφόρως ἐπιβουλευθεὶς ἀθανάσιος παρὰ τῶν ἀρειανῶν θεόθεν αὐτῷ σὺν προμηνυομένας διαφόρους ἐκφυγεῖν τὰς θήρας· καὶ οἷα κακὰ ὑπὸ γεωργίου οἱ ἐν αἰγύπτῳ πάθον, ἀθανασίου ὑποχωρήσαντος.

Ἔοικε δὲ μὴ προσηκόντως ἀπιστεῖν, ὡς ὁ τοιοῦτος φίλος θεοῦ τε ἀνὴρ ὑπῆρχε, καὶ πρόνοιαν προεώρα τὸ μέλλον· θαυμασιώτερα γοῦν καὶ τὰ προφηνθέντα, ἐφ' οἷς αὐτὸ παρελθόντες, ἀκριβεστάτην ἐπιμαρτυρίαν αὐτῶν ἐσομένων εἴδησιν· ὅτε γὰρ νίκαν πρῶτον ἔτι κώνσταντος θεοῦ, καὶ κουρεῖν αὐλὸν ἐβούλετο ὁ βασιλεὺς, φυγὴν ἡρόμενος, ὡς ἅπτινι τῶν γνωρίμων ἐκοινώνησε· καὶ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ διετέλεσε μυχῷ γῆς, καὶ ἀνηλίῳ οἰκήματι, ὅπερ ἦν τὸ πάλαι ὑδάτων ἐτύγχανε συνιδεῖν· ὃ δὲ παρ' οἷς ἐλάνθανε, καὶ θεράπαινα τούτῳ προσκεκομισμένη, ὡς ἂν αὐλῷ διακονοίη· πολλοῦ ἐπ-

πρὸς τοῖς ἑτεροδόξοις ζωγρῆσαι τὸν ἄνδρα, οἷα εἰκὸς, ἐπὶ δώροις ἢ ὑποσχέσεσιν ἔμελλεν αὐτὸν καταμηνύειν ἡ θεράπαινα· πρεσαναφήνασα δὲ τὰ θεῖα τῷ ἐπιβουλῇ, φθάσας ἐτέρωθι μεταφύκησε· καὶ ἡ θεράπαινα πιμωρίαν ἔδωκεν, ὡς ψευδῆ μηνύσασα κατὰ τῶν δεσποτῶν, οἳ δὴ πεφεύγασιν· ἀτὸ τὸ τυχὸν ἐποιοῦντο ἔγκλημα οἱ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως, κατὰ τῶν ὑποδεχομένων ἢ κρυπτόντων Ἀθανάσιον· ἀλλ' ὡς ἀπειθεῖς πρεσβείαις βασιλέως, καὶ πρὸς πολιτείαν ἁμαρτάνοντας, εἰς δικαστήριον εἷλκον· καὶ πλαπλοΐς δ' ἤν καὶ ἄλλοτε ἐπὶ Ἀθανασίῳ συμβάντα· εἰς ἀκοὴν ἦλθον· ἐπεὶ γὰρ κατὰ τοιαύτην αἰτίαν ὡς ἐπὶ αἰγυπτίου φεύγων ἀνέπλεεν ἐπὶ τὸν νεῖλον, μηνυσάντων τινῶν, ἐδίωκον αὐτὸν οἱ συλλιψόμενοι· προμαθὼν δὲ θεόθεν τὴν ἐπιβουλὴν, ἐξήγγελε τοῖς συμπλέουσι, κατὰ ἀναστρέφειν ἐπὶ τὴν ἀλεξάνδρειαν ἐκέλευσεν· ἐν δὲ τῷ καταπλεῖν, ἀναπλέοντας τοὺς ἐπιβούλους παρεμείψας, ἐπὶ τὴν πόλιν διεσώθη, ὡς ἐν ὁμίλῳ καὶ πλήθει οἰκημάτων, ἀσφαλέστερον ἐλάνθανεν· ἐν δὲ τῶν τοιούτων, καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίως προμηνυομένων παρ' αὐτοῦ, διεβάλλετο πρὸς τῶν ἐναντίων ἑλλήνων τε καὶ ἑτεροδόξων, ὡς γοητείαις ταῦτα καλοιτῶν· λόγος δέ, ποτὲ προιόντος αὐτοῦ κατὰ τὴν πόλιν, συμβάντος ἐφιπταμένην κρώζαι κορώνην· πρὸς γελῶτα δὲ πλήθους ἑλλήνων, οἷα εἰς γόητα ἀποτετραμμένων, ἐξαιτῆσαι εἰπεῖν αὐτοῖς ὅ, τι λέγοι ἡ κορώνη· τὸν δὲ φᾶναι ἡῆμα ἐπιγελάσαντα, κρᾶ, ὅ ἐστιν ἄριστον τῇ ῥωμαίων φωνῇ τοῦτο τοιοῦτον κράζουσα, ἀπειλεῖ τὴν ἄριστον ὑμῖν ἔσεσθαι καταγγέλλειν· σημαίνειν γὰρ ἐκ προσάγματος τοῦ ῥωμαίων βασιλέως κωλυθήσεσθαι ὑμᾶς, τὴν ἐξῆς ἑορτὴν ἄγειν· ἡ δὲ Ἀθανασίου προῤῥησις, καίπερ γελοιώδης δόξασα, ἀληθὴς ἐφάνη· τῇ γὰρ εἰς ἄριστον γραφεῖσα τοῦ καίσαρος ἀπεδόθη τοῖς ἄρχουσι, πρόσταγμα μὴ συγχωρεῖν τοὺς ἕλληνας τοῖς ναοῖς προσβάλλειν, μηδ' ὅλως σωφρονείας καὶ παννυχίδας ἐπιτελεῖν· καὶ ἡ παρανυχεῖσα τότε ἑορτὴ διελύθη, σεβάσμιός τε ἔσα, καὶ πολυτελὴς ἕλλησιν· ὡς μὲν ἂν

A Ariani eum vivum comprehendere omni studio niterentur, ancilla donis ac pollicitationibus, ut credibile est, illecta, eum jamjam erat proditura. Verum insidiis illi à Deo patefactis, insidiatores præveniens, aliò migravit. Ancilla vero pœnas dedit, utpote quæ falsum detulisset contra dominos, qui & ipsi aufugerant. Nam contrariæ hæresis propugnatores, non exigui criminis reos faciebant quicunque vel exciperent vel occultarent Athanasium: sed eos tanquam Imperatoris jussibus refragantes, & contra rempublicam in- B surgentes, ad tribunalia judicum trahebant. Simile quidpiam alio etiam tempore Athanasio contigisse accepi: Nam cum ob ejusmodi causam, tanquam in interiora Ægypti fugiens, adverso flumine navigaret per Nilum, re à quibusdam indicata, insidiatores persequi eum cœperunt, ut comprehenderent. Verū ille admonitus à Deo de illorum persecutione, rem exposuit iis qui unà secum navigabant, jussitque ut protinus Alexandriam reverterentur. Dum igitur secundo flumine navigat, insidiatores adverso flumine navigantes prætergressus, incolumis ad urbem pervenit; ibique tum ob populi frequentiam, tum ob multitudinem ædificiorum delituit. C Ob hæc & alia ejusmodi plurima ab illo prædicta, calumniabantur eum adversarii, Gentiles scilicet atque hæretici, quasi magicis artibus ista perficeret. Denique quodam tempore, illo per urbem transeunte, forte supervolans cornix crocitasse dicitur. Turba vero Gentilium quæ tum illic aderat, eum deridens, rogavit ut ipsis aperiret, quidnam cornix prædiceret. At ille leniter subridens, Cras inquit, atque istud vociferans, crastinum diem haudquaquam jucundum vobis fore denuntiat. Significat enim vobis ab Imperatore prohibitum iri, ne cras festum diem celebretis. D Quæ Athanasii prædictio, licet ridicula ipsis visa esset, vera tamen apparuit. Crastino enim die magistratibus redditæ sunt Imperatoris literæ, jubentes ne pagani templa adire, neve solennes sacrorum ritus & publicos conventus celebrare sinerentur. Atque ita dies festus qui tum inciderat, isque summa Gentilium religione ac magnificentia coli suetus, solutus est. Verum ut ostendatur

cum virum dono Prophetiæ insignitum A fuisse, hæc dixisse sufficiat. Cæterum postquam, uti dictum est, ex manibus eorum qui ipsum comprehensuri venerant, evasit, clerus ac populus qui sub ipso erat, Ecclesias aliquandiu retinuit: donec Præfectus Ægypti, & Dux rei militaris, expulsis iis qui adhærebant Athanasio, Ecclesias tradiderunt iis qui Georgium exspectabant. Nec multo post Georgius ipse advenit, & Ecclesias in potestatem suam redegit. Qui cum violentius quam pro more ac dignitate sacerdotali regere instituisset; & tum aliis omnibus terribilem se ostenderet, B tum erga eos qui Athanasio favebant, implacabili esset animo; adeo ut hac de causa tam viri, quam mulieres, vincula & plagas perpessi sint, tyrannus quidem esse videbatur. Cumque ob hanc causam in commune omnium odium incidisset, plebs furore succensa, eum in Ecclesia agentem adorta est, parumque abfuit quin eum interficeret. Et hic quidem in ejusmodi periculum delapsus, ægre servatus est, & ad Imperatorem se contulit. Illi vero qui cum Athanasio communicabant, Ecclesias obtinue- C runt. Verum id non longo tempore stetit; Etenim Dux Ægypti, Alexandriam veniens, Georgii fautoribus easdem denuo tradidit. Posthæc Officialis principis ex schola eorum qui Notarii appellantur, missus ut seditiosos supplicio afficeret, multos Alexandrinorum tormentis subdidit, ac verberibus affecit. Nec diu post Georgius ipse revertitur, ob ea quæ jam dixi terribilior factus, ut credibile est: multoque magis invisus quam antea, quippe qui Imperatorem ad multorum vexationem incitasset. Præterea ob perfidiam atque arrogantiam incusabatur à Monachis, quorum sententiam sequebatur populi multitu- D do, & quorum testimoniis fidem adhibebat, eo quod virtutem excolerent, & Philosophicum vivendi genus sectarentur.

θεοφιλὴς ὁ ἀνὴρ ἐγίνετο, ἀπόχρη ταῦτά σοι εἰπεῖν· ἐπεὶ δὲ, ὡς εἰρῆται, διέφυγε τὰς ἐπὶ συλλήψει αὐτοῦ θεσμοθετουμένας, ἐπὶ πολὺ χρόνῳ διέμεινεν ὁ ὑπ' αὐτοῦ κλῆρος καὶ λαὸς τὰς ἐκκλησίας κατέχοντες· εἰς ὅτε δὴ ὁ αἰγύπτου ὕπαρχος, καὶ ὁ ἡγούμενος τῶν τῇδε στρατιωτῶν, ἐκβαλόντες τοὺς αὐτῷ πειθομένους, παρέδωκαν αὐλᾷ τοῖς περὶ δοκῶσι γεώργιον· οὐκ εἰς μακρὸν δ' αὐλος γεώργιος ἀφικετο, καὶ τὰς ἐκκλησίας ὑφ' ἑαυτὸν ἔσχε, βαρύτερον δὲ ἢ πρότερον θέρος καὶ ἦθος ἱερεῖον ἐπιδεικνύμενος· καὶ πρὸς μὲν πάντας θερὸς εἶναι θέλων, πρὸς δὲ τοὺς Ἀθανασίου ἐπαινέτας ἀπηνής, ὡς δεσμὰ καὶ πληγὰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ὑπομεῖναι, οἷα τύραννος ἐνομίζετο· ὑπὸ τοιαύτης δὲ αἰτίας εἰς κοινὸν μῖσος ἐμπεσόντι, κινηθεὶς εἰς ὀργὴν ὁ δῆμος, ἐπέσκηψεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαλεγόμενον, καὶ μικροῦ αὐτὸν διεχρήσατο. Ὁ μὲν οὖν κινδυνεύσας, μόλις διεσώθη, καὶ πρὸς βασιλέα φεύγει· οἱ δὲ τὰ Ἀθανασίου φρονοῦντες, τὰς ἐκκλησίας κατέσχον. ἐχρόνισε δὲ οὐκ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ. παραγενόμενος γὰρ ὁ τῆς αἰγύπτου στρατηγὸς, πάλιν τοῖς γεωργίου τὰς ἐκκλησίας παρέδωκε. μετὰ ταῦτα δυσσεβὴς βασιλικὸς ἐκ τάγματος τῶν καλουμένων νοταρίων, ἀποσταλεὶς τιμωρῆσαι, πολλοὺς Ἀλεξανδρέων ἔκαμψε καὶ ἠνίσατο· μεθ' ὑπολύσσης δὲ αὐλος γεώργιος ἐπανῆλθε, φοβερώτερος ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς εἰκὸς, γεγενημένος, καὶ μᾶλλον ἢ πρότερον μισούμενος, ὡς εἰς κακῶσι πολλῶν βασιλέα κεκινηκώς, καὶ ἐπὶ δυσπείᾳ καὶ τύφῳ διαβαλλόμενος παρὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μοναχῶν· ὧν τῇ δόξῃ τὸ πλῆθος ἔπετο, καὶ τὰς μαρτυρίας ἀληθεῖς ἡγεῖτο, καθότι ἀρετῇ ἤσκουν, καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ ὁποίᾳ αὐλοῖς ἦν.

A

Κεφ. ια'.

Περὶ λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης, δι' ἃς αἰτίας ἐξόριστος ὑπὸ κωνσταντίου ἐγένετο· καὶ περὶ τοῦ μετ' αὐτὸν γεγονότος φήλικος.

Τάδε μὲν δὴ ὧδε ἐφεξῆς, ἐν ᾧ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἀθανασίῳ τε καὶ τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ συνέβη, μετὰ τὴν κώνσαντος τελευτὴν Caφηνείας ἕνεκα ταῦτα, συλλήβδην ἐνταῦθα διηγησάμενοι· ἀπεράντου δὲ διαλυθείσης τῆς ἐν μεδιολάνῳ συνόδου, τοὺς μὲν, αὐτοπόντας τοῖς κατὰ ἀθανασίου ἀποδάζουσιν, ἐκποδὼν ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς, φυγὴν αὐτῶν καταδικάσας· ὅπως δὲ πολλοῦ ποιούμενος πανταχοῦ τὴν ἐκκλησίαν συμφωνεῖν περὶ τὸ δόγμα, καὶ τοὺς ἱερέας ὁμονοεῖν, ἐβουλεύετο πανταχόθεν ἐπισκόπους εἰς τὴν δύσιν καλεῖν· ἐννοούμενος δὲ ὡς ἐργῶδες τοῦτο διὰ τὸ μῆκος τῆς ἐν μέσῳ γῆς καὶ θαλάσσης, ἠπόρει μὲν ὅ, τι ποιήσει· παντελῶς δὲ οὐκ ἀφίστατο μένων δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης, πρὶν εἰς ῥώμην ἐλθεῖν, καὶ τὴν εἰωθυῖαν ῥωμαίοις ἐπιτελεῖν πομπὴν κατὰ τῶν νενικημένων, μεταπεμψάμενος λιβέριον τὸν ῥώμης ἐπίσκοπον, ἔπειθεν ὁμόφρονα γενέσθαι τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱερεῦσιν, ἵνα ἓν καὶ ὁμόδοξον· αὐτερεῖτα δὲ, καὶ ἰσχυριζόμενον μή ποτε τοῦτο ποιήσειν, προσέταξεν εἰς βερόην τῆς θρᾴκης ἀπάγεσθαι· λέγεται δὲ σὺν ταύτῃ προφάσει εἶναι τῆς τούτου φυγῆς, καὶ τὸ μὴ ἐλέσθαι τὴν πρὸς ἀθανάσιον κοινωνίαν ἀρνήσασθαι, ἀλλ' ἀφρόνως τοῦτο ἀντειπεῖν βασιλεῖ, ἐπαυτιωμένῳ ὡς τὰς ἐκκλησίας ἠδίκησε, καὶ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, τὸν μὲν πρεσβύτερον ἀπώλεσε· κώνσανα δὲ, ὅσον εἰς αὐτὸν ἦκεν, ἐχθρὸν αὑτῷ καθέστησε· προϊσχομένῳ δὲ τὴν κρίσιν τῶν πανταχοῦ ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα ἐν τύρῳ καθ' αὑτὸ συνελθόντων, τούτοις μὲν ὡς κατὰ πάντα πρὸς ἀπέχθειαν καὶ χάριν ἢ φόβους ὑφισαμένοις μὴ χρῆναι τίθεσθαι ἔλεγε λιβέριος· ἐζήτει δὲ τὴν μὲν ἐν νικαίᾳ ὡρισθεῖσαν πίστιν ὑπογραφαῖς τῶν πανταχοῦ ἐπισκόπων κρατύνεσθαι, καὶ τὰς

Caput XI.

De Liberio Episcopo urbis Romæ, quas ob causas à Constantio relegatus sit; & de Felice, qui in ejus locum successit.

Et ista quidem ad hunc modum continua serie, licet non eodem tempore, Athanasio & Alexandrinorum Ecclesiæ post Constantis obitum contigerunt. Sed nos perspicuitatis causâ, cuncta simul hoc loco narravimus. Porro Mediolanensi Concilio infecta re dissoluto, Imperator eos quidem qui adversariis Athanasii contradixerant, exilio damnavit. Cum autem omni studio in id incumberet, ut omnes ubique Ecclesiæ in doctrina fidei consentirent, & sacerdotes inter se concordarent, Episcopos ex omnibus locis in Occidentem evocare constituit. Verum ob terrarum ac maris interjecta spatia, hoc difficile factu esse intelligens, hærebat incertus quid ageret: nec tamen ab incœpto penitùs destituit. Manens igitur in eadem sententia, priusquam Romam ingrederetur, & triumphalem Pompam de hostibus superatis populo Romano, ut moris est, exhiberet, accersito ad se Liberio Romanæ urbis Episcopo persuadere conatus est, ut cum Episcopis qui in ipsius comitatu erant, consentiret, inter quos erat etiam Eudoxius. Sed cum Liberius contradiceret, seque id facturum esse pertinaciter negaret, Imperator Beræam Thraciæ abduci eum jussit. Præter hanc alia quoque relegationis Liberii causa fuisse dicitur, quod scilicet ab Athanasii communione abstinere noluisset, sed hac in parte Imperatori fortiter restitisset, qui Athanasium incusabat quod Ecclesias injuria affecisset, & quod ex duobus fratribus suis, seniori quidem necis causa exstitisset: Constantem vero, quantum quidem in ipso erat, hostem sibi reddidisset. Cum autem objiceret Imperator judicium Episcoporum, qui ubique, ac præsertim in urbe Tyro congregati, Athanasium condemnaverant, his quidem utpote qui odio vel gratia aut metu adducti sententiam tulissent, assentiendum non esse Liberius dixit. Postulavit autem ut fides quæ Nicææ exposita fuerat, omnium ubique Episcoporum subscriptionibus firmaretur: &

qui ob eam causam in exilio erant, revocarentur. His vero ita confectis, ne forte Episcopi molestiam aut damnum afferrent Provincialibus, nulli eorum aut vehicula, aut pecuniæ darentur ex publico: sed cuncti suis sumptibus Alexandriam convenirent, ubi & is qui injuriam fecerat, & qui passi fuerant morabantur: ubi crimina probari, & totius rei veritas diligenter inquiri poterat. Ostendens præterea Valentis & Ursacii testimonium de Athanasio, quod illi libello comprehensum Julio Romanæ urbis Episcopo decessori suo obtulerant, veniã deprecantes & acta quę in Mareote confecerant, falsa esse indicantes: imperatorem rogabat, ne Athanasium absentem condemnaret, neque iis qui tum sententiam tulerant, assensum præberet quippe cum manifestæ essent insidiæ. Quod vero ad fratres attinet, orabat ne se ulcisci vellet sacerdotali manu: quam non ad hujusmodi facinus, sed ad sanctificationem, & ad omne bonum ac justum opus promptam ac paratam esse Deus præcepit. Cum ergo Liberius mandatis Principis minime obtemperaret, Imperator eum in Thraciam deportari jussit, nisi intra biduum sententiam mutaret. At Liberius: mihi vero, inquit, ô Imperator, nihil opus est deliberatione. Hæc enim jampridem à me perpensa ac decreta sunt: & jam nunc iter ingredior. Porro cum abduceretur in exilium, ajunt Imperatorem quingentos aureos ei misisse: Liberium vero eos aspernatũ, dixisse illi qui attulerat: Abi, & nuntia illi qui hoc aurum misit, ut assentatoribus & histrionibus quos secum habet, illud largiatur: quos præ insatiabili cupiditate, continua egestas quotidie urget ac cruciat, semper quidem appetentes divitias, nunquam vero satiatos. Nobis vero Christus, qui Patri in omnibus similis est, & annonas, & bona omnia subministrat. Hac itaque de causa Liberius Episcopatu Romano spoliatus est, ejusque administratio commissa est Felici cuidam, illius Cleri Diacono. Quem quidem ajunt fidei Concilii Nicæni perpetuo adhæsisse, & quod ad religionem pertinet, omni prorsus reprehensione caruisse. Unum vero illud in eo esse reprehensum, quod etiam ante ordinationem, communione cum hæreticis sociatus fuisset. Ubi vero Imperator

A διὰ τοῦτο ἐν ὑπερορίαις διαιτᾶσθαι μέχρι καλεῖσθαι· καθεσταθέντων δὲ τούτων, ὡς μὴ ὀχληρὰς καὶ ἐπιζημίους δόξαι, δημοσίων ὀχημάτων ἢ χρημάτων μὴ μεταδοῦναι τοῖς ἀλλ' ἰδίᾳ δαπάνῃ πάντας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν συνελθεῖν, ἔνθα ὁ ἠδικηκὼς καὶ ὁ ἀδικηθεὶς, καὶ τῶν ἐγκλημάτων οἱ ἔλεγχοι, καὶ ἀκριβὴς τῶν ἐπὶ τούτοις ἀληθείας βάσανος ἐπιδεικνύς τε ἐπὶ Ἀθανασίῳ ἔγγραφον μαρτυρίαν ἀλλήλων καὶ ἱερατικὸν, ὃν ἐπιδεδώκασιν ἰδίᾳ τῷ πρὸ αὐτοῦ τῆς Ῥωμαίων ἀρχιερεῖ, ἐπιδημοῦντας ἐν τῇ Μαρεώτῃ πεπραγμένα, ψευδῆ καταμεμυηνύοντες, ἠξίου μὴ καταδικάσαι αὐτὸν ἀπόντα τὸν βασιλέα, μηδὲ τοῖς τότε ψηφισαμένοις πείθεσθαι, ἅτε δόλου τῆς ἐπιβουλῆς οὔσης. ἕνεκα δὲ τῶν ἀδελφῶν, μὴ προσδοκᾶν αὐτὸν ἀμύνεσθαι διὰ ἱερατικῆς χειρὸς, ὧν οὐκ ἕτοιμον εἰς τοῦτο, ἀλλ' εἰς ἁγιασμὸν καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν προτρέψαι τὸ θεῖον ἐνομοθέτησεν ἐπιτήδευμα. ἐν ᾧ καθυφῆκεν οἷς ἐπέταξε, προστάξαι αὖθις ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Θρᾴκην ἀπάγεσθαι, εἰ μὴ μεταβάλοιτο τῆς γνώμης ὁ λόγος κινήσειεν. ὁ δὲ· ἀλλ' ἐμοὶ, ἔφη λιβέριος, ὦ βασιλεῦ, οὐδὲν βουλῆς δεῖ· πάλαι γὰρ ταῦτα διαβεβούλευμαι καὶ δέδοκται· καὶ τῆς ὁδοῦ ἤδη ἔχομαι· λέγεται δὲ ἀπαγομένῳ αὐτῷ πεντακοσίους χρυσοῦς ἀποσταλῆναι· τὸν δὲ δεξάμενον, εἰπεῖν τῷ κομίσαντι ἀπιέναι, καὶ ἄγγελον τῷ πέμψαντι τὸ χρυσίον τοῦτο δοῦναι τοῖς ἀμφ' αὐτὸν κόλαξι καὶ ὑποκριταῖς, οἷς ὑπὸ ἀπληστίας, διὰ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὀχλοῦσα κολάζει, οὐ χρημάτων ἐπιθυμοῦντας, μηδέποτε ὑπὸ κορεννυμένους· ἡμῖν δὲ ὁ Χριστὸς ὁ ἐν ἅπασι τῷ πατρὶ ὁμοιούμενος, τροφὰς καὶ ταμίας ἐστὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν. ἐπὶ δὴ τοιαύτης, αἰτίας καὶ Λιβέριος ἀφῃρέθη τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας· ἐπίτροπος δὲ ταύτης Φίλιξ διάκονος τῆς ἐκείνου χειροτονεῖται. οἱ δὲ φρονοῦντα φασὶ διαμεῖναι τῇ πίστει τῇ Νικαίᾳ συνελθόντα, ἁπλῶς θεσπίσαι ἕνεκα ἀνεγκλήτου τούτου ὄντος μόνου ἐγκαλεῖσθαι, ὅτι γε τῆς ἀρειανίας καὶ κοινωνίας ἑτεροδόξων ἀνδρῶν ἠνέχετο· ὡς δ' ἐκπλεύσαντα

εἰς ῥώμην ὁ βασιλεὺς, καὶ πολὺς ἦν ὁ ἐνθάδε δῆμος αἰτούμενος τὸν Λιβέριον ἐκβοῶν, καὶ δεόμενος αὐτῶν ἀποδοθῆναι, βουλόμενος μὴ τῶν συνόντων αὐτῷ ἐπισκόπων, ἀπεκρίνατο μεταπέμψασθαι αὐτὸν, καὶ τοῖς αἰτοῦσιν ἀποδώσειν αὐτὸν, εἰ πείσειε τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ ἱερεῦσιν ὁμοφρονεῖν.

A Romam ingressus est, populus Romanus crebris acclamationibus interpellare eum pro Liberio non destitit, & rogare ut ipsis restitueretur. Itaque Imperator adhibitis in consilium Episcopis qui cum ipso erant, respondit revocaturum se illum, & petentibus redditurum esse, si sacerdotibus qui in ipsius erant comitatu consentire vellet.

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ αἱρέσεως τοῦ σύρου Ἀετίου καὶ Εὐδοξίου τοῦ μετὰ λέοντα ἀντιοχείας γενομένου, καὶ περὶ τοῦ ὁμοουσίου.

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, εἰς τὸ φανερὸν ἐδίδασκεν ἀέλιος ἣν εἶχε περὶ θεοῦ δόξαν· ἦν δὲ τότε διάκονος τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας, παρὰ λεοντίου χειροτονηθείς· τὰ αὐτὰ δὲ περὶ θεοῦ ἐδόξαζε, κλισὸν, ἐξ οὐκ ὄντων, ἀνόμοιόν τε λέγων τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· ἐριστικὸς δέ τις εἰς ἄγαν ὤν, καὶ τολμηρὸς ἐν τοῖς περὶ θεοῦ λόγοις, ἀσφαλῶς τε καὶ ποικίλως τοῖς λογισμοῖς χρώμενος, ἔδοξεν ἑτεροδόξους εἶναι οἷς ὁμοίως ἐφέρετο ἐκβληθείς τε τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἐσκήπτετο προφάσεις τοῦ μὴ πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, ὡς ἀρείῳ κεκοινωνηκότας μὴ δέον· ὅτι φησὶν ἐπώρκησεν, νίκα μεταμεληθεὶς ὁμώμοκε κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ· σωφρονεῖν τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσι· καὶ τὰ μὲν ὤμοσε λέγει· ἐπὶ δὲ βασιλέως ἐν τῇ πρὸς δύσιν ἀρχομένῃ διαγωγῇ, ἀγγέλλει τελελουπκέναι λεόντιον ὁ ἀντιοχείας ἐπίσκοπος· ὡς φυλακὴν ἂν ποσοῦμένης τὴν ἐνθάδε ἐκκλησίας, ἐδεήθη βασιλέως εὐδόξιος ἐπανελθεῖν εἰς συρίαν· ἐπιτρεψάντος δὲ τοῦτο, πρόδηλα καταλαμβάνει τὴν ἀντιόχειαν· καὶ προποιεῖται ἑαυτῷ τὴν ἐνθάδε ἐπισκοπὴν, μήτε γεωργίῳ τῷ λαοδικείας ἐπιστρέψας, μήτε μάρκελλῳ ἀρεθούσης, οἳ δὴ τότε τῶν ἐν συρίᾳ ἐπισκόπων ἐπίσημοι ἦσαν, μήτε τῶν ἄλλων οἷς ἡ χειροτονία διέφερε, σωθεμένων λόγῳ· ἃ ταῦτα τὸν αὐτὸν πραγματευσαμένους καὶ γνώμῃ τῇ κρείττονι, τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις εὐνούχων συμπραξάντων· οἱ ἅμα εὐδοξίῳ τὸ ἀετίου δόγμα ἐπῆνουν, καὶ ἀνόμοιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἐδόξαζον· ὡς ἂν κρατήσειε τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας, παῤῥησίας λαβόμενος, φανερῶς ἤδη προ-

Caput XII.

De Aetio Syro, deque Eudoxio Antiochiæ post Leontium Episcopo, & de consubstantiali.

B Per idem tempus Aetius, quam de Deo habebat opinionem palam docuit. Erat is tum Diaconus Antiochensis Ecclesiæ, à Leontio ordinatus. Idem autem sentiebat cum Ario; filium scilicet creatum esse, & ortum ex nihilo, patrique dissimilem. Sed cum supra modum contentiosus esset, & in disputationibus de Deo audacior, variisque ac firmis uteretur ratiocinationibus, ab iis ipsis quibuscum consentiebat, hæreticus est habitus. C Quam ob causam ex eorum Ecclesia ejectus, finxit se illorum communionem ideo detrectare, quod cum Ario contra jus fasque communicassent. Ajebat enim Arium pejerasse, tunc cum pœnitentia ductus, Constantino Imperatori juravit, se prorsus idem sentire cum Episcopis qui Nicææ confederant. Et hæc quidem de Aetio ita commemorantur. Cæterum Imperatore adhuc in Occidentis partibus commorante, nuntius allatus est de morte Leontii Antiochensis Episcopi. Eudoxius itaque, quasi Ecclesia illa custode indigeret, petiit ab Imperatore ut in Syriam reverteretur. D Quod cum impetrasset, celeriter Antiochiam venit: ejusque loci Episcopatum sibi assumpsit, nec Georgio Laodiceno Episcopo, nec Marco Arethusio, qui tunc temporis inter Episcopos Syriæ præcipui habebantur, nec aliis item Episcopis penes quos jus ordinandi erat, consentientibus. Fama porro est, id illum egisse ex sententia Imperatoris, suffragantibus Eunuchis Palatij: qui unà cum Eudoxio opinionem Aetii sequebantur, & Filium Patri dissimilem esse asserebant. Postquam igitur Ecclesiæ illius compos factus est, licentiam nactus, exinde opinionis illius patrocinium

palam suscepit. Et conventu Antiochiæ celebrato unà cum Episcopis qui eidem opinioni favebant, ex quorum numero erat Acacius Episcopus Cæsareæ Palæstinæ, & Uranius Tyri, unà cum similis substantiæ vocabulo consubstantialis etiam vocem rejecit; causatus Occidentales quoque Episcopos idem decrevisse. Etenim Hosius unà cum quibusdam illarum partium Episcopis, ad extinguendam Valentis, Ursacii, & Germinii pertinaciam, vi coactus apud Syrmium, ut superius dixi, consenserat ut neque consubstantialis, neque similis substantiæ vocabulum usurparetur quippe cum nec in sacris literis ea vocabula usquam reperirentur, & curiosa divinæ substantiæ investigatio, humanæ mentis captum longe superaret. Ad eos igitur, utpote qui Hosii super ea re literas expressissent, Epistolam misit Eudoxius, gratias agens Valenti, Ursacio atque Germinio; eorumque ministerio adscribens, quòd Occidentales recte sentirent.

A σαθ τῆς τοιαύτης αἱρέσεως· ἢ συνελθὼν ἐν ἀντιοχείᾳ ἅμα τοῖς τὰ τοιαῦτα φρονοῦσιν, ὧν ἦσαν ἐξ ἀκάκιος ὁ καισαρείας τῆς παλαιστίνης ἐπίσκοπος, ἢ οὐρανίος ὁ τύρου· ἐκ μὲν τῆς ὁμοιουσίου ἢ τὸ ὁμοούσιον ὄνομα ἠθέτει, τοὺς φάσκοντας τοιοῦτον ὡς ἢ οἱ ἀνὰ τὴν δύσιν ἐπίσκοποι ταῦτα ἐψηφίσαντο ὅσοι γε ἀμφὶ τισὶ τῶν ἐνθάδε ἱερέων, ὑπὸ καταλύσει τῆς οὐαλεντος ἢ οὐρσακίου ἢ γερμανίου φιλονεικίας, βιασθεὶς ἐν σιρμίῳ, ὡς εἴρηται, συνεχώρησε μήτε ὁμοούσιον μήτε ὁμοιουσίου λέγειν· ὡς μηδὲ ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ἐγνωσμένων τῶν ὀνομάτων, ἢ ὑπὲρ νοῦν ἀνθρώπου τὴν οὐσίαν θεοῦ πολυπραγμονεῖν· ὡς καὶ ἐφ' ἑκάστου ἐν ταῖς τότε τὰ ὁσίου γράμματα, τῆς αὐτῆς ἐπιστολὴν διεπέμψατο, οὐαλεντι ἢ οὐρσακίῳ ἢ γερμανίῳ χάριν ὁμολογοῦντες, ὅτι ἐν τῇ δόξαζειν οὕτω ἐν τῇ δύσει, τὰς ἀφορμὰς αὐτοῖς ἀναιθέντες.

CAP. XIII.

Quomodo Eudoxio res novas agitanti Georgius Laodicenus literas miserit, ut eum reprimeret: & de missis ab Ancyrano Concilio legatis ad Constantium.

CUm Eudoxius ad hunc modum res turbaret, multi ex Antiochena Ecclesia, qui ejus conatibus resistebant, ab eo ejecti sunt, qui acceptis literis Georgii Laodicensis Episcopi, Ancyram Galatiæ venerunt. Forte enim tunc Basilius ad dedicationem basilicæ à se constructæ, multos vicinarum urbium Episcopos convocaverat: quibus Epistolam Georgii tradidit, quæ sic habet.

Dominis honoratissimis, Macedonio, Basilio, Cecropio, Eugenio, Georgius in Domino salutem.

Aetii naufragium totam penè comprehendit Antiochiam. Etenim Eudoxius discipulos execrabilis Aetii qui à vobis ignominia notati sunt, omnes suscipiens, in clerum promovet, ipsumque Aetium hæreticum præcipuo honore prosequitur. Succurrite igitur tantæ civitati, ne illius naufragio totus simul orbis abripiatur. Et in unum congregati quotquot

ΚΕΦ. ιγ'.

C Ὅτι ἐπιστρίζοντι τῷ εὐδοξίῳ γράμματα ἔπεμψε γεώργιος λαοδικείας, ἵνα ἐξ ἐλλιμένου αὐτὸν ἢ ἀφ' ὧν εἰς ἄγκυραν πρέσβεις ἀπέστειλαν.

Ἐπεὶ δὲ ὧδε ἐνεωλέμβευεν εὐδόξιος, ἢ πολλοὶ τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας ἐκβαλλόμενοι αὖθις ἐξηλάθησαν· γράμματα λαβόντες γεωργίου τοῦ λαοδικείας ἐπισκόπου, παρεγένοντο εἰς ἄγκυραν τῆς γαλατίας· ἔτυχε γὰρ βασίλειος ἐπὶ καθιερώσει τῆς ἐδέμνιος ἐκκλησίας, συγκαλέσας πολλοὺς τῶν πλησιοχώρων ἐπισκόπων, οἷς ἀπέδωκε τὴν γεωργίου ἐπιστολήν· ἔχει δὲ ὧδε.

D Κυρίοις τιμιωτάτοις, μακεδονίῳ, βασιλείῳ, κεκροπίῳ, εὐγενίῳ, γεώργιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Τὸ ἀετίου ναυάγιον, σχεδόν τι πᾶσαν κατείληφε τὴν ἀντιοχέων· οὐδὲ γὰρ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ μαθητὰς τοῦ δυσωνύμου ἀετίου πάντας καταλαβὼν ἐνδόξως εἰς κλῆρον προβάλλεται, ἐν τοῖς μάλιστα τετιμημένοις ἔχων τὸν αἱρετικὸν τόπον· καταλάβετε οὖν τὴν τηλικαύτην πόλιν, μὴ τῷ ναυαγίῳ αὐτῆς καὶ ἡ οἰκουμένη συναρπασθῇ· καὶ εἰς ταὐτὸν ἠθροισμένοι, ἅπαν

καὶ γραῦς ἐγχωρεῖ, ὥστε τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ὑπογραφὰς ἀπαιτήσαι· ἵνα ὁ Εὔδοξον ἐκβάλῃ τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας εὐδόξιον, καὶ οὓς αὐτὸς μαθητὰς ὄντας, ἐπεχειροτόνησας εἰς κανόνας ἐκκόψῃ· ἢ ἐὰν ἐπιμείνῃ μὴ ἀεπὲς ἀνόμοιον καλῶν, καὶ οὓς τοῦτο τολμῶντας λέγειν τῶν μὴ λεγόντων ἐνδιδῷ, οἴχεται ὑμῖν, ὡς φθάσας ἔφην, τέως ἡ Ἀντιοχέων· τάδε μὲν ἐπεῖχεν ἡ γεωργίου ἐπιστολή· οἱ δὲ ἐν Ἀγκύρᾳ ἐπίσκοποι, ἐπειδὴ ἀπεδείχθη ὁ εὐδοξίου νεωτερισμὸς, ἐξ ὧν ἐπὶ τὸ δόγμα ἐγγράφως ἐψηφίσατο μεθ' ὧν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνῆλθε, δηλοῦσι ταῦτα τῷ βασιλεῖ· καὶ ἑαυτοῖς γραῦς τινὰ προῆσαν, ὥστε χαλεῖν τὰ ἐν Σαρδικῇ καὶ ἐν Σιρμίῳ καὶ ταῖς ἄλλαις συνόδοις κεκυρωμένα, ἐν αἷς συνεδόκει ὅμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· καὶ αἱρεῖνται ἐπὶ τοῦτο πρεσβεύειν πρὸς βασιλέα, αὐτός τε βασίλειος ὁ ἀγκύρας ἐπίσκοπος, καὶ εὐστάθιος ὁ σεβαστείας, καὶ ἐλεύσιος ὁ κυζίκου, καὶ λεόντιος πρεσβύτερος ὁ τῆς παλαμηπόλεως βασιλικός· ὡς δὲ ἀφίκοντο εἰς τὰ βασίλεια, καταλαμβάνουσιν ἀσφάλιον πρεσβύτερον ἐξ ἀντιοχείας, εἰς ἄγαν σπουδαστὴν τῆς ἀεπὲς αἱρέσεως, ἤδη πεπραγότα ἐφ' ᾧ παρεγένετο, καὶ γράμματα παρὰ βασιλέως κομιζόμενον, ὑπὲρ ἧς μέλλοντα καταμωμενθείσης τῆς αἱρέσεως διὰ τῶν ἐξ ἀγκύρας πρέσβεων, καταψηφίζεται κωνσταντίου τῷ ἀμφὶ τὸν εὐδόξιον, καὶ ἀνακομίζεται παρὰ ἀσφαλίου τὴν ἰδίαν ἐπιστολὴν γράφει ὑπὲρ τάδε.

A convenire potuerint, ab aliis Epiſcopis ſubſcriptiones poſtulate; eo conſilio ut Eudoxius & Aetium ipſum ex Antiochena Eccleſia expellat, & diſcipulos illius in clericorum album relatos expungat. Quod ſi cum Aetio filium patri diſſimilem dicere perrexerit, eosque qui iſtud dicere audent, iis qui aliter dicunt anteponere, periit vobis, ut jam dixi, urbs Antiochia. Et Epiſtola quidem Georgii hæc continebat. Epiſcopi vero qui Ancyræ convenerant, cum novandi ſtudium Eudoxii manifeſti deprehenſum eſſet ex conſcriptione fidei, B quam ille unà cum Epiſcopis Antiochiæ congregatis ediderat, rem Imperatori ſignificarunt. Poſtularuntque ab eo ut diligenter provideret, ut ea quæ in Serdicenſi, Sirmienſi, aliisque Conciliis decreta fuerant, firma ac ſtabilia permanerent: quibus in Conciliis definitum erat communi conſenſu, filium patri ſimilem eſſe ſecundum ſubſtantiam. Deliguntur itaque ad Imperatorem legati, Baſilius ipſe Epiſcopus Ancyræ, Euſtathius Sebaſtiæ, Eleuſius Cyzici; Et cum illis Leontius quidam, ex Imperatoris cubiculario Presbyter. Qui C cum ad Comitatum perveniſſent, offendunt illic Aſphalium Antiochenæ Eccleſiæ Presbyterum, ardentiſſimum fautorem dogmatis Aetii: qui confectis rebus quarum cauſa advenerat, & literis à Principe impetratis, reditum jam parabat. Verum indicata hæreſi per legatos qui Ancyrâ venerant, Conſtantius Eudoxium quidem cum ſuis condemnavit: Epiſtolam vero ſuam ab Aſphalio recepit, ejusque loco iſta ſcripſit.

Κεφ. ιδ'.

Ἐπιστολὴ κωνσταντίου βασιλέως, δι' ἧς καλλομένην εὐδόξιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ.

Κωνστάντιος κωνσάντιος μέγας σεβαστὸς, τῇ κυ ἀντιοχέων ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ.

Εὔδοξιος ὁ παρ' ἡμῶν ἥκει μηδεὶς ὑμῶν οἰέσθω· πόρρωτα πεφυκέναι τοιούτοις ἐσμὲν· εἰ δὲ μὴ ἄλλων καὶ τοῦτο ζητοῦσιν, εὐδηλοι δήπουθεν εἰσὶν εἰς τὸ χρεῖττον κομιζόμενοι· πάνυ γὰρ ἂν ἐκόντες ἀπέστρεφοντο, οἱ διωγμοῦ ἕνεκεν

Caput XIV.

D *Conſtantii Imperatoris Epiſtola, qua Eudoxius, & qui cum eo erant, jubentur expelli.*

Victor Conſtantius maximus Auguſtus, ſanctæ Eccleſiæ quæ eſt apud Antiochiam.

Eudoxius non à nobis miſſus advenit: nemo veſtrûm ita exiſtimet. Longe aliter affecti ſumus, quàm ut talibus favere velimus. Quod ſi ut cætera, ſic iſtud quoque argute confingunt, manifeſto produnt ſe divino numini illudere. Quibus enim rebus ſua ſponte parcant ij, qui dominandi cupiditate accenſi,

urbes invadunt, & ex alia civitate in aliam transiliunt, tanquam vagi quidam, sedium mutatores: plus habendi causa omnem recessum rimantes. Fama porro est, apud illos esse quosdam circulatores, quos ne nominare quidem fas sit: officinam impiam ac nequissimam. Intelligitis omnino per vos ipsi factionem illam. Plane ex verbis Aetium agnoscitis, & sectatores hæreseos illius: quibus hoc unum studium est, ut imperitam multitudinem corrumpant. Sed enim versuti illi, & ad quidvis audendum parati, id apud quosdam impudenter jactarunt, gratam nobis esse ipsorum ordinationem, qua semetipsos ordinarunt. Hæc quidem ab iis jactantur, qui talia disseminare solent. Verum res ipsa nec omnino ita se habet, nec proxime eò accedit. Revocate quæso in memoriam primos illos sermones, tunc cum de fide inquireremus: quibus demonstratum est, servatorem nostrum esse filium Dei, & similem patri secundum substantiam. Verum generosi isti, qui de Deo temerè proferunt quicquid in buccam venerit, eo impietatis progressi sunt, ut & ipsi nova quædam aliter quam se res habet, opinentur, & alios ea docere conentur. Ac nos quidem plane persuasum habemus, id in caput ipsorum recasurum esse. Interim vero sufficiet, à cœtibus Ecclesiasticis, & à publico conventu eos arceri. Neque enim impræsentiarum dicere velim, ea quæ paulo pòst passuri sunt, nisi à rabie ista temperaverint. Iam vero (quid enim mali quotidie non accumulant) pessimos quosque tanquam ex mandato in unum congregantes, illos, inquam, hæreseos duces atque auctores, in clerum adscribunt, venerabilem cœtum hoc pacto adulterantes: quasi liceat ipsis pro libito agere ac ferre omnia. Enimvero quisnam mortalium istos ferat, qui urbes quidem impietate referciunt: externam autem regionem piaculis inquinant: id unum studio habentes, ut omnibus bonis infesti sint. Faceſſat callida factio, & divinis thronis insidere desinat. Jam tempus est, ut veritatis alumni prodeant in lucem, & in medium procedant quicunque antea patriis sedibus extorres, metu cohibebantur. Deprehensa enim est illorum astutia: nec ars ulla excogitari potest, quæ

τὰς πόλεις ἅπόντες, ἀπ' ἄλλης εἰς ἄλλην μεταπηδῶντες, ὥσπερ τινὲς μεταναῦται πάντα μυχὸν πολυπραγμονοῦντες διὰ φιλαργυρίαν τὸ πλέον. εἶναι δὲ λόγῳ φασὶν αὐτοὺς ἀγύρτας τινὰς καὶ σοφιστὰς, οὓς οὐδὲ ὀνομάζειν θέμις· ἐργαστήριον πονηρὸν καὶ δυσσεβέστατον· πάντως πᾶν καὶ αὐτοὶ συμπέπτωκε τὸ σύσημα· πάντως ἐν τῷ λόγῳ τὸν ἄθεον γνωρίζετε, καὶ οὗτοι τῷ αἱρεσιάρχῃ ταύτῃ ἐχόλακότας· οἷς ἓν μόνον τέρας ἐστὶ, τὸ διαφθείρειν τὰ πλήθη· ἀλλ' οἱ κομψοὶ καὶ σοφοὶ πάντα εὐτολμοι, κἀκ τοιούτων σοφούς τινας ἐνεαυτοῖς ἐθαυμάσαμεν ἀπὸ τῆς χειροτονίας, ἣν ἑαυτοῖς ἐχειροτόνησαν· ταῦτα παρ' ἐκείνων μὲν οὐδὲν τῷ τὰ τοιαῦτα θρυλλεῖν εἰωθότων· ἐγὼ δὲ ὅλως πόθεν, οὐδὲ ἐγγύς· καίπερ τῶν πρώτων ἀναμνησθεὶς λόγων, ὅτε περὶ πίστεως ἐσκοποῦμεν· ἐν οἷς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀποδείκνυτο ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιος τῷ πατρί· ἀλλ' οἱ γλυκεῖς καὶ περὶ θεοῦ λέγοντες εὐχερῶς τὰ παρεισάκτα, εἰς τοσοῦτον προῆλθον ἀθεΐας, ὥστε καὶ ἄλλα τινὰ παρὰ τὰ ὄντα νομίζειν, καὶ οὐ μόνον πειρᾶσθαι διδάσκειν· οἷς ὅπερ μὴν εἰς κεφαλὴν πέπτωκε, πάνυ πεπιστεύκαμεν· διὸ καὶ πρέπειν ἐργασίας σωφρόνων αὐτοὺς καὶ συλλόγου κοινοῦ· μὴ γὰρ δὴ εἰπεῖν προσαχθεῖεν ὧν παρόντα, ὅσα μικρὸν ὕστερον ἐκεῖνοι πράξουσι, μὴ τῆς λύσσης ταύτης ἀπόσχωνται· οἱ δὲ, καὶ τί γὰρ οὐκ ἐπεισάγουσι τῷ κακῷ δεῖ πονηρότατος ὥσπερ ἐξ ὀλοῆς ἀγέλης, τούτους δὴ δεῖ τῆς αἱρέσεως δέχεσθαι, εἰς τὸν κλῆρον καταλέγουσι, χρῆμα μόνον ὕστερον κινδηλεύοντας, ὥσπερ οἶδ' αὐτοὶ ἄγειν καὶ φέρειν ἁπανταχοῦ· καίτοι τίς ἂν εἰς ζῶν τελῶν, τούτων ἀνάσχοιτο, οἳ τὰς μὲν πόλεις δυσσεβεῖν ἐμπιπλῶσι, τὴν δ' ὑπερορείαν μιάσμασιν ἀποκρύπτουσιν· ἐν τοῦτο μόνον ἐξ ἀγαπώντες, τὸ τοῖς καλοῖς ἀπεχθάνεσθαι ἀδιωκήτως· ἐρρέτω πανοῦργόν τι σύσημα θηρίων θώκοις ἐπιδύσαν· νῦν ὥρα δεῖ τὰ ἀληθείας τροφίμους εἰς φῶς ἥκειν καὶ μέσον ἰέναι τῶν ἠθῶν ἐκφυγόντες, φόβῳ κατεχόμενοι τὸ πάλαι· τὰ γὰρ δὴ σοφὰ τούτων ἐξελεγχθέντα καὶ μηχανὴς ἐδεὶς ἔσαι πρόσω κεκρυμμένη,

ἐξαιρήσε) τότε τῆ δυσεβείᾳ· ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργον, τῇ πίσει τῶν πατέρων συζῆν, καὶ ταύτην ἐπαύξειν ὡς εἰρη) πέρα δὲ μὴ πολυπραγμονεῖν· ᾠδαινέσαιμι δ' ἂν καὶ τοὺς ἐκ τοῦ βαράθρου ὀψέποτε μεταθεμένους, τῇ αὐτῇ ταύτῃ τῇ ψήφῳ, ἣν οἱ τὰ θεῖα σοφοὶ ἐπιτυχόντες κρείττονος ἐψηφίσαντο θεσπίσιοι· ἐξ ἐκείνου μὲν δὴ τοῦτον τὸν τρόπον παρ' ὀλίγον ἐκινδύνευσε κρατεῖν ἡ τῶν ἀνομοίων καλουμένη αἵρεσις.

A illos ab impietate possit eximere. Bonorum virorum officium est, fidem patrum perpetuo retinere, eamque, uti dictum est, augere, ulterius vero nihil curiose inquirere. Libenter autem hortarer eos, qui licet sero, ex hujus erroris barathro emersérunt, ut ei sententiæ accedant, quam Episcopi divinarum rerum scientia præditi, rite atque ordine de Deo promulgarunt. Hoc igitur modo parum abfuit, quin hæresis illa quæ dicitur Anomœorum, eo tempore prævaleret.

B

Κεφ. ιε'.

Ὡς ἐν σιρμίῳ ἡμιόλῳ ὁ κωνσάντιος, πάλιν μεταλαβὼν τὸν λιβέριον, καὶ τὴν ῥώμην ἀποκαθίστησι· συμπρατεύειν δὲ καὶ φιλικαθημερίαν.

Cap. XV.

Quomodo Constantius cum Sirmium venisset, Liberium ab exilio revocavit, & Romanis restituit, jubens ut Felix una cum illo sacerdotium administraret.

Ὑπολλῷ δ' ὕστερον ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ῥώμης εἰς σίρμιον ὁ βασιλεὺς, πρεσβευσαμένων τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως ἐπισκόπων, μεταπαλεῖται λιβέριον ἐκ βερροίας· παρόντων τε τῶν ἀπὸ τῆς ἑῴας πρεσβέων, συναγαγὼν τοὺς ᾠδατυχόντας ἐν τῷ σρατοπέδῳ ἱερέας, ἐβιάζετο αὐτὸν ὁμολογεῖν μὴ εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὁμοούσιον· ἐνέκειντο δὲ καὶ τὸν κρατοῦντα ἐπὶ τοῦτο κινοῦν, πλείστην παρ' αὐτῷ παῤῥησίαν ἄγοντες, βασιλεῖ ὄντι εὐσεβεῖ καὶ ἐλευσίῳ· οἱ δὴ τότε καὶ μίαν γραφὴν ἀθροίσαντες τὰ δεδογμένα ὑπὸ Παύλου τοῦ ἐκ Σαμοσάτων, καὶ Φωτεινοῦ τοῦ ἐκ σιρμίου, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας, ὡς ἐπὶ προφάσει τοῦ ὁμοουσίου ἐπιχειρούντων τινῶν ἰδίαν συνθεῖναι αἵρεσιν, ᾠδασκευάζουσι συναινέσαι ταύτῃ λιβέριον, ἀθανάσιόν τε καὶ ἀλέξανδρον, καὶ σεβῆρον καὶ κέϊσκελλα, οἱ ἐν ἀφρικῇ ἱερωσύνῃ ὁμοίως δὲ συνῆνεν καὶ ὑρσάκιος καὶ γερμίνιος ὁ σιρμίου, καὶ οὐάλης ὁ μυρσῶν ἐπίσκοπος, καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ἑῴων παρῆσαν· ἐν μέρει δὲ καὶ ὁμολογίαν ἐκόμισαντο ᾠδὰ λιβερίου, ἀποκηρύττουσαν τοὺς μὴ κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἀποφαίνοντας· ἤνικα γὰρ τῶν ὅσίου ἐπεσκόλλων ἐδέξαντο εὐθέως καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐν ἀντιοχείᾳ τῇ ἄστει αἱρέσει ἀπαδάζοντες, ἐλογοποίουν

HAud multo post Imperator ab urbe Roma Sirmium reversus, cum Occidentales Episcopi legationem ad ipsum misissent, Liberium Berœa ad se accersivit. Cumque adessent legati Episcoporum Orientis, convocatis sacerdotibus qui in comitatu erant, Liberium cœpit compellere, ut Filium Patri non esse consubstantialem profiteretur. Instabant autem & Imperatorem ad hoc impellebant Basilius, Eustathius, & Eleusius, qui præcipua apud ipsum auctoritate pollebant. Qui cùm ea quæ contra Paulum Samosatensem & contra Photinum Episcopum Sirmii decreta fuerant, ac præterea fidei formulam in dedicatione Antiochensis basilicæ editam, in unum tunc libellum conjecissent, perinde quasi quidam sub obtentu vocabuli consubstantialis, propriam hæresin stabilire conarentur, effecerunt ut Liberius, & Athanasius, Alexander, Severianus, & Crescens Africæ Episcopi, ei formulæ consentirent. Consenserunt pariter Ursacius, & Germinius Episcopus Sirmij, & Valens Mursæ, & quotquot ex Orientis partibus aderant Episcopi. Sed & confessionem à Liberio vicissim susceperunt, qua eos qui filium secundum substantiam & per omnia patri similem non esse assererent, alienos ab Ecclesia pronuntiabat. Nam cum Eudoxius, & qui cum illo opinioni Actii favebant, Antiochiæ Hosii Epistolã accepissent, sparsis rumoribus divulgaverant,

Liberium quoque consubstantialis vocabulum condemnasse, & Filium Patri dissimilem confiteri. His per Occidentalium legatos confectis, Imperator Romam redeundi potestatem Liberio concessit. Scripserunt etiam Episcopi qui Sirmium convenerant, ad Felicem qui tum Romanæ Ecclesiæ præsidebat, & ad clerum ejusdem civitatis, ut Liberium susciperent, utque ambo Apostolicam sedem gubernarent, & simul sacerdotio fungerentur absque ulla dissensione; & quicquid molestiæ accidérat propter Felicis ordinationem, atque absentiam Liberii, oblivioni traderent. Nam Liberium utpote virum undequaque egregium, & qui pro religione Imperatori fortiter restitisset, populus Romanus impense diligebat: adeo ut ejus causa gravissimam seditionem excitaverit, & ad cædes usque proruperit. Post hæc vero cum Felix modico tempore supervixisset, Liberius solus Ecclesiam administravit. Quod quidem divina providentia ita dispensavit, ne sedes Petri dehonestaretur, à duobus Præsulibus simul gubernata: quod discordiæ signum, & ab Ecclesiasticis legibus alienum est.

ὡς δὲ λιβέριος τὸ ὁμοούσιον ἀπεδοκίμασε, καὶ ἀνόμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὡρίζετο· ἐπεὶ δὲ ταῦτα ὧδε καλῶς εἶχε τοῖς ἐκ τῆς δύσεως πρέσβεσιν, ἀπέδωκεν ὁ βασιλεὺς λιβερίῳ τὴν ἐπὶ ῥώμης ἐπάνοδον· γράφουσί τε καὶ δέξασθαι αὐτὸν οἱ ἐν σιρμίῳ ἐπίσκοποι, φίλιξι τῷ ἡγουμένῳ τότε τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας, καὶ τῷ ἐνθάδε κλήρῳ· ἀμφοτέρους τὸν ἀποστολικὸν ἐπιτροπεύειν θρόνον, καὶ κοινῇ ἱερᾶσθαι μετ' ὁμονοίας, ἀμνηστίᾳ τε δοθῆναι τὰ συμβάντα ἀναγκαῖα διὰ τὴν φιλίκου χειροτονίαν, καὶ τὴν λιβερίου ἀποδημίαν· ἀνεῖτο δὲ τὰ ἄλλα καλὸν καὶ ἀγαθὸν τὸν λιβέριον, καὶ ἀνδρείως ὑπὲρ τῶν δόγματος ἀντέστη τῷ βασιλεῖ, ἠγάπα ὁ τῶν ῥωμαίων δῆμος, ὡς καὶ μεγίστην ἀνακινηθῆναι στάσιν, ἐν ᾗ μέχρι φόνων χωρῆσαι· ὀλίγον δὲ χρόνον φίλιξ ἐπιβιώσας, μόνος λιβέριος τὴν ἐκκλησίαν διῴκησε. ταύτῃ πῃ θεῷ διοικήσαντος, ὥστε τὸν ἕτερον θρόνον μὴ ἀδοξεῖν, ὑπὸ δυοῖν ἡγεμόσιν ἰθυνόμενον· ὁ διχονοίας σύμβολόν ἐστι, καὶ ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν ἀλλότριον.

Caput XVI.

Quomodo propter hæresin Aëtii, & eorum qui erant Antiochiæ, Imperator decrevit ut Synodus fieret Nicomediæ. Sed cum ternæ motus & alia multa intervenissent, primo quidem Nicææ, postea vero Arimini & Seleuciæ Synodus congregata est. Item de Arsacio Confessore.

ET hæc quidem Sirmii acta sunt. Eoque tempore ob metum Imperatoris, Orientales atque Occidentales consentire inter se in Doctrina fidei videbantur. Ob ea vero quæ Antiochiæ tentata fuerant, & propter hæresin Aetii, Imperator Synodum Nicææ celebrare constituit. Sed cum Basilius ejusque asseclæ id recusassent, eo quod olim de fide illic tractatum fuisset, placuit ut Nicomediæ in Bithynia Synodus congregaretur: utque ex omnibus Provinciis Episcopi qui præ cæteris prudentia valerent, & intelligendi dicendique facultate præditi essent, ad præstitutum diem Imperialibus literis ocyus evocarentur, ita ut vice omnium Provinciæ suæ Episcoporum in Concilio residerent &

Κεφ. ις'.

Ὅτι διὰ τὴν ἀετίου αἵρεσιν καὶ τῶν ἐν ἀντιοχείᾳ, ἔδοξεν ὁ βασιλεὺς συνόδου ἐν νικομηδείᾳ γενέσθαι· σεισμοῦ γενομένου, καὶ πολλῶν ἐν τῷ μεταξὺ γενομένων, σφετέρου μὲν ἐν νικαίᾳ τῆς βιθυνίας, ἐν δὲ ἀριμίνῳ καὶ σελευκείᾳ ἡ συνοδος ἐθήκατο· ἐν ᾧ καὶ ἀρσακίου τοῦ ὁμολογητοῦ.

ΕΝ μὲν οὖν τῷ σιρμίῳ ταῦτα ἐγεγόνει· ἐδόκει τότε διὰ τὸν τοῦ βασιλέως φόβον, ἀναβολὴν καὶ δύσιν ὁμοφρονεῖν περὶ τοῦ δόγματος περὶ ὧν ἐν ἀνθιοχείᾳ νεωτερισθέντων, καὶ τῆς ἀετίου αἱρέσεως, ἔκρινεν ὁ βασιλεὺς ἐπιτελέσαι συνόδον ἐν νικαίᾳ· παραλιπομένων δὲ τῶν ἀμφὶ βασίλειον διὰ τὸ πάλαι ἐκδοθὲν τῷ περὶ τοῦ δόγματος συμβολῶαι ζήτημα, ἔδοξεν ἐν νικομηδείᾳ τῆς βιθυνίας γράμμασιν εἰς ῥηθὲν ἡμέραν μιᾷ συνόδῳ καλεῖν τῶν ἀνὰ ἕκασον ἔθνος ἐπισκόπων, οἱ συμπλεῖναι ἐπιδεξιότεροι ἐδόκουν, καὶ νοεῖν καὶ λέγειν ἱκανοί· ὥστε ἀντὶ πάντων τῶν ἱερέων καὶ ἐθνῶν, μετασχεῖν αὐτοὺς τῆς συνόδου·

τῇ κείσει παρεῖναι· ἤδη δὲ καὶ τῶν πλειόνων τῇ τιὼ ὁδοιπορίαν ὄντων, ἀγγέλεται τὸ νικομηδείας πάθος, καὶ ὅτι πᾶσαν ὁ Θεὸς κατέσεισεν· ὡς ἐπὶ ἀπολομένῃ ἢ ἄρδην τῇ πόλει παντάχῃ κραδέντος, ἐπέσχον οἱ καθ' ὁδὸν ἐπίσκοποι· ὡς γὰρ φιλεῖ ἡ φήμη ἐργάζεσθαι, οὐκ ἄχει τῶν περιόντων τὰ δεινὰ τοῖς ἄπωθεν ἤγγελλεν· ὥστε ἀμφιλλέγειν ἢ νίκαιάν τε καὶ πέρινθον, καὶ τὰς πλησίον πόλεις, κοινωνῆσαι τῆς συμφορᾶς· καθάπερ ἢ καὶ τιὼ κωνσταντινουπόλιν· ἐν μέρει δὲ οὐ φρονέντας τῶν ἐπισκόπων ἐλύπει τὸ συμβὰν, καθότι καὶ ἐκκλησία μεγαλοπρεπῶς οἰκοδομημένη κατεσείσθη, καὶ πρόφασις ἐγένετο τοῖς ἀπεχθανομένοις τοῖς τιὼ θρησκείαν, ἀγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ, ὡς ἐπισκόπων πλῆθος καὶ ἀνδρῶν καὶ παίδων καὶ γυναικῶν ἀπώλετο, καταφυγόντων τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπ' ἐλπίδι τοῦ ἐνθάδε σωθήσεσθαι· οὐκ ἀληθῶς δὲ ταῦτα εἶχε· δευτέρα γὰρ ὥρα ἡ σωτηρίου ἡμέρας, ὁ σεισμὸς ἐνέσκηψεν· ἐπισκόπων δὲ μόνος κεκρότηται ὁ νικομηδείας αὐτῆς, καὶ ἄλλος ἀπὸ βοσπόρου, τῆς ἐκκλησίας ἔξωθεν καταλειφθείσης· ἐν ἀκαιρίᾳ τε χρόνου καταστραφείσης τῆς πόλεως, οὐδὲ ἐνεδέχετο δυνασθαι οὐδ' θέλοντας ἄλλη καταφυγεῖν· ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ πείρᾳ τοῦ κινδύνου ὡς ἕκαστον ὅπη ἔτυχεν ἕκαστος ἐσώθη, ἢ ἀπώλετο· λέγεται δὲ καὶ ταύτην τιὼ συμφορὰν, προείδέναι ἀρσάκιον· ὃς τὸ μὲν γένος ἦν Περσης ἦν· ὑπὸ σπαθίοις δὲ θηρεύοντος τῶν βασιλικῶν λέοντων, οὐκ ἀσήμως τῷ ἐπὶ λικινίου ὁμολογητὴς ἐγένετο· καὶ τιὼ στρατείαν καταλιπὼν, ἐν τῇ ἄκρᾳ νικομηδείας, ἐντὸς τοῦ τείχους κατῴκει φιλοσοφῶν· ἔνθα δὴ πρόφανείσα αὐτῷ θεία ὄψις, ἐκέλευσεν ἐξιέναι τῆς πόλεως, ὡς προσεμένης ἄπερ ὕστερον πέπονθεν· ἐν τούτοις τε ἀπαθῆ καταλαβὼν τὴν ἐκκλησίαν, ἐνετείλατο τοῖς κληρικοῖς ἐπιμελῶς ἱκετεύσαι τὸν Θεὸν, καὶ ἱλασμοῖς ἐπιτελέσαι λιτὰς ἐπὶ λύσει ἀπειληθείσης ὀργῆς· ὡς ἢ σὰκ ἔπεισε, καὶ γελοῖος ἐδόκει, ἀπροσδόκητα μειζόνων πάθη, ἀνέστρεψεν ἐπὶ τὸν πυρσὸν, καὶ πρηνὴς καταπεσὼν ηὔχετο

judicio interessent. Sed cum major jam pars Episcoporum iter ingressa esset, nuntius allatus est de Nicomediæ calamitate, eam scilicet totam terræ motu concussam fuisse. Cumque rumor passim invaluisset, eam urbem penitus eversam esse, Episcopi ulterius progredi destiterunt. Etenim fama, uti solet, non in iis solum consistens qui malum passi erant, cladem illam procul positis nuntiaverat. Sed Nicæam quoque & Perinthum, urbesque finitimas, ipsamque adeo Constantinopolim in partem calamitatis venisse divulgabatur. Porro is casus eos Episcopos qui recte sentiebant, non mediocri dolore affecit, eo quod Ecclesia quoque illic magnifice constructa, corruerat: eaque res hominibus religioni nostræ infensis occasionem præbuerat, nuntiandi Imperatori periisse multitudinem Episcoporum, & virorum ac mulierum, qui in Ecclesia servandos se esse sperantes, eò cum liberis confugissent. Quæ tamen neutiquam vera erant. Hora enim secunda diei quo collecta minime celebrabatur, terræ motus cœpit. Et ex Episcopis solus Cecropius, Nicomediæ ipsius Antistes, & alius præterea quidam ex Bosporo, extra Ecclesiam oppressi sunt. Cumque civitas brevi temporis momento concussa sit, quicunque aliò voluissent confugere, haudquaquam potuére. Sed primo impetu ingruentis periculi, fere quo quisque loco steterat, aut servatus est, aut interiit. Cæterum ajunt Arsacium quendam eam calamitatem, priusquam accideret, prævidisse. Erat hic natione Persa, qui cum alendis Imperatoris leonibus præpositus militaret, non ignobilis inter Confessores Principatu Licini extiterat: abjectaque militia, in arce Nicomediæ intra urbis muros commorabatur, monasticæ disciplinæ studiis sese exercens. Illic divina visio ei oblata, jussit ut egrederetur ex civitate, utpote passurâ ea quæ mox perpessa est. Exinde celeriter ad Ecclesiam profectus, mandavit clericis, ut sollicite Deo supplicarent, precesque ei placando offerrent, ad depellendam iram quæ intentabatur. Cum vero non persuaderet illis, sed ridiculus videretur, quippe qui insperatam prædiceret cladem, in turrim suam reversus est: pronusque in terram cadens, Deum oravit.

Interea temporis orto terræ motu, plerique perierunt: reliqui autem qui superfuerant, in agros & in solitudinem profugerunt. Etenim tanquam in opulenta ac maxima civitate, ignis per omnes domos erat accensus in foculis, ac furnis, & in caminis balneorum, eorumque opificum qui ignis beneficio artes suas exercent. Dejectisque ædium tectis & lacunaribus, flamma materiem corripiens, permixtis, ut verisimile est, aridis lignis, & quæcunque olei naturam habent, & ad ignem celeriter concipiendum aptissima sunt, copiosum pabulum nacta est. Serpensque passim, ac sibi ipsi conjuncta ac coadunata, totam civitatem instar unius rogi, ut ita dicam, effecit. Ob hanc causam cum domus inaccessæ essent, ii qui ex terræ motu incolumes evaserant, ad arcem cucurrerunt. Illic Arsacius in turre, quæ inconcussa steterat, mortuus repertus est, pronus humi jacens eodem habitu, quo se orationem inchoaturus extenderat. Ajunt porro eum antequam moreretur, Deo supplicasse, morique maluisse, quam oculis suis cernere ruinam urbis illius, in qua Christi notitiam primum accepisset, & Ecclesiasticam Philosophiam didicisset. Cæterum quandoquidem narrationis ordo ad hujus viri mentionem nos deduxit, sciendum est, illum ita Deo charum fuisse, ut dæmonas fugaverit, eosque qui ab illis vexabantur purgaverit. Quodam igitur die dæmoniacus, per forum exerto gladio cursitare cœpit. Cumque omnes diffugerent, & civitas tumultu plena esset, occurrens ei Arsacius, prolato Christi nomine eum dejecit: statimque dæmonio liberavit, & ad sanam mentem reduxit. Alia quoque multa ab illo patrata sunt, quæ humanam vim superant: interque & istud est. Draco, sive aliud serpentis genus, viatores antequam ab illis videretur, afflatu suo perimebat. Nam in specu juxta viam publicam latitabat. Progressus eò Arsacius, Deum oravit: & statim serpens sua sponte egressus est è specu, & capite ad solum allisso, semetipse interfecit, & hæc quidem ita relata sunt ab iis, qui ea se accepisse dicebant à viris qui Arsacium ipsum viderant. Episcopi vero, propter Nicomediæ cladem ulterius pergere ad Concilium prohibiti, alii quidem novum Imperatoris

A ἐν τούτῳ δὲ τῷ σεισμῷ ἀπεσκήψαι φασί, οἱ μὲν πλείους ἀπώλοντο· οἱ δὲ περιλειφθέντες εἰς ὄρη καὶ τὴν ἔρημον ἔφυγον· ἐν δὲ εὐδαίμονι καὶ μεγάλῃ πόλει, καὶ ἑκάστην οἰκίαν πῦρ ἡμμένον ἐτύγχανεν ἐν χυτροπόδοις καὶ πυγεῦσι, καὶ καμίνοις βαλανείων τε, καὶ τῶν ὅσοι περὶ τὰς ἐμπύρους τέχνας πονοῦσιν· ἐρειπωμένων τε τῶν οἰκοδομημάτων ἐκκλειομένη ταῖς ὕλαις ἡ φλὸξ, ἅτε μεμιγμένων ὡς εἰκὸς φρυγάνων, καὶ τῶν ὅσα ἐλαιώδη ἐστὶ καὶ πρὸς τὸ καίεσθαι ῥᾳδίαν ἔχει τὴν πάροδον, ἀφθόνως ἐσχάτη

B παντάχῃ τε ἕρπουσα, καὶ πρὸς ἑαυτὴν συναπτομένη, μίαν ὡς εἰπεῖν πυρὰν τὴν πᾶσαν πόλιν ἐποίησε· καὶ ᾗ τοῦτο τῶν οἰκων ἀβάτων ὄντων, οἱ περισωθέντες τοῦ σεισμοῦ, ἐπὶ τὴν ἄκραν ἔδραμον. Ἐνταῦθα δὲ ἐν ἀσείστῳ τῷ πύργῳ εὑρέθη νεκρὸς πρηνὴς κείμενος, οἷον ἑαυτὸν ἐπισπεσὼν τῆς εὐχῆς ἀρξάμενος· λόγου δὲ πεπληρῶσθαι τότε αὐτὸν, τὸν Θεὸν ἱκετεύσαντα καὶ ἀποθανεῖν ἑλέσθαι μᾶλλον, ἢ συμφορὰν θεάσασθαι πόλεως, ἐν ᾗ τὰ πρῶτα τὸν Χριστὸν ἐπέγνω, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλοσοφίας μετέσχεν· ἀλλ' ἐπεὶ φέρει

C ἡμᾶς ὁ λόγος εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀγαγών, ἰσέον ὡς ἄρα θεοφιλίας ἱκανὸς ἦν δαίμονας ἀπελαύνειν, καὶ τοὺς ὀχλουμένους ὑπ' αὐτῶν καθαίρειν· ἔτω γοῦν δαιμονιῶν τις ὁλοφυὴς ἀσάμενος, ἀνὰ τὴν ἀγορὰν ἔθει φόνου πάντων ἢ πάντων, καὶ θορύβου τὴν πόλιν ἐνεπίμπλα· ὑπαντήσαντος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ ἐπωνύμου καὶ τῷ λόγῳ καθέβαλε· καὶ αὐτίκα ὑπήκουσε, καὶ σωφρονεῖν ἐποίησε· πεπόνηκε δὲ αὐτὸς καὶ πολλὰ ἄλλα ὑπὲρ ἀνθρωπίνην δύναμιν, καὶ μὴν καὶ τόδε· δράκων ἦν, ἢ ἕτερον ἑρπετοῦ γένος,

D τοὺς τῆς ὄψεως δοὺς παροδίτας τῷ φυσήματι ἀπώλυε· ἦν δὲ γὰρ λεωφόρου ἐφώλευσεν ὑπὸ θάμνῳ δή τινι ἀγριομύρτου· ἐξελθὼν δὲ ὁ ὄφις αὐτομάτως τοῦ φωλεοῦ ἐξῆλθε, καὶ δὶς τῷ ἐδάφει τὴν κεφαλὴν προσρήξας, τὸν ἀνεῖλε· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἀφηγήσαντο τοῦ Ἀρσάκιον αὐτὸν θεασαμένων ἀκοαί ἔφασαν· οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἀνακοπέντες ἐπὶ τὴν συνόδου ἕρμης διὰ τὸν νεωμοθητὸν πάθος, οἱ μὲν περιέμενον πάλιν τὰ δέοντα

τῷ βασιλεῖ· οἱ δὲ, ἵν' ἔχωσι δόξαν περὶ τῆς πίστεως, διὰ γραμμάτων ἐδήλωσαν· ἀπορῶν δὲ περὶ τοῦ πρακτέου ὁ κρείττων, γράφει βασιλεῖ, πυνθανόμενος, τί ποτε χρὴ περὶ τῆς συνόδου ποιεῖν· ὁ δὲ, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ εὐσεβείᾳ δι' ἐπιστολῆς ἐπαινέσας αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τῷ πάθει νικομηδείας παραμυθησάμενος ἐξ ὑποδειγμάτων ἱερῶν ἱστοριῶν, παροτρύνει ἐπισπεύδειν τὴν συνόδον, καὶ μὴ καθυφῆναι, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας τῆς πρεσβῆς ὕστης· μὴ δὲ ἀπροόπτως ἀποπέμψαι οὓς ἐπὶ τοῦτο συλλεγομένους ἱερέας, ἅπαξ ἐξεληλυθότας, καὶ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ὄντας· ὥρισε δὲ τῇ συνόδῳ τόπον ἀντὶ νικομηδείας τὴν νίκαιαν, ὥστε ἐκεῖ τὰ περὶ τῆς πίστεως διορθωθῆναι, ἔνθα καὶ ζητεῖσθαι πρέπει· ὁ βασιλεὺς τοιαῦτα ἀντέγραψε, τετιμηκέναι μὲν οὐδέπω κεχαρισμένα βασιλεῖ δηλώσειν, καθότι καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχὴν ἐν νικαίᾳ εὐδοκίμασε γράφειν τὴν συνόδον· δεξάμενος δὲ τὴν βασιλέως ἐπιστολὴν, τὰ μὲν πρῶτα προσέταξεν ἀρχομένου ἔαρος ἥκειν αὐτοὺς εἰς νίκαιαν, πλὴν εἴ μή τινες εἶεν τοῖς σώμασιν ἀσθενεῖς· ἐκπέμψαι δὲ τούτους ἀντὶ αὐτῶν, οὓς ἂν ἕλωνται πρεσβυτέρους ἢ διακόνους, ὥστε τὴν αὐτῶν γνώμην δηλῶσαι, καὶ περὶ τῶν ἀμφιβόλων βουλεύσασθαι, καὶ κοινῇ μετὰ πάντων ὁμοφρονῆσαι· δέκα δὲ ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν, καὶ τοσούτους ἀπὸ τῆς ἕω, οὓς ἂν κοινῇ γνώμῃ ἐπιλέξωνται οἱ συνιόντες, ἀφικέσθαι εἰς τὰ βασίλεια, καὶ τὰ δόξαντα ἀφηγήσασθαι· ὥστε καὶ αὐτὸν συνιδεῖν, εἰ καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς συνέπεται ἀλλήλοις, καὶ περὶ τῶν πραχθέντων ὅπη ἂν δέοι διοικηθῆναι μὴ δὶς ταῦτα βουλευόμενος προσέταξε πάντας ἔνθα ἂν διάγωσι, μένειν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις ἐπιμεῖναι, μέχρις ἂν ὁ μελλησθεὶς τῇ συνόδῳ τόπος, καὶ σημανθεὶς τοῦτον ἀφικέσθαι· γράφει δὲ τῷ βασιλεῖ, δι' ἐπιστολῶν πυθέσθαι πάντων τῶν ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἐπισκόπων, ὅπη ἐπιλεγῆναι τὴν σύνοδον πρέπει· ὥστε ἔαρος ἀρχομένου, τοῦτο πᾶσι γνωστὸν δῆλον· ἐν νικαίᾳ γὰρ, ὡς κεκμηκότος τοῦ τῆδε ἔθνους ὑποσεισμῷ, καὶ καλῶς ἔχειν ὑπέλαβε συνόδου ποιεῖν· ὁ δὲ βασιλέως ἰδίας ἐπιστολῆς προτάξας τὰ βασιλέως γράμματα, τοῖς κατὰ ἔθνος ἐπισκόποις ἐδήλωσε

A mandatum exspectarunt: alii suam de fide sententiam per literas significarunt. Imperator autem ambigens quidnam agendum esset, scripsit ad Basilium, sciscitans ex eo quid de Synodo fieri oporteret. Ille laudata, ut par erat, Imperatoris pietate per Epistolam, allatisque è sacra Historia exemplis eum de clade Nicomediæ consolatus, hortatur ut Synodum acceleret, nec ab incepto desistat, cum pietatis causa id operis susceperit: neve Episcopos ejus rei gratia congregatos, qui jam domo egressi & in itinere constituti essent, re infecta dimittat. Locum B vero Synodo constituit Nicæam, vice Nicomediæ, ut causa fidei illic definiretur, ubi primum tractata fuerat. Et Basilius quidem Imperatori hæc rescripsit, sperans se rem ei gratam significaturum, quippe qui initio Synodum Nicææ congregari decrevisset. His literis à Basilio acceptis, Imperator, primum quidem jussit ut ineunte æstate Nicæam convenirent Episcopi, exceptis his qui corporis infirma valetudine essent, ita tamen ut isti Presbyteros, aut Diaconos suo loco mitterent quos vellent, qui ipsorum sententiam significarent, & de rebus ambiguis consulerent, simulque omnes inter se de C omnibus consentirent. Deinde ut decem legati ex Occidentis partibus, totidemque ex Orientalibus, quos Synodus communi sententia delegisset, ad comitatum mitterentur, relaturi quæ decreta essent: quò & ipse dispiceret, utrum illi juxta normam sacrarum scripturarum inter se mutuo consensissent, & de his quæ agenda essent, prout optimum factu sibi videretur, decerneret. Post hæc inito consilio, præcepit ut omnes Episcopi, ubicunque positi essent, aut in propriis Ecclesiis exspectarent, donec locus D Concilio designatus fuisset, mandatumque esset ipsis ut eò advenirent. Scribit interim ad Basilium, ut ex omnibus Orientis Episcopis sciscitetur per literas, quo in loco Synodum celebrari oporteret: ita ut sub initium veris ea res cunctis innotesceret. Neque enim commodum esse arbitrabatur, ut Nicææ Synodus fieret, cum ea Provincia terræ motibus vexata esset. Basilius itaque præfixis Epistolæ suæ Imperialibus literis, mandavit Episcopis per singulas

Provincias constitutis, ut quamprimum apud se deliberarent, & locum qui ipsis videretur aptissimus, indicarent. Cum vero, sicut in ejusmodi rebus fieri solet, non unum eundemque locum omnes elegissent, Basilius ad Imperatorem profectus est, qui tum Sirmii morabatur. Ibi tum alios quosdam reperit Episcopos, qui propter privatas necessitates eo advenerant, tum Marcum Arethusium, & Georgium Episcopum Alexandriæ. Cumque jam constitutum esset, ut Seleuciæ in Isauria Concilium haberetur, hi qui cum Valente erant: nam & iste tum aderat Sirmii: Anomœanorum hæresi faventes, operam dederunt ut Episcopi qui in comitatu erant, paratæ cuidam fidei formulæ subscriberent, in qua nomen substantiæ non continebatur. Dum Synodus ingenti studio acceleratur, Eudoxius, Acacius, Ursacius ac Valens, & qui cum illis erant, cum apud se reputassent, ex omnibus ubique Episcopis alios quidem Nicænam fidem constanter retinere; alios vero eam præferre, quæ in dedicatione Antiochenæ basilicæ edita esset: quarum utraque substantiæ nomen haberet, & Filium Patri undequaque similem assereret, ac si forte omnes in unum convenirent, opinionem Aetii quam ipsi probabant, eos proculdubio cõdemnaturos, utpote à duabus illis fidei formulis dissentientem: id evicerunt, ut Occidentales quidem Arimini, Orientales vero Seleuciæ in Isauria congregarentur. Eo scilicet consilio, ut quoniam facilius est paucis, quàm omnibus persuadere, ipsi bifariam divisi, utramque Synodum, si fieri posset, in suam sententiam pertraherent: sin minus, alteram saltem: ne communi omnium suffragio hæresis ipsorum condemnaretur. Ad has autem res perficiendas subsidio illis fuére, tum Eusebius Eunuchus, præpositus cubiculi, qui & necessarius Eudoxii, & ejusdem cum illo sententiæ erat: tum alii primores viri, qui Eusebio gratificari studebant.

A ...ωσθῆ διασκέψασθαι, καὶ τὸν ἀρέσκοντα τόπον ...
ἰάχει δηλῶσαι οἷα ὢν φιλεῖ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ...
τὸν αὐτὸν τόπον ἅπαντες πάντων, ...
γίνεται πρὸς βασιλέα βασιλείου διατριβόντος ...
τότε ἐν σιρμίῳ· καὶ καταλαμβάνει ἐνταῦθα ...
ἄλλους τέ τινας ἐπισκόπους καὶ ἰδίας χρείας ...
μάρκον τὸν ἀρεθούσιον, καὶ γεώργιον τὸν ἐπὶ ...
παπέντα πρεσβεῦσαι τὰ ἀλεξανδρέων ἐκκλη-
σίας· δόξαν δὲ ἤδη ἐν σελευκείᾳ τῆς ἰσαυ-
ρίας γράψαι τὴν συνοδον, οἱ ἀμφὶ εὐδόξιον
καὶ γνόντες τοῦτ' τῷ σιρμίῳ ἐνεδήμει· τῇ τῶν
B ἀνομοίων αἱρέσει χαίροντες, ἅπαντα ποιοῦσι
τῷ πρεσβυτέρῳ παρόντας ἐπισκόπους εἰς ἑνὸς
μόν τινα γραφὴν πίστεως ὑπογράψαι, ἐν
τὸ τῆς οὐσίας οὐκ ἐνέκειτο ὄνομα· ἅπαντα δὲ
μᾶλλον ἢ τῆς συνόδου, λογισάμενοι οἱ ἀμφὶ
εὐδόξιον καὶ ἀκάκιον, καὶ ὑρσάκιον καὶ οὐάλη-
ντα τῶν πανταχῆ ἐπισκόπων, οἱ μὲν τὴν ὁμοι-
καίαν πίστιν· οἱ δὲ τὴν ἐν τῇ ἀφιερώσει τῶν ἁγί-
ων ἐκκλησίας ἐκτεθεῖσαν ζηλοῦσιν· ἑτε-
ρατὲ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἔχει, καὶ κατὰ πά-
C τα ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἀποφαίνει κατὰ
εἰ πάντες εἰς ταυτὸν συνελθοῦσιν, ἑτοίμως
καταψηφιοῦνται τῆς ἀετίου δόξης, ἣν αὐτοὶ
ἐπῄνουν, ἀνίκητος ἑκατέρας ἀπαλλάττεται πα-
ρρησίας· τοῦτο μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως, εἰς δεῦρο
συνελθεῖν· τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς ἕω, εἰς σελευκείαν
τῆς ἰσαυρίας· ἵνα ῥᾳδίως οὕτω ὀλίγους, τοὺς
πάντας πείθειν, εἰ μὴν δυνατὸν, τῆδε κἀκεῖσε
μεριζόντες πειρασκευάσωσι σοφίσασθαι ψή-
φους γνώμης ἑκατέρας συνόδου· εἰ δὲ μή, θατέ-
ραν· ὥστε μὴ πάσαις ψήφοις ἀποκηρυχθῆ-
ναι τὴν αἵρεσιν· συνέπεσον δ' αὐτοῖς τὰ
D πρὸς τοῦτο, εὐσεβὴς ὁ τοῦ βασιλέως οἰκέτης
εὐνοῦχος, εὐδοξίῳ ἐπιτήδειος ὤν, καὶ ἄλλοι
ὁμόδοξοι, καὶ πολλοὶ τῶν ἐν δυνάμει, χαρι-
σάμενοι εὐσεβίῳ φέροντες.

A

Κεφ. ιζ.

Περὶ τῶν πραχθέντων τῇ ἐν ἀριμήνῳ συνόδῳ.

Πειθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς, ὡς ὅτε τῷ δημοσίῳ λυσιτελεῖ διὰ τὴν δαπάνην, ὅτε τοῖς ἐπισκόποις διὰ τὰς μακρὰς ὁδοὺς, εἰς ταὐτὸν πάντας συνελθεῖν, διεῖλε τὴν σύνοδον· καὶ γράφει τοῖς τότε ἐν Ἀριμίνῳ καὶ Σελευκείᾳ, τὰ περὶ τῆς πίστεως ἀμφίβολα προδιαθεῖναι· ἐν τέλει δὲ διαλαβεῖν καὶ τὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν καὶ περὶ τῶν ἀδίκως καθηρῆσθαι ἢ ὑπερορίας οἰκεῖν μεμφομένων ἐπισκόπων, ὧν εἷς ἦν κύριλλος ἱεροσολύμων, καὶ περὶ τῶν ἐπαγομένων ἐγκλημάτων περὶ τῶν ἐπισκόπων δικάσαι· καὶ γὰρ ἄλλοι ἄλλων· γεωργίῳ δὲ αἰγύπτιοι, ἁρπαγῶν καὶ ὕβρεων ἐπικεκλημένοις ὑπ' αὐτῶν, δέκα ἐκ ἑκατέρωθεν καταλαβεῖν τὰ βασίλεια ἐπὶ μιᾷ τῶν γεγραμμένων· καὶ ταῦτα ἔκασοι συνελέγησαν ἔνθα συνελθεῖν προσέταξαν· καὶ ἔφθανε ἡ ἐν ἀριμίνῳ συνάξασα σύνοδος· ἐτέλουν δὲ εἰς αὐτὴν πλείους ἑπτακόσιοι· καὶ περὶ ἀθανασίου μηδὲν ἀνακινεῖν, ἄμεινον ἐδοκίμασαν οἱ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς εἶχον· ζητήσεως δὲ ὅσης εἰς ὃν χρὴ τρόπον πιστεύειν, παρελθόντες εἰς μέσον κάλης τε καὶ ὑρσάκιος, οἷς συνελαμβάνοντο γερμινίος τε καὶ αὐξέντιος, καὶ γάϊος καὶ δημόφιλος, τὰς μὲν ἤδη πρότερον περὶ πίστεως γενομένας γραφὰς ἀργεῖν ἐκέλευον· κρατεῖν δὲ ἣν ὀλίγῳ πρότερον ἐν σιρμίῳ συνέταξαν διὰ τῆς ῥωμαίων φωνῆς, ὅμοιον μὲν εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν κατὰ τὰς γραφὰς εἰσηγεμένοις· οὐσίας δὲ παντελῶς ἐπὶ θεοῦ μὴ ποιεῖσθαι μνήμην· ἔλεγον δὲ ταῦτα καὶ βασιλέα ἐπαινέσαι χρῆναι· δεῖν δὲ καὶ τὴν συνόδου ἀναγκαίως προσίεσθαι, μηδὲν τὰ λοιπὰ πολυπραγμονοῦσαν τῆς ἑκάστου ἐννοίας, ἵνα μὴ διχόνοιαι καὶ στάσεις γένωνται, διαλεχθέντες καὶ ἀκριβεῖ βασάνῳ προσθέντες τῶν ὀνομάτων· ἄμεινον γὰρ εἶναι, ἁπαξάπαν διαλεγομένους ὀρθῶς περὶ θεοῦ δοξάζειν, ἢ καινότητας ὀνομάτων εἰσάγειν,

Caput XVII.

De his quæ gesta sunt in Concilio Ariminensi.

IMperator itaque persuasum habens, nec reipublicæ propter sumptus, nec Episcopis ipsis ob itineris longinquitatem conducere, ut in eundem locum omnes convenirent; Synodum bifariam divisit: scriptisque literis ad Episcopos qui tum Arimini & Seleuciæ erant congregati, jussit ut primum quidem controversias de fide componerent: B ad extremum vero de Episcoporum causis, qui se injuste depositos aut in exilium missos esse quererentur, cognoscerent: ex quorum numero Cyrillus erat Hierosolymorum Episcopus: & de criminibus quæ quibusdam Episcopis intendebantur, sententiam ferrent. Etenim alii alios accusabant, Ægyptii vero rapinas & contumelias objiciebant Georgio. Denique ut universis rebus dijudicatis, decem ex utraque Synodo ad comitatum venirent, nuntiaturi quæ gesta essent. Secundum hæc Imperatoris mandata, singuli eo loci quo jussi fuerant convenére. Priorque congregata est Arimini Syno- C dus, in qua quadringenti & amplius consederunt Episcopi. Ac de Athanasio quidem nihil ultra agendum esse decreverunt, qui infenso in illum animo erant. Cum autem quæri cœptum esset de fide, prodeuntes in medium Valens & Ursacius, adjuvantibus eos Germinio, Auxentio, Caio, atque Demophilo, postularunt ut reliquæ omnes fidei formulæ quæ antea scriptæ essent, abrogarentur: ea vero sola rata esset, quam ipsi non ita dudum Sirmii Latino sermone conscripserant, quæ similem quidem Patri Filium esse juxta scripturas docebat; sub- D stantiæ vero in Deo nullam omnino mentionem esse faciendam. Ajebant porro, ipsum quoque Imperatorem eam formulam approbasse; eamque à Concilio etiam necessario suscipi oportere, nec imposterum curiosius scrutandum esse, quid quisque sentiret, ne vocabulis in disputationem & accuratum examen revocatis, dissidia ac seditiones nascerentur. Satius enim esse, ut imperitius disserendo, recte de Deo sentiamus, quàm ut novitates nominum introducamus,

affines dialecticorum argutiis. Innuebant autem, immo vero aperte reprehendebant vocabulum consubstantialis, tanquam ignotum sacris scripturis, & plerisque obscurum. Hujus autem loco, similem per omnia Patri, juxta divinas scripturas dici volebant. Ubi vero formulam fidei, quam ipsi antea secum attulerant, ista complectentem recitarunt, complures quidem affirmabant, nihil opus esse nova fidei formula, sed sufficere sibi ea quæ à majoribus decreta essent: se vero idcirco convenisse, ut si quid adversus ea novaretur, obsisterent. Quærebantque ex illius formulæ auctoribus, ut dicerent, utrum ea quæ lecta erant, nihil adversus illa majorum decreta innovarent: utque opinionem Arii palam damnarent, quæ ab illa ætate ad id usque temporis, omnibus ubique Ecclesiis tumultus causa exstitisset. Cum hanc conditionem recusassent Ursacius & Valens, Germinius item & Auxentius, cum Demophilo & Cajo, Synodus tum aliarum sectarum, tum eorum qui Nicææ in unum convenerant, expositionem fidei recitari jussit: ut hæreses quidem condemnarentur; ea vero quæ Nicææ decreta erant confirmarentur; nec in posterum ullus eadem reprehenderet, aut Synodum postularet, sed præteritis contentus esset. Absurdum enim esse, ut, quasi nunc primum credere incipientes, talia conscribant; superioris vero temporis traditionem reprehendant: quâ usi, tam ipsi, quam majores ipsorum, Ecclesias administrassent: quorum plerique in confessione ac martyrio extremum diem obierant. Et isti quidem hæc in medium proferentes, contendebant, ne quid novaretur. Valentem vero & Ursacium non acquiescentes his, sed instantes, ut fides ab ipsis proposita prævaleret, deposuerunt; & formulam fidei ab iisdem recitatam, irritam esse sanxerunt. Nam & illud absurdum esse ipsis visum est, quod hæc illi formulæ præfixa erat inscriptio: Exposita est Sirmii, præsente Constantio æterno Augusto, Eusebio & Hypatio Coss. quemadmodum Athanasius in Epistola ad familiares suos scribit: addens ridiculum esse, Constantium quidem Imperatorem æternum appellare; Filium autem Dei nolle æternum dicere; & certum tempus ei formulæ

διαλεκτικῆς τερθρείας συγγενεῖς· ὑπονιφόμενοι δὲ μᾶλλον καὶ φανερῶς διέβαλλον τὸ ὁμοούσιον ὄνομα, ὡς ἄγνωστον ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀσαφές· ἀντὶ δὲ τούτου, ὅμοιον κατὰ πάντα τῷ γεννήσαντι λέγειν τὸν υἱὸν καὶ τὰς θείας γραφὰς ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὐκ ἐξέχεσαν καὶ τὴν προκειμένην σαν παρ' αὐτῶν γραφὴν ἀνέγνωσαν, οἱ μὲν πλείους μηδὲν δεῖσθαι νεωτέρας πίστεως ἔφασκον εἶναι· ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τοῖς ἤδη δόξασι πρὸ αὐτῶν· συνελθούσας δὲ νυκτὸς, εἰ καινοτομοῖτο κατὰ τούτων, κωλύσειν· εἰ δὲ μηδὲν παρὰ ταῦτα καινοτομεῖται ἀνεγνωσμένα, λέγειν ἐζήτουν δεῖν εἰσπεμπτὰς ταύτης τῆς γραφῆς, καὶ φανερῶς διακηρύττειν τὸ ἀρειανὸν δόγμα, ὡς ἀπορρέον αὐτοῖς εἰσέτι νῦν ἐξ ἐκείνου χρόνου ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις. Ἀποφυγόντων δὲ τὴν προτάσιν ἀρσακίου καὶ βαλέντος, γερμινίου τε καὶ αὐξεντίου, καὶ δημοφίλου, καϊανοῦ, ἐκέλευσεν ἡ συνοδος ἀναγνωσθῆναι τὴν ἔκθεσιν τῶν ἄλλων αἱρέσεων, καὶ τῶν ἐν τῇ νικαίᾳ συνελθόντων· ὥστε τὰς μὲν ἄλλας ἀποκηρύξαι αἱρέσεις, ἐπιψηφίσασθαι δὲ τοῖς ἐν νικαίᾳ δεδογμένοις, καὶ μηδὲν τὴν αὐτῶν τὰ λοιπὰ μηδένα ἐγκαλεῖν ἢ συνοδον αἰτεῖν, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τοῖς φθάσασι· ἄτοπον γὰρ εἶναι, ὡς νῦν ἀρχομένους πιστεύειν, τοιαῦτα συγγράφειν, καὶ τὸ προλαβόντος χρόνου παράδοσιν διαβάλλειν, ἢ κεχρημένοι αὐτοί τε καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν, τὰς ἐκκλησίας ἐπετρόπευσαν, ὧν οἱ πλείους ἐν ὁμολογίαις καὶ μαρτυρίοις τὸν βίον μετήλλαξαν· καὶ ταῦτα μὲν τάδε προϊσχόμενοι, ἐδέοντο μὴ πάσχειν ἀμφὶ βαλέντα καὶ οὐρσάκιον, ἀλλ' ἐνισαμένους κρατεῖν τῷ προτέρῳ πίστιν, καθεῖλον, ἄκυρον εἶναι ψηφισάμενοι ἣν ἀνέγνωσαν γραφήν· καὶ δὴ καὶ τόπον αὐτοῖς ἔδοξεν εἶναι, προσεπιγράφειν τῇ γραφῇ, ὡς ἐν σιρμίῳ ἐξετέθη παρόντος καὶ συνάπτειν τὸ αἰωνίῳ αὐγούστῳ, τὸ δὲ ὑπατείαις τοῖς εὐσεβεῖ καὶ ὑπατικῷ· ὥσπερ καὶ ἀθανάσιος τοῦτο ἐπιτηδείως γράφων φησί, γελοῖον εἶναι Βασιλέα αἰώνιον τὸν κοσμοκράτορα ὀνομάζειν· ἄϊδιον δὲ λέγειν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ προσήκειν καὶ ῥητὸν χρόνον προστίθεσθαι τῇ γραφῇ

ταύτης, ἐπὶ διαβολῇ τῆς πίστεως τῶν παλαιοτέρων καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ χρόνου μυηθέντων· ἐπεὶ ὃ τάδε ἐν Ἀριμίνῳ ἐγένετο, οἱ μὲν ἀμφὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον χαλεπῶς φέροντες ἐπὶ τῇ καθαιρέσει, αὐτοῦ πρὸς βασιλέα παρεγένοντο.

A præfigere, ad reprehendendam fidem majorum, & eorum qui ante id temporis initiati essent. His rebus Arimini gestis, Valens & Ursacius depositionem suam iniquo animo ferentes, statim ad Imperatorem advolarunt.

Κεφ. ιη'.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ συνόδου πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον.

Ἡ δὲ σύνοδος εἴκοσι ἐπισκόπους προβαλλομένη, πρέσβεις ἀπέστειλεν· ἔγραψε δὲ δι' αὐτῶν τάδε, μεταγραφέντα ἐκ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς· τάτε ἐκ τῆς Θεοῦ κελεύσεως, καὶ τῆς σῆς εὐσεβείας προστάγματος δοσμαθέντα, γράφας πιστεύομεν εἰς τὸ Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων, ἐπὶ ταυτὸ πάντες οἱ ἐπίσκοποι συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γνωσθῇ, καὶ οἱ τὰ ἐναντία φρονοῦντες ἔκδηλοι γένωνται· ὡς γὰρ ἐπὶ πλεῖον διασκοποῦντες εὕρήκαμεν, ἄριστον ἔφανη τὴν πίστιν τὴν ἐκ παλαιοῦ διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφῆται, καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν, διὰ τῆς σῆς βασιλείας ἐφόρου, καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάτου, ἵνα ταύτῃ καλαχθέντες φυλάξωμεν, μέχρι τέλους διαμείναντες· ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη, τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως γεγραμμένων τι μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ πεπραγμένων διὰ ἐνδοξοτάτου βασιλέως σοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐσκεμμένων, ὧν ἡ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διῆλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας· ἧς ἀσφαλὴς μένει καὶ ὁλοῦσα τὴν αἵρεσιν ὑπῆρξε δι' ἧς, οὐ μόνον αὐτὴ, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ πᾶσαι καθηρέθησαν· ἐν ᾗ ὅλως καὶ προσδεῖναί τι σφαλεροῦ, καὶ τὸ ἀφελεῖν τι, ἐπικίνδυνον ὑπάρχειν ἔπεσε τι πατέρων γνώμῃ, ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἀφορμὴ ποιεῖν ἄπερ βούλονται· ὅθεν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἐπιδὴ πάλαι μέτοχοί τε καὶ σύμβουλοι τῆς αἱρέσεως δοσμαλοῦς ἦσαν καλούμενοι, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν· ἧς μὰ μεταλάχωσιν, ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς συνεγνώκασιν πλημμελήσαντες, μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν τυχεῖν· ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα ὑπ' ἐκείνων γεγραμμένα μαρτυρεῖ· δι' ὧν ἀπάντων φειδὼ γεγένηται, καὶ τῶν ἐκλημάτων συγγνώμη· ἣν ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο· συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας·

B

C

D

Cap. XVIII.

Ariminensis Concilii Epistola ad Imperatorem Constantium.

SYnodus vero viginti Episcopos communi suffragio delectos, legatos ad Imperatorem misit, & per eos ista scripsit, quæ ex Latino sermone in Græcum translata sunt. Iubente Deo & præcepto pietatis vestræ credimus esse dispositum, ut ad Ariminensium locum ex diversis Provinciis Occidentalium Episcopi veniremus: ut & fides clarescceret omnibus Ecclesiæ Catholicæ, & hæretici noscerentur. Dum enim omnes qui recte sapimus contractaremus, placuit quidem ut fidem ab antiquitate perseverantem, quam per Prophetas, Evangelia & Apostolos, per ipsum Deum & Dominum nostrum Iesum Christum, Salvatorem imperii tui, & largitorem salutis tuæ accepimus, & quam semper obtinuimus, teneamus. Nefas enim duximus, recte & juste sancitorum aliquid mutilare, & eorum qui in Nicæno tractatu confederant unà cum gloriosæ memoriæ Constantino, patre pietatis tuæ. Qui tractatus manifestatus est & insinuatus mentibus populorum, & contra hæresin Arianam tunc oppositus invenitur, ut non solum ipsa, sed etiam reliquæ hæreses inde sint expugnatæ. A quo si aliquid demptum fuerit, venenis hæreticorum aditus panditur. Ideo Ursacius & Valens in suspicionem ejusdem hæreseos Arianæ venerunt aliquando, & suspensi erant à communione. Sed rogaverunt veniam, sicut eorum continent scripta: quam quidem meruerunt tunc temporis à Concilio Mediolanensi, adsistentibus etiam legatis Romanæ Ecclesiæ.

In hoc igitur tractatu cum magno examine fuisset conscriptum Constantino præsente, quod tenens baptizatus ad quietem Dei commigravit, nefas putamus inde aliquid mutilare, & tot sanctos & confessores & successores Martyrum, ipsius tractatus conscriptores, in aliquo removere; cum & ipsi præteritorum Catholicæ Ecclesiæ scriptorum cuncta servaverint. Manſitque usque in hæc tempora, quibus pietas tua à Deo Patre per Deum & Dominum nostrum Iesum Christum, potestatem regendi orbis accepit. Verum miseri homines, & infelici sensu prædi- B ti, ausu temerario se præcones impiæ doctrinæ renuntiarunt, & nunc etiam conantur convellere, quod fuerat positum ratione. Etenim cum pietatis tuæ literæ jusserint tractari de fide, offerebatur nobis à supradictis turbatoribus Ecclesiarum, associato Germinio, Auxentio & Caio, novum nescio quid considerandum, quòd multa perversæ doctrinæ continebat. At vero cum viderent displicere, quod offerebant publice in Concilio, putaverunt aliter esse conscribendum. Et quidem C hæc brevi tempore sæpe mutasse, manifestum est. Sed ne Ecclesiæ frequentius perturbentur, placuit instituta vetera, rata atque inviolabilia servari: supradictos vero à communione nostra removeri. Ad instruendam igitur tuam clementiam, legatos nostros direximus, Concilii sententiam per literas nostras nuntiaturos. Quibus hoc ipsum solum mandavimus, ut non aliter legationem perferrent, quàm statuta veterum permanere firmissima; ut & sapientia tua cognosceret, non hoc quod promiserant supradicti Valens & Ursacius, Germinius & Caius, si sublatum fuD isset quidpiam, pacem posse compleri. Quo enim modo pax servari possit ab iis qui pacem subvertunt. Magis enim turbatio cunctis regionibus, & præcipue Ecclesiæ Romanæ immissa est. Ob quam rem tuam rogamus clementiam, ut placidis auribus, & sereno vultu uni-

A ἐγνωκότες ἅμα καὶ τὸν μὴ τελοῦντα ἄξιον μέ-
μης κωνσταντῖνον, μὴ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξε-
τάσεως τὴν συγγραφεῖσαν πίστιν ἐπισφραγίσα-
ἐπιδημῆσαι ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐχώρει βαπτισθεὶς εἰς
τοὺς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν,
ἄτοπον εἶναι μεῖ ἐκεῖνόν τι καινοτομεῖν· καὶ το-
σούτους ἁγίους ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρας, οὓς ἡ
καὶ τὰ δόγματος συγγραφέας τε καὶ εὑρετὰς
ὑπερισθεῖν, οἵτινες καὶ τὸν παλαιὸν τῆς καθολι-
κῆς ἐκκλησίας θεσμὸν, ἅπαντα φρονεῖν
διαμεμενήκασιν· ὧν ὁ Θεὸς τὴν πίστιν καὶ εἰς ἔσ-
B σους χρόνους τῆς βασιλείας μεταδέδωκε, διὰ
δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' οὗ καὶ τὸ βα-
σιλεύειν ἔτως ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς
οἰκουμένης κρατεῖν· πάλιν γὰρ ἐλεεινοὶ καὶ αἰδοῦ
τῷ φρονήματι, ἀθεμίτῳ τολμήματι τῆς θεο-
βοῦς φρονήσεως κήρυκάς τε ἑαυτοὺς ἀνηγόρευ-
καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας σύ-
C γγραμα· ὡς γὰρ καὶ τὸ σὸν πρόσταγμα, τὸ συνε-
δριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, κἀκεῖνα τῆς
ἰδίας ἀπάτης ἐγύμνουν τὴν σκέψιν· ἐπειδὴ τὴ
γὰρ παντεργίᾳ πανὶ καὶ ταραχῇ πρόσφορόν τι
καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἑτερείας οὐ συμ-
λισκομένους εὑρόντες, γερμινίωνα, αὐξέντιον, καὶ
γάϊον· οὐ τὴν ἔλευσιν καὶ διάχυσιν ἐμποιοῦ-
σας· ὧν ἡ διδασκαλία μὴ μένουσα, πᾶν πλῆ-
θος βλασφημιῶν ὑπεβέβηκεν· ὡς ὑπωσοῦν
ἐκ τῆς αὐτῆς αἱρέσεως ὄντας, οὐ ὁμογνω-
μόνας ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβού-
λιον ἡμῶν μεγίστου ἑαυτοὺς, ὡς δοκεῖν ἑτέρου
τι γράφειν· ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς, ὁ καὶ τὰς
γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων· ἵν' ἐν μὴ τοῖς αὐ-
τοῖς τὰ τῆς ἐκκλησίας προπίπτῃ, καὶ ταραχὴ
D θόρυβος καλινδούμενος ἅπασας συνέχῃ, βε-
βαιον ἐφάνη τὰ πάλαι ὡρισμένα καὶ ἀμετα-
κίνητα φυλάττειν· οὐ δὴ προφρμένους τῆς ἡμε-
ρας κοινωνίας ἀποκεχωρίκασι· δι' ἣν αἰτίαν οὐ
ἀναδιδάξοντας πρέσβεις πρὸς τὴν σὴν ἐπιεί-
κειαν ἀπεστάλκαμεν, τὴν γνώμην δὲ συνεφω-
διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσοντας· τοὺς δὲ πρέσβ

πρόγε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τὸ, τὴν ἀλήθειαν πιστώσασθαι ἐκ τῶν παλ
ἀρχαίων δικαίως ὡρισμένων· οἱ δὲ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσι ὁσιότητα, ὅπως ἔχ ὥσπερ ἐβ
σαν ὁρμᾶσθαι καὶ βάλλης, ἔσαι εἰρήνη, εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατρεπεῖν πῶς δύναιτ
οἷόν τε ἄγειν, οὐ τὴν εἰρήνην καταλύοντας· μᾶλλον δὲ ἔρις καὶ ταραχὴ ἐκ τ
των σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι, καὶ τῇ τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐμπέσοι· διὸ κ
ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα πρόσχωσιν ἀκοαῖς, καὶ γαληνιαίῳ βλέμματι, πά

ἡμελέρας πρέσβεις ἀθρήσειας· μὴ ὃ πρὸς ὕβριν τῷ τελωθηκότων, καινόν τι μεταλλάττειν ἐπιτρέψειας· ἀλλὰ ἐάσεις ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς παρὰ τῶν προγόνων ὀρθῶς τε καὶ νενομοθετημένοις· ἐς ἅπαντα γὰρ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως, καὶ πνεύματος ἁγίου πεποιηκέναι φήσαιμεν ἂν τὰ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα, τοῖς μὴ πιστεύουσιν, ἀπιστίαν ἐνεποίει τοῖς δὲ μὴ πιστεύουσιν, ὠμότητα· ἱκετεύομεν δὲ ἔτι, ἵνα κελεύσῃς σὺ ἐποκόπους σοῦ ὄν ἀλλοδαπῆς διατρίβοντας, ἐς καὶ τὸ τῆλικίας ἐπίπονον, καὶ τὸ πενίας ἐνδεὲς τυγχάνει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα ἀνακομιδὴν ῥᾳδίαν ποιήσασθαι· ἵνα μὴ ἔρημοι, τῶν ἐπισκόπων ἀφῃρημένων, αἱ ἐκκλησίαι διαμένωσιν· ἐπὶ ὃ πρὸς ἅπασι καὶ τοῦτο δεόμεθα, ἵνα μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τῶν πρεσβυτέρων, μήτε πλεονάζῃ· ἀλλὰ πάντα ἄῤῥηκλα διαμένῃ, ὅπερ ἐπὶ πατρὸς εὐσεβείας εἰς τὸν νῦν χρόνον διεφυλάττομεν· μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ τῶν ἰδίων παροικήσεων ἀλλοτρίας ἐπιτρέψειας γεωργεῖν· ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι σὺν τῷ ἰδίῳ λαῷ μετ' εἰρήνης εἰς εὐκοχίας τε καὶ λατρείας σχολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ βασιλείας καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θεότης σοι εἰς τὸ διηνεκὲς χαρίσεται· οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τάς τε ὑπογραφὰς, καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν οἵτινες ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραμμάτων τὴν σὴν ἀναδιδάξουσι θειότητα.

A versos legatos nostros & aspicias & audias: neve permittat clementia tua, jura vetera convelli; sed manere ea quæ à majoribus nostris accepimus; quos & fuisse prudenter, & sine Spiritu sancto Dei non egisse confidimus. Quia ista novitate non solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere. Oramus etiam ut præcipias, tot Episcopos qui Arimino detinentur, inter quos plurimi sunt, qui ætate, & paupertate defecti sunt, ad suam Provinciam remeare; ne destituti suis Episcopis laborent populi Ecclesiarum. Hoc etiam frequentius postulamus, ut nihil innovetur, nihil minuatur; sed maneant incorrupta, quæ patris sanctæ pietatis tuæ temporibus, & tuis religiosis sæculis permanserunt. Nec jam nos fatigari, aut convelli à sedibus nostris tua sancta prudentia permittat: sed quieti cum populis suis Episcopi vacent semper postulationibus, quas habent pro salute tua & pro regno tuo, & pro pace quam tibi divinitas pro meritis tuis profundam ac perpetuam largiatur. Legati autem nostri, & subscriptiones & nomina Episcoporum vel legatorum perferent; sicut iidem aliâ scripturâ instruent tuam sanctam religiosamque prudentiam.

Κεφ. ιθ'.

Περὶ τῶν ἀρίστων τῆς συνόδου, καὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὑπὲρ αὐτῆς σπουδῆς, καὶ ὅπως ἀνεβλήθησαν καὶ μάλιστα, ὡς ἕτερον συνιέναι τῇ προκομιδείσῃ ἐπιστολῇ ἔδει· τῆς τῶν ἀρχιερέων ἐξορίας· καὶ ὅτι τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου· καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἡ ἐν Ἀριμήνῳ συνελθοῦσα σύνοδος.

Cap. XIX.

De Legatis Concilii, & de Imperatoris Epistola: Et quomodo Episcopi tandem consenserunt formulæ illi, quæ ab Ursacio & Valente prolata fuerat: & de Antistitum exilio. Item de Synodo apud Nicenfacta, & quas ob causas Synodus Arimini detenta est.

Τὰδε μὲν τῶν ἐν Ἀριμήνῳ συνελθόντων τὰ γράμματα· οἱ δὲ περὶ Ὑρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, φθάσαντες σὺν παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντας πρέσβεις, ἐπέδειξαν τῷ βασιλεῖ τὴν γραφὴν ἣν ἀνέγνωσαν, καὶ τὴν σύνοδον διέβαλον· ὁ δὲ, λυπηθεὶς ἴσως ὅτι μὴ ταύτῃ προσεδέξαντο τὴν πίστιν, ὡς καὶ αὐτὸς παρόντων ἐν Σιρμίῳ βεβαιωθεῖσαν, τὰς μὲν ἐν παρέργου μέρους ἐποιήσατο τῶν τῆς πρεσβείας ἐκείνης πραγμάτων, τῇ προσεδρείᾳ ταλαιπωρούντων ὑπερεώρα· ὀψὲ δέ ποτε ἔγραψε τῇ συνόδῳ, παραιτούμενος ὡς ἀναγκαία τις αὐτὸν ἠπείγοι ἡ πρὸς

ET hæc quidem scripta sunt ab Ariminensi Concilio. Ursacius autem & Valens, cum legatos à Concilio missos prævenissent, conscriptionem fidei à se perlectam Imperatori ostenderunt, & Synodum accusare cœperunt. Imperator vero indignatione commotus, ob id fortasse quod fidem illam suscipere recusassent, quæ Sirmii coram ipso comprobata fuerat: Ursacium quidem ac Valentem honorifice excepit: legatos vero despectui habuit, ac tametsi diuturna mora fatigarentur, nullam eorum curam gessit. Serò tandem scripsit ad Synodum, excusans se quod propter urgentem quandam contra Barbaros

expeditionem, legatos ipsius videre minime potuisset. Cæterum jussisse se, ut legati reditum ipsius Hadrianopoli exspectarent: quo negotiis publicis rite prius constitutis, ipse curis omnibus liber, negotium ipsorum audire & examinare posset. Eum enim qui de rebus divinis disceptaturus sit, animum à reliquis negotiis vacuum afferre oportere. Et Imperator quidem scripsit in hunc modum; Synodus vero his literis respondens, constanter affirmavit, se ab iis quæ decreta essent, minime discessuram: idque se jam scripsisse, & legatis suis mandasse. Rogavitque ut eos cum benevolentia aspicere, eorumque mandata audire, & literas legere vellet. Nam & ipsius judicio, acerbissimam rem fore, si tot Ecclesiæ ipso regnante, Episcopis suis destituantur. Ipsos igitur ante hyemem, si ipsi quoque id placuerit, ad Ecclesias suas reverti oportere. Hæc cum scripsissent, & supplicationis more modoque, ut par erat, Epistolam contexuissent, paululum adhuc temporis substiterunt. Sed cum nihil ipsis rescriberetur, ad suas quisque urbes reversi sunt. Et initio quidem Episcopos Ariminensis Concilii decreta Nicænæ Synodi comprobasse, ea quæ diximus abunde testantur. Iam vero quemadmodum formulæ à Valente & Ursacio prolatæ postea consenserint, commemorandum est. Quod quidem diversimode relatum comperi. Alii enim dicunt, Imperatorem Episcoporum ab urbe Ariminensi discessum contumeliæ loco ducentem, eo quod citra consensum ipsius discessissent, Valenti & iis qui cum illo erant, permisisse, Occidentalium partium Ecclesias pro arbitrio suo ordinarent: & formulam fidei Arimini perlectam promulgarent: nos vero qui formulæ illi subscribere renuissent, Ecclesiis ejicerent, & in eorum locum alios constituerent. Istos vero, hinc licentiam nactos, adhibita vi compulisse Episcopos, ut fidei illi subscriberent: eos autem, qui resisterent, Ecclesiis suis exturbasse, ac primum omnium Liberium Episcopum urbis Romæ. Deinde Episcopis Italiæ hunc in modum vexatis, Orientis quoque Ecclesias pari modo tractare adortos esse. Et cum per Thraciam transirent, Nicen pervenisse, quod est oppidum illius Provinciæ. Ibi collecta

A τὰς βαρβάρους ὁδοὺς, ἢ διὰ τοῦτο τοὺς πρέσβεις ἰδεῖν ἐδυνήθη. ἐκέλευσε δὲ ἐν Ἀδριανοῦ πόλει ἐπανιόντα αὐτὸν ἐπιμεῖναι, ἵν' ἐπειδὰν τὰ κοινὰ πράγματα διαθεὶς καλῶς, ἐλεύθερος ὢν φροντίδων, τὰ περὶ τῶν πρέσβεων ἀκούσῃ καὶ δοκιμάσῃ· πρέπειν γὰρ τὸν περὶ τῶν θείων διαλαμβάνειν μέλλοντα, καθαρὰν ἔχειν τῶν ἄλλων τὴν ψυχήν· καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἔγραψε· πρὸς ταῦτα δὲ ἡ σύνοδος ἀνταπεδήλωσεν, ἰσχυριζομένη μηδαμῶς ἀναχωρεῖν τῶν δεδογμένων, καὶ τοῦτο γράψαι καὶ

B τοῖς πρέσβεσιν ἐντεῖλαι· καὶ αἰτεῖν μετ' εὐνοίας αὐτοὺς ἰδεῖν, καὶ ὧν ἐνετείλατο δι' αὐτῶν ἐπακοῦσαι, καὶ τὰ γραφέντα ἀναγνῶναι· χαλεπὸν γὰρ ἢ αὐτῷ φανεῖται, τοσαύτας ἐκκλησίας χωρὶς ἐπισκόπων εἶναι ἐν καιρῷ τῆς αὐτοῦ βασιλείας· χρῆναι δὲ, εἰ καὶ αὐτῷ συνδοκεῖ, εἰς τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας πρὸ χειμῶνος ἐπανελθεῖν· τοιαῦτα γράψαντες, καὶ ὡς εἰκὸς ἦν, ἐν ἱκεσίας τάξει καὶ ὀνόματι τὴν ἐπιστολὴν συντάξαντες, ὀλίγον χρόνον ἐπέμειναν· ὡς δὲ οὐδὲν αὐτοῖς ἀπο-

C δήλωσεν, ἐπὶ τὰς αὐτῶν ἀνεχώρησαν πόλεις· ὡς μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἐν Νίκαιᾳ δόξασι καὶ οἱ ἐν Ἀριμήνῳ συνελθόντες ἐψηφίσαντο, μαρτυρεῖ τὰ εἰρημένα· ῥητέον δὲ ὅπως ὕστερον συνήνεσαν τῇ προκομισθείσῃ γραφῇ περὶ τῆς ὁμοουσίου καὶ ὁμοίου· διάφορος ὁ λόγος περὶ τούτου εἰς ἡμᾶς ἦλθεν· οἱ μὲν γάρ φασι, πρόφασιν ὑπερβασιλέα ποιησάμενον τὴν προγεγραμμένην αὐτὸν ἐξ Ἀριμήνου τῶν Ἐπισκόπων δυσθυμίαν, ἐπιτρέψαι Οὐάλεντι καὶ τοῖς συνοῦσιν, ἃ δεῖ

D θέλουσι τὰς πρὸς δύσιν ἐκκλησίας διακεῖσθαι, καὶ τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν Ἀριμήνῳ πίστιν ἐκδοῦναι· δεῖν δὲ ὑπογράφειν ταύτῃ πρὸς τιμωρίας ἐκβάλλειν τῶν ἐκκλησιῶν· αὐτῶν τούτων, ἑτέρους χειροτονεῖν· ἀδείας δ' οὔσης λαβόντας, βιάσασθαι ταύτῃ τῇ πίστει ὑπογράψαι· πολλοὺς δὲ μὴ πειθομένους ἐξελάσαι τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ πρῶτον Λιβέριον τὸν Ῥωμαίων Ἐπίσκοπον· ἐπεὶ δὲ τάδε τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἔπραξαν, βαλόντας τὰς ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἐκκλησίας τὸν ἴσον διαθεῖναι τρόπον· διιόντας δὲ τὴν Θρᾴκην, ἀφικέσθαι εἰς Νίκαιαν, πόλιν τῆσδε τῆς ἐθνους· καὶ συνελθόντας

οὐδὲ καθίσαντες, τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν Ἀριμήνῳ γραφὴν εἰς ἑλλάδα μεταβαλεῖν φωνὴν, καὶ δημοσιεύσαντες βεβαιῶσαι καὶ λογοποιεῖν, ὡς ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, ἡ ἐν Νίκῃ πίστις ὑπηγορεύθη καὶ ἐδοξάσθη. Πλανῶντες δὲ τάδε ἐν Νίκῃ προέξαι, καὶ ὧδε ἐπθυφημῆσαι, ὥστε οὓς ἀπλουστέρους ῥᾳδίως πείθειν ταύτῃ τῇ πίστει συναινεῖν, τῷ παραπλησίῳ τῶν ὀνομάτων ἀπατωμένους, καὶ οἰομένους ταὐτὸν εἶναι τὴν ἐν Νικαίᾳ βεβαιωθεῖσαν γραφήν. ταῦτα μὲν ὧδε λέγουσιν οἱ φασὶν, ὡς τῆς ἐν Ἀριμήνῳ συνόδου τῇ πρεσβυτέρᾳ ταλαιπωρουμένης, ὡς τὸ βασιλέως μὴ ἀποκείσεως ἀξιοῦν δεῖν ὑποκόπτειν, μήτε ἀναχωρεῖν συγχωρεῖν, οἱ ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως παρασῆσαι, καθῆκαν πάντας συμβουλεύσαντας, ὡς οὐκ ἄξιον ἑνὸς ὀνόματος τὴν τῆς οὐσίας ἕνεκα, διαφέρειν δεῖν παντάπασιν ἱερέας. Εἶναι γὰρ ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν λέγειν, καὶ τὰς ἀφορμὰς τῆς ἔριδος ἀναιρεῖν· ὡς τῶν ἀπὸ τοῦδε ἕως ἅπαξ ποτὲ ἡσυχασόντων, εἰ μὴ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα περιαιρεθείη· τοιαῦτα δὴ κομψευομένων τῶν διαλλακτῶν, πεισθῆναι τὴν σύνοδον συναινέσαι τῇ παραδοθείσῃ συγγραφῇ τοῖς ἀμφὶ τὸν Ὑρσάκιον. Δείσαντες δὲ τέτταρες, μὴ παραχρῆμα οἱ παρὰ τῆς συνόδου ἀποσταλέντες πρὸς βασιλέα πρέσβεις, δηλώσωσι τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων τὴν ἀρχὴν ἔνιασιν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὁμουσίου αἱρέσεως, ἐπιχειροῦν δοῦναι πρέσβεις ἐν Νίκῃ Θράκης, διὰ χειμῶνα καὶ ταλαιπωρίαν τῶν δημοσίων νωτοφόρων, προφασισαμένους μὴ ῥᾴδιον ἔσεσθαι τὴν ὁδοιπορίαν πεῖσαι τὴν ἀναγνωσθεῖσαν παρ' αὐτῶν γραφὴν, ἐκ Ῥωμαίων μεταφράσαι φωνῆς, καὶ ἑλληνιστὶ συνιεθεῖσαν ἐκπέμψαι τοῖς ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἐπισκόποις· ἅτε δὴ συμβήσεσθαι, τὴν μὲν γραφὴν καθορθοῦν αὐτοῖς τὸ παραδαζόμενον καὶ σκοπὸν συγκειμένων· μὴ φωραθήσεσθαι δὲ τὸν δόλον ὑπὸ τῶν ἐλεγχόντων, ὡς ἐκ ἐκόντες οἱ ἐν Ἀριμήνῳ τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας ἀπέσησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς δοῦν ἀναβολικὴν σκῆψιν, ὡς ὑποστρεφομένους τὸ ὄνομα· ὅπερ ψεῦδος πρόδηλον ἐτύγχανε· πάντες γὰρ πλὴν ὀλίγων, κατ' οὐσίαν ὅμοιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν

A Synodo, formulam fidei quæ Arimini recitata fuerat, in Græcum sermonem transtulisse, eamque à se confirmatam publicasse, rumorem ubique spargentes, hanc Nicæ fidem ab universali Concilio conscriptam ac decretam fuisse. Hæc porro de industria apud Nicen eos egisse, atque ita favorabili vocabulo appellasse, ut simpliciores ad consentiendum huic fidei faciliùs adducerentur, decepti nominum similitudine, & hanc ipsam esse formulam existimantes, quæ Nicææ olim fuerat confirmata, & hæc quidem dicuntur ab istis. Alii verò affirmant, cum Ariminensis Concilii Antistites nimiâ morâ fatigati essent, eo quod Imperator nec responsum ipsis dare dignaretur, nec ad suâ reverti permitteret; ab Arianæ opinionis fautoribus submissos esse quosdam, qui monerent, æquum non esse ut unius vocabuli, substantiæ videlicet, gratiâ, omnes ubique Episcopi inter se dissideant: cum liceat similem Patri Filium dicere, & contentionis causas abolere. Quippe Orientales, nunquam nisi sublato substantiæ vocabulo, acquieturos esse. Hæc cum isti Conciliatores jactarent, Episcopos qui in Concilio erant, eorum suasionibus inductos, formulæ fidei ab Ursacii asseclis tanto studio propositæ consensisse dicunt. Ursacianos autem veritos, ne legati qui à Concilio ad Imperatorem missi fuerant, reversi, & Occidentalium ab initio constantiam, & causam cur Consubstantialis vocabulum sublatum esset patefacerent, legatos apud Nicen Thraciæ detinuisse; tum propter hyemem, tum ob jumentorum publici cursus fatigationem, iter difficile fore prætexentes. Persuasisse etiam illis, ut formulam fidei ab ipsis recitatam, ex Latina lingua in Græcam converterent, atque ita interpretatam ad Orientales Episcopos mitterent. Sic enim futurum esse, ut hæc formula ad scopum ipsorum composita, id quod studebant perficeret; dolus tamen ab illis minime deprehenderetur, absentibus scilicet iis qui convincere possent, Ariminensem Synodum à consubstantialis vocabulo non suâ sponte recessisse, sed Orientalium causâ, quippe qui vocem illam averserentur. Quod quidem perspicue falsum erat. Omnes enim demptis admodum paucis, Filium Patri similem secundum substantiam

asserebant. In hoc autem solo dissentiebant, quod alii quidem filium Homoousion, id est consubstantialem, dicebant: alii vero Homœusion, id est simili substantiæ. Hæc igitur ab aliis quidem hoc modo, ab aliis autem illo gesta esse dicuntur.

Cap. XX.

De his quæ Orientis Ecclesiis contigerunt: Et quemadmodum Marathonius & Eleusius Cyzicenus ac Macedonius, Homousianos Ecclesiis exturbarunt. Item de Ecclesia Novatianorum, quomodo translata sit: Et quod Novatiani cum Orthodoxis communicabant.

DUm ista quæ diximus, in Italia geruntur, gravissimi tumultus in Orientis partibus excitati sunt, priusquam Synodus Seleuciæ congregaretur. Acacius enim & Patrophilus pulso Maximo, Hierosolymorum Ecclesiam Cyrillo regendam tradiderunt, quos Macarius primum ordinaverat. Macedonius vero Constantinopolim & civitates finitimas turbavit, adjutores habens Eleusium & Marathonium. Quorum alterum qui jam antea Diaconus ipsius Ecclesiæ fuerat, & industrius curator Ptochotrofiorum, & Monasteriorum utriusque sexus, Episcopum Nicomediæ constituit. Eleusium vero, qui prius in palatio splendide militaverat, ad Cyzicenum Episcopum promovit. Horum uterque vir bonus fuisse dicitur: ambo tamen in vexandis iis qui Filium Patri consubstantialem profitebantur, acerrimi fuére, licet non eodem modo grassati sint quo Macedonius. Nam iste quidem eos qui communicare ipsi detrectabant, non fugavit modo, verum etiam in vincula conjecit, & judicibus tradidit. Quosdam vero etiam invitos communionem secum inire compulit. Mulieres etiam & parvulos nondum sacro lavacro tinctos, per vim rapiens baptizabat. Multas quoque Ecclesias passim destruxit, Imperatoris mandatum prætendens, quo Ecclesiæ illorum destrui jubebantur, qui Filium Patri consubstantialem assererent. Hanc ob causam Ecclesia quoque Novatianorum Constantinopoli juxta Pelargum sita, solo æquata est. Quo quidem tempore, sectæ illius homines fortissimum facinus perpetrasse dicuntur: Catholicis fortasse eos, utpote idem cum ipsis sentientes, adjuvantibus. Nam cum hi quibus id

Ἀχυρίζοντο· διεφέροντο δὲ μόνον, οἱ μὲν ὁμοούσιον, οἱ δὲ ὁμοιούσιον, τὸν μὲν ὀνομάζοντες ταῦτα οἱ μὲν ἄτως, οἱ δὲ ἑτέρως ἐρῶσιν.

Κεφ. κ'.

Περὶ τῶν ἐν ταῖς ἑῴαις ἐκκλησίαις συμβάντων· καὶ ὡς ὁ μαραθώνιος, καὶ ἐλεύσιος ὁ κυζίκου, καὶ μακεδόνιος, ἐξελαύνοντες τοὺς ὁμοούσιον δοξάζοντας· καὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν ναυατιανῶν, ὡς μετετέθη· καὶ ὡς μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν.

ΕΝ ᾧ δὲ τὰ περὶ Ἰταλίαν, ὡς εἰρήκαμεν, ἐχώρει, πρὶν συνῆξαι τὴν ἐν Σελευκείᾳ σύνοδον, μέγιστα τάραχαι κατὰ τὴν ἑῴαν συνέβησαν. οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ Ἀκάκιον καὶ Πατρόφιλον, ἀφ' ὁρμώμενοι μάξιμον τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν κυρίλλῳ ἐπέτρεψαν· Μακεδόνιος δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὰς περὶ αὐτὴν πόλεις ἐτάραττεν· ὡς ἤρξατο χειροτονεῖν ὁ μακάριος, συλλαμβανομένους ἔχων ἐλεύσιον τὸν Κυζίκου καὶ Μαραθώνιον τὸν μὲν ἤδη πρότερον ἐκ διακόνου τοῦ αὐτοῦ ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ παντὸς ἐπιτρόπου πτωχείων τε καὶ μοναχικῶν συνοικιῶν ἀρρένων τε καὶ γυναικῶν, ἐπίσκοπον Νικομηδείας καθίσησεν· ἐλεύσιον δὲ Κυζίκου, ὃς ἀπὸ μὲν ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευσάμενον ἄμφω φασὶν ἀγαθὼ γενέσθαι τὸν βίον· ἀπὸ δὲ κακῶσαι τοὺς ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν δοξάζοντας, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἅτε μακεδονίου· οὐδὲ γὰρ μόνον ἤλαυνε τοὺς αὐτῷ μὴ κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ δεσμώτας ἐποίει, καὶ δικασταῖς παρεδίδου· οὐδὲ ἀκόντας κοινωνεῖν ἐβιάζετο· παῖδάς τε καὶ γυναῖκας ἀμυήτους ἁρπάζων, ἐμυσταγώγει· καὶ μὴν ἀλλὰ καὶ πολλὰς πολλαχῇ ἐκκλησίας καθεῖλε, βασιλέως πρόσταγμα προϊσχόμενος καθαιρεῖσθαι προσῆκον οὖν εὐκρινείας ἕνεκα τῶν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἶναι δοξαζόντων· ἐκ δὴ τῆς τοιαύτης αἰτίας, καὶ τοῦτο τῷ καλουμένῳ πελάργῳ ἐν Κωνσταντίνου πόλει ναυατιανῶν ἐκκλησία κατερρέθη· ἡνίκα δὴ λέγεται τὸν ἀπὸ ταύτης τῆς αἱρέσεως, ἀνδρεῖον ἔργον ἐργάσασθαι· ὃν καὶ οἱ ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας ὡς ὁμοφρονοῦντα συνελάβοντο· πλειόνων γὰρ

τοῦτο προστέταχε λύειν τοῦτον τὸν οἶκον, πανοικὶ συνελθόντες, οἱ μὲν τὰς ὕλας καθέβαλλον· οἱ δὲ εἰς τὰς ἀνθιπέρας συκᾶς μετεκόμιζον· καὶ ἐν τάχει πέρας ἡ σπουδὴ ἔσχεν· ἐκοινώνει γὰρ ἔργου οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες· ἕκας γὰρ αὐτῷ, θεῷ τὸ ἔργον προσφέρων, ὑπερφυῶς προὐθυμεῖτο· ὑπὸ τοιαύτης οὖν σπουδῆς τὸν ἱερὸν τόπον ἤδη ἐκκλησία ἀνενεώθη, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου ἐκ συμβάντου, ἀναστασία ὠνόμασαι τελευτήσαντος γὰρ κωνσταντίου, διαδεξάμενος ἰουλιανὸς τὴν βασιλείαν, τὸν τόπον τοῖς ναυαλιανοῖς ἀπέδωκε, καὶ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομῆσαι ἐπέτρεψεν· ὁ καὶ ἐγένετο, καὶ λαὸς προθύμως συλλαβόμενος, καὶ τὰς αὐτὰς ὕλας ἐκ τῶν συκῶν μετακομίσαντος· καὶ τὰ μὲν ὕστερον ὧδε ἔσχεν· ἐν δὲ τῷ τότε, μικρὸν ναυαλιανοὶ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας ἠνώθησαν· ὁμοίως γὰρ περὶ τὸ θεῖον δοξάζοντες, καὶ κοινῇ ἐλαυνόμενοι, καὶ ἐν ὁμοίαις συμφοραῖς ὄντες, ἔνοι ἀλλήλοις ἦσαν· καὶ εἰς ταυτὸν συνῆεσαν τε, καὶ συνήυχοντο· τοῖς γὰρ ἀπὸ τῆ καθόλου ἐκκλησίας εὐκτήριον οὐκ ἦν οἶκος, ἀλλὰ πάντες πρὸς τῷ τὰ δέοντα φρονοῦντων ἀφῆρτο· καὶ ὡς εἰκὸς, ἐκ τῆ συνεχοῦς ὁμιλίας μᾶλλον διαφόρους πρὸς σφᾶς λογισάμενοι, κοινωνεῖν ἀλλήλοις ἐβουλεύοντο. ὃ δὴ τοῦτο ἐγεγόνει, εἰ μὴ βασκανία ὀλίγων οἴμαι τῶν τῆ πλήθους προθυμίαν ἔβλαψεν, ἀρχαῖον ἴσως λόγον ἰσχυριζομένων παραιτεῖσθαι τοῦτο ποιεῖν.

A negotium mandatum fuerat, disturbari Ecclesiam juberent, omnes in unum collecti Novatiani, alii materias dejicere cœperunt: alii eas ad suburbanum Sycense, ex adverso situm, comportarunt. Opusque illud celeriter ad exitum perductum est. Non enim viri solum, sed etiam mulieres ac parvuli, operam suam contulerant; quippe singuli eorum, perinde ac si opus suum Deo offerrent, incredibili alacritate ferebantur. Pari studio ac celeritate Ecclesia illa ad eundem modum instaurata est, & ab illo deinceps tempore Anastasia ex facto nomi-B nata. Etenim post obitum Constantii, Julianus imperium adeptus, locum illum Novatianis restituit, utque Ecclesiam illic ædificarent permisit. Quod quidem factum est, multitudine populi alacri animo operam navante, easdemque materias ex Sycensi suburbano iterum transferente. Et hæc quidem postea gesta sunt in hunc modum. Tunc temporis vero, parum abfuit, quin Novatiani & Catholici adunati sint. Nam cum de Deo idem sentirent, & simul exagitarentur, easdemque calamitates tolerarent, mutua se benevolentia complectebantur: & in eundem locum conveniebant, ac simul precabantur. Nam Catholicis nulla tunc erant oratoria; sed Ariani cuncta illis ademerant. Cumque ex assidua consuetudine, uti vero simile est, frustra se invicem dissidere cernerent, inter se deinceps communicare decreverant. Quod quidem factum fuisset, nisi alacritati multitudinis obstitisset paucorum invidia, qui affirmabant vetus præceptum esse, ut id facere detrectarent.

Κεφ. κα'.

Περὶ τῶν ἐν μαντινείᾳ ὑπὸ μακεδονίου πραχθέντων· καὶ ὡς ἐξελαθὲν ἔρρύη, μεταθέμενος τῷ θήλῳ τῆ μεγάλη κωνσταντίνου· καὶ ὡς ἰουλιανὸς προεβλήθη καῖσαρ.

Cap. XXI.

De his quæ Mantinii gesta sunt à Macedonio: Et quomodo ob translatum Constantini Magni feretrum, sua sede expulsus est. Item quomodo Julianus Cæsar factus est.

ΚΑτὰ δὴ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ ἐλεύσιος τὴν ἐν κυζίκῳ ἐκκλησίαν ναυαλιανῶν ἄρδην καθεῖλε· τούτων δὴ τῶν κακῶν ἐς τὰ μάλιστα μετέσχον οἱ μαντίνειον οἰκοῦντες, καὶ ἄλλοι παφλαγόνες· μαθὼν γὰρ μακεδόνιος οὐ πλέως ἐνθάδε τὰ νεωτερα φρονεῖν, μὴ ἱκανὸς

PEr idem tempus Eleusius quoque Ecclesiam Novatianorum in urbe Cycico funditus evertit. Hujusmodi porro malis exagitati sunt, tum reliqui Paphlagones, tum ij præcipue qui Mantinium incolebant. Cum enim compertum haberet Macedonius, plerosque illic Novati sectæ adhærere, & ad eos

inde expellendos solam Ecclesiasticorũ manum non sufficere; persuasit Imperatori, ut quatuor militum cohortes ad id perficiendum mitteret. Sic enim futurum existimabat, ut homines minime armis assueti, simulatque armatos conspexissent, statim perterrefacti ad ipsius opinionem transirent. Verum res aliter evenit. Nam plebs Mantinensium in unum coacta, arreptis falcibus & securibus, & quo quisque potuit armorum genere instructa, adversus milites progressa est. Gravique prælio conserto, ex Paphlagonibus quidem plurimi occubuerunt: milites vero propè omnes interfecti sunt. Qua de causa multi ex familiaribus Macedonium reprehendebant, utpote auctorem tantorum malorum. Imperator quoque eum aversatus, non amplius benevolo erga illum animo fuit. Nam & alia quædam gravioris odii causa accesserat hujusmodi. Constantini Imperatoris arcam alio transferre volebat Macedonius. Ædes enim illa in qua arca erat reposita, ruinam minabatur. Ex plebe vero, alii ut id fieret consentiebant: alii contra obsistebant, impium id facinus existimantes, nec secus ac si tumulus effoderetur. His autem sese adjunxerunt ij, qui Nicænæ Synodi Doctrinam sequebantur: qui nec corpus Constantini violari sustinebant, utpote qui ejusdẽ cum ipsis fuisset sententiæ: & Macedonio, ut equidem opinor, adversari studebant. Verum ille nil cunctatus, arcam transtulit ad basilicam illam, in qua sepulchrum est Acacii Martyris. Plebs vero in duas partes divisa, hi factum approbantes, illi contra reprehendentes, in ipsa basilica adversus se mutuo irruerunt. Ipsam denique Ecclesiam & vicina loca sanguine ac cædibus compleverunt. Imperator vero, qui in Occidentis partibus adhuc morabatur, his auditis graviter commotus est: & contumeliam patris sui, plebisque miserabilem cladem Macedonio imputans, adversus illum excanduit. Cumque ad Orientis partes pergere decrevisset, statim iter arripuit. Et Julianum patruelem ad se accersitum, Cæsarem constituit, atque in Gallias misit.

τὲ μόνος εἶναι τούτους σὺν ἐκκλησιαστικῇ πελαύειν, ἔπεισε τὸν βασιλέα τέσσαρας μαλατῶν σχολιωτῶν ἐκπέμψαι τότε χρεῖν· ὧδε γὰρ ᾤετο ἀνθρώπους ἀήθεις ὅπλων, εἰ ὁπλίτας θεάσαιντο, δείσαντας εὐθὺς πρὸς τὴν αὐτοῦ δόξαν μεταθήσεσθαι. τὸ δ' ἦν, ἄλλως ἀπέβη· τὸ γὰρ ἐκ τῆς μαντινέων πόλεως θρόμβοι, δρεπάναις τε καὶ πελέκεσι, καὶ ἄλλως ἢ ἔτυχεν, ἕκαστοι σφᾶς ὁπλίσαντες, συνέμιξαν τοῖς σχολιώταις· καρτερᾶς δὲ μάχης γενομένης, πίπτουσι παφλαγόνων μὲν πλεῖστοι τῶν ὄντων σχεδὸν πάντες ἐντεῦθεν ὡς τηλικούτων συμφορῶν αἴτιοι τῷ μακεδονίῳ, πολλοὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐμέμφοντο· ὑποσταφεὶς δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς, οὐκέτι ὑγιῶς πρὸς αὐτὸν εἶχεν· ἐπεγένετο γὰρ καὶ μείζονος ἀπεχθείας πρόφασις τοιάδε· κωνσταντῖνος βασιλεύσαντος τὴν θήκην ἐξενεγκεῖν μακεδόνιος ἐτέρωθι μεταφέρειν ἐπεβούλευε· πᾶσιν ὁ ταύτην καλύπτων οἶκος· καὶ ὁ λαὸς μὲν ὧδε γρεώδης συνεχώρει· οἱ δ' ἀντέλεγον, ἀνόσιον εἶναι ἡγούμενοι, καὶ τῷ ἀνορύττειν ὅμοιον συνελαμβάνοντο δὲ τούτοις καὶ δόγμα τὸ ἐν νικαίᾳ συνόδῳ πρεσβεύοντες· μήτε ὑβρίζεσθαι κωνσταντῖνου τὸ σῶμα ὡς ἐνδόξου ἀνεχόμενοι, μακεδονίῳ οἶμαι ἐναντίως ἔχειν ἀσεβάζοντες· ἀλλ' ὁ μὲν μηδὲν αὐτοῖς μελήσας, μελήσομι τῷ θήκῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ἀκακίου μάρτυρός ἐστιν ὁ τάφος· τὸ δὲ πλῆθος, οἱ μὲν τὸ γεγονὸς ἐπαινοῦντες, οἱ δὲ, μεμφόμενοι, καθ' αὑτοὺς τοὺς ἐκκλησιαστὰς εἰς ἀλλήλους ἐτράπησαν· καὶ τελευτῶντες, αὐτόν τε τὸν εὐκλήριον οἶκον καὶ τὸν περιέχοντα αἱμάτων καὶ φόνων ἐνέπλησαν· ὁ δὲ βασιλεὺς ἔτι διάγων ἐν τῇ πρὸς δύσιν χώρᾳ, τάδε μαθὼν ἐχαλέπαινε· καὶ τὸν ὑβρισμένου πατρὸς, ἐπὶ τοῖς περὶ τὸν τάφον ἀτυχήμασιν, ἐπῃνᾶτο μακεδόνιον· ἦν δὲ ὁ τῆς γῆς εἴχε· βελισσάριος ὁ τὴν ἑῴαν καθοδηγεῖν, εἶχε τῆς ὁδοῦ· μεταπεμψάμενος δὲ ἰουλιανὸν τὸν ἀνεψιὸν, καίσαρα καθίστησι, καὶ εἰς σὺν πρὸς δύσιν γαλάτας πέπομφεν.

A

Κεφ. κβ'.

Περὶ τ ἐν σελευκείᾳ συνόδου.

Ἐν τούτῳ οἱ ἀπὸ τῆς ἑῴας ἐπίσκοποι ἀμφὶ ἑξηκοντα ὄντες, εἰς σελεύκειαν τὴν ἐν ἰσαυρίᾳ συνῆλθον· ἔτους ἦν ἐν ᾧ ὑπάτευεν εὐσέβιός τε καὶ ὑπάτιος· συνελήλυθει δὲ αὐτοῖς καὶ λεωνᾶς, ὁ ἐν ἀξιώματι λαμπρῶς ἐν τοῖς βασιλείοις τεταγμένος· ὃς ἐκ προσάματος κωνσαντίου τῇ συνόδῳ παρῆν, ὥστε ἐπ' αὐτοῦ γραφὰς τὴν περὶ τῶν δόγματος πίστιν παρῆν δὲ καὶ λαυρίκιος, ὁ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐθνῶν ἡγεμών, εἴ τι δέοι προσασθάσων· ὑπῆρχεν γὰρ αὐτῷ βασιλέως ἐπέταξε γράμματα· καὶ ὁ τὸν πρῶτον σύλλογον, ἀπολιμπάνων ἕτεροί τινες ἐπίσκοποι, καὶ πατρόφιλος ὁ σκυθοπόλεως, καὶ μακεδόνιος ὁ κωνσαντίνου πόλεως, καὶ βασίλειος ὁ ἀγκύρας· πρόφασις δὲ γέγονε τοῖς μὲν ἄλλοις ἄλλη· πατροφίλῳ ὀφθαλμία, καὶ μακεδονίῳ νόσος· ὑπόνοια δ' ἦν, ὡς δηλοῦτες ἐγκλήματα καθηγόρων, ἃ παρεγένετο τότε· προσαιτεμένων δὲ τῶν ἄλλων διὰ τὴν τούτων ἀπουσίαν, ἐξετάζειν τὰ ἀμφίβολα, καὶ ὅπως ἐκέλευσε λεωνᾶς τὰς ζητήσεις κινεῖν· ἐντεῦθεν οἱ μὲν πρότερον τὸ δόγμα ἐξετάζειν· οἱ δὲ, οὗ βίος ἀνακείμενος τῶν καθηγορεμένων ἐν αὐτοῖς· ὧν ἦν κύριλλος ἱεροσολύμων, καὶ εὐσάθιος ὁ σεβαστείας, ἀναγκαῖον ἔλεγον· πρόφασιν δ' αὐτοῖς βασιλέως ἐδίδου γράμματα, πῆ μὲν ἐκέλευον πρότερον ἐκεῖνο δηλοῦσθαι ἑκάστης δὲ μέρους δεξάμενοι, οὐκέτι ὑγιῶς πρὸς ἀλλήλους εἶχον· ἀλλ' εἰς δύο διῃρέθησαν· κρατεῖ δ' ὅμως, πρότερον περὶ τ δόγματος τὴν διάλεξιν ποιεῖσθαι· ἐπεὶ δ' εἰς οὗ τοιούτους καθίσαν λόγους, τοῖς μὲν ἐδόκει παντελῶς τὸ τῆς οὐσίας ἀνελεῖν ὄνομα, περιϊχομένοις τὴν πίστιν ὑπὲρ πολλοῦ τὸ σίρμιον ὁμάρχου συντεθὲν, καὶ δεξάντο δ' οἱ συντυχόντες ἐν τῷ προτοπέδῳ, μεθ' ὧν ἦν καὶ βασίλειος ὁ τῆς ἀγκύρας ἐπίσκοπος· τοῖς δὲ πλείοσιν ἐσπουδάζετο ἡ ἐκτεθεῖσα πίστις ἐπὶ τῇ τελεσπουργίᾳ τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας·

Caput XXII.

De Seleucienſi Concilio.

INterea vero Orientales Epiſcopi centum circiter ac ſexaginta, Seleuciam Iſauriæ convenére. Annus hic erat quo Euſebius & Hypatius Conſulatum geſſerunt. Advenerat porro unà cum illis Leonas, qui ſplendido quodam officio in Palatio fungebatur. Quem quidem Imperator Concilio intereſſe idcirco juſſerat, ut eo præſente de Doctrina fidei inquireretur. Aderat etiam Lauricius, Dux & Præſes Provinciæ, ſi quid opus B foret præſtiturus. Nam ut hoc miniſterio perfungeretur, Imperator ſuis literis præceperat. Primo conſeſſu, abfuére tum alii quidam Epiſcopi, tum Patrophilus Scythopoleos Epiſcopus & Macedonius Conſtantinopoleos & Baſilius Ancyræ. Et alii quidem aliam abſentiæ ſuæ cauſam prætendebant. Patrophilus vero oculorum dolorem, morbum autem Macedonius cauſabantur. Sed ſuſpicio erat eos dedita opera abfuiſſe, ne ob crimina accuſarentur. Cumque cæteri ob iſtorum abſentiam detrectarent controverſias de fide examinare, nihilominus juſſit Leonas ut C quæſtiones agitarentur. Hinc alii quidem, Doctrinam fidei ante omnia excutiendam eſſe dixerunt: alii vero, quæſtionem prius habendam eſſe de vita ac moribus eorum qui inter ipſos accuſabantur: ex quorum numero erat Cyrillus Hieroſolymorum Epiſcopus, & Euſtathius Sebaſtiæ. Contentionis autem cauſam eis præbebant ipſæ quoque Imperatoris literæ, quibus nunc hoc, nunc illud mandabatur. Ab hujusmodi contentione ſemel exorſi, non amplius mutuâ ſe benevolentia complectebantur: ſed in duas partes diſceſſere. Prævaluit tamen ut prius de D Doctrina fidei diſputaretur. Ubi vero ad hujusmdi ventum eſt diſputationes, aliis quidem placebat, ut nomen ſubſtantiæ prorſus è medio tolleretur, prætendebantque formulam fidei, quam paulo ante Marcus Sirmii compoſuerat, & quam tum alii ſuſceperant Epiſcopi qui tum erant in Comitatu, tum Baſilius Epiſcopus Ancyræ. Plures vero eam præferebant fidem, quæ in dedicatione Antiochenſis Eccleſiæ fuerat promulgata.

Priori sententiæ patrocinabantur inprimis Eudoxius, Acacius & Patrophilus, Georgius item Alexandrinus, & Uranius Episcopus Tyri, aliique triginta duo. Posteriori vero Georgius Laodiceæ Syriæ, Eleusius Cyzici, & Sophronius Pompejopolis Paphlagoniæ, quos major pars Antistitum sequebatur. Porro non levis suspicio erat, Acacianos de industria in doctrina fidei ab aliis dissidere, eoque prætextu quæstionem quæ de criminibus ipsorum habenda erat, eludere. Nam cum antea scriptis literis ad Macedonium Constantinopolitanum Episcopum, Filium Patri per omnia similem, ejusdemque esse substantiæ confessi fuissent, tunc perfricta fronte priorem confessionem suam impugnabant. Post multa ingenti contentione utrimque agitata, Silvanus Episcopus Tharsi proclamavit, ferendum non esse, ut nova fidei formula induceretur, præter illam quæ Antiochiæ probata esset: eamque solam ratam esse oportere. Acaciani vero id moleste, è Concilio discesserunt. Residui tum quidem ea quæ Antiochiæ decreta fuerant, recitarunt. Postera die in Ecclesiam convenientes, fores occluserunt, remotisque arbitris, decreta illa suffragiis suis confirmarunt. At vero Acacius, ea quidem quæ sic gesta erant, reprehendit. Privatim vero Leonæ ac Lauricio formulam fidei pro qua ipse propugnabat, ostendit. Tertio die iidem rursus conveniunt, & unà cum illis Macedonius ac Basilius, qui superioribus diebus abfuerant. Acacius vero & qui ab illius partibus stabant, in consessum venire recusarunt, nisi prius Episcopi ab ipsis depositi accusatique, è Concilio egrederentur. Idque ita factum est. Nam qui ex altera parte erant, id fieri permiserunt, cum existimarent Acacium hanc dissolvendi Concilii occasionem captare, quo & hæresis Aetii imminenti examini subtraheretur, & ipsi quæstionem de criminibus quorum arcessebantur, effugerent. Postquam universi adfuére, Leonas libellum se habere dixit traditum ab Acacianis. Erat hic libellus, formula fidei cum proœmio quodam; idque cæteros omnes latebat. Nam & Leonas idem cum Acacio sentiens, eum libellum de industria in occulto habuerat. Ubi vero recitatus est libellus, ingens in conventu Episcoporũ

A προϊσαν δ μάλιστα τῆς προτέρας γνώμης Εὐδόξιος, Ἀκάκιος, καὶ Πατρόφιλος, καὶ Γεώργιος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ Οὐράνιος ὁ Τύρου, καὶ ἕτεροι τριάκοντα δύο· τῆς δ' ὑστέρας, Γεώργιος ὁ Λαοδικείας τῆς Συρίας, καὶ Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Σωφρόνιος ὁ Παμφυλίας πόλεως τῆς Παφλαγόνος, οἷς οἱ πλείους ἕπονθο· ὥστε νοθὸν δ οἱ ἀμφὶ Ἀκάκιον ἐπίστασθαι πρὸς τοὺς ἄλλους περὶ τὸ δόγμα διαφέρεσθαι, καὶ προφάσει ταύτῃ τὰς καθ' αὑτοὺς εὐθύνας ἀναιρεῖν· καθόπερ δι' ὧν ἔγραψαν Μακεδονίῳ τῷ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπῳ, συνομολογήσαντες καὶ πάσχομεν εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν κατὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἀνέδην νῦν ἀπεμάχοντο ταῖς προτέραις ὁμολογίαις· ἐρρωμένως δ πολλῶν κινηθέντων, οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι ἀνεβόησε Σιλουανὸς ὁ Ταρσοῦ ἐπίσκοπος, καινὴν ἑτέρας πίστεως ἐπεισάγειν γραφὴν παρὰ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ δογματισθεῖσαν· ταύτῃ δ μόνῃ χρῆναι κεῖσθαι. Ἐπὶ τούτῳ δ χαλεπῶς ἐνεγκόντες οἱ ἀμφὶ Ἀκάκιον, ἐξανέστησαν· οἱ δ' ἕτεροι, τότε μὲν ἀνέγνωσαν τὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ δόξαντα τῇ δ' ὑστεραίᾳ συνελθόντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς θύρας ἀπέκλεισαν· καὶ καθ' ἑαυτοὺς γυμνοί, ἐπεψηφίσαντο τούτους· Ἀκάκιος δὲ τὰ μὲν ἔτω γυμνὰ διέβαλλεν· ἰδίᾳ δὲ Λεωνᾶ καὶ Λαυρικίῳ τὴν παρασκευασθεῖσαν αὐτῷ γραφὴν ἐπέδειξε· τρίτῃ δ πάλιν ἡμέρᾳ, οἱ μὲν ἄλλοι συνῆλθον, Μακεδόνιος τε καὶ Βασίλειος οἱ περὶ ἀπολειφθέντες Ἀκάκιος δ καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν, οὐκ ἠξίουν τὸ συλλόγου κοινωνεῖν, εἰ μὴ πρότερον ἐξέλθοιεν οἱ πρὸς αὐτῶν καθηγημένοι καὶ κατηγορηθέντες· καὶ τοῦτο ἐγίνετο· συνεχώρουν γὰρ οἱ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου μέρους, ὑπολαβόντες Ἀκάκιον ταύτῃ προφάσει ἀπαλλάξασθαι τὴν συνόδου, ὡς καὶ τῷ Ἀετίῳ ἀποφυγεῖν τὴν παροῦσαν ἐξέτασιν διαφυγόντες, καὶ σφᾶς αὐτοὺς τὰς εὐθύνας τῷ κατηγορεῖσθαι νῶν· ἐπεὶ δ πάντες παρῆσαν, βιβλίον δὲ Λεωνᾶς ἔχειν, παραδοθὲν παρὰ τῶν ἀμφὶ Ἀκάκιον· τὸ δὲ, πίστεως ἦν γραφὴ σὺν προοιμίῳ τινὶ καὶ οὐ πάνυ ἄλλως ἐλάνθανεν· ἐν γὰρ τούτῳ καὶ Λεωνᾶς ἀπεκρύπτετο, τὰ Ἀκακίου φρονῶν· ὡς δ ἀνεγνώσθη, θορύβου πολλοῦ

ὁ σύλλογος γέγονεν· ἐδήλου γάρ, ὡς βασιλέως
πρόσταξις μηδὲν ἐπεισάγειν τῇ πίστει
παρὰ τὰς ἱερὰς γραφάς, ἐπαγόμενοί τινες
τοὺς καθηρημένους ἐκ διαφόρων ἐθνῶν, καὶ τοὺς
παρανόμως ἐπισκόπους καταστάντας, ἐτάραξαν
τὴν σύνοδον· καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ὕβρισαν·
τοὺς δὲ λαλεῖν οὐ συνεχώρησαν· σφᾶς δέ, τῷ
ἐκθέσθαι πίστιν ἐν ἀνθιοχείᾳ μὴ ἀποφυγεῖν,
εἰ καὶ πρὸς τὴν τότε συμβᾶσαν ζήτησιν, οἱ
συνελθόντες ἐκεῖσε ταύτῃ τῇ γραφὴν εἰσ-
ηνέγκαντο· ἐπεὶ τό ὁμοούσιον, καὶ τὸ ὁμοιούσιον
ἐστί νῦν πολλὰς θορυβεῖ, μᾶλλον δὲ καινο-
τομεῖν τινες ἐπιχειροῦσι τὸ ἀνόμοιον. Ἐγὼ δὲ B
πρὸς τὸν πατέρα· διὰ τοῦτο τὸ μὲν ὁμοούσιον
καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐκβάλλειν χρεών, ὡς ἀλλό-
τριον γραφῶν ἀποκηρύττειν δὲ τὸ ἀνόμοιον· τὸ
δὲ ὅμοιον κατὰ πάντα τὸν πατέρα σαφῶς ὁμολο-
γεῖν ἔστιν, ὡς καὶ φησὶ Παῦλος ὁ ἀπόστο-
λος, εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ· ταῦτα προοι-
μιασάμενοι, ἐξῆς πίστεως ἐπισωπῶσιν
γράφουσι, μήτε τοῖς ἐν νικαίᾳ, μήτε τοῖς ἐν
ἀνθιοχείᾳ δόξασι συναδόντας· ἀλλ' ἁπλῶς
ἕτω συγκειμένῃ, ὡς καὶ τοῖς τὰ λοιπὰ, καὶ
τὰ αἰτίᾳ φρονεῖν μηδὲν δοκεῖν ἁμαρ-
τάνειν, εἰ καὶ ὧδε πιστεύσει· σαφῶς γὰρ C
τὰ ὀνόματα δι' ὧν τῷ λαῷ δόξαν ἐκβάλ-
λουσιν οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες· σιωπήσαν-
τες καὶ ὡς ἀνάλλοίωτός ἐστι τῆς θεότητος ὁ
υἱὸς, οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως καὶ δό-
ξης ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ πατρὸς, οἷα τῇ ἐν
ἀνθιοχείᾳ συνόδῳ εἰρῆσθαι· ὁμολόγησαν πι-
στεύειν εἰς πατέρα, πιστεύειν δὲ καὶ εἰς τὸν υἱὸν,
καὶ πάντων πνεῦμα· ἑφ' ἑκάστῳ δὲ ἐπιθέτοις
ὀνόμασι κοινοῖς τισὶ χρησάμενοι, ἃ μήτε αὐ-
τοῖς, μήτε τοῖς ἐναντία δοξάζουσιν ἐμάχον-
το, τοὺς ἄλλως πιστεύοντας ἀλλοτρίους τῆς κα-
θόλου ἐκκλησίας ἐψηφίσαντο· τοιάδε μὲν τὸ D
παρὰ λεόντος προκομισθὲν βιβλίον ἐδήλου· ὃ δὲ
ἀκάκιος καὶ τῶν αὐτῷ πειθομέ-
νων ἐπεσεγράμμενον· μὴ δεῖν τὴν τότε ἀνάγνω-
σιν, ἀναβούσας σωφρονίου ὁ παφλαγών, εἰ
τὸ καθ' ἡμέραν, ἔφη, ἰδίαν ἐκθέσθαι βού-
λοιτο, πίστεως ἐστὶν ἔκθεσις, ἣν ἐπιστήμας ἡ
τῆς ἀληθείας ἀκριβεία· ἰσχυριζομένου δὲ ἀκα-
κίου, μηδὲν κωλύειν ἕτεραν ἐπαναγορθωθῆ-
ναι γραφὴν, εἴγε ἅπαξ καὶ ἡ ἐν νικαίᾳ

A tumultus exstitit. Indicabat enim hic libellus, quod cum Imperator jussisset ne quid novi præter sacras scripturas in fidem inveheretur, nonnulli tamen adductis secum Episcopis ex variis Provinciis, quorum alii depositi fuerant, alii vero illegitime ordinati, Concilium perturbassent, & alios quidem ex ipsis contumelia affecissent; alios autem loqui prohibuissent. Se porro fidem Antiochiæ expositam non repudiare, licet illi qui tum in ea urbe congregati sunt, propter quæstionem tunc excitatam, eam formulam condiderint. Cæterum quoniam hæc vocabula Homoousion & Homœusion, multos et- B jamnum turbarent, & quidam paulo antea dissimilitudinem Filii cum Patre inducere cœpissent, idcirco eas voces Homoousion & Homœusion, tanquam alienas à sacris scripturis, rejici oportere; Anomœon vero condemnandum esse: & similem Patri Filium aperte confitendum. Est enim, ut Paulus Apostolus alicubi dicit, imago Dei invisibilis. Hæc præfati, fidei formulam postea subjiciunt, nec cum Nicænæ, nec cum Antiochenæ decretis consentientem: sed ita omnino compositam, ut neque Ariani, neque Aetiani quidquam peccare sibi viderentur, si eo C modo crederent. Prætermissis enim vocabulis, quibus Nicæni Concilii Patres ad rejiciendam Arii opinionem utuntur: omissis etiam iis quæ ab Antiochena Synodo dicuntur, Filium scilicet deitate immutabilem esse, & substantiæ, consilii, virtutis & gloriæ Patris imaginem, nulla in re discrepantem: confessi sunt se credere in Patrem, credere item in Filium ac Spiritum sanctum. Ad singulas autem personas adjectis vulgaribus quibusdam Epitethis, quæ nec suæ ipsorum, nec adversariorum sententiæ repugnarent, eos qui aliter crederent, ab Ecclesia Catholica alie- D nos esse decreverunt. Et libellus quidem à Leona prolatus hæc continebat, cui tum Acacius ipse, tum reliqui ejus sectatores subscripserant. Post cujus recitationem, Sophronius Paphlago exclamans dixit; Si quotidie propriam sententiam exponere, fidei expositio est, veritatis regula nos destituet. Cumque Acacius contenderet nihil obstare, quo minus alia fidei formula conscriberetur, quandoquidem ipsa quoque Nicæni Concilii

fides semel immutata esset, ac post etiam sæpius id contigisset; respondens Eleusius dixit. At Synodus nunc congregata est, non ut discat ea quæ jam didicit, neque ut aliam fidem suscipiat, quàm illam quæ olim ab Antiocheno Concilio comprobata est. Hancce fidem ad extremum usque spiritum retenturos esse. Procedente hunc in modum disputatione, ad aliam quæstionem progressi sunt: Et Acacianos interrogarunt, qua parte similem Patri Filium confiterentur. Cumque illi dixissent voluntate tantum, non autem substantiâ similem esse, reliqui omnes substantiâ quoque similem esse contenderunt. Et Acacium ex libro quem ipse conscripserat atque in lucem ediderat, convicerunt, quod idem cum ipsis antea sensisset. Cum autem neminem ex libris suis arguendum esse Acacius diceret, & disputatio ad majorem contentionem progrederetur: ad extremum Eleusius Cyzicenus dixit: an Basilius & Marcus clanculo aliquid gesserint, & an privatim se mutuo de quibusdam rebus accusent, tum illi, tum Acaciani, nihil interest Synodi: nec utrum fides ab illis exposita, recte, secusve se habeat, curiosius inquirere necesse est: sed illam sequi oportet, quæ à nonaginta septem Episcopis qui istos ætate præcesserunt, Antiochiæ confirmata est. Si quis vero aliud quid præter ista introduxerit, is à religione & ab Ecclesia alienus sit. Postquam omnes qui cum illo erant, hæc dicta faustis acclamationibus prosecuti essent, Concilium tum quidem dimissum est. Postridie vero qui cum Acacio & Georgio erant, in Concilium amplius venire recusarunt. Sed neque Leonas licet vocatus, interfuit: jam enim aperte eorum sententiam sequebatur. Certe qui ad eum missi fuerant, Acacianos in ejus ædibus deprehenderunt. Cumque rogaretur ab illis & invitaretur ad Synodum, minime obtemperavit, causatus Synodum duas in partes divisam esse: Imperatorem vero ipsi in mandatis dedisse, ut omnibus consentientibus & in unum convenientibus interesset. Cum tempus frustra tereretur; cæteris quidem Episcopis Acacianos crebro vocantibus: Acacianos vero interdū quidem postulantibus ut certi Episcopi in ædes Leonæ convenirent: interdū vero asserentibus

πίστις μεμενοιήθη, καὶ μὴ ταῦτα πολλάκις ὑπολαβὼν ἐλεύσιος, ἀλλ' ἡ συνόδος, ἔφη, συνεκροτήθη νῦν, οὐχ ἵνα μάθῃ ἃ μὴ μεμάθηκεν, οὐδ' ἵνα πίστιν ἑτέραν ἀντὶ ταύτης ἀλλὰ τὴν ἤδη δοκιμασθεῖσαν ἀπὸ τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ συνελθόντων· καὶ μέχρι ζωῆς καὶ θανάτου ταύτης ἕξειν σφᾶς· ὧδε προϊούσης τῆς διαλέξεως, ἐπὶ ἑτέραν μετέβησαν ζήτησιν· καὶ ἐπηρώτων τὸν Ἀκάκιον, καὶ τί ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὁμολογοῦσι τῶν δὲ, καὶ βούλησιν μόνον, οὐ μὴν κατ' οὐσίαν εἰπόντων οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιον αὐτὸν ἰσχυρίζοντο· καὶ τὸν Ἀκάκιον ἤλεγχον διὰ τῶν λόγων ὧν συνεγράψατο καὶ ἐκδέδωκεν, ὡς ὁμοίως αὐτοῖς ἐν ὀλίγῳ πρότερον· ὅτε δὲ, μὴ δεῖν ἀπὸ συγγραμμάτων τὰς εὐθύνας ἐπάγειν λέγοντος, ὁ τῆς διαλέξεως ἐπὶ μᾶλλον ἐρεθισθείσης, τὸ τελευταῖον ἐλεύσιος ὁ κυζικηνὸς, εἰ μήν, ἔφη, Βασίλειος ἢ μάρκος καθ' ἑαυτοὺς πράγματά τινα πεπράχασιν, ἢ ἰδίᾳ πρός τινων ἀλλήλοις ἐγκαλοῦσιν αὐτοί τε, οἱ περὶ Ἀκάκιον, οὐδὲν τῆς συνόδου διαφέρει, οὐδὲ πότερον καλῶς ἢ ἀλλως ἔχει ἡ ἐκτεθεῖσα πίστις παρ' αὐτῶν, πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον· τῇ μὲν οὖν τῶν πάλαι πατέρων ἐνενηκοντα καὶ ἑπτὰ ἱερέων ἐν ἀντιοχείᾳ κυρωθείσῃ χρῆναι ἕπεσθαι πρὸς ταῦτα δὲ εἴπερ εἰσηγοῖτο, ἀλλότριον εἶναι εὐσεβείας καὶ τῆς ἐκκλησίας· ὡς δὲ τούτοις οἱ σὺν αὐτῷ πάντες ἐπευφήμησαν, τότε μὲν ὁ σύλλογος διελύθη· τῇ δὲ ὑστεραίᾳ, ὡς ἐπὶ εἰς ταυτὸ συνιέναι παρεσκευασμένοι οἱ περὶ Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον· ὁ μὲν οὖν Λεωνᾶς κληθεὶς παρεγένετο· πεφανερωμένων γὰρ ἤδη τὰ τούτων ἐφρόνει ἅπαντες οἱ πρὸς αὐτὸν ἀφικόμενοι, ὅτε τῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ κατέλαβον οὓς περὶ Ἀκάκιον δεομένων δὲ καὶ καλούντων αὐτὸν ἐπὶ τὴν σύλλογον, οὐκ ἐπείσθη· ὡς τῆς συνόδου δὲ διχονοούσης· αὐτὸς δὲ παρεῖναι προσεποιεῖτο βασιλέως, συναινοῦντος πάντων καὶ εἰς ταυτὸν συνιόντων· ἐπεὶ δὲ χρόνος διετρίβετο, πολλάκις μὲν τῶν ἄλλων σὺν ἀμφὶ Ἀκάκιον καλούντων· τῶν δὲ πῇ μὲν εἰς τὴν Λεωνᾶ οἰκίαν ῥητὰς συνελθόντων ἀξιούντων· πῇ δ' αὐτὸς κελεύειν σὺν ἀλλοις ἰσχυρῶς

ἐχυεζομένους παρὰ βασιλέως ἐπιτελάχθαι· ἃ δὴ τῷ αὐτῷ πίστιν ὁμολογεῖν ἠθέλοντο, ἢ περὶ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολογεῖσθαι, ἅτε εἰς τὴν κατ' Κύριλλον ἐξέτασιν παραγενέσθαι ἀνέχοντο, ὃν αὐτοὶ καθεῖλον· καὶ ὁ καλεπείγων οὐκ ἦν· καθαιρεῖσιν ἄλλους τέ τινας, & Γεώργιον τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, καὶ Ἀκάκιον τὸν Καισαρείας, καὶ Οὐράνιον τὸν Τύρε, καὶ Πατρόφιλον τὸ Σκυθοπόλεως, καὶ Εὐδόξιον τὸν Ἀντιοχείας. οὗτοι δὲ πλείους ἀκοινωνήτους ἐποίησαν, ἄχρις ἂν περὶ τὰ ἐπαγόμενα ἐγκλήματα ἀπολογήσωνται· καὶ τὰ πραχθέντα τῇ ἑκάστε παροικίᾳ ἔγραψαν· ἀντὶ δὲ εὐδοξίε, Ἀδριανὸν ἐχειροτόνησαν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον ὄντα & ἐκεῖσε κλήρε συλλαβόντες ὑπὸ τοῦτον οἱ ἀμφὶ Ἀκάκιον, Λεοντᾷ & Λαυρικίῳ παρέδωκαν· οἱ δὲ, τότε μὲν σφοδρῶς φρουρᾷ αὐτὸν εἶχον ὕστερον δὲ, ὑπερορίαν αὐτῷ φυγὴν καθεδίκασαν· τοῦτο πέρας ὡς ἐν βραχεῖ, ἡ ἐν Σελευκείᾳ συνόδε ἔσχεν· ὁ δὲ φιλῶν ἀκριβῶς τὸ καθ' ἕκαστον εἰδέναι, ἐκ τῶν ἐπὶ τούτοις πραχθέντων ὑπομνημάτων, εἴσεται, ἃ ταχυγράφοι παρόντες ἀνέγραψαν.

A injunctum sibi esse ab Imperatore, ut ipsi de aliis judicarent. Nam neque eandem dum reliquis fidem confiteri volebant, nec de criminibus sibi illatis causam dicere: nec ad examinandum Cyrilli negotium accedere sustinebant, quem ipsi deposuerant. Et alioqui nemo erat qui illos cogeret. Tandem tum alios quosdam deposuerunt, tum Georgium Episcopum Alexandriæ, Acacium Cæsareæ, Uranium Tyri, Patrophilum Scythopoleos, & Eudoxium Antiochiæ. Complures vero à communione Ecclesiæ segregarunt, donec criminibus sibi objectis responderent, ea porro, quæ gesta fuerant, singulorum Ecclesiis per literas significarunt. Et pro Eudoxio quidem Episcopum Antiochiæ ordinarunt Annianum quendam, qui Ecclesiæ illius erat Presbyter. Quem mox comprehendentes Acaciani, Leonæ ac Lauritio tradiderunt. Illi vero aliquandiu quidem eum sub militari custodia detinuerunt: tandem vero exilio damnarunt. Hic, ut summatim dicam, Seleuciensis Concilii exitus fuit. Quod si quis singula accurate cupit cognoscere, is ea discere poterit ex monumentis actorum: quæ Notarii qui tunc aderant in Synodo conscripserunt.

Κεφ. κγ'.

Περὶ Ἀκακίε καὶ ἄττα· ἐφ' οἷς ὁ βασιλεὺς μετεχειρίζετο τὰς πρίσεις τῶν δύο συνόδων· καὶ ὅτι ἀσχημόνως καὶ σκληρῶς τὸν Φρουρῆσαι.

Caput XXIII.

De Acacio & Aetio: & quomodo Imperator operam dedit, ut legati utriusque Synodi, Ariminensis & Seleuciensis, unum idemque sentirent.

Ἐπεὶ δὲ τάδε ὧδε ἐχώρει, οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν Ἀκάκιον, ἀπῆσαν ἐπὶ τὰ βασίλεια ἀφίκοντο· οἱ δὲ ἄλλοι, ἔκας & οἴκαδε ἀνεχώρουν ἕκαστοι, ὡς προσέταττο, κοινῇ γνώμῃ ἀπιόντες πρὸς βασιλέα παραγενέσθαι, καταλαμβάνουσι δὲ ἀπεσταλμένους δέκα παρὰ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ συνελθόντων· οὓς δὴ ἀμφὶ Ἀκάκιον ἤδη καταφθάσαντας τὰ αὐτῶν φρονεῖν εὗρον ἐν τοῖς βασιλείοις δυναμένους, καὶ διὰ τούτων προσεγεγόνεσαν τὴν παρ' αὐτοῦ κρατοῦσαν εὔνοιαν· εἶναι γὰρ ὡς ἐλέγετο δὴ μὲν, ὁμοδόξους αὐτοῖς· δὴ δὲ, ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς οὐσίαις διεφθάρθαι· δὴ δὲ, ψευδέσι λόγων ἐξηπατῆσθαι, καὶ τῇ ἀξίᾳ τὸ πιθανὸν· ἃ γὰρ τυχὸν ἐδόκει Ἀκακίῳ·

His ad hunc modum confectis, Acaciani ad comitatum Principis celeriter profecti sunt: reliqui ad suas sedes se receperunt. Decem vero communi suffragio, sicuti mandatum fuerat, electi, qui ad Imperatorem proficiscerentur, decem alios ab Ariminensi Concilio missos offendunt. Offendunt quoque Acacianos, qui jam ipsos palatii Proceres in suam sententiam traxerant. Eorumque operâ benevolentiam Principis sibi conciliaverant. Etenim ex aulicis, ut ferebatur, alii quidem ejusdem cum ipsis erant opinionis: alii Ecclesiarum opibus corrupti fuerant: alii verborum blanditiis, & suadentis auctoritate in fraudem inducti. Etenim Acacius haudquaquam spernendus

videbatur: quippe qui suapte natura, A cùm ad intelligendum, tum ad loquendum promptus, & ad ea quæ decreverat perficienda gnavus atque industrius esset. Idem præterea illustri præsidebat Ecclesiæ, & Eusebium Pamphili, cui in Episcopatu successerat, Magistrum se habuisse gloriabatur, & ob ejus librorum famam, ac successionem, doctior cæteris videri volebat. Et hic quidem cum esset ejusmodi, quæcunque cupiebat facile perfecit. Cum igitur deni ex utraq; Synodo legati essent Constantinopoli, unà cum aliis Episcopis qui tum forte in eadem urbe versabantur; primum quidem de quæstione Actii judicium ferre jubetur Honoratus, assidentibus Senatorii ordinis viris: quem quidem Imperator paulo antea ab Occidentis partibus reversus, primum omnium Præfectum urbis Constantinopolitanæ creaverat. Postea vero cum Constantius ipsemet unà cum Magistratibus eandem causam examinasset, deprehensus est Actius male sentire de fide: adeo ut tum Imperator ipse, tum reliqui, impiis ejus sermonibus offenderentur. Ajunt porro Acacianos, cum initio simularent se hujusmodi erroris penitus ignaros esse, de industria operam dedisse, ut Imperator cum proximis de hoc C negotio judicaret. Quippe Actium verbis inexpugnabilem fore existimabant, & idoneum qui persuadendi vi auditores percelleret, & hæresin suam invitis adversariis stabiliret. Verum ubi res contra quam speraverant, illis successisset, tum vero formulam, quæ Arimino allata fuerat, proposuerunt, utque legati à Seleucienſi Concilio missi eam susciperent, postularunt. Cumque isti constanter asseverarent, substantiæ vocabulum nunquam se repudiaturos, Acaciani interposito jurejurando eis persuaserunt, se nequaquam dissimilem substantia filium asserere; paratosque esse eam hæresin condemnare. Verum quoniam Occidentales apud Ariminum nomen substantiæ expunxissent, acceptissimam sibi esse hujusmodi formulam affirmabant. Nam, ut ajebant, si hæc prævaluerit, cum nomine substantiæ vocabulum etiam consubstantialis simul involvetur silentio; quod tamen Occidentales Antistites ob reverentiam Nicænæ Synodi plurimi faciebant. Quin etiã Imperator

φύσει τὲ δεινὸς ὢν νοεῖν, καὶ λέγειν, καὶ τὰ βεβουλευμένα εἰς ἔργον ἄγειν· καὶ ἐπίσκοπος τῆς τῶν ἐκκλησίας, καὶ εὐσέβειαν τὴν παμφίλου, μεθ' ὃν αὐτὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἦνυε, διδάσκαλον ἀυχῶν, καὶ τῇ ὁμοουσίου διαδοχῇ τῶν αὐτοῦ βίβλων, πλέον τῶν ἄλλων ἀξιῶν εἰδέναι· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος ῥᾳδίως ἄγε ἐβούλετο διεσκεδάζειν· ὅτε δὲ ἐν κωνσταντινουπόλει τῶν ἑξ ἑκατέρας συνόδου εἴκοσι, καὶ ἄλλων οἵπερ ἐπιχωρίων ἐτύγχανον, τὸ μὲν πρῶτον ἐπιτρέπουσι δικάσαι τῇ κῇ ἀέτιον ζητήσει, παρόντων τῶν ἀπὸ τῆς μεγάλης βουλῆς ἀξιάρχων ὀνωρατου, ὃν βασιλεὺς ὀλίγῳ πρὸ τῆς πρὸς δύσιν ἀρχομένης ἐπανόδου, πρῶτον ὕπαρχον κωνσταντινουπόλεως ἀπέφηνεν· ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς κωνσταντίνος σὺν τοῖς ἄρχουσι διαγνόντος, φωράται ἀέτιος κακόνους ὢν περὶ τὴν πίστιν, ὡς καὶ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ἄλλους, ὡς ἐπὶ βλασφήμοις αὐτοῦ λόγοις χαλεπῶναι· λέγεται δὲ τοῖς περὶ ἀκάκιον, ἄγνοιαν σκηπτόμενοις τὴν ἀρχὴν τῆς τοιαύτης αἱρέσεως, ἐπιτηδες παιδάσαι τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν δικάσαι, ἀκαταμάχητον ἔσεσθαι τοῖς λόγοις τὸν ἀέτιον οἰηθείσας, καὶ ἱκανὸν πειθῶς ἀνάγκη τοὺς ἀκούοντας ἐλέσθαι, καὶ ἀκουλὶ κρατύναι τὴν αἵρεσιν· ἐπεὶ δὲ τοῦτο παρ' ἐλπίδας αὐτοῖς ἀπέβη, τὸν κομίσαι τὴν ἐξ ἀριμήνου κομισθεῖσαν γραφὴν, καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους παρὰ τῆς ἐν σελευκείᾳ συνόδου ἀξιῶσαι ταύτην καταδέξασθαι· ἰσχυριζομένους δὲ μηδαμῶς τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα παραλιμπάνειν, ὅρκοις πείσαι, ὡς ὁμοούσιον κατ' οὐσίαν τὸν υἱὸν ὁμολογοῦσιν ἑτοίμως τε ἔχουσι ταύτην ἀποκρούεσθαι τὴν αἵρεσιν· ἀλλ' ἐπεὶ παρὰ δόξαν οἱ δυτικοὶ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα παρέλιπον ἐν ἀριμήνῳ, ἀδιστάκτως αὐτοῖς εἶναι ἰσχυρίζοντο τὴν τοιαύτην γνώμην· εἰ γάρ φησι κεκλῆσθαι, πάντως περὶ τῆς οὐσίας ὁμολογήσεται τὸ τε ὁμοούσιον, ὃ δὴ μάλιστα οἱ ἀμφὶ τὴν δύσιν ἱερεῖς αἰδοῖ τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο· πρὸς τούτοις

καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐπείθη ταύτῃ ἐπαινεῖν, τὴν γραφὴν λογιζόμενος τὸ τῷ ἐν Ἀριμήνῳ συνελθόντων πλῆθος· καὶ ὡς οὐκ ἂν ἁμάρτοι ὅμοιον ὁμολογεῖν τὸ ὁμοούσιον· καὶ μηδὲν ἄπῃ διαφέρειν καθ' ἔννοιαν, εἰ ὀνόμασιν ἀγνώστοις τῇ ἱερᾷ γραφῇ μὴ χρῷτο, ἐνισοδυνάμῳ τε καὶ ἀναμφιλέκτῳ ὀνόματι τὸ ὅμοιον, τὴν αὐτὴν σημασίαν ὁμολογοίη· ἵνα δὲ ἔχων γνώμης, ὁμονοεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἐπισκόπους περὶ τῆς ἐκτεθείσης ὑπὸ τῶν ἐν Ἀριμήνῳ συνελθόντων· ἑτοιμαζόμενός τε τῇ ὑστεραίᾳ πρὸς ὑπατικὴν πομπὴν, καθὰ Ῥωμαίοις ἔθος ἐν τῇ νουμηνίᾳ τοῦ παρ' αὐτοῖς ἰανουαρίου μηνὸς, πᾶσαν τὴν ἡμέραν καὶ πολὺ τῆς ἐπιλαβούσης νυκτὸς ἀναλώσας μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων, διαγνώσκων εἰσότε δὴ τῇ διακομισθείσῃ ἐξ Ἀριμήνου γραφῇ καὶ οἱ ἐκ Σελευκείας ἀφιγμένοι ὑπέγραψαν.

A ipse ad eam formulam approbandam inductus est; cum apud se reputaret multitudinem eorum qui Arimini convenerant: Et quod nequaquam aberraverit is qui similem confiteatur aut consubstantialem: nec ullum apud se discrimen sit quoad sensum, si quis nominibus quidem ignotis sacræ Scripturæ minime utatur: æquivalente autem vocabulo & extra controversiam posito, simili videlicet, eandem sententiam confiteatur. Cum igitur Imperator animo suo ita sentiret, præcepit Episcopis ut in fidem ab B Ariminensi Concilio expositam consentirent. Cumque postridie ad solennem Consulatus pompam se pararet, sicuti moris est apud Romanos Calendis Januarii, totum diem, & insequentis noctis maximam partem consumpsit cum Episcopis, disceptans donec legati qui à Seleuciensi Concilio advenerant, formulæ fidei ab Ariminensi oppido allatæ subscripsissent.

Κεφ. κδ'.

Ὅτι περὶ Ἀκακίου τῶν ἐν Ἀριμήνῳ ἐκθεσίαν συνόδων· καὶ C καταλόγου τῶν καθαιρεθέντων ἀρχιερέων, καὶ δι' ἣν ποίαν ἐγκλήματα.

Οἱ δὲ ἀμφὶ Ἀκάκιον ἐπιμείναντες πινὰ χρόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει, μεταπεμψαμένου σφᾶς ἐκ Βιθυνίας ἐπισκόπους· ἐν οἷς ἦν μάλιστα ὁ Χαλκηδόνιος, καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων· πεντήκοντα ἢ ὀλίγῳ πλείους εἰς ταὐτὸν συνῆλθον, καὶ ἐβεβαίωσαν τὴν ἐν Ἀριμήνῳ ἀναγραφεῖσαν γραφὴν, προστιθέντες, καὶ λοιπὸν οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν ἐπὶ Θεοῦ ὀνομάζειν μηδ' ὅλως· πρὸς ταύτῃ δὲ τῇ γραφὴν ἀποκεκηρύχθαι πᾶσαν ἄλλην, ἣ γραφεῖσαν ἢ μέλλουσαν· ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔπραξαν, καθαιροῦσιν ἀέτιον τῆς διακονίας, ὡς ἐριστικῶς καὶ πρὸς ἔνδειξιν σοφίας ἐκκλησιαστικῆς προαιρέσεως ἀπαδόντα, συγχέοντά τε καὶ τὰς διαλέξεις δυσφήμως ποιοῦντα, ταραχῆς τε καὶ στάσεων ταῖς ἐκκλησίαις αἴτιον· λέγεται δὲ πρός τινων, ὡς οὐκ ἀπὸ γνώμης τοῦτον καθεῖλον, ἀλλ' ἀφοσιούμενοι καὶ ταῖς ἐκεῖ αὐτῶν δόξαις πρὸς βασιλέα· διεκαλοῦντο γὰρ τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀποχρη-

Caput XXIV.

Quomodo Acaciani Ariminensem Synodum comprobaverint. Item nomina Episcoporum qui depositi sunt, & crimina propter quæ sunt depositi. D

Porro Acaciani cum aliquamdiu substitissent Constantinopoli, Episcopos ex Bithynia evocarunt: inter quos erat Maris Chalcedonensis, & Ulfila Gothorũ Episcopus. Cumq; essent numero quinquaginta, in unum collecti, formulam fidei quæ Arimini recitata fuerat, suffragiis suis comprobarunt, hoc tantum adjecto, ne quis inposterum substantiam in Deo aut hypostasin diceret; utque præter hanc formulam reliquæ omnes, tam quæ antea scriptæ, quam quæ postea scribendæ essent, condemnarentur. His rebus confectis, Aetium diaconatu exuunt, utpote qui libros contentiosos & ad ostentationem scientiæ, à more institutoque Ecclesiarum alienæ, compositos scriberet, & in disputando impiis vocibus uteretur, tumultus denique ac seditionis in Ecclesiis auctor fuisset. Sunt qui dicant, eos non sponte, neque ex animo Aetium deposuisse; sed ut apud Imperatorem purgarent se ea suspicione, quæ de ipsis concepta erat. Accusabantur enim quod cum Aetio idem sentirent. Post hæc

abutentes Imperatoris ira, qua ille adversus Macedonium ob ea quæ supra diximus, erat incensus, Macedonium Episcopatu abdicant: ac præterea Eleusium Episcopum Cyzici, Basilium Ancyræ, Heortasium Sardium, & Dracontium Pergami. Ac licet in doctrina fidei inter se dissentirent, tamen dum istos deponerent, fidem eorum nullatenus reprehenderunt. Sed crimina illis objiciebant, in commune quidem omnibus, quòd Ecclesias perturbassent, & adversus Ecclesiasticas leges deliquissent. Privatim vero singulis objiciebant: Basilio quidem quòd Diogeni cuidam Presbytero Alexandrino per Ancyram iter facienti, chartas abstulisset, & verba intulisset: quodque Provinciarum rectoribus præcepisset, ut clericos quosdam Antiochenses & ex Provinciis ad Euphratem sitis, Cilicas item & Galatas & Asianos, indictâ causâ, exilio aliisque suppliciorum generibus condemnarent: ita ut illi ferrea perpessi sint vincula, ac præterea facultates suas militibus ipsos deducentibus, redemptionis loco dederint, ne contumeliis afficerentur. Accusabant etiam illum, quod cum Imperator Aetium & quosdam ejus asseclas ad Cecropium duci jussisset, causam dicturos de criminibus, quæ illis intentabat, persuasisset Basilius ei cui ea res ab Imperatore commissa fuerat, ut ea quæ ipse vellet exequeretur: quodque ad Hermogenem Præfectum Prætorio & ad Consularem Syriæ scripsisset, quinam & quo loci deportandi essent; & quòd postea cum Imperator illos ab exilio revocasset, id ille non permisisset; Principibus ac sacerdotibus sese opponens. His addebant, quòd clerum Sirmiensis Ecclesiæ adversus Germinium concitasset: & cum eodem Germinio & Ursacio ac Valente communionem se habere scribens, eos tamen apud Episcopos Africæ insimulasset: eaque de re accusatus, negasset ac pejerasset: convictus vero, perjurium cavillando eludere conaretur. Ad hæc quòd Illyriis, Italis & Afris dissidii ac tumultus causâ exstitisset, & eorum quæ Romanæ Ecclesiæ contigerant, auctor fuisset. Item quòd cum ancillam in vincula conjici curasset, falsum confiteri adversus dominam suam adegisset: & quod turpis vitæ hominem, qui mulierem

A σάμψοι δὲ τῇ ὀργῇ βασιλέως, ὧν κατὰ
μακεδονίᾳ εἶχεν ἐκ τῶν πρόσθεν εἰρη-
μένων, καθαιρεῖσιν αὐτόν· καὶ ἐλεύσιον τὸν
κυζίκου ἐπίσκοπον, καὶ βασίλειον τὸν ἀγ-
κύρας, καὶ ἐορτάσιον τὸν σάρδεων, καὶ
δρακόντιον τὸν περγάμου· διαφερομέ-
νοί τε περὶ δόγματος, ἐν τῷ καθαιρεῖν αὐ-
τοὺς, οὐκ ἐμέμφοντο τὴν αὐτῶν πίστιν· ἀ-
τίας δ' ἐπῆγον, κοινῇ μὲν πᾶσιν, ὡς τὰς
ἐκκλησίας ἐτάραξαν, καὶ εἰς τὰς ἐκκλη-
σιαστικὰς νόμους ἐξήμαρτον· ἰδίᾳ δὲ ἐγ-
κλήματα ἐπέφερον, βασιλείῳ μὲν ὡς διὰ
γραφίδος πρεσβυτέρου ἐκ τῆς ἀλεξανδρείας
τὴν ἄγκυραν διοδεύοντα, χάρτας τι
ἀφείλετο, καὶ ἐτύπτησε· ἑκλεκτὸς δὲ
τῆς ἀντιοχείας, καὶ πρὸς τὸν εὐφράτην πο-
ταμὸν, κιλικάς τε καὶ γαλάτας καὶ ἀσιανοὺς
ὑπερορίοις φυγαῖς καὶ ἄλλαις πικρίαις ζη-
μιῶν ἀκρίτως τοῖς ἄρχουσιν ἐπέταξε· καὶ
καὶ σιδηρᾶν αὐτὸς πειρᾶσθαι δεσμῶν, καὶ
ὕλα πρασαπολύειν τοῖς ἀπάγουσι στρα-
τιώταις, ἵνα μὴ ὑβρίζωνται· ἐπιλαβόμε-
νος δὲ αὐτὸν, καὶ ὡς βασιλέως πρασάξαι
ἀχθεσθαι πρὸς κεκροπίου δίκην τε πο-
ταμὸν τῷ σιὼ ἀπῶ, ἀπολογησόμενος ἐφ'
οἷς ἐνεκάλει, πέπεικε τὸν ἐπιτραπέντα
τὴν τοῦ κρατοῦντος πρᾶξιν, ἃ μὲν
ἀπῶ ἐδόκει πρᾶξαι· ἑρμογένει δὲ τῷ
ὑπάρχῳ, καὶ τῷ κρατοῦντι συρίας γρά-
ψαι, τίνας τε καὶ ὅπη χρὴ μεθορίους
θῆναι· καὶ τοῦ βασιλέως μεταλεσαμέ-
νου τούτους ἀπὸ τῆς ὑπερορίας, οὐκ ἐ-
χώρησεν, ἀρχουσι καὶ ἱερεῦσιν ἐναντιού-
μενος· προσθέσθαι δὲ ὅτι καὶ γερμινίου τοῦ
ἐν σιρμίῳ κλῆρον ἐπανέστησε, καὶ κοινω-
νεῖν ἀπῶ καὶ οὐάλεντι καὶ ὑρσακίῳ γράφων
διέβαλλεν αὐτοὺς πρὸς οὓς ἀφεμὴς ἐ-
σκόπους· ἐγκαλέμματός τε ἠρεῖτο, μὴ
ἐπιώρκει· καὶ φωραθεὶς, ἐπεχείρει τὸν
φίλεσθαι τὴν ἐπιορκίαν· καὶ δυσχερείας
σεως αἰτίᾳ ἐγένετο ἰλλυριοῖς καὶ ἰτα-
λοῖς καὶ ἄφροις, καὶ τῶν περὶ τὴν ῥω-
μαίων ἐκκλησίαν συμβάντων· δὲ καὶ
δεσμῶτην χρέων ποιήσας, ἐκέλευ-
το ψευδῆ καθομολογεῖν τῆς δεσποί-
νης· καὶ ἄνδρα αἰσχρῶς βεβιωκότα, ὃ κρίνει

γάμῳ γυναικὶ συμβιοῦντα, ἐβάπτισέ τε καὶ διακονεῖν τῷ Θεῷ ἠξίωσε. τὸν δὲ τοῦτῳ δὲ φόνων αἴτιον γυμνὸν, οὐκ ἐχώρησε τῆς ἐκκλησίας· καὶ ὅτι γε καὶ τὴν τῶν ἱερῶν τράπεζαν σωφροσύνης ἐποιεῖτο, γυμνός τε, καὶ οὐ κληρικὸς ἐπόμνυσθαι καθαρεύοντα· μὴ καταγορεῖν ἀλλήλων· εἶναι δὲ ταύτῃ τέχνῃ τὸ αὐτὸν φεύγοντα τὸ κλῆρος, τὰς τῶν ἐγκαλούντων κατηγορίας διαφυγεῖν· βασιλέα μὲν οὖν, ὡς ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, τάδε αἴτια τῆς καθαιρέσεως ἐποιοῦντο· εὐσταθίου δὲ, πρῶτον μὲν ὡς ἡνίκα πρεσβύτερος ἦν κατεγνώκει αὐτὸ εὐλαλίου ὁ πατὴρ, καὶ τὴν εὐχὴν ἀφώρισεν, ἐπίσκοπος ὢν τῆς ἐν καππαδοκίᾳ ἐκκλησίας καισαρείας· μὴ δὲ τοῦτο ἐν νεοκαισαρείᾳ τῇ πόντου, ὑπὸ συνόδου ἀκοινώνητος ἐγεγόνει· καὶ ὑπὸ εὐσεβίου τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου καθῃρέθη, ἐπὶ διοικήσεσί τισιν αἷς ἐπετράπη κατάγνωστος· ἔπειτα δὲ ὡς ἃ δεῖν διδάσκων τε καὶ πράττων καὶ φρονῶν, ἀφῃρέθη τῆς ἐπισκοπῆς ὑπὸ τῶν ἐν γάγγραις συνελθόντων· ἐπὶ δὲ τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ συνόδου, ἐπορκίας ἑάλω· καὶ ὅτι ἀνατρέπειν ἐπιχειρεῖ τὰ δόξαντα τοῖς ἐν μελιτινῇ συνελθοῦσι καὶ πλείοσιν ἐγκλήμασιν ἔνοχος ὢν, δικαστὴς ἠξίου εἶναι, καὶ ἑτεροδόξους οὓς ἄλλα ἀπεκάλει· ἐλεύσιον δὲ καθεῖλον, ὡς ἡρακλείου τινὰ τύριον τὸ γένος, ἱερέα τε ἐνθάδε ἡρακλέους γόμφον, ἐπὶ γοητείᾳ γραφέντα, καὶ ζητητέον ὄντα, καὶ διὰ τοῦτο φυγάδα ἐν κυζίκῳ διατρίβοντα, διακονίας θεοῦ ἀσεβεστέρως ἔτυχε, χειροτονηθὲν ὑποκενόμφου· καὶ ὁδὲ τοιοῦτον ὄντα μὴ ταῦτα μαθὼν, τῆς ἐκκλησίας ἐχώρισε· καὶ ὡς ὠφελῶν μάλιστα τὸν χαλκηδόνος ἐπίσκοπον, ὃς κοινωνεῖ ταύτης τῆς συνόδου, ἄνδρας καταγνωσμένους, εἰς κύζικον ἀφικομένους, ἐχειροτόνησεν ἀκαίρως· ἑορτάσιον δὲ καθεῖλον, ὡς ἐπίσκοπον σαρδέων γόμφον μὴ συναινεσάντων τῶν ἐν λυδίᾳ ἐπισκόπων· δρακόντιον δὲ τὸν περγάμου, ὡς ἑτέρων ἐν γαλατίᾳ ἐπισκοπεύοντα·

A nequaquam nuptiali fœdere sibi copulatam domi habebat, sacro lavacro tinxisset, & ad diaconatus officium promovisset. Præterea quòd medicum quendam circumforaneum, qui multarum cædium auctor exstiterat, ab Ecclesia non segregasset. Postremo quòd ad sacram mensam conjurationes facere solitus esset, diras imprecationes concipiens, & clericos jurare compellens, nunquam se mutuo accusaturos. Hęc autem callide ab ipso fieri dicebant, ut ipse qui universo clero præerat, criminantium accusationes effugeret. Et hæ quidem sunt causæ, ut compendio dicam, ob quas Basilium à se depositum esse scripserunt. Eustathius autem depositus est, primum quidem propterea quòd cum Presbyter esset, pater ipsius Eulalius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ, ipsum prius damnaverat, & à precum communione separaverat. Postea vero eo quòd apud Neocæsaream Ponti urbem excommunicatus fuerat à Synodo: & ab Eusebio Constantinopoleos Episcopo depositus, eo quod in quibusdam dispensationibus ipsi commissis, parum fidelis deprehensus fuisset. Deinde tanquam secus quam oportet prædicans, & agens, & sentiens, à Gangrensi Concilio Episcopatu exutus fuerat; in Antiochensi autem Synodo perjurii convictus erat. Et quòd decreta eorum qui Melitinæ congregati fuerant, subvertere conaretur: quodque ipse multorum criminum reus, tamen judex esse vellet, & alios hæreticos appellaret. Eleusium vero idcirco deposuerunt, quod Heraclium quendam patria Tyrium, qui flamen Herculis illic fuerat, & accusatus maleficii, atque ob id perquisitus, fugiens Cyzicum se receperat, temere ad diaconatum promovisset, cum is Christianam religionem se colere simularet, cumque illum ejusmodi esse postea didicisset, eum tamen ab Ecclesia minime præcidisset. Item quod nonnullos à Mari Chalcedonis Episcopo qui etiam huic Synodo interfuit condemnatos, cum Cyzicum venissent, inconsulte ordinavisset. Heortasius autem ideo discinctus est, quod absque consensu Episcoporum Lydiæ, tactus esset Sardianorum Episcopus; Dracontium vero Pergamenum ideo deposuerunt, quod in Galatia priùs Episcopatum gessisset.

Proinde utramque ordinationem, utpote illegitimam infirmarunt. Post hæc iterum convenientes, Silvanum deponunt Episcopum Tarsi, & Sophronium Pompejopolis in Paphlagonia: Elpidium item Satalorum, & Neonam Episcopum Seleuciæ in Isauria. Ac Silvanum quidem deposuerunt, propterea quòd vesaniæ auctor ac signifer cæteris exstitisset, tum Seleuciæ, tum Constantinopoli: & quòd Castabalensi Ecclesiæ Theophilum quendam præfecisset, qui prius ab Episcopis Palæstinensibus Eleuteropolis Episcopus fuerat ordinatus, juramentoq; sese obstrinxerat, nunquam se alium Episcopatum susceperturum absque illorum consensu. Sophronium vero abdicarunt, tanquam avarum, & qui res Ecclesiæ oblatas vendere, & in quæstum suum vertere conaretur: & propterea quòd post secundam ac tertiam vocationem ægre comparens, de criminibus sibi illatis causam apud ipsos dicere noluisset, sed extraneos judices elegisset. Neonam vero ideo deposuerunt, quod ut Annianus Antiochensium Episcopus in sua Ecclesia ordinaretur, impense studuisset. Et quòd nonnullos sacrarum scripturarum & Ecclesiæ legum penitus ignaros, cum decuriones essent, inconsiderate Episcopos ordinasset. Qui postea opum suarum possessionem sacerdotio prætulerunt, scriptoque testati sunt, male se bona sua retinendo publicis muneribus fungi, quam bonis suis exutos, Episcopatum gerere. Elpidium denique abdicarunt, eo quod ad tumultum excitandum Basilio sese adjunxisset, & auctorem ac magistrum se præbuisset immodestiæ: quodque contra decreta Melitinensis Synodi, Eusebium quidem qui Presbyterii gradu motus fuerat, in pristinum locum restituisset: Nectariam vero quandam, quæ ob pactorum ac jurisjurandi fidem violatam à communione suspensa fuerat, ad diaconatus officium promovisset; cum tamen juxta leges Ecclesiæ, nullum ei honorem capere liceret.

A καὶ ὡς παράνομον τὴν ἐφ' ἑκάτερα χειροτονίαν ἔλυσαν. Πάλιν τούτοις αὖθις συνελθόντες, καθαιροῦσι σιλβανὸν τὸν ταρσοῦ ἐπίσκοπον, καὶ σωφρόνιον τὸν πομπηϊουπόλεως τῆς παφλαγόνων, ἐλπίδιόν τε τὸν σατάλων, καὶ νέωνα τὸν ἐν σελευκείᾳ τῆς ἰσαυρίας· καλοῦσι δὲ σιλβανὸν, ὡς ἀρχηγὸν ὁρμῆς ἀπονοίας τοῖς ἄλλοις, ἔν τε σελευκείᾳ καὶ κωνσταντινουπόλει· καὶ θεόφιλον μὲν ἀπὸ τῆς ἐν καισαρείᾳ ἐκκλησίας, ἐλευθεροπόλεως ἐπίσκοπον χειροτονηθέντα πρότερον παρὰ
B ἐπισκόπων παλαιστίνης, καὶ ἐπομοσάμενον παρὰ γνώμην ἑτέραν μὴ ὑποστήσεσθαι ἀποστολήν· σωφρόνιον δὲ, ὡς πλεονεκτεῖν καὶ κακῶς ἐπιχειρεῖν τὰ προσφερόμενα τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ μὴ κλῆσιν πρώτην καὶ δευτέραν, ἐπειδὴ μόλις ἀπήντησε, μὴ ἐθελήσαντα παρ' αὐτοῖς ἀπολογήσασθαι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλὰ δεῦτ' ἔξωθεν αἱρεῖσθαι δικαστὰς νέωνα δὲ, ὡς ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐκκλησίας σπουδάσαντα ἀννιανὸν χειροτονηθῆναι ἀντιοχείας
C ἐπίσκοπον· καὶ ἀπείρους τινὰς ἱερῶν γραφῶν καὶ θεσμῶν ἐκκλησίας, ἀσκέπτως πολυανθρώπους ὄντας, ἐπισκόπους καταστήσαντα· οἳ μὴ ταῦτα χρημάτων κτῆσιν τῆς ἱερωσύνης προτιμήσαν, καὶ ἐγκρίτως ἔφασαν τὰς ὑσίας ἔχοντες λειτουργεῖν, ἢ δίχα τῶν ἐπισκοπεῖν· τὸν δὲ ἐλπίδιον, ὡς ἐπὶ συλλόγῳ ἐπὶ ταραχῇ συμμίξαντα, καὶ καθηγησάμενον ὁρμῆς ἀταξίας· καὶ πρὸς τὰ δόξαντα τῇ ἐν μελιτίνῃ συνόδῳ, εὐσέβιον μὲν ἄνδρα καθηρημένον πρεσβυτερίου βαθμοῦ κατασήσαντα· νεκταρίαν δέ τινα διαθέσεις συνθηκῶν καὶ ὅρκων ἀκοινώνητον γενομένην, διακονίας ἀξιώσαντα, μὴ μέλον αὐτῇ τιμῆς κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἐκκλησίας.
D

A

Κεφ. κέ.

Αἰτίαι τῆς καθαιρέσεως κυρίλλου τοῦ ἱεροσολύμων ἐπισκόπου, καὶ διαφοραὶ τῶν ἀντικαθισαμένων τῶν τότε ἐπισκόπων ἀλλήλοις· ὡς μελέτιος ὑπὸ ἀρειανῶν χειροτονηθεὶς, ἀντὶ εὐσεβίου ἐν σεβαστείᾳ προεβιβάσθη.

Σὺν τούτοις δὲ καὶ κύριλλον τὸν ἱεροσολύμων καθεῖλον, ὡς εὐσεβίῳ καὶ ἐλπιδίῳ κεκοινωνηκότα, ἐναντία ἀποδάσασι τοῖς ἐν μελιτίνῃ συνελθοῦσι, μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς συνεληλύθει· καὶ ὡς μὴ τὴν ἐν παλαισίνῃ καθαίρεσιν, κοινωνίας μεταχόντα σὺν βασιλείῳ, καὶ γεωργίῳ τῷ λαοδικείας ἐπισκόπῳ· ἐπειδὴ ἐπετράπη τὴν ἱεροσολύμων ἐπισκοπὴν, ἀφ' ἧς μητροπολιτικῶν δικαίων διεφέρετο πρὸς ἀκάκιον τὸν καισαρείας, ὡς ἀποστολικὸν θρόνον ἡγεμένῳ· ἐντεῦθεν τε εἰς ἀπέχθειαν καλέσηται, καὶ ἀλλήλους διέβαλον, ὡς ἐχ' ὑγιῶς περὶ θεοῦ φρονοῖεν· καὶ γὰρ ἦν ἐν ὑποψίᾳ ἑκάτερος, ὁ μὲν τὰ ἀρείου δογματίζων· κύριλλος δὲ, τοῖς ὁμοιούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εἰσηγουμένοις ἐπόμενος· ἔτι δὲ ἔχων γνώμης ἀκάκιος, σὺν τοῖς τὰ αὐτὰ φρονοῦσιν ἐπισκόποις τῶν ἐθνῶν, φθάσας καθελὼν κύριλλον ἐπὶ προφάσει τοιᾷδε λήμῃ καταλαβόντος τὴν ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν ἐνδεόντων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον· ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν ἃ ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ σκεύασματα ἀπέδοτο· ἐκ τούτων δὲ λόγος, πὰ ἐπιγνῶναι οἰκεῖον ἀνάθημα γυναῖκα ἐκ τῶν ἐπὶ θυμέλης ἠμφιεσμένην· ὠλυσιτελοῦντα τε ὅθεν ἔχοι, καὶ εὑρεῖν ἔμπορον αὐτῇ ἀποδόμενον· τῷ δὲ ἐμπόρῳ τὸν ἐπίσκοπον· αἰτίαν δ' ταύτῃ προϊσχόμενον, καθελεῖν αὐτὸν ἀκάκιον· καὶ τὰ μὲν, ὡς ἐπυθόμην, ὧδε ἔχει· τὰς δὲ δηλωθείσας, ὡς εἴρηται, καθαιρεθέντας ἐξήλασαν οἱ ἀμφὶ ἀκάκιον τῆς κωνσταντινουπόλεως· τὰς δὲ σὺν αὐτοῖς, οἱ ταῖς καθαιρέσεσιν ὑπογράφειν οὐκ ἠνείχοντο, δέκα τὸν ἀριθμὸν ὄντας, καθ' ἑαυτοὺς εἶναι τέως παρεκελεύ-

Cap. XXV.

Quas ob causas depositus sit Cyrillus Episcopus Hierosolymorum: & de mutuis dissensionibus Episcoporum, qui in aliorum locum suffecti sunt: & quomodo Meletius in locum Eustathii Episcopus Sebastiæ ordinatus est ab Arianis.

CUm his vero Cyrillum quoque exauctorarunt Episcopum Hierosolymorum, propterea quòd cum Eusthatio & Elpidio communicasset, qui decreta Melitinensis Synodi, cui ipse quoque interfuerat, abrogare studuerant. Et quòd post depositionem in Palæstina factam, communionem iniisset cum Basilio, & Georgio Episcopo Laodiceno. Etenim post susceptum Hierosolymorum Episcopatum, de jure Metropolitano adversus Acacium Episcopum Cæsareæ controversiam moverat, tanquam Apostolicam sedem obtinens. Ex quo factum fuerat, ut inimicitias inter se susciperent, sese; mutuo accusarent quod non recte sentirent de divinitate. C Nam & antea uterque eorum in suspicionem venerat: Acacius quidem quòd cum Ario idem sentiret. Cyrillus vero quòd eos sectaretur, qui Filium Patri similem secundum substantiam asserebant. Cum igitur ita sentiret Acacius, unà cum Episcopis Provinciæ Palæstinæ, qui idem cum ipso sentiebant, Cyrillum præveniens deposuit hujusmodi ob causam. Cum Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudo necessariis alimentis destituta, in Cyrillum utpote Episcopum oculos conjecit: cum autem pecuniæ deessent, quibus subveniri posset egentibus, D Cyrillus thesauros Ecclesiæ & sacra vela divendidit. Ajunt igitur quendam postea donarium suum agnovisse in muliere scenica, quæ illo amicta erat: inquirentemque curiosius unde illud haberet, deprehendisse mercatorem qui illud mulieri vendiderat; mercatori vero Episcopum venum dedisse. Hanc ergo causam prætexens Acacius, Cyrillum deposuit: & hæc quidem ita gesta esse auditione accepi. Porro Episcopos illos quos depositos tum fuisse supra retulimus, Acaciani Constantinopoli expulerunt. Decem autem Episcopos ex suo numero, qui depositionibus subscribere detrectabant, seperatim agere jusserunt,

& neque divino ministerio fungi, neque Ecclesias suas gubernare, donec depositionibus illis subscripsissent. Quod si intra sex mensium spatium non resipuissent, nec omnibus Synodi decretis ac gestis consensissent, ipsos quoque deponi jusserunt: utque Episcopi uniuscujusque Provinciæ simul convenientes, in eorum locum alios subrogarent. Cum hæc ab illis consulta & ad effectum perducta essent, omnibus ubique locorum Episcopis & clericis scripserunt, ut hæc observarent, & executioni mandarent. Itaque haud multo post, alii in aliorum locum substituti sunt ab Eudoxianis. Et in Macedonii quidem locum Eudoxius ipse suffectus est; in locum autem Basilii Athanasius; Eunomius vero, is qui postea nominis sui hæresin condidit, in locum Eleusii est subrogatus; deniq; Meletius Sebastiæ Ecclesiam vice Eusthatii regendam suscepit.

A σαντο, καὶ μήτε λειτουργεῖν, μήτε τὰς ἐκκλησίας διοικεῖν, ἄχρις ἂν ταύταις ὑπογράψωσιν· εἰ δὲ μὴ μεταμεληθεῖεν ὑπὸ μίαν ἓξ, καὶ πᾶσι τοῖς δόξασι καὶ πεπραγμένοις ὑπὸ τῆς συνόδου ταύτης συναινέσωσι, καὶ αὐτοὺς καθαιρεῖσθαι· οὗ δὴ καὶ ἕνεκα ἐπισκόπους συνιόντας, ἀντὶ αὐτῶν χειροτονεῖν ἑτέρους· ἐπεὶ δὴ ταῦτα αὐτοῖς ἐβεβούλητο καὶ εἰς ἕτερα ἴλλο, γράφουσι τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς, τάδε φυλάττειν καὶ ἐπιτελεῖν· οἱ τότε τε, ὀλίγῳ ὕστερον ἀνακαθίσαντες πρὸς B τῷ ἀμφὶ τὸν εὐδόξιον, ἄλλος ἄλλῳ μακεδονίῳ τε αὐτὸς εὐδόξιος, καὶ βασιλείῳ ἀθανασίος· ἐλθουσίῳ εὐνόμιος, ὃς δεύτερος μετὰ ταῦτα ἐξήρεσε τῆς ἀπ' αὐτοῦ καλουμένης αἱρέσεως· ἀντὶ δὲ εὐσταθίου, μελέτιος τὴν σεβαστείαν ἐκκλησίαν ἐπετράπη.

Caput XXVI.

De obitu Macedonii Constantinopolitani Episcopi: Et quid in prima concione dixerit Eudoxius: Et quomodo Eudoxius & Acacius Nicænam & Ariminensem fidei formulam abolere omni ope conati sint: Et quantus ex ea re tumultus Ecclesiis contigerit.

Cæterum Macedonius Constantinopolitanâ spoliatus Ecclesiâ, in locum quendam juxta urbis regiæ portas se recepit: ibique extremum diem obiit. Eudoxius vero ejus loco Ecclesiam obtinuit, Constantio Augusto decies, & Juliano Cæsare ter Consulibus. Quo quidem tempore cum primum plebem colligeret in dedicatione magnæ Ecclesiæ quam Sophiam vocant, conscenso sacerdotali suggestu, utpote conciona- D turus ad popolum, hæc in ipso sermonis exordio dixisse fertur: Pater quidem impius est, filius autem pius. Cumque plebs tumultuaretur: conquiescite inquit, Pater quidem impius est, propterea quod neminem colit. Filius vero pius, quia colit Patrem. Quo dicto, auditoribus risum movit. Porro tam ipse, quam Acacius, simul junctι, omni ope laborarunt, ut eorum quæ Nicææ statuta fuerant, memoriã ex omnium animis abolerent. Et fidei formulam quæ Arimini recitata est, unà cum additamentis quæ ipsi tanquam eam correcturi adjecerant,

Κεφ. κς'.

C Τελευτᾷ μακεδόνιος κωνσταντίνου πόλεως· καὶ τὰ διδάσκαλεῖα ἔσχεν ὁ εὐδόξιος· ὡς εὐδόξιος καὶ ἀκάκιος πλεῖστα ἐσπούδασαν τε ὑπὲρ νικαίης πίστιν, καὶ πῶς ἐν ἀριμήνῳ ἐκ τῆς μίξεως τούτων ὄχλος τάραχος ἐνεδίδοτο ταῖς ἐκκλησίαις συμβαίνειν.

Ἀφαιρεθεὶς δὲ μακεδόνιος τὴν κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίαν, εἴς τι τῶν ἐπὶ πόλει χωρίον διέτριβεν· ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν· εὐδόξιος δὲ τὴν ἐκκλησίαν καλουμένην νίκαν ὑπὲρ κωνσταντίνου τὸ δέκατον, καὶ ἰουλιανοῦ καίσαρος τὸ τρίτον ὑπατεύοντων, τὸ πρῶτον ἐκκλησιάζων ἐπὶ τῇ τελεσιουργίᾳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἣν σοφίαν ὀνομάζουσι, λόγου ἐπὶ τοῦ ἱερέως ἀναβάς βῆμα, οἷα δὴ τὸν λαὸν διδάσκων, ἀρχόμενος δὲ λόγου εἰπεῖν ὡς μὲν πατὴρ ἀσεβὴς· ὁ δὲ υἱὸς εὐσεβὴς θορυβουμένου δὲ τοῦ πλήθους, ἠρεμεῖτε, ἔφη· ὁ μὲν πατὴρ ἀσεβὴς, ὅτι μηδένα σέβει· καὶ ὁ μὲν υἱὸς εὐσεβὴς, ὅτι πατέρα σέβει· καὶ ὁ μὲν εἰπών, εἰς γέλωτα σὺν ἀκούσαις μεθέστησε κοινῇ δὲ ὅτι μάλιστα αὐτός τε καὶ ἀκάκιος πᾶσαν ἐποιοῦντο σπουδὴν, εἰς λήθην ἀγαγεῖν πάντας τῆς ἐν νικαίᾳ δοξάσης· καὶ τὴν ἀριμηνωδεῖσαν ἐν ἀριμήνῳ γραφὴν, μεθ' ὧν αὐτοὶ προσεθείκασιν ὡς διορθωσόμενοι

ἀνὰ πᾶν τὸ ὑπήκοον ἐξέπεμψαν καὶ σὺν ταύτῃ μὴ ὑπογράφουσας, ἐκέλευον ὑπερορίᾳ φυγῇ ζημιᾶσθαι, κατὰ πρόσταγμα βασιλέως· ὧδε γάρ φησιν ἐπύθοντο, λογιζομένοις ἀκονιτὶ τὰ πρόδηλα εὐξασθαι· τὸ γὰρ ἦν λόγῳ μεγίστων συμφορῶν· ἐμφερὴς γὰρ ἦν τοῖς ἐρημίοις τάραχος ἀνὰ πᾶν τὸ ὑπήκοον· καὶ τὰς πανταχοῦ ἐκκλησίας διωγμὸς εἶχε μονονουχὶ παλαιῷ τοῖς πρὶν ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν βασιλέων· εἰ γὰρ ταῖς εἰς σῶμα πηρείαις μετριώτερος ἐδόκει, χαλεπώτερος εἰκότως τοῖς εὖ φρονοῦσι, διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐφαίνετο· ἀμφω γάρ, ὅ τε διώκων καὶ ὁ διωκόμενος, ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὥρμηντο· καὶ τοσοῦτον αἰσχρὸν τὸ κακὸν, ὅσον περὶς τὰ ὁμοφύλους τὰ πολεμίων δρᾶν, καὶ οὐκ ἀλλοφύλους τοιούτους εἶναι, ὁ ἱερώτατος θεσμὸς ἀπηγόρευσεν.

A ad omnes Imperii Romani Provincias miserunt: eosque qui hunc fidei subscribere renuissent, in exilium ablegari jusserunt ex Imperatoris mandato. Id enim illi studuerant, cum existimarent se hoc pacto ea quæ vellent facile perfecturos esse. Verum ea res gravissimarum calamitatum causâ exstitit. Nam per universum orbem Romanum, tumultus non dissimilis iis quos supra retulimus, exortus est, & omnes ubique Ecclesias quædam quasi persecutio occupavit, cujusmodi olim sub Ethnicis Imperatoribus grassata fuerat. Etsi enim hæc quod quidem ac cruciatus attinet, remissior videbatur, prudentibus tamen viris propter infamiam visa est acerbior. Utrique enim, & is qui persequebatur, & ille qui persecutionem sustinebat, ex Ecclesia erant. Tantoque turpius erat id malum, quanto gravius est adversus tribules & cognatos, ea quæ hostes solent, perpetrare: cum tamen divina lex prohibeat, ne adversus extraneos ejusmodi animo simus.

B

Κεφ. κζ'.

Ὅτι τὸ ἐκ πάντας τοὺς θρόνους, μακεδόνιος καὶ τοὺς ἁγίους ἐλλασφήμησε πνεύματος· καὶ ὅτι μαραθώνιος σὺν ἄλλοις τῷ ἐκείνῳ αἱρέσεως ἤνξησε.

Cap. XXVII.

Quomodo Macedonius postquam è sede sua ejectus est, adversus Spiritum sanctum impie locutus sit: & quo pacto Marathonius unà cum quibusdam aliis, ejus hæresin auxit.

C

Ἡ δὲ καινότης ἐπαινουμένη ἐπὶ μᾶλλον ἐπεδίδου, καὶ τοὺς νεωτερισμοὺς εἰσῆγεν· ἀπαυθαδιαζομένη τε καὶ τῶν παλαιῶν ὑπερφρονοῦσα, ἰδίους ἐτίθει νόμους· καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀρχαιολέτρεις οὐκ ἐδόκει θεῷ δοξάζειν οὐδὲ ἀξίως· ἀεὶ γὰρ ξένα καινοῦσα δόγματα, οὐκ ἠρέμει τῶν καινῶν καινολέτρεις ἀπεδείκνυσα, ὥσπερ δὴ καὶ νῦν συνέβη· ἐπειδὴ γὰρ μακεδόνιος ἀφῃρέθη τὴν κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίαν, οὐκέτι ἁπλουστέρως εἰδόξαζε τοῖς ἀμφὶ τὸν ἀκάκιον καὶ εὐδόξιον· εἰσηγεῖτο γὰρ τὸν υἱὸν θεὸν εἶναι, καὶ πάντα τὲ κατ' οὐσίαν ὅμοιον τῷ πατρί· τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, ἀμοιρὸν τῶν αὐτῶν προσβείων ἀπεφαίνετο, διάκονον καὶ ὑπηρέτην καλῶν, καὶ ὅσα περὶ τῶν θείων ἀγγέλων λέγων τις, οὐκ ἂν ἁμάρτοι· ταύτης γὰρ δόξης ἐκοινώνουν αὐτῷ, ἐλευσιός τε καὶ εὐσάθιος, καὶ ὅθεν τότε καὶ τῶν ἐκ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως

NOvitas autem cum laudaretur, magis magisque increvit, & ad res quotidie novandas processit: fastuque & arrogantiâ elata, despectis patriis constitutionibus, privatas leges constituit. Nec eadem cum vetustioribus sentire de Deo sustinuit: sed peregrina indies dogmata excogitans, nova novis accumulare nunquam destitit. Quod quidem etiam tunc accidit. Postquam enim Macedonius Constantinopolitana exD tus est Ecclesia, non amplius eandem cum Acacio & Eudoxio opinionem tenuit. Docebat enim, Filium quidem Deum esse, per omnia similem Patri, adeoq; secundum substantiam. Spiritum vero Sanctum ejusdem honoris & dignitatis expertem esse asserebat: famulum ac ministrum eum appellans, & quæcunque alia quispiam de Angelis dicens, non aberraverit. Eandem cum illo opinionem amplexi sunt Eleusius & Eustathius, & reliqui omnes qui eo tempore à contrariæ sententiæ assertoribus

depositi fuerant Constantinopoli. Quibus haud exigua pars populi adhæsit, tam Constantinopoli, quam per Thraciam, Bithyniam & Hellespontum, finitimasque Provincias. Nam vivendi ratio, quam vulgus potissimum spectare solet, haudquaquam in illis culpanda erat. Etenim incessus quidem eorum gravis: disciplina vero, Monasticæ similis fuit. Ad hæc sermo non invenustus; & ingenium ad persuadendum accommodatum. Cujusmodi tunc fuisse dicitur Marathonius: qui ex rationario publico officii Præfecturæ Prætorianæ, cum opes maximas sibi comparasset, finitâ militiâ, ægrorum ac pauperum sub eodem tecto degentium curam gessit. Postea vero suasu Eustathii Sebastiæ Episcopi, Monasticam amplexus est vitam: & sodalitium Monachorum instituit Constantinopoli, quod ad nostram usque ætatem continua successione perseveravit. Hanc porro hæresin, tum studio, tum opibus suis tantopere adjuvit, ut sectatores Macedonii à quibusdam Marathoniani appellentur: nec immerito, ut equidem censeo. Hic enim solus unà cum sodalibus suis perfecisse videtur, ne hæc hæresis Constantinopoli penitus extingueretur. Etenim ex quo depositus fuerat Macedonius, nec Ecclesias deinceps, nec Episcopos ullos habuerunt Macedoniani, usque ad Principatum Arcadii. Quippe Ariani id nequaquam sinebant, à quibus omnes qui contraria ipsis sentirent, extrudebantur Ecclesiis, & gravibus suppliciis afficiebantur. Ac difficile quidem fuerit, omnes Episcopos qui tunc temporis sedibus suis expulsi sunt, sigillatim recensere. Nulla enim Provincia Imperii Romani, ut equidem existimo, hujus calamitatis expers fuit.

ἐν κωνσταντινουπόλει καθηρέθησαν· ὃς ὀλίγη μοῖρα λαοῦ ἐπείθετο τὴν κωνσταντινούπολιν, βιθυνίαν τε καὶ θρᾴκων ἑλλήσποντον, καὶ τὰ πέριξ ἔθνη· καὶ γὰρ δὴ τὰ αὐτῶν βίου, ᾧ μάλιστα τὰ πλήθη προσέχειν τὸν νοῦν εἰώθασιν, οὐ φαύλως εἶχον· πρόσοδός τε ἦν αὐτοῖς σεμνὴ καὶ εὐπλοΐα μοναχοῖς ἀγνὴ λόγου καὶ ἀκομψος, καὶ ἦθος πειθοῦς ἐπιτήδειον· οἷον δή τότε καὶ μαραθώνιον φασὶν ὁ ἀπὸ ψήφισι δημοσίων τῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς στρατιωτῶν, πλεῖστον πολιὰ συλλέξας, ἐπειδὴ τῆς στρατιᾶς ἐπαύσατο, συνῴκει νοσούντων καὶ πτωχῶν ἐπεμελεῖτο· μεθ' ἑτέρους δὲ τοὺς, πείσαντος εὐσταθίου σεβασείας ἐπίσκοπος, τὸν ἀσκητικὸν βίον ἐπήνεσε, καὶ συνάγει μοναχῶν ἐν κωνσταντινουπόλει συνεστήσατο, καὶ καὶ ἐξ ἐκείνου εἰσέτι νῦν ἐπὶ ταῖς διαδοχαῖς σῳζομένη· ἐπὶ τοσοῦτον ἦ ταύτῃ τῇ αἱρέσει προσθῆκαι καὶ χρήμασιν ἰδίοις συνελάσειε, ὡς πρός τινων μαραθωνιανοὺς δεῖ μακεδονίους ὀνομάζεσθαι, ἐμοὶ δοκεῖ, οὐκ ἀπεικότως φαίνεται γὰρ μόνος δεῖ μὴ τῶν συνοίκων, τὸν παντελῶς ἀποσβῆναι ταύτην τὴν αἵρεσιν κωνσταντινουπόλει αἴτιος γενόμενος· ἀφ' οὗ γὰρ καθηρέθη μακεδόνιος, οὔτε ἐκκλησίας οὔτε ἐπισκόπους, εἶχον μέχρι τῆς νῦν βασιλείας· οὐ γὰρ συνεχώρουν οἱ δρείς, παῖδες δὲ εὐσεβῶς δοξάζοντας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαύνοντες, καὶ δεινῶς πυρούμενοι· πάσας μὲν οὖν οἶδα τότε τῶν ἱερέων ἐκ τῶν ἰδίων πόλεων ἠλάθησαν, ἔργον ἄρα καλαλέγειν· οὐδὲ γὰρ ἔθνος τῶν ῥωμαίων οἰκουμένης, ἀπείρατον ἂν μὴ διαμεῖναι τοιαύτης συμφορᾶς.

Cap. XXVIII.

Quomodo Ariani divinum Meletium opinioni suæ favere arbitrati, à Sebastena sede Antiochiam transtulerunt: cumque ille Catholicam fidem libere professus esset, pudore suffusi, Eusoium ejus loco constituerunt. Meletius vero separatim conventus Ecclesiasticos habuit, cum Homousiani illum aversarentur, utpote ab Arianis ordinatum.

PEr idem tempus cũ Eudoxius Constantinopolitanam Ecclesiam obtineret, multi Antiochenã sedem ambire

Κεφ. κη'.

Ὅτι οἱ ἀρειανοὶ ὡς ὁμόφρονα λογιζόμενοι τὸν θεῖον μελέτιον ἐκ σεβασείας ἀντιόχειαν προεβίβασαν· τὸ δ' ἐμβιόδεον αὐτοῦ παῤῥησιαζόμενον κατηχύθησαν, καὶ καθελόντες αὐτὸν ἐζωῶιον ἐγκαθίζουσι τῷ θρόνῳ· μελέτιος δὲ ἰδίᾳ ἐκκλησιάζει· οἱ δὲ τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντες, καὶ τὸν ἐξεστρέπτως, ὑπὸ ἀρειανῶν χειροτονηθέντα.

ΕΝ δὲ τῷ τότε εὐδοξίου καθεζομένου κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίαν, πολὺν τὸν ἐν ἀνθιοχείᾳ θρόνον ἐποιεῖτο ἑαυτῷ

ἐπῳδάζον· καὶ ὡς εἰκὸς ἐπὶ πράγμασι τοιούτοις, φιλονεικίαι καὶ στάσεις διάφοροι ἔξ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ συνέβησαν· ἕκαστοι γὰρ τὸν ὁμόφρονα τῷ ἰδίαν πίστιν προσδοκώμενον, ἠρεῖτο τῆς ἐκκλησίας ἄρχειν· ἔτι γὰρ ἐπεπαυμένοι ἦσαν τοῦ περὶ τοῦ δόγματος διαφορᾶς, ἀλλ' ἐν ταῖς ψαλμῳδίαις συνεφέρον ἀλλήλοις· πρὸς δὲ τὴν οἰκείαν δόξαν, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, μεθήρμοζον τὸ ψαλλόμενον· ἔτι δὲ διακειμένης τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας, ἔδοξε τοῖς ἀμφὶ τὸν εὐδόξιον, καλῶς ἔχειν μεταστῆσαι ἐνθάδε μελέτιον ἀπὸ τῆς σεβαστείας, οἷά γε λέγειν τε καὶ πείθειν ἱκανόν, καὶ τὰ περὶ τὸν βίον ἀγαθόν, καὶ ὁμόδοξον αὐτοῖς τὸ πρὶν ὄντα· καὶ πάντα γὰρ ὤοντο, τῇ δοκήσει τοῦ ἀνδρὸς πρὸς οἰκείαν αἵρεσιν ἕξειν σὺν ἀντιοχείας οἰκήτορας, καὶ τὰς πλείστας πόλεις καὶ μάλιστα σὺν καλουμένους εὐσταθιανούς, οἳ καὶ τὴν πρόδοσιν τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου τὰ περὶ θεοῦ ἐδόξαζον· ἔμελλον δὲ πρὸ πολλοῦ τῆς ἐλπίδος ἀποτεύξεσθαι· ἐπεὶ γὰρ ἦλθεν εἰς ἀντιόχειαν, λέγεται δήμους πολλοὺς συνελθεῖν τῶν τὰ ἀρείου φρονούντων, καὶ παυλίνῳ κοινονούντων· οἱ μὲν, ἱστορήσαντες τὸν ἄνδρα, ὅτι πολὺ κλέος ἦν αὐτοῦ καὶ πρὸ τῆς παρουσίας· οἱ δὲ, μαθησόμενοι τί ἀρα ἐρεῖ, καὶ τίσιν ἐπιψηφίζει· ἤδη γὰρ φήμη διεφοίτα, ἐπαινέτην αὐτὸν εἶναι ἔξ ὧν ἐδογμάτισε τῶν ἐν νικαίᾳ συνελθόντων· καὶ τὸ ἀληθὲς ἔδειξε· τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν, σὺν καλουμένοις ἠθικοῖς λόγοις δημοσίᾳ ἐδίδασκε. τελευτῶν δὲ, ἀναφανδὸν τῆς αὐτῆς οὐσίας τοῦ παιδὸς τὸν υἱὸν ἀπεφήνατο· λέγει δὲ, προσθαμών ὁ ἀρχιδιάκονος, ὃς τότε ἦν ἔν τῷ κλήρῳ, ἐπὶ τοῦτο λέγοντος ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα, ἔβυσεν αὐτοῦ τὸ στόμα· ὁ δὲ, τῇ χειρὶ σαφέστερον ἢ τῇ φωνῇ, τὴν γνώμην καταμηνύει· καὶ τρεῖς μόνους εἰς τὸ πρόσθεν δακτύλους ἐκτείνων, εἰς ταυτὸν δὴ πάλιν τούτους συνέλεγε, καὶ τὴν ἕνα ὀρθὸν τῷ σχήματι τῆς χειρὸς εἰκονίζων τοῖς πλήθεσιν ἅπερ ἐφθέγγετο, καὶ λέγειν ἐπειρᾶτο· ὡς δὲ ἀμηχανήσας ὁ ἀρχιδιάκονος ἐπελάβετο τῆς χειρὸς, τοῦ στόματος ἀφέμενος, ἐλευθερωθεὶς τὴν γλῶτταν, ἐπὶ μᾶλλον μεγάλῃ τῇ φωνῇ σαφέστερον ἐδήλωσε τὴν αὐτοῦ δόξαν.

A cœperunt. Utque in ejusmodi rebus evenire solet, variæ cleri ac populi contentiones ac seditiones inde exstiterunt. Eum enim unusquisque ad regendam Ecclesiam deligebat, quem sperabat secum in fide consensurum esse. Quippe dissensiones de doctrina fidei nondum inter ipsos cessaverant: nec in psallendo inter se concordabant: sed ut supra dictum est, singuli Psalmos ad suam sectam ac sententiam accommodabant. Cum igitur Antiochensis Ecclesia in hoc statu esset, Eudoxiani commodum fore judicarunt, B ut Meletius Sebastia illuc transferretur, quippe qui ad dicendum & ad persuadendum idoneus esset imprimis, & ob vitæ integritatem probatus, & ejusdem cum ipsis opinionis jam pridem haberetur. Etenim futurum omnino sperabant, ut tanti viri fama atque auctoritate, cives Antiochenos ac finitimas civitates ad suam opinionem allicerent: præcipue vero Eustathianos, qui de divinitate ita sentiebant, ut à Concilio Nicæno traditum fuerat. Verum ea res longe aliter eventura erat quàm sperabant. C Nam cum ille Antiochiam venisset, ingens populi multitudo confluxisse dicitur, tam ex Arianis, quam ex iis qui cum Paulino communicabant: quorum alii hominem videre cupiebant, cujus tanta fama etiam ante ipsius adventum permanaverat: alii discere volebant quidnam dicturus, & quorum sententiam probaturus esset. Iam enim fama percrebuerat, fidem Nicæni Concilii ab illo comprobari: idque verum esse, exitus rei declaravit. Nam initio quidem morales duntaxat præceptiones publice exposuit: tandem vero Filium ejusdem cum Patre substantiæ esD se, palam asseruit. Ajunt porro Archidiaconum qui tunc in eo clero erat, statim accurrisse, & injecta manu, adhuc loquentis os obturasse. Illum vero manu sua clariùs quam voce, sententiam suam significasse. Tres enim duntaxat digitos initio protendit. Deinde iisdem retractis & compressis, unum tantum porrexit, manus figurâ designans multitudini, ea quæ ipse sentiret, & quæ dicere prohiberetur. Cumque æstuans Archidiaconus, dimisso ore manum Meletii apprehendisset, ille liberam linguam nactus, elata voce sententiam suam apertius quam antea declaravit:

auditoresque hortatus est, ut Nicænæ Synodi decretis adhæresicerent, protestatus eos qui aliter sentirent à vero aberrare. Cum autem hæc eadem dicere, & manu significare alternatim non desineret, pro eo atque Archidiaconus ipsum impediebat; & contentio inter utrosque esset, non dissimilis Pancratio; Eustathiani exclamare, gratulari & præ gaudio exsilire cœperunt. Ariani vero animos demisére. Quibus auditis Eudoxiani graviter commoti sunt: operamque adhibuerunt, ut Meletius civitate expelleretur. Eundem tamen postea revocarunt, ad ea quæ dixerat corrigenda, tanquam pœnitentia ductum, & contrariam amplexum sententiam. Sed cum ille sententiam non mutaret, Imperator eum Ecclesia expelli & in exilium deportari jussit. Quo facto Euzoius qui jam pridem unà cum Ario depositus fuerat, Antiochenam sedem regendam suscepit. Fautores autem Meletii, sese ab Arianis segregantes, seorsum conventus egerunt. Nam qui ab initio consubstantialis fidem sequuti fuerant, communicare cum illis detrectabant, eo quod Meletius ab Arianis Episcopis ordinatus fuisset, sectatoresque ejus ab hujusmodi sacerdotibus essent baptizati. Et isti quidem ob hanc causam inter se divisi sunt, quamvis in doctrina fidei consentirent. Imperator vero cum Persas res novas moliri accepisset, Antiochiam perrexit.

καὶ τῷ ἐν νικαίᾳ δεδογμένων ἔχεσθαι παρεκελεύετο· ἐδιεμαρτύρετο δὲ αὐτοῦ ἀκόντως, ἅμα τε ἀνθ' ἑτέρου τὰ ἀληθείας δὲ οὐ ἄλλως φρονοῦντας· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπαύετο τὰ αὐτὰ λέγων ἢ τῇ χειρὶ σημαίνων ἀμοιβαδὸν, ὡς ἐνεχώρει τοῦς τῶν ἀρχιδιακόνων κώλυσιν, καὶ φιλονεικία ἦν ἀμφοτέρων, μονονουχὶ παγκρατίῳ ἐμφερής, μέγα ἀνέκραγον οἱ εὐσταθιανοὶ, καὶ ἐχαίρεν καὶ ἀνεπήδων· οἱ δὲ ἀρείου, καλῆφεῖς ἦσαν ἀκόσαντες δὲ οἱ ἀμφὶ τὸν εὐδόξιον, ἐχαλέπαναν, καὶ ἐλαθῆναι τῆς πόλεως τὸν μελέτιον ἐπέδοσαν· καὶ πάλιν μεταπεμψάμενοι, ὡς ἐπανορθώσει τῶν εἰρημένων μεταμελόμενον, καὶ τἀναντία δοξάζοντα· μὴ μεταθέμενον δὲ τὴν γνώμης, ἐκβάλλεσθαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν αἱρεσιν οἰκεῖν προσέταξεν ὁ βασιλεύς· ἐπεὶ δὲ τοῦτο γέγονεν, ἐπιτρέπει τὸν ἀντιοχέων δῆμον εὐζώϊῳ, ὃς ἅμα ἀρείῳ πρότερον κατηχήθη· οἱ δὲ μελετίῳ ἐπαινέται, διαφθαρέντες σφᾶς τῶν τὰ ἀρείου φρονούντων, ἰδίᾳ ἐκκλησιάζον· οἱ δὲ ὁμοούσιον ἐξ ἀρχῆς τὰ περὶ τοῦ πατρὸς δοξάζοντες, παρητοῦντο κοινωνεῖν αὐτοῖς, ὡς μελετίῳ πρὸς ἀρειανῶν ἐπισκόπων χειροτονηθέντι, καὶ ὑπὸ τοιούτοις ἱερεῦσι βαπτισθέντων τῶν ἑπομένων αὐτῷ· ἐξ οὗ καὶ πρόφασιν τήνδε διῃρηντο, καίπερ ὁμοίως φρονοῦντες· ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούσας περὶ νεωτερίζειν, ἦκεν εἰς ἀντιόχειαν.

Caput XXIX.

Quomodo Acaciani denuo tumultuati sunt, & consubstantialis quidem fidem everterе, Arianam autem hæresin stabilire studuerunt.

Porro Acaciani adhuc quiescere non poterant: sed Antiochiæ unà cum paucis iterum congregati, ea quæ ipsi prius decreverant reprehenderunt. Nomenque illud, simile, ex formula fidei, Arimini & Constantinopoli recitata, expungere statuerunt: & Filium Patri per omnia, tam in substantia quam in voluntate dissimilem, & ex nihilo factum esse censuerunt, quemadmodum Arius ab initio docuerat. His autem sese adjunxerunt sectatores Aetii, qui primus post Arium palam his vocibus uti ausus est. Qua de causa, ipse qui-

Κεφ. κθ'.

Ὅτι οἱ ἀμφὶ ἀκάκιον πάλιν ἐκ μετανοίας ἐλθόντες εἰρήνευσαν, καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐξέβαλον, καὶ τὴν ἀρείου αἵρεσιν ἐστήριξαν.

Οἱ δὲ ἀμφὶ ἀκάκιον, ἠρεμεῖν πάλιν οὐκ ἠνείχοντο· συνελθόντες εἰς ἀντιόχειαν ἅμα ὀλίγοις, τὰ δεδογμένα πάλιν ἐμέμφοντο· καὶ τῆς ἀναγνωσθείσης ἐν ἀριμήνῳ καὶ κωνσταντινουπόλει γραφῆς ἐξαλεῖφειν ἐδοκίμασαν τὸ ὁμοιον ὁμοῦ καὶ πάντα, οὐσίαν τε καὶ βούλησιν, ἀνόμοιον εἶναι τὸν πατρὶ τὸν υἱὸν, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι τὸν υἱὸν, ὡς δὲ ἀρχῆς ἀρείῳ ἐδόκει· συνελάμβανον δὲ τούτοις καὶ οἱ τὰ ἀετίου φρονοῦντες, ὃς μετ' ἀρειον πρῶτος ἀφανῶς κατεβάλετο τοῖς ὀνόμασι τούτοις ἐθαρρησεν· ὅθεν δὴ καὶ

ἀθεῶ ὠνομάζετο, καὶ οἱ τὰ αὐτὰ δοκιμάζοντες ἀνόμοιοι καὶ ἐξεκόνιοι πιθανομένων ὑπ' αὐτῶν τῷ ἑπομένων τοῖς ἐννικαίᾳ δόξασιν, ὅπως Θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸν υἱὸν συνομολογοῦντες, ἀνόμοιόν τε καὶ ἐξ οὐκ ὄντων καὶ ἄλλην τὴν σφῶν αὐτῶν ἔκθεσιν ὀνομάζειν θαρρῶσιν· ὅτι καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ἔφασαν, εἶπε, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· πάντων ὑπὸ εἶναι καὶ τὸν υἱόν· ἐκ τούτου νοεῖσθαι τὸ προκείμενον ἐν οἷς ἐξέθεντο, καὶ τὰς θείας γραφάς· καὶ τὸ μὲν οὕτω μεταφέρουσι καὶ ἐσοφίζοντο· τελευτῶντες ὑπ' ὡς οὐκ οἷοί τε ἦσαν τοῖς ἐπὶ τούτων ἐγκαλοῦσιν ἢ ὀνειδίζουσιν ἱκανῶς ἀπολογεῖσθαι, πάλιν τὴν ἐν κωνσταντινουπόλει δοκιμασθεῖσαν πίστιν ἀναγνόντες, διελύθησαν, καὶ εἰς τὰς αὐτῶν πόλεις ἀπεχώρησαν.

A dem ἀθεον cognominatus est: Sectatores autem illius Anomœi, & Exucontii sunt appellati. Interrogantibus autem ipsos Nicænæ fidei sectatoribus, quamobrem ipsi qui Filium Deum ex Deo esse confitebantur, dissimilem tamen, & ex nihilo ortum, idque contra suam ipsorum fidei formulam dicere auderent: respondebant, dictum esse à Paulo Apostolo, Omnia autem ex Deo: in omnibus autem comprehendi etiam Filium. Atque hoc modo intelligendum esse quod ipsi adjecerant in formula fidei suæ, secundum scripturas. Et hoc B quidem ita cavillantes interpretabantur. Postremo cum iis qui ipsos hoc nomine accusabant objurgabantque, satisfacere non possent, lectâ rursus fidei formulâ quæ Constantinopoli approbata fuerat, è Concilio discesserunt, & ad suas quisque sedes reversi sunt.

Κεφ. λ'.

Περὶ χειροτονίας Γεωργίου τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ ὅτι τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀρχιερατευσάντων καὶ ὅτι μὲν κύριλλον πρεσβυτέρων ἀρχιερέων προελθόντων, πάλιν ἐκύριλλος ἐπὶ τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων.

Cap. XXX.

De Georgio Alexandriæ Episcopo, & de Episcopis Hierosolymorum: & quemodo cum post Cyrillum tres continua serie Episcopi facti fuissent, iterum Cyrillus sedem suam recepit.

ΕΝ τούτῳ δὲ, ἔτι ἀθανασίου κρυπτομένου, ἐπανελθὼν γεώργιος εἰς ἀλεξάνδρειαν, χαλεπῶς ἐκάκου τούς τε ἕλληνας, καὶ οὓς ἕτερος αὖτ' ἐδοξάζοντας χριστιανούς· ἐκαλέπαινε γὰρ ὡς ἐβούλετο θρησκεύειν ἐβιάζετο, καὶ θαλαμηφόρους ἤλαυνεν· ἐμισεῖτο δὲ θᾶττον μὲν τῶν ἐν ἄστει, ὡς ὑπερόπτας αὐτούς, καὶ τοῖς ἄρχουσιν ἐπιτάττων· θᾶττον δὲ πλῆθος, ὡς τυραννικὸς, καὶ πλέον πάντων δυνάμενος· ἐχαλέπαινε δὲ μάλιστα τοῖς ἕλλησι, ὅτι τε θύειν αὐτοὺς καὶ τὰς πατρίους ἑορτὰς ἄγειν ἐκώλυε, καὶ στρατιώτας καὶ τὸν ἐν αἰγύπτῳ στρατηγὸν σὺν ὅπλοις C εἰσαγαγὼν τῇ πόλει, εἰκόνας τε καὶ ἀναθήματα καὶ τὸν ἐν τοῖς ναοῖς κόσμον ἀφαιρούμενος· ἃ δὴ καὶ φασὶν ὕστερον αὖτῷ ἐγχρίσαι τῆς αἱρέσεως, ὡς αὐτίκα λέξω· κύριλλος δὲ καθαιρεθεὶς, ὡς εἴρηται, παραλαμβάνει τὴν ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν ἐρέννιος, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἡράκλειος· ἐφεξῆς τε τούτοις, ἱλάριος· τούτους γὰρ ὄντα τότε τὴν ἐνθάδε ἐκκλησίαν διαδεξάμενα παρειλήφαμεν, μέχρι τῆς θεοδοσίου βασιλείας· ἡνίκα δὴ κύριλλος εἰς τὸν αὐτὸν πάλιν ἐπανῆλθε θρόνον.

PEr idem tempus cum Athanasius adhuc delitesceret, Georgius Alexandriam reversus, tum Gentiles, tum Christianos qui non idem cum ipso sentirent, graviter oppressit. Utrosque enim divinum numen prout ipse vellet, colere adigebat: detrectantes vero insectabatur. Invisus autem erat, primoribus quidem propterea quod arrogans esset, & præsidibus imperaret: plebejis vero, tanquam tyrannus, & qui plus posset unus quàm reliqui omnes. Sed præcipue Gentiles ei succensebant, eo quod sacrificare & festos dies patrio ritu D celebrare, ipsos prohiberet; inductisque in urbem militibus armatis, unà cum Duce Ægypti, imagines ac donaria, omnemque templorum ornatum abstulisset. Quæ res postea causam necis ei attulit, sicuti mox dicturus sum. Cyrillo vero quemadmodum diximus, depositio, Hierosolymorum Ecclesiam suscepit Erennius. Cui deinde Heraclius successit: Heraclio autem Hilarius. Istos enim Hierosolymitanam Ecclesiam administrasse accepimus, usque ad Principatum Theodosii. Quo quidem tempore Cyrillus sedem suam postliminio recuperavit.

EJUSDEM

HERMIÆ SOZOMENI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBER V.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ε.

CAPUT PRIMUM.

De defectione Juliani Apostatæ, & de obitu Imperatoris Constantii.

ET hujusmodi quidem res in Orientis partibus per Ecclesias contigerunt. Interea vero Julianus Cæsar victis prælio Barbaris qui Rhenum fluvium accolunt, multos eorum interfecit, alios vivos cepit. Qua ex re ingentem gloriam adeptus, cum ob modestiam ac morum lenitatem gratissimus esset militibus, Augustus ab iisdem renuntiatur. Nullaque ob id factum excusatione usus, sicut par erat, apud Constantium; judices quidem ab eo promotos mutavit. Litteras autem ejus de industria ostentavit, quibus ille Barbaros ad bellum contra Magnentium invitans, in Provincias Romanorum induxerat. Cumq; antea Christianus fuisse videretur, repente mutata religione, semetipse Pontificem maximum appellavit: & Gentilium templa ingrediens, diis sacrificavit, & subditis suadere cœpit ut eo ritu Deos colerent. Porro cum metus subesset ne Persæ in Romanorum ditionem irrumperent, adque idcirco Constantius in Syria moraretur, animadvertens Julianus se absque ullo prælio Illyricum occupare posse, eo contendit: fingens se excusandi sui causâ, ad Constantium iter facere, ne sua sponte præter illius voluntatem insignia Imperii à militibus suscepisse videretur. Cæterum eo primum ingrediente in fines Illyriorum; ajunt vites quidem post tempus vindemiæ circa occasum Vergiliarum, uvis acerbis plenas

Κεφ. α'.

Περὶ τῆς ἀποστασίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, καὶ περὶ τελευτῆς βασιλέως Κωνσταντίου.

A Καὶ τὰ μὲν ὧδε ἀνὰ τὴν ἑῴαν περὶ τὰς ἐκκλησίας συνέβη· ἐν τούτῳ δὲ Ἰουλιανὸς ὁ καῖσαρ, μάχῃ κρατήσας τοὺς πέραν τοῦ ῥήνου πολεμίους βαρβάρων, οὓς μὲν ἐκτεῖνε· οὕστινας δὲ ἐζώγρησε· λαμπρὸς ἦν τῷ τρόπῳ δεφανεὶς, καὶ ὑπὸ μετριότητος καὶ πρᾳότητος κεχαρισμένος τοῖς στρατιώταις γενόμενος, ἀναγορεύεται παρὰ πάντων σεβαστός· μηδὲν δὲ περὶ τούτου, ὡς εἰκός, πρὸς κωνστάντιον παραιτησάμενος, ἄρχοντας μὲν οὓς ἐκεῖνος αὐτὸς χειροτονηθέντας ἤμειβεν· ὑπατικὰς δὲ τὰς ὑπατείας ἐπεδείκνυ, δι' ὧν οὕτως B βαρβάρους καλῶν καὶ μαγεντίῳ, εἰς ῥωμαίους ἤγαγε· ἐξαπίνης δὲ τὴν θρησκείαν μεταβαλών, πρότερον χριστιανὸς δοκῶν, ἀρχιερέα ὠνόμαζεν ἑαυτὸν, καὶ τοὺς ἑλλήνων ναοὺς ἐφοῖτα, καὶ εὐθὺς, ὃ οὐδεὶς πώποτε ὧδε θρησκεύειν ἐπειθε· προσδοκωμένων δὲ περσῶν ῥωμαίοις ὑπατεύων καὶ διὰ τοῦτο ἐν συρίᾳ κωνσταντίου C πρόνοιαν λογισάμενος ἀμαχητὶ δυνήσεσθαι τὴν ἰλλυριῶν κρατεῖν, εἰχέτης ἐπ' αὐτὰ ὁδεύει· προφάσιν ποιούμενος, ὡς δῆθεν γλίσχρως ἐλαύνει πρὸς κωνστάντιον, ὅτι τε μὴ ἐκὼν δόξαι πρὸς τῶν στρατιωτῶν παρὰ γνώμην αὐτοῦ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας καταδέχεσθαι· λέγεται δὲ πίνακα τινὰ τῶν τῇδε ὅρων ἐπέδη, τὰς μὲν ἀμπέλους μὴ τρύγειν ἀμφὶ τὴν τῶν πλειάδων δύσιν

ἐμφάκων πλήρεις φανῆναι· τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ A subito apparuisse: rorem vero ex aere delapsum, tum in ejus chlamyde, tum in vestibus eorum qui ipsum sequebantur, signum crucis singulis guttis depinxisse. Et ipse quidem, comitumque ejus quamplurimi, uvas intempestive apparentes pro bono omine accipiebant. Rorem vero casu quodam fortuito vestes in quas ceciderat, ita depinxisse opinabantur. Alii dicebant, ex his duobus prodigiis, alterum quidem portendere, Imperatorem immaturo exitu perituram, perinde ac uvas illas; regnumque illius brevi B tempore duraturum esse. Alterum vero prædicere, Christianorum religionem cœlestem esse, cunctosq; signo crucis consignari oportere. Ac meo quidem judicio ij qui adversa Imperatori augurabantur, à veritate minime aberrarunt. Utrumque enim felici conjectura ab illis dictum fuisse, progressus temporis declaravit. Constantius porro, cum Julianum bellum ipsi inferre didicisset, relicto belli apparatu adversus Persas, Constantinopolim contendit. Sed dum iter faceret, Mopsucrenis, qui locus est inter Cilices & Cappadoces C qui Taurum accolunt, fato functus est: annos natus quinque & quadraginta. Ex quibus tredecim quidem unà cum Patre; quinque vero ac viginti post ejus obitum imperavit. Mortuo itaque Constantio, Julianus quidem jam Thraciam obtinebat. Verum paulo pòst ingressus Constantinopolim, Imperator est appellatus. Cæterum Gentiles ajebant, eum multo ante quam ex Galliis discederet, ad hanc expeditionem suscipiendam incitatum fuisse à vatibus atque dæmonibus, qui & Constantii mortem, & futuram rerum mutationem ei prædixerant. Posset id quiD dem non absurde vocari præscientia rerum futurarum, nisi ipsemet statim morte præventus fuisset, Imperio velut in somnis duntaxat degustato. Stultum enim, ut opinor, fuerit dicere, eum cum fatalem Constantii interitum, & suam ipsius cædem in Perside futuram per divinandi artem prævidisset, ultro ad mortem ante oculos positam properasse: quæ ipsi quidem nihil allatura esset, præter opinionem imprudentiæ atque imperitiæ rei militiaris: Romano autem Imperio tantum invectura esset periculum, ut parum abfuerit, quin universum, aut certe pars ejus

πτῶσιν, διαχεθεῖσαν καὶ τῆς ἀυτοῦ ἐσθῆτος καὶ τῶν ἑπομένων, καθ' ἑκάστην σταγόνα, σωτῆρα σημεῖον ἐντυπῶσαι ἐδόκει δὲ αὐτῷ καὶ πολλοῖς τῶν συνιόντων, οἱ μὲν βότρυες ὥρᾳ καιρὸς φανέντες, σύμβολον εἶναι ἀγαθὸν· ἢ ὁ δρόσος, ἐκ παραλυχνίου ὧδε τὴν ἐσθῆτα καταιθεῖσαι καθ' ἧς ἔτυχε πεσεῖσα· ἄλλοι δὲ ἔλεγον τοῖν συμβόλοιν, τὸ μὲν, ἄωρον σημαίνειν ἀπολεῖσθαι τὸν βασιλέα, ὀμφάκων δίκην, καὶ ὀλιγοχρόνιον ἔσεσθαι αὐτοῦ τὴν βασιλείαν· τὸ δὲ, προμηνύειν ἱερόν εἶναι τὸ δόγμα τῶν χριστιανῶν, καὶ χρῆναι πάντας τῷ σημείῳ τοῦ σωτῆρος κατασημανθῆναι· ὡς ἔοικε δὲ, οἱ τἀναντία τῷ βασιλεῖ δοξάσαντες, ἐ διήμαρτον τῆς ἀληθείας· ἀμφότερα γὰρ εὐσόχως εἰρῆσθαι πρὸς ὁ χρόνος ἀπέδειξεν· ἐπεὶ δὲ ἐπύθετο κωνσάντιος ἐκστρατεύειν ἐπ' αὐτὸν ἰουλιανὸν, καταλιπὼν τὴν πρὸς τοὺς πέρσας παρασκευὴν, ἐπὶ τὸν κωνσαντίνου πόλιν ἐπείγετο· ἡνίκα δὴ τὴν ὁδοιπορίαν ποιούμενος, ἐτελεύτησεν ἐν μόψου κρήναις, C μεταξὺ χιλίων καὶ καππαδοκῶν τῶν πρὸς τῷ ταύρῳ· ἔτη ἀμφὶ τεσσαράκοντα καὶ πέντε γεγονώς· ἐξ ὧν τρισκαίδεκα σὺν τῷ πατρὶ ἐβασίλευσε, πέντε δὲ καὶ εἴκοσι μεθ' ὑιὸν· ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησεν, ὁ μὲν ἰουλιανὸς ἤδη τὴν θρᾴκην εἶχεν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ εἰς τὴν κωνσαντίνου πόλιν ἐλθὼν, αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη· οἱ δὲ ἕλληνες ἐλογοποίουν, ὡς καὶ πρὸ ἐγαλάτας ἀπολιπεῖν αὐτὸν, μανικοὶ καὶ δαίμονες ἐπὶ ταύτῃ τὴν ἐκστρατείαν ἐκίνησαν, τὸν κωνσαντίου θάνατον προμηνύσαντες, & τὴν τῶν πραγμάτων μεταβο-D λήν· ἦν δὲ ἄρα πιθανὸν προγνῶσιν ταῦτα καλεῖν, εἰ μὴ καὶ αὐτὸν ὅλον ἔπω τὸ ἐξ βίου τέλος ἔφθασεν, ὡς ἐν ὀνείρῳ τῆς βασιλείας γευσάμενον· εὐηθες δ' οἶμαι λέγειν, ὡς διὰ τῆς μανικῆς προφητῶν τὴν αὐτόματον κωνσαντίου τελευτὴν, καὶ τὴν αὐτοῦ φθορὰν πέρσαις σφαγὴν, ἐκοῦσης εἰς πρόσωπον ἥλατο θάνατον αὐτῷ μὴν, οὐδὲν ὅτι μὴ ἀβουλίας καὶ ἀμαθοῦς στρατηγίας προσάψασα δόξαν φθορὰ πολλοῖς· τῇ δ' ῥωμαίων ἀρχῇ, τοσοῦτον ἐπαγαγοῦσα κίνδυνον, ὡς μικροῦ πᾶσαν, ἢ τὸ

maxima Persis subjiceretur. Verum hæc quidem à nobis ita dicta sint, ne prætermissa esse videantur: singuli vero de iis statuant, prout voluerint.

πλεῖον αὐτῆς, κινδυνεύσαι ὑπὸ Πέρσαις γενέσθαι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἵνα μὴ παραλελεῖφθαι δόξῃ, ὧδέ πῃ εἰρήσθω ἡμῖν, καὶ ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ταύτῃ ἡγείσθω.

Cap. II.

De vita & institutione ac victu Juliani; & quomodo ad Imperium pervenerint.

POst obitum autem Constantii, persecutionem metus Ecclesiam invasit. Malique expectationem graviorem ipso malo faciebat Christianis, & longinquitas temporis elapsi, quæ ipsis oblivionem ac desuetudinem hujusmodi periculorum attulerat; & vetustorum cruciatuum recordatio, & odium Principis in ipsorum religionem. Etenim statim ab initio fidem Christi adeo impudenter abnegasse fertur, ut sacrificiis quibusdam atque invocationibus quas Græci depulsorias vocant, & victimarum sanguine, baptismum Christianorum eluerit, sacramentis Ecclesiæ renuntians: atque ex eo tempore haruspicinâ, & victimis, & cæteris Gentilium ritibus, tum privatim, tum publice usus sit. Quodam igitur tempore cum exta inspiceret, ajunt signum crucis ei in extis apparuisse coronâ circundatum. Et reliquos quidem divinationis illius conscios ac participes, metu perculsos esse, quippe qui religionis nostræ vim, & mansuram in perpetuum doctrinam ex eo conjicerent. Corona siquidem quâ crux erat circundata, signum est victoriæ: & undequaque exordium sumens, atque in se desinens, ambitu circuli nusquam terminatur. Verum doctor hujus scientiæ, Imperatorem bono animo esse jussit. Exta enim fausta & ex animi sententia ipsis apparere, quippe quæ Symbolum religionis Christianorum undique concluderent, atque in angustum coarctarent; ita ut nec dilatari, nec libere quo vellet evagari posset, utpote ambitu circuli circumscripta. Audivi præterea, eum aliquando in illustrissimum quoddam ac religiosum adytum descendisse, initiationis cujusdam, aut certe oraculi consulendi causâ. Cumque repente spectra, quæ machinationibus quibusdam & magicis præstigiis in ejusmodi locis apparere solent, ei objecta essent, præ terrore ac metu, oblitus eorum

Κεφ. β'.

Περὶ βίου καὶ ἀγωγῆς καὶ ἀρχῆς, καὶ πῶς εἰς τὴν βασιλείαν παρέδυ Ἰουλιανός.

Κωνσαντίου τελευτήσαντος, εἰς δεισιδαιμονίαν ἡ ἐκκλησία καθίσατο· καὶ φοβερωτέραν τῆς παρούσης τὴν προσδοκίαν ἐποιεῖτο τοῖς χριστιανοῖς, ὅτε διὰ μέσου παυσάμενος, ἀνθεὶς αὐτοὺς καταστήσας τῶν παλαι πεπραγμένων κινδύνων, καὶ τῶν πάλαι πεπονθότων ἡ ἀναμνησις, καὶ τὸ τῶν χρηστηρίων τοῦ δόγματος μῖσος· λέγεται γὰρ εὐθὺς παρρησιαστικῶς ἔτως ἀπαρνήσασθαι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ θυσίαις ποσὶ καὶ ἐπικλήσεσιν, ἃς δαιμονοπαίστας Ἕλληνες καλοῦσι, καὶ αἵματι σφαγίων τὴν καθ' ἡμᾶς βάπτισιν ἀποπλύσασθαι, τῇ μισήσει τὸ ἐκκλησίας ἀπεξαίμουν· καὶ τοῖς ἐκείνοις, ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ ἐν νόμοις, καὶ ἱερείοις, καὶ τοῖς ὅσα θέμις ἐστὶν Ἕλλησι, χρῆσθαι ποτὲ μὲν αὖθις θεομαχῶν, λόγῳ δὲ ἀναδεικνύναι σαφὲς σημεῖον ἐν τοῖς ἀπλάγχνοις σεφάνῳ κυκλούμενον· καὶ δὴ μὲν ἄλλως κοινωνὸς τῆς μαντείας εἰς δέον ἐμβαλεῖν, συμβαλλόμενος ἐντεῦθεν τὴν μὴ ταύτα θρησκείας ἰσχύν, καὶ τὸ δόγματος τὸ αἴδιον· καθότι ὁ σεφάνος τῇ περιλήψει, νίκης τε σημαντικόν ἐστι· καὶ τῇ περιόδῳ δὲ κύκλου, πάντοθεν δεχόμενος, καὶ εἰς ἑαυτὸν λήγων, ἁδαμοῦ πεφύκεται· ὅ γε μὴν δεχόμενος τὸν λήγων, ἁδαμοῦ πεφύκεται· ὅ γε μὴν δεχόμενος τὸ αὐτὸ διαγνώσεως, θαρρεῖν ἐκέλευσεν, ὡς αἰσίων καὶ γνώμην αὐτοῖς τῶν σφαγίων ἀναδεικνυμένων, καὶ ἀνεκλείπειν τὸ δόγματος σύμβολον, καὶ εἰς ταὐτὸν συνάγειν, ὥστε μὴ πλατύνεσθαι, καὶ αὖθις χωρεῖν οὗ ἐς βέλεται, ὅθεν ἔχοιτο τὴν τοῦ κύκλου περιφήν· ἐπυθόμην δὲ ὡς καὶ τῶν ἐπισημοτάτων καὶ φοβερῶν ἀδύτων εἴς τι κατίοι, τελεστικοῦ τινος ἢ μαντείας χάριν· ὅτε ἀπὸ τοῦ δαιμονίου δὲ πολλὰ τῶν ἐπὶ τούτοις μεμηχανημένων, καὶ γοητείαις φαινομένων φασμάτων, ὑπὸ θορύβου καὶ δέους τῶν παρόντων ἐπιλα-

πλανθανόμενος· ὁ γὰρ τῆς ἡλικίας ἐπὶ τοιαύτῃ ἦλθε τὴν μάθησιν· ἔλαθεν δὲ τῆς πρεσβυτέρας συνηθείας, οἷά γε χειστιανὸς ἐν δεινοῖς κινδύνοις ἀφειλημμένος, τῷ συμβόλῳ τοῦ σταυροῦ καταστηλώσας ἑαυτόν· αὐτίκα τὰ φρυκτὰ τὰ φάσματα ἐγκρύπτει, καὶ τὸ ἀναβαλόμενον ἐμποδίσας· ἀποτρόπαιος οὖν περὶ τούτου ὁ μυσαγωγός, ἐπειδὴ ἔγνω τὸ αἴτιον τῆς φυγῆς τῶν δαιμόνων, ἄγων τὸ γεγονὸς ἀποκαλέσας, καὶ ἀνήκεστον εἶναι, καὶ μηδὲν πρᾶξαι ἢ ἐννοῆσαι χριστιανικὸν προσκελευσάμενος, αὖθις ἐπὶ τὴν τελετὴν αὐτὸν ἦγε· ὁ μετρίως ἢ ἐλύπει θεοῦ χριστιανὸς καὶ προδεδειῶς ἐποίει, ἢ περὶ ταῦτα ἀναβολὴ βασιλέως, καὶ μάλιστα ὅτι χριστιανὸς ἦν πρότερον· εὐλαβῶν γὰρ περὶ τὴν θρησκείαν πατέρων γεγονώς, ἐκ νέου ἐμυήθη καὶ τὸν θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς ἐπαιδεύθη, καὶ ὑπὸ ἐπισκόποις καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἀνδράσιν ἐτράφη· γέγονε γὰρ αὐτῷ καὶ γάλλῳ πατὴρ κωνστάντιος ὁμοπάτριος ἀδελφὸς κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως, καὶ δαλματίου· ὃ παῖς ὁμώνυμος καίσαρ ἀναδειχθείς, ἀνῃρέθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μετὰ τὴν κωνσταντίνου τελευτήν· ὀρφανοὶ δὲ πατρὸς γενόμενοι καὶ αὐτοὶ τότε, δαλματίῳ συναπολέσαι κινδύνου ἔξειλεν ἡ τῆς ἐπιβουλῆς γάλλον μὲν, ὅτι νοσῶν ἔτυχε, καὶ ὃν ἔφθη αὐτόματος τελευτῆσαι προσδοκηθείς· ἰουλιανὸν δὲ τὸν νέον· ἔτι γὰρ ὀγδοον ἡλικίας ἦγεν ἔτος· μόλις δὲ ὧδε διασωθέντες, προσῆλθον ἐν καππαδοκίᾳ διατρίβειν ἐν μακέλλῃ χωρίον δὲ τοῦτο βασιλικὸν πρὸς τῷ Ἀργαίῳ ὄρει, σταδίους ἀπὸ πολλοῦ τῆς καισαρέων πόλεως, μεγαλοπρεπῆ τε βασίλεια ἔχον, καὶ λουτρὰ καὶ κήπους, καὶ πηγὰς ἀενάους· ἔνθα δὴ θεραπείας καὶ ἀγωγῆς βασιλικῆς τυχόντες, καὶ μαθήμασι καὶ γυμνασίοις τοῖς καθ' ἡλικίαν ἐχρῶντο, καὶ λόγων διδασκάλοις, καὶ τοῖς ὑφηγηταῖς τῶν ἁγίων γραφῶν· ὡς καὶ κλήρου ἐγκαταλεγῆναι, καὶ ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους· ὁ μὲν ἄλλα καὶ διὰ τῶν ἤθων καὶ τῶν ἔργων, τὴν εὐσέβειαν ἐπιδεικνύμενος· πρὸς πολλοὺς ποιούμενοι θεοῦ ἱερέας, καὶ τοὺς ἄλλως ἀγαθοὺς, καὶ περὶ δόγμα σωφρονοῦντας, τοῖς τε εὐκηρίοις οἴκοις θαμίζοντες,

A quæ gerebantur: jam enim adultâ ætate ad eam disciplinam se transtulerat: ex pristina consuetudine, utpote Christianus, in gravissimo discrimine constitutus, imprudens signo crucis seipsum consignavit. Statimque spectra evanuerunt, & id quod perficere volebant impeditum est. Sacrorum autem Antistes ea re perturbatus, postquam didicit quam ob causam dæmones aufugissent, piaculum esse dixit id quod ab Imperatore factum erat: hortatusque ut forti animo esset, nec Christianum quidquam aut ageret aut cogitaret, eum B rursus ad peragendum sacrum deduxit. Porro Christianis non mediocrem dolorem ac metum incutiebat, studium Principis erga hujusmodi superstitionem, ac præcipue quòd Christianus ante exstitisset. Nam cùm parentibus Christianæ religioni addictissimis ortus esset, à puero juxta Ecclesiæ ritum initiatus & sacris literis institutus; sub Episcopis denique & Ecclesiasticis viris educatus fuerat. Ipsi enim & Gallo pater fuit Constantius, Germanus frater Constantini Imperatoris, atque Dalmatii: cujus Filius eodem nomine C nuncupatus Dalmatius, cum Cæsar renuntiatus fuisset, post obitum Constantini à militibus est interfectus. Quo quidem tempore ipsi quoque patre orbati, parum abfuit quin perirent unà cum Dalmatio. Sed Gallum quidem periculo exemit morbus quo tum laborabat, & quo propediem moriturus putabatur: Julianum vero ætas tenera. Octavum enim ætatis annum nondum exegerat. Ita præter omnium spem atque opinionem servati, in Cappadocia degere jussi sunt in Macello. Villa hæc est publica, ad Argæum mon- D tem sita, haud procul ab urbe Cæsarea, quæ & magnificum habet palatium, & lavacra & hortos & fontes perpetuos. Illic ambo regali cultu educati sunt atque instituti: ibi disciplinis & exercitationibus, ipsorum ætati convenientibus imbuti: ibi denique ab humaniorum artium magistris, & à doctoribus sacrarum literarum ita sunt eruditi, ut in clerum ascriberentur, & Ecclesiasticos libros populo prælegerent. Moribus quoque & factis pietatem præ se ferebant: quippe qui tum sacerdotes, tum reliquos viros bonos & Christianæ doctrinæ Studiosos, plurimi facerent;

Ecclesias crebro adirent, & Martyrum sepulcra competenti honore venerarentur. Eo igitur tempore, ajunt illos sepulcrum Mamæ Martyris amplissimâ basilicâ circundare studentes, opus inter se partitos esse. Dumque alter alterum magnificentia & cultu superare contenderet, rem admirabilem prorsusque incredibilem accidisse, nisi multi nostra adhuc ætate superessent, qui rem ipsam ab illis qui eam viderant, acceperunt. Nam pars quidem operis quæ Gallo obvenerat, attollebatur, & ex animi procedebat sententia. Ex operibus autem Juliani, alia corruebant; alia ex fundamentis sursum propellebantur; alia ne solo quidem cohærere ab initio sustinebant, non secus ac si contraria quadam vi deorsum obsistente retruderentur. Et omnibus quidē ea res prodigio similis visa est. Multi vero, quid portenderet, ex eventu judicaverunt. Sed nonnulli ex eo conjecturam cœperunt, illum haudquaquam sincero animo erga religionem esse, verum præ metu Principis qui tum temporis Christianus esset, pietatem fingere; parum tutum esse existimantem, sententiam suam in apertum proferre. Porro paternam religionem prodidisse dicitur, vatum familiaritate & colloquiis primùm inductus. Nam aliquanto post ieâ Constantii placatâ, Gallus quidem in Asiam profectus, Ephesi mansit: quo in loco majorem partem rei familiaris sitam habebat. Julianus vero Constantinopolim reversus, magistrorum qui illic erant auditoria frequentavit. Qui cum egregia indole præditus esset, & in disciplinis magnos progressus faceret, haudquaquam in obscuro delituit. Privato enim habitu in publicum procedens, cum plurimis familiariter versabatur. Sed quoniam ut in populi multitudine & in regia civitate fieri solet, tanquam frater patruelis Imperatoris, & rebus gerendis idoneus, brevi ad Imperium perventurus sperabatur; multique hujusmodi sermones de illo passim spargebantur, jussus est Nicomediæ degere. Illic Maximus Ephesius Philosophus ei occurrens, & Philosophiam eum docuit, & odium religionis Christianæ: atque ut vates, ei affirmavit verum esse quod de illo vulgi sermonibus ferebatur. Ille, ut plerumque evenire solet hominibus qui imminentium

A καὶ ταῖς προσηκούσαις τιμαῖς τὰς τῶν μαρτύρων θήκας γεραίροντες. τὸν μὲν οὖν καιρὸν τοῦτον φασὶν αὐτοὺς, ἀπὸ διαζεύξεως μεγίστῳ φθάσαι θεῖναι οἴκῳ τὸν τάφον Μάμα τοῦ μάρτυρος, τὰς ἀμφοτέρους μερίσαι τὸ ἔργον· ἀμιλλωμένους δὲ ἑκατέρους φιλοτιμίᾳ καὶ πομπῇ ὑπερβάλλεσθαι τὸν ἕτερον, ἀπὸ δόξου συμβῆναι καὶ παντελῶς ἄπιστον, εἰ μὴ πολλοὶ τῶν ἀκηκοότων ἀπὸ τῶν τεθεαμένων μέχρι καὶ εἰς ἡμᾶς ἀφίκοντο. τὸ μὲν γὰρ ἄλλο μέρος ἐπῆρτο, καὶ τῇ γνώμῃ προσέκειτο τῶν

B Ἰουλιανοῦ πονημάτων, τὰ μὲν, ἁρπαστὰ τὰ δὲ, ἐκ τῆς γῆς ἀνεδίδοτο· τὰ δὲ, ἀπὸ δόξαν συνάπτεσθαι πρὸς τὸ ἔδαφος οὐκ ἠνείχετο, οἷά γε ἐξ ἀντιτύπου καὶ βίαιον ἀπωθούμενα κάτωθεν αὐτοῦθ' ὡς ἀναγκαῖα· πᾶσι δὲ εἰκότως τερατῶδες ἐδόκει τὸ πρᾶγμα. Ἐ τοῖς μὲν πολλοῖς, τῇ ἀπόβασει ἐκείθη· οἱ δὲ, ἐξ ἐκείνου σωφρονεῖν, μὴ ὑγιῶς ἔχειν τὸν ἄνδρα περὶ τὴν θρησκείαν, ἀλλ' εὐσεβεῖν πλάττεσθαι, χρόνου ὕστερα τὸν τότε κεκλῶντα ὑποκινούμενα, καὶ εἰς τὸ προφανὲς ἐξάγειν τὴν γνώμην

C οὐκ ἀσφαλὲς ἡγούμενον. προσύδωκε δὲ, ἐν λέγεται, τὴν πατρῴαν θρησκείαν, συνεπὶ μάντεων ὑπαχθεὶς τὰ πρῶτα τῇ χρηγάρ ποτε παρὰ μήτρα κωνσταντίνου τῆς ἐγγόνου γάλλου μὲν εἰς τὴν ἀσίαν ἐλθὼν, ἐν ἐφέσῳ διέτριβεν, ἔνθα δὴ τὰ πλείω τῆς οὐσίας ἦν· ἰουλιανὸς δὲ, εἰς κωνσταντινούπολιν ἐπανελθὼν, τοῖς ἐκεῖσε διδασκάλοις ἐφοίτα· φύσεως δ' εὖ ἔχων, καὶ τοῖς μαθήμασι ῥᾳδίως

D Ἐ βασιλευούσῃ πόλει, ἀδελφὸς ἐκ πατρὸς κρατοῦντος, καὶ πρόξενα διοικεῖν πάντα εἶναι φαινόμενος, προσεδοκᾶτο βασιλεύσειν καὶ πολὺς περὶ αὐτοῦ τοιοῦτος ἐκφοιτᾶτο λόγος, προσετάχθη ἐν νικομηδείᾳ διατρίβειν· ἐνταῦθα προσελθὼν αὐτῷ μάξιμος ὁ ἐφέσιος φιλόσοφος, φιλοσόφων αὐτῷ λόγων ἐπιμήκης ἐγκρύπτει, καὶ μίσος τῆς χριστιανῶν θρησκείας· καὶ οἷα μάντις, ἀληθῆ εἶναι τὰ περὶ αὐτοῦ φρυλλούμενα· ὁδὲ, τὸ δὴ τὸ πολλοῖς συμβαῖνον, ἐν ὑπονοίᾳ δυσχερῶν

πραγμάτων ταλαιπωρέμενος, βυκολη-
θεὶς αἰσίαις ἐλπίσι, φίλον ἔσχε τὸν μάξιμον·
τῷ βασιλεῖ δὲ τούτων μεμυθευμένων, δείσας ἐν χερσὶ σκείρεσθε, καὶ τὸν μοναχικὸν
ἐπλάσθη βίον· λάθρα δὴ τῆς ἑτέρας εἴ-
χετο θρησκείας· ἐπειδὴ δὲ εἰς ἄνδρας ἤδη
ἐτοιμότερον ἠπήχθη, καὶ ἐπλοεῖτο
τάδε· θαυμάζων τε εἴ τίς ἐστι τέχνη
προσημαίνουσα τὸ μέλλον, καὶ ἀναγκαίαν
ἡγεμόνος τῷ τούτης μάθησιν, ὧν μὴ δεῖ
χριστιανοῖς, εἰς πεῖραν προήχθη· καὶ τὸ
δὴ σκεῦος τοῖς ταῦτα μελέτῶσιν ἐχρῆτο φί-
λοις· ὧδε δὴ ἔσχων γνώμης, ἦκεν εἰς ἀσίαν
ἀπὸ νικομηδείας· καὶ συγγενόμενος σκεῦος
τοιούτοις, προθυμότερος περὶ ταῦτα γέγο-
νεν· ἐπεὶ δὴ γάλλος ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς καίσαρ
καλούμενος, μεμυθεῖς νεωτερίζειν ἀνῃρέθη,
ὑπολαβὼν κωνσάντιος καὶ αὐτὸν ἐρωτὶ βα-
σιλείας καλέχεσθαι, ὑπὸ φυλακῆς εἶ-
χεν· ἐξαιτησαμένης δὲ αὐτὸν εὐσεβείας
τῆς γαμετῆς κωνσαντίου, ἐξαιτησάμενος
αὐτὸν, ἀπεδήμησεν εἰς ἀθήνας· προφάσει
μὲν τῶν ἑλληνικῶν πόνων καὶ παιδευτερίων·
ὡς δὲ λέγεται, κοινωσόμενος τοῖς σκεῖσε μάν-
τεσι περὶ τῶν καθ' αὐτόν· μεταπαλεσάμενος
δὲ αὐτὸν ἐνθένδε κωνσάντιος, καίσαρα κα-
τέστησε· κατεζεύξας τε αὐτῷ πρὸς γάμον
κωνσαντίαν τῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ, ἅτε δὴ
πρὸς δύσιν γαλάτας πέπομφεν· οἱ γὰρ
βάρβαροι, ὃς αὐτὸς πρότερον καὶ μαγνεν-
τίῳ ἐμισθώσατο εἰς συμμαχίαν, ἀδὲν
ὄφελος εἰς τοῦτο νομίσαντες, ἐπὶ γαλάτας
ἦλθον· ἐπεὶ δὲ ἔτι νέος ἦν, τοῖς ἑπομένοις
αὐτῷ στρατηγοῖς τὰ πρακτέα ἐπέτρεψε· τῶν
δὲ πραττομένων, αὐτὸς ὡς ἐνῆν ὁ καίσαρ
τὸ πολέμιον προήνει· καὶ δὴ στρατιώτας
προθυμοτέρους περὶ τὴν μάχην κατέστη-
σεν, ἄλλως τε παρακινδυνεύειν προτρέπων,
καὶ ῥητὸν μισθὸν τάξας ἑκάστῳ βάρβαρον
ἀναιρεῖντι· κεχαρισμένος δὲ τοῖς στρατιώ-
ταις ἐντεῦθεν ἡγούμενος, ἐδήλωσε κωνσαν-
τίῳ τὴν τῶν στρατηγῶν ῥᾳστώνην· ὅπως ἀλέσθαι
δὲ ἑτέρῳ, συμβαλὼν τοῖς βαρβάροις, κα-
λῶς ἔπραξε· τῶν δὲ περὶ ἀσπονδῶν πρεσβευο-
μένων, καὶ σπονδὰς κωνσαντίῳ προϊσχομέ-
νων, μεταπαλεμένῳ σφᾶς ἐπὶ τὴν ῥωμαίων

A calamitatum metu afflictantur, melioris fortunæ spe illectus, Maximum in familiaritatem suam adscivit. Quibus Imperatori nuntiatis, timore perculsus comam rasit, & monasticum vivendi genus simulavit: clam vero Gentilium superstitionem amplexus est. Posthæc jam virilem ingressus ætatem, promptius ad hæc ferri, eaque agere cœpit. Artem igitur, si qua illa est, quæ res futuras prædicit, ingenti admiratione suspicere, ejusque notitiam necessariam sibi esse existimans, experimentum cepit earum rerum quæ Christianis interdictæ
B sunt. Ex eo tempore eos qui artem istam profiterentur, in amicorum habuit numero. Cum igitur eo animo esset, relictâ Nicomediâ in Asiam perrexit, & cum ejusmodi vitis illic congressus, ardentiore studio in eas artes incubuit. Cæterum cum frater ipsius Gallus Cæsar res novas moliri delatus, eamque ob causam interfectus fuisset, suspicatus Constantius Julianum quoque imperandi cupiditate ardere, sub custodia
C eum tenuit. Verum cum Eusebia uxor Constantii pro illo deprecata esset, ipse veniâ à Constantio impetratâ, Athenas profectus est: specie quidem, ut Græcas disciplinas perdiscceret, & scholas frequentaret: re vera tamen, ut Vates illic degentes de rebus suis consuleret. Verum paulo post Constantius eum inde accersitum, Cæsarem renuntiavit: desponsaque ei Constantia sorore sua, eum in Gallias misit. Etenim Barbari, quos ipse paulo antea ad auxilium sibi ferendum contra Magnentium mercede conduxerat; cum nullum sui usum in eo bello præbuissent, Gallos populabantur. Et quoniam Julianus adhuc juvenis erat, ducibus ipsum comitantibus, rerum curam commisit Constantius. Qui cum
D segnius agerent, ipsemet Cæsar pro virili parte belli curam suscepit: & milites ad pugnandum alacriores reddidit, tum aliis modis eos incitando ut periculis sese objicerent, tum certa mercede proposita ei qui Barbarum interfecisset. Quam ob causam acceptus militibus, ducum suorum desidiam Constantio per literas indicavit. Altero igitur Magistro militum misso, cum Barbaris congressus, rem feliciter gessit. Cumque illi legatos de pace misissent, & literas ostenderent Constantii, quibus ipsos in Romanorum ditionē

evocaverat, ipse legatum qui ea de re A venerat, dimittere de industria cunctatus, magnam hostium multitudinem inopinato adortus devicit. Ajunt porro Constantium insidias Juliano struentem, Bellum istud ei gerendum commisisse: quod tamen mihi nequaquam videtur probabile. Nam cum ei liceret, illum ne Cæsarem quidem initio facere, quid causæ est cur fecerit, cur sororem suam illi in matrimonium dederit, cur de Ducum desidia conquerenti morem gesserit, & eorum loco alium strenuum miserit ut victoriam de hostibus reportaret, nisi benevolo erga illum animo affectus fuisset? verum ut equidem conjicio, initio quidem Constantius cum eum benevole complecteretur, Cæsarem nuncupavit. Sed postquam præter ipsius sententiam Augustus renuntiatus esset; ceu metu, eo quod ipsum ac fratrem adhuc adolescentes injuria affecerat; ceu invidia, ut videtur, impulsus, eo quod parem ipsi honoris gradum consequutus esset, Barbarorum qui Rhenum accolunt operâ, insidias ei comparavit. Verum de his rebus alii aliter sentiunt.

γῆν, ἐπίτηδες ἀποπέμψαι μελήσας τὸν τάδε πρεσβεύομενον, ἀδοκήτως τῷ πλήθει τῶν πολεμίων ἐπελθὼν, ἐνίκησε. λέγεται γὰρ Κωνσάντιον ἐπιβουλεύοντα αὐτῷ, τοῦτον ἐπιστεῖλαι τὸν πόλεμον· ἐμοὶ δὲ οὐκ εἰκὸς εἶναι τοῦτο δοκεῖ· ᾧ γὰρ ἐξῆν μὴ δὲ καίσαρα τὴν ἀρχὴν ποιεῖν αὐτὸν, τί δὲ ἐποίει, καὶ τὴν ἀδελφὴν εἰς δὲ γαμετὴν, καὶ μεμφομένῳ περὶ τῶν βαρβάρων στρατηγῶν ὑπήκουε, καὶ στρατιὰν αὐτὸν τούτων ἐξαπέστειλεν, ὅπως καλῶς τὸν πόλεμον, εἰ μὴ φίλῳ ἐτύγχανεν· ἀλλ' ὡς συμβάλλω, τὴν μὲν ἀρχὴν εὔνους ὢν αὐτῷ Κωνσάντιος, καίσαρα καλέσησεν· ἐπεὶ δὲ αὖθις γνώμην αὐτοῦ σεβασὸς ἀνεκηρύχθη, ἢ διὰ διὰ ὃν αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν νεότητας ἠδίκησεν, ἢ φθονῶν, ὡς εἰκὸς, ἐπὶ τῇ ὁμοίᾳ τιμῇ, ἐπεβούλευεν αὐτῷ διὰ τῶν περὶ τὸν Ῥῆνον Βαρβάρων· ἀλλὰ τάδε μὲν, ἄλλοις ἄλλως δοκεῖ.

B

C

Caput III.

Κεφ. γ'.

Quomodo Julianus ad Imperium invectus, res Christianorum sensim labefactare, & Gentilium superstitionem callide instaurare cæpit.

Ὅτι κατασὰς εἰς τὸν βασιλείαν ἰουλιανὸς, ἐρίμα πόῤῥω τὰ τῶν χριστιανῶν ἀνακινεῖν ἤρξατο· καὶ τὸν ἑλληνισμὸν τυχηρότερος εἰσάγειν.

VBi vero solus Imperio potitus est, in Orientis quoque partibus Gentilium templa aperuit. Et ea quidem quæ neglecta fuerant sarciri; eversa vero refici; & aras extrui jussit. Multaque eis vectigalia constituit. Priscos etiam ritus, & patrias urbium ceremonias ac D sacrificia renovavit. Ipse palam ac publice diis immolans, victimas ac libamenta offerens, eos qui istarum rerum studiosi essent, in honore habebat. Sacrorum præterea initiatoribus, Flaminibus, Hierophantis, & simulacrorum ministris pristinos honores restituit; & quæ à superioribus Imperatoribus in eorum gratiam constituta fuerant confirmavit; immunitatem quoque à functionibus publicis, & ab aliis oneribus, sicut antea habuerant, iis decrevit. Ad hæc annonas ædituis templorum ablatas, reddidit. Iussitque ut à cibis abstinerent, &

Ἐπεὶ δὲ μόνῳ εἰς τὸν βασιλείαν κατέστη, καὶ ἀνὰ τὴν ἕω τοὺς ἑλληνικοὺς ναοὺς ἀνέῳξε· καὶ τοὺς ἠμελημένους ἐπεσκεύαζε, καὶ τοὺς δὲ καταλυθέντας ἀνανεοῦτο, καὶ τοῖς βωμοῖς ἀνίσατο προστάξει· καὶ πολλὰς αὐτοῖς ἐσ- D ηὗρε φόρους· ἔθη τε παλαιὰ, καὶ τὰ πάτρια τῶν πόλεων, καὶ τὰς θυσίας ἀνενέωσεν· αὐτός τε ἀναφανδὸν δημοσίᾳ ἔθυε καὶ ἔσπενδε, καὶ τοὺς περὶ ταῦτα σπουδάζοντας ἐν πολλῇ τιμῇ ἐποιεῖτο· μύσαις τε καὶ ἱερεῦσιν, ἱεροφάνταις τε καὶ τοῖς τῶν ξοάνων θεραπευταῖς, τὰς παλαιὰς τιμὰς ἀπέδωκε· καὶ τὰ ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων νενομοθετημένα ἐπ' αὐτοῖς ἐκύρωσε· λειτουργιῶν τε, καὶ τῶν ἄλλων ὧν πρὶν εἶχον, τὴν ἀτέλειαν ἐπεψηφίσατο· καὶ τὰ ἀφαιρεθέντα τῶν νεωκόρων σιτηρέσια ἀπέδωκε· καὶ καθαροὺς εἶναι ἀπὸ τροφῶν διεκελεύσατο

ὅλον ἀπέχεσθαι προσῆκε τὸν, ὡς Ἕλλησι λέγουσιν, ἁγνεύειν προειρημένον· προσέταξε δὲ καὶ τὸν πῆχυν ὑπὲρ νείλου, καὶ τὰ σύμβολα, καὶ τὰ παλαιὰ πάτρια κομίζεσθαι πρὸς τὸν σάραπιν· ἧς πρόσταξιν δὴ κωνσταντίνου τῇ ἐκκλησίᾳ προσεφέρετο· πᾶσι δὲ κοινῶς τῶν πόλεων πολλάκις ἔγραφεν· εἰ μὴν πρὸς ἑλληνισμὸν τετραμμένας ἔγνω, προτρέπων αἰτεῖν ἃς βούλοιντο δωρεάς· ταῖς δὲ χριστιανίζουσαις, προφανῶς ἀπηχθάνετο, μήτε ἐπιδημεῖν αὐτὸς ἀνεχόμενος, μήτε πρεσβευόντων πρὸς τῶν λυπούντων, τὰς πρεσβείας δεχόμενος· ἀμελεῖσθαι προσδοκωμένων τότε πρέσβεων ἐπιτρέπων, πρεσβευομένοις πρὸς τότε νικηθεῖσιν, ὡς παντελῶς χριστιανίζοιεν, καὶ μήτε θεοὺς ναοὺς ἀνοίγοιεν, μήτε εἰς τὰ ἱερὰ φοιτῶεν, ἠπείλησε μὴ βοηθεῖν, μήτε πρεσβείαν δέχεσθαι, καὶ ὡς ἐναγῆς τῆς αὐτῶν πόλεως μὴ ἐπιβήσεσθαι πρότερον, εἰ μὴ πύθοιτο εἰς ἑλληνισμὸν μεταβολάς· παραπλήσια δὴ καὶ τοῖς ἐν παλαιστίνῃ χωσανιτεῦσιν ἐγκαλῶν, προσένειμε γαζαίοις τὴν αὐτῶν πόλιν· ταύτην γὰρ τὴν κωνσταντίαν ὡς ἐν τῷ πρόσθεν ἐγνωμένην, ἐπίνειον γαζαίων οὖσαν καὶ μαιουμᾶν προσαγορευομένην, μαθὼν κωνσταντῖνος εἰς τὰ μάλιστα τὴν χριστιανῶν θρησκείαν προσθεῖναι, ἀξίᾳ πόλεως ἐτίμησε, καὶ κωνσταντίῳ τῷ παιδὶ ἐπωνόμασε, καὶ καθ' ἑαυτὴν πολιτεύεσθαι διετάξατο· λογισάμενος ἄδικον εἶναι, τελεῖν τοὺς γαζαίους εἰς ἅγαν ἑλληνίζοντι· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν βασιλείαν παρῆλθεν ἰουλιανός, δίκην ἔλαχον οἱ γαζαῖοι τοῖς κωνσταντιεῦσι· καὶ δικασὴς καθίσας αὐτὸς, προσένειμε γάζῃ τὴν κωνσταντίαν, ἀμφὶ σταδίους εἴκοσι διεχοῦσαν· καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνης τῆς προτέρας ἀφαιρεθεῖσα προσηγορίας, παραθαλάττιον μέρος τῆς γαζαίων πόλεως ὀνομάζεται. κοινοὶ δὲ αὐτοῖς πολιτικοὶ ἄρχοντες, καὶ στρατηγοί, καὶ τὰ δημόσια πράγματα· μόνα δὲ τὰ περὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰσέτι καὶ νῦν δύο πόλεις διείκυσιν· ἑκατέρα γὰρ ἰδίαν ἐπίσκοπον, καὶ κλῆρον ἔχει, καὶ πανηγύρεις μαρτύρων, καὶ μνείας τῶν παρ' αὐτοῖς γνωμένων ἱερέων, καὶ ὅρους τῶν περὶξ ἀγρῶν, οἷς τὰ ἀνήκοντα ἑκατέρᾳ

ab aliis omnibus, à quibus temperare convenit eos, qui, ut Gentiles loquuntur, in castu esse volunt. Præcepit etiam, ut cubitus Nili, & sacra Symbola juxta morem majorum ad templum Serapidis deferrentur. Nam ex præcepto Imperatoris Constantini, deportabantur ad Ecclesiam. Scribebat frequenter civitatibus: eas quidem quas Gentilium superstitioni deditas esse cognoverat, ultro adhortans ut peterent quicquid donari sibi vellent. Illas vero quæ Christianam religionem colerent, palam aversabatur: nec ipse eas adire sustinens, nec legatos earum admittens, si quando de incommodis suis conquererentur. Denique cum Persarum irruptio eo tempore exspectaretur, Nisibenis qui legatos ea de re ad ipsum miserant, eo quod Christiani omnes essent, ac neque templa deorum aperirent, neque ad sacra accederent, minatus est se nec opem laturum, nec legationem admissurum esse, nec in ipsorum urbem utpote sceleratam, pedem prius illaturum, quam ipsos ad Gentilium religionem se transtulisse didicisset. Constantiensibus quoque in Palæstina idem crimen objiciens, urbem eorum Gazæis contribuit. Hanc enim urbem Constantiam, uti supra retulimus, cum navale esset Gazæorum, & Majuma prius diceretur, Constantinus Christianæ religioni impense deditam esse intelligens, civitatis jure donaverat, & Filii sui Constantii nomine appellatam, separatim rempublicam habere præceperat: iniquum esse ratus, ut Gazæis Græcorum superstitioni supra modum addictis contributa esset. Verum ubi Julianus ad Imperiū pervenit, Gazæi adversus Constantienses litem moverunt. Ipse vero in ea causa judex sedens, Gazæis Constantiam adjudicavit, viginti circiter stadiis ab ea dissitam. Atque exinde priore spoliata vocabulo, maritima pars urbis Gazæ appellatur. Ac civiles quidem Magistratus, & Duumviri, & resp. ambabus communis est. Quod vero ad Ecclesiam pertinet, ea solum parte duæ urbes etiamnum videntur. Utraque enim suum seorsum habet Episcopum, suum clerum: dies item festos Martyrum suorum, & commemorationes Episcoporum qui ipsis præfuerunt: vicinorum denique agrorum limites, quibus Ecclesiæ ad utrumque

Episcopatum pertinentes distinguuntur. Nostra igitur ætate quidam Episcopus urbis Gazæ, mortuo Episcopo Majumitanorum, utrumque clerum adunare ac sibi subjicere conatus est, nefas esse dicens, ut unius urbis duo essent Episcopi. Sed cum Majumitani contradicerent, Synodus Provinciæ, causâ cognitâ, alterum Episcopum ordinavit: prorsus æquum esse judicans, ut qui pietatis causâ jus civitatis adepti fuissent, sed pagani Principis sententiâ eo jure excidissent, in iis saltem quæ ad sacerdotiũ & Ecclesiasticũ ordinem spectant, concessis sibi præmiis nequaquam spoliarentur. Verum hæc postea, ad hunc quem dixi modum contigerunt.

A

B

Caput IV.

Quantis malis Cæsarienses affecerit Julianus: & de fiducia Maris Chalcedonensis Episcopi.

PEr idem tempus Julianus Imperator, Cæsaream ad montem Argæum sitam, urbem amplam atque opibus abundantem, & totius Cappadociæ metropolim, ex albo civitatum expunxit: & cognomentum Cæsaris ei ademit, quod olim regnante Claudio meruerat, cum Mazaca prius diceretur. Nam & antea ejus civitatis incolas gravissimo odio prosequebatur, propterea quòd omnes pene Christiani essent, & quòd duo apud ipsos templa, Jovis scilicet præsidis urbis, & Apollinis patrii, jampridem destruxissent. Ubi vero templum Genii publici, quod solum supererat, se regnante à Christianis eversum esse didicit, gravissima indignatione commotus est adversus universam civitatem. Ac Gentiles quidem qui illic erant admodum pauci, incusavit quod ad opem ferendam non accurrissent, & si quid periculi subeundum erat pro Genii defensione, alacri animo non pertulissent. Omnes vero opes ac possessiones Ecclesiarum, tam quæ in urbe Cæsarea, quam quæ in vicinis locis essent, tormentis exquiri, & in medium proferri jussit. Et confestim quidem trecentas auri libras fisco inferri: universos autem clericos referri in album Officii Rectoris Provinciæ: quod quidem genus militiæ onerosum, & inter Romanos milites vile atque inhonestum existimatur.

C

D

Ἐπισκοπῆ θυσιαστήρια διοικίζειν· τῆς ἐν καθ' ἡμᾶς Ἐπισκόπων τὶς τῆς Γαζαίων πόλεως, τελευτήκοτος τοῦ τῆς Μαϊουμιτῶν ἐκκλησίας, ἐπεχείρησεν ἀμφοτέρας ταύτας κλήρους ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσαι, μὴ δεμιτὸν εἶναι λέγων, μιᾶς πόλεως δύο ἐπισκόπους τρέφεσθαι· ἀλλ' ἐπόλων τῶν Μαϊουμητῶν, διαγνωσθέντος ἔθνος σωφρονοῦντος, καὶ ἕτερον ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον· πάντως τρόπον τινὰ δοκιμάσασα, δεῖν δι' εὐσέβειαν δικαίων πόλεως ἀξιωθέντας, διὰ ὧν κεῖνται ἑλλιμένες βασιλέως ἄλλως τραφέντας, ἐν ἱερωσύναις καὶ τάξει ἐκκλησιῶν, χρῆναι ἀφαιρεῖσθαι τῶν δοθέντων γερῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον οὕτω ἀπέβη.

Κεφ. δ'.

Οἷα κακὰ καίσαρι ὕσιν ὁ Ἰουλιανὸς διαφέρεται· καὶ περὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου χαλκηδόνος.

ΠΕρὶ ὃν τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ τὴν τραχεῖαν ἀγραίῳ καισάρειαν, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα, καὶ μητρόπολιν οὖσαν τῆς καππαδοκίας κλίματος, ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πόλεων ἐξήλειψεν ὁ βασιλεὺς· καὶ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ καίσαρος ἀφείλετο, ἣν πάλαι ἔτυχεν ὑπὸ κλαυδίου καίσαρος, μάζακα τὸ πρῶτον ὀνομαζομένην· ἐμίσει γὰρ καὶ πρότερον ὀξέως μᾶλλον διὰ αὐτῆς οἰκήτορας, ὡς πανδημεὶ χριστιανίζοντας, καὶ πάλαι καθελόντας τοὺς παρ' αὐτοῖς νεὼς, πολιέχου διὸς, καὶ παρεδεδηλωκότος· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τύχης, ὃ μόνον ἐναπελείφθη, αὐτοβασιλεύοντος τοῦ χριστιανῶν ἀνετράπη, δεινῶς ἀπηχθάνετο πάσῃ πόλει, καὶ ἐδυσφόρει· καὶ ἕλληνας μὲν, διὰ ὀλίγους εὐαριθμήτους μάλα, ἐμέμφετο, ὡς μὴ ἐπαμυνόντας, εἰ παθεῖν ἔδει τι, προθύμως ὑπὲρ τύχης ὑπομείναντας· πάντα δὲ τὰ κτήματα τὰ χρήματα τῆς ἐν καισαρείᾳ καὶ τοῦ διὸς αὐτῆς ὄρους ἐκκλησιῶν, ἐρανωμένα μυριάσι βασάνων, εἰς μέσον φέρεσθαι προσέταξεν· αὐτίκα τριακοσίας λίτρας χρυσοῦ τῷ ταμείῳ ἐπεσάγει· κληρικοὺς δὲ πάντας ἐγγραφῆναι τῷ καταλόγῳ τῆς τοῦ τὸν ἄρχοντα ἔθνους προσιόντων· ὃ δὴ ἀπανηρὸν εἶναι σφόδρα καὶ ἐπονειδιστον ἐν ταῖς τῆς ῥωμαίων προσηκούσης νομίζεται.

τὸ δὲ πλῆθος τῶν χριστιανῶν σὺν γυναιξὶ καὶ παισὶν ἀπογράψασθαι, καὶ καθάπερ ἐν ταῖς κώμαις φόρους τελεῖν· ἔνορκον δὲ ἠπείλησεν, ὡς εἰ μὴ τάχος τὰ ἱερὰ ἀνεγείρωσιν, ἐπαύσειν μὲν μείωσιν, καὶ κακοποιῶν τὴν πόλιν· καὶ ἐς τὰς κεφαλὰς συγχωρήσειν αὐτοῖς γαλιλαίους ἔχειν· ὧδε γὰρ ἐπαιθάζων καλεῖν εἰώθει τοὺς χριστιανούς. ὀξέως δ' ἂν ἴσως εἰς ἔργον ἡ ἀπειλὴ, εἰ μὴ θᾶττον ἐτελεύτησεν· ἐπεὶ ἐς μὲν τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἐλεῶν τοὺς χριστιανοὺς, φιλανθρωπότερος ἐφάνη τοῖς πρόσθεν διωξάντων τὴν ἐκκλησίαν· ἀλλ' ἐκ τῶν φθασάντων εὑρὼν, ὅδεν ὄφελος εἶναι τιμωρεῖν εἰς σύστασιν ἑλληνισμοῦ· ταύτῃ δὲ μάλιστα τὰ χριστιανῶν ηὐξῆσθαι, καὶ ἐνδοξότερα γεγονέναι τῇ ἀνδρείᾳ τῶν διὰ τὸ δόγμα ἀποθανεῖν ἑλομένων· ὅθεν δόξης αὐτοῖς φθονῶν, ὁ φειδόμενος, πυρὶ μὲν ἢ σιδήρῳ, ἢ τοῖς ἐς σώματος αἰκισμοῖς, ἢ τῷ καταπονῶσαι, καὶ ζῶντας καθορύττειν, ἃ τὸ πρὶν ἐπαιδάζετο, οὐκ ἀναγκαῖον εἶδεν εἰς μεθάσασιν γνώμης· λόγῳ δὲ καὶ παραινέσεσι πείθειν ἠγεῖτο τὰ πλήθη εἰς ἑλληνισμὸν μεταβαλεῖν· καὶ ἐς σκοπὸν προιέσεσθαι ῥᾳδίως, εἰ βιάσασθαι μὴ ἀξιώσας, οὐκ ἀπαδόξειν φιλάνθρωπός τις εἶναι δόξει πρὸς αὐτούς· λέγεται γὰρ πυθομένῳ αὐτῷ ἐν κωνσταντινουπόλεως τειχίῳ προσελθόντα μάγειν τὸν χαλκηδόνος ἐπίσκοπον, ἀσεβῆ τε δημοσίᾳ ὑβρίσαι, καὶ ἄθεον καὶ ἀπόβατον ἀποκαλέσαι· τὸν δὲ, μόνῳ αὐτῷ ὀνειδίσαι τὴν τυφλωσιν· ἤδη γὰρ προκεχυμένῳ· ἐπεὶ δὲ καὶ ἐπισκώπτων, οἷά πως εἰώθει, εἰς τὸν Χριστὸν βλασφημοῦντα, ἐρέσθαι ὁ γαλιλαῖός σου θεὸς, εἰπεῖν, θεραπεύσει σε ὑπολαβὼν μάγος, ἀλλ' ἐγὼ χάριν ἔχω τῷ θεῷ μου τυφλώσεως, ἔφη, ἵνα μή σε θεάσωμαι τῆς εὐσεβείας ἐκπεπτωκότα· καὶ ὁ βασιλεὺς μηδὲν ἀποκρινόμενος παρέδραμε· ὥστε γὰρ ταύτῃ μᾶλλον ἑλληνισμοῦ κρατύνειν, ἀνεξίκακον καὶ πρᾶον ἀδοκήτως τῷ πλήθει τῶν χριστιανῶν ἑαυτὸν ἐπιδεικνύς.

A Vulgus vero Christianorum unà cum uxoribus & liberis describi, & perinde ac in pagis, tributa pendere præcepit. Additio quoque jurejurando minatus est, nisi quamprimum templa instaurassent, se urbi succensere eamque opprimere non destiturum: ac ne permissurum quidem, ut Galilæi, sic enim Christianos per ludibrium vocabat, capita sua retinerent. Ac fortasse ad opus ipsum pervenissent minæ, nisi morte præreptus fuisset. Nam & initio Imperii, clementiorem se præbuit iis qui prius Ec- B clesiam persecuti fuerant, non quòd Christianos misereretur: sed quoniam ex præteritis rebus deprehenderat, nihil prodesse supplicia ad confirmandam Gentilium religionem: immo vero res Christianorum ea potissimum ratione auctas esse, multoque quam prius illustriores exstitisse, ob fortitudinem eorum qui religionis causâ mortem oppetere non dubitassent. Quocirca invidens gloriæ Christianorum, non autem iis parcens, nequaquam necessarium esse existimavit ad eos de sententia deducendos, igne ac ferro & corporum cruciatibus uti, nec in mare demergere, aut C vivos humi defodere, quòd à superioribus fuerat factitatum. Sed populos ratione atque exhortationibus inducendos esse censuit, ut ad Gentilium religionem se conferrent: seque id quod cupiebat facile assecuturum, si omissa vi, præter omnium expectationem clementer se erga eos gerere videretur. Porro quadam die, cum in templo Genii publici Constantinopoli sacrificaret, Maris Chalcedonensis Episcopus eum adiisse dicitur, & tanquam impium palam contumelia affeciisse, Deique hostem & desertorem fidei appellasse. Julianus vero solam ei exprobravit cæcitatem. Etenim senex suffusione oculorum labo- D rans, manu pueri deductus accesserat. Sed cum more solito irridens, & in Christum blasphemans dixisset; nunquam profecto Galilæus Deus tuus te sanabit: respondens Maris, at ego, inquit, gratias ago Deo meo, quòd luminibus orbatus sum, ne te videam qui à pietate excidisti. Imperator vero nihil respondens, prætergressus est. Hoc enim pacto se Gentilium superstitionem confirmaturum esse existimabat, si multitudini Christianorum patientem se ac mitem præter exspectationem ostenderet.

A

Caput V.

Qualiter Julianus Christianis vinctis libertatem restituerit, eo consilio ut Ecclesiæ turbarentur: & quanta mala in Christianos excogitaverit.

HÆc igitur mente agitans, eos quidem qui regnante Constantio in exilium pulsi fuerant, exilio liberavit; proscriptis vero lege lata facultates suas restituit. Populis autem civitatum palam interdixit, ne quem Christianorum aut injuria afficerent, aut contumelia; neve invitos ad sacrificandum trahe- B rent. Sed ut qui sua sponte ad aras accederent, prius placarent eos dæmonas quos Pagani Avertuncatores vocant; & expiationibus quæ ipsis usitatæ sunt, purgarentur. Et clericis quidem immunitatem omnem atque honorem, & annonas à Constantio præbitas ademit: legesque in eorum gratiam latas abrogavit: ipsos denique curiis restituit. A mulieribus etiam ob egestatem clero ascriptis, ab ipsis quoque virginibus ac viduis ea quæ ex publico acceperant exigi jussit. Nam cum Constantinus Ecclesiarum statum ordinaret, ex tributis singularum civitatum, C partem quæ ad alimenta paranda sufficeret, clero cujusque urbis distribuit, idque lege lata confirmavit: quæ quidem lex etiamnum manet, ex eo tempore quo Julianus est mortuus, diligenter custodita. Hanc porro exactionem crudelissimam ac molestissimam fuisse ferunt. Testantur id tabulæ, ab exactoribus tunc traditæ iis qui solvere compulsi fuerant, quibus ostenderetur reddidisse illos ea quæ ex Constantini lege acceperant. Nec tamen hîc stetit odium Principis adversus religionem Christianam. Verum ut erat infenso in D hanc doctrinam animo, nullum noscendi genus prætermisit, quo Ecclesiam subverteret. Nam & opes earum, & donaria ac sacra vasa ademit: & deorum templa, quæ principatu Constantini & Constantii destructa fuerant, ab iis ipsis qui ea destruxerant, instaurari coegit, aut pretia eorum persolvi. Has ob causas, cùm neutrum istorum præstare possent, ac præterea sacræ opes studiose perquirerentur, Episcopi simul & Clerici, & ex plebe Christianorum non pauci, gravissimis tormentis subditi, & in carcerē

Κεφ. ε'.

Ὅτι ἀνῆκε τοῖς καθειργμένοις χριστιανοῖς τὴν ἐλευθερίαν, ἵνα μᾶλλον ἡ ἐκκλησία ταράττοιτο· καὶ ὅσα κακὰ κατὰ χριστιανῶν ἐπενόει.

ΤΑῦτα δὴ σκοπεύων, πᾶσι μὲν τοῖς ἐπὶ κωνσταντίου φυγαδευθεῖσι διὰ θρησκείαν, ἀνῆκε τὴν φυγήν, καὶ τοῖς δημευθεῖσι νόμῳ τὰ σφέτερα ἀπέδωκε· τοῖς δὲ δήμοις προεγόρευε, μηδένα ἀδικεῖν τῶν χριστιανῶν, μηδὲ βιάζειν, μηδὲ ἀκουσίας πρὸς θυσίαν ἕλκειν· εἰ δέ τις ἑκοντὶ τοῖς βωμοῖς προσίοιτο, πρότερον ἐξιλεοῦσθαι ὡς ἔθος ἦν καλοῦσιν ἀποτροπαίους δαίμονας, καὶ καθαίρεσθαι καθαρσίοις, οἷς αὐτοὶ κληθρικὸς μέντοι, πᾶσαν ἀτέλειαν καὶ τιμὴν καὶ τὰ σιτηρέσια ἀφείλετο κωνσταντῖνος καὶ δοὺς ὑπὲρ αὐτῶν κρύβδην νόμους ἀνεῖλε, καὶ τοὺς βουλευτηρίους ἀπέδωκε· μέχρι τε παρθένων καὶ χηρῶν, τὰς δι' ἔνδειαν ἐν τοῖς κλήροις τῆς μοίρας, εἰσπράττεσθαι προστάξας, ἃ πρὸς δεσπότου δημοσίᾳ κομισάντος ἤνεγκα δὴ κωνσταντῖνος τὰ τῶν ἐκκλησιῶν διέταττε πράγματα, ἐκ τῆς ἑκάστης πόλεως φόρων τὰ δεκάτα πρὸς ἀσκησιν ἐπιτηδείων ἀπένεμε τοῖς πανταχοῦ κλήροις, καὶ νόμῳ τοῦτο ἐκύρωσεν, ὡς καὶ νῦν κρατεῖ, ἐξ οὗ τέθνηκεν ἰουλιανὸς ἐπιμελῶς φυλαττόμενος· ὠμότατον δὲ καὶ χαλεπώτατον τήνδε γραφὴν φασὶ τὴν εἴσπραξιν· μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ τότε πρὸς τῆς πρακτόρων γραμμάτων τοῖς εἰσπραχθεῖσιν, εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀναδόσεως ὧν εἰλήφεσαν καὶ τὸν κωνσταντίνου νόμον· οὐκ ἐν τούτοις δὲ μόνον ἴσασι τὴν θρησκείαν ἀπέχθειαν· πρόδηλον δὲ καὶ πρὸς τὸ δόγμα μᾶσσον, ὅτι οὐδὲν εἶδον παρέλιπεν εἰς καθαίρεσιν τῆς ἐκκλησίας· χρήματά τε γὰρ τὰ ἀναθήματα, καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη ἀφῃρέθησαν· οὗτος τε καὶ θεοδοσίου νεὼς ἐπὶ τῆς κωνσταντίνου καὶ κωνστα- ντίου ἡγεμονίας βιαζόμενος τοὺς καλεομένους ἀνακοδομεῖν, ἢ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἀποτιμήσεις ἐπιτρέπειν· ἐκ δὲ τούτων, μηδέτερον ἐπιτελεῖν δυνάμενοι, προσέπι δὲ καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν ἱερῶν χρημάτων, ἱερεῖς τε καὶ κληρικοὶ καὶ τῶν ἄλλων χριστιανῶν πολλοὶ χαλεπῶς ἐβασανίζοντο, καὶ δεσμωτηρίοις

ὑπεβάλ-

ἐνεβάλλοντο· ὥστε παντ᾽αχόθεν συμβαλλεῖν ἐξῆν, φόνων μὲν ἕνεκα καὶ πλησιοίας τῷ εἰς τὸ σῶμα πεπραγμένων, μετριώτερον αὐτὸν γεγενῆσθαι τῶν πρόσθε διωξάντων τὴν ἐκκλησίαν· ἐν ᾧ τοῖς ἄλλοις χαλεπώτερον· φαίνεται γὰρ ἐν πᾶσιν αὐτὴν κακῶς ποιήσας· πλὴν ὅτι τὰς ἀλλοτρίαν οἰκεῖν καθαιρεθείσας ἱερέας ἐπὶ τὸ κωνσταντίου βασιλείας μεταπεκαλέσατο· λέγεται δὲ μὴ φειδοῖτο πρὸς αὐτὰς ταῦτα πρᾶξαι· ἀλλ᾽ ὥστε, ἢ ὑπὸ τοῦ πρὸς ἀλλήλους ἔριδος ἐμφυλίῳ μάχῃ πολεμεῖσθαι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τῶν οἰκείων διαμαρτεῖν θεσμῶν· ἢ κωνσταντίου διαβάλλων ὡς ἐπὶ τὸ πρὸς πάντα τὰ ὑπηκόους τελευτήσαντι τούτῳ, μισοκαισαρεῖν, ὃς μὲν ἑλληνισὰς, ὡς ὁμόφρονας θεραπεύων τοὺς δὲ διὰ Χριστὸν ἐπ᾽ ἐκείνου κακῶς παθόντας, ὡς ἠδικημένους, ἐλεῶν· ἀμέλει δὲ καὶ τοὺς εὐνούχους, ὡς ἀπὸ καταθυμίας τῶν βασιλέων ἐξέβαλεν· εὐσέβιον δὲ τὸν μείζονα τοῦ βασιλικοῦ αὐλῆς, θανάτῳ ἐζημίωσε· ἐδόκει γὰρ αὐτῷ λύπης εἶναι πρὸς τοῦτον, καθότι γάλλον τὸν ἀδελφὸν τῇ αὐτοῦ ἐπιβουλῇ ἀνηρῆσθαι ὑπώπτευεν· ἀέτιον δὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς εὐνομίου αἱρέσεως, ὑπὸ κωνσταντίου ὑπερορείαν φυγὴν καθαιρεθέντα, καὶ ἄλλως ὕποπτον διὰ τὴν πρὸς γάλλον ὁμιλίαν, εὐμενῶς δὲ μάλα γράψας μεταπεκαλέσατο πρὸς αὐτὸν, δημόσια ὑποζύγια δεδωκὼς ἐκ τοιαύτης αἰτίας, καὶ ἐλεύσαντα τὸν κυζίκου ἐπίσκοπον ὑπὸ βαρυτάτῳ ἐπιβολῇ προσέταξε τότε, ταῖς αὐτοῦ δαπάναις ἐνιαυτοῦ μόνου μηδὲν ἀνοικοδομῆσαι τὴν ναυατῶν ἐκκλησίαν, ἣν ἐπὶ κωνσταντίου καθεῖλεν· ἄλλα δὲ πολλὰ ἂν εὕροι τις, ἃ διὰ μίσους ἔπρασε αὐτοῦ ἡγεμονεύσαντος, τὰ μὲν, αὐτὸς ἐπεποίησε· τὰ δὲ ἄλλων ποιούντων, ἠνέσχετο.

A conjecti sunt. Undecunque igitur conjicere licet, quod quidem ad cædes & ad novos corporum cruciatus attinet, eum leniorem fuisse illis qui Ecclesias antea fuerant persecuti; in reliquis vero acerbiorem. Etenim omni ex parte Ecclesiam vexasse deprehenditur: nisi quod Episcopos qui regnante Constantio relegati fuerant, ab exilio revocavit. Istud tamen non miseratione impulsus jussisse dicitur; sed ut ex mutuis inter illos contentionibus, Ecclesia civili bello conflictaretur, & à suis institutis desciscereret; vel certe ut Constantium probro B afficeret. Odium enim omnium fere Romanorum in illum, licet mortuum, se concitaturum esse sperabat, si Paganos quidem, utpote idem cum ipso sentientes foveret: eos vero qui illo regnante, propter Christum male mulctati fuissent, miseratione prosequeretur. Quin & Eunuchos, eo quod illi cari fuissent, palatio ejecit. Eusebium vero præpositum palatii, morte mulctavit. Nam & privatim illi erat infensus, eo quod Gallum fratrem eos consilio, interfectum esse suspicabatur. Sed & Aetium auctorem sectæ Eunomianorum, qui à Constantio ob id relegatus fuerat, & alioqui C ob amicitiam cum Gallo suspectus eidē exstiterat, scriptis ad eum literis plenis humanitatis, dataque copia publici cursus, ad se evocavit. Simili ex causa, Eleusio Cyzicenorum Episcopo sub gravissima mulcta injunxit, ut intra spatium duorum duntaxat mensium Ecclesiam Novatianorum, quam Constantii temporibus destruxerat, suis sumptibus instauraret. Multa quoque alia reperire licet, quæ in odium decessoris sui, partim ipse gessit, partim alios gerere permisit.

D

Κεφ. ϛ'.

ὅτι καὶ ἀθανάσιος τότε δηλ χρόνοις ἐπὶ πολὺ παρθένῳ σώφρονι καὶ ἀρχαίᾳ κρυπτόμενος, ἀνεφάνη, καὶ τῆς ἀλεξάνδρου ἐπίσης.

ΕΝ ᾧ πῃ τότε, καὶ ἀθανάσιος τὸν πρὸ τούτου χρόνον λανθάνων ὅπη διέτριβεν, ἀγγελθείσης τῆς κωνσταντίου τελευτῆς, ἀνεφάνη νύκτωρ ἐν τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ· ἦν δὲ τοῦτο εἰκότως πρόσδοξον, ἐξαπίνης ὢν δὲ καὶ παρὰ τὴν προσδοκίαν συμβάν· ἡνίκα γὰρ ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν γεωργίου

Cap. VI.

Quemodo Athanasius cum per septem annos apud virginem quandam pudicam ac venustam delituisset, tandem apparuit, & Alexandriam reversus est.

EOdem tempore Athanasius, cum antea nescio ubi delituisset, nuntiato Constantii interitu, in Alexandrina Ecclesia noctu comparuit. Quod quidem merito admirationi fuit, cum repente præter omnium exspectationem contigisset. Nam cum ex insidiis amico-

rum Georgii, jubente Constantio Dux Ægypti eum comprehendere conatus, frustra fuisset, sicuti supra retulimus: fugâ elapsus Athanasius, ad hoc usque tempus Alexandriæ delituit apud quandam virginem consecratam. Quam quidem formæ venustate reliquas mulieres adeo superasse accepimus, ut spectantibus quidem instar esset miraculi: viris autem modestiam & castitatē profitentibus, fugienda esse videretur, ne ex siniſtra suspicione aliquod ipsis probrum aspergeret. Erat enim in ipso ætatis flore gravis admodum & modesta: quæ res etiamsi naturæ adjumentum desit, admirabili venustate corpus exornare solent. Re vera enim, non ut quibusdam videtur, qualia sunt corpora, tales etiam sunt animi. Sed ex animi institutis forma corporis exprimitur: & unusquisque cujusmodi studiis deditus est, hujusmodi etiam apparet eo tempore, quo in studiis illis versatur. Et huic quidem sententiæ, si quis exacte rem expenderit, nemo ut opinor contradicet. Cæterum ajunt Athanasium impulsum divina visione, quæ ipsum hac ratione servatum iri monuerat, ad eam virginem confugisse. Ac mihi quidem in rei totius exitum intuenti, hæc non absque Dei nutu videntur esse dispositа: sed ut propinqui Athanasii nullam sustinerent molestiam, si quis eos scrutari, & curiose de illo inquirere voluisset, aut jurare etiam compulisset: & ut ipse occultus latitaret apud eam virginem, quæ ob formæ quidem venustatem non sinebat, ut quis sacerdotem illic degere suspicaretur; præ animi autem fortitudine eum excepit, & prudentiâ suâ servavit. Usque adeo fida custos, & sedula ejus ministra, ut & pedes ei lavaret, & res ad victum necessarias, ac reliqua omnia quæcunque naturæ necessitas exigit, ubi opus esset, sola per se ministraret: libros præterea quibus ille indigebat, ab aliis commodatos afferret: & longissimi temporis spatio quo hæc gerebantur, nemo tamen ex Alexandrinis civibus rem cognosceret.

Ἀθηναίων, ἐπεὶ ἀξαλῶς ἔβαστάσας αὐτὸν συλλαβεῖν ὁ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ταγμάτων ἡγεμὼν ἀπέτυχεν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, διαφυγὼν μὲν τὴν παρόντα ἡγεμονίαν, ἐλθὼν δὲ ἵνα παρθένων ἱερὰν ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἐκρύπτετο. ἦν δὲ τοσούτῳ κάλλει τὰς τότε γυναῖκας ὑπερβάλλουσα παρεῖναι φαμέν, ὡς θαῦμα μὲν αὐτὴν εἶναι τοῖς ὁρῶσι, φυλακὴν δὲ τοῖς θεωμένοις καὶ ζωφερωτάτην ἐπαγγελλομένοις, ἵνα μή τινα ψόγον ἐξ ὑπονοίας αὐτοῖς προσείληται. ἦν γὰρ καὶ ἀκμῆς ὥρας, σεμνή τε καὶ σώφρων εἰς ἄγαν· καὶ ἅτε φύσεως συλλαμβανούσης, διακοσμεῖν εὖ τὸ σῶμα εἰς εὐπρέπειαν κάλλους ἱκανὰς εἶπεν, ἐφ' ὧς ποιοῦσί τινες, ὁποῖα τὰ σώματα, τοιαύτην εἶναι τὴν ψυχήν· ἀλλ' ἐκ τῆς ψυχῆς ἐπιδείκνυσθαι ἀπεικονίζεσθαι τὸ σῶμα· ἦθος γὰρ τὸν αὐτὸν ὅπως ἂν τις ἐπιδεύῃ, τοιοῦτον καὶ διαφαίνεσθαι, καὶ ἐν ἐπιδεύῃ καιρῷ· καὶ τοῦτο μὴν τῷ λόγῳ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειεν, εἰ δὲ εἰμὴ ἄρα ἀβασάνιστον ὁ λόγος, καὶ θείαν ὄψιν ὠφελημένῳ ἀμφὶ σωθήσεσθαι, ἐς ταύτην τὴν παρθένον καταφυγεῖν· καί μοι δοκεῖ ἐκ τῶν ἀπόρρητον ὁρῶντι, οὐκ ἀθεεὶ ταῦτα οἰκονομηθῆναι· ἀλλ' ὥστε καὶ σὺν ἀβασάνῳ ἐπιδείξει μὴ ἔχειν πράγματα, εἴ τις αὐτὸς περιεργάζοιτο ἐπὶ ἀμφὶ ἐπιχειρήσει, ἢ ὀμνύναι ἐξιάσασθαι· καὶ αὐτὸν διαλαθεῖν ἐπὶ ταύτῃ κρυπτόμενον, ἢ τὸ μὲν κάλλει, ἐσωφρόνησε ὑπονοίᾳ ἐνθάδε διάγειν τὸν ἱερέα· ἡ δὲ ἀνδρείαν ἐπ' αὐτὸν ὑπεδέξατο, καὶ διὰ φρονήσεως ἀπέσωσεν· ἐπὶ τοσοῦτον πιστὴ φύλαξ καὶ διάκονος ἁπαλαία χερμάς, ὡς ποδανιπτεῖν, καὶ τὰ ἐπιτήδεια καὶ ἄλλα πάντα, ὅσα φύσις ἀναγκάζει τοῖς τὰς καλεπειγούσας χρείας, μόνῳ αὐτῷ διακονεῖσθαι ἐπιτρέπουσα· ὃ δὲ βίβλους ὧν ἐδεῖτο, παρ' ἄλλων κομίζειν· καὶ ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ τούτων γενομένων, μηδένα τῶν κατοικούντων τὴν ἀλεξανδρέων πόλιν μαθεῖν.

A

Κεφ. ζ.

Περὶ τῆς ἀναιρέσεως τῆς θριάμβου γεωργίου τοῦ ἀλεξανδρείας, καὶ τὰ ἐν τῷ μιθρίῳ συμβάντα· καὶ οἷα ἐπεφήμισε Ἰουλιανὸς περὶ τοιαύτης ὑποθέσεως.

Ὁ μὲν οὖν ἀθανάσιος οὕτως διασωθεὶς, καὶ ἀπροσδοκήτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φανεὶς, καὶ ὅθεν ποτὲ ἐληλύθει γινώσκειν οὐκ ἔχων δὲ ὁ τοῦ ἀλεξανδρέων λαὸς, τὰς ἐκκλησίας αὐτῷ παρέδωκεν· ἐλεηθέντες δὲ οἱ τὰ ἀρείου φρονοῦντες, ἐν ἰδιωτικαῖς οἰκίαις καθ' ἑαυτοὺς ἐκκλησίαζον, λαὸν ἀντὶ γεωργίου, τῆς αὐτῶν αἱρέσεως ἐπίσκοπον προβαλλόμενοι· γεώργιος δὲ ἔτυχεν ἤδη ἀναιρεθείς· ἅμα δὲ δημοσίᾳ δῆλον ἐποίησαν οἱ ἄρχοντες τελευτηκέναι κωνσάντιον, αὐτοκράτορα δὲ ἰουλιανὸν εἶναι, ἐσάσιασε τὸ ἑλληνικὸν πλῆθος τῶν ἀλεξανδρέων· κεκραγότες τε καὶ λοιδορούμενοι ὥρμησαν ἐπ' αὐτὸν, ὡς προχρῆμα ἀναιρήσοντες· ἀνακοπέντες δὲ τῆς προφανοῦς ὁρμῆς, τότε μὲν αὐτὸν ἐν δεσμοῖς εἶχον· οὐκ εἰς μάχην δὲ καταδραμόντες ἕωθεν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἀναιροῦσιν αὐτὸν· καὶ καμήλῳ ἐπιθέντες, διημερεύσαντές τε ἐν ταῖς καθ' ὑπερβολὴν ὕβρεσι, πρὸς δείλην ὀψίαν πυρὶ παρέδωκαν· οὐκ ἀγνοῶ δὲ, ὡς οἱ ἀπὸ τῆς ἀρείου αἱρέσεως, τάδε λέγεσι παθεῖν τὸν γεώργιον πρὸς τῶν τοῦ ἀθανασίου ὀπαδῶν· ἐγὼ δὲ τῶν ἑλληνικῶν ἡγοῦμαι μᾶλλον εἶναι τὸ δρᾶμα· λογιζόμενος ὡς μείζους ἔτι καὶ πλείους αἰτίας ἔσχον πρὸς αὐτὸν εἶχον, καὶ μάλιστα τὴν περὶ τὰ ξόανα καὶ τοὺς ναοὺς ὕβριν, καὶ τὴν τῶν θυσιῶν καὶ πατρίων κώλυσιν· ἐπέτεινε δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν, καὶ ἡ ἐν τοῖς βασιλείοις δυνάμις· καὶ οἷα φιλεῖ δῆμος πρὸς τοὺς ἐν δυνάμει πάσχειν, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγεῖτο πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοιόνδε τότε συνέβη περὶ τὸ καλούμενον παρ' αὐτοῖς μίθριον· τοῦτον γὰρ τὸν τόπον ἔρημον πάλαι γοῦμενον, ἐδωρήσατο κωνσάντιος τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ· γεώργιος δὲ εἰς ἐπισκοπὴν εὐκτηρίου οἴκου ἀνακαθαίροντος, ἄδυτόν τι ἀνεφάνη· ἐν ᾧ ξόανα μὲν ἴσως καὶ ὄργανα τινὰ εὑρέθη τῶν ἐνθάδε τότε μυουμένων ἢ τελουμένων· ἃ τοῖς ὁρῶσι γέλοιά τε καὶ

Cap. VII.

De cæde & tractione Georgii Alexandrini Episcopi ob ea quæ in templo Mithræ acciderant: & quid ea de re scripserit Julianus.

ET Athanasius quidem hoc modo servatus, ac præter omnium exspectationem in Ecclesia conspectus, undenam prodiisset ignorabatur. Populus autem Alexandrinus ingenti gaudio exultans, Ecclesias ei tradidit. Ariani igitur Ecclesiis pulsi, in privatis ædibus conventus suos seorsim egerunt, cum Lucium quendam, Georgii loco, Episcopum sectæ suæ constituissent. Iam enim Georgius interemptus fuerat. Nam simul atque Magistratus palam fecissent, Constantium quidem mortuum, Julianum vero ad Imperium evectum esse, Alexandrinorum Gentilium vulgus seditionem commovit. Clamantesque universi & conviciis eum incessentes, impetum in eum fecerunt, velut jamjam interfecturi. Verum impetu statim represso, tum quidem eum in vincula conjecerunt. Paulo post vero, prima luce ad carcerem decurrentes, eum trucidant: & camelo impositum, cum per totum diem contumeliis affecissent, tandem sub vesperum incendio consumpserunt. Nec ignoro Arianos quidem affirmare, Georgium ista passum esse ab Athanasii fautoribus. Ego vero, hoc facinus Gentilium fuisse potiùs existimo: Considerans videlicet, eos plures & graviores odii causas in illum habuisse, præcipue ob contumelias templis ac simulacris illatas, & ob sacrificia ac patrios ritus prohibitos. Sed & auctoritas quâ pollebat in Imperatoris palatio, odium civium in illum auxerat: atque ut solet vulgus animo affectum esse erga potentiores, eum intolerabilem sibi existimabant. Acciderat præterea quidpiam in loco quem Alexandrini Mithrium vocant. Hunc enim locum, cum jam pridem desertus esset, Alexandrinorum Ecclesiæ Constantius donaverat. Sed cum Georgius ad exstruendam illic Ecclesiam eum repurgaret, adytum quoddam apparuit: in quo simulachra nescio quæ, & instrumenta reperta sunt, eorum qui tunc temporis sacra tradebant & accipiebant. Ea vero ridicula

admodum ac peregrina spectantibus A ξένα ἐδόκει δημοσίᾳ ᾗ ταῦτα πραθέντες οἱ
sunt visa. Quæ Christiani publice proponentes, traducere cœperunt, irridendo Paganos. At illi numero quamplurimi, in unum congregati, in Christianos irruunt; pars gladiis & lapidibus; pars obvio quoque telo armati. Multisque interfectis; quibusdam etiam ad religionis nostræ contumeliam cruci suffixis, plurimos vulneratos reliquerunt. Hanc ob causam Christiani quidem opus quod inchoaverant, imperfectum dimisére: Gentiles vero, Juliano Imperium ineunte, Georgium trucidarunt. Idque ita se habere ipse Imperator testatur. Qui profecto nunquam id confessus esset, nisi veritas ipsa eum adegisset. Maluisset enim, ut opinor Christianos aut quoscumque alios, Georgii interfectores esse, quàm Paganos. Sed tamen veritatem rei non celavit. Et in Epistola quidem quam ad Alexandrinos ea de re scripsit, visus est graviter succensére. Verum literis duntaxat eos objurgavit; Pœnam vero remisit, in gratiam, ut ipse ait, Serapidis Præsidis eorum urbis, & Alexandri conditoris, & Juliani avunculi sui, qui antea Præfectus fuerat Ægypti atque Alexandriæ. Vir Gentilium superstitioni supra modum addictus, & qui Christianos gravissimo odio prosequebatur: adeo ut quantum quidem in ipso erat, contra Imperatoris sententiam persecutio Christianorum ad cædem usque processerit.

χρισιανοὶ, ἐπόμπευον ἐπιωθάζοντες τοῖς ἑλλησιασταῖς· οἱ δὲ, πληθος εἰς ταὐτὸ συλλεγέντες, ἐπῆλθον τοῖς χρισιανοῖς· οἱ μὲν ξύλοις ἢ λίθοις· οἱ δ' ἑτέρῳ τῷ ὡς ἔτυχεν ὁπλισάμενοι· καὶ πολλοὺς ἀνελόντες, οὓς δὲ καὶ σαυρώσαντες ἐφ' ὕβρει τῆς θρησκείας, τραυματίας οὐκ ὀλίγους καταλέλοιπον· οἱ μὲν οὖν ἑλληνισαὶ, ἐπὶ Παλαιστίνης τῆς ἰουλιανοῦ βασιλείας, τὸν γεώργιον ἀνεῖλον· μαρτυρεῖ δὲ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς τοῦθ' ὅτως ἔχειν· ὅπερ καὶ ὡμολόγησεν, εἰ μὴ ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἐξεβιάσθη· ἤθελε γὰρ, οἶμαι, χρισιανοὺς οἱουσδήποτε, ἢ ἕλληνας εἶναι τοὺς γεωργίου φονέας· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπεκρύψατο· φαίνεται γοῦν καὶ πρὸς τοῦτο πρὸς ἀλεξανδρέας ἐπιστολὴν ἐξαίρετος χαλεπαίνειν· μέχρι γραμμάτων μόνον ἐμέμψατο, καὶ τὴν τιμωρίαν συνεχώρησεν· αὐδοῖ φησὶ τῇ πρὸς σάραπιν τὸν αὐτῶν πολιοῦχον, καὶ ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν, καὶ ἰουλιανὸν τὸν αὐτοῦ θεῖον, ὃς πρὸ τούτου καὶ τῆς ἀλεξανδρείας αὐτῆς ἦρξεν· ἀνὴρ ἐς τὰ μάλιστα ἑλληνισμῷ χαίρων, καὶ τοὺς χρισιανοὺς ὑπερφυῶς μισῶν, ὡς τὰ γε κατ' αὐτὸν, ὑπεναντίον τῆς ἐκείνου γνώμης, καὶ μέχρις αἵματος κακῶς παθεῖν τοὺς χρισιανούς.

Caput VIII.

De Theodoro sacrorum vasorum custode Antiochensis Ecclesiæ: & quomodo Julianus avunculus Juliani Apostatæ, ob sacra vasa violata, à vermibus corrosus est.

Κεφ. η'.

Περὶ Θεοδώρου τοῦ σκευοφύλακος ἀντιοχείας· καὶ ὡς αὐτοκράτωρ χάριν ἰουλιανοῦ τοῦ θείου τοῦ ἀποστάτου σκωληκόβρωτος ἐγένετο.

QUi cum tunc temporis Antiochensis Ecclesiæ donaria, quæ plurima erant ac pretiosissima, ademisset & in Imperatoris ærarium transferri curasset, sacrasque ædes occludi jussisset, omnes statim clerici aufugisse dicuntur. Solus Theodorus Presbyter remansit in civitate. Quem ille utpote sacrorum vasorum custodem, qui eorum notitiam tradere valeret, comprehensum gravissime cruciavit. Quumque inter tormenta forti animo respondisset, & in Christianæ fidei confessione enituisset, ad extremũ

ΛΕγεται γὰρ ἀποδάλοντος αὐτὸ τοῦ ἀφελέσθαι, καὶ εἰς τὰς βασιλέως μεταθέσθαι θησαυρὰς, πλεῖστα ὄντα καὶ πρωτεύοντα τὰ ἀναθήματα τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας, καὶ τὰς εὐκλεεῖς τόπους ἀποκλεῖσαι, καὶ μηδένα μὴν πάντας ἰοὺς κληρικοὺς μόνον ἐᾶσθαι ἔνδον τὸν πρεσβύτερον, μὴ ἀναχωρῆσαι τῆς πόλεως· ὃν ὡς φύλακα τῶν κειμηλίων, καὶ τούτων γνῶσιν καταμεμυῆσθαι δυνάμενον συλλαβὼν, δεινῶς ἠκίσατο· ἐς τὸ τελευταῖον

ἀναιρεθῆναι ξίφει προστάξε, πᾶσαν βάσανον ἀνδρείως ὑποκινάμενον, καὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ τοῦ δόγματος ὁμολογίαις ἠυδοκιμηκότα· ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ σκεύη ἐλήϊσατο, προσιρέψας αὐτὰ καὶ ἐδάφεσι, ἐπελώβατο· καὶ βλασφημήσας ὅσα γε ἠβούλετο τὸν Χριστὸν, ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῶν, καὶ τὴν ὕβριν ἐπηύξησεν· αὐτίκα γὰρ τὸ αἰδοῖον καὶ τὰς ἀμφὶ τοῦτο ἀναγκαίας πόρους διεφθάρη· καθασαπείσαί τε αἱ τῆδε σάρκες, εἰς σκώληκας μεγέθαλον, καὶ τὸ πάθος ὑπερῆρε τὴν ἰατρῶν τέχνης. Ἐν μέντοι τῇ πρὸς βασιλέα αἰδοῖ καὶ δέει, διὰ παντοδαπῶν φαρμάκων πεῖρας ἐληλύθεισαν· πολυλίμους τε καὶ πλείονας ὄρνεις θύοντες, τὰ τούτων λίπη τὰ διεφθορότα μόρια ἐπέπλαττον, καὶ εἰς τὴν ὑπιφάνειαν ἐξεκαλοῦντο σκώληκας· ἀλλ' οὐδὲν ἦνυον· ἐν βάθει γὰρ καθακρυπτόμενοι, πρὸς τὰς ζώσας σάρκας εἶρπον, καὶ ἕως ὅτε αὐτὸν ἀνεῖλον, οὐ διέλιπον κείροντες· ἐδόκει δὲ τῷ θεομηνίαν τοιαύτην χρήσασθαι συμφορᾷ· καθότι καὶ ὁ τῆς βασιλικῆς ταμιείων φύλαξ, καὶ ἄλλοι πλείονες τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις ἀρχεῖα ὑπερεμάμυρον, νεανιευσάμενοι καὶ τὰ ἐκκλησίας, πρὸς δόξαν καὶ ἐλευθέρως τὸν βίον καθέλυσαν, ὡς ἂν θείας ὀργῆς καθαδικασθέντες.

A gladio eum obtruncari jussit. Postquam vero sacra vasa diripuissent, projectis illis in solum, cœpit illudere: & impia adversus Christum pro animi sui libidine locutus, sedit super illa, & contumeliam exaggeravit. Quo facto, statim ejus genitalia, & circumposita ad meatus necessarios loca, corrupta sunt: & caro illarum partium computrescens, in vermes ebulliit. Morbus denique omni medicorum arte superior fuit: tametsi præ Imperatoris reverentia ac metu, omnia medicamentorum genera experti essent, & pretiosis ac pinguibus avibus B immolatis, adipem earum putrefactis corporis partibus imposuissent, & vermes ad superficiem cutis elicuissent. Nihil tamen proficere valuerunt. Nam vermes in profundo abditi, ad integras adhuc carnes proserpebant: nec à depascendo cessarunt, priusquam ipsum necassent. Hanc porro calamitatem invectam ei fuisse divinitus, cuncti existimarunt. Nam & Comes largitionum sacrarum, & alii quidam summis in palatio dignitatibus præditi, cum petulanter illusissent Ecclesiæ, insperato ac miserabili exitu perierunt, tanquam indignati C tis Dei sententiâ condemnati.

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς μαρτυρίας τῶν ἁγίων, Εὐσεβίου, Νεσταβίου, καὶ Ζήνωνος, ἐν τῇ Γάζῃ τῇ πόλει.

Ἐπεὶ δὲ εἰς τοῦτο προήχθημεν λόγου, καὶ τὴν Γεωργίου καὶ Θεοδώρου ἀναίρεσιν διεξῆλθον, καιρὸν ἔχειν δοκῶ ποιήσασθαι μνήμην εὐσεβίου, καὶ Νεσταβίου, καὶ Ζήνωνος τῶν ἀδελφῶν· οὓς καὶ τοῦτο μισῶν ὁ τῶν Γαζαίων δῆμος, οἷοι κρυπτομένους συνελάβοντο, καὶ δεσμωτηρίῳ τὰ πρῶτα παρέδοσαν, καὶ ἐμάστιγωσαν· ἔπειτα συνελθόντες εἰς θέατρον, πλεῖστα αὐτῶν κατεβόησαν, ὡς κακοργησάντων τὰ ἱερὰ, καὶ ὑπὲρ καθαιρέσει καὶ ὕβρει τῇ ἑλληνισμῷ, τῷ παρελθόντι χρόνῳ δι' ὑποχρησαμένων· ἐν ᾧ τὸ κεκραγέναι, καὶ παροτρύνειν ἀλλήλους εἰς τὸν κατ' αὐτῶν φόνον, ἐνεπλήσθησαν θυμοῦ· καὶ προσκελευσαμένοι ἑαυτοῖς, οἷά γε δῆμος σασάζων εἰώθει, καθέδραμον εἰς τὸ δεσμωτήριον· καὶ ἐξαγαγόντες αὐτοὺς, ὠμότατα διεχρήσαντο·

Cap. IX.

De Martyrio Sanctorum Eusebii, Nestabi, & Zenonis in civitate Gaza.

Sed quoniam ad hunc sermonem devenimus, & Georgii ac Theodori cædem jam commemoravimus, opportunum nunc videtur, ut Eusebii, Nestabi, & Zenonis fratrum mentionem faciamus. Quos populus Gazæorum odio prosequens, tunc temporis domi abditos comprehendit. Ac primum quidem in carcerem eos conjecit, & flagris verberavit. Deinde omnes in theatrum convenientes, adversus eos vociferati sunt, quod templa ipsorum violassent, & superiorum temporum opportunitate ad eversionem & contumeliam Græcanicæ religionis abusi essent. Dumque ita vociferantur, & in cædem illorum sese mutuo incitant, furorem animis conceperunt. Atque ut vulgus seditiosum solet, semetipsos cohortati, ad carcerem properarunt: eosque inde eductos, crudelissimo mortis genere interfecerunt;

nunc pronos, nunc supinos trahentes, & pavimento allidentes: & pro arbitrio, alii lapidibus, alii fustibus, & cujusquemodi telis quæ ad manum essent, eos cædentes. Audivi etiam, mulieres relictâ telâ ex domo progressas radiis illos pupugisse: & cocos qui in foro erant, partim ollas aqua ferventi bullientes, focis abreptas, eis superfudisse; partim verubus eos transfixisse. Postquam eos dilacerassent, & capita eorum ita confregissent, ut cerebrum humi efflueret eos extra civitatem traxerunt, ad locum quo jumentorum cadavera projici solebant. Ibi accenso rogo, corpora eorum concremarunt: & quæ supererant ossa, quæ scilicet ignis minime absumpserat, camelorum asinorumque ossibus illic temere disjectis permiscuerunt, ne facile reperiri possent. Sed tamen non latuerunt diu. Etenim mulier quædam Christiana, non illa quidem oriunda ex urbe Gaza, sed quæ illic domicilium fixerat, Deo jubente, noctu ea collegit: & in ollam conjecta, Zenoni eorum consobrino custodienda tradidit. Sic enim Deus in somnis præceperat, & locum ubi vir iste degeret, mulieri indicaverat. Ac priusquam illum vidisset ei ostenderat. Erat enim ignotus mulieri, & ob recens excitatam persecutionem occultus latebat. Parum siquidem abfuerat, quin & ipse comprehensus à Gazæis occideretur. Sed dum populus consobrinorum ejus cædibus intentus esset, ipse opportunitatem nactus, Anthedonem aufugit, urbem maritimam, viginti circiter stadiis Gaza distantem: quæ quidem eo tempore superstitioni Gentilium perinde addicta, & simulacrorum cultui supra modum dedita erat. Ibi cum indicio quorundam Christianus esse proditus fuisset, tergo virgis graviter cæsus est ab Anthedoniis, & urbe ejectus. Cumque ad Gazæorum navale se contulisset, illic abditus delitescebat. Ibi mulier ei occurrens, reliquias tradidit. Eas ille domi abditas aliquamdiu servavit. Postea vero Episcopatum illius Ecclesiæ sortitus: id autem contigit principatu Theodosii. Basilicam extra urbem ædificavit, & altare sublime erexit, & Martyrum reliquias depositi, juxta Nestorem confessorem. Qui cum consobrinis suis dum viverent familiariter versatus, & unà

πῆ μὲν πεζεύεις, πῆ δ' ὑππίοις ἕλκουσες, καὶ πρὸς ἔδαφει πρόσρηγνύουσες· καὶ εἴ τύχοι παίοντες, οἱ μὲν λίθοις· οἱ δὲ ξύλοις· ἄλλοι δ' ἄλλοις τισὶ τοῖς ἐπιτυχοῦσιν· ἐπυθόμην δ' αὖ ὡς καὶ γυναῖκες ἐκ τῶν ἱστῶν ἐξελθοῦσαι, ταῖς κερκίσιν αὐτοὺς καθεκέντουν· καὶ τῶν ἐπ' ἀγορᾶς μαγείρων, οἱ μὲν, ὕδατι θερμῷ καταζέοντας τοὺς λέβητας ἐξαρπάζοντες τῶν χυτροπόδων, κατέχεον· οἱ δὲ, τοῖς ὀβελίσκοις διέπειρον· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς διεσπάραξαν, καὶ τὰς κεφαλὰς ἔθλασαν, ὡς καὶ τὸν ἐγκέφαλον χαμαὶ εἶναι, ἤγαγον πρὸς ἄσεα, ἔνθα τὰ ἀποθνήσκοντα τῶν ἀλόγων ζώων ῥίπτειν εἰώθεσαν· καὶ πυρὶ ἀναψαντες, ἔκαυσαν αὐτῶν τὰ σώματα· καὶ τὰ περιλειφθέντα τῶν ὀστέων, ὅσα μὴ τὸ πῦρ ἐδαπάνησε, τοῖς ἐρριμμένοις αὐτόθι καμήλων τε καὶ ὄνων ὀστέοις ἀνέμιξαν, ὥστε μὴ ῥᾴδιον αὐτὰ εἶναι τὴν εὕρεσιν· ἔλαθέ γε μὴν καὶ οὕτω πολύ· γυνὴ γάρ τις χειστιανὴ, οὐκ ἀπὸ γῆς ἔσα, ἀλλ' ἐνθάδε τὴν οἴκησιν ἔχουσα, κατὰ θείαν συνταξιν ἀνελέξατο ταῦτα νύκτωρ καὶ ἐμβαλοῦσα χύτρᾳ, ξένωνι τῷ αὐτῶν ἀνεψιῷ φυλάττειν ἔδωκεν· ὧδε γὰρ ἐν τοῖς ὀνείροις ἔχρησεν ὁ Θεὸς, καὶ τὸν ἄνδρα τῇ γυναικὶ κατεμήνυσεν, ἢ διάγοι· καὶ πρὶν ἰδεῖν ἐπέδειξε καθότι ἄγνωστος ἦν αὐτῇ, καὶ πεφοβημένος τὸ διωγμὸν κεκινημένον, σκυθρωπός· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τότε μικρὸς συλληφθεὶς πρὸς τῶν γαζαίων, ἀνῃρέθη· ἀχολεσθεὶς δὲ πληθὺς περὶ τὸν φόνον τῶν αὐτοῦ ἀνεψιῶν, καιρὸν εὑρὼν ἔφυγε εἰς ἀνθηδόνα πόλιν ἐπὶ θαλάσσαι, ἀφεστῶσαν γάζης ὡς εἰς σταδίους εἴκοσι, πεφοβημένως δὲ τὴν νίκαν τὰ τῶν ἑλλήνων χαίρουσαν, καὶ περὶ τὴν θεραπείαν τῶν ξοάνων ἐσπουδάκοτα καμηνυθεὶς δὲ ἐνταῦθα ὡς χειστιανὸς, δεινῶς καὶ νώτῳ ῥάβδοις ἐμαστιγώθη πρὸς τῶν ἀνθηδονίων, καὶ τῆς πόλεως ἐξηλάθη· κἀκεῖθεν τὸν γαζαίων ἐπίνειον ἐλθὼν, ἔλαθεν ἐνεῖσε κρυπτόμενος· ἔνθα δὴ πρόσφυγον αὐτῷ τὸ γυναῖκιον τὰ λείψανα δέδωκεν· ὁ δὲ, τέως μὲν οἰκοι αὐτὰ ἐφύλαττεν· ἐπεὶ δὲ τὴν αὐτόθι ἐκκλησίαν ἔλαχεν ἐπισκοπεῖν, σωρὸν δὲ τοῦτο ἐπὶ τῆς θεοδοσίου βασιλείας, εὐκτήριον ἐδείματο ναὸν πρὸς ἄσεα, καὶ θυσιαστήριον ἐν αὐτῷ ἐπήξατο, καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν μαρτύρων ἀπέθετο πλησίον νέστορος τοῦ ὁμολογητοῦ· ὃς πρόσθεν πρὸς τοῖς αὐτοῦ ἀνεψιοῖς σὺν· καὶ συν-

ληφθεὶς ἅμα αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ δήμου, δεσμῶν καὶ μαστίγων ἐκοινώνησεν· ἐν ᾧ τῷ ἕλκεσθαι, καλὸν ἔχοντα τὸ σῶμα ἰδόντες οἱ ἕλκοντες, ἠλέησαν· καὶ ἀπὸ τῶν πυλῶν, ἔτι μὲν ἐμπνέοντα, ἀποθανεῖν ὃν προσδοκώμενον ἔρριψαν· ἀνελόμενοι δέ τινες, πρὸς ζώνωνα διεκόμισαν· παρ' ᾧ τὰ ἕλκη καὶ τὰς πληγὰς ἔτι θεραπευόμενος, ἐτελεύτησε· γαζαῖοι δὲ τὸ μέγεθος ἀναλογιζόμενοι τοῦ οἰκείου τολμήματος, φοβεῖσθαι ἦσαν, μὴ οὐκ ἀνέξεται ὁ βασιλεὺς ἀτιμωρήτους σφᾶς καταλιπεῖν· ἤδη γὰρ καὶ φήμη διεφοίτα, ὡς χαλεπῶς φέροι, καὶ ἀποδεκατεῦσαι τὸ πλῆθος ἀπειλήσοι· ἦν δὲ ταῦτα ψευδὴς, καὶ ἀβούλου μόνου, ὡς εἰκὸς, δημώδης, ὡστε τῆς δειλίας τοῦ σωφρονεῖν ἀπαίρασιν ἐν τοῖς πολλοῖς φερομένου· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο δή τι πρὸς Ἀλεξανδρέας γεγονὸς ὑπὸ Γεωργίου, οὐδὲν γράμμασιν ἐμέμψατο τοὺς γαζαίους· ἀλλὰ καὶ τὸν ἡγούμενον τότε ἔθνους, τιμωρίᾳ ἀφεῖλετο, καὶ ἐν ὑποψίᾳ ἦγε· καὶ ἀγώγιμον ποιήσας, τὸ μὴ θανάτου καταψηφίσασθαι, φιλανθρωπίαν ἐλογίσατο· ἐπηλάτησε δὲ αὐτὸν, καθόπερ καὶ τοὺς γαζαίων, οἱ τῆς σάσεως καὶ τοῦ φόνου ἀρξαι ἐλέγοντο, συλλαβόμενον ἐν δεσμοῖς εἶχεν, ὡς κατὰ νόμους εὐθύνας ὑφέξοντας· τί γὰρ, φησὶν, ἔδει αὐτὸν ἀπάγειν, εἰ γαλιλαίους ὀλίγους ἀνθ' ὧν πολλὰ εἰς αὐτὸν, καὶ θεοὺς ἠδίκησαν, ἠμύνατο; ὧδε τὰ μὲν ἐλέγετο.

A cum illis à populo comprehensus, vincula ac flagella simul cum iis pertulerat. Sed inter trahendum ii qui eum raptabant, conspecta illius pulchritudine, Juvenem miserati sunt: & extra urbis portas projecerunt, adhuc quidem spirantem, sed qui brevi moriturus sperabatur. Inde quidam eum tollentes, ad Zenonem deportarunt: apud quem dum ulceribus ejus ac plagis medicina adhiberetur, animam exhalavit. At Gazæi gravitatem facinoris sui animo reputantes, metuere cœperunt, ne Imperator ipsos impune abire non sineret. Iam B enim rumor sparsus fuerat, indignari illum, & decimum quemque ex plebe necari statuisse. Sed id falsum erat, ac rumor duntaxat popularis ex metu, ut credibile est, & ex eorum quæ gesserant conscientiâ, per vulgus dispersus. Siquidem Imperator, ne id quidem quod erga Alexandrinos ob Georgii cædem fecerat, Gazæos per literas reprehendit. Immo Consularem qui tunc Provinciam illam regebat, exauctoravit, suspectumque habuit: & in judicium adductum clementiæ suæ tribui voluit quòd nequaquam morte mulctaret. Incusabat autem illum, quod quosdam ex Gazæis qui seditionis ac cædis auctores fuisse dicebantur, comprehensos in vincula conjecerat, ut ex legum præscripto judicium subirent. Quid enim, inquit, illos duci necesse erat, qui paucos Galilæos pro multis injuriis quibus ipsos ac deos ipsorum affecerant, ulti essent? Et hæc quidem ita gesta esse perhibentur.

Κεφ. ί'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἱλαρίωνος, καὶ τῆς ἐν Ἡλίῳ πόλει παρθένων, ὑπὸ συῶν ἀναιρεθεισῶν, καὶ περὶ τῆς ἔξω μαρτυρίου Μάρκου τοῦ Ἀρεθουσίων ἐπισκόπου.

Cap. X.

De sancto Hilarione, & de Virginibus Heliopoli à suibus interemptis. Et de atrocissimo Martyrio Marci Arethusiorum Episcopi.

ΕΝ τούτῳ δὲ Ἱλαρίων μοναχὸς ἐπεζήτηται ὑπὸ τῶν γαζαίων, ἔφυγε εἰς σικελίαν· ἔνθα δὴ ξύλα συλλέγων ἐκ τῶν ἐρήμων ὀρῶν, καὶ ἐπὶ ὤμων φέρων, ἐν τῇ πόλει διεπώλει· καὶ ὅσον διαζῆν, τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν καθημέραν τροφὴν ἐποιεῖτο· καταμηνυθεὶς δὲ ὅστις εἴη καὶ οἷος, ὑπὸ δαιμονῶντος ἀνδρὸς τῶν ἐπισήμων, καὶ δαιμονᾶν αὐτὸν ἀπαλλάξας, ἦλθεν εἰς δαλματίαν· μέγιστά τε καὶ παράδοξα σὺν θείᾳ δυνάμει κἀνταῦθα

D Per idem tempus Hilario quoque Monachus à Gazæis quæsitus, in Siciliam se recepit. Ibi ligna ex desertis montibus colligens, & humeris suis in urbem portans vendebat: eoque pacto quantum ad vitam sufficit, quotidianum sibi parabat alimentum. Tandem vero quisnam & qualis esset, indicatus à viro nobili qui dæmonio vexabatur; postquam eum immundo spiritu liberasset, trajecit in Dalmatiam. Et cum illic quoque divinâ virtute maxima miracula

perpetrasset, adeo ut mare ipsum quod æstu quodam terris superfundebatur, oratione sua constrinxerit, inde rursus abscessit. Neque enim jucundum illi erat, apud eos morari qui ipsum laudarent: sed loca commutando, obscurus esse, & famam quæ de ipso vulgabatur, crebris migrationibus studebat abolere. Ad extremum, cum Cyprum præternavigaret, appulit Paphum. Invitatusque ab eo qui tunc temporis Cypriorum erat Episcopus, ibi degere constituit, & juxta locum qui Charburis dicitur philosophatus est. Et fugâ quidem obstitit, quo minus hic vir Martyrio perfungeretur. Idcirco autem fugit, quia Dei præceptum est, ne persecutores exspectemus: sed ut si comprehensi fuerimus, forti animo simus, & persecutorum violentiam superemus. Porro hæc quæ supra commemoravi adversus Christianos facinora, non apud solos Gazæos & Alexandrinos tentata sunt. Sed qui Heliopolim ad montem Libanum sitam, & qui Arethusam Syriæ incolunt, istos crudelitate longe supergressi fuisse videntur. Nam illi quidem, quod profecto incredibile esset, nisi quidam eorum qui tunc temporis vixére, id commemorassent; sacratas Deo virgines, quibus insolens erat à populo conspici, vestibus nudatas, in publico stare coegerunt, ad commune omnium spectaculum ac ludibrium. Cumque omni contumeliæ genere eas prius affecissent, tandem decalvarunt: & medias dissecantes, ad viscera earum devoranda porcos provocarunt: cibo illis consueto superficiem viscerum ita operientes, ut porci non facile internoscerent, sed consuetum cibum appetentes, necessario humanas etiam carnes discerperent. Porro Heliopolitæ ad hanc adversus sacras virgines crudelitatem proruperunt hanc ob causam, ut equidem conjicio, quòd interdictum ipsis fuerat, ne juxta morem patrium virgines suas obvio cuique stuprandas exponerent, priusquam sponsis legitimis jungerentur. Etenim Constantinus destructo apud Heliopolitas Veneris templo, primum illic Ecclesiam ædificaverat; & lege lata prohibuerat, ne consueta stupra inposterum perpetrarent. Arethusii vero Marcum qui ipsorum Episcopus fuerat, senem admodum, nec vita minus quam canitie venerandum,

καθορθώσας, ὡς τὴν θάλασσαν ἐυχῇ σῶσαι ἐξ ὑπονοσήσεως ἐπικλύσαι τὴν ξηρὰν κατασχοῦσαν, πάλιν ἔνθεν ἀνεχώρησεν· ἦν καὶ θύμιον ἦν αὐτῷ, διατρίβειν οὐδὲ τοῖς ἐπαινοῦσιν· ἀλλ' ἐν τῷ σὺν τόπους ἀμείβειν, ἐπεδάσεν ἄδηλος εἶναι, καὶ τὴν κραθεῖσαν πρὸς αὐτοῦ δόξαν διαλύειν ταῖς συχναῖς μεθοικήσεσι· τὸ δὲ τελευταῖον οὐδαπλέων τὴν κύπρον, κατῆρεν εἰς πάφον· ἐνταῦθα τε οὐδὲ τότε πρῶτον ἐπισκόπου, ἠξίωσε τὴν ἐνθάδε διατριβήν, καὶ οὗ χάρουεν, χωρίον ἔτως ἐπικαλούμενον, ἐφιλοσόφει· καὶ μὴν ἐν μὴ μαρτυρῆσαι τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἄπορον ἡ φυγή· ἐφυγε δὲ καθότι πρόσταγμά ἐστιν ἱερόν, μὴ ἀναμένειν σὺν διώκοντας· εἰ δὲ ληφθεῖεν διωκόμενοι, ἀνδρείως γνώσθε, καὶ κρείττους τῶν διωκόντων ἀνάγκης· ἃ οὐδὲ μόνοις οἱ γαζαίοις καὶ ἀλεξανδρεῦσι τὰ εἰρημένα μὴ τῶν χριστιανῶν ἐτολμήθη· φαίνοιτο δ' οἱ τούτους ὠμότητος ὑπερβολῇ νενικηκότες, οἱ τὴν πρὸς τῷ λιβάνῳ κατοικοῦσαν πόλιν, καὶ τὴν ἀρέθουσαν τῆς συρίας οἰκοῦντες· οἱ μὲν γὰρ, ἄπιστον δὲ καὶ λέγειν, εἰ μή τινες τῶν καὶ ἐκεῖνο καιρὸν γεγονότων ἀνήγγειλαν· παρθένους ἱερὰς ἀνθεῖς ὁρᾶσθαι πρὸ πολλοῦ, δημοσίᾳ γυμνὰς ἐσθῆτος ἴσασι καθιστᾶσαν, εἰς κοινὸν τῶν βουλομένων θέατρόν τε καὶ ὕβριν ἐμπαρεσκευάσαντες· ὃ πρότερον ἢ ἐδόκει, τελευταῖον ἀνέκειρον αὐτάς· καὶ δὴ ἀπτεμόντες, ἐπὶ τὴν βρῶσιν τοῖς ἐγκάτοις προεκάλουν σὺς χοίρους, σιτήσει τούτοις προφῆ ἱππολῆς τὰ σπλάγχνα καλύψαντες, ὥστε μὴ ῥᾳδίως σὺς ὑς διακρίνειν, ἀλλ' ὡς ἀνάγκης τὸ σιτήσθαι προφῆς ὀρεγομένους, καὶ τὰ ἀνθρώπεια κρέα σιτοῦσθαι· ὡς ὑπωμόσθαι λόγῳ, εἰς τοσαύτην ὠμότητα καὶ τοῖς ἱερεῦσι παρθένων προήγαγε σὺς ἡλιοπολίτας, τὸ λυθῆναι, καθὸ πάτριον ἦν αὐτοῖς προτέρου, ἐκπορεύεσθαι πρὸ τοῦ προσεύχεσθαι τὰς ἐνθάδε παρθένους, πρὸ τοῦ συνελθεῖν εἰς γάμον· ὁ δὲ κωνσταντῖνος καθελὼν τὸν ἐν ἡλιοπόλει τοῦ ἀφροδίτης νεὼν, τότε πρῶτον παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίαν ἐδείματο, καὶ νόμῳ διεκώλυσε τὰς συνήθεις ποιεῖν πορνείας· ἀρεθούσιοι δὲ μαρτύρουν τὸν ἡγούμενον αὐτῶν ἐπίσκοπον, γηραλέον ὄντα, πολιᾷ τε καὶ βίῳ αἰδέσιμον,

νῶς διεχρήσαντο· τοῦτον δὲ καὶ πρότερον ὀργῇ εἶχον· προθυμότερον γὰρ ἡ κῆ πειθὼ, κωνσαντίου βασιλεύοντος, σὺν ἑλληνισμὸς εἰς χριστιανισμὸν ἐπανῆγε, καὶ τὸν παρ' αὐτοῖς σεμνότατον καὶ πολυτελέστατον ναὸν κατέσκαπτεν· ἐπεὶ δὲ μετέπεσεν εἰς ἰουλιανὸν ἡ ἀρχὴ, κεκινημένον ἐπ' αὐτὸν τὸν δῆμον ὁρῶν, ἅμα δὲ καὶ κῆ πρόσταγμα βασιλέως καταδικασθεὶς, ἢ τιμὴν ἀποτίμησιν ἢ ναὸν σκάψαι, ἢ τοῦτον ἀνοικοδομῆσαι· λογισάμενος ὡς ἀδύνατον ἑκάτερον, χριστιανῷ δὲ ἄλλως ἀθέμιτον τὸ δεύτερον, μήτι γε δὴ ἱερεῖ, ἔφυγε τὰ πρῶτα· μαθὼν δὲ δι' αὐτὸν κινδυνεύειν πολλοὺς, ἐλκυσμάτων τε καὶ δικασπόλων καὶ τῶν ἐν τούτοις πειρᾶσθαι δεινῶν, ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς φυγῆς, καὶ ἐθελοντὴς ὅ τι βούλοιτο αὐτὸν δρᾶν τῷ πλήθει προσήγαγε· οἱ δὲ, ὧν ἔδει πλέον ἐπαινεῖν αὐτὸν ὡς φιλοσόφῳ πρέπουσαν πρᾶξιν ἀποδεξάμενον, ὑπερπεφρονῆσθαι νομίσαντες, πᾶς ὁ δῆμος ἐπ' αὐτὸν ἐχώρησε· διὰ τῶν ἀγυιῶν εἷλκον, ὠθοῦντες καὶ τίλλοντες, καὶ ἧ ἔτυχε τῶν μελῶν, ἕκαστος παίοντες· ἐπῃωρεῖτο δὲ τὸ δρᾶμα ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ, καὶ πάσῃ ἡλικίᾳ, μετὰ προθυμίας καὶ ὀργῆς· ὡς καὶ σπαρτίοις λεπτοῖς τὰ ὦτα αὐτοῦ διαλεμεῖν· παῖδες δὲ εἰς διδασκάλους φοιτῶντες, παίγνιον ἐποιοῦντο τὸ πρᾶγμα· καὶ μελεωρίζοντες αὐτὸν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν κυλίοντες, ἀνέπεμπόν τε καὶ ἀπεδέχοντο ταῖς γραφίσι, καὶ ἀφειδῶς κατέκεντουν· ἐπεὶ δὲ ἅπαν τὸ σῶμα τραυμάτων ἐγένετο, ἔτι δὲ ὅμως ἐνέπνεε, μέλι δὲ γάρ ἀλείψαντες αὐτὸν, καὶ σαργάνῃ ἐμβαλόντες, πλέγμα δὲ τοῦτο ὁλόχοινον, εἰς ὕψος ἦραν· ἡνίκα δὲ λέγεται σφηκῶν καὶ μελισσῶν ἐφιπταμένων αὐτῷ καὶ τὰς σάρκας καθεδομένων, πρὸς δὴ δρεθισίας εἰπεῖν, ὡς αὐτὸς ὑψηλὸς εἴη· σὺν δὲ καὶ ταπεινὰς ὁρᾷ καὶ χαμαὶ ἐρχομένας, καὶ κῆ τοῦτο ἑαυτῷ τε κἀκείνοις συμβάλλειν ἔσεσθαι τὰ μὴ τοιαῦτα· λόγος δὲ τὸν τότε ὕπαρχον, ἑλληνισμὸν μὲν ἐς τὰ μάλιστα ὄντα, γνώριμον δὲ τὸ ἦθος, ὡς καὶ εἰσέτι νῦν τὴν αὐτὴν δόξαν κρατεῖν, θαυμάσαντα μάρκον τὸν ἐγκρατείας, παῤῥησιάσασθαι πρὸς τὸν

A miserabili mortis genere interemerunt, cui quidem jam pridem infensi erant. Nam regnante Constantio, in traducendis ad Christianam religionem Gentilibus acriorem se ostenderat, quàm esse solent ij, qui verbis suadent: & sanctissimum apud ipsos ac magnificentissimum templum destruxerat. Postea vero Imperio ad Julianum translato, cernens populum in se concitatum; simulque Imperatoris edicto condemnatus, ut aut pretium quanti templum æstimatum fuisset persolveret, aut illud restauraret: cum neutrum horum à se fieri posse animadverteret, posterius autem illud nefas esse homini Christiano, nedum sacerdoti; primum quidem fugam arripuit. Sed ubi multos suâ causâ periclitari raptarique, & judicia ac tormenta subire comperit, rediit ex fuga, seque sua sponte obtulit multitudini, ut quocunque placuisset modo in ipsum sævirent. Illi vero qui hominem laudare debuerant, utpote qui dignum Philosopho facinus edidisset, spretos se potius hoc facto existimantes universi facto impetu in eum irruerunt; & per compita eum trahentes, pulsare ac vellicare cœperunt, quæ quisque vellet membra ferientes. Nec viri solum, sed & feminæ, & omnis promiscue ætas, alacri animo & ira succensi, certatim huic operi incumbebant: adeo ut tenuibus funiculis aures ejus absciderint. Sed & pueri qui scholas frequentabant, ludicrum ex eo fecerunt: eumque in sublime tollentes, & in se ipsum volventes, jactabant ad se invicem atq; excipiebant, stylis eum atrociter configentes. Cumque jam toto corpore vulneratus, adhuc tamen spiraret, melle & liquamine perunctum, & in sportulam ex juncis textam conjectum, sublimem expulerunt. Quo quidem tempore, cum apes & vespæ ad eum advolarent, carnesque ejus exederent, Arethusiis dixisse fertur, se quidem sublimem esse: ipsos vero abjectos humique repentes ab se conspici: atque ex eo conjicere se, quænam sibi & ipsis sors brevi eventura esset. Ajunt etiam eum qui tunc temporis Præfectus erat Prætorii, Gentilium quidem superstitioni admodum deditum, moribus tamen adeo eximium, ut ad hoc usque tempus fama illius perseveret, Marci admiratum constantiam, libere reprehendisse

Imperatorem: cum diceret ipsos probro & ignominia meritò affici, qui à sene tot tantosque cruciatus fortiter perpesso victi essent. Periculumque esse, ne ipsi quidem ridiculi evaderent; ii vero quos ita tractarent, illustriores redderentur. Marcus igitur Arethusiorum furori ac multiplicibus tormentis tanta animi fortitudine restitit, ut ab ipsis etiam Gentilibus eo nomine sit laudatus.

βασιλέα, ⸀ μέμψασθαι, ὡς εἰκότως αἰσχύνην ὀφλισκάνουσι, κεκρατημένοι παρ' ἑνὸς γέροντος, πρὸς τοσαύτας βασάνους ἀνδρείως ἀντιταξαμένου ⸂καὶ κινδυνεύοντος⸃ αὐτοῖς γελοίους ἑαυτοὺς ἐνδοξοτέρους ⸀ ἐς ταῦτα δρῶσιν· ὁ μὲν οὖν μακάριος, ⸂ἐπὶ τοσοῦτον γυναικείως⸃ πρὸς τὸν δρῶντα θυμὸν καὶ τὰς πολλὰς βασάνους ἀντισχών, ὡς ⸀ παρὰ αὐτῶν ἐπαινεθῆναι τῶν ἑλληνιστῶν.

Cap. XI.

De Macedonio, Theodulo, Gratiano, Busiride, Basilio & Eupsychio, qui tunc Martyrio perfuncti sunt.

EOdem tempore Macedonius, Theodulus & Tatianus, Phryges, forti animo martyrium pertulerunt. Nam cum Mero, quæ urbs est Phrygiæ, rector Provinciæ templum aperuisset, & diuturno situ ac sordibus oppletum repurgasset, illi noctu ingressi, simulachra contriverunt. Cumque alii tanquam hujus facinoris auctores comprehensi, & pœnas jamjam daturi essent, sese ipsi indicarunt. Cum autem ipsis liceret illæsis abire, si modo diis sacrificare voluissent; postquam Præses ipsis persuadere non potuit, ut vel hoc uno satisfactionis genere scelus suum diluerent, multis eos modis excruciavit. Ad extremum vero craticulis imposuit, ignemque subjecit. Illi dum cremarentur; si carnes assas, ajebant, concupiscis, ô Amachi, id enim nomen erat Præsidis, alterum nobis latus ad ignem obverte, ne gustanti tibi insuaves videamur, si semiassi simus. Et hi quidem cum ad hunc modum fortiter perstitissent, in tormentis animam exhalarunt. Ajunt præterea, Ancyræ in Galatia Busirim forti ac generosa confessione fidei nostræ inclaruisse. Qui cum esset, eo quidem tempore, ex secta eorum qui Encratitæ dicuntur, comprehensus est ut cæderetur à Præside illius Provinciæ, eo quod Gentilibus insultasset. Admodum igitur eculeo, Præses sublimem tolli præcepit. At Busiris manibus ad caput sublatis, latera nudavit. Dixitque Præsidi, non esse opus ut lictores ipsum in eculeum levando ac postea deponendo, frustra fatigarentur. Se enim absque hoc ministerio, latera sua quandiu vellet tortoribus ultro

Κεφ. ια'.

Περὶ μακεδονίου, θεοδούλου, γρατιανοῦ, βουσίριδος, βασιλείου καὶ ψυχίου, τῶν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις μαρτυρησάντων.

ἘΝ ᾧ τῷ τότε, ⸀ μακεδόνιος, θεόδουλός τε καὶ ταλιανὸς οἱ φρύγες, ἀνδρείως ἐμαρτύρησαν· ἐπεὶ γὰρ ἐν μίσῳ, πόλις ἦν δὲ φρυγῶν, τὸν ἐνθάδε νεὼν ἠνέῳξε, καὶ τὸν χρόνῳ ῥυπῶντα ἐξεκάθηρεν ὁ ⸀ ἔθνους ἡγεμών, νύκτωρ ἐπεισελθόντες, τὰ ἀγάλματα συνέτριψαν· ὡς αἰτίων δὲ τούτων συλληφθέντων ἄλλων καὶ μελλόντων, σφᾶς αὐτοὺς καταμηνύσαν· ἐξὸν ⸀ εἴ γε θύειν ἠθέλησαν, μηδὲν παθεῖν, ὡς ἐν τούτῳ μόνῳ λογεῖσθαι τῶν ἡμαρτημένων ὁ ἄρχων ἀπέπεμψε· πολλοῖς αὐτοὺς ἠνίσατο τρόποις τελειοτάτην ⸀ ἐχάρησε ἐπιθεῖναι πῦρ· ὑφῆπτον οἱ δὲ, καιόμενοι, εἰ κρεῶν ὀπτῶν, ἔφασαν, ἐπιθυμεῖς ὦ ἀμάχιε, τοῦτο γὰρ ὄνομα ἦν τῷ ἄρχοντι, καὶ ⸂πρὸς τὰς ἑτέρας πλευρὰς πρὸς τῷδε ἡμᾶς στρέφον, ἵνα μή σοι γευομένῳ ἡμῶν ἄποπτοι γευόμενοι, ἀηδεῖς φαινώμεθα· καὶ οἱ μὲν ὧδε γενναίως διαγρόμενοι, ἐν ταῖς πυρείαις τὸν βίον ἀπέθεντο· φασὶ ⸀ δὲ βόσπορόν τὴν ἀγκύρα τῆς γαλατίας λαμπρὰν καὶ στερροτάτην ὁμολογίαν ὑπομεῖναι διὰ τὴν εὐσεβείαν· οὗ τῆς αἱρέσεως ὄντα τότε τῶν καλουμένων ἐγκρατιτῶν, συλλαβὼν ὁ ⸀ ἔθνους ἄρχων ὡς νεανιευσάμενον καὶ τῶν ἑλληνιστῶν αἰκίζεσθαι ἠθέλησε· καὶ δημοσίᾳ πρὸς τῶν βασανιστηρίων ξύλον, αἰωρεῖσθαι προσέταττε· ὁ ⸀ βόσπορος ἀναχὼν τὸ χεῖρε πρὸς τὴν κεφαλὴν, ἐγύμνωσε τὰς πλευράς· καὶ μὴ μαστιγοῦν πονεῖν τοὺς δημίους πρὸς τὸν ἄρχοντα ἔφη, ἀνάγοντας αὐτὸν ἐπὶ τὸ ξύλον, καὶ πάλιν καταγοντας· ἑτοίμως γὰρ καὶ δίχα τούτου ὅσον βούλεσθε, παρέξειν τοῖς βα-

σανισαῖς· θαυμάσας ὃ τὴν ὑπόχεσιν ὁ ἄρχων, μᾶλλον τῇ πείρᾳ καλεπλάϊ· αἰκιζόμενος γὰρ ταῖς ὄνυξι τὰς πλευρὰς μέχρις ὅτε τῷ ἄρχοντι ἐδόκει, διεκαρτέρησε τῷ χεῖρε ἀνέχων, καὶ τὰς πληγὰς προθύμως δεχόμενος· ἐν δεσμοῖς δὲ ὢν ταῦτα γυμνάμενος, ἀνείθη σὺν εἰς μακρὰν ἀγγελθέντι ἀπηρῆσθαι Ἰουλιανόν· καὶ μέχρι τῆς Θεοδοσίου βασιλείας ἐπέβιω· εἶτα πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν μεταβὰς, καλλιγνὺς τῆς αἱρέσεως λόγος ἦν τοῦτον τὸν χρόνον μαρτυρίᾳ τὸν βίον μεταλλάξαι, Βασίλειον πρεσβύτερον τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἐκκλησίας, καὶ Εὐψύχιον καισαρέα καππαδόκην τῶν εὐπατριδῶν, ἔναγχος γαμετὴν ἀγόμενον, καὶ οἷον ἔπνυμφίον ὄντα· συμβάλλω δ', τὸν μὲν Εὐψύχιον ἀναιρεθῆναι διὰ τὸν ναὸν τῆς τύχης, ἐφ' ᾧ τότε καθαιρεθέντι, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρηται, κοινῇ πάντες καισαρεῖς τῆς τοῦ Βασιλέως ὀργῆς ἐπράθησαν· οἱ μὲν τῆς καθαιρέσεως αὐτουργοὶ, δίκην ἔδοσαν· οἱ μὲν θάνατον· οἱ δὲ τὴν πατρίδα φεύγοντες καταδικασθέντες· ὁ δὲ Βασίλειος κατὰ τὸ δόγμα τοῦ θεοῦ γεγονὼς, ἐφ' ὅσον μὲν χρόνου ἀνθεῖ, τοῖς τὰ ἀρειανὰ φρονοῦσιν ἀντέστη· καὶ διὰ τοῦτο ψήφου τοῦ ἀμφὶ τὸν εὐδόξιον συνελθὼν ἐκκλησιάζειν· ἐπεὶ δὲ Ἰουλιανὸς μόνος τὴν ἀρχὴν διέπων, ὁ Βασίλειος θεῶν σέβειν χριστιανὸς δημοσίᾳ καὶ κατὰ φανερὸν προὔτρεπε, τῶν οἰκείων ἔχεσθαι δογμάτων, καὶ μὴ τοῖς ἑλλήνων θύμασι καὶ σπονδαῖς μιαίνεσθαι· αὐτὸς δὲ νεὼς ἦν ἡγεῖτο τὰς γνώμας εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ βασιλέως πρᾶον, τοσαῦτα παραινῶν· ὑπὲρ μείζονος ἀπωλείας· ταῦτα κατὰ πόλιν, ἐν συνουσίαις τε καὶ μίσει κατὰ τοῖς ἑλληνίσταις ὢν, δημοσίᾳ θύοντας ἰδὼν ἔσπ· καὶ μέγα ἀνιμώξας, ἤρξατο μηδένα χριστιανὸν τῆς τοιαύτης πειρᾶσθαι πλάνης· ὑπὲρ τούτου δὴ συλληφθεὶς, παρεδόθη τῷ ἡγεμόνι τοῦ ἔθνους· καὶ πολλὰς βασάνους ὑπομείνας, κατὰ πάντα τὸν ἀγῶνα ἀνδρείως τὴν μαρτυρίαν διήνυσε· καὶ τὰ μὲν ὧδε εἶχε κατὰ γνώμην τῷ βασιλεῖ ἀπέβαινεν· οὐκ ἀγνοῶ, οὐδὲ ὀλίγους μάρτυρας, ὧν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡγεμονίας ἀπέδειξε γενέσθαι· ἐπειδὴ δὲ τῆς εὐσεβείας ὁ χάρις συναγαγὼν πάντας ὁμοῦ διεξῆλθον, εἰ καὶ διάφορον ἦν ὁ καιρὸς τῆς ἑκάστου μαρτυρίας.

A præbiturum. Admiratus pollicitationem Præses, ipsius rei experimento magis stupefactus est. Nam cum latera ejus quamdiu placuit Præsidi, unguibus ferreis lacerarentur, manibus supra caput elatis, plagas alacri animo sustinens perseveravit. Post hæc conjectus in vincula, haud multo pòst liberatus est, cum mors Juliani nuntiata esset; & ad Principatum usque Theodosii superstes fuit: damnataque priore hæresi, ad Catholicam Ecclesiam se contulit. Eodem tempore martyrio vitam finiisse dicuntur Basilius, B Ancyranæ Ecclesiæ Presbyter, & Eupsychius, Cæsariensis Cappadox, nobili genere ortus: qui recens uxorem duxerat, & adhuc quasi sponsus erat. Et Eupsychius quidem quantum conjecturâ assequor, propter templum Genii publici interfectus est: quo tunc temporis destructo, universi Cæsarienses sicut antea retulimus, in Principis offensionem venerunt. Qui vero templum illud suis manibus subverterant, pœnas dedére: alii morte, alii exilio mulctati. Basilius vero Christianæ fidei defensor acerrimus, quamdiu quidem Constantius Imperium obtinuit, fortissime C restiterat Arianis: atque ob hanc causam Eudoxiani ne plebem colligeret, ei interdixerunt. Ubi vero Julianus solus Imperio potitus est, regionem circumiens Basilius, Christianos palam ac publice hortabatur, ut doctrinæ suæ tenaciter adhærerent, nec Gentilium sacrificiis ac libationibus sese polluerent: neve honores ipsis ab Imperatore delatos magnifacerent, quos momentaneos esse ostendebat, sed perpetuo exitio compensandos. His rebus intentus, atque idcirco suspectus & invisus Gentilibus, cum aliquando eos publice sacrificantes vidisset, constitit: & graviter ingemiscens, De- D um precatus est, ne quis Christianorum ejusmodi errore caperetur. Hanc ob causam comprehensus, Præsidi Provinciæ offertur. Multaque in toto certamine perpessus tormenta, forti animo martyrium consummavit. Et hæc quidem licet præter voluntatem Principis acciderint, non paucos tamen nec obscuros Martyres, ejus quoq; temporibus exstitisse coarguunt. Cæterum majoris perspicuitatis causâ, omnes simul collectos commemoravi, tametsi diversis temporibus singuli martyrium pertulerint.

A

Caput XII.

De Lucifero & Eusebio, Occidentis partium Episcopis: & quomodo Eusebius una cum magno Athanasio & reliquis Episcopis Synodum Alexandriæ congregavit, in qua fides Nicæna confirmata est, & Spiritum Sanctum ejusdem cum Patre & Filio naturæ esse decretum, & de substantia atque hypostasi definitum est.

POstreditum Athanasii, Lucifer Caralis in Sardinia Episcopus, & Eusebius Vercellarum quæ civitas est Liguriæ in Italia, ex superiore Thebaide reB versi sunt. Illic enim perpetuo exulare jussi fuerant regnante Constantio. Ac de Ecclesiasticis rebus restituendis inito inter se consilio, Eusebius quidem Alexandriam venit, ut illic unà cum Athanasio ad confirmandam Nicænæ Synodi sententiam Concilium congregaret. Lucifer vero, cùm diaconum unà cum Eusebio misisset, qui Synodo vice ipsius interfuit: Antiochiam profectus, Ecclesiam ejus loci turbatam reperit. Scissa enim erat per Arianos quibus præsidebat Euzoius. Sed & fautores Meletii, ab illis qui eandem cum ipsis fidem profitebantur, nihilominus dissidebant. Cumque Meletius nondum ab exilio rediisC set, Lucifer Paulinum Episcopum ordinavit. Inter hæc diversarum civitatum Episcopi Alexandriæ congregati simul cum Athanasio & Eusebio, Nicæni Concilii decreta confirmant. Et Spiritum Sanctum Patri & Filio consubstantialem professi sunt, Trinitatemque nominarunt: & hominem quem Deus verbum assumpsit, non solum corpore, sed etiam anima perfectum credi debere statuerunt, quemadmodum etiam antiquis Ecclesiæ Philosophis placuerat. Et quoniam quæstio de substantia & hypostasi Ecclesias conturbabat, crebræque de his D vocibus rixæ ac disputationes movebantur, prudenter admodum mihi videntur decrevisse; ubi de Deo sermo est, non esse statim his nominibus utendum, nisi quis forte sententiam Sabellii velit refellere: ne inopiâ verborum, unam eandemque rem tribus nominibus appellare videatur; sed ut unumquemque seorsum intelligat trifariam distinguens. Et hæc quidem decreta sunt ab iis qui tunc temporis Alexandriæ in unum convenerunt. Apud quos Athanasius ut fugæ suæ

Κεφ. ιβ'.

Περὶ λουκίφερ& καὶ εὐσεβίου, τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων· καὶ ὡς εὐσεβ&, σὺν ἀθανασίῳ τῷ μεγάλῳ & λοιποῖς ἐπισκόποις, τὴν ἐν ἀλεξανδρείᾳ σύνοδον συνεκρότησαν, κυρώσαντες τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν, καὶ ὁμοφυῆ πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκεκήρυκται, καὶ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἐβεβαιώθη.

ΜΕτὰ δὲ τὴν ἀθανασίου κάθοδον, λεύκιφερ ὁ καράλλων τῆς σαρδονίας ἐπισκόπ&, καὶ εὐσέβι& ὁ βερκέλλων τῆς ἰταλίας λιβύων, ἐν τῇ ἄνω θηβαΐδι ἐπανῆλθον· ἐνθάδε γὰρ ἐπὶ κωνσταντίου διηνεκῶς φεύγουσε ἐβέβλητο. ἐπὶ διορθώσει τε τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κοινῇ συνθήκῃ ἐπίσκοπ& μὲν ἦκεν εἰς ἀλεξάνδρειαν, ὅπως σὺν ἀθανασίῳ σύνοδον ἀθροίσῃ ἐπὶ βεβαιώσει τῆς ἐν νικαίᾳ δοξάντων· λεύκιφερ δὲ διάκονον τῷ εὐσεβίῳ συναποστείλας, ὃς αὐτ& παρέσῃ τῇ συνόδῳ, ὡδαμῶμεν& εἰς ἀντιόχειαν, ἐν ταραχαῖς τὴν ἐνθάδε ἐκκλησίαν κατέλαβεν· ἐσχίζετο μὲν γὰρ τοῖς ἀνομοίοις αἱρέσεως, ὧν ἡγεῖτο εὐζώϊος· διεφέροντο δὲ καὶ πρότερον εἰρηνεύοντες καὶ πρὸς σφᾶς ὁμοδοξοῦντες οἱ μελετίου ἀπαδασταί· μήπω δὲ τούτου ἐκ τῆς φυγῆς ἐπανελθόντ&, ἐχειροτόνησε παυλῖνον ἐπίσκοπον· ἐν τούτῳ δὲ πολλῶν πόλεων ἐπίσκοποι συνελθόντες εἰς ἀλεξάνδρειαν ἅμα ἀθανασίῳ καὶ εὐσεβίῳ, τὰ δεδογμένα ἐν νικαίᾳ κατεψηφίσαντο· ὁμοούσιόν τε τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὁμολόγησαν, καὶ περὶ οὐσίας ὠνόμασαν· ἐ μόνῳ τὸ σῶμα λαβόντα, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν τέλειον ἔχειν ἀνθρώπου, ὃν ὁ θεὸς λόγ& ἀνέλαβεν εἰσηγήσαντο, καθὰ καὶ τοῖς πάλαι ἐκκλησιαστικοῖς φιλοσόφοις ἐδόκει· ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ζήτησις τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττε, καὶ συχνοὶ περὶ τούτων ἔριδες καὶ διαλέξεις ἦσαν, οὐ μάλα σοφῶς μοι δοκοῦσιν ὁρίσαι, μὴ δεῖν εὐθὺς ἐπὶ θεοῦ τούτοις χρῆσθαι τοῖς ὀνόμασι, πλήν τις τὴν σαβελλίου βλάσφημίαν ἐκβάλλειν πειρῶτο, ἵνα μὴ ἀπορίᾳ ῥημάτων, ταυτὸν δόξῃ τις τρισὶ προσηγορίαις καλεῖν, ἀλλ' ἕκαστον ἰδίᾳ νοοῖτο τῇ χρήσει· καὶ τὰ μὲν δὴ τοῖς τότε ἐν ἀλεξανδρείᾳ συνελθοῦσιν ἔδοξεν· ἀπολογούμεν& δὲ ἐν τούτοις ἀθανάσι& περὶ τῆς αὐτ&

φυγῆς, διεξῆλθε τὸν λόγον, ὃν περὶ τούτου ἔγραψε.

A rationem redderet, orationem recitavit quam de argumento illo conscripserat.

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ ἀρχιερέως, Παυλίνου καὶ Μελετίου· καὶ ὡς ἐυσεβίῳ καὶ Λουκιφέρῳ πρὸς ἀλλήλους διηνέχθησαν· καὶ ὡς ἐυζώϊος, καὶ ὁ Ἀρειος τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ἐκράτυνε.

Καὶ διαλυθείσης τῆς συνόδου, πανταχόθεν ἐυσέβιος εἰς ἀντιόχειαν, εὗρεν ἀνδιχονοίᾳ τὸν λαόν· οἱ γὰρ Μελετίῳ χαίροντες, εἰς ταυτὸν συνιέναι Παυλίνῳ οὐκ ἠνείχοντο, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐκκλησιάζον· χαλεπῶς ὃ ὁρῶντες, ὅτι μὴ δέον παρὰ τὴν πάντων συναίνεσιν ἡ χειροτονία ἐγεγόνει, ἀδὲν ἐς τὸ φανερὸν ἐμέμψατο, λευκίφερα πρῶτον· ἀδελφῷ γὰρ μέρει κοινωνήσας, ὑπέσχετο τὰ λυποῦντα ἑκάτερος ἐν συνόδῳ διορθώσειν· ἐν ᾧ καὶ τὸ πλῆθος πρὸς ὁμόνοιαν συναπῆειν ἐπῴδαζεν, ἐπανελθὼν Μελέτιος ἐκ τῆς ὑπερορίας, κεχωρισμένους εὗρεν τοὺς ἀπὸ φρονήσεως, ἰδίᾳ συνιόντας τούτους, ἔξω τῆς πόλεως ἐκκλησιάζειν· ὁ δὲ Παυλῖνος, ἔνδον εἶχε τοὺς οἰκείους· πρᾶον γὰρ, ὑπό τε βίου καὶ γήρως αἰδοῖον ὄντα, πρῶτον ἐυζώϊος ὁ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως προεστὼς, ἔτε ἐξέβαλε, καὶ μίαν αὐτῷ ἐκκλησίαν ἀπένειμεν· ἐυσέβιος δὲ ἀποδυχὼν τῆς πατρίδος, ἐξεδήμησεν ἀντιοχείας· ὑβρισμένος δὲ παρ' αὐτοῦ λευκίφερος, ὅτι μὴ τὴν Παυλίνου χειροτονίαν ἐδέξατο, ἐχαλέπαινέ τε καὶ κοινωνίαν αὐτῷ διεφέρετο· καὶ ὡς ἐξ ἔθους, τὰ δόξαντα τῇ συνόδῳ ἐν ἀλεξανδρείᾳ διαβάλλειν ἐπεχείρει· ὃ δὴ προφάσεις ἐζήτετο τῆς αἱρέσεως τῶν ἀπ' αὐτοῦ καλουμένων λευκιφερανῶν· οἱ γὰρ ἅτα τούτοις αὐτῷ συναχθόμενοι, σφᾶς τῆς ἐκκλησίας ἀπέχισαν· αὐτὸς δὲ καίπερ ὑπὸ τῆς λύπης κρατούμενος, ἐπειδὴ διὰ τὸ διακόνου ἐυσεβίου συναπέσειλεν, ὡμολόγησεν ἐμμεῖναι τοῖς ἐν ἀλεξανδρείᾳ πρὸς τῆς συνόδου πραχθεῖσιν, ὁμοφρονῶν τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ, εἰς Σαρδονίαν ἀφίκετο· ἐυσέβιος δὲ κατὰ τὰ ἔθνη περιών, τοὺς ἡμελημένους τῆς πίστεως ἐπηνώρθωτο, καὶ ἃ χρὴ φρονεῖν ἐδίδασκεν·

Caput XIII.

De Paulino & Meletio, Episcopis Antiochiæ: & quomodo inter Eusebium ac Luciferum orta est dissensio: & quòd Eusebius atque Hilarius Nicænam fidem asseruerunt.

FInito autem Concilio, Eusebius Antiochiam profectus, populum illic dissidentem reperit. Fautores enim Meletii cum Paulino convenire renuentes, separatim collectas celebrabant. Cumque moleste ferret, quod Paulinus contra quam oportebat, absque totius populi consensu ordinatus fuisset, nihil tamen palam conquestus est ob reverentiam Luciferi. Sed cum ab utriusque partis communione se abstinuisset, pollicitus est emendaturum se in Synodo, ea de quibus utrique querebantur. Dum populum ad pristinam concordiam revocare conaretur Eusebius, ab exilio reversus Meletius, cum sectatores suarum partium sejunctos ab aliis deprehendisset, unà cum illis seorsum extra urbem convẽtus Ecclesiast habuit. Paulinus verò inrta urbẽ cum suis collectas celebravit. Nam cum mitis esset, & tum ob sanctitatem vitæ, tum ob senectutem venerabilis, reveritus eum Euzoius Arianorum Episcopus, non modo non ejecit ex civitate, sed unam ei Ecclesiam attribuit. Eusebius vero cum conatus ipsi non succederet, Antiochiâ excessit. At Lucifer, contumeliæ loco ducens quod Eusebius ordinationem Paulini non probasset, communicare illi detrectavit; & altercandi studio, ea quæ Alexandriæ in Synodo decreta fuerant reprehendere conatus est. Atque ea res occasionem præbuit sectæ illorum, qui ex ejus nomine Luciferiani sunt appellati. Etenim ij qui unà cum illo ob eas res indignati sunt, se ipsos ab Ecclesia præciderunt. Ipse vero quamvis exulcerato prorsus animo esset, tamen quoniam per diaconum quem unà cum Eusebio miserat, se Alexandrinæ Synodi actis consensurum promiserat, cum Ecclesia Catholica consentiens in Sardiniam rediit. Porro Eusebius Orientis Provincias circumiens, eos qui in fide negligentiores fuerant corrigere, & quæ credenda essent docere cœpit.

Per Illyricum deinde transiit, eidem operi intentus, & ad Italiam pervenit. Illic Hilarium Pictavorum, quæ urbs est Aquitaniæ, Episcopum reperit, qui idem munus sedulo ante ipsum expleverat. Prior enim ab exilio redierat, Italosq; & Gallos, quæ admittenda, quæ fugienda essent dogmata docuerat. Nam & Latino sermone disertissimus fuit, & libros lectu dignissimos adversus opinionem Arii composuit. Et Hilarius quidem iste ac Eusebius, Nicænæ Synodi doctrinam hoc modo in Occidentis partibus asseruerunt.

A ἔπειτα πορδάζων, ἐς ἰλλυριοὺς διῆλθε, καὶ εἰς ἰταλίαν ἦκεν· ἔνθα δὴ ταῦτα πρᾳκαλωφελώτατα καὶ ἐλαβεν ἱλάριον, ὃς πυκτάβεων, πόλεως δὲ ἦν δὲ ἀκουιτανίας, ἐπίσκοπος ἦν· ἔτυχε γὰρ πρότερος ἐκ τῆς ὑπερορείας ἐπανελθών, ἰταλούς τε καὶ γάλλους διδάξας, ποῖα μὲν χρὴ τῶν δογμάτων προσίεσθαι, ποῖα δ' φεύγειν· ἦν γὰρ δὴ καὶ ἑλληνίζειν τὴν ῥωμαίων γλῶτταν γενέσθαι, καὶ λόγους ἀξιοχρέους, ὡς εἰρηται, συνγράψειν, ἀπομαχομένους τοῖς ἀρείοις δόγμασιν· ὧδε μὲν ἱλάριος οὗτος καὶ εὐσεβὴς, ἐν τῇδε τῇ
B δύσει ἀρχομένῃ τὸ δόγματος ἐνίκησε σωθὲν σωτῆρος.

Caput XIV.

Quomodo Macedoniani ab Acacianis dissenserint, & quam pro se excusationem attulerint.

PEr idem tempus ij qui à Macedonii partibus stabant, inter quos Eleusius erat & Eustathius ac Sophronius, qui jam Macedoniani palam vocitari cœperant, utpote qui peculiarem sectam constituerunt; Constantii obitu licentiam nacti; convocatis iis qui Seleuciæ cum
C ipsis consenserant, Synodos quasdam congregaverunt: & Acacianos ac fidē in Ariminensi Concilio firmatam condemnarunt. Eam vero quæ Antiochiæ promulgata, & ab ipsis postea Seleuciæ confirmata fuerat, decretis suis comprobarunt. Cumque his objiceretur, cur ab Acacianis dissiderent, quibus cum antea utpote sibi consentientibus communicabant, per Sophronium Paphlagonem hæc responderunt; Occidentales quidem Consubstantialem probavisse: Aetium vero in Orientis partibus dissimilem quoad substantiam asseruisse. Et illos quidem distinctas Patris ac Filii personas Consubstantialis vocabulo temere in
D unum confudisse: hunc vero naturæ Filii cum Patris natura cognationem nimium quantum divisisse. Se vero pie facere, qui Filium Patri similem secundum hypostasin dicant, & hanc mediam inter utrosque viam elegerint, cum utriq; illorum ad extremum contrariorum deflexissent. Et isti quidem apud eos à quibus reprehendebantur, hac ratione se purgare conati sunt.

Κεφ. ιδ'.

Ὅπως οἱ ἀμφὶ μακεδόνιον τοῖς περὶ ἀκάκιον ἀσεμνὴν ἐνεφέροντο, καὶ τί ἦν ὁπόλογημα.

ΕΝ τούτῳ δὴ οἱ ἀμφὶ μακεδόνιον, ὧν ἦν ἐλεύσιος, καὶ εὐστάθιος, καὶ σωφρόνιος, ἤδη εἰς τὸ προφανὲς μακεδονιανοὶ καλεῖσθαι ἠξίωντο, ὡς εἰς ἴδιον διακεκριμένης σύστημα, ἀδείας τετυχηκότες τῇ κωνσταντίου τελευτῇ, συγκαλέσαντες δὴ ἐν σελευκείᾳ ὁμοφρονας αὐτοῖς γνωμήσας, συνόδους τινὰς ἐποίησαντο· καὶ δὴ περὶ ἀκακίου, τὴν τε βεβεαιωθεῖσαν ἐν ἀριμήνῳ πίστιν ἀπεκήρυξαν τῇ ἐν ἀνομοιοχείᾳ ἐκλεθείσῃ, ὕστερον δὲ ἐν σελευκείᾳ πρὸς αὐτῶν κυρωθείσῃ, ἐπεψηφίσαντο· ἐγκαλέσθαι δέ τι δ' ἦν πρὸς τοὺς περὶ ἀκάκιον διαφέρειν, πρότερον αὐτοῖς ὡς ὁμοδόξοις κοινωνοῦντας, τάδε διὰ σωφρονίου τοῦ παφλαγόνος ἀπεκρίναντο· ὡς οἱ μὲν τὸ ὁμοούσιον ἐδόξαζον· ἀέτιος δὲ ἐν τῇ ἑῴᾳ τὸ κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον· καὶ οἱ μὲν, ἀτάκτως τὰς ἰδιάζουσας ὑποστάσεις πάντας καὶ υἱὸν, συνέπτυκον εἰς ἑνότητα τῷ δ' ὁμοουσίῳ ὀνόματι· ὁ δὲ σφόδρα τῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα φύσεως διῃρηκὼς τὴν οἰκειότητα· σφᾶς δὲ εὐσεβεῖν, ὁμοίους εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν καθ' ὑπόστασιν λέγοντας, καὶ μέσην ἀμφοῖν ταύτην τὴν ὁδὸν ὁπλισάμενους, ἑκατέρων πρὸς ἄκρον δὲ ἐκκλίναι γνησάντων· οἱ μὲν ὧδε ἀπελογοῦντο τοῖς μεμφομένοις ἐπειρῶντο.

A

Κεφ. ιέ.

Περὶ ἐξόρισος πάλιν ἐγένετο ἀθανασίου· καὶ ὡς ἐλειτούργησε κυζίκου, καὶ τίτου τοῦ βόστρων ἐπισκόπου· καὶ μνεία περὶ τῶν συγγραφέων τροχόνων.

Ὁ δὲ βασιλεὺς, πυθόμενος ἐκκλησιάζειν ἀθανάσιον ἐν τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀδεῶς διδάσκειν τὰ πλήθη, καὶ πολλοὺς ἑλλήνων πείθειν εἰς χριστιανισμὸν μεταλήθειν, προσέταξεν αὐτὸν ἐξιέναι τ᾽ ἀλεξανδρείας· μόνῃ δ᾽ ἐν ταύτῃ, μεγίστας προηγόρευε ζημίας· προέφασιν ἐγκλημάτων ποιησάμενος, ὡς δὴ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων φεύγειν καταδικασθεὶς, μὴ ὑπεξαπεὶς ἀπελάβετο θρόνου τ᾽ ἐπισκοπῆς· μὴ δὴ συγχωρῆσαι αὐτὸν εἰς τὰς ἐκκλησίας κάθοδον, τοῖς δὴ κωνσταντίου φυγαδευθεῖσιν, ἀλλ᾽ εἰς πατρίδας μόνον· διὰ τοῦτο δὴ τὸ βασιλέως πρόσταγμα μέλλων φεύγειν, δεδακρυμένην ἰδὼν ἀμφ᾽ αὐτὸν τὴν τῶν χριστιανῶν πληθὺν, θαρρεῖτε, ἔφη· νεφύδριον γάρ ἐστι, καὶ θᾶττον παρελεύσεται· καὶ τοῦτο εἰπὼν, σωτήριόν τε τοῖς ἀποδιοπομπήσεις τῶν φίλων τὴν ἐκκλησίαν προσαθέμενος, ἐξῆλθε τ᾽ ἀλεξανδρέων πόλεως· ἐν τούτῳ δὴ κυζικηνῶν πρεσβευσαμένων πρὸς βασιλέα περὶ οἰκείων πραγμάτων, καὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν ἑλληνικῶν ναῶν, ἐπαινέσας αὐτοὺς τῆς περὶ τὰ ἱερὰ προθυμίας, πάντα παρέσχεν ὧνπερ ἐδέησε· καὶ ἐλεύσιον δὴ τὸν παρ᾽ αὐτοῖς ἐπίσκοπον, τ᾽ πόλεως εἶρξεν, ὡς λυμηνάμενον τοῖς ναοῖς, καὶ τοῖς τεμένεσιν ἐνυβρίσαντα· καὶ χρηστοφία κατασκευάσαντα, καὶ παρθενῶνας ἱερῶν παρθένων συνηγμένον, καὶ τοὺς ἑλληνιστὰς πείθοντα τῶν πατρίων ἀμελεῖν· ἀπηγόρευσε δὴ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ξένοις χριστιανοῖς, μὴ ἐπιβαίνειν κυζίκου, αἰτίαν ἐπαγαγὼν, ὡς εἰκὸς, αὐτοὺς τῆς θρησκείας ἕνεκα στασιάσαι· σωναιρομένων αὐτοῖς καὶ δὴ πλησίως τὸ θεῖον φρονέντων τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως χριστιανῶν καὶ τῶν δημοσίων ἐργαστῶν, καὶ τῶν τεχνιτῶν δὲ νομίσματος· οἱ πλῆθος ὄντες, καὶ εἰς δύο τάγματα πολυάνθρωπα διακεκριμένοι, ἐκ προστάγματος τῶν περὶ βασιλέων, ἅμα γυναιξὶ καὶ οἰκείοις ἀνὰ τὴν κύζικον διέτριβον, ἔτος ἑκάστου ῥητὴν ἀποφορὰν τῷ δημοσίῳ καταλιθέντες, οἱ μὲν, στρατιωτικῶν χλαμύδων· οἱ

Caput XV.

Quomodo Athanasius iterum relegatus sit. Item de Eleusio Cyziceno & Tito Bostrensi Episcopis. Et de majoribus Sozomeni.

Imperator vero, cum Athanasium in Ecclesia Alexandrina collectas agere, & populum libere docere intellexisset, multosque Gentilium ad Christianam religionem eo persuadente traduci, jussit ut Alexandria excederet. Pœnasque B ei gravissimas interminatus est, si illic remansisset: criminis loco id objiciens, quòd cum à superioribus principibus exilio esset condemnatus, sine ipsius auctoritate Episcopalem sedem sibi vindicasset. Neque enim se his qui à Constantio relegati fuerant, reditum ad Ecclesias suas, sed in patriam duntaxat concessisse. Ob hoc igitur Imperatoris præceptum, cùm Alexandria discessurus esset, & Christianorum multitudinem circa se flentem videret: bono animo estote inquit: nubecula enim est, quæ cito præteribit. Posthæc verba valedixit: & Ecclesiâ suâ optimo cuique ex amicis commendatâ, urbe Alexandria excessit. Eodem tempore Cyziceni legatos ad C Imperatorem misére, de rebus suis & de instaurandis Gentilium templis acturos. Quos Imperator ob curam sacrorum laudibus prosecutus, cuncta quibus opus habebant eis præbuit. Eleusio quoque ipsorum Episcopo urbe interdixit, eo quod templa vastasset ac delubra contumeliis affecisset: ædes præterea alendis viduis, & monasteria sacris virginibus construxisset: Gentilibus denique persuasisset, ut majorum ceremonias ritusque contemnerent. Quin etiam vetuit, ne peregrini Christiani qui cum illo D erant, in urbem ingrederentur: causam hanc adjiciens, quòd religionis suæ causa, ut verisimile est, seditionem excitaturi essent; adjunctis ad ipsorum partes Christianis qui in civitate erant, idemque cum illis de Deo sentiebant, & publicis opificibus lanariis, itemque monetariis: qui numero abundantes, & in duas numerosas cohortes distributi, ex præcepto superiorum Principum, Cyzicum cum uxoribus ac domesticis incolebant: certam quotannis pensionem fisco inferentes; illi vestem militarem;

hi nummos recens cusos. Nam cum Gentilium superstitionem omnibus modis stabilire instituisset, cogere quidem, ac supplicio afficere homines, qui sacrificare nollent, summæ imprudentiæ esse existimavit. Ægre siquidem in singulis civitatibus Magistratus ac Judices, eorum numerum inire ac describere potuissent. Sed neque eos in unum convenire, & pro arbitrio preces facere prohibuit. Noverat quippe vim ac necessitatem nil valere in iis rebus, quæ libera voluntate opus habent ut consistant. Clericos vero & Ecclesiarum Antistites civitatibus ejici curavit: re ipsa quidem studens, ut istorum absentiâ conventus plebis aboleret, dum nemo esset qui eam colligeret ac doceret, & qui sacramenta ministraret: ita ut progressu temporis in oblivionem religionis suæ prolaberentur. Causam vero hanc prætexens, quòd Clerici dissensiones in populo excitarent. Hac ratione Eleusium sectatoresque ejus urbe Cyzico exegit, cum tamen nec seditio ulla fieret, nec futura esse crederetur. Bostrenos quoque hortatus est, ut Titum ejus loci Episcopum sub elogio præconis ejicerent. Nam cum minatus esset culpam se omnem conjecturum in illum & in Clericos ejus, si plebs seditionem moveret; Titus libellum ad Principem misit: testatusque est Christianos plebem Gentilium numero adæquare: quiescere tamen illos, & cohortationibus suis obtemperantes, nihil seditiosum moliri. Ex quibus verbis Titum plebi invisum reddere cupiens Imperator, in Epistola quam scripsit Bostrenis, eum insimulavit tanquam calumniatorem civitatis, quòd dixerat illos non sua sponte, sed ipsius hortatu à seditionibus abstinere. Plebemque incitavit ut illum, tanquam hostem publicum, è civitate sua expellerent. Hujusmodi multa alibi quoque contigisse verosimile est, partim ex Imperatoris mandato, partim impetu ac temeritate vulgi. Quorum omnium culpam merito quis Imperatori adscripserit. Neque enim ex legum præscripto animadvertit in eos qui hujusmodi facinora contra leges commisissent: sed pro odio, quo religionem nostram prosequebatur, verbis quidē reprehendere videbatur eos qui ista fecerant: rebus tamen ipsis eos incitabat. Itaq; licet ille palam non persequeretur,

A δὲ, νεωργῶν νομισμάτων· ἐπεὶ γὰρ ἐπαίδευτο πρόπαν δέδοκτο αὐτῷ συνῆσαι τὸν ἑλληνισμὸν, βιάζεσθαι μὲν ἢ πημωρεῖσθαι θεῖον δήμους μὴ θέλοντας θύειν, ἀβελτερίας νενόμικεν· σχολὴν γὰρ ἂν τοσούτων καθ' ἑκάστην πόλιν οἱ ἄρχοντες τὸν ἀριθμὸν μόνον ἀπεγράψανθο· ἅμιλλά τε σωτέραν καὶ τῇ γνώμῃ ἔυχεσθαι νεκτάρεος ἤδει γὰρ ὡς καὶ ἀνάγκη ποτὲ καλοεθωθεῖν τὰ τῆς αἱρέσεως ἐκεῖσίας εἰς σύσασιν δόξαν θεῖον ἢ κληρικὰς καὶ θεῖον προεστῶτας τῆς ἐκκλησιῶν, ἀπελαύνειν τῶν πόλεων ἔπαθλε τὸ

B μὴν ἀληθὲς εἰπεῖν, τῇ τούτων ἀπουσίᾳ προεξαμβυόμενος διαλῦσαι τὸν λαῶν τὰς συνόδους· ὥστε μήτε θεῖον ἐκκλησιάζοντας, μήτε θεῖον διδάσκοντας ἔχειν, μήτε μυστηρίων μεταλαμβάνειν, καὶ τῷ πολλῷ χρόνῳ ἐμπεσεῖν εἰς λήθην τῆς οἰκείας θρησκείας· σκεπτόμενος ὡς οἱ κληρικοὶ εἰς διάσασιν τὰ πλῆθη ἄγοιεν ἔτως ἂν ἔτε στάσεως γνωμένης, ἔτε γνωσθησομένης, ἐξιέναι κυζίκου τὸ ἐλεύσιον καὶ θεῖον σὺν αὐτῷ προστάξει βοστρηνοὺς δὲ δημοσίῳ κηρύγματι προσ-

C ψαθο, διώξαι τῆς αὐτῶν πόλεως τίτον τὸν τότε τὴν θάδε ἐκκλησίας ἐπίσκοπον· ὡς γὰρ ἠπείλησεν, αὐτὸν καὶ θεῖον κληρικοὺς ἐν αἰτίᾳ ποιήσειν εἰ στασιάσαι τὸ πλῆθος, βιβλίον προσβασιλέα διεπέμψαθο τίτος, καὶ διεμαρτύραθο ἐφάμιλλον μὲν εἶναι τῷ ἑλληνικῷ πλήθει τὸ χριστιανικόν· ἠρεμεῖν γε μὴν τοῦτο, καὶ ταῖς αὐτοῦ προτρεπτικαῖς ἀγόμενον, μηδὲν στασιῶδες ἐννοεῖν· ἐκ τοιούτων ῥημάτων, εἰς ἔχθραν καθιστῆσαι τῷ δημοσίῳ τὸν τίτον κατασκευάζων, γράφων βοστρηνοῖς, διέβαλεν αὐτὸν, ὡς καθηγορὸν τοῦ πλήθους γενόμενον· οἷα δὴ μὴ ἀπὸ γνώμης οἰκείας, διὰ γε τὰς αὐτοῦ προτρο-

D πὰς μὴ στασιάζοντας· καὶ ὡς δυσμενῆ ἀπελαύνειν αὐτὸν τῆς πόλεως, ἀνεκίνει τὸν δῆμον τοιαῦτα γε πολλὰ καὶ ἀλλαχόσε συμβαῖνειν εἰκὸς· καὶ μὴν, καὶ πρόσταγμα βασιλεῖον τὰ γε, ἐξ ὀργῆς καὶ προπετείας δηπου· ἐφ' οἷς ἔτως τῷ κρατοῦντι τὴν αἰτίαν τις ἀναθήσει τῶν γενομένων· ἀγνοῶν γε τοὺς νόμους θεῖον ὧδε προνομεύοντας· ἀλλὰ μᾶλλον τῷ πρὸς τὸν θρησκείαν, μέμφεσθαι λόγους δοκῶν, ἔργοις προσῆκε τοῦτο τοιαῦτα δρῶντας· ὅθεν καὶ μὴ διώκοντα ἀσεβ-

καὶ

καὶ πόλεις καὶ κώμας ἔφευγον οἱ χριστιανοί· ταύτης δὲ τῆς φυγῆς μέτεχον πολλοὶ τῶν ἐμῶν προγόνων, καὶ ὁ ἐμὸς πάππος· καθόπερ πατρὸς Ἕλληνος ὢν, αὐτός τε πανοικὶ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀλαφίωνος, χριστιανοὶ πρῶτοι ἐγένοντο ἐν Βηθελίᾳ κώμῃ γαζαίᾳ, πολυανθρώπῳ τε οὔσῃ, καὶ ἱερὰ ἔχούσῃ ἀρχαιότητι καὶ κατασκευῇ σεμνὰ τοῖς κατοικοῦσι· καὶ μάλιστα τὸ πάνθεον, ὡς ἀπ' ἀκροπόλεως χειροποιήτου τινὸς λόφου κείμενον, καὶ πανταχόθεν πάσης τῆς κώμης ὑπερέχον· συμβάλλω δὲ τὸ χωρίον, ἔνθεν λαχεῖν τὴν προσηγορίαν, καὶ ἐκ τῆς σύρων φωνῆς εἰς τὴν ἑλλήνων ἑρμηνευομένην, Θεῶν οἰκητήριον ὀνομάζεσθαι, διὰ τὸν ἅπαντες ναόν· λέγεται δὲ χριστιανισμὸν αἴτιον γενέσθαι τοῖς τούτων οἴκοις, ἱλαρίων ὁ μοναχός· δαιμονῶντος γάρ Ἀλαφίωνος τούτου, ἀπὸ πολὺ πινὲς ἕλληνες καὶ ἰουδαῖοι, ἐπῳδαῖς καὶ φαρμακείαις τισὶ χρησάμενοι, οὐδὲν ἤνυσαν· ὁ δὲ, μόνον τὸ τοῦ χριστοῦ ὄνομα ἐπιβοησάμενος, τὸ δαιμόνιον ἀπήλασεν, εἰς τὴν χριστιανῶν μεταβαλόντος θρησκείαν· διέπρεπε δὲ ὁ ἐμὸς πάππος ἐν ταῖς ἐξηγήσεσι τῶν ἱερῶν γραφῶν, εὐφυής τε ὤν, καὶ οἷος γνῶναι δεῖ καὶ τὸν λόγον μετρίως ἡγμένος, καὶ ἐπιστήμης μὴ εἶναι ἄμοιρος· ὅθεν κεχαρισμένος εἰς ἄγαν ἐτύγχανε τοῖς ἀνὰ τὴν ἀσκάλωνα καὶ γάζαν, καὶ τοῖς πέριξ χριστιανοῖς· ὡς ἀναγκαίως τῇ θρησκείᾳ, καὶ τὰ ἀμφίβολα τῶν ἱερῶν γραφῶν εὐμαρῶς διαλύων· τῶν δὲ ἄλλων ἑτέρᾳ γλώσσῃ, σχολὴ γ' ἂν τις τῷ ἀρεῖν διηγήσαιτο· πρῶτοι γάρ οὗτοι ἐνθάδε ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια σωφρονήσαντες, καὶ σεμνότητι καὶ φιλοφροσύνῃ ξένων καὶ δεομένων σωφρονισμῶν· ἐν ταύτης δὲ τῆς γλώσσης, μέχρις ἐμᾶς ἐλθόντων ἀνδρῶν ἀγαθοί, οἷς ἤδη πρεσβύταις νέος ὤν, συνεγενόμην· ἀλλὰ τῶν μὲν, ὕστερον ἐπιμνησθῆναι δεῖ.

A per vicos tamen & civitates passim Christiani fugiebant. Cujus fugæ tum alij ex majoribus meis consortes fuére, tum avus meus. Nam cum patre Gentili natus esset, ipse tamen cum universa domo, omnesque simul qui ex gente erant Alaphionis, primi fidem Christi susceperunt Betheliæ: qui vicus est Gazæorum, abundans incolarum multitudine; templaque habet tum ob vetustatem, tum ob structuram, indigenis veneranda: præcipue vero Pantheon, colli cuidam manu facto, velut arci, impositum, & supra universum pagum undequaque eminens. Unde etiam hunc B locum nomen accepisse conjicio, & ex Syrorum lingua in Græcam conversum, deorum domicilium vocari ob illud fanum Pantheon. Porro familias eorum quos supra dixi, ad Christianam religionem conversas esse perhibent ab Hilarione Monacho. Nam cum Alaphion ille dæmonio vexaretur, Pagani quidam & Iudæi, incantamentis & magicis quibusdam maleficiis diutius usi, nihil profecerunt. Sed cum Hilarion solo Dei nomine invocato dæmonem expulisset, illi ad Christianam religionem se transtulerunt. Et avus quidem meus in exponendis Sacr. voluminibus excelluit, cum esset eleganti ingenio, & intelligentia C valeret, ad ea quæ scire oportet cognoscenda. Erat præterea disciplinis mediocriter eruditus, adeo ut ignarus non esset Arithmeticæ. Itaque Christianis Ascalonem & Gazam & finitima loca incolentibus, admodum carus fuit, tanquam utilis ac necessarius religioni, & qui sacrorum voluminum nodos facillime dissolveret. Eorum vero qui ex altera erant familia, virtutem vix ullus possit exponere. Primi enim Ecclesias illic & Monasteria condiderunt: & sanctitate vitæ atque humanitate erga peregrinos & pauperes, ea exornarunt. Ex ea porro D gente viri quidam boni ad nostram usque ætatem superstites vixerunt; quibuscum jam ætate provectis, ipse admodum adolescens versatus sum. Verum de his aliquanto pòst mentionem fieri conveniet.

A

Cap. XVI.

De studio Juliani in stabilienda Gentilium religione, & Christiana fide abolenda: item Epistola quam scripsit ad quendam sacerdotem Gentilium.

IMperator vero, qui jam pridem id maxime studebat, ut Gentilium religio per universum Romanum Imperium prævaleret, eam à Christianorum religione longe superari cernēs, iniquo animo tulit. Nam templa quidem Deorum patebant: & sacrificia, festique Gentilium dies, ritusque majorum in singulis civitatibus ex voto Principis procedere videbantur. Dolebat tamen, cum apud se reputaret, brevi ista commutanda esse, si curâ ipsius ac sollicitudine destituerentur. Angebatur autem non mediocriter, cum audiret multorum flaminum uxores ac liberos & famulos Christianam religionem profiteri. Cumque existimaret Christianorum religionem ex vita & moribus eorum qui illam sectantur, maxime commendari, Gentilium templa apparatu atque ordine Christianis usitato ornare constituit: gradibus præterea ac primi concessus prærogativa; Gentilium item dogmatum & exhortationum doctoribus atque lectoribus; certorum quoque dierum atque horarum statutis precationibus; Monasteriis præterea virorum ac mulierum philosophari cupientium; Xenodochiis denique & Ptochotrophiis, & omni reliqua erga egenos humanitate religionem Gentilium illustrare. Ad hæc peccatis quæ vel sponte, vel ab invitis committuntur, juxta morem Christianorum congruam pœnitentiæ emendationem adhibere decreverat. Sed præcipue notas ac tesseras Episcopalium literarum admiratus esse dicitur, quibus solent peregrinos sibi invicem commendare; ut undelibet venientes, ad quoscumque accesserint, tanquam noti atque amici excipiantur hospitio, & benigne curentur ob testimonium ejusmodi notæ. Hæc cum animo agitaret, operam dabat ut Gentiles Christianorum institutis assuefaceret. Sed quoniam istud plerisque incredibile fortasse videbitur, non aliunde quam ex ipsismet Imperatoris verbis, hujus rei veritatem comprobabo. Sic enim ille scribit.

Κεφ. ις'.

Περὶ τῆς σπουδῆς ἣν εἶχε συςῆσαι τὸν ἑλληνισμὸν, ἀχρίους δὲ τὰ ἡμέτερα· καὶ ἐπιςολὴ ἣν τινι τῶν ἑλληνικῶν ἀρχιερέων ἀπέςειλεν.

Ὁ Δὲ βασιλεὺς πάλαι σπουδάζων τὸ ἑλληνισμὸν κρηπιδῶσαι καὶ πᾶσαν τὴν ὑπήκοον, χαλεπῶς ἔφερε, ὡς εὐσεβοῦς μέμφεται ὁρῶν τὸ χριστιανισμὸ· καὶ μὴν οὐ ἀνεώγεισαν, καὶ θυσίαι, καὶ ἑλληνικαὶ πάτριοι ἑορταὶ τῶν πόλεων, καὶ γνώμῃ αὐτοῦ ἐπεχωρεῖν ἐδόκουν· ἠνιᾶτο δὲ λογιζόμενος, ὡς εἰ γυμνωθείη ταῦτα τῆς αὐτοῦ σπουδῆς, ταχεῖαν ἕξει τὴν μεταβολήν· ἐπεὶ ἧκεν ἐς ἦχθετο, καὶ πολλῶν ἱερέων χριστιανίζειν ἀκούων τὰς γαμετὰς καὶ τοὺς παῖδας, καὶ τοὺς οἰκέτας· ὑπολαβὼν ὃ τὸν χριστιανισμὸν τὴν σύνεσιν ἔχειν ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν αὐτὸν μελιόντων, διενοεῖτο παντάχῃ τὰς ἑλληνικὰς ναὸς, τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ τάξει τῆς χριστιανῶν θρησκείας διακοσμεῖν βήμασί τε, καὶ σωφρόσι, καὶ ἑλληνικῶν δογμάτων καὶ σωφρονέσεων διδασκάλοις τε καὶ ἀναγνώσεις, ὁρῶν τε ῥητῶν καὶ ἡμερῶν τεταγμέναις εὐχαῖς, φρενιτηρίοις τε ἀφρόνων γυναικῶν φιλοσοφεῖν ἐγνωκότων, καὶ καταγωγίοις ξένων καὶ πτωχῶν, καὶ τῇ ἄλλῃ πάσῃ τὰς δεομένας φιλανθρωπίᾳ, τὸ ἑλληνικὸν δόγμα σεμνύναι ἐκόσίων τε καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καὶ τῷ τὴν χριστιανῶν σωφρόσυνην ἐκ μεταμελείας σύμμετρον τάξει σωφρονισμόν· ἐπεὶ ἧκεν ἐζηλωσαι λέγεται τὰ σωθήματα τῶν ἐπισκοπικῶν γραμμάτων, οἷς ἐθος ἀμοιβαδὸν τοῦ ξένους ὅποι ἀκαλοῦντας, καὶ παρ' οἷς ἂν ἀφίκωνται, πάντως τάχεως καὶ θεραπείας ἀξιοῦσθαι, ἀλλ' γνώριμους καὶ φιλτάτους, διὰ τὸ συμβόλου μαρτυρίαν· ταῦτα διανοούμενος, ἐσπούδαζε τοὺς ἑλληνισὰς σωφρονίζειν τοῖς τῶν χριστιανῶν ἐπιτηδεύμασιν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο πολλοῖς ἴσως ἀπέθανον εἶναι τοῦτο δοκεῖ, ἢ ἄλλοθεν ἢ ἀπ' αὐτῶν τῶν βασιλέως ῥημάτων παρέξομαι τὴν τῶν εἰρημένων δήλωσιν· γράφει δὲ ὧδε.

Ἀρσακίῳ ἀρχιερεῖ γαλατίας.

Ἑλληνισμὸς ὅπῃ πεσὼν καὶ λόγον, ἡμῖν ἕνεκα τῶν μελλόντων αὐξόν· τὰ γὰρ τῶν θεῶν, λαμπρὰ καὶ μεγάλα, κρείττονα πάσης μὲν εὐχῆς, πάσης δ' ἐλπίδος· ἵλεως δ' ἔστω τοῖς λόγοις ἡμῖν ἀθρόα δὲ· τὴν γὰρ ἐν ὀλίγῳ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην μεταβολήν, οὐδὲ εὐξαίμην τις ὀλίγῳ πρότερον ἐτόλμα τί ἂν ἡμεῖς οἰόμεθα ταῦτα δρᾶν· οὐδὲ ἀποβλέπομεν, ὃ μάλιστα τὴν ἀθεότητα σωπᾶν ἔσπευσεν ἡ φιλὶ τοῦ ξένους φιλανθρωπία, καὶ ἡ φιλὶ τὰς ταφὰς τῶν νεκρῶν σεμνοθέα, καὶ ἡ πεπλασμένη σεμνότης καὶ τὸν βίον· ὧν ἕκαστον οἶμαι χρῆναι παρ' ἡμῖν ἀληθῶς ἐπιδεικνύεσθαι· καὶ οὐκ ἀποχρῆ τὸ σὲ μόνον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντας ἁπαξαπλῶς οἱ κατὰ τὴν γαλατίαν εἰσὶν ἱερεῖς· ὧς ἡ δυσωπητέον, ἢ πειστέον εἶναι τοιούσδε, ἢ τῆς ἱερατικῆς λατρείας ἀπόστητον, εἰ μὴ θέμις ἐρχόμενοι μὴ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θεραπόντων ἅμα τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ ἀνέχοντο τῷ οἰκέτῃ, ἢ υἱέων, ἢ τῶν γαλιλαίων γαμετῶν· ἀσεβούντων μὲν εἰς τοὺς θεοὺς ἀθεότητα ἢ θεοσεβείας πολεμούντων· ἔπειτα θέμις εἶναι ἱερέα, μήτε θεάτρῳ θέμις ἐφάλλεσθαι, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἢ τέχνης πονηρᾶς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπονειδίστου ποιεῖσθαι· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους τίμα· τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἐξώθει· ξενοδοχεῖα καθ' ἑκάστην πόλιν καταστῆσαι πυκνά, ἵν' ἀπολαύσωσιν οἱ ξένοι παρ' ἡμῖν φιλανθρωπίας, ἀπὸ τῶν ἡμετέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοις ἂν ἐνθῇ χρημάτων· ὅθεν ἂν εὐπορήσεις, ἐπινοήσεις· ἑκάστῃ γὰρ ἐνιαυτοῦ τεσσαρακοντάδες μυριάδες μοδίων πάσαν τὴν γαλατίαν ἐπέλθουσα δοθῆναι σίτου, καὶ ἑξακισμυριάδες οἴνου ξέστας· ὧν τὸ μὲν πέμπτον εἰς θεοῦ πένητας, θεοῦ τοῖς ἱερεῦσιν ὑπηρετοῦσιν, ἀναλίσκεσθαι φημὶ χρῆναι· τὰ δὲ ἄλλα τοῖς ξένοις καὶ τοῖς μεταιτοῦσιν ἐπιμεμφθαι παρ' ἡμῖν· αἰσχρὸν γάρ· εἰ, τῷ μὲν Ἰουδαίων οὐδεὶς μεταιτεῖ τρέφουσι δ' οἱ δυσσεβεῖς γαλιλαῖοι πρὸς τοῖς ἑαυτῶν, καὶ θεοῦ ἡμέτερος· οἱ δὲ ἡμέτεροι, τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιμελείας ἐνδεεῖς φαίνονται· δίδασκε δὲ καὶ συνεισφέρειν θεοῦ ἑλληνισὰς εἰς τὰς τοιαύτας λειτουργίας, καὶ τὰς ἑλληνικὰς κώμας ἀπάρχεσθαι τοῖς θεοῖς τῶν καρπῶν· καὶ τὰς ἑλληνικὰς ταῖς τοιαύταις

Arsacio Sacerdoti Galatiæ.

Religio Gentilium nondum ex animi nostri sententia viget, culpâ eorum qui illam profitentur. Nam ea quidem quæ ad Deos pertinent, præclara sunt atque magnifica, omnique voto ac spe majora. Atque id pace Nemesis dictum sit; Talem enim ac tantam exiguo temporis spatio mutationem, ne optare quidem quisquam paulo ante audebat. Quid ergo? putamusne nos ista sufficere. Nec attendimus quid Christianorum religionem potissimùm auxerit; humanitas scilicet in peregrinos, & in sepeliendis mortuis sollicita diligentia, & simulata morum gravitas. Quorum singula verè à nobis exercenda esse existimo. Nec sufficit, quod tu unus ejusmodi sis: sed quotquot in Galatia sunt flamines tales esse decet. Quos tu vel pudore afficiendo, vel persuadendo, bonos redde, aut à sacerdotali ministerio remove, si unà cum uxoribus & liberis ac famulis ad Deos non accedant: sed aut servos, aut filios, aut conjuges Galilæas sustineant, qui & impii sint erga Deos, & impietatem religioni præponant. Deinde singulos flamines hortare, ut nec ad theatrum accedant, nec in tabernis bibant, nec artem ullam, aut opificium turpe ac probrosum exerceant. Et eos quidem qui obtemperaverint, honore affice: contumaces vero atque immorigeros expelle. Crebra in singulis civitatibus Xenodochia constitue, ut peregrini non ex nostris solum, sed ex aliis etiam, si pecunia forte opus habuerint, humanitate nostra perfruantur. Porro unde sumptus tibi suppetant, à me jam provisum est. Nam quotannis triginta millia modiorum tritici per universam Galatiam dari jussi, & sexaginta millia sextariorum vini. Quorum quintam partem in pauperes qui flaminibus ministrant, insumendam esse censeo: reliqua peregrinis ac mendicantibus à vobis dividenda. Turpe enim fuerit, ex Iudæis quidem neminem mendicare: impios vero Galilæos præter suos pauperes, etiam nostros alere. Nostros autem mendicos, nostra ope ac subsidio destitutos videri. Doce ergo Gentiles, ut ad hujusmodi ministeria aliquid conferant, & Gentilium pagi primitias fructuum diis offerant. Et Græcos

homines hujusmodi beneficentiæ assuefacito, docens illos, id olim à nobis institutum fuisse. Homerus enim Eumæum sic loquentem inducit.

Haud mihi fas, vel si veniat te vilior hospes,
Quemquam despicere. A summo nam sunt Jove cuncti,
Qui peregre adveniunt, modicum autem munus amicum est.

Ne igitur aliis, ut bona nostra æmulentur, permittentes, ipsi per socordiam nos probro afficiamus: aut potius religionem erga Deos prodamus. Quod si te hæc agere accepero, exultabo gaudio. Præsides domi raro invisо: sed literas ad eos sæpius mitte. Illis in urbem ingredientibus nullus flamen occurrat. Cum autem templa Deorum adierint, intra vestibulum duntaxat occurrat flamen. Intrantes vero illos nullus apparitorum præcedat: sequatur autem qui volet. Nam simulatque ingressus est limen delubri, privatus efficitur. Tum enim, ut probe nosti, intra templum imperium obtines; quandoquidem & divina lex istud postulat. Et ij quidem qui obtemperant, revera pii sunt cultores Deorum: qui vero fastum ac pompam circumferunt, vani sunt & inanis gloriæ cupidi. Equidem paratus sum subvenire Pessinuntiis, si Matrem Deorum sibi propitiam reddiderint. Sin vero eam neglexerint, non modo reprehensione non carebunt: sed quod dictu mihi acerbum est, indignationem quoq; nostram experientur.

Namque mihi haud fas est miserari hos atque fovere,
Qui sint infensi dis immortalibus hostes.

Persuade igitur illis, ut si curam sui à me suscipi volunt, universi Matri Deorum supplices sint.

A εὐποιΐας προτρέπεσθαι, διδάσκων αὐτοὺς ὡς τοῦτο πάλαι ἡμέτερον ἔργον· ὅμηρος γοῦν αὐτὸ πεποίηκεν εὔμαιον λέγοντα.

Ξεῖν' ἄ μοι θέμις ἐστί, κἂτ' ἄλλων ὅστις ἔλθοι,
Ξεῖνον ἀτιμᾶσαι· πρὸς γὰρ διὸς εἰσὶν ἅπαντες
Ξεῖνοί τε πτωχοί τε· δόσις δ' ὀλίγη τε φίλη τε.

Μὴ οὖν τὰ παρ' ἡμῖν ἀγαθὰ ζηλοῦν ἀλλήλοις συγχωροῦντες, αὐτοὶ τῇ ῥᾳθυμίᾳ καθυβρίζωμεν, μᾶλλον δὲ καταφρονώμεθα τῆς θεοῦ θεσμὸς ἐυλάβειαν· εἰ ταῦτα πυθοίμην ἐγώ σε πράττοντα, μέσος εὐφροσύνῃ δέξομαι· σοῦ ἡγεμόνας ὀλιγάκις ἐπὶ τῆς αὐλῆς ὁρᾶ· τὰ πλείστα δὲ αὐτοῖς ἐπισέλλε. εἰσιόντι δὲ εἰς τὴν πόλιν, ὑπαντιάτω μηδεὶς αὐτοῖς ἱερεύς· ἀλλ' ὅταν εἰς τὰ ἱερὰ φοιτῶσι τῷ θεῷ, ἑπέστω τῷ προθύρων· ἡγείσθω δὲ μηδεὶς αὐτῶν ἐπὶ σφαλιώτης· ἑπέσθω δὲ ὁ βουλόμενος· ἅμα δὲ εἰς τὸν νεὼν ἤλθε καὶ τεμένους, καὶ γέγονεν ἰδιώτης· ἄρχεις γὰρ αὐλοῦ, ὡς οἶδα, τοῦ ἔνδον, τοῦ δὲ θεῖον ταῦτα ἀπαιτεῖ θεσμός· καὶ οἱ μὲν πειθόμενοι, καὶ ἀληθείαν εἰσὶ θεοσεβεῖς· οἱ δὲ ἀνέχόμενοι τοῦτο, δοξοκόποι εἰσὶ καὶ κενόδοξοι· τῇ πατρῴᾳ δὲ βοηθεῖν ἕτοιμός εἰμι, ἀτὰρ μητέρα τῶν θεῶν ἴλεω καθαρσίοισιν ἑαυτοῦ ἀμελοῦντες οὐ λίσσῃ, οὐκ ἀμεμφῶς μόνον, ἀλλὰ πικρὸν εἰπεῖν μὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἐπλάσωσι δυσμενείας.

Οὐ γάρ μοι θέμις ἐστὶ κομιζομένῃ ἐλεαίρειν
Ἄνδρας οἳ καὶ θεοῖσιν ἀπέχθονται αἰθαλόεσσιν.

Πείθου τοίνυν αὐτοὺς, εἰ τῆς παρ' ἐμοῦ κηδεμονίας ἀνέχονται, παυσάμενοι τῆς μητρὸς τῶν θεῶν ἱκέτας γενέσθαι.

Cap. XVII.

Quomodo Julianus, ne tyrannus esse videretur, Christianos dolose persecutus est; Et Crucis vexillum deposuit: milites denique sacrificare invitos coegit.

ET Imperator quidem cum ista & faceret & scriberet, subditos suos facile ac lubenti animo à Christiana fide traducturum se esse existimabat.

Κεφ. ιζ.

Ὅτι ἵνα μὴ τυραννικὴς δόξῃ, τὰς τῶν χριστιανῶν καθαιρέσεις τῆς τῶν θεῶν τιμῆς ἐποιήσατο· καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἀκουσίως θύειν ἐποίησε.

Ὁ μὲν βασιλεὺς τοιάδε ποιῶν καὶ γράφων, ἠγεῖτο ῥᾳδίως ἂν δέξεσθαι τοὺς ἀρχομένους μεταθήσεως καὶ δόγματος καὶ

πάντα πρὸς ἀνάζων ἐπὶ καθαιρέσει τῶν χρι-
στιανῶν θρησκείας, ὅτε πείθειν παντελῶς οἷός τε
ἦν, φανερῶς τε βιάζεσθαι, ἡσύχαζε, μὴ
τυραννικὸς εἶναι δόξῃ· ὁ μὲν καθυφῆκε τῆς
σπουδῆς, ἀλλὰ πάντα ἐμηχανᾶτο, πρὸς
ἑλληνισμὸν τὸ ἦθος ἄγων, μᾶλλον δὲ τὸ σφαλε-
στερον, τὸ μὲν, δι' ἑαυτοῦ· τὸ δὲ, διὰ τῶν ἀρχόν-
των ἐπαγόμενος· ἀτεχνῶς δὲ διὰ πάντων ἑλληνί-
ζειν προσεθίζων, μεταποιεῖν ἔγνωκεν εἰς τὸ
πρότερον σχῆμα, τὸ κορυφαῖον τῶν ῥωμαϊ-
κῶν σωθημάτων, ὅπερ κωνσταντῖνος ὁ θεῖον
πρόσταγμα, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται,
εἰς σωτῆρος σύμβολον μετετύπωσεν· ἐν δὲ ταῖς
δημοσίαις εἰκόσιν ἐπιμελὲς ἐποιεῖτο ζω-
γραφεῖν αὐτὸν, δι' ἁμῆν, οἷά γε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
προφαινόμενον, καὶ στέφανον καὶ ἀλουργίδα
τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας παρέχοντα· ἄρεα
δὲ καὶ τὸν ἑρμῆν εἰς αὐτὸν βλέποντας, καὶ
καθάπερ τῷ ὀφθαλμῷ ἐπιμαρτυροῦντας
ὡς ἀγαθὸς εἴη πρὸς λόγους καὶ πολεμικός·
ἐκέλευσε δὲ ταῦτα καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ἑλ-
ληνικὸν ὁρᾷ σέβας, ζωγραφεῖσθαι ταῖς εἰκό-
σιν· ὥστε προφάσει τῆς εἰς βασιλέα νενο-
μισμένης τιμῆς, λελῆθότως προσκυνεῖν τοῖς
συγγεγραμμένοις. ἀποχρώμενός τε τοῖς
ἀρχαίοις ἔθεσι, πάσῃ προθυμίᾳ ἐπαύδαζε
κλέπτειν τῶν χριστιανῶν τὴν προαίρεσιν· ἐνε-
νόει δὲ, εἰ πείσειεν, ἑτοιμότερον οἷς ἂν θέ-
λῃ, τὸ λοιπὸν ἐπιχειρήσειν· εἰ δὲ ἀπειθοῦν-
τας εὕροι, συλλήψεσθαι ἐκτὸς κολάσεως, ὡς
δὴ τὰ ἔθη ῥωμαίων νεωτερίζοντας, καὶ
πολιτείαν καὶ βασιλέα ξενοπρεπῆ μιαίνοντας
ἀνόσιοι μὲν ἦν, οἱ καὶ δίκῃ εἰσεπράχθησαν,
σιωπᾶν τὸν λόγον, καὶ ὡς ἔθος ἦν, οὐκ
ἀνέχοντο προσκυνεῖν· τὸ δὲ πλῆθος, οἷα φι-
λεῖ, τῷ ἀγνοίας ἢ γνώμης ἀφελείᾳ,
νόμῳ ἁπλῶς παλαιῷ ἠγοῦντο πειθοῖ, καὶ
ἁπλούστερον ταῖς εἰκόσι προσῄεσαν· βα-
σιλεῖ δὲ πλέον ὁδὲν ἠνύετο, καὶ ταύτης
τῆς τέχνης εἰς πεῖραν προελθούσης· ὁ μὲν
ἀνεδίδου, ἀλλὰ πάντα ἐπινοῶν διελέλει,
ὡς ἂν προσάγοι δοῦ ἀρχομένους θρη-
σκείως αὐτῷ θρησκεύειν· οἷον δὴ καὶ τότε
ἐμηχανήσατο, οὐκ ἀπάδει τοῖς εἰρημένοις·
φανερώτερον μέντοι τὸ πρότερον καὶ
βιαιότερον ἐπεχειρήθη, καὶ πρόφασις

A Cumque omnia moliretur ad evertendam Christianorum religionem, persuadere quidem nullatenus valuit: palam autē vim inferre erubescebat, ne tyrannus esse videretur. Nec tamen de studio suo quidquam remisit: sed omnia excogitavit, quibus subditos ac præcipue milites ad Gentilium religionem, partim per se, partim per Præsides alliceret. Denique ut omnibus modis eos Gentilium superstitioni assuefaceret, in pristinam formam commutare decrevit signum illud nobilissimum exercituum Romanorum, quod Constanti-
B nus Deo jubente, ut superius retulimus, in crucis formam converterat. In publicis autem imaginibus curavit, ut juxta se pingeretur Jupiter, velut è cœlo apparens, & coronam ac purpuram, Imperii insignia, ipsi præbens: aut Mars ac Mercurius, oculos in ipsum conjicientes, ac veluti oculorum nutu testificantes, eum disertum esse & rei militaris peritum. Hæc & ejusmodi alia quæ ad Gentilium cultum pertinent, imaginibus suis inseri jussit: eo consilio, ut sub obtentu honoris qui Imperatori deferri solet, Romani eos etiam qui simul pieti erant, im-
C prudentes adorarent. Abutensque veteribus institutis, omni industria laborabat, ut subditorum animos deciperet. Sic enim cogitabat, si quidem ea persuasisset, reliqua quæ vellet se deinceps facilius aggressurum. Si vero refragari eos deprehendisset, se absq; ulla venia in illos animadversurum, utpote qui contra mores atque instituta Romanorum, novitati studerent, & in rempublicam inque Imperatorem ipsum peccarent. Ac pauci quidem, qui etiam pœnas dederunt, consilium ejus intellexére, nec, ut moris erat, adorare sustinuerunt. Vulgus vero, ut solet,
D vel ignoratione, vel simplicitate animi ductum, vetustæ consuetudini omnino parendum esse existimabat, & inconsultiùs ad imagines accedebat. Verum Imperator, ne hanc quidem fraudem expertus, quidquam profecit. Non cessavit tamen, sed perstitit omnia moliri atque excogitare, ut subditos ad eandem cum ipso religionem colendam adduceret. Id vero quod tunc temporis machinatus est, non valde discrepat ab eo quod jam retuli. Apertiùs tamen quam prius illud, & majore cum violentia susceptum est: nec paucis

qui in palatio militabant, fortitudinis A suæ declarandæ occasionem præbuit. Nam cum tempus advenisset, quo donativum à Principe erogandum erat militibus, id autem plerumque fit diebus festis Romanorum, & natalibus Imperatorum atque urbium regiarum, secum ipse considerans, milites suopte ingenio simplices esse atque incautos, & ob insitam ipsis cupiditatem pecuniis facile decipi, arte quadam usus est ut eos ad sacrificandum impelleret. Mos enim erat jam inde à priscis temporibus, ut donativum accepturi diis immolarent. Cum igitur singuli ad donati- B vum accederent, hi qui Imperatori astabant, unumquemque thus adolere jubebant. Thus enim & ignis prope appositus erat. Idque ex veteri more institutoque Romanorum. Tum vero alii quidem absq; metu magnitudinem animi sui declararunt, nec aut thus adolere, aut donativum ab Imperatore accipere voluerunt. Alii vero, consuetudinis ac vetustatis specie inducti, ne scelus quidem suum animadverterunt. Alii lucro proposito inescati, aut metu ac perturbatione præventi ob scenam quæ repente ipsorum oculis apparebat, C licet se Gentilium more sacra facere intelligerent, haud tamen istud piaculum effugerunt. Fertur autem quosdam ex iis qui istud sceleris imprudentes admiserant, cum in convivio, ut fieri solet, sibi mutuo propinarent benevolentiæ testificandæ causâ, Christum ad singula pocula nominasse. Quendam vero ex convivis hæc illis respondisse: Mirum quidpiam patimini, Christum invocantes, quem paulo antea negavistis, tunc cum donativum accipientes à Principe, thus in focum imposuistis. Quibus auditis, cum facinus quod admiserant in- D telligere cœpissent, illico exsilientes, publice discurrere cœperunt, vociferantes, & cum lachrymis Deum hominesque testantes, Christianos se esse, ac semper fuisse: per ignorationem autem ejus quod fieret, si tamen id licet dicere, solam manum sacrificasse, animo neutiquam conscio. Post hæc Imperatorem adeuntes, projecto quod dederat auro, petierunt admodum forti animo, ut donum suum reciperet; ipsos vero interficeret. Neque enim se mutaturos sententiam, si pro scelere quod manus ipsorum admiserat, toto corpore pœnas persolverent

ἀνδρείας οὐκ ὀλίγοις ἐχρήσατο τῇ ἐν τοῖς βασιλείοις στρατιωμένων· ἐπεὶ γὰρ καιρὸς παρὴν βασιλέα δωρεᾶς στρατιώταις, γίνεται δὲ τοῦτο ὡς ἐπίπαν ἐν ταῖς ῥωμαίων ἱερομηνίαις, καὶ βασιλέων, καὶ βασιλίδων πόλεων ἐν γενεθλίοις ἡμέραις, λογισάμενος ὡς ἁπλοῦν φύσει καὶ εὐήθες ἐστι τὸ στρατιωτικὸν, καὶ ὑπὸ συνηθείας πλεονεξίας ῥᾳδίως ἥττηται χρημάτων· τῇ δὲ ἐπὶ ταύτῃ παριόντων, ἕκαστον αὐτῶν τῷ βασιλεῖ παρεστῶτες ἐκέλευον θυμιᾶν· παρεῖχε γὰρ πλησίον λιβανωτὸν καὶ πύρ, ὡς δὴ τοῦτο πάλαι ῥωμαίοις νενομισμένον· ἐνταῦθα οἱ μὲν, ἀδεῶς τὴν ἀσέβειαν ἐπεδείξαντο, καὶ οὔτε θυμιάσαι, οὔτε δῶρον παρὰ τοῦ βασιλέως λαβεῖν ἠνέσχοντο· οἱ δὲ, προσχήματι νόμου καὶ δέους πεπλασμένῳ, οὐδὲ εἰς νοῦν ἔλαβον ὃ ἡμάρτανον· οἱ δὲ, τῷ φανομένῳ κέρδει ἀλεαθέντες, ἢ δείματι θορύβῳ προκαλειλημμένοι ἐκ τῆς παρούσης λίκα ἀναφανθείσης σκηνῆς, εἰ καὶ σωφρονοῦντες ἑλληνίζουσιν, τὸ μὴ τοῦτο παθεῖν οὐ διέφυγον· τῷ δ' αὖ ἀγνοίᾳ προσπεσόντων τινὲς τῇ ἁμαρτίᾳ, λέγονταί τινες τάδε, ὡς εἰσιῶντο φιλοφρονούμενοι, οἷά γε ἐν τοῖς πότοις γίνεσθαι φιλεῖ, καὶ προπινόντων ἀλλήλοις, Χριστὸν ἐπονομάσαι ταῖς κύλιξιν· ὑπολαβόντα δέ τινα τῶν δαιτυμόνων θαυμαστὸν, ἔφη, ὑπομένετε, Χριστὸν ὀνομάζοντες, ὃν πρὸ βραχέως ἠρνήσασθε καὶ τὸ δῶρον παρὰ τοῦ βασιλέως δεξάμενοι, τῷ πυρὶ τὸν λιβανωτὸν ἐπιβεβήκατε· ἅμα δὲ τοῦτο ἤκουσαν, καὶ σωφρονήσαντες ὅτι εἰργάσαντο, αὐτίκα ἀναπηδήσαντες, ὀλοφυρμοῖς ἔθεον, βοῶντες καὶ διαδακρυόμενοι καὶ θεὸν αὐτὸν καὶ πάντας ἀνθρώπους μαρτυρόμενοι, χριστιανοὺς εἶναι σφᾶς καὶ διαμεμενηκέναι· ἐν ἀγνοίᾳ δὲ τοῦ γεγονότος, εἴγε οἷόν τε εἰπεῖν ἐστι, μόνῳ ἐλλιβανώσαι τὴν χεῖρα, μὴ συμπραξάσης τῆς διανοίας· ἐπεὶ δὲ ὡς βασιλέα ἦλθον, προσεψαύσατο δεδώκει χρυσὸν, οὗ μάλα ἀσμένως τὸ οἰκεῖον δῶρον ὑπολαβεῖν ἦτον, αὐτοὺς δὲ ἀνελεῖν· μὴ μεταμεληθήσεσθαι γὰρ εἰ ὑπὲρ ὧν προῆσαν ὀκτὼ ἡμερῶν τὰς δεξιὰς, τῷ παντὶ σώματι δίκην

διὰ χειρὸν· ὁ δὲ βασιλεὺς καίπερ χαλεπῶς ἐνεγκὼν, κτεῖναι μὲν αὐτὸς ἐφυλάξατο, μὴ μαρτυρίας γερῶν ἀξιωθεῖεν· ἀφελόμενος δὲ τῆς ἀσφαλείας, ἐξώσατο τῶν βασιλείων.

A propter Christum. Imperator vero, quamvis eo facto exasperatus esset, eos tamen occidere noluit, ne honorem martyrii adipiscerentur: sed exauctoratos palatio expulit.

Κεφ. ιή'.

Ὁ δὲ ἰουλιανὸς ἐκώλυε χριστιανοὺς καὶ ἀγορῶν, καὶ κρίσεων, καὶ τῆς μεθ' ἑρμηνείας παρὰ ἕλλησι παιδείας· καὶ σοφιστεῖα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας θεολόγον, καὶ ἀπολλιναρείου, ἀνδρῶν ἀμφοῖν ἀντιβαλλόντων τὰ θεῖα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φράσιν· καὶ μᾶλλον ἀπολλιναρείου, καὶ ἡρωϊκὸν ἐναζήσαι ζῶντος· ὁ μὲν ῥητορικοῖς λίαν γράφων· ὁ δὲ ἡρωΐζων, καὶ πάντα ποιητὴν μιμούμενος.

Cap. XVIII.

Quomodo Julianus Christianos foro ac judiciis uti, & Græcorum disciplinis institui prohibuit: & de Basilio magno, Gregorio Theologo, atque Apollinare, qui Imperatori resistentes, sacra volumina in Græcum sermonem transtulerunt. Et quod Gregorius quidem Nazianzenus, soluta oratione admodum eleganter multa scripsit; Apollinaris vero Heroicum carmen composuit, cunctosque veteres Poetas imitatus est.

B C D

Τὰυτης ὃ τ γνώμης καὶ περὶ πάντας τὰς χειρανὰς ὑπῆρχεν, ἀφορμῆς λαβόμενος· ὅπου γε καὶ μηδὲν ἐγκαλεῖν ἔχων, ὅμως τεμένους ἤνει, ἱερωσύνης ἐφθόνει καὶ συλλόγων ἁγίων μετέχειν· καὶ τὸ δικάζειν ἢ ἀρχὴν ἢ ἀξιωμάτων κοινωνεῖν ἐκώλυε· ἐκ μὴν δὲ καὶ τὰς αὐτῶν παῖδας ξυνεχώρει ἐκδιδάσκεσθαι τὰς παρ' ἕλλησι ποιητὰς καὶ συγγραφέας, ἐδὲ τοῖς τούτων διδασκάλοις φοιτᾶν· ἐλύπει γὰρ αὐτὸν ἐκ μετρίως ἀπολλινάριος ὁ σύρος, πρὸς παντοδαπὴν εἰδήσιν καὶ λόγων ἰδέαν παρεσκευασμένος· βασίλειός τε καὶ γρηγόριος οἱ καππαδόκαι, παρὰ δοκιμωτάτους τότε ῥήτορας· ἄλλοι τε ἐπὶ τούτοις πλῆθος ἐλλόγιμοι, ὧν οἱ μὲν, ἐζήλουν τὰ ἐν νικαίᾳ δόξαντα· οἱ δὲ, ἐκτῆς ἀρείου ὥρμηντο αἱρέσεως· ἐντεῦθεν δὴ μόνον δημιουργεῖας τὸ πᾶν οἰόμενος, ἐκ συνεχώρει τοῖς χειρανοῖς ἐκ τοῖς τῶν ἑλλήνων ἀσκεῖσθαι μαθήμασιν· ἡνίκα δὴ ἀπολλινάριος ἔδοξε εἰς καιρὸν ἦναι πολυμαθίᾳ καὶ τῇ φύσει χρησάμενος, ἀντὶ μὲν τῆς ὁμήρου ποιήσεως, ἐν ἔπεσιν ἡρώοις τὴν θεοκτίστην ἀρχαιολογίαν συνεγράψατο μέχρι δαὰλ βασιλείας, καὶ εἰς εἰκοσιτέσσαρα μέρη τὴν πᾶσαν πραγματείαν διεῖλεν, ἑκάστῳ τόμῳ προσηγορίαν θέμενος ὁμώνυμον τοῖς παρ' ἕλλησι στοιχείοις καὶ τὸν τούτων ἀριθμὸν καὶ τὴν τάξιν· ἐπραγματεύσατο δὲ καὶ τοὺς μενάνδρου δράμασιν εἰκασμένας κωμῳδίας καὶ τὴν εὐριπίδου τραγῳδίαν, καὶ τὴν πινδάρου λύραν ἐμιμήσατο· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐκ τῶν θείων γραφῶν τὰς ὑποθέσεις λαβὼν, τῶν ἐγκυκλίων καλουμένων μαθημάτων, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ

Eodem animo fuit erga reliquos omnes Christianos, ubi occasionem nactus fuerat. Iis enim qui sacrificare abnuerent, etsi nihil haberet quod illis objiceret, jus civitatis adimebat. A conventibus quoq; & à foro eos prohibuit: nec judicare aut magistratus gerere, aut honoribus ac dignitatibus frui permisit. Sed & Christianorum liberos, haudquaquam passus est Poetas atque Oratores Græcorum edisscere, & Gentilium Professorum scholas frequentare. Urebant ejus animum non mediocriter Apollinaris Syrus, omni disciplinarum genere instructus: & Basilius Gregoriusque Cappadoces, qui cunctos illius temporis Oratores longè superabant: multique præterea disertissimi viri, quorum alii fidem Nicæni Concilii sequebantur: alii opinionem Arii erant amplexi. Cum igitur persuadendi facultatem hinc tantum parari existimaret, non permisit Christianis ut Græcorum disciplinis erudirentur. Quo quidem tempore Apollinaris is quem supra dixi, multiplici eruditione & ingenio quo valebat, opportune usus, pro Homeri carmine, Hebræorum antiquitatem usque ad regnum Saulis heroico versu conscripsit, & universum opus in quatuor ac viginti partes distribuit, ac singulis libris ex Græcorum literis cognomentum indidit, juxta earum numerum atque ordinem. Scripsit etiam comœdias instar fabularum Menandri. Euripidis quoque tragœdias, & Pindari Lyram imitatus est. Denique ut compendio dicam, sumptis ex sacra Scriptura argumentis liberalium disciplinarum, brevi tempore lucubra-

tiones composuit,& numero & præstantia æquales iis qui apud Græcos in eo genere celebres exstitére, seu genium, seu dictionem, seu formam, seu dispositionem operis spectes. Adeo ut nisi homines antiquitatem venerari solerent,& ea maxime diligere quibus assueverunt; Apollinaris libros æque ac veterum illorum laudaturi essent ac discituri: eoq; magis ingenium hominis admiraturi; quod veterum quidem singuli in uno tantum genere doctrinæ versati sunt: hic vero omnia complexus, vim ac præstantiam uniuscujusque, ubi usus id postularet, expressit. Nec ignobilis est ejusdem liber, quem adversus Imperatorem, & Gentilium Philosophos composuit, qui de veritate inscribitur. In quo etiam absque ullo testimonio sacrorum librorum, ostendit illos vano errore deceptos, secus quam decet de Deo sentire. Etenim Imperator nostra irridens, ad illustrissimos Episcopos hujusmodi Epistolam scripserat. Legi: intellexi: damnavi. Quibus illi ita rescripsisse dicuntur. Legisti quidem, sed non intellexisti. Nam si intellexisses, nunquam condemnassus. Non desunt tamen qui Basilio Ecclesiæ Cappadocum Episcopo hanc Epistolam tribuant: neque id à vero abhorret. Verum sive ab hoc, sive ab alio quopiam scripta est, scriptorem ejus mirari profecto debemus, tum ob magnitudinem animi, tum ob eruditionem.

A ἐπενόησεν ἰσαρίθμους ἢ ἰσοδυναμούσας τοῖς παρ' ἕλλησι γεγενημένοις, ἤθει τε καὶ φράσει καὶ χαρακτῆρι καὶ οἰκονομίᾳ ὁμοίᾳ τοῖς παρ' ἕλλησιν ἐν τέχναις εὐδοκιμήσασιν· ὥστε εἰ μὴ τὸν ἀρχαιότητα ἐπῄνουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ σωθέντα φίλα ἐνόμιζον, φησίν, οἶμαι, τοῖς παλαιοῖς τὸν Ἀπολλιναρίου παῖδα ἐπῄνεν, καὶ ἐδιδάσκετο ταῦτα· πλέον ἀπὸ τῆς εὐφυΐας θαυμάζοντες, ὅσῳ γε τῶν μὲν ἀρχαίων ἕκαστος ἓν μόνον ἐπαίδευσεν· ὁ δὲ, τὰ πάντα συνιδὼν, ἐν καλειδοσκόπῃ χρεία τὴν ἑκάστου ἀρετὴν ἀπεμάξατο· οὐκ ἀφλυνὴς δὲ καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν B βασιλέα ἤτοι σοῦ παρ' ἕλλησι φιλοσόφους ἐστὶν ἀπὸ λόγου, οὗ ὑπὲρ ἀληθείας ἐπιγράψει· ἐν ᾧ καὶ δίκα τῆς τῶν ἱερῶν λόγων μαρτυρείας, ἔδειξεν αὐτοὺς ἀποδεκολυθῆσαι ἐοικότως περὶ θεοῦ φρονεῖν· τάδε γοῦν παιδεύων ὁ βασιλεὺς, τοῖς τότε διαπέμπεται Ἐπισκόποις ἐπέστειλεν, ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων· σοῦ δὲ, πρὸς ταῦτα ἀντιγράψαι, ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως· εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως· εἰσὶ δὲ οἱ βασιλείῳ τῷ πρεσβυτάτῃ τῆς Καππαδοκῶν ἐκκλησίας ταύτην τὴν C Ἐπιστολὴν ἀναθέσθαι· καὶ οὐκ ἀπεικὸς· ἀλλ' ὅτου ἀπὸ, εἴτε ἄλλου ταῦτα ἐστὶν, ἄγαμαι δίκαια ἀνδρείας καὶ παιδεύσεως τὸν γράψαντα.

Cap. XIX.

De libro Juliani quem μισοπώγωνα inscripsit: & de Daphne suburbano Antiochiæ; ejusq; descriptio: & de translatione reliquiarum Babylæ Episcopi & Martyris.

Κεφ. ιθ'.

Περὶ τοῦ λόγου τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὃν ἐπέγραψε μισοπώγωνα· καὶ περὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ διατριβῆς· καὶ ἔκφρασις αὐτῆς καὶ περὶ τῆς μεταθέσεως τῶν λειψάνων Βαβύλα τοῦ ἱερομάρτυρος.

D

CÆterum Imperator cum bello Persis inferre cuperet, Antiochiam Syriæ venit. Ibi cum populus vociferatus esset, maximam quidem copiam esse frugum, sed eas cariùs vendi: Imperator liberalitate sua plebem, ut opinor, demereri studens, res in foro venales viliore quam par erat pretio distrahi jussit. Cumque mercatores fuga se subduxissent, res quidem ad victum necessariæ deficere cœperunt. Antiocheni vero graviter id ferentes, Imperatorem probris affecerunt, & in barbam ejus, eo quod promissior esset, cavillati sunt:

Ὁ δὲ βασιλεὺς πέρσας Περσαλεύσασθαι ἀπεδάζων, ἦκεν εἰς Ἀντιόχειαν τὴν σύρων· ἐκβοήσαντος δὲ τοῦ πλήθους, ὡς πολλὰ μὲν εἴη τὰ ἐπιήδεια, πολλοῦ δὲ πωλοῖτο· ὑπὸ φιλοτιμίας, οἶμαι, τὸν δῆμον ἐπαγόμενος, ἐπὶ ἥδιον εἶδε τιμᾶσθαι τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὤνια πωλεῖσθαι παρὰ τάξιν· ἐκφυγόντων δὲ τοῦ καπήλου, τὰ μὲν ἐπιήδεια ἐπέλιπεν· Ἀντιοχεῖς δὲ ἐπὶ τούτῳ ποιούμενοι, τὸν βασιλέα ὑβρίζον, καὶ εἰς τὸν πώγωνα αὐτοῦ ὡς βαθὺς εἴη ἐπεσκώπτον,

καὶ εἰς τὸ νόμισμα, ὅπ ταύρε εἶχεν εἰκόνα· τὸν γὰρ κόσμον ἅπασης τῆς ἑῴας ταύρων ὑπ' αὐτῷ ἡγεμόνι ἀναστατοῦσθαι ἐπέλῳζον· ὁ δὲ, τὰ πρῶτα ὀργισθεὶς, ἠπείλει Ἀντιοχέας κακῶς ποιήσειν· καὶ εἰς ταρσὸν μεταοικίζεσθαι παρεσκευάζετο· ὑπερφυῶς δὲ τῷ θυμῷ μεταβαλλόμενος, λόγοις μόνοις τὴν ὕβριν ἠμύνατο· κάλλιστον καὶ μάλα ἀστεῖον λόγον, ὃν μισοπώγωνα ἐπέγραψε, κατ' Ἀντιοχέων διεξελθών· χριστιανοῖς δὲ καθ' αὐτὴν ὁμοίως ἐχρῆτο, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν προσωμίλει ἐπανάγειν· οἷα γὰρ τότε σωθέντα περὶ τὸν τάφον Βαβύλα τοῦ μάρτυρος, καὶ τὸν ἐν Δάφνῃ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἄξιον ἀφηγήσασθαι· ἄρχομαι δὲ ἐντεῦθεν· Δάφνη τὸ ἐπίσημον τῆς Ἀντιοχείας προάστειον, κομᾷ μὲν ἄλσει κυπαρίσσων πολλῶν· ποικίλλεται δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις φυτοῖς ἀναμὶξ ταῖς κυπαρίσσοις· ὑπὸ δὲ τοῖς δένδρεσιν, ἀμοιβαδὸν τῶν ὡρῶν εὐώδη τὰ πανταχοῦ εἴδη ἀνθῶν ἡ γῆ φέρει· ὀρόφη δέ πως μᾶλλον, ἢ σκιὰ πανταχῇ τὸν χῶρον περίκειται, τῇ πυκνότητι τῶν κλάδων καὶ τῷ φύλλων μὴ συγχωρεῖσα τοῖν ἀκτῖνα τῷ ἐδάφει ἐμβάλλειν· ἡδύς τε καὶ λίαν ἐπέρασός ἐστιν, ἀφθονίᾳ τε καὶ κάλλει ὑδάτων καὶ ὡρῶν εὐκρασίᾳ, καὶ πρηστηρίων πνευμάτων πνοαῖς· ἐνταῦθα δὲ παῖδες Ἑλλήνων μυθεύουσι, Δάφνην τὴν Λάδωνος ποταμοῦ θυγατέρα Ἀρκαδίας φεύγουσαν Ἀπόλλωνα τὸν ἐρῶντα, εἰς ὁμώνυμον φυτὸν αὐτὴν μεταβαλεῖν· τὸν δὲ, μὴ δὴ ὅτως ἀπαλλαγέντα τῆς πάθους, στεφανωθῆναι τοῖς κλάδοις τῆς ἐρωμένης, καὶ δένδρον ἔσαν περιπλέξασθαι, καὶ τῇ περιστροφῇ τὰ μάλιστα πιθήσαντα χωρεῖν, εἴπερ τι ἄλλο κεχαρισμένον αὐτῷ· τοιούτῳ δὴ οὖν τῷ προαστείῳ τῇ Δάφνῃ, ἁρμόττειν τοὺς ἐπιτηδείους ᾠήθην· καὶ γὰρ θέσις καὶ φύσις τὰ χωρία πρὸς ἡδονὴν ἁρμοττόντως ἔχει, καὶ ἡ ὑποθεσις τοῦ μύθου ἐρωτική τις οὖσα, μικρᾶς λαβομένη ἀφορμῆς διπλοῦν ἀπετέλει τὸ πάθος τοῖς διεφθαρμένοις νέοις· εἰς πρόφασιν γὰρ προϊσχόμενοι τὰ μυθεύμενα, ῥᾳδίως ἐξεκαίοντο, καὶ ἀνέδην εἰς ἀκολασίας πράξεις ἐχώρουν, οὐ σωφρονεῖν δυνάμενοι, ὅτε σώφρονας καὶ ταύτην ὁρᾶν

A nummos quoque irridentes, quibus imago tauri erat insculpta. Orbem enim illo imperante eversum esse, perinde ac tauros supinos, jocando dicebant. At Imperator initio quidem ira succensus, Antiochenis minatus est, sese illos male mulctaturum: Tarsumque migrare jam parabat. Sed animi æstu repente mutato, verbis duntaxat contumeliam suam ultus est: elegantissimo & admodum faceto adversus Antiochenos libro compositio, quem μισοπώγωνα inscripsit. Porro Christianos etiam in hac urbe solito more tractavit, B & religionem Gentilium illic stabilire studuit. Ea vero quæ tunc temporis circa loculum Babylæ Martyris, & in templo Apollinis Daphnæi contigerunt, operæ pretium fuerit commemorare. Narrationem autem hinc exordiar. Daphne nobile Antiochiæ suburbanum, multarum quidem cupressorum nemore nitescit. Sed & aliis inter cupressos consitis arboribus variatur. Sub arboribus autem, pro temporum vicissitudine, fragrantissimos omnis generis flores tellus gignit. Porro lacunar potius quoddam, quàm umbra, locum undique obtegit, præ frondium ac ramorum densitate, solis radios humum C usque pertingere non sinens. Amœnus præterea ac jucundus est locus ob aquarum copiam ac pulchritudinem, & ob temperiem cœli, & propter auras molliter spirantes. Ibi fabulantur Græci Daphnem Ladonis fluvii filiam, ex Arcadia fugientem Apollinem amatorem, in arborem nominis sui conversam esse. Apollinem vero ne tum quidem perturbatione animi liberatum, ex ramis amatæ coronam sibi texuisse, eamque licet arborem brachiis complexum fuisse. Et hunc locum præ cæteris quos amabat, præsentia sua ac diu- D turno domicilio honorasse. Cum igitur hujusmodi esset suburbanum Daphne, pedem eò inferre viris bonis turpe habebatur. Nam & situs ac natura loci ad voluptatem accommodata, & ipsius fabulæ argumentum amatorium, levi arrepta occasione, morbum duplo graviorem accendebat corruptis adolescentibus. Hi enim fabulam illam ad excusationem flagitii sui prætendentes, multo magis inflammabantur, omnique licentia ad turpes actus prorumpentes, nec ipsi modeste agere poterat, nec modestos viros illic cernere

sustinebant. Nam qui absque amica diversaretur apud Daphnen, is stupidus & inurbanus, & tanquam scelus quoddam ac piaculum fugiendus videbatur. Et alioqui locus hic Paganis venerabilis, magnoque in honore erat. Erat enim illic Apollinis Daphnæi pulcherrimum simulachrum, & templum magnifice atque ambitiose constructum. Cujus templi conditor fuisse dicitur Seleucus, pater Antiochi illius, à quo Antiochia nomen accepit. Credebatur etiam ab illis qui ista colunt ac prædicant, aquam illic divinatricem fluere ex fonte Castalio, qui idem nomen eandemque efficaciam haberet, quam ille Delphicus. Denique & Hadriano adhuc privato imperium eo loco prænuntiatum esse jactant. Nam cum folium lauri immersisset in fonte, futuri notitiam hausisse dicitur, quæ in fronde descripta esset. Cum autem postea ad imperium pervenisset, fontem obstruxisse fertur, ne aliis etiam liceret res futuras prænoscere. Verum has fabulas, ejusmodi rerum Studiosis accuratius exponendas relinquamus. Postquam vero Gallus frater Juliani, Cæsar à Constantio nuncupatus, Antiochiæ sedem fixit: cum esset Christianus, eosque qui religionis causa martyrium pertulerant impense venerare-tur, eum locum superstitione Gentilium, & intemperantium hominum flagitiis purgare constituit. Id autem se facile consecuturum arbitratus, si Ecclesiam illic ex adverso templi Apollinis construxisset, loculum Babylæ Martyris, qui olim Ecclesiam Antiochenam summa cum laude rexerat, & glorioso martyrio occubuerat, Daphnen transtulit. Ex eo tempore ajunt dæmonem more solito oracula reddere desiisse. Et initio quidem credebatur ideo obmutuisse, quod victimis & cultu illo careret, quo prius observabatur. Verum ex iis quæ secuta sunt apparuit, Martyrem qui in proximo collocatus erat, obstitisse, quo minus responsa ederet. Etenim cum Julianus orbem Romanum solus administraret, quamvis libamenta & nidor, & hostiarum copia dæmoni abunde suppeteret, nihilominus conticuit. Tandemque responso dato, causam prioris silentii ipsemet prodidit. Nam cum Imperator de quibus ipsi visum erat negotiis oraculum illic consulere decrevisset, templum

ἀνεχόμενοι· ᾧ γὰρ ἡ διαίρισις ἐπιὼν ἐρωμένην ἐν Δάφνῃ ἐτύγχανεν, ἀλιβιός τε καὶ ἄκομψος ἐδόκει καὶ ὥσπερ τι ἄγος ἢ λοιμικὸν πάθος φυγαῖος ἦν· καὶ ἄλλως ἦν σεβάσμιος καὶ πάνυ πολλοῖς τοῖς ἑλληνισταῖς ὁ χῶρος οὗτος ἐτύγχανεν ἦν γὰρ ἐνθάδε Δάφνης Ἀπόλλωνος θέας ἄγαλμα, καὶ νεὼς μεγαλοφυῶς τε καὶ πολυτελῶς ἐξειργασμένος· ὃν λόγος οἰκοδομῆσαι Σέλευκον τὸν Ἀντιόχου πάππον, ᾧ ἐπώνυμόν ἐστιν ἡ Ἀντιοχέων πόλις· ἐπιστεύετο δὲ ὕδωρ τοῖς τάδε προσεδρεύουσι, ῥεῖν αὐτόθι καὶ τὸ μαντικὸν ἀπὸ πηγαλίας τῆς πηγῆς, ὁμοίως τῆς ἐν Δελφοῖς ἐνεργείας τε καὶ προσηγορίας λαχούσης· ἀμέλει καὶ Ἀδριανὸν ἔτι ἰδιώτευόντα, τὰ περὶ τῆς βασιλείας αὐτῷ ἐνθάδε προμεμυθῆναι φασὶ γὰρ αὐτὸν φύλλον δάφνης ἐμβάψαντα τῇ πηγῇ, δρόσου τὴν τῶν ἐσομένων γῶσιν, ἐγγεγράφθαι τὸ φύλλον δηλωθεῖσαν· παρελθόντα δὲ εἰς τὴν ἡγεμονίαν καταχῶσαι τὴν πηγήν, ὡς μὴ ἐξεῖναι καὶ ἄλλοις προμανθάνειν τὸ μέλλον· ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἷς τούτων μέλει, ἀκεραίως μυθολογούντων· ἐπεὶ ὁ γε Γάλλος ὁ Ἰουλιανὸς ἀδελφὸς Καῖσαρ καλούμενος τὰ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διῆγε, χριστιανὸς ὢν καὶ τὰ μάλιστα προσεδρεύων σὺν ὑπερβολῇ δόγματι μεμαρτυρηκότας, ἔγνωκεν ἑλληνικῆς ἀποδαιμονίας καὶ ὕβρεως ἀκολάστων ἀνθρώπων τοῦτον ἐκκαθᾶραι τὸν χῶρον· ὑπολαβὼν ῥᾳδίως προείσεσθαι, εἰ εὐκλεῶς ἐνθάδε ἀνδρὶ καλασήσειεν οἶκον, μελέθηκεν εἰς Δάφνην τὴν λάρνακα τοῦ Βαβύλα ἔνδον μάρτυρος· ὡς δὲ μᾶλλον λαμπρῶς ἐπετρόπωσε τὴν Ἀντιοχέων ἐκκλησίαν, καὶ ἐμαρτύρησεν· ἐξ ἐκείνου ἡ λόγος μὴ χρησμῳδῆσαι σωφρόνως τὸ δαιμόνιον ἐκεῖ· ἡ τὰ μὲν πρῶτα τοῦτο παθεῖν, ὡς ἂν ἀμοιρᾶν καὶ θεραπείας ἧς προτέρου εἶχεν ἔδοξε δὲ τὰ μὴ ταῦτα, ὡς ἐκ γειτόνων μάρτυρος ὁ μάρτυς, καὶ συνεχώρει τοῦτο ποιεῖν· γοῦν ἰουλιανοῦ μόνου κρατοῦντος τῶν Ῥωμαίων καιρὸν μένης, ἀπονοσῶν ἐκνίσης καὶ ἀφθονίας ἁπάντων μελέχων, ἀδὲν ἧττον ἠρέμει καὶ τοσοῦτον χρήσας, ἤλεγξε καὶ αὐτὸς τῆς ἄλλοτε σιωπῆς τὴν αἰτίαν· ἐπειδὴ γὰρ ἐβούλετο ὁ βασιλεὺς περὶ ὧν οἱ ἐδόκει πραχθῆναι δι' ἐνθάδε μαντείας, προσμηνύσαι

εἰς τὸ ἱερὸν, ἀναθήμασι καὶ θυσίαις φιλοτίμως ἐτίμα τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐδεῖτο περὶ ὧν ἐπόθει χρηματίζειν· ὁ δὲ, περιφανῶς μὲν οὐδὲν ἐδήλωσε, μὴ δύνασθαι χρησμῳδεῖν διὰ Βαβύλαν τὸν μάρτυρα γειτνιῶσαν τῇ σηκῇ· νεκρῶν δὲ, ἔφη, ἀναπλεών ἐστι τὸ χωρίον, καὶ τοῦτο κωλύειν φωνῆσαι σοὶ χρησμούς· πολλῶν γὰρ καὶ ἄλλων κειμένων ἐν δάφνῃ νεκρῶν, συμβαλὼν ὁ βασιλεὺς τὸν μάρτυρα μόνον ἐμποδὼν γίνεσθαι τοῖς χρησμοῖς, προσέταξε μετακινηθῆναι τὴν σηκλόν· συνελθόντες οἱ χριστιανοὶ, ἐλκησαν τὴν σηκλὸν ἐπὶ τὴν πόλιν ὡσεὶ σταδίους τεσσαράκοντα, ἔνθα ὁ μάρτυς κεῖται, δεδώκασι δὲ ἀπ' αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν τῷ τόπῳ· φασὶ δὲ τότε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, νέους καὶ παρθένους, γέροντάς τε καὶ παῖδας οἱ τὸν σορὸν ἕλκον, προσκελευομένους ἀλλήλοις, προσᾴδειν τὴν ὁδὸν διαλελέσθαι ψάλλοντας· προσῆσαν μὲν τῇ ᾠδῇ σὺν ἰδιώταις ἐπικαμπίζοντες· τὸ δὲ ἀληθὲς, ὑπὸ ζήλου καὶ προθυμίας κεκμῶτες, τῷ μὴ τὰ αὐτὰ γνώμῃ ἔχειν αὐτοῖς τὸν κρείττονα περὶ τοῦ θείου· ἐξῆρχον δὲ τῷ ψαλμῷ τοῖς ἄλλοις, οἱ τάττειν ἀκριβοῦντες, καὶ ξυνεπήχει τὸ πλῆθος ἐν συμφωνίᾳ· καὶ τοῦτο τὴν ῥῆσιν ἐπῇδεν· αἰσχυνθήσονται πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχώμενοι τοῖς εἰδώλοις.

A ingressus, victimis ac donariis magnificis dæmonem veneratus est; oravitque ut de iis rebus quas in animo habebat, responsum dare vellet. At dæmon, non quidem aperte significavit, oracula à se reddi non posse propter Babylam martyrem, cujus arca in proximo erat. Sed locum cadaveribus refertum esse dixit, idque impedimento esse quo minus oracula ederet. Porro cum multa essent Daphnæ sepulta cadavera, Imperator tamen conjiciens solum martyrem oraculis obstare, arcam illius transferri jussit. Itaque Christiani eo convenientes, loculum martyris in urbem deportarunt per quadraginta circiter stadia, ad locum in quo nunc situs est, & qui ex illius appellatur nomine. Quo quidem tempore ajunt viros simul ac mulieres; juvenes ac virgines, senes ac pueros qui loculum martyris trahebant, sese invicem cohortantes, psalmos per totum iter cecinisse: specie quidem ut laborem cantu sublevarent: re ipsa vero, zelo quodam & pietatis æstu succensos, eo quod Princeps non idem cum ipsis de Deo sentiret. Præcinebant autem cæteris ii, qui psalmos apprime callebant: multitudo deinde respondebat cum concentu; & hunc versiculum succinebat. Confusi sunt omnes qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulachris.

B

C

Κεφ. κ'.

Ὅτι χόλον ἔσχεν ὁ μετακομισθῆναι ταύτης, πολλοὺς τῶν χριστιανῶν ἐκάστου καθ' ἕκαστον ἀγῶνι θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ· καὶ ὅτι πῦρ οὐρανόθεν πίπτον, τὸ ἐν Δάφνῃ ναὸν ἀνέπρησε τοῦ Ἀπόλλωνος.

Cap. XX.

Quomodo Julianus ob hanc translationem multos Christianorũ graviter exagitavit: & de sancto Theodoro confessore: utq; Apollinis Daphnæi templum igne cælitus lapso conflagravit.

Ἐκ τούτου δὴ κινηθεὶς πρὸς ὀργὴν ὁ βασιλεὺς ὡς ὑβρισμένος, πυρρήσεως δὴ χριστιανὰς ἐβεβούλευτο· Σαλούστιος γὰρ ὁ τὴν ὕπαρχον ἐξουσίαν ἐπιτεταμμένος, καίπερ ἄλλων ὑπάρχων, οὐκ ἐπήνεσε τὴν βουλήν· ἀδυνατεῖν δὲ μὴ ἔχων, τὸ βασιλέως ἐπίταγμα εἰς ἔργον ἦγε· καὶ τῇ ὑστεραίᾳ πολλὰς συνελάμβανεν ἐκ τῶν χριστιανῶν, καὶ δεσμὰς ἐποίησεν· ἕνα δέ τινα νεανίαν πρῶτον προαγαγὼν, Θεόδωρος δ' ὄνομα αὐτῷ, τῷ βασανιστηρίῳ ξύλῳ προσῆψεν· ὁ δὲ, ἐπὶ πολὺ τοῖς ὄνυξι πλημμύρᾳ, οὐκ ἠσθήθη τῶν βασάνων, οὐδὲ τὸν ὕπαρχον ἐλιπάρησεν·

D Hanc ob causam Imperator indignatione commotus, quasi contumelia affectus fuisset, Christianos supplicis afficere decreverat. Verum Salustius qui præfecturam gerebat Prætorii, licet Gentilis, consilium tamen Imperaris non probavit. Cum autem refragari non posset, præceptum Imperatoris executioni mandavit: & postridie multos Christianorum comprehensos in vincula conjecit. Ac primum omnium adolescentem quendam, cui nomen erat Theodorus, productum in medium eculeo applicuit. Qui tametsi ungulis ferreis diu laceratus, nec tormentis succubuit, nec Præfecto supplicavit.

Sed expertem se doloris ostendens, tanquam spectator pœnarum quæ ipsi infligebantur, patienter verbera sustinuit; & eundem quem pridie psalmum denuo canens, parum se curare ea quorum causa damnatus fuerat, re ipsa ostendit. Præfectus autem adolescentis constantiam admiratus, cum ad Imperatorem venisset, retulit ei quæ gesta fuerant: affirmans nisi ab instituto desisteret, ipsos quidem ridiculos; Christianos vero illustriores futuros. Quod consilium cum magis placuisset, omnes qui comprehensi fuerant, è custodia dimissi sunt. Idem postea rogatus à quibusdam, utrum tormenta illa sensisset, respondisse fertur, se doloris quidem expertem penitus non fuisse: sed Juvenem quendam sibi adstantem dolores sedasse, tenuissimo linteo sudorem abstergentem, & aquam frigidissimam affundentem, qua & inflammationem compresserit, & laborum solatium præstiterit. Ac mihi quidem videtur, non cadere istud in hominem simplicem quantumvis generosum, ut corpus suum tantopere despiciat, nisi divino juvetur auxilio. Ob hanc igitur causam quam supra memoravi, martyr Babyla Daphnen translatus, atque inde postea deportatus est. Quo confecto, ignis haud multo post in templum Apollinis Daphnæi ex improviso illapsus, totum ejus tectum, & simulachrum absumpsit: nudis duntaxat parietibus relictis, & ambitu templi, ac columnis quæ vestibula & posteriorem templi partem sustinebant. Et Christiani quidem, censebant ignem hunc à Deo precibus martyris annuente immissum esse in dæmonem. Gentiles vero, id facinus à Christianis patratum esse asseverabant. Quæ cum invaluisset suspicio, sacerdos Apollinis in judicium adducitur, tanquam indicaturus, quisnam auctor fuisset incendii. Qui licet conjectus in vincula, multisque verberibus ac tormentis affectus, neminem tamen indicavit. Quo maxime argumento Christiani affirmabant, ignem hunc non ex hominum insidiis, sed ultione divina in templum cœlitus injectum fuisse. Atque hæc quidem ita gesta sunt. Porro ob ea, ut opinor, quæ Daphnæ acciderant propter reliquias Babylæ martyris, Imperator cum accepisset Ecclesias quasdam in honorem martyrum extructas

A ἀλλ' ἀνώδυνον ἑαυτὸν φαίνεσθαι παρεχόμενος, ὡς θεατὴς τῶν ἐπ' αὐτῷ γινομένων, καρτερικῶς τὰς πληγὰς ἐδέχετο. ὡσαύτως τε τὸν αὐτὸν μελῳδῶν ψαλμὸν, οὐκ ἐν τῇ παρεστηκυίᾳ μόνον μέλειν αὐτῷ τούτων ἐφ' οἷς ἐκινδύνευε, τοῖς ἄλλοις ἐπέδειξε. καταπλαγεὶς δὲ τὴν ἐν αὐτῷ νεανίσκου ὁ ὕπαρχος, ἐλθὼν πρὸς τὸν βασιλέα, εἶπε τὰ γεγενημένα, καὶ εἰ μὴ παύσαιτο τῆς ἐπιχειρήσεως, σφᾶς αὐτοὺς καταγελάστους ἔσεσθαι. δεῖν οὖν χρῆσθαι αὐτοὺς ἀοξόλεπτους ποιήσειν. ἄμεινον δὲ τοῦτο δόξαν, οἱ

B συλληφθέντες ἀφέθησαν τῆς δεσμῆς. λέγεται δὲ ὑπό τινων ἐπυνθανομένων, εἰ τούτων τῶν ἐπιτιθεμένων τοῖς βασάνοις ἐκείνων ἐλάμβανεν αἴσθησιν, εἰπεῖν τὸν θεόδωρον, ὡς πάντως μὲν αἰσθάνοιτο, οὐκ ἦν δ' ὅπως οὐ δέοι νεανίσκου, καλέπαυε τὰς ἀλγηδόνας, ὑφάσμα λεπτότατον δεῦν ἱδρῶτας ἀπομάττων, καὶ ὕδωρ ὑπηνέμιον ψυχρότατον, ᾧ τὰς φλεγμονὰς ἔπαυε, καὶ τῶν πόνων ἀνίει ψυχή. δοκεῖ δέ μοι οὐκ ἀνθρώπου μόνου, εἰ καὶ μάλα γενναίου ἦν, μὴ καὶ θεία ῥοπὴ ἐπικεκλῖφθαι, τοῦτον ὑπερειδεῖν τῷ σώματι. ὁ μὲν δὴ μάρτυς Βαβύλας, ἐκ τῆς εἰρημένης αἰτίας κατακίσθη ἐν Δάφνῃ, καὶ πάλιν μεταβέβηκε. τοῦτο

C εἰς μακρὰν δὲ τούτου γενομένου, ἀπροόπτως ἐμπεσὸν πῦρ τῷ νεῷ τοῦ Δαφναίου Ἀπόλλωνος πᾶσαν τὴν ὀροφὴν καὶ αὐτὸ τὸ ἄγαλμα κατέφλεξε. γυμνοὺς οὖν μόνους τοὺς τοίχους καὶ τοὺς παραστάδας εἴασε, καὶ τοῦ κίονας οἱ τὰ προπύλαια καὶ τὸν ὀπισθόδομον ἀνεῖχον. ἐδόκει δὲ τοῖς μὲν χριστιανοῖς, καὶ αὐτῶν τοῦ μάρτυρος θεήλατον ἐμπεσεῖν τῷ δαίμονι πῦρ· οἱ δὲ

D Ἕλληνες ἐλογοποίουν, χριστιανοὺς εἶναι τοὺς δράσαντας ταύτης τῆς ὑπονοίας κρεμάσεως, ἄχρι οὗ δικαστήριον ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερεὺς ὡς φανερώσων τὸν τολμήσαντα τὸν ἐμπρησμὸν ἀπειλήσας τε καὶ πολλὰς ἐπιμείσας πληγὰς, χαλεπῶς τε αἰκισθείς, οὐδένα κατεμήνυσεν. ᾧ δὴ μάλιστα ἰσχυρίζοντο οἱ χριστιανοὶ, μὴ κατ' ἐπιβουλὴν ἀνθρωπείαν, ἀλλὰ κατὰ θείαν μῆνιν ἐνσκῆψαι τῷ νεῷ πῦρ οὐράνιον πρός· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἔχειν· ὡς οἶμαι δὲ ἐκ τῶν συμβάντων ἐν τῇ Δάφνῃ διὰ τὸν μάρτυρα Βαβύλαν, πυθόμενος ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ τιμῇ μαρτύρων ἐκκλησίας οἴκου-

εἶναι πλησίον ναοῦ διδυμαίου ἀπόλλωνος, ὃς πρὸς τοῖς μιλήτου ἐστὶν, ἔγραψε τῷ ἡγεμόνι καείας, εἰ μὲν ὄροφόν τε καὶ τραπεζαν ἱερὰν ἔχουσι, πυρὶ καταφλέξαι· εἰ δὲ ἡμίεργά ἐστι τὰ οἰκοδομήματα, ἐκ βάθρων ἀνασκάψαι.

A esse juxta templum Apollinis Didymæi, quod ad urbem Miletum situm est, scripsit ad Præsidem Cariæ, ut Ecclesiæ illæ, si quidem tectum & sacram mensam haberent, incenderentur: si vero opera adhuc imperfecta essent, funditus destruerentur.

Κεφ. κα'.

Περὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐν πανεάδι, ὃ καταβαλὼν ἰουλιανὸς ἀνέθετο, καὶ ἑαυτοῦ ἄγαλμα ἔστησε· καὶ ὡς ἐφθάρη τοῦτο, βληθὲν κεραυνῷ· καὶ περὶ τῆς εἰς ἐμμαοῦς πηγῆς, ἐνθα ὁ Χριστὸς τοὺς πόδας ἔνιψε· καὶ περὶ τῆς περσέας τοῦ δένδρου, ὃ ἐν αἰγύπτῳ Χριστὸν προσεκύνησε, καὶ ἔδωκε· καὶ περὶ τελεσμάτων σωμάτων.

Cap. XXI.

De statua Christi in urbe Paneade; quæ eversa & confracta, Julianus imaginem suam erexit, quæ mox fulmine icta ac dissipata est. Et de fonte Emmauntis, in quo Christus pedes lavit: deque Perseæ arbore, quæ Christum in Ægypto adoravit, & de miraculis per eam editis.

ΕΜοὶ δὴ τῶν ἐπὶ ἰουλιανοῦ συμβάντων, κἀκεῖνο ῥητέον· σημεῖον μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως· τεκμήριον δὲ τοῖς εἰς τὸν κρατοῦντα θεομισίας. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνω ὁ καισαρεὺς τῆς Φιλίππου, Φοινικῶν ἡ αὐτὴ πόλις, ἣν πανεάδα ὀνομάζουσιν, ἐπίσημον εἶναι Χριστοῦ ἄγαλμα, ὃ δὴ πάθους ἀπαλλαγεῖσα ἀνέθηκεν ἡ αἱμορροοῦσα, καθελὼν τοῦτο, ἴδιον ἀνέστησε· βίαιον δὲ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ πεσὸν, τὰ μὲν τοῦ σώματος ἀνδριάντος διέτεμε, τὴν κεφαλὴν σὺν τῷ αὐχένι καθέβαλε, καὶ ἐπὶ μέτωπον ἐνέπηξεν· ἡ τοῦ διερρωγὸς τοῦ στέρνου ἕως ἐξ ἐκείνου εἰσέτι νῦν τοιοῦτον ἔσχε, τῆς κεραυνίας αἰθάλης πλήρης· τὸν δὲ τοῦ Χριστοῦ ἀνδριάντα, τότε μὲν οἱ ἑλληνισταὶ σύροντες κατέκαυσαν· ἣν δὲ ταῦτα οἱ χριστιανοὶ συλλέξαντες, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπέθεντο, ἔνθα καὶ νῦν φυλάττεται. Ἀπὸ δὲ τῆς βάσεως ἐφ' ἣ ἵστατο ὁ ἀνδριὰς ῥεῖ, ὡς ἱστορεῖ εὐσέβιος, παντοίων παθῶν καὶ νοσημάτων ἀλεξιφάρμακον βοτάνης ἔφυεν, ἧς τὸ εἶδος οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἰατρῶν ἢ ἐμπείρων· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μηδὲν εἶναι θαῦμα, τοῦ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιδημήσαντος, καὶ τὰς εὐεργεσίας συμβῆναι ξένας· ἐπεὶ καὶ ἄλλα πολλὰ παράδοξα κατὰ πόλεις καὶ κώμας, ὡς εἰκὸς, μόνοις ἐκλάμπει τοῖς ἐπιχωρίοις, ἐκ τῆς ἀρχῆθεν παραδόσεως ἐγνωσμένα· καὶ ὡς ἀληθὲς τοῦτο, αὐτίκα ἐπιδείξω ἐντεῦθεν· πόλις ἐστὶν ἐν παλαιστίνῃ ἡ νῦν καλουμένη νικόπολις· ταύτῃ δὴ ἔτι κώμῃ οὔσῃ ἡ θεία τῶν εὐαγγελίων βίβλος,

EX iis porro, quæ regnante Juliano acciderunt, istud minime prætereundum est: quod & potentiæ Christi, & divinæ adversus Imperatorem iræ argumentum est maximum. Nam cum Imperator didicisset, Cæsareæ Philippi: urbs est Phœnices; quam Paneadem nominant, insignem esse statuam Christi, quam mulier sanguinis profluvio, quo jam dudum laborabat, liberata, ibi dedicavit: eâ subversâ imaginem suam ejus loco posuit. Statim vero ignis summa vi è cœlo delapsus, pectus statuæ & vicinas pectori partes discidit; caputque unà cum collo dejecit, & pronum humi infixit quatenus pectoris pars dirupta erat. Atque ex eo tempore statua ad hunc usque diem ejusmodi specie perseverat, fuligine fulminis obsita. Christi vero statuam, tunc quidem Pagani trahentes per urbem confregerunt. Postea vero Christiani, collectam in Ecclesia reposuerunt, ubi etiamnum servatur. Cæterum ex basi cui imposita erat hæc statua, planta quædam ad omnes languores ac morbos curandos potentissima, ut refert Eusebius, nascebatur: cujus speciem nullus ex medicis aut empiricis noverat. Neque vero mirum mihi videtur, quòd nova quædam & inusitata beneficia hominibus contigerint, postquam Deus in terras advenit. Nam & alia plurima miracula per civitates & vicos edita, à solis, ut verisimile est, indigenis celebrantur, qui earum rerum notitiam à majoribus suis traditam acceperunt. Idque verum esse illico ostendam. Urbs est in Palæstina, Nicopolis hodie dicta. Hanc cum adhuc vicus esset, sacer Evangeliorum liber commemorat,

& Emmauntem appellat. Post excidium autem Hierosolymorum, & post victoriam de Judæis relatam, Romani eam Nicopolim nominarunt: ex eventu belli nomen loco imponentes. Ante hanc urbem prope trivium, ubi Christus post resurrectionem iter faciens cum Cleopa & sociis, valde dixit, tanquam in alium vicum pergens; fons quidam salutaris est, in quo & homines & animalia variis morbis affecta, lavando curantur. Ajunt enim Christum unà cum discipulis alicunde venientem, ad hunc fontem divertisse, ac pedes in eo abluisse: atque ex eo tempore aquam hanc ad morbos sanandos efficacissimum fuisse remedium. Sed & arborem quandam, Perseam nomine, apud Hermopolim Thebaidis fuisse ferunt, cujus surculus aut folium, aut corticis exigua portio ægris admota, morbos ab eis depulerit. Ajunt enim Ægyptii, Josephum cum præ metu Herodis fugeret, assumpto secum Christo & sancta Maria Deipara, Hermopolim venisse. Cumque jam ingressurus esset, ad ipsam civitatis portam arborem illam admodum proceram, adventum Christi ferre non valentem, ad solum usque inflexisse se, & Christum adorasse. Et hæc quidem de ista arbore, sicut à multis accepi, hoc loco commemoravi. Cæterum existimo, aut hoc signum fuisse divinæ præsentiæ: aut arborem quæ ob proceritatem & pulchritudinem, Gentilium more à civibus colebatur, uti par erat, concussam esse sua sponte, cum dæmon qui in ipsa adorabatur, adveniente hujusmodi superstitionum eversore, contremuisset: cunctaque Ægyptiorum simulacra adventu Christi commota esse, juxta vaticinium Esaiæ. Fugato autem dæmone, ad perpetuam rei gestæ memoriam permansit arbor, morbis eorum qui crederent, medelam afferens. Et horum quidem testes sunt Ægyptii ac Palæstini, singuli ea quæ apud ipsos gesta sunt confirmantes.

A καὶ ἐμμαοῦς προσαγορεύει· ῥωμαῖοι δὲ μετὰ τὴν
ἅλωσιν ἱεροσολύμων καὶ τὴν κατὰ τῶν ἰουδαίων
νίκην, νικόπολιν ἀνηγόρευσαν· ἐκ τοῦ συμ-
βάντος, ἔτως ὠνόμασαν· πρὸ ταύτης τῆς πό-
λεως, παρὰ τὴν τριοδίαν, ἔνθα συμβαδίζων ὁ
Χριστὸς τοῖς περὶ κλεόπαν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν
ἀνάστασιν, σωτηρίαν πέλοι ὡς ἐπὶ ἑτέραν κώμην
πορευόμενος, πηγή τις ἐστὶ ζωηφόρος, ἐν ᾗ τὰ πα-
θη ἀνθρώπων) ἄνθρωποί τε καὶ τὰ ἄλλα ζῶα
διαφόροις νόσοις κάμνοντα· λέγεται γὰρ ἐκ
ὁδοιπορίας ποθὲν ἐπὶ τὴν πηγὴν ἐλθεῖν τὸν
B Χριστὸν ἅμα τοῖς μαθηταῖς, ἐνθάδε τοὺς πό-
δας ἀπονίψασθαι, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου ἀναπεμπόμενον
παθημάτων ῥύεσθαι τὸ ὕδωρ· καὶ δένδρον ἐπὶ τῆς
καλουμένης πέρσιδος ἐν ἑρμουπόλει τῆς θη-
βαΐδος φασὶ πολλῶν ἀπελάσαι τὰς νόσους,
κάρφος ἢ φύλλον, ἢ τοῦ φλοιοῦ μικρόν τι
κάμνουσι προσαποῤῥῦψαν· λέγεται γὰρ τοὺς
αἰγυπτίους, νικηθέντας διὰ τὸν ἡρῴδου φόβον
ἐκφυγόντα τὸν Ἰησοῦν, τὴν Μαριὰμ τὴν ἁ-
γίαν θεοτόκον, ἐλθεῖν εἰς τὴν ἑρμούπολιν· ἅμα
δὲ εἰσιόντα τὴν πύλην, μὴ ἐνεγκὸν τὸ τοῦ
C δένδρου μέγιστον ὂν τὸ Χριστοῦ τὴν ἐπιδημίαν,
ἐπὶ τὸ ἔδαφος κλῖναι καὶ προσκυνῆσαι· καὶ
ταῦτα μὲν περὶ τούτου τοῦ φυτοῦ παρὰ πολλῶν
ἀκούσας, εἶπον· ἡγοῦμαι δὴ ἢ σημεῖον τεθεῖ-
σθαι τὸ ἐν τῇ πόλει τοῦ Θεοῦ παρουσίας· καὶ
εἰκὸς, ἑλληνικῷ νόμῳ διὰ μέγεθος σκάλλε-
σθαι θρησκευόμενον τὸ δένδρον παρὰ τῶν ἐγχωρίων,
ἐσείσθη, καὶ θεραπευόμενον δι' αὐτοῦ δαί-
μονος φρίξαντος τὸν τῶν τοιούτων καθαιρέ-
την φανέντα· αὐτομάτως σεισθῆναι καὶ
πάντα τὰ ξόανα τῶν αἰγυπτίων ἐπτοῆσθαι
D τότε αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν Ἡσαΐου
προφητείαν ἀπελαθέντος τοῦ δαίμονος ἐπι-
μαρτυρίαν τοῦ συμβεβηκότος ἔμεινε τὸ φυ-
τὸν, σὺν πίστει χωμένους ἰῶσθαι· καὶ τοῦτο
μὲν αἰγύπτιοι καὶ παλαιστῖνοι, τὰ παρ' αὐτοῖς
ὄντα ἕκαστοι μάρτυρες.

A

Κεφ. κϐ'.

ὅτι κῆ χριστιανῶν πίεων, καὶ ἰουδαίοις ἀπῆκε τὸ ἐν ἱεροσολύμοις ναὸν ἀνιςᾶν· ὧν σπουδῇ πάσῃ ὑπηλλομένων χεῖρα, πῦρ ἀναδραμὸν πολλοὺς ἀπέκτεινε· καὶ ὅθεν τῶν τότε φαινέντων σημείων ἐν τοῖς ἱματίοις τῶν ἐργαζομένων.

Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰ καὶ χριστιανὸς ἐμίσει καὶ χαλεπῶς πρὸς αὐτοὺς εἶχεν ἀλλ' ὅμως ἰουδαίοις εὔνους ἦν καὶ πρᾴως· καὶ παρὰ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ πλήθει ἔγραψεν, εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας· ἐποίει δὲ τοῦτο ὑπὲρ τὴν θρησκείαν, ὡς εἰκάζω, ἐπαινῶν· ἤδει γὰρ μητέρα ταύτην, ὡς εἰπεῖν, τὸ χριστιανῶν δόγμα τοῦ θεοῦ, καὶ προφήταις καὶ πατριάρχαις αὐτοῖς χρωμένην· ἀλλ' ὅπερ μίσος ἀπροφάσιστος πρὸς αὐτοὺς εἶχον οἱ ἰουδαῖοι· καὶ τῇ πρὸς τούτους θεραπείᾳ λυπεῖν ἐπεπόθαζεν οἷς ἀπηχθάνετο· ἴσως ἢ καὶ πρὸς ἑλληνισμὸν καὶ θυσίας ἑτοιμοτέρους αὐτοὺς ἐπάγεσθαι ᾠήθη, πρὸς ῥητὸν μόνον ἐκδεχομένους τὰς ἱερὰς βίβλους, καὶ πρὸς θεωρίαν οὐχ οἱ χριστιανοί, καὶ αὐτῶν ἑβραίων οἱ σοφώτεροι· ἐδόκει δὲ ταύτην ἔχων τὴν γνώμην, οἷς ἐπεχείρησεν· μετακαλεσάμενος γὰρ ὁσοὺς ἄρχοντας τοῦ ἔθνους, προὐτρέψατο ἀκούειν μωσέως νόμων, καὶ πατρίων ἐθῶν ὑπομιμνήσκων· τῶν δὲ φησάντων, καταῤῥιμμένου τοῦ ἐν ἱεροσολύμοις ναοῦ, μὴ θεμιτὸν, μὴ δὲ πάτριον εἶναι ἐκπεπωκόσι τῆς μητροπόλεως, ἑτέρωθι τοῦτο ποιεῖν, χρήματα δοὺς κοινὰ ἐπέλυσεν ἀνεγεῖραι τὸν ναὸν, καὶ τοῖς προγόνοις ἐπίσης θρησκεύειν, τὸν παλαιὸν τρόπον θύοντας· οἱ μὲν οὖν μὴ λαβόντες εἰς νοῦν, ὡς οὐκ ἐνεχώρει κατὰ τὰς ἱερὰς προφητείας τοῦτο γενέσθαι, πασῇ τῇ ἔργῳ εἶχοντο· καὶ τοὺς ἐπισήμονας τῶν τεκτόνων ἀγείραντες, τὰς ὕλας παρεσκεύαζοντο, καὶ τὸν χῶρον ἐκάθαιρον· σὺν τοσαύτῃ τε προθυμίᾳ πρὸς ταῦτα ἐπόνουν, ὡς καὶ τὰς αὐτῶν γυναῖκας τὸν χοῦν τοῖς κόλποις ἐκφέρειν, δέρμά τε καὶ πᾶν τὸν ἄλλον γυναικεῖον κόσμον συνεισφέρειν ἑτοίμως τῇ δαπάνῃ τοῦ ἔργου· πάντα δὲ τὰ ἄλλα δεύτερα ἦν ἢ πονούμενα, βασιλεῖ

Cap. XXII.

Qualiter infensus Christianis, Iudæos templum Hierosolymis instaurare permisit: qui cum ingenti studio manum operi admouissent, ignis erumpens multos consumpsit. Et de signis crucis quæ tunc in vestibus operantium apparuerunt.

IMperator vero etsi Christianos oderat, & infenso erga illos animo erat, Iudæos tamen non mediocri benevolentia & humanitate prosequebatur. Quin etiam Patriarchis ac Principibus eorum, ipsique adeo plebi scripsit, ut pro se suoque imperio vota facerent. Id autem agebat, quantum equidem conjicio, non quod illorum probaret religionem. Eam enim matrem quodammodo Christianæ religionis esse norat, quippe quæ iisdem Prophetis ac Patriarchis utatur. Sed propterea quod Iudæi inexpiabili odio Christianos prosequerentur. Studebat præterea, ut Judæos fovendo, Christianis quibus erat infensus, dolorem afferret. Ac fortasse eos ad Gentilium superstitionem & ad sacrificia promtius allicere sperabat, quippe qui sacros libros literali duntaxat sensu, non juxta arcanam speculationem, ut Christiani, & ex ipsis Hebræis sapientissimi quique, intelligerent. Atque hoc ejus fuisse consilium, conatus ipse patefecit. Nam cum Principes Gentis illius ad se evocasset, hortatus est eos, ut Mosis leges auscultarent, & patrios ritus in memoriam revocavit. Cumque illi respondissent, everso Hierosolymorum templo, nec fas sibi, nec morem majorum esse, ut metropoli suâ ejecti, alibi sacra facerent, Imperator datâ illis publicâ pecuniâ, jussit ut templum instaurarent, & majorum religionem observantes, juxta priscam consuetudinem sacrificarent. Igitur illi, haud quaquam animo reputantes istud omnino fieri non posse, sicuti sacris oraculis prædictum fuerat; sedulo opus aggressi sunt. Collectisque peritissimis fabris, materias parare & locum purgare cœperunt. Tanta porro animorum alacritate operi instabant, ut uxores quoque eorum rudera gremiis exportarent, & monilia ac reliquum omnem muliebrem ornatum ad sumptus operis ultro conferrent. Sed & Imperator

ipse & reliqui Gentiles, omnesque adeo Judæi, cætera omnia huic operi postponebant. Nam Gentiles quidem, quamvis alioqui Judæis parum faverent, non minore tamen alacritate operi incubuerunt: quippe qui sperarent se posse perficere id quod conabantur, & Christi prædictiones falsi convincere. Iudæis vero, & hoc ipsum cogitabant, & opportunum tempus instaurando templo nactos se esse arbitrabantur. Cum vero prioris structuræ reliquias demoliti essent, solumque effodissent ac repurgassent; postero die, quo primum fundamenta posituri erant, terræ motus ingens contigisse dicitur: eoque motu lapides ex fundamentis exsiliisse: ex Judæis autem periisse, tum eos qui opus curabant, tum qui spectandi causâ confluxerant. Nam & ædes templo proximæ, & publicæ porticus in quibus diversabantur, repente corruerunt. Et complures ibi deprehensi, partim illico interierunt: partim semivivi, manibus & cruribus mutilatis reperti sunt, aut aliis corporis partibus debilitati. Postquam terra movere desiit, ii qui incolumes supererant, opus denuo aggredi cœperunt. Quippe cum & Imperatoris præcepto ad id cogerentur, ita ut detrectare non possent, & ipsis id esset gratissimum. Homines enim in rebus quæ ipsis voluptati sunt, plerumque ad id quod noxium est vergunt, idque unum utile fore existimant, quod perficere cupiunt. Et hujusmodi errore præventi, nec quid utile sit prospicere possunt, nec experimentis malorum admoniti resipiscunt. Quod quidem Judæis quoque ea tempestate accidisse existimo. Nam cum prior repulsa satis perspicue ostendisset, Deum conatibus ipsorum infensum esse, rursus tamen idem frustra aggrediuntur. Simul autem ac denuo manum operi admovissent, ignis subito ex fundamentis templi erumpens, multos consumpsisse dicitur. Atque id ab omnibus uno consensu & refertur & creditur, nec ab ullo in dubium revocatur: nisi quod alii quidem narrant, cum Iudæi in templum violenter irrumpere vellent, flammam ipsis occurrentem, id quod diximus præstitisse: alii vero, tunc cum humum egerere atque exportare cœpissent. Verum sive hoc quispiam, sive illud prius

καὶ τοῖς ἄλλοις ἕλλησι, κ̀ πᾶσιν ἰουδαίοις· οἱ μὲν γὰρ ὅτε ἰουδαίοις εὐνοϊκῶς, ὑπονοοῦν αὐτοῖς τῆς σπουδῆς, ὑπολαβόντες δυνήσεσθαι καθορθοῦν τὸ ἐγχείρημα, καὶ ψευδεῖς ἀπελέγξαι τὰς Χριστοῦ προρρήσεις· οἱ δὲ, ἅμα τοῦτο διενοοῦντο, καὶ καιρὸν ἔχειν ᾠοντο ἀνασῆσαι τὸ ἱερόν· ἐπὶ δὲ τῆς παρεστερεᾶς οἰκοδομίας τὰ λείψανα καθεῖλον, ἀνέσκαψαν, καὶ τὸ ἔδαφος ἐξεκάθηραν, λέγεται τῆς ἡμέρας καθ' ἣν πρῶτον θεμέλιον ἤμελλον ὑποτίθεσθαι, σεισμὸν γενέσθαι μέγαν· ὑπὸ δὲ κλόνου τῆς γῆς ἐκ βάθρων ἀναθοῦναι σὺν λίθοις ἰουδαίων δ' ἀπολέσθαι οἱ τὸ ἔργον ἐπεσπούδουν, καὶ ὅπη τέως τότε παρεγένοντο· οἵ τε γὰρ πλησίον τοῦ ἱεροῦ οἰκίαι τε καὶ δημόσιαι στοαὶ ἐν αἷς κατέλυον, ἀθρόον κατερρύησαν· καὶ οἱ πλείους ἐγκαταληφθέντες, οἱ μὲν αὐτίκα ἀπώλοντο· οἱ δὲ, ἡμιθνήτες εὑρέθησαν, καὶ πεπηρωμένοι τὰς χεῖρας ἢ τὰ σκέλη· ἄλλοι δὲ, ἄλλα μέρη τοῦ σώματος ἐδυσύχησαν· ὡς δ' ἔσχε παῦλαν ὁ σεισμὸς, αὖθις ἐπειρῶντο τοῦ ἔργου οἱ προειλημμένοι, οἷά γε ἀπαξαπάντων τυγχάνοντος διὰ τὸ τοῦ βασιλέως πρόσταγμα, καὶ αὐτοῖς κατ' ἀνάγκην ὄντος φίλου· γὰρ πως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τοῖς καθ' ἡδονὴν πρόσεστι τὸ ἀσύμφορον ῥέπειν, καὶ τοῦτο μόνον συμφέρειν οἴεσθαι ὃ καθορθοῦν βούλεται· ἀτεχνῶς τε ὑπὸ τῆς ἐνθένδε ἀπάτης κεκραμμένοι, ἔτε προμηθείᾳ τινὶ τὸ συμφέρον ἰδεῖν δύναιντο, ἔτε πείρᾳ κινδύνων σωφρονίζοιντο πρὸς τὸ δέον· ἀνανήφει ὁποῖον καὶ τοὺς ἰουδαίους τότε συμβεβηκέναι ἡγοῦμαι· ἱκανῶς γὰρ οὕτω προτέρᾳ κωλύμασι, καὶ φανερῶς ὅπως δείξαντος ὡς χαλεπαίνει τὸ θεῖον ὅπῃ τις γινομένῳ, πάλιν ἀνήνυτα ἐπεχείρουν πρᾶγμα· ἅμα τε τὸ δεύτερον ἐνεχείρουν τοῦ ἔργου, καὶ πῶς ἐξαίφνης ἐκ τῶν θεμελίων πῦρ ἀνέθορε, κ̀ πολλοὺς ἀνήλωσε· καὶ τοῦτο πάντων ἁπλῶς λέγεταί τε κ̀ πιστεύεται, καὶ παρ' ἑνὸς ἀμφισβάλλεται· πλὴν ὅτι οἱ μὲν φασιν, ὅτι βιαζομένους αὐτοὺς εἰς τὸ ἱερὸν προϊέναι, φλὶξ ἀπαντήσασα, τὸ εἰργόμενον εἰργάσατο· οἱ δὲ, ἅμα ἤρξαντο τὴν γῆν ἐκφορεῖν· ἀλλ' εἴτε τοῦτο τοιοῦτον, εἴτε τὸ πρότερον

δέξασθαι

δέξαιτο, ἑκάτερον εἰς θαῦμα παραπλήσιον ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ ἄλλο ξυνηνέχθη, τὸ προτέρῳ σαφέστερόν τε καὶ παραδοξότερον· αὐτομάτως γὰρ πάντων ἡ ἐσθὴς τῷ σημείῳ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ ἐσημάνθη· καὶ τρόπον τινὰ ἄνθεσι πεποικιλμένα τὰ ἐσθήματα εἶχον, ὡς ὑπὸ ἱστουργικῆς τέχνης ἐσταλμένα. ἐκ τούτου δὲ, τοῖς μὲν αὐτίκα ἐκεῖθεν θεὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ μὴ δεῖσθαι τῆς ἀνανεώσεως τοῦ ναοῦ· οἱ δὲ, οὐκ εἰς μακρὰν προστεθεῖσι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐμυήθησαν, καὶ ὕμνοις καὶ ἱκεσίαις ὑπὲρ τῶν τετολμημένων αὐτοῖς, τὸν Χριστὸν ἱλάσκοντο. ταῦτα ὅτῳ πιστὰ οὐ καταφαίνεται, πιστώσαιντο οἱ παρὰ τῶν θεασαμένων ἀκηκοότες ἔτι τῷ βίῳ παρόντες· πιστώσαιντο δὲ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες, ἡμιτελὲς τὸ ἔργον καταλιπόντες· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ ἀρξαμένου ἔργου δυνηθέντες.

A admiserit, utrumque parem meretur admirationem. Post hæc vero aliud miraculum accidit, priore illo majus atque evidentius. Repente enim omnium vestes crucis signo insignitæ sunt: & indumenta stellis quibusdam distincta habere cœperunt, quasi textoris acu artificiose depicta. Ea re factum est, ut alii quidem confestim judicarent Christum Deum esse, templique instaurationem ei displicere. Alii vero haud multo post Ecclesiæ sese adjunxerunt, & suscepto baptismo, hymnis ac supplicationibus B pro iis quæ tentare præsumpserant, Christum placarunt. Quod si cuipiam hæc incredibilia videbuntur, fidem ei faciant ij qui ea auditione acceperunt ab hominibus qui res ipsi viderant, & qui etiamnum superstites sunt. Sed & Judæi ipsi ac Gentiles fidem faciant, qui opus imperfectum dimiserunt: aut ut verius dicam, ne inchoare quidem potuerunt.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ϛ'.

EJUSDEM

HERMIÆ SOZOMENI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBER VI.

Κεφ. α'.

Περὶ τῆς εἰς πέρσας ἐκστρατείας Ἰουλιανοῦ, καὶ ὡς ἀπῆλθεν, καὶ κακῶς ἐξέβησε τὸν βίον· καὶ οἷα Λιβάνιος γράφει περὶ τοῦ ἀνελόντος αὐτόν.

Caput Primum.

De Juliani expeditione Persica: & quomodo superatus, miserabili morte interiit. Et quænam Libanius de ejus interfectore scripserit.

ΟΣΑ μὲν δὴ ἐν τῇ Ἰουλιανοῦ βασιλείᾳ A συγκυρήσαντα ταῖς ἐκκλησίαις ἔγνων, ἐν τοῖς πρόσθεν δεδήλωται· ἅμα δὲ ἦρι ἀρχομένῳ δόξαν αὐτῷ ἐπιστρατεῦσαι πέρσαις, ἐν τάχει διέβη τὸν Εὐφράτην ποταμόν· παραβαίνων τε τὴν Ἔδεσσαν, διὰ μῖσος ἴσως τῶν ἐποικούντων, ἐπεὶ ἄρχεσθαι πανδημεὶ χριστιανίζειν ἔλαχεν ἥδε ἡ πόλις, ἦκεν εἰς Κάρρας· ἔνθα δὴ Διὸς ἱερὸν εὑρὼν, ἔθυσε καὶ ηὔξατο·

QUæcunque igitur Juliano Imperium regente Ecclesiis accidisse comperi, in superiore libro commemorata sunt. Ineunte autem Vere, cum Persas bello aggredi decrevisset, Euphratem celeriter trajecit. Et prætergressus Edessam, propter odium forsitan incolarum, quippe ea civitas jam inde ab initio universa Christi fidem susceperat, Carras venit. Ubi cum Jovis fanum reperisset, hostias immolavit,

ac vota fecit. Ex hinc viginti millia armatorum, ex copiis quæ ipsum sequebantur desumpta, misit ad fluvium Tigrim, eo consilio ut regionibus illis præsidio essent, sibique præsto forent quotiescunque eos accerseret. Scripsit præterea Arsaci, Armeniorum regi & socio Romanorum, ut juxta fines Persarum ipsi occurreret. Quain Epistola postquam ultra modum gloriatus esset, ac se quidem ipse extulisset, tanquam imperio idoneum & diis quos colebat acceptum: Constantium vero decessorem suum, ut ignavum & impium vituperasset: contumeliosis admodum verbis ei minatus est. Et quoniam eum Christianum esse acceperat, contumeliam exaggerans, aut in Christum impia loqui gestiens: id enim subinde præsumere solebat, cum fastu & jactantia ei denuntiavit, Deum illum, quem colebat, nequaquam ipsi opem laturum esse, si imperata facere neglexisset. Postquam hæc recte sibi constituisse visus esset, sumptis Romanorum copiis, per Assyriam iter fecit. Et urbibus quibusdam & castellis partim proditione, partim vi captis, inconsulte ulterius progressus est; non prospiciens iis quæ a tergo erant, nec cogitans eadem via rursus esse redeundum. Verum cuncta quæ ceperat, funditus vastabat, & horrea, aliaque omnia partim subvertebat, partim incendebat. Cum autem iter faceret secus Euphratem, Ctesiphontem pervenit. Est autem Ctesiphon urbs maxima, & Babylonis loco Persicorum nunc regum domicilium: nec procul ab ea labitur fluvius Tigris. Cum autem navibus ad eam urbem appellere non posset ob interjectum terræ spatium, sed necesse haberet aut Ctesiphontem præterire, aut classem relinquere: percontatus quosdam ex captivis, fossam navigabilem reperit longinquitate temporis obstructam. Quâ perpurgatâ, remotoque impedimento, Euphratem in alveum Tigridis deduxit. Hoc modo classem ad latus exercitus sui navigantem habens, ad urbem perrexit. Sed cum Persæ ad ripas Tigridis visi essent cum maximo apparatu equitum ac peditum atq; elephantorum, cernens Imperator exercitum suum inter duos maximos fluvios conclusum teneri, timendumque esse ne fame interiret, sive illic mansisset, sive eandem viam remetiretur, urbibus &

A τὸ δ' ἀπὸ τούτου, ἐκ τῶν ἑπομένων σχεδιάσματων ἀμφὶ δισμυρίους ὁπλίτας ἐπὶ τίγριτα ποταμὸν ἔπεμψε, φυλακῆς ἕνεκα τῶν τοπων καὶ εἰς καιρὸν αὖπω παρεσομένους, ἡνίκα καλέσοι δορυφορίῳ δ' τῷ δεξιῷ ἠγεμόνα συμμαχοῦντα ῥωμαίοις, ἔγραψε συμμίξαι αὐτῶν πολεμίαν ἀπαυθαδιασαμένοις περαν τοῦ μεταξὺ ἐν τῇ ἠπείρῳ, ἑωυτὸν μὲν ἐξάρας ὡς ἐπὶ ἡδεῖον πρὸς ἡγεμονίαν, καὶ φίλον οἷς ἐνόμιζε θεοῖς, κωνσταντίῳ τε ἐναντίον δέξασθαι, ὡς ἀνάνδρῳ καὶ ἀσεβεῖ λοιδορησάμενος, ὑβριστικῶς μάλα ἠπείλησεν αὖπω B ἐπεὶ χριστιανὸν ὄντα ἐπωθάνετο. ἠπείλησε τε ὕβριν, ἢ βλασφημεῖν ἃ μὴ θέμις, πρὸς ζῶν εἰς τὸν χριστόν· τοῦτο γὰρ εἰώθει πρᾶξαι τολμᾶν, ἀπεκόμπασεν· ὑπὸ δὲ οὐκ ἐπαμύνοι ὃν ἡγεῖτο θεὸν ὀλιγωρῶν τῶν προσταγμάτων· ἐπεὶ δὲ ταῦτα καλῶς ἔχειν ἐνόμισε, πρὸς ἁλαλαβὼν τὴν ῥωμαίων στρατιὰν, ἦγε διὰ τῆς ἀσσυρίων· καὶ πόλεις μὲν καὶ φρούρια, τὰ μὲν προδοσίᾳ, τὰ δὲ πολέμῳ εἷλεν, ἀφειδεστέρως τε εἰς τὸ πρόσθεν ἐχρήσατο, μηδὲν τῶν κατόπιν φροντίζων, ὅπου γε δεήσειε C αὐτὴν πάλιν ἐπανελθεῖν· ἀλλ' ὅπως ἥρπασε, συνῆς ἐπόρθει· ταμεῖά τε καὶ τἄλλα πάντα μὲν καθέσκαπτε· τὰ δ' ἐπίπρησε· πρόβατα μὲν δὴ τὸν εὐφράτην, ἐς ἀφίκετο κτησιφῶντα· πόλις δὲ αὕτη μεγάλη, καὶ τὰ πέρσῶν βασίλεια νῦν ἀπὸ βαβυλῶνος ἔχουσα· ῥεῖ δ' αὐτῆς σχεδὸν παλαιὸς πύργος· ὡς δ' ταῖς ναυσὶν οὐκ ἐχώρει διὰ τὸ μέσον γῆν τῇ κτησιφῶντι προσελθεῖν, ἀλλ' ἔτ' ἀνάγκες ἐφαίνετο, ἢ τὴν πόλιν παρανα, ἢ τῶν πλοίων καταφρονεῖν, ἀναπείρας D νὰς τῶν αἰχμαλώτων, ὄρυγμα ναυπορον ἀναχωσθεῖσαν τῷ χρόνῳ καὶ διαλιπὸν τὸ διῆρυγον, εἵλκυσε τὸν εὐφράτην ἐπὶ τὸν τίγριδα· ταύτῃ τε τῷ στρατῷ παρεπλεον ἔχων τὰς ναῦς, ἐπὶ τὴν πόλιν ἐχώρησεν· πολλῇ δὲ παρασκευῇ ἱππέων καὶ ὁπλιτῶν καὶ ἐλεφάντων, τῶν περσῶν φανέντων ἐπὶ τοῖς ὄχθοις τοῦ πύργου, ἰδὼν ἐν πολεμίᾳ γῇ ὢν δύο μεγίστων ποταμῶν πολιορκούμενος αὖπω τὴν στρατιὰν, καὶ λιμῷ διαφθαρησόμενον κινδυνεύουσαν, ἤντε μένοιεν αὐτοῦ, ἤντε τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὑποστρέφοιεν τῶν πόλεων

τῶν κωμῶν δι' ὧν ἦλθον καθηρημένων, καὶ τὰ ἐπιτήδεια μὴ ἐχόντων, κέλησιν ἆθλα προθεὶς, τὴν θέαν ἱπποδρομίας σὺν στρατιώτας ἐκάθισεν· ἐντεῦθεν δὲ προελθὼν τῶν πλοίων ἐκέλευσεν ἀποβαλεῖν τὰ φορτία καὶ τὸ σιτάρεσιον τῆς στρατιᾶς, ὅπως ἐν κινδύνῳ φανεῖς ἰδόντες οἱ στρατιῶται, ὡς ἐπυθόμην, ἀπορίᾳ τῶν ἐπιτηδείων εἰς θράσος τραπῶσιν, καὶ προθυμότερον τοῖς πολεμίοις μαχέσωνται· συγκαλέσας δὲ στρατηγὸς ὁ βασιλεὺς καὶ τοὺς ταξιάρχας μὴ τὸ δεῖπνον, ἐνεβίβασε τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς ναῦς· οἱ δὲ, ἐν νυκτὶ τὸν τίγριδα πλεύσαντες, ἤδη πρὸς ταῖς πέραν ὄχθαις ἦσαν καὶ ἐξέβαινον· τῶν δὲ Πέρσων, οἱ μὲν αὐτόμολοι ἠμύνοντο, καὶ ἀλλήλοις παρεκελεύοντο· τοῖς δὲ ἐπικαθεύδουσιν, ἐπέπεσαν οἱ ῥωμαῖοι· καὶ ἡμέρας ἐπιγενομένης, εἰς μάχην καθίσαντο· πολλούς τε ἀποβαλόντες καὶ κλείναντες, διέβησαν εἰς τὸν πόλεμον· καὶ τότε μὲν πρὸ τῆς κτησιφῶντος στρατοπεδεύοντο· δόξαν δὲ τῷ βασιλεῖ μηκέτι πρόσω χωρεῖν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀφ' ὁμένην ἐπανελθεῖν, τὰς ναῦς ἐμπρήσαντες, ὡς διὰ τὴν φυλακὴν τούτων πολλῶν ἀπομάχων ὄντων, τὴν ἐπάνοδον ἐποιοῦντο, ἐν δεξιᾷ τίγριδα ποταμὸν ἔχοντες· ἡγεμόνων δὲ τῶν αἰχμαλώτων, τὰ μὲν πρῶτα ἀπήνων χόρτος εὐφόρει καὶ πάντα ἐπιτήδεια ἦσαν· μετὰ δὲ ταῦτα, πρεσβύτης τις ἑλόμενος ἀποθανεῖν ὑπὲρ τῆς πάντων πρέσβεως, ἐπίτηδες ἀλῶναι φανεὶς, ὡς ἄκων συλληφθεὶς, ἄγεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα· ἀνακριθεὶς τε περὶ τῆς ὁδοῦ, καὶ δόξας ἀληθεύειν, ἔπεισεν ὡς ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν, τὴν ταχίστην τοῖς ῥωμαίοις ὄρεις ἐπιτήσειν τὴν στρατιάν· μόνον δὲ τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν χαλεπὴν ἔσεσθαι τὴν πορείαν· καὶ χρῆναι τούτων σιτία φέρεσθαι, τῆς ἐρήμου οὔσης· ὑπαχθεὶς τε ὁ βασιλεὺς τῷ σοφῷ πρεσβύτῃ τοῖς λόγοις, ἐδοκίμασε ταύτῃ πορεύεσθαι· ἐπεὶ δὲ πρόσω χωρεῖν, καὶ μὴ τρεῖς ἡμέρας ἐνέβαλον τόποις, ὁμήν γέρων ὁ αἰχμάλωτος βασανιζόμενος, ὡμολόγησεν ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀντομολῆσαι πρὸς θάνατον, καὶ ἕτοιμος εἶναι πάντα προθύμως ὑπομένειν· ἀλυσὸς δὲ τῆς στρατιᾶς, τῷ τε μήκει τῆς ὁδοῦ, καὶ τῇ ἐνδεία

A vicis per quos venerat eversis, nec ulla habentibus alimenta: præmia desultoribus proposuit, & ad equestre certamen spectandum milites convocavit. Interim vero classis rectoribus mandavit, ut sarcinas & commeatum exercitus abjicerent, eo consilio, ut milites, sicuti accepi, in maximo periculo se positos cernentes, ob penuriam alimentorum, audaciores fierent, & alacrius, cum hostibus dimicarent. Vocatis igitur Ducibus ac Tribunis post cœnam, milites navigiis imposuit. Qui noctu Tigrim trajicientes, cum ad ulteriorem fluminis ripam perveniſſent, navibus egrediuntur. Ex Persis vero, ii quidem qui irruptionem senserant, resistere seque mutuo cohortari cœperunt. Alios vero adhuc dormientes, Romani oppressére. Orta demum die prælium conseritur: & Romani multis hostium trucidatis, nec paucis suorum amissis, fluvium denuo trajecerunt. Ac tum quidem ante Ctesiphontis muros castra metati sunt. Cumque Imperator nequaquam ulterius progredi, sed domum redire constituisset, Romani incensis navibus, eo quod multi in custodiendis illis occupati, prælio intereſſe non possent, in pattiam reverti cœperunt, Tigrim ad lævam habentes. Ac initio quidem captivis eos ducentibus, regionem fertilem nacti sunt, quæ omnia ad victum necessaria abunde ipsis suppeditabat. Postea vero senes quidam qui se pro omnium Persarum salute devoverat, cum sese ultro capiendum obtulisse videretur, tanquam invitus à Romanis captus, ad Principem perducitur. Qui interrogatus de via, cum vera dicere visus esset, fidem fecit, si Romani ipsum sequi vellent, fore ut brevi exercitum in Romanorum finibus sisteret. Tridui duntaxat aut quatridui iter molestum futurum: & cibaria in tot dies ferenda esse, eo quod regio deserta esset. Itaque Imperator callidi senis sermonibus inductus, ea via pergendum esse decrevit. Ubi vero ulterius progressi, adhuc post tres dies in loca inculta atque aspera devenerunt. Senex quidem captivus dum torqueretur, confessus est, se pro salute civium suorum mori paratú transfugisse & quodvis supplicium æquo animo perpessurum. Cum autem exercitus Romanus, partim longitudine itineris, partim alimentorum

penuria vexaretur, jam fatigatos Persæ A aggressi sunt. Acrique conserto prælio, ventus vehemens repente exortus, cœlum solemque ipsum densis nubibus obtexit, & pulvere aerem miscuit. Cumque tenebræ undique & caligo circumfusa esset, eques quidam concito cursu prætervectus, Imperatorem hasta percussit, ac lethale vulnus ei inflixit. Quem cum ex equo dejecisset, ignotus, quisnam esset, abscessit. Et alii quidem Persam, alii Saracenum fuisse dicunt. Sunt qui illum militem Romanum fuisse affirment, qui Imperatorem idcirco percusserit, quod moleste ferret, illius imprudentia ac temeritate exercitum Romanum in tot pericula conjectum esse. Porro Libanius Syrus Sophista, qui præ cæteris familiaris Imperatoris & amicus fuit, de cædis auctore ita scribit. Ac fortasse aliquis nosse cupit, quisnam illum occiderit. Ego vero nomen quidem nescio; Ab hoste tamen interfectum non fuisse certissimum illud argumentum est, quod nemo ex hostibus ob vulnus illud honore affectus est. Quamvis rex Persarum auctorem cædis per præconem ad præmium vocaverit, & maxima quæque adipisci licuerit ei, qui in medium prodiisset. Verum nemo, ne præmiorum quidem cupiditate ductus, eo facinore falsò gloriatus est. Ac profecto habenda est hostibus gratia, qui facinus quod ipsi non admiserant, nequaquam sibi arrogarunt: sed nobis concesserunt, ut cædis auctorem inter nostros quæreremus. Qui enim ex ejus vita nullam percipiebant utilitatem: hi scilicet qui nequaquam juxta legũ præscripta vivebant, & olim insidias ei struxerant, & tunc opportunitatem nacti, eum peremerunt: tum reliquâ omni injustitiâ ipsos ad id facinus impellente, quæ illo regnante nullam licentiam obtinebat: tum præcipue Deorum cultu, cui ipsi adversabantur.

τῶν ἐπισηδείων, ἤδη τεθαλαιπωρηκόσι, πᾶσα B
ὥξατάξις ἐπέθετο· καρτερᾶς δὲ μάχης συ-
στάσης, ἐξαπίνης βίαιος ἀνακινηθεὶς ἄνεμος
τὸν ἠέρα καὶ τὸν ἥλιον τοῖς νέφεσιν ἐκάλυ-
ψε· τῷ δὲ ἀέρι τὴν κόνιν ἀνέμιξε· σκότος
καὶ πολλῆς ἀχλύος ὄσης, ὥξαφρακτος πᾶς
ἱππεὺς φέρει ἐπὶ τὸν βασιλέα τὸ δόρυ, καὶ
παίει καιρίαν· καὶ ὃ ἵππος καταβαλών, ἀπε-
ἦν ἀπῆλθε λάθῃ· λέγουσι δὲ οἱ μὲν, περσικὸν
οἱ δὲ, Σαρακηνὸν εἶναι τὸν τοῦτον· εἰσὶ δὲ οἱ Ῥω-
μαῖον στρατιώτην εἶναι τοῦτον ἰσχυρίζονται, καὶ
ἐπενηνοχέναι αὐτῷ τὴν πληγήν, ἀγανακτή-
σαντα καθόπα ἀβουλίᾳ καὶ θρασύτητι, τοσού-
τοις ἐμβαλεῖν κινδύνοις τὴν στρατιάν. Λι-
βάνιος δὲ ὁ σύρος σοφιστὴς, τὰ μάλιστα
συνήθης C φίλος αὐτῷ γεγονὼς, τάδε περὶ
τοῦ κτείναντος αὐτὸν γράφει· τίς δὲ ὁ κτείνας
ποθεῖς ἀκοῦσαι τοὔνομα μὲν οὐκ οἶδα· ὅτι
μὴ πολέμιον εἶναι τὸν κτείναντα, σημεῖα
ἐναργῆ, τὸ μηδένα πολέμιον ἐπὶ τῇ πλη-
γῇ τετιμῆσθαι· καίτοι διὰ κηρύκων ὁ στρα-
τὸς ἐκάλει πρὸς γέρας τὸν ἀπεχθόμενον, καὶ μι-
γάλων ὑπῆρχε τῷ φανέντι τυχεῖν· ἀλλ'
ὅμως οὐδ' ἔρωτι γερῶν ἡλαζονεύσατο· καὶ πολ-
λή γε τοῖς πολεμίοις ἡ χάρις, ὅτι οὐκ
ἔδρασαν, D οὐ προσθέντο τὴν δόξαν, ἀλλ'
ἔδοσαν ἡμῖν παρ' ἡμῖν αὐτοῖς τὸν σφαγέα
ζητεῖν· οἷς γὰρ οὐκ ἐλυσιτέλει ζῶν, ἕτοιμοι ἦσαν
οἱ ζῶντες οὐ κατὰ νόμους, πάλαι τε ἐπι-
βεβλῆσθαι, καὶ τότε δυνηθέντες εἰργάσαντο
τῆς τε ἄλλης ἀδικίας ἀναγκαίως, ὡς
ἐχούσης ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας ἐξουσίαν·
καὶ μάλιστά γε ὑπὸ θεῶν, οὓς τὸ
ναυλιὸν ἐζήτουν.

A

Κεφ. β'.

ὅτι τε τὴν θεομηνίαν ἀπηρίθμησε καὶ περὶ τῶν ὁράσεων, ἃς ἄνδρες τινὲς περὶ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἐθεάσαντο, καὶ περὶ τῆς ἀποκρίσεως τῆς ἐκ τοῦ μαντείου· καὶ ὅτι τὸ αἷμα ἰουλιανὸς πρὸς Χριστὸν ἀπέπεμψε· καὶ ὅσα κακὰ δημόσια τῇ Ῥωμαίων ἐπενήνοχε δι' αὐτόν.

Caput II.

Quod Julianus divina ultione peremptus est; & quod mors ejus quibusdam divinitus revelata. Item de responso illo, fitium fabri arcam ei fabricare: & quomodo sanguinem suum Christo projecit: & quot mala Romanis evenerint illius causâ.

Καὶ ὁ μὲν Λιβάνιος ὧδέ πη γράφων, χριστιανὸν ἔσεσθαι τὸν σφαγέα ἴσως ἦν καὶ ἀληθές· ἐγὼ δὲ ἀπεικός, τινα τῶν τότε στρατευομένων εἰς νεῖν λαβεῖν, ὡς ἕλληνες καὶ πάντες ἄνθρωποι, μέχρι νῦν σὺν πάλαι τυραννοκτόνους ἐπαινοῦσιν, ὡς ὑπὲρ τῆς πάντων ἐλευθερίας ἑλομένους ἀποθανεῖν, καὶ πολίτας, ἢ συγγενέσιν, ἢ φίλοις προθύμως ἐπαμύνοντας· σχολῇ γε ἄν τις καὶ αὐτῷ μέμψαιτο, διὰ θεὸν καὶ θρησκείαν ἣν ἐπήνεσεν ἀνδρείῳ γνώμῃ· ἐγὼ δὲ, ὅσις μὲν τῇ σφαγῇ ταύτῃ διηκονήσατο, πλὴν τῶν εἰρημένων οὐδὲν ἀκριβῶ· ὡς δὲ συμφωνοῦντες οἱ λέγοντες ἰσχυρίζονται, ἀψευδὴς λόγος εἰς ἡμᾶς ἦλθε, κατὰ θεομηνίαν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι· καὶ τόδε ἀπόδειξις, θεία ὄψις, ἣν τινα τῶν ἀπιστοτέρων αὐτὸς ἰδεῖν ἐπεθύμει· λέγεται γὰρ, ἐπειδὴ περὶ αὐτὸν ἐν πέρσαις ὄντα ἤπειγε, ἔν τινι χωρίῳ καταλῦσαι τῆς λεωφόρου, καὶ ἀπορίᾳ οἰκήματος, ἐν τῇ ἐνθάδε ἐκκλησίᾳ καθυδῆσαι· καὶ ὕπαρ ἢ ὄναρ ἰδεῖν, ὡς εἰς ταὐτὸν συνελθόντες πολλοὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν ἀποδύρεσθαι εἰς τὰς ἐκκλησίας κατὰ βασιλέως ὕβρεων, ἃ ὅπως χρὴ ποιεῖν ἐβουλεύοντο· ἔπειτα δὲ περὶ τούτων διαλογιζομένων, καὶ ὥσπερ διαπορουμένων, ἀναστάντες ἐκ μέσων δύο, θαρρεῖν τοῖς ἄλλοις παρεκελεύσαντο· καὶ ὡς ἔπι καθαιρέσει τοῦ ἰουλιανοῦ ἀρχῆς ὁρμῶντες, ταχὺ τὸν σύλλογον καταλύσειν· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὡς τῶν φαδόξων τούτων ἐγεγόνει θεατὴς, τῆς μὲν ὁδοιπορίας ὠλιγώρει λοιπόν· ὁρμωδῶν δὲ πῃ ἄρα ἐκβήσεται τὸ τέλος τοιαύτης ὄψεως, πάλιν ἐνθάδε καθεύδων, τὸν αὐτὸν ἰδεῖν σύλλογον, ἑξαπίνης τε ὡς ἀπὸ ὁδοῦ εἰσεληλυθότας οἱ τῇ στρατιᾷ νυκτὶ ἐπεστράτευσαν ἰουλιανῷ,

ET Libanius quidem ita scribens, Juliani interfectorem Christianum fuisse innuit. Resque fortassis ita se habet. B Neque enim à vero abhorret, quempiam eorum qui tunc temporis in exercitu Romano militabant, id animo reputasse, tyrannorum interfectores tum à veteribus Græcis, tum à reliquis mortalibus ad nostram usque ætatem summis laudibus efferri, ut qui pro communi omnium libertate, mortem oppetere non dubitarint, & civibus suis & propinquis atque amicis alacri animo opitulati sint. Nemo certe eum facile reprehenderit, qui propter Deum, & propter eam quam colebat religionem, strenuum facinus edidit. Ego vero de illo qui hanc cædem perpetravit, præter ea quæ jam dixi ni- C hil amplius scio. Verum ut omnes uno consensu affirmant, vera ad nos pervenit narratio, eum divina ultione peremptum fuisse. Cujus rei argumentum est cœlestis visio, quam à quodam ex ejus familiaribus visam esse accepi. Nam cum is ad illum tunc in Perside agentem contenderet, in loco quodam viæ publicæ diversatus esse dicitur, & penuria tecti in Ecclesia illic posita decubuisse: ac sive inter vigilandum, sive in somnis vidisse plures Apostolos ac Prophetas, qui in unum convenientes, de Principis in Ecclesias contumelia quererentur, & quid- D nam agendum esset deliberarent. Cumque hac de re diutius consultassent, ac veluti ancipites hærerent, duo è medio surgentes, reliquos bono animo esse jussisse: & tanquam ad delendum Juliani Imperium festinantes, statim è Concilio digressi sunt. At ille qui res tam admirabiles viderat, cœptum quidem iter deinceps prosequi neglexit: formidans autem quemnam exitum habitura esset hæc visio, cum eodem rursus in loco somnum cepisset, eundem quem prius cœtum vidisse dicitur, ac repente duos illos, qui superiore nocte adversus Julianum profecti

erant, velut ab expeditione redeuntes, A in Concilium ingressos esse, ejusque necem reliquis nuntiasse. Eodem die Didymus quoque Ecclesiasticus Philosophus Alexandriæ degens, cum, utpote Imperatore adversus religionem peccante, gravissimo dolore afficeretur, tum propter ipsum vano errore deceptum, tum ob contumeliam Ecclesiarum, jejuniis & orationibus vacabat. Cumque præ nimia sollicitudine, ne superveniente quidem nocte cibum sumpsisse, in cathedra sedens somno oppressus est. Ac velut in mentis excessu positus, equos candidos per aerem discurrentes videre sibi visus est, virosque ipsis insidentes, ita clamantes audire: nuntiate Didymo, hodie Julianum hac ipsa hora peremptum esse: idque ille Athanasio Episcopo significet, & surgens comedat. Et hæc quidem tum à familiari Juliani tum à Didymo Philosopho visa fuisse accepi. Et neuter eorum in iis quæ viderat, à vero aberravit, sicuti postea patefactum est. Quod si cuipiam hæc parum sufficere videntur ad ostendendum, Julianum C ultione divina interfectum esse, propterea quod Ecclesias Dei devastaret; is in animum revocet prædictionem Ecclesiastici cujusdam viri. Nam cum Julianus adversus Persas expeditionem pararet, eoque bello confecto Christianos male mulctaturum se minaretur, ac per ludibrium diceret, filium fabri nullam ipsis opem afferre valiturum; respondens ille ita prædixit, iste fabri filius arcam ei ligneam parat ad tumulum. Sed & ipse accepto demum vulnere, aliquatenus intellexit à quo læsus fuerat, nec calamitatis suæ causam penitus ignoravit. Nam cum vulneratus esset, haustum è vulnere suo cruorem in cœlum projeciisse dicitur, velut in Christum sibi apparentem oculos conjiciens, eumque suæ necis auctorem incusans. Alii dicunt, eum Soli iratum, eo quod Persas quidem adjuvisset, ipsum vero nequaquam servasset, tametsi juxta astronomorum doctrinam, natalis ipsius rector esset; manu sua ostensum sanguinem in sublime jaculatum esse. Utrum vero cum jamjam moriturus esset, sicut evenire solet, animâ jam à corpore recedente, & divinitora quædam contemplari valente, re ipsa Christum viderit, equidem affirmare non possum:

ἐς ἀναγγείλαι τοῖς ἄλλοις, ἀνηρῆθαι τὸν καὶ ἐκεῖνον ἢ τὴν ἡμέραν καὶ Δίδυμον ὁ ἐκκλησιαστικὸς φιλόσοφος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατρίβων, οἷά γε βασιλέως εἰς τὴν θρησκείαν διασφαλέντος, πεῖλυπος ὢν, διά τε αὐτὸν ὡς πεπλανημένον, ἐς διὰ τὴν καταφρόνησιν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐνήστευέ τε, καὶ τὸν θεὸν πεῖρατο ἱκέτευεν. ἅτε δὴ τ' μεριμνης, ὑπό τε νυκτὸς ὑπνῳ δομένης μεταλαβὼν τροφῆς, ἐπὶ θρόνου καθεζόμενος, εἰς ὕπνον ἐνέχθη· καὶ ὡς ἐν ἐκστάσει γεγονὼς, ἐδόξεν ὁρᾶν ἵππους λευκοὺς ἐν τῷ ἀέρι διατρέχοντας· οὓς δὴ ἐπ' αὐτῶν ὀχουμένους κηρύττειν, ἀγγείλατε Διδύμῳ, σήμερον αὐτὴν δὲ τὴν ὥραν Ἰουλιανὸν ἀνηρῆθαι, ἐς ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ ταῦτα μηνυσάτω· καὶ ἀναστὰς ἐστιάτω· καὶ ἀμὴν τεθέα) ὅτι Ἰουλιανὸς ἐκεῖνος, καὶ ὁ φιλόσοφος, ὧδε γλαφυρὸς ἐπὶ μῶν· καὶ ἑτέρου ἐν οἷς τεθέαται, τῆς ἀληθείας διήμαρτεν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ ὕστερον· ἐς ταῦτα δὲ οὐκ ἀρκεῖ εἰς ἀπόδειξιν τὸ θεσθαι αὐτὸν ἀναιρεθῆναι, ὡς ταῖς ἐκκλησίαις λυμαινόμενον, καὶ τὴν προφητείαν εἰς νοῦν λαμβάνει τὴν ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ προεγόρευσε· μέλλοντος γὰρ αὐτοῦ ἐπὶ Πέρσας στρατεύειν, καὶ μὴ τὸν πόλεμον κακῶς ποιήσειν τὰς ἐκκλησίας, ἐπαπειλοῦντος καὶ ἐπισκώπτοντος ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ἐπαμύνειν δυνησομένου, ὁ δὲ τέκτονος, ὡς, ὠδὶ λέγων ἀπεφήνατο· ὁ δὲ ὁ δὲ τέκτονος, ὡς ἐπὶ ξύλῳ αὐτὸς ξύλινον πρὸς θάνατον καλασκευάζει· ἀμὼ ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μὴ τῷ πληγὴν ἀμωγήτως σωπῆσαι ὅθεν ἐβλάβη, καὶ τὸ αἴτιον τῆς συμφορᾶς ὁ παντελῶς ἠγνόησε· λέγεται γοῦν ἐστραφθη, αἷμα ἐκ τῆς ὠτειλῆς ἀφυσαμένου εἰς τὸν αἰθέρα ἀκοντίσαι, οἷά γε πρὸς φανέντα τὸν Χριστὸν ἀφορῶν, καὶ τὸ ἰδίας σφαγῆς αὐτὸν ἐπαιτιώμενος· οἱ δὲ φασιν, ὡς πρὸς τὸν ἥλιον ἀγανακτῶν, ὅτι Πέρσαις ἐπήμυνεν, ἢ οὐκ τὸν ἐδιέσωσεν, ἔφορος ὢν τῆς αὐτοῦ γλυφῆς καλά τινα τοιαύτῃ ἀστρονομικῇ ἱστορίᾳ τῇ χειρὶ τὸ αἷμα ἐπιδείξας, εἰς τὸν αἰθέρα ἀκόντισεν· εἰ δὴ ἀληθῶς μέλλων τελευτᾶν, οἷά πρὸς εἰώθει συμβαίνειν, τῆς ψυχῆς ἤδη χωριζομένης τοῦ σώματος, καὶ θειοτέρα ἢ κατ' ἄνθρωπον θεωρεῖν τῆς ψυχῆς δυναμένης, τὸν Χριστὸν ἐθεάσατο, οὐκ ἔχω λέγειν·

ἐγὼ πολλῶν ὅδε ὁ λόγος· ἔτε γὰρ ὡς ψεῦδος ἐκβαλεῖν θαῤῥῶ· ἐπεὶ οὐκ ἀπᾴκος καὶ τῶνδε θαυμαστότερα συμβῆναι, εἰς πίστιν ἔξ μὴ ἀνθρωπείᾳ ἀσθενείᾳ συστῆναι τὴν ἐπώνυμον Χριστῶ θρησκείαν· ἀμέλει τοι καὶ πάλαι τὸν χρόνον ταύτῃ τῆς βασιλείας ἀγανακτῶν ὁ Θεὸς ἐφαίνετο· καὶ παντοδαπαῖς συμφοραῖς ἐν πολλοῖς ἔθνεσιν ἐπέτεινε τὴν ῥωμαίων ὑπήκοον· τῆς γῆς συνεχῶς ὑπὸ χαλεπωτάτων σεισμῶν παντομόρφως, καὶ τῶν οἰκημάτων ἐρειπομένων, οὐκ ἀσφαλὲς ἦν οἴκοι, ἔτε αὐλίζεσθαι διατείνειν συμβάλλω ἔξ ὧν ἐπυθόμην, ἢ βασιλεύοντος αὐτοῦ, ἢ καὶ τὸ δεύτερον σχῆμα τῆς βασιλείας οὗτος, ἐς τὸ συμβὰν τοῖς πρὸς αἴγυπτον ἀλεξανδρεῦσι γέγονε πάθος· ἡνίκα δὴ ἡ θάλασσα ὑπονοσήσασα, αὖθις ἔξ ὑπορρομῆς τοῦ ἰδίου ὅρους παρήμειψε, καὶ μέχρι πολλοῦ τὴν ξηρὰν κατέκλυσεν· ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν κεράμων, ἀποχωρήσαντος ἔτ ὕδατος, θαλάττια ἐνεργεῖσθαι σκάφη· ἀμέλει τοι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν τάδε συνέβη, ἣν γενέσια ἔτι σεισμὸς προσαγορεύουσιν, εἰσέτι ἐς νῦν ἀλεξανδρεῖς ἑτησίαν ἑορτὴν ἄγουσι· λύχνους τε πλείστους ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν καίοντες, καὶ χαριστηρίους λιτὰς τῷ Θεῷ προσφέροντες, λαμπρῶς μάλα καὶ εὐλαβῶς ταύτην πανηγυρίζουσιν ἡμέραν· ἀλλὰ καὶ ὠχμοὶ πλείονες, πάντας τοὺς καρποὺς καὶ τὸν ἀέρα ἐπὶ ταύτης τῆς βασιλείας ἐλυμήναντο· ἔνθεν δὴ πάνει τῶν ἐπιτηδείων, ἐπὶ τὰς τῶν ἀλόγων ζώων τροφὰς τοὺς ἀνθρώπους ἤλασεν ὁ λιμός· ἐπακολουθῶν ἔ καὶ ὁ λοιμός, ἰδίας ἐπιγενόσους, καὶ τὰ σώματα διέφθειρε· τὰ μὲν δὴ καθ' ἰουλιανὸν ὧδε ἔσχε.

A præsertim cum istud à paucis relatum sit. Ut falsum tamen, rejicere non ausim. Neque enim abhorret à vero, quin alia his etiam admirabiliora contigerint, quibus ostenderetur, Christianam religionem non humana vi aut industria stabilitam esse. Certe quamdiu Imperator iste regnavit, Deus perpetuo indignari visus est; & in multis Provinciis Romanos diversis calamitatibus afflixit. Cum enim terra gravissimis motibus assidue quateretur, ædesque corruerent, nequaquam tutum erat, nec sub tecto manere, nec sub dio. Atque ut ex iis quæ auditione accepi conjecturam facio, vel eo imperante, vel certe Cæsaris dignitatem adhuc obtinente, clades illa Alexandrinis in Ægypto contigit: tunc cum mare quod recesserat, iterum subito impetu revertens, extra proprios terminos excessit, & continentem longe lateque inundavit: adeo ut post recessum maris, super tectis domorum reperta sint navigia. Alexandrini certe eum diem quo hæc contigerunt, quem etiam natalem terræmotus appellant, ad nostram usque memoriam quotannis festum agunt. Et plurimis lucernis per universam urbem accensis, preces cum gratiarum actione offerentes Deo, splendide simul ac religiose eum diem celebrant. Quin & siccitas nimia eo regnante, omnes terræ fructus, ipsamque aeris temperiem corrupit. Unde factum est, ut homines præ alimentorum inopiâ, ipsis brutorum animantium cibis vesci cogerentur. Subsecuta etiam pestis, morbos suos invexit, & corpora extinxit. Et hæc quidem Juliani temporibus evenerunt.

Κεφ. γ'.

Περὶ τῆς βασιλείας ἰοβιανοῦ, καὶ ὅσα ἔννομα παρελθών, εἰς πάντα ἀρχὴν ἀνεφάνη.

Μετὰ δὲ τοῦτον, κοινῇ σιωθήκῃ τοῦ στρατοπέδου παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν ἰοβιανός· ἡνίκα δὴ ἐν τῇ πολεμίᾳ αὐτοκράτορα χειροτονήσαν αὐτὸν τῶν στρατευμάτων, αὐτὸς χριστιανὸν αὐτὸν εἶναι λέγων, παρῃτεῖτο τὴν ἡγεμονίαν, καὶ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ἀπροσίετο· εἰσότε δὴ καὶ ἡ στρατιὰ μαθοῦσα τὴν παῤῥησίαν αἰτίαν, χριστιανὸς εἶναι σφᾶς ἐκέκραγον ἐν κινδύνῳ δὲ καὶ ταραχῇ τῶν πραγμάτων ὄντων

Caput III.

De Imperio Joviani, deque iis quæ recte constituit, postquam ad Imperium evectus est.

POst hunc, communi totius exercitus suffragio Jovianus Imperium accepit. Quem cum milites in hostico Imperatorem renuntiarent, ipse Christianum se esse dicens, Imperium recusavit: nec Imperii insignia prius admisit, quam milites compertâ detrectationis causâ, se quoque Christianos esse proclamassent. Cumque ex Juliani temeritate res in gravissimo discrimine

& in maxima difficultate constitutæ es- A sent, & commeatuum penuriâ exercitus laboraret, Jovianus pacem cum Persis necessario faciendam esse animadvertit, traditis quibusdam regionibus, quæ prius erant tributariæ Romanorum. Cum autem experimento didicisset, irâ Dei ob decessoris sui impietatem invectas esse calamitates imperio Romano, nihil cunctatus, scripsit rectoribus Provinciarum, ut in Ecclesias convenirent, & divinum numen studiose colerent: solamque Christianorum fidem Romanis esse venerandam. Ecclesiis præterea & Clericis, viduis item ac virginibus immunita- B tes restituit; & quicquid antea ad utilitatem atque honorem religionis nostræ à Constantino ejusque liberis donatum sancitumve, & postea Juliani temporibus ademptum fuerat. Dedit etiam generalem constitutionem ad Secundum, qui tunc erat Præfectus Prætorii, qua jubebat eum capitali supplicio affici, qui sacram virginem sibi uxorem despondere, aut impudice duntaxat aspicere ausus esset; nedum rapere conatus fuisset. Hanc autem legem idcirco tulit, quod flagitiosi quidam homines, principatu Juliani, cum hujusmodi virginibus nuptias C contraxerant, &, seu vi, seu persuasione eas corruperant: quemadmodum evenire solet, cum religione neglecta atque oppressâ, fœda libido ejusmodi res impune tentari suadet.

ἐκ τ Ἰουλιανῦ στρατηλίας, καμνούσης τὲ τὰς στρατιὰς ἐνδεία τῶν ἐπιτηδείων, ἀναγκαίαν εἶδεν εἰς συμβάσεις ἐλθεῖν, Περσῶν πιαπίπτουσαις τῶν πρὸ τέρων ῥωμαίοις ὑποτελῶν· τῇ δὲ πείρᾳ μαθὼν, ὑπὸ θεομηνίας Ϛ πρὸ αὐτοῦ βασιλεύσαντος κακῶς παθεῖν τὸ ὑπήκοον, μηδὲν μελλήσας, ἔγραψε τοῖς ἡγεμόνεσι τῶν ἐθνῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀθροίζεσθαι, καὶ τὸ θεῖον ὑπιμελῶς θεραπεύειν, καὶ μόνην εἶναι σέβας τοῖς ἀρχομένοις τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν· ἀπέδωκε δὲ καὶ τὰς ἀτελείας ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς κλήροις, χήραις τὲ καὶ παρθένοις, καὶ ὅπερ πρότερον ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ τιμῇ θρησκείας ἐῤῥήθη, ἢ νομοθετηθὲν ἐτύγχανεν ὑπὸ κωνσταντίνου καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ παίδων, ὕστερον ὑπ' Ἰουλιανοῦ ἀφῃρέθη· προσεφώνησε δὲ καὶ σεκούνδῳ τῷ τότε τὴν ὕπαρχον ἐξουσίαν διέποντι, γάμικὴν νομοθεσίαν, εἰς κεφαλὴν τιμωρείας βαλλόμενον τὸν ἱερὸν παρθένον μνᾶσθαι γάμον πειρώμενον, ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα, μήτι γε διαρπάζειν ἐπιχειροῦντα· ἔθετο δὲ τὸν νόμον, καθότι μοιχθηροί τινες ἄνδρες ἐπὶ τ ἡγεμονίας Ἰουλιανοῦ, ἔτυχον τοιούτων παρθένων γάμους ἐπιτελέσαντες, καὶ ἀνάγκῃ ἢ πειθοῖ προσφθαρέντες· οἷά γε φιλεῖ τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας ταῦτα τολμᾶν ἀκωλύτως ὑποθεμένης, δυσπραγούσης τῆ θρησκείᾳ.

Cap. IV.

Quomodo Ecclesiæ iterum perturbatæ sint: & de Synodo Antiochena, quæ fidem Nicæni Concilii confirmavit, & quid ad Jovianum Imperatorem scripserit.

Κεφ. δ'.

Ὅτι πάλιν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἀνεκινήθη, καὶ ὅθεν ἡ ἐπανόρθωσις συνέβη, καὶ τίς τῶν ἐν νικαίᾳ πίστις ἐκυρώθη· καὶ ὅσα ὁ τηνικαῦτα σωσθεὶς τῷ βασιλεῖ Ἰοβιανῷ ἔγραψεν.

POrro quæstiones ac disputationes D de fide, à Præsidibus Ecclesiarum denuo excitatæ sunt. Nam Juliano quidem regnante, cum Christiana religio in summo discrimine versaretur, taciti omnes quieverant: junctimque Deo supplicaverant: ut ipsis propitius esset. Hæc enim fere consuetudo est mortalium, ut dum ab exteris læduntur, cum tribulibus suis concordiam servent: postquam vero ab extraneorum metu liberati sunt, ipsi inter se dissideant. Verum quot Gentibus ac civitatibus istud contigerit, non est hujus temporis recensere.

Αἱ δὲ περὶ τῶν δογμάτων ζητήσεις τὲ καὶ διαλέξεις, πάλιν ἀνεκινήθησαν τοῖς προεστῶσι τῶν ἐκκλησιῶν· Ἰουλιανοῦ γὰρ βασιλεύοντος, ὡς παντελῶς Ϛ χριστιανισμὸς κινδυνεύοντος, ἡσυχίαν ἦγον· κοινὴ δὲ πάντες τὸν θεὸν ἱκέτευον, ἵλεων αὐτοῖς γενέσθαι· ὕτω πῶς τοῖς ἀνθρώποις φίλον, παρ' ἑτέρων μὲν ἀδικουμένοις πρὸς τὸ ὁμόφυλον ὁμονοεῖν· ἀπηλλαγμένοις δὲ τῶν ἔξωθεν κακῶν, πρὸς σφᾶς αὐτοὺς στασιάζειν· ἀλλ' ὅσαις μὴ πολιτείαις καὶ ἔθνεσι τοῦτο συνέβη, καὶ Ϛ παρόντος καιροῦ καλὸν εἰπεῖν

ωδεὶ δ' ἑξῆς τὸν χρόνον, βασίλειος ὁ ἀγκύρας ἐπίσκοπος, καὶ σιλβανὸς ὁ ταρσοῦ, καὶ ζωφύριος ὁ πομπηϊουπόλεως, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, τὴν τῶν ἀνομοίων καλουμένων αἵρεσιν ὑποστρεφόμενοι, τὸ ὂ ὁμοιούσιον ὄνομα ἀντὶ τοῦ ὁμοουσίου δεχόμενοι, βιβλίον τῷ βασιλεῖ διεπέμψαντο. χάριν ἔχειν τῷ θεῷ ὁμολογοῦντες, ὅτι αὐτὸν προεχείρισατο τῆς ῥωμαίων ἀρχῆς· ἐζήτουν δὲ ἢ τὰ ἐν ἀριμίνῳ πεπραγμένα καὶ σελευκείᾳ, κύρια μένειν, καὶ τὰ ἀσθενῆ δυνάμει πνῶν γνώμενα ἀργεῖν· ἢ βρίσμαλος τοῦ προϊόντος τὰς συνόδους ταῖς ἐκκλησίαις μένοντος, συγχωρηθῆναι σφᾶς πανταχοῦ ἐπισκόπους, αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ὅποι βούλοιντο συνελθεῖν, μηδενὸς ἄλλου κοινωνοῦντος· μὴ προχωρεῖν δὲ κατὰ σκοπὸν τὰ ἐπιχειρούμενα, τοῖς ἐν μέρει τι βουλομένοις πράττειν ἢ ἀξιοπαθῶς, ὡς ἐπὶ κωνσταντίου τοῦ βασιλέως· ἐδήλουν δὲ μὴ ἀθρόως σφᾶς εἰς τὸ προάστειον, ὥστε μὴ ὀχληροὶ εἶναι δοκεῖν. εἰ δὲ ἐπιτρέποιεν, ἀσμένως τοῦτο ποιήσειν, ὑποζύγιοις ἰδίοις καὶ δαπάνῃ χρωμένους· καὶ οἱ μὲν, τοιάδε ἰοβιανῷ τῷ βασιλεῖ ἔγραψαν· ἐν τούτῳ δὲ συνόδου γενομένης ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς συρίας, βεβαιοῦται τὸ ἐν νικαίᾳ συνελθόντων ἡ πίστις, καὶ κρατεῖ, ὥστε ἀναμφιβόλως τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ δοξάζειν ὁμοούσιον· ὑπεγράφησαν δὲ ταύτης τῆς συνόδου μελέτιος, ὁ τότε αὐτῆς τῆς ἀντιοχείας τοῦ ἐκκλησίαν ἐπισκοποῦντος, καὶ εὐσέβιος ὁ σαμοσάτων, καὶ πελάγιος ὁ λαοδικείας τῆς σύρων, καὶ ἀκάκιος καισαρείας τῆς παλαιστίνης, καὶ εἰρηνίων ὁ γαζαίων, καὶ ἀθανάσιος ὁ ἀγκύρας· ταῦτα δὲ πραξάντες, ἐδήλωσαν τῷ βασιλεῖ τὰ δόξαντα γράψαντες ὧδε.

A Cæterum per id tempus Basilius Ancyræ, Silvanus Tarsi, Sophronius Pompejopolis Episcopi, aliique ejusdem cum ipsis sententiæ, qui Anomœanorum quidem doctrinam aversabantur, similem vero substantia pro consubstantiali admiserant, libellum ad Imperatorem miserunt, quo testabantur, gratias quidem se Deo agere, quod ipsum Romano Imperio præfecisset. Postulabant autem ut vel ea quæ Arimini & Seleuciæ gesta erant, rata permanerent; ea vero quæ studio ac potentia quorundam acta fuerant, irrita essent: vel manente priore B dissidio, quod ante illas Synodos in Ecclesiis fuerat; omnibus ubique Episcopis quocunque vellent loco, in unum convenire liceret, nemine alio in consessum admisso. Utque consilia eorum qui seorsum quidpiam agere & alios decipere vellent, quemadmodum Imperatoris Constantii temporibus acciderat, nequaquam ad exitum perduci sinerentur. Significarunt præterea, se ad comitatum non venisse, ne molesti esse viderentur. Si vero venire juberentur, se suo sumptu ac propriis jumentis id cupide facturos. Atque isti quidem hæc ad Jovianum Imperatorem scripsére. Per idem tempus, C cum Synodus Antiochiæ in Syria esset congregata, fides eorum qui Nicææ olim convenerant confirmata est: statutumq; ut sine controversia Filius Patri consubstantialis ab omnibus crederetur. Interfuerunt huic Synodo, Meletius qui Ecclesiæ Antiochenæ tunc denuo præsidebat, & Eusebius Samosatensis Episcopus, & Pelagius Laodiceæ quæ est in Syria: Acacius item Cæsareæ Palæstinæ, & Irenio Gazæ Episcopus: Athanasius denique Ancyræ. Qui cum ea quæ dixi. gessissent, decreta sua Imperatori per has literas significarunt.

D

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ ἰοβιανῷ, νικητῇ αὐγούστῳ, οἱ τῶν ἐν ἀντιοχείᾳ συνελθόντων ἐπισκόπων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν συνόδου.

Religiosissimo Deoque carissimo Domino nostro Joviano, Victori Augusto, Synodus Episcoporum qui ex diversis Provinciis congregati sunt Antiochiæ.

Τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν, ὅτι σοὶ καὶ πρώτῃ προσεύξειν ἐσπούδακεν ἡ εὐσέβεια, δῆλον ἴσμεν καὶ αὐτοί, θεοφιλέστατε βασιλεῦ· ὅπερ ἂν κεφάλαιον τῆς τοιαύτης ἑνότητος καὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως καλῶς

Quod Ecclesiasticam pacem atque concordiam tua primum pietas conciliare studuerit, ipsi quoque probe novimus, Charissime Deo Imperator. Quòd verò formam rectæ atque orthodoxæ fidei, caput esse hujus unitatis rectæ

censueris, istud etiam non ignoramus. Quamobrem ne nos ex numero illorum qui veritatis doctrinam adulterant, esse videamur, religioni tuæ significamus, nos fidem eorum qui Nicææ olim congregati sunt, & probare & retinere. Etenim vocabulum in ea Synodo positum, quod quibusdam novum atque insolens videtur, consubstantialis videlicet, id cautissimam interpretationem à Patribus accepit; ut scilicet Filius ex substantia Patris genitus, & quoad substantiam Patri similis esse intelligatur. Non quo perpessio quædam in illa inenarrabili generatione cogitetur, aut nomen substantiæ juxta Gentilium usum & consuetudinem accipiatur: sed ut evertatur id quod Arius ausus erat asserere, Filium ex nihilo extitisse. Quod quidem & isti qui nuper exorti sunt Anomœi, multo audacius atque impudentius ad perniciem Ecclesiasticæ concordiæ palam prædicant. Huic autem relationi nostræ adjecimus etiam exemplum fidei illius, quæ ab iisdem Episcopis Nicææ congregatis exposita est, quam & nos suscipimus ac probamus. Et hæc quidem decreverunt Episcopi qui eo tempore Antiochiæ morabantur, fidem ab Episcopis olim Nicææ congregatis expositam, iisdem verbis, quibus scripta fuerat, Epistolæ subjicientes.

ὑπειλήφας τὸν χαρακτῆρα, ἐξ οὗ τέτοκαμεν· ἵνα τοίνυν μὴ μετὰ τῶν ἀδιδασκάλων τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας τεταράχθαι νομίζωμεθα, ἀναφέρομεν τῇ σῇ εὐλαβείᾳ τὸ τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν νικαίᾳ πάλαι ποτὲ συγκροτηθείσης τὴν πίστιν, καὶ ὃν δεχόμεθα, καὶ καλέχομεν· ὁπότε καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐκεῖνοι ἐν αὐτῇ τισὶ ξένον ὄνομα, τὸ τε ὁμοούσιον ἐφάμεν, ἀφαλῶς τετύχηκε πρὸς τοὺς πάλαι ἐρμηνείας, σημαινούσης ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ὁμοιος κατ' οὐσίαν τῷ πατρί· ἔτε ἐπὶ ὡς πάθος τοῦτο φέρει τὴν ἀῤῥήτον γέννησιν ἐπονομάζει, οὐδὲ καθά τινα χρῆσιν ἑλληνικὴν λαμβάνει τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας· εἰς ἀναίρεσιν γὰρ ὀξέως τῶν φέρει τὸ μὴ ἀσεβῶς τολμηθὲν ὑφ' ὅπερ καὶ οἱ νῦν ἐπιφοιτήσαντες ἀνόμοιοι, θρασύτερον καὶ τολμηρότερον, ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας ἀναιρχωτὰ παρρησιάζονται· σωτελάξαμεν ἐπιστολῇ τῇδε ἡμῖν ἀναφορᾷ καὶ τὸ ἀντίγραφον τῆς αὐτῆς πίστεως, τῶν ἐν νικαίᾳ ὑπὸ τῶν συγκροτησάντων ἐπισκόπων τεθείσης, ἣν τινα καὶ ἀγαπῶμεν· τὰ μὲν ὧδε ἐψηφίσαντο οἱ τότε τῆς ἀληθείας ἐνθυμούμενοι ἱερεῖς, αὐτοῖς ῥητοῖς τῶν ἐν νικαίᾳ συνελθόντων ἐκτεθείσαν πίστιν ἰδίᾳ γραφῇ ὑποτάξαντες.

Cap. V.

De magno Athanasio, quomodo Imperatori charissimus fuerit, & Ecclesias Ægypti obtinuerit: & de visione magni Antonii.

INterea vero Athanasius Episcopus Alexandriæ, communicato cum paucis familiaribus suis consilio, Imperatorē qui Christianus erat, necessario sibi visendum esse existimavit. Itaque cum venisset Antiochiam, ea quæ postulabat, Imperatori exposuit. Alii dicunt, illum ab Imperatore evocatum fuisse, ut quæ circa religionē & rectæ fidei doctrinam agenda essent suggereret. Qui cum Ecclesiastica negotia quoad ejus fieri potuit, constituisset, de reditu cœpit cogitare. At Euzoius, qui Arianæ sectæ apud Antiochiam præsidebat, omni studio perficere conabatur, ut Probatius Eunuchus eidem sectæ præesset in urbe

Κεφ. ε.

Περὶ τῦ μεγάλυ ἀθανασίυ, ὡς ὀξέως ἐγνωρίσθη τῷ βασιλεῖ, καὶ τῶν ἐν αἰγύπτῳ ἐκκλησιῶν ἐκράτησε· καὶ περὶ ὁράματος τῦ μεγάλυ ἀντωνίυ.

ΕΝ τούτῳ δὲ καὶ ἀθανάσιος ὁ τῶν ἀλεξανδρέων θρόνον ἐπιτροπεύων, ὀλίγοις τῶν οἰκειοτάτων κοινωσάμενος, ἀναγκαῖον αὐτῷ τὸν βασιλέα χριστιανὸν ὄντα ἰδεῖν· καὶ δὴ ἐλθὼν εἰς ἀντιόχειαν, πρὸς ὧν ἐδέετο, ταῦτα ἐκράτησε διδάσκει δὲ οἱ φασὶν, ὅτι αὐτὸν βασιλεὺς τὸν ἄνδρα μετεκαλέσατο, τὰ πρὸς ἑαυτὸν περὶ τὴν θρησκείαν, καὶ τὴν ὀρθὴν δόξαν εἰσηγησόμενον· διαβείς τε τὰ τῆς ἐκκλησίας ὡς οἷόντε ἦν, ἐφεύγιζε τῆς ἐπανόδου· ζῶν δὲ ὁ ἐν ἀντιοχείᾳ ἐπίσκοπος τῆς ἀρειανικῆς αἱρέσεως, ἐπωδάζε πρεσβεύειν τῆς αὐτῆς δόξης ἐν ἀλεξανδρείᾳ πρεσβύτην

ἐνεῖχον εἰσηγησαμένων τὲ τοῦτο τῷ ἀμφὶ τὸν εὐζώϊον, λέκιός τις ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, πρεσβύτερος τῶν ὑπὸ γεωργίου χειροτονηθέντων, πρόσεισι τῷ βασιλεῖ καὶ βλασφημήσας ἀθανάσιον ὡς ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἐπισκοπῆς ἀεὶ γραφὰς ὑπομείναντα, καὶ πολλάκις ὑπερορίαν οἰκεῖν καταδικασθέντα ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων, διχονοίας τὲ αὖ τὸ θεῖον καὶ ταραχῆς αἴτιον ἡγούμενον, ἐδεῖτο ἕτερον αὖθις αὐτὸν τὴν ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ἐπισκοπεῖν. ὁ δὲ βασιλεὺς, ἤδει γὰρ τὰς ἀθανασίῳ τότε συμβάσας ἐπιβουλὰς, οὐκ ἔθελε ταῖς καθ' αὑτοῦ διαβολαῖς· ἀλλὰ λέκιον μὲν σιωπᾷ ἀπειλῇ, ἡσυχίαν ἄγειν ἐπιτάττει προβάτιον δὲ, καὶ σὺν αὐτῷ εὐνέχας, ὡς αἰτίους τῶν τοιούτων θορύβων, σωφρονισθῆναι προστάττει· τὸν δὲ ἀθανάσιον ἐκ τῆς τότε σωτηρίας τὰ μάλιστα φίλον αὐτῷ ἡγούμενον, ἀπέστειλεν εἰς αἴγυπτον, ἣ ἄρισα αὐτῷ δοκοίη, τὰς ἐκκλησίας καὶ σὺν λαοῖς ἄγειν κελεύσας· λέγεται γὰρ εἰς ἄγαν αὐτὸν ἧς εἶχεν ἀρετῆς ἐπαινέσαι, διά τε ἕνεκα καὶ φρονήσεως, καὶ λόγων· ὧδε μὲν τῶν ἐν νικαίᾳ συνελθόντων ἡ πίστις, τὸν ἐν μέσῳ χρόνον πολεμηθεῖσα, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται, αὖθις ἐπὶ τῆς παρούσης ἡγεμονίας ὑπέσχεν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τῆς ὁμοίας ἔμελλε πειρᾶσθαι ταραχῆς· ὡς ἔοικε γὰρ, οὐκ ἐπὶ μόνοις τοῖς ἐπὶ κωνσταντίου τῇ ἐκκλησίᾳ συμβᾶσι, πέρας εἶχεν ἡ τῶν ἀρειανίων καὶ μοναχῶν περίπτωσις· ἀλλ' ἐλείπετο ἔτι καὶ τὰ μὴ ταῦτα ἐπὶ ἀλεντος γιγνόμενα· λέγεται γὰρ πεῖν κρατῆσαι τῶν ἐκκλησιῶν οὐ διὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, ἐπὶ τοῦ κωνσταντίου βασιλείας ὄναρ ἰδεῖν αὐτῶν, ἡμιόνους τὸ θυσιαστήριον λακτίζοντας, καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἀνατρέποντας· καὶ αὐτίκα προειπεῖν, ὡς τῶν νέων καὶ ἐπιμίκτων δογμάτων καταλήψεται τὴν ἐκκλησίαν ταραχὴ, καὶ ἑτεροδόξων ἐπανάστασις· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀψευδῶς τεθεάσθαι τέ καὶ εἰρῆσθαι, ἀπέδειξε τὰ πρὸ αὐτοῦ καὶ οὐ ταῦτα γεγονότα.

A Alexandria. Cumque id ab Euzoio suggestum fuisset, Lucius quidam genere Alexandrinus, unus ex Presbyteris qui à Georgio fuerant ordinati, Imperatorem adiit. Et Athanasium maledictis incessens, utpote qui toto Episcopatus sui tempore, variis de causis accusatus fuisset, & à superioribus Principibus sæpius damnatus esset exilio; dissensionis denique in religione ac tumultus auctor exstitisset, postulavit ut alter Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus in eius locum subrogaretur. Verum Imperator, quippe qui probe nosset insidias B quæ tunc fuerant Athanasio comparatæ, prolatis in eum calumniis haud quaquam assensus est. Sed Lucio quidem interminatus, præcepit ut quiesceret. Probatium vero & reliquos Eunuchos palatii sui, hujusmodi tumultuum auctores, castigari jussit. Athanasium autem quem congressus iste charissimum ipsi reddiderat, in Ægyptum remisit; Ecclesias & populos sicut ipsi optimum factu videretur, regere permittens. Etenim eum virum magnopere laudasse dicitur, tum ob virtutem quæ in illo inerat, tum ob vitæ integritatem, & prudentiam at- C que doctrinam. Hunc in modum fides Episcoporum quæ Nicææ olim fuerant congregati, cum aliquanto tempore, uti supra diximus, oppugnata fuisset, sub hoc Imperatore iterum superior fuit. Verum paulo post non dissimilem expertura erat perturbationem. Etenim Antonii Monachi prædictio, non in iis solum quæ Constantii principatu Ecclesiis contigerant, finem accepit: sed supererant adhuc ea quæ Valentis temporibus gesta sunt. Ferunt enim regnante Constantio, priusquam Ariani Ecclesias obtinerent, Antonium in somnis vidisse mulos altari insultantes, & sacram mensam evertentes: statimque prædixisse D futurum, ut ex adulterinis mixtisque dogmatibus perturbatio Ecclesiam occuparet, & hæretici rebellionem excitarent. Sed hæc quidem verissime ab illo visa & prædicta fuisse, ex iis rebus quæ ante hoc tempus, & quæ postea factæ sunt, satis declaratum est.

A

Cap. VI.

Mors Imperatoris Joviani: & de vita Valentiniani, ejusque forti animo in pietate servanda: & quo modo ad Imperium evectus sit, & Valentem fratrem ad Imperii consortium adsciverit: & de utriusque morum dissimilitudine.

POrro Jovianus, octo circiter mensibus Imperio perfunctus, dum Constantinopolim proficisceretur, Dadastanis qui vicus est Bithyiæ in via militari situs, repentina morte interiit. Sive B quòd intemperantius, ut quidam ajunt, cœnaverat; seu præ odore cubiculi in quo decumbebat, recens calce illiti. Multis enim carbonibus, utpote hyberno tempore, tepòris gratiâ ibi accensis, vapor excitatus, & parietes supra modum madefacti fuerant. Exercitus vero, cum Nicæam Bithyniæ venisset, Valentinianũ Imperatorem renuntiavit, virum optimum & Imperio dignissimum. Is enim tunc aderat, ab exilio reversus. Nam Julianus cum summam Imperii obtineret, illum tunc Tribunum legionis Jovianorum, militia exuerat, & perpetuo exilio damnaverat: specie quidem, quòd milites suos prælium cum hoste inituros non recte ordinaverat: revera autem, ob hujusmodi causam. Cum Julianus adhuc in Galliis moraretur, sacrificandi causâ templum quoddam ingressus est. Comitabatur illum inter cæteros Valentinianus. Verus enim mos erat apud Romanos, ut Tribuni Jovianorum & Herculianorum: Hi sunt numeri in exercitu Romano nobilissimi, quorum alter à Jove, alter ab Hercule nomen accepit: Imperatorem semper à tergo præsidii causâ proxime sequerentur. Cumque limen templi transgressurus esset, sacerdos verbenas D aqua tinctas manu gestans, Gentilium more ingredientes conspersit. Et cum gutta in vestem Valentiniani decidisset, ille, utpote Christianus, rem molestè tulit, & sacerdoti qui ipsum aspersérat conviciatus est. Ajunt etiam illum, Imperatore ipso spectante, eam vestis partem quæ aspera fuerat, abscidisse, ac simul cum ipsa aspergine projecisse. Ex illo tempore Julianus infensus Valentiniano, haud multo pòst eum perpetuo exilio damnatum, Melitinam Armeniæ relegavit: criminis loco objiciens,

Κεφ. ε'.

Θάνατος Ἰοβιανοῦ, καὶ ὅτι ἐπὶ τὴν βίβλον καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Θεῶν παρῆκε τὸν Οὐαλεντινιανόν· καὶ ὅπως εἰς βασιλείαν προεχειρίσθη, καὶ τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα συμβασιλεύειν αὐτῷ εἵλετο· καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς ἀμφοτέρων.

Ὁ Δὲ Ἰοβιανὸς ἀμφὶ ὀλίγους μῆνας ἐν τῇ βασιλείᾳ διαγηράσας, ἀπὸ μὲν τὴν κωνσταντινούπολιν, ἐξαπίνης ἐν Δαδάσταναις χωρίῳ τῆς Βιθυνίας καθ' ὁδὸν, ἐτελεύτησεν· ἢ ἀφειδέστερον, ὥς τινες λέγουσι, δειπνήσας· ἢ ὑποτῆς ὁδοιπορίας τῷ οἰκήματι ᾧ ἐκάθευδεν, ἀσβέστῳ περιφόρως ἐχρήσθη· ὑπηγρέωτο γὰρ ἐκμάξαι, καὶ νεωστὶ ἦναι σὺν τοίχοις ἀμέτροις, πολλοῖς ἀνθράκων αὐτόθι καιομένων, ὡς ἐν ὥρᾳ χειμῶνος διὰ τὴν ἀλέαν· ἐπεὶ δὲ εἰς νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἀφίκετο ἡ στρατιὰ, ἀναγορεύει βασιλέα Οὐαλεντινιανὸν, ἄνδρα ἀγαθὸν καὶ τῆς ἡγεμονίας ἄξιον· ἔτυχε δὲ τότε παρὼν, ἀπὸ τῆς ὑπερορείας φυγῆς λέγεται δὲ καὶ ἰουλιανὸς ἐκράτει ῥωμαίων, συναμιλλώμενος αὐτὸν ὀνόματι καταλόγου τῷ καλουμένῳ C ἰοβιανῶν, τῆς στρατείας ἀπεώσατο, καὶ διὰ φυγῆς ἐζημίωσε· πρόφασιν μὲν ὡς ἐπὶ πόλεμον ἔταξε δὴ τὸν αὐλὸν στρατιώτας πρὸς οὐ πολεμίους· τὸ δ' ἀληθὲς, ἐντεῦθεν· ἐπιθυμῶν ἰουλιανὸς ἐν τοῖς πρὸς δύσιν γαλάταις, καὶ εἰς ἓν ναὸν θύσων· συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ Οὐαλεντινιανὸς· ἔθος γὰρ παλαιὸν ῥωμαίοις τοὺς ἡγεμόνας τῷ ἰοβιανῶν καὶ ἑρκουλιανῶν, ταύταις ταῦτα τῶν ἐν λόγῳ στρατιωτῶν, τὸ μὲν ἀφ' ἡρακλέους, τὸ δὲ ἀπὸ διὸς λαχόντα τὴν προσηγορίαν, καὶ νῦν ἑπομένους ἀεὶ φύλακας ἐπὶ τῷ βασιλεῖ· ἐπεὶ δὲ ἔμελλεν ὑπερβαίνειν τὸν οὐδὸν, θαλλὸς τινας διαβρόχους καθίζων ὁ ἱερεὺς, νόμῳ ἑλληνικῷ προερράνθη δὴ τὴν ἐσθῆτα ἰούλας· ἐκπεσούσης δὲ σαγόνος ἐπὶ τὴν ἐσθῆτα, χαλεπῶς ἤνεγκεν Οὐαλεντινιανὸς· ἦν γὰρ χριστιανὸς· καὶ τῷ ῥαίνοντι ἐλοιδορήσατο· φασὶ δὲ καὶ ὁ βασιλέως ὁρῶν, αὐτὸν προσελθεῖν καὶ ἀποῤῥῖψαι σὺν αὐτῇ τὴν ἐσθῆτα, ὅλον ἐβρέχετο τῆς ἐσθῆτος· τὸ δὲ οὐκ εἶναι μείων ὁ ἰουλιανὸς, ἢ πολλῷ ὕστερον καταδικάσειν αὐτὸν τὴν μελιτηνὴν τῆς Ἀρμενίας διώκησιν οἰκεῖν, αἰτίαν σκηψάμενος

τὴν πρόνοιαν ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας ραδιώνην ἠνδρόβλεβε δόξαι, διὰ τὴν θρησκείαν κακῶς αὐτὸν ποιεῖν, ἵνα μὴ μάρτυρος ἢ ὁμολογητὴς γεραῖς ἀξιωθείη· καθότι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, καὶ τῶν ἄλλων ἐφείσατο χριστιανῶν, ὁρῶν αὐτὸς εὐκλειαν, καὶ σύστασιν ἐκ δόγματος τοῖς κινδύνοις προεξομένους, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται. ἐπεὶ δὲ ὁ ἰοβιανὸς ἐπεστράπη τὴν ῥωμαίων ἡγεμονίαν, μεταπεμφθεὶς ἀπὸ τῆς φυγῆς εἰς νίκαιαν, συμβὰν ἐκεῖνον τελευτῆσαι, βουλευσαμένων τε στρατοπέδων καὶ τῶν τότε τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἐχόντων, ψήφῳ πάντων αἱρεῖται βασιλεύειν οὐαλεντινιανός· ὡς δὲ τὰ σύμβολα τῆς ἀρχῆς ἐδέξατο, κεχαραγότων τῶν στρατιωτῶν κοινωνὸν αὐτῷ τῆς βασιλείας ἕτερον ποιήσασθαι, τὸ μὲν ἐλέσθαι μὲ φησὶν ἀρχειν ὑμῶν, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, ἐν ὑμῖν ἦν· ἐπεὶ δὲ εἵλεσθε, ὃν νῦν αἰτεῖτε, οὐκ ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ἐν ἐμοί· καὶ χρὴ τὰς μὲν ἀρχομένους ὑμᾶς ἡσυχίαν ἄγειν· ἐμὲ δὲ ὡς βασιλέα τὰ πρακτέα σκοπεῖν· καὶ τότε μὲν ταῦτα προσφωνήσας, οὐκ εἴξε τοῖς στρατιώταις· μετ' ὀλίγον δὲ ἀπαλλαγέντος εἰς κωνσταντινούπολιν, ἀνεκήρυξε βασιλέα τὸν ἀδελφόν· καὶ τῆς ὑπηκόου τὰ μὲν πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, παρέδωκεν αὐτῷ· τὰ δὲ ἀπὸ ἰλλυριῶν ἐπὶ τὸν ἑσπέριον ὠκεανὸν, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνωκρὺ ἤπειρον μέχρις ἑκάτων λιβύων, ὑφ' ἑαυτὸν ἔταξεν· ἀμφω δὲ χριστιανὼ τὴν θρησκείαν ἐγκρατῶς· διαφόρω δὲ τὴν δόξαν καὶ τὸν τρόπον· οὐάλης μὲν γὰρ, εὐδοξίῳ τῷ ἀποκόπῳ μυσαγωγῷ χρησάμενος νίκαια ἐκαπίδιτο, τὴν ἀρείαν πίστιν ἐζήλωσε· καὶ δεινὸν ἡγεῖτο, μὴ βιάζεσθαι πάντας ὁμοδόξως αὐτῷ ποιεῖν· οὐαλεντινιανὸς δὲ, τὰ αὐτὰ φρονοῦσι τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσι, τούτοις μὲν ὠφέλει· τοῖς δὲ ἕτερος δοξάζουσιν, οὐδὲν ἐνώχλει.

A quòd milites suos negligentius instituisset. Nolebat enim videri, eum religionis causâ male mulctasse, ne ille Martyris aut Confessoris honore afficeretur. Nam & ob eam causam aliis Christianis pepercit, cum videret eos gloriam sibi ipsis, & commendationē religionis suæ ex hujusmodi periculis reportare, sicut in superiore libro observavi. Postea vero Joviano ad Imperium evecto, ab exilio revocatus Nicæam venit. Cumque Jovianum mori contigisset, exercitu Romano & iis qui præcipuas dignitates gerebant consilium ineuntibus, omnium B suffragio Valentinianus eligitur Imperator. Qui cum insignia Imperii suscepisset, vociferantibus militibus ut alterum sibi Imperii consortem adjungeret: vestri quidem, inquit, arbitrii fuit, Commilitones, ut me Imperatorem vestrum eligeretis. Sed posteaquam elegistis, id quod petitis, mei arbitrii est, non vestri. Et vos quidem tanquam subditos quiescere decet: me vero utpote Imperatorem quid agendum sit spectare. Hujusmodi responso dato, tum quidem militibus minime obtemperavit. Paulo post tamen Constantinopolim ingressus, C fratrem Imperatorem renuntiavit. Et partes quidem Imperii quæ ad Orientem spectant, ei regendas commisit. Quæ vero ab Illyrico ad Occidentalem Oceanum porriguntur, omnemq; è regione sitam continentem, usque ad ultimas Africæ gentes, sub ditione sua retinuit. Et ambo quidem religione fuerunt Christiani; sectâ tamen & moribus inter se discrepabant. Nam Valens tunc cum baptismum susciperet, ab Eudoxio institutus Episcopo, Arii sententiam ardentissimo studio sectatus est: ac moleste ferebat, quòd omnes ad sententiam suam per vim non cogeret. At D Valentinianus Nicæni Concilii fidem amplexus, iis quidem qui idem cum ipso sentirent favebat: eos vero qui diversam opinionem sequerentur, nulla affecit molestia.

Caput VII.

Quomodo Ecclesiæ denuo perturbatæ sint, & Synodus Lampsaci congregata est: & quomodo Ariani qui cum Eudoxio erant, prævaluerint, & Orthodoxos, inter quos fuit Meletius, Ecclesiis expulerint.

POrro cum relicta Constantinopoli, Romam contendens per Thraciam iter faceret, Episcopi Hellesponti ac Bithyniæ, & reliqui qui Filium Patri consubstantialem asserebant, Hypatianum Heracleæ Perinthi Episcopum elegerunt: qui susceptа pro ipsis legatione peteret ab Imperatore, ut ad corrigendam fidei doctrinam convenire permitterentur. Qui cum Imperatorem adiisset, & Episcoporum mandata ei exposuisset, Valentinianus ita respondit: mihi quidem in laicorum ordine constituto, fas non est hujusmodi negotia curiosius scrutari. Sacerdotes vero quibus id curæ est, seorsum ubicunque voluerint conveniant. Hæc cum Imperator ad Hypatiani legationem respondisset, Episcopi Lampsacum conveniunt. Cumque per bimestre spatium inter se consultassent, tandem decreverunt, ut ea quæ Constantinopoli studio Eudoxii atque Acacii gesta fuerant, irrita essent. Et ut formula quidem fidei rejiceretur, quam velut ab Occidentalibus Episcopis editam proferentes Eudoxiani, subscriptionibus quorundam firmari curaverant, polliciti se opinionem dissimilis substantiæ damnaturos: quod tamen minime præstiterunt. Ea vero sententia quæ Filium Patri similem prædicat secundum substantiam, prævaleret. Nam vocabulum, similis, necessario adjiciendum esse, ad significandam personarum differentiam. Ut quæ in omnibus Ecclesiis ea teneretur fides, quæ Seleuciæ quidem confirmata, Antiochiæ vero in dedicatione majoris Ecclesiæ exposita fuerat. Præterea decreverunt, ut Episcopi qui depositi fuerant, ab iis dissimilem Patri Filium asserebant, sedes suas postliminio recuperarent, quippe qui Ecclesiis suis injuste spoliati fuissent. Quod si quis eos accusare vellet, sub paris condemnationis periculo id ageret. Judices autem essent Episcopi Orthodoxi ipsius Provinciæ, & ex vicinis Provinciis congregati, in illa Ecclesia, in qua præsto sint testes

Κεφ. ζ.

ὅτι καὶ πάλιν τὰ τῆς ἐκκλησιῶν ἀνεκυκλήθη· καὶ σύνοδος ἐν λαμψάκῳ γίνεται· καὶ ὡς οἱ σὺν εὐδόξιον ἀριανοὶ κρατήσαντες, τοὺς ὀρθοὺς φρονοῦντας τῶν ἐκκλησιῶν ἐπελάσωσιν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀντιοχείας μελέτιον.

ΕΠειὶ ὁ κωνσαντινουπόλεως ἐξεδήμησεν ἐπὶ τὴν ῥώμην διὰ θράκης πορευόμενος, τηνικαῦτα οἱ περὶ ἑλλήσποντον καὶ βιθυνίαν ἐπίσκοποι, καὶ ὅσοι ἄλλοι ὁμόσπονδον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν λέγειν ἠξίουν, προσβάλλονται πρεσβεύει ὑπὲρ αὐτῶν ὑπατιανὸν τὸν ἡρακλείας τῆς περίνθου ἐπίσκοπον ἐκ ἐπιτραπῆναι σωσελθεῖν ἐπὶ διορθώσει τοῦ δόγματος· προσελθόντος δὲ αὐτοῦ, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐπισκόπων διδάξαντος, ὑπολαβὼν οὐαλεντινιανὸς, ἐμοὶ μὲν, ἔφη, μετὰ λαοῦ τεταγμένῳ, οὐ θέμις τοιαῦτα πολυπραγμονεῖν· οἱ δὲ ἱερεῖς οἷς τοῦτο μέλει, καθ' ἑαυτοὺς ὅπη βέλτιστα συνιτωσαν· τοιαῦτα δὲ τοῦ βασιλέως ἀποκριναμένου πρὸς τὸν ὑπατιανὸν πρεσβείαν, συνιᾶσιν εἰς λάμψακον· καὶ δύο μιᾶς βελβυσάμβροι, τελεστῶνες ἐψηφίσαντο, ἄκυρον εἶναι τὰ ἐν κωνσαντινουπόλει πεπραγμένα περὶ τῆς ἀμφὶ τὸν εὐδόξιον καὶ ἀκάκιον λόγου· ὃ καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως, ἣν ὡς δυτικῶν ἐπισκόπων ὄντων προσκομίσαντες, ὑπογράψαι τινὰς παρεσκεύασαν, ἐπὶ ὑποψίᾳ ἀποκρύψεως δυσμενοῦς καὶ οὐσίαν, ὃ διεψεύσαντο· κωλύειν δὲ τὸ ὅμοιον δοξάζειν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ καὶ οὐσίαν· εἶναι γὰρ τὸ ὅμοιον τὴν προσθήκην ἀναγκαίαν, διὰ τὴν σημασίαν τῶν ὑποστάσεων· πίστιν δὲ πολιτεύεσθαι καὶ πᾶσαν ὁσίαν, τὴν ἐν σελευκείᾳ ὁμολογηθεῖσαν, ἐν ἐγκαινίοις δὲ ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας· σὺν δὲ καθαιρεθεῖσας παρὰ τῶν ἀνόμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν λεγόντων, σὺν ἰδίᾳ ἀποκαθίσαι θρόνους, ὡς σὺν νόμῳ ἐκβεβλημένους τῆς ἐκκλησιῶν· εἰ δέ τις αὐτῶν κατηγορεῖν βέλεται, ὁμοίᾳ ἴσε κινδύνῳ τοῦτο ποιεῖν δικασὰς ὁμοίως, σὺν ὀρθῶς δοξάζοντας ἐν τῇ ἑῴᾳ ἐπισκόπους, καὶ ἐκ τῶν πέλας ἐπαρχιῶν, συναγομένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα οἱ μάρτυρες εἰσὶ

τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων· ταῦτα ὀρεισάμενοι, ἐπειδὴ σφᾶς εὐδόξιον κεκλήκασι, καὶ μετανοίας αὐτοῖς μεμέδωκαν, οἱ δὲ οὐκ ἐπήκουσαν, τὰ δόξαντα ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις ἐδήλωσαν· λογισάμενοι δὲ ὡς εἰκὸς, εὐδόξιον τὸν οἰκείας μεμεριμνηκότα ποιῆσαι τὰ βασίλεια καὶ διαβαλεῖν αὐτοὺς, ἔγνωσαν φθάσαι, καὶ τὰ πεπραγμένα ἐν λαμψάκῳ μιμήσασθαι· ὃ δὴ καὶ ἐποίησαν, ἐπανιόντι μάλιστα τῷ βασιλεῖ ἐκ Θράκης ἐν ἡρακλείᾳ προσπεσόντες· ἀποδημοῦντι γὰρ τῷ ἀδελφῷ εἰς τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην, μέχρι τινὸς συνῆλθεν· εὐδοξίῳ δὲ τὰ πρὸς βασιλέα καὶ σὺν αὐτῷ ἤδη καὶ γνώμην διωκείτο· προσελθόντων οὖν τοῖς ἐκ λαμψάκου πρεσβευταῖς παρεκελεύσατο μὴ διαφέρεσθαι πρὸς εὐδόξιον· ἐπεὶ δὲ ἀνήκεστον, καὶ τὴν ἐν κωνσταντινουπόλει γνωμένην ἀπάτην, καὶ τὰ βεβουλευμένα κατὰ τῶν ἐν σελευκείᾳ συνελθόντων εὐδοξίῳ ἐμέμφοντο, κινηθεὶς πρὸς ὀργὴν, σὺν μὲν ὑπερορίαν οἰκεῖν προστάττει τὰς δὲ ἐκκλησίας παραδίδωσι τοῖς ἀμφὶ τὸν εὐδόξιον· ἐν τούτῳ δὲ τὴν συρίαν καταλαβὼν ὑφωρᾶτο δή, μή πως οἱ πέρσαι τὰς ὑπὸ ἰοβιανῷ γνωμένας τριακονταετεῖς σπονδὰς λύσωσι· τῶν δὲ μηδὲν νεωτερίζόντων, ἐν ἀνθιοχείᾳ διέτριβεν· νίκα δὲ μελέτιος μὲν ὁ ἐπίσκοπος ὑπερορίαν φυγὴν καταδίκασε· παυλίνῳ δὲ τὸν βίον παύσαντες, ἐφείσαντο· σὺν δὲ εὐζωίῳ μὴ κοινωνίας, τῶν ἐκκλησιῶν ἀπήλασεν, εἰς χρήματά τε ἐζημίωσε, καὶ ἠκίζετο, καὶ ἄλλως ἐπέτριβε.

A eorum quæ quisque gesserit. His decretis, Eudoxianos ad se vocarunt, & pœnitentiæ copiam eis fecerunt. Sed cum isti minime obtemperassent, Episcopi decreta sua omnibus ubique Ecclesiis per literas significarunt. Cum autem suspicarentur Eudoxium, ut erat verisimile, aulam Principis ad partes suas traductum, & ipsos calumniaturum esse; prævenire illum statuerunt, & ea quæ Lampsaci gesta erant, judicare. Quod quidem etiam præstiterunt, Valentem Imperatorem Heracleæ adeuntes, è Thracia tum revertentem. Fratrem enim B Romam proficiscentem, aliquatenus comitatus fuerat. Verum Eudoxius Imperatoris & aulicorum animos jam in sententiam suam pertraxerat. Itaque Imperator legatos Lampsaceni Concilii ipsum adeuntes hortatus est, ne ab Eudoxio dissiderent. Quibus contradicentibus, & fraudem Constantinopoli factam, initaque ab Eudoxio consilia adversus Seleucenæ Synodi decreta objicientibus, Imperator irâ succensus, illos quidem abire in exilium jussit: Ecclesias vero Eudoxianis tradi. Post hæc Imperator in Syriam perrexit. Verebatur enim, ne Persæ triginta annorum indu- C cias quas cum Joviano pacti fuerant, rumperent. Sed cum Persæ nihil novi moliti essent, Antiochiæ consedit. Quo quidem tempore Melètium Episcopum exilio damnavit. Paulino autem pepercit, vitæ illius sanctimoniam reveritus. Eos autem qui cum Euzoio non communicarent, Ecclesiis expulit, & partim pecuniis mulctavit, partim tormentis affecit, aut aliis modis vexavit.

Κεφ. η'.

Περὶ τῆς Λαμψακίας φροκοπίου, καὶ τῆς αὐθαδείας τελευτῆς· ἔτι δὲ περὶ Εὐζωΐου τοῦ κυζίκου, καὶ ὑπομνήσεως τῶν αἱρετικῶν καὶ ὅπως τὸ εὐνόμιον διεδέξατο.

Γέγονε δ' ἂν τότε, ὡς συμβαλεῖν ἐστι, καὶ τούτων δεινότερα, εἰ μὴ ὁ κατὰ προκόπιον ἐπέλαβε πόλεμος· τυραννήσας γὰρ ἐν κωνσταντινουπόλει, καὶ πολλὰ ἐν βραχεῖ χρόνῳ χρήματα ἀθροίσας, ἠπείγετο κατὰ πόλεμον· ὁ δὲ, ἐκ τῆς συρίας ἐλάσας, συμβάλλει αὐτῷ περὶ νακόλειαν τῆς φρυγίας

Cap. VIII.

D *De Procopii defectione, & miserabili interitu. Item de Eleusio Cyziceno, deque Eunomio Hæresiarcha: & quomodo is Eleusio successerit.*

ACprofecto, ut conjicere licet, his graviora tunc temporis fuissent perpetrata, nisi bellum Procopii superveniisset. Nam cum iste tyrannidem arripuisset Constantinopoli, ac brevi temporis spatio maximas copias sibi comparasset, adversus Valentem contendit. Valens igitur è Syria digressus, juxta Nacoliam urbem Phrygiæ, cum

Procopio manum conseruit. Quem Agilonis & Gomoarii Ducum ipsius proditione, vivum cum cepisset; & ipsum, & proditores ejus miserabili mortis genere interfecit. Hos enim, licet se illis bene velle jurejurando affirmasse, medios serrâ dissecuisse dicitur. Procopii vero crura, duabus arboribus haud procul à se invicem distantibus ad terram inflexis, alterum alteri arbori alligavit: ac rursus arbores in sublime erigi permisit. Quæ cum ad naturalem stationem reverterentur, hominem discerpserunt. Confecto hoc bello Valens Nicæam venit. Cumque jam in quiete & otio degeret, eos qui non idem cum ipso de Divinitate sentirent, turbare iterum aggressus est. Præcipue verò iis succensebat qui Lampsaci convenerant, eo quòd Episcopos qui Arii opinionem sequebantur, & formulam fidei quæ Arimini fuerat exposita, condemnassent. Hujusmodi irâ succensus, Eleusium ab urbe Cyzico accersit. Et Episcoporum Arianorum collecto Concilio, invitum cogere eum cœpit, ut cum illis in doctrina fidei consentiret. Ariii initio quidem restitit. Postea vero exilium & proscriptionem bonorum reformidans: Hæc enim Imperator ei minabatur nisi paruisset, fecit quod imperabatur; statimque ipsum facti sui pœnituit. Et Cyzicum reversus, peccatum suum palam in Ecclesia confessus est, hortatusque ut alterum suo loco Episcopum ordinarent. Neque enim fas esse, ut ipse amplius sacerdotio fungeretur, qui ope qui suæ fidei proditor exstitisset. Verum Cyziceni, cum ob vitæ ejus integritatem singulari eum observantia ac benevolentia prosequerentur, alterum Episcopum habere noluerunt. Quæ cum Eudoxius comperisset, qui Arianorum sectæ præerat Constantinopoli, Eunomium Cyzici Episcopum ordinavit. Hunc enim utpote facundia pollentem, Cyzicenos in suam sententiam suadendo facile perducturum sperabat. Eunomius itaque cum venisset Cyzicum, juxta Imperatoris præceptum excedente illinc Eleusio, Ecclesias occupavit. Ii vero, qui Eleusium sectantur, extra urbem constructâ Ecclesiâ, ibi collectas egerunt. Sed de Eunomio, ac de hæresi quæ ab illo cognominata est, paulo postea dicam.

πόλιν· πρεσβύσια τε ἀγέλων & ἡγεμόνων τῶν αὐτοῦ τραπηγῶν, ζωγρήσας, αὐτόν τε καὶ τοὺς προδότας ἐλεεινῶς ἀνεῖλε· τοὺς μὲν γὰρ λέγεται, καίπερ ἐυνοεῖν αὐτοῖς ὁμόσας, πεῖσαι διχῆ διελεῖν· πρεμνοτίᾳ δὲ δύο δένδρους οὐ πόρρω πολλῶν διεστώσι καταγαμφθείσι πρὸς τὸν ἑκάτερον ἑκάτερῳ φυτῷ προσῆψε σκέλος, καὶ ἀφῆκεν ἀνεγείρεσθαι· τὰ δὲ, πρὸς τὸ σωνήθη τάσιν ἀνορθωθέντα, διεσπασε τὸν ἄνθρωπον· ἐπεὶ δὲ τέλος ἔσχεν ὁ πόλεμος, ἦλθεν εἰς νίκαιαν· ὡς δὲ συχία τε γέγονε, αὖθις ἐπὶ ἀρατῆς οὐκ ὁμοίως αὖτῳ πρὸ τοῦ θεῖον δοξάζοντας ὑπερφυῶς δὲ ἐχαλέπαινε τοῖς λαμψάκῳ συνελθοῦσιν, καθότι καὶ οὗτοι ἀρείᾳ φρονοῦντας ἐπισκόπους, ἐπὶ τῷ ἐν ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως ἐκλεθεῖσαν γραφὴν ἀπεκήρυξαν· ἕτω δὲ ἔσχεν ὀργῆς, ἄγει ἐκ τῆς κυζίκου ἐλεύσιον· καὶ ὁμοδόξων αὖτῳ ἐπισκόπων σύλλογον καθίσας, ἐξαίρετο κοινωνεῖν αὐτοῖς τῆς πίστεως· ὁ δὲ, τὰ πρῶτα ἀνδρείως ἀντέλεγεν· ὕστερον δὲ φυγὴν καὶ ζημίας ἀφαίρεσιν δείσας ταῦτα γοῦν ἐπείλει μὴ πεισόμενος, τὸ πρεσσαχθὲν ἐποίησε· καὶ εὐθὺς μεταμελείᾳ ἐπανελθὼν τε εἰς κύζικον δημοσίᾳ τὴν ἁμαρτίαν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξήγγειλε, καὶ ἕτερον ἐπίσκοπον χειροτονεῖν παρεκελεύετο· ἑαυτὸν γὰρ ἱερωσύνης μὴ προσήκειν ἔτι, ὡς οἰκείᾳ ἀβουλίᾳ προδότην γεγονότα· κυζικηνοὶ δὲ, αἰδοῖ τὸ μὲν ἀνδρὸς πολιτείας ἕνεκα τὰ μάλιστα αὖτῳ τυγχάνοντες, ἕτερον ἔχειν ἐπίσκοπον οὐκ εἴλοντο· ἐπεὶ δὲ ταῦτα εὐδόξι ἐγνω ὁ κωνσαντινοπόλει τὸ ἀρείᾳ δόξῃ προσκεχειροτονεῖ εὐνόμιον τῆς κυζίκου ἐπίσκοποι· οὗτος γὰρ αὐτὸν δεινὸν ὄντα λέγειν, πεῖσαι ῥᾴδιον πρὸς τὸ οἰκεῖον δόγμα· οὐ κυζικηνοὶ ἐφέλκύσαντες· ὡς δὲ εἰς κύζικον παρεγένετο πρόσταγμα βασιλέως, ἐλθὼν ἐξελθοῦσι τοῖς ἐνθάδε ἐκκλησίας καλέσχεν· οἱ δὲ ἐλθόντες πειθόμενοι, εὐκλήσιον οἰκον ἔξω καθασκευάσαντες, πρὸ τῆς πόλεως ἐκκλησίαζον· ἐνθάμὲν μὴν δὴ πέρι, καὶ τῶν ὁμωνύμων τούτων αἱρέσεως, μικρὸν ὕστερον ἐρῶ.

Κεφ

A

Κεφ. θ'.

Ὅτι καὶ τότε ἔπαθον οἱ πρὸ ὀλίγου τὴν πίστιν ὁμολογήσαντες κατὰ τὸν Ἀγέλιον τῶν Ναυατιανῶν ἀρχόμενον.

Παραπλησίων δὲ κακῶν ἐπειρῶντο οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πεσεβύοντες τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ αὐτὰ Ναυάτου φρονοῦντες· καὶ πάντας μὲν, ἐλαύνεσθαι τῆς πόλεως Ναυατιανῶν δὲ, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἀποκλείεσθαι προσέταξεν ὁ βασιλεύς· τῶν δὲ ἄλλων οὐκ εἶχεν ὅπως ἀποκλείσειεν· πάλαι γὰρ ἤδη προτερον ἐπὶ τῆς Κωνσταντίου βασιλείας ἀφῄρηντο. ὁ μὲν ἄλλα καὶ Ἀγέλιον τότε εἰς ὑπερορίαν φυγὴν καταδικάσειν· ὃς ἐπὶ τῆς Κωνσταντίου χρόνων ἡγεῖτο ἐν Κωνσταντίνου πόλει τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας· ἐλέγετο δὲ ὅπως μάλιστα θαυμασίως πολιτεύεσθαι καὶ σὺν ἐκκλησιαστικοῖς νόμοις· ὁ δὲ βίου ἦν αὐτῷ, τοῦτο δὴ τὸ περιττὸν ἐν φιλοσοφίᾳ, κτήσεως χρημάτων ἐλεύθερος· καὶ ἀσάνδαλος ἐδίαιτο· ἔνθεν γοῦν χιλωνίῳ ἐχρῆτο, καὶ δίχα ὑποδημάτων ἀεὶ ἐβάδιζε· πολλῷ δὲ ὕστερον αὐτὸς μετεκλήθη, καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας ἀπέλαβε, καὶ ἀδεῶς ἐκκλησίαζεν· αἰτίου δὲ τούτων Μαρκιανός τις ἀνὴρ τὸν βίον καὶ λόγοις θαυμαζόμενος, πάλαι μὲν ἐν τοῖς βασιλείοις ἐστρατεύετο· τότε δὲ πρεσβύτερος ὢν τῆς Ναυατιανῶν αἱρέσεως, γραμματικοὺς λόγους ἐξεδίδασκε τὰς βασιλικὰς θυγατέρας, Ἀναστασίαν τε καὶ Καρῶσαν· διὸ καὶ ἔτι νῦν ἐπώνυμα λουτρὰ καὶ τὴν Κωνσταντινούπολίν ἐστι· διὰ γὰρ τιμὴν τοῦ ἀνδρὸς αὐτὸν οἰκοῦσι χάριν, μόνοις Ναυατιανοῖς τὰ εἰρημένα ὑπῆρξε.

Κεφ. ι'.

Περὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου, καὶ Γρατιανοῦ· καὶ ὅθεν τὰ κατ' Οὐάλεντα ἤρξατο· καὶ ὅτι τοὺς ὁμοουσίους δοξάζοντες ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν καὶ Μακεδονιανῶν ἐλαυνόμενοι, πρὸς τὸν Ῥώμης ἐξαπεστείλαντο.

Ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ὁμώνυμος τῷ Βασιλεῖ Οὐαλεντινιανῷ γίνεται παῖς καὶ τὴν δύσιν· ὃς πολλῷ δὲ ὕστερον, καὶ Γρατιανὸς ὃν πρὸ τῆς ἀρχῆς εἶχε, καθίσταται βασιλεύς· ἐν τούτῳ δέ, καίπερ πρὸ τοῦ ἐώθους χαλάζης ἐμφερὴς λίθοις ἐν πολλοῖς τόποις καταῤῥαγείσης, καὶ μεγίστων

B

Cap. IX.

Quàm graviter vexati sint eo tempore, qui fidem Nicæni Concilii profitebantur: & de Agelio Novatianorum Episcopo.

Eodem modo exagitati sunt etiam ii, qui Constantinopoli fidem Nicæni Concilii sequebantur, & unà cum illis Novatiani. Nam omnes quidem urbe ejici; Novatianorum vero etiam Ecclesias claudi Imperator præcepit. Alii non habebant quod clauderet: quippe jam pridem regnante Constantio ademptæ eis fuerant Ecclesiæ. Sed & Agelium eo tempore exilio damnavit: qui jam inde à Constantii temporibus, Novatianorum Ecclesiæ præerat Constantinopoli, & mirabili quadam ratione juxta leges Ecclesiasticas vivere dicebatur. Nam quod in Philosophia præcipuum est, à pecuniarum possessione semper alienus vixit. Ejusque vivendi ratio id satis declarabat; utebatur enim simplici tunica, & absque calceis perpetuo incedebat. Idem tamen haud multo post ab exilio revocatus, Ecclesias suas recepit, & collectas libere celebravit. Cujus rei causam præbuit Marcianus quidam, vir tum ob vitæ integritatem, tum ob doctrinam admirabilis. Qui prius quidem in palatio militaverat: tunc vero Novatianorum sectæ presbyter factus, Anastasiam & Carosam Imperatoris filias, artis Grammaticæ præceptis erudiebat; quarum nomine balnea quædam Constantinopoli etiamnum appellantur. Ob hujus enim viri auctoritatem & gratiam, ea quæ modo dixi, Novatianis concessa sunt.

C

D

Caput X.

De Valentiniano Juniore & Gratiano: & de persecutione à Valente excitata: & quomodo Homousiani ab Arianis & Macedonianis exagitati, Romam legatos miserè.

Per idem tempus Imperatori Valentiniano in Occidentis partibus natus est filius ejusdem nominis. Nec multo post Gratianus, quem ante Imperium susceperat, Augustus ab ipso est nuncupatus. Eodem tempore, licet grando inusitatæ magnitudinis instar lapidum multis in locis cecidisset, & gravissimi

terræ motus tum alias urbes, tum præcipue Nicæam evertissent, Valens tamen Imperator & Eudoxius Episcopus, Christianos qui ab ipsis dissentirent, persequi non cessarunt. Et quidē adversus eos qui Nicænorum Antistitum sententiam sequebantur, res ipsis videbatur ex sententia aliquatenus succedere. Etenim majore in parte Imperii Valentis, ac præcipuè in Thracia, Bithynia, Hellesponto, & in ulterioribus Provinciis, hi nec Ecclesias habebant nec sacerdotes. Adversus Macedonianos vero, qui in illis partibus ipsos multitudine superabant, vehementi indignatione commoti sunt; & impetu in illos conversō, non mediocriter eos vexarunt. Qui impendentium malorum metu perterriti, missis inter se per singulas urbes legationibus, satius esse judicarunt, ut ad Valentinianum & ad Episcopum urbis Romæ confugerent, eorumque communioni jungerentur, quàm ut cum Eudoxio & Valente, eorumque assecłis, in doctrina fidei communicarent. Hæc cum illi è re sua fore statuissent, tres ad id Episcopos ex suo numero delegerunt, Eustathium Sebastiæ, Silvanum Tarsi, & Theophilum Episcopum Castabalorum. Eosque ad Valentinianum Imperatorem mittunt, cum literis ad Liberium Romanum Episcopum & ad Occidentales Antistites scriptis. Quibus eos hortabantur, ut legatos suos omni ope adjuvarent, & cum illis quid agendum esset perpenderent, & statum Ecclesiæ prout ipsis visum esset, corrigerent; quippe qui probam ac stabilem fidem ab Apostolis traditam retinerent, ac præ cæteris omnibus religionis curam gerere deberent. Et legati quidem cum in Italiam venissent, Imperatorem in Galliis morari didicerunt, bellum gerentem cum Barbaris eas accolentibus. Cumque ipsis difficile visum esset iter in Gallias propter bellum, literas dederunt Liberio. Et initio cum illo consilio de rebus quarum causa missi fuerant, Arium eosque qui idem cum illo sentirent ac prædicarent, sententia sua damnarunt. Omnem præterea hæresin fidei Nicæni Concilii adversantem rejecerunt: consubstantialis denique vocabulum susceperunt, quippe quod idem significaret, quod similis secundum substantiam. Harum rerum confessionē scriptis proditam cùm

σεισμῷ ἄλλας τε πόλεσι, καὶ νικαίαν τὴν
βιθυνῶν εἰς ἄγαν λυμηναμένων, οὐκ
ἐπαύσαντο ἐάλης τε ὁ βασιλεὺς καὶ εὐδό-
ξιος ὁ ἐπίσκοπος, οὓς ἑτέρως αὐτοῖς δο-
ξάζοντας χριστιανοὺς ἐκδιώκοντες· καὶ ᾗ μὲν
οὖν ὁμοδόξοις τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσι,
ἐδόκει πῶς αὐτοῖς κατορθῶσαι τὸ πρᾶγ-
μα· ἐν γὰρ τῷ πλείονι τῆς ὑπὸ ἐάλεντος
δεχομένης, καὶ μάλιστα ἀνά τε θρᾴκην καὶ
βιθυνίαν καὶ ἑλλήσποντον, καὶ ἔτι τὰς
προσωτέρω, ἔτε ἐκκλησίας, ἔτε ἱερεῖς
εἶχον· πρὸς δὲ τοὺς μακεδονίους φρε-
νοβλαβείας, πολυπλασίους αὐτῶν ὄντας τῷ
δε τὸ κλίμα, ἐχαλέπαινον· καὶ τοῦ-
τους ἐπ' αὐτοὺς, ὡς μετρίως ἐδίωκον·
δὲ, δέει τῶν ἐπικειμένων κακῶν, ἀλ-
λήλοις κατὰ πό-
λεις, ἄμεινον ἐδοκίμασαν ἐπὶ οὐαλε-
ντινιανὸν καὶ τὸν ῥωμαίων ἐπίσκοπον κα-
φυγεῖν, κἀκείνοις μᾶλλον ἢ ἐυδοξίῳ καὶ ἐά-
λεντι κοινωνεῖν τῆς πίστε-
καὶ ἐπεὶ τάδε καλῶς ἔχειν ἔδοξεν, αἱρεῖ
ἐπὶ τούτοις τρεῖς ἐξ αὐτῶν, εὐσέβιόν τε τὸν
ἐκ σεβαστείας ἐπίσκοπον, καὶ σιλβανὸν
τὸν ταρσοῦ, καὶ θεόφιλον τὸν κασταβάλων
πρὸς οὐαλεντινιανὸν τὸν βασιλέα πέμπει
γράψαντες λιβερίῳ τῷ ῥωμαίων ἐπισκό-
καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν δύσιν ἱερεῦσιν, οἷα δὴ πί-
δόκιμον καὶ βεβαίαν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς
ἔχουσι, ὧν πρὸ τῶν ἄλλων, προνοεῖν τῆς ὀρθοδοξίας
ὀφείλουσι, παρὰ δένει συλλαβεῖν τοῖς αὐτῶν
πρέσβεσι, καὶ σὺν αὐτοῖς περὶ τῆς παρούσης
βουλεύσασθαι, ἕως ἂν δοκιμάσωσι διορθώσα-
τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα· καὶ οἱ μὲν, ὡς
ἰταλίαν ἀφικόμενοι, ἔγνωσαν τὸν βασιλέα
εἰς γαλατίαν διάγειν, τοῖς περὶ κελτικὴν
δὲ βαρβάροις μαχόμενον· ἀπορεῖν δ' φανε-
σης αὐτοῖς τῆς ἐπὶ γαλάτας ὁδοῦ διὰ τὸν
λεμον, ἔδωκαν λιβερίῳ τὰ γράμματα· οἱ
νωσάμενοί τε περὶ ὧν ἐπρεσβεύοντο, κατέ-
νώσκουσιν ἀρείου, καὶ τῶν ὁμοίως αὐτῷ φρονού-
των καὶ διδασκόντων· ἀποκηρύττουσί τε καὶ πάσ-
αἵρεσιν ἀναθεματίζοντες τῇ πίστει τῇ ἐν νικαίᾳ
συνόδῳ· καὶ τὸ ὁμοούσιον ὄνομα δέχονται, ὡς
τῷ ὁμοίῳ κατ' οὐσίαν τὰ αὐτὰ σημαῖνον· ἀπ
δὲ τούτων ἔγραφον ὁμολογίαν αὐτῶν ἣν

λιβερίῳ, ἐκοινώνησεν αὐτοῖς· καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἐπισκόποις ἔγραψε, τῆς ὁμοιοίας καὶ τῆς περὶ τὸ δόγμα συμφωνίας ἐπαινῶν· καὶ τὰ παρ' αὐτῶν πεπραγμένα ἐμήνυσεν· Ἦν δὲ τῆς περὶ τὸν εὐσάθιον, ἡ ὁμολογία ἥδε.

A Liberius ab ipsis accepisset, cum eis communicavit: scripsitque litteras ad Orientales Episcopos, ob concordiam & fidei consensum eos laudans; & quæ cum legatis gesta erant, iisdem significavit. Porro Eustathii & Collegarum confessio ejusmodi fuit.

Κεφ. ια'.

Ὁμολογία εὐσαβίου, σιλβανοῦ, θεοφίλου, τῶν ἀπὸ μακεδονίας, πρὸς λιβέριον τὸν ῥώμης ἐπίσκοπον.

Κυρίῳ ἀδελφῷ, καὶ συλλειτουργῷ λιβερίῳ, εὐσάθιος, σιλβανὸς, θεόφιλος, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Διὰ τὰς τῶν αἱρετικῶν μανιώδεις ὑπονοίας, οἱ παύονται ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις σκάνδαλα ἐπαπείρειν, τοῦτο χαίρειν πᾶσαν ἀφορμὴν αὐτῶν ἀναιρεῖσθαι, ὁμολογοῦμεν τὴν συνοδον τὴν γενομένην ἐν λαμψάκῳ, καὶ σμύρνῃ, καὶ ἐν ἑτέροις διαφόροις τόποις τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων· ἧς συνόδου πρεσβείαν ποιούμενοι, πρὸς τὴν χρηστότητά σου καὶ πάντας τοὺς ἰταλοὺς καὶ δυτικοὺς ἐπισκόπους γράμματα κομίζομεν, τὴν πίστιν τὴν καθολικὴν κηρύττειν καὶ φυλάσσειν, ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ νικαέων συνόδῳ ἐπὶ τοῦ μακαρίου κωνσταντίνου τοῦ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων βεβαιωθεῖσα, ἀκεραίᾳ καὶ ἀσαλεύτῳ τῇ καταστάσει ἕως νῦν καὶ διηνεκῶς μένει, ἐν ᾗ τὸ ὁμοούσιον ἁγίως καὶ εὐσεβῶς κεῖται, ὑπεναντίως τῇ ἀρείου διανοίᾳ· ὁμοίως καὶ ἡμᾶς μετὰ τῶν προφθασάντων τὴν αὐτὴν πίστιν κεκηρυχέναι τε καὶ κηρύττειν, καὶ ἀκριβῶς φυλάσσειν, ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογοῦμεν· καταγινώσκοντες ἄρειον καὶ τὴν ἀσεβῆ διδαχὴν αὐτοῦ, σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν παντοπασιανοῦ, μαρκίωνος, φωτεινοῦ, μαρκέλλου, καὶ παύλου τοῦ σαμοσατέως, καὶ τούτων τὴν διδαχὴν καὶ πάντας τοὺς ὁμοφρονοῦντας αὐτῶν· καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις τὰς ἀναθεματισμένας τῇ προκειμένῃ ἁγίᾳ πίστει, ἥτις εὐσεβῶς ἐξετέθη ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἐν νικαίᾳ, ἀναθεματίζομεν· ἀναθεματίζοντες ἄρειον ἐξαιρέτως, καὶ τὰ ἐν τῇ δηλωθείσῃ συνόδῳ, ὅσα ὑπεναντίως ταύτης τῆς προκειμένης πίστεως τῆς ἁγίας συνόδου νικαέων ἐπράχθη· οἷς δόλῳ καὶ ἐπιορκίᾳ ὑποπεσόντες ἐν κωνσταντινουπόλει κομιτείσιν ὑπὸ νίκης τῆς θρᾴκης, ὑπεγράψαμεν ταῦτα ὁμολογοῦντες.

Cap. XI.

Eustathii, Silvani, ac Theophili, qui à Macedonianis ad Liberium missi fuerant, confessio.

Domino Fratri & comministro Liberio, Eustathius, Silvanus & Theophilus, in Domino salutem.

PRopter insanas hæreticorum opiniones, qui Ecclesiæ Catholicæ offensioni causam præbere non cessant, nos omnem illis occasionem adimere cupientes, profitemur & asseveramus, Synodum Episcoporum Orthodoxorum, quæ Lampsaci & Smyrnæ aliisque in locis habita est; cujus Synodi legationem obeuntes, tum ad tuam benignitatem, tum ad universos Italiæ & Occidentis Episcopos litteras adferimus, Catholicam fidem tenere & custodire, quæ in sacrosancta Synodo Nicæna temporibus beatæ memoriæ Constantini, à trecentis decem & octo divinitus inspiratis Episcopis comprobata, hactenus integra & inconcussa perpetuò permansit: in qua consubstantialis vocabulum adversus Arii pravitatem pie sancteque positum est. Similiter etiam nos unà cum supradictis eandem fidem tenuisse ac tenere, & usque ad extremum spiritum servaturos esse, ipsi manu nostra profitemur: Arium & impiam ejus doctrinam, unà cum discipulis illius, & eadem cum illo sentientibus condemnantes. Omnem præterea hæresin Patropasiani, Marcionis, Photini, Marcelli, & Pauli Samosateni. Horum doctrinam & universos qui idem cum illis sentiunt, omnes denique hæreses adversantes sanctæ fidei supradictæ, quæ pie à sanctis Patribus Nicææ exposita est, anathemate damnamus: anthema præcipue dicentes Ario, & iis quæ in Ariminensi Synodo gesta sunt contra prædictam fidem sancti Concilii Nicæni. Quibus ab oppido Thraciæ Nice allatis, dolo ac perjurio circumventi, Constantinopoli subscripsimus.

Cum hæc professi essent, fidem Nicææ A editam iisdem plane verbis confessioni suæ subjunxerunt: & acceptis Liberii litteris de rebus quæ gestæ fuerant, in Siciliam navigarunt.

γήσαντες, καὶ τὴν ἐκλεθεῖσαν ἐν νικαίᾳ πίστιν, αὐτοῖς ῥητοῖς τῇ οἰκείᾳ ὁμολογίᾳ συνῳδαῖς καὶ αὐτὴν ἐπεσφράγισαν. καὶ τοῖς παρὰ τῶν πεπραχθέντων γράμμασι λιβερίου λαβόντες, ἔπλευσαν εἰς σικελίαν.

Cap. XII.

De Synodo Siciliensi, & de Concilio Tyanis celebrato, & de illo quod in Cilicia futurum sperabatur, quod à Valente discussum est. Item de persecutione quæ tunc grassabatur: & quomodo Athanasius denuo fugiens, sese occultavit: postea vero Valentis literis revocatus, processit in medium, & Ecclesias Ægypti gubernavit.

B

IBi congregato Concilio, cum Episcopi illius insulæ eadem decrevissent, his rebus confectis, in patriam reversi sunt. Eodem tempore cum Synodus Episcoporum congregata esset Tyanis, cui intererant Eusebius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, Athanasius Ancyræ, Pelagius Laodiceæ, Zeno Tyri, Paulus Emesæ, Otrejus Melitinæ, Gregorius Nazianzi, & alii complures, qui regnante Joviano, Antiochiæ collecti, consubstantialis doctrinam retinendam esse decreverant: Liberii & Occidentalium litteræ recitatæ sunt. Qua ex re ingenti gaudio affecti, scripserunt ad omnes Ecclesias, ut Occidentalium Episcoporum decreta perlegerent, & Epistolas tum Liberii, tum Episcoporum Italiæ, Africæ, Galliæ, & Siciliæ; Nam & istorum literas attulerant legati à Synodo Lampsacena missi: Utque omnium illorum numerum considerarent. Multo enim plures erant iis qui in Ariminensi Concilio sederant. Præterea ut consentire cum illis & communicare vellent; seque ejusdem esse sententiæ per literas indicarent. Postremo ut ante exitum Veris ad statutum diem, quem ipsi præscripserant, Tarsum Ciliciæ convenirent. Et hi quidem sese invicem hoc modo ad faciendam Synodum hortabantur. Porro cum Synodus jamjam congreganda esset in urbe Tarso, quatuor circiter ac triginta Asiani Episcopi in Caria Asiæ Provincia collecti, studium quidem in restituendâ Ecclesiarum concordiâ positum magnopere laudarunt. Consubstantialis autem vocabulum admittere recusabant, affirmantes fidem quæ Antiochiæ & Seleuciæ promulgata fuerat, ratam esse oportere, quippe quæ & Luciani Martyris fides esset, & non sine multis periculis ac labori-

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ τῆς ἐν σικελίᾳ συνόδου, καὶ τῆς ἐν τυάνοις, καὶ ὧν ἐν τῇ κιλικίᾳ προσδοκωμένης ἔσεσθαι, ἵνα φθάσῃ ὑπὸ οὐάλεντος λυθῆναι· καὶ περὶ τοῦ τότε διωγμοῦ, καὶ ὡς ἀθανάσιος ὁ μέγας πάλιν φυγὼν, ἀπεκρύβη· καὶ ὡς πάλιν γράμμασιν οὐάλεντος ἀνεφάνη, καὶ τὴν αἰγυπτίων ἐκκλησίας διῴκησεν.

Γενομένης δὲ καὶ ἐκεῖσε συνόδου, καὶ τὰ αὐτὰ ψηφισαμένων τῶν τῇδε ἐπισκόπων, ἐπεὶ τάδε ἔπραξαν, ἐπανῆλθον· καὶ σύνοδον δὲ τὸν καιρὸν συνόδων ἀγόντων ἐν τυάνοις εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς καππαδοκῶν καισαρείας, ἀθανασίου τε τοῦ ἀγκύρας, καὶ παλλαγίου τοῦ λαοδικείας, ζήνωνός τε τοῦ τύρου, καὶ παύλου τοῦ ἐμέσης, ὀτρέως τε τοῦ μελιτινῆς, καὶ γρηγορίου τοῦ ναζιάνζου, καὶ πολλῶν ἄλλων, οἳ τὸ ὁμοούσιον πεφρονήκεσαν ἐψηφίσαντο ἀντιοχείᾳ, ἐπὶ τοῦ ἰοβιανοῦ βασιλέως, ἀναγνωσθέντος τὰ λιβερίου καὶ τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως γράμματα· θεὶς χαρεῖς τε ἐπὶ τούτοις γενόμενοι, ἔγραψαν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις, ὅπως ἔχειν τοῖς ψηφίσμασι τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως ἐπισκόπων, καὶ τοῖς λιβερίου γράμμασι καὶ πάντων, καὶ ἄφρων, καὶ γαλατῶν· τῶν τε ἑῴων, καὶ σικελῶν· ἐκόμισαν δὲ καὶ τούτων γράμματα οἱ ἐκλαμψάκου πρέσβεις· καὶ ἀναλογισάμενοι τὸν πάντων ἀριθμὸν· πολλῷ γὰρ πλείους ἦσαν ἐν ἀριμίνῳ συνόδου ἐνίκων· καὶ ὁμοφρονεῖν αὐτοῖς βούλεσθαι καὶ κοινωνεῖν· καὶ ὅτι ταύτης εἰσὶ τῆς γνώμης, διὰ γραφῆς οἰκείας δηλῶσαι· συνελθεῖν δὲ εἰς ταρσὸν τῆς κιλικίας τῇ ῥηθέντι, εἰς ῥητὴν ἡμέραν ἣν ὥρισαι· καὶ οἱ μὲν, ὧδε ἀλλήλους συνιέναι παρεσκεύαζον· ἤδη δὲ συνίσασθαι μελλόντων τῶν ἐν ταρσῷ συνόδου, συνελθόντες ἐν καιρίᾳ τῇ ἀσίας ἀμφὶ τριάκοντα τέσσαρες τῶν ἀσιανῶν ἐπισκόπων, τὴν μὲν ἐπὶ τῇ ὁμοουσίᾳ τῶν ἐκκλησιῶν σπουδὴν ἐπῄνεσαν· παρῃτήσαντο δὲ τὸ τῆς ὁμοουσίου ὄνομα· καὶ τὴν ἐν ἀντιοχείᾳ συνελθοῦσαν ἐκλεθεῖσαν πίστιν χρῆναι κρατεῖν ἰσχυρίζοντο· ὡς καὶ λουκιανὸς ὁ μάρτυρ ὢν, καὶ μέχρι

κινδυνων καὶ πολλῶν ἰδρώτων ὑπὲρ τῆς περὶ αὐτῶν δοκιμασθεῖσαν· ὁ δὲ βασιλεὺς εὐδοξίᾳ πεισθείς, τὴν ἐν κιλικίᾳ προσδοκωμένην διέλυσε σύνοδον, γράψας περὶ τούτου καὶ ἀπειλὰς ἐπιθείς· ἐν μέρει δὲ τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐθνῶν, ἀπελαύνειν τῶν ἐκκλησιῶν προσέταξε, οὓς ἐπὶ κωνσταντίου καθαιρεθέντας ἐπισκόπους, αὐθις δὲ τὴν ἱερωσύνην ἀναλαβόντας ἐπὶ τῆς ἰουλιανοῦ βασιλείας· ἐκ ταύτης δὲ τῆς προσάξεως, καὶ ταῖς ἀνὰ τὴν αἴγυπτον ἀρχαῖς πεισθὴς γέγονεν, ἀφελέσθαι τῶν αὐτόθι ἐκκλησιῶν ἀθανάσιον, καὶ τῆς πόλεως ἀπελάσαι· ὑπὸ τυχὸν γὰρ ἐπολίμιον ἐνέκειτο τῷ βασιλείῳ γράμματι, εἰ μὴ ταῦτα γένοιτο, πάντων ἐπίσης ἀρχόντων τε καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς στρατιωτῶν, καὶ βουλευτηρίων, ἔκλυσιν πολλῶν χρημάτων καταδικάζον, καὶ σώματι αἰκισμοὺς ἀπειλοῦμενον· σπουδῇ δὲ τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν, ἐξήτει τὸν ὕπαρχον, ἀπρεπῶς μὴ ἀπελαύνειν τὸν ἐπίσκοπον· ἀκριβέστερον δὲ σκοπεῖν τὸν ὅρον τῶν βασιλείων γραμμάτων, ὡς καὶ ἐκείνων μόνων κρατούντων τῶν ἐπὶ ἰουλιανοῦ καταλυθέντων μὴ τὴν ἐπὶ κωνσταντίου φυγὴν· τὸν δὲ ἀθανάσιον ἔλεγον, φυγεῖν μὲν ἐπὶ κωνσταντίου, μεταπεμφθῆναι δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀπολαβεῖν· ἰουλιανὸν δὲ πάντας καταγαγόντα, μόνον αὐτὸν διῶξαι· πάλιν δ' αὖ ἰοβιανὸν αὐτὸν μεταπεμψάμενον· ταῦτα λεγόντες, οὐκ ἔπειθον· ἀνεῖχον δ' ὅμως, καὶ βιάζεσθαι σὺν ἐχώρουν· παντοχόθεν δὲ τοῦ δήμου συρρέοντος, καὶ πολλῆς θορύβου καὶ ταραχῆς ἀνὰ τὴν πόλιν ὄντων, καὶ στάσεως προσδοκωμένης, ἐμήνυσεν ὁ ὕπαρχος βασιλεῖ τὰ γιγνόμενα, συγχωρήσας αὐτῷ ἐν τῇ πόλει διαγῦναι· ἤδη δὲ πολλῶν διαγενομένων ἡμερῶν, καὶ τῆς κινηθείσης στάσεως πεπαῦσθαι δοκούσης, ἐσπέρας λαθὼν ἀθανάσιος, ἐξῆλθε τῆς πόλεως, καὶ εἰς τι χωρίον ἐνέδυ· ἀωρὶ δὲ τῆς αὐτῆς νυκτὸς ὁ ὕπαρχος αἰγύπτιος, καὶ ὁ τῶν τῆδε στρατευμάτων ἡγεμὼν, κατέλαβον τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ τὸ καταγώγιον εἶχε· παντοχῆ τε καὶ εἰς τὰς ὑπερῴους οἰκήσεις ἀναζητήσαντες αὐτὸν, ὑπεχώρουν διαμαρτόντες· τῆς βουλῆς δὲ τὸ λοιπὸν καὶ πλῆθος ἐπελησμονήσαντες τῆς περὶ ἐκείνου κινήσεως, εἰ ἐπιθοιντο πάντων ὑπνου τεταμένων, ῥᾳδίως τὴν βασιλέως πρόσταξιν ἐπιτελέσειν, καὶ τὴν πόλιν

A bus ab ipsorū antecessoribus fuisset comprobata. Imperator verò, Eudoxii impulsu, Concilium quod in Cilicia futurum sperabatur diremit, scriptis ea de re litteris, & adjectis minis. Specialiter quoque rectoribus Provinciarum mandavit, ut Episcopos qui Constantii temporibus depositi, postea regnante Juliano sacerdotium recuperaverant, Ecclesiis expellerent. Ob hanc jussionem ii qui in Ægypto magistratum gerebant, Athanasium Ecclesiis illius loci spoliare & ex civitate ejiB cere studuerunt. Neque enim levis pœna inserta erat Imperatoris edicto: sed omnibus ex æquo Præsidibus, eorumque Officialibus & decurionibus, non modicæ pecuniæ mulcta irrogabatur, & corporis cruciatus intentabantur, nisi imperata fecissent. Verum multitudo Christianorum in unum collecta, rogavit Præfectum, ne Episcopum inconsulte expelleret: sed accuratius expenderet formam Imperialium literarum, quæ adversus eos solos valerent, qui post exilium Constantiaнis temporibus irrogatum, regnante C Juliano reversi essent. Athanasium porro ajebant, relegatum quidem fuisse sub Constantio: Sed eodem Constantio revocante, Episcopatum suum recuperasse. Et Julianum quidem cum alios omnes ab exilio revocasset, hunc solum persecutum esse: Jovianum vero denuo eum restituisse. Hæc cum dicerent, non persuaserunt Præfecto: restiterunt nihilominus, nec passi sunt vim inferri Athanasio. Cumque multitudo vulgi confluueret, ingensque tumultus ac perturbatio totam urbem occuparet, ac seditio jamjam futura expectaretur, Præfectus rem Imperatori significavit, passus interim Athanaсium in urbe remanere. Postea vero multis jam elapsis diebus, cum seditio extincta esse videretur, vespertino tempore Athanasius clam ex civitate digressus, in quodam loco sese occultavit. Eademque nocte Præfectus Alexandriæ, & Dux militum Ægypti, Ecclesiam in qua diversorium erat Athanasii, occuparunt. Et cum illum ubique, in ipsis etiam tectis & culminibus perquisivissent, consilio suo frustrati discesserunt. Sic enim existimabant, populo jam prioris seditionis oblito, cunctisque somno oppressis, se, si impetum facerent, Imperatoris jussa facile executuros, & urbem

seditionis expertem servaturos esse. Ingens porro admiratio cunctos subiit, quod Athanasius inventus non esset. Nam sive divina revelatione, sive quorundam hominum indicio præmonitus effugerit, utrumque eodem recidit. Certe ut quis tam opportuno tempore prænoscere insidias & cavere possit, id majoris videtur esse providentiæ, quam quæ in hominem cadat. Alii dicunt, Athanasium cum inconsultum populi tumultum prævideret, veritum ne malorum quæ ex eo eventura essent, auctor fuisse diceretur, toto hoc tempore in monumento patrio delituisse. Et Athanasius quidem hac ratione elapsus, sese occultavit. Imperator vero, non multo post scripsit ei, ut rediret & Ecclesiam suam reciperet. Cæterum suspicor, Valentem non ex animi sui sententia ista scripsisse: sed vel quòd constantem omnium hominum existimationem de virtute Athanasii secum ipse reputaret, & ob hanc causam procul dubio Valentinianum id molestè laturum: quippe qui Nicæni Concilii doctrinam amplexus esset: vel quòd multitudinem eorum qui Athanasio favebant, formidaret, ne quid in damnum reipublicæ molirentur. Arbitror etiam, id quod verisimile est, Arianorum Antistites non ita vehementi studio in illum incubuisse: prævidentes futurum, ut ille ex civitate pulsus, denuo Imperatores interpellaret, & occasionem eos adeundi nanciscereture: ac Valentem quidem in suam sententiam pertraheret: Valentinianum vero, utpote ejusdem fidei sectatorem ad iram excitaret. Nam cum virtutem ejus viri perspectam haberent ex iis quæ principatu Constantii acciderant, ingenti metu percellebantur. Etenim eo quoque tempore, adversariorum insidias tantopere superavit, ut Ecclesias Ægypti libenter ei concesserint: ipse vero litteris Constantii vix adductus fuerit, ut hac conditione ex Italia reverteretur. Et hanc quidem causam fuisse conjicio, cur Athanasio adempta non sit Ecclesia, perinde ac reliquis Episcopis. In reliquos vero persecutio incubuit, non dissimilis illi quæ à Gentilibus olim fuerat excitata. Nam qui doctrinam illorum sequi detrectarent, iis irrogabantur exilia. Et Ecclesiæ iis quidem adimebantur: illis autem tradebantur. Verum Ægyptus

A ἀσφάλειαν φυλάξειν· θαῦμα δὲ πᾶσιν ἐγένετο, ὅτι ποτὲ οὐχ εὑρέθη Ἀθανάσιος. εἴτε γὰρ θείας ἀποκαλύψεως τοῦτο ἐγένετο, εἴτε τινῶν ἀνθρώπων ὑποφήναντος, εἰς ταὐτὸν ἀμφότερα τελεῖ· καὶ προμηθείας ἡ κρείττων ἄνθρωπον ἐδόκει, εἰς ἀναγκαῖον ὧδε καιρὸν προμαθεῖν τὴν ἐπιβουλὴν καὶ φυλάξασθαι. ἕτεροι δέ φασιν, ὡς τοῦ τῶν πλήθους ἀβουλόγου κινήσεως προορῶν, δείσας τὲ μὴ τῶν ἐντεῦθεν συμβησομένων δεινῶν αἴτιος εἶναι δόξει, πάλαι B τοῦτον τὸν χρόνον ἐν πατρῴῳ μνήματι διέτριβε· καὶ ὁ μὲν ὧδε διαφυγὼν ἐλάνθανεν· ὁ πολλῷ δὲ ὕστερον ἔγραψεν ὁ βασιλεὺς, αὐτὸν ἐπανελθεῖν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔχειν. τεκμαίρομαι δ' ἀβάλεντα μὲν διὰ σκοπὸν ἐπὶ ταύτῃ τῇ γραφῇ ἐλθεῖν, ἢ τὴν περὶ τοῦτον τὸν χρόνον περὶ Ἀθανασίου δόξαν λογιζόμενον, καὶ ὅτι τοῦτο χάριν εἰκὸς ἦν μέμψασθαι Οὐαλεντινιανὸν, ἐπειδὴ τῷ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων τὸ δόγμα ἐπεξεδέξατο· ἢ τῶν ἐπαινούντων αὐτὸν πολλῶν ὄντων, τὴν κίνησιν ὑφορώμενον, μή τι νεωτερίσωσιν ἐπὶ C βλάβῃ τοῦ κοινῶν πραγμάτων· οἶμαι δὲ, ὡς εἰκὸς, καὶ θεὸν προφασιζόμενος τῆς ἀρείου αἱρέσεως, μὴ λίαν ἐπιθέσθαι τῇ περὶ τοῦτο πατρῴᾳ· λογισάμενος, ὡς τῆς πόλεως ἐκβληθείς, αὖθις ὀχλήσει τοῖς βασιλεῦσι, καὶ ἀφορμὴν ἐντεῦθεν ἕξει τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμιλίας, καὶ μεταπείσει βάλεντα· βαλεντινιανὸν δὲ καὶ εἰς ὀργὴν κινήσει, ὡς ἐμφρονα· μάλιστα γὰρ πεπειραμένος ἦν ἐν τοῖς ἐπὶ κωνσταντίου συμβᾶσιν, περιεφρόνει τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς· ἐπιτοσοῦτον γὲ τότε D τῆς τοῦ ἐναντίων ἐκράτησεν ἐπιβουλῆς, ὡς ἀσμένως αὐτῷ παραχωρῆσαι τῶν κατὰ τὴν αἴγυπτον ἐκκλησιῶν, καὶ ὅπου τούτῳ μόλις εἶχαι κωνσταντίου γράμμασιν, ἐκ τῆς ἰταλίας ἐπανελθεῖν· τὸ μὲν οὖν αἴτιον, καθότι ἀθανασίου πᾶσης τοῖς ἄλλοις οὐκ ἀφῃρέθη τῆς ἐκκλησίας, τοῦτο εἰκάζω εἶναι· τῶν δὲ λοιποῖς μονονουχὶ διωγμὸς συνῆλθεν ἑλληνικῷ παραπλήσιος· φυγαίτε γὰρ ἐπῳμοντο ἐπισκόποις ἀντιδιάζοντες τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων ἀναινομένων· καὶ ἐκκλήσιοι οἶκοι, τῶν μὲν ἀφῃροῦντο· τοῖς δ' παρεδίδοντο· ἡ δὲ αἴγυπτος

τέως τότων ἀπειρέθη ἦν, ἔτι ἀθανασίῳ τῷ βίῳ ἐφειμένῳ.

Aistarum calamitatum expers interim fuit, Athanasio adhuc superstite.

Κεφ. ιγ'.

Ὡς μὴ ἐυδόξιον δημόφιλος ἀρειανὸς κωνσταντινουπόλεως γίνεται· τὸ δ' εὐσεβὲς, ἐυάγριον προχειρίζονται· καὶ ὅσα τῷ ἡμετέρῳ ἐνθεσθῆναι συγγράμματι.

Caput XIII.

Quomodo Demophilus Arianus post Eudoxiũ factus sit Episcopus Constantinopoleos: Orthodoxi vero Evagrium elegerint. Et de persecutione ob eam rem excitata.

Τῷ δὲ βασιλεῖ ἀλένθ τὴν παρ' ὀρόντῃ, ἀντιόχειαν καταλαβεῖν ἐδόκει· ἐχομένῳ δὲ ἀπὸ τῆσδε, τελευτᾷ τὸν βίον εὐδόξιος, ἐπὶ ἑνδεκα ἐνιαυτοῖς κρατήσας τῶν ἐν τῇ κωνσταντινουπόλει ἐκκλησιῶν· ἀντὶ δὲ ταύτας δημόφιλος, χειροτονηθεὶς εἰς τὴν ἀπὸ διαδοχὴν ὥρᾳ τῷ τὰ ἀρείᾳ φρονέντων· οἱ δὲ τὸ δόγματος τὸ ἐν νικαίᾳ συνόδῳ, νομίσαντες εἰς καιρὸν αὐτοῖς τάδε συμβεβηκέναι, ψηφίζονται ἐυαγρίου τινα ἐπισκοπεῖν αὐτῶν· χειροτονεῖ δὲ τοῦτον εὐσάβιος, ὃς τὴν ἀντιοχέων πρόσθεν διεῖπεν ἐκκλησίαν· μεταβληθεὶς γὰρ ἰωβιάνου ἐπὶ τῆς ὑποστροφίας φυγῆς, λάθρα τότε ἐν κωνσταντίνου πόλει διέτριβε, σὺν ὁμοδόξοις αὐτῷ διδάσκων, καὶ προτρεπόμενος ἐπὶ ταύτης μένειν ἀεὶ τὸ θεῖον γνώμης· ἐντεῦθεν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἀρείας αἱρέσεως πρὸς σφᾶς ἀνακινηθέντες, χαλεπῶς ἐδίωκον σὺν ὕβρεσι τὸ ἐυαγρίου χειροτονίας· ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα γνοὺς, ἐν νικομηδείᾳ τέως τὴν ὁδὸν ἔσχε· δείσας δὲ τὸ πόλεως μή τι πάθῃ ὑποστάσεως, σύνοιδε πέμψας στρατιώτας εἰς κωνσταντινούπολιν, ἐς ἱκανὸς ἐνόμισεν εἰς τοῦτο· εὐσάβιον δὲ συλληφθέντα, προστάξεν ἐν βιζύῃ πόλει τῆς θράκης διαίτᾳν, καὶ ἐυάγριον ἑτέρωθι ἀπάγεσθαι· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἔσχε.

Nterea Imperator Valens Antiochiam ad Orontem sitam proficisci decrevit. Qui dum in itinere esset, Eudoxius ex hac vita discessit, undecim annis Episcopatu Constantinopolis perfunctus. Demophilus vero, ejus loco ab Arianis ordinatus, Ecclesias urbis regiæ administrandas suscepit. Verum Nicænæ fidei propugnatores, opportunũ sibi tempus oblatum rati, Evagrium quendam sibi Episcopum delegerunt. Hunc Eustathius, is qui olim Antiochenam Ecclesiam rexerat, ordinavit. Namque is, cum Jovianus ipsum ab exilio revocasset, clam eo tempore Constantinopoli morabatur, Homusianos docens, atque exhortans, ut in eadem de Divinitate sententia permanerent. Hinc igitur Ariani ad seditionem commoti, fautores ordinationis Evagrii acerbe persequi cœperunt. Quibus cognitis, Imperator Nicomediæ aliquantisper substitit. Ac veritus nè quid mali urbi regiæ per seditionem accideret, milites eo mittere decrevit, quantos ad eam rem satis esse judicabat. Et Eustathium quidem comprehensum, in oppidũ Thraciæ Bizuam relegari jussit: Evagrium vero alio abduci. Atque hæc quidem gesta sunt in hunc modum.

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῶν περὶ εὐσεβῆ τῶν ἐυζώων ὀρθοδόξων, ἃ ἐν ἁλὶ πλοίῳ μίσις θαλάσσης κατέκαυσεν ἐν νικομηδείᾳ.

Cap. XIV.

De octoginta Orthodoxis Presbyteris, quos Valens medio in mari combussit Nicomediæ.

Θρασύτεροι δὲ, ὡς φιλεῖ συμβαίνειν τοῖς εὐτυχέσιν, οἱ τὰ ἀρεία φρονέντες γεγόμενοι, οὐκ ἀνεκτὰ ἐπεβάλλοντο τοῖς ἀπὸ τῆς εὐνοίας δόξης· οἱ δὲ, εἴς τε σῶμα ὑβριζόμενοι, ἀρχοί τε καὶ δεσμωτηρίοις παραδιδόμενοι, καὶ τὰς οὐσίας κατ' ὀλίγον διαπανώμενοι ταῖς ἐνθένδε συχνῶς συμβαινούσαις ζημίαις, ἔγνωσαν δεηθῆναι τοῦ βασιλέως, ὅπως τινὰ τῶν δεινῶν ἐυρεθεν

Ariani vero, ut in rebus secundis evenire solet, insolentiores facti, eos qui ab ipsis dissentiebãt, acerbissime persequi instituerunt. Qui cum & cruciatus corporis sustinerent, & ad Præsidum tribunalia & carceres traherentur, & ob crebra quæ inde ipsis eveniebant damna, facultatibus suis paulatim nudarentur, Imperatori supplicare decreverunt, ut his calamitatibus aliqua ex parte

liberarentur. Hujus rei causa octoginta viros Ecclesiasticos delegerunt, inter quos Urbanus, Theodorus ac Menedemus principem locum obtinebant. Qui cum Nicomediam venissent, libellum Valenti obtulerunt, in quo ea perscripserant, quæ ad causam ipsorum pertinerent. At Valens, quamvis supra modum indignaretur, iræ tamen suæ gravitatem non prodidit: sed clam mandavit Præfecto, ut eos comprehensos interficeret. Præfectus vero, timens ne vulgus seditionem concitaret, si tot pii viri qui nihil deliquerant, præter jus ac rationem occiderentur, simulat se exilio eos addicere. Et tanquam in exilium mittendos, navigio imponi jubet, quod quidem illi forti animo ferre parati erant. Porro cum ad medium Astaceni sinus navigando pervenissent, nautæ, succensa nave, sicut ipsis fuerat imperatum, in scapham desilientes abscedunt. Navis vero ipsa secundo ventu impulsa, Dacibizam usque, qui locus est in Bithynia ad mare situs, valuit pervenire. Sed simul atque ad terram appulit, dissoluta unà cum ipsis hominibus conflagravit.

ἀπαλλαγὴν· καὶ ἐκκλησιαστικὸς ὀγδοήκοντα ἄνδρας ἐπὶ τοῦτο εἵλοντο, ὧν ἡγεῖτο ἐρέσιός τε Θεόδωρος καὶ μενέδημος· οἳ δὴ εἰς Νικομήδειαν ἀφίκοντο, βιβλίον ἐπέδωκαν τὰ κατ' αὐτοὺς ἐγγράψαντες· ὁ δὲ, σφόδρα θυμωθείς, ὅσον ὠργίσθη οὐκ ἐξήνεγκε δῆλον· λάθρᾳ δὲ ὑπάρχῳ προστάττει συλλαβεῖν αὐτοὺς καὶ ἀνελεῖν· ὁ δὲ ὕπαρχος δείσας μὴ στασιάσῃ τὸ πλῆθος, τοσούτων εὐλαβῶν ἀνδρῶν καὶ μηδὲν ἠδικηκότων ὡσαλόγως ἀναιρεμένων, πάντας καθαδικάζειν αὐτῶν ὑπεξαίρεσιν φυγῆς ἐπὶ τοῦτο δὲ πέμπων αὐτοὺς, εἰς πλοῖον ἐνεβίβασεν, οὐκ ἀγνῶς τάδε παθεῖν ὑπομένοντας· ἐπεὶ οἱ πλέοντες κατὰ μέσον τὸν ἀσταῖον καλούμενον κόλπον ἐγκύουσι, καὶ μὴν ναῦται περὶ τὸ σκάφος ὑφάψαντες, ὡς ἦν αὐτοῖς προστεταγμένον, ὑπεχώρουν εἰς τὸ ἐφόλκιον μεταπηδήσαντες· ἡ δὲ ναῦς ὑπὸ ἐπιφόρου αὔρας ἐλαυνομένη, ἄχρι δακιβίζης, χωρίου τῆς Θρᾴκης βιθυνίας, ὁρμήσασα πρὸς τὸν πλοῦν ἅμα τῇ γῇ προσέσχε, καὶ διελυθὲν, σὺν αὐτοῖς ἀνδράσι κατεφλέγησα.

Cap. XV.

De dissensione inter Eusebium Cæsariensem Episcopum & Basilium Magnum; & quomodo Ariani sumpta ex eo fiducia, Cæsariensem Ecclesiam adorti sunt, ac repulsi.

At Valens, relicta Nicomedia, Antiochiam versus iter fecit. Quo quidem tempore cum in Cappadociam venisset, Orthodoxos, ut solebat, exagitare, & illius Provinciæ Ecclesias Arianis tradere studuit. Idque eo faciliùs se consecuturum sperabat, quod dissensio quædam ac simultas intercederet inter Basilium & Eusebium, qui tunc Cæsariensem Ecclesiam administrabat. Qua de causa Basilius se in Pontum receperat, & cum Monachis illic Philosophantibus versabatur. Populus vero, ac præcipue optimi quique ac prudentissimi, Eusebium suspectum habere cœperunt: eique fugam viti, tum ob vitam, tum ob eloquentiam celeberrimi assignantes; deserere illum, & seorsum collectas agere meditabantur. Verum Basilius quidem, ne Ecclesia ipsius causâ

Κεφ. ιε'.

Περὶ τῆς διαφορᾶς εὐσεβίου τοῦ καισαρείας, καὶ βασιλείου τοῦ μεγάλου· ὡς ἐντεῦθεν οἱ ἀρειανοὶ θαῤῥοῦντες, τῆς καισαρείων ἐπιστρατῶσι, καὶ ἀποκρούονται.

Οὐάλης δὲ καταλιπὼν τὴν νικομήδειαν, ἐπὶ τὴν ἀντιόχειαν ὁδὸν ἐποιεῖτο· ἐν τούτῳ δὲ, καππαδόκας ἐνδημήσας, ὅπερ εἰώθει ποιεῖν, ἐπαύδαζε κακῶν τοὺς ὀρθοφρονοῦντας, καὶ τὰς ἐνθάδε ἐκκλησίας παραδιδόναι τοῖς τὰ ἀρείου φρονοῦσι· ῥᾳδίως τε τοῦτο κατορθώσειν ὤετο, ἐκ διαφορᾶς τινὸς εἰς λύπην καταστᾶσαν βασιλείου εὐσεβίῳ τότε ἐπισκοπεύοντι τὴν καισαρέων ἐκκλησίαν· διὸ καὶ πρὸς τὸν πόντον ὑπεχώρησε, καὶ τοῖς ἐνθάδε φιλοσοφοῦσι μοναχοῖς συνῆν· τὸ δὲ πλῆθος, καὶ μάλιστα οἱ κεράπσοι καὶ σοφώτεροι, ἐν ὑποψίᾳ τοῦ εὐσεβίου εἶχον· καὶ ὡς φυγῆς αἴτιον ἐνόμιζον ἀνδρὸς εὐδοκιμωτάτου ἐν τῷ βίῳ καὶ λόγου, ἀπολιπεῖν αὐτὸν ἐβουλεύοντο, καὶ καθ' ἑαυτοὺς συνάγειν· ἀλλ' ὁ μὲν, ἵνα μὴ καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐπιτρέψῃ τὴν ἐκκλησίαν οὐκ ἐάσει

θορυβεῖν

θορύβων διὰ τὰς ἐπαναστάσεις τῶν ἑτεροδόξων, ἐν τοῖς περὶ τὸν Πόντον φροντιστηρίοις ἡσυχίαν ἦγε. Βασιλέα δὲ καὶ αὐτὸν ἀμφ' αὐτὸν Ἐπισκόπους, ἀεὶ γὰρ αὐτῷ συνῆσαν τῆς Ἀρείου αἱρέσεως, προθυμοτέρους εἰς τὴν Ἐπιχείρησιν ἐποίει ἡ βασιλείου ἀπουσία, καὶ τὸ περὶ εὐσέβιον τοῦ λαοῦ μῖσος· ἀπέβη δὲ προσφιλὲς αὐτοῖς· ἅμα γὰρ ἠγγέλθησαν Ἐπὶ Καππαδοκίαν ἐλαύνειν, καταλιπὼν τὸν Πόντον βασίλειος, ἐθελονταὶς εἰς καισάρειαν ἦκε· καὶ εὐσεβίῳ προσεπάμυνε, ἕνεκα ἦν· τῇ δὲ ἐκκλησίᾳ εἰς καιρὸν τοῖς λόγοις ἐπήμυνεν· ὁ δὲ βάλης ἀπολυχὼν τῆς προθυμίας, ἄπρακτος ἅμα τοῖς σὺν αὐτῷ Ἐπισκόποις ἀπεχώρησε τότε.

perturbaretur, quæ alioqui ob hæreticorum insultus tumultibus nequaquam vacua erat, in Monasteriis Ponti quietè degebat. Imperatori vero & Episcopis qui cum illo erant, secum enim perpetuo habebat Arianæ sectæ Antistites, animos addiderat absentia Basilii, & odium multitudinis adversus Eusebium. Verum conatus præter sententiam ipsis successit. Etenim simulatque nuntiatum est eos in Cappadociam contendere, Basilius Ponto decedens, suopte motu venit Cæsaream. Et cum Eusebio quidem in gratiam reversus est: Ecclesiam vero opportune admodum eloquentiæ suæ subsidio adjuvit. Valens itaque unà cum Episcopis quos secum habebat conatu suo depulsus, tum quidem re infecta discessit.

Κεφ. ις'.

Περὶ τοῦ βασιλίου πῶς καππαδοκῶν ἐπιστρέψαντος, καὶ ὡς πρὸς βάλεντα παῤῥησίας ἀπὸ.

Μετὰ χρόνον δὲ πάλιν εἰς καππαδοκίαν ἐλθὼν, καταλαμβάνει βασίλειον τὰς τῆδε ἐκκλησίας Ἐπιτραπέντα μὴ τὴν εὐσεβίου τελευτήν· βουλευσάμενον δὲ αὐτὸν ἐξελάσαι, ἔσχε κωλύσας τῆς Ἐπιβουλῆς· ἅμα γὰρ τῇ Ἐπιχειρήσει λέγεται τῆς ἐχομένης νυκτὸς, τὴν αὐτοῦ γαμετὴν φοβεῖσθαι δείματα, καὶ γαλάτου τὸν υἱὸν ὃν μόνον εἶχε, ταχέως νόσῳ ἀποθανεῖν· ἐδόκει δὲ πᾶσι, τιμωρούμενον τὸν Θεὸν τῶν κατὰ βασιλείου βεβουλευμένων, Ἐπὶ κακώσει τῶν τεκόντων, ἀπολέσαι τὸν παῖδα· ταῦτα δὴ καὶ βάλης ἀπελάμβανεν· ἀμέλει ἀποθανόντος μὲν τοῦ υἱέος, ἐκέπι αὐτὸν ἠνώχλησεν· ἐν ᾧ δὲ φοβῶν, καὶ κακῶς ἔχων ἔμελλε τελευτᾶν, πέμψας πρὸς αὐτὸν ἀνιβόλων ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ κάμνοντος ἔυξατο, ἅμα γὰρ ἀφικέσθαι εἰς καισάρειαν, μεταπεσάμενος ὁ ὕπαρχος τὸν βασίλειον, ἐκέλευσε τὰ βασιλέως φρονεῖν· ἀπειθοῦντι δὲ, ἠπείλησε θάνατον· τὸν δὲ φάναι, πολλοῦ ἄξιον ἔσεσθαι αὐτῷ, καὶ μεγίστων δώσειν χάριν, ὡς ἂν τάχιστα τοῦ δεσμοῦ τοῦ σώματος ἀπαλλάξειεν· ἐπεὶ δὲ τῇ τότε ἡμέρᾳ καὶ τὴν ἑξῆς νύκτα ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ ὕπαρχος βουλεύεσθαι,

Cap. XVI.

Quomodo post Eusebium Basilius Ecclesiam Cappadocum regendam susceperit: & de insigni ejus adversus Valentem in dicendo libertate.

Verum aliquanto post Valens in Cappadociam reversus, Basilium post mortem Eusebii Ecclesiis illius Provinciæ regendis Præfectum reperit. Quem cum inde expellere constituisset, ab incœpto desistere coactus est. Nam simulatque id aggressus fuisset, insequenti nocte uxor ejus in somnis terrefacta dicitur, & Galates filius quem unicum habebat, repentina morte præreptus. Omnesque ita censuerunt, Deum ulciscentem insidias quæ adversus Basilium structæ essent, ad puniendos parentes, filium è medio sustulisse. Ipse etiam Valens ita judicavit. Certe mortuo filio, nullam amplius molestiam exhibuit Basilio. Dum autem supereset, & morbo oppressus jamjam morituru crederetur, misit ad Basilium, rogans atque obtestans ut pro ægroto Deum precari vellet. Cum enim veniisset Cæsaream, statim Præfectus Prætorio evocatum ad se Basilium, eandem cum Principe fidei doctrinam amplecti jussit: mortem minatus nisi obtemperaret. Basilius vero respondisse fertur, magno id sibi lucro fore, seque ingentia largiturum, ut quam citissime corporis vinculis liberaretur. Cumque Præfectus jussisset, ut eo die & insequenti nocte consilium

caperet, neve inconsiderate in apertum A rueret periculum, sed ut postridie adesset suamque sententiam promeret: mihi vero, inquit Basilius, deliberatione opus non est. Idem enim qui nunc sum, cras etiam ero. Nam cum ipse creatura sim, nunquam adduci potero, ut mei similem adorem, Deumque confitear, utque ejusdem tecum & cum Imperatore cultus particeps sim. Etsi enim admodum conspicui, nec modicæ orbis terrarum parti imperatis, non ideo tamen hominibus gratificari decet, fidem vero in Deum negligere: quam ego quidem nunquam prodiderim, nec si bonorum B proscriptione, aut exilio, aut capitali sententia damnatus fuero. Nihil enim horum me dolore afficere poterit. Nam opes quidem nullas habeo, sed pallium duntaxat & paucos libros. In terris autem ita dego, quasi peregrinus. Corpus vero præ imbecillitate, post primam inflictam plagam, sensu doloris & cruciatibus superius erit. Quæ cum libere dixisset Basilius, Præfectus virtutem viri admiratus, rem Imperatori nuntiavit. Ille, cum festus Theophaniorum dies ageretur, unà cum Comitibus suis & protectoribus ad Ecclesiam processit: & muneribus suis ad altare oblatis, in colloquium venit cum Basilio, cumque tum ob prudentiam, tum ob decorem atque gravitatem quâ sacerdotii munus obibat, & conventus agebat, magnopere suspexit. Paulo post tamen adversariorum calumniis effectum est, ut in exilium mitteretur. Iamque aderat nox quâ id perficiendum videbatur. Cum repente febris Imperatoris filium corripiens, ancipiti ac periculoso morbo oppressit, Pater ipse humi provolutus, filium adhuc superstitem lugebat. Cumque ad inopiam consilii redactus esset, & omnibus modis incolumem sibi filium restitui studeret, permisit familiaribus, ut Basilium accerserent ad visendum ægrum. Id enim ipse ei mandare non audebat, quem paulo ante contumelia affecisset. Simulatque adfuit Basilius, puer melius habere cœpit: adeo ut multi affirmaverint, puerum omnino moriturum non fuisse, nisi unà cum Basilio hæreticos etiam advocasset Valens, qui pro filio precarentur. Quin etiam Præfectus eodē tempore in morbum incidisse fertur: cumq; supplicaret

καὶ μὴ ἀπροσκέπτως εἰς παρόψιν ἀφίκοιτο κίνδυνον, εἰς δὲ τὴν ὑστεραίαν παρεῖναι καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην δηλῶσαι. ἐμοὶ μὲν, ἔφη, ὁ δεῖ βουλῆς· αὐτός γὰρ εἰμι καὶ τῇ ὑστεραίᾳ· κτῆμα γὰρ ὤν, οὐκ ἀνέξομαι τὸν ὅμοιον προσκυνεῖν καὶ θεὸν ὁμολογεῖν, οὐδὲ κοινωνὸς σοί τε καὶ βασιλεῖ τῆς θρησκείας εἶναι· εἰ γὰρ καὶ λίαν ἐπίσημοι τυγχάνετε, καὶ οὐκ ὀλίγης ἡγεῖσθε τῆς οἰκουμένης μοίρας, ἀ πρῶτα τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις χαριστέον· ὀλιγωρήσαι τῆς εἰς τὸ θεῖον πίστεως, ἣν οὐκ ἂν ποτε προδοίην, οὔτε δήμευσιν οὐσίας, οὔτε ἐπαγελείαν φυγὴν, οὔτε θάνατον καταδικαζόντων· ἐπεὶ τούτων οὐδέν με ἀνιᾷν δυνήσεται· εἴγε οὐσίαν μὲν οὐκ ἔχω, ῥάκος τε καὶ βιβλία ὀλίγα· οἰκῶ δὲ τὴν γῆν, ὡς ἂν παροδεύων· σῶμα δὲ δι' ἀσθένειαν, πρὸ τῆς πρώτης πληγῆς, αἰσθήσεως καὶ βασάνων κρεῖττον· τοιαῦτα βασιλεῖ παρρησιασαμένῳ, θαυμάσας τὸ ἀνδρὸς τὴν ἀρετὴν ὁ ὕπαρχος ἀνήγγειλε τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ, ἐπιλελυμένης τῆς τῶν Θεοφανίων ἑορτῆς, σὺν τοῖς ἄρχουσι καὶ δορυφόροις εἰς τὴν ἐκκλησίαν προῆλθε, δῶρα τὰ τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσήνεγκεν, καὶ εἰς λόγους ἀμφ' ἤλθε, καὶ σοφίας καὶ τοῦ τὸ ἱεράσθαι καὶ ἐκκλησιάζειν κόσμου τῆς εὐταξίας ἐπήνεσεν· ἐπεὶ δὲ ὁμιλίας εἰς μακρὰν ἐκ διαβολῆς τῶν αἰτιῶν, ὑπεροψίαν αὐτὸν οἰκεῖν· καὶ ἡ νὺξ παρῆν, καθ' ἣν ἐδόκει τοῦτο γίνεσθαι· ἐξαπίνης δὲ πυρετὸς ἐπλάκη τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, καὶ ἀθεράπευτον καὶ σφαλερὰν νόσον καθέλκει καὶ ὁ παῖς ἤδη τῷ ἐδάφει ἐρρίπτετο, ὅτι ζῶντα τὸν παῖδα πενθῶν· ἀμηχανῶν δὲ καὶ παντοχόθεν σῶσαι αὐτὸν προσδοκῶν ἔχειν, ἐπιτρέπει τοῖς οἰκείοις, μεταπέμψασθαι τὸν ἄνδρα εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ κειμένου· ἐναγχος γὰρ ὑβρισμένῳ, ἠδείτο αὐτὸς αὐτὸν καλεῖν· ἅμα δὲ παρῆν, καὶ ὁ παῖς ῥᾳον ἔσχεν· ὡς πολλοὺς τότε ἰσχυρίζεσθαι, ὡς οὐκ ἂν ἀπολώλει, εἰ μὴ τὸν ἑτεροδόξους ἅμα βασιλεῖ συνεκάλεσεν, ὑπὲρ τοῦ παιδὸς εὐχομένους· λόγῳ δὲ τὸν ὕπαρχον νόσῳ τότε προσπεσεῖν· ἀντιβολοῦντα δὲ

καὶ Θαυμάσιον αὐτὸν ὑγιᾶ ἠρέθιζε· ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἃ θαυμαστὰ ἴσως δόξειεν ἂν τῷ Βασιλίῳ σκοπεῖσθαι, ἀνδρὶ φιλοσοφωτάτῳ τε καὶ λόγοις ὑπερφυῶς εὐδοκιμήσαντι.

A ac veniam peteret, salutem recuperasse. Verum hæc minus admirabilia fortasse videbuntur in Basilio, viro excellenti Philosophia prædito, & ob doctrinam atque eloquentiam ubique celebrato.

Κεφ. ιζ'.

Περὶ τῆς συμμαχίας Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου· καὶ ὡς ἄμφω ἠκριβωμένοι ἦσαν τὴν σοφίαν, τῶν ἐν Νικαίᾳ δογμάτων ὑπερίσταντο.

Caput XVII.

De societate inita inter Basilium & Gregorium Theologum: & quomodo ambo excellenti doctrina præditi, Nicænam fidem defenderunt.

Σύγχρονοι δὲ ὄντες ἀλλήλοις τε καὶ γρηγόριος, ὁμοζήλοι ταῖς ἀρεταῖς, ὡς εἰπεῖν, ἐγνωρίζοντο· ἄμφω γὰρ νέοι ὄντες, ἱμερίῳ καὶ Προαιρεσίῳ, τοῖς τότε δοκιμωτάτοις Σοφισταῖς ἐν Ἀθήναις ἐφοίτησαν· μετὰ ταῦτα δὲ, ἐν Ἀντιοχείᾳ Λιβανίῳ τῷ Σύρῳ. Σοφιστεύειν δὲ καὶ δίκας ἀγορεύειν ὑπεριδόντες, φιλοσοφεῖν ἔγνωσαν κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας νόμον· ἐπεὶ καὶ τοῖς μαθήμασι τοῖς παρ' Ἕλλησι φιλοσόφων ἐνδιατρίψαντες, καὶ τὰς ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν λόγων ἐξακριβώσαντες ἐκ τῶν ἀρχαίων, τὰς μὲν ἀπὸ τοῦ μείζονος ἐν ταῖς ἑρμηνείαις τῶν ἱερῶν βιβλίων εὐδοκιμησάντων, μέγα ὄφελος κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ἐκόμισαν τοῖς ὁμοδόξοις τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων· ἑκάτερος γὰρ ἀνδρείως συνίστατο τότε τῷ δόγματι πρὸς τοὺς τὰ ἀρεῖα φρονοῦντας καὶ διήλεγχεν ὡς μήτε τἄλλα ὀρθῶς φρονοῦντας, μήτε τὰς ἀρίστας δόξας, ἃς μάλιστα ἐπηρείαζον· κοινῇ δὲ συνθήκην, ἢ ὅρκῳ, ὡς πρός τινων ἐπυθόμην, οὐ κινδύνους ἐμερίσαντο καὶ βασιλέως μὲν, τὰς πρὸς τὸν Πόντον ἀφεστώσας πόλεις, συνοικίας τε μοναχῶν πολλὰς ἐκεῖσε καταστήσασθαι, καὶ τὰ πλήθη διδάσκων, ὁμοίως αὐτῷ φρονεῖν ἐπείθε· γρηγορίου δὲ, Ναζιανζοῦ πόλεως μικρᾶς ἐπισκοπεῖν μὲν τὸν αὐτὸν πατέρα λαχόντος, ἀλλαχοῦ τε τότε χάριν, καὶ μάλιστα τῆς κωνσταντινουπόλεως συνεχῶς ἐπιδημεῖ· καὶ πολλῷ ὕστερον τῆδε λαῷ προστατεῖν ἐπετράπη ψήφῳ πολλῶν ἱερέων· μήτε γὰρ ἐπισκόπου μήτε ἐκκλησίας οὔσης ἐνθάδε, κινδυνεύειν μηκέτι εἶναι λοιπὸν ἐν κωνσταντινουπόλει τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου.

B Iste porro & Gregorius, pari virtutis studio dediti, iisdem temporibus floruerunt. Ambo enim adhuc adolescentes, Himerium & Proæresium, Sophistas ea tempestate celebertimos, Athenis audierunt: postea vero Libanium Syrum Antiochiæ. Sed cum sophisticam professionem & causidicinam tandem sprevissent, juxta sacras Ecclesia leges philosophari decreverunt. Porro cum aliquantum temporis in disciplinis Philosophorum Gentilium consumpsissent, & sacrarum literarum expositionē partim ex commentariis Origenis, partim ex aliis, qui vel ante Origenem, vel post illum, in sacris voluminibus interpre- C tandis non mediocrem laudem adepti sunt, accurate didicissent, maximo adjumento fuerunt iis qui ex eo tempore fidem Nicæni Concilii sequebantur. Uterque enim eam doctrinam fortiter asserebat adversus Arianos. Eosque coarguebat, quòd neque alia recte intelligerent, nec ipsas Origenis opiniones, quibus præcipue nitebantur. Ex communi autem consensu, sive, ut à nonnullis accepi, sortito, pericula inter se partiti sunt. Et Basilius quidem urbes Ponto finitimas circumiens, multa illic Mona- D chorum domicilia constituit, & populis prædicans, ut eandem cum ipso doctrinam fidei sequerentur persuasit. Gregorius vero Episcopatum Nazianzi, quod est oppidum Cappadociæ, post parentis obitum sortitus, ejusdem rei causâ tum aliis in locis, tum præcipue Constantinopoli, diu multumque versatus est, Nec multo post ejus civitatis Episcopus multorum Antistitum suffragio est constitutus. Nam cum nec Episcopus, nec Ecclesia illic esset, parum aberat quin doctrina Nicænæ fidei Constantinopoli in posterum extingueretur.

A

CAPUT XVIII.

De persecutione quæ facta est Antiochiæ ad Orontem: & de Basilica Beati Thomæ Apostoli Edessæ; & de collecta; deque confessione Edessenorum.

PORro Imperator cum Antiochiam venisset, cunctos qui Nicænorum Patrum doctrinæ adhærebant, tum ex illius civitatis, tum ex vicinarum urbium Ecclesiis ejecit, omnique supplicio-rum genere oppressit. Adeo ut nonnulli affirment, multos ejus jussu variis modis B interfectos, quosdam etiam in Orontem fluvium præcipitatos fuisse. Cumque didicisset in urbe Edessa insignem esse Basilicam, Thomæ Apostoli nomine nuncupatam, ejus spectandæ causâ eò perrexit. Porro cum plebem Ecclesiæ Catholicæ in campo juxta civitatem collectas agere vidisset, nam & illic Catholicis ademptæ erant Ecclesiæ, Præfectum graviter objurgavisse, & pugno maxillam ejus percussisse dicitur, quòd contra ipsius præceptum, hujusmodi conventus fieri permisisset. At Modestus, hoc enim nomine vocabatur Præfectus; licet alterius sectæ esset, C clam tamen Edessenos submovit, ut caverent, ne postero die ad consuetum locum precandi causâ convenirent. Sibi namque ab Imperatore præceptum esse, ut in eos qui deprehensi essent adnimadverteret. Ac Præfectus quidem ista minabatur, prospiciens ut nemo eorum, vel certe quam paucissimi in discrimen venirent, utque ipsemet Imperatoris iram effugeret. Verum Edesseni spretis hujusmodi minis, primo diluculo, majore quam antea studio confluxerunt, & consuetum locum occuparunt. Ea re nuntiata, Modestus D quid ageret nesciebat. Et quamvis in hoc rerum statu inops consilii esset, nihilominus ad campum perrexit. Interea mulier quædam puerum manu raptans, secus quam mulierem decet, pallium incomposite trahens militarem manum quæ Præfectum anteibat perrupit, quasi ad magni momenti negotium festinans. Quod cum vidisset Modestus, mulierem comprehendi jussit. Et accersitam ad se interrogavit, quæ causa cursus tam contenti esset. Respondit illa: ut citius perveniam ad campum, in quo populus Ecclesiæ Catholicæ congregatur. Tum

ΚΕΦ. ιή.

Περὶ ᾧ ἐμνήσθην ἐν τῇ πρὸς ὀρόντῃ Ἀντιοχείᾳ διωγμὸς ἐγένετο τῶν ἐν τῇδε ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν ἐν τῇ ἐφ' ἑσπέρᾳ εὐκτηρίᾳ τοῦ ἁγίου Θωμᾶ, καὶ περὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς σωφρονίσεως, καὶ ὁμολογίας τῶν ἐδεσσηνῶν.

ΕΠεὶ δὲ εἰς Ἀντιόχειαν παρεγένετο ὁ βασιλεὺς, πανταχόθεν ἐξήλασε τῶν ἐκκλησιῶν τῶν τῇδε, καὶ τῶν ἐκ τῆς πλησίον πόλεως, τοὺς ὁμοίως φρονοῦντας τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσι, καὶ πάσῃ ὁδαπαῖς ἐπέτρεψεν αὐτοὺς πιμωρίαις ὡς καὶ τινας ἐκβυρίζεσθαι, πολλοὺς δὲ καὶ πνῖξαι λεῖν ἄλλοις τε τρόποις, καὶ εἰς τὸν ὀρόντην ποταμὸν ἐμβάλλεσθαι προσέταξε. μαθὼν δὲ ἐν ἐδέσσῃ εὐκλήεσσαν ἐπιφανὲς εἶναι θωμᾶ ἀπόστολε ἐπώνυμον, ἦλθε τοῦτο ἐσόμενον ἀφαιρεθέντων τῶν ἐνταῦθα τῶν εὐκτηρίων οἴκων, θεασάμενος ἐν πεδίῳ πρὸ τῆς ἀστεως συναγομένους τοὺς ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας, λέγεται τὸν καθόλου ὕπαρχον λοιδορήσαντα, καὶ πύξι κατὰ τῆς σιαγόνος πλῆξαι· ἐπὶ τῶν αὐτοῦ προστάξει συγχωρήσαντα ἡγεμόνα τοιαύτας συνόδους· ὁ δὲ μόδεστος τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ ὑπάρχῳ ἦν, καίπερ ἑτεροδόξου ὢν, λάθρα τοῖς ἐδεσσηνοῖς ἐμήνυσε, φυλάξασθαι τὴν ὑστεραίαν μὴ συνελθεῖν εἰς τὸν εἰωθότα τόπον εὐξομένους· εἶναι γὰρ ἐπὶ προστεταγμένον παρὰ βασιλέως, πιμωρεῖσθαι αὐτοὺς ἁλισκομένους· καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἠπείλει, ἢ ὀλίγους, ἢ μηδένα τῶν ὄχλων κινδυνεῦσαι, καὶ αὐτὸν παραλείως ἀποδράναι πρὸς τὴν βασιλέως ὀργήν· οἱ δὲ ἐδεσσηνοὶ, παρ' ὀλίγα ποιησάμενοι τὴν ἀπειλὴν, ἀποδυτέρῳ πρωΐ, συνέρρεον ἔωθεν, καὶ τὸν εἰωθότα τόπον ἐπλήρων· ὁ δὲ μόδεστος, ἀγγελθέντος τοῦτο, οὐκ εἶχεν ὅ, τι καὶ ποιήσειεν· ἀμηχανῶν δὲ τοῖς παροῦσιν, ὅμως ἐπὶ τὸ πεδίον ἤει· γυνή τις παιδάριον ἕλκουσα, καὶ τὸ φάρος εἰκῆ ἐπισυρομένη παρὰ τὸν πρόποδα γυναικὸς κόσμον, ὡς ἐπί τι ἀποδαῖον ἐπειγομένη, τὴν πομπὴν ἡγεμόνος ὑπάρχου στρατιωτικὴν τίνα διέκοψεν· ἰδὼν δὲ μόδεστος, προσέταξεν αὐτὴν συλληφθῆναι καὶ προσκαλεσάμενος, ἀπαιτεῖ λέγειν τὴν αἰτίαν τῆς σπουδῆς, ἵνα τάχιον καταλάβοι τὸ πεδίον, ἔνθα συνάγονται οἱ ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας· ἡ δὲ

ἔη, ἔφη μόδες Θ, οὐκ ἔγνως αὐτίκα μέλλειν ἐκεῖσε τὸν ὕπαρχον ἰέναι, καὶ ὃς ἂν ἔυρῃ, πάντας ἀναιρήσειν· ναίχι ἀκήκοα, φησί· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα δρόμου δεῖμοι, ἵνα μὴ τοῦ καιροῦ καλόπιν γένωμαι, καὶ ἁμάρτω τῆς παρὰ Θεοῦ μαρτυρίας· ἀτὰρ, τί γε τοῦτο τὸ παιδίον μεθ' ἑαυτῆς ἄγεις, ἤρετο ὁ ὕπαρχος· ὡς ἄγε καὶ αὐτό, ἔφη, ἵνα κοινοῦ πάθους μεταλάχῃ, καὶ τῆς ἴσων ἀξιωθείη· θαυμάσας ὁ Μόδεστος τὴν γυναικὸς ἀνδρείαν, ἀνέστρεψεν εἰς τὰ βασίλεια· καὶ κοινωσάμενος τῷ κρατοῦντι περὶ αὐτῆς, ἔπεισε μὴ χρῆναι τὸ δόξαν ἐπιτελεῖν, αἰσχρὸν τοῦτο καὶ ἀσύμφορον ὑπάρξαι· ἡμῖν δὲ τῶν ἐδεσσηνῶν πόλις, παντὶ μεῖ τὸν εἰρημένον τρόπον ὑπὲρ τοῦ δόγματος ὡμολόγησεν.

A Modestus: tune sola, inquit, ignoras Præfectum eo statim venturum esse, & quotquot invenerit, simul omnes interfecturum? Immo vero, ait mulier, audivi. Atque idcirco cursu mihi opus est, ne tardius eò veniam, & Martyrii gloria priver. Tum Præfectus interrogavit. Cur vero puerum hunc tecum ducis? Ut & ipse, inquit mulier, particeps sit communis mali, & pari cum aliis præmio afficiatur. Admiratus mulieris fortitudinem Modestus, ad palatium recurrit. Cumque mulieris facinus Principi retulisset, persuasit ut ab incœpto desisteret; nec honestum, nec utile id esse B ostendens. Ad hunc modum Edessenorum civitas universa Christi cultum confessa est.

Κεφ. ιθ'.

Τελευτᾷ μεγάλη ἀθανασίῳ, καὶ λευκίῳ ἀριανοφρονος ἀνοδος τοῦ θρόνου, καὶ ὅσα κατὰ τὰς ἐν αἰγύπτῳ ἐκκλησίας κατέλαβε· καὶ ὡς πέτρος ὁ μετ' ἀθανάσιον, διαδρὰς εἰς ῥώμην φεύγει.

Ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ἐτελεύτησεν ὁ ἀθανασίου τοῦ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἀμφὶ ἓξ καὶ πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίους ἐνιαυτοὺς τὴν ἀρχιερωσύνην ἀνύσας· τῶν δὲ τὰ ἀρείῳ φρονούντων ἐν τάχει τὴν αὐτοῦ τελευτὴν διαλαβόντων, ἐκ εἰς μακρὰν εὐζώιος τοῦ ἀγριόμορφος, ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς ἀρείου αἱρέσεως ἐφεστὼς, τὸν αὐτῷ δὲ καὶ μάγνος ὁ τῶν θησαυρῶν ταμίας παρὰ βασιλέως ἀποσταλείς, πέτρον μὲν ᾧ τὴν ἐπισκοπὴν ἐπέτρεψεν ἀθανάσιος, συλλαβόμενοι καθεῖρξαν· λευκίῳ δὲ τὴν ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν παρέδωκαν· ἐνθένδε, ὅθεν δεῦ ἀλλαχόσε χαλεπώτερον σωσθῆναι διαβεβήκασι ἐν αἰγύπτῳ· συμφοραί τε συμφοραῖς ἐπιγινόμεναι, τὸν ἀπὸ τοῦ καθόλου ἐκκλησίας D ὅπλον· ἅμα γὰρ ἀλεξανδρέων ἐνέβημεν, ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας καταλαβεῖν ἐπεχείρησεν· ἀνιστάντος δὲ τοῦ πλήθους, πάσεως αἰτία τοῖς κληρικοῖς ἐπλάκη καὶ ταῖς ἱερείαις παρθένοις· ὡς πολεμίων δὲ καταδραμόντων τὴν πόλιν, οἱ μὲν ἔφευγον· οἱ δὲ, διωκόμενοι καὶ ἁλισκόμενοι, καὶ δεσμῶται ἐφέροντο· καὶ ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου ἀγόμενοι, ἐτιμωροῦντο, οἱ μὲν, ὄνυξι καὶ βοείαις αἰκιζόμενοι· οἱ δὲ καὶ λαμπάσι πυρὸς φλεγόμενοι· ἀλλάδοξον δὲ ἦν, ταῖς πυρείαις ἐπιδιῶναι·

Caput XIX.

De obitu magni Athanasii, cujus sedem invasit Lucius Arianus: Et quot malis afflictæ sint Ægypti Ecclesiæ: & quomodo Petrus successor Athanasii, fuga elapsus, Romam perrexit.

Sub idem tempus Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus, fato functus est, cum sex & quadraginta circiter annos sacerdotium obtinuisset. Cumque mors ejus celeriter ab Arianis nuntiata fuisset, haud multo post Euzoius Arianæ partis in urbe Antiochia Episcopus, & unà cum illo Magnus Comes sacrarum largitionum ab Imperatore missus, Petrum quidem, cui Athanasius Episcopatum commiserat, comprehensum custodiæ mandarunt: Lucio vero Alexandrinam Ecclesiam tradiderunt. Hinc factum est ut Ægyptii acerbius vexati sint quàm reliquæ Provinciæ; & calamitates aliæ super alias ingruentes populum Ecclesiæ Catholicæ oppresserint. Nam simul atque Lucius Alexandriam venit, Ecclesias occupare aggressus est. Sed cum vulgus palam ei restitisset, Clerici & sacratæ virgines velut seditionis authores in crimen vocati sunt. Prorsus autem quasi civitas ab hostibus occupata esset, alii fugiebant, alii à persequentibus capiebantur, & in vincula conjecti custodiebantur. Alii è carcere producti, pars ungulis ferreis & loris bubulis, pars ardentibus facibus perusti, cruciabantur. Instarque miraculi videbatur, post tormenta supervivere.

Mori vero antequam hujusmodi cruciatus inferrentur, aut exilio damnari, optabile censebatur. Et hæc quidem fiebant in hunc modum. Episcopus autem Petrus è carcere elapsus, conscensa nave, ad Episcopum urbis Romæ, utpote ejusdem cum ipso fidei sectatorem, se contulit. Ariani vero, licet numero pauci, Ecclesias obtinuerunt. Eodem tempore Imperatoris rescriptum supervenit, ut ex Concilii Nicæni sectatoribus, quotquot jussisset Lucius Alexandria & universa Ægypto expellerentur. Sic enim mandatum fuerat Præfecto Ægypti. Porro Euzoius, rebus quas instituerat ad exitum perductis, Antiochiam reversus est.

ἀποθανεῖν ἢ πρὸ τούτων πείρας, ἢ ὑπερεξίαν οἰκεῖν καὶ αδικα δικαδῆναι, ζημιῶδες ἐνομίζετο· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἐγίνετο· πέτρος δὲ ὁ ἐπίσκοπος, διαδρὰς ἀπὸ δεσμωτηρίου, ὡς πρὸς ὁμόδοξον τὸν ῥωμαίων ἐπίσκοπον, πρὸς ἐπιλυχὼν, ἀνέπλευσεν· οἱ δὲ ἀρείου, καίπερ ὀλίγοι ὄντες, τῶν ἐκκλησιῶν ἐκράτησαν· ἐν ἄνω δὲ καὶ βασιλέως ἐπηκολούθησε πρόσταγμα, τοὺς ὁμοδόξους τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσιν, ἀλεξανδρείας τε καὶ αὐτῆς αἰγύπτου ἀπελαύνειν ὅσους ἐκέλευε λύκιος· ὃς ἐγκρατὴς πρότερον ἁλμύρου τοῦ ἡγεμόνος τοῦ ἔθνους εὐζώου δὲ καλουμένου ὧν ἐπαύδαζεν, ἐπὶ τὴν ἀντιοχειαν ἀνέστρεψεν.

Cap. XX.

De persecutione Monachorum Ægypti, & discipulorum sancti Antonii, qui ob rectæ fidei doctrinam in quandam insulam deportati fuerant; & de miraculis quæ perpetrarunt.

Κεφ. κ'.

Περὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν ἐν αἰγύπτῳ μοναχῶν, καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ ἁγίου ἀντωνίου· ὡς δηλ. τὸ ὀρθὸν δόγμα ἐν τινι νησίδι ἐκπεριορίσθησαν, καὶ τῶν θαυμάτων ἃ διεπράτοντο.

AT Lucius, adjuncto sibi Duce Ægypti, cum magna militum manu, adversus Monachos in solitudine degentes expeditionem suscepit. Sic enim existimabat, si homines tranquillitatis amantes molestius exagitaret, fore ut illos sibi morigeros haberet, eaque potissimum ratione Christianos in urbibus agentes ad suas partes traduceret. Multi enim tunc temporis admirabiles viri regionum illarum Monasteriis præerant, omnesque pariter opinionem Arii aversabantur. Quorum testimonio adhærens multitudo vulgi, eandem cum illis doctrinam fidei profitebatur: quippe quæ de dogmatibus disputare & garrire, neque vellet, neque nosset: penes illos autem veritatem esse crederet, qui virtutem factis ipsis profiterentur. Cujusmodi tunc Monachorum Præfectos fuisse accepimus, Macarios duos, de quibus jam antea dictum est; & Pambo atque Heraclidem, & cæteros Antonii discipulos. Lucius igitur, cum animadverteret fieri non posse, ut Ariani superiores essent Catholicis, nisi istos Monachos in Arianorum sententiam pertraxisset, vi eos cogere aggressus est, quando verbis persuadere non poterat. Sed ne sic quidem voti sui compos factus est: illis mori quoque, si opus esset, paratis, & cervices suas gladiis ultro subjicientibus potius, quam ut Synodi Nicænæ decreta violarent,

Ὁ δὲ λύκιος βαλαλεῶν τὸν ἡγεμόνα τῶν ἐν αἰγύπτῳ στρατιωτῶν, σὺν πλήθει ἐπεστράτευσε τοῖς ἐν ταῖς ἐρήμοις μοναχοῖς· ὤετο γὰρ ἴσως εἰ διενοχλήσειεν αὐτοὺς ἡσυχίας ἐρῶντας, πειθηνίους ἕξειν, καὶ ταύτῃ μάλιστα δοῦ ἐν ταῖς πόλεσι χριστιανοὺς πρὸς αὐτὸν μεταστήσειν· καθόπ πολλοὶ καὶ θεοσέβειαι ἀνδρες προϊσάν τότε τῶν αὐτόθι μοναστηρίων, καὶ πάντες τὴν αἱρετικὴν δόξαν ἀπεστρέφοντο· τῇ γὰρ τῶν μαρτυρία ὁ τὸ πλῆθος ἐπόμενον, ὁμοίως ἐφέρετο· διαλέγεσθαι μὲν καὶ περὶ δογμάτων ἀδολεσχεῖν ὅτε θέλοι, ὅτε ὄπισθεν παρ' ἐκείνους ἢ πίστιν εἶναι τὴν ἀληθεστάτην, οἱ τοῖς ἔργοις τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνύμενοι· ὁποίους τότε τῶν αἰγυπτίων ἀσκητῶν ἡγεμόνας γνησίους ἀνεμάθομεν, τοὺς δύο μακαρίους, οὓς ἐν τοῖς πρόσθεν ἔγνωμεν καὶ πάμβωνα, καὶ ἡρακλείδην, καὶ λαπάθην ἀντωνίου μαθητάς· λογισάμενος δὲ ὁ λύκιος ὡς οὐκ ἐγγενήσεται τοῖς ἀρείου βεβαίως κρατῆσαι τῶν ἀπὸ τὰ καθόλου ἐκκλησίας, εἰ μὴ δοῦ μοναχοὺς τούτους ὁμόφρονας σφίσιν ἀποδείξειεν, ἐπεχείρει βιάζεσθαι· πείθειν γὰρ οὐκ ἠδύνατο· διημάρτανε δὲ καὶ ὅτως τοῦτο πᾶ· εἰ καὶ ἀποθανεῖν δέοι, παρεσκευασμένων αὐτῶν, καὶ δοῦ αὐχένας ἑτοίμως ὑποβαλλόντων τοῖς ξίφεσιν, ἢ τῶν ἐν νικαίᾳ δοξάντων

ὑπερειδεῖν· λέγεται δὲ τότε προσδοκωμένων αὐτοῖς ἐπιθήσεσθαι τῶν στρατιωτῶν, διακομισθῆναι πρὸς αὐτὸν ἐκ πολλοῦ τὰ ἄρθρα ἀπεσκληκότα, καὶ ἐπὶ ποδῶν στῆναι μὴ δυνάμενον· ἐπεὶ δὲ ἐλαίῳ τοῦτον ἔχρισαν, παρεκελεύσαντο, ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ, ὃν λεκιὸς διώκει, ἀναστῆσαι, καὶ οἴκαδε ἀπιέναι· ἀναπηδήσαντος δὲ ὑγιοῦς γενόμενος ὁ ἄνθρωπος, ἀναφανδὸν ἀπέδειξε τὴν ἁπλότητα χρῆναι δοξάζειν τούτους, οἷς καὶ Θεὸς αὐτὸς ἀληθῆ ἔπεψηφίσατο, καὶ ἡσυχάζοντα λεκιὸν ἐκάλεσεν ἐπακούσας καὶ τὸν κάμνοντα ἰασάμενος· ἀλλ' ὅμως τοῦτο μελεμελήθησαν οἱ τότε τοῖς μοναχοῖς ἐπιβουλεύοντες· εἰσότε δὴ νύκτωρ αὐτοὺς συλλαβόμενοι, διήγαγον εἰς αἰγυπτίαν τινὰ νῆσον ὑπὸ λιμνῶν κυκλουμένην· ὥκουν δὲ ταύτην ἄνδρες ἀμύητοι χριστιανῶν δογμάτων, καὶ δαίμονες· καθάπερ καὶ παλαιόν τε ναὸς παρ' αὐτοῖς ὄντας, πολὺ τότε σέβας εἶχον· ὡς δὴ καὶ ἔφασαν, φασὶν ἅμα τῇ ἐπιβάσει τῶν ἀνδρῶν, δαίμονι συναυθα κεχρηματικέναι τὴν θυγατέρα ἱερέως εἰς ἀπάντησιν αὐτοῖς ἐλθεῖν· θεούσης δὲ καὶ βοώσης τὴν κόρης, καταπλαγέντες οἱ τῆδε ἄνθρωποι τῷ αἰφνιδίῳ καὶ θαυμαστῷ πράγματι, εἶπόν τε ὡς ὁ θεὸς τῇ νήσῳ ἐγκρύπτει ἢ σὺν ἱερεῖ πεσεῖται ἔφερε, πλανωμένη δὲ ἐπὶ γῆν κυλινδουμένη, ἱκέτευε μέγα ἀνακραγεῖν· ἤδη καὶ πρὸς ἡμᾶς ἥκετε, ὦ μεγάλου Θεοῦ θεράποντες· νῆσον γὰρ τοῦτο παλαιὸν ἡμῖν ἐστιν οἰκητήριον· ὀκλοῦμεν δὲ οὐδενὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀγνῶτες, αὐτόθι λανθάνομεν, ταύταις ταῖς λίμναις περικεκλεισμένοι πάντοθεν· εἰ δὲ τοῦτο φίλον ὑμῖν, δέχεσθε τὸ ἡμέτερον κλῆμα, καὶ οἰκεῖον ποιήσασθε· ἡμεῖς δὲ ὑπεικόμεν. Ταῦτα μὲν τοιαῦτα ἠφίει φωνάς· ἐπιμησάντων δὲ τῷ δαιμονίῳ τῶν ἀμφὶ μακάριον, ἡ παῖς ἐσωφρόνησεν· ἐνταῦθεν δὲ ὁ αὐτὸς πατὴρ σὺν τοῖς οἰκείοις, καὶ ἡ νῆσος πανδημεὶ εἰς χριστιανισμὸν μεταβαλεῖ· καὶ ἀμελήσαντες καθελόντες τὸν παρ' αὐτοῖς ναὸν, εἰς ἐκκλησίαν μετεσκεύασαν· ταῦτα δὲ τοῖς ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἀγγελλόμενα, ἐμεγάλως ἐλύπει τὸν λεκιόν· ἐκινδύνευε γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν ἰδίων μισεῖσθαι, ὡς οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλὰ αὐτῷ τῷ Θεῷ πόλεμον προφανῶς καταγγέλλων· αὐτίκα τε λάθρα σὺν ἀμφὶ μακάριον ἐπὶ τὰ ἴδια ἤθη καὶ τὴν ἔρημον ἐπανελθεῖν προσέταξεν· ὁ μὲν οὖν λεκιὸς

A Porro eo ipso tempore quo milites in eos impetum facturi erant, quidam ad eos perlatus esse dicitur, cujus artus jamdudum ita arefacti erant atque extenuati, ut pedibus insistere non posset. Quem cum oleo unxissent, jusserunt ut in nomine Christi quem Lucius persequebatur, exsurgeret ac domum rediret. Ille autem repente sanatus, perspicue demonstravit, illorum doctrinæ assentiendum esse, penes quos Deus veritatem esse testatus fuisset; etiam cum accusatione Lucii invocantes ipsum exaudiens, & ægrotum sanitati B restituens. Nec idcirco tamen resipuerunt ii qui Monachis istis insidiabantur: sed noctu eos comprehensos, in quandam Ægypti insulam quæ paludibus undique cincta est, abduxerunt. Incolæ ejus insulæ, religionis Christianæ penitus expertes erant, & dæmonum cultui dediti. Templum enim quod apud ipsos erat vetustissimum, summa religione venerabantur. Eò cum appulissent, fertur filiam sacerdotis quæ à dæmone obsessa erat, illis è nave egredientibus obviam venisse. Quæ cum curreret clamaretque, insulani repentinâ & im- C provisâ re stupefacti, puellam sequebantur. Postquam vero accessit ad navem quæ sanctos senes vehebat, ejulans & humi provoluta supplicare cœpit, altaque voce clamare: Quid ad nos venistis, ô famuli magni Dei? Hæc enim insula nobis vetus domicilium est. Nemini molesti sumus: sed cunctis mortalibus ignoti, hic delitescimus, paludibus istis undique circumclusi. Quod si vobis ita placet, hanc nostram possessionem accipite, & vestro juri vindicate: nos ea cedimus. Et puella quidem hæc vociferabatur. Sed cum Macarius ejusque comites dæmonem objurgas- D sent, puella ad sanam mentem rediit. Quo facto, & pater virginis illius cum omni familia, & universa insula ad Christianam religionem conversa est: & fanum quod apud ipsos erat demoliti, in Ecclesiam commutarunt. Hæc cum Alexandriæ nuntiata essent, Lucium non mediocri dolore affecerunt. Verebatur enim, ne ipse in suorum odiũ incurreret, quippe qui non hominibus, sed Deo ipsi bellum indixisset. Statim igitur occulte mandavit, ut qui cum Macario erant, ad suas sedes & in solitudinem reverterentur. Ac Lucius quidem

Ægyptum hoc modo perturbavit. Quæ quidem per id tempus non Didymo solum Philosopho qui ea tempestate floruit, sed & aliis doctissimis viris emicabat. Ad istorum igitur virorum, & ad Monachorum de quibus dixi virtutem oculos adjiciens Ecclesia Ægypti, Lucio ejusque asseclis repugnabat. Et quanquam persecutionem sustineret, Arianos tamen multitudine longe superabat.

A ὧδε τὴν αἴγυπτον ἐδόνει· ὑπὸ ᾧ τέτον τὸν χρόνον, ὐ μόνῳ διδύμῳ τῷ φιλοσόφῳ κατ' ἐκεῖνο καιρὸν ἀκμάζοντι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ἐλλογίμοις διέπρεπεν· ὧν εἰς τὴν ἀρείαν ἀποβλέπουσα καὶ τῶν αὐλόθι μοναχῶν, ἐναντίως εἶχε τοῖς ἀμφὶ λύκιον· παρὰ δοκίμει ᾗ δὲ ἀρείᾳ τοῖς πλήθεσι, καὶ διωκομένη ἡ καθ' αὐτὸν ἐκκλησία.

Caput XXI.

Enumeratio Provinciarum in quibus Nicæna fides prædicabatur: & de Scytharum fide, deque Vetranione ejus Gentis Episcopo.

IDem quoque tunc temporis apud Osdroenos accidit; & apud Cappadoces, quippe quibus par quoddam mirabile prorsusque divinum obtigerat, Basilius scilicet primarię apud ipsos urbis Cæsareæ Episcopus, & Gregorius Nazianzi. Syria vero & finitimæ Provinciæ, ac præcipue civitas Antiochia, in maxima perturbatione ac tumultu versabantur: cum Ariani quidem numero plures essent & Ecclesias obtinerent: Catholici tamen haudquaquam pauci essent, quos Eustathianos & Paulinianos vocabant; quibus Paulinus præerat ac Meletius, ut supra retulimus. Horum ope Antiochensis Ecclesia, cum parum abfuisset quin universa Arianam amplecteretur hæresin, ægre admodum Imperatoris conatibus & eorum qui apud Imperatorem plurimum poterant, resistere valuit. Ubicunque enim à generosis & fortibus viris Ecclesiæ regebantur, populi, ut verisimile est, priorem sententiam non mutabant. Certe Scythas hanc ob causam in pristina fide permansisse narrant. Hæc autem Provincia multas urbes & vicos continet & castella. Metropolim autem habet Tomes, urbem magnam & opulentam, ad mare sitam, in sinistro latere Ponti Euxini. Porro vetus illic consuetudo etiamnum manet, ut totius Provinciæ Ecclesias unus tantum regat Episcopus. Per id tempus Ecclesiis illis præerat Vetranio, tunc cum Imperator Valens ad Urbem Tomes advenit. Qui cum Ecclesiam ejus loci ingressus esset, & ut solebat suaderet Episcopo, ut cum Arianis communicaret, Vetranio cõstanter & libere

B

Κεφ. κα'.

Κατάλογ. τ. τόπων, ἔνθα τὸ δόγμα τῶν ἐν νικαίᾳ ἐπικρατεῖ. καὶ περὶ τ. τῶν σκυθῶν πίστεως, καὶ βετρανίωνος τ. ἡγεμόνος τ. ἔθνους.

ΤΟῦτο ᾗ τότε συνέβαινε καθ' ὅσον χρόνοις· ὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καππαδόκαις, οἷς τε ξυνωρίδα τινὰ θείαν ἔ λογιωτάτην λαχεῖν, βασίλειον τὸν καισαρείας τ. παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπον, καὶ γρηγόριον τὸν ναζιανζ. συνεῖδ ᾗ καὶ τὰ πέριξ ἔθνη, καὶ μάλισα ἡ τῶν αὐλοχων πόλις, ἐν ἀταξίαις καὶ ταραχαῖς ἦσαν πᾶσι C νων μὴν ὅλων τῶν τὰ ἀρείᾳ φρονέντων, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐχόντων· ὀλίγων ᾗ ὄντων καὶ τῶν ἀπὸ τ. καθόλε ἐκκλησίας, ὃς εὐσεβανὲς καὶ παυλιανὲς ὠνόμαζον, ὧν ἡγεῖτο παυλῖνός τε καὶ μελέτι, ὡς ἐν τοῖς πρόσθεν ἔγνωμεν· διὰ ᾗ τέτες, ἡ αὐλιοχέων ἐκκλησία πᾶσα κινδυνεύσασα γρέαθ τῆς ἀρείε αἱρέσεως, μόλις ὑπερέσχεν ἐναντίον τ. βασιλέως ἀσεβῆς, καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν δυναμένων· ὡς ἔοικε γῶ, εἰ συνέβη αὐτοῖς τὰς ἐκκλησίας ἰθύνειν, ὐ μεθεβάλοντο τ. πρόσθεν δόξης τὰ πλήθη· ἀμέλει καὶ σκυθας λόγ. διὰ ταύτην αἰτίαν ὑπὸ τ. αὐτῆς μένειν πίσεως· τέτο ᾗ τὸ ἔθν. D πολλὰς μὲν ἔχει πόλεις καὶ κώμας, καὶ φρέαμα· μητρόπολις ᾗ ἐστὶ τόμις, πόλις μεγάλη καὶ εὐδαίμων πρὸς λιος, ἐξθωνύμων εἰσπλέοντι τὸν εὔξεινον καὶ λέμβρον πόντον· εἰσέτι ᾗ καὶ νῦν ἔθ. παλαιὸν συνθάδε κρατεῖ, ὃ παύλος ἔθνες ἕνα τὸν ἐκκλησίας ἐπισκοπεῖν· καὶ δὴ τὸν παρόντα καιρὸν, ἐπετρόπθυε τέτων βρεταννίων· καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἦκεν εἰς τόμιν· ἐπεὶ ᾗ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀφίκετο, καὶ ὡς εἰώθει ἐπικαλεῖν αὐτὸν κοινωνεῖν τοῖς ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέσεως, ἀνδρείως μάλα πρὸς τὸν κραταιὸν παρρησιά-

παῤῥησιασάμενον περὶ τοῦ δόγματος τῆς ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, καὶ ἐλιπεν αὐτὸν, καὶ εἰς ἑτέραν ἦλθεν ἐκκλησίαν· καὶ ὁ λαὸς ἐπηκολούθησε· σχεδὸν γὰρ πᾶσα ἡ πόλις συνελήλυθεισαν, βασιλέα ὀψόμενοι, καὶ νεώτερόν τι ἔσεσθαί πρᾶγμα δοκήσαντες· ἀπολειφθεὶς δὲ Οὐάλης σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, χαλεπῶς ἤνεγκε τὴν ὕβριν· καὶ συλληφθέντα Βρεταννίωνα, εἰς ἐπαρχίαν ἀγεσθαι παρεσκεύασε· καὶ οὐκ εἰς μακρὰν αὖθις ἐπανάγεσθαι ἐπέτρεψε· χαλεπαίνοντας γὰρ οἶμαι τοὺς Σκύθας, ἐδεδίει μή τι νεωτερίσωσιν· ἀνδρείους τε Ὄντας ἀμφω, καὶ τῇ θέσει τῶν τόπων, ἀναγκαίους τῇ ῥωμαίων οἰκουμένῃ, καὶ τῶν κατὰ τόδε τὸ κλίμα βαρβάρων προβεβλημένους· Βρεταννίων μὲν οὖν ὧδε κρείττων ἀνεφάνη τῆς ἐκ παιδὸς ἀσκήσεως· ἄλλα ἀγαθὸς, καὶ ἐπιεικὴς βίου ἐπήμενος, ὡς καὶ αὐτοὶ Σκύθαι μαρτυροῦσιν· ὡς ἅπαν ὁ πᾶς κλῆρος ἐπειράθη διὰ τούτων τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς, πλὴν τῶν πρὸς ἑσπέραν τῆς ἀρχομένης τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τὰ ἐπέκεινα ῥωμαίων ἦρχεν Οὐαλεντιανὸς, ἐπαινέτης τε ὢν τοῦ δόγματος τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, καὶ εὐλαβῶς εἰς ἅπαν περὶ τὸ θεῖον ἔχων· ὡς μήτε ἐπιτάξειν τοῖς ἱερεῦσι μηδὲν, μήτε ἄλλως αἱρεῖσθαι νεωτερίζειν ἐπὶ χείρονι ἢ ἀμείνονι δοκεῖν περὶ τοῦ τῆς ἐκκλησίας θεσμοῦ· τάδε γὰρ κρείττω τοῦ αὐτοῦ ἐπιμασίας ἡγεῖτο, καίπερ βασιλεὺς ἄριστος γεγονὼς, καὶ ἱκανὸς ἄρχειν διὰ τῶν πραγμάτων φανείς.

A coram Imperatore locutus de doctrina fidei Nicænæ, ab eo discessit, & ad aliam Ecclesiam se contulit: quem populus quoque secutus est. Universa autem fere civitas confluxerat, Imperatoris videndi causâ, & quia novi quidpiam eventurum credebatur. At Valens unâ cum suis derelictus, contumeliam iniquo animo tulit. Quocirca Vetranionem comprehensum, in exilium abduci jubet: nec multo post redeundi ei copiam fecit. Nam cum Scythas, ut opinor, ob exilium Episcopi sui indignantes videret, metuere cœpit ne quid novarum B rerum molirentur. Norat enim eos forti animo præditos esse, & ob situm locorum, utiles ac necessarios esse Imperio Romano, valli instar objectos finitimis Barbaris. Hunc in modum Vetranio conatus Principis superavit: vir & in reliquis rebus eximius, & vitæ integritate conspicuus, sicut ipsemet Scythæ testantur. His de causis omnes fere ubique clerici Imperatoris iram experti sunt, exceptis Occidentalium partium Ecclesiis. In illis enim regionibus regnabat Valentinianus, qui & Nicænæ Synodi doctrinam sequebatur, & erga C divinum numen adeo piè erat affectus, ut neque imperaret quidquam sacerdotibus, neque omnino novare aliquid in Ecclesiasticis sustineret, si quid sibi deterius aut rectius visum fuisset. Has enim res, examine ac judicio suo præstantiores esse existimabat, quamvis eximius esset Imperator, & ad res gerendas, ut experimento patuit, aptissimus.

Κεφ. κδ'.

Ὅτι κατ' ἐκεῖνον καιρὸν κινηθέντος περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγου, ἐκυρώθη ὁμοούσιον λέγειν πατρί τε καὶ υἱῷ.

Caput XXII.

Quomodo tunc temporis cum de Spiritu D Sancto mota esset quæstio, eum Patri & Filio consubstantialem esse decretum est.

ΕΝ τούτῳ δὲ πάλιν, ἤδη μὲν πρότερον ἐξαμένη, νῦν δὲ πλέον ἐπιδοῦσα ἡ ζήτησις ἦν, εἰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ταυτόν τε καὶ ἑνὶ ὁμοούσιον δοξάζειν προσῆκεν· ἐμετριάσθη τε περὶ τούτου πολλὰ διαλέξεις, οὐκ ἧττον ἢ πρότερον περὶ τοῦ Θεοῦ λόγου συνέβησαν· καὶ τοῦτο δὲ ἀλλήλοις συνεφέροντο οἵ τε ἀνόμοιον καὶ ὁμοιούσιον τὸν υἱὸν

EOdem tempore rursus mota est quæstio, utrum Spiritus Sanctus ejusdem cum Patre & Filio substantiæ censendus esset, quæ quidem quæstio cum jam pridem cœpta fuisset, tunc maximum incrementum acceperat. Multæ igitur hac de re disputationes magna contentione factæ, non minus quam antea de Dei Verbo. Porro in hac controversia Anomiani, & ii qui Filium Patri similem quoad substantiâ asserebant,

inter se consenserunt, Utrique enim Spiritum sanctum ministrum esse, & ordine atque honore tertium, & substantia dissimilem asseverabant. Quicunque vero Filium Patri consubstantialem esse profitebantur, idem quoque sentiebant de Spiritu. Quam doctrinam in Syria quidem Apollinaris Laodicenus: in Ægypto autem Athanasius Episcopus; in Cappadocia vero & in Ecclesiis Ponti, Basilius & Gregorius acerrime tutati sunt. Porro cum hæc quæstio agitaretur, & contendendi studio magis magisque in dies crescceret, Episcopus urbis Romæ, re comperta scripsit ad Orientis Ecclesias, ut Trinitate consubstantialem, & honore gloriaque æqualem, una cum Occidentalibus Episcopis confiterentur. Quo facto, utpote controversiâ judicio Romanæ Ecclesiæ terminatâ, singuli quievére: eaque quæstio finem tandem accepisse videbatur.

εἶναι λέγοντες· ἀμφότεροι γὰρ διακονικὸν καὶ τρίτον τῇ τάξει καὶ τῇ τιμῇ, καὶ τῇ οὐσίᾳ ἀλλοῖον τὸ πνεῦμα ἰσχυρίζοντο· ὅσοι δὲ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ἐδόξαζον, τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ἐφρόνουν· οὐκ ἀγνοῶ δὲ τοῦτο λόγῳ συνίσαντος, ὃν μὲν τῇ Συρίᾳ ἀπολλινάριος ὁ λαοδικεύς· ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος· ἐν δὲ καππαδόκαις καὶ ταῖς ἀνὰ τὸν Πόντον ἐκκλησίαις, βασίλειος καὶ γρηγόριος· ἀνακινουμένης δὲ τοιαύτης ζητήσεως, καὶ ὡς εἰκὸς ταῖς φιλονεικίαις ἐπιμηκυνομένης πλέον ἐπιδιδούσης, μαθὼν ὁ ῥώμης ἐπίσκοπος, ἔγραψε ταῖς ἀνὰ τὴν ἑῴαν ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς δύσεως ἱερεῦσι, περὶ τοῦ ἀμοούσιον καὶ ὁμόδοξον πεπιστεῦσθαι· τοῦτο δὲ ἤρεσε μὲν τοῖς ἀκεκινημένοις ἅπασι τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας ἡσυχίαν ἄγειν ἔκασοι, καὶ τὸ ἓν ἔχειν ἔδοξεν ἡ τοιαύτη ζήτησις.

Cap. XXIII.

De morte Liberii Episcopi Romani: deque Damaso & Vrsino qui post illum fuerunt. Et quod universus Occidens præter Mediolanum & Auxentium ejus Episcopum, recte sentiebat. Item de Synodo Romana quæ Auxentium deposuit, & de regula quam promulgavit.

PEr idem tempus mortuo Liberio, Damasus Romanæ sedis administrationem suscepit. Qua in ordinatione Ursinus quidam Diaconus quorundam suffragiis nominatus, cum repulsam passus esset, ferre non potuit: sed clam ab obscuris quibusdam Episcopis ordinatus, Ecclesiam discerpere, & separatim collectas agere conabatur. Diviso igitur populo, alii quidem istum, alii vero Damasum præferebant Episcopum. Hinc, ut verisimile est, ingens contentio ac seditio multitudinis exarsit: adeo ut malum ad vulnera & cædes usq; prorumperet. Donec Præfectus urbis, multis tum ex plebe, tum ex clero supplicio affectis, Ursini conatum repressit. Quod vero ad doctrinam fidei pertinet, nec Romani, nec ulli alii in Occidentis partibus, tunc temporis, sicut nec antea, inter se dissidebant: sed universi sententiam Nicænæ Synodi approbabant, & Trinitatem æqualis honoris ac potentiæ venerabantur. Excepto duntaxat Auxentio; qui tunc Mediolanensi

Κεφ. κγ'.

Περὶ τελευτῆς Λιβερίου ῥώμης, καὶ Δαμάσου καὶ Οὐρσίνου μετὰ τοῦτον· καὶ ὡς ἅπασα ἑσπέρα, πλὴν μεδιολάνων, καὶ Αὐξεντίου τοῦ ταύτης ἀρχιερέως· καὶ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἥτις καθεῖλεν Αὐξέντιον, καὶ τοῦ ὅρου ὃν ἐξέθετο.

ΠΕρὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Λιβερίου τελευτήσαντος, ἐπιτρέπεται Δάμασος τῆς ῥωμαίων θρόνου· ὑποψηφίου δὲ οὐ τῇ χειροτονίᾳ καὶ ὁρσίκιος τις διάκονος, ὑποτυχὼν οὐκ ἤνεγκε λάθρα δέ τινων ἀσήμων ἐπισκόπων χειροτονηθείς, διασπᾶν τὸν λαὸν ἐπεδάζε, καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησιάζειν μεμελετήκει· ὁ δὲ τοσοῦτος ἦν πλῆθος, οἱ μὲν τοῦτον, οἱ δὲ Δάμασον ἐπίσκοπον ἠξίουν· καὶ πολλὴ τὸν δῆμον, ὡς εἰκὸς, ἔρις εἶχε καὶ στάσις· ὡς μέχρι καὶ πραυμάτων καὶ φόνων τὸ κακὸν προελθεῖν· εἰ δὲ τὸ τῆς ῥώμης ὕπαρχον πολλοὺς δὴ δήμου καὶ τοῦ κλήρου πυρίαις ἐζημίωσαν, ἔπαυσε τὴν ὁρσικίου ἐπιχείρησιν· δογμάτων δὲ πέρι, ἃ χρὴ θαρσεῖν, ὅτε ῥωμαίοις διεφέρετο ὅτε ἕτεροι τῶν ἀνὰ τὴν δύσιν· ἀλλὰ πάντες τὰ δόξαντα τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσιν ἐπῄνουν, καὶ περὶ τοῦ ἰσοτίμου τε καὶ ἰσοδυνάμου ἐδόξαζον· πλὴν τῶν ἀμφὶ τὸν αὐξέντιον· ὃς πρεσβύτερος τότε τῆς ἐν μεδιολάνοις

ἐκκλησίας, ἅμα πσὶν ἐπεχείρει νεωτερίζειν, καὶ παρὰ τὴν κοινὴν συνθήκην τῶν πρὸ αὐτοῦ ἱερέων, τὸ ἀρεῖον δόγμα κραταιοῦν, καὶ τὰ ἴσα φρονεῖν τοῖς ἀνόμοιον τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα δοξάζουσι καὶ τὴν ὕστερον ἀναμορμύρουσαν ζήτησιν καταμιαίνουσάν τῶν ἀπὸ τῆς γαλλίας καὶ βενετίας, καὶ παρ' ἑτέρων τινῶν ταῦτα αὐξεντίῳ παρ' αὐτοῖς, ὃ πολλῷ ὕστερον συνελθοῦσι εἰς ῥώμην ἐπίσκοποι πολλῶν ἐθνῶν, ἐψηφίσαντο τὸ αὐτῶν κοινωνίας ἀλλότριον εἶναι αὐξέντιον, καὶ δεῖν ὁμοίως αὐτῷ δοξάζοντας βεβαίαν ὑμνεῖν τὴν παραδοθεῖσαν πίστιν παρὰ τῶν νικαίᾳ συνόδῳ τῶν ἐν ἀριμίνῳ δοξάντων ἐναντίων ταύτης, ἀκύρων ὄντων, ὡς μήτε ἐκ τῶν ῥωμαίων ἐπισκόπων, μήτε τῶν ἄλλων, συνθεμένων αὐτοῖς καὶ ὡς πολλῶν τῶν αὐτόθι συνελθόντων, ἀπαρεσκόντων τοῖς τότε παρ' αὐτῶν δεδογμένοις· ταῦτα δὲ ἔτω γνῶναι καὶ δόξαι, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπιστολὴ δαμάσου ῥωμαίων ἐπισκόπου, ὃς ὧν ἅμα αὐτῷ τότε συνελθόντων, πρὸς τοὺς ἰλλυριῶν ἐπισκόπους γραφεῖσα· ἔχει δὲ ὧδε.

Οἱ ἐπίσκοποι οἱ ἐπὶ τῆς ῥωμαίων εἰς τὸ ἱερὸν συνέδριον συνελθόντες, τοῖς ἐν τῷ ἰλλυρικῷ καθεσῶσιν ἐπισκόποις, δάμασος, καὶ οὐαλέριος, καὶ οἱ λοιποὶ, τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Πιστεύομεν τὴν ἁγίαν πίστιν ἡμῶν, ἣν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀποστόλων παρελήφθημεν, ταύτην καθέχειν, καὶ ταύτην τῷ λαῷ ὑφηγεῖσθαι· ἥτις ἀπὸ τῶν ὁσιωτάτων πρὸ ἡμῶν πατέρων, οὐδενὶ λόγῳ διαφωνεῖ· οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἁρμόζει διανοεῖσθαι τοὺς θεοῦ ἱερεῖς, ὑφ' ὧν δικαίου ἐστὶν τοὺς φοιτητὰς παιδεύεσθαι· ἀλλὰ δι' ἀναφορᾶς τῶν ἐν γαλλίᾳ καὶ βενετίᾳ ἀδελφῶν, ἐγνωμεν τινας αἱρέσεις παρεισάγειν· ὅπερ κακὸν μᾶλλον προφυλάττεσθαι ὀφείλουσιν οἱ ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀπειρία τινῶν ἢ ἁπλότητι οἰκείαις ἑρμηνείαις ἀνθίστανται· ἀπὸ δὲ τῶν διαφόρους διδασκαλίας διανοουμένων μὴ παρολισθαίνειν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῶν πατέρων ἡμῶν καλέχειν τὴν γνώμην, ὁσάκις ἂν διαφόροις βουλαῖς παραφέρωνται· τοιγαροῦν αὐξέντιον τὸν μεδιολάνων ἐξαιρέτως ἐν τούτῳ τῷ πράγματι καταγινώσκεσθαι προσγράφειν δίκαιον ἐστὶ, πάντας δεῖν ἐν τῷ ῥωμαίων κόσμῳ διδασκάλους ὁμοφρονεῖν, καὶ

A præsidens Ecclesiæ, cum paucis quibusdam res novas moliebatur, & contra communem consensum Occidentalium Episcoporum, Arii opinionem stabilire, & cum iis qui Filium ac Spiritum sanctum, juxta controversiam recens exortam, Patri dissimilem esse censebant, consentire nitebatur. Sed cum Episcopi Galliæ & Venetiæ, idem quoque tentari à quibusdam aliis retulissent, brevi post tempore Episcopi ex multis Provinciis Romam convenientes, Auxentium eosque qui idem cum illo sentirent, alienos esse à communione sua decreve-
B runt: utque fides quæ à Concilio Nicæno tradita erat, firma ac stabilis permaneret; infirmatis iis qui in Ariminensi Synodo contra illam fidem decreta erant, eo quòd nec Romanus Episcopus, nec alii gestis illis consensissent, multique etiam ex iis qui huic Synodo interfuerant, decreta ejus improbavissent. Hæc porro ita gesta constitutaque esse testatur Epistola Damasi, quam ille unà cum Episcopis qui tunc Romam convenerant, scripsit ad Episcopos Illyrici. Sic autem habet.

C *Episcopi ad sacrum Concilium Romæ congregati, Episcopis in Illyrico constitutis, Damasus, Valerius & reliqui, dilectis fratribus in Domino salutem.*

Credimus vos Sacro-sanctam fidem nostram, quæ super doctrina Apostolorum fundata est, retinere, eamque populo prædicare: quæ à Patrum decretis nulla ratione dissentit. Neque enim decet aliter sentire sacerdotes Dei, à quibus etiam sapientes eruditi debent. Vetum fratrum ex Gallia & Venetia relatione didicimus, nonnullos hæresin in-
D ducere studere. Quod malum non solum præcavere debent Episcopi, sed quæcunque seu per imperitiam, seu per simplicitatem quorundam, veris ac propriis interpretationibus adversantur: nec ab illis qui diversa dogmata comminiscuntur, abripi in errorem, sed potius Patrum nostrorũ decreta retinere, quoties illi variis consiliis temere circumferuntur. Quapropter Auxentium Mediolanensem præcipue in hoc negotio damnatum esse perscribunt. Æquum igitur est, ut omnes in orbe Romano Ecclesiarum doctores inter se consentiant, nec

diserepantibus doctrinis fidem contaminent. Nam cum hæreticorum improbitas vigere primum cœpisset, quemadmodum nunc, quod quidem Deus avertat, Arianorum viget blasphemia: Patres nostri trecenti decem & octo selecti, habito apud Nicæam tractatu, adversus arma diaboli hunc murum erexerunt, & hac antidoto lethalia venena repulerunt: ut Pater & Filius, unius Divinitatis, unius virtutis, uniusque figuræ esse crederentur. Spiritum autem Sanctum ejusdem quoque esse substantiæ credere debemus. Eum vero qui aliter sentiat, à communione nostra alienum esse decrevimus. Quam salutarem regulam & adorandam sanctionem, nonnulli violare conati sunt. Verum in ipso statim exordio, ab iis ipsis qui Arimini istud innovare aut attentare coacti fuerant, eo usque emendatum est, ut confessi sint se alia quadam disputatione deceptos esse, quam sententiæ à Nicænis Patribus promulgatæ contrariam esse minime advertissent. Neque enim præjudicium ullum afferri potuit ex numero eorum qui Arimini convenére: quandoquidem, uti supra diximus, illi ipsi qui per fraudem cedere aliquantulum visi sunt, postea meliore judicio usi, ea sibi displicere testati sunt. Perspicit igitur sinceritas vestra, hanc solam fidem, quæ juxta auctoritatem Apostolorum in urbe Nicæna fundata est, perpetua firmitate retinendam esse: eaque gloriari, nobiscum tum Orientales, qui se Catholicos esse profitentur, tum Occidentales. Credimus autem futurum brevi, ut qui alia sentiunt, à nostra communione separentur, ablato ipsis Episcoporum nomine: ita ut populi ab errore ipsorum liberati respirare possint. Nullo enim modo errorem multitudinis corrigere poterunt, cum ipsi errore implicentur. Vestræ igitur reverentiæ judicium cum omnium sacerdotum judicio consentiat: in qua fide vos stabiles & firmos manere confidimus. Nos vero ita vobiscum credere oportere, mutuis charitatis vestræ litteris ad nos datis ostendite.

A μὴ διαφόροις διδασκαλίαις τὴν πίστιν μιαίνῃ. ἦν γὰρ νίκα πρῶτον ἡ κακία τῶν αἱρετικῶν ἀναμάζειν ἤρξατο, ὡς καὶ νῦν μάλιστα, ὅπερ ἀποστρέφοι θεός, τῶν Ἀρειανῶν ἡ βλασφημία, οἱ πατέρες ἡμῶν τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπίλεκτοι, ἐν νικαίᾳ γενόμενοι συνέμαξαν, τεῖχος ὑπερασπίσαντες τῶν ὅπλων τοῦ διαβόλου ὠθεῖσαν, καὶ ταύτῃ τῇ ἀντιδότῳ τὰ θανάσιμα φάρμακα ἀπεώσαντο· ὥστε τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, μιᾶς θεότητος, μιᾶς ἀρετῆς, καὶ ἑνὸς χρήματος πιστεύεσθαι χρὴ καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πιστεύειν

B τὸν δὲ ἄλλως φρονοῦντα, ἀλλότριον εἶναι τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐκείναμεν· ὃν τῆς καθολικῆς ὅρον, καὶ τὴν προσκυνητὴν σέβειν πίστιν μάλιστα ἠθέλησαν· ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς, ἀπ' αὐτῶν τούτων οἵτινες τοῦτο ἐν ἀριμίνῳ ἀνανεώσασθαι, ἢ ψηλαφῆσαι ἠναγκάζοντο, μέχρι τοῦδε ἐπεισθῆναι ὡς ὁμολογεῖν αὐτοὺς ἑτέρᾳ τινὶ διαλέξει ὑφαρπασθῆναι, ὅπερ οὐκ ἐνόησαν τῇ τῶν πατέρων γνώμῃ τῇ ἐν νικαίᾳ ἀρεσάσῃ ἐναντίον εἶναι· οὐδὲ γὰρ προκριμά τι ἠδυνήθη γραφῆναι ἀπὸ τῶν ἐκείνων ἐν ἀριμίνῳ συναχθέντων, ὁπόσοι τινὲς

C μήτε Ῥωμαίων ἐπισκόπου, μήτε παρὰ πάντων τὴν γνώμην ἐκδέξασθαι, ὅτε βικεντίου, ὃς ἐπίτοις ἔτεσι τὴν ἐπισκοπὴν ἀσπίλως ἐφύλαξεν, ὅτε τῶν ἄλλων τοῖς τοιούτοις συγκαταβαινόντων· ὁπότε μάλιστα καθὼς προεῖπαμεν, αὐτοὶ οἵτινες καὶ συσκοτὴν ὑποκλίνεσθαι ἐδόξαν, ἔτοι καλλίονι γνώμῃ χρησάμενοι, ἀπαρέσκονται αὐλοῖς ταῦτα ἐμαρτύραντο· συνορᾷ ἐν ἡμέρᾳ καθαρότητος ταύτην μόνην τὴν πίστιν, ἥτις ἐν νικαίᾳ καὶ τὴν αὐθεντίαν τῶν ἀποστόλων ἐδεμελιώθη, ἀμετακίνητος βεβαιότητι καθεστέον εἶναι, ὡς μεθ' ἡμῶν

D ἴσας ἀναστρεφομένους τοὺς καθολικοὺς ἐπιγινώσκουσι, τοὺς δὲ αὐλικοὺς καινοτόμους πεύσονται ἐκ μακρὰν ἴσως ἄλλα νοοῦντας, αὐτῇ τῇ ἐπιχρήσει ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθήσεσθαι αὐλῶν. τὸ δὲ ἐπισκόπων ὄνομα ὡς ἴσασιν αὐλῶν τῆς πλάνης ἐλευθεραθέντας, ἀναπνεῦσαι ἐάσουσι· νῦν γὰρ τόπῳ διορθῶσαι δυνήσεται τὴν πλάνην τῶν ὄχλων, ὁπότε αὐλοὶ ὑπὸ τῆς πλάνης κατέχονται· συμφωνείτω δὲ μετὰ πάντων τῶν Θεοῦ ἱερέων, καὶ τῆς ὑμετέρας ὁμοιότητος ἡ γνώμη, ἐν ᾗ ὑμᾶς ἀγίους καὶ βεβαίους πιστεύομεν εἶναι· ἵνα ὅτως ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν πιστεύειν ὀφείλομεν, οὕτω καὶ ἡμῖν βεβαίοις τὴν ὑμετέρας ἀγάπης ἐπιδείξασθαι

Κεφ. κδ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου, ὅπως εἰς ἀρχιερέα προεβλήθη, καὶ ἐυζεβῶς τὰς λαὸς ἐπέστησεν· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν Φρυγίᾳ καινοτομιῶν, καὶ τοῦ πάσχα.

Οἱ μὲν δὴ πρὸς δύσιν ἱερεῖς ὧδε φθάσαντες σὺν παρ' αὐτοῖς νεωτερίζουσας, ἐμελῶς ἐφύλαττον τὴν ἐξ ἀρχῆθεν παράδοσιν αὐτοῖς πίστιν· ὡς κομιδῇ ὀλίγους ἐνθάδε ἑτεροδόξους γενέσθαι, καὶ σχεδὸν μόνους σὺν ἀμφὶ τὸν αὐξέντιον. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ οὗτος ἐκποδὼν ἐγένετο· τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, ἐτάραττε τὸ πλῆθος, ὁ τὸν αὐτὸν αἱρέμενοι τὴν μεδιολάνων ἐκκλησίαν ἐπισκοπεῖν· καὶ ἡ πόλις ἐκινδύνευεν· ἕκαστοι γὰρ ἀποτυχόντες, ἠπείλουν ποιεῖν ἃ φιλεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς τοιαύταις ταραχαῖς· δείσας δὲ τὴν τοῦ δήμου κίνησιν ἀμβρόσιος, ὁ τότε τὸ ἔθνος ἡγεμὼν, ἐλθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, συνεβούλευε παύεσθαι τῆς ἔριδος, νόμων ὑπομιμνήσκων, ὁμονοίας τε καὶ τῶν ἀπὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθῶν· ὅπως ἂν αὖθις πανσαμένοις τούτων δημηγορεῖν, ἐξαπίνης πάντες ἀφέμενοι τῆς πρὸς ἀλλήλους ὀργῆς, ἐπ' αὐτὸν τὸν σύμβουλον τῆς ὁμονοίας, ἀγαπητὸν τῆς ἐπισκοπῆς ψῆφον· καὶ βαπτίζεσθαι παρεκελεύοντο· ἐπὶ γὰρ ἀμύητον ἦν καὶ τὴν ἱερωσύνην προσλαμβάνειν ἐδέοντο· ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν παρῃτεῖτο, καὶ ἀνεβάλλετο, καὶ ἀτεχνῶς τὸ πρᾶγμα ἀπέφευγε· ὁ δὲ δῆμος ἐπέκειτο, καὶ τῆς ἔριδος οὐκ ἄλλως ἀνήσειν ἰσχυρίζετο, μὴ νεύσαντος τοῖς βασιλείοις ἀρχαῖς ἅμα τῇ περὶ τούτων ἀγγελίᾳ, λέγει Οὐαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς εὐξασθαι, καὶ χάριν φάναι ὁμολογεῖν τῷ Θεῷ, ὡς ἱερεῖς ἐπιλεγομένῳ, ἃς αὐτὸς ἄρχειν προσέλλεται· μαθὼν δὲ τὴν τοῦ πλήθους ἔνστασιν, καὶ τὴν ἀμβροσίου προσαίτησιν, συνέβαλεν ἐπὶ ὁμονοίᾳ τῆς ἐν μεδιολάνῳ ἐκκλησίας ταῦτα βεβουλεῦσθαι τὸν Θεόν· καὶ τὴν ταχίστην αὐτὸν χειροτονίας προσέταξεν· ἅμα δὲ ἐμυήθη καὶ τὴν χειροτονίαν παρέλαβεν, ὁμοφρονεῖν πέπεικε περὶ τὰ θεῖα τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίαν, ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ διχονοίᾳ καμοῦσαν ἐκ πρόσκασίας αὐξεντίου· ἀλλ' οὗτος μὲν ἀμβρόσιος οὕτω μὲν τὴν χειροτονίαν

Cap. XXIV.

De sancto Ambrosio, quâ ratione ad Episcopatum promotus sit, & populus pie sentire docuerit. Item de Novatianis in Phrygia, & de die Paschæ.

HOc modo Occidentales Episcopi, cum eos qui rebus novis apud ipsos studebant præveniſſent, fidem sibi ab initio traditam studiose conservarunt. Adeo ut pauci admodum in illis partibus, novæ doctrinæ sectatores fuerint, ac solus fere cum suis Auxentius. Quo quidem mortuo, ingens populi seditio exorta est, cum non eundem omnes Mediolanensis Ecclesiæ Antistitem eligerent: totaque civitas in gravissimum periculum adducta est. Nam qui repulsam passi fuerant, ea se facturos quæ in hujusmodi perturbationibus fieri solent, singuli minabantur. Ambrosius igitur qui tunc Provinciæ rector erat, tumultum populi veritus, cum ad Ecclesiam venisset, suadere cœpit ut à contentione desisterent, leges illis in memoriam revocans, & concordiam pacisque bona eis ob oculos proponens. Vix ille finem dicendi fecerat, cum repente omnes abjecto mutuæ contentionis studio, ipsi concordiæ suasori Episcopatum communibus suffragiis deferunt, hortantes ut sacrum baptisma susciperet: nondum enim erat initiatus: rogantesque ut sacerdotii onus subiret. Sed cum ille quidem recusaret ac reluctaretur, prorsusque sacerdotium refugeret: populus vero instaret, nec alia conditione quieturum se affirmaret, res ad proceres palatii refertur. Imperator autem Valentinianus eo nuntio accepto, Deum precatus esse dicitur, eique gratias egisse, quòd eos ad sacerdotii munus obeundum eligeret, quos ipse regendis Provinciis præfecisset. Cumque populi pertinax studium, & Ambrosii detrectationem didicisset; Ad conciliandam Mediolanensis Ecclesiæ concordiam Deum hæc ita disponere conjecit, eumque quam primum Episcopum ordinari jussit. Qui cum baptisma ac sacerdotium simul susceptisset, statim Ecclesiam suam, quæ ob administrationem Auxentii diuturno dissidio laborâverat, ad concordem de Deo sententiam

reduxit. Verum qualem se Ambrosius A iste post ordinationem præstiterit, & quam constanter ac pie sacerdotium administravit, infrà suo loco dicturi sumus. Per idem tempus Novatiani qui in Phrygia degunt, contra veterum morem Pascha una cum Judæis celebrare cœperunt. Nam Novatus, qui ejus sectæ auctor fuit, pœnitentes quidē ad communionem minime admisit: idque solum ab illo innovatum est. Cæterum tam ipse, quam successores ejus, non aliter quam Ecclesia Romana, post æquinoctium vernum festum Paschæ diem perpetuo celebrarunt. Tandem vero circa hæc tempora, quidam per Phrygiam Episcopi Novatianorum, congregati in Pazi vico, qui locus est in Phrygia, unde Sangarii fluminis fontes erumpunt; cum ne hac quidem in parte cum iis à quibus dissentiebant communicare vellent, peculiarem regulam constituerunt, ut Azymorum festum in posterum observarent, & cum Judæis Pascha celebrarent. Verum huic Synodo, neque Agelius interfuit, qui Novatianorum Episcopus erat Constantinopoli; neque is, qui Nicææ, nec qui Nicomediæ, nec qui Cotuaij Episcopatum gerebant: est autem Cotuajum, Phrygiæ urbs ignobilis. Quos tamen Novatiani, velut arbitros ac moderatores habent eorum quæ in Ecclesia & in secta ipsorum geruntur. Qualiter vero etiam isti hanc ob causam inter se dissenserint, seque ipsos à reliquis præcidentes, separatim collectas celebraverint, dicam suo tempore.

ἐγχύεϲθ, ὡϲ ἀνδρείως καὶ μάλα θείως τὴν ἱερωσύνην διήνυσεν, ἐν τοῖς ἑξῆς καὶ χώραν λήξει· ἐπὶ τούτου τοῦ χρόνου, οἱ ἀμφὶ τὴν Φρυγίαν Ναυατιανοὶ παρὰ τὸ πρότερον ἐθος, μετὰ Ξανθικὸν μῆνα τῶν Ἰουδαίων τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτελεῖν ἠνάγκαϲθε. Ναυάτου μὲν γὰρ ὁ ἀρχηγὸς ἐγένετο τῆϲ αἱρέϲεως, οὐ μεταμελόμενος ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμαϲιν εἰϲ κοινωνίαν ἐδέξατο, καὶ τοῦτο μόνον καινοτομεῖ παρὰ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν, μὴ τελεῖν ἑαυτῷ ἱκανὴν ἑορτὴν διετέλεσεν, αὐτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτὸν, ταύτῃ ἄγοντες τὴν ἑορτήν· εἰϲότε δὲ ἐπὶ B ταύτης τῆϲ ἡγεμονίας, πρὸϲ τῷ ἀνατολικῷ Φρυγίαν Ναυαλιανῶν ἐπίϲκοπον συνελθόντες ἐν Γαζέᾳ κώμῃ, χωρίον δέ ἐϲτι Φρυγῶν, οὗ Σαγγαρίου ποταμοῦ αἱ πηγαὶ ῥέουϲι· ὡϲ οὐδὲ ταύτῃ κοινωνεῖν ἀξιοῦντες τοῖς ἑτέρωϲ αὐτὸ δοξάζουϲιν, ἴδιον ἔθεντο νόμον· ὥϲτε τὴν τῶν ἀζύμων πληρεῖν ἑορτὴν, καὶ σὺν τοῖς Ἰουδαίοις τὸ πάσχα ἐπιτελεῖν· οὐκ ἐκοινώνει δὲ ταύτῃ τῇ συνόδῳ, οὔτε ἀγέλιος ὁ τῶν ἐν Κωνϲταντινουπόλει Ναυαλιανῶν ἐπίϲκοποϲ, οὔτε ὁ ἐν Νικαίᾳ, οὐδ' ὁ ἐν Νικομηδείᾳ, οὐδ' ὁ ἐν Κοτυαείῳ· πόλιϲ δέ ἐϲτιν αὕτη Φρυγίας οὐκ ἄϲημοϲ· οὓϲ δὴ κύριοὺϲ καὶ C κολοφῶνας, ὡϲ εἰπεῖν, οἱ Ναυαλιανοὶ νομίζουϲι τῶν περὶ τῶν οἰκείων αἱρέϲεων καὶ τὰϲ αὐτῶν ἐκκλησίαϲ πραττομένων· ἐκ ταύτηϲ δὲ τῆϲ αἰτίαϲ, ὅπωϲ καὶ ἕτοι εἰϲ διαφορὰν κατέϲτηϲαν, ὡϲ σφᾶϲ αὐτοὺϲ διαλεμόνιοι χωρὶϲ ἐκκλησιάζουϲι, καιρῷ ἐρῶ.

Caput XXV.

De duobus Apollinaribus Patre & Filio, & de Vitale Presbytero: quâ occasione moti, in hæreses prolapsi sint.

EOdem tempore Apollinaris, hæresis ab ipso cognominatæ ducem palam se præbuit: multosque ab Ecclesiæ corpore abducens, seorsum collegit. Quem quidem in stabilienda hæresi adjuvit Vitalis, Presbyter Antiochenus ex Meletii clero: vir præ cæteris ob vitæ ac disciplinæ severitatem illustris, & in regendis iis quibus præerat sedulus, eaque de causa plebi venerabilis. Verum paulo pòst, cum se à communione

Κεφ. κέ.

Περὶ τῶν Ἀπολλιναρίων, τοῦ πατρὸϲ καὶ υἱοῦ. καὶ τοῦ πρεϲβυτέρου Οὐιταλιανοῦ· καὶ ἐκ ποίαϲ αἱρέϲεωϲ κινηθέντεϲ, εἰϲ αἵρεϲιν ἐξέκλιναν.

D ΕΝ τούτῳ δὲ εἰϲ τὸ προφανὲϲ προῆλθε Ἀπολλινάριοϲ τὸ ἀπ' αὐτοῦ ὀνομαζόμενον αἱρέϲεωϲ· καὶ πολλοὺϲ Ἀπολεμὼν τῆϲ ἐκκλησίαϲ καθ' ἑαυτὸν συνῆγε· συνελάβετο δὲ αὐτῷ πρὸϲ τὴν τοῦ οἰκείου δόγματοϲ ϲύϲταϲιν καὶ Βιτάλιοϲ, πρεϲβύτεροϲ ἀνὴρ τῶν ὑπὸ μελίτιον ἱερωμένων ἀνὴρ, εἰ καί τιϲ ἄλλοϲ, ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆϲ πολιτικῆϲ ἐπιφανὴϲ, καὶ πρὸϲ τοῦτο ὑπ' αὐτὸν ἀγαπώμενοϲ ἀπροϲδοκήτωϲ, καὶ τούτου χάριν πᾶϲι λαοῖϲ εὐάρεϲτοϲ· μετ' ὀλίγον γὰρ ἀποχίϲαϲ ἑαυτὸν

τῆς μελιτίου κοινωνίας, Ἀπολλιναρίῳ προσέθε- A Meletii abjunxisset, Apollinare adhæsit:
το, καὶ τῶν τὰ αὐτὰ δοξαζόντων ἐπὶ τῆς ἀντιο-
χέων ἡγεῖτο· αἱρετοὶ τῆς αὐτοῦ πολιτείας, πλῆθος
οὐκ ὀλίγον πειθόμενον ἔχων, οἱ καὶ ἀπ' αὐτοῦ
τὴν προσηγορίαν ἔλαχον, βιταλιανοὶ παρὰ
ἀντιοχεῦσιν εἰς ἔτι νῦν ὀνομαζόμενοι· λέγε-
ται, δὲ τοῦτο παθεῖν ὑπὸ λύπης, ὡς ὑπερφ-
θεὶς παρὰ φλαβιανοῦ ὃς ὕστερον ἐπεστάτη
τὸν ἀντιοχέων θρόνον, συμπρεσβύτερος τότε
ὢν αὐτῷ, κωλυθεὶς σωνήθως ἰδεῖν τὸν ἐπί-
σκοπον· παροδοκιμεῖσθαι γὰρ νομίσας,
ἀνθρώπινον ὑπέστη· καὶ προσῆλθεν Ἀπολλιναρίῳ B and to Apollinarem transgressus, societatem &
ἐλθὼν, ἐκοινώνησε, καὶ φίλον αὐτὸν εἶχεν· ἐν amicitiam cum eo junxit. Abhinc in
τούτῳ ὃ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι χωρὶς ἐκκλη-
σίαζον ὑπὸ ἐπισκόποις ἰδίοις, καὶ θεσμοῖς
ἐχρῶντο ἀλλοτρίοις τῆς καθολικῆς ἐκκλη-
σίας, παρὰ τὰς νενομισμένας ἱερὰς ᾠδάς,
ἐμμετρά τινα μελύδρια ψάλλοντες, παρ'
αὐτοῦ Ἀπολλιναρίου εὑρημένα· πρὸς γὰρ τῇ ἄλ-
λῃ παιδεύσει, καὶ ποιητικὸς ὢν, καὶ παντοδαπῶν
μέτρων εἰδήμων, καὶ τοῖς ἐντεῦθεν ἡδύσμασι
συνέπολλὺς ἔπεισεν αὐτῷ προσέχειν· ἄν-
δρες τε παρὰ συνήθη καὶ ἐν ἔργοις, καὶ
γυναῖκες παρὰ συνήθη ἐν τοῖς αὐτοῦ μέλη C cantica ejus psallebant. Etenim pro
ἐψαλλον· πρωΐθεν γὰρ ἀνέσεως, καὶ ἑορτῶν,
καὶ τῶν ἄλλων, πρὸς τὸν ἑκάστου καιρὸν εἰ-
θύλλια αὐτῷ πεποίητο, πάντα εἰς εὐλογίαν
θεοῦ τείνοντα· μαθὼν ἐν τούτῳ τὴν αἵρε-
σιν εἰς πολλοὺς ἕρπειν πρῶτος δάμασος ὁ
ῥωμαίων ἐπίσκοπος, καὶ πέτρος ὁ ἀλε-
ξανδρείας, συνόδου γενομένης ἐν ῥώμῃ,
ἀλλοτρίαν τῆς καθόλου ἐκκλησίας ἐψη-
φίσαντο· λέγεται δὲ καὶ ἀπολλιναρίου
ὁμοίως ὑπὸ μικροψυχίας νεωτερίσαι περὶ
τοδόγμα, ἐξ αἰτίας τοιάσδε· ἡνίκα γὰρ
ἀθανάσιος ὁ τὴν ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν D dicitur, ob hujusmodi causam. Nam
ἐπισκοπεύσας, μὴ τὸν ἐπὶ κωνσταντίου
φυγὴν προστεταχθὴν ἐπανελθεῖν εἰς αἴ-
γυπτον, διοσκεύοντι τὸν λαοδίκειαν, συνε-
θὴς αὐτῷ ἐγένετο καὶ εἰς τὰ μάλιστα φί-
λος· ἀπωμότου δὲ ὕστερον τῆς πρὸς αὐ-
τὸν κοινωνίας τοῖς ἀπὸ τῆς ἐναντίας αἱρέ-
σεως, ὧν ἦν καὶ γεώργιος ὁ ἐνθάδε ἐπίσκο-
πος, ὑβριστικῶς ἐκβάλλεται τῆς ἐκκλη-
σίας, ὡς παρὰ κανόνας καὶ θεσμοὺς τῶν ἱε-
ρέων νόμους ἀθανασίῳ συγγενόμενος· ἐπη-

iisque qui Antiochiæ eandem opinionem sectabantur præfuit, ob vitæ suæ sanctimoniam haud paucos auditores habens, qui ab ipso cognomentum sortiti, Vitaliani etiamnum ab Antiochensibus appellantur. Huc autem prolapsus esse dicitur ex offensione animi, eo quod despectus fuisset à Flaviano tunc compresbytero, postea vero Antiochensis Ecclesiæ Episcopo: à quo prohibitus fuerat, ne Episcopum more solito videret. Contemni enim se arbitratus, humani quidpiam passus est: & ad Apollinarem transgressus, societatem & amicitiam cum eo junxit. Abhinc in aliis quoque civitatibus separatim conventus agere cœperunt sub Episcopis suæ sectæ, & ritibus usi sunt ab Ecclesia Catholica alienis: præter sacros Hymnos qui in Ecclesia cani solent, cantica quædam numeris adstricta psallentes, quæ ab Apollinare erant excogitata. Namque hic præter reliquam eruditionem, Poetices quoque & omnis generis carminum gnarus, multis ejusmodi oblectamento captis, ut ipsi adhærerent persuasit. Denique viri in conviviis, & dum opus facerent: mulieres verò inter texendum, cantica ejus psallebant. Etenim pro labore atque otio, pro diebus festis ac reliquis omnibus, brevia quædam composuerat carmina, cuncta ad laudem divini numinis spectantia. Primus autem Damasus Episcopus urbis Romæ, & una cum illo Petrus Alexandrinus Antistes, cum hanc hæresin latius serpere intellexissent, Concilio Romæ congregato, eam ab Ecclesia Catholica alienam esse decreverunt. Cæterum ipse quoque Apollinaris, ex infirmitate animi ad dogmatum novitatem simili modo prolapsus esse Athanasius Episcopus Ecclesiæ Alexandrinæ, post exilium quod regnante Constantio pertulerat, redire in Ægyptum jussus esset, ei per Laodiceam transeunti familiaris & amicus factus est Apollinaris. Sed quoniam communicare cum Athanasio scelestum habebatur ab Arianis, ex quorum numero erat Georgius urbis illius Episcopus; idcirco Apollinaris cum contumelia pulsus est Ecclesia, utpote qui contra regulas legesque ab Episcopis latas, cum Athanasio aggressus fuisset.

Hæc igitur illi objecit Georgius; simulq; alia delicta quæ per pœnitentiam obliterata erant, exprobravit. Nam quo tempore Theodotus decessor Georgii, Laodicenam regebat Ecclesiam, cùm Epiphanius Sophista nobilis Hymnum in laudem Bacchi recitaret, Apollinaris qui eo præceptore utebatur, erat enim adhuc adolescens, ei recitationi interfuit unà cum patre ejusdem cum ipso nominis, qui Grammaticus erat, non obscurus. Cumque Epiphanius in ipso carminis exordio, sicut moris est iis qui ejusmodi Hymnos publice recitant, cunctos prophanos homines nec sacris illis initiatos, foras abire jussisset, nec junior Apollinaris, nec senior, nec ullus omnino ex Christianis qui aderant, discessit ex auditorio. Id cum resciviſſet Theodotus Episcopus, graviter commotus est. Ac reliquis quidem qui ex plebe erant, leviter objurgatis veniam concessit. Utrumque autem Apollinarem publice convictum, Ecclesia ejecit. Erant enim clerici: Pater quidem Presbyter; Filius vero lector sacrarum scripturarum. Aliquanto post tempore elapso, cum in lachrymis ac jejuniis pœnitentiam delicto suo congruentem egissent, Theodotus eos denuo suscepit. Ubi vero Georgius Episcopatum illum sortitus est, & Apollinaris, ut jam dixi, congressum illum habuit cum Athanasio, à communione eum exclusit Georgius, & alienum ab Ecclesia pronuntiavit. Et Apollinaris quidem sæpenumero eum rogasse dicitur, ut in communionem reciperetur. Sed cum eum flectere non posset, dolore superatus, Ecclesiam turbare, & dogmatum novitatem, suprædictam videlicet hæresin, inducere aggressus est: ea arte qua plurimum valebat, dicendi scilicet facultate, inimicum ulciscens; & quòd hominem in sacrarum literarum doctrina præstantiorem ipse inferior deposuisset, redarguens. Ita privatæ inter clericos inimicitiæ, Ecclesiam subinde maximo detrimento affecerunt, & Christianam religionem varias in sectas discinderunt. Cujus rei argumentum hinc suppetit. Nam si Georgius pœnitentem suscepisset Apollinarem, perinde ac Theodotus, hæresis illa quæ ab ejus nomine nuncupata est, hodie ut opinor, non extaret. Natura enim ita comparati sunt homines,

A πᾶτο ὃ αὐτὸν, διὰ ταῦτα, καὶ εὐθύνας παλαιῶν ἁμαρτημάτων μεταγνοίᾳ λελυμένων, ὠνείδιζεν. ἐπὶ γὰρ Θεοδότου τοῦ τῆς Λαοδικέων ἐκκλησίαν ἰθύναντος, καὶ ἐκείνου καιρὸν διαπεπτωκότος ἐπιφάνιος ὁ σοφιστὴς, ὕμνον εἰς τὸν Διόνυσον παρῆει διδασκαλῶ δὲ αὐτῷ χρώμενος Ἀπολλιναρίῳ, ἔτι γὰρ νέος ἦν, παρεγένετο τῇ ἀκροάσει σὺν τῷ πατρὶ ὁμώνυμος ὢν ἦν αὐτῷ, γραμματικὸς οὐκ ἄσημος· ἐπεὶ ὃ τε λόγος ἐξῆκεν ἐπιφανίου, ὡς ἔθος τοῖς τοιαῦτα ἐπιB δεικνυμένοις λέγειν, οὓς ἀμυήτους καὶ βεβήλους ἐξιέναι θύραζε ἐκέλευεν· ἔτε δὲ Ἀπολλιναρίου ὁ νέος, ἔτε ὁ πρεσβύτης, ἔτε ἕτερός τις τῶν παρόντων χριστιανῶν τῆς ἀκροάσεως ἀπεχώρησε· μαθὼν ταῦτα Θεόδοτος ὁ ἐπίσκοπος, χαλεπῶς ἤνεγκε καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἐν λαῷ τεταγμένους μετρίως ἐπικαλέσας, συγγνώμῃ ἐνεμεῖμε· Ἀπολλινάριον δὲ ἄμφω τὴν ἁμαρτίαν δημοσίᾳ ἐλέγξας, τῆς ἐκκλησίας ἀφώρισεν· ἡσύχῳ δὲ κλήρικῳ, ὁ μὲν πατὴρ, πρεσβύτερος ὢν, ὁ δὲ παῖς, ἀναγνώστης ἔτι τῶν ἱερῶν γραφῶν C χρόνῳ δέ τινος διαλιπόμενος, ἐν δάκρυσι καὶ νηστείαις ἐπαξίως τῆς ἁμαρτίας μεταμελήσας, πρεσβύτερος πάλιν Θεοδότου ὡς τὴν αὐτὴν ἐπισκοπὴν ἔλαχε γεώργιος, καὶ ἡ πρὸς ἀθανάσιον συμμαχία γέγονε ἀπολιναρίῳ ὡς εἴρηται, ἀκοινώνητον αὐτὸν ἀποφαίνει, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀλλότριον· ὃ ὃ, λέγεται μὲν πολλάκις αὐτὸν δεῆσθαι τῆς κοινωνίας ἀπολαβεῖν· ὡς δὲ οὐκ ἔπεισε, λύπῃ κραθεὶς, ἐτάραξε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ δογμάτων καινότητα τὴν εἰρημένην αἵρεσιν εἰσήγαγεν· ὅπερ ἠδύνατο, τέχνῃ ῥητορικῇ D μὲ λόγων, τὸν ἐχθρὸν ἀμυνόμενος· καὶ ἅτε λέγχων ὡς ἐν διδασκαλίᾳ ἱερῶν δογμάτων ἐτοιοῦτος ὢν, τὸν ἀμείνω καθεῖλεν· ἐπὶ πηναὶ ἴδιαι ἔχθραι τῆς καὶ καιρὸς κληρικοῖς τὰ μέγιστα τὴν ἐκκλησίαν ἔβλαψαν, καὶ τὴν θρησκείαν εἰς πολλὰς αἱρέσεις κατέτεμον· τεκμήριον δὲ τούτου· εἰ γὰρ ὁμοίως ἐδόθη Γεώργιος μεταμεληθέντα ἀπολιναρίου ἐδέξατο, οὐκ ἂν οἶμαι ἡ ἀπ' αὐτοῦ καλουμένη αἵρεσις ἦν· ἡ γὰρ ἀνθρωπεία φύσις, ὑπερφερομένη μὲν ἀπαυθαδίας, ἐν

καὶ εἰς φιλονεικίαν καὶ νεωτερισμοὺς καθίσαι· ὁπολαύσασι δὲ τῶν ἴσων, μετριάζειν καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν φιλεῖ.

Ut despecti quidem insolescant, & contentioni ac rebus novis studeant: ubi vero æquum adepti sunt, moderate se gerant, & in eodem statu permaneant.

Κεφ. κε'.

Περὶ τοῦ μόνου καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Αετίου· καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ τίνι δόγματι ἔζων, καὶ ὅτι πρῶτοι οὗτοι μίαν κατάδυσιν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἐπενόησαν.

Cap. XXVI.

De Eunomio, & de magistro ejus Aetio. Quæ fuerit utriusque vita, & quæ dogmata. Et quod primi unicam in baptismo mersionem induxerint.

Ἀμφὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον εὐνόμιος, ὃς ἀντὶ Ἐλευσίου τοῦ ἐν κυζίκῳ ἐκκλησίαν κατεῖχε, τῆς Ἀρείου αἱρέσεως ἐπισκοπῶν, ἑτέραν παρὰ ταύτην εἰσηγήσατο· ἣν οἱ μὲν, ἀπ' αὐτοῦ ὀνομάζουσιν· οἱ δὲ, τοῦ τῶν ἀνομοίων καλοῦσι. Φασὶ δέ τινες, πρῶτον τοῦτον εὐνόμιον τολμῆσαι εἰσηγήσασθαι, ἐν μιᾷ καταδύσει χρῆναι τελεῖν τὴν θείαν βάπτισιν, καὶ παραφυλάξαι τὴν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων εἰσέτι νῦν ἐν πᾶσι φυλαττομένην παράδοσιν· καὶ ὡς ἅπαν, ἑτέραν τινὰ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας ἐξωρεῖν ἀγωγὴν, σεμνότητι καὶ ἀκριβείᾳ πλείονι τοῦ καινότητα περιπεποιῆσαι· ἐκρύετο δὲ ὁ τεχνίτης λόγων, καὶ ἐριστικὸς, καὶ συλλογισμοῖς χαίρων· τοιοῦτος δὲ ὢν πολλοὺς τῶν τὰ αὐτοῦ φρονούντων, ἔστιν ἰδεῖν μᾶλλον ἢ ἐπαινοῦσι βίον ἀγαθὸν ἢ πρέπον, ἢ τὸν περὶ θεοῦ λόγον ἔλεον, εἰ μὴ τὰ αὐτὰ δοξάζοιεν· ὅσον εἴ τις ἐριστικῶς διαλέγοιτο, καὶ κρατεῖν δοκοίη συλλογιζόμενος· τοιοῦτος γὰρ εὐσεβὴς παρὰ πάντας νομίζεται· ὡς ἄλλοις δοκεῖ τἀληθέστερον, οἶμαι, λέγουσιν, ὡς θεοφρόνιος ὁ καππαδόκης, εὐτύχιος, ἀσεβάσας τὴν τούτου αἵρεσιν, πολεμούσης σφᾶς ἐπὶ τῆς ἐχομένης βασιλείας, περί τε ἄλλα τῶν εὐνομίῳ δοξάντων, καὶ περὶ τὴν θείαν βάπτισιν ἐνεωτέρισαν· οὐκ εἰς τριάδα, ἀλλ' εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον βαπτίζεσθαι εἰσηγησάμενοι· εὐνόμιον μὲν οὐδὲν περὶ τούτου καινοτομῆσαι, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς τοῦτον τὰ ἀρείου φρονῆσαι, ἕως ἔτι διαμεῖναι ἐπίσκοπον ἐν κυζίκῳ ἡγούμενον, κατηγορηθῆναι ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ κληρικῶν, ὡς νεωτέρων δογμάτων εἰσηγητήν· τοιγαροῦν ὁ εὐδόξιος τὸν ἡγούμενον ἐν κωνσταντινουπόλει τῆς ἀρείου αἱρέσεως,

Eodem fere tempore Eunomius, qui Eleusii loco Cyzicenam regebat Ecclesiam, cum Arianorum sectæ præesset, novam insuper hæresin invexit; quam alii quidem ex ejus nomine, alii vero Anomœorum appellant. Aiunt porro hunc Eunomium primum omnium ausum esse asserere, quod sacrum baptisma unica mersione peragendum sit: & Apostolicam traditionem quæ etiamnum ubique servatur, corrupisse: aliam denique Ecclesiæ suæ disciplinam plerisque in rebus introduxisse, quæ gravitate ac severitate quadam novitatem suam obtegeret. Fuit autem peritissimus dicendi artifex, & disputationibus atque argumentis delectabatur. Certe plerosque eorum qui hanc sectam profitentur, ejusmodi ingenio præditos licet cernere. Neque enim vitæ morumque probitatem, & in egentes misericordiam tantum laudant in aliquo, nisi forte is sectam ipsorum sequatur, quantum laudare solent, si quis in disputando contentiosus fuerit, & adversarios ratiocinando superare videatur. Hujusmodi enim vir, præ reliquis omnibus pius ab illis existimatus. Alii vero dicunt, quos quidem veriora dicere arbitror, Theophronium Cappadocem, & Eutychium, istius hæresis defensores acerrimos, sequentis Imperatoris Principatu, cum se ab Eunomio abrupissent, tum alia ex Eunomii decretis, tum ea quæ ad sacrum baptisma pertinent innovasse, asserentes non in Trinitatem, sed in Christi mortem baptizari oportere. Eunomium certe nihil hac in parte novasse affirmant. Sed ab initio quidem opinioni Arii adhæsisse, & in ea perseveravisse: Postea vero cum Episcopus Cyzici factus fuisset, accusatum esse à clericis suis, tanquam novorum dogmatum assertorem. Itaq; Eudoxium qui Arianæ sectæ præerat Constantinopoli,

eum evocasse, jussisseque ut de sua doctrina publice in Ecclesia verba faceret. Cumque nihil in eo damnasset, monuisse ut Cyzicum reverteretur. Eunomium vero respondisse, nolle se amplius versari cum iis quos suspectos haberet. Et hanc quidem causam secessionis suæ illum prætendisse: revera autem ideo secessisse, quòd Aetium præceptorem suum suscipere renuisset. Post hæc Eunomium in propriis ædibus mansisse, nec de pristina sententia quidquam omnino mutasse. Et hæc alii quidem hoc modo, alii vero aliter narrant. Verum sive Eunomius, sive qui alii, hæc in traditione baptismi innovarint, verendum est ipsis, meâ quidem sententiâ, ne soli omnium juxta hanc rationem, expertes sacri baptismatis ex hac vita discedant. Nam primi illi qui juxta consuetudinem ab initio traditam baptizati fuerant, semetipsi rebaptizare minime potuerunt. Qui tamen id quod ipsis minime obtigerat, primitus introduxerunt: idque aliis præstiterunt, quòd neque ipsi erant, neque per alios adepti fuerant. Cumque nullo certo principio, sed propria duntaxat comprehensione nixi, istud dogma conflassent; id quod ipsi minime susceperant, aliis tradiderunt: quod quidem extremæ dementiæ est. Nam & apud ipsos in confesso est, eos qui nondum baptizati sunt, baptismum aliis conferre non posse. Qui vero ex ritu traditionis ipsorum baptizatus non fuerit, hic baptizatus ipsis non videtur, utpote qui non rite fuerit consignatus. Idque ipsi testantur, qui quoscunque ad sententiam suam pertrahere potuerint, rebaptizant, tametsi jam prius baptizati fuerint juxta Ecclesiæ Catholicæ traditionem. Atque hæc quidem religionem nostram non mediocriter conturbarunt: iisque qui Christianam fidem amplecti vellent, plurimum obstitit novorum subinde dogmatum varietas. Acres enim quotidie fiebant disputationes; & ut inter hæreseon exordia fieri solet; vigebant, quippe quæ assertores haberent, zelo atque doctrina non vulgari præditos. Ac meo quidem judicio, plerosque ex Catholicis in suam sententiam pertraxissent, nisi Basilius & Gregorius Cappadoces, sese illis opposuissent: Ac nisi Theodosius, qui paulo post imperavit, impetum illorum repressisset, ipsosque hæreson auctores ex amœnioribus

A μεταλαλεσάμβυον αὐτὸν, ἐπαρέψαι τῷ λαῷ περὶ ὧν ἐμέλλησαν περὶ τοῦ δόγματος· καὶ παραγενόμενα δὲ μηδὲν, περὶ ἐρέψας μὲν εἰς κύζικον ἐπανελθεῖν· τὸν δὲ φῆσαι, μὴ ῥᾳδίως λοιπὸν τοῖς ἐν ὑπονοίᾳ αὐτῷ ὄντι μένοις συνεῖναι· καὶ περὶ φασιν ταύτην χωρισμὸν ποιήσασθαι· τὸ δὲ ἀληθὲς, τὸ ἀέτιον τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον ὑ περιδέξασθαι· ἐφ' ἑαυτοῦ δὲ διαμεῖναι, μηδὲν τῆς προλέρας δόξης ἀλλαλάξαντα· ταῦτα μὲν, ὡδὲ· οἱ δὲ, ἑτέρως λέγουσιν· ἀλλ' εἴτε εὐνόμιος, εἴτε ἄλλοι τινὲς, παρέδοσιν ἐν βαπίσματος ταῦτα συνεστήσαν, ἐμοὶ δοκεῖ μόνοι καλῶ τὸν αὐτὸν λόγον κινδυνεύσειν, ἀμοιροὶ τῆς θείας βαπίσεως τὸν βίον καταλιπεῖν· εἰ γὰρ τὸ νομισμένον ἐξ ἀρχῆς βαπίσθαι, πότερον αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀναβαπίζειν θελήσαντο, οἱ τὸ μὴ συμβὰν ἐπὶ αὐτῶν τὴν ἀρχὴν εἰσηγήσαντο· καὶ ὁ μήτε αὐτοὶ πεῖραν μήτε δι' ἄλλων ἐγκύρησε, τοῦτο εἶναι ποιεῖν· καὶ ἐξ ἀνυποστάτου τινὸς ἀρχῆς ἰδίας καταλήψεως τοῦτο τὸ δόγμα συστησάμενοι, ἃ μὴ αὐτοὶ παρειλήφασιν, ἄλλοις παραδεδώκασιν· ὅπερ ἐυηθες ἐστὶ συμπολόγηται γὰρ καὶ παρ' αὐτῶν, δεῖν ἀμύητον μὴ δυνάσθαι ἄλλους βαπίζειν· ὁ γὰρ τρόπω τῆς αὐτῶν παραδόσεως μὴ βαπισθεὶς ἀβάπίς ἐστὶ αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ, ὡς μηδεπώποτε μυηθείς· καὶ μαρτυρεῖσιν αὐτοὶ, ἐς ἀδυνάλαι πείθειν τὰ αὐτῶν φρονεῖν, ἀναβαπίζοντες, εἰ ἔφθασαν μυηθῆναι τὴν παράδοσιν καθόλου ἐκκλησίας· ἐθορύβει μὲν οὖν ὑ μετρίως καὶ ταῦτα τὴν θρησκείαν· καὶ τοῖς θέλουσι χριστιανίζειν, ἐμπόδιον ἐγίνετο τὸ διάφορον τῶν ἐπιφερομένων δογμάτων· ἐκπαλαὶ γὰρ καὶ περὶ διαλέξεις ἐγίνοντο, καὶ ὡς ἐν δεῖ μέναις αἱρέσεσιν ἤκμαζον, ἔτε τυχόντα ἀπαθῆ καὶ λόγων δυνάμει καθηγητὰς ἔχουσαι· ὡς δὲ συμβάλλειν ἐστὶ, μικρὰ τὰ καθόλου ἐκκλησίας εἰς τὴν αὐτῶν δόξαν τοὺς πολλοὺς παρέσυραν, εἰ μὴ τοὺς ἀμφὶ βασίλειον γρηγόριον τοὺς καππαδόκας, ἀντιπάλους εἶχον· καὶ ἡ θεοδοσίου βασιλεία οὐκ εἰς μακρὰν ἐπιφερομένη, τὴν ἐπιχείρησιν ἔκοψε, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν αἱρέσεων ἐκ τοῦ συχνοῦ

τῆς ἐρχομένης εἰς ἐρημοτέρους τόπους ἐχώρησεν· ὥστε ἵ μὴ παντελῶς ἡμᾶς ἀγνοεῖν τὸ δόγμα τῆς ἑκατέρας αἱρέσεως, ἰστέον ὡς τῆς κατ' εὐνόμιον δόξης, πρῶτος ἀέτιος ὁ σύρος εὑρεθεὶς ἐξήνεγκε, ἀνόμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν κτίσμα τε ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι, μὴ ἄρειον δογματίζων· καὶ οἱ τάδε φρονοῦντες, ἀετιανοὶ τὸ πρὶν ὠνομάζοντο· ἐπεὶ ἵ ὡς ἐν τῇ κωνσταντίου βασιλείᾳ εἰρηται, τῷ μὲν, ὁμοούσιον· τῷ ἵ, ὁμοιούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν δοξαζόντων, ὅμοιον τότε ἔδοξε λέγειν τοῖς τότε κρατοῦσι κατὰ τὴν ἐν ἀριμίνῳ συνοδον, ἀετιος καταδικασθεὶς φεύγειν, ὡς εἰς θεὸν βλασφημῶν· ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ συστᾶσα αἵρεσις, πρόπον πνὰ τὸν ἐν μέσῳ διελύθη χρόνον· ὅτε ἄλλος τῶν ἐν λόγῳ, ὅτε εὐνομίου εἰς τὸ φανερὸν ἐπὶ ταύτῃ παρρησιάζεσθαι τολμῶντος· ὡς δὲ τῷ κυζικηνῶν ἐκκλησίαν ἀπὸ ἐλθουσίου παρείληφεν, οὐκέτι παντελῶς ἠρεμεῖν ἠνείχετο· καὶ ἐν πλήθει, διαλεγόμενος, αὖθις τὴν ἀετίου δόξαν εἰς μέσον ἤγαγεν· οἷα δὲ φιλεῖ πολλάκις, ἐπιλαθόμενοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ πρώτως ταύτην εὑρόντος τὴν αἵρεσιν, εὐνομίῳ οὕτω ὠνόμασαν, καθότι μὴ ἀέτιον, τοῦτο τὸ δόγμα ἀνανεώσατο, καὶ τολμηρότερον ἐπεξεργασάμενος τὴν ἀρχὴν ἀφανίσαντος.

A locis Imperii Romani in regiones desertas & squalidas deportasset. Porro ne utriusque hæresis doctrinam penitus ignoremus, sciendum est, Eunomiani dogmatis auctorem primum fuisse Aetium Syrum, qui Filium Patri dissimilem, & ex nihilo creatum esse, post Arium asseveravit. Itaque qui hanc opinionem sequebantur, Aetiani primum sunt dicti. Postquam vero, sicut in rebus gestis Constantii retulimus, aliis consubstantialem Patri Filium, aliis substantia similem asserentibus: ii qui in Ariminensi Synodo prævalebat, statuerunt ut similis tantum diceretur: Aetius quidem utpote qui in Deum impie loqueretur, exilio damnatus est. Hæresis vero quæ ab illo conflata fuerat, interea temporis quodammodo extincta est, cum nec alius quispiam alicujus momenti vir, nec Eunomius ipse eam palam defendere auderet. Verum ubi Cyzicenæ urbis Episcopatum Eleusii loco suscepit, non jam amplius se continuit: sed coram populo differens, opinionem Aetii rursus in medium produxit. Homines vero, sicut plerumque fieri solet, ejus qui hæresin illam primum excogitaverat obliti, opinionis illius sectatores Eunomianos cognominarunt, propterea quod Eunomius post Aetium hæresin illam renovaverat, & majore cum audacia quàm ille à quo primum fuerat tradita, eam adstruxerat.

Κεφ. κζ.

Περὶ Ἀπολλιναρίου, καὶ εὐνομίου, οἷα ὁ θεολόγος γρηγόριος ἐν τῇ πρὸς νεκτάριον γραφεῖσῃ ἐπιστολῇ· καὶ ὅτι κατὰ τὴν τῶν μοναχῶν τὰ τότε βιούντων ἀκμὴν ἐσχίσθη αἱρέσεως· πᾶσαν γὰρ πρὸς ἑῶ σχεδὸν ἡ αἵρεσις τῶν δύο τούτων διέλαβε.

Cap. XXVII.

Quæ Gregorius Theologus de Apollinare deque Eunomio scribit in Epistola ad Nectarium: utque per sapientiam Monachorum, qui eo tempore vivebant hæresis illorum extincta est. Totum enim fere Orientem hæ duæ hæreses occuparunt.

Εὐνόμιον μὲν ἓν τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀετίῳ, συνομολογεῖν δέον· καὶ γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς εὐνόμιος ἀέτιον διδάσκαλον αὐχεῖ, καὶ μαρτυρεῖ τοῦτο πολλάκις ἐν ἰδίοις γράμμασι παρρησιαζόμενος. Ἀπολλινάριον δὲ ἐπαινῶν γρηγόριος ὁ ναζιανζῶν ἐπισκοπήσας, ἐν ἐπιστολῇ τινὶ τάδε γράφει πρὸς νεκτάριον τὸν ἡγησάμενον τῆς ἐν κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας· τὸ δὲ ἐγκόλπιον ἡμῶν κακὸν εὐνόμιος, οὐκέτι ἀγαπᾷ τὸ ὁπωσοῦν εἶναι· ἀλλ' εἰ μὴ πάντας τῇ ἀπὸ

Eunomium certe eadem cum Aetio sensisse omnino fatendum est. Nam & ipsemet Eunomius Aetium præceptorem suum fuisse jactat, idq; sæpenumero in libris suis palam ac libere testatur. Apollinarem vero Gregorius Nazianzenus Episcopus, in quadam Epistola ad Nectarium Episcopum Constantinopolitanum accusat his verbis. Intestinum vero malum nostrum Eunomius, non jam satis habet quomodocunque vivere: sed nisi cunctos in eandem secum

perniciem traxerit, damnum se pati existimat. Et hæc quidem utcunque toleranda. Sed Apollinaristarum licentia, inter Ecclesiæ calamitates omnium est acerbissima. Quos quidem collectas perinde ac nos celebrandi facultatem sibi comparasse, nescio quo modo sanctitas tua passa sit. Ac tu quidem cum singulari Dei beneficio divina mysteria apprime edoctus sis, non eas solum quæ ad Dei Verbi patrocinium spectant prope nosti, verum etiam quæcunque ab hæreticis adversus sanam fidem excogitata sunt. Non tamen intempestivum fuerit, ut gravitas tua ex tenuitate nostra discat, incidisse in manus meas libellum Apollinaris, in quo ea quæ adstruuntur, omnem hæreticorum improbitatem excedunt. Affirmat enim carnem illam quæ ab unigenito Dei Filio per dispensationem assumpta est ad naturæ nostræ instaurationem, adscititiam non esse: sed carnalem illam naturam ab initio fuisse in Filio. Et quædam verba ex Evangelio male accipiens, ad hujus absurdæ opinionis confirmationem adducit, ita dicens: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis: adeo ut priusquam descenderet, Filius hominis fuerit, descenderitque propriam afferens carnem; eam scilicet quam jam in cœlo habebat, æternam & substantiæ ipsius coalitam. Profert enim rursus quendam Apostoli locum: in quo legitur secundus homo de cœlo. Deinde asserit hominem illum qui è cœlo descendit, mentem non habere: sed Unigeniti Deitatem quæ mentis locum supplerit, tertiam fuisse partem humani compositi: cum anima quidem & corpus juxta hominum naturã in eo essent: mens autem non esset, sed Deus verbum ejus locum impleret. Nec hoc adhuc grave piaculum. Sed quod omnium longè gravissimum est, ipsum unigenitum Deum, qui omnium judex, qui auctor vitæ, qui mortis destructor est, mortalem esse contendit, & in propria divinitate passum esse; & in triduana illa corporis morte divinitatem quoq; ei commortuam fuisse; atq; ita demũ Patris beneficio ex morte ad vitam esse revocatã. Cætera quæ hujusmodi absurdis assertionibus adjungit, longũ fuerit commemorare. Quænam igitur & qualia de Deo senserint Apollinaris & Eunomius, ex

ἀπολείᾳ σωτηρίας ἑλκύσαι δοκεῖ· καὶ ταῦτα μὲν φορητά· τὸ δὲ πάντων χαλεπώτατον ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συμφοραῖς, ἡ τῶν Ἀπολλιναριστῶν ἐστὶ παρρησία· ἃς οὐκ οἶδ' ὅπως παρεῖδέ σου ἡ ὁσιότης, πορισαμένους ἑαυτοῖς τὸ σωτήριον ὁμολόγως ἡμῖν παρρησίαν· πάντως μὲν οὖν διὰ πάντων καὶ Θεοῦ χάριν τὰ θεῖα παιδευόμενος μυστήρια, οὐ μόνον τὴν Θεολογουσαν συνηγορίαν ἐπίστασαι, ἀλλὰ κἀκεῖνα ὅσα τῶν αἱρετικῶν καὶ ὑγιαινούσης ἐπινενόηται πίστεως· πλὴν ὅμως βραχύτητος ἡμῶν ὀλίγα καιρὸν ἴσως ἀκοῦσαί σου τὴν σεμνοπρέπειαν οὐκ ἀηδὲς ἡγήσεται· βιβλίον γέγονεν ἐν χερσὶ δὲ Ἀπολλιναρίου, ἐν ᾧ τὰ κατασκευαζόμενα, πᾶσαν ἀφεῖλε κακίαν παρέρχεται· διαβεβαιοῦται γὰρ μὴ ἐπιβλητὸν εἶναι τὴν σάρκα κατ' οἰκονομίαν δι' ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσληφθεῖσαν, ἐπὶ μεταποιήσει τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς οὖσαν ἐν αὐτῷ τὴν σαρκώδη ἐκείνην φύσιν εἶναι· καὶ κακῶς ἐπιλαβὼν εὐαγγελικήν τινα ῥῆσιν, εἰς μαρτυρίαν τοιαύτης ἀτοπίας προσάγει, λέγων· οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· ὡς καὶ πρὶν καταβῆναι ἄνωθεν, υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, καὶ καταβεβηκέναι ἐπαγόμενον σάρκα ἐκείνῳ, ἣν ἔχων ἐν τῷ οὐρανῷ ἐτύγχανε, πρὸ αἰωνίου τε καὶ συνουσιωμένου· λέγει γὰρ πάλιν ἄνθρωπος ὀλικὸν ὑπάρχειν, ὅτι ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ· εἶτα καταλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον τὸν ἄνωθεν κατιόντα, νοῦν μὴ ἔχειν· ἀλλὰ τὴν θεότητα δὲ μεταλαβεῖν, τὴν τρίτην φύσιν ἀναπληρώσασαν, μέρος γεγενημένου τοῦ ἀνθρωπίνου συγκειμένου τὸ τελειότερον· ψυχῆς τε καὶ σώματος καὶ τὸ ἀνθρώπινον πρὸ αὐτοῦ ὅλων· νοῦν δὲ μὴ ὄντος, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ λόγου ἐκείνου τὸν τόπον ἀναπληροῦντος. Καὶ ἔπαθε τὸ θεῖον θεῖον· ἀλλὰ τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι αὐτὸν τὸν μονογενῆ Θεὸν, τὸν κτίστην τῶν ὅλων, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, τὸν καθαιρέτην τοῦ θανάτου, θνητὸν εἶναι καταγινώσκει· καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ θεότητι παθητὸν ἐξαγγέλλει· καὶ ἐν τῇ τριημέρῳ ἐκείνῃ νεκρώσει τοῦ σώματος, καὶ τὴν θεότητα συναπονεκρωθῆναι τῷ σώματι· καὶ ἕτω διὰ τοῦ παλιγγενεσίου πάλιν λουτροῦ θνητὸν ἀθανάτου διανεστῆναι· τὰ δὲ ἄλλα ὅσα περὶ τοιαύτας ἀτοπίας, μακρὸν ἂν εἴη διεξιέναι· οἷα μὴν ἔστιν ἃ καὶ ὅπως περὶ Θεοῦ δοξάζουσιν Ἀπολλινάριός τε καὶ Εὐνόμιος, ἐκ τῶν εἰρημένων

ὅτῳ μέλει σκοπείτω· εἰ ὃ περὶ μάθησιν ἀκριβῆ τῶν τοιούτων πονεῖν ἔγνωκεν, ἐκ τῶν γεγραμμένων, ἢ αὐτοῖς, ἢ ἑτέροις περὶ αὐτῶν, ἐπιζητείτω τὰ πλείω· ἐπεὶ ἐμοὶ οὔτε σωιέναι τὰ τοιαῦτα, οὔτε μεταφράζειν εὐπετές· ὡς ἔοικε δὲ, πρὸς ταῖς εἰρημέναις αἰτίαις, τὸ μὴ κρατῆσαι τάδε τὰ δόγματα καὶ εἰς πολλοὺς προελθεῖν, μάλιστα τοῖς τότε μοναχοῖς λογίζεον· ἀπ' ἐξ ὑπείχοντο τῶν ἐν νικαίᾳ δογμάτων, οἵτε ἐν συρίᾳ καὶ καππαδοκίᾳ, καὶ πέριξ τούτων φιλοσοφοῦντες· ἡ μὲν γὰρ ἕως, ἀπὸ κιλίκων ἀρξαμένη, μέχρι φοινίκων ἐκινδύνευσε γρύφας τῆς ἀπολλιναρίου αἱρέσεως ἐνομίσθη δ' ἀπὸ κιλίκων, καὶ ταύρου τε ὄρους, καὶ μέχρι τ' ἑλλησπόντου καὶ τῆς κωνσταντινουπόλεως· ῥᾳδίως γὰρ ἑκατέρῳ παρ' οἷς διέτριβε, καὶ δὴ πέλας, τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἔπειτε· προσαπλήσιον δέ πως τοῖς ἐπὶ ἀρείου, καὶ ἐπὶ τούτοις συμβέβηκε· τὸ γὰρ τηνδε πλῆθος, δὴ πολυθέους μοναχοὺς τῆς ἀρείου τῶν ἔργων ἐθαυμάζον, ὀρθῶς αὐτοὺς δοξάζειν ἐπίστευε· καὶ δὴ ἄλλως φρονοῦντας, οἷά γε μὴ καθαρεύοντας, νόθων δογμάτων ἀπεστρέφοντο· ὥσπερ αἰγύπτιοι τοῖς παρ' αὐτοῖς μοναχοῖς ἑπόμενοι, ἐναυλίως εἶχον πρὸς δὴ ἀρείου.

A his quæ diximus, intelligere poterit qui volet. Quod si quis accuratam hujusmodi rerum notitiam desiderat, ex iis quæ ipsi, vel quæ alii de ipsis scripserunt, plura poterit cognoscere. Neque enim mihi facile est aut intelligere ista, aut exponere. Cæterum quod dogmata ista non prævaluerint, nec ad multos permanârint, præter eas causas quas supra dixi, Monachis potissimum ut arbitror adscribendum est. Nam quotquot in Syria & Cappadocia, & circumsitis Provinciis monasticam philosophiam sectabantur, Nicænæ Synodi decretis mordicus adhærebant. Parum certe abfuit B quin Orientis omnes Provinciæ, à Cilicia usque ad Phœnicen, Apollinaris hæresin amplecterentur. Eunomii autem hæresis, à Cilicia & monte Tauro ad Hellespontum usque & Constantinopolim, cuncta propemodum occupavit. Uterque enim tum eos apud quos morabantur, tum eorum finitimos, in suam sententiam facile perduxerunt. Idem porro istis accidit, quod antea Arianis acciderat. Populus enim in illis regionibus, cum Monachos quos supra diximus, ob virtutem atque opera valde admiraretur, recte illos sentire existimabat: eos vero qui aliter sentirent, tanquam adulterinis opinionibus inquinatos, aversabantur. Quemadmodum olim Ægyptii Monachorum suorum doctrinam secuti, Arianis fortiter restiterunt.

Κεφ. κή'.

Περὶ τῶν κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἀκμασάντων ἁγίων ἀνδρῶν ἐν αἰγύπτῳ, ἰωάννου, ὤρ, ἀμὼν, βήνε, θεωνᾶ, κόφρου, ἑλλῆ, ἡλίᾳ, ἀπελλῆ, ἰσιδώρου, σεραπίωνος, διοσκόρου, καὶ εὐλογίου.

Caput XXVIII.

De sanctis viris qui tunc in Ægypto floruerunt, Joanne, Or, Amon, Beno, Theona, Copre, Helle, Elia, Apelle, Isidoro, Serapione, Dioscoro, & Eulogio.

D

Εἰς καιρὸν δέ μοι δοκεῖ, ἐπιμνησθέντα τῶν τότε ἐν χριστιανισμῷ φιλοσοφησάντων, ὅσους ἂν δυναίμην διεξελθεῖν· πλεῖστοι γὰρ καὶ ἐκεῖνο καιρὸν φορὰ θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἐπήνθει· διέπρεπε δὴ καὶ τότε ὧν ἴσμεν ἐν αἰγύπτῳ ἰωάννης, ᾧ τὸ μέλλον καὶ ἄλλοις ἄθλον ὁ θεὸς ἐδήλωσεν, οὐχ ἧττον ἢ τοῖς ἄλλοις πάλαι προφήταις· καὶ δῶρον ἔδωκεν ἰᾶσθαι δεῦρο ἀνιάτοις πάθεσι καὶ νόσοις καμνούσας· καὶ ὅς, ὃς ἐκ νέου διέτριβεν ἐν

Sed quando in mentionem incidi eorum qui tunc temporis inter Christianos philosophati sunt, opportunum arbitror quoscunque nunc potuerim, commemorare. Ea enim tempestate ingens copia hominum Deo dilectorum effloruit. Ex iis vero quos in Ægypto vixisse accepimus, præcipuus fuit Joannes: cui Deus non minus quam veteribus illis Prophetis, futurarum abditarumque rerum cognitionem donaverat: eosque qui insanabilibus morbis laborabant, curandi dederat potestatem. Or præterea, qui ab ineunte ætate vixit

in solitudine, Hymnos assidue in Dei laudem canens. Vescebatur autem plantis quibusdam ac radicibus. Aquam vero bibebat, sicubi invenerat. Qui cum jam ad senilem venisset ætatem, Deo jubente migrans in Thebaidem, plurimis illic Monasteriis præfuit, ne ille quidem miraculorum expers. Morbos enim ac dæmones oratione sola fugabat. Cumque literas non didicisset, libris opus non habebat, ut reminisceretur: sed quicquid mente perceperat, nulla unquam delere poterat oblivio. In eadem regione philosophabatur etiam Ammon, præfectus Monachis qui Tabennenses vocabantur. Et tria circiter millia habens discipulorum. Benus item ac Theonas Monachorum consortiis præerant, præscientiæ ac Prophetiæ cœlesti dono præditi. Ac Theonas quidem, Ægyptiorum & Græcorum Romanorumque literis ac disciplinis eruditus, annis triginta silentium exercuisse dicitur. Benus vero à nemine unquam visus esse fertur iratus, aut jusjurandum proferens aut mendacium; nec audacter, aut negligentius loquens, nec inanem sermonem effutiens. Eodem tempore vixerunt Copres, Helles, & Elias. Et Copræ quidem à Deo id donatum esse perhibent, ut varios morbos ac languores sanaret, & dæmones ejiceret. Helles vero monasticam disciplinam ab adolescentia edoctus; multa admirabilia gessit. Adeo ut ignem in sinu gestaret, nec vestem interim combureret: eaque re Monachos qui cum ipso degebant, magnopere incitat, quasi bonæ conversationis comes esset miraculorum perpetratio. Elias vero, tunc quidem haud procul ab urbe Antinoo philosophabatur, annos natus decem circiter supra centum. Antea vero dicebat se in desertis locis solitarium mansisse annis septuaginta. Ac licet adeo provecta esset ætate, nihilo tamen minus in jejuniis & districta vivendi ratione perseveravit. Præter hos Apelles iisdem temporibus claruit, qui juxta oppidum Achorim in Monasteriis Ægypti plurima edidit miracula. Huic aliquando opus fabrile facienti: eam enim artem profitebatur: spectrum dæmonis, instar decoræ mulieris, noctu apparens, tentare cœpit ejus continentiam. Tum ille ferrum quod fabricabatur, ex igne extrahens,

ἐρήμοις, ἀεὶ τὸ θεῖον ὑμνῶν. ἐτρέφετο δὲ βοτάναις καὶ ῥίζαις τισίν· ὕδωρ δὲ ἔπινεν εἴ πη εὕρεν. ἐπεὶ δὲ γέρων ἦν, κατὰ θείαν πρόσταξιν μεταοικισθεὶς εἰς Θηβαΐδα, πολίσων ἡγεῖτο μοναστηρίων, αὐτὸς θείων πραγμάτων ἀμοιρῶν· μόνον γὰρ εὐχόμενος, νόσους καὶ δαίμονας ἤλαυνε· καὶ γράμματα μὴ μαθών, οὐκ ἐδεῖτο βιβλίων εἰς ἀνάμνησιν· ἀλλὰ πᾶν ὅπερ ἔλαβεν εἰς νοῦν, κρεῖττον λήθης ἐτύγχανε· πρὸς δὲ τούτοις τὸ κλίμα, ἐφιλοσόφει καὶ ἀμμών, ὁ πρὸς καλυμένων ταβεννησιωτῶν ἡγούμενος, ἀμφὶ τρισχιλίους μαθητὰς ἔχων· καὶ βῆνος ὁ Θεωνᾶς, μοναχικῶν ἡγεῖτο ταγμάτων, καὶ θείας προγνώσεως καὶ προφητείας ἔμπλεως· λέγεται δὲ καὶ Θεωνᾶς μὴ ἧσσον ὄντα τῆς αἰγυπτίων τε ἑλλήνων, καὶ ῥωμαίων παιδεύσεως, ἐπὶ τρισὶ καὶ δέκα ἔτεσι σιωπὴ ἀσκῆσαι· βῆνον δέ, παρ' οὐδενὸς θεαθῆναι ὀργιζόμενον, ἢ ὀμνύοντα, ἢ ψευδόμενον, ἢ εἰκαῖον, ἢ θρασὺ, ἢ ἀλογημένον εἰπόντα λόγον· περὶ τοῦτον τὸν χρόνον, ἐγκρατὴς κόπρου τε καὶ ἑλλῆς, καὶ ἠλίας· φασὶ δὲ κόπρῃ μὲν δωρηθῆναι θεόθεν, ἰάσεις παθῶν, τε νοσημάτων ποικίλων, καὶ δαιμόνων κρατεῖν· ἑλλῆν δὲ παιδευόμενον εὐνέα τὴν μοναχικὴν ἀγωγὴν, πλεῖστα θαυμαστοποιεῖν· ὡς καὶ πῦρ ἐν τῷ κόλπῳ κομίζειν, καὶ μὴ καίειν τὴν ἐσθῆτα· καὶ τούτῳ παροτρύνειν τοὺς συμμονάζοντας, ὡς τῇ ἀγαθῇ πολιτείᾳ καὶ τῆς ἐπιδείξεως τῇ παραδόξων ἑπομένης· ἠλίας δὲ, τότε μὲν ἀπόρρω τῆς ἀνθρώπου πόλεως ἐφιλοσόφει, ἀμφὶ ἔτη ἑκατὸν ἢ δέκα ἄγων ἐνιαυτούς· περὶ τούτου δὲ ἔλεγεν ἐπὶ ἑβδομήκοντα ἔτεσι μόνον ἐν ἐρημίαις οἰκῆσαι· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ γηραλέος γεγονὼς, διελέγετο γεραιούς τε καὶ ἀνδρείως πολιτευόμενος· ἐπὶ τούτοις καὶ ἀπελλῆς τηνικάδε διέπρεπε τῇ ἀχώρῳ, ἐν τοῖς κατ' αἴγυπτον μοναστηρίοις πλεῖστα θαυμαλεργῶν· ὃν ποτε χαλκεύοντα, τοῦτο γὰρ ἐπεδίδευε, νύκτωρ φάσμα δαίμονος, ὡς γυνὴ εὐπρεπὴς, εἰς σωφρονεῖν ἐπείρα· ὁ δὲ, σιδήρου ὃν εἰργάζετο ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξερύσας, καὶ ἐφλεξε τὸ δαιμονίου τὸ πρόσωπον· τὸ δὲ, τεκτονικὸς ἦν

ὁλοφυρόμενον ἀπέδρασεν· Σαφανέσαι δὲ τότε ἄλλους μοναχῶν ἦσαν, ἰσίδωρός τε καὶ σεραπίων, καὶ διόσκορος· ἀλλ' ἰσίδωρος μὲν, πανταχόθεν ἀφελόμενος τὸ μοναστήριον, ἐπεμελεῖτο μηδένα τῶν ἔνδον θύραζε ἐξιέναι, καὶ πάντα τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν· σεραπίων δὲ, περὶ τὸν ἀρσενοίτην διέτριβεν, ἀμφὶ σὺν μυρίοις ὑφ' ἑαυτὸν ἔχων· πάντας δὲ ἦγε τοὺς οἰκείων ἱδρώτων τὰ ἐπιτήδεια ποιεῖσθαι, καὶ ἄλλοις δεομένοις χορηγεῖν· ὥρᾳ δὲ θέρους ἐπιόντος ἀμῶντες, ἀρκοῦντα αὐτοῖς σῖτον ἀπελάμβανε, καὶ ἄλλοις μοναχοῖς μεταδίδου· διοσκόρῳ δὲ, ὃ πλείους ἑκατὸν ἐφοίτων· πρεσβυτέρῳ ὄντι, ἐν τῷ ἱερᾶσθαι διὰ πάσης ἀκριβείας ἐχώρει· βασανίζων καὶ ἐπιμελῶς ἀκαθάρτων σὺν προσιόντας τοῖς μυστηρίοις, ὥστε αὐτὸς προκαθάρθαι τὸν νοῦν, καὶ μὴ συνειδέναι τι πεπραχέναι δεινόν· ἀκριβέστερον δὲ τότε ἐχρῆτο πρὸς τὴν μετάδοσιν τῶν θείων μυστηρίων, καὶ εὐλόγιος πρεσβύτερος· ὃν φασιν ἱερωμένον, προγνῶσιν ἐσχηκέναι τῆς τῶν προσιόντων συνοίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ τὰ ἡμαρτημένα σαφῶς διελέγχειν, καὶ τὰ καλὰ νοῦν ἑκάστου κρυπτόμενα ἐφορᾶν· σὺν ἐν κακῶς πεπραχότας, ἢ πρός τινος φαύλης βεβυσμένους, τέως εἶργε θυσιαστηρίου, δηλῶν ποιήσας τὴν ἁμαρτίαν· μεταμελείᾳ δὲ καθαρθέντας, πάλιν προσίετο.

A dæmonis faciem combussit. Atque ita dæmon stridens atque ejulans aufugit. Sed & Isidorus & Serapion ac Dioscorus, nobilissimi tunc temporis Monachorum patres fuerunt. Et Isidorus quidem, cum Monasterium suum undique circumsepsisset, diligenter cavebat, ne quis foras egrederetur, studens ut omnia necessaria intus suppeterent. Serapion vero juxta Arsenoiticam Præfecturam vixit, mille circiter Monachos regens. Quos omnes ita instituebat, ut propriis laboribus victum sibi compararent, & aliis indigentibus submini-
B strarent. Messis autem tempore, pretio conducti fruges metebant, & frumentum quod sibi sufficeret recondebant, & aliis Monachis gratis dabant. Dioscori vero, haud plures quam centum erant, discipuli. Qui cum esset Presbyter, summa cum diligentia sacerdotale munus implebat; eos qui ad sacra mysteria accederent, examinans & accurate dijudicans: ita ut mente antea perpurgata, nec ullius admissi sceleris conscii accederent. Adhuc illo severior in sacris mysteriis impertiendis fuit tum Eulogius Presbyter. Quem ferunt cum rem divinam faceret, accedentium cogitatio-
C nes usque adeo prænovisse, ut delicta eorum certissime coargueret, & quæ singuli penitus in mente recondita habebant perspiceret. Eos igitur qui mali quidpiam perpetrassent, aut patrare decrevissent, aliquandiu arcebat ab altari, delicta eorum in apertum proferens. Postea vero pœnitentia purgatos, ad mysteria admittebat.

Κεφ. κθ'.

D

περὶ τῶν ἐν Θηβαΐδι μοναχῶν, ἀπολλῶ, δωροθέα, πιάμμωνος, ἰωάννου, μάρκου, μακαρίου, ἀπολλωνίου, παύλου τοῦ ἐν φέρμῃ, παχὼν, στεφάνου, καὶ πίωρ.

ΚΑΤὰ τούτους δὴ καὶ ἀπολλὼς ἐν Θηβαΐδι διέτριβεν· ὃς ἤδη ἀρχόμενος, ἐφιλοσόφησεν· ἐπὶ τεσσαρακονταετῆ δὲ ἔτη τὴν ἔρημον οἰκήσας, σπήλαιον ὑπὸ τὸ ὄρος πλησίον τῆς οἰκουμένης, τῷ Θεῷ χρήσαντος καλέσαντος· ὑπὸ δὴ πλήθους θαυματουργιῶν, ἐν ὀλίγῳ ἐπίσημος ἐγένετο, καὶ ἡγεμὼν πλείστων

Caput XXIX.

De Monachis in Thebaide degentibus: Apollo, Dorotheo, Piammone, Ioanne, Marco, Apollonio, Paulo Fermensi, Pachon, Stephano, & Pior.

HOrum temporibus æqualis Apollos vixit in Thebaide. Qui cum pubescere adhuc inciperet, philosophari instituit. Cumque in solitudine mansisset per annos quadraginta, tandem speluncam ad radices montis sitam, haud procul ab hominum domiciliis, divino monitus oraculo occupavit. Ubi præ miraculorum multitudine, brevi conspicuus & complurium Monachorum

pater evasit. Nam & utilibus documentis omnes ad virtutem alliciebat. Verum quænam fuerit ejus vivendi ratio, & quanta quamque divina miracula patraverit, Timotheus Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus commemorat: qui & hujus viri, & aliorum, quorum antea mentionem feci, vitam literis prodidit. Porro tunc temporis, multi boni viri in Alexandrinorum regione sedulo philosophabantur, numero circitero bis mille. Quorum alii degebant in locis quæ eremica dicuntur: alii circa Mareoten & vicinos Libyas incolebant. Inter quos maxime enituit Dorotheus, patria Thebæus: cujus hæc fuit vivendi ratio, ut interdiu quidem ex vicino mari lapides colligeret, & quotannis cellulam construeret, eamque donaret iis qui sibi ipsi ædificare non possent; Noctu vero ex palmarum foliis funiculos texens, sportulas ad parandum sibi victum faceret. Cibus erat illi, panis quidem unciæ sex, & minutorum olerum fasciculus, potus autem aqua. Cumque hoc genus abstinentiæ ab ineunte ætate exercuisset, ne senex quidem illud dimisit. Nec unquam visus est super stoream aut in lecto dormire, nec quietis causa pedes extendere, nec sua sponte somnum petere. Sed dum opus faceret aut comederet, cogente natura tantisper claudebat oculos: adeo ut sæpe numero inter edendum dormitanti, cibus ex ore excideret. Contigit aliquando ut supra modum somno oppressus, in stoream imprudens decideret. Quam ob causam dolore affectus, submissa voce dixit: si Angelis persuaseris, ut dormiant, persuadebis etiam studiose philosophanti. Seipsum autem designabat his verbis, somnum ipsum fortasse alloquens, aut dæmonem bonis actibus adversantem. Porro cum tot ac tantis se laboribus macerare, quidam ad eum accedens: cur, inquit, corpus tuum tantopere enecas? Cui ille, quia me ipsum enecat, respondit. Piammon præterea & Joannes, juxta Diolcum Ægypti, nobilissimis monasteriis eo tempore præfuerunt: & cum essent Presbyteri, summa cura & gravitate sacerdotale munus obierunt. Et Piammon quidem, cum aliquando rem divinam faceret, divinum Angelum vidisse dicitur, stantem juxta sacrum altare; qui Monachorum quidem

μοναχῶν· ἦν γὰρ ὠφέλιμος καὶ τοῖς διδασκαλίαις εἰς ἀφέλειαν ἐπαγωγός· ἀλλ' οἷα μὲν ἀγωγὴ ἐχρῆτο, καὶ ἡλίκων ἦν θείων καὶ παραδόξων πραγμάτων ποιητὴς, ἱστορεῖ Τιμόθεος ὁ τὴν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν διέπων· οὗ μάλα αὐτοῦ, καὶ πολλῶν ὧν ἐπεμνήσθην, καὶ ἄλλων δοκίμων μοναχῶν οὗ βίους διεξελθών· ἐν δὲ τῷ τότε, πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ σπουδαίως ἐφιλοτίμουν ἀνὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀμφὶ διχίλιοι ὄντες· ὧν οἱ μὲν, ἐν τοῖς καλουμένοις ἐρημικοῖς ὤκουν· οἱ δὲ, περὶ τὸν Μαρεώτιν καὶ οὗ ἐν γειτόνων Λίβυας· ὑποφυὼς δὲ ἐν τούτοις διέπρεπε Δωρόθεος, Θηβαῖος τὸ γένος· ᾧ βίος ἦν, ἐν ἡμέρᾳ μὲν, ἀπὸ τῆς πέλας θαλάσσης λίθους συλλέγειν, καὶ ἔτους ἑκάστου οἰκίδιον καταπηλάζειν, καὶ διδόναι τοῖς μὴ δυναμένοις ἑαυτοῖς οἰκοδομεῖν· νύκτωρ δὲ εἰς αὐτὸ διατρέφων ἐκ φοινίκων φύλλων σειρὰς πλέκων, σπυρίδας εἰργάζετο· τροφὴ δὲ ἦν αὐτῷ ἄρτου ἀγκίαι ἕξ, καὶ λεπίδων λαχάνων δέμα, καὶ ὕδωρ ποτόν· ἐκ νέου δὲ οὕτως ἀσκήσας, οὐ διέλιπε καὶ γέρων ὢν οὐδέ ποτε ὠρέχθη ἐπὶ ῥιπὸς ἢ κλίνης καθευδήσας, ἢ σοῦ πόδας ἐκτείνας ἄνεσιν, ἢ ἐκὼν ὕπνῳ ἑαυτὸν ἐκδῶ· πλὴν ὅσον ἐργαζόμενος ἢ ἐσθίων, βιαζοῖς ὑπὸ τῆς φύσεως ἐμύσεσσον ὀφθαλμοὺς· ὡς πολλάκις νυσταζοῦσι ἐν τῷ ἐσθίειν, ἐκπεσεῖν τοῦ σιμαλοῦ τὴν τροφήν· ποτὲ γὰρ εἰς ἄκρον κρανθεὶς τῆς ὕπνου, ἔλαθεν ἐπὶ τῆς ῥιπὸς πεσών· καὶ περιλυπούμενος ἐπὶ τούτῳ γεγονώς, ἠρέμα ἔφη, εἰ τοῦ ἀγγέλου πείσεις καθεύδειν, πείσεις καὶ τὸν σπουδαῖον ὑποσπεδήσασθαι ἑαυτόν, πρὸς τὸν ὕπνον ἴσως ἀποδυόμενος, ἢ τὸν δαίμονα τὸν ἐμποδὼν γινόμενον ταῖς σπουδαίαις πράξεσιν· ὧδέ ἐστι μοχθηρὸν πρᾶγμα ἐλθόν τις ἔφη· τί τὸ σῶμα σὸν ἀποκτείνεις τοσοῦτον; ὅτι με ἀποκτείνει, ἀπεκρίνατο· καὶ Πάμμων ὁ καὶ Ἰωάννης τὰ αὐτὰ περὶ Διολκοῦ τῆς Αἰγύπτου, ἐπισημοτάτων πάντων μοναστηρίων ἐπιμελέστατά τε καὶ μάλα σεμνῶς πρεσβύτεροι ὄντες, τὴν ἱερατικὴν μεθήσαν· λέγεται δέ ποτε τὸν Πάμμωνα ἱερουργοῦντα, θεάσασθαι πρὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης θεῖον ἄγγελον ἑστῶτα, καὶ τῶν μοναχῶν τὰς παρ-

παρόντας ἐγγεγράφειν βίβλῳ τινί· αὐτὸς δὲ ὑπόν-
τας, ἀπαλείφειν. Ἰωάννῃ δὲ τοσαύτῃ ἐδωρήσα-
το δύναμιν ὁ Θεὸς κατὰ παθῶν καὶ νοσημά-
των, ὡς πολλοὺς ἰάσασθαι ποδαλγοὺς, καὶ
τὰ ἄρθρα διαλελυμένους· ἐν τούτῳ δὲ καὶ
Βενιαμὶν γεραλέος οὐ μάλα λαμπρῶς
ἀνὰ τὴν σκῆπιν ἐφιλοσόφει, δῶρον ἔχων παρὰ
Θεοῦ, δι' ἓν φαρμάκων ἐπαφῇ μόνῃ χειρὸς,
ἠλαίῳ ᾧ ἐπήνυσε, πάσης ἀπαλλάσσειν νό-
σου αὐτὸς κάμνοντας· τὸν δὴ τοιοῦτον, λόγου
οὐδενὸς προσεποιεῖτο, τοσοῦτον οἰόμενος τὸ σῶ-
μα, ὡς μὴ ἀνατεθῆναι διὰ τῶν θυρῶν ἔξω οἰ- B
κήματος ἐν ᾧ διῆγε συγκομισθῆναι, εἰ
μὴ σὺν ταῖς θύραις καὶ τὰς προσάδας
καθεῖλον· ἐν δὲ τῷ νοσεῖν, ἐν κλίνῃ κεῖσθαι
μὴ δυνάμενος, ἀμφὶ αὐτὸν ὀκτὼ μῆνας
ἐπὶ δίφρου πλατυλάτου ἐκαθίζετο, σωτη-
ρίας αὐτὸς κάμνοντας ἰώμενος, αὐτὸς μηδὲν
δυσφορῶν ὅτι μὴ τῆς ἐχούσης αὐτὸν νόσου
ἀπηλλάττετο· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ὁρῶν-
τας παρεμυθεῖτο, καὶ ἐλιπάρει τὸν Θεὸν ἱκε-
τεύειν ὑπὲρ τῆς ἀυτοῦ ψυχῆς· σώματος δὲ
αὐτῷ μηδὲν μέλειν· ἐπεὶ καὶ εὐεκλῆν, οὐδέν
με ὠφέλησεν, ἔφη, καὶ κακῶς πάσχον, οὐκ C
ἔβλαψε· κατ' ἐκεῖνο δὲ καιρὸν ἐν σκήτει διέ-
τριβε μάρκος τε ὁ ἀοίδιμος, καὶ μακάριος ὁ
νέος, καὶ ἀπολλώνιος, καὶ μωσῆς ὁ αἰθίοψ· φα-
σὶ δὲ μάρκον μὲν, καὶ ἐν τῷ νέῳ τῆς ἡλικίας εἰς
ἄγαν πεφυκότα καὶ σώφρονα, καὶ μνήμονα ἱε-
ρῶν γραφῶν γεγενῆσθαι· θεοφιλῆ δὲ ὄντα τοσοῦ-
τον, ὡς ἰσχυρίζεσθαι μακάριον τὸν αὐτὸν πρεσ-
βύτερον ὄντα τῶν κελλίων, μηδέ ποτε
παρ' αὐτοῦ λαβεῖν ἃ θέμις ἱερεῦσι διδόναι
τοῖς μεμυημένοις περὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν·
ἄγγελον δὲ αὐτῷ ἐδίδου, ἕως τὴν χεῖρα μέχρι τοῦ D
καρποῦ μόνον ἔλεγε θεωρεῖν· μακαρίῳ δὲ ὑπάρξαι
χάριν παρὰ Θεοῦ, παρεφρονεῖν τῶν δαιμόνων·
ἔνθεν δὲ αὐτῷ τὴν ἀρχὴν παρέφασις τοῦ φιλο-
σοφίας, ἀκέσιος φόνος· ἔτι γὰρ βέπαις ὢν,
περιβαλὼν ἔνεμε παρὰ τὴν μαρεῖαν λίμνην, καὶ
παίζων, τινὰ τῶν ὁμηλίκων ἀνεῖλε· δείσας τε
δεινὰ δίκην, ἔφυγεν εἰς τὴν ἐρημίαν· αὖ-
θις δὲ ἐπὶ τρία ἔτη μὴ ταῦτα διάγων,
αὐτόθι οἰκίδιον μικρὸν ἑαυτῷ καταεσκεύα-
σεν, ἐν ᾧ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη διέτριψεν· ἔλε-
γον δὲ οἱ γε αὐτοῦ ἀκηκόεισαν, ὡς πολλὴν

A præsentium nomina in quodam libello perscriberet, absentes autem expungeret. Joanni vero tantam vim ac potestatem in morbos ac languores Deus indulsit, ut multos pedum dolore vexatos, & paralyticos sanaret. Iisdem temporibus Benjamin senex circa Scetim eximiè philosophatus est: cui Deus id gratiæ concesserat, ut absque ullis medicamentis, solo manus contactu, aut oleo quod precatione sua benedixerat, quovis morbo ægros liberaret. Atque hic tantus vir, cum in morbum aquæ intercutis incidisset, usque adeo corpore intumuisse dicitur, ut B per januam cellæ in qua degebat, efferri non potuerit, nisi postibus ipsis simul cum janua eversis. Porro inter ægrotandum, cum in lecto decumbere non posset, octo circiter mensium spatio sedit in sella quadam latissima, ægris more solito sanitatem restituens; nec iniquo animo ferens quod suo ipse morbo nequaquam liberaretur. Quin potius consolabatur eos qui ipsum viserent, rogabatque ut pro ipsius anima supplices Deum orarent. Corporis enim nullam sibi curam esse ajebat. Quippe dum, inquit, bene valeret, nihil mihi profuit: & nunc male habens, nihil de- C trimenti attulit. Per idem tempus celebris ille Marcus, & Macarius Junior, & Apollonius, & Moses Æthiops Scetim incolebant. Et Marcum quidem, ab ineunte adolescentia admodum mitem ac temperantem fuisse perhibent, & sacræ Scripturæ libros memoriâ tenuisse: Deo vero ita charum fuisse: ut Macarius qui Cellarum Presbyter fuit, sæpe affirmaverit, Marcum nunquam ab ipso accepisse quæ sacerdotes fidelibus ad altare præbere jus fasque est: sed Angelum ei præbuisse, D cujus manum ad junctura usque duntaxat, se vidisse dicebat. Macario veru donatum fuit à Deo, ut dæmones contemneret. Occasionem porro philosophandi ei primum præbuit cædes fortuito perpetrata. Nam cum esset adolescens, oves pascebat circa Mareoticum lacum. Cumque inter ludendum, quendam ex æqualibus suis interfecisset, veritus ne pœnas daret, in solitudinem se recepit. Illic triennii spatio sub divo moratus, parvam sibi cellam ibidem construxit, in qua quinque & viginti annos exegit. Narrabantque ii qui ex ipso id audierant, ipsum calamitati

illi gratias referre solitum, & eædem illam fortuito factam, salutarem appellasse, quæ Philosophiæ ac beatæ vitæ occasionem ipsi attulisset. Apollonius autem, cùm anteacto tempore mercaturam fecisset, jam in senium vergens, ad Scetim se contulit. Cumque consideraret, se ob ingravescentem ætatem, nec scribendi artem, nec ullam aliam posse addiscere, varias species medicamentorũ & ciborũ qui commodi sunt ægrotantibus, suâ pecuniâ coemens, singulas Monachorum januas circuibat, ad horam usque nonam ægros invisens. Quod quidem exercitationis genus cum sibi commodum reperisset, ita deinceps conversatus est. Et cum moriturus esset, quæcunque habebat, alteri tradens, mandavit ut idem officium exerceret. Moses vero cum esset servus, propter improbitatem ex ædibus domini sui ejectus, & ad latrocinandum conversus, agmini latronum ducem se præbuit. Qui cum multa scelera commisisset, multasque cædes patrasset, casu quodam ad monasticam vitam translatus est, ac repente ad summum Philosophiæ fastigium evasit. Nam quoniam bona corporis habitudine, quam ex priore victu contraxerat, adhuc fervens, ad cogitationes fœdæ libidinis incitabatur, omni philosophicæ exercitationis genere corpus suum maceravit: nunc exiguo pane victitans sine obsonio: nunc plurimum operis faciens, oransque quinquagies. Interdum etiam singulis noctibus stans, per sex continuos annos orabat, nec genua flectens, nec oculos claudens ad somnum capiendum. Nonnunquam Monachorum cellas noctu circumiens, hydrias singulorum clam aqua implebat. Quod quidem laboriosum erat in primis; Ab aliis enim decem; ab aliis viginti: à quibusdam vero triginta & amplius stadiis aberat locus ille, unde aquam hauriebant. Diu tamen pristinum robur retinuit, licet plurimis exercitationibus illud frangere studuisset, & assiduis vexationibus corpus attereret. Porro cum latrones aliquando in cellam in qua solus philosophabatur irrupissent, ipse cunctos comprehendisse ac ligasse dicitur. Et quamvis quatuor numero essent, humeris suis impositos tulisse ad Ecclesiam, ac reliquis Monachis permisisse, ut de illis statuerent,

A ὡμολόγει χάριν τῇ συμφορᾷ, καὶ ζωὴν ἀπεκάλει τὸν ἀκέστιον φόνον, φιλοσοφίας καὶ μακαρίου βίου αἴτιον αὐτῷ γεγονημένον. ἀπελλώνιος δὲ, τὸν ἄλλον χρόνον ἐμπορίαν μεταχειρισάμενος, ἤδη πρὸς γήρας ἐλαύνων, ἐπὶ τὴν σκῆτιν ἦλθε· λογισάμενος δὲ ὡς οὔτε γράφειν, οὔτε ἄλλην τινὰ τέχνην μαθεῖν οἷός τε ἦν διὰ τὴν ἡλικίαν, παντοδαπῶν φαρμάκων εἴδη καὶ ἐδεσμάτων ἐπιτηδείων τοῖς κάμνουσιν, ἐξ οἰκείων χρημάτων ὠνούμενος, ἀνὰ ἑκάστην θύραν μοναστηρίου πε-
B ρινοεῖ μέχρις ἐννάτης ὥρας, ἐφορῶν σθένος ἐπιτηδείαν δὲ ταύτην αὐτῷ τὴν ἄσκησιν εὑρὼν, ὧδε ἐπολιτεύσατο· μέλλων δὲ τελευτᾶν, ἄλλῳ παραδοὺς ἃ εἶχεν, ἐνετείλατο τὰ αὐτὰ ποιεῖν· μωσῆς δὲ δοῦλος ὢν, διὰ πονηρίαν ἐξηλάθη τῆς οἰκίας ἐσκευημένος· καὶ εἰς ληστείας τραπείς, λῃστρικῷ τάγματος ἡγεῖτο· πολλοὺς δὲ κακουργήσας, καὶ πολλοὺς φόνους τολμήσας, ἐν
C μετανοίᾳ πνὸς τὸν μοναδικὸν μετῆλθε βίον, καὶ ἀθρόον εἰς ἀρίστην φιλοσοφίας ἐπέδωκεν· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ διαίτῃ εὐεξίᾳ ζέων, καὶ πρὸς φαντασίας ἡδονῶν κινούμενος, μυρίαις ἀσκήσεσι τὸ σῶμα καθέτηξε· πότε μὲν ἄρτον ὑγρὸν ἀλίνου ἄρτῳ δρεπόμενος· πότε δὲ πλείονα ἄρτον ἀνύων, καὶ πεντήκοντα εὐχόμενος· πολλὰ δὲ ἐπὶ ἓξ ἔτεσιν ὁλόκληρον ἑκάστην νύκτα ἑστὼς προσηύχετο, μήτε γόνυ κλίνων, μήτε σῦν ὀφθαλμοὺς μύων εἰς ὕπνον· ἄλλοτε δὲ νυκτὸς
D περιιὼν τὰς οἰκήσεις τῶν μοναχῶν, λάθρᾳ τὴν ἑκάστου ὑδρίαν ἐπλήρου ὕδατος· ἦν δὲ τοῦτο λίαν ἐργῶδες· τῶν μὲν γὰρ, εἰς δέκα σταδίους ἦν· τῶν δὲ, εἴκοσι· τῶν δὲ, καὶ τριάκοντα· καὶ πλέον διεστήκει ὁ τόπος ὅθεν ὑδρεύοντο· διέμεινε δὲ ἐπὶ πολὺ τὴν προτέραν ἰσχὺν ἔχων, καίπερ ταῖς πολλαῖς ἀσκήσεσι καθαιρεῖν ταύτην πειρώμενος, καὶ τὸ σῶμα ταῖς ταλαιπωρίαις πιέζων· λέγεται γοῦν ποτὲ λῃστὰς καταδραμόντας τὸν τόπον ὧν μόνος ἐφιλοσόφει, συλλαβεῖν πάντας καὶ δῆσαι, καὶ τέσσαρας σάκκους τοῖς ὤμοις ἐπιθεῖναι, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀγαγεῖν· συμμονάζουσιν ἐπιτρέψαι τὰ περὶ αὐτῶν

ὡς μὴ θεμιτὸν αὐτῷ ἔτι μηδένα κακῶς ποιεῖν· φασὶ γὰρ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν μηδενὶ τοσαύτην ὑπάρξαι μεταβολήν. ὥς τε ἀκρον μὲν ἅψασθαι μοναστικῆς φιλοσοφίας· ἄξιον δὲ φόβον τοῖς δαίμοσιν ἐμποιῆσαι, καὶ πρεσβύτερον χειροτονηθῆναι τῆς ἐν σκήτει μοναχῶν· ὁ μὲν ἐν τοιούτῳ ὤν, πολλοὺς ἀρίστους μαθητὰς καταλιπὼν, ἀμφὶ τὰ ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἔτη γεγονὼς ἐτελεύτησεν· ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς βασιλείας ἤκμαζε Παῦλος καὶ Παχὼν, Στέφανός τε καὶ Μωσῆς, ἄμφω Λίβυες, καὶ πίων ὁ Αἰγύπτιος· ὤκει δὲ, Παῦλος μὲν ἐν Φερμῇ· ὄρος ἔστι τοῦτο ἐν σκήτει, ὑπὲρ μέτρους πεντακοσίων ἀσκητὰς ἔχων· εἰργάζετο δὲ οὐδέν, οὐ δὲ ἐλάμβανέ τι παρά τινος, πλὴν ὅσον ἤσθιεν· εὔχετο δὲ μόνον, ὥσπερ φόρον τινὰ τριακοσίας εὐχὰς ἑκάστης ἡμέρας ἀποδιδοὺς τῷ Θεῷ· ἵνα δὲ μὴ λαθὼν διαμάρτῃ τοῦ ἀριθμοῦ, τριακοσίας ψηφίδας τῷ κόλπῳ ἐμβάλλων, καθ' ἑκάστην εὐχὴν ψηφίδα ἐκρίπτει· ἁλωθέντων δὲ τῶν λίθων, δῆλον ἐγίνετο τὰς ἰσαρίθμους τοῖς λίθοις εὐχὰς πεπληρῶσθαι· καὶ Παχὼν δὲ τότε ἐν σκήτει διέπρεπεν· οὐκ ἐκ νέου μέχρι γήρως πολυθρύλλητον, ὅτε σῶμα οὐκ ἔχων, ὅτε πάθος ψυχῆς, ὅτε δαίμων, ἀνανδρον ἐφώρασε περὶ τὴν ἐγκράτειαν, ὃν οὐ κρατεῖν τὸν φιλόσοφον· στέφανος δὲ περὶ τὸν Μαρεώτην τὴν οἴκησιν εἶχεν, οὐκ ἄπωθεν τῆς μαρμαρικῆς· δι' ἀκριβοῦς δὲ καὶ τελειοτάτης χωρήσας ἀσκήσεως, ἐπὶ ἑξήκοντα ἔτεσιν, εὐδοκιμώτατος ἐγίνετο μοναχὸς, καὶ ἀντωνίῳ τῷ μεγάλῳ γνώριμος· ἐγίνετο δὲ πρᾶος, καὶ σοφὸς εἰς ἄγαν, καὶ ἐν ταῖς ὁμιλίαις ἡδὺς καὶ ὠφέλιμος, καὶ ἱκανὸς τὰς τῶν λυπουμένων ψυχὰς κηλεῖν, καὶ ἐπὶ τὸ εὔθυμον μεταβάλλειν, εἰ καὶ ἀναγκαίαις λύπαις προσκαλεσαμένοις, ἐτύγχανον τοιοῦτος ὢν περὶ τὰς οἰκείας συμφορὰς· ἀμέλει χαλεπῆς ἀνιάτου πάθους ἐνοσήψαιτο αὐτῷ, τὰ διεφθαρμένα μέλη τοῖς ἰατροῖς τέμνειν ἔμελλε, εἰργάζετο ταῖς χερσὶ φύλλα φοινίκων πλέκων· καὶ τοῖς παροῦσι συνεβούλευε

A quando ipsi jam nefas esset quenquam malo afficere. Ajunt enim nemini unquam talem ac tantam mutationem ex vitio ad virtutem contigisse, quantam isti: quippe qui ad culmen monasticæ Philosophiæ pervenerit, & dæmonibus maximum terrorem incusserit, & Scetiensium Monachorum presbyter factus sit. Atque hic quidem tantus vir, annos circiter septuaginta quinque natus, excessit è vita, multis præstantibus discipulis post se relictis. Eodem Imperatore regnante vixit Paulus & Pachon; Stephanus item ac Moses, ambo Lybies; & B Pior Ægyptius. Ac Paulus quidem degebat in Ferme, qui mons est in Sceti; haud pauciores quingentis Monachos habens. Nullum hic opus faciebat, nec ab ullo accipiebat quicquam, præterquam quod esurus esset. Orationi tantùm vacabat, trecentas orationes, velut tributum quoddam quotidie persolvens Deo. Ac ne forte aberraret ab integro numero, trecentis lapillis in sinum suum congestis, ad singulas precationes singulos projiciebat lapillos. Absumptis itaque lapillis, planum fiebat orationes C numero lapillorum æquales jam completas esse. Pachon quoque tunc temporis in Sceti celebris fuit. Qui cum ab adolescentia usque ad ultimam senectutem vixisset in solitudine, tamen nec bona corporis habitudo, nec perturbatio animi, nec dæmon, circa abstinentiam eorum à quibus Philosophum abstinere decet, eum unquam ignavum deprehendit. Iam vero Stephanus circa Mareotem habitabat, haud procul à Marmarice. Qui cùm severâ ac perfectissimâ disciplinâ sese exercuisset per annos sexaginta, ce- D lebertimus extitit Monachus, & magno Antonio familiaris. Fuit autem mitis & admodum prudens: in colloquiis suavis atque utilis, & ad animos eorum qui dolore affecti essent, permulcendos, & ad lætitiam traducendos aptissimus, quamvis dolor eorum prorsus necessarius videretur. Ipse quoque ita affectus erat in suis calamitatibus. Nam cum grave quoddam & insanabile ulcus ei contigisset, corrupta corporis membra secanda Medicis præbuit; ipse interim opus faciens, & palmarum folia manibus suis texens. Suadebatque adstantibus, ne ob ipsius mala mœrore

afficerentur, neve aliud quicquam cogitarent, quàm ea quæ à Deo fiunt, bonum semper exitum sortiri : idque sibi utile fore, quòd tanta sustinuisset mala; ac fortasse pro peccatis suis : pro quibus hic pœnas dare satius fuerit, quàm post hanc vitam. Moses vero mansuetudine & charitate, & languorũ curationibus quos oratione sola pellebat, præ cæteris inclaruisse memoratur. At Pior, cum ab ineunte ætate philosophari decrevisset, ejus rei causâ paternis ædibus egressus, spopondit Deo, se deinceps neminem ex propinquis visurum esse. Post quinquaginta vero annos, soror ipsius, cum audivisset eum vivere, præ immoderato gaudio insperati nuntii stupefacta, quiescere non poterat, nisi fratrem videret. Quam in senili ætate lamentantem ac supplicantem miseratus ejus regionis Episcopus, scripsit ad præsides Monachorum in Sceti degentium, ut Piorem mitterent. Qui abire jussus, cum refragari non auderet: nefas enim habent Ægyptii, aliique omnes, ut opinor, Monachi, jussis non obtemperare: adjuncto sibi comite perrexit in patriam. Cumque pro foribus paternarum ædium staret, nuntiavit se adesse. Cum autem strepitum januæ sensisset, clausis oculis, sororem nominatim allocutus: ego, inquit, sum frater tuus. Contemplare me, quantum placuerit. Illa ingenti gaudio perfusa, gratias Deo egit. At ille juxta januam oratione facta, evestigio reversus est ad locum in quo degebat. Ibi effosso puteo, aquam amaram reperit, eaque utens usque ad exitum vitæ perseveravit. Porro ejus abstinentiæ magnitudo insequenti tempore declarata est. Nam post ejus obitum, cum multi in eodem loco philosophari ambiissent, nullus id sustinuit. Verum ut ipse mihi persuadeo, haudquaquam ei difficile erat aquam in dulcem saporem convertere, nisi hoc modo philosophari decrevisset: quippe qui eam cum antea non esset, scaturire fecerat. Certe traditum est Monachos qui cum Mose erant, cum aliquando puteum foderent, & nec vena quæ sperabatur, nec altitudo ulla aquam profunderet, animum despondentes, opus dimittere voluisse: Piorem vero circa meridiem supervenisse; & salutatis primum Monachis, diffidentiam & pusillum animum exprobrasse;

μὴ δυσφορεῖν ἐπὶ τοῖς αὐτὸ πάθεσι, μὴ ἄλλο τι διανοεῖσθαι, πλὴν ὅτι πρὸς τέλος ἀγαθὸν πάντως, ἃ ποιεῖ ὁ Θεὸς ἀποβαίνει· καὶ αὐτὸ σωφρονεῖν τοιούτων περιρρηναι παθῶν καὶ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ἴσως· ὧν ἕνεκεν ἄμφνον ἐνθάδε δίδόναι δίκην, ἢ μετὰ τὴν βιοτὴν ταύτην· μετὰ δὲ πραότητος καὶ ἀγάπης ὑπερφυοῦς εὐδοκιμηκέναι πρὸς θεόν· καὶ ἰάσεσι παθῶν εὐχῇ καθορθουμένοις· ὁ δὴ πρῶτον ἐν νέῳ φιλοσοφεῖν ἐγνωκὼς, ἡνίκα διὰ τοῦτο ἐξ πατρίδος οἴκου ἐξῆλθε, συνέθετο τῷ Θεῷ, ἐξ λοιπὸν μηδένα τῶν οἰκείων ὄψεσθαι· μὴ δὲ πεπληκοῦσθαι, ἐπύθετο αὐτὸν ἡ ἀδελφὴ ζῆν· ὡς δὲ ἐχρῆν ἀμέτρου πρὸς λόγου μιμήσεως καταπλαγεῖσα, ἠρεμεῖν οὐκ ἠδύνατο, εἰ μὴ θεάσαιτο τὸν ἀδελφόν· ὀλοφυρομένην δὲ καὶ ἀνθρωπίνως ἰδοῦσαν ἐν γήρᾳ ἐλεήσας ὁ παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος, ἔγραψε τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἐν ἐρήμῳ μοναχῶν, ἐκπέμψαι τὸν Πίωρ· ἀπιέναι δὲ προσταχθεὶς, οὐκ ἔχων ἀνθίστασθαι· ἦν δὲ μετὰ ἀγυμνασίου μοναχοῦ, οἶμαι δὴ καὶ τοῖς ἄλλοις, ἀπειθεῖν τοῖς ἐπιτασσομένοις· παραλαβὼν τινα, ἀφίκετο εἰς τὴν πατρίδα· καὶ στὰς πρὸ τῆς πατρῴας οἰκίας, ἐμήνυσεν ἐληλυθέναι· ἐπεὶ δὲ ψοφεῖν τὴν θύραν ἤσθετο, μύσας τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὀνομαστὶ τὴν ἀδελφὴν, προσεπών, ἐγώ ἔφη Πίωρ ὁ σὸς ἀδελφός· ἀλλὰ ὅση βούλει, κατανόει· ἡ μὲν οὖν ἡσθεῖσα, χάριν ὡμολόγει τῷ Θεῷ· ὁ δὲ παρὰ τὴν θύραν εὐξάμενος, ἀνέστρεψεν εἰς τὸν τόπον ἐν ᾧ ᾤκει· ἔνθα δὴ φρέαρ ὀρύξας, πικρὸν ὕδωρ εὗρε· τὸ δὲ μέχρι τελευτῆς τοῦ ἐμφύτου τετύχηκε· ὁ δὲ μὴ ταῦτα χρόνος, τοὐπιβὰν ἄλλον ἀπέδειξε τὴν ἀποχὴν ἀρετῆς· ἐπεὶ γὰρ ἐτελεύτησε, πολλῶν ἀποδημησάντων ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ φιλοσοφεῖν, οὐδεὶς ὑπέστη· ἐγὼ δὲ ὡς ἐμαυτὸν πείθω, εἰ μὴ τῷ τόπῳ φιλοσοφεῖν ἔγνωκεν, οὐ χαλεπὸν ἦν αὐτῷ εὐξαμένῳ μεταβαλεῖν τὸ ὕδωρ εἰς γλυκεῖαν ὄψιν· ἐχρῆν μὴ ὂν παντάπασιν ἀναβλύσαι ἐποίησεν· ἀμέλει τοι λέγεται ποτὲ τοὺς Φρέαρ ὀρύσσοντας σὺν Μωσεῖ, μήτε προσδοκωμένης φλεβὸς, μήτε πηοὺς βάθους τὸ ὕδωρ ἀναδιδόντος, μέλλειν τὸ ἔργον ἀπαγορεύειν· ἔτι δὲ αὐτοῖς παρὰ μέσην ἡμέραν τὸν Πίωρ, καὶ προτρέψαι ἀπασάμενον, ὀνειδίσαι δυσπιστίαν καὶ μικροψυχίαν

καὶ ἐλθόντα ὃ εἰς τὸν τάφρον ἔξαθεν, καὶ ὀρυγὶ τρίτον πλῆξαι τὸν γῆν· ὥθεν ἀναβλύσαι τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν τάφρον πληρῶσαι· ἐπεὶ ὃ εὐξάμενος ἀπῆει, δεομένων τῶν ἀμφὶ μωσέα γεύσασθαι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἠνέσχετο, φήσας μὴ ἐπὶ τούτῳ ἀπεσταλθαι, ἀνύσας ὃ ἐφ' ᾧ ἦλθε.

A deinde in fossam descendentem orasse, humumque ligone ter percussisse. Quo facto statim aqua erupisse dicitur & fossam compleviſſe. Porro cum Pior oratione facta discederet, rogatus à Monachis qui cum Mose erant, ut apud ipsos gentaret, non obtemperavit: haudquaquam ejus rei causa missum se esse dicens: id verò propter quod venerat, confectum esse.

Κεφ. λ'.

Περὶ τῶν ἐν σκήτει μοναχῶν, ὠφελίμου, διδύμου, κρονίωνος, ἀρσησίου, πυτυβάτου, ἀρσίσιος, ἀμμωνίου, εὐσεβίου καὶ διοσκόρου τῶν ἀδελφῶν, τῶν μακρῶν λεγομένων, καὶ εὐαγρίου τοῦ φιλοσόφου.

Caput XXX.

De Scetiensibus Monachis, Origene, Didymo, Cronione, Orsesio, Putubate, Arsione, Ammonio, Eusebio & Dioscoro fratribus, qui Magni vocabantur: & de Evagrio Philosopho.

Ἐν τούτῳ ὃ εἰσέπι διέπρεπον ἐν τοῖς σκήτεως μοναστηρίοις, γηραλέος μὲν, ὠφελίμης ἐκ τῶν μαθητῶν ἀντωνίου τοῦ μεγάλου ἀπολελειμμένος· καὶ δίδυμος, καὶ κρονίων, ἀμφὶ ἓξ καὶ ἑκατὸν καὶ δέκα ἐνιαυτοὺς γεγονώς· καὶ ὁ μέγας ἀρσίσιος, καὶ πυτυβάσης καὶ ἀρσίων, καὶ σεραπίων, οἱ καὶ αὐτοὶ σύγχρονοι ἀντωνίῳ τῷ μεγάλῳ ἐγχρόνῳ· καταγηραικότες ὃ ἐν τῷ φιλοσοφεῖν, ἐφεῖσαν τοτέτων τῶν δὲ ἀν νέαν καὶ μέσην ἡλικίαν ἀγόντων, πολλοὶ καλοί τε καὶ ἀγαθοὶ σὺν αὐτοῖς ἐγνωρίζοντο· καὶ ἀμμώνιος καὶ εὐσέβιος καὶ διόσκορος· οὓς ἀδελφοὺς ἀλλήλοις ὄντας, μακροὺς ἐκ τῆς ἡλικίας ὠνόμαζον· λέγεται ὃ τοῦτον τὸν ἀμμώνιον εἰς ἄκρον φιλοσοφίας ἐφελθεῖν, ὡς καὶ τῆς ῥᾳθυμίας ἀνδρείως κρατῆσαι, καὶ φιλόλογον εἰς ἄγαν γενέσθαι· ὡς δὴ ἐπιμελῶς τὰ εὐαγγέλια καὶ διδύμου καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν, λόγους διεξελθεῖν· ἐκ νέου μέχρι τελευτῆς τὴν ἄρτου, μηδενὸς γεύσασθαι ἐν ὠμῷ γενομένου· μέλλων δέ ποτε ἐφ' ὃς χειροτονίαν ἐπισκοπῆς συλλαμβάνεσθαι, ὡς ἀνυβόλων ἔπεισεν ἀπιέναι τοὺς ἐπ' αὐτὸν ἐληλυθότας, ἀποτεμὼν τὸ οὖς, ἅπερ ἔφη· λοιπὸν γὰρ οὐκ ἂν ἐκόντα με ὁ ἱεροσυλικὸς νόμος συγχωρεῖ χειροτονεῖσθαι· ἄρτιον γὰρ χρῆναι τὸν ἱερέα καθίστασθαι· ἀναχωρήσαντες δὲ, ἐπεὶ τάδε ἐγνωσαν ἰουδαίοις φυλακτέα, τῇ δὲ ἐκκλησίᾳ σωματικῶς μηδὲν μέλειν, ἢν μόνον ἄρτιος ᾖ τοῖς τρόποις ὁ ἱερεύς, αὖθις ἀνέστρεψαν

Eodem tempore in Monasteriis Scetis clāruerunt, senes quidem, Origenes, qui ex magni Antonii discipulis adhuc superaret: & Didymus, & Cronion annos natus decem supra centum: & magnus ille Arsisius, & Putubastes & Arsion ac Serapion: qui & ipsi magni Antonii temporibus æquales fuerunt. Cumque in monastica Philosophia consenuissent, tunc temporis monasteriis illic sitis præerant. Ex junioribus vero & in media adhuc ætate constitutis, multi probi atque honesti viri unà cum superioribus illis florebant. Inter quos Ammonius, Eusebius ac Dioscorus: qui cum fratres essent, ob staturæ proceritatem magni vocabantur. Porro hunc Ammonium ad culmen monasticæ Philosophiæ perveniſſe narrant, & voluptatem ac desidiam forti animo superasse. Idem admodum studiosus fuisse dicitur: adeo ut Origenis, Didymi, & aliorum Ecclesiasticorum scriptorum libros diligenter evolveret. Ab ineunte autem ætate ad extremum vitæ diem, nihil digne coctum præter panem gustasse fertur. Cum vero aliquando capiendus esset ut Episcopus ordinaretur, nec rogando persuadere potuisset iis qui ad ipsum capiendum venerant, ut abirent: abscissâ sibi auriculâ: abite, inquit. Posthac enim ne quidem si vellem, sacerdotalis lex me ordinari sinit. Integri enim corporis sacerdotem constitui oportet. Illi digressi, posteaquam intellexerunt, Judæis quidem hæc observanda esse; Ecclesiam vero de corpore non curare, dummodo sacerdos integer sit moribus, denuo

redierunt, eum comprehensuri. Tum A ille juravit, se linguam quoque sibi præcisurum, si vim facere tentassent. Quibus illi minis perterriti, abscesserunt. Hinc porro factum est, ut Ammonius iste Parotes, id est, auricula mutilus vocaretur. Haud multo post, sequentis scilicet Imperatoris temporis, Evagrius sapiens cum illo familiariter vixit. Vir doctus inprimis, & tum intelligendi facultate, tum dicendi copia præditus: & in distinguendis cogitationibus quæ aut ad virtutem, aut ad vitium tenderent, sagacissimus: & quomodo illæ quidem B excolendæ, hæ vero cavendæ sint, consultor idoneus. Verum quod quidem ad doctrinam attinet, qualis quantusque vir fuerit, libri quos posteris reliquit, satis declarabunt. Moribus vero moderatis fuisse dicitur, & ab omni fastu & arrogantia ita alienus, ut nec jure merito laudatus, præconiis intumesceret; nec immerito vituperatus, contumelias iniquo animo ferret. Ortus hic fuit ex urbe Iberis quæ ad Euxinum Pontum sita est. Philosophiam vero & sacras literas didicit sub Gregorio C Episcopo Nazianzi. Qui dum Constantinopolitanam Ecclesiam administraret, eum archidiaconum habuit. Cumq; vultu esset eleganti, & exquisito vestium cultu uteretur, quidam ex proceribus Zelotypus, eum uxori suæ familiarem esse intelligens, interficere molitus est. Cumque insidiatores opus ipsum aggressuri essent, dormienti Evagrio Deus terribilem quandam ac salutarem in somnis visionem ostendit. Videbatur enim sibi quasi in scelere deprehensus, manus ac pedes ferro vinctos habere. Et cum in judicium ducendus ac supplicio afficiendus esset, quidam ad eum accedens sacrum Evangeliorum codicem demonstravit, pollicitus modo D ex urbe egredi vellet, se illum vinculis liberaturum: jurareque illum jussit, se ita facturum. Ille tactis Evangeliis, ita se facturum juravit: & solutus vinculis, confestim è somno excitatus est. Divinoque obtemperans somnio, præsens periculum evitavit. Porro cum apud se statuisset vitam sibi monasticam excolendam esse, Constantinopoli profectus est Hierosolyma. Aliquanto post tempore ad visendos Monachos, qui in Sceti philosophabantur profectus, illic degere constituit.

ὡς συλληψόμενοι τὸν ἄνδρα· ὁ δ', ἢ μὴν κ τὴν γλῶσσαν τεμεῖν διωμόσατο, εἰ βιάσαιντο περιφθεῖναι· δείσαντες δ' ἐν τῇ ἀπειλῇ, ἀπεχώρουν· αὐτὸς δ' ἐντεῦθεν ἀμμώνιος ὁ παρώτης ὠνομάζετο· τῷ δὲ μετὰ πολὺ ἐπὶ τῆς ἐχομένης βασιλείας, σωφρονῶν εὐάρμοστος ὁ βίος· ἐλλόγιμος ἀνὴρ, νοῆσαί τε κ φράσαι δεινὸς, κ ἐπιβολὴ διακεῖναι θεωρητὴν κ κακίαν ἀγωγὰς λογισμούς· κ ἱκανὸς ὑποθέσθαι, ἢ χρὴ τὰς μὲν ἐπιπηδεύειν, τὰς δὲ φυλάξασθαι· ἀλλ' οἷος μὲν πρὶ λόγους ἦν, ἐπιδείξουσιν αἱ γραφαὶ ἃς καταλέλοιπεν· ἐλέγετο δὲ κ τὸ ἦθος μέτριος, τύφου τε κ ὑπεροψίας τοσοῦτον κρατεῖν, ὡς μήτε δικαίως ἐπαινέσεως ὀγκᾶσθαι τοῖς κρείττοις, μήτε ἀδίκως λοιδορεῖσθαι, ἀγανακτεῖν ἐπὶ ταῖς ὕβρεσιν· ἐγένετο δὲ τῷ μὲν γένει, ἰβήρων πολίτης τῆς καλουμένης εὐξείνου πόντου· ἐφιλοσόφησε δὲ κ ἐπαιδεύθη ὑπὸ γρηγορίῳ τῷ ἐπισκόπῳ ναζιανζοῦ τὰς ἱερὰς λόγους· ἡνίκα δ' ἐπετρόπευε τὴν ἐν κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν, ἀρχιδιάκονον αὐτὸν εἶχεν· ἀσκεῖον δὲ ἦν τὰ σῶματα περὶ τὴν ἐσθῆτα φιλόκαλον, μαθών τις τῶν οἰκείων ζηλότυπος γυναῖκα εἶναι τῇ γαμετῇ, θάνατον αὐτῷ ἐμηχανᾶτο· εἰς ἔργον δ' οὐκ ἐνέστησε μελλήσας τῆς ἐπιβουλῆς, καθεύδοντα αὐτῷ, φοβερά τινα κ ζωηρὰ ὄνειρος ὄψιν ἐπιπέμπει τὸ θεῖον· ἔδοξε γὰρ ὡς ἐπὶ ἐγκλήματι συλληφθεὶς, σιδήρῳ δεδεσθαι πόδας κ χεῖρας· μέλλοντί τε αὐτῷ εἰς δικαστήριον ἄγεσθαι κ τιμωρίαν ὑπέχειν προσελθών τις ὑπέδειξε τὴν ἱερὰν τῶν εὐαγγελίων βίβλον κ ὑπισχνεῖτο, εἰ τῆς πόλεως ἐξέλθοι, τῶν δεσμῶν αὐτὸν ἀπαλλάξειν, κ ὅτι τοῦτο ποιήσει, ὅρκον ἀπῄτει· ὁ δὲ τὴν βίβλον ἐφαψάμενος, ὀμόσαι μὲν ὧδε πράξειν ἐπωμόσατο· διαφθείρεται δὲ τῶν δεσμῶν, αὐτίκα ἐξηγέρθη· κ τῷ θείῳ ὀνείρῳ πειθόμενος, διέφυγε τὸν κίνδυνον· εἰκὸς δὲ τὸν λαὸν χρῆναι μελετᾶν τὸν ἀσκητικὸν βίον· ἐξεδήμησεν ἐν κωνσταντινουπόλεως εἰς ἱεροσόλυμα· κ μετ' οὐ πολὺν χρόνον τινὰ προσαγόμενος ἐπὶ θέαν τῶν ἐν σκήτει φιλοσοφούντων, ἠσπάσατο τὴν ἐνθάδε διατριβήν.

A

Κεφ. λά.

Περὶ τῶν ἐν τῇ νιτρίᾳ, καὶ τῶν καλουμένων κελλίων μοναστηρίων, καὶ περὶ τῆς μονῆς τῶν ῥινοκούρων· περὶ μέλανος Διονυσίου, καὶ σόλωνος.

Καλεῖται δὲ τὸν χῶρον τοῦτον, νιτρείαν, καθότι κώμη τίς ἐστιν ὅμορος, ἐν ᾗ τὸ νίτρον συλλέγεται· ἐν τοῦτον δὲ πλῆθος ἐνταῦθα ἐφιλοσόφει· ἀλλὰ μοναστήρια ἦν ἀμφὶ πεντήκοντα, ἀλλήλοις ἐχόμενα· τὰ μὲν συνοικιῶν· τὰ δὲ, καθ' ἑαυτὰ οἰκούντων· ἐντεῦθεν ἤδη ὡς ἐπὶ τὸ ἔνδον ἔρημον ἰόντων, ἕτερός ἐστι τόπος, σχεδὸν ἑβδομήκοντα σταδίοις διεστὼς, ὄνομα κελλία· ἐν τούτῳ δὲ σποράδην ἐστὶ μοναχικὰ οἰκήματα πολλὰ, καθὸ καὶ τοιαύτης ἔλαχε θεσπιῳδίας· κεχωρίσθαι γὰρ τοσοῦτον ἀλλήλων, ὡς ἐξ αὐτόθι καθοικεῖσθαι, σφᾶς αὐτὰς μὴ καθορᾶν ἢ ἐπαΐειν· συνιόντες δὲ πάντες εἰς ταυτὸν ἅμα καὶ ἐκκλησιάζουσι τῇ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος· ἰὼν δέ τις μὴ παραγένηται, δῆλος ἐστὶν ἄκων ἀπολειφθεὶς, ἢ πάθει τινὶ ἢ νόσῳ πεπεδημένος· καὶ ἤδη θέαν αὐτοῦ καὶ θεραπείαν, οὐκ εὐθὺς πάντες ἀπιᾶσιν· ἀλλ' ἐν διαφόροις καιροῖς ἕκαστος, ἀποφερόμενος ὅπῃ ἔχει πρὸς νόσον ἁρμόδιον· ἐπεὶ ὃ τοιαύτης αἰτίας, οὐκ ἐμιλεῖσθαι ἀλλήλοις, εἰ μὴ λόγων ἕνεκεν εἰς γνῶσιν Θεοῦ τεινόντων ἢ ὠφέλειαν ψυχῆς, ἤθελε τις μαθησόμενος παρὰ τὸν φράσαι δυνάμενον· οἰκοῦσι δὲ ἐν τοῖς κελλίοις, ὅσοι τῆς φιλοσοφίας εἰς ἄκρον ἐληλύθασι, καὶ σφᾶς ἄγειν δύνανται, καὶ μόνοι διατρίβειν, δι' ἡσυχίαν χωρισθέντες τῶν ἄλλων· τάδε μὲν ἡμῖν ὡς ἐν βραχεῖ περὶ σκήσεως εἰρήσθω, καὶ τῶν ἐνθάδε φιλοσοφούντων· εἰ γὰρ τὸ καθέκαστον τὰ αὐτῶν ἀγωγῆς διεξελθεῖν προθείμην, μηκυνομένῳ ἴσως τὴν γραφὴν μωμήσαιτό τις· ἰδιάζουσι δὲ συνήσαν πολλείαν, ἔργα καὶ ἤθη καὶ γυμνάσια, καὶ δίαιταν, καὶ καιρὸν, ἑκάστῃ ἡλικίᾳ καὶ τὸ εἰκὸς διένειμαν· καὶ ῥινοκυρῶται δὲ, οὐκ ἐπεισάκτοις, ἀλλ' οἰκοθεν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς ἐξ ἐκείνου διέπεσεν· ὧν ἦν ἐνθάδε φιλοσοφεῖν ἐπιθυμῶν

Caput XXXI.

De Monasteriis Nitriæ, & de iis quæ cellæ vocabantur; item de Monasterio Rinocorurorum; & de Melane, Dionysio & Solone.

Hic autem locus vulgo Nitria vocatur, eo quod vicus quidam est finitimus, in quo nitrum colligunt. Porro non exigua hominum multitudo ibi philosophabatur. Nam circiter quin-
B quaginta erant monasteria, sibi mutuo vicina; quorum alia fratrum congregationes, alia homines separatim degentes habebant. Hinc ad interiorem eremum pergentibus, alter locus est distans circiter septuaginta stadiis, qui Cellia vocatur. In eo varia sunt monachorum domicilia, hinc & inde dispersa: unde etiam locus id nomen accepit. Id tantum vero distant à se invicem, ut Monachi qui illa incolunt, nec videre se invicem, nec audire possint. Porro universi in eundem locum conveniunt, &
C collectas celebrant, primo quoque & ultimo hebdomadis die. Quod si quis non interfit, palam est illum abesse non sua sponte, sed languore aut morbo detentum. Et ad illum visendum curandumque pergunt, non statim omnes; sed diverso tempore singuli, ferentes id quod quisque ad curandum morbum utile habuerit. Extra hujusmodi causam, nunquam inter se colloquuntur: nisi forte quis ad aliquem dicendi peritum pergat, auditurus ab eo sermones ad cognitionem Dei, aut ad utilitatem animæ
D spectantes. Porro in cellulis habitant, quotquot ad summum philosophiæ culmen pervenerunt, seque ipsos regere & soli manere possunt, quietis gratiâ à reliquis sejuncti. Atque hæc à nobis breviter dicta sint de Sceti, deque iis qui ibi philosophabantur. Nam si eorum disciplinam atque institutionem sigillatim persequi vellem, scriptionis prolixitatem quispiam forte posset reprehendere. Cum enim propriam ac peculiarem conversationem constituerint, opera & studia, exercitationes & victum, & tempus unicuique ætati accommodatum partiti sunt. Rinocurura quoq; ex eo tempore viris optimis, non adventitiis, sed indigenis, floruit. Ex iis vero quos illic philosophatos esse accepi,

Præstantissimos fuisse comperi, Melanē A qui tunc temporis Ecclesiam illius loci administrabat: & Dionysium qui ad Borealem urbis partem domicilium habuit: & Solonem Melanis fratrem, qui eidem in Episcopatu successit. Cæterum eo tempore, quo præceptum fuerat ut omnes ubique Episcopi, qui Arianorum dogmati repugnarent, sedibus suis expellerentur, ajunt eos qui ad Melanem exturbandum venerant, deprehendisse illum, tanquam infimum ministrum, lucernas Ecclesiæ præparantem: supra pallium oleo sordidatum habentem Zonam, & ellychnia importantem. Quem cum interrogassent de Episcopo: ille; hîc est, inquit, eumque vobis indicabo. Statimque homines, utpote viæ longitudine fatigatos, in ædes Episcopi deduxit, mensamque iis apposuit, & quos habebat cibos præbuit. Post convivium vero, cum manus eorum abluisset: ipse enim ministrabat epulantibus: seipsum indicavit. Illi hominem admirati, cujusnam rei causa venissent confessi sunt: fugiendi tamen liberam ei facultatem concesserunt, reverentia ejus C adducti. Tum vero ille: nunquam, inquit, detrectaturus sum eadem perpeti, quæ Episcopi ejusdem mecum fidei ac sententiæ perpetiuntur: sed ultro ac sponte in exilium ire paratus sum. Omnes porro virtutes monasticæ disciplinæ sibi comparaverat, utpote ab ineunte ætate hoc philosophandi genus sectatus. Solon vero, ex mercatore Monachus effectus, ipse quoque haud parum emolumenti inde percepit. Nam & fratris sui, & aliorum qui illic philosophabantur, magisterio institutus, & in iis quæ ad Dei cultum pertinent studiosus fuit inprimis, & erga proximum benignus. Ac Rinocururensis quidem Ecclesia, hujusmodi Antistites ab initio sortita, ex eo tempore ad nostram usque ætatem, illorum institutis uti, & probos viros ferre non destitit. Est autem ejus loci clericis communis domus & mensa; reliqua denique omnia communia.

ἀείσας ἔγνων, τόν τε μέλανα τὸν καὶ ἐκεῖσε καιρῷ τῷ ἐκκλησίαν ἐπισκοποῦντα· καὶ Διονύσιον, ὃς πρὸς βορέαν τῆ πόλεως τὸ φρούριον εἶχε· καὶ Σόλωνα τὸν μέλανος ἀδελφὸν, ὃς τῆς ἐπισκοπῆς διάδοχον λέγεται καὶ αὐτὸς ἐτάχθη σὺν τῷ πόλιν ἱερέας ἀναπλεῖν φρουρᾶς ἀπελαύνειν, καὶ λαλαβεῖν μέλανα σὺν ἐπ' αὐτὸν ἐλθόντας, σὺν λύχνῳ τῆς ἐκκλησίας προσκαθάζοντα, οἷά γε ὑπηρέτην ἔχοντα, ὑπόρρυπον τῷ ἱματίῳ καὶ B ἐλαίῳ τῷ ζώνην ἔχοντα, καὶ τὰς θρυαλλίδας ἐπιφερόμενον· ἐρωτηθέντα δὲ ἐπισκόπου εἰπεῖν, ὡς ἐνθάδε ἐστὶ, καὶ μηνύσοντα τοῦτον· αὐλίκα δὲ σὺν ἄνδρας οἷά γε ἐξ ὁδοῦ κεκμηκότας, εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν καταγώγιον ὁδηγῆσαι, καὶ τραπέζαν προθεῖναι, καὶ ὅσα τῇ ὄντων ἑστιάσαι· μὴ δὲ τὴν ἑστίασιν, νιψάμενοι τὰς χεῖρας, διακονεῖτο γὰρ τοῖς ἑστιωμένοις, ἑαυτὸν προσαγεῖλαι σὺν τῷ τὸν ἄνδρα θαυμάσαντας, ὁμολογῆσαι μὲν ἐφ' ᾧ ἐληλύθεσαν· αἰδοῖ δὲ τῇ πρὸς αὐτὸν, ἐξουσίαν δοῦναι φυγῆς· τὸν δὲ φάναι, ὡς οὐκ ἂν προαιρούμενον ταὐτὰ τοῖς ὁμοδόξοις ἱερεῦσιν ὑπομεῖναι, ἀλλ' ἑκόντι ἐλεύσεσθαι εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐλθεῖν πᾶσαν δὲ, οἷά γε καὶ νέος φιλοσοφήσας, μοναχικὴν ἀρετὴν ἐξησκεῖτο· ὁ δὲ Σόλων ἐκ πόρου εἰς μοναχὸν μεταβαλών, ἐκ δὲ αὐτῆς ὀλίγον ἀπώναται τῇ ἐνθένδε ὠφελείας· ὑποδιδάσκαλος γὰρ τῷ ἀδελφῷ καὶ τοῖς τῇδε φιλοσοφοῦσιν ἐπιμελῶς παιδευθείς, καὶ πρὸς τὸ θεῖον ὅπως μάλιστα προθύμως ἐπαιδάγη, καὶ πρὸς τοὺς πέλας ἀγαθὸς ἐτύγχανεν· ἡ μὲν ῥινοκορούρων ἐκκλησία, τοιούτων ἐξ ἀρχῆς ἡγεμόνων ἐπιτυχοῦσα, καὶ διέλιπεν ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ ἔτι νῦν τοῖς ἐκείνων χρωμένη θεσμοῖς, καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας φέρουσα· κοινὴ δέ ἐστι τοῖς αὐτόθι κληρικοῖς οἰκησις καὶ τράπεζα, καὶ τἄλλα πάντα.

Κεφ

A

Κεφ. λϐ'.

Περὶ τῶν ἐν παλαιστίνῃ μοναχῶν, ἡσυχᾶ, Ἐπιφανίου τ' ὑστέρου γενομένου κύπρου, ἀμμωνίου, καὶ σιλβανοῦ.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παλαιστίνη μοναχῶν ἀνδρῶν διατριβαῖς ἠνθει· οἵτε γὰρ πλείους ὧν ἐν τῇ κωνσταντίου βασιλείᾳ ἀπηριθμησάμεθα, ἔτι ἦσαν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ σεμνύνοντες· οἱ δὲ, ταῖς αὐτῶν σπουδαῖς εἰς ἄκρον ἀρετῆς ἐπέδοσαν, καὶ εἰς εὐκλειαν μείζονα τοῖς ἐνθάδε φροντιστηρίοις προσετέθησαν· ὧν ἦν ἡσυχᾶς ὁ ἱλαρίωνος ἑταῖρος, καὶ Ἐπιφάνιος ὁ ὕστερον γηράμενος Σαλαμῖνος τῆς κύπρου ἐπίσκοπος· ἐφιλοσόφησε δὲ ἡσυχᾶς μὲν, ἔνθα καὶ ὁ διδάσκαλος· ἐπιφάνιος δὲ, ἀμφὶ βηθαυδάκην κώμην ὅθεν ἦν, νομῷ ἐλευθεροπόλεως· ἐκ νέου δὲ ὑπὸ μοναχοῖς ἀρίστοις παιδευθεὶς, καὶ τότε χάριν ἐν αἰγύπτῳ πλεῖστον διατρίψας χρόνον, ἐπισημότατος ἐν μοναστικῇ φιλοσοφίᾳ γέγονε· καὶ τε αἰγυπτίοις, καὶ παλαιστινοῖς· μᾶλλον δὲ καὶ κυπρίοις, παρ' οἷς ἠρέθη τῆς μητροπόλεως τῆς νήσου ἐπισκοπεῖν· ὅθεν οἶμαι μᾶλλον καὶ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν, τὴν ὑφήλιον, ἀοιδιμώτατός ἐστιν· ὡς ἐν ὁμίλῳ γὰρ καὶ πόλει μεγάλῃ καὶ θαλλίῳ ἱερωμένος, καὶ μεθ' ὅσης ἡδονῆς εἶχε πολιτικοῖς ἐμβαλὼν πράγμασι, ἀστικοῖς καὶ ξένοις παντοδαποῖς γνώριμος ἐν ὀλίγῳ ἐγένετο· τοῖς μὲν, θεασαμένοις καὶ πεῖραν λαβοῦσι τῆς αὐτοῦ πολιτείας· τοῖς δὲ, παρὰ τούτων πεισθεῖσι· παρὸ καὶ τῆς ἐν κύπρῳ ἐπισκοπῆς, ἔτι ἐν παλαιστίνῃ διέτριβεν ἐπὶ τῆς παρούσης βασιλείας· ἡνίκα δὴ ἐν τοῖς τότε φροντιστηρίοις δὴ μάλα διαπρεπῶν Σαλαμάνης τε καὶ φύσκων, καὶ μαλαχίου καὶ κρισπίου ἀδελφοὶ ἐφιλοσόφουν· ἀμφὶ βηθελέαν κώμην νομοῦ γάζης· καὶ γὰρ δὴ καὶ εὐπατριδῶν ἐνθεν ἦσαν· διδασκάλου τούτου τῆς φιλοσοφίας ἔτυχον ἱλαρίωνος, ἀφ' οὗ λέγεται πολλὰ τούτων ἅμα οἴκοι ἀπιόντων, ἐκ μέσου ἁρπαγῆναί πως τὸν μαλαχίωνα,

Caput XXXII.

De Monachis Palæstinæ, Hesycha, Epiphanio, qui postea Episcopus Cypri fuit, Ammonio & Silvano.

SEd & Palæstina Monachorum domiciliis florebat. Nam & plerique eorum quos supra in rebus gestis Constantii enumeravi, adhuc superstites, hanc disciplinam summa cum laude excolebant. Et horum consuetudine ac sermonibus alii instituti, ad summum virtutis apicem pervenerunt, & ad majoris gloriæ cumulum monasteriis illic positis adjuncti sunt. Ex quorum numero fuit Hesychas, Hilarionis sodalis; & Epiphanius, qui postea Salaminis in Cypro Episcopus fuit. Et Hesychas quidem in eodem quo Magister loco philosophatus est. Epiphanius vero juxta Besanducem vicum, in territorio Eleutheropolitano situm, ex quo ortus fuerat. Quî cum ab ineunte adolescentia à præstantissimis Monachis institutus fuisset, ejusque rei causâ diutissime moratus esset in Ægypto, in monastica Philosophia celeberrimus exstitit, non apud Ægyptios solum & Palæstinos, verum etiam apud Cyprios, apud quos electus est, ut in Metropoli totius insulæ Episcopatum administraret. Qua ex re per universum, ut ita dixerim, orbem terrarum, maximam nominis celebritatem adeptus est. Nam cum in media hominum multitudine & in urbe magna ac maritima, sacerdotio fungeretur, & cum ea qua præditus erat virtute, civilibus negotiis sese applicuisset, brevi omnibus tam urbanis, quam peregrinis notus exstitit: illis quidem, utpote qui hominem vidissent & piam ejus conversationem experimento cognoscerent: his vero, utpote qui ab illis accepissent. Porro antequam Cyprum venisset, principatu Valentis Augusti adhuc manebat in Palæstina. Quo quidem tempore Salamanes, Phuscon, Malchio & Crispio fratres, in illis Monasteriis inclaruerunt. Degebant autem juxta Betheleam, qui vicus est in agro Gazæorum. Erant enim nobili apud istos genere orti. Magistrum porro hujus disciplinæ habuerant Hilarionem. A quo cum aliquando domum simul redirent, Malchionem

raptum esse memorant, & ex conspectu A evanuisse; ac repente iterum apparuisse, eandem cum reliquis viam carpentem: nec multo post è vita migrasse; adhuc quidem adolescentem, nulli tamen eorum qui in monastica Philosophia consenuissent, vitæ integritate & amore divini numinis inferiorem. Præterea Ammonius decem circiter stadiis remotus, habitabat juxta vicum Gazæorum Chapharcobram, ex quo originem traxerat: vir qui summa cum severitate ac fortitudine monasticam disciplinem excoluit. Silvanus vero, qui ob eximiam virtutem Angelus, ut perhibent, visus est ministrare, ex Palæstina ortus, eo quidem tempore adhuc, ut opinor, in Ægypto philosophabatur. Postmodum vero, cum aliquandiu in monte Sina moratus fuisset, tandem Geraris juxta torrentem, maximum ac nobilissimum Monasterium plurimorum bonorum virorum simul degentium constituit. Cui quidem Monasterio admirandus Zacharias post illum præfuit.

καὶ ἀφανῆ γενέσθαι. ἐξαπίνης δὲ πάλιν ἀναφανῆναι, τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδίζοντα τοῖς ἀδελφοῖς· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀποδημῆσαι νέον μὲν ἔτι ὄντα· τῶν γεγηρακότων δὲ ἐν φιλοσοφίᾳ κατ' ἀρετὴν βίᾳ καὶ θεοφιλείαν οὐ λειπόμενον. καὶ Ἀμμώνιος δὲ ὡσεὶ δέκα σταδίοις διεστὼς, ᾤκει ἀμφὶ χαφαρχοβρὰν κώμην γαζαίαν, ἀφ' ἧς τὸ γένος εἶχεν· ἀνὴρ ἀκριβῶς ὅπλισα καὶ ἀνδρείως ἐν τῇ ἀσκήσει διαγενόμενος. σιλβανὸς δέ, ὃν διὰ τὴν ἀγαν ἀρετὴν καὶ ἀγγέλου ὑπηρετοῦντα θεαθῆναι λόγος, παλαιστὴς ὢν, B ἔτι οἶμαι κατὰ τὴν αἴγυπτον ἐφιλοσόφει τότε ἔτι δὲ ὢν ἐν τῷ ὄρει σὺν χρόνου τινὰ διατρίψας, ὕστερον τὴν ἐν γεράροις ἐν τῷ χειμάρρῳ μεγίστην τε καὶ ἐπισημοτάτην πλείστων ἀγαθῶν ἀνδρῶν συνοικίαν συστήσασθαι· ἧς μετ' αὐτὸν ἡγήσατο ζαχαρίας ὁ θεσσέσιος.

CAPUT XXXIII.

C

De Syriæ Monachis, Batthæo, Eusebio, Barge, Hala, Abbo, Lazaro, Abdaleo, Zenone, Heliodoro, Eusebio qui fuit Caris, & Protogene & Aone.

HInc ad Syros, & ad Persas Syris finitimos transeundem est: qui cum Ægyptiorum Monachis contendentes, in immensam multitudinem excreverunt. Inter hos autem eo tempore præcipue claruerunt, apud Nisibenos quidem circa montem qui Sigoron dicitur, Batthæus, Eusebius, Barges, Halas & Abbo; & Lazarus qui fuit Episcopus: Abdaleus item & Zeno, & senex Heliodorus. Istos porro vulgo Boscos, id est pascentes vocabant, qui hoc philosophandi genus tunc primum invexerant. Sic autem eos appellant, propterea quod nec domicilia habent ulla, nec pane aut obsonio vescuntur, nec vinum bibunt: sed in montibus degentes, Deum perpetuo celebrant, orationibus & hymnis, juxta Ecclesiæ ritum vacantes. Cumque vescendi tempus advenerit, singuli falce arrepta per montem vagantes, instar pascentium pecorum herbas comedunt.

Κεφ. λγ'.

Περὶ τῶν ἐν συρίᾳ μοναχῶν, βατθαίου, εὐσεβίου, βαργῆ, ἁλᾶ, ἀββῶ, λαζάρου, ἀβδαλέως, ζήνωνος, ἡλιοδώρου, εὐσεβίου τοῦ ἐν κάραις καὶ πρωτογένους, καὶ ἀώνου.

ΕΝτεῦθεν ἡ ἐπὶ συρίαν καὶ πέρσας τοὺς σύρων ὁμόρους ἰτέον· οἱ δὴ πρὸς πλῆθος ἐπέδωκαν, τοῖς ἐν αἰγύπτῳ φιλοσοφεῖν ἀμιλλώμενοι· διέπρεπον δὲ μάλιστα τότε, ὧν τὰ μὲν νισιβηνοῖς ἀμφὶ τὸ σιγόρων καλούμενον ὄρος, βαλθαῖος καὶ εὐσέβιος, καὶ βαργῆς καὶ ἁλᾶς καὶ ἀββᾶς, καὶ λάζαρος τοῦ γενομένου ἐπισκοπος, καὶ ἀβδάλεως, καὶ ζήνων, καὶ ἡλιόδωρος ὁ γέρων. τοῦτους δὲ, καὶ βοσκοὺς D ἀπεκάλουν, ἕνεκα τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας ἄρξαντας· ὀνομάζουσι δὲ ὧδε αὐτοὺς καθότι οὔτε οἰκήματα ἔχουσιν, οὔτε ἄρτου οὔτε ὄψου ἐδίουσιν, οὔτε οἶνον πίνουσιν· ἐν τοῖς ὄρεσι διατρίβοντες, ἀεὶ τὸν θεὸν εὐλογοῦσιν, ἐν εὐχαῖς καὶ ὕμνοις τὴν θεμιτὴν τῆς ἐκκλησίας τροφὴν ἡνίκα ἥκηται καιρὸς, λαβόντες νεμόμενοι, ἅρπην ἔχων ἕκαστος, ἀποτέμνουσι τὸ ὄρος φειδόντες, τὰς βοτάνας σπίζοντας

καὶ οἱ μὲν ὧδε ἐφιλοσόφουν· ἐν καιρῷ δ' εὐσέβιος, ὃς ἐν τῷ ἐθελονσὴς καθεῖρχθαι ἐφιλοσόφει καὶ πρωθρώμης, ὃς τὴν αὐτόθι ἐκκλησίαν ἐπεσκόπουτε μετὰ βίτον τὸν τότε ἐπίσκοπον· βίτον ἐκεῖνον τὸν ἀοίδιμον, ὃν φασὶ βασιλέα κωνσανλῖνον τὸν πρῶτος θεασάμβρον, ὁμολογῆσαι ὡς πάλαι πολλάκις ἐν ἐπιφανείαις τὸν ἄνδρα τοῦτον ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐπέδειξε, καὶ παρεκελεύσατο, ὅπ λέγοι πειθαρχεῖν αὐτῷ· ἐξ αὐτῆς δ' ἐν φαδανᾶ τὸ φρυλισήειον εἶχε τόπος ὃ ἐστί, διὰ Ἰακὼβ ὁ τοῦ Ἀβραὰμ ἔκγονος ἐκ παλαιστίνης ἐπὶς ὰς, ἐπ παρθένῳ σωπήσεβ τῇ μετ' αὐτὰ γαμείῃ· ἐκκυλίσας τε δ' ἐν φαδανᾷ φρέατος τὸν λίβον, πρῶτον αὐτῆς τὸ πόιμνιον ἐπόησε· φασὶ δ' τοῦτον τὸν ἀῶνλω, τῆς ἐκλὸς πάντων ἀνθρώπων ἐξ ἀκριβοῦς φιλοσοφίας ἀρξαντος πρὸ σύρις, ὥσπερ ἀντώνιον παρ' αἰγυπτίοις.

A Et isti quidem hoc philosophandi genus excoluerunt. Apud Carras autem Eusebius enituit, qui sponte sua inclusus, monasticæ philosophiæ vacavit: Et protogenes, qui Episcopatum illius loci rexit post Bitum: Bitum, inquam, illum celeberrimum, quem cum Constantinus primum vidisset, affirmasse dicitur, sæpe illum sibi à Deo per visiones antea ostensum esse, jussumque ut dictis illius omnibus obediret. Denique Aones domicilium habuit in Phadana: quo in loco Iacob Abrahami nepos ex Palæstina veniens, puellam offendit quam postea duxit uxorem: amotoque lapide B quo opertum erat os putei, primùm illius gregem ibi aquavit. Hunc porro Aonem primùm apud Syros, perinde ac Antonium apud Ægyptios, auctorem fuisse ferunt solitariæ & arctioris philosophiæ.

Κεφ. λδ'.

Περὶ τῶν ἐν αἰδέσῃ μοναχῶν, ἰουλιανοῦ, ἐφραὶμ τοῦ σύρου, βάρσου καὶ εὐλογίου· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν κοίλῃ συρίᾳ, ἐν ἀλεπτίνῃ, θεοδώρου, μαρούσα, βάσσου, βασσωνίου, παύλου· καὶ περὶ τῶν ἐν γαλατίᾳ καππαδοκίᾳ, καὶ ἄλλαχοῦ ἁγίων ἀνδρῶν καὶ τίνος χάριν μακρόβιοι οἱ τρόπον ἄγιοι ἐγένοντο.

Caput XXXIII.

De monachis Edessæ, Iuliano, Ephrem Syro: Barse, Eulogio. Item de monachis Cœlesyriæ, Valentino, Theodoro, Marosa, Basso, Bassone, Paulo. Et de monachis Galatiæ, Cappadociæ, & aliarum regionum S. hominibus: & cur longævi fuerint viri sancti, qui olim vixêre.

C

Τοῦτῳ δὲ συνοίκῳ ἦσαν, γαδδανᾶς τε καὶ ἀζίζου, περὶς ὁμοίαν ἀρετὴν ἀμιλλωμένω· ἀνὰ δ' τὴν ἐκ γειτόνων ἔδεσαν, καὶ πέριξ ταύτης, εὐδοκιμώτατοι φιλόσοφοι δ' τοῦτον τὸν χρόνον ἦσαν, ἰουλιανὸς καὶ ἐφραὶμ ὁ σύρος συγγραφεὺς, οἱ ἐν τῇ κωνσανλιν βασιλείᾳ δηλωθέντες· βάρσης τε καὶ εὐλόγιος, οἱ καὶ ἐπισκόπῳ ἄμφω ὕστερον ἀρρεσθῆναι, ὁ πόλεως τινὸς, ἀλλὰ τιμῆς ἕνεκεν, ἀνδραποδῶδες ὥσπερ τῶν αὐτοῖς πεπολιθμένων, χειροτονηθέντες ἐν τοῖς ἰδίοις μοναστηρίοις· ὃν τρόπον καὶ λάζαρος ὁ δηλωθείς· ὃν δὲ μὴν τῶν τότε φιλοσοφούντων ἐπισήμως, ἀνά τε σύρους καὶ πέρσας ἐξ ὧν ἐκ γειτόνων αὐτοῖς, εἰς γνῶσιν ἐμοὶ ἦλθον· πολιτεία δ' κοινὴ πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, ἦν· ψυχῆς μὲν ὅτι μάλιστα ἐπιμελείᾳ, καὶ ἕτοιμον ἐθίζειν πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐνθάδε ἐν εὐχαῖς τε καὶ νηστείαις, καὶ θείοις ὕμνοις· καὶ περὶ ταῦτα τὸν πολὺν ἀναλίσκειν βίον· χρη-

D Quo quidem modo etiam Lazarus, de quo supra dixi, Episcopus fuit. Et ex monachis quidem qui tum apud Syros, tum apud Persas Syris finitimos nobiliter philosophati sunt, isti ad notitiam nostram pervenerunt. Disciplina vero communis hæc fuit pæne omnibus: animæ quidem præcipuam curam gerere, eamque ad relinquenda hujus vitæ bona promptam ac paratam reddere, orando scilicet, jejunando ac divinos hymnos canendo: & in his quidem rebus maximam temporis partem consumere.

Pecuniam vero & curam civilium negotiorum, corporis item mollitiem & cultum prorsus contemnere. Alii vero ad tantam progressi sunt abstinentiam, ut Batthæo quidem ob nimiam inediam vermes ex dentibus enati sint: Alas vero ad annos usque septuaginta panem non comederit: Heliodorus autem multas noctes insomnes transegerit, septenos dies continuos in jejuniis perseverans. Syria vero, tam ea quæ Cœle dicitur, quam quæ supra illam posita est, excepta urbe Antiochia, serius quidem ad Christi religionem conversa fuit. Sed tamen Ecclesiasticis philosophis non caruit. Qui quidem eo fortiores & fuerunt & visi sunt, quo magis invisi erant incolis earum regionum, eorumque crebris insidiis appetebantur; iisdemque virili animo resistebant, non vim vi repellendo, nec semetipsos ulciscendo, sed contumelias & verbera sibi à Gentilibus illata, alacri animo perferentes. Ejusmodi fuisse accepi Valentinum, quem alii ex urbe Emesa, alii ex Arethusâ genus traxisse dicunt: & alterum isti cognominem Valentinum, ac Theodorum. Hi duo ex Tittis, qui vicus est in territorio Apamensium, erant oriundi. Maroſam præterea ex Nechilis ortum, & Bassum, & Bassonem, ac Paulum qui ex vico Telmiso prognatus, cum multos variis in locis congregasset, & competenti ratione ad monasticam Philosophiam informasset, tandem in loco qui Iugatum dicitur, maximam ac nobilissimam Monachorum congregationem instituit. Quo etiam in loco mortuus est ac sepultus, cum diutissime vixisset; quippe qui ad nostra usque tempora vitam produxerit, eximiam ac vere divinam philosophandi rationem secutus.

Sed & reliqui quos supra memoravimus monachi, fere omnes diu superstites vixerunt. Ac mihi quidem videtur Deus prolixum vitæ spatium iis indulsisse, ut religio incrementum acciperet. Illi enim Syros fere omnes, & ex Persis ac Saracenis quam plurimos, ad religionem suam traduxerunt, & à superstitioso dæmonum cultu abstraxerunt. Cumque monasticæ Philosophiæ studiis vacare cœpissent, multos sibi similes reddiderunt. Galatas etiam &

μάτων δὲ καὶ τῆς περὶ τὰ πολιτικὰ πραγμάτα ἀσχολίας, σώματός τε ῥᾳστώνης καὶ ἐπιμελείας παντελῶς ἀμελεῖν· ἔνιοι δὲ ἐπὶ τοσοῦτον ἐγκρατείας ἦλθον, ὡς βαθαίῳ μὲν ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀσιτίας, σκώληκας ἐκ τῶν ὀδόντων ἕρπειν· ἄλλον δὲ ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἐνιαυτὸς, ἄρτου μὴ γεύσασθαι· τὸν δὲ ἡλιόδωρον ἀϋπνους τὰς πολλὰς διανυκτερεῦσαι νύκτας, ἑβδομάδας ἡμερῶν ἐν νηστείαις ἐπισωρεύσαντα· συρίαν δὲ, ἥ τε κοίλη καλουμένη, καὶ ἡ ὑπερ ταύτην, πλὴν ἀντιοχείας, βραδύτερον εἰς χριστιανισμὸν μετέβαλον· ἐν μὲν δὴ αὐτῇ φιλοσόφων ἐκκλησιαστικῶν ἄμικτος ἦν· ταύτῃ γὲ μᾶλλον ἀνδρείων ὄντων τε καὶ φαινομένων· ὅσῳ γὲ καὶ πρὸς τῶν οἰκούντων τὴν χώραν ἐμισεῖτο καὶ ἐπεβουλεύοντο· καὶ γὰρ αἰσίως ἀνεῖχον, ὑβριζόμενοι, οὐ δὲ δίκην λαμβάνοντες, ἀλλὰ προθύμως τὰς πρὸς τῶν ἑλλήνων ὕβρεις τε καὶ πληγὰς ὑπομένοντες· οὕς γὰρ ἑώρων ἐπιθυμοῦντας ἁλιεῖν, οἱ μὲν ἐξ ἐμέσης, οἱ δὲ, ἐξ ἀρεθούσης τὸ γένος ἔχειν ἔφασαν· καὶ τὸν ὁμώνυμον τοῦ ἑτέρου, καὶ θεόδωρον· ἄμφω δὲ ἀπὸ πόλεως τῶν ἀπαμέων νομοῦ ὁρμᾶσθαι· καὶ μαρώσαν τὸν ὑπερεχείλων, καὶ βάσσον, καὶ βασσώνην, καὶ Παῦλον, ὃς ἀπὸ τῆς τελμισσῆς κώμης ἐγένετο· πολλοὺς δὲ ἐν πολλοῖς τόποις συνοικίσας, καὶ οὐ μικρὰ τρόπον συναγαγὼν εἰς τὸ φιλοσοφεῖν εἰδέναι, τὸ τελεσθὲν εἰς τὸ ἰουγάτον καλούμενον χωρίον μεγίστην τε καὶ ἐπισημοτάτην συνοικίαν μοναχῶν κατέστησατο· ἔνθα δὴ καὶ τετελεύτηκε, καὶ τὸ τάφον ἔχει, μακροβιώτατον γεγονὼς· ὡς μέχρι καὶ εἰς ἡμᾶς ἐπιβιῶναι, εὐδοκίμως καὶ θείως φιλοσοφήσας· καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι τῶν ἐπιλωθέντων μοναχῶν, σχεδὸν πάντες πολὺν διεξιόντες χρόνον· καί μοι φαίνεται, μακροβίους τοὺς ἀνδρας ὁ θεὸς ἐποίησεν, εἰς ἐπίδοσιν τῆς θρησκείας ἄγων· σύρας τε ὡς ἔπαν, καὶ πλείστων καὶ σαρακηνῶν πλείστους, πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐπηγάγοντο σέβας, καὶ ἑλληνίζειν ἔπαυσαν· μοναχικῆς τε φιλοσοφίας ἐνθάδε ἀρξάμενοι, πολλοὺς ὁμοίους ἀπέφηναν· καὶ γαλατας καὶ

καππαδόκας, καὶ σὺν τούτοις ὁμόρους, συμβάλλω πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους ἐγκεκρίσθαι τότε ἐκκλησιαστικοὺς φιλοσόφους, οἷά γε πάλαι τὸ δόγμα σπουδαίως προσευόντας· καὶ συνοικίας ἢ ἐν πόλεσιν ἢ κώμαις οἰκεῖν πλείους ὤκνουν· ὅτε δὲ καὶ σπουδάσει τῶν προγεγραμμένων εἰθίσθησαν· ὅτε ὑπὸ χαλεπότητος χειμῶνος, φύσει τῆσδε χώρας ἑκάστοτε συμβαίνοντος, δυσαλὲς ἴσως καὶ λεφαίνεσθαι ἐν ἐρημίαις διατρίβειν· εὐδοκιμώτατοι ἦσαν ἐπυθόμην ἐγχωρίων ἐνθάδε μοναχοί, Λεόντιος, ὁ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ ἐκκλησίαν ὕστερον ἐπιτροπεύσας· καὶ Πραπίδιος, ἤδη γηραλέος ὢν, πολλὰς ἐπεσκόπει κώμας· προέστη δὲ καὶ Βασιλειάδος, ὃ πτωχῶν ἐστὶν ἐπισημότατον καταγώγιον, ὑπὸ Βασιλείου καὶ καισαρείας ἐπισκόπου κατασκευασθὲν, ἀφ' οὗ τὴν προσηγορίαν τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ εἰς ἔπι νῦν ἔχει.

A Cappadoces, eorumque finitimos, multiis aliis Ecclesiasticis philosophis abundasse existimo; quippe qui jampridem Christianam religionem studiose colerent. Eorum autem plerique per contubernia in urbibus & pagis simul degebant. Neque enim superiorum traditioni adhuc assueverant: neque præ frigoris acerbitate, quæ illic ob naturam loci sæpissime solet evenire, fieri poterat, ut in solitudine morarentur. Eorum porro quos illic vixisse comperi monachorum, clarissimi fuére, Leontius, qui posteaEcclesiam Ancyræ administravit: B & Prapidius, qui jam provecta ætate multis in vicis Episcopi munere fungebatur. Præpositus etiam fuit Basiliadis, quod est celebertimum Prochotrophium, à Basilio Cæsarienſi Episcopo constructum: à quo cognomentum initio cœpit, & hactenus retinet.

Κεφ. λέ.

Περὶ τοῦ ξυλίνου τρίποδος, καὶ ὅτι τοῦ βασιλέως ἐξαδοχῆς, τῆς τῶν στοιχείων εἰσηγήσεως, καὶ περὶ τῆς φόνου τῶν φιλοσόφων, καὶ περὶ ἀστρονομίας.

Ἀλλὰ τὰ μὲν ἀφηγησάμην, ἐφ' ὅσον μοι μαθεῖν ἐξεγένετο, περὶ τῶν τότε ἐκκλησιαστικῶν φιλοσόφων· τῶν δ' αὖ ἑλληνιστῶν, μικρὰ πάνυ καὶ ἐκεῖνα καιρὸς διεφθάρησαν· πλείους γοῦν τῶν ἄλλων ἐν φιλοσοφίᾳ προφέρειν ἐνομίζοντο, πρὸς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ διαφορᾶντες, ἐβουλεύσαντο προμαθεῖν τὴν ἔφεξις βάλευμα ῥωμαίων ἡγησόμενον, μαντείαις τισὶ παντοδαπαῖς προσέτατε ἐχρήσαντο· καὶ τελοῦντες, τρίποδα ξύλινον ἐκ δάφνης κατεσκεύασαν, καὶ ἐπικλήσεσι καὶ λόγοις οἷς εἰώθασαν, ἐτέλεσαν· ὥστε συλλογῇ γραμμάτων, κατὰ ἕκαστον στοιχεῖον ὑπὸ μηχανῆς ἑστῶτα τρίποδα καὶ τὰ μαντείας σημαινομένων, ἀναφανῆναι τὸ ὄνομα τοῦ ἐσομένου βασιλέως· κεχηνόσι δὲ αὐτοῖς εἰς θεόδωρον, ἄνδρα τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις ἐπισήμως σεβασθέντων, ἑλληνισὴν καὶ ἐλλόγιμον, μέχρι τοῦ δέλτα ἐπὶ τοῦτο προσηγορίας ἐλθοῦσα τῶν στοιχείων ἡ σώτης, ἠπάτησε τοὺς φιλοσόφους· καὶ ὅτι ὕπω θεόδωρον βασιλεύσειν προσεδόκων· καταμηνυθείσης δὲ τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς εἰς σωτηρίαν ἐπεξελθοῦσι βάλης

Caput XXXV.

De ligneo tripode, & quomodo futuri post Valentem Imperatoris nomen ex primis elementis quidam scrutati sint: & de cæde Philosophorum: deque Astronomia.

VErum de Ecclesiasticis philosophis qui eo tempore vixére, quantum quidem scire potui, hactenus commemoravi. Gentiles vero Philosophi, ea tempestate pæne universi periére. Nonnulli enim qui in philosophia præstare cæteris videbantur, Christianæ religionis incrementum ægre ferentes, quisnam Valenti in Imperio successurus esset, prænoscere studuerunt. Cumque ejus rei causâ omnia divinandi genera tentassent, tandem tripodem ligneum ex lauro fabricarunt, & invocationibus ac verbis solennibus consecrarunt: ita ut ex collectione literarum per singula elementa, quæ per artem tripodis atque oraculi designabantur, nomen futuri Imperatoris appareret. Porro cum omnium vota inclinarent in Theodorum, qui tum splendide in palatio militabat, Gentilem quidem, sed egregium alioqui virum; ordo literarum ad quartum usque ejus nominis elementum progressus, Philosophos in fraudem induxit. Brevi enim sperabant Theodorum Imperio potiturum esse. Verum prodito eorum conatu, Valens quasi salus

ipsius insidiis appetita fuisset, incredibili ira succensus est. Itaque Theodorus, & tripodis artifices comprehensi, hi quidem flammis absumi, ille gladio obtruncari jussi sunt. Sed & quoquot in Imperio Romano celebriores erant Philosophi, hac de causa similiter extincti sunt. Cumque Imperatoris ira nullis retinaculis coerceretur, etiam in eos qui Philosophi non erant, sed veste duntaxat Philosophorum utebantur, cædes grassata est. Ita ut ne hi quidem qui aliis studiis vacabant, fimbriatis palliis uterentur, propter suspicionem periculi ac metum, ne vaticiniis & magicis consecrationibus operam dedisse viderentur. Ac profecto apud eos qui recte sapiunt, reprehensione dignus, est, ut arbitror, tum Imperator ipse ob immodicam iram & crudelitatem: tum Philosophi, ob temeritatem & consilium Philosophis parum conveniens. Nam ille quidem arbitratus, id quod extremæ dementiæ est, se successorem suum è medio sublaturum, nec iis qui oraculum consuluerant pepercit, nec illi de quo consultum fuerat oraculum. Ac ne quidem illis pepercisse dicitur, qui eandem cum illo, aut similem haberent appellationem, à litera Th, incipientem usque ad literam D, cujusmodi tunc erant multi viri nobiles. Philosophi vero quasi in ipsorum potestate situm esset, ut Imperatorem deponerent, aliumque rursus cõstituerent, istud facinus aggressi sunt. Enimvero si hæc astrorum decretis assignanda sunt, futurum Imperatorem, quemcunque demum, expectare eos oportebat. Sin ea res ex Dei nutu ac voluntate proficiscitur, quid necesse erat eam curiose scrutari. Neque enim divinatione aut studio humano sciri potest id quod Deus decreverit. Nec si id liceret, tamen rectum esset ut homines, quamvis omnium sapientissimi, melius se quàm Deum, consulere existimarent. Quod si præ cupiditate duntaxat res futuras cognoscendi, eo imprudentiæ progressi sunt, ut in præsens periculum sese præcipites darent, & leges olim apud Romanos latas contemnerent, tunc cum ritus Græcanici & sacrificia tuto peragebantur; non eadem senserunt quæ Socrates. Qui quamvis injustè cicutam bibiturus, cum ei liceret evadere, tamen ob legum reverentiam, in quibus natus &

οὐκ ἀνεκλὸς ἦν χαλεπαίνων· ἐκ τούτου δὲ συλληφθέντες θεόδωρός τε, καὶ οἱ τρίποδος τεχνῖται, οἱ μὲν πυρὶ, οἱ δὲ ξίφει ἀπολέσθαι προσετάχθησαν· ὡσαύτως δὲ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν διεφθάρησαν, καὶ οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἐρχομένην λαμπρῶς φιλοσοφοῦντες· ἀρχέτω δὲ τῆς βασιλέως ὀργῆς ἕως, καὶ εἰς μὴ φιλοσόφους, ἐῶντι δὲ τῇ ἐκείνων χρωμένης, ὁ φόνος ἐχώρει· ὡς μὴ δὲ δεῦ ἄλλα ὑποπτεύοντας, κρυπτοῖς ἢ περιττοῖς ἀμφιέννυσθαι δι' ὑπόνοιαν κινδύνου καὶ δέους ὡς ἂν μὴ δόξωσι περὶ μαντείας καὶ τελετὰς ἐσχολακέναι· ἐγὼ δὲ οὐκ ἂν εἰς τοὺς φρονοῦσι, δίκαιον οἶμαι καταμέμφεσθαι, βασιλέα τε τῆς ὑπερτόνου ὀργῆς καὶ ὠμότητος, καὶ δεῦ φιλοσόφου περιπετείας καὶ τῆς ἀφιλοσόφου ὑπερηφανίας· ὁ μὲν γὰρ δὴ τοῦτο τὸ λίαν ἐνεργὲς ὑπολαβὼν, ἀναιρήσειν τὸν μετ' αὐτὸν βασιλεύσοντα, ὅτε τῶν μαντευσαμένων ἐφάσκε, ὅτε περὶ ὃ ἐμαντεύσατο· οἱ δὲ φασὶν, ὅτε τῶν ὁμωνύμων αὐτῷ, οἵ τινες ἦσαν ὑπάτοι τότε, τῆς αὐτῆς προσηγορίας ἢ καὶ ὁμοίας, ἀπὸ τοῦ θ' ἀρχομένης μέχρι τοῦ δ'· οἱ δὲ, ὥσπερ ἐν αὐτοῖς τὴν βασιλέα καθαιρεῖν καὶ πάλιν ἐγείρειν, ἐπὶ τοῦτο προσήχθησαν· καὶ μέντοι εἰ τοῖς ἅπαξ δεδογμένοις ἐν τῇ τῶν ἄστρων φορᾷ τὰ τοιαῦτα λογιστέον, ἐχρῆν τὸν ἐσόμενον, ὅς ποτε ἦν, περιμένειν· εἰ δὲ θεοῦ βουλῆς τὸ ἔργον, τί περιπραγμονεῖν δεῖ; ἐπεὶ γὰρ δήπου ἐν προγνώσεως ἢ ποιᾶς ἀνθρωπείας, ἔνεστιν ἐπίστασθαι τὸ θεοῦ δοκοῦν· ὅτε εἰκὸς ἦν, καλῶς ἔχειν οἴεσθαι ἀνθρώπους ὄντας, εἰ καὶ πάνυ σοφωτάτους, ἀμείνονα θεοῦ βουλεύεσθαι· εἰ δὲ ἁπλῶς ὑπὸ προθυμίας τῆς περὶ τὸ μέλλον εἰδήσεως, ἐπὶ τοσοῦτον ἀκρατὲς ἔρχον, ὡς εἰς ἕτοιμον ἁλέσθαι κινδύνου, καὶ νόμους ὑπερβαίνειν πάλαι τεθέντας ὑπὸ βασιλέων, καὶ ἡνίκα ἑλληνίζειν τε καὶ θύειν ἀκίνδυνον ἦν, ἃ τὰ αὐτὰ ἐφρόνουν σωκράτει· ὃς ἐξὸν σώζεσθαι, ὡς ταῦτα ἀδίκως κάμνειν μέλλων πιεῖν, αἰδοῖ νόμων καθ' οὓς ἐγένετο καὶ

ἐτεράφη, καίπερ δυνάμενος, οὐκ ἀπέφυγε τὸ δεσμωτήριον.

A educatus fuerat, è carcere licet posset, fugere noluit.

Κεφ. λς'.

Περὶ τῆς Σαρματῶν ἐκστρατείας, καὶ ὅτι τὸν θάνατον Οὐαλεντινιανοῦ ἔγραψαν· καὶ ἀναγόρευσις τοῦ υἱοῦ Οὐαλεντινιανοῦ· καὶ ὅτι τὸν μισοχριστιανισμὸν ἔπαυσε, καὶ ὅτι τὸν λόγον τοῦ φιλοσόφου Θεμιστίου, ὃν ὑπὲρ φιλανθρωπότερον περὶ αὐτῶν διαφερομένους διετέθη.

Cap. XXXVI.

De expeditione adversus Sarmatas, deque obitu Valentiniani in Gallia: & quomodo Valentinianus Iunior Imperator est renuntiatus. Item de persecutione Episcoporum, & de oratione Themistii Philosophi, quæ Valentem clementiorem reddidit erga eos qui ab ipso dissentiebant.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἥπερ ἂν δοκῇ ἑκάστῳ, σκοπείτω τε καὶ λεγέτω· καταδραμόντων δὲ σαυροματῶν ἑῴας τινὰ τῆς πρὸς δύσιν ἐρχομένης, ἐπεστράτευσε τούτοις Οὐαλεντινιανός· οἱ δέ, τὸ στρατιᾶς τὸ πλῆθος καὶ τὴν παρασκευὴν ἀνέσαντες, πρέσβεις πέμψαντες, εἰρήνην ἤτουν. ἰδὼν δὲ τούτους, εἰ τοιοῦτοι σαυρομάται πάντες εἰσὶν ἐπιθάλεω τῶν δὲ σὺν κρείττους παρεῖναι καὶ πρεσβεύειν φησάντων, ἐμπίπλα) ὀργῆς· καὶ μέγα κεκραγὼς, ἦ δεινὰ σὺν ὑπηκόοις ὑπομένειν ἔφη, καὶ τὴν ῥωμαίων δυσπραγεῖν ἀρχὴν εἰς αὐτὸν παρεισᾶσαν, εἰ σαυρομάται βάρβαροι ἔθνος, ὧν ἀεισοὶ ὕτοι, οὐκ ἀγαπῶσιν ἐφ' ἑαυτῶν μένοντες ζῆν, ἀλλ' ὅπηνα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένης ἐθάρρησαν, καὶ πολεμεῖν ὅλως πρὸς ῥωμαίους, φαντάζονται· ὅπη πολὺ ὂν χαλεπαίνοντος, καὶ τοιάδε βοῶντος· ὑπὸ ἀμέτρου διαθάσεως παραχθέντων αὐτῶν τῶν ἔνδον, φλὲψ ἅμα καὶ ἀρτηρία ἐρράγη· καὶ ἀναδοθέντος αἵματος, ἐν φρουρίῳ πινὶ τῆς γαλλίας ἐτελεύτησε τὸν βίον· ἔτη μὲν ἀμφὶ τὰ τεσσαράκοντα γεγονώς· τρισκαίδεκα δὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ εὐμάλα καὶ λίαν ὑπούμως διαγρόμενος· ἕκτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, ἀναγορεύε) βασιλεὺς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὁ νεώτερος καὶ ὁμώνυμος αὐτοῦ παῖς· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ἐπεψηφίσαντο τῇ αὐτοῦ χειροτονίᾳ, ἄλλης τε Γρατιανὸς ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς, εἰ καὶ τὸ ἀρχὸν ἐχαλέπαινον, ὡς τῶν στρατιωτῶν πρὶν αὐτὸς ὑπερίδειν, τὰ σύμβολα τῆς ἀρχῆς αὐτῷ παρεισενέγκαντες· ἐν τούτῳ δὲ ἄλλης ἐν ἀνθοχείᾳ τῆς συρίας διάγων, ἐπὶ μᾶλλον ἐπεδίδου τοῖς ἑτέρως αὐτῷ περὶ τὸ θεῖον δοξάζουσιν ἀπεχθανόμενος, καὶ χαλεπῶς τούτους ἐπέτριβε, καὶ ἠλαυ-

Sed de his rebus, pro suo quisque arbitrio & loquetur & sentiet. Porro cum Sarmatæ loca quædam Occidentalis Imperii vastassent, Valentinianus expeditionem adversus eos suscepit. Illi cum ingentem numerum copiarum, & apparatus magnitudinem comperissent, missis legatis pacem ab eo petierunt. Quibus ille visis, percontatus est, utrum omnes Sarmatæ ejusmodi essent. Illis vero affirmantibus, totius Gentis nobilissimos adesse & legatione fungi, ira excanduit. Contentaque voce exclamans: Gravis profecto, ait, calamitas evenit subditis nostris, & adversâ fortunâ premitur Imperium Romanum, quod ad nos usque devolutum est; quando Sarmatæ Gens Barbara, quorum isti sunt præstantissimi, non contenti sunt intra fines suos degere, sed in Imperium meum invadere audent, & cum Romanis omnino bellum gerere præsumunt. Quæ cum sæpius inclamaret vehementi indignatione correptus, præ immodica contentione quâ satis ejus præcordiis, vena simul & arteria dirupta est. Unde effusâ subito sanguinis copiâ, in castello quodam Galliæ animam exhalavit: cum vixisset quidem annos quatuor circiter & quinquaginta, Imperium vero optime ac præstantissime annis tredecim administrasset. Sexto vero post ejus obitum die, filius junior ejusdem cum ipso nominis, Imperator à militibus nuncupatur. Nec multo post Valens & Gratianus frater illius, electionem ejus suo suffragio comprobarunt, licet initio molestè tulissent, propterea quòd ante ipsorum consensum, milites insignia imperii ei tribuissent. Interim Valens Antiochiæ in Syria degens, adversus eos qui aliter quam ipse de Deo sentiebant, majore indies odio æstuabat, eosque acerbissime vexare ac persequi non cessabat.

Quo quidem tempore Themistius Philosophus, oratione coram illo habita, monuit eum, mirandam non esse Ecclesiasticorum dogmatum dissensionem, quippe quæ longe minor sit ac levior eâ quæ in Gentilium dogmatibus reperitur. Varias enim ac multiplices apud illos esse opiniones: atque ut in opinionum varietate fieri solet, dissensionem de illis ortam, contentiones necessario gignere ac disputationes. Ac Deo fortassis ipsi ita placere, ut non facile cognoscatur, utque variæ sint de ipso opiniones: quo scilicet unusquisque ipsum magis revereatur, cum perfectam ejus notitiam nemo penitus assequi possit: secum ipse reputans ex eo quoadusque progredi se existimat, qualis ille sit & quantus.

A

B

Caput XXXVII.

De Barbaris qui trans Istrum habitabant; quomodo ab Hunnis expulsi, ad Romanos confugerunt, & quomodo facti sunt Christiani. Item & Viphila & de Athanarico, & de iis quæ Gotthis acciderunt, & qua de causa Arianam opinionem amplexi sint.

C

Hac oratione Themistii Imperator aliquantisper mitigatus, minori quidem acerbitate in puniendo usus est quàm antea: iram tamen adversus Sacerdotes Dei conceptam nunquam penitus abjecisset, nisi supervenientes curæ publicorum negotiorum, eum ab ejusmodi studio revocassent. Nam Gotthi qui antea trans Istrum sedes habebant & aliis imperabant Barbaris, ab Hunnis expulsi, ad Romanorum fines transvecti sunt. Hæc autem Hunnorum natio, Thracibus ad Istrum degentibus, ipsisque adeo Gotthis, ut ajunt, prius ignota erat. Ac licet vicini inter se essent, se tamen vicinos esse ignorabant, propterea quod maximo lacu inter ipsos interjecto, singuli eam partem continentis quam habitabant, finem orbis terrarum esse existimabant, nec quidquam ulterius esse præter mare & immensam aquarum copiam. Sed cum forte contigisset, ut bos œstro percitus lacum trajiceret, bubulcus eum insecutus est. Qui cum terras ex adverso sitas conspexisset, renuntiavit populatibus. Alii narrant, cervum fugientem, Hunnis quibusdam venantibus viam monstrasse,

D

Κεφ. λζ.

Περὶ τῶν πέραν ἴστρου βαρβάρων, ὡς ὑπὸ τῶν ὕννων ἐξελαθέντες, ῥωμαίοις προσεχώρησαν· καὶ ὡς χριστιανοὶ ἐγένοντο· καὶ περὶ Οὐφίλα, καὶ Ἀθαναρίχου, καὶ μεταξὺ τούτων συμβάντα, καὶ διὰ τὸν ἀρειανισμὸν εἰσδεξιᾶς.

ΕΚ δὴ τοιούτων Θεμιστίου λόγων, φιλανθρωπότερόν πως διατεθεὶς ὁ βασιλεὺς, ἀκαλεπώτερον ἔτως ὡς πρότερον τὰς τιμωρίας ἐπῆγε· καὶ μὴν τελείως ἐφείδετο τῆς κατὰ τῶν ἱερωμένων ὀργῆς, εἰ μὴ κοινῶν πραγμάτων ἐπιγρόμμαι φροντίδες, οἷαι τοιάδε συνεχώρουν ἀποδαίειν· γότθοι γὰρ οἱ δὴ πέραν ἴστρου πολαμοῦ τὸ πρὶν ᾤκουν, καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων ἐκράτουν, ἐξελαθέντες ὑπὸ τῶν καλουμένων ὕννων, εἰς δὲ ῥωμαίων ὅρους ἐπεραιώθησαν· τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος, ὡς φασὶν, ἄγνωστον ἦν πρὸ τοῦ ἤδη τοῖς πρὸ τοῦ ἴστρου, καὶ γότθοις αὐτοῖς· ἐλάνθανον γὰρ πρόσοικοῦντες ἀλλήλοις, καθότι λίμνης μεγίστης ἐν μέσῳ κειμένης, ἕκαστοι τέλος ξηρᾶς ᾠοντο εἶναι τὴν καθ' αὑτοὺς οἰκουμένην· μὴ τοῦτο δὲ, θάλασσαν καὶ ὕδωρ ἀπέραντον. συμβὰν δὲ θεοῦ οἰστρηλάτῳ διαβαμεῖν τὴν λίμνην, ἐπακολουθήσε βουκόλος· καὶ τὴν ἀπέραντον γῆν θεασάμενος, ἤγγειλε τοῖς ὁμοφύλοις· ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὡς ἔλαφος διαφυγοῦσα, πρὸς τῶν ὕννων θηρῶσιν ἐπέδειξε τήνδε τὴν ὁδὸν,

ὃς Οὐλφίλᾳ καλυπομένῳ τοῖς ὕδασι τὰς
ὄχθας, τότε μὲν ὑποστρέψας, θαυμάσαντας τὴν
χώραν, ἀεὶ μετειώτερον, καὶ γεωργίᾳ ἥμερον ἔχουσαν· ἔτῳ κρείττονι δὲ ἔθνει ἀγεῖλαι
ἀνέβησαν· δι' ὀλίγων δὲ τὰ πρῶτα καλαστῆναι εἰς πεῖραν τοῖς γότθοις· μετὰ δὲ ταῦτα,
παντοδαπὴ ἐπισκευῇ σῶσαι, καὶ μάχῃ κρείττονι, καὶ πᾶσαν τὴν αὐτῶν γῆν κατασχεῖν· τοὺς δὲ
διαβαίνοντας, εἰς τὴν ῥωμαίων περαιωθῆναι· καὶ τὸν πόλεμον διαβάντας, πρέσβεις πέμψαι πρὸς βασιλέα, συμμάχους δὲ λοιπὸν
ἕως σφᾶς, ὑπισχνουμένους, καὶ δεομένους
συγχωρεῖν αὐτοῖς ἢ βούλοιντο καθοικεῖν· ταύτης δὲ τῆς πρεσβείας ἄρξαι Οὐλφίλαν, τὸν δὲ
ἔθνους ἐπίσκοπον· καὶ γνώμην δὲ αὐτοῖς πρεσχωρησάσης, ἐπιτραπῆναι ἀνὰ τὴν θρᾴκην οἰκεῖν· ὀλίγῳ δὲ ὕστερον πρὸς σφᾶς αὐτοὺς
στασιάσαντας, διχῇ διαιρεθῆναι· ἡγεῖτο δὲ,
τῆς μὲν Ἀθανάριχος· τῶν δὲ Φριτιγέρνης·
ἐπεὶ δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν, κακῶς
πράξας ἐν τῇ μάχῃ Φριτιγέρνης, ἐδεῖτο ῥωμαίων βοηθεῖν αὐτῷ· καὶ δὲ βασιλέως ἐπιτρέψαντος βοηθεῖν καὶ συμμαχεῖν αὐτῷ τοὺς
ἐν θρᾴκῃ στρατιώτας, αὖθις συμβαλὼν ἐνίκησε, καὶ τοὺς ἀμφὶ Ἀθανάριχον εἰς φυγὴν ἔτρεψεν· ὥστε δὲ χάριν ἀποδιδοὺς βασιλεῖ, καὶ διὰ πάντων φίλῳ εἶναι πιστούμενος, κοινώνησε τῆς αὐτοῦ θρησκείας·
καὶ τοὺς πειθομένους αὐτῷ βαρβάρους,
ἑτεροδόξους φρονεῖν· τοῦτο δὲ μόνον
αἴτιον γέγονεν, εἰσέτι νῦν τὸ
φῦλον πρὸς εὐσεβῆναι τοῖς τὰ Ἀρείου δοξάζουσιν· ἀλλὰ γὰρ καὶ Οὐλφίλας ὁ παρ' αὐτοῖς τότε ἱερωμένος, τὰ μὲν πρῶτα οὐδὲν
διεφέρετο πρὸς τὴν καθόλου ἐκκλησίαν·
ὅτε δὲ κωνσταντίου βασιλείας, ἀφειδέστερον οἶμαι μεταχὼν τοῖς ἀμφὶ εὐδόξιον
καὶ ἀκάκιον τῆς ἐν κωνσταντινουπόλει συνόδου,
διέμεινε κοινωνῶν τοῖς ἱερεῦσι τῆς ἐν νικαίᾳ
συνελθόντων· ὡς δὲ εἰς κωνσταντινούπολιν ἀφίκετο, λέγεται διαλεχθέντων αὐτῷ περὶ τοῦ δόγματος τῶν πρεσβυτέρων τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως,
καὶ τὴν πρεσβείαν αὐτῷ συμπράξειν πρὸς
βασιλέα ὑποσχομένων εἰ ὁμοίως αὐτοῖς δοξάζοι, βαρυνθεὶς ὑπὸ τῆς χρείας, ἢ καὶ ἀληθῶς νομίσας ἄμεινον ἕτω περὶ Θεοῦ φρονεῖν

A quæ superficie tenus aquis operta esset. Et istos quidem regionem illam admiratos, tum ob cœli temperiem, tum ob frugum ubertatem, statim rediisse, & Principi Gentis suæ ea quæ viderant retulisse. Hunnos vero, initio quidem exigua militum manu tentasse Gothos. Postea vero cum ingentibus copiis profectos, prælio eos superasse, universam eorum regionem occupavisse. Gothos autem fugientes, in Romanorum regionem trajecisse: transmissoque fluvio legatos ad Imperatorem misisse, qui se auxiliares in
B posterum fore Romanis pollicerentur, peterentque ut ipsis ubicunque vellent degere, concederetur. Hujus legationis princeps fuisse dicitur Ulphila, Episcopus Gentis Gothorum. Quæ quidem legatio cum ex voto eis successisset, permissum illis est, ut in Thracia habitarent. Haud multo post orta inter eos seditione, duas in partes divisi sunt. Quarum alteri Athanaricus, alteri præerat Phritigernus. Mox commisso inter eos prælio, victus Phritigernus, Romanorum auxilium imploravit. Quod cum Imperator concessisset, jussissetque ut milites qui in
C Thracia erant, ei auxilium ferrent, denuo congressus, victoriam retulit & Athanarici copias in fugam vertit. Porro ut Valenti gratiam referret, seque in omnibus fidum atque amicum ei fore testificaretur, sectam ejus ac communionem amplexus est, & Barbaris qui sub ipso erant, ut idem quoque sentirent, persuasit. Neque tamen id solum, opinor, in causa fuit, ut universa Gothorum Gens ad hoc usque tempus, Arianorum dogmati perpetuo adhæserit. Nam Ulphila, qui tunc apud ipsos erat Episcopus, initio
D quidem nulla in parte dissensit ab Ecclesia Catholica. Cumque regnante Constantio imprudenter, ut opinor, unà cum Eudoxio & Acacio Constantinopolitanæ Synodo interfuisset, cum Episcopis Nicænorum Patrum decreta sectantibus communicare perseveravit. Sed cum venisset Constantinopolim, & Arianæ sectæ Antistites de religione cum eo disseruissent, eique polliciti essent se legationem illius adjuturos esse apud Imperatorem: modo idem cum ipsis sentire vellet; necessitate compulsus,

vel quòd eam de divinitate sententiam potiorem esse existimaret, cum Arianis communicasse dicitur, seque & universam Gentem ab Ecclesia Catholica abrupisse. Gothi enim, in iis quæ ad religionem pertinent, ejus magisterio eruditi, & ad mansuetiorem cultum per eum traducti, cunctis in rebus ei facile obtemperabant: pro certo habentes, nihil eorum quæ ab illo aut dicerentur aut fierent, improbum esse, sed cuncta ad utilitatem eorum qui zelo Dei ducerentur spectare. Quin & virtutis suæ multiplex experimentum dedit. Quippe qui pro Christi fide innumera subierit pericula, dum Barbari adhuc Gentilium ritu simulachra colerent. Primusque apud eos inventor existit literarum, & sacros libros in patrium sermonem convertit. Et hæc quidem causa fuit, cur plerique ex Barbaris qui ad Istrum habitant, opinionem Arij sectentur. Porro ea tempestate multi ex iis qui Phritigerno parebant, propter Christi confessionem necati sunt. Nam Athanaricus subditos quoque suos, suasu Ulphilæ Christianam religionem amplecti ægre ferens, tanquam innovatis majorum ceremoniis, multos eorum variis suppliciis affecit. Et alios quidem in judicium adductos, cum Christi fidem libere ac fortiter professi essent; alios ne loquendi quidem facultate eis concessa, è medio sustulit. Fertur enim eos quibus id mandatum fuerat ab Athanarico, statuam quandam in carpento collocatam, per singula tabernacula eorum, quos Christum colere proditum fuerat, circumduxisse; utque eam supplices adorarent eique sacrificarent, jussisse. Qui cum id facere detrectarent, illos tabernacula unà cum ipsis hominibus incendisse. Sed & aliud quiddam longe atrocius eo tempore accidisse accepi. Nam præ violentia eorum qui sacrificare invitos cogebant, desponden-tes animum tam viri, quam mulieres, quarum aliæ pueros secum ducebant: aliæ recens natos infantes uberibus suis admotos nutriebant, ad tabernaculum Ecclesiæ quæ illic erat confugerunt, cui cum ignem subjecissent Gentiles, cuncti qui intus erant, incendio consumpti sunt. Verum paulo post Gothi ad pristinam concordiã redierunt: & repentina defectione concitati, Thraces vexare,

A τοῖς ἀρείῳ κοινωνῆσαι, ϗ αὐτὸν καὶ τὸ πᾶν φῦλον ἀπολεμεῖν τῆς καθόλου ἐκκλησίας· ὑπὸ διδασκάλῳ γὰρ αὐτῷ παιδευθέντες οἱ γόθοι τὰ πρὸς εὐσέβειαν, καὶ δι' αὐτοῦ μεταχόντες πολιτείας ἡμερωτέρας, πάντα ῥᾳδίως αὐτῷ ἐπείθοντο· ὥστε ισμοὶ μηδὲν εἶναι φαῦλον τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων ἢ πραττομένων· ἅπαντα δὲ συμφέλειν εἰς χρήσιμον τοῖς ζηλοῦσιν· ὃ μὴν ἀλλὰ καὶ

B πολείσην δέδωκε πεῖραν τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς· μυρίας γὰρ ὑπομείνας κινδύνους ὑπὲρ τοῦ δόγματος, ἔτι τῶν εἰρημένων βαρβάρων ἑλληνικῶς θρησκευόντων· πρῶτος γραμμάτων εὑρετὴς αὐτοῖς ἐγένετο, καὶ εἰς τὴν οἰκείαν φωνὴν μεθέρμασε τὰς ἱερὰς βίβλους· καθότι μὲν οὖν ὡς ἅπαντες οἱ τὸν ἕτερον βάρβαροι τὰ ἀρείῳ φρονοῦσι, πρόφασις ἥδε· καὶ ἐκεῖνο δὲ κατὰ

C πλῆθος τῶν ὑπὸ τὸν φαργοθίρνιον διὰ Χριστὸν μαρτυρησάντων· ὁ γὰρ ἀθανάριχος, καὶ σὺν ὑπ' αὐτῷ τέγμασι ἄλφιλα πείθοντος χριστιανίζειν ἀγανακτῶν, ὡς τῆς πατρῴας θρησκείας καινοτομούσης, πολλοὺς πολλαῖς τιμωρίαις ὑπέβαλε· καὶ σὺν μὲν εἰς εὐθύνας ἀγαγὼν, παῤῥησιασαμένους ἀνδρείως ὑπὲρ τοῦ δόγματος· σὺν δὲ, μὴ ἐν λόγοις μεῖναι, ἀνεῖλε· λέγεται γὰρ ὧν τι ξόανον ἐφ' ἁμάξης ἑστὼς, οἵ γε τοῦτο ποιεῖν ὑπὸ ἀθανάριχος προσετάχθησαν, καθ' ἑκάστην σκηνὴν προάγοντες τῶν χριστιανίζειν κατ-

D αγγελλομένων, ἐκέλευον τοῦτο προσκυνεῖν, καὶ θύειν· τῶν δὲ ἀπειθούντων, σκηνὰς αὐτοῖς ἀνθρώποις τὰς σκηνὰς ἐπεπίμπρασαν· προπαθέστερον δὲ τότε καὶ ἕτερον συμβῆναι πάθος ἐπυθόμην· ἀπειρηκότες γὰρ πολλοὶ τῇ βίᾳ τῶν θύειν ἀναγκαζόντων, ἀνδρές τε καὶ γυναῖκες, ὧν αἱ μὲν παιδάρια ἐπηγοντο· αἱ δὲ ἀρτίτοκα βρέφη ὑπὸ σὺν μαζοῖς ἔτρεφον, ὅπη τῷ σκηνῇ τῆς ἐναύσης ἐκκλησίας καλέφυγον· προσαψάντων δὴ πρός τῶν ἑλληνιστῶν, ἅπαντες διεφθάρησαν· σὺν εἰς μακρὰν δὲ οἱ γόθοι πρὸς ἀλλήλους ὡμονόησαν· καὶ εἰς δύσνοιαν ἐπαρθέντες, σὺν θρᾴκας ἐπακέργειν,

καὶ τὰς αὐτῶν πόλεις καὶ κώμας ἐδήωσαν· πυθόμενος δὲ ὁ Οὐάλης, τῇ πείρᾳ μεμάθηκεν ὅσον ἥμαρτεν· οἰηθεὶς γὰρ αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἐρχομένοις χρησίμους ἔσεσθαι τοὺς Γότθους, φοβερούς δὲ τοῖς ἐναντίοις, ὡς ἐν ὅπλοις ἀεὶ παρεσκευασμένους, τῶν ῥωμαϊκῶν ταγμάτων ἠμέλει καὶ ἀνὶ τῶν εἰωθότων εἰς στρατείαν ἐπιλέγεσθαι ἐκ τῶν ὑπὸ ῥωμαίοις πόλεών τε καὶ κωμῶν, χρυσίον εἰσεπράττετο· σφαλεὶς δὲ ἐλπίδων, καταλιπὼν τὴν ἀνθόχειαν, σπουδῇ εἰς τὴν κώνσταντινούπολιν ἀφίκετο· νίκα δὲ ὁ καὶ τῶν ἑτέρως αὐτῷ χρισταναζόντων διωγμὸς ἀνακωχὴν ἔσχεν. εὐζώϊος δὲ τελευτήσαντος, μεταβληθεὶς εἰς τὴν αὐτὸ ἀρχὴν Θεόδωρος, τῶν τὰ ἀρειανὰ φρονούντων μετέσχε.

Κεφ. λη'.

Περὶ μανίας τῆς τῶν Σαρρακηνῶν φυλάρχου, καὶ ὡς ἀβλαβεῖς τοὺς ῥωμαίων σπονδοὺς, μωσῆς ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν ὑφ' ἡμῶν χειροτονηθεὶς, αὐτὰς ἀνεκαίνισε· καὶ διήγησις περὶ τῶν ἰσμαηλιτῶν καὶ τῶν σαρακηνῶν, καὶ πῶς τούτοις θεῶν· καὶ ὡς ἀβλαβὲς ζοκόμη τῷ αὐτῶν φυλάρχῃ χριστιανίζειν ἤρξατο.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον, τελευτήσαντος τοῦ Σαρακηνῶν βασιλέως, αἱ πρὸς τοὺς ῥωμαίους σπονδαὶ ἐλύθησαν· μανία δὲ ἡ τότε γαμετὴ, τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἔθνους ἐπιτροπεύουσα, ἐδῄου τὰς φοινίκων καὶ παλαιστινῶν πόλεις, μέχρι καὶ αἰγυπτίων, ἐξουσιάσαντες ἀναπλέουσι τὸν νεῖλον, τὸν δεξιὸν καλύμμυρον κλίμα οἰκοῦντων· ἣν δὲ οὐχ οἷον νομίζεται ῥᾴδιον ὁ πόλεμον, ὡς ὑπὸ γυναικὸς διασκευαζόμενον· καρτερὰν γὰρ καὶ δυσκαταγώνιστον φασὶ γοῦν τοῖς ῥωμαίοις ταύτην τὴν μάχην· ὡς καὶ τὸν ἡγεμόνα τοῦ ἐν φοινίκῃ στρατιωτῶν, εἰς συμμαχίαν ἐπικαλέσασθαι τὸν στρατηγὸν πάσης τε ἅμα τὴν ἕω ἱππικῆς τε καὶ πεζῆς στρατιᾶς· τὸν δὲ, γελάσαι μὲν τὴν κλῆσιν, καὶ ἀπόμαχον ποιῆσαι τὸν καλέσαντα· διαταξαμένων δὲ τῶν περὶ μανίαν ἀντιπαλῆγεσαν, τραπῆναι, καὶ μόλις διασωθῆναι ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν παλαιστινῶν καὶ φοινίκων στρατιωτῶν· ὡς γὰρ εἶδεν αὐτὸν κινδυνεύοντα, μόνον ἐκτὸς τῆς μάχης καὶ τὴν ἀπὸ σκέψεως ἔνθεν ἐνόμισε· περισταμένων τε ἀπήντησε τοῖς βαρβάροις, καὶ τῷ μὲν καιρὸν ἔδωκεν ἀσφαλεστέρας φυγῆς· αὐτὸς δὲ ἀναχωρῶν, ἐν τῷ φεύγειν ἐτόξευε, καὶ τοὺς πολε-

A urbesque eorum & vicos vastare cœperunt. Qua re audita, Valens experimento ipso didicit quantum errasset. Nam cum speraſſet Gothos, sibi quidem ac subditis suis utiles, hostibus vero formidabiles futuros, utpote qui sub armis semper præsto essent; Romanas legiones neglexerit. Et pro tyronibus qui ex urbibus & vicis Imperij Romani eligi solebant ad militiam, aurum exegit, sed spe sua frustratus, relictâ Antiochiâ Constantinopolim propere advenit. Quo quidem tempore persecutio contra Orthodoxos ab illo concitata, velut quibusdam induciis interquievit. Mortuo interim Euzoio, Theodorus in ejus locum subrogatus, Arianis illic præfuit.

Caput XXXVIII.

De Mavia Saracenorum regina: & quomodo inducie inter Romanos ac Saracenos ruptæ cum essent, renovatæ sunt à Mose, qui Gentis illius Episcopus à Christianis fuerat ordinatus. Item narratio de Ismaëlitis & Saracenis, & de Dijs illorum: Et qualiter operâ Zocomi illorum Phylarchi, Christum colere cœperint.

Sub idem tempus mortuo Saracenorum rege, soluta sunt eorum fœdera cum Romanis. Ejusque uxor Mavia quæ principatum Gentis illius administrabat, urbes Provinciæ Phœnices ac Palæstinæ vastavit, ad Ægyptios usque progressa qui regionem Arabiam dictam incolunt, sitam ad lævum latus Nili adverso flumine naviganti. Neque vero id bellū leve videri poterat, utpote quod à muliere gereretur. Adeo enim asperum ac difficile Romanis hoc certamen fuisse ferunt, ut Dux militum Phœnices, Magistrum pedestris & equestris militiæ quæ erat in Oriente, ad opem sibi ferendā vocaverit. Et Magister quidem militum risit vocantem, & prælio eum interesse vetuit. Ipse vero acie instructa congressus cum Mavia quæ copias suas ex adverso ductabat, in fugam versus, ægre servatus est à Duce militum Palæstinæ ac Phœnices. Hic enim cum Magistrum in discrimine versari cerneret, stultum esse existimavit, extra prælium sicut ille jusserat, manere: statimque accurrens, Barbaris sese objecit; ac magistro quidem tuto fugiendi opportunitatem præbuit. Ipse vero sensim pedem referens, inter fugiendum tela jaciebat, hostesque

incumbentes sagitis repellebat. Hæc ita gesta multi ex earum regionum incolis etiamnum commemorant: Et apud Saracenos vulgo cantibus celebrantur. Porro cum bellum ingraveseceret, legatos de pace ad Maviam necessario mittendos esse Romani decreverunt. At illa legatis ejus rei causâ missis, fœdus cum Romanis percussuram se prorsus, ut ajunt, negavit, nisi Gentis suæ ordinaretur Episcopus Moses quidam, qui tum temporis in vicina solitudine philosophabatur; vir tum ob vitæ sanctitatem, tum ob divina signa atque miracula illustris. Itaque duces militum, qui hæc Imperatori nuntiaverant, accepta ab eo potestate, Mosen illico comprehendunt, & ad Lucium perducunt. Moses vero præsentibus Magistratibus & plebe quæ confluxerat, sic Lucium alloquutus est. Sustine: neque enim dignus sum qui Episcopi nomen ac dignitatem geram. Quod si mihi quamvis indigno, munus hoc injungit Deus, testor Creatorem cœli ac terræ, te nunquam manus hasce cæde ac sanguine sanctorum virorum maculatas, mihi impositurum. Cui respondens Lucius: si meam fidem, inquit, ignoras, injuste agis, qui me antequam noveris, averseris. Quod si à quibusdam calumniatoribus accepisti, audi nunc ex me ipso, & judex esto eorum quæ dicuntur. Tum Moses: atenim, inquit, satis manifesta mihi videtur fides tua. Episcopi enim, Presbyteri ac Diaconi, qui in exilio & in metallis miserè vexantur, testes sunt qualis illa sit. Hæc igitur esse censes tuæ de Deo opinionis indicia, quæ prorsus aliena sunt à Christo, & ab iis qui recte sentiunt de divinitate. His dictis, cum jusjurandum adjecisset, nunquam se sacerdotium susceperturum esse, si Lucius manum ipsi imponere vellet, Magistratus Romani, rejecto Lucio, Mosen ad Episcopos in exilio degentes deduxerunt. A quibus ordinatus Episcopus, perrexit ad Saracenos. Cumque eos amicos ac benevolos reddidisset Romanis, mansit apud illos sacerdotali fungens munere, & multos ad Christi fidem traduxit, cum perpaucos ibi fideles reperisset. Quippe hæc Gens ab Ismaële Abrahami filio originem ducens, vocabulum quoque accepit: eosque antiqui ab auctore generis Ismaëlitas nominarunt. Verum ut probrum

A μίας ἐπικειμένας ἀπεκρύβλο τοῖς τοξεύμασι ταῦτα δὴ πολλοὶ τῶν τῇδε πρεσβυτέρων, ἔστιν ὅτε καὶ νῦν ἀπομιμνησκόμενοι φασί. φασὶ δὲ Σαρακηνοὶ, οἱ μάλιστα ὠιδαῖς ἔσιν ἐπιβαρεῖν δὲ πόλεμος, ἀναγκαῖον ἐδόκει τοῖς εἰρήνης πρεσβεύσασθαι πρὸς Μανίαν τὴν δὲ λόγου, τοῖς πρότερον πρεσβεύσασιν ἄνωχρυς ἀπειπεῖν τὰς πρὸς Ῥωμαίους σπονδὰς, εἰ μὴ τοῖς ὑπ' αὐτὴν δεχομένοις ἐπίσκοπον χειροτονηθείη Μωσῆς τις, ἐν τῇ πέλας ἐρήμῳ τὰ μοναχικὰ δὴ φιλοσοφῶν· ἀνὴρ ἀπὸ βίου δοκίμης, σημείων τε θείων

B καὶ δωρεὰν δόξων πράξεων ἐπίσημος· ἐπιτραπέντες δὲ παρὰ βασιλέως οἱ τάδε μηνύσαντες τῶν στρατιωτῶν ἡγεμόνες, συλλαμβάνουσιν τὸν Μωσῆν, καὶ παρὰ τὸν Λύκιον ἄγουσι· ἐν δὲ, παρόντων ἀρχόντων καὶ τοῦ συνελθόντος πλήθους, ἐπίσχες, ἔφη· οὐκ οἶός τε γάρειμι φέρειν ἀρχιερέως ὄνομα καὶ τιμὴν ἀξίως· εἰ δὲ ἄρα καὶ ἐπ' ἀναξίῳ ὄντι μοι τοῦτο ἐπινεύοι Θεὸς, μαρτύρομαι τὸν δεσπότην γῆς καὶ

C οὐρανοῦ, ὡς τὰς σὰς οὐκ ἠσεβαλεῖς μὰ χεῖρας, αἵματι καὶ λύθρῳ πεφυρμένας ἁγίων ἀνδρῶν· ἀπολαβὼν δὲ Λύκιος, εἰ μὴ ἔπι, φησὶν, ἀγνοεῖς τὴν ἐμὴν πίστιν, ἃ δίκαια ποιεῖς, πρὶν μαθεῖν ἅπερ εἰρόμην· εἰ δὲ διαβαλλόντων τινῶν, ἄγε δὴ καὶ νῦν ἀκροῶ παρ' ἐμοῦ, καὶ κρίνε γνοὺς τῶν λεγομένων· ἀλλ' ἔμοιγε, ἔφη Μωσῆς, λίαν σαφὴς φαίνεται ἡ σὴ πίστις· καὶ μαρτυρεῖν οἵα τις ἐστὶ, ἐπίσκοποί τε, καὶ πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, οἱ ὑπὲρ

D εἰας φυγαῖς καὶ μεταλλοις ταλαιπωρέμενοι ταῦτα δὴ περὶ Θεοῦ νομίζεις τὰ γνώσιμα. ἃ παντελῶς ἐστιν ἀλλότρια Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶς περὶ Θεοῦ δοξαζόντων· ἐπεὶ δὲ τοιαῦτα λέγων ἐπώμνυτο, μήτε Λύκιος χειροθετεῖν ἐπιτρέψας τὴν ἱερωσύνην, παραιτησάμενοι Λύκιον οἱ Ῥωμαίων ἄρχοντες, ἄγουσι Μωσῆν πρὸς τοὺς ἐν φυγῇ ὄντας ἐπισκόπους· παρ' ὧν χειροτονηθεὶς, ὡς τάχος Σαρακηνοὺς ἦλθε, καὶ διαλλάξας αὐτοὺς Ῥωμαίοις, αὐτόθι διῆγε ἱερωμένος, καὶ πολλοὺς χριστιανίσαι παρεσκεύασε, καὶ μικρὸν ὀλίγους εὑρὼν δόγματος μεταχόντας· τὸ γὰρ τὸ φῦλον ἀπὸ Ἰσμαὴλ καὶ Ἀβραὰμ παρὸς τὴν ἀρχὴν λαβὸν, καὶ τὴν προσηγορίαν εἶχε, καὶ Ἰσμαηλίτας αὐτοὺς οἱ ἀρχαῖοι, ἀπὸ δὲ προπάτορος ὠνόμασαν· ἀποτιθέμενοι δὲ

τὸ νόθου τὸν ἔλεγχον, καὶ τῆς Ἄγαρ τῆς Ἰσμαὴλ μητρὸς τὴν δυσγένειαν, δούλη γὰρ ἦν, Σαρρακηνοὺς σφᾶς ὠνόμασαν, ὡς ἀπὸ Σάρρας τῆς Ἀβραὰμ γαμετῆς καταγομένους· τοιοῦτον δὲ τὸ γένος ἕλκοντες, ἅπαντες μὲν ὁμοίως Ἑβραίοις ἀπείρηνται, καὶ ὑείων κρεῶν ἀπέχονται, καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐθῶν φυλάττουσι. τὸ δὲ μὴ πάντα ἴσης αὐτοῖς πολιτεύεσθαι, χρόνῳ λογιστέον, ἢ ταῖς ἐπιμιξίαις τῶν πέριξ ἐθνῶν· μῶσης γὰρ τοῖς πολλοῖς ὕστερον χρόνοις γενομένοις, μόνοις τοῖς ἐξ Αἰγύπτου ἐξελθοῦσιν ἐνομοθέτησε. καὶ οἱ προσοικοῦντες αὐτοῖς ὡς ἄγαν δεισιδαίμονες ὄντες, ὡς εἰκὸς διέφθειραν τὴν Ἰσμαὴλ πατρῴαν ἀγωγὴν, καθ' ἣν μόνοις ἐπολιτεύοντο οἱ πάλαι Ἑβραῖοι πρὸ τῆς Μωσέως νομοθεσίας, ἀγράφοις ἔθεσι κεχρημένοι· ἀμέλει τὰ αὐτὰ δαιμόνια τοῖς ὁμόροις ἔσεβον, καὶ προσηλύτοις αὐτὰ πιμπλῆσι καὶ ὀνομάζουσιν, ἐν τῇ πρὸς σφᾶς πέλας ὁμοιότητι τῆς θρησκείας, τὸ αἴτιον ἐδείκνυον τῆς μεταποιήσεως τῶν πατρίων νόμων. οἷα δὲ φιλεῖ, χρόνῳ πολὺς ἐπιγιγνόμενος, τὰ μὲν λήθῃ παρέδωκε· τὰ δὲ πρεσβεύεσθαι παρ' αὐτοῖς ἐποίησε· μίξει δὲ ταυτά τινες αὐτῶν συγγενόμενοι Ἰουδαίοις, ἔμαθον ἀφ' ὧν ἐγγύνοντο· καὶ ἐπὶ τὸ συγγενὲς ἐπανῆλθον, καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἔθεσι καὶ νόμοις προσέθεντο· ἐξ οὗπερ τὲ πολλοὶ παρ' αὐτοῖς εἰσέτι καὶ νῦν Ἰουδαϊκῶς ζῶσιν· ὑπὸ πολλοῦ δὲ τῆς παρούσης βασιλείας, καὶ χριστιανίζειν ἤρξαντο· μετέσχον δὲ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, ταῖς συνουσίαις τῶν προσοικούντων αὐτοῖς ἱερέων καὶ μοναχῶν οἱ ἐν ταῖς πέλας ἐρημίαις ἐφιλοσόφουν, οὓς βιοῦντες καὶ θαυματουργοῦντες· λέγεται δὲ τότε καὶ φυλὴ ὅλη εἰς χριστιανισμὸν μεταβαλεῖν, ζοκόμου τοῦ ταύτης φυλάρχου ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε βαπτισθέντος· ἅπαις ὢν, κατὰ κλέος ἀνδρὸς μοναχοῦ ἦλθεν αὐτῷ συμβουλόμενος, καὶ τὴν συμφορὰν ἀπωδύρετο· ἦν γὰρ ἐπὶ παιδοποιΐᾳ Σαρακηνοῖς, οἶμαι δὲ καὶ πᾶσι βαρβάροις·

A adulterinæ originis declinarent, & ignobilitatem Agar matris Ismaëlis quæ serva erat, abolerent, ipsi se Saracenos nominarunt, quasi ex Sara conjuge Abrahami orti essent. Tali igitur genere prognati, omnes quidem Hebræorum more circumciduntur, & à suillis carnibus abstinent, multosque alios Hebræorum ritus observant. Quod vero non iisdem quibus illi institutis usquequaque utuntur, id vel longinquitati temporis tribuendum est, vel quia finitimis Gentibus permixti sunt. Nam Moses quidem, qui multis postea sæculis vixit, solis illis qui ex Ægypto egressi sunt, leges tulit. Et eorum vicini, cum sicut verisimile est, admodum essent superstitiosi, patriam Ismaelis disciplinam apud ipsos corruperunt; quâ solâ veteres Hebræi olim utebantur; quippe qui ante leges à Mose conditas, consuetudine non scripta regerentur. Eosdem certe quos finitimi, coluerunt Deos. Eosque simili modo venerantes, iisdemque appellantes vocabulis, hac religionis similitudine quam cum vicinis communem habent, causam cur patria instituta apud ipsos mutata sint, satis declararunt. Porro ut fieri solet, diuturni temporis successio, priora quidem oblivioni tradidit; alia vero ab illis coli fecit. Posthæc quidam eorum cum Iudæis congressi, didicerunt unde originem ducerent. Et ad cognatos suos reversi, Hebræorum leges ac ritus sibi adsciverunt. Atque ex eo tempore multi apud illos Iudaico more etiamnum vivunt. Christianam quoque religionem amplexi sunt, non multo ante hujus Imperatoris tempora cujus res gestas describimus. Traducti sunt autem ad fidem Christi, colloquiis sacerdotum & monachorum, qui per finitimas ipsis solitudines philosophiæ operam dabant, vitæque sanctimonia & miraculis refulgebant. Fertur etiam integram eorum Tribum eo tempore ad Christi religionem transiisse, cum Zocomus eorum Phylarchus baptismum hujusmodi ob causam suscepisset. Hic orbus cum esset, ad monachum quendam, famâ illius adductus, accessit, ut cum eo colloqueretur: suamque ipsius calamitatem deplorare cœpit. Quippe apud Saracenos, & apud reliquos omnes, ut opinor, Barbaros, magni fit liberorũ procreatio.

Monachus vero illum bono animo esse jussit,& oratione facta,hominem dimisit, pollicitus Filium ipsi nasciturum esse,si in Christum vellet credere. Postea vero cum Deus promissum re ipsa exhibuisset,& filius Zocomo natus esset , tum ipse sacramentum Baptismi accepit, & subditos suos ad idem suscipiendum adduxit. Atque ex eo tempore Tribum illam felicem ac numerosam fuisse perhibent, Persisque ac reliquis Saracenis formidabilem. Quo igitur modo Saraceni ad Christi religionem primum conversi sint,& de primo illius Gentis Episcopo,hæc sunt quæ accepimus.

A ὁ δ', θαῤῥεῖν κελεύσας ἀμφοτέρους, ἠύξατο καὶ ἀπέπεμψεν, ἕξειν αὐτὸν ὑὸν ὑποσχόμενος, εἰ πιστεύσειεν εἰς χριστόν· ἐπεὶ δὲ Θεὸς ἔργῳ τὴν ὑπόσχεσιν ἐβεβαίωσε, καὶ ἐτέχθη αὐτῷ παῖς, αὐτός τε ἐκομίσθη ἐμυήθη, καὶ σὺν ὑπ' αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο ἤγαγε· ἐξ ἐκείνου τε ταύτην τὴν φυλὴν μέχρι φασὶν εὐδαίμονα καὶ πολυάνθρωπον, πέρσαις τε καὶ τοῖς ἄλλοις Σαρρακηνοῖς φοβερόν· ὧν μὲν δὴ πρότερον Σαρρακηνοὶ τὴν ἀρχὴν εἰς χριστιανισμὸν μεμελέτηκαν, καὶ οἷα πρῶτα παρ' αὐτοῖς ἐπισκοπήσαντο B καὶ παρειλήφαμεν, ὧδε ἔχει.

Caput XXXIX.

Quomodo Petrus Roma reversus, Ecclesias Ægypti remoto Lucio obtinuit, & de Valentis expeditione in Gothos.

Cæterum in singulis civitatibus, hi qui Nicænæ Synodi doctrinam tuebantur,animos resumere cœperunt : præcipue vero in Ægypto Alexandrini, qui , cum forte Petrus eo tempore ab urbe Roma reversus esset cum literis Damasi,quibus & Nicæni Concilij decreta,& ordinatio ipsius confirmabatur, C Ecclesias ei tradiderunt. Lucius vero inde expulsus, Constantinopolim navigavit. Verum Imperator Valens aliis curis distentus,ut credibile est,istis vindicandis haudquaquam vacare potuit. Nam simulatque venit Constantinopolim, populus enim suspectum atque invisum habere cœpit. Quippe Barbari, Thraciâ vastatâ,usque ad suburbana regiæ urbis progressi,jam mœnia ipsa oppugnare nemine obsistente aggrediebantur. Ob hæc civitas indignabatur,& Imperatorem in crimen vocabat, quod adversus hostes obviam non D prodiret,sed bellum differret.Rumoresque spargebant, hostes ab illo evocatos adductosque esse. Denique cum Circenses ludos spectarent, aperte contra eum vociferati sunt,quòd rempublicam neglectui haberet : & arma sibi dari poposcerunt, tanquam ipsi cum hostibus pugnaturi. His igitur contumeliis affectus Valens,adversus Barbaros signa movit : minatusque est se,si rediret,pœnas de populo sumpturum esse,tum ob illas contumelias,tum quòd antea Procopij tyranni partibus sese adjunxissent.

Κεφ. λθ'.

Ὅτι ἐπανελθὼν Πέτρος ἐκ ῥώμης, τὰς τ' αὐτοῦ ἐκκλησίας κατέσχε, λουκίου ἀναχωρήσαντος· καὶ ὡς ἐπὶ τοὺς ἐκ θρᾴκης εἰς δύσιν κάλιντος.

Οἱ δὲ κατὰ πόλιν τὸ δόγμα τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου ζηλοῦντες, πάλιν ἀνεθάῤῥουν, καὶ μάλιστα οἱ καθ' αἴγυπτον ἀλεξανδρεῖς· ἐπανελθόντι δὲ τότε πέτρῳ ἀπὸ ῥώμης μὲν γράμματα δάμασου, τά τε ἐν νικαίᾳ δόξαντα, καὶ τὴν αὐτοῦ χειροτονίαν κυρόντων, παρέδωκαν τὰς ἐκκλησίας· ὁ δὲ λεύκιος ἐξελαθεὶς, ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν ἀπέπλευσεν· οὐάλης δὲ ὁ βασιλεὺς, ὡς εἰκὸς, ἐν φροντίσι γινόμενος, ἐπεξιέναι τότοις σχολὴν οὐκ ἦγεν· ἅμα γὰρ ἧκεν εἰς τὴν κωνσταντινούπολιν, ἐν ὑπονοίᾳ πολλῇ καὶ μίσει ἐγένετο τοῦ δήμου· οἱ γὰρ βάρβαροι τὴν θρᾴκην δῃώσαντες, καὶ μέχρι τῶν προαστείων ἤδη προελθόντες, καὶ αὐτοῖς τείχεσι μηδενὸς κωλύοντος προσβάλλειν ἐπεχείρουν· ἐπὶ τούτοις δὲ χαλεπῶς ἡ πόλις ἔφερε· καὶ τὸν βασιλέα ὅτι μὴ ἀνίησιν, ἀλλ' ἀνεβάλλετο πολεμεῖν, ἐν αἰτίᾳ ἐποιεῖτο· καὶ ἐλογοποίουν, ὡς αὐτὸς δεῦρο πολεμίους ἐπάγοιτο· τελευτῶντες δὲ, καὶ ἐν ἱπποδρομίᾳ θεώμενοι, εἰς τὸ φανερὸν αὐτῷ καθεστῶσιν, ὡς τὰ κοινὰ πράγματα προιεμένῳ, καὶ ὅπλα ἤτουν, ὡς αὐτοὶ πολεμήσοντες· ὁ δὲ οὐάλης ὑποπτεύσας, ἐπέστρεψε τοῖς βαρβάροις· ἠπείλησε δὲ ἢν ὑποστρέψῃ, ἀμυνεῖσθαι αὐτῷ, τῶν τε ὕβρεων δώσειν δίκην, καὶ ὅτι πρότερον προκοπίῳ τῷ τυράννῳ προσέθεντο.

A

Κεφ. μ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου ἰσαακίου μοναχοῦ, καὶ προφητεύσαντος τὸν περὶ βάλεντος θάνατον· καὶ ὡς φεύγων βάλης, ὃν ἀχυρῶνι εἰσελθὼν κατεκαύθη, καὶ οὕτως ἀπέρρηξε τὴν ψυχήν.

Ἐξελθόντι δὲ ἀπὸ τῆς κωνσταντινουπόλεως, συμπροσελθὼν ἰσαάκιος ὁ ἀνὴρ μοναχὸς, τά τε ἄλλα ἀγαθὸς, καὶ διὰ τὸ θεῖον, κινδύνων καταφρονῶν· ἀπόδος, ἔφη, ὦ βασιλεῦ τοῖς ὀρθῶς δοξάζουσι, καὶ τὴν παῤῥησίαν φυλάττουσι τῆς ἐν νικαίᾳ συνελθυθότων, τὰς ἀφαιρεθείσας ἐκκλησίας, καὶ νικήσεις τὸν πόλεμον· ὀργισθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς, ἐκέλευσεν αὐτὸν συλληφθῆναι καὶ δέσμιον φυλάττεσθαι, ἄχρις ἐπανελθὼν, δίκην εἰσπράξηται τῆς τολμήματος· ὁ δὲ ὑπολαβὼν, ἀλλ' ἐχ ὑποστρέψεις, ἔφη, μὴ ἀποδὺς τὰς ἐκκλησίας· καὶ ἀπέβη ἔτως· ἐπεὶ γὰρ ἅμα τῷ στρατῷ ἐπεξῆλθεν, οἱ μὲν γότθοι διωκόμενοι ὑπεχώρουν· ὁ δὲ ἀπὼν, ἤδη παῤῥαμείψας τὴν θράκλων, ἦκεν εἰς τὴν ἀνδριανόπολιν· ὄχι δὲ πολλῶν τε γυρόμενος τοῖς βαρβάροις, ἐν ἀσφαλεῖ χώρῳ στρατοπεδευομένοις, θᾶττον ἢ ἔδει συμβάλλει, μὴ προδιαθεὶς ἢ χεὴ καὶ ὅπη τάξαι τὸν στρατιάν· διασπασθείσης δὲ ἀπὸ τῆς ἵππου, καὶ ὁπλιτικὸ τραπέντος, διωκόμενος ὑπὸ τῶν πολεμίων, εἰς τι δωμάτιον ἢ πύργον, ὀλίγοις ἅμα συνεπομένοις ἀπὸ, ἐν τῷ φεύγειν ἀποβὰς ἵππου, εἰσέδυ καὶ ἔλαθεν· οἱ δὲ βάρβαροι, ἔθεον ἐπ' αὐτὸν ὡς αἱρήσοντες· καὶ ἔτι τὸ πρόσω ἵεμενοι, παρέτρεχον· ἐγὼ δὲ ὑπενόουν αὐτὸν ἐκεῖσε κρύπτεσθαι· τῶν δ' αὖ συνὼ αὐτῷ τινὲς, ἤδη τῶν πλειόνων βαρβάρων ὑπεξαλόντων τὸν τῆδε χῶρον, ὀλίγων δὲ κατόπιν ὄντων, ἐκ τοῦ ὁράφους τοῦ παρόντος ἐτόξευον· οἱ δὲ ἔτι τότω ἀνέκραγον, ἐνθάδε βάλης ἐστὶν· ἀκούσαντες δὲ οἱ μᾶλλον πλησίον, ἐμπεσόντες τε ὄπισθεν βοῇ τοῖς μετ' αὐτὸς ἐδήλουν ὃ ἤκουον· ὡς ἐν βραχεῖ καὶ τοῦ πορῤῥωτέρω πολεμίους ἀκοῦσαι, καὶ διὰ τάχους εἰς αὐτὸν πάντας συνελθεῖν· περιλαβόντες δὲ κύκλῳ τὸ δωμάτιον, καὶ πλείσην ὕλην περιθέντες τοῦτο συλλέξαντες, πολὺ ἐνέβαλον·

Cap. XL.

De sancto Isaacio monacho, qui Valentis mortẽ prædixit: & quomodo Valens fugiens cum in horreum paleis refertum se recepisset, incendio consumptus interiit.

POrro cum Constantinopoli excederet, accedens ad eum Isaacius quidam monachus; vir tum ob alias dotes eximius, tum in subeundis propter Deum periculis intrepidus: redde, inquit, ô Imperator, orthodoxis, & iis qui Nicæni Concilij doctrinam custodiunt, Ecclesias quas abstulisti; & victoriam de hostibus reportabis. Verum Imperator ira succensus, comprehendi eum jussit, & vinctum servari, donec reversus pœnas audaciæ ab eo exigeret. At ille subjiciens, non redibis, inquit, nisi Ecclesias restitueris. Resque ita evenit. Postquam enim cum copiis ad bellum profectus est, Gothi quidem fugientes paulatim retro cessére. Ipse vero eos insequens, prætercursâ jam Thraciâ, venit Hadrianopolim. Cumque haud procul abesset à Barbaris, qui in munito quodam loco castra metati fuerant; citius quam oportuerat pugnam commisit, nec sicut, nec ubi decebat, ordinata prius acie. Disjecto itaque ejus equitatu, & peditibus in fugam versis, cum hostes eum insequerentur, ipse cum paucis qui eum comitabantur, equo desiliens, in casulam aut turrim quandam se recepit, ibique abditus delituit. Barbari vero cursu concito sequebantur, tanquam eum capturi: cumque jam appropinquassent, prætergressi sunt. Neque enim suspicabantur, Imperatorem ibi occultum esse. Porro cum major pars Barbarorum jam præteriisset, paucique ex illis à tergo relicti essent, quidam ex his qui cum Imperatore erant, tela in transeuntes jacere ex tecto cœperunt. Quo facto, isti exclamarunt Valentem illic esse. Quod cum audissent hi qui propius aberant, clamore sublato, tam iis qui præibant, quam sequentibus, ea quæ audierant nuntiarunt. Adeo ut ij quoque qui longius aberant, rem audierint, & celeriter in unum omnes confluxerint. Domo igitur undique circumsessa, magnaque materiæ copiâ circumquaque congesta, ignem subjiciunt.

Flamma vero ingenti vento tunc forte orto incitata, universam statim materiem corripuit. Sed & quæcunque in domo reposita erant, alimentum incendio subministrarunt, & Imperatorem ipsum cum universis comitibus consumpserunt. Mortuus autem est anno ætatis circiter quinquagesimo: Cum regnasset tredecim quidem annis unà cum fratre; post obitum autem illius annis tribus.

αὐτίκα ὁ ἡ φλὸξ ὑπὸ πνεύματος ὠδὲ συμβὰν ἐλαννομένη, τὴν ὕλην ἅπασαν ἅμα ὁ ἐ τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ δώματι, καὶ πυρὸς μεθέχει, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν συγκαθέκαυσεν· ἐτελεύτησε δὲ γεγονὼς ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα ἔτη· τρισκαίδεκα ὁ σὺν τῷ ἀδελφῷ βασιλεύσας, καὶ μετ' ἐκεῖνον τρία.

EJUSDEM
HERMIÆ SOZOMENI
ECCLESIASTICÆ
HISTORIÆ
LIBER VII.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΜΟΣ ζ.

Caput Primum.

Quomodo Romanis, qui à Barbaris premebantur, Mavia auxilium tulerit, & quidam ex plebe pugnantes victoriam reportarint. Item quomodo Gratianus jusserit, ut unusquisque pro arbitrio suo Deum coleret.

Κεφ. α'.

Ὡς ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατεπειγομένοις Ῥωμαίοις, μαθίκη μαχίαν πέμπει· καί τινες ἀπὸ δήμου τὴν νίκην ἐργάζονται· καὶ ὡς Γρατιανὸς ἐκέλευσε πιστεύειν ἃς βούλεται ἕκαστος.

AC Valenti quidem hujusmodi exitus vitæ contigit. Barbari vero victoria elati, universam Thraciam populati sunt: tandemque in ipsa Constantinopoleos suburbana incursionem fecére. Quo quidem tempore rebus in maximum discrimen adductis, egregiam operam navarunt, ex fœderatis quidem Saracenis pauci, à Mavia missi; ex plebe vero quamplurimi. Nam cum Domnica Valentis uxor, certum illis stipendium ex ærario subministraret, singuli ut fors tulerat armati, obviam hostibus prodierunt; & fortior pugnantes, Barbaros procul ab urbe repulerunt. Gratianus vero, qui jam cum fratre universum Romanorum Imperium gubernabat, cum patrui sui acerbitatem erga eos qui in religione ab ipso dissentiebant nunquam probasset omnibus qui religionis causâ in

Ο Υ' ΑΛΕΝΤΙ μὲν ὧδε ξυνήνεγκεν· οἱ δὲ βάρβαροι ἐπαρθέντες τῇ νίκῃ, πᾶσαν τὴν Θρᾴκην ἐδῄωσαν· καὶ τελοῦντες, τὰ προάστεια κωνσταντινουπόλεως καλέσεσχον· κινδυνεύουσι δὲ τότε τοῖς πράγμασι μέγα γενέσθαι ὄφελος, οἱ μὲν τῶν ὑποσπόνδων Σαρακηνῶν, ὀλίγοι ὄντες μανίας σαλέντες, πλεῖστοι ὁ ἀπὸ δήμου· ῥηγὸς γὰρ ἡ δημοσίᾳ μισθὸν χορηγήσασα αὐτοῖς δομνίκη τῆς βαλεντος γαμετῆς, ὡς ἔτυχεν ἕκαστος ὁπλιζόμενος, ἀνελπέξησαν, καὶ τοὺς πολεμίους ἀμυνόμενοι, πόρρω τῆς πόλεως ἀπεδίωκον· γραμμὰς ὁ ἅμα τῷ ἀδελφῷ πᾶσαν τὴν ῥωμαίων ἀρχὴν διέπων, οὐκ ἐπαινέσας τὸν θεῖον τῆς γνώμης, ἣν περὶ τοὺς ἑτέρως αὐτῷ δοξάζοντας διετέλεσεν ἔχων, πᾶσι τοῖς ἐπ' ἐκείνῳ διατὴν θρησκείαν

θρησκείαν φεύγειν καὶ αὐθαδικαῖς, τὴν καθ-
ὃν ἀπέδωκε· καὶ νόμον ἔθετο, μὴ ἀδείας ἑκά-
στοις θρησκεύειν ὡς βούλοιντο, καὶ συγκλησιάζειν,
πλὴν μανιχαίων, καὶ τῶν τὰ φωτεινὰ καὶ εὐνο-
μίου φρονούντων.

exilium ab illo pulsi fuerant, reditum concessit. Legem quoque tulit, ut singuli quamcunque vellent, religionem sectarentur; utque omnes colligendi copiam haberent, præter Manichæos, & Photini atque Eunomij sectatores.

Κεφ. β'.

ὅτι γρατιανὸς τὸν ἐξ ἱσπανίας θεοδόσιον, συμβασιλεύειν ἑαυτῷ ἔλαβε· καὶ ὡς ἦν πλὴν ἱεροσολύμων, ὑπὸ ἀρειανῶν ἴσχυε· καὶ ὡς ἡ ἐν ἀντιοχείᾳ συνόδου, καὶ τῆς τότε περὶ προεδρίας τῶν ἐκκλησιῶν κατασάσεως.

Cap. II.

Quomodo Gratianus Theodosium Hispanum, Imperij consortem sibi adscivit: & quomodo Ariani omnes Orientis Ecclesias, exceptâ Hierosolymitanâ, obtinebant. Item de Antiochena Synodo: & de constitutione quæ tunc facta est de primatu Ecclesiarum.

Λογισάμενος, ὡς τῷ ἀμφὶ τὸν ἴστρον βαρβάρων ἰλλυριοῖς καὶ θρᾳξὶ ἐνοχλοῦσιν ἀνθεστήκειν ἐπαμύνειν· ἀναγκαῖον ἦ καὶ τοῖς πρὸς ἑσπέραν ἀφικομένοις παρεῖναι, καὶ μάλιστα ἀλαμαννῶν δεῦρο ἐνθάδε γαλάτας κακουργούντων, κοινωνὸν ἐποιήσατο τῆς ἀρχῆς ἐν τῷ σιρμίῳ θεοδόσιον, γένους τῷ ἀμφὶ τὸ πυρηναῖον ὄρος ἰβήρων, εὐπατρίδην τε, καὶ ἄνδρα πολλάκις ἐν πολέμοις διαφανόμενον· ὡς δὲ πρὸς τῆς βασιλείας, ἐν ταῖς τῶν ἐπιχωρίων γνώμαις ἐπιδήλου αὐτὸν δόξαι πρὸς ἡγεμονίαν· ἐν τούτῳ τῷ πλῷ ἱεροσολύμων, ἐπὶ τῷ ἀνὰ τὴν ἕω ἐκκλησιῶν οἱ τὰ ἀρείᾳ φρονοῦντες ἐκράτουν· μακεδονιανοὶ δὲ, καὶ μάλιστα οἱ ἐν κωνσταντινουπόλει, μὴ τὰς πρὸς λιβέριον συνθήκας, ἃ μέγα τι διέφερον πρὸς δεῦρο ἐπανελθόντας τὸ δόγμα τῶν ἐν νικαίᾳ συνελθόντων· ὡς ὁμοδόξοις ἦ, καὶ πόλεως ἐπεμίγνυντο, καὶ κοινωνίαν ἀλλήλοις μὴ ἦτον τεθεῖσα πρὸ γρατιανοῦ νόμου, ἀδείας λαβόμενοί τινες τῶν ἐπισκόπων ταύτης τῆς αἱρέσεως, καὶ ἐλάβον τὰς ἐκκλησίας, ὧν ἐπὶ οὐάλεντος ἀφῃρέθησαν· καὶ συνελθόντες ἐν ἀνθοκείᾳ τῆς καρίας, ἐψηφίσαντο μὴ δεῖν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὀνομάζειν, ἀλλ' ὁμοιούσιον, ὡς πρόσθεν· ἐκ τούτου ἦ, οἱ μὲν διακεκριμένοι, ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον· οἱ δὲ τῶν ταῦτα ψηφισαμένων ἀναιδίᾳ καὶ φιλονεικίαν καταγνόντες, ἀπέστησαν αὐτῶν, καὶ βεβαιότερον ὡμοφρόνουν τοῖς περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐνικαίᾳ συνόδου θρησκεύουσιν· ἐκ ἦ τῶν τότε καὶ τὸν γρατιανοῦ νόμον ἐπανελθόντων ἐπισκόπων διὰ τῆς συμβάσης αὐτοῖς φυγῆς ἐπὶ τῆς οὐαλεντος βασιλείας, οἱ μὲν, πρεσβείας

POrro cum secum ipse considerasset, Barbaris quidem qui circa Istrum erant, Illyricum Thraciamque vastantibus, resistendum esse: simul vero Occidentis Provincias præsentiâ suâ necessariò indigere, cum Alamanni præcipuè Gallias infestarent; in urbe Sirmio positus, Theodosium consortem Imperij sibi adjunxit, ex Hispanis qui Pyrenæum montem accolunt oriundum; virum nobili stirpe editum, & qui in bello rebus fortiter gestis sæpius inclaruerat: adeo ut etiam ante Imperium, omnium Romanorum judicio, idoneus Imperio censeretur. Per idem tempus Ariani omnes Orientis Ecclesias adhuc obtinebant, exceptis Hierosolymis. Macedoniani vero, præsertim ij qui Constantinopoli degebant, post initam cum Liberio pactionem, ab iis qui doctrinam Nicæni Concilii sequebantur, haud magnopere dissidebant: sed cum illis quasi eadem sentientibus miscebantur, & mutuo inter se communicabant. Verum post legem à Gratiano latam, quidam ex illius sectæ Episcopis licentiam nacti, Ecclesias quæ à Valente ipsis ademptæ fuerant, occuparunt. Et Antiochiæ in Caria congregati, Filium non consubstantialem, sed similis cum Patre substantiæ, ut antea, dicendum esse decreverunt. Ex eo tempore alij quidem segregati, seorsum collectas egere: alii vero damnata contentione & pervicacia eorum qui ista decreverant, ab illis secesserunt, & his qui doctrinam Nicænæ Synodi sequebantur, constantiùs adhæserunt. Cæterum ex Episcopis qui juxta præceptum Gratiani tunc reversi sunt ab exilio, quod Valentis temporibus perpessi fuerant, nonnulli de primatu

non magnopere laborarunt. Sed plebis concordiam potiore loco ducentes, rogarunt Arianæ partis Antistites, ne ipsos desererent, neve Ecclesiam mutuis dissensionibus divellerent, quam cùm à Christo & ab Apostolis una relicta esset, pervicacia & ambitio in multas diviserat. Hoc animo fuit inter cæteros Eulalius Amasiæ in Ponto Episcopus: qui quidem post reditum suum, quendam ex Arianis Episcopis Ecclesiæ suæ præsidentem reperisse dicitur, quem ex tota urbe ne quinquaginta quidem homines sectabantur. Verum Eulalius totius populi unitati prospiciens, eum oravit ut priorem locum obtineret, & Ecclesiam una cum ipso regeret, primatu fruens, tanquam præmio servatæ concordiæ. Hic vero cum conditionem istam repudiasset, haud multo post paucis illis præesse desiit, ipsi enim se reliquis adjunxerunt.

ἀδὲν ἐφρόνησαν· ἀλλὰ τὴν ὁμόνοιαν τῶν λαῶν πρόμησαντες, μὴ καταλιπεῖν σφᾶς ἐδεήθησαν τῶν ἀπὸ τῆς ἀρείου αἱρέσεως, μὴ διχονοίᾳ καταλέμνειν τὴν ἐκκλησίαν, ἣν αὐτὸς θεὸς καὶ ἀπόστολοι μίαν καταδοθεῖσαν, φιλονεικίαι καὶ φιλοπρωτοσίαι εἰς πολλὰς κατεμέρισαν· ταύτης δὴ τῆς ἀσεβοῦς ἐχθρὸς καὶ ἐναλλιος ὁ ἐν ἀμασίᾳ τῇ πρὸς τῷ πόντῳ ἐπίσκοπος· λέγεται γὰρ μήτιμι ἐπάνοδον εὑρὼν ἕτερον προϊσάμενον τῶν ἀπὸ ἐκκλησίας τῶν ἀρείων ἐπισκόπων· εἶναι δὲ σὺν πεντήκοντα μόνοις ἀυτῷ ἐν τῇ πόλει, ἀδ' ὅλης πεντήκοντα πρωτοβούλιον δὲ τῶν πάντων ἑνώσεως, ἀνέλεσθαι τοῦτον πρωτεύειν, καὶ κοινῇ τιμῇ ἐκκλησίαν ἔχειν, ἆθλον ἐπὶ τῇ ὁμονοίᾳ τὴν πρωτοβουλίαν ἔχοντα· ἀλλ' ὁ μὲν μὴ πειθεὶς, ὡς εἰς μακρὰν ἔμελλεν ἀδὲ ἐῶν εἶχεν ὀλίγων ἡγήσεσθαι, προσθεμένων τοῖς ἄλλοις.

Caput III.

De his quæ inter Meletium ac Paulinum Antiochenses Episcopos gesta sunt, & de jurejurando propter Episcopalem sedem facto.

Eodem tempore cum Meletius supradictæ legis beneficio Antiochiam Syriæ remeasset, gravis contentio in populo exorta est. Etenim cum Paulinus adhuc superstes esset, quem Imperator Valens ob pietatem, ut supra diximus, reveritus, exilio mulctare haud quaquam ausus fuerat, quidam postulabant, ut Meletius in Episcopali sede cum illo resideret. Quibus cum Paulini fautores reclamarent, & ordinationē Meletij tanquam ab Arianis factam criminarentur, fautores Meletij id quod studebant, vi perfecére. Cum enim haud pauci numero essent, in quadam Ecclesia suburbana Meletium in Episcopali solio collocarunt. Populo igitur ex utraque parte concitato, cum seditio futura expectaretur, admirabile quoddam consilium prævaluit, quoad concordiam revocarentur. Placuit enim ut jurejurando sese adstringerent ij qui ad regendum ejus loci Episcopatum idonei esse putabantur, sperabanturve; ex quibus erant tum alij quinque, tum Flavianus, se neque ambituros, neque electione ipsorum facta, Episcopatum suscepturos esse,

Κεφ. γ'.

Περὶ ὧν κατὰ τὸν ἅγιον μελέτιον καὶ παυλῖνον τοὺς ἀντιοχείας ἐπισκόπους, καὶ περὶ τῶν γενομένων ὅρκων διὰ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον.

Ἐν ᾧ τῷ τότε, ὁ μελέτιος κατῆλθον ἐκ τοῦ νόμου ἐπανελθόντος εἰς ἀντιόχειαν τῆς συρίας, ὀχλή πις τῷ λαῷ φιλονεικία συνέβη· παυλῖνος γὰρ ἔτι περιῆν, ὃν τὴν εὐλάβειαν, ὡς ἔγραμεν, αἰδεσθεὶς βάλης ὁ βασιλεὺς, καίπερ κάσας φυγῇ σὺν ἐτόλμησεν, οἱ μὲν, συνθέμενον ἀπὸ γνώμης μελέτιον ἥξειν· ἀντιλεγόντων δὲ τῶν τὰ παυλίνου φρονούντων, καὶ τὴν μελέτιου χειροτονίαν διαβαλλόντων, ὡς ὑπὸ ἀρειανῶν ἐπισκόπων γενομένην, βίᾳ τὸ πεπραγμένον εἰς ἔργον ἦγον οἱ μελετίου ἑταῖροι· πλῆθος γὰρ ἐτὸ τυχὸν ὄντες, ἐν μιᾷ τῶν περὶ τὴν πόλεως ἐκκλησιῶν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον ἀνεβίβασαν αὐτὸν· ἐκαλέρωθεν δὲ τέλος χαλεπαίνοντος, καὶ πάσης προσδοκωμένης, θαυμασή πις κατέπεσε βουλή, πρὸς ὁμόνοιαν αὖθις ἄγουσα· συνεδόκει γὰρ ὅρκους λαβεῖν περὶ τῶν ἐπισκοπεῖν τὸν ἐνθάδε θρόνον ἐπιτηδείων εἶναι νομιζομένων, ἢ προσδοκωμένων· ὧν ἦσαν ἕτεροι πέντε, καὶ φλαβιανός· ὡς ὅτε ἀπεδόσθαι, ὅτε χειροτονίας ἐπ' αὐτοῖς γινομένης, ἀνέξονται ἐπισκοπεῖν,

ἐς ὅσον παυλῖνος ἡ μελέτιος τῷ βίῳ ἐφείσατο· συγχωρεῖν ὑπ' ἀλλήλοις τελευτήσαντος, τὸν ἕτερον μόνον τὴν ἐπισκοπὴν ἔχειν· καὶ ταῦτα δὲ δοθέντων τῶν ὅρκων, σχεδὸν τὸ πᾶν ὁμονόει πλῆθος· ὀλίγοι δὲ τῶν λουκιφερίων ἔτι διεφέροντο, ὡς ὑπὸ ἑτεροδόξων μελετίου χειροτονηθέντος· ἐπεὶ δὲ τάδε ὧδε ἐγένετο, μελέτιος μὲν ἦκεν εἰς κώνσταντινούπολιν· ἡνίκα καὶ ἄλλοις ἐπισκόποις καὶ ταυτὸ γνώμῃσι, ἔδοξεν ἀναγκαῖον εἶναι ἐν τῇ ναζιανζῷ μεταθεῖναι χωρίον, καὶ ἐπιτρέψαι αὖθις τὴν ἐνθάδε ἐπισκοπήν.

A quamdiu Paulinus ac Meletius superstites essent: altero autem illorum mortuo, passuros se ut alter Episcopatum solus obtineret. Igitur jurejurando in has conditiones præstito, universa fere plebs ad concordiam rediit. Pauci tamen ex Luciferianis adhuc dissidebant, propterea quod Meletius ab hæreticis ordinatus fuisset. Quibus ad hunc modum peractis Meletius Constantinopolim profectus est. Quo quidem tempore, aliis quoque Episcopis ibi congregatis, operæ pretium visum est, ut Gregorius ab oppido Nazianzo transferretur, ejusque urbis Episcopatus ei regendus committeretur.

Κεφ. δ'.

Περὶ τῆς ἀρχῆς θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, καὶ ὡς παρ' αὐτοῦ ἀσχολίου θεσσαλονίκης τὸ θεῖον ἐμυήθη βάπτισμα· καὶ εἶτα ἔγραψε τοῖς μὴ κατὰ τὸν ὅρον τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου φρονοῦσιν.

Cap. IV.

De Imperio Theodosij magni, & quomodo ab Ascholio Thessalonicæ Episcopo baptizatus est, & quid decreverit adversus eos qui Nicæni Concilij fidem impugnabant.

ΥΠὸ ταῦτον τὸν χρόνον, γραϊανὸς μὲν ἔτι τῶν πρὸς ἑσπέραν γαλατῶν ὑπὸ ἀλαμανῶν ταραττομένων, ἐπὶ τὴν πατρῴαν ἀνέστρεψε μοῖραν· ἣν αὖπω τε καὶ τῷ ἀδελφῷ διοικεῖν καταλιπεν, illyriis καὶ τὰ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα τῆς ἀρχῆς θεοδοσίῳ ἐπιτρέψας· καλῶς ἔθετο δὲ καὶ γνώμῃ αὖπω τὰ πρὸς τύτυς· θεοδοσίῳ δὲ τὰ πρὸς σοῦ ἀμφὶ τὸν ἴστρον βαρβάρους· ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν, μάχῃ ἐπεκράτησε, σοῦ δὲ, φίλους ἔχειν ῥωμαίους ἀνθυπολείποντας, ὁμήρους λαβὼν, σπονδὰς ἐδέξατο, ἦκεν εἰς θεσσαλονίκην· νόσῳ δὲ πρόσθεν ἐντεθθα, μυσταγωγεῖται αὐτὸν ἀσχολίου τότε τῆδε ἐπισκόπου, ἐμυήθη, καὶ ῥᾴων ἔσχεν· ἐκ προγόνων γὰρ χριστιανίζων καὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου, ἤδη τότε ἀσχολίῳ ὧδε δοξάζοντι καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καὶ συλλήβδην, ὡς εἰπεῖν, πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν σπουδάζοντι ἤδη δὲ καὶ illyriois ἅπασι μὴ μεταλαχοῦσι τῆς ἀρείου δόξης· σωθανόμενος δὲ πρὸς τῶν ἄλλων ἐθνῶν, μέχρι μὲν μακεδόνων ἔγνω τὰς ἐκκλησίας ὁμονοεῖν, καὶ πάντας ἐπίσης τῷ πατρὶ τὸν θεὸν λόγον καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα σέβειν· ἐντεῦθεν δὲ τὰ πρὸς ἑῶ στασιάζειν, ὡς καὶ σοῦ λαοὺς

C

D

SUb idem tempus, cum Alamanni crebris incursionibus Gallias infestarent, Gratianus, ad Occiduas paterni Imperii partes reversus est, quas ipse sibi ac fratri regendas retinuerat, cum Illyricum & Orientis partes Theodosio tradidisset. Et ipse quidem, ex animi sui sententia rem gessit adversus Alamannos: Theodosius vero, bellum cum Barbaris Istrum accolentibus non minus feliciter confecit. Quorum alios cùm prælio devicisset; alios Romanorum amicitiam postulantes, acceptis obsidibus in fœdus suscepisset, Thessalonicam venit. Ibi in morbum delapsus, ab Ascholio ejus urbis Episcopo rudimentis fidei perceptis baptizatus, convaluit. Nam cùm majoribus ortus esset Christianis, qui Nicænæ fidei doctrinam sequebantur, Ascholio valde tum delectatus est, quippe qui ejusdem sententiæ esset: viro tum sermone, tum operibus eximio, & ut summatim dicam, cunctis sacerdotalis officij dotibus exornato. Delectatus est etiam Illyriis, eo quod nullus eorum Ariani dogmatis labe infectus esset. Percontatus autem de reliquis Provinciis, comperit usque ad Macedoniam quidem, omnes inter se Ecclesias consentire, cunctosque Deũ Verbum & Spiritum Sanctum, ex æquo cum Patre venerari. Abhinc vero, reliquas Orientem versus Provincias

tumultuari, ita ut populi in varias sectas divisi essent, ac præcipue Constantinopoli. Cum igitur apud se reputasset, satius esset, ut suam de Divinitate sententiam ipse subditis suis palam prædicaret, ne vim inferre videretur, repente invitis quid colendum esset præcipiendo; Thessalonicæ positus, legem dedit ad populum urbis Constantinopolitanæ. Perpendebat enim animo, fore ut illinc tanquam ex arce totius Imperii, rescriptum suum reliquis quoque civitatibus brevi innotesceret. Significabat autem eo rescripto, velle se ut omnes subditi sui eam religionem sequerentur, quam Petrus Apostolorum princeps Romanis ab initio tradidisset; & quam eo tempore Damasus Romanæ urbis Episcopus, ac Petrus Alexandrinus servarent. Utque eorum duntaxat Ecclesiam qui Divinam Trinitatem æquali honore colerent, Catholica nominaretur: qui verò aliter sentirent, hæretici dicerentur, infamesque essent, seque scirent supplicio afficiendos.

εἰς διαφόρους αἱρέσεις μεμερίσθαι, καὶ μάλιστα ἀνὰ τὴν κωνσταντινούπολιν· λογισάμενος οὖν ἄμεινον εἶναι, προαγορεῦσαι τοῖς ὑπηκόοις ἣν ἔχει περὶ τοῦ θείου δόξαν, ἵνα μὴ βιάζεσθαι δοκοίη ἀθρόον ἐπιτάττων τὸ κατὰ γνώμην θρησκεύειν, νόμον ἐκ Θεσσαλονίκης προσεφώνησε τῷ δήμῳ κωνσταντινουπόλεως τοιῇδε γὰρ ἐνθένδε, ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀκεστόλεως τῆς πάσης ὑπηκόου, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι δήλην ἔσεσθαι ἐν τάχει τὴν γραφὴν ἐθήλυε· ἣ διὰ ταύτης, βούλεσθαι πάντας οὕτω δέχεσθαι θρησκεύειν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ῥωμαίοις παρέδωκε Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων· ἐφύλαττον ἣ τότε δάμασος ὁ ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ Πέτρος ὁ ἀλεξανδρείας μόνους τὲ τοὺς ἰσότιμον τριάδα θείαν θρησκεύοντας, καθολικὴν τὴν ἐκκλησίαν ὀνομάζεσθαι· οὓς ἣ προσέταττον δοξάζοντας, αἱρετικοὺς προσαγορεύεσθαι, καὶ ἀτίμους εἶναι, καὶ τιμωρίαν προσδέχεσθαι.

Caput V.

De Gregorio Theologo: utque Theodosius Ecclesias ei tradidit: Demophilo, una cum iis qui consubstantialem Patri Filium negabant, exturbato.

HAc constitutione promulgata, haud multo post venit Constantinopolim. Porro ea tempestate Ariani adhuc Ecclesiis potiebantur, quibus præerat Demophilus. Gregorius vero Nazianzenus, iis præsidebat qui Trinitatem consubstantialem profitebantur. Hic in exigua quadam domo, quæ per quosdam ejusdem fidei homines, tum ipsi, tum iis qui eandem religionem sequebantur, in Ecclesiæ speciem commutata fuerat, collectas agebat. Sequenti vero tempore, præ cæteris regiæ urbis Ecclesiis illustris hæc fuit, & nunc quoque est: non solum ob structuræ elegantiam atque amplitudinem, verum etiam ob assiduas quæ ex divini numinis præsentia illic percipiuntur utilitates. Etenim divina vis, tam vigilantibus, quam in somnis, manifestam ibi se exhibens, multis sæpenumero qui vel morbo, vel diversis casibus premebantur, suppetias tulit. Creditur autem hæc

Κεφ. ε'.

Περὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, καὶ ὅτι αὐτῷ παρέδωκε τὰς ἐκκλησίας ὁ Θεοδόσιος ὁ Θεσσαλονίκης, ἐξελάσας Δημόφιλον, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ τὸν υἱὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ δοξάζοντας τόνδε.

ΤΑῦτα νομοθετήσας, ὀλίγῳ ὕστερον ἦκεν εἰς κωνσταντινούπολιν· ἐκράτουν δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἔτι, οἱ τὰ λύσεως φρονοῦντες, ὧν ἡγεῖτο Δημόφιλος· γρηγόριος δὲ ὁ ναζιανζοῦ, πρὸ ἑαυτοῦ τῶν ὁμοούσιον τριάδα δοξαζόντων· ἐκκλησίαζε δὲ ἐν οἰκίσκῳ μικρῷ, παρ' ὁμοδόξων αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίως θρησκεύουσιν εἰς εὐκλήριον οἶκον καλουμένῳ· μέγα δὲ ταῦτα τεκμήριον τῆς ἐν τῇ πόλει νεὼς γέγονεν ὁδοῦ, καὶ ἔστι, οὐ μόνον οἰκοδομημάτων κάλλει τὲ καὶ μεγέθει, ἀλλὰ καὶ ἐναργῶν θεοφανειῶν ὠφελείαις προφαινομένη γὰρ ἐνθάδε θεία δύναμις ὕπαρ τὲ καὶ ἐν ὀνείρασι, πολλοῖς πολλάκις νόσοις καὶ περιπετείαις πραγμάτων κάμνουσιν ἐπήμυνε· πεπίστευται δὲ ταύτην

τῷ Θεῷ μήτερα μαρίαν τὴν ἁγίαν παρθένον εἶναι· ταύτην γὰρ ἔτι φαίνεται· ἀναστασίαν δὲ ταύτην τὴν ἐκκλησίαν ὀνομάζουσιν, ὡς μήν ποτε ὀμνύντες, καθότι τὸ δόγμα τῶν ἐν νικαίᾳ συνόδου πεπλωκὸς ἤδη ἐν κωνσταντινουπόλει καὶ τεθνηκὸς, ὡς εἰπεῖν, διὰ τὴν δύναμιν τῶν ἑτεροδόξων, ἐνθάδε ἀνέστη καὶ ἀνεβίω διὰ τῶν γρηγορίου λόγων· ὡς ἂν πᾶσιν ἀληθῆ λέγειν ἰσχυριζομένων ἀκηκοὰ, ἐκκλησιάζουσα γυνὴ ἐγκύμων ὑπὸ τὸ ὑστερούσας καταπεσοῦσα, ἐνθάδε τέθνηκε· κοινῆς δὲ πάντων εὐχῆς ἐπ' αὐτῇ γενομένης ἀνέζησε, καὶ σὺν τῷ βρέφει ἐσώθη· ὡς ἐπὶ πᾶσι δόξῃ ἂν θεόθεν συμβαλεῖν, ταύτῃ ἔλαχε τὴν προσηγορίαν ἐξ ἐκείνου ὁ τόπος. Περὶ μὲν τούτου τοιοῦτος ἐστὶν ἐπενδὺς φέρεται λόγος· ὁ δὲ βασιλεὺς πέμψας πρὸς δημόφιλον, ἐκέλευσεν αὐτὸν κατὰ τὸ δόγμα τῶν ἐν νικαίᾳ συνόδου θρησκεύειν, καὶ τὸν λαὸν εἰς ὁμόνοιαν ἄγειν, ἢ τῶν ἐκκλησιῶν ὑποχωρεῖν· ὁ δὲ, τὸ πλῆθος συγκαλέσας, τῷ βασιλέως ἐδήλωσε γνώμῃ· καὶ εἰς τὴν ὑστεραίαν πρὸ τῶν τειχῶν ἐκκλησιάζειν προηγόρευσεν· ἐπεὶ θεῖος, ἔφη, ἐπιτάττει νόμος, ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· τοιάδε πρόσπαιον. Ἐξ ἐκείνου πρὸ τῆς πόλεως ἐκκλησιάζει· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ λούκιος, ὁ πάλαι πρὸς τῆς ἀρείου τὴν ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ἐπιποιήσας· ἐξελαθεὶς γὰρ, ὡς εἴρηται, φυγὰς εἰς κωνσταντινούπολιν ἐλθὼν, ἐνθάδε διέτριβεν· ἀπολιπόντων δὲ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀμφὶ δημόφιλον, εἰσελθὼν ὁ βασιλεὺς ἠύξατο· καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου, σὺν εὐκληρίᾳ οἴκοις καλέσχον οἱ περὶ τὰ ὁμοούσιον πρεσβεύοντες· ἔτος δὲ τοῦτο ἦν ᾧ γρατιανὸς τὸ πέμπτον, καὶ θεοδόσιος τὸ πρῶτον ὑπάτευον· τεσσαρακοστὸν δὲ, ἀφ' ἧς τῶν ἐκκλησιῶν ἐκράτησαν οἱ ἀπὸ τῆς ἀρείου αἱρέσεως.

A esse sacra Virgo Maria Dei mater. Sic enim apparere solet. Porro hanc Ecclesiam Anastasiam nominant, ob id, meâ quidem sententiâ, quòd Nicænæ Synodi doctrina per potentiam hæreticorum oppressa jam, utque ita dicam, intermortua, Gregorij concionibus in eo loco suscitata revixerit. Sive, ut ex aliis audivi, qui se verum dicere asseverabant, eò quod dum populus collectas ibi celebraret, mulier quædam prægnans ex superiori porticu delapsa, illico expiravit. Facta autem ab omnibus oratione super ejus funere, confestim revixit, & unà cum fœtu servata est. Ex B miraculo igitur quod divinitus illic contigerat, locus hic deinceps appellationem istam sortitus est. Et hujus quidem rei talis causa exstitisse, multorum sermonibus etiamnum memoratur. Cæterum Imperator per internuntios mandavit Demophilo, ut Nicæni Concilii fidem sequeretur, & populum ad concordiam revocaret: sin minus, Ecclesiis cederet. Qui statim convocatâ populi multitudine, præceptum Imperatoris eis exposuit: & postridie extra urbem se collectas celebraturum pronun- C tiavit. Quandoquidem, inquit, divina lex jubet: Si vos persecuti fuerint ex hac urbe, fugite in aliam. Hæc cum dixisset, populum extra urbem deinceps collegit: & unà cum illo Lucius, qui olim ab Arianis Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus fuerat constitutus. Inde enim expulsus, uti supra retulimus, cum fugisset Constantinopolim, in ea urbe morabatur. Cum igitur Demophilus unà cum suis Ecclesiâ abscessisset, Imperator in eam ingressus, Deum oravit. Atque ex eo tempore hi qui Trinitatem consubstantialem profitebantur, Ecclesias obtinuerunt. Annus autem hic erat, quo Gratianus quintum, & Theodosius D primum Consulatum gessêre: ex quo vero Ariani Ecclesias occupaverant, quadragesimus.

Κεφ. ς'.

Περὶ τῶν ἀρειανῶν καὶ ἔτι καὶ Εὐνομίου ἀκμάζοντος· καὶ ὡς ἐπὶ τῆς εἰς βασιλέα παῤῥησίας τοῦ ἁγίου ἀμφιλοχίου.

Caput VI.

De Arianis, & de Eunomio qui tum maxime florebat: & de sancti Amphilochij in loquendo libertate, qua erga Imperatorem usus est.

ΕΤΙ δὲ ἔτοι πλῆθος ὄντες ἐκ τῆς κωνσταντίου καὶ ἀδιεξόδου ῥοπῆς ἀδείας

ARiani tamen, cum adhuc multitudine abundarent ob Constantij ac

Valentis Imperatorum patrocinium, liberius in unum convenientes, de Deo deque ejus substantia differebant: & fidei suæ fautoribus quos in palatio habebant, suaserunt ut Imperatoris animum tentarent. Sperabant enim perfecturos se id quod conabantur, cum ea quæ principatu Constantij acciderant, considerarent, Id ipsum quoque metum ac sollicitudinem incutiebat Catholicis. Quibus etiam non levis terror ex eo accesserat, quòd perpendebant, quanta vis esset Eunomij in disputando. Namque hic haud multo antea, ob simultatem quam cum clericis suis Cyzici habuerat Valentis Augusti temporibus, cum ab Arianis sese abrupisset, privatus in Bithynia degebat, ex adverso Constantinopolis: multique ad eum transfretabant. Nonnulli etiam aliunde confluebant, partim ut periculum ejus facerent, partim ut ea quæ dicebat audirent. Cujus rei fama cum ad Imperatorem pervenisset, ipse quoque cum eo colloqui jam parabat. Verum Imperatrix Flaccilla, impense eum obsecrans repressit. Quæ cum Nicænæ Synodi doctrinam fidelissime conservaret, non sine causa verebatur, ne maritus in eo congressu seductus ab Eunomio, in sententiam ejus deflecteret. Dum hæc utrimque ingenti studio agitarentur, Episcopi qui Constantinopoli morabantur, palatium ingressi sunt, Imperatorem, ut solet, salutaturi. Inter quos senex quidam fuisse dicitur, obscuræ urbis Antistes: simplex quidem nec in civilibus negotiis exercitatus: sed rerum divinarum intelligentia præditus. Ac cæteri quidem Episcopi candide admodum ac pie Imperatorem salutarunt. Pari modo senex quoque Episcopus Imperatorem salutavit. Imperatoris autem filium qui unà cum Patre residebat, haudquaquam simili honore prosecutus est: sed propius accedens, velut ad puerum: Salve, inquit, fili; Eumque digito demulcere cœpit. Tum vero Imperator commotus, & tanquam ob injuriam filio factam indignatus, quod non pari, quo ipse, honore affectus fuisset, senem contumeliose expelli jussit. Qui dum exturbaretur, conversus dixit. Pari modo, Imperator, cœlestem quoque Patrem succensere iis existima, qui Filium ipsius dispari cultu venerantur, & genitore suo minorem

ρον σωιόντες, περὶ Θεοῦ καὶ οὐσίας αὐτοῦ δημοσίᾳ διελέγοντο· καὶ ὁποπειρᾶσαι βασιλέως ἔπειθον σφᾶς ὁμόφρονας αὐτοῖς ἐν τοῖς βασιλείοις· ἡγοῦντο γὰρ ἐπιτεύξεσθαι τῆς ἐπιχειρήσεως, τὰ ἐπὶ κωνσταντίνου συμβάντα σκοπῶντες· τοῦτο δὲ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, φροντίδα καὶ φόβον ἐκίνει· οὐχ ἥκιστα δὲ περιδεεῖς ἦσαν, λογιζόμενοι τὴν ἐν ταῖς διαλέξεσιν εὐνομίου δεινότητα· οὐ περὶ πολλοῦ γὰρ ἐδόκει δι' ἣν ἔσχεν ἐν κυζίκῳ διαφορὰν ἐπὶ τῷ ἀλεξίῳ βασιλείας πρὸς αὐτὸν κλῆσιν, ἀποχίσας τῶν ἀρείου καθ' ἑαυτὸν διῆγεν ἐν βιθυνίᾳ, πέραν κωνσταντινουπόλεως· καὶ πλῆθος ἐπερρύετο πρὸς αὐτόν· οἱ δὲ καὶ ἄλλοθεν σωθῆσαν· οἱ μὲν, ἀποπειρώμενοι· οἱ δὲ, ὧν λέγει ἀκουόμενοι· φήμη δὲ τούτων καὶ εἰς βασιλέα ἦλθε, καὶ συχνὸς αὐτοῦ ἕτοιμος ἦν· ἀλλ' ἡ βασιλὶς πακίλλα ἐπέσχε, ἀσφαλῆ ἀνιβολὴν ποιουμένη· ἴσασι γὰρ ἅπαντες φύλακα τοῦ δόγματος τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου, ἔδεισε μὴ, ὡς εἰκὸς, ἐν διαλέξει παρειθεὶς ὁ ἀνὴρ, μεταβάλοι εἰς τὴν αὐτοῦ δόξαν· ἔτι δὲ ἐφ' ἑκατέρᾳ τῆς περὶ ταῦτα ἀσφαλοῦς ἀκριβείας, λέγεται τῶν ἐνδημούντων ἐπισκόπων τῆς κωνσταντινουπόλεως παραγινομένων εἰς τὰ βασίλεια, οἷά γε εἰκὸς, ἀσπάσασθαι τὸν κρείττονα, ὡς σωτῆρα αὐτοῖς προεστῶτα τις, ἀπὸ μὲν πόλεως ἱερεὺς, ἁπλοῦς καὶ πραγμάτων ἀτριβὴς, περὶ δὲ τὰ θεῖα νεοχμώ· οἱ μὲν οὖν ἄλλοι γυμνῶς μάλα καὶ εὐσεβῶς τὸν βασιλέα ἠσπάσαντο· ὁμοίως δὲ τοῦτο προσεῖπε καὶ ὁ προεστὼς ἱερεύς· τῷ δὲ τοῦ βασιλέως παιδὶ συγκαθεζομένῳ τῷ πατρὶ, τὴν ἴσην οὐκ ἀπένειμε τιμήν· ἀλλὰ προσελθὼν, οἷά γε νηπίῳ, χαῖρε τέκνον ἔφη τῷ δακτύλῳ σαίνων· κινηθεὶς δὲ πρὸς ὀργὴν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὡς ἐπὶ ὑβρισμένῳ παιδὶ χαλεπαίνων, ὅτι μὴ τῆς ὁμοίας ἠξιώθη τιμῆς, ἐκβάλλεσθαι τὸν προεστῶτα ὑβρισθεὶς ἐκέλευσεν· ὁ δὲ ὠθιζόμενος, ἐπιστραφεὶς ἔφη· κἄτω δὴ νόμιζον ὦ βασιλεῦ, καὶ τὸν ἐπουράνιον πατέρα ἀγανακτεῖν πρὸς τοὺς ἀνομοίως τὸν υἱὸν τιμῶντας, καὶ κάτω τολμᾶν

προκαλεῖται τὸ γνῶναι τοῦτο· ἀγαθεὶς δὲ τῷ εἰρημένῳ ὁ βασιλεὺς, μεταπεμψάμενος τὸν ἱερέα, καὶ συγγνώμην αἰτεῖ, καὶ ἀληθῶς εἰρηκέναι συνωμολόγει· καὶ ἀσφαλέστερον γενόμενος, ἀπεῖρξε μὴ τοῦτο δοξάζοντας, καὶ τὰς ἐπ' ἀγορᾶς ἔριδας καὶ συνόδους ἀπηγόρευσε· καὶ διαλέγεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ οὐσίας καὶ φύσεως Θεοῦ, οὐκ ἀκίνδυνον ἐποιεῖτο, νόμον θέμενος περὶ τούτου, καὶ τιμωρίαν ὁρίσας.

A eum appellare non dubitant. Quod dictum miratus Imperator, sacerdotem revocavit; veniamque ab eo petiit; veraque illum dixisse confessus est. Atque exinde cautior factus, eos qui aliter sentiret non admisit. Contentiones quoque & cœtus in foro fieri vetuit: utque de natura & substantia Dei solito more disputare haudquaquam tutum esset, effecit, latâ lege & pœnâ in eam rem constitutâ.

Κεφ. ζ.

Περὶ δευτέρας ἁγίας οἰκουμενικῆς συνόδου, ὅθεν καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν συνέστη· καὶ περὶ τῆς ἀποστατίσεως χρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Caput VII.

De secunda universali Synodo: unde & quam ob causam congregata sit. Et de spontanea abdicatione Gregorij Theologi.

ΕΝ τάχει τὲ καὶ συνόδου ἐπισκόπων ὁμοδόξων αὖτῷ συνεκάλεσε, βεβαιότητός τε ἕνεκα τῶν ἐν νικαίᾳ δοξάντων, καὶ χειροτονίας δὲ μέλλοντος ἐπισκοπεῖν τὸν κωνσταντινοπόλεως θρόνον· ἐσπουδακὼς δὲ καὶ τοὺς μακεδονιανοὺς, ὡς μὴ πολὺ μέγα τι διαφερομένους ἐν τῇ κῇ τὸ δόγμα ζητήσει, συνεκάλεσε καὶ τούτους· συνῆλθον δὲν, ἐκ μὲν τῶν ὁμοούσιον τὸν τριάδα δοξαζόντων, ἀμφὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα· τῶν δὲ ἀπὸ τῆς μακεδονίου αἱρέσεως, ἓξ καὶ τριάκοντα, ὧν οἱ πλείους ἐτύγχανον ἐκ τῶν περὶ τὸν ἑλλήσποντον πόλεων· ἡγεῖτο δὲ τούτων ἐλθόντων ὁ κυζίκου, καὶ μαρκιανὸς ὁ λαμψάκου· τῶν δὲ ἄλλων τιμόθεος, ὁ τῶν ἀλεξανδρέων διέπων θρόνον, ἀποθανόντος τετελευτηκότα πέρυσι, ἀδελφὸν ὄντα αὐτοῦ διαδεξάμενος· καὶ μέλετος ὁ ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, ἤδη πρώην εἰς κωνσταντινόπολιν διὰ τὴν χρηγορίου καλέσασιν ἀφικόμενος· καὶ κύριλλος ὁ ἱεροσολύμων, μεταμεληθεὶς τοῦτο, ὅπερ πρότερον τὰ μακεδονίου ἐφρόνει· σὺν τούτοις δὲ ἦσαν, ἀσχόλιός τε ὁ θεσσαλονίκης, καὶ διόδωρος ὁ ταρσοῦ, καὶ ἀκάκιος ὁ βεροίας· οἳ δὴ πάντες ἐπαινέται τυγχάνοντες τῆς ἐν νικαίᾳ βεβαιωθείσης γραφῆς, ἐδέοντο σφίσιν ὁμογνώμονας γενέσθαι σὺν ἀμφὶ ἐλεύσιον, ἀναμιμνήσκοντες ὧν τε πρὸς λιβέριον ἐπρεσβεύσαντο καὶ ὁμολόγησαν διὰ εὐσταθίου, καὶ σιλβανοῦ, καὶ θεοφίλου, ὡς

B Nec multo pòst, Episcoporum communionis suæ Synodum convocavit: tum ut Nicæni Concilij decreta confirmarentur, tum ut Constantinopolitanæ sedis Episcopus constitueretur. Cumque existimaret eos qui Macedoniani dicuntur, Ecclesiæ Catholicæ facile adjungi posse, quippe qui in doctrina fidei non magnopere dissiderent, hos etiam cum cæteris evocavit. C Ex iis igitur qui Trinitatem consubstantialem profitebantur, convenerunt centum circiter & quinquaginta. Ex Macedonianis vero sex & triginta, quorum plerique erant ex civitatibus circa Hellespontum sitis. Præerant autem istis Eleusius Cyzicenus, & Marcianus Lampsacenus. Cæteris vero Timotheus Alexandrinæ sedis Antistes præsidebat, qui paulo antea Petro fratri suo ex hac luce sublato, in Episcopatu successerat: & cum eo Meletius Episcopus Antiochiæ, qui non ita dudum ordinationis Gregorij causâ Constantinopolim advenerat: & Cyrillus Episcopus Hierosolymorum, pœnitentia tum ductus quòd D opinioni Macedonij antehac adhæsisset. Aderant unà cum istis Ascholius Thessalonicæ, Diodorus Tarsi, & Acacius Beroææ Episcopus. Qui quidem omnes cum fidei formulam in Concilio Nicæno conscriptam approbarent, ab his qui cum Eleusio erant, contenderunt, ut cum ipsis consentire vellent; revocantes illis in memoriam legationem quam ad Liberium miserant, & sponsionem quam eidem fecerant per Eustathium, Silvanum ac Theophilum, sicut antea

dictum est. Verum illi cum diserte affirmassent, nunquam se consubstantialem Patri Filium asserturos esse, etiamsi contraria iis quæ Liberio polliciti fuerant, dicturi essent, discesserunt. Et ad eos qui in singulis urbibus opinioni ipsorum adhærebant, literas scripserunt, ne decretis Nicænæ Synodi consentirent. Reliqui verò Episcopi qui Constantinopoli remanserant, inter se consultarunt, cuinam potissimum Episcopatus ejus urbis committeretur. Etenim ajunt, Imperatorem quidem cum Gregorium ob vitam atque doctrinam magnopere miraretur, eum hoc pontificatu dignum censuisse: & plerosque ex Episcopis qui Concilio intererant, præ reverentia quâ Gregorij virtutem prosequebantur, Imperatoris judicium comprobasse. Ipsum vero Gregorium, initio quidem Constantinopolitanæ Ecclesiæ administrationem non invitum suscepisse; postea vero cum quosdam Antistites, ac præcipue Ægyptios refragari intelligeret, eam recusasse. Ac mihi quidem sapientissimum hunc virum, tum ob alia multa, tum maxime in hoc negotio mirari subit. Nam neque fastu elatus est propter facundiam: nec inanis gloriæ studio, ei Ecclesiæ præsidere concupivit, quam pene extinctam ac mortuam ipse regendam susceperat. Sed reposcentibus Episcopis depositum reddidit, nihil de multis laboribus suis conquestus, nihil de periculis quæ adversus hæreses decertans subierat. Atqui nulli grave futurum erat, si ipse Constantinopolis Episcopus remaneret, cum nullus ibi esset alius. Iam enim Nazianzi alter Episcopus fuerat ordinatus. Nihilominus tamen sancta Synodus leges majorum, & Ecclesiæ disciplinam studiose servans, id quod dederat, à volente recepit, eximias ejus viri dotes haudquaquam reverita. Porro cum Imperator & Episcopi tanquam de re maximi momenti consultantes, admodum anxij sollicitique essent; & Imperator ipse cohortaretur, ut diligens inquisitio fieret optimi atque integerrimi viri, cui amplissimæ ac regiæ civitatis sacerdotium committeretur: Synodi tamen Episcoporum nequaquam idem studium fuit. Singuli enim aliquem ex necessariis suis ordinare cupiebant.

εἴρηται· ἀλλ' οἱ μὲν, μήπολε ὁμοούσιον τὸν παῖδα τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν δοξάζειν ἀναφανδὸν εἰπόντες, ἀλλὰ καὶ ἐναντία τοῖς πρὸς Λιβέριον ὁμολογίαις ἐρῶσιν, ἀπεδήμησαν· καὶ τοῖς κατὰ πόλεις ὁμοφρονοῦσιν ἔγραψαν, μὴ συντίθεσθαι τοῖς ἐν Νικαίᾳ δεδογμένοις· οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβύτεροι, ἐβουλεύσαντο τίνι δεῖ ἐπιτρέψαι τὴν ἐνθάδε καθέδραν· λέγεται γὰρ τὸν βασιλέα μὲν θαυμάζοντα βίου καὶ τῶν λόγων χρηγόριον, ἄξιον ψηφίσασθαι ταύτης τῆς ἐπισκοπῆς· συναινέσαι δὲ καὶ τοὺς τῆς συνόδου, αἰδοῖ τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς· τὸν δὲ, τὰ μὲν πρῶτα ἐλέσθαι προστατεῖν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίας· αὐθόρμητον δὲ τινας ἀπιέναι, καὶ μάλιστα οὗτος ἐξ αἰγύπτου, θαυμάσαντας καί μοι τόνδε σοφώτατον ἄνδρα πάντων ἕνεκεν, ἐκπλήττεσθαι ὃ δὲ πρώτιστον θαυμάζεται ὅτε μὲν γὰρ ὑπὸ εὐγλωττίας ἐνεπλήσθη τύφου ὅτε δὲ ὑπὸ κενῆς δόξης εἰς ἐπιθυμίαν ἦλθεν ἡγεμονίας τῆς ἐκκλησίας, ἣν παρέλαβε, μηκέτι εἶναι κινδυνεύουσαν· ἀπαιτοῦσι δὲ τοὺς ἐπισκόπους τὴν παρακαταθήκην ἀπέδωκεν, ἃ τοὺς πολλοὺς ἰδρῶτας μεμψάμενος, καὶ τοὺς κινδύνους οὓς ὑπέστη, πῶς τὰς αἱρέσεις ζυγομαχῶν· καίτοιγε τὸ λυπεῖν οὐδένα ᾤετο, μηδενὸς ὄντος μένειν αὐτὸν κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον· ἤδη γὰρ καὶ ναζιανζοῦ ἕτερος ἐπίσκοπος κεχειροτόνητο· ἀλλ' ὅμως ἡσυχάσας, καὶ τοὺς πατρίους νόμους καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν φυλάξασα, ὃ δέδωκε, παρ' ἑκόντος ἀπείληφε, μηδὲν αἰδεσθέντα τῶν τοῦ ἀνδρὸς πλεονεκτημάτων· ὡς ἐπιμεμψομένης τὴν προῤῥησθείσης βελῆς τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ὅσης, παρεγγυωμένου τε ὑπ' ἐκείνου ἀκριβῆ ποιήσασθαι βάσανον, ὅπως ὅτι μάλιστα καλός τε καὶ ἀγαθὸς εὑρεθείη, ᾧ δέοι πιστεῦσαι τῆς μεγίστης καὶ βασιλευούσης πόλεως τὴν ἀρχιερωσύνην, ὃ τὴν αὐτὸν γνώμην εἶχεν ἡ συνοδος· ἕκαστοι δέ τινα τῷ αὐτῶν ἐπιτηδείων ἠξίουν χειροτονεῖν.

A

Κεφ. η'.

Περὶ τῆς προχειρίσεως νεκταρίου εἰς τὸν κῶνς αντιοχείας θρόνου, καὶ ὅθεν ἦν, καὶ οἵῳ τὸν τρόπον.

Ἐν τούτῳ δὲ νεκτάριός τις ταρσεὺς τῆς Κιλικίας, τῶν λαμπροτάτων τάγμάτων τῆς συγκλήτου, ἐν κωνσταντινουπόλει διέτριβεν· ἤδη δὲ παρεσκευασμένῳ εἰς τὴν πατρίδα ἀπέναι, προσελθὼν πρὸς διόδωρον τὸν ταρσεῖ ἐπίσκοπον, εἴγε βούλοιτο γράφειν ἐπιστολὰς κομισόμενος· ἔτυχε δὲ τότε διανοούμενος καθ' ἑαυτὸν ὁ διόδωρος, τίνα χρὴ προβαλέσθαι εἰς τὴν ἀποδαζομένην χειροτονίαν· καὶ ἰδὼν εἰς νεκτάριον, ἄξιον εἶναι τὸ ἐπισκοπῆς ἐνόμισε· καὶ κατὰ νοῦν εὐθὺς αὐτῷ προσετέθη, πολιάν τε ἀνδρὸς, καὶ εἶδος ἱερατικὸν, καὶ τὸ προσηνὲς τῷ τρόπῳ· καὶ ὡς ἔτ' ἄλλο τι ἀγαγὼν αὐτὸν πρὸς τὸν ἀντιοχείας ἐπίσκοπον, ἐπήνει, καὶ ἀποδέχειν αὐτῷ παρεκάλει· ὁ δὲ, ἐπὶ μεμεριμνημένῳ πράγματι, πολλῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν ὑποψήφων ὄντων, ἐγέλασε τὴν διοδώρου ψῆφον· ὅμως δὲ πρὸς ἑαυτὸν καλέσας νεκτάριον, προσμένειν βραχύ τινα χρόνον ἐκέλευσεν· ὡς εἰς μακρὰν δὴ προσαξόμενος τῶν βασιλέως τοῖς ἱερεῦσιν, ἐγγράψαι χάριν τὰς προσηγορίας ὧν ἕκαστοι δοκιμάζουσιν εἰς τὴν χειροτονίαν ἀξίων, ἑαυτῷ δὲ φυλάξαι τὴν πάντων ἑνὸς τὴν αἵρεσιν, ἄλλοι μὲν ἄλλους ἐγράψαν· ὁ δὲ τῆς ἀντιοχέων ἐκκλησίας ἡγεμὼν, ἐγγράφει μὲν οὓς ἐβούλετο· ἔσχατον δὲ πάντων προσέθηκε νεκτάριον διὰ τὴν πρὸς διόδωρον χάριν· ἀναγνοὺς δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν ἐγγραφέντων τὸν κατάλογον, ἔσχε ἐπὶ νεκταρίῳ· καὶ σιωπὴν ἄγοντος, σχολῇ καθ' ἑαυτὸν ἐβουλεύετο, τὸν δάκτυλον ἐπιθεὶς τῇ τελευταίᾳ γραφῇ· καὶ ἀναβλέψας εἰς τὴν ὀροφὴν, αὖθις πάντας ἐπανῆλθε· καὶ νεκτάριον αἱρεῖται. θαῦμα δὲ πᾶσιν ἐγένετο· καὶ ἐπεπωθάνετο ὅστις εἴη νεκτάριος οὗτος, καὶ ποδαπὸς τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ πόθεν· μαθόντες δὲ μὴ δὲ μυστηρίων μετεσχηκέναι τὸν ἄνδρα, ἔτι μᾶλλον ἐθαύμαζον τὸ παράδοξον τῆς τοῦ βασιλέως κρίσεως· ἠγνόει δὲ τοῦτο, οἶμαι, καὶ

Caput VIII.

De electione Nectarii Episcopi Constantinopolitani: quis & unde, & quibus moribus fuerit.

EO tempore Nectarius quidam Tarso Ciliciæ oriundus, vir Senatorij ordinis, Constantinopoli degebat. Qui cum in patriam reverti jam pararet, adiit Diodorum Episcopum Tarsi, velut laturus epistolas, si quas ille Tarsum scribere voluisset. Forte tum Diodorus B secum ipse tacitus agitabat, quisnam potissimum eligendus esset ad eam ordinationem, quæ tanta ambitione celebrabatur. Qui Nectarium conspicatus, eum Episcopatu dignum esse censuit. Statimque in intimo mentis recessu suffragium suum ei contulit: canitiem viri, vultumque sacerdotio dignum, & morum suavitatem considerans. Itaque tanquam alterius negotii causâ, eum ad Episcopum Antiochensem deduxit; multisque laudibus prosecutus, oravit Episcopum, ut illum suffragio suo adjuvaret. Ille vero in tanti momenti C negotio, ubi multi illustres viri eligendi proponebantur, Diodori suffragium derisit. Nihilominus evocatum ad se Nectarium, aliquantulum temporis opperiri jussit. Haud multo post, cum Imperator mandasset Episcopis, ut nomina eorum quos quisque Episcopatu dignos judicaret, in charta perscriberent, unumque ex omnibus eligendi facultatem sibi ipse reservasset, alij quidem aliorum nomina perscripserunt. Antiochensis autem Ecclesiæ Antistes scripsit & ipse eos quos voluit: omnium tamen postremum adjecit Nectarium in gratiam Diodori. Imperator igitur perlecto indiculo eorum qui inscripti fuerant, substitit in Nectario. D Et intenta mentis acie, secum ipse consultabat, digito in postremum vocabulum impresso. Rursusque ad caput reversus, cum cunctos ordine percucurrisset, Nectarium elegit. Tum vero admiratio omnes invasit: quærebantque, quis & unde esset Nectarius ille, & quod vitæ genus sectaretur? Cumque didicissent, ne sacro quidem lavacro eum initiatum esse, inopinatum Principis judicium eo amplius mirabantur. Ignorabat autem istud, ut opinor, etiam

Diodorus. Neque enim si id sciviſſet, ausus esset unquam viro nondum initiato sacerdotij suffragium dare. Sed ut verisimile est, virum jam canum, pridem baptizatum fuisse existimabat. Verum hæc non sine Dei nutu evenére. Siquidem Imperator, postquam eum baptismi expertem esse intellexisset, in eadem sententia permansit, multis licet Episcopis refragantibus. Postquam vero universi cesserunt, & Imperatoris sententiam suffragio suo comprobarunt, baptizatus est: & adhuc Neophyti veste indutus, communi totius Concilij calculo Episcopus Constantinopolis renuntiatur. Multi porro crediderunt hæc ita ab Imperatore gesta esse, Deo id illi mandante ac præcipiente. Sed utrum id verum sit, necne, certo equidem affirmare non possum. Mihi tamen ipse persuaserim, non sine Divina providentia id actum esse, dum & ordinationis illius miraculo consido, & ex iis quæ consecuta sunt animadverto, Deum mansuetissimo & optimo atque honestissimo viro hunc Episcopatum conferre voluisse. Et hæc quidem in ordinatione Nectarij ita gesta sunt, ut auditione accepi.

διόδωρος· ὃ γὰρ ἂν ἐθάρρησεν εἰδὼς, ἔτι ἀμύητον δοῦναι ψῆφον ἱερωσύνης· ἀλλ' οἷα εἰκὸς, νομίσας πολιὸν ὄντα, μὴ καὶ πάλαι μεμῆσθαι· οὐκ ἀθεεὶ ἢ ταῦτα συνέβαινεν· ἐπεὶ καὶ βασιλεὺς ἀμύητον αὐτὸν εἶναι μαθὼν, ἀπὸ τῆς αὐλῆς ἔμεινε γνώμης, πολλῶν ἱερέων ἀντιλεγόντων· ἐπεὶ ἢ πάντες εἶξαν, καὶ τῇ ψήφῳ τοῦ κρείττονος συνέβησαν, ἐμυήθη καὶ τὴν μυστικὴν ἐδέητα ἔπι ἡμφιεσμένος, καὶ νῦν ψήφῳ τῆς συνόδου ἀναγορεύεται κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος· ταῦτα ἢ ἔστιν ἡδέσθαι πολλοῖς πεπίσθαι, τὸ θεοῦ χρηματίσαντος τῷ βασιλεῖ· οὐκ ἀκριβῶς δὲ τοῦτο, πότερον ἀληθὲς, ἢ οὔ· πείθομαί γε μὴν, οὐκ ἐκτὸς θείας ῥοπῆς ἀπεληλυθέναι τὸ συμβὰν, καὶ εἰς τὸ παράδοξον τῆς χειροτονίας ἀφορῶν, ἃ ἐκ τῶν μὴ ταῦτα σκοπῶν, ὡς ἐπὶ πρᾴστατον καὶ ἀγαθὸν καὶ καλὸν ταύτην τῷ ἱερωσύνῃ ὁ θεὸς ἤγαγε· καὶ τὰ μὲν ἀμφὶ τὴν νεκταρίου χειροτονίαν, ὧδε ἔχειν ὡς ἐπυθόμην.

Caput IX.

De his quæ in secunda universali Synodo decreta sunt. Et de Maximo Cynico Philosopho.

POst hæc tam Nectarius ipse, quam reliqui Episcopi, in unum convenientes, decreverunt, ut Nicæni Concilii fides rata permaneret, universæ autem hæreses anathemate damnarentur: utque omnes ubique locorum Ecclesiæ, ex præscripto veterum canonum regerentur: & ut Episcopi in propriis manerent Ecclesiis, nec temere in extraneas pedem inferrent: neve ordinationibus nihil ad se pertinentibus invocati sese ingererent, sicut antea sæpe contigerat, dum Ecclesia Catholica persecutionibus vexaretur. Ea vero quæ in singulis provinciis contigissent, Synodus cujusque provinciæ pro arbitrio suo ordinaret & constitueret. Præterea ut post Episcopum urbis Romæ, Constantinopolitanus habeat honoris prærogativâ, utpote qui junioris Romæ Episcopatû administret. Iam tum enim urbs illa, non solû hanc appellationem meruerat, & senatum &

Κεφ. θ'.

Περὶ ὧν ἡ δευτέρα οἰκουμενικὴ ἐθέσπισε συνόδος· καὶ περὶ μεξιμιανοῦ κυνικοῦ φιλοσόφου.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα συνελθόντες αὐτός τε νεκτάριος καὶ οἱ ἄλλοι ἱερεῖς, ἐψηφίσαντο τ' ἐν νικαίᾳ συνόδῳ κυρίαν μένειν τὴν πίστιν, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἀποκηρύττεσθαι διοικεῖσθαι ἢ τὰς πανταχῆ ἐκκλησίας κατὰ τοὺς πάλαι κανόνας· καὶ οὔτε ἐπισκόπους ἐπὶ τῶν ἰδίων μένειν ἐκκλησιῶν, καὶ μὴ εἰκῇ ταῖς ὑπερορίαις ἐπιβαίνειν, μήτε ἀκλήτους χειροτονίαις μηδὲν αὐτοῖς προσηκούσαις σφᾶς ἐπιβάλλειν, καθὸ πρότερον, ὡς ἔτυχε ἀναμοχλούσης τῆς καθόλου ἐκκλησίας, πολλάκις συνέβη· τὰ ἢ παρ' ἑκάστη συμβαίνοντα, τὸν ἔθνους συνόδου, ὡς ἂν ἄριστα φαίνοιτο, διοικεῖν τε καὶ πράττειν· μετὰ ἢ τὸν ῥώμης, τὸν κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον τὰ πρεσβεῖα ἔχειν, ὡς νέας ῥώμης τὸν θρόνον ἐπισκοπεύοντα· ἤδη γὰρ καὶ μόνον εἶχε ταύτην τὴν προσηγορίαν ἡ πόλις, καὶ γερουσίαν καὶ

τάγμασι δήμων καὶ ἀρχαῖς ὁμοίως ἐχρῆτο· ἀλλὰ καὶ τὰ συμβόλαια, καὶ τὰ νόμιμα τῷ ἐν Ἰταλίᾳ ῥωμαίων ἐκείνῳ, καὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ γέρα ἴσα πάντα ἑκατέρᾳ ἰσάζετο· μάξιμον δέ, μήτε γεγονέναι ἢ εἶναι ἐπίσκοπον, μήτε κληρικὸν, οὓς ὅσαρ' αὐτὸς χειροτονηθέντας· καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ ἢ παρ' αὐτοῦ πεπραγμένα, ἄκυρα ἐψηφίσαντο· τέτον μὲν ἀλεξανδρέα τὸ γένος ὄντα, κυνικόν τε φιλόσοφον τὸ ἐπιτήδευμα, πατρῷον δὲ ἆθλον τὸ δόγμα τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου, κλέψαντες τὴν χειροτονίαν, ἐπίσκοπον κωνσταντινουπόλεως κατέστησαν, οἱ τότε ἐξ αἰγύπτου συνεληλυθότες· καὶ τὰ μὲν ὧδε τῇ συνόδῳ ἔδοξε· καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεψηφίσατο· καὶ νόμον ἔθετο, κυρίαν εἶναι τὴν πίστιν τῶν ἐν νικαίᾳ συνελθόντων· παραδοθῆναί τε τὰς πανταχῆ ἐκκλησίας τοῖς ἐν ἑκάστοις τριῶν προσώπων ἰσοτίμων καὶ ἰσοδυνάμων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογοῦσι θεότητα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· τέτους δὲ εἶναι τοὺς κοινωνοῦντας νεκταρίῳ τῷ ἐν κωνσταντινουπόλει· ἐν αἰγύπτῳ δέ, πιμοθέῳ τῷ ἐπισκόπῳ ἀλεξανδρείας· ἐν δὲ ταῖς ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις, διοδώρῳ τῷ ταρσοῦ, καὶ πελαγίῳ τῷ ἐπισκόπῳ λαοδικείας τῆς συρίας· ἐν δὲ ἀσιανοῖς ἀμφιλοχίῳ τῷ προεστῶτι τῆς ἐν ἰκονίῳ ἐκκλησίας· ἐν δὲ ταῖς κατὰ τὸν πόντον πόλεσιν, ἀπὸ βιθυνῶν μέχρις ἀρμενίων, ἑλλαδίῳ τῷ καισαρείας τῆς καππαδόκων ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ, καὶ γρηγορίῳ τῷ νύσης, καὶ ὀτρηΐνῳ τῷ μελιτίνης· ἐν δὲ ταῖς περὶ θρᾴκην καὶ σκυθίαν πόλεσι, τερεντίῳ τῷ τομέων, καὶ μαρτυρίῳ τῷ μαρκιανουπόλεως· τέτους γὰρ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς ἐπήνεσεν ἰδὼν καὶ συγγενόμενος· καὶ δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν κρατεῖ, ὡς τὰς ἐκκλησίας εὐσεβῶς ἀγόντων· ἐπεὶ δὲ τάδε ἐχώρει, καὶ ἡ συνόδος τέλος ἔσχεν, οἱ μὲν ἄλλοι ἑκάστοθι οἴκαδε ἐπανῆλθον.

A ordines populi, ac magistratus similiter habebat: verum etiam contractus civium ejus urbis, juxta leges Romanorũ qui in Italia sunt, judicabantur juraque omnia & privilegia æqualia seniori Romæ possidebat. Maximum item nec esse, nec fuisse unquam Episcopum decreverunt; nec clericos eos, qui ab illo ordinati fuissent. Cuncta denique quæ sub illo, aut ab illo acta fuissent, irrita esse statuerunt. Namque hunc, Alexandrinum quidem genere, professione vero Philosophum Cynicæ sectæ; cæterum Nicænæ fidei defensorem acerri-
B mum, Episcopi qui ex Ægypto advenerant, furtivâ ordinatione Episcopum Constantinopolitanæ urbis sacraverant: Et hæc quidem à Synodo constituta sunt in hunc modum: Imperator vero ea suffragio suo comprobavit: legemque tulit, ut fides eorum qui Nicææ olim convenerant, rata esset: utq; omnibus in locis Ecclesiæ iis traderentur, qui in trium personarum subsistentia, honore ac potestate æqualium, unam eandemque Deitatem confiterentur Patris ac Filij & Spiritus Sancti. Hos autem esse definivit, qui Constantinopoli
C quidem communicarent cum Nectario: in Ægypto vero cum Timotheo Episcopo Alexandriæ: in Orientis autem provinciis eos qui communicarent cum Diodoro Episcopo Tarsi, & Pelagio Episcopo Laodiceæ in Syria: in Asiana autem diœcesi cum Amphilochio Iconiensis Ecclesiæ Antistite: in Pontica vero diœcesi, à Bithynis usque ad Armenios, eos qui communione juncti essent cum Helladio Cæsareæ Cappadocum Episcopo, & Gregorio Nysæ, & Otreio Melitinæ: in urbibus denique Thraciæ ac Scythiæ, eos qui cum Terentio Tomitano, & Martyrio Marcianopolis Episcopo communicarent. Istos
D enim tum Imperator ipse approbavit, cum eos vidisset & allocutus esset: tum egregia de illis constabat fama, quod Ecclesias suas sanctissimè gubernarent. His peractis, finitoque Concilio, cæteri quidem Episcopi ad suas quisque sedes rediére.

A

Caput X.

De Martyrio Cilice, Et de translatione reliquiarum Pauli Confessoris, & Meletii Antiocheni.

NEctarius vero, Cyriaco Adanorum Episcopo præceptore usus, sacerdotale officium condidicit. Diodorum enim Tarsensem Episcopũ rogaverat, ut iste aliquamdiu secum maneret. Sed & alios multos Cilicas pellexit ut secum morarentur, atque inter cæteros Martyrium. Quem cum familiarem haberet ac medicum, & omnium quæ in juventute deliquerat consciũm, diaconum ordinare cogitabat. Sed Martyrius nequaquam id fieri passus est, indignum se Divino ministerio esse affirmans, ipsumque Nectarium anteactæ vitæ suæ testem esse jubens. Cui Nectarius: annon ego, inquit, qui nunc sacerdos sum, meam retro vitam multo quàm tu, negligentius traduxi, sicut tu ipse testari potes, qui intemperantiæ meæ sæpius ministrasti. Ille subjiciens: at tu, inquit, ô beate, percepto recens baptismo mundatus es, & post baptismum sacerdotium accepisti. Horum vero utrumque ad expianda peccata, lege divina constitutum est. Ac mihi quidem videris ipse ab infantibus recens natis nil differre. Ego vero qui jam pridem sacrum baptismum consecutus sum, in eadem qua prius vivendi ratione perseveravi. Atque hic quidem hujusmodi causam allegans, ordinationem detrectavit. Ego vero eum ob istam recusationem magnopere laudo, atque idcirco huic historiæ illum inserui. Porro Imperator, cum de iis quæ Paulo quondam Constantinopolis Episcopo acciderant, certior factus esset, corpus ejus transferendum curavit, & in Ecclesia sepelivit, quam Macedonius ejus persecutor ædificaverat, & quæ hactenus ipsius vocabulo insignita est, ædes maxima atque illustrissima. Quæ causa est ut multi veritatem rei ignorantes, ac præsertim mulieres, & quamplurimi ex plebe, Paulum Apostolum illic conditum esse suspicentur. Per idem tempus Meletij cadaver Antiochiam deportatum, & juxta loculum Babylæ martyris depositum est. Ajunt porro, per totam viam publicam ex Imperatoris jussu,

Κεφ. ί.

Περὶ μαρτυρίου Κιλικος, καὶ περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ, καὶ μελετίου ἀντιοχείας.

ΝΕκτάριος δὲ, ὑπὸ διδασκάλῳ κυριακῷ τῷ ἐπισκόπῳ ἀδάνων, τὴν ἱερατικὴν τάξιν ἐμάνθανε· τοῦτον γὰρ αὐτῷ συγγενέσθαι ἐπί τινα χρόνον, ἠτήσε διόδωρον τὸν ταρσέων ἐπίσκοπον· προυτρέψαλο γὰρ πολλοὺς κίλικας αὐτῷ συνεῖναι, καὶ μαρτύριον ὃν ἐπιτήδειον ἰατρὸν ἔχων καὶ συμίσρα τῶν ἐν νεότητι ἡμαρτημένων αὐτῷ, διάκονον χειροτονεῖν ἐβουλεύετο· ὁ μὲν γὰρ μαρτύριος, ἀνάξιον αὐτὸν εἶναι θείας διακονίας ἰσχυριζόμενος, καὶ τῷ αὐτῷ βεβιωμένων αὐτὸν νεκτάριον μάρτυρα ποιούμενος· καὶ ὁ νεκτάριος, ἢ οὐκ ἐγὼ, ἔφη, ὁ νῦν ἱερεύς, ἀμελέστερόν σε πολλῷ τὸν πρόσθε διελήλυθα βίον, ὡς σὺ αὐτὸς μαρτυρεῖς, πολλάκις διανυνσάμενος ταῖς πολλαῖς ἐμαῖς ἀκολασίαις· ὁ δέ, ἀλλὰ σὺ ὦ μακάριε, ὑπολαβὼν ἔφη, ἔναγχος βαπτισθεὶς κεκάθαρσαι, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἱερωσύνης ἠξίωσαι· ἀμφότερα δὲ καθάρσια ἁμαρτημάτων τὸ θεῖον ὁρισθέτησε· καί μοι δοκῶ, οὐδὲν διαφέρειν τῶν ἀρτιτόκων βρεφῶν· ἐγὼ δὲ πάλαι τῆς θείας βαπτίσεως μεταχὼν, τῇ αὐτῇ διετέλεσα βιοῦν χρώμενος· καὶ ὁ μὲν τοιάδε λέγων, ἐκ ὑπέστη τὴν χειροτονίαν· ἐγὼ δὲ τῆς παραιτήσεως ἐπαινῶ τὸν ἄνδρα, καὶ διὰτοῦτο, μέρος ἐποιησάμην αὐτὸν ταύτης τῆς γραφῆς· ὁ δὲ βασιλεὺς μαθὼν τὰ συμβάντα Παύλῳ τῷ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπήσαντι, μετεκόμισεν αὖθις τὸ σῶμα, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔθαψεν, ἣν ὠκοδόμησε μακεδόνιος ὁ ἐπιβουλεύσας αὐτῷ· εἰσέτι τε νῦν ἐπώνυμός ἐστιν αὐτῷ, μέγιστος ὢν καὶ ἐπιμοτάτου ὁ ναὸς οὗτος· ὃ καὶ πολλοὺς ἀγνοοῦντας τὴν ἀλήθειαν, ὑπονοεῖν ποιεῖ Παῦλον τὸν ἀπόστολον ἐνθάδε κεῖσθαι, μάλιστα δὲ καὶ τὰς γυναῖκας, καὶ τὸ δῆμον σὺν πλείστῳ πόθῳ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ τὸ μελέτιε λείψανον κομισθὲν εἰς ἀντιόχειαν, καὶ παρὰ τὴν θήκην βαβύλα τοῦ μάρτυρος ἐτάφη· λέγουσι δὲ διὰ πάσης τῆς λεωφόρου καὶ βασιλικῆς

πρόσταγμα, ὀνὸς τειχῶν εἰς τὰς πόλεις εἰσδεχθῆναι, πρὸ τὸ νενομισμένον ῥωμαίοις, ἀμοιβαδόν τε ὑπὸ ψαλμῳδίαις ταῖς ἐν ἑκάστῳ τόπῳ πεμφθεῖσιν, ἕως ἀντιοχείας διακομισθῆναι.

A cadaver illud intra urbes receptum fuisse, præter morem institutumque Romanorum: & psalmorum cantibus per singula loca alternatim exceptum, honorifice Antiochiam usque deductum fuisse.

Κεφ. ια'.

περὶ τῆς χειροτονίας Φλαβιανοῦ τοῦ ἐπισκόπου ἀντιοχείας, καὶ τῶν ὅτι ταύτῃ συμβάντων διὰ τὸν ὅρκον.

Caput XI.

De ordinatione Flaviani Antiochensis Episcopi, & de his quæ propter jusjurandum acciderunt.

Καὶ μελέτιος μὲν τοιάσδε ἠξιώθη ταφῆς· χειροτονεῖται δὲ ἀντ' αὐτοῦ Φλαβιανὸς παρὰ θεμιν ὁρκους ἐπιδόντι παυλίνῳ τῷ βίῳ θεῖναι· ἐκ τούτου μεγίστη πάλιν ταραχὴ τὴν ἀντιοχέων ἐκκλησίαν ἐπέλαβε· καὶ πλεῖστοι σφᾶς ἀπέσχισαν τῆς πρὸς Φλαβιανὸν κοινωνίας, καὶ ὑπὸ παυλίνῳ ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον. διεφέροντο δὲ τούτου χάριν πρὸς ἀλλήλους καὶ αὐτοὶ ἱερεῖς· καὶ αἰγύπτιοι μὲν, καὶ ἀράβιοι καὶ κύπριοι, ὡς ἐπὶ ἠδικημένῳ παυλίνῳ ἠγανάκτουν· σύροι δὲ, καὶ παλαιστινοὶ καὶ φοίνικες, ἀρμενίων τε καὶ καππαδοκῶν καὶ γαλατῶν, καὶ τῶν περὶ τὸν πόντον οἱ πλεῖστοι, τὰ Φλαβιανοῦ ἐφρόνουν· οὐχ ἧκιστα δὲ ἐχαλέπαινεν ὁ ῥωμαίων ἐπίσκοπος, καὶ πάντες οἱ περὶ ἑσπέραν ἱερεῖς· καὶ παυλίνῳ μὲν ὡς ἐπισκόπῳ ἀντιοχείας τὰς συνήθεις ἔγραφον ἐπιστολὰς, ἃς συνοδικὰς καλοῦσι· πρὸς δὲ Φλαβιανὸν σιωπὴν ἦγον. καὶ τὸν μὲν διόδωρον τὸν ταρσοῦ, καὶ ἀκάκιον τὸν βεροίας, τοὺς αὐτοὺς χειροτονήσαντας, ἐν αἰτίᾳ ἐποιοῦντο, καὶ ἀκοινωνήτους εἶχον· ὥστε καὶ τὰ περὶ τούτων διαγνῶναι, ἔγραψαν αὐτοί τε καὶ γρατιανὸς ὁ βασιλεὺς, συγκαλέσαντες εἰς τὴν δύσιν τοὺς ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους.

Ac Meletius quidem hujusmodi sepulturam est consecutus. Flavianus vero ejus loco ordinatus est, contra jurisjurandi fidem. Nam Paulinus adhuc superstes erat. Qua ex re ingens perturbatio Antiochensem Ecclesiam iterum occupavit: & plurimi se à communione Flaviani sejunxerunt, ac seorsum sub Paulino collectas celebrarunt. Sed & sacerdotes ipsi, hujus rei causâ inter se dissidebant. Et Ægyptii quidem cum Arabicis & Cypriis, Paulini tanquam injuriâ affecti vicem dolebant. Syri vero & Pakæstini ac Phœnices, & ex Armeniis, Cappadocibus, Galatis ac Ponticis plerique, Flaviani partes fovebant. Verum Episcopus Romanus & reliqui Occidentalium partium sacerdotes, non mediocriter indignabantur. Et ad Paulinum quidem tanquam Episcopum Antiochiæ, consuetas scribebant Epistolas, quas synodicas appellant. Ad Flavianum vero nullas literas dabant. Quin & Diodorum Tarsi & Acacium Beroeæ Episcopos qui illum ordinaverant, in crimen vocabant, & ab eorum communione abstinebant. Itaque ut his de rebus cognosceretur, tum ipsi, tum Imperator Gratianus, ad Orientales Episcopos scripserunt, eos in Occidentem convocantes.

Κεφ. ιβ'.

ὅτι ἐκελεύσθη θεοδόσιον πάσας τὰς αἱρέσεις ἑνοῦσθαι· καὶ περὶ ἀγελίου καὶ σισινίου, τῶν ναυατιανῶν, τί εἰσηγήσατο· καὶ ὡς συνόδου πάλιν γενομένης, μόνους τοὺς τὸ ὁμοούσιον δοξάζοντας ὁ βασιλεὺς ἐπεδείξατο· τοὺς δὲ ἄλλως φρονοῦντας, τῶν ἐκκλησιῶν ἀπήλασε.

Cap. XII.

Quomodo Theodosius omnium religionum sectas unire voluerit. Item de Agelio & Sisinio Novatianis: quid ab illis consilii datum sit. Et quomodo Synodo iterum congregata, solos Homousianos probaverit Imperator: eos vero qui aliter sentirent, Ecclesiis ejecerit.

Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας καταλαμβανόντων τοὺς εὐσεβεῖς οἴκους, πλεῖσαι πολλαχῇ τῆς ὑπηκόου

Eodem tempore cum Catholici Ecclesias occuparent, multis in partibus Imperij Romani graves motus

contigerunt, obsistentibus videlicet Arianis. Imperator autem Theodosius, exiguo tempore post priorem Synodum elapso, sectarum quæ tum temporis maxime vigebant, principes iterum convocavit, ut de iis quorum causa dissidebant, rationem redderent aut acciperent. Sperabat enim perfecturum se, ut omnes inter se consentirent, si communem ipsis disputationem de controversiis fidei proposuisset. Cum igitur convenissent, Merobaude iterum & Saturnino consulibus, quo anno Theodosius Arcadium filium suum Imperii consortem sibi adjunxit: Imperator evocato ad se Nectario, de futura Synodo cum eo communicavit; jussitque ut quæstiones ex quibus natæ erant hæreses, disceptandas proponeret. Quo una fieret Ecclesia credentium in Christum, & doctrina fidei concors stabiliretur. Porro Nectarius domum reversus, cum variis curis angeretur, Agelio Novatianorum Episcopo, ut qui eandem cum ipso fidem teneret, consilium Imperatoris aperuit. Agelius vero, utpote qui vitæ sanctimoniam factis ipsis profitebatur, in dicendo vero ac disputando parum erat exercitatus, alterum vice sua proposuit, qui & dispicere quid agendum esset, & disputare si opus foret, egregie calleret, Sisinium nomine, qui tum quidem lector sub ipso erat: Postea vero Episcopus ibidem Novatianorum fuit. Virum intelligendi facultate ac dicendi copia præditum: qui sacrorum librorum expositiones accurate didicerat: & multiplicem habebat notitiam eorum quæ tum ab Ethnicis, tum ab Ecclesiasticis auctoribus scripta erant. Hic pro loco ac tempore rectissime consulere visus, auctor fuit ut fugerent disputationes cum hæreticis, tanquam contentionis ac dissidii fomites: interrogarentque potius illos, num admitterent eos doctores atque interpretes sacrarum scripturarum, qui ante dissidium Ecclesiæ vixissent. Etenim, ajebat, si istorum testimonia rejecerint, à suis consortibus explodentur. Si vero illos ad dirimendas controversias idoneos esse arbitrabuntur, proferendi sunt eorum libri. Probe enim norat, antiquos qui Filium Patri coæternum credi reperissent, nunquam ausos fuisse dicere, quod generationis suæ aliquod habuisset initium.

ταραχαὶ συνέβησαν, τῶν ἀπὸ τῆς ἀρείου αἱρέσεως ἀνθισαμένων. Θεοδόσιος δὲ ὁ βασιλεὺς, ὀλίγον τῆς πρώτης συνόδου διαλιπὼν χρόνον, ἀνθις οὖν προσεῖτας τῶν ἀμαζόντων τότε αἱρέσεων συνεκάλεσεν, ἢ πυθησόμενος, ἢ πείσων πάσας ὁμοδόξους ποιῆσαι, εἰ κοινὴν αὐτοῖς διάλεξιν πρὸς τῶν ἀμφιβόλων ἔδωκε δόγμα. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον· ἔτος ἦν τοῦτο ἦν, ᾧ μεροβαύδης τὸ δεύτερον καὶ σατορνῖνος ὑπάτευον· ἡνίκα δὴ συμβασιλεύειν ἤρξατο τὸν υἱὸν Ἀρκάδιον ἀναγόρευσε. μεταπεμψάμενος νεκτάριον, συνανώσατο περὶ τῆς ἑσομένης συνόδου, καὶ τὰ ποιητέα τὰς αἱρέσεις ζητήματα εἰς διάλεξιν ἄγειν ἐκέλευσεν· ὅπως μία τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἐκκλησία γένοιτο, καὶ δόγμα καθ' ὃ θρησκεύειν δεῖ, σύμφωνον καθ' ἑαυτὸν ὁ νεκτάριος ἐν φρονήσει γένηται, ὡς ὁμόφρονι περὶ τὴν πίστιν, ὅτι μάλιστα ἐποίησε τὴν βασιλέως γνώμην ἀγαλλιῶν, τῷ προϊσαμένῳ τῆς ναυατιανῶν ἐκκλησίας· ὁ δὲ, τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου διὰ τῶν ἔργων φέρων, κομψότητι ὁ καὶ τερθρείας λόγων ἀτριβὴς, προσεκάλετο αὐτὸν τὸ πρακτέον ἰδεῖν, διαλεχθῆναί τε εἰ δέησειεν, ἄνδρα τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνωσῶν τότε, σισίνιον ὀνόματι, ὃς καὶ ὕστερον ἐπετράπη τὴν αὐτοῦ ἐπισκοπήν· ἱκανὸν νοῆσαί τε καὶ φράσαι, καὶ τὰς ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν βίβλων ἀκριβῶς ἐπισάμενον· ὃν πολυμαθῆ τῶν ἱστορημένων ὑπὸ τῶν παρ' ἕλλησι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ φιλοσοφησάντων· ὃς δὴ καὶ τότε δόξας ἄρτια λέγειν, συνεβούλευσε τὰς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους διαλέξεις, ὡς ἔριδος καὶ μάχης αἰτίας· πιθανὸν γὰρ ἂν εἶναι, εἰ προσίενται τοὺς πρὸ τῆς διαιρέσεως τῆς ἐκκλησίας, καθηγητὰς καὶ διδασκάλους τῶν ἱερῶν λόγων γενομένους· ἐκ μὲν γὰρ τούτων, ἔφη, τὰς μαρτυρίας ἐκβάλωσιν, ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐξελαθήσονται εἰ δὲ ἱκανοὺς εἰς ἀπόδειξιν τῶν ἀμφιβόλων ἡγήσονται, προσίεσθαι δεῖ τὰς αὐτῶν βίβλους. οἶδε γὰρ ἅπας, ὡς οἱ παλαιοὶ συναιδοῦντο τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν εὑρόντες, οὐκ ἐτόλμησαν εἰπεῖν ὅτι ἐκ χρόνου τινὸς ἄρχης τὴν γένεσιν αὐτοῦ ἔχων

ἐπεὶ δὲ τάδε καλῶς ἔχειν καὶ νεκταρίῳ συνεδόκει, μαθὼν δὲ καὶ βασιλεὺς, ἐπήνεσε τὴν βουλὴν, ἀπεπειρᾶτο τῶν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων, ὅπως ἔχοιεν γνώμης περὶ τὰς τῶν παλαιοτέρων ἐξηγήσεις· τῶν δὲ μάλα θαυμασάντων, ἀναφανδὸν ἐδήλωσεν, εἰ ἆρα τοῖς ἐριζομένοις αὐτοῖς καταπαύσοι τὰς ζητήσεις, καὶ ἀξιοχρέους ἡγοῖντο μάρτυρας τὰ δόγματα διχονοίας δὲ ἐκ περὶ τούτου συμβάσης τοῖς προεστῶσι τῶν αἱρέσεων· οὐ ταυτὰ γὰρ ἕκαστοι περὶ τὰς τῶν ἀρχαιοτέρων ἐφέροντο βίβλους· ἔγνω ὁ βασιλεὺς, ὡς διαλέξεσι μόναις οἰκείων λόγων πεποιθότες, παρῃτοῦντο τὴν κρίσιν· καὶ τὴν γνώμης αὐτῶν μεμψάμενος, ἐκέλευσεν ἑκάστην αἵρεσιν γραφὴν ἀποδοῦναι τῶν οἰκείων δογμάτων· ἐπεὶ δὲ ἡμέρα παρῆν, καθ' ἣν ὥρισε τοῦτο ποιεῖν, συνῆλθον εἰς τὰ βασίλεια, τῶν μὲν τῶν ὁμοούσιον πεῖραν δοξαζόντων, νεκταρίου, καὶ ἀγέλιος τῆς δὲ τῆς ἀρείου αἱρέσεως, δημόφιλος ταύτης πρόεδρος· τῶν δὲ εὐνομίου, αὐτὸς εὐνόμιος· εὐδοξίου δὲ ὁ κυζίκου ἐπίσκοπος, ὑπῆρχε τῶν καλουμένων μακεδονιανῶν· δεξάμενος δὲ τὴν ἑκάστου γραφὴν, μόνῃ τῇ ὁμοούσιον πεῖραν εἰσηγουμένῃ ἐπήνεσε· τὰς δὲ ἄλλας, ὡς ἐναντίας διέῤῥηξε· καὶ ναυαλιανοῖς μὲν, οὐδὲν ἐντεῦθεν πρὸς γνώμην ἀπέβη· ὁμοίως δὲ τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ τὰ περὶ θεοῦ δοξάζουσιν· οἱ δὲ ἄλλοι, πρὸς οὓς αὐτῶν ἱερεὺς ἐκάλεσαν, ὡς ἀμαθῶς σφίσιν ἀναγνόντες ἐκ χειρογράφου γεγραμμένους· πολλοὶ δὲ καὶ καταγνόντες, πρὸς τῷ ἐπαινεθεῖσαν μελέτην· ὁ δὲ βασιλεὺς νομοθετῶν, ἐκέλευσε μὴτε ἑτεροδόξους μήτε ἐκκλησιάζειν, μήτε περὶ πίστεως διδάσκειν, μήτε ἐπισκόπους ἢ ἄλλως χειροτονεῖν· καὶ οὓς μὲν, πόλεων καὶ ἀγρῶν ἐλαύνεσθαι οὓς δὲ, ἀτιμους εἶναι, καὶ πολιτείας ὁμοίως μὴ μετέχειν τοῖς ἄλλοις· καὶ χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας· ἀλλ' οὐκ ἐπεξῆει ἐκ τιμωρείας, ἀλλ' εἰς δέος καθιστὰς τοὺς ἑτεροδόξους ἐπαίδαγεν, ὅπως ὁμόφρονες αὐτῷ γένοιντο περὶ τὸ θεῖον· ἐπεὶ καὶ οὓς ἑκουσίᾳ μεταβαλλομένους ἐπῄνει.

A Cum igitur Nectario id placuisset, & Imperator certior factus consilium approbasset, tentare cœpit hæreticorum animos, quidnam ipsi de veterum interpretationibus sentirent. Qui cum eas magnopere laudassent, Imperator apertius ex iis percontatus est, utrum ex illorum dictis controversias decisuri essent, & num illos idoneos doctrinæ testes judicarent. Cum vero hac etiam de re inter sectarum principes orta esset dissensio: neque enim eadem omnes de veterum libris sentiebant: intellexit B Imperator, illos opinionum suarum altercationibus confisos, conditionem propositam recusare. Et damnato illorum consilio, jussit, ut unaquæq; secta fidei suæ formulam scripto comprehensam ipsi traderet. Postquam dies illuxit quæ huic negotio constituta fuerat, convenerunt in palatium, pro iis quidem qui Trinitatē consubstantialem, profitebantur, Nectarius & Agelius: pro Arianis autem Demophilus ejus sectæ Antistes: pro Eunomianis Eunomius ipse: pro iis vero qui Macedoniani dicuntur, Eleusius Episcopus Cyzicenus. Porro acceptis singulorum libellis, eam solam fidei formulam Imperator probavit, C quæ Trinitatem consubstantialem assereret. Reliquas vero, tanquam huic adversantes discerpsit. Ac Novatianis quidem nihil ex hoc negotio accidit præter sententiam, Idem enim quod Ecclesia Catholica, de Divinitate sentiunt. Cæteri verò, Episcopis suis succensuerunt, quod coram Imperatore, pugnantia secum ipsis atque contraria, imperite dixissent. Multi etiam, damnatis illis, ad eam fidem quæ probata fuerat se transtulerunt. Cæterum Imperator lege lata præcepit, ne hæretici collectas agerent, neve de fide docerent, neve Episcopos aut alios ordinarent: utque alii quidem D urbibus & agris pellerentur: alii vero notarentur infamiâ, nec jus æquum civitatis cum reliquis civibus possiderent. Et graves quidem pœnas legibus suis adscripsit: haudquaquam tamen executioni mandavit. Neque enim punire subditos, sed terrere tantummodo studebat, ut idem cum ipso de Divinitate sentirent. Nam & illos laudabat, qui sua sponte converterentur.

A

Caput XIII.

De Maximo Tyranno: & de his quæ inter Iustinam Augustam & sanctum Ambrosium gesta sunt: & quomodo Gratianus Imperator per fraudem interemptus est: & Valentinianus cum matre sua Thessalonicam ad Theodosium confugit.

Sub idem tempus cum Gratianus bello adversus Alamannos occuparetur, Maximus ex Britanniæ partibus in eum consurrexit, & Imperium Romanum in potestatem suam redigere conatus est. Degebat tunc in Italia Valentinianus adhuc adolescens: & rempublicam illic administrabat Probus Præfectus prætorio, vir qui Consulatus honorem gesserat. Quo quidem tempore Iustina Imperatoris mater, Arianorum opinioni addicta, Ambrosium Mediolanensem Episcopum variis affecit molestiis, & Ecclesiarum statum perturbavit, res novas tentans adversus decreta Concilii Nicæni, omnique studio in id incumbens, ut fides eorum qui Arimini convenerant prævaleret. Sed cum Ambrosius in contrarium niteretur, mulier id moleste ferens, accusavit illum apud filium, tanquam contumeliâ affecta. Valentinianus autem eas criminationes veras esse arbitratus, militum copias in Ecclesiam immisit, velut matris injuriam ulturus. Qui mox templum expugnare adorti, per vim irruperunt, & Ambrosium inde abstrahentes, confestim in exilium abducere parabant. Verum plebs Ecclesiæ Catholicæ, Antistitem suum cingens, militibus sese objecit, mori præoptans, quàm Episcopum suum deserere. Hanc ob causam Iustina graviore adhuc ira exarsit, & conatus suos legis auctoritate munire constituit. Accito igitur Benivolo, qui tunc scriniis memoriæ præsidebat, præcepit, ut confestim legem dictaret, qua fides in Ariminensi Concilio olim recitata confirmaretur. Quod cum ille facere recusaret: erat enim Catholicæ communionis: eum regina altioris gradus pollicitatione demulcens, cœpit hortari. Nec tamen ei persuadere potuit. Nam Benivolus detractum sibi cingulum ante pedes reginæ abjecit, nec præsentem dignitatem, nec ullam aliam majorem, pro mercede impietatis

Κεφ. ιγ'.

Περὶ μαξίμου τοῦ τυράννου καὶ ὡς περὶ τῶν μετ' ἐκεῖνον βασιλείων ἐν τῷ ἁγίῳ ἀμβροσίῳ, καὶ ὡς δόλῳ ἀνῃρέθη ὁ βασιλεὺς γρατιανός· καὶ οὐαλεντινιανὸς μετὰ τῆς μητρὸς εἰς θεοδόσιον ἐν θεσσαλονίκῃ κατέφυγε.

Ὑπὸ ταῦτον τὸν χρόνον ἠχολημένῳ γρατιανῷ εἰς τὸν πρὸς ἀλαμανοὺς πόλεμον, ἐπανέστη μάξιμος ἐκ τῆς βρεττανίας, ὑφ' ἑαυτὸν τὴν ῥωμαίων ἀρχὴν ποιησάμενος· καὶ ἐπεβούλευε. ἐν ἰταλίᾳ δὲ τότε διέτριβεν οὐαλεντινιανὸς, ἔτι νέος ὤν· ἐπετέτραπτο δὲ ἤδη τῶνδε πραγμάτων τὴν διοίκησιν ὕπαρχος ὢν πρόβος, ῥωμαϊκὸς ἀνήρ· ἡνίκα δὴ καὶ ἡ βασιλέως μήτηρ, τὰ ἀρειανῶν φρονοῦσα, πράγματα παρεῖχεν ἀμβροσίῳ ἐπισκόπῳ μεδιολάνων, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττεν, ἐπιχειροῦσα νεωτερίζειν καὶ τῇ ἐν νικαίᾳ ξυνόδῳ, καὶ πολλὰ ποιουμένη κραδεῖν τὴν πίστιν τῶν ἐν ἀριμίνῳ συνελθόντων· ἐπεὶ τὸ ἐναντίον ἐπέρρωσεν ἀμβρόσιος, χαλεπήνασα διαβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν υἱόν, ὡς ὑβρισμένην· ὑπολαβὼν δὲ οὐαλεντινιανὸς ἀληθεῖς εἶναι τὰς διαβολὰς, ἅτε δὴ μητρὶ τιμῶν, στρατιωτῶν πλῆθος ἐπιπέμπει τῇ ἐκκλησίᾳ· οἱ δὲ, τῷ ναῷ προσβαλόντες, βιαίῳ θυρῶν ἐκλύσει ἐχρῶντο, καὶ τὸν ἀμβρόσιον εἷλκον ἀνθρωπον, εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀξοντες· ἀφελκυσθέντες δὲ αὖθις τὸ πλῆθος τῆς ἐκκλησίας, ἀντεῖχον τοῖς στρατιώταις· καὶ πρότερον ἐγνωσαν ἀποθανεῖν, ἢ τὸν ἱερέα ὑπεριδεῖν· ἐκτὸς τε εἰς μείζονα ὀργὴν ἰοῦσα ἐξήφθη, καὶ νόμῳ κραταιώσαι τὴν ἐγχείρησιν ἐβεβούλευτο· μελακαλεσαμένη τοίνυν μβρίβολον τὸν ἐπὶ τοῖς γραμματείοις τῶν θεσμῶν τότε τεταγμένον, ἐκέλευε τὴν ταχίστην τιθέναι νόμον ἐπὶ βεβαιώσει τῆς ἐν ἀριμίνῳ ἀναγνωσθείσης πίστεως· ὑποβαρυτέρου δὲ τοῦ πράξειν, ἦν γὰρ τῆς καθόλου ἐκκλησίας φερωνύτερος μείζονος τιμῆς ἐπαγγελίαις ἐλεαίζουσα· ἀλλ' οὐκ ἔπεισε, πολλῶν δὲ τὴν ζώνην μβρίβολον, καὶ τῶν ποδῶν τῆς βασιλίδος ἔῤῥιψε, μήτε τιμῆς ὅσης τιμῆς, μήτε μείζονος μεταποιούμενος φήσας

φήσας ὅτι μιᾷ ἀσεβείας· ἐπεὶ ἂν ἐνέσῃ μὴ πολὺ τοῦτο διαφέρειν, ἕτεροι διικονήσαντο πρὸς τὴν θέσιν τοῦ τοιούτου νόμου· παρεκελεύετο γὰρ ἀδεῶς σωιέναι τοῦτο ὁμοίως δοξάζουσι τοῖς ἐν Ἀριμίνῳ, καὶ μὴ ταῦτα ἐν κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσι· τοῦτο δὲ ἐμποδὼν γενόμενοι, ἢ ἐναντία τῷ νόμῳ βασιλέως θεσμοθετοῦντες, θανάτῳ ζημιοῦσθαι· ταῦτα ἀνδραγαθίσας τις βασιλέως μητρὸς, καὶ τὸν νόμον εἰς ἔργον ἄγειν καλεπεργάσης, ἀγγέλλεται δόλῳ ἀνδραγαθίου ὃς σφάλητος ἦν μαξίμου, γρατιανὸν ἀνηρῆσθαι· ἐφ' ἁρμαμάξης γὰρ βασιλικῆς ὀχήματι, ἀπεκρύβη· καὶ ὡς τοῦ βασιλέως εἰς γαμετὴν, τοῖς ἡγεμόσιν ἀγγέλλειν ἐκέλευεν· ἀφειδεστέρως δὲ γρατιανὸς τὸν τῆδε πόλεμον διαβὰς, ὡς ἔναλος γήμας, καὶ νέος ὤν, ἐρωτικῶς πρὸς τὴν γυναῖκα διατεθεὶς, ὑπὸ προθυμίας τοῦ θεάσασθαι αὐτὴν μηδὲν προϊδόμενος, εἰς τὰς ἀνδραγαθίου ἐνέπεσε χεῖρας· καὶ συλληφθεὶς, οὐκ εἰς μακρὰν ἀνῃρέθη· ἔτη μὲν ἀμφὶ τὰ εἰκοσιπέντε γεγονὼς, δέκα δὲ καὶ πέντε βασιλεύσας· ὡς δὲ πυθομένης τοσαύτης συμφορᾶς, ἐπαύσατο ἐνεστώσης τῆς κατ' Ἀμβρόσιον ὀργῆς· ἐν τούτῳ δὲ μάξιμος πλείστην ἀγείρας στρατιὰν βρεττανῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν ὁμόρων γαλατῶν, καὶ κελτῶν καὶ τῶν τῇδε ἐθνῶν, ἐπὶ τὴν ἰταλίαν ἦει· προφάσιν μὲν ὡς οὐκ ἀνεξόμενος νεωτερόν τι γρυσοῦ πρὸς τὸν πατρῷον πίστιν, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν· τὸ δ' ἀληθὲς, τυραννικῆς δόξης ἑαυτὸν καθαίρων· πρὸς δὲ τὴν βασιλείαν βλέπων, καὶ πραγματευόμενος, εἴπερ ἄρα δύναιτο δόξῃ νόμῳ, ἢ βίᾳ, τὴν ἀρχὴν ῥωμαίων ἑαυτῷ προποιεῖν· οὐαλεντινιανὸς δὲ ὑπὸ τῶν καιρῶν βιαζόμενος, ἐδέξατο τὰ σύμβολα τῆς αὐτοῦ βασιλείας· δείσας δὲ μή τι πάθοι, φεύγων ἐξ ἰταλίας, εἰς θεσσαλονίκην ἦλθε· συν αὐτῷ δὲ καὶ ἡ μήτηρ, καὶ πρόδρομος ὁ ὕπαρχος.

A se velle susciperе affirmans. Cum ergo iste nunquam id se facturum constanter asseveraret, adhibiti sunt qui hanc legem dictarent. Præcipiebat autem ea lex, ut quicunque eandem fidem tenerent quam ii qui olim Arimini, ac postea Constantinopoli fuerant congregati, libere in Ecclesias convenirent: si qui vero obsisterent, aut contraria huic legi postularent, capite plecterentur. Dum Imperatoris mater ista molitur, & legem executioni mandare studet, adfertur nuntius, Gratianum fraude Andragathii qui Comes erat Maximi, interfectum esse. Hic enim, cum Imperiali carpento vectus delitesceret, præcursoribus mandaverat, ut Imperatoris conjugem advenire nuntiarent. Gratianus vero, utpote qui recens uxorem duxerat, & adhuc juvenis ingenti ejus amore flagrabat, ejus videndæ studio, nihil doli suspicatus, fluvium interlabentem improvide transgessus est, atque ita in manus Andragathij incidit. Captusque, haud multo post trucidatur, cum vixisset annos circiter quatuor & viginti, imperasset autem quindecim. Ob tantam igitur calamitatem quæ acciderat, Iustina iram adversus Ambrosium abjecit. Interea Maximus, collecto ex Britannia & vicinis Galliis, & ex Germanis ac finitimis Gentibus numeroso exercitu, in Italiam profectus est: specie quidem, quasi non passurus, ut circa fidem majorum, & in Ecclesiastica disciplina quidquam innovaretur: re autem ipsa ut suspicionem tyrannidis procul à se depelleret, utpote principatum affectans, omnique arte studens, ut Imperium Romanum non vi, sed jure sibi vindicare videretur. Valentinianus vero necessitate temporum coactus, insignia Imperij illius admisit. Sed tamen veritus ne quid mali pateretur, relictâ Italiâ Thessalonicam profugit, unà cum matre, & Probo Præfecto prætorii.

A

Cap. XIV.

De ortu Honorii: & quomodo Theodosius, relicto Constantinopoli Arcadio, in Italiã profectus est. Item de successione Novatianorum, & reliquorum Patriarcharum: & de Arianorum audacia. Et quomodo Theodosius occiso Tyranno magnificum Romæ triumphum egit.

EOdem tempore, cum Theodosius adversus Maximum expeditionem pararet, Honorius ei filius nascitur. Tandem vero paratis jam omnibus quæ ad bellum necessaria erant, ipse Constantinopoli excedens, Arcadium Augustum filium suum illic reliquit, ac Thessalonicam profectus, Valentinianum ibi offendit. Et legatos qui à Maximo missi erant, nec repulit aperte, nec admisit: sed assumpto exercitu, in Italiam contendit. Sub idem tempus Agelius Novatianorum apud Constantinopolim Episcopus, fato instante, Sisinium unum ex Presbyteris suis, successorem sibi designavit. Conquerente autem plebe quod non potius ordinasset Marcianum: virum religionis causâ celeberrimum; cum jam melius se habere videretur, Marcianum ordinavit: & populum in Ecclesia alloquutus est his verbis, post me Marcianus sit vester Episcopus: post illum verò Sisinius. Quæ cum si dixisset, haud multo pòst ex hac vita migravit, per annos quadraginta præsulatu sectæ suæ magna cum laude perfunctus. Nec desunt, qui eum virum persecutionum temporibus confessorem fuisse affirment. Haud multo post Timotheo & Cyrillo ex hac luce sublatis, Alexandrinam quidem sedem Theophilus, Hierosolymitanam vero Ioannes suscepit. Constantinopoli quoque, Demophilus Arianæ sectæ Episcopus extremum diem obiit. Cujus in locum Marinus quidam ex Thracia est substitutus. Sed cum Dorotheus Antiochia Syriæ advenisset, tanquam magis idoneus, Arianorum sectæ illic præfuit. Interea temporis Theodosio in Italiam ingresso, varii pro cujusque libidine rumores de bello increbuére. Apud Arianos quidem ferebatur, quod multis in prælio occisis, Imperator in tyranni potestatem venisset. Qui non aliter ac si re ipsa completa essent quæ inter se susurrabant, animos sumpserunt: & impetu facto,

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῆς ἡλικίας ὀνωρίου· καὶ ὅτι τῇ κωνσταντίνου λιπὼν ἀρκάδιον, εἰς ἰταλίαν ἔρχεται· καὶ περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν νοβατιανῶν καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν· καὶ περὶ τῆς θράσους τῶν ἀρειανῶν· καὶ ὡς ἀνελὼν τὸν τύραννον θεοδόσιος, μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον ἐν ῥώμῃ ποιεῖ.

ΕΝ τούτῳ, δὲ παρασκευαζομένῳ θεοδοσίῳ εἰς τὸν πρὸς μάξιμον πόλεμον, γίνεται παῖς ὀνώριος· ὡς δὲ αὐτῷ τὰ περὶ τὸν πολεμὸν ἐπῆλθεν ἀπαρασκεύαστα, καταλιπὼν ἐν κωνσταντινουπόλει βασιλεύοντα ἀρκάδιον τὸν υἱὸν, καταλαμβάνει ἐν θεσσαλονίκῃ καὶ σὺν μὲν δυσὶ στρατεύμασι πρὸς μάξιμον πέρσεως, ὅτε ἀπέπεμπεν εἰς τὸ περαιτέρω, ὅτε προσίετο· ἀναλαβὼν δὲ σὺν πολλοῖς, ἐπὶ τὴν ἰταλίαν ἐχώρει· ἐν δὲ τούτῳ τὸν χρόνον μέλλων τελευτᾶν ἀγέλιος ἐν κωνσταντινουπόλει τῶν ναυατιανῶν ἐπίσκοπος, ἐψηφίσατο ἀντ' αὐτοῦ σισίνιον πρεσβύτερον τῶν ὑπ' αὐτόν· μεμφομένου δὲ τοῦ πλήθους, ὅτι μὴ μαρκιανὸν ἐπὶ εὐλαβείᾳ ἐπίσημον, ῥᾴδιον ἔχειν δόξας, ἐχειροτόνησε μαρκιανὸν· καὶ τῷ λαῷ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσεφώνησε μετ' ἐμὲ, λέγων, μαρκιανὸν ἔχετε· μετὰ δὲ τοῦτον, σισίνιον· καὶ ὁ μὲν τάδ' εἰπὼν, ὀλίγαις μάλα ἡμέραις ἐτελεύτησεν, ἐπὶ πεντηκοντούτει ἐπισκοπῇ εὐδοκίμως τῆς οἰκείας αἱρέσεως πρεσβεύσας· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ ὁμολογήσαι ἰσχυρίζονται τοῦτον τὸν ἄνδρα ἐν ἑλληνικοῖς καιροῖς μαρτυρῆσαι· καὶ πολλῷ δὲ ὕστερον, τιμοθέου καὶ κυρίλλου τὸν βίον μεταλλαξάντων, διαδέχεται τὸν ἀλεξανδρέων θρόνον θεόφιλος· τῶν δὲ ἱεροσολύμων, ἰωάννης· ἐπὶ δὲ τῆς κωνσταντινουπόλεως, καὶ δημόφιλος ὁ τῆς ἀρείας αἱρέσεως ἡγεμὼν ἐτελεύτησε· μαρῖνος δέτις ἐκ θράκης μεταπεμφθείς, ἐπιτρέπεται τὴν αὐτὴν διαδοχήν· ὡς ἐπιτηδειότερος δὲ δωροθέος ἐν τῷ παρὰ σύροις ἀντιοχείας ἐλθὼν, πρέσβατο τῆς αἱρέσεως· ἐν τούτῳ δὲ θεοδοσίου εἰς ἰταλίαν ἀφικομένου, φῆμαι περὶ τοῦ πολέμου πρὸς τὸ ἑκάστῳ δοκεῖν ἐκράτουν· καὶ δὴ τοῖς ἀρειανοῖς, ὡς πολλῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων, ὑπὸ τὸν τύραννον ὁ βασιλεὺς ἐλθεῖν· καὶ ὡς ἐπιθυμοῦσιν ἤδη οἷς ἐλπίζοιεν, ἐθάρρησαν· καὶ καταφρονήσεις

νεκλεείς δ' ἐπισκόπου τὴν οἰκίαν ἐνέπρησαν, χαλεπαίνοντες, ὅτι τῷ ἐκκλησιῶν ἐκράτει· τῷ δὲ βασιλεῖ τὰ περὶ τὸν πόλεμον καὶ γνώμην ἀπέβη· οἱ γὰρ τοῦ μαξίμου στρατιῶται, ἢ φόβῳ τῷ ἐπ' αὐτοὺς παρασκευῆς, ἢ προδοσίᾳ, συλλαβόμενοι τὸν τύραννον ἀνεῖλον· ἀνδραγάθιος δὲ ὁ γρατιανὸν ἀνελὼν, ὡς τάδε ἔγνω, σὺν αὐτοῖς ὅπλοις εἰς πόλεμον παρῆν ἤλαυνε, καὶ διεφθάρη· δ' ὁ πόλεμος τέλος διαλυθέντος τὸν τρόπον, ἔπειτα εἰκότα γρατιανῷ πομπὴν ἄμα βαλεντινιανῷ ἐπελέλεστο, καὶ τὰ περὶ τὴν ἰταλίαν ἐκκλησίας εὖ διέθηκε· συνέβη γὰρ εὐσέβιον ἀποθανεῖν.

A Nectarii Episcopi domum incenderunt, ægre ferentes quod Ecclesias obtineret. Verum Imperator ex animi sui sententia bellum confecit. Etenim milites Maximi, seu metu bellici apparatus quem Theodosius adversus ipsos contraxerat, seu proditione ducti, tyrannum comprehensum interemerunt. Andragathius vero, is qui Gratianum necaverat, his rebus compertis, armatus ut erat, sese in præfluentem fluvium præcipitavit, atque ita extinctus est. Hunc in modum finito bello, cum Imperator Gratianum, sicuti par erat, ultus, Romam venisset, & unà cum Valentiniano insignem triumphum egisset, res quoque Ecclesiasticas in Italia recte ordinavit. Commodùm enim Iustina è vivis excesserat.

Κεφ. ιε'.

ὅτι περὶ Φλαβιανοῦ, καὶ εὐαγρίου τῶν ἀντιοχέων· καὶ περὶ τῶν ἐν ἀλεξανδρείαν γενομένων ὅτε καθαιρέσει τὸ ἱερὸν διονύσου· καὶ περὶ τοῦ σαραπίου καὶ τῶν καθαιρεθέντων ἄλλων εἰδωλικῶν νεῶν.

Caput XV.

De Flaviano & Evagrio Antiochenis Episcopis: & de his quæ Alexandriæ gesta sunt in eversione templi Bacchi, & de Serapio, aliisque idolorum templis destructis.

ΕΝ δὲ τῷ τότε παυλίνου ἐν ἀντιοχείᾳ τελευτήσαντος, διέμενον οἱ ὑπ' αὐτῷ ἐκκλησιάζοντες, ὡς παρεβάλλα δὴ μελετίου δοθέντας ὅρκους ἀποστρεφόμενοι φλαβιανὸν, καίπερ οὐδὲν περὶ τὸ δόγμα διαφερόμενοι· καθίσαν δὲ αὐτῶν ἐπίσκοπον εὐάγριον· δ' ὃς, βραχύν τινα χρόνον ἐπιβιώσαντος, οὐκέτι ταύτην τὴν διαδοχὴν ἕτερος ἐπλήρωσε, φλαβιανοῦ ἀνυποστόλου· ἰδίᾳ δὲ ἐκκλησίαζον, ὅτι μὴ τοῖς αὐτὸν παρῃτοῦντο κοινωνίαν· ὑπὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπος τὸ παρ' αὐτοῖς οἰκοῦσιν ἱερὸν εἰς ἐκκλησίαν μετεσκεύαζε· δῶρον γὰρ εἰλήφει τοῦτο παρὰ βασιλέως αἰτήσας· καθαιρεμένων δὲ τῶν ἐνθάδε ἀδύτων, καὶ τῶν αὐτῶν ἀνακαλυπτομένων, ἐπίτηδες παιδάζων ἐνυβρίσαι τοῖς ἑλληνικοῖς μυστηρίοις, ἐξεπόμπευε ταῦτα· καὶ φαλλὸς, καὶ εἴ τι ἕτερον ἐν τοῖς ἀδύτοις κεκρυμμένον καταγέλαστον ἦν ἢ ἐφαίνετο, δημοσίᾳ ἤγαγε εἰς ἐπίδειξιν· πρὸς δὲ τὸ ἀληθὲς, καὶ τὸ ἀδόκητον δὲ συμβὰν καταπλαγέντες οἱ ἕλληνες, ἠρεμεῖν οὐκ ἠνείχοντο· παρασκευασάμενοι δὲ ἐν ἑαυτοῖς καθέδραμον δὴ χειρίαν· καὶ δὴ μὲν κτείναντες, δὴ δὲ, τραυματίας ποιήσαντες, καταλαμβάνουσι τὸ σε-

PEr idem tempus mortuo Antiochiæ Paulino, hi qui sub illo in Ecclesia congregabantur, Flavianum utpote qui jurisjurandi sub Meletio præstiti fidem violasset, aversari perseveraverunt, licet in doctrina fidei nihil ab eo dissentirent. Et Evagrius eorum Episcopus est ordinatus. Qui cum exiguo temporis spatio supervixisset, nemo deinceps in ejus locum successit, obsistente videlicet Flaviano. Sed quicunque communionē Flaviani detrectabant, separatim collectas agebant. Eodem tempore Alexandrinæ urbis Episcopus, templum Bacchi quod illic erat, in Ecclesiam commutavit. Illud enim ab Imperatore petitum, dono acceperat. Porro dum simulachra ejus loci everterentur, & adyta recluderentur, Episcopus sacris Paganorum contumeliose studens illudere, ea de industria publicavit ac traduxit. Phallos etiam, & quidquid in adytis occultum aut erat aut videbatur esse ridiculum, publicè spectandum proposuit. Tum vero Pagani, & insolito & insperato rei spectaculo commoti, nequaquam quiescere potuerunt. Sed conspiratione inter se facta, in Christianos irruerunt. Multisque eorum occisis & vulneratis,

Seraphium occuparunt. Erat hoc templum & venustate & amplitudine nobilissimum, in exiguo colle situm. Ex eo loco, tanquam ex arce quadã, improviso erumpentes, multos Christianorum comprehendebant, & tormentis excruciatos sacrificare cogebant. Si qui vero id facere detrectarent, eos aut in crucem agebat, aut fractis cruribus, aut alio mortis genere perimebant. Porro cum hæc seditio diutius perseveraret, Magistratus ad eos progressi, leges ipsis in memoriam revocarunt, hortantes ut à bello abstinere, & Serapium relinquere vellent. Erat tunc temporis Dux militum in Ægypto Romanus: Evagrius vero, Præfectus Augustalis erat Alexandriæ. Qui cum nihil proficerent, ea quæ gesta fuerant Imperatori significarunt. Eos autem qui in Serapio erant, alacriores reddebat, & conscientia facinoris illius quod admiserant: & præterea Olympius quidam, qui in habitu philosophico cum ipsis degens, suadebat haudquaquam negligenda esse sacra patria, sed pro illis, si res ita postularet, mortem quoque subeundam esse. Cumque eos ob eversionem simulachrorum despondere animos videret, monebat, ne idcirco à religione sua abstisterent: asserens, statuas materiam esse corruptioni obnoxiam, nec aliud quam simulachra; ideoque ad nihilum redigi: quasdam autem potestates in illis habitasse, easque in cœlum avolasse. Atque hic quidem talia docens, & turbã circa se habens Paganorum, in Serapio morabatur; Imperator vero his rebus compertis, Christianos quidẽ qui occisi fuerant, beatos pronuntiavit, quippe qui honorem martyrij adepti essent, & pro religione fortiter decertassent. Interfectoribus autem veniã dari præcepit, quo facilius ad Christianam religionem transgrederentur, accepti beneficij reverentia inducti. Verum Alexandrinæ urbis templa, utpote quæ populo seditionis causam præberent, solo æquari jussit. Porro cum literæ ea de re ab Imperatore scriptæ publice recitarentur, ajunt, Christianos ingentem clamorem sustulisse, eo quod Imperator in ipso statim exordio Paganis culpam adscriberet. Atque ob hanc causam metu perculsos eos qui Serapium custodiebant, in fugam se conjecisse: & Christianos eum locum occupasse, & ex eo tempore ad

A ερᾶπιον· ναὸς ᾧ ϑεοῦ, ἣν κάλλει καὶ μεγέθει μ-
φανέσαλ@, ὄπι γεωλόφῳ κείμ@· ἐντεῦ-
ϑεν ὡς ἀπ' ἀκρας πνὸς ἐξαπιναίως ἐπιπί-
λες, συνελαβόνλε πολλὰς χρισιανῶν, καὶ βα-
σανίζονλες, ἠνάγκαζον ϑύειν· οἱ δὲ μὴ
μόνους ᾧ, ϑεοῦ μὴν ἀνεσκολόπισαν· τῷ δὲ τὰ
σκέλη κατέαξαν· ἄλλους ᾧ ἄλλως ἀπώλε-
επὶ πολλῷ ᾧ χρόνῳ τῆς σάσεως κρατούσης,
προσχωρούμενοι πρὸς αὐτὸς οἱ ἄρχονλες, νό-
μων ὑπεμίμνησκον, καὶ παύεσϑαι πολέμ-
παρεκελεύονλο, καὶ τὸ σεράπιον καθαι-
B πάνειν· ἦρχε ᾧ τότε τῶν ἐν αἰγύπῳ στρατιω-
κῶν ταγμάτων ῥωμαῖος· εὐάγριος δὲ ὑπαρ-
χ@ τῆς ἀλεξανδρείας ἡγεῖτο· ὡς ᾧ οὐδὲν
ἤνυον, ἐμήνυσαν τῷ βασιλεῖ τὰ γεγόμε-
να· πρεσβυτέρους δὲ ϑεοῦ ἐν τῷ σερα-
πίῳ παρεσκευάζειν εἶναι, τὸ σωϑήσεσϑαι σ-
σιν ἀ τεϑλιμήκασιν· ἔπειτα ᾧ καὶ ὀλύμπιός
πς ἐν φιλοσόφῳ σχήματι συνὼν αὐτοῖς, καὶ
πείϑων χρῆναι μὴ ἀμελεῖν τῶν παρόν-
ἀλλ' εἰ δέοι ὑπὲρ αὐτῶν ϑνήσκειν· κα-
ϑαιρεμένων δὲ τῶν ξοάνων, ἀϑυμεῖν
ὁρῶν, σωϑεῖσϑαι μὴ ἀξίσαντ τῆς ἐν-
C σκείας, ὕλῃ φϑαρτῇ καὶ ἐνδιαλμα-
τα λέγων εἶναι τὰ ἀγάλματα, καὶ διὰ
τοῦτο ἀφανισμὸν ὑπομένειν· δυνάμεις δέ
πινας ἐνοικῆσαι αὐτοῖς, καὶ εἰς ἐρανὸν
ἀποπτῆναι· καὶ ὁ μὲν, τοιάδε εἰσηγε-
μένῳ, καὶ πλῆϑος ἑλλήνων ἔχων περὶ αὐ-
τὸν, ἐν τῷ σεραπίῳ διέτριβεν· ὁ δὲ βα-
σιλεὺς ἀγγελθέντων τῶν γεγομένων, ϑεοῦ
μὲν ἀναιρεϑέντας χρισιανὸς ἐμακάριζεν,
ὡς μαρτυρίας γερῶν μεταλαγόντας, καὶ ὑπὲρ
τοῦ δόγμαλ@ προκινδυνεύσαντας· ϑεοῦ
D ᾧ ἀνελόντας, συγγνώμης τυχεῖν προσέτα-
ξεν, ὡς ἂν ῥᾴδια εἰς χρισιανισμὸν μεταβά-
λοιεν, τῷ εὐεργεσίαν αἰδούμενοι καθαρ-
θῆναι ᾧ ϑεοῦ ἐν ἀλεξανδρείᾳ ναὸς, ὡς πα-
σης σάσεως τῷ δήμῳ λέγε ᾧ δὲ τῶν περὶ τ
των γραφέντων παρὰ βασιλέως εἰς τὸ κοι
ἀναγνωσθέντων, μέγα ἀναβοῆσαι χρισια
νοὺς, καθότι εὐθὺς ἐν προοιμίοις ἐν αὐτῷ
ϑεοῦ ἑλληνισὰς ἐποιεῖτο· ἐντεῦθεν δὲ καὶ
δέ@· ἐμπεσόντας τοὺς τὸ σεράπιον φυλάτ-
τοντας, εἰς φυγὴν τραπῆναι· καταλαβόν-
τας δὲ τὸν τόπον τοὺς χρισιανοὺς, ἐξ ἐκεί-

καθαιρεῖν· ὁ δὲ Ὀλύμπιος, ὡς ἐπυθόμην, ἐ
πολλῷ πρότερον, ἀφ' ἧς τῆς νυκτὸς μεθ' ἣν
ταῦτα συμφορωθῆναι ἡμέρας συνέβη, ἐπή-
κουέ τινος ἐν τῷ σεραπίῳ ἀλληλούια ψάλ-
λοντος· ἐπεὶ δὲ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ
ἡσυχίας οὔσης, οὐδένα καθεώρα, φωνῆς δὲ
μόνης ἤκουε τὸν αὐτὸν ψαλμὸν μελῳδούσης,
ἔγνω τὸ σύμβολον· καὶ λαθὼν πάντας, ἔξεισι
τοῦ σεραπίου, καὶ πλοίῳ τυχών, εἰς Ἰταλίαν
ἀνήχθη· φασὶ δὲ τοῦ νεὼ τούτου τότε καθαι-
ρουμένου, πινὰς τῶν καλουμένων ἱερογλυφικῶν
χαρακτήρων, σαφῆ σημεῖα ἐμφερεῖς ἐγκε-
χαραγμένους τοῖς λίθοις ἀναφανῆναι· παρ'
ἐπισημόνων δὲ τὰ τοιάδε, ἑρμηνευθεῖσαν
σημαίνειν ταύτην τὴν γραφὴν, ζωὴν ἐπερχο
μένην· τοῦτο δέ, τεκμαίρονται χριστιανισμοῦ
πολλοῖς χρόνοις τῶν ἑλληνικῶν, καθάπερ καὶ
γράμματα ἕτερα τοῦτο τὸ ἱερὸν τέλος ἔχειν
ἐδήλου, νίκα ὅτῳ ὁ χαρακτὴρ φανῇ· τὸ μὲν
δὴ σεραπεῖον ὧδε ἦλω, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς ἐκ-
κλησίαν μετεσκευάσθη, ἀρκαδίου βασι-
λέως ἐπώνυμον· εἰσὶ δὲ ἔτι πόλεις τινὰς
τεθύμως ὑπερμαχοῦσαι τῶν ναῶν οἱ ἑλλη-
νισταί· τοῦτο μὲν Ἀραβίοις, πετραίοις, καὶ Ἀρεο-
πολίταις· τοῦτο δὲ παλαιστινοῖς, ραφιῶταις καὶ
γαζαίοις· τοῦτο δὲ φοίνιξιν, οἱ τὴν ἡλιόπο-
λιν οἰκοῦντες· σύροις δὲ μάλιστα οἱ τοῦ ναοῦ
ἀπαμείας τῆς πρὸς τῷ ἄξιῳ ποταμῷ· οὓς
ἐπυθόμην ἐπὶ φυλακῇ τῶν παρ' αὐτοῖς
ναῶν, συμμαχίαις χρήσασθαι πολλάκις γα-
λιλαίων ἀνδρῶν, καὶ τῶν περὶ τὸν λίβανον κω-
μῶν· τὸ δὲ τελευταῖον ἐπὶ τοσοῦτον προελθεῖν
τόλμης, ὡς μάρκελλον τὸν τῆδε ἐπίσκοπον
ἀνελεῖν· λογισάμενος γὰρ ὡς οὐκ ἄλλως αὐτοῖς
ῥᾴδιον μεταβληθῆναι τῆς πρόσθεν θρησκείας,
εἰ μὴ καὶ τὴν πόλιν καὶ τὰς κώμας ναοὺς κα-
θέλοιεν· πυθόμενον δὲ μέγιστον εἶναι ναὸν ἐν
τῷ αὐλῶνι, κλῖμα δὲ τοῦτο τῆς ἀπαμέων χώρας,
στρατιώτας τινὰς καὶ μονομάχους προσλαβεῖν,
ἐπὶ τοῦτο ἤδη πλησίον δὲ γενόμενον, ἔξω βελῶν
προελθεῖν· ἦν γὰρ ποδαλγός· καὶ ὅτε μά-
χεσθαι, ὅτε διώκειν ἢ φεύγειν ἠδύνατο·
ἠσχολημένων δὲ τῶν στρατιωτῶν καὶ μονο-
μάχων πρὸς τὸ ἑλεῖν τὸν ναὸν, μαθόντες αὐτὸν
τινες τῶν ἑλλησιῶν μεμονῶσθαι, καθ' ὃ
μέρος ἐλεύθερον ἦν μάχης τὸ χωρίον,

A hunc usque diem obtinere. Olympius vero, sicut à quibusdam accepi, non multo antea, nocte intempesta, quæ illum diem, quo hæc facta sunt præcessit, quendam in Serapio Alleluia canentem audivit. Et quoniam foribus occlusis, cunctisque quiescentibus, neminem conspiciebat, sed solam audiebat vocem psalmum illum modulantem, intellexit quid sibi vellet hoc signum. Et omnibus inscis, templo egressus est, cumque navigium forte nactus esset, in Italiam trajecit. Cæterum dum hoc templum everteretur, ajunt literas quasdam, quas Hieroglyphicas appellant, signo crucis similes, lapidibus incisas apparuisse: quas cum viri earum rerum periti interpretarentur, significare dixerunt vitam venturam. Atque ob hanc causam multos Paganorum ad Christianam religionem conversos esse dicunt, cum aliæ quoque literæ significarent, templum illud tunc destructum iri, cum hæc nota cruci similis apparuisset. Et Serapium quidem hoc modo captum atque expugnatum, nec multo post in Ecclesiam Arcadio Imperatori cognominem immutatum est. Adhuc tamen in aliquot urbibus, Pagani pro templis suis acriter dimicabant: in Arabia quidem Petræi & Areopolitæ: in Palæstina Raphienses & Gazæi: in Phœnice vero Heliopolitæ. Apud Syros denique, cives urbis Apameæ quæ ad Axium fluvium sita est: quos quidem accepi, ad tutelam templorum suorum sæpenumero usos esse præsidio Galilæorum, & rusticorum hominum ex vicis qui sunt circa Libanum: tandemque eo audaciæ prorupisse, ut Marcellum ejus loci Episcopum interfecerint. Nam cum hic intelligeret, illos non aliter à priori superstitione facile converti posse, fana quæ in urbe & in pagis erant subvertit. Cumque audiisset maximum templum esse in Aulone, qui tractus est regionis Apamenorum, assumptis secum militibus & gladiatoribus, eo perrexit: Et cum propius accessisset, ipse quidem extra telorum jactum remansit. Erat enim pedibus æger: & neque pugnare, nec persequi aut fugere poterat. Militibus vero & gladiatoribus in expugnatione templi occupatis, quidam ex Paganis eum illis solum relictum esse cum cognovissent, qua parte locus pugna vacabat, egressi

sunt. Et ex improviso supervenientes, A eum corripiunt, injectumque in rogum interficiunt. Et in præsenti quidem, quinam fuissent auctores cædis, latuit. Postquam vero processu temporis detecti sunt, filii quidem Marcelli, mortem patris ulcisci cupiebant. Verum Provinciæ Synodus id prohibuit, æquum non esse censens eam ulcisci mortem, ob quam gratias Deo agere oportet, tum ipsum mortuum, tum filios ejus atque amicos, quippe qui dignus habitus esset, qui pro Deo moreretur. Atque hæc quidem ita gesta sunt. B

ἐξῆλθον· ἐξαπίνης τὲ ἐπισάντες, συνέλαβον αὐτὸν, καὶ πυρᾷ ἐμβαλόντες ἀνεῖλον· ὃ μὲν οὖν τὸ παρὸν ἔλαθον· ἐπεὶ δὲ τῷ χρόνῳ ἐφωράθησαν, οἱ μὲν μαρκέλλου παῖδες τιμωρεῖν τῷ πατρὶ ἐσπούδαζον· ἡ δὲ ἁγία τὸ ἔθνος σωόδου διεκώλυσε, μὴ δίκαιον νομίσασα τοιαύτης τελευτῆς τιμωρίαν λαμβάνειν, ἐφ' ᾗ προσῆκε χάριν ὁμολογεῖν τὸν ὧδε θανόντα, καὶ θεοῦ καὶ φίλους, ὡς ὑπὲρ θεοῦ ἀποθανεῖν ἠξιωμένον· καὶ τὰ μὲν, ὅπως ἔσχεν.

Caput XVI.

Quomodo & ob quam causam sublatus est in Ecclesia Presbyter, qui pœnitentibus præerat: & narratio de modo ac ratione pœnitentiæ.

PEt idem tempus Nectarius Constantinopolitanus Episcopus, Presbyterum illum qui præpositus erat pœnitentibus, primus ex Ecclesia sustulit. Cujus exemplum omnes fere Episcopi postea sunt secuti. Quid autem hoc sit, & unde originem sumpserit, & quam ob causam sublatum sit, alij quidem aliter fortasse narrant. Ego vero ea dicam quæ sentio. Cum in nullo penitus peccare, Divinioris cujusdam naturæ sit, & humanâ præstantioris; pœnitentibus vero, etiamsi sæpius deliquerint, veniam dare Deus præceperit: cumque in petendâ venia pecatum necessario confiteri oporteat: grave ac molestum ab initio jure merito visum est sacerdotibus, tanquam in theatro, circumstante totius Ecclesiæ multitudine, crimina sua evulgare. Itaque ex Presbyteris aliquem, qui vitæ integritate spectatissimus esset, & taciturnitate ac prudentia C polleret, huic officio præfecerunt: ad quem accedentes ij qui deliquerant, actus suos confitebantur. Ille vero pro cujusque delicto, quid aut facere singulos, aut luere oporteret, pœnæ loco indicens, absolvebat confitentes, à se ipsis pœnas criminum exacturos. Verum Novatianis quidem qui nullam rationem habent pœnitentiæ, nihil hac re opus fuit. Apud reliquas autem sectas, hic mos etiamnum perseverat. Et in Occidentalibus Ecclesiis, ac præcipue in Ecclesia Romana, studiose observatur.

Κεφ. ιε'.

Ὅπως καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἀνῃρέθη ὁ ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν μετανοούντων πρεσβύτερος· καὶ ἡ περὶ τῆς μετανοίας.

ΕΝ τούτῳ δὲ, τὸν ἐπὶ τῶν μετανοούντων τεταγμένον πρεσβύτερον ἀνέπαυσεν εἶναι πρῶτος νεκτάριος, ὁ τὴν ἐκκλησίαν κωνσταντινουπόλεως ἐπιτροπεύων· ἐπηκολούθησαν δὲ σχεδὸν οἱ πανταχοῦ ἐπίσκοποι. τοῦτο δέ τι ποτέ ἐστι, καὶ πόθεν ἤρξατο, καὶ τίνα αἰτίαν ἐπαύσατο, ἄλλοι μὲν ἴσως ἄλλως λέγουσιν· ἐγὼ δὲ ὡς οἶμαι ἀφηγήσομαι· ἐπεὶ γὰρ τὸ μὴ πανελῶς ἁμαρτεῖν, θειοτέρας ἢ κατ' ἄνθρωπον ἐδείτο φύσεως, μεταμελουμένοις δὲ καὶ πολλάκις ἁμαρτάνουσι, συγγνώμην νέμειν ὁ θεὸς παρεκελεύσατο, ἐν τῷ παιδεύειν τὸν ἁμαρτίας ὁμολογεῖν τὸν ἁμαρτίας ἀνθρώπους, φορτικὸν, ὡς εἰκὸς, ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἱερεῦσιν ἔδοξεν, ὡς ἐν θεάτρῳ τῷ μάρτυρι τῷ πλήθει τῆς ἐκκλησίας, τὰς ἁμαρτίας ἐξαγγέλλειν· πρεσβύτερον δὲ τῶν ἁγίων D ἕνα προβαλλομένων, ἐχέμυθόν τε καὶ ἔμφρονα, ἐπὶ τοῦτο τελάχασιν· ᾧ δὴ προσιόντες οἱ ἡμαρτηκότες, τὰ βεβιωμένα ὡμολόγουν· ὁ δὲ, πρὸς τὴν ἑκάστου ἁμαρτίαν, ἃ χρὴ ποιῆσαι ἢ ἐκλῖσαι ἐπίμοιρον ἐκέλευε, ἀπέλυε, πρὸ σφῶν αὐτῶν τὸν δίκην ἐκπραξομένους· ἀλλὰ καθαιρουμένοις μὲν, οὐδὲ ἁπλοῦς μελανοίας, οὐδὲν τοῦτο ἐδόκησεν· ἐν ὅτῳ ἄλλαις αἱρέσεσιν, εἰς ἔτι καὶ νῦν τοῦτο καθεστὸς μελῶς ἢ κατ' ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίαις φυλάττεται, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ῥωμαίων

ἐνθάδε γὰρ ἔκδηλός ἐστιν ὁ τόπος τῶν ἐν με-
τανοίᾳ ὄντων· ἑστᾶσι δὲ καὶ ἠφιεῖς, καὶ οἱονεὶ πεν-
θοῦντες· ἤδη δὲ πληρωθείσης τῆς τοῦ Θεοῦ
λειτουργίας, μὴ μετασχόντες ὧν μύσαις θε-
μις, σὺν οἰμωγῇ καὶ ὀδυρμῷ πίπτουσι πρὸς
γῆς ῥίπτουσι σφᾶς· ἀντικρὺς δὲ ὁ ἐπίσκοπος δεδα-
κρυμμένος ὁ ἐπίσκοπος προστρέχει, ὁμοίως ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι πίπτει· σὺν ὀλολυγῇ
καὶ τὸ πᾶν τῆς ἐκκλησίας πλῆθος δακρύων
ἐμπίπλαται· τοῦτο δὲ, πρῶτος ὁ
ἐπίσκοπος ἐξανίσταται, καὶ οὕτω κειμένους
ἀνίστησι· καὶ ἣν προσῆκεν ὑπὲρ ἡμαρτηκότων
μεταμελουμένων εὐξάμενος, ἀποπέμπει·
καθ' ἑαυτὸν δὲ ἑκάστῳ ταλαιπωρέμενος ἕκα-
στος, ἢ νηστείαις, ἢ ἀλύσεσιν, ἢ ἐδεσμάτων
ἀποχῇ, ἢ ἑτέροις οἷς προστέτακται, μένει
τὸν χρόνον, εἰς ὃν αὐτῷ τέταχεν ὁ ἐπίσκο-
πος· τῇ ὡρισμένῃ δὲ, ὥσπερ τι ὄφλημα
διαλύσας τῷ πωλείᾳ, τῆς ἁμαρτίας
ἀπίεται, καὶ οὕτω τοῦ λαοῦ ἐκκλησιάζει· τάδε
μὲν ἔρχηθεν οἱ ῥωμαίων ἱερεῖς ἄχρι καὶ
εἰς ἡμᾶς φυλάττουσιν· ἐν δὲ τῇ κωνσταν-
τινουπόλει ἐκκλησίᾳ, ὁ ἐπὶ τοῖς μετανοοῦν-
των τεταγμένος πρεσβύτερος ἐπολιτεύετο·
ἔστοτε δὴ γυνή τις τῶν ἐυπατριδῶν, ἐπὶ
ἁμαρτίαις αἷς προσῆγειλε, προσαχ-
θεῖσα τῷ τοῦτο τὸ πρεσβυτέρῳ νηστεύειν,
καὶ τὸν Θεὸν ἱκετεύειν, τοῦτο χάριν ἐν
τῇ ἐκκλησίᾳ διατελέσασα, ἐκπεπορνεύ-
σθαι παρ' ἀνδρὸς διακόνου καταμήνυσεν·
ἐφ' ᾧ τὸ πλῆθος μαθὸν, ἐχαλέπαινεν ὡς
τῆς ἐκκλησίας ὑβρισμένης· μεγίστη δὲ
διαβολὴ σὺν ἱερωμένοις εἶχεν· ἀπορῶν δὲ
ὅτι χρήσαιτο τῷ συμβεβηκότι νεκταρίῳ,
ἀφεῖλε τῆς διακονίας τὸν ἑταιρηκότα· συμ-
βουλευσάντων δέ τινων συγχωρεῖν ἑκάστῳ, ὡς
ἑαυτῷ σωφρονεῖν καὶ θαρρεῖν δύναιτο, κοι-
νωνεῖν τῶν μυστηρίων, ἔπαυσε τὸν ἐπὶ τῆ με-
τανοίας πρεσβύτερον· καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦτο κρα-
τῆσαν μένει· ἤδη τῇ ἀρχαιότητι, οἶμαι, καὶ
τῇ καθ' αὐτὴν σεμνότητι καὶ ἀκριβείᾳ, εἰς ἀ-
διάφορον καὶ ἠμελημένον ἦθος καὶ μικρὸν
διολισθαίνειν δεξαμένης· ἐπεὶ πρότερον, ὡς
ἐγὼμαι, μείω τὰ ἁμαρτήματα ἦν, ὑπό
τε αἰδοῦς τῶν ἐξαγγελλόντων τὰς σφῶν
αὐτῶν πλημμελείας, καὶ ὑπὸ ἀκριβείας τῶν

A Illic enim in propatulo est pœnitentium locus: in quo illi stant mœsti, ac veluti lugentes. Peractisque jam missarum solennibus, excluſi à communione sacrorum quæ initiatis præberi mos est, cum gemitu ac lamentis pronos se in terram abjiciunt. Tum Episcopus cum lachrymis ex adverso occurrēs, pariter ipse humi provolvitur: & universa Ecclesiæ multitudo simul confitens, lachrymis perfunditur. Posthæc vero primus exsurgit Episcopus, ac prostratos erigit: factaque ut decet, precatione pro peccatoribus pœnitentiam agentibus, eos B dimittit. Privatim autem unusquisque sua sponte se macerans, aut jejuniis, aut illuvie, aut ciborum abstinentia, vel aliis quibus jussus est modis, tempus quantumcunque ipsi ab Episcopo constitutum est, expectat. Ubi vero præstitutus dies advenit, tanquam debito quodam persoluto, à pœna commissi sceleris liberatur, & reliquo Ecclesiæ populo sociatur. Hæc Episcopi urbis Romæ, jam inde ab ultima vetustate ad nostram usque ætatem custodiunt. In C Constantinopolitana autem Ecclesia, certus Presbyter constitutus erat qui pœnitentibus præesset. Donec matrona quædam nobilis, ob peccata quæ confessa fuerat, jussa ab hoc Presbytero jejunare, ac Deum suppliciter orare: dum hujus rei causâ in Ecclesia moraretur, à Diacono se stupratam esse prodidit. Quo cognito, plebs omnis vehementer succensuit, eo quod contumelia illata esset Ecclesiæ: nec mediocri probro expositi erant sacri ordinis viri. Nectarius vero, cum diu multumque dubitasset, quidnam in hoc negotio agendum esset, eum qui stuprum admiserat, diaconatu exuit. Cumque non- D nulli consilium ei dedissent, ut unicuique, prout sibi conscius esset, ac fiduciam sui haberet, ad sacrorum mysteriorum communionem accedendi liberam faceret potestatem, Presbyterum qui agendæ pœnitentiæ præpositus erat, abolevit. Atque ex eo tempore id firmum ac stabile permansit: vetustate, eique adjuncta gravitate ac severitate, jam tum, ut opinor, in laxam ac dissolutam vivendi rationem paulatim delapsâ. Nam antea, ut equidem existimo, minora erant peccata, tum ob verecundiam eorum qui sua ipsi delicta enuntiabant, tum ob severitatem

judicum, qui ad id erant constituti. Atque hac de causa arbitror Theodosium Imperatorem, cum Ecclesiarum honestati & existimationi prospiceret, lege latâ cavisse, ne mulieres ad sacrum ministerium admitterentur nisi liberos haberent, & sexagesimum ætatis annum implessent, juxta expressum mandatum Apostoli Pauli: utque feminæ quæ comam totondissent, arcerentur ab Ecclesia: Episcopi vero, qui eas admittere ausi essent, sacerdotio privarentur.

A Περὶ τούτῳ τεθεσμένων κειμένων· ἐκ ταύτης δὲ αἰτίας συμβάλλω, καὶ Θεοδόσιον τὸν βασιλέα προνοήσαντα τῶν ἐκκλησιῶν εὐκλείας τε καὶ σεμνότητος, νομοθετῆσαι τὰς γυναῖκας, εἰ μὴ παῖδας ἔχοιεν, καὶ ὑπὲρ ἑξηκοστὸν ἔτη γένοιντο, διακονίαν Θεοῦ μὴ ἐπιτρέπειν, καὶ τὸ τοῦ ὁσίου Παύλου ῥητὸν πρόσταγμα τὰς ἠκρωμένας τὰς κεφαλὰς, ἀπελαύνειν τῶν ἐκκλησιῶν· οὓς δὲ ταύτας περιεμένας ἱερωσύνης, ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐπισκοπῆς.

Caput XXVII.

Quomodo Theodosius Eunomium in exilium misit: & de Theophronio Eunomij successore. Item de Eutychio & Dorotheo, deque eorum opinionibus: & de iis qui Pfathuriani dicuntur. Et quomodo Arianorum hæresis in diversas factiones divisa est; & ii qui Constantinopoli erant Ariani, magis inter se uniti sunt.

B

Κεφ. ιζ.

Ὡς ὑπερόριον Θεοδόσιος ὁ μέγας τὸν Εὐνόμιον ἐποίησε· καὶ περὶ Θεοφρόνιου τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, καὶ περὶ Εὐτυχίου, καὶ Δωροθέου, καὶ τῶν αἱρέσεων αὐτῶν· καὶ περὶ τῶν λεγομένων Ψαθυριανῶν· καὶ ὡς τῶν Ἀρειανῶν αἱρέσεις εἰς διαφόρους μοίρας διῃρέθησαν, καὶ ὡς οἱ ἐν κώμῃ Κωνσταντινουπόλεως μᾶλλον ἡνώθησαν.

VErum de his unusquisque pro arbitrio suo judicet. Porro Imperator Eunomium eo tempore in exilium misit. Adhuc enim ille Constantinopoli degens, in suburbanis, aut in privatis domibus, conventus Ecclesiasticos seorsum agebat, & libros à se conscriptos recitabat, multosque in sententiam suam pertrahebat: adeo ut brevi temporis spatio ingens esset numerus eorum, qui hæresin nominis illius sequebantur. Verum ille paulo post quam in exilium missus fuisset, fato functus, sepulturam in patria sua sortitus est. Vicus hic erat Cappadocum, nomine Dacora, situs in territorio Cæsareæ, ad Argæum montem. Theophronius vero, & ipse Cappadox, qui ab Eunomio in eadem doctrina fuerat institutus, opiniones ejus postea defendit. Qui cum in Aristotelis Philosophia mediocriter exercitatus esset, introductionem ad percipienda illorum argumenta accommodatam conscripsit, cui titulum fecit de exercitatione mentis. Cæterum in absurdas disputationes delapsus, in iisdem cum præceptore suo opinionibus permanere haudquaquâ dignatus est. Nam curiosius differens, ex verbis quæ leguntur in sacris Voluminibus, probare conatus est, Deum qui futura prænosceret, præsentia vero sciret, & præterita meminisset, non eodem semper modo se habere; sed pro ratione futuri, præsentis, ac

C

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡ ἂν ἑκάστῳ δόκῃ, ταῦτα σκοπείτω· ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπερορίαν φυγὴν Εὐνομίου τότε καθεδίκασεν· ἔτι δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν περιοικείοις διατριβῶν, ἢ ἐν οἰκίαις, καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησίαζε, καὶ οὓς λόγους, οὓς συνεγράψατο, ἐπεδείκνυτο· καὶ πολλοὺς ἔπειθεν ὁμοίως φρονεῖν· ὡς ἐν ὀλίγῳ πολυάνθρωπον γνώμης λαὸν τῆς ἐπωνύμου αἱρέσεως· ἀλλ' ὁ μὲν ὀλίγῳ ὕστερον τῆς φυγῆς τελευτήσας, ἔτυχε τῆς ἐν τῇ πατρίδι ταφῆς· κώμη δὲ αὕτη Καππαδοκῶν, Δακόρα ἦν δ' ὀνομαζομένη, νομοῦ τοῦ πρὸς τῷ Ἀργαίῳ καισαρείας· Θεοφρόνιος δὲ, ὃς καὶ αὐτὸς διδασκάλου τοῦ ὁμοίως ἐπαιδεύθη λόγους· καππαδόκης ὢν καὶ οὗτος, σωισάμενος τοῖς αὐτοῦ δόγμασι· μετρίως δὲ διὰ τῶν ἀρίστων ἐλθὼν, ἐπιστημείαν πρὸς εἴδησιν τῶν παρ' αὐτοῖς συλλογισμῶν εἰσαγωγὴν καλέλιπεν, ἣν περὶ γυμνασίας νοῦ ἐπέγραψεν· εἰς ἀτόπους δὲ διαλέξεις ἐμπεσὼν, ὡς ἐπεθόμην, οὐκ ἠξίωσεν ἐπὶ τῶν αὐτοῦ μένειν τοῦ διδασκάλου λόγων· πολυπραγμονῶν δὲ, καὶ ἐκ τῶν κειμένων ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ὀνομάτων καλεσκεύαζεν, ὡς τὸ θεῖον προσῆκον τὸ μὴ ὄν, γνωστὸν δὲ τὸ ὄν, καὶ δὲ γενόμενον μεμνημένον, οὐκ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχειν· πρός τε τὸ μέλλον, καὶ παρὸν, καὶ παρῳχημένος μεταβάλ-

D

μεταβάλλον τὴν γνῶσιν. ἐκ τοιούτων δὲ δογμάτων καὶ τοῖς εὐνομίου φορητὸς εἶναι δόξας, ἐκβληθεὶς τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἑαυτοῦ ἀπέδειξε καλεμβρίους θεοφρονιανούς, ἐποίησεν. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ εὐτύχιός τις ἐν κωνσταντινουπόλει τὰ εὐνομίου φρονῶν, ἐπώνυμον αἵρεσιν κατέλιπεν. ζητουμένου γάρ εἰ τὴν ἐσχάτην ὥραν γινώσκει ὁ υἱός, καὶ εἰς ἀναίρεσιν τούτου, τὴν εἰρημένην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὅτι μόνος ὁ πατὴρ οἶδεν, ἀνθικεῖσθαι δοκούντων, ἰσχυρίζετο μὴ ἂν ταύτης τῆς γνώσεως ἄμοιρον εἶναι τὸν υἱόν, ὡς ἀνενδεῶς λαβόντα πάντα παρὰ τοῦ πατρός. μὴ προσιεμένων δὲ τὸν λόγον τοὺς τότε προεστῶτας τῆς αἱρέσεως, ἑαυτὸν χωρίσας τῆς κοινωνίας, ἀφίκετο πρὸς εὐνόμιον ἐν τῇ ὑπερορίᾳ ὄντα· καταλαβὼν δὲ ἤδη διάκονον καὶ ἑτέρους, οἳ ἐκ τῆς κωνσταντινουπόλεως ἀπεστάλησαν, διαβαλεῖν τε αὐτὸν, καὶ εἰ δέοι διαλεξόμενοι, μαθὼν εὐνόμιος ἐφ' ᾧ παρεγένετο, οὐ εὐλυχίου λόγους ἐπῄνεσε· καὶ συνήδετο αὐτῷ, καίπερ ὁ θεμιτὸν ἐν αὐτοῖς, συνεύχεσθαι τοῖς ἀλλαχόθι δίχα γραμμάτων ἀφικνουμένοις, ἃ πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμοδόξους δηλοῖ, διὰ σημείων ἐγγραφομένων ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀγνώστων τοῖς ἄλλοις. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ταύτης τῆς ζητήσεως εὐνομίου τελευτήσαντος, ὁ προσιέμενος τὸν εὐτύχιον ὁ προεστὼς τῆς ἐν κωνσταντινουπόλει αἱρέσεως, ὑπὸ ζηλοτυπίας ἀπεχθανόμενος, ὅτι μὴ δὲ κληρικὸς ὢν ἐναντίος εἶναι προσδάζων τοῖς περὶ λόγους, οὐχ οἷός τε ἦν διαλύειν τὸ πρόβλημα· ἐντεῦθεν τε μὴ τὴν ὁμοίως περὶ φρονούντων, εἰς ἰδίαν αἵρεσιν ἐχωρίσθη εὐτύχιος· τὸ μυστικὸν περὶ τὴν θείαν βάπτισιν διαφορᾶς, αὐτόν τε καὶ θεοφρόνιον ὁ πολὺς λόγος ἐπαιτιᾶται· τάδε ἐξ ὧν ἐπυθόμην ἔγραψα, πρὸς συντομίαν εἰδήσιν τῶν αἰτιῶν, ἀφ' ὧν εὐνομιανοὶ διῃρέθησαν· ἐπεξελθεῖν δὲ πάντας οὐ διὰ τοῦτο κινηθέντας λόγους, μακρὸν ἂν εἴη· κἀμοὶ δὲ ῥᾴδιον, ἐπεὶ μὴ δὲ ἐμπείρως ἔχω τῶν τοιούτων διαλέξεων. περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τοῖς ἐν κωνσταντινουπόλει ἀρειανοῖς ἀνεφύη

A præteriti, mutare cognitionem. Ob hujusmodi autem opiniones, cum ne ipsis quidem Eunomianis ferendus videretur, ex eorum Ecclesia ejectus, hæresin nominis sui condidit. Nec multo post Eutychius quidam ex Eunomianorũ secta, degens Constantinopoli, hæresin alteram suo nomine appellatam reliquit. Nam cum quæreretur, utrum Filius cognitam haberet horam novissimam, & verba illa Evangelii, quibus solus Pater eam horam nosse dicitur, id negare

B viderentur de Filio sille asseruit, Filium ne hujus quidem scientiæ expertem esse, quippe qui cuncta sine exceptione à Patre accepisset. Sed cum sectæ Eunomianorum Antistites eam sententiam non probarent, seipsum à reliquorum communione sejungens, ad Eunomium qui tũ in exilio degebat perrexit. Cum autem diaconus & alii quidam eum præveniſſent, ex urbe Constantinopolitana missi ut ipsum accusarent, aut si opus foret cum eo disputarent; Eunomius certior factus cujus rei causâ venissent, Eutychii sententiam comprobavit.

C Quin etiam unà cum illo oravit, quamvis nefas sit apud ipsos, orare cum iis qui aliunde adveniunt absque literis, quæ illos suæ communionis esse testantur per notas quasdam literis inscriptas, quæ reliquis ignotæ sunt. Porro cum Eunomius non diu post hanc controversiam è vivis abiisset, is qui Eunomianis præsidebat Constantinopoli, Eutychium admittere recusavit, præ invidia illi infensus, quod cum assertionem illius qui ne clericus quidem erat, acriter impugnare vellet, quæstionem solvere minime potuisset. Ex eo tempore Eutychius cum iis qui sententiam ipsius sequebantur, secedens, peculiarem sectam conflavit. Hunc porro & Theophronium, plerique affirmant auctores fuisse ejus discrepantiæ,

D quæ est apud Eunomianos in tradendo sacro Baptismate. Atque hæc prout comperi, breviter conscripsi, ut causæ, propter quas Eunomiani inter se divisi sunt, summatim cognoscerentur. Omnes autem controversias quæ de hac re motæ sunt, sigillatim explicare prolixum esset: ac mihi quidem difficile, quippe qui hujusmodi disputationum haudquaquam peritus sim. Per idem fere tempus, inter Arianos quoque Constantinopoli degentes

quæstio exorta est, utrum antequam Filius esset, siquidem illum ex nihilo ortum esse affirmant, potuerit Deus appellari Pater. Ac Dorotheus quidem, qui Antiochia accitus in locum Marini, Arianis præsidebat, cum nomen istud relativum sit, antequam Filius subsisteret, Deum non potuisse vocari Patrem pronuntiavit. Marinus vero contrarium asseruit, & Patrem semper esse Patrem, etiam Filio non subsistente, censuit: seu quod revera ita sentiret: seu quia infensus erat Dorotheo, qui in gubernanda Arianorum Ecclesia ipsi prælatus esset. Hanc ob causam plebs Arianorum in duas partes divisa est. Cumque Dorotheus unà cum sectatoribus suis, in Ecclesiis quas occupaverat permaneret, hi qui cum Marino erant, constructis aliis Ecclesiis, separatim conventus egerunt. Vocabantur autem isti Psathyriani, vel Gothorum. Psathyriani quidem, propterea quod Theoctistus quidam Psathyropola, est hoc Popani genus, pro hac opinione acriter decertaret. Gothorum vero, eo quod Selina Gothorum Episcopus, idem cum ipsis sentiret. Omnes enim propemodum Barbari hunc sequentes, cum istis collectas celebrabant. Selinæ quippe parebant libentissime, utpote qui amanuensis & successor fuisset Ulphilæ ipsorum quondam Episcopi, & idoneus esset ad docendum populum in Ecclesia, non solum patriâ ipsorum lingua, verum etiam Græca. Cæterum haud multo post ortâ de primatu controversiâ inter Marinum & Agapium, quem Marinus sectæ suæ apud Ephesum Episcopum ordinaverat; à se invicem segregati, bellum quodammodo inter se gesserunt, Gothis Agapio auxilium ferentibus. Quâ de causa multos qui illic erant clericos, Præsulum suorum ambitionem damnantes, ad Ecclesiæ Catholicæ communionem transiisse ferunt. Hunc in modum Ariani inter se primum divisi sunt, & ad hunc usque diem in iis quas incolunt civitatibus separatim colliguntur. Eos vero qui sunt Constantinopoli, cum quinque ac triginta annorum spatio inter se dissensissent, in concordiam postea reduxit Plintha, ex consule, Magister utriusque militiæ, qui tum temporis in palatio plurimum poterat. Atque illi mox in unum congregati, decreverunt

A ζήτησις, εἰ πρὶν εἶναι τὸν υἱὸν, ὡς ἐξ οὐκ ὄντων παρ' αὐτοῖς ὁμολογέμενον, δύναιτο καλεῖσθαι πατὴρ ὁ Θεός· καὶ Δωρόθεος μὲν, ὡς ἀνὴρ Μαρίνῳ μεταπεσὼν ἐν τῇ ἀνθοχείᾳ, πρῶτος ταύτης τῆς αἱρέσεως, ὡς πρός τι ὄνομα ὄντος, πρὶν τὸν υἱὸν ὑποστῆναι, μὴ καλεῖσθαι πατέρα τὸν Θεὸν ἀπεφήνατο· Μαρῖνος δὲ, τἀναντίον ἰσχυρίζετο, καὶ μὴ ὑφεστῶτος γε τοῦ υἱοῦ, πατέρα ἀεὶ εἶναι τὸν πατέρα ἐδόξαζεν· ἤ ὅτως ἔχων γνώμης, ἢ καθὸ διαφορᾷ θέᾳ διάφορος ἦν, πρόκριθέντι προεστάναι B τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας· ἐν ταύτῃ δὴ τῇ αἰτίᾳ, εἰς ἑκάτερον διεκρίθη τὸ πλῆθος· ὁ μὲν Δωρόθεος δὲ σὺν τοῖς αὐτῷ πειθομένοις ἐφ' οἷς κατεῖχεν εὐκλπρίων οἴκων μείναντος, ἕτεροι οἰκοδομήσαντες οἱ ἀμφὶ Μαρῖνον, ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον· ἐπωνομάζοντο δὲ Ψαθυριανοὶ παρὰ τῶν Γότθων· τὸ μὲν ὅτι Θεόκτιστός τις Ψαθυροπώλης, ποπάνου δὲ τοῦτο εἶδος, πρὸ θύμως ταύτῃ τῇ δόξῃ συνίστατο· Γότθων δὲ, καθότι καὶ Σελίνας ὁ τούτων ἐπίσκοπος, ὁμοίως ἐδόξαζεν· ἐπακολουθήσαντες δὲ τούτῳ πρόθυ C πάντες βάρβαροι, σὺν αὐτοῖς ἐκκλησίαζον· πειθήνιοι γὰρ ἐς τὰ μάλιστα τῷ Σελίνᾳ ἐτύγχανον, ὑπογραφεῖτε γρομένῳ καὶ διαδόχῳ Οὐλφίλα δὲ πάσης αὐτοῖς ἐπισκοπήσαντος καὶ ἐπὶ ἐκκλησίας ἱκανῶς διδάσκειν, οὐ μόνον τῇ πατρίῳ αὐτῶν φωνῇ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῇ ἑλλήνων· οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον διαφορᾶς περὶ προεδρίας γρομένης μαρίνῳ πρὸς ἀγάπιον, ὃν ἐπίσκοπον τῶν ἐν Ἐφέσῳ ὁμοδόξων ἐχειροτόνησε, διακριθέντες ἀλλήλων, μονονουχὶ πρὸς σφᾶς ἐπολέμουν· ἐπαμυνόντων ἀγαπίῳ τῶν Γότθων· ἐν ταύτῃ δὲ τῇ αἰτίᾳ, λέγεται πολλοὺς τῶν ἐνθάδε κληρικῶν, μεμ D φομένους τῇ τῶν ἡγουμένων φιλονικίᾳ τῇ καθόλου ἐκκλησίᾳ κοινωνῆσαι· ὧδε μὲν Ἀρειανοὶ τὴν ἀρχὴν ἐχωρίσθησαν, καὶ εἰσέτι νῦν ἐν αἷς εἰσὶ πόλεσιν, ἰδίᾳ ἐκκλησιάζουσι· οὗτοι δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τριάκοντα καὶ πέντε ἔτεσι διενεχθέντες πρὸς σφᾶς, εἰς ὁμόνοιαν ὕστερον συνῆγεν ὁμόδοξος ὢν αὐτοῖς Πλίνθας, ἀνὴρ ὑπατικὸς ἵππων τε καὶ πεζῆς στρατιᾶς ἡγούμενος, δυνατώτατος τότε ἐν τοῖς βασιλείοις γενόμενος· καὶ εἰς ταὐτὸν συνελθόντες, ἐψηφίσαντο

μὴ ποτε ταύτῃ τὴν ζήτησιν εἰς διάλεξιν ἄγειν· καὶ τὰ μὲν, ὕστερον ὧδε ἀπέβη.

A communi suffragio, ne quis unquam de hac quæstione disputaret. Et hæc quidem postea hunc exitum habuerunt.

Κεφ. ιη'.

ὅτι καὶ Νοβατιανοὶ ἑτέραν αἵρεσιν τῶν Σαββατιανῶν συνεστήσαντο· καὶ περὶ τῆς ἐν Σαγγάρῳ συνόδου· καὶ περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα διεξοδικώτερον διήγησις.

Ἐπὶ τῆς παρούσης ἡγεμονίας, καὶ Νοβατιανοὶ περὶ σφᾶς διενεχθέντες περὶ τῆς πασχαλίας ἑορτῆς, ἑτέραν αἵρεσιν τῶν καλουμένων Σαββατιανῶν συνεστήσαντο. Σαββάτιος γὰρ πρεσβύτερος ὑπὸ Μαρκιανῷ χειροτονηθεὶς, ἅμα Θεοκτίστῳ καὶ Μακαρίῳ τοῖς συμπρεσβυτέροις ἑπόμενος τοῖς ἐν Παζυκώμῃ συνελθοῦσιν ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας, ἤξιεν ἅμα τοῖς Ἰουδαίοις τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἐπιτελεῖν. ὅπως δὲ τῆς ἐκκλησίας, τὰ μὲν πρῶτα, πρὸ μικρᾶς ἀσκήσεως ἕνεκα, ἄρξασα γὰρ ἐβίᾳ, πρὸ δέ πινας, ὑπονοεῖν ἀναξίως κοινωνίας μυστηρίων, ἐσκήπτετο· ὡς δὲ ἐγεγόνει δῆλος νεωτερίζων, ἐμέμφετο μὲν Μαρκιανὸς τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν· ἄμεινόν τε ἦν ἐπὶ ἀκάνθας ἐπιτεθῆναι τὰς χεῖρας, ἢ ἐπ' αὐτόν, πολλάκις φησὶν ἀνεβόα· διαιρεμένην δὲ αὐτῷ τὴν ἐκκλησίαν εἰς ἕτερον πλῆθος ὁρῶν, συνεκάλεσεν ὁμοδόξους ἐπισκόπους εἰς Σάγγαρον· χωρίον δέ τοῦτο Βιθυνίας, οὐ πόρρω πόλεως Ἑλενοπόλεως ἐπὶ τῆς θαλάσσης κείμενον· ἔνθα δὴ συνελθόντες, μετεκαλέσαντο Σαββάτιον· ἐπεὶ δὲ τῆς λύπης τὴν αἰτίαν ἀπαιτηθεὶς λέγειν, ἐπηλάτο τῆς ἑορτῆς τὸ διάφορον, ὑπονοήσαντες ἔρωτι προεδρίας τάδε αὐτὸν σκήπτεσθαι, ὅρκον ἀπῄτησαν ὡς ἐπισκοπὴν οὐκ ἂν ἔλοιτό ποτε· τὸ δὲ τάδε ἐνωμότως ὁμολογήσαντος, λογισάμενοι μὴ ἀξιόχρεων εἶναι ταύτην τὴν αἰτίαν εἰς χωρισμὸν κοινωνίας, ἅπαντας μὲν ὁμονοεῖν καὶ ἅμα ἐκκλησιάζειν ἐψηφίσαντο· ἕκαστον δὲ ἣν ἂν αὐτῷ δοκῇ, ταύτῃ τὴν ἑορτὴν ἐπιτελεῖν· καὶ κανόνα περὶ τούτου ἔθεντο, οὐ διάφορον ἐπωνόμασαν· καὶ τὰ μὲν ὧδε ἔδοξε τοῖς ἐν Σαγγάρῳ συνελθοῦσιν· ἐξ ἐκείνου δὲ Σαββατίῳ τοῖς

Cap. XVIII.

Quomodo Novatiani aliam hæresin, Sabbatianorum scilicet, constarunt. Idem de Synodo apud Sangarum, & de festo die Paschæ longa digressio.

EIusdem Imperatoris temporibus, Novatiani quoque de Paschali festo inter se dissidentes, alteram sectam, eorum qui Sabbatiani dicuntur, condiderunt. Nam Sabbatius qui à Marciano Presbyter ordinatus fuerat, unà cum Theoctisto & Macario compresbyteris, sequens decretum eorum qui Valentis principatu in Pazucome convenerant, festum Paschæ diem cum Judæis celebrandum esse contendebat. Cumque ab Ecclesia recessisset, initio quidem abstinentiæ & arctioris disciplinæ causa, vivebat enim sanctissimè, & propterea quod suspicaretur quosdam communione indignos esse, se abscessisse simulabat. Ubi vero deprehensum est eum res novas agitare, Marcianus quidem de ordinatione illius querebatur. Ac sæpenumero, ut ajunt, exclamare solitus erat, satius fuisse ut super spinas, quam ut super caput illius, manus imponeret. Cum autem Ecclesiæ suæ populum in duas partes divisum videret, sectæ suæ Episcopos Sangarum convocavit. Est hic locus in Bithynia, ad mare situs haud procul Helenopoli. Illic igitur congregati, Sabbatium accersunt. Qui jussus causam doloris sui dicere, cum discrepantiam festi allegaret, suspicati Episcopi eum Episcopatus cupiditate ductum ista prætexere, jusjurandum ab illo exegerunt, quòd Episcopatum nunquam susceptarus esset. Id cum ille interposita sacramenti fide promisisset, illi causam hanc non satis idoneam esse arbitrati, ob quam communio divelleretur, decrevêrunt, ut omnes quidem inter se consentirent, & collectas unà celebrarent: unusquisque vero pro suo arbitratu festum diem perageret. Eaque de re canonem scripserunt, quem adiaphoron appellarunt. Et hæc quidem decreta sunt ab illis, qui tum Sangari convenerant. Exinde vero Sabbatius

Judæos secutus, nisi forte contigisset, ut omnes eodem tempore simul Pascha celebrarent, ipse præveniens, ut moris est, jejunabat, & privatim solennia Mosaicæ legis observans, Pascha peragebat. Die vero sabbati, à vespere ad statutum usque tempus, vigiliis & solitis orationibus vacans, sequenti die simul cum reliquis omnibus in Ecclesiam conveniebat, & sacra mysteria percipiebat. Et initio quidem, multitudinem latuit; progressu vero temporis, cum ea de causa insignis esset, multos imitatores habuit, ac præsertim Phrygas & Galatas, quibus patrius mos est festum Paschæ ita celebrare. Tandem vero palam deficiens, eorum qui sententiam ipsius sequebantur, Episcopatum suscepit, sicut suo loco dicemus. Mihi vero mirari subit tum hominem istum, tum eos qui illum sectati sunt, cur hanc novitatem induxerint: cum veteres Hebræi, ut refert Eusebius, Philonis, Iosephi, Aristobuli, aliorumque complurium adducens testimonium, post vernum æquinoctium Pascha immolaverint, quando Sol primum signum Zodiaci percurrit, quod Græci Arietem vocant, luna vero quartadecima, ex opposito cursum suum peragit. Sed & ipsi Novatiani, qui sunt alioqui exactissimæ diligentiæ, affirmant nec sibi ipsis, nec auctori sectæ suæ, hunc morem ab initio fuisse: verum ab iis qui in Pazucome convenerunt, id primitus innovatum: & in hunc usque diem, consortes ipsorum, qui sunt in urbe Roma, simul cum reliquis Romanis id festum celebrare. Qui quidem nunquam aliter celebrasse superiori tempore deprehensi sunt, cum Apostolorum Petri ac Pauli traditionibus uterentur. Præterea Samaritani, qui Mosaicæ legis observatores sunt studiosissimi, hoc festum nunquam prius celebrare sustinent, quàm novæ fruges ad maturitatem pervenerint; Hæc enim festivitas novorum in lege dicitur. Quare novis fructibus nondum visis, nefas est festum peragere. Unde prorsus necesse est, ut æquinoctium vernum præcesserit. Et eos quidem qui hac in re Judæos imitantur, magnopere admiror, quod non potius vetustum apud illos morem prætulerint. Porro præter istos, & eos qui in Asia Quartodecimani dicuntur, reliquæ omnes, ut opinor,

A ἰουδαίοις ἑπόμενος, εἰ μὴ ποτὲ ταυτὸν συμβαίνοι πάντας ἄγειν τὴν ἑορτὴν, φθάνων ὡς ἔθος ἐνήστευε· καὶ καθ' ἑαυτὸν διατηρῶν νομιζόμενον ἐπετέλει τὸ πάσχα· τῇ δὲ Σαββάτῳ ἀφ' ἑσπέρας ἄχρι τοῦ ὄρθρου καιρὸν ἐν ἀγρυπνίαις καὶ ταῖς προσηκούσαις εὐχαῖς διαγινόμενος, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ καὶ πᾶσιν ἐκκλησιάζει, καὶ τῶν μυστηρίων μετεῖχε· καὶ τὰ μὲν πρῶτα, τὸ πλῆθος ἐλάνθανεν· ὡς δὲ τῷ χρόνῳ ἐντεῦθεν ἄρτιος ἐγίνετο, πολλοὺς οὗτος ζηλωτὰς ἔσχε, καὶ

B μάλιστα Φρύγας καὶ Γαλάτας, οἷς πάτριον ὧδε τὴν ἑορτὴν ταύτην ἄγειν· ὕστερον δὲ εἰς τὸ προφανὲς ἀποστὰς, τῶν ὑπ' αὐτῷ πεπιστευμένων τὴν ἐπισκοπὴν ἀνεδέξατο, ὡς ἐν καιρῷ λελέξεται. ἐμοὶ δὲ θαυμάζειν ἔπεισι τόνδε τὸν ἄνδρα, καὶ τῶν ἑπομένων αὐτῷ, ὅτι τάδε ἐνεωτέρισαν· ἑβραίων τῶν πάλαι, ὡς ἱστορεῖ Εὐσέβιος, ὑπὸ μάρτυσί τε Φίλωνι καὶ Ἰωσήπῳ, καὶ ἑτέροις πλείοσι, μὴ ἐαρινὴν ἰσημερίαν τὰ διαβατήρια θύοντων, ἡλίου τὸ πρῶτον ᾠῷ ἐκλάμπει

C μόριον τμῆμα ὀδοῦντος, ὃ κριὸν ἕλληνες ὀνομάζουσιν· ἐν διαμέτρῳ δὲ τῆς σελήνης τεσσαρεσκαιδεκαταίας τὴν πορείαν ποιουμένης· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ ναυαλιανοὶ οἷς ἀκριβείας μέλει, ἰσχυρίζονται, ὡς ὅτε αὐτοῖς, ὅτε τῷ ἀρχηγῷ τῆς αἱρέσεως, τοῦτο πρότερον ἦν ἔθος· ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐν παροικίαις συνελθόντων ἐνεωτερίσθη· εἰσέτι τε καὶ νῦν ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ ῥώμῃ, ὁμοδόξως αὐτοῖς σὺν τοῖς ἄλλοις ῥωμαίοις ἑορτάζειν ὃς ἔπολε ἄλλως ἑορτάσαι παραληφθὲν χρόνῳ ἤλεγξε, Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων τὴν παράδοσιν χρωμένους· πρόσθεν δὲ καὶ Σα-

D μαρεῖται, οἳ τὰ μωσέως νόμιμα μάλιστα ζηλωταὶ τυγχάνουσι, πρὶν τὸν νέον τελεσφορεῖσθαι καρπὸν, οὐκ ἀνέχονται ταύτην ἐπιτελεῖν τὴν ἑορτὴν· νέων γὰρ, φασὶν, αὕτη ἑορτὴν ὀνόματι καλεῖται· μὴ πρὶν τούτων φανῆναι, ἑορτάζειν δὲ θέμις· ὡς ἐξ ἀνάγκης φθάνειν τὴν ἐν τῷ ἦρι ἰσημερίαν· οὗτοι μὲν δὴ ἐκείνοις πρὸ τούτου μιμούμενοι, θαυμάσαι ἔπεισι μὴ τὴν παρ' αὐτοῖς ἀρχαιότητα μᾶλλον ἐπήνεσαν· ὡς ἔοικε δὲ πλὴν τούτων καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ καλουμένων τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν,

ὁμοίως ῥωμαίοις καὶ αἰγυπτίοις, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς
A ἄλλων αἱρέσεων ταύτῃ τὴν ἑορτὴν ἄγουσιν·
ἀλλ' οἱ μὲν, ἐν αὐτῇ τῇ τεσσαρεσκαιδεκαταίᾳ
σὺν τοῖς ἰουδαίοις ἑορτάζουσιν· ὅθεν ὧδε ὀνομά-
ζονται· οἱ γὰρ ναυατιανοὶ, τὴν ἀναστάσιμον ἡμέ-
ραν ἐπιτελοῦσιν· ἰουδαίοις δὲ καὶ ἔτοι ἕπονται, καὶ
εἰς ταυτὸ τοῖς τεσσαρεσκαιδεκατίταις καταφέρονται πλὴν εἰ μὴ τύχοι τῇ τεσσαρεσκαι-
δεκάτῃ τῆς σελήνης ἡ πρώτη τοῦ σαββάτου
ἡμέρα συμπεσοῦσα, καθ' ὅπιν γίνονται τοῖς ἰου-
δαίοις, ὅσαις ἂν ἡμέραις συμβαίη τὴν ἐρχο-
μένην κυριακὴν ὑστερίζειν τεσσαρεσκαιδεκα-
B ταίας τῆς σελήνης· μοντανισταὶ δὲ, ἃς πεπουζίτας
καὶ φρύγας ὀνομάζουσι, ξένην τινὰ μέθοδον
εἰσαγαγόντες, καὶ ταύτῃ τὸ πάσχα ἄγουσι·
τοῖς μὲν γὰρ ἐπὶ τούτῳ τὸν τῆς σελήνης δρό-
μον πολυπραγμονοῦσι καὶ ἀμέμφονται φα-
σὶ δὲ χρῆναι μόνοις τοῖς ἡλιακοῖς ἕπεσθαι κύ-
κλοις οὐκ ὀρθῶς ταῦτα κανονίζοντας· καὶ μῆνα
μὲν ἕκαστον εἶναι ἡμερῶν τριάκοντα ὁρίζουσιν·
ἄρχεσθαι δὲ τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημε-
ρίας, ἣν ῥηθεῖσαν ἂν καὶ ῥωμαίους, πρὸ ἐννέα κα-
λανδῶν ἀπριλλίων· ἐπειδὴ φασὶν οἱ δύο φω-
στῆρες τότε ἐγχρόνους, οἷς οἱ χρόνοι καὶ οἱ ἐνιαυτοὶ
C δηλοῦνται· καὶ τοῦτο δείκνυται τὸ τὴν σελήνην
διὰ ὀκταετηρίδος τῷ ἡλίῳ συνιέναι, καὶ ἀμ-
φοῖν καὶ ταυτὸν νουμηνίαν συμβαίνειν· καθότι
αἱ ὀκταετηρὶς σελήνιακὸς δρόμος πληροῦται
ἐννέα καὶ ἐνενήκοντα μησὶν, ἡμέραις δὲ δισχι-
λίαις ἐννακοσίαις εἴκοσι δύο· ἐν αἷς ὁ ἡλιακὸς
τοὺς ὀκτὼ δρόμους ἀνύει, λογιζομένων ἑκάστῳ
ἔτει τριακοσίων ἑξήκοντα ἡμερῶν, καὶ τετρά-
D τεταρτημορίου ἡμέρας μιᾶς· ἀπὸ γὰρ τοῦ πρὸ ἐννέα
καλανδῶν ἀπριλλίων, ὡς ἀρχῆς ὄντος κτί-
σεως ἡλίου καὶ πρώτου μηνὸς, ἀναλογίζονται τὴν
ἑορτὴν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς τεσσαρεσκαι-
δεκαταίαν· ἣν ταύτην εἶναι λέγουσι, τὴν πρὸ
ὀκτὼ ἰδῶν ἀπριλλίων· καθ' ἣν ἀεὶ τὸ πάσχα
ἄγουσιν, εἰ συμβαίη καὶ τὴν ἀναστάσιμον αὐτῇ
συνδραμεῖν ἡμέραν, ἐπὶ τῇ ἐχομένῃ κυριακῇ
ἑορτάζουσι· γέγραπται γάρ, φησὶν, ἀπὸ τεσσα-
ρεσκαιδεκάτης μέχρι εἰκοσῆς πρώτης.

A hæreses, hunc diem festum agunt eodem modo quo Romani atque Ægyptij. Verum Quartodecimani quidem, quartadecima die simul cum Iudæis festivitatem celebrant, unde etiam hanc appellationem sortiti sunt. Novatiani vero resurrectionis diem celebrant. Iudæos tamen ipsi quoque sequuntur, & in idem recidunt cum Quartodecimanis. Nisi quod quoties quartadecima luna non incidit in primam Sabbati, Iudæis posteriores fiunt tot diebus, quot Dominicam diem quartadecima luna posteriorem esse contigerit. At Montanistæ, quos Pepuzitas & Phrygas vul-
B go nominant, peregrinam quandam methodum commenti, juxta illam Pascha celebrant. Eos enim reprehendunt, qui in hac re lunæ cursum curiosius observant: solos verò Solis circulos iis qui ista recte dirigere volunt, sequendos esse affirmant. Ac singulos quidem menses triginta dierum esse definiunt. Primum autem diem cœpisse ab æquinoctio verno, qui dies juxta Romanos diceretur ante nonum Calendas Aprilis. Eo enim die, ut ajunt, facta sunt duo luminaria, quibus tempora & anni designantur. Idque ex eo ostenditur, quòd luna octavo quoque anno concurrit cum
C Sole, & utrisque novi mensis initium simul contingit. Quippe octaëteris quidem lunaris, completur, mensibus quidem nonaginta novem; diebus vero bis mille nongentis ac viginti duobus. Quo dierum spatio sol octo annorum curricula absolvit, computatis in singulos annos trecentis sexaginta quinque diebus, ac præterea quadrante unius diei. Nam à die nono Calendas Aprilis, tanquam à creationis Solis ac primi mensis exordio, computant quartum decimum diem, cujus in sacris libris fit mentio: & hunc esse dicunt octavum Idus Aprides. Quo quidem die Pascha perpetuo
D celebrant, si in eundem diem inciderit resurrectionis dies. Sin minus, sequenti die Dominico festivitatem agunt. Scriptum est enim, ut ajunt, à quartodecimo die ad vicesimum primum.

A

Caput XIX.

De variis apud varias Provincias & Ecclesias ritibus, narratio hujus auctoris scitu dignissima.

Κεφ. ιθ'.

Κατάλογος τῆς συγγραφέως εἰδήσεως ἀξίας, πῶς ἔχει διαφόροις ἔθνεσι καὶ ἐκκλησίαις ἐθῶν.

ET hæ quidem fuerunt in hujus festi observatione discrepantiæ. Porro exortam olim hac de re controversiam sapientissime dissolvisse mihi videtur Victor, tunc temporis Romanorum B Episcopus, & Polycarpus Smyrnæus. Nam quoniam Occidentales Episcopi, traditionem Pauli ac Petri abrogandam non esse censebant; Asiani vero, Ioannem Evangelistam sequi se velle affirmabant, ex communi consilio placuit, ut singuli festum prout consueverant celebrantes, à mutua inter se communione nequaquam discederent. Stultum enim, nec immerito, existimabant, consuetudinum causâ ab se invicem separari eos, qui in præcipuis religionis capitibus consentirent. Neque enim in omnibus C Ecclesiis, quamvis eandem fidei doctrinam profiteantur, easdem traditiones per omnia similes reperire licet. Certe in provincia Scythia, quamvis multæ urbes sint, unus est omnium Episcopus. In aliis autem provinciis, interdum etiam vici consecratos habent Episcopos, sicut in Arabia, & in insula Cypro animadverti, & apud Novatianos ac Montanistas, qui sunt in Phrygia. Apud Romanos Diaconi non plures sunt hactenus quam septem, istar eorum qui ab Apostolis primum ordinati sunt, ex quorum numero fuit Stephanus, qui primus martyrium pertulit. Apud alios vero, haudquaquam definitus est numerus Diaconorum. Præterea Romæ D quotannis semel canitur Alleluia, primo die Paschalis festivitatis: adeo ut multi Romanorum hoc jurejurando uti soleant, ut hunc hymnum audire & canere ipsis contingat. In eadem urbe, nec Episcopus, nec alius quisquam in Ecclesia populum docet. Sed apud Alexandrinos solus civitatis Alexandrinæ Episcopus concionatur. Quam consuetudinem, cum antea non fuisset, introductam esse ferunt, ex quo Arius Presbyter de doctrina fidei differens, nova dogmata invexit. Est etiam apud Alexandrinos hoc novum atque insolens. Dum enim

Αἴδε μὲν τοσαύτης τῆς ἑορτῆς αἱ διαφοραί. Σοφώτατα δέ πως οἶμαι καταλῦσαι τὴν συμβᾶσαν πάλαι περὶ ταύτης φιλονεικίαν, τὸν ἀμφὶ βίκτωρα τότε τῆς ῥώμης ἐπίσκοπον, καὶ πολύκαρπον τὸν σμυρναῖον· ἐπεὶ γὰρ οἱ μὲν πρὸς δύσιν ἱερεῖς, ὀρθῶς δεῖν Παύλου καὶ Πέτρου τὴν παράδοσιν ἀτιμάζειν· οἱ δὲ ἐκ τῆς ἀσίας, Ἰωάννην τὸν εὐαγγελιστὴν ἀκολουθεῖν ἰσχυρίζοντο· τὸ τοιοῦτον δόξαν, ἕκαστοι ὡς εἰώθεσαν ἑορτάζοντας, τῆς πρὸς σφᾶς κοινωνίας οὐκ ἐχωρίσθησαν· εὔηθες γὰρ καὶ μάλα δικαίως ὑπέλαβον, ἐθῶν ἕνεκεν ἀλλήλων χωρίζεσθαι, περὶ τὰ καίρια τῆς θρησκείας συμφωνοῦντας· ὃ γὰρ δὴ τὰς ἐκκλησίας παραδόσεις περὶ πάντα ὁμοίας, κἂν ὁμόδοξοι εἶεν, ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις εὑρεῖν ἔστιν· ἀμέλει σκύθαι πολλαὶ πόλεις οὖσαι, ἕνα πάντες ἐπίσκοπον ἔχουσιν· ἐν ἄλλοις δὲ ἔθνεσιν ἐστὶν ὅπου καὶ ἐν κώμαις ἐπίσκοποι ἱεραῦνται, ὡς παρὰ ἀραβίοις καὶ κυπρίοις ἔγνων, καὶ παρὰ τοῖς ἐν φρυγίαις ναυατιανοῖς, καὶ μοντανισταῖς· διάκονοι δὲ παρὰ ῥωμαίοις εἰσέτι νῦν ὀλίγοι εἰσὶν ἑπτά· καθ' ὁμοιότητα τῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων χειροτονηθέντων, ὧν ἦν στέφανος ὁ πρῶτος μαρτυρήσας· παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις ἀδιάφορος ὁ τούτων ἀριθμός· πάλιν αὖ ἑκάστου ἔτους ἅπαξ ἐν ῥώμῃ τὸ ἀλληλούϊα ψάλλεσι, καὶ τὴν πρὸ τριῶν ἡμέρων τῆς πασχαλίου ἑορτῆς· ὡς πολλοῖς ῥωμαίων ὅρκον εἶναι, τοῦτον τὸν ὕμνον ἀξιωθῆναι ἀκοῦσαί τε καὶ ψάλαι· ὅτε δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ὅτε ἄλλος τις ἐνθάδε ἐπὶ ἐκκλησίας διδάσκει· παρὰ δὲ ἀλεξανδρεῦσι μόνος ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος· φασὶ δὲ τοῦτο ἐπεισελθὸν πρότερον εἰωθὸς ὀλίγου, ἀφ' οὗ ἄρειος πρεσβύτερος ὢν, περὶ τὸ δόγμα διαλεγόμενος ἐνεωτέρισε· ξένον δὲ καὶ οὐκ ἐπιτήδειον παρὰ ἀλεξανδρεῦσι τοῦτο· ἀναγινωσκο-

μῶν γραφῶν εὐαγγελίων ἐκ ἐπανίσταται ὁ ἐπίσκοπος· ὃ παρ' ἄλλοις οὐ γέγονεν οὔτε ἀκήκοα· ταύτην γὰρ τὴν ἱερὰν βίβλον ἀναγινώσκει ἐνθάδε μόνος ὁ ἀρχιδιάκονος· ὡσαύτως γὰρ ἄλλοις, διάκονοι· ἐν πολλαῖς γὰρ ἐκκλησίαις, οἱ ἱερεῖς μόνοι· ἐν δὲ ἀποστόλοις ἡμέραις, ἐπίσκοποι, ὡς ἐν κωνσταντινουπόλει, κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἀναστασίμων ἑορτῶν· καὶ τὴν πρὸ ταύτης τῆς καλουμένην τεσσαρακοστήν, ἐν ᾗ νηστεύει τὸ πλῆθος, οἱ μὲν, εἰς ἓξ ἑβδομάδας ἡμερῶν λογίζονται, ὡς ἰλλυριοὶ καὶ οἱ πρὸς δύσιν, λιβύη τε πᾶσα καὶ αἴγυπτος· σὺν τοῖς παλαιστινοῖς· οἱ δὲ, ἑπτὰ, ὡς ἐν κωνσταντινουπόλει, καὶ τοῖς πέριξ ἔθνεσι, μέχρι φοινίκων· ἄλλοι δὲ, τρεῖς ἀποφέρουσιν ἑβδομάδας ἐν ταῖς ἑξ ἑπτὰ νηστεύουσιν· οἱ δὲ, ἅμα τρεῖς πρὸ τῆς ἑορτῆς σωματίζουσιν· οἱ δὲ, δύο, ὡς οἱ τὰ μοντανοῦ φρονοῦντες· ἐμοὶ δὲ ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκκλησιάζειν, ἔχει ὁ αὐτὸς τρόπος πᾶσι καιροῖς καὶ πρόπος· ἀμέλει οἱ μὲν, καὶ τῷ σαββάτῳ, ὁμοίως τῇ μιᾷ σαββάτου ἐκκλησιάζουσιν, ὡς ἐν κωνσταντινουπόλει, καὶ σχεδὸν πανταχοῦ· ἐν ῥώμῃ δὲ, καὶ ἀλεξανδρείᾳ, οὐκέτι· διὰ τὴν αἰγυπτίων ἐν πολλαῖς πόλεσι καὶ κώμαις, διὰ τὸ κοινῇ πᾶσι νενομισμένον, παρὰ ἐπιφέρειν τῷ σαββάτῳ συνιόντες, ἀεισηκότες ἤδη, μυστηρίων μετέχουσι· καὶ εὐχαῖς δὲ καὶ ψαλμῳδίαις ταῖς αὐταῖς ἅπασιν ἀναγνώσμασι, καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἐπάντας κεχρημένους εὑρεῖν ἔστιν· ἔτι γοῦν τὴν καλουμένην ἀποκάλυψιν πέτρου, ὡς νόθον παντελῶς παρὰ τῶν ἀρχαίων δοκιμασθεῖσαν, ἔν τισιν ἐκκλησίαις τῆς παλαιστίνης εἰσέτι νῦν ἅπαξ ἑκάστου ἔτους ἀναγινωσκομένην ἐγνωμεν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ παρασκευῆς, ἣν εὐλαβῶς ἄγουσιν ὁ λαὸς νηστεύοντες ἐπ' ἀναμνήσει τῶν παθῶν· τὴν δὲ νῦν ὡς ἀποκάλυψιν παύλου φερομένην, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων εἶδε, πλεῖστοι μοναχῶν ἐπαινοῦσιν· ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς βασιλείας ἰσχυρίζονταί τινες ταύτην εὑρῆσθαι τὴν βίβλον· λέγουσι δὲ θείας ἐπιφανείας ἐνταῦθα χιλιάς καὶ τὴν οἰκίαν παύλου, μαρμαρίνην λάρνακα ὑπὸ γῆν εὑρεθῆναι, καὶ ἐν αὐτῇ τὴν βίβλον εἶναι· ἐρομένῳ δέ μοι περὶ τούτου, ψευδῆ ἔφησεν εἶναι κίλιξ πρεσβύτερος τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας· γεγονέναι μὲν γὰρ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἡ πολιὰ τὸν ἄνδρα ἐδείκνυεν· ἔλεγε δὲ μηδὲν τοιοῦτον ἐπίσασθαι παρ' αὐτοῖς

A leguntur Evangelia, non assurgit Episcopus: quod tamen alibi nusquam fieri, neque vidi, neque audivi. Et illic quidem, solus Archidiaconus sacrum illum codicem legit: alibi vero, Diaconi. In multis autem Ecclesiis, soli duntaxat Presbyteri. Alicubi in præcipuis festivitatibus Episcopi legunt; ut Constantinopoli primo die Paschalis festivitatis. Quadragesimam vero quæ hoc festum proxime antecedit, in qua populus jejunare solet; alii quidem sex dierum septimanis computant, ut Illyrii & Occidentales, totaque Africa & Ægyptus ac Palæstina. Alii vero B septem hebdomadas computant; ut Constantinopoli & per cunctas in circuitu provincias usque ad Phœnicen. Nonnulli è sex aut septem illis hebdomadis, tres per intervalla jejunant. Alii tres simul hebdomadas Paschale festum proxime antecedentes continuant: quidam duas tantum, ut Montanistæ. Sed neque omnes eodem tempore aut eodem modo, in Ecclesiam conveniunt. Alii enim sabbato, perinde ac dominico die, conventus agunt; ut Constantinopoli, ac fere ubique; Romæ vero & Alexandriæ, non item. In multis autem urbibus ac vicis C Ægypti, contra receptam omnium consuetudinem, die sabbati sub vesperam convenientes, jam pransi, sacra mysteria percipiunt. Precibus quoque & psalmis ac lectionibus, nec iisdem omnes, nec eodem tempore uti reperies. Sic revelationem Petri, quæ ut adulterina à veteribus repudiata est, in quibusdam Ecclesiis Palæstinæ semel quotannis legi animadvertimus: die scilicet Paraskeves, quâ populus admodum religiosè jejunat in memoriam Dominicæ passionis. Eam vero quæ nunc quasi Pauli Apostoli revelatio circumfertur, quam nullus veterum agno- D vit, plurimi ex monachis valdè commendant. Quidam autem affirmant, hujus de quo agimus Imperatoris temporibus repertum esse hunc librum. Ajunt enim apud Tarsum Ciliciæ in ædibus Pauli, arcam marmoream, Deo revelante, sub terra inventam fuisse, in qua hic liber esset reconditus. Mihi vero hac de re percontanti, falsum id esse dixit Cilix quidam, Presbyter Ecclesiæ Tarsensis: quem quidè jam grandævum esse ipsa canities indicabat. Ajebat autem se nihil ejusmodi apud ipsos gestum

comperisse: ac suspicari, ne id ab hæreticis confictum esset. Verum de hac re, ista dixisse sufficiat. Multos præterea ritus passim in urbibus & pagis reperire est, quos ob reverentiam eorum qui primitus illos invexerunt, aut eorum qui illis postea successerunt, nefas habent transgredi ii qui sunt illis ritibus innutriti. Idem quoque hominibus accidisse existimandum est in hac festivitate, cujus causâ in hunc de istis rebus sermonem sum delapsus.

A συμβαὶν θαυμάζειν τὲ, εἰ μὴ τάθε πρὸς αἱρετικῶν ἀναπέπλασαι· ἀλλὰ πρὸ μὲν τέτε τάδε· πολλὰ δ' ἂν εὕροι τις ἔθη κ) πόλεις κ) κώμας, ἅπερ αἰδοῖ τ) ἐξ ἀρχῆς πρὸς τῶν ἐκ τέτων διαδεξαμένων, ἢ τῶν τέτοις διαδεξαμένων, ἐκ ὄσιον ἐδὲ ἀνεκτὸν ἡγέονται παραβαίνειν οἱ τέτοις ἐντεταφθέντες. ταυτόν τ) τέτο πεποιθέναι χρὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ περὶ ταύτην τὴν ἑορτὴν, ἧς ἕνεκεν εἰς τὸν περὶ τέτων ἐξέπεσον λόγον.

Cap. XX.

De incremento religionis Catholicæ, & de templis idolorum penitus sublatis: & de Nili fluvii exundatione, quæ tum contigit.

DIvulsis inter se ac distractis, sicuti dictum est, aliarum opinionum sectatoribus, Ecclesia Catholica magis magisque indies crescebat: cum ad eam plurimi accederent, tum ex dissidentibus inter se hæreticis, tum præcipue ex multitudine Paganorum. Nam cum Imperator animadverteret, præteriti temporis consuetudinem, ad majorum ceremonias, & ad loca ab illis culta subditos suos pertrahere; sub ipsa Imperii sui primordia, vetuit ne quisquam ad ea loca accederet. Tandem vero multa ex iis subvertit. Ita Pagani sacris ædibus destituti, progressu temporis Ecclesias adire assuefacti sunt. Neque enim clam Gentilium more sacrificare, absque periculo licebat. Sed adversus eos qui hæc admittere ausi essent, lex erat proposita, quæ pœnam capitis & bonorum proscriptionem iis intentabat. Quo quidem tempore, ajunt Ægypti fluvium tardius solito exundare cœpisse. Indignabantur ergo Ægyptij, quòd fluvio ex more institutoque majorum sacrificare haudquaquam permitterentur. Unde Præfectus Ægypti suspicatus eos seditionem moliri, rem Imperatori significavit. Imperator autem re cognitâ, satius esse dixit, fidelem erga Deum permanere, quam fluenta Nili & frugum ex ea re ubertatem pietati anteponere. Nunquam fluat, inquit, fluvius iste, si incantamentis elici, & sacrificiis oblectari, & cruoris fluxu undas ex Divino Paradiso defluentes inquinare revera potest. Verum Nilus haud multo post

Κεφ. κ'.

Περὶ τ) θεοδοσίου τ) κατ' ἡμᾶς δόγματος, κ) καθελόντων τὸ τέλος τῶν εἰδωλικῶν νεῶν, κ) τῆς πλημμύρας τότε τοῦ νείλου τ) ποταμ).

Διασωμένων δ', ὡς εἴρη), τῶν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων, ἔτι μᾶλλον ἐπεδίδου καθόλε ἐκκλησία, προστιθεμένων αὐτῇ πλείσων ἔκ τε τῆς πρὸς σφᾶς τῶν ἑτεροδόξων διχονοίας, κ) μάλιστα τ) ἑλληνικ) πλήθες· ἐπεὶ γὰρ εἶδεν ὁ βασιλεὺς τὸ συνήθειαν τ) παρελθόντος χρόνε, ἔτι πρὸς τὸ πατρῷον σέβας, κ) τ) θρησκευομένες παρ' αὐτῶν τόπες ἕλκεσαν τὸ ὑπήκοον, ἀρξαμένε βασιλεύειν, ἐκώλυσε τέτων ἅπτεσθαι· τελθησῶν δὲ, ἐπολλὰς καθεῖλεν αὐτῶν ἐποιεῖα εὐκτηρίων οἴκων, τῷ χρόνῳ προσεθίσθησαν ταῖς ἐκκλησίαις φοιτᾶν· ἐδὲ γὰρ ἦρα ἦν ἑλληνικῶς, ἀκινδύνως ἦν· ἀλλ' ἐν ἀφαιρέσει κεφαλῆς κ) ὑσίας, νόμ) ἐκεῖτο κ) τῶν ταῦτα τολμώντων τὴν πυρείαν κυρῶν τὴν καθ' ἃ φασὶ τὸν αἰγύπτιον ποταμὸν, καλόπιν δ' καιρὸν ἤρξατο πρὸ τ) πρώτ) ἀναβαίνειν τῶν ὑδάτων· οἱ δ' αἰγύπτιοι ἐχαλέπαινον, ὅτι μὴ συγχωρεῖτο κ) τὸν πάτριον νόμον τῷ ποταμῷ θύειν. γνοὺς δ' ὁ ἔθνους ἡγεμὼν εἰς σάσιν αὐτοῦ πρᾶσκυλίσας, τάδε ἐμήνυσε· μαθὼν δ' ὁ βασιλεὺς, ἄμεινον ἔφη πρὸς τὸ θεῖον διαμένειν πιστὸν, ἢ τὰ νείλε νάματα κ) τὴν ὀπωρινὴν εὐπορίαν προλαμβάνειν τῆς εὐσεβείας· μηδὲ πολὺ ῥεύσειν ἐκεῖνον ὁ ποταμὸς, εἰ μὴ ἀληθῶς οἷός τε ἐστὶ γονιμίαν ἐπάγειν, καὶ θυσίαις χαίρειν, καὶ αἵματι ῥεύσει μιαίνειν τὰς ὑπὸ τὸ θεῖον πρᾶσσόντας ἐπιῤῥοάς· οὐκ εἰς μακρὰν δ' ὁ νείλε πολὺς ἐκχυθεὶς

ἐκχυθεὶς, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις ἐπαφῆκε τὰ ῥεύματα· ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸ τελειότατον καὶ σπανίως πληρέμβολον μέτρον ἔφθασεν, ἀδὲν δεῖν ἦπου ὑπερῴκει τὸ ὕδωρ, εἰς ἀναιδῆ φόβον ἐνέπεσον οἱ Αἰγύπτιοι καὶ δὴ ἦν, μὴ καὶ τὴν ἀλεξάνδρου πόλιν, καὶ Λιβύης μέρος ἅπαν καταπλύσῃ· ἤνικα δή φασιν, ὁ τὸν Ἕλληνισὰς ἀλεξανδρέων ἀγανακτήσας πρὸς τὸ συμβὰν ἅπαν γνώμην, ἐπιπλαγάσας καὶ ἐν τοῖς θεάτροις ἀναβοήσας, ὡς οἷα γέρων καὶ λῆρος, ἐξέρρησεν ὁ ποταμός· ἐκ τούτου δὴ πλεῖστοι Αἰγυπτίων, τὴν πατρῴαν δεισιδαιμονίαν καταγνόντες, καὶ εἰς χριστιανισμὸν μεταβάλοντο καὶ τὰ μὲν, ὡς ἐπυθόμην. A effusus, superiora quoque loca aquis suis operuit. Cumque ad summam, & quæ raro impleri solet, mensuram perveniisset, & adhuc tamen aqua intumesceret, in contrarium metum inciderunt Ægyptij. Timebantque ne urbs Alexandria, & Libyæ pars, aquis obrueretur. Tum vero ajunt Paganos qui erant Alexandriæ, molestè ferentes id quod acciderat, per jocum in theatris exclamasse, quòd Nilus tanquam senex ac delirus, eminxisset. Hanc ob causam plurimi Ægyptiorum, patriam superstitionem damnantes, ad Christianam religionem se transtulerunt. Atque hæc quidem ita gesta esse accepi.

B

Κεφ. κα'.

Περὶ ἀνευρέσεως τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ προδρόμου, καὶ ὅσα ἐν αὐτῷ ἐγένετο.

Ὑπὸ δὴ τοῦτον τὸν χρόνον διεκομίσθη εἰς κωνσταντινούπολιν ἡ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ κεφαλή, ἣν Ἡρῳδιὰς ἠτήσατο ἅμα Ἡρῴδου τοῦ τετράρχου λέγεται δὴ εὑρεθῆναι ἅμα ἀνδράσι μοναχοῖς τῆς μακεδονίου αἱρέσεως· οἱ τὰ μὲν πρῶτα ἐν ἱεροσολύμοις διέτριβον· ὕστερον δὲ εἰς κιλικίαν μετῳκίσθησαν. Ἐπὶ δὴ τῆς τοῦ ταύτης ἡγεμονίας, μαρδονίου εὐνούχου, ὃς τῆς βασιλικῆς οἰκίας μείζων ἦν ἐν ἔχων, προσέταξεν Οὐάλης εἰς κωνσταντινούπολιν αὐτὴν κομισθῆναι· οἱ μὲν δὴ ἐπὶ τοῦτο ἀποσταλέντες, ἐπιθέντες ὀχήματι δημοσίῳ ἦγον· ὡς δὲ εἰς τὸ παλαίχιον ἦκον, χωρίον δὲ τοῦτο χαλκηδόνος, ἐκεῖσε προσωτέρω βαδίζειν οὐκ ἴσχυον αἱ τὸ ὄχημα καθέλκουσαι ἡμίονοι· καὶ ταῦτα τῶν ἱπποκόμων ἐπαπειλούντων, καὶ δὴ καὶ ἐπιόχῳ χαλεπῶς τῇ μάστιγι κεντούντων· ὡς δὲ οὐδὲν ἦνυον, ἐδόκει δὴ πᾶσι καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ παράδοξον εἶναι καὶ θεῖον τὸ πρᾶγμα, ἀπέθεντο ταύτην τὴν ἱερὰν κεφαλὴν ἐν τῇ κοσιλάῳ κώμῃ· ἔτυχε δὲ ἐν γειτόνων ὄσα, καὶ μαρδονίου τούτου κλῆμα· ᾤκει δὴ τοῦτον τὸν χρόνον, ἢ τοῦ θεοῦ, ἢ αὐτοῦ δὴ προφήτου κινοῦντος, ἦκεν εἰς τόνδε τὸν κώμην θεοδόσιος ὁ βασιλεύς· βουλομένῳ τε δὴ βαπτιστοῦ τὸ λείψανον λαβεῖν, μόνην φασὶν ἀνεῖπεῖν ματρώναν· ἣ παρθένος μὲν ἦν ἱερά· εἶπεν δὲ αὐτῇ διάκονος C Sub idem tempus, translatum fuit Constantinopolim Ioannis Baptistæ caput, quod Herodias ab Herode Tetrarcha olim petierat. Inventum autem id esse dicitur apud monachos quosdam ex secta Macedonianorum: qui prius quidem Hierosolymis morati fuerant; postea vero in Ciliciam migraverant. Præcedentis autem Imperatoris temporibus, cum Mardonius Eunuchus, Præpositus Imperialis palatii rem detulisset, jusserat Valens, ut id caput Constantinopolim deportaretur. Et ii quidem qui ad hoc missi fuerant, caput illud publico vehiculo impositum transferre cœperunt. Sed cum venissent Pantichium, qui locus est in agro Chalcedonensium, multæ quæ vehiculum trahebant, ulterius progredi detrectarunt: idque licet equisones minas ipsis intentarent, & auriga flagello graviter eas cæderet. Qui cum nihil proficerent, & cunctis, ipsique adeo Imperatori ea res stupenda ac prorsus divina videretur, in vico Cosilai sacrum illud caput deposuerunt. Erat enim hic vicus in proximo, & ad supradictum Mardonium pertinebat. Porro circa hoc tempus, sive Dei sive Prophetæ ipsius impulsu, Imperator Theodosius ad eum locum perrexit. Cumque Baptistæ reliquias inde auferre vellet, sola, ut ajunt, ei restitit Matrona; quæ sacrata quidem virgo erat cæterum caput illud tanquam ministra & custos

Caput XXI.

De inventione capitis Ioannis Baptistæ & Præcursoris: & de his, quæ circa illud facta sunt.

comitabatur. Cum igitur illa omni vi- A rium nisu obstaret, Imperator nequaquam eam cogendam esse censuit: sed precibus contendebat, ut reliquias tolli permitteret. Quod cum illa vix tandem concessisset, irritum fore Imperatoris conatum arbitrata, ex eo quod Valentis temporibus acciderat; Imperator loculum in quo conditæ erant reliquiæ, purpurea veste qua indutus erat, involvens, secum detulit. Reversusque, in suburbano urbis Constantinopolitanæ, quod septimum dicitur, deposuit; amplissima illic & pulcherrimâ basilicâ in honorem Dei constructâ. Matronam vero quamvis diu multumque precatus, magnaque ei munera pollicitus esset, B nunquam eò adducere potuit, ut sententiam mutaret. Erat enim ex secta Macedonianorum. Vincentius tamen Presbyter, qui ejusdem sectæ cum Matrona erat, & pari cum illa obsequio arcam Prophetæ servabat, & juxta illam missarum solennia celebrabat, illico subsecutus est. Et cum iis, qui erant ex Ecclesia Catholica, communicavit. Tametsi, sicut Macedoniani asserunt, jurejurando interposito antea affirmasset, nunquam se ab illorum opinione recessurum: ad extremum vero palam decrevisset, ut si Baptista Imperatorem sequi vel- C let, ipse quoque absque ulla dilatione cum illo communicaret. Erat hic origine Persa. Qui Constantii temporibus, cum persecutio adversus Christianos in Perside grassaretur, arreptâ fugâ, simul cum Adda consobrino, in Romanorum ditionem venerat. Et ipse quidem clero adscriptus, ad Presbyterij gradum conscendit. Addas vero, ductâ uxore, plurimùm profuit Ecclesiæ, relicto post se filio Auxentio, viro erga Deum fidelissimo, & ergo amicos promptissimo. Qui vita integer, & literarum studiosus, & multiplici tum Gentilium, tum Ecclesiasticorum Scriptorum cognitione fuit instructus. Idem moribus civilis ac moderatus, licet Imperatori & aulicis familiaris esset, & splendidum in palatio officium gereret. Et hujus quidem viri celebris fama est, tum apud præstantissimos monachos, tum apud pios ac religiosos homines, qui notitiam ejus habuerunt. Matrona vero usque ad exitum vitæ mansit in vico Cosilai.

καὶ φύλαξ· ἀνθισαμένη δὲ παντὶ σθένει, βιάσασθαι ἐκ ἠνήσατο δεῖν· ἀλλοκολῶν δὲ, ἐδεῖτο συγχωρεῖν· ἐπεὶ δὲ μόλις εἶξεν, ἀνήνυτον εἶναι νομίσασα τῷ κραδοῦντι τὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τὸ συμβὰν ἐπὶ τῶν ἀδάλεντος χρόνων, περιλαβὼν τῇ ἀλαργίδι τὴν θήκην ἐν ᾗ ἔκειτο, ἔχων ἐπανῆλθε· καὶ περὶ τὸ ἄστυ κωνσταντινουπόλεως ἔθετο ἐν τῷ καλουμένῳ ἑβδόμῳ· μέγιστον καὶ θεῖον καλλέσαθον τῷ Θεῷ οἰκοδόμημα ἐγείρας· πολλὰ δὲ πολλάκις λιπαρήσας Ματρώναν, καὶ κεχαρισμένα ὑποσχόμενος, οὐκ ἔπεισε μεταθέσθαι τῆς δόξης· ἦν γὰρ τῆς μακεδονίου αἱρέσεως· καίτοιγε βικέντιος πρεσβύτερος, ὁμόδοξος ὢν αὐτῇ, καὶ τὴν σορὸν ἐκ προφήτου πίστις θεραπεύων, καὶ θεῖ ταύτῃ ἱερώμενος, ἐκκλέθησεν αὐτίκα, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐκοινώνησεν· ἀπώμοτο μὲν, ὡς λέγουσιν οἱ τὰ μακεδονίου φρονοῦντες, ποτε μεταθήσεσθαι τῆς αὐτῶν δόξης· τὸ δὲ τελευταῖον εἰς τὸ πρόφανὲς ὁρίσας, ὡς εἰ ἔλοιτο ὁ βαπτιστὴς ἀκολουθῆσαι τῷ βασιλεῖ, καὶ αὐτὸς κοινωνήσειν αὐτῷ, μηδὲν διαφερόμενος· ἐγνώσθη δὲ ὕστερον τὸ γνῶς· ἐπὶ δὲ τῆς κωνσταντίου βασιλείας διωγμῷ καταλαβόντος ἐν περσίδι χειμῶνος, φεύγων ἅμα ἀδδᾶ τῷ αὐτοῦ ἀνεψιῷ, εἰς ῥωμαίους ἦλθεν· ἀλλ' ὁ μὲν, κλήρου ἐγκαταλέγη, καὶ εἰς πρεσβυτέρου περιῆλθεν ἀξίαν· ἀδδᾶς δὲ γῆμας, μέγιστα τὴν ἐκκλησίαν ὠφέλησε, καὶ παῖδα καταλιπὼν αὐξέντιον, ἄνδρα θεῖ τὸ θεῖον πιστόταλον, καὶ θεῖ φίλας παιδαγωγόν· ἐμμελῆ δὲ τὸν βίον, καὶ φιλόλογον, καὶ πολυμαθῆ τῶν ἕλλησι καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συγγραφεῦσιν ἐσορημένον· μέτριον δὲ τὸ ἦθος, καίπερ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀμφὶ αὐτὸν ἐπιτήδειον, καὶ λαμπρᾶς ἐπιλιμμένον σχολείας· ἀλλὰ τάδε μὲν πολύς ἐστι λόγος ὥστε εὐδοκιμωτάτοις μοναχοῖς καὶ πανδαισίοις ἀνδράσιν, οἵπερ αὐτὸν ἐπειράθησαν· ἡ δὲ ματρώνα, μέχρι τελευτῆς ἐν τῇ κοσιλαϊκῇ κώμῃ διέτριβε

διεῖω ὃ ἱερῶς ἐπῶς μάλα ἐσωφρόνως, ἱερῶν παρθένων ἡγεμών· ὧν εἰσέτι νῦν πολλὰς ἀρετὴν ἐπυθόμην, τὸ ὑπὸ ματρώναν παιδεύσεως ἄξιον φερούσας ἦθος.

A Vixitque sancte admodum ac religiosè, sacrarum Virginum magistra: quarum pleraſque adhuc superstites esse accepi, moribus Matronæ magisterio haudquaquam indignis conversantes.

Κεφ. κϚ'.

Περὶ τοῦ δι' ἀσχόνης τελευτῆς Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νέου βασιλέως ἐν ῥώμῃ, καὶ περὶ τυραννίδος Εὐγενίου· καὶ περὶ τῆς προφητείας Ἰωάννου τοῦ ἐν Θηβαΐδι μοναχοῦ.

Καὶ ὁ μὲν Θεοδόσιος, ἐν εἰρήνῃ τὴν πρὸς ἕω διέχοντα διοικούμενον ἰθύνων, ἐν τούτοις ἐπαύδαζε, καὶ σπουδαίως μάλα τὸ θεῖον ἐθεράπευεν· ἐν τούτῳ δὲ ἀγγέλλεται Οὐαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς ἀγχόνῃ δολοφονηθεὶς· λέγεται δὲ ταύτῃ αὐτὸν καθύσαι τῶν τελούντων διὰ τῶν θαλαμηπόλων εὐνούχων, ἄλλως τέ πως τῶν εἰς τὰ βασίλεια, καὶ Ἀρβογάστην τὸν στρατηγὸν τῶν αὐτοῦ στρατευμάτων τεταγμένον· καθότι παιδαγωγοῦντα τὸν νέον εὐρὼν πρὸς τὴν ἀρχήν, καὶ πρὸς πολλὰ τῶν ἐπιτηδείων δοκούντων χαλεπαίνοντα· οἱ δὲ, αὐτὸν ἡγεῖσθαι αὐτόχειρα ἑαυτοῦ γενέσθαι, ὡς σπουδάζοντα ποιεῖν ἃ δέον ἐν τῷ ζέοντι τῆς ἡλικίας, καὶ κωλυόμενον· καὶ τότε χάριν, ἃ καταξιώσαντα ζῆν, ὅτι βασιλεύων, μὴ συγχωρεῖτο ποιεῖν ἃ βούλεται. Φασί γε μὴν τοῦτο τὸ μειράκιον εὐμορφίᾳ σώματος, καὶ, βασιλικῶν τρόπων ἀρετῇ, ὑπερφυῶς δόξαι τῆς ἡγεμονίας ἄξιον, καὶ οἷον μεγαλόψυχον, καὶ δικαιοσύνῃ ὑπερβαλέσθαι τὸν αὐτοῦ πατέρα, εἰ παρῆλθεν εἰς ἄνδρας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος ὤν, ὧδε τέθνηκεν· εὐγενὴς δέ τις ἀνὴρ ὑγιῶς διακείμενος περὶ τὸ δόγμα τῶν χριστιανῶν, ἐπεστράτευσε τῇ ἀρχῇ, καὶ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ἀμφιέννυται· ὡς δὴ δὲ πραγματικῶς ἀσφαλῶς κρατήσειν, ὑπαγόμενος λόγοις ἀνθρώπων εἰδέναι τὸ μέλλον ὑπισχνουμένων, σφαγίοις τισὶ καὶ ἱπποσκοπίαις, καὶ καταλήψει ἀστέρων· ἐσπούδαζον δὲ περὶ ταῦτα πολλοὶ τῶν ἐν τέλει ῥωμαίων, καὶ Φλαβιανὸς ὁ τότε ὕπαρχος, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, ἐς τὰ πολιτικὰ ἐχέφρων εἶναι δοκῶν· περὶ οὗ καὶ τὰ μέλλοντα ἀκριβῶς λογίζεσθαι πεπίστευται πανδαπῆς μανίας· ταύτῃ γὰρ μάλιστα τὸν εὐγενῆ ἔπεισε

Caput XXII.

De nece Imperatoris Valentiniani junioris, & de tyrannide Eugenii. Item, de prædictione Ioannis monachi in Thebaide.

AC Theodosius quidem, cum Orientis Imperium pacate gubernaret, his rebus intentus erat, & Divinum numen sedulo venerabatur. Interea vero nuntius adfertur, Imperatorem Valentinianum laqueo interiisse. Quo mortis genere per cubicularios Eunuchos extinctus fuisse dicebatur, instigantibus aulicis quibusdam, ac præcipue Arbogaste Magistro militiæ, eo quod illum in regendo Imperio, paternæ virtutis æmulatorẽ viderent; nec iis quæ ipsis placuerant acquiescentem. Alii dicunt, eum sibi ipsi manus intulisse, propterea quod cum in ætatis fervore, quædam præter jus & æquum aggrederetur, próximi ipsum prohiberent: atque idcirco eum ulterius vivere noluisse, quod cum Imperator esset, ea quæ volebat agere nequaquam permitteretur. Fertur porro hunc adolescentem, ob decorem corporis, & ob regiam indolem ac virtutem, Imperio dignissimum exstitisse; & magnitudine animi ac justitia patrem ab illo potuisse superari, si ad virilem ætatem pervenire ei licuisset. Atque hic quidem, cum ejusmodi esset, tali exitu periit. Eugenius autem quidam, haud sincero animo erga religionem Christianorum affectus, Imperium invasit, ejusque insignia sibi assumpsit. Sperabat autem se principatum firmiter retenturum, inductus verbis quorundam hominum, qui se futura nosse jactabant, ex victimis quibusdam, extorumque inspectione, & observatione siderum. Cui superstitioni addicti erant eo tempore, tum alii plures ex Proceribus Romanorum, tum Flavianus Præfectus Prætorio, vir eximius, & in republica gerenda prudentissimus; & qui insuper omnium divinandi artium peritus, res futuras certissime prænoscere putabatur. Hac enim ratione præcipue Eugenium impulit,

ut bellum pararet, Imperium fato ei A destinatum esse affirmans, commissoque prælio victoriam ei cessuram, & mutationem religionis Christianorum secuturam. Et Eugenius quidem hujusmodi spe delusus, ingentem exercitum collegit: & præruptas fauces Italiæ objectas, quas Romani Alpes Iulias vocant, valido præsidio occupavit; quippe quæ altissimis ac præruptis utrinque montibus munitæ, unum duntaxat transitum in angustiis præbeant. Theodosius vero, sollicitus quisnam exitus belli adversus Eugenium futurus esset, & utrum ultro illum aggredi, an potius venientem expectare oporteret; consilium ea de re Joannis monachi in Thebaide degentis expetere constituit: quem ob futurarum rerum scientiam celeberrimum tunc temporis fuisse, supra commemoravi. Eutropium igitur unum ex Eunuchis palatij, sibi fidelissimum, in Ægyptum mittit, ut si fieri possit eum adducat; sin minus, saltem eo discat, quid agendum sint: Is cum ad Joannem venisset, persuadere ei non potuit, ut ad Imperatorem accederet. Sed reversus, nuntiavit Theodosio, Ioannem dixisse, quod victoriam ex bello relaturus esset, extinctoque tyranno, post victoriam in Italia ipsum esse morituru. Quorum utrumque vere dictum fuisse, exitus comprobavit.

εἰς πόλεμον παρασκευάσαθαι, μοιρίδιον εἶναι αὐτῷ τὴν βασιλείαν ἰσχυρίζόμενον, καὶ νίκην ἐπὶ τῇ μάχει συμβήσεσθαι, καὶ μεταβολὴν τῆς χριστιανῶν θρησκείας· καὶ εὐχομένῳ μὲν ταῦταις ταῖς ἐλπίσι βεκολεύμενον, πλείσην ἀγειρεσθαλιὰν, καὶ τὰς πρὸς τῇ ἰταλίᾳ πύλας, ἃς οἱ ῥωμαῖοι ἰουλίας ἄλπεις καλοῦσι, πρὸς καταλαβὼν ἐφρούρει, ὡς ἐν στενῷ μίαν πάροδον ἐχούσας, ἐκαλέρωθεν περιφαγμένας ἀπορρῶξι καὶ ὑψηλοτάτοις ὄρεσι· θεοδόσιος δὲ διανοούμενος, πῇ ἄρα τὴν ἔκβασιν ἕξει ὁ πρὸς αὐτὸν πόλεμος, καὶ πότερον ἐπ' αὐτὸν B χωρεῖν δεῖ, ἢ ἐπιόντα περιμένειν, ἔγνωκε περὶ τούτου συμβάλλῳ χρήσασθαι Ἰωάννῃ τῷ ἐν θηβαΐδι μοναχῷ· ὃν ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρήκαμεν, ἐπιφανέστατον τηνικάδε γνώμας ἐπὶ γνώσει τῶν ἐσομένων· ἐς ἐυτρόπιον, ὃς πιστὸς ἦν αὐτῷ τὰ ἐν τοῖς βασιλείοις εὐνέχων, πέμπουσιν εἰς αἴγυπτον, εἰ μὲν δυνατὸν, ἄξοντα αὐτὸν· εἰ δὲ μὴ, παιδήσασθαι, τὸ πρακτέον μαθεῖν· καὶ ὁ μὲν εἰς Ἰωάννου ἀφικόμενος, οὐκ ἔπεισε τὸν βασιλέα ἐλθεῖν· ἐπανελθὼν δὲ, ἠγγέλλειπεῖν, αὐτὸν νικήσειν τὸν πόλεμον, καθελόντα τὸν τύραννον, καὶ τῷ νίκην ἐν ἰταλίᾳ μεC λλάξαι τὸν βίον· ἀμφότερα δ' ἀληθῆ τὸ τέλος ἔδειξεν.

Caput XXIII.

De exactione tributorum, & de statuis Imperialibus Antiochiæ dejectis, & de legatione Archiepiscopi Flaviani.

INter hæc ob imminentis belli necessitatem, Magistratibus quibus id curæ erat, è re publica visum est, ut tributa solitò graviora à Provincialibus exigerentur. Hanc ob causam ad seditionem concitatus Antiochenorum populus, statuas Imperatoris atque uxoris ejus dejecit, & fune injecto per urbem traxit, contumeliosa insuper verba adjiciens, sicut à multitudine exacerbata fieri solet. Porro cum Imperator multos Antiochenorum interficere ob id vellet, ad solum ejus rei rumorem plebs obstupefacta est. Iamque sedato furore, ipsos facti pœnitebat: & quasi mala quæ nuntiabãtur jam adessent, gemebant omnes

Κεφ. κγ'.

Περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων, καὶ τῶν καθαιρεθέντων ἐν Ἀντιοχείᾳ βασιλικῶν ἀνδριάντων, καὶ τῆς τοῦ ἀρχιερέως φιλαυανθρωπείας.

ΕΝ τούτῳ δὲ διὰ τὴν χρείαν τοῦ πολέμου, ἔδοξε τοῖς ἄρχουσιν οἷς τοῦτο μέλει, πλέον τι τῶν εἰωθότων φόρων εἰσπράξασθαι· οὐ συνελεῖς· ἐπὶ τούτῳ δὲ σασάσας ὁ τῆς D συρίας τῶν ἀντιοχέων δῆμος, οὐ μόνον βασιλέως ἀνδριάντας καθεῖλε, καὶ τοῦ αὐτοῦ γαμετῆς καὶ σχοινίῳ περισάψας, εἵλκεν, οἷας εἰκὸς ὑπὸ χαλεπαινούσης πλήθους, ὑβριστικὰς ἀφιεὶς φωνάς· ἐπεὶ δὲ πολλὰς ἀντιοχέων διαφθεῖραι διενοεῖτο, καὶ πρὸς μόνην τὴν φήμην καλεπλάγη τὸ πλῆθος· καὶ παυσάμενοι μαίνεσθαι, μεμελεθηκότες· καὶ ὡς ἐπὶ παροῦσι τοῖς ἀγγελλομένοις κακοῖς, ἐσενόν τε καὶ

ἐδάκρυον, καὶ τὸν θεὸν ἱκέτευον προφῦναι τῷ
χρεμέτῳ τὴν ὀργὴν, μελῳδίαις τισὶν ὀλο-
φυρμικῶς πρὸς τὰς λιτὰς κεχρημένοι· ἡνίκα
δὴ καὶ Φλαβιανὸς ὁ ἀντιοχέων ἐπίσκοπος,
πρεσβεύομενος ὑπὲρ τῶν πολιτῶν, ἔτι τοῦ
βασιλέως χαλεπαίνοντος, πέπεικε δὴ
καὶ τὴν βασιλικὴν τράπεζαν ἄδειν εἰωθό-
τας νέους, τὰς ἐν ταῖς λιταῖς τῶν ἀντιοχέων
ψαλμῳδίας εἰπεῖν· ἐφ' ᾧ λέγεται φιλανθρω-
πίᾳ διαχυθέντα τὸν βασιλέα, κραθῆναι τῷ
ἐλέῳ, καὶ αὐτίκα τὴν ὀργὴν ἐκβαλεῖν, καὶ
πεισαντα πρὸς τὴν πόλιν, δάκρυσι βρέξαν-
τα τὴν φιάλην, ἣν ἔτυχε κατέχων· φασὶ δὴ
τῆς φθασάσης νυκτὸς μεθ' ἣν εὐθὺς ἐπηγο-
μένης ἡμέρας ἡ στάσις ἐκινήθη, φάσμα γυναι-
κὸς θεαθῆναι, μεγέθει ἐξαίσιον καὶ θέᾳ φο-
βερὸν, μεσαρσίου τε διατέχον ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς
τῆς πόλεως, τὸν ἀέρα μαστίζειν ὑπὸ μάστιγι
δυσήχῳ, οἵαις εἰς θυμὸν προκαλεῖται τοὺς
θῆρας οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα θέατρα πονοῦντες·
ὕπως δὲ ἀλάστωρ δαίμων ἐπιβουλὴν τὴν στάσιν
ἐκίνησεν· ἐπηκολούθησε δ' ἂν καὶ φόνος πολὺς,
εἰ μὴ τὴν ὀργὴν κατέπαυσεν ὁ βασιλεὺς, τὴν
ἱερατικὴν ὑπὸ εὐσεβείας ἱκεσίαν αἰδεσθείς.

A ac lugebant, Deumque precabantur, ut Imperatoris animum placaret, canticis quibusdam lugubribus ad eam supplicationem utentes. Quo quidem tempore Flavianus Antiochensis Episcopus, pro civibus suis legatione fungens, cum Imperator adhuc indignatione percitus esset, persuasit adolescentibus, qui ad Imperatoris mensam canere solebant, ut cantica quibus Antiocheni in supplicationibus suis utebantur, cantarent. Quo facto Imperator in clementiam flexus, & miseratione superatus, iram protinus abjecisse dicitur, & cum Antio-
B chensibus in gratiam rediisse, perfuso lachrymis poculo quod tum forte in manibus habebat. Cæterum ajunt, nocte illa quæ diem quo seditio facta est, præcessit, spectrum quoddam muliebre visum esse, magnitudine incredibili, & aspectu terribile: quod sublime per plateas urbis discurrens, aërem cæderet flagello quodam horrisono: cujusmodi flagris bestias ad furorem concitare solent ii, qui ejusmodi spectaculis operam suam locant. Ita exitiosus quidam dæmon hanc seditionem insidiose conflavit. At profecto ingens cædes consecuta esset, nisi Imperator iram suam repressisset, sacerdotis intercessionem pro pie-
C tate sua reveritus.

Κεφ. κδ'.

Περὶ τῆς Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως κατὰ τὸν ἐυγένιον νίκης.

Ἐπεὶ δὲ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον αὐτῷ ἠτοίμαστο, ἀναγορεύει βασιλέα ὀνώριον τὸν νεώτερον υἱόν· ἀρκάδιον γὰρ ἤδη χειροτονήσας ἦν ἄμφω δὲ ὄντων ἐν κωνσταντινουπόλει καταλιπών, αὐτὸς σὺν ταῖς στρατιαῖς δύτο τῆς ἑῴας ἐπὶ τὴν πρὸς δύσιν ἀγομένην ἠπείγετο· συνεπήλατο δὲ αὐτῷ καὶ πλῆθος συμμάχων, τῶν περὶ τὸν ἴστρον βαρβάρων· λέγεται δὲ τότε τῆς κωνσταντινουπόλεως ἑπτὰ μιλίῳ γνόμενος, πρὸς τῷ ἑβδόμῳ μιλίῳ γνόμενος, προσευξάμενος τῷ θεῷ ἐν τῇ ἐνθάδε ἐκκλησίᾳ, ἣν ἐπὶ τιμῇ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἐδείματο· αἰτήσαί τε αἰσίαν αὐτῷ καὶ τῇ στρατιᾷ καὶ ῥωμαίοις ἅπασι γνόφεσθαι τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου, καὶ σύμμαχον αὐτῷ ἐπικαλέσασθαι τὸν βαπτιστήν·

Caput XXIV.

De victoria, quam Imperator Theodosius de Eugenio reportavit.

Porro cum omnia quæ ad bellum necessaria erant, abunde comparasset, filium natu minorem Honorium, Augustum nuncupavit. Arcadium enim jam antea Augustum renuntiaverat.
D Utroque autem relicto Constantinopoli, ipse cum copiis ex Orientis partibus profectus, ad Occidentalis Imperii Provincias propere contendit. Sequebatur illum ingens turba auxiliarium, ex Barbaris qui circa Danubium habitabant. Cum autem egressus Constantinopoli, ad septimum milliare pervenisset, Deum illic orâsse dicitur in Ecclesia, quam in honorem Ioannis Baptistæ construxerat: utque faustus ac felix sibi & exercitui & Romanis omnibus belli exitus contingeret, postulasse, & Baptistam sibi auxiliatorem invocasse.

Hæc precatus, in Italiam iter fecit. Cumque ad Alpes venisset, primas stationes occupat. Et cum transitus verticem prætergressus, jam in descensu esset, campum equitibus ac peditibus oppletum videt; nec procul multos hostium à tergo in montis cacumine interim subsistentes. Cum igitur primi transgressi, cum hostibus in campo manum conseruissent, acris & anceps exstitit pugna. Porro cum exercitus adhuc progrederetur, animadvertens Imperator, humana quidem ope suos nullatenus servari posse, tametsi maxime vellent, incumbentibus à tergo iis qui verticem occupaverant; pronus humi abjectus orare cœpit cum lachrymis. Statimque Deus precibus ejus annuit, sicut eventu ipso comprobatum est. Nam rectores eorum qui montis verticem tenebant, missis ad illum nuntiis, se ad illius partes transituros esse polliciti sunt, si honoratiorem gradum apud illum habituri essent. Tum vero Imperator, cum chartam & atramentum quæsitum non reperisset, acceptis tabulis quas quidam ex adstantibus forte gerebat, honoratæ & convenientis ipsis militiæ præscripsit gradum, quem apud se essent habituri, si promissa implevissent. Atque hi quidem istiusmodi conditionibus Imperatori sese adjunxerunt. Cæterum cum neutra pars adhuc cederet, sed æquo Marte utrinque acriter pugnaretur, ventus ingens & qualem antea nunquam fuisse novimus, ex adverso in hostes irruens, eorum ordines disturbavit: tela vero & jacula, quæ in Romanos conjecta erant, perinde ac si solidis corporibus illisa essent, in ipsa jaculantium corpora retorsit. Scuta denique ex eorum manibus abrepta, cum sordibus ac pulvere in ipsos contorsit. Itaque armis nudati, alii quidem statim trucidati sunt: alii vero ad modicum tempus fugâ elapsi, haud multo post capti fuere. Eugenius autem ad pedes Imperatoris provolutus, ut vita ipsi concederetur orabat; Sed dum supplicaret, à quodam ex militibus capite truncatus est. Arbogastes vero, post prælium fugiens, sua se manu interemit. Porro eo ipso tempore, quo pugna committebatur, ajunt dæmoniacum quendam in templo Dei quod erat in Septimo, in quo Imperator

ταῦτα δὲ προσδοξάμενος, εἰς Ἰταλίαν A
ἀφίκετο· καὶ προσβαλὼν ταῖς ἄλπεσι, τὰς
λητὰς πρώτας φυλακὰς καταμείψας δὲ
τῆς παρόδου τὸ ἄκρον, ὡς πρὸς τῇ καθόδῳ
ἐγένετο, εἶδε τὸ πεδίον πλῆρες ἱππέων καὶ
πεζῶν· ὧν ἄπωθεν ὄντες πολλοὶ
τῶν πολεμίων ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους τέως
ἠρεμοῦντας· ἐπεὶ δὲ οἱ πρῶτοι παρελθόν-
τες συνεμίσγοντο τοῖς ἐν τῷ πεδίῳ, μάχη
καρτερὰ καὶ ἀμφήριστος ἐκινήθη· ἐπὶ πλεῖ-
στης τε φαλάγγος, λογισάμενος ὅτι οὐκ ἦκεν εἰς
ἀνθρώπων δύναμιν, καὶ βελτίους μὲν B
δυνατὸν σώζεσθαι, ἐπιλιπαρούντων τῶν ἀπὸ
τοῦ νότου τὴν ἀκρώρειαν καταλαβόντων,
πρηνὴς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πεσὼν, πύκνα
δ' ἀκρύων· καὶ ὁ Θεὸς αὐτίκα ἐπήκουσεν, ὡς
τὸ ἀποβὰν ἔδειξε· πέμψαντες γὰρ πινας,
συμμάχους σφᾶς ἔσεσθαι προσηγγείλαν οἱ
ἡγεμόνες τῶν προκαθημένων τὴν ἄκραν, εἰ
μέλλοιεν ἐν τιμῇ παρ' αὐτοῖς εἶναι· ἐπεὶ δὲ
χάρτου καὶ μέλανος ἐπιζητήσας οὐχ εὗρε,
δέλτον δὲ λαβὼν ἣν ἔτυχέ τις τῶν παρεσ-
τώτων ἔχων, ἐνέγραψεν αὐτοῖς ἐπισήμου ἀξί-
ας στρατιᾶς τάξιν, ἣν ἔξουσι παρ' αὐτῷ C
τιμὴν ὑποσχόμενοι πληρώσειν· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ
τούτοις τῷ βασιλεῖ προσεχώρησαν· μήπω
δὲ παντέρυ μέρους κλίνοντος, ἀλλ' ἔτι τοῦ
πεδίου μάχης ἐκατέρωθεν ἰσαζούσης, ἀντι-
πρόσωπος τοῖς ἐναντίοις ἐμπίπτει ἀνεμος
ἐξαίσιος, ᾗ οἷον ἔπω προτέρου ἱστορήσα-
μεν, διέλυσε τὰς τῶν πολεμίων τάξεις·
βέλη δὲ καὶ ἀκόντια τῶν ῥωμαίων ἐμπο-
μενα, ὡς ἀνδριάντοις προσβάλλοντα, εἰς
τὰ τῶν ἀκοντιζόντων ἀνέστρεφε σώματα·
καὶ τὰς ἀσπίδας ἐξαρπάζων τῶν χειρῶν,
σὺν φορυτῷ καὶ κονιορτῷ καθ' αὐτῶν ἐκύ-
λιε· γυμνωθέντες δὲ τῶν ὅπλων, οἱ μὲν πλείους D
αὐτίκα διεφθάρησαν οἱ δὲ πρὸς ὀλίγον φυγῇ
διασωθέντες, μετὰ πολὺ ἥλωσαν· εὐχόμε-
νος δέ, προσφαμοῦν τοῖς ποσὶ τοῦ βασιλέως,
ἐδεῖτο σώζεσθαι· ἐν ᾧ δὲ ἱκέτευε, πρός τινος
στρατιωτῶν τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη· ὁ δὲ φο-
νεὺς ἐκ φεύγων μὴ τὴν μάχην, αὐτὸς χεὶρ ἑαυτοῦ
γέγονε· λέγεται δὲ καθ' ὃν καιρὸν ἔστε πο-
λεμος συνεκροτεῖτο, ὡς ἐν τῷ νεῷ τοῦ Θεοῦ τοῦ
ἐν τῷ ἑβδόμῳ, ὃ προσηύξατο ὁ βασιλεὺς

ἀξιῶν, δαιμονῶν τὴς ἀναρπασθεὶς μετάρσιον, τὸν βαπτιστὴν Ἰωάννην ἐλοιδορεῖτο, καὶ ὡς τῆς κεφαλῆς ἀποτμηθέντα ὠνείδιζε, καὶ ἀνεβόα· σύ με νικᾷς, ἐν τῇ ἐμῇ στρατιᾷ ἐπιβουλεύεις· οἱ δὲ παρόντες, ὡς εἰκὸς, πολλῆς ὄσης περὶ τὸ πόλεμον ἀσυδῆς νεώτερόν τι ἀκούειν καὶ λέγειν, καταπλαγέντες ἀνεγράψαντο τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν γραῦς τὰ περὶ τὸν πόλεμον οὐκ εἰς μακρὰν ἔγνωσαν παρὰ τῶν κοινωνησάντων τῇ μάχῃ· καὶ τὰ μὲν ὧδε γραῦς λόγου.

A ad bellum proficiscens preces fuderat, à dæmone sublimem raptum Ioanni Baptistæ conviciatum esse, eumque tanquam capite truncatum, probris appetiisse, ita vociferando: Tu me vincis, & exercitui meo insidiaris. Hi vero qui aderant, cum, ut credibile est, ingens omnium studium esset de hoc bello, ut aliquid novi audirent ac dicerent, obstupefacti diem in charta perscripserunt; eoque ipso die prælium factum esse, haud multo post ex iis qui prælio interfuerant, didicerunt. Atque hæc quidem in hunc modum gesta esse dicuntur.

B

Κεφ. κε'.

Περὶ τῆς πρὸς βασιλέα Θεοδόσιον τοῦ ἁγίου ἀμβροσίου παῤῥησίας, καὶ τῆς φιλοτιμίας ἐν Θεσσαλονίκῃ· καὶ διήγησις τῶν ἁγιωτάτου ἱερέως κατορθωμάτων.

Μετὰ δὲ τὴν εὐγλωττίαν καθαίρεσιν, ἀφικόμενος εἰς μεδιόλανον ὁ βασιλεὺς, ἔσπευδεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εὐξόμενος· ὡς δὲ πρὸς ταῖς θύραις ἐγένετο, ὑπήντα ἀμβρόσιος ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος· καὶ λαβόμενος τῆς ἁλουργίδος ἐπὶ πολλῶν πλήθους, ἐπέσχες, ἔφη· ἀνδρὶ γὰρ ἐπὶ ἁμαρτίαις βεβήλῳ, καὶ τὰς χεῖρας ἡμαγμένας οὐκ ἐν δίκῃ ἔχοντι, ἀθέμιτον πρὸ μετανοίας, τῆς τε ἱερᾶς ἐπιβαίνειν αὐλῆς, ἢ μυστηρίων θείων κοινωνεῖν· ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας τὸν ἱερέα τῆς παῤῥησίας, σύννους γεγονὼς, ὑπέστρεφεν, ὑπὸ τῆς μελαγχολίας κεντούμενος· ἦν δὲ τῆς ἁμαρτίας πρόφασις τοιάδε· βυθερίχῳ δὲ ἡγεμόνι τότε τῶν παρ' ἰλλυριοῖς στρατιωτῶν ἡνίοχος τὸν οἰνοχόον αἰσχρῶς ἰδὼν, ἐπείρασε· καὶ συλληφθεὶς, ἐν φρουρᾷ ἦν· ἐπισήμου δὲ ἱπποδρομίας ἐπιτελεῖσθαι μελλούσης, ὡς ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀγωνίαν ὁ θεσσαλονικέων δῆμος ἐζήτει ἀφίεσθαι· ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυεν, εἰς χαλεπὴν κατέστασιν καὶ τελευτῶν, τὸν βυθερίχαν ἀνεῖλε· ἐπεὶ τάδε ἐμηνύθη, εἰς ἄμετρον ὀργὴν ἐμπεσὼν ὁ βασιλεὺς, ῥητὸν τῶν συγχαιρόντων ἀριθμὸν ἀναιρεθῆναι προσέταξεν· ἐντεῦθεν δὲ πολλῶν ἀδίκων ἐνεπλήσθη φόνων ἡ πόλις· ξένοι τε γὰρ αὐτίκα προσπλεύσαντες, καὶ ἐξ ὁδοῦ ἀφικόμενοι,

Caput XXV.

De Beati Ambrosii in loquendo libertate, quâ usus est erga Imperatorem Theodosium: & de cæde Thessalonicensium. Item de aliis rebus à sancto illo viro præclare gestis.

Post Eugenij necem, Imperator Mediolanum ingressus, orandi causâ ad Ecclesiam processit. Cumque ad fores venisset, occurrit ei Ambrosius civitatis Episcopus. Et apprehensa ejus purpura coram omni multitudine: siste gradum, inquit. Homini enim ob delicta profano, & manus injustâ cæde pollutas gerenti, ante pœnitentiam actam sacrum limen intrare non licet, nec ad sacrorum mysteriorum communionem accedere. Tum vero Imperator, sacerdotis libertatem admiratus, ad se rediit, & pœnitentiæ stimulis compunctus abscessit. Peccati vero hæc fuerat occasio. Butherici eo tempore Magistri militum per Illyricum pincernam, auriga amore ejus captus, de stupro sollicitaverat; eamque ob causam comprehensus, in custodia tenebatur. Cum autem nobile equorum certamen in Circo edendum esset, populus Thessalonicensis postulavit, ut is tanquam ad illud certamen necessarius dimitteretur. Sed cum nihil proficeret, gravissimam seditionem commovit: ac postremo Buthericum ipsum interfecit. Eâ re nuntiatâ, Imperator incredibili irâ succensus, certum numerum eorum qui obvij fierent obtruncari præcepit. Hac occasione civitas, multorum Innocentum sanguine completa est. Etenim peregrini, qui recens eo appulerant vel terrestri itinere advenerant,

C

D

præter expectationem statim comprehensi sunt. Multaque tum acciderunt miseratione digna, inter quæ & istud. mercator quidam pro duobus filiis qui comprehensi fuerant, semetipsum offerens, rogabat, ut ipse quidem necaretur, filii vero abirent incolumes. Et pro hujus beneficij mercede, quidquid habebat auri, militibus pollicebatur. Illi calamitatem hominis miserati, pro altero ex filiis quem vellet, supplicationem ejus admiserunt. Utrumque vero dimittere, haudquaquam sibi tutum fore dixerunt, eo quod numerus deficeret. Verum pater cum ambos aspiceret, flens ac gemens, neutrum ex duobus eximere valuit. Sed dubius ancepsque animi quoad interficerentur permansit, utriusque amore ex æquo flagrans. Præterea famulum quendam frugi, pro domino suo, qui tum ad mortem ducebatur, libenti animo occisum esse accepi. Horum igitur malorum, & aliorum complurium, quæ tum, ut verisimile est, acciderunt, causam Imperatori adscribens Ambrosius, eum ab aditu Ecclesiæ repulit, & à communione removit. Imperator vero peccatum suum publice in Ecclesia confessus est: & toto illo temporis spatio, quod ipsi ad pœnitentiam præstitutum fuerat, tanquam qui in luctu esset, Imperiali cultu minime est usus. Quin etiam legem tulit, ut qui principis jussionibus obsequuntur, in triceſimum usque diem differrent supplicia eorum qui capite damnati essent. Eo scilicet consilio, ut interjecti temporis spatium Imperatoris iram leniret, & imminuto jam furore, locus miserationi ac pœnitentiæ relinqueretur. Porro Ambrosius iste, multa quoque alia gessit, sacerdotali officio digna, quæ, ut verisimile est, solis eorum locorum incolis nota sunt. Inter egregia autem ejus facinora, istud quoque auditione accepi. Moris erat, ut Imperatores intra conscepta altaris in Ecclesia consisterent, honoris causâ à populi multitudine separati. Quod ex assentatione, vel ex disciplinæ corruptione profectum esse Ambrosius animadvertens, locum Imperatori in Ecclesia assignavit ante cancellos altaris: ita ut Imperator quidem plebem: ipsum vero Imperatorem sacerdotes in Ecclesia præcederent. Hanc egregiam ordinationem

ἀδοκήτως ἤλωσαν· καὶ πάθη ἐλεεινὰ συμβῆ, ἐν οἷς καὶ τόδε· ἔμπορος ἀντὶ δύο παίδων αὐτὸς συλληφθέντων, προσαγαγὼν ἑαυτὸν, ἀποθανεῖν ἐδέετο· σῶν δὲ, σώζεσθαι καὶ μισθὸν τούτου χρυσίον ὅσον εἶχε προῖκα τοῖς στρατιώταις· οἱ δὲ, τὸν ἄνθρωπον τῆς συμφορᾶς ἐλεήσαντες, ἀντὶ ἑνὸς ὃν ἂν ἕλοιτο τῶν υἱέων, τοῦτο ἱκεσίαν προσίενται· σῶν δὲ δύο ἀφιᾶσιν ὡς ἐπιλείποντος τοῦ ἀριθμοῦ, ὃν ἀνδρῶν σφίσιν ἔφασαν· εἰς ἀμφοτέρους δὲ βλέπων ὁ πατὴρ, ὀλοφυρόμενός τε καὶ κλαίων, ἀδιέξετο τὴν αἵρεσιν ποιεῖσθαι· ἀλλ' ἀπορῶν εἰσότε τεθνήκασι διετέλεσεν, ἑκατέρου τοῦ φίλτρου ἐπίσης νικῶντος· καὶ οἰκέτου δὲ ἀγαθοῦ ἐπυθόμην τότε, ἀνὰ δεσπότου ἀγομένου πρὸς τὴν σφαγὴν, ἀναιρεθῆναι προθύμως· τοιούτων δὲ καὶ ἑτέρων, ὡς εἰκὸς, συμπεσόντων κακῶν, ἐπαιτιώμενος Ἀμβρόσιος τὸν βασιλέα, τῆς ἐκκλησίας εἶργε, καὶ ἀκοινώνητον ἐποίει· δημοσίᾳ δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὡμολόγησε· καὶ πάντα τὸν ὁρισθέντα αὐτῷ χρόνον εἰς μετάνοιαν, οὐδὲ γε πενθῶν, βασιλικῷ κόσμῳ οὐκ ἐχρήσατο· καὶ νόμον προσέταξε, σὺν διακοσμήσει τοῖς τοῦ βασιλέως προστάγμασιν, εἰς τριακοστὴν ἡμέραν ἀναβάλλεσθαι τὴν πυρὰν τῷ ἐπὶ θανάτῳ καταδικασθέντων· ὥστε καὶ τὸν ἐν μέσῳ χρόνον, μαλάττειν τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν, καὶ τοῦ θυμοῦ παρακμάζοντος, ἐλέῳ καὶ μεταμελείᾳ δρᾶσθαι χώραν· Ἀμβροσίῳ δ' τούτῳ, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα καλῶς θαι ἄξια ἱερωσύνης, ἃ μόνοις ἐπιχωρίοις καὶ τὸ εἰκὸς ἔγνωσται· τῷ δὲ ἐπισημοτάτων αὐτοῦ ἔργων, καὶ τοῦτο ἐπυθόμην· ἔθος ἦν τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ἱερείῳ ἐκκλησιάζειν, κατ' ἀξίαν τοῦ ὄχλου τοῦ λαοῦ κεχωρισμένου· κολακείαν δὲ ἢ ἀταξίας εἶναι τοῦτο συνιδὼν, τόπον θεῖναι βασιλέως ἐν ἐκκλησίᾳ τέταχε, τοῦ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἱερατείου· ὥστε τὸν μὲν λαὸν τὸν κατὰ τὴν προεδρίαν ἔχειν· αὐτὸν δὲ τοὺς ἱερεῖς προκαθῆσθαι· ταύτην δὲ τὴν διάταξιν ἐπήνεσε Θεοδόσιος

Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον ταῦτα ἐκράτησαν· κἀγὼ ἐξ ἐκείνου νυνὶ φυλαττομένην ὁρῶμεν. τοῦτο δὲ ἀνδρὸς καὶ τόδε τὸ ἔργον ἀξιομνημόνευτον συνάψαι τῇ γραφῇ, ἀναγκαῖον εἶναί μοι δοκεῖ. ἕλλην τις τῶν ἐν τέλει, τὸν γραμματικὸν ἐλοιδόρει, καὶ ἐκ πατρὸς ἀνάξιον ἀπεκάλει· καὶ γραφὴν ἐπὶ τούτοις ὑπομένας καταδικάσθη θανεῖν· ἀγομένῳ δὲ αὐτῷ ἐπὶ τιμωρίᾳ, ἦκεν Ἀμβρόσιος εἰς τὰ βασίλεια, καὶ αὐτὸς δεησόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ τῶν αὐτῷ ἐπιβουλευόντων ἀχολουμένος γραπανὲ καὶ θέαν κυνηγίων, οἵας εἰώθασιν οἱ βασιλεῖς ἐπιτελεῖν, τερπωλῆς ἰδίας χάριν, ἀ δημοσίας, μηδενός τε τῶν ἐπὶ ταῖς βασιλικαῖς πύλαις τεταγμένων μηνύοντος, ὡς ἀκαιρὲ ὄντος, ὑπεχώρησεν· ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὴν πύλην ἧ σὺν θήρας εἰσῆγον, ἔλαθε καὶ συνεισελθὼν τοῖς κυνηγοῖς, ἀ θατέρου καθυφῆκεν, ἀδεῶς γραμματικὸν καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἀκολούθων εἶχεν, εἰ μὴ βασιλικὰ σημεῖον ὑφόντα βασιλέως ἐξέπασεν, τὸν ἐπὶ θανάτῳ ἀγόμενον ἐλευθερῶσαν· ἀ μὲν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν φυλακὴν τῶν νόμων τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν, σπουδαίως ἄγαν ἐχόμενος· ἐκ πολλῶν δὲ τῶν αὐτῷ κατορθωμένων, τάδε μοι εἰρήσθω, εἰς ἀπόδειξιν ἧς εἶχε διὰ Θεὸν πρὸς σὺν παῤῥησίας.

A Imperator Theodosius comprobavit, & successores ejus postea confirmarunt; atque ex eo tempore in hunc usque diem observati eam videmus. Ejusdem viri istud quoque memorabile facinus huic operi inserere, necessarium duxi. Quidam religione Paganus, sed dignitate conspicuus, Gratianum conviciis laceraverat, & patre indignum appellaverat, ob idque in judicium vocatus, capitali sententia damnatus fuerat. Qui cum ad supplicium duceretur, Ambrosius pro illo intercessurus ad palatium perrexit. Sed cum Gratianus studio B atque impulsu eorum qui ipsi insidiabantur, spectaculo venationum sese oblectaret, cujusmodi ab Imperatoribus edi solent, privatæ, non autem publicæ voluptatis causâ; nec ullus eorum qui ad palatii fores constituti erant, adventum ejus Imperatori nuntiaret, utpote intempestivum, discessit. Cumque venisset ad portam per quam bestiæ inducebantur, latenter unà cum venatoribus introgessus est: nec prius remisit, nec Gratiani & aulicorum ejus obsecrationibus cessit, quam extortâ ab Imperatore indulgentiâ, qua morti addictus liberaretur. Idem porro in observandis legibus Ecclesiasticis, & in clericorum suorum disciplina diligentissimus C fuit. Atque ex multis quæ ab eo sunt præclare gesta, hæc breviter à me dicta sint, ad declarandam ejus libertatem, qua erga Imperatores propter Deum est usus.

Κεφ. κς'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Δονάτου ἐπισκόπου Εὐρωίας, καὶ τοῦ Σκυθῶν ἀρχιερέως.

Caput XXVI.

De sancto Donato Euroeæ Episcopo, & de Theotimo Scytharum Antistite.

ΚΑΤὰ τοῦτον δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐν ἐπισκόποις διέπρεπον, ὡς Δονάτου τοῦ Εὐρωίας τῆς ἠπείρου· ᾧ δὴ πολλά τε καὶ ἄλλα τεθαυμαλεργῆσθαι μαρτυροῦσιν οἱ ἐπιχώριοι μάλιστα δὲ τὰ περὶ ἀναίρεσιν δράκοντος, ὃς περὶ τὰς καλουμένας χαμαιγεφύρας περὶ τὴν λεωφόρον ἐφώλευε, καὶ βόθρα, καὶ αὐλὰς καὶ βόας, ἵππους τε καὶ ἀνθρώπους ἥρπαζεν· ἀ γὰρ ξίφος ἢ δόρυ φέρων, οὐδὲ ἄλλο τι βέλος ἔχων, ἐπὶ τοῦτο τὸ θηρίον ἦλθεν· ἀλλ' ὡς ἤσθετο, καὶ τὴν κεφαλὴν

D EOdem tempore in diversis orbis partibus multi inter Episcopos enituerunt. Ex his fuit Donatus, Euroeæ in Epiro Episcopus: quem cum alia multa admirabilia perpetrasse, ejus loci incolæ testantur; tum illud præcipue quod in draconis interfectione gessit, qui circa locum quem Chamægephyras nominant, juxta aggerem publicum latitans, oves, capras, & boves, equos item atque homines rapiebat. Neque enim ille gladium, aut hastam, aut aliud quodlibet telum gestans, hanc beluam adortus est. Sed cum draco adventum

illius sensisset, & tanquam impetum in eum facturus, caput extulisset, ipse ex adverso ejus stans, signum crucis in aere digito depinxit, & in illum exspuit. At draco sputo in os accepto, statim concidit: & mortuus jacens, nihilo minor serpentibus illis apparuit, qui apud Indos esse memorantur. Incolæ certe, octoboum jugis in proximum eum campum cum extraxissent, concremarunt, ne putrescens aerem inficeret, & pestem ipsis afferret. Huic Donato sepulchrum est illustris Ecclesia, quæ ab ipso cognomen accepit. Iuxta Ecclesiam fons est vberrimus, quem Deus precibus ejus annuens, illic edidit, cum antea non esset. Erat enim is locus prorsus aridus. Nam cum ipse aliquando ex itinere illuc advenisset, & hi qui cum illo erant, aquæ penuriâ torquerentur; humum manu fodiens, Deum orasse dicitur: ac mox completa oratione, ingens aquarum copia effluxisse perhibetur, quæ ex eo tempore nunquam defecit. Hujus rei testes sunt qui Istoriam incolunt, vicum urbis Euroeæ in quo hæc gesta sunt. Iisdem temporibus, Tomitanorum & totius Scythiæ Ecclesiam Theotimus gubernabat, vir in monastica Philosophia innutritus; quem Hunni Barbari qui circa Istrum habitabant, virtutis causa admirantes, Deum Romanorum vocabant. Divina quippe miracula in illo fuerant experti. Fertur sane, cum ille aliquando juxta regionem Barbarorum qui illic erant iter faceret, ex adverso occurrisse quosdam qui eadem via pergerent Tomin. Cumque ejus comites, tanquam mox perituri lamentarentur, ipse ex equo desiliens Deum oravit. Tum vero Barbari nec illo, nec comitibus illius, nec equis è quibus descenderant conspectis, prætergressi sunt. Porro cum Barbari illi crebris incursionibus Scytas vastarent, eos quamvis suopte ingenio feri essent, ad mansuetudinem traduxit, conviviis illos excipiens, & muneribus demulcens. Hac de causa Barbarus quidam cum illum opulentum esse suspicaretur, per insidias comprehendere molitus est. Et parato ad id laqueo, scuto innixus, uti solebat cum hostes alloqueretur, sublata dextra laqueum Theotimo injicere parabat, tanquam eum ad se & ad contribules suos attracturus. Verum in

ὡς ἐφορμήσων ἐξανέσησεν, ἀνλιπρόσωπον
αὐτῷ εἰς σαυρᾶ σύμβολον τὸν ἀέρα τῷ
δακτύλῳ καλεσήμανε· καὶ ἐπέπτυσε· τὸ δὲ,
τὸν σιελον εἰς τὸ στόμα δεξάμβρον, αὐτίκα κα-
τέπεσε· καὶ νεκρὸν κείμβρον, ὃ μεῖον τῆ παρ'
ἰνδοῖς ἰσορυμβρίων ἑρπετῶν διεφάνη τὸ μέγε-
θος· ἀμέλειοι ὡς ἐπυθόμεθα, ὧν ζεύγ-
σιν ὁλῶ εἰς τὸ πλησίον πεδίον ἐξελκύσαν-
τες αὐτὸ οἱ ἐπιχώριοι, καλέκαυσαν, ὅπως
μὴ διασαπεὶς, τὸν ἀέρα λυμανεῖται, ἕλοι-
μόδη νόσον ποιήσῃ· δ' ὀνάτῳ ὃ τέτρατός
ἐστιν ἐπίσημος εὐκλεὴς, οἴκῳ ἀπ' αὐτοῦ
τὴν ἐπωνυμίαν ἔχων· περὶ τοῦτον ὃ πηγὴ ὑδά-
των πολλῶν, ὧν ἔπρότερον ἦσαν, εὐξαμένου
αὐτοῦ, τὸ θεῖον ἀνέδωκεν· ἦν μὲν γὰρ τόπος
χώρῳ παντελῶς ἄνυδρος· ἐξ οὗ ποτε ὁμ-
δέπολε ἐνθάδε πλανώμενος, λέγεται γὰρ
ἀμφ' αὐτὸν ἀποριᾳ ὕδατος ταλαιπωρου-
μένων, τῇ χειρὶ τὴν γῆν λαχήνας εὐξασθαι
ἅμα τῇ εὐχῇ, ἄφθονον ἀναβλύσαι ὕδωρ,
καὶ ἐξ ἐκείνου μὴ διαλιπεῖν· ἀλλὰ τῶνδε μὲν
μάρτυρες, οἱ τὴν ἱστορίαν οἰκοῦντες κώμην ἐυ-
ρυάς, καθ' ἣν τάδε συνέβη· ἐν τούτῳ δὲ, τι-
μοθέου τοῦ τῆς ἄλλης σκυθίας τὴν ἐκκλησίαν ἐπι-
τροπεύοντος θεότιμος σκύθης, ἀνὴρ ἐν φιλοσο-
φίᾳ τραφείς. ὃν ἀγάμενοι τὸ θεῖον οἱ πρὸς
τὸν ἴστρον ἔννοι βάρβαροι, θεὸν ῥωμαίων ἐκά-
λουν· καὶ γὰρ δὴ καὶ θείων ἐπ' αὐτῷ πραγμάτων
ἐπεφράθησαν· λέγεται γὰρ ὡς ὁδεύοντί ποτε
πρὸς τὴν ἐνθάδε βαρβάρων γῆν, ὑπαντῆσαι
ἐναντίαν τὴν αὐτοῦ ὁδὸν ἐπὶ τοῦτον ἐλαύνον-
τες· ὀλοφυρομένων δὲ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ὡς αὐ-
τίκα ἀπολουμένων, ἀποβὰς ἐκ ἵππου, πυθό-
μενος δὲ οἱ βάρβαροι μήτε αὐτὸν, μήτε τοὺς ἑπο-
μένους, ἢ τοὺς ἵππους ὧν ἀπέβησαν θεασάμε-
νοι, παρέδραμον· ἐπεὶ δὲ πολλάκις ἐποίει
ἐναντίους τοὺς σκύθας, φύσει θηριώδεις
ὄντας, εἰς ἡμερότητα μεθέβαλεν, ἑστιῶν τε καὶ
δώροις φιλοφρονούμενος· ἐντεῦθεν δὲ βάρ-
βαροι ἀνὴρ τοιαῦτα ἐπορεύεσθαι, ἐπι-
βέλευσεν αὐτὸν ἑλεῖν· καὶ βρόχον πρὸς
σκευάσας ἀσπίδι ἐπερειδόμενον, ὥσπερ
εἰώθει τοῖς πολεμίοις διαλεγόμενος,
ἀναχὼν τὴν δεξιὰν, ἀκοντίζειν ἐπ' αὐ-
τὸν τὸ κοινὸν ἔμελλεν, ὡς πρὸς ἑαυτὸν
καὶ τοὺς ὁμοφύλους ἑλκύσων· ἅμα δὲ τῇ

πχειρήσει, ἀναλεξαμένη ἡ χεὶρ πρὸς τὸν ἀέρα διέμεινε· καὶ ὁ πρότερον ὁ βάρβαρος τῷ ἀοράτων ἠφείθη δεσμῷ, εἰ μὴ τῷ ἄλλων ἀνιεμένων, ὥσπερ αὐτὸς τὸν Θεὸν ἱκέτευσε θεότιμος· φασὶ δὲ κομήτην αὐτὸν διαμεῖναι, καθ' ὃ σχῆμα φιλοσοφεῖν ἐξάμυνος ἐπεπήδευτο· λιτὸν δὲ τὴν δίαιταν· τροφῆς δὲ, ὁ τὸν αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τῷ πεινῆν ἢ διψῆν τὸν καιρὸν ἔχειν· φιλοσόφου γὰρ ἦν οἶμαι, καὶ τούτοις πρὸς χρείαν, ἢ διὰ ῥᾳθύμιαν εἴκειν.

A ipſo conatu, manus illius in ſublime extenſa, ita ut erat permanſit. Nec prius invisibilibus illis vinculis liberatus eſt Barbarus, quàm aliis intercedentibus Theotimus Deum pro illo oraſſet. Ajunt porro eum perpetuo comam aluiſſe, quo habitu philoſophari primum inſtituerat. Victu autem fuiſſe admodum tenui, & tempus ſumendo cibo non idem ſemper habuiſſe, ſed cum eſuriret forte aut ſitiret. Eſt enim, meo quidem judicio, proprium Philoſophi, pro neceſſitate, non ex luxu, iſtis cedere.

B

Κεφ. κζ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ ἐπισκόπου Κύπρου καὶ μερική τις τῶν κατ' αὐτὸν διήγησις.

Περὶ τοῦτον τὸν χρόνον, καὶ Ἐπιφάνιος τῶν Κυπρίων ἐπεσκόπει μητρόπολιν· ὃν οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν πολιτείαν ἔπαινον ἐπὶ ἀρεταῖς ἀπέδειξεν, ἀλλὰ καὶ ὅσα παράδοξα ζῶντος αὐτοῦ, καὶ νῦν τελευτὴν πρὸς τὸν ἄνδρα ὁ Θεὸς ἐπετέλεσεν· ἀποθανόντι γὰρ, ὃ μὴ πρότερόν τινι ὑπῆρξε, λόγος ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ εἰσελθεῖν τοὺς δαίμονας ἀπελαύνεσθαι, καὶ ἰάσεις πινὰς γίνεσθαι· ἐν ᾧ δὲ ζῶν ἐτύγχανε, πολλὰ θαυμάσια αὐτῷ ἀναθεᾶσθαι τῷ γεμοῦντι εἰς ἡμᾶς ἐλθόντων, ἐκείνου μεταδοτικὸς ὢν πρὸς δεομένους, ἢ ναυαγίοις, ἢ ἄλλως δυσχήσασι, ἐπειδὴ πάλαι τὴν οὐσίαν ἀνάλωσεν, εἰς δέον ἅπαντα τοῖς τῆς ἐκκλησίας χρήμασι· πλεῖστα δὲ ἦν· πάντοθεν γὰρ πολλοὶ τὸν πλοῦτον εὐσεβῶς ἀναλίσκειν προθέμενοι, καὶ ζῶντες τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ παρεῖχον, καὶ τελευτῶντες κατελίμπανον· ἐθάρρουν γὰρ ὡς οἰκονομικὸς, καὶ θεοφιλὴς ὤν, κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἀναλώσει τὰ δῶρα· φασὶ γάρ ποτε ὀλίγων ἔτι λειπομένων χρημάτων, χαλεπῆναι τῆς ἐκκλησίας τὸν οἰκονόμον, καὶ ὡς δάπανον αὐτὸν μέμψασθαι· τὸν δὲ, μὴ σὺ ἔτως καθυφεῖναι περὶ δὲ ἐνδεεῖς φιλοτιμεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ πάντα ἀνάλωτο, παῖς τις τῷ δωματίῳ ἐξ ἀπήγειρεν ὁ οἰκονόμος, βαλάντιον

C

D

Caput XXVII.

De ſancto Epiphanio Epiſcopo Cypri: & rerum ab eo geſtarum compendioſa narratio.

Per idem tempus in metropoli inſulæ Cypri Epiphanius Epiſcopatum gerebat. Quem non ſolum vitæ converſatio illuſtrem ob virtutes reddidit, verum etiam miracula, quæ Deus honore illum afficere volens, ipſo adhuc ſuperſtite, & poſt obitum ejus edidit. Mortuo enim illo, id quod viventi non contigerat, ad ſepulchrum ejus dæmones etiamnum fugari, & morbi quidam curari dicuntur. Dum autē in vivis ſupereſſet, multa illi miracula tribuuntur. Ex quibus iſtud ad notitiam noſtram pervenit. Cum liberalis eſſet erga egenos, qui vel naufragio, vel alio quopiam caſu ad inopiam redacti eſſent; quoniam facultates ſuas jam pridem omnes abſumpſerat, Eccleſiæ bonis, ubi opus erat, prolixè abuſus eſt; Erat autem opulentiſſima ejus Eccleſia. Multi enim ex variis orbis partibus, qui opes ſuas in pios uſus impendere ſtudebant, & ſuperſtites ejus Eccleſiæ eas præbebant, & morientes eidem relinquebant. Confidebant enim illum, utpote qui probus diſpenſator, Deique amantiſſimus eſſet, res ab ipſis donatas ex ipſorum ſententia ac voluntate erogaturum. Quodam igitur tempore, cum paucæ admodum pecuniæ ſupereſſent, ajunt Eccleſiæ œconomum ſuccenſuiſſe, eumque tanquam prodigum reprehendiſſe. Illum vero ne tum quidem de ſolita erga pauperes munificentia quidquam remiſiſſe. Omnibus autem conſumptis, repente neſcio quis ad cubiculum, in quo degebat œconomus, accedens, ſaccum in

in quo multi erant aurei nummi, in A manus ei tradidit. Cumque nec is qui dederat, nec is qui miserat nosceretur, videreturq; merito insolens, quenquam in tantæ pecuniæ legatione latere velle, tum vero universi id Dei opus esse judicarunt. Aliud præterea quod de illo refertur, commemorare libet. Id quidem ab admirando Gregorio qui Neocæsariensem olim rexit Ecclesiam, gestum esse accepi, & libenter credo. Sed non idcirco incredibile videri debet, idem quoque factum esse ab Epiphanio. Neque enim solus Petrus Apostolus mortuum ab inferis excitavit; verum etiam Ioannes Evangelista in urbe Epheso, & Philippi filiæ Hierapoli. Multosque tam ex antiquis, quam ex nostræ memoriæ piis hominibus, eadem sæpenumero gessisse comperimus. Id autem quod dicere proposui, hujusmodi est. Duo quidam mendici, cum Epiphanium venientem observassent, ut plus pecuniæ ab eo corraderent, alter quidem eorum super solo extensus, mortuo similis jacuit: alter vero prope stans plorabat, simul sodalis sui mortem lamentans, simul egestatem suam querens, quòd illum sepelire non posset. Epiphanius vero jacenti requiem apprecatus, ea quæ ad sepulturam ejus necessaria erant, mendicanti donavit. Flentique dixit, cura sepulturam, & plorare desine fili. Neque enim in præsenti resurget. Quod vero accidit inevitabile ac prorsus necessarium, id forti animo perferendum est. Et Epiphanius quidem his dictis abscessit. Cum autem nemo jam in conspectu esset, mendicus stans jacentem pede pulsare cœpit, laudans quod mortuum egregie simulasset. Et surge, inquit: ex labore tuo hunc lætum transigemus diem. Sed cum ille perpetuo jaceret, & nihilo plus nec clamantem audiret, nec totis viribus moventem sentiret, concito cursu Episcopum assecutus, fraudem amborum confessus est. Ploransque & crines vellicans, orabat ut socius ad vitam revocaretur. Verum Epiphanius hominem dimisit, hortatus ut id quod acciderat æquo animo ferret. Non enim dissolvere voluit Deus id quod factum fuerat, persuadere omnino volens hominibus, eos qui se tales præbent erga famulos ipsius, ipsi qui omnia audit ac videt, fraudem struere.

πολλῶν χρυσῶν νομισμάτων ἔδωκεν· ὡς δ' ἔστε ὁ δοὺς, ἢ ὁ παρὰ τοῦ πεμφθεὶς δῆλος ἦν, ἐδόκει δ' ἄδοξον εἰκότως, ἐπὶ δόσει τοσούτων χρημάτων ἄνθρωπον ἄγνωστον ἑαυτὸν παρέχειν, τότε δὴ πάντες τὸ πρᾶγμα θεῖον εἶναι συνέβαλον· ἀλλ' οἷον ἕτερον τοιοῦτον ἀπὸ λέγειν, ἃ ἀφηγήσασθαι βέλομαι· πιθανόμαι τεθαυμαλεργῆσθαι χρησιμοποιήσαντι τῷ θαυμασίῳ, ὃς πάλαι τὴν νεοκαισάρειαν ἐπετρόπευσε, καὶ μάλα πείθομαι· ἀλλ' ὅμως τοῦτο ἀπιστέον, ὅμοιον καὶ ἐπιφανίῳ εἰργάσθαι· ἐπεὶ καὶ ὁ μόνῳ Πέτρῳ ὁ ἀπόστολος ἤγειρε νεκρὸν, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν ἐφέσῳ, καὶ Φιλίππου θυγατέρες ἐν ἱεραπόλει· καὶ τὰ αὐτὰ πολλάκις ἐξεργασμένους εὑρεῖν ἔστι πολλοὺς τῶν πάλαι καὶ νῦν θεοφιλῶν ἀνδρῶν· ἔστι δ' τοιόνδε, ὃ λέγειν θέλω· ἐπιπρήσαντες δύο τινὲς πτωχοὶ ἐπὶ σίτῳ τὸν ἐπιφάνιον, πλέον τι κομίσασθαι πραγματευόμενοι, ὁ μὲν ἐφαπλώσας ἑαυτὸν τῷ ἐδάφει ἔκειτο δῆθεν νεκρός· ὁ δ', παρέσως ἔκλαιεν, οἰκτρὰ ὁμοῦ σωρεύων θανάτου ὀδυρόμενος, καὶ ὅτι μὴ δυνάμενος θάπτειν αὐτὸν δύναιτο, τήν τε πενίαν καὶ μεμφόμενος· ὁ δ' ἐπιφάνιος, ἐν ἀναπαύσει ποιήσας τὸν κείμενον ἤυξατο, καὶ τὰ πρὸς τὴν κηδείαν ἐπιτήδεια δεδωκὼς, ἐπιμελεῖσθαι φησὶ τῆς ἀκρύσυλι, τῆς ταφῆς, καὶ Παύλα κλαίων ὦ τέκνον· ἤδη ἀνάστηθι νῦν· τὸ δ' ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι ἀπρόσαιτον, καὶ πάντως ἀνεκπόιμον δεῖ φέρειν γενναίως· καὶ ὁ μὲν, τοιαῦτα εἰπὼν, παρέλθειν ὡς δὴ δεδεῖς ἐφαίνετο, τῷ ποδὶ κινήσας τὸν κείμενον ὁ δὲ ὡς, ἅμα γε ἐπαινῶν μάλα σαφῶς τεθνάναι μιμησάμενον, ἐγείρεσθαι κέλευε, καὶ τὴν ἡμέραν ἐν τῶν σῶν πόνων ἐν πραφῇ διάξωμεν· ἐπεὶ δ' ὁμοίως ἔκειτο, καὶ ἐδόκει μᾶλλον ἤτε βοῶντος ἤκουεν, ἤτε παρὰ τῶν κινοῦντος ἢ πάντως, δρομαίῳ καλαλαβὼν τὸν ἱερέα, τὴν σφῶν τέκνῳ καλεμένους κλαίοντε τὰς τείχας τίλλων, ἐδείτο τὸν ἑταῖρον ἀναστῆσαι· ὁ δ' ἐπιφάνιος, μὴ χαλεπῶς φέρειν τὸ συμβὰν παραινέσας, ἀπέπεμψε τὸν ἄνθρωπον· ἤδη γὰρ ἀνέλυσε τὸ γεγονὸς ὁ Θεός· πάντως οἶμαι, θεὸς ἀνθρώπους πεισθέντος, αὐτὸν τὸν πάντα ἀκόντα καὶ ἐφορῶντα ὀξέα παλῶσιν, οἱ τοιούτους φάσκοντες θεὸν ἀπὸ φρενῶν παρέχοντες.

A

Κεφ. κη'.

Περὶ Ἀκακίου Βεροίας, καὶ περὶ Ζήνωνος, καὶ Αἴαντος, ἐπισήμων ἀνδρῶν καὶ ἀσκούντων ἐπ' ἀρετῇ.

Ἀλλὰ τὰ μὲν, ὥδε ἐπυθόμην· ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ Ἀκάκιος ἐν ἐπισκόποις διέπρεπεν, ἤδη πρότερον τὴν ἐν Βεροίᾳ τῆς Συρίας ἐπισκοπὴν ἐπιτραπείς· τοῦτο ἦ εἰκὸς μὴ καὶ ἄλλα φέρειν γραφῆς ἄξια· καθὸ τὸν βίον μοναχικῶς ἀσκηθεὶς ἐκ παιδὸς, ἀκριβῶς ἐπολιτεύσατο· τεκμήριον δὲ μεγίστης ἔδωκεν ἀρετῆς, πρὸ πάντα τὸν χρόνον τὸ ἐπισκοπικὸν καταγώγιον ἀνεψγμένον ἔχων· ὡς καὶ πρὸ ὥρας καὶ ὕπνου, ἀδεῶς οἷς ἐδόκει ξένοις τε καὶ ἀστοῖς αὐτὸν ὁρᾶν· ἄγαμαι ἦ τοῦτο μάλιστα· ἢ ὄντως ἐθέλω, ὡς ἀεὶ πεποιθέναι· ἢ πρὸς τὸ ἕτοιμον εἰς κακίαν τῆς φύσεως παρέλκειν μαζόμενον, τοῦτο ἐπενόησεν· ὡς τε ἀεὶ φωραθήσεσθαι προσδοκῶν ὑπὸ τῶν ἐξαπίνης εἰσιόντων, ἐν τῇ συνεχεῖ φυλακῇ, μὴ ἦ ἁμαρτάνειν ὧν δεῖ, ἀλλ' ἐν πρεπόντοις εἶναι πράγμασιν· ἐν ᾧ τῷ τότε, ἐπισήμως ἦν, καὶ Ζήνων καὶ Αἴας ἀδελφοί· οἱ δὴ τὸ πρὶν ἐφιλοσόφουν, οὐκ ἐν μοναγρίαις, ἀλλ' ἐν Γάζῃ πρὸς θαλάσσαν, ὅπερ καὶ Μαϊουμᾶν ὀνομάζουσιν· ἀμφω δὲ πιστάτω πρὸ τὸ δόγμα ἐγχρίσθην, καὶ Θεὸν ὁμολόγησαν ἀνδρείως· ὡς καὶ πολλάκις πρὸς τῶν ἑλληνιστῶν αἰκισθῆναι χαλεπῶς ἄγαν καὶ ἀπηνῶς· λέγεται ἦ Αἴαντα γῆμαι μὲν εὐειδεστάτην γυναῖκα· τρίτον ἦ μόνον αὐτῇ συνελθεῖν ἐν πανδήτῳ χρόνῳ, καὶ τρεῖς παῖδας ποιῆσαι· τὸ μὴ πλείους δὲ σωφροσύνης ἕνεκα τοιᾶσδε τῆς γαμετῆς ἀποδεξάμενον, μοναχικῶς πεπολιτεῦσθαι· καὶ τῶν υἱέων, δύο μὲν ἐπὶ τὰ θεῖα καὶ τὴν ἀγαμίαν παιδαγωγῆσαι· τὸν ἄλλον δὲ, ἐπὶ γάμον· ἐπεικῶς δὲ, καὶ μάλα εὐδοκίμως τὴν τοῦ Βοτωλίου ἐκκλησίαν ἐπεστρόφωσε· Ζήνων δὲ, ἐπὶ νέῳ ὢν βίῳ καὶ γάμῳ ἀπαγορεύσας, ἐπεμελήσατο ἐγχρίσθη πρὸς τὴν διακονίαν τοῦ Θεοῦ· φασὶ γὰρ αὐτὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα, ἐπισκοποῦντα τὴν ἐν τῷ Μαϊουμᾶ ἐκκλησίαν, ἤδη γηραλέον καὶ ἀμφὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη ὄντα, μηδεπώποτε ἑωθινῶν ἢ ἑσπερινῶν ὕμνων,

Caput XXVIII.

De Acacio Beroeæ Episcopo; deque Zenone & Ajace, viris ob virtutem illustribus.

Verum hæc quidem ita accepi. Ex eodem tempore Acacius quoque inter Episcopos claruit, qui Episcopatum Beroeæ in Syria jamdudum administrabat. De hoc multa scitu digna narrari possunt; quippe qui in monastica vita ab ineunte ætate exercitatus, emendatissime vixerit. Istud tamen maximum virtutis indicium præbuit, quòd Episcopale domicilium perpetuo apertum habuerit: ita ut peregrinis ac civibus quicunque vellent, cibi etiam ac somni tempore videre eum liceret, quod quidem maxime admiror; Nam vel ita vivebat, ut fiduciam sui semper gereret; Vel adversus naturæ ad vitium proclivitatem sese muniens, istud excogitavit: ut dum assidue suspicatur se deprehensum iri ab iis qui ex improviso supervenirent, continuas excubias agens, ab officio suo nunquam deflecteret, sed honestis actibus semper intentus esset. Celebres eodem tempore fuére Zeno & Ajax fratres: qui initio quidem non in solitudine philosophati sunt, sed in urbe Gaza juxta mare: qui locus etiam Majuma vocatur. Cæterum ambo Catholicæ fidei assertores acerrimi fuére, Deumque forti animo confessi sunt: adeo ut sæpenumero à Paganis gravissime & crudelissime verberati sint. Et Ajax quidem pulcherrimam uxorem duxisse dicitur, ac ter tantum cum ea rem habuisse, tresque ex ea liberos sustulisse: Posthæc vero ab uxore, quod quidem ad ejusmodi congressum attinet, separatus, monasticam duxisse vitam. Atque ex filiis, duos quidem ad studium rerum Divinarum & ad cælibatum instituisse: tertium vero ad matrimonium. Ipse præclare admodum & moderate Ecclesiam Botolij gubernavit. At Zeno, cum adhuc juvenis sæculo & nuptiis renuntiasset, in ministerio Dei diligentissimus fuit. Ajunt certe, immo nos quoque ipsi vidimus, eum cum Majumæ Ecclesiam gubernaret, jam senem, ac centum circiter annos natum, nunquam à matutinis aut vespertinis hymnis,

aut à reliquo officio Divino abfuisse, nisi morbus ipsum detineret. Porro cum in monastica philosophia vitam traduceret, lineam vestem texebat super unicâ telâ. Hoc artificio, & sibi ipsi necessaria comparabat, & aliis submistrabat. Nec cessavit usque ad exitum vitæ id opus exercere, tametsi reliquos omnes provinciæ illius Episcopos antiquitate superaret, & Ecclesiam tum populi multitudine, tum divitiis præcellentem regeret. Atque hos quidem Episcopos commemoravi, ut quales fuissent eo tempore Antistites, demonstrarem. Cunctos vero sigillatim recensere, operosum fuerit. Majori enim ex parte boni fuerunt: & vitæ illorum integritatem Deus testimonio suo comprobavit, eorum preces celeriter exaudiens, & multa per eosdem patrans miracula.

A ἢ ἄλλης λειτουργίας τῷ Θεῷ κατόπιν ἡμένον, εἰ μὴ γενόσθ' αὐτὸν ἐπέχειν· ἐφιλοσοφία δὲ μοναχικῇ τὸν βίον ἄγων, λινῆν ἐσθῆτα ὕφαινεν ἐπὶ μονήρους ἱστοῦ· ἐντεῦθεν τε τὰ ἐπιτήδεια εἶχε, καὶ ἄλλοις ἐχορήγει· καὶ ἃ διέλιπεν ἄχρι τελευτῆς, τοῦτ' αὐτὸ διέπων ἔργον, καίπερ ἀρχαιότητι τῶν κατὰ τὸ ἔθνος ἱερέων πρωτεύων, καὶ λαοῦ καὶ χειμασι μεγίστης ἐκκλησίας προεστώς· ἀλλὰ τῶνδε μὲν, εἰς ἀπόδειξιν τῶν τότε ἱερωμένων ἐμνήσθην· πάντας δ' διεξελθεῖν ἔργον· ἐπεὶ οἱ πλείους ἀγαθοὶ ἐγένοντο· καὶ τὸ θεῖον ἐμαρτύρει τοῖς αὐτῶν βίοις, ἐπικαλουμένων ἑτοίμως ἐπακοῦον, καὶ πλείστα θαυματουργοῦν.

Caput XXIX.

De inventione reliquiarum Abacuc & Michææ Prophetarum. Et de morte Imperatoris Theodosii Magni.

B hujusmodi viris Ecclesia administrata, laicos simul & clericos ad similis virtutis æmulationem subvexit. Neque vero hæc solum religionem nostram illustrarunt, verum etiam Abacuc, nec multo post eum Michæas, ex primis illis Prophetis, circa id tempus reperti. Amborum autem corpora per divinam in somnis visionem, sicut accepi, ostensa sunt Zebenno, qui tunc Eleutheropolitanæ Ecclesiæ Pontificatum gerebat. Locus porro in quo repertus est Abacuc, vocabatur Cela; olim vero Ceila civitas dicebatur. Berathlatia vero locus est decem circiter stadiis distans ab urbe: juxta quem locum erat sepulchrum Michææ: quod quidem incolæ ignorantes quid dicerent, monumentum fidelium appellabant, Nephsameemana patrio sermone nominantes. Atque hæc quidem ad Christianæ religionis gloriam amplificandam idonea, hujus Imperatoris temporibus contigerunt. Cæterum post partam de Eugenio victoriam, Imperator Theodosius dum Mediolani degeret, morbo correptus est: statimque prædictione Joannis monachi in memoriam revocata, brevi se morituru conjecit.

Κεφ. κθ'.

Περὶ τῆς εὑρέσεως τῶν λειψάνων Ἀβακὰκ καὶ Μιχαίου τῶν προφητῶν καὶ περὶ τῆς τελευτῆς Θεοδοσίου βασιλέως τοῦ μεγάλου.

C Ὑπὸ δὴ τοιούτων ἀγομένη ἡ παροῦσα ἐκκλησία, πρὸς ὁμόνοιαν ἐρέθιζε, καὶ ζῆλον ἀνῆγε σφῶν λαὸς καὶ σφῶν κλῆρος· οὐ μόνα δὲ ταῦτα τὴν θρησκείαν ἐτίμωσεν, ἀλλὰ καὶ ἀββακὰκ, μεθ' ἕτερον πολὺν δὴ τότε καὶ μιχαίας πρωτοπροφητῶν περὶ τοῦτον τὸν χρόνον ἀναφανέντες· ἀμφοῖν δὲ τὰ σώματα, ὡς ἐπυθόμην, καὶ θείαν ὀνείρατος ὄψιν ἀνεδείχθη ζεβέννῳ τῷ τότε ἐπισκοποῦντι τὴν ἐλευθεροπόλεως ἐκκλησίαν· καὶ γὰρ δὴ καὶ τοὔνομα ταύτης ἦσαν κελά, ἡ πρὶν κεῖλα ὀνομαζομένη πόλις, καθ' ἣν ὁ ἀββακὰκ εὑρέθη· καὶ βηραθσαλὰ χωρίον ἀπὸ D δὲ δέκα στάδια τῆς πόλεως διέχον· ἔνθα δὴ τοῦτο ὁ μιχαίου τάφος ἦν, ὃ μνῆμα πατρῷον, ἀγνοοῦντες ὅ, τι λέγουσιν οἱ ἐπιχώριοι, νεφσαμεεμανὰ τῇ πατρίῳ φωνῇ ὀνομάζοντες· ἱκανὰ μὲν ἦν καὶ ταῦτα πρὸς εὐκλειαν τῶν χριστιανῶν δόγματος ἐπὶ τῆς παρούσης βασιλείας συνεκφῆναι· μετὰ δὲ τὴν εὐγλωττίαν νίκην, ἔτι ἐν μεδιολάνοις διάγων θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς, ἀρρωστίᾳ διετέθη· ἐννοηθεὶς τε ὁμοῦ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ τῷ μοναχῷ περὶ φιλοσοφίας, ὑφῃρεῖτο τελευτὴν

ἐπλάχει δὲ τὸν υἱὸν ὀνώριον ἐκ τῆς κωνσταντινουπόλεως μεταπεμψάμενος· καὶ θεασάμενος ἰδὼν, ἔδοξε ῥᾷον ἔχειν, ὡς καὶ ἐπὶ θέαν ἱπποδρομίας αὐτὸν προελθεῖν· ὀξαπίνης δὲ μετὰ τὸ ἄριστον κακῶς διαθεθεὶς, ἐπέλθουσε τῷ παιδὶ τὴν θέαν παρελέσαι· τῇ δὲ ἐχομένῃ νυκτὶ, τὸν βίον μετήλλαξεν, ὀλυβρίου καὶ προβιανοῦ τῶν ἀδελφῶν ὑπατευόντων.

Itaque Honorium filium quantocyus accivit Constantinopoli. Quem ubi præsentem vidisset, melius se habere visus est, ita ut ad Circensium ludorum spectaculum processerit. Sed post prandium repentè ingravescente morbo, filio mandavit, ut spectaculorum editioni præsideret. Nocte vero insequenti, ex hac vita migravit Olibrio, & Probino fratribus Consulibus.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΡΜΕΙΟΥ
ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ η'.

EJUSDEM
HERMIÆ
SOZOMENI
ECCLESIASTICÆ
HISTORIÆ

LIBER VIII.

Κεφ. α'.

Περὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου· καὶ ὡς ἀνῃρέθη ῥοφῖνος ὁ ὕπαρχος· καὶ περὶ τῶν ἀρχιερέων τῶν μεγάλων πόλεων, καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν αἱρετικῶν, καὶ περὶ σισινίου τοῦ νοβατιανῶν ἐπισκόπου διήγησις.

Caput Primum.

De successoribus Theodosii Magni: quomodo occisus est Rufinus Præfectus Prætorio. Item de majorum civitatum Episcopis: & de dissidio hæreticorum: Et de Sisinio Novatianorum Episcopo.

Ὧδε μὲν ἐς τὰ μάλιστα τὴν ἐκκλησίαν αὐξήσας, ἐτελεύτησε θεοδόσιος, ἀμφὶ τὰ ἑξηκοστὰ ἔτη γεγονώς· ἐκ τούτων δὲ, δέκα καὶ ἓξ ἐβασίλευσε· καὶ διαδόχους κατέλιπε τῆς ἀρχῆς, ἀρκάδιον μὲν τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱέων, τῶν πρὸς ἕω ἐθνῶν· ὀνώριον δὲ, τῶν πρὸς ἑσπέραν· ἄμφω δὲ ὁμόφρονες τῷ πατρὶ περὶ τὴν θρησκείαν ἐγένοντο· ἡγεῖτο δὲ τότε τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας μὲν δάμασος, σιρίκιος· τῆς δὲ ἐν κωνσταντινουπόλει, νεκτάριος· θεόφιλος δὲ, τῆς ἐν ἀλεξανδρείᾳ· καὶ φλαβιανὸς τῆς ἀντιοχέων· ἰωάννης δὲ τῆς ἱεροσολύμων· ἐν τούτῳ δὲ ἔννοι βάρβαροι, ἀρμενίας καὶ τῆς πρὸς ἕω ἀρχομένης μέρη πνὰ καὶ ἐδῴουν· ἐλέγετο δὲ ὡς λάθρα τοῦτο ἐπηγάγετο ὁ τῆς ἀνατολῆς ὕπαρχος, ὑποπτος ὢν

Hunc in modum Theodosius, cum Ecclesiam magnopere amplificasset, ex vivis excessit, annos natus plus minus sexaginta: ex quibus imperavit sedecim. Successorem vero Imperii reliquit, in Orientis quidem partibus, Arcadium filium natu majorem: in Occidente autem Honorium. Qui quidem ambo eandem cum patre fidei doctrinam secuti sunt. Præerat tunc temporis Ecclesiæ quidem Romanæ post Damasum Siricius: Constantinopolitanæ vero Nectarius. Alexandrinam autem Ecclesiam Theophilus gubernabat: Antiochiæ Flavianus, Joannes vero Hierosolymis Episcopatum gerebant. Per idem tempus Hunni Barbari Armeniam & alias regiones Orientalis Imperii devastarunt. Dicebatur autem Rufinus Præfectus Prætorio per Orientem, eos clanculum evocasse ad perturbandum Imperii statum:

quippe qui affectatæ tyrannidis suspectus esset. Verum hic quidem eam ob causam non ita multo post trucidatus est. Nam cum exercitus ex bello adversus Eugenium reversus esset, & Imperator, ut moris est, extra urbem Constantinopolitanam obviam ei occurrisset, milites nihil cunctati, Rufinum interfecerunt. Porro ex hac occasione, religio Christiana adhuc majus incrementum accepit. Sic enim Imperatores persuasum habebant, pietati adscribendum esse, quod & pater ipsorum victoriam de tyrannis reportasset, & quod Rufinus, qui ipsorum Imperio insidiabatur, tam facile extinctus fuisset. Atque idcirco ea quæ à superioribus Principibus pro Ecclesiarum utilitate decreta fuerant, propensiore animo confirmarunt, & propria ipsi dona ac beneficia adjecerunt. Subditi vero ad Principum exemplum sese formantes, Pagani quidem ad Christianam religionem facile transibant: hæretici vero, ad Ecclesiam Catholicam sese adjungebant. Ariani autem & Eunomiani, quoniam inter se ipsos dissidebant ob causas quas supra commemoravi, indies magis magisque imminuebantur. Ex mutua enim inter ipsos discordia, multi eos non recte de Deo sentire judicabant, & ad illos, qui ejusdem cum Imperatoribus fidei sectatores erant, transgrediebantur. Macedonianis autem qui erant Constantinopoli, id plurimum nocuit, quod eo tempore nullum habebant Episcopum. Nam ex quo Eudoxius cum suis, regnante Constantio, Ecclesias illis ademerat, sequentium deinceps Imperatorum temporibus, sub solis Presbyteris permanserunt. At Novatiani, licet quidam ipsorum turbati essent ob quæstionem de Pascha, quam Sabbatius paulo ante excitaverat, majori tamen ex parte in Ecclesia sua quieverunt. Nam neque iisdem pœnis ac legibus, quibus reliquæ hæreses obnoxii erant, utpote qui Trinitatem consubstantialem assererent. Et tunc temporis ob præstantiam Episcoporum suorum, firmiore inter se concordia divincti erant. Nam post Agelii præsulatum, Marcianum Antistitem nacti fuerant, virum egregium. Quo per id tempus recens mortuo, Episcopatum ejus suscepit Sisinius, vir apprime eruditus, & philosophicorum

καὶ ἄλλως, ὡς τυραννεῖν βούλεται· ἀλλ' ὁ μὲν ἐπὶ τοιαύτῃ αἰτίᾳ οὐκ εἰς μακρὰν ἀνῃρέθη· ἅμα γὰρ ἐκ τῆς κατ' Εὐγένιον μάχης ἐπανῆλθεν ἡ στρατιὰ, καὶ ὁ βασιλεὺς, ὡς ἔθος, πρὸ τῆς κωνσταντινουπόλεως ὑπήντησε, μηδὲν μελλήσαντες οἱ στρατιῶται τὸν Ῥοῦφινον ἀπέκτειναν· ἐγένετο δὲ καὶ ταῦτα πρόφασις ἔτι μᾶλλον ἐπιδοῦναι τῷ θρησκείαν· οἵ τε γὰρ κρατήσαντες, ὡς εὐσεβείας ἡγεῖτο τῷ οἰκείῳ πατρὶ τὰς κατὰ τῶν τυράννων καθορθῶσαι νίκας, καὶ Ῥοῦφινον ἐπίβουλον ὄντα τῆς αὐτῶν ἀρχῆς, ἐκποδὼν ὅτως ἀκονιτὶ γενόμενον· καὶ διὰ τοῦτο τὰ δεδογμένα τοῖς πρὶν βασιλεῦσιν ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν, πρόθυμότερον βέβαια ἐφυλάττοντο, καὶ δωρεὰς ἰδίας προσεθεσαν· οἵ τε ὑπήκοοι πρὸς τὰ βλέποντες, ἕλλιμες μὲν, ῥᾳδίως εἰς χριστιανισμὸν μετέβαλον· αἱρετικοὶ δὲ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν προσεχώρουν· οἱ δὲ ὑπὸ τῆς ἀρείου καὶ εὐνομίου αἱρέσεως, καὶ ὅτι πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ἐδιχονόουν διὰ τὰς πρόσθεν εἰρημένας αἰτίας, ἐκάστοτε ἐμειοῦντο· πολλοὶ γὰρ ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐναντιότητος, οὐκ ὀρθῶς αὐτοὺς περὶ Θεοῦ δοξάζειν ἐνόμιζον, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐμεθόρμων τοῖς κρατοῦσι μετελθεῖν· αὐτὸ δὲ τὸν κωνσταντινουπόλεως τὰ μακεδονίου φρονοῦντας ἔβλαπτε καὶ ἐκεῖνο καιρὸν μὴ ἔχειν ἐπίσκοπον· ἀφ' οὗ γὰρ ἐπὶ τῆς κωνσταντίου βασιλείας πρὸ εὐδοξίου καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν τὰς ἐκκλησίας ἀφῃρέθησαν, ὑπὸ μόνοις πρεσβυτέροις μέχρι τῆς ἐχομένης βασιλείας διεγρηγόρει· ναυατιανοὶ δὲ, εἰ καί πινας τούτων ἐτάραττεν ἡ περὶ τοῦ πάσχα ζήτησις, ἣν Σαββάτιος ἐνεωτέρισεν, ἀλλ' ὅμως οἱ πλείους ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἠρέμουν· ὅτε γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμιξίους ἦν νόμους, ὁμοίως ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν ἔνοχοι ἦσαν, ὡς ὁμοούσιον πιστεύειν δοξάζοντες· τότε βεβαιότερον τῇ ἀρετῇ τῶν ἡγεμόνων σωίσαντο πρὸς ὁμόνοιαν· μετὰ γὰρ τὴν ἀγελίου προσασίαν, τῆς μαρκιανὸς αὐτῶν ἀγαθοῦ τεύχησασι· καὶ τότε δὲ ἐναγχος καὶ τὸν παρόντα χρόνον τελευτήσαντος, διεδέξατο τὴν αὐτοῦ ἐπισκοπὴν σισίνιος ἀνὴρ ἐλλόγιμος ὅτι μάλιστα, καὶ φιλοσόφων δογμάτων

δογμάτων καὶ τῶν ἱερῶν λόγων ἐπιστήμων, καὶ πρὸς διαλέξεις ἕτοιμος· ὡς καὶ εὐνόμιον ἐπὶ ταύταις εὐδοκιμεῖν, καὶ τοῦτο ἔργον ποιούμενον, πολλάκις προσαιτῆσαι αὐτὸν πρὸς αὐτὸν διαλόγους· ἐγκρατὴς δὲ σώφρων τὸν βίον, ὡς κρείττων εἶναι διαβολῆς· πρὸς δὲ τὴν δίαιταν ἁβρὸς καὶ ποικίλος· ὡς δοκοῦντας ἀπιστεῖν, εἰ σωφρονεῖν δύναιτο, τοσοῦτον τρυφῶν· τὸ γοῦν ἦθος ἦν χαρίεις καὶ ἡδὺς ἐν ταῖς συνουσίαις· καὶ διὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἐπισκόποις τῆς καθόλου ἐκκλησίας, καὶ τοῖς ἐν ἀγοραῖς καὶ λόγοις καθυβρισταῖς ἦν· σκώπτειν τε σὺν χάριτι, καὶ σκωμμάτων ἀνέχεσθαι, καὶ ἑκάτερον ἀπεχθείας ἐκτὸς ὑπομένειν, κομψῶς τε σὺν τάχει πρὸς τὰς ἐρωτήσεις ὑπαντᾶν, δι' μάλα ἐπιδεξίως ἔχων· ἐρωτηθεὶς ἔν ὅτου ἕνεκα δεύτερον λούεται τῆς ἡμέρας, ἐπίσκοπος ὤν· ὅτι μὴ τρίτον, ἔφη, φθάνω· ἐπεὶ δὲ λευκῇ ἐσθῆτι διελέγετο χρώμενος, ἐπέσκωψέ τις αὐτῷ τῶν ἀπὸ τῆς καθόλου ἐκκλησίας· ὁ δὲ, πρὸς αὐτὸν, οὐκ ἔν, εἶπε, πώποτε ἐρήτας ἐσθῆτα μέλαιναν χρῆναι ἀμφιέννυσθαι· τῶν δὲ ἀπορησάντων, ὑπολαβὼν ἔφη· σὺ μὴν τοῦτο οὐκ ἂν ἐπιδείξαι δύναιο· ἐμοὶ γὰρ Σολομὼν ὁ σοφώτατος, ἑσθῆτα σὺν τὰ ἱμάτια ἀεὶ λευκὰ, προσαιτεῖ λέγων· καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς λευχείμων ἐν τοῖς εὐαγγελίοις φαινόμενος, μωσῆν τε καὶ ἠλίαν τοιούτους τοῖς ἀποστόλοις ἐπιδεικνύς· ἃ μὲν ἄλλα καὶ κἀκεῖνο τῶν εἰρημένων σισινίῳ χάριεν οἶμαι· ἐνεδήμει μὲν τῇ κωνσταντινουπόλει λεόντιος, ὁ τῆς γαλατίας τῆς ἀγκύρας ἐπίσκοπος· ἐκκλησίας δὲ τῶν ἐκεῖσε νοβατιανῶν ἀφῃρημένος, ἦκε πρὸς αὐτὸν ἀπολαβεῖν ταύτας δεόμενος· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀπεδίδου, ἐλοιδόρει δὲ οὐ δοκοῦντας νοβατιανοὺς ὡς οὐκ ἀξίους ἐκκλησιάζειν, μετάνοιαν καὶ τὴν ἐκ θεοῦ φιλανθρωπίαν ἀναιρεῖν αὐτοῖς λέγων· ἀλλὰ μήν, ἔφη σισίνιος, οὐδεὶς ἕτως ὡς ἐγὼ μετανοεῖ· ἐρομένου λεοντίου τίνα τρόπον· ὅπου σε τεθέαμαι, ἀπεκρίνατο· καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ αὐτοῦ εὐτράπελα εἰρημένα ἀπομνημονεύουσιν· οὐκ ἀκόμψους τε πολλοὺς αὐτοῦ λόγους φασὶ φέρεσθαι· ἐπῃνεῖτο δὲ μᾶλλον λέγων, ὡς ἄρτια ὑποκρινόμενος,

A dogmatum, ac sacrarum Scripturarum scientia instructus. Ad disputandum quoque promptus ac paratus: adeo ut ipse quoque Eunomius, qui eo nomine celebris habebatur, & hanc artem præcipue excolebat, cum eo congredi sæpenumero recusavit. Ac vitâ quidem castus atque integer fuit, ita ut omni calumnia superior esset. Victu tamen delicato ac superfluo; adeo ut ii quibus ignotus erat, persuadere sibi non possent, illum in tantis deliciis nihilominus temperantem esse. Mo-B ribus porro jucundus erat, ac suavis in congressibus: atque idcirco tum Episcopis Ecclesiæ Catholicæ, tum Magistratibus & erudito cuique erat acceptus. Quippe jocari cum venustate, & jocos patienter excipere, utrumque vero citra offensam facere: præterea interrogatis facete ac celeriter respondere, eximie callebat. Proinde interrogatus aliquando, quamobrem cum Episcopus esset, bis per diem lavaret: quia ter, inquit, non accedo. Rursus quoniam candida veste perpetuò ute-C batur, derisus est à quodam Ecclesiæ Catholicæ viro. Ad quem ille: ubinam vero scriptum est, inquit, nigra veste indui oportere. Qui cum hæsisset, subjecit Sisinius; Tu quidem nunquam id ostendere potueris. Mihi vero sapientissimus Salomo præcipit his verbis: Sint vestimenta tua semper alba: & Christus ipse, qui in Evangeliis semper albatus cernitur, & ejusmodi veste indutos Mosen atque Heliam Apostolis suis exhibuit. Istud quoque meo quidem judicio lepide dictum est à Sisinio. Morabatur Constantinopoli Leontius Episcopus Ancyræ in Galatia, qui Novatianis illic degentibus Ecclesias ademerat. Accessit ad D eum Sisinius, ut eas recuperaret. Sed cum Leontius eas non redderet, immò Novatianos probris incesseret, tanquam indignos, qui in Ecclesiam venirent, pœnitentiam & Divini numinis clementiam eos tollere dicens: Atenim, inquit Sisinius, nemo tantam agit pœnitentiam quantam ego. Percontanti autem Leontio rationem ejus pœnitentiæ; eo quod te viderim, respondit Sisinius. Multa quoque alia ab illo scite dicta referuntur: nec paucos ejus libros exstare ajunt, satis elegantes. Porro magis probabatur cum diceret: quippe qui optime recitaret,

& voce atque oculis & venustissimo vultu, ad alliciendos auditores esset aptissimus. Verum cujusmodi hic vir fuerit, hactenus dictum sit, ut illius ingenium & institutio ac vivendi ratio, ex his perspici possit.

Caput II.

De institutione & de ratione victus, deque conversatione & sapientia magni Ioannis Chrysostomi, & quomodo ad Constantinopolitanum thronum evectus sit: Et Theophilus Alexandrinus illi obsiterit.

PEr idem tempus mortuo Nectario, dum consultaretur, quis in ejus locum subrogandus esset: alii quidem alios nominabant, nec idem omnibus placebat: tempus verò incassũ terebatur: Erat Antiochiæ ad Orontem Presbyter quidam, nomine Joannes, nobili genere natus: vita integer: dicendi persuadendique artifex egregius, & omnium sui temporis Oratorum præstantissimus, sicut Libanius Syrus Sophista testatus est. Nam cum moriturus esset, percontantibus amicis quis in ejus locum succederet: Joannes, inquit, nisi Christiani illum surripuissent. Multos porro qui in Ecclesia ipsum audiebant, ad virtutis studium impulit, & in doctrina fidei ut idem cum ipso sentirent, effecit. Nam cum vitam ageret plane Divinam, ad æmulationem virtutis suæ auditorum animos excitabat. Post hæc vero facile eos adducebat, ut eandem secum sententiam amplecterentur; quippe qui non arte quadam aut Eloquentiæ vi istud ageret: sed sincere, tanquam veritatis studiosus, sacras scripturas exponeret. Etenim oratio quæ operibus exornatur, meritò fide digna videtur. Si vero operibus destituta sit, oratorẽ impostorem esse arguit, ac suorum ipsius dictorum reprehensorem, tametsi is in docendo magnæ sit diligentiæ. Porro Joannes utraque laude ex æquo floruit. Nam ejus quidem vivendi ratio & conversatio, gravis fuit ac severa: dictio vero perspicua simul ac splendida. Cum enim egregiâ esset indole, magistros habuit in arte quidem Rhetorica Libanium; in Philosophia autem Andragathium. Porro cum causas acturus, atque id genus vitæ sectaturus crederetur, ipse sacris scripturis incumbere, & juxta leges Ecclesiæ philosophari

A φωνῇ τε καὶ βλέμματι, καὶ χαριεστάτῳ προσώπῳ τὸν ἀκροατὴν ἐλεῖν ἱκανὸς· ἀλλὰ οἷος μὲν ἦν οὗτος ὁ ἀνὴρ, τάδε εἰρήσθω, ἵνα ἀποδειχθῇ ἧς ἔλαχε φύσεως, ἀγωγῆς τε καὶ βίου.

Κεφ. β'.

Περὶ ἀγωγῆς καὶ διαίτης, καὶ πολιτείας καὶ σοφίας, καὶ ὡς τὸν χρόνον παρόδου τοῦ μεγάλου Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου· καὶ ὡς ἐμπεδοῦ αὐτῷ καθίσαται Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας.

B Περὶ ὃν τοῦτον τὸν χρόνον νεκταρίου τελευτήσαντος, καὶ βουλῆς ὄντος τίνα δέοι χειροτονεῖν, ἄλλοι μὲν ἄλλως ἐψηφίζοντο, καὶ τὰ αὐτὰ πᾶσιν ἐδόκει· καὶ ὁ χρόνος ἐτρίβετο μάτην. ἦν δέ τις ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ παρ' Ὀρόντῃ πρεσβύτερος, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης, γένους τῶν ἐυπατριδῶν ἀγαθὸς τὸν βίον, λέγειν τε καὶ πείθειν δεινός, καὶ αὐτὸν ὑπερβάλλων ῥήτορας, οὓς καὶ Λιβάνιος ὁ Σύρος σοφιστὴς ἐμαρτύρησεν· πάντα γὰρ ἔμελλε τελευτῶν, πυθομένων τῶν ἐπιτηδείων τίς ἂν αὐτὸν διαδέξαιτο, λέγειν Ἰωάννην C ἂν εἰ μὴ χριστιανοὶ τοῦτον ἐσύλησαν. πείσας οὖν τὸν αὐτοκράτορα ἐπ' ἐκκλησίας, εἰς ὄφελος ὠφέλησε, καὶ ὁμοφρονας αὐτῷ περὶ τὸ θεῖον ἐποίησε. θείως γὰρ πολιτευόμενος, τὸν ἐκ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ἐκέλιβε ζῆλον τοῖς ἀκροαταῖς· καὶ ἐπὶ τοῦτο ῥᾳδίως ὡς ἐτέχνητο καὶ δυνάμει λόγου βιάζειν παρεσκεύαζε δοξάζειν αὐτῷ· ἀλλ' ὡς ἔχει ἀληθείας, εἰλικρινῶς τὰς ἱερὰς ἐξηγεῖτο βίβλους· λόγος γὰρ ὑπὸ τῶν ἔργων κοσμούμενος, πίστεως ἄξιος εἰκότως φαίνεται· ἀνὴρ οὖν τοιοῦτος, εἶτα καὶ τῷ ἰδίων λόγων καθηγεμὼν ὑποφαίνει τὰ D λεγόμενα, κἂν παιδεύῃ διδάσκων· τῷ καὶ ἀμφότερα εὐδοκιμεῖν παρεσκεύαζε· ἀγωγὴ μὲν γὰρ βίου σώφρων, καὶ πολιτεία ἀκριβὴς ἐξεπεφράσει· ὁ λόγος δὲ σαφὴς μὲν λαμπρότητος φύσεώς τε εὖ ἔχει· διδασκάλου δὲ τῶν μὲν περὶ ῥήτορας ἀσκήσεως, λιβανίου ἀνδραγάθιον ὄν, τῶν περὶ φιλοσοφίας λόγων· παρεσκευασμένος δίκας ἀγορεύειν, καὶ τοῦτον μελετήσαντα τὸν βίον, ἐγνώκει τὰς ἱερὰς ἀσκεῖσθαι βίβλους, καὶ κατὰ θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας

φιλοσοφεῖν ταύτης ἧ τ φιλοσοφίας διδασκάλους ἔσχε, τὸς τότε πρεσβεσῶτας τῶν τῇδε πεῖ-
φανῶν ἀσκητηείων, καρίσειόν τε, καὶ διόδωρον, ὃν ἡγησάμενον τ ἐν ταρσῷ ἐκκλησίας·
ὧν ἐπυθόμην ἰδίων συγγραμμάτων πολλὰς καταλιπεῖν βίβλους· περὶ ἧ τὸ ῥητὸν τῶν ἱερῶν
λόγων τὰς ἐξηγήσεις ποιήσασθαι, τὰς θεωρίας. Χωρὶς γὰρ ἀλληγορίας· ὁ μόνος ἧ προσέτι τούτοις ἐφοίτα·
ἔπεισε ἧ τ αὐτῆς ἐγνώμης εἶναι, ἑταίρους αὐτὸ
γραμμένους ἐκ τ λιβανίου διατριβῆς, θεόδω-
ρόν τινα καὶ μάξιμον· ὧν ὁ μὲν ὕστερον ἐπίσκο-
πος ἐχειροτονήθη σελευκείας τ ἰσαύρων· μομ-
ψυεστίας ἧ τῆς κιλίκων, θεόδωρος ἀνὴρ, καὶ τῶν
ἱερῶν βίβλων, καὶ τ ἄλλης παιδείας ῥητόρων
τε καὶ φιλοσόφων ἱκανὸς ἐπιστήμων· ἀλλ'
οὗτ μὲν ἤνικα τῷ ἀρχῷ ἐνέτυχε τοῖς
θείοις νόμοις, καὶ ἱερᾶς ἀνδράσιν ὡμίλησεν,
ἐπήνεσε ταύτῃ τὴν ἀγωγὴν καὶ καλέγνω τῆς
ἀσικῶν· ἃ διήρκεσε ἧ τὴν αὐτὴν προθυμίαν
ἔχων· μεταμεληθεὶς δὲ, πρὸς τὸν πρότε-
ρον βίον εἵλκετο· οἷα δὲ εἰκὸς, ἐναντίοις λόγοις
κοσμήσας τὸ προσδαζόμενον ἐκ παλαιῶν ὑποδειγμάτων, ἦν γὰρ πολυΐστωρ, εἰς
τὴν πόλιν ἐπανῆλθεν· ἀμεινον ὡς ἐνόμισε τὸ
κρίνας, ἅπερ ἐπεθύμει τυχεῖν· μαθὼν δὲ
Ἰωάννης ἐν πράγμασιν αὐλὸν εἶναι, καὶ πρὸς
γάμον προσδάζειν, θεολέκτην ἢ κῆ νεῦν ἀν-
θρώπε φράσει καὶ νοήμασι σωλάξας ἐπι-
στολὴν, πρὸς αὐλὸν διεπέμψατο· ὁ δὲ ταύ-
τῃ ἐντυχὼν, μεταμελήθη· αὖθίς τε τῆ
οὐσίαν καταλιπὼν, ἀπειπών τε τῷ γάμῳ,
ταῖς Ἰωάννε συμβελαῖς ἐσώζετο, καὶ πρὸς
τὸν φιλόσοφον ἐπανήει βίον· ὥστε μοί δοκεῖ
καὶ τότε ῥᾴδιον εἶναι συμβαλεῖν, ὡς δει-
νὸς ἐπήνθει πειθὼ τοῖς Ἰωάννε λόγοις·
κρατεῖ γὰ ταύτη, καὶ τῶν ὁμοίως λέγειν
καὶ πείθειν δυναμένων· ἐνῆεσθεν καὶ τὸ πλῆ-
θος ἤρει, καὶ μάλιστα καθὸ πολὺς ἦν διε-
λέγχων σφᾶς ἁμαρτάνοντας, καὶ ἐπὶ ἐκκλη-
σίας, καὶ πρὸς σφᾶς ἀδικοῦντας, ὡς αὐτὸς
ἠδικημένος, σὺν παῤῥησίᾳ ἀναγκαίων· τὸ
τοῦτο τοῖς μὲν πολλοῖς εἰκότως χάριεν ἐτύγ-
χανε· λυπηρὸν ἧ τοῖς πλουσίοις καὶ δυνα-
μένοις, παῤ οἷς τὰ πολλὰ τῶν ἁμαρτη-
μάτων ἐστίν· ἐπίσημος ἦν τοῖς μὲν εἰ-
δόσι, τῇ πείρᾳ· τοῖς δὲ ἀγνοοῦσι, τῇ φήμῃ,

A constituit. Hujus porro Philosophiæ Magistros habuit eos, qui tunc temporis nobilibus illic monasteriis præsidebant; Carterium scilicet, ac Diodorum, qui & Tarsensis Ecclesiæ Episcopus fuit, multosque sicut accepi libros posteris scriptos reliquit, & sacra volumina ad literam expositi, repudiatis allegoriis. Neque vero solus sese illorum magisterio subdidit: sed & sodalibus suis ex Libanii schola, ut idem facerent persuasit; Theodoro nimirum & Maximo. Quorum hic quidem
B Seleuciæ in Isauria: Theodorus vero Mompsuestiæ in Cilicia posthac Episcopus fuit. Vir tum in sacris literis, tum in reliquis disciplinis Rhetorum ac Philosophorum non mediocriter eruditus. Atque hic quidem cum sacræ Philosophiæ leges primum didicisset, & sanctorum virorum contubernio usus esset, eam vivendi rationem probavit, civilem autem vitam damnavit. Verum in eodem proposito haudquaquam perseveravit: sed pœnitentia ductus, ad priorem vivendi rationem abripiebatur. Cumque propositum suum confirmasset contrariis argumentis quæ ex veterum exemplis desumpserat: erat enim multiplici eruditione præditus: in urbem reversus
C est: rectius esse judicans, id assequi quod cupiebat. Joannes itaque cum eum negotiis vacare intellexisset, & de uxore ducenda cogitare, epistolam ejusmodi verbis ac sententiis conscriptam quæ humanæ mentis captum excedant, ad eum misit. Quam ille cum accepisset, pœnitentia tactus est: rursusque relictis facultatibus, & nuptiis renuntians, Joannis consilio servatus & ad philosophicam vitam regressus est. Ex quo non difficile meo quidem judicio conjici potest, quanda persuadendi vis in Joannis oratione inerat. Vicit enim illâ eos qui pari dicendi ac per-
D suadendi facultate pollebant. Hæc ipsa populum etiam ad se pertraxit, eo maxime quod peccantes crebro coargueret in Ecclesia, & adversus eos qui injuriam fecissent, tanquam ipse injuria affectus commoveretur. Quæ res grata quidem erat multitudini: molesta vero opulentioribus ac potentioribus; à quibus fere delicta committi solent. Cum igitur apud notos quidem usu ipso & consuetudine, apud eos vero quibus erat ignotus,

fama ac rumore per universum orbem Romanum clarissimus evasisset, tum orationum, tum virtutis causa; idoneus visus est qui Constantinopolitanam Ecclesiam gubernaret. Quod cum populus simul & clerus uno consensu decrevissent, Imperator quoque comprobavit, misitque qui eum adducerent. Episcoporum præterea Synodum convocavit, ut eo pacto illustriorem redderet ejus ordinationem. Non multo post Asterius Comes Orientis, cum Imperatoris literas accepisset, Joannem ad se accivit, quasi quidpiam ab eo postulaturus. Qui cum venisset, confestim Asterius eum unà secum in vehiculum imposuit, & concito cursu Pagras usque eum deduxit, quæ statio est ita dicta. Ibi cum Joannem illis qui à Principe missi erant, tradidisset, Antiochiam reversus est. Prudenter autem hoc negotium curasse visus est, antequam Antiocheni quidquam rescirent, qui & asperi erant in seditionibus, nec unquam sua sponte Joannem dimissuri videbantur, priusquam mali quidpiam aut patrassent ipsi aut passi essent. Porro cum venisset Constantinopolim, cumque Episcopi qui vocati fuerant jam adessent, ordinationi ejus impedimentum attulit Theophilus, favens Isidoro: qui tum quidem Presbyter erat sub illo constitutus, & pauperum ac peregrinorum curator in urbe Alexandria. Cæterum ab ineunte ætate apud Scetim egregie philosophatus fuerat, sicut à quibusdam viris qui cum illo versati fuerant accepi. Alii dicunt, hunc ideo amicum fuisse Theophili, quod conscius fuisset ac particeps facinoris cujusdam periculosi. Nam dum bellum gereretur adversus Maximum, ajunt Theophilum datis Isidoro muneribus & Epistolis, tum ad Imperatorem, tum ad Tyrannum; mandasse ei ut Romæ maneret, bellique eventum præstolaretur, & literas suas cum muneribus offerret victori. Hunc vero cum istud fecisset, detectâ fraude, sibi metuentem, fuga Alexandriam repetiisse. Exinde vero Theophilum, cum inter fidelissimos haberet Isidorum, opportunam se mercedem laborum quos pro ipso sustinuerat ei repensurum existimasse, si Constantinopolis Episcopum illum constitueret. Verum sive hac de causa, sive tanquam

A ἔκ τε τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων ἀρόμενος ἀνὰ πᾶσαν τὴν ῥωμαίων ὑπήκοον, ἐδόξε κωνσταντινουπόλει ἐπισκοπεῖν· ψηφισαμένων ὁμοῦ τὸ τε λαὸ καὶ τὸ κλήρυ, καὶ ὁ βασιλεὺς συνήνει, καὶ σὺν ἄξοντας αὐτὸν πέμψε· συνεκάλει τε σύνοδον, καὶ τούτῳ σεμνολέραν τὴν χειροτονίαν δεικνύς. ὡς εἰς μακρὰν τὰ βασιλέως γράμματα δεξάμενος ἀσέως ὁ τῆς ἕω ἡγεμὼν, ἐδήλωσεν Ἰωάννῃ προσμένειν παρ' αὐτὸν, ὡς περί τε δεησόμενος· ἐλθόντα δὲ αὐτίκα εἰς ὄχημα συν αὐτῷ ἀνεβίβασε, καὶ σπουδῇ ἐλάσας, ἦκεν εἰς πάγρας, σταθμὸν οὕτω καλούμενον· ἐνταῦθα δὲ προδὺς αὐτὸν τοῖς ὑπὸ βασιλέως ἀποσταλεῖσιν, ἀνέστρεψεν· ἔδοξε δὲ τὰ περὶ τούτου καλῶς διοικήσαι, πρὶν ἀνθρώπους μαθεῖν, χαλεπούς τε περὶ τὰς στάσεις, καὶ δήλους ὄντας, ὡς ἂν ὅλως ἐκόντες Ἰωάννην ἀπολάγησαν, πρὶν παθεῖν τι ἢ δρᾶσαι· ὡς δὲ εἰς κωνσταντινούπολιν ἀφίκετο, καὶ οἱ κληθέντες ἱερεῖς συνεληλύθεισαν, ἐμποδὼν ἐγένετο τῇ χειροτονίᾳ Θεόφιλος, ἰσοδίκῳ πρεσβεύων· ὃς πρεσβύτερος ἦν τότε τῶν ὑπ' αὐτὸν, ἐπίτροπος δὲ τῶν ἐν B ἀλεξανδρείᾳ ξένων καὶ πτωχῶν· ἐν νεότητι δὲ ἀνὰ τὴν σκῆτιν ἄσκησα ἐφιλοσόφησεν, ὡς παρ' ἀνδρῶν αὐτῷ συγγενομένων ἐπυθόμην· οἱ δὲ φασι Θεοφίλῳ τοῦτον γενέσθαι φίλον, ὡς κοινωνὸν καὶ συνίστορα πράγματος ἐπικινδύνου γενόμενον· λέγουσι γὰρ ὡς νικήσας ὁ πρὸς μάξιμον συνίστατο πόλεμος, δῶρα δὲ αὐτῷ Θεόφιλος, καὶ γράμματα πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸν τύραννον, συνειλατο καταλαβεῖν τὴν ῥώμην, καὶ περιμεῖναι τῆς μάχης τὴν ἔκβασιν, καὶ τῷ νικήσαντι διδόναι μετὰ τῶν γραμμάτων τὰ C δῶρα· τὸ δὲ, τάδε ποιήσαντα μὴ διαλαθεῖν, δείσαντά τε, φυγάδα εἰς ἀλεξάνδρειαν ἐπανελθεῖν· ὅθεν ἐκεῖνος δὲ Θεόφιλον τῶν αὐτῷ συνεσταλάτων τὸν ἄνδρα ποιησάμενον, εἰς καιρὸν νομίσαντα ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνων ἀποδοῦναι τὴν ἀμοιβὴν, εἰ τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον αὐτὸν καθίσειεν· ἀλλ' εἴτε ἐντεῦθεν, εἴτε ὡς ἀνδρὸς D

ἀγαθὸν χειροτονῆν τὸν ἡδέλφιον Θεόφιλον, τελευταῖον συνήνεσε τοῖς ἐπὶ Ἰωάννῃ δεδογμένοις· ἀτεχνῶς ταύτῃ τῇ χειροτονίᾳ ἀποδάζουσα δείσας εὐτρόπιον, τὸν τότε πρεσῶτα τοῦ βασιλέως οἴκου· ὃν φασὶν ἄνικρυς αὐτῷ ἀπειλῆσαι, ἢ ταυτὰ τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι συμψηφίσασθαι, ἢ τοῖς ἐγκαλεῖν βουλομένοις ἀπολογήσασθαι· ἔτυχον γὰρ αὐτὸν πολλοὶ τότε παρὰ τῇ συνόδῳ γραψάμενοι.

A virum bonum, ordinare illum voluerit Theophilus; tandem Ioannis electioni assensum præbuit, Eutropium veritus, Imperialis cubiculi tunc Præpositum, qui Joannis ordinationi magnopere favebat. Hic enim palam ei denuntiasse dicitur, ut aut reliquorum sacerdotum suffragiis accederet, aut iis qui accusare ipsum volebant responderet. Quippe multi tum aderant, qui coram Synodo eum accusarant.

Κεφ. γ'.

Ὡς ἐπιλαβὼν Ἰωάννης τῆς ἐπισκοπῆς, σφοδρότερον ἤπτετο τῶν πραγμάτων, καὶ τὰς ἁπάσας ἐκκλησίας ἐπανώρθωσε· καὶ ὡς τὸ κατὰ τὸν Φλαβιανὸν πταῖσμα διαφορισθὲν σὺν ἀμφοτέροις εἰς ῥώμην διέλυσε.

Caput III.

Quomodo Ioannes ad Episcopatum promotus, statim rebus gerendis vehementius incubuerit, & Ecclesias ubique locorum correxerit: missisque Romam legatis, Flaviani peccatum dissolverit.

Ὁ Δὲ Ἰωάννης ἅμα τῆς ἐπισκοπῆς ἁψάμενος, πρότερον διορθοῦται τὸν βίον τὸν αὐτοῦ κληρικῶν ἐπιτάττει· προόδους τε αὐτῶν καὶ διαίταν καὶ τὴν ἄλλην ἀγωγὴν πολυπραγμονῶν, ἤλεγχέ τε καὶ ἐπέστρεφε· σὺν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξεῦτο· ἐλεγκτικὸς γὰρ ὢν φύσει, καὶ κατὰ τῶν ἀδικούντων ἐν δίκῃ ἀγανακτῶν, ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ἐπέδωκε τούτοις τοῖς παθήμασιν· ἡ γὰρ φύσις ἐξουσίας ἐπιλαβομένη, ῥᾳδίως εἰς ἔλεγχον ἐξῆγε τὴν γλῶτταν, καὶ τὴν ὀργὴν ἑτοιμότερον κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων ἐκίνει· οὐ μόνον γε τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς καὶ μεγαλόφρων, καὶ τὰς πανταχοῦ ἐπανορθοῦν ἐπειρᾶτο· αὐτίκα γοῦν ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν παρελθών, ἐπὶ τὴν ἀνάτην αἴγυπτον καὶ δύσιν ἱερέων πρὸς σὺν ἐν τῇ ἑῴᾳ διὰ παυλῖνον διαφερομένων, καὶ κοινῆς πινὸς ἀμιξίας διὰ τοῦτο τὰς ἀνὰ πᾶν τὸ ὑπήκοον ἐκκλησίας καταλεχούσης, ἐδεήθη Θεοφίλου συμπρᾶξαι αὐτῷ, καὶ καταλλάξαι Φλαβιανῷ τὸν ῥωμαίων ἐπίσκοπον· ὧδε γὰρ ἔδοξεν, αἱρεῖσθαι ἐπὶ τοῦτο ἀκάκιον ὁ βεροίας ἐπίσκοπον, καὶ ἰσίδωρον, δι' ὃν Θεόφιλον ἐναντίον ἐγίνετο τῇ αὐτοῦ χειροτονίᾳ· καὶ πραγμάτων εἰς ῥώμην, ἐπειδὴ καὶ γνώμην αὐτοῖς ἡ πρεσβεία ἀπέδη, καθέπλευσαν εἰς αἴγυπτον· ἐνθένδε εἰς συρίαν ἦκεν ἀκάκιος, αἰγυπτίων καὶ τῶν πρὸς δύσιν ἱερέων εἰρηναῖα γράμματα τοῖς ἀμφὶ Φλαβιανὸν φέρων.

Porro Joannes simul atque in Episcopatu collocatus est, ante omnia clericorum suorum vitam emendare studuit. Et in processus & victum ac reliquam eorum conversationem diligenter inquirens, redarguebat illos & corrigebat. Quosdam etiam Ecclesia ejecit. Nam cum ad redarguendum suopte ingenio proclivis esset, & adversus eos qui injuriam fecissent justa indignatione commoveretur, eos affectus multo magis auxit in Episcopatu. Natura enim licentiam nacta, linguam ad arguendum facile impellebat, & iram adversus delinquentes promptius incitabat. Neque vero suam ipsius duntaxat, sed & reliquas ubique locorum Ecclesias, tanquam bonus & excelso animo præditus, corrigere conabatur. Proinde in ipso Episcopatus sui exordio, cū Occidentales & Ægyptii sacerdotes Paulini gratiâ ab Orientalibus Episcopis adhuc dissiderent, & publicum quoddam dissidium ob eam rem totius Imperij Romani Ecclesias obtineret, ipse Theophilum rogavit, ut suam ipsi operam commodaret, & Romanum Episcopum Flaviano reconciliaret. Quod cum placuisset, electi sunt ad id negotium Acacius Episcopus Beroeæ, & Isidorus is cujus gratiâ Theopilus Joannis ordinationi adversatus fuerat. Hi Romam delati, cum legatio ipsis ex animi sententia successisset, in Ægyptum navigarunt. Inde Acacius in Syriam reversus, Ægyptiorum & Occidentalium Antistitum literas pacificas attulit Flaviano.

Sero tandem hunc in modum Ecclesiæ A ea dissensione liberatæ, in pristinam rursus concordiam redierunt. Antiochiæ vero ii qui Eustathiani dicebantur, aliquandiu perstitére collectas seorsum celebrantes, etiam sine Episcopo. Evagrius enim qui Paulino successerat, brevi temporis spatio supervixit, uti jam diximus. Atque idcirco, ut opinor, Episcopis facilis fuit reconciliatio, cum nullus superesset adversarius. Populus vero, ut mos est vulgi, paulatim sese adjungens iis qui sub Flaviano conventus Ecclesiasticos agebant, progressu temporis majori ex parte in unum coaluit.

ρων· καὶ αἱ μὲν ἐκκλησίαι ὀψέποτε ταύτης τῆς διχονοίας ὧδε ἀπηλλαγεῖσαι, τὴν πρὸς ἀλλήλας κοινωνίαν ἀπέλαβον· τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἐν αἱρέσει καλουμένων εὐσταθιανῶν, ἄχρι τινὸς διέμεινεν ἐφ' ἑαυτοῦ συναγόμενοι, καὶ ἐπισκόπου ἐκλοῦ· ὀλίγον γὰρ χρόνον ἐπιζήσας, ὡς ἔγνωμεν, ἐτελεύτησεν εὐάρεστος ὁ παυλῖνον διαδεξάμενος· καὶ τοῦτο μέν, εὐμαρεῖς ἐγένοντο τοῖς ἐπισκόποις αἱ διαλλαγαί, μηδενὸς ἐναντίου ὄντος· ὁ δὲ λαὸς, οἷα δῆμος φιλεῖ, καὶ ὀλίγως ἀεὶ προσιθέμενος τοῖς ὑπὸ φλαβιανὸν ἐκκλησιάζουσιν, οἱ πλείους πρὸς χρόνῳ ἠνώθησαν. B

CAPUT IV.

De Gaina Gotho, & de malis ab eodem perpetratis.

PEr idem tempus Gaina, vir barbarus, qui ad Romanos transfugerat, & ex gregario milite præter omnium expectationem ad honorem Magisterii militaris pervenerat, Imperium Romanum sibi vindicare conatus est. Hæc dum molitur, Gentiles suos Gothos, ex propriis ipsorum regionibus in Romanorum ditionem evocat; & eos qui ipsi amici essent, Centuriones ac Tribunos constituit. Porro cum Tirbingilus res novas concitasset, qui propinquitate generis ei conjunctus, numerosum militum agmen in Phrygia regebat; Prudentibus quidem viris minime obscurum erat, Gainam ista machinatum esse; Sed tamen qui vastationem urbium ejus Provinciæ se moleste ferre simulabat, mandatum est ipsi, ut illis succurreret. Postquam vero in Phrygiam pervenit, Barbarorum multitudine stipatus, perinde quasi ad bellum venisset; consilium quod antea occultaverat, in lucem protulit: & civitates quas servare jussus fuerat, alias quidem vastavit: alias vero invadere meditabatur. Progressus exinde in Bithyniam, in Chalcedonensium finibus substitit, atque ibi bellum minabatur. Cum res in eo discrimine versarentur, ac præcipue Asiæ & Orientis urbes, & quæcunque inter Asiam atque Orientem & ad Euxinum Pontum sitæ sunt periclitarentur: Imperator cum proximis considerans,

Κεφ. δ'.

Τὰ κατὰ τὸν βάρβαρον γότθον γαϊνᾶν, καὶ πολλὰ ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντων δεινῶν.

ΕΝ τούτῳ γαϊνᾶς ἀνὴρ βάρβαρος, ἀνὸ τὸ μολήσας ῥωμαίοις, ἐξ εὐτελοῦς στρατιώτου θαυμαστῶς εἰς τὴν τῶν στρατηγῶν παρελθὼν τάξιν, ἐπεχείρησε τὴν ῥωμαίων ἀρχὴν ὑφ' ἑαυτὸν ποιεῖν· ταῦτα βουλόμενος, τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῦ γότθους ἐκ τῶν ἰδίων νόμων εἰς ῥωμαίους μεταπέμψατο, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους συνταγματάρχας καὶ χιλιάρχους καλέσησε· τριβιγίλδα δὲ νεωτερισαντα, ὃς αὐτῷ γένει προσήκων, πολυανθρώπου τάγματος ἡγεῖτο τῶν ἐν φρυγίᾳ στρατιωτῶν· τοῖς μὲν δὴ φρονοῦσι, δῆλος ἦν ταῦτα καταστασιάσας· ἀγανακτεῖν δὲ ποιούμενος πορθουμένων τῶν τῆδε πόλεων, ἐπετράπη ταύταις βοηθεῖν· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν φρυγίαν ἀφίκετο, πλῆθος ἔχων βαρβάρων ὡς εἰς πόλεμον ἀφιγμένος, εἰς τὸ φανερὸν ἐξῆγε τὴν γνώμην, ἣν πρότερον ἐκρύπτε· καὶ πόλεις ἃς ἐτάχθη φυλάττειν, ἐδῄου ταῖς ἐπιθήσεσι· διαβὰς δὲ εἰς βιθυνίαν, ἐν τοῖς χαλκηδόνος ὅροις ἐστρατοπεδεύετο, καὶ πόλεμον ἠπείλει· καὶ κινδύνῳ τῶν πραγμάτων ὄντων, καὶ μάλιστα τῶν κατὰ ἀσίαν καὶ ἕω πόλεων, ὅσαι τε μεταξὺ τέτανται καὶ περὶ τῶν ἕυξεινον πόντον οἰκοῦνται, λογισάμενος ὁ βασιλεὺς σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν C D

ὡς οὐκ ἀσφαλὲς ἀπροσκεύους ὄντας εἰς κίνδυνον καθίσαντας πρὸς ἄνδρας ἤδη τὸ ζῆν ἀπειρηκότας, πέμψας πρὸς Γαϊνᾶν, ἐπήγγειλεν αἰτεῖν ὅ, τι βούλεται· εἶναι γὰρ ἕτοιμον ἐν πᾶσιν αὐτῷ χαρίζεσθαι κεχαρισμένῳ· ὁ δὲ, Σατορνῖνον καὶ Αὐρηλιανὸν ὑπατικοὺς ἄνδρας, ὑπονοῶν ἐναντία φρονεῖν αὐτῷ, ἐζήτησε· λαβὼν δὲ, ἐφείσατο· καὶ εἰς ταυτὸν τῷ βασιλεῖ σωφρονῶν, εἰς τὸν πρὸ τῆς Χαλκηδόνος εὐκλεέστατον οἶκον, ἐν ᾧ εὐφημίας τῆς μάρτυρος ἐστὶν ὁ τάφος, ὅρκους τε λαβὼν καὶ δοὺς περὶ εὐνοίας, ἀπέθετο τὰ ὅπλα, καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεραιώθη, πεζῶν καὶ ἱππέων τὴν ἡγεμονίαν ἐκ βασιλέως ἔχων· παρ' ἀξίαν δὲ δόξαν εὖ πράττειν, οὐκ ἤνεγκε σωφρόνως· ἀλλ' ἐπεὶ τὸ πρῶτον πρόθυμον καὶ τὰ γνώμῃ αὐτῷ ἀπέβη, καὶ τὴν καθόλου ἐκκλησίαν θορυβεῖν ἐπεχείρησεν· ἦν μὲν γὰρ χριστιανὸς, τῆς τῶν βαρβάρων αἱρέσεως, οἳ τὰ ὁμοῖα φρονοῦσιν· ἀναπεισθεὶς δὲ πρὸς τῶν ταύτης πρεσβυτέρων, ἢ αὐτὸς φιλοτιμούμενος, ἤτησε τὸν βασιλέα μίαν τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκκλησιῶν σφῶν ὁμοδόξοις αὐτοῖς ἔχειν· μὴ δὲ γὰρ εἶναι δίκαιον, καὶ ἄλλως ἀπρεπὲς ἐμέμφετο, ῥωμαίων ὄντα ἑαυτὸν στρατηγὸν, ἔξω τειχῶν προαστείου εὔχεσθαι· μαθὼν ταῦτα Ἰωάννης, οὐκ ἐφησύχασε· πρὸς λαὸν δὲ σφῶν ἐπισκόπους οἵπερ ἔτυχον ἐνδημοῦντες τῇ πόλει, ἦκεν εἰς τὰ βασίλεια· καὶ τῷ βασιλέως ἐπακούσας, αὐτά τε Γαϊνᾶ παρόντος, πολλὰ κατέσχε λόγον, πατρίδα τε φυγὴν ὀνειδίζων, καὶ ὡς τῷ βασιλέως πατρὶ τότε σωθεὶς ὤμοσεν ἢ μὴν ῥωμαίοις εὐνοεῖν, αὐτά τε καὶ τοῖς αὐτῶν παισὶ, καὶ νόμοις, οὓς ἀκύρους ἐπεχείρει ποιεῖν· καὶ τάδε λέγων, ἐδείκνυ τὸν νόμον ὃν Θεοδοσίου ἔθετο, οὐ ἑτεροδόξοις εἴργων ἔνδον τειχῶν ἐκκλησιάζειν· ἐκτὸς ἢ πρὸς τὸν βασιλέα πρέψας τὸν λόγον, ἔπεισε τὸν τεθέντα νόμον καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων κύριον φυλάττειν· ἄμεινον εἶναι συμβουλεύων τῆς βασιλείας παραχωρεῖν, ἢ προδότῃ οἴκῳ Θεοῦ χρώμενον, ἀσεβεῖν· καὶ ὁ μὲν ἀνδρείως ὧδε παρρησιασάμενος, οὐδὲν συνεχώρησε νεωτερισθῆναι περὶ τὰς ἐν αὐτῷ ἐκκλησίας· ὁ δὲ Γαϊνᾶς,

A haudquaquam tutum esse, ut imparati in certamen descenderent cum hominibus qui de salute sua jam desperassent, missis ad Gainam nuntiis, jussit ut peteret quidquid vellet. Se namque paratum esse in omnibus ei gratificari. At ille Saturninum & Aurelianum Consulares viros, quos adversari sibi suspicabatur, dedi sibi postulavit. Cumque accepisset, iis pepercit: Progressusque in colloquium cum Principe, in Ecclesia quæ est juxta Chalcedonem, in qua Euphemiæ Martyris sepulchrum est, dato acceptoque invicem jurejurando de amicitia, arma deposuit: & Constantinopolim trajecit, equestris ac pedestris militiæ Magister ab Imperatore factus. Sed cum B præter meritum res ei prospere successisse viderentur, eam ille felicitatem moderate non tulit. Verum quoniam prior temeritas ex voto ipsi cesserat, Ecclesiam quoque perturbare aggressus est. Erat enim Christianus, è secta Barbarorum, qui Arij opinionem sectantur. Persuadentibus igitur Episcopis ejus sectæ, seu potius ipse ambitione ductus, postulavit à Principe, ut suæ sectæ hominibus una ex Ecclesiis urbicis traderetur. Injustum enim, ac præterea indecorum esse querebatur, ut ipse qui Magister erat Romanæ militiæ, extra urbis mœnia orandi causâ proficisceretur. C Quod ubi comperit Ioannes, non amplius quievit. Sed assumptis Episcopis qui tum forte Constantinopoli morabantur, in palatium perrexit. Et coram Principe, ipso quoque Gaina adstante, multis verbis in eum invectus est: patriam illi & fugam objiciens, & in memoriam revocans quomodo tum ab Imperatoris parente servatus, jurasset se Romanis amicum, ipsique ac liberis ejus ac legibus quas nunc abrogare conabatur, fidum perpetuo mansurum esse. Quæ cum diceret, legem à Theodosio datam D proferebat, quâ vetuerat, ne hæretici intra urbis mœnia collectas celebrarent. Post hæc ad Imperatorem conversus, suasit ut legem, quæ adversus reliquas hæreses lata fuerat, ratam servaret. Satius esse dicens Imperio cedere, quàm prodita Dei domo piaculum admittere. Et Joannes quidem cum ad hunc modum constanter ac libere locutus esset, nihil in Ecclesiis sibi commissis novari passus est. At vero

Gaina jurisjurandi fidem jam violare, & deprædari urbem meditabatur. Quas quidem insidias prænuntiavit Cometes, qui eo tempore supra civitatem maximus apparuit, ad ipsam ferè terram pertingens, & qualis nunquam antea visus esse memoratur. Ac primo quidem argentariorum tabernas invadere tentavit, maximam pecuniarum copiam inde collecturum se sperans; Sed cum rumor vulgatus esset eum ista meditari, & argentarij quidquid pretiosum habebant abscondissent, nec pecuniam in mensis more solito amplius publice proponerent; tum Gaina immissis noctu Barbaris mandavit, ut palatium incenderent. Verum illi re infecta pavidi redierunt. Nam cum propius accessissent, videre sibi visi sunt multitudinem militum ingentis staturæ. Suspicatique exercitum esse, qui recens advenisset, rem Gainæ nuntiarunt. Ille, utpote qui sciret haud plures solito milites in urbe tunc esse, dictis fidem habere noluit. Sed cum alii sequenti nocte missi idem quoque quod priores illi renuntiassent, ipse accedens, testis fuit admirandi spectaculi. Ratusque accitos exaliis urbibus milites convenisse ipsius causâ, eosque noctu quidem urbem & palatium custodire, interdiu vero occultari; simulat se correptum esse à dæmone. Et quasi Deum oraturus, pergit ad Ecclesiam, quam in honorem Joannis Baptistæ pater Imperatoris in Septimo construxerat. Ex Barbaris vero, alii in urbe remanserunt: alij simul egressi sunt cum Gaina. Clanculum verò arma in vehiculis feminarum, & telorum dolia exportabant: Sed cum deprehensi essent, portarum custodes qui exportationem armorum prohibere conati erant, interfecerunt. Ingens ex ea re perturbatio ac tumultus urbem complevit, quasi jamjam capienda esset. Verum adversus præsentia mala optimum consilium adfuit. Imperator enim nihil cunctatus, Gainam hostem publicum renuntiavit: Barbatos vero qui in urbe remanserant, occidi jussit. Milites igitur impetu in eos facto, magnam eorum partem interfecerunt; Ecclesiam vero, quæ dicebatur Gothorum, incendio consumpserunt. Illuc enim, velut in ædem sacram, in qua preces facere solebant, confugerant: nec amplius aufugere poterant, utpote foribus occlusis.

Πορεύειν ἤδη διενοεῖτο καὶ τὴν πόλιν παρθεῖναι· νίκα δὲ ταύτῃ τῇ βουλῇ προεμήνυσε κομήτης, ὑπὲρ πόλεως φανεὶς μέγιστος, εἰς αὐτὴν σχεδὸν τὴν γῆν δήκων, καὶ οἷος πρότερον ἀγνοηθεὶς λέγεται. ἐπειρᾶτο δὲ πρότερον τοῖς ἀργυροπωλείοις ἐπιθέσθαι, χρημάτων πλῆθος συλλέγειν ἐνθένδε ἐλπίσας· φήμης δὲ γνωσθείσης ὅτι τάδε βεβούλευται, καὶ τῶν ἀργυροπώλων τὸν πρόχειρον πλοῦτον ἀποκρυψαμένων, ὧν τῶν ἐπὶ τῶν τραπεζῶν ἄργυρον οὐκέτι σωνήθως δημοσίᾳ προτιθέντων, ἐν νυκτὶ πλῆθος ἐπιπέμψας βαρβάρων, ἐνετείλατο τὰ βασίλεια ἐμπρῆσαι οἱ δέ, ἄπρακτοι καὶ καταπτοηθέντες ὑπέστρεφον· ὡς γὰρ πλησίον ἐγένοντο, πλῆθος ὁπλιτῶν ἔδοξαν ὁρᾶν ἐν μεγάλοις σώμασιν ὑπονοήσαντες δὲ νέπλειν εἶναι στρατιὰν, ἤγγειλαν τῷ Γαϊνᾷ· ὁ δέ, ἠπίστατο γὰρ μὴ πλείους τῶν εἰωθότων τῇ πόλει ἐνδημεῖν στρατιώτας, οὐκ ἠξίου τοῖς λογομένοις πιστεύειν· ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἐχομένης νυκτὸς ἄποστάλεντες ἕτεροι, ταὐτὰ τοῖς πρότερον ἤγγειλαν, αὐτὸς ἐλθὼν, αὐτόπτης ἐγένετο τοῦ παραδόξου θεάματος· νομίσας τε αὐτὸν ἑαυτοῦ σωτηρίαν λυθέναι σὺν ἄλλων πόλεων στρατιώταις νύκτωρ μὲν φρουρεῖν τὴν πόλιν καὶ τὰ βασίλεια, ἐν ἡμέρᾳ δὲ λανθάνειν, σκήπτεσθαι δαιμονᾷν· ὡς εὐξόμενός τε καταλαμβάνει τὴν ἐκκλησίαν, ἣν ἐπὶ μνήμῃ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, ὃν τοῦ βασιλέως πατὴρ ᾠκοδόμησε πρὸς τῷ ἑβδόμῳ λίθῳ τῶν βαρβάρων, οἱ μὲν, ἔνδον ἔμενον· οἱ δὲ, γαϊνᾷ συνεξῆσαν· λάθρᾳ δὲ συνεξῆγον ὅπλα ἐν γυναικείοις ὀχήμασι καὶ κεράμοις βελῶν ἐπεὶ δὲ ἐφωράθησαν, τοὺς φύλακας τῶν πυλῶν ἀναιροῦσι, πφραθέντας κωλύσαι τὴν τῶν ὅπλων ἐκκομιδήν. ἐκ τούτου δὲ ταραχῆς καὶ θορύβου ἀνεπλεως ἡ πόλις ἐγένετο, ὡς αὐλίκα ἀλωσομένη· ἀγαθὸν δὲ γνώμη ἐκράτησε πρὸς τὰ παρόντα δεινά· ὁ γὰρ βασιλεὺς μηδὲν μελλήσας, τὸν μὲν Γαϊνᾶν πολέμιον ἀνεκήρυξε· τοὺς δὲ βαρβάρους, ἀναιρεθῆναι προσέταξεν· ἐπιθέμενοι δὲ τούτοις οἱ στρατιῶται, ἀναιροῦσι τοὺς πλείστους· τὴν δὲ καλουμένην τῶν Γότθων ἐκκλησίαν ἐμπιπρῶσιν· ὡς εἰς συνήθη γὰρ εὐκτήριον οἶκον ἐνθάδε ἠθροισμένοι ἐτύγχανον, οἷς κἀκεῖ φυγεῖν ἐξεγένετο, τῶν πυλῶν κεκλεισμένων,

ταῦτα

ταῦτα δὴ μαθὼν ὁ γαϊνᾶς, διὰ θράκης ἐλάσας ἦκεν εἰς χερρόνησον, καὶ τὸν ἑλλήσποντον περαιοῦσθαι ἐπεχείρει. διενοεῖτο γὰρ ὡς εἰ τῆς ἀντιπέρας ἀσίας κρατήσειε, ῥᾳδίως πάντα τὰ πρὸς ἕω τῆς ἀρχομένης ἔθνη ὑφ' ἑαυτὸν ποιήσει· παρ' ἐλπίδας δ' αὐτῷ καὶ τάδε ἀπήντα, θεία ῥοπῇ καὶ τοῦθα ῥωμαίων χρησαμένων· παρῆν μὲν γὰρ στρατιὰ κατὰ γῆν καὶ θάλατταν, παρὰ βασιλέως ἀπεσταλμένη, ἧς ἡγεῖτο φραβίτας· ἀνὴρ βάρβαρος τὸ γένος, ἀγαθὸς δὲ τὸν τρόπον, καὶ στρατηγικός· οἱ δὲ βάρβαροι ναῦς μὴ ἔχοντες, ἐπὶ σχεδιῶν ἐπφρῶν διεκπλεῖν τὸν ἑλλήσποντον πρὸς τὴν ἀντικρὺ ἤπειρον· ἐξαπίνης δὲ πολὺς ἐμπνεύσας ζέφυρος, τὰς σχεδίας διέλυσε σὺν βίᾳ, καὶ κατὰ τούτων τὰς ῥωμαίων ναῦς ἤλαυνε· τῶν δὲ βαρβάρων, οἱ πλείους μὲν, αὐτοῖς ἵπποις ὑποβρύχιοι ἐγένοντο· οἱ δὲ, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀνῃρέθησαν· ὁ δὲ γαϊνᾶς ἅμα ὀλίγοις σωθεὶς τότε, ὕστερον ἀνὰ τὴν θράκην ἀλώμενός τε καὶ φεύγων, ἑτέρᾳ στρατιᾷ ἐνέπεσε, καὶ σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν βαρβάροις ἀπώλετο· τέλος τοιούτων βουλημάτων, καὶ τοιούτου βίου τὸ τέλος· ὁ δὲ φραβίτας λαμπρὸς ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ γενόμενος, χειροτονεῖται ὕπατος· ἐν ᾧ τότε αὐτῷ καὶ βικεντίῳ ὑπατευόντων, πίπτει τῷ βασιλεῖ παῖς, τῷ πάππῳ ὁμώνυμος· ἀρχομένης δὲ τῆς ἑξῆς ὑπατείας, ἀναγορεύεται σεβαστός.

A His cognitis, Gaina per Thraciam profectus, in Cherronesum venit, & Hellespontum trajicere conabatur. Sic enim cogitabat, se si Asiam quæ ex adverso objecta erat, occupavisset, reliquas Orientis Provincias in suam potestatem facile redacturum. Verum is quoque conatus infeliciter ei successit, Romanis Divina ope hic etiã adjutis. Etenim pedestres ac navales copiæ ab Imperatore missæ, præstò fuére, quarum dux erat Fravita; vir natione quidem barbarus, sed bonis moribus, & peritus rei militaris. Barbari vero cum naves non B haberent, ratibus vecti, Hellespontum trajicere, & in oppositam continentem invadere nitebantur. Sed vehemens Zephyrus repente ingruens, rates quidem eorum dissolvit. Romanorum autem naves violenter in illas impulit. Ac Barbarorum quidem plerique, simul cum equis suis submersi sunt, alij à militibus interfecti. Gaina vero tum quidem unà cum paucis servatus, paulo pòst cum per Thraciam fugiens oberraret, in alterum incidit exercitum; & simul cum Barbaris quos circa se habebat, extinctus est. Et Gainæ quidem, perditorum consiliorum ac vitæ, hujusmodi exitus fuit. Fravita vero, cum in eo bello egregiam operam navasset, C Consul factus est. Per idem tempus, ipso quem diximus Fravita & Vincentio Coss. Imperatori natus est Filius avo cognominis. Qui sub initium sequentis Consulatus, Augustus renuntiatus est.

Κεφ. ε'.

Ὡς ὑπηγάγετο ὁ Ἰωάννης ταῖς διδασκαλίαις τὰ πλήθη· καὶ περὶ τῆς γυναικὸς μακεδονιανῆς, ἧς ἡ ἄρτος εἰς λίθον μετεβλήθη.

Ἰωάννης δὲ ἄρξας τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίας ἐπιτροπεύων, πολλοὺς μὲν ἐκ τῶν ἑλλήνων, πολλοὺς δὲ ἐκ τῶν αἱρέσεων ἐπήγετο· συῤῥεῖ δὲ πρὸς αὐτὸν ἑκάστοτε πλῆθος, τῶν μὲν, ἐπ' ὠφελείᾳ ἀκουσομένων· τῶν δὲ, ἀποπειραν ληψομένων· ἅπαντάς τε ἦρει, καὶ τὰ αὐτὰ δοξάζειν αὐτῷ περὶ τοῦ θείου ἔπειθε· τοσοῦτον δὲ πρὸς αὐτὸν τὸ πλῆθος ἐκεκήνεσαν, καὶ τῶν ἐκ λόγων κόρον οὐκ εἶχον, ὥστε ἐπεὶ ἀπεζώννυντο, καὶ προθλίβοντες ἀλλήλους,

Caput V.

Quomodo Ioannes multitudinis animos concionibus suis pellexerit. Et de muliere Macedoniana, cujus panis in lapidem conversus est.

D Interea Ioannes Constantinopolitanam Ecclesiam egregie administrans, multos tum ex Gentilibus, tum ex hæreticis alliciebat. Confluebat ad illum quotidie multitudo, partim eorum qui utilia ex eo discere, partim eorum qui periculum ejus facere cupiebant. Capiebat autem ille universos, utque idem cum ipso de Divinitate sentirent, eis persuadebat. Porro populus tantopere ejus sermonibus inhiabat, nec illis satiari ullo modo poterat, ut, quoniam sese mutuo impellentes ac prementes

periclitabantur, dum singuli propius nitebantur accedere, ut illum dicentem exactius audirent de proximo: ipse in medio omnium consistens, ex lectorum suggestu populum sedens docuerit. Hic vero opportunum mihi videtur, miraculum quod illius temporibus accidit, Historiæ nostræ inserere. Vir quidam ex secta Macedonianorũ, uxorem habebat ejusdem sectæ. Hic cum Ioannem aliquando docentem audiisset, quomodo de Divinitate sentiendum sit, fidem ejus amplexus est: uxoremque hortari cœpit, ut idem secum sentire vellet. Sed cum illa priori consuetudine & familiarium sibi mulierum congressibus quasi captiva teneretur, nec maritus crebris admonitionibus quidquam proficeret, tandem ille: Nisi, inquit, in Divinis mysteriis mecum communicaveris, nec vitæ consors mihi eris in posterum. Tum mulier id se facturam pollicita, consilium suum aperit ancillæ, quam sibi fidam esse judicabat; eamque sibi sociam adjungit ad fallendum maritum. Allapso igitur tempore mysteriorum, intelligunt fideles quid velim dicere, mulier id quod acceperat, retinens, quasi Deum oratura, caput submisit. Ancilla vero quæ ei aditabat, id quod domo attulerat, clanculum ei tradidit. Quod cum mulier dentibus admovisset, instar lapidis obduruit. Tum mulier, verita ne quid sibi gravius eveniret, tanto erga se patrato miraculo: confestim ad Episcopum pergens, seipsam accusavit. Simulque lapidem ostendit, qui morsus vestigia retinebat, materiâ quâdam prorsus ignotâ, & cõlore inusitato præditum. Cumque effusis lachrymis veniam postulasset, ejusdem fidei cum viro deinceps permansit. Quod si cui forte hæc minus credibilia videntur, testis est lapis ipse, qui in thesauro Ecclesiæ Constantinopolitanæ etiamnum servatur.

κινδύνου, ἕκας ⊙ προσωτέρω ἴεναι βιαζόμενοι, ὅπως ἐγγὺς παρεστὼς, ἀκριβέστερον αὐτοῦ λέγοντος ἀκούοι· μέσον ἑαυτὸν πᾶσι παρέχων, ἐπὶ ξυλίνου βήματος τὴν διδασκαλίαν καθεζόμενος ἐδίδασκεν. ἐν καιρῷ δέ μοι δοκεῖ, τὸ συμβὰν ἐπὶ αὐτοῦ θαῦμα συμφέρειν τῇ γραφῇ· ἀνήρ τις τῆς μακεδονίου αἱρέσεως, τοιαύτῃ γυναικὶ συνῴκει· προσευχὴν ὁ ἀνὴρ διδάσκων ὅπως χρὴ περὶ Θεοῦ δοξάζειν, ἐπαινέτης ἦν τοῦ δόγματος, καὶ τὴν γυναῖκα ὁμοφρονεῖν αὐτῷ παρεκάλει· ἐπεὶ δὲ τῇ προτέρᾳ συνηθείᾳ ⊙ ταῖς ὁμιλίαις τῶν γνωρίμων γυναικῶν ἥδετο, καὶ πολλάκις νουθετῶν ὁ ἀνὴρ ἐδόκει νικᾶν, εἰ μὴ, φησὶ, κοινωνήσεις μοι τῶν θείων, οὐδὲ τοῦ βίου κοινωνὸς ἔσῃ μοι τοῦ λοιποῦ· ἐνταῦθα ⊙ ἡ γυνὴ συνθεμένη τοῦτο ποιεῖν, κοινοῦται τινι τῶν θεραπαινίδων ἣν ἡγεῖτο πιστὴν, καὶ συναλαμβάνει συνεργὸν ἐς ἀπάτην τοῦ ἀνδρός· περὶ ⊙ τὸν καιρὸν τῶν μυστηρίων· ἴσασι ⊙ οἱ μεμυημένοι ὃ λέγω ἡμῖν, ὅτε ἐδέξατο καὶ ἐχέσα, ὡς εὐξομένη ἀπέκυψε· παρεσῶσα δὲ αὐτῇ ἡ θεράπαινα, λίθον δέδωκεν ὃν μὴ χείρους ἦλθε φέρουσα· τὸ ⊙ πρὸς τοῖς ὀδοῦσι λίθος ἐπιγνοῦσα· συνιδοῦσα δὲ γνομένη ἡ γυνὴ μή τι πάθοι, θεῖον ἔτυχε πρᾶγμα ἐν αὐτῇ συμβὰν, δρομαία ἐπὶ τὸν ἐπίσκοπον ἐλθοῦσα, ἑαυτὴν κατεμήνυσε· καὶ τὸν λίθον ἐπέδειξεν, εἰκόνα φέροντα τοῦ δήγματος, ἀγνῶτα ⊙ τὴν ὕλην, καὶ παράξενόν τι δεικνύοντα χρῶμα· σὺν δ' ἀκρυσί τε συγγνώμην αἰτήσασα, ὁμοφρονοῦσα τῷ ἀνδρὶ σωῇ· ἀλλὰ τάδε μὲν εἴτω μὴ πιθανὰ δοκεῖ, μάρτυς αὐτὸς ὁ λίθος, εἰσέτι νῦν ἐν τοῖς κειμηλίοις τῆς ἐκκλησίας κατὰ Κωνσταντινουπόλεως φυλαττόμενος.

Caput VI.

De his quæ Ioannes gessit in Asia & Phrygia: & de Heraclide Ephesi, & Gerontio Nicomediæ Episcopis.

PRorro Ioannes, cum audiisset Asiæ & finitimarũ Provinciarũ Ecclesias ab indignis sacerdotibus gubernari, & alios

Κεφ. ς'.

Περὶ τῶν ἐν ἀσίᾳ καὶ Φρυγίᾳ πραχθέντων τῷ Ἰωάννῃ, καὶ Ἡρακλείδου τοῦ Ἐφέσου, καὶ τοῦ Νικομηδείας Γεροντίου.

Ὁ δὲ Ἰωάννης πυθόμενος τὰς ἐν ἀσίᾳ καὶ περὶ Φρυγίας ἐκκλησίας ὑπὸ ἀναξίων ἐπιτροπεύεσθαι, καὶ σοῦ μὲν, λήμματι

καὶ δωρεοδοκίαις, οὓς δὲ χάριτι ὑπαγομένους τὰς ἱερωσύνας ἀπεμπωλεῖν, ἦκεν εἰς ἔφεσον· καθελών τε δέκα καὶ τρεῖς ἐπισκόπους, οὓς μὲν ἐν λυκίᾳ καὶ φρυγίᾳ, οὓς δὲ ἐν αὐτῇ τῇ ἀσίᾳ, ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν καθέσησε· τῆς δὲ ἐφεσίων ἐκκλησίας ἔτυχε τότε ὁ τότε ἐνθάδε ἐπισκοπῶν τελευτήσας, ἡρακλείδιον ἄνδρα κύπριον τὸ γένος, διάκονον τῷ ὑπ' αὐτὸν μοναχῶν τῶν ἐκ τῆς ἀκτέως, ἐναγρίᾳ δὲ μοναχοῦ μαθητήν· ὃ μὲν ἀλλὰ καὶ γερόντιον ἐξεώσατο τῆς νικομηδέων ἐκκλησίας· ἦν γὰρ ὑπὸ Ἀμβροσίῳ τῷ ἐπισκόπῳ μεδιολάνων διακονήσαντι, οὐκοῖδ' ὅ, τι παθὼν, ἀλλ' ἢ τεραλευόμενον, ἢ δαιμονίᾳ ἀπάτῃ καὶ φαντασίαις ὑπαχθεὶς, νύκτωρ ἔφη τισὶν ὀνοσκελίδα συλλαβόμενον, ξυρῆσαι τὴν κεφαλὴν, καὶ μυλωνίῳ ἐμβαλεῖν· ὡς ἀνάξια δὲ τῷ διακόνῳ θεοῦ φθεγξάμενον, ἐκέλευσεν Ἀμβρόσιον τέως καθ' ἑαυτὸν εἶναι, καὶ μεταμελείᾳ καθαίρεσθαι· ὁ δ', ἰατρὸς ὢν ἄκρος, καὶ ἀοκνότατον λέγειν καὶ πείθειν, καὶ φίλους ποιεῖσθαι ἱκανὸς, ὡς ἐπεγέλων Ἀμβροσίῳ, ἦκεν εἰς κωνσταντινούπολιν· ἐν ὀλίγῳ τε χρόνῳ τινὰς τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις δυναμένων ποιεῖται φίλους· ᾗ μετ' ὀλίγον ἐπιτρέπεται τὴν νικομηδέων ἐπισκοπήν· ἐχειροτόνησε δὲ αὐτὸν ἑλλάδιος ὁ καισαρέων καππαδόκων ἐπίσκοπος, ἀμειβόμενος καθότι παιδὶ αὐτοῦ ποδέξενος λαμπρᾶς στρατιᾶς ἐγένετο ἐν τοῖς βασιλείοις· μαθὼν δὲ ταῦτα Ἀμβρόσιος, ἔγραψε νεκταρίῳ τῷ προϊσταμένῳ τῆς ἐκκλησίας κωνσταντινουπόλεως, ἀφελέσθαι γεροντίου τὴν ἱερωσύνην, καὶ μὴ ἐᾶν δεῖν αὐτὸν ὑπερισμένον, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν· νεκτάριος δὲ, καὶ μάλα τοῦτο ποθήσαντα, γέγονεν ἀνήνυτον, πανδημεὶ τῶν νικομηδέων ἀνδρικῶς ἀνθισταμένων· ὁ δὲ Ἰωάννης καθελὼν αὐτὸν, ἐχειροτόνησε πανσόφιον· ὃς παιδαγωγὸς ἐγεγόνει τῆς βασιλέως γαμετῆς· εὐλαβὴς δὲ, καὶ τὸ ἦθος μέτριός τε καὶ πρᾶος· ὃ μὴν νικομηδεῦσι καταθύμιος· σασιάσαντες γοῦν πολλάκις, κοινῇ τε καὶ ποδὸς ἕκαστον ἀπηλθέτην τὰς γεροντίου εὐεργεσίας, καὶ

A quidem donis ac muneribus, alios vero gratiâ corruptos, sacerdotia vendere, Ephesum perrexit. Ac tredecim Episcopis depositis, partim in Lycia & Phrygia, partim in ipsa Asia, alios in eorum locum substituit. Ephesinæ autem Ecclesiæ, cujus Episcopus tum forte mortem obierat, Heraclidem præfecit, virum origine Cyprium: qui olim quidem monachus fuerat apud Scetim, & discipulus Evagrij monachi; tum vero unus erat ex Joannis Diaconis. Sed & Gerontium Nicomediensi Ecclesia expulit. Hic enim cum Diaconus esset sub Ambrosio Mediolanensis Ecclesiæ Episcopo, nescio quid passus, utrum fucum facere volens, an dæmonis arte & vanis imaginibus deceptus, retulerat quibusdam, se noctu Onoscelidem comprehensam, capite raso, in pistrinum conjecisse. Qua de causa Ambrosius eum, utpote qui indigna ministro Dei locutus esset, domi ad tempus manere, & pœnitentia expiari jusserat. At Gerontius, cum & optimus esset Medicus ac diligentissimus, & ad dicendum ac persuadendum, parandosque amicos aptissimus, quasi Ambrosium deridens, Constantinopolim perrexit. Illic brevi temporis spatio in amicitiam quorundam, qui in palatio plurimum poterant, sese insinuavit: nec multo post Nicomediensis Ecclesiæ Episcopatum adeptus est. Ordinavit autem illum Helladius Cæsareæ Cappadocum Episcopus, hanc illi gratiam referens, eo quod suffragio suo splendidam in palatio militiam filio ipsius comparasset. Quæ cum didicisset Ambrosius, scripsit Nectario Episcopo Constantinopolitano, ut Gerontio sacerdotium adimeret, nec se & Ecclesiasticam disciplinam contumelia affici pateretur. Verum Nectarius, quamvis omni studio id perficere conatus, nunquam tamen obtinere potuit, universis simul Nicomediensibus ei fortiter resistentibus. Joannes vero cum illum deposuisset, ejus loco Pansophium ordinavit. Hic uxoris Arcadij Imperatoris pædagogus fuerat. Vir pius quidem & placidis moribus ac moderatis: Nicomediensibus tamen minimè gratus. Itaque seditionem crebrius excitantes, tum privatim, tum publice, Gerontij beneficia recensebant, & ubertimam utilitatem, quam ex illius arte Medica

percipiebant: dexteritatem denique ac sedulitatem, qua erga omnes ex æquo, tam pauperes, quam divites utebatur. His alias quoque ejus virtutes adjiciebant, utpote amici ac benevoli. Nec secus ac in terræ motu ac siccitate, aut alia quapiam calamitate cœlitus invecta, per plateas civitatis suæ & Constantinopolis circumeuntes psallebant, Deoque supplicabant ut illum Episcopum haberent. Tandem vero coacti, illum quidem cum luctu ab gemitibus dimiserunt: Pansophium vero cum odio ac metu susceperunt. Exinde hi qui depositi fuerant, & illorum necessarij, Ioannem accusare cœperunt, quod rerum novarum in Ecclesiis auctor fuisset, & contra morem institutumque majorum, ordinationum jura immutasset. Ac præ dolore animi atque indignatione, ea quoque reprehendebant, quæ omnium judicio præclare gesta erant à Joanne. Denique & illud, quod tum Eutropio contigerat, ei objiciebat.

A τὴν ἐπιστήμης ἄφθονον χρείαν, καὶ τὰ πρὸς πάντας πλησίους τε καὶ πένητας ἐπιεικῆ ἄφθονόν τε καὶ ἄοκνον· τούτοις δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς προσελίθην, οἷά γε εἰκὸς φιλοῦσας καὶ ὡς ἐπὶ σεισμοῖς, ἢ αὐχμοῖς, ἢ ἄλλαις τισὶ θεομηνίαις, προιόντες ἐν ταῖς ἀγυιαῖς, αἰτοῦντο τὴν παρεῖδα τὴν ἑαυτῶν καὶ τὴν κωνσταντινούπολιν ἔψαλλον, καὶ ἱκέτευον τὸν Θεὸν, ἐπίσκοπον αὐτὸν ἔχειν· τὸ δὴ τελευταῖον βιαίως εἶξαν, καὶ μὲν ἀπηλλάγησαν σὺν πένθει καὶ ὀδυρμοῖς· τὸν δὲ, μετὰ δέους καὶ μίσους ἐδέξαντο· ἐντεῦθεν δὴ οἱ καθαιρεθέντες, καὶ οἱ τούτων ἐπιτήδειοι, ἐπηλιῶντο Ἰωάννῃ, ὡς ἀρχηγὸς νεωτερισμοῦ ταῖς ἐκκλησίαις ἐγκύρσας, καὶ τὰ δίκαια B τῶν χειροτονιῶν οὐδὲ σὺν παρίης νόμους ἐκαινούργησεν· ἔτι δὴ λύπης, καὶ τὰ λοίδορα ἄχθη αὐτῷ προσπαλαιόμενα καὶ τὰς τῶν πολλῶν δόξας διέβαλλον· ἀμελεῖσθαι καὶ τὸ ἐπὶ εὐτροπίῳ τότε συμβὰν ἐν μέσῳ.

Caput VII.

De Eutropio Præposito sacri cubiculi, & de lege ab eo promulgata: & quomodo ab Ecclesia abstractus sit ac necatus. Et de obmurmuratione adversus Ioannem.

Κεφ. ζ.

Περὶ εὐτροπίου τοῦ ἀρχιευνούχου, καὶ περὶ τοῦ νόμου ὃν ἔθετο, καὶ ὡς ἀπεσπασθεὶς τῆς ἐκκλησίας ἐφονεύθη· καὶ περὶ τοῦ κατὰ Ἰωάννου γογγυσμοῦ.

HIc enim cum præpositus esset Imperatoris cubiculariis, primus ac solus ex omnibus quos aut vidimus, aut auditione accepimus, Consulis ac Patricij honorem adeptus est. In hac vero potentia constitutus, cum nec futurum tempus animo reputaret, nec consuetas rerum humanarum vicissitudines sibi ob oculos proponeret, supplices Divini numinis, qui ipsius cauta ad Ecclesiam confugerant, inde extrahere conatus est, atque inter cæteros Pentadiam uxorem Timasii, quem ille Magistrum militiæ, antea potentem & C cunctis formidabilem, perpetuo exilio in Oasim Ægypti deportaverat, affectatæ tyrannidis crimen ei impingens. Verum hic quidem, sive siti oppressus, ut à quodam viro accepi, sive metuens, ne quid pejus pateretur, dum per arenas regionis illius vagaretur, mortuus repertus est. Eutropius vero legem ferri curavit, qua vetabatur, ne quisquam ad Ecclesiam confugeret: & qui jam

C

Οὗτος γὰρ μείζων ὢν τῶν βασιλέως εὐνούχων, μόνος καὶ πρῶτος ὧν ἴσμεν ἢ ἀκηκόαμεν, ὑπάτου καὶ πατρὸς βασιλέως ἀξίᾳ ἐτιμήθη· ἐπεὶ δὴ τῆς παρούσης δυνάμεως ἐκ συνοήσας τὸ μέλλον, καὶ τὰς συμβαινούσας ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασι μεταβολὰς, ἐπεχείρει τῆς ἐκκλησίας ἀφέλκειν ἱκέτας Θεοῦ, δι' αὐτὸν ἐνθάδε διατρίβοντας, καὶ μάλιστα πενταδίαν τὴν τιμασίου γαμετήν· ὃν στρατηγὸν δυνατὸν καὶ φοβερώτατον γενόμενον, εἰς τὴν καλουμένην ὄασιν D ἀϊδίῳ φυγῇ ἐζημίωσε, τυραννίδος ἐπαγαγὼν αἰτίαν· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἢ δίψει πιεζόμενος, ὥς τινος ἐπυθόμην, ἢ δεδιὼς μή τι χεῖρον πάθοι, ἐν τοῖς αὐτοῖ ψάμμοις ἁλόμενος, εὑρέθη νεκρός· εὐτροπίῳ δὲ παρὰ τῆ τίθεται νόμος, μηδένα τῶν ὑπάτων μηδαμῆ μηδένα εἰς ἐκκλησίαν καταφυγεῖν, ἐξελαύνεσθαί τε καὶ

δὲ ἤδη προσπεφυγότας· οὐκ εἰς μακρὸν
δ', ὡς εἰς τὴν βασιλέως γαμετὴν ὕβρισας ἐπι-
βεβουλευθείς, πρῶτος αὐτὸς παρέβη τὸν νόμον·
καὶ ἀποδρὰς ἐκ τῆς βασιλειῶν, ἱκέτης τὴν ἐκ-
κλησίαν καθέλαβεν· ἡνίκα δὴ λαμπρόν τινα
καθ' αὑτὸν τὸν ἱερὸν τράπεζαν κειμένην,
καθέτεινε λόγον Ἰωάννης· τῶν μὲν ἐν δυνάμει
τὴν ὀφρὺν καθαιρῶν· τῷ δὲ λαῷ δεικνὺς, ὡς
οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἐν ταυτῷ μένειν φιλεῖ·
οἵ γε μὴν ἀπεχθανόμενοι πρὸς αὐτὸν, καὶ
τοῦτο διέβαλλον, ὡς ἐλεεῖν δέον τὸν περὶ ψυ-
χῆς κινδυνεύοντα, ἤλεγχεν, ἐπεμβαίνων
ταῖς αὐτοῦ συμφοραῖς· ἀλλ' εὐτρόπιος μὲν,
τῆς ἀσεβοῦς ταύτης ἐπιχειρήσεως ἀνέπλησε
τὴν δίκην, τῷ κεφαλὴν ἀποτμηθείς· καὶ ὁ
τεθεὶς νόμος, ἀρθὴν ἐκ τῶν δημοσίων κο-
μιμάτων ἠφανίσθη· ἡ δὲ ἐκκλησία εὖ μά-
λα διέπετο, ὡς ἐπὶ θεοῦ πρώρᾳ χωμένη
ἐν τάχει τῶν καθ' αὐτῆς ἀδικημάτων· ἐπὶ τοῖς
καὶ τὸ θεῖον θεραπείας ἐπεδίδου· προθυ-
μότερόν τε τότε μᾶλλον ὁ κωνσταντινου-
πόλεως λαὸς τοῖς ἑωθινοῖς καὶ νυκτερινοῖς ὕμνοις ἐχρῆ-
το, καὶ πρόφασιν τοιάνδε.

A confugissent, expelli jubebantur. Nec multo post calumnia appetitus, quasi Imperatoris conjugem contumelia affecisset, primus ipse legem transgressus est: & ex palatio sese proripiens, supplex ad Ecclesiam confugit. Quo quidem tempore Joannes in illum sub sacra mensa jacentem, eleganti quadam oratione invectus est: tum potentium hominum supercilium deprimens; tum populo ostendens, nihil esse in rebus humanis, quod eodem in statu diu permanere possit. Hi ergo qui Joanni infensi erant, hoc illius factum criminati sunt, B quod cum ejus vicem miserari debuisset, qui de capite periclitabatur, eum reprehenderat, insultans adversæ illius fortunæ. Sed Eutropius quidem, impii conatus sui meritas pœnas persolvit, capite truncatus: & lex quæ promulgata fuerat, ex monumentis publicis penitus sublata est. Ecclesia vero magnopere florebat, cum Deus injurias ei illatas celeriter ultus fuisset, & in cultu divini numinis amplius proficiebat. Sed & populus Constantinopolitanus, matutinis ac nocturnis hymnis exinde promptius uti cœpit hanc ob causam.

C

Κεφ. ε'.

Περὶ τῶν ἀντιφώνων ᾠδῶν πρὸς ἀρειανοὺς Ἰωάννου· καὶ ὡς ἡ διδασκαλίας Ἰωάννου τὰ τῆς ὀρθοδόξων μᾶλλον ἐπεδίδου· ἤχαλλον δὲ οἱ πλουτοῦντες.

Caput VIII.

De Antiphonariis hymnis, quos adversus Arianos cani Ioannes instituit: & quomodo ejus prædicationibus auctæ sunt res Orthodoxorum: Divites vero dolore affecti fuerunt.

Ἐπεὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῆς ἀρείου αἱρέσεως, ἀφαιρε-
θέντες τῶν ἐν τῇ κωνσταντινουπόλει ἐκκλη-
σιῶν ἐπὶ τοῦ θεοδοσίου βασιλείας, περὶ τὰ τεί-
χη ἐκκλησίαζον, νύκτωρ πρότερον ἐν ταῖς
δημοσίαις στοαῖς συνελέγοντο· καὶ εἰς συσ-
τήματα μεριζόμενοι, καὶ τὸν τῆς ἀντιφώνων τρό-
πον ἐψαλλον, ἀκροτελεύτια συνυφαίνοντες πρὸς
τὴν αὐτῶν δόξαν πεποιημένα· ὑφ' ὧν τὴν ἕω
ταῦτα δημοσίᾳ ψάλλοντες, εἰς σφᾶς τόπους
ἀπῆσαν, ἔνθα καὶ ἐκκλησίαζον· ἐποίουν
δὲ ὧδε ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἑορταῖς, καὶ τῇ
πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ τῆς ἑβδομάδος ἡμέ-
ρᾳ· τελευτῶντες δέ, καὶ πρὸς ἕωθεν τὰς
ᾠδὰς προσετίθεσαν· ὥστε εἰσὶν οἱ λέγον-
τες τὰ τρία μίαν δύναμιν, καὶ ἕτερα
τοιάδε τοῖς ὕμνοις ἀναμιγνύντες· δείσας δὲ
Ἰωάννης, μή τινες τούτοις ὑπαχθῶσι τῶν ὑπ'

NAm cum Ariani, quibus regnante Theodosio ademptæ fuerant Ecclesiæ Constantinopoli, extra urbis mœnia conventus Ecclesiasticos agerent, noctu in publicis porticibus primum congregabantur. Et in cœtus divisi, antiphonatim psallebant, clausulas quas- D dam juxta ipsorum dogma compositas adjicientes. Prima autem luce, eadem publice canentes, pergebant ad loca in quibus collectas celebrabant. Atque id facere consueverant in celebrioribus quibusque festivitatibus, & primo ac septimo cujusque hebdomadis die. Tandem vero cantica quoque adjecerunt, quæ ad rixam & contentionem spectarent. Ubinam sunt, qui tres dicunt esse unicam potentiam? & alia ejusmodi hymnis suis intermiscentes. Joannes itaque veritus, ne quis ex Ecclesia sua

per hæc in fraudem induceretur, plebem quæ sub ipso erat, ut similiter psalleret incitavit. Qui brevi tempore illustriores facti, Arianos & multitudine & apparatus splendore longe superarunt. Nam & crucum argentea signa, præcedentibus cereis, eos anteibant: & Eunuchus Imperatricis huic rei præpositus erat, qui idoneum ad hæc sumptum & hymnos ad canendum præpararet. Hinc Ariani seu invidia moti, seu vindictæ cupiditate, Catholicos pugna adorti sunt. Ac nonnulli quidem ex utraque parte ceciderunt. Brisо vero, id enim nomen erat Imperatricis cubicularii, saxo in fronte percussus est. Qua re Imperator commotus, hujusmodi Arianorum conventus deinceps inhibuit. Catholici vero, cùm ex hujusmodi causa hymnos eo quo diximus modo canere cœpissent, in hunc usque diem ita perseverarunt. Ex his rebus, & ex Ecclesiasticis concionibus, populi quidem benevolentia erga Ioannem indies augebatur. Potentium autem hominum & clericorum odium in eum gliscebat, ex loquendi libertate, quâ adversus eos jutebatur, Hos enim ille quoties injuste agentes viderat, reprehendebat. Illos vero opibus & impietate, & fœdis voluptatibus corruptos, ad virtutem revocabat.

A αὐτῶν ἐκκλησιαζόντων, ἐπὶ τὸν ἴδιον τρόπον τ̃ ψαλμῳδίας τὸν ἀπὸ λαὸν παρώρμησε· ἐν ὀλίγῳ δ̓ ἐπισημότεροι γεγόμενοι, οὗτοι δὴ τ̃ ἐναντίας αἱρέσεως ὑπερέβαλλον τ̃ πλήθει καὶ τ̃ παρασκευ̃· καὶ γὰρ δὴ καὶ σαυρῶν ἀργυρᾶ σημεῖα ὑπὸ κηρῶν ἡμμένων προηγεῖτο αὐτῶν· καὶ εὐνοῦχος τ̃ βασιλέως γαμετ̃ς ἐπὶ τούτῳ τέτακτο, τὴν παρασκευὴν ταύτην ἀπανίσω καὶ οὗτοι ὕμνους παρασκευάζων· ἐνθεν ὁ ἢ ζηλοτυπήσαντες οἱ ἀπὸ τ̃ ἀρείας αἱρέσεως, ἢ ἀμυνόμενοι τοῖς ἀπὸ τ̃ καθόλου ἐκκλησίας, εἰς μάχην καλέσησαν· καὶ κλεινονταί τινες ἐκαλέσθησαν· ὁ δ̓ βέσων, τοῦτο γὰρ ὄνομα τ̃ βασιλικ̃ εὐνούχῳ, λίθῳ κατ̓ μετώπου βάλλει· κινηθεὶς δ̓ παρὰ ὀργὴν ὁ βασιλεὺς, ἔπαυσε τῶν ἀπὸ τ̃ ἀρείας αἱρέσεως τὰς τοιαύτας συνόδους· οἱ δ̓ ἀπὸ τ̃ καθολικ̃ς, ἐξ αἰτίας τοιάσδε τὸν ἐρημένον τόπον ὑμνεῖν ἀξιώμενοι, καὶ εἰσέτι νῦν ἔτω διέμειναν· Ἰωάννης δ̓ ἐκ τούτων, καὶ τῶν ἐπ̓ ἐκκλησίας λόγων, παρὰ μὲν τὸν δῆμον ἐπεδίδου τὸ φίλτρον· μῖσος δὲ παρὰ οὗτοι δυναμένους καὶ οὗτοι κληρικοὺς ἐκ τ̃ κατ̓ αὐτὸν παῤῥησίας· οὗτοι μὲν γὰρ ἀδικοῦντας ὁρῶν, ἤλεγχε· οὗτοι δὲ πλούτῳ, καὶ ἀσελγείᾳ, καὶ ἡδοναῖς ἀσέμνοις διεφθαρμένους, ἀνῆγε παρὰ ἀρετήν. B C

Caput IX.

De Serapione Archidiacono, & de sancta Olympiade: & quomodo quidã egregij viri Ioannem contumeliosè infectati sint, sævum & violentum appellantes.

ODium porro Clericorum adversus illum auxit Serapion, quem ipse Archidiaconum constituerat; homo Ægyptius, promptus ad iracundiam, ad contumeliam paratus. Accesserunt quoque exhortationes ab eo factæ ad Olympiadem. Hanc enim, cum nobilissimo genere orta esset, quamvis juveni li ætate viduam, tamen quia juxta leges Ecclesiasticas egregie philosophabatur, Nectarius Diaconissam ordinaverat. Joannes vero cum eam facultates suas petentibus erogare cerneret, & reliqua quidem insuper habere: omnem autem curam Divinis rebus impendere: equidem, inquit, studium tuum laudo. Verum qui perfectæ secundum D

Κεφ. θ.

Περὶ σεραπίωνος τ̃ ἀρχιδιακόνου, καὶ τ̃ ἁγίας ὀλυμπιάδος· καὶ ὡς τινὲς ὑβρεικῶς τὴν λογάδων καὶ τ̃ Ἰωάννου ἐφοίτων, σκαιὸν καὶ θυμώδη λοιδορήσαντες.

ΗΥ̓ξησε δὲ αὐτῷ τὴν πρὸς οὗτον κλεηκὸν ἀπέχθειαν σεραπίων, ὃν ἀρχιδιάκονον αὐτὸς καλέσησεν· ἀνὴρ αἰγύπτιος, ἕτοιμος εἰς ὀργὴν, εἰς ὕβριν ἕτοιμος· οὐκ ἤκιστα δ̓ καὶ πρὸς ὀλυμπιάδα συμβαλαί· ταύτην γὰρ οἱ γνώριμοι ἐπισημοτάτην ὄσαν, καίπερ νέαν χήραν γενομένην, εἰς ἄγαν δὲ φιλοσοφοῦσαν καὶ τὸν τ̃ ἐκκλησίας θεσμὸν, διάκονον ἐχειροτόνησε νεκτάριος· ἰδὼν δὲ αὐτὴν Ἰωάννης τοῖς αἰτοῦσι τὴν οὐσίαν προϊεμένην, καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὑπερορῶσαν, μόνα δὲ τὰ θεῖα σπουδάζουσαν, ἐπαινῶ σε, ἔφη, τ̃ προαίρεσιν· ἀλλ̓ οἰκονομικὸν εἶναι δεῖ, τὸν κ̃

θεὸν τῆς ἄκρας ἀρετῆς ἐφιέμενον· σὺ δὲ, πλείοσι πλεῖον ἐπεισάγουσα, οὐχ ἧττον ἢ εἰς θάλασσαν ἐκχέεις τὰ σά· ἢ οὐκ ἐπίστασαι, ὅτι ἐκεῖσε τοῖς δεομένοις διὰ Θεὸν, τὴν οὐσίαν ἀνέθηκας· καὶ ὡς ἐπὶ χρήμασι τῆς σῆς διακονεῖσθαι ἐξελθεῖσι, διοικεῖν ἐτάχθης, καὶ λόγοις ἔνοχος ἐγκεῖσαι· ἣν οὖν ἐμοὶ πείθῃ, πρὸς τὴν χρείαν τῶν αἰτούντων ἔλαττον μετρήσεις τὴν δόσιν· οὕτω γὰρ πλείους τε εὐεργετήσεις, καὶ ἔλεος καὶ παῤῥησιαστάτης κηδεμονίας ἀμοιβῶν τεύξῃ παρὰ Θεοῦ. γέγονε δέ πως αὐτῷ διαφορὰ καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν μοναχῶν, καὶ μάλιστα τὸ ἰσαάκιον· ἠρεμοῦντας μὲν γὰρ ἐν τοῖς αὐτῶν μοναστηρίοις οὕτω ὧδε φιλοσοφοῦντας, εἰς ἄγαν ἐπῄνει τε, καὶ ὅπως μὴ ἀδικοῖντο καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχοιεν, σφόδρα ἐπεμελεῖτο· ἐξιόντας δὲ θεραπεύειν καὶ κατὰ τὴν πόλιν φαινομένους, ὡς τῷ φιλοσοφίαν ἀνυβρίζοντας, ἐλοιδόρει καὶ ἐπέστρεφεν· ἐκ τοιούτων δὴ πραγμάτων ἀπηχθάνοντο πρὸς αὐτὸν κληρικοὶ καὶ πολλοὶ τῶν μοναχῶν, χαλεπὸν καὶ ὀργίλον, σκαιόν τε καὶ ὑπερήφανον ἀποκαλοῦντες· ἐπεχείρουν δὲ καὶ περὶ τὸν βίον διαβάλλειν πρὸς τὸν δῆμον, καὶ τοῦτον πείθειν ὡς ἀληθῆ λέγοιεν, ὅτι μηδενὶ σιτοῖτο, ὅτε μὴ ἐπὶ ἑστίασιν καλούμενος ὑπήκοι· τοῦτο δὲ πρόφασιν ἑτέραν λέγειν οὐκ ἔχω, πλὴν ὅτι ἀψευδής πως οἶμαι πιθανομένῳ πρὸς τοῦτο ἔφη· ὡς ὑπὸ ἀσκήσεως τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ στόμα τῆς γαστρὸς κακῶς διατεθείς, παρηλαίτο τὰς ἐν τοῖς ἀρίστοις σωτηρίας· καὶ οἱ μὲν ἐντεῦθεν μάλιστα τὰς μεγίστας ὕφαινον καθ' αὐτοῦ διαβολάς.

A Deum virtutis fastigium consequi desiderat, eum sua recte dispensare oporret. Tu vero dum opulentis opes superadjicis, idem facis, ac si tua in mare effunderes. An ignoras, te tuâ sponte facultates tuas indigentibus propter Deum dedicasse: & tanquam in bonis quæ non sunt amplius dominii tui, dispensatricem te appositam, & rationibus reddendis obnoxiam esse. Quod si me audis, pro necessitate petentium, largitionem tuam deinceps moderaberis. Sic enim fiet, ut plures beneficiis à te afficiantur, & tu misericordiæ ac diligentissimæ benignitatis à Deo mercedem accipias. Fuit etiam illi simultas B quædam ac dissensio cum monachis nonnullis, ac præcipue cum Isaacio. Hujus enim Philosophiæ sectatores qui in monasteriis suis quiete degerent, magnopere laudabat: utque à nemine afficerentur injuria, & necessaria cuncta haberent, sollicitè procurabat. Eos vero qui foras egrederentur, ac per vicos urbis conspicerentur; tanquam qui professionem suam dedecore afficerent, carpebat atque objurgabat. Hujusmodi ex causis, clerici & monachi complures Joanni infensi erant, & morosum atque iracundum, sævumque ac superbum eum appellabant: Tentarunt etiam ejus C vitam criminari apud populum: eaque potissimum ratione fidem dictis suis adstruere, quòd ille cum nemine cibum sumeret, nec ad convivium vocatus accederet. Hujus autem rei causam nullam aliam afferre possum, præter eam quam quidam vir, ut opinor, minimè mendax interroganti mihi retulit: eo quod scilicet ob assiduam in virtutis studio contentionem, capitis & stomachi ægritudine laborans, prandiorum cœtus ac frequentiam detrectaret. Et isti quidem hinc potissimum gravissimas adversus eum calumnias texebant.

D

Κεφ. ι'.

περὶ συνοικεσίου τῶν γαβάλων, καὶ ἀντιόχου τοῦ πτολεμαΐδος· καὶ ὅσα μεταξὺ σεραπίωνος καὶ συνοικεσίου γέγονε· καὶ ὡς ἐξ αὐτῆς βασιλίσσης τὰ μεταξὺ αὐτῶν διελύθησαν.

Caput X.

De Severiano Gabalitano, & Antiocho Ptolemaidis Episcopo: & de his quæ inter Severianum ac Serapionem gesta sunt: & quomodo Imperatrix eos inter se reconciliaverit.

Ἐπεγένετο δέ τις αὐτῷ πρόφασις μίσους καὶ πρὸς τὴν βασιλέως γαμετὴν, διὰ συνοικεσίου τὸν ἐκ γαβάλων

Accessit autem illi alia quoque simultatis causa adversus Imperatricem, auctore Severiano Gabalorum

Syriæ Episcopo. Hic enim,& Antiochus Episcopus Ptolemaidis, quæ urbs est in Phœnice sita, ambo eruditi, & ad populum in Ecclesia docendum idonei, eodem tempore exstiterunt. Verum Antiochus quidem, expedite admodum & sonora voce loquebatur: ita ut à nonnullis diceretur Chrysostomus. Severianus autem asperitatem Syrorum in loquendo retinebat, licet alioqui in sententiis, & in locis sacræ Scripturæ exponendis præstantior haberetur. Cæterum Antiochus cum prior venisset Constantinopolim, Eloquentiæ causâ magnam laudem retulerat, collectisque abunde pecuniis, ad civitatem suam redierat. Cujus exemplum secutus Severianus, cum post illum venisset, & Joannem forte benevolum nactus esset, sæpe in Ecclesia concionatus, magnam sui admirationem excitavit: multumque honoris & auctoritatis adeptus est: ipsique adeo Imperatori,& Augustæ familiaris exstitit. Et cum Joannes in Asiam proficisceretur, Ecclesiam suam ei commendavit. Illum enim amicum & studiosum sui existimabat, eo quòd assentationibus ipsum palparet. Verum ille auditoribus gratificari, & populum demulcere impensus studebat. Quæ cum audisset Joannes, æmulatione succensus est: Serapione, ut ajunt,eum ad id incitante hujusmodi ex causa. Cum Joannes reversus esset ex Asia, forte accidit,ut Severianus alicubi præteriret: Serapio vero eum conspicatus, minime assurgeret, de industria ostendens iis qui aderant, sese illum contemnere. Ea re commotus Severianus exclamavit protinus his verbis: Si Serapio moriatur Christianus, Christus nunquam homo factus est. Ob hæc à Serapione accusatus Severianus, urbe expulsus est à Ioanne,tanquam contumeliosus, & impie locutus in Deum. Harum enim rerum testes quidem inducti sunt. Quidam vero ex Serapionis familiaribus, integrum dictum supprimentes,id solum à Severiano dictũ esse affirmarunt, quòd Christus homo factus non esset. Ioannes porro utrumque Severiano objecit. Neque enim,ajebat,si Serapio non moriatur clericus, ideo Christus homo factus non erit. Imperatrix vero simul atq; hæc gesta fuerant, ex Severiani fautoribus rescivit. Statimque eum Chalcedone revocavit.

A τῆς συρίας ἐπίσκοπον· ὅτος τε γὰρ καὶ Ἀντίοχος ὁ Πτολεμαΐδος, Φοινίσσα δὲ πόλις ἥδε, καὶ ταὐτὰ ἄμφω ἐμελέτων, ἐλλογίμω τὲ ἦν ἐπὶ ἐκκλησίας ἱκανὼ διδάσκειν· ἀλλ' ὁ μὲν εὐκόλως καὶ μάλα εὐήχως ἐλεγε, ὡς καὶ χρυσόστομος τις τῶν ὀνομάζεσθαι· ὁ δὲ Σευηριανὸς τὴν σύρων δασύτητα, καίπερ τοῖς νοήμασι καὶ ταῖς παρρησίαις τῶν γραφῶν ἀμείνων εἶναι δοκῶν, ἐπὶ τῆς γλώττης ἔφερεν· ἐλθὼν δὲ πρότερος Ἀντίοχος εἰς κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ τοῖς λόγοις ἐπῃνέθη· καὶ
B χρήματα ἀθροίσας, εἰς τὴν αὐτοῦ πόλιν ἐπανῆλθε· καὶ ζῆλον δὲ τοῦτο καὶ Σευηριανὸς ὕστερον ἀφικόμενος, ἔνια τυχὼν Ἰωάννου, πολλάκις ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας λέγων ἐθαυμάζετο· καὶ ἐνῆμῆν, καὶ πολὺς ἐν δυνάμει· καὶ αὖτως βασιλεῖ καὶ τῇ βασιλίδι γνήσιος ἐγένετο· ἡνίκα δὲ Ἰωάννης εἰς τὴν
C ἀσίαν ἀπεδήμησε, τὴν ἐκκλησίαν αὐτῷ παρέθετο· κολακείαις γὰρ αὐτὸν ἐθεράπευε, φίλον εἶναι σπουδαῖον ἐνόμισεν· ὁ δὲ πάνυ ἐπεμελεῖτο τοῖς ἀκροαταῖς χαρίζεσθαι, καὶ τὸν λαὸν τοῖς λόγοις ἥδειν· Ἰωάννης δὲ ταῦτα πυθόμενος, ἐζηλοτύπησε μὲν, ὡς φασι, Σεραπίωνος αὐτὸν ἐπὶ τούτοις σφακιῶντος· ἐπεὶ δὲ ἐκ τῆς ἀσίας ἐπανῆλθεν, ἔτυχε παριὼν Σευηριανός· ἰδὼν δὲ αὐτὸν Σεραπίων, οὐκ ἐξανέστη, ἐπίτηδες τοῖς παροῦσιν ἐνδεικνύμενος, ὡς ὑπερφρονεῖ τοὺς ἀνδρας· ὁ δὲ πρὸς τοῦτο χαλεπήνας ἀνεβόησεν· εἰ
D Σεραπίων ἀποθάνοι χριστιανὸς, Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησεν· ἐπὶ τούτοις δὲ κατηγορηθεὶς σφὰ Σεραπίωνος, ἐξηλάθη τῆς πόλεως σφὰ Ἰωάννου, ὡς ὑβριστὴς καὶ βλάσφημος εἰς Θεόν· οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ μαρτυρίᾳ τούτων σφαχθέντες ἦσαν· οἱ δὲ, τῶν Σαραπίωνος ἐπιτηδείων, ἀποκρυψάμενοι τὰ εἰρημένα σφάλματα, τοῦτο μόνον εἰρηκέναι ἐμαρτύρησαν, ὡς ἄρα Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησεν· Ἰωάννης δὲ καὶ ταῦτα, καὶ τἄλλα ἐπιτιᾶτο· ἐ γὰρ εἰ Σαραπίων ἔφη, κληρικὸς μὴ ἀποθάνοι, σφὰ τοῦτο Χριστὸς οὐκ ἐνηνθρώπησεν· ἡ δὲ βασιλέως γαμετὴ ἅμα τὲ ταῦτα ἐγέγνετο, διὰ τῶν Σευηριανῦ σπαδασῶν ἔγνω· καὶ εὐθὺς αὐτὸν ἐκ Χαλκηδόνος μεταπεμψαμένη

Ἰωάννης

ἰωάννης δὲ καίπερ πολλῶν αὐλικῶν ἀνῶν, παρῃτεῖτο τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμιλίαν· εἰσότε δὴ ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ τοῖς αὐτοῦ γόνασιν ἡ βασιλὶς ὑπτιάσασα θεοδόσιον τὸν υἱόν, λιπαρέσατε καὶ πολλάκις ἱκέτευσα, μόλις αὐτὸν εἰς φιλίαν τῷ σευηριανῷ συνῆψε καὶ ἃ μὲν ὧδε ἔγνων.

A Sed Joannes, quamvis multis eum obsecrantibus, colloquium ejus detrectavit; donec Augusta in Ecclesia Apostolorum imposito Joannis genibus Theodosio filio, illum identidem obsecrans atque adjurans, ægre in gratiam reduxit cum Severiano. Et hæc quidem ita gesta esse accepi.

Κεφ. ια'.

* Περὶ τῆς κατ' αἴγυπτον ζητήσεως, εἰ ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον· καὶ περὶ θεοφίλου τοῦ ἀλεξανδρείας, καὶ τῶν ὠριγένους βίβλων.

Caput XI.

De quæstione in Ægypto exorta, utrum B *Deus humana forma præditus sit. Et de Theophilo Alexandriæ Episcopo: deque libris Origenis.*

ΕΝ τούτῳ δέ, ὁ πολλῷ πρότερον ἀχθεῖσα μυρία ζήτησις καὶ τὴν αἴγυπτον κεκίνηκε, εἰ τὸν θεὸν ἀνθρωπόμορφον δοξάζειν δεῖ· ταύτης δὲ γνώμης οἱ πλεῖστοι τῶν τῇδε μοναχῶν ἦσαν, ἅτε ἁπλότητι καὶ ἀσαφηνίστως τὰς ἱερὰς ἐκλαμβάνοντες λόγους, καὶ ὀφθαλμὸν θεοῦ καὶ πρόσωπον καὶ χεῖρας, καὶ ὅσα τοιαῦτα προσεδιατείνοντες ἀκοαῖς· οἱ δὲ τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασι κεκρυμμένην διάνοιαν, σκοπεῖν, ἐναλλὰξ εἶχον· ὃ τοὺς τάδε λέγοντας, ἀνίκητος βλασφημεῖν εἰς τὸ θεῖον ἔλεγον· καὶ θεόφιλος ὁ τοιαύτης ἔχεται τῆς δόξης, ἐν ἐκκλησίᾳ παρακελεύσασθαι, καὶ ἐν ἐπιστολῇ ᾗ ἔξ ἔθους περὶ τῆς πασχαλίας ἑορτῆς ἔγραφε, καὶ ἀσώματον χρῆναι νοεῖν τὸν θεὸν εἰσηγεῖτο· ἀνθρώπου μὲν σχήματος ἀλλότριον· ἐπεὶ δὲ τοῦτο δῆλον ἐγένετο τοῖς αἰγυπτίων μοναχοῖς, ἦκον εἰς ἀλεξάνδρειαν· καὶ εἰς ἓν ἀθροισθέντες ἐτάραττον, ὡς ἀσεβοῦντα τὸν θεόφιλον ἀνελεῖν ἐβουλόμενοι· ὁ δὲ παρ' αὐτίκα φανεὶς ἔτι ταράττουσιν, ἔτως ὑμᾶς, ἔφη, εἰδόν ὡς θεοῦ πρόσωπον· τὸ ῥηθὲν ἱκανῶς ἐφύλαξε τοὺς ἄνδρας· καὶ τῆς ὀργῆς καταυσθέντες, ἐκεῖνοι, φασὶν, εἰ τάδε ἀληθῶς δοξάζεις, καὶ τὰς ὠριγένους ἀποκήρυξον βίβλους, ὡς τῶν ἀσεβούντων ταύτας ἔτω φρονεῖν εἰσηγησόμενον· ἀλλ' ἐμοὶ, ἔφη, τοῦτο πάλαι δεδογμένον ἦν, καὶ ποιήσω ὡς ὑμῖν δοκεῖ· μέμφομαι γὰρ ἐγὼ, ἥπερ καὶ τοῖς ὠριγένους δοξάζουσι· καὶ ὁ μὲν, ἔτω βεκολήσας τοὺς μοναχοὺς, διέλυσε τὴν στάσιν.

PEr idem tempus quæstio, non multo ante exorta, in Ægypti partibus agitata est, utrum Deum humana forma præditum credere oporteat. Hujus autem opinionis erant plerique ex monachis regionis illius, qui præ imperitia, verba sacræ Scripturæ simpliciter & incaute accipiebant, & oculos, vultum ac manus Dei, aliaque ejusmodi audire C consueverant. Alii vero sensum in verbis reconditum spectantes, contrarium sentiebant: & eos qui ita dicerent, impie prorsus in Deum loqui asseverabant. Et hanc quidem sententiam Theophilus amplectendam esse publice in Ecclesia docuit: & in Epistola quam ex more scripsit de festo Paschali, Deum incorporeum intelligi oportere affirmavit, & ab humana figura alienum. Quod cum Ægyptiorum monachi didicissent, Alexandriam venerunt. Et in unum congregati tumultuari cœperunt, ac Theophilum velut impium è medio tollere volebant. Verum ille ad eos adhuc tu- D multuantes progressus: perinde, inquit, vos aspexi ac vultum Dei. Hoc dictum homines tantisper cohibuit. Proinde illi sedato furore; si, inquiunt, ex animo ita credis, Origenis libros condemna; cum illi lectores suos in eam sententiam inducant. Tum Theophilus: istud, inquit, jampridem constitueram, faciamque sicut vobis videtur. Nam & ipse æque ac vos, iis succenseo, qui Origenis opiniones sequuntur. Hac ratione Theophilus delusis monachis, seditionem dissolvit.

Caput XII.

De quatuor fratribus monachis, qui Longi dicebantur, quibus infensus fuit Theophilus.

Ac fortassis penitus extincta fuisset hæc quæstio, nisi illam jam sopitam Theophilus ob privatas inimicitias denuo excitasset, dum insidias struit Ammonio, Dioscoro, Eusebio atq; Euthymio, qui Longi vulgo dicebantur: quos quidem, cum fratres essent, celebres exstitisse inter eos qui apud Scetim philosophabantur, ex superioribus cognovimus. Hi enim præ cæteris Ægypti monachis, Theophilo chari erant: eosq; in contubernio & familiari congressu ut plurimum habebat. Deniq; Dioscorum etiam Hermopolis Episcopum constituit. Odium vero adversus eos concepit, ex inimicitiis ab ipso susceptis cum Isidoro, quem mortuo Nectario, ad Episcopatum urbis Constantinopolitanæ promovere studuerat. Sunt enim qui dicant, mulierem quandam ex Manichæorũ secta ad Ecclesiam Catholicam transisse. Theophilus vero, perinde quasi ea mulier temere atq; inconsulte sacra mysteria participasset, antequam priori hæresi renuntiavisset, eum qui tunc erat Archipresbyter, objurgavit. Nam & ei infensus erat aliunde. At Petrus, id enim nomen erat Archipresbytero, mulierem ex præscripto legum Ecclesiæ, & ex consensu ipsius Theophili, communicasse affirmabat: ejusque rei Isidorum testem esse dicebat. Hic vero tum quidem aberat, Romam missus à Theophilo. Sed postea reversus, Petrum vera dixisse testatus est. Tum vero indignatus Theophilus, quasi calumniam passus esset, utrumq; Ecclesia ejecit. Atq; hæc quidem dicuntur à quibusdam. Ego vero ex quodam viro fide digno, qui cum supradictis monachis tunc versatus fuerat, audivi duas fuisse causas Theophilo odii ac simultatis adversus Isidorum. Alteram Isidoro communem cum Petro Presbytero; eo quod ambo testificari recusassent, sororem Theophili à nescio quo hæredem scriptam fuisse. Privatam alteram, quòd Isidorus ex pecuniis, quæ ad ipsum tanquam ad curatorem pauperum multæ afferebantur, Theophilo aliquid accipere conanti, utpote aliis jam consumptis in structuras Ecclesiarum,

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν ἀσκητῶν, τῶν μακρὸν λεγομένων, οἷς διήχθαρτο ὁ Θεόφιλος.

Ἴσως δ' ἂν καὶ ἤδη ἡ ζήτησις παντελῶς ἔτε διελύθη, εἰ μὴ πεπαυμένην ἤδη ἐξ ἔχθραν ἰδίαν ἐκίνησε Θεόφιλος, ἐπιβουλεύων Ἀμμωνίῳ καὶ Διοσκόρῳ, Εὐσεβίῳ τε καὶ Εὐθυμίῳ, τοῖς ἐπίκλην μακροῖς· ὡς ἀδελφοὶ ὄντας, εὐδοκίμους γενέσθαι τῶν κατὰ τοὺς ἐν Σκήτει φιλοσοφεῖσθαι ἐκ τῶν πρόσθεν ἐγνωμεν· ἦσαν γὰρ αὐτῷ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μοναχῶν κεχαρισμένοι, καὶ τὰ πολλὰ συνομίλους καὶ συνοίκους αὐτοὺς ἐποιεῖτο· τὸν δὲ Διόσκορον καὶ τῆς Ἑρμουπόλεως ἐπίσκοπον καθέστησεν· εἰς μῖσος δὲ αὐτοῖς καθέστη ἐκ τῆς πρὸς Ἰσίδωρον ἔχθρας, ὃν μετὰ τὴν Νεκτάριον ἐν κωνσταντινουπόλει χειροτονεῖν ἐσπούδαζεν· οἱ μὲν γάρ φασιν, ὡς γυνή τις ἐκ τῆς μανιχαίων αἱρέσεως μεθέστη πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν· ὡς ἀνεξετάστως ἡ τοῦτης κοινωνήσασα μυστηρίων πρὶν ἀπαγορεῦσαι τὴν προτέραν αἵρεσιν, ἐπετιμᾶτο Θεόφιλος τὸν τότε πρεσβύτερον· ἀπεχθάνετο γὰρ αὐτῷ καὶ ἄλλως· ὁ δὲ Πέτρος τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα αὐτῷ, καὶ κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐκκλησίας, καὶ γνώμῃ Θεοφίλου κεκοινωνηκέναι τὸ γυναῖον ἰσχυρίζετο· ἐπὶ μαρτύρα τούτων, Ἰσίδωρον ἔλεγε· ὁ δὲ, ἔτυχε μὲν τότε ὡς ῥώμην ἀποσταλείς· ἐπανελθὼν δὲ, ἀληθῆ λέγειν τὸν Πέτρον ἐμαρτύρησε· ὡς συκοφαντηθεὶς ὑπὸ Θεοφίλου χαλεπῶς, ἀμφοτῆς ἐκκλησίας ἐξήλασε· καὶ οἱ μὲν δὴ λέγουσι· τῶν γε μὴν συγγραμμάτων τοῖς τότε τοῖς μοναχοῖς αὐδεῖς οἷς ἐπιτύχεσθαι ἐπεθύμουν, διαβολὴν αἰτίαν Θεοφίλῳ γενέσθαι τῆς πρὸς Ἰσίδωρον δυσμενείας κοινὴν μὲν αὐτῷ τε καὶ Πέτρῳ τῷ πρεσβυτέρῳ, καθότι μαρτυρῆσαι παρῃτήσαντο, ὡς τ' Θεοφίλου ἀδελφῆς πρὸς τὸ κληρονόμον γεγραφείσης ἰδίαν τινὰ, καθ' ὃ χρημάτων αὐτῷ πολλῶν προσφερομένων ὡς ἐπιδέοντι πτωχῶν, ἐπιχειρεῖν Θεοφίλῳ τούτων λαμβάνειν, ὡς δεδαπανημένῳ εἰς οἰκοδομὰς ἐκκλησιῶν,

οὐκ ἀνεδίδου· ἄμεινον εἶναι λέγων τὰ σώματα τῶν καμνόντων, ἢ ναοὺς θεῷ κυριώτερον νοεῖν εἶναι, δι' οὓς καὶ τὰ χρήματα παρείχετο, ταῖς προσηκούσαις θεραπείαις ἀναιρεῖν, ἢ τοίχους οἰκοδομεῖν· ἀλλ' εἴτε ἐντεῦθεν, εἴτε ἐξ αἰτίας ἑτέρας, ἀφαιρεθεὶς παρὰ θεοφίλου τῆς κοινωνίας ἰσιδώρου, ἦλθεν εἰς σκῆψιν, ὡς πρὸς ἑταίρους τοὺς ἐνθάδε μοναχούς. παραλαβὼν δέ τινας ἀμμωνίου, παρεγένετο πρὸς θεόφιλον, καὶ τοῦ κοινωνίαν ἀποδοῦναι ἰσιδώρῳ ἐδεῖτο· ὁ δὲ, ὅτε μὲν προθύμως ὑποχέσθαι λέγεται χρόνῳ δὲ διαγρομμύσε, ὡς ἐδὲν αὐτοῖς πλέον ἰσχύειν, δῆλος δὲ ἐγεγόνει θεόφιλος ἀσχαλόμενος, σπουδαιότερόν πως αὐτῷ προσελθόντες, ἀπῄτουν τοῦ ὑποχέσεως πληρῶσαι· ὁ δὲ, τινὰ τῶν μοναχῶν ἐν δημοσίᾳ φρουρᾷ ποιεῖ, ὥστε φόβον τοῖς ἄλλοις ἐμβαλεῖν· ἥμαρτε δὲ τοῦτο· ὁ γὰρ ἀμμώνιος ἅμα πᾶσι τοῖς σὺν αὐτῷ μοναχοῖς, δόξαντες τοῖς προεστῶσι τῆς φρουρᾶς εἰς μεῖζόσιν ἐπιδείων τοῖς καθεζομένοις ἐλθεῖν, ἑτοίμως ἔνδον εἰσεδέχθησαν· εἰσελθόντες δὲ, οὐκέτι ἐξιέναι ἠθέλησαν· μαθὼν δὲ ταῦτα θεόφιλος, ἐδήλωσε πρὸς ἑαυτὸν καλῶν τοὺς ἄνδρας· οἱ δὲ, τὰ μὲν πρῶτα, αὐλὸν παραγενόμενον σφᾶς ἐξάγειν ἠξίουν· μὴ δὲ γὰρ εἶναι δίκαιον δημοσίᾳ ὑβρισμένους, λάθρα τῆς φρουρᾶς ἀνίεσθαι· ὕστερον δὲ ἐνδόντες, ὡς αὐλὸν ἦλθον· παραλησαμένους δὲ αὐτοὺς, ὡς ἐπεραίτερω λυπήσων, ἀπέπεμψε· καθ' ἑαυτὸν γὰρ ἐδιήκνει, ἐπηνανάκλει, καὶ κακῶς ποιεῖν ἐπεβούλευεν ἀπορῶν γὰρ, τι δράσειεν αὐτοὺς κακὸν, ἀκλήμονας ὄντας, ἐπάντων πλὴν σοφίας ὑπερορῶντας, ἔγνω σφετὴν ἡσυχίαν βλάψαι· καὶ ἐπεὶ ἠπίστατο ἐξ ὧν αὐτῷ συνόντες διελέγοντο, μεμφομένους τοῖς ἀνθρωπόμορφον τὸν θεὸν δοξάζουσιν, ὡς τὰ ὠμότητος φρονοῦντας, συνέκρουσε πρὸς τὸ μοναχικὸν πλῆθος, ἄλλως ἔχον δόξης· ἐντεῦθεν γὰρ ἔριδα πᾶσι τοῖς μοναχοῖς ἐκκέκαυκε· καὶ τὰς διαλέξεις οὐκ ἐν κόσμῳ ποιοῦντας, πείθειν ἀλλήλους οὐκ ἤξίουν· ἀλλ' εἰς ὕβρεις καθίσαντο· καὶ οἱ μὲν τὸν ἀσώματον τὸν θεὸν δοξάζοντες,

A concedere noluisset: præstabilius esse dicens, ægrorum corpora convenienti cura reficere atque instaurare, quæ Dei templa potius existimanda sunt, & quorum gratiâ præbitæ essent pecuniæ, quàm parietes exstruere. Verum sive ob hanc, sive ob aliam causam Isidorus à Theophilo communione privatus, ad monachos Scetis, tanquam ad sodales suos, perrexit. Tunc Ammonius assumptis secum quibusdam, ad Theophilum profectus est. Utque Isidoro communionem restitueret rogavit. Ille tum quidem id se facturum prompte pollicitus esse dicitur. Elapso autem tempore, cum nihil amplius proficerent, & manifeste patuisset Theophilum nihil aliud quam fallere, ipsum adeuntes, impensiùs flagitarunt ut promissa præstaret. Verum Theophilus unum ex monachis custodiæ publicæ mancipavit, quo reliquis terrorem injiceret. Sed spes eum fefellit. Ammonius enim & cuncti qui cum illo erant monachi, cum custos carceris eos ad necessaria vinctis subministranda venire existimasset, facilè introadmissi sunt. Ingressi vero, exire postea noluerunt. Quo cognito, Theophilus eos ad se accersit. Illi initio quidem poscebant, ut ipse adveniens, illinc ipsos educeret. Neque enim æquum esse, ut publice contumelia affecti, clam ex carcere dimitterentur. Postmodum vero cedentes, se ad illum contulerunt. Ille petitâ ab eis veniâ, sic eos dimisit, quasi nulla deinceps molestia illos affecturus. Intra se tamen fremens indignabatur, & malo eos afficere cogitabat. Cumq; dubius hæreret, quonam modo nocere posset hominibus qui nihil possidebant, & qui omnia præter philosophiam aspernabantur, quietem illorum turbare statuit. Et quoniam ex sermonibus quos cum illis habuerat dum apud ipsum essent, norat illos, utpote Origenis sectatores, opinionem illorum qui Deum humana forma præditum esse dicebant, reprehendere, commisit eos cum multitudine monachorum qui aliter sentiebant. Hinc vero gravissima contentio inter monachos exorta est. Neque enim compositis ad modestiam disputationibus persuadere sibi invicem conabantur: sed mutuis se conviciis incessebant. Atq; hi quidem, eos qui Deum incorporeum asserebant,

Origenistas vocabant: illi vero, eos A qui contra sentirent, Anthropomorphianos.

ὠριγνιασὰς ἀπεκάλων· οἱ δὲ, ἀνθρωπομορφιανὰς, τὰς ἐναντίως φρονέντας.

Caput XIII.

Quomodo iidem monachi ad Ioannem confugerint, ob singularem ejus virtutem, & quomodo hac de causa Theophilus adversus Ioannem insurrexerit.

POrro Dioscorus & Ammonius ac reliqui, cognitis Theophili insidiis, Hierosolymam se contulerunt; atq; inde perrexerunt Scythopolim; commodum sibi ejus loci domicilium fore arbitrati, ob copiam palmarum, quarum foliis ad consueta monachorum opera utebantur. Sequebantur enim illos viri circiter octoginta. Eodem tempore Theophilus quosdam misit Constantinopolim, qui & calumnias adversus illos præstruerunt, & si quid illi ab Imperatore peterent, ipsi obsisterent. Quæ cum didicisset Ammonius & qui cum illo erant, Constantinopolim navigarunt, comitante eos Isidoro. Junctique inter se, id perficere studebant, ut coram Imperatore judice & Ioanne Episcopo, insidiæ ipsis comparatæ convincerentur. Etenim arbitrabantur, hunc utpote justę libertatis studiosum, in iis quæ justa essent, posse ipsis opitulari. Joannes vero illos ad se venientes benigne excepit, & in pretio habuit, & in Ecclesia orare nequaquam prohibuit. Cum illis tamen haudquaquam communicandum sibi esse existimavit, propterea quòd ante causam cognitam id fieri non liceret. Cæterum scripsit Theophilo, ut communionem illis restitueret, quippe qui de Deo recte sentirent: vel si causam eorum in judicio examinandam putaret, mitteret aliquem qui accusatoris partes sustineret. Verum Theophilus nihil rescripsit. Elapso deinde haud modico tempore, cum Augusta in publicum procederet, accedentes ad eam qui cum Ammonio erant, de insidiis quas Theophilus ipsis struxisset conquesti sunt. Illa cum eos insidiis circumventos esse probe sciret, honoris causâ substitit. Et extra Imperiale vehiculum prospiciens, capite inclinato annuit: benedicite, inquiens, & orate pro Imperatore, & pro me ac liberis

Κεφ. ιγ'.

Ὡς οἱ αὐτοὶ μοναχοὶ διὰ τὸν ζῆλον Ἰωάννου, αὐτῷ προσφεύγουσι· καὶ ὡς ὀργισθεὶς ἀφορμὰς Θεόφιλος κατὰ Ἰωάννου ἐπλίζεται.

Ἀλῳόμβροι δὲ τῆς ἐπιβουλῆς οἱ περὶ Διόσκορον καὶ Ἀμμώνιον, ἀνεχώρησαν εἰς Ἱεροσόλυμα· κἀκεῖθεν εἰς Σκυθόπολιν ἦκον, ἐπιτηδείαν ἡγησάμβροι τὴν ἐνταῦθα οἴκησιν διὰ τὰς πολλὰς φοίνικας, ὧν τοῖς φύλλοις ἐχρῶντο πρὸς τὰ εἰωθότα τοῖς μοναχοῖς ἔργα· εἵποντο γὰρ αὐτοῖς ἀμφὶ ἀνδρες ὀγδοήκοντα· ἐν τούτῳ ὁ Θεόφιλος πέμπει τινὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἅμα τε κατ' αὐτῶν διαβολὰς προσφασκώσοντας, καὶ εἰ βασιλέως τύχοι τι δεόμενος, ἀντιπράξοντας· μαθόντες δὲ ταῦτα οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀμμώνιον, ἀπέπλευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ Ἰσίδωρος· κοινόν τε ἐσπεύδαζον, πρὸς βασιλέα κρίσιν καὶ ἐπίσκοπον ἐλέγχεσθαι τὰς κατ' αὐτῶν ἐπιβουλάς· ᾤοντο γὰρ ἐνδίκως παρρησίας αὐτῶν ἐπιμελούμενον, δυνήσεσθαι τὰ δίκαια βοηθεῖν αὐτοῖς· ὁ δὲ, προσελθόντας αὐτοὺς τοὺς ἄνδρας, φιλοφρόνως ἐδέξατο, καὶ ἐν τιμῇ εἶχε, καὶ εὔχεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ διεκώλυσε· κοινωνεῖν δὲ μυστηρίων αὐτοῖς οὐκ ἠνήσατο, ὡς ὁ Θεόφιλον περὶ ἀγνοίας τοῦτο ποιεῖν· ἔγραψε δὲ Θεοφίλῳ, καὶ γνώμην αὐτοῖς ἀποδοῦναι ὡς ὀρθῶς περὶ Θεοῦ δοξάζουσιν· εἰ δὲ δίκη δέοι κρίνεσθαι τὰ κατ' αὐτούς, ἀποστέλλειν ἂν αὐτῷ δοκεῖ δικασόμενον· ὁ δὲ, ὡδὲν ἀνεδήλωσε· χρόνου δὲ πολλοῦ διαλιπόντος, προϊούσης τῆς βασιλέως γαμετῆς προσῆλθον οἱ ἀμφὶ Ἀμμώνιον, τὰ κατ' αὐτῶν βεβουλευμένα Θεοφίλου μεμφόμενοι· ἡ δὲ, ἐπιβουλευθείσας αὐτοὺς ἠπίστατο, καὶ τιμῶσα ἔσῃ· καὶ προκύψασα τὸ βασιλικὸν ὀχήμαλον, ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ καὶ εὐλογεῖτε, ἔφη, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ

βασιλέως καὶ ἐμοῦ, καὶ τῶν ἡμετέρων παίδων, ἐντεῦθεν· ἐμοὶ γὰρ ἐν ταχεῖ μελήσει συνόδου, καὶ τῆς Θεοφίλου ἀφίξεως· καὶ ἡ μὲν ταῦτα ἐπραττε διαβολὴ ψευδὴς ἦν· φήμης δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κρατούσης, ὡς ἐκοινώνησεν Ἰωάννης τοῖς περὶ Διόσκορον, καὶ παρεσκευάσατο πάντα βοηθεῖν αὐτοῖς, διενοεῖτο Θεόφιλος, εἴπερ δυνατὸν εἴη καὶ αὐτὸν Ἰωάννην τῆς ἐπισκοπῆς καθελεῖν.

A meis, & pro Imperio. Ego dabo operam, ut Synodus brevi convocetur, & Theophilus huc veniat. Et Augusta quidem hæc fieri procurabat. Alexandriæ vero, cum falsus rumor invaluisset, Joannem cum Dioscoro ac reliquis communicasse, eosque in omnibus adjuvare paratum esse, cogitare cœpit Theophilus, qua ratione Joannem quoque ipsum Episcopatu dejicere posset.

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῆς μοχθηρίας Θεοφίλου, καὶ περὶ τὰ ὀψὲ ἐπιφανίου, ὡς ἐπεδήμησε τῇ κωνσταντίνου, καὶ ἐφασίασε τὸ πλῆθος κατὰ Ἰωάννου παρασκευάσαι.

Caput XIV.

De improbitate Theophili: & de sancto Epiphanio, quomodo Constantinopolim venerit, & plebem adversus Joannem concitaverit.

ΤΑῦτα τὲ κατὰ νοῦν κρύπτον, καὶ συσκευάζων, ἔγραφε κατὰ πόλεις τοῖς ἐπισκόποις, τὰ ὠριγένους βιβλία καθηγεμόνων λογισάμενος ὃ μέγιστον αὐτῷ συμβήσεσθαι, εἰ κοινωνὸν προσλάβοιτο τῆς σπουδαζομένων, ἐπιφάνιον τὸν Σαλαμῖνος τὸν ἐν κύπρῳ ἐπίσκοπον, ἄνδρα τῶν κατ' αὐτὸν αἰδοῖ βίου ἐπισημότατον, φίλον ἐποιεῖτο, πρότερον αὐτῷ μεμφόμενος, ὡς ἀνθρωπόμορφον τὸν θεὸν δοξάζοντι· ὡς δὴ μελανοίας ὄν τινι ὀρθὴν δόξαν ἐπιγνοὺς, ὁμοφρονεῖν αὐτῷ ἔγραφε, καὶ κατὰ τῶν ὠριγένους βιβλίων ὡς παρεμπιπτόντων δογμάτων τοιούτων, δηλητηρίου διαβολὰς ἐπιφέρων ὃ πάλαι ἀποσφεφόμενος τὰ ὠριγένους συγγράμματα, ῥᾳδίως προσέθετο τῇ Θεοφίλου ἐπιστολῇ· καὶ συνελθὼν ἅμα τοῖς ἐν κύπρῳ ἐπισκόποις, ἀπηγόρευσε τὴν διάγνωσιν τῶν ὠριγένους λόγων· καὶ τὰ δεδογμένα αὐτοῖς γράψας ἄλλοις τε καὶ τῷ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπῳ, προετρέπετο συνόδους ποιεῖν, καὶ ταῦτα ψηφίζεσθαι· συνιδὼν δὲ Θεόφιλος ὡς ἀδεὴς εἴη κινδύνου ἐπιφανίῳ ἕπεσθαι, πολλοὺς ἐπαινέτας ἔχοντι, καὶ διὰ τὴν δοκοῦσαν τοῦ βίου ὁπερ ἂν φρονεῖ θαυμάζοντας, ἐβούλετο πλησίον αὐτῷ ἐψηφίσθαι σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐπισκόποις· ὁ δὲ ἰωάννης, τὴν μὲν ἐπὶ τούτοις σπουδὴν, οὐκ ἀξίαν ἡγεῖτο λόγου, καὶ τὰ ἐπιφανίου καὶ Θεοφίλου γράμματα ἐν δευτέρῳ ἐποιεῖτο· οἱ δὲ δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντες, τῶν ἐν δυνάμει καὶ τῷ κλήρῳ,

VErum hæc in intimo pectoris sui recessu occultans ac moliens, scripsit interim ad omnes ubique locorum Episcopos literas, quibus libros Origenis reprehendebat. Cumque consideraret magno sibi emolumento fore, si Epiphanium Salaminis in Cypro Episcopum, participem & consortem consiliorum suorum haberet, virum ob virtutis reverentiam omnium sui temporis clarissimum; eum sibi amicum adjunxit, licet antea eum reprehendisset, quod Deum humana specie præditum opinaretur. Tum vero, quasi resipiscens veram tandem sententiam agnovisset, idem se cum illo sentire scripsit; & Origenis libros tanquam hujusmodi dogmatum auctoris, calumniari instituit. Porro Epiphanius, qui Origenis libros jam pridem aversabatur, Theophili literis facile assensum præbuit. Collectoque Cypriorum Episcoporum Concilio, Origenis libros legi prohibuit. Datis deinde literis tum ad alios, tum ad Episcopum Constantinopolitanum, ea quæ à Synodo decreta fuerant insinuantibus, hortatus est illos, ut Synodum convocarent, eademque decernerent. Animadvertens igitur Theophilus, se Epiphanium absque periculo sequi posse, utpote quem multi laudarent, & cujus sententiam ob vitæ sanctitatem suspicerent, ipse quoque cum Episcopis qui sub ipso erant, idem quod Epiphanius decrevit. Verum Joannes studium illorum haud magni ponderis esse existimavit; & Epiphanii ac Theophili literas neglexit. Ex potentioribus vero & ex clero, hi qui Joanni privatim infensi erant,

cum intellexissent Theophilum id agere ut Joannem Episcopatu exueret, ipsi quoque operam suam ac studium contulerunt, utque Constantinopoli maxima Synodus fieret, procurarunt. Quibus cognitis, Theophilus adhuc magis incubuit, & Episcopos quidem Ægypti navigare jussit Constantinopolim. Epiphanio vero & aliis per Orientē Episcopis scripsit, ut quamprimum in unum convenirent. Ipse pedestri itinere proficiscitur. Nec multo post Epiphanius, cum primus ex insula Cypro solvisset, ad locum haud procul ab urbe Constantinopolitana quem Septimum vocant, applicuit. Factaque oratione in Ecclesia quæ illic est, in urbem introivit. Eum ingredientem Joannes occursu cleri totius honoravit. At vero Epiphanius perspicue declaravit, quòd calumniis adversus Joannem concinnatis fidem habuisset. Invitatus enim ut in ædibus Ecclesiasticis manere vellet, neutiquam acquievit. Et cum Joanne quidem congredi penitus detrectavit: privatim vero convocatis Episcopis qui tum Constantinopoli morabantur, ea quæ adversus libros Origenis decreta fuerant, illis ostendit. Ac nonnullis quidem persuasit ut decretis subscriberent: plures vero id facere recusarunt. Quin & Theotimus Episcopus Scythiæ, palam reprehendit Epiphanium. Nam neque pium esse dicebat, eum qui jam pridem mortuus esset, contumelia afficere; neque citra calumniam judicia antiquiorum reprehendi, & quæ ab illis probata essent damnari posse. Atque hæc dicens, prolato Origenis quopiam libro, locum ex eo recitavit. Cumque ea quæ recitaverat, Ecclesiis utilia esse ostendisset: absurde faciunt, inquit, qui ista vituperant. Cavendum enim est illis, ne & ea damnent de quibus conscripti sunt hi libri: Porro Joannes adhuc nihilominus reverentiam exhibebat Epiphanio, eumque hortabatur, ut collectas secum celebrare, & contubernalem ipsum habere vellet. Verum Epiphanius, se neque ejus domo usurum, nec cum eo oraturum esse respondit, nisi Origenis libros prius damnasset, & Dioscorum unà cum sociis expulisset. Sed cum ille ante causæ cognitionem hæc facere, haudquaquam justum esse duceret & procrastinaretur; die quo collecta agēda

A μαθόντες θεόφιλον σπεύδάζειν αὐτὸ τὸν καθαίρεσιν, ἐσπμελῶς συνεπρᾶξαν· καὶ συνόδον μεγίστην γνέσθαι ἐν κωνσταντινουπόλει παρεσκεύαζον· καὶ θεόφιλῳ ἦ ταῦτα γνὺς, ἔτι μᾶλλον ἠπείγετο· καὶ τὰς μὲν ἐξ αἰγύπτου ἐπισκόπους ἐκπλῶσαι ἐκέλευσε· γράφει ἦ ἐπιφανίῳ καὶ ἑτέροις τῶν ἀνὰ τὸν ἕω, σπεύδειν συνελθεῖν· αὐτὸς δὲ πεζὸς ἐποιεῖτο τὸν πορείαν· καὶ οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πρῶτον, ἐπιφανίου ἐκπλεύσας τῆς κύπρου, κατῆλθεν εἰς

B τὸ πρὸ τῆς κωνσταντινουπόλεως καλούμενον ἕβδομον· ὀξάμενος ἦ ἐν τῇ ἐνταῦθα ἐκκλησίᾳ, ἦκεν εἰς τὸν πόλιν· ὁ δὲ ἰωάννης εἰσιόντα αὐτὸν, τῇ ὑπαντήσει τὸ πάντες κλήρου ἐτίμησεν· ἐπιφανίῳ δὲ δῆλον ἦν εἴξας ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς· περιεργεῖς γὰρ ἐν οἰκήμασιν ἐκκλησιαστικοῖς καταμένειν, οὐκ ἠνέσχετο· καὶ ἰωάννης μὲν εἰς ταὐτὸν συνελθεῖν ἀπέφυγεν· ἰδίᾳ δὲ συγκαλῶν τοὺς ἐνδημοῦντας ἐν κωνσταντινουπόλει ἐπισκόπους, ἐπεδείκνυ τὰ ψηφισθέντα κατ' τῶν ὠριγένους λόγων· καὶ τινὰς

C ἐπιψηφίσασθαι ἔπεισεν· οἱ δὲ πλείους παρῃτήσαντο· θεότιμος δὲ ὁ σκυθίας ἐπίσκοπος, ἐν ἀνθίκυρᾳ ἐπιφανίου καθήψατο· ἔφη γὰρ ἔφη ὅσιον εἶναι, τὸν πάλαι τετελευτηκότα ὑβρίζειν· ἔτε βλασφημίας ἐκτὸς, τοῖς τῶν παλαιοτέρων διαβάλλειν κρίσιν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων δεδοκιμασμένα ἀθετεῖν· ἅμα τε λέγων, κατ' βιβλίον τινὸς ὠριγένους προκομίσας διεξῆλθε· καὶ χρώμενος ταῖς ἐκκλησίαις τὰ ἀνεγνωσμένα δείξας, ἄτοπα, ἔφη, ἐσομένοις οἱ ταῦτα διαβάλλουσι· καὶ

D δικαίως γὰρ ταῦτα ὑβρίζειν, ἐξ ὧν οἱ λόγοι· ὁ δὲ ἰωάννης, δι' αἰδοῦς εἶχεν ἔτι τὸν ἐπιφάνιον, καὶ παρεκάλει αὐτὸν συνεκκλησιάζειν, καὶ συνοικον ἔχειν· ὁ δὲ ἐπιφάνιος, ἔτε συνοικεῖν, ἔτε συνδύχεσθαι αὐτῷ ἀνεδήλα, εἰ μὴ καταψηφίσηται τῶν ὠριγένους λόγων, καὶ δυσκόλως καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐξελάσειν· ἐπεὶ δὲ ταῦτα ποιεῖν πρὸ δίκης ἐ δίκαιον ἡγεῖτο καὶ ἀνεβάλλετο, μελλούσης ἐπιλεύσεσθαι συνάξεως ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀπο-

ρόλων ἐκκλησία, καλεσκεύαζον οἱ ἰωάννου δυσμενεῖς τὸν ἐλθεῖν Ἐπιφάνιον, καὶ δημοσίᾳ ἀποκηρύξαι ἐπὶ τοῦ λαοῦ τοῖς ὠριγένους βιβλους, καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸν δίοσκορον, ὡς τὰ τούτου φρονοῦντας· ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως διαβαλεῖν, ὡς ἐκείνοις προσκείμενον· καὶ οἱ μὲν, ταῦτα ἐσκεύαζον· ὁ δὲ αὐτὸν ὕστερον συγκρούσων πρὸς τὸ πλῆθος· τῇ δὲ ἑξῆς ἐπὶ τοῦτο προελθὼν ἐπιφάνιος, ἐγγὺς ἦδη τῆς ἐκκλησίας ἐτύγχανεν· ἀπαντήσας δὲ αὐτῷ σεραπίων παρὰ ἰωάννου ἀποσταλείς, ἤγγελλε γὰρ τὰ τῇ προτεραίᾳ βεβουλευμένα, ἐμαρτύρατο μήτε δίκαια ποιεῖν, μήτε αὐτῷ συμφέροντα, εἰ ταραχῆς ἐν τῷ πλήθει ἢ σάσεως κινηθείσης, αὐτὸς κινδυνεύσοι, ὡς αἴτιος γεγονώς· καὶ ὁ μὲν ὧδε ἀνεκόπη τοῦ ἐπὶ τοῦτο ὁρμῆς.

A erat in Ecclesia Apostolorum, procurarunt Joannis inimici, ut Epiphanius in Ecclesiam veniret, & publice coram populo tum Origenis libros, tum Dioscorum & eos qui cum illo erant, tanquam idem cum Origene sentientes, anathemate damnaret: eademque operâ Episcopum urbis perstringeret, ut qui illis addictus esset. Atque hi quidem istud moliebantur. Quippe existimabant, se hac ratione plebem ab illo alienaturos. Postero igitur die, cum ad id agendum B progressus Epiphanius jam Ecclesiæ appropinquaret, obviam ei occurrit Serapio, missus à Joanne. Præsensérat enim Joannes ea quæ pridie fuerant constituta. Palamque denuntiavit Epiphanio, illum ea gerere, quæ nec justa essent, nec ipsi privatim utilia: siquidem tumultu ac seditione populi excitata, ipse tanquam ejus rei auctor periculum subiturus esset. Hac ratione cohibitus est impetus Epiphanii.

Κεφ. ιε'.

Περὶ τοῦ παιδὸς τῆς βασιλίδος, καὶ τῶν ἁγίων ἐπιφανίου καὶ τῶν μακρῶν πρὸς διάλογον ἦλθον ἐπιφανίῳ, καὶ ὡς ἀπέπλευσιν εἰς κύπρον αὖθις· καὶ περὶ ἐπιφανίου καὶ ἰωάννου.

Caput XV.

De filio Imperatricis, & de Beato Epiphanio: & quomodo monachi Longi in colloquium cum eo venerint, & Epiphanius in Cyprum reversus sit. Item de Ioanne & Epiphanio nonnulla.

Ἐν τούτῳ δὲ συνέβη νοσεῖν τοῦ βασιλέως παιδίον· ὡς εἰδυῖα ὅσα ἡ μήτηρ μή τι πάθοι, πέμψασα πρὸς ἐπιφάνιον, ἐδεῖτο εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ· ὁ δὲ, ζήσεσθαι τὸν κάμνοντα ὑπεσχέθη, εἰ τοὺς ἀμφὶ δίοσκορον αἱρετικοὺς ὄντας ἀποστραφείη· ἡ δὲ βασιλὶς, τὸ ἐμὸν, ἔφη, παιδίον, εἴγε δοκεῖ τῷ θεῷ λαμβάνειν, ταύτη ἔστω· κύριος γὰρ ὁ δοὺς, πάλιν ἀφαιρεῖται· αὐτὸς δὲ εἴπερ οἷός τε ἦς νεκροὺς ἀνεγείρειν, οὐκ ἂν ὁ σὸς χειροτόνητος τεθνήκει· ἔτυχε γὰρ ὁ πρὸ πολλοῦ τελευτήσας κελεστίων, ὃν ἀδελφὸν ὄντα φόσκωνος καὶ καλαμάνου τῶν ἐπὶ βάλεντος διαβεβλημένων μοναχῶν, σύνοικον ἔχων, χειροτόνητον ἑαυτῷ κατέστησεν· οἱ δὲ τοῦτο ἀμμώνιον, τοῦτο γὰρ αὐτῇ τῇ βασιλίδι ἐδόκει, πρὸς ἐπιφάνιον ἦλθον· συθομβρὸς δὲ αὐτοῖς τίνες εἶεν, ὑπολαβὼν ἀμμώνιος, οἱ μακροὶ, ἔφη, ὦ πάτερ·

C

De filio Imperatricis, & de Beato Epiphanio: & quomodo monachi Longi in colloquium cum eo venerint, & Epiphanius in Cyprum reversus sit. Item de Ioanne & Epiphanio nonnulla.

INterea accidit, ut Imperatoris filius admodum puer morbo corriperetur. Mater vero sollicita, ne quid tristius ei contingeret, misso ad Epiphanium nuntio, ut pro illo Deum precaretur postulavit. Ille puerum victurum esse respondit, si Augusta hæreticos qui cum D Dioscoro erant, aversaretur. Verum Augusta: si Deus, inquit, filium meum eripere mihi voluerit, ita fiat. Dominus enim qui dedit, idem & aufert. Quod si tu mortuos ad vitam revocare posses, mortuus non esset Archidiaconus tuus. Etenim haud multo antea è vivis excesserat Crispio, frater Fusconis & Salamanis monachorum, quorum mētionem fecimus cum res Valentis Augusti temporibus gestas referremus: quem Epiphanius cum contubernalem haberet, Archidiaconum suum constituerat. Ammonius vero & qui cum illo erant, Epiphanium adierunt; id enim ipsi quoque Augustæ placuerat. Cumq; Epiphanius interrogasset quinam essent, respōdit Ammonius: Longi sumus, ô pater.

Sed libenter equidem discerem, utrum aliquando in discipulos aut in libros nostros incideris. Illo negante, iterum quæsivit Ammonius: unde ergo hæreticos illos esse judicasti, qui nullum habes argumentum, quo sententiam illorum possis convincere? Et cum Epiphanius diceret, id se auditu accepisse: nos vero, ait Ammonius, plane contrarium fecimus. Nam & discipulos tuos sæpenumero vidimus, & libros perlegimus: ex quibus unus est qui Ancoratus inscribitur. Cumque multi vituperare te & tanquam hæreticum calumniari vellent, nos pro parte, uti par erat, propugnavimus, & causæ tuæ defensionem suscepimus. Proinde nec tu ex solo auditu absentes damnare debuisti, quos nequaquam tu ipse certis argumentis inductus conviceras: nec ejusmodi gratiam referre laudatoribus tuis. Posthæc Epiphanius lenius eos allocutus, tum quidem ab se dimisit. Brevi autem interjecto tempore, Cyprum navigavit: seu quod Constantinopolitanæ profectionis ipsum pœniteret: seu quod Deus oraculo ipsum admonuisset, mortemque ipsi suam, ut verisimile est, prænuntiasset. Dum enim navigaret, priusquam appulisset in Cyprum, fato interceptus est. Cæterum cum navem conscensurus esset, Episcopis qui ipsum ad littus usque prosecuti fuerant, dixisse fertur. Urbem vobis & palatium, & scenam relinquo. Ego vero abscedo: festino enim & quidem valde. Aliud præterea quidpiam audivi, quod multorum sermonibus etiamnum circumfertur; Joannem quidem Epiphanio prædixisse, illum in navigatione esse moriturum: Epiphanium autem prænuntiasse Joanni abdicationem Episcopatus. Nam dum inter se dissiderent, Epiphanius quidem Joanni scripsisse dicitur: spero te nequaquam Episcopum esse moriturum. Joannes vero rescripsit Epiphanio: nec ego spero te in urbem tuam ingressurum esse.

A ἀλλ' εἰ πώποτε μαθητὰς ἡμετέρους ἢ συγγράμμασιν ἐνέτυχες, ἡδέως ἐμάνθανον· τοῦ δὲ ἀποφήσαντος, πάλιν ἠρώτα· πόθεν ἐν αἱρετικοῖς εἶναι σφᾶς νενόμικας, μηδένα ἔλεγχον ἔχων τῆς αὐτῶν γνώμης· ἀνακρίνειν δὲ ἐπιφανίου λέγοντος, ἡμεῖς δέ, ἔφη, πᾶν τοὐναντίον πεπόνθαμεν· μαθηταῖς γὰρ σοῖς συντυχόμεν πολλάκις καὶ συγγράμμασιν· ὧν ἕνι μέν γέ ἐστιν ὁ τὴν ἐπιγραφὴν
B ἀγκυρωτὸς ἔχον· βεβλωμένων τε πολλῶν λαθόρειθαι καὶ ὡς αἱρετικὸν διαβάλλειν, ὑπερηγωνιζόμεθα, ὡς εἰκὸς, παλαιὰς, καὶ ὑπερεπελογούμεθα· ἔκνιν ἐχρῆν δὲ ἀκοῆς ἐρήμην καταδικάζειν, ὧν σὺ αὐτὸς πρώτης καταγνούς, ὅτε τοιαύτην ἀμοιβὴν τοῖς σὲ λέγουσιν ἀποδοῦναι· ὁ δὲ ἐπιφάνιος, ὅτε μὴ μετριώτερον προσδιαλεχθεὶς, ἀπέπεμπε τοὺς ἄνδρας· ὁ πολλῷ γε ὕστερον ἀπέπλευσεν εἰς κύπρον· ἢ τῆς ἐπὶ κωνσταντινουπόλεως ἀφίξεως καταγνούς· ἢ τῷ θεῷ χρήσαντος,
C καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον, ὡς εἰκὸς, αὐτῷ προμηνύσαντος· πλέων γὰρ, πρὶν εἰς κύπρον ἐλθεῖν ἐτελεύτησε· λέγεται γὰρ τοῖς αὐτῷ συνεληλυθόσιν ἐπισκόποις ἐπὶ θάλασσαν ἐπεῖν, μέλλων ἐπιβαίνειν τοῦ σκάφους, ἀφίημι ὑμῖν τὴν πόλιν καὶ τὰ βασίλεια, καὶ τὴν ὑπόκρισιν· ἐγὼ δὲ, ἄπειμι σπεύδων γὰρ πάνυ σπεύδω· κἀκεῖνον μὲν εἰσέτι νῦν πολλῶν ὄντα τὸν λόγον ἐπυθόμην, ὡς ἐπιφανίῳ μὲν ἰωάννης τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ τελευτὴν προεμαντεύσατο· ὁ δὲ, ἐκείνῳ, τῆς ἐπισκοπῆς
D τὴν καθαίρεσιν· ἐν ᾧ γὰρ διαφέρονται, ὁ μὲν ἐδήλωσεν ἰωάννῃ, ἐλπίζω σε μὴ ἀποθανεῖν ἐπίσκοπον· ὁ δὲ ἰωάννης ἀντέγραψε, καὶ ἐγώ σε τῆς σῆς ἐπιβήσεσθαι πόλεως.

Κεφ

A

Κεφ. ις'.

Περὶ τῆς εἰς τὴν βασίλισσαν ἰωάννου διαφορᾶς· καὶ ὡς ἦκεν ἐξαίφνης Θεόφιλος· καὶ περὶ κυρίλλου τοῦ χαλκηδόνος ἐπισκόπου.

Caput XVI.

De Imperatricis simultate adversus Joannem: & quomodo Theophilus ex Ægypto advenerit, Item de Cyrino Chalcedonis Episcopo.

Ἐπεὶ δὲ ἀπέπλυσεν Ἐπιφάνιος, ἐκκλησιάζων ἰωάννης κοινὸν κατὰ γυναικῶν διεξῆλθε ψόγον· αἰνιγματωδῶς ὡς συγκεῖσθαι τοῦτον κατὰ τῆς τοῦ βασιλέως γαμετῆς τὸ πλῆθος ἐδέχετο· οἱ δὲ τοῦ ἐπισκόπου δυσμενεῖς, καὶ αὐτῶν τὸν λόγον ἐκλαμβάνοντες, τῇ βασιλίδι διεκόμισαν· ἡ δὲ, ὡς ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ τιμὴν ὕβριν ἀποδυρομένη, καὶ Θεόφιλον ταχὺν παρεῖναι, καὶ σύνοδον ποιεῖν κατήπειγε· συνεπράττετο δὲ καὶ συγκαλεσκόπαζε ταῦτα καὶ σεβηριανὸς ὁ γαβάλων, ὕποπτος τῆς βασιλέως ἀπαλλαγεὶς λύπης· ἀλλὰ πότερον ἔτως ὡς ἔτυχεν, ἐπὶ τοῦτον ἰωάννης ἐλήλυθε τὸν λόγον, ἢ ὥς τινες λέγουσιν, ὑπονοήσας ὡς ἡ βασιλὶς ἔπεισεν ἐπιφάνιον ἐπιβουλεῦσαι αὐτῷ, ἀκριβῶς οὐκ ἔχω λέγειν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ Θεόφιλος παρῆν εἰς χαλκηδόνα τῆς βιθυνῶν, καὶ ἄλλοι πολλῶν πόλεων ἐπίσκοποι· οἱ μὲν, ὑπὸ Θεοφίλου προτραπέντες οἱ δὲ, βασιλέως προσάγματι μεταπεμφθέντες· ἀσθενῆ δὲ μᾶλλον συνῆσαν, ὅσοι τὲ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκοπῶν ἀφῃρέθησαν ὑπὸ ἰωάννου, καὶ ὅσοι ἄλλοθεν ἄλλως αὐτῷ ἀπηχθάνοντο· ἤδη δὲ καὶ ἐξ αἰγύπτου νῆες ἀφίκοντο· συνελθόντων δὲ πάντων εἰς ταὐτὸν ἐνθάδε, καὶ βουλευομένων ὅπως αὐτοῖς καὶ γνώμην προσθείη ἡ τοῦ ἰωάννου ἐπιχείρησις, κυρινὸς ὃς ἡγεῖτο τότε τῆς ἐν χαλκηδόνι ἐκκλησίας, καὶ τὸ συγγενὲς ἴσως Θεοφίλῳ χαριζόμενος· ἰωάννῃ δυσμενὴς, καὶ ἄλλως διάφορος ἰωάννῃ τυγχάνων, πλεῖσα αὐτὸν ἐλοιδόρει· τάχεία δὲ τούτων τῶν ὕβρεων ἔδοξεν αὐτὸν μετιέναι δίκη· μαρουθᾶς γάρ ὁ τῆς μεσοποταμίας, συνὼν τοῖς ἐπισκόποις, ὄκνων αὐτὸς θάτερον τοῖς προσθεῖν ἐπάτησεν· ὀδυνηθεὶς δὲ, οὐκέτι σὺν τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσιν εἰς κωνσταντινούπολιν ἐπεραιώθη, καίπερ ἀναγκαίως ἔχειν δοκῶν πρὸς τὰς τοῦ ἰωάννου ἐπιβουλάς· μὴ ταῦτα δὲ κακῶς

POrro digresso ab urbe Epiphanio, Joannes in Ecclesia verba faciens, communem adversus mulieres vituperationem instituit. Eam populus ita accepit, quasi adversus Imperatoris conjugem figurate composita fuisset. Hi vero qui Episcopo infensi erant, orationem ipsam excipientes, ad Imperatricem attulerunt. Illa apud Imperatorem de contumeliâ suâ graviter conquesta, Theophilum urgere cœpit, ut quantocyus adveniret, & Synodum congregaret. Annitebatur etiam & negotium promovebat Severianus Gabalensis, nõdum prioris offensæ oblitus. Utrum porro Joannes fortuito ad eam orationem provectus sit, an, ut quidam dicunt, eo quod suspicabatur Epiphanium ab Imperatrice impulsum fuisse, ut insidias ipsi struueret, equidem certò affirmare non possum. Haud multo post ipse quoque Theophilus Chalcedonem Bithyniæ advenit, & unà cum illo complures Episcopi, alii à Theophilo invitati; alii Imperatoris jussu acciti. Verum studiosius quam reliqui convenére, tum ii quibus Joannes in Asia Episcopatum ademerat, tum quicunque, alius aliam ob causam, illi infensi erant. Jamque aderant ex Ægypto naves quas Theophilus exspectabat, & Chalcedonem appulerant. Cumque universi simul illic conveniissent, atque inter se consultarent, qua ratione conatus ipsis adversus Joannem ex voto succederet, Cyrinus qui tunc Nicomediensem regebat Ecclesiam, Theophilo fortassis gratificans ob generis conjunctionem: erat enim Ægyptius, & alioqui à Joanne diffidebat: multis cum probris & conviciis oneravit. Verum Divina justitia, contumeliarum istarum brevi ab illo pœnas exegit. Maruthas enim ortus ex Mesopotamia, qui unà cum Episcopis illic aderat, forte alterum ejus pedem calcavit. Unde affectus dolore, unà cum reliquis Episcopis Constantinopolim trajicere non potuit, licet ad struendas Joanni insidias admodũ necessarius videretur. Postea vero cum ex eo vulnere

male haberet, crus ei non semel à Medicis dissectum est. Superveniens enim putredo totum corpus depascebatur: adeo ut alter quoque pes idem passus sit ex mutua doloris communicatione. Et Cyrinus quidem haud multo post in doloribus expiravit.

Caput XVII.

De Synodo à Theophilo facta in Rufinianis, & de accusationibus adversus Ioannem. Et quomodo Ioannes vocatus, cum se judicio non sisteret, à Theophilo depositus est.

POrro cum Theophilus Constantinopolim trajecisset, nullus ex clericis urbis regiæ, obviam ei processit. Jam enim palam factum fuerat, illum Episcopo infestum esse. Nautæ vero Alexandrini, qui tum forte erant Constantinopoli, tum ex aliis navibus, tum præcipue ex frumentariis, in unum collecti, cum gaudio & faustis acclamationibus eum exceperunt. At ille Ecclesiam prætergressus, in Imperialem domum concessit, in qua ipsi diversorium fuerat præparatum. Porro cum multos esse animadvertisset, qui Joannem odissent, & accusare parati essent, præparatis omnibus prout ipsi conducere videbatur, ad Quercum perrexit. Id suburbanum est Chalcedonis, quod nunc ex Rufini viri Consularis nomine appellatur: in quo palatium est, & Ecclesia maxima, quam Rufinus ipse in honorem Apostolorum Petri ac Pauli construxerat, & Apostoleum ob id cognominarat. Monachos quoque juxta eam collocavit, qui clericorum in ea Ecclesia munus explerent. Hoc igitur in loco Theophilus unà cum reliquis Episcopis cum consedisset, de libris quidem Origenis nullam amplius mentionem fecit; sed Scetienses monachos ad pœnitentiam invitavit, oblivioni se traditurum præterita, nec mali quicquam facturum pollicitus. Cumque fautores Theophili inclamarent monachis, ut veniam peterent; & Synodum pro illis supplicare fingerent: conturbati monachi, idque sibi faciendum esse existimantes, cõfidentibus tot Episcopis: id quod solenne est ipsis dicere, etiamsi injuria affecti fuerint, Parce scilicet dixerunt. Cum autem Theophilus libenter eos in gratiam recepisset,

διαλεθεὶς, πολλάκις ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀπεπείσθη τὸ σκέλος· ἐπιγενομένης γὰρ σηπεδόνος, τὸ πᾶν ἐπενέμετο σῶμα· ὡς καὶ τὸν ἕτερον πόδα ταὐτὸν ὑπομεῖναι, τῇ μεταδόσει τοῦ πάθους· ἀλλ' ὁ μὲν ὀλίγῳ ὕστερον ἐν ταῖς ὀδύναις ἐτελεύτα τὸν βίον.

Κεφ. ιζ.

Περὶ τῆς γενομένης συνόδου παρὰ Θεοφίλου, καὶ τῶν κατηγορηθέντων Ἰωάννου, ὅτι μὴ ὑπακούσας· καὶ ὡς κληθεὶς ἀπῆλθε, καὶ μὴ παραγενόμενος, παρ' αὐτοῦ καθῃρέθη.

ΠΕραιωθέντι δὲ Θεοφίλῳ, ἐδείκνυτο τῶν κωνσταντινουπόλεως κληρικῶν ὑπάντευμα· ἦν γὰρ ἤδη τῷ ἐπισκόπῳ δυσμενὴς· τὸ δὲ τῶν ἀλεξανδρέων ναυτικὸν, οἵπερ ἔτυχον ἐνδημοῦντες ἐκ τε τῶν ἄλλων πλοίων, καὶ μάλιστα τῶν σιτηγῶν, ὁμοῦ συνελέγησαν, καὶ προθύμως αὐτὸν δεξάμενοι ἐδέξαντο· ὡς δὲ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, εἰς βασιλικὴν οἰκίαν ἦλθεν, ἐν ᾗ καταμένειν αὐτῷ ἡτοίμαστο· ἐπεὶ δὴ πολλοὺς ἔγνω ἰωάννῃ ἀπεχθανομένους, καὶ κατηγορεῖν ἑτοίμους, προθυμουμένους τε ἅπερ αὐτῷ καλῶς ἔχειν ἐδόκει, ἦκεν εἰς δρυῶν χαλκηδόνος δὲ προάστειον, ῥωμαϊστὶ ὑπατικὸν νῦν ἐπώνυμον, ἐν ᾧ βασιλικὰ ἐστι, καὶ μεγάλη ἐκκλησία, ἣν αὐτὸς ῥωμαϊστὶ μὲν Ἁγία τιμῆ πέτρου καὶ παύλου τῶν ἀποστόλων ἐπείμαζε, καὶ ἀποστολεῖον ἐξ αὐτῶν ὠνόμασε· πλησίον δὲ μοναχοὺς συνῴκησεν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τὸν κλῆρον ἐπλήρου· ἐνταῦθα δὲ συνελθὼν Θεόφιλος ἅμα τοῖς ἄλλοις ἐπισκόποις, τοὺς μὲν τῶν ὡρίγους βιβλίων οὐδὲν ἐπεμνημόνευσε· τοὺς δὲ ἀποστάντας μοναχοὺς εἰς μετάνοιαν ἐκάλει, μήτε μνησικακεῖν, μήτε κακῶς ποιεῖν ὑποσχόμενος· ἐπιβοώντων δὲ αὐτοῖς συγγνώμην αἰτεῖν τῶν Θεοφίλου σπουδαστῶν, καὶ ποιουμένων τὴν συνόδον ἱκετεύειν ὑπὲρ αὐτῶν, ταραχθέντες οἱ μοναχοὶ, καὶ τοῦτο χρῆναι ποιεῖν νομίσαντες, πολλῶν ἐπισκόπων καθημένων· τοῦτο δὴ τὸ σύνηθες αὐτοῖς λέγειν, κἂν ἀδικῶνται, συγχώρησον ἔφασαν. Θεοφίλου δὲ ἑτοίμως σπεισαμένου, καὶ τῶν

κοινωνίαν αὐλοῖς ἀποδόνλ@, διελύθη τῷ πε-
ρὶ σκῆψιν ἀδικημάτων ἡ ἐξέτασις· ὅπερ οἶ-
μαι οὐκ ἂν συνέβη, εἰ συμπαρῆσαν τοῖς ἄλ-
λοις μοναχοῖς διόσκορός τε καὶ ἀμμωνί@·
ὁ μὲν γὰρ ἤδη πρότερον τελευτήσας, ἐτάφη ἐν
τῇ μωκίᾳ τοῦ μάρτυρ@· ἐπωνύμῳ ἐκκλησία·
ἀμμώνιος δὲ ἐναλ[illegible]χος τῇ συνόδῳ παρασκευαζο-
μένης, ἐμαλακίσθη τὸ σῶμα· περαιωθεὶς δὲ
εἰς δεῦρο, χαλεπώτερον ὑπὸ τῇ νόσῳ διελέθη·
καὶ μετ' ὀλίγον τελευτᾷ τὸν βίον· καὶ θεὸς
τῷ πλησίον μοναχῶν ἔνθα δὴ κεῖται, λαμ-
πρᾶς ἠξιώθη ταφῆς· ὁ δὲ θεόφιλ@, ὡς ἐπύ-
θετο, λέγεται δακρύσαι, καὶ εἰς πάντας εἰπεῖν,
ὡς εἴδεις εἴη τῷ κατ' αὐλὸν μοναχὸς, οἷ@ ἀμ-
μώνι@, εἰ καὶ αὐτῷ παραχῆς αἴτι@ ἐγένετο·
συγχωρεῖ δὲ ὅμως αὐλῷ καὶ τοῦτο τῇ γνώ-
μῃ· ἡ δὲ σύνοδ@ ἅπαντας συνεκάλεσε
τοὺς κωνσταντινοπόλεως κληρικούς, καθαίρε-
σιν ἀπειλήσασα κατὰ τῶν ἀπειθούντων· ἐκάλεσε
δὲ καὶ ἰωάννην περὶ ἀπολογίαν· σὺν αὐτῷ
δὲ παρεῖναι προσέταξε Σαραπίονα, καὶ τί-
γριον πρεσβύτερον, καὶ παῦλον ἀναγνώστην·
ὁ δὲ ἰωάννης, ἄλλους τέ τινας τῶν ἐπιτηδείων
αὐτῷ κληρικῶν, καὶ δημήτριον τὸν πισωέντ@
ἐπίσκοπον πέμψας πρὸς αὐτοὺς ἔλεγε
μὴ ἀποφεύγειν τὴν κρίσιν· ἕτοιμ@ δὲ εἶ-
ναι, εἰ πρότερον, μάθοι τοὺς κατηγόρους, καὶ
τὴν γραφὴν ἐπισκέψαιτο, ἐπιμείζον@ ἀπο-
λογείας συνόδῳ· μὴ γὰρ αἰρεῖσθαι, ἀνόητόν τι
προμηθέν, καὶ πρόδηλον ἐχθρῶν ἀνέχεσθαι
δικαστῶν· ὡς ἀπειθοῦντ@ δὲ συνόδῳ κατὰ-
παυόντων αὐτῶν, οἱ μὲν τῶν τάδε ἀγγελάν-
των, δείσαντες οὐκέτι ἀνέστρεφον· δημήτρι@
δὲ, καὶ ὅσοι τὴν ἰωάννου προωτήμων συνεσίαν,
ὡς αὐτὸν ἐπανῆλθον· κατ' αὐτὴν δὴ τὴν ἡμέ-
ραν ταχυδρόμ@ καὶ ταχυγράφ@ ἐκ τῶν
βασιλέων προσχρώμενοι, τὸν μὲν καθηγόν
πρὸς τὴν ἐπισκόπους ἐλθεῖν· τοὺς δὲ, μὴ μέλ-
λειν πρὸς τὴν κρίσιν· ἐπεὶ δὲ τεσσάκις κλη-
θεὶς, οὐκ ἐμμενῶν ἐπεκαλεῖτο σύνοδον, ὑδὲν
ἕτερον ἐπαιτιώμενοι, πλὴν, ὅτι κληθεὶς οὐχ
ὑπήκουσε, καθεῖλον αὐτόν.

A & communionem eis restituisset, finita est quæstio de injuriis monachorum Scetiensium. Quod meo quidem judicio factum non esset, si Dioscorus & Ammonius una cum aliis monachis illis adfuissent. Nam Dioscorus quidem, antequam hæc fierent mortuus, & in Ecclesia Mocii martyris sepultus fuerat. Ammonius vero, paulo ante dum Synodus pararetur, languore correptus est. Cumq; ad Quercum trajecisset, ingravescente morbo, non multo pòst extremum diem clausit: & apud vicinos illic monachos, ubi cadaver ejus jacet, splendidam me-
B ruit sepulturam. Cæterum Theophilus hoc audito lachrymas fudisse dicitur, cunctisque audientibus dixisse, neminem inter sui temporis monachos parem Ammonio exstitisse, quamvis illum in maximas perturbationes conjecisset. Sed tamen hoc illi ex animi sententia succesit. Porro Synodus cunctos Constantinopolitanæ urbis clericos ad se evocavit, depositionem illis interminata qui non obtemperassent. Joannem quoque ad causam dicendam vocavit. Et una cum illo Serapionem adesse jussit, & Tigrium Presbyterum cum Paulo lectore. At Joannes missis ad eos quibusdam
C clericis, familiaribus suis, & Demetrio Pesinuntis Episcopo, nuntiavit illis se non subterfugere judicium: immo paratum esse, dummodo prius accusatores cognoverit & accusationis libellum inspexerit, coram majore Concilio causam suam defendere. Neque enim velle se stultum ac temerarium facinus admittere, & judicium eorum subire qui manifesti essent ipsius inimici. Verum cum indignarentur Episcopi adversus Joannem, tanquam parere Synodo recusantem; ex iis qui ista nuntiaverant quidam metu territi, non amplius reverterunt. Demetrius vero, & quicunque Joannis consortium cunctis rebus anteponebant, ad illum rediére. Eodem die Cursor & Notarius ex palatio venientes, Joannem
D quidem urgebant, ut ad Episcopos accederet: istos vero hortati sunt, ut judicium accelerarent. Porro cum ille quater vocatus, ad œcumenicam Synodum provocasset, nihil ei aliud objicientes, quam quod vocatus non paruisset, eum deposuerunt.

A

Caput XVIII.

Quomodo populus adversus Theophilum & reliquos Episcopos seditionem excitaverit, & Imperatores convitiis appetierit. Et qua ratione revocatus Joannes sedem suam receperit.

AT plebs Constantinopolitana, cum hæc sub vesperam cognovisset, ad seditionem prorupit. Et prima luce concursu ad Ecclesiam facto, tum alia multa vociferati sunt, tum majorem Synodum de hac causa cognoscere debere. Et cum ii quibus ab Imperatore mandatum fuerat, ut eum in exilium abducerent, idipsum urgerent, illi reluctabantur. Sed Joannes, veritus ne alterum sibi crimen affingeretur, vel quòd Principi parere noluisset, vel quòd populum ad seditionem concitasset; triduo post latam depositionis sententiam, dispersò hinc inde populo, circa meridiem latenter ex Ecclesia discessit. Cumque jam abduceretur, populus graviter tumultuatus est, & Imperatorem totamque Synodum, sed præcipue Theophilum & Severianum, maledictis appetiit. Ambo enim isti auctores fuerant insidiarum. Severianus vero cum in Ecclesia per id tempus sermonem haberet, depositionis Joannis sententiam laudavit, utpote in hominem arrogantem, etsi nullum aliud crimen esset, prolatam. Cætera enim delicta, ut ajebat, Deus hominibus indulget: superbis autem resistit. Ob hæc populus indignatus est, iramque suam renovavit. Nec jam amplius à seditione revocari poterat; sed tum in Ecclesiis, tum in foro tumultuabatur. Denique ad ipsum usque palatium progressi cum ululatu & lamentis, orabant ut Joannes revocaretur. Proinde Imperatrix supplicationibus populi victa, marito ut annueret, persuasit: missoque confestim Brisone, omnium quos circa se habebat Eunuchorum fidelissimo ex oppido Bithyniæ Preneto Joannem reduxit, scribens se nullatenus participem esse insidiarum quæ adversus illum structæ fuissent, seque illum honore prosequi, ut sacerdotem & initiatorem liberorum suorum. At Joannes reversus in suburbano Imperatricis ipsius, circa Anaplum resedit. Nec ante judicium majoris Synodi,

Κεφ. ιη'.

Ὅτι ἐξασίασε τὸ πλῆθος κατὰ Θεοφίλου καὶ τῶν αὐτῷ συνόντων, καὶ τὰς κρατοῦντας ἐλοιδορεῖτο, ἀνακληθεὶς τοίνυν ὁ Ἰωάννης, πάλιν ἐπὶ τὸν θρόνον ἐκάθισε.

Τὸ δὲ πλῆθος ὡς τάδε ἔγνω ὂν κατὰ τὴν πόλιν περὶ δείλην ὀψίαν, περὶ σάσιν κεκίνητο· καὶ συνδραμόντες ἔωθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἄλλα τε πολλὰ ἀνέκραγον, καὶ ὡς δέοι μείζονα σύνοδον περὶ αὐτοῦ ἀναλαβεῖν· καὶ ἐπειγόντων τε τῶν ὑπὸ βασιλέως προσταγμάτων εἰς ὑπερορίαν αὐτὸν ἀπάγειν, ἀντεῖχον· ὁ δὲ, δείσας μήτι ἕτερον αὐτῷ ἔγκλημα πλασθῇ, ἢ ὡς βασιλεῖ ἀπιθοῦντι, ἢ τὸν δῆμον ταράττοντι, ἡμέρᾳ τελευτῶν καθαίρεσιν, διασπαρέντος τοῦ πλήθους περὶ μεσημβρίαν λαθὼν ἀπέλιπε τὴν ἐκκλησίαν· ἤδη δὲ αὐτὸν ἀπαγομένου, χαλεπῶς ὁ λαὸς ἐφέρετο βασιλέα τε καὶ τὴν σύνοδον, καὶ μάλιστα Θεόφιλον καὶ Σεβηριανὸν ἐλοιδόρουν· ἀμφω μὲν γὰρ ἐγχειρητὴς ἐπιβουλῆς ἦσαν· ὁ δὲ Σεβηριανὸς καὶ ἐπὶ ἐκκλησίας τότε διδάσκων, ἐπῄνεσε τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν, ὡς καὶ ἁλόντος, εἰ καὶ μηδὲν ἐπ' αὐτῷ ἕτερον ἔγκλημα γεγραμμένον ᾖ· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἔφη, ἁμαρτήματα συγχωρεῖ τοῖς ἀνθρώποις τὸ θεῖον· ὑπερηφανίας δὲ ἀντιλήψεται· ἐπὶ τούτοις δὲ ἐνεμίσησε τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ὀργὴν ἀνῆκε, καὶ ἀοχέτως ἐφέρετο· καὶ ὅτε ἐν ἐκκλησίαις, ὅτε ἐν ἀγοραῖς ἠρέμει οὐκ εἶχε· ἅμα δὲ ὁλολυγῇ καὶ ὀδυρμοῖς μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν βασιλείων προϊόντες, ἐδέοντο περὶ τῆς Ἰωάννου ἀναλήσεως· εἶξασα δὲ ταῖς ἱκεσίαις τοῦ δημοβασιλὴς, πείθει τὸν ἄνδρα ἐπινεῦσαι· ὃν ἄγχι τε βεβιωκότα τὸν ἀμφ' αὐτῷ πίστιν οὐκ ἔχουσα ἔπεμψε, καὶ μετενέγκας τῆς Βιθυνίας Ἰωάννην ἐπανήγαγεν, ἀθῷον εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ βεβουλευμένων δηλώσασα, καὶ διὰ τοῦτο ἔχειν αὐτὸν, ὡς ἱερέα καὶ μυσταγωγὸν τῶν αὐτῆς παίδων· ὁ δὲ ἐπανελθὼν, ἐν προαστείῳ αὐτῆς τῆς βασιλίδος περὶ τὸν Ἀνάπλιον διέτριβε· καὶ πρὸ κρίσεως μείζονος συνόδου,

ἵν' ἐπ' ὄηλον ὡς ἀδίκως ἀφηρέθη τῆς ἐπισκοπῆς, παρῃτεῖτο τέως τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον· ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ λαὸς ἠγανάκτει, καὶ τὰς κραυγὰς ἐλοιδόρει, βιαζεὶς εἰσῆλθεν· ἐν ψαλμῳδίαις δὲ πρὸς τὸ συμβὰν πεποιημέναις παυλήσας ὁ δῆμος· ἔφερον δὲ κηρὸς ἡμμένους οἱ πλείους, ἄγουσιν αὐλὸν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν· παρῃτεῖτο μὲν, καὶ πολλάκις ἰσχυρίζετο μὴ χρῆναι πρότερον τὰς καταψηφισαμένας αὐτὸν πάλιν ἀποψηφίσασθαι, ὡς ἱεροῖς θέμις, ἠνάγκασαν τὴν εἰρήνην τῷ λαῷ προσθεῖναι· καὶ εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν καθίσαι θρόνον· ἀναγκασθεὶς δὲ, καὶ σχέδιόν τινα διεξῆλθε λόγον· ἐκ παραπετάσεως δὲ εἰκόνος λαβὼν, ὑπεδήλου Θεόφιλον μὲν ἐπιβεῖσαι τὴν τοῦ αὐλοῦ ἐκκλησίαν ἐπιχειρῆσαι, ὡς τὸν Αἰγύπτιον βασιλέα τὴν Ἀβραὰμ τοῦ πατριάρχου γαμετὴν, ὡς αἱ τῶν Ἑβραίων ἱεροῖς βίβλοι· τὸν δὲ λαὸν ὡς εἰκὸς ἐπαινέσας τῆς προθυμίας, καὶ τὰς κραυγὰς τῆς περὶ αὐλοῦ δυσνοίας, εἰς πολλὰς κρότους καὶ δυφημίαν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς αὐτοῦ γαμετῆς, τὸ πλῆθος ἐκίνησεν, ὡς καὶ ἡμιτελῆ καταλιπεῖν τὸν λόγον.

A quo palam fieret Episcopatum ipsi injustè ademptum fuisse, ingredi in urbem sustinebat. Sed cum populus denuo indignaretur, & Imperatores conviciis incesseret, coactus tandem introivit. Porro populus psalmos canens ad præsens negotium compositos, plerique etiam cereos accensos manibus gestantes, obviam ei progressi, ad Ecclesiam eum deduxerunt. Et quanquam recusantem, ac sæpius affirmantem prius necesse esse, ut qui ipsum condemnaverant, mutatâ sententiâ nunc absolverent, compulerunt, uti mos est Episcopis, pacem populo dare, & in Episcopali solio considere. Coactus itaque, extemporalem quoque habuit orationem. Sumptoque argumento ex elegantissima similitudine, figurate indicavit, Theophilum quidem tentasse vim inferre Ecclesiæ suæ, perinde ac olim regem Ægyptium uxori Patriarchæ Abrahami, ut refertur in sacris Hebræorum libris: Populum verò ob propensum erga se animum, & Imperatores ob prolixam benevolentiam, ut par erat, laudibus prosecutus, tantos multitudinis plausus totque acclamationes in laudem Imperatoris & Augustæ excitavit, ut orationem imperfectam abrumpere sit coactus.

Κεφ. ιθ'.

Περὶ τῆς δυσροπίας Θεοφίλου, καὶ περὶ τῆς ἔχθρας Αἰγυπτίων, καὶ τῶν κωνσταντινοπολιτῶν· καὶ περὶ τῆς φυγῆς Θεοφίλου· καὶ Νιλάμμωνος τοῦ ἀσκητοῦ, καὶ τῆς περὶ Ἰωάννου συνόδου.

Θεόφιλος ὁ ἀπορῶν ὅτι χρήσαιτο τοῖς παροῦσιν, οὐκ ἐθάρρει, καίπερ προθυμούμενος εἰς τὸ φανερὸν διαβάλλειν Ἰωάννην, ὡς παρανόμως μετὰ καθαίρεσιν ἱερωμένον· ἤδη γὰρ τοῖς κρατοῦσι προσκρούσων, οἷα διὰ τὴν κίνησιν τοῦ δήμου, παραιτούμενον ἐπανελθεῖν ἐβιάσαντο· τοῖς δὲ Ἡρακλείδου κατηγόροις δικαστήριον κατὰ δόξαν προεθήκατο, οἰηθεὶς ἐντεῦθεν εὐλογωτέραν πως αἰτίαν εὑρήσειν τῆς Ἰωάννου καθαιρέσεως· ἀντεξόντων δὲ τῶν αὐτοῦ ἐπιτηδείων, ὡς οὐ νόμιμον οὐδὲ ἐκκλησιαστικὸν, τὸν ἀπόντα κρίνεσθαι· τῶν δὲ περὶ τὸν Θεόφιλον πάντα ἰσχυριζομένων, ἐπιλαβόμενοι τοῦ ἔριδος τὸ λοιπὸν τῶν Ἀλεξανδρέων καὶ Αἰγυπτίων

Caput XIX.

De improbitate Theophili, deque inimicitiis inter Ægyptios & Constantinopolitanos: & de fuga Theophili. Item de Nilammone monacho: & de Synodo pro Ioanne collecta.

At Theophilus ambigens quid facto opus esset, licet Joannem publice accusare vellet, quod contra præscripta legum, post depositionem sacerdotio fungeretur, non tamen satis fiduciæ habebat. Norat enim se hoc facto Imperatorem & proceres offensurum, qui propter populi seditionem eum invitū redire compulerant. Igitur accusatoribus Heraclidis, judicium contra absentem constituit, ratus ex ea re probabiliorem se causam deponendi Joannis arrepturum. Sed cum amici ejus contradicerent, nec justum, nec Ecclesiasticum esse affirmantes, hominem absentem judicare, Theophilus vero cum suis contra niteretur; hinc reliqua Ægyptiorum

& Alexandrinorum multitudo, inde populus Constantinopolitanus rixari aggressi, in se mutuo impetum fecere. Adeo ut multi vulnerati, quidam etiam interfecti sint. Itaque Severianus & reliqui Episcopi metu conterriti, exceptis iis qui Joanni adhærebant, omnes ex urbe aufugerunt. Ipse etiam Theophilus illico nihil cunctatus, ineunte jam hyeme, fugiens unà cum Isaacio monacho, in Ægyptum navigavit. Forte accidit, ut navis secundo vento appelleret Geras, parvum oppidum, quinquaginta circiter stadiis distans Pelusio. Ejus loci Episcopo tunc mortuo, cives quidem, ut accepi, Nilammonem Ecclesiæ suæ Antistitem elegerant; virum bonum, & qui ad monasticæ Philosophiæ cultum pervenerat. Is degebat juxta urbem, in cella, in qua seipsum incluserat, & januam lapidibus obstruxerat; Recusabat autem sacerdotium suscipere. Verum Theophilus ad eum accedens, hortari cœpit, ut ordinari se ab ipso pateretur. Ille cum sæpius recusans Theophilo non persuaderet, tandem, crastino die, inquit, id fac, si tibi ita videtur, ô Pater, ut mihi liceat hodie res meas disponere. Postridie cum ex compacto venisset Theophilus, jussissetque ut januam aperiret: Age, inquit Nilammon, prius vacemus orationi. Tum Theophilus probato ejus consilio, Deum oravit. Nilammon vero inter orandum ex hac vita migravit. Et initio quidem Theophilum & eos qui cum illo extra cellam stabant, ea res latuit. Sed cum maxima pars diei jam consumpta esset, & altiori voce crebro inclamantibus ille nihil responderet, tandem dejectis lapidibus, qui ante ostium positi erant, hominem mortuum deprehenderunt; Eumque quo par erat cultu indutum publicâ sepulturâ honorarunt. Ecclesiam quoque circa ejus tumulum incolæ ejus loci ædificarunt, diemque illius obitus celeberrimum agere hactenus perseverant. Et Nilammon quidem hoc genere mortis interiit. Si tamen mors vocanda est, quam ille subire maluit, quàm Episcopatum suscipere, quo quidem ob singularem modestiam sese indignum existimabat. Joannes vero Constantinopolim reversus, multitudini adhuc gratior apparuit. Porro cùm eo tempore sexaginta circiter Episcopi

A πλῆθος, καὶ ὁ κωνσταντινουπόλεως λαὸς, εἰς ἀλλήλους ἐχώρησαν· ὡς πολλοὺς τραυματίας γενέσθαι, τινὰς δὲ καὶ ἀποθανεῖν. δείσαντες δὲ καὶ σεβηριανὸς καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι, πλὴν τῶν τῷ ἰωάννῃ φρονούντων, φυγῇ τὴν κωνσταντινούπολιν ἀπέλιπον· καὶ θεόφιλος ὁ αὐλίκα μηδὲν ἀναβαλλόμενος, ἤδη τοῦ χειμῶνος ἐνεστῶτος, φεύγων ἅμα ἰσαακίῳ τῷ μοναχῷ ἀπέπλευσεν εἰς ἀλεξάνδρειαν. ἀπὸ δὲ τοῦ πελάγους ὧδε συμβάν, κατῆρεν εἰς γέρας, πόλιν μικρὰν, ἀμφὶ πενήκοντα στάδια τοῦ πηλουσίου ἀφεστῶσαν. τελευτήσαντος δὲ τότε τοῦ ἐνθάδε ἐπισκόπου, B οἱ μὲν πολῖται, ὡς ἐπυθόμην, ἐψηφίσαντο νιλάμμωνα προχειρίσασθαι τῶν αὐτῶν ἐκκλησίας, ἄνδρα ἀγαθὸν, καὶ μοναστικῆς φιλοσοφίας εἰς ἄκρον ἐληλύθότα· οἰκεῖ δὲ πρὸ τοῦ ἄστεως, ἐν οἰκήματι καθείρξας ἑαυτὸν, καὶ λίθοις τὴν θύραν ἀποφράξας· ἀποφεύγοντα δὲ τὴν ἱερωσύνην, ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν θεόφιλος, συνεβούλευε καὶ ἀδεχέσθαι τὴν παρ' αὐτοῦ χειροτονίαν· ὁ δὲ πολλάκις προφασισάμενος ὡς οὐκ ἐπείθεν, αὖθις εἴ σοι φίλον, ἔφη, πρᾶξον ὦ πάτερ· ὡς μὲ σήμερον τὰ καθ' ἑαυτὸν διαθεῖναι ἐπεὶ δὲ τῇ ὑστεραίᾳ κατὰ συγκείμενα ἦλθε, καὶ τὴν θύραν ἀνεῳγὼν ἐκέλευσεν, ἄγε δὴ πρότερον, ὁ νιλάμμων C ἔφη, εὐξώμεθα· καὶ θεόφιλος ἐπαινέσας, ηὔξατο· νιλάμμων δὲ ἐν τῇ εὐχῇ, τὸν ἐνθάδε καταλιπὼν βίον· τοῦτο δὲ, τὰ μὲν πρῶτα ἠγνοεῖτο θεοφίλῳ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἔξωθεν ἑστῶσιν· ἀναλωθείσης δὲ λοιπὸν τῆς ἡμέρας, ὡς πολλάκις γεγωνότερον καλούντων οὐχ ὑπήκουε, καταβαλόντες τοὺς πρὸ τῆς θύρας λίθους, εὗρον τὸν ἄνδρα νεκρὸν καὶ προεξελαύνοντες ἢ ἔδει, δημοσίας ἠξίωσαν ταφῆς· καὶ οἰκήριον οἶκον περὶ τὸν αὐτοῦ τάφον ᾠκοδο- D μησαν οἱ ἐπιχώριοι· καὶ ἐπισημότατα ἐστὶ νῦν τιμῶσι ἡμέραν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἄγουσιν· ὁ μὲν δὴ νιλάμμων ὧδε τεθνήκει, εἴ γε θάνατον δεῖ καλεῖν, ὃν ὑπομεῖναι ἠθέλησε πρὸ τοῦ ἐπίσκοπον τιμῶν ἐπιδραπῆναι τὴν ἱερωσύνην, ἧς ἀνάξιον εἶναι διὰ μετριότητα τρόπων ἡγεῖτο· ὁ δὲ ἰωάννης ἐπανελθὼν εἰς κωνσταντινούπολιν, ἔτι μᾶλλον κεχαρισμένος τῷ λαῷ ἐφαίνετο· συνεληλυθότων δὲ τότε ἐν κωνσταντινουπόλει ἀμφὶ ἑξήκοντα ἐπισκόπων, ἀνεῳγότε

τὰ ἐκ τῆ δευτ πεπραγμένα, καὶ αὐτὸν ἔχειν τιμὴν ἐπισκοπὴν ψηφισαμένων, διετέλεσεν ἱερωμένος, καὶ χειροτονῶν, καὶ τ' ἄλλα περὶ τὴν ἐκκλησίαν ἡ θέμις τοῖς πρεσβυτέροις, διέπων· νίκα καὶ Σαραπίωνα τ' ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας ἐπίσκοπον κατέστησεν.

A Constantinopolim convenissent, statutumque ab illis esset, ut ea quæ apud Quercum gesta fuerant irrita essent, utque Joannes Episcopatum retineret: ille deinceps missarum solennia celebrare, ordinationes facere, & alia in Ecclesia disponere, prout sacerdotibus jus fasque est, perseveravit. Quo quidem tempore etiam Serapionem Heracleæ in Thracia Episcopum constituit.

Κεφ. κ'.

Περὶ τῆ ἀνδριάντος τῆς βασιλίδος· καὶ περὶ τῆς Ἰωάννου διδασκαλίας, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν πάλιν ἀθροιζομένης συνόδου, καὶ καθαιρέσεως.

Caput XX.

De statua Augustæ, & de concione Joannis: & de Synodo quæ rursus contra illum congregata est, deque ejus depositione.

Ὀυ πολλῷ δὲ ὕστερον, ἀνδριὰς ὁ ἀργυρᾶς τῆς τῦ βασιλέως γαμετῆς ἐστὶ πορφυρᾶ κίονος ἀναστὰς, ὃς καὶ νῦν ἐστὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐκκλησίας, πρὸ τῦ οἴκου τῆς μεγάλης βουλῆς ἐφ' ὑψηλοῦ κεῖται. μαλακὸς, κρότοι τε καὶ δημώδεις θέαι ὀρχησῶν τε καὶ μίμων ἐνθάδε ἐπετελοῦντο, ὡς ἐθος ἦν τότε ἐπὶ τῇ ἀνακλήσει τῶν βασιλικῶν εἰκόνων· ἐφ' ὕβρει δὲ τῆς ἐκκλησίας τάδε γεγράφθαι, ἐν ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν λαὸν ὁ Ἰωάννης διέβαλεν· ἡ δὲ βασιλὶς, ἐπὶ πρωτοφανεῖ τῆς μνήμης τῶν πρότερον λυπηρῶν, ὡς ὑβριστικῶς πάλιν ἐμπεπλάσθαι θυμοῦ, καὶ στυγνὸν αὖθις ἐπιδεικνύναι ἐσκόπει. ὁ δὲ, οὐκ ἐνεδίδου· ἀλλ' ἐπὶ σαφέστερον ἐν ἐκκλησίᾳ λοιδορῶν αὐτὴν, ἐξεκαύσατο πρὸς ὀργήν· νίκα δὴ τὸν ἀοίδιμον ἐκεῖνον διεξῆλθε λόγον, ἐξαρθεὶς ὧδε, πάλιν Ἡρωδιὰς μαίνεται, πάλιν ὀρχεῖται, πάλιν Ἰωάννου τὴν κεφαλὴν ἐπὶ πίνακος ἀπαιτεῖ λαβεῖν· οὐκ εἰς μακρὰν ὃ ἄλλοι τε ἐπίσκοποι παρεθρόνουν, καὶ Λεόντιος ὁ Ἀγκύρας, καὶ Ἀκάκιος ὁ Βεροίας· ἐπιγενομένης δὲ τ' ἐλευθερίοις ἡμέρας τῦ χρισμᾶ, ὁ μὲν βασιλεὺς, ὡς εἰώθει, εἰς τὴν ἐκκλησίαν οὐκ ἦλθεν· ἐδήλωσε δὲ Ἰωάννῃ, μὴ κοινωνεῖν αὐτῷ πρὶν ἀνὰ δίκην φανῶσιν ἐγκλημάτων· ἐπεὶ δὲ προθύμως ὁμολογεῖτο ἔφη, οἱ κατήγοροι δείσαντες ἐπεξιέναι τοῖς ἐγκλήμασιν οὐκ ἐθάρρυν· ἐδόκει δὲ τοῖς δικασταῖς, μὴ δεῖν εἰς δευτέραν χωρεῖν

B

C

D

Haud multo post, cùm argentea Imperatricis statua purpureæ columnæ imposita dedicaretur, quæ etiamnum cernitur ad meridianam Ecclesiæ plagam, ante Ædem magni Senatus, super excelso tribunali collocata; plausus illic, & saltatorum ac mimorum publica spectacula edebantur, sicuti tunc mos erat in dedicatione Imperialium imaginum. Hæc Joannes ad contumeliam Ecclesiæ gesta esse, in sermone ad populum criminatus est. Imperatrix vero, cum recens adhuc esset memoria offensarum præteriti temporis, quasi injuriam passa, denuo excanduit: deditque operam ut alia rursus Synodus congregaretur. Joannes tamen haudquaquam cessit: sed adhuc apertius eam in Ecclesia vituperans, ad iram excitavit. Quo quidem tempore celebrem illam orationem habuit, hunc in modum exorsus. Rursus Herodias furit: rursum saltat: rursum Joannis caput in disco gestit accipere. Elapso deinde brevi temporis spatio, tum alii Episcopi, tum Leontius Ancyræ & Acacius Beroææ, Constantinopolim advenerunt. Cumque Natalis Christi dies jam adesset, Imperator more solito ad Ecclesiam non processit: sed Joanni per internuntios significavit, se non communicaturum cum illo, priusquam de objectis criminibus satisfaciens, innocentiam suam approbasset. Cum vero Joannes respondisset, paratum se esse ad causam dicendam, accusatores ejus metu perculsi, accusationem prosequi non sunt ausi. Judicibus vero visum est, eum qui quomodocunq; depositus

fuisset, ad secundum judicium admitti A non debere. Ac de aliis quidem criminibus nullam quæstionem habuerunt: de hoc autem uno Joannem respondere jubebant, quod depositus, antequam Synodus ei licentiam dedisset, in Episcopali solio consedisset. Cumque ille suffragia eorum proferret qui post priorem Synodum cum ipso communicaverant, judices eam defensionem minime admiserunt, eo quod plures fuissent, qui ipsum condemnaverant; & sacerdotalis Canon id diserte prohiberet. Sed eum deposuerunt, constanter asseverantem, illum esse Canonem hæreticorum. Nam B eum Ariani concinnatis adversus Athanasium calumniis, Alexandrinam Ecclesiam ei ademissent, mutationem temporum formidantes, eam regulam condiderunt: studiose videlicet caventes, ut ea quæ adversus illum machinati fuerant, indiscussa remanerent.

κρίσιν τὸν ὁπωσδῆν καθαιρεθέντα· καὶ τῶν μὲν ἄλλων οὐδὲν ἐζήταζον· ὡς τοῦτο δὲ μόνον ἀπολογείας τὸν ἰωάννην ἀπῄτεν, ὅτι καθαιρεθεὶς, πρὶν ἐπιτρέψαι συνόδου, εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν ἐκάθισε θρόνον· τὸ δὲ τῶν ψήφων τῶν κεκοινωνηκότων αὖθις μὲν τῇ προτέραν συνόδον προϊσχομένῳ, ὡς πλέονων αὐτὸ καταψηφισαμένων, καὶ διὰ τοῦτο ἱεραλικὸν κανόνα ἀπαγορεύοντα, ὃ προστίθησι τῇ ἀπολογίαν· ἀλλὰ καθεῖλον αὐτὸν, ἑτεροδόξων ὑπισχνούμενοι τοῦτον εἶναι νόμον· ἐπεὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῆς ἀρείου αἱρέσεως συκοφαντήσαντες ἀθανάσιον ἀφεῖλοντο τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν, δείσαντες τῆς τῶν πραγμάτων μεταβολῆς, τόδε ἐνομοθέτησαν, ἀνεξέταστα μένειν τὰ ἐπ' αὐτῷ βεβουλευμένα σπουδάζοντες.

CAPUT XXI.

Quanta mala populo acciderint, post expulsum Ioannem: & de insidiis per sicarios ei structis.

POrro Joannes sententia Episcoporum depositus, ad Ecclesiam amplius non processit: sed in Episcopali domo quietus manebat. Exeunte autem Quadragesima, in ipsa sacra nocte in qua anniversaria festivitas in memoriam resurrectionis dominicæ celebratur, fautores Joannis pelluntur ex Ecclesia, militibus & quibusdam Joannis inimicis, in eos Baptismi sacramenta adhuc peragentes, impetum facientibus. Quæres cum præter exspectationem accidisset, ingens tumultus in baptisterio exortus est: mulieribus ejulantibus ac turbatis; pueris plorantibus; sacerdotibus vero ac Diaconis vapulantibus, & in eo quo erant cultu atq; ornatu, violenter fugatis. Cætera quę in ejusmodi perturbatione eveniisse verisimile est, fideles quidem non ignorant: ego vero de industria silentio præteribo, ne quis forte nondum initiatus, ea hic legat conscripta. Reliqua autem populi multitudo, cum insidias intellexisset, postridie relictâ Ecclesiâ, in publico lavacro admodum spatioso quod Imperatoris Constantii nomine nuncupatur, Pascha celebrarunt,

ΚΕΦ. ΚΑ'.

Ὅσα κακὰ συνέβη ἐπὶ τῇ ἐκβολῇ ἰωάννου τοῦ πλήθει, καὶ περὶ τῆς κατ' αὐτοῦ διὰ ξίφους ἐπιβουλῆς.

C

Ὁ δὲ ἰωάννης καθαιρεθεὶς, οὐκέτι ἐκκλησίαζε· ἀλλ' ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ καταγωγίῳ ἠσυχαζε· ἤδη δὲ λήγούσης τῆς τεσσαρακοστῆς, κατ' αὐτὴν τὴν ἱερὰν νύκτα, ἐν ᾗ ἡ ἐτήσιος ἑορτὴ ἐπ' ἀναμνήσει τῆς ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ ἐπιτελεῖται, ἐξωθοῦνται τῆς ἐκκλησίας οἱ τοῖς αὐτοῦ φρονοῦντες, ἐπιθεμένων αὐτοῖς ἔτι μυσταγωγοῦσι φωταγωγοῖς, καὶ τῶν αὐτοῦ δυσμενῶν· ἀπροσδόκητον δὲ τοῦτο συμβὰν, πολὺν θόρυβον τὸ βαπτιστήριον ἐγκατέσπειρε, γυναικῶν μὲν μετὰ ὀλοφυρμοῦ ταραττομένων· παιδίων δὲ κλαιόντων· ἱερέων δὲ καὶ διακόνων τυπτομένων τε, καὶ τοῦ σχήματος ὡς εἶχον σκήμασι λαυνομένων· τὰ ἄλλα δὲ οἷα εἰκὸς ἦν γενέσθαι ἐν ἀταξίᾳ τοσαύτῃ, οἱ μυηθέντες οὐκ ἀγνοοῦσιν· ἐγὼ δὲ ἀναγκαίως σιγήσομαι, μὴ, καὶ ἀμύητός τις ἐντύχῃ τῇ γραφῇ· αἰδούμενος δὲ καὶ τὸν λαὸν πλῆθος τὴν ἐπιβουλὴν, τῇ ὑστεραίᾳ καταλιπόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἐν δημοσίῳ λουτρῷ πολυχωρήτῳ μάλα, κωνσταντίου τοῦ βασιλέως ἐπωνύμῳ, τὸ πάσχα ἐπετέλεσαν, ὑπὸ

ὑπὸ ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέρους, καὶ λοιποῖς ἄλλοις, οἷς θέμις ἦν τὰ περὶ τὴν ἐκκλησίαν διέπειν· οἱ δὴ τῷ λαῷ συνῆσαν, τὰ Ἰωάννου φρονοῦντες· ἐλαθέντες δὲ ἔνθεν συνῆλθον πρὸς τὸ ἄστυ εἰς τινα χῶρον, ὃν κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς μήπω τὴν πόλιν συνοικήσας, εἰς ἱπποδρόμου θέαν ἐκάθηρε, ξύλοις περιείρξας ἐξ ἐκείνου τε πῆμα ἐνθάδε, πῆ δὲ ἑτέρωθι ἢ ἐξωθεν, ἰδίᾳ ἐκκλησίαζον, καὶ Ἰωαννῖται ὠνομάζοντο. πρὸς δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἄνθρωπός τις δαιμονῶν νομιζόμενος, ἐγχείριδιον ἔχων ὡς ἐπὶ σφαγὴν Ἰωάννου παρεσκευασμένος, ἔπω δὲ ἐπιχειρήσας τῷ πρόσωπι, φέρεται· καὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους ὡς ἀνήλος εἰς τὸν ἐπιβουλὴν συλληφθεὶς, ἄγεται πρὸς τὸν ὕπαρχον· ἐπισκόπους δέ τινας τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἀποστείλας Ἰωάννης, ἐξείλετο τοῦτον πρὸς αἰκισθῆναι· εἰς ὕστερον δὲ καὶ ἐλπίδι πρεσβύτερος, ὃς πρόφασιν ἐχθρὸς διακόνου ἐτύγχανε δεδρομαῖος εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν οἶκον εἰσέβαλλεν· ἐπιγνοὺς δέ τις αὐτὸν τοῦ Φαλυχόντων, ἐπέσχε, τοῦ δρόμου τὴν αἰτίαν πυθόμενος· ὁ δὲ μηδὲν ἀποκριθεὶς, πλαχρῆμα ξιφιδίῳ παίει τὸν ἄνδρα, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἕτερον ἐπιβοήσαντα τῇ πρώτῃ πληγῇ· νύττει δὴ καὶ τρίτον ἐπὶ τούτοις. θορυβησάντων δὲ σὺν βοῇ τοῦ παρόντων, ὑποστρέψας ἔφυγε. διωκομένων δὲ τῶν διωκόντων τοῖς πόρρωθεν συλλαμβάνεσθαι τὸν φεύγοντα, περισταμένων τις ἐν βαλανείῳ λελουμένῳ ἀναχωρεῖν, ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ κατεῖαν πληγεὶς, ἐκεῖσε νεκρός· ἐπεὶ δὲ κυκλωθεὶς, μόλις ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐθηρεύθη, ἄγουσιν αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια· καὶ μαινομένων τῶν ἀπεχθανομένων Ἰωάννῃ τοῖς ἐπιβουλῶν, καὶ τὸν φονέα, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦτο ἀναπείσαντας, ἐπεβόων τιμωρίαν δοῦναι· βαλαβὼν δὲ τοῦτον ὁ ὕπαρχος ὡς ἐπεξιὼν τῇ δίκῃ, διέλυσε τοῦ δήμου τὸν ὀργήν.

A sub Episcopis & Presbyteris, & cæteris aliis quibus res Ecclesiasticas administrare jus fasque est: qui tum, ut Joanni faventes, cum populo versabantur. Verum cum inde expulsi essent, convenerunt in locum extra urbem, quem Imperator Constantinus civitate nondum condita, ad Circensium ludorum spectaculum complanaverat, & asseribus circumsepserat. Atque ex eo tempore modo istic, modo alibi, prout copia dabatur, seorsum collectas egere, & Joannitæ vulgo dicebantur. Per idem tempus vir quidam dæmoniacus aut dæmo-
B niacum simulans, deprenditur, pugionem habens, tanquam ad Joannem occidendum paratus, nondum tamen id facinus aggressus. Qui comprehensus à multitudine, perinde ac si pretio conductus fuisset ad cædem faciendam, ad Præfectum urbis perductus est. Sed Joannes, missis quibusdam Episcopis ex numero eorum quos circa se habebat, hominem liberavit priusquam tormentis subjiceretur. Posthæc servus quoque Elpidii Presbyteri, qui Diaconi aperte erat inimicus, effuso cursu in ædes Episcopales irrupit. Quem quidam ex iis qui forte illic aderant, cum agnovis-
C set, impetum ejus repressit, causam cursus interrogans. Ille nullo responso dato, protinus hominem sicâ percutit: alterum deinde qui priore percusso inclamaverat, similiter vulneravit. Tertium quoque præter illos transfixit. Tandem vero cum omnes qui aderant commoti, clamorem ingentem sustulissent, ille aversus fugere cœpit. Et cum ii qui illum persequebantur, procul positis inclamarent ut fugientem comprehenderent, accurrens quidam ex balneo qui jam lotus domum redibat, hominem apprehendit: lethalique vulnere ab eo
D percussus, exanimis concidit. Ad extremum cum à populo undique circundatus, ægre admodum captus esset, ductus est in palatium. Testatique cives has est insidias inimicorum Joannis, clamabant & sicarium & eos qui illum ad hoc incitavissent, pœnas dare oportere. Præfectus autem urbis, cùm eum tanquam judicaturus accepisset, populi furorem compescuit.

Caput XXII.

Quomodo Ioannes sede sua injuste pulsus est: & de tumultu subsecuto: deque igne in Ecclesiam cœlitus immisso. Et quomodo Cucusum missus fuerit in exilium.

AB hinc ii qui ferventiores erant ex plebe, Joannem custodire cœperunt, noctu atque interdiu Episcopalem domum alternis circumsidentes. Porro Episcopi qui adversus Joannem convenerant, Ecclesiasticas leges calcari conquerentes, damnationis sententiam in eum latam, utpote justissimam, in semetipsos recipere se ajebant: jubebantque ut ex civitate excederet: alioqui nec populum unquam quieturum esse. Sed cum quidam ab Imperatore missus advenisset, & minaciter præcepisset Joanni ut id faceret, insciis populi custodibus qui ex plebe ipsum custodiebant, clam egressus est: id tantummodo questus, quòd contra leges per vim ejiceretur, denegato ipsi judicio, quod homicidis & maleficis & adulteris, juxta leges concederetur. Parvoque impositus navigio, protinus in Bithyniam transportatur: atque inde confestim iter arripuit. Nonnulli vero ex Joannis insidiatoribus, prævidentes si populus id sensisset, fore ut insequeretur ac rursus eum redire cogeret, fores Ecclesiæ occludere properarunt. Porro qui in plateis erant, cum hæc cognovissent, alii ad mare cucurrerunt, tanquam eum assecuturi: alii metu conterriti, fugam arripuerunt, cum post tantum tumultum tantamque perturbationem, seditio & Imperatoris ira exspectaretur. Hi vero qui in Ecclesia erant, adhuc magis aditus obstruebant, ad portas confluendo, & semetipsos mutuo impellendo. Tandem vero ægre portas magna vi reseraunt, cum alii eas lapidibus perfregissent, alii ad se retraherent, & turbam quæ à tergo erat, retrorsum repellerēt. Dum hæc aguntur, ignis repente exortus Ecclesiam undiquaq; corripuit: & cum universam percucurrisset, ædem quoq; amplissimam Senatus, quæ illi ad meridiem vicina erat, combussit. Cujus rei culpam sibi mutuo adscribebāt. Joannis quidem insidiatores, accusando fautores illius, quod Synodi judicium moleste tulissent:

Κεφ. κϐ'.

Ὡς ἐξελάθη τῆς θρόνου ἀδίκως ὁ ἰωάννης, καὶ περὶ τῆς γενομένης θορύβου· καὶ περὶ τοῦ πεμφθέντος τὴν ἐκκλησίαν διαλάτου πυρὸς, καὶ περὶ τῆς εἰς κουκοῦσον αὐτοῦ ἐξορίας.

Ἐξ ἐκείνου ὃ τὸν ἰωάννην ἐφύλαττον οἱ τοῦ λαοῦ σπουδαιότεροι, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ἀμοιβαδὸν περικαθήμενοι τὸν ἐπισκοπικὸν οἶκον. σύγχυσιν δὲ ἐπαλιώμενοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων, οἱ καθ' αὐτοὺς συνελθόντες ἐπίσκοποι, ἐπὶ σφᾶς αὐλῆς ἔφασαν δικαιοκράτην ἔσαν ἀναδέχεσθαι τὴν ἐπ' αὐτῷ κρίσιν· καὶ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐξιέναι ἐκέλευσαν· ἄλλως γὰρ μὴ ἡσυχάσειν τὸ πλῆθος ἠρεμήσον. προσγνόντος δὲ τοῦ ἀπὸ βασιλέως, καὶ ταῦτα σὺν ἀπειλῇ ποιεῖν προστάξαντος, λαθὼν τοὺς ὑπὸ τοῦ λαοῦ φύλακας ἐξῆλθε· τοσοῦτον μεμφόμενος, ὅτι γε παρανόμως πρὸς βίαν ἐλαύνεται, μὴ ἀξιωθεὶς κρίσεως, ἧς καὶ ἀνδροφόνοις καὶ γόησι καὶ μοιχοῖς μέτεστιν ἐκ νόμων· καὶ διὰ μικρᾶς σκάφης περαιοῦται αὐτίκα εἰς Βιθυνίαν· ἐκεῖθέν τε παραχρῆμα ἐκχέλευστος ὁδόν. προσγίνονται δέ τινες τῶν ἐπιβουλευσάντων αὖπω, ὡς εἰ αὖθις ὁ λαὸς ἐπιδιώξει, καὶ πάλιν βιάσεσθαι ἐπανελθεῖν, φθάσαντες ἀποκλεῖσι τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας· ἐπεὶ δὲ αἰσθάνεσθαι ἤγγικασιν, οἱ μὲν δρομαῖοι ἐπὶ τὰς πρὸς θάλασσαν, ὡς δὴ καταλαμψόμενοι αὐτὸν, προϊέναι ἐσπεύδουσιν· οἱ δὲ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔτι μᾶλλον ἐφέρετο τὰς ἐξόδους, ἐπὶ ταύτας συρρέοντες, καὶ προσωθοῦντες ἀλλήλους· μόλις δὲ τὰς θύρας ἐπέτασαν σὺν βιαπολῇ, τῶν μὲν λίθοις καταξάντων· τῶν δὲ πρὸς τὰς αὐλὰς ἀνθελκόντων, καὶ τὸν κατόπιν ὄχλον, ἐκ τοὐπίσω ἀπωθουμένων· ἐν τούτῳ δὲ πῦρ ἐξαπίνης πάνδεινον τὴν ἐκκλησίαν ἐπεβόσκετο, καὶ πᾶσαν διαδραμόν, ἐνεμήθη καὶ τὸν παραμένον αὐλῆς ἐκ μεσημβρίας μέγιστον οἶκον τῆς συγκλήτου βουλῆς· τοῦτο δὲ τῷ αἰτίαν αὐτὸ πῦρ ἀλλήλοις· οἱ μὲν ἰωάννῃ ἐπιβουλεύσαντες, τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονοῦντας ἐπαιμένους, ὡς καλεπήναντας πρὸς τὴν τοῦ σωτῆρος ψῆφον.

οἱ δὲ, συκοφαντεῖσθαι ἰσχυριζόμενοι, καὶ τῷ ἐκείνων πράξει σφίσι φέρειν, ἅμα τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ αὐλὴν πυρπολῆσαι βεβουλευμένων. ἀπὸ δείλης δὲ ὀψίας μέχρις ἕω τοῦ πυρὸς προελθόντος, καὶ πρὸς ἃς ἐπ συνεσώρας ὕλας ἐρπούσης, οἱ μὲν ἐπιδιώξαντες ἰωάννην εἰς κασσὸν δῆγον τῆς Ἀρμενίας, βασιλέως γράμμασι καὶ διακελεύσασι τῷ ἐκεῖσε οἴκησιν· οἱ δὲ περὶ ξυνελθόντας αὐτῷ ἐπισκόπους καὶ κληρικοὺς ἀγαγόντες, ἐν χαλκηδόνι κατέσχον· ἄλλοι δὲ φειδόμενοι ἀνὰ τὴν πόλιν, τοὺς καταμηνυομένους τὰ αὐτοῦ φρονεῖν, συνελαμβάνοντο καὶ ἐφέροντο· καὶ ἀναθεματίζειν αὐτὸν ἠνάγκαζον.

A Isti vero calumniam se pati asseverantes, sibique imputari facinus illorum, qui ipsos unà cum Ecclesia incendere voluissent. Porro dum ignis à vespera usq; ad diluculum ad ulteriora progreditur, & ad materias quæ adhuc integræ stabant, serpit, hi qui Joannem prosequebantur, Cucusum Armeniæ eum perduxerunt, ubi degere literis Principis jussus fuerat. Alii Episcopos & Clericos qui unà cum Joanne profecti fuerant, Chalcedonem abductos, custodiæ manciparunt. Alii per urbem circumeuntes, eos qui delati fuerant quòd Joanni B faverent, comprehenderunt; & in custodiam datos, ut Joanni anathema dicerent, coegerunt.

Κεφ. κγ'.

Περὶ ἀρσακίου τοῦ μετὰ ἰωάννην προχειρισθέντος, καὶ ὅσα κακὰ τοῖς προσκειμένοις ἰωάννῃ εἰργάσατο. καὶ περὶ τῆς ὁσίας νικαρέτης.

Caput XXIII.

De Arsacio qui post Ioannem electus est, & quantis malis affecerit eos qui Ioanni favebant. Item de Beata Nicarete.

Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον χειροτονεῖται κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος ἀρσάκιος, νεκταρίου τοῦ πρὸ ἰωάννου ταύτην τὴν ἐπισκοπὴν διανύσαντος ἀδελφός· ἀνὴρ πρᾶος, καὶ θεῖόν τι ἄλλως· ἔβλαψαν δὲ τῷ ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ θεῖ αὐτοῦ κρατήσασαν δόξαν κληρικοί τινες, ποιοῦντες μὲν ἅπερ ἐβούλοντο αὐλῷ· δὲ ταῦτα ἀναλιθέντες διέβαλε δὲ αὐλὸν μάλιστα καὶ συμβάντα μὴ ταῦτα θεῖ τοὺς ἰωάννου ἐπαίνους· ἐπεὶ γὰρ αὐλῷ καὶ τοῖς αὐλῷ συνεῖναι κοινωνεῖν ἢ συνόδοις ἔδει ἀνεκτὸν ἡγεῖτο, ἀναμεμιγμένων αὐλοῖς τῶν ἐπιβούλων ἰωάννου· καὶ ἐαυτοὺς δὲ, ὡς εἰρηται συνιέντες ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς πόλεως ἐκκλησιάζον, κοινοῦται βασιλεῖ θεῖ τότε· συναγμένοις δὲ συλλαμβάρχης ἅμα σταλιώτας ἐμβαλεῖν ἐπιτάττει, τὸ μὲν πλῆθος παίων ξύλοις καὶ λίθοις, εἰς φυγὴν τρέπει· τοὺς δὲ ἐπισημοτέρους καὶ προθυμοτέρους τῶν ἰωάννου ζηλωτὰς, ἐν φρουρᾷ ποιεῖται· ἐνταῦθα δὲ, οἷα συμβαίνειν φιλεῖ, σταλιωτῶν ἐπιτραπέντων νεανιεύεσθαι, γύναια πρὸς βίαν τοῦ κόσμου, τῶν μὲν ὅρμους καὶ ζώνας χρυσᾶς καὶ θεοδέσμους καὶ στρεπτοὺς λαμβανόντων· τῶν δὲ, σὺν αὐτοῖς λοβοῖς ἐξελκόντων τὰ ἐνώτια· μεγίστης δὲ ταραχῆς καὶ

C Haud multo post Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopus ordinatur Arsacius, frater Nectarii, ejus qui ante Joannem Episcopatum illum rexerat: vir mansuetus & erga Deum religiosus. Verum laudem illam quam omnium consensu adeptus fuerat Presbyter, imminuerunt postea Clerici quidam, qui quodcunque ipsis libitum fuerat, agebant: facta vero illi imputabant. Sed præcipue infamarunt illum ea quæ Joannis fautoribus postmodum acciderunt. Nam cum illi haudquaquam sustinerent, nec cum ipso, nec cum consortibus ipsius, communicare aut precationem facere, eo quod permixtos illis videbant Joannis inimicos: atque idcirco seorsum, ut diximus, congregati, in extremis civitatis partibus collectas celebrarent; ipse de ea re ad Imperatorem retulit. Tribunus itaque cum militibus in congregatos impetum facere jussus, plebem quidem fustibus & saxis cædens, fugere compulit. Nobiliores vero, & eos qui Joannis partes ardentius tuebantur, custodiæ tradidit. Tum vero sicut fieri solet, cum militibus licentia conceditur, mulieres ornatu suo per vim spoliatæ sunt, dum alii monilia, Zonas aureas & torques diripiunt: alii inaures simul cum auriculis ipsis detrahunt. Cumque ingens perturbatio ac

luctus in urbe exstitisset, ne sic quidem A pristinam erga Joannem benevolentiam abjecerunt. Ac publicè quidem non amplius conveniebant. Multi vero nec in forum, nec ad balnea procedebant. Quibusdam vero ne tutum quidem erat domi manere: sed indicto sibi ipsis exilio, urbe excedebant cum alii multi viri boni, tum honestæ mulieres. Ex quibus fuit Nicarete Bithyna, nobili genere apud Nicomedienses orta, ob perpetuam virginitatem, & ob vitæ sanctimoniam celeberrima. Erat hæc omnium quas quidem novi religiosarum mulierum modestissima: in moribus & sermone ac victu modum atque ordinem servans. Usque ad exitum vitæ semper divina rebus humanis antepoſuit: animi quoque fortitudine & prudentia ad tolerandos adversæ fortunæ casus prædita fuit. Adeo ut cum amplissimo patrimonio injuste spoliata esset, minime tamen indignaretur: sed paucis sibi relictis, propter bonam ac prudentem dispensandi rationem, ipsa licet provecta jam ætate, unà cum domesticis necessaria cuncta haberet, & aliis abunde suppeditaret. Porro cum esset admodum ingeniosa, & promptæ erga omnes humanitatis, medicamenta diversi generis præparabat ad usus pauperum ægrotantium. Per quæ multis etiam familiaribus suis sæpenumero subvenit, qui ex medicis suis nullum fructum percepetant. Nam divino adspirante nutu, quæcunque aggressa fuerat, felicem exitum sortiebantur. Denique ut compendio dicam, nullam ex religiosis nostri temporis feminis novi, quæ ad tantum modestiæ, gravitatis, reliquarumq; virtutum fastigium pervenerit. Verum licet talis tantaque esset, plerisque ignota erat. Nam ob modestiam animi, ac Philosophiæ studium, perpetuo latere studebat: ita ut nec honorem diaconissæ unquam ambierit, nec virginibus Ecclesiasticis præesse, licet Joanne sæpius eam hortante voluerit. Cum igitur ingens metus omnibus injectus esset, tandem ubi apparuit populum non amplius tumultuari, Præfectus urbis in publicum procedens tanquam quæstionem habiturus de incendio & de curiæ conflagratione, multos gravibus suppliciis affecit. Nam cum esset paganus, Ecclesiæ calamitatibus insultans, eo quod acciderat oblectabatur.

οἰμωγῆς ἀνὰ τὴν πόλιν συμβάσης, ἐδ' ἔτως μετέθεντο τὸ πρὸς Ἰωάννην φίλτρον· δημοσίᾳ Β ὃ οὐκέτι συνήεσαν· πολλοὶ δ', ὅτε εἰς ἀγορὴν, ὅτε εἰς βαλανεῖα ἐφοίτων· ποὶ δ' καὶ τὸ οἴκοι μένειν, οὐκ ἀκίνδυνον ἦν· καὶ φυγὴν ἑαυτοῖς ἐπιβάλλοντες, τῆς πόλεως ἐξήλαυνον, ἄλλοι τε ἄνδρες σπουδαῖοι, καὶ ἀγαθαὶ γυναῖκες· ὧν ἦν Νικαρέτη ἡ Βιθυνὴ, τῶν πρὸς Νικομηδέων ὑπάλληλος ἐπισήμου γένους, ἐπὶ ἀϊδίῳ παρθενίᾳ καὶ θρησκείᾳ βίου δόκιμος· ἀτυφοτάτην δ' ὧν ἴσμεν σπουδαίων γυναικῶν, καὶ τὴν ἔγνων, ἥθει τε καὶ λόγῳ καὶ διαίτῃ τεταμιευμένην, καὶ τὰ θεῖα μέχρι θανάτου τῶν βιωτικῶν προτιμῶσαν· ἀνδρείᾳ τε καὶ φρονήσει πρὸς παντοδαπὰς ἐπιβολὰς δυσχερῶν πραγμάτων ἀντοχὴν ἱκανὴν· ὡς μήτε πολλῆς παλαιότητος οὔσης ἀδίκως ἀφαιρεθεῖσαν ἀγανακτεῖν, ἐν ὀλίγοις τε προσλαμβάνειν, ὥσπερ ἀεὶς οἰκονομίας, καίπερ εἰς γῆρας προελθοῦσαν, ἀλλ' ἐπιδεᾶσθαι μὲν τοῖς οἰκείοις ἔχειν, καὶ ἄλλοις ἀφθόνως χορηγεῖν· ὑπὸ φιλανθρωπίας δὲ προθυμίας φιλοκάλου ὖσα, καὶ παντοδαπὰ παρασκευάζειν φάρμακα εἰς πλουσίων νοσούντων χρείαν· C οἷς δὴ πολλοῖς τῶν γνωρίμων πολλάκις ἐπικεσε μηδὲν ὀπωφελοῦς τῶν συνήθων ἁψαμένοις θεία γάρ τινι ῥοπῇ, ἅπερ ἐπεχείρει, εἰς χρηστὸν ἀπέβαινε τέλος· καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, τῶν καθ' ἡμᾶς σπουδαίων γυναικῶν ἑτέραν οὐκ ἔγνων, εἰς τοσοῦτον ἥθους τε καὶ σεμνότητος καὶ τῆς ἄλλης θρησκείας ἐπιδοῦσαν· ἀλλ' ἡμῖν, καίπερ τοιάδε οὖσα, τὰς πολλὰς ἐλαν-θανεν· ὑπὸ μελετητοῦ δ' τρόπου, καὶ φιλοσοφίας, ἀείλανθάνειν ἐπηνδευεν· ὡς μήτε εἰς ἀξίωμα διακόνου σπουδάσαι προελθεῖν, μήτε προεπομένη πολλάκις ἐπαινεῖσθαι D παρθένων ἐκκλησιαστικῶν ἡγεῖσθαι· μεγίστη δὲ φόβος πᾶσιν ἐμπεσόντος, ἐπεὶ δῆλον ἦν μηκέτι στασιάζειν τὸ πλῆθος, ὁ μὲν δημόσια προελθὼν ὑπάρχου, ὡς ἐξελάσων τὰ περὶ τῆς πυρᾶς καὶ τῆς βουλευτηρίου πολλὰ καλεπῶς ἐτιμωρήσατο ἑλλήνων· ὡς ἐπεγέλων ταῖς συμφοραῖς τῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὸς ἡδονὴν εἶχε τὸ συμβάν.

A

Κεφ. κδ'.

Περὶ Εὐτροπίου τοῦ ἀναγνώστου, καὶ τῆς μακαρίας Ὀλυμπιάδος, καὶ περὶ τοῦ πρεσβυτέρου Τιγρίου, ὅτι διὰ τὸν ἐπίσκοπον Ἰωάννην ἔπαθον· καὶ περὶ πατριαρχῶν.

Caput XXIV.

De Eutropio lectore, & de Beata Olympiade, & Tigrio Presbytero, quanta passi sint Ioannis Episcopi causâ. Item de Patriarchis.

Ἐν ᾧ τῷ τότε καὶ Εὐτρόπιός τις ἀναγνώστης ἁλοὺς ἐπὶ τῇ καταμιμήσει τῶν ἐμβαλόντων τὸ πῦρ, ἔτε βοείαις, ἔτε ξύλοις, ἔτε ὄνυξι ξαινόμενος πλευράς τε καὶ παρειάς· ἐπὶ τούτοις τε καὶ τὸν ὑφαπτόμενον τῷ σώματι πυρσὸν ὑπομείνας, καὶ ταῦτα νέος καὶ ἁπαλόχρως ὤν, οὐδὲν ὡμολόγησεν εἰδέναι· μὴ ὄντως βασάνοις, ἐγκλείεται εἰς τὸ δεσμωτήριον· ἔνθα δὴ, οὐκ εἰς μακρὰν ἐτελεύτησεν· ἄξιον δὲ τῇ γραφῇ παραδοθῆναι καὶ τὸ συμβὰν ἐπ' αὐτῷ ὄναρ· σισινίῳ γὰρ τῷ ἐπισκόπῳ τῶν Ναυατιανῶν αἱρέσεως ἡδὺ καθεύδοντι, ἀνήρ τις κάλλει καὶ μεγέθει ἐπιφανὴς ἅλις, παρεστὼς τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν αὐτῶν ἐκκλησίας, ἣν εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος ᾠκοδόμησεν, ἔδοξεν ἀθρῆσαι ἐπὶ σπάνει ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ὡς τότε χάριν τὴν πᾶσαν πόλιν περιελυθῶς, καὶ μηδένα ἀνδρῶν ἢ μόνον Εὐτρόπιον πρὸς ὃν τὴν ὄψιν καταπλαγεὶς ὁ Σισίνιος, πρός τινα τῶν ὑπ' αὐτὸν πιστοτάτων πρεσβυτέρων ὁμολογήσας τὸ ὄναρ, ἐκέλευσεν ἀναζητεῖν τὸν ἄνδρα ὅστις εἴη· ὁ δὲ, δύς ὀχως συμβαλὼν ὡς ἐν τοῖς ἐναγχος ἐπὶ τοῦ ὑπάρχου Βασιλίσκου εἶναι εἰκὸς ἐναγὲς τοιοῦτον, πολλῶν καὶ δεσμωτήρια, ἐπυνθάνετο εἴ τις ἔστιν ἐν αὐτοῖς Εὐτρόπιος· ἁλοὺς, εἰς λόγους αὐτῷ ἦλθε, καὶ διηγησάμενος τοῦ ἐπισκόπου τὸ ὄναρ καὶ δακρύων, δυχερῶς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐλπίζει· καὶ τὰ μὲν περὶ Εὐτρόπιον, ὧδ' ἔσχε· ἀνδρεία δ' ἐν ταύταις ταῖς συμφοραῖς ἀνεφάνη καὶ Ὀλυμπιὰς ἡ διάκονος· ἐπεὶ γὰρ ἐπὶ ταύτης τῆς αἰτίας εἰς τὸ δικαστήριον παρήχθη, πυθομένου τοῦ ὑπάρχου τί δήποτε τὴν ἐκκλησίαν ἐνέπρησεν ὑπολαβοῦσα, ἐχ' αὕτη, ἔφη, τοῦ ἐμοῦ βίου ἡ προαίρεσις· πολλὰ γὰρ ἦσαν εἰς ἀνανέωσιν ναῶν θεοῦ τὴν ὑσίαν ἀνάλωσα· τοῦ δὲ, τὸν αὐτῆς βίον ἐπισκοπεῖν λέγοντος, ἐκεῖνον εἰς καλὴν γώραν ἰέναι μέλλειν, ἔφη, καὶ ἕτερον ἡμῖν δικάσειν· ἁμαρτύρου δὲ τῆς κατηγορίας οὔσης, μὴ ἔχων ὁ ὑπάρχος ὅ, τι δικαίως μέμψαιτο, ἠπιώτερόν πως εἰς

Eodem tempore & Eutropius quidam lector, adindicandos eos qui ignem Ecclesiæ injecerant, in judicium inductus, tametsi loris & fustibus cæderetur, & latera ei ac genæ unguibus lacerarentur; quamvis faces ardentes corpori admotas sustinuisset, idque adhuc adolescens & teneri corporis, nihil se B scire confessus est. Qui post tormenta in carcerem conjectus, illic animam haud multo post exhalavit. Porro operæ pretium fuerit, etiam somnium quod de illo factum est, huic operi inserere. Etenim Sisinio Novatianorum Episcopo dormienti, vir quidam pulchritudine & statura eximius, stans ad altare Ecclesiæ ipsorum, quam in honorem Stephani Protomartyris ædificaverat, visus est, dolore confectus ob penuriam bonorum virorum: quippe ejus rei causâ totam civitatem peragrasset, nec ullum præter Eutropium reperisset. Quo viso stupefactus Sisinius, cum cuidam Pres- C bytero suo, cui maxime confidebat, somnium suum narrasset, exquirere eum jussit, quisnam vir ille esset. Ille cum recte conjecisset, hunc omnino unum esse ex illis quos paulo ante Præfectus torqueri jusserat, carceres circumiens, percontatus est, num quis Eutropius illic esset. Cumque reperisset, allocutus est illum, & Episcopi somnium ei retulit: & lachrymabundus, ut pro se Deum precaretur rogavit. Atque hæc sunt quæ Eutropio contigerunt. Jam vero Olympias quoque diaconissa, in hoc rerum discrimine fortitudinem animi sui de- D claravit. Nam cum eandem ob causam in judicium adducta esset, interroganti Præfecto cur Ecclesiam incendisset, respondit: Non est hoc vitæ meæ institutum. Ego enim facultates meas quæ multæ erant & maximæ, templis Dei instaurandis impendi. Cumque ille diceret, sibi probe cognitam esse illius vivendi rationem, subjecit illa: Tu ergo in accusatoris locum transi, & alius de nobis judicet. Porro cum accusatio testibus destitueretur, Præfectus nihil habens quod jure culparet, paulò clementius

ad aliud crimen se convertit. Ac veluti consulendi gratiâ, tam Olympiadi, quam reliquis mulieribus amentiam exprobravit, quę communionem Episcopi sui aversarentur: cum resipiscere ipsis liceret, seque ipsas molestiis omnibus liberare. Sed cæteræ quidem Præfecto ista præcipienti cesserunt. Olympias vero; minime æquum est, inquit, ut quæ in multitudine per calumniam capta, in judicio vero nullius criminis convicta sum; ad defensionem trahar querelarum quæ in judicium non venerint. Permitte igitur mihi, ut adversus priorem accusationem patronos adhibeam. Nam si contra jus ac leges coacta fuero communicare illis quibus non oportet, non faciam id quod piis netas est facere. Præfectus ergo cum ei persuadere non posset ut cum Arsacio communicaret, tum quidem eam dimisit, quo advocatos suos instrueret. Altero autem die cum eam exhiberi jussisset, magno auri pondere mulctavit. Sic enim illam à sententia sua sese abducturum putabat. Verum illa pecunias contemnens, nullatenus cessit: & relicta Constantinopoli, in urbe Cyzico domicilium fixit. Tunc etiam Tigrius Presbyter vestimentis exutus, & tergo flagris cæsus, vinctisque pedibus ac manibus in eculeo extensus, membris dissolutus est. Erat hic Barbarus natione, eunuchus quidem, sed non ab origine. Qui cum in domo cujusdam potentis servus fuisset, domino suo probatus, libertatem meruerat. Postea vero ad Presbyterii gradum promotus, processu temporis, moribus commodissimis prędi tus apparuit, & placidus, atq; erga pauperes ac peregrinos, si quisquam alius, benignissimus. Et hæc quidem gesta sunt Constantinopoli. Per idem tempus, cum Siricius annis quindecim, & post eum Anastasius tribus annis Episcopatum Romanæ urbis administrassent, Innocentius in eorum locum successit. Antiochiæ vero mortuus est Flavianus, qui Joannis depositioni haudquaquam consenserat. Cujus loco Porphyrius Antiochensis Ecclesiæ sacerdotium suscepit. Qui cum condemnationi Joannis subscripsisset, multi in Syria ab Ecclesiæ illius communione sese abruperunt: & seorsum collectas celebrantes, multas ærumnas ac molestias perpessi sunt. Etenim in

A ἕτερον μέλεθρον ἔγκλημα· καὶ ὡς ἐν συμβουλῇ ἄνοιαν αὐτῇ καὶ ταῖς ἄλλαις γυναιξὶν ἐμέμφετο, ὅτι τῷ εἰς τὸν ἐπίσκοπον κοινωνίαν ἐναντίως ἔχον μεταμεληθῆναι καὶ προσκυρῆσαι ἀπηλλάχθαι· ἀλλ' αἱ μὲν, ὡς δεῦρο ἥκει τῷ ὑπάρχῳ προσάξαντι εἶξαι· ἡ δὲ Ὀλυμπιὰς, ἄδικον, ἔφη, τῷ ἐν τῇ πλήθει ὑπὸ συκοφαντίας ἁλῶσαν, ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις ἐπ' οὐδενὶ τῶν καταγορευθέντων ἐλεγχθεῖσαν, εἰς ἀπολογίαν ἑλκεσθαι μέμψεων ἀνευθύνων· ἐπίτρεψον οὖν μοι, πρὸς

B τὴν προτέραν γραφὴν συνηγόρους προστήσασθαι· εἰ γὰρ παρανόμως βιασθεῖσα οἷς μὴ δεῖ κοινωνεῖν, ἃ ποιήσω ἃ μὴ θέμις τοῖς εὐσεβέσιν· ὁ δὲ, ὡς οὐκ ἔπεισεν αὐτὴν δεσμωτικῶς κοινωνεῖν, τότε μὲν ἀφεῖναι ὡς συνηγόρους διδάξουσαν· ἐν ἑτέρᾳ δὲ ἀγαγὼν, πολλῶν χρυσίνων κατεδίκασεν· ὡς δὲ ἔτεις αὐτὴν μεταθήσειν τῆς γνώμης· ἀλλ' ἡ μὲν τῶν χρημάτων ὑπεριδοῦσα, καθυφεῖσα καὶ καταλιποῦσα τὴν κωνσταντινούπολιν, ἐν κυζίκῳ διέτριβεν· ἐν δὲ τῷ τότε καιρῷ καὶ

C τίγριος πρεσβύτερος τῆς ἐκκλησίας γυμνωθεὶς, καὶ κατὰ νώτου μαστιγωθεὶς, πόδας καὶ χεῖρας δεδεμένος διαλυθεὶς, διελύθη τὰ ἄρθρα· ἐκλύετο δὲ σῶμα βαρβαρικὸν τὸ γένος, οὐκ ἐκ γονέων δούλων· ἐν οἰκίᾳ δέ τινος τῶν ἐν δυνάμει τὰ πρῶτα διαδόσας, καὶ ἐπαινεθεὶς παρὰ τοῦ κεκτημένου, μεθέστη εἰς πρεσβυτέρου τάξιν προελθὼν, τῷ χρόνῳ διέφανη τὸ ἦθος ἐπιεικέστατος, καὶ πένητας, καὶ τοὺς δεομένους καὶ ξένους, εἴ τίς πω ἄλλος, δεξιώτατος· τὰ μὲν ἐν κωνσταντινουπόλει, τοιάδε

D ἦν· ἐν τούτῳ δὲ σεισμὸς τὴν ῥωμαίων ἐπισκοπὴν δεκαπενταετῆ διανύσαντα ἔτη, ἀνασείσας δὲ τεῖα, μὴ τοῦτον ἀνοκλίνας ἑαυτῷ ἐπλήρωσε τὴν διαδοχήν· ἐτελεύτησε δὲ καὶ Φλαβιανὸς, μὴ συνθήκας τῷ ἰωάννῃ καθαιρέσεως διαδέχεσθαι δεῖν τὰς ἀντιοχέων ἐκκλησίας ποριζούσης· ἐπιδὴ καὶ αὐτὸς κεχειροτόνητο ἐπὶ ψηφίσασθαι, πολλοὶ τῶν ἐν συρίᾳ τῆς ἐκκλησίας ἐχωρίσθησαν· καθ' ἑαυτοὺς τελεῖς συνόδους ποιούμενοι, πράγματα καὶ πλείστων δεινῶν ἐπειράθησαν· χάριν δὲ

τῆς πρὸς Δρσάκιον κοινωνίας, καὶ προφύλον τὸν καὶ Θεόφιλον τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, ὅτι δὴ τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις δυνατῶν, νόμος ἐτέθη τοὺς ὀρθῶς δοξάζοντας ἁπλῶς τῶν ἐκκλησιῶν μὴ συνιέναι τοὺς δὲ μὴ κοινωνοῦντας αὐτοῖς, ἐλαύνεσθαι.

A gratiam communionis Arsacii & hujus quem diximus Porphyrii, & Theophili Alexandriæ Episcopi, studio eorum qui in palatio plurimum poterant, lata lex est, ne Orthodoxi extra Ecclesias convenirent, utque ii qui cum supradictis non communicarent, expellerentur.

Κεφ. κέ.

Ὅτι τῆς ἐκκλησίας κακῶς ἐχούσης, καὶ τὰ κοσμικὰ κακῶς διέκειντο πράγματα, καὶ τὰ κατὰ Γελίχωνα τὸν ὑπωρίου στρατηγόν.

Caput XXV.

Quomodo Ecclesiâ turbatâ Respublica quoque male affecta fuit. Et de Stilicone Honorii comite.

B

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, ὡς ἐπίπαν συνενεχθὲν εὑρεῖν ἐστὶν ἐν ταῖς τῶν ἱερέων διχονοίαις, καὶ τὰ κοινὰ θορύβων καὶ ταραχῆς ἐπειράθη· καὶ ἔθνοι μὲν τὸν ἴστρον περαιωθέντες, τὰς θρᾴκας ἐδῄωσαν· οἱ δὲ ὑπὸ ἰσαυρίας ληθαὶ εἰς πλῆθος ἀθροισθέντες, μέχρι καρῶν καὶ φοινίκων, πάσας ἐν μέσῳ πόλεις καὶ κώμας ἐκάκουργον· Γελίχων δὲ ὁ ὑπωρίου στρατηγὸς, ἀνὴρ εἴπερ τις πώποτε ἐν πολλῇ δυνάμει γεγονὼς, ῥωμαίων τε καὶ βαρβάρων τοὺς νέους πειθομένους ἔχων, εἰς ἔχθραν καταστὰς τοῖς ἀρκαδίου ἄρχουσιν, ἐβεβούλευτο πρὸς ἑαυτὰ συγκεῖσθαι τὰ βασίλεια, καὶ στρατηγὸς ῥωμαίων ἀξίωμα περὶ ὑπωρίου προξενήσας ἀλαρείχῳ τῷ ἡγουμένῳ τῶν γότθων, ἰλλυριοῖς ἐπανέστησεν· ὑπαρχόντε αὐτῶν καταστάντα ἰόβιον προπέμψας, συνέθετο συνδραμεῖσθαι μετὰ τῶν ῥωμαίων στρατιωτῶν, ὡς δὴ καὶ τοὺς τῇδε ὑπηκόους ὑπὸ τὴν ὑπωρίου ἡγεμονίαν ποιῆσαι· θεσσαλοῦ δὲ ἀλαρείχου τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὄντας πρὸς τῇ δαλματίᾳ καὶ παννονίᾳ βαρβάρους ἀθροίσαντος, ἦλθεν εἰς τὰς ἠπείρους· καὶ συχνὸν ὁπλοῦσθαι προσμείνας χρόνον, ἐπανῆλθεν εἰς ἰταλίαν μέλλων δὲ σὺν δημοσίῳ ὡς ὡμολόγησε Γελίχων, ὑπωρίου γράμμασιν ἐπεσχέθη· καὶ μὴν ἐν τούτοις ἦν.

C

D

EOdem tempore, sicut in sacerdotum dissensionibus fere evenisse reperies, Respublica quoq; turbis ac motibus agitata est. Etenim Hunni trajecto Istro, Thraciam vastarunt. Latrones quoque Isauri, coacta ingenti multitudine, urbes omnes quæ inter Cariam & Phœnicen interjacent, unà cum vicis populati sunt. Adhæc Stilico Magister militum Honorii, vir omnium sui temporis potentissimus, qui Romanorum & Barbarorum juventutem sibi obsequentem habebat, cum adversus Arcadii comites inimicitias suscepisset, utrumque Imperium mutuo inter se committere decrevit. Cumque Alarico Gothorum Duci dignitatem Magistri militum ab Honorio impetravisset, eum adversus Illyrios direxit. Præmissoque Jovio qui Præfectus Prætorii creatus fuerat, pollicitus est, se cum Romanis militibus adventurum, ut eam Provinciam Honorii ditioni adjungeret. Igitur Alaricus assumptis quibus præerat Gothis, ex Barbarorum regione ubi degebat, quæ est juxta Dalmatiam ac Pannoniam, in Epirum venit. Ubi cum diu moratus fuisset, in Italiam reversus est. Etenim Stilico, cum profecturus esset, sicut inter ipsos convenerat, Honorii literis fuerat retardatus. Et hæc quidem ita se habebant.

Κεφ. κς'.

Ἐπιστολαὶ δύο Ἰννοκεντίου πάπα ῥώμης, πρὸς τὸν χρυσόστομον ἰωάννην, καὶ πρὸς τὸν κλῆρον κωνσταντινουπόλεως ὑπὲρ ἰωάννου.

Caput XXVI.

Epistolæ duæ Innocentii Papæ: altera ad Joannem Chrysostomum, altera ad clerum Constantinopolitanum pro Joanne.

ΜΑθὼν δὲ Ἰννοκέντιος ὁ ῥωμαίων ἐπίσκοπος, τὰ κατὰ ἰωάννου πεπραγμένα,

POrro Innocentius Romanæ urbis Episcopus, cognitis iis quæ adversus Joannem gesta fuerant, vehementer

commotus est. Et ea quidem damnavit. Cum autem Oecumenicam Synodum congregare studeret, scripsit ad Joannem, & seorsum ad clericos urbis Constantinopolitanæ. Utramque Epistolam ex Latino sermone in Græcum translatam cum repererim, hic apponendam esse duxi. Sunt autem hujusmodi.

Dilecto fratri Joanni Innocentius. Etsi innocens prospera omnia exspectare & à Deo misericordiam petere debet, tamen etiam à nobis qui patientiam suademus, competentes literæ per Cyriacum Diaconum sunt transmissæ: ne contumelia plus virium habeat ad opprimendum, quam bona conscientia ad spem confirmandam. Neque enim tu docendus es, tot populorum doctor & pastor, optimos quosque semper & assidue probari, utrum in vigore patientiæ permaneant, nec ulli labori ac molestiæ succumbant: Et quòd conscientia omnino firmissima res sit adversus omnia quæ injuste accidunt. Quæ nisi quis tolerantia superaverit, malæ suspicionis argumentum aliis de se præbet. Cuncta enim tolerare debet is qui Deo primum, deinde conscientiæ suæ confidit. Quippe vir bonus, exerceri quidem potest ad tolerantiam; superari vero non potest, cum Divinæ scripturæ mentem ejus muniant atque custodiant. Abundant enim exemplis lectiones sacræ, quas populis exponimus. Quæ universos fere Sanctos variis modis vexatos, & tanquam in examine quodam probatos esse testantur, atque ita ad tolerantiæ coronam perveniisse. Consoletur ergo charitatem tuam ipsa animi conscientia, frater charissime, quæ in calamitatibus solet esse virtutis consolatio. Inspectante enim domino nostro Christo, in portu pacis purgata conscientia consistit.

Innocentius Episcopus Presbyteris & Diaconis, & universo clero ac populo Ecclesiæ Constantinopolitanæ, quæ est sub Joanne Episcopo, dilectis fratribus salutem. Ex literis charitatis vestræ, quas per Germanum Presbyterum & Cassianum Diaconum misistis, scenam malorum quam ob oculos posuistis, anxia sollicitudine cognovi: quantisq; ærumnis & calamitatibus fides laboret, repetitâ sæpius lectione perspexi. Quam

ἐχαλέπαινε· καὶ τῶν μὴ καλέσαντων οἰκουμενικὴν σύνοδον συναγεῖραι σπουδάζων, ἔγραψεν ἰωάννῃ, ἐν μέρει τε τοῖς κωνσταντινουπόλεως κληρικοῖς· ἑκάτερον δὲ ἐπιστολὴν ἐκ τῆς ῥωμαίων φωνῆς δύρων παρεβάλομεν· ἔχει δὲ ὧδε.

Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ἰωάννῃ ἰννοκέντιος. Εἰ καὶ πάντα δεῖ τὸν ἀναίτιον προσδοκᾶν ἔχειν σὺν θεῷ τὰ θεῖα, καὶ παρὰ θεοῦ τὸ ἔλεος αἰτεῖν, ὅμως καὶ παρ' ἡμῶν τὴν ἀνεξικακίαν συμβουλευόμεθα, ἃ καθήκοντα γράμματα διὰ κυριακοῦ τοῦ διακόνου ἐξαπέσταλται· ὡς μὴ πλέον δύνηται τὸν ὑβρισμὸν ἐν τῷ συνειδότι τὸ αἰσθὸν συνειδὸς ἐνισχύειν· δεῖ δὲ σὲ ὀφείλειν ὡς διδάσκαλον καὶ ποιμένα τοσούτων λαῶν διδάσκαλος καὶ ποιμὴν, τοὺς ἀεὶς καὶ πολλάκις δοκιμάζεσθαι, εἰ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ὑπομονῆς βεβαιωθέντες, καὶ ὑπ' ἐνίων πόνων κακοπαθείας ὑποπίπτουσι· καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς βέβαιον πρᾶγμα τὸ συνειδὸς εἰς πάντα τὰ ἀδίκως συμπίπτοντα· ἅπερ εἰ μή τις ὑπομένων, ἰσχυρὸν φάρμακον ὑπολήψεως ἐκφέρει πᾶσι γὰρ ὑπομένειν ὀφείλει, ὁ τῷ θεῷ πρῶτον, ἔπειτα καὶ τῷ ἰδίῳ πεποιθὼς συνειδότι· ὁπότε μάλιστα γυμνάζεσθαι εἰς ὑπομονὴν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς δύναται νικᾶσθαι δὲ οὐκ ἐπιδέχεται τὴν διάνοιαν αἱ θεῖαι γραφαὶ φυλάττουσι καὶ ἐπιβλέπουσιν ὑποδείγμασιν αἱ θεῖαι ἀναγνώσεις, ἃς τοῖς λαοῖς παραδιδόαμεν· αἵτινες πάντας γε δοκοῦντας ἁγίους καὶ ἀπεπονήθας διαφόρως καὶ συνεχῶς ἐπισώσαντο, καὶ δοκιμάζεσθαι καθάπερ ἔν τινι διαλυτῷ, ἕτω τὲ εἰς τὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς ἐλευθέραν παραμυθεῖται τὴν ἀπὸ σὲ αὐτὸ τὸ συνειδὸς, ἀδελφὲ ἀγαπητὲ, ὅπερ ἐν ταῖς θλίψεσιν ἔχει τὴν βεβαιοτάτην ἀρετῆς· ἐποπτεύοντος γὰρ τοῦ δεσπότου χριστοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς εἰρήνης καθαρευθέντα τὴν συνείδησιν κτήσεται.

Ἰννοκέντιος ἐπίσκοπος πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ παντὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίας τοῖς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον ἰωάννην, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν. Ἐκτὸν γεγραμμάτων τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἅτινα διὰ Γερμανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ κασιανοῦ τοῦ διακόνου ἀπεστάλκατε, τὴν σκηνὴν τῶν κακῶν ἣν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐποιήσατε, ἐμεριμνῶ φροντίδι κατέμαθον· ὅσαις τε ἐν πίστις καὶ μετὰ γαλαθυμίας τε καὶ πόνοις, ἐπαναληφθεῖσι πολλάκις τῇ ἀναγνώσει

ἀναλγώστ καλεῖδον· ὅπερ πρᾶγμα μόνη ἡ τῶν μά-
κλησις τ ὑπομονῆς ἰᾶται· δ ὡστ γ δὲν ἂν ἡμέ-
τερος θεὸς ταῖς τοσαύταις θλίψεσι τέλος, καὶ ταῦ-
τα συνοίσ ὑπενηνοχέναι· ἀλλὰ γ δ αὐτὴν τὴν ἀ-
ναγκαίαν τ μακλησιν, ἐν ἀρχῇ τ ἐπιστολῆς τ ὑ-
μετέρας αἰδέσιμος κ μένην, εἰκομιάζοντες ὑμῖν
τὴν προθεσιν ἐπεγώκαμεν, πολλὰς πρὸς τὸ ὑ-
πομένειν μαρτυρίας τ εἰσενεγκάσαν τὴν γ δ ἡμετέ-
ραν τ μακλησιν ἣν ὠφείλομεν ὑμῖν ἐπιστεῖλαι
τοῖς ὑμετέροις γράμμασι προσφθάσαντες· ταύ-
την γ δ τοῖς κάμνουσιν ὁ ἡμέτερος δεσπότης ὑπο-
μονὴν παρέχειν εἰώθεν· ἵνα κ ἐν ταῖς θλίψεσιν ἐυ-
χάνοντες, ἑαυτ̀ὸς οἱ τ χριστ δ̀ οὖλοι τ μαμυ-
θῶν) ἀναλογιζόμενοι ἐν ἑαυτοῖς, κ πρότερον γε-
γενῆσθαι τοῖς ἁγίοις ἅπερ αὐτοὶ πάσχουσι κ ἡμεῖς ἢ
ἐξ αὐτῶν τῶν ὑμετέρων γραμμάτων δυνάμεθα
ὑμῖν προσενεῖκ τ μακλησιν· ἡ γ δ τ συναλγεῖν
ὑμῖν ἔσμεν ἀλλότριοι, ἐπεὶ δ̀ ἥπερ κ ἡμεῖς κολα-
ζόμεθα ἐν ὑμῖν· πῶς γ δ ἐνεγκαι δυνήσε) τὰ ἐξα-
μαρτανόμενα ὑπ' ἐκείνων, οὓς τινας ἐχρῆν μᾶλ-
λον ἀ γαλνιᾶν τ εἰρήνης, κ αὐτῆς ἀποδ̀ασὰς
εἶναι τ ὁμονοίας· νῦν ἐνπλαγίῳ τρόπῳ ἀπὸ
τ προεδρείας τῆς ἰδίων ἐκκλησιῶν ἐξωθεῖν) ἀ-
θῶοι ἱερεῖς· ὁ δ̀ πρῶτος ὁ ἀδ̀ελφὸς ἡμῶν κ
συλλειτουργὸς ἰωάννης ὁ ὑμέτερος ἐπίσκοπος, ἀ-
δίκως πέπονθε, μηδ̀ ἐμιᾶς τυχὼν ἀκροάσεως·
μηδ̀ ἐνκλημα ἐπιφέρε) μηδ̀ εἰσακούε) κ τίς
ἀπηλπισμένη ἐπίνοια; ἵνα μὴ πρόφασις κρί-
σεως γένη), ἢ ζητηθῇ, εἰς τόπους ζώντων ἱερέων
ἄλλοι ἀποκαθίσαν), ὡς δυναμένων τῶν ἐκ-
τοιούτ πλημμελήματος ὀρθωμένων, ὀρθῶς δ̀
ἔχειν ἢ πεπρᾶχθαι ὑπ' ἄλλου κριθῆναι· μηδ̀ γ δ
πώποτε τ παλαιῶν παλαιῶν ἡμετέρων τοιαῦτα
τετολμῆσ εἰώκαμεν· ἀλλὰ μᾶλλον κεκωλύ-
κ, τῷ μηδ̀ ἑνὶ εἰς τόπον ζῶντος χειροτονεῖν ἄλλον
δεδόσ ἐξουσίαν· ἡ γ δ χειροτονία ἀδόκιμος τὴν
τιμὴν δ ωσα) ἀφελέσ τ ἱερέως, ἐπεὶ δ̀ ἥπερ
μηδ̀ ἐπίσκοπος δύναται εἶναι ἐκεῖνος, ὃς ἀδίκως
ἀποκαθίσαται· ὅτι δ τοῦτ τ τῶν κανόνων πα-
ραφυλακῆς, τούτοις δεῖν ἕπεσθ γράφομεν, οἵ-
τινες ἐν νικαίᾳ εἰσὶν ὡρισμένοι, οἷς μόνοις ὀφεί-
λειν ἑπεσθαι καθολικὴ ἐκκλησία κ λέγειν
γνωρίζ· εἰ δ ἕτεροι ὑπ' ἄτινων φρονήσεσι,
οἵτινες ἀπὸ τῶν κανόνων τῶν ἐν νικαίᾳ διαφω-
νοῦσι, κ ὑπὸ αἱρετικῶν ἐλέγχονται, συνίστασθαι,
ἤτοι παρὰ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων ἀπο-
βάλλονται· τὰ γ δ ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν δόξαντα,

A quidem rem sola consolatio patientiæ sanare potest. Dabit enim brevi Deus noster finem tantis tribulationibus, & hæc toleratæ proficiet. Enimvero hanc ipsam necessariam consolationem in exordio literarum charitatis vestræ positam, propositum vestrum laudantes agnovimus, multis testimoniis ad patientiam hortantibus confirmatam. Nam consolationem nostram, quam per literas nostras vobis afferre debebamus, vos ipsi literis vestris prævenistis. Hanc siquidem Dominus noster patientiam laborantibus præbere solet, ut famuli Christi etiam in tribulationibus semetipsos consolentur; apud se reputantes, sanctis viris jam antea contigisse ea quæ ipsi patiuntur. Sed & nos ex ipsis literis vestris consolationem nobis mutuari possumus. Neque enim à doloris vestri consortio alieni sumus; quippe qui affligimur in vobis. Quis enim ferre possit ea quæ ab illis admissa sunt, quos præ cæteris decebat, tranquillitatis ac pacis & concordiæ esse studiosos. Nunc præpostero more, ex sedibus Ecclesiarum suarum exturbantur innoxii sacerdotes. Quod quidem primus ac præcipuus injuste perpessus est frater & comministeri noster Joannes, Episcopus vester, qui in judicio auditus non est. Nullum crimen profertur, nullum auditur. Et quodnam est hoc perditum consilium? ne sit, aut ne quæratur ulla species judicii, in locum viventium sacerdotum alii substituuntur: quasi qui ab hoc facinore auspicati sunt, aliquid boni habere, aut aliquid recti egisse, à quoquam judicari possint. Neque enim talia unquam à patribus nostris gesta esse comperimus, sed potius prohibita, cum nemini licentia data sit in locum viventis alium ordinandi. Reproba enim ordinatio honorem sacerdotis auferre non potest: quandoquidem is Episcopus omnino esse nequit, qui injuste substituitur. Quod autem spectat ad canonum observantiam, solis illis parendum esse dicimus, qui Nicææ definiti sunt. Quos solos canones sectari & agnoscere debet Ecclesia Catholica. Quod si à quibusdam alii proferantur qui à Nicænis canonibus dissentiant, & ab Hæreticis compositi esse arguantur, hi à Catholicis Episcopis rejiciendi sunt. Nam quæ ab Hæreticis sunt excogitata,

ea Catholicis regulis adjungere non licet. Quippe illi perpetuo id agunt, ut Nicænorum Patrum consilium evertant. Non solum igitur illos Canones non sequendos esse dicimus, verum etiã unà cum Hæreticis ac Schismaticis dogmatibus penitus condemnandos, quemadmodum etiam in Serdicensi Synodo jam condemnati sunt ab Episcopis qui ante nos fuerunt. Satius enim fuerit ea condemnari quæ recte facta sunt, quam ea quæ contra canones acta sunt, firmitatem ullam obtinere, fratres charissimi. Sed quid adversus ista in præsenti faciemus? Necessaria est cognitio Synodi, quam & nos jamptidem congregandam esse diximus. Hæc enim sola est, quæ hujusmodi tempestatum motus sedare possit. Quam quidem ut obtineamus, utile fuerit medicinam horum malorum ex voluntate ac nutu Dei optimi maximi, & Christi domini nostri, interim exspectare. Omnia siquidem quę nunc per invidiam diaboli ad fidelium probationem conturbata sunt, pacabuntur. Firmi ac stabiles in fide, nihil non sperare à Domino debemus. Nam & nos diu multumque cogitamus, quonam modo œcumenica Synodus congreganda sit, ut turbulenti motus cœlestis numinis arbitrio tandem conquiescant. Sustineamus igitur aliquantisper, & vallo patientiæ communiti, cuncta auxilio Dei nostri restituenda esse speremus. Omnia porro quæ vos perferre dixistis, jam antea à Coëpiscopis nostris qui Romam licet diversis temporibus confugerunt, id est Demetrio, Cyriaco, Eulysio & Palladio, qui nobiscum sunt, accurata interrogatione didicimus.

ταῦτα σχεῖν τοῖς καθολικοῖς κανόσι πρόσαπλᾶν· ἀεὶ γὰρ διὰ τῶν ἐναντίων καὶ ἀθέσμων, τὴν τῶν ἐν νικαίᾳ μηδὲν βουλὴν ἐθέλουσιν· ἐ μόνον δὲν λέγομεν τούτοις μὴ δεῖν ἀκολουθεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς μετ' αἱρετικῶν καὶ σχισματικῶν δογμάτων εἶναι καταγελέους, καθάπερ καὶ πρότερον γέγονεν ἐν τῇ Σαρδικῇ συνόδῳ ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων· ἄμεινον γὰρ καὶ τὰς πρόχειρα καλὰ κείνοις μᾶλλον προσῆκεν ἀναιρεῖσθαι τῶν κανόνων γρόμμα, ἔχειν τινὰ βεβαιότητα ἀδελφοὶ τιμιώτατοι· ἀλλὰ τί χρὴ τῶν τοιούτων νῦν ἐν τῷ παρόντι ποιήσωμεν; ἀναγκαία ἐστὶ διάγνωσις συνοδικὴ, ἣν καὶ πάλαι ἔφημεν συναθροισθέαν· μόνη γάρ ἐστιν ἥτις δύναται τὰς κινήσεις τῶν τοιούτων καταστεῖλαι καταιγίδων ἧς ἵνα τύχωμεν, χρησιμόν ἐστι τὴν ὑπερβάλλουσαν τὴν ἰατρείαν τῇ βουλήσει τοῦ μεγάλου θεοῦ, καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, τοῦ κυρίου ἡμῶν· πάντα ὅσα νῦν τῷ φθόνῳ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν τῶν πιστῶν δοκιμασίαν τεθάρρηκε, περαίνεται· οὐδὲν ὀφείλομεν τῇ σεσηρότητι τῆς πίστεως ταῦτα τοῦ κυρίου ἀπελπίσαι· καὶ γὰρ ἡμεῖς πολλὰ σκεπτόμεθα, ὁντινα τρόπον ἡ σύνοδος οἰκουμενικὴ συναχθείη, ὅπως τῇ βουλήσει τοῦ θεοῦ, αἱ ταραχώδεις κινήσεις παύσωνται· ὑπομένωμεν οὖν τέως, καὶ τῷ τείχει τῆς ὑπομονῆς ὀχυρούμενοι, ἐλπίσωμεν πάντα τῇ βοηθείᾳ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἀποκαλασαθῆναι· πάντα δὲ ὅσα ὑμᾶς ὑφίσασθαι εἰρήκαμεν, καὶ πρότερον συνδραμόντων εἰς τὴν ῥώμην τῶν ἡμετέρων συνεπισκόπων, εἰ καὶ πάλαι μάλιστα διαφόροις χρόνοις, τελεσιδημίᾳ, κυριακῷ, δίλυσίᾳ, καὶ παλλαδίᾳ, οἵτινες σύνεισι μεθ' ἡμῶν, τελείᾳ ἐρωτήσει μεμαθήκαμεν.

Caput XXVII.

De calamitatibus quæ Ioannis causa acciderunt: & de obitu Eudoxiæ Augustæ & Arsacii. Item de Attico Patriarcha, quis & unde fuerit.

HÆ sunt Innocentii literæ: ex quibus licet cognoscere, quam ille opinionem de Joanne habuerit. Per idem tempus, Constantinopoli & in suburbanis grando immensæ magnitudinis cecidit: & quarto post die, Imperatoris uxor finem vivendi fecit. Quæ quidem Deo Joannis causâ indignante accidisse, plerique omnes opinabantur.

Κεφ. κζ'.

Περὶ τῶν γενομένων διὰ ἰωάννην δεινῶν, καὶ περὶ τῆς τελευτῆσάσης εὐδοξίας τῆς βασιλίδος, καὶ ἀρσακίου· ἔτι δὲ καὶ περὶ ἀττίκου τοῦ πατριάρχου, ὁπόθεν καὶ οἵου τὸν τρόπον ἦν.

ΤΑδε μὲν τὰ ἰννοκεντίου γράμματα ἐξ ὧν συνιδεῖν ἔστιν, οἵαν εἶχε περὶ ἰωάννου γνώμην· ἐν τούτοις δὲ πάμμεγέθης ἐν κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς περαστείοις χάλαζα κατέπεσε· τελευτῇ τε μιᾷ τούτου ἡμέρᾳ, ἡ τοῦ βασιλέως γαλήνη ἐλελύθησε· τάδε συμβῆναι χαλεπαίνοντος τοῦ θεοῦ διὰ ἰωάννην, ὡς τοῖς πολλοῖς ἐδόκει

καὶ δὴ καὶ κυρῖνος ὁ χαλκηδόνος ἐπίσκοπος, ὃς αὐτῶν μάλιστα ἐλοιδόρει, ὀλίγῳ πρότερον ἐκ συγκυρήσεως αὐτῷ περὶ τὸν πόδα συμφορᾶς, ἑκάτερον σκέλος ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἀποτεμνηθεὶς, ἐλεεινῶς ἀπεβίω· καὶ δρσάκιος ὀλίγον ἔμπροσθεν τὴν κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίαν ἐπιορκήσας ἐτελεύτησε· πολλῶν δὲ τὴν ἀπὸ διαδοχῆς μνωμένων, τελευτῇ μὲν τὸ αὐτὸ τελευτῆσαι, χρόνῳ δὲ ὕστερον ἀττικὸς, πρεσβύτερος τῆς κωνσταντινουπόλεως κλήρου, ἐκ τῶν ἐπιβούλων ἰωάννου. ἔστι δὲ μοι γένος ἐκ σεβαστείας τῆς ἀρμενίας· ἐκ νέου δὲ φιλοσοφεῖν ἐπαιδεύθη ὑπὸ μοναχοῖς τῆς μακεδονίας αἱρέσεως· οἱ δὴ τότε ἀνὰ τὴν σεβάστειαν ἐν τῇ δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ διέπρεπον, ἐκ τοῦ εὐσταθίου διαλεχθῆναι ὄντες, ὃν ἐπίσκοπον ἐνθάδε καὶ ἡγεμόνα ἀρίστων μοναχῶν ἡμεῖς ἐν τοῖς πρόσθεν ἔγνωμεν. ἤδη δὲ εἰς ἄνδρας τελῶν, πρὸς τὴν καθόλου ἐκκλησίαν μετῆλθε. φύσει δὲ μᾶλλον, ἢ μαθήσει φρόνιμος ὢν, ἐχρῆτο τῶν πραγμάτων ἐπιβολῇ, ἐπιβουλεύσαί τε, καὶ πρὸς ἐπιβουλὰς ἀντισχεῖν ἱκανός· τὸ δὲ ἦθος ἐπαγωγὸς, ὡς πολλοῖς κεχαρισμένον εἶναι· μέτριος δὲ πρὸς τοὺς ἐν ἐκκλησίαις λόγους, ὡς μήτε γραφῆς ἀξίους νομίζεσθαι τοῖς ἀκροαταῖς, μήτε παιδείας παντελῶς ἀμοίρους ἐμμελὴς γὰρ ὢν, εἴ ποι καιρὸν ἦγε, τοὺς παρ' ἕλλησιν εὐδοκιμοῦντας συγγραφέας ἠσκεῖτο· καὶ τῷ δοκεῖν ἰδιώτης εἶναι, περὶ τούτων διαλεγόμενος, καὶ τὰς ἐπιστήμονας πολλάκις ἐλάνθανεν· ἐλέγετο δὲ πρὸς μὲν τοὺς ὁμοδόξους σπουδαῖος εἶναι· τοῖς δὲ ἑτεροδόξοις φοβερὸς· καὶ ῥᾳδίως μὲν αὐτοῖς ἡνίκα βούλοιτο, δεινὸς ἐμποιεῖν· αὖθις δὲ μεταβαλλόμενος, πρᾶος φαίνεσθαι· καὶ τὸν μὲν, τοιόνδε ἡμεῖς φασὶν, οἵ γε τὸν ἄνδρα ἔγνωσαν· ὁ δὲ ἰωάννης, καὶ φεύγων, ἐπισημότερος ἐγένετο· χρημάτων γὰρ ἔχων ἀφθονίαν, ἄλλων τε πολλῶν πρόσφερόντων, καὶ ὀλυμπιὰς ἡ διακόνισσα πέμπουσα, πολλοὺς αἰχμαλώτους παρὰ τῶν ἰσαύρων ὠνεῖτο, καὶ τοῖς ἰδίοις ἀπεδίδου· πολλοῖς δὲ δεομένοις τὰ ἀναγκαῖα ἐχορήγει· οἷς δὲ οὐδὲν ἔδει χρημάτων, τῷ λόγῳ πρόσηγε· καὶ εἰς ἄγαν κεχαρισμένος ἐτύγχανεν, ἀρμενίοις τε παρ' οἷς ἦν,

A Nam & Cyrinus Chalcedonenſis Epiſcopus, qui præ cæteris illi conviciatus fuerat, non multo ante, cum ad fortuitũ pedis dolorem alterum ei crus à medicis exſectum fuiſſet, miſerabili exitu interierat. Sed & Arſacius, cum Eccleſiam Conſtantinopolitanam brevi temporis ſpatio adminiſtraſſet, ex hac luce migravit. Cujus ſucceſſionem cum multi eſſent qui ambirent, quarto poſt obitum illius menſe ordinatus eſt Atticus, ex Presbytero Cleri Conſtantinopolitani, quiunus fuerat ex Joannis inſidiatoribus. Huic patria fuit Sebaſtia, urbs Armeniæ. Cæterum ab ineunte ætate in monaſtica Philoſophia inſtitutus fuit à Monachis
B Macedonianis, qui tunc temporis in hujus ſapientiæ ſtudio apud Sebaſtiam florebant, ex ſchola Euſtathii progreſſi, quem Epiſcopum ſimul & præſtantiſſimorum monachorum partem illic fuiſſe ſupra retulimus. Poſtea vero jam virilem ingreſſus ætatem, ad Catholicam Eccleſiam ſe tranſtulit. Porro cum eſſet naturâ magis quàm diſciplinâ prudens, in rebus agendis ſummæ fuit dexteritatis: & ad ſtruendas atque evitandas inſidias ſolertiſſimus. Moribus autem blandus fuit, ita ut plerisque gratus eſſet. In concionibus vero Eccleſiaſticis mediocris; adeo ut ſermones illius, nec digni qui exſcriberentur, nec prorſus eruditionis
C expertes auditoribus viderentur. Nam cum ſtudioſus eſſet elegantiæ, ſi quando tempus nactus fuerat, probatiſſimos quosq; veterum ſcriptores lectitabat. Et quoniam indoctus eſſe videbatur; cum de illis diſſereret, ipſos etiam doctos plerumque latuit. Porro erga ſuæ opinionis homines gnavus atque induſtrius fuiſſe dicitur: iis vero qui diverſam ſectam ſequebantur terribilis. Ita ut quoties volebat, metum illis incuteret: rurſus vero mutatus, mitis in eos appareret. Atque
D hunc quidem ejuſmodi fuiſſe dicunt ii, qui illum probe norant. Joannes vero etiam in exilio degens, magis inclaruit. Nam cùm pecuniis abundaret, quas cum alii multi adferebant, tum Olympias diaconiſſa ad eum mittebat, plurimos captivos ab Iſauris redemit, ac ſuis reſtituit. Multis etiam egentibus neceſſaria ſubminiſtrabat. Eos vero quibus pecuniis opus non erat, oratione ſibi conciliabat. Eratque admodum charus tum Armeniis, apud quos degebat,

tum finitimis omnibus. Multi quotidie ad eum confluebant ex urbe Antiochia, & ex reliqua Syria, ac Cilicia.

καὶ τοῖς πλησιοχώροις· πλεῖσοι δὲ πρὸς αὐτὸν ἐφοίτων ἀπό τε ἀντιοχείας, καὶ τῆς ἄλλης συρίας καὶ κιλικίας.

CAPUT XXVIII.

Quomodo Innocentius Episcopus Romanus impense studuerit, ut collecta Synodo Ioannem revocaret; & de legatis ab eo missis ad inquirendum; & de morte Ioannis Chrysostomi.

POrro Innocentius Romanæ urbis Episcopus, cum sicut antea scripserat, impense studeret, ut Joannes restitueretur; unà cum Episcopis qui ex Oriente legati ad eum venerant, misit Episcopos quinque, & duas Ecclesiæ Romanæ Presbyteros, ad Honorium & Arcadium Augustos, qui Synodum, ejusque celebrandæ tempus ac locum postularent. Verum hi qui apud Constantinopolim Joanni infensi erant, quasi in contumeliam Orientalis Imperii hæc acta essent, calumniari cœperunt. Atque hos quidem utpote qui externo Imperatori molesti fuissent, cum ignominia dimitti curarunt. Ipsum vero Joannem edicto Imperatoris longius transferri ad oppidum Pityuntem perfecerunt. Milites igitur confestim advenientes, edictum executioni mandarunt. Cæterum ajunt Joannem, cum à militibus abduceretur, in itinere diem obitus sui prævidisse, apparente ipsi Basilisco martyre in oppido Armeniæ Comanis. Quo in loco cum vires ei ad iter faciendum deficerent, capitis enim dolore laborabat; nec solis radios perferre posset, ex morbo interiit.

Κεφ. κή'.

Ὡς διὰ σπουδῆς ἦν ἰννοκεντίῳ τῷ ῥώμης, διὰ συνόδου τὸν ἰωάννην ἀνακαλεῖν· καὶ περὶ τῶν πεμφθέντων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ ἐξετάσει· καὶ περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ χρυσοστόμου ἰωάννου.

Ἰννοκέντιος ὁ ῥώμης ἐπίσκοπος, καθὰ πρότερον ἔγραψεν, ἐπανελθεῖν αὐτὸν ἀπὸ δάζων, σὺν τοῖς ἐκ τῆς ἑῴας τοῦτο πρεσβεύσουσιν ἐπισκόποις, πέπομφεν ἐπισκόπους πέντε, καὶ πρεσβυτέρους δύο τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας πρὸς ὀνώριον καὶ ἀρκάδιον τοὺς βασιλέα, σύνοδον αἰτήσοντας, καὶ καιρὸν τούτου τόπον· οἱ δὲ ἐπὶ κωνσταντινουπόλεως ἀπεχθανόμενοι ἰωάννῃ, ὡς ἐπὶ ὕβρει τῆς ἐκείνου βασιλείας τοῦτο γεγονόσι, διαβολὴν καλεσκεύασαν· καὶ τὸν μὲν ὡς ὑπερορίαν δεχθὲν ἐκκλησιάσαντας, ἀπράκτους ἐκπέμψαι παρεσκεύασαν· αὐτὸν δὲ ἰωάννην ὑπὸ βασιλέως προῤῥωτέρω μεθοικισθῆναι εἰς πιτοῦντα καλῶρθωσαν· ἐνταῦθα τε παραγενόμενοι σφᾶς τιῶται, τοῦτο ἐπέλευον· φασὶ δὲ αὐτὸν ὑπὸ τούτων ἀγόμενον, καθ' ὁδὸν προειδέναι τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ τελευτᾶν ἔμελλεν, ἐπιφανέντος αὐτῷ βασιλίσκου τοῦ μάρτυρος ἐν κωμάναις τῆς ἀρμενίας· ἔνθα δὴ μηκέτι πρὸς τὴν ὁδὸν ἀντέχων, ἦλγει γὰρ τὴν κεφαλὴν, καὶ τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἡλίου φέρειν οὐκ οἷός τε ὢν, νόσῳ τὸν βίον μεθήλαξεν·

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΜΕΙΟΥ ΣΩΖΟΜΕΝΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Θ΄.

EJUSDEM

HERMIÆ SOZOMENI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBER IX.

Κεφ. α΄.

Περὶ τῆς ἀρκαδίου τελευτῆς, καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ Θεοδοσίου ἀρχῆς, καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ· καὶ περὶ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς καὶ παρθενίας πουλχερίας τῆς βασιλίδος, καὶ περὶ τῶν θεοφιλῶν ταύτης ἔργων, καὶ ὡς τὸν βασιλέα πρεπόντων ἀνῆγε.

Caput Primum.

De morte Arcadii, & de Imperio Theodosii Junioris, ac de sororibus ejusdem. Item de pietate, virtute ac virginitate Pulcheriæ Augustæ; & de religiosis actibus illius; & quam recte Theodosium Imperatorem educaverit.

Τὰ μὲν δὴ κατὰ ἰωάννου, ὧδε ἔσχε· μετὰ δὲ πολὺ οὐ τὰ τότε τελευτᾷ, τρίτον ἔτος ἤδη ἀττικὸν διανύοντα τὸν κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπήν, βάσσου καὶ φιλίππου ὑπατευόντων, τελευτᾷ τὸν βίον ἀρκάδιος, διάδοχον τῆς ἡγεμονίας θεοδόσιον τὸν υἱὸν καταλιπών, ἀρτίως γάλακτι τρεφόμενον· θυγατέρας δὲ, πουλχερίαν καὶ ἀρκαδίαν καὶ μαρίνην, ἔτι κομιδῇ νέας· ἤ μοι δοκεῖ μάλιστα τὸν θεὸν ἐπιδεῖξαι, μόνην εὐσέβειαν ἀρκεῖν πρὸς σωτηρίαν τοῖς βασιλεύουσιν· ἄνευ δὲ ταύτης, μηδὲν εἶναι στράτευμα καὶ βασιλέως ἰσχὺν, καὶ τὴν ἄλλην παρασκευήν· ἐπεὶ δὴ τὸν βασιλέα ἔστεργε θεὸς, ἐπῆρεν ἡ τῶν ὅλων οἰκουμένης θεία δύναμις, ἐπίτροπον αὐτοῦ καὶ τῆς ἡγεμονίας καθίστησι πουλχερίαν τὴν ἀδελφήν· ἣ, ὅπω πεντεκαιδέκατον ἔτος ἄγουσα, ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν σοφωτάτου καὶ θείου ἔλαβε νοῦ· καὶ πρῶτα μὲν τὴν αὐλῆς παρθενίαν τῷ θεῷ ἀνέθηκε, καὶ τὰς ἀδελφὰς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐπαγαγοῦσα βίον, ὅπως μὴ ἄλλον ἄνδρα εἰσαγάγῃ τοῖς βασιλείοις, καὶ ζῆλος καὶ ἐπιβουλῆς πᾶσαν ἀνέλῃ ἀφορμήν· ἐπιβεβαιοῦσα δὲ τὰ δόξαντα, καὶ θεὸν αὐτὸν, καὶ ἱερεῖς, καὶ πάντα ἀρχόμενον μάρτυρας ποιουμένη τῶν αὐτῇ

Rēs quidem Joannis hujusmodi fuére. Cæterum haud ita diu post ejus mortem, cum Atticus annum tertium ageret in Episcopatu Constantinopolitano, Basso & Philippo Consulibus, Arcadius finem vivendi fecit, successore Imperii relicto Theodosio filio, qui tum recens erat ablactatus: filiabus autem Pulcheriâ, Arcadiâ & Marinâ relictis, adhuc adolescentulis. Qua quidem re vel maxime declarasse mihi videtur Deus, solam pietatem Imperatoribus ad salutem sufficere: sine illa vero, nec exercitus, nec Imperatoris robur, nec reliquum apparatum quidquam prodesse. Nam cum hujus universi custos Divina virtus, Imperatorem religiosissimum fore prævidisset, curatricem illius ac totius Imperii constituit Pulcheriam sororem. Quæ licet nondum quindecim annos nata, supra ætatem tamen sapientem ac vere divinum sensum accepit. Ac primum quidem suam ipsius virginitatem Deo consecravit, & sorores suas ad idem vivendi genus informavit, ne quem alium virum in palatium introduceret, utque æmulationis & insidiarum occasionem omnem excluderet. Denique ut ea quæ decreverat amplius confirmaret, Deumque ac sacerdotes, & subditos omnes, testes haberet actorum suorum, ex auro &

Pretiosis lapidibus admirabile quoddam donarium, operum quæ spectantur longe pulcherrimum, sacram mensam in Ecclesia Constantinopolitana pro virginitate sua & pro fratris Imperio dedicavit. Et in fronte ipsius mensæ, ut cunctis conspicua essent, hæc eadem inscripsit. Postquam vero principatus curam suscepit, orbem Romanum optime ac decentissime gubernavit: quippe quæ recte consuleret, & consulta celeriter exequeretur ac scriberet. Nam & loqui & scribere eleganter callebat, tam Græco, quam Latino sermone. Omnium vero quæ gerebantur, laudem ad fratrem referebat. Dabatque operam ut disciplinis ad ætatis captum accommodatis, regaliter quantum fieri posset, educaretur. Et artem quidem equitandi, armorum quoque ac litterarum scientiam, ab hujusmodi rerum peritis discebat. Ut vero in processibus graviter ac pro Imperatoria majestate se gereret, à sorore instituebatur: quomodo vestem gestare deberet: quomodo sedendum, & qualiter incedendum esset: quomodo risum continere, & pro loco ac tempore nunc mitis, nunc formidabilis esse deberet, & eos qui ab ipso aliquid peterent, decenter audire. Sed præcipue cum ad pietatem informabat, assuefaciens illum, ut assiduè oraret, & Ecclesias adiret; easque donariis ac pretiosis muneribus ornaret: ut sacerdotes, omnesque viros bonos, & eos qui ex Christianorum legibus atque institutis philosopharentur, in pretio haberet. Præterea cum per adulterina dogmata religio turbanda esse videretur, ipsa studiosè ac sapienter prospexit. Certe quod novæ hæreses nostra ætate minime prævaluerint, illam in causa fuisse reperiemus, sicut in sequentibus cognoscetur apertius. Porro cum Deum maxima religione coleret, prolixum fuerit recensere, apud quos illa, & quot Ecclesias magnifice construxerit; quot diversoria pauperum ac peregrinorum; quot denique monasteria constituerit, perpetuis sumptibus ad hæc destinatis, & annona ad alendos eos qui illic manerent. Quod si quis ex rebus ipsis veritatem scrutari malit, quàm verbis meis credere, inveniet profecto, me nec falsò, nec ad gratiam ista scribere: dum harum rerum notitiam, à Procuratoribus

A βεβελευμένων, ὁπλοις χρυσῷ καὶ λίθων τιμίων θαυμάσιόν τι χρῆμα θεαμάτων κάλλιστον, ὑπὲρ τῆς ἰδίας παρθενίας καὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡγεμονίας, ἱερὰν ἀνέθετο τράπεζαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς τραπέζης, ὡς ἂν πᾶσιν ἐκδηλαὴ, ταῦτα ἐπέγραψεν ὑπεισελθοῦσα δὲ τὴν ἡγεμονίας τὴν φροντίδα, ἄριστα καὶ ἐν κόσμῳ πολλῷ τῷ ῥωμαίων οἰκουμένῃ διώκησεν. δὶς βελευομένη, ὡς ἐν ταχεῖ τὰ πρακτέα ἐπιλεῦσα καὶ γράψασα· ἠκριβωτο γὰρ λέγειν, καὶ γράφειν ὀρθῶς καὶ τὴν ῥωμαίων καὶ ἑλλήνων φωνὴν· τῶν δὲ B πραττομένων τὴν δόκησιν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀνέφερε· καὶ ἐπεμελεῖτο, ὡς ἂν μάλιστα βασιλικῶς ἀναχθεὶη τοῖς καθ' ἡλικίαν παιδευομένοις μαθήμασιν· ἀλλ' ἱππικὴν μὲν καὶ τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ τοῖς λόγοις ἄσκησιν, ὡς τὰ τῶν ἐπισημόνων ἐξεδιδάσκετο· ὡς δὲ χρὴ τὸν κόσμιον εἶναι καὶ βασιλικὸν, ὡς τὰ ἀδελφῷ ἐῤῥυθμίζετο· ἐφ' ἅπτα δὲ χρὴ ἀκούειν ἑλληνικῶν, καὶ τρόπῳ τινὶ καθήκοντι, καὶ βαδίζειν, καὶ γελᾶν καιρὸν εἶναι, καὶ ἁρμοδίως πυνθάνεσθαι τῶν περὶ τοῦ δεομένων· ἐχώρησε δὲ εἰς εὐσέβειαν αὐτὸν ἥγε, συνεχῶς εὐχεσθαι, καὶ ταῖς ἐκκλησίαις C φοιτᾶν ἐθίζουσα· καὶ ἀναθήμασι καὶ κειμηλίοις τὰς εὐκτηρίους οἴκους γεραίρειν· ἐν τιμῇ ἔχειν τοὺς ἱερέας, καὶ ἄλλους ἀγαθοὺς ἀνδρας, καὶ τοὺς νόμῳ χριστιανῶν φιλοσοφοῦντας· ἐμοὶ δὲ ἀλλὰ καὶ ὑπονοθῶν δογμάτων παρεισδυομένων κινδυνευούσης τῆς θρησκείας, σπουδῇ σοφῶς προεῖδεν· ἐν τε μὴ καιροῖς αἱρέσεις ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις κρατῆσαι, μάλιστα δὲ ἀληθῆ αἰτίαν διερήσομεν, ὡς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα εἰσόμεθα· δεῖ δὲ πολλῷ τὸ θεῖον θρησκεύουσα, μακρὸν D ἂν εἴη πρᾶγμα τισι λέγειν, καὶ πόσους οἴκους μεγαλοπρεπῶς ἐτεκμήναλο πόσα δὲ καταγώγια πτωχῶν καὶ ξένων, καὶ μοναστικὰς συνοικίας συνεστήσαλο, διὰ μακροῦ ἂν εἴη ταῦτα δαπάνην, καὶ τὸ σιτηρέσιον τῶν οἰκούντων· εἰ τῷ δὲ φίλον ἐκ τῶν πραγμάτων πρᾶγμα τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ τοῖς ἐμοῖς πείθεσθαι λόγοις, μαθήσεται μὴ ψευδῶς, μὴ δὲ πρὸς χάριν μὲ ταῦτα συγγράφειν, εἰ πρᾶγμα τῶν ἐπιλεσπευστῶν τὸν αὐτῆς οἶκον ἀναγραπτον ἔσω

διελθοι τῶν τοιούτων γνῶσιν, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν γεγραμμένων πύθοιτο, εἰ τῇ γραφῇ συνάδῃ τὰ πράγματα· ᾧ ἢ μὴ ταῦτα μόνα πρὸς αὐτὸν δοκεῖ, πιστεύω καὶ θεὸς αὐτὸς, πάντα δι' αὐτὸν τὴν πολιτείαν κεχαρισμένον αὐτῷ ἔχων· ὡς εὐχομένης ἑτοίμως ὑπακούειν, καὶ πολλάκις αὐτῇ προεἰπεῖν τῶν πρακτέων προφαίνεσθαι· ἐγὼ δὲ φαίην πόθεν θεοφίλειαν ἀφανίζειν τοῖς ἀνθρώποις, ὧν μὴ σφᾶς ἀξίους ταύτης διὰ τῶν ἔργων παρέχωσιν· ἀλλ' ὅσα μυρίων καθ' ἕκαστον εἰς ἀπόδειξιν ἥκει, ἐπιδείκνυσθαι θεοφιλῆ εἶναι τὴν τοῦ βασιλέως ἀδελφὴν, ἐκὼν παρήσω τέως μὴ καὶ μωμήσαί τις ὡς ἕτερα πραγματευόμενον, εἰς ἐγκωμίων νόμον ἑτράπην· ὃ δέ μοι καὶ καθ' αὑτὸν, ἐκκλησιαστικῆς τε ἱστορίας ἴδιον εἶναι δοκεῖ, καὶ θεοφιλείας αὐτῆς φανερὰς ἔλεγχον, αὐτόθεν ἐρῶ, εἰ καὶ χρόνῳ ὕστερον συνέβη· ἔχει δὲ ὧδε.

A bonorum illius perscriptam legerit, & ex scriptis exploraverat, num res ipsæ cum verbis nostris consentiant. Si cui vero hæc per se sola non sufficiant, at certe Deus illi fidem faciat; qui illam ob vitæ sanctimoniam adeo charam habet & acceptam, ut eam orantem celeriter exaudiat, ac sæpenumero quæ gerenda sunt, ei prænuntiet. Neque enim Dei amorem ac benevolentiam hominibus unquam conciliari dixerim, nisi illi operibus suis dignos se amore illo præstiterint. Ac singula quidem ex quibus demonstrari potest Deo charâ esse Imperatoris sororem, libens hic prætereo; B ne quis forte calumnietur, me qui aliud scribendi argumentum susceperim, ad laudes & encomia divertere. Illud vero quod per se ipsum & Ecclesiasticæ historiæ congruum esse mihi videtur, & divini in illam amoris perspicuum argumentum, hoc loco commemorabo, quamvis aliquantò post acciderit. Est autem hujusmodi.

Κεφ. ϛ'.

Περὶ τῆς εὑρέσεως τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων.

Caput II.

De inventione reliquiarum sanctorum quadraginta Martyrum.

C

Γυνή τις εὐσεβία τὄνομα, διάκονος τῆς μακεδονίου αἱρέσεως, οἴκημα καὶ κῆπον εἶχε πρὸ τοῦ τείχους τῆς κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἱερὰ λείψανα ἐν τῷδε ἐφύλαττε τῶν ἐν σεβαστείᾳ τῆς ἀρμενίας κατὰ τὸν λικινίου χρόνους μαρτυρησάντων τεσσαράκοντα στρατιωτῶν· μέλλουσα δὲ τελευτᾶν, καὶ ἐλιπε τὸν προειρημένον τόπον μοναχοῖς ὁμοδόξοις, καὶ μεθ' ὅρκων αὐτῶν ἐδεήθη ἐνθεῖσε ταφῆναι· ὑπὲρ ἧς κεφαλῆς ἐπὶ τῷ ἄκρῳ τοῦ αὐτῆς σορὸν ἰδίᾳ ξέσαι, καὶ συνκαταθέσθαι αὐτῇ τῶν μαρτύρων τὰ λείψανα, καὶ μηδενὶ καταμηνύσαι· καὶ οἱ μὲν ὧδε ἐποίησαν· ὥστε ἢ τοῦ προσηκούσης θεραπείας μεταλαγχάνειν τοὺς μάρτυρας· καὶ τοὺς ἔξωθεν ἀγνοεῖν· ἢ τὰ συνθέματα πρὸς εὐσέβειαν, εὐκλεὲς οἶκον ὑπὸ γῆν ἐτεκτήναντο τῇ τῆς αὐτῆς θήκην· εἰς δὲ τὸ φανὲς, οἴκημα ὑπερῴκησαν πολίταις ὀπλαῖς τὸ ἔδαφος ἠμφιεσμένον, ὃ καταβάσιον ἦν τότε λανθάνον ἐπὶ τοὺς μάρτυρας· μεθ' ἣν δὲ ταῦτα καιρῷ ἀνὴρ τῶν τότε ἐν δυνάμει, ὃς

M Ulier quædam, Eusebia nomine, Diaconissa sectæ Macedonianæ, ædes & hortum habebat haud procul à mœnibus urbis Constantinopolitanæ. Illic sacras reliquias custodiebat quadraginta militum illorum, qui olim regnante Licinio martyrium perpessi erant Sebastiæ. Quæ cum moritura jam esset, supradictum locum Monachis ejusdem sectæ reliquit, & jurejurando eos obstrinxit, ut ipsam illic sepelirent, ac supra caput in summa parte loculum ipsius separatim inciderent, & Martyrum reliquias una cum ipsa deponerent, nec ulli rem indicarent. Ac monachi quidem id quod mandatum erat, fecerunt. Verum ut Martyres debito cultu afficerentur, & res nihilominus, sicuti Eusebiæ polliciti fuerant, extraneos lateret, oratorium sub terra circa mulieris tumulum ædificarunt: superne vero habitaculum construxerunt, cujus solum coctis lateribus constratum erat, atque ex eo descensum occultum ad Martyres. Postmodum vero Cæsarius, vir ea tempestate potentissimus, quippe qui ad

Consulatum & ad Præfecturam Prætorii evectus fuerit, uxorem suam fato functam juxta Eusebiæ loculum sepelivit. Id enim ipsis, dum viverent, ex compacto placuerat; quippe quæ sese invicem maxime diligerent, & in fidei doctrina inter se consentirent. Hinc data est occasio Cæsario, locum illum sibi emendi, ut & ipse juxta conjugem suam sepeliretur. Supradicti vero Monachi alium in locum migrarunt, nihil de Martyribus indicantes. Posthæc collapso ædificio, humoque ac ruderibus superjectis, universus ille locus complanatus est. Nam Cæsarius in honorem Thyrsi Martyris, magnificam illic Ecclesiam Deo ædificavit. Porro suprà memoratum locum destrui, & tantum temporis spatium elabi, meo quidem judicio Deus de industria idcirco permisit, ut & Martyrum inventionem, & benevolentiam suam erga inventricem illorum, mirabiliorem atque illustriorem redderet. Inventrix autem illa fuit Pulcheria Augusta, soror Imperatoris. Nam cum admirandus Thyrsus ter illi apparuisset, Martyres qui sub terra latebant indicavit, utque ad ipsum transferrentur præcepit, ut eadem depositione, parique cultu quo ipse fruerentur. Ipsi quoque quadraginta Martyres candidis vestibus amicti, eodem tempore semetipsos ei indicarunt. Res porro ipsa fidem omnem transcendere, nec facile expediri posse videbatur. Nam nec antiquiores clerici illius Ecclesiæ, licet sæpius interrogati, nec alius quisquam, Martyres indicare potuerunt. Tandem vero cunctis jam desperantibus, Polychronio cuidam Presbytero, qui olim fuerat ex Cæsarii familiaribus, Deus in memoriam revocavit monachos illos qui olim locum incoluerant. Hic ergo ad clericos Macedonianorum profectus, eos de monachis interrogavit. Cumq; omnibus jam defunctis, unicum ex illis superstitem reperisset, qui ad hoc ipsum servatus esse videbatur, ut quæsitos Martyres indicaret; rogavit hominem, ut sibi diceret, utrum sacras reliquias in supradicto loco reconditas nosset. Sed cum illum ob pactum quod cum Eusebia pepigerant, nonnihil tergiversantem videret, divinam ei revelationem, & instantiam Augustæ, ipsorumq; omnium desperationem exponit Polychronius.

καὶ ὑπάτου καὶ ὑπάρχου εἰς ἀξίαν προῆλθε, θανεῖσαν αὐτοῦ τὴν γαμετὴν παρὰ τὴν Εὐσεβίας σορὸν ἔθαψε· τοῦτο γὰρ ἔτι ζῶσαι αὐλαῖς συνέδοξεν, ὑπερφιλῶς κεχαρισμέναις ἀλλήλαις, καὶ περὶ τὸ δόγμα τὴν θρησκείαν ὁμοφρονέσαις· ἐντεῦθεν πρόφασις ἐγένετο καισαρείῳ κλήσαντι τὸν τόπον, ὡς ἂν καὶ αὐλὸς πλησίον τῇ γαμετῇ ταφείη· οἱ δὲ προδρομένοι μοναχοὶ, ἀλλαχῆ μεταστάντες, μηδὲν περὶ τῶν μαρτύρων ὁμολογήσαντες· καὶ ἀπεσόντος τοῦ οἴκου μὴ ταῦτα γνῶντες καὶ φορυτοῦ ἐπιβληθέντος, πᾶς ὁ τόπος ἔρημος ἐξωμαλίσθη· καθότι αὐλὸς καισαρίου εἰς τιμὴν θύρσου τοῦ μάρτυρος, μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῷ θεῷ ἐνθάδε ἀνέστησεν· ὡς ἔοικε δὲ ἐπιμελῶς ὠδεαφανισθῆναι τὸν προδεδομένον τόπον, καὶ τοσοῦτον προελθεῖν χρόνον ἐθέλησε, ὡς θαυμαστὴν καὶ ἐπιφανεστέραν παρασκευάζων τῷ μαρτύρων τὴν εὕρεσιν, καὶ τοῦ εὑρόντος τὴν θεοφιλίαν· ἦν δὲ τοῦ κρατοῦντος ἀδελφὴ πουλχερία ἡ βασιλίς· ἐπιφανεὶς γὰρ αὐτῇ τρίτον ὁ θαυμάσιος θύρσος, τοὺς ὑπὸ γῆν κρυπτομένους ἐμήνυσε, καὶ μεταθεῖναι πρὸς ἑαυτὸν ἐκέλευσεν· ὥστε τὴν ὁμοίας θέσεως καὶ τιμῆς μετέχειν· ἅμα δὲ καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοντάδα χλανίδας ἠμφιεσμένοι λαμπρὰς, καὶ ἀθρόως αὐτῇ σφᾶς ἐποίησαν ἐνδόξειν δὲ πίστεως εἶναι κρεῖττον τὸ πρᾶγμα, καὶ πανταχῶς ἄπορον· ἔτι γὰρ οἱ παλαίτεροι τῶν ἐνθάδε κληρικῶν πολλάκις ἐρωτηθέντες, ἔτε ἄλλον εἶδεῖς καλὰ μηνύειν εἶχεν τοὺς μάρτυρας· τὸ δὲ τελευταῖον, πάντων ἀμηχανούντων, πολυχρονίῳ τινὶ πρεσβυτέρῳ, παλαιῷ θρομμῷ τῶν καισαρείου οἰκείων, ἀγαθὸν θεὸν εἰς νοῦν τὸν τόπον οἰκήσαντας μοναχούς· καὶ παρὰ τοὺς μακεδονιανῶν κληρικοὺς ἐλθὼν, ἐπυνθάνετο περὶ αὐτῶν· τῶν δὲ πάντων τετελευτηκότων, ἕνα μόνον περιόντα εὗρεν ὡς ἐπὶ μνήσει τῶν ἐπιζητουμένων μαρτύρων ἔτι πεφυλαγμένον ἐν ζωῇ, εἰδέναι φράζειν, εἴγε ἱερὰ λείψανα εἴδεν ὑπὸ τοῦ θάλωθεν χῶρον κρυπτόμενα· ἐπεὶ δὲ διὰς πρὸς εὐσέβειαν συνθήκας, ἰδὼν αὐτὸν πολυχρονίῳ ὑποπαραβρέμον, καὶ τὴν θείαν ἐπιφάνειαν ἐδήλωσε, καὶ τῆς βασιλίδος τὰς ὀχλήσεις, καὶ αὐτῶν τὴν ἀμηχανίαν,

συναμ-

συνωμολόησεν ἀληθῆ τὸν θεὸν ἐπιδεῖξαι τῇ κρύπτῃ· βέπαιδαγωγῆτε ὄντα, ὑπὸ γέροντας ἡγουμένους τὴν μοναστικὴν ἐκδιδασκόμενον, ἀκριβῶς ἐπίσασθαι, μάρτυρας κεῖσθαι πρὸ τὴν εὐσεβίας σορόν· μὴ εἰδέναι μέντοι, πότερον ὑπὸ τέμενος, ἢ ἑτέρωθι κατορωρυγμένοι εἰσὶ, πολὺν παρεληλυθέναι χρόνον, καὶ τὴν προτέραν ὄψιν τοῦ τόπου εἰς τὸ νῦν φαινόμενον ἀμειφθῆναι. ὑπολαβὼν ἔφη πολυχρόνιος, ὡς τὸ αὐτὸ πέπονθα· μέμνημαι γὰρ τῆς πολυχρόνιον τῆς ταφῆς τῆς καισαρείας γαμετῆς· καὶ ἀναλογιζόμενος ὅτι πέλας τῆς κειμένης λεωφόρου, εἰκάζω αὐτὴν κεῖσθαι πρὸ τὸν ἄμβωνα βῆμα ὄντα τῶν ἀναγνωστῶν· ἃ ὑπολαβὼν ὁ μοναχὸς εἶπε· τὴν εὐσεβίας σορὸν πρὸς τὴν καισαρείας γαμετὴν ζητητέον· καθότι καὶ πρέπεσθαι τὰ πολλὰ συνῆσαν ἀλλήλαις, καὶ θανέσαι συνέθεντο ἅμα τὰς θήκας ἔχειν· ἐπεὶ οὖν καὶ τὰ ἱερὰ λείψανα ἀνιχνεύειν, μαθόντα ταῦτα ἡ βασιλὶς, προσέταξεν ἔχεσθαι τοῦ ἔργου· ἀνορυχθέντος τε τοῦ πρὸ τὸν ἄμβωνα χώρου, εὑρέθη ἡ τῆς καισαρείας γαμετῆς θήκη, καθὼς συνέβαλε πολυχρόνιος· ὀλίγον ὑπὲρ διέσεως ἐν πλαγίᾳ καλάσρωμα πλίνθων ὀπλῶν, ἰσομέτρως τε τῇ τούτων προβολῇ πλάξ μαρμαρίνη ὑφ' ἣν αὐλὴς εὐσεβίας ἡ σορὸς ἀπεδείχθη· καὶ τὸ πρὸ αὐλὴν εὐκλήριον ἐπιφανῶς μάλα λευκοπορφύροις μαρμάροις ἠμφιεσμένον· τὸ ὑπὲρ τὸ θέματος θήκης, ὥσπερ εἰς ἱερὰν ἐξησκεῖτο τράπεζαν· ἐπ' ἄκρᾳ ὑπὲρ καθ' ὃ οἱ μάρτυρες ἔκειντο, τρύπημα μικρὸν ἀνεφάνη· παρεσὼς ὑπηρέτης τοῦ βασιλέως οἶκα, ῥάβδον λεπτὴν ἣν ἔτυχε καλέχων, διὰ τοῦ τρυπήματος καθῆκεν· καὶ ἀνιμήσας, τῇ ῥινὶ προσήγαγε, καὶ μύρου εὐωδίας ὡσφράνθη· ἐκ τούτου γε ἀγαθαὶ ἐλπίδες τοῖς ἐργαζομένοις, καὶ τοῖς ἑσπῶσιν ἐγένοντο· καὶ σπεύδει τὴν σορὸν ἀποκαλύψαντες, εὑρίσκουσι τὴν εὐσεβίαν· τὸ ὑπὲρ πρὸς κεφαλὴν ὀξέχον τῆς θήκης, εἰς κιβωτοειδὲς χῆμα πρὸς ἐξεσμένον, ἰδίᾳ ἔνδοθεν ἐκαλύπτετο ἐπιθέματι· καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῷ πρὸς τὰ χείλη σίδηρος ἐπικείμενος, συνέχε μολίβδῳ συμπεπηγώς· ἐπὶ δὲ μέσου τὸ αὐτὸ τρύπημα πάλιν ἀναφανὲν, ἔτι σαφέστερον ἐδείκνυ, ἔνδον ἔχειν τοὺς μάρτυρας· ὡς δὲ ταῦτα ἠγγέλθη, συνέδραμον εἰς τὸ μαρτύριον, ἥ τε βασιλὶς καὶ ὁ ἐπίσκοπος.

A Tum ille vera esse confessus est, ea quæ Deus Augustæ revelaverat. Se namque, qui tunc admodum adolescens monasticam disciplinam sub senioribus præfectis illic didicisset, compertum habere, quòd Martyres juxta arcam Eusebiæ jacerent; nescire tamen, utrum sub templo, an alibi defossi sint, propterea quod multum temporis effluxerit, & prior loci facies in eam quæ nunc cernitur, speciem commutata sit. Ad hæc Polychronius: mihi vero, inquit, idem non accidit. Memini enim adesse me, tunc cum uxor Cæsarii sepeliretur, & ex adjacente via publica judicans, conjicio illam jacere circa ambonem, B quod est pulpitum lectorum. Igitur, subjecit monachus, Eusebiæ arca juxta Cæsarii conjugem requirenda est. Nam & dum viverent, unà erant ut plurimum: & ut mortuæ arcas vicinas haberent, pactæ inter se fuerant. Cum igitur eo quo dictum erat, loco fodiendum esset, & Martyrum investigandæ reliquiæ, Augusta eâ re intellectâ, jussit ut opus aggrederentur. Effossoque circa ambonem loco, reperta est arca conjugis Cæsarii, sicut Polychronius conjecerat. Et modico inter- C vallo distans ex transverso pavimentum coctorum laterum, & marmorea tabula magnitudine illi æqualis. Sub qua ipsius Eusebiæ loculus apparuit, & quod circa illum loculum erat oratorium, albo-purpurei marmoris crustis satis eleganter tectum. Operculum autem loculi, instar sacræ mensæ fabrefactum erat. In summa autem parte ubi Martyres jacebant, exiguum foramen apparuit. Tum vero adstans quidam ex Imperatoris palatio, tenuem virgam quam manu gerebat, per foramen demisit. Quam cum retraxisset, naribus admovit, & unguenti odorem suavissimum olfecit. D Ea res & operantibus, & iis qui adstabant, animos addidit. Statimque detecto loculo, Eusebiam reperiunt. Id vero quod ad caput ejus eminebat, in arcæ formam undique dedolatum, proprio intus operculo tegebatur; & utrinque ad labra impositum ferrum plumbo solidatum, operculum continebat. In medio vero foramen rursus apparens, adhuc manifestius ostendit, Martyres intus conditos esse. Quæ cum nuntiata essent, confestim Augusta, & Episcopus, ad Basilicam Martyris accurrunt.

Ac protinus ferreis vinculis operâ artificum circumquaque exemptis, operculum facilè posthac extractum fuit. Sub quo magna copia unguentorum, & in his duæ Pyxides argenteæ repertæ sunt, in quibus sacræ reliquiæ erant recondi. tæ. Ac tum quidem Augusta, facta oratione, gratias egit Deo, quod ipsam tanta visione dignatus esset, & quod sacras reliquias tandem reperissет. Postmodum vero, cum Martyres pretiosissimâ capsâ honorassет, eos juxta admirandum Thyrsum deposuit: publica festivitate, ut par erat, & solenni pompa cum psalmodiis & competenti cultu celebratâ: cui ego quoque interfui. Et hæc quidem in hunc modum gesta esse, testabuntur hi, qui festivitati interfuerunt: omnes enim ferme adhuc supersunt. Quippe hæc diu postea contigerunt Proclo, Constantinopolitanam Ecclesiam administrante.

A αὐτίκα ὑ διὰ τῶν ἐπισημόνων θεραπόντων τῶν σιδηρείων δεσμῶν, ὑπελῶς ὀχευτὸν τὸ ἐπίθεμα· ὑπὸ ὑ τὸ μύρα πολλὰ, καὶ ἐν τοῖς μύροις ἀλάβαστρα θῆκαι δύο ἀργυραῖ δύο ἀνέθησαν, ἐν αἷς τὰ ἱερὰ λείψανα ἐκεῖτο. Τότε μὲν ἐν ἡ βασιλὶς εὐχαριστήρια ἀνέδω τῷ θεῷ, τοσαύτης ἐπιφανείας ἀξιωθεῖσα καὶ τῆς ἀνέσεως ἐπιτυχοῦσα τῶν ἱερῶν λειψάνων· μὴ ὑ ταῦτα, πολυτελέστατη θήκη πεμῶσα τὰς μάρτυρας, θρόνον τὸν θεσσέσιον θύρσον καλέσθαι, δημοτελῆς ἑορτῆς, ὡς εἰκὸς, καὶ τῆς προσηκούσης πομπῆς σὺν ψαλμῳδίαις ἐπιτελεσθείσης, ἧ δὲ αὐτὸς ἐγὼ παρεγενόμην· τὰ μὲν ὧδε γενέσθαι, οἱ παραγενόμενοι τῇ ἑορτῇ μαρτυρήσουσι· σχεδὸν γὰρ πάντες σῴζονται, καθόπου πολλῷ ὕστερον συνέβη, περιέκλυσε ἐπίδοσις τὴν κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίαν.

CAPUT III.

Iterum de virtute Pulcheriæ, ac sororum jus: & quam Deo charæ fuerint.

Κεφ. γ'.

Ἔτι περὶ ἀρετῆς καὶ θεοφιλοίας τῆς πουλχερίας, καὶ τῶν ἀδελφῶν.

SEd & aliis in rebus, Deus id quod C venturum erat, Augustæ sæpius prænuntiasse dicitur: multaque tum illi, tum sororibus accidisse fama est, quæ Dei erga illas amorem testarentur. Nam & illæ idem vivendi genus institutumque sectantur. Erga sacerdotes ac sacras ædes promptæ ac sedulæ: in peregrinos, egentes ac pauperes munificæ. Mensa ut plurimum eadem est omnibus, idemque processus. Noctu atque interdiu Hymnos Deo simul canunt. Et prout honestarum mulierum consuetudo est, texendi & hujuscemodi operum D studiosæ sunt. Otium enim ac desidiam, quamvis Augustæ, & in Imperio natæ atque educatæ, sacra virginitate quam profitentur, indignam esse censuerunt, & à vita sua procul amandarunt. Qua de causa cum Deus manifeste propitius esset, earumque domum præsidio suo tueretur, Imperatoris quidem & ætas & Imperium indies crescebat. Insidiæ vero & bella, quæcunque adversus illum conflata erant, sua sponte discutiebantur.

Λόγῳ ὑ δὲ ἐπὶ ἄλλοις πράγμασι πολλάκις τὸν θεὸν προαναφαῖναι τὸ μέλλον τῇ βασιλίδι, δὲ πλείσα θεοφιλὰν μαρτυρῆσαι συμβῆναι δοκεῖ αὐτῇ καὶ ταῖς αὐτῆς ἀδελφαῖς· ἐπεὶ καὶ αὗται τὸν ἴσον πολιτεύονται τρόπον, θεοῖς τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς δεομένους ἀκάκως σπουδάζουσι, καὶ θεοῖς τοὺς δεομένους ξένους καὶ πλουσίους φιλοφρόνως θεραπεύειν καὶ πρόοδος ὡς ἐπίπαν ἡ αὐτὴ πᾶσαις κοινὴ τε νύκτωρ δὲ μεθ' ἡμέραν τὸν θεὸν ὑμνοῦσι, καὶ οἷς ἀξιαγάστων γυναικῶν νόμος, ὑφασμάτων καὶ τῶν τοιούτων ἔργων ἐπιμελεῖσθαι ῥᾳστώνην δὲ καὶ ἀργίαν, καίπερ βασιλεύουσαι, καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις τεχθεῖσαι, καὶ τραφεῖσαι, παρθενίας ἱερᾶς ἐπιμελείαν, ἀναξίαν ἡγήσαντο, καὶ τὸ οἰκεῖον βίον ἀφώρισαν· διὰ ταῦτα ὑ θεοφανῶς ἵλεως ὂν ὑμῖν τὸ θεῖον καὶ τὰ αὐτῶν ἀεὶ ὑπερμαχοῦν, τὴν μὲν κρατεῖν, ὡς τὰ πλείστα καὶ τῆς ἀρχῆς ἐπεδίδου· πᾶσαν ἐπιβουλὴν, καὶ πόλεμον κατ' αὐτὴν συνισάμενον αὐτομάτως διελύετο.

Κεφ. δ'.

Περὶ τῶν σποδῶν τῶν περσῶν, καὶ περὶ ὀνωρίου, καὶ στελίχωνος, καὶ τῶν ἐν ῥώμῃ καὶ δαλματίᾳ πραχθέντων.

Τότε γὰρ πέρσαι μὲν εἰς μάχην κεκινημένοι, ἐκατονταέτους σπονδὰς ποιοῦσι πρὸς ῥωμαίους ἔθεντο· στελίχων δὲ ὁ τοῦ ὀνωρίου βασιλικὰς ἡγεμονεύων, ὑποπτεύων ὡς δύσχριον τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ ἀποδείκνυσθαι βασιλέα καὶ τὸν ἕω, κινοῦσι πρὸς τῶν ἐν ῥαβέννῃ στρατιωτῶν· ἔδει δὲ πρότερον, ἔτι ὠνωρίου ἐκδικίᾳ, κατασὰς εἰς ἐχθραν τοῖς ἀπὸ ἀρχαδίου, ἐβεβούλευτο παρ' ἑαυτῷ συγχέσαι τὰ βασίλεια καὶ στρατηγὸς ῥωμαίων ἀξίαν ποησάμενος ἀλαρείχῳ τῷ ἡγεμόνι τῶν γότθων, ποιήσασθαι καταλαβεῖν τὰς ἰλλυριάς· καὶ ὑπαρχον αὐλὸν καταστήσαι τὸν ἰδιον προπέμψας, σπεύδει καὶ αὐλὸς συνδραμεῖν μὴ τῶν ῥωμαίων στρατιωτῶν, ὥστε καὶ τὰς τῆσδε ὑπηκόους ὑπὸ τῷ ὀνωρίου δῆσαι ἡγεμονίαν ποιῆσαι· καὶ ὁ μὲν ἀλάριχος ἐκ τῆς πρὸς τῇ δαλματίᾳ καὶ παννονίᾳ γῆς βαρβάρου, ἔδησε, συναλαβὼν τὰς ὑπ' αὐλὸν, ἦλθεν εἰς τὰς ἠπείρους· καὶ συχνὸν ἐπιλαθόμενος προσμείνας χρόνον, ἀπρακτος ἐπανῆλθεν εἰς ἰταλίαν· μέλλων γὰρ ἐκ δημείων κατὰ συνηθέμενα, ὀνωρίου γράμμασιν ἐπεσχέθη· ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησεν ἀρκαδίος, ὥρμησε μὲν ὀνώριος φθάσαι τὴν τοῦ τὸν ἀδελφιδοῦν ἐπανελθεῖν εἰς κωνσταντινούπολιν, καὶ πίστεις ἀρχοντας καταστῆσαι τοῦ αὐτοῦ σωτηρίας καὶ βασιλείας· ἐν ᾧ δὲ υἱὸν γὰρ ἔχων, ἐδεδίει μήτι πάθοι διὰ τὸ νέον, ἕτοιμος ὢν τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἤδη δὲ μέλλοντα ἔχειν τὸν ὁδὸν, πείθει στελίχων ἐν τῇ ἰταλίᾳ μένειν τὸν ὀνώριον, ἀναγκαῖον εἶναι τοῦτο εἰπών, καθότι κωνσταντινός τις ἐτύγχανεν ἐναγχος ἐν ἀρελάτῳ τυραννήσας· θάτερον δὲ τῶν σκήπτρων ὃ λάβαρον ῥωμαῖοι καλοῦσι, καὶ γράμματα βασιλέως λαβὼν, ἐπιτρέποντα αὐτῷ τῷ εἰς τὴν ἀναβολὴν ἀφίξιν, ἔμελλεν ἐκδημεῖν, τέσσαρας ἀριθμοὺς στρατιωτῶν σπαλαβόν· ἐν τούτῳ δὲ φήμης διαδραμούσης ὡς ἐπιβουλεύει τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐπὶ τυραννίδα τοῦ

Caput IV.

De fœdere Persarum. Item de Honorio & Stilicone: & de rebus Romæ & in Dalmatia gestis.

Etenim per id tempus, Persæ quidem cum ad bellum prorupissent, centum annorum inducias cum Romanis pepigére. Stilico vero Magister militum Honorii, cum in suspicionem veniisset, quod filium suum Eucherium Orientis Imperatorem renuntiare vellet, à militibus qui Ravennæ erant, occiditur. Hic porro jam antea, superstite adhuc Arcadio, cum adversus duces illius inimicitias suscepisset, utrumque Imperium inter se committere studuerat. Cumque Alarico Gothorum Ducī dignitatem Magistri militum ab Honorio imperavisset, hortatus eum fuerat ut Illyricum occuparet. Et præmisso Jovio, qui Præfectus Prætorio per Illyricum erat constitutus, se quoque cum legionibus militum Romanorum illuc accursurum promisit, ut eam Provinciam sub Honorii ditionem redigeret. Et Alaricus quidem ex regione Barbarica juxta Dalmatiam & Pannoniam, ubi degebat, assumptis Gothis qui ipsi parebant, in Epirum profectus est. Cumque longo temporis spatio illic substitisset, re infecta in Italiam rediit. Nam cum ex compacto iter facturus esset in Illyricum, Honorii literis est retentus. Post obitum vero Arcadii, Honorius quidem, ut fratris filio consuleret, Constantinopolim proficisci decreverat, & fidos illic Comites constituere, qui salutem & Imperium pupilli conservarent. Nam cum illum filii loco haberet, verebatur, ne quid ei accideret, quippe qui ob teneram ætatem insidiis obnoxius esset. Verum cum jam iter arrepturus esset, persuasit ei Stilico ut in Italia remaneret: necessarium id esse affirmans, propterea quod Constantinus quidam Arelate tyrannidem paulo antea invasisset. Ipse vero altero ex sceptris, quod Romani Labarum vocant, accepto, unà cum Imperatoris literis, quibus Orientalis expeditio ipsi committebatur, proficisci jam parabat, sumptis secum quatuor legionibus. Inter hæc vero, cum rumor sparsus esset, illum Imperatori insidias struere, &

adscitis in societatem potentibus, filio suo Imperium parare, milites seditione facta, Præfectum Prætorio Italiæ, & Præfectum Prætorii Galliarum; simul Magistros militum, & reliquos qui in palatio præcipuas dignitates gerebant, interficiunt. Ipse quoque Stilico à militibus occisus est Ravennæ: vir si quis unquam, ad magnam potentiam evectus, & qui universos, ut ita dicam, Romanos ac Barbaros sibi parentes habuit. Ac Stilico quidem, cum in suspicionem venisset quasi Imperio insidiaretur, hoc modo interiit. Sed & Eucherius ejus filius, una interfectus est.

ἡγέσθαι παρασκευάζεται, συμπείθουσι τοὺς ἐν τοῖς ἐν δυνάμει, στασιάσαντες οἱ στρατιῶται κτείνουσι τὸν Ἰταλίας ὕπαρχον, καὶ τὸν τῶν Γαλατῶν, καὶ τοὺς στρατηγοὺς, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς δόπους τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις ἀρχὰς ἀναφέρεται ἢ καὶ αὐτοὺς παρὰ τῶν ἐν ραβέννῃ στρατιωτῶν ἀνὴρ εἷς πέρπις ἄλλος πώπολις, ἐν πολλῇ δυνάμει γενόμενος, καὶ πάντας, ὡς εἰπεῖν, βαρβάρους τε καὶ ῥωμαίους πεποιημένος ἔχων· ἐξελύχνων μὲν ὑπονοηθεὶς κακόνους εἶναι τοῖς βασιλείοις, ὧδε ἀπώλετο· κλίννυ δὲ καὶ αὐχένα ὁ τούτου υἱός.

Caput V.

De diversis Gentibus quæ bellum intulerunt Romanis, & quæ Divinâ providentiâ devictæ sunt, aut fœdus cum Romanis pepigerunt.

Accidit præterea eodem tempore, ut Hunni qui in Thracia castra habebant, nemine eos aggrediente ac persequente, pluribus suorum amissis, cum dedecore terga darent. Quippe Uldis, Barbarorum qui circa Danubium erant regulus, cum ingenti exercitu amnem transgressus, in finibus Thraciæ castra metatus fuerat. Cumque urbem Mœsiæ, quæ Castra Martis dicitur, proditione cepisset, inde in reliquam Thraciam excursiones faciebat. Nec fœdus cum Romanis facere præ superbia dignabatur. Et cum aliquando Magister militum Thraciæ cum illo verba faceret de pace, ille solem orientem demonstrans, facile sibi esse dixit, universam quam ille radiis suis collustraret terram subigere, si vellet. Cumq; hujusmodi minas intentaret, & tributum pro libito imperaret Romanis, juberetque ut ea conditione pacem haberent, aut certe bellum exspectarent, resque in maximo discrimine constitutæ essent, declaravit Deus quantam hujus Imperii curam ac sollicitudinem gereret. Etenim paulo post, in familiari colloquio cum domesticis Uldis ejusque Ordinum ductoribus, verba facta sunt de Romanorum Republica, deque Imperatoris humanitate: quantis præmiis viros bonos ac fortes remuneraretur. Illi vero non sine Divino nutu, istorum amore capti, ad Romanos transfugerunt, & castra cum illis junxerunt,

Κεφ. ε'.

Περὶ διαφόρων ἐθνῶν ἐπιστρατευσάντων ῥωμαίοις, καὶ ὧν προνοίᾳ ἥττηθέντων· ἄλλων δὲ καὶ ὑποσπόνδων γενομένων.

Κατὰ ταυτὸν δὲ συνέβη καὶ ἕννας στρατοπεδευομένους ἐν θρᾴκῃ, μήτε πολεμοῦντος αὐτοῖς, μήτε διώκοντος, αἰσχρῶς ὑποστρέψαι, τῶν πλείστων ἀποβαλόντας· ἐπεὶ γὰρ Οὖλδις ὁ ἡγούμενος τῶν πρὸς τὸν ἴστρον βαρβάρων, πλείστην ἔχων στρατιὰν ἐπεραιώθη τὸν ποταμὸν, ἐν τοῖς θρᾳκῶν ὅροις ἐστρατοπεδεύσατο, καὶ κατερήμαξε πόλιν τῆς μυσίας τὴν προβάτου ἑλών, ἐνθένδε τὴν ἄλλην θρᾴκην καθέστρεφε, καὶ σπονδὰς θέσθαι πρὸς ῥωμαίους ὑπ' ἀλαζονείας οὐκ ἠνείχετο· διαλεγομένου γοῦν αὐτῷ περὶ εἰρήνης τοῦ ὑπάρχου τῶν θρᾳκίων στρατευμάτων, ἀνίσχοντα τὸν ἥλιον ἐπιδείξας, ἐκέλευσε τὴν γῆν ἅπασαν ὑφ' ἑαυτῷ ἔφη εἶναι βούλοιτο, πᾶσαν ἂν ὑφέρας ὑπὸ καταστρέψασθαι δυνάμενον· εἰ δὲ, καὶ δασμὸν ὅσον ἐβούλετο ἐπιτάττοι, καὶ ἐπιτέτοιτο συντίθεσθαι ῥωμαίοις εἰρήνην ἔχειν ἢ πόλεμον προφέρειν· ἀμηχάνου τοῦ πράγματος ὄντος, ἐπέδειξεν ὁ θεὸς ὃν ἔχει περὶ τὴν βασιλείαν τοῦτον κήδεσθαι· οὐ γὰρ μακρὰν οἱ λόγοι περὶ τῶν ἀμφὶ τὸν Οὖλδιν οἰκείους καὶ λοχαγοὺς ἐγένοντο περὶ τῆς ῥωμαίων πολιτείας, καὶ τῆς τοῦ βασιλέως φιλανθρωπίας, ὁποίων τε καὶ ὅσων ἀξίους γεραίρει τοὺς ἀνδρείους καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας. οὐκ ἄθεοι δὴ τινες εἰς ἔρωτα καλασάντες, ῥωμαίοις προσεχώρησαν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐστρατοπεδεύσαντο ἅμα τοῖς

ὑπ' αὐλῆς τεταγμένοις· ὁ δὲ ὕλδις πρὸς τὸ πέραν τ̃ ποταμ̃ μόλις διεσώθη, πολλ̃ς ἀποβαλών, ἄρδην δὲ τ̃ς καλυμμύρας σκιρ̃ς· ἔθνος δὲ τοῦτο βάρβαρον, ἱκανῶς πολυάνθρωπον, πρὶν διάδε πρεπεσεῖν συμφορ̃· ὑστερήσαντες γ̃ ἐν τ̃ φυγ̃, οἱ μὲν ἀμίων ἀνηρέθησαν οἱ δὲ ζωγρηθέντες, δέσμιοι πρ̃ς τ̃ν κωνσταντινούπολιν ἐξεπέμφθησαν· δόξαν δὲ τοῖς ἄρχουσιν διανεῖμαι τούτους, μὴ πλ̃θος ὄντες νεωτερίσωσι· τοὺς μὲν, ἐπ' ὀλίγοις τιμήμασι ἀπέδοντο· τοὺς δὲ, πολλοῖς πρόσθεν διελθεῖν παρέδοσαν, ἐπὶ τῷ μήτε κωνσταντινουπόλεως, μήτε πάσης Εὐρώπης ἐπιβαίνειν, καὶ τ̃ μέσ̃ θαλάσσ̃ χωρίζεσθαι τ̃ν ἐγνωσμένων ἰδίοις τόποις· ἐν τούτων τὸ πλ̃θος ἄπρακτον πρὸς φθ̃ν, ἄλλο ἀλλαχ̃ διαλείπειν ἐκώλυσαν· πολλοὺς δὲ ἐγὼ τ̃ Βιθυνίας τεθέαμαι, πρὸς τῷ καλουμένῳ ὀλύμπῳ ὄρει, σποράδην οἰκοῦντας, καὶ τοὺς αὐθιλόφους καὶ ὑπωρείας γεωργοῦντας.

A unà cum Barbaris qui sub ipsis erant. Uldis vero in ulteriorem fluminis ripam transgressus, ægre tandem evasit, multis quidem suorum amissis: Sciris vero ad internecionem deletis. Erat hæc gens Barbara, multitudine hominum abundans antequam in hanc calamitatem incidisset. Nam cum hi tardius quam reliqui fugissent, pars eorum truncati: pars capti vinctique, Constantinopolim transmissi sunt. Cumque Magistratibus placuisset eos per varia loca dispergi, ne quid novi, utpote numero B prævalentes, tentarent; alios quidem exiguo pretio vendiderunt; alios vero gratis in servitutem dederunt: ea conditione, ne unquam Constantinopolim ingrederentur, neve in Europæ regiones ullas pedem inferrent: sed interpositi maris divortio à locis sibi notis separarentur. Ex his, non exigua pars relicta, eorum scilicet qui emptorem non invenerant, alius alibi habitare jussi sunt. Multos certe in Bithynia vidi juxta Olympum montem, qui hac illac sparsi degebant, & colliculos illic vallesque subjectas arabant.

Κεφ. ς'.

Περὶ Ἀλαρίχου τ̃ Γότθου, καὶ ὡς τ̃ Ῥώμ̃ ἐπεισπεσών, ἰσχυρῶς αὐτ̃ν πολέμησε.

Caput VI.

De Alarico Gotho, & quomodo Romam repentino insultu adortus, eam graviter afflixerit.

Τὰ μὲν οὖν πρὸς ἕω τ̃ ἀρχομένης, πολέμων ἀπήλλακτο, καὶ σὺν κόσμῳ πολλῷ ἰθύνετο πρὸς τ̃ν παύλων δόξαν ὧν γ' ἔτι νέου ὄντος· τὰ δὲ πρὸς δύσιν, ἐν ἀταξίαις ὢν, πολλῶν ἐπανισταμένων τυράννων ἡνίκα δὴ μὴ τ̃ν ἑλίχωνος ἀναίρεσιν, ἀλάριχος ὁ τῶν γότθων ἡγεμὼν, πρεσβευσάμενος πρὸς εἰρήνης πρὸς ὀνώριον, ἀπέτυχε· καὶ καλαλαβὼν τ̃ν ῥώμην, ἐπολιόρκει, πολλοὺς βαρβάρους ἐπισ̃σας σύμμαχοι τῷ πολέμῳ· ὥστε μὴ εἰσκομίζεσθαι ἐπιτήδεια τοῖς ἐν τ̃ πόλει, ὑπὸ τ̃ λιμοῦ· ὧδε γ̃ ὀνομάζουσι τὸ ῥωμαῖον ἐπίνειον· χρονίας δὲ γιγνομένης τ̃ πολιορκίας, λιμός τε καὶ λοιμὸς τ̃ν πόλιν πιέζουσι, δέλλων τε πολλῶν, καὶ μάλιστα βαρβάρων τῷ γένει, πρὸς τὸν ἀλάριχον αὐτομολούντων, ἀναγκαῖον ἐδόκει τοῖς ἑλληνίζουσι τ̃ συγκλήτου, θύειν ἐν τῷ καπιτωλίῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ναοῖς· θύουσι γάρ τινες ἐπὶ τοῦτο μεμελετηκότες

C

IT a Orientis quidem imperium hostibus penitus liberatum est, & summo cum decore præter omnium expectationem gubernabatur; cum Imperator admodum juvenis esset. Occidentis autem partes perturbatæ erant, cum multi subinde Tyranni exsurgerent. Quo quidem tempore post cædem Stiliconis, D cum Alaricus Gothorum Dux missis ad Honorium legatis de pace, repulsam tulisset, Romam obsidere aggressus est: ingenti agmine Barbarorum ad ripas Tybris appositio, ne alimenta civibus importarentur ex Portu. Sic enim vocant navale urbis Romæ. Porro cum obsidio diutius protraheretur, & fames simul ac pestis urbem premeret, pluresque è servis, ac præcipue ij qui natione Barbari erant, ad Alaricum transfugerent; hi qui in Senatu pagani erant, necesse esse dicebant, ut in Capitolio & in aliis templis sacrificaretur. Etenim Etrusci quidam, à Præfecto urbis ad hoc

acciti, fulminibus ac tonitruis barbarum hostem sese abacturos spondebant. Idque à se factum esse jactabant Narniæ, quæ urbs est Tusciæ; quam prætergrediens Alaricus tunc cum Romam contenderet, haudquaquam cœperat. Verum istos nihil urbi profuturos fuisse, ipse exitus declaravit. Certe qui mente valebant, hæc Romanis ex Dei indignatione evenisse perspiciebant, ob vindictam eorum quæ præ luxu atque intemperantia, erga cives simul ac peregrinos injuste egerant. Itaque ajunt probum quendam Monachum ex his qui in Italia erant, Alarico Romam properanti suasisse, ut urbi parceret, nec tantorum malorum auctor existeret. Cum Alaricus respondisse dicitur, se non sua sponte hæc aggredi: sed quendam sibi assidue molestum esse, qui ipsum urgeat, Romamque expugnare jubeat: quod & ille tandem fecit. Porro cum urbem obsideret, plurimis muneribus acceptis, aliquanto temporis spatio obsidionem solvit, cum Romani pacti essent, se Imperatori persuasuros, ut illum in amicitiam reciperet.

A ὡς λόγος ὑπάρχειν τῆς πόλεως, ὑπὸ νεανίσκων τινῶν καὶ βουλαῖς ἀπελάσαι τὸν βασιλέα· ἡύχουν δὲ τοιοῦτον αὐλοῖς εἰργάσθαι καὶ Νάρνιαν πόλιν τῆς Τυρρηνίας, ἣν παριὼν ὁ Ἀλάριχος ἐπὶ τὴν ῥώμην οὐκ εἶλεν· ἀλλὰ τούτων μὲν οὐδὲν ὄφελος ἔσεσθαι τῇ πόλει, ἡ δὲ βασις ἔδειξε· τοῖς γὰρ ὀρθῶς φρονοῦσιν, ὑπὸ θεομισίας καὶ ἐφαίνετο ταῦτα συμβαίνειν ῥωμαίοις, καὶ ποιναὶ ὧν πρότερον ὑπὸ πολλῆς ῥᾳθυμίας καὶ ἀκολασίας εἰς αὐτοὺς καὶ ξένους ἀδίκως ἡμάρτανον. λέγεται γὰρ ἀγαθός τις τῶν ἐν Ἰταλίᾳ μοναχῶν, σπεύδοντι ἐπὶ ῥώμην Ἀλαρίχῳ παραινέσαι, φείσασθαι τῆς πόλεως, μηδὲ τηλικούτων αἴτιον γενέσθαι κακῶν τὸν ὀφθῆναι, ὡς ἐκ τῶν ἐκείνου τάδε ἐπιχειροῦντα· ἀλλ' ὅπως συνεχῶς ὀνοχλῶν αὐτὸν βιάζεται, καὶ ἐπιτάττει τὴν ῥώμην πορθεῖν· ὃ δὴ τελοῦντα ἐποίησεν· ἐν ᾧ ἐπολιόρκει, πλεῖστα δῶρα λαβών, ἐπιχρόνιον τινὰ τῷ πολιορκίαν ἔλυσε, συνθεμένων ῥωμαίων τὸν βασιλέα πείσειν εἰς εἰρήνην αὐτῷ δέξεσθαι.

B

C

Caput VII.

Quomodò Innocentius Romanæ urbis Episcopus legatos misit ad Alaricum. Item de Jovio Præfecto Prætorio Italiæ: & de legatione ad Imperatorem, & de his quæ Alarico contigerunt.

Quumque hac de re legatio missa esset, hi qui in palatio Principis Alarico adversabantur, paci obstabant. Postea vero cum Innocentius Romanæ urbis Episcopus legatos misisset, Alaricus Imperatoris litteris evocatus, Ariminum venit, quæ urbs ducentis ac decem stadiis distat Ravenna. Ibi dum ante muros urbis castra posuisset, Jovius Præfectus Prætorio Italiæ cum eo collocutus, Alarici postulata Imperatori significavit, eumque codicillis Magisterii utriusque militiæ honorandum esse. Verum Imperator, quod quidem ad pecuniam & annonas pertinet, quas poscebat Alaricus, Jovio utpote Præfecto potestatem concessit. Dignitatem vero se nunquam daturum respondit. Porro Jovius legatum ex palatio missum in tentoriis Alarici prætolatus, satis inconsultè coram universis Barbaris,

Κεφ. ζ.

Περὶ ἐντεύξεως τῆς τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης ἐπισκόπου, ὡς διεπρεσβεύσατο πρὸς Ἀλάριχον· καὶ περὶ Ἰοβίου τοῦ Ἰταλίας ὑπάρχου, καὶ περὶ τῆς εἰς βασιλέα πρεσβείας, καὶ ἃ παθὼν Ἀλαρίχῳ συνέβη.

Γενομένης δὲ περὶ τούτου πρεσβείας, αἱ μὲν ἀντία πράττοντες Ἀλαρίχῳ ἐν τοῖς βασιλείοις, ἐνεπόδιζον τῇ εἰρήνῃ· μετὰ ταῦτα πρεσβευσαμένου Ἰννοκεντίου ὁ ῥωμαίων ἐπίσκοπος, μεταπεμφθεὶς Ἀλάριχος ἐκ ῥαβέννης ἐβασιλέως, ἦκεν εἰς Ἀρίμινον πόλιν, δέκα καὶ διακοσίοις σταδίοις τοῦ ῥαβέννης ἀφεστῶσαν· ἐνταῦθα δὲ ὡς σκηνὰς ἔχοντι πρὸ τῶν τειχῶν, εἰς λόγους ἐλθὼν ἰόβιος ὁ Ἰταλίας ὕπαρχος ὢν, δηλοῖ τῷ βασιλεῖ τὴν Ἀλαρίχου αἴτησιν, ὡς δεῖ δηλονότι αὐτὸν τιμῆσαι στρατηγὸν δυνάμεως ἑκατέρας· ὁ δὲ βασιλεὺς, χρημάτων μὲν καὶ σίτων ὧν ἤτει, ὡς ὑπάρχῳ ἰοβίῳ τὴν ἐξουσίαν ἔδωκεν· ἀξίας δὲ οὐδέποτε μεταδώσειν αὐτῷ ἀπεδήλωσεν· ἀβέλτερος δὲ ἰόβιος ἐν τῇ Ἀλαρίχου σκηνῇ θεώμενος τὸν ἐν τῶν βασιλείων ἀπεσταλμένον, ἀναστὰς ἐκέλευε παρεῖναι τῶν

βαρβάρων, τὰ δόξαντα τῷ βασιλεῖ· ἐπὶ ᾧ τῇ ἀρνήσει τὸ ἀξιώματος ὀργισθεὶς Ἀλάριχος ὡς ὑβρισμένῳ, ἀνθωρμήσε τῇ σάλπιγγι σημήνας, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἤλαυνε· δείσας ὁ ἰδίου μὴ ὑπονοηθῇ τῷ βασιλεῖ Ἀλαρίχῳ σπένδεσθαι, ἀβουλοτέρως ἢ πρότερον περὶ εἰρήνης, πρὸς τῆς σωτηρίας τὸ βασιλέως ὤμοσε, καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας παρεσκεύασε, μή ποτε εἰρήνην θέσθαι πρὸς Ἀλάριχον· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μεταμεληθεὶς ὁ βάρβαρος, ἐδήλωσε μηδὲν ἀξιωμάτων δεῖσθαι· σύμμαχον δὲ παρέξειν ἑαυτὸν ἐπὶ μισθοῖ σίτου δόσει, καὶ οἰκήσεως τόπων, ἐν πάνυ Ῥωμαίοις ἐσπουδασμένων.

A Imperatoris mandata recitare eum jussit. Tum Alaricus ob negatam dignitatem indignatus, perinde ac si contumeliâ affectus fuisset, illicò signo tubæ dato, Romam versus contendit. At Jovius metuens, ne Imperator ipsum Alarico favere suspicaretur; inconsultius adhuc quam antea, per salutem Principis & ipse juravit, & alios proceres jurare compulit, nunquam se cum Alarico pacem facturos. Barbarus vero non ita multo post pœnitentiâ ductus, scripsit sibi nihil opus esse dignitatibus. Cæterum se Romanis socium fore, dummodo modicum ipsi frumentum præberetur, & loca ad habitandum, quæ Romanis haudquaquam magni momenti esse viderentur.

B

Κεφ. η'.

Περὶ τῆς ἀποστασίας Ἀττάλου, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἡρακλειανοῦ· ᾧ ὡς ὕστερον προσπεσὼν ἀωρίως συγγνώμης ἔτυχε.

Caput VIII.

De rebellione Attali, & comite Heracliano. Et quomodo Attalus pedibus Honorii postea advolutus, veniam impetrarit.

Ἐπεὶ δὲ ἀπέτυχε καὶ τότε πρεσβεύσαμενος διά τινων ἐπισκόπων, ἐλθὼν εἰς Ῥώμην, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν· καὶ δή ἐνὸς μέρους τὸν πόρτον ἑλών, βιάζεται Ῥωμαίους βασιλέα ψηφίσασθαι τὸν Ἄτταλον, ὕπαρχον ὄντα τότε τῆς πόλεως· Ῥωμαίων δὲ προβληθέντων ἐπὶ τὰς ἄλλας ἀρχάς, χειροτονεῖται Ἀλάριχος στρατηγὸς ἱππέων καὶ πεζῶν δυνάμεως· ἀδελφὸν δὲ ὁ τοῦ πενθερὸς ἀδελφός, ἡγεμὼν τῶν ἱππέων δομεστίκων καλουμένων· συγκαλέσας δὲ τὴν γερουσίαν Ἄτταλος, λόγον διῆλθε μακρὸν καὶ λαμπρῶς μάλα πεπονημένον, ὑπισχνούμενος τὰ πάτρια τῇ συγκλήτῳ φυλάξειν, καὶ τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν τὴν πρὸς ἑῴαν ἀρχομένην, ὑπήκοον Ἰταλοῖς ποιῆσαι· καὶ ὁ μὲν ὧδε ἀλαζονευόμενος, ἀδελφὸν ἐνιαύσιον ὁλοκληρονὴ μελλε βασιλεύς καλεῖσθαι· μάλιστα δέ τισιν ὑπαχθεῖς, ὑπισχνουμένοις ἀμαχητὶ τὴν ἀφρικὴν καθέξειν, ὅτε ἀπαείχῳ ἐπειδὴ, μεγάλην δύναμιν εἰσηγησαμένῳ πέμψαιεν καρχηδόνα ἐπὶ ἀναιρέσει τῶν ὀνωρίου ἀρχόντων, εἰ ἀντιφρονοῖεν αὐτῷ· ὅτε ἰωάννης, ὃν προεχειρίσατο τῶν ἀμφ' αὐτὸν βασιλικῶν τάξεων, φάσκοντι χειμῶνα κώνσταντα τὸν ἐπιπεμφθέντα εἰς λιβύην παρ' αὐτοῦ τελαίμβριον, ὡς παρὰ ὀνωρίου ἀπεστάλμενον, γράμμασι σωθῆναι ὁ διάταγμα καλοῦσι, παῦσαι τῆς ἀρχῆς ἠξιωμένον,

C

D

Bi vero missa Episcoporum legatione, bis repulsam hujus rei passus est, Romam reversus, eam iterum obsedit. Et ex una parte capto Portu, Romanos vi compulit, ut Attalum qui tum Præfectus urbis erat, Imperatorem crearent. Cumque Romani ad reliquas dignitates promoti essent, Alaricus Magister utriusque militiæ constituitur: Ataulfus vero frater uxoris ejus, comes domesticorum equitum. Porro Attalus convocato Senatu, orationem habuit prolixam, & admodum splendide elaboratam: pollicitus se jura patria Senatui servaturum, & Ægyptum ac reliquas Orientis Provincias sub Italorum ditionem redacturum esse. Et hic quidem talia magnifice jactabat, qui ne unius quidem anni spatio Imperatoris nomen erat retenturus. Verum inductus à quibusdam vatibus, ipsum citra pugnam Africa potiturum esse pollicentibus, nec Alarico credidit, qui modicam militum manum Carthaginem mittendam esse suadebat ad perimendos Honorii duces, si ipsius Imperio resisterent; nec Joanni, quem ipse Magistrum Officiorum creaverat: qui monebat oportere ut Constans, quem ipse in Africam mittere decreverat, tanquam ab Honorio missus, Epistolâ solenni quam vulgo edictum vocant, Heracliano qui

tum comes rei militaris per Africam A erat constitutus, potestatem abrogaret. Atque id forsitan successisset. Nondum enim Afris quidquam innotuerat de Imperio Attali. Porro ubi Constans juxta vatum responsa Carthaginem navigasset, Attalus qui usque adeo mente captus erat, ut ne dubitare quidem vellet, sed pro certo haberet, Afros sicut ipsi à vatibus prædictum fuerat, Imperio suo subjectos esse, Ravennam versus exercitum movit. Postea quam vero nuntiatum est, illum jam Ariminum pervenisse cum copiis Romanorum simul & Barbarorum, confestim Honorius ad eum tanquam Im- B peratorem litteras dedit, missisque legatis iis qui in ipsius palatio præcipuas dignitates gerebant, illum Imperii consortem libenter se habere significavit. Verum Attalus, consortium quidem Imperii recusavit: Honorio autem scripsit, ut insulam aut alium quem vellet locum sibi deligeret, in quo privatus degeret, omni Imperatorio cultu nihilominus retento. Dum in eo statu res essent Honorii, ut paratas haberet naves, quibus ad fratris filium navigaret, si necessitas coegisset, repente sex numeri, quatuor circiter armatorum millia continentes, ex Orientis partibus C Ravennam insperatò appulére, quibus ille murorum custodiam commisit, Italorum militum animos ad proditionem propensos reformidans. Interea Heraclianus occiso Constante, in portubus ac littoribus Africæ custodes apposuit, & mercatorum naves Romam navigare vetuit. Qua de causa cum fames urbem premere cœpisset, Romani legatos ad Attalum misére. Ille quid agendum esset ambigens, Romam rediit, tanquam ea de re cum Senatu consulturus. Porro cum fames tantopere crevisset, ut cives tritici loco castaneis uterentur, D & quosdam humanas carnes comedisse, suspicio esset: Alaricus quidem suadebat, ut quingenti Barbari adversus Heraclianum mitterentur: Senatui vero & Attalo visum est, Africam Barbaris committi non oportere. Cum igitur manifestum esset Deum Imperio Attali adversari, animadvertens Alaricus, frustrà se laborare in negotio quod in sua potestate situm non esset, de abolendo ejus Imperio paciscitur cũ Honorio,

τὸν τηνικάδε τῶν ἐν ἀφρικῇ στρατιωτῶν ἀπο-
τέλεσμμένων τῷ ἡγεμονίαν· ἴσως οἵ ἀν καὶ
τοῦτο προσυχώρησεν· ὅπως δὲ ἄλλα ἐγεγόνει
τοῖς ἐν λιβύῃ τὰ κῦ ἄτταλον· ἐπεὶ δὲ κώνσας
τοῦτο τοῖς μάντεσι δόξαν, ἐπλευσεν εἰς καρ-
χηδόνα, ἄτταλος ὃ ἀπὸ τοσοῦτον ἐλάσσην τῶν
νεῶν, ὡς μὴ ὃ ἀμφιβάλλειν ἀξιεῖν, ἀλλὰ πει-
θεσθαι τοῖς ἀφροις ὑπηκόοις ἔχειν κῦ τῷ
προῤῥήσιν τῶν μάντεων, ἐπὶ στρατιᾷ δὴ τῇ ραβέν-
νῃ· ἅμα δὲ ἠγγέλθη, εἰς ἀρίμινον ἀφῖχθαι
μῦ τῆς ῥωμαίων στρατιᾶς καὶ τῶν βαρβάρων,
γράφει αὐτῷ ὁ νώριος ὡς βασιλεῖ, καὶ πρεσ-
βεύεται διὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν τοῖς μεγίστας ἀρ-
χὰς λαχοῦσιν, κοινωνὸν ἀγαπῶν ἔχειν τῆς βα-
σιλείας ἄτταλος ὃ, τῷ μὲν κοινωνίαν τὸ
κράτος ἀπαρνεῖται· δηλοῖ δ' ὁ νώριος, νῆσόν τ'
ὅπου ἐλέσθαι ὃν βούλεται, καὶ καθ' ἑαυτὸν διά-
γειν, πάσης βασιλικῆς θεραπείας ἀξιούμενον
εἰς τοῦτο δ' ὧδε εἶχεν ἀπλοῦν τῶν πραγμάτων, ὡς δύ-
ο πρεπεῖς αὐτὸν ἔχειν ναῦς, ἵν' εἰ δέοιτο ἀπο-
πλεῦσαι πρὸς τὸν ἀδελφιδοῦν, ἀδοκήτως, ὃν
ἐξ ἀριθμοῖς ἀμφὶ τέλεα χίλιοι στρατιῶται
νύκτωρ τῇ ἑσπέρᾳ παρεσπλευσαν ἐκ τῆς
ἀναβολῆς· οἷς τῷ φυλακὶ τῶν τειχῶν ἐπι-
τρέψε, δεδιὼς τῶν ἐπιχωρίων στρατιωτῶν τὸ
ἕτοιμον εἰς προδοσίαν· ἐν τούτῳ ἡρακλεια-
νὸς ἀνελὼν τὸν κώνσαντα, φύλακας ἐπέστησεν
ἐν τοῖς λιμέσι καὶ ταῖς ἀκταῖς τ' ἀφρικῆς, μὴ
τὰ πλοῖα τῶν ἐμπόρων ἐκώλυσεν εἰς ῥώμην
ἀνάγεσθαι· λιμὸς δ' ἐνέσθη καλαβρὸς τοῖς
ῥωμαίοις, πρεσβεύονται περὶ τούτου πρὸς
ἄτταλον· ὁ δὲ, πρὸς τὸ πρακτέον ἀμηχα-
νῶν, ἐπανῆλθεν εἰς ῥώμην, ὡς μετὰ τῆς συγ-
κλήτου συμβουλευσόμενος· ἐπικρατήσαντος
δὲ τοῦ λιμοῦ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καρπαίοις αἰτεῖ-
σθαι κεχρῆσθαι, ὑπονοηθῆναι δέ τινας καὶ
ἀνθρωπίνων ἀπογεύσασθαι κρεῶν· ἀλαρι-
χος μὲν συνεβούλευε πεντακοσίους βαρβά-
ρους κῦ ἡρακλιανοῦ πέμπειν· τῇ δὲ συγκλή-
τῳ καὶ ἀτάλῳ ἐδόκει, μὴ δεῖν πιστευθῆναι
βαρβάροις τῷ ἀφρικήν· ἐπεὶ δῆλον ἦν τῷ
θεὸν ἀνθιστάμενον τῇ ἀτάλου βασιλείᾳ, συν-
δοὺς ἀλάριχος μάτην πονεῖν ἐπὶ πράγ-
ματι ὃν ἐν αὐτῷ κειμένῳ, συνίθετο πε-
ὶ καταλύσεως τ' αὐτοῦ ἀρχῆς πρὸς ὀνώριον,

ὑποχείριον

ὑποχέσεως λαβών· πάντων τοίνυν συνελθόντων περὶ τὴν πόλεως, ἀποτίθεται Ἄτταλος τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας· συναποτίθενται δὲ αὐτῷ καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἄρχοντες, καὶ συγγνώμην ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι νέμει πᾶσιν ὁ Ἀλάριχος, ἕκαστον ἔχειν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀξίαν ἧς πρότερον μετελάγχανεν· Ἄτταλος δὲ ἅμα τῷ παιδὶ, ἀλαριχῷ συνὼν, οὐκ ἂν οὐκ ἀσφαλῆς τέως ἡγεμὼν ἐν ῥωμαίοις διάγειν.

A fide ab illo prius accepta. Proinde cum universi extra urbem convenissent, Attalus insignia Imperii deposuit. Simul etiam comes ejus cingula deposuerunt: Et Honorius præteritorum veniam omnibus concessit, ita ut eum honoris gradum eamque dignitatem singuli retinerent, quam prius habebant. Attalus vero unà cum filio suo apud Alaricum remansit, haudquaquam sibi tutum deinceps fore ratus, inter Romanos degere.

B

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς παραχθείσης, καὶ ὅσον οὐκ ἔλλησι καὶ χριστιανοῖς περὶ Ἀττάλου, καὶ περὶ Σάρου τινὸς ἀνδρείου· καὶ ὡς Ἀλάριχος δόλῳ εἷλε τὴν ῥώμην, ἀσυλον φυλάξας τὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου ἱερόν.

Caput IX.

De spe quam præsumpserant Pagani & Ariani propter Attalum. Item de Saro fortissimo duce. Et quomodo Alaricus Romam per fraudem ceperit, & Basilicam sancti Petri inviolatam servaverit.

Ἐπὶ τούτοις ὧδε ἀποβεβηκόσιν, ἠμελείως ἐδυσφόρουν Ἕλληνές τε καὶ χριστιανοὶ, οἱ ἀπὸ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως· οἱ μὲν γὰρ, τεκμηράμενοι τῆς Ἀττάλου προαιρέσεως καὶ τὴν προτέρας ἀγωγῆς, εἰς τὸ προφανὲς ἑλληνίσειν αὐτὸν ἠγοῦντο, καὶ τὰς παλαίας ἀποδιδόναι ναοὺς, καὶ ἑορτὰς καὶ θυσίας· οἱ δὲ, τῶν ἐκκλησιῶν ὡς ἐπὶ κωνσταντίου καὶ οὐαλέντος πάλιν κρατήσειν φρονοῦντες, εἰ βεβαίως σχοίη τὴν βασιλείαν· καθότι καὶ βαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ σιγησαρίου Ἐπισκόπου τῶν Γότθων, καὶ καλὰ θύμιον ἐπὶ τούτῳ πᾶσί τε αὐτοῖς καὶ Ἀλαρίχῳ ἐτύγχανεν· ὀλίγῳ δὲ ὕστερον Ἀλάριχος καλαβρῶν τοὺς Ἄλπεις, χωρίον ἔστιν ἀμφὶ τὰ ἑξήκοντα στάδια διέχον τῆς Ῥαβέννης, εἰς λόγους ἦλθε τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς εἰρήνης· σάρος δέ τις βάρβαρος τὸ γένος, εἰς ἄκρον τὰ πολέμια ἠσκημένος, ἀμφὶ τριακοσίους μόνους περὶ αὐτὸν ἔχων πάλας θοὺς καὶ ἀρίστους, ὕποπτος ὢν Ἀλαρίχῳ διὰ παλαιὰν ἔχθραν, ἐλογίσατο μὴ συνοίσειν αὐτῷ τὰς μεταξὺ ῥωμαίων καὶ Γότθων σπονδάς· καὶ ἐξαπίνης μετὰ τῶν ἰδίων ἐπανελθὼν, ἀναιρεῖ τινας τῶν βαρβάρων· ἐν τούτου δὲ εἰς ὀργὴν καὶ δέος καλάσας Ἀλάριχος, τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀνασῴζει καὶ περικαθεζόμενος, τὴν ῥώμην εἷλε παραδοσίᾳ· καὶ τοῖς αὐτοῦ πλήθεσιν ἐπέτρεψεν ἑκάστῳ, ὡς ἂν δύναιτο, τῶν ῥωμαίων πλοῦτον ἁρπάζειν, καὶ πάντας τοὺς οἴκους λῃζέσθαι·

Hujusmodi exitum istarum rerum permoleste tulerunt tum Pagani, tum ex Christianis ii, qui Arianam sectam sequebantur. Nam Pagani quidem, conjecturam capientes ex Attali instituto & ex priore ejus educatione, illum superstitionem Gentilium palam amplexurum esse sperabant, & templa ac sacrificia patria, diesque festos ipsis redditurum. Ariani vero, Ecclesiarum potestatem iterum se adepturos putabant, quemadmodum Constantii ac Valentis temporibus acciderat, si Attalus Imperium firmiter obtinuisset. Etenim à Sigesario Gothorum Episcopo fuerat baptizatus, atque idcirco & omnibus ipsis, & Alarico, gratissimus habebatur. Non multo post Alaricus, cum Alpes occupasset, locus est sexaginta circiter stadiis distans Ravennâ, cum Imperatore sermones habuit de pace. Sarus vero quidam natione Barbarus, rei militaris peritissimus, qui trecentos plus minus milites circa se habebat, sed fidos inprimis ac bellicosos, cum ob priorem simultatem suspectus esset Alarico, fœdus inter Romanos & Gothos haudquaquam è re sua fore consideravit. Itaque cum suis repente irruens, quosdam ex Barbaris interfecit. Quam ob causam irâ simul ac metu percitus Alaricus, eadem qua venerat via revertitur. Et Romam iterum obsessam proditione cepit: suisque copiis permisit, ut singuli quantum possent, Romanorum opes diriperent, & universas domos deprædarentur.

Ob reverentiam tamen erga Petrum Apostolum, Basilicam quæ circa illius tumulum magna est & spatiosissima, inviolatam esse jussit. Atque hæc res impedimento fuit, ut urbs Roma funditus interiret. Nam qui illic servati erant, quorum ingens fuit multitudo, urbem denuo instaurarunt.

ἄσυλον εἶναι προσάξας αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸν ἀπόστολον Πέτρον, τὴν περὶ τὴν αὐτοῦ σορὸν ἐκκλησίαν, μεγάλην τε καὶ πολλὴν χώραν περιέχουσαν· τοῦτο δὲ γέγονεν αἴτιον, τὴν μὴ ἅρδην ἀπολέσθαι τὴν Ῥώμην· οἱ γὰρ σωθέντες, πολλοὶ μὲν ἦσαν, πάλιν τὴν πόλιν ᾠκησαν.

Caput X.

De muliere Romana, quæ castitatis egregium speciem edidit.

Κεφ. ί.

Περὶ τῆς ῥωμαίας γυναικὸς, σωφροσύνης ἔργον ἐπιδειξαμένης.

PORro cum, ut verisimile est in tantæ urbis expugnatione, multa acciderint, ego id quod Ecclesiastica Historia dignum mihi tum videtur contigisse, in præsentia commemorabo. Simul enim & pium facinus viri barbari, & fortitudo mulieris Romanæ in custodienda castitate ostenditur. Uterque autem Christianus fuit, sed non ejusdem sectæ. Nam Barbarus quidem, opinionem Arii: mulier vero, Nicæni Concilii fidem sequebatur. Hanc cum juvenis quidam ex militibus Alarici eximia forma præditam vidisset, captus pulchritudine, trahebat ad stuprum. Cum autem reluctaretur mulier, totisque viribus obsisteret, ne quid obscœni pateretur, Barbarus nudato gladio mortem ei minatus est. Et levi brachio, utpote qui ob amorem parcere ei vellet, superficie tenus collum percussit. Tum mulier multo cruore perfusa, cervicem gladio subjecit: optabilius esse ducens, ut cum castitate moreretur, quam ut post eum cui legitime nupserat, alium virum experta superviveret. Sed cum Barbarus adhuc terribilius irruens, nihil proficeret, admiratus castitatem mulieris, duxit eam in Basilicam Petri Apostoli. Cumque eam tradidisset Ecclesiæ custodibus, simulq; sex aureos ad victum ei comparandum; ut marito servaretur præcepit.

Οἷα δὴ εἰκὸς, ὡς ἐν ἁλώσει τοιᾶσδε πόλεως πολλῶν συμβεβηκότων, ὃ τότε μοι ἔδοξεν ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἄξιον γεγονὸς ἀναγράψομαι· δηλοῖ γὰρ ἀνδρὸς βαρβάρου πρὸς ἔξιν εὐσεβῆ, καὶ γυναικὸς ῥωμαίας ἀνδρείαν ἐπὶ φυλακῇ σωφροσύνης· ἀμφοτέρων δὲ χριστιανῶν, οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἱρέσεως καθὸ μὲν, τὰ Ἀρείου· ἡ δὲ, τῶν ἐν Νικαίᾳ τῷ πίστιν ἐξήλασε· ταύτην δὲ μάλα καλὴν ἰδών τις νέος τῶν ἀλαριχείων στρατιωτῶν, ἠπήθη τε καλλους, καὶ εἰς συνουσίαν εἵλκεν· ἀνθελκομένην δὲ καὶ βιαζομένην μηδὲν ἀσελγὲς παθεῖν, γυμνώσας τὸ ξίφος, ἠπείλησεν, ἀναιρεῖν καὶ μὴ φείδεσθαι, οἷά γε ἐρωτικῶς διακείμενος, ἐξ ἐπιπολῆς ἔπληξε τὸν τράχηλον· πολλῷ δὲ ῥεύσαντος αἵματι, δόξαν ἀυχένα τοῦ ξίφους ὑπεκφυγεῖν αἱρετώτερον ἐν σωφροσύνῃ λοισαμένην ἀποθανεῖν, ἢ ζῆν ἑτέρου πραθεῖσαν ἀνδρὸς μὴ τὸν νόμῳ συνοικήσαντα· ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ βάρβαρος καὶ φοβερώτερον ἐπιὼν, οὐδὲν πλέον ἴσχυε, θαυμάσας αὐτῆς τὴν σωφροσύνην, πάντως εἰς τὸ πέτρου ἀποστολεῖον καὶ σὺν δορυφόροις τοῖς φυλάξουσι τὴν ἐκκλησίας, καὶ χρυσοῦς ἓξ εἰς ἀπόροφιν αὐτῆς, ἐκέλευσε τῷ ἀνδρὶ φυλάξαι.

Cap. XI.

De Tyrannis qui eo tempore adversus Honorium in Occidente rebellarunt, & funditus deleti sunt, ob amorem Dei erga Imperatorem.

SUb idem tempus cum multi in Occidentis partibus tyrannidem arripuissent, alii à se mutuo interfecti, alii præter omnium expectationem capti,

Κεφ. ια'.

Περὶ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τυράννων ἐπαναστάντων ἐν δύσει κατὰ διαφόρους, καὶ πάντων ἄρδην ἀναιρεθέντων διὰ τὸ τῷ βασιλέως θεοφιλές.

ΥΠὸ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον, πολλῶν ἐπαναστάντων τυράννων ἐν τῇ πρὸς δύσιν χώρᾳ, οἱ μὲν, πρὸς ἀλλήλων πίπτοντες, οἱ δὲ, παρὰ δόξαν συλλαμβανόμενοι,

ἀτλὼ τυχεῖσαν ἐπεμαρτύρεν ὀνωρίῳ θεοφίλειαν· πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ἐν βρεττανίᾳ στασιάσαντες στρατιῶται, ἀναγορεύσασι μάρκον τύραννον· μετὰ δὲ τοῦτον γρατιανὸν, ἀνελόντες μάρκον· ἐπεὶ δὲ καὶ οὗτος ὁ πλέον τεσσάρων μηνῶν διελθόντων ἐφονεύθη παρ' αὐτῶν, πάλιν κωνσταντῖνον χειροτονοῦσιν· οἰηθέντες καθότι ταύτην εἶχε θεοσηγορίαν, καὶ βεβαίως αὐτὸν κρατήσειν τῆς βασιλείας· ἐκ τοιαύτης γὰρ αἰτίας φαίνονται καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τυραννίδα ἐπιλεξόμενοι· περαιωθεὶς δὲ κωνσταντῖνος ἀπὸ βρεττανίας ἐπὶ βενδονίαν πόλιν τῆς γαλατίας παρὰ θάλασσαν κειμένην, παρεσηγάγετο τοὺς παρὰ γαλάτας καὶ ἀκουϊτανοὺς στρατιώτας· καὶ τοὺς τῇδε ὑπηκόους παρεποίησεν ἑαυτῷ, μέχρι τῶν μεταξὺ ἰταλίας καὶ γαλατίας ὀρῶν, ἃς κοττίας ἄλπεις ῥωμαῖοι καλοῦσι· κώνσταντα δὲ τὸν πρεσβύτερον τῶν ἀπαίδων, ὃν ὕστερον βασιλέως χῆμα ἐνέδυσε, καίσαρα ὄντα ἀναγορεύσας, πέπομφεν εἰς ἱσπανίας· ὁ δὲ, τὸ ἔθνος καταλαβὼν, ἄρχοντας ἰδίους καθίστησε· καὶ δεσμίους αὐτῷ ἀχθῆναι παρήγγειλε δίδυμον καὶ βερενιανὸν, τοὺς ὀνωρίῳ συγγενεῖς· οἳ τὰ πρῶτα διαφερόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς, εἰς κίνδυνον καταστάντες ὡμονόησαν· καὶ πλῆθος ἀγροίκων καὶ οἰκετῶν συλλέξαντες, κοινῇ τὴν λυσιτανίαν παρεκάλεσαν· καὶ πολλοὺς ἀνεῖλον τῶν εἰς σύλληψιν αὐτῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ τυράννου στρατιωτῶν.

A haud vulgarem Dei erga Honorium benevolentiam teſtificati ſunt. Nam primum quidem milites qui erant in Britanniis, ſeditione factâ, Marcum quendam Imperatorem renuntiarunt. Poſtea vero, occiſo Marco, Gratianum elegerunt. Quo rurſus, elapſis haud amplius quam quatuor menſibus, ab ipſis perempto, Conſtantinum eligunt: illum eo quod iſto nomine vocaretur, conſtanter Imperio potiturum arbitrati. Hac enim ex cauſa videntur alios quoque ad Imperium elegiſſe. Porro Conſtantinus, cum ex Britannia trajeciſſet Bononiam, B quæ urbs eſt Galliæ, ad mare ſita, milites qui erant in Gallia & Aquitania, ad ſuas partes pertraxit. Omnesque earum regionum incolas Imperio ſuo adjunxit, uſque ad montes qui Galliam ab Italia dividunt, quas Romani Cottias Alpes nominant. Deinde Conſtantem filium ſuum majorem natu, quem poſtea Auguſtum creavit, tunc Cæſaris dignitate ornatum, miſit in Hiſpaniam, Qui cum eam Provinciam occupaſſet, rectores illic ſuarum partium conſtituit: & Didymum ac Verenianum Honorij propinquos, vinctos ad ſe adduci præ- C cepit. Hi cum antea inter ſe diſſiderent, ſimul atque in periculum venerunt, ad priſtinam redierunt concordiam: & collecta ruſticorum ac ſervorum manu, cum copias ſuas junxiſſent, pugnam conſeruerunt in Luſitania, multosque ex militibus, qui ad ipſos capiendos à tyranno miſſi fuerant, interfecerunt.

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ θεοδοσίου καὶ λαγωδίου· περὶ ἀνδάλων, καὶ σουίσων ἐθνῶν καὶ περὶ τοῦ θανάτου ἀλαρίχου· καὶ περὶ τῆς φυγῆς κωνσταντίνου καὶ κώνσταντος τυράννων.

Caput XII.

De Theodoſiolo & Lagodio: & de Gentibus Vandalorum & Suevorum. Item de morte Alabici, & de fuga Conſtantini & Conſtantis tyrannorum.

Μετὰ δὲ ταῦτα συμμαχίας προσῆκε τοῖς ἐναντίοις, ἐξωγρήθησαν, καὶ ἁμαξαῖς αὐτῶν γαμεταῖς ἀπήχθησαν, καὶ ὕστερον ἀνῃρέθησαν· ἐν ἑτέραις δὲ ἐπαρχίαις διατελοῦντες θεοδοσίωλος καὶ λαγώδιος οἱ αὐτῶν ἀδελφοὶ, φεύγουσι τὴν πατρίδα· καὶ διασώζονται, θεοδοσίωλος μὲν, εἰς ἰταλίαν πρὸς ὀνώριον τὸν βασιλέα· λαγώδιος δὲ, πρὸς θεοδόσιον εἰς ἀνατολήν· καὶ ὁ μὲν κώνσας ταῦτα διαπραξάμενος, ἐπανῆλθε πρὸς τὸν πατέρα, φρουρὰν καταστήσας ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν τῆς ἐπὶ ταῖς ἱσπανίαις παρόδου· ᾗ δὴ ὁρμώμενοι

POſtea vero cum adverſarij auxiliaribus copiis aucti eſſent, Didymus & Verenianus capti, & unà cum uxoribus ſuis abducti, nec multo poſt interempti ſunt. Theodoſiolus vero & Lagodius eorum fratres, qui in aliis Provinciis degebant, patriam ſuam reliquére. Ac Theodoſiolus quidem in Italiam confugit ad Honorium Imperatorem: Lagodius vero in Orientis partes ſe recepit ad Theodoſium. His rebus geſtis, Conſtans ad patrem reverſus eſt, militum ſuorum præſidio ad cuſtodiendos Hiſpaniarum aditus conſtituto. Petentibusque

Hispanis, ut ejus aditus custodia juxta A antiquam consuetudinem ipsis concederetur, nequaquam id permisit. Quæ quidem res earum regionum incolis causa exitii postmodum fuit. Fractis enim Constantini viribus, Gentes barbaræ Vandali scilicet, Suevi, & Alani, resumptâ fiducia, angustias illas occuparunt: multasque urbes & castella Hispaniæ & Galliarum, & tyranni Duces ac Comites cepére. Constantinus vero, cum res ipsi ex animi sententia succedere viderentur, filio Constante ex Cæsaris dignitate ad Augustum culmen evecto, Italiam occupare aggressus est. Cumque Alpes Cottias superasset, Veronam venit, urbem Liguriæ. Et cum Padum amnem jam trajecturus esset, eadem quâ venerat viâ reversus est, compertâ morte Alavici. Qui cum esset Magister militum Honorii, eoque nomine suspectus quod universum Occidentis Imperium in Constantinum transferre vellet, tunc forte occisus fuerat, cum Imperatorem ex processu redeuntem, ut moris est, antecederet. Quo quidem tempore Imperator, protinus ex equo desiliens, palam gratias egit Deo, quod manifesto insidiatore esset liberatus. Porro Constantinus fugiens, Arelatum se recepit. Eodemque tempore filius ejus Constans C ex Hispania fugiens, illuc venit. Nam cum Constantini vires imminui cœpissent, Vandali, Suevi & Alani, resumptis animis Pyrenæum montem propere occupaverat, cum eam regionem fertilem atque opulentissimam esse didicissent. Et segnius agentibus iis quibus Constans transitus custodiam commiserat, in Hispaniam irruperunt.

ασάνοις καὶ τὸ ἀρχαῖον ἔθος φυλάξῃ, οὐκ ἐπέτρεψεν· ὃ καὶ αἴτιον γέγονε μετὰ ταῦτα τῆς ἀπωλείας τῶν τῇδε καταστάσης ὑπὸ τῆς κωνσταντίνου δυνάμεως, ἀναλαβόντες ἑαυτοὺς Βάνδαλοί τε καὶ σουῆβοι καὶ ἀλανοί, ἔθνη βάρβαρα, τῆς παρόδου ἐκράτησαν, καὶ πολλὰ φρούρια καὶ πόλεις τῶν ἱσπανῶν καὶ γαλατῶν εἷλον, καὶ τοὺς ἄρχοντας τὸ τυραννικὸν κωνσταντῖνος ὑπὸ τέως καὶ γνώμην πράττειν δοκῶν, κώνσταντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ καίσαρος βασιλέα καταστήσας, ἐβουλεύετο τῷ ἰταλίαν καταλαβεῖν· καὶ διαμείψας τὰς κοττίας ἄλπεις, ἦκεν εἰς λιβερῶνα πόλιν τῆς λιγυρίας· μέλλων δὲ περαιοῦσθαι τὸν ἠριδανὸν, τῷ αὐτῷ ὁδὸν ἀνέστρεψε, μαθὼν τὸν ἀλαβίχου θάνατον· οὗ δηλητήριον ὀνειρὸν ὄντα, καὶ ὑποπτεύσας κωνσταντῖνον πραγματευόμενον πᾶσαν τὴν πρὸς τῷ δύσιν ἡγεμονίαν, ἀναστρέψαι σπεύδει τότε, προηγούμενον ὡς ἔθος ἐπανιόντος τινὸς τὸ καθ' ἡμέραν· νικᾷ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτίκα τὸ ἵππου ἀποβάς, ὁμολογίαν εὐχαριστήρια τῷ θεῷ ἠύξατο, ὡς προφανῶς ἐπιβουλὴν ἀπαλλαγείς· κωνσταντῖνος δὲ φεύγων, τὴν ἀρέλατον κατέλαβε· καὶ ταύτην δὲ καὶ κώνστας ὁ αὐτοῦ παῖς φεύγων ἐκ τῆς ἱσπανίας· καταστάσης γὰρ τῆς κωνσταντίνου δυνάμεως, ἀναλαβόντες ἑαυτοὺς βάνδαλοί τε καὶ σουῆβοι καὶ ἀλανοί, σπεύδῃ τὸ πυρηναῖον ὄρος κατέλαβον, εὐδαίμονα καὶ πλουσιώτατον τὴν χώραν εἰκάσαντες· παρημελημένοτων τε τῶν ἐπὶ τεταμένων τοῖς κώνσταντος τὴν φρουρὰν τῆς παρόδου, παρῆλθον εἰς ἱσπανίαν.

Caput XIII.

De Gerontio & Maximo, & de Exercitu Honorii: & quomodo Gerontius cum uxore captus interfectusque est.

INter hæc Gerontius omnium Constantini Ducum fortissimus; hostis illi factus, Maximum familiarem suum, quem Imperio gerendo idoneum existimabat, Imperiali veste induit, & Tarracone morari jussit. Ipse expeditione adversus Constantinum susceptâ, obiter filium ejus Constantem qui Viennæ agebat, interfici curavit. Constantinus vero cum defectionem Maximi comperisset,

Κεφ. ιγ'.

Περὶ γεροντίου καὶ μαξίμου, καὶ περὶ τῆς στρατιᾶς ὁπλίσεως, καὶ περὶ τῆς ἀλώσεως γεροντίου, καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐφονεύθησαν.

ΕΝ τούτῳ δὲ γερόντιος ὁ τῶν κωνσταντίνου στρατηγῶν ἄριστος, δυσμενὴς αὐτῷ γεγονὼς ἐπιδεδειότες εἰς τυραννίδα μάξιμον τὸν αὐτοῦ οἰκεῖον νομίσας, βασιλικὴν ἐνέδυσεν ἐσθῆτα, καὶ ἐν ταρρακόνῃ διάγειν εἴασεν· αὐτὸς δὲ κωνσταντίνῳ ἐπεστράτευσεν, ἐν παρόδῳ κώνσταντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν βιέννῃ ὄντα ἀναιρεθῆναι προεξευρόντας· ἐπεὶ δὲ ἔμαθε κωνσταντῖνος τὸν μάξιμον

ἐδόδιχον μὲν τὸν αὐτοῦ στρατηγὸν πέραν τοῦ ῥήνου πέμψαι, φράγκων τε καὶ ἀλαμανῶν συμμαχίαν αἰτήσοντα· κώνσταντι δὲ τῷ αὐτοῦ παιδὶ, βιέννης καὶ τῶν τῆδε πόλεων τὴν φυλακὴν ἐπέτρεψε. καὶ γερόντιος μὲν ἐπὶ τὴν ἀρήλατον ἐλάσας, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν· μετ' ὀλίγον δὲ στρατὸς ὀνωρίου καὶ τοῦ τυράννου προσαγγελθείσης, ἡγεῖτο κώνσταντιος ὁ τοῦ οὐαλεντινιανοῦ τοῦ βασιλέως πατὴρ, φόβῳ προσχήμα μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν· οἱ γὰρ πλείους τοῖς ἀμφὶ τὸν κώνσταντιον προσεχώρησαν· οἱ δὲ ἐν ἱσπανίᾳ στρατιῶται, δι' ὀλιγωρίαν φεύγοντα ἐκ τῆς φυγῆς δόξαντα τὸν γερόντιον, ἐβουλεύσαντο ἀνελεῖν· καὶ φθάσαντες νυκτὸς αὐτοῦ τὴν οἰκίαν κατέδραμον· ὁ δὲ, μεθ' ἑνὸς ἀλανοῦ οἰκειοτάτου, καὶ ὀλίγων οἰκετῶν, ἀνωθεν ἐξιόντων, ὡσεὶ τοὺς τριακοσίους ἀναιρεῖ στρατιώτας ἐπιλαφάλλων ἐκ τῶν βελῶν, φεύγουσιν οἱ οἰκέται, καθέντες αὐτοὺς τοῦ οἰκήματος λάθρα· γερόντιος δὲ τὸν ἴσον τρόπον διασωθῆναι δυνάμενος, οὐκ εἵλετο, κατασχεθεὶς ἔρωτι νοννιχίας τῆς αὐτοῦ γαμετῆς· ᾗ δὲ τὸν ἐω πῆρ ἐμβαλόντων τῇ οἰκίᾳ τῶν στρατιωτῶν, οὐκ ἔχων λοιπὸν σωτηρίας, ἐλπίδα, ἑκόντος τοῦ συνόντος αὐτῷ ἀλανοῦ ἀποτέμνει τὴν κεφαλὴν· μὴ δὲ ταῦτα τῆς ἰδίας γαμετῆς ὀλοφυρομένης, καὶ μὴ δακρύων προσωτέρω ἑαυτὴν τῷ ξίφει, ὡς πεισομένην ὑφ' ἑτέρου γενέσθαι, προσβὰς τοῦ ἀνδρὸς ἀποθανεῖν αἰτούσης, καὶ τοῦτο τὸ δῶρον ὑπὲρ αὐτοῦ λαβεῖν αἰτησαμένου· καὶ μὴν γυνὴ, ἀνδρείᾳ τῆς θρησκείας ἐπαξίως φανεῖσα, ἣν γὰρ χριστιανὴ, ὧδε τέθνηκε, κρεῖττονα λήθης τὴν περὶ αὐτῆς μνήμην τῷ χρόνῳ παραδοῦσα· γερόντιος δὲ τρίτον ἑαυτὸν τῷ ξίφει παίσας, ὡς οὐ καιρίαν λαβὼν ἠθέλησε, πρασάμενος τὸ παρὰ τὸν μηρὸν ξίφιδιον, καὶ τὴν καρδίαν ἤλασε.

A Edobicum ducem suum trans Rhenum direxit, ut Francorum & Alamanorum auxilia impetraret. Constanti autem filio suo, Viennæ & reliquarum illic urbium custodiam commisit. At Gerontius Arelatum profectus, eam obsidere aggressus est; Sed non multo post cum exercitus Honorii contra tyrannum missus advenisset duce Constantio, qui pater fuit Valentiniani Augusti, Gerontius cum paucis militibus statim fugam arripuit. Major enim pars eorum ad Constantium transfugerat. Porro Hispanienses milites, Gerontium ob eam B fugam contemnendum rati, consilium de eo interficiendo cœperũt; noctuque obsessa ejus domo, impetum in eum fecerunt. Verum Gerontius cum uno Alano familiari suo paucisq; admodum servulis, tela ex superiori domus parte conjiciens, supra trecentos milites interemit. Sed cum sagittæ defecissent, servi quidem aufugerunt, clam semetipsos demittentes ex domo. Gerontius vero, cum & ipse pari modo posset evadere; Nunechiæ conjugis amore detentus, id facere recusavit. Luce ortâ, cum milites ignem in domum injecissent, ipse nullam amplius spem salutis relictam vi- C dens, Alano comiti suo, id volenti, caput abscidit. Posthæc suæ quoque uxori lamentanti, & cum lachrymis semetipsam gladio admoventi, poscentique ut priusquam in aliorum potestatem veniret, viri sui dextrâ moreretur; utque hoc extremum munus ab ipso acciperet oranti, itidem caput amputavit. Ita virilis animi mulier dignum religione sua exitum sortita; erat enim Christiana; sempiternam sui memoriam posteris dereliquit. Gerontius vero, cum se tertiò percussisset, nec tamen lethale vulnus accepisse sentiret, stricto pugione quem ad femur habebat, cor suum transfixit. D

Κεφ. ιδ'.

Περὶ κωνσταντίνου καὶ τῶν στρατιῶν ὀνωρίου· καὶ ἱσοβίχου τοῦ στρατηγοῦ· καὶ ὅτι ἱσοβίχου τοῦ συστρατηγοῦ κωνσταντίνου, καὶ φόνος αὐτοῦ.

Caput XIV.

De Constantino, & de exercitu Honorii: & de Edobico Magistro militum: quomodo ab Vlphila Duce qui cum Constantio missus fuerat, victus ac peremptus fuerit.

Κωνσταντῖνος δὲ ἐπὶ καθημένης τῆς ὀνωρίου στρατιᾶς, ἔτι πρὸς τὴν πολιορκίαν ἀνεῖχεν, ἀγγελθέντος ἐδοβίχου μετὰ πλείστης συμμαχίας ἥξειν· τοῦτο δὲ καὶ τὰς

INterim circumsidente Arelatum Honorii exercitu, Constantinus adhuc obsidionem sustinebat, cum ei nuntiatum esset, Edovicum cum ingentibus auxiliis adventare. Quod quidem etiam

Honorii duces magnopere terrebat: adeo ut in Italiam reverti, atq; illic bellum gerere jam pararent. Cumque id consilium placuisset, nuntiato protinus Edovici adventu, & quòd is in proximo castra haberet, ipsi Rhodanum amnem trajiciunt. Et Constantius quidem qui pedestres copias ductabat, adventum hostium operiebatur. Ulfila vero Constantii collega, haud procul abditus cum equitatu subsidebat. Postquam hostes exercitum Ulfilæ prætergressi, jam cum militibus Constantii pugnam inituri erant, repente signo dato prorumpens Ulfila, hostes à tergo invadit. Statimque disjectis eorum copiis, alii in fugam versi, alii occisi: plurimi armis abjectis veniam poscentes, salutem consequuti sunt. Edovicus autem conscenso equo, in agrum quendam profugit, ad Ecdicium ejus possessorem, qui multis olim beneficiis ab Edovico affectus, amicus illi esse putabatur. Verum Ecdicius caput Edovici amputatum ad Honorii duces detulit, maxima ab illis munera & honorem se adepturum sperans. Constantius vero caput quidem accipi jussit, dicens Rempublicam gratias agere Ulfilæ ob facinus Ecdicii. Sed cum Ecdicius apud ipsum manere vellet, abscedere eum jussit: nec sibi, nec exercitui commodam fore ratus consuetudinem ejus viri, qui tam male hospites suos exciperet. Ita Ecdicius, cum hominis amici atque hospitis adversâ fortunâ usi nefariam cædem perpetrare ausus fuisset, incassum hians, ut vulgo dici solet, abscessit.

A ὁ δὲ ὠνωρίου στρατηγὸς ἐμελέτα ὡς ἐφόδῳ βαδιεῖται μὲν τὸν αὐτῶν ἀναστρέφειν εἰς Ἰταλίαν, καὶ πόλεμον ἤδη συνίστασθαι. ὡς δὲ ἐπὶ τούτοις ἐγένετο συνοδός, πλησίον ἀγγελθέντος Ἐδοβίχου, περᾶσι ῥοδανὸν τὸν ποταμόν. καὶ Κωνσάντιος μὲν ἐχώρει τὸν πεζὸν, ὑπόνους τὸν πολέμιον ποιούμενος. Οὐλφίλας δὲ ὁ Κωνσαντίου συστρατηγὸς, πόρρωθεν ὑποκρυβεὶς μετὰ τῶν ἱππέων ἐλάνθανεν. ἐπεὶ δὲ παρεμείξαντες οἱ πολέμιοι τὸν Οὐλφίλα τῷ στρατιᾷ, ἔμελλον εἰς χεῖρας ἴεσθαι τὸν ἀμφὶ τὸν Κωνσάντιον, σημείῳ δοθέντος, ἐξαπίνης ἀναφανεὶς Οὐλφίλας, καὶ νώτου τῶν πολεμίων ἤλαυνεν· αὐτίκα τε τροπῆς γενομένης, οἱ μὲν φεύγουσι· οἱ δὲ ἀναιροῦνται· οἱ δὲ πλείους τὰ ὅπλα ἀποθέμενοι, συγγνώμην ᾔτησαν, καὶ σῴζονται ἠξιώθησαν. ἐδόβιχος δὲ ἵππου ἐπιβάς, ἔφυγε εἰς ἀγρόν τινα τοῦ πολίτου τὸν κεκτημένου, πλεῖστα παρ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος, καὶ φίλον νομιζόμενον· ὃς τῷ αὐτοῦ κεφαλὴν ἀπολεμῶν, προσφέρει τοῖς ὠνωρίου στρατηγοῖς, ἐπ' ἐλπίδι μεγάλων δώρων καὶ τιμῆς. Κωνσάντιος δὲ, τὴν μὲν κεφαλὴν δέχεσθαι παρῃτήσατο, χάριν ἔχειν ὁπλίτῃ τὸ δημόσιον εἰπὼν τῷ Οὐλφίλα πράξεως· συνεῖναι δὲ σπουδάζουσα αὐτὸν, ἀναχωρεῖν ἐκέλευσεν, οὐκ ἀγαθὴν ἡγησάμενος κακῶς ξενοδόχου τὴν συνουσίαν ἔσεσθαι αὐτῷ ἢ τῇ στρατιᾷ. καὶ ὁ μὲν, φίλου ἀνδρὸς καὶ ξένου ἐν δυσπραγίᾳ διακειμένου ἀνοσιώτατον φόνον τολμήσας καὶ ξενῆς, τοῦτο δὴ τὸ λόγου, χανὼν ἀπῆλθε.

B

C

Caput XV.

Quomodo Constantinus insignia Imperii deposuerit, & Presbyter factus fuerit. Ejusdem cædes, & aliorum qui adversus Honorium rebellaverant.

POst hanc victoriam, cùm exercitus Honorii trajecto iterum amne ad obsidionem urbis revertisset, Constantinus cognitâ Edovici cæde, purpuram & reliqua Imperii insignia sponte deposuit. Cumque ad Ecclesiam venisset, illic Presbyter ordinatus est. Obsessi vero accepta prius jurisjurandi fide, portas aperiunt, & universi veniâ consequuti sunt. Atque ex eo tempore hę omnes Provinciæ sub potestatem Honorii rediére, & Ducibus ac Rectoribus illius deinceps paruére. Constantinus porro unà cum

D

Κεφ. ιε'.

Περὶ τῆς ἀποθέσεως τῶν βασιλικῶν σημείων κωνσαντίνου, καὶ ὡς ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος· καὶ θάνατος αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων τυράννων τῶν ἐπανεστάντων ὠνωρίῳ.

ΜΕτὰ δὲ τὴν νίκην ἀντιπεραιωθεὶς πάλιν τοῖς περὶ τὸν Ὀνώριον στρατιώταις, μαθὼν κωνσαντῖνος ἀναιρεθέντα τὸν Ἐδοβίχου, αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ἀλουργίδα καὶ τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ἀπέθετο· καὶ καταλαβὼν τὴν ἐκκλησίαν, χειροτονεῖται πρεσβύτερος· ὅσοι τε πρότερον λαβόντες οἱ ἔσω τείχους, ἀνοίγουσι τὰς πύλας, καὶ φιλίας ἀξιοῦνται πάντες· καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου πάλιν τὸ τῆς ὑπηκόου, εἰς τὴν ὠνωρίου ἡμονίαν ἐπανῆλθε καὶ εἰς αὐτὸν ἀρχουσιν ἐπείθετο· κωνσαντῖνος δὲ

ἅμα ἰουλιανῷ τῷ παιδὶ παραπεμφθεὶς εἰς ἰταλίαν, πρὶν φθάσαι, καὶ τὴν ὁδὸν πλύνεσθαι ἐπολλῷ ὕστερον ἀδοκήτως ἀναιρεθῆναι ἰοβιανός τε καὶ μάξιμος οἱ προφθημένοι τύραννοι, Ὁνώριός, καὶ ἄλλοι πλεῖσοι ἐπὶ τούτοις, ἐπιβουλεύσαντες τῇ ὀνωρίου βασιλείᾳ.

A Juliano filio in Italiam missus, antequam eò perveniisset, in itinere est occisus. Nec multo post Jovinus & Maximus Tyranni, quorum superius mentionem fecimus, ex improviso interfecti sunt: Sarus item & alii præterea complures, qui Honorii Imperio fuerant insidiati.

Κεφ. ιε'.

Περὶ τῆς τῶ πρατοῦντος εὐνομίας Θεοφιλείας, καὶ τῆς τελευτῆς αὐτῆς, καὶ ὧν διαδόχων αὐτὰ, Ὁναλεντινιανοῦ, καὶ ὀνωρίας τῆς θυγατρός· καὶ περὶ τῆς τότε κοσμικῆς εἰρήνης.

Caput XVI.

De Divini numinis erga Honorium benevolentia; & de ejusdem obitu. Item de successoribus illius, Valentiniano scilicet & Honoria filia. Et de pace quæ tunc fuit ubique terrarum.

ΤΑδτα ἢ καλαλέγδν, οὐκ ἐπὶ Ε παρόντος B καιρῷ· ὅμως οἷ ἐν ἀναγκαίως ἐμνήσθην, ὡς ἂν ἔχοιμεν εἰδέναι, ἀρκεῖν βασιλεῖ πρὸς φυλακὴν Ε κράτος, ἐπιμελῶς τὸ θεῖον προσεσβόδν, ὁποῖος Ε ἐστὶ ὁ βασιλδὺς ἐγένετο· τούτῳ ἢ σωφρῶν Ε γάλλα πλακιδία, ὁμοπάτεια αὐτὲ ἀδελφὴ, παραπλησίως πολὺν πεπεισμένη λόγον Τ θρησκείας Ε τῶν ἐκκλησίων· ἄγεται ἢ ταύτην κωνσάντιος ὁ τῷ κωνσαντίνε τυραννίδα καθελὼν, ἀνὴρ μαχιμώτατος Ε στρατηγικὸς· ὃν ὁ βασιλδὺς γεραίρων, τῇ ἀδελφῇ σεφάνῳ Ε ἀλυσγῖδι Ε τῇ κοινωνίᾳ τὲ κράτος ἐτίμησεν· ὀλίγον ἢ χρόνον ἐπιβιώσας, ἐτελδύτησεν, ἀπολιπὼν τὸν ὀνωρίε διάδοχον καὶ ὀνωρίαν, παῖδας καταλιπὼν ἐν τότῳ ἢ, τὰ μὲν πρὸς ἕω τῆς ἐρχομένης, πολεμίων ἀπηλλαγμένε, Ε σὺν κόσμῳ πολλῷ τὰ τῆδε ἰθύνετο πρὸς τὴν πάντων δόξαν· ἦν γὰρ ἔτι νέος ὁ κράτων· εὐδόκει ἢ ὁ θεὸς φανῶς ἤδη τῇ παρούσῃ βασιλείᾳ, Ε μόνον οὐχ ἁπάντων τὰ ἐκείνε τὲς πολέμες ὧδε διαλεθεὶς, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπὶ εὐτεβείᾳ πάλαι δεδοκιμηκότων τὰ ἱερὰ σώματα ἀναφαίνων· οἷον δὴ καὶ Τ ἐν ζαχαρίᾳ τῷ παλαιτέρῳ προφήτῃ, καὶ Τ στεφάνῳ τῷ διακόνῳ χρόνοις ὑστέροις τῶν ἀποστόλων· ἑκάτερα ἢ τῆς εὑρέσεως παράδοξα καὶ θείας ὄντος, ἀναγκαῖον εἶπεῖν τὸν τρόπον.

SEd hæc sigillatim recensere, non est hujus loci. Obiter tamen commemoranda esse duxi, ut ex iis perspicere possemus, Imperatori ad custodiam Imperii sufficere, si studiosus sit Divini numinis cultor: cujusmodi certe fuit Imperator iste. Degebat cum illo Galla Placidia soror, eodem patre nata: ipsa quoque religionis & Ecclesiarum maximam curam gerens. Eam uxorem duxit Constantius, is qui Constantini Tyrannidem extinxerat, vir strenuus & rei bellicæ peritissimus. Quem Imperator remunerans, sororis conjugio, & purpurâ ac diademate, Imperiique consortio honoravit. Verum hic cum exiguo tempore supervixisset, defunctus est: relictis liberis, Valentiniano qui postea in Imperio successit, & Honoria. Per idem tempus Orientis Imperium hostibus penitus vacuum erat, & præter omnium exspectationem summo cum decore respublica illic gerebatur. Quippe Imperator adhuc infirmâ ætate erat; Sed Deus præsenti tum Imperio delectari videbatur, quippe qui non solum bellicos motus præter omnium sententiam hujusmodi exitu terminaverit: verum etiam multorum qui sanctitatis causâ olim celebres exstitissent, sacra corpora patefecerit. Cujusmodi illud est, quod tunc temporis evenit in Zacharia, vetustissimo propheta, & in Stephano diacono, ab Apostolis ordinato. Utriusque autem inventio cum admiranda sit ac plane divina, quomodo acciderit, necessario exponendum est.

Κεφ. ιϛ'.

Περὶ τῆς εὑρέσεως ζαχαρίε τῷ προφήτε, καὶ στεφάνε τῷ πρωτομάρτυρος.

Caput XVII.

De inventione Zachariæ Prophetæ & Stephani Proto-Martyris.

ΑΡξομαι δὲ τῷ προφήτε· χαφὰρ ζαχαρία, κώμη ἐστὶν ἐν ὁρίοις ἐλευ-

ORdiar autem à Propheta. Chaphar Zachariæ, vicus est in finibus

Eleutheropolis, urbis Palæstinæ. Hujus Procurator erat Calemerus quidam, addictus glebæ: domino quidem suo fidus: sed gravis ac morosus, & erga finitimos rusticos injustus. Hujusmodi cum esset, tamen Propheta vigilanti apparens, seipsum manifestavit. Ostenso q; quodam horto: Hic, inquit, fodito, mensurâ duorum cubitorum ductâ à maceria in hortum, secus viam quæ ducit ad urbem Bitthereban. Reperies autem arcam duplicem: interiorem quidem ligneam; plumbeam vero exteriorem: & circa arcam vas vitreum aqua plenum: duos item angues mediocri magnitudine, mites atque innoxios; ita ut mansueti esse videantur. Igitur Calemerus ex Prophetæ mandato ad locum monstratum profectus, manum operi admovere cœpit. Cumque juxta signa quæ supra retulimus, sacra capsa aperta fuisset, apparuit divinus Propheta, albâ veste indutus, quippe qui sacerdos etiam, ut opinor, fuisset. Porro sub pedibus illius, extra arcam tamen, infans jacebat regiâ sepulturâ honoratus. Habebat enim auream coronam in capite: aurea item calceamenta & vestem pretiosam. Cumque sapientes & sacerdotalis ordinis viri de hoc puero ambigerent, quisnam & unde esset, & quam ob causam ejusmodi veste amictus esset, ajunt, Zachariam qui tum monasterio in Geratis præerat, vetustum quendam Hebræorum librum, non tamen Canonicum, forte nactum esse. Scriptum erat in eo libro, Joas regem Judæorum, cum Zachariam Prophetam interfecisset, non multo post domi acerbissimâ calamitate perculsum fuisse. Septimo enim die post necem Prophetæ, filius ipsi jucundissimus repentinâ morte interiit. Cumque eam calamitatem Dei indignatione sibi invectam esse conjiceret, puerum sub pedibus Prophetæ humari præcepit: hoc modo satisfaciens pro his quæ adversus Prophetam commiserat. Atque hæc quidem ita accepi. Cæterum Propheta, licet multis ante ætatibus sub terra conditus fuisset, integer nihilominus apparuit, ad cutem tonsus, naso recto, barbâ modicè promissâ, capite breviore: oculos habens paululùm cavos, & superciliis obtectos.

Finis ope atque auxilio Sanctissimæ Trinitatis.

Ἐλευθεροπόλεως τῆς παλαιστίνης· ἐπετρόπευε δέ τις αὐτὴν καλήμερος ὁμόδουλος τῷ ἀγρῷ· δίκαιος μὲν τῷ κεκλημένῳ· χαλεπὸς δὲ καὶ δύσκολος, καὶ ἀδίκως τοὺς ὁμόρους ἀγροίκους· τοιοῦτος δὲ ὢν, ὅμως ὑπαρεπισὰς ὁ προφήτης, ἑαυτὸν καλημίνυσε· κήπου τινὰ ἐπιδείξας, ἄρυξον δύο πήχεις, ἔφη, ἀναμετρήσας ἀπὸ τῆς αἱμασιᾶς ἐπὶ τὸν κῆπον, παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ βιθθερέβιν τὴν πόλιν ἄγουσαν· διορύξεις δὲ λάρνακα διπλῆν, ξυλίνην τὴν ἔνδον, ἐν μολυβδίνῃ τῇ ἔξωθεν· ἀμφὶ δὲ τὴν λάρνακα, ὑέλινον σκεῦος πλῆρες ὑδάτων, καὶ δύο ὄφεις μεγέθει μετρίους, καὶ πρᾴους καὶ ἀβλαβεῖς, ὡς δοκεῖν χειροήθεις εἶναι· καὶ ἡνίκα ἂν σύλλαξιν ἔσῃ προφήτα παραγρόμενος καλήμερος ἐπὶ τὸν δηλωθέντα τόπον, ὡς δὴ ἔργα εἴχετο· ὑπὸ δὲ τοῖς περιρημένοις συμβόλοις ἀνακαλυφθέντος τὸ ἱερᾶς θήκης, ἀνεφάνη ὁ θεῖος προφήτης, λευκὴν στολὴν ἠμφιεσμένος, οἷά γε οἶμαι ἱερεὺς ὤν· ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας αὐτῷ ἔξωθεν τὸ λάρνακος, παιδίον ἐκ βασιλικῆς ἠξιωμένων ταφῆς· εἶχε μὲν γὰρ, ἐπὶ μὲν τῆς κεφαλῆς, χρυσοῦν στέφανον· χρυσᾶ δὲ καὶ ὑποδήματα, καὶ τιμὴν ἐσθῆτα τιμίαν· ἀποβλέψαντες δὲ τῶν σοφῶν καὶ ἱερέων τοῦτο τὸ παιδίον, πόθεν εἴη καὶ πόθεν, καὶ ἕνεκα τοιάδε ἠμφίεσο, λέγεται Ζαχαρίαν τὸν ἡγούμενον τῶν γεράρων μοναχικῆς συνοικίας, ἑβραίᾳ καὶ παλαιᾷ βιβλίῳ γραφῇ, ἐν τῶν ἐκκλησιαζομένων ἐβλίου δέ τινα ἡνίκα Ζαχαρίαν τὸν προφήτην ἀνεῖλεν Ἰωὰς ὁ τῆς Ἰουδαίας βασιλεύς, οὐκ εἰς μακρὰν τοῦτον οἶκον καλεπῇ ἐχρήσατο συμφορᾷ· ἑβδόμῃ γὰρ ἡμέρᾳ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ προφήτου, ἔξαπίνης αὐτῷ μάλα κεχαρισμένος ὁ παῖς ἀπολλύει· συμβαλὼν δὲ καὶ θεομηνίαν τῷ τοιούτῳ παθήματι προσπεσεῖν, ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ τὸ μειράκιον ἔθαψεν, ἀπολογούμενος ταύτῃ ὑπὲρ ὧν εἰς αὐτὸν ἥμαρτε· καὶ τὰ μὲν, ὡς ἔοικεν, ὁ δὲ προφήτης καίπερ πρὸ πλείστων χρεῶν ὑπὸ γῆν κείμενος, σῶος ἀνεφάνη, ἐν χρῷ κεχαμφόρῳ, δι' ὑρύγος, χλιδάδα μείζω καὶ ἔμπνουν ἔχων, τὴν δὲ κεφαλὴν βραχυτέραν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὀλίγον ἐν βάθει ταῖς ὀφρύσι καλυπτομένους.

Τέλος σὺν τῇ ἁγίᾳ τριάδι.

INDEX RERUM MEMORABILIUM IN HISTORIA ECCLESIASTICA *Socratis & Sozomeni.*

A.

ABacuc & Michææ corpora quando inventa pag.752
Abdas Perſidis Epiſcopus 345
Abdecalaam & Ananias Presbyteri in Perſide martyrium ſubeunt 459
Abgarus Epiſcopus 152
Ablabius Rhetor & Epiſcopus 348
Abramius Urimorum Epiſcopus 204
Acacius Amidenus Epiſcopus, 395. ſacra vala conflat, & ex eorum pretio captivos redimit 306
Acacius Epiſcopus Berœæ in Syria, 326. ejus elogium 751.785
Acacius Epiſcopus Cæſareæ, 83.147.499. ejus fidei formula, 149. depoſitus eſt in Synodo Seleuciæ, 152.577. ejus elogium 578
Acepſimas Epiſcopus Perſidis, 461. martyrio perfungitur *ibid.*
Aceſius Novatianorum Epiſcopus 38.436
Achillas Epiſcopus Alexandriæ 9
Adamantius medicus Judæus 350
Ædeſius Tyrius 51.478
Æſculapii fanum Ægis 449
Aëtius hæreticus cognomento Atheus, 129.524. Diaconus à Leontio efficitur *ibid.* & 132.553
Africanus vir doctiſſimus, 130. rerum Eccleſiaſticarum ſcriptor 401
Agelius Epiſcopus Novatianorum 142.218.267.649
Ajax Monachus ac Presbyter 751
Alabichus Magiſter militum Honorii 814
Alamundarus Saracenorum regulus 357
Alaphio Monachus Palæſtinæ 520.617
Alaricus Gotthorum Rex Romam capit, 346.807. Attalum Imperatorem facit *ibid* & 809
Alexander Epiſcopus Alexandriæ, 9. Collecta Alexandriæ Synodo, Arium ſectatoresque ejus damnat, *ibid.* Synodicam ſuam mittit ad omnes Epiſcopos, *ibid.* & *ſeq.* ejus elogium 29.426.427
Alexander Epiſcopus Antiochiæ 346
Alexander Conſtantinopolitanus Epiſcopus 73.432
Alexander Paphlago Novatianus 143
Alexandrinæ Eccleſiæ conſuetudo 287
Amachius Præſes Provinciæ Phrygiæ 486.610
Ambroſius Mediolani Epiſcopus ordinatur, 248. ejus virtutes 746.747
Ammon pater Monachorum Ægypti, 231. & *ſeq.* & 423.
Ammonius Epiſcopus Laodiceæ in Piſidia 326
Ammonius Dioſcorus, Euſebius & Euthymius Monachi, vulgo Longi appellati, 310.685.772. Conſtantinopolim veniunt 314.774
Ammonius Monachus 238
Ammonius Poëta, 309. carmen ſuum coram Imperatore recitavit *ibid.*
Amphilochius Epiſcopus Iconii 265
Amphion Epiſcopus Epiphaniæ, 414. in locum Euſebii Nicomedienſis ſubſtituitur 436
Anathematizare quid ſit 377
Anathematiſmus poſt fidei formulam à Nicænis Patribus editus 126
Anaſtaſianæ & Caroſianæ balneæ Conſtantinopoli unde dictæ 218.649
Anaſtaſius Epiſcopus urbis Romæ. 346.792
Anatolius Epiſcopus Berœæ 204
Annianus Epiſcopus Antiochiæ ordinatur à Concilio Seleuciæ 152.577
Anomœi hæretici 204.673
Anomœi & Exucontii 159.557
Anthedon urbs maritima juxta Gazam 606
Anthemius Præfectus Prætorio 338
Anthropomorphitarum hæreſis 309.312.771.774
Antinous inter Deos relatus 202
Antiochena ſeditio 740.741
Antiochus Ptolemaïdis Epiſcopus ex concionibus magnam vim pecuniæ collegit 316.770
Antipater Rhoſi Epiſcopus 204
Antonius Epiſcopus Germæ, 372. à Macedonianis interficitur *ibid.*
Antonius Monachus, 54.420. ejus apophthegma, 235.241. litteras ſcribit ad Conſtantinum pro Athanaſio 491
Anuph Monachus 518
Aones auctor ſolitariæ vitæ apud Syros, 691. ejus diſcipuli *ibid.*
Appelles Monachus in Ægypto 578
Apocalypſis Petri, liber apocryphus, 735. Apocalypſis Pauli, liber apocryphus *ibid.*
Apollinares Laodicæni duo, pater & filius, 160. eorum hæreſis, 161. eorum libri 187.623.671.672
Apollinaris Hierapolitanus Epiſcopus 174
Apollinaris Laodicæni teſtimonium de electione Athanaſii 465 & *ſeq.*
Apollinariſtæ hæretici 676
Apollonius Monachus 518
Apollos Monachus in Thebaïde 679
Apoſtoli & Evangeliſtæ, de feſto Paſchæ die nihil ſanxerunt 285. & *ſeq.*
Aquilis fluvius 408
Arabianus Epiſcopus Antri 204
Arbogaſtes Magiſter militum 739
Arcadius Auguſtus renuntiatur 267
Archelai disputatio adverſus Manichæum 56
Archelaus Conſularis Phœnices 66
Areobindus dux Romanorum, 357. Perſas vincit *ibid.*
Areopolitæ in Arabia 725
Ardaburius Romanorum Dux, 355. in Italiam mittitur 363
Ariani Catholicos vocare ſolebant Sabellianos 58
Ariani dicti ſunt Porphyriani, 32. nondum in peculiarem ſectam diviſi temporibus Conſtantini 493
Ariſtonicus Seleucobeli Epiſcopus 204
Ariſtotelis liber, qui Peplum inſcribitur 201

Index rerum memorabilium.

Arius & Eusoius libellum fidei offerunt Constantino, 61.485. susceptí in Synodo Hierosolymitana 486
Arius novum dogma prædicat 9.426. Ejus Asseclæ, 10.427. eorum assertiones, 10. *& seq.* scribit librum, cui titulus Thalia, 30.435. Ejus libri jubentur exuri, 32. Arii fraus in subscribendo, 74. mors *ibid. & 489.*
Arsaces Armeniorum Rex 614
Arsacius Episcopus Constantinopolitanus ordinatur 328.789
Arsacius Monachus & Confessor, 559. ejus miracula 560
Arsenius Episcopus sectæ Melitianorum, 65.66. subscribit depositioni Athanasii, 68. Confessor 481
Arsenius Monachus 233
Ascholius Episcopus Thessalonicæ 264.711
Asclepas Episcopus Gazæ. 91.111.507
Aspar Ardaburii filius 363
Asphalius Presbyter Antiochenus 555
Asterius Sophista, 71. adversus illum scripsit Marcellus Episcopus Ancyræ 72.495
Ataulfus Comes Domesticorum 809
Athanasii liber Synodicus, 43. Liber de vita B. Antonii, 54.232. Epistola ad familiares, 134. Apologeticus de fuga sua 176
Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ Diaconus, 20.431. fit Episcopus Alexandriæ, 45.465. Calumniis appetitur ab Eusebianis, 63.473. relegatur in Gallias, 71. Romam proficiscitur, 89. restitutus in Synodo Sredicensi, 102. redit Alexandriam, 107. *& seq.* moritur 229.488
Athanasius Ancyræ Episcopus ordinatur 204.584. 641.652.
Athanarichus Gothorum Rex, 251. Theodosio se dedit 267
Atticus Episcopus Constantinopolitanus ordinatur, 329. ejus elogium, 339.797. Joannis Chrysostomi nomen in diptychis reponit 365
Attis idem, qui Adonis & Bacchus 201
Aurelianus vir Consularis 305.761
Auxano Presbyter Novatianorum 41.142
Auxentius Arianus Episcopus Mediolani 132.134. 136.247.514.522.666.667.
Azadas Eunuchus martyr in Perside 459

B.

BAbylæ Martyris reliquiæ transferuntur 191.626. 627.
Bacurius Iberus, Dux Palæstinæ, 54. Magister militum 294
Barba Episcopus Arianorum Constantinopoli 342
Barbasymes, Paulus, Gaddiabes, Sabinus, Marcas, Mocius, & alii Episcopi in Perside martyrio coronati 402
Bardesanes Edessenus vir doctissimus, 526. ejus filius Harmonius hymnos Syriaco sermone composuit. *ibid.*
Barlamenus Episcopus Pergami 204
Barses & Eulogius Episcopi vacantes 691
Bartholomæus Indis verbum Dei prædicavit 50. 476.
Basilius Episcopus Ancyræ, 121. disputat adversus Photinum, 126. deponitur 155.203.580
Basilius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, 219. veritatis columna, 237.241. *& seq. &* 657. Prochirographium construit
Basiliscus Martyr 695
Basilius Presbyter Ancyræ martyrio coronatus 798
Benjamin Abbas 811
Beryllus Philadelphiæ in Arabia Episcopus 177
Benivolus Magister memoriæ 720
Bigami à quibusdam non admissi ad mysteria 288
Bitus Carrarum Episcopus 69
Bizua oppidum Thraciæ 226.655
Bonifacius Episcopus urbis Romæ 547
Briso Episcopus Philippopoleos in Thracia 426
Briso Eunuchus Eudoxiæ Augustæ 324.768.785
Buddas, qui & Terebinthus, 55. quatuor scripsit libros 1004
Burgundiones ad fidem Christi converti 370
Busiris Confessor, à secta Encratitarum ad Catholicam Ecclesiam transiit. 610.611

C.

CÆsarea Cappadociæ prius Mazaca dicta 598
Cæsarius Præfectus Prætorio, 801.802. Ecclesiam S. Thyrsi ædificat 1004
Cajus Episcopus 132.134.136.964
Callicrates Episcopus Claudiopolis 207
Callinicus Melitianus, 63. Episcopus Peluſii 479
Callistus res Juliani Cæsaris gestas scripsit heroico carmine 798
Canon Antiocheni Concilii 561
Carya ædes Constantinop. 382
Cataphrygæ seu Montanistæ hæretici 161
Celestinus Episcopus urbis Romæ, 547. ejus epistola ad Cyrillum, Joannem & Rufum 587
Ceras sinus maris Ponti 141
Chalcedonis muri diruti jussu Valentis 218
Chrestus Nicææ Episcopus ordinatur 438
Christi statua Paneade 628
Chrysanthus Novatianorum Episcopus Constantinopoli 343.348
Chrysopolis urbs Bithyniæ, navale Chalcedonense 8. 366
Clavi quibus Christus confixus est 442
Clearchus Præfectus urbi Constantinopolitanæ 217
Clemens Alexandrinus 130.174
Cleomedes in deorum numerum relatus 202
Clerici Rinocoruræ communem habent domum & mensam & cuncta communia 688
Clericis immunitas data à Constantino 48
Colloquium cum hæreticis indictum ab Imp. Theodosio 267.718
Concilium Alexandrinum sub Athanasio 174.611
Concilium Alexandrinum sub Theophilo, contra fratres Origenis 318
Concilium Ancyranum 554.911
Concilium Antiochenum, 74.85.501. formulæ fidei in eo edita 86.87
Concilium Antiochenum Arianorum, in quo Georgius Alexadriæ Episcopus factus est 548
Concilium Antiochiæ, ab Acacio celebratum 459.581
Concilium Antiochiæ collectum ab Eudoxio Arriano 554.555
Concilium Antiochiæ sub Joviano, 203. *& seq.* 642
Concilium Arianorum in Bithynia 428
Concilium Ariminense, 132. *& seq.* ejus causa, 559. 563. *& seq.*

Index rerum memorabilium.

Concilium Constantinopolitanum, 72. 494. in eo Marcellus Ancyræ Episcopus damnatur *ibid.*
Concilium Constantinopolitanum sub Constantio 153. 559.
Concilium Constantinopolitanum sub Theodosio, 264. *& seq.* ejus decreta seu Canones 765. 711. 714
Concilium Constantinopolitanum adversus Joannem Chrysostomum 326. 785
Concilium Ephesinum adversus Nestorium 376
Concilium Gangrense 556. 521. 581
Concilium Hierosolymitanum 68. 483
Concilium Hierosolymitanum secundum 114. 534
Concilium Macedonianorum Antiochiæ 261. 705
Concilium Macedonianorum Lampsaci 212 213. 646
Concilium Mediolanense 131. 546
Concilium Melitinense 581. 582. 583
Concilii Nicæni causæ duæ, 18. 431. Canones, 43. subscriptiones Episcoporum, dies & annus, *ibid.* congregatum in palatio. 433
Concilium apud Nicen Thraciæ 141. 569
Concilium Novatianorum in Palæstina 246. 670
Concilium Novatianorum apud Sangarum 281
Concilium ad Quercum adversus Joannem Chrysostomum. 322
Concilium Romanum sub Damaso, contra hæresin Apollinaris 671
Concilium Seleuciæ in Isauria, 146. *& seq.* duas in partes divisum perinde ac Ariminense 147 573
Concilium Serdicense 101. 511. *& seq.*
Concilium Episcoporum Siciliæ 224. 652
Concilium Sirmiense, 121. formula fidei in eo Concilio edita 122. *& seq.* 542
Concilium Tyanense 652
Concilium Tyri, 65. deponit Athanasium, 68. 479 480. 481. ejus Synodica 482
Constantia uxor Licinii, soror Constantini M. 60. 484.
Constantianæ Balneæ Constantinopoli 216. 327. 786
Constantini Junioris Epistola ad Alexandrinos, 82. ejusdem mors 83
Constantinopolis à Constantino condita & ornata, 444 *& seq.* Regina urbium Imperii Orientalis, 445. incolarum ejus urbis pietas & misericordia in egenos *ibid.*
Constantinus in locum patris sui Imperator fit, 6. adversus Maxentium proficiscens, columnam instar crucis videt in cœlo, *ibid.* Christum in somnis videt 7
Constantinus baptizatur Nicomediæ 75. 495
Constantinus duas Ecclesias extruxit Constantinopoli: alteram Irenes, alteram Apostolorum 45. 94
Constantinus tyrannidem arripit in Galliis, 805. 813. ejus filius Constans Cæsar *ibid.*
Constantius Aug. pater Constantini Maximi, quando mortuus sit, 6. à Christianorum persecutione abstinuit 407
Constantius magister Militum Honorii, pater Valentiniani Aug. 815. Imperator factus ab Honorio 817.
Consubstantialis vocabulum, quomodo accipiendum 204
Consulatus Crispi III. & Constantini III. 397. 403. Paulini & Juliani, 43. Feliciani & Titiani 76
Consulatus Acindyni & Procli, 83. Marcellini & Probini, 85. Constantii III. & Constantis II. 90. Eusebii & Rufini. 101 514. Sergii & Nigriniani 117. 121. Constantii Aug. VI & Galli II. 127. Constantii VII. & Galli III. 128. 545. Arbetionis & Lolliani, 128. Dociani & Cerealis, 146. 559. 560. Eusebii & Hypatii, 146. Constantii X. & Juliani III. 157. 584. Tauri & Florentii 159 161
Consulatus Juliani Aug. IV. & Salustii 195
Consulatus Joviani Aug & Varroniani 205
Consulatus Valentiniani Aug. & Valentis Aug. I. 213. Gratiani & Dagalaifi, 213. Lupicini & Jovini, 218. Valentiniani II. & Valentis II. 219. Valentiniani III. & Valentis III. 226. Gratiani II. & Probi, 229. Valentis Aug. V. & Valentiniani Junioris I. 253. Valentis VI. & Valentiniani Junioris II. 254
Consulatus Ausonii & Olybrii, 260. Gratiani Aug. V. & Theodosii I. 263. 709. Merobaudis & Saturnini, 270. 718. Richomeris & Clearchi, 271. Arcadii Aug. & Bautonis, 270. Theodosii Aug. II. & Cynegii, 272. Tatiani & Symmachi, 278. Theodosii III. & Abundantii, 294 Arcadii III. & Honorii, 295. Olybrii & Probini 295
Consulatus Cæsarii & Attici, 300. Honorii IV. & Eutychiani, 301. Stiliconis & Aureliani, 309. Fravitæ & Vincentii 763. Honorii VI. & Aristæneti, 327. Stilichonis II. & Anthemii, 329. Arcadii Aug. VI. & Probi, 329. Honorii VII. & Theodosii iterum, 329. 342. Bassi & Philippi, 332 799. Honorii IX. & Theodosii Junioris V. 345. Honorii X. & Theodosii VI. 353. Monaxii & Plinthæ, 353. Honorii XIII. & Theodosii X. 359. Asclepiodoti & Mariniani. 362
Consulatus Theodosii Junioris XI. & Valentiniani Cæsaris I. 367. Theodosii Junioris XII. & Valentiniani Aug. II. 368. Hierii & Ardaburii. 370. Felicis & Tauri, *ibid.* Theodosii Junioris XIII. & Valentiniani III. 372. Bassi & Antiochi, 377. Theodosii XIV. & Maximi, 385. Areobindi & Asparis, *ibid.* Isidori & Senatoris, 388. Theodosii XVI. & Fausti, 309. 389. Theodosii XVII. & Festi.
Copres, Helles & Elias Monachi in Ægypto 678
Cornelii Papæ Epistola contra Novatum 245
Cotuaium Phrygiæ urbs 670
Cretenses Homerum mille nummis donarunt 394
Crispus quando occisus 406
Cruces argenteæ in Ecclesia 313
Crucis signum quantopere coluerit Constantinus, 412. Crucis Dominicæ lignum Hierosolymis servatum, 442. Crux in altari dedicata 446
Cubitus Nili ad templum Serapidis deportatus, 48. eum Constantinus in Ecclesiam deferri jussit 411. 597.
Cyriacus Adanorum Episcopus 716
Cyrillus Alexandriæ Episcopus ordinatur, 344. ejus potentia plus quam sacerdotalis, *ibid.* 344. Judæos Alexandria expellit 349
Cyrillus Episcopus Hierosolymorum ordinatur, 141. depositus ad majorem Synodum provocavit 152. 583.
Cyrinus Episcopus Chalcedonis, 322. 779. pestilenti vulnere consumptus 328. 780
Cyrus Episcopus Beroææ 59

Index rerum memorabilium.

D.

Dacidizus Navale 227.656
Dadastana locus in confinio Galatiæ & Bithyniæ 205.644
Dalmatius Cæsar 115.593
Dalmatius Censor, filius fratris Constantini 65
Damasus urbis Romæ Episcopus ordinatur 247. 666.
Damasus Episcopus urbis Romæ Concilium Episcoporum congregat adversus Auxentium, 667. ejusdem Epistola synodica *ibid.*
Daphne suburbanum Antiochiæ describitur, 625 Daphnæi Apollinis fanum, 626. Castalius fons apud Daphnen *ibid.*
Decennalia Imperatorum Rom. 438
Demetrius Pessinuntis Episcopus 781.796
Democritus Philosophus 477
Demophilus Episcopus 132.134.136.564
Demophilus Episcopus fit Constantinopoleos, 226. 261. 655. expellitur à Theodosio 263
Diaconi Romæ non plures sunt quam septem 734
Dianius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ 503
Didymæi Apollinis oraculum 409.619
Didymus cæcus, 237. 240. ejus libri tres de Trinitate 241.523
Didymus Monachus 233
Diocæsarea urbs Palæstinæ 128. 545
Diocletianus & Maximianus Herculius Imperium deposuerunt. 6. Diocletianus Salonæ moritur 7
Diodorus Episcopus Tarsi 266.713.715
Diodorus ex Monacho Episcopus Tarsi 302 757
Dionysii liber, cui titulus Corona 201
Dionysius Albæ in Italia Episcopus 131.547
Dioscorus Monachus & Presbyter 679
Dominica Augusta uxor Valentis 243.260.704
Dominicus dies à Constantino honoratus 412
Donativum Militare 622
Donatus Episcopus Eurcæ 747
Dorotheus Arianorum Episcopus Antiochiæ 260. Constantinopolim transfertur 271
Dorotheus Monachus 680
Dositheus Episcopus Seleuciæ deinde Tarsi 381
Dracilianus Vicarius Præfectorum Prætorio per Orientem 37
Dracontius Episcopus Pergami 155. 580
Duos Episcopos unius Ecclesiæ esse lex Ecclesiastica no patitur. 558.598

E.

Ecclesia Acacii Martyris Constantinopoli 332
Ecclesia Alexandriæ Cæsarea, 352. alia Ecclesia Alexandri dicta, 350. Ecclesia Theonæ dicta Alexandriæ 548
Ecclesia Anastasia Constantinopoli 263.708.709
Ecclesia Catholica solos Canones Nicænos admittit 795.
Ecclesia Gotthorum Constantinopoli 308
Ecclesia hæreticos atrociter persequi non solet 340
Ecclesia Hierosolymis magnum martyrium dicta, 483. dies festus ejus dedicationis quotannis celebratus *ibid.* & 495
Ecclesiæ perturbatio, tumultus reipublicæ comitari solet 259
Ecclesiæ res ex Imperatorum nutu atque arbitrio olim pendebant 259
Ecclesiæ Romanæ prærogativa, 91. Metropolis pietatis 508
Ecebolius Sophista, 165. ejus levitas in commutanda religione, 184. malus Sophista dicitur à Libanio
Edessa urbs Mesopotamiæ, 228. Tota ab initio Christiana 197 633 660
Edovicus Magister militum Constantini, 815. ab Ecdicio hospite occisus 816
Elæa villa suburbana Constantinopoleos 368
Eleusius Episcopus Cyzici, 141. 150. deponitur in Synodo Constantinopolitana, 155. Macedonii dogmati addictus 204.555.557 570.581
Elpidius Satalorum Episcopus 155.582
Emisenorum Ecclesia magnificentissima 529
Empedocles Philosophus 477
Ephrem Syrus, vir eloquentissimus, 525. ejus discipuli, *ibid.* Hymnos Syriaca lingua composuit 526
Epimenides Cretensis initiator 269
Epiphanii liber Ancoratus 293.778
Epiphanius Episcopus Cypri, collecto Episcoporum Concilio, libros Origenis damnat, 415. 775. venit Constantinopolim, 318. Collectas & ordinationes facit Constantinopoli, sine Joannis consensu, *ibid.* Monachus, 689. ejus elogium, *ibid.* & 749.
Episcopales literæ ad commendationem peregrinantium 607
Episcopalis Jurisdictio 383 413. & seq.
Episcopi Romani authoritas 84.94.507.510
Episcoporum urbis Romæ potentia 347
Epistola synodica Concilii Nicæni 27
Evagrius Antiochiæ Episcopus ordinatur 273.733
Evagrius Episcopus Constantinopoleos, 226. interilium mittitur *ibid.* & 655
Evagrius Episcopus Mytilenes 193
Evagrius Episcopus Sicelorum 204
Evagrius Monachus, 176. 234. 686. ejus libri duo: alter monachicus, alter Gnosticus, 235. ejusdem liber practicus, 236. fragmentum ex libro, qui Gnosticus dicitur *ibid.* & seq.
Evagrius Præfectus Augustalis 724
Eudæmon Melitianus 65
Eudæmon Presbyter 279
Eudocia Theodosii Junioris uxor, 360. scripsit poemata, *ibid.* pergit Hierosolyma voti solvendi causâ 390
Eudoxia Theodosii Jun. filia, 388. nubit Valentiniano Placido *ibid.*
Eudoxiæ Augustæ statua argentea 326
Eudoxius Episcopus Germanicæ, 97.503. Episcopatum Antiochiæ invadit, 132. 553. deponitur, 150. Episcopus Constantinopoleos ordinatur, 156. 210. moritur 226
Evethius Episcopus 221
Eugenius in Occidente tyrannidem arripit, 293.739 interficitur 298
Eugenius Episcopus Nicææ 568
Eulalius Amasiæ in Ponto Episcopus 708
Eulogius Presbyter ac Monachus 679
Eunomiani non in Trinitatem baptizant, sed in mortem Christi, 293.673. rebaptizanteos, qui adsevere nolunt 674
Eunomius Aëtii Notarius, 130. fit Episcopus Cyzici 214

214. 584. scripsit commentarios in Epistolam Pauli ad Rom. 215. sejungit se ab Eudoxio 225. 673. ejus patria. 728
Euphemiæ Martyris Ecclesia Chalcedone 305. & seq. 761
Euphronius Episcopus Antiochiæ 60.85.470
Euplus, Pachomius, Isaac, Achillas, & Hermæon Episcopi partis Melitii. 480
Euplychius Cæsariensis Martyr. 611
Eusebia Augusta uxor Constantii 595
Eusebius Cæsareæ Cappadocum Episcopus 652. 656.
Eusebii Cæsariensis Episcopi Epistola ad Cæsarienses de Synodo Nicæna, 23. Eusebius formulam fidei à se conscriptam proposuit Synodo Nicænæ, 24. consubstantialis vocabulum quomodo exponat, 25.26. scripsit tres libros contra Marcellum, 103. non fuit Arianus. 103. & seq.
Eusebius Emisenus. 85.503.522
Eusebius Episcopus Samosatensis 204
Eusebius, Nestabus & Zeno fratres Martyrio coronati 605
Eusebius Nicomediensis Episcopus Ario favet, 9. 427. literas pro Ario ejusque asseclis scribit ad plurimos Episcopos, 10. infensus Alexandro 13
Eusebius Nicomediensis ad Episcopatum Constantinopolis transfertur, 84. 501. moritur 89.506
Eusebius Pamphili scripsit adversus Porphyrium, 200.
Eusebius Pamphili scripsit decem libros Historiæ Ecclesiasticæ, 5. 284. scripsit etiam libros de vita Imperatoris Constantini, 5. 285. ejus elogium 401.
Eusebius Præpositus cubiculi, Arianis favet, 81. 497. 562. capitali supplicio afficitur 168.601
Eusebius scholasticus, Troili Sophistæ discipulus 309.
Eusebius Vercellensis Episcopus, 131.173. rectæ fidei patronus & vindex 181.547.612.613
Eusebius & Theognius fidei Nicænæ subscripserunt, sed anathematismo subscribere recusarunt, 44. ob id in exilium pulsi, libellum pœnitentiæ obtulerunt Episcopis 43. & seq. 464
Eustathius Antiochenus ordinat Evagrium Episcopum Constantinopolitanum, 226. à Valente relegatur ibid. & 655
Eustathius Antiochenus Episcopus, Eusebium Cæsariensem insimulavit, 58. 468. depositus in Synodo Antiochena, 59. à Cyro Beroeensi Episcopo accusatus, ibid. à Berœa translatus Antiochiam, 403.430. ejus elogium 470
Eustathius Episcopus Antiochiæ, obtrectator Origenis 319
Eustathius Sebastiæ Episcopus, 147. à communione suspenditur, 152. depositus in Synodo Constantinopolitana, 156. 581. ejus dogmata nova, ibid. Asceticorum auctor creditur esse 520
Eutychius Episcopus 152. 204
Eutychianus Monachus Novatianus, 41. ejus miracula 42.425
Eutychius Eunomii discipulus, novum dogma componit 292.673.729
Eutropius lector Constantinopolitanæ Ecclesiæ 791
Eutropius Præpositus Imperialis cubiculi, 301. 304 759. primus ac solus ex Eunuchis Consul factus, 304. 766.
Euzoius Antiochensis Episcopus efficitur, 158. 181. 588. Alexandriam mittitur, 230. moritur 253

F.

FElix ex Diacono Episcopus Romæ ordinatur 140 552. 558.
Festum Ascensionis Domini 368
Festum Natalis Dominici 327.785
Festum Theophaniorum 658
Fidelis Episcopus 152
Fides Ariminensis Concilii contraria fidei Nicænæ. 221.
Firmus Episcopus Cæsareæ Cappadociæ 391
Flaccillus Episcopus Antiochiæ 85.501
Flavianus Episcopus Antiochiæ ordinatur, 266. dissidium Episcoporum propter ejus ordinationem, 269. 717. Theophilum Alexandrinum sibi conciliat 274. 759
Flavianus Præfectus Prætorio 739
Formula fidei Nicænæ 22.25
Formulæ fidei, quot numero editæ sint 154. 510. 511
Fravitus Gothus, vir strenuus 309. 763
Fritigernus Gothorum Dux 251. 697
Frumentius primus Indorum Episcopus creatur, 51. 476.

G.

GAina magister Militum, 305. tyrannidem arripere conatur, 305. 760. hostis publicus renuntiatur 308. 762
Galates filius Valentis Augusti 243
Galla Placidia Honorii soror 817
Galla uxor Theodosii, 250. mater Placidiæ ibid.
Gallus Cæsar, 120. interficitur 128. 545
Georgius Episcopus fit Alexandriæ, 91. 507. ejus crudelitas, 118. 121. interficitur 171. 550. 603
Georgius Laodicenus scripsit encomium Eusebii Emisseni, 59. 85. interfuit Synodo Antiochenæ, 503. ejusdem Epistola contra Aëtium 554
Geræ oppidum Ægypti 784
Germinius Episcopus Sirmii 132. 134. 136. 554. 557
Gerontius Dux fortissimus, 814. 815. ejus uxor Nunechia matrona castissima ibid.
Gerontius Nicomediensis Episcopus deponitur 765 medicinam in Episcopatu exercet 766
Gladiatorum spectacula Romæ sublata 411
Gothi in duas partes divisi, 251. cur Ariani facti sint ibid. & 697.
Græcorum disciplinas Christianis non prohibuit Christus, nec Apostoli, 188. quæ sit earum utilitas 189. 190
Gratiani lex contra Photinianos, Eunomianos & Manichæos 260. 705
Gratianus Imp. renuntiatur 219. 649
Gregorius Episcopus Alexandriæ 86. 88. 502. 505
Gregorius Nazianzi Episcopus, pater Gregorii Nazianzeni 652
Gregorius Nazianzenus Episcopus, 219. 242. 659. Episcopus fit Constantinopoleos, 243. 262. 707
Gregorii Nazianzeni oratio adversus Gentiles 198
Gregorius Nyssenus frater Basilii Magni 244. 265
Gregorius Thaumaturgus, 244. ejus oratio in laudem Origenis, ibid. ejus miraculum 750

Index rerum memorabilium.

H.

HÆretici mulis comparati 643
Hæreticis conventicula seu oratoria adimit Constantinus 493
Hegesippus rerum Ecclesiasticarum scriptor vetustissimus 401
Helena mater Constantini venit Hierosolymam, 46. 441. sepulchrum Domini & crucem reperit, 46. tres Ecclesias in honorem Domini ædificavit, 47. 443. ejus mors & sepultura, 48. Drepanum ex ejus nomine Helenopolis dicta 49
Helias & Joannes auctores vitæ monasticæ 419
Helio legatus mittitur ad Persas, 358. in Italiam mittitur 365
Heliodorus Episcopus Tricæ in Thessalia 287
Heliopolitarum lex 49
Helladius & Ammonius Grammatici Alexandrini 275.
Helladius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus 265. 715. 765.
Hemona urbs ab Argonautis condita. 408
Heortasius Episcopus, depositus in Synodo Constantinopolitana 580. 581
Heraclianus Comes Africæ 810
Heraclides Diaconus Joannis Chrysostomi, ad Episcopatum Ephesi promovetur 317. 765
Heraclius Episcopus Hierosolymorum 160. 589
Herennius Episcopus Hierosolymorum 160. 589
Hermogenes magister Militum occiditur Constantinopoli. 90. 506
Hermogenes Præfectus Prætorio 580
Hermopolis Ægypti, 630. Persæa arbor ibi visitur, quæ Christum venientem adoravit *ibid.*
Herodes, paterno genere Idumæus 398
Hesychas Hilarionis discipulus 689
Hieroglyphicæ litteræ in templo Serapidis repertæ 276. 725.
Hierophilus Plotinopolis Episcopus 381
Hilario Monachus 519. 607. 608
Hilarius Episcopus Hierosolymorum 160. 589
Hilarius Pictavorum Episcopus 181. 614
Himerius & Proæresius Sophystæ. 659
Honoratus Præfectus urbi Constantinop. 153. 578
Honoria soror Valentiniani Placidi 817
Honorius Augustus renuntiatur 294
Hosius Episcopus Cordubæ, 15. 121. 126. *& seq.* 414. 429.
Hunni Armeniam vastant, 300. 753. Thracias vastant 793
Hunni Gothis finitimi 696
Hyginus Præfectus Ægypti 479
Hypatia Philosopha, 352. crudeliter interficitur *ibid.*
Hypatianus Heraclæ Episcopus 121
Hyperechius Episcopus 222
Hypostasis & substantia, quomodo dicantur de Deo 175. *& seq.*

I.

IBeri ad Christi fidem conversi, quando & quomodo 52. 451
Ioannes Episcopus Ægypti, successor Melitii 471 473. 480. relegatur à Constantino 492.
Ioannes Antiochenæ Ecclesiæ Presbyter, 300. 756 Episcopus Constantinopolitanus ordinatur, 301. 758. ejus genus & educatio, 301. *& seq.* mores atque ingenium, 303. sedens in ambone concionari solebat, 304. 764. ejusdem mors 309
Ioannes Antiochensis Episcopus. 376
Ioannes Hierosolymis Episcopus ordinatur 274 722.
Ioannes Episcopus Proconnesi 381
Ioannes Magister officiorum 809
Ioannes Monachus in Ægypto 577. 740
Ioannes Primicerius Notariorum, tyrannidem arripit 363
Ioannis Apostoli Ecclesia in Septimo 307. 318. 764
Ioannis Baptistæ caput Constantinopolim translatum, & in Septimo reconditum 737. 738
Ioannis Chrysostomi sententia de admittendis pœnitentibus 339
Ioannitæ dicti ii, qui Joannis Chrysostomi partes sequebantur, 327. 387. Ecclesiæ corpori tandem adunati per Proclum. 307
Imperatores Romani sepulti in Ecclesia Apostolorum Constantinop. 496. in eadem Ecclesia humabantur etiam Patriarchæ *ibid.*
Indi ad Christi fidem conversi, quando & quomodo 50. 476
Immestar locus in Syria 333
Innocentius Episcopus urbis Romæ, 346. 792. ejus epistolæ duæ 794
Inutiles quæstiones silentio tradendæ 16
Iosephus Historiæ Judaïcæ scriptor celeberrimus 399
Iovianus Imperator eligitur, 195. 639. pacem facit cum Persis, 196. moritur 205
Iovius Præfectus Prætorio. 805. 808
Irenæus Grammaticus scripsit Lexicon 176
Irenæus Lugdunensis Episcopus, 174. scribit ad Victorem Papam 284
Irenio Episcopus Gazæ 204. 641
Isaacius Monachus 703. 769. 784
Isacoces Armeniæ majoris Episcopus 204
Ischyras Presbyteri munus sibi ipse assumit, 64. ab Arianis Episcopus factus, 101. Ischyrion dicitur à Sozomeno 79. 514
Isdigerdes Persarum rex 344
Isidorus Abbas 679
Isidorus Presbyter Alexandriæ, 301. 758. invisus Theophilo 314. 772
Ision Melitianus 65
Iudæi naturâ hostes sunt Christianorum 455
Iudæi servum ex alia secta emere & circumcidere prohibentur 529
Iudæi Templum Hierosolymis instaurare niuntur 193. 631
Iuliani Cæsaris liber Misopogon, sive Antiochicus, 191. ejusdem liber de Cynica Philosophia, 199. ejusdem Epistola ad Arsacem Regem Armeniæ 634.
Iulianus Cæsar creatur, 128. Augustus renuntiatur 161. 167. ejus educatio, 165. Orationes suas in Curia recitat, 169. scripsit contra Christianos, *ibid. & 199.* ejusdem liber, cui titulus Cæsares, 198. 184 Christianos persequitur 195. 636
Iulianus Cæsar in prælio occiditur
Iulianus Chaldæus, 433. lapidem vi verborum dissecuit *ibid.* 510
Iulianus Edessenus Monachus

Index rerum memorabilium.

Iulianus ex Præfecto Ægypti ob sacrilegium miserabili morte interiit 604 605
Iulius Episcopus urbis Romæ, scripsit Epistolam ad Orientales, 94. 507 510. scribit Epistolam ad Alexandrinos. 109. sedit annis quindecim 129
Iustina Augusta mater Valentiniani Junioris, Arianis favet 270. 720
Iuvenalis Hierosolymorum Episcopus 376

L.

LAbara duo in Imperio Romano: alterum in Oriente, alterum in Occidente 805
Labarum signum Romanorum. 405
Lamydrio Presbyter 204
Lauricius Dux Isauriæ 146. 149. 573
Lazarus Monachus & Episcopus 690
Leges Romanæ adversus orbos & cælibes, 413. à Constantino sublatæ *ibid.*
Leonas Comes Palatii 146. 149. 573
Leontius Episcopus Ancyræ 326. 330. 693
Leontius Episcopus Antiochiæ, 117. 532. ejusdem elegans dictum 533
Leontius Episcopus Comanorum 203
Leontius Novatianorum in urbe Roma Episcopus 293
Leontius Episcopus Tripoleos 152
Libanius Sophista Rethoricam docet Constantinopoli & Nicomediæ, 165. ejus Orationes duæ, 190. ejusdem Oratio funebris in Julianum 196. 636
Liberius Episcopus urbis Romæ, 129. 545. in exilium mittitur, 140 551. ejus Epistola ad Episcopos Macedonianorum 222
Licinius Imperator factus à Galerio, 6. Constantinus sororem suam ei uxorem tradit, 7. in Oriente Christianos persequitur, *ibid.* Victus à Constantino ac mox necatus est 8. & 408
Lucianus Arces Episcopus 204
Lucifer Caralitanus Episcopus, 173. schisma & hæresin sui nominis condit 181. 613
Luciani Martyris fides 503
Lucius, ab Arianis Episcopus fit Alexandriæ 173
Lucius Episcopus Hadrianopolis 91. 117. 507
Lycus Fossa Nili. 424

M.

MAcarius Ægyptius Monachus, diversus ab Alexandrino 234. 235. 515
Macarius Alexandrinus Monachus 234 515
Macarius Hierosolymorum Episcopus 430
Macarius Monachus Cellarum Presbyter 681
Macarius Presbyter Alexandrinus 63. 64. 474
Macedoniani hæretici crebra Concilia faciunt 182
Macedonianorum Legatio ad Liberium Papam, 219. 264. 650. Libellus fidei, quem obtulerunt Liberio. 220. 651.
Macedonianorum libellus oblatus Joviano Imperatori 641
Macedonius Constantinopolis Episcopus ab Arianis ordinatur. 84. 506. ejus cruentus Enthronismus 93 509. persequitur orthodoxos, 117. 118. 142. 539. deponitur 580
Macedonius reliquias Imper. Constantini in aliam Ecclesiam transfert, 145. ob id factum seditio orta Constantinop. *ibid.* deponitur in Synodo Constantinop. 155. hæresin sui nominis condit 158. 585
Macedonius Episcopus Mopsuestiæ 97
Macedonius, Theodulus & Tatianus Martyres in Phrygia 186. 610
Macellum villa publica in Cappadocia 593
Magi gens in Perside, 344. 345. Persarum religionem administrant, 455. eorum principes Archimagi 460. 471
Magnentius tyrannidem arripit, 116. 538. victus semetipsum occidit. 127
Magnus Chalcedonis seu Chalcidis Episcopus 204
Magnus Comes largitionum. 230
Majuma Gazæorum navale, 450. Constantia dicta, *ibid.* Majuma navale Gazæorum, urbs efficitur & Constantia nominatur, 597. peculiarem habet Episcopum 597. 598
Mamæ Martyris sepulchrum 594
Mancipes à Romanis dicebantur Præpositi pistrinorum 277
Manichæi & Montanistæ subsistentiam Verbi adimunt 375. 468
Manes, qui & Cubricus, 56. ejus dogmata *ibid.*
Manumissiones in Ecclesia 414
Mantinium oppidum Paphlagoniæ 144
Marathonius Episcopus Nicomediæ 142. 158. & *seq.* 570. 186
Marcelliani hæretici 221
Marcellus Episcopus Apamiæ à civibus suis occiditur, 725. ejus cædem à filiis vindicari prohibet Synodus Provinciæ 726
Marcellus Episcopus Ancyræ, 72. ejus dogma, *ibid.* & 99. restituitur in Synodo Serdicensi 102
Marcianus Episcopus Macedonianorum Lampsaci 264. 711.
Marcianus Novatianorum Episcopus Constantinop. 390
Marcianus Presbyter Novatianus, 218. Valentis filias docuit, 218. Episcopus Novatianorum Constantinop. 280. 649
Marcionistæ hæretici 221. 493. 651
Marcus Episcopus Arethusæ 95. 121. 510. 608. 609
Marcus Monachus 681
Mareotes regio subjecta Episcopo Alexandriæ 64
Marianæ, villa suburbana juxta Constantinop. 324
Marianus Tribunus & Notarius 483
Maris Episcopus Chalcedonis 63. 89. 95. 153. 180
Martinus Monachus in Occidente, 522. Turonensis Episcopus *ibid.*
Martyrius Marcianopolis Episcopus 715
Martyrius & Marcianus Notarii, martyrio coronati 539
Maruthas Episcopus Mesopotamiæ, 322. 344. 779. Legatus ad Regem Persarum mittitur 345
Matthæus Apostolus Æthiopiæ prædicavit 50
Mavia Regina Saracenorum 253. 260. 699
Maximianus Constantinop. Episcopus ordinatur 378.
Maximianus Galerius duos Cæsares creavit, Severum & Maximinum, 6. Idem Licinium Aug. renuntiavit *ibid.*
Maximinus Trevirorum Episcopus 512
Maximus Cynicus Episcopatu abdicatur 715
Maximus Hierosolymorum Episcopus, 84. 470. subscribit depositioni Athanasii in Concilio Tyri 84. 504
Maximus Episcopus Seleuciæ in Isauria 302. 757

Maximus Philosophus, Byzantius Pater Euclidis 165.
Maximus Philosophus Ephesius, præceptor Juliani 165. 594
Maximus tyrannidem invadit in Gallia, 270. 720. Gratianum interficit, *ibid.* perimitur 273
Maxentius Romæ Imperator factus à Prætorianis, ejusdem libido & crudelitas, *ibid.* victus ad Pontem Mulvium 7
Meletius Sebastiæ in Armenia Episcopus fit, 156. 157. 584. Antiochiam transfertur, 158. 181. 203. 204. 187. moritur Constantinop. 266. 716
Melas Episcopus Rinocoruræ 688
Melitius Episcopus Ægypti damnatus à Petro Alexandriæ Episcopo, schisma fecit, 14. damnatus in Synodo Nicæna 28. 438. 471
Memnon Ephesi Episcopus 376
Meropius Philosophus in Indiam proficiscitur 50. 477.
Merus urbs Phrygiæ 186. 610
Methodius Olympi Lyciæ Episcopus, 319. ejus dialogus Xeno 320
Metrodorus Philosophus Indiam lustravit 50
Michaëlium Ecclesia juxta Constantinop. in honorem Michaëlis Archangeli. 445
Milles Episcopus Persidis, martyrio perfunctus 402
Mithræ templum Alexandriæ 170. 274. 603
Mocii Martyris Ecclesia Constantinop. 781
Modestus Præfectus Prætorio 227. 660
Monachi Armeniæ & Ponti, 520. eorum institutor Eustathius Sebastenus. 520
Monachi Mesopotamiæ βοσκοὶ dicti 690
Monachi Osdroënæ 520
Monachi Palæstinæ 519. 689
Monachi Scetienses 685
Monachi Syriæ cœles 692
Monasticæ vitæ ac disciplinæ encomium 417. & *seq.*
Monetariorum corpus Cyzici 615
Monte Seleuco locus in Gallia haud procul Lugduno 127. 545.
Moses Æthiops Monachus 682
Moses Monachus, Episcopus fit Saracenorum 253. 700.
Moses Libycus Monachus 684
Montanistæ, qui Pepuzitæ & Phryges vocantur, quando festum Paschæ celebrent. 733
Mulieres adulteræ qualiter à Romanis punitæ 278
Mursa Castellum Galliæ. 127. 544

N.

Narcissus Episcopus 86. 95. 117. 510
Natalis terræ motus Alexandriæ 639
Nectarius Episcopus Constantinop. ordinatur 265. 713. 714.
Nemo ex libris suis judicatur 151
Neonas Episcopus Seleuciæ in Isauria 115. 582
Nepotianus Romæ Imperium invadit 116. 538
Nestor Confessor 606
Nestorius Episcopus Constantinop. ordinatur 370. hæreticos persequitur, 371. ejus dogma de Christo, 374. ejusdem imperitia & arrogantia 374
Nicarete Bithynæ virgo sanctissima 790
Nicomediæ terræ motu eversa 146. 571
Nicopolis urbs Palæstinæ, olim Emmaus dicta 62
Nilammon Episcopatum refugit 784. 9
Nisibeni omnes Christiani 597
Nitria locus in Ægypto, unde dictus 687. Nitriæ mons 232
Nocturni & matutini hymni alternatim cani solebant in Ecclesia 315. 767
Novatiani festum Paschæ diem indifferenter celebrabant 283. 731
Novatianorum Ecclesia Constantinop. diruta & alio translata 148
Novatianus ex Ecclesia Romana ejectus 508
Novatus cur schisma fecerit 245. 670. martyrium passus sub Valeriano 246
Numeri vocantur Romanorum Legiones, 412. singuli suos habebant Presbyteros ac Diaconos. *ibid.*

O.

Oenomaus Cynicus Philosophus 202
Olympias Diaconissa 768. 791
Olympius Philosophus 724
Oppiani carmina cur aurea dicta sint 394
Optar Hunnorum Rex 372
Optatus Præfectus urbis Constantinop. 318
Optimus Episcopus Antiochiæ Pisidiæ 265. 381
Or Monachus in Ægypto 577
Oraculum repertum in lapide murorum Chalcedonensium 216
Oraculum Rhodiis redditum 205
Orationum varietas in Ecclesiis 288
Orestes Præfectus Alexandriæ 349
Orientalium & Occidentalium communio, quando primum divulsa fuerit 106. 574
Origenes vir doctissimus 130. 175
Origenes filium Patri coæternum semper dicit 343
Origenes in tomo primo commentariorum in epistolam Pauli ad Romanos 374
Origenis obtrectatores, qui & quot 319. ejusdem Origenis defensio 320. de ejus libris judicium Theophili 325
Origenes quarta & sexta feria homilias suas Alexandriæ in Ecclesia recitavit 287
Otrejus Episcopus Melitinæ. 265. 652. 715

P.

Pachomius Tabennensium Monachorum institutor 516
Pactum inter Paulinum ac Meletium Episcopos Antiochiæ 262. 708
Pœnitentiarii Presbyteri, 278. sublati à Nectario Episcopo Constantinop. 278. & *seq.* 728
Pœnitentium locus peculiaris in Ecclesia Romana 727. quomodo peractâ pœnitentiâ reconcilientur ab Episcopo *ibid.*
Palladius cursor velocissimus 387
Palladius Helenopolis Episcopus ac postea Asiana 381.
Palladius monachus, Evagrii discipulus, 238. scripsit Historiam Lausiacam *ibid.* 230. 602
Palladius Præfectus Ægypti 235. 596
Pambus Monachus
Pamphilus & Eusebius Apologeticum simul scripserunt pro Origene 175. 121
Pancratius Episcopus Pelusii

Index rerum memorabilium.

Panis simulachrum Constantinop. 449
Pansophius Nicomediensis Episcopus ordinatur 765
Pantichium locus juxta Chalcedonem 737
Paphnutius Episcopus Ægypti interfuit Concilio Nicæno 20.39.414
Paschæ dies ex usu & consuetudine quadam celebratus ab antiquis 284.736
Pauli Samosatensis hæresis 98
Pauliani hæretici 493
Paulinus Episcopus Antiochiæ à Lucifero ordinatur 174.181.
Paulinus Antiochensis Episcopus, ante Serdicense Concilium 512
Paulinus Trevirorum Episcopus 131.547
Paulinus Episcopus Tyri 428
Paulus Episcopus Emesæ 652
Paulus Episcopus Novatianorum Constantinop. 353. ejus elogium 354.371
Paulus Episcopus Tyri 66
Paulus Presbyter Constantinopoli, 83. Episcopus ordinatur, 84.499. restituitur, 89. ejus mors, 117.539. ejusdem reliquiæ Constantinop. translatæ 266
Paulus Simplex Monachus 422
Pasinicus Episcopus Zenorum 203.222
Patriarchæ constituuntur in Concilio Constantinop. 265.
Patricius Episcopus Palti 204
Patropassiani hæretici, qui à Græcis dicuntur Sabelliani 100 221.224
Patrophilus Episcopus, 71.85. deponitur in Synodo Seleuciæ. 152
Pelagius Episcopus Laodiceæ, 204.265.641.652. 715.
Peregrini ex toto orbe Hierosolymam pergunt 541
Perigenes Corinthi Episcopus 381
Persæ ignem colunt, 344. ad Christi fidem quomodo conversi 454
Petrus Alexandriæ Episcopus ordinatur 230.662 in vincula conjicitur, 230. redit Alexandriam 254
Petrus Archipresbyter Ecclesiæ Alexandrinæ 314 772.
Petrus Sipporum Episcopus 204
Pharmaceus navale in ostio Euxini Ponti 366
Philippus Præfectus Prætorii Paulum Episcopum è sede sua ejicit 92.508
Philippus Sidensis Presbyter, 368. Historiam Ecclesiasticam scripsit, *ibid.* judicium Socratis de Historia Philippi
Philo Judæus, Pythagoricus 369
Phœbus Episcopus 419
Photiniani hæretici 152
Photinus Episcopus Sirmii, hæresin sui nominis condit 96. ejus dogma, 99. deponitur, 121. scripsit contra omnes hæreses 126.541.544
Phryges hæretici 493.494
Phryges naturâ sunt temperantes 245. *& seq.*
Piammon & Joannes Monachi 680
Piso Adanorum Episcopus 204
Piso Augustæ Episcopus 204
Piterus Monachus, 234. Piturio à Sozomeno dicitur
Pityus oppidum 516
Placidiana domus regia seu Palatium Constantinop. 322.
Plato de secunda & tertia causa quid sentiat 343
Plintha Magister militum & Consul 292.730
Plusianus Episcopus Ægypti 481
Pneumatomachi dicti sunt Macedoniani 159
Polycarpus Episcopus Nicopolis in Thracia 381
Polycarpus Episcopus Smyrnæ 284.734
Porphyrius Episcopus Antiochiæ 346.792
Porphyrius Philosophus Scommatis delectatus, 197. scripsit libros de Historia philosophica, *ibid.* defertor Christianæ fidei 200
Prænetus Emporium ex adverso Nicomediæ, 324. 782.
Presbyteri Alexandriæ singuli suas Ecclesias regebant 428
Prapidius Chorepiscopus, præpositus Basiliadis 693
Prines Presbyter monasterii in Ægypto 475
Probatius Eunuchus 642
Probianus Medicus sacri Palatii 446
Probus Præfectus Prætorio 270.720.721
Proclus Cyzici Episcopus ordinatur, 369. à Cyzicenis minime admittitur, *ibid.* Constantinopoli ordinatur Episcopus, 385. ejus mores, 386. Joannis Chrysostomi corpus Constantinopolim deferri curat 388
Procopius Magister militum 359
Procopius tyrannidem arripit, 212. interficitur 214. 647.648.
Protogenes Carearum Episcopus 691
Protogenes Episcopus Serdicæ 102.512
Psamathia villa juxta Nicomediam 64
Psathyriani hæretici 291.730
Pulcheria soror Theodosii Junioris, virginitatem Deo vovet, 799. Imperium fratris administrat, 800. ejus elogium *ibid.*
Pusices Martyr in Perside. 459

Q.

Quadragesimæ jejunium apud antiquos variè observatum 286.735
Quadraginta Martyrum reliquiæ qualiter inventæ 801.
Quæstio de Spiritu Sancto, quando primum in Ecclesia mota sit 666
Quartodecimani excommunicati à Victore Papa, 284. à Joanne Apostolo traditionem suam repetebant 285.733
Quintianus Episcopus Gazæ ab Arianis ordinatur, 507. depositus in Synodo Serdicensi. 513

R.

Raphienses in Palæstina & Gazæi pro templis suis dimicant 725
Regini liber, cui titulus est Polymnemon 201
Reverentius Episcopus Tyri 381
Rohas regulus barbarorum 387
Romæ nec Episcopus, nec alius quisquam in Ecclesia concionatur 734
Romæ semel tantum quotannis canitur Alleluja
Romani singulis Sabbatis jejunant, 288. tres continuas septimanas jejunant ante Pascha 286
Romanus Dux Ægypti 724
Rufini liber Historiæ Ecclesiasticæ 41.45.51.54
Rufini error notatur 76

Index rerum memorabilium.

Rufinianæ suburbanum Chalcedonis, 780. Illic Palatium erat & Ecclesia Apostolorum, in qua Monachi Clericorum munus obibant *ibid.*
Rufinus Præfectus Prætorio interficitur 300.754.

S.

SAbbatius Novatianus schisma facit inter Novatianos, 281. Episcopus fit partis Novatianorum, 282. 348. Rhodum relegatur, 366. Sabbatiani 731
Sabinianus Episcopus Zeugmatis 204
Sabinus Macedonianus, quid scripserit de Episcopis, qui Nicææ congregati sunt, 22. Heraclex in Thracia Episcopus fuit, *ibid.* Scripsit collectionem Actorum Synodalium, *ibid.* & 31 92 95.146. 182. 204.
Sacerdotes atra veste indui soliti 330
Salamanes, Phuscon, Malchio & Crispio fratres Monachi Palæstinæ 689.777
Salonæ urbs Dalmatiæ 363
Salustius Præfectus Prætorio 191.627
Samaritani quando Pascha celebrent 289.732
Sangarii Fluvii fontes 246.670
Sangarus Emporium in Bithynia 281.731
Sapores Persarum Rex Christianos in Persida persequitur 455
Saraceni ab Ismaële orti ac nominati, 700. Hebræorum ritus observant 701
Sarus Barbarus, vir fortissimus 811.817
Saturninus ex Consule 305 761
Sciri gens Barbara 807
Scythia Provincia quamvis multis urbibus abundet, unum tamen habet Episcopum 734
Scythianus Saracenus 55
Cecropius Episcopus Nicomediæ 559
Secundus Episcopus Ptolæmaidis subscripsit fidei Nicænæ 435
Selina Gothorum Episcopus 291.730
Serapio Diaconus Joannis Chrysostomi, 303.768. ejus insolentia 317
Serapio Thmuitarum Episcopus 237.516.522.547
Serapion Abbas 679
Serapion Antiochenus Episcopus 174
Serapium Alexandriæ, 724. in Ecclesiam commutatur 725
Severa Augusta uxor Valentiniani majoris 249
Severianus Gabalorum Episcopus 316.769
Sigesarius Gothorum Episcopus 811
Signum Crucis in Oriente visum 120.541
Silvanus Episcopus Tarsi 150.203.574
Silvanus Episcopus Troadis, 381. prius Philippopolis fuerat Episcopus 381
Silvanus tyrannus in Galliis 128.545
Silvester Episcopus urbis Romæ 403
Siricius Episcopus urbis Romæ 346,792
Sisinnius Episcopus Constantinop. ordinatur, 368. ejus elogium 370
Sisinnius Novatianus, 267. vir doctissimus, *ibid.* & 718.754. ordinatur Constantinop. Episcopus Novatianorum, 280.300. ejus liber adversus Joannem Chrysostomum, 330. ejusdem facete dicta, *ibid* & 755.
Socrates Scholasticus Grammaticam didicit Constantinop. ab Helladio & Ammonio, 275. natus & educatus Constantinop. 293. Theodoro opus suum nuncupat, 299. quod dicendi genus consectatus sit *ibid.*
Solon Episcopus Rinocoruræ 681
Sopater Philosophus 401.407
Sophia major Ecclesia Constantinopoli, 94. dedicatur ab Eudoxio 157.784
Sophronius Pompejopolis Episcopus 147.150. deponitur in Synodo Constantinop. 155. 182.203. 574.
Sozomenus scripsit breviarium Historiæ Ecclesiasticæ ab ascensu Christi ad cædem Licinii, 401. causas dicit Constantinop. 446. ejus majores unde orti, 617.751. interfuit processioni publicæ in honorem 40. Martyrum Constantinop. 204
Spiritus Sanctus per ordinationem infunditur 151
Spyridon ex pastore fit Episcopus, 40. etiam episcopatu oves pascebat, *ibid.* ejus miracula, *ibid.* & 415.
Stephanus Episcopus Antiochiæ 197
Stilico magister Militum Honorii vir potentissimus, 793. 805. interficitur cum filio 806
Sucorum mons Orientales ab Occidentalibus determinat 106
Symeones Archiepiscopus Seleuciæ & Ctesiphontis, 455. martyrio perfungitur, 458 *& seq.* ejus soror Tarbula 460. martyrio affecta *ibid.*
Symmachus Senator urbis Romæ 275
Synnada urbs Phrygiæ Pacatianæ 379
Synaxes seu collectæ, apud antiquos variæ celebratæ. 286.731

T.

TAbennensium Monachorum vestitus, 516. eorum conversatio 517
Thalassius Præfectus Prætorio à Proclo Patriarcha Episcopus Cæsareæ ordinatur 191
Templa Gentilium destruuntur Alexandriæ 274.724
Templa Gentilium destructa aut occlusa 749
Terentius Episcopus Tomitanus 715
Teridates Armeniæ Rex ad Christi fidem convertus 454.
Theodorus Episcopus Heracleæ in Thracia 89.95
Theodorus Mopsuestiæ in Cilicia Episcopus 302. 757.
Theodorus vir Dei 80
Theodorus pro fide Christi gravissimè torquetur 192.604.627.
Theodosii Imp. lex de ætate Diaconissarum 728
Theodosii Jun. encomium, 360. *& seq.* 386. 387.194 *& seq.* ejus Imperium incruentum 396
Theodosiolus Hispanus à Valente interficitur 229
Theodosius Episcopus Philadelphiæ 173
Theodosius Imperator publicam agit pœnitentiam 744.
Theodosius Imperator creatur, 260. baptizatur ab Ascholio 263.707. moritur 295
Theodosius Jun. nascitur 309
Theodosius Synnadensis Episcopus, 339. promotus Episcopatum amiserit 340
Theodotus Episcopus Laodiceæ 160.672
Theodulus Chæretaporum Episcopus 172
Theodulus & Olympius Episcopi 317
Theonas Episcopus Marmaricæ & Secundus Ptolemaïdis Episcopus anathemate damnati à Synodo Nicæna 28

Index rerum memorabilium.

Theophilus Alexandriæ Episcopus ordinatur 271.722 simulatque Castabalorum Episcopus 203
Theophilus Gotthorum Episcopus, Nicænæ Synodo subscripsit 155
Theophronius Cappadox Eunomii discipulus, novam hæresin concit 292.673.728
Theotimus Episcopus Arabum 204
Theotimus Episcopus Scythiæ, quid de libris Origenis, 319.776. ejus elogium 748
Terebinthus locus in Phœnice, 447. mercatus illic agi solitus *ibid.*
Thessalonicensis seditio 743
Thomas Apostolus Parthiæ prædicavit, 50. ejus insignis basilica in urbe Edessa 228
Themistius Philosophus, 205. ejus oratio ad Valentem 250.696
Tiberiopolis urbs Phrygiæ 390
Tigris Eunuchus, Presbyter 323.781.792
Timasius Magister militum Oasim deportatur 766
Timotheus Alexandriæ Episcopus ordinatur 254. 261. 264.
Timotheus Alexandriæ Episcopus scripsit vitas Monachorum 680
Titinnabula Lupanarium 278
Titus Episcopus Bostræ 204.522.616
Tomes Metropolis Scythiæ 664
Translationes Episcoporum vetitæ, 377. 469. interdum tamen usurpatæ ob Ecclesiæ necessitatem, 378. *& seq.* exempla hujusmodi translationum 381.
Trigibildus Tribunus militum 305.760
Tribuni Jovianorum & Herculianorum 644
Triphyllius Ledrorum Episcopus objurgatus à Spyridone ob nimiam verborum elegantiam 416
Troilus Sophista, vir prudentissimus, 338. ortus Side Pamphyliæ. 368

V.

VAlens Imp. ab Eudoxio Episcopo baptizatus, Arianus efficitur, 210.647. orthodoxos persequitur, 212. & 217. aquæ ductum ædificat Constantinop. 217. moritur 255.703
Valentinianus Imperator eligitur, 210.644. Valentem consortem Imperii assumit, *ibid.* moritur, 246 duas simul uxores habuit 250
Valentinianus Placidus, 364. Constantii & Placidiæ filius, *ibid.* Cæsar renuntiatur à Theodosio, 365 idem Augustus nuncupatur *ibid.*
Valentinianus Junior Imperator creatur, 249. Justinæ filius, *ibid.* interficitur 739
Vararanes Rex Persarum, 345. Christianos persequitur 355
Variæ consuetudines ac ceremoniæ in variis Ecclesiis 286.734. *& seq.*
Venus Urania dicta à Phœnicibus, 450. ejus templum apud Aphaca 449
Vetranio Episcopus Tomitanus 664
Vetranio tyrannidem arripit, 116. privatus efficitur 120.538.540.
Victor Magister militum 254
Vincere quidem præclarum est; supervincere autem invidiosum 194
Virgines Vestæ anno ætatis sexto testamentum facere poterant 413
Virgines in matricula Ecclesiæ adscriptæ, 47. privilegium eis concessum à Constantino, 413. Virgines Ecclesiasticæ 790
Vitalis Presbyter Antiochenus, 670. schisma facit 671.
Vito & Vincentius Presbyteri Ecclesiæ Rom. 430
Ulldis Regulus Barbarorum 807
Ulfila Gotthorum Episcopus 155.251.579.697.698
Ulfila Magister Equitum Honorii 816
Uranius Apameæ Episcopus 204
Uranius Episcopus Melitinæ 204
Uranius Episcopus Tyri, 149.554. deponitur 152. 577.
Urbanus, Theodorus ac Menedemus, & alii septuaginta septem Clerici, qui pro Catholicis legati ad Valentem missi fuerant, crudeliter necantur 227. 656.
Urfacius & Valens Episcopi Ariani, 89. damnati in Synodo Serdicensi, 513. Libellum pœnitentiæ offerunt Julio Papæ, 114.115.136. damnati in Synodo Ariminensi 136
Ursinus Romanæ Ecclesiæ Diaconus 247.666
Usthasanes Persa Martyrio afficitur. 456. *& seq.*

X.

XErolophus locus in urbe Constantinopolitana 342.

Z.

ZAchariæ Prophetæ corpus quando repertum 817.
Zebennus Episcopus Elcutheropolis 752
Zeno Episcopus Majumæ, 606. ejus elogium 751. 752.
Zeno Episcopus Tyri 652
Zeuxippi balneum 93.508. *& seq.*
Zocomus Saracenorum Philarchus 701
Zoilus Lariſſæ Episcopus 204
Zosimus Episcopus urbis Romæ. 347

FINIS.

INDEX AVCTORVM, QVI CITANTVR à Socrate ac Sozomeno.

Acacii liber de vita Eusebii Cæsariensis Episcopi 83
Apollinaris Laodiceni oratio de laudibus Athanasii 465
Archelai Episcopi disputatio adversus Manichæum 56.
Aristotelis Peplum 201
Arii liber, cui titulus Thalia 30.435
Athanasii liber synodicus, 43. ejusdem liber de vita B. Antonii, 54.232. ejusdem epistola ad familiares, 134. ejusdem Apologeticus de fuga sua 176.
Basilii Magni Ascetica 520
Callisti poëma de rebus gestis Imp. Juliani 195
Cælestini Papæ epistola ad Cyrillum, Joannem & Rufum Episcopos 385
Cornelii Papæ contra Novatum epistola 245
Damasi Papæ epistola Synodica 667
Didymi libri tres de Trinitate 241.523
Dionysii liber, cui titulus Corona 201
Ephrem Syrus in vita Juliani Monachi 520
Epiphanii liber Ancoratus 293.778
Evagrii Monachi libri duo, alter Monachicus, alter Gnosticus, 176 235. ejusdem liber Practicus, 236. Fragmentum ex libro, qui Gnosticus dicitur, 236. *& seq.*
Eunomii commentarii in epistolam Pauli ad Romanos 215
Eusebii Pamphili epistola ad Cæsarienses de Synodo Nicæna, 23. ejusdem tres libri contra Marcellum, 103. ejusdem Historiæ Ecclesiasticæ libri decem, 5. 284. ejusdem libri de vita Imp. Constantini, 5. 15. 19. 21. 285.
Eusebii Scholastici quatuor libri heroïco carmine scripti de bello Gaïnæ 309
Georgius Laodicenus Episcopus in Encomio Eusebii Emisseni, 59. 85. ejusdem epistola contra Aëtium 554
Gregorii Nazianzeni oratio adversus Gentiles, 198. ejusdem epistola ad Nectarium Episcopum, 675. 676.
Gregorii Thaumaturgi oratio in laudem Origenis 244.
Heliodori Æthiopica 287
Innocentii Papæ epistola ad Joannem Constantinop. 794. ejusdem epistola ad Clerum & Populum Ecclesiæ Constantinop. 794
Joannis epistola Catholica 734
Irenæi Grammatici Lexicon. 179
Juliani Imper. liber Misopogon sive Antiochicus 191. ejusdem liber de Cynica Philosophia 199. ejusdem epistola ad Arsacem Regem Armeniæ, 634. ejusdem liber contra Christianos, 169. 196. 199. ejusdem Cæsares 198. 199
Libanii Sophistæ oratio ad Imp. Julianum pro Antiochensibus, 190. ejusdem oratio ad Antiochenses de Imp. ira, *ibid.* ejusdem oratio funebris in laudem Juliani 196. 635
Liberii Papæ epistola ad Episcopos Orientis 222
Methodii Episcopi dialogus, cui titulus Xeno 320
Origenes in Tomo primo commentariorum in epistolam Pauli ad Romanos 374
Palladii historia Lausiaca 298
Pamphili & Eusebii Apologeticus pro Origene 175
Porphyrii libri historiæ Philosophicæ 197
Regini liber Polymnemon 201
Rufini historia Ecclesiastica 41. 45. 51. 54
Sabini collectio actorum Synodalium 22. 31. 92. 95. 146. 182. 204.
Sisinnii liber adversus Joannem Chrysostomum 330
Sozomeni Breviarium historiæ Ecclesiasticæ ab ascensu Christi ad eædem Licinii 402
Themistii Philosophi oratio ad Valentem Imp. 250. 696.
Timothei Alexandriæ Episcopi liber de vita Monachorum. 684

FINIS

HENRICI

HENRICI VALESII

ANNOTATIONES

IN LIBROS

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

SOCRATIS SCHOLASTICI.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM PRIMUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
SOCRATIS SCHOLASTICI.

In Caput Primum.

Pag. 5. ΓΕΝΟΜΕΝΟΣ πόλεμος. Sic ex codice Regio edidit Robertus Stephanus. Sed in optimis codicibus, Florentino & Sfortiano, ſcriptum invenimus ἡμίσεμνος διωγμός, quomodo etiam Chriſtophorſonus in ſuis exemplaribus repererat.

μερικῶς. Hoc loco μερικῶς non ſignificat ſingillatim, ſed ἐκ μέρους. Revera enim Euſebius in libris de vita Conſtantini, Hiſtoriam Arii, ex parte duntaxat attigit, non vero totam nec ſingillatim proſecutus eſt.

ἐξ ὧν ἐκεῖνος ἀπέλιπε. Muſculus hunc locum ita vertit: *commentarii noſtri exordia inde ſumemus, ubi ille deſiit.* Atq; ferè ita Chriſtophorſono, niſi quod magis barbare, & minus Latine transtulit: *ex iis rebus, à quibus ab eo deſitum eſt ſcribere, noſtri operis exordium capiemus.* Ego vero malim vertere: *ab iis rebus, quas ille nobis reliquit, ſcribendi ſumemus exordium.* Vult enim dicere Socrates, exorſurum ſe ab Hiſtoria Arii, quam Euſebius ex parte tantum attigerat in libris de vita Conſtantini: Euſebium enim in iis libris, magis ſtuduiſſe ut Imperatoris laudes amplificaret, quàm ut res Eccleſiaſticas accurate perſcriberet: ſe verò, qui res in Eccleſia geſtas ſcriptis mandare conſtituerit, Hiſtoriam Arianæ hæreſeos diligentius narraturum, & ab iis rebus quas Euſebius vel de induſtria prætermiſerat, vel quia nihil ad inſtitutum ipſius facerent obiter tantum perſtrinxerat, initium Hiſtoriæ ſuæ facturum. Certe Socrates non inde Hiſtoriam ſuam inchoavit, ubi Euſebius deſierat. Euſebius enim usque ad obitum Conſtantini opus ſuum perduxit. Hiſtoriam quidem Eccleſiaſticam Euſebius usque ad tumultum Arii, & ea, quæ Nicænum Concilium præceſſére, continua ſerie perſecutus eſt. Proinde ſi decem libros Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſpectemus, Socratem inde incepiſſe ubi Euſebius ſcribendi finem fecerat, poſſumus dicere. Sed ſi præterea jungamus libros de vita Conſtantini, ſicuti junxit Socrates, tum iſtud verum non erit.

A διηγημένων ſcribendum omnino eſt διηγουμένων, licet ſcripti codices nihil mutent.

In Caput II.

ἀρχή. Hoc initium eſſe periodi Muſculus & Chriſtophorſonus exiſtimarunt, cum tamen periodus inchoanda ſit ab iis verbis, quæ in fine ſuperioris capitis leguntur, ἐνθένδε ποθὲν πάλιν ἀρχὴν ποιησάμενος. Idque nos in verſione noſtra ſecuti ſumus.

κατὰ τὰς βρετιανίας. Exiſtimaſſe videtur Socrates, Conſtantinum & Maxentium imperare cœpiſſe eodem anno, quo Diocletianus & Maximianus Herculius purpuram depoſuerant. Qua in ſententia fuit etiam auctor Chronici Alexandrini, & alii quidam, qui annos Imperii Conſtantii Conſtantino ejus filio attribuunt. Atque hinc factum eſt, ut Conſtantinus Maximus à quibusdam regnaſſe dicatur annis duobus ac triginta, cum tamen revera triginta tantum annis ac menſibus decem regnaverit. Pag. 6.

τεθυμότος τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης ὀλυμπιάδος. Idem repetit Socrates in fine libri ſeptimi, ubi Hiſtoriam ſuam concludens, ait eam ordiri ab anno primo Olympiadis CCLXXI. quo Conſtantinus Imperator renuntiatus eſt. Hæc Olympias incipit à Solſtitio anni trecenteſimi quinti, qui fuit annus primus poſt abdicationem Diocletiani. Verum Conſtantius non hoc anno mortuus eſt, ſed ſequente, quo ipſe ſextùm Conſul fuerat cum Galerio Auguſto, ut legitur in faſtis Idatii. Anno igitur ſecundo ſupradictæ Olympiadis mors Conſtantii adſcribenda eſt.

ἐν ταρσῷ τῆς κιλικίας ἐτελεύτα. Fallitur hîc Socrates. Maximianus enim Senior, qui & Herculius, juſſu Conſtantini occiſus eſt in Galliis anno Chriſti 310. Maximinus autem Cæſar biennio poſt victus à Licinio, periit apud Tarſum, ut ſcribit Aurelius Victor, Euſebius in Chronico, & alii. Solennis eſt hic error Græcorum, qui Maximianum & Maximinum inter ſe confundunt.

γαλερίῳ μαξιμίνῳ. Scribendum omnino est μαξιμιανῷ, ut recte infra scribitur. Sed hæc nomina ut dixi confundi solent à Græcis. Sic initio hujus capitis ubi legitur μαξιμιανὸς ὁ ὀνομαζόμενος γαλέριος, in codice Sfortiano scriptum est μαξιμῖνος. A

κατὰ μαξιμιανὸς ὁ γαλέριος τελέπων. Hæc benignè intelligenda sunt. Neq; enim Galerius totius Imperii revera clavum tenuit, cum duo alii eodem tempore essent Augusti: Constantinus in Galliis, & Maxentius Romæ. Verum summam Imperii nihilominus administrasse dicitur, eo quod ipse senior erat Augustus, & à junioribus Augustis instar patris colebatur.

μοιχείων ἀναιδίων in Codice Florentino legitur αὐ δίων, quomodo etiam Savilius ad oram sui Codicis emendavit, vulgata tamen lectio magis placet. B

Pag. 7. ἕβδομον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Constantinus victoriam de Maxentio retulit anno Christi 312. cum ipse & Licinius secundum Consulatum gererent. Hic erat annus sextus Imperii Constantini. Ejus enim initium consurgit ex ante diem octavum Kal. Augusti, anno Christi 306. Quod si Maxentium victum esse dicamus octavo Kal. Octobres, ut in fastis ponit Onufrius & Sigonius in lib. 2. de Occidentali Imperio, tunc verum esse poterit, id quod ait Socrates: Constantinum septimo Imperii sui anno victoriam de Maxentio retulisse. Quippe annus septimus ejus Imperii cœperat octavo die Kal. Augusti, anno 312. Turbat me tamen non mediocriter, quod C Maxentius anno 6. Imperii sui exeunte, pridie quam septimum inchoaret, occisus esse dicitur in panegyrico Nazarii. Atqui Maxentius paucis diebus post Constantinum imperare exorsus fuerat. Quod si octavo Kal. Octobris cæsus fuit, necessario dicendum est eum septimo Kal Octobris regnare cœpisse. Atque ita Constantinus duobus mensibus ante Maxentium ad Imperium pervenisset. Quod quidem minus probabile mihi videtur. Cæterum Socrates hic sibi ipse constat. Nam cum Imperium Constantini, ab anno Christi 305. exorsus sit, rectè hanc victoriam refert anno ejusdem Imperii septimo.

ἐν τούτῳ δὲ καὶ διοκλητιανὸς Mortuus est Diocletianus Salonæ, die tertio Nonas Decembres, D anno Christi 316. ut recte in fastis scribit Idatius. Idem scribit auctor Chronici Alexandrini, nisi quod pro Diocletiano nomen Galerii Maximiani perperam irrepsit. Idem quoque confirmat Zosimus in libro secundo Historiæ, ubi scribit Diocletianum tribus annis post tertium Consulatum Constantini & Licinii, mortem obiisse. Postquam enim dixit, à Chilonis & Libonis Consulatu, quo sæculares ludi celebrati fuerant, ad tertium Consulatum Constantini & Licinii, decem supra centum annos fluxisse, subjungit: διοκλητιανὸς μὲν τελευτᾷ τρισὶν ὕστερον ἐνιαυτοῖς: quod verissimum est. At Josephus Scaliger in animadversionibus Eusebianis, hunc Zosimi locum male accepit, quasi diceret Zosimus Diocletianum triennio post abdicationem Imperii, seu post nonum ipsius Consulatum, è vivis abiisse.

In Caput IV.

αὐτοκράτωρ τε καὶ βασιλεὺς. In codice Regio & Florentino deest particula καὶ, quam supplevit Christophorsonus. Mihi non admodum necessaria videtur. Quod si eam retinere voluerimus, tum βασιλεὺς Augustum significabit, non ut vertit Christophorsonus Regem. Alludit autem Socrates ad militum acclamationes, qui post insignem victoriam, Principem suum Imperatorem & Augustum appellare consueverant. Idem faciebant cives, cum Princeps victor in urbem introiret. Pag. 8.

In Caput VI.

ἀκούων καὶ ὁρῶν τε. Transposita sunt vocabula, quæ sic restituo ἀκούων τε καὶ ὁρῶν γινόμενα, seu ut legitur in codice Sfortiano γιγνόμενα. Pag. 9.

ἑνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Scripserat olim Lucas Holstenius vir doctissimus dissertationem in hanc Epistolam Alexandri, quam quidem paulo ante obitum suum, unà cum aliis opusculis ad me misit. In ea dissertatione id primo loco observat, male interpretes hæc Alexandri verba ita transtulisse: *Cum unum sit Catholica corpus Ecclesiæ.* Ipse vero contendit, locum ita potius vertendum fuisse: *Cum Ecclesia Catholica unum sit corpus, &c.* vel *uno constet corpore.* Vult enim vir doctissimus, Alexandrum alludere ad Epistolas Pauli, in quibus Ecclesia sæpius vocatur corpus Christi. Sed pace summi viri, mihique quondam amicissimi dictum sit, ferri non potest hæc versio. Nam si Alexander ita sensisset, ut vult Holstenius, diceret profecto ἑνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Quod cum non dixerit, apparet non aliud esse sensum horum verborum, quàm quem posuerunt interpretes. Præterea si Alexander voluisset dicere, Ecclesiam esse corpus Christi, non dixisset ἑνὸς σώματος, sed potius σώματος τοῦ χριστοῦ. Pag. 10.

νομίσει. In codice Leonis Allatii & apud Gelasium Cyzicenum legitur ὑπονοήσει.

ἐκδεδίκηται κατ' αὐτοῦ. In codice Leonis Allatii legitur τὰ κατ' αὐτοῦ Apud Gelasium autem Cyzicenum τὰ κατ' αὐτὸν Sed vulgata lectio magis placet, quam confirmat etiam Epiphanius Scholasticus, qui sic vertit: *Non est in eum ultio subsecuta.*

ἕως ὑποσύρῃ. Apud Gelasium in Historia Concilii Nicæni, libro 2. legitur ὅπως ὑποσύρῃ. Sed in codice Leonis Allatii scriptum est ἕπως, quod præferendum puto.

ἐπὶ ταῦτα. Post hæc verba in codice Florentino hæc habentur κῶς φρενῶσι ἀρειανοὶ. Quæ ad marginem potius adscribi debuerant. Apud Gelasium similiter scriptum est hoc loco δόγμα ἀρειον.

ὥστε ἀληθινὴ ζωὴ αὐτοῖς ἐν. Post hæc verba de- Pag. 11. erat integra pericope, quam nos ex tribus codicibus nostris Florentino, Sfortiano, Allatiano, & ex Gelasio Cyziceno supplevimus hoc modo ἀλλ' εἰς μὲν τὴν ποιημάτων καὶ ῥητῶν τῶν. Quæ verba in suo etiam codice legerat Epiph. Schola-

sticus, sicut ex versione ejus apparet. Totum enim locum ita transtulit. *Creatura est enim & factura Filius, neque similis est Patri secundum substantiam: neque verus est, neque vera sapientia ejus est, neque verum naturaliter Patris verbum est, sed unus quidem creaturarum & facturarum est.* Ex his apparet Græcum codicem Socratis, quo usus est Epiph. Scholasticus, à nostris paulo diversum fuisse. Codex tamen Leonis Allatii plane similis est ei, quem secutus est Epiphanius. Sic enim habet: ὅτε ὢν ἀληθινός ἐστιν, ὅτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν· ὅτε ἀληθινὸς καὶ φυσικὸς τοῦ πατρὸς λόγος ἐστίν· ἀλλ' εἷς μέν τῶν ῥημάτων, καὶ ποιητὸν ἐστι· καταχρηστικῶς δὲ λέγεται λόγος καὶ, &c. Adeo inter se consentiunt auctores Historiæ tripartitæ Græcæ ac Latinæ, ut alter ab altero mutuatus videri possit.

ἡμῶν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ πρ. In manuscripto codice Leonis Allatii hic locus ita legitur ἡμῶν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ὢν ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ θεοῦ λόγῳ, καὶ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ σοφίᾳ. Quam lectionem secutus est etiam Epiph. Scholast. qui sic vertit: *factus & ipse & existens in proprio Dei Verbo, & in Dei sapientia, &c.* Nos vero lectionem codicum nostrorum Regii, Florentini & Sfortiani sequi maluimus, quam & Gelasius confirmat; nisi quod particulam ὁ non agnoscit, quæ pro δὲ posita videtur.

καὶ ἄῤῥητός ἐστιν. In codice Leonis Allatii, qui continet Historiam tripartitam, quam Theodorus lector Græcè composuit ex Socrate, Sozomeno ac Theodoreto, legitur καὶ ἀόρατος. Atque ita legit Epiph. Scholasticus, sicut ex versione ejus apparet.

τρεπτὸς δὲ φύσιως. Pro his verbis codex Allatii hæc habet οἷα τρεπτὸς ὢν φυσεως καὶ ῥητὸς, quomodo etiam legit Epiphanius.

ῥητὸς, scribendum puto ῥητὸς, ut legitur apud Gelasium Cyzicenum. Neque aliter legit Epiphanius. Vertit enim: *Factus ajunt & convertibilis est.* Quod autem sequitur, καὶ τρεπτὸς, melius in Gelasio legitur καὶ εὐτρεπὸς, quam scripturam in versione mea sum sequutus.

καὶ ἡ λιβύης. In codice Leonis Allatii legitur καὶ λιβύλω. Apud Gelasium vero καὶ τὰς λιβύας, quod magis placet. Duplex enim est Libya. Porro notandus est hic numerus centum Episcoporum in Ægypto. Eundem quoque numerum legere memini apud Athanasium in Apologia 2. adversus Arianos pag. 788. ἐπίσκοποι εἰσὶν ἐν αἰγύπτῳ καὶ λιβύῃ καὶ πενταπόλει, ἑξ ὡς ἑκατόν.

ἕως ὁ δύναται ἴσως εἶναι. In codice Florentino & Sfortiano ἴσως legitur. Verum in codice Leonis Allatii, & apud Gelasium Cyzicenum hic locus longe rectius scribitur hoc modo: ἕως δὲ δύναται εἰς τὴν πρὸς δι' αὐτοῦ ἡμῶν. Neque aliter legit Epiph. Scholasticus.

ἀπὸ πάντων αὐτῶν τῶν ῥημάτων rectius in Codice Leonis Allatii legitur ἀπὸ πάντων τῶν ἑαυτοῦ ῥημάτων. Gelasius vero scriptum habet ἀπὸ πάντων ἑαυτοῦ τῶν ῥηματίων.

ὑπεχειρήσαντες τὴν αἵρεσιν. Magis placet lectio, quæ habetur in Codice Leonis Allatii & apud Gelasium ὑπεχειρήσαντες τὰ εἰς αἵρεσιν.

τὸ κινούμενον ζήτημα. Codex Leonis Allatii scriptum habet τὸ κινῶν τὴν παραχὴν ζήτημα, cui

A consentit Epiphanius Scholasticus. Paulo post ubi legitur σύμψηφοι ἀλεξάνδρῳ. Idem Codex habet ζύμψηφοι, εἷς ἀλεξάνδρου ἔγραφε.

περὶ μὴν ὡς τούτοις. Florentinus Codex scriptum habet, ὡς τύπος, quod non displicet. *Pag.* 14.

ζωναμίγνυτο ὑπὸ τοῖς ἀρειανίζουσι μελιτιανοῖς. Fallitur hic Socrates, ut equidem existimo. Neque enim Melitiani Arianis se adjunxerunt, nisi post Synodum Nicænam, ab Eusebio Nicomediense sollicitati ut adversus Athanasium calumnias texerent, quemadmodum testatur ipse Athanasius in Apologetico secundo adversus Arianos. Certe si Melitiani ante Synodum Nicænam conjuncti fuissent cum Arianis, non tam benigne eos tractassent patres Synodi Nicænæ.

ζωφατειάζων αὐτῷ. Post hæc verba Codex Leonis Allatii hæc addit καὶ συλλυσίων.

In Caput VII.

κεῖται βιβλίοις. Post hæc verba in Florentino Codice additur, μίαν ὑπερβολῆς. Quæ verba licet ad marginem adscribi possint, interdum tamen à scriptoribus ponuntur in corpore, ut videre est apud Athanasium in apologetico adversus Arianos. *Pag.* 15.

τὶ δήποτε ἕκαστον αὐτῶν. Codex Leonis Allatii & Gelasius Cyzicenus addunt φρονεῖ. Vide quæ notavi ad Eusebii lib. 2. de vita Constantini, cap. LXIX. Paulo post ubi legitur ἐντεθεικας, idem Codex Allatii scriptum habet ἀντέθεικας.

διέξοδον. In Florentino & Sfortiano Codice legitur δίξοδον, atque ita fere Codex Leonis Allatii.

ἡ ὑμετέραις ἐθύνεσι φρεσὶν, &c. Totus hic locus in codice Leonis Allatii ita scribitur τοσοῦτον ἡ θεοῦ λαὸν ὃν ἁρμόττει ἡ ὑμετέραις εὐχαῖς καὶ φρεσὶν εὐθυνεῖσθαι φροσήκει, δίκαιόν ἐστι πρέπον, &c. Nec aliter legit Epiph. Scholast. Sic enim vertit: *Tantum Dei populum, quem vestris orationibus & prudentiâ convenit gubernari, discordare nec decet, nec omnino fas esse credibile est.* *Pag.* 16.

ἀ ἐγχρᾶς ὑπόθεσιν. In Annotationibus ad librum 2. Eusebii de vita Constantini, monui scribendum videri ἀπόθεσιν, ut in quibusdam exemplaribus legitur. Sed cum nostri codices Florentinus, Sfortianus & Allatii, nihil hic mutent, ferri potest vulgata lectio, quam confirmat etiam Epiph. Scholasticus. Sic enim vertit: *Suaviores crebro sunt amicitiæ post inimicitiarum causas ad concordiam restitutæ.* *Pag.* 17.

In Caput VIII.

ἐφὶ τῷ ἐκεῖ συνελθόντων ἐυσεβίῳ. Hoc loco, aliquot voculis auctior est codex Allatii. Sic enim habet ἐφὶ τῷ ἐκεῖ συνελ. ὁ καμφίλω διεξῆλθεν ἐυσεβίῳ. Quod quidem majorem habet ἔμφασιν. *Pag.* 20.

τούτων ἐμνημονεύσαμεν. Hoc etiam loco idem codex Allatii vocem interserit hoc modo τῶν χρεὼν ὢν τούτων ἰδικῶς ἐμνημόνευσα, μὴ ταῦτα ἐρῶ.

ἀλλὰ γυμνὸν γνώμην. Magis placet scriptura quam præfert codex Allatii γυμνὸν γνῶσιν ἐν πίστει, &c. Atque ita prorsus legerat Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: Sed puram scien-

tium fide & bonis operibus observandam. Cæterum Socrates hanc narrationem videtur hausisse ex Rufini libro decimo, ubi Rufinus agit de Concilio Nicæno. Sed Socrates quædam de industria mutavit. Gelasius vero cum hoc argumentum nactus esset, mirum in modum auxit atque amplificavit, singulorum Philosophorum interrogationes referens, & responsa Episcoporum. Quæ omnia fabulas potius redolent quàm Historiam rerum gestarum.

Pag.22. *Σαβῖνος τῆς μακεδονίας.* Hic Sabinus Episcopus fuit Macedonianorum in urbe Thraciæ Heraclea, qui collectionem actorum Synodalium composuerat: opus utile admodum: cujus testimonio sæpius utitur Socrates in his libris. Reprehendit tamen eum Socrates plerisque in locis, tum quod malâ fide usus esset in actis illis colligendis; ea quidem studiosè referens, quæ ad adstruendam ipsius hæresin pertinebant; omittens vero contraria: tum quod orthodoxis Episcopis semper infensum se ostenderat. Cujusmodi illud est, quod hoc loco refert Socrates, Patres Nicæni Concilii ignaros ac simplices fuisse. Sed solenne est hæreticis, adversus sanctissimos Ecclesiæ Patres ac Doctores conviciari.

μεγαλοφρόνως ἐξενεχθεῖσα. In codice Leonis Allatii hic locus ita legitur: *ἡ ὑπὲρ νικαίας πίστις τῆς μεγάλης συνόδου ἡ ὑπὸ εὐσεβίου μεγαλοφώνως ἐπαινεθεῖσα συμφωνία*, &c. Eandem lectionem secutus est Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *Concordia ergo fidei à magno in Nicæa prolatæ Concilio, ab Eusebio clara voce laudata hæc est.* Videtur omnino legisse Epiphanius *ἡ πρὸς τῆς μεγ. συνόδου ἐξενεχθεῖσα πίστις*, & cætera, ut supra.

πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν. Symbolum quod hic sequitur, deest in omnibus nostris exemplaribus, Regio, Florentino & Sfortiano. Recte tamen Christophorsonus id reposuit hoc loco. Hic enim positum fuisse à Socrate, tum ex Epiphanio Scholastico discimus, tum ex verbis, quæ proxime sequuntur. *ταύτῃ πίστει τελειοῦσι*, &c. Manuscripti autem codices Symbolum istud hic omiserunt, eo quod paulo post repeteretur in Epistola Eusebii Pamphili.

Pag.23. *εἴντε ὁ μόνος.* Immo duo tantum Episcopi, Secundus ac Theonas, fidei Nicænæ subscribere recusarunt, ut recte scribit Theodoritus in libro primo Historiæ Ecclesiasticæ. & ante illum Hieronymus in Dialogo adversus Luciferianos. Idque apertè confirmat Epistola Synodica Concilii Nicæni, quæ hic refertur à Socrate.

ἐφ' ᾧ αὐτὰ τὰ γεγραμμένα. In codice Florentino & Sfortiano legitur *ἐφ' ᾧ καὶ τὰ εὐσεβίου τὰ γεγραμμένα*, &c.

προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου. Affirmare videtur Eusebius, Constantinum Imperatorem auctorem fuisse, ut vocabulum consubstantialis in Symbolo adderetur. Quod tamen nequaquam verisimile est. Neque enim adeo doctus erat Constantinus, quippe qui vix adhuc esset Catechumenus. Sic igitur hæc Eusebii narratio intelligenda est, ut Episcopi quidem post prolatum ab Eusebio Cæsariense Symbolum, addendam illi esse censuerint vocem consubstantialis: Constantinus vero eorum sententiam confirmaverit. Eusebius vero, qui se apud suos purgare & excusare satagebat, quod formulæ fidei in Concilio editæ subscripsisset, quemadmodum testatur Athanasius in libro de Decretis Synodi Nicænæ, & in libro de Synodis Arimini & Seleuciæ, rem de industria involvit, & Constantino Principi id adscribit, quod Episcopis potius erat adscribendum.

τοῦτό τοι γεγραφὼς πεποίηκασι. Post hæc verba, ante Symbolum Nicænum, in Codice Florentino & Sfortiano additur hæc verba *τὸ μάθημα*. Ita Græci vocabant Symbolum fidei, eo quod à Catechumenis memoriter disceretur. Socrates in libro tertio capite 25. *πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ τὰ λοιπὰ τῷ μαθήματι.* Leontius Bisantius in lib. de Sectis, de Synodo Constantinopolitana loquens: *καὶ ἐκτίθενται ὅρον ἤτοι μάθημα πίστεως ὅπερ λέγομεν.* Et multo post de Concilio Chalcedonensi loquens, *καὶ ἐκτίθενται μάθημα, ὡς δεῖ πιστεύειν.* Et pagina 466. de Zenonis Henotico loquens Symbolum Nicænum vocat *τὸ μάθημα τὸ ἐν νικαίᾳ.* Restituenda est ea vox in lib. 5. Historiæ Tripartitæ. Nam ubi vulgo legitur: *præsens Concilium celebratum est, non ut anathema discat, neque ut fidei explanationem suscipiat, &c.* Scribendum est: *non ut mathema discat, &c.*

ταῦτα ὃ καὶ ἡμεῖν ἐδόκει, &c. In Codice Allatii & apud Theodoritum in lib. primo Historiæ Pag.26. legitur *ταύτῃ ὃ*, &c. Sed vulgata lectio melior mihi videtur. Epiphanius Scholasticus legisse videtur *δι' ταῦτα*. Sic enim vertit: *Propterea nobis quoque videbatur bene se habere, ut mente consentiremus piæ doctrinæ, &c.*

ὑγιαστικὸν ὂν τῷ πατρί, &c. Melius apud Theodoritum legitur hoc modo: *ὑγιαστικὸν ὂν τὸ ὁμοούσιον τῷ πατρί*, &c.

ἀλυπότερον. Apud Theodoritum in libro primo Historiæ legitur *ἀκριβέστερον.* Et paulo post *δι' ἀκριβείας*, &c. Quod quidem magis placet. In Codice certe Allatii *δι' ἀκριβείας* scriptum est.

In Caput IX.

τὸν ὑὸν τοῦ θεοῦ λέγοντα. Extat hæc epistola Pag.28. apud Theodoritum in libro primo Historiæ Ecclesiasticæ, aliquot in locis discrepans ab editione Socratis. Nam Theodoritus vocem *λέγοντα* cum sequenti pericope omittit, & hæc omnia jungit cum præcedenti periodo. In Codice quoque Leonis Allatii deest verbum *λέγοντα*, & quod sequitur *ὁμολογοῦντα*. Et pro *ἅπαντα*, legitur *ταῦτα πάντα.*

κατὰ γὰρ τὴν ἀκριβῆ λόγον. Male Christophorsonus hunc locum ita vertit: *Nam si accurate in eum inquisitum fuisset, nihil certe commeruisset veniæ.* *ἀκριβὴς λόγος* est strictum jus, cui opponitur æquitas, sive *ἐπιείκεια*. Ajunt igitur patres Synodi Nicænæ. Synodum egisse cum Meletio, non stricto ac summo jure, nec juxta exactam regulam ac disciplinam, sed dispensative, hoc est, *συγκαταβατικῶς*. Summo enim jure Meletius nullam veniam merebatur, quippe qui ordinationes nullatenus ad se pertinentes sibi vindicasset,

& schisma in Ægypto fecisset. Id enim aperte designant hæc verba hujus epistolæ: τὸν ὃ χάριτι θεοῦ ἐν μηδενὶ ζήσματι ἐυρεθέντα. Ob hanc igitur temeritatem atque insolentiam, dignus erat Melitius, qui deponeretur atque excommunicaretur. Sed tamen sanctissimi Patres clementius cum eo agere voluerunt, omnem quidem potestatem ei adimentes, solum autem Episcopi nomen ei relinquentes. Cur autem benignius actum sit cum Melitio, plures causæ afferri possunt. Prima est quam insinuant in hac epistola sanctissimi Patres, eo quod scilicet vigorem censuræ ac severitatis suæ in Arium ejusque socios prius distrinxerant. Æquum autem erat, ut post tristem atque immitem in illos latam sententiam, locus deinceps clementiæ relinqueretur: præsertim cum Melitius nullius hæreseos convictus, schisma tantum fecisse argueretur. Multi quoque inter Melitianos erant viri boni, & sanctitate vitæ conspicui. Cujusmodi fuit Paphnutius ille anachoreta, & Joannes Episcopus, de quibus loquitur Epiph. in hæresi Melitianorum: Denique pro bono pacis ut vulgo dicitur, quò Ecclesiæ membra antea divulsa in unum coalescerent: Patres Nicæni Melitianos in communionem receperunt. Atque hoc est illustrissimum exemplum dispensationis Ecclesiasticæ.

τοὺς ὑπ' αὐτοῦ καταστάντας. Non probo interpretationem Christophorsoni, qui hæc verba accepit de Presbyteris à Melitio ordinatis. Nam Melitius non Presbyteros solum ac Diaconos, sed Episcopos quoque per Ægyptum ordinaverat, ut testatur Epiphanius. Immo vero longe plures ordinarat Episcopos quàm Presbyteros, quemadmodum colligere est ex indiculo, quem Alexander post Synodum Nicænam ab illo exegisse dicitur. In eo enim breviculo, octo & viginti recensentur Episcopi partium Melitii: Presbyteri vero quinque, & tres Diaconi. Exstat hic indiculus apud Athanasium in Apologetico secundo adversus Arianos. Cum igitur Melitius tot ut dixi Episcopos ordinaverit, si Patres Synodi Nicænæ nihil de Episcopis ab illo ordinatis statuissent, imperfecta esset eorum sententia; qui de Presbyteris quidem à Melitio constitutis quid agendum esset decrevissent, de Episcopis vero tacuissent. Quare existimo hæc verba de utrisque accipienda esse, tam de Episcopis, quam de Presbyteris.

μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας. Primo loco statuit Synodus ut Episcopi & Clerici, qui à Melitio ordinati fuerant, sanctiori consecratione firmentur, id est manus impositionem ab Alexandrino Episcopo accipiant. Nam cum præter consensum ipsius ordinati fuissent, vult Synodus ut ante omnia ab Episcopo Alexandrino ordinentur juxta antiquam consuetudinem, quâ receptum erat ut omnes Episcopi Ægyptiacæ Diœcesis, subjecti essent Alexandrino Pontifici. In Melitio autem Synodus idem non exigit, quia scilicet Melitius ipse legitime ordinatus fuerat.

Ἀλεξάνδρῳ τοῖς προχειρισμένοις. Melius scribebatur τοῖς προχειροτονημένοις, ut legitur apud Theodoritum in libro primo. Aliud enim significat A προχειρίζεσθαι, ut postea dicemus. Porro Sozomenus in libro primo cap. 24. ubi hanc epistolam in compendium redigit, hæc verba de Clericis accepit, non de Episcopis.

ὡς πρὸς τούτοις δή. In codice Allatii & apud Theodoritum legitur, ὡς τούτοις μόνοις. Sed vulgata lectio magis placet, si deleatur ὡς.

τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι. In Annotationibus ad Eusebii librum tertium de vita Constantini jam pridem monui προχειρίζεσθαι idem esse, quod proponere nomina ordinandorum. Sic supra de Melitio statuit Synodus, μήτε χειροθετεῖν, μήτε προχειρίζεσθαι. Nec aliter Nicetas in vita Ignatii Patriarchæ Constantinopolitani, ubi ejus electionem commemorat. πολλῶν τοίνυν ἀρῶν εἰς προεδρίαν ἡ ἐκκλησίας προχειριζομένων, καὶ ἄλλων δι' ἄλλας αἰτίας διαμαρτανόντων τοῦ ζήτου &c. Id est, *Cum igitur multi ad præsulatum Ecclesiæ nominarentur, & alii alias ob causas ipse suâ excideret*, &c. Itaque quod sequitur ἤτοι τοὺς ὀνόματα, nihil aliud erit quam ἐπεξήγησις, seu explicatio verbi præcedentis. Atque ita sumpsit Sozomenus in dicto capite 24. Porro notandum est Melitium, utpote auctorem schismatis, durius tractatum esse quàm Melitianos. Omnem enim Episcopalem functionem ademerunt Melitio Nicæni Patres, solum ei nomen Episcopi relinquentes. Melitianis vero permiserunt ut ministerium suum obirent in Ecclesia. Id est ut Diaconi in Diaconorum ordine ministrarent, Presbyteri vero offerrent & consecrarent, & baptismi solennia celebrarent, itidemque Episcopi. Solum illis ademerunt jus suffragiorum in electionibus; idque prudenti consilio ab iis factum est, ne Melitiani quosdam suarum partium homines ad Ecclesiastica officia clanculo promoverent.

χωρὶς γνώμης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου. Scribendum omnino est τῆς καθολ. ἐκκλησίας ἐπισκόπων, ut legitur apud Theodoritum & in codice Allatii. Sequitur enim τοῦτο ἀλέξανδρον. Aut certe si priorem lectionem retineas, scribendum erit τοῦ ὑπὸ ἀλέξανδρον. Epiph. Scholasticus vulgatam scripturam ex parte secutus est. Sic enim vertit. *Et ut his nulla potestas sit sibi placitos eligere, vel nomina eorum proferre, aut omnino aliquid agere præter voluntatem Ecclesiæ Catholicæ Præsulis Alexandrini.*

εἰ ἄξιοι φαίνοιντο καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο. Hæc verba plane confirmant id quod supra dixi, non de solis Presbyteris ac Diaconis hîc agi, verum etiam de Episcopis, qui à Melitio fuerant ordinati. Nam si de solis Presbyteris in locum alterius Presbyteri promovendis hîc ageretur, cur tantam cautionem adhiberent Nicæni Patres, cur tot ac tanta requirerent ad hoc, ut aliquis ex Presbyteris Melitianorum in locum defuncti Ecclesiæ Catholicæ Presbyteri subrogaretur. Vetant enim diserte sanctissimi Patres, ne quis ex Melitianis in locum atque honorem defuncti succedat, nisi hoc honore dignus esse videatur, nisi populus eum eligat, nisi ejus electio ab Episcopo Alexandriæ confirmata sit. Quotsum tanta cautela ac diligentia in promotione Presbyteri. Apparet omnino hæc verba ad

Pag. 29.

Episcopos potius pertinere. In quorum præcipue electionibus necessaria erant populi suffragia; & quorum electionem confirmari insuper oportebat ab Alexandrino Episcopo, quippe qui Metropolitanus esset totius Ægypti.

ἐδίξαν δὲ τὸν αἱρεσιάρχην μελίτιον. Immerito Socrates Melitium appellat hæresiarcham. Nam neque Nicæni Patres, neque Athanasius in Apologetico secundo, neque Epiphanius, Melitium ullius hæreseos insimulant, sed schismatis duntaxat auctorem fuisse dicunt. Verum cum Melitiani Arianis tandem sese adjunxerint, quod quidem post Synodum Nicænam, & post mortem ipsius Melitii factum esse supra monui, schisma suum in hæresin verterunt, sicut de Donatistis scribit Augustinus. Itaque hoc sensu Melitius hæresiarches dici potest.

Pag. 30. Σωζομένοις ἄσμασιν. Nostri codices Sfortianus & Florentinus addunt ἤδη μέτροις: quæ verba Christophorsonus quoq; in libris suis reperit, ut ex versione ejus apparet. De Thalia autem Arii, vide Athanasium in oratione 2. contra Arianos. Quam cum à Synodo damnatam esse dicit Socrates, intelligendum est non ipsum carmen nominatim esse damnatum, sed doctrinam tantum, quæ illo carmine continebatur.

ἡ δηχόνοιαν φόφασιν. In codice Leonis Allatii legitur δηχονοίας. quod magis placet. Itaque totus locus ita scribendus videtur ὅσα δὴ ἀμφισέλιαν ἢ δηχονοίας φόφασιν ἐδόκει ἡμῶν, vel potius ἢ ἀμφιβολίας, &c. ut paulo post dicit Socrates.

ὡς δεινὰ τὰ περὶ τὴν μεγάλην σωτῆρα. Codex Leonis Allatii scriptum habet ὅσα δεινὰ περὶ τὴν μετέρην σωτῆρα: quod magis probo.

Pag. 31. λεχθῆναι ἤρεμος. Post hæc verba codex Allatii addit καὶ τὰ ἑπόμενα.

Pag. 32. τὰς πανηγύρεις καὶ ἀσκήσεις. Hæc Constantini Imperatoris epistola non suo loco hic refertur à Socrate. Collocanda potius erat post epistolam Constantini ad Ecclesias, quæ proxime sequitur in hoc capite. Primo enim loco referendæ sunt epistolæ, quæ pertinent ad Synodum Nicænam. Hæc vero cujus initium apposui, proprie non pertinet ad Synodum: nec ullam Synodi continet mentionem. Porro ad hanc Constantini Epistolam alludit Athanasius in Epistola ad Solitarios, ubi de Constantio hæc dicit ἀφ' ὅτε τινὲς αἱρεταὶ, ὡς ἐκεῖνοι φορφυρεανοὶ ὠνόμασε, τύτες ἔξω εἰς ἐκκλησίας εἰσαγαγεῖν πεπειράζκ.

Pag. 33. ὡς δεῖ κατὰ πλεῖσον αὐτὰς πλαιωμένας. In nostris codicibus Florentino & Sfortiano legitur ὡς ἀεί. Quam lectionem confirmat etiam Theodoritus. Apud Eusebium in libro tertio de vita Constantini scriptum est: ὡς δὲ κατὰ τὸ πλεῖσον αὐτὰς πλανωμένας τῆς φροσηκούσης ἐπανορθώσεως. Ad quem locum vide si placet quæ notavi.

τοιαύτη θρησκείας ἑορτὴ. In Codice Florentino legitur τοιαύτης non male. Atque ita scriptum habet Codex Allatii in Historia Theodoriti.

Pag. 34. κυριοντόνων ἐκείνων ἐθνῶν. Postrema vox deest in nostris Codicibus Florentino & Sfortiano, nec habetur apud Theodoritum.

Pag. 35. ἄλλη ἐπιστολὴ φὸς εὐσέβιον. Hæc Epistola Constantini ad Eusebium, aliæque item duæ, quæ sequuntur, prorsus alieno loco hic positæ sunt. Nam nec ad Synodum Nicænam ullatenus pertinent, nec de Ario aut de Arianis loquuntur. Quin imo prior hæc Constantini ad Eusebium epistola, scripta est ante Concilium Nicænum, ut aperte indicat Eusebius ipse in libro secundo de vita Constantini cap. 46.

καὶ τὰ δράκοντος εἰκόνα λικυνίου διάκτυ. Tres postremæ voces desunt apud Eusebium in loco supra citato, & Scholii vice adjectæ sunt, vel à Socrate, vel ab alio Scholiaste.

ὀπηνώτας ᾖ, in libro secundo Eusebii de vita Constantini legitur ὀπηνίντας τε τὸ ὄντως ὄν. Apud Theodoritum vero scribitur ὀπηνώτας τὸ τὸ ὄντως ὄντα. Ego vero mallem scribere ἐπιγνόντα πάλιν, &c.

καὶ τὸ ἐπαρχικῆς τάξεως. Id est ab officio Præfecturæ Prætorianæ. Hi Officiales uno verbo ἐπαρχικοὶ dicebantur. Ita enim Chrysostomus appellat in Epist. 14. ad Olympiadem, & in Epist. 112. & 205. Latini quoque uno verbo Præfectianos eos appellant. Sic Ammianus Marcellinus in libro 17. pagina 90. *Denique inusitato exemplo, id petendo Cæsar impetraverat à Præfecto, ut secundæ Belgicæ multiformibus malis oppressæ dispositio sibi committeretur: ea videlicet lege, ut nec Præfectianus, nec Præsidialis Apparitor ad solvendum quenquam urgeret.* Vide quæ notavi ad librum secundum Eusebii de vita Constantini.

Pag. 36. Φόδρα τοίνυν ἄξιον καταφαίνεσθαι. Apud Eusebium in libro 4. de vita Constant. & apud Theodoritum in libro 1 Historiæ hic locus ita legitur ac distinguitur. ὡς πάντων ἑκεῖσε πέλω λαβόντων αὔξησιν, Φόδρα ἄξιον καταφαίνεσθαι, &c.

διοικήσεως καθολικὸν. Hunc locum exposui in Annotationibus ad librum quartum de vita Constantini. De καθολικοῖς vero, seu rationalibus multa dixi, partim in Commentariis ad Ammianum Marcellinum, partim in Notis ad excerpta Dionis Coccejani, partim etiam in Annotationibus ad Historiam Ecclesiasticam Eusebii.

Pag. 37. δρακιλλιανῷ τῷ διέποντι τὰ λαμπροτάτων ἐπάρχων τὰ μέρη. Hunc locum abunde exposui in Annotationibus ad librum tertium Eusebii de vita Imperat. Constantini cap. 31. Eas igitur consulet studiosus lector, si voleт. Nam & alia hujus epistolæ loca ibidem exposita repetiet, quæ hoc loco repetere, superfluum esse duxi.

παντάχῃ κατὰ πόλεις φροσέθηκε. Scribendum omnino est φροέθηκε id est proposuit. Solebant enim Imperatores Romani epistolas suas, quas ad civitates scribebant, publice legendas proponere. Itaque ad calcem epistolæ addebant, proponatur. Ut in Eusebianis Annotationibus observavi. Sic igitur Constantinus cum multas epistolas conscripsisset adversus Arium & ejus sectatores, eas publice in foro proponi voluit. Talis est epistola Imp. Constantini ad Arium & Arianos, quam refert Gelasius Cyzicenus in libro 3. de gestis Synodi Nicænæ: Cujus epistolæ meminit etiam Epiphanius in hæresi Arianorum. Scripta est autem à Constantino post Synodum Nicænam, & continet pœnam adversus eos, qui à prava Arii opinione recedere noluerint. Jubet enim Imperator in fine illius epistolæ

epistolæ, & decem capitum adjectione mulctentur, si plebeji fuerint: Id est ut præter tributariam functionem & capitationem suam, pro decem insuper capitibus tributum pendant. Qui vero Curialis essent originis, curiæ traderentur & publicis Decurionum functionibus obnoxii essent. Hæc igitur epistola fuit instar edicti, ac proinde publice legi ac proponi debuit.

καὶ νικομηδεῦσι. Hujus Epistolæ Constantini ad Nicomedienses pars maxima extat apud Theodoritum Historiæ Ecclesiasticæ libro primo cap. xx. Integra autem, sed Latinè, extat apud Baronium ad annum Christi 329. sicut eam Justinianus Imperator misit Vigilio Papæ.

In Caput X.

κίνλιχος πρὸς τῷ σύνοδον ἀκέσιον. Idem refert Sozomenus in libro primo cap. 22. ita tamen ut satis appareat, eum à Socrate hanc Historiam accepisse. Etenim Socrates quidem totam Historiam longe ubertius & elegantius refert. Et postquam eam retulit, ait se illam accepisse ab homine fide digno, qui Synodi Nicænæ temporibus vixisset. Sozomenus verò narrationem hanc sic orditur, λέγεται ἢ τὴν βασιλέα, &c. Nec eam ullius testimonio confirmat. Adde quod Sozomenus ipsa quoque Socratis verba quodammodo suffuraturs, immutans aliquantulum atque interpolans, ut solent plagiarii. Hæc tamen narratio parum probabilis mihi videtur, multis de causis. Primum quia nullius veteris scriptoris testimonio nititur. Deinde nec Socrates, nec Sozomenus dicunt, cujusnam urbis Episcopus fuerit Acesius. Quod tamen ad fidem faciendam etat necessarium. Præterea nequaquam verisimile est, hæreticorum Episcopum ad Synodum Ecclesiasticam accitum fuisse à Constantino. Nam si ad restituendam Ecclesiæ concordiam Constantinus Acesium evocavit, eâdem ratione aliarum quoque hæreseon Episcopos ad Nicænum Concilium evocasset. Denique quod ait Socrates, se ab homine admodum provectæ ætatis id accepisse, qui Synodo interfuisset, incredibile prorsus mihi videtur. Fuit hic Auxano, Novatianorum Presbyter, qui unâ cum Acesio huic Synodo interfuit, & usque ad Imperium Theodosii junioris vixit, ut ait Socrates cap. 13. A Synodo autem Nicæna ad initium Imperii Theodosii, anni sunt octoginta tres. Quibus si viginti annos addideris, quos natum fuisse oportet Auxanonem tunc cum Synodo interesset, centenario major Auxano fuerit necesse est, quando istud Socrati narravit. Æstimet igitur lector, quanti faciendum sit testimonium hominis decrepiti & hæretici.

In Caput XI.

Pag. 39. διακόπας ἢ πρεσβυτέρους ἢ διακόνους. In Codice Florentino additur καὶ ὑποδιακόνους. Atque ita quoque habet Sozomenus in libro primo cap. 23. ubi hanc Historiam refert de Paphnutio. Ex quo etiam apparet id quod supra dixi, Sozomenum sua mutuatum esse à Socrate. Is enim, qui adjicit alterius narrationi, satis indicat se posteriorem scripsisse. Cæterum tota hæc narratio de Paphnutio & de cælibatu Clericorum, prorsus suspecta mihi videtur. Nam nec Rufinus ex quo priora de Paphnutio hausit Socrates, ullam hujus rei mentionem facit. Nec Paphnutius ullus memoratur inter Episcopos Ægypti, qui Nicæno Concilio interfuerunt. De cælibatu autem Episcoporum, Presbyterorum ac Diaconorum, extat Decretum Siricii PP. cap. 7. item Innocentii PP. cap. 16. Item Leonis PP. cap. 17.

In Caput XIII.

οἰκείους καλοῦσι βασιλεῖς. Domesticos protectores intelligit, de quibus scripsi in annotationibus ad librum 14. Amm. Marcellini. Pag. 42.

ὅσιος ὁ ἐπίσκοπος ὁ κορδούβης. Hunc locum supplevi ex Codice Florentino & Sfortiano. Nam in vulgatis quidem editionibus, post hæc verba legebatur, βίτων ὁ βικεντῖος. Verum optimi illi Codices integrum nobis locum exhibuerunt hoc modo: ὅσιος ὁ ἐπίσκοπος ὁ κορδούβης ἰσπανίας· οὗτος πιστεύω ὡς πρωτοκαθέδρου ῥώμης βίτων, &c. Est hæc series Episcoporum, qui Concilio Nicæno subscripserant, quam Socrates descripsit ex libro synodico Athanasii, ut ipse infra testatur. Et in Græcis quidem Canonum collectionibus hæc series desideratur, nec habetur in versione Dionysii Exigui. In vetustissimâ tamen collectione, quæ nuper Parisiis edita est, & quâ ante versionem Dionysii olim utebatur Occidentalis Ecclesia: necnon in collectione Isidori, hæc series habetur iisdem fere verbis. In vetustissimâ quidem illa collectione sic legitur: *Et subscripserunt. Osius Episcopus civitatis Cordubensis, provinciæ Spaniæ dixit: Ita credo sicut superius scriptum est. Victor & Vincentius Presbyteri urbis Romæ. Alexander Alexandriæ magnæ. Alphocration, &c.* Atque ita fere collectio Isidori. Verum in synodico Athanasii post Alexandrum Episcopum Alexandriæ collocatus erat Eustathius Episcopus Antiochiæ, & Macarius Hierosolymorum: ita ut quatuor primarum sedium Episcopi priore loco subscripserint. Nam Hosius unà cum Vitone & Vincentio Presbyteris, pro Silvestro Episcopo urbis Romæ videtur subscripsisse. Alia enim causa afferri non potest, cur Hosius inter Episcopos, qui Concilio Nicæno subscripserunt, primo loco positus sit, nisi illa, quam dixi. Quippe illud Concilium maximâ parte ex Orientalibus constabat Episcopis. Pag. 43.

βίτων. Hujus Vitonis Presbyteri meminit Athanasius in Apologetico adversus Arianos; & Synodum Romanam quinquaginta Episcoporum, à quibus ipse susceptus est in communionem, in ejus Ecclesia collectam fuisse testatur. λοιποὶ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα, ἐν οἷς βίτων ὁ πρεσβύτερος συνῆλθε, &c. Id est, *Tandem vero cum convenissent Episcopi plures quam quinquaginta, in Ecclesia, in qua Vito populum colligebat, &c.*

ἀρτουρατίων κύνων. in Latinis Canonum col-

lectionibus, Harpocration Naucratites Episcopus dicitur, eique proxime subjungitur Adamantius Cynopolites, sive Cynensis, ut scribitur in vetustissima collectione illa cujus supra mentionem feci.

ἐν τῷ συνοδικῷ ἀθανασίου. Hic liber Athanasii hodie non exat, quod equidem sciam. Cæterum probabile est, nomina Episcoporum, qui Nicæno Concilio subscripserunt, ex eo libro translata esse.

ὡς ἐν ᾠδαπμειώσιν εὑρομεν. Hanc vocem non intellexerunt interpretes. ᾠδαπμείωσις est notatio temporis, actis publicis præfigi solita, ut jam pridem monui in annotationibus ad Librum primum Historiæ Eccles. Eusebii in caput 9. Sane in Græca collectione canonum quam primus edidit Joannes Tilius, temporis nota præfigitur hujusmodi. κανόνες τῆς τῶν ἁγίων πατέρων, τῆς ἐν νικαίᾳ συνελθόντων, ἐν ὑπατείᾳ παυλίνου καὶ ἰουλιανοῦ τῆς λαμπροτάτων ἔτους ΧΛΣ ἀπὸ ἀλεξάνδρου. ἐν μηνὶ δυσίῳ ἐνιακαιδεκάτῃ, πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν ἰουλίων.

τῇ εἰκάδι τοῦ μαΐου μηνός. Aliter in collectione Græca quam edidit Tilius. Convenisse enim dicitur Synodus die 19. mensis Desii quem Romani Junium vocant, die 13. Kalendas Julias. Idque confirmat Auctor Chronici Alexandrini, & Chalcedonense Concilium, & collectio Latina quam Baronius Crescon ianam vocat. Sane in annotationibus Eusebianis pag. 224. certissimis argumentis demonstrasse mihi videor, hanc posteriorem scripturam veriorem esse quàm illam Socratis. Quod si conjecturæ locus est, videtur Socrates usus esse vitioso Codice, in quo scriptum erat πρὸ δεκατριῶν καλάνδων ἰουνίων pro ἰουλίων. Porro sciendum est, Nicænos, sicut & reliquos Asiaticos, usos esse anno ac mensibus Macedonicis.

ἀλεξάνδρου τοῦ μακεδόνος βασιλείας. Post hæc verba Codex Leonis Allatii hoc addit. ἀπὸ δὲ τοῦ κωνσταντίνου βασιλείας ἐνιακαιδέκατον ἔτος ἦν. Quę sunt verissima. Paulino enim & Juliano Coss. qui est annus Christi 325. mense Majo quo juxta Socratis sententiam Nicæna Synodus congregata est, nonus decimus agebatur annus Imperii Constantini. Vicesimus vero incepit eodem anno sub finem mensis Julii.

In Caput XIV.

ἐυσέβιος δὲ καὶ θίωνις. Nullum hic ordinem servavit Socrates. Revocatos enim esse dicit ab exilio Eusebium ac Theognium, prius penè quàm in exilium missos esse dixerit. Rectius itaque Sozomenus, qui hac in parte Socratis narrationem correxit. Nam in libro primo Historiæ capite 21. refert Eusebium ac Theognium paulo post Synodum missos esse in exilium ab Imperatore Constantino, & in eorum locum alios Episcopos suffectos esse. Deinde in libro secundo capite 16. narrat, qualiter ab exilio revocati sint. Ex quo, ut obiter moneam, colligitur Sozomenum post Socratem Historiam suam conscripsisse, cum narrationem Socratis plerisque in locis emendet ac corrigat. Porro

A Eusebius ac Theognius tribus post Synodum Nicænam elapsis mensibus, missi sunt in exilium, ut testatur Philostorgius. Anno autem tertio post eandem Synodum ab exilio reversi sunt, ut scribit idem Philostorgius, id est anno Christi 328. Quæ cum Historia rerum eo tempore gestarum optime conveniunt. Omnes enim Historici consentiunt, Eusebium cum ab exilio rediisset, consilium cepisse de confirmanda Arii opinione, & de exturbandis Nicænæ fidei assertoribus. Primumque ejus impetum fuisse adversus Eustathium Antiochensem Episcopum, quem confictis calumniis deturbavit anno Christi 329. aut certe 330. ut notavi ad librum tertium Eusebii de vita Constantini. Male igitur Baronius Eusebii Nicomedien sis reditum con-
B signat anno Christi 330.

βιβλίον μετανοίας τοῖς κορυφαίοις τῆς ὑπεκόπων ἀποστείλαντες. Baronius ad annum Christi 325. Socratem ad Sozomenum reprehendit, qui dixerint Eusebium ac Theognium paulo post Synodum Nicænam missos esse in exilium: deinde aliquot post annis misso satisfactionis libello ad nobiliores Episcopos, ab exilio esse revocatos. At Baronius contendit hunc libellum ab Eusebio oblatum esse Episcopis in Synodo Nicæna. Primùm enim regulam fidei ait scriptam fuisse, cui Eusebius Nicomedien sis cum aliis quatuor Episcopis subscribere recusarit. Eundem tamē post-
C ea oblato satisfactionis libello, iis, quæ decreta fuerant subscripsisse. Posthæc vero cum Synodus Arium anathemate damnasset, Eusebium ac Theognium huic anathematismo noluisse subscribere: eamque ob causam damnatos ac depositos esse à Synodo, & Amphionem ac Crestum in eorum locum subrogatos. Constantinum tamen Imperatorem intercessisse, ne sententia executioni mandaretur, egisseque ut Eusebius ac Theognius oblato pœnitentiæ libello susciperentur à Synodo. Sed primum in eo peccat Baronius, quòd duos libellos ab Eusebio oblatos esse dicit. Nam de priore illo libello nemo unquam mentionem fecit. Deinde quod ait de depositione ac damnatione Eusebii atque Theognii facta in Concilio Nicæno, ejus rei nullum
D auctorem citat. Certe Constantinus in epistola ad Nicomedienses, id tunc factum esse non dicit, sed tantum ait Eusebium metuisse ne id fieret. Denique quod ait libellum pœnitentiæ ab Eusebio oblatum esse in Synodo Nicæna, id ex ipso libello manifeste refellitur. Oblatus est enim hic libellus ab Eusebio cum esset in exilio, ut testatur his verbis ἡμῖς δὲ τότε τῷ χάρματι πληροφορούμεθα τῷ συγκατάθεσιν, ἣν πᾶν ἐξεῖναι βαρέως φέροντες, ἀλλὰ πᾶν, &c. Præterea missus est hic libellus cum jam Arius ab exilio esset revocatus. Id enim testantur hæc verba ἄτοπον ἡγοῦμαι τῷ δοκοῦντι ὑπευθύνε ἀνακεκλῆσθαι ἢ καταλογεῖσθαι, &c. Porro Arius satis diu post Synodum Nicænam à Constantino revocatus est.

ἤδη μὲν οὖν κατεψηφισμένοι, &c. Cum Eusebius ac Theognius in exordio hujus epistolæ dicant se damnatos ab Episcopis, quæri merito potest, ubi & quando fuerint condemnati. Baronius quidem eos in Synodo Nicæna damnatos esse dicit

atque depositos. Sed contra est auctoritas Beati Hieronymi, qui in dialogo adversus Luciferianos, diserte testatur Eusebium ac Theognium cum aliis Episcopis Arianæ factionis à Synodo Nicæna susceptos fuisse. Idque probat tum ex testimonio eorum, qui Synodo interfuerant, tum ex actis ipsis Synodi Nicænæ, in quibus inter nomina Episcoporum, qui Synodo subscripserant, Eusebius & reliqui quos dixi recensebantur. Idem quoque testatur Philostorgius, qui tribus circiter mensibus elapsis post Nicænam Synodum, Eusebium ait esse relegatum. Cum igitur Eusebius ac Theognius se damnatos ab Episcopis esse fateantur, id autem in Synodo Nicæna factum non esse constet, necesse est ut in alio quopiam Episcoporum conventu id gestum sit. Causam quidem ipsam refert Constantinus in Epistola ad Nicomedienses. Idcirco enim se illos in exilium misisse dicit, quod hæreticos quosdam, quos ipse ab urbe Alexandria ad comitatum mitti jusserat, suscepissent, & cum illis communicassent. Et Baronius quidem ad annum Christi 329. hos Melitianos fuisse censet, perperam. Ego vero Arianos fuisse potius crediderim. Idque diserte testantur Episcopi Ægypti in Epistola Synodica, quam refert Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos. Ob hanc igitur causam Synodum aliquot Episcoporum fieri jussit Constantinus, à quibus Eusebius ac Theognius damnati sunt atque depositi, ipse vero eos in exilium misit. Idque aperte confirmat Athanasius in libro de Synodis, μὴ γὰρ πάλιν ἐν νικαίᾳ Εὐσέβιον καὶ Θεόγνιον ἐξορίσθησαν. Idem quoque dicit Theodoritus in libro 1. Hist. cap. 19.

περὶ κρίσεως. Hæc verba in interpretatione sua omisit Christophorsonus & Musculus. Leguntur tamen etiam apud Sozomenum: & Epiphanius Scholasticus ea sic reddidit: *Dudum quidem ante judicium condemnati à reverentia vestra, patienter ferre, quæ decreta sunt à sancto vestro Concilio debuimus.* Sic igitur construenda sunt hæc verba, ἤδη πρὸ κρίσεως καταψηφισθέντες. Quibus verbis subindicare videtur Eusebius, se indictâ causâ, & præjudicio quodam damnatum fuisse: quia scilicet Imperator ipsum antea damnaverat, infensus scilicet Eusebio ob varias causas, quas vide in Epistola Constantini ad Nicomedienses.

Pag. 44. εἰ ὃ ἐπείσθη ἡ ἁγία ὑμῶν Σύνοδος. Horum verborum hic est sensus. Si tunc, inquit, satisfecimus sancto Concilio vestro, Nicæno scilicet, eique persuasimus justam nos causam habuisse, cur anathematismis nollemus subscribere, nunc consensum nostrum omni ex parte adimplemus: & tam anathematismo, quàm fidei formulæ subscribere parati sumus. Vides quantam huic loco lucem afferat duarum vocum adjectio; τότε & νυν. At Christophorsonus locum hunc aliter interpretatur, quasi legeretur εἰ ὃ πιστεύει. Etenim vertit: *Quod si sanctum vestrum Concilium nostris verbis voluerit fidem adhibere.* Verum Sozomenus ac Nicephorus vulgatam lectionem tuentur.

A συμψήφους. In codice Florentino & apud Sozomenum legitur συμψύχους.

καὶ ἀνακαλέσασθαι, Episcopis tribuit id quod ab Imperatore factum fuerat. Neque enim Episcopi Arium ab exilio revocaverant, sed Imperator. Verum scriptores ita plerumque loqui solent, ut Episcopis tribuant id quod ab Imperatore factum est; & contra interdum Imperatori attribuant id quod factum est ab Episcopis. Sic Socrates supra dixit, Synodum Nicænam vetuisse ne Arius Alexandriam ingrederetur. Cum tamen id ab Imperatore ipso præceptum sit, ut docet Epistola Constantini.

In Caput XV.

B μὴ ταῦτα ὁ ἰουδαίως ἀλεξάνδρου. Fallitur hic Socrates & Sozomenus, qui Alexandri mortem, & ordinationem Athanasii referunt post reditum ab exilio Eusebii ac Theognii. Atqui Alexander Episcopus Alexandriæ, nondum quinque mensibus elapsis à Synodo Nicæna, mortem obiit, ut testatur Athanasius in Apologetico secundo adversus Arianos, ubi agit de Meletio: ἀλλ' ὅτε τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ νίκαιαν, ἡ μὲν αἵρεσις αὐτὸν ἀπεστόμωσεν καὶ οἱ ἀρειανοὶ ἐξεβλήθησαν. οἱ δὲ μελιτιανοὶ ὅπως δήποτε ἐδέχθησαν, ἀνάγκαιον νῦν πρὸς αὐτῶν ὀνομάζειν· ὅπως δ' ἦσαν μήτε παρῆλθον, καὶ ὁ μὲν μακεδὼν ἀλεξάνδρου τετελεύτηκεν. Idem quoque testatur Theodoritus in libro 1. C Historiæ cap. 26. Mors igitur Alexandri contigit anno Christi 325. ordinatio autem Athanasii vel eodem anno exeunte facta est, vel sub initium anni sequentis.

περὶ ὧν τίνος τοσαῦτα, &c. Melius in codice Leonis Allatii legitur hoc modo: περὶ ὧν τοῦτον τοσαῦτα τίνος λελέχθω μοι. *Pag. 45.*

In Caput XVI.

ἑποίᾳ τε τοῦτο περὶ, lege ἑποίᾳ δὴ τοῦτο κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις, &c. Frequenter in his particulis peccatum est ab antiquariis, qui hos libros exscripserunt. Quod quidem semel monitum volui, ut studiosus lector per se deinceps id observet. Certe in codice Allatii legitur κατά τε τὰς ἄλλας πόλεις.

χρηματίζειν ὁ δυτίραν ῥώμην. Hunc locum, D qui corruptus antea legebatur & pravâ distinctione confusus, pristino nitori restitui, expunctâ particulâ ὁ, quæ nec in Florentino codice, nec in Stortiano habetur. Confirmat emendationem nostram Epiphanius Scholasticus, qui sic vertit: *Et denominatam Constantinopolim, appellari secundam Romam lege firmavit.*

πλησίον ἦν ἰδίᾳ ἐφίππιον παρέσχεν. Scribendum videtur παρέσχηκεν. Quam emendationem confirmat etiam Epiphanius his verbis: *Sicut lex ipsa in marmorea platoma noscitur esse conscripta, & in Strategio juxta equestrem statuam ejus constituta.* Legerat ergo Epiphanius in suo codice πλησίον ἦν ἰδίᾳ ἐφίππιον παρέσχηκεν. Supple ἀνδριάντος. Erat autem Strategium ædes publica in qua Strategi, id est Duumviri, qui urbem Byzantium olim regebant, sedere consueverant.

Ejus mentio fit in veteri descriptione urbis Constantinopolitanæ, quæ notitiæ Imperii Romani præfixa est: & in regione quinta ejus urbis recensetur.

Pag. 46. καὶ ἄλλα πλεῖστα ἢ τὴν θεοῦ φυλακτήριον. Locus hic mutilus est ut apparet. Quem Christophorsonus quidem ex conjectura, ut opinor, ita supplevit. καὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα ἢ τὴν θεοῦ πλατυτέραν πρόνοιαν. Sed verbum illud ἐπλατύνετο nullo modo tolerari potest. Nos igitur leviori mutatione locum ita restituendum putamus. τότε ἄλλα πλεῖστα καὶ τότε μάλιστα ἢ τὴν θεοῦ φυλακτήριον πρόνοια. Quam lectionem in versione nostra secuti sumus. Mox lego ἐκ τούτων μὴν τὴν βασιλέως ἐγκωμίων, &c.

Pag. 47. ἱερουσαλὴμ νέαν. Desumsit hæc Socrates ex Eusebii libro 3. de vita Constantini cap. 33. Sed deceptus est, cum existimavit Ecclesiam illam, quæ juxta sepulchrum Domini ab Helena, seu potius à Constantino ædificata est, novam Hierusalem esse appellatam. Neque enim id dicit Eusebius; sed tantum alludit ad novam Hierusalem, cujus mentio sit in Apocalypsi Joannis. Vide quæ notavi ad dictum locum Eusebii. Porro hunc locum emendavi ex Florentino codice, in quo ita diserte scribitur ἱερουσαλὴμ τὴν νέαν, ut jam pridem monuit me per literas vir cl. Emericus Bigotius, cum ipsum codicem inspexisset Florentiæ.

ἥτις ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει. Scribendum est: ὅς ἐν τῇ κατὰ κωνσταντινούπολιν ὑπεγομένῃ ἀγορᾷ κωνσταντίνου. De hac porro Constantini statua, quæ super Porphyreticam columnam in foro Constantini posita erat, mirum ac pene incredibile est, quod narrat Philostorgius, eam à populo illuc cum cereis conveniente adorari solitam. Id tamen testimonio quoq; suo confirmat Theodoritus in libro primo Historiæ Ecclesiasticæ cap. ultimo. εἴ τις ἐκείνοις διαπίστει, τὰ ἐμοὶ πρὸς ἐκείνου βέλτιον καὶ ἀσφαλέστερα ῥηθήσεται βλέπων, πιστευσάτω τοῖς γεγραμμένοις.

ὐχ ἥττον κατίσχυσεν. Scribendum est: ὐχ ἧττον ἁπάντων.

In Caput XVIII.

Pag. 48. τὸν τοῦχον ἀλεξανδρέων. Christophorsonus quidem & Musculus verba hoc loco transposita esse crediderant, legeruntque, ut ex versione eorum apparet εἰς τὸν ἐκκλησίαν ἀλεξανδρέων τὸν τοῦχον μετατεθῆναι ἐκέλευσε. Sed cum μετατεθῆναι passive sumi non possit, aliter emendandus est hic locus. Nos igitur ex codice Sfortiano locum ita restituimus: αὐτὸς εἰς τὸν ἐκκλησίαν τὸν τοῦχον ἀλέξανδρον μετατεθῆναι ἐκέλευσεν. Id est, *Ipse Alexandro præcepit, ut cubitum illum in Ecclesiam transferret.* Quæ quidem emendatio confirmatione non eget. Vide Rufinum in libro 11. cap. 13. Porro ea lex Constantini diu non stetit. Nam Julianus eundem cubitum in Serapidis templum jussit reportari: ibique deinceps mansisse videtur usque ad tempora Theodosii, & eversionem Serapei.

ἥτις ἀνοδῷ τῷ ποταμῷ. Delenda est particula τις, quæ hic superflua est, & ob nimiam repetitionem odiosa.

ὑπὸ τῆς αὐτῆς χρόνους. Lego cum Christophorsono & Musculo, ὑπὸ τὰς αὐτὰς χρόνους.

τὰς γὰρ παρθένους τοῖς παροῦσι. Hunc locum Pag. 49. emendavi ex codice Leonis Allatii. Reliqui enim codices nihil mutant.

διδάσκῃ ὄν. Melius scriberetur διδάσκῃ τι. Pag. 50. Quod licet leve videatur, necessario tamen admonendum est, ne quis nobis forsan objiciat, id fugisse diligentiam nostram.

In Caput XIX.

θωμᾶς μὴν τὴν παρθων. Vide quæ notavi ad librum 3. Historiæ Eccles. Eusebii, in caput 1. Quibus adde locum incerti scriptoris ex Homilia 2. in Matthæum: *Denique cum post resurrectionem Domini Thomas Apostolus isset in provinciam illam, adjuncti sunt ei: & baptizati ab eo, facti sunt adjutores prædicationis illius.* De Magis Persicis loquitur.

ἀμιλλησάμενον πρὸς τὸν φιλόσοφον μητρόδωρον. Hic est Metrodorus Philosophus, cujus meminit Hieronymus in Chronico: qui ex Indica peregrinatione reversus, multas gemmas atque uniones obtulit Constantino; & alia plura, quæ longe majoris pretii essent, à Sapore Persarum Rege sibi erepta esse mentitus, causam præbuit bello Persico, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 25. Vide si placet, quæ illic notavi.

ζυμβιβήκῃ ὄν τότε πρὸς ὀλίγον, Scribendum omnino est πρὸ ὀλίγου: quam emendationem confirmat Codex Allatii, in quo scriptum est πρὸ ὀλίγου.

τόπους καταλαμβάνειν ἰδιάζοντας. Hunc locum Pag. 51. non intellexerunt interpretes. Musculus enim sic vertit: *ut separatis locis uterentur.* Christophorsonus vero: *ut loca separatim sibi sumerent.* Socrates in hoc capite Rufinum pene ad verbum interpretatur. Et Rufinus quidem ita dixerat: *monere ut conventicula per loca singula facerent.* Socrates vero τόπους ἰδιάζοντας vocavit, quæ Rufinus dixerat conventicula. Sunt enim conventicula proprie loca privata, in quibus collectæ fiunt; & ab illis distinguuntur Ecclesiæ, quæ sunt publici juris, non in dominio cujusquam privati.

ἀθανασίῳ τότε νεωστὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἐγκεχειρικότι. Idem ait Rufinus: *Tum vero Athanasio, nam is nuper sacerdotium susceperat, &c.* Sed si rem attentius expendamus, hæc vera esse non possunt. Etenim Meropius Philosophus in Indiam profectus esse dicitur exemplo Metrodori Philosophi, qui ante illum Indiam perlustraverat. Atqui Metrodorus Philosophus non ante annum Domini 325. ex Indica peregrinatione reversus est. Reversus enim ex India, Constantino Imp. obtulit munera, quæ à Rege Indorum acceperat, ut supra notavi, partim ex Ammiano Marcellino, partim ex Cedreni Chronico. Id ergo post debellatum Licinium contigerit necesse est. Tunc enim Constantinus Orientis Imperium accepit. Victus autem ac debellatus est Licinius anno Christi 324. exeunte. Jam vero Meropius, cum Metrodori exemplum secutus

Indiam perlustrare aggressus sit, non nisi aliquot postannis hanc peregrinationem suscepit. Ponamus igitur Meropium profectum esse in Indiam anno natalis Dominici 327. Anno sequenti cum in patriam reverteretur, occisus est à Barbaris. Ædesius verò ac Frumentius, adhuc adolescentes, oblati sunt Indorum Regi: & alter pincerna Regis factus, alter scriniis ac rationibus præpositus est. In quo ministerio ambo usque ad obitum Regis permanserunt. Ponamus igitur triennium eos ministrasse Regi. Obiit postea Rex Indorum relicto filio admodum puero. Sed Regina pueri mater, impetravit ab Ædesio ac Frumentio, ut procurationem regni susciperent, donec puer ad perfectam ætatem perveniisset. Demus igitur puerum octo circiter annos natum fuisse tunc cum pater abiit è vita. Cum Frumentius non nisi puero jam adulto & tutelæ suæ facto, reversus fuerit Alexandriam, omnino necesse est ut decem minimum annos negotia procuraverit. Ita Frumentius circa annum Domini 341. reversus fuerit Alexandriam, quo anno Athanasius non recens factus erat Episcopus, sed quintumdecimum Episcopatus annum excesserat. Porro ex his, quæ dixi manifeste colligitur, hanc Indorum conversionem per Frumentium factam, regnante Constantio contigisse, non autem principatu Constantini, ut Rufinus & alii eum auctorem secuti prodiderunt.

κῆ κλῆρον ὅστις ἐθέλοι, addendum videtur δεῖν.

Φρυμέντιος δὲ ἀξιωθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς. De hoc Frumentio Episcopo loquitur Athanasius in Apologetico ad Imp. Constantium: ἰδοὺ πάλιν τρίτον τὸν κατέλαβεν ἀκοὴ, ὅτι ἐχειροτόνησαν τοῖς ἐν αὐξώμει τυράννοις, ὥστε Φρυμέντιον τὸν ἐπίσκοπον τῶν αὐξωμιτῶν ἐκεῖσε ἀχθῆναι. Et paulo post refert Epistolam Constantii ad Aizanam & Sazanam Tyrannos Auxumis, quâ iis præcipit, ut Frumentium quem Athanasius Auxumis Episcopum ordinaverat, Alexandriam mittant ad Georgium illius urbis Episcopum, ut ab illo veræ fidei doctrinam accipiat. Ex quo apparet Frumentium tunc temporis recens ab Athanasio ordinatum fuisse. Scripta autem est hæc Epistola anno Christi 356. Sed Baronius in annotationibus ad Martyrologium Romanum, Frumentium hunc Auxumis Episcopum distinguendum esse dicit ab altero Frumentio Indorum Episcopo. De quo Rufinus & Socrates loquuntur. Ego vero unum eundemque Frumentium esse contendo, eum qui Auxumis, & eum qui Indorum Episcopus dicitur. Auxumis enim Metropolis est Æthiopiæ. Æthiopes autem ab antiquis confundi solent cum Indis. Sic Philostorgius Homeritas, qui Auxumitis vicini sunt, Indos vocat. Ipsi quoque Æthiopes, qui nunc Abissini dicuntur, sese Indos vocant, & Apostolum gentis suæ Frumentium agnoscunt, ut testatur Lucas Holstenius in notis ad Martyrologium Baronii, quæ nuper Romæ prodierunt.

In Caput XX.

Pag. 54. καὶ ὁ βασιλεὺς ἔμφρων τις ὤν. Mallem legere ἔμφρων τις ὤν. Nec dubito quin Socrates ita scripserit. Certe Rufinus ex quo Socrates hæc desumpsit, sic habet: *Cum ecce matutinus & anxius cum suis omnibus ingrediens Rex, &c.*

βακκεῖον. Nostri Codices Florentinus, Sfortianus & Allatii, scriptum habent βακκεῖον. Sed rectius Bacurius scribitur apud Rufinum & alios. Vide quæ de hoc Bacurio notavi ad librum 31. Ammiani Marcellini.

ταξίαρχον τὸν ἐν παλαιστίνῃ στρατιωτικῶν κατέσης. Hoc loco Socrates non assecutus est sensum Rufini. Nam Rufinus Bacurium Palæstini limitis Ducem fuisse scribit, tunc cum ista ei narraret. Socrates vero legisse videtur in Rufino, *Palæstini militis Ducem.*

τὸ κατὰ μαξίμου τοῦ τυράννου πόλεμον. Hic etiam lapsus est Socrates. Neque enim in bello contra Maximum pro Theodosio pugnavit Bacurius, sed in bello contra Eugenium, ut testatur Rufinus in lib. 11. cap. 33. & Zosimus in lib. 4.

In Caput XXII.

καὶ τὸν ἥλιον προσκυνεῖν διδάσκει. Manichæos Solem adorasse notissimum est. Idem quoque de illis scribit Libanius in Epistola 140. libri 4. quâ Manichæos, qui in Palæstina erant, suppresso eorum nomine, commendat Prisciano Præsidi Palæstinæ: οἱ τὸν ἥλιον μόνον θεραπεύοντες ἄνευ αἵματος καὶ τιμῶντες θεὸν προσηγορίᾳ δευτέρᾳ, καὶ πολὺ γαστέρα κολάζοντες, καὶ ἐν κέρδει ποιούμενοι πολὺ τὸν τελευτῆς ἡμέραν, πολλαχοῦ μὲν εἰσὶ τῆς γῆς, πανταχοῦ δ' ὀλίγοι· καὶ ἀδικοῦσι μὲν οὐδένα, λυποῦνται δ' ὑπ' ἐνίων· &c. Id est. *Viri illi, qui Solem colunt absq; sanguine & Deum secundâ appellatione honorant, qui ventrem suum castigant, & diem obitus in lucri parte reponunt, multis quidem in locis reperiuntur, ubique tamen pauci sunt. Et ipsi quidem neminem injuriâ afficiunt, quidam tamen facessunt eis negotium.* Non dubito quin Libanius his verbis Manichæos designet. Neque enim aliis quam Manichæis hæc conveniunt. Eos vero de industria nominare noluit, eo quod invisum esset nomen Manichæorum. Porro de fictis Manichæorum jejuniis vide Cyrillum Catechesi 6.

ἀλλὰ δίχα λόγου ἀρχελάου. Scribendum est διαλόγου ἀρχελάου. Sequitur enim ἐντυχόντες. Hic Archelaus Episcopus Mesopotamiæ, disputationem quam habuerat adversus Manichæum, Syro sermone composuit, quæ in Græcum translata habetur à multis, ut scribit Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. Ejus disputationis meminit etiam Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi sexta. Hujus operis fragmentum penes me habeo, quo continetur historia impii ac perfidi Manichæi. Sed disputatio ejus cum Archelao Episcopo, quæ ad calcem historiæ adtexta erat, desideratur. Cujus loco subjicitur Epistola Archelai ad Diodorum presbyterum. Hoc monumentum quod Emerico Bigotio V.C. cum multis aliis debeo, studiosus lector ad calcem harum annotationum editum reperiet.

τὴν μανιχαίων προσφυᾶ θρησκείαν. Rectius in Codice Leonis Allatii scriptum est παρισφυᾶ. Sic enim Pag. 56. Pag. 57.

loquitur Socrates in principio hujus capitis: παρεφύη γὰρ μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς κωνσταντίνου χρόνων τῇ ἀληθεῖ χριστιανισμῷ ἐλλοιζίων χριστιανισμὸς. Metaphora est à lolio & zizaniis, quæ frumento adnasci solent.

In Caput XXIII.

καὶ μὴ ὡς ὑπὸ ἀξιοπίστων γενομένου. In codice Florentino legitur γενομένων, quod ad veram scripturam propius accedit. Scribo igitur, καὶ ὡς μὴ ὑπὸ ἀξιοπίστ. γενομένοις. Duplici enim nomine Eusebiani reprehendebant ordinationem Athanasii. Tum quod Athanasius eo honore indignus esset, tum quod ejus ordinatio facta fuisset à viris minime idoneis. Vide Philostorgium.

καὶ γράφων μὲν παρεκάλει, ἔξωθεν ὢν διωκεῖτο. Sumpsit hæc Socrates ex Athanasii Apologetico 2. adversus Arianos, ubi Athanasius refert quâ ratione Eusebius occulte cum Melitianis adversus ipsum conspiraverit: πρὸ μὲν οὖν ἀρχῆς πρεσβείαν πέμπει παρατείνων, δίκαιόν μοι φάρειον· καὶ ἀγράφως μὲν ἠπείλει, γράφων δ' ἠξίου. Quæ Athanasii verba descripsit Sozomenus in libro 2. cap. 18.

Pag. 58. τῷ Σαβελλίῳ τὸν μοντανὸν δόξαν. Obscurum est cur Socrates Montanum jungat Sabellio. Nam Montanus in doctrina Trinitatis ipse quidem nihil innovavit, sed Ecclesiæ Catholicæ fidem secutus est, ut testatur Epiphanius in hæresi Montanistarum, & Theodoritus in libro tertio hæreticarum fabularum. Quidam tamen ex illius discipulis, personarum differentiam cum Sabellio sustulerunt, ut diserte scribit Theodoritus in loco supra citato: τινὲς δὲ αὐτῶν τὰς περὶ ὑποστάσεις τῆς θεότητος, Σαβελλίῳ σφοδρότερον πλησίασαν ἀρρήτως, ἓν αὐτὸν φάσκοντες, καὶ πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, &c. Atque hinc est quòd in Epistola Synodica Arianorum apud Serdicam Episcoporum, Montanus adjungitur Sabellio. Sic enim ajunt de Marcello Ancyrano: *quique assertiones suas quibusdam squaloribus miscens, nunc falsitatibus Sabellii, nunc malitia Pauli Samosatensis, nunc blasphemiis Montani hæreticorum omnium ducis aperte permiscens, unamque confusionem de supradictis faciens, ut imprudens Galata in aliud Evangelium declinavit.*

In Caput XXIV.

Pag. 59. ἔγραψεν εἰρηκέναι. Mirum est quantopere errarint interpretes in hujus loci versione, qui non viderunt ultimam vocem expungendam esse, utpote superfluam. Nam cum initio adnotatum esset in margine, pro ἔγραψεν, alias scribi εἴρηκεν; postea hæc vox in textum irrepsit è margine.

κῦρον δὴ τοῖς αὐτοῖς ἁλόντα καθηρῆσθαι φησὶ. Utrum Cyrus Berœensis Episcopus Eustathium tanquam Sabellii dogmati patrocinantem accusaverit, ut scribit Georgius Leodicenus, equidem nescio. Quod vero scribit Georgius, Cyrum postea depositum esse propterea quod Sabellio faveret, id est propterea quod doctrinam consubstantialis tueretur: (sic enim hæc intelligenda sunt:) id profecto verissimum est. Id enim testatur Athanasius in epistola ad solitariam vitam agentes: ubi omnes Episcopos ordine recenset, qui ab Arianis expulsi sunt Constantino regnante. Ac primo quidem loco nominat Eustathium Antiochenum, deinde Eutropium Adrianopolitanum. Postea vero Euphrationem à Balaneis, duos Cymatios, Asclepam Gazæ, & Cyrum Berœæ, aliosque commemorat, qui Imperatoris edicto relegati sint, aliis in eorum locum substitutis.

ἐυσεβίου τοῦ παραπεσόντος. Hujus loci sensus hic est. Imperator quidem per litteras ad Antiochenos scriptas, Eusebius vero per recusationem Episcopatus Antiocheni, tumultum illum compressit. Supplendum est igitur ἀπὸ κεινῆς, id quod præcessit, τὰς ταραχὰς κατέπαυσεν.

Pag. 60. ὅτι ἐτη ἑκτὼ. Falsum est, quod hic ait Socrates, post abdicationem Eustathii, Antiochenam sedem octo annorum spatio vacuam permansisse. Etenim pulso Eustathio, cum Eusebius Cæsariensis eam sedem recusavisset, Paulinus Episcopus Tyri ad eam sedem translatus est anno Christi 329. ut notavi ad librum decimum historiæ Ecclesiasticæ Eusebii. Paulino deinde successit Euphronius, sive ut alii volunt, Eulasius. Post quem Flaccillus ad Episcopatum Antiochenum promotus est, qui Synodo Tyrensi interfuit, ut testatur Athanasius in apologia secunda adversus Arianos.

χειροτονεῖ ἰυφρόνιον. Idem scribit Sozomenus, & Theodorus Mopsuestenus apud Nicætam in thesauro Orthodoxæ fidei. Sed & Georgius Laodicenus in encomio Eusebii Emisseni id ipsum confirmat. Ejus verba refert Socrates in libro secundo capite nono: εἶτα αὖθις τὸν ἰυσέβιον σωθεῖναι ἐυφρονίῳ τῷ διαδεξαμένῳ ἰυστάθιον. Theodoritus tamen in libro primo Historiæ capite 22. inter Eustathium & Euphronium interponit Eulalium, eumque brevi admodum tempore præfuisse scribit. Cum Theodorito consentit Philostorgius.

In Caput XXV.

καὶ μὴ ἀλόγως συκοφαντεῖσθαι τότε. Ultima vox delenda est. Quam etiam Leo Allatius deesse monuit in suo codice. Sed utrum post verbum σωτήριος, an post συκοφαντεῖσθαι deesset, non notavit. Alterutro certe in loco superflua est. Porrò narrationem istam de Presbytero Ariano, quem Constantia Augusta Constantino fratri commendavit, hausit Socrates ex Rufini libro decimo. Eam tamen suspectam habeo: primum quia Athanasius, qui omnes Arianorum fraudes detegere ac traducere solet, ejus rei nuspiam meminit. Deinde quia nomen illius Presbyteri supprimitur: Atqui si Presbyter ille gratiâ & auctoritate tantum valuit apud Constantinum, ut testamentum suum moriens ei traderet, dignus profecto fuit cujus nomen commemoraretur. Rufini vero, meo quidem judicio, levis est auctoritas, quippe qui Historiam suam negligenter admodum conscripserit, non ex monumentis rerum gestarum, sed ex

fabulosis narrationibus, & ut Græce dicam, ἐκ τῶν μυθικῶν. Pænè omiseram monere, delendam esse hoc loco particulam negativam. Pro qua Savilius & Christophorsonus legit καὶ δι' ἀλόγως, &c.

In Caput XXVI.

Pag.62. εἰς ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Post hæc verba deerat integra pericope, quam ex codice Leonis Allatii, & ex Sozomeni lib. 2. cap. 27. supplevimus.

τῇ ἐκκλησίᾳ δηλαδή. In codice Regio & apud Epiphanium Scholasticum hic locus aliter interpungitur, hoc modo τῇ μητρὶ ἡμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, δηλαδὴ περιγραμμένων, &c. Quæ distinctio non displicet.

In Caput XXVII.

Pag.63. χάφων ἠπείλησεν. Post hæc verba codex Florentinus hæc addit: μέρος ὅπως ἐλῆς τοῦ βασιλέως. Quæ omnino necessaria sunt, ut lector intelligat, non integram Imperatoris epistolam, sed ejus duntaxat partem hic apponi. Certe Athanasius in Apologetico 2. adversus Arianos, ex quo hæc desumpsit Socrates, hanc Constantini Epistolam adducens, eadem verba præposuit; additque hanc Epistolam perlatam esse Alexandriam à Syncletio & Gaudentio Palatinis. Sed quod ait Socrates, Arium venisse Alexandriam. Id non dicit Athanasius, nec verum puto.

πλὴν ἐκκλησίαν δέχεσθαι. Post hæc verba, ex manuscriptis codicibus Florentino, Sfortiano & Leonis Allatii, integram periodum addidimus, quæ in vulgatis editionibus desiderabatur: eadem fere verba habet Sozomenus in libro secundo capite 22. ad calcem, mutato tantùm ordine.

ὅσ' Ἰσίων ὁ Εὐδαίμων καὶ Καλλίνικος. Horum mentio fit in indiculo Episcoporum partis Melitii, quem Alexander exegit à Melitio. Et Ision quidem Episcopus erat in Athribi, Eudæmon in Tani, Callinicus verò Pelusii. Vide Athanasium in apologetico secundo.

ἀλύπιος ὁ μακάριος. Athanasius in apologetico Apim habet pro Alypio. Sed locum, in quo Constantinus hanc quæstionem habuit, non nominat. Socrates tamen Nicomediæ id factum esse scribit. Porro Baronius hæc gesta esse tradit anno Christi 329. Ego verò in sequentem annum conferre malim. Hæc enim post abdicationem Eustathii contigerunt, cum Eusebius ac Theognius ab exilio reversi, maximam auctoritatem apud Constantinum nacti essent. Quod verò idem Baronius Constantini litteras de Ario in Ecclesiam recipiendo ad Athanasium scriptas esse dicit, anno Christi 327. in eo manifestè labitur, & dissentit ab Athanasio, quem tamen in omnibus sequi se profitetur. Etenim Athanasius, statim post litteras Constantini, & repulsam Arii, crimina illa à Melitianis delata esse scribit ad Imperatorem.

Pag.64. ἐγράφως ὑποδείξας, mallem legere ἐνδείξας. Atque ita scripsisse Socratem existimo.

μακράτης χώρα. Hunc Socratis locum valde illustrat Athanasius in apologetico 2. adversus Arianos. Cujus verba quia ab interprete male A accepta sunt, hic apponam. ὁ μακρώτης χώρα τῆς ἀλεξανδρείας ἐστὶ· καὶ οὐδέποτε ἐν τῇ χώρᾳ γέγονεν ἐπίσκοπος, οὐδὲ χωρεπίσκοπος. ἀλλὰ πᾶσα ἡ ἀλεξανδρείας διοικοῦσι αἱ ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας ὑπόκεινται· ἕκαστος δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας, μεγίστας δὲ ἐνίοτε δέκα καὶ πλείονας. Id est. *Mareotes regio est Alexandriæ: nec ullus unquam in ea fuit Episcopus, ac ne Chorepiscopus quidem; sed universa ejus regionis Ecclesiæ subjectæ sunt Episcopo Alexandrino. Singuli autem Presbyteri proprios habent pagos, eosq; maximos, denos interdum aut plures.* Ex his apparet singulos Mareoticæ pagos non habuisse suum Presbyterum, sed unicum Presbyterum denos pagos rexisse, atque interdum plures. Certe pagus in B quo fuit Ischyras, cum esset omnium minimus, nec Ecclesiam, nec Presbyterum peculiarem unquam habuerat. In Epistola quam omnes Mareotidis Presbyteri ac Diaconi scripserunt ad Synodum Tyri, quæ refertur ab Athanasio in eodem libro, quatuordecim subscripserunt Presbyteri, & quindecim Diaconi.

Pag.65. ἀρσενίου τινὸς ἐπισκόπου τῶν μελιτιανῶν θρησκείας. Hic Arsenius Episcopus fuit Melitianorum in urbe Hypseli, quæ est in Thebaide. Certe in epistola quam scripsit ad Athanasium, hunc honoris titulum assumit. ἀθανασίῳ μακαρίῳ πάπᾳ ἀρσένιος ἐπίσκοπος τῆς ποτὲ ὑπὸ μελίτιον τὸν ὑψηλιτῶν πόλεως. Id est, *Athanasio beatissimo Papæ Arsenius Episcopus urbis Hypselitarum, ex iis, qui aliquando fuerunt Melitio.* In indiculo tamen Epi- C scoporum partis Melitii, quem Melitius tradidit Alexandro, nullus reperitur Arsenius.

τῷ κήνσωρι δαλματίῳ τῷ ἀδελφοδείαυτοῦ. Hæc ex Athanasio sumpsit Socrates. Verba Athanasii in Apologetico secundo adversus Arianos hæc sunt: γράφει ὁ κωνσταντῖνος εἰς αἰτιολογίαν δαλματίου τοῦ κήνσωρος, ἀκούσας περὶ τῆς φόνου βίας· ὁ τοίνυν κήνσωρ ἐπιστέλλει μοι σκευάσαι πρὸς ἀπολογίαν. Putavit Socrates hunc Dalmatium Constantini fratris filium fuisse, cum qui aliquot post annis Cæsar factus est à Constantino. Sed longe falsus est. Dalmatius enim Censor, frater fuit Constantini, pater Dalmatii Cæsaris. Id testatur auctor Chronici Alexandrini, qui de Constantino ita scribit: καὶ δαλμάτιον τὸν υἱὸν ἀδελφοῦ αὐτοῦ δαλματίου τοῦ κήνσωρος καίσαρα ἀνηγόρευσε. Certe Dalmatius Dalmatii filius, tunc cum hæc D gesta sunt, quæ ab Athanasio referuntur, adhuc tenera erat ætate, nec judex sedere poterat in tam gravi negotio. Præterea tunc temporis degebat Narbonæ, & unà cum Hannibaliano fratre Exuperium Rhetorem audiebat. Ex ea enim urbe accitus à Constantino, admodum adolescens Cæsar creatus est, ut tradit Ausonius in libro de Professoribus Burdigal. anno Christi 335. Judicium autem illud de cæde Arsenii habitum est à Dalmatio Censore Antiochiæ, ut testatur Athanasius, anno Christi 332. juxta sententiam Beronii.

In Caput XXVIII.

τριακοστὸν ἕτος ἦν τοῦτο. Habita est Synodus Tyri Constantio & Albino Consulibus, ut

testatur Athanasius, anno Christi 335. Erat hic annus Imperii Constantini octavus & vicesimus. Nonus autem ac vicesimus cœpit iisdem Consulibus die octavo Kalendas Augusti. Quo quidem die Constantinus tricennalia celebravit, ut scribitur in fastis Idatii, toto anno eam solennitatem anticipans. Atque hæc tricennalium anticipatio, non Socrati solum, sed aliis etiam pluribus occasionem erroris præbuit.

In Caput XXIX.

Pag. 66. τῷ ὑπατικῷ ἀρχελάῳ Rufinus in lib. 10. Historiæ Ecclesiasticæ hunc Archelaum non Consularem Phœnices, sed Comitem Orientis fuisse dicit.

οἱ δ' λοιποὶ, malim scribere οἱ γδ λοιποὶ, &c. quam lectionem in versione mea sum secutus.

In Caput XXX.

Pag. 67. ἀχαὰς ὃ ἐ ἰωννὴς. Apud Athanasium in Apologetico 2. pagina 783. ἀρχαφὰ καὶ ἰωάννης. Sed & in Epistola Alexandri Thessalonicensis Episcopi ad Athanasium Archaph dicitur. Duplici igitur nomine appellatus est. Et Archaph quidem ab Ægyptiis patrio vocabulo dicebatur; Joannes vero Monasticum ejus nomen fuit. Fuit autem Episcopus partis Melitii apud Memphin. Eique mandatum esse à Constantino scribit Athanasius ut cum Archiepiscopo suo concordaret. Intelligit autem Athanasius literas Constantini ad Joannem, quas supra retulerat pagina 787. editionis Parisiensis.

In Caput XXXI.

Pag. 68. ἅμα τοῖς ἐχθροῖς δικαζαῖς ἔδ). In codice Leonis Allatii scriptum est: ἅμα τοῖς ἐχθροῖς ἀπίναι. Quod magis placet.

καὶ ὡς ὐδεὶς αὐτῷ λόγον ἐποιεῖτο Delenda est particula ἐ, utpote superflua.

ἃ ὁ κατήγορ ἐλειγὺ εἶχον. Hic locus mutilus est, ut nemo non videt. Quem ita supplere possumus, si pro εἶχον scribamus ἔχοις τ ἐπανόδῳ.

In Caput XXXII.

πολλὰ ἐν τοῖς καθαιρετικοῖς. Musculus & Christophorsonus τὰ καθαιρετικὰ, depositionis causas interpretantur. Nam Musculus quidem ita vertit: *ac multa probra inter depositionis causas referunt.* Christophorsonus vero: *multa probra in causis abdicationis referendis contumeliose objiciuntur.* Ego vero libellum depositionis his verbis intelligi censeo, sive Epistolam Synodalem de condemnatione ac depositione Athanasii. Eadem voce utitur Socrates in libro secundo capite 1. Quod si quis harum epistolarum exemplum legere desiderat, exstat epistola Synodica Concilii Antiocheni de depositione Pauli Samozatensis: Epistola item Synodica Serdicensis Concilii de Gregorii Alexandrini, Valentis & Ursacii, aliorumque Arianorum Antistitum depositione.

ὡς τῆς ὑψηλοπολιτῶν πόλεως, &c. Apud Athanasium rectius legitur ὑψηλιτῶν πόλεως, ut supra monuimus. Stephanus de urbibus ὑψηλὸν vicum Ægypti esse dicit, ejusque incolas ὑψηλίτας vocari.

In Caput XXXIII.

ἄρειον μὲν καὶ τὸν περὶ αὐτὸν ἰσχυρίζ. Apud Athanasium in Apologia secunda adversus Arianos, & in libro de Synodis Arimini & Seleuciæ, refertur epistola Synodica Concilii Hierosolymitani, in qua Episcopi, qui ad dedicationem Basilicæ Constantinianæ illic convenerant, testantur, se in communionem suscepisse τὸν περὶ ἄρειον: Idque ex mandato Imperatoris, qui per litteras ipsis significaverat, se rectam eorum hominum fidem cognovisse, tum ex viva ipsorum voce, tum ex libello fidei ab iisdem porrecto. Quem quidem libellum Constantinus literis suis subjecerat. Intelligit autem libellum illum fidei, quem Arius & Euzoius Constantino obtulerant: quem supra retulit Socrates, & quem refert Sozomenus in libro 2. cap. 27. Nam cum Arius libellum fidei Constantino obtulisset, Constantinus credens ejus doctrinam cum Nicæna fide consentire, ipse quidem hac de re judicare noluit; sed eum ad examen Concilii Hierosolymitani remisit, ut scribit Rufinus in libro decimo & Sozomenus. Athanasius quoque in libro de Synodis diserte scribit, Arium ejusque socios in communionem receptos esse à Synodo Hierosolymitana, verba ejus hæc sunt: καὶ μὴ τὸν ἐξεσταῦναι τ ἐπίσκοπον τ ἀλεξανδρείας ἀθανάσιον, ἀλλὰ τοὺς δεχθῆναι ἄρειον ἐ τοὺς σὺν αὐτῷ, &c. Verum ego non Arium illum hæresiarchen, sed alterum Arium ei cognominem, qui ab Alexandro Alexandriæ Episcopo una cum Ario signifero suo damnatus fuerat, hic intelligendum puto. Arius enim hæresiarches diu ante Synodum Hierosolymitanam è vivis excesserat, ut certissimis argumentis probavi in libro secundo observationum Ecclesiasticarum capite 2. Proinde Arius ille, qui una cum Euzoio libellum fidei suæ obtulit Constantino, alius est ab Ario hæresiarcha. Quod quidem alio quoque argumento ostendi potest. Hic Arius, qui cum Euzoio libellum obtulit Constantino, ante Synodum Hierosolymitanam id est ante annum Christi 335. nondum restitutus fuerat, nec Ecclesiæ Catholicæ sociatus: Petit enim à Principe in supradicto libello, ut per ejus pietatem sublatis cunctis altercationibus, uniatur Ecclesiæ Catholicæ. Atqui Arius hæresiarches diu antea revocatus ab exilio, & ad communionem admissus fuerat, ut testatur libellus satisfactionis Eusebii ac Theognii. Ibi enim Eusebius ac Theognius diserte scribunt, ipsum auctorem totius controversiæ, Arium videlicet, data satisfactione in integrum restitutum esse. Eusebius porro ac Theognius eum libellum miserunt Episcopis anno Christi 328. ut supra ostendi. Arius igitur hæresiarches ejusdem anni exordio revocatus fuerit necesse est.

κλοὺ-

Pag. 69. ἢ λοιπὸν παρ' αὐτῶν προσδεχθεὶς. Delenda est vox λοιπὸν, quæ ex superiori versu male repetita est: & pro προσδεχθεὶς legendum προσδεχθεὶη. καὶ ἐξορκίζουσα τὸ ἀθανάσιον αἰνιττόμενοι. Locus mutilus, cujus sensum facilius est assequi, quam verba corrigere. Vult igitur dicere Socrates, Episcopos in epistola Synodica subindicare Athanasium, cum dicunt: πάντα μὲν ἐξορκίσας τῆς ἐκκλησίας τὸ θεῖον φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσας βασκανίαν, &c.

In Caput XXXIV.

μετ' ἱερῶν τινων. Apud Athanasium in Apologia secunda adversus Arianos, ubi Constantini refertur epistola, scriptum est μεθ' ἑτέρων τινῶν. Sed vulgatam scripturam tuetur Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *Repente Athanasium Episcopum in media platea cum quibusdam sacerdotibus, quos circa se habebat, sic inopinate nos adiit, &c.*

Pag. 70. ὑπ' ἐμοῦ φιλασθῆ. Scribendum est ἐπ' ἐμοῦ, ut legitur in codice Allatii & apud Athanasium.

ἢ ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτῶν. Hiberos forte intelligit, de quorum conversione paulo antea locutus est Socrates.

οἱ τὰ ἅγια μυστήρια τῆς ἐκκλησίας. In codice Leonis Allatii & apud Athanasium scribitur τῆς εὐμενείας. Atq; ita quoq; legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum: *Vos autem, qui sancta mysteria ejus clementiæ præferre videmini, non dicam custodire, vos inquam nihil agitis.* &c. Ex quibus etiam, ut obiter moneam, apparet Epiphanium legisse ὑμεῖς ἢ, quomodo etiam legitur in codice Florentino.

In Caput XXXV.

Pag. 71. ἀρβαθίωνα. Apud Athanasium in defensione secunda adversus Arianos scribitur ἀρβετίωνα. Sed legendum est cum diphthongo ἀρβαίτιωνα. Est enim nomen Græcum ἀπὸ τῆ ἀρβαίτη. Eoque nomine vocatus est Consul quidam regnante Constantio, ut notavi ad Ammianum Marcellinum.

ἀλλὰ γὰρ ἰσχὺς διαδολῆ. Codex Allatii vocem hic interierit ἀλλὰ γὰρ μία ἰσχὺς, &c. Quod non displicet. Paulo post mallem legere τότῳ γὰρ συναρπαγεὶς, &c.

In Caput XXXVI.

Pag. 72. ὡς συνέταξε λόγως ἐπεδείκνυς. Athanasius in libro de Synodis, ait hunc Asterium inter Clericos sedentem in Ecclesia, libros suos publice recitasse.

κατὰ διάμετρον πολὺς, &c. In Sfortiano & Allatiano codice legitur πολὺ. Epiphanius autem Scholasticus legisse videtur διὰ τὸ ἄμετρον πολὺ. Vertit enim: *Hæc agnoscens Marcellus, contra eum scribere volens, mensuram contrarietatis excessit.* Ubi vides pro ἀντιπράξαι Epiphanium legisse ἀντιγράφειν, quomodo etiam in codice Allatii scriptum habetur.

Συγγραφέντος ἀπὸ βιβλίου. Liber ille Marcelli inscriptus erat, *De subjectione Christi*, ut docet Hilarius in fragmento libri de Synodis.

In Caput XXXVII.

καὶ ἄρειον σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν, &c. Hic Socrates Rufinum auctorem secutus est, qui Arium post Synodum Hierosolymitanam reversum esse scribit Alexandriam, ac paulo post cum artes ejus nihil illic proficerent, Constantinopolim ab Eusebio esse revocatum. Sed hæc omnia falsa sunt ut supra monui, cum Arius diu ante Synodum Hierosolymitanam vivere desierit.

ὑπὸ τὸν ἱερὸν τραπέζαν. Rufinus, ex quo hæc desumpsit Socrates, ait *sub altari jacens.* Idem habet Sozomenus in libro 2. cap. 29. Pag. 73.

In Caput XXXVIII.

ἐρόμενος τὲ lego ἐρόμενος ἢ.

B ἡ ἕδρα τότε φωτεινὰ ἐκπίπτει. In codice Leonis Allatii, sive in Historia tripertita Theodori Lectoris, hic locus ita legitur καὶ ἅμα τοῖς διαχαράμασι παρεκπίπτει ἡ ἕδρα, τό τε ὕπατο τῆ ἱερῶν καλύμενον ἀπίσθισμα φωτεινὰ δέχεται ἐξέπιπτον, αἷμάτος τε πλῆθος ἐπικολύθη, καὶ τὰ λείψανα τῶν ἑτέρων συνέτριχεν ἅμα ἀπὸ ζήλου τε & πάτου. Optime meo quidem judicio. Atque ita Socratem scripsisse pro certo habeo. Certe Epiphanius Scholasticus hanc lectionem ex parte confirmat. In codice quoque Sfortiano pro ἐκπίπτει, scriptum est παρεκπίπτει. Pag. 74.

ἢ ὃ πρὸς τῇ ἑῴα μέρει. Scribendum est πρὸς ὃ licet omnibus libris reclamantibus. Et paulo post scribendum est πρὸ πάππῳ ὁμώνυμον ex codice Leonis Allatii. Ferri tamen potest vulgata C lectio, ἐπώνυμος enim Græce dicitur non is solum qui nomen suum dat alteri, sed etiam, qui ab altero accipit. Sic Constantinopolim Socrates ἐπώνυμον κωνσταντίνῳ vocare solet. Pag. 75.

In Caput XXXIX.

πολλὰ ὃ καὶ τῇ ῥωμαίων πόλει & τῇ ἑαυτῦ ἐπωνύμῳ. Posterius, καὶ, quod in editione Roberti Stephani deerat, nec in nostris codicibus Florentino & Sfortiano legitur, primus supplevit Christophorsonus: habetur tamen in codice Leonis Allatii. Sed prius καὶ in eodem desideratur. De congiario, quod Constantinus senior Romæ testamento suo reliquit, testis est Eusebius D noster in libro quarto de vita Constantini, cap. 63.

διαθήκας ἐκείνῳ φωτεινὸν πρεσβυτέρῳ. Desumpsit hæc Socrates ex Rufini libro decimo. Verum hæc narratio parum probabilis mihi videtur. Quis enim credat Constantinum Imperatorem, qui tum circa se multos habebat Episcopos; (id enim diserte testatur Eusebius;) plurimos item Duces & Comites, unum elegisse Presbyterum, eumque ignobilem, quippe cujus nomen perpetuo reticetur, cui testamentum suum moriens committeret. Quare Philostorgium hîc sequi malim, qui Constantinum testamenti sui tabulas Eusebio Nicomediensi tradidisse scribit, à quo paulo antea fuerat baptizatus.

In Caput XL.

Pag. 76. μὴ δὲ τοὺς λιμπάνοντας. Musculus & Christophorsonus hunc locum ita verterunt, *ne Imperatores & Antistites reliquiis Apostolorum destituerentur.* Verum hanc interpretationem probare non possum. Nullas enim Apostolorum reliquias in ea Ecclesia condiderat Constantinus. Malim itaque vertere, *ut Imperatores & Antistites illic sepeliendi, ab Apostolorum reliquiis haud procul abessent. Sed eodem honore cum ipsis afficerentur.* Quam interpretationem confirmat Eusebius in lib. 4. de vita Constantini cap. 4.

δεύτερον ἔτος τῆς ἑβδομηκοστῆς ἐνδόξου ὀλυμπιάδος. Errat Socrates. Nam Feliciano & Titiano Coss. qui fuit annus Christi 337. die undecimo Kalendas Junias, currebat annus quartus A Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ octavæ. Idque certissimis rationibus demonstrari potest. Sed videtur Socrates usus esse vitioso codice Chronici Eusebiani, in quo Olympiadis annus male erat designatus. Videtur tamen in hoc Socratis loco scribendum esse τὸ τετὰρτον ἔτος. Ait enim Socrates primum hunc Historiæ suæ librum complecti spacium annorum unius ac triginta. Orditur enim ab initio Constantini, quem regnasse scribit annos triginta & unum. Ejus autem initium consignat anno primo Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ primæ, ut supra vidimus. Atqui ab hoc anno ad annum secundum Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ octavæ, anni sunt tantum triginta, idque duobus terminis inclusis. Proinde in hoc Socratis loco mendum sit necesse est.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM SECUNDUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
SOCRATIS SCHOLASTICI.

In Caput Primum.

Pag. 80. Ἐπειδὴ πρὸς ἅλω χάειν ὦ ἱερεῦ τοῦ θεοῦ ἀνδρωπε θεόδωρε. Scribendum est ἐπειδὴ ὦ, vel ἐπεὶ ὦ, ut Savilius ad oram sui cōdicis annotaverat. Legendum quoque est ὦ ἱερὲ τοῦ θεοῦ ἄνδρωπε θεόδωρε, ut scriptum est in codice Florentino. Iisdem verbis Paulinum Episcopum Tyri alloquitur Eusebius noster in exordio libri decimi Historiæ Ecclesiasticæ. Cujus exemplum secutus hîc videtur Socrates. Quisnam porro hic sit Theodorus, cui Socrates Historiam suam nuncupavit, incertum est. Neque enim Theodorum Mopsuestenum Episcopum intelligi puto.

In Caput II.

Πειείσεσθαι ὃ τούτου οὐκ ἂν δύναιντο. Hic locus mutilus est ac mendosus. Suppleri tamen non incommode potest hoc modo. πειείσεσθαι ὃ τοῦτο συνήσαν ὡς οὐκ ἂν δύναιντο, εἰ ἐπιστοσύνη ἀθανάσιος. Restitui etiam potest hoc modo πειείσεσθαι ὃ τοῦτο οὐκ ἂν ποτε ὤοντο, ut habet Nicephorus.

Pag. 81. καὶ γὰρ φανερὸν, conjunctionem hîc addidi ex auctoritate Codicis Florentini. Quanquam in hoc Codice particula suo loco mota erat. Sic enim scriptum habet: τὸ καὶ ζήτημα τοῦτο γὰρ φανερὸν. Sed facile erat hanc transpositionem A animadvertere. Certe Nicephorus emendationem hanc confirmat.

τοῖς κατὰ τὰ βασίλεια φρατιυομένοις. Male Christophorsonus Imperatoris satellites interpretatur. Omnes enim Palatini hac dictione designantur, non protectores solum ac domestici & reliqui Scholares, qui sub armis erant, verum etiam Ministeriani & Scriniarii. Hæc enim Palatina militia dicebatur. Eodem modo, quo Officiales seu Apparitores Magistratuum ordinariorum seu civilium, milites dicebantur. Eorumque actus in Codice Theodosiano cohortalis militia appellatur.

διελέγοντο δὲ. Scribendum videtur διελέγοντο δὲ, ut vitetur ejusdem particulæ nimis crebra repetitio.

κατὰ ἐπαρχείαν μέρη. Non dubito quin Socrates B scripserit: καὶ κατὰ τὰ ἐπαρχεῖα μέρη, &c. supple πόλεις.

In Caput III.

Ἀποφηνάμενοι εἰς γνῶσιν. Lego ἀναφηνάμενοι Pag. 81. γνῶσιν, ut scriptum est apud Athanasium in defensione secunda adversus Arianos, ubi hæc Constantini Junioris epistola refertur, data die 15. Kalendas Julias Treviris. Sic enim concepta est subscriptio apud Athanasium. Datam autem esse Feliciano & Titiano Coss. alibi observavi: id est anno Christi 337.

In Caput VI. A *In Caput VIII.*

Pag. 83. Ἀλέξανδρος. Errat hic Socrates, & quotquot eum secuti sunt, qui Alexandri Constantinopolitani obitum referunt Consulatu Acindyni & Proculi, anno Christi 340. Ego vero in libro 2. observationum Ecclesiasticarum, certissimis argumentis demonstravi, Alexandrum Episcopum C. P. obiisse Principatu Constantini, eique Paulum successisse, eodem Constantino adhuc regnante. Certe Baronius, qui Alexandri obitum consignat anno Christi 340. manifestissime secum ipse pugnat. Synodum enim Episcoporum Ægypti, quæ ad refutandas Eusebianorum in Athanasium calumnias collecta est, factam esse dicit anno 339. natalis Dominici. Atqui Episcopi illi in epistola sua Synodica diserte testantur, Eusebium jam tum relictâ Nicomediâ ad Constantinopolitanam sedem transiliisse. Verba ipsius epistolæ nihil attinet hîc referre, cum à Baronio ipso prolata sint ad annum Christi 340. Quod si Eusebius anno Christi 339. Constantinopolitanam sedem jam obtinebat, ante hunc annum Alexander obierit necesse est.

μακεδόνιον διάκονον. Hic postea sub Paulo Constantinopolitano Episcopo ad Presbyterii gradum promotus, Episcopum suum accusavit, ut scribit Athanasius in epistola ad Solitarios.

Pag. 84. ἐν μὲν τῇ τῆς εἰρήνης ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ. Duæ fuerunt hujus nominis Ecclesiæ in urbe Constantinopolitana, altera vetus, altera nova, ut scribitur in vita Pauli Constantinopolitani Episcopi, quam refert Photius in Bibliotheca: καὶ χειροτονεῖ ὁ παῦλος ἐπίσκοπος ἐν τῇ τῆς ἁγίας εἰρήνης ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ. ἣν ὁ χρόνος ἀντιδιαστέλλων τὴν νέας, ἐδώκει καλεῖσθαι παλαιάν. Porro vetus Ecclesia Irene, contigua erat magnæ Ecclesiæ, quæ Sophia postea apellata est: nec separatos habebat clericos: sed clerici magnæ Ecclesiæ per vices in ea Ecclesia ministrabant. Docet id Imperator Justinianus in Novella tertia: ὥστε ὁ προσκείμενος οἶκος τῆς ἁγίας εἰρήνης ὁ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνημμένος, &c. In veteri descriptione Constantinopolis, quæ notitiæ Imperii Romani præfixa est, hæc Ecclesia vocatur antiqua, & in secunda regione ponitur unà cum Ecclesia magna. In septima autem regione recensetur Irene, nova scilicet. Antiquæ Irenes meminit Socrates in libro primo, ubi mortem Arii describit. Dicitur autem ἁγίας εἰρήνης, eodem modo, quo ἁγίας Σοφίας, non quod virgo aut Martyr fuerit eo nomine appellata.

In Caput VII.

Καὶ καθίσας συνέδριον, &c. In Codice Leonis Allatii scriptum est καὶ καθίσαι, quod non displicet. Ità certe legitur apud Sozomenum in libro 3. cap. 4.

ἐν τῇ νικομηδείας μετασήσας. Codex Allatii quædam hic verba interserit hoc modo: ἐν τῇ νικομηδείας μὴ πειεισρομένῳ αὐτὸ μετασήσας, τῆς μεγαλοπόλεως ἐπίσκοπον ἀνέδειξεν. Id est: *per ambitum ipsius Eusebii.*

Καὶ τῇ καθαιρέσει. Delenda videtur particula καὶ, totusque locus uno tenore ita legendus: ὑπολογισάμενος ὡς εἰη ζωσιφρονεῖς, τῇ καθαιρέσει ὑποχρέωσας ἀθανασίου. Id est: *Reputans circumventum se fuisse, ut Athanasii depositioni subscriberet.* Maximus enim Hierosolymorum Episcopus, in Concilio Tyri, unà cum Paulo & reliquis depositioni Athanasii subscripserat. Cujus facti cum ipsum pœniteret, Antiocheno Concilio interesse postea recusavit, ut scribit Sozomenus in libro tertio, cap. 6. sub finem. At Musculus & Christophorsonus in hoc Socratis loco nihil B viderunt.

καίτοι κανόνος ἐκκλησιαστικοὺς κειλίοντος. Regulæ Ecclesiasticæ in duplici sunt differentia. Aliæ enim uni duntaxat Ecclesiæ aut provinciæ conditæ sunt. Aliæ ad universalem Ecclesiam spectant. Prioris generis regulæ, cujusmodi sunt Canones pœnitentiales Dionysii Alexandrini, Petri, Basilii & aliorum, absque consensu Episcopi Romani promulgari possunt ab Episcopo cujusque regionis, præsertim si is Episcopus alteri Patriarchæ subjectus sit. Posterioris vero generis regulæ nullam vim habent, nisi consensus accesserit Episcopi Romani. Hic enim primatum obtinet universalis Ecclesiæ, ut loquitur Ferrandus in Epistola ad Anatolium. Ad C quem de omnibus majoris momenti negotiis, reliqui Episcopi referre debent. Itaque Ferrandus in supradicta epistola non dubitavit asserere, universalia Concilia, Episcopi Romani consensu firmari oportere. Sic enim ait; *Universalia Concilia, præcipue illa, quibus Ecclesiæ Romanæ consensus accessit, secundæ auctoritatis locum post canonicos libros tenent.* Et aliquanto post de universalibus Conciliis loquens, neminem ait cogi illis subscribere, præter eos, qui Concilio interfuerunt: *Sufficere enim judicatur ad plenam confirmationem, si perducta in notitiam totius Ecclesiæ, nullum offendiculum moveant vel scandalum fratribus: sed Apostolica fidei convenire firmentur, Apostolicæ sedis roborata consensu.* Idem confirmat Ammianus Marcellinus in libro 15. ubi de Athanasio loquens, qui synodali sententiâ depositus fuerat, ait Constantium D Imperatorem, quamvis ea sententia executioni jam mandata fuisset, tamen omnibus modis studuisse, ut decretum illud auctoritate quoque potiore Romanæ urbis Episcopi confirmaretur.

ἐν ὑπατείᾳ μαρκέλλου καὶ πρόβου. Athanasius in Pag. 85. libro de Synodis, hujus Concilii tempus his notis designat: ἔτεσι γὰρ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς ἐγκαινίοις ἐπίσκοποι ἐνιαυτοῖς, ὑπατείᾳ μαρκέλλου καὶ πρόβου, ἰνδικτιῶνος ιδ. ἐκεῖ ὄντος κωνσταντίου δεσπότου. *Fuere autem, qui tempore Encæniorum convenerant, numero nonaginta, Consulibus Marcellino & Probino, Indictione decima quarta, præsente ibidem impiissimo Constantio.*

ὡς δ' ἀπέβησαν τοῦτο, &c. Marcellino & Probino Coss. die undecimo Calendas Junias, completus est annus quartus ab obitu Constantini. Post

hunc igitur diem collecta est Synodus Antiochena, si verum est, quod ait Socrates eam collectam fuisse anno quinto ab obitu Constantini.

πάλαι. Rectius scribitur hoc nomen in versione Epiphanii Scholastici: *Præsidebat tunc Ecclesiæ Antiochenæ Flaccillus successor Euphronis.* Nectalius indicitur in epistola Julii Papæ ad Episcopos, qui Antiochiæ in hac Synodo congregati fuerant. Sic enim habet inscriptio. Διανίῳ, Φλακίλλῳ, &c. Idem antea Concilio Tyri interfuerat, & cum Arianis adversus Athanasium conspiraverat, ut docet Epistola Episcoporum Ægypti ad Dionysium Comitem, quam refert Athanasius in defensione secunda adversus Arianos. Eidem Flacillo Eusebius Cæsariensis libros suos contra Marcellum nuncupavit. Pro Flacillo tamen fere ubique Placitus scribitur. Nisi quod insequenti capite Codex Allatii scriptum habet: ὑπὸ Φλακίλλου.

οἱ πολλοὶ ἐν τῇ Θράκῃ ἐπίσκοποι. Has Eusebianorum calumnias egregie refutant Episcopi Ægypti in Epistola synodica, quam refert Athanasius in 2. defensione adversus Arianos.

In Caput IX.

τὰ ἱερὰ μαθῶν γράμματα. Hunc Socratis locum explicat Sozomenus in libro 3. cap. 6. de Eusebio Emiseno ita scribens: ἐν τέλει δὲ κατὰ παῖδα ὄντα τὰς ἱερὰς ἐκμαθὼν λόγους, &c. Pueri igitur Edessenorum, Sacræ Scripturæ libros memoriter edisscebant ex more institutoque majorum. Sane Edessenos ardentissimos fuisse cultores Christianæ religionis testantur scriptores Ecclesiastici.

In Caput X.

Pag. 86. Οὐδὲν μὲν τῷ ἐν Νικαίᾳ συμφάμενοι. In codice Leonis Allatii legitur οὐδὲν μὲν τὰ ἐν Νικαίᾳ μεμφόμενοι, quod ferri potest. Vulgatam tamen scripturam tuetur Epiphanius, & auctor vitæ Pauli Constantinopolitani qui pleraque ex Socrate descripsit.

τὸ δὲ ἀληθὲς ὅτι καθαιρήσῃ, &c. Horum loco Codex Allatii hæc habet: ἀρχὴν δὲ παρεχόμενοι τοῦ θέσεως τὴν συγχεῖσθαι συνόδους ποιεῖσθαι. Atque ita legerat Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *Nihil quidem culpantes Nicani Concilii: sed principium præbentes ut frequentibus Conciliis, alia subinde mutantes & recitantes, efficerent ut definitio fidei paulatim in Arianam vesaniam relaberetur.* Auctor vero vitæ Pauli Constantinopolitani hunc locum paulo aliter interpolavit.

ὥστε κατάρχειν. In Allatii codice deest ὥστε. Totusque locus ita legitur: κατάρχειν τοῦτο τῶν ἀσεβῶν ἐξαναπτόντων. Quam lectionem secutus est Epiphanius Scholasticus, ut videre est in versione, quam supra retulimus.

μᾶλλον αὐτὸν προσκαλούμενα. Hæc quomodo intelligenda sint, monui in libro 2. observationum Ecclesiasticarum. Non enim ipsum hæresiarchen Arium in Synodo Hierosolymitana susceptum esse putandum est, sed ejus duntaxat assecias. Arius enim ipse diu antea è vivis abierat. Quodsi quis hæc verba Episcoporum Antiochæni Concilii de ipso Ario accipienda esse contenderit, tum ego non Hierosolymitanam Synodum hîc intelligi dicam, sed aliam vetustiorem, quæ Arium in communionem susceperit: Jam enim ante Synodum Hierosolymitanam id fecerant Eusebiani, teste Athanasio in libro de Synodis, haud procul ab initio.

ταύτῃ δὲ ἔχοντες πλὴ ὀλίγοι. Post hæc verba Pag. 88. apud Athanasium in libro de Synodis, ubi hæc formula fidei refertur, adduntur ista, ἐξ ἀρχῆς δὲ μίαν τινὲς ἔχοντες, quæ certe omitti non debuerant. Sane Hilarius in libro de Synodis ubi hanc formulam Latine interpretatur, eadem habet verba.

περὶ τούτου υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Hunc locum correxi ex codice Florentino, in quo scriptum est περὶ τοῦ υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Subaudiendum autem est verbum γεγονέναι, quod præcessit. In libro Athanasii de Synodis legitur περὶ τοῦ γενητὸν εἶναι. Sed nostra lectio magis placet, quippe quæ propius accedat ad sensum Arianorum. Qui Filium Dei factum esse dicebant.

τῶν προειρημένων ἑκάστου. Codex Leonis Allatii scriptum habet ἑκάστοις. Athanasius vero in lib. de Synodis habet ἑκάστοις ἀφ' ἑκάστου, quod non intelligo.

ἀληθινῶς δὲ ἐμφανῶς. In codice Allatii & apud Athanasium legitur ἐν ἐμφόβῳ. Ita quoque legit Hilarius. Vertit enim *vere & cum timore.*

μᾶλιστα δὲ ἀντιόχεια. Immo Antiochia speciali quodam privilegio immunis fuit ab hoc terræmotu. Sic enim scribitur in optimis illis fastis Consularibus, quos sub Idatii nomine publicavit Sirmondus. *Marcellino & Probino Coss. His Consulibus pugna facta est cum gente Francorum à Constante Augusto in Gallis. Et ipso anno terræ motus fuit ad Orientem per totum annum præter Antiochiam.* Suspicari quis possit, Socratem nostrum hos fastos legisse, nec satis intellexisse quid sibi vellent postrema verba.

In Caput XI.

Συνελαύνει τὸν Γρηγόριον. Hoc loco errat Socrates, qui ea, quæ facta sunt in ἐφόδιον Georgii, confundit cum illis, quæ acta sunt in adventu Gregorii. Georgium quidem Alexandriam deduxit Syrianus, ut testatur Athanasius in epistola ad Solitarios, & in Apologetico ad Imperatorem Constantium pag. 690. & in Apologetico de fuga sua cum Syrianus Dux ipsum persequeretur. Verum hæc diu postea contigerunt, anno scilicet Christi 356. Gregorius vero, de quo hic loquitur Socrates, deductus est Alexandriam à Balacio Duce, & Philagrio Præfecto Ægyti, ut scribit idem Athanasius in epistola ad Solitarios pag. 815. & 816. Sed eorum adventum præveniens Athanasius, Alexandriâ discessit, & Romam profectus est, quo Julii Papæ litteris fuerat evocatus.

ἑκάτερα μὲν λῦω. Desumpsit hæc Socrates ex A- Pag. 89 thanasii Apologia de fuga sua pag. 716. circa finem. Athanasii verba sunt hæc: τὸ μὲν γὰρ δεδιὼς, ἢ τινὰς ὑπανυχίζων προσδοκωμένους σώζειν, &c. Sed & in Apologetico ad Imperatorem Constantium, manifeste indicat hanc Syriani

irruptionem noctu factam esse, non autem vespertino tempore, ut ait Socrates.

Διαπραξάμενος πρὸς ἑαυτόν. Hic quoque hallucinatur Socrates noster. Neque enim post Antiochenense Concilium, sed diu antea Eusebius Nicomediensis legatos misit ad Julium Papam, ut eum adversus Athanasium incitaret. Sed cum missi ab Athanasio Presbyteri legatos Eusebii coram Julio Papa in omnibus convicissent, tandem legati Eusebii totius negotii judicium Julio detulerunt. Julius itaque juxta petitionem Legatorum, litteras scripsit, tum ad Athanasium, tum ad Eusebium & reliquos Athanasii adversarios, quibus eos Romam ad Ecclesiasticum judicium evocabat. Verum hæc ante Concilium Antiochenum gesta sunt, ut docet Athanasius in Apologetico secundo adversus Arianos pagina 739. & 741. & Julius Papa in epistola ad Episcopos, qui in Antiochensi Concilio fuerant congregati. Quam Epistolam ibidem refert Athanasius. Cæterum Socratis narratio his etiam argumentis refelli potest. Si post Antiochense Concilium hæc gesta essent, non solus Eusebius, sed universa Synodus legationem & litteras misisset ad Julium Papam. Deinde ridiculum prorsus fuisset atque inverecundum, post rem in Concilio judicatam & executioni mandatam, pulso jam Athanasio, & Gregorio in ejus locum substituto, scribere ad Julium, ut Judex ipse esse vellet, causamque ad judicium suum traheret, perinde ac si res in integro adhuc esset. Errorem Socratis secutus est Sozomenus in lib. 3. cap. 7.

In Caput XII.

Ἐν τῇ λεγομένῃ νῦν παύλου ἐκκλησίᾳ. Hujus Ecclesiæ mentio fit in veteri descriptione urbis Constantinopolitanæ, ubi Ecclesia Pauli dicitur, & in septima regione collocatur.

Pag. 90. Ὧν εἷς ἦν καὶ ἥρ ὄνομα μακεδόνιος. Hunc locum ex Codice Leonis Allatii restituimus, qui antea corruptissime legebatur.

In Caput XIII.

Αὐτὸν ἡ στάσις. Hanc seditionem Constantinopolitanæ plebis, fuse descripserat Ammianus Marcellinus in libris Historiarum, qui vetustatis incuriâ perierunt. Obiter tamen ejus meminit in libro 14. his verbis: *Herculianus advenit Protector domesticus, Hermogenis ex Magistro equitum filius, apud Constantinopolim, ut supra retulimus; populari quondam turbela discerpti, &c.* Hanc seditionem intelligit Libanius in oratione, quæ βασιλικὸς inscribitur, eamque gravissimam fuisse indicat, cum ait: κατέσχε παραχὴ τὰ μυστήρια τῷ μεγίστῳ μὲν ἤρξε τῆδε πόλει, &c. Contigit autem ea res Constantio 3. & Constante 2. Augg. Coss. qui fuit annus Christi 342. Ut scriptum est in fastis Idatii: *His Consulibus victi Franci à Constante Aug. seu Pacati. Tractus Hermogenes.*

ἐκτῶ γὰρ ἴσως μεδίμνοις σίτου. Ambiguum est an de frumenti modiis, an vero de panibus hæc Socratis verba intelligenda sint. Auctor quidem vitæ Pauli Constantinop. quæ habetur in Bibliotheca Photii, hunc locum de panibus accepit. Sic enim ait: ἵνα δὲ τὸ ἄλογον τῆς ἀωρίας, ἡμερήσιοι ἄρτοι μυρίαδες ἑκτὼ. Ego tamen modios intelligere malim cum Epiphanio Scholastico. Vox enim illa σίτου, modios tritici potius designat quam panes. Deinde octoginta panum millia quomodo sufficere potuissent ei civium multitudini, quæ degebat Constantinopoli. Quod si quis forte miratur, tantam frumenti copiam quotidie erogari solitam, audiat Eunapium in Sopatri vita ita loquentem: ἐν ᾧ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, ἀδὴν τὸ ἀπ' αἰγύπτου πλοῖα καὶ θ πρὸς ἑλκάδων, ἀδὲ τὸ ἐξ ἀσίας ἅπασης σιτικὸν τῶν Φοινίκης καὶ πρὸς ἄλλων ἐθνῶν συμφερόμενον πλοῦν σίτου καὶ τὰ ἀπαγωγὴ φέρει, ἱκανὸν ἐστὶ κορέσαι τὴν μεθύουσαν δῆμον, ὃν χωρὶς αὐτῶν τὰς ἄλλας χειρώσασθαι πόλεις ἀνθρώπων, εἰς τὸ βυζάντιον μετέστησε, &c. Id est: *Nostra autem ætate, nec onerariæ naves ex Ægypto, nec frumenti copia ex universa Asia, Syria ac Phœnice ac reliquis provinciis tributi nomine illata, explere valet ac satiare temulentam populi multitudinem, quam Constantinus cæteris urbibus vacuefactis, Byzantium transportavit, &c.* Προχειρώσας in Eunapio restitui χειρώσας, quod idem valet ac ἱκανώσας. De hoc canone Frumentario urbis Constantinopolitanæ, qui ab inclitæ memoriæ Constantino præstitutus, & à Theodosio postea auctus est, vide legem 2. in Cod. Theod. de frumento urbis Constantinopolitanæ.

ἃ μόνον θεὶς ἀπὸ. Hic locus ex Codice Allatii ita restituendus est. ἀρχίζετο γὰρ καθ' ἑσπέραν, ἃ μόνον ἔστι θεὶς ἀπὸ γενόμενον, &c. Atque ita legitur etiam in vita Pauli Constantinopolitani.

In Caput XIV.

Μεθίστασιν ἐκ τῆς ἀλεξανδρείας γρηγόριον. Hic quoque fallitur Socrates. Nam Gregorius, qui in Antiochena Synodo creatus fuit Episcopus Alexandriæ, eum Episcopatum per sex annos tenuit, usque ad Concilium Serdicense: in quo depositus est, & ab Ecclesiæ communione præcisus, ut docet Epistola Synodica ejusdem Concilii. Cumque septem circiter menses huic judicio supervixisset, fato functus est, teste Athanasio in epistola ad Solitarios. Hunc Socratis ac Sozomeni errorem correxit Theodoritus in lib. 2. Historiæ Ecclesiasticæ, eorum tamen nominibus parcens. Georgius vero diu post Gregorium factus est ab Arianis Episcopus Alexandriæ anno Christi 356. Pag. 91.

ἐν ταυτῷ ἦν δὲ ἔτι. Hic locus prava verborum transpositione corruptus est. Quæ res interpretibus occasionem erroris præbuit. Atqui facile erat verba suo ordini restituere in hunc modum. ὡς μισεῖσθαι ἤρξατο τῆς ἐκκλησίας ἡμέρας μὲν· ἐν ταυτῷ ἦν χρόνῳ, &c. Duas causas affert Socrates, cur Ariani Gregorium Episcopatu privaverint. Prima est, quia Gregorius cunctis invisus erat ob incendium Ecclesiæ Dionysii, de quo Socrates supra. & Athanasius in epistola ad Solitarios. Altera est, quod opinionem ipsorum non satis acriter defendere videbatur. Idem confirmat Sozomenus in libro 3. cap. 7.

δόξαν περὶ. Hoc loco deerat vox δυτῶν, quam A supplevi ex Codice Leonis Allatii.

In Caput XV.

Κατ' αὐτὸν δὲ Παῦλον. Post Hermogenis Magistri militum cædem, Constantius Paulum catenis ferreis vinctum ad oppidum Mesopotamiæ Singara relegavit, atque inde postea Emesam transtulit, ut ex Athanasio notavi in libro secundo observationum Ecclesiasticarum. Proinde falsum est, quod hic ait Socrates, Paulum eodem tempore, quo Athanasium Romæ versatum fuisse. Marcellus quidem Episcopus Ancyræ una cum Athanasio Romæ versatus est, B ut docet epistola Julii Papæ ad Orientales, & libellus ipse Marcelli oblatus Julio, ejus rei fidem facit. De Paulo vero ne verbum quidem ullum dicit Julius in epistola supra memorata: non omissurus certe illius mentionem, si tum Romæ unà cum Athanasio & Marcello adfuisset.

τὸ οἰκεῖον ἑκάστῳ τόπον ἀποδιδούς. Neminem ex supradictis Episcopis Julius Papa in suam sedem restituit, ne Athanasium quidem. Etenim in Synodo Romana, in qua Athanasii ac Marcelli causa discussa est, Athanasius tantum innocens pronuntiatus est, & in communionem admissus à Julio & reliquis Episcopis. In accusatores autem Athanasii, qui se judicio sistere recusaverant, nihil pronuntiatum, sicut ex ipso Athanasio monui in libro primo observationum. Nec ante Synodum Serdicensem restitutus est tum Athanasius, tum Marcellus & Asclepas & Lucius.

καὶ σύνοδον ἐν τῇ ἀντιοχείᾳ κηρύξαντες. Post Synodum Romanam, in qua Athanasius innocens pronuntiatus est, cum Julius Papa per Gabianum Comitem epistolam misisset ad Orientales qui Antiochiæ in Encæniis Synodum celebraverant. Orientales ut huic epistolæ responderent, iterum congregati sunt Antiochiæ anno Christi 343. Et elegantem epistolam ac mordacem Julio Papæ rescripserunt, cujus sensum refert Sozomenus in libro 3. cap. 8.

Ἀθανασίῳ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσιόντι. Falsum est, quod dicit Socrates, Athanasium hoc tempore Alexandriam rediisse. Neque enim Alexandriam reversus est Athanasius, nisi post Serdicense Concilium, id est post annum Christi 348.

Pag. 92. ἢ ὅσαι δ' Ἀθανάσιον. Scripserat proculdubio Socrates ἢ ὅσα αἱ δ' Ἀθανάσιον ἠθύμησαν σύνοδοι ἀποδύρασθαι, ut legit Christophorsonus ac Savilius.

αὐτὸς ὁ αἱρεσιάρχης. Longe præferenda mihi videtur ea lectio, quam reperi in codice Allatii: ἤ ὅσα ὁ αὐτὸς αἱρεσιάρχης Μακεδόνιος κατὰ πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν διεπράξατο. Id est: *Aut quæcunque hæresiarches ipsius Macedonius in omnibus Ecclesiis perpetravit.* &c.

ὑφημίαν πρὸς τούτων ἐφθέγξατο. Hujus loci restitutio debetur codici Allatiano, qui ita scriptum habet ὕφημα ἂν πρὸ τούτων ἐφθέγξατο. Id est: *Laudes potius quàm probra ac vituperia cecinisset.*

In Caput XVI.

τοῦ ἐπάρχου Φιλίππου. Fallitur hic Socrates, & cum illo Sozomenus. Paulus enim à Philippo Præfecto Prætorio, non Thessalonicam, sed Cucusum relegatus est, ibique ab Arianis strangulatus, ut docet Athanasius in epistola ad Solitarios. Verum hæc diu postea contigerunt, mortuo scilicet Constante Augusto, anno Domini 350. aut 351. ut vult Baronius, qui quidem hunc Socratis errorem jam antea animadvertit. Porro ex Athanasio facile est Socratem refellere. Scribit enim Athanasius Philippum posteaquam Paulum in exilium misisset, & ab Arianis crudeliter occidi fecisset, nondum transacto anno, præfecturâ bonisque spoliatum misere periisse. Atqui Philippus Consul fuit anno Christi 348. & sequente anno Præfecturam gessit Prætorii, ut ex codicis Theodosiani legibus ad illum datis colligere est. Idem postea legatus ad Magnentium missus est à Constantio, paulo ante Mursense prælium, ut scribit Zosimus in libro secundo. Quod factum est anno Christi 351. Ponamus igitur Philippum anno sequente, qui fuit Christi 352. interiisse. Tum Paulus ab illo missus fuerit in exilium anno Domini 351. quæ Baronii sententia est. Et ab hoc anno Macedonii Episcopatus Constantinopolitanus inchoandus est.

ὡς ἀναγκαῖον ἰλθεῖν. Scribendum mihi videtur Pag. 94. ὡς ἀναγκαῖον ἦν ἰλθεῖν παρ' αὐτόν. Idque omnino C postulat Grammaticæ ratio.

μίαν δὲ λυτρᾶ θυείδα παῦλον. Hoc loco desiderabatur integra linea, quam ex codice Florentino & Sfortiano supplevi. In codice autem Leonis Allatii aliquid amplius additum est hoc modo: ζωνιλλύθεισαν περὶ τὸ δημόσιον ἐκ φήμης ὑπὸ πλῆθος συλλεγέντες, ἐκφράζειν διὰ τὸ περιεστάναι πάσας δὲ ἐξόδους τὸ δῆμον, μίαν δὲ λυτρᾷ θυείδα κιλίνῃ, δι' ἧς δὴ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἀχθεὶς ὁ παῦλος, &c.

δὴ διαλονίκλω ἰλθεῖν. Quomodo Philippus Paulum Thessalonicam relegare potuerit, non video. Hæc enim gesta refert Socrates superstite adhuc Constante, & ante Serdicense Concilium. Atqui eo tempore Thessalonica parebat Constanti Augusto. Quomodo igitur Philippus, qui Præfectus Prætorio erat Constantii, Paulum Thessalonicam potuit relegare, eique permittere, ut in urbibus Illyrici libere degeret; ab D Orientis autem partibus omnino abstineret?

τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἔκτισεν. Hanc majorem Pag. 94. Ecclesiam dedicavit Eusebius Constantinopolitanus Episcopus, is qui antea Nicomediensem Episcopatum gesserat, si Cedreno credimus. Hic enim ad annum nonum Constantii ita scribit: καὶ σωτηλιωθεῖσαν τὴν θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν ὑπὸ κωνσταντίνου, καὶ ἃ τὴν ἐνδιάθηκον ἐντολὴν τοῦ μεγάλου κωνσταντίνου, ἰουσέβιος ἱερωνίζει· καὶ τὰ λείψανα δὲ ἀντιοχείας κομίζει, καὶ ἐν αὐτῇ κατατίθησι τὰ ἁγία μάρτυρα θαμφίλου, καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ, θεοδότου, πορφυρίου & παύλου. Et Eusebius Ecclesiam Dei, quæ magna dicitur, à Constantio absolutam, sicut Constantinus testamento mandaverat, dedicavit: Et reliquias sancti Martyris Pamphili, & sociorum ejus Theoduli,

Porphyrii ac Pauli, Antiochiâ allatas in ea reposuit. Sed Cedrenus erat in temporis notatione. Hæc enim dedicatio si ab Eusebio Nicomediense facta est, in annum tertium aut quartum Constantii erat rejicienda, quo tempore Eusebius Constantinopolitanam sedem regebat. Hanc ædem postea collapsam, & à Constantio refectam esse tradit idem Cedrenus, & ab Eudoxio dedicatam.

In Caput XVII.

καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τ̃ ἀθανάσιον. Hic omnia confundit Socrates, & bis eadem repetit, quasi iterum facta essent. Athanasium enim bis Romam confugisse dicit. Idem etiam asserit Baronius in Annalibus, Petavius in Rationario temporum, & Blondellus in libro de Primatu. Sed nos hunc errorem abunde refutavimus in libro primo observationum Ecclesiasticarum, quem his annotationibus subjectum studiosus lector inveniet. Pari quoque errore Socrates Paulum Constantinopolitanum Episcopum Romam iterum venisse dicit. Porro Julius Papa Eusebii Nicomediensis litteras accepit ante Concilium Antiochense, quod in Encæniis celebratum est, ut superius observavi. Eodemque tempore Athanasium ejusque adversarios Romam ad causam dicendam evocavit, ut ex Athanasio constat.

τὰ γράμματα ἅπερ οἱ ἐν ἀντιοχείᾳ πρότερον συναχθέντες. Episcopi, qui Antiochiæ in Encæniis erant congregati, cum Epistolam Julii Papæ accepissent, scriptam ad Eusebium Nicomediensem, quâ illum & reliquos Eusebianos Romam ad judicium evocabat, præstituto die, quo Concilium illic erat celebrandum, legatos Julii Papæ Elpidium & Philoxenum ultra præstitutum diem detinuerunt. Deinde celebrato jam Concilio Legatos dimiserunt, eisque litteras tradiderunt ad Julium Papam. Quas cum accepisset Julius, rescripsit epistolam illam celeberrimam, quæ habetur apud Athanasium in defensione 2. adversus Arianos.

γράμματα περὶ τ̃ ἐν αἰγύπτῳ ἐπισκόπων. Intelligit epistolam synodicam scriptam ab Episcopis Ægypti ad omnes ubique Episcopos: quæ primo loco refertur ab Athanasio in supradicta defensione secunda adversus Arianos. De hac epistola synodica ad se missa loquitur etiam Julius Papa in epistola ad Orientales Episcopos Antiochiæ congregatos: ἔγραψαν ὁ μὲ πλείους ἐπίσκοποι ἀπὸ τ̃ αἰγύπτου ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπὲρ τ̃ ἀθανασίου.

ἀντιγράφων ἐπίμφαϛ. Lego ἐμέμφαϛ, quemadmodum Savilius ad oram sui codicis emendavit. In codice Leonis Allatii scriptum est: ἐπεμίμφϵϛ πρῶτον μὲν τὸ ὑπαχθὲς τ̃ αὐτῶν ἐπιστολῆς, optime. Exstat hæc epistola Julii Papæ; opus eximium Ecclesiasticæ antiquitatis, quod nobis conservavit Athanasius in defensione secunda adversus Arianos. In ea epistola Julius Papa primum reprehendit insolentiam ac superbiam, quâ Orientales in suis ad ipsum litteris usi fuerant. Quod vero addit Socrates Julium in suis litteris conquestum esse quòd ipsum non invitassent ad Synodum: regulam enim esse Ecclesiasticam, ut absque consensu Episcopi Romani nihil in Ecclesia decerni possit: id in epistola illa nusquam legitur. Queritur quidem nec immerito Julius, quòd Orientales acceptâ ipsius epistolâ, quâ ad Synodum Romanam vocabantur, parvi ducentes hanc ipsius citationem, Gregorium Athanasii loco ordinaverant. Sed de illa Ecclesiastica regula nihil dicit. Sozomenus tamen idem habet quod Socrates.

In Caput XVIII.

Τὰ καθ' ἑαυτὸς ἰδιοπαθῆ. Scribendum puto γνὺς τὰ κατ' αὐτὸς, ἰδιοπαθεῖ. Verbum ἰδιοπαθεῖν idem valet ac συμπαθεῖν. Posset etiam legi δυσπαθεῖ. Id est molestè tulit; atque hanc emendationem priori præfero. *Pag.95.*

καὶ βίμπον Θράκιον &c. Paucis mensibus post Antiochenam Synodum in Encæniis celebratam, Orientales Episcopi aliam rursus fidei formulam condiderunt, eamque per Narcissum, Theodorum, Marim & Marcum, ad Occidentales & ad Constantem Augustum miserunt, tanquam à Synodo Antiochena dictatam, ut testatur Athanasius in libro de Synodis Arimini & Seleuciæ. Hoc igitur contigit anno Christi 342. Cum Athanasio plane consentit Socrates. Ait enim legatos illos ab Orientalibus missos, Antiochenæ quidem Synodi formulam suppressisse; ejus autem loco aliam protulisse quam ipsi composuerant.

In Caput XIX.

Τρίτῳ ὑ ἐν τῷ μέσῳ διαδραμόντ& χρόνῳ. Idem scribit Athanasius in libro de Synodis: Ἐπὶ τούτοις ὥσπερ μεθυόντες, συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον ἑαυτῶν μ̃ ἔτη τρία. ἔγραψε γὰρ ἐλθεῖν ἐυδόξιον, μαρτύριον ϗ μακεδόνιον τ̃ ἀπὸ κιλικίας, ϗ σὺν αὐτοῖς ἑτέρους τινὰς εἰς τὰ μέρη τ̃ ἰταλίας, ἀποφήναντας πίστιν δῆθεν πολλὴν γεγράφεσαν, &c. Id est; *Posthæc quasi istorum eos pœniteret, post triennium rursus Concilium partis suæ congregant. Et Eudoxium, Martyrium, Macedonium Cilicem, & alios quosdam unà cum illis mittunt in partes Italiæ, deferentes fidem multis verbis conscriptam, &c.* Baronius quidem in Annalibus hoc secundum Antiochenum Concilium, in quo prolixa illa fidei formula promulgata est, collectum fuisse dicit anno Christi 344. Idque ex Athanasio & Socrate probare sibi visus est. Sed meo quidem judicio longe fallitur. Primo enim locutio illa μ̃ ἔτη, quartum annum significat, non tertium. Tres enim annos elapsos jam esse denotat. Itaque Socrates Athanasii locum accepit, cum ait τριετῶς δὴ ἐν μέσῳ διαδραμόντ& χρόνῳ. Cum igitur Antiochena Synodus in Encæniis congregata fuerit anno Christi 341. hæc secunda in annum Christi 345. rectius conferetur. Deinde secundam istam Synodum in quâ prolixa fidei formula conscripta est, non dicit Athanasius collectam fuisse post triennium, quàm Antiochena Synodus in Encæniis fuerat congregata; sed post triennium quam Narcissus, Theodorus, *Pag.97.*

Maris & Marcus novam fidei formulam, tanquam Antiochiæ conditam, ad Constantem Augustam pertulissent. Id autem ait factum fuisse aliquot mensibus post Antiochenam Synodum in Encæniis celebratam. Ex quo manifeste convincitur id quod dixi: Concilium illud, in quo formula ista μακρόστιχος condita est, anno Christi 345. celebratum fuisse, non autem 344. ut vult Baronius. A

ἢ ὅτι ὁ βουλόσῃ ὑδῇ βουλόσῃ. Dogma hoc fuit Arianorum. Infra tamen sententiam suam commodius explicant Orientales, ut scilicet intelligatur Pater non coactus, nec invitus genuisse Filium.

Pag. 99. τοῦ μὴ ὡς τὸ φοροεικὸν λεγόμενον. Scribendum est ὡς τὸ φοροεικόν, & paulo post, ὡς τὸ ἐνδιάθετον, ut legitur in Codice Leonis Allatii, & apud Athanasium in libro de Synodis. φοροεικὸν λόγον vocant Philosophi verbum, quod ore profertur. Prolativum vocat Hilarius. Eique opponitur ἐνδιάθετος λόγος verbum internum, quod verbum mentis vulgo vocant hodierni Philosophi. B

ἀλλ' ἵνα ὅτι χρόνον αὐτὸν γεγονέναι, &c. His verbis Orientales designant hæresin Marcelli Ancyrani, qui Christi regnum ab ejus nativitate cœpisse dicebat, ante quadringentos circiter annos; perfectum numerum ponens pro imperfecto. Docet id Epistola synodica Orientalium apud Serdicam Episcoporum quam refert Hilarius in fragmentis. Sic enim ajunt. *Extitit namque temporibus nostris Marcellus quidam Galatia, hæreticorum omnium execrabilior pestis, quique sacrilega mente, ore profano perditoque argumento velit Christi Domini regnum perpetuum, æternum, & sine tempore, disterminare initium regnandi accepisse Dominum dicens ante quadringentos annos, finemque ei venturum simul cum mundi occasu.* C

ὁμοίως ἀθετοῦσιν. Hunc locum restitui ex Athanasii libro de Synodis, ubi hæc formula refertur, meo quidem judicio doctissima & elegantissima. Codex quoque Leonis Allatii plane consentit cum Athanasio, nisi quod ἀθετοῦντες habet pro ἀθετοῦσιν.

καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντος. In Codice Florentino & Allatiano, necnon apud Athanasium deest conjunctiva particula.

Pag. 100 οἱ πατροπασιανοὶ ἀφ' ἡμῶν. Horum hæreticorum mentionem facit Cyprianus in epistola ad Jubaianum de baptizandis hæreticis. *Si eundem Patrem, eundem Filium, eundem Spiritum Sanctum, eandem Ecclesiam confitentur nobiscum Patripassiani, Anthropiani, Valentiniani, Apelletiani, Ophitæ, Marcionitæ, & cæteræ hæreticorum pestes, &c.* D

ὅλον τὸν πατρὸς. Scribendum omnino est ὅλῳ, ut legitur apud Athanasium: paulo post ex eodem Athanasio restituendum est ἡ μόνη τοῖς πατρῴοις κόλποις ἀναπαυομένη.

Pag. 101. παρ' αὐτοῖς διαφόρως. In manuscripto Codice Sfortiano scriptum est ἀδιαφόρως. Verum in Codice Leonis Allatii & apud Athanasium in libro de Synodis rectius legitur ἀφ' ἡμῶν τοῖς διαφόροις, Id est *apud eos, qui non sunt depravati.*

In Caput XX.

Ταῦτα δὲ κατὰ τὰ ἰωνίεια μέρη. Hanc confessionem fidei, sic enim vocat Athanasius, Legati Orientalium obtulerunt Occidentalibus Episcopis Mediolani congregatis. Illuc enim profecti fuerant quidam Episcopi unà cum Presbyteris Ecclesiæ Romanæ, rogaturi Constantem Augustum, ut ad Constantium fratrem scriberet, de congreganda universali synodo, ut dissensiones, quæ in variis Ecclesiis exortæ fuerant, Ecclesiastico judicio terminarentur, quemadmodum scribit Athanasius in apologia ad Constantium. Porro cum Orientales hanc fidei formulam obtulissent Occidentalibus, petierunt ab iis, ut illi subscriberent. Verum Occidentales, quod quidem ad fidem attinet, sufficere sibi dixerunt Nicænam fidem, cui nec addendum quidquam esset nec detrahendum. Quod vero spectat ad condemnationem hæreticorum, qui in confessione illa damnabantur, petierunt ab Orientalium Legatis, ut ipsi prius Arianam hæresin condemnarent. Verum illi id facere detrectantes, irati ex Concilio discesserunt, ut scribit Liberius in epistola ad Imp. Constantium his verbis: *Quæ est pax, clementissime Imperator, cum sint ex partibus ipsis quatuor Episcopi, Demofilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arii sententiam hæreticam noluissent damnare, de Concilio iratis animis exierunt.* Nihilominus tamen Occidentales Episcopi hæresin Photini in eadem synodo condemnarunt. Adversus Marcellum vero nihil pronuntiarunt, propterea quod is paulo antea in synodo Romana integer ab omni hæreseos crimine fuerat judicatus. In eadem synodo Ursacius & Valens, qui in suspicionem venerant hæresis Arianæ, porrecto libello, quo Arii perfidiam & Photini hæresin damnabant, suscepti sunt in communionem, ut docet epistola synodica Ariminensis Concilii. Idque testantur Ursacius & Valens in altero libello, quem postea obtulerunt Romæ Julio Papæ, his verbis: *Item Anathema dicimus iis, qui negant, Christum Deum esse & Filium Dei ab æterno, sicut per priorem libellum nostrum, quem apud Mediolanum porreximus &c.* Hæc de Mediolanensi Synodo paulo fusius annotare libuit, eo quod admodum obscura est ejus memoria in Annalibus Ecclesiasticis. Primus Dionysius Petavius in dissertatione de duplici Synodo Sirmiensi, multa quidem de illa Synodo docte observavit. Sed annum illius perperam assignavit. Anno enim Christi 347. celebratam esse dicit, paulo post Serdicense Concilium. Quod stare nullo modo potest. Itaque Jacobus Sirmondus in secunda diatriba, quam adversus Petavium scripsit, merito illum in hac parte reprehendit. Baronius quidem, qui formulam illam μακρόστιχον in Antiochensi Synodo conscriptam esse dicit anno Christi 344. legationem quoque Orientalium & Mediolanense Concilium in eundem annum confert. Sirmundus vero in diatriba supra memorata, anno Christi 346.

346. id Concilium assignat. Quam quidem sententiam veriorem puto. Primò enim Athanasius in Apologetico ad Constantium scribit, se quarto anno, ex quo Romam venerat, à Constante Augusto accitum fuisse Mediolanum, quò Episcopi quidam sese contulerant. Romam autem venerat Athanasius anno Christi 341. Præterea Hilarius in fragmentis scribit Mediolanense Synodum, in qua damnatus est Photinus, celebratam esse biennio priusquam Valens & Ursacius libellum satisfactionis offerrent Julio Papæ. Postquam enim eum libellum retulit, hæc subdit. *Hæc epistola post biennium missa est, quàm hæresi Photini à Romanis damnata est.* Cum igitur Epistola illa Valentis & Ursacii scripta sit anno Christi 349. ut testatur Petavius, Mediolanense Concilium tertio ante anno celebratum sit necesse est. Hoc est Christi 346. Locutio enim illa, *post biennium*, idem valet ac tertio post anno, quod non animadvertit Petavius.

διὰ τὸ ἀλογλώσσους εἶναι. Baronius hîc Socratem merito reprehendit, qui causam cur Occidentales formulam illam respuerint, hanc esse dicit, quod Græcum sermonem non intelligerent. Quasi vero non multi essent in Italia, qui Græcam linguam callerent. Sed & Theodorus lectam hanc causam merito improbavit. Horum enim verborum loco, ista substituit: διὰ τὸ φοβηθῆναι τὴν δυσφημίαν. Id est, *Ob manifestam blasphemiam.*

καὶ μηδέν. Mallem scribere καὶ μὴ δεῖν περαιτέρω πειρᾶσθαι.

ἰνδικτίωνος ἕκτου ὧν. A Consulatu Feliciani & Titiani, qui fuit annus Christi 337. ad Consulatum Rufini & Eusebii, qui annus est Christi 347. anni sunt decem solidi. Proinde si undecimo anno post obitum Constantini celebratum est Serdicense Concilium, post vicesimum secundum diem mensis Maji congregatum sit necesse est.

περὶ τοὺς τριακοσίους συνῆλθον ἐπίσκοποι, ὡς φησιν Ἀθανάσιος. Non hoc dicit Athanasius, trecentos circiter Episcopos ex Occidentis partibus ad Serdicensem Synodum convenisse. Sed id tantum dicit, tam eos, qui Serdicensi Concilio interfuerunt, quam illos, qui Epistolæ synodicæ ad ipsos missæ postea subscripserunt: eos item, qui ante Serdicensem Synodum pro ipso scripserant Epistolas synodicas, ex Phrygia, Asia & Isauria, universos fuisse trecentos quadraginta quatuor. Locus Athanasii habetur in defensione secunda adversus Arianos pag. 768. editionis Parisiensis. Sed & in epistola ad Solitarios idem Athanasius diserte testatur, Episcopos, qui ad Serdicense Concilium convenére, tam ex Occiduis, quam ex Orientis partibus, non plures fuisse quàm centum & septuaginta: ζωίρχου δ' τοίνυν ὄντος τε τῆς ἀναβολῆς ἕνεκα τῆς δύσεως ἐν τῇ σερδῶν πόλει πλέον ἢ ἑλάττον ρο'. In editione Moguntina post Canones Synodi Serdicensis hæc legitur notatio: *& subscripserunt omnes Episcopi diversarum provinciarum vel civitatum, numero 121.*

Pag. 102. Τὸ σύνολον τῆς προθεσμίας ἐμέμφοντο. Hoc loco falli videtur Socrates, qui ad Serdicensem Synodum retulerit ea, quæ ad Romanam Synodum pertinebant. Nam cum Julius Orientales Episcopos Romam ad Synodum evocasset, ut Athanasii causa ibi cognosceretur, Orientales eò venire recusarunt, inter alias causas angustiam præstituti temporis prætexentes, ut docet Julius Papa in epistola ad eosdem Orientales apud Athanasium pag. 744. Certe quæ sequuntur apud Socratem: καίτοι ἐνιαυτῷ καὶ ἓξ μησὶν διαγεγραμμένου, ἀφ' οὗ ἡ σύνοδος ἐκεκήρυκτο, καὶ οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ ῥώμῃ διέτριβον &c. manifeste confirmant id, quod dixi. Athanasius enim Julii litteris evocatus, Romam cum venisset, annum integrum & sex menses in ea urbe permansit, adversarios & Synodum, quæ Romæ indicta fuerat opperiens. Testatur id Julius in Epistola supra memorata pag. 748. καὶ γὰρ πρὸς τούτοις πᾶσι παρέμεινεν ἐνταῦθα ἐνιαυτὸν & ἓξ μῆνας, ἐνδεχόμενον τῶν παρουσίαν ὑμῶν, ἢ τὸ βουλόμενον ἐλθεῖν.

καὶ Παῦλον Paulus Constantinopolitanus Episcopus non interfuit Synodo Serdicensi, ut testatur Theodoritus in lib. 2. Historiæ Ecclesiast. idque prorsus confirmat Epistola Synodica Orientalium apud Serdicam Episcoporum, qui habetur in fragmentis Hilarii.

ὑποσταὰς συγγράψαντες. Rectius in codice Leonis Allatii hic locus ita legitur: τῷ ὑπ' ἀνομοίου δόξαν ὑποσταὰς ἐγγράψαντες. Sed quod ait Socrates Orientales Episcopos apud Serdicam, in epistola sua synodica Anomianorum dogma stabiliisse, id omnino falsum est. Extat eorum Epistola synodica in fragmentis Hilarii, ad cujus calcem adjecta est confessio fidei. In ea confessione nihil est, quod Anomianorum sententiam vel minimùm redoleat. Sed & idem Hilarius in libro de Synodis eandem fidem Orientalium Episcoporum Serdicæ promulgatam referens, pro Catholica agnoscit & exponit. Tantumque abest, ut crediderit Hilarius eos Anomianorum dogma disseminasse; Quin potius affirmat, eos aditum Anomianis omni ex parte obstruxisse. Sic enim ait: *Ex omni autem parte, quâ se circumagere sollicitudo potuit, hæreticorum ingeniis aditus obstruitur, ne quid esse diversitatis prædicetur in Filio.*

καὶ ἐγγράψαντες τε. In codice Leonis Allatii deest particula καὶ. Posset etiam non incommode scribi, καὶ ἐγγράψαντες ὃ & αὐτοὶ &c.

τοῖς περὶ Παῦλον. De Paulo ne verbum quidem ullum exstat in Epistola synodica Concilii Serdicensis.

ἐν ὅλοις τρισὶ βιβλίοις, ἃ πρὸς Μαρκελλον ἐπέγραψε. Pag. 103. Exstant hodie hi tres Eusebii libri, qui de Ecclesiastica Theologia adversus Marcellum inscripti sunt. Quos præcedunt duo libri κατὰ Μαρκέλλου, id est, *contra Marcellum* inscripti, in quibus Consilium ejus ac malitiam atque invidiam suggillat. Hos autem libros jussu Episcoporum, qui in Constantinopolitana Synodo Marcellum damnaverant, scripsisse se testatur Eusebius in fine libri secundi contra Marcellum. Porro utrum Socrates duos illos priores contra Marcellum libros viderit, incertum est, cum nullam eorum mentionem faciat.

In Caput XXI.

τοῦ σωτηρικοῦ λόγου δηλ' ὡς ἔφην. Intelligit Socrates δοξολογίας, quæ leguntur in fine sermonum Eusebii, quas perpetuo ita concipit Eusebius. *Gloria non nato Patri per Filium suum unigenitum &c.* Atque id perspicere licet in opusculis Eusebii, quæ Jacobus Sirmundus in lucem edidit. Exempli gratiâ, in fine libri primi contra Sabellium hæc leguntur verba. *Gloria uni non nato Deo, per unum unigenitum Deum Filium Dei, in uno Spiritu sancto, & nunc & semper & per omnia secula seculorum, Amen.* Et sic in cæteris. In sermone quoque quem habuit Eusebius in dedicatione Ecclesiæ Tyri, qui refertur in libro decimo Historiæ Ecclesiasticæ, eadem habetur clausula δι' οὗ αὐτῷ ἡ δόξα &c. Sic enim nos eum locum edidimus ex tribus manuscriptis codicibus. Porro notum est, Arianos præpositionem illam, *per quem*, attribuisse Filio, eo consilio, ut illum Patri subjicerent. Vide Theodoritum in caput primum Epistolæ primæ ad Corinthios.

Pag.104 ἢ τι πολλῶν γεννητῶν ἕτερα εἶς. Ante hæc verba desideratur integra linea, quæ ex libro primo Eusebii de Ecclesiastica Theologia cap. 9. ita supplenda est: ταύτῃ γὰρ ἀδελφὸς ἂν τούτων γένοιτο μᾶλλον, ἢ υἱὸς ἢ θεός. ἢ τι πολλῶν γεννητῶν ἕτερα εἶς. Id est, *Hoc enim pacto frater potius illorum fuerit quam filius Dei; unusque erit ex numero rerum creatarum.*

γεγενημένον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Scribendum est φρονημένον, ut habet Eusebius in loco supra citato. γεννητὸν quoque scribendum, non γενητόν. Hæc enim duo verba, licet unicâ litterâ distinguantur, multum tamen inter se differunt. Nam γέννητον quidem est id, quod gignitur; γενητὸν verò id, quod creatum est.

τούτων τοίνυν ὧδε διακατεσκευασμένων. Apud Eusebium in cap. 2. lib. 3. de Ecclesiastica Theologia, ita legitur hic locus: τούτων ὧδέπη κατεσκευασμένων &c. In Florentino tamen & Sfortiano codice scriptum est διακαθεσκευαζομένων.

In Caput XXII.

Ὅρος τὸ λεγόμενον τίσωκις. In annotationibus Pag.106 ad librum 21. Ammiani Marcellini, jam pridem monui, scribendum hîc esse σύκις: & Succorum angustias intelligi, quas describit Amm. Marc. in dicto lib. pag. 189. Easdem angustias commemorat Philostorgius in libro 3. Historiæ Ecclesiasticæ & σύκεως nominat, inter Daciam & Thraciam sitas. Sic autem eas describit, διορυσσόμεναι μεταξὺ ὀρῶν ἑκατέρωθεν ὑφ' ἓν χωρίον ἰσχνὸν τῷ συμπίπτειν συγκλειομένων. Id est, *Transitus angusti maximorum montium, qui hinc & inde in unum locum coarctantur, ita ut se mutuo complecti videantur.* Intelligit autem Hæmum & Rhodopen montes, qui ex diversis partibus consurgentes, eo in loco velut angulum quendam faciunt, ac se mutuo osculari, ut ita dicam, videntur. Quæ res veteribus occasionem fabulæ dedit, ut fingerent Hæmum juvenem & puellam Rhodopen mutuo quondam amore arsisse.

A Fabulam habes apud Ovidium in sexta Metamorphosi, quæ sic incipit.

Threiciam Rhodopen habet angulus unus & Hamum.

Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondã.

Busbequius in epistola prima legationis Turcicæ, hunc saltum hodie vocari ait à Turcis, *Capi Deruent*, quasi dicas, *portam angustiarum.* Corruptum est hujus montis nomen in Epistola Aquileiensis Concilii ad Imp. Theodosium, quam edidit Sirmondus. *Et quidem per Occidentales partes duobus in angulis tantum, hoc est in latere Daciæ Ripensis ac Mœsiæ, fidei obstrepi videbatur. Per omnes autem tractus atque regiones à Succorum clausuris usque ad Oceanum, manet intemerata fidelium atque una communio.* Sic enim restituit Petrus de Marca in libris de
B Concordia Regni ac Sacerdotii, nostræ observationis secutus vestigia.

σεμαιτέρῳ ἢ ἀλλοίως &c. Hæc benignè intelligenda sunt, non quasi dicat Socrates, post Serdicensem Synodum Occidentales deinceps non communicasse cum Orientalibus. Id enim aperte falsum esset. Etenim in Sirmiensi Synodo, quæ ab Occidentalibus adversus Photinum congregata est biennio post Serdicense Concilium, Occidentales decreta sua miserunt ad Orientales Episcopos, communionis fovendæ causâ. Eisque Orientales Episcopi rescripserunt, ut tradit Hilarius in fragmentis. Sic igitur intelligenda sunt hæc Socratis verba: Occidentales post Serdicensem Synodum, non facile nec temere,
C sed magnâ adhibitâ cautelâ communicasse cum Orientalibus.

τὰ πρὸς τὸν ἀδελφὸν χαριζόμενα ταῦτα. Epistola Constantis Augusti ad Constantium fratrem, quam hic refert Socrates, dubiæ fidei mihi videtur, nam & Athanasius nullam ejus epistolæ mentionem facit; & nomen Pauli, quod in ea extat, merito suspectam reddit epistolam. Paulus enim Episcopatu suo tunc potiebatur; nec Serdicensi Synodo interfuit; neque ejus decreto restitutus est, ut superius demonstravi. Quare si hæc Constantis epistola vera est, ante Serdicensem Synodum scripta fuerit necesse est. Denique epist. 1. Constantii ad Athanasium, quam mox refert Socrates, hanc Constantis epistolam falsi convincit. Ait enim Constantius, se litteris ad fratrem scriptis rogasse, ut Athanasio ad sua
D redeundi potestatem daret.

In Caput XXIII.

Ὅτι πολύσε κλυδωνίζωσ. Hæc Constantii epi- Pag. 107
stola unà cum duabus aliis sequentibus, refertur ab Athanasio in defensione secunda, pag. 769.

δηλ. τὸ μάλιστα βουλεύσωμαι. Apud Athanasium rectius legitur βούλεσθαι, & pro διαλωκαμβ. scribitur διαὼκαμβ.

ἐκεῖ γὰρ ἡ καρδιὰ ἀναχωρήσας. Athanasius post Pag. 108
Serdicense Concilium, primùm Naïsi commoratus est in Dacia. Qua in urbe litteras à Constante Augusto ad se scriptas accepit. Deinde relictâ Naïso Aquileiam profectus est, ut ipse testatur in Apologetico ad Imperatorem Constantium.

ὅτι τὸν ῥωμαλεωτάτου. Causam hujus pro-

fectionis suæ refert Athanasius in defensione secunda adversus Arianos, ut scilicet Julio Papæ & Ecclesiæ Romanæ, à quâ tam benigne exceptus fuerat, valediceret. Id enim significant hæc Athanasii verba: ἐγὼ δὲ διεξάμην καὶ ἀπῆλθον εἰς πάμφιλον συντάξασθαι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ. *Ego vero his litteris acceptis Romam perrexi, valedicturus Ecclesiæ & Episcopo.* Verbum enim συντάσσεσθαι, id significat, ut fusius observavi in annotationibus Eusebianis.

Pag. 109 ἰούλιῳ ἐπισκόποις καὶ φρισβυτέροις. In codice Leonis Allatii & apud Athanasium in Apologia secunda adversus Arianos desunt hæc verba ἐπισκόποις κ. Epiphanius vero Scholasticus pro his verbis legisse videtur ἰούλιῳ ἐπισκόπῳ φρισβυτέροις, &c. Quam lectionem secutus est etiam Christophorsonus.

καὶ τὰς πρὸς αὐτὰς ἀγάπης. Apud Athanasium legitur καὶ τὰ πρὸς αὐτὰς ἀγωγῆς. Quod non probo. Nam aut scribendum est πρὸς αὐτὰς ἀγωγῆς, supple: τὰς ἐπαγγελίας aut certe scribendum est τὰ πρὸς αὐτὰς ἀγάπης, id est *mutuæ inter vos charitatis memores.* Atque ita legisse videtur Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit, *Memores enim estis cœlestium promissionum, atque dilectionis, &c.*

πολλὰ πειραθεὶς. In Florentino scriptum inveni πολλαχοῦ παθεὶς. Atque ita legisse videtur Epiphanius, qui sic vertit, *Frequenter enim terra marique plurimum æstuans.*

Pag. 110. καὶ τοσούτους κινδύνους. In Codice Florentino & Sfortiano deest vocabulum τοσούτους. Codex verò Leonis Allatii ita scriptum habet hunc locum: ὃς ἐξ' κινδύνων τοσούτων καὶ θλίψεων νικήσας, &c. Sed priorum codicum lectionem confirmat Epiphanius Scholasticus, qui sic vertit: *Qui cum tantas tribulationes & pericula devicerit, redditur nunc vobis immaculatus.*

παρ' ἁπάσης τῆς συνόδου ἀποδεχθεὶς. In Codice Leonis Allatii & apud Athanasium scriptum est ἀποδεχθείς, quam quidem scripturam meliorem puto.

μὴ τινων δέ τινες. In codice Leonis Allatii hic locus ita legitur: μὴ τούτων δέ τινες ἀπὸ καὶ τῶν τοσούτων κραμάτων κοινωνοὶ γεγόνασι. Apud Athanasium vero ita legitur δὲ μὴ τινων δέ τινες ἀπὸ τοῦ τοσούτων καμάτων κοινωνοὶ γεγόνασι Vulgatam tamen scripturam tuentur nostri codices & Epiphanius Scholasticus: nisi quod iste in suo exemplari legerat ἀπὸ τοῦ τοσούτων καμάτων, sicut apud Athanasium & in excerptis Theodori legitur. Ita enim vertit hunc locum Epiphanius: *Suscipite igitur nunc, fratres carissimi, cum omni divina gratia Pastorem vestrum ac Præsulem, tanquam vere ἀθανάσιον, cum his, qui tantorum laborum ejus participes sunt effecti.* In exemplari, quo usus est Epiphanius videtur scriptum fuisse ὡς ἀληθῶς ἀθανάσιον.

Pag. 111. διακεινόμενοι πρὸς σὲ κοινωνίαν. Scribendum puto διακεινόμενοι πρὸς τὸ πρὸς σὲ κοινωνίαν. Sic enim loquitur Socrates paulo inferius. Porro hanc historiam hausit Socrates ex Rufino. Apud Athanasium vero nulla hujus rei exstat mentio.

γνώμῃ λυσιτελῆ. Scribendum potius ἀλυσιτελῆ, supple ζῆσιν. Quam emendationem confirmat Rufinus. Sic enim habet: *Sed cum rem detulisset ad eos, quorum consiliis utebatur, neque sibi se velle accipere Ecclesiam, neque hic dare respondent, qui plus sibi singuli quique, quàm absentibus consulebant.* Epiphanius quoque legit ἀλυσιτελῆ, ut ex versione ejus apparet.

Σκοπὸν ποιούμενοι πᾶσι ὑμετέραν ἐν ἁπασιν ἐπιεικίαν. Epiphanius Scholasticus legit πᾶσι ἡμετέραν: sic enim vertit: *In omnibus perhibentes nostræ æquitatis intentionem.* Pag. 113.

εἰς τὰς ἁπάντων εὐχάς. Non dubito quin scribendum sit εἰς τὰς ἁπάντων ἀκοὰς διαβαίνουσης, quam lectionem in versione mea sum secutus.

πάσης ψυχῆς γνώμῃ. Sic ex codice Regio edidit Robertus Stephanus. Verum ex codice Allatii & ex Athanasio locum restituimus hoc modo καὶ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ ἅπασιν ἀρέσαι, quomodo etiam legit Epiphanius. In Florentino tamen & Sfortiano exemplari scriptum est καὶ πάσῃ ψυχικῇ γνώμῃ.

πᾶσαν ἀνασκευὴν. Rectius in Sfortiano & Allatiano codice legitur ἀνασοβὴν. Apud Athanasium vero scribitur ἀνασοβῆσαι καὶ σάσεως πρόφασιν, quod magis placet Ita enim legit Epiphanius, qui sic vertit; *Ut autem omnis turbæ & seditionis occasio perimatur.*

καὶ τοῖς ἐν αὐγουσταμνίκῃ. In codice Leonis Allatii scriptum est αὐγουσταίκῃ. Apud Athanasium vero αὐγουσταμνίκῃ Variis modis scribi solet nomen hujus provinciæ. Alii enim Augustamnicam appellant, alii Augustanicam. Ita enim in multis cum Græcis, tum Latinis codicibus scriptum inveni. Quidam etiam Augustonicam dixerunt: à victoria scilicet Augusti. Sic in subscriptionibus Episcoporum, qui formulam Acacii comprobarunt, quas refert Epiphanius in hæresi Semiarianorum, legimus inter cætera: πολιτευμαῖς ἐπισκόπῳ θμούεως αὐγουσταίκης. Pag. 114.

In Caput XXIV.

Γράφει τὲ καὶ αὐτὴ ἡ σύνοδος. Mallem scribere γράφει δ'. Porro hæc epistola Synodi Hierosolymitanæ habetur apud Athanasium in defensione secunda adversus Arianos, unà cum nominibus Episcoporum qui ei Synodo subscripserunt. Cæterum observanda est hic obiter auctoritas Hierosolymitani Episcopi, qui licet Metropolitanus non esset, vicinos tamen Episcopos ad Synodum evocavit absque permissu Cæsariensis Episcopi.

ὅτι οὐ δεῖ ἄλλων παροικίαις χειροτονεῖν ἐπιχείρει. De ordinationibus in Ægypto factis ab Athanasio hic loquitur Socrates. Id enim actum esse dicit ab Athanasio postquam Pelusium venisset, quæ prima Ægypti urbs occurrit venientibus ex Syria. Quod si ita est, stare nullo modo potest id, quod quidam hodie asserunt, omnes ordinationes tam Episcoporum, quam Presbyterorum per Ægyptum ad Episcopum Alexandriæ pertinuisse. Verum hanc sententiam abunde refutavi in dissertatione de sexto canone Concilii Nicæni, quæ ad calcem harum annotationum est edita. Pag. 115.

In Caput XXV.

Συνεβασίλευσε τούτοις ὀνόματι κωνσταντίνῳ. Hujus loci restitutio debetur codici Leonis Allatii.

Florentinus enim ac Sfortianus nihil mutant; Sed scripturam codicis Allatiani plane confirmat Epiphanius Scholasticus, qui locum hunc Socratis ita vertit: *Sciendum autem, quod cum istis imperavit consobrinus eorum nomine Dalmatius, vocabulum Patris habens. Qui dum aliquantisper imperasset, à militibus interemptus est, non jubente Constantio, ut occideretur, nec tamen prohibente.* Consobrinum posuit Epiphanius pro patruele. Nam Dalmatius patruelis erat Constantii, utpote natus patre Dalmatio, qui frater fuit Constantini.

ὑ κελίουντ@ κωνϛαντίν, &c. Idem tradit Eutropius: *Dalmatius Cæsar haud multo post oppressus est factione militari, Constantio patruele suo sinente potius, quam jubente.*

νυκτομαχίας γὰ ἀμφὶ τὰς ὄρυς. Intelligit nocturnam pugnam inter Romanos ac Persas ad Singara castrum Mesopotamiæ, in quâ Saporis Persarum Regis filius occubuit; Romani vero ingenti strage confossi sunt, ut scribit Ammianus Marcellinus in libro 18. pag. 122. Ubi vide, quæ olim annotavi. Contigit hæc pugna anno Christi 348. Philippo & Salia Consulibus, ut scribit Idatius in Fastis: *His Consulibus bellum Persicum fuit nocturnum.*

Pag. 116. Φ κωνϛαντίυ γὰ ἀδελφιδοῦς ἦ. Scribendum est κωνϛαντίνυ. Erat enim Nepotianus Eutropiæ sororis Constantini filius, ut scribitur in Victoris Epitome, & apud Eutropium. Certè Epiphanius Scholasticus ita legit, ut emendavi. Sed in eo fallitur, quod fratruelem dixit Constantini, qui erat sororis filius. Sic enim vertit: *Fratruelis namque Constantini Nepotianus nomine Imperium assumpserat, gladiatorum manu suffultus.*

In Caput XXVI.

κατὰ τὸν ὑπατείαν σεργίυ καὶ νιγελιανῦ. Idem scribitur in Fastis Idatii: *Sergio & Nigriniano Coss. His Consulibus Constans occisus est in Gallis à Magnentio, & levatus est Magnentius die 15. Kal. Februar. Et Vetranio apud Sirmium Kal. Martii, eo anno, & Nepotianus Romæ tertio nonas Junias. Et pugna magna fuit cum Romanis & Magnentianis.* Quæ iisdem verbis Græce leguntur in Chronico Alexandrino ὅτι τούτων τῶν ὑπάτων ἀπεκτάνθη κώνϛας ἐν γαλλίαις ὑπὸ μαγνεντίυ, καὶ ἐπήρθη μαγνέντι@ πρὸ ιϛ καλανδῶν φευβρουαρίων. καὶ βετρανίων εἰς τὸ σίρμιον καλάνδαις μαρτίαις, ϗ νεπωτιανὸς αὐτῷ τῷ ἔτει ἐπήρθη ἐν ῥώμῃ πρὸ τριῶν νώνων ἰυνίων. καὶ πόλεμ@ μέγας ἐγένετ@ μ᾽ τοῦ μεταξὺ ῥωμαίων & μαγνεντιανῶν. Verum in Chronico Alexandrino male hæc referuntur Consulatu Limenii & Catullini, cum anno sequente contigerint. Qui fuit Christi 350.

αὐτοκράτωρ ἦ ἐν τοῖς ἀναβλικοῖς, &c. Constantius jam quidem antea Imperator erat Orientis. Tunc vero mortuo Constante, qui Occidentis Imperium obtinebat, Imperator totius orbis Romani à militibus appellatus est.

Pag. 117. ἐν κυκυσῷ. In codice Florentino nomen hujus oppidi scribitur cum duplici σ.

ζωὶ αὐτῷ ἦ θεόδωλον & ὀλύμπιον. Olympius quidem Episcopus erat Aëni urbis Thraciæ: Theodulus vero Episcopus erat Trajanopolis, teste Athanasio in epistola ad Solitarios. Eosdem Episcopos nominat in Apologetico de fuga sua pag. 703. Verum hæc præposterè referuntur à Socrate. Neque enim ante bellum Magnentianum gesta sunt, ut refert Socrates, sed confecto jam bello, anno Christi 356. ut rectè notavit Baronius.

λιόντι@. Hujus insigne elogium legitur in Chronico Alexandrino, Sergio & Nigriniano Coss. Quod elogium desumptum est ex quopiam Semiariano scriptore. Verùm Athanasius Leontium hunc ubique perstringit. Subdolum ejus ingenium egregiè describit Theodoritus in libro 2. Historiæ.

In Caput XXVIII.

ἐξώεσαν εἰς τὸν μεγάλλω ὄασιν. Sic etiam legitur apud Athanasium. Magis tamen placet scriptura codicum nostrorum Florentini ac Sfortiani, ἐξώεσεν. Ut hæc de Sebastiano Duce Ægypti intelligantur, qui tum vice sacrâ judicabat. Porrò hæc omnia, ut jàm dixi, præposterè narrantur à Socrate, cum gesta sint anno Christi 356. Pag. 119.

ἐφυγάδευσαν ϗ ἐπισκόπες. Ita quoque legitur apud Athanasium. Sed apud Theodoritum in lib. 2. Historiæ Eccles. cap. 14. ubi hic locus Athanasii refertur, pro ἐφυγάδευσαν legitur ἐφόνευσεν. Quod verius puto. Pag. 120.

ἠσυχίτερον διάγ. In codice Florentino scriptum est ἡσυχαίτερον, quod nequaquam spernendum videtur.

Φ σωτῆρ@ σημεῖον ὤφθη τὸν ἀναβλὸν ἰμάτ. Idem legitur in Fastis Idatii, post Consulatum Sergii & Nigriniani. *His Coss. levatus est Constantius Cæsar Id. Martii, & apparuit in Oriente signum Salvatoris die 3. Kal. Februar. Luna 28.* Verum auctor Chronici Alexandrini signum hoc visum esse dicit in Oriente nonis Maji circa diem Pentecostes. Cui consentiunt Cyrillus, Philostorgius ac Cedrenus. Idque confirmare videtur Socrates hoc loco. Ait enim hoc signum in Oriente apparuisse, tunc cum Gallus Cæsar Antiochiam intraret. Atqui Gallus Cæsar factus est Idibus Martiis, ut præter Idatium docet auctor Chronici Alexandrini.

In Caput XXIX.

ὁ βασιλεὺς σύνοδον ἐπισκόπων ἐν τῷ σιρμίῳ. Quo anno celebrata sit Sirmiensis Synodus, in quâ Photinus Episcopatu dejectus est, non convenit inter eruditos. Socrates quidem atque Sozomenus celebratam esse dicunt, post Consulatum Sergii & Nigriniani: quo anno ob civilis belli tumultum, in Oriente quidem nulli Consules fuêre; in Occidentis autem partibus Magnentius Augustus cum Gaïsone Consulatum gessit. Baronius vero in Annalibus Ecclesiasticis, eam Synodum celebratam esse contendit anno Christi 357. Consulatu Constantii Augusti nono & Juliani Cæsaris secundo. Verum Dionysius Petavius primum in animad- Pag. 121.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

versionibus Epiphanianis, deinde in dissertatione de duplici Synodo Sirmiensi, certissimis argumentis demonstravit, annum ejus Synodi recte assignatum fuisse à Socrate, post Consulatum Sergii & Nigriniani, qui fuit annus Christi 351. Scio Jacobum Sirmundum duos libellos scripsisse, quibus Baronii sententiam adversus Dionysium Petavium asserere conatus est. Sed cum ipse eos libellos non ediderit, satis ostendit se falsitatem opinionis suæ tandem agnovisse.

τῶν μὲν ἀναβλικῶν μάρκος ὁ ἀρεθούσης. Episcopi, quos hic nominat Socrates, non in illa Sirmiense Synodo sederunt, quæ collecta est adversus Photinum post Consulatum Sergii & Nigriniani, anno Christi 351: sed in altera, quæ collecta est Eusebio & Hypatio Consulibus anno Christi 359. paulo ante Ariminense Concilium: & quæ formulam illam edidit, quæ postea Arimini recitata est, cui præfixa erant Consulum nomina. Atque id manifeste docet Germinius in epistola ad Valentem, quæ refertur in fragmentis Hilarii, & Epiphanius in hæresi Semiarianorum. Certe priori illi Sirmiensi Synodo adversus Photinum congregatæ, soli Orientales Episcopi interfuêre. Ut testatur Hilarius in libro de Synodis, & Vigilius Tapsensis Episcopus in libro quinto adversus Eutychen: Vigilii quidem hæc verba sunt: *Illius vero Catholici Concilii apud Sirmium contra Photinum ex toto Oriente congregati, quis sufficiat multiplices fidei sanctiones comprehendere, &c.*

γεώργιός τε ὁ ἀλεξανδρείας. Georgius hoc tempore, id est post Consulatum Sergii & Nigriniani, nondum erat Episcopus Alexandriæ. Creatus est enim Episcopus Consulatu Constantii Augusti octavo & Juliani Cæsaris primo, quod est anno Christi 356. Quocirca sedere non potuit in priore illa Synodo Sirmiensi, quæ Photinum deposuit anno Christi 351. Idem de Hosio quoque dicendum est, qui eo tempore sub ditione degebat Magnentii: nec Sirmium adhuc fuerat relegatus.

ὑπατιανὸς ἡρακλείας. Anno Christi 356. Heracleæ in Thracia Episcopus adhuc erat Theodorus, ut constat ex Athanasio in epistola encyclica ad Episcopos Ægypti ac Libyæ, pag. 290. quam scripsit Athanasius anno Christi 356. post ingressum Georgii. Quare Hypatianus post hunc annum factus sit oportet Episcopus Heracleæ. Ejusdem Hypatiani meminit Sozomenus in lib. 6. cap. 7.

ὑπατείας ἐπιτίλιον. In codice Sfortiano scriptum est ἀπετίλιον· ὑπατείας autem vocat Socrates Ludos Circenses, quos Consules initio Consulatus sui edebant: quod Latini dicunt Consulatum dare. Sic in libello Episcoporum Arelatensis Provinciæ, qui oblatus est Leoni Papæ, loquuntur Antistites Gallicani. *In hac urbe, quicunque intra Gallias ex tempore prædictorum ostentare voluit insignia dignitatis, Consulatum suscepit & dedit.* Quidam autem Consules præter Circense spectaculum, scenicos quoque ludos & venationem populo dabant. Quemadmodum fecit Asterius Consul, sicut ipse A testatur his versibus, quos Virgilio à se emendato præfixit.

Distinxi emendans gratum mihi munus amici
Suscipiens, operi sedulus incubui.
Tempore, quo pœnaces circo subjunximus, atq;
Scenam ipsi Euripo extulimus subitam.
Ut ludos, currusque simul, variumq; ferarum
Certamen junctim Roma teneret ovans.
Ternũ quippe sofos meruit: terna agmina vulgi
Per cavea plausu concinuere meos.
In quastum famæ, census jactura cucurrit.
Nam laudis fructum talia damna ferunt.
Sic tot consumptas servant spectacula gazas,
Fastorumque trium permanet una dies.
B *Asteriumq; suum vivax transmittit in ævum,*
Qui partas trabeis tam bene donet opes.

οἱ δὲ θαμείαντες ἔπραξαν. Hoc loco codex Sfortianus aliquot verbis auctior est. Sic enim habet: οἱ δὲ θαμείαντες ἔπραξαν ὅπερ ὁ πάπων ὠὴ ἄμεινον. Optime, ut equidem judico. Id est, *Ii vero, qui in urbe Sirmio remanserant, fecerunt quidpiam, quod non æque ab omnibus probatum est.* Certe formulam fidei, quæ in Concilio Sirmiensi contra Photinum edita est. Hilarius quidem in libro de Synodis, ut Catholicam commendat: Athanasius vero in libro de Synodis Arimini & Seleuciæ, eam condemnat ac rejicit, perinde ac reliquas ab Arianis conscriptas. Neque vero de hac sola fidei formula Hilarius
C & Athanasius inter se dissentiunt, verum etiam de aliis; verbi gratiâ de Antiochena. Nam Hilarius quidem fatetur Orientales merito novas fidei formulas condidisse, cum novæ hæreses adversus Ecclesiam surrexissent. Athanasius vero novas illas fidei formulas callide ab Arianis compositas esse contendit, ad destructionem Nicænæ. Porro in hoc Socratis loco, pro ἄμεινον mallem scribere ἀρεστόν.

In Caput XXX.

μίαν μὲν ὠὴ μάρκος ὁ ἀρεθούσης. Dupliciter hic fallitur Socrates, & cum illo Sozomenus. Primum quod tres fidei formulas in Sirmiensi contra Photinum Synodo scriptas esse censuit, cum unà tantum in ea Synodo conscripta sit formu-
D la, quam præter Socratem refert Athanasius & Hilarius in libro de Synodis. Deinde quod formulam fidei, quæ in Sirmiensi contra Photinum Synodo Græce promulgata est, à Marco Arethusio dictatam esse asserit. Atqui Marcus Arethusius non hanc, quam dixi formulam dictavit, sed aliam cui præfixa erant Consulum nomina, & quæ postea Arimini recitata est, ut ex Germinii epistola jampridem observavit Nicolaus Faber in Præfatione, quam scripsit ad Fragmenta Hilarii. Distinguendæ sunt igitur tres Synodi Sirmienses, quarum singulæ suam formulam ediderunt. Prima fuit contra Photinum anno Christi 351. Altera anno Christi 357. In qua conscripta est Hosii & Potamii blasphemia. Tertia celebrata est Eusebio & Hypatio Consulibus anno Christi 359. in quâ conscripta est fides illa, quam Marcus Arethusius dictavit.

ἀλλὰ τῇ ἰωμαίων φωνῇ; Scribendum est ἄλλας ᾖ, ut habet codex Allatii. Tres enim fidei formulas Sirmii conscriptas hic recenset Socrates; quarum duas posteriores ait Latino Sermone primum scriptas fuisse, ac deinde in Græcum translatas. Quod tamen verum non puto. Illam quidem, quæ Hosii blasphemia dicitur ab Hilario, Latine primum editam fuisse facile concesserim. Alteram vero, quæ Consules habuit prænotatos, Græco Sermone primum dictatam esse pro certo habeo. Is enim, qui eam dictavit Marcus Arethusius, & reliqui, qui tum convenerant Episcopi, Græci ferè omnes fuerunt. Denique subscriptiones Episcoporum, qui huic formulæ subscripserunt, Græce scriptæ leguntur apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum.

ὕστερον ἐν σιρμίῳ ἀνέγνωσαν. Procul dubio scribendum est ἐν ἀκιμίνῳ. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit: *Secundam vero, quam in Arimino postea relegerunt, loco proprio ponemus.* Vide infrà cap. 37.

Pag. 122. καὶ εἴ τις λέγων θεὸν τὸ χριστὸν. Aliter legisse videtur Hilarius. Nam in libro de Synodis hanc fidei formulam referens, ita vertit: *Et si quis unum dicens Deum, Christum autem Deum ante sæcula Filium Dei, obsecutum Patri in creatione omnium non confitetur, anathema sit.*

Pag. 123. ἀκυὼν φθορὰν ἢ παθητόν, &c. In codice Leonis Allatii & apud Athanasium in libro de Synodis, hic anathematismus ita concipitur: εἴ τις τὸ μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀσωμάτως λεγόμενον ἀκυὼν, ἀλλὰ θεότητα αὐτοῦ φθορὰν ἢ παθητόν, &c. Neque aliter legit Hilarius. Sic enim vertit hunc locum: *Si quis unicum Filium Dei crucifixum audiens, Deitatem ejus corruptionem vel passibilitatem, aut demutationem, aut diminutionem, vel interfectionem sustinuisse dicat, anathema sit.*

εἴ τις τὸν ἰαχὼβ. Omissus erat hoc loco anathematismus integer, quem ex Athanasii & Hilarii libro supplevi.

εἴ τις ἀκυὼν κύριον. Hunc locum edidi sicut legitur in optimis codicibus Florentino & Sfortiano. Aliter tamen legitur apud Athanasium: εἴ τις ἀκυὼν κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν κύριον, καὶ κύριον, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν. ἐπεὶ κύριος ὁ κύριος, δύο λέγει θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. Quæ lectio simplicior mihi videtur ac rectior. Hilarius vero ita vertit: *Si quis Dominum & Dominum Patrem & Filium, quasi Dominum à Domino intelligat: quia Dominum & Dominum duos dicat Deos: anathema sit.* Legit igitur Hilarius: εἴ τις ἀκυὼν κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν κύριον. ἐπεὶ κύριος ὁ κύριος. ὡς κύριον καὶ κύριον, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγοι θεούς, &c.

Pag. 124. ὑγιῶς μὲν βουλόμενοι τὸν πατρὸς. Quatuor postremæ voces delendæ sunt; totusq; locus ita scribendus est ex Athanasio: ὑγιῶς βιαζόμενοι ὁ πατὴρ ὑπὸ ἀνάγκης φυσικῆς ἀχθοῖτο, ὡς ἂν θέλησεν, ἐγέννησε τὸν υἱόν. Quam scripturam confirmant Hilarius & Epiphanius Scholasticus.

πίστιν ἑτέραν ἑτέρως ἐν σιρμίῳ ἰωμαϊστὶ, καὶ ἁρμόνιον θεῖναι. Idem tradit Athanasius in libro de Synodis. Post quam enim retulit eam fidem, quæ proximè commemorata est à Socrate, de ista hæc subjicit: ταῦτα πάντα παρωσάμενοι, καὶ ὥσπερ βέλτιονα ἐπινοήσαντες, δογματίζειν ἄλλην πίστιν, καὶ γράφειν τοῦ ἐν σιρμίῳ ἰωμαϊστὶ μὴ, ἁρμόνιον δὲ καὶ ἄλλην. Id est, *His omnibus rejectis, quasi meliora excogitassent, aliam fidem promulgant: & ista scribunt in urbe Sirmio Latinâ quidem linguâ. sed quæ in Græcum sermonem sic translatæ sunt.* Hilarius vero in libro de Synodis fidem hanc referens, hunc titulum præponit: *Exemplum blasphemiæ apud Sirmium per Hosium & Potamium conscriptæ.* Quem quidem titulum ipse composuit Hilarius, qui fidem illam merito blasphemiam appellat. Quisnam autem sit Potamius ille, qui Hosio adjunctus est, docet Marcellinus Presbyter in libello precum, quem obtulit Imp. Theodosio. Ubi inter prævaricatores Divinæ & Apostolicæ fidei, post Arium primo loco hunc numerat: *Potamium Odyssipone civitatis Episcopum, primùm quidem fidem Catholicam vindicans, postea vero præmio fundi fiscalis, quem habere concupiverat, fidem prævaricatus est. Hunc Hosius de Corduba apud Ecclesias Hispaniarum & detexit & repulit ut impium hæreticum. Sed & ipse Hosius, Potamii querelâ accersitus ad Constantium Regem, minisque perterritus, & metuens ne senex & dives, exilium proscriptionemve pateretur, dat manus impietati, &c.*

καὶ διρμινίου. Melius in Codice Leonis Allatii scriptum est διρευνίου. Apud Athanasium vero legitur διρευνίου. Latina enim hujus fidei editio, quam nos ex Hilarii libro apposuimus, sic habet: *Diligenter omnia apud Sirmium tractata sunt & discussa.*

γερμινίου δὲ καὶ τῶν λοιπῶν. Tria hæc postrema verba non habentur in exemplari Latino hujus formulæ. Leguntur tamen apud Athanasium & in omnibus nostris codicibus. Ex his autem colligere est, plures tunc Episcopos Sirmii congregatos fuisse. Sane Phœbadius Agennensis Episcopus in epistola, quam adversus hanc fidei formulam conscripsit, eam in Synodo Episcoporum editam esse diserte testatur. Idem etiam abunde confirmat Athanasius in loco, quem superius adduxi. Denique cum Hilarius in supradicto libro testetur, eam fidem, postquam dictata fuisset apud Sirmium, statim missam fuisse ad omnes tam Occidentis, quam Orientis Episcopos, ut eorum suffragio comprobaretur, satis indicat eam in Synodo fuisse dictatam. Neque enim alibi quam in Synodo Episcoporum dictari potest formula fidei. Porro Germinius, qui hic nominatur, Episcopus erat Sirmii, pulso Photino in ejus locum substitutus, anno Christi 351. Hunc Nicolaus Faber in Præfatione ad Hilarii Fragmenta, prius Episcopum Cyzici fuisse dicit, quod non credo. Imposuit viro doctissimo locus Athanasii in epistola ad Solitarios pag. 860. ubi Constantium Imperat. reprehendit, quod adversus Ecclesiasticas regulas ignotos homines, & in dissitis regionibus natos, Episcopos civitatibus mitteret: οὕτω χειροτόνητον ἀπὸ καπαδοκίας ἔπεμψεν εἰς ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς μὲν τὸ σῶμα ἀπὸ κυζίκου μετεπέμψατο γερμίνιον. ἀπὸ δὲ τῆς λαοδικείας κεκρότηκεν εἰς τὴν νικομήδειαν ἀπέστειλε. Id est: *Ita Gregorium ex Cappadocia misit Alexan-*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

driam: & Germinium quidem ab urbe Cyzico Sirmium evocavit: Cecropium vero Laodiceæ misit Nicomediam. Ex his Athanasii verbis nequaquam id conficitur, Germinium prius Episcopum fuisse Cyzici. Alioqui idem dicendum esset de Gregorio ac Cecropio; hunc scilicet prius Laodiceæ, illum vero prius in Cappadocia fuisse Episcopum. Quod cum in istis perspicue falsum sit, de Germinio quoque dici non potest. Promotus autem est ab Arianis ad Sirmiensem Episcopatum, eo quod dogmatis ipsorum acerrimus esset propugnator. Docet id Athanasius in epistola encyclica ad Episcopos Ægypti ac Libyæ, pag. 290: ὑφ' ἑνὸς τοῦ νῦν ἐν Ζιζάφοις δημοφιλοῦς τοῖς ἀρειανοῖς, καὶ ἰσοδόξου, καὶ βασιλέως συνήγοροι τῆς ἀσεβείας ὄντες, εἰς τοῦτο προῆχθησαν.

ἰησοῦν χριστὸν καὶ σωτῆρα. In codicibus nostris Sfortiano & Allatiano hic locus ita legitur ἰησοῦν χριστὸν τὸν κύριον καὶ θεὸν καὶ σωτῆρα ἡμῶν. Quibus consentit interpretatio Epiphanii Scholastici. Apud Athanasium vero & Hilarium desunt hæc verba καὶ θεόν.

Pag. 125. καὶ ἀναδείξῃ. In Athanasii libro de Synodis legitur ἀναδιδάξῃ rectius, ut ex Latina editione constat.

τούτοις τὴ φωτεινὸν συνθέσθαι. Existimavit Socrates tres fidei formulas in Sirmiensi contra Photinum Synodo conscriptas esse. Addit igitur Episcopos, qui in ea Synodo residebant, suasisse Photino, ut formulis illis subscriberet. Sed cum superius ostensum sit à nobis, unam duntaxat fidei formulam ab illa Synodo editam fuisse, eam scilicet, quæ priore loco commemoratur à Socrate, huic uni subscribere rogatus est Photinus.

Pag. 126. καὶ τὸ συγγραμμάτων ἐκ ἐλίσσοι. Epiphanius in hæresi Photinianorum scribit, Photinum cum in Sirmiensi Synodo, sic enim legendum est, non Serdicensi, damnatus ac depositus fuisset, adiisse Constantium, petiisseque ut coram judicibus ab ipso nominatis de fide disputaret. Constantium vero Basilio quidem Ancyræ Episcopo injunxisse, ut contra Photinum disputationem susciperet: judices vero seu auditores ejus disputationis dedisse Thalassium, Datianum, Cerealem & Taurum Comites. Ex his Thalassius primas apud Imperatorem obtinebat, ut tradit Zosimus in libro 2. Et Præfectus Prætorio missus est in Orientem unà cum Gallo Cæsare, anno Christi 351. Mortuus est autem anno Christi 353. Constantio Augusto 6. & Gallo Cæsare 2. Coss. ut tradit Marcellinus in lib. 14. Proinde Sirmiensis Synodus, & disputatio Basilii contra Photinum, non potest cadere in annum Christi 357. ut vult Baronius. Huc accedit, quod scribit Epiphanius, in ea disputatione Basilii contra Photinum, Notarium fuisse Callicratem, qui erat exceptor Rufini Præfecti Prætorio. Fuit autem Rufinus Præfectus Prætorio per Gallias Consulatu Constantii 6. & Galli Cæsaris 2. ut docet Marcellinus in lib. 14. Sed biennio ante Præfectus fuerat Illyrici. Anno autem Christi 357. non Rufinus, sed Anatolius Præfecturam Prætorii gerebat per Illyricum. Sed & ex Episcopatu Germinii manifeste colligitur, Sirmiense contra Photinum Synodum, in qua Photinus Episcopatu dejectus est, non esse celebratam anno Christi 357. Etenim antequam Georgius pulso Athanasio Alexandrinam sedem invaderet, jam tum Germinius Episcopus erat Sirmii, ut docet Athanasius in Epistola encyclica, quam scripsit ad Episcopos Ægypti ac Libyæ, tunc cum Georgius Alexandrinam Ecclesiam occupasset. Porro Georgius Alexandrinam sedem occupavit ineunte anno 356. ut constat ex protestatione Alexandrinorum, quæ legitur ad calcem epistolæ Athanasii ad Solitarios. Cum ergo ante annum Domini 356. Germinius Episcopus fuerit Sirmii, Photinus quoque cui successit Germinius, ante hunc annum depositus fuerit necesse est. Certe Athanasius in epistola ad Solitarios pag. 860. ubi ordinationes exterorum hominum à Constantio factas recenset, primam commemorat ordinationem Gregorii; deinde Germinii & Cecropii; postea Auxentii; ac postremo Georgii. Ex his Gregorius quidem Alexandrinis datus est Episcopus anno Christi 341. Germinius vero in locum Photini factus est Sirmiensis Episcopus anno Christi 351. cùm à Constantio Sirmii agente accitus fuisset, ut docet Athanasius in loco supra citato: quem interpres Latinus perperam vertit. Cecropius autem eodem anno factus est Episcopus Nicomediæ, ut colligitur ex supradicto Athanasii loco. Auxentius denique ad Mediolanensem Episcopatum promotus est anno Christi 355: & sequente anno Georgius Alexandrinam sedem invasit.

λόγον συνέγραψεν. In Codice Leonis Allatii legitur λόγους. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit: *Et in fuga consistens, postea libros utrâque linguâ conficiebat &c.*

μετέγνωσαν ὅτι τρίμαιχμη τῆς πίστεως ἐκθέσει. Sumpsit hæc Socrates ex Athanasii libro de Synodis Arimini & Seleuciæ. Verùm in eo hallucinatur, quòd ea, quæ Athanasius dixerat de tertia Sirmiensi formula, cui præfixi erant Consules, Socrates tribuit secundæ, ab Hosio & Potamio conscriptæ. Locus Athanasii extat pag. 904. quem ob prolixitatem hîc adscribere supersedi. Socratis errorem secutus est Petavius in animadversionibus ad Epiphanium pag. 318.

In Caput XXXI.

εἰς ἐξορίαν ἀπέστελλε. Jam superiùs observavi, Hosii exilium Sirmiense & fidei formulam ab illo conscriptam, hîc præpostere referri à Socrate. Lapsus enim Hosii contigit anno Christi 357. ut rectè notavit Baronius.

In Caput XXXII.

μιλβοσέλευκος. Rectius in codice Allatii scribitur μονβοσέλευκος. Epiphanius Scholasticus montem Seleucum vocat. Hujus loci situm habemus in itinerario Hierosolymitano. Nam post descensum Gauræ montis, sequitur *mutatio Cambono millia 8. Mansio monte Seleuci millia 8.* Pag. 127.

περὶ τῶν πεντεκαιδεκάτων τοῦ αὐγούστου μηνός. Paulo aliter Idatius in Fastis: *Constantio 6. & Constantio 2. His Coss. Magnentius se interfecit in Gallis apud Lugdunum die 3. Idus Aug. & Decentius frater Magnentii laqueo se suspendit 15. Kal. Septemb.* In Chronico autem Alexandrino annus quidem necis Magnentii perperam designatur: dies vero notatur 4. Idus Augusti.

A bile est, tantum numerum Episcoporum adhoc Mediolanense Concilium convenisse. Potius crediderim mendosos esse tam Socratis, quam Sozomeni codices, & pro τριακοσίους, scribendum esse τριάκοντα. Certe in epistola Concilii Mediolanensis missa ad Eusebium Vercellensem Episcopum, triginta tantum Episcoporum nomina leguntur, qui in damnationem Athanasii, Marcelli atque Photini consenserant. Inter quos quidam etiam Orientis partium Episcopi recensentur, ut videre est apud Baronium ad annum Christi 355.

In Caput XXXIV.

Μὴ μιλυῦσαι τοῦ βασιλέως. Hunc locum correxi ex codice Allatii, & ex Sozomeno ac Cedreno. Nam Codex quidem Allatii ita scriptum habet: ἀνεῖλε μιλυσαντας βασιλεῖ τὸ ζκοπὸν αὐτοῦ. Sozomenus vero in libro 4. cap. 7. ita scribit: καζαμηνύσαντες τῷ βασιλεῖ τὸ αὐτοὺς ἐπιτεθειμένον μάγνον τὸ τῶν κοιαίστορα, ὃ τὸ ἐπὶ τῶν ὑπαρχόντων δομετιανὸν ἀνεῖλεν. Epiphanius tamen Scholasticus vulgatam lectionem secutus est, quam & nostri Codices retinent, & auctor Chronici Alexandrini confirmat.

Pag. 129. ἐπὶ τοῦ γαλλίαν. Rectius in codice Leonis Allatii scriptum est ἐπὶ τοῦ ἴζαλίαν. Quam scripturam in versione mea secutus sum.

ἰούλιος μὲν ὁ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος ἐτελεύτησε. Obiit Julius pridie Idus Aprilis, Constantio Augusto 5. & Constantio Cæsare Consulibus, quod est anno Christi 352. cum sedisset annos quindecim, mensem unum, dies undecim, ut legitur in vetustissimo libro de Pontificibus Romanis, qui editus est unà cum Cyclo Victorii Aquitani.

In Caput XXXV.

Καὶ ἑαυτῷ ζόφισμα ποιῶν. In codice Leonis Allatii hic locus ita legitur: ἐξ αὐτοῦ ὁ διαλεγόμενος, ἐξ ἑαυτῷ ζόφισμα ἐκποιῶν ὡς ἀδάνητος. Ego vero particulam ἐξ delendam esse censeo.

Pag. 130. εἰ γὰρ ἐφεκτικοὶ. Epiphanius Scholasticus legisse videtur ζκεπτικοὶ. Sic enim vertit: *Contemplativi autem Philosophi, libros Platonis & Plotini declarantes, ea, quæ artificiose ab Aristotele sunt conscripta, redarguunt.* Differunt tamen Sceptici philosophi ab ἐφεκτικοῖς, ut species à genere. Duo enim fuerunt genera philosophorum, ut in primo libro scribit Laërtius. Alii fuerunt δογματικοὶ, alii ἐφεκτικοὶ, id est hæsitantes.

πῶς ἐζὸν ἀγέννητος γέννησις Hoc loco ἀγέννητος ponitur pro ἀνάρχῳ: id est, principii expertе. Epiphanius Scholasticus legisse videtur ἀγνώτου. Sic enim vertit: *Quamobrem nec intelligere potuit, quomodo sit ingeniti generatio &c.* Paulo post scribendum videtur καὶ ὅπως τὸ γεννώμενον &c.

παιδευθεὶς τοῦ αἱρετικοῦ λέξιν. In codice Leonis Allatii legitur τοῦ ἑσεκικοῦ λέκτου, rectius meo quidem judicio. Vulgatam tamen lectionem tuetur Epiphanius Scholasticus, & Suidas in voce ἑτέρως, ubi hunc Socratis nostri locum describit.

In Caput XXXVI.

Ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους. Idem numerus habetur apud Sozomenum in lib. 4. cap. 9. Sed vix credibile est, tantum numerum Episcoporum adhoc Mediolanense Concilium convenisse. Potius crediderim mendosos esse tam Socratis, quam Sozomeni codices, & pro τριακοσίους, scribendum esse τριάκοντα. Certe in epistola Concilii Mediolanensis missa ad Eusebium Vercellensem Episcopum, triginta tantum Episcoporum nomina leguntur, qui in damnationem Athanasii, Marcelli atque Photini consenserant. Inter quos quidam etiam Orientis partium Episcopi recensentur, ut videre est apud Baronium ad annum Christi 355.

παυλῖνος ὁ τῆς τριρίρεως. Paulinus Trevirensis Pag. 131. Episcopus non interfuit Mediolanensi Concilio, sed Arelatensi, quod ante biennium fuerat congregatum anno Christi 353. Vide Baronium.

ὁ μὲν ἀλβας τῆς ἰταλῶν μητροπόλεως. Idem legitur apud Sozomenum. Sed Baronius jam pridem monuit, Albam hîc positam esse pro Mediolano. Non enim Alba Metropolis fuit Italiæ, sed Mediolanum. Et Dionysius, qui tunc Constantio atque Arianis restitit, non Albæ erat Episcopus, sed Mediolani, ut testatur Athanasius in epistola ad Solitarios.

In Caput XXXVII.

Ἀπαντῆσαι ἐυσεβίοις. Post hæc verba in editione Roberti Stephani integra linea erat omissa, quam ex optimis codicibus Florentino ac Sfortiano restitui.

λεοντίου τελευτήσαντος. Mors Leontii Antio- Pag. 131. chensis Episcopi accidit anno Christi 356. Constantio Romæ tum degente, ut recte observat Baronius.

δεδόσθαι αὐτῷ τῆς διακονίας τὸν ἀξίαν. Leontius Antiochensis Episcopus Aëtium primo quidem ad Diaconatum evexerat: postea vero reprehensus à Diodoro & Flaviano, quod hominem malis studiis innutritum, & impiorum dogmatum assertorem, ad sacros ordines promovisset, Diaconatu eum abdicavit, ut scribit Theodoritus in libro 2. Historiæ Ecclesiasticæ capite 24. Eudoxius igitur simulatque Antiochensis Ecclesiæ Episcopatum fuscepit, Aëtium in pristinum gradum restituere conatus est.

ζητῶ τὰ κατὰ ἀθανάσιον παραπίμψαντες. Non dubito quin Socrates scripserit παραπέμψοντες. Quod cum non animadvertisset Christophorsonus, aliquot verba adjecit contra fidem scriptorum exemplarium, quæ nos non sine causa expunximus. Certe Epiphanius Scholasticus ea non agnoscit. Sic enim vertit: *Eorum igitur, qui in Arimino convenerunt, Orientales ea, quæ de Athanasio gesta sunt silentio tradentes, ad Concilium se occurrisse dicebant.*

ἄλλως ὃ ἔκθεσιν πίστεως. Scribendum est uno ductu absque ulla distinctione: ἀναγινώσκειν ποιοῦσιν ἄλλως ἔκθεσιν πίστεως, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum: *Hæc dicentes & chartulam præ manibus habentes, legi fecerunt secundam expositionem fidei Sirmii prolatam, quam ibi quidem, sicuti prædixi, celaverunt: Arimini autem ostensa est.* Paulo post lego: φανερὰν ποιοῦσαν.

ἅτις

ἤτις ἐκ ῥωμαϊκοῦ μοῦ ἡρμηνεύθη. Jam superius observavi tertiam hanc expositionem fidei ex Græco sermone translatam non fuisse, sed Græce dictatam à Marco Arethusio. Certe Athanasius, qui eam refert in libro de Synodis, eam ex Græco in Latinum sermonem conversam esse non dicit, cum tamen ubi aliquod monumentum ex Latina lingua in Græcam translatum adducit, lectorem ea de re admonere perpetuo soleat. Porro hæc verba, quæ initio posui, usque ad vocem ῥώμασιν, desunt in editione Roberti Stephani, nec habentur apud Epiphanium Scholasticum.

Pag. 133. ἀφὸ πάσης καθολικῆς ὑπονοίας. Apud Athanasium in libro de Synodis p. 875. legitur καθολικῆς ὑσίας.

ὅμοιον ὃ λέγομεν τὸ υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα. Hanc postremam partem Sirmiensis hujus formulæ refert Germinius in epistola ad Rusticum, Palladium & cæteros his verbis: *Nam sub bonæ memoriæ Constantio Imperatore, quando inter quosdam cœperat esse de fide dissensio, in conspectu ejusdem Imperatoris, præsentibus Georgio Episcopo Alexandrinorum Ecclesiæ, Pancratio Pelusianorum, Basilio Episcopo tunc Anquiritano, præsente etiam ipso Valente & Ursacio, & mea parvitate, post habitam usque in noctem de fide disputationem, & adcertam regulam perductam, Marcum ab omnibus nobis electum fidem dictasse; in qua fide sic conscriptum est: Filium similem Patri per omnia, ut sancta dicunt & docent scripturæ. Cujus integræ professioni consensimus omnes, & manu nostra subscripsimus.* Extant eorum subscriptiones apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum capite 22. quæ huic formulæ subjungi debent. Ejusdem Sirmiensis formulæ mentio fit in expositione fidei apud Seleuciam, quam refert Epiphanius in dicta hæresi capite 25. ὅτι ὃ ταύτην τὴν πίστιν ἰσοδυναμεῖ ἡ ἐν σιρμίῳ φωὶλω ἐκτεθεῖσα πίστις, ὅτι τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυχάνοντες τῇ πίστει, ἣν ὑπέγραψαν οἱ παρόντες, βασίλειος, μάρκος, καὶ γεώργιος ὁ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, παγκράτιος καὶ ὑπατιανὸς, καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι τῆς δύσεως. *Porro cum hac fidei formula eam, quæ Sirmii nuper exposita est coram religiosissimo Imper. nostro Constantio, prorsus consentire, norunt qui fidem illam legerint, cui subscripserunt, qui aderant, Basilius, Marcus, Georgius Episcopus Alexandriæ, Pancratius & Hypatianus, & plurimi Occidentis Episcopi.*

Pag. 134. μάλιστα ἀθανάσιος. Locus Athanasii, quem adfert Socrates, exstat initio epistolæ de Synodis Arimini & Seleuciæ.

πάντες γὰρ πῶς ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες. Scribendum est πάντες γὰρ ex Athanasio.

καὶ αἰώνιον ὃ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν. Hunc enim titulum habet expositio fidei Sirmiensis: ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ὅτι παρουσίᾳ τοῦ διαπότου ἡμῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ καλλινίκου βασιλέως κωνσταντίου αὐγούστου τοῦ αἰωνίου ζεβαστοῦ &c. ut legitur apud Athanasium in libro supra citato. Quæ verba ideo hîc adscripsi, quòd Socrates noster eandem formulam referens, titulos istos prætermisit. Cæterum Constantius adeo credulus fuit hujusmodi assentationibus, ut in edictis & epistolis de se ipso loquens, æternitatem suam interdum diceret, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 15. haud procul ab initio.

τὸν ἀμαθίαν ἑαυτῶν ἐξαγίλλουσιν. In codice Leonis Allatii scriptum est ἐξαγιλῶσιν, quod magis probo. Paulo post pro τῆς παγιλίας, codex Allatii & Athanasius habent ἀπαγιλίας.

ἄτοπα γὰρ γράψαντες ἐδίδαξαν. Rectius apud Athanasium scribitur ἔδοξαν. Pag. 135.

εἰς πᾶν ἀφρονομίαν. Melius apud Athanasium legitur εἰς πᾶν παράνοιαν καὶ λύσσαν φρενίας. Mentis enim intelligit, quibus insania ac dementia merito attribui solet.

ἐκ τε τῆς τοῦ θεοῦ πολιτείας. Hæc epistola Arimi- Pag. 136.
nensis Concilii exstat Latine apud Hilarium inter
fragmenta libri de Synodis; unde nos versionis
loco eam hîc adscripsimus. Nemini porro mirum
videri debet, quod Græca interpretatio à Latino
exemplari tantopere discrepet. Ita enim à Græcis
interpretibus fieri solet, quoties Latina in Græcum sermonem convertunt, quemadmodum perspici potest ex epistolis Imperatorum, quæ in Eusebii Historia Ecclesiastica leguntur. Sed cur aliunde exempla repetimus, quàm ex hac epistola in qua tot fere menda interpretis occurrunt, quot periodi. Principium autem hujus epistolæ ita vulgo legitur apud Hilarium: *Lubente Deo ex præcepto pietatis tuæ credimus fuisse dispositum, &c.* Sed in manuscripto codice, quo usus est Jacobus Sirmondus legitur: *Jubente Deo, &c.* Quomodo etiam legit Græcus interpres: quem nos hîc secuti sumus. Nec immerito suspicari aliquis possit, *Jubente Deo*, scriptum esse pro *Juvante*.

ἀδιάφορα ποιεῖν. Articulus τὰ deest in nostris exem- Pag. 137.
plaribus, Regio, Florentino & Sfortiano. Habetur tamen apud Athanasium in libro de Synodis.

ὅθεν ἐρρακισθη τε καὶ ἠλάλησε. Hæc non satis cohærent cum superioribus. Suspicor itaque hunc locum transpositum fuisse in Latinis exemplaribus. Post hæc igitur verba, *Venenis hæreticorum aditus panduntur*, collocanda esse existimo ea, quæ inferius leguntur hoc modo: *Constantino præsente in hoc cum magno examine fuisset conscriptum &c.* usque ad illa, *Potestatem regendi orbis accepit.* Quibus subjungenda sunt illa: *Ideo Ursacius & Valens &c.*

ὅτε ἐν μεδιολάνῳ τὸ ζωσιμαῖον τῆς ζωσίμου. Supra ad caput 20. hujus libri, multa observavimus de hac Synodo Mediolanensi prima, in qua Ursacius & Valens oblato satisfactionis libello Arianam hæresin damnaverunt. Idem confirmant supradicti Ursacius & Valens in altero libello, quem Romæ postea obtulerunt Julio Papæ his verbis:

Hæreticum vero Arium &c. Sicut per priorem nostrum libellum, quem apud Mediolanum porreximus, & nunc & semper anathematizasse profitemur.

συμπαρόντων ὃ καὶ τῶν ἀντιβυτέρων. In Latino exemplari, *Assistentibus etiam Legatis Romanæ Ecclesiæ.* Porro hi Legati Ecclesiæ Romanæ præfuisse mihi videntur Synodo Mediolanensi; Idq; ex eo conjicio, quod Hilarius in fragmentis scribit, hæresin Photini in hac Synodo Mediolanensi à Romanis esse damnatam. Quod certè non diceret, nisi Romani huic Synodo præfuissent. De eadem Synodo Mediolanensi loquitur

Liberius Papa in epistola, quam per Luciferum misit ad Constantium Imperatorem: *Quæ est pax clementissime Imperator, cum sint ex partibus ipsis quatuor Episcopi, Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arii sententiam hæreticam noluissent damnare, de Concilio iratis animis exierunt.* Hæc autem epistola scripta est à Liberio, non anno 354. ut vult Baronius, nec rursus anno 355. ut affirmat Petavius in libello de duplici Synodo Sirmiensi, sed anno Christi 356. Nam Liberius in eadem epistola diserte testatur, Georgium tunc temporis Alexandrino Episcopatu potitum fuisse. Id autem contigit ineunte anno Christi 356. Quare mendum est in illis verbis, *Ante annos octo*; malimque scribere, *ante annos novem.* Quod idem valet ac si diceret, *decimo abhinc anno.*

ἄτοπον ἐνομίσαμεν. Postrema vox deest in omnibus nostris codicibus, & apud Athanasium ac Sozomenum.

πάλιν γὰρ οἱ ἱλαστικοὶ καὶ ὀικτροὶ. Latinus codex, quo usus est Græcus interpres hujus epistolæ, auctior fuisse videtur eo, quem nobis exhibuit Hilarius. Nam apud Hilarium hæc solum habentur: *Nunc etiam conantur convellere, quod fuerat positum ratione.* Nos ut Latina interpretatio Græcis aliquatenus responderet, reliqua hic supplevimus.

ὡῶ ὁ καιρὸς βραχύς. Nihil hic vidit Græcus interpres. Latina enim sic habent: *Et quidem hæc brevi tempore sæpe mutasse manifestum est.* Quę adversus Ursacium & Valentem eorumq; asseclas dicuntur, qui fidei formulas novas quotidie promulgabant, nullam se fidem certam habere hoc indicio demonstrantes, quemadmodum objicit illis Athanasius non uno in loco.

Pag. 138. μήτε φῆς ὕβρει τῆς τιτιλευτικότων. Hoc loco Græcum interpretem secutus, Latinum exemplar hujus epistolæ correxi. Nam in fragmentis Hilarii vulgo hic locus ita legitur: *Ne vel permittat Clementia tua jura vetera convelli.* Sed in manuscripto codice, quem viderat Jacobus Sirmondus, ita legebatur. *Ne vel aliquid permittat Clementia tua injuriam veterum convelli.* Unde nos veram lectionem odorati sumus.

τοῖς ἀπιστήσασιν ὠμότητα. Graviter hic lapsus est Græcus interpres. Latinum enim exemplar hujus Epistolæ sic habet: *Quia ista novitate non solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere.* At Græcus interpres pro, *credulitatem*, legit *crudelitatem*, sicut ex versione ejus apparet.

πλὴν οὐκ ἀναδιδάξουσι θειότητα. Melius apud Athanasium scribitur ἀναδιδάξουσιν θειότητα. Neque enim probabile est Episcopos Divinitatem Imperatoris dixisse.

Pag. 139. κωνσταντίου νικητὴς. Hæc Epistola Constantii, unà cum responsione Episcoporum Ariminensium exstat apud Athanasium in libro de Synodis sub finem.

Pag. 140 ὁ φρὼν μὲν λιβέριος. Fallitur hic Socrates. Non enim post Ariminensem Synodum Liberius in exilium missus est, & Felix Diaconus in ejus locum subrogatus; sed diu antea, anno Christi 356. καὶ τῇ ἀρειανῇ δόξῃ ἅμα ἦ. In Regio codice, quo usus est Robertus Stephanus, post vocem ἀ, tria puncta superne notata sunt, quæ aliquid hic deesse significant. Nos ex duobus optimis codicibus Florentino ac Sfortiano, insignem lacunam hujus loci supplevimus. Porro Felicem Diaconum, qui in Liberii locum ab Acacio subrogatus est. nunquam Arianum fuisse contendit Baronius, sed Arianorum duntaxat communione pollutum. Idem affirmat Theodoritus in libro 2. Historiæ.

βίᾳ τῶ βασιλικῶν προσαγμάτων. Scribendum puto βίᾳ ἐκ τῶ βασ. προσαγμάτων. Pag. 141.

ἕτερον ποιοῦσι ἐν αὐτῇ συνόδειον. Legati Ariminensis Synodi, qui ad Constantium missi fuerant, cùm corrupti fuissent ab Ursacio & Valente, Concilium celebrarunt in oppido Thraciæ Nicæ, 6. Idus Octobris, Eusebio & Hypatio Coss. In quo Concilio primùm quidem excommunicationis sententiam, quam Ariminenses Episcopi tulerant adversus Valentem & Ursacium ac reliquos, rescinderunt; eosque Catholicos esse ac semper fuisse pronuntiarunt. Deinde formulam fidei hæreticam promulgaverunt. Exstat pars actorum in fragmentis Hilarii sub finem, ubi & nomina quatuordecim legatorum recensentur.

τῇ ἐννίκῃ. Lego πλὴν ἐννίκῃ. Et paulo post ubi scribitur διετίλων γὰ γελώμβροι, lego διετίλεν τε γελώμβροι, quomodo legit etiam Epiphanius & Christophorsonus.

In Caput XXXVIII.

γειτνιαζούσας τὸ κωνσταντινουπόλῃ. Hic locus inprimis notandus est. Ex eo enim colligimus Episcopum urbis Constantinopolitanæ ordinandi jus jam tum habuisse per Hellespontum ac Bithyniam ante Concilium Constantinopolitanum. Idem etiam probatur ex gestis Eudoxii Episcopi Constantinopolitani, qui Eunomium Cyzicenis dedit Episcopum. Sane Episcopis Byzantii plurimum auctoritatis ac potentiæ accessit, ex quo Imperator Constantinus eam urbem suo nomine appellavit, & seniori Romæ æqualem esse voluit. Eusebius quoque Nicomediensis Episcopus ad eam sedem translatus, non modicum ei incrementum attulit. Fuit enim omnium sui temporis Antistitum potentissimus. Porro hoc loco monendus est lector, scribendum videri τὰς γειτνιαζούσας τῇ κωνσταντινουπόλῃ &c. quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Nisi dicamus transposita hîc esse vocabula, ut sæpe accidit in his libris: & locum ita construendum esse μακεδονίου ὃ ἐν κωνσταντινουπόλῃ τὰς γειτνιαζούσας ἐπαρχίας &c.

τοῦτο ὃ ὠοῖς. In codice Leonis Allatii hic locus ita legitur: τοῦτο ὃ ὠὰ οἷς ἄκρον ἐν σνεὶ θυμανθίζ φορίροντες σωφασκίων ἐκαιον. Verum ego nihil mutandum censeo, tantum φορίροντες malim scribere. Pag. 142

ὃς καλεῖ κέρας. Idem dicit Polybius in libro quarto Historiarum & Strabo in libro sexto. Ceras scilicet sinum esse vicinum Byzantio, sic dictum à Cervini cornu similitudine. Plinius tamen

promuntorium ita vocat, situm in eo sinu. Cui consentit Ammianus Marcellinus in libro 22. Qui locus quia vulgo corruptissime legitur, nec in editione nostra adhuc emendatus est, hîc pro ut legi debet, à me apponetur: *Et promuntorium Ceras, prælucentem navibus vehens constructam celsius turrim: quapropter Ceratas appellatur ventus inde suetus oriri pragelidus:* Sic eum locum correxi, secutus scriptæ lectionis vestigia: nam vulgata lectio, cujus auctor fuit Petrus Castellus, sensu omni caret. Mos fuit veterum ventos nominare à locis, ex quibus spirant. Sic Argestem Athenienses vocarunt Scironitem, eo quod ex Scironis Promuntorio flaret, ut tradit Strabo. Ita igitur Ceratas ventus dictus est à Byzantinis, quod ex Promontorio Cerate flaret.

Pag.143. ὅσα πρὸς τὸ γεραιτάτῳ αὐξάνοντι. In codice Leonis Allatii scriptum est εἰς πρὸς τὸν γέροντα αὔξωνα. Epiphanius quoq; Scholasticus Auxonium senem vocat. Sed in hujus capitis exordio & in 1. libro vocatur Auxano. Ab hoc autem Auxanone, quæcunque de Novatianis passim in Historia sua narrat Socrates, narrat autem quamplurima, accepisse mihi videtur.

Pag. 144 ἐν τοῖς ἐυκτικωτέροις ἔχειν τόποις. Omnino scribendum est ἐυκτικωτέρως. Quod miror à Christophorsono animadversum non fuisse. Porro incredibile mihi videtur, quod hic narrat Socrates, Catholicos scilicet orasse in Ecclesiis Novatianorum. Imposuit ut opinor Socrati nostro senex ille Auxano, qui id, quod à quibusdam fortasse Christianis parum cautis factum fuerat, universis Catholicis affinxit. Nihil quippe magis contrarium est Ecclesiasticæ disciplinæ, quàm communicare cum hæreticis, sive in sacramentis, sive in precatione. Falluntur autem meo judicio, qui ex hac narratione colligunt Socratem Novatianum fuisse. Immo vero ex hoc loco manifeste convincitur eum fuisse Catholicum. Nam Catholicos semel atque iterum hic appellat τὰς τῆς ἐκκλησίας, eosque Novatianis opponit. Novatianos igitur extra Ecclesiam fuisse existimavit.

Pag.145. ὅσων ἂν δεῖ οἱ προεδρεύοντες. Hujus loci emendatio debetur codici Allatiano. Nam in nostris codicibus Florentino ac Sfortiano hic locus unâ duntaxat voce auctior erat, hoc modo: ὅσων ἂν διὰ τοῦτο οἱ &c. Sed lacunam integram supplet codex Allatii, cui consentit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum: *Ideoque custodes ejus, & qui adorationem intrabant, erant positi sub timore.* Custodes interpretatur Epiphanius, qui à Socrate dicuntur προεδρεύοντες. Quam interpretationem non probo. Magis placet τὰς προεδρεύοντας interpretari eos, qui morantur diutius in Ecclesia, & orationis causâ illic sedent. Si quis tamen ædituos interpretari malit, non magnopere repugnabo.

ὅπως ἂν μὴ συλληφθῇ. Epiphanius vertit: *Ne arcam ruina casus comprimeret.* Sed in codice Sfortiano scriptum inveni συληθῇ, quod magis probo.

ἐγίνετο τοῦτο. Hunc locum restituì ac supplevi ex optimo codice Leonis Allatii. Nostri enim codices nihil mutant. Sed cùm vulgatam lectionem prorsus insulsam viderem, non dubitavi in A textum admittere scripturam codicis Allatiani, quæ sic habet: καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρέαρ ὑπερξυσαι τὸ αἷμα τοῦ, ἐκρεῖν ὃ τοῦτο καὶ &c. Tantam ait Socrates fuisse hominum cædem, ut atrium Ecclesiæ Sancti Acacii, humano sanguine compleretur, utque sanguis è puteo in vicinam porticum, indeque in plateam efflueret.

In Caput XXXIX.

Ταυιανῷ καὶ κερεαλίῳ. Scribendum est δατιανῷ. Pag. 146 Sic enim vocatur in Fastis Consularibus & apud Ammianum Marcellinum. Fuit hic inter præcipuos amicos Libanii, ad quem plurimas epistolas scripsit Libanius, quæ leguntur in lib. 4. ejus Epistolarum. In Epist. 71. ejusdem libri, Libanius Consulatum ejus commemorat, & Imperatorum, alterius quidem discipulum, alterius vero magistrum fuisse dicit: τὸ μὲν σὸν λαμπρόν τε καὶ κρεῖττον ἢ ζηλωθῆναι· ὅ τε γὰρ ὕπατος, αἵ τε ἐκ βασιλέων τιμαὶ, καὶ τὸ βασιλέων, τοῦ μὲν μαθητῶ, τοῦ δὲ ἡμῖν διδάσκαλον. ἔτα δὲ οἰκιῶν κάλλη, καὶ λυτρῶν πλῆθός τε καὶ μέγεθος καὶ χάρις, πανδεῶ τ' ὄνομα καθίξῃ, κἂν τὸ σῶμα ἀπέλθῃ. Id est: *Tua vero illustria sunt, & præstantiora, quam ut extingui possint. Nam & Consulatus, & honores ab Imperatoribus præbiti, & Imperatorum alterius quidem fuisse discipulum, alterius vero magistrum: adhæc pulchritudo ædium, & lavacrorum tum multitudo tum amplitudo ac venustas; hæc inquam omnia nomen tuum perpetuo retinebunt, etiamsi corpus recesserit.* In Epistola autem centesima quadragesima sexta ejusdem libri hoc Datiani exstat Elogium: τὸ γοῦν ἀνδρὸς τοσαύτας μὲν βασιλείας ὀρθώσαντος, πλείους δὲ ἢ πεποιηκότος, πλῆξαντος δὲ οὐδένα. φρενῶν δὲ ὅτι πλείονος ἥκοντος, δόξης δὲ γῆ καὶ θαλάττην ἐμπεπληκότος τῆς ἑαυτοῦ, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἀκηκοέναι, μεῖζον ἀνθρώπῳ γε τῶν ἐχόντι τὰ τε ὄντων ἁπάντων τὰ τε ἐσομένων χρήματα. Id est, *Tot enim ac talia audire à viro, qui tot Regna erexit, & quamplurimos quidem homines beneficiis auxit, neminem vero unquam læsit: qui prudentiâ quidem antecellit; gloriâ vero nominis sui terras ac maria implevit, homini cordato majus est præsentibus cunctis opibus ac futuris.* Et in fine ejusdem Epistolæ eundem Datianum Constantinopoli quidem domicilium habuisse significat: in urbe tamen Antiochena, & in suburbanis domos habuisse ac prætoria, fontibus & lavacris ornata; ad quæ visenda illum invitat.

τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνιαυτοῦ. Hoc loco non levis occurrit difficultas, nam ruina quidem urbis Nicomediæ contigit Datiano & Cereale Consulibus, anno Christi 358. mense Augusto. Concilium autem Seleuciæ celebratum est sequenti anno, Eusebio & Hypatio Consulibus, mense Septembri. Non igitur uno eodemque anno hæc acciderunt. Quare scribendum videtur τῷ ἐχομένῳ ἐνιαυτῷ. Aut si vulgatam lectionem retinere quis voluerit, intelligere oportebit Concilium Episcoporum apud Seleuciam eodem anno celebratum esse, quo Ariminense Concilium.

λεωνᾶς: Leonas hic Quæstor fuit sacri Palatii

Lauricius verò Comes Isauriæ, ut testatur Ammianus Marcellinus.

ἐν ᾗ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. Scribendum est ἐν ᾗ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. Quod licet leve sit, notandum tamen fuit, ut studiosus lector, si forte alibi id mendum occurrerit, occurrit autem sæpissime in his libris, id per se ipse corrigat, nec nos accuset negligentiæ.

In Caput XL.

Pag. 149 ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας λαυϊκίου. Hic locus in codice Leonis Allatii auctior legitur hoc modo: καθὼς καὶ ὁ λαμπρότατος ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας λαυϊκίου, καὶ ὁ λαμπρότατος κόμης λιωνὰς παρέλαβον αὐθωφία. Quam lectionem confirmat Epiphanius Scholasticus, nisi quod Leonam præponit Lauricio, rectius sine dubio. Atq; ita prorsus legitur apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum, cap. 25. ubi hæc professio fidei integra refertur.

Pag. 150. τῇ καθολικῇς ἐκκλησίας νομίζομεν. Ultima vox abest à nostris Codicibus; eamque ex libris Christophorsoni primi addiderunt Typographi Genevenses: Sed cum in nullo Manuscripto codice reperiatur hæc lectio, eam fideliter expunxi. Apud Epiphanium verò in hæresi Semiarianorum, & apud Athanasium in libro de Synodis Arimini & Seleuciæ ita legitur hic locus: ἀλλοτείως ὥιδρυν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. Quemadmodum etiam in codice Allatiano scriptum inveni. Post hæc autem verba, sequuntur apud Epiphanium nomina Episcoporum, qui huic formulæ fuscripserunt, numero circiter quadraginta. Sed ante illas subscriptiones adjectum est quiddam, quod hic meretur adscribi. Sic igitur habet editio Dionysii Petavii: ὅτι ἡ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις, ὅν᾽ εὐσεβείας βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει. Deinde sequitur aliud caput hoc modo: ὑπέγραψαν οἱ παρόντες βασίλειος, μάρκος καὶ γεώργιος ὁ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, παγκράτιος καὶ ὑπαλιανὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι τῆς ὁσίας. Sed non dubito quin scribendum sit: οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει ᾗ ὑπέγραψαν, &c. Id est: *Quodantem cum hac fide prorsus consentiat ea fides, quæ nuper apud Sirmium dictata est coram religiosissimo Imperatore nostro, norunt quicunq; eam fidem legerint, cui subscripserunt hi, qui aderant, Basilius, Marcus, Georgius Episcopus Alexandriæ, Pancratius & Hypatianus, & plurimi Occidentis Episcopi.*

κ᾽ἵνα μάθῃ ἃ μεμάθηκεν. In codice Florentino & Allatiano scriptum est: ἃ μὴ μεμάθηκεν. Epiphanius autem Scholasticus hunc locum ita vertit: *Præsens Concilium celebratum est, non ut mathema discat*, sic enim legendum est, ut jam antea observavi.

σεσιγῆσα. Aut σείχυσα, scribendum est accentu in primam syllabam rejecto, aut σοιχῆσα, ut scribitur in codice Florentino.

Pag. 151. τὰς ἐκείνων πατέρας ἀριθμεῖν. Delenda videtur particula ᾗ, quæ sensum turbat potius quam adjuvat. Certe Epiphanius Scholasticus eam non agnovit; Sic enim vertit: *Quomodo patres hos nominas ô Elensi. cùm illorum non recipias patres.* In codice autem Leonis Allatii, hic locus ita perscriptus est: ᾗ τὰς ἐκείνων πατέρας ἀριθμεῖς absque ullo sensu. Sed nostram emendationem confirmat codex Sfortianus, in quo deest particula ᾗ, ut ad latus libri sui notavit Holstenius.

μὲν ᾗ πρῶτος πρὸς τὸ σύνθες. Immo diu ante Cyrillum Donatistæ à judicio Arelatensis Concilii provocaverant. Sic enim Constantinus Imperator in epistola sua de iisdem loquitur: *ô rabida furoris audacia. Sicut in causis Gentilium solet, appellationem interposuerunt.* Pag. 151.

ὅπως ἂν πρεῖ κατηγορημένων οἱ τοῖς. Hoc loco duas lineas, quæ in vulgatis editionibus deerant, supplevimus ex codice Florentino & Sfortiano. Quibus consentit versio Epiphanii Scholastici. At Christophorsonus prorsus infeliciter hunc locum suppleverat ex conjectura. Unde apparet, Christophorsonum nullos manuscriptos Socratis codices habuisse, sed varias duntaxat lectiones ex marginibus excusorum codicum corrogatas.

ὑρσάκιον τύρν. Scribendum est ἡράκιον, ex Athanasio in libro de Synodis Arimini & Seleuciæ pag. 880. Et ex Epiphanio Scholastico. Ita quoque nominatur apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum, inter Episcopos, qui Acacianæ fidei subscripserunt.

θεόδωρον χαριτάπων. In codice Florentino & Allatiano rectius legitur θεόδωλον. Sic enim vocatur ab Athanasio & Epiphanio, ac Philostorgio. Hic cùm Episcopatu Charetapensi exutus fuisset in Concilio Seleuciæ celebrato, posteaab Eunomianis Episcopus Palæstinæ est ordinatus, ut tradit idem Philostorgius. De Leontio Tripolitano multa habes apud Philostorgium.

καθεῖλεν ὁ καὶ παρόφιλον. In ejus locum substitutus est Philippus quidam presbyter Scythopolitanus, ut testatur Epiphanius in hæresi Semiarianorum.

δῆ μαρτυρίας ἐκδοῦς. Scribendum est unâ voce δημαρτυρίαις. Sic vocant Græci libellos contestationis seu protestationis, qui apud acta deponi solebant. Exemplum hujusmodi libellorum habemus ad calcem Epistolæ Athanasii ad solitarios. Cæterum duos contestationis libellos à Concilio oblatos puto; alterum Leonæ Comiti; alterum Lauricio Præsidi Isauriæ.

In Caput XLI.

ὄνωράτον ὄνομα. De hoc ita scriptum est in veteribus Fastis, quos sub Idatii nomine edidit Jacobus Sirmondus: *Eusebio & Hypatio. His Consulibus primum processit Constantinopoli Præfectus urbis, nomine Honoratus, die tertio Idus Decembris.* Quæ in Chronico Alexandrino Græco translata leguntur in hunc modum: καὶ ἀπὸ τοῦ ἐν ῥωμαίοις πρῶτον ἐν κωνσταντινουπόλει ἔπαρχος ῥώμης ὀνόματι ὀνωράτος πρὸ εἰδῶν δεκεμβρίων. Ubi duplicem errorem notabit studiosus lector. Primum, quod ἐν ῥωμαίοις dixit auctor hujus Chronici, cum ῥωμαίων dicere debuisset. Alterum, quod Septembrem posuit pro Decembri. Pag. 151.

πλὼ᾽ ἀνθυπάτων πανσας ἀρχῶ. Antequam Constantius Imperator Præfectum urbis instituisset Constantinopoli, Europa Provincia, cujus caput tunc erat CP. à Proconsule regebatur, ut hoc loco testatur Socrates. De hoc Proconsule

loquitur Athanasius in Apologetico de fuga sua non procul ab initio, ubi sit Imperatorem Constantium scripsisse litteras ad Donatum Proconsulem contra Olympium Episcopum Thraciæ. In Epistola quoque Imperatoris Constantii, quam scripsit ad Senatum & populum Constantinopolitanum de laudibus Themistii, mentio fit hujus Proconsulis. Sic enim scribitur ad calcem epistolæ: *Oblata est epistola pro Themistio clarissimo Philosopho, lectaque in Senatu Kalend. Septemb. Coss. Arbetione & Lolliano. Legit autem Justinus clariss. Proconsul.*

διδάξαντες μὴ δέχεσθαι τὸν ὑπ' αὐτῶν, &c. Hunc locum Musculus ita vertit: *Acaciani verò illos prævenerant, & coram Imperatore accusaverant, illumque de eo instruxerant, quod fides ab illis exposita recipienda non esset.* Eundem sensum in interpretatione sua secutus est Christophorsonus. Potest tamen hic locus aliter verti, in hunc scilicet modum: *Acaciani verò cum illos prævenissent, calumniati sunt apud Principem, docentes non admitti ab illis fidem, quam ipsi exposuissent.* Id est fidei formulam, quæ præfixos habebat Consules.

οἱ ἢ τὸν ἐν ἐπαρχίαις τάξιν. Supple λειτουργίας ὑποκείμενοι. Quod cum non animadvertissent interpretes totum hunc locum perperam acceperunt. Quid essent τάξεις, jam pridem monui in annotationibus ad Ammianum Marcellinum: corpora scilicet Officialium sive Apparitorum, qui Præsidibus & Provinciarum Rectoribus apparebant. Horum munus erat tributa à provincialibus exigere, & sententias Præsidum executioni mandare. Porro quemadmodum ii, qui armatæ militiæ nomen dederant, sacramento militari adstricti tenebantur, nec plenam habebant libertatem, sed quadam servitute nexi erant donec missionem consecuti essent, ut docet Suidas in βιτεράνῳ: Sic Officiales isti, qui urbanam militiam sequebantur, erant quasi conditionales, & militiæ suæ functionibus obnoxii: eorumque prædia, perinde ac Decurionum, oneribus illis tenebantur obstricta, ut patet ex codice Theodosiano.

τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα. In Chronico Alexandrino septuaginta duo Episcopi Synodo Constantinopolitanæ interfuisse dicuntur anno Christi 360.

Pag. 154. καὶ γὰρ ὡς ὁμοίᾳ ὑπόστασις. Apud Athanasium in libro de Synodis pag. 906. scriptum est: ἢ γὰρ ὡσὴ ὁμοίᾳ, &c. Et Latinus interpres ita vertit: *Imo ne ὑπόστασις quidem sive subsistentia de Patre, Filio, & Spiritu sancto nominari debet.* Quod confirmat Athanasius in eodem libro pag. 905. locum ipsum mox adducemus.

καὶ αἵ τινες ἂν κρυπτήριαι. Scribendum est proculdubio καὶ αἵ τινες ἂν κρυπτήριαι γένωνται, licet apud Athanasium eadem, quæ in nostris codicibus habeatur scriptura.

In Caput XLII.

Σατάλων τῆς μακεδονίας. Sátala oppidum fuit Pag. 155. Armeniæ, cujus crebra occurrit mentio apud veteres. In Macedoniâ vero, nulla hujus nominis civitas ab antiquis memorata invenitur. Quare ἀρμενίας hîc scribendum puto, pro μακεδονίας.

In Caput XLIII.

Οὔτε εἰς ὁμολογίαν. Malim scribere ὥστε.

ἐν τῇ κατὰ καισάρειαν συνόδῳ. Pro Cæsarea, Pag. 156. Sozomenus Neocæsaream dicit.

ἢ ὅσα τούτων. Codex Leonis Allatii scriptum habet ἢ ὅσα τοῦτο, quod magis placet.

καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους. Non probo versionem Musculi & Christophorsoni, qui hunc locum ita verterunt: *Et illis, qui Ecclesias aversabantur, domi communicare persuaserat.* Ego vero hæc cum prioribus connectenda esse censeo. Non enim dixit Socrates καὶ τούτοις ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους, ut hæc intelligantur de omnibus iis, qui aversabantur Ecclesias. Jungenda sunt igitur cum superioribus, & capienda de illis, qui Eustathii suasu; sese ab uxorum consortio separaverant. His suadebat Eustathius, ut Ecclesiarum consortia refugerent, nec cum reliquis fidelibus communicarent, sed tanquam puri atque integri, seorsum domi sacra mysteria participarent. De hoc Eustathio vide, quæ scribit Epiphanius in hæresi Aërianorum, & Basilius in Epistolis.

ὧν μὲν οὖν ὕστερον ἡγήσεται. Non assentior Socrati, qui Synodum Gangrensem, in qua damnatus est Eustathius, recentiorem facit Seleucienst & Constantinopolitana Synodo. Rectius Sozomenus in libro 4. cap. 24. Gangrensem Synodum vetustiorem facit Antiochensi Concilio, quod in Encæniis celebratum est anno Christi 341. Baronius quidem in Annalibus Ecclesiasticis, ad annum Christi 361 Gangrensem Synodum confert in tempora Constantini Magni. Sed refellit eum Socrates atque Sozomenus. Nam Socrates quidem recentiorem illam facit Seleucienst & Constantinopolitana Synodo. Sozomenus vero eam collocat post depositionem Eustathii, factam ab Eusebio Constantinopolitano Episcopo. Atqui Eusebius Constantinopolitanam sedem invasit Principatu Constantii, ut inter omnes constat. Denique Basilius in epistola 74. quam scripsit ad Occidentales contra Eustathium, Sebastenum, Gangrensis Concilii nullam mentionem facit. Ex quo manifeste colligitur, tunc cum Basilius eam epistolam conscriberet, scripsit autem sub Valente, nondum celebratum fuisse Gangrense Concilium, in quo damnatus est Eustathius. Dicet fortasse aliquis, id, quod à Baronio dictum est, Eustathium illum, qui in Gangrensi Synodo condemnatus est, diversum esse ab Eustathio Sebasteno. Verùm hoc gratis dicitur, nec ullius auctoris testimonio nititur.

εἰς τὸν ἀείμιον. Hunc locum ita vertit Epi- Pag. 157. phanius Scholasticus: *Quo facto, lectam fidem Arimini cum augmento, quod ipsi in Constantinopolitana urbe adjecerant, undiquaque miserunt.* Eundem sensum secutus est in versione sua Christophorsonus. Ego verò hæc verba εἰς τὸν ἀείμιον, referenda esse censeo ad id, quod se-

quitur ἐξαπέστειλαν. Idque diserte confirmat Athanasius in libro de Synodis pag. 905. Οἵτινες ἀφάντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, ἀντιλθόντες εἰς τὴν κωνσταντινούπολιν, ὥσπερ μεζόνοντες, ἔλαξαν σωτήρως Θεῷ, καὶ προσθέντες ἕξειδιά τινα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖν ὑπέστασιν λέγειν τὸν πατρός, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα Θεοῦ, διεπέμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν δεμίνῳ &c. quem Athanasii locum describere hîc videtur Socrates.

ἡ μεγάλη ἐκκλησία ἀνοικοδομήθη. Hunc locum ex manuscriptis codicibus Florentino & Sfortiano supplevi atque emendavi. De hujus Ecclesiæ dedicatione ita scriptum est in Fastis Idatii: *Constantio decimo & Juliano tertio. His Coss. dedicatum est Constantinopoli Dominicum, die 15. Kal. Martias.* Cedrenus in Chronico ait, hanc secundam fuisse dedicationem hujus Ecclesiæ. Primùm enim dedicatam fuisse dicit ab Eusebio Episcopo Constantinopoleos. Sed cum postea corruisset, denuo instauratam à Constantio Augusto, & ab Eudoxio consecratam. Vide omnino Chronicum Alexandrinum, in quo multa habentur de hac dedicatione non vulgaria.

τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτο. Alterutra vox delenda est ut superflua. In codice Leonis Allatii scriptum inveni τότε μὲν οὖν τοιοῦτον τὸ τέλος.

In Caput XLIV.

Εἰς βίριαν τῆς συρίας μετωκίσθη. Meletium à Sebastia Armeniæ ad Episcopatum Berœæ translatum fuisse, ægre admodum crediderim. Sozomenus enim ac Theodoritus, & ante illos Hieronymus, illum à Sebastia Armeniæ ad sedem Antiochenam translatum esse dicunt, nullâ Episcopatus Berœensis mentione factâ. Id tantum dicit Theodoritus, Melitium cum ad Sebastensem Episcopatum promotus fuisset, animadversâ subditorum contumaciâ, inde aliò secessisse. Tunc igitur Berœam Syriæ se recepit, ut conjicio, sed Episcopatum Berœensem nequaquam administravit. Hunc Socratis errorem vidit etiam Baronius ad annum Christi 360. Quem quidem ille sic emendat, ut Melitium à Berœa Sebastiam, non à Sebastia Berœam translatum esse dicat. Quod tamen verum non puto, cum nec Theodoritus, nec Sozomenus id de Meletio dixerint.

Pag. 158. τοῖς ἀκρατοῖς προσῆκεν. Scribendum videtur παρεῖχεν, vel προσῆγε. Porro nomen Meletii, tum hîc, tum alibi, diversimode scriptum reperias. Per ι tamen scribi malim. Hanc enim scripturam confirmat Gregorius Nazianzenus in Carmine Jambico de vita sua, ubi illum μελιτᾶν ἐπώνυμον vocat.

In Caput XLV.

Παρασύμῳ ὀνόματι. Hunc locum non intellexerunt interpretes. Qui tamen ex Harpocrationis Lexico discere poterant, παράσημον significare adulterinum, metaphorâ sumptâ à moneta, quæ falsam habet notam. Ὁμοιούσιον ergo, sic enim scribendum est ex manuscriptis codicibus Florentino & Sfortiano: adulterinum nomen vocat Socrates, eo quod corruptum sit & adulteratum pro ὁμοούσιον, quod veræ ac sinceræ fidei nomen est. Porro Acaciani tam ὁμοιούσιον, quam ὁμοούσιον rejiciebant: ὅμοιον duntaxat retinentes; vocabulum autem οὐσίας penitus alpernantes.

τὸ πρότερον ἁλῶν. Hic locus pravâ verborum transpositione corruptus est, quem tamen levi negotio ita corrigo: Φανερῶς τὸ ὁμοιούσιον ἐβδομήκοντα ἅλων, τὸ πρότερον δὲ ἐκτὸς ἀντες αὐτό. Posset etiam & fortasse rectius ita scribi ἁλῶν δὲ Φανερῶς τὸ ὁμοιούσιον ἑβδομήκοντα, τὸ πρότερον ἐκτὸς &c. Nec dubito quin Socrates ita scripserit. Et Christophorsonus quidem ac Musculus sensum hujus loci minime assecuti sunt. Epiphanius autem Scholasticus rectè ita verterat: *Quicunque enim in Seleuceno Concilio Acacium declinaverunt, aperte verbum, similis substantiæ, sanciverunt: Cum prius hoc non manifesto judicio declarassent.* Epiphanius igitur in suo codice scriptum invenerat ὅσοι γάρ, quod non displicet.

εἰς ἑλλήσποντον. In codice Leonis Allatii scriptum est περὶ τὸν ἑλλήσποντον. Pag. 159.

ἀνόμοιοι καὶ ἐκκόντιοι. Hausit hæc Socrates ex Athanasii libro de Synodis Arimini & Seleuciæ. Sic enim ibi scribit Athanasius pagina 906. & 907. ὅθεν γὰρ τῷ πολλῷ ἀναιδείας τῆς βλασφημίας αὐτῶν, ἀνόμοιοι πάντα ἐκλήθησαν, ἔχοντες καὶ τὸ ἐκκοντίων ἐπωνυμίαν &c.

καὶ ὁμόσθην ἐκ τοῦ Θεοῦ. In codice Leonis Allatii deest præpositio, optimè meo quidem judicio.

ἔτι ἐκράτει. Primam vocem delevi, secutus auctoritatem codicis Allatiani. Pag. 160.

ἀρήνιος. In codice Leonis Allatii ἰρήνιος dicitur, totusque locus ita concipitur: ἐν δὲ τοῖς ἱεροσολύμοις κυείλλου καθαιρεθέντος, ὡς εἴρηται, ἀνεγλαμβάνει τὸν ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν ἰρήνιος· μετ' ἐκεῖνον ἱράκιος· ἐφεξῆς δὲ τούτου ἐλάμβανεν. Hieronymus autem in Chronico Irenium vocat. Sic enim habent optimi Codices, editio Joannis Miræi: *Maximus Hierosolymorum Episcopus moritur. Post quem Ecclesiam Arians invadunt, id est Cyrillus, Eutychius, rursum Cyrillus, Irenius, tertio Cyrillus, Hilarius, quarto Cyrillus.* In Chronico Nicephori Constantinopolitani Arsenius dicitur, pessimè.

ἡράκλειος. Maximus Hierosolymorum Episcopus moriens successorem sibi instituerat Heraclium. Sed Acacius Episcopus Cæsareæ, unà cum aliis Arianis Episcopis, parvi habitâ ejus ordinatione, Cyrillum in locum Maximi defuncti substituerunt. Qui mox Heraclium ex Episcopali fastigio in presbyteri locum regradavit, ut scribit Hieronymus in Chronico.

In Caput XLVI.

ὕδειν τὸ ἡγοῦ. Rectius scriberetur ὕδειν ἢ ἡγοῦ. Pag. 161.

μᾶλλον τοῦτο μόνον δή. Magis placet scriptura codicis Allatiani: μᾶλλον τότε τὸ μόνον λέγει διαφέρειν.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM TERTIUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
SOCRATIS SCHOLASTICI.

In Caput Primum.

Pag.164. Πεεὶ τὸν ἐνδέκατον τῆς ἕξης μηνὸς. Idem scribitur in Fastis Idatii: *Tauro & Florentio. His Consulibus diem functus Constantius Aug. Mopsucrenas in finibus Ciliciæ Phœniciæ Provinciæ 3. Non. Novemb. Et introivit Julianus Aug. Constantinopolim die 3. Idus Decemb.* Quod autem subdit Socrates Julianum in ea urbe Imperatorem nuncupatum fuisse, ita intelligendum est, non quasi tunc primum salutatus fuerit Imperator. Diu quippe antea, superstite adhuc Constantio, Imperator nuncupatus fuerat in Galliis. Verum ubi Constantinopolim ingressus est, à Senatu populoque Constantinopolitano Augustus appellatus, Orientis Imperium suscepit.

μὴ ἀπολείπειν, φησὶ, τὸν λόγον. Scribendum puto, μὴ ἀπολείπειος τὸν λόγον.

Pag.165. νικοκλῆς ὁ λάκων. Ad hunc Nicoclem plures exstant Libanii Epistolæ, nominatim septima libri quarti, in qua Libanius excusat insolentiam cujusdam ex urbe Antiochia, qui illum probris affecerat; aitque inter cætera, peccatum unius civis non esse adscribendum universæ civitati. Nam in urbe, quæ centum quinquaginta millia civium habeat, mirandum non esse, si unus malus civis reperiatur: cum nec in tua Sparta, quæ tamen Lycurgum habet Legislatorem, omnes pariter sint boni ac generosi.

εἰς τὸν κατ' αὐτὸν γεγραμμένον λόγον. Hæc Libanii oratio adversus pædagogos hodie non exstat, quod quidem sciam.

ὁ βυζάντιος ὁ ἐυκλείδου πατὴρ. Maximus Epirotes seu Byzantius Philosophus memoratur à Suida, qui de insolubilibus quæstionibus & de numeris, & Commentarium in Aristotelem scripserat ad Julianum Imperatorem discipulum suum. Quod si ita est, duos Maximos præceptores in Philosophia habuit Julianus, alterum Epirotem seu Byzantium: alterum Ephesium. Maximi autem Ephesii elogium exstat apud Libanium in epistola 41. libri 5. καὶ φιλοσοφίας ὧν ἐδέξατο πρὸς μαξίμου τοῦ φιλοσοφίαν αὐξήσαντος τὰ ἀνέκα ἴζε, καὶ ζώσαντος τὴν τελευτήν.

καὶ ὑπομνήσεις τῆς βασιλέως ἐμβαλόντος αὐτῷ. In A Florentino codice legitur ἐμβαλόντος αὐτῷ, quod magis placet.

τὰς ἀκοὰς τοῦ κρατοῦντος ἰλάνθανεν. Addenda est particula negativa ex Nicephoro & Epiphanio Scholastico, scribendumque ὡς ἰλάνθανεν. Quomodo etiam legit Christophorsonus.

εἰς ὑδὲν χρήσιμον. Lego χρήσιμοι. Quomodo Pag.166 etiam legisse videtur Epiphanius, sic enim vertit: *Cum nihil profuissent contra tyrannum.*

στέφανον ἀφ' ὧν τὰς πόλεις κοσμοῦσιν. Epiphanius Scholasticus coronam lauream interpetatur, quibus civitates exornari solebant. Sane & provinciæ Imperii Romani hoc habitu pingi consueverant, coronas quasdam turritas capite gestantes, ut videre est in notitia Imperii Romani. Suspicari tamen quis possit, hoc loco scribendum esse: ἀφ' ὧν αἱ πόλεις τὰς βασιλείας κοσμοῦσι.

ποιούμενον τὰς ἀφορμάς. Epiphanius Scholasti- Pag.167 B cus vertit: *Intestinum bellum contra Constantium quæsita occasione parabat.* Neque aliter Christophorsonus, quasi legeretur ποιεῖσθαι. Posset tamen quis aliter hæc verba interpretari, hoc scilicet modo, *expeditione suscepta.*

διακεῖσθαι τὸν τῆς φιλοσοφίας ζῆλον. Verbum διακεῖσθαι hoc loco idem valet, quod perfici & adimpleri. Recte igitur Epiphanius Scholasticus hunc locum ita vertit: *Non enim sine multo sanguine studium ejus Philosophi poterat adimpleri.* Posset etiam non incommode verti, *dissipari*, seu *discuti.* Nam quod Musculus vertit, *declarari*, & Christophorsonus, *internosci*, meo quidem judicio C absurdum est. Nicephorus vero in lib. 10. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 2. hunc Socratis locum ita interpolavit: καίγε αὖ ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, αἷμα πολὺ διακεῖσθαι τὸ τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας ἀπίεστον. Quæ Langus sic interpretatur: *Et quantum in ipso situm erat, sanguine fuso de exuberanti philosophiæ ejus judicium factum fuisset.*

καὶ τὰς πρωτοτύπως τὰ τὰς ἁρπαγάς. Hujusce- Pag.168 i vitium non viderunt interpretes. Nam Christophorsonus ita vertit, *contraque notabiles Eusebii rapinas.* Quasi ταῖς πρωτοτύποις legeretur, quod prorsus esset insulsum. In codice quidem Florentino hic locus ita legitur: καὶ τὰς πρωτοτύπως ἐυσεβίου τὰ τὰς ἁρπαγάς, &c. In Sfortiano vero ἐυσεβίου ἢ &c. Mihi non dubium est quin

Socrates ita scripserit, ἐυσεβέστατι τῷ φρουτύπῳ τὰς ἀρπαγὰς &c. Est autem πρωτότυπος Præpositus sacri cubiculi, quam dignitatem tunc gerebat Eusebius. Certe Socrates hanc vocem ita usurpare soler, ut videre est in libro 2. cap. 2.

ὑμέτερον. Expungenda est ultima particula, utpote superflua, & ab oscitante librario perperam repetita.

Pag. 169 τὸ δημόσιον τῶν χρειῶν δρόμον. Publicum cursum à Juliano recte ordinatum fuisse fatetur etiam Gregorius Nazianzenus in priore Invectiva adversus Julianum. Nam Constantius Augustus eum magnopere imminuerat, concesso passim ejus usu Episcopis, ut ad Synodos ab ipso convocatas accurrerent. Quidnam autem in ea re constitutum fuerit à Juliano, difficile est dicere. Ex Socratis tamen verbis conjicere possumus, vehicularem cursum, qui etiam clavularis dicebatur, ab illo sublatum fuisse; solum vero relictum ad usus publicos equorum cursum. De public) cursu multa Joannes Lydus scripserat in libro de mensibus, cujus locum hîc adscribere non pigebit. πάντων ζηλωτὸν ἐναλλαγέντων. διέμεινε τὸ τῆ λεγομένη μαγίστρα φρόντισμα· ἐπεὶ θεῖος ὢν αὐτῷ τάξις τῶν σεντήκοντα τῶν ἀεὶ θυμῶν ἀνδρῶν, οἱ φρουμεντάριοι καὶ κομεῖσοι προσηγορίουσι, δίων σιτῶναι καὶ σειρηγοὶ· καὶ οἱ μὲν σιτῶναι τῆς ἰυθυλίας τῶν ἐν τῷ παλατίῳ ἀντείχοντο· οἱ δὲ σειρηγοὶ ἠγοῦντο τῶν δρόμων δρόμου· κλαβουλάριοι σχηματικὸς· κλάβον δὲ τὸ οἶακα καλοῦσιν· βίλος ὀξὺς ὁ καὶ βιραῖος ἐκεῖ καὶ γνωλίγγιον· βιραῖος δὲ ἵππος ἐστὶν ὁ ἐπιζυγίοις ἵπποις, ὅπερ ἐστὶν ἑλκῆθρον τὸ ὄχημα· ὅθεν καὶ δασύνουσι χάριεντες τὸ βαῖος ὄνομα ἐκ τοῦ βασίλειος ὑπερβήματος παρηγμένον· οἱ δὲ βιραῖος τὸν βαῖον ἐντὸς λίγοντες ζῴδρα πλανᾶσθαι.

τὸ μὲν δὲ μαγείρους. Malim scribere τὸ μίνδι, vel τὸ μέντι.

In Caput II.

Pag. 170 καὶ δὴ πάσης ἰδίας θανάτου. In codice Sfortiano legitur πάσης ὑπευθύνης, sed Florentinus nihil mutat.

In Caput III.

Pag. 171. Ἐφάνη ὁ γεώργιος. In codice Florentino scriptum inveni, καὶ φαίνεται ὁ γεώργιος &c. quam scripturam magis probo. Cæterum de causis odii Alexandrinorum adversus Georgium, consulendus est Ammianus Marcellinus in libro 22. Et Epiphanius in hæresi 76. quæ est Anomœorum.

εἶτα τῆς ὁρμῆς ἀναστείλας. In optimis codicibus Florentino & Sfortiano scriptum est ἀναστείλαντες. Quare non dubito, quin totus hic locus ita restituendus sit: εἶτα τῆς ὁρμῆς ἀναστείλαντες, τοῖς προχείρως βιβλιομένοις καλῶς, ὕστερον ἐπηγάγετε τὴν προνομίαν. Id est: *Deinde represso impetu, iis, quæ subito à vobis recte consulta erant, insignem postea facinus subjecistis*, quam lectionem confirmat Nicephorus.

ὁ βασιλεὺς τῆς αἰγύπτου. Artemium Ducem Ægypti intelligit, ut jam pridem notavi ad librum 22. Ammiani Marcellini. Conjecturam nostram confirmat codex Florentinus & Nicephorus, in quibus diserte scriptum legitur ὁ στρατηγὸς τῆς αἰγύπτου. Hujus martyrium exstat apud Simeonem Metaphrasten, in quo multa continentur, quæ Historiam illorum temporum valde illustrant.

οἷς μετριώτερον. In editione operum Juliani Pag. 172. & apud Nicephorum hic locus ita legitur ac distinguitur: ἑαυτὸν παρεφύλαττεν οἷ μετριώτερον ὑμῖν καὶ πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερα αὐτῷ προσῆν προστρέπειν. Porro cum is Juliani locus à quatuor interpretibus in Latinum sermonem conversus sit, unius Langi versionem cæteris anteponendam censeo. Ea sic habet: *Qui melius sibi ipsi consuluisset si moderate vobiscum & civiliter, nec tam tyrannice ab initio egisset.* Eundem fere sensum in interpretatione mea secutus sum. At in Christophorsoni versione primum illud reprehensionem meretur, quòd vocem γὰρ adjecit, contra fidem omnium librorum. Deinde quod Artemium Ducem Ægypti excusat, perinde quasi ille civiliter ac moderate se gessisset initio administrationis suæ. Quod quidem absurdissimum esset, si Julianus eum excusaret, quem quasi noxium occidi jusserat. Si quis igitur versionem nostram sequi maluerit, unica tantum particula supplenda est hoc modo: ἴσως ἂν μᾶλλον, & cætera ut supra. Petavius vero in notis ad Epistolam illam Juliani, ex scriptis codicibus aliam profert emendationem hujusmodi ἐκ αὐτὸν παρεφύλαττεν &c.

ἰῶ μικρῷ φρόνιμα ἐπίσταλα. Magis placet lectio, quam in codice Florentino & apud Nicephorum inveni μικρῷ φρόνιμα ἐπίσταλα.

καὶ Φυλάττη. In epistolis Juliani Cæsaris legitur καὶ Φυλάττη. Quam scripturam secutus est Langus interpres Nicephori, ita ut particula negativa subaudiatur ἀπὸ κοινοῦ.

καὶ δι' ὑμᾶς ἐρεῖτε. Scribendum est καὶ δι' ὑμᾶς ἐρεῖτε.

ἀλλ' ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἐμοῦ καὶ ὁμωνύμου. Rectius apud Nicephorum legitur ἐπὶ θείου τοῦ ἐμοῦ & ὁμωνύμου. Julianum enim intelligit ex Præfecto Ægypti, de quo multa scribit Ammianus Marcellinus. In epistolis Juliani utraque lectio habetur hoc modo: διὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἐμοῦ & τοῦ θείου ὁμωνύμου. Verum hæc scriptura ferri non potest; cur enim hoc loco Julianus avum suum commemoraret? Certe Sozomenus scripturam Nicephori confirmat. Sic enim habet in cap. 7. lib. 5. καὶ τὴν τιμωρίαν συνεχώρησεν, αἰδοῖ φησὶ τῇ πρὸς ἀγαθὸν τοῦ ἐμοῦ πολίτην, καὶ ἀλεξανδρέα τὸν ἐπικλῆσιν, καὶ Ἰουλιανὸν τὸν αὐτῷ θεῖον, ὃς πρὸ τούτου αἰγύπτου ἐπῆρξε καὶ ἀλεξανδρείας αὐτῆς ἦρξεν &c.

δῆμον ἰδίων τόλμημα. In optimis codicibus Pag. 173. Florentino & Sfortiano & apud Nicephorum legitur δῆμον ἐξαίσιον τόλμημα. In vulgatis autem editionibus Juliani scriptum est ἴδιον τόλμημα. Quare non dubito, quin scribendum sit hoc loco ὅποτε ἂν δῆμον ἐξαίσιον τόλμημα.

ὅπ' τῆς εὐηθείας ἐκείνης. Procul dubio scribendum est καὶ ταυτὸ ἔτι, τῆς εὐηθείας ἐκείνης ὑπερῆν &c. Quod miror ab interpretibus animadversum non fuisse. In editione operum Juliani legitur ἐπεὶ τῆς εὐηθείας gravi errore. Paulo ante oblitus fueram monere scribendum esse ἀπὸ ἐστὶ, ut legitur apud Julianum & Nicephorum.

προστιθέτο

πρὸς ἑαυτὸν τοῖς ἡμετέροις. Scribendum omnino est προτεθήτω, ut habet Nicephorus. Id est, *proponatur civibus meis Alexandrinis.* De hac clausula, quæ Imperatoris edictis apponi solebat; multa observavi in annotationibus Eusebianis, quæ hic repetere superfluum duxi.

In Caput V.

Συμβελλῶ ἑποιοῦν. Non soli Eusebius ac Lucifer, de reparando Ecclesiarum statu, & de stabilienda fidei regula consilium inierunt; sed alii præterea Episcopi, qui Juliani Imperatoris edicto tunc ab exilio revocati sunt: Hilarius scilicet, Asterius & reliqui, ut recte notat Theodoritus in libro 3. cap. 4. Qui zelo Catholicæ fidei succensi, hæreticos & schismaticos ad veritatis tramitem reducere, & ad pristinam concordiam revocare instituerunt. Quod ergo Baronius ait, Eusebium ac Luciferum legatos Apostolicæ sedis creatos esse à Liberio ad reparandum Ecclesiæ statum, id verum esse non potest. Idem enim dicendum esset de Hilario ac reliquis. Adde, quod Rufinus hoc diserte refellit. Scribit enim legationem hanc Eusebio & Asterio injunctam esse ab Alexandrina Synodo.

λαμπρὸς ἦν διάκονον. Sumpsit hæc Socrates ex Rufino, qui in libro 10. Historiæ Ecclesiasticæ capite 27. ita scribit: *Lucifer autem cum exoraretur ab Eusebio, ut ad videndum Athanasium Alexandriam pergerent, communique tractatu cum his, qui superfuerant sacerdotibus, de statu Ecclesiæ decernerent, præsentiam sui abnegans. Legatum pro se Diaconum suum mittit.* Ex epistola tamen synodica, quam Athanasius scripsit nomine Synodi Alexandrinæ ad Catholicos Episcopos, qui erant in urbe Antiochia, discimus Luciferum duos Diaconos suos, Herennium & Agapetum, misisse ad Synodum Alexandrinam, cùm Paulinus jam ordinatus esset Episcopus Antiochiæ. Nam & Legati ipsius Paulini huic Synodo interfuerunt, & Synodicæ Athanasii epistolæ subscripserunt. Sic enim hæc gesta sunt. Statim post profectionem Eusebii ad Synodum Alexandrinam, Lucifer unà cum Episcopis Cymatio & Anatolio, quorum alter Palti, alter Berœæ erat Episcopus, Paulinum Antiochiæ creavit Episcopum. Qui mox ordinatus Legatos suos Maximum & Calemerum, ad Alexandrinam Synodum direxit. Apollinaris quoque Laodicenus Episcopus, qui sectam propriam & Episcopum factionis suæ habebat Antiochiæ, Legatos suos eodem misit. Episcopi igitur Ægyptii, qui Alexandriæ congregati erant, cum Eusebium & Asterium & Legatos Lucferi, à Lucifero, Cymatio & Anatolio missos audiissent, Legatos item à Paulino & Apollinare missos suscepissent, singuli ad suas sedes recesserunt, mandaruntque Athanasio & aliquot aliis Episcopis, qui Alexandriæ remanserant, ut epistolam ad Episcopos Antiochiæ congregatos scriberent, de recipiendis in communionem hæ- A reticis ac schismaticis, qualiter in eo negotio se gerere deberent. Horum mandato obsecutus Athanasius, scripsit Epistolam ad Episcopos Antiochiæ collectos, Luciferum scilicet, Eusebium & Asterium: (hi enim jam ab Alexandrina Synodo redierant:) Cymatium & Anatolium. Exstat hæc Epistola inter opera Athanasii, quam Baronius quidem Synodicam esse Synodi Alexandrinæ existimavit. Apparet tamen ex lectione ipsius Epistolæ, non ab ipsa Synodo, sed ab Athanasio eam scriptam esse, nec ad omnes Episcopos, sed ad Antiochenos peculiariter datam. Quod quidem colligere est, tum ex inscriptione ipsa, tum ex textu totius epistolæ. De solius enim Antiochensis Ecclesiæ rebus illic agitur, ut præter cætera docet hic locus: πάντας τοίνυν τοὺς βουλομένους εἰρηνεύειν πρὸς ἡμᾶς, μάλιστα τοὺς ἐν τῇ παλαίᾳ συναγομένους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς ἀρειανῶν προσκαλέσασθε παρ' ἑαυτοῖς. Quem locum ita vertit interpres: *Omnes igitur, qui vobiscum pacifice agere volunt, inprimis autem illos, qui in veteris Ecclesiæ communione fuerunt, deinde quos ab Arianis redierunt, elicite ad vos &c.* Atqui Athanasius non dicit, τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ συναχθέντας, sed ἐν τῇ παλαίᾳ συναγομένους. Quare ita vertendus erat hic locus. *Omnes igitur, qui pacem nobiscum servare volunt, inprimis autem eos, qui in veteri urbe collectas agunt, & eos, qui ab Arianis veniunt, ad vos allicite.* Intelligit Athanasius eos, qui Meletio Antiochensi Episcopo adhærebant. Hi enim ab Eustathianis segregati, in Palæa, id est in veteri urbe, collectas agebant, ut testatur Theodoritus in libro 2. capite 31; & in libro 3. capite 4. De iisdem loquitur Athanasius in dicta epistola: ἐποιησὴ δὲ συναχθέντων τοῖς βουλομένοις συνάπτεσθαι, πάσι μὲν ἐξαιρέτως ὑπὲρ τοὺς ἐν τῇ παλαίᾳ συναγομένους. & paulo post: καὶ μηδὲν πλέον τούτων, καθὰ προεῖπομεν, μήτε τοὺς ἐν τῇ παλαίᾳ συναγομένους ἀπωτέσθαι παρ' ὑμῶν; μή τε τοὺς ἀπὸ τῶν ἀρειανῶν &c. Ubi vides eos, qui in Palæa collectas agebant, distingui ab asseclis Paulini, id est ab Eustathianis. Ex horum enim numero erat Paulinus. Illi ergo, qui in Palæa conventus agebant, alii esse non possunt, quàm fautores Meletii, quos præcipue commendat Athanasius.

In Caput VII.

ὡς ὁμολογούμενον αὐτοῖς. Ultima vox delenda esse mihi videtur, utpote ex superiore linea ab oscitante librario repetita. Nicephorus tamen in libro decimo cap. 14. hunc Socratis locum describens, pro ὁμολογούμενον posuit ὁμοῦσιον, seu quod in exemplari suo ita legerat, seu quod vocem ὁμολογούμενον ita interpretandam censebat.

ἡ ἀξία κύριλλον ἡ φιλαδελφίας. Cyrillum quoque vocat Nicephorus in loco superius indicato. Verum nos ex optimis codicibus Florentino & Sforziano βήρυλλον restituimus. Emendationem nostram confirmat Epiphanius Scho-

lasticus, qui hunc locum ita vertit: *Nec non per Beryllum Philadelphiæ Episcopum in Arabia constituta, facta Synodus scribens ad eundem Beryllum hæc ipsa contradicit.* Beryllus, non Philadelphiæ, ut ait Socrates, sed Bostrorum in Arabia fuit Episcopus, qui Christum ante incarnationem Deum fuisse negabat, ut docet Eusebius in libro sexto Historiæ Ecclesiasticæ cap. 33. Adhujus errorem refellendum Synodus in Arabia congregata est, ad quam evocatus Origenes, Berylli hæresin confutavit, ut ibidem testatur Eusebius. De hac hæresi Berylli intelligendus est Origenis locus, in Commentariis Epistolæ ad Titum, qui sic habet: *Sed & eos, qui hominem dicunt Dominum Jesum præcognitum & prædestinatum, qui ante adventum carnalem substantialiter & proprie non exstiterit, sed quod homo natus Patris solam in se habuerit Deitatem, ne ipsos quidem sine periculo Ecclesiæ sociari.* Habetur hic locus in Apologetico Pamphili pro Origene. Meminit etiam Gennadius in libro de Dogmatibus Ecclesiasticis cap. 4. *Neque sic est natus ex Virgine, ut & Divinitatis initium homo nascendo acceperit, quasi antequam nasceretur ex virgine Deus non fuerit, sicut Artemon & Beryllus & Marcellus docuerunt.*

A

B

πρὸς τοῦτο ζήτησιν. Transposita hic sunt vocabula, quæ sic restitue: πρὸς τοῦτο πρὸς ζήτησιν ὑδὶ λόγῳ ἐξίωσιν.

ἐκ θεοῦ εἰρῆσθαι. Acta Synodi Alexandrinæ hodie quidem non exstant, verum ex Epistola synodica, quam nomine ejus Concilii scripsit Athanasius, & ex eo ipso, quod magnus Athanasius huic Synodo interfuit, satis apparet falsum esse, quod hîc ait Socrates. Quod enim ad synodicam attinet Epistolam, nusquam in ea legitur, nomina illa substantiæ & hypostasis usurpanda non esse, quoties de Deo loquimur. Nec Athanasius in sua Synodo id decerni unquam passus esset, quod fidei Nicænæ manifeste refragatur. Quippe vox substantiæ in symbolo fidei Nicænæ posita cernitur. Impositisse videntur Socrati hæc verba, quæ leguntur in Epistola synodica: πάντες τὴν θείαν χάριν, καὶ τὰς τοιαύτας ἰδιώσεις ὁμοῦ σωτῆρος τοῦ τοιούτων λέξεων, βελτίονα καὶ ἀκριβεστέραν τὴν πρὸς τοὺς πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ταύτης ἀρκεῖσθαι μᾶλλον καὶ χρῆσθαι ῥήμασιν. *Omnes denique post istarum vocum interpretationem, Dei gratiâ, communi consensu approbarunt, meliorem & exactiorem esse eam fidem, quæ Nicææ à Patribus exposita esset, & in posterum sufficere debere, ut ejus fidei vocabula potius usurpentur.* Quibus verbis non damnantur voces illæ ὑσία & ὑπόστασις: sed id tantum asseritur, tutius esse uti vocabulis Synodi Nicænæ, quàm illis trium hypostaseon & unius hypostasis. De his enim duntaxat vocibus tunc agebatur, cum alii quidem tres hypostases dicerent in Trinitate, sectatores scilicet Meletii: alii vero, qui cum Paulino erant, unam hypostasin profiterentur. De substantia vero nulla tunc erat quæstio. Utraque enim pars unam esse substantiam in Trinitate asseverabat. Quomodo igitur stare potest, quod ait Socrates, decretum esse in Alexandrina Synodo, voces illas substantia & hypostasis in Deo usurpari non oportere. Fortasse etiam Sabinus, cujus collectionem diligenter legerat Socrates, eum in errorem induxit.

C

D

ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὀνομάτων. In codice Florentino legitur τῶν ὀνομαζομένων. Vulgatam tamen scripturam tuetur Nicephorus. Sic enim hunc Socratis locum posuit: ἀλλ' ἕκαστον τῶν ἐν τῇ τριάδι θεολαμβανομένων ὀνομάτων ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεολογεῖσθαι τε καὶ διαιρεῖσθαι. Quæ doctus interpres ita vertit: *Sed tribus usurpatis nominibus, res quæque in Trinitate tripliciter distincta peculiari subsistentiâ suâ intelligatur.* Verum hanc interpretationem probare non possum, quippe quæ à verbis auctoris nimium recedit. Turbavit scilicet Langum vox illa τῶν ὀνομάτων, nec immerito. Neque enim nomen ipsum Patris, aut Filii, aut Spiritus sancti θεολογεῖται. Id est, Deus esse creditur ac prædicatur, sed res, quæ nominibus illis significantur. Quare præferenda est, meo quidem judicio, lectio codicis Florentini.

οἱ τῷ ἰλαρικῷ καθ' ἕλλησι σοφίαν. Alterutrum hîc supervacuum est. Et Nicephorus quidem cum hunc locum exscriberet, omisit τῷ ἰλαρικῷ. Epiphanius autem Scholasticus eam solam retinuit, rejectis duabus aliis, quæ sequuntur. Pag. 176

εἰρωνᾶς ὁ γραμματικός. Irenæus Grammaticus fuit Alexandrinus, Heliodori metrici discipulus, qui Latino vocabulo Minucius Pacatus dicebatur. Hic multos libros de Atticæ linguæ proprietate conscripserat. Nam ἀττικῶν ὀνομάτων tres scripsit libros, & totidem alios de Attica consuetudine in dictione & in prosodia, qui per ordinem litterarum erant contexti: de Atticismo item librum unum, ut refert Suidas in Lexico.

ὡς εἴ τις λέγοι. Hunc locum aliter legit Nicephorus. Pro his enim, quæ citavimus, sic habet: καὶ ἄλλῳ πῶς ἐν οἴνῳ τρυγὸς φύσιν. Epiphanius autem Scholasticus hunc locum ita vertit: Apud Menandrum vero veluti fæces, quæ ex vino colliguntur in dolio, ὑπόστασιν, id est subsistentiam designare dicit. Ego vero alium esse sensum existimo horum verborum, ut scilicet Menander condimentum vocarit ὑπόστασιν, eo, quod subsidat in fundo patinæ: perinde ac fax in dolio.

οὐδὲν δὴ ὅτι τῆς ἁγίας τριάδος. Nicephorus hunc Evagrii locum citans, vocem addit hoc modo: εἰ οὐδὲν δὴ &c. Ita ut post vocem ἁγίας ponatur finalis distinctio. Certe in editione Roberti Stephani, post vocem λαοῦ subdistinctio duntaxat apposita est. Epiphanius tamen Scholasticus vulgatam lectionem tuetur, & post vocem λαοῦ finalem apponit distinctionem, quem nos hic secuti sumus.

In Caput VIII.

Pag.177. Καθ' ἡμῶν ἐτυράννευσαν. Sic etiam legitur in editionibus Athanasii pag. 705. Malim tamen scribere ἐτύρευσαν, quemadmodum legit Nicephorus. Nec aliter legit Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit: *Nec erubescentes, in quibus primum contra nos mala sunt machinati.*

Pag.178 ἀποξείλαντι αὐτὸν ἀναιρεθῆναι. Emendavi ἀποξείλαντα. ut legitur apud Nicephorum. In Athanasio tamen legitur: ὅτε ἀπέξειλεν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι. κἀκρυπτομένῳ μὲν ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ ἀλλοιοῦντι ᾗ, &c. Sed vulgatam lectionem tuetur Epiphanius, nisi quod ἐπ' τῶν οἰκιῶν videtur legisse.

Pag.179 μᾶλλον ἢ καταγινώσκοντες. In editione Athanasii legitur, μᾶλλον ἢ καὶν ἀκούοντες, ἐπεὶ μὴ βλέπουσι, πῶς κατὰ τὸ γεγραμμένον ἀθελήσουσι ἧρις πυρὶ αἰωνίῳ &c. Quam scripturam secutus est Epiphanius Scholast cus. Sic enim vertit: *Putas hæc videntes, magis autem audientes, cum non videant, quomodo secundum quod scriptum est, non debeant igne comburi, &c:* At Musculus & Christophorsonus hæc verba κατὰ τὸ γεγραμμένον, jungunt cum βλέπουσιν, quasi Athanasius alludat ad illud Evangelii, *ut videntes non videant.* Quod non probo. Nam Ariani ista tunc videre non poterant, quæ diu ante ipsorum ætatem fuerant gesta. Vocem quoque πυρὶ αἰωνίῳ de igne æterno malim intelligere cum Lango, vel certe de igne cœlitus immisso. Denique verbum θέλωσι positum videtur pro μέλλωσι, vel pro ὀφείλωσι.

ἅπαξ κατ' αὐτὸ βλασφημεῖν μελετήσαντες. Male hunc locum verterunt interpretes. Unum excipio Langum interpretem Nicephori, qui ita vertit: *Qui semel blasphemare & maledictis eum incessere consulto instituerunt.* Arianos enim intelligit, qui Christum in creaturarum ordine reponebant.

In Caput IX.

Pag.180. Κατέγνω μὲν καθ' ἑαυτῶν. Scribendum est καθ' ἑαυτόν, ut habetur in codice Florentino.

Pag.181. Ἴ ἑαυτῷ ἀπολογίαις. Vox ἀπολογίαις nullo modo hîc convenit. Itaque Nicephorus ejus loco substituit has voces. Ἴδιαις φάγω. Ego vero scribendum puto Ἴ ὁμολογίαις, quemadmodum legit Epiphanius. Sic enim vertit: *Erat enim confessionibus suis obstrictus.* Rufinus autem in libro 1. pag.30 id solum habet: *Sed constringebatur Legati sui vinculo, qui in Concilio ipsius auctoritate subscripserat.* Addit postea Rufinus de Lucifero: *Si vero recepisset Alexandrini decreta Concilii, omne suum frustrandum videbat incæptum.* Ego vero cur Lucifer Alexandrinæ Synodi decreta recusare debuerit, causam non video. Etenim Synodus Alexandrina ordinationem Paulini approbaverat, ut superius notavi ex epistola Synodica Athanasii. Cui epistolæ cum Eusebius quoque Vercellensis subscripserit, ipse etiam ordinationem Paulini à Lucifero factam comprobasse videri potest. Idem tamen post Alexandrinum Concilium, cum venisset Antiochiam, animadverso Catholicorum dissidio neutri parti communicavit, ut testatus Rufinus: id est à Paulini & Meletii communione pariter abstinuit.

In Caput X.

Ιλάειές τι. Lego ἱλάει ⊙ ἧ. Pag.182.

ζωοδῦς σωσεχῶς ἐν διαφόροις ἑποιῦς τόποις. De his Macedonianorum Conciliabulis intelligendus est Basilii locus in epist. 72. ad Evæsenos: φίσι γαρ ἡμῖν ἄλλη μὲν ἐν σελευκείᾳ, ἄλλη ἧ ἐν κωνσταντίνου πόλει· καὶ ἄλλη ἐν ζήλαις, καὶ ἐν λαμψάκῳ ἄλλη, καὶ ἐπὶ ἰώμῃ ἑτέρα.

πῶς αὐτοῖς ἄχρι νῦν ὡς ὁμοδόξοις ἐκοινωνεῖτε. B Merito id objiciebatur Macedonianis, quod cum in formula fidei dissentirent ab Acacianis, & ab illis depositi essent in Synodo Seleuciensi & Constantinopolitana, nihilominus cum illis communicarent. Certe hoc nomine eos accusat Basilius in epistola 73. ad suos monachos. De his enim hæc intelligenda sunt illius verba: *Qui enim erroris nos insimulant, conspicue deprehensi sunt hæreticorum favere parti. Qui nos propter aliena quædam scripta condemnant, ii propriis confessionibus, quas scriptas nobis commendarunt, contrarii inveniuntur. Observare consuetudinem eorum, qui talia audent. Solent perpetuo adprævalentem deficere partem, & imbecillibus amicis proculcatis colere potentes. Qui* C *enim divulgatas illas epistolas contra Eudoxium totamque ipsius factionem scripserunt, & ad omnes fratrum conventus miserunt, contestatique sunt, ut communionem illorum, tanquam animarum pestem fugerent: & ob hanc causam prolatas de sua ipsorum depositione sententias non receperunt, eo, quod ab hæreticis latæ essent, sicut nobis tum persuadebant; iidem nunc omnium obliti, cum hæreticis illis conjuncti sunt, nec ullo pacto id negare possunt. Suum enim propositum aperte declararunt, dum Ancyræ communionem eorum in ædibus privatis amplexi sunt. Siquidem hoc pacto in commune ab illis susceptí sunt.* Hæc Basilii verba de Eustathio & Macedonianis intelligenda sunt, qui Basilium insimulabant, quod olim cum Eudoxio communicasset, ut patet ex epistola 79. ad Eustathium.

ἄχρι νῦν ἐκοινωνεῖτε. Hæc Socratis verba aliter cepit Nicephorus, hoc modo: τί ὅπως νῦν D τοῖς περὶ ἀκάκιον διαφέρει ἧ, ὁμόφρονες αὐτοῖς τὸ πρότερον ⊙ κοινωνοὶ καθιστῶντες. Id est, *Cur nunc dissentitis ab Acacianis, quibuscum antea consensistis & communicastis.* Nicephorus igitur verba illa ἄχρι νῦν cepisse videtur pro ἄχρι τότε. Ego tamen hanc expositionem non probo, & ἐκοινωνεῖτε positum puto à Socrate pro κοινωνεῖτε. Quod mirifice confirmat Basilius in epistola supra citata, & Epiphanius in hæresi Semiarianorum, ubi Semiarianos licet in plures factiones divisi essent, verbis tantum dissensisse dicit, re autem ipsa in unam sententiam conspirasse: adeo ut difficile esset assignare, in quo inter se dissiderent. Sed nunc re attentius examinata, sensum Nicephori veriorem puto. Ait enim Socrates Eleusium & Eustathium & reliquos

Macedonianos hoc primum tempore, id est Principatu Juliani, propriæ sectæ corpus constasse, & collectis Synodis fidem Antiochenæ Synodi comprobasse, & Acacium cum sociis anathemate damnasse. Interrogatos autem à nonnullis, cur tamdiu post Seleucien sem Synodum cum Acacianis communicassent, quorum fidem repudiabant, ita respondisse per Sophronium; Occidentales quidem errabant, qui homoüsion asserebant: Orientales vero opinionem Aëtii sectantes, dissimilem confitebantur. Nos mediam viam insistentes, similem secundum hypostasin dicimus. Hæc est responsio Sophronii. Quæ ut satisfaciat interrogationi, id necessario subaudiendum est. Idem ergo, cum senserint Acaciani, nihil mirum, si cum illis hactenus communicavimus. Certe Acacius similem Patri Filium profitebatur, perinde ac Macedoniani. Vidi Sozomenum in lib. 5. cap. 14.

Ἢ γὰρ μέμφεσθαι αἴτιον. Hic locus non modicam habet difficultatem, ac responsum quidem illud Macedonianorum, quod supra ex Sabino retulit Socrates, satis obscurum est. Censura vero ac reprehensio ejusdem responsi, quam nunc Socrates subjungit, adhuc videtur obscurior. Nec quidquam nos adjuvat Nicephorus, qui hunc Socratis locum penè ad verbum exscripsit. Conabimur tamen aliquid proferre ad illustrationem hujus loci. Hæc igitur est nostra sententia. Interrogati erant Macedoniani quamobrem dissentirent ab Acacio, quocum antea communicaverant. Respondentes illi, homoüsianos causabantur & Aëtium. Nihil hoc ad rem, dicit Socrates. Non enim de Aëtio interrogati estis, sed de Acacio; fucum omnino facitis veritati; nam & Acacius perinde ac vos damnat Aëtii dogma. Quod si Aëtii dogma damnatis, non ideo minus estis hæretici. Vestris siquidem verbis novitatis seu hæreseos convincimini, dum Filium dicitis ὅμοιον κατ' ὑπόστασιν. In quo & à Catholicis Nicænæ fidei sectatoribus dissentitis, qui consubstantialem profitentur; & ab Arianis, qui creaturam, aut dissimilem secundum substantiam asserebant. Certe Theodoritus in libro 4. hæreticarum fabularum, ait Macedonium asseruisse Filium Dei ὅμοιον κατὰ πάντα & ὁμοιούσιον primum excogitasse. Fuit ergo ex Semiarianis perinde atque Acacius.

In Caput XI.

Pag. 183. Ὑπὸ ἐυζωΐου. Scribendum est ὑπὸ ἐλευσίου, ut ex sequentibus apparet. Atque ita legit Christophorsonus, ut ex interpretatione ejus colligitur. Vide Sozomenum.

ἐν τῇ βασιλικῇ. Intelligo Basilicam, quæ erat in regione quarta urbis Constantinopolitanæ. Hæc enim simpliciter & absolute Basilica dicebatur. Altera vero cum adjunctione vocabatur Basilica Theodosiana, quæ erat in regione septima, ut docet vetus descriptio ejusdem urbis. In priore igitur Basilica positum olim erat simulachrum Genii publici urbis Constantinopolitanæ. Sic enim vertenda sunt hæc Socratis verba, τῇ κωνσταντίνου πόλεως τύχῃ δημοσίᾳ, non ut Christophorsonus vertit *fortunæ popularis*. Græci enim τύχην dicere solent, quem Latini Genium vocant; & τυχεῖα templa Genii publici, ut notavi in commentariis, tum ad Ammianum Marcellinum, tum ad Eusebium. Quanquam δημοσίᾳ hoc loco non refertur ad vocem τύχῃ, sed potius adverbialiter sumendum est, & referendum ad verbum ἐπιτέλει.

In Caput XII.

Δεινῶς ἢ κἂ τοῦτον μετήρχετο. In optimis codicibus Florentino & Sfortiano scriptum inveni, καὶ τοῦτο μετήρχετο. Quod magis placet. Neque enim Julianus posthæc ullâ in re ultus est Marim ipsum; sed in commune omnes Christianos persecutus est, eo persecutionis genere quod refert Socrates. Atque ita in suo codice legerat Nicephorus. Sic enim hunc Socratis locum expressit: δεινῶς ἢ λίαν τὸ πρᾶγμα μετήρχετο.

δίωγμὸν ἢ λέγω. Sensus ipse postulat, ut scribatur δίωγμὸν γὰρ λέγω, quomodo etiam legit Christophorsonus. Pag. 184

In Caput XIII.

Ὅσοι τὰ χρήματα. Scribendum puto. οἱ τὰ χρήματα τῷ ἑαυτῶν τιμῶσι, τῆς ἀληθοῦς εὐθυμονίας προκείνοντες. Quam emendationem confirmat Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum: *Quippe qui pecunias & honorem præsentem felicitati veræ fidei præponerent, &c.* Nicephorus vero in lib. 10. cap. 23. hunc Socratis locum ita expressit: ὅσοι ἢ μὴ ὀρθῇ γνώμῃ τὰ χρειαιῶν καταζοῦσι, καὶ τὸ ἀληθὲς εὐθυμεῖν τῆς ἑαυτῶν θησαυροῖς καὶ τοῖς χρημάτων ἀφορίθμοις, &c. Quod emendationem nostram non mediocriter confirmat.

καὶ ὁ ἀλεξανδρείας ἔπαρχος. Hic Præfectus Ægypti vocabatur Hermogenes, ut docet Julianus in epistola 23. Pag. 185

In Caput XIV.

Οὐδὲν οἱ ζητοῦντες ἡρώτων πέρυ. Totum hunc locum ita scribi mallem: οἱ ζητοῦντες ἠρώτων τοῦτο· ἀθανάσιον, εἴπου ἀθανάσιον τιθέαι; expunctâ voce ἐδίδυ, quæ inepta est ac superflua. Emendationem nostram confirmat Nicephorus, apud quem hæc vox non legitur, sive quod ipse eam in suo codice non invenerat, sive quod eam locutionem non probabat. Porro hæc ipse narratio desumpta est ex Rufino. Pag. 186

In Caput XV.

Ἄρχων λῶ ἀμάχιος. Delendum est λῶ: vel certe ejus loco scribendum est ἄν.

In Caput XVI.

Ἄτε πρὸ τέχνου γραμματικοῦ. Melius scribetur. Ἅτε τὸ τέχνου γραμματικοῦ, vel certe mutanda est distinctio hoc modo: ἀμφὶ γὰρ διοδώρῳ γραμματικῷ ἄτε. Pag. 187

Pag.189. ὅτι χρισὸς ἐς ὁ τούτου ἀπόστολος. Quo in loco id præceptum Christi legatur, *ut simus boni nummularii*, incertum est. Nam in Evangeliis hoc præceptum non legitur. Sed cum Origenes & Hieronymus istud à Christo mandatum esse consentiant, & ab Apostolo postea inculcatum sit, assentior Jacobo Usserio, qui dictum illud Christi, in Evangelio secundum Hebræos relatum fuisse existimat. Porro hujus dicti frequens mentio est apud veteres. Meminit inter cæteros Palladius in vita Joannis Chrysostomi, ita loquens; γίνεσθε γὰρ, φησὶν ὁ χρυσᾶ δόκιμοι τραπεζῖται, τὸ κίβδηλον ἀπὸ τοῦ δοκίμου ἐξελέγχοντες. Vide quæ notavi ad librum 6. Eusebii cap. 7.

ἀνεγράφη χρησμοὶ. Multa quidem prædicta B sunt ab Epimenide, partim Athenienſibus, partim Lacedæmoniis, partim etiam Cretenſibus, ut videre est apud Diogenem Laërtium. Oracula tamen ab eo scripta esse, nusquam legi. Suidas ait eum scripsisse poemata quædam mystica & expiatoria, & alia quædam obscura. ἔγραψε δὲ πολλὰ ὑπικῶς μυστήρια καθάρματα, καὶ ἄλλα ἀσυγγράφως. Hæc igitur oracula dici possunt. Certe Epimenides vir fuit lustrationum & consecrationum peritissimus. Usus est autem in lustrationibus præcipue scilla. Quare & scillæ quædam species ab ejus nomine ἐπιμηνίδεια dicta. Theophrastus in libro 7. capite 10. ἐφόδιμοι γὰρ οὐ μόνον βόλβοι ἐς τὰ ὅμοια τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐπιμενίδου σφοδίλη, καὶ τῆς Ἑλλάδος· καλοῦσι δ' αὐτὴν ἄλλα τῆς ἐπιμηνιδείου καλουμένης, ἥτις ἀπὸ τῆς χρήσεως ἔχει τὴν προσηγορίαν. Hinc apparet, cur Socrates Epimenidem vocarit ἀνδραπελιστὴν. Id est consecratorem seu initiatorem, non ut Musculus vertit *initiatum*.

In Caput XVII.

Pag.190 Διόπερ οἱ μισθολεῖς. Ita Græci vocant viles ac minutos mercatores, eo quod merces exiguo pretio commutent. μισθέλλειν enim est mercari, & μισθολὴ mercatura. ut docet Pollux in libro 3. cap. 25. Hinc παλίμβολος olim dictus est, qui sæpe in auctione venditus fuerat: ὁ πολλάκις ἐπ' ἐμπολῆς μισθελλόμενος, ut ait Harpocration. Eos Latini cociones dixerunt & arilatores ac dardanarios. Glossæ cocio μισθολεύς. Item aliæ glossæ μισθολεύς, μισθάρατης, dardanarius, cociator, arilator. Nicephorus vero παλινκάπηλος dixit, quos Socrates vocat μισθολεῖς. Sunt autem παλινκάπηλοι, quos Socrates vocat μισθολεῖς. quos Gallice revenditores, & regrattarios vocamus, quales olim erant dardanarii. Glossæ veteres παλινκάπηλος, dardanarius.

ἐξυποστρέψαι. Mallem scribere ἐξυποστρέφειν, vel ἐξυποστρέψειν. Minabatur enim Julianus se Tarsum Ciliciæ reversurum, cum rediisset ex Persida, nec amplius hiematurum Antiochiæ. Vide Ammianum Marcellinum in libro 23. pag. 239. editionis nostræ. Vulgatam tamen scripturam secutus est Nicephorus.

καὶ τὸ ὄρος ἀντισχεῖς φυλὴ τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς. Hæc Libanii oratio penes me extat, descripta ex duobus Codicibus, altero Joannis Altini, altero Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini.

A Eam nos unà cum aliis viginti & amplius ejusdem Sophistæ orationibus in Latinum sermonem conversam, brevi, Deo dante, publicabimus.

In Caput XIX.

Ἐπὶ Φαναρίοις καταθέσθαι τὸν πόλεμον. Hunc locum non intellexerunt interpretes. Nam Musculus quidem ita vertit: *Legati vero Persarum ad Julianum veniebant, petentes ut bellum hoc illustribus quibusdam disputandum daretur.* Christophorsonus vero hoc modo: *postulatum ut bellum palam indiceret.* Quis non miretur, in tam plano loco adeo graviter labi potuisse viros Pag.192. B doctos.

In Caput XX.

Πολλοῖς τὸ φοίνικι. Et hic uterque interpretum lapsus est, qui verbum φοίνικι referunt ad χρῆσις; cum tamen referri debeat ad ἀγγελλομένους, ut in versione nostra videre est. Quod quidem monere voluimus, non ut errores doctorum hominum traducamus, sed ut ostendamus studiosis lectoribus, quàm proclive sit labi in interpretatione veterum Scriptorum. Nostram porro interpretationem plane confirmat Nicephorus in libro 19. cap. 33. Pag.193.

In Caput XXI.

C Καλλιστὼ ὁ ὢν τοῖς οἰκείοις τοῦ βασιλέως στρατευόμενος. Male Epiphanius Scholasticus hunc locum ita vertit: *Callistus autem, qui tunc inter familiares Imperatoris militabat:* οἰκεῖοι hoc loco sunt protectores domestici, de quibus multa observavi in annotationibus ad librum 14. Ammiani Marcellini. Sic Socrates hanc vocem usurpat in lib. 4. capite 1. Hic est autem Callistus, ni fallor, quem Libanius in epistola 120. libri 4. Callistionem appellat, amicum Sallustii Præf. Prætorio. Nam & poëtam eum fuisse Libanius illic testatur, perinde ac Socrates hoc loco. Pag.195.

ἀπὸ κωνσαντίου προελθεῖν. Scribendum est ἄπω, reclamantibus licet libris.

In Caput XXII.

D Ζημιωθεὶς γὰρ τὰς σύρας τῆς ἀρχῆς. Ita quidem legitur in omnibus libris. Neque aliter legerunt Epiphanius Scholasticus & Nicephorus. Epiphanius enim ita vertit: *Amissa namque Syria, & tradita Persis Nisibi, &c.* Nicephorus vero sic habet: καὶ δὴ τινὰ τῶν ὑποτελῶν ῥωμαίοις ἔθνῶν πέρσαις, τὴν σύρων ἀρχὴν φημὶ καὶ τὴν ἐν μεσοποταμίᾳ νίσιβιν &c. Atqui falsum est, Jovianum Syriam tradidisse Persis. Nisibim enim duntaxat & regiones Transtigritanas Persis tradidit. Quare non dubito, quin hoc loco pro τὰς σύρας scribendum sit τὰς ὄρας. Qua emendatione certius nihil. Confirmat hanc emendationem ipsemet Socrates, qui paulo infra de hac re loquens ζημίαν τῶν ὅρων dicit. Pag.196

ἀπερμήνευτος τιλιουτῶ. Inter hæc duo verba deerat integra linea in excusis codicibus, quam nos ex optimis exemplaribus Florentino ac Sfortiano

supplevimus. Porro Christophorsonum in translatione Socratis nullis Manuscriptis codicibus usum esse, vel unus hic locus perspicue demonstrat.

In Caput XXIII.

Ἂν ὑμᾶς ἀπῶμαι. In optimis codicibus Florentino & Sfortiano legitur ὡς ἂν ὑμᾶς ἀπῶμαι. Verum in ipsa oratione Libanii, quam Manuscriptam legimus, scriptum est ὡς ἂν εἴπως ἀπῶμαι, quod magis placet. Porro hæc Libanii oratio funebris de laudibus Imperatoris Juliani, edita quidem est à Morello in secundo tomo operum ejusdem Libanii, sed corruptissima. Nam & transpositione duorum quaternionum insigniter fœdata est: & præterea aliquot paginarum lacunâ laborat. Sed nos ipsam quidem transpositionem jam pridem deprehendimus. Lacunam vero ex Manuscripto codice Joannis Altini supplevimus, in qua locus ille exstat, qui nunc à Socrate laudatur.

ἐπίσαμαί τε. Scribendum puto ἐπίσαμαι ὃ &c. ut respondeat τῷ μέν, quod præcessit.

Pag. 197 τὰ καλῶς ἑαυτοῖς ἠσφαλισμένα. Epiphanius Scholasticus pro ἑαυτοῖς legisse videtur ἐν αὐταῖς, supple βίβλοις. Sic enim vertit hunc locum: *Et quæ bene illic cauteque sunt posita, tanquam detractor lacerare laborabat.*

Pag. 198 εἰς παράστασιν ἦθος ἀμφῶ. Post hæc verba in excusis codicibus deerat linea, quam supplevi ex codice Sfortiano.

καὶ ἀνακοπλόμενοι. Apud Gregorium Nazianzenum in posteriore invectiva in Julianum, ex qua descriptus est hic locus, legitur καὶ ἀνασκευόμενοι. Quod verbum Billius interpretatur, *attollebat*. Ego vero, *libratos*, malim vertere. Nicephorus vulgatam lectionem tuetur: cujus interpres ita vertit hæc verba: *Humeri quos subinde jactaret ac reduceret mobiles.* Epiphanius vero posterioris verbi expositionem omisit. Hoc enim solum habet: *Humeri jactabiles.*

Pag. 199 ἔτι ὃ καὶ ἀνδρῶν ἀπαξαπάντων. Hic locus ex Gregorio Nazianzeno restituendus est in hunc modum: ἔτι ὃ δὲ ἀνδρῶν ἁπαξαπάντων, καὶ θηείων ἀλλοκότων τε καὶ σωθέντων, ὧν ἡ φύσις ὁπωστιοῦν ἦσεν.

πολλοὶ μὲν πρὸς αὐτὸν ἀνταγωνίσαντες. Porphyrii & Juliani libros κατὰ χριστιανῶν, multi veterum refellere aggressi sunt. Adversus Porphyrium quidem Methodius, Eusebius & Apollinaris libros scripserunt. Contra Julianum vero Cyrillus libros composuit, qui hodie exstant, non admodum elegantes.

περὶ ὧν ἁπάντων ἐν ἑτέροις. Quibus in libris Origenes ea, quæ in S. Literis lectores turbare poterant exposuerit, & sophisticas adversus Christianam religionem argumentationes repressérit, difficile est asserere. Nam in libris contra Celsum nequaquam id præstitit. Neque enim id ejus consilium fuit in iis voluminibus, ut loca sacræ Scripturæ, quæ difficultatem aliquam habebant, explanaret, sed tantum ut objectionibus Celsi responderet. An igitur γραμματέας Origenis intelligit Socrates. In his enim libris Origenes religionis nostræ dogmata cum sententiis philosophorum consentire ostendebat, ut docet Hieronymus in epistola ad Magnum Oratorem. Quod quidem ut faceret, exponenda erant loca sacræ Scripturæ, quæ philosophorum decretis contraria videbantur.

ὡς ἂν εἰς τὰ σοφίσματα. Scribendum est εἰς τό, quemadmodum etiam Savilius ad oram sui codicis annotavit.

ἐν τῷ λόγῳ ὃν ἀπὸ τοῦ περὶ κυνισμοῦ. Intelligit librum adversus Heraclium Cynicum, qui inscribitur. περὶ κυνισμοῦ. In eo enim libro legitur hic locus pag. 403.

ἁπλουστέρων δηχομένων τὰ λόγια. Scribendum est, ἁπλούστερον adverbialiter, ut legerunt interpretes. Pag. 200

τὰ καλῶς αὐτὰ νομίσματα. In codice Sfortiano legitur τὰ καλῶς αὐτῷ νομίσματα, non male. Magis tamen placet id quod olim conjiciebam, scribendum esse τὰ καλῶς ἄλλοις νομίσματα. Posset etiam simpliciter legi τὰ καλῶς νομίσματα. Vox enim αὐτὰ ex sequenti linea perperam huc irrepsit.

τὸν μὲν χριστιανισμὸν ἀπέλειπε. In Florentino codice scriptum est κατέλειπε. Nicephorus vero in capite 36. libri decimi pro hoc verbo posuit ἐξόμνυ, & pro μὴ ἐνέγκων πρὸ ὀργῆς maluit dicere πρὸ ὕβρεως.

ὁ ἀριστοτέλους πέπλος. De Aristotelis Peplo vide, quæ annotavit olim vir doctissimus Guillelmus Canterus. Pag. 201.

διονύσου σίφαι. Malim scribere διονυσίου. Quis sit autem hic Dionysius, qui librum hoc titulo composuit, difficile est dicere. Existimo tamen hunc esse Dionysium Milesium, qui κύκλιον ἱστορικὸν conscripsit, teste Suida. Idem enim est κύκλος ac σίφαι.

ῥηγῖνος ὁ πολυμαθής. Reginus Grammaticus librum scripserat, cui titulus erat πολυμαθής, ut refert Suidas.

ἄττιν ἐλάσαι θεόν. Attin eundem esse ac Bacchum docet etiam Clemens Alexandrinus in Protreptico his verbis: δι' ὧν αἰτίαν ὡς ἀπεπάτησε τὴν διόνυσόν τινες ἄττιν προσαγορεύσαι φίλτατον αἰδοίοις ἑρμηνέων. Demosthenes in oratione pro corona: καὶ βοῶν ἐνοῖ ἑαδοῖ, καὶ ἱπορχήμην ὑπὸ ἄττης. Quæ Demosthenis verba Harpocration de Atti Phryge intellexit. Quidam tamen veterum in illo Demosthenis loco, non ἄττης legerunt, sed ἄτης quod est epitheton Bacchi, sicut & ὕης. Auctor etymologici: ἄτης, inquit, ὁ διόνυσος ἐπιθετικῶς, ἀπὸ τῆς ἡμείνης ἐκ τιτάνων εἰς αὐτὸν ἄτης καὶ φθορᾶς. De altero autem Bacchi epitheto, quod est ὕης, vide eundem etymologum & Suidam in voce ὕης.

ὃν ζεὺς ἀείσαις γοναῖς &c. Scribendum omnino est ἀρρήτοισι γοναῖς, ut lex carminis postulat. Epiphanius autem Scholasticus nescio quam lectionem secutus ita vertit: *Quem Jupiter Heroum seminavit generibus adjutorem.*

ἐν θυσίαις τιμᾷ. Scribendum est, ὃν θυσίαις τιμᾷ, ut legit Epiphanius Scholasticus.

οἰνόμαος ὁ φιλόσοφος. Oenomaus Cynicæ sectæ Philosophus, cum Apollinis oraculo delusus fuisset, ulcisci se volens, librum scripsit de oraculorum falsitate, cui titulus erat φωραὶ ὀράτων: id est detectio præstigiatorum, ut ex Porphyrio tradit Eusebius in libro 5. de præparatione. Pag. 202

τὸ μονόβιβλον τὸ ἀδείας εἰς τὸ ἀλεξάνδρειον. Musculus quidem & Christophorsonus ἀδείας nomen proprium esse existimarunt. Langus vero in annotationibus ad librum 10. Nicephori Callisti cap. 36. pro ἀδείας scribendum censet ἀδεκατὸς. Certe vox ἀδείας tolerari non potest. Neque enim ullus unquam eo nomine est appellatus. Itaque Nicephorus pro ea voce substituit ἀλεξανδρεὶς perperam. Intelligit porro Socrates hoc loco librum Luciani, qui vulgo ἀλιξανδρ. ἢ ψευδόμαντις inscribitur. Quo in libro Lucianus fraudem & præstigias Alexandri cujusdam Paphlagonis, qui oraculum callide machinatus fuerat, describit. Quare pro ἀδρίας vel ἀνδρίας, ut in Florentino codice legitur, scribendum est λουκιανὸς. Nisi dicamus Socratem memoriâ lapsum, librum hunc Adriano vel Arriano cuidam adscripsisse.

ἐκ ἐγκαλύπτου. Ante hæc verba distinctionem finalem apposui, secutus auctoritatem Nicephori. Sed præterea scribendum est ἐδὲ ἐκ ἐγκαλύπτου &c. Sic enim malo, quàm ut Nicephorus habet ἐδὲ ἐκ ἐγκαλύπτου.

In Caput XXIV.

Pag. 203 Οἱ δὲ αἱματοβόλια δυσσὶν γενόμενοι μολυσμοὶ. Taurobolia & Criobolia intelligere videtur, quibus susceptis Gentiles se in æternum renasci credebant, ut docent antiquæ inscriptiones. Ritum omnem luculenter describit Prudentius in passione Romani martyris.

In Caput XXV.

Προσλίυσε ἐποίει τῷ βασιλεῖ. Scribendum est προσελίυσε, quod idem valet ac προσέδυε. προελίυσε vero aliud significant, processum videlicet, seu πρόοδον.

σατινικὸν ζίνων. Legendum puto ζήλων, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Zela seu Zelæ oppidum est Cappadociæ, teste Plinio & aliis. Ejus meminit Basilius in epistola 72. ad Evæsenos, καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ζήλας, ἀλλὰ ἐν λαμψάκῳ. Idem in epistola 73. ad monachos suos: διὰ τὸ μέχρι τοῦ νῦν ἐπέχον τὴν ἐκκλησίαις τῆς ἀμασείας τῶν ζήλων.

κἀγὼ δὴ τὸ ἰωαννικαῖον. Tres priores voces superfluæ sunt, & deleri possunt absque ullo sensus incommodo.

Pag 204 τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῷ ξένον τισὶν ὄνομα. Vocem ξένον ex Nicephoro Callisto addidit Christophorsonus. Nam in codice Regio, quo usus est Robertus Stephanus, & in Florentino ac Sfortiano hæc vox deerat. Sed neque Epiphanius Scholasticus in suo codice eam vocem legerat, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *Quando etiam consubstantialitatis nomen, quod aliter se quibusdam habere videtur, dicimus cautam interpretationem à Patribus excepisse.* Videtur etiam Epiphanius sequentia aliter legisse ac distinxisse, hoc modo: φαμὲν ἀσφαλῶς τετυχηκέναι τοῦ παρόντος ἑρμηνείας. καὶ τὰ λοιπὰ τῆς μαθήματος ἀπαραλλάκτως ὡς πρὸ ὀλίγων εἰρημένα. Ex quibus apparet Nicephorum legisse πλήρη. Id est, *plene usque ad finem, nullo verbo dempto aut immutato.*

ἰωάχειος σκιλός. In codice Sfortiano legitur σκιλῶν, quod magis placet. Est id nomen urbis cujusdam in Oriente positæ, de qua nihil adhuc comperi. Inter Episcopos partis Acacii, qui Seleuciensi Synodo subscripserunt, refertur Evagrius Mytilenes Provinciæ insularum.

βαρλαμὶς σαρζάμα. Nomen hoc nec Græcum est, nec Latinum. In Historia Tripartita scribitur Barbabentus.

πίτος σίπαων. Scribe meo periculo πίτος ἵππων. Fuit hic Petrus Episcopus Hippi Provinciæ Palæstinæ. Subscripserat Concilio Seleuciensi unà cum aliis partis Acacii, qui hîc recensentur, verbi gratiâ, Zoïlo Larissæ, Eutychiano Eleutheropoleos Episcopo, sicut legere est apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum, ubi hæc leguntur: πίτος ἐπίσκοπος ἵππου παλαιστίνης. Hippos oppidum Palæstinæ, triginta stadiis distans a Tiberiade, memorat Josephus in vita sua.

ἰσακίου. Epiphanius Scholasticus Isacium vertit. Idem videtur esse, qui ἰωσάκης dicitur in epistola 69. Basilii, quæ est Synodica Concilii Antiocheni sub Meletio. Recensetur autem medius inter Cosroem & Narsem.

ἀραβιανὸς ἀνδρῶν. Apud Epiphanium Scholasticum est *Arabianus Adrensis*, recte omnino. Hic enim est Arabianus seu Arabion Episcopus Adraorum, qui Seleuciensi Concilio subscripsit, inter Episcopos partis Acaciane, ut refert Epiphanius in hæresi Semiarianorum, ubi post Exeresium Geraforum Episcopum, & proxime ante Charisium Azoti Episcopum collocatur. Adra seu Adraon urbs est Arabiæ sub Episcopatu Bostrensi ut docet Guillelmus Tyrius. Certe Uranius Adranensis Episcopus numeratur in Synodo prima Constantinopolitana inter Episcopos Provinciæ Arabiæ. In Synodo autem quinta Constantinopolitana, Dorymenius quidam recensetur Episcopus Adraorum.

διαλαμυρίων. Malim scribere λαμυρίων ex Epiphanio Scholastico. Est enim nomen formatum ἀπὸ τοῦ λαμύρου. Mox pro ἀτιτίνα, idem Epiphanius legit ἀτίτα, quomodo in Florentino codice scriptum inveni.

εἰρηνίων γαζης. Hujus mentio fit à Marco diacono in vita Porphyrii Gazensis Episcopi, quàm habes apud Surium.

ὡς τὸ ἐφεσινὸν. Scribendum est ὡς τὸ ἐφεσινὸν θρησκεύειν. Pag. 205

In Caput XXVI.

Καὶ αὖθις ὅτι πρὸ κωνσταντινουπόλεως. Scribendum videtur καὶ αὖθις καὶ πρὸ κωνσταντινουπόλεως &c. Paulo post etiam malim scribere τά τε δημόσια καὶ τὰ τῆς ἐκκλησιῶν, sicut legit Epiphanius.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRUM QUARTUM HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ SOCRATIS SCHOLASTICI.

In Caput Primum.

Pag. 210. Ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ. Non dubito, quin Socrates scripserit ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ. Id est, *eodem Consulatu*, Joviani scilicet Augusti & Varroniani nobilissimi pueri.

Pag. 211. ἢ ἀφεῖναι τὸν χριστιανισμόν. Malim scribere ἢ ἀφεῖναι. Cùm enim præcesserit τὰς ζώνας μᾶλλον ἀφεῖναι χρῆναι, insulsa esset ejusdem verbi repetitio.

οἱ ἐν στελευκείᾳ διδαχθέντες. Assentior Christophorsono, qui pro διδαχθέντες legit διειχθέντες πρὸς τὰς περὶ ἀκάκιον. Quam scripturam in versione mea secutus sum. Posset etiam legi διακεθέντες, ac fortasse rectius. Nicephorus vero hunc Socratis locum ita interpolavit: διδαχθέντες ἃ οἱ περὶ ἀκάκιον: Id est, *Eadem, quæ Acacius sentientes.* Pessime.

In Caput IV.

Pag. 213. Μικρὸν τε ἔμπροσθεν &c τό. Musculus & Christophorsonus μικρὸν ἔμπροσθεν *paulo antea* interpretati sunt, quasi esset μικρῷ πρότερον. Ego vero locum mendosum esse puto, & levi mutatione ita restituendum: μικρὸν τὸ ἔμπροσθεν, & τότε ἐν τῇ κατὰ λάμψακον συνόδῳ ἡμῶν φανερώτερον. Loquitur de secta Macedonii, quam hactenus quidem obscuram & ignobilem fuisse dicit: tunc vero in Synodo Lampsacena plurimum innotuisse. Mihi quidem dubium non est, quin Socrates ita scripserit, ut emendavi. De hac Synodo Lampsacena consulendus est Baronius ad annum Christi 365.

In Caput V.

Τὰ τοῦ πολέμου ἐπῄει. Epiphanius vertit: *bella parabantur.* Christophorsonus vero sensum magis sequens quàm verba, interpretatur, *bellum geri cœptum est.* Sed si vim ac proprietatem Græcæ dictionis exprimere velimus, vertendum est: *bella incubuerunt, belli vis grassata est.*

Pag. 214. Ζωγήσας εἶχε. Scribendum videtur εἶλε, quod confirmat Epiphanius Scholasticus.

A τὰς μὲ προδόσας. Addenda est particula hoc modo: τὰς μὲ γὰρ προδόσας. Quod confirmat Epiphanii versio. Cæterum de Agilone & Gomoario Ducibus Procopii nihil hujusmodi scribit Ammianus Marcellinus. Eos quidem ad Valentis partes transfugisse testatur ille quidem: sed ferris dissectos esse non dicit. Id tantum scribit Marcellinus, Florentium & Barcalbam Tribunos, post Nacolienſem pugnam Procopium vinctum tradidisse Valenti. Et Procopio quidem statim caput abscissum; Florentium vero & Barcalbam eodem supplicio paulo post affectos esse. Proinde falsa sunt, tum quæ de Agilone & Gomoario, tum quæ de Procopii exitu hic narrantur à Socrate. Philostorgius quoque in libro B nono scribit, Procopium quidem capite truncatum: Florentium vero, qui illum Valenti tradiderat, crematum fuisse.

ὑπκαμφθέντων. Corruptus est hic locus, ut satis apparet. Quem quidem ego ita restituendum puto. ὕπειτα τὰ δίδραθ ὑπκαμφθέντα ἀφῆκεν ὀρθῶς.

In Caput VII.

Εἰς βλασφημίαν ἐξέπεσε. Codex Florentinus Pag. 215. scriptum habet εἰς βλασφημίας. Quod confirmat versio Epiphanii Scholastici.

τῆς θεσπεσίας τ Χεσπὸν λαβεῖν. In codice Florentino scriptum habetur τ Χεσπὸν ἐλεῖν.

τὸν εὐνόμιον εὐδόξιος πρὸς τὴν θρόνωσιν τῆς κυζίκου. Male Socrates promotionem Eunomii C ad Episcopatum Cyzicenum confert in tempora Valentis Augusti. Eunomius enim sub Imp. Constantio factus est Episcopus Cyzici in Synodo Constantinopolitana, quæ Seleucienſem proxime subsecuta est, ut diserte scribit Philostorgius in libro 5. cap. 3. & Theodoritus in libro 2. Historiæ cap. 27. & 29. qui res Eunomii longe accuratius scripsére quam Socrates. Certe Valentis temporibus Eunomius in exilium missus est à Valente, eo, quod tyranno Procopio favisse diceretur, ut tradit Philostorgius. Tantum abest, ut Cyziceno Episcopatu donatus tunc fuerit. Socratis errorem sequutus est Sozomenus in libro 6. cap. 8.

&c

ὡς ὃν ἐγένετο κατὰ τοῦτο. Scribendum est proculdubio κατ' αὐτῶν. Quod miror à Christophorsono animadversum non fuisse. Atqui Epiphanius veram ei lectionem commonstrare poterat. Sic enim vertit, *cum illuc venisset &c.*

Pag. 216. Σχολαῖς καὶ ἐπίσκοποις καὶ λαῷ. In civilibus officiis ac militaribus, alii erant in actu positi; alii vacantes: qui præcincti honore otiosi cinguli dicuntur in codice. Sic Tribuni vacantes dicuntur ab Ammiano Marcellino, ut illic notavi. Eodem modo Episcopi vacantes dicuntur à Socrate, qui nudum nomen habebant Episcopi, absque Ecclesia, absque clero & populo, cui præessent. Cujusmodi fere sunt, qui hodie vocantur Episcopi in partibus Infidelium. Talis igitur fuit B tunc Eunomius, cùm à Cyzicenis expulsus, maneret Constantinopoli apud Eudoxium. Quod contigit Constantii temporibus, non autem Valentis, ut tradit Socrates. Porro pulso Eunomio Eleusius ut verisimile est, pristinam sedem recuperavit.

In Caput VIII.

Πρεσβύτας ἀπέκλεισαν. Malim scribere παρελύτας, quod & in versione mea sum secutus. Cæterum Chalcedonenses ob illam defectionem, non solum mœnium suorum subversione multati sunt, verum etiam hâc infamiâ notati, ne quis unquam Chalcedonensium ad ullam administrationem promoveretur. Testatur id Isidorus Pelusiota in libro 1. epistola 485. ἀρχηδονίους νόμῳ κωλύει διέπειν ἀρχάς. Scribe meo periculo καλχηδονίους. Nam Carthaginenses nihil faciunt ad hunc locum, quippe qui non essent subjecti Orientis Imperio, de quo illic loquitur Isidorus. C

φροσωτυμία κωνσταντιανή. De his termis Constantianis loquitur etiam Sozomenus in libro 8. capite 22. Erant autem in regione decima urbis Constantinopolitanæ, ut docet vetus descriptio urbis illius. Ammianus quoque Marcellinus in libro 3. lavacrum à Valente apud Constantinopolim exstructum esse scribit ex lapidibus murorum Chalcedonensium. Verum Cedrenus & Zonaras ex his lapidibus non lavacrum, sed aquæductum ædificatum esse scribunt. Quæ inter se non pugnant. Ad lavacrum enim necessarius fuit aquæductus. Opus sane memo- D rabile, cujus meminit Themistius in oratione decennali ad Valentem, & Gregorius Nazianzenus in oratione 25. qui hunc Valentis aquæductum, subterraneum & aërium fluvium eleganter appellat. Ita etiam Themistius in amatorio, seu de Regia pulchritudine ad Gratianum; cujus locum hîc apponam eo libentius, quod nondum edita est hæc oratio: αἱ ὑποδραμοῦσαι ἠλιβάτους, φρῶνας ὄγκοις ἐναίσιοι, σφυλὴ τὰ ὠτα ἀπεικασμέναι, πλείονι σφόδρα χιλίοις ἀναντα καὶ κατάντα, ὅτε ἄντλω ὅτε καταντῶν διαδραμοῦσαι, καὶ ὅτε ὑποχθεῖσαι, ὅτε ἐνεχθεῖσαι, σωτηρίτησαν ὑπωρόφιοι. καὶ ἥκουσιν ἤδη πρὸ τῆς πυλῶν, &c. Porro apud Socratem libentius legerem καρωσαναι, quàm κωνσταντιαναι. Nam Constantianæ, A termæ à Constantio Imperatore ædificatæ sunt, ut nomen ipsum indicat. Carosianæ vero à Valente absolutæ sunt & dedicatæ post Consulatum Gratiani III. & Æquitii, agente Præfecto urbis Constantinopolitanæ Vindalonio Magno, ut scribit Idatius in Fastis & auctor Chronici Alexandrini. Sic autem dictæ sunt à Carosia Valentis filia, ut testatur Sozomenus in libro sexto. Erantque in regione urbis septima, ut docet descriptio urbis Constantinopolitanæ.

κλέαρχος ἔπαρχος τῆς πόλεως. Hic est Pag. 217. Clearchus, qui postea Consul fuit cum Richomere, Principatu Theodosii. De eodem loquitur Eunapius in vita Maximi Philosophi. Et primùm quidem Asiæ Vicarium fuisse dicit tempore belli Procopiani: postea vero Proconsulem totius Asiæ à Valente factum, ob egregiam operam, quam bello Procopii navaverat. Sunt ad eundem Clearchum epistolæ Libanii complures in libro quarto & quinto, quibus eum magnopere laudat, & Asiæ cum Imperio præfuisse significat. Fuit autem Præfectus urbi, Modesto & Arinthæo Consulibus, ut discimus ex codice Theodosiano.

ὑδρεῖον μέγιστον. Nymphæum vocat Cedrenus ac Zonaras. Differunt autem Nymphæa à Termis, ut patet ex descriptione urbis Constantinopolitanæ. Nam Nymphæa quidem sunt nympharum templa, fontibus amœnis irrigua, ut olim notavi ad Ammianum Marcellinum.

In Caput IX.

Ὧν ἐπωνύματι καὶ δημοσίᾳ λαμπρά. Falsum est, Pag. 218. quod ait Socrates, Anastasianas balneas, quæ erant Constantinopoli, ita dictas fuisse ab Anastasia Valentis filia, & à Valente ædificatas. Immo à Constantino Maximo ædificatæ sunt, & ex sororis ipsius nomine Anastasianæ appellatæ. Docet id Ammianus Marcellinus in libro 26. ubi tyrannidem Procopii describit: *Idem Procopius deductus in cogitationes varias, Anastasianas balneas petit, à sorore Constantini cognominatas.* Ad quem locum jam pridem notavi, Anastasiam Constantini sororem nuptam fuisse Bassiano Cæsari. Exstitit postea in Britannia vir quidam nobilis atque eruditus, qui hanc meam annotationem reprehendit, & Bassianum Cæsarem fuisse pertinaciter negavit. Quanam igitur ratione motus id affirmaverim, paucis hoc loco dicam. Cum Imperator Constantinus, victo Maxentio, Constantiam sororem suam nuptui tradidisset Licinio, paulo post reversus in Gallias, Constantium fratrem suum ad Licinium misit, suadens ut Bassianus Cæsar fieret; cui nupta erat altera Constantini soror Anastasia. *Sed Licinio talia frustrante, per Senecionem Bassiani fratrem, qui ipsi fidus erat, in Constantinum Bassianus armatur. Qui tamen in conatu deprehensus, Constantino jubente convictus & stratus est. Cum Senecius auctor insidiarum poscceretur ad pœnam, negante Licinio fracta concordia est.* Ita legitur in excerptis de vita Constantini, quæ olim

edidi ad calcem Ammiani Marcellini. Ex quibus ita concludo, primùm quidem Constantinum apud Licinium egisse, ut Bassianus Cæsar fieret; deinde Bassianum à Licinio sollicitatum, non solum conspirasse adversus Constantinum, sed etiam bellum ei intulisse. Tyrannidem ergo Bassianus arripuerit necesse est, ac proinde Cæsaris nomen per vim assumpserit, quod Constantinus ei dare cogitabat, si consensus accessisset Licinii. His rationibus impulsus, Bassianum Cæsarem appellavi, quem tamen tyrannum potius, nec legitimum Cæsarem unquam fuisse fateor. Porro cum Anastasianæ balneæ fuerint Constantinopoli ante tumultum Procopii, sicut ex Ammiano Marcellino ostendimus, satis inde colligitur eas à Valente exstructas non esse, quippe qui eo tempore recens adhuc Imperium administraret. Cæterum in hoc Socratis loco scribendum est δημόσια λυτρά.

In Caput X.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπατείαν, Οὐαλεντινιανῷ τῷ βασιλεῖ. Errat hîc graviter Socrates. Valentinianus enim junior, qui natus est Gratiano & Dagalaifo Consulibus, non Valentini, sed Valentis Augusti filius fuit. Id docet aperte Idatius in Fastis: *Gratiano Nob. & Dagalaifo Consulibus. His Consulibus natus est Valentinianus junior. filius Augusti Valentis, die* 15. *Kalend. Februarias.* Scio quidem in editione Jacobi Sirmundi vulgo legi, *filius Augusti Valentiniani.* Verum in vetustissimo codice manuscripto Collegii Claræmontani, ex quo Jacobus Sirmundus olim hos Fastos edidit, diserte scriptum inveni, *filius Augusti Valentis.* Sed præter testimonium horum Fastorum, multis aliis argumentis evinci potest, Valentinianum hunc juniorem, qui natus est Gratiano & Dagalaïfo Consulibus anno trecentesimo sexagesimo sexto natalis Dominici, filium fuisse Valentis Augusti. Hic enim ipse est, ut inter omnes constat, qui postea Consul fuit cum Victore, anno Christi 369. & cui Themistius orationem Consularem dixit, quæ hodieque exstat sub hoc titulo: προσφωνητικὸς Οὐαλεντινιανῷ υἱῷ. Porro in hac oratione Themistius passim Valentem Valentiniani hujus patrem, & Gratianum ἀνεψιὸν, id est patruelem appellat. Exempli gratiâ pag. 253. ἔτι δὲ ἀγκάλαις περιφερόμενον συγκατοικίζεις τῷ πατρὶ & συγκατηγεῖς & reliqua. Præterea cædem atque interitum tyranni Procopii, ortu ejusdem Valentiniani significatam esse à Deo affirmat Themistius, pagina 254. Certe Valentinianus junior natus est Gratiano & Dagalaïfo Consulibus, die 15. Kalend. Februarias, ut legitur in Fastis Idatii, & in Chronico Alexandrino. Quo anno Procopius tyrannus à Valente superatus est die 6. Kalendas Junias, ut in iisdem Fastis habetur. At si Valentinianus hic junior Valentiniani senioris fuisset filius, ejus ortus nihil significasset Valenti. Deinde si hic A Valentinianus Valentiniani senioris revera filius fuit, cur in Oriente versatus est? Quomodo in tam longinquam peregrinationem à patre mitti potuit adhuc infans? Nam Valentem in expeditione Gothica comitatus est, teste Themistio non procul ab initio hujus orationis. Denique constat ex oratione quinquennali Themistii sub finem, Valenti filium fuisse unicum, tunc cùm quinquennalia ageret, hoc est anno Dominici natalis 368. Cum igitur anno sequente Valentinianus nobilissimus Consul factus fuerit in Oriente, non alius potest hîc esse quàm Valentis filius. Et Themistius quidem in calce orationis quinquennalis, postquam de illo uni- B co Valentis filio locutus est, hæc subjicit verba: ὃν ἐγὼ ἀλίξανδρον ποιησαίμην, καὶ θρέμμα αὖθις τοιοῦτον αὐχήσειε φιλοσοφία. In exhortatione vero, quam anno sequenti dixit Valentiniano juniori iisdem pene verbis puerum alloquitur δεῦρο ἴθι παῖ, ὅπως τῷ ἐμῷ καθίζῃ γονάτων. Et paulo post: συμπαιδαγωγήσω σὲ τοῖς ἐμοὶ φίλτατα καὶ ἀειστοτέλης, οἳ καὶ τὸν μέγαν ἀλίξανδρον ἐπαιδαγώγησαν. Ex quo apparet, unum eundemque esse, de quo Themistius utrobique loquitur; ac proinde Valentinianum juniorem, quem in exhortatione illa Themistius alloquitur, cum ipsum esse Valentis unicum filium. Cæterum hic Valentinianus junior alio nomine etiam Galates dictus est. Sic enim eum appellant Socrates atque Sozomenus. Ac Sozomenus quidem in libro sex- C to capite decimo quinto diserte affirmat Valenti unicum fuisse filium ex Dominicâ uxore, nomine Galaten. Cùm igitur constet ex iis, quæ proxime dixi, Valentinianum nobilissimum Valentis filium fuisse, unus idemque sit necesse est Valentinianus & Galates. Equidem crediderim Galatæ cognomentum puero inditum fuisse, ex eo, quod in Galatiâ natus sit, tunc cùm Valens adversus Procopium bellum gereret. Porro Sozomeni ac Socratis error ex eo manasse mihi videtur, quod duos Valentinianos juniores, alterum Valentis; alterum Valentiniani senioris filium inter se confuderunt, & ex duobus unum fecerunt. Putarunt enim Valentinianum nobilissimum, qui Consul fuit cum Victore, eundem esse cum Valentiniano juniore, qui post mortem patris sui Valentiniani senioris Impe- D rium tenuit cum Gratiano. Sed hunc errorem jam pridem refutavi in annotationibus ad librum 30. Ammiani Marcellini.

In Caput XI.

Ὧν ὁ μὲν καισαρείας. Basilius Episcopus Cæ- *Pag.* 219.
sareæ in Cappadocia factus est anno Christi trecentesimo sexagesimo nono, ut recte observavit Baronius. Socrates tamen Episcopatum Basilii paulo vetustiorem facere videtur. Cum enim hoc loco ea referat, quæ gesta sunt Valentiniano iterum & Valente iterum Consulibus, qui fuit annus Christi trecentesimus sexagesimus octavus, Basilium jam tum

Episcopum Cæsareæ agnoscit, & Gregorium Nazianzi. Cæterum quod ad Gregorium spectat, manifeste fallitur Socrates. Non enim Nazianzi, sed Sasimorum Episcopus eo tempore à Basilio factus est Gregorius; quem tamen Episcopatum nunquam gessit, ut ipsemet testatur in Epistolis. In carminibus vero de vita sua aperte queritur de Basilio, qui cùm sexaginta sub se haberet Episcopatus, vilis oppiduli Ecclesiam ipsi commendavisset, tametsi ipse nihilo inferior esset Basilio.

In Caput XII.

πέμπειαν δὲ ἰουδάϊον. Baronius ad annum Christi 365. reprehendit Socratem, quòd hanc Macedonianorum Legationem ad Liberium Papam, cujus Princeps fuit Eustathius Sebastenus, conferat in annum Christi 368. quo anno Valentinianus & Valens iterum Consules fuére. Ipse duobus potissimum argumentis innixus, missam esse censet anno Christi 365. Primum enim Eustathius cum collegis missus est Legatus à Synodo Lampsacena. Atqui Synodus Lampsacena congregata est anno Christi 365. septem annis post Synodum Seleucien sem, ut testatur Socrates. Certe Legati in libello fidei quem obtulerunt Liberio, diserte profitentur se Legatos esse à Synodo Lampsacena, ejusque Synodi literas ad Liberium afferre. Deinde si hæc legatio Macedonianorum missa esset anno Christi 368. non ad Liberium Papam missa fuisset, sed ad Damasum. Liberius enim ex hac vita migravit anno Christi 367. Lupicino & Jovino Consulibus: eodemque anno Damasus sedere cœpit. Atqui Legati Macedonianorum, fidei suæ libellum obtulerunt Liberio, & ab eodem Liberio literas ad suos acceperunt, ut refert Socrates hoc loco. Non igitur anno 368. missa est hæc legatio. Ego verò hanc legationem libentius contulerim in annum Christi 367. idque advetsus Baronium hac ratione concludam. Fatetur Baronius, Elpidium Presbyterum urbis Romæ unà cum Eustathio & collegis ejus missum esse ad Illyricianam Synodum, cujus synodicam refert Theodoritus in libro 4. Historiæ Ecclesiasticæ. Atqui Illyriciana Synodus, cui Elpidius & Eustathius Sebastenus interfuit, collecta est anno Christi 367. aut 368. ut patet ex inscriptione Epistolæ, quam Valentinianus Imperator scripsit ad Episcopos Asiæ, ut Synodum illam confirmaret. Hunc enim titulum habet Imperialis Epistola: *Valentinianus, Valens & Gratianus Augusti Episcopis &c.* ut legere est apud Theodoritum in dicto libro. Atqui Gratianus à patre Augustus nuncupatus est, Lupicino & Jovino Consulibus 9. Kalendas Septembris, ut præter Socratem docet Idatius in Fastis, & auctor Chronici Alexandrini. Proinde si Illyriciana Synodus eodem anno contigit, quo legatio illa Macedonianorum, omnino Macedonianorum legatio conferenda erit in annum Christi 367. quo anno Liberius in vivis esse desiit ineunte Septembri. Potuit igitur Eustathius eum adire mense Junio, & ab eodem literas accipere mense Augusto. Illyricianam autem Synodum eodem anno mense Septembri celebratam esse opinor, quam confirmavit Imperator Valentinianus, Gratiano jam ad Augustum culmen evecto.

σαυρομάτας ἐκεῖ πολεμῆσ. Alamannos dicere debuit potius quam Sarmatas. Hoc enim tempore Valentinianus contra Alamannos bellum gerens, in Galliis morabatur. Sub finem autem Imperii, ut Sarmatis bellum inferret, profectus est in Illyricum. Pag. 220

μηδέν τι διαφέρειν. Lego μηδὲν δὲ διαφέρειν &c. ut respondeat ei, quod præcessit, καὶ ἡρνῆσθαι μὴ &c.

ὃς συνόδου ἀριστείαν πεποιῆσθαι. Notet hoc loco studiosus lector, Eustathium, Silvanum ac Theophilum, postquam de pluribus Synodis locuti sunt, de Lampsacena videlicet ac Smyrnensi, aliisque in Lycia, Pamphylia, Pisidia atque Isauria celebratis, nunc tamen dicere se ab una Synodo Legatos venisse, & unius Synodi Epistolam deferre. Sic enim loquuntur, ὡς συνόδου ἀριστείαν πεποιῆσθαι χάριν νομίζοντες. Causa cur ita loquantur hæc est, quod Synodus Smyrnensis & reliquæ per Pisidiam & Isauriam, Pamphyliam & Lyciam à Macedonianis celebratæ, ad exemplum ac similitudinem Synodi Lampsacenæ, compositæ fuerant, ejusque fidem ac doctrinam, tanquam primitivum exemplar expressérant. Quamobrem omnes istæ Synodi pro una Synodo sumuntur à Legatis Macedonianorum: & singularum Synodorum Epistolæ, quas ab iisdem Legatis perlatas esse paulo antea retulit Socrates, pro una eademque sumuntur Epistola, eo quod eandem fidei doctrinam complecterentur. Hæc ideo notavi, quod in versione Christophorsoni cuncta confusa sunt atque interpolata. Longe melius Epiphanius Scholasticus hunc locum interpretatus est.

καὶ τὰ τῶ προειρημένων. Scribendum est μὴ τῶ προειρημένων, ut legit Epiphanius Scholasticus.

πατροπασσιανούς. Patripassianos vertit Epiphanius Scholasticus recte. De his vide, quæ notavi supra ad libtum 2 hujus Historiæ. Pag. 221.

πλὴν ἐν ἀκακίλιῳ συνόδῳ. Apparet scribendum esse πλὴν ἐν τῇ ἐν ἀκακίῳ συνόδῳ. Paulo post scribendum puto οἷς τι δόλῳ ἢ ὑποκρίσει ὑποπεσόντες ἐν πανσαρτίνῃ πόλει κομισθεῖσιν ὑπὸ νίκης &c. Anathematisant enim non solum formulam Fidei, quæ recitata fuerat in Concilio Ariminensi, sed & Acta apud Nicen Thraciæ, quibus perlatis Constantinopolim, Episcopi fraude inducti, tanquam actis Synodi Nicænæ subscripserant.

πρὸς ὃς ἐὰν. Mallem legere πρὸς οὓς ἂν &c. Quod autem sequitur ἔρχεσθ, infinitum ponitur pro imperativo, quod non infrequens est apud Græcos.

αὔθω. Ita constanter scribitur in manuscriptis codicibus Florentino & Sfortiano. Apud Epiph. Scholastic. scriptum est Autho. Christophorsonus vertit Aytho tribus syllabis. Nusquam id nomen memini legere. Forte Antho scribendum est. Pag. 222.

λιβέριος καὶ ἐπίσκοπος Ἰταλίας. Delenda est vox Ἰταλίας, quam nec Epiphanius Scholasticus agnoscit: vel certe scribendum est λιβέριος καὶ ἐπίσκοπος εἴτε τῆς Ἰταλίας καὶ οἱ κατὰ τὴν δύσιν &c. Quod quidem verius puto. Sic enim Episcopos Italiæ à reliquis Occidentis Episcopis distinguit Liberius initio ipsius epistolæ: φός τε τὸν ἐμὸν ἐλαχιστότητα, καὶ τὸν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ δυτικῶν πάντων. Nec aliter in libello Fidei, quem Legati obtulerunt Liberio.

τῷ τῆς πίστεως φωτὶ φολαμπόμενοι. Scribendum est procul dubio φολαμπόμενα, ut referatur ad vocabulum, quod præcessit, χάμματα. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, & Langus interpres Nicephori. Certe ineptum esset, veteres Episcopos vocare, fidei lumine illustratos, quasi neophytos quosdam aut recens ad fidem conversos.

μᾶλλον τῆς κατὰ νίκαιαν συνόδου. Melius scriberetur μᾶλλον τοῦ ὑπὸ τῆς κατὰ νίκαιαν συνόδου. Sic in libello Fidei, quem Legati porrexerunt Liberio: ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ νικαίων συνόδῳ βεβαιωθεῖσα ἀκριβείᾳ & ἀσαλεύτῳ καταστάσει ἕως νῦν & ἀλωτικῶς διαμένῃ. Atque ita hunc locum legerunt Musculus & Christophorsonus.

ταύτῃ τὰ αὐτοῖς ἔχειν ὡμολόγησαν. Scribendum est αὐτοῦ: id est, Legati vestri. Intelligit enim Liberius libellum Fidei, quem Legati Macedonianorum ipsi obtulerant. Quo in libello profitentur Legati, tum eos, à quibus missi fuerant eam fidem, quæ Nicææ olim exposita erat, constanter retinere; tum ipsos eandem Fidem servare, & perpetuo servaturos esse. Pessime Musculus & Christophorsonus hæc verba de Nicænis Patribus intellexerunt, quo nihil absurdius. Fefellit eos Langus, qui in versione Nicephori hunc locum de Nicænis Patribus exposuit. Longe rectius Epiphanius Scholasticus hæc verba de Legatis Macedonianorum accepit, ita vertens: *Et hanc ipsi retinere professi sunt, gaudioque repleti, & omne vestigium ac nebulas ineptæ suspitionis abjicientes, non solum sermone eam, sed etjam scriptura currente professi sunt.* Certe verba illa: σὺν ἴχνῃ καὶ ζώπυρον ἀτόπου ὑποψίας ἐκβαλόντες, prorsus alludunt ad initium libelli Macedonianorum. Sic enim ibi legitur: δι' ἃς τὰς περὶ αἱρετικῶν μανιώδεις ὑποψίας &c. τούτου χάριν σὺν ἄφθονον αὐτὴν ἀναιρῶντες, & reliqua.

Pag. 223. ὑπὲρ τελευτῶντο ὡμολόγησαν. Epiphanius Scholasticus legisse videtur ἔτι δὲ τοῦτο. Sic enim vertit: *Hæc insuper sunt professi &c.* Ego tamen mallem legere ὑπὲρ δὲ τοῦτο ὡμολόγησαν. Id est, *Siquidem & istud professi sunt charissimi fratres nostri.*

τῇ εἰς τὸ ἀείμνηστον. Delendum est τῇ.

ὅτις δὲ ὑμεῖς ἀπατηθέντες, δι' ὁρκωμοσιῶν ὑπεγράψατε. Prava distinctio, quæ habetur in editione Roberti Stephani, fraudi fuit Christophorsono. Sic enim vertit: *cum jurejurando adhibito subscripsistis.* Rectius Langus, & ante illum Epiphanius Scholasticus verterunt: *quibus vos perjurio capti subscripsistis.* Certe in libello Fidei Macedonianorum diserte scribitur, Episcopos fraude ac perjurio deceptos, Fidei apud Nicen Thraciæ expositæ subscripsisse. Ariani enim cum apud Nicen Thraciæ Synodo celebratâ, formulam fidei conscripsissent, jurabant eam Fidem esse Synodi Nicænæ.

μᾶλλον ὃ ὅτι. Scribendum videtur ὅτι. Atque ita legit Epiphanius. Paulo post legendum omnino est ὑπὸ τῶν δοξάντων τότε ἀφελῶσθαι, ut legerunt omnes Interpretes, non δοξασάντων, ut habent editiones & scripti Codices.

In Caput XIII.

Ὡς ἑτεροδόξου παιδεῦσαι. Hoc loco παιδεῦσαι, idem est ac declinare & aversari, quemadmodum Lucianus usurpat in Hermotimo. Abhorrere vertit Langus & Christophorsonus. Epiphanius vero cum hanc hujus verbi significationem ignoraret, ita vertit: *Sed quoniam omnes unanimes illius, cum sectæ alterius fatebantur.* Pag. 225.

φόσαγμα ἐπάρχων. Præceptum Præfectorum Prætorio intelligit. Mos enim erat, ut Præfectus Prætorio, quoties edictum aliquod emittebat, reliquorum Præfectorum Prætorii nomen adjungeret. Cujus rei exemplum occurrit tum in gestis purgationis Ceciliani, quæ edita sunt post collationem Carthaginensem, tum in Novellis Theodosii & Valentiniani. Illustre est hujus rei testimonium apud antiquum scriptorem de quæstionibus veteris ac novi Testamenti, capite 97. nam si in unius Præfecti Prætorio programmate, etiam cæteri Præfecti jubere dicuntur, propter auctoritatem unius potestatis; quanto magis in unius Dei Imperio, si locutus unus è tribus fuerit, non incongruè dicentur tres locuti.

πάλιν δὲ τὸν ἀντιόχειαν σπεύδων. Jam antea Imperator Valens Antiochiam contenderat. Verum in itinere auditâ defectione Procopii, regredi coactus est, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 26. Immerito igitur Baronius Socratem reprehendit. Neque enim Socrates dicit Valentem jam antea venisse Antiochiam, sed tantum eò contendisse, quod certe verissimum est. Sed Christophorsoni versio Baronium videtur fefellisse, quæ sic habet: *Imperator Valens denno Antiochiam irematurans.*

In Caput XIV.

Δεκαπενία ἐνιαυτούς. Rectius Sozomenus undecim duntaxat Episcopatus annos tribuit Eudoxio. Certe Eudoxius Episcopatum Constantinopoleos invasit Eusebio & Hypatio Consulibus, qui fuit annus Christi 359. Mortuus est autem Valentiniano & Valente tertiùm Consulibus, anno Christi 370. Quare apud Socratem scribendum est δεκαένα, quod confirmat Epiphanius Scholasticus. Itaque Baronius hîc quoque immerito reprehendit Socratem, cum non Socrates ipse, sed Socratis codices hîc falsi sint. Cæterum de obitu Eudoxii videndus est Philostorgius in libro 9. Pag. 226.

χειροτονεῖ τοῦτον ἐυσάθιος ὁ πάλαι. Idem quoque refert Sozomenus in libro 6. utrumque tamen reprehendit Baronius ad annum Christi 370. Eustathium enim Antiochenum diu antea mortuum esse contendit regnante Constantio. Certe

Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, Eustathium mortuum esse scribit in exilio, sepultumque Trajanopoli in Thracia, ubi exulabat. Quod si ita est, Constantii temporibus mortuus fuerit necesse est. Julianus enim & post illum Jovianus cunctos Episcopos ab exilio revocavit. Sane vix credibile est, Eustathium Antiochenum ad hæc usque tempora pervenire potuisse. Cum enim interfuerit Concilio Nicæno, quod anno Christi 325. celebratum est, ponamus eum tunc quintum & quadragesimum ætatis annum egisse. Ab hoc anno usque ad tertium Consulatum Valentiniani & Valentis, quo Eustathius Evagrium ordinasse dicitur Constantinopoli, anni intersunt quinque & quadraginta. Ita Eustathius nonaginta annos natus fuerit oportet, si hoc anno Evagrium ordinavit Episcopum. Porro non omittendum est, quod ex Victoris Tununensis chronico didici, Eustathium Antiochenum non Trajanopoli, ut scribit Hieronymus, sed Philippis sepultum fuisse. Sic enim scribit: *Post Consulatum tertium Longini, Calendio Antiochenus Episcopus reliquias prædecessoris sui Eustathii Episcopi & Confessoris ex Philippis Macedoniæ collegit, & Antiochiam summo cum honore perduxit.* Idem tradit Theodorus lector in libro secundo excerptorum Historiæ Ecclesiasticæ his verbis: καλανδίων ὁ αἰτήσας τὸν ζήνωνα, τὸ λείψανον εὐσταθίου εἰς ἀντιόχειαν ἤνεγκεν ἀπὸ φιλίππων τῆς μακεδονίας, ἔνθα κἀξώριστο καὶ ἀπέθανεν. Male Baronius hanc translationem reliquiarum Eustathii refert anno Christi 482. cum ex Victoris Tununensis Chronico facta fuerit anno Christi 490. Longino 2. & Fausto Consulibus. Sed quod Theodorus lector ibidem subdit, Eustathianos qui antea seorsum collecti agebant, tunc demum adunatos esse Catholicis, post annos centum ab obitu Eustathii, licet Theophanis testimonio confirmetur, falsum existimo. Hoc enim posito Eustathius ad annum Christi trecentesimum ac nonagesimum vitam produxisset.

A

B

C

In Caput XV.

Εὐσταθίου μὲν ἐν βιζύῃ τῇ θράκης. Hæc narratio nequaquam convenit cum iis, quæ supra retulimus ex Hieronymo, nec cum iis, quæ Theodorus lector & Theophanes in Chronico scribunt. Nam Hieronymus ait Eustathium adhuc sua ætate sepultum fuisse Trajanopoli, quo in exilium pulsus fuerat. Theodorus autem lector ac Theophanes Philippis eum exulasse, atque ibidem conditum esse scribunt. Diversus igitur ab hoc Eustathio Antiocheno fuerit oportet Eustathius iste, qui Bizuam à Valente relegatus est. Est autem Bizua urbs Thraciæ, olim Astorum Thracum regia, teste Stephano. Ejusdem meminit Eutropius in libro sexto, ubi de L. Lucullo loquens, qui Bessos Thracas subegit: *Inde multas supra Pontum positas civitates aggressus est. Illic Apolloniam evertit, Calatim, Parthenopolim, Tomos, Istrum, Buziam omnem cepit.* Lego, *Bizuam & Scythiam omnem cepit.*

D

In Caput XVI.

Δακίδιζα. Sozomenus in libro sexto eandem rem commemorans, Dacibizam vocat urbem maritimam Bithyniæ. Cedrenus quoque vocat Dacibyza μίχει δακιβύζων. Sed Theophanes, perinde ac Socrates noster habet Dacidiza. *Pag. 227*

λιμὸν γὰρ σύντριον. De hac fame ita scribitur in Fastis veteribus, quos sub Idatii nomine publicavit Sirmondus: *Valentiniano III. & Valente III. His Consulibus magna fames fuit in partibus Phrygiæ.*

In Caput XVIII.

Τάγμα τῶν δορυφορούντων. Rufinus ex quo hæc desumpsit Socrates, in libro 11. Historiæ Ecclesiasticæ ita dicit: *Infantem quoque parvulum secum trahentem, cursuque rapido, irrupto etiam Officii agmine, festinantem.* Porro hoc memorabile factum mulieris Edessenæ contigit anno Christi 371. aut 372. ut mox videbimus. Male Baronius id retulit anno 370. *Pag. 228.*

ἀφ' οὗ ἐκεῖ ἰουριθῆναι. Post hæc verba duas integras lineas, quæ in editione Roberti Stephani deerant, supplevi ex codice Florentino & Sfortiano. Easdem agnoscit Epiphanius Scholasticus, & Rufinus, ex quo Socrates ista descripsit. Cæterum ex hoc etiam loco perspici potest, Christophorsonum nullos manuscriptos Socratis codices consuluisse. *Pag. 229*

In Caput XIX.

Ὑπὲρ ὧν τὸ αὐτὸν χρῆσον. Totam hanc scenam infelicis oraculi, quod Gentiles quidam consuluerant, ut quisnam Valenti in Imperio successurus esset cognoscerent, fuse refert Ammianus Marcellinus in libro 29. Sed quonam anno id contigerit obscurum est. Baronius quidem in Annalibus anno Christi 370. id assignat. Ego verò anno Domini 371. aut 372. ineunte id gestum puto. Valens enim anno Christi 371. finita jam æstate Antiochiam ingressus est, Gratiano secundo & Probo Consulibus, ut in annotationibus ad supradictum librum Marcellini demonstravi, partim ex legibus codicis Theodosiani, partim ex Libanii libro de vita sua. Tragœdia autem illa & conspiratio maleficorum adversus Valentem, contigit post ejus ingressum in urbem Antiochenam, ut constat ex Marcellino. Anno igitur 371. exeunte, vel certe ineunte 372. contigerit necesse est. Certe Theophanes ac Cedrenus, Valentis ingressum in urbem Antiochenam anno illius octavo assignant. Illam autem impiorum conspirationem, qui oraculum de futuro Imperatore consuluerant, anno Valentis nono adscribit idem Theophanes. Quod cum nostra sententia optime congruit, si Valentis annum primum computemus à Consulatu Joviani & Varroniani.

θεοδοσιόλες τις ἀνὴρ ἡμῖν. Quisnam sit hic Theodosius, incertum est. Neque enim Theo-

dosium illum esse existimo Theodosii Imperatoris patrem, de quo Ammianus Marcellinus loquitur passim in suis libris. Hic enim in Occidente versatus est, nec nisi post obitum Valentiniani occisus fuit, per fraudem & insidias malevolorum. Verba tamen illa, quæ addit Socrates ἀνὴρ γηναῖος καὶ ἐκ τῆς εὐπατριδῶν τῆς ἰσαυρίας, optime illi conveniunt. In codice Sfortiano legitur θεοδόσιος ἀλλά τις. Epiphanius quoque Scholasticus Theodosium vocat.

A

In Caput XXI.

Pag.230. Μάγνος ὁ ὀπὶ τῶν θησαυρῶν. Hic Magnus Comes largitionum Comitatensium dicitur in Epistola Petri Alexandrini, quam refert Theodoritus in libro 3. Historiæ Ecclesiasticæ.

B

In Caput XXIII.

Pag.232. Ἐν τοσούτῳ οἰκήματι. Christophorsonus vertit, *in tantillo domicilio.* Sed Græcum vocabulum hanc expositionem admittere non potest. Itaque malim scribere ἐν τῷ σῷ οἰκήματι. Id est, *non decet te, qui continentiam sectaris, videre mulierem in domicilio tuo.*

Pag.234. δύο μόνα, ἔφη, ἐνίησιν. Scribendum videtur δύο μὲν ἔφη ἐνίησιν.

ἑκατέρῳ γὰρ αὐτοῦ. Scribendum est αὐτῶν. In Regio codice, quo usus est Robertus Stephanus, legitur αὐτῶ cum accentu gravi.

Pag.235. ὧν τὸ μὲν μοναχὸς. Epiphanius Scholasticus in suo codice legerat μοναχικὸς. Sic enim vertit: *Conscripsitque libros valde necessarios: quorum unus quidem monachis inscribitur, & est de Actuali: alius cognitionalis, secundum quod quispiam cognitione sit dignus.* Nicephorus tamen in libro 11. capite 42. vulgatam lectionem confirmat. Sed quod pertinet ad alterum Evagrii librum, ejus titulum ita concipit: γνωστικὸς ἢ περὶ τῆς καθεζιωθέντος γνώσεως. Posset etiam scribi, ἢ πρὸς τὴν καθεζιωθεῖσαν γνῶσιν, quam scripturam in versione mea secutus sum. De hujus Evagrii libris, quid senserit Hieronymus, vide in epistola ad Ctesiphontem adversus Pelagianos: ubi eum Origenistam fuisse docet. Palladius in Lausiaca, tres ab eo libros scriptos esse dicit. Horum primum vocat ἱερὸν: secundum μοναχὸν, tertium ἀντιῤῥητικὸν, qui est adversus fraudes diaboli. σύνταξιν ὧν τρία βιβλία, ἱερὸν, μοναχὸν, ἀντιῤῥητικὸν &c. Ubi ἱερὸν vocat, quem Socrates γνωστικόν.

C

Pag.236. μικρόν τι τοῦ ὕπνου μέρους. In codice Florentino & apud Nicephorum legitur μέρος. Somni enim pars potius erat quam somnus, ille quem capiebat Macarius, capite ad parietem inclinato. Nam brevi admodum tempore ita dormiebat. Quare somnum illum rapuisse se potius dicit, quàm cepisse.

τῆς παρεμβολῆς τῶν γνωστικῶν. Turpiter hoc loco hallucinati sunt interpretes. Nam Christophorsonus quidem ita vertit: *In ea monachus ex secta Gnosticorum vir spectatissimus habitavit.* Langus vero interpres Nicephori hunc Evagrii locum ita transtulit: *Habitat in eâ monachus Gnosticorum ordinis celeberrimus.* Sed primò quidem Evagrius non dicit, monachum illum habitasse in ea insula trans Mariam paludem: sed tantum dicit juxta illam insulam eum habitasse. Id enim sonat verbum προσοικεῖ. Deinde παρεμβολὴ non significat sectam neque ordinem: nec Gnostici hoc loco sumuntur pro secta hæreticorum; sed est genus quoddam monachorum, de quibus Evagrius librum scripserat. Parembole igitur hîc vicus est haud procul Alexandria juxta Mareoticum lacum. Hujus meminit Athanasius in Apologetico secundo adversus Arianos, ubi indiculum refert Clericorum, quos Meletius habebat in urbe & in territorio Alexandrino. Post commemoratos igitur Presbyteros & Diaconos partis suæ, quos habebat Alexandriæ, addit postremo: καὶ μακάριος προεστὼς τῆς παρεμβολῆς. Parembole item memoratur in notitia Imperii Romani, in qua sedes erant Legionis secundæ Trajanæ sub dispositione Comitis rei militaris per Ægyptum. Ptolemæus quoque in Ammoniaca juxta Mareoticam ponit Alexandri Parembolen. Hic igitur habitabat Monachus ille inter Gnosticos probatissimus.

D

θμουϊτῶν ἀγελῶν σαραπίων. De hoc Serapione Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis ita dicit: *Serapio Thmueos Ægypti urbis Episcopus, qui ob elegantiam ingenii Scholasticus dictus est &c.* Decessit è vita sub Constantio ante Concilium Seleucience, id est ante annum Christi 359: In Concilio enim Seleucience inter Episcopos partis Acacianæ recenseetur Ptolemæus Episcopus Thmueos Augustonicæ. Fuit enim Thmuis urbs Augustonicæ seu Augustanicæ. Neque enim audiendus est Baronius, qui in annotationibus ad Martyrologium Romanum, Thmuin in Scethi Provincia fuisse dicit. Atqui Scethis non fuit nomen Provinciæ, sed ipsa potius fuit in Provincia Augustanica. Thmuin tamen in Ægypto proprie dictâ locat Marcellinus, in libro 22. *Pag.237.*

In Caput XXIV.

Εὐζωΐου ὁ. Scribendum est proculdubio ὁ Εὐζωΐου. *Pag.239.* ζωΐου μὲν ὀπὶ τῶν ἀντιόχειαν αὐθις ὑπερψήν. Christophorsonus tamen Epiphanium Scholasticum secutus, vulgatam scripturam retinet, & post verbum ὑπέρψεν, subdistinctionem tantum apponit: quod equidem probare non possum.

ὁ ὁ γραπτὸς. Scribendum est ὅ τε γραπτὸς, & mutanda distinctio in hunc modum: ὁ δὲ ἐνθὺς ὀπὶ τὰ τῆς ἀγυπτίου μοναστήρια ἐχώρει, ὅ τε γραπτὸς &c. Quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus.

τοῖς ὄχλοις ἐπέχειτο. Lego τοῖς ὅπλοις. Idque confirmat Rufinus in libro 11. capite 3. Quem locum designat hîc Socrates. Mox scribendum est ἐπαρχέναι πάντων absque dubio.

ἄνδρες πεπληρωμένοι. Lego πεπυρωμένοι, & paulo post scribo κακοχέρδους. Alludit enim ad locum Pauli Apostoli in epistola ad Hebr. c. 11. *Pag.240*

ἐνθὺς ἦν τύπος. Ante vocem τύπος deerat integra linea, quam nos ex codicibus nostris Florentino ac Sfortiano supplevimus hoc modo:

ἰυθὺς ἦν τὰ μὲν ἀγάλματα ἐξέβαλον. τὸ δὲ ζῷον τοῦ θεοῦ εἰς ἐκκλησίας τύπον &c. Ita quoque Epiphanius Scholasticus in suo codice scriptum invenerat, ut ex versione ejus apparet.

In Caput XXV.

Ἐν κατυφυεῖς. Vox ὑφυεῖς delenda est, quæ ex superiore linea huc videtur irrepsisse. Certe Epiphanius Scholasticus eam non agnoscit: sic enim vertit, *Qui cùm à puero fuisset ingeniosus, vincebat etiam acuta conspicientes.*

Pag. 241. ὑπομνήματά τε ἐκδοὺς εἰς αὐτά. De his Didymi commentariis in Origenis libros περὶ ἀρχῶν, loquitur Hieronymus in libro 1. adversus Rufinum: *Et multo his deteriora, quæ longum esset retexere, vel ita vertisse, ut in Græco invenerat, vel de commentariolis Didymi, qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata & firmiora posuisse.* Et in libro secundo adversus eundem Rufinum, *In primo libro περὶ ἀρχῶν, Ubi Origenes lingua sacrilega blasphemavit, quod Filius Patrem non videat, tu etiam causas reddis, quasi ex persona ejus, qui scripsit: & Didymi interpretaris σχόλιον, in quo ille casso labore conatur alienum errorem defendere, quod Origenes quidem bene dixerit: sed nos simplices homines & cicures Enniani, nec illius sapientiam, nec tuam, qui interpretatus es, intelligere possumus.*

ὅδῳ πρότερον κατὰ Γάλλου ζέοντι. Male Epiphanius Scholasticus & reliqui interpretes hunc locum transtulerunt, quasi Antonius monachus Alexandriam venerit Valentis Augusti temporibus. Atqui constat Antonium monachum ex hac vita migrasse regnante Constantio. Docet id Hieronymus in Chronico & in vita Hilarionis. Quonam autem Constantii Imperatoris anno Antonius relicta solitudine Alexandriam descenderit, incertum est, utrum sub initium Imperii Constantii, ante ordinationem Gregorii Ariani; an potius post Concilium Serdicense & secundam restitutionem Athanasii.

κώνωπες βλίψαι ἰσχύσει. Cedrenus ad annum sextum Constantii βλάψαι legit. Neque aliter Epiphanius Scholasticus in suo codice scriptum invenerat, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit, *Non te conturbet, ô Didyme, amissio sensibilium oculorum. Tales enim oculi tibi desunt, quibus & muscæ & culices nocere possunt.* Rufinus tamen ex quo hæc desumpsit Socrates, vulgatam lectionem tuetur. Eam quoque confirmat Hieronymus in Epistola ad Castrutium.

In Caput XXVI.

Pag. 242 Ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ λιζανίῳ συμφοιτήσαντες. Falsum puto, quod hîc ait Socrates, Basilium atque Gregorium post confectum Athenis studiorum liberalium cursum, Libanium Sophistam audiisse Antiochiæ. Refellit hoc Gregorius in carmine de vita sua, ubi scribit se tricesimum ætatis annum egisse cùm Athenis digressus est, & amicos ipsum Athenis detinere voluisse, ut professor esset eloquentiæ: id quod etiam Rufinus testatur in libro 11. Historiæ. Se tamen paulo post clanculo inde aufugisse, & in patriam se recepisse.

ἐπίσκοπος τῆς ἰδίας πατρίδος. Baronius Basilium anno Christi 369. ad Episcopatum Cæsareæ promotum esse dicit: idque ex Gregorii Nysseni testimonio demonstrare conatur. Theophanes tamen ac Cedrenus in Chronico, initium Episcopatus Basilii magni anno Valentis nono consignant, qui fuit annus Christi 371. Anno autem octavo ejusdem Valentis Basilium adhuc Presbyterum fuisse scribunt. Sic enim ait Theophanes ad illum Valentis annum: ὁμοίως καὶ ἐν κατασκευῇ τὰς ἐκκλησίας τοῦ δόγματος ἐπανάγειν, τῆς ἐναντιώσεως σφραγίσασθαι, ἥτις ἦν παρὰ Ἀθανασίῳ μεγάλῳ βασιλείου φρονιμωτέρου τότε τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καισαρείας ὑπάρχοντος, ᾧ ἐνεστήσατο τὸν ἐπίσκοπον διωγείροντος εἰς ζῆλον ὀρθοδοξίας, μὴ ὑπείκειν τῇ δυσσεβείᾳ φάσκοντος. Eadem habet Cedrenus, nisi quod post vocem βασιλείου addit ἰωλιανοῦ, quod non probo. Idem confirmat Gregorius Nazianzenus in oratione de laudibus Basilii. Ibi enim diserte testatur, tunc cum Valens succinctus hæreticorum Antistitum manu, expeditionem suscepit adversus Ecclesias Orientis, quas Arianis tradere festinabat, Basilium adhuc Presbyterum fuisse Cæsariensis Ecclesiæ. Porro Valens expeditionem illam adversus Orthodoxos suscepit tertio suo Consulatu, id est anno Christi 370. ut docet Socrates. Idem confirmat Gregorius Nyssenus in libro primo adversus Eunomium, ubi respondens Eunomio, qui Basilio pavorem ac pusillum animum objecerat, Valentis apparatum & expeditionem adversus Ecclesias sic describit: ἐξήλαυνε μὲν τῆς κωνσταντινουπόλεως ὅπη τὸν ἑαυτοῦ ὁ βασιλεὺς, ἅρτι τοῖς κατὰ τοὺς βαρβάρων αὐτῷ καθυποθεῖσιν ἐπαρμένος καὶ τὸ φρόνημα &c. *Progressus Imperator Constantinopoli, cum ingenti apparatu proficiscebatur in Orientem, elatus animo ob res paulo ante adversus Barbaros feliciter gestas.* Id est post bellum adversus Gothos, & fœdus cum iisdem percussum. Quod contigit anno Christi 369. ut testatur Ammianus Marcellinus. Quare Valentis illa profectio ad vastandas Ecclesias Dei, contigit anno Christi 370. ut jam dixi. Tunc vero Basilium adhuc fuisse Presbyterum, ibidem docet frater ejus Gregorius. Ait enim Præfectum Prætorii, Modestum scilicet, primo quidem blanditiis usum fuisse, ac promisisse Basilio Præsulatum & gubernaculum Ecclesiæ, si modo Imperatori parere vellet. Verba Nysseni hæc sunt: πειθοῖ μὲν τὸν βασιλέως τιμιώτερον, καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐκκλησίας πρωτεύοντα. Nondum ergo tunc Basilius Episcopus erat Cæsariensis Ecclesiæ, cùm illum Modestus subvertere conatus est. Porro Modestus Præfecturam Prætorii primùm gessit Gratiano Secundo & Probo Consulibus, anno Christi 371. ut notavi ad librum 29. Ammiani Marcellini. Alio quoque argumento probari potest, Basilium post annum Christi 370. ad Episcopatum Cæsariensis Ecclesiæ promotum fuisse. Etenim Nazianzenus in oratione funebri, quam in eum conscripsit, ait Basilium adhuc Presbyterum fuisse, tunc cùm fames illa, omnium, quæ unquam fuisse memoran-

tur longe graviſſima, contigit in Cappadocia. Hæc autem ipſa eſt, cujus ſupra meminit Socrates, quæ accidit Valentiniano Tertio & Valente tertiùm Conſulibus.

ὁμολογῶ δὲ τὰ ἐκεῖ μέρη διέρχεσθαι. Gregorius Nazianzenus, cui magis credendum eſt in his rebus, in oratione funebri de laudibus Baſilii teſtatur, Baſilium adhuc Presbyterum ad eas partes ſe contulisſe, eo conſilio ut Arianorum perfidiæ ſeſe opponeret.

ἠκηόεσε δὲ τῆς ναζιανζ. Hauſit hoc Socrates ex Rufino, qui in libro undecimo Hiſtoriæ capite 9. ita ſcribit: *Gregorius vero apud Nazianzon oppidum in locum patris Epiſcopus ſubrogatus, hæreticorum turbinem fideliter tulit.* Conſtat tamen Gregorium non Epiſcopum, ſed Coadjutorem duntaxat patris ipſius Gregorii in Epiſcopatu Nazianzeno factum fuiſſe: verum ea conditione, ne patri in Epiſcopatu ſuccederet, ut ipſemet teſtatur in oratione 8. & in Carmine de vita ſua. Prius vero Epiſcopus Saſimorum conſtitutus eſt à Baſilio Magno, qui hunc Epiſcopatum primum inſtituerat, ut locum illum Eccleſiæ ſuæ aſſereret, quemadmodum teſtatur Gregorius in carmine de vita ſua. Hinc ad Conſtantinopolitanam ſedem translatus, paulo poſt eâ relictâ, Nazianzum ſe recepit, & Epiſcopatum ejus loci aliquandiu adminiſtravit, donec ſenio ac morbis defatigatus, ſucceſſorem ſibi ipſe delegit. Recte ergo Hieronymus in libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis ita ſcribit: *Gregorius primum Saſimorum, deinde Nazianzenus Epiſcopus &c.* Mirumque eſt, cùm tres Epiſcopatus geſſerit, omnes tamen ambiguos eſſe atque incertos. Certe ipſe in Epiſtolis ſæpius negat ſe Epiſcopatum Saſimorum unquam adminiſtraſſe, & ſacerdotale munus ullum illic obiiſſe. Conſtantinopolitanum autem Epiſcoparum nec Hieronymus ejus diſcipulus, nec Rufinus ei adſcribunt. Nazianzenum denique Epiſcopatum alteri potius tradidit, quam ipſe geſſit.

κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ βασιλείῳ διεπράτ. Scribendum eſt proculdubio ᾗ τὰ αὐτὰ &c.

Pag. 243 βασίλειον λόγ τῆς καισαρείας ἀγώνιμον. Hæc non conveniunt cum iis, quæ de Baſilio narrant Gregorii duo, Nazianzenus ſcilicet in oratione funebri, & Nyſſenus in libro primo adverſus Eunomium. Neque enim Antiochiæ exhibitum eſſe Baſilium coram Modeſto Præfecto Prætorio, ſed in urbe Cæſarea id geſtum eſſe teſtantur. Recte ergo Sozomenus errorem Socratis hoc loco correxit in libro ſexto, capite 16. ubi ſcribit Valentem Antiochiâ veniſſe Cæſaream, & juſſiſſe, ut Baſilius ad tribunal Præfecti Prætorio traheretur. Porro notandum eſt, Valentem Auguſtum bis Cæſaream veniſſe & Baſilium expugnare tentaſſe: primùm cum Baſilius adhuc eſſet Presbyter; quod anno Chriſti 370. factum eſſe ſupra demonſtravimus. Idque plane confirmat Sozomenus in libro ſexto. Iterum poſtea ex urbe Antiochena venit Cæſaream, Baſilio jam ad Epiſcopatum promoto. Sed quo anno id factum ſit, non ſatis liquet. Suſpicor tamen id anno Chriſti 371. aut 372. contigiſſe. Id autem colligo ex Modeſti præfectura, quæ in eos annos incidit. Has duas Valentis profectiones diſtinguit Nazianzenus in oratione 20. pag. 346. his verbis ἀλλ' ἦκεν ἡμῖν αὖθις &c.

σιῦσιν τι προσαγαγόντ τ ὑπάρχου. Sumpſit hæc Socrates ex Rufini libro undecimo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Cæterum Gregorius Nyſſenus in libro primo adverſus Eunomium, Baſilium bis ante tribunal Modeſti Præfecti Prætorio ſteriſſe dicit, ſemel cum eſſet Presbyter: iterum deinde cum eſſet Epiſcopus: Verum prioris illius interrogationis nullam mentionem facit Nazianzenus.

ὄφελον σὺ ἑαυτὸν μὴ ἐνήλλατες. Rufinus habet: *utinam te non mutares.* Quibus verbis objurgat Modeſtum Baſilius, quòd ſe ex Catholico Arianum feciſſet, ut Principi gratificaretur. Modeſtum certe Arianum fuiſſe docet Gregorius in oratione funebri.

υἱὸν δ ὐάλιντ ᾧ ὄνομα λῷ γαλάτης. Hic alio nomine Valentinianus junior vocabatur, ut ſupra obſervavi. Galates autem cognominatus eſt, eo, quod natus eſſet in Galatia. Porro cum Socrates eum hîc νήπιον appellet, id eſt, infantem; hinc non mediocriter confirmatur opinio noſtra, quam ſupra retulimus, hæc ſcilicet geſta eſſe circa annum Chriſti 371. aut 372. Valentinianus enim junior natus eſt anno Chriſti 366. ut ſupra notavi, à quo anno ad annum 371. anni ſunt ſex abſoluti. Ita ſexennis mortuus fuerit junior Valentinianus, qui & Galates: Sexennis autem puer νήπι recte dicitur.

In Caput XXVII.

Πουτικῇ διοικήσ. Hoc loco ſecutus auctoritatem Nicephori, emendavi ποντικῇ διοικήσ, quamvis ſcripti codices nihil mutent. Pag. 244

ἢ ὠριγένους. Melius ſcriberetur ὑπὲρ ὠριγένους. Intelligit enim Apologeticum Pamphyli pro Origene, de quo vide Photium in Bibliotheca.

ζυσατικὸς λόγ γρηγορίου εἰς ὠριγένην. Muſculus vertit, *Liber Gregorii adjungitur, quo Origenem commendavit.* Chriſtophorſonus autem ita interpretatur, *Oratio Gregorii in Origenis commendationem conſcripta.* Verum hanc interpretationem probare non poſſum: neque enim oratio illa à Gregorio Thaumaturgo ſcripta eſt ad commendationem Origenis, ſed ad agendas gratias præceptori, cùm ex ejus ſchola diſcederet. συσατικαὶ quidem dicuntur Epiſtolæ commendaticiæ. Orationes autem συσατικαὶ nullæ unquam fuerunt. Quare non dubito, quin συστατικὸς ſcribendum ſit, licet Nicephorus vulgatam lectionem confirmet. Eſt autem συστατικὸς λόγ, oratio, quâ valedicitur, ut monui in Annotationibus Euſebianis, quas ſtudioſus lector conſulet.

In Caput XXVIII.

Ναυάτ φρισβύτερ. Sic fere Græci vocant eum, qui Novatianus dicebatur. De cujus hæreſi conſu- Pag. 245

consulendus est Eusebius & Epiphanius, & Auctor quæstionum veteris ac novi Testamenti, & Theodoritus.

ἐν τοσούτῳ τούτου. Scribendum est proculdubio ἐν τούτῳ τοσούτῳ κινουμένου περὶ ζητήματος &c. Nec dubito quin Socrates ita scriptum reliquerit.

ἕκας τος κατ' ἔθος. Musculus vertit, *quisq; sicut fieri solet.* Christophorsonus vero interpretatur: *ut moris est.* Quod non probo. Neque enim κατ' ἔθος Græci dicunt hoc sensu, sed ὡς ἔθος. Quare malim hoc loco scribere κατ' ἔθνος, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *singuli Provincialium diversas sunt secuti sententias.* Idem enim est κατ' ἔθνος, ac κατ' ἐπαρχίαν, quod paulo antepositi Socrates, cum ait: τοιαύτας τὰς διαφορὰς οἱ κατ' ἐπαρχίαν διεχώρισαν. Ubi codex Florentinus scriptum habet κατ' ἐπαρχίας.

Pag. 246 καὶ ὅτος ἐπετέλεσε. In codice Sfortiano legitur ὅτως, adverbialiter. Sed si vulgatam lectionem retinere voluerimus, quam Epiphanius & Nicephorus confirmant, tum delendum erit verbum ἐποίησε, quod neque Epiphanius agnoscit: aut certe scribendum erit, καθὼς τὰ ἑπόμενα μέρη ἐποίησε ὅτος ἐπετέλεσε, sicut legisse videtur Nicephorus.

ὅτος μὲν οὖν ἱερουργὸν ὄντα ἁλίσκεται. Novatiani auctorem sectæ suæ Martyrem fuisse jactabant; qui & librum conscripserunt, cui titulus erat *Martyrium Novatiani.* Sed hunc librum mendaciis ac fabulis refertum jampridem confutavit Eulogius Episcopus Alexandrinus in libro sexto contra Novatianos, cujus excerpta habentur in Bibliotheca Photii. Cæterum in actis illis martyrii Novatiani, non martyrium passus esse dicebatur Novatianus, sed tantum fidem Christi confessus. Ex octo enim Presbyteris Ecclesiæ Romanæ, qui erant sub Macedonio Episcopo urbis Romæ, septem quidem idolis sacrificasse dicit auctor Actorum unà cum Macedonio, solum vero Novatum egregio confessionis martyrio perfunctum esse. Cum Novatiano autem tres Episcopos, solos fere ex Occidentis partibus martyrium dixisse, Marcellum scilicet & Alexandrum Aquileiæ Episcopos, & Agamemnonem Episcopum Portuensem, vel potius Tiburtinum. Qui post illam confessionem separatim degentes, & collectas celebrantes cum Novatiano, communionem eorum fugiebant, qui sacrificaverant idolis. Ac paulo post manus imponentes Novatiano, cum Episcopum urbis Romæ ordinarunt.

κατὰ τὴν κοινωνίαν τούτου συνεχωρήθησαν. Hic locus mirum in modum corruptus est. Nec recens hoc mendum, sed jam temporibus Epiphanii Scholastici corrupta erant exemplaria; sic enim vertit Epiphanius: *Hi vero, qui ex eo nomen habuerunt ejusque fuere participes &c.* Nicephorus vero quomodo hunc Socratis locum legerit, incertum est, cum Græca ejus hac in parte desiderentur. Langus tamen, qui Græcum Nicephori codicem viderat, ita vertit: *Qui vero ejus nomine in Phrygia censentur, ab institutis & communione ejus, cum sibi ipsis indulgentes degenerassent, hoc tempore Paschale quoque festum mutarunt.* De reliquis interpretibus nihil dico, in quorum versione nihil sani reperies. Ego locum levi mutatione ita restituendum puto: κατὰ τὴν κοινωνίαν τούτου συνεχωρηθεῖσαν ἐκπεμπόμενοι. Id est, *Hi vero, qui ex illius nomine Novatiani dicuntur in Phrygia, permissam ipsis communionem cum reliquis Catholicis in festivitate Paschæ aversantes, circa hæc tempora diem festum Paschæ immutarunt.* Nihil apertius hoc sensu. Ante Valentis tempora Novatiani in Phrygia, eodem tempore, quo reliqui Catholici Pascha celebraverant. Exinde vero communionem ac societatem Catholicorum in hac etiam parte refugere cœperunt. Porro, etsi judicium Socratis valde probo, qui causam reddit, quamobrem præcipue Phryges Novatianam hæresin amplexi sint, alia tamen ratio ejus rei afferri potest. Novatus enim seu potius Novatianus, ex Phrygum gente ortus fuisse dicitur, ut scribit Philostorgius in libro 8. καὶ τὸν Νουάτου ἐκ Φυλῆς ὁρμᾶσθαι τῶν Φρυγῶν. Quare non mirum est si multos in ea provincia dogmatis sui habuit sectatores.

τὶς ἀνὴρ παλαιὸς. Suspicor hunc esse Auxanonem illum longævum, presbyterum Ecclesiæ Novatianorum, cujus testimonio utitur Socrates in lib. 1. cap. 10. & 13. Cæterum non omittenda sunt hoc loco Nicephori verba de Socrate nostro. *Hæc sibi renuntiata esse Socrates, qui hoc loco non abhorrere sese à Novatianorum institutis palam præ se fert, à sene quodam scribit, &c.* Ego tamen non assentior Nicephoro.

In Caput XXIX.

Ἀφ' ἧς συνέβη. Scribendum omnino est ἐφ' ᾧ, Pag. 247 ut legitur in codice Florentino & apud Nicephorum.

συναθροίσαι. Verbum elegans ad significandos conventus Schismaticorum, qui altare contrarium altari erigere dicuntur. Hinc derivatur συναγωγὴ, genus schismatis, de quo loquitur Basilius in epistola Canonica ad Amphylochium de baptismo hæreticorum. Verba Basilii hæc sunt: συναγωγὰς ἢ τὰς συναθροίσεις, τὰς ὑπ' ἀνυπευθύνων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων, ἢ ὑπ' ἀπαιδεύτων λαῶν γινομένας.

ὑπὸ τότε ὑπάρχου μαξιμίνου. Sumpsit hæc Socrates ex Rufini lib. 11. Historiæ Ecclesiasticæ, qui de Ursini schismate loquens ita dicit: *Quæ res factione Maximini Præfecti, sævi hominis, ad invidiam boni & innocentis versa est sacerdotis, ita ut causa ad clericorum usq; tormenta duceretur.* Eo quidem anno, quo Ursinus suum schisma conflavit, non Maximinus, sed Juventius Præfectus urbi fuit, ut testatur Ammianus Marcellinus in lib. 27. Sed cum hoc schisma multos annos duraverit, fieri potest ut Maximinus Præfectus annonæ de eodem negotio cognoverit, & nonnullos clericorum tormentis affecerit. Fuit autem hic Maximinus Præfectus annonæ anno septimo Valentiniani, ut scribit Hieronymus in Chronico. De eodem multa habet Marcellinus.

In Caput XXX.

Τελευτήσαντος Σαβίνου. Hæc pene ad verbum transcripsit Socrates ex Rufini lib. 11. Historiæ.

Eundem enim ordinem servat, quem Rufinus, post ordinationem Damasi continuo subjungens Ambrosii promotionem. Verum licet Rufinus ac Socrates has duas ordinationes, velut eodem tempore factas conjunxerint, multum tamen temporis inter utramque ordinationem intercessit. Nam Damasus quidem Pontificatum iniit Lupicino & Jovino Consulibus, anno Christi 367. Ambrosius vero ad Episcopatum Mediolanensem evectus est anno Christi 374. Gratiano tertio & Equitio Consulibus, ut ex Hieronymi Chronico observavit Baronius.

In Caput XXXI.

Pag. 249 Ἐν ἀκόνῃ τῇ τῆς Ἰταλίας. Duplex error, alter Librariorum, alter Socratis. Sed errorem quidem Librariorum facile sustulimus ex auctoritate codicum nostrorum Florentini ac Sfortiani. Socratis vero errorem hîc notasse sufficiet, qui Acincum urbem Italiæ vocat, quæ fuit Pannoniæ.

Pag. 250 νόμον ὃν ὑπαγορεύσας. Hujus legis Valentiniani nulla usquam fit mentio. Sed nec Ammianus Marcellinus, qui res Valentiniani accurate commemoravit, hujus legis meminit in suis libris. Certe hujusmodi lex nequaquam convenire mihi videtur Valentiniano, Principi serio & Christiano. Tota igitur hæc narratio de Justinæ conjugio, dubiæ fidei mihi videtur.

ἐκ Φλακίδης. Flaccilla dicitur ab Epiphanio Scholastico rectius. Sic enim nummi veteres eam appellant. Sed mirum est Græcos in hoc nomine fere hallucinari. Supra enim observavimus, Φλάκιλλον dici à Socrate non semel pro Flaccillo, qui fuit Antiochensis Episcopus. Porro hæc Flaccilla filia fuit Antonii, ejus, qui Consul fuit cum Siagrio, ut docet Themistius in gratiarum actione ad Theodosium ob pacem factam cum Gothis.

In Caput XXXII.

Τῷ προσφωνητικῷ λόγῳ. Hæc oratio Themistii ad Valentem, hodie exstat Latine edita à Duditio. Nam quod Socrates ait Themistium in ea oratione locutum esse de discrepantia dogmatum Philosophicorum, habetur in versione Duditii pag. 507. *Artes quidem quarum magnus in vita usus & delectatio est, nunquam ad tantam sublimitatem & elegantiam pervenissent, nisi artificum, inter ipsos discrepantia judiciorum & certamen quoddam extitisset. Quippe ipsa Philosophia mater omnium laudandarum artium, ab exiguis orta principiis, nonne doctissimorum hominum dissensione ita crevit, ut ad ejus absolutionem nihil desiderari videatur?* Jam vero quod ait Socrates in ea oratione dictum à Themistio, Deum velle hanc opinionum de se varietatem, ut homines majestatem sui numinis magis revereantur, eo, quod nequaquam obvia nec in promptu sit cognitio numinis sui; idem habetur in Duditiana, pag. 508. *Quocirca quod à cognitione nostra se longissime removit, neque ad captum ingeniorum nostrorum se dimittit, satis argumenti habet, non postulare eum ab omnibus unum idemque jus religionis, sed cuique de se sua, non aliena sponte opinandi facultatem relinquere. Ex quo etiam evenit, ut major quadam hominum animis admiratio divini numinis & religiosior aternæ illius majestatis veneratio ingeneretur. Fit enim ut quæ in promptu sunt, & ad omnem intelligentiam abjecta, fastidiamus, & pro nihilo ducamus, &c.*

In Caput XXXIII.

Πρόσφαζον ἢ ἡλίῳ ἢ Θεῷ. Codex Sfortianus vocem interserit hoc modo πρόσφαζον Θεῷ ἢ &c. Pag. 251. Atque ita etiam codex Florentinus, nisi quod Θεῷ habet.

In Caput XXXIV.

Στρατιώτῃ ἐχορήγησεν. In Florentino codice scriptum est ἐχρυσίασεν, rectius ni fallor. Vulgata tamen scriptura proba est, nec immutanda. Sic enim loquitur Joannes Chrysostomus in cap. 21. Matthæi Homilia 67. ubi eleemosynam comparans tributariæ functioni, his utitur verbi, οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δοῦναι μισθὸν τῆς μεταμοιδῆς ἢ εἰσφερομένων· οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα καμεῖν ἐχρυσιάζοντας &c. Glossæ veteres exponunt Adærat ἐχρυσιάζειν. Porro quod hîc notat Socrates Valentem pro militari supplemento aurum deinceps à Provincialibus exegisse, idem quoque narrat Marcellinus in libro 31. pag. 441. Quem locum, quia corruptus est etiam in editione nostra, hîc prout restitui debet, apponam: *Eruditi adulatoribus in majus fortunam principis extollentibus: quod ex ultimis terris tot tyrocinia trahens, ei nec opinanti offerret, ut collatis in unum suis & alienigenis viribus, invictum haberet exercitum; & pro militari supplemento, quod provinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus.* Pag. 252.

τοῦτο ἀρχὴ γέγονε τὸ δυςυχῆσαι. Scribendum est ἢ δυςυχῆσαι. Id enim poscunt leges grammaticæ.

In Caput XXXVI.

Πάντῃ ὧν τὰ ὑπὸ τὴν ἀναβολήν. Lego τὰ φρὸ τὴν ἀναβολήν. Statim enim sequitur ὑπὸ τῆς παρακλήσεως &c. Et insuavis esset ejusdem præpositionis iteratio. Paulo post ubi legitur ἐκεῖ τὴν ἱερωσύνην δεξάμενος, scribendum est δεξόμενος. Porro hanc narrationem de Moyse Episcopo Saracenis dato, & de pace cum iisdem facta, desumpsit quidem Socrates ex Rufini libro 11. cap. 6. sed non servavit ordinem Rufini: Rufinus enim id retulit sub initium Episcopatus Lucii, post Edessenorum persecutionem, non sub Valentis exitum. Atque ego sententiam Rufini sequi malim, quàm Socratis atque Sozomeni. Movet me id, quod ait Socrates, Maviam Reginam, facta cum Romanis pace, despondisse filiam suam Victori Magistro militum. Atqui Victor sub exitum Imperii Valentis, nimium provectus erat ætate, ut de ducenda uxore adhuc cogitaret. Pag. 253. Pag. 254

In Caput XXXVII.

Πάφου τε ἐπανελθόντος. Scribendum est πάφου τότε ἐπανελθόντος, & tollenda finalis distinctio, quæ ante hæc verba apposita est. Eamque lectionem secutus videtur Epiphanius.

In Caput XXXVIII.

Pag. 255. Καὶ ὑπατείας. Legendum est ὑπατείᾳ. Iidem porro dies notantur in Fastis Idatii: *Valente VI. & Valentiniano II. His Coss. ingressus est Valens Aug. ab Oriente Constantinopolim die 3. Kalend. A Junias. Et ipso anno profectus est Valens Aug. ex urbe ad Fossatum die 3. Idus Junias.*

τῆς διακοσίας. Scribendum est διακοσιοστῆς. Sic Antiquarii brevitati studentes, scribere solebant hæc vocabula. Nam & διακοσὸν scribebant & τειακοσὸν pro διακοσιοστῷ & τειακοσιοστῷ.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM QUINTUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
SOCRATIS SCHOLASTICI.

In Proœmium.

Pag. 259. Ἐκ τοῦ μὴ σχολάζειν. Lego ἐκ τοῦ ἀεὶ σχολάζειν. Insuavis enim est & odiosa particulæ negativæ repetitio, cum præcedat: τοῦ τὰς ἐντυγχάνοντας μὴ προσκορεῖς ἡγεῖσθαι. Post hæc enim verba sequi debet affirmatio.

In Caput II.

Pag. 260 Νόμῳ τινὶ ἐθέσπισεν. Hanc Gratiani legem memorat etiam Sozomenus in libro 7. capite 1. & Theodoritus in libro 5. capite 2. qui Saporem Magistrum militum à Gratiano in Orientis partes missum esse dicit, ut eam legem executioni mandaret. Id autem contigit anno Christi 378. Ea lex Gratiani hodie non exstat. Ejus tamen videtur fieri mentio in lege quinta, codice Theodosiano de fide Catholica.

In Caput VII.

Pag. 263. Γρηγόριος ὁ ναζιανζοῦ μετατεθείς. Credidit scilicet Socrates, Gregorium ab Episcopatu Nazianzeno translatum fuisse Constantinopolim. Qua in sententia fuerunt alii quoque complures. Gregorius tamen nunquam Episcopus fuit Nazianzi, sed tantum adjutor fuit patris sui Gregorii in Episcopatu Nazianzeno, illuc à patre jam grandævo accitus ex solitudine, in quam post susceptum simul ac repudiatum Sasimorum Episcopatum sese contulerat, anno Christi 371. ut notavit Baronius.

ἀναστασίαν ὠνόμασαν. Non assentior Socrati, qui Ecclesiæ illi in qua Gregorius Nazianzenus verbum Dei prædicare solitus erat Constantinopoli, Anastasiæ vocabulum à subsecutis Imperatoribus inditum esse scribit. Immo ætate ipsius Gregorii jam vocabatur Anastasia, ut patet tum ex oratione ipsius Gregorii, in qua nominatim valedicit Anastasiæ & Apostolis; tum ex carmine elegiaco de insomnio Anastasiæ. Vide Baronium ad annum Christi 378.

ὁ βασιλεὺς τῆς ἐκκλησιῶν χωρίζῃ. Longe aliam lectionem reperimus in codicibus nostris Florentino & Sfortiano. Sic enim ambo scriptum habent. ἐκκλησιῶν χρήζῃ. Quam scripturam secutus est Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Ita enim ille vertit: *Quia igitur Imperator Ecclesiis opus habet.* Nicephorus tamen vulgatam lectionem tuetur. Nam pro χωρίζῃ habet, ἡμᾶς ἐξιλάσῃ. Mihi quidem scripta lectio magis placet.

In Caput VIII.

Θεσσαλονίκης ἀχόλιος. In codice Sfortiano hîc, & supra in capite 6. hujus libri ἀχόλιος scribitur. Atque ita Latini fere eum appellant. Sic enim Ambrosius, & Prosper in Chronico, & Jordanes in libro de successione regnorum eum nominant. Ascholius tamen fere vocatur à Græcis. Hic est Ascholius, de cujus obitu & virtutibus ac miraculis scribit Beatus Ambrosius in epistola 59. ad clerum Thessalonicensem. Ubi & Anysium discipulum ei successisse dicit.

ἀλλ' ὅτι ὁ φθὸς πολλῆ χρῆται πρὸς κοινωνίαν διαλέκτου ἐποιήσατο. Pag. 265. Vide quæ supra notavit Socrates in capite quarto hujus libri.

καίτοι πρὸς τὸν φαίτωρος. Malim scribere καὶ τότε πρὸς τὸν φαίτωρος &c. Quam emendationem confirmat Nicephorus. Sic enim habet: καὶ ὅς πάντων ἂν εἰπεῖν θαυμαζόμενος, πλησιάσας πρὸς τὸν φαίτωρος χειρίζων ἀρχάς.

ὡς τῆ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου. Hoc Canone Patres Synodi Constantinopolitanæ Episcopo Constantinopolitano secundi loci prærogativam tribuerunt post Episcopum urbis Romæ, ut

recte Zonaras observat in notis ad tertium Canonem Synodi Constantinopolitanæ. Porro notandum est, Patres supradictæ Synodi, Diœcesin Episcopi Constantinopolitani prædicto Canone haudquaquam definiisse; sicut nec Nicæni Patres Diœcesin Episcopi Romani definire voluerunt, ob honorem, ut opinor, ac reverentiam. Falluntur tamen, qui existimant, tempore Constantinopolitanæ Synodi, Episcopum urbis illius nullam habuisse Diœcesin. Jam enim ante hæc tempora in Hellesponto ac Bithynia Episcopos ordinabat Præsul Constantinopolitanus, ut superius demonstravi. Quippe Eudoxius Eunomium Cyzici Episcopum constituit, & Euphronium Nicææ, ut testatur Philostorgius.

καὶ πατειάρχας κατέστησαν. In secundo Canone Synodi Constantinopolitanæ, quem hîc designat Socrates, nulla fit mentio Patriarcharum. Eo enim tempore nondum usu receptum erat Patriarcharum vocabulum. Nulla item in eo Canone divisio fit Provinciarum. Quinam ergo sensus est illius Canonis? Agitur in eo de Diœcesibus Orientalis Ecclesiæ: & interdicit Synodus, ne Episcopi ex una Diœcesi in aliam transiliant ad ordinationes faciendas, aut ad alia negotia Ecclesiastica: jubetque ut Episcopi ea tantum curent, quæ sunt suæ Diœceseos. Quare hic Canon non ad Patriarchas solum pertinet & Exarchos, sed ad omnes generaliter Episcopos cujusque Diœcesis. Constituta porro videtur hæc regula præcipue ob Meletium Antiochenum Episcopum: & Gregorium Nazianzenum, & ob Petrum Alexandrinum. Nam Meletius quidem relicta Orientis Diœcesi Constantinopolim venerat, ut Gregorium illic ordinaret Episcopum. Et Gregorius relicto Sasimorum Episcopatu, qui in Pontica erat Diœcesi, Constantinopolim migraverat. Petrus verò Alexandrinus septem Ægypti Episcopos miserat Constantinopolim, qui Maximum Cynicum illic Episcopum ordinarent. Ad hæc igitur reprimenda, hunc Canonem sanxerunt Patres Synodi Constantinopolitanæ. Neque enim audiendus est Socrates noster, qui scribit Patres hoc Canone comprimere voluisse excursus Episcoporum ex una Diœcesi in aliam, qui antea ob crebras persecutiones sæpius contingebant. At non hæc fuit causa Canonis istius, imo ea, quam suprà dixi. Ex iis enim, quæ supra gesta retulimus in ordinatione Gregorii & Maximi, gravissimi tumultus excitati fuerant in Ecclesia Constantinopolitana; ad quos sedandos collecta illic erat Synodus jussu Imperatoris Theodosii.

τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ὄντας κόπους. Verba sunt secundi Canonis Constantinopolitani, quæ sic vertit Dionysius Exiguus: *Qui sunt super Diœcesin Episcopi, nequaquam extra præfixos sibi terminos accedant.* Duplex potest esse sensus horum verborum. Nam ὑπὲρ διοίκησιν ἐπίσκοποι dici possunt, qui sunt supra Diœcesin, id est, qui præsunt toti Diœcesi; qualis est Episcopus Alexandriæ, vel Episcopus Antiochiæ, qui non super unam provinciam, sed super Diœcesin est constitutus, ut loquitur Innocentius Papa in Epist. ad Alexandrum Episcopum Antiochiæ. Aut certe ὑπὲρ διοίκησιν dicuntur, qui sunt extra suam Diœcesin, seu ὑπὲρ πλὼ ἀνήκουσαν αὐτῷ ἐπαρχίαι, ut Zonaras exponit in commentariis ad hunc Canonem. Priorem sensum amplexus est Lucas Holstenius. Sic enim ille ad latus codicis sui notaverat hunc Socratis locum exponendum esse: *Ne Episcopi suis Diœcesibus præfecti, Ecclesias extra suos limites sitas invaderent.* Sed tamen verior est posterior sensus, quod declarat canon ipse in sequentibus: addunt enim Patres, ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ τὴν οἰκουμένην κόπους μὴ ποιεῖσθαι. Quare ὑπὲρ διοίκησιν ἐπίσκοποι iidem sunt ac ὑπερόριοι, quomodo Socrates paulo antea vocavit Gregorium Nazianzenum. Porro notandum est Diœcesin in hoc Canone non significare parœciam nec provinciam, ut Græci interpretes Zonaras ac Balsamon crediderunt, sed multas simul junctas provincias, quæ uni rectori subjacent. Unde hic canon τῶν διοικήσεων inscribitur. Sic enim diserte dicit: φυλαττομένου τοῦ προγεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων κανόνος, ἔυδηλον ὡς τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἢ τῆς ἐπαρχίας σύνοδον διοικεῖ. Vides, quis sit titulus hujus Canonis, & quomodo ἐπαρχίαν, id est Provinciam, distinguat à Diœcesi. Non enim vetitum est hoc Canone, ne Episcopi ex una Provincia ad aliam commeent ad ordinationes celebrandas. Id enim aliter fieri non potest. Verbi gratiâ in Asiana Diœcesi non prohibent Patres, ne ex Lycia in Pamphyliam, neve ex Caria in Lydiam migrent ob negotia Ecclesiastica, sed tantùm vetant ne ex una Diœcesi in aliam transiliant.

τῶν ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ὑπερβαίνειν. Corrigendum est μὴ ποιεῖσθαι, ut habetur in dicto Canone. Verba supra retulimus.

πλὼ πατειαρχίαν ἐκληρώσαθ. Observet hic studiosus lector singularem usum vocabuli πατειαρχίαν, quæ non sumitur pro Patriarchatu, sed pro regimine ac gubernatione. Eodem sensu Socrates Patriarchas paulo antea usurpavit, cùm ait: καὶ πατειάρχας κατέστησαν, διανεμάμενοι τὰς ἐπαρχίας. Neque enim vult dicere, Patriarchas à Constantinopolitana Synodo esse constitutos. Quippe jam antea confirmata fuerat Patriarcharum potestas Canone 6. Concilii Nicæni, ut ad illum Canonem fusius demonstravi. Intelligit ergo Socrates non veros atque ordinarios Patriarchas, sed extraordinarios Legatos, qui ad stabiliendam rectam fidem per singulas Diœceses fuerant destinati. Nam si veros Patriarchas intellexisset, unum duntaxat in unaquaque Diœcesi poneret. Nunc vero cum plures in unaquaque nominet, verbi gratiâ in Pontica Diœcesi Helladium & Gregorium; in Asiana Amphilochium & Optimum; apparet eum non de veris atque ordinariis Patriarchis locutum esse. Porro utrum hæc potestas istis Episcopis mandata fuerit à Synodo, haud satis compertum habeo. Acta enim hujus Synodi desiderantur. Verius tamen mihi videtur, hanc eis potestatem datam esse ab Imperatore Theodosio, speciali lege, quæ habetur in codice Theodosii titulo de fide Catholica. Idque confirmat Sozomenus in

libro 7. cap. 9. qui in ea parte Socratem emendavit, suppresso ejus nomine.

Pag.266 τούτοις δὲ ὁ βασιλεὺς ἐνίσις συμφωνῶ. Vide legem tertiam in codice Theodosiano, titulo de fide Catholica. Quæ data est ad Auxonium Proconsulem Asiæ, 3. Kalend. Aug. Heracleæ, Eucherio & Syagrio Coss. Eam enim legem hîc intelligit Socrates. Sed verba ipsius legis operæ pretium fuerit hîc apponere: ut ex iis judicet lector, verumne dixerit Socrates. Sic igitur lex "habet. Episcopis tradi omnes Ecclesias mox ju- "bemus, qui unius majestatis atque virtutis Pa- "trem & Filium & Spiritum sanctum confitentur, "ejusdem gloriæ, claritatis unius: nihil dissonum "profana divisione facientes. Quos constabit "communioni Nectarii Episcopi Constantinopo- "litanæ Ecclesiæ, Timothei necnon intra Ægy- "ptum Alexandrinæ urbis Episcopi esse sociatos. "Quos etiam in Orientis partibus Pelagio Epi- "scopo Laodicensi & Diodoro Episcopo Tar- "sensis in Asia necnon Proconsulari, atque Asia- "na Diœcesi Amphilochio Episcopo Iconiensi, "& Optimo Episcopo Antiocheno, in Pontica "Diœcesi Helladio Episcopo Cæsariensi, & Otreio "Meliteno, & Gregorio Episcopo Nysseno: Te- "rentio Episcopo Scythiæ, Martyrio Episcopo "Marcianopolis communicare constiterit. Hos "ad obtinendas Catholicas Ecclesias ex commu- "nione & consortio probabilium Sacerdotum o- "portebit admitti. Omnes autem, qui ab eorum, "quos commemoratio specialis expressit, fidei "communione dissentiunt; ut manifestos hæreti- "cos ab Ecclesiis expelli, neque his penitus post- "hac obtinendarum Ecclesiarum Pontificium fa- "cultatem que permitti. Ut veræ ac Nicænæ fidei "sacerdotia casta permaneant: nec post eviden- "tem præcepti nostri formam, malignæ locus de- "tur astutiæ. Notabis obiter nullam hîc Meletii Antiocheni fieri mentionem, eo, quod Meletius, ut opinari datur, jam è vivis abierat, cùm hæc lex promulgata est.

In Caput IX.

Ὁμηκήδιον ἐπ' αὐτῷ λόγον. Hæc Oratio funebris in laudem Meletii Antiocheni, exstat hodie inter opera Gregorii Nysseni.

In Caput X.

Pag.267 ἐν οἷς δὲ ἀθανάριος. Athanaricus Rex Gothorum ingressus est Constantinopolim Eucherio & Evagrio Consulibus die tertia Idus Januarii. Eodem mense diem functus Athanaricus octavo Kalendas Februarii, ut scribitur in Fastis Idatii, & in Chronico Marcellini. Sequente autem anno, qui fuit Christi 382. Antonio & Syagrio Consulibus, universa gens Gothorum sese Theodosio tradidit die 5. Nonas Octobris, ut tradit idem Idatius.

τὰς ἐκθέσεις τῶν παλαιῶν. Christophorsonus vertit, *formulas fidei à veteribus traditas*. Epiphanius autem Scholasticus *traditionem veterum* interpretatur. Neutrum probo. Libros enim veterum Ecclesiæ Doctorum intelligit Socrates, ac præcipuæ interpretationes sacræ Scripturæ ab illis editas. Certe quas hic vocavit ἐκθέσεις, paulo post vocat τὰς βίβλους τῶν παλαιῶν. Quare *expositiones* hoc loco interpretari malui cum Musculo. Certe Socrates infra vocat ἀρχαίων ἐκθέσεις, quas hic dixerat ἐκδόσεις.

προσαρμοσάντων διδασκάλων. Non dubito quin Pag.268 scribendum sit προσκαμασάντων. Quam emendationem confirmat Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: *De antiquis Ecclesiæ Doctoribus, qui ante divisionem floruissent.*

γνωείζειν τὸν ὅρον αὐτῶν. Malim scribere αὐτῷ, ut habet Nicephorus.

ἐυνομιανῶν γὰρ αὐτὸς ἐυνόμιος. Hanc fidei expo- Pag.269 sitionem, quam tunc Eunomius obtulit Principi Theodosio, manuscriptam penes me habeo, beneficio viri clarissimi ac doctissimi Emerici Bigotii. In Codice quidem Bavarico, & in exemplari Livineii, subjecta erat libris Gregorii B Nysseni contra Eunomium, ut testatur Gretserus. Verum in codice Florentino, ex quo Bigotius eam descripsit, præfixa erat iisdem libris. Nec inutile fuerit eam hîc apponere. Etsi enim totam Eunomii impietatem complectitur, quædam tamen habet minime spernenda.

Ἐυνομίου ἔκθεσις.

Τὸ θεῖον καὶ σωτῆριον ἐμῶν δογμάτων χρέος, κατὰ δικαίαν κρίσιν φύσεσι λογικαῖς ὁμολογεῖν ἐμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας αὐτὸν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀπαρνεῖσθαι τοὺς ἀρνουμένους αὐτόν. καὶ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας προτρεπούσης ἡμᾶς, ἑτοίμους εἶναι πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ ἐπερωτῶντι λόγον περὶ τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων ταύτην ἐπιζητούντων παρ' ὁμολογίαν, προθύμως ὁμολογοῦμεν, ἃ φρονοῦμεν, καὶ C ὅτι εἷς ἐσμεν εἰς ὁ ἕνα δὲ μόνον ἀληθινὸν θεὸν κατὰ τὴν αὐτὴ διδασκαλίαν, ἐκ ἐλευσμένη φωνῇ τιμῶντες· ὃν γὰρ ψευδῆς· ἀλλ' ἐστως ὄντα φύσει τε δόξῃ θεὸν ἕνα· ἀναρχως, ἀϊδίως, ἀτελευτήτως μόνον· ἃ πᾶν ἐυσίαν καθ' ἑαυτὸν ἐστιν εἰς χωριζόμενον ἢ μεριζόμενον εἰς πλείους· ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ οὐκ ὄν· ὅθεν μεθιστάμενον· ὅτε ἐν μιᾶς ὑσίας εἰς ὕποστάσεις τρεῖς σχηματιζόμενον· φάσκειν γὰρ καθάπαξ ἐστιν εἷς, καὶ κατὰ ταὐτά τε καὶ ἀσαύτως διαμένων μόνον· ἃ κοινωνὸν ἔχων τῆς θειότητος, ἢ μεριστὸν τῆς δύξης, ἢ σύνκληρον τῆς ἐξουσίας, ἢ σύνθρονον τῆς βασιλείας· εἷς γὰρ ἐστι μόνος θεὸς παντοκράτωρ, θεὸς θεῶν, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων· ὕψιστος ἐπὶ πάσαν πλὴν ἑνὸς· ὕψιστος ἐν ὑψίστοις τοῖς ὑπερανίοις. ἀληθινὸς ἐν πᾶσι ἐστὶν ἀεὶ καὶ διαμένῃ· ἀληθινὸς ἐν ἀρχαῖς, ἀληθινὸς ἐν λόγοις· ἀρχὴ ἁπάσης κτιστῆς, ἐξουσίας, βασιλείας· ἀνώτερος τροπῆς, καὶ μεταβολῆς ἐλεύθερος, ὡς ἀκήρατος· καὶ ἐν τῇ ἴδιᾳ φύσει πλὴν ἰδίαν ὑσίαν μείζων, καὶ ἑαυτὸς ἡμῶν δὲ ἡμνώμενος, ἢ ὁ αὐτὸς πατὴρ γινόμενος καὶ υἱός. ἐστὶ γὰρ ἀφθαρτος· ἐκ ἐν τοῖς ἐν τῷ αἰῶνι ἡμέραι ἢ φυσικῶν ὀργάνων προσδεόμενος. ἐστὶ γὰρ πάντων ἀπροσδεής· πιστεύομεν δὲ εἰς τὸν θεὸν υἱὸν, τὸν μονογενῆ θεὸν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, χριστὸν ἀληθινὸν θεὸν, ἐκ αἰῶνος· ἐκ ἀϊδίου πρὸ τῶν αἰώνων ἡμῶν γεννήσεως ὀνομαζόμενον υἱὸν, πρὸ πάσης κτίσεως ἡμῶν νοούμενον· ἐκ ἀκτίστου· ἀρχὴν ὁδῶν ἔργων τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν ἀρχῇ οὖσα λέγον· ἐκ ἀναρχον· σοφίαν ζῶσαν, ἀληθειαν ἐνεργοῦσαν, δύναμιν ὑφεστῶσαν, ζωὴν ἡμνημένον, ὡς υἱὸν θεὸν ζωοποιοῦντα τοὺς ζῶντας· καὶ ζωοποιοῦντα τοὺς νεκρούς· φῶς ἀληθινὸν, φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἀγαθὸν καὶ χορηγὸν ἀγαθῶν. ὡς ἀγαθότητα καὶ δυνάμει ἡμνημένα τοῦ πατρός. ἐχὶ τῷ μείζονι

συμμιγεισάμβιον τῇ ἀξίαν, ἐκ ἄλλῳ τινὶ τῇ πατρικῇ οὐσίαν, ἢ τῇ βασιλείαν· ἀλλ' ἡνώμβιον ἐκ γεννήσεως ἔτ' ὄντα, καὶ τῆς ὄντος κύριον· καὶ λαβόντα παρὰ τ πατρὸς τὴν ὄντα, ἢ τῆς ἐκείνῃ μεγαλειότητα δόξης· ἀμετάβατος γὰρ ἡ δόξα τ παντοκράτορος, καθὼς εἶπε, τῇ δόξαν μὴ ἑτέρῳ ἢ δώσω· διδοξασμένον ὑπὸ τ πατρὸς πρὸ τ αἰώνων· διδοξασμένον ὑπὸ τ πατρὸς δι' αἰῶνος, καὶ πάσης λογικῆς ζωῆς τῆς οὐσίας· δορυφορούμβιον ὑπὸ πάσης ὑπερανίου στρατιᾶς· κύριος γάρ ἐστι καὶ βασιλεὺς τῆς δόξης· ὡς ὁ θεὸς καὶ θεός. δημιουργὸς ἀοράτων καὶ ὁρατῶν, δημιουργὸς πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν· βασιλεὺς καὶ κύριος πάσης ζωῆς καὶ νοῦς· πάντα γὰρ αὐτῷ ἡνώμβια· πάντα γὰρ αὐτῷ παρεδόθη ὑπὸ τ πατρός, κατὰ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ φωνὴν, καὶ πάντα διῴκηκεν ὁ πατὴρ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· ὑπήκοος φύσει τῷ τ ὄντων δημιουργῷ καὶ γέγονεν· ὑπήκοος φύσει πάσαν διόικησιν· καὶ ἐκ τῆς ὑπηκοῆς προσλαβὼν τὸ εἶναι υἱὸς ἢ θεός· ἀλλ' ἐκ τῆ υἱὸς εἶναι καὶ γεγονέναι μονογενὴς θεὸς ἡνώμβιος· ὑπήκοος ἐν ἔργοις· ὑπήκοος ἐν λόγοις· μεσίτης ἐν δόγμασι· μεσίτης νόμοις· τὸν τοιοῦτον ὄντα τῷ θεῷ καὶ μονογενῆ θεὸν· τοῦτον ὅμοιον τῷ γεννήσαντι μόνον καθ' ἑξαίρετον ὁμοιότητα καὶ τῷ ἰδιάζουσαν ἔννοιαν· ἐκ ὡς πατὴρ πατέρα· οὐδὲ εἰσὶ δύο πατέρες· οὐδὲ ὡς υἱὸς υἱόν, ἐκ ὄντων δύο υἱῶν· οὐδὲ ὡς ἀγέννητον ἀγέννητος· μόνος γάρ ἐστιν ἀγέννητος ὁ παντοκράτωρ· καὶ μόνος υἱὸς ὁ μονογενὴς· ἀλλ' ὡς υἱὸν πατρὶ ὡς εἰκόνα καὶ ὡς σφραγῖδα πάσης τῆς τ παντοκράτορος ἐνεργείας καὶ δυνάμεως· σφραγῖδα τ τ πατρὸς ἔργων καὶ λόγων καὶ βουλευμάτων· τοῦτον ὁμολογοῦμεν ἔνα τ ἐν ὑπάσιν ὄντα πεύσαντα τῷ θεῷ· τ ἀεὶ καταφλέξαι τὰ ζιζάνια· τ ὄντα ὄντα εἰκὼν αἰωνίοις· τ βιβαίους τοὺς νόμους καὶ ὄντας τῷ αἰωνίου θεῷ· τ ὄντα τ φοβηθέντων ὁμιλήσαντα τοῖς παλαιοῖς· τ κελεύσαντα τὰς ἀπειθούντας· τ λαβόντα πᾶσαν τὴν κρίσιν τῷ υἱῷ ἐξουσίαν· ὁ γὰρ πατὴρ κρίνῃ οὐδένα· τῷ γὰρ υἱῷ κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ ἰδίῳ ἑκάστων τ ἡμερῶν γενόμενον ἐν σαρκί· γενόμενον ἐκ γυναικός· γενόμενον ἄνθρωπον ὅτι ἠλευθερίᾳ καὶ σωτηρίᾳ τῷ γένει ἡμῶν· ἀναλαβόντα τὴν ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ ἄνθρωπον· τ δι' ἀγάπην καὶ σῶμα συναγιλισάμενον τῷ εἰρηνικῷ τοῖς ἐν γῇ καὶ τοῖς μακρὰν· τ γενόμενον ὑπήκοον μέχρι θανάτου καὶ θανάτου καὶ μὴ ἰδόντα διαφθορὰν, ἀλλ' ἀναστάντα τῇ τρίτῃ τ ἡμερῶν· καὶ μὴ τῷ ἀναστάσιν ἀνακεφαλαιωσάμενον τοῖς ἑαυτοῦ τὸ μυστήριον· καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τ πατρὸς· τ ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ μὴ τοῦτον ἀπειλοῦν εἰς τ παράκλησιν τὸ πνεῦμα τ ἀληθείας· τ κατηγορῶν τῆς ἐυσεβείας· γενόμενον ὑπὸ τ μονογενοῦς καὶ τοῦ καθ' ἁπαξ ὑποτεταγμένον· ὄντα κατὰ τ πατέρα· ὄντα τῷ πατρὶ συναριθμούμενον· εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος πατὴρ ὁ ὄντων θεός· ὄντα τῷ ὑῷ συναριθμούμενον· μονογενὴς γάρ ἐστι, ἰδία ἔχων ἀδελφὸν ὁμογενῆ· ὄντα μὴ ἄλλῳ τινὶ συνταττόμενον· ἁπάντων γὰρ ἀναβέβηκε πρὸ ἁπάντων θεός· ὑπὲρ πάντα τὰ ὑῷ ποιημάτων ἡμῖν καὶ Φύσει, καὶ δόξῃ καὶ γνώσει· ὡς πρῶτον ἔργον κρατῆσαν τοῦ μονογενοῦς· μεγαλεῖόν τι καὶ κάλλιστον· οἷος καὶ ὁποῖος καὶ πρῶτος καὶ μόνος· καὶ πάντων φθάνων τὰ τῷ ὑῷ ποιημάτων κατὰ τὴν οὐσιαν καὶ τὴν φυσικὴν ἀξίαν, πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ υἱῷ, πεμπόμενον ὑπ' αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνων· καὶ ἀναλαλοῦν τοῖς παθευομένοις· καὶ τ ἀληθείας καθηγούμενος· ἁγιάζων τὰς ἁγίας· μυσταγωγῶν τὰς προσιόντας τῷ μυστηρίῳ· διανέμων πᾶσαν δωρεὰν τῷ πνεύματι τὸ διδόντος τῷ χάριν· συνεργῶν τοῖς σοῖς πρὸς κατανόησιν καὶ θεωρίαν τῷ διατεταγμένων· ὑφηγῶν ἐυχομένοις· ἐδηγῶν πρὸς τὸ συμφέρον. κρ-

Α τύναν φῶς ἐυσεβείαν· φωτίζων τὰς ψυχὰς τῷ φωτὶ τ γνώσεως· καθαίρων τὰς λογισμὰς· δαίμονας ἀπερίας, καὶ τοσούτους θεραπεύων· τὰς τοσούτας ἰάμενος· πλανωμένους ἐστρέφων· θλιβομένους ἐβακάλει· ἐλαζονευτὰς ἀνεδρῶν· πονοῦντας ἀνακτώμενος· ἀγωνιζομένοις ὑποφωνῶν· δειλανδρῶντας θαρσύνων· ἁπάντων κηδεμόνα· πᾶσαν φροντίδα καὶ φρόνησιν εἰσφερόμενος εἰς προσαγωγὴν τ ἐυσεβίαν καὶ φυλακὴν τ πιστοτέρων· πιστεύομεν δὴ τούτοις εἰς πᾶν ἡνωσομβίωσιν ἀνάγασιν διὰ τὸ σωτῆρος· ἀπὸ τ διαιρουθέντων σωμάτων μὴ τὸ εἰκείων καὶ μερῶν καὶ μορίων· συνδυὸ ἰλλείπεσθαι τ ὅτε ἐπλάσμενον τ τὸ ἑκατὸν σῶμα συμπληρώσαντα κατὰ τ παρόντα βίον· ὅτι μὲν καὶ πᾶν τοῦτο κρίσιν τῷ δὴ κακῶς δοξαζομένων ἢ βεβιωμένων. καὶ πάντων ὁμοῦ κατὰ τ παρῦσαν ζωὴν ἡμῶν ἔργων καὶ λόγων καὶ ἐνεργειῶν, φράξεων, ἐνθυμημάτων, κινημάτων. μηδενὸς τὸ παράπαν λανθάνειν· τ μηδὲ ὧν ἢ τ ἁμαχίων μηδὲ ὧν ἐνορμέθη τ ἐνθυμίσεων ἢ πράξεων, ἃ παρεσμένων· τ συμμέτρου καὶ δικαίας δίκης μετρουμένης δίκαι· καὶ τοὺς μὲν εἰς τέλος ἐσωθησαντας ἢ ἁμαρτήσαντας, πρὸς πᾶν ἀτελεύτητον κόλασιν πεμπόμενος· τοὺς δὲ σωθησομβίους καὶ δικαίως βιώσαντας πρὸς πᾶν αἰωνίαν ζωὴν ἀναφιρόμενος· ὧν καὶ φρενοῦμεν πᾶσαν τ ἁγίων μαθόντες, καὶ φρονοῦντες πιστεύομεν· ὑδὲν ὑπ' αἰχύνης ἢ δίους παρέντες ὧν ἐμάθομεν· ὅτε μὲν ὑπ' αἰχύνης ἢ φιλονεικίας πεσσιθέντες πλείονα ἢ δίκαιον· ὑδὲ σωεισθέντες ὑδὲν ἀπειχὲς ἢ δύσφημον, ὅσια πλατύνοντες καὶ ἁμῶς ἢ συκοφαντοῦντες ἢ διαβάλλοντες· ὧν τὸ ἐναντίον ἐνδικνύμενοι.

Quæ nos in Latinum sermonem transtulimus hoc modo.

Fides exposita ab Eunomio.

Cum Deus ac Servator noster Jesus Christus justissimâ sententiâ dixerit, confessorum se coram Deo Patre, eos, qui ipsum confiterentur coram hominibus, & negaturum eos, qui ipsum negarent: cùmque Apostolica doctrina hortetur nos, ut prompti paratique simus ad reddendam rationem cuilibet eam poscenti: cùm denique Imperialia præcepta hanc confessionem requirant, alacri animo confitemur ea, quæ sentimus, & quòd credimus in unum ac solum verum Deum, juxta ipsius doctrinam, neutiquam falsa voce eum honorantes. Est enim expers mendacii. Quippe qui & natura & gloria revera est unus Deus; fine principio, semper & indesinenter solus: substantiâ secundum quam unus est nequaquam divisus, aut partitus in plures: aut alius atque alius subinde existens, aut ab eo, quod est recedens: Nec ex una substantia in tres hypostases figuratus. Omnino enim & semel unus est, uno semper atque eodem modo permanens solus: nullum habens socium Divinitatis, nullum gloriæ participem, nullum consortem potentiæ, nullum regni assessorem. Unus enim est ac solus Deus omnipotens, Deus Deorum, Rex Regum, & Dominus Dominantium: altissimus super omnem terram: altissimus in cœlis: altissimus in altissimis ac cœlestibus: verus in existendo id, quod est & manet semper: verus in operibus, verus in sermonibus: principium omnis subjectionis, potestatis, Imperii. Superior conversione, & expers mutationis, utpote illibatus. Propriam substantiam non partiens in generando: nec idem generans & generatus, aut idem Pater existens & Filius. Est enim incorruptus. In fa-

ciendo nequaquam indigens materiâ, aut membris, aut naturalibus instrumentis. Nulla enim re opus habet. Credimus etiam in Filium Dei, unigenitum Deum, primogenitum omnis creaturæ, Christum verum Deum, non ingenitum: non antequam esset, sine generatione Filium nominatum: genitum ante omnem creaturam; non increatum: principium viarum Dei ad opera, & in principio existentem sermonem: non expertem principii: sapientiam viventem: veritatem operantem: virtutem subsistentem: vitam genitam. Qui, utpote Filius Dei, vivos vivificat, & suscitat mortuos. Lucem veram, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. Bonum, & suppeditatorem bonorum: quippe qui bonitate ac virtute Patris est genitus. Qui neque cum eo, qui ipsi impertitus est dignitatem, neque cum ullo alio paternam substantiam aut regnum participavit. Sed qui ex generatione factus est gloriosus & Dominus gloriæ. Qui à Patre accepit gloriam, non autem participavit gloriam Patris. Nam gloria Omnipotentis est incommunicabilis, sicut ipse dixit: *gloriam meam alteri non dabo*: Qui à Patre glorificatus est ante sæcula. Qui glorificatur à Patre per sæcula, & per universam rationalem & creatam substantiam. Quem stipat universa cœlestis militia. Est enim Dominus & Rex gloriæ, utpote Dei Filius ac Deus: opifex mortalium atque immortalium: opifex spirituum & universæ carnis. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: Rex & Dominus vitæ omnis ac spiritus eorum, quæ per ipsum facta sunt. Omnia enim ei tradita sunt à Patre, juxta sanctissimam ejus vocem, & omnia dedit Pater in manu ejus. Obediens ad opificium & creationem omnium rerum. Obediens ad omnem administrationem. Qui non ex obedientia accepit, ut esset Filius aut Deus. Sed ex eo, quod Filius est, & quod unicus genitus est, factus est Deus. Obediens in operibus, obediens in verbis. Mediator in sententiis, mediator in legibus. Hunc Filium Dei & unigenitum Deum agnoscimus. Solum similem Patri ob præcipuam similitudinem & propriam significationem: non ut Patrem Patri. Neque enim duo sunt Patres. Non ut Filium Filio; quippe cum non sint duo filii: Neque ut ingenitum ingenito; unus enim ingenitus est, Deus scilicet omnipotens; & unus Filius, unigenitus scilicet. Sed similem, ut Filium Patri: quippe qui imago sit & sigillum omnis operationis ac virtutis Paternæ; sigillum omnium operum ac sermonum & consiliorum Patris. Hunc confitemur unum esse eorum, qui terram inundarunt, eum, qui Sodomitas igne exussit. Qui Ægyptios supplicio affecit. Qui leges tulit juxta mandatum æterni Dei. Qui tempore Prophetarum locutus est ad priscos. Qui vocavit eos, qui parere recusabant. Qui omnem judicandi potestatem accepit. Pater enim non judicat quenquam, sed omne judicium dedit Filio. Qui in ultimis diebus factus est in carne, factus ex muliere. Factus est homo ad liberationem & salutem generis nostri. Qui hominem ex anima constantem & corpore assumpsit. Qui ore & A liguâ annunciavit pacem vicinis simul ac remotis. Qui factus est obediens usque ad crucem & ad mortem: & qui non vidit corruptionem, sed surrexit tertia die. Et post resurrectionem discipulis suis per compendium exposuit mysterium. Qui sedet ad dexteram Patris, qui venturus est, ut vivos judicet ac mortuos. Post hunc credimus in Paracletum, Spiritum veritatis: Doctorem pietatis. Qui factus est ab unigenito & illi semel subjectus: nec post Patrem, nec cum Patre connumeratus. Unus enim ac solus Pater est Deus super omnia. Nec Filio coæquatus; unicus enim est Filius, nullum fratrem habens simul genitum. Nec tamen cum ulla alia B re comparatus. Omnia enim, quæ per Filium facta sunt opera, transcendit generatione ac naturâ, & gloriâ & cognitione; quippe qui primum sit ac præstantissimum, & maximum ac pulcherrimum opus unigeniti. Qui cùm unus ac solus sit etiam ipse, primusque & excellentissimus omnium Filii opificiorum, ob substantiam & naturæ dignitatem, operationem omnem ac doctrinam perficit ex arbitrio Filii, missus ab illo & ab eodem accipiens: & renuncians iis, qui instituuntur: docens veritatem: sanctos sanctificans: deducens eos, qui ad Sacramentum accedunt: dividens spiritui omne donum ejus, qui dat gratiam. Qui cooperatur fidelibus ad intelligentiam & contemplationem eorum, quæ mandata sunt. Qui orantibus subsonat. Qui C ad id, quod utile est præit viam. Qui ad pietatem corroborat. Qui animas luce cognitionis illustrat. Qui purgat cogitationes. Qui Dæmones abigit, ægros curat, sanat languidos. Qui errantes reducit in viam: solatur contritos: tituantes erigit: reficit laborantes. Qui pugnantibus subclamat: timidis addit animos: curator universorum. Qui curam omnem ac solicitudinem adhibet, ut benevolos promoveat, & fideliores quosque custodiat. Post hæc credimus in eam, quæ per Servatorem futura est, resurrectionem corporum, horum scilicet ipsorum, quæ dissoluta sunt, una cum propriis membris ac partibus: nullo deficiente aut immutato ex iis, quæ uniuscujusque corpus componebant dum viveret. Præterea credimus judicium, quod post fiet, eorum, quæ male cogitata atque acta fue- D rint in vita, & omnium pariter operum ac verborum & actuum, cogitationum ac sensuum, qui fuerint in hac vita: ita ut nihil omnino lateat, nec maximum quidquam, nec minimum: nihil negligatur ex iis, quæ illegitimè aut injustè gesta sunt ac perpetrata: sed justa & æqua merces rependatur: & ii quidem, qui usque ad exitum vitæ impiè se gesserint aut peccaverint, sempiterno tradantur supplicio: ii vero, qui justè ac piè vixerint, ad æternam vitam perducantur. Hæc sentimus, prout à Sanctis accepimus; & sentientes credimus: nihil eorum, quæ accepimus, præ pudore aut præ metu obmittentes: sed neque per impudentiam aut pervicaciam aliquid amplius addentes, aut pervertentes: nec nobis conscii ullius impietatis ac blasphemiæ, cujusmodi adversus nos confingunt calumniatores, quorum justa est condemnatio.

Porro hanc esse confessionem fidei, quæ ab Eunomio tradita est Theodosio, mense Junio, Merobaude 2. & Saturnino Consulibus, constat ex verbis, quæ leguntur initio hujus confessionis: ἡ τῶ βασιλικῶν προσαγμάτων ταυτὶω ὑπιζητούντων τὴν ὁμολογίαν.

τὴν πρὸς τοὺς ὁμοίους. Emendandum est proculdubio τὴν πρὸς τοὺς ὁμοίους κατὰ τὴν πίστιν ὁμόνοιαν. Idem error in superiore pagina, ubi dicit: ἄλλοι γὰρ ἄλλως εἶχον πρὸς τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν. Nam & illic scribendum est, πρὸς τὰ βιβλία &c.

ἅπερ καὶ οἱ τῆς αὐτῆς πίστεως. Lego ἅπερ καὶ τῆς αὐτοῦ πίστεως ἔχουσιν. Subauditur enim ἐκκλησίαι. Privilegia autem Ecclesiarum sunt, jus asili, jus legata accipiendi, & similia.

In Caput XI.

Pag. 270. Ἐν θεσσαλονίκῃ τῆς μακεδονίας. Hoc loco dubitationem meam Lectori proponam. Existimo igitur Thessalonicam, quæ caput fuit Macedoniæ, fuisse sub Imperio Theodosii. Movet me, primò quidem, quod Theodosius postquam à Gratiano Augustus renunciatus fuisset Sirmii, Thessalonicam profectus, illic diu sedit, & legationes civitatum Orientis excepit: cumque in morbum incidisset, ab Acholio ejus civitatis Episcopo baptizatus est, ut scribunt Zosimus, Prosper, Socrates & cæteri. Deinde in ea urbe positus multas leges edidit, quæ in codice Theodosiano referuntur, sub titulo de fide Catholica, & de hæreticis, datæ Thessalonicæ. Denique in Synodo Constantinopolitana, cui solos Orientis Episcopos interfuisse constat, recensetur Acholius Episcopus Thessalonicæ, ut videre est supra cap. 8. Post tempora quidem Theodosii, quin Thessalonica sub Orientis Imperatoribus fuerit, dubitari non potest. Fuit enim caput Illyrici Orientalis, quod Macedoniam continebat & Daciam, ut docet notitia Imperii Romani. Sed sub initium Imperii Theodosii an ita fuerit, dubitari merito potest. Etenim Aurelius Victor & Zonaras diserte testantur, Gratianum Orientem duntaxat & Thracias tradidisse Theodosio. Et Zosimus scribit Valentinianum juniorem diviso cum fratre Imperio, Italiam, Africam & Illyricum habuisse. Sed neque Constantius & Valens, qui ante Theodosium Orientis Imperium rexerant, sub ditione sua Illyricum habuerunt. Certe Valentis temporibus Mamertinus Præfectus Prætorio, Italiam, Africam & Illyricum simul administravit, teste Ammiano. Videtur tamen Valens post mortem fratris Valentiniani, Macedoniam & Daciam Imperio suo adjunxisse, ex consensu filiorum fratris sui; Id autem colligo ex libro 31. Marcellini in fine; ubi ait, milites ac palatinos Valentis, qui apud Hadrianopolim obsessi fuerant à Gothis, soluta tandem obsidione digressos, alios in Daciam, alios in Macedoniam properasse, Valentem eò se recepisse existimantes.

In Caput XII.

Pag. 271. Εὑρίσκῃ τοὺς περὶ βαλεντινιανὸν. Pessime Christophorsonus vertit milites Valentiniani. Ipsum enim Valentinianum intelligit Socrates: qui hoc anno, Valentiniano ipso 3. & Eutropio Coss. victus à Maximo, ut docet Sulpitius in libro primo de vita Martini, unà cum matre Justina & Præfectis & Comitibus, Thessalonicam profugit.

ὅτε γὰρ ἠθέτῃ ὅτι προσεδέχετο. Zosimus tamen scribit legationem Maximi susceptam esse à Theodosio: & Theodosium Imperium atque imagines Maximi suscepisse: & Cynegio Præfecto Prætorii per Orientem mandasse, ut imagines Maximi publice Alexandriæ proponeret, illumque consortem Imperii sui esse populo ediceret. Quam rem Sigonius in libro de Occidentali Imperio male retulit anno Christi 384. Ricomere & Clearcho Consulibus, cùm id gestum sit Valentiniano 3. & Eutropio Consulibus anno Christi 387. Hoc enim anno Cynegius Præfectus fuit Prætorii.

ὅπῃ τὼ μεδιόλανον ἐχώρει. Aquilejam potius dicere debuerat. Eò enim progressus fuerat Maximus, ut docet Zosimus & reliqui Chronographi.

In Caput XIV.

Ἑβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐγούστου μηνός. Fallitur Pag. 275. Socrates. Non enim die vicesima quinta Augusti, sed vicesimo octavo mensis Julii occisus est Maximus, ut scribit Idatius in Chronico. Idem quoque traditur in Fastis, quos sub Idatii nomine vulgavit Jacobus Sirmondus. Sic enim in iis scribitur: *Theodosio Aug. II. & Cynegio Coss. ipso anno occiditur hostis publicus Maximus tyrannus à Theodosio Aug. in miliario 3. de Aquileja, 5. Kalendas Augusti. Sed & filius ejus Victor occiditur post paucos dies in Gallis à Comite Theodosii.* Porro hic Victor à patre primùm Cæsar, deinde Augustus fuerat renuntiatus, ut docet vetus inscriptio, quam retulit Sigonius in libro 9. de Occidentali Imperio: DD. NN. MAG. CL. MAXIMO, ET FL. VICTORI PIIS FELICIBUS SEMPER AUGUSTIS BONO R. P. NATIS. Ubi vides Maximum duo habere pronomina, Magni Clementis scilicet. Certe Sulpitius Severus in libro 2. Historiæ sacræ, eum Clementem Maximum vocat. Ab Orosio autem Magnus Maximus vocatur.

Συμμάχου τοῦ δὶς ὑπάτου. Error aut Socratis, aut exemplarium. Symmachus enim, cujus hodie epistolas habemus, eo tempore Consul nondum fuerat, sed tertio post anno Consulatum gessit cum Tatiano.

In Caput XV.

Περὶ τὴν συείας ἀντιόχειαν: Malim scribere κατὰ τὴν συείας ἀντιόχειαν.

In Caput XVI.

Γραμματικοὶ ἑλλάδι καὶ ἀμμωνίῳ. Hujus Pag. 276. Helladii Grammatici excerpta quædam habentur in Bibliotheca Photii.

ὅ τε τῆς ἀλεξανδρείας ἔπαρχος. Hunc Evagrium vocat Sozomenus in lib. 7. cap 15. Comitem

tem autem rei militaris in Ægypto, Romanum dictum esse scribit. Eunapius quoque in vita Ædesii, utrumque simul nominat, & Theophilo Alexandrino Antistiti egregiam operam navasse testatur in subvertendo Serapidis templo. Ejus verba, quia emendatione opus habent, hic apponam; ἢ τὰ περὶ τὸ κάνωβον ἱερὰ ταυτὸ τοῦτο ἔπαχον θεοδοσίῳ μὲν τότε βασιλεύοντι, θεοφίλῳ δ' ὑποστατοῦντι τίνας γὰρ ἂν ἀνθρώπων τις ἐφυμνήσοντο ὃς πρὸ ὑπερθύμοισι γιγάντεσσιν βασιλεύειν· ἐυστέφανος ἦν πολιτικῷ ἄρχοντι· ῥωμανὸς ἦν τὰς κατ' αἴγυπτον στρατιώτας ἐπιτετιμένος. Scribe meo periculo ἐυαγρίου δὲ πολιτικῷ ἄρχοντι. I.e. *Evagrio res civiles administrante.* Ad hunc Evagrium Præfectum Ægypti, & ad Romanum Comitem rei militaris per Ægyptum, exstat lex Theodosii in codice Theodosiano, titulo *de Paganis*, data Aquilejæ, Tatiano & Symmacho Consulibus. Ex qua colligi videtur, templum Serapidis destructum esse Alexandriæ, anno Christi 391. Reclamat tamen Marcellinus in Chronico, qui id gestum esse scribit Timasio & Promoto Consulibus; qui fuit annus Christi 389. quod quidem verius puto. Etenim Cynegius Præfectus Prætorio, cum in Ægyptum mitteretur, à Theodosio in mandatis acceperat, ut templa Gentilium everteret, quemadmodum scribit Zosimus in libro primo. Idque executus fuerat, ut tradit Idatius in Fastis. Mortuus est autem in Consulatu suo, anno Christi 388.

A lebantur, tamdiu starent, quamdiu signum illud venisset in quo erat vita. Sed quoniam de Serapidis cultu, & de litteris in ejus templo repertis incidit mentio, quid vetat quo minus vetus epigramma de Serapide, quod relatum est ab Eusebio in libris de demonstratione Evangelica, in gratiam Studiosorum hîc exponamus. Nam & ritum continet, quo is Deus ab Ægyptiis colebatur: nec intelligi potuit à Scaligero in animadversionibus Eusebianis numero MDCCXXX. Sic igitur habet epigramma.

ἑπτά με φωνήεντα θεὸν μέγαν ἄφθιτον αἰνεῖ
γράμματα, πάντων ἀκάμαντα πατέρα.

B I.e. *Septem me vocales litteræ laudant magnum Deum immortalem & omnium rerum indefessum patrem.* Sciendum est Ægyptiorum sacerdotes non alio ritu Serapim Deum laudare solitos, quàm septem vocales litteras subinde recitando. Itaque pro hymnis & canticis, pro tibia & cithara, septem vocalium sonus in templo Serapidis audiebatur. Auctor est Dionysius Halicarnassensis in libro περὶ ἑρμηνείας, in capte *De collisione vocalium.* Ubi postquam docuit, collisionem vocalium non adeo refugiendam esse, quippe quæ interdum euphoniam adferat, hæc addit: ἐν αἰγύπτῳ γοῦν τοὺς θεοὺς ὑμνοῦσι διὰ τῶν ἑπτὰ φωνηέντων οἱ ἱερεῖς, ἑρμῆς ἠχοῦντες αὐτὰ· καὶ ἀντὶ αὐλοῦ καὶ ἀντὶ κιθάρας, τῶν γραμμάτων τούτων ὁ ἦχος ἀκούεται. Elias Vinetus in notis ad Ausonii epistolam 18. refert veterem inscriptionem ab se visam, quæ reperta est in aureâ laminâ, pectori cujusdam cadaveris adfixâ. Ea septem vocales Græcas continet, septem versibus repetitas, eo ordine quem illic videre licet. Sed non dubito, quin septem alii versus fuerint in altera parte ejusdem laminæ, eodem ordine, quo in anteriori parte. Ita scilicet ut secundus versus partis aversæ inceperit ab O, quartus ab Υ, sextus ab Ω. Et Vinetus quidem hoc ænigma explicare non potuit. Ego Serapidis nomen his litteris designari puto, qui ex eo ἑπταγράμματος dictus est teste Hesychio, non solum quod in ejus nomine septem reperiuntur litteræ, sed quod septem vocalibus litteris laudari solitus sit. Moris autem fuit superstitiosis Gentilibus, ut Serapidis nomen in æreâ insculptum laminâ, collo appensum gestarent. Docet id Artemidorus in libro 4. his verbis: ἔδοξέ τις τὸ ὄνομα τοῦ σαράπιδος ἐγγεγραμμένον λεπίδι καλῇ περὶ τὸν τράχηλον δεδέσθαι, καθάπερ σκυτίδα.

C

D

In Caput XVII.

Pag. 276 τοῦ καλουμένου ἱερογλυφικοῦ. Scribendum videtur τὰ καλούμενα ἱερογλυφικά, ut legisse videtur Epiphanius. Et Socrates quidem ac Sozomenus has hieroglyphicas litteras in templo Serapidis repertas esse scribunt, parietibus incisas. Rufinus vero ibi repertas esse non dicit. Immo potius apud Canopum eas servatas atque expositas esse refert. Sic enim ait in libro 11. capite 26. *Jam vero Canopi quis enumeret superstitiosa flagitia? ubi prætextu sacerdotalium litterarum, ista enim appellant antiquas Ægyptiorum litteras, magicæ artis erat penè publica schola.*

ὡς δὴ καὶ δι' ἑτέρων γραμμάτων ἱερογλυφικῶν. Ex Rufini libro undecimo capite vigesimo nono hæc mutuatus est Socrates: Sed Rufini mentem non assecutus est. Neque enim Rufinus dicit, per alias sacerdotales litteras prædictum fuisse paganis, templum Serapidis tunc destruendum esse, cum signum illud crucis apparuisset: sed tantum dicit, Ægyptios ita à majoribus suis traditum accepisse, quod fana, quæ apud ipsos co-

In Caput XVIII.

Οἱ μάγκιπες. Mancipes dicebantur pistores, Pag. 277
qui pistorum collegio & paneficio erant mancipati: eorumque bona ac familia, huic necessitati erant obnoxia. Sic in lege decima octava Codice Theodosiano de pistoribus. Ut conces-» sa Decurialibus privilegia nolumus abrogari, ita » lege super mancipibus data nihil jubemus im-» minui. Nam si qui ob hoc ad Decurias inlicite transierunt, ut munus evaderent mancipa-» tus, necesse est erga eos privilegia non posse »

"servari, quos sibimet recte vindicat obnoxios "functio memorata. In tantum etiam defensio- "nes diversorum Principum largitate concessas er- "ga Decurias manere decernimus, & mancipatui "obnoxios jubemus addici; ut si quispiam super "absolutione mancipatus nostræ majestati preces "obtulerit, bonorum amissione plectatur. Ubi Decuriales sunt, qui erant ex Decuriis urbis Romæ; de quibus multa olim annotavi in commentariis ad Ammianum Marcellinum. Hi acta omnia & monumenta servabant: præcipue sententias Judicum, contractus, adoptiones & similia. Unde, ut ait Cassiodorus in libro quinto epistola 21. omnium hominum quies ac securitas, & publica fides in eorum scriniis servabatur. Præerat autem his omnibus Rector Decuriarum; de cujus officio vide Cassiodorum in epistola 21. & 22. libri citati. Verum ut ad mancipes redeamus, notandum est in ea lege mancipatum vocari functionem mancipum seu pistorum. Sic in lege unica Codice Theodosiano de man- "cipibus: Quicunque vel rescripti adversus ve- "teres sanctiones subreptivâ defensione munitur, "vel de minusculis corporibus, aut certe otiosis "idoneus adprobatur, functioni mancipatus est "addicendus. Quæ lex Romæ data est à Theodosio, Timasio & Promoto Consulibus; eodem tempore, quo hæc gesta esse refert Socrates. Vide glossarium Meursii. Porro illud notandum est, hæc, quæ Romæ ordinata esse à Theodosio post victoriam de Maximo tyranno scribit Socrates, Cedrenum referre post victoriam Theodosii de Eugenio tyranno. Sed corrupta sunt Cedreni verba, quæ sic emendo. μὴ ὁ τῷ νικῆσαι τύραννον εἰσελθὼν ἐν ῥώμῃ, πλείστην τὴν πόλιν ἐχαρίσατο, καὶ τὰ ἐν τοῖς μαγκιπείοις κατὰ ἡδυπαθούντων ξένων ἄχρι γήρως τοῖς μύλωσι συγκλειομένων. καὶ ἀληθεῖ κατηγορουμένων φθορᾶς &c. Auctor hujus emendationis est Theophanes, qui hoc factum Theodosii refert etiam post victoriam de Eugenio. De his mancipibus exstat insignis locus in excerptis Joannis Lydi de mensibus Græcorum, in mense Martio. οἱ ὁ μάγκιπες οἰκονεῖ τεχνικῶς ἀνδραποδωδῶς ὄρτου ἐπειμπον τοῖς ἐν λόγῳ ῥωμυλίοις ἀννίνας· οὕτω δὲ ταύτας ἐκάλουν ἀφ' τὸ κατὰ πλῶ ἐναντίον ὥραν ὅτε διδοῦσ ὡρὸς τὸ ῥωμύλιον τροφὴν τοῖς γρατιώταις.

Pag. 278 κώδωνάς τε σείειν. Vix crediderim, Romanos eâ pœnâ affecisse mulieres adulteras. Nam Romani post Constantini tempora adulterium capitali supplicio semper punierunt. Docent id leges Imperatorum in utroque Codice relatæ, sub titulo ad legem Juliam de adulteriis. Prætermitto testimonium Ammiani Marcellini in libro 28. Porro etiam suspicari quispiam possit, titinnabula ista, quorum hic meminit Socrates, non ad puniendas adulteras fuisse excogitata: sed communia fuisse cunctis meretricibus, quæ in cellis suis prostantes, hujusmodi signo viatores ad se vocabant. De quo more Dio Cassius in fragmentis libri 79. quæ jampridem publicavi, ita loquitur: καὶ τίλλων ἐν τῇ πελατίᾳ ὀκιμά τιδὸς εἶχας, ἐνταῦθα ἠσέλγαινε, γυμνός τ' ἔστη τῇ θύρᾳ ἀνεῳγὼς ὥστε ἀφορᾶν, καὶ τὸ σανδύριον ἐκρεμασεῖς κείκοις ἐξηρτημένον διασείων, τὰς παριούσας ἅρπᾳ καὶ κιναδείᾳ τῇ φωνῇ προσταμενίζόμενος. *Denique constituta intra palatium cella, libidinari erat solitus, nudo corpore in vestibulo cellæ instar meretricum stans, & linteum aureis suspensum annulis vibrans, mollique & fracta voce prætereuntes invitans.*

In Caput XIX.

Ἀφ' οὗ ναυατιανοὶ τῆς ἐκλησίας διεκείσθησαν. Nullus est locus in Historia Ecclesiastica, qui doctorum hominum ingenia magis exercuerit, quam iste de Presbytero Pœnitentiario Constantinopoli sublato. Atque ut fieri solet, quisque pro cultu ac religione sua, varias ejus loci interpretationes attulit. Nos vero, qui notationes duntaxat scribere instituimus, rem omnem paucis absolvemus. Tria sunt igitur potissimum observanda & examinanda in hac controversia. Primum est de Presbytero Pœnitentiario, curis, & quando fuerit institutus. Secundum est de matrona illa, quæ crimina sua Pœnitentiario Presbytero confessa esse dicitur: fueritne publica ejus confessio, an secreta; utrum pœnitentiam publicam egerit, an non. Tertium est de facto Nectarii, utrum confessionem sustulerit, an publicam pœnitentiam; utrum laudem, an reprehensionem mereatur. Quod spectat ad primam partem hujus disputationis, Socrates quidem noster hîc affirmat, Presbyterum pœnitentiarium institutum fuisse in Ecclesia post Novatiani schisma, & post Decianam persecutionem, eo consilio ut Fideles delicta, quæ post baptismum commiserant, ei confiterentur. Eandem causam ejus instituendi affert Sozomenus in libro septimo. Sed tempus, quo institutus est in Ecclesia Presbyter Pœnitentiarius, non adsignat. Socratis tamen nostri sententia mihi videtur admodum probabilis. Etenim ante Decianam persecutionem, cum minor esset numerus Christianorum, nec tam gravia adhuc & crebra delicta, nondum opus erat Presbytero Pœnitentiario. Solus Episcopus ad confessionis & pœnitentiæ negotium exequendum sufficiebat. Verum ubi gentes ac populi confertim in Ecclesiam ingredi cœpere, labente paulatim disciplina, ut fieri solet in tanta hominum multitudine & crebrescentibus vitiis, opus fuit Presbytero pœnitentiario, præcipue in majoribus Ecclesiis, qui Episcopum multis distractum negotiis sublevaret; & qui quasi Censor quidam ac Præfectus morum, in crimina multitudinis inquireret. Certe apud veteres, Justinum videlicet ac Irenæum Græcos, & apud Tertullianum ac Cyprianum Latinos, nulla hujus Pœnitentiarii Presbyteri fit mentio. Quare facile adducor ut credam, Presbyterum hunc post Deciana tempora institutum fuisse. Nam cum lapsos ea persecutione in Ecclesiam admitti placuisset, legitimâ prius pœnitentiâ purgari

eos oportuit. Itaque præficiendus eis necessario fuit presbyter quidam, qui eos seorsum in Ecclesia dispositos regeret, & jejuniis, precationibus, ac reliquis exercitationibus probaret, donec impletis omnibus officiis, ab Episcopo reconcilarentur.

οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι. In codice Sfortiano ita scribitur hic locus: οἱ ἐπίσκοποι τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὸ πρεσβύτερον τὸ ὅτι τῆς μετανοίας προσέθεσαν. Eandem lectionem in suis codicibus repererant Epiphanius Scholasticus & Nicephorus. Nam Epiphanius quidem ita vertit, *Ex illo Episcopi pro Ecclesiastica regula presbyterum super pœnitentes esse constituerunt.* Nicephorus vero hunc Socratis locum ita expressit: οἱ γὰρ πάλαι ἐπίσκοποι τῷ παλαιᾷ κανόνι ἀντιφερόμενοι διέγνωσαν, τὸ ὅτι τῶν μετανοούντων πρεσβύτερον ἐφ' ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ καθίστασαν τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι ἐπόμενοι. Vides utrumq; in hoc Socratis loco legisse τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι, uti scriptum est in codice Sfortiano, & canonem sumpsisse pro regula seu decreto Ecclesiastico. In qua etiam sententia fuit Dionysius Petavius, vir doctissimus nec unquam sine honore nominandus, qui in animadversionibus ad Epiphanium hunc Socratis locum exponens, reprehendit Christophorsonum, qui sic verterat: *Ecclesiarum Episcopi canoni adjunxerunt, ut in singulis Ecclesiis presbyter quidam pœnitentia præesset.* Musculus verò ante Christophorsonum ita transtulerat: *Episcopi Ecclesiastico canoni presbyterum certum quendam pœnitentibus constitutum ob hoc adjecerant &c.* At Petavius alium putat esse sensum horum verborum, hunc scilicet. *Episcopi novo canone edito, presbyterum, qui pœnitentibus præesset, adjecerunt.* Porro sententiam suam ipsius Socratis testimonio confirmat. Sic enim subjungit Socrates: ὅτι ὁ κανὼν κρατεῖ μέχρι νῦν ἐν τῇ ἄλλῃ αἱρέσει. Ubi canon manifeste pro regula & decreto sumitur. Nihilominus tamen assentiri non possum viro doctissimo. Neque enim Græci sermonis proprietas hunc sensum admittit. Deinde si novus tunc canon de institutione hujus Presbyteri sanctus est, quæro ubinam, & quo in Concilio fuerit publicatus? Magis igitur placet, Ecclesiasticum canonem hîc accipere pro matricula Ecclesiæ. Sic in canone secundo Concilii Chalcedonensis sumitur ea vox, ἢ ὅλως τινὰ τῶν κανόνος. quæ verba optime Zonaras interpretatur hoc modo, ἤτοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν τάγματος. Porro canon latiùs patet quàm Clerus: nam Clerus eos tantum complectitur, qui per manus impositionem ordinantur. Canon verò officia quoque Ecclesiastica comprehendit, ut sunt œconomi, defensores, mansionarii, quemadmodum testatur canon Chalcedonensis. Pauperes etiam, virgines ac viduæ in canone Ecclesiæ censebantur, ut docet Zonaras in expositione Epistolæ canonicæ Basilii ad Amphilochium. Sic etiam Epiphanius in hæresi Melitianorum cap. 6. τὰς δύο τῶν κανόνος dixit pro Clericis. Hinc κανονικοὶ dicuntur Ecclesiastici, eo quod canoni seu matriculæ adscripti essent. Ita Cyrillus Hierosolymitanus in præfatione catecheseon: βλέπεις μοὶ τὸ σεμνὸν τοῦτο τῆς ἐκκλησίας κατάστημα; θεωρεῖς μοι τάξιν ἐν ὕμνῳ; χαρῶν ἀναγνώσεις, καισαρικῶν παρουσίαν &c. Exstat etiam Epistola Basilii ad Simpliciam canonicam, id est Diaconissam. Zonaras quoque in commentariis ad epistolas canonicas, κανονικὰς usurpat pro Clericis seu Ecclesiasticis. Eadem ratione κανονικοὶ dicuntur libri sacræ Scripturæ, qui sunt in canone, id est indiculo seu catalogo sacræ Scripturæ.

ὅτι τῶν προσληφθέντος τινὸς πρεσβυτέρου ἐξομολογοῦνται. Ante quam institutus fuisset hic Presbyter, fideles peccata, quæ post baptismum admiserant, coram Episcopo confitebantur; qui pro modo delictorum, pœnitentiam singulis injungebat. Postea vero instituto in singulis Ecclesiis Pœnitentiario presbytero, lapsus suos coram illo confiteri cœperunt. Notet autem studiosus lector, Socratem etsi de confessione ea loquatur, quæ fiebat à pœnitentibus ante publicam pœnitentiam, dicere tamen eam fieri solitam ὅτι τῶν πρεσβυτέρου, non vero ὅτι τῶν λαῶν. Proinde secreta fuit ista confessio, non publica. Idque plane confirmat Sozomenus in libro septimo.

ὅτος ὁ κανών. Paulo ante monuimus, canonem à Socrate positum videri pro matricula. Verum in hoc posteriore loco negari non potest, quin κανὼν sumatur pro regula. Regulæ porro seu canones Ecclesiastici, in duplici sunt differentia. Alii enim sunt scripti, ut Nicæni, Antiocheni, & aliorum Conciliorum. Alii sine scripto, quos scilicet à majoribus traditos accepimus. Sic Eusebius in libro tertio de vita Constantini, ἀποστολικὸν κανόνα & ἀποστολικὴν παράδοσιν appellat, ne Episcopi relictis Ecclesiis suis in alienas invaderent.

γυνή τις τῶν εὐγενῶν. Veniamus ad alteram partem hujus disputationis, quæ est de matrona Constantinopolitana, quæ ad Presbyterum pœnitentiarium accessit confitendi causâ. In hac quæstione duo maxime inquirenda sunt, fuerit-ne ejus confessio secreta, an publica; & utrum mulier illa pœnitentiam publicam egerit tunc cùm à Diacono Ecclesiæ vitiata est. Quod ad primam quæstionem attinet, notandum est matronam illam bis confessam esse coram presbytero. Primùm quidem cum omnia delicta, quæ post baptismum commiserat ei sigillatim exposuit. Ad quorum expiationem, jussa est à presbytero jejuniis & orationibus vacare. Altera ejusdem mulieris confessio fuit, se cum Diacono stupri consuetudinem habuisse. Hæ duæ confessiones, & tempore, & modo, diversæ fuére. Prima fuit omnium delictorum, κατὰ μέρος. ut ait Socrates, id est sigillatim facta; secunda unius duntaxat criminis. Utramq; vero secretam fuisse hinc apparet. Primò quia nunquam Ecclesiæ moribus recepta fuit publica confessio, ut recte observavit Dionysius Petavius in animadversionibus ad Epiphanium. Deinde Socrates hoc loco non dicit matronam illam accusasse se coram populo, sed coram presbytero. Idem quoque Sozomenus affirmat. Non igitur publica fuit ista confessio, sed secreta, & qualis hodie à Catholicis fieri solet. Quid enim aliud hodie facimus? Nunquid κατὰ μέρος ἐξομολογούμεθα τὰς

ἁμαρτίας, ἃς ἐπράξαμεν μὴ τὸ βάπτισμα: id est, *omnia delicta nostra sigillatim confitemur coram presbytero.*

Pag. 279 καὶ ἔργον δεικνύειν ἔχει τῆς μετανοίας ἄξιον. Dubitare quis non immeritò possit, utrum hæc matrona publicam egerit pœnitentiam. Ego certe adduci non possum, ut id credam. Raro enim mulieres ad publicam pœnitentiam cogebantur, Ecclesiâ scilicet parcente matronarum pudori. Deinde nihil est hoc loco, quod cogat nos, ut hanc matronæ istius pœnitentiam publicam fuisse dicamus. Nam in priore ejus confessione nullum apparet crimen publicum. Denique quod jejunare jussa est, & assiduis orationibus incumbere, de privata satisfactione intelligi potest, quæ domi & secreto peragebatur. Certe si publicam egisset pœnitentiam matrona illa, jussa fuisset stare in ordine pœnitentium. Quod cum nec Socrates, nec Sozomenus dixerit, nihil est, quod pœnitentiam illius publicam fuisse convincat. Cæterum in codice Sfortiano hic locus ita legitur: ἵνα σὺν τῇ ὁμολογίᾳ ἔργον τὶ δεικνύῃ &c.

ἡ δὲ γυνὴ προσαίνουσα. Christophorsonus hunc locum ita vertit: *mulier longius in confitendo progressa.* Verum hæc interpretatio ferri non potest. Neque enim προσαίνειν significat, *ulterius in confitendo progredi*, quæ verba de suo adjecit Christophorsonus. προσαίνουσα idem est ac προϊοῦσα; hoc est, *progressu temporis*, seu *procedente tempore.* Vult enim designare Socrates hanc secundam fuisse confessionem illius mulieris. Idque plane confirmat Sozomenus ac Nicephorus. Nam Nicephorus quidem ita hoc refert: ὕστερον δὲ ἔσχατα, ἐπειδὴ κατεμήνυσεν &c. Sozomenus verò scribit matronam illam confessam esse, sedum in Ecclesia diutius moraretur adimplendæ pœnitentiæ suæ causâ, à Diacono stupratam fuisse. Posset etiam hoc loco non incommode scribi προσδαίνουσα, hoc est, προσερχομένη, ut supra locutus est Socrates. *Mulier*, inquit, *ad presbyterum accedens, aliud quoque flagitium suum detulit.*

τοῦτο λεχθὲν. Id est, *Cum matrona hoc dixisset Presbytero, Diaconus quidem ob id depositus est: populus vero fremere cœpit.* Hic oritur difficultas, quonam modo hoc facinus ad notitiam vulgi pervenire potuerit, si secreta fuit mulieris confessio. Quomodo item Episcopus id rescire potuerit, qui Diaconum ob hoc flagitium à gradu suo removit. Equidem existimo Pœnitentiarium Presbyterum, cui mulier hoc flagitium confessa fuerat, primum quidem accersivisse Diaconum, & eum coram muliere arguisse, & ad fatendum crimen suum compulisse: Deinde vero rem omnem retulisse ad Nectarium Episcopum, à quo præpositus fuerat pœnitentibus, & cujus vices agebat in eo munere. Nam Pœnitentiarius confessiones duntaxat audiebat, pœnasque injungebat, idque ex mandato Episcopi; Episcopus vero ipse pœnitentes reconciliabat. Nec est quod quis objiciat, confessionis arcana referari si hoc admittimus, quod dixi. Nego id consequi. Solum enim Diaconi flagitium Presbyter indicavit Episcopo, matronæ vero nomen A reticuit. Cæterum depositio Diaconi plane confirmatid, quod dixi. Neque enim Nectarius Episcopus deponere illum potuit, nisi admonitus fuisset à Pœnitentiario, qui Diaconum convicerat de stupro.

περιελεῖν μὲν τὸν ὅπη τῆς μετανοίας προσδύτειον. Tertia nunc occurrit quæstio; de facto scilicet Nectarii: quidnam ab illo actum sit, & utrum confessionem, an verò publicam pœnitentiam sustulerit. Quidam ex recentioribus, confessionem simul ac pœnitentiam à Nectario tunc sublatas esse existimant. Alii, inter quos est Petavius noster, publicam duntaxat pœnitentiam à Nectario abrogatam fuisse censent; confessionem vero salvam atque incolumem remanB sisse. Ego vero re attentiùs examinatâ, neutrum à Nectario penitus sublatum esse affirmo, nec confessionem scilicet, nec pœnitentiam. Quidnam igitur fecit Nectarius? Pœnitentiarum quidem Presbyterum sustulit, id est ex albo Ecclesiæ delevit. Sed non ideo confessionem ac pœnitentiam unà cum Pœnitentiario abolevit. Neque enim interdixit Fidelibus, ne quis in posterum aut ipsum, aut alium ex Presbyteris adiret, confitendorum criminum causâ: neque sibi ipse potestatem ademit eos, qui publicum crimen admisissent, à sacris mysteriis arcendi, & ad publicam pœnitentiam compellendi. Denique dispensativa ac temporaria fuit ea Nectarii constitutio. Non enim lege in perpetuum victurâ id sanxit, sed ad tempus aliquod Presbyterum illum removit, ob populi fremenC tis indignationem. Sane verba Socratis, si quis ea accurate exponere voluerit, planè sonant id, quod dixi. Duo enim ab Eudæmone suggesta, & à Nectario facta ait Socrates. Primum est, quod Pœnitentiarum Presbyterum abrogavit; in quo utitur voce περιελεῖν, quæ tollere atque abolere significat. Alterum est, quòd fidelibus permisit, ut pro sua quisque sententia ad mysteriorum perceptionem accederet: συγχωρῆσαι ἑκάστῳ, τῷ ἰδίῳ συνειδότι τὴν μυστικὴν μετέχειν. Adverte hîc verbum συγχωρῆσαι, quod dispensationem significat & indulgentiam. Eodem verbo utitur Sozomenus in libro septimo, de hoc facto Nectarii loquens: συνέλιπε τῶν δὲ τινων συγχωρεῖν ἑκάστοις, ὡς ἂν ἑαυτῷ συνειδείη καὶ θαρρεῖν δύναιτο, κοινωνεῖν τῆς μυστικῆς &c. Ex illo igitur tempore Nectarius neminem laïcorum ad confessionem & publicam pœD nitentiam compulit; sed in cujusque arbitrio situm esse voluit, ut ante sacram communionem peccata sua confiteretur sacerdoti, utque pro arbitrio suo quisque pœnitentiam ageret. Certe non dubito, quin post hanc constitutionem Nectarii, multi ex fidelibus confessionis causâ eum adierint. Quid enim? si quis ex laïcis, meticulosam habens conscientiam, nec audens ad sacram mensam accedere, Nectarium convenisset, eique conscientiæ suæ vulnera aperuisset; dicemusne Nectarium eum repulsurum fuisse: nonne potius audituram hominis confessionem, ac remedia ei subministraturum pœnitentiæ?

A *In Caput XXI.*

ὅτι γὰρ μόνως ἔχειν πρὸς ἐκκλησίαν τὸ ἀδιαφόρως. Pœnitentiarius Presbyter curiosè inquirebat in crimina singulorum; audiebat testes ac delatores, & coram illis noxios convincebat, & convictis convenientem injungebat pœnitentiam. Ita fiebat, ut crimina publicarentur, & ad notitiam vulgi pervenirent. Ex quo probra nascebantur, & Ecclesia Dei non mediocri adspergebatur infamiâ, cùm gentiles atque hæretici, tot ac tantorum criminum reos inter Christianos reperiri cernerent. Hujus rei illustre documentum habemus in hac Historia. Nam flagitium quod mulier admiserat cum Diacono, occultum erat, antequam mulier confessa illud fuisset Pœnitentiario. Postea vero quàm res delata esset ad Pœnitentiarum, per inquisitionem Pœnitentiarii & convictionem Diaconi, emanavit in publicum. Unde exorta est indignatio populi adversus Clericos, & Gentilium derisio. Nec tamen hujus mali causa adscribenda fuit Pœnitentiario, nisi forte nimis diligens, & nimis scrupulosus fuerat in disquirendo illo crimine, quod ex occulto publicum reddiderat.

πρὸς τὸ ἐυδαίμονα πρότερον ἔφω. Quid significet πρότερον, non satis video. An vult dicere Socrates, se cùm primùm convenit Eudæmonem, hæc ei dixisse, quæ subjungit, antequam Eudæmon totam rem ipsi narrasset. Probabilius tamen est ac verosimilius, hæc à Socrate dicta esse Eudæmoni post Eudæmonis narrationem.

πρόφασιν παρέχειν τῷ μὴ ἐλέγχειν. Delatio igitur & accusatio instituebatur coram Pœnitentiario. Ex quo intelligendus est locus Chrysostomi, cum dicit: ἀμάρτυρον δεῖ τὸ δικαστήριον. Sublato enim Pœnitentiario, nulli amplius testes noxium coram Pœnitentiario arguebant. Porro hujus Pœnitentiarii Presbyteri officium designare videtur Origenes in libro 3. contra Celsum his verbis: παρ' οἷς εἰσί τινες τεταγμένοι πρὸς τὸ φιλοσωφεῖν τοὺς βίους, καὶ τὰς ἀγωγὰς τῶν προσιόντων, ἵνα τοῖς μὲν τὰ ἐπιρρήτα πρατίοντας δοκιμάσωσιν ἥκειν ὅτι τὸ κοινὸν αὐτῶν σύλλογον &c. Id est, *Apud quos*, Christianos scilicet, *quidam sunt constituti, ad inquirendum in vitam ac mores eorum, qui ad sacra ipsorum accedunt: ut eos, qui turpia perpetrant facinora, à publicis ipsorum conventibus arceant.* Cæterum ex hoc loco satis apparet, hanc Nectarii constitutionem displicuisse Socrati nostro. Ait enim concessam exinde fuisse licentiam sceleri, cùm nemo posthac vereretur, ne quis ipsum coram Pœnitentiario accusaret. Unde etiam necessario colligitur, Socratem nostrum non fuisse Novatianum. Nam si Novatianus fuisset, nunquam profecto decretum illud improbasset Nectarii, qui Pœnitentiarium abrogaverat; nec de consilio, quod Eudæmon Nectario suggesserat, pronuntiare dubitasset, utrum illud utile, an damnosum esset Ecclesiæ: quippe Novatiani nec pœnitentiam, nec Pœnitentiarium Presbyterum unquam admiserant. Adde quod Socrates hoc loco Ecclesiam simpliciter vocat conventum homousianorum: quod utique nunquam faceret, si Novatianorum sectam secutus fuisset.

Βέλτιον ἴσως. Scribendum omnino est βέλτιον ἦν, ut ex sequentibus apparet. Aliqui dicendum esset, τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτῶν, & προσβαλλόμενος, non autem προσβάλλοις. *Pag.281.*

ἐν ἀγγάρῳ. Proculdubio legendum est ἐν σαγγάρῳ, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus & Nicephorus. Apud Sozomenum quoque ita scriptum est.

καὶ νυκτερίων, πλὴ νενομισμένων &c. Corruptus est hic locus; nec heri aut nudius tertius invecta est hæc depravatio. Jam enim ætate Epiphanii Scholastici, hoc mendum irrepserat in Socratis codices, ut ex interpretatione Epiphanii colligitur. Sic enim vertit Epiphanius. *Cum hac ab eis tunc fuisset regula definita, Sabbatius* B *juramentis obstrictus, si quando Paschalis festivitas discordaret, ille apud seipsum jejunabat, & noctu solennem diem Paschæ in Sabbato celebrabat: & rursus cum omnibus in Ecclesia convenebat, & mysteriis fruebatur.* Eundem sensum in sua versione expressit Christophorsonus. Nicephorus quoque in lib. duodecimo Historiæ Ecclesiasticæ eundem sensum secutus est. Ait enim Sabbatium, quoties Christiani à Judæis dissentirent in celebratione Paschæ, seorsum apud se jejunare solitum, & Sabbato Paschali sub vesperam more Judaico Pascha celebrasse. Deinde sequenti die Dominico, post solennes Vigilias Pascha celebrasse cum reliquis Christianis seu potius Novatianis. Verum hæc interpretatio nullo modo placet. Sic enim Sabbatius, quoties Pascha Judaicum à Christianorum Paschali C festo discreparet, primum Pascha non celebrasset cum Judæis. Deinde si Sabbatius primum Pascha semper celebrabat die Sabbati sub Vesperam more Judaico, quomodo fieri poterat, ut eodem Sabbati die solennes Vigilias in Ecclesia celebraret? Id enim de illo diserte testantur Socrates atque Sozomenus. Existimo igitur in hoc Socratis loco verba esse transposita, & in pristinum ordinem hoc modo restituenda: ὁ σαββάτιος τοῖς ὅρκοις δεθεὶς, εἴποτε διαφωνημένη ἡμέρα ἦν τοῦ πάσχα ἑορτὴ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν προλαμβάνων ἐνήστευε, καὶ ἐπιτελέσας τὸ πάσχα, καὶ νυκτερίων πλὴ νενομισμένων τοῦ σαββάτου ἡμέραν, πάλιν τῇ ἑξῆς ἅμα πᾶσι κατὰ πλῆθος ἐκκλησίαν συνήγειρε, καὶ τῶν μυστηρίων μετελάμβανεν. Id est, *Sabbatius juramento ob-* D *strictus, si quando dissensio in celebratione festi Paschalis accideret, ipse domi anticipans jejunabat, & Pascha peragebat. Et rursus solenni die Sabbati pernoctans, sequenti die una cum reliquis omnibus in Ecclesiam conveniebat & mysteria participabat.* Hanc nostram emendationem plane confirmat Sozomenus in libro septimo, ubi eandem rem multo clarius exponit his verbis: ἐξ ἐκείνου ὁ σαββάτιος τοῖς ἰουδαίοις ἐπόμβρος εἰ μὴ κατὰ ταυτὸ συμβαίνοι πάσχας ἄγειν πλὴ ἑορτὴν, φθάνων εἰς ἑσπέρας ἐνήστευε, καὶ καθ' ἑαυτὸν διαγαγὼν τὰ νενομισμένα ἐπετέλει τὸ πάσχα· τῇ δὲ σαββάτῳ ἀφ' ἑσπέρας ὅτε ἡ ἀναστάσιμος καιρὸς ἐν ἀγρυπνίᾳ ἦν ὁ προσκύσας ἐυχαῖς διαγινόμενος, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ κοινὴ πᾶσιν ἐκκλησιάζει, καὶ τῶν μυστηρίων μετεῖχε. Id est, *Ex eo tempore Sabbatius Judæos sequens, nisi forte*

accidisset ut omnes, tam Christiani scilicet quam A *Judæi, eodem die Paschа celebrarent, prævertendo, ut moris est, jejunabat, & apud se domi solennia peragens, Paschа celebrabat. Die vero Sabbati à vespertino tempore usque ad congruum tempus, in vigiliis atque orationibus perseverans, sequenti die unà cum reliquis omnibus in Ecclesiam conveniebat & mysteria percipiebat.* Bis igitur uno eodemque anno Paschа celebrabat Sabbatius: primum cum Judæis alterum cum Christianis; nisi forte evenerat, ut Christiani cum Judæis in celebratione festi Paschalis convenirent. Quòd quidem raro admodum contingere poterat.

In Caput XXII.

Pag.284 Ὃς ὕστερον ἐπὶ γορδιανοῦ μαρτυρήσας. Aut hîc legendum est ὁ ὕστερον, aut certe scribendum ὃς ὕστερον ὅτι γορδιανοῦ ἐμαρτύρησε. Fallitur autem Socrates. Neque enim imperante Gordiano passus est Polycarpus, sed regnante Marco Antonino, ut ex Eusebio aliisque scriptoribus constat. Certe Irenæus in libro tertio contra hæreses, quem librum scripsit Eleuterio Romanam Ecclesiam administrante, id est temporibus Marci Antonini, Polycarpum jam tum martyrio perfunctum fuisse scribit. Quare hæc verba, ὁ ὕστερον ὅτι γορδιανοῦ μαρτυρήσας, collocanda potius essent paulo supra, ubi legitur, εἰρωναῖς ὁ λυδδίου τῆς ἐν γαλλίᾳ ἐπισκοπῆς. Melius enim conveniunt Irenæo, quàm Polycarpo. Verum de hoc prudens Lector pro arbitrio suo statuet. Scio quidem in Chronico sancti Benigni Divionensis, martyrium Irenæi Lugdunensis Episcopi, poni ante martyrium Polycarpi. Auctor enim illius Chronici scribit, Irenæum jam martyrio perfunctum, apparuisse in somnis Polycarpo Smyrnensi Episcopo, eique mandasse, ut Benignum in Gallias mitteret. Verum hæ sunt nugæ meræ.

τινὲς ὑ περὶ τὰ ἀναζυμικὰ μέρη Syros, Cilicas & Mesopotamenos videtur intelligere, qui Paschа cum Judæis celebrabant ante Concilium Nicænum, ut docet Athanasius in Epistola ad Afros. ἐπειδὴ οἱ κατὰ συρίαν & κιλικίαν & μεσοποταμίαν διαφωνοῦσι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ ποιοῦσι οἱ ἰουδαῖοι, ἑορτὴν & αὐτοί. Orientales igitur isti, de quibus loquitur Socrates, Judæos quidem sequebantur, in eo, quod decimam quartam Lunam primi mensis ante æquinoctium observabant. Verum non eodem die, quo Judæi, Paschа celebrabant, sed sequenti Dominico. Quare Athanasius scribit illos eodem tempore, quo Judæos Paschа egisse, non autem eodem die, ut male vertit interpres.

εἰ ὑ μετ' ἰσημερίαν. Montanistas, ut puto, intelligit, & Pepusianos, qui Paschа quidem post æquinoctium celebrabant. Sed mense Xanthico seu Aprili, ante diem octavum Idus Apriles illud perpetuo defigebant, quemadmodum testatur Sozomenus in libro 7.

καθ' ὡς τινες ἐπεβούλησαν, Audiani scilicet. Hi enim ajebant Synodum Nycænam Paschale festum primum immutasse, ut testatur Epiphanius pag. 822.

φυλάτθηγνώμην. Apud Eusebium in libro 3. de vita Constantini legitur φυλάτθη, rectius procul dubio. In Florentino autem Sfortiano codice scriptum inveni φυλάτθως. Pag.285.

ἔχει κοινωνίαν. Codex Florentinus & Sfortianus hoc loco scriptum habent ἔχειν, quemadmodum legitur apud Eusebium. Neque aliter legit Epiphanius Solasticus, ut ex versione ejus apparet.

κἀντεῦθεν αὐτοὺς περὶ τούτων. Scribendum puto κἀν τούτῳ περὶ θεοῦ δόξαν ἀσαφῆ, id est, *omnes religiones & sectæ diversos ritus habent, quamvis idem de Deo sentiant.* Sed quæ sequuntur verba emendationem nostram plane confirmant. Addit enim Socrates: οἱ γὰρ τῆς αὐτῆς πίστεως ὄντες &c. hoc est: *Nam si, qui sunt ejusdem fidei, in ri-* B *tibus tamen idem non sentiunt.* Nicephorus quoque huic nostræ emendationi suffragatur. Hunc enim Socratis locum ita expressit, κἂν ὁμόδοξοι εἶεν, τὰς αὐτὰς πανταχοῦ δόξας κατὰ τὰς ἐκκλησίας φυλάττουσι.

οἱ μὲν γὰρ ἡμῶν τρεῖς πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδας. Pag.286. Baronius ad annum Christi 57. & 391. Socratem duplicis erroris arguit, tum quod dixerit Romanos tres tantum Hebdomadas ante Paschа jejunasse in Quadragesima; tum quod ait in tribus illis hebdomadis exceptos fuisse dies Sabbati, quibus Romani non jejunabant. Quod ad primum attinet, Socratis sententiam adversus Baronium defendit Halloixius in notationibus ad caput 11. vitæ Irenæi pag. 678. Movet me præci- C pue auctoritas Cassiodori, qui in Historia tripartita hunc Socratis locum posuit his verbis, *Romani enim tres ante Paschа septimanas, præter Sabbatum & Dominicam, sub continuatione jejunant.* An potuit ignorare Cassiodorus morem Ecclesiæ Romanæ in observatione jejunii Quadragesimalis, ipse qui Senator & Consul & Præfectus Prætorio fuit in urbe Roma. Quis credat illum in Historia sua hæc Socratis verba positurum fuisse, si rem se aliter habuisse scivisset. Certe Cassiodorus si id falsum esse sciisset, hæc Socratis verba consulto omisisset, ne lectorem in fraudem induceret. Quod cum Cassiodorus non fecerit, sed Socratis testimonium de Quadragesimali Romanorum jejunio, in Historia, quæ ipsius nomen præfert, legi voluerit, ex eo apparet, vera esse, quæ Socrates dixit de jejunio Romanorum. Certe in Ecclesia Catholica, etsi Quadragesimæ D jejunium ab omnibus fuit semper observatum, non tamen uno atque eodem modo jejunatum est, ut docet Irenæus in Epistola ad Victorem Papam. Proinde immerito Baronius Socrati opponit testimonium Gregorii Magni. Aliter enim Socratis ætate, aliter Gregorii Magni temporibus, Romani per Quadragesimam jejunabant. Temporibus Leonis Papæ, quibus fere æqualis fuit Socrates, Romani tribus duntaxat diebus hebdomadis jejunabant in Quadragesima, secundâ scilicet, quartâ & sextâ ferâ, ut patet ex sermonibus ejusdem Papæ de Quadragesima. In Ordine Romano vestigium quoddam vetusti moris, quem hîc refert Socrates videor mihi deprehendisse. Nam Dominica Quadragesimæ, quæ vulgo

Dominica de Passione Domini dicitur, vocatur Dominica mediana; idque nomen ex præcepto sedis Apostolicæ ei inditum esse perhibetur. Causam autem cur ita dicta sit, non aliam video, quam quod ex tribus hebdomadis, quibus Romani in Quadragesima jejunabant, hæc erat secunda Dominica. Beda in libro de æquinoctio vernali, scribit in Italia alios jejunasse dies viginti, alios septem. Jam verò, quod ait Socrates de Sabbatho, recte defendi potest. Nam ætate Leonis Papæ, Romani in Quadragesima non jejunabant die Sabbathi. Docet id sermo quartus ejusdem Papæ de Quadragesima, in cujus calce ita legitur: *Secundâ igitur & quartâ & sextâ feriâ jejunemus: Sabbatho autem apud beatum Petrum Apostolum vigilias celebremus &c.* Accedit Beda in libro de Officiis, ubi scribit quintâ & septimâ Feriâ plerosque non jejunasse in Quadragesima.

καὶ οἱ ἐν ἀλεξανδρείᾳ πρὸ ἑβδομάδων ἕξ. Idem testatur Sozomenus in libro septimo, capite decimo nono. Porro Alexandrini jejunium Quadragesimæ inchoabant, non à Dominica sextæ Hebdomadis ante Pascha, ut putavit Joannes Filesacus in libro de Quadragesima capite septimo, sed à feria secunda, quæ sequebatur illam Dominicam. Itaque prima Dominica Quadragesimæ Alexandrinorum, erat quinta Dominica ante Pascha. Atque id manifeste docent Theophilus & Cyrillus in Homiliis seu Epistolis Paschalibus. Quod quidem miror Filesacum non animadvertisse, qui Theophili testimonium contra se adducit.

ἄλλοι πρὸ ἑπτὰ τῆς ἑορτῆς ἑβδομάδων. Constantinopolitani scilicet & circumsiti populi usque ad Phœnicen, ut testatur Sozomenus in libro 7. capite 19.

ἀεὶ τὸ ἀειθμὸν τῷ ἡμερῶν διαφωνοῦντες. Codex Florentinus & Sfortianus hoc loco scriptum habent, περὶ τὸ ἀειθμὸν τῷ νηστειῶν. Priorem tamen lectionem confirmat Socrates paulo supra, ubi dicit: καὶ θαυμάσας μοι ἔσεσθαι, πῶς ἔτοι περὶ τὸ ἀειθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι.

ἕτεροι δὲ ἄχρις ἑσπέρας ὥρας νηστεύοντες. Paucos admodum ita jejunasse puto in Quadragesima. Jejunium enim Quadragesimæ producebatur ad Vesperam. Missa enim celebrabatur horâ nonâ, in qua sermo fiebat ad populum. Deinde sub Vesperam populus dimittebatur, & solvebat jejunium. Sane Cæsarius Arelatensis, Missarum solennia duarum circiter horarum spatio durasse tradit in homiliis, quæ exstant. Epiphanius in expositione fidei Catholicæ: πάλιν δὲ συνάξεις ἐπιτελοῦσι τὰς αὐτὰς ἕξ, καὶ ἄλλην τεσσαρακοστὴν ἀπὸ ἑνάτης ἕως ἑσπέρας. Idem tradit Amalarius in libro de officiis, & Concilia Anglicana.

διάφορον ἔχουσι τὴν ἑρμηνείαν. Malim scribere ἀδιάφορον, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit: alii usque ad nonam jejunantes horam, sine discrimine ciborum reficiuntur.

ἄλλως τε καὶ ἄλλοις φύλοις. Post hæc verba Savilius in suo codice subdistinctionem apposuerat. Ego vero mediam distinctionem malim adscribere. Idque confirmat Nicephorus, qui hunc Socratis locum ita expressit: καὶ ἄλλα παρ' ἄλλοις γίνεται ἐθνῶν φύλοις· ἐν οἷς ἐμυείας αἰτίας τοιούτων εἰσίν.

καὶ ὑποκολεῖς. Pessimè Musculus & Christophorsonus verterunt *Interpretes*. Optime vero Epiphanius expositi Psalmi Pronunciatores. Horum munus videtur fuisse, prima Psalmi verba præcinere. Populus deinde reliqua succinebat. ὑποκολεῖς dicebantur olim Monitores, qui in scena monebant histriones, ut docet Festus. Hi suggerebant Actoribus quoties memoria eos deficiebat. Erant & monitores in precationibus, quorum meminit Tertullianus in Apologetico, ubi dicit Christianos sine monitore orasse, quia de pectore orabant. Verum Nicephorus hoc loco pro ὑποκολεῖς legit ὑπογραφεῖς, id est Notarios. Quod profecto non displicet. Habebant enim Episcopi suos Notarios, adolescentes eruditos. Sic Proclus Notarius fuisse dicitur Attici, teste Socrate lib. 7. Et diu ante Athanasius Notarius fuit Alexandri Episcopi, ut scribit Sozomenus in lib. 2. In decretis Gelasii Papæ cap. 2. inter primos gradus Ecclesiasticos recensentur, Lectores, Notarii & Defensores. In vita Cæsarii Arelatensis capite 22. *Lector aut Notarius coram illo non cessabat clamare, &c.* In actione prima Synodi Ephesinæ, Epaphroditus dicitur Lector & Notarius Hellanici Episcopi Rhodiorum. Ex quibus patet, idem fere officium fuisse Notarii, quod Lectoris, ut scilicet psalmos, aut alios sacræ Scripturæ libros, vel in Ecclesia, vel coram Episcopo legeret. Idque confirmat Simeon Metaphrastes in actis Marciani & Martyrii Notariorum, quæ habentur apud Surium die vicesimo quinto Octobr. *Apud divum ergo Paulum commorantes, cùm scriba essent eorum, quæ ab illo fiebant, & populo divinos libros legerent &c.* Excipiebant autem Notarii illi acta, quæ fiebant in Ecclesia. Ex quo illis hoc nomen inditum videtur. Sic in gestis collationis inter Catholicos ac Donatistas hunc titulum legimus. *Excipientibus quoque Januario & Vitale Notariis Ecclesiæ Catholicæ, Victore & Cresconio Notariis Ecclesiæ Donatistarum &c.* Præerat autem illis Primicerius Notariorum, qui fere ex Presbyterorum ordine eligebatur, ut discimus ex actione prima Concilii Ephesini, in qua Petrus Presbyter Alexandriæ & Primicerius Notariorum, recitat edictum Imperatoris Theodosii ad Cyrillum & reliquos Metropolitanos. Præcipuum tamen fuit munus Notariorum, ut Virgam seu Baculum coram Episcopo portarent, quemadmodum scribitur in libro secundo de vita & miraculis Beati Cæsarii Arelatensis. *Cum ergo vir Dei Cæsarius per eadem loca ad eandem pergeret Ecclesiam, Clericus, cui cura erat Baculum illius portare, quod Notariorum officium erat, oblitus est; in quo ministerio inutilis ego serviebam.* Vide, quæ notavi ad librum quartum Sozomeni capite 3.

ἐν θεσσαλίᾳ ἡγεμόνος κληρικὸς ἐκεῖ. Si hæc distinctio recta esset, sequeretur Socratem Cle-

Pag. 287

ricum fuisse in Thessalia. Sed hoc nequaquam probabile est, cum Socrates passim se Scholasticum appellet, id est Advocatum. Quare non dubito, quin hic locus aliter sit distinguendus, hoc scilicet modo: ἔγνων ἢ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἐν θετταλίᾳ ἡμόμην κληρικὸς ἐκεῖ ὑπὸ νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένηται &c. Aliam tamen distinctionem secuti videntur interpretes, Musculus & Christophorsonus, hanc videlicet: ἔγνων ἢ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἐν θετταλίᾳ ἡμόμην κληρικὸς ἐκεῖ &c. Quam tamen distinctionem probare non possum. Superfluum enim esset verbum ἡμόμην, ac nimis frequenter in eadem periodo repeteretur τὸ γίνεσθαι. Porro Socratem in Thessalia versatum fuisse, ex sequentibus apparet. Sic enim paulo post subdit Socrates: καὶ ἄλλο ἢ ἐν θετταλίᾳ οἶδα γινόμενον. Quanquam vox οἶδα ambigua est, & tam de absente, quam de præsente intelligi potest.

ἀποκήρυκτος γίνεται. Apud Nicephorum ἀπόκληρος legitur, quod non displicet. Id est, *ordine movetur*, ut vertit Langus. Vocabulum tamen ἀποκήρυκτος aliquid gravius videtur designare, excommunicatum scilicet.

τῷ ἐν ἀναζλῇ γινομένων πάντων. Hujus loci emendatio debetur codici Florentino, in quo discrte ita scriptus est: τῷ ἐν ἀναζλῇ πάντων γνώμην ἀπεχομένων. Quam emendationem confirmat Nicephorus. Is enim hunc Socratis locum pene ad verbum ita expressit: τῷ ἀνὰ πᾶν ἔθος πάντων γνώμην ἀπεχομένων, & reliqua.

πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὑπηρεσίας. Eadem habet Nicephorus de filiis Episcoporum. Certum est tamen Socratem hoc loco veri limites transcendere. Nam & qui forte in Episcopatu rem habuerunt cum uxore, quam ante Episcopatum duxerant, ii certe & paucissimi fuerunt, & contra receptam Ecclesiæ consuetudinem id gesserunt, & factum suum postea planxerunt. quemadmodum Episcopus ille apud Gregorium Turonensem. Sane sacerdotes sua ætate, ut plurimum virgines fuisse aut Monachos, testatur Epiphanius in expositione fidei; sin minus, certe continentes. Idque aperte convincitur exemplo Synesii Cyrenarum Episcopi.

ἀνίσως ὢν ἐτάξει. Malim συνετάξει. Nicephorus habet συνετάξατο. Quod autem addit Nicephorus, Heliodorum jussum fuisse in Synodo libros illos amatorios comburere, aut Episcopatu sese abdicare; id fabulosum mihi videtur. Neque enim satis constat, utrum libri illi de amoribus Theagenis & Chariclæ, ab Heliodoro Episcopo scripti sint, an ab alio quopiam.

τὰς ἐν τῇ λυχναψίας ἐυχάς. Id officium Græci vocant λυχνικὸν, Latini vero lucernarium, ut in notis ad Ennodium observavit Jacobus Sirmondus. Vide Meursii glossarium Græcobarbarum, in voce λυχνικὸν, & annotationes ad Cassianum in voce *Lucernaris hora*.

Pag. 288 ὥσπλησίως ἢ ὥσπολλά. Non dubito quin Socrates scripserit ὥσπλησίως ἢ τὰ πολλά, quemadmodum habet Nicephorus. Atque ita legit Musculus & Christophorsonus. Musculus enim A ita vertit; *Sed in multis se imperiali conformant Ecclesia.* Christophorsonus autem hoc modo: *Sed tamen ex multo majore parte, primariæ apud illos Ecclesiæ consuetudinem sequuntur.* Neuter illorum intellexit, quid esset ἡ κρατοῦσα ἐκκλησία. Ita Socrates appellare solet Ecclesiam Catholicam, eo quod tunc temporis summam potentiam atque auctoritatem obtineret. Sic supra in capite 9. hujus libri, Novatianis opponit τὰς κρατούσας τῶν ἐκκλησιῶν, id est, Catholicos. ναυατιανοὶ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως τοῦ προεστῶτος ταύτῃ ἐδέξαντο· οἱ δὲ νωουατῶν ἐκκλησιῶν κρατοῦντες &c.

τῷ ἐυχῶν ἂν δόξαι ἐυρεῖν. Id est, ὡς τῷ ἐυχῶν συμφωνήσας. Atque ita hunc locum intellexerunt o- B mnes interpretes, & ipse Nicephorus, qui pro ἐυχῶν habet ἐν ἐυχαῖς.

ἐν βάμῃ πᾶν σάββατον νηστεύουσι. Exceptis Sabbatis Quadragesimæ, & quatuor Temporum. Per Quadragesimam enim Romani non jejunabant diebus Sabbati, uti superius demonstravi ex sermone Leonis Papæ de Quadragesima. Sed neque in jejunio quatuor Temporum, jejunabant Romani die Sabbati: verum quartâ duntaxat & sextâ feriâ jejunabant: Sabbato autem vigilabant ad Basilicam sancti Petri, ut docet idem Leo in sermonibus de jejunio decimi mensis, & de jejunio Pentecostes, & de jejunio septimi mensis. Proinde immerito Baronius, Petavius & Halloixius Socratem nostrum reprehenderunt, quòd dixerit Romanos non jejunasse diebus Sabbati in Quadragesima. C

ἐν καισαρείᾳ τῆς καππαδοκίας. Petavius in animadversionibus ad Epiphanium in hæresi Quartadecimanorum, Socratem hic falli affirmat: & Canones pœnitentiales Basilii magni sufficere ait ad hunc errorem confutandum. Sed responderi potest, post obitum Basilii alium fortasse morem in Ecclesia Cæsarienst observatum fuisse. Loquitur enim Socrates de ritu, qui tunc temporis obtinebat, cùm ista scriberet.

ἐν πλοίῳ εἰσελθών. Ante hæc verba distin- Pag. 290
ctionem finalem apposui, secutus Nicephorum, qui hunc Socratis locum ita refert: ἐν πλοίῳ γὰρ εἰσελθὼν &c.

Ἰουδαῖοι γὰρ τὰ συμβαίνοντα. Scribendum existimo τὰ σύμβολα. Qua voce usus est Socrates paulo supra, cum dicit ἵνα τὰ σύμβολα πληρωθῇ. Symbola vocat Socrates legales ceremonias & præcepta: verbi gratiâ Circumcisionem, quam Judæi in corpore quidem custodiebant, sed non in corde. At in vulgata scriptura, qui sensus esse possit non video. Nicephorus hunc Socratis locum ita expressit: καὶ γὰρ Ἰουδαῖοι τὰ συμβαίνοντα μᾶλλον τοῖς σώμασιν ἢ τῇ ψυχῇ εἰώθεισι παιδάζουσι. Quæ Langus ita vertit: *Siquidem & Judæi ea, quæ sic in corporibus accidunt, majore studio, quàm si animabus eveniant, observare contendunt.* Vides nec Nicephorum, nec ejus interpretem, mentem Socratis assecutos esse. Loquitur enim Socrates de Judæis, qui legem factorum, in corporibus potius quam in corde observabant, quos Apostolus vocat in manifesto Judæos.

In

In Caput XXIII.

Pag.291. Φαβιανοὶ. De his Theodoritus in libro 4. hæreticarum fabularum.

Pag.292 ὃν ἐπ' ἐτῶν εἴκοσι πέντε ἐστι. Scribendum est ὃν ἐπ' εἴκοσι πέντε, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Nam à Consulatu Arcadii tertio & Honorii secundo, quo hæc gesta sunt, quæ hîc narrantur à Socrate, usque ad Consulatum Monaxii & Plintæ, anni sunt viginti quinque.

ὃν τῆς ὑπατείας Φ νέου θεοδοσίου. Scribendum est proculdubio ὃν τῆς βασιλείας. Vox enim ὑπατείας, ex inferiore linea perperam irrepsit in hunc locum.

In Caput XXV.

Pag.293. Ἀντιγραφιὸν Φ βασιλίως, Magistrum scriniorum verti. ἀντιγραφεῖς enim Græci vocant, quos Latini Magistros scriniorum, ut recte notavit Cujacius. At Salmasius in notis ad Vopiscum pagina 481. ἀντιγραφεῖς affirmat esse proximos sacrorum scriniorum, non Magistros. Unum enim duntaxat vult fuisse Magistrum omnium scriniorum, qui sub se quatuor habebat Antigrapheos seu Proximos, unum scilicet in singulis scriniis. Sed refellunt Salmasium, primùm codex Theodosii, deinde Notitia Imperii Romani. Nam in Notitia quidem Imperii Romani quatuor Magistri scriniorum recensentur: Magister memoriæ, Magister epistolarum, Magister libellorum, & Magister epistolarum Græcarum. Jam vero in codice Theodosiano, in libro 6. titulus specialis est de Magistris sacrorum scriniorum, quos Imperatores Vicariis præferri volunt. De Proximis verò longo post intervallo sequitur alius titulus: in quo Imperatores jubent tantum, ut Proximi transacto biennio è scriniis discedentes, Vicariis exequentur. Ex quo patet Proximos scriniorum distingui à Magistris: nam Magistri codicillo Principis eligebantur, ut reliqua Officia Palatii. Proximi verò gradatim promotionis ordine ad eum locum perveniebant: erantque plures in unoquoque scrinio, cum tamen unus esset Magister in singulis scriniis. Proximi igitur non sunt ἀντιγραφεῖς; cùm ἀντιγραφεῖς tantum quatuor fuerint, ut docent glossæ Juliani Antecessoris. Petrus Patricius in excerptis legationum; γαλίεῳ καὶ διοκλητιανὸς εἰς νίσιβιν συνῆλθον· ἔνθα κοινῇ βουλευσάμενοι, σίλβανον εἰς περσίδα προσέταττον στέλειον πρόξον, ἀντιγραφέα τῆς μνήμης. Sane Philostorgius Eugenium Magistri dignitate præditum fuisse scribit, antequam tyrannidem arriperet.

B ὃς ἐκ τῆς μικρᾶς γαλλίας. Rectius in codice Florentino scriptum est γαλατίας. Quanquam Arbogastes non ex Gallia oriundus fuit, sed ex Francia, ut Historici omnes consentiunt.

ἐυνύχως ὑπεισελθόντες. Scribendum est ὑπεισ- Pag.294
* ελθόντες. Paulò ante lego εἰς τυραννίδα ἀπέκλινε.

τὸ βασιλέα ἀπέπνιξαν. Valentinianus Junior Viennæ interfectus est, Arcadio secundo & Rufino Consulibus, ut tradit Idatius in Fastis. Marcellinus autem id factum refert Consulatu Tatiani & Symmachi Idibus Martiis. Sed id falsum esse apparet ex lege 4. & 5. Codicis Theod. de Apostatis.

καταλιπὼν ἀμφοτέρους υἱὸς ἐν τῇ κωνσταντινουπόλῃ. Zosimus in libro quarto solum Arcadium à Theodosio relictum esse scribit Constantinopoli; Honorium vero patrem secutum esse in expeditione adversus Eugenium. Idem scribit Marcellinus in Chronico, *Arcadio tertium & Honorio iterum Consulibus, Theodosius Aug. assumpto Honorio Cæsare, eodemque filio, contra Arbogasten, qui Eugenium tyrannum Imperatorem facere ausus est, iterum properavit.* Socrati tamen adstipulatur Philostorgius.

ὃς ἀπέχῃ. Locus mutilus est, ut apparet. Quem supplevi ex Itinerario Antonini, & ex Sigonio in libro nono de Imperio Occidentali.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM SEXTUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
SOCRATIS SCHOLASTICI.

In Proœmium.

Pag. 299 Ἤ ὅτι κατὰ πᾶν παροιμίαν, τὸ ἀληθὲς ἧττον πικρόν. Tota hæc pericope delenda mihi videtur, quippe quæ sensum turbat. Aut si hîc locum habet, rejicienda est ad calcem periodi, post vocem μεγαλύνομεν. Si cui tamen hoc displicet, sufficit expungere particulam ἤ, & ad sequentis pericopæ caput apponere.

ὡς ὁ δῆλος παρ' αὐτοῖς. In comœdiis scilicet Menandri & aliorum. Idem etiam videre est in comœdiis Latinis Plauti ac Terentii, in quibus servi dominos suos nominatim appellare solent.

παρ' ὁδὸν τὸ ἀξίωμα θέμενος. Male Musculus & Christophorsonus verbum θέμενος retulerunt ad ἰχώ, quod præcessit. Atqui refertur potius ad vocem δῆλος. Alioqui oratio non satis cohæreret.

καὶ τῇ τῶν νόμων ἰσοτιμίᾳ πειθόμενος. Enallage, pro καὶ τοῖς νόμοις τῆς ἰσοτιμίας πειθόμενος.

In Caput Primum.

Pag. 300 Τοὺς Οὖννους. Sozimus in libro 5. non Hunnos à Rufino sollicitatos esse scribit, sed Gothos & Alaricum. Idem quoque scribit Marcellinus in Chronico. *Olybrio & Probino Consulibus, Rufinus Patricius Archadio Principi insidias tendens; Alaricum Gothorum regem, missis ei clam pecuniis, in festum Reipubl. fecit, & in Græciam misit.* Socrati tamen suffragatur Sozomenus. Nec ulla est inter supradictos auctores dissensio. Utrasque enim Gentes Rufinus contra Romanos evocavit: Gothos primum duce Alarico: deinde fusis per Stiliconem Gothis, Hunnos quasi in Gothorum auxilium excivit, ut docet Claudianus in libro primo adversus Rufinum. Et in libro 2. idem clariùs dicit his versibus.

—— cladem divisit in orbem,
Dispositque nefas. Alii per terga ferocis
Danubii solidata ruunt, expertaque remos
Frangunt stagnarotis. Alii per Caspia claustra,
Armeniasque nives inopino tramite ducti,
Invadunt Orientis opes. Jam pascua fumant
Cappadocum &c.

At Sigonius in libro decimo de Occidentali Imperio, ubi totam hanc Historiam diligenter exponit, de hac Hunnorum irruptione nihil dicit: quæ quidem ejus negligentia excusari non potest.

In Caput II.

Χειροτονηθεὶς ὢν πρὸς τοῦ &c. Hunc locum ita Pag. 301
malim distinguere: χειροτονηθεὶς ὤν, πρὸς τοῦ τῆς ὑποκοπῆς ἱερωσύνου ἐνθρονίζεσθαι. Id est, *Ordinatus igitur, ad Episcopatus functionem, in solio collocatur.*

ὑπατείᾳ τῇ ἰξῆς, ἢ ἐπιτίλων. Scribendum est B
ἰῶ ἐπετίλων. Leve mendum, sed quod ab interpretibus non animadversum, eos in gravissimum errorem conjecit. Sic enim verterunt: *Sequenti Consulatu, quo Romæ Honorius Imperator & Constantinopoli Eutychianus Rempubl. administrarunt.* Verum ἐπιτιλεῖν ὑπατείαν, est Consulatum dare, seu edere ludos Circenses ob auspicia magistratus.

ὁ τότε τῶν βασιλέων ὕπαρχος. Male Christophorsonus Præfectum Imperatorum vertit; Cum vertere potius debuisset Præfectum Prætorii. Scribendum enim est τῶν βασιλείων. Similem errorem jam supra notavi in eadem voce. Fuit igitur Eutychianus eodem anno Consul ac Præfectus Prætorii; qui fere mos fuit illorum temporum, ut patet ex codice Theodosiano.

C

In Caput III.

Τὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Non displicet conje- Pag. 302
ctura, quæ olim mihi in mentem venerat, scribendum hîc esse τῷ ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Porro Joannem Chrysostomum Socrates quidem & Sozomenus causidicinam non exercuisse scribunt. Ajunt enim eum è Libanii schola digressum, cum jam in foro causas acturus esse crederetur, repente ad tranquilliorem vitam se contulisse. Sunt tamen qui affirment, eum causas actitasse aliquandiu. Idque innuere videtur epistola Libanii, quam refert Isidorus Pelusiota in lib. 2. epistol.

Sed hæc epistola Libanii, vereor ne ad alterum quempiam Joannem scripta sit, qui tum Constantinopoli causas agebat, & qui Panegyricum illic dixit Theodosio ob filios ad consortium regni assumptos. Noster autem Chrysostomus, qui circa Valentis Imperii initium è schola Libanii egressus est, nec Antiochiâ excessit, ut Libanius, qui Antiochiæ Rethoricam profitebatur, ad illum absentem literas daret: nec Theodosium laudare potuit, qui eo tempore nondum erat Imperator. Neque enim de alio Imperatore verba Libanii accipi possunt, quàm de Theodosio, qui filios suos in consortium Imperii adscivit. Chrysostomum tamen inter Causidicos aliquamdiu militasse apparet ex initio libri primi de sacerdotio. ὑ γὰρ ὧν ἐν δικαστηρίοις προσδρύουσα καὶ φέρε τὰς ἐν τῇ ζηλωτῇ τέρψεις ἐπιλαμπόμενον, συζῆν ἐδόκει πολλάκις τῷ βιβλίοις προσπλωμένῳ.

Ζηλώσας ἰνάγριον. Qisnam sit hic Evagrius, qui diu ante Chrysostomum relicto Libanii auditorio, pium ac religiosum vivendi genus amplexus fuerat, obscurum est. Neque enim Evagrium Ponticum esse existimo, qui postea sub Gregorio Nazianzeno & sub Nectario, Diaconus fuit Constantinopoli, atque inde in Ægypti solitudinem migravit. Baronius ad annum Christi 382. Evagrium hunc condiscipulum Chrysostomi, vocat juniorem Evagrium, filium Evagrii nobilissimi civis Antiocheni; eumq; ante Chrysostomum ait in eremum concessisse, & sub Diodoro atque Carterio Monasticam vitam egisse. Sed nescio unde Baronius hæc hauserit, nec cur hunc Evagrium juniorem nominet. Nisi forte Evagrium hunc juniorem cognominavit, ad distinctionem senioris Evagrii Antiochensis, cujus supra mentionem fecerat ad annum Christi 372. ex epistola Basilii Magni ad Eusebium Samosatensem, cujus hæc sunt verba: ὁ πρεσβύτερος ἐνάγριος ὁ υἱὸς τοῦ μακαρίτου ἀντιοχέως, ὁ σωματάρχης ποτὲ ὢν τῶν δ' ὕστερον τοῦ μακαρίου εὐσεβίου. Interpres Latinus ita vertit: *Senior Evagrius filius Pompejani Antiochensis &c.* cùm vertere debuisset, *Evagrius Presbyter*; de quo Hieronymus in Chronico Eusebii ita scribit: *Zenobia apud Immas, haud longe ab Antiochia vincitur; in qua pugna strenuissime adversus eam dimicavit Pompejanus Dux, cognomento Francio: cujus familia hodieque apud Antiochiam perseverat; ex cujus Evagrius Presbyter charissimus nobis, stirpe descendit.* Ejusdem mentionem facit Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis. Atque ego hunc ipsum esse existimo condiscipulum Chrysostomi, cujus hîc meminit Socrates. Nam quod de juniore Evagrio scribit Baronius, nullo auctore nititur.

Συνεχεῖς ἐποιεῖτο τὰς ὑπὲρ τῶν ἐκκλησίαν ἀποδάς. Pessime hunc locum transtulerunt Interpretes; nam Musculus quidem ita vertit: *ac irremissam Ecclesiarum curam gerebat.* Christophorsonus verò hoc modo: *operamque navavit assidue, ut Ecclesiæ Christi prodesset.* Magis probo versionem Epiphanii Scholastici, quæ sic habet: *Et frequentius ad sanctam concurrebat Ecclesiam.*

ἀσκητηρίῳ προῖσαν. Lex Grammatica postulat, ut scribatur ἀσκητηρίων, quemadmodum legitur apud Sozomenum. Nec aliter legit Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Porro hæc Diodori & Carterii ἄσκησις, Baronius quidem Græcos scriptores secutus, extra urbem sita fuisse existimat. Sed vir doctus, qui vitam Joannis Chrysostomi Gallico sermone nuper edidit, in urbe Antiochia fuisse contendit: cui tamen assentiri non possum. Probabilius est in suburbanis posita fuisse hæc domicilia, ut viri pii ac religiosi, qui contemplationi & sacrorum librorum lectioni assidue vacabant, ab omni turba ac tumultu procul abessent. Quod autem idem vir doctus objicit ex Theodorito, Diodorum perpetuo versatum esse Antiochiæ, & grassantibus Arianis fortiter restitisse, nostram sententiam nullatenus labefactat. Ex suburbano enim monasterio facile potuit Diodorus quoties vellet, in urbem venire.

τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτιθέμενον. Idem de Diodoro Tarsensi ait Sozomenus, eum sacras literas πρὸς τὸ ῥητὸν, id est ad literam exposuisse; abstrusiorem vero & mysticum sensum refugisse. Idem etiam de illo scribit Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis: *Exstant ejus in Apostolum Commentarii, & multa alia, ad Eusebii magis Emiseni characterem pertinentia: cujus cùm sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam secularium literarum.* Ait Hieronymus Diodorum secutum esse sensum Eusebii Emiseni, id est, methodum in explanandis Scripturis. Videamus igitur quem sensum secutus sit Eusebius Emisenus. Ipse nos docebit Hieronymus, de Eusebio Emiseno ita scribens: *Magisque Historiam secutus, ab iis, qui declamare volunt, studiosissime legitur.* Ex quibus apparet Eusebium in exponendis Scripturis præcipue secutum esse sensum historicum & litteralem: mysticum vero & allegoricum non attigisse. Hos enim sensus complectitur ἡ θεωρία. Differt itaque allegoria à theoria, ut species à genere. Sane Diodorus Tarsensis Episcopus, de quo nunc loquimur, librum scripserat hoc titulo, τὶς διαφορὰ θεωρίας & ἀλληγορίας, teste Suida in voce Διόδωρος, hoc est, *Quodnam discrimen sit inter theoriam & allegoriam.* Cæterum miror Hieronymum, qui Diodorum nec eloquentiâ, nec secularium litterarum scientiâ instructum fuisse dicat. Theodoritus tamen in lib. 4. Historiæ, ejus eloquentiam limpidissimo amni comparat: & Photius in bibliotheca, eum in dicendo purum ac perspicuum fuisse testatur.

βασιλείῳ τῷ ποτὲ μὲν διακόνῳ. Scribendum puto τῷ τότε μὲν διακόνῳ. Sequitur enim μὴ δὲ ἡγουμένῳ καὶ ἀρείας θεσκόπῳ. Conjecturam nostram confirmat Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *qui tunc à Meletio factus erat Diaconus.* Porro Basilium Magnum à Meletio Antiocheno Episcopo factum esse Diaconum, scribit etiam Amphilochius in ejus vita. Verùm liber ille totus refertus est fabulis ac mendaciis. Sanè cùm Basilius magnus Lector ac Presbyter

per legitimos gradus promotus sit Cæsareæ, ut testatur Gregorius Nazianzenus in oratione funebri de laudibus ejusdem Basilii, vix credibile est, cum alibi quàm Cæsareæ factum esse Diaconum.

τὰ πολλὰ συνδιάγοντα. Chrysostomum familiariter vixisse cum Basilio constat ex libris Chrysostomi de sacerdotio. Sed quisnam fuerit Basilius ille, de quo in iis libris loquitur Chrysostomus, incertum est. Socrates quidem hoc loco affirmat esse Basilium Magnum. Photius vero in bibliotheca Basilium Seleuciensem Episcopum. Utriusque sententiam merito refellit Baronius ad annum Christi 382. Certe Chrysostomus initio ejus libri testatur, se & Basilium illum, de quo ibi loquitur, eosdem semper præceptores habuisse. Atqui Basilius quidem Magnus Athenis rethoricam didicit: Chrysostomus vero diu postea Libanium audivit Antiochiæ. Quod si Basilius Magnus is esset, quem Chrysostomus inter sodales atque amicos suos principem locum obtinuisse dicit, exstarent hodie aliqua indicia ejus amicitiæ in epistolis Basilii. Atqui ex tot ejus epistolis, quæ ad nos pervenerunt, nulla legitur ad nostrum Joannem data. Proinde assentior Baronio, qui Basilium illum sodalem Chrysostomi, ait fuisse Basilium Episcopum Raphaneæ, vel certe Basilium Episcopum Bybli. Hi enim ambo fuerunt æquales Chrysostomi, quippe qui subscripserint Concilio Constantinopolitano.

ζήνων ἐπίσκοπος ἐκ τῆς ἱεροσολύμων ὑποσρίσεως. Nicephorus nescio quem auctorem secutus, Zenonem hunc Episcopum facit Gazæ seu Majumæ. Sed cum Zeno Episcopus Majumæ creatus fuerit regnante Theodosio, ut scribit Sozomenus in libro quinto capite 8. alius sit oportet ab illo Zenone, qui Chrysostomum Lectorem ordinavit, cum Chrysostomus Lector factus sit principatu Valentis Augusti, anno Domini circiter 370. Baronius vero in Annalibus Ecclesiasticis, ad annum Christi 382. Zenonem hunc à quo Chrysostomus Lector Antiochiæ est ordinatus, scribit Episcopum fuisse Tyri, eum, qui interfuit Concilio Constantinopolitano; & tuncabsente Meletio Vicarium ejus fuisse in Ecclesia Antiochena. Qua quidem in re facile assentior Baronio. Sed quod Socratem ibidem reprehendit, qui Zenonem illum fuisse dixerit Episcopum Hierosolymorum, in eo perspicue fallitur. Neque enim Socrates Zenonem facit Episcopum Hierosolymorum; sed tantum ait, Zenonem Episcopum Hierosolymis redeuntem, ordinasse Chrysostomum Lectorem Antiochiæ. Profectus autem fuerat Zeno Hierosolymâ, vel orationis causâ, ut mos fuit illorum temporum, vel ob aliquam Ecclesiasticam necessitatem. Verum hoc loco nascitur difficultas. Si enim Zeno Hierosolymis rediens, Lectorem Antiochiæ ordinavit Chrysostomum, necessario civitas cujus fuit Episcopus, longius remota fuerit oportet ab Hierosolymis quàm Antiochia, aut certe ad latus Antiochiæ sita. Quod de urbibus Tyro & Gaza dici non potest. Ambæ enim longe viciniores A sunt Hierosolymis quàm Antiochia. Alterius igitur civitatis Episcopus fuit Zeno iste, qui Lectorem Antiochiæ constituit Chrysostomum. Zenonis cujusdam Episcopi, qui Concilio Antiocheno interfuit sub Meletio, mentio fit in epistola 69 Basilii Magni: sed sedis nomen non adscribitur. Scio Palladium in vita Chrysostomi scribere, eum à Meletio Lectorem esse ordinatum. Verum hoc ita intelligendum puto, ut à Meletio id factum esse dicatur, quod à Zenone factum est, ejus vices agente.

ὑπὸ εὐαγρίου. Hic est Evagrius, de quo suprà locuti sumus. Sed quod ait Socrates Chrysostomum ab Evagrio ordinatum esse Presbyterum, parum probabile est. Nam si verum eo, quod ait B Socrates, Chrysostomum mortuo Meletio à communione Paulini abstinuisse, quomodo Evagrii, qui successor Paulini fuit, ordinationem suscepisset? Præstat igitur sequi Palladium, Simeonem Metaphrasten & reliquos, qui Chrysostomum à Flaviano Episcopo ad Presbyterii gradum evectum esse scribunt.

In Caput IV.

δυσφόρως τὰ σιτία προσφέροις. Epiphanius Pag. 304
Scholasticus vertit, *quod turpiter manducaret.* Quam interpretationem nemo, ut opinor, probaverit. Melius Nicephorus, ὃ τὸ δυσφόρως ἔχειν τὸ στόμαχον, ἀδύνατος ὢν τὸ πίτυλον ἔχοντα τὰ σιτία. Id est, *& quod ægrum haberet stomachum, haud satis firmum ad coquendos cibos.* Ego morosum ac difficilem in capiendo cibo interpretari malim, propter ægritudinem stomachi. C

In Caput V.

καθεδεὶς ἔθος ἦν τοῦ ἀμβωνος. Ex hoc loco appa- Pag. 304
ret, Episcopos olim solitos non esse ex ambone seu pulpito concionem ad populum habere. Id enim tanquam singulare quidpiam in Chrysostomo notat Socrates, quòd verba facturus conscendere in ambonem consuevisset, ut à populo facilius exaudiretur. Ut plurimum autem Episcopi in gradibus altaris concionabantur. Id docet Childeberti Regis constitutio, quam Sirmondus retulit in tomo primo Conciliorum Galliæ, pag. 300. sed mutilam. Nos ex vetustissimo codice Corbeiensi lacunam ita supplemus. *Qualiter in sacrilegos Dei injuria vindicetur, nostrum est pertractandum. Et quia fides nostra, ut verbo de altario sacerdote faciente quæcunque de Evangelio, Prophetis vel Apostolo fuerit annuntiatum, in quantum Deus dat intellectum: ad nos querimonia processit &c.* Sensus horum verborum, quæ corruptissima sunt, hic est. *Quoniam quæsti sunt sacerdotes, dum sermones faciunt ad populum, hansatrices per agros ambulare & populum ab Ecclesia revocare, idcirco jubemus &c.* Vide Baronium ad annum Christi 407. numero 17. D

καὶ μόνου συμπατίσαντος θεοδώρου ἐπιχαρεῖς. Pag. 305
In codice Florentino scriptum est ἐπιχαρεῖας, pro ἐπιχαρεῖαι, quod magis placet. Hinc est, quod

in fastis Prosperi, Idatii & Cassiodori, hic annus Manlium Theodorum solum habet Consulem, expuncto Eutropii nomine. Porro de Eutropii nece consulendus est Zosimus.

In Caput VI.

Pag.306 Τύτυς ἴχειν παρισκίναζειν. Hunc locum ita corrigendum puto, τὰς ἢ αὖτις ὀπτηδείους τῶν στρατιωτικῶν ἀριθμῶν ἀρχὰς ἴχειν παρισκίναζειν. Emendationem nostram plane confirmat Sozomenus in libro 8. capite 4. ubi de hac Gainæ conspiratione loquitur his verbis: ἢ τὰς ὀπτηδείους συνταγματάρχας ἢ χιλιάρχας κατίστησε. Hunc Sozomeni locum si consuluissent Interpretes, felicius hæc Socratis verba interpretati essent.

ὡς ἐπειθῆ ἐκέλευεν. Scribendum est ὡς ὑπειθῆ ἐκέλευεν αὐτὰ τὰς ὁρμὰς, quemadmodum habet Nicephorus. Ex his porro, Aurelianus quidem hoc anno Consulatum gerebat cum Stilicone: Saturninus vero jampridem Consul fuerat cum Merobaude, temporibus Theodosii senioris. De cujus laudibus multa Themistius dicit in gratiarum actione ad Theodosium ob pacem factam cum Gotthis, & ob Consulatum eidem Saturnino datum.

Pag.307 ὡς ἢ ἀξιφόρους δοκεῖλαντι. Malim ἀξιφόρητ, quomodo Musculus videtur legisse.

Pag.308 μὴ πῶ τ' φυλῶν ἀναίρεσιν. Non dubito quin Socrates scripserit μὴ πῶ τ' φρουρῶν τ' φυλῶν ἀναίρεσιν, vel potius μὴ πῶ τ' φυλάρχων ἀναίρεσιν. Præcedente enim die, Custodes portarum à militibus Gainæ occisi fuerant, ut paulo ante retulit Socrates.

ὡς ἐν ὀπτοδρομῇ γαΐνᾳ. Scribendum videtur ὡς ἐν ἱπποδρομῇ θεᾷ τ γαΐνᾳ.

Pag.309 τ Σχολαστικῦ ἐυσεβίου. Scholastici olim dicebantur Advocati, ut docet Novella 74. & 76. Justiniani. Macarius in homilia 15. ὁ βίλων μαθεῖν πράγματα, ἀπέρχετ ἢ μανθάνει τὰ σημεῖα ἢ ὅταν γένητ ἐκεῖ πρῶτ ἀπέρχετ εἰς τὸν Σχολεῖον τῶν ῥωμαϊκῶν, καὶ ἔστιν ὅλων ἔσχατ· πάλιν ὅταν ἐκεῖ γένητ πρῶτ, ἀπέρχετ πρὸς τὸν Σχολεῖον τῶν πραγματικῶν, καὶ ἔστ πάλιν ἐκεῖ ὅλων ἔσχατ, ἀρχαίτ· εἶτα ὅταν γένητ Σχολαστικὸς ὅλων τῶν δικολόγων ἀρχαῖτ· ἔσχατός ἔστ. πάλιν ὅταν ἐκεῖ γένητ πρῶτ. τότε γίνετ ἡγεμών. ἢ ὅταν γίνετ ἄρχων λαμβάνῃ ἑαυτῷ βοηθὸν τ συγκαθεδρον. Id est, *qui vult causas forenses addiscere, abit & discit notas seu singula. Cumque ibi fuerit primus, abit ad scholam Romanorum seu Latinorum, & est omnium postremus. Deinde postquam ibi fuerit primus, transit ad scholam Pragmaticorum, in qua sit omnium postremus, & arcarius. Deinde cum factus fuerit scholasticus, omnium causidicorum arcarius sit & ultimus. Rursus postquam ibi fuerit primus, Præses sit seu rector provinciæ. Cumque Præses factus fuerit, adjutorem sibi sumit consiliarium sive assessorem.* Plura vide in glossario Francisci Pithœi ad Novellas Juliani antecessoris, & in glossario Meursii.

In Caput VII.

Pag.310 Ἐξ ἀπῶν γάρ τινες ἀξηλιγμένοι. Locus Origenis, in quo disputat adversus eos, qui Deum humanâ formâ præditum esse affirmabant, exstat apud Theodoritum in quæstionibus in Genesin capite 20. ex commentariis Origenis in Genesin.

καὶ τὴν τῦ κλεικῶν ἀξίαν τιμήσας. Joannes Launoius in libro de recta interpretatione sexti canonis Nicæni, hunc Socratis locum adducit, ut probet Episcopum Alexandriæ omnes per Ægyptum Episcopos ac Presbyteros & Diaconos ordinasse. Duo enim hîc observat fecisse Theophilum. Primò Dioscorum Hermopolis Episcopum constituisse, deinde duos ejus fratres clericos ordinasse, eidemque Dioscoro adjunxisse. Credidit scilicet Launoius, Ammonium & ejus fratrem à Theophilo factos esse clericos Ecclesiæ Hermopolitanæ. In qua etiam sententia fuisse video auctorem Geographiæ sacræ. Verùm uterque hallucinatus est. Non enim Ecclesiæ Hermopolitanæ clericos eos fecit Theophilus, sed secum eos retinuit, & clericos Ecclesiæ suæ, id est Alexandrinæ ordinavit. Testatur id Socrates his verbis: δύο ἢ ἐξ ἀπῶν παρεκάλεσε συμεῖναι αὐτῷ &c. Id est *duos autem ex illis hortatus est, ut secum degerent.* Sed quæ sequuntur apud Socratem, longe clarius id evincunt; subdit enim Socrates, eos œconomos Ecclesiæ à Theophilo factos, primò quidem ægre tulisse, quòd à solitudine abstracti, non amplius vacarent philosophiæ monasticæ. Tandem verò cum incredibilem Theophili avaritiam & opum cupiditatem cernerent, ejusque consuetudine se maculari animadverterent, commeatum ab eo petiviſse. Ex quibus verbis satis colligitur, eos versatos esse unà cum Theophilo, & tanquam ejus contubernales ac domesticos, vitia ejus ac rapinas introspexisse. quippe qui œconomi, id est, dispensatores essent pecuniæ Ecclesiasticæ. Porro imposuit viris doctis versio Epiphanii Scholastici, qui hunc locum sic interpretatur: *Quamobrem Dioscorum violenter tractum, Hermopoleos fecit Episcopum. Duos autem eorum rogavit, ut habitarent cum eo, & vix ut Episcopus imperavit, factos clericos, Ecclesiæ œconomos instituit.*

παρητῦτ τι. Lego παρητῦτ τότι. Pag. 311.

ἐξοπλίζῃ τὰς μοναχὰς κατὰ τὰ διοσκόρου. Veram causam cur fratres Longi ex monasteriis Nitriæ pulsi sint à Theophilo, reticet Socrates. Pulsi enim sunt, eo quod essent Origenis defensores, quem cum erroribus suis damnarat Theophilus in Synodo Alexandrina. Porro Socrates deceptus fuisse videtur à quodam Origenista, qui favens Ammonio ejusque fratribus, rem ipsi non ut revera se habebat, narraverat. Ac Baronius quidem Socratem nostrum Origenistam palam appellat, non contentus Novatiani hæresim ei impingere. Nos vero id tantùm dicimus, Socratem narrationem suam hausisse ab aliquo ex amicis Ammonii. Certe non dubito, quin Theophilus simultati & inimicitiis adversus Ammonium & ejus fratres, errores Origenis & crimen hæreseos prætexuerit: sicut postea adversus Joannem Chrysostomum eandem struxit calumniam. Pag. 312.

In Caput VIII.

Pag. 313. Ἰγνάτιος ἀντιοχείας τῆς συρίας. Nescio unde hæc hauserit Socrates. Constat enim primos omnium Favianum ac Diodorum, regnante Constantio, psallentium choros Antiochiæ bifariam divisisse, & Psalmos Davidicos alternis canendos eis tradidisse: eamque rem primum Antiochiæ institutam, postea ad reliquas totius orbis Ecclesias dimanasse. Testatur id Theodoritus in libro 2. Historiæ, cap. 24. Et ante illum Theodorus Mopsuestenus, qui iisdem temporibus vixit, quibus Flavianus atque Diodorus. Verba Theodori refert Nicetas in Thesauro orthodoxæ fidei, libro 5. cap. 30. Quanquam ea psalmodiæ species jam ante Flavianum atque Diodorum, à Syris videtur fuisse usurpata. Scribit enim Theodorus Flavianum ac Diodorum primos omnium eam psalmodiæ speciem, quas antiphonas vocant, ex Syrorum lingua in Græcam transtulisse: & omnium prope solos hujus rei auctores cunctis orbis partibus apparuisse. Quod igitur Syri diu ante Flavianum fecerant, Psalmos Davidicos linguâ Syriacâ antiphonatim canentes, id Flavianus ac Diodorus à Græcis Antiochensibus Psalmos Græce canentibus fieri instituerunt.

In Caput IX.

Pag. 314 Τότε ὁ ἐπίσκοπος θρόμβῳ διὰ αἰτίαν τοιάνδε. Præter hanc causam odii Theophili adversus Isidorum, duas alias causas refert Sozomenus in libro 8. cap. 12. Primam, quod testimonium dicere recusasset in gratiam sororis Theophili. Alteram quod Theophilum reprehendisset ob nimium studium in exstruendis ædibus sacris, in quibus pecuniam Ecclesiæ dilapidabat, quæ in egenos potius erat conferenda. Et has quidem fuisse causas inimicitiarum Theophili adversus Isidorum facile crediderim, cùm Socrates & Sozomenus id diserte testentur. Non ideo tamen Ecclesiâ pulsus est Isidorus, sed damnatus Episcopali judicio ob Origenis errores, quos fovebat, ut ex Palladio in Lausiaca pridem docuit Baronius.

πάππῳ τῷ πρωτοπρεσβυτέρῳ. Sic Arsacius, qui Chrysostomo in Episcopatu successit, πρωτοπρεσβύτερος dicitur in actis Synodi ad Quercum; & Martyrius quidam πρωτοδιάκονος. Sozomenus hunc Petrum Archipresbyterum vocat. Porro id nomen honoris est non vetustatis. Episcopi enim ex Presbyterorum collegio eos, quos vellent, Archipresbyteros eligebant, ut docet Liberatus in Breviario, capite 14.

In Caput X.

Pag. 315. Ἐμίμφετο γὰρ ὀπφανίῳ Falsum est Epiphanium stultissime Anthropomorphitarum hæresi unquam addictum fuisse. Perstrictus quidem fuerat aliquando eo nomine à Joanne Hierosolymitano. Sed hanc calumniam refellit Hieronymus, & Epiphanius ipse in ea concione quam habuit Hierosolymis coram Joanne ipso, ut refert A Hieronymus in libro ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosolymitani, & Baronius ad annum Christi 393. Quare nihil opus fuit, ut Theophilus se Anthropomorphitam simularet, ad captandam gratiam Epiphanii. Imposuit omnino Socrati ac Sozomeno Origenista quispiam, fautor Ammonii atque Dioscori, qui hæc ipsis narravit. Solebant enim Origenistæ, hujus hæreseos crimen Catholicis à quibus condemnabantur, affingere, ut recte observavit Baronius.

θαρρῶν δὲ αὐτὸς συνήγαγε σύνοδον. Fallitur hîc *Pag.* 316. Socrates eumque secutus Sozomenus, qui Alexandrinam Synodum, in qua Theophilus libros Origenis unà cum ipso Origene damnavit, celebratam putat post Synodum Constantiæ ab Epiphanio congregatam. Atqui constat primum omnium Theophilum collecto Alexandriæ Concilio eam hæresin damnasse anno Christi 399. Quod factum est post multos super ea retractatus Episcoporum, qui eò convenerant, ut docet Posthumianus apud Sulpicium in dialogis de vita B. Martini. Post hæc Theophilus Synodicam suam misit ad omnes Episcopos, & specialem ad Epiphanium misit Epistolam, rogans & exhortans, ut totius Insulæ Episcopis congregatis, ipse quoque eandem hæresin condemnaret, & Synodicæ suæ subscriberet. Exstat hodie hæc Theophili Epistola, à B. Hieronymo translata.

πρὸ ἑξακοσίων δὲ πείπου ἐτῶν. Delenda est particula καὶ. Porro Socrates numerum plenum posuit pro imperfecto. Atque ob hanc causam adjecit πείπου, id est circiter. Sed si vere loqui C velimus, detrahendi sunt ex hoc numero anni quinquaginta & amplius. Mortuus est enim Origenes anno Christi 252. ut ad Eusebium notavi. A quo anno usque ad annum Christi 399. quo damnatus est in Synodo Alexandrina, anni sunt centum & quadraginta septem.

In Caput XI.

Ὡς δὲ ἡ βασίλισσα εὐδοξία. Scribendum puto *Pag.* 318. ὡς δὲ ἡ βασίλισσα. Nec dubito quin à Socrate ita scriptum sit. Certè Nicephorus ita diserte scriptum habet ut emendavi. Apud Sozomenum vero legitur εἰσέτι, quod idem est.

ὀμόσας κατ' αὐτῆς. Totum hunc locum pessime D verterunt Interpretes, ut ex collatione versionis nostræ lector perspicere poterit.

κατ' αὐτῆς κεφαλῆς ὀμόσασα. Id est, *per filium suum adjurans.* Antiqui per pignora sua jurare consueverant. Sic apud Virgilium:

Per caput hoc juro per spem surgentis Iuli.

Pari modo, cum alios obtestari vellent, per illorum pignora, & quidquid charissimum haberent, eos obsecrabant. Ita igitur Eudoxia Joannem Chrysostomum tum allocuta est. Per hunc parvulum meum, ac spiritalem filium tuum, quem ego genui, quem tu è sacro fonte suscepisti, redi in gratiam cum Severiano. Certe Chrysostomus Theodosium juniorem è sacro fonte susceperat, ut hoc loco tradit Nicepho-

rus, ex Simeone Metaphraste ut opinor. Porro Baronius hanc reconciliationem Severiani & Chrysostomi confert in annum Christi 401. Vincentio & Fravito Consulibus. Ego vero in annum sequentem id conferre malim. Nam si verum est, tunc sacro baptismo tinctum fuisse Theodosium, ut supra ex Nicephoro retulimus: quod certe admodum probabile est: neque enim Eudoxia filium suum in Ecclesiam Apostolorum introduxisset, nisi jam baptizatum: hæc Episcoporum reconciliatio anno Christi 402. contigerit necesse est. Natus est enim Theodosius junior Vincentio & Fravito Consulibus, qui fuit annus Christi 401. die 4. Idus Apriles. Sic enim legitur in Chronico Alexandrino, & in Chronico Marcellini, quod edidit Onufrius. Male in editione Sirmondi legitur tertiò Idus Apriles. Neque verò credibile est eum baptizari potuisse, nisi in Pascha sequentis anni. Si quis tamen contenderit eum paucis postquam natus esset diebus, baptismum suscepisse, ut videtur innuere Marcus in vita Porphyrii; concedamus id, si placet. Sed quis credat Theodosium à matre adductum fuisse in Ecclesiam, & ad genua locatum Chrysostomi, priusquam annum unum aut decem menses expleisset?

In Caput XII.

Καὶ διάκονον χειροτονήσας. Baronius Socratem hoc loco erroris arguit, qui dixerit Epiphanium Constantinopoli Diaconum ordinasse absque consensu Episcopi illius civitatis. Fecerat id quidem antea Epiphanius in diœcesi Joannis Episcopi Hierosolymitani, ut constat ex epistolis B. Hieronymi. Similitudine igitur nominis deceptus Socrates, & qui eum secuti sunt, id ab Epiphanio factum esse crediderunt in Ecclesia Joannis Constantinopolitani. Hæc Baronius ad excusandum Epiphanium excogitavit. Sed quis non videt causam non esse, cur Socratem mendacii arguamus in iis rebus, quas ipse videre potuit. Quod enim jam semel factum fuerat ab Epiphanio in Palæstina, cur Constantinopoli ab eodem postea usurpari non potuit? Neque enim tantum scelus fuit in ordinatione Diaconi, quem Epiphanius nonnisi rogatus à multitudine adstantium ordinavit.

Pag. 319. ὡς ἔχω μὴν τι λέγειν. Proculdubio scribendum est ὡς ἔχων, & paulo post lego ἰσάκις ᾖ &c. In codice Sfortiano scriptum est ἴσακεν.

ἐν τοῖς ἀσεγένους βιβλίοις εἰπών. Assentior Christophorsono, qui pro εἰπὼν legit εἰδὼς, & post hoc verbum finalem apponit distinctionem. Aliquid tamen amplius hic desiderari existimo. Et post verbum εἰδὼς locum ita supplendum esse arbitror: Ἐν εἰπὼν, προκρίσας τὸ βιβλίον &c. Quod confirmat Sozomenus ac Nicephorus. Sic enim habet Nicephorus: Ἐν λέγων, καί τι τῶν ἀσεγένους συγγραμμάτων εἰς μέσον προσῆγε. Ita quoque legisse videtur Epiphanius Scholasticus, ut ex ejus interpretatione colligitur.

In Caput XIII.

Ὑβλασφήμως προσίχειν τῷ ἀσεγένει. In codice Sfortiano scriptum est ὑβλασφήμῳ &c. Atq; ita in suo Codice scriptum invenit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit, *Sed quoniam detractores plurimis subrepentes, velut blasphemum respuunt Origenem &c.* Lego itaque, ὡς βλασφήμῳ μὴ προσέχειν τῷ ἀσεγένει.

ὕστερον ὡς ἐκ παλινῳδίας θαυμάζει. Baronius ad annum Christi 402. Socratem hic mendacii & calumniæ arguit, quod dixerit Methodium, cum Origenem antea probris appetivisset, postmodum cecinisse palinodiam, & laudes ejus prædicasse in dialogo, cui titulus erat Xeno, sive Hospitium. Atqui contrarium fecisse Methodium affirmat Baronius. Nam cùm initio laudasset Origenem, postea deprehensis ejus erroribus, eum insectatus est. Idque confirmat Baronius testimonio Eusebii, qui in libro 6. Apologiæ pro Origene, ita scribit: *Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui hæc & hæc de Origenis locutus est dogmatibus.* Quem Eusebii locum adducit Hieronymus in Apologia adversus Rufinum, ut doceat se idem fecisse, quod Methodius anteà fecisset. Eusebius tamen in loco citato aperte non dicit Methodium fuisse antea locutum pro Origene. Neque enim dicit, qui hæc & hæc de Origenis locutus fuerat dogmatibus: sed tantum, *locutus est*: quod in utramque partem accipi potest. Non igitur mendacii accusandus est Socrates. Pag. 320.

ἐν τῷ διαλόγῳ ᾧ ἐπέγραψε Ξενῶνα. Methodius libros suos fere in dialogorum morem conscripserat, ut apparet tum ex ejus convivio, quod nuper editum est à duobus viris doctissimis; tum ex libris de Resurrectione, quos adversus Origenem conscripserat, ex quibus excerpta quædam profert Epiphanius. Talis etiam fuit dialogus ejusdem, cui titulus erat Ξενών, id est Hospitium, in quo hospites diversantur. Ut enim παρθενὼν est domicilium virginum, ita ξενὼν domicilium hospitum. Ejus libri mentio fit apud Photium in Bibliotheca, in excerptis ex Methodii libro Περὶ ἀγνοητῶν, ubi legitur: ὅτι τὸ μὴ βάλητε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ τοὺς μαργαρείτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μαργαρείτας μὲν τῶν ξενῶν τὰ μυστικώτερα τῆς θεοσόφου σοφίας ἐπλάμβανον τῶν μαθημάτων· χοίρους δὲ &c. ὁ μέγας μεθόδιος φησὶν. Quem locum pessime vertit Interpres. Sic autem vertendus est. *Locum illum Evangelii, nolite projicere sanctum canibus, ita exponente Xenone, ut margaritæ quidem sint arcana Divinæ sapientiæ mysteria, porci vero &c. Sanctus Methodius dicit &c.* In hoc igitur dialogo, cui titulus erat Περὶ ἀγνοητῶν, quidam inducebatur Origenista, Xenon nomine, adversus quem disputabat Methodius, non suo nomine, sed sub alia persona, ut Photius in iisdem excerptis testatur. Ex his apparet dialogum illum Methodii, quem Xenonem vocat Socrates, eum ipsum esse quem Photius Περὶ ἀγνοητῶν inscribit: & Xenonem non pro hospitio, sed pro persona potius dialogi accipiendum esse. Sed objiciet quispiam, in illo dia-

logo qui Xenon inscribebatur, Origenem à Methodio summis laudibus exornatum fuisse : in dialogo vero περὶ γήρων, Centaurum à Methodio appellari. Sic enim in excerptis Photii legitur duobus locis. Respondeo fieri posse, ut Methodius initio quidem Operis illius Origenem perstrinxerit; in fine vero aut in progressu ejusdem Operis quasi palinodiam canens, summis eum laudibus affecerit. Si quis tamen pertinacius contendere voluerit, dialogum Xenonem diversum esse à dialogo περὶ γήρων, tum dicendum erit ξενῶνα non esse nomen proprium ullius viri, sed totam Origenis scholam potius designare, in qua auditores ac discipuli ex diversis orbis partibus profecti versabantur. Quod quidem verius puto. Certe si ξενὼν nomen esset proprium, accentum haberet in penultima.

A

In Caput XIV.

Ἰωάννης ἐκ ἀγαναίτητον. Nimis abruptum est hoc exordium, præsertim cum præcesserit digressio illa de Origene. Itaque scribendum puto: ὁ μὲν ἰωάννης: & paulo post: ὁ δὲ, ὡς ἔφη καὶ δὴ συμβήναι αὐτῷ.

Pag. 321. πάλιν τὲ αὐτόθι. Scribendum puto πάλαι τὲ, licet reclamantibus libris. Opponitur enim ei, quod sequitur, νῦν &c.

ἐλπίζω σὲ μὴ ὀπίσω. Magis placet lectio codicis Florentini ἐλπίζει μὴ ὀπίσω τῆς σαυτῆ πατρίδος. Nam si ἐλπίζω σὲ legeretur, dicendum esset, τῆς σῆς πατρίδος. Cum igitur σαυτῆ legatur in omnibus libris, apparet legendum esse ἐλπίζει. Id est, *nolit sperare ô Epiphanite in patriam esse venturum.* Porro has prædictiones Epiphanii & Chrysostomi, merito Baronius ut fabulosas & commenticias irridet; cette Socrates pro veris ac certis non refert: & sanctis hominibus ac sacerdotibus prorsus indignæ esse mihi videntur.

B

C

ἀπιὼν ἐτελεύτησεν. Conflictum quidem illum inter Epiphanium & Chrysostomum Baronius refert anno Christi 402. Sed de obitu Epiphanii non assentitur Socrati ac Sozomeno & reliquis scriptoribus, qui Epiphanium paulò post, cum in patriam reverteretur, in itinere mortuum esse tradunt. At Baronius annum, quo obierit Epiphanius ignorari dicit. Quod quidem satis mirari non possum. Cum enim in præcedenti narratione conflictus illius, qui fuit inter eximios viros, Socratem sequatur ac Sozomenum, quid causæ est cur in obitu Epiphanii ab illis dissentiat? Falli quidem potuerunt in prædictionibus mutuis Epiphanii & Chrysostomi referendis. Neque enim satis constat, utrum sibi mutuo ista prædixerint. Verum ea, quæ utrique contigerunt, certissima sunt, nec ignorari potuerunt à Socrate atque Sozomeno, quorum hic Salaminius fuit, cujus urbis Epiphanius erat Episcopus: uterque vero Epiphanii temporibus prope æqualis. Horum igitur testimonio constare debet, Epiphanium mortuum esse exeunte anno Christi 402. vel certe initio anni sequentis, ante Synodum ad quercum. Docet id Theophilus in epistola ad Hieronymum, quam idem Hieronymus præfixit Paschalibus epistolis Theophili à se in Latinum sermonem conversis. In ea enim epistola Theophilus de Joanne Chrysostomo jam damnato ita scribit: *Sed ille ut cætera ejus flagitia taceam, Origenistas in suam recipiens familiaritatem, & ex his plurimos in sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatæ memoriæ hominem Dei Epiphanium, qui inter Episcopos clarum in orbe fidei effulsit, non parvo mœrore contristans, meruit audire. Cecidit, cecidit Babylon.* Ubi vides Theophilum de Epiphanio loqui jam mortuo, quippe quem beatæ memoriæ hominem appellat, & ante damnationem Chrysostomi mortuum esse significat.

D

In Caput XV.

Τοῦτο δὲ τῆ βασιλίως. Mallem scribere τοῦτο δὲ Pag. 322. τῆ βασιλίως ἐκέλευε πρᾶγμα. Porro Chrysostomus prorsus contrarium dicit in epistola ad Innocentium. Ait enim Imperatorem mandasse Theophilo, solus ut veniret Constantinopolim, causam dicturus: illum autem eò venisse cum plurimis Episcopis. Conciliari tamen hæc inter se possunt, si dicamus Imperatorem, initio quidem hæc mandasse Theophilo, cum monachi ipsum adiissent. Postea vero impulsum ab Eudoxia uxore, quæ Joanni infensa erat, jussisse, ut plures secum Episcopos ex Ægypto adduceret.

ἀγόνατον δικαλῶν. Musculus inflexibilem vertit, Christophorsonus contumacem. Ego incxorabilem interpretari malui. Ad genua enim advolvimur eorum, quos rogamus.

παρηγραφίᾳ. Scribendum est παρεγγράφῃ, Pag. 323. quod est verbum juris civilis. Nam παράγραφη est exceptio. Est autem exceptionis species, Judicum recusatio.

περὶ τὸ μεσημβρινὸν ἰωάννην ἐξέδωκε. Joannes Chrysostomus in epistola ad Innocentium, testatur se sero jam vespere conjectum esse in navigium & abductum in exilium. Quare Baronius ad annum Christi 403. Socratem erroris arguit. Verùm si verba Socratis attentius expendamus, ea nequaquam à Chrysostomi narratione dissentire reperiemus. Nam Socrates tantum ait, Joannem Chrysostomum circa meridiem tradidisse se ministris Imperatoris: Potuerunt ergo ministri Imperatoris eum usque ad vesperam detinere sub custodia, quo sub noctem occultius abduceretur in exilium.

In Caput XVI.

Εὐθὺς μὴ πρὸ ἰωάννου καθαίρεσιν. Immo antequam Joannis causa examinaretur, id factum esse ait Sozomenus.

ἐν φρονίτῳ. Hujus oppidi nomen variè scribi- Pag. 324 tur. Prænetum vocat Hierocles, Theophanes, Cedrenus ac Nicephorus, & Moschopulus. At Sozomenus Pronetum appellat. Apud Stephanum φρόνικτος dicitur. In tabula Putingerorum dicitur Pronetio.

ἐν φρουρείῳ ὁ καλεῖ μιμειανάς. φρούρεια dicebantur prætoria, seu prædia, quæ ab urbe longius distabant, ut in annotationibus ad Eusebium observavi, quæ Latini interdum vocant suburbana. Quare fallitur Ortelius in thesauro Geogra-

Geographico, qui Marianas suburbium esse Constantinopolis existimavit, cum sit villa, à conditore ita dicta. Sozomenus eam villam tunc in dominio Eudoxiæ Augustæ fuisse dicit.

In Caput XVII.

Pag. 325. Κατὰ πλὼ χειροτόνιαν. Scribendum est procul dubio τὰ κατὰ πλὼ χειροτόνιαν πραχθέντα, ut legitur apud Georgium Alexandrinum in vita Joannis Chrysostomi.

ὀλίγον ὕστερον μὲν πλὼ θεοφίλου φυγὼν ἐτελεύτησε. Dioscorus Hermopoleos Episcopus ante Synodum, quæ ad Quercum celebrata est, jam è vivis excesserat: nec in Martyrio, quod est ad Quercum sepultus est, sed in Basilica S. Mocii, ut testatur Sozomenus. Erat autem Basilica S. Mocii Constantinopoli, ut docet Procopius aliique. Quare fallitur Socrates, qui Dioscoro tribuit id, quod fratri ejus Ammonio potius conveniebat. Ammonius enim cum Synodus ad Quercum convocaretur, in morbum delapsus est. Cumque ad Quercum trajecisset, paulo post abiit è vita, & in monasterio ejus loci splendidam meruit sepulturam, ut tradit Sozomenus.

In Caput XVIII.

Pag. 326. Εὐδοξίας ἀνδριὰς ἀνίστη ἀργυρᾶς. Marcellinus in Chronico id factum refert Theodosio juniore & Rumorido Consulibus, qui fuit annus Christi 403. *Eudoxiæ Arcadii uxoris super porphyreticam columnam argentea statua juxta Ecclesiam posita hactenus sistit.* Idem quoque scribit Theophanes, qui statuam illam erectam fuisse ait in loco, qui Pittacia dicitur, juxta Ecclesiam sanctæ Irenes: & in ejus dedicatione Præfectum urbis, qui Manichæus erat & Semipaganus, plebem ad plausus & choreas ac tripudia excitasse; ita ut Divinum officium in Ecclesia tranquille peragi non posset, obstrepente saltantium multitudine. Baronius tamen dedicationem hujus statuæ confert in annum Christi 404. Sed cum Marcellinus Comes in Chronico id diserte referat Consulatu Theodosii Junioris & Rumoridi, tutiùs existimo ejus sententiam sequi, modo id post Synodum ad Quercum, & post primam damnationem Chrysostomi factum esse dicamus, id est sub exitum anni 403. Idque confirmat Socrates. Subdit enim paulo post, instante jam natale Domini, Arcadium mandasse Joanni, se non posse ad Ecclesiam accedere. Atqui Joannes depositus est paulo ante Pascha, anno Christi 404.

βείζων φιλίππων τῆ ἐπαρχίᾳ. Hic Briso alius esse videtur à Brisone Episcopo, quem unum ex discipulis Joannis Chrysostomi fuisse scribit Cedrenus. Videtur autem Socrates Philippos hoc loco posuisse pro Philippopoli. Nam Philippopolis Thraciæ urbs est notissima. Philippi vero civitas est Macedoniæ.

Pag. 327. ἀλλὰ πλείους ἢ ἰωάννη. Baronius ad annum Christi 404. Socratem mendacii arguit. Nam in Synodo ad Quercum triginta sex tantum Episcopi Chrysostomum damnaverant: ex quibus A novem ac viginti erant Ægyptii, reliqui ex diversis provinciis, ut refert Theodorus apud Palladium in dialogo de vita Chrysostomi, idque ex actis Synodi ad Quercum. Cùm autem postea revocatus fuisset Constantinopolim, à sexaginta quinque Episcopis receptus fuerat in communionem. Aut igitur falli Socratem necesse est, qui Chrysostomum à pluribus damnatum esse dixerit quàm susceptum ac restitutum: aut Palladium falli dicendum est. Nisi forte hæc inter se conciliare quis ita velit, ut dicamus Leontium Episcopum simul hîc numerasse suffragia Episcoporum, qui in utraque Synodo, tam ea, quæ ad Quercum, quam quæ Constantinopoli celebrata est, Joannem Chrysostomum condemnarunt. B Etsi enim tunc cum hæc dicebat Leontius, Episcopi qui in Synodo Constantinopolitana aderant, nondum sententiam tulissent adversus Chrysostomum, Leontius tamen, qui eos infensos esse sciebat Chrysostomo, de illorum suffragiis minime dubitabat.

ἀλλὰ τῶν ἀρειανῶν τῇ ἐκκλησίᾳ. Idem scribit Palladius à defensoribus Joannis Chrysostomi responsum fuisse, adversus Canonem Antiocheni Concilii: cum scilicet conditum esse ab Arianis Episcopis. Sed hanc defensionem Adversarii Joannis Chrysostomi rejiciebant, asserentes canonem illum ab Episcopis Catholicis statutum fuisse. Cumque Elpidius Episcopus, qui à partibus stabat Chrysostomi, ipsos urgeret, ut formulæ fidei ab iisdem Episcopis tunc promulgatæ subscriberent, coram Imperatore responderunt, paratos se esse ad subscribendum: sed rem in aliud C tempus distulerunt. Quid ergo de hac quæstione statuendum est? Athanasius quidem in libro de Synodis, Synodum illam Antiochenam cum sua fidei formula prorsus rejicit, tanquam ab Arianis celebratam, eo consilio ut Nicænam fidem everterent. Verum Athanasio, qui in sua causa testis idoneus esse non potest, opponimus primo Hilarium, deinde Julium Papam, postremo Orientales omnes & Occidentales, qui Synodum illam tandem uno consensu susceperunt. Certe Hilarius in libro de Synodis eam prorsus admittit, & fidei formulam in ea Synodo conscriptam, tanquam utilem ac necessariam commendat, ob hæreses, quæ post Nicænum Concilium exortæ fuerant. Sed & Julius Papa Synodicam epistolam scripsit ad omnes Episcopos, qui in ea Synodo D erant congregati; inter quos erant Eusebius, Narcissus, Theodorus & Maris. Eam epistolam integram refert Athanasius in Apologetico. In titulo autem epistolæ & in corpore, eos dilectos fratres appellat Julius; nunquam profecto id facturus, si illos pro Arianis habuisset. Cur autem eos habuisset pro Arianis, qui nullius adhuc Synodi sententiâ damnati fuerant; & inter quos plerique erant Nicænæ fidei acerrimi defensores, quod nec Baronius negat. Cujusmodi fuit Dianius Cæsareæ Cappadocum Episcopus, qui primo loco nominatur à Julio: de cujus laudibus peculiaris exstat epistola Basilii Magni. Denique Orientales omnes Synodum illum pro Catholica amplexi sunt, ejusque regulas in Codice canonum retulerunt, brevi post tempora Joannis Chry-

ſoſtomi, ut patet ex Concilio Chalcedonenſi. Tandemque Occidentalis Eccleſia canones illos à Dionyſio Exiguo in Latinum ſermonem converſos, paulatim admiſit. Licuit tamen temporibus Joannis Chryſoſtomi eos repudiare, quippe qui communi totius Eccleſiæ conſenſu nondum recepti eſſent, nec ab Eccleſia Romana adhuc admitterentur. Certe Innocentius Papa in epiſtola ad Clerum Conſtantinopolitanum quam refert Sozomenus in lib. 8. nullatenus eos canones admittit.

κῆλα θανάσιον καθίλον. Chriſtophorſonus de Epiſcopis, qui in Antiochena Synodo conſederant hæc dici putavit à Socrate. Malim tamen hæc intelligere de Epiſcopis, qui tunc adverſus Joannem Chryſoſtomum congregati erant Conſtantinopoli. Atque ita hunc locum cepit Epiphanius Scholaſticus & Muſculus. Nam Epiphanius quidem ita vertit, *Non intelligentes, quod dum hac regula uterentur, Athanaſium quoque deponerent.* Muſculus vero feliciter interpretatur hoc modo: *Nec cogitantes, non Joannem ſe modo, ſed & ipſum Athanaſium hoc canone utentes deponere.*

μὴ δύναῖς εἰς τὸν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν. Chriſtophorſonus hæc de Joanne dici exiſtimavit, cui liberum deinceps non eſſet in Eccleſiam ingredi. Ego tamen de ipſo Imperatore id accipere malim cum Epiphanio & Muſculo. Confirmat ſententiam noſtram locus Socratis, qui legitur paulo ſuperius: ubi refert Arcadium appetente jam natale Domini, mandaſſe Joanni, non poſſe ſe in Eccleſiam venire niſi prius Joannes, qui ſynodali ſententia damnatus fuerat, ſe in judicio purgaſſet. Eodem igitur modo nunc inſtante feſto Paſchali, Arcadius mandat Joanni ſe non poſſe in Eccleſiam procedere, quamdiu Joannes à duabus jam Synodis damnatus, in ea reſideret.

τὸ οἶκον τῆς συγκλήτου ἱρωσίας. Ædes hæc, Senatus vocabatur. Auctor Chronici Alexandrini Honorio 6. & Ariſtæneto Conſulibus: ἡ αἰφνιδίῳ ἐκαύθη μεγάλη ἐκκλησία σὺν τῷ σενάτῳ δόπ κρατούντων αὐτῆς Ἑλλησμένων ξυλοκερκητῶν μέρᾳ δευτέρᾳ ὥρᾳ ς'. Deſcribit hanc ædem Zoſimus in libro 5. Erat autem in regione ſecunda urbis Conſtantinopolitanæ, ut docet vetus deſcriptio urbis illius, ante notitiam Imperii Romani edita.

Pag. 328 ὑπάτῳ ἑλληνικὴν θρησκείαν. Hic eſt ni fallor Præfectus urbi Manichæus & Semipaganus, qui in dedicatione ſtatuæ Eudoxiæ, Chriſtianis illuſerat, ut ſupra retulimus ex Theophane. De eodem Optato ſcribit Palladius in vita Chryſoſtomi, eum cum eſſet Præfectus urbi, coëgiſſe matronas nobiles aut communicare cum Arſacio, qui in locum Joannis Chryſoſtomi fuerat ſubrogatus, aut ducentas auri libras fiſco ſolvere.

In Caput XXI.

Pag. 329. τῇ τεσσαρισκαιδεκάτῃ τοῦ νοεμβρίου μηνός. Scribendum eſt τοῦ σεπτεμβρίου ex codice Sfortiano, & ex verſione Epiphanii Scholaſtici. Nec aliter legit Nicephorus, qui addit diem, quo obiit Joannes Chryſoſtomus dicatum fuiſſe exaltationi Sanctæ Crucis. Sic enim conveniebat, ut is, qui vitam omnem ſub cruce transegerat, nec alia re, quam cruce Domini ſui gloriatus fuerat, feſto illius die compage corporis ſolveretur, ut eleganter ſcribit idem Nicephorus.

χιλιάκις μετανοήσας εἰπέλθῃ. In quanam Homilia id à Chryſoſtomo dictum fuerit, equidem incompertum habeo. De Socratis tamen fide dubitari non poteſt, quippe qui iisdem temporibus vixerit, & utrumque, tam Chryſoſtomum, quàm Siſinnium Novatianorum Epiſcopum, concionantes audire potuerit. Cæterum ex hoc loco, certius quam ex ullo alio colligi poteſt, Socratem Novatianum fuiſſe. Nam & Chryſoſtomi ſententiam perperam interpretatur, & Siſinnio Novatianæ partis Epiſcopo palam favet adverſus Joannem Chryſoſtomum. Mihi vero hic videtur eſſe ſenſus verborum Chryſoſtomi. Meminiſſe debemus, paulo antea ſublatum fuiſſe à Nectario Pœnitentiarium Presbyterum, permiſſumque omnibus ut pro ſua quisque ſententia ad ſacra myſteria accederet. Quo facto pœnitentia publica non mediocriter labefactata fuerat, ſublato ſcilicet Presbytero, qui vigorem ejus ac diſciplinam integram atque incolumem ſervabat. Sic igitur ait Chryſoſtomus, auditores ſuos ad pœnitentiam exhortans. Antea quidem ſemel tantum pœnitentiam agere licebat, publicam ſcilicet. Nunc privatim pœnitentiam agere potes, quoties volueris. Antea non admittebatur ſecunda pœnitentia. Nunc etiam ſi millies pœnitentiam egeris, te admittam. Vides Chryſoſtomum loqui de privata & quotidiana pœnitentia, non autem de publica. Itaque fruſtra Socrates objicit ei decretum Epiſcoporum de non iteranda pœnitentia publica. Sciendum porro eſt hoc dictum objectum eſſe Chryſoſtomo ab Iſaacio Epiſcopo in Synodo ad Quercum quod licentiam peccantibus præberet, ita docens: Si iterum peccaſti, pœniteat iterum. Et quoties peccaveris, veni ad me & ego te ſanabo.

In Caput XXII.

ὅτι σὲ εἶδον ἀπικείνας. Apud Suidam in voce σισίννιος, ubi totus hîc Socratis locus deſcribitur, deeſt vox ἀπικείνας. Quæ aut omnino expungenda eſt ut ſuperflua; aut delenda vox ἐμὲ quæ præceſſit. Pag. 331.

In Appendicem Libri VI.

Μετ' ὅρκου καταξείνῃ. Intelligit jusjurandum illud cujus ſupra meminit Socrates: *Si Serapio Chriſtianus morietur, Chriſtus non eſt incarnatus.* Porro hæc verba καταξείνῃ & ἐπικρύπτῃ, minas potius Severiani deſignant, quàm rem ipſam. Neque enim Severianus Gabalorum Epiſcopus jus habuit damnandi ac deponendi Diaconum alterius parœciæ; ſed tantum ei comminatus eſt ſe hoc perfecturum, & querelam ſuam ad judicium Epiſcoporum detulit. Pag. 331.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM SEPTIMUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
SOCRATIS SCHOLASTICI.

In Caput Primum.

Pag. 338. Οὗτος τὰ μεγάλα τείχη τῆς κωνσταντίνου πόλεως περιεβάλετο. Nicephorus in libro 14. cap. 1. scribit hunc Anthemium pomœrium urbis auxisse, & destructis veteribus muris, novos qui ipsius ætate adhuc supererant, multos versùs Continentem ædificasse: totumque opus incredibili celeritate perfectum fuisse, intra duorum mensium spatium. Sic enim interpretor χειρωμάτα τείχη, non autem cum Lango lateritios muros. Sed falli videtur Nicephorus, qui Anthemio tribuit id, quod diu postea factum est à Cyro Præfecto urbis Constantinopolitanæ, ut narrat Cedrenus in Chronico, anno 26. Theodosii Junioris. Porro totam hanc pericopen in Socrate nostro libenter expungerem. Sensum enim interrumpit, & ex margine in textum irrepsisse videtur.

τραϊλῳ τῷ σοφιστῇ. Inter præcipuos Anthemii amicos fuit hic Troilus sophista, ut præter Socratem docet Synesius in epistola ad Troilum. Ejusdem meminit Socrates supra in libro 5. ubi de Eusebio Scholastico loquitur, qui bellum Gainæ versibus scripserat. De eodem Suidas in τρωΐλῳ, ubi ait eum scripsisse Orationes politicas & Epistolarum libros.

ὃς μετὰ τῆς ὕστερον διπλῆ φιλίας. Rectius in codice Florentino scribitur ὄφιας. Quam emendationem confirmat Nicephorus. Sic enim ille: ᾧ μετὰ τῶν προσόντων καλῶν καὶ πολιτικὴ τις φρόνησις ἐφιλολογάνδρησεν ἀκριβῶς ἐπῆλθεν ὄφις.

In Caput III.

Pag. 339. Ἐν σωσάδῃ πόλει. Melius scriberetur σωσάδῃ, Per duplex ν. sic enim frequentiùs scribitur nomen hujus urbis in veteribus nummis. Certe Joannes Tristanus nummum Imperatoris Caracallæ protulit, qui hanc habet inscriptionem, σωσαδέων. Interdum tamen cum unico ν scribitur. Ita certe legitur in vetere nummo Imp. Nervæ, in cujus aversa parte insculptus est Jupiter cum hac Inscriptione.

ΔΙΑΠΑΝΑΙ ΜΟΝΟΥΝΑΚΙΣ.

Fuit hic nummus in thesauro illustris viri Domini Bryennii, de cujus explicatione cum interrogatus essem à doctissimo viro Francisco Ogerio, cui Patinus nummum illum communicaverat, respondi ita legendum esse διὰ πάνδημον σωσαδέας. Jovem enim cognomine Pandemon colebant Synnadenses, eo quod ex multis Græciæ populis in unum collecti olim ab Acamante Thesei filio, urbem Synnada incoluissent. Unde & urbem ipsam ita nominatam esse scribit Stephanus, ἀπὸ τῶν σωναέων. Porro populi illi, ex quibus collecta primùm Synnadensium Colonia, duo fuére; Macedones scilicet, & Athenienses sive Jones, qui erant in Asia, quemadmodum scribit idem Stephanus. Ex quo intelligimus cur in nummo Imperatoris Caracallæ, quem edidit Joannes Tristanus, Synnadenses dicantur Dorienses & Jones. Sic enim habet inscriptio, σωναδέων δωριέων ἰώνων. Nam Macedones, quos illuc Colonos deduxit Acamas, erant origine Dorienses. Athenienses verò, qui cum Acamante Thesei filio illuc profecti sunt, & Coloni, quos ex Asia collegisse dicitur Acamas, Iones erant, ab Ione Atheniense ita dicti.

ἐκ εἰωθώς διώκειν τὴν ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ. Celebris quæstio est & in utramque partem agitari solita, liceatne Catholicis ac præsertim Episcopis, persequi hæreticos. Ego in ea re dijudicanda, opus esse distinctione existimo. Certum est enim, pecuniæ colligendæ causâ non licere Catholicis hæreticos divexare, quod tunc faciebat Theodosius Synadensis Episcopus. Eosdem quoque criminalibus judiciis persequi, & eorum sanguinem expetere, perinde illicitum est, ut Idatius & alii quidam Hispanęi Episcopi Priscillianistas persecuti sunt. Quorum communioni cum se aliquando junxisset B. Martinus, magnum sibi detrimentum ex ea re accidisse confessus est, ut scribit Sulpicius Severus in ejus vita. Licet tamen, ac semper licuit Catholicis, auxilium Principum ac Magistratuum implorare adversus hæreticos, ut coërceantur, & in officio contineantur, ne supra Catholicos insolentius sese efferant, neve insultent & illudant Catholicæ religioni. Augustinus quidem fatetur antea se in hac fuisse sententia, hæreticos à Catholicis vexandos non esse,

sed omni mansuetudine potius invitandos. Postea tamen sententiam mutavit, re ipsa doctus, leges Principum adversus hæreticos latas, ipsis hæreticis ad conversionem prodesse. Idque fassos esse ait ipsos Donatistas, qui postea ad Catholicam Ecclesiam rediissent. Hi enim affirmabant, nunquam se ad Ecclesiam reversuros fuisse, sed perpetuò in errore mansuros, nisi pœnis illis ac mulctis legum Imperialium provocati & quasi attracti fuissent. Locus Augustini elegantissimus est in epistola 48. ad Vincentium; cui jungendus est alter ejusdem locus in libro primo contra Gaudentium capite 23.

Pag.340 δικαστηρίοις αὐτὸς προσέτασσεν. Id est, ad tribunalia judicum eos trahebat & quasi alligabat. Interpretes tamen hæc de vinculis dici existimarunt, quasi Theodosius Episcopus hæreticos vinctos judicibus exhibuisset. Ita quoque accepit Nicephorus. Verum Socratis verba hunc sensum respuunt.

ὅτι ἀγαθὴν ἀπόνοιαν. Nicephorus & Christophorsonus ἐπίνοιαν legunt, quod magis placet.

ὡς εὐλόγως εἴη τῆς ὅπλου ἐκλυθείς. Malim legere εὐγνώμως quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus & Nicephorus.

In Caput V.

Pag.342 Ἔξω ἀζύμων. Non probo versionem Langi & Christophorsoni, qui sic interpretati sunt hunc locum. *Maledictus, qui absque azymis Paschæ celebrat.* Ego vero ita vertendum puto. *Qui extra diem azymorum.* Non enim in Græco est ἄνευ vel χωρὶς, sed ἔξω quod significat, extra, seu præterquam.

πρὸ ἓξ προλήψεως ἑορτῶν. Langus & Christophorsonus verterunt: *cum ex anticipata opinione festum Paschæ celebraret.* Magis probo interpretationem Musculi, qui vertit, *per anticipationem celebraret.* Nam Sabbatius more Judaïco Paschæ celebrans, Christianos præveniebat, ante diem Dominicum illud peragens. Quod si ita intelligamus, scribendum erit πρὸ ἑορτῶν ἐκ προλήψεως. Eadem voce paulo post utitur Socrates de eadem re loquens: τῇ ἀχρονικῇ προλήψῃ κρατούμενοι. Ubi tamen πρόληψις sumi videtur pro anticipata opinione.

συμβάλλειν πρὸς αὐτὸν ἐξ ἕξεως. Delenda sunt hæc verba ἐξ ἕξεως, quæ ex sequente linea perperam huc irrepserunt.

καὶ πῶς ἐξ ἕξεως παννυχίδα ποιούντων. Intelligo vigiliam festi Paschalis. Neque enim alia potest esse ἡ ἐξ ἕξεως παννυχὶς, quàm vigilia festi Paschalis. Quippe Sabbatius etsi Pascha anticiparet, & unà cum Judæis illud celebraret, tamen Sabbato Paschali vigilias agebat cum reliquis Christianis, & diem Paschæ cum iisdem Christianis simulate ac perfunctorie celebrabat, quemadmodum supra retulit Socrates in libro quinto, capite 21. Atque ita hunc Socratis locum accepit Nicephorus, cujus verba non recte vertit Interpres. Sic enim Nicephorus, τῇ ὃ εἰωθυῖα παννυχίδι τὸ προσῆκον χάριτας ἀποσυμένων &c. Quæ sic vertenda sunt: *Cum autem solennem vi-*

giliam, dicis causâ congruo cultu celebrarent &c. Porro cur Sabbatius licet Judæos sequens in observatione Paschæ, Christianorum tamen Pascha celebrare simulaverit, hæc ut opinor causa est, quod timebat leges Imperatorum, qui pro hæreticis habendos esse sanxerant, eos qui non uno atque eodem die cum reliquis omnibus Pascha celebrarent. Sic enim Imperator Theodosius in lege nona Codice Theodosiano de hæreticis. *Sublimitas itaque tua summâ exploratione rimetur, ut quicunque in unum Paschæ diem non obsequenti religione convenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnavimus, habeantur.*

In Caput VII.

Κυείλιον ὃς ἦν ἀδελφιδοῦς. Musculus vertit, *qui nepos Theophili erat ex sorore.* Christophorsonus vero fratris filium interpretatur. Sane Nicephorus in lib. 14. cap. 25. Theophilum ait fuisse patruum Cyrilli, θεῖον πρὸς πατρός. Theodoritus tamen θεῖον duntaxat vocat. Quare avunculum potius Cyrilli eum fuisse crediderim. Sororis Theophili mentio fit apud Sozomenum. Facundus Hermianensis, & Epiphanius Scholasticus Theophilum Cyrilli consobrinum vocant, male id quidem: sed ex quo Cyrillum cognatione junctum fuisse Theophilo per sororem, haud obscure significatur.

πρὸ τῆς ἱερατικῆς τάξεως. Haud dubie scribendum est πίρα, ut ex libro Christophorsoni Savilius ad oram sui codicis annotarat. Interpretes tamen ambo vulgatam lectionem secuti sunt, quæ nullo modo ferri potest. Certe Socrates in capite 11. infra de eadem re loquens, utitur vocabulo πίρα· τῆς ῥωμαίων ὅπλου πρὸ ἀλιξανδρέων πίρα τῆς ἱερωσύνης, ὅτι δυνατώτατον ἦν πάλαι προηλθεῖν. Pag.344

In Caput VIII.

Διάφοροι ἦ. Melius scriberetur, διάφορον δὲ εἶναι αἱ αἰτίαι &c. Pag.345

οἱ πολλοί. Scribendum est proculdubio οἱ πολὺ πρὸ πέρσῶν βασιλεῖ ἰσχύσαν, quemadmodum legitur apud Nicephorum.

ἐπενόησαν τὸ. Scribendum est ἐπενόησαν δὲ, ut in versione mea posui. Alioqui odiosa esset ac putida repetitio ejusdem particulæ. Multi errores in his particulis admitti solent ab antiquariis, dum in scribendo nimium properant. Paulo post προέρχεσθαι malim scribere quàm προσέρχεσθαι.

σὺν ἀβλαβίῳ. Ablaatem vocat Epiphanius Scholasticus hunc Persidis Episcopum: Nicephorus vero Abdam. In codice Sfortiano scriptum est σὺν ἀνλαβῷ πρὸ ἐπισκόπῳ πέρσῶν.

In Caput X.

Διὰ τοῦτο ῥωμαϊκῇ ἀξίᾳ τιμηθεὶς. Zosimus in libro quinto scribit, Alarichum post expeditionem adversus Eugenium tyrannum, in qua egregiam operam navaverat, nullis Romanorum copiis Præfectum fuisse, sed in Thraciam reversum, solos quos ductaverat Barbaros retinuisse. Paulo post tamen cùm à Rufino accitus Pag.346

Græciam vastasset & Epirum, Magister militum per Illyricum factus est, ut docet Claudianus in Eutropium libro 2.

Vastator Achivæ
Gentis, & Epirum nuper populatus inultam,
Præsidet Illyricis. Jam quos obsedit, amicus
Ingreditur muros, illis responsa daturus,
Quorum conjugibus potitur natosque peremit.
Sic hostes pensare solent.

θαυμασῶν ἐκείνων θεαμάτων. Scribendum puto, τῶ θαυμασῶν ἐκεῖ θεαμάτων. Quam lectionem in interpretatione mea expressi.

In Caput XII.

Pag. 348 Πάντα ζυσπὸν τ παρειςδῦναι. Hæc locutio non videtur mihi satis Græca. Certe Nicephorus cum eam & ipse non probaret, immutavit hoc modo: πάντα καλῶν ἐκεῖ τῆ ἐπισκοπῆ παρειςδῦναι. Verùm Socratis locum mallem sic restituere: ὅτι πάντα ζυσπὸς τ παρειςδῦναι εἰς τὸν ἐπισκοπῶ ἔπρατι. Id est, *Cuncta eo consilio faciebat, ut ad Episcopatum arreperet.*

σῦ ἄρτις τ εὐλογιῶν. Panes qui à fidelibus offerebantur ad sacrificium, panes benedictionis vocabant. Sic enim Dionysius Exiguus vertit Canonem 59. Concilii Laodiceni. ὅτι ὐ δεῖ τῆ τεσσαρακοςῆ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν ΒΒάτῳ ἢ κυριακῆ μόνον. *Quod non oporteat in Quadragesima panem benedictionis offerri, nisi in Sabbato & Dominico.* Ex iis panibus quidam ad Eucharistiam accipiebantur: Reliqui vero Clericis alendis destinabantur ab Episcopo, qui & ipse ex iis sibi sumebat quantum vellet, ut ex hoc loco discimus. Notandum autem est quod ait Socrates, δοῦ τ ἐκκλησιῶν. Episcopus enim de oblationibus omnium Ecclesiarum, quæ subipsius ditione erant, pro arbitrio disponebat. Vide decreta Gelasii Papæ cap. 27.

ἀδελφίδιον τ ἑαυτῦ. Savilius ex Christophorsoni libro ad marginem sui codicis emendavit, τῆ ἑαυτῦ. Quam lectionem secutus est Christophorsonus. Ego vero scribendum puto τῆ ἐφ' ἑαυτῦ ῥητορικῆ τὸν ΘρισῦπΘωΐλου. Id est, *ut Ablabium rhetorem sui temporis præstantissimum, è schola Troili Sophistæ abriperet &c.* Rhetores olim dicebantur discipuli Sophistarum, qui Rhetoricam discebant. Non omnibus tamen Sophistarum discipulis id nomen tribuebatur, sed præstantioribus tantum, qui certo ritu initiati, pallium rhetoricum gestabant, rubrum seu puniceum. Id docet Cyrillus in lexico: πρίβωνες, ἐπιλήματά τινα τ ῥητόρων ἐρυθροί τι ἐ φοινικοῖ· φασὶ δ τ φιλοσόφων· παράσημον δ τῦτο ἐπ' αὐτοῖς καθ' ἑκάςην ἡμέραν φορύμενον &c. Quo autem ritu designari solerent Athenis Rhetores, declarat Olympiodorus in excerptis Historiarum apud Photium, Gregorius Nazianzenus & Eunapius.

In Caput XIII.

Pag. 349 ἐκπολέμωντο καθ' ἑαυτῶν. Musculus & Christophorsonus legerunt κατ' ἀὐτῶν. Quod magis probo. Nicephorus tamen vulgatam lectionem retinuit.

A πολιτείαν ἐν τῷ θεάτρῳ ποιῦντ. Male Epiphanius Scholasticus festivitatem quandam esse existimavit, quam Alexandrini πολιτείαν vocabant. Nec melius Christophorsonus publica edicta Præfectorum Augustalium sic ab Alexandrinis vocari censuit, quæ tunc Orestes in theatro proponenda curaverit. In quo dupliciter fallitur. Primo quod omnia Augustalium edicta πολιτείαν ab Alexandrinis dici credidit; cum tamen ea duntaxat edicta, quæ ad quietem & commodum urbis pertinebant, eo nomine designarentur. Sic hodie Parisiis vernaculo sermone *politiam* appellamus, & statuta politiæ, ea quæ ad annonam & hujusmodi alia in foro vendi solita pertinent. Deinde errat in eo Christophorsonus, quod edicta illa ab Oreste in theatro proposita esse existimavit. Non enim id dicit Socrates, sed tantum ait Orestem in theatro dispositiones illas fecisse, id est dictasse officialibus suis. Solebant enim Magistratus Romani, in theatro & Circo & quibuscumque in locis vellent, jus dicere. Sic Ammianus Marcellinus in libro 15. scribit de Leontio Præfecto urbi: & alibi de nescio, quo alio urbis Præfecto: *In amphiteatrali curriculo causas dispiciens criminum maximorum.* Cæterum dispositiones tunc ab Oreste factæ, ad theatrum & ad spectacula pertinebant.

B γραμμάτων μθὴ σφὸ πεζῶν. Epiphanius Scholasticus puerilium litterarum doctorem interpretatur, non male. Langus & Christophorsonus humilioris litteraturæ magistrum verterunt, quod est elegantius. At Musculus prosaicarum litterarum præceptorem transtulit, pessime omnino. Etsi enim πεζὸς λόγ, id est pedestris sermo, prosam significat, non ideo πεζὰ γράμματα sunt prosaicæ literæ. πεζὰ γράμματα sunt prima elementa, quæ pueri discunt. Horum doctores Grammatistæ dicuntur à Græcis; à Latinis Litteratores.

C ἰατρικῶν λόγων ΘΦισὼς. Hos uno verbo ἰατροσοφισὰς Græci vocant, id est Professores Medicinæ. Talis fuit Magnus Medicus, qui Alexandriæ Medicinam publice professus est, loquendi petitior, quàm medendi artifex, ut scribit Eunapius in libro de vitis sophistarum. Talis fuit etiam Gesius Medicus temporibus Zenonis Augusti, de quo Stephanus Byzantius in voce γέσ, ita scribit; ἐν πλείοσι δ' ἐπιχωριάζῃ κύριον ὄνομα τὸ γέσις, ὅθεν ὠ ὁ ΦιλοΘάνης σφὸ ἰατρῶν σοφισὴ, ἴσως ὀνομάζων κεκλημέν. De eodem Gesio multa habet Damascius in vita Isidori, & ex eo Suidas in voce γέσις. Ubi medicinæ peritiam bifariam dividit, in διδασκαλικὼ scilicet & in ἐργατικὼ, id est quod vulgo dicimus in theoricen & practicen. Additque κ πρὼ τ ἰατρικῶν ἔργων τὲ ἐ λόγων ἀκριβεςέραν σφὸ καθ' ἑαυτὸν ἰατρῶν τι ἐ ἰατροσοφισῶν κατώρθωσε τέχνῃ. Pag. 350

βίβλον τ ἱερῶν εὐαγγελίων ὁ κύριλλ προέχετ. Evangeliorum librum idcirco prætendebat Cyrillus, ut per hunc adjuraret atque obtestaretur Orestem Præfectum Ægypti, uti cum ipso in gratiam redire vellet. Jam supra monuimus, veteres per ea adjurare atque obtestari solitos esse, per quæ jurare consueverant. Christiani autem jura- Pag. 351

re solebant per Evangelia, tactis sacris Codicibus, ut notum est.

In Caput XIV.

ὃς δημοσίᾳ κατὰ τοὺς νόμους ἐξετάσῃ αὐτὸν ὑποβαλών. Proculdubio scribendum est ὑποβαλών, ut Savilius ad marginem sui codicis emendarat. Nec aliter legit Musculus, qui hunc locum ita vertit: *Quem ille publice secundum leges torturæ subjecit.* Ubi vides Musculum vocem δημοσίᾳ pro adverbio sumpsisse, quem secutus est Christophorsonus. Sic enim ille interpretatur: *Præfectus palam, uti leges postulant, de eo quæstionem exercere.* Potest tamen etiam adjective sumi eodem sensu. Paulo antea ex Ammiano Marcellino observavi, solitos esse Magistratus Rom. palam & in publico reos comprehendere & tormentis afficere, cum circa se semper apparitores suos haberent. Itaque enim dum carpento veherentur, quæstionem de noxiis habebant, quemadmodum de Leontio scribit Marcellinus, & de Oreste Socrates hoc loco.

Pag. 352. ἀπόδιοτε γὸ αὐτῷ. Verbum ἀπόδιοτε nullo modo convenit huic loco. Mallemque omnino rescribere ἀνάφλεξε. Nam quod ex Christophorsoni libro Savilius & Genevenses Typographi ad marginem annotarunt ἀνῆψε, ferri non potest, cum id verbum ἀνάπτω tantum significet *accendit*, non autem *renovavit*. In manuscriptis exemplaribus nihil mutatum reperi. Nicephorus quoque vulgatam scripturam secutus est, nam pro verbo ἀπόδιοτε posuit ἠμαύρωσε.

In Caput XV.

Pag. 353. φίλον ἦθος τῆς φιλοσόφου. Henricus Savilius vir doctissimus, ad oram sui codicis hæc annotarat, quæ nos studioso lectori communicanda esse duximus. Theo interpres Ptolemæi, anno epochæ Diocletianæ 81. anno, ut opinor, 5. Valentis, observavit duas Syzygias lunares, alteram σωσθενίδῳ, alteram ἀντιόχῳ. Vide pag. 277. & 282. commentariorum in Almagestum. Ita ut hunc Theonem patrem fuisse Hypatiæ, valde sit probabile. Nam ab illis observationibus usque ad mortem Hypatiæ, anni sunt 47.

τῷ ἢ πλατωνικῷ ἀπὸ πλωτίνου καταγομένῳ διατριβῷ. Alexandriæ fuit olim Platonicæ Philosophiæ schola, cui præfuit inter cæteros Hierocles Philosophus, ut scribit Damascius in Isidori vita, pag. 1038. & Æneas Gazæus in Theophrasto. Verum ejus scholæ successio non à Plotino deducenda est. Nam Plotinus nunquam Alexandriæ Philosophiam docuit. Alexandriæ quidem institutus est in Philosophiâ Plotinus ab Ammonio; ipse tamen nunquam Alexandriæ scholam tenuit, sed in urbe Roma viginti sex continuis annis usque ad obitum docere perseveravit, ut in ejus vita scribit Porphyrius. Quare pro Plotino, libentius hîc Ammonium substituerem. Nisi forte dicamus Alexandrinam scholam Plotinum sibi adsciviisse, tanquam præcipuum Magistrum atque institutorem Platonicæ philosophiæ. Hac ratione excusari poterit Socrates noster.

ἐκκλησίαν ἣν ἐπώνυμον καισάρειον. Hujus Ecclesiæ meminit Athanasius in Epistola ad Solitarios, pag. 860. ὅτε ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, τῇ ἐπὶ καισαρείῳ ἡγουμένας θυσίας. Intelligit vaccam, quam immolare volebant Pagani in majore Ecclesia, ut superius dixerat pag. 848. De eadem Ecclesia Cæsarea multa habet Epiphanius in hæresi Arianorum cap. 2. Basilica Cæsarea dicitur in breviario Liberati cap. 18.

μῶμον κυρίλλῳ. Certe Damascius in vita Isidori Philosophi, quam ego duplo auctiorem editurus sum aliquando si Deus juverit, cædis Hypatiæ auctorem facit Cyrillum. Verba Damascii sunt hæc. ὥστε γοῦν ποτὲ συμβῆναι τὴν ὑπατιακὴν τῷ ἀντικειμένῳ αἵρεσιν κύριλλον, πανδοκεῖα δὴ τὸν οἶκον τῆς ὑπατίας, & cætera, quæ leguntur apud Suidam. Locus est elegantissimus, quem in gratiam studiosi Lectoris Latine conversum hîc apponam, paulo altius repetens verba Damascii.

« Rectores quoque urbis Alexandriæ simulatque
« in urbem venerant, primum eam invisebant.
« Quod quidem etiam Athenis fieri consuevit:
« Nam etsi res ipsa perierit, nomen tamen philoso-
« phiæ adhuc magnificum & venerabile videtur vi-
« ris, principem locum in Republica administran-
« da obtinentibus. Quodam igitur tempore con-
« tigit, ut Cyrillus Christianæ religionis Episco-
« pus, ante ædes Hypatiæ transiens, maximam tur-
« bam pro foribus conspiceret hominum simul &
« equorum; quorum alii adveniebant; alii abi-
« bant; alii vero manebant. Cumque scisceretur
« fuisset, quænam esset ea multitudo, & quorsum
« tantus fieret tumultus, responsum est à sequenti-
« bus, Hypatiam Philosophan tunc salutari, ejus-
« que illas ædes esse. Quod cum didicisset Cyril-
« lus, tantopere stimulatus est invidia, ut cædem ei
« protinus machinatus sit, eamque omnium scele-
« ratissimam. Cum enim Hypatia more solito pro-
« diret ex ædibus, multi fetini homines, nec Deo-
« rum vindictam, nec hominum ultionem reveri-
« ti, impetu facto eam trucidant; gravissimo pia-
« culo ac probro patriam suam obligantes. Et Im-
« perator quidem eam rem gravissime tulit; ultus-
« que esset, nisi Ædesius amicos Imperatoris cor-
« rupisset. Et interfectoribus quidem Impera-
« tor pœnam remisit. Sed in suum ipsius caput &
« in stirpem suam ultionem attraxit: ejusque ne-
pos pœnas exsolvit. Hactenus Damascius. Ubi nepotem intelligo Valentinianum Placidiæ filium, quæ amita erat Theodosii Junioris.

καὶ θεοδόσιον τὸ δέκατον. Male Christophorsonus τὸ ἕκτον restituerat, cujus versio imposuit Baronio, ut videre est ad annum Christi 415. Ego vero ex optimis codicibus Florentino & Sfortiano emendavi τὸ ἕκτον, quod confirmant Fasti Consulares. *Pag.* 354

In Caput XVIII.

εἰς τὰς οἰκείας ἐπεχώρησαν τόπους. Proculdubio scribendum est ὑπεχώρησαν. *Pag.* 354

βιτιανὸς ἄλλος ῥωμαίων στρατηγός. In historia tripartita, quam vertit Epiphanius Scholasticus, hic Romanorum Dux Beatianus vocatur. Quod magis probo. Porro hæc Romanorum de Persis victoria contigit Eustathio & Agricola Consulibus, anno Christi 401. ut docet Marcellinus Comes in Chronico, & auctor Chronici Alexandrini, qui scribit victoriam illam nuntiatam esse Imperatori Theodosio, mense Gorpieo, die octavo Idus Septembris, Feria tertia. Fuit hic annus 14. Imperii Theodosii Junioris. Quare fallitur Theophanes in Chronico, qui illam Romanorum victoriam de Persis, refert anno octavo decimo Theodosii.

In Caput XX.

Pag.358. πῶν ἐναργῶς ἐξεχρηΘεῖσαν. Codex Florentinus duas voces hîc interserit, prorsus necessarias, hoc modo: πῶν ἐναργῶς ἐν Θεῷ ἐξεχρηΘεῖσαν νίκην. Quas quidem voces antequam codicem illum nactus essem, hoc loco restitueram ex Nicephoro & ex versione Epiphanii Scholastici.

ἀρδαβουρίου συγκλήτου. Pessime Christophorsonus Ardaburii Ducis collegam interpretatur. Rectius Musculus Assessorem verterat. Epiphanius autem Scholasticus consiliarium transtulit, quod idem est. De consiliariis seu Assessoribus judicum, tam civilium, quam militarium, multa olim observavimus in annotationibus ad Ammianum Marcellinum: quæ hîc repetere nihil necesse est. Porro hic Maximinus idem videtur esse, qui postea à Theodosio Imperatore legatus missus est ad Attilam, ut scribit Priscus in Excerptis legationum: ubi eum genere nobilem, & ad multa negotia Imperatori utilem fuisse testatur.

φρὶν ἂν αὐτοῖς ἀφυλάκτως. Proculdubio scribendum est: φὶν ἂν αὐτοὶ, quemadmodum legit Christophorsonus & Savilius.

Pag.359. ὑπὸ προκοπίου τοῦ στρατηλάτου. Hujus Procopii mentionem facit Sidonius in Panegyrico Anthemii Augusti; ubi scribit illum generum fuisse Anthemii quondam Consulis & Præfecti Prætorio, qui Theodosio Juniore adhuc puero regnante, summam Imperii administraverat.

δίχα τῶν ἐν περσίδι ἡμερῶν χειμερινῶν. Non dubito, quin locus hic ita restituendus sit. οὕτω μὴν ἐ δίχα τῶν ἐν περσίδι χειμερινῶν ἡμερῶν, ὁ πόλεμος κατέσβη· ὁ γὰρ ὁποῖος ἐν ὑπατείᾳ δύο αὐγούστων. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *Et hoc modo bellum propter Christianos exortum de Parthorum regione cessavit. Contigit autem Consulatu Honorii XIII. & Theodosii X.* Certe his Consulibus bellum Persicum, non gestum fuit, sed finitum. Cœptum enim fuerat superiore anno, Eustathio & Agricola Consulibus, ut supra observavi. Atque id confirmat Marcellinus Comes in Chronico: *Honorio XIII. & Theodosio X. Coss. Persa cum Romanis pacem pepigêre.*

In Caput XXI.

τὴν ἀζαζηνὴν σατράπειαν. Sic etiam vocavit hanc Provinciam supra in capite 18. Theophanes in Chronico ἀρζαηνὴν vocat, vel ἀρξαηνὴν: Sic enim habent aliquot exemplaria. Una fuit ex quinque regionibus Transtigritanis, Arzanene dicta teste Ammiano Marcellino in libro 25. quæ & Arxanene & Araxiane & Araxene interdum dicitur, ut monui ad supradictum librum Ammiani Marcellini.

κλητικὸς ἀνδρας. Longe elegantius ita scriberetur hic locus. συγκαλέσας τοὺς ὑφ' αὐτῷ κλητικοὺς ἄνδρας, ἔφη &c. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim ille. *Tum igitur Acacius convocans Clericos sibi subjectos: Viri inquit fratres &c.* Sed & Nicephorus nostram hanc emendationem plane confirmat.

τοὺς ἁλόντας τῶν στρατιωτῶν τοὺς αἰχμαλώτους. Pessime Christophorsonus vertit milites captivos liberare. Nam qui capti fuerant à Romanis in Arzanene, inermes erant; plerique rustici, qui regionem illam incolebant. Adde quod milites καθ' ἱππικὸν dicuntur Romani, ad distinctionem Barbarorum, ut notavi ad Ammianum Marcellinum. Ita Socrates noster paulo post στρατιώτας appellat Romanos. τιμήματα τοῖς στρατιώταις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καταβαλών. Pag.360

φασὶν οἱ δὲ ὑπομῆσαι. Scribendum est proculdubio ἐπιθύμησεν. Idque postulat lex Grammatica.

λεοντίου τοῦ σοφιστοῦ τῶν ἀθηνῶν. Hic est ni fallor Leontius, quem Olympiodorus suo studio & cura promotum esse scribit Athenis ad Sophisticum thronum, cum id ille minime adhuc vellet, quemadmodum refert Photius in Bibliotheca.

In Caput XXII.

Αὐτὸς τοιγαροῦν τοῦ ἑαυτοῦ ἀδελφοῦ. Scribendum est, αὐτὸς τοιγαροῦν σωῒ τοῦ ἑαυτοῦ ἀδελφοῦ, ut habet Nicephorus in cap. 3. libri 14. Error natus est ex eo, quòd particulæ istæ οὖν & σωῒ, ab exscriptoribus confundi inter se solent. Pag.361.

ὅτι μὴ ὁ Θεῷ μόνῳ. Epiphanius Scholasticus totum hunc locum ita vertit: *Non est, inquit, magnum neque difficile hominem mori, quia neque Deo soli, semel mortuum ex pœnitentia suscitare.* Supple ἀπὸ κοινοῦ magnum & difficile est. Nicephorus autem Callistus hunc locum ita expressit: ὑδέν, εἶπε, καινὸν ἄνθρωπον ὄντα ἀποθανεῖν· Θεῷ ὃ ἀνεῖη μόνου, τὸ ἅπαξ θανόντα τῇ μετανοίᾳ ἀναλαβεῖν. Quæ Langus ita vertit: *Nihil esse novi dixit, si quis homo quum sit, è vita excedat: unius autem Dei esse, eum qui semel mortuus sit, per pœnitentiam ad vitam revocare.* Sed non probo quod Nicephorus pro ἐκ μετανοίας, substituit τῇ μετανοίᾳ. Neque enim hîc sermo est de animæ, sed de corporis vita. Quare magis probo versionem Musculi, qui sic transtulit: *Ex pœnitentia vero revocare eum, qui semel mortuus est, non est nisi soli Deo possibile.* Hæc tamen versio non placuit Christophorsono, eo quod pœnitentiam tribuere videatur Deo. Verum hæc locutio tolerari potest, cum in sacris libris Deus interdum pœnitere sedicat alicujus facti.

ἢ ἐμφυῶν σαραζήλων. Scaliger in notis ad Pag.362.

librum 4. Manilii, & post illum Salmasius in notis ad Capitolinum pag. 258. jamdudum observarunt, θηριόλους dictos esse à Græcis eos, qui operam suam locabant, ut cum bestiis depugnarent. Sed quod confectores cum iisdem θηριόλοις confundunt, non probo. Alii enim erant confectores, ut ad Eusebium notavi: qui non pugnabant cum bestiis, sed eas eminus confi-ciebant.

χεδρῶν ὄπισκόπου. Quæ fuerit urbs ista, æque mihi ignotum est, ac nomen ejus Episcopi.

τῇ τετραϊδεκάτῃ τοῦ αὐγούστου μηνὸς. Idem scribit Theophanes in Chronico. Sed Olympiodorus dissentit, qui Honorium die sexto Kalendas Septembres mortuum esse scribit.

In Caput XXIII.

Pag. 363. Πρωτοσάτης ὢν τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων. Hic est Joannes primicerius Notariorum, qui cum urbs Roma obsideretur, Legatus missus fuerat ad Alaricum Gothorum Regem, cujus amicus atque hospes erat, ut scribit Zosimus in libro 5.

Pag. 364 δέξαντες ὁ δέξ ξηρᾶς. In codice Florentino legitur δέξαντες γὸ δέξ ξηρᾶς. Ego vero adhuc addendam puto particulam hoc modo: δέξαντες γὸ ὡς δέξ ξηρᾶς &c.

In Caput XXIV.

ἔμφρωντὶς ἰῶ. Hujus loci emendatio debetur codici Florentino, in quo diserte scriptum habetur ἔμφροντις ἰῶ, quemadmodum etiam legitur apud Nicephorum.

In Caput XXV.

Pag. 366. Καὶ πόῤῥωθεν ὄντων ἐφρόντιζεν. Post hæc verba decrat integra linea & paulo amplius: quàm nos ex optimis codicibus Florentino ac Sforziano supplevimus hoc modo: ἀμελῶ ἀλλὰ καὶ τὰς δεισιδαιμονίας τινῶν ἐκκόπτειν ἐπανόδαζεν. Quæ quidem verba legebantur etiam in eo codice, quo usus est Epiphanius Scholasticus, ut ex ejus versione colligimus. Sic enim vertit. *Sed & superstitionem quorundam studebat abscindere.* Christophorsonum vero nullos manuscriptos Socratis codices consuluisse, tum ex hoc loco, tum ex aliis pluribus liquet.

Pag. 367 ἡμεῖς μὴν πρὸς τὰς κλησεικὰς. Delenda est præpositio πρὸς, quam nec Nicephorus agnoscit, nec Epiphanius nec reliqui interpretes. Nisi forte quis malit pro vocabulo πρὸς substituere πῶς, quod non displicet. Cæterum hic locus non caret difficultate. Ex eo enim concludi videtur, clericos in Ecclesia Catholica, qui ob graviora crimina excommunicati essent, citra spem veniæ præcisos fuisse ab Ecclesia, laïcos non item. Quod quidem ita explicari potest. Laici qui ob publica crimina separati fuerant à communione, per remedium pœnitentiæ pacem & communionem recuperabant, saltem semel. At Clericis, qui excommunicati fuerant, clausum erat ostium pœnitentiæ. Neque enim ad pœnitentiam publicam admittebantur. Manebant igitur in perpetuum excommunicati. Quare raro admodum excommunicabantur clerici: sed vel deponebantur, vel suspendebantur ab officio ad modicum tempus, vel certè ad communionem laïcam redigebantur. Reclamat tamen Canon primus Synodi Neocæsariensis, quo Clerici, qui fornicationem aut adulterium admiserint, communione pelluntur & ad pœnitentiam redigun-tur. Potest etiam hic locus aliter exponi. Ex quo enim Nectarius Pœnitentiarium sustulerat, libera communicandi facultas relicta erat omnibus laicis: nec jam ullus ob lethale crimen à communione removebatur, exceptis clericis.

προϊδὼν ὁ ἀτθικὸς. Non solum Atticus diem obitus sui prævidit, verum etiam diu ante obitum sibi sepulchrum ædificavit, ut ex veteri epigrammate didici, quod quia nondum editum est, hîc apponam.

Παύλου σιλεντιαρίου εἰς τάφον ἀτθικοῦ τινὸς κατασκευάσαντος.

Ἀτθικὸς ἐς ξυνὸν μὲ παναγρέος ἐλπίδα μοίρης
Θυμῷ θαρσαλέῳ ζῶν, ἐλαχίστῳ τάφον.
Παίζων ἐξ ἀρετῆς θανάτου φόβον· ἀλλ' ἐπίδηον
Ἠελίου, ζοφίης μεμνέτω ἠελίου.

Exstat hoc Epigramma in Anthologia Constantini Cephalæ nondum edita. Quo quidem Epigrammate Atticum Constantinopolitanum Episcopum designari puto. Nullum quippe alium Atticum novi, cui convenire possit hoc sapientiæ ac virtutis Elogium. Obstat tamen quod Epigrammatis hujus auctor inscribitur Paulus Silentiarius, quem diu post Atticum, temporibus Justiniani floruisse constat ex testimonio Agathiæ. Quare aut inscriptio, aut conjectura nostra falsa sit necesse est.

ἐμιωύθη δὲ τῷ αὐτῷ καὶ εἰκάδι. Auctor Chronici Alexandrini hunc Socratis locum male intellexit. Putavit enim Valentinianum juniorem Placidiæ filium. Augustum appellatum fuisse die decimo Kalendas Novembres: cum tamen Socrates id non dicat, sed tantum scribat, nuncupationem Augustam Valentiniani nuntiatam fuisse Constantinopoli die decimo Kalendas Novembres. Quæ quidem inter se longe differunt. Sigonius in libro 11. de Imperio Occidentali, Valentinianum Idibus Octobris Augustum factum esse scribit Ravennæ, Consulatu 11. Theodosii Augusti & Valentiniani ipsius primo. Certe die octavo Idus Octobris iisdem Consulibus, adhuc Cæsar erat Valentinianus, uti docet lex 47. codice Theodosiano de Episc. Eccles. & Clericis, data Aquilejæ. Qui locus præcipue impulit Sigonium, ut nuncupationem Augustam Valentiniani referret Idibus Octobris, eamque Ravennæ factam scriberet. Cum enim nuntiata fuerit Constantinopoli die 25. ejusdem mensis teste Socrate, tardiùs fieri non potuit. Sigonii sententiam secutus est Onufrius in Fastis. Porro hanc nuncupationem, Marcellinus quidem & Jordanes in libro de successione regnorum, Ravennæ factam esse memorant: Olympiodorus vero & Idatius in Chronico, Romæ.

In

In Caput XXVI.

Pag. 368 Πολλὰ τῆς χειροτονίας καθήψατο. Idem testatur Photius in Bibliotheca, cap. 35. ubi de Philippi Sidetæ Historia Christiana ita scribit: ἐν τῇ αὐτοῦ τῆς ἱστορίας συγγραφῇ πολλῷ καταδρομὴν ποιεῖται, ὅτι τὸν αὐτὸν κλῆρον ἅμφω πληρώντων, καὶ λόγοις πρωτεύων Φιλίππου δοκοῦντος, σισίννιος φαίνεται εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν θρόνον ἐξείλεκται. Id est, *Porro in Historia sua Sisinnium valde perstringit, quod cum ambo ejusdem gradus atque ordinis essent, & ipse in dicendo atque in omni genere doctrinæ superior esse videretur, Sisinnius tamen ad Pontificalem apicem evectus fuisset.*

In Caput XXVIII.

Pag. 369 Τῷ νόμῳ τῷ κειλίωνος. Quænam fuerit ea lex, & à quo lata, incertum est. Ego Imperialem legem fuisse existimo, quâ cautum fuerat, ne Cyziceni præter consensum Attici Constantinopolitani Episcopi Antistitem sibi ordinarent. Nam si id in Concilio Episcoporum statutum fuisset, canonis vocabulo potius quàm legis uteretur Socrates. Eam legem mortuo Attico Cyziceni insuper habuerunt. Dicebant enim id privilegium specialiter Attico concessum fuisse, nec ad successores ejus pertinere. Verum fallebantur. Diu enim ante Atticum Constantinopolitani Episcopi Cyzicenis Præsules dederant. Nam Constantii temporibus Eudoxius Episcopus Constantinopoleos, Eunomium Cyzici ordinarat Episcopum. Vide Liberati Breviarium cap. 7.

In Caput XXIX.

Pag. 370 Ἀπὸ τῆς πρώτης διδασκαλίας. Apud antiquos observari studiose solebat, quid Episcopi ac præcipue majorum Ecclesiarum Antistites, in prima ad populum concione dicerent. Ex ea enim concione de fide cujusque Episcopi & de doctrina ac moribus conjecturam faciebant. Quare notari tunc solebant eorum dicta & memoriæ commendari. Sic supra de prima concione Eudoxii Constantinopolitani retulit Socrates in libro 2. Sic de Melitii Antiocheni primo Sermone ad populum scribit Theodoritus & Epiphanius. Denique Liberatus in Breviario cap. 19. de Severo ita scribit. *Fertur autem expositio ejus, quæ ab eo dicta est in Enthronismo, in qua & unitivum suscipit Zenonis &c.*

Pag. 371. πυρκαϊὰν ἀπεκάλεν. Incendiarium vertere malui cum Epiphanio Scholastico, quàm incendium. Quod si quis ad verbum transferre malit, tribus litteris expunctis id perficiet.

In Caput XXX.

Pag. 372. Κατὰ τῶν τυράντων ἐπορίσατο. Proculdubio scribendum est κατὰ τῶν Βούργων. Ab iis enim premebantur Burgundiones, ut testatur Socrates.

ᾧ ὄνομα Ἄτλαρ. ἦν. Hic est, ut existimo, Octar Hunnorum Rex, quem fratrem fuisse Roæ, & Mundiüchi patris Attilæ, testatur Jordanes in Historia Gotthorum capite 35.

In Caput XXXI.

A Καὶ ἄλλως ἐν τοῖς τοιούτοις ἑαυτὸν μισεῖσθαι. Hunc locum feliciter mihi videor restituisse. Nam cum in vulgata lectione nullus sit sensus, levi mutatione locum ita emendavi: καὶ ἄλλως ἐν τοῖς τοιούτοις αὐτὸν μιμεῖσθαι ἐποίει. Nec dubito quin Socrates ita scriptum reliquerit. Alioqui id, quod subjungit de Antonio Germæ Episcopo, nullatenus cum præcedentibus cohæreret. Mox lego ὡς τὰ ἐπ' αὐτῷ ἠμύμωται δείκνυσιν. Quæ emendatio prorsus necessaria mihi videtur. Nam quod sequitur de Antonio Episcopo, nequaquam factum est à Nestorio.

In Caput XXXII.

Καὶ διὸ ἀφίντες. Nicephorus cum hunc Socra- Pag. 373. tis locum exscriberet, vocem addidit hoc modo, B καὶ αὖθις, διὸ ἀφίντες &c. indicans hac voce, quæ sequuntur verba esse ex epistola Pauli. Verba quidem quæ proxime antecedunt, leguntur in capite 5. epistolæ 2. ad Corinthios. Hæc vero unde petita sint, nondum comperi.

τοῖς φυσικοῦ νεστορείου λόγοις δοθεῖσιν. Savilius ad Pag. 374 oram libri sui annotarat, legendum sibi videri ἐκδοθεῖσιν. Et paulo post ubi legitur φυσικὸς ἡδὲ ἰυλαλὸς ὤν, ad marginem scripserat, *forte* φυσικῶς, cui assentior. Nam Nicephorus, qui hunc locum Socratis adducit, ita scriptum habet.

τῆς παλαιῶν ἑρμωΐνων βίβλου. Proculdubio scribendum est ἑρμωΐων, licet idem error apud Nicephorum quoque legatur. Verum Socrates ipse paulo post satis indicat legendum esse ἑρμηνίων vel ἑρμωϊυτῶν.

πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν ἰησοῦν ἐκ τοῦ θεοῦ. In epistola prima Joannis capite 4. sic habent hodie Græ- C ca exemplaria: πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ ἰησοῦν χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι. καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν ἰησοῦν χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι. In Latinis autem exemplaribus ita habetur: *Omnis Spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est.* In Græco igitur exemplari, quo usus est vetus interpres Latinus, scriptum erat, πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν ἰησοῦν ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι, prout in antiquis exemplaribus scriptum fuisse testatur Socrates. Videtur tamen Socrates legisse πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστιν, quomodo in interpretatione mea posui. Sic enim paulo post ait Socrates, ὡς τινες εἶεν ἰαδηεργάσαντες τὸν ἀπο- D στολικὸν, λύειν ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸν ἀντιχριστον θέλοντες. In codice Alexandrino, cujus varias lectiones Angli nobis exhibuerunt, locus ille Joannis ita scribitur, καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν ἰησοῦν, ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι. Quæ scriptura propius accedit ad vulgatam lectionem.

καὶ οὐκ ἔτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ ἓν. Fallitur hîc Socrates, & dum Nestorium reprehendit in Eutychetis errorem delabitur, qui post unitionem, non duas in Christo, sed unam duntaxat naturam esse existimabat. Nisi forte Socratem de personis loqui dicamus, non de naturis. Hac ratione excusari posset Socrates, si verba ejus hunc sensum admitterent. Certe ἄνθρωπος & θεότης, de quibus hæc dicuntur, naturas omnino significant, non personas.

In Caput XXXIII.

Pag.375. Σημεῖα γὰρ τὰ τοιαῦτα. Hos duos versus ita citat Nicephorus.

Σημεῖα δὲ γὰρ ταῦτα γίνεσθ' φιλεῖ,
Ὅταν τι ταοῖς ἐγκαθεσκήψῃ μύσος.

Melius tamen ita scriberetur posterior versus.

Ὅταν τι μῦσος ἐγκαθεσκήπτῃ ναοῖς.

In Caput XXXIV.

Pag.376 Ἀνελεῖν δὲ ζήτημα. Malim scribere ἀνελεῖν τὸ ζήτημα. Idque confirmare videtur Nicephorus.

ὁι περὶ νεστόριον ἕτερον καθ' ἑαυτὰς συνέδριον.

Fallitur hoc loco Socrates, qui Nestorio tribuit id, quod à Joanne Antiochiæ Episcopo factum est. Itaque merito Evagrius, eumque secutus Nicephorus, Socratem nostrum reprehendunt. Res autem ita gesta est, ut ex actis Ephesinæ Synodi didicimus. Cum Nestorius à sacrosancta Synodo damnatus ac depositus esset, missæque ad ipsum essent depositionis litteræ, relationem illico misit ad Imperat. Theodosium, quâ querebatur de violentia adversariorum, & quòd adventum Orientalium Episcoporum, qui propediem adfuturi esse dicebantur, expectare noluissent. Huic relationi subscripserunt decem Episcopi partis Nestorii. Quinto post die advenit Joannes Episcopus Antiochiæ cum Orientalibus. Qui cum ea, quæ gesta fuerant comperissent, collectis in unum Episcopis, tam Orientalibus quos secum adduxerat, quam decem illis, quos relationi Nestorii subscripsisse retulimus, Cyrillum & Memnonem Episcopos deposuit. Huic Joannis conciliabulo Nestorius ipse non interfuit, eo, quod damnatus Episcopali sententia, nec Synodali judicio restitutus fuisset. Episcopi vero partis ipsius, quos Synodi sententia nequaquam perstrinxerat, interfuerunt. Quamobrem excusari potest Socrates, si dicamus verba illa ὁι περὶ νεστόριον, non ipsum Nestorium designare, sed Episcopos, qui à partibus Nestorii stabant, & qui relationi ejus subscripserant. In reliquis tamen Socrates excusari non potest.

Pag.377 εἰς κοινωνίαν προσδέξεσθαι τῷ φιλονεικίαν. Nicephorus Socratis verba interpolavit hoc modo: νεστόριος ἠνώχλει τὴν κοινωνίαν εἰς φιλονεικίαν προσδέξασθαι, quod meo quidem judicio ferri non potest.

In Caput XXXVI.

Pag.378. Οὗτος μὲν ὁ κανών. Hic est Canon 18. Concilii Antiocheni. Sed fallitur Socrates, dum existimat hoc Canone nixos esse Episcopos, ut Proclum à Constantinopolitanæ sedis sacerdotio excluderent. Verum quidem est, Proclum fuisse ex numero eorum, qui in supradicto Canone designantur. Nam cum Episcopus Cyzici ordinatus fuisset à Sisinnio Patriarcha Constantinopolitano, admissus non fuerat à Cyzicenis, ut supra retulit Socrates. Verum Episcopi, qui electionem Procli impugnabant, non hoc Canone nitebantur, sed primum & vicesimum Canonem ejusdem Concilii ad confirmationem sententiæ suæ adducebant, qui sic habet: *Episcopus ab alia parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus à populis, nec ab Episcopo necessitate compulsus: maneat autem in Ecclesia, quam primitus à Deo sortitus est, nec inde transmigret, secundum pristinum de hac re terminum constitutum.* Fallitur itaque Socrates noster, qui Canonem 18. Antiocheni Concilii posuit pro primo & vicesimo. Sed & in eo falsus est, quod verba illa in fine Canonis 18. ἐκδέχεσθαι αὐτὸν, ὅπερ ἂν &c. suæ sententiæ favere existimavit. Ea verba Latine ita reddidimus: *Suscipere autem debet, quidquid Provincia Synodus de ejus negotio judicans constituerit.* Putavit Socrates ex his verbis id consequi, ut si Provinciæ Synodus supradictum Episcopum aliò transferre voluerit, Episcopus ille id observare debeat. Sed manifeste hallucinatur, cùm Canone primo & vicesimo translationes Episcoporum diserte prohibeantur.

κείνασα τὸ παρεσιάμβον ἐείσῃ. Dionysius Exiguus vertit, *Quod visum fuerit judicando decreverit.* Vetus item interpres, qui olim fuit in Bibliotheca Henrici Memmii, & qui nuper Parisiis est editus, vertit hoc modo, *Sed spectare eum oportere, quousque Provincia Synodus de eo, quæ eis videntur ordinet.* Ubi obiter notabis, veterem interpretem in suo exemplari non legisse vocem τελεία, sicut nec Socrates eam legit. Eadem locutio occurrit supra in appendice libri sexti, ubi Joannes ita alloquitur Episcopos, τὸ παρεσιάμβον ὑμῖν καθεξιώσατε αὐτοὶ βραλεύεντες ἃ κείναντες ἐείσαι. Quæ nos ita Latine reddidimus. *Causam ad vos delatam &c.* Præstat tamen ita vertere, *quodcunque vobis visum fuerit &c.*

περιγένης ὁ ἐν πάτραις. Perigenes Corinthi, quæ *Pag.381.* Metropolis est Achaiæ, natus ac baptizatus fuerat: deinde in clerum allectus, Presbyter ejusdem Ecclesiæ summa cum integritate diu permansit. Postea cum à Corinthiorum Episcopo ad Patrensem Episcopatum promotus fuisset, & Patrenses eum suscipere recusassent, Corinthum reverti coactus est, ubi cum Episcopus civitatis non multo post abiisset è vita, Corinthii eum sibi postularunt Episcopum, missa supplicatione ad Bonifacium Romanæ urbis Antistitem. Sed Bonifacius nihil super ea re agere voluit priusquam litteras Rufi Thessalonicensis Episcopi accepisset, qui per Achaiam & Macedoniam sedis Apostolicæ vices gerebat. Duas igitur ad illum de hoc negotio litteras scripsit, quibus subjecta erat Corinthiorum postulatio. Datæ sunt hæ litteræ Monaxio & Plintha Consulibus. Postea Bonifacius cum Rufi litteras accepisset, electionem Perigenis comprobavit, scriptâ ad Perigenem & ad Corinthios epistolâ. Hæc collegi ex duabus Bonifacii ad Rufum Epistolis, quæ nuper editæ sunt Romæ à Luca Holstenio viro doctissimo, & de antiquitate Ecclesiastica optime

merito. Porro hic Perigenes interfuit Synodo Ephesinæ adversus Nestorium. Sic enim in actione prima scribitur, Περιγένους κοσμοπολίτου τῆς Παμφυλίας.

ὁ περίττιος. In codice Sfortiano scriptum est ὁ ἐπισκεπέστατος. Sed rectius apud Nicephorum legitur ὑπερέντιμος. Reverentium quoque vocat Epiphanius Scholasticus. In libro quarto juris Græco-Romani, in cap. de Translationibus Episcoporum, μέσιν dicitur corrupte.

Ἰωάννης ἀπὸ γόρδου τῆς Λυδίας. Nicephorus Gordum urbem Lyciæ facit, non Lydiæ: sed reliqui omnes Lydiæ assignant. Porro hic Joannes Episcopus Proconnesi interfuit Concilio Ephesino, ut refertur in actione prima ejus Concilii.

ἐν προικοννήσῳ. In codice Florentino scriptum est προκυνήσῳ. Apud Nicephorum, & in jure Græco-Romano, & in actis Concilii Ephesini scribitur προικόννησος. Utramque scripturam tuetur auctor Etymologici in voce προικόννησος. Et hujus quidem scripturæ, quæ i habet assciptum, originem ex eo deducit, quod hæc insula reliquis insulis marinor προῖκα suppeditet, id est gratis; vel à voce προΐξ, quæ hinnuleum significat. Sed Dionysius Atheniensis in libro, quem κτίσεις seu de conditu urbium scripserat, Proconesum dictam esse tradit à cervorum multitudine, quos προίκας vocant. Alii dictam volunt à vase, quod προΐκιον appellant Græci, eo quod Milesiis coloniam eò ducentibus primùm occurrit virgo id genus vasis gestans.

θεόφιλος ἀπὸ ἀπαμείας. In libro quarto juris Græco-Romani, pag. 93. scriptum est θεοσέβιος. Ita quoque legitur in Historia tripartita, quam vertit Epiphanius Scholasticus, & apud Juonem Carnotensem in Prologo decreti. Nicephorus tamen Philippum vocat, quod miror.

Γαλαξείαν καλυμένην. Ex manuscriptis codicibus Florentino & Sfortiano, ex Nicephoro item & ex Epiphanio Scholastico restituimus Γαλαμξείαν. Urbs est Thraciæ, quæ olim quidem à Græcis dicebatur σπλυμβεία teste Strabone ac Stephano: postea vero dicta est Salambria. Sic in itinerario Burdigalensi: *Mansio Salamembria*, 44. millibus distans ab urbe Constantinopoli.

ὅπλιμος ὁ ἀπὸ ἀγδαμείας. Hic est Optimus Episcopus Antiochiæ in Pisidia, cujus meminit Imperator Theodosius in lege 3. codice Theodosiano de fide Catholica; cui unà cum Amphilochio Iconensi tradita est procuratio Ecclesiarum Asiæ.

In Caput XXXVII.

Τείβωνα φορεῖν. Male Christophorsonus pallium Philosophicum vertit, de suo hanc vocem adjiciens. Atqui Socrates non de Philosophico pallio loquitur, sed Rhetorico. Ait enim Silvanum prius fuisse Rhetorem, id est Scholasticum è schola Troïli Sophistæ: deinde abjecto pallio monasticum vivendi genus amplexum esse. De Rhetorico pallio vide si placet, quæ supra A notavimus. Quibus jungendus est hîc locus ex monodia Theophylacti Simocattæ, quam post obitum Phaucæ dixit in laudem Imperatoris Mauricii. ἀπεκειράθωσαν οἱ λόγοι τὴν πορφύραν· τὴν ἐυφημίαν αἱ μοῦσαι· τὸ λευκὸν ἀθῆναι τείβωνιον. Quæ verba citat ipse Theophylactus in libro octavo Historiæ capite 12. Ex quibus colligitur, pallium Rhetoricum album fuisse, non rubrum aut puniceum, ut supra observavimus ex Cyrillo & Basilio Grammatico. De Rhetorico pallio loquitur etiam Gregorius Nazianzenus in oratione 20. de laudibus Basilii pag. 328. προσιλαφότες τοὺς τείβωνας, ubi pallia Philosophica vertit Billius pari errore.

συλλαβών. Non assentior Christophorsono, qui hunc locum ita interpretatur, quasi Atticus Silvanum ad se accersiverit. Quid opus erat eum B accersere, qui præsens erat Constantinopoli, Rhetor scilicet in schola Troïli Sophistæ, qui Rhetoricam docebat Constantinopoli. Aliquid amplius significat vox συλλαβεῖν, comprehendere scilicet ac vim adhibere. Hoc igitur verbo indicat Socrates, Silvanum invitum ac reluctantem factum esse ab Attico Episcopum Philippopoleos. Est autem Philippopolis, Metropolis Thraciæ proprie dictæ. Sciendum porro est, ordinationem Metropolitanorum Thraciæ pertinuisse tunc ad Episcopum urbis Constantinopolitanæ. Nam Patriarchæ, jure quodam singulari ordinabant Metropolitanos, ut pluribus observavi in dissertatione ad Canonem sextum Concilii Nicæni. Hinc est quod idem Atticus Patriarcha Constantinopolitanus, Troadensibus C postulantibus eundem Silvanum ordinavit Episcopum. Alexandria enim Troas, Metropolis erat Phrygiæ. Idque diserte cautum est Canone 28. Concilii Chalcedonensis, qui est de privilegiis sedis Constantinopolitanæ: ut scilicet Thracicæ, Ponticæ & Asianæ diœceseos Metropolitani soli à sanctissima sede Constantinopolitana ordinentur; factis prius ex more decretis, communi consensu Cleri & populi, & ad Patriarcham Constantinopolitanum directis. Sic enim statuit prædictus Canon, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων & ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων. Intelligit decretum postulationis, cujusmodi Corinthii ad Innocentium Papam miserunt, Perigenem sibi Episcopum dari postulantes, ut supra notavi.

ἀπὸ χορτίνων σανδαλίων. Epiphanius Scholasticus soleas de sparto interpretatur: quem se- *Pag.382.*
cutus est Langus interpres Nicephori. Tales erant Carbatinæ, quas Pollux & Hesichius viles calceos fuisse dicit rusticorum. μονόπελμον ὑπόδημα exponit Hesichius; id est simplici solea constans.

τὸν φρυντίδα ἐπίθες. Lego ἀπίθες cum Christophorsono & Savilio.

τῆς ἱερομελίας ἀπήλασεν. In codice Florenti- *Pag.383.*
no scriptum est ἀπήλλαξεν. Quare non dubito quin à Socrate scriptum fuerit ἀπήλλαξιν. Vulgata enim lectio meo quidem judicio ferri non potest, quamvis Nicephorus eam confirmet.

In Caput XXXVIII.

Ἰσθμίαι ἐκλάβη. Merito displicuit hoc verbum Epiphanio Scholastico & Nicephoro, quare uterque illud prætermisit. Ego mallem scribere ἐκβάλη.

In Caput XXXIX.

Pag.384 Ὡς τὰ μίγιστα τῶν ὠρείων. Apud Nicephorum scriptum est ὡρείων cum aspiratione. Et Langus horrea seu granaria interpretatur. Musculus *maxima ædificia* vertit, Christophorsonus *fortissima munimenta*. Ego Langum sequi malim. ὠρεῖον enim vox est Græco-barbara, quæ significat horrea, ut jampridem observavit Meursius in glossario-Græco barbaro. In codice Regio hoc loco scriptum inveni ὀρείων. Porro quinque Constantinopoli fuerunt horrea publica; quatuor scilicet in regione 5.

καὶ τὸ δημόσιον ὠ ἐπωνυμῶν ἀχιλλεύς. In Chronico Alexandrino ita scriptum est. Theodosio Augusto decimo quarto & Maximo Consulibus, ἐγένετο πυκαῖα μεγάλη ἀπὸ Θ ριωρείου, καὶ ἐκάησαν τὰ ἔρεα Ϲ τὸ δημόσιον ὁ ἀχιλλεὺς μιλιὰ λώῳ. Epiphanius Scholasticus vertit, *Thermas quæ vocantur Achilleæ*. Quam interpretationem confirmat Marcellinus Comes in Chronico, Maximo & Paterio Consulibus, qui fuit annus Christi 443. *His Consulibus*, inquit, *Thermarum, quæ Achilleæ dicuntur, Encæniæ factæ*. Et auctor Chronici Alexandrini, qui sic habet, ὅτι τούτων τῶν ὑπάτων ἐτεκαίνισθη τὸ δημόσιον λοῦτρον ὁ ἀχιλλεὺς, μετὰ αὐδυναίῳ. πρὸ γ' ἴδων ἰανουαρίων. Thermæ igitur Achilleæ cùm incendio consumptæ fuissent Theodosio decimoquarto & Maximo Consulibus, anno Christi quadringentesimo tricesimo tertio, decimo post anno instauratæ sunt ac dedicatæ.

In Caput XL.

Pag.385. Τοῦτο δὲ Θ ἐπισκόπου τῆς ῥωμαίων. Lego τούτῳ cum Savilio & Christophorsono. Cæterum assentior Baronio, qui ad annum Christi 434. recte observavit, has litteras Cælestini Papæ non hoc anno scriptas esse, sed biennio ante, cùm scilicet, deposito Nestorio, de eligendo Constantinopolitanæ urbis Antistite ageretur. Certe hoc anno, Aspare & Areobinda Consulibus mortuus erat Cælestinus, eique Xystus in Episcopatu successerat.

καὶ ῥούφῳ τῷ θεσσαλονίκης. Rufus Thessalonicensis Episcopus vices Sedis Apostolicæ agebat per Illyricum, ut docent epistolæ Innocentii ac Bonifacii Pontificum Romanorum ad illum datæ, quas habes in collectione Romana Lucæ Holstenii. Id enim privilegium habebant Thessalonicenses Episcopi à temporibus Damasi Papæ, ut ex eadem Collectione discimus. Balsamo in Commentariis ad Synodum in Trullo pagina 359. scribit Thessalonicenses Episcopos olim fuisse legatos Episcopi Romani; & Episcopum Romanum jus habere dicit constituendi Legatos in Patriarchatu Constantinopolitano; Episcopos autem ordinandi negat illum jus habere, in quo graviter fallitur. Nam Provinciæ illæ, quæ tunc cum scribebat Balzamo, erant sub Patriarcha Constantinopolitano, antea fuerant sub dispositione Episcopi Romani. Porro Synodus Nicæna statuit, ut antiquæ consuetudines serventur.

In Caput XLI.

Πλέον ὧν ἐκεῖ Θ εἶχεν. Verbum εἶχεν deest Pag.386. in codice Sfortiano. Quare non dubito quin Socrates ita scriptum reliquerit, πλὴν ὑ ἀνεξικακίαν πλέον ἢ ἐκεῖν Θ ἐξήσκησεν. Quam emendationem confirmat Epiphanius Scholasticus & Nicephorus. Nam Nicephorus quidem sic habet de Proclo, ἀνεξίκακ Θ ὑ Ϲ πλέον πάσχειν ἐκεῖνοι ἐγίνιϛ. Epiphanius autem Scholasticus ita vertit, *Sed in isto patientia potior apparebat.*

τούτῳ ὑ μᾶλλον αὐτοῦ. Scribendum est proculdubio τούτῳ δῆ. & ante hæc verba apponenda est media distinctio.

καθάπερ ἢ βίβλ Θ. Majorem gratiam & emphasin habitura est oratio, si particulam addamus hoc modo, καὶ καθάπερ ἢ βίβλ Θ τῷ ἀειθρῴῳ πνεύματι μωϋσέως φησί, ut hoc sit principium periodi. Atque ita prorsus legit Nicephorus.

In Caput XLVIII.

Ῥοῦ ὄνομα ἰδίᾳ ῥήγας. Apud Priscum in Historia Pag.387 Gothorum ῥῶας dicitur Hunnorum Rex, cui successit Attila. Apud Jordanem Roas vocatur, frater Octari & Mundiuchi, patruus Attilæ. Roilam vocat Langus interpres Nicephori, quâ ratione adductus nescio: nam in Nicephoro ῥήγας scribitur perinde ac in Socrate.

ἀρχοντᾶ ἰωᾶς. Sic habet editio septuaginta Interpretum in capite 38. Ezechielis. Sed vox illa ἰωᾶς deest in versione vulgata, pro qua Hieronymus caput interpretatur hoc modo: *Principem capitis Mosoch.* Quare quod Langus hic annotat de Russis, meo quidem judicio alienum est ab hoc loco.

In Caput XLIV.

Ἐν ὑπατείᾳ ἰσιδώρου. Hi Consules fuerunt Pag.388 anno Christi 436. Sed dissentiunt à Socrate Prosper & Marcellinus Comes in Chronico, & auctor Chronici Alexandrini. Hi enim sequente anno has nuptias celebratas esse scribunt, Aëtio 2. & Sigisvulto Consulibus, mense Novembri. Idque confirmat Jordanes in libro de successione regnorum; ubi postquam locutus est de stupro, quod Honoria cum Eugenio Procuratore suo commiserat, quod factum est Areobindo & Aspare Consulibus, anno Christi 434. subdit: *Posthæc tertio anno Valentinianus Imperator à Roma Constantinopolim, ob suscipiendam in matrimonium Eudoxiam Theodosii Principis filiam venit: dataque pro munere socero suo tota Illyria, celebratis nuptiis ad sua regna cum uxore recessit.*

De donatione Illyrici Occidentalis idem testatur Cassiodorus in libro 11. Variarum, epistola 1. his verbis: *Placidiam mundi opinione celebratam, avorum prosapia gloriosam, purpurato filio studuisse percepimus; cujus dum remisse administrat Imperium, indecenter cognoscitur imminutum. Nurum denique sibi amissione Illyrici comparavit, factaque est conjunctio regnantis, divisio dolenda provinciis.*

A

In Caput XLV.

Pag. 389 Ὅπως γέγονέ τε καὶ ἀεὶ γίνεται. His verbis sententiam suam non obscure innuit Socrates. Vult enim dicere, hæc per invidiam aut per gratiam fieri solere. Nam quod Origenes, tot annis post obitum elapsis damnatus est à Theophilo, id Theophili invidiæ erga ipsum Origenem vel adversus monachos, qui Longi dicebantur, adscribit Socrates. Quod autem Joannes Chrysostomus anno post mortem quinto ac tricesimo, honorifice reductus est in patriam, id Procli & plebis Constantinopolitanæ amori ac benevolentiæ tribuit. Ego vero sententiæ Socratis non accedo. Etsi enim in hujusmodi negotiis affectus hominum nonnihil efficiunt. Divina tamen Justitia ac Providentia, quâ regitur Ecclesia, semper dominatur. Origenes igitur ob dogmatum impietatem damnatus, & Joannes Chrysostomus ob vitæ ac doctrinæ integritatem consecratus, usque in hodiernum diem in Ecclesia manet.

In Caput XLVI.

Pag. 390 Ἀναχαθίσας τῆς κλίνης. Nicephorus habet ὑπερχαθίσας, additque καὶ χάρτου λαβών. Quæ verba videntur necessaria.

περὶ τὴν μίαν καὶ εἰκάδα τοῦ αὐτοῦ μηνός. Etsi codices nostri nihil mutant, assentior tamen Christophorsono & Savilio, qui τοῦ αὐγούστου μηνὸς emendant. Certe cum Paulus Novatianorum Episcopus mortuus sit primo ac vicesimo die mensis Julii, ac triduo post ejus obitum resignata sit chartula, in qua Marcianum successorem suum nuncupaverat, ut supra retulit Socrates, fieri non potest ut Marcianus primo & vicesimo die ejusdem mensis Julii ordinatus sit Episcopus: quippe qui eo tempore delitesceret in Phrygiæ urbe Tiberiopoli: ex qua adducendus fuit Constantinopolim, ut ibi Novatianorum Episcopus constitueretur.

In Caput XLVII.

Καὶ ηὐδαιμόνησε ταύτῃ ἰσχύν. Non dubito quin scribendum sit ἐν ηὐδαιμόνησε, hoc est Eudocia. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit: *Hoc enim & ipsa votum habuerat, si filiam videret nuptam.*

In Caput XLVIII.

Θαλάσσιος ἀνὴρ τῶν ὑπαρχόν χειρίσας ἀρχῶν. Pag. 391. Hic est Thalassius vel Thalassus Præfectus Prætorio Illyrici, ad quem missa est lex unica titulo 6. legum Novellarum Theodosii Junioris, quæ data est Constantinopoli 3. Idus Augusti. Theod. Aug. 17. & Festo Coss. Post hunc igitur diem Thalassius hoc ipso anno factus est à Proclo Cæsariensis Episcopus. Quod facinus Procli non sine causa miratur Socrates, ut novum nec ab ullo superiorum Pontificum usurpatum. Certe Nectarius cum Prætor esset urbis Constantinopolitanæ, creatus fuerat Episcopus ejusdem civitatis. Verum Imperatoris consensus prius accesserat, ut supra relatum est à Socrate. Hic vero proclus proprio motu manum injicit Præfecto Prætorio, qui ad Orientis Præfecturam administrandam à Principe erat designatus. Intelligendum est tamen, consensum Principis postea accessisse, qui rem à Proclo factam comprobarit. In minoribus autem Judicibus ad Ecclesiasticos gradus promovendis, consensus Principis haudquaquam necessarius fuit. Sufficiebat enim consensus Præfecti Prætorio, sub cujus dispositione erant Præsides Provinciæ. Hujus rei illustre exemplum habemus in vita sancti Germani Altissiodorensis, quam scripsit Constantius Presbyter. Qui cum esset Præses Provinciæ, & Amator Episcopus Altissiodorensis eum sibi successorem vellet designare, consensum prius Julii Præfecti Prætorio Galliarum Amator expetiit, priusquam id tentaret, ut refertur in capite tertio libri primi de vita B. Germani. Porro hic Thalassius Cæsariensis Episcopus interfuit pseudosynodo Ephesinæ adversus Flavianum, ut docent acta ejusdem Synodi, quæ referuntur in actione prima Concilii Chalcedonensis.

B

C

Finis Annotationum in Libros Historiæ Ecclesiasticæ Socratis Scholastici.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM PRIMUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ SOZOMENI.

IN PROLOGUM ad Theodosium Junior.

Pag. 393. Ἐρμείου σωζομ. τοῦ Καλαμ. τοῦ λόγ. &c. Hic titulus legitur non solum in codice Regio, quo usus est Robertus Stephanus, sed etiam in codice Fuketiano, qui & vetustate & bonitate codicem Regium longe superat. Præter hunc titulum, Genevenses Typographi alium subjecerant minutioribus litteris, hoc modo: προσφώνημα εἰς Θεοδόσιον τὸν νέον, ᾧ ἐστὶ τὸ σύγγραμμα ἀνατίθησι· ἐγκωμιάζει μὲν γὰρ αὐτὸν μετρίως· προσέχθησι δὲ τῆς αὐτοῦ πραγματείας ποιεῖ. Quem quidem titulum sumpserunt ex indiculo capitum Historiæ Ecclesiasticæ Sozomeni, qui in codice Regio & in editione Roberti Stephani, præfixus est Historiæ ejusdem Sozomeni. Verum ego posteriorem hunc titulum expunxi, tum quod in Fuketiano codice non habetur, tum quia superfluum videbatur duos ejusdem capitis titulos apponere. Porro Theodorus Lector in Historia tripartita, quam ab hac Sozomeni ad Theodosium oratione exorsus est perinde ac Cassiodorus, hunc titulum habet: προσφωνητικὸν εἰς Θεοδόσιον τὸν βασιλέα σωζομενοῦ. Idem quoque titulus habetur in tripartita Cassiodori.

ὁ τῶν δυσπόρων ψηφίδα. Lapides pretiosos vertit Epiphanius, quem secuti sunt Musculus & Christophorsonus. Observavi tamen hanc vocem ψηφίδα, de pavimento tessellato proprie usurpari. Sic apud Gregorium Nazianzenum in oratione 16. pag. 248. ἡμεῖς δὲ δικήσομεν οἰκίας ὑπερλάμπρους, λίθοις πανταχόθεν διαυγιζομένας, καὶ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καταστραπτούσας, καὶ ψηφίδα λεπτῆς διαθέσεως, καὶ ποικιλίαν γραφῆς &c. Et in oratione 32. σὺ δὲ μοι περιείχου τοῦ τοίχου καὶ τῶν πλακῶν, καὶ τῆς κεκομψευμένης ψηφίδος. Ubi πλάκες sunt sectiles marmoris crustæ, quibus parietes tegebantur: ψηφὶς autem pavimentum est tessellatum. Vide notas Casauboni ad Suetonium.

μόριον ἐγκεκτῆσθαι. Hunc locum emendavi ex optimo codice Fuketiano, cui consentit codex Leonis Allatii. Sic enim uterque scriptum A habet, μόριον ἓν κεκτῆσθαι. Quanquam in codice Leonis Allatii deest verbum κεκτῆσθαι. Ita enim hunc locum exhibet codex ille, μόριον ἐν τῷ πάντων ἡγούμενον. Sed nec Epiphanius Scholasticus verbum illud κεκτῆσθαι, in suo exemplari legerat, ut ex ejus interpretatione cognoscimus. Mihi tamen videtur prorsus necessarium.

ἀλευάδαι περὶ σιμωνίδου. Alevadæ dicti sunt Thessaliæ Reges, qui Xerxem olim evocarunt in Pag. 394 Græciam, ut scribit Herodotus in libro 7. haud procul ab initio. Erant autem Alevæ Regis filii, tres numero fratres: Thorax scilicet Lariſæus, Eurypylus ac Thrasydeus. Sic enim vocantur ab Herodoto in libro 9. ubi παῖδες ἀλεύαι dicuntur. Apud Pindarum in Pythionicis ode 10. παῖδες ἀλεύα dicuntur, ubi etiam Thorax nominatur, hospes atque amicus Pindari. De eodem B Thorace loquitur Ctesias in Persicis. Porro Alevas eorum pater, omnium Thessaliæ Regum potentissimus fuit, natus patre Simmia, matre Archedice. Theocritus Idyllio 15. πολλοὶ ἐν ἀντιόχοιο δήμοις καὶ ἀνακτῶν ἀλίνα. Ad quæ verba Scholiastes ita notat, ἢ ἀλίνα τοῦ σιμμίου πάντα ἀνειλιγμένα ὑφορῶν. Repugnare tamen videtur Aristoteles, & Alevam Pyrrhi filium facere, non autem Simmiæ. Aristotelis verba leguntur apud Harpocrationem in voce τετραρχία: Ἀεισοτέλης δὲ ἐν τῇ κοινῇ Θετταλῶν πολιτείᾳ, ὅτι ἀλίνατος πύρρου διηρῆσθαί φησιν εἰς τέτταρας μοίρας τὴν Θετταλίαν. Sed non dubito quin scribendum sit ὅτι ἀλίνα τοῦ πύρρου. Id est, *regnante Aleva, qui Rufus cognominatus est.* Auctorem hujus emenda- C tionis habeo Plutarchum, qui in libro περὶ φιλαδελφίας sub finem, scribit patrem Alevæ misisse Delphos, qui Apollinem consuleret, cuinam potissimum ex filiis regnum tradi oporteret. Apollinem vero semel atque iterum ea de re consultum, respondisse τῷ Φάσκῳ τῷ πυρίου, ὃν ἀρχεδίκη τέκε παῖδα. Hujus posteri, Alevadæ dicti, deinceps in Thessalia regnarunt, donec à Philippo Macedonum Rege pulsi fugatique sunt, ut scribit Ulpianus in Demosthenis Olynthiacas. Plato in Menone mentionem facit Aristippi Lariſæi ex Alevadarum familia.

πλάτωνα τῷ σωκράτους διδάσκαλον. Rectius in

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

codice Fuketiano & in exemplari Leonis Allatii scriptum est σωκράτης ἑταῖρον. Neque enim Plato Præceptor fuit Socratis, sed contra. Itaque Epiphanius Scholasticus Socratis discipulum interpretatus est.

Pag.395. πόλιν ἡρακλέους ἐπώνυμον. Theodosius Junior Heracleam profectus est, ipso 9. & Palladio Consulibus eique redeunti Ursus Præfectus Urbi & Senatus in foro Theodosii auream coronam obtulit, ut legitur in Chronico Alexandrino.

Pag.396. τῶ πρὸ τοῦ βασιλέων βασιλικώτερον. Scribendum puto βασιλέυτερον. Utitur enim Sozomenus verbo Homerico, ut ipsemet testatur his verbis: κατὰ τὸ ὅμηρον. Quæ omnino superflua essent, nisi ita legeremus, ut dixi.

Pag.397 θεσπεσίου τοῦ παπασου. Post hæc verba in Fuketiano codice lacuna est dimidiatæ circiter lineæ: & ad latus notatur λείπει, id est, desunt nonnulla. Quod igitur hîc deesse videbatur, id in versione mea ex conjectura supplevi.

Pag.398 ἑρμείου σωζομβοῦ σαλαμινίου. Ita scribitur hoc nomen in codice Regio & Fuketiano. Verum in codice Leonis Allatii, qui continet Historiam tripartitam à Theodoro Lectore collectam & in duos libros distributam, legitur, σαλαμίου ἑρμείου σωζομβοῦ. In Bibliotheca Photii, cap. 30. titulus hujus Historiæ ita concipitur. σαλαμανου ἑρμείου σωζομένου quam scripturam magis probo. Fuit enim Salamanes nomen proprium. Atque ita vocatus est monachus quidam ex discipulis Hilarionis, qui etiam Salamines in vulgatis editionibus dicitur apud Sozomenum in libro 6. cap. 32. Itaque Sozomenus tria habuit nomina, quorum primum Salamanes Syriacam præfert originem. Majores certe Sozomeni ex Palæstina orti fuêre, ut ipse testatur Sozomenus in libro 5. cap. 14. Sane cognomen illud σαλαμινίου semper suspectum habui. Cur enim Sozomenus Salaminium se vocaret potius quam Constantiensem? Urbs enim illa Cypri jam pridem Salamin vocari desierat, & Constantia dicebatur. Deinde si σαλαμινίου nomen esset patronymicum, præponendus erat articulus hoc modo τοῦ σαλαμινίου. Adde, quod in libris scriptorum Christianorum, nunquam solent præfigi hujusmodi nomina patronymica, nisi quoties duo sunt scriptores ejusdem nominis. Tunc enim in Operis titulo addi solet patria cujusque, ut alter ab altero distinguatur. Verbi gratia ἐυσεβίου τοῦ ἐμισηνοῦ, ad discrimen Cæsariensis Eusebii. In Sozomeno vero nihil opus fuit hac distinctione, cum nullus alius scriptor occurrat ejusdem nominis. Et hæc quidem de cognomine Salaminii. Restant duo nomina, Hermiæ scilicet ac Sozomeni; quorum posterius videtur esse proprium nomen scriptoris nostri. Certe Theodorus Lector in epistola quam Historiæ suæ tripartitæ præfixit, ita eum appellat, ὁ μακάριος σωζόμενος. Cassiodorus quoque in prologo Historiæ tripartitæ, & Gregorius Magnus in epistolis Sozomenum eum appellant. Quidam tamen Hermiam illum vocatum esse existimant; & Sozomenum nomen esse patris illius. Sic auctor Juris Græco-Romani in libro 4. capite De Translationibus Episcoporum: ὁ ἐὰν μὴς πάπας κελεύσῃ γράφῃ δι' ὅπ-

A σολῶν τειῶν πρός τε τὸν ἀλεξανδρείας κύριλλον, ἰωάννην τὸν ἀντιοχείας, καὶ ῥοῦφον θεσσαλονίκης, κατὰ μηδὲν ἀντιπροσωπεύσαντας τοῖς κατόπιν μιμήσασιν τὸν ὅπου ἀποδιώρας πόλεως εἰς ἑτέραν, ὡς ὁ σωζομένου λέγει ἑρμείας. Locus ille, quem citat hic auctor, non legitur hodie apud Sozomenum, sed exstat in libro 7. Socratis.

In Caput Primum.

Ἑβραίοις ὁ δύσπις. In codice Leonis Allatii scriptum est δύσπεις, id est, persuasu difficilis. Rectius meo quidem judicio. Neque enim Græce dici potest, πίστις δύσπις. Eundem errorem jam pridem observavit Leunclavius in libro 1. notatorum ad Xenophontem, quem Lector consulat si volet. Cæterum & illud monendum est, Sozomenum verbis Xenophontis uti solere. Certe Historiam suam iisdem verbis orditur, quibus Xenophon usus est in exordio institutionis Cyri.

ἰώσηπος ὁ ματθίου. Codex Allatii scriptum *Pag.399* habet ματθαίου, levi discrimine. Josephi enim historici pater interdum Matthias, interdum Matathias dicitur, ut monui in Annotationibus Eusebianis.

χρισμοί τινες τῆς θεότητος. In codice Fuketiano scriptum inveni χρησμόν τινες τὸ θεῖον χρῆσαι συμβεβηκότων.

ὡς ἄπορον τῶ θειῶ. Mirum est Interpretes o- *Pag.400* mnes in hujus loci interpretatione lapsos esse. Nam & Epiphanius & Musculus & Christophorsonus, ἄπορον retulerunt ad συγγραφέα, cum tamen dicatur in recto, & subaudiendum sit ἴστι.

κλήμης τὲ ὁ ἀγκύρας. Dubitare quis pos- *Pag.401* sit, utrum Clementem Romanum intelligat hîc Sozomenus, an Alexandrinum qui Stromateus est cognominatus. Ego Clementem Romanum designari potius crediderim. Nam & primo loco nominatur, ante Hegesippum: quod Clementi Romano melius convenit: quippe qui comes & successor fuerit Apostolorum. Deinde Clemens Alexandrinus, etsi nonnulla libris suis inseruit, quæ ad Historiam Ecclesiasticam spectant, non tamen ex professo res Ecclesiæ scribere instituit. At Sozomenus hoc loco agit de his scriptoribus, qui res in exordio Ecclesiæ gestas commemorarunt, inter quos primum omnium recensetur Clementem. Romanum igitur intelligit, qui libros Recognitionum scripsit, quos à Rufino translatos habemus. Eorundem librorum compendium Græce scriptum hodieque exstat, editum à Turnebo, & in Latinum sermonem à Perionio conversum.

τῆ τῶν ἀποστόλων διδαχῆ. In codicibus nostris Fuketiano & Allatiano scriptum est διαθήκῃ. Quam lectionem secuti sunt omnes Interpretes, Epiphanius scilicet, Musculus & Christophorsonus. Utra tamen verior sit lectio, ambigi potest. Neque enim videtur Græce dici posse διαθήκῃ παρακολουθήσαντες, pro διαθεμένοι. At διδαχῇ παρακολουθεῖν, eleganter dicitur de his, qui Apostolos docentes ac prædicantes sectati sunt. Quod de Clemente quidem Romano merito dici potest, quem constat fuisse comitem ac disci-

discipulum Apostolorum. Egesippo verò non convenit, qui Marci Antonini temporibus floruit. Memoratur ab antiquis liber quidam hoc titulo, διδαχαὶ τῶν ἀποστόλων, de quo multa notavit Jacobus Usserius in capite 7. de epistolis Ignatii. Sed nihil ad hunc locum.

ἐπραγματευσάμην ἐν βιβλίοις δύο. Hi duo libri Sozomeni hodie non exstant. Continebant autem epitomen rerum in Ecclesia gestarum ab Ascensu Christi usque ad exauctorationem Licinii. Hæc autem exauctoratio facta est anno Christi 324. Crispo Cæsare III. & Constantino Cæsare III. Consulibus. Ex quo intelligimus, cur Sozomenus in præfatione ad Theodosium Juniorem dixerit, Historiam suam ordiri à Consulatu III. Crispi & Constantini. Historiam enim suam inde orsus est, ubi epitomen suam terminaverat.

Pag. 402 ὅτι γὰρ ἀσκητοῖς. Ex hoc loco colligimus, Sozomenum inter monachos versatum, & ab illis institutum fuisse. Id enim innuunt hæc verba. Quippe Sozomenus diserte testatur ingratum omnino se visum iri, nisi monachorum dotes ac virtutes in Historia sua referat. Ad hæc maximam notitiam earum rerum se habere profitetur. Ex quibus aperte colligitur id, quod dixi, eum cum monachis familiariter esse versatum, eorumque magisterio usum fuisse.

In Caput II.

Pag. 403 ἡ μὲν ἀρχὴ λιβύης. In codice quidem Fuketiano nulli sunt tituli, nec ulla capitum distinctio. In Regio autem exemplari, quo usus est Robertus Stephanus, tituli capitum totius Operis præfiguntur libris Sozomeni, & à Nicephoro Callisto dicuntur esse conscripti, quod equidem non credo, sunt enim prorsus inelegantes & barbari, ac prorsus indigni Nicephoro. Sed præterquam quod sunt infeliciter scripti, mendis quoque plurimis scatent. Hocigitur loco scribendum videtur ἡ μὲν ἀναβολὴ ἀρχὴ λιβύης, δεῖ λικίννιον πεφεισκεμμένως ἐχειρίζειν. Ubi πεφεισκεμμένως significat cauteæ timide.

μὴ ῥωμανὸν. Hunc Romanum Antiochensis Ecclesiæ Episcopum, nescio undenam hauserit Sozomenus. Nam Hieronymus in Chronico sub initium, ubi omnes Episcopos Antiochiæ recenset, tam Catholicos, quam Arianos, nullam Romani mentionem facit. Nicephorus quoque Patriarcha in catalogo Episcoporum Antiochiæ, eum prætermittit. Habetur tamen in indice Episcoporum, qui majores Ecclesias rexerunt à Christo usque ad tempora Magni Constantini. Hic index habetur in Bibliotheca Florentina, post historiam Ecclesiasticam Eusebii Cæsariensis. In eo igitur indice inter Episcopos Antiochenos decimus septimus ponitur Timæus: decimus octavus Cyrillus: decimus nonus Tyrannus: vicesimus Vitalis: vicesimus primus Philogonius: vicesimus secundus Romanus: vicesimus tertius Eustathius. In margine vero ad nomen Philogonii adscriptum est hoc scholion σημείωσον ὅτι θεοδώρητος λέγει τὸν φιλογόνιον ἐυσάθιος. Id est, *nota quod Theodoritus post Philogonium nullo interjecto ponit Eustathium.* Nicetas quoque in thesauro orthodoxæ fidei libro 5. capite 5. Romanum inter Episcopos Antiochenos collocat, ita scribens. *Siquidem post Domnum, qui Paulo Samosateno successerat, Antiochenæ Ecclesiæ præfuerat Timæus, deinde Cyrillus, tum Vitalis, cui Philogonius successit, quem Paulinus subsecutus est, & Paulinum Romanus, is qui comprehensus, cùm pro Christi religione tuenda martyrio vitam finisset, Antiochia Episcopo vidua relicta est. Quia nimirum, ut par est, per tyrannorum persecutiones Episcoporum electio libera non esset.* Hæc postrema Niceræ verba desumpta sunt ex hoc Sozomeni loco, quem præ manibus habemus. Sed uterque fallitur. Romanus enim nunquam Episcopus fuit Antiochiæ, sed Diaconus celebri martyrio perfunctus est Antiochiæ, ut tradit Eusebius noster. Iis autem Coss. quos nominat Sozomenus, Philogonius Antiochensem Episcopatum gerebat, ut docet Theodoritus in lib. 1. Historiæ.

In Caput III.

Ἦν εἰς ἀνθρώπους ἐλθών. Longe aliam scriptu- Pag. 404
ram exhibet codex Leonis Allatii, hoc modo: λῶ εἰς ἑαυτὸν ἀνελθὼν κατώρθωσε. Eandem lectionem in codice suo repererat Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit: *Quam victoriam adscendens in cœlos egit Christus, crucifixus & mortuus &c.* Rectior tamen mihi videtur vulgata lectio.

καὶ τοῖς ἐνθεῖ πεπαιμιλήμασιν. In codice Leonis Allatii scriptum est πεπαιμιλάσασιν, quod magis probo. Mox pro καθαρμὸν, codex Fuketii habet καθαρισμὸν ἁμαρτημάτων. Porro hæc omnia, quæ tanquam ex Eusebii libris de vita Constantini desumpta profert Sozomenus, non leguntur in Eusebio, sed à Sozomeno adjecta sunt quasi per ἐπεξήγησιν.

In Caput IV.

Τῶν ἱερῶν ὑφηγημένων. In codice Fuketiano Pag. 405
scriptum est ἀφηγημένων, & ad latus adnotatum eadem manu ἴσως ὑφηγημένων.

καλούμενον λάβαρον. Ita Græci semper vocant vexillum illud, quod in acie præferri solebat: & à labore vocem illam deducunt, ut ex Gregorio Nazianzeno jam pridem alii observarunt. Et Gretserus quidem in libro 2. de Cruce, varias rationes affert hujus etymologiæ. Ex quibus hanc maxime probo, ut Laborum dictum sit, quod laboranti aciei præsidium sit salutare. Idcirco enim à Christo datum esse testatur Eusebius, ut victoriam pararet, & hostes in fugam verteret, & hanc etymologiam confirmat Sozomenus, cum ait: καὶ τὴν καμοῦσαν φάλαγγα ἐν τῇ μάχῃ παρεῖναι ἐκέλευε. Latini quoque Laborum dixerunt. Nam in codice titulus est de præpositis laborum. Aldhelmus quoque in libro de laudibus virginitatis, Laborum dixit, ut notavit Meursius in glossario. Posset etiam deduci Laborum ex eo, quod imagines Principum

ferret ex auro & gemmis elaboratas, quæ λαβράδα dici solebant. In codice Fuketiano λάβρον scriptum inveni. Et paulo post, ἧ μάλιστα δίμαι &c.

ἀλλὰ τοῦτο φευκτέον. Malim scribere φευκτέον. Porro hos Præpositos laborum primùm in bello adversus Licinium instituit Constantinus, ut docet Eusebius in libro 2. de ejus vita.

In Caput V.

Pag.406 Σωπάτρῳ τῷ φιλοσόφῳ. Hic Apamiâ Syriæ oriundus fuit, discipulus Jamblichi Philosophi; qui cum ad intimam familiaritatem Constantini Magni processisset, fraude atque invidia Ablabii Præfecti Prætorio interfectus est Constantinopoli, ut refert Eunapius in vita Ædesii, & Zosimus in libro secundo Historiarum. Suidas in voce σώπατρος, ait Constantinum Imperatorem ideo illum interfici jussisse, ut ostenderet se à Græcorum superstitione penitus abhorrere. Quod autem Sozomenus hunc Sopatrum vocat πρωτοστάτην τῆς πλωτίνου διδασκαλίας, cave intelligas cum Christophorsono Magistrum scholæ, cui ante præfuerat Plotinus. Neque enim Plotinus scholam ullam reliquit, sed tantum discipulos, qui per varias regiones dispersi dogmata ejus conservarunt, ut ex Porphyrio & Eunapio colligitur. Ejusdem Sopatri meminit Joannes Lydus in libro de mensibus Græcorum, ubi de Jano disserit; aitque Constantinum in condenda urbe Constantinopolitana usum esse Sopatro τελεστῇ, id est consecratore, & Prætextato hierophanta.

καίσαρ ὢν. Codex Fuketianus conjunctionem addit hoc modo, ᾧ καίσαρ ὢν. Ac fortasse tria hæc verba delenda sunt, utpote scholium sive expositio præcedentium.

In Caput VI.

Pag.408 Πρὸς τὸ τυρλωαῖον διασωθῆναι σέλαγος. Scribendum est πρὸς τὸ τυῤῥηνικόν, ut legitur in codice Leonis Allatii.

πάλιν ἔκτισαν δίμονα. In codice Fuketiano scriptum est ἴμονα cum aspiratione. De hujus urbis conditu idem refert Zosimus in libro 5. ex Pisandri Poëtæ libro, cui titulus erat ἡρωϊκὴ θεογαμία. Ait enim Argonautas cùm Aëtem ipsos persequentem fugerent, per Danubii ostium ingressos, adverso flumine usque ad Italiæ fines pervenisse, atque illic Emonam urbem condidisse. Deinde cum navem per quadringenta stadia terrestri itinere transportassent, ad mare Thessaliæ pervenisse. Hujus transvectionis meminit etiam Plinius in libro 3. capite 18. Ejus verba hîc apponam, quia Sozomeni nostri locum valde illustrant. Sic igitur se habet. *Deceptos credo, quoniam Argo navis flumine in mare Adriaticum defcendit, non procul Tergeste; nec jam constat quo flumine. Humeris traveftam Alpes, diligentiores tradunt. Subisse autem Istro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Emonam Alpesque exorienti.* Emonæ situm habes in intinerario Burdigalensi. Sita erat prope Alpes Julias, in finibus Italiæ & Norici, inter Nauportum & Savum fluvium, ut traditur in tabula Putingerorum. Porro tota hæc digressio de Argonautis, puerilis est & inepta.

μὴ ὁ τῶν ἀμφὶ κιβάλας μάχῳ. Cibalensem pugnam intelligit, quâ victus est Licinius, Volusiano 2. & Anniano Consulibus, ut scribitur in fastis Idatii, anno Christi 314. Post hanc victoriam pace inter Constantinum ac Licinium facta, Constantinus universum Illyricum suæ ditioni adjunxit, ut præter Sozomenum scribit Zosimus in libro secundo.

In Caput VIII.

γράμματι δημοσίῳ. Edictum illud Constantini ad Orientales, quod Sozomenus hoc loco Pag.409 B compendiosè retulit, si quis integrum legere desiderat, habetur apud Eusebium in libro secundo de vita Constantini capite 24. & sequentibus.

ἀμέλητί τε. In codice Leonis Allatii scriptum Pag.410 est ἀμίλητι, rectiùs sine dubio; atque ita Savilius in suo codice emendaverat.

ὅις νομίμῳ γάμῳ συνοικεῖν εἰώθασι. Codex Leonis Allatii scriptum habet ὅις νόμῳ γάμου. Pro εἰώθασι verò codex Fuketianus habet εἰώθισαν, quod magis probo.

ἐν ᾧ δέοι προσύνιχιος. In codice Fuketiano Pag.412 scriptum inveni δέον, quemadmodum & Savilius ad oram sui codicis emendarat ex Christophorsoni libro.

ἀποτειμένους ἴχειν. In codice Leonis Allatii legitur ἀποτειμημένους εἶχε. Magis tamen probo scripturam codicis Fuketiani ἀποτιθεμένους. C Similiter hodie apud nos singulæ legiones suos habent Presbyteros, quos Eleemosynarios vocant, qui Missarum solennia celebrent, & Sacramenta ministrent militantibus. Porro τάγμασι hoc loco cohortes interpretatur Epiphanius. Sane vox Latina, numeri, tam de cohortibus, quam de legionibus dicitur, ut videre est in Glossario Joannis Meursii.

ἀνεῖλε τῆς χρήσεως τὸ δικαιρεῖον. Quatuor ultima verba delent Christophorsonus & Savilius; nec certe videntur admodum necessaria.

τὰς ἀκολάστους καὶ καταβεβλακευμένας μίξεις. Quæ sint hæ conjunctiones intemperantes ac D dissolutæ, quas lege lata primus cohibuit Constantinus, non satis constat. Utinam Sozomenus eas apertius designasset. Existimo tamen à Sozomeno hîc intelligi legem Constantini, De raptu virginum & viduarum, quæ legitur in codice Theodosiano libro 9. tit. 24. Ante hanc legem Constantini, qui virginem aut viduam rapuisset, à postulationibus tantum ac testimoniis & judiciis arcebatur, si puella quam rapuerat, assensum suum postea denegasset: sed si responsione sua raptoris facinus adprobasset, ab omni pœna immunis erat raptor. Primus Constantinus raptores capitali supplicio affici statuit, eosque qui ministerium raptui præbuissent, eodem supplicio plecti: ac si servilis conditionis essent, vivos comburi decrevit.

τινὶ γὰρ ἔδει τὸ τέλεσον. In codice Fuketiano scriptum inveni τινὶ γὰρ ἔδει τὸ τέλος &c. Chri-

stophorsonus quoque & Savilius τέλος in suis libris repererunt. Ego locum ita corrigendum esse existimo, νυνὶ δὲ ὅτι τὸ τίλειον δεῖ τοῦτο φυτεῦσαι, καὶ ἐυκαίρου ἥψατο. Potest etiam scribi εἰς τὸ τίλειον, quod idem est.

In Caput IX.

Pag. 413. Νόμος ὃν ὠμαίοις παλαιὸς. Hunc Sozomeni locum jampridem expositum Lipsius in commentariis ad librum III. Annalium Taciti, ubi fuse disserit de lege Papia Poppæa. Vide Eusebium in libro quarto de Vita Constantini cap. 26.

τὰς μὲν ἐνὸς ἐφεστώτος προσήκουσας. Epiphanius Scholasticus & reliqui interpretes, uno consensu negativam particulam sustulerunt: quibus tamen non assentior. Cælibes enim non ita multavit lex Papia, ut nihil ex testamento cujuspiam capere possent; sed hanc tantùm pœnam in eos statuit, ut nihil capere possent ex testamento extraneorum, non autem ex testamentis proximorum. Atque hæc fuit etiam sententia Justi Lipsii, ut videre est in ejus commentariis. Nicephorus quoque in libro 7. capite 47. negativam particulam habet.

ἔυνθις ἐνόμισεν. Supplendum est hoc loco verbum νομίζειν, hoc modo: ἔυνθις ἐνόμισεν εἶναι, νομίζειν ἐξ ἐπιμελείας &c.

ὡς ἐπίσης πάντων. Scribendum puto ἐπίσης πᾶσι. Et paulo post ἔν βυλίνεσι.

In Caput X.

Pag. 414. Ἀμφίων ὁ ἐπιφανίας τῆς κιλίκων. Hic Amphion Episcopus Ciliciæ unà cum Lupo, inter Orthodoxos Episcopos recensetur ab Athanasio in Oratione prima contra Arianos.

In Caput XI.

Pag. 416. Ἐπίτρεπε τοῖς προσιοῦσιν, ὅσον ἤδεσαν κομισάμενοι. Hunc locum mutilum esse satis apparet. In codice quidem Fuketiano post vocem κομισάμενοι, additur verbum καθαίρεσις. Sed ne sic quidem sanus atque integer est locus, nisi amplius addideris aliquot verba, hoc modo, ἐπίτρεπε τοῖς προσιοῦσι λαμβάνειν ὅσον ἐβούλοντο, καὶ πάλιν ὅσον ἤδεσαν κομισάμενοι καθαίρεσις. Hanc emendationem confirmat Nicephorus in libro 7. cap. 42. ubi hanc Historiam ex Sozomeno ita refert: τὸ ἐνὸν αὐτῇ ταμεῖον ὑποδείκνυς, λαμβάνειν, καὶ αὖθις τὸ δάνειον καθαίρεσις τῷ προσιόντι ἐπικελεύσας. Verum in codice Leonis Allatii ita suppletur hic locus, ἐπίτρεπε τοῖς προσιοῦσιν, ὅσον δέον νομίζεσι, καὶ πάλιν ἀποδιδόναι ὅσον ἤδεσαν κομισάμενοι. Nec aliter in suo codice legit Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit, *Sed solum cubiculum demonstrabat, invitans petentes, ut quantum opus haberent tollerent, & denuo revocarent quantum se noverant abstulisse.*

καὶ τριφύλλιον τὸν λιβύων ἐπίσκοπον. De hoc Triphyllio Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. *Triphyllius Cypri Ledrensis sive λευτέων Episcopus, eloquentissimus sui ætatis, & sub Rege Constantio celeberrimus fuit. Legi ejus in Canticum Commentarios.*

A ἐν τῇ βυρυτίων πόλει. Berytii in Phœnice, schola erat Juris civilis jam inde à temporibus Alexandri Severi. Certe Gregorius Thaumaturgus in ea urbe operam dederat Juri civili, ut ipse testatur in gratiarum actione ad Origenem. Vide quæ notavit Jacobus Gothofredus in notis ad incertum scriptorem, qui expositionem totius mundi scripsit.

ἤδη τῆς τεσσαρακοστῆς ἐνούσης. Epiphanius Pag. 417
Scholasticus & reliqui interpretes, Musculus & Christophorsonus, verterunt, *instante jam Quadragesima.* Melius Nicephorus hunc Sozomeni locum ita exposuit, ἡμιτάλλου μὲν ὄν τῆς τεσσαρακοστῆς νηστείας. Vox ἐνούσης apud Græcos præ-
B sens tempus significat. Instare vero apud Latinos idem valet ac imminere seu appropinquare. Quod instat igitur nondum est, licet proxime futurum sit. Atqui cum peregrinus ille ad Spyridonem accessit, tempus erat Quadragesimæ, iique ipsi dies quibus Spyridon jejunia continuare solitus erat, ut testatur Sozomenus. Erat ergo tunc Hebdomas magna. In hac enim hebdomade Christiani jejunia continuare consueverant, ut docet Epiphanius in epilogo libri De hæresibus: καὶ οἱ Σαββαϊανοὶ διπλᾶς ἢ τριπλᾶς ἢ τετραπλᾶς ὑπερτίθενται. Hoc ipsum est quod Sozomenus hîc vocat ὑποσωπᾶν τὴν νηστείαν. Tertullianus in libro De patientia capite 13. pro eodem dicit, jejunia conjungere. Et in libro de jejuniis cap. 14. Sabbatum continuare.

C ἐν αἷς εἰώθει. Supple ἡμέραις, vel τῶν ἡμερῶν, ut habet Nicephorus.

In Caput XII.

Καὶ σωτίτακος ἀεὶ. Scribendum est proculdubio σωτίωνος, ut habet codex Leonis Allatii. Atque ita legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum, *Et ad felicem terminum omni vivacitate festinat.* Pag. 418.

καλλωπισμῶ ἢ κακηγορίας ἀμοίρους. Non dubito quin scribendum sit ἀμοίροις, supple λόγοις ἢ ἐντεύξεσι. Quam emendationem confirmat Epiphanius Scholasticus & Nicephorus. Nam Epiphanius quidem hunc locum ita vertit, *Sermonibus castis sapientibusque consiliis, ornatu ac vano eloquio remotis, erudiens atque curans veluti quibusdam medicaminibus audientes.* Nicephorus Pag. 419.
D autem in libro octavo capite 39. hunc Sozomeni locum ita expressit, σώφροσι λόγοις ἢ νουθεσίαις νοσήμασιν ἐκπαιδεύων, καλλιεπείᾳ τε ἀφειδῶν· καὶ τὸ κακηγορεῖν μᾶλλον ἐκτρέπων.

Φίλων ὁ πυθαγόρειος. In codice Fuketiano scriptum est πυθαγόρειος. Atque ita semper in optimis exemplaribus hoc vocabulum scriptum inveni. Inter Pythagorios autem & Pythagoricos Græci discrimen statuunt. Pythagorios enim appellant discipulos Pythagoræ, qui cum Pythagora ipso versati sunt. Horum vero discipulos vocant Pythagoricos, ut scribit incertus auctor de vita Pythagoræ, cujus excerpta refert Photius in Bibliotheca. Porro cur Sozomenus Philonem Pythagorium nominaverit, nescio. Melius meo quidem judicio Platonicum dixisset. Siquidem de Philone ab Antiquis dictum accepimus, ὁ Φίλων πλατωνίζει, ἢ πλάτων

φιλωνίζῃ, teste Hieronymo in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis.

ἐν ἧς μονομένοις τὰ τῆ σεμνῆ βίᾳ μυστήρια θητιλεῖν. In editione Roberti Stephani mutilus erat hic locus, quem Genevenses Typographi ex libro Christophorsoni & Savilii ita suppleverunt ut posui. In codice tamen Leonis Allatii aliter suppletur hic locus in hunc modum: ἐν τούτοις ὃ μεμονομένως σεμνὰ μυστήρια θητιλεῖν. Quam lectionem confirmat Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit; *Et in eis conversatione solitariâ, honesta celebrare mysteria.* In codice Fuketiano desideratur integra linea hoc modo: εἰκήματα ὃ αὐτοῖς ἦ, σεμνὰ μυστήρια θητιλεῖν.

καὶ ὁμῶ φίλωνι εἰκεῖν ἐπιφαίνῃ. Idem scribit Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, ubi de Philone Judæo. Uterque autem id sumpsit ex Eusebii libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ, capite 17. ubi Eusebius ea, quæ de Therapeutis dicta sunt à Philone in libro de vita contemplativa, Ascetis Christianorum attribuit, qui ex Judæis ad Christum conversi, ritus quosdam Judaicos adhuc retinebant. Eusebium secutus est Epiphanius in hæresi Nazaræorum. Ego vero in Annotationibus Eusebianis duo quædam demonstravi. Primum, Therapeutas illos non fuisse Christianos. Alterum, eos non fuisse Essenos, quod Josephus Scaliger pene omnibus persuaserat.

In Caput XIII.

Pag.420 Ἀπὸ κομᾶ. In codice Leonis Allatii scriptum est accentu mutato ἀπὸ κόμα. Et paulo post κομᾶ πρακλείας. Vulgatam tamen scripturam confirmat Nicephorus.

τοῖς παρ' αἰγυπτίοις ἄκρασι. In codice Fuketiano scriptum inveni τῆς παρ' αἰγυπτίοις ἀρκάσι. Ut sensus sit, Heracleam illam cui vicina erat Coma patria magni Antonii, ab Ægyptiis patrio sermone dictam esse ἄρκασι vel ἄκρασι. Duplex enim fuit Heraclea in Ægypto: altera major cognominata, altera minor, ut ex Ptolemæo notavit Ortelius. In libro tamen Leonis Allatii legitur τοῖς κατ' αἴγυπτον ἀρκάσι, Quod interpretes de Arcadibus intellexerunt, qui in Ægypto sedes habebant. Idem etiam confirmat Nicephorus, qui sic habet: ὅμορος ὢν αὐτῇ πρακλείᾳ τῇ παρ' αἰγυπτίοις ἀρκαδῶν.

In Caput XV.

Pag.426 Παρ' αὐτῆ τῆς ἐκκλησίας ἐξελήφθη. In actis Petri Martyris, quæ ante aliquot annos Parisiis edita sunt, legimus Arium Presbyterum Alexandriæ ob perversitatem dogmatum Ecclesiâ pulsum fuisse à Petro Alexandrino Episcopo. Cumque universus Clerus ab eodem Ario sollicitatus, Petrum tunc in carcere degentem, & propediem Martyrio consummandum adiisset, rogasserque ut Arium in Ecclesiam recipere vellet, nunquam ei persuaderi potuisse, ut Arium in pristinum locum restitueret. Ab his actis dissentit Sozomenus. Arium enim Diaconum duntaxat fuisse dicit, Petro Alexandrinam Ecclesiam regente. Deinde Arium à Petro excommunicatum esse scribit, non quod impia de Christo loqueretur, sed quod Melitii partes foveret. Cæterum acta illa Martyrii Petri vetustissima sunt, quippe quæ citantur ab Imperatore Justiniano in Oratione ad Mennam Patriarcham contra errores Origenis, licet verbis aliquantulum immutatis. Mirum tamen est, nec Alexandrum in sua Synodica, nec Athanasium, hujus excommunicationis Arii mentionem ullam fecisse.

ἤκουσι ὃ εὐζωΐῳ ἐμανεῖς. In codice Fuke- *Pag.427*
tiano scriptum est, ἢ μακάριῳ. Nullus tamen eo nomine recensetur à Socrate & Theodorito, qui universos Arii sectatores enumerant. Sed & in epistola Alexandri Alexandriæ Episcopi ad Alexandrum Constantinopolitanum, quam refert
B Theodoritus in libro 1. Historiæ, solus Arius ex numero Presbyterorum fuisse dicitur; Achillas vero & Aithalas cum reliquis ex ordine Diaconorum.

ἐπεὶ ὃ κατὰ ἀλιξάνδρειαν. Scribendum puto ἐπεὶ ὃ τὰ κατὰ ἀλιξάνδρειαν ὧδε εἶχε.

ἦν γὰρ ἐν ἀλιξανδρείᾳ ἔθος. Alexandrinæ Ec- *Pag.428.*
clesiæ peculiarem hunc morem fuisse, ut singulis Ecclesiis seu titulis in ea urbe constitutis suus esset assignatus Presbyter, docet etiam Epiphanius in hæresi Arianorum: ubi Arium Baucalensis tituli Presbyterum hoc modo fuisse observat: ὅσαι γὰρ ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν ἀλιξανδρείᾳ ἦσαν ἵνα ἀρχιεπίσκοπον ὦσαι, καὶ κατ' ἰδίαν ταύταις θητίζομένοι εἰσὶ πρεσβύτεροι, ὡς τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας. Ad quem locum Dionysius
C Petavius observat, idem etiam Romæ usitatum fuisse: qua in urbe Presbyteri per varios titulos distributi, suam quisque plebem separatim regebat. Ad cujus rei probationem adducit locum ex epistola Innocentii Papæ ad Decentium cap. 5. qui sic habet: De fermento vero, quod die Do-« minico per titulos mittimus, superflue nos con-« sulere voluisti: cum omnes Ecclesiæ nostræ in-« tra civitatem sint constitutæ: quarum Presbyte-« ri, quia die isto propter plebem sibi commissam« nobiscum convenire non possunt, ideo fermen-« tum à nobis confectum per Acolythos accipi-« unt, ut se à communione nostra maxime illo die« non judicent separatos. Verum hic locus contra-« rium potius mihi videtur probare. Ait enim In-
D nocentius Presbyteros reliquis diebus hebdomadis ipsi adhæsisse, & cum ipso convenisse & communicasse: diebus autem Dominicis plebem collegisse, & fermentum ab Episcopo accepisse, ne à communione sui Episcopi separati esse eo die viderentur. Non igitur affixi erant titulis suis Romani Presbyteri ætate Innocentii, sed ad eos regendos die Dominico mittebantur. Nec necesse erat, ut unus idemque ad eandem semper Ecclesiam mitteretur; sed eligebat Episcopus pro arbitrio quem vellet. Rectius igitur id probari posset ex Athanasio in Apologia secunda adversus Arianos. Ubi agens de Synodo Romana, à qua in communionem susceptus, & innocens pronunciatus fuerat, ait eam celebratam fuisse in Ecclesia, in qua Biton Presbyter

plebem colligebat. Sic enim interpretor ea verba, ἔνθα βέλτιον ὁ πρεσβύτερος σωπᾷ.

In Caput XVII.

Pag. 430 Ἰούλιος ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος. Error est Sozomeni, qui Julium posuit pro Silvestro.

ἐν ἀρετῇ βίου διαπρέποντες. Desunt hîc aliquot verba, ut ex orationis serie apparet. Quæ levi negotio ita suppleo, εἰ μὴ ἐν ἀρετῇ βίου διαπρέποντες, quemadmodum etiam legit Musculus. Porro Sozomenus hîc imitatur Eusebium, qui in libro tertio de vita Constantini cap. 9. de Episcopis, qui ad Concilium Nicænum venerant ita scribit: οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ· οἱ δὲ, βίου εὐπρέπειᾳ καὶ καρτερείας ὑπομονῇ· οἱ δὲ, πρᾳότητι καὶ κατεσκευῇ τρόπων.

ἐκείνοις βοηθεῖν λόγοις ἀπαξιόντες. Non possum mihi persuadere, hanc fuisse causam concursus tot Philosophorum ad Concilium Nicænum, quam hîc refert Sozomenus, ut scilicet Episcopis, qui eò convenerant, inter disputandum subsidio essent. Crediderim potius curiositatis gratiâ eos illuc venisse, ut Christianorum disputationibus interessent. Et hæc videtur fuisse sententia Rufini, qui primus de horum Philosophorum concursu scripsit in libro 10. cap. 3. Cujus narrationem multis postea fabulis adjectis amplificavit Gelasius. Sic enim habet Rufinus, *Etenim cum pro studio religiosi Imperatoris ex omni terra Sacerdotes Dei convissent, opinione commoti Philosophi quoque & Dialectici, valde nobiles & opinatissimi convenerunt.* Quod si mei arbitrii res esset, hunc Sozomeni locum ita supplerem: οἱ μὲν τούτοις οἱ δὲ ἐκείνοις βοηθεῖν λόγοις ἀπαξιόντες, ut sit sensus, Philosophos & Dialecticos ad Synodum Nicænam undique confluxisse, ut disputantibus in utramque partem Episcopis, alterutris robur ac monumentum adderent. Ita hunc Sozomeni locum accepit Nicephorus. Sic enim habet in libro 8. capite 14. ἑκατέροις μέρεσι προθυμοι διδόναι βοηθειαν. Cum hæc scripsissem, animadverti Sozomenum hîc loqui de Dialecticis Christianis, qui ad Synodum confluxerant. Idque plane confirmat Nicephorus in loco supra citato. Sequenti vero capite loquitur de Philosophis Gentilium, qui eò accesserant.

ἀπαλειφθέντων τῶν κατηγορημένων πειτόμεθα. Rectius in codice Fuketiano scriptum est πεισώμεθα. Quemadmodum etiam Christophorsonus & Savilius ad latus suorum codicum emendarant. Non dubito tamen quin à Sozomeno scriptum fuerit πεισώμεθα, id est, *in concordiam redeamus.* In Codice Leonis Allatii legitur ἀπαλοιφὴν τῶν κατηγορημένων ποιησόμεθα, ex conjectura Theodori Lectoris ut opinor. Epiphanius tamen Scholasticus hanc scripturam confirmat. Sic enim vertit, *In alterutrorum veniam accusationes aboleamus alterutras.*

In Caput XVIII.

Pag. 431. Ἐπὶ τούτου ἦν. Hanc Historiam ex Rufino sumpsit Sozomenus, sed pro arbitrio suo interpolavit. Solent enim Græci scriptores hanc sibi licentiam sumere, ut narrationi quam ab aliis scriptoribus acceperunt, quædam addant, quædam demant. Porro hoc loco prima vox deleri potest absque ullo sensus incommodo; nisi scribere malimus ὅτι τοῦτο ἦν.

καὶ ἐπὶ τοιαύτης γυμνασίας λόγων ἀκριβῆς. Pag. 432 Chr stophorsonus quidem & Savilius ad latus suorum codicum annotarant, deesse hîc videri particulam negativam. Verùm ex nostris codicibus Fuketii & Allatii, hunc locum egregie restitui hoc modo: καὶπερ τοιαύτης γυμνασίας λόγων ἀτρεμοῦς.

ὅτι Ἰουλιανὸς τῷ καλουμένῳ χαλδαίῳ. Julianus Chaldæus Philosophus floruit regnante Antonino, magicæ artis peritissimus. Ejus filius Julianus, non minorem ejusdem artis peritiam adeptus, θεουργὸς ob id cognominatus est; & Romanis militibus siti laborantibus pluviam elicuit, ut scribit Suidas ex Dione, ut opinor. Idem Suidas in voce πορφύριος, ait Porphyrium Philosophum scripsisse libros 4. in Juliani Chaldæi Philosophi historiam. Sed non dubito, quin locus Suidæ corruptus sit, & duo libri Porphyrii in unum perperam coaluerint. Sic igitur restituo, εἰς τὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ χαλδαίου φιλοσόφου. φιλοσόφων ἱστορίαν ἐν βιβλίοις δ'. Cæterum in hoc Sozomeni loco emendavi βίᾳ λόγου ex Manuscriptis Codicibus Fuketii & Allatii. Simile huic miraculum Atii Navii, qui cotem novaculâ discidit, ut referunt scriptores Historiæ Romanæ.

In Caput XIX.

Σωσθῆναι εἰς τὰ βασίλεια. Idem scribit Euse- Pag. 433. bius in libro 3. de vita Constantini capite 10. Ad quem locum vide si placet, quæ annotavi. Paulo post scribendum est, ἐπεὶ δὲ εἰς ταυτὸ παρῆσαν, ut legit Christophorsonus & Savilius.

In Caput XX.

διὰ δὲ μύστας καὶ μυσταγωγοὺς μόνους διαῤῥηθῆναι. Pag. 434 Qui essent μύσται hoc loco, non intellexit Christophorsonus, qui Sacerdotes interpretatus est. Rectius Musculus initiatos vertit. Sane Græci μύστας semper vocant eos, qui sacris initiati sunt. Unde & μυσταγωγοὶ dicti sunt, qui μύστας deducebant. Ut enim νυμφαγωγὸς à Græcis vocabatur is, qui sponsam ducebat, ita μυσταγωγὸς dicitur is, qui μυσταγωγεῖ sive initiandum deducebat. Solebant enim antiqui cum sacra suscipere vellent, amicos eligere iisdem sacris jam antea initiatos, qui ipsos initiandos deducerent ad Hierophantam, seu Pontificem, qui sacra tradebat. Dio Chrysostomus in oratione 45. ὅμως καθάπερ οἱ μυούμενοι μυσταγωγῶν ἐδέήθησαν. Hinc est, quod Marcus Antoninus in epistola ad Herodem Atticum, promittit se, cum Athenas venerit, ad suscipienda mysteria Herodem usurum esse mystagogo, ut refert Philostratus. Et hi quidem proprie dicebantur mystagogi. Interdum tamen latius sumpto vocabulo, μυσταγωγεῖ dicuntur ii, qui mystas initiabant. Unde Origenes in libro 8. contra Celsum, & Pollux in libro primo τελισὰς ac μυσταγώγους simul jungit.

Itaque hoc loco λέγειν quidem refertur ad mystagogos, ἀκούειν autem ad mystas. Totus vero locus ita legendus & construendus videtur: ἐυσεβῶν ὄ φίλων & τὰ τοιαῦτα ὑπομνήσαντων, οἷα δὴ μύσαις & μυσταγωγοῖς μόνοις θέμις λέγειν καὶ ἀκούειν ὑφηγουμένων, ἐπήνεσα τῷ βιβλίῳ &c. hoc est. Sed cum amici, viri pii & hujusmodi rerum periti, ea, quæ à solis initiatis ac sacerdotibus dici audirique fas est, mihi suggessissent, laudavi eorum consilium. ἐυσεβῶν δὲ φίλων restitui ex codice Fuketiano.

ἃ χρὴ σιωπᾶν ἀποκρυφόμενον. Scribendum puto ἀποκρυφόμενος. Refertur enim ad id verbum, quod supra posuimus ἐπήνεσα τῷ βιβλίῳ. Scribendum quoq; est hoc loco δὴ pro δὲ, qui error frequenter occurrit in his libris, & à studiosis facile deprehendi potest, etiam metacente.

μὴ πάμπαν ἀγνοεῖν. In codice Fuketiano scribitur ὡς μὴ πάντα ἀγνοεῖν. Cæterum ab his verbis inchoandum est caput 21. & locus corrigendus est hoc modo: ὡς δὴ μὴ πάμπαν ἀγνοεῖν τὰ δόξαντα τῇ συνόδῳ, ἰσχύει ὅτι &c.

In Caput XXI.

Pag. 435 αὐτῷ ὃ τῷ γραφῷ ἐπήνεσαν. Hoc loco Sozomenus manifeste dissentit à Socrate, ejusque narrationem corrigit. Nam Socrates in libro primo diserte affirmat, quinque Episcopos, Eusebium, Theognium, Marim cum Secundo ac Theona, fidem à Concilio Nicæno scriptam improbasse. Sozomenus vero ait eos probasse fidem à Synodo conscriptam. Verum hæc ita conciliari possunt, si dicamus Episcopos illos initio quidem formulam fidei Nicænæ penitus rejecisse: postea tamen metu Principis, qui contradicentibus exilium minabatur, eam comprobasse. Atque id plane confirmat Theodoritus & Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos. Certe inter Episcopos, qui Concilio subscripserunt, horum etiam nomina leguntur. Ex quo apparet omnes omnino Episcopos, qui Synodo Nicænæ interfuerant, ejus fidei subscripsisse, sive sincere & ex animo, sive subdole ac ficte. Licet enim Eusebius ac Theognius condemnationi Arii initio subscribere noluerint, tamen post ærumnas exilii libello oblato, condemnationi ejusdem Arii consentire se professi sunt. Duos excipio, Secundum scilicet ac Theonam Episcopos, qui nec fidei Nicænæ, nec damnationi Arii subscribere voluerunt, ut testatur Epistola synodica Patrum Concilii Nicæni, & Theodoritus ac Philo-
Pag. 436 storgius.

καὶ τιμωρίαν εἰς κεφαλήν. Distinguit Sozomenus hoc loco mortem à supplicio capitali. Varum in epistola Constantini θάνατος & κεφαλικὴ τιμωρία, pro uno eodemque ponitur. Sic enim habet epistola Constantini ad Episcopos & populos, quam refert Socrates in libro primo, & quam hîc designat Sozomenus: τούτῳ θάνατος ἔσται ἡ ζημία· ἀποφήσαμεν γὰρ ἅλως δεῖν τούτῳ κεφαλικῇ ὑποκεῖσθαι τιμωρίαν.

In Caput XXII.

Ἤδη δὴ. Delenda est particula δὴ, quippe quæ sensum perturbat.

In Caput XXIII.

B Ὧν ἔχουσι γαμετῶν μὴ χωρίζεσθαι. Hæc caute Pag. 437 legenda sunt. Nam si intelligis hanc fuisse traditionem Ecclesiæ, ut mariti cum clero asscriberentur, non separarentur à suis conjugibus quoad vinculum, ut vulgo dici solet. & quoad domicilium, id facile concedi potest. Ex conjugibus enim fiebant sorores. Sed si intelligas quoad torum separatas non fuisse, id falsum est. Ecclesia enim Episcopos, Presbyteros ac Diaconos, semper allegit ex virginibus aut viduis aut certè ex continentibus; ἐξ ἐγκρατευομένων τῷ ἰδίῳ γυναικῶν, ut scribit Epiphanius in expositione fidei ad calcem Panarii. Quare tota hæc narratio de Paphnutio fabulosa est & commenticia, præsertim cum inter Episcopos, qui Nicænæ Synodo
C subscripserunt, nullus eo nomine reperiatur.

In Caput XXIV.

Τῶν ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ & παροικίᾳ κληρικῶν. Pag. 438 Ex his verbis apparet Sozomenum existimasse, Nicænos Patres in Epistola synodica de Clericis à Melitio constitutis locutos esse: cum tamen de Episcopis potius locuti sint quam de Clericis. Plures enim Episcopos, quam Clericos in Ægypto ordinarat Melitius, ut in annotationibus ad librum primum Historiæ Socratis observavi. Deinde in illâ Epistolâ Synodicâ verunt Nicæni Patres, ne quis ex illis à Melitio ordinatis substituatur in locum Catholici mortui, nisi à populo electus & ab Alexandrino Episcopo confirmatus fuerit. Quod de Presbyteris intelligi non
D potest, ut notavi ad Socratem.

In Caput XXV.

ἢ ταύτῃ θεῷ χαίρειν. Nostri quidem codices Pag. 439 nihil mutant. Assentior tamen Christophorsono & Savilio, qui hunc locum ita restituunt; μᾶλλον γὰρ ἕτερον δεῖ ταύτῃ τῇ θεῷ χαίρειν. &c.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM SECUNDUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ SOZOMENI.

In Caput Primum.

Pag. 440 Βαθύτερον ὑγειραν ὕπαρχον. Hujus loci emendatio debetur codici Fuketiano, in quo ita scribitur: ἡ τῇδε τόπον κατέκρυψαν, καὶ εἰς ὕψος ἤγειραν, βαθύτερον ὑπάρχοντα ὡς ἐκ τοῦ φαίνεσθαι. Id est, *Locum illum occultarunt, & in sublime erexerunt, qui antea profundior erat, sicuti nunc cernitur.*

Pag. 441 τὰ δηλοῦντα. In codice Leonis Allatii scriptum est, τάδε δηλοῦντα. Mihi non dubium est, quin Sozomenus scripserit: τάδε δηλοῦν, supple ξύλον.

In Caput III.

Pag. 444 Εἰς τὸ σωζόμενον. Nicephorus in lib. 7. cap. 50. duas Ecclesias à Constantino Magno constructas esse scribit in honorem S. Michaëlis, alteram in Anaplo, alteram in Sosthenio. Ex quo colligere est, Nicephorum Callistum horum titulorum auctorem non esse. Nam Sozomenus unicam commemorat S. Michaëlis Ecclesiam, quæ erat in Hestiis sive Anaplo. Cur ergo Nicephorus hanc confunderet cum Sosthenensi, cùm eas manifeste distinguat in libro 7? Duas quidem Ecclesias S. Michaëlis agnoscit Procopius, alteram in Anaplo: alteram ex adverso sitam; sed nihil de Sosthenio.

ἐπωνυμίας ἀξίαν. Scribendum puto ἀξιῶν.

φόρους τ' ἄλλας. Duo hîc dicit Sozomenus: primum quidem partem tributorum ad opera publica & ornatum urbis Constantinopolitanæ destinatam fuisse: deinde aliam partem tributorum constitutam esse ad alimentum seu annonam civium. Quod ad postremum caput attinet, assentior Sozomeno. Nam ex Eunapio aliisque scriptoribus constat, tributarium canonem totius Ægypti, penè omnem impensum esse alendis Constantinopolitanis. Sed quod ait Sozomenus, partem tributorum destinatam fuisse in ædificia & ornamenta ejus urbis, vereor ne tributa posuerit pro vectigalibus. Nam vectigalia ad id præcipue dabantur civitatibus. Qua de re vide, quæ observavi ad librum 25 Ammiani Marcellini pag. 302.

A ὅσοι πλὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον γινώσκουσιν. Hunc locum egregie restitui ex codice Leonis Allatii, in quo scribitur πλὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον γῆν οἰκοῦσι. Optime ut equidem censeo. Pag. 445

καὶ ὀπισθάμενον τὸν πρὸς τῷ ἰονίῳ κόλπῳ. Christophorsonus ac Savilius emendarunt, τῷ τε πρὸς τῷ ἰονίῳ κόλπῳ, ex conjectura ut opinor. Malim tamen corrigere ὀπισθάμενον τῆς πρὸς τῷ ἰονίῳ κόλπῳ. Cæterum Sozomenus hic aperte hallucinatur, sive sciens, sive imprudens, dum Constantinopolitani Imperii limitem eundem facit Principatu Constantini, cum eo, qui erat regnante Theodosio Juniore. Atque Constantinus nullam Imperii divisionem fecit inter Romam & Constantinopolim; sed utramque ex æquo Reginam constituit totius orbis Romani, hoc uno discrimine B addito, quod alteram seniorem, alteram juniorem Romam cognominavit. Ejus autem filii postea Imperium diviserunt. Tuncque primum Constantinopolis caput facta est Orientalis Imperii sub Constantio; ita tamen ut in Europa Thraciis terminaretur: Roma autem & Illyricum sub Constantis ditione essent.

ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Vide omnino P. Gyllium in libro secundo de Bosporo capite 10. cujus exactæ diligentiæ nihil est, quod addere possimus.

καθ' ὅσον ἐπὶ πολλῶν ἄλλων. Musculus quidem & Christophorsonus hæc in neutro dici existimarunt, quasi multæ aliæ res declaraverint Divinum numen eo loco præsens apparere. Ego verò de hominibus accipere malim. Ait enim Sozomenus, cum multos alios testificari posse Dei præsentiam eo in loco, tum seipsum eam aliquando expertum esse. Nec aliter sumpsit Epiphanius Scholasticus, qui hunc locum ita vertit: *Ostendit igitur hoc ita esse etiam multis aliis virtus Divina per ipsarum rerum experimenta.* Pag. 446

ἐν τοῖς αὐτοῖς δικαστηρίοις δίκας ἀγορεύοντι. Id est contogato, sive advocato ejusdem fori. Ex his patet, Sozomenum Advocatum fuisse Constantinopoli tunc cum ista scriberet. Ait enim Aquilinum eo tempore, quo hæc scriptis mandabat, secum adhuc degere, & causas agere in iisdem tribunalibus.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ἡμῦ ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευομένων ἰατρῶν. Hunc locum non intellexit Christophorsonus, qui sic vertit: *Unum ex satellitibus, qui Imperatorem in palatio stipabant.* Omisit vocem ἰατρῶν, quam Savilius quoque delendam esse, ad oram sui codicis annotarat. Rectiùs Epiphanius Scholasticus interpretatur hoc modo. *Probianum virum in palatio habentem militiam medicorum.* Quicunque erant in palatio, militare dicebantur. Unde apud Ammianum Marcellinum legitur, *notarius militans inter primos.* Sic igitur Medici sacri palatii, qui Archiatri vocantur in codice, militare dicuntur.

τὶς σωρῦ σύμβολον τ̃ ἀναπειμένων τ̃ θυσιαστηρίῳ. Cruces argenteas intelligo, quæ in altari Ecclesiæ statui solebant, ut ex hoc loco apparet. Hodie quoque signum crucis in marmore incisum in medio altari collocari solet. Verum hic Sozomeni locus de istiusmodi signo accipi non potest. Verbum enim ἀναπειμένων de his sumitur, quæ statui atque erigi solent. Plura vide apud Gretserum in libro 2. de Cruce, cap 13 ubi tamen fallitur, dum scribit Probianum cujus hîc fit mentio, vixisse temporibus Constantini Magni; idque Sozomenum ac Nicephorum tradidisse. Atqui neuter eorum id scripsit.

In Caput IV.

Pag.447 Ἀναγκαῖον ἦ ἐξελθεῖν. Scribendum est proculdubio διεξελθεῖν, ut Christophorsonus & Savilius adnotarunt.

εἰπεῖν ἀμφ̃ τ̃ παιδὸς. Rectius in codice Leonis Allatii scribitur προειπεῖν.

ὅτι σωτηρία. Ante hæc verba codex Leonis Allatii articulum apponit hoc modo, ὁ ὅτι σωτηρία. Malim tamen eum articulum paulo superius apponere in hunc modum, ὁ μέγιστος ὕστερον ὅτι σωτηρία τ̃ ἀνθρωπείου γένους δι' τ̃ς παρθένου φανερῶς ἑαυτὸν ὑπεδείξατο. Nec dubito quin Sozomenus ita scripserit, ἑαυτὸν restitui ex codice Allatiano. Cæterum de hoc mercatu ad Terebinthum, plura dixi in Annotationibus ad libr. 3. Eusebii de vita Constantini, cap. 53.

Pag.448 ὁμῦ ἐπίπαν. In codice Leonis Allatii hic locus ita scribitur: καὶ ταῦτα ὡς ἐπίπαν ὁμῦ τὰς ζεναγὰς ἔχοντες. Sane in Fuketiano scriptum invenimus, ἐπίσαν ὁμῦ. Cæterum hoc loco ὁμῦ idem valet ac juxta. Quo sensu ὁμῦ sumitur etiam in libro primo, ubi patriam magni Antonii scribit fuisse ὁμῦ τ̃ς Ἡρακλείας.

In Caput V.

Pag.449 Τὰ διϊπετῆ καλούμενα. Gentiles simulacra quædam habebant, quæ cœlo demissa fabulabantur: atq; idcirco διϊπετῆ vel διοπετῆ vocabant. Hujusmodi fuit Palladium Trojanorum, de quo Apollodorus Grammaticus in Bibliotheca ita scribit: πρῶ δὲ σημεῖόν ἐυξάμῦ & ἀμφὶ τὶ φανῆναι μεθ' ἡμέραν τὸ διϊπετὲς παλλάδιον πρὸ τ̃ς ζελωτ̃ς κείμενον ἐδιδάξε. Porro in codice Fuketiano scriptum inveni διοπετῆ. Græci quoque οὐρανοπετῆ vocabant ejusmodi simulacra. Sic Herodianus in libro primo de simulachro matris Idææ scribit: τοῦτο τὸ ἄλαγμῦ ἐξ οὐρανοῦ καθειναι χθονὶ λόγ & εἰς τινα τ̃ς Φρυγίας χώρον· ἱεσιονὺς ὄνομα αὐτῷ.

In Caput VII.

Οὔτε χρισῶν οὔτε ὀπλάσων. Assentior Christophorsono & Savilio, qui χρισῶν emendarunt. Græci tria genera medicamentorum distinguunt: χρίσα, ποτὰ, ὀπλάσα. Scholiastes Theocriti, Φαρμάκων τὰ μὲν εἰσὶ χρίσα ἤγουν ἄπερ χρῖόμεθα εἰς θεραπείαν· τὰ δὲ ποτὰ, ἤγουν ἅπερ πίνομεν. τὰ δὲ ἐπίπασα, ἤγουν ἅπερ ὀπιπάτ̃λομεν. Ubi vides ἐπίπασα vocari, quæ à Sozomeno dicuntur ἐπίπλασα. Utro autem modo melius scribatur hæc dictio, incertum est. Sane Theocritus in Pharmaceutriis πάσσειν & ὀπιπάσσειν dixit. ὀπλάτ̃λειν tamen legitur apud Psellum in libro de Dæmonibus.

Pag.453 ἔμελλε δ' δι' αὐτὸ ἢ τὰ πρὸ τούτου παράδοξα. Hunc locum restitui ex codice Fuketiano, in quo scribitur, δι' αὐτὸ & τὰ optime proculdubio, subauditur enim præpositio δι'.

In Caput VIII.

Pag.454 ἐφιξῆς δι' ἅλμων φυλῶν. Tota hæc periocope delenda mihi videtur; nam & superflua est, nec habetur apud Epiphanium Scholasticum. Superfluam quidem esse ex eo apparet, quod paulo post rursus occurrit iisdem plane verbis.

In Caput IX.

Pag.457 Ἰσυελιζαΐνου εὐθαζάρου. In codice Fuketiano scribitur εὐθαζάδου, cum tamen antea scriptum sit εὐθαζάνης in eo codice. Epiphanius Scholasticus Usthazadem perpetuo vocat hunc Eunuchum, Præpositum domus Regiæ apud Persas. In codice Leonis Allatii ἰσαζάδης ubique scribitur.

In Caput X.

Pag.458 Ἐνδοξοτάτῳ βιοτῷ. Non video cur Usthazadis vitam illustrissimam appellet, cum mors ejus potius ita fuerit appellanda. Malim itaque scribere ἐνδοξοτάτ τῷ βιοτῷ· ἐνθάδε κατέλιπε. Atque ita legisse videtur Epiphanius, qui sic vertit: *Hoc modo Usthazades gloriosissima morte translatus est.*

πρὸς ἡ βασιλία. In Manuscriptis codicibus Fuketii & Allatii scriptum inveni εἰς τὰ βασίλεια. Nec aliter in suo codice legit Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit, *Deductus enim rursus è carcere ad palatium Regis.*

Pag.459 ἀνγίναν. Ananiam hunc Martyrem vocat Epiphanius Scholasticus. Atque ita fere codex Fuketii; ἀναγγίαν enim scriptum habet. In codice Allatii legitur ἀγίναν hîc & in capite 2. infra, ubi codex Fuketii scriptum etiam habet ἀναγγίαν.

In

In Caput XII.

Pag. 460 τοῖς ἀπευκταίοις ὑπέχειν πιθὼ ἀκοαῖς. Musculus hunc locum ita vertit, *Solent enim agroti detestandis abominationibus fidem adhibere.* Christophorsonus quoque vertit, *Malis omnibus facile aures accommodare.* Apparet igitur utrumque hoc loco τὰ ἀπευκταῖα sumpsisse pro malis ominibus. Epiphanius Scholasticus legisse videtur τοῖς ἐυκταίοις. Sic enim interpretatur hunc locum, *Cum soleant languentes hujusmodi spebus aures accommodare.* Nicephorus tamen vulgatam scripturam tuetur, sic enim habet: πειθοῖ γὰρ ἅπτα τοῖς ἀπευκταίοις συμφοραῖς ἔμπιστον ἀνθρωπος. Id est, *Facileres detestandas credunt homines, ubi in calamitatem inciderunt.* Atque ita interpretandum censeo hunc Sozomeni locum: non de malis ominibus, quemadmodum accepit Musculus & Christophorsonus, sed de maleficiis, quibus se appetitam esse à Tarbula nimis facile credidit Regina.

λάθρα προσπίμπλασθαι μᾶλλον. Melius scriberetur προσπίμπλασθαι.

ἀδιαβηνῶν χώραν. Scribendum est ἀδιαβηνῶν, ut legerunt Epiphanius Scholasticus & Nicephorus. Est enim Adiabene regio Persidis notissima, cujus præter cæteros meminit Ammianus Marcellinus.

In Caput XIII.

Pag. 461 Ὑπὸ τῶν μάγων μαστιγωθέντες. In codice Fuketiano scribitur μαστιχθέντες.

μαρτύρια τῆς βίου ἐξέπεσαν. Henricus Savilius ad oram sui codicis emendavit παρέπεσαν. Quam tamen conjecturam probare non possum. Quid enim significabunt verba τῆς βίου? Ego solo accentu mutato scribendum puto, μαρτυρίᾳ τῆς βίου ἐξέπεσαν, id est Martyrio vitam finierunt. Sic in sequente capite ait Sozomenus, πιθὼ μαρτυρίαν ἐπιτέλεσαν. Est igitur ἐξέπεσαν τῆς βίου idem quod ἐξέπεσαν.

αἰχμάλωτος ἡμέρᾳ ἀπὸ ζαβδαίου. Scribendum est ζαβδαίου ex manuscriptis codicibus Fuketii & Allatii. Erat locus iste in regione Zabdicena, quæ una est ex quinque regionibus Transtigritanis, teste Ammiano Marcellino in libro vicesimo quinto. In ea regione oppidum erat Bezabde, situm ad ripam Tigridis; quod Zabdæum hîc vocat Sozomenus. Erat autem regio illa sub ditione Romanorum, ex quo Narsæus Persarum Rex à Galerio superatus, quinque illas regiones Romanis cedere coactus fuerat Quamobrem Persæ has Provincias à Romanis assidue repetebant, & continuis irruptionibus eas regiones vexabant. Hinc est, quod Daüsas ejus loci Episcopus, captivus abductus est à Persis. Cæterum ut ingenue dicam quod sentio, ingens hæc persecutio Christianorum nequaquam regnante Constantino facta mihi videtur. Primum enim Eusebius in libris de vita Constantini, nullam ejus rei mentionem facit. Deinde Constantinus ipse in epistola ad Saporem Regem Persarum, quam paulo ante obitum scripsit, cum Sapor Legatos ad eum misisset, de hac persecutione nihil dixit. Id tantum scribit Eusebius in libro quarto, Constantinum Maximum cum multos in Persside esse didicisset, qui Christianam religionem profiterentur, eo nuntio magnopere delectatum, litteras scripsisse ad Saporem, quibus illos Regi commendaret. Postremo cum Sapor Persarum Rex nunquam bellum intulerit Constantino, quem ut bellicosum & in bellis omnibus fortunatissimum Principem formidabat, haudquaquam verisimile est eum tot Christianos, atque in his Episcopum cum ducentis & quinquaginta Clericis, ex una regione, quæ Romanis parebat, captivos abduxisse, & ob Christi fidem, quam profitebantur, necasse. An id unquam laturus fuisset Constantinus? Quare probabilius est, hæc omnia, quæ hîc narrantur à Sozomeno, facta esse Principatu Constantii; quo regnante Sapor multas expeditiones suscepit adversus Romanos, ut ex Rufo Festo, & Ammiano Marcellino, aliisque licet cognoscere. Idque diserte affirmat Hieronymus in Chronico, qui anno septimo Constantii hæc notat: *Sapor Rex Persarum Christianos persequitur.* Vidit hoc ante nos Baronius, quem consule ad annum trecentesimum quadragesimum tertium, capite decimo. Cæterum occasionem erroris præbuisse videtur Sozomeno epistola Constantini ad Saporem, quam refert Eusebius in libro quarto. Putavit enim Sozomenus eam à Constantino scriptam esse eo consilio, ut Saporem à Christianorum persecutione deterreret. Verum aliam fuisse causam harum litterarum, jam supra ex Eusebio monuimus. Postremo illud quoque addendum videtur, Daüsam Episcopum, quem cum ducentis & quinquaginta Clericis ex regione Zabdicena in servitutem abductum esse scribit Sozomenus, non anno septimo aut octavo Constantii Imperatoris captum videri, sed diu postea: tunc scilicet cùm Bezabde caput regionis Zabdicenorum, capta est à Persis. Tunc enim incolæ omnes, & unà cum his Episcopus & Clerici, in Persidem abducti. Quod contigit Anno Christi 360. ut ex Ammiani Marcellini libro vicesimo constat.

In Caput XIV.

Παιζόμενοι γὰρ τοιούτων τρόπων. Scribendum Pag. 462
est τρόποι, ut Christophorsonus & Savilius ad oram suorum codicum emendarunt: & totus locus ita restituendus, παιζόμενοι γὰρ τοιούτων τρόποι καὶ πείρας εἰς ὠμότητα φιλοτιμούμενοι. Quod confirmat Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ita expressit: παιζόμενοι γάρ τινες καὶ ποικίλοι διὰ κολάσεων τρόποι, πειρῶν κἂν τούτοις δὴ μᾶλλον τὸ φιλότιμον ἐνδεδόσθαι μέτων. Sane Persæ in novis cruciatuum generibus excogitandis ingeniosi præ cæteris fuerunt. Inter supplicia à Persis inventa memoratur ab antiquis ζάφωσις, de quo Plutarchus in Artaxerxe, & Eunapius

in vita Maximi Philosophi; cujus verba hîc apponam, ut obiter emendentur: μικρὰ γὰρ ἔπειτα σκαφίων λεγομένων ζωφίσεις, καὶ αἱ γυναικεῖοι τῶν ἀρτάβρων ἅλισμοί, πρὸς ὑπομενόμενας ἀδύνας τῷ σώματι. id est. *Nam scapharum supplicium apud Persas, & muliebres artabrorum saltationes, leves sunt præcruciatibus quibus corpus ejus laceratum est.* Scribo igitur ἀρτάβρων σκαλισμοί. Artabri populi sunt Lusitaniæ, apud quos olim mulieres aurum sarculis effodiebant, ut docet Strabo in libro tertio.

Pag. 463. οἱ πολλοὶ τοῦτο ὑπομίλειαν. In codice Allatii scriptum est, οἱ πολλῷ τούτου ὑπομίλειαν ἐποιήσαντο. Malim tamen scribere οἱ πολλῷ εἰς τοῦτο &c.

In Caput XVI.

Pag. 464 Οὐ πολλῷ ὕστερον. Sumpsit hæc Sozomenus ex Socrate, qui in libro primo capite decimo, postquam retulit libellum pœnitentiæ ab Eusebio & Theognio missum ad quosdam Episcopos, addit ex verbis ejus libelli, conjicere se, Arium paulo ante hæc ab exilio fuisse revocatum; sed prohibitum ne Alexandriam ingrederetur. Conjecturam igitur Socratis secutus est Sozomenus. Unde apparet eum post Socratem scripsisse, ejusque inhæsisse vestigiis. Verum ut ad Socratem observavi, uterque in eo fallus est, quod paulo post Nicænam Synodum, tam Arium, quam Eusebium ac Theognium ab exilio revocatos esse existimavit. Certe Sozomenus hoc loco Arium dum in exilium duceretur, scribit esse revocatum, quasi is nondum ad exilii locum perveniisset. Id enim volunt hæc verba, ὅτι πρὸ ἐξορίας ἀπαγόμενον. Scio quidem Baronium in Annalibus affirmare, Arium nunquam in exilium missum esse, sed simulatâ pœnitentiâ, expositioni fidei tandem subscripsisse, atque ita à Synodo esse susceptum. Cujus rei auctorem citat Hieronymum in dialogo contra Luciferianos. Verum Hieronymus memoriæ vitio lapsus est eo loco, dum Arium à Concilio Nicæno susceptum esse dicit. Neque enim in Concilio Nicæno, sed in Hierosolymitano susceptus est Arius. Certe ex Epistola synodica Concilii Nicæni, facile est Hieronymum refellere. Ajunt enim sanctissimi Patres in dicta Epistola, primùm quidem Arii opinionem discussam esse atque examinatam coram sacratissimo Imperatore, omnesque Episcopos uno consensu anathema dixisse impiis verbis ac sententiis Arii atque sociorum. Quid autem ipsi factum sit & quem exitum sortitus fuerit, nolunt ipsi proferre, ne videantur insultare hominis calamitati. Quibus verbis tacite indicant sanctissimi Patres pœnam exilii, quæ Ario ab Imperatore fuerat irrogata. Ubi obiter observanda est modestia atque humanitas Antistitum Nicænorum. Qui cum Arii opinionem damnarent, non tamen ipsi Ario nominatim anathema dixerunt; sed generaliter cunctis, qui impia illa dogmata profiterentur. Anathematismus enim ita concipitur, τοὺς δὲ λέγοντας &c. suppresso Arii nomine. Deinde cum Arius una cum Theona & Secundo Episcopis à Constantino relegatus fuisset ob contumaciam, eo quod universali Concilio assentiri noluissent, id ipsi nuntiare Alexandrinis Clericis & totius Ægypti Ecclesiis detrectant, ne videantur insultare hominum calamitati. Tantum abest ut ipsi apud Imperatorem egerint, ut illi in exilium deportarentur; quin potius testantur iis verbis, se hominum illorum vicem dolere. Ea tamen, quæ sequuntur in dicta Epistola, satis ostendunt tres illos in exilium missos esse. Subdunt enim, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις, τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ ἀσεβείας, καὶ τῆς βλασφημίας, καὶ τῆς προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν, καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι πᾶλαι ἀλευθέρωσεν ὑμᾶς &c. Quid aliud quæso innuunt hæc verba, quàm exilium Arii ejusque consortium?

πολὺ μὲν καταφρονοῦντες. Hic libellus satisfactionis Eusebii exstat etiam apud Socratem in libro primo capite decimo quarto, ubi vide quæ annotavi. Neque enim vacat hîc repetere ea, quæ illic observata sunt.

ὑπομνήσαντες ὃ ὅπερ τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς ἐκκλησιῶν. Cum Nicæni Patres fidem Catholicam, id est τὸ ὁμοούσιον, in Concilio exposuissent, plures Episcopi, quorum signifer erat Eusebius Nicomediensis, eam refellere conati sunt, & aliam ejus loco proposuerunt. Sed cum istam Nicæni Patres uno consensu rejecissent, ac ne audire quidem sustinuissent, Eusebius & socii, metu Imperatoris adigente, fidei Catholicæ subscripserunt. Docet id epistola Eusebii Cæsariensis Episcopi ad cives suos, & Theodoritus in libro primo Historiæ.

τῷ ὃ ἀναθεματισμῷ οὐχ ὑπεχέφαμεν. Quæri non immerito potest, quomodo Eusebius ac Theognius fidei quidem Nicenæ subscripserint; anathematismo vero nequaquam subscripserint. Atqui anathematismus conjunctus erat formulæ fidei, & unà cum expositione fidei à Patribus editus, quemadmodum videre est, tum apud Socratem, tum in vetustis Canonum collectionibus. Baronius quidem primùm fidei formulam conditam esse scribit à Nicænis Patribus, cui Eusebius ac reliqui cùm initio subscribere recusaíssent, tandem metu compulsi subscripserunt: postea vero condemnationis sententiam in Arium latam esse; & Eusebium ac Theognium cùm isti condemnationi subscribere pertinacissime recusassent, à Synodo esse depositos, aliis Episcopis in eorum locum subrogatis. Constantinum tamen Imperatorem eo tempore intercessisse, ne sententia executioni mandaretur. Baronii opinionem secutus est Petavius in parte secunda Rationarii temporum. Verum hæc opinio nequaquam probabilis mihi videtur. Sic enim duæ fuissent subscriptiones Episcoporum Synodi Nicænæ: prior, quâ fidei; posterior, quâ condemnationi Arii consensissent. Hodie tamen unica exstat subscriptio singulorum Episcoporum. Atque id merito. Fides enim cum anathematismo, qui ei subjicitur, unum idemque est monumentum, uno spiritu unoque tenore continuatum. Sic enim incipit anathematismus,

τοὺς ἢ λέγοντας &c. Deinde falsum est, quod Baronius, cumque secuti affirmant; primum fidei formulam conditam esse à Synodo Nicæna: postea vero quæsitum de Ario. Id enim manifeste refellit epistola Synodica, in qua diserte scribitur, ante omnia quæsitum esse de Arii opinione, eamque coram Principe diligenter examinatam atque damnatam. Quocirca libentius crediderim, Eusebium ac Theognium Nicænæ fidei decretis semel subscripsisse, perinde ac reliquos Episcopos, sed in subscribendo distinctionem adhibuisse inter fidem atque anathematismum. Hoc igitur modo illos subscripsisse, opinor: Eusebius Nicomediæ, suprascriptæ fidei consentio & subscribo; anathematismo non item.

Pag. 465 ὑπευθύνε ἀνακεκλημένην & ἀπολογησαμένην. Ex hoc loco apparet, Arium ab exilio revocatum esse, antequam Eusebius ac Theognius in exilio adhuc agentes, libellum satisfactionis misissent Episcopis. Porro Eusebius ac Theognius anno tertio post Synodum Nicænam ab exilio revocati sunt, ut observavi in annotationibus ad Socratem, id est anno Christi 328. Eodem igitur anno, sed aliquot prius mensibus, aut certe anno Christi 327. Arius ab exilio revocatus est. Quod si quis quærat, qua ratione revocatus sit Arius, eodem prorsus modo revocatum esse existimo, quo Eusebium ac Theognium, misso scilicet ad Episcopos satisfactionis libello, cum rogasset Episcopos, qui in comitatu erant, aut qui vicini erant urbi Regiæ, ut pro ipso apud Principem intercederent. Atque id colligitur ex verbis hujus libelli: καὶ ὅτε αὐτὸν τὸ ὅσιν τούτοις ἐναγόμενον ἔδοξεν ὑμῖν τῇ εὐλαβείᾳ φιλανθρώπευσθαι & ἀνακαλέσασθαι. Et paulo post ἀνακεκλημένην & ἀπολογησαμένην. Cum igitur id Ario prospere successisset, Eusebius ac Theognius quorum consilio, ut videtur, Arius libellum satisfactionis miserat Episcopis, ipsi quoque idem tentarunt, pari successu.

ἡμᾶς ὅπισωπᾶν. Malim scribere ἡμᾶς ἔτι σωπᾶν. Apud Socratem & Nicephorum legitur ἡμᾶς σιωπᾶν.

In Caput XVII.

Pag. 466 Ἐπιστόλιον τῶν ὅλων ἐπισκόπων. Vide epistolam Synodicam Episcoporum Ægypti ad omnes Catholicos Episcopos, quam citat Athanasius in defensione secunda adversus Arianos, ubi hæc Arianorum calumnia de ordinatione Athanasii egregie refellitur.

αὐτοδίδακτον τοιοῦτον φανείς. Malim cum Nicephoro scribere αὐτοδίδακτον ἐν τοῖς τοιούτοις φανεὶς.

In Caput XVIII.

Τὰ μοντανῆ & Καλλιθᾶ φρονοῦντας. Vide quæ notavi ad caput 23. libri primi Socratis Scholastici; ubi ostendi cur Montanus adjungi soleat Sabellio.

In Caput XIX.

Pag. 469 Ἐγκαλεῖ ὁ καὶ τῷ λαῷ & αὐτῷ εὐσεβίῳ. In codice Leonis Allatii rectius legitur hic locus in hunc modum, ἐγκαλεῖν ὧν εὐσεβίῳ, reliquis vocibus expunctis, quæ profecto hîc superfluæ sunt. Sequitur enim paulo post, ἐγκαλεῖ ὁ & τῷ λαῷ &c. proinde non dubito quin scribendum sit hoc loco ἐγκαλεῖ μὲν εὐσεβίῳ. Porro epistola Constantini ad Eusebium exstat in libro 4. de vita Constantini.

ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γράμμασιν. In codice Leonis Allatii scriptum est πρὸς αὐτὸν. Christophorsonus autem & Savilius emendarunt πρὸς αὐτὸν, supple σύνεσθον. Ego vero neutram conjecturam probo, sed unica voce adjecta locum ita restituo: καὶ εὐσεβίου ὁμοίως τῆς παραστάσεως ἐθαύμαζεν, ὡς ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γράμμασιν· δοκίμως ἢ πῶς εἶχεν τοῦ συνόντος &c. Quod si quis me nimis audacem esse dicat, qui vocem de meo addiderim, respondebo me non adjecisse, sed ex eo loco ubi male collocata erat, in propriam sedem restituisse. Vulgo enim legitur, ὡς δοκίμως ἢ &c. Pag. 470

τοῦ συνόντος. Emendavi συνόντος, tum ex codice Fuketiano, tum ex ipsa Constantini epistola ad Synodum Antiochenam, quam refert Eusebius in libro 4. de ejus vita.

ἰωφρόνιον ἐχειροτόνησαν. Post depositionem Eustathii, Paulinus Episcopus Tyri ad Antiochenam sedem translatus est. Quo post sex menses mortuo, Eulalius Antiochiæ ordinatus est Episcopus. Post Eulalium deinde Euphronius. Vide quæ notavi ad caput 24. libri primi Socratis, & ad Eusebii librum decimum Historiæ Ecclesiasticæ.

In Caput XX.

Ὑποψήφιος λεῶ. Male Christophorsonus hunc locum interpretatur hoc modo: *Populi suffragiis decretum fuit, ut post mortem Macarii in illius urbis Episcopatum succederet.* Melius Musculus ita interpretatur: *Populo ita probabatur, ut sua ipsum sententia Ecclesiæ Hierosolymitanæ futurum post Macarii mortem designarent Episcopum.* Nec tamen Musculus sensum verborum Sozomeni satis expressit. Addendum enim erat adverbium, *tacite*, ut nos fecimus, ad vitandam ambiguitatem. Neque enim Maximus revera Episcopus Hierosolymorum electus est à populo, superstite Macario; sed tantum tacitis suffragiis designatus. Id enim valet vox ὑποψήφιος, qua utitur Socrates in lib 5. cap. 5. ubi de Flaviano & Diodoro, qui vivente Meletio ejus successores designabantur.

μεμελεῖσθαι ὅτι τῇ μαξίμου χειροτονίᾳ. Pessime hunc locum verterunt interpretes, nam Musculus quidem ita interpretatur: *Ajunt Macarium sollicitum fuisse in ordinatione Maximi.* Christophorsonus vero sic vertit, *Nam eum omni cura incubuisse, ut Maximus post se constitueretur Episcopus memorant.* Quasi legeretur ἐπιμεληθῆναι. Atqui vertendum erat hoc modo, *Ajunt enim pœnituisse Macarium post ordinationem Maximi:* in Ecclesia scilicet Diospolitana. Idque confirmat Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ita expressit, μεμέλῳ γὰρ αὐτῷ μακάριον μετὰ τὴν τοῦ μαξίμου χειροτονίαν. Nicephori verba Lan- Pag. 471,

gus quoque perperam interpretatus est, additâ ex suo negativâ particulâ: *Macarium namque post illam Maximi ordinationem haudquaquam pœnitentiâ ductum esse.* Nihil magis alienum à mente Sozomeni. Vult enim probare Sozomenus, vim illam ac tumultum Hierosolymiranorum, qui Maximum sibi eripi, ac Diospolitanis Episcopum dari indignabantur, gratissimum fuisse Macario. *Pœnitebat enim*, inquit, *Macarium, quod Maximum Diospoleos ordinasset Episcopum.* Multa porro hic notanda sunt, præter veterem disciplinam dispensative gesta. Primum enim translatus dicitur Maximus à Diospolitano Episcopatu. Deinde Coadjutor datus viventi Episcopo Macario, perinde ac olim Alexander Narcisso, ut scribit Eusebius in libro 6. Historiæ Ecclesiasticæ. Postremò ordinatus dicitur Maximus ab Episcopo Hierosolymitano citra consensum Metropolitani. Quod quidem manifeste præsumptum est contra Canonem septimum Concilii Nicæni, in quo Episcopis Hierosolymitanis suus honor, quem ab ultimis temporibus habuerant, servatur, salvâ tamen Cæsariensis Metropolitani prærogativâ.

A τυρήκῃ. De Alexandrinis Clericis intellexit, cum de Eusebio ac Theognio intelligenda sint.

αὐτὸς ἢ ὡς αἰτίους διχονοίας. Scribendum est ex codice Leonis Allatii αὐτὸς ἢ &c. Sed quæritur, quinam sint Alexandrini isti, dissensionis auctores, quos Constantinus ad se evocaverat; & quibuscum Eusebius ac Theognius occulte communicarunt. Baronius quidem ait fuisse Meletianos. Ego vero in Annotationibus ad librum primum Socratis, Arianos esse ostendi. Idque testatur epistola Synodica Episcoporum Ægypti, quæ refertur ab Athanasio in secundo Apologetico contra Arianos, pag. 727. editionis Parisiensis: ὡς ἂν ἢ αὐτὸς ἢ θεόγνιος ἠδύναντο καθαιρεῖν ἄλλον, αὐτοὶ καθαιρεθέντες, ἢ ἕτ' ἀντ' ἀλλῶν καθαιρεθησόμενοι; ὅτι γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι ἀμφίων μὲν ἐν νικομηδείᾳ, χρηστὸς ἢ ἐν νικαίᾳ κατεστάθησαν ἀντ' ἀλλων, διὰ τὸν εἰκαίαν ἀσέβειαν, ἢ τὸν πρὸς τοὺς ἀρειομανίτας κοινωνίαν, τοὺς ἀπὸ τῆς συνόδου τῆς οἰκουμενικῆς ἀποδοκιμασθέντας. *Quomodo igitur vel ipse vel Theognius alium deponere potuerunt, cum ipsi depositi fuerint, & ordinationibus in ipsorum locum factis convincantur. Probe enim nostis, Amphionem quidem Nicomediæ, Chrestum autem Niceæ eorum loco ordinatos esse, tùm ob privatam eorum impietatem, tum ob communionem cum Arianis, qui à generali Synodo fuerant reprobati.* Vides ut Episcopi Ægypti egregie consentiant cum Imperatore Constantino, in assignanda causa depositionis Eusebii.

B

In Caput XXI.

Pag. 472 Προσασίας μόνης ἕνεκεν ἐκκλησιῶν διεφέροντο. Pessime Christophorsonus hæc vertit, & cum præcedente periodo junxit hoc modo: *Usque eo, ut progrediente tempore Ariani, licet cum Meletianis de Ecclesiarum primatu decertarent, à plerisque Meletiani nominarentur.* Longe rectius Musculus ita interpretatur: *Cùm tamen Meletiani à Catholicis propter gubernationem Ecclesiarum duntaxat dissiderent.* Atque ita sumpsit Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum sic describit: καίτοι γε οἱ περὶ μελίτιον περὶ προσασίας μόνης ἐκκλησιῶν διεκείνοντο.

ἰδία τὰ παρ' ἀλλήλων ἀναμόρμυει. Supple dogmata, ut in interpretatione nostra videre est. Ac profecto miror, utrumque interpretum horum verborum sensum non vidisse; quorum interpretem proferre hic nolui, ne viderer viris doctis insultare.

ἀλεξανδρεῦσι τισὶ κοινωνήσαντες. Sumpsit hæc Sozomenus ex epistola Constantini ad Nicomedienses, quam refert Theodoritus in libro 1. In ea enim ita scribit Constantinus: ἀλεξανδρίας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀναχωρήσαντας, ἐκκλησιῶν κινηλατήσαι ἀποσαλῆναι· ἀλλ' ἔτοι οἱ καλοί τε ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἅπαξ ἡ τῆς συνόδου ἀλήθεια πρὸς μετάνοιαν τετρύκῃ, οὐ μόνον ἐκείνους ἐδέξαντο παρ' ἑαυτοῖς ἠσφαλίσαντο, ἀλλὰ καὶ οἰκείωσαν αὐτοῖς &c. Vides ut Sozomenus hæc iisdem pene verbis describserit. Verum in eo peccat, quod prorsus alieno loco hæc posuit. Scripta est enim hæc epistola Constantini, antequam Eusebius Episcopatu deponeretur, inque ejus locum alter subrogaretur: id est, tribus circiter mensibus post Nicænam Synodum, ut ad Socratem observavi. Hallucinatur etiam in eo Sozomenus, quod verba illa Constantini ὃς ἡ σύνοδος εἰς μετάνοιαν τε-

C

Παρεκάλῃ τὸ πλῆθος εἰς θεὸν ἀπιδεῖν. In manuscriptis codicibus Fuketii & Allatii scriptum est ὑπιδεῖν. Verum in epistola Constantini quam refert Athanasius in Apologetico 2. adversus Arianos pagina 779. legitur ἀπιδεῖν. Pag. 474

In Caput XXII.

D

Θεια ἢ κληρικὸς. Immo Arsenius, Episcopus erat Hypselitarum, ut notavi ad Socratem. Pag. 477

φατείνης ὄνομα. In manuscriptis codicibus Fuketii & Allatii φείνης scribitur. Apud Athanasium in Apologetico secundo adversus Arianos, φίνης dicitur πρεσβύτερος μονῆς φεμὴ κυρίως τῆς ἀντιοπολίτου νόμου. Id est, *Presbyter Pemencuris mansionis in Præfectura Anteopolitana.* Sozomenus μονὴν apud Athanasium in eo loco interpretatus est Monasterium. Malim tamen mansionem interpretari. Nec obstat quod in Epistola Pinnæ Paphnutius quidam monachus dicitur μοναχὸς τῆς αὐτῆς μονῆς. Nam & illic mansionem intelligi puto. Certe si Monasterium eo loco intelligeretur, nihil opus esset nomen addere, aut Præfecturam notare in qua situm est Monasterium; nam Monasteria, non alio fere quàm Abbatis sui nomine vocabantur. In eadem epistola nominatur Paulus, monachus Hypseles, id est ex Hypsele oppido, cujus Episcopus fuit Arsenius.

ἰωάννης μοναχός τις ὁ γραφόμενος. Musculus & Christophorsonus ultimam vocem omiserunt.

Habetur tamen etiam apud Nicephorum, ubi interpres criminatorem vertit. Savilius quoque ad latus sui codicis interpretatur accusatorem. Ego verò pro his verbis ὁ χαφόμβρ@, reclamantibus licet codicibus scribendum puto ὁ ἀρχάφ λιγόμβρ@. Sic enim patrio nomine vocabatur sycophanta ille, teste Athanasio in Apologetico secundo adversus Arianos, pagina 783. qui & alio nomine Joannes dicebatur, ut videre est ibidem. Undenam vero Sozomenus monachum illum fuisse didicerit, nescio: cum nec Athanasius id dicat, nec Alexander Thessalonicensis Episcopus in epistola ad Athanasium. Immo Joannes iste erat Episcopus Memphis, jam inde à temporibus Alexandri, ut patet ex indiculo Meletii. Nam Joannes Archaph accusator Athanasii, is ipse est ad quem Constantinus Imperator epistolam scripsit, quam refert Athanasius pag. 787. Atqui Joannes ille ad quem Imperator scripsit, erat Episcopus Memphis, ut testatur ipse Athanasius in indiculo Episcoporum partis Meletii pagina 784. Hinc est, quod Pinnes Presbyter ad eundem Joannem scribens, eum patrem vocat. Ejusdem Joannis elogium exstat apud Epiphanium in hæresi Meletianorum cap. 6.

χαλεπόν ἔ@ιν. Mallem scribere in futuro, χαλεπὸν ἔ@ε@αι. Quam lectionem in versione mea expressi.

In Caput XXIV.

Pag. 476 Τὼς ἴνδον τὸν καθ' ἡμᾶς ἰνδῶν. Obscurum est, quid sibi velint hæc verba. Musculus quidem ita vertit, *Indos qui nobis sunt interiores.* Christophorsonus autem hoc modo interpretatus est, *Interiores Indos: Sic enim nostra memoria appellantur.* Langus vero omnium pessime vertit, *Ulteriores quàm quæ ad nos vergunt Indorum gentes.* Ego vero vertendum puto: *Ultimos eorum, quos vulgo Indos vocamus.* Æthiopas autem intelligit, ut notavi ad librum primum Historiæ Socratis. Hi enim Indi etiamnum vocantur, utpote Indorum Coloni, quemadmodum scribit Philostratus in libro 6. de vita Apollonii: ἄποικοι ὁ ἰνδῶν αἰθίοπες: & in libro tertio Æthiopas appellat, χέν@ ἰνδικὸν. Eusebius in Chronico, anno 402. *Æthiopes*, ait, *ab Indo flumine consurgentes, juxta Ægyptum consederunt.* Porro ante Frumentium Pantænus jam Indis istis verbum Dei prædicaverat, ut scribit Eusebius noster in libro 5. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 10. Sed quoniam Pantænus nullos ibi successores Episcopalis cathedræ reliquerat, Frumentius, qui primus apud illos Episcopus est constitutus, Indorum Apostolus meruit appellari.

Pag. 477 δημόκεετ@ ὁκω@. Non Cous fuit Democritus, sed Abderita, ut testatur Diogenes Laërtius, Suidas, ac cæteri.

δίρα τι. Has voces Musculus in versione sua prætermisit: quas etiam delendas censeo.

In Caput XXV.

Παρὰ τῷ βασιλεῖ κατεσκίναζε. Scribendum est κατεσκίναζον, & paulo post ἐπήγειρον, ut Christophorsonus & Savilius ad latus suorum codicum emendarunt. Certe apud Nicephorum, qui hæc Sozomeni verba descripsit, legitur κατεσκίναζον. Pag. 479

καλλίνικον ὃ ὡς ἐπίσκοπον ὄν@α. Delenda est particula ὡς, quam nec Musculus nec Christophorsonus in versione sua expressit. Porro hic Callinicus Pelusii Episcopus fuerat partis Melitii, ut constat ex indiculo, quem Melitius obtulit Alexandro. Postea vero ad partes Alexandri se contulerat, si Sozomeno credimus. Id enim volunt hæc verba ᾧ μὴ ἀλεξάνδρου σωναγόμβον. Pugnat tamen secum ipse Sozomenus, paulo enim supra ait hunc Callinicum Episcopum fuisse partis Joannis; quod idem est ac si diceret partis Melitii. Joannes enim Melitio successerat, ut scribit Sozomenus supra in capite 21. Quamobrem particula ὡς fortasse retinenda est hoc loco, ut intelligat Sozomenus hunc Callinicum pro Episcopo Ecclesiæ Catholicæ se gessisse, & communionem cum Alexandro Episcopo Alexandriæ simulasse. Certe hunc Callinicum unà cum Joanne acerrimum defensorem fuisse Melitianorum, testatur Epiphanius in eadem hæresi.

ἀχιλλεὺς ἑ ἱρμαῖ@. In codice Fuketiano scribitur ἀχιλλᾶς καὶ ἱρμαίων. Sed & codex Regius, quo usus est Robertus Stephanus, ἀχιλλᾶς scriptum habet. In indiculo tamen Episcoporum partis Melitii, quem refert Athanasius in secundo Apologetico adversus Arianos, dicitur ἀχιλλεὺς Episcopus in Cusis, Hermæon vero Episcopus Cynopolitanus. In eodem indiculo duo Isaacii Episcopi nominantur. Eupli vero nulla fit mentio. Ex quo apparet Euplum post indiculum illum oblatum Alexandro, Episcopum factum fuisse, vel à Melitio, vel à Joanne successore Melitii, contra decreta Concilii Nicæni. Pag. 480

εἰς τὼ ὕστ@οπον παρῆλθον. Scribendum proculdubio est παρῆλθεν, ut Christophorsonus & Savilius emendarunt. Vide Sozomenum supra, ubi agit de ordinatione Athanasii.

ὑπὸ τῶν μόνων σωθέντων. Malim scribere σωθέντων. Hoc enim verbo utitur Sozomenus in capite 17. ubi de ordinatione Athanasii: ἐνωμότως σωισθέντ@, κοινῇ ψήφῳ αἱρεθῆν&c. Sed quæ sequuntur majorem habent difficultatem: μηδένα χειροτονεῖν πρὶν πάντ' ἂν αὐτοῖς ἐγκλήματ@ διαλύσωσιν. Quæ Musculus ita vertit, *Cunctis affirmantibus non esse ordinandum quenquam, nisi purgatum prius à criminibus, de quibus accusaretur.* Christophorsonus vero ita interpretatur, *Cum omnes Episcopi asseverassent, neminem debere prius ordinari, quam crimina sibi illata diluerit.* Verum has interpretationes probare non possum. Neque enim Sozomenus dicit πρὶν διαλύσῃ, sed in plurali πρὶν διαλύσωσι. Itaque vertendum erat hoc modo, *Cum omnes Episcopi inter se pepigissent, neminem ordinandum esse, priusquam jurgia, quæ inter ipsos erant, diremissent.*

ἑκατέρα γραφή. Plenior futura videtur oratio, A si articulum addideris hoc modo: ὧν ἑκατέρα γραφὴ &c.

ἀλλ' ὁ σύ. Postrema vox deest in codice Fuketiano. Apud Rufinum, ex quo videtur hæc hausisse Sozomenus, hæc Historia non invenuste refertur hoc modo: *Introduci ad hæc jubetur Athanasius. Ingreditur cum Timotheo presbytero suo, eumque monet, ut posteaquam mulier dicendi finem fecisset, se tacente ad ea, quæ dixerat, responderet. Cumque mulier ea, quæ docta fuerat peroraſſet, Timotheus conversus ad eam: Vere, inquit, mulier, ego manſi apud te aliquando, aut vim tibi ut asseris feci? Tunc illa, ut mulierum se talium procacitas habet, obuncans Timotheum: Tu, tu, inquit, mihi vim feciſti, tu in illo loco commaculaſti caſtitatem meam.* Sic ex duobus vetustissimis codicibus emendavi. Vulgo enim legitur, *objurgans Timotheum.* Addit Rufinus: *Tum omnes ridiculoſum pudor habere cœpit, quod tam facile tacente eo, factio compoſiti criminis patuisset.* Ita enim scribendus est hic locus ex iisdem codicibus. Sciendum porro est, similem calumniam in eadem Synodo compositam fuisse adversus Eusebium Nicomediensem, uti refert Philostorgius. De calumnia vero illa impudentissimæ mulieris, nihil in actis Synodi Tyriæ scriptum fuisse testatur Sozomenus. Quare fides sit penes Rufinum, qui primus ista retulit.

Pag. 481 καλυσιανός τις ἐπίσκοπος. Hujus mentio fit in epistola Arsenii ad Athanasium, quæ habetur in Apologetico secundo contra Arianos.

Pag. 482 καὶ ὅτι μὴ ἀγωνιθεισαις γραφαῖς. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Decepit eos prava interpunctio, quæ habetur in editione Roberti Stephani. Sed in codice Fuketiano post vocem γραφαῖς nulla apponitur distinctio. Sensus igitur hujus loci hic est: Athanasium præsentem quidem convictum fuisse de multis criminibus: de aliis vero quibus nondum respondebat, convictum esse per fugam, quam arripuisset.

λέγει δὲ παφνούτιον τὸν ὁμολογητὴν. Sumpsit hæc Sozomenus ex Rufini Historia Ecclesiastica. Paphnutius quidam Episcopus Ægypti, unà cum Potamone & reliquis Episcopis, qui cum Athanasio ad Synodum Tyrensem venerant, memoratur in Apologetico secundo ejusdem Athanasii. Ab eo distinguendus videtur alter Paphnutius Meletianus Anachoreta, qui cum Joanne & Callinico, paulò ante Synodum Tyri Athanasium accusaverat apud Constantinum; & quem confessorem confessorisque filium fuisse scribit Epiphanius in hæresi Meletianorum. Sed & Potamo Episcopus Heracleæ Ægypti, qui Synodo Tyrensi interfuit, unus ex confessoribus fuerat. Quare vereor ne Rufinus, scriptor parum diligens, Paphnutium pro Potamone posuerit. Alio item nomine suspecta mihi videtur Rufini narratio. Ait enim Rufinus, Paphnutium abduxisse secum Maximum Hierosolymorum Episcopum, priusquam in Athanasium sententia promeretur. Atqui constat, Maximum in ea Synodo subscripsisse damnationi Athanasii. Ita enim diserte tradit Socrates in libro secundo capite octavo.

In Caput XXVI.

Ἐτήσιον τοῦτον ἑορτὸν. Die scilicet 13. mensis Septembris. Eo enim die Hierosolymitani quotannis celebrabant encænia martyrii sive Basilicæ Constantinianæ, ut notavi in Epistola de Anastasi & martyrio Hierosolymitano, quæ ad calcem annotationum Eusebianarum edita est. *Pag.* 483

In Caput XXVII.

χρῆναι πάλιν πειραθῆναι, in Codice Fuketiano prima vox deest, & πειραθέναι legitur πειραθῆναι. *Pag.* 484

ταύτῃ γὰρ τῷ πάθει εἶχεν παρειλήφαμεν. In codice Fuketiano scriptum inveni ταύτῃ τῷ πάθει εἶχεν &c. quomodo etiam legitur apud Socratem in libro primo capite 26. *Pag.* 485

κρείττης ἡμῶν ἦναι ὁ Θεὸς. Codex Fuketii ἡμῖν scriptum habet.

καὶ ἐν τῷ ζητημάτων θεολογιῶν. In libro primo Socratis cap. 26. legitur tantum κατὰ θεολογιῶν, ex punctis tribus vocalis, quæ tamen habentur etiam apud Nicephorum. In codice Fuketiano scriptum inveni καὶ τῷ ἑκτὸς ζητημάτων πε. B

καιρὸν ἢ λαβόμενοι, πάλαι ταῦτα ζητοῦντες. *Pag.* 486 Scribendum puto καιρὸν δὴ λαβόμενοι ἐπάλαι ταῦτα ζητοῦντες. Quam scripturam in versione mea sum secutus. In optimo codice Fuketiano, post verbum λαβόμενοι ponitur subdistinctio. Cæterum de Ario & Euzoio in communionem susceptis à Synodo Hierosolymitana, vide quæ notavi ad Socratis librum primum cap. 33. C

In Caput XXVIII.

Καὶ ὑμῶν αὐτῶν καθηγήσηται. Apud Athanasium *Pag.* 487 in Apologetico secundo adversus Arianos, pag. 803. scriptum est δι' ὑμῶν αὐτῶν. Verum in codice Fuketii scriptum inveni κἀφ' ὑμῶν αὐτῶν. Videndum itaque an utraque lectio locum hic habere possit hoc modo, ἐφ' ὑμῶν κὴ δι' ὑμῶν αὐτῶν. Priorem tamen lectionem confirmat Socrates.

οἱ βάρβαροι νεῦ δι' ἐμέ. Hiberos intelligit, de *Pag.* 488 quorum conversione supra locutus est Sozomenus.

In Caput XXIX. D

Τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων ἰδίᾳ. Vocem ἰδίᾳ. in *Pag.* 489 interpretatione sua omisit Epiphanius Scholasticus. Ferri tamen potest, si referatur ad συνθραμόντων. Vult enim dicere Sozomenus, Arianos, & eos, qui ex factione erant Eusebii, clanculum inter se convenisse, & privatos cœtus celebrasse, id agentes, ut Synodus Episcoporum convocaretur. In codice Fuketiano post verbum φρονούντων ponitur subdistinctio, non autem post ἰδίᾳ.

ἀπηνόρευε δὲ πρὸς ἄρσεν ἀπαθεῖς. Ex codice Fuketiano & ex Nicephoro Callisto emendavi ἀπαθεῖς, quemadmodum etiam legit Christophorsonus. Epiphanius tamen Scholasticus ἀπαθεῖν legerat, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit: *aperte Arii nisibus interdixit.*

ὑπὸ θυσιαστήριον. Epiphanius Scholasticus hunc locum ita vertit, *sub altari pronus jacens.* Id est, *ad pedes altaris.* Nicephorus pro ὑπὸ habet, ἐπὶ τὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης θυσιαστήριον ἐπὶ τὸ ἔδαφος πεσών. Rufinus vero ex quo hæc desumpta sunt, in capite duodecimo libri decimi dixit, *sub altari jacens.*

A anno sequenti, cum ab Eusebio introducendus esset in Ecclesiam Constantinopolitanam. Id enim diserte scribit Athanasius. At quorsum duo libelli, cum Constantinus Imperator priore libello accepto, Arii fidem approbaverit, & de illo in communionem recipiendo scripserit ad Synodum Hierosolymitanam, ut docet epistola Synodica? Cur Imperator Constantinus post suum ipsius judicium, post Hierosolymitanæ Synodi sententiam, iterum formulam fidei & juramentum ab Ario exegit? Quomodo Alexander communicare cum Ario recusavit, qui ab integra Synodo susceptus fuerat in communionem? Ex his apparet, verissimum esse id, quod scripsi in libro secundo observationum Ecclesiasticarum: Arium illum, qui à Synodo Hierosolymitana susceptus est in communionem, non esse Arium B hæresiarchen, sed alterum ei cognominem. Quod quidem etiam ex Athanasio demonstrari potest. Is enim in epistola ad Serapionem diserte scribit, Arium extra communionem Ecclesiæ diem suum obiisse. Consultus fuerat à Serapione Athanasius, utrum Arius ante obitum in communionem Ecclesiæ admissus fuisset. Negat id Athanasius, aitque Eusebium quidem id perficere studuisse: sed Arium tristi morte præreptum, vita simul & communione privatum esse: atque ita hæresin illam Divino judicio ἀκοινώνητον, id est incommunicabilem esse renunciatam. Quod si Arius hæresiarches à Synodo Hierosolymitana receptus esset in communionem, falsò ista dicerentur ab Athanasio.

In Caput XXX.

Pag. 490 Μάρτυρα τὸν ἀληθειαν δὲς. Id est jura per veritatem. Hoc enim erat jusjurandum Christianorum, ut legitur in epistolis B. Pauli: *in veritate dico, non mentior.* Deum enim veritatem esse credebant, quemadmodum docent sacræ paginæ. Quare cum dicebant in veritate, idem erat ac si dicerent, in Dei nomine. Athanasius in Apologetico ad Constantium Imperatorem: ἐκεῖνόμεν ἢ αὐτὸν ὅστις ἐστὶν, ἐσεσθαι παρόντα, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτᾶσαι· ἀεὶ γὰρ ὡς θεὸν παρόντα καλοῦμεν, τοῦτο ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοί. Id est, *Vellem autem hunc hominem quisquis est, hic adesse, ut eum coram veritate ipsa interrogarem. Quæcunque enim quasi præsente Deo dicimus, ea nos Christiani pro jurejurando habemus.*

κἂν εἰρηδὲς πώποτε εἴη παρ' αὐτῷ. Hunc locum correxi ex Athanasio in oratione prima contra Arianos. Inde enim descriptus est à Sozomeno. Sic ergo illic habetur. ὡμοσεν ἐαυτῷ, μήτε ἄλλα πεῖσαι τὰ τῶν γραφόντων κἂν εἰρηδὲς πώποτε παρ' αὐτῷ ἢ ἀφρονῆσαι.

ἀλλ' ἐνθὲς ἐξιλθὼν. Idem scribit Athanasius in epistola ad Serapionem: Arium scilicet ab Imperatore Constantino evocatum operâ ac studio C Eusebianorum, fidem suam ei obtulisse, juravisseque se nihil aliud præter illam credere. Cumque è palatio digressus esset, Eusebianos eum protinus in Ecclesiam introducere voluisse. Quæ quidem manifeste pugnant cum iis, quæ scribit Rufinus, eumque secuti Socrates atque Sozomenus. Nam Rufinus quidem scribit Arium, cùm presbyteri cujusdam operâ ab exilio revocatus fuisset, libellum fidei obtulisse Constantino Imperatori, sensu quidem alienum à Nicæna fide, verbis tamen haudquaquam dissentientem. Constantinum vero eum ne sic quidem admittere voluisse, sed ad Synodi Hierosolymitanæ examen remisisse; à qua Arius, post Imperatoris testimonium, in communionem receptus est. Eundem D postea Alexandriam rediisse, moxque inde revocatum esse Constantinopolim tradit idem Rufinus, & post illum Socrates atque Sozomenus. Nisi quod isti postremam hanc Arii evocationem Constantino adhuc superstite accidisse narrant, non ut Rufinus regnante Constantio. Atqui Athanasius duobus in locis diserte testatur, Arium statim post libellum fidei oblatum Constantino, cum ex palatio decederet, deductum esse ab Eusebianis in Ecclesiam, ut cum Alexandro communicaret. Non igitur remissus est ad Synodum Hierosolymitanam. Deinde ex narratione Rufini & Socratis atque Sozomeni, necesse esset dicere, Arium duos fidei libellos Constantino Principi obtulisse; alterum ante Synodum Hierosolymitanam, anno Christi 335. alterum

Hodie apud Athanasium legitur ὦ ἀκοινωνήτως, quam lectionem veriorem puto. Pag. 491

σάββατον γὰρ ἦν. In oratione prima Athanasii contra Arianos legitur, σάββατον ἢ ἦν.

πλούσιός τε ἐν δωμᾷ. Scribendum est, πλησίός τε ἐν δωμᾷ, ut Savilius ad oram sui codicis annotavit ex Christophorsoni libro.

In Caput XXXII.

Νόμον θέμενος ὁ βασιλεὺς. Ea lex Constantini exstat apud Eusebium, in libro tertio de vita Constantini capite 64. Pag. 493

In Caput XXXIII.

Καὶ δὴ καὶ τὸ πολύστιχον. Scribendum omnino est πολύσιχον, ut Savilius in suo codice emendavit. Certe Eusebius Cæsariensis hunc Marcelli librum πολυπιῶ vocat. Sic enim scribit in epistola ad Flaccilum, εἰ πρὸς πᾶν ἀθέλητον καὶ πολυπιῶ μαρκέλλου γεγραφὼς &c. & paulo post: ἀνάγνωσμα δὲ πολυπλανὲς συγγραμμα appellat. Porro liber ille Marcelli inscriptus erat, *De subjectione filii Dei*, ut discimus ex fragmentis Hilarii. Pag. 494

τῇ ἐν Σαρδοῖς συνόδῳ. In codice Fuketiano scriptum inveni ἐν Σαρδόῃ, mendose ut apparet. Serdicam urbem Daciæ Græci interdum Σαρδὼ appellarunt, ut videre est in epistola Synodica Concilii Serdicensis. Pag. 495

In Caput XXXIV.

Πρός γε τοῦτοις. Delenda est particula γε, utpote superflua, & ex superioribus male repetita. Pag. 496

ὁμοτίμου τῆς βασιλείας ὕσης. Egregiâ sententiâ secundum hunc librum clausit Sozomenus, quâ sacerdotalem dignitatem extollens, ait illam extra Ecclesiam quidem potestati Regiæ parem sibi videri; in Ecclesia vero etiam superiorem. Ac de primo quidem capite hujus sententiæ merito dubitari potest, cum utraque potestas suos separatim fines ac terminos habeat. Nam ut in vetere proverbio, χωρὶς τὰ μυσῶν ἡ φρυγῶν εἰσιέναι. Porro monendus est lector Sozomenum hîc loqui non de potestate sacerdotali, sed tantum de dignitate. Hæc autem duo longè inter A se differunt. Nam potestas quidem sacerdotalis extra Ecclesiam nulla est, cùm Ecclesiæ finibus contineatur. Dignitas verò etiam extra Ecclesiam constat sacerdotibus. Eam tamen regiæ dignitati parem esse, haudquaquam concesserim. Regia enim dignitas parem non admittit. Cæterum ex codice Fuketiano hunc locum supplevi atque emendavi hoc modo, ὡς ἡ τῆς ἱερωσύνης ὁμοτίμου ὕσης τῇ βασιλείᾳ ὕσης. Vox ὕσης in cunctis editionibus deerat, quæ tamen non otiosa est, sed sententiam omnem quodam temperamento emollit.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM TERTIUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ SOZOMENI.

In Caput III.

Pag. 500 Οὐκ ὡς ἐγείτονι. Non possum probare, quod hîc ait Sozomenus, ordinationem Episcopi Constantinopolitani pertinuisse ad Nicomediensem Episcopum & ad Heraclienſem, utpote qui essent viciniores Episcopi. De Heraclienſi quidem assentior, huic enim Metropolitano subjecta tunc erat sedes Constantinopolitana, priusquam Patriarchicum honorem adepta esset. Nicomediensis autem Episcopus nullo jure ordinationem Constantinopolitani Episcopi sibi vindicabat: erat enim alterius Provinciæ, cùm canon quartus Nicæni Concilii solis comprovincialibus Episcopis eorumque Metropolitano, jus ac potestatem ordinandi tribuat.

καὶ βίον ἀδιάφορον. Sic Græci scriptores vocare solent remissum ac dissolutum vivendi genus, cui opponitur ἄσκησις sive ἀσκητικὸς βίος. Sic Nilus monachus in libro de cæde monachorum in monte Sina, narratione 4. τῆς ἐν ἡσυχίᾳ ἀδιαφόρου διαγωγῆς ἐλόμενοι μᾶλλον ἢ θάνατον. Eodem sensu occurrit ea vox passim apud Basilium & alios.

ὡς μηδὲν βιαίως. Accusatus primum est Paulus Episcopus à Macedonio presbytero. Sed crimen quod ei objiciebatur adeo leve erat, ut accusator interim cum reo communicaret, quemadmodum testatur Athanasius in epistola ad Solitarios. Verùm id contigit regnante Constantino, ut fusius demonstravi in libro 2. observationum Ecclesiasticarum, qui ad calcem harum annotationum edetur.

ἐγὼ δὲ τοῦτο διάγαν ἱλιγγιῶ. Assentior Christophorsono & Savilio, qui ad latus suorum codicum emendarunt, ἥκιστα &c. Quod idem valet ac *ubi.*

In Caput V.

πλάκητος. Hic Episcopus Antiochiæ Flac- Pag. 501.
cillus dicebatur, ut notavi ad librum secundum Socratis capite 8. Quod nomen Græci cum unico k solent scribere. Sic palatium Flaccillianæ, quod erat Constantinopoli, in Chronico Alexandrino φλακιλλιανῶ παλάτιον dicitur: apud Procopium vero in libro primo Persicorum φλακιλλιανάς.

διάγοις ὁ αὐτὸς καθ' ὁδοιπορίας καθαρείας. In co- Pag. 503.
dice Leonis Allatii διάγοις scribitur cum accentu in antepenultima: in Fuketiano διάγι sine diphthongo. Atque ita fere scriptum legitur hoc B nomen in Epistola Julii Papæ ad Episcopos, qui ad Synodum Antiochenam convenerant, quam refert Athanasius in secundo Apologetico adversus Arianos. Sic enim habet inscriptio ejus Epistolæ, διανίῳ ἐν Φλακίλλῳ, παροίκῳ, ἐυσεβίῳ, μαθητῇ, μακεδονίῳ, θεοδώρῳ, καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς, τοῖς ἀπὸ ἀντιοχείας &c. Ubi scribendum est διανίῳ. Certe apud Nicephorum in libro nono cap. 5. scribitur διάνι. Verum apud Basilium in Epistola 84. ad Bosporium διάνοι dicitur: ubi ejus elogium habes, & tempus quo ex hac luce migravit. Obiisse enim dicitur à Basilio paulo post Seleucienſe Concilium, quod anno Christi 359. celebratum est. Ex Epistola quidem Julii Papæ colligi videtur, eum præsediſſe Antiochenſi Concilio anno 342. natalis Dominici. Primo enim loco nominatur à Julio in supradicta Epistola. Vix tamen crediderim, Dianium hunc Antiochen-

chensi Synodo præfuisse, supra Flaccillum Antiochensem & Eusebium Constantinopolitanum, qui & auctoritate & sedium magnitudine, & vetustate, Dianium longe superabant. Nam Dianius recens tum temporis Hermogeni successerat, de quo Basilius loquitur in Epistola ad Occidentales, agens de Eustathio Sebasteno. Hermogenes autem successor fuit Leontii, ejus qui Nicænæ Synodo subscripsit.

In Caput VI.

Φιλοσόφοις τοῖς τῆδε φοιτήσας. Non dubito quin scribendum sit φοιτήσων. Id enim sensus flagitat. Vide Socratem in libro secundo cap. 9.

Pag. 505. ἄλλη ἡ περὶ στρατιωτῶν καταλαζόντων τὴν ἐκκλησίαν. Hæc non in adventu Gregorii facta sunt, sed in ἐνθρονισμῷ Georgii. Vide quæ notavi ad Socratem in libro 2. capite 10.

In Caput VII.

Pag. 506 Οἱ στρατιῶται ἐνέπρησαν. Proculdubio scribendum est οἱ στασιῶται. Quod miror non animadvertisse Interpretes. Non enim milites, sed Plebeji domum Hermogenis Constantinopoli incenderunt, ut ex Socrate, Marcellino, aliisque constat.

In Caput VIII.

Pag. 507 Ὡς θυσιαστήριον ἀναπτύξας. In epistola Orientalium apud Serdicam Episcoporum, quæ habetur in fragmentis Hilarii, idem de Asclepa refertur his verbis: *Sed in civitate Gaza provincia Palæstinæ post reditum suum Asclepas altare commisit, multasque seditiones effecit.*

τῆς πάντων κοσμικῆς διπλῆ φροντίδος. Notandum est hoc testimonium Græci scriptoris, de potestate Romani Pontificis per universas Ecclesias. Idem quoque notavit Antiquarius, qui codicem Fuketianum descripsit. Ad hunc enim locum in margine annotavit hæc verba: σημείωσαι τὸ ἄξιωμα τῆς ῥώμης θαυμάσιε.

ἀντέγραψαν Ἰουλίῳ καλλιεπημένῳ τινὰ. Idem testatur Julius Papa in epistola ad Orientales, quam profert Athanasius in secundo Apologetico adversus Arianos, quâ respondet epistolæ Orientalium Episcoporum, de qua hîc loquitur Sozomenus. Initio enim ejus epistolæ queritur Julius, litteras Orientalium scriptas fuisse μὴ φιλονεικίας, id est contentiose, & μὴ ἀλαζονείας καὶ ὑπερηφίας, id est superbe & arroganter: & μὴ εἰρωνείας, id est cum simulatione ac derisione: denique φιλοτιμίας λόγων ἕνεκα, id est ostentandæ eloquentiæ causâ. Quæ omnia egregie conveniunt cum iis, quæ hîc à Sozomeno referuntur. Quod enim Julius dixit μὴ φιλονεικίας, id Sozomenus expressit his verbis: δικανικῶς σωτιζομένῳ θαρσοῦν. Quod vero Julius dixit, φιλοτιμίας λόγων ἕνεκεν, pro eo Sozomenus habet καλλιεπημένῳ. Jam pro eo, quod Julius dicit, μὴ εἰρωνείας τινὸς eam scriptam fuisse, ita ut in speciem quidem honore ipsum afficere viderentur Orientales; re ipsa tamen eum deriderent: Sozomenus habet εἰρωνείας πολλῆς ἀνάπλεω. Sed quod Sozomenus ait epistolam illam Orientalium ad Julium Papam, scriptam fuisse non in Synodo Antiochena, quæ in Encæniis celebrata est Marcellino & Probino Consulibus, sed in alia posteriore Synodo Antiochensi; in eo manifeste fallitur, ut ostendi in libro primo observationum Ecclesiasticarum.

Φέρειν γὰρ πάσης φιλοτιμίας τὴν ῥωμαίων ἐκκλησίαν. Epiphanius Scholasticus hunc locum ita vertit; *Fatebantur enim circa omnes Romanorum Ecclesiam esse munificam.* Quam versionem secutus est Musculus, qui sic vertit: *Romanam Ecclesiam liberalem ferri erga quosvis*: Verum hæc interpretatio nullo modo congruit cum sequentibus.

B Quod cum animadvertisset Christophorsonus, ita maluit interpretari: *Fatebantur Ecclesiam Romanam primas apud omnes ferre.* Sed neque hæc versio tolerari potest. Neque enim in Græco est πᾶσι πᾶσι. Joannes Langus, qui Nicephorum interpretatus est, hæc Sozomeni verba, quæ apud Nicephorum quoque leguntur, ita transtulit: *Romana quidem urbi ab omnibus observantiam exhiberi & honorem.* Ego vero non dubito quin hîc locus ita vertendus sit, *Fatebantur enim Ecclesiam quidem Romanam apud omnes ambitiose sese jactare.*

ὅτι μὴ μεγέθει ἢ πλήθει ἐκκλησίας φιλονεικοῦσιν. Orientales in epistola sua ad Julium Papam, inter cætera dixerant, Episcopos non ex urbium aut Ecclesiarum magnitudine esse judicandos. Quibus respondens Julius Papa apud Athanasium in Apologetico secundo pag. 744. ita eos compellat: *Cur ergo*, inquit, *a minoribus civitatibus ad majores transsilistis?* εἰ δὲ ἀναλήθως ἴσθι καὶ τοῦτο ἡγεῖσθε τιμᾶν τὸ θεσπέσιον, καὶ μὴ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων, ὡς ἀρέσκετε, κρίνετε τοὺς θεσπεσίους, ἔδει τὸ παρ' ἡμῖν μικρὰν, μίαν ἐν τῇ παροικίᾳ &c.

C Δεῖ δὲ τὰ παραλειφθέντα καὶ τὰ δόξαντα. Scribendum est proculdubio καὶ τὰ δόξαντα τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσι, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus, sicut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit, *de his autem, quæ præter communeplacitum in Concilio Nicæno gesta sunt &c.*

In Caput IX.

D Γράφει Φιλίππῳ τῷ ὑπάρχῳ. Vide quæ notavi ad librum secundum Socratis cap. 16. ubi hunc errorem Sozomeni, qui ei cum Socrate communis est, fusius refutavi.

In Caput X.

Περὶ τὸ δόγμα τὸ ἐν νικαίᾳ &c. Nicephorus legit πᾶσι. Hunc enim Sozomeni locum ita expressit: ὡς λαμπρὰς πᾶσι τὰς ἐν νικαίᾳ διδογμένας νενομοθέτηκεν. Quam quidem scripturam vulgatæ longe antepono. Qui manuscriptos codices evolverunt, non ignorant has duas præpositiones à Librariis sæpe confundi. Cujus rei exemplum paulo ante observavi.

Τὸν δὲ νόμον ἱερατικὸν. Vide si placet, quæ notavi ad caput 17. libri 2. Historiæ Socratis, ex quo hæc desumpsit Sozomenus. Nihil enim attinet hîc repetere ea, quæ illic observata sunt, pro ἱερατικὸν νόμον, Nicephorus posuit ἐκκλησιαστικὸν.

Τὸ μὲν πλεῖν κατὰ μέσον. Hunc locum duarum

vocum adjectione supplendum esse existimo in hunc modum, κατηγορεῖν ὃ τῶν μὴ ἐν τύρῳ τῶν κατὰ ἀρσένιον συνοφαντίαν. Duo enim iniquè acta esse dicit adversus Athanasium, tum ea, quæ gesta sunt Tyri; tum ea, quæ gesta sunt in Mareote. τὰ δὲ ἐν τύρῳ ἢ ἐν τῇ μαρεώτῃ, μὴ ἐν δίκῃ πεπράχθαι κατὰ τὸ ἀθανασίου. Deinde utrumque probat hoc modo. Ea quidem quæ gesta sunt Tyri, iniqua esse apparet ex calumnia de cæde Arsenii. Ea vero quæ acta sunt in Mareote, injusta esse convincit absentia Athanasii. Nihil certius hac emendatione. Aut enim addenda sunt hæc verba, aut certe subaudienda. Vide epistolam Julii Papæ ad Orientales pagina 746. ex qua Sozomenus hæc desumpsit.

Pag. 511. ἀπέπεμψαν τούτους. Scribendum est proculdubio ἀπέπεμψε. Loquitur enim de Constante Augusto, qui Legatos illos in Orientem remisit. Certe Nicephorus habet ὀπίσω ἀνέπεμπε.

In Caput XI.

Pag. 512. Καὶ ὅτι φίλῳ καὶ ἰχνίτῃ παυλίνῳ ἐνυπάρχει. Exstat epistola Synodica sive decretum Orientalium apud Serdicam Episcoporum. Ubi notanda sunt hæc verba in depositione Hosii, *Sed & Hosium propter supradictam causam, & propter beatissimæ memoriæ Marcum &c. Et quod convixerit in Oriente cum sceleratis ac perditis: turpiter namque Paulino quondam Episcopo Antiochiæ individuus amicus fuit, homini qui primo maleficus fuerit accusatus, & de Ecclesia pulsus, usque in hodiernum diem in apostasia permanens, cum concubinis publice & meretricibus fornicetur: cujus maleficiorum libros Macedonius Episcopus atque confessor à Mopso, combussit: sed & Eustathio & Cymathio adhærebat pessime & carus fuit, de quorum vitæ infamiâ turpi dicendum nihil est. Exitus enim illorum omnibus declaravit.* Dubitari merito potest, quisnam sit hic Paulinus Episcopus Antiochiæ, quem tot probris lacerant Orientales Episcopi. Equidem existimo hunc esse Paulinum, qui Philogonio Antiochensi Episcopo successit. Quo deinde post breve temporis spatium Ecclesia expulso, Eustathius Antiochensem Episcopatum adeptus est. Hujus Paulini notitiam uni Hieronymo debemus, qui ejus mentionem facit in Chronico, anno 22. Constantini, ita scribens. *Antiochia post tyrannum 20. ordinatur Episcopus Vitalis. Post quem 21. Philogonius: cui successit vicesimus secundus Paulinus; post quem 23. Eustathius. Quo in exilium: ob fidem truso, usque in præsentem diem Ariani Ecclesiam obtinuerunt: id est Eulalius, Euphronius, Eusebius, Placillus &c.*

ὡς φωτὸν παύλῳ κοινωνήσαντες. Hæc ad verbum descripta sunt ex decreto Orientalium apud Serdicam Episcoporum, in quo ita legitur: *Maximinum vero à Treviris, propter quod collegas nostros Episcopos, quos ad Gallias miseramus, noluerit suscipere: & quoniam Paulo Constantinopolitano nefario homini ac perdito, primus ipse communicavit: & quod ipse tanta cladis causa fuit, ut Paulus ad Constantinopolim civitatem revocaretur: propter quod homicidia multa facta sunt. Causa igitur homicidiorum tantorum ipse fuit, qui Paulum olim damnatum ad Constantinopolim revocavit.*

γαυδέντιον. Is Episcopus erat Naïsi in Dacia, ut colligitur ex subscriptionibus Concilii Serdicensis. De quo in Decreto Orientalium apud Serdicam Episcoporum hæc leguntur: *Gaudentium autem ut immemorem decessoris sui Cyriaci subscribentis sententiis in sceleratos dignè illatis, commixtumque criminibus Pauli, quem etiam impudenter defendebat.*

In Caput XII.

ὑπόμνημα τῆς ὅλης ἐπιδείξεως. Scribendum est proculdubio ἐπιδείξεως, ut docet epistola Synodica Concilii Serdicensis. Atque ita legit Nicephorus Callistus. Miror tamen id ab Interpretibus animadversum non fuisse. Certe codex Allatii diserte scriptum habet ἐπιδείξεως. Pag. 513.

καθηγαδίους. Malim scribere φρυγαγάδας. παίσιος γραφὴ ἑτέραν. Exstat hæc fidei formula ad calcem epistolæ Synodicæ Concilii Serdicensis, quam refert Theodoritus in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ. Verum hanc formulam suppositiam esse ac spuriam, contendit Baronius. Qua de re plura dicemus in annotationibus ad Theodoritum.

ἔγραψαν ἰουλίῳ. Hæc epistola Hosii & Protogenis ad Julium Papam hodie non exstat quod sciam. Præfixa autem erat formula fidei Concilii Serdicensis, quasi quædam excusatio atque defensio. Pag. 514.

ἀμφὶ τεταράκοντα ἐπίσκοποι. Hunc errorem Sozomenus hausit ex Socrate. Socrates vero ex Athanasii loco male intellecto. Vide quæ notavi ad librum secundum Socratis capite 20.

In Caput XIII.

Οἱ μὲν ἀνὰ πᾶν δύσιν μίχει θρακῶν. Olim quidem existimavi verba hæc esse transposita, & restitui debere in hunc modum, οἱ μὲν ἀνὰ πᾶν τὸν μίχει θρακῶν ζῶας χωρίσαντες· οἱ δ' ἀνὰ πᾶν δύσιν μίχεις ἰλλυριῶν. Sed nunc re attentius examinata, nihil mutandum censeo. Utrovis enim modo legas, idem sensus est. Sed in vulgata quidem lectione uterq; terminus excluditur. In ea vero scriptura quam ex conjectura protulimus, includendus est terminus. Eadem fere habet Socrates in libro secundo capite 22. ubi vide si placet quæ notavi.

καὶ ἄλλων ἱερέων ὧν μιλῶς ἐφθάσεν. In codice Fuketiano scriptum est φθάνοντ' ἐς τὰς βλάσφας ἐκκόπτοντ' ἐς τοιούτους αἱρέσεως. Quam scripturam si sequi volumus, addenda erit præpositio in hunc modum, καὶ μετ' ἄλλων ἱερέων ὧν μιλῶς &c. Savilius & Christophorsonus ad latus suorum codicum emendarunt φθανόντων & ἐκκοπτόντων, ex conjectura ut apparet.

ἐξιφατῶσι ἄδελφοι ἐφέσιοι. Mallem scribere φοφαγῶς. vulgatam tamen lectionem damnare nolim, cum Sozomenus utramque vocem promiscue usurpare soleat. Pag. 515.

In Caput XIV.

Καὶ θείαν φρόγωσιν. Malim scribere ἐς θείαν φρόγωσιν. Certe Nicephorus cum hanc phrasin non probaret, locum hunc aliter expressit. Pag. 516.

καλουμένων ταβεννησιωτῶν. Tabennesiotæ dicun ur à Cassiano in libro quarto institutionum; Tabennenses à Beato Hieronymo in Prologo, quem scripsit in regulam Pacomii, & ab Auctore incerto vitæ Pacomii. Sic autem dicti sunt à Tabennesio, vel Tabennesio vico Thebaïdis, in quo Pacomius Monasterium construxit; non autem à Tabenna insula, ut cuncti hactenus crediderunt. Decepit eos scilicet prava scriptura, quæ in his Sozomeni libris habetur. Nam ταβέννη τῆσω legitur pro ταβέννησω. Certe nec Palladius, nec Auctor vitæ Pacomii locum illum, in quo Pacomius Monasterium condidit, insulam fuisse dicunt: sed alter vicum; alter locum in Thebaïde ita dictum esse affirmat. Deinde etsi insula esset hic locus, non distinctis vocibus, sed conjunctim potius dicendus esset ταβέννησω, ut φιλοπέννησω, φροπόννησω & similia.

χιτῶνας ἀχειριδώτους. Colobia vocat Cassianus in libro primo Institutionum, & Dorotheus in Doctrina prima.

καὶ ἀναβολεῖς. Hunc habitum optime describit Cassianus in libro primo Institutionum cap. 6. *Gestant etiam resticulas duplices laneo plexas subtemine, quas Græci ἀναβολεῖς vocant: nos vero succinctoria seu redimicula, vel proprie rebrachiatoria possumus appellare. Quæ descendentia per summa cervicis, & à lateribus colli divisa, utrarumque alarum sinus ambiunt, atque hinc inde succingunt, ut constringentia latitudinem vestimenti ad corpus contrahant atque conjungant, & ita constrictis brachiis, impigri ad omne opus expeditique reddantur.*

Pag. 517. δωδέκατον ὁ πᾶσιν τῆς ἡμέρας εὐχτέον. Pro δωδέκατον Nicephorus habet δωδεκάκις, quod magis placet. Certe Palladius in Historia Lausiaca, ex quo hæc videtur hausisse Sozomenus, de Tabennensium orationibus ita scribit: ἐτύπωσε ὁ ἅγιος πάσης τῆς ἡμέρας ποιεῖν αὐτὰς εὐχὰς δώδεκα, καὶ ἐν τῷ λυχνικῷ δώδεκα, καὶ ἐν τῷ παννυχίσι δώδεκα, ἤγουν ἐνιαυτῷ ὥραν τρεῖς. Ubi notandum est pro eo, quod Palladius dicit, ἐν τῷ λυχνικῷ, Sozomenum posuisse πρὸς ἑσπέραν. Sane τὸ λυχνικὸν, nihil est aliud quam vespertinum officium, quod ad incensum lucernæ peragitur, ut in Annotationibus ad Socratem observavi. Porro de duodecim orationibus tam vespertinis, quam nocturnis, quas universi per Ægyptum ac Thebaidem monachi jam inde ab ultimis temporibus facere consueverant, testis est Cassianus in libro secundo cap. 4. & sequentibus. Obstat tamen id, quod legitur in regula Pacomii. *Sex orationes facient vespertinas juxta exemplum majoris collecta, in qua omnes fratres pariter congregantur.* Quo loco permotus olim conjiciebam, hunc Sozomeni locum ita supplendum esse, ut duodecies per totum diem orare juberentur: id est mane quidem sexies, & tantundem vespere. Certe hic locus non caret difficultate. Nam si duodecies per diem jubentur orare, cur adjicitur, ut ter orent horâ nonâ? Cæterum notandum est, quod ait Cassianus in libro tertio Institutionum, de Ægypti ac Thebaïdis monachis; eorum regulam ac disciplinam in diurnis orationibus longe severiorem fuisse quàm Monachorum Palæstinæ ac Mesopotamiæ: *Apud illos etenim hæc officia, quæ Domino solvere per distinctiones horarum & temporis intervalla cum admonitione compulsoris adigimur, per totum diei spatium jugiter cum operis adjectione spontanea celebrantur &c.* Vide Auctorem vitæ Pacomii cap. 22.

ἐν ταβέννῃ νήσῳ τῆς Θηβαΐδος. Vetustissima est hujus loci corruptio. Nam & Nicephorus hunc Sozomeni locum describens ita legit. Sic enim ait de Pacomio: ἐν Θηβαΐδι δὴ τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐργαστήριον εἶχεν, ἔν τινι νήσῳ, ἣ ταβέννη ὠνόμαστο. Et Ortelius hanc Insulam, Elephantinam esse existimavit. Fefellit eos error Librarii, qui hoc loco pro ταβεννήσῳ, scripsit ταβεννήσῳ. Certe Palladius in Lausiaca ταβεννήσιον vocat locum Thebaïdis, in quo Pacomius monachos suos collocavit. Et Auctor incertus in vita Pacomii capite 12. *Ut Pacomius procul à cella sua progressus veniret ad quendam vicum, cui nomen est Tabennense.* Quin & codex Leonis Allatii hoc loco scriptum habet ἐν ταβεννήσῳ τῆς Θηβαΐδος &c. Et paulo post ἡ μὲν γὰρ ἐν ταβεννήσῳ συνοικία. Cur autem hanc lectionem vulgatæ præferendam putemus, causas paulo ante protulimus. Pag. 518.

οἱ δὲ κατὰ τὴν Θηβαΐδα καὶ τὴν ἄλλην αἴγυπτον. Plura igitur erant Tabennensium Monasteria in Thebaïde, ut ex hoc Sozomeni loco colligere est. Refragari tamen videtur Cassianus, qui unicum agnoscit Tabennense cœnobium in Thebaïde. Sic enim ait in libro quarto Institutionum: *Quadam scilicet de Ægyptiorum, quadam de Tabennensiotarum regulis admiscentes, quorum est in Thebaide cœnobium, quanto numero populosius cunctis, tanto conversationis rigore districtius. Siquidem in eo plus quam quinque millia fratrum sub uno Abbate reguntur.* Sed Cassianus, ut equidem existimo, cuncta Tabennensium monasteria, quæ per Thebaïdem dispersa erant, unum cœnobium appellavit, eo quod sub uno Abbate, & sub una viverent regula: quemadmodum apud nos plura Monasteria ordinis sancti Benedicti, in unam congregationem Beati Mauri nomine appellatam feliciter coaluére.

καὶ τὴν ἄλλην αἴγυπτον. Verbi gratiâ in insula Canopo fuit Monasterium insigne Tabennensium. Ex quo factum est, ut Canopus, qui antea ob luxum ac delicias infamis fuerat, insula Metanœæ vocaretur, translatis illuc à Theophilo vel Cyrillo Monachis, qui religiosam ac pœnitentium similem vitam illic agebant. De hoc Monasterio loquitur Hieronymus in prologo Regulæ Pacomii his verbis: *Ajebat enim quod in Thebaidis cœnobiis, & in Monasterio Metanœæ, quod, de Canobo in pœnitentiam felicis nominis conversione mutatum est, habitarent plurimi Latinorum &c.* Idem testatur Athanasius Presbyter in libello, quem obtulit Concilio Chalcedonensi adversus Dioscorum, qui refertur in actione tertia ejusdem Concilii. οὕτως ἐν καταλαλουμένῃ ἐμοῦ ἀδιαστόλῳ τὴν μετάνοιαν. προάστειον ὑπῆρχε τοῦτο τῆς μεγίστης ἀλεξανδρείας, ὁ κοινῶς πάντων καλούμενον· ὅπερ προάστειον ἀνωθεν, καὶ ἐκ παλαιᾶς συνηθείας ἐτύγχανε πρὸς ἀναπαυσιν τῶν καθ' ὑγρῶν. ὅλην

ἐγὼ δὴ οὖν ἐπὶ τὴν Φυλακὴν ἦναγκάς μοναστήριόν τι ἐπιβὰς ταβεννησιωτῶν, ἃ μὲν ἄλλα καὶ ἐπὶ τῆς ἐφεδρίας τῆς ἁγίας Θεοῦ ἐκκλησίας· ὃ δὲ δημόσιον ἔχει λιμένα &c. Id est, *Cum igitur ego Athanasius Metanœam me contulissem: est autem Metanœa suburbanum maximæ urbis Alexandriæ, quod olim Canopus vocabatur. Quod quidem suburbanum jam inde à priscis temporibus & ex antiqua consuetudine, portus erat ac perfugium miserorum. Totum enim videtur esse sub tutela sanctissimi Monasterii Tabennensium: immo etiam intra ambitum sacratissimæ Dei Ecclesiæ. Habet quoque publicum balneum &c.* Multa notanda sunt in hoc loco. Primum quod ait Canopum mutato nomine Metanœam tunc esse dictum. Deinde quod addit eum locum asyli jus habuisse. Id enim sonant hæc verba εἰς ἀνάπαυσιν τῆς καθυγῶν. Quod autem addit, suburbanum illud fuisse sub tutela Monasterii Tabennensium, intelligendum est non de Monasterio Tabennensium quod erat in Thebaïde, sed de Monasterio Canopi insulæ, de quo Hieronymus in loco supra memorato. Destructo enim Serapeo Alexandriæ, & templis omnibus ac delubris Canopi insulæ, monachi in iis collocati sunt, ut testatur Eunapius in vita Ædesii: τὰς ὃ μοναχὰς τότε καὶ εἰς τὸ κάτωθεν καθίδρυσαν &c. Cum igitur Canopus ob templa Deorum, qui ibi colebantur, asyli jus semper habuisset, postea inductis eò monachis, majori adhuc religione cultus est. Denique quod in supradicto libello legimus, locum illum fuisse quodammodo intra ambitum sacrosanctæ Ecclesiæ Alexandrinorum, id ita intelligo, quasi dixerit locum illum non solum ad Diœcesin Alexandrini Episcopi pertinuisse, sed vectigalibus seu reditibus majoris Ecclesiæ deputatum fuisse, eandemque immunitatem & ἀσυλίαν obtinuisse, quam ædem & omnem ambitum majoris Ecclesiæ Alexandrinorum.

μοναχικῇ πολιτείᾳ. Hoc loco Fuketiani & Allatiani codicum scripturam secuti sumus, qui pro πολιτείᾳ habent φιλοσοφίᾳ. Quam lectionem confirmat etiam Nicephorus, Scio vulgatam lectionem ferri posse. Sed quoniam Sozomenus philosophiam semper monachis attribuit, idcirco scriptam lectionem sequi malui.

Pag. 519. θαβαθακώμη. In libro Leonis Allatii scriptum est θαναθά, cui consentit codex Fuketianus, accentu in ultimam syllabam rejecto. Hieronymus in vita Beati Hilarionis, vulgatam lectionem confirmat. Sic enim habet: *Hilarion ortus vico Thabatha, qui circiter quinque millia à Gaza urbe Palæstina ad austrum situs est.*

ὕστερον ἐπαφῶ. Scribendum proculdubio est ἐπαφᾶ, ut legitur in codice Leonis Allatii. Quam emendationem confirmant ea, quæ proxime sequuntur apud Sozomenum. Nicephorus tamen vulgatam lectionem retinuit, quæ quidem manifeste falsa est. Neque enim in Cypro educatus fuerat Hilarion, sed in Palæstina & Ægypto.

Pag. 520. ἰμφραὶμ τῷ σύρῳ συζήσαντι. Codex Leonis Allatii & Nicephorus ἰφραὶμ scriptum habent. In Fuketiano ἰφρὶμ dicitur, levi discrimine.

ὧν ἤκουσα δανιὴλ καὶ συμεών· Nicephorus Callistus hîc vocem inseruit hoc modo: ὧν ἠκούσαμεν ἦσαν δανιὴλ καὶ συμεών· Quod tamen non probo, neque enim Sozomenus hos viros præsides fuisse dicit monasteriorum, sed tantum ex numero eorum, qui in Osdroenæ circa Edessam monasticum vivendi genus sectati sunt. Quod ad Symeonem attinet, existimo illum esse veterem Symeonem, quem Theodoritus in Philotheo primum omnium commemorat.

τοῖς ἐξῆς εἰρήσῃ. Scribendum proculdubio est, ἐν τοῖς ἐξῆς, quemadmodum legerunt Musculus & Christophorsonus. Intelligit autem caput 16. hujus libri.

ἐν ὑπαιθρίῳ ἀμοιβῇ πλὴν σκολιᾷ· Hunc locum correxi atque interpunxi ex codice Fuketiano, cui subscribunt Nicephorus, & liber Leonis Allatii. At Musculus & Christophorsonus pravâ hujus loci scripturâ decepti, longè à vero aberrarunt, ut ex collatione interpretationis nostræ studiosus lector facile agnoscet. *Pag. 521.*

πολλῶν τῶν ἐκπορευομένων ἀνδρῶν. Scribendum proculdubio est ἐκπορευομένων, ut legitur apud Nicephorum. Cæterum de Eustathio Sebastenо videndus est Socrates in libro 2. cap. 42. Eum hæreticum fuisse, & in Arianæ hæresis defensione ad obitum usque perseverasse testantur duo insignes viri & fide dignissimi, Epiphanius scilicet in hæresi Arianorum, & Basilius in epistola ad Occidentales.

Γαϊείας. In codex Leonis Allatii scriptum est Γαμαείας. Sed restituendum est Γαϊείας, quod fuit oppidum insigne Pannoniæ, cujus præter cæteros meminit Ammianus Marcellinus. *Pag. 522.*

πλὴν ἐν ταῤῥακίναις ἐκκλησίαν. Sic etiam legitur apud Nicephorum. Codex Fuketianus scriptum habet ταῤῥακίναις. Scribendum puto τυρσίκαις. Quod postea Librarii in τυροκίναις depravarunt.

θαυματουργίαις προσῳδήθη. Hunc locum unius verbi adjectione supplevi ex manuscriptis codicibus Fuketii & Allatii. Sed & θαυματουργίας mallem scribere, & totum locum ita restituere: ἐπὶ τοσοῦτον ὁ θαυματουργίας προελθεῖν προσῳδήθη, ὡς νεκρὸν ἐγεῖραι, ἀλλὰ τὰ &c. expuncta voce πρίνιδος.

σύμβολα τῆς ἀπῶν παιδείας. In codice Fuketiano scriptum inveni σύμβολον, quod non displicet.

In Caput XV.

Καὶ τὰς ἑτεροδόξους. Christophorsonus legit ἐν τοῖς ἑτεροδόξοις &c. quam emendationem probare non possum. Dicendum enim esset παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις. Quare amplexus sum scripturam, quam Curterius propositi, ἐν πρὸς τὰς ἑτεροδόξους. Quam quidem reperi etiam in codice Leonis Allatii. Intelligit autem Sozomenus libros Hilarii adversus Auxentium, & contra Arianos. Per libros autem de fide designat libros Hilarii de Trinitate. *Pag. 524.*

φασὶ δὲ αὐτὸν ἰατρὸν ὄντα. Aëtium inter cætera, Medicinæ quoq; operam dedisse testatur Philostorgius in libro tertio, & ante illum Gregorius Nyssenus in libro primo contra Eunomium. Ubi multa refert de vita & institutis Aëtii, quæ ab Athanasio Ancyræ Episcopo acceperat. Ait igi-

tur Aëtium primò Ampelidis cujusdam servum fuisse, deinde relictâ dominâ, fabrum ærarium fuisse. Verba Gregorii, quæ ab interprete perperam translata sunt, hîc adscribam: ἐκδύσᾳ γὰρ αὐτὸν ἤδη τὴν δουλείαν ἀμπελίδος τῆς κεκτημένης αὐτόν· τὸ γὰρ ὅπως ἔσθ' ὅτε δίκομαι λίγειν οὐκ ἂν μὴ δόξαιμι κακοηθίσειν τῷ διηγήματι καὶ ἀπιθάνῳ. εἰ δὲ καμινευτὴν κατ' ἀρχὰς, ζουρᾶ βραχείᾳ καὶ ἀκμονι μικρῷ προσκαθήμενον. Hunc Gregorii Nysseni locum citat Nicetas in Thesauro Orthodoxæ fidei libro 5. cap. 30.

ὅτι τινὰς τῶν εἰρημένων αἱρέσεων. Hæc verba duobus modis construi possunt. Nam vox illa τῶν εἰρημένων jungi potest cum sequente vocabulo αἱρέσεων. Aut referri potest ad vocem τινὰς, quæ præcessit, & in masculino genere sumi. Priorem sensum secutus est Musculus. Posteriorem Christophorsonus. Sic enim vertit: *quosdam eorum, quos percensui, errorum vel sectarum auctores &c.*

In Caput XVI.

Pag. 525. Ὁς ἐκ νισίβεως ὢν. Rectius in codice Leonis Allatii scriptum est ὃς ἐκ νισίβεως ἢ τῶν τῆδε χωρίων ἦν καὶ ἔσχεν. Quam lectionem in versione mea secutus sum. At Christophorsonus & Savilius pro χωρίων restituunt ἐπιχωρίων. Quod non probo. Ait enim Sozomenus, Ephrem patriam habuisse Nisibim, aut alium quempiam ejus regionis locum. Certe Symeon Metaphrastes patriam illi tribuit Edessam.

ἀλλὰ ἕλλην. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Nam Musculus quidem ita vertit: *Sed & Græcus lector ex aquo admiratur, quod homo Syrus talia dicit.* Christophorsonus vero interpretatur hoc modo, *Sed cum Græcus etiam illa Græcè legat, perinde ea admiratur, atque si Syrus esset & Syriacè legeret.* Uterque id, quod de Ephrem ipso dicitur, de lectore dici existimavit; & verba illa ἀναγινωσκόμενα καὶ θαυμάζει. pro activis accepit. Longe rectius Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ita expressit: θαῦμα δὲ ἦν τοῖς ἀκούουσι ἕλλην καὶ σύρος ἀναγινωσκόμενα. Sed neque Langus, vir alioqui doctissimus, hunc Nicephori locum intellexit. Ita tres interpretes in unius loci non admodum difficilis versione lapsos videas.

μυριάδας ἐπῶν. Pessime Christophorsonus myriadas carminum vertit. ἔπη pro στίχοις veteres dixerunt, & ad calcem cujusque libri annotare solebant, quot versibus seu lineis totum opus constaret. Eusebius in libro primo contra Marcellum capite primo: εἰς μακρὸν αὖπαι καὶ ἄμετρον μῆκος ἐξέπεσεν ἡ γραφή· ὡς μόνον ἐπῶν ἰσχύς σου μυρίων τὸν ἐναλόγον ἀπαρτισθῆναι. Sic etiam loquitur Origenes in epistola ad Africanum, ubi de libro Job, quem per versus digestum fuisse constat. Hinc πολυστιχὲς βιβλίον dicitur pro πολυστίχῳ, quemadmodum loquitur Eusebius in epistola ad Flaccillum. Plura vide in Annotationibus ad Eusebii librum 6. cap. 16.

καὶ ζήνοβιον. Hujus Zenobii mentionem facit Ephrem in testamento suo, quod inter ejus opera editum est; ubi virum Zigarenum eum appellat, eo quod ortus esset Zigaris, vel potius Zingaris oppido Arabiæ juxta Edessam, quod à Stephano vocatur Singara.

ἐφ' οἷς μέγα σύρων παῖδες. In codice Fuketiano scriptum inveni ὧν οἷς μέγα αὐχῶν σύρων παῖδες. Sed præferenda videtur scriptura codicis Allatiani, quæ est hujusmodi: ἐφ' οἷς μεγαλαυχῶν οἱ σύρων παῖδες.

παυλωνᾶν καὶ ἀμανάδ. Sic etiam vocat Nicephorus hos Ephræmi discipulos. In codice tamen Fuketiano scriptum inveni ἀμανᾶν δ' ἐπανῶσιν. Porro Paulonas idem est ac Paulus. Sic enim Syri Græca nomina detorquere consueverant, verbi gratiâ Maximonam vocabant Episcopum Hierosolymorum, qui vulgo maximus dicebatur, ut testatur Epiphanius. Sic Hesycham dicebant pro Hesychio Beati Hilarionis discipulo, sicut supra vidimus. Porro cum his duobus Ephræmi discipulis, qui à recto fidei tramite recesserunt, numerandus erat etiam Apollo.

καὶ ἰγκωμίοις ἀπαθῶν ἀνδρῶν. In codice Leonis Allatii scriptum est ἀγαθῶν ἀνδρῶν non male. Pag. 526.

λέγειν τὸ φρὶν. In codice Fuketiano scriptum inveni λέγειν γὰρ τὸ φρὶν ἀκρατῶς ὀργῆς ἔχων &c. Quare assentior Christophorsono & Savilio, qui in margine suorum codicum emendarunt λέγειν τὸ φρὶν &c. Pag. 527.

In Caput XVII.

Σπουδαίως σωτήτικῶς. Nisi me conjectura fallit, scripserat Sozomenus σωτήτως. Sic enim eleganter exprimitur ardens & contentum studium vulgi erga cultum Christi; σωτήτικῶς verò, eo quidem sensu nunquam sumitur. Pag. 528.

δημόσιον ἐπίτλω ᾖ. Hæc de Judæo emptore intellexerunt Interpretes. Sed lex ipsa Constantini Imperatoris, quæ relata est in libro 16. codicis Theodosiani, titul. *ne Judæus Christianum mancipium habeat*, hæc verba aliter accipienda esse docet, de ipso scilicet servo, qui emptus est à Judæo; ut scilicet publicus fiat seu fiscalis. Verba legis hæc sunt: *Si aliquis Judæorum, mancipium secta alterius seu nationis crediderit comparandum, mancipium fisco protinus vindicetur. Si vero emptum circumciderit, non solum mancipii damno mulctetur, verum etiam capitali sententia puniatur. Quod si venerandæ fidei conscia mancipia Judæus mercari non dubitet, omnia quæ apud eum reperiuntur, protinus auferantur.* Pag. 529.

In Caput XIX.

Τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ὅμοιον. Hunc locum feliciter mihi videor restituisse. Ac primum quidem κατ' οὐσίαν ἀνόμοιον scribendum esse affirmo. Nam Sozomenus hoc loco refellit Arianos, qui dicebant Constantinum Maximum paulo antequam è vita migraret, consilium cepisse de altera Synodo convocanda, ut voces illas ὁμούσιον & ὁμοιούσιον diligentius examinaret; sed fatali morte præreptum, rem Constantio filio reliquisse. Hunc porro in Ariminensi Concilio istud perfeciisse. Id vero falsum esse contendit Sozomenus, cum diu ante Ariminensem Synodum de ὁμουσίῳ & ὁμοιουσίῳ quæstum fuerit inter Episcopos. De-

inde non ob eam causam collectum ait fuisse Ariminense Concilium, sed ob Aëtii dogma, qui filium patri dissimilem secundum substantiam paulo ante asseruerat, quam opinionem Eunomius postea latius propagavit.

εἰσότε περὶ τούτου αἴτιον καλιπῶς ἔσχε. Ita quoque in exemplari suo legerat Nicephorus. Sic enim hunc Sozomeni locum expressit: μέχρις ὅτου ὁσύριος αἴτιος περὶ τούτου καλεσθεὶς διετέλεσε. Verum in codice Fuketiano veræ scripturæ vestigia deprehendi. In eo enim scribitur εἰ τότε περὶ τούτου αἴτιος. Quam lectionem Genevenses quoque Typographi ad marginem adscripserunt ex libro Scaligeri. Ego non dubito quin scribendum sit, εἰ μὴ τότε αἴτιος· τοῦτο γὰρ αἴτιος καλεπῶς ἔσχε &c. Quam emendationem confirmant ea, quæ sequuntur. Nisi enim ita legeris, sensus omnino constare non potest.

In Caput XX.

Pag. 533. Καὶ ὁι μὲν πατέρα καὶ υἱόν. Primus Flavianus hanc δοξολογίαν ad finem Psalmorum canere instituit, ut docet Theodoritus in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ, & Philostorgius in libro tertio capite decimo tertio. Per choros autem alternis canere nequaquam instituit Flavianus, sed diu ante mos ille in Syria invaluerat, ut notavi ad Socratem. Quod quidem ex hoc etiam Sozomeni loco confirmari potest, ait enim Sozomenus, κατὰ χορούς, ὡς ἔθος, ἐν τῷ ὑμνεῖν τὸν Θεὸν σωιζομένους &c.

In Caput XXII.

Pag. 535. Εὐχαριστοῦμεν ὑμῶν ταῖς εὐχαῖς. Sic etiam scriptum habetur apud Athanasium in Apologetico secundo adversus Arianos, unde hanc Epistolam descripsit Sozomenus. Scribendum tamen est ἡμῶν, ut legerunt Interpretes.

In Caput XXIII.

Pag. 536. Περιφανῶς ἐλίσχον. Proculdubio scribendum est ἐλίσχον, accentu mutato. Quomodo & Savilius in suo codice emendavit.

γράμμασι τῆς σῆς χρηστότητος. Intelligo litteras, quas Julius Papa scripserat ad Eusebium & reliquos condemnatores Athanasii, quibus eos ad causam dicendam evocabat.

εἰς τὰς ἀκοὰς ὑμῶν. Sic etiam legitur in Apologetico secundo adversus Arianos, & quidem rectissime. In codice tamen Fuketiano ἡμῶν scriptum est. Atque ita legitur in libello Latino Valentis & Ursacii, quem refert Hilarius in Fragmentis: *Omnia, quæ antehac ad aures nostras pervenerunt de nomine prædicti, falsa nobis esse insinuata &c.* Utra harum lectionum verior sit, difficile est dicere. Si priorem retinere voluerimus, in Latino exemplari scribendum erit: *Cuncta quæ ad aures vestras pervenerunt de nomine prædicti, falsa à nobis insinuata &c.* Nam Valens & Ursacius in eo libello veniam petunt, ob id quod litteris suis olim ad Julium & ad alios Episcopos scriptis, Athanasium gravissimorum scelerum reum esse affirmaverant. Sic enim ajunt initio Epistolæ, *Quoniam constat nos antehac multa gravia de nomine Athanasii Episcopi litteris nostris insinuasse &c.* Hæc igitur omnia, quæ ad aures Julii aliorumque Episcoporum pervenerant, falsa à se insinuata fuisse nunc isto libello profitentur. Vulgatam igitur lectionem retinendam censeo, & in Latino exemplari rescribendum, *falsa à nobis insinuata.* Idque confirmat Liberius Papa in disputatione adversus Imperatorem Constantium, quam refert Theodoritus.

ἐπὶ τούτοις ἀθανάσιος. Apud Athanasium pro voce ἀθανάσιος, legitur εὐσέβιος, quod tamen ferri non potest: nam Eusebius diu ante Serdicensem Synodum vivere desierat, ut ipsemet Athanasius testatur in supradicto Apologetico.

ἐν τῷ φοτείνῳ λιτίλλῳ ἑαυτῶν ἐν τῇ μεδιολάνων, Ursacius & Valens cum in suspicionem hæreseos Arianæ venissent, & à communione suspensi essent, eo quod à Julio Papa ad causam dicendam Romam evocati minime obtemperassent, tandem in Synodo Mediolanensi oblato libello veniam poscentes, suscepti sunt in communionem, ut docet epistola Synodica Concilii Ariminensis ad Constantium, quam refert Hilarius & Socrates. De hac Synodo Mediolanensi, cujus in Annalibus Ecclesiasticis obscura est memoria, multa erudite notavit Dionysius Petavius in Dissertatione de Photino hæretico ejusque damnatione in quinque Synodis facta. Sed in tempore illius Synodi assignando lapsus est: eam enim Serdicensi Concilio posteriorem facit, ita ut eodem quidem anno, sed aliquanto post illud Concilium fuerit celebrata. Verum hunc Petavii errorem abunde refutavit Jacobus Sirmundus in diatriba secunda adversus dissertationem Petavii. Vide quæ supra notavi ad librum secundum Historiæ Socratis capite 19. Quibus hoc etiam addi potest. Liberius Papa in epistola ad Imperatorem Constantium, tempus quo coacta est Mediolanensis Synodus designare videtur his verbis: *Quæ est pax, clementissime imperator, cum sint ex partibus ipsis quatuor Episcopi, Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Marcellus, qui ante annos octo cum apud Mediolanum Arii sententiam hæreticam noluissent damnare, de Concilio iratis animis exierunt.* Petavius quidem in dissertatione de Photino, hanc epistolam à Liberio scriptam esse dicit anno Christi 355. Ex quo concludit, Mediolanensem Synodum anno Christi 347. esse celebratam. Baronius vero & Sirmundus epistolam illam scriptam esse censent anno Christi 354. Mihi tamen rem accuratius examinanti, ea epistola scripta esse videtur anno Christi 356. Nam Liberius illic diserte testatur, Georgium nunc temporis Alexandrino Episcopatu potitum fuisse. Id autem contigit anno Christi 356. ut inter omnes constat. Quare in epistola Liberii Papæ pro, ante annos octo, scribendum videtur, ante annos novem. Ea autem locutio idem valet atque, decimo ab hinc anno, ut notavi ad Socra-

tem in loco superius indicato. Quæret hîc fortasse aliquis, cur Valens & Ursacius non contenti priore libello, quem Mediolanensi Synodo obtulerant, alterum postea libellum Julio Papæ porrexerint. Causa hujus rei in promptu est: Quia scilicet post Mediolanensem Synodum, anno sequente damnati fuerant in Concilio Serdicensi, & à communione Ecclesiæ præcisi. Quare ut restituerentur, adeundus necessario fuit Julius Papa, qui damnatos ab universali Concilio, solus pro auctoritate qua pollebat, eos in communionem recepit, biennio post Serdicense Concilium. Hilarius in fragmentis ait Julium id consulto fecisse, ut vires demeret Arianis.

Pag.536. ἀρνημένης τὸ χειρὸν θεὸν εἶη. His verbis notatur hæresis Photini, quæ in Mediolanensi Concilio damnata est, ut testatur Hilarius in fragmentis. Quare emendandum est Latinum exemplar hujus libelli, in quo ita legitur, *Et qui negant Dei filium ante sæcula fuisse.* Scribendum enim est, *Et qui negant Christum Deum ac Dei Filium ante sæcula fuisse.* Quod confirmat Athanasius.

In Caput XXIV.

καὶ Παῦλος ὁ. Paulus à Serdicensi Concilio minime est restitutus. Certe nulla Pauli fit mentio in epistola Synodica Concilii Serdicensis. Et Theodoritus in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ diserte testatur, Paulum Episcopatu suo quietè potitum esse tunc cum Serdicense Concilium congregabatur. Quare opus non habuit Serdicensis Concilii judicio, ut in sedem suam restitueretur. Pag.537.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM QUARTUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ SOZOMENI.

In Caput Primum.

Pag.538. Οἱ ἀδελφοὶ τῷ ἁγιωτάτῳ. Particulam ἡ expungit Christophorsonus & Savilius. Quam si retinere velimus, transponere oportet hoc modo: ὁ ἁγιώτατος ἀδελφὸς τῷ κωνσταντίνου.

In Caput II.

Pag.539. Τὸς τὰ Παύλου φρονοῦντας. In codice Fuketiano scriptum inveni τὸς κατὰ Παῦλον φρονοῦντας. Ita etiam legitur in libro Leonis Allatii, & apud Nicephorum. Quam quidem scripturam magis probo, hæc enim locutio τὰ Παύλου φρονοῦντας, Paulum sectæ cujusdam auctorem designaret.

κατὰ ταυτὰ τῆς ἀυτῆ μακεδονίου καθαιρέσως. Hæc verba, & quæ sequuntur usque ad finem hujus capitis, delenda sunt unâ liturâ, utpote quæ sensum turbant, & aliunde huc irrepserunt. Ubinam autem collocanda sint, proximo capite dicetur.

In Caput III.

Οὓς σωσίνεως ὄντας Παύλου. Nicephorûs in libro nono capite 30. addit, eos Notarios fuisse Pauli Episcopi Constantinopolitani: ὁ αὐτοικεὶ ἡ ὑπογραμματεῖς χρηματίζοντες Παύλῳ. Hinc est, quod titulus hujus capitis ita concipitur, *De Martyrio sanctorum Notariorum.* Horum Martyrum Marciani ac Martyrii mentio fit in Græcorum Menologio, die 25. mensis Octobris. Fuit & Martyrius quidam Diaconus Ecclesiæ Constantinopolitanæ, quem Eusebius tunc Episcopus Constantinopolitanus Legatum misit ad Julium Papam unà cum Hesychio Diacono, uti testatur Julius Papa in epistola ad Orientales. Verum hic diversus videtur ab isto cujus meminit Sozomenus. Subdiaconus enim dicitur.

ἡ τῆς κατ' αὐτὸ φάσεως. Post hæc verba inserere oportet ea, quæ supra expunximus, hoc modo: ἡ μὴ ταυτὰ τῆς ἀυτῆ μακεδονίου καθαιρέσως, ἡνίκα τοῦτον ἀφείλοντο τὴν κωνσταντινοπόλεως ἐκκλησίαν. Quæ ita apte conveniunt huic loco, ut nulli alteri convenire possint.

In Caput IV.

Γεώργιος καθὸς ἐπέῃ. Errat hîc Sozomenus. Nam nec Athanasius sede sua exturbatus est à Constantio, nec Georgius in ejus locum substitutus, nisi confecto bello adversus Tyrannos, cum Constantius ex omni parte securus, universum Imperium Romanum solus obtineret. Pag.540

In Caput V.

Pag. 541. θυμῶτι δὲ δίκῃ. Non dubito quin Sozomenus scripserit θυμάτι δὲ δίκῃ πάσας ἔχειν. Quod longe est elegantius. Emendationem nostram confirmat Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum ita expressit: πρὸς ἣν πρόθυμάτι δὲ πᾶσι δῆτα τοῦ πλήθους δόξαν ἐνίκω.

καὶ κυρίλλου τοῦ ἱεροσόλυμων. Exstat etiamnum epistola Cyrilli Episcopi Hierosolymitani, ad Constantium Imperatorem ea de re scripta.

In Caput VI.

Pag. 542 Φύσεως ἣν ἔχωι τὸν λόγον. Scribendum puto φύσεως ἣν ἔχωι τοῦ λόγου, λέγω τὸ δὲ πρόθυμον ἱκανὸς &c. Vulgata enim lectio ferri non potest.

ἁλὸς τὸ δὲ μύρων. Rectius in codice Leonis Allatii scriptum est ἁλὸς τὸ δὲ ἐκ μύρων. Porro de hac Sirmiense Synodo adversus Photinum, vide quæ notavi ad librum secundum Historiæ Socratis cap. 29.

προτέραις διδομέναις. Malim scribere τῶν πρότερον διδομέναις Cæterum de his tribus fidei formulis, vide si placet, quæ notavi ad librum secundum Socratis.

Pag. 543 μίαν εἶ) οὐσίαν. γεγράφῃ ἢ ἐν ὑπόστασιν. Longe aliter citatur hic locus apud Athanasium in libro de Synodis, & apud Socratem in libro secundo, ubi agit de Ariminensi Synodo. Sed & codex Fuketianus hunc locum ita scriptum exhibet, μίαν εἶ) οὐσίαν· τὸ γὰρ ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐν ἐσμὲν ἐκ θεοῦ· γεγράφῃ δὲ ὑπόστασιν ὀνομάζῃ. Quæ verba videntur esse Critici cujusdam, qui hæc ad marginem annotarat, unde postea in textum irrepserunt. Certe verba illa γεγράφῃ δὲ ὑπόστασιν sunt Librarii, qui duplicem hujus loci scripturam notarat in margine, cum alius codex οὐσίαν, alius ὑπόστασιν scriptum haberet.

Pag. 544 ὅτι πολλοῦ ἢ φῶς σωτῆρ. Malim scribere ὅτι πολλῶ. Quod confirmat Nicephorus, hunc Sozomeni locum ita describens: εἰς πολὺ ἢ φοτιλθέντος τοῦ ἀγῶνος. Porro de hac disputatione Photini cum Basilio videndus est Epiphanius in hæresi Photinianorum.

In Caput VII.

Pag. 545. καθαμιώσας δέ. Rectius in codice Fuketiano scriptum est καθαμιώσαντες δέ, & paulo post ἀπειθεῖν ἢ τὸν υἱὸς τε οὖν. Non ut vulgo legitur ἀπελθεῖν. Utriusque loci depravatio Christophorsonum in errorem induxit.

In Caput VIII.

ἐν τούτῳ ἢ ἰουλιος. Hæc non suo loco ac tempore narrantur à Sozomeno. Nam Julius Papa ultimum diem obiit Constantio Augusto quinto & Gallo Cæsare Consulibus, anno Christi 352. Sequenti vero mense Liberius Pontificatum iniit. Falsum item est, quod ait Sozomenus, Julium sedisse annos quinque & viginti. Sedet enim duntaxat annis quindecim, mense uno, diebus undecim, ut testatur vetus liber de Episcopis urbis Romæ.

πρὸς αὐτὸν μίσος. Malim scribere τῶ πρὸς αὐτὸν μίσος. Pag. 546

ἀλλὰ συνελθόντες ἐν ἀντιοχείᾳ. Hujus Antiochenæ Synodi solus quod sciam meminit Sozomenus. Sed tempus quo celebrata est, perperam assignat. Eam enim collectam esse dicit Constante adhuc superstite. Verum cum Georgium in illa Synodo Episcopum Alexandriæ ordinatum esse scribat, necesse est ut supradicta Synodus diu post Constantis obitum congregata sit. Quippe Constans sublatus est anno Christi 351. Georgius vero anno Christi 356. Episcopatum Alexandriæ occupavit, post Consulatum Arbæthionis & Lolliani, ut docet contestatio populi Alexandrini, quæ refertur ab Athanasio ad calcem epistolæ ad Solitarios, & cujus meminit Lucifer Caralitanus. Collecta igitur est hæc Synodus Antiochena anno Christi 356. & in ea Georgius Episcopus Alexandriæ est ordinatus, statimq; ex urbe Antiochena cum militari satellitio missus est Alexandriam, eodem modo, quo ante quindecim annos Gregorius in Antiochense Synodo, ea quæ in Encæniis celebrata est, ordinatus fuerat Episcopus Alexandriæ, atque inde missus Alexandriam, ut testatur Athanasius.

ἰωγένιος ὁ νικαιὸς. Epiphanius Scholasticus pro Eugenio Theognium habet, gravi errore. Eugenius enim successit Theognio, & ad Valentis usque tempora Episcopatum Nicænum tenuit, ut testis est Philostorgius in libro nono Historiæ Ecclesiasticæ capite 8. ubi scribit Eudoxium Constantinopolitanum, cum Nicæam profectus esset, ut in locum Eugenii illius urbis Episcopi, qui recens fato functus fuerat, alium Episcopum constitueret, repentina morte præreptum fuisse. Cæterum inter Episcopos, qui huic Antiochensi Concilio interfuerunt, præter illos à Sozomeno memoratos, fuit Leontius Episcopus Antiochiæ & Georgius Laodiceæ. Hos enim præ cæteris recensel Athanasius in exordio Apologiæ de fuga, quam scripsit paulo post eam Synodum.

τοῖς ὁμοούσιον πατρὶ τὸν μὲν δοξάζουσι σωθῆναι. Haud dubie scribendum est ὁμοιούσιον, & σωθῆναι pro σωθῆναι. Nam Occidentales quidem Episcopi Filium Patri consubstantialem omnes uno consensu profitebantur. Orientales vero plerique Filium Patri similem profitebantur: pauci cum Aetio dissimilem asserebant, quos Constantius infenso animo persequebatur. At Nicephorus cum hunc Sozomeni locum non intelligeret, interpolavit, ut videre est in libro 9. cap. 33.

ὑπόλογον λῶ. Scribendum puto ὑβριστὴν ὑπολόγον λῶ. Quæ quidem emendatio prorsus necessaria mihi videtur, cum in vulgata lectione nullus sit sensus.

In Caput IX.

Πλείους ἢ τριακόσιοι συνῆλθησαν. Idem numerus Episcoporum, qui Mediolanensi Concilio interfuerunt, legitur apud Socratem in libro secundo Pag. 547

capite

capite 35. ubi vide quæ notavi. Celebratum est hoc Concilium anno antequam Georgius in sedem Alexandrinam invasisset, hoc est anno Christi 355.

καὶ Ῥοδανὸς. Rhodanium vocat Sulpitius Severus in libro secundo Historiæ sacræ, ubi Mediolanensis Synodi gesta describit. Ejus verba sunt: *Rhodanium quoque Elusanum Antistitem, qui naturâ lenior, non tam suis viribus quàm Hilarii societate non cesserat Arianis, eadem conditio implicuit; cum tamen omnes parati essent Athanasium à communione suspendere, modo ut de fide inter Episcopos quæreretur.* Sic enim eum locum scribendum censeo. Baronius tamen in Annalibus ex manuscripto codice emendat, *Toloſanum Antistitem.*

καὶ ἱλάριος. Hic Hilarius Notarius erat Imperatoris Constantii, qui unà cum Diogene Notario missus erat Alexandriam, ut Athanasium urbe expelleret. Dux autem militum, cujus nomen reticet Sozomenus, erat Syrianus, ut docet Athanasius, tum in Apologetico ad Constantium, tum in epistola ad Solitarios, & in contestatione populi Alexandrini eidem epistolæ subjectâ.

In Caput X.

Ἡνίκα τῷ πρώτῳ ἔτει. Hujus loci emendatio
Pag. 548 debetur codici Leonis Allatii, in quo ita legitur, ἡνίκα τὸ πρῶτον, ἔτι κώνσαντος βιώντος, quam scripturam in versione mea sum secutus. Cæterum quæ hîc narrat Sozomenus de latebris Athanasii in cisterna per sex continuos annos, meræ fabulæ sunt, quas ex Rufini fontibus hausit Sozomenus.

αὐτὸς γεώργιος ἀφίκετο. Recte hoc loco ac
Pag. 550 tempore ordinationem atque ἐνθρονισμὸν Georgii ponit Sozomenus, post victoriam scilicet Constantii, & post extinctam tyrannidem Magnentii atque Silvani; hoc est anno Christi 356. De Georgio autem isto multa habet Epiphanius in hæresi Anomœorum, & Gregorius Nazianzenus in Encomio Athanasii. Qui eum Cappadocem quidem fatetur, hybridam tamen vocat, natum in confinio quodam ignobili Cappadociæ. Patriam ejus apertius adhuc designat Gregorius Nyssenus in libro primo adversus Eunomium, ubi totam Aëtii vitam exponit. Locum ejus integrum hîc apponam, eo quod in vulgatis editionibus mancus est ac mutilus. Sic igitur ille, Οὗτοι τούτοις δὲ μεγάλου Ἀθανασίου βασιλικῇ δυνάμει τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας μετατεθέντος, γεωργίου μὲν τοῦ παρὰ Θηλυίτου τὸ ἐκείνου λαὸν διδασκόντος, πάλιν Ἀλεξανδρεὺς ὁ Αἴτιος, ὁδηνὸς ἔλαττον ἔχων τὸ ἀποστρεφόμενον καὶ ἀβοσπούστων τῷ καπασάκῃ· ἐδίδου δὲ τῆς κολακείας ἀμελήτως εἶχε· ὡς τὸ γεώργιον· ἰῶν δὲ δι' ἀναναίας κακεῖνος, καὶ δίκης τούτου πρὸς τὸ ἐμοιοσθῆν καὶ ὁμόφυλον ὀπτηδείως εἶχε. χαίρειν τε τούτῳ, φάλαι τῇ δίκροφῇ καλείλημμένον δίσμαι· καὶ ἴυρεμα ἔῃ τῷ Αἰτίῳ κατ' ἐξουσίαν προκείμενον. Ubi vides Georgium vocari Cappadocem, & Tarbastheniten & Chananæum. Tarbastheniten quidem, eo quod ortus esset Tarbasthenis, qui erat pagus Cappadociæ: Chananæum vero, id est Syrum, propterea quod Cappadoces, Syrorum coloni sunt, ut docet Herodotus. Et hac ratione Georgius Cappadox contribulis erat Aëtii Syri. Pro voce ἀμελήτως in Gregorio Nysseno malim scribere ἀμελητήτως quemadmodum legisse videtur Interpres.

In Caput XI.

Εἰς βερροίαν. In codice Fuketiano scriptum in- *Pag. 552.*
veni εἰς βερρώαν. Apud Theodoritum in lib. 2. Historiæ cap. 16. dicitur βέροια. & apud Theophanem in Chronico.

Τὸ μὲν πρεσβύτερον ἀπώλεσε. Extant acta interrogationis Liberii in consistorio coram Principe Constantio, apud Theodoritum in libro secundo Historiæ. Ubi Constantius exprobrare videtur Athanasio mortem fratris sui Constantini. B Cujus tamen mortis culpa quomodo in Athanasium cadere possit, equidem non video.

ἀδίκως ψηφισαμένοις. Non dubito quin Sozomenus scripserit πρὸς ἀπέχθειαν ἔχειν ἢ δίκῃ ψηφισαμένοις. Tres enim affert causas, ob quas Episcopi iniquam contra Athanasium sententiam tulissent: privatas scilicet simultates, & gratiam, seu metum Potentiorum. Confirmant hanc emendationem Acta interrogationis Liberii, quæ refert Theodoritus in lib. 2. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 16.

κόλαξι καὶ ὑποκειταῖς. Episcopos Arianos in- *Pag. 552.*
telligit, quos in comitatu semper habebat Constantius, Auxentium scilicet & Epictetum, ut discimus ex Actis interrogationis Liberii, quæ C referuntur à Theodorito.

πρὸς χειροβίας & κοινωνίας. Proculdubio scribendum est πρὸ χειροβίας, quemadmodum legitur in codice Fuketii & apud Nicephorum. Sed præterea unius litteræ adjectione locus sanandus est hoc modo, καὶ κοινωνίας ἑτεροδόξων ἀνδρῶν ἔσχε. Potest etiam legi in singulari numero κοινωνίᾳ. Nicephorus certe ita hunc Sozomeni locum accepit. Sic enim habet de Felice, ἐν ᾧ αὖπις προσήγαγε ἔγκλημα, ὅτι θείᾳ πῶς τῇ θησκοπῆς χειροβίαν λαχὼν, κοινωνήσαι τοῖς ἑτεροδόξοις ἠνέσχετο. In codice Fuketiano hunc locum ita scriptum inveni, καὶ κοινωνίας ἑτεροδόξων ἀνδρῶν ἠνέσχετο. Quam scripturam confirmat Nicephorus, ut proxime vidimus. Itaque re attentius examinata, hanc lectionem præferendam puto.

περὶ λιβερίου ἐκδοῦναι. Mallem scribere ὑπὲρ λι- *Pag. 553.*
βερίου.

In Caput XII.

Διάκονος Θεοῦ λεοντίου. Idem scribit Socrates. Epiphanius tamen in hæresi Anomœorum, Aëtium à Georgio Alexandrino Episcopo Diaconum factum esse scribit.

τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις. Post hæc verba deerat integra linea, quam ex optimo codice Fuketiano supplevi in hunc modum: ἀσφαλῶς τε & ποικίλως τοῖς λογισμοῖς χρώμενος, ἐδόκει ἑτεροδόξος &c. Eandem scripturam in suo codice invenerat Nicephorus. Hunc enim Sozomeni locum ita expressit in cap. 36. lib. 9: τῇ δὲ εἰς ἀγαν θειδὶ καὶ τοῦ ζόφου περὶ Θεοῦ τολμᾷν διαλέγεσθαι, ποικίλοις τε χρῆσθαι συλλογισμοῖς, ἐδόκει τοῖς ὁμόφροσι διάφορος εἶναι. Vides Nicephorum hîc legisse ποικίλως τε

συλλογισμοῖς χρώμενος. Omisit tamen Nicephorus adverbium illud ἀσφαλῶς, quo significatur Aëtium accuratis & exactis usum esse argumentationibus, juxta Aristotelis regulas.

Pag. 554. ὃς μὴ τὸ ὁμοούσιον. Henricus Savilius ad latus sui codicis hæc annotavit, *imperfecta sententia, nisi tollas ὃς.* Cujus viri opinioni libenter assentior, licet apud Nicephorum idem quoque legatur articulus. Verum ut monuit Savilius, utrobique delendus est. Non enim de Uranio Episcopo Tyri hæc dicuntur, sed de Eudoxio; qui collecta Antiochiæ Synodo utrumque simul vocabulum, ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον condemnavit. Porro hæc Antiochena Synodus ab Eudoxio congregata est anno Christi 357. paulo post Sirmiensem Synodum, in qua Hosius impiam illam fidei professionem ediderat. In hac Antiochena Synodo, perinde ac in illa Sirmiensi, in qua Hosius naufragium fecit, damnatum est nomen *substantiæ*, & ὁμοούσιον atque ὁμοιούσιον ex æquo rejecta sunt. Legati etiam missi sunt ad Constantium Imperatorem, Asphalius Presbyter unà cum aliis, qui Synodicam epistolam ad eum perferrent, ut hîc testatur Sozomenus. Cæterum sub exitum anni 357. hanc Synodum collectam esse conjicio. Etenim Eudoxius dum adhuc Constantius Romæ ageret, audita morte Leontii, statim Româ Antiochiam profectus, Antiochenam sedem per ambitum occupavit. Româ igitur profectus fuerat mense Majo. Nam sub exitum hujus mensis Constantius Româ egressus est. Unde obiter notandus est error Baronii, qui Constantii ingressum in urbem Romam, & Eudoxii profectionem ac translationem assignat anno Christi 356. Sed hunc errorem refellit Ammianus Marcellinus & Idatius in Fastis. Proinde Eudoxius ante Julium mensem Antiochenam sedem obtinere non potuit. Quo item tempore Tractatus ille apud Sirmium factus est, in quo Hosius & Potamius impiam illam fidei professionem ediderunt, quam Valens & Ursacius ac Germinius ad Eudoxium miserunt. Quare non nisi sub finem hujus anni Eudoxius Synodum suam congregare, & Valentis atque Ursacii litteris respondere potuit.

ἐπὶ καθαιρέσει τῆς ἁλίντου καὶ ἡρακλείου. Notandus est hic locus. Optime enim Sozomenus Hosii lapsum excusat duabus rationibus. Primo enim ait, Hosium huic formulæ consensisse eo consilio, ut Valentis, Ursacii ac Germinii pertinaciam extingueret; qui *homousii* quidem vocabulum ferre non poterant, quippe quod nusquam in Sacris litteris extaret: *homoeousii* vero nomen, quod nec uspiam legebatur, introducere studebant. Hosius ergo dispensative & συγκαταβατικῶς, ut eorum pervicaciam frangeret, utrumque vocabulum pariter tolli passus est. Deinde vi ac terrore compulsum Hosium id fecisse ait Sozomenus. Qua quidem ratione etiam Athanasius Hosium excusat.

γερμανίου. Sic fere Græci appellant eum, qui vero nomine Germinius dicebatur. Hic Photino damnato atque in exilium pulso, Zyzico accitus, ex Presbytero ad Episcopatum Sirmiensem promotus fuerat anno Christi 351. ut testatur Athanasius, tum in Oratione prima adversus Arianos, quæ scripta est anno Christi 356. tum in Epistola ad Solitarios. Vide quæ notavi ad Socratem.

ἐπισκλῶ διεπίμψατο. Assentior Christophorsono & Savilio, qui διεπέμψαντο emendarunt. Quam emendationem confirmant ea, quæ sequuntur.

In Caput XIII.

Κεκροπίῳ γεωργίῳ. In codice Fuketiano, & apud Nicephorum additur præterea nomen Eugenii hoc modo: κεκροπίῳ τῷ εὐγενίῳ. Erat autem Eugenius iste Episcopus Nicææ, ut superius observavi. Cæterum hæc Georgii Laodiceni Epistola adversus Eudoxium, recitata quidem est in Concilio Ancyrano, ut docet Epiphanius in hæresi Semiarianorum: non tamen scripta est ad Episcopos Synodi Ancyranæ, ut patet ex nominibus Episcoporum, quæ hîc leguntur in titulo Epistolæ Georgii. Nullus enim ex istis, Synodo Ancyranæ interfuit, præter Basilium.

ὡς κρατῶν τὰ ἐν Σαρδικῇ ἐν σιρμίῳ. Per Serdiceusem Synodum intellige, non œcumenicam illam Synodum Catholicorum, sed alteram Pseudosynodum Serdicensem Orientalium Episcoporum, cujus exstat Epistola synodica apud Hilarium in Fragmentis, & ad calcem Epistolæ adjecta est formula fidei, in qua homousii quidem nulla fit mentio, anathemati tamen subjiciuntur ii, qui dicunt Filium Dei ex alia esse substantia & non ex Deo. Per Sirmiensem autem Synodum intelligit hîc Sozomenus, non illam in qua Hosius blasphemiam suam conscripserat. Nam adversus istam Hosii formulam collecta erat Synodus Ancyrana. Intelligenda igitur est Sirmiensis illa, in qua depositus est Photinus, & fidei formula à Marco Arethusio Græce dictata est. Idque aperte confirmat Ancyrani Concilii Synodica, quam refert Epiphanius in hæresi Semiarianorum. Illic enim Episcopi, qui Ancyræ erant congregati, optasse se dicunt & votis omnibus concupisse, ut post Antiochenæ fidei formulam, & post Serdicensem Synodum, quam Sirmiensis Synodus excepit, omnis deinceps altercatio ac disputatio tolleretur. Porro Ancyrana Synodus congregata est anno Christi 358. paulo ante Pascha, ut docte observavit Petavius in animadversionibus ad Epiphanium in hæresi Semiarianorum. Mirum vero est, Sozomenum hoc loco nullam gestorum Ancyrani hujus Concilii facere mentionem. Solam enim legationem ad Constantium Imperatorem missam commemorat. De Synodica vero epistola, deque formula Fidei ab iisdem conscripta, quæ apud Epiphanium & Hilarium legitur, nihil dicit.

Pag. 555.

ἐκ θαλαμηπόλεως βασιλικῆς. Musculus & Christophorsonus verterunt *ex Thalamepoli regia.* Quod est ridiculum. Leontius iste Presbyter erat Antiochenus, qui unà cum aliis Clericis ejusdem Ecclesiæ Ancyram venerat, quæsturus de Eudoxio Episcopo Antiochiæ, & Georgii Laodiceni litteras secum attulerat. Fuerat autem antea Cubicularius Imperialis palatii.

Sic enim Nicephorus hunc Sozomeni locum expressit, καὶ τίς φρισθύτερος ἐκ θαλαμηπόλων βασιλικῶν λεύτερος. Cæterum mirari quis non immerito possit, quomodo Eleusius Cyzicenus inter Legatos Ancyranæ Synodi nominetur, cum ejus nomen nequaquam reperiatur inter eos, qui Ancyranæ Synodo subscripsisse leguntur apud Epiphanium. An dicendum est, nomen Eleusii omissum esse in libris Epiphanii? an potius Eleusium absentem per presbyterum suum, quem ad Synodum miserat, subscripsisse: ipsum tamen nihilominus Legatum à Synodo esse nominatum?

In Caput XIV.

Pag.556. Ἐργαστήριον πονηρὸν. Scribendum mihi videtur ἐργαστήριον πονηρῶν τὸ δυσιέρατον. Id est, *Scelestissima malorum hominum officina.*

τὸν αἴτιον γινωέζετι. Quis non videt scribendum hic esse τὸ αἴτιον. Miror tamen id nec à Christophorsono, nec à Lango, qui Nicephorum interpretatus est, animadversum fuisse. Certe cuncta, quæ præcesserunt, Aëtium manifeste designant.

οὐδ' ἰησύς. Sic etiam legitur apud Nicephorum. In codice tamen Fuketiano deest vox ἰησύς.

καὶ γὰρ ἐπεῖν προσχθείλω. Hujus loci emendatio debetur codici Allatiano, in quo ita scribitur: μὴ γὰρ ἐπροσαχθείλω εἰπεῖν &c. Quam lectionem in versione mea sum secutus.

κιδηλίουσι. Proculdubio scribendum est κιδηλίουσιν. Hæc enim referuntur ad Eudoxium, qui impios homines ac sceleratos in clerum allegebat.

In Caput XV.

Pag.557. Ἐκ βεροίης. In codice Fuketiano scriptum est ἐκβεροίας. Suprà Beroë dicta est urbs Thraciæ.

οἳ δὴ τότε εἰς μίαν γραφὴν ἀφόισαντες. Intelligere videtur formulam fidei, quæ subjecta est epistolæ Synodicæ Concilii Ancyrani unà cum anathematismis, apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum & apud Hilarium in libro de Synodis. Vel potius intelligit novam fidei formulam, quam Hilarius in fragmentis vocat perfidiam apud Sirmium conscriptam, ut infra ostendam.

δεδοσμένα δὴ παύλῳ καὶ φωτεινῷ. Intelligit formulam Synodi Sirmiensis adversus Photinum congregatæ anno Christi 351. Quippe Photinus hæresin Pauli Samosateni renovaverat.

ἀθανάσιόν τε & ἀλέξανδρον. Hi duo cum Severiano & Crescente videntur fuisse Africæ Episcopi. Id enim subindicat Sozomenus. Porro ex his colligitur, Legatos Synodi Ancyranæ Basilium, Eustathium & Eleusium, Sirmium venisse anno Christi 358. & sub finem ejusdem anni Liberium ab exilio esse revocatum, cum eidem Ancyranæ formulæ subscripsisset. Vide Philostorgium in libro quarto capite 8. Male Baronius restitutionem Liberii posuit anno Christi 357. quo anno nondum Synodus Ancyrana collecta fuerat. Porro hæc omnia, quæ à Sozomeno in hoc capite referuntur, in Concilio Episcoporum gesta esse manifestum est. Quippe & formula fidei ibi conscripta est, cui subscripserunt Orientales & Occidentales Episcopi, & ipse Liberius adhuc exul. Et epistola ab ipsis scripta est ad Felicem Episcopum & ad Clerum urbis Romæ, ut Liberium redeuntem susciperent, utque ambo simul, Felix videlicet ac Liberius, Episcopatum administrarent. Quæ nonnisi à Synodo decerni potuerunt, cum repugnet Ecclesiasticæ regulæ ac disciplinæ, ut in una eademque Ecclesia duo sint pariter Episcopi. Hæc igitur Synodus Sirmiensis anni 358. reliquis Sirmiensibus annumeranda est, quam Baronius cum aliis præcedentibus videtur confudisse. Quatuor omnino sub Constantio Synodi Sirmienses reperiuntur. Prima ab Occidentalibus collecta adversus Photinum anno Christi 349. quam primus Petavius observavit. Secunda Orientalium fuit, in qua depositus est Photinus anno Christi 351. Tertia, in qua Hosius blasphemiam illam dictavit anno Christi 357. Quarta denique, in qua Liberius restitutus est anno natalis Dominici 358. cum formulæ in illo Concilio conscriptæ subscripsisset. Hæc est ut opinor, quam Hilarius in fragmentis vocat perfidiam ab Arianis conscriptam, & quam Liberius Catholicam vocat, & à Demophilo sibi oblatam susceptisse se dicit in epistola ad Orientales. Ob quod factum Hilarius ter anathema dicit Liberio. Scio quidem Nicolaum Fabrum in præfatione quam Hilarii fragmentis præfixit, hanc perfidiam ab Arianis conscriptam, de Hosii blasphemia intellexisse; sed pace viri doctissimi, improbabilis mihi videtur hæc opinio. Nam si hæc fuisset Hosii blasphemia, proculdubio adjecisset Hilarius, eam ab Hosio & Potamio conscriptam fuisse. Sic enim scribit in libro de Synodis. Atqui inter Episcopos, qui perfidiam illam apud Sirmium conscripserant, quos omnes illic recenset Hilarius, nec Hosius, nec Potamius nominantur. Deinde cur Liberius ad Orientales scriberet, susceptam à se Hosii perfidiam; quam ipsi Orientales rejecerant atque exploserant, & quam Ancyrana Synodus condemnaverat? Annon appareret, aliam ab Hosii perfidia à Liberio designari, illam scilicet quæ tum Sirmii conscripta est à Basilio, Eustathio & Eleusio, ut testatur hoc loco Sozomenus? Vide Petavium in animadversionibus pag.316.

ὁμολογίαν τοῦ λιβερίου. Intelligo epistolam Liberii ad Orientales, quæ refertur in fragmentis Hilarii.

In Caput XVI.

Τὸ νικομηδείας πάθος. Nicomedia terræ motu collapsa est Datiano & Cereale Consulibus, 9. Kal. Septemb. ut scribit Ammianus Marcellinus & Idatius in fastis, qui fuit annus Christi 358. Quare Synodus Sirmiensis & subscriptio illa Liberii, mense Augusto ejusdem anni necessario contigit. Pag.559.

ἀπὸ στρατιώτου ἢ θηροκόμου. Hunc locum non intellexit Nicephorus. Putavit enim Arsacium prius nutritorem Imperialium Leonum, ac deinde militem fuisse. Verba Nicephori hæc sunt, ὃς ἀπὸ θηροκόμου στρατιώτης ὤν. Ignoravit scilicet Nicephorus, militiam dici quodlibet ministerium quod Imperatori præstatur. Quod etiam antea observare memini.

Pag.560 λόγ. ἢ τοῦ τὸν προτελευτῆσαι. In codice Fuketiano deest vox τοῦ. Quare non dubito quin locus ita scribendus sit, λόγ. ἢ τοῦ τὸν τελευτῆσαι τότε αὐτὸν &c. Vocem τότε supplevi ex eodem codice Fuketiano.

καθαίρειν. De hujus vocis significatione vide si placet, quæ scripsi in Annotationibus Eusebianis pag. 93. Eodem verbo utitur Athanasius in vita Antonii.

δι' οὗ τὸν Ἀρσάκιον. Scribe meo periculo δι' οὗ τὸν Ἀρσάκιον αὐτὸν θεασαμένων ἀνηρῆσθαι ἔφασαν.

Pag.561. ἐξ ὑποθεσίματων. Assentior Henrico Savilio, qui in suo codice emendavit ἐξ ὑποθεσιμάτων. In codice Fuketiano omissa hîc est linea per negligentiam Librarii.

Pag.562. ἑτοίμην τινα γραφὴν πίστεως ὑπογράψαι. Hæc est fidei formula, quæ postea in Ariminensi Concilio recitata est, cui præfixa erant Consulum nomina. Sic enim incipiebat: *fides exposita apud Sirmium Eusebio & Hypatio Consulibus*, ut refert Athanasius in libro de Synodis. Socrates aliique. Ac Socrates quidem eam tertiam facit Sirmiensem formulam. Ego vero quintam esse contendo, ob rationes, quas paulo ante protuli. Atque hæc est quam Marcus Arethusius dictavit, ut ex epistola Valentis ad Germinium observavi in Annotationibus ad Socratem.

In Caput XVII.

Pag.563. Ἐπισκεμμένοις ἢ πᾶσι. Scribe disjunctis vocabulis ὅτι κεκεμμένοις δὴ πᾶσι, alioqui dicendum esset ὑπεκειμένων δὴ πάντων.

Pag.564 ὑπηρέτουν δὴ μᾶλλον ἢ Φατιρᾶς. Scribo μᾶλλον δὴ ἢ Φατιρᾶς, ut legerunt Interpretes.

παρεκέχυσαν ἢ τὸν προκομισθέντα παρ' αὐτῶν γραφὸν Delenda videtur particula ἢ, aut certe transponenda in hunc modum: ἐπεὶ δὲ ταῦτα παρεκέχυσαν τὸν &c.

ἀναγκάσαι φοὺς τοὺς ὑπηκόους γράφων. Intelligit librum Athanasii de Synodis Arimini & Seleuciæ. Qui liber in vulgatis etiam editionibus inscribitur ὑπομνᾶ. Scriptus est autem ab Athanasio post obitum Imperatoris Constantii, ut colligitur ex pagina 907. ubi scribit Constantium quamdiu vixit, in Ariana hæresi perseverasse, & cum jam moriturus esset, ab Euzoio hæretico baptizari voluisse.

In Caput XVIII.

Pag.565. Τότε οὖν τῆς τοῦ θεοῦ κελεύσεως. Hæc epistola Ariminensis Concilii exstat etiam apud Socratem in libro secundo Historiæ capite 37. ubi vide quæ notavi. Apud Socratem legitur ἐκ τε τῆς τοῦ θεοῦ &c.

τῆς ἠμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες. Ursacius & A Valens bis à communione Ecclesiæ segregati sunt. Semel in Synodo Romana, cum ad judicium vocati non paruissent, anno Christi 342. Tunc igitur à communione suspensi, postea in Mediolanensi Concilio, porrecto satisfactionis libello, susceptì sunt in communionem anno Christi 346. Posthæc cùm Arianis iterum sese adjunxissent, damnati sunt in Synodo Serdicensi anno Christi 347. ut docet epistola Synodica Concilii Serdicensis. Anno deinde 349. idem Ursacius & Valens alterum satisfactionis libellum Romæ obtulerunt Julio Papæ, & ab illo in communionem susceptì sunt. Hæc ideo fusius notavi, quia in epistola Synodica Ariminensis Concilii non videntur satis esse distincta.

B τοῖς δὲ μὴ πιστεύουσιν ὁμοίως. In codice Fuketiano scriptum est τοῖς δὲ ἀπιστοῦσιν, apud Socratem vero τοῖς δὲ ἀπιστήσασιν. Pag.567

In Caput XIX.

Καὶ πρῶτον Λιβέριον. Falluntur Scriptores, qui id dixerant. Nam Liberius aliquandiu ante Ariminense Concilium relegatus & ab exilio revocatus fuerat, ut supra vidimus. Pag.568.

ᾗ ὥδε ἐπευφημῆσαι. Mallem scribere ὑποφημῆσαι. Utitur tamen eadem voce Sozomenus infra capite 22. Pag.569

ὑπὲρ τῶν ἐλεγχόντων. Scribendum puto ἀπόντων τῶν ἐλεγχόντων, quam scripturam in versione mea expressi.

In Caput XX.

C Ὡς ἤρξατο χειροτονεῖν ὁ μακάριος. Hæc verba non leguntur apud Nicephorum, & sensum ac seriem orationis prorsus interrumpunt. Collocanda sunt igitur in fine superioris periodi, hoc modo: ἀφιλόμβροι μάξιμον, τὸν ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν κυρίλλῳ ἐπίστρεψαν, ὃς ἤρξατο χειροτονεῖν ὁ μακάριος. Nam Maximus quidem primum à Macario ordinatus fuerat. Cyrillum vero Macarius primò Diaconum ordinavit. Postea vero Maximus cum in Macarii locum successisset, Cyrillum ad presbyterii gradum promovit. Sed Ariani, quorum signiferi erant Acacius ac Patrophilus, Maximo infensi eo, quod ad partes Athanasii sese adjunxisset, Episcopatum Hierosolymorum Cyrillo promiserunt, dummodo is ordinationem Maximi repudiaret. Qua pollicitatione illectus Cyrillus, Diaconus in Ecclesia Hierosolymitana ex Presbytero ministravit; atque ob hanc impietatem Episcopatum Hierosolymorum accepit ab Arianis, ut scribit Hieronymus in Chronico. Sed id factum est diu ante Ariminense Concilium, anno Christi 351. ut scribit Baronius. Sozomenus quidem ac Socrates Cyrillum in locum Maximi adhuc viventis subrogatum esse dicunt. Hieronymus tamen post mortem Maximi ab Arianis id factum esse dicit, cui potius assentior. Porro hic locus aliter quoque restitui potest, hoc scilicet modo: ἀφιλόμενοι μάξιμον ὃν ἤρξατο χειροτονεῖν ὁ μακάριος, τὸν ἱεροσολύμων &c. Atque id, re attentius examinata, nunc verius puto. Macarius enim moriens Maximum successorem suum designaverat. Pag.570

In Caput XXI.

Pag.572. Μόνους δὲ τούτους. Hîc quoque transposita sunt vocabula, quæ in hunc modum restitui debent: μὴ ἱκανοὺς τὸ μόνους δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τούτους ἀπελαύνειν. Ubi Ecclesiastici dicuntur clerici Catholicorum. τούτους vero intelligere oportet Novatianos degentes in Paphlagonia. Notabit obiter studiosus Lector jurisdictionem Episcopi Constantinopolitani, quæ ad Paphlagoniam usque jam tum protendebatur.

πλῆθος ὁμόφρονες. Omissam hîc puto esse vocem, quæ suppleri potest hoc modo: τὸ δὲ ἐν μαρτυρίου πλῆθος, ἐμοὶ ὁμόφρονες &c. Vel certe delenda est vox ὁμόφρονες, quam nec Nicephorus agnoscit.

μετακαλεσάμενος δὴ ἰουλιανὸν. Male Sozomenus hæc retulit post Ariminense Concilium, quod celebratum est anno Christi 350. Eusebio & Hypatio Consulibus. Julianus autem Cæsar factus est anno Christi 355. Consulatu Arbetionis & Lolliani.

In Caput XXII.

Pag.573. τὴν πίστιν ἣν ὁ πρὸ πολλοῦ μάρκος. Intelligit fidei formulam Sirmiensem, quæ Consules habebat adscriptos Eusebium & Hypatium. Hanc enim dictaverat Marcus, ut supra notavi ex epistola Germinii ad Valentem, quæ refertur in fragmentis Hilarii. Quare fallitur Socrates, qui Marcum dictasse scribit formulam fidei eam, quæ in Sirmiensi Concilio adversus Photinum promulgata est. Hanc enim à Basilio Ancyrano potius dictatam esse crediderim, quippe qui in illo Concilio primas partes egit.

μετ' ὧν καὶ ὁ βασίλειος. Vide supra in capite 16. hujus libri, ubi Sozomenus narrat qualiter Basilius Ancyranus ad comitatum Imperatoris venerit, qui tum Sirmii degebat; atque ibi Marcum Arethusium, Georgium Alexandrinum, Valentem & alios quosdam invenerit. Qui cum formulam quandam fidei conscripsissent, in qua nomen *substantiæ* suppressum erat, eam ab omnibus Episcopis suscipi ac subscriptionibus firmari studuerunt. Porro hîc mirari subit Basilium, qui in Synodo Ancyrana eos, qui *substantiæ* nomen in conventu Sirmiensi rejecerant, tam severe damnaverat. Idem tamen postea apud Sirmium formulæ fidei à Marco dictatæ subscripsit, quæ nomen *substantiæ* non habebat.

Pag.574 ἐπεψηφίσαντο τούτους. Scribendum videtur τούτοις, ut legit Christophorsonus. Eandem conjecturam in codice Savilii annotatam ad latus reperi. Sed in Fuketiano codice scribitur ἀπεψηφίσαντο τούτους, quod tamen non probo.

Pag.575. ὑπ' αὐτοῦ δὴ ἀκακίου. Scribendum est ὑπ' αὐτοῦ τε ἀκακίου &c. & ante hæc verba ponenda est subdistinctio. Porro hæc formula fidei ab Acacio edita, habetur apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum, additis nominibus Episcoporum, qui ei formulæ subscripserunt.

Pag.576. καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις ὑπολαβὼν ἐλύσει. Post vocem πολλάκις apponenda est media distinctio, ut in versione mea feci. Ita certe legit Nicephorus, qui hunc Sozomeni locum sic expressit, ὁ δὲ

A ἀκάκιος ἰσχυρίζετο μηδὲν δεῖν τὸ μεταξὺ ὧν ἕτερον πίστιν εἰσάγειν, ἐπεὶ καὶ ἅπαξ ἡ ἐν νικαίᾳ πίστις μετεποιήθη, καὶ οὐκ ἄπαξ ἄλλα δὴ καὶ πολλάκις. Possunt etiam hæc verba καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις, aliter construi, ut referantur ad ea, quæ præcesserunt: ἐτέραν ὑπαγορευθῆναι χαρτῶν. Atque ita locus erit vertendus; *Cumque affirmaret Acacius nihil obstare quo minus post immutatam semel Nicænæ fidei formulam, nova deinceps sæpius fides dictaretur &c.* Erit igitur in arbitrio positum Lectoris, ut eam quam volet interpretationem sequatur. Semper tamen mutanda est distinctio.

οὐχ ἵνα μάθῃ ἃ μεμάθηκεν. In codice Fuketiano scriptum inveni ἃ μὴ μεμάθηκεν, quod magis probo. Certe Nicephorus ita legit. Sic enim reddit hunc Sozomeni locum: ἅ γνῶ φησὶ

B σύνοδος ἁψοίδην, οὐχ ἵνα γνῶ ἃ μὴ ἔχει μαθοῦσα πρότερον.

ἢ ἰδίᾳ πρός τινων. Scribendum est παρά τινων, ut Christophorsonus & Savilius emendarunt. Atque ita etiam legit Nicephorus.

τοὺς δὲ αὐτοὺς κεῖνοι τοὺς ἄλλους ἰσχυριζομένους. Scribendum est ἰσχυριζομένων, ut legit Nicephorus. Pag.577

οὐδὲ πῶς αὐτῷ πίστιν ὁμολογεῖν. Non dubito, quin Sozomenus scripserit hoc modo, οὐδὲ μὴν πῶς αὐτῷ ὁμολογεῖν πίστιν ἠθέλουσι &c. Hæc enim de Acacianis dicuntur, qui neque cum reliquis in fide consentire volebant, nec ad examinandam

C Cyrilli causam accedere, quem ipsi deposuerant. Ita certe hunc locum intellexit Nicephorus.

ὁ δὲ φιλῶν. Non dubito quin Sozomenus scripserit ᾧ δὲ φίλον ἀκρ. τὸ καθ' ἕκαστον εἰδέναι &c. Sic enim Græci loqui solent eleganter.

In Caput XXIII.

Ἐξάρχων ὁ ὀνωράτος. De hoc Honorato ista leguntur in Fastis Idatii Eusebio & Hypatio Coss. Pag.578
Ipso anno primum processit Constantinopoli Præfectus urbi nomine Honoratus die 3. Idus Decembris. Eadem leguntur in Chronico Alexandrino, nisi quod discrimen est in die, nam pro Decembri mense September ponitur in eo Chronico, perperam meo quidem Judicio. Cæterum ex hoc Idatii testimonio perspicue colligitur, Synodum Constantinopolitanam celebratam esse mense Decembri, Eusebio & Hypatio Consulibus. Etenim Honoratus Præfectus urbis Constantinopolitanæ jussu Imperatoris ei Synodo præsedit, ut testatur Sozomenus. Atque Honoratus Præfectus urbi fuit ex die tertio Idus Decembris.

λέγειν δὲ τοὺς περὶ ἀκάκιον. Scribendum est proculdubio τοὺς σὺν ἀκακίου ἀγωνιζομένους, quemadmodum legit Christophorsonus & Savilius.

τὸ αἴτιον ὑπολαβεῖν. Hunc locum emendavi ex codice Fuketiano, in quo scribitur τὸ αἴτιον διαθέσθαι. Pro quo Nicephorus posuit διομένους, quod idem est. Paulo post pro κρ. ἀκουτὶ, in eodem codice legitur ἀκουτὶ, quomodo etiam scriptum habet Nicephorus.

ὅμοιον ὁμολογεῖν τῷ ὁμοούσιον. Mendum subesse videtur huic loco. Ac fortasse scribendum est Pag.579
ὅμοιον λέγειν τὸ ὁμοούσιον. Vel potius transponenda sunt vocabula in hunc modum, κρ. μηδὲν ἀπὸ

διαφέρειν κατ' ἔννοιαν, ὅμοιον ὁμολογεῖν & ὁμούσιον· καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοι, εἰ ὀνόμαση &c. Ita perspicua redditur sententia, quam nec Nicephorus, nec Interpretes intellexerunt. Nam Nicephorus hæc verba ὡς οὐκ ἂν ἁμάρτοι, de Ariminensis Concilii Patribus intellexit, cum tamen aut de ipso Constantio intelligantur, aut de quolibet alio.

In Caput XXIV.

Τὰ ὄντα προσαπολύῃ. In Fuketiano codice scriptum inveni προσαπολύῃ.

Pag. 580. ἱερογένης ὁ τοῦ ὑπάρχου. Hic est Hermogenes Ponticus, Præfectus Prætorio Orientis, de quo Ammianus Marcellinus in libro 19.

καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ. In codice Fuketiano scriptum inveni καὶ κοινωνὸν αὐτῷ. Quæ scriptura licet mendosa, viam mihi ad veram lectionem aperuit. Sic igitur scribendum existimo, καὶ κοινωνῶν αὐτῷ καὶ κάλεντι καὶ ὀρσακίῳ, γράφων διέβαλλεν αὐτοὺς &c. Accusabatur enim Basilius, quod cùm communicaret Germinio & Valenti atque Ursacio, eos tamen criminatus esset in litteris, quas ad Episcopos Africæ scripserat, tanquam hæreticos.

Pag. 581. φλεβοτόμῳ ὄντι. Sic Græci vocant medicos circumforaneos. De quibus vide, quæ notavit Jacobus Sirmondus in notis ad Ennodium. Hujusmodi autem medici homicidium patrare possunt duobus modis, aut per imprudentiam, aut scientes: puta si venenum alicui dederint occidendi alterius causâ.

ἐπίσκοπον ὄντα τῆς ἐν καππαδοκίᾳ ἐκκλησίας καισαρείας. Mallem scribere τῆς ἐν καππαδοκῶν καισαρείᾳ ἐκκλησίας. Porro Eulalium hunc patrem Eustathii Sebasteni, quem Socrates ac Sozomenus Episcopum fuisse dicunt Cæsareæ Cappadociæ, successorem fuisse existimo Hermogenis Episcopi Cæsareæ. Etenim Hermogenes Episcopus Cæsareæ, accepto ab Eustathio confessionis libello, Presbyterum eum ordinaverat, ut testatur Basilius in epistola ad Occidentales. Cum igitur Eulalius Episcopus Cæsareæ Eustathium presbyterum à communione precum removerit, Hermogeni successerit necesse est. Miror tamen Basilium Magnum in supradicta epistola nullam condemnationis Eulalii mentionem fecisse.

τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ συνόδου. Hæc Antiochena Synodus, in qua Eustathius perjurii reus convictus est, prorsus mihi ignota est. De Melitinensi autem Synodo loquitur Basilius in epistola 79. ad Occidentales; ubi Eustathium in ea Synodo depositum esse scribit. Ambæ vero istæ Synodi, tam Melitinensis, quàm Antiochena, aliquanto tempore præcesserunt Seleucienſe Concilium. Antiochena igitur Synodus, de qua hîc loquitur Sozomenus, ea fortasse ipsa est, in qua Georgius Episcopus Alexandriæ est designatus.

ὥσπερ μάει. In codice Fuketiano scriptum est ὡς φαὶ μάει. Quare non dubito quin scribendum sit, ὡς φαὶ μάει &c. Ita etiam ante nos emendavit Jacobus Gothofredus in notis ad Philostorgium pag. 246.

Pag. 582. ἀνιανὸν χειροτονῆσαι. Scribendum est ἀννιανὸν. Quod est nomen Romanum. Certe in codice Fuketiano legitur ἀννίαν. Hic Annianus in Seleucienſi Concilio ordinatus fuerat Episcopus Antiochenus, depositio Eudoxio.

πολιτευομένους ὄντας &c. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Nam Musculus vertit *circumspectè viventes*; quem secutus est Christophorsonus. Atqui πολιτευόμενοι sunt Decuriones, qui & πολιτευταὶ dicuntur à Græcis, ut notavi ad librum 22. Ammiani Marcellini. Gregorius Nazianzenus in epistola 49. ad Olympium, πάντας πολίτας τε & πολιτευτὰς & ἀξιωματικοὺς &c. Hi functionibus publicis obnoxii erant, puta tributorum susceptioni, thermarum instructioni, ludorum editioni, curationi operum publicorum, & universis publicis muneribus. Itaque ex suo corpore eligebant Susceptores, qui tributa exigerent; Magistratus qui ludos ederent, & alios, qui balnea instruerent & ligna præstarent; eorumque bona curiæ oppignerata erant, ita ut qui curiam reliquisset, suas facultates curiæ relinquere cogeretur. Inconsiderate igitur fecit Neon seu Neonas Episcopus Seleuciæ, quæ Metropolis erat Isauriæ, qui viros curiis obnoxios, ad Episcopatum promovit. Eos enim postea Decuriones ad curiam revocarunt, aut certe bonis suis cedere eos jusserunt. Quo facto, novitii illi Episcopi ad curiam reverti maluerunt, quam dimissis facultatibus Episcopatum gerere.

In Caput XXV.

ἐπειδὴ ἐπιτρέπει. Assentior Christophorsono & Savilio, qui hunc locum supplent adjectis duabus vocibus hoc modo: καὶ ὅτι ἐπειδὴ &c. Porro Acacius Cæsarienſis Episcopus, jura Metropolitani merito sibi vindicabat, tum ex antiqua consuetudine, tum ex Canone 7. Concilii Nicæni. Jus autem Metropolitani in eo præcipue consistit, ut ordinationes Episcoporum ejus Provinciæ non fiant absque ipsius consensu & auctoritate; utque Episcopi omnes ad ipsius Concilium vocati venire cogantur. Ita enim statutum est in Canonibus Nicænis. Cæterum hic Sozomeni locus aliter etiam emendari potest, & quidem leviori mutatione, in hunc modum: ἐπειδὴ γὰρ ἐπιτρέπει &c. Dixerat enim paulo ante Sozomenus, Cyrillum postquam depositus fuisset in Palæstina, communicasse cum Basilio & Georgio. Nunc igitur exponit quomodo & quam ob causam depositus fuerit ab Acacio. Nicephorus tamen priorem emendationem tuetur: sic enim habet: ἔτι ὁ & ὡς πάλιν ὑπ' αὐτῶν ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν ἐπιτραπείς, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐγκλήμασι δικαίων φωρὰς ἀκακίου διαφέρετο. Verum Epiphanius Scholasticus conjecturam nostram prorsus confirmat. Sic enim vertit: *Cum enim Cyrillus Hierosolymorum suscepisset Episcopatum &c.*

In Caput XXVI.

Pag. 585. Ὅδε γὰρ φησὶν ἐπαύσατο. Scribe meo periculo, ὧδε γὰρ ζῶσιν ἐπαύσατο. Nihil certius hac emendatione.

ἔσον πρὸς τὸ ὁμοφύλως τὰ πολεμίων δρᾶν. In codice Fuketiano scriptum est ἔσον πρὸς τὸ ὁμοφύλως τὰ πολεμίων δρᾶν; & post verbum δρᾶν apposita est media distinctio. Subaudienda autem sunt hæc verba, μᾶλλον δεινὸν ἐστὶν ἡ πρὸς ἀλλοφύλους. Vulgata tamen lectio ferri potest hoc sensu, & *tanto turpius erat hoc malum, quanto non solum erga tribules hostili more grassari, verum etiam erga extraneos sacerdotalis lex prohibet.* Sacerdotibus enim ne adversus hostem quidem armis uti licet.

In Caput XXVII.

Ἡ ὁ καινότης. Scribendum est proculdubio καινότης, ut Christophorsonus & Savilius emendant. Paulo post ex codice Fuketiano emendavi, πρὸς νεωτερισμὸν ἔρπειν.

Pag. 586. ὃς ὅτε ὑφ' ἧς ὁ δημοσίου. Id est ex Numerario officii Præfectorum Prætorio. De his Numerariis mentio fit in codice Theodosii, & in notitia Imperii Romani. Multa de his olim notavi ad librum 15. Ammiani Marcellini pag. 84. In notitia Imperii Romani inter Officiales Præfecti Prætorio per Orientem duo recensentur Numerarii. In his, auri unus; operarum alter.

ὥστε ἐπισκόπους. Constantinopoli scilicet. De hac enim duntaxat urbe loquitur Sozomenus. Quod cum Baronius non intellexisset, immerito reprehendit Sozomenum, quòd dixerit Macedonianos ab hoc tempore usque ad Arcadii principatum caruisse Episcopis. Vide illum ad annum Christi 360. cap. 19.

In Caput XXVIII.

Pag. 588. Καὶ φιλονεικίαν ἀμφοτέρων. Hujus loci emendatio debetur codici Leonis Allatii, in quo ita scribitur: καὶ φιλονεικία ἰδίᾳ ἀμφοτέρων. Atque ita legit Nicephorus. Porro sermonem illum, quem tunc Meletius habuit Antiochiæ, si quis forte legere desiderat, habes apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum.

In Caput XXIX.

Συνιλθόντες εἰς ἀντιόχειαν. Assentior Christophorsono & Savilio, qui hunc locum ita legunt: συνιλθόντες ὃ εἰς ἀντιόχειαν.

Pag. 589. ἀνόμοιοι δὲ ἐξικόντιοι. Idem scribit Athanasius in libro de Synodis Arimini & Seleuciæ.

τὸ προκείμενον ἐν οἷς ἐξέθεντο κατὰ τὰς θείας γραφάς. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Intelligunt enim Acaciani verba illa, quæ in formula fidei suæ addiderant, κατὰ τὰς θείας γραφάς. Nam alii quidem Filium Patri similem esse dicebant κατ' οὐσίαν: alii vero κατὰ πάντα. Verum Acaciani similem secundum Scripturas profitebantur, subdole & fraudulenter. Cùmque ipsis objiceretur, quomodo Filium Dei dicerent ex A nihilo & dissimilem Patri, cum eundem crederent Deum de Deo; respondebant Apostolum dixisse omnia esse ex Deo: cum tamen creata sint ex nihilo, & dissimilia sint Deo.

In Caput XXX.

Καὶ τὸν ἐν αἰγύπτῳ τύραννον. Artemium intelligit Ducem Ægypti, ut testatur Julianus in epistola ad Alexandrinos, & Ammianus Marcellinus. Hic postea regnante Juliano Martyrii coronam adeptus est, ab Alexandrinis occisus, eo, quod Constantii temporibus templa ac delubra Gentilium Alexandriæ destruxisset. Exstant acta passionis ejus apud Lipomanum & Surium, minime B contemnenda.

ἐρέννιος δὲ μετ' ἐκεῖνον ἡράκλειος. Epiphanius in hæresi Manichæorum, ubi Episcoporum Hierosolymæ indicem texit, Cyrillo Herennium successisse scribit, Herennio vero Cyrillum alterum, cui successit Hilarion. Hieronymus autem in Chronico aliter eos recensethoc modo; *Post quem*, Maximum scilicet, *Ecclesiam Ariani invadunt, id est Cyrillus, Eutychius, rursum Cyrillus, Hirenius, tertio Cyrillus, Hilarius, quarto Cyrillus.*

ἡράκλειος. Hunc Heraclium Maximus moriens sibi successorem designaverat. Verum Cyrillus Arianorum factione ad Episcopatum promotus, eum variis fraudibus appetitum, ex Epi- C scopo in presbyteri locum regradavit, ut scribit Hieronymus in Chronico. Proinde Heraclius Maximo potius successisse videtur quàm Hilario. Cæterum in indice Epiphanii supra memorato, omissum est nomen Eutychii. Nam ipsemet Epiphanius in hæresi Semiarianorum capite 37. Eutychium agnoscit Hierosolymorum Episcopum post Cyrillum. Mortuo enim Acacio Cæsariensi Episcopo, ait Cyrillum Hierosolymorum Episcopum in ejus locum subrogasse Philumenum quendam; Paulo post vero Eutychium Hierosolymorum Episcopum, Episcopatum Cæsariensis Ecclesiæ dedisse Cyrillo seni. Deinde vero Cyrillum cum in sedem Hierosolymitanam restitutus esset, Cæsariensi Ecclesiæ præfecisse Gelasium. Verum cum hi tres ob simultates Epi- D scopatu cessissent, Euzoium Ecclesiam obtinuisse. Cæterum existimo hunc esse Eutychium Eleutheropolitanum Episcopum, qui adversus Cyrillum inimicitias exercuit, ut testatur Epiphanius in eadem hæresi capite 23. Ejusdem Eutichii meminit Hieronymus in epistola ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosolymitani, ubi de Epiphanio ita scribit; *Eo tempore, quo totum Orientem, excepto Papa Athanasio, atque Paulino, Arianorum & Eunomianorum hæresis possidebat; quando tu Occidentalibus & in medio exilio confessoribus non communicabas, ille vel Presbyter monasterii ab Eutychio audiebatur, vel postea Episcopus Cypri à Valente non tangebatur.*

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM QUINTUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
SOZOMENI.

In Caput Primum.

Καὶ πολλοῖς τῷ σωιόντων. Mallem scribere σωιόντων.

προσάψαντες δόξαν. In Fuketiano codice scriptum est προσάξαντες. Quam emendationem Christophorsonus etiam ac Savilius in margine adscripserunt.

In Caput II.

Pag. 592 Ὡς ἀρίστων κατηγώμιλλον. Scribendum puto ὡς ἀρίστων & κατηγώμιλλον αὐτοῖς τ' ζωγίων &c. Porro hæc historia, & sequens factum, quod narrat Sozomenus, leguntur etiam apud Gregorium Nazianzenum in Invectiva adversus Julianum.

Pag. 593. ὑπὸ θηκόποις. Julianus Cæsar Nicomediæ ab Eusebio educatus est Episcopo, quem genere longius contingebat, ut loquitur Ammianus Marcellinus in lib. 22. pag. 219.

Pag. 594 ἐν ὑποψίᾳ δυχεραι φαγμάτων ταλαιπωρημένων. Scribendum puto ταλαιπωρημένοις. Refertur enim ad id quod præcessit, τῦτο δὴ τοῖς πολλοῖς συμβαῖνον, seu potius τὸ πολλοῖς συμβαῖνον, ut legitur in codice Fuketiano. Hoc est, *quemadmodum plerisque evenire solet, qui calamitatum metu cruciantur, spe rerum secundarum illectus, Maximum in amicorum numero habuit.*

Pag. 595. καὶ ἐποιεῖτο θεὶ τάδε. Hujus loci veram scripturam servavit codex Fuketii, in quo ita diserte scriptum inveni: καὶ ἐπλοεῖτο θεὶ τάδε. Id est, *& earum rerum admiratione capiebatur.*

ὥδε ἢ ἔχων γνώμη. Malim scribere ὥδε δὴ. Sic enim Græci loqui solent.

κωνσαντίαν τὴν αὐτὲ ἀδελφήν. Helenam dicere debuerat. Sic enim vocata est uxor Cæsaris Juliani. Constantia vero ejusdem Helenæ soror, nupta fuerat Gallo Cæsari, fratri Juliani.

In Caput III.

Pag. 596 Ἐξεῦρε φόρους. In codice Fuketiano scriptum est ἐφεῦρε. Vocem autem φόρους, Musculus quidem *reditus*, Christophorsonus autem *tributa* interpretatus est. Ego Musculi interpretationem magis probo. Neque enim Julianus nova tributa excogitavit, quippe qui vetera & solennia imminuerit, ut docet Ammianus Marcellinus.

A μύστας τὰ καὶ ἱερεῦσιν. Apud Græcos μύσται proprie dicebantur ii, qui sacris initiabantur, ut docet Harpocration in Lexico. Interdum tamen abusive ponuntur pro μυσταγωγοῖς seu Initiatoribus. Atque ita hoc loco sumit Sozomenus. Vide si placet quæ notavi ad Eusebium.

ξοάνων θεραπευταῖς. Vestitores simulachrorum intelligit, & bajulos, & alios hujusmodi ministros, quorum frequens mentio exstat apud Julium Firmicum in libris Matheseos. Eos Græci ἱεροστολισὰς & ἱεροφόρους vocant.

καὶ τῷ ἄλλων ὧν φεὶν εἶχον πλῦ ἀτίλειαν. Mallem dicere ὡς φεὶν εἶχον &c. Vulgata tamen lectio ferri potest.

τῷ ἀρχισίνειν προειρημένων. Hujus loci emen- Pag. 597.
B dationem debemus codici Leonis Allatii, in quo ita scribitur: τὸν, ὡς ἄλλως λέγουσιν, ἀγισίνειν προφημένον. Græci ἀγισίνειν dicebant pro, sancte & caste Deos colere. Hesychius, ἀγισῶν, σέβων, ἁγιένειν· ἁγισίνῃ, σέβῃ. Hinc etiam ἁγισεία dicebant sanctitatem & ἁγνεία, ut docet Suidas. Quod Latini dicunt in castu esse. De castu Isidis & Cybeles, vide quæ olim notavit Theodorus Canterus in libris variarum lectionum; cujus exactæ diligentiæ nihil arbitror addi posse. Sumitur etiam hoc verbum pro sacrificare, ut notat idem Suidas. Ita Marinus in vita Procli sub initium dicit, ὡς ἐκ τ' ἴσων ἔκαστοι τὰς ἁγισείας ποιοῦν, ἀλλ' ὁ μὲ δῆθ' ταύρων &c. Idem infra de Proclo ita scribit, τὰς ἢ μητρωακὰς θεὰς ῥωμαίοις ἢ & φρύτιρον πότε θεὰς φρυξὶν ζπυδαζόμενος ἁγισείας ἑκάστου μιλῶς ἤγειτο. Ubi videsἁγισείας sumi non pro sacrificiis, sed pro castu sive abstinentia. Certe apud Suidam in voce μητρωακαὶ, ubi hic Marini locus citatur, pro ἁγισεάς legitur καθειάς.

καὶ τὰ σύμβολα, καὶ τὰ παλαιὰ πάτεια. In codice Fuketiano deest vox παλαιὰ, quæ mihi quidem videtur esse expositio vocabuli πάτεια. Græci τὰ πάτεια vocare solent antiquos ritus ac ceremonias. Origines quoque & antiquitates singularum civitatum ita vocabant. Eoq; titulo multi libros ediderunt; cujusmodi exstat Codini liber, qui πάτεια κωνσαντινυπόλεως inscribitur. Quare hoc loco scribendum puto καλὰ τὰ πάτεια. Id est, *Juxta morem institutumque majorum.* Mos enim

enim erat Alexandriæ jam inde ab ultimis temporibus, ut cubitus quo ascensum Nili metiri consueverant, ad templum Serapidis deferretur. Quod cum indigne tulisset Constantinus religiosissimus Imperator, eum deinceps in Ecclesiam deportari statuit, ut tradunt scriptores Historiæ Ecclesiasticæ. Porro cum Nili cubito Sacra quædam ac simulachra ab Ægyptiis coli solita in templum Serapidis deferebantur, ut ex hoc Sozomeni loco colligimus, quorum vi ac potentia intumescere aquas Nili credebant Gentiles.

πολιτικοὶ ἄρχοντες ἢ στρατηγοί. Male Christophorsonus στρατηγοὺς belli Duces interpretatur. στρατηγοὶ dicebantur à Græcis Magistratus municipales seu Duumviri, ut jam pridem observavi in annotationibus ad libr. 31. Ammiani Marcellini pag. 423.

In Caput IV.

Pag. 598 Μάζακα τὸ πρῶτον. Scribendum proculdubio est μάζακα τὸ πρῶτον ὀνομαζόμενον. Nam Cæsarea Cappadociæ, prius Mazaca vocabatur, ut tradunt Geographi. Quod vocabulum à Syris inditum mihi videtur, quorum coloni sunt Cappadoces, ut testatur Herodotus.

ἐπεὶ δὲ τῆς τύχης &c. Rectius in codice Fuketiano legitur τὸ τῆς τύχης ὃ μόνον &c. Quam scripturam Christophorsonus etiam ac Savilius in quibusdam codicibus repererant. Subaudiendum autem est ἱερὸν. De templo Genii urbis Cæsareæ Cappadociæ loquitur etiam Gregorius Nazianzenus in Invectiva priore in Julianum pag. 91. & in Oratione 19. pag. 309. Vide quæ scripsi in annotationibus Eusebianis pag. 181. & 182.

δαπανηρὸν ἢ ἐπονείδιστον. Cur ἐπονείδιστον, id est vile ac probrosum vocaverit hoc genus militiæ, satis intelligo. Triplex enim fuit militia apud Romanos. Prima & honoratissima est Palatina: eorum scilicet qui in palatio militabant. Secunda fuit castrensis sive armata. Tertia fuit cohortalis; eorum scilicet qui in officio Præfectorum ac Præsidum militabant. Hæc postrema, si cum duabus aliis conferatur, vilissima erat. Sed cur δαπανηρὸν vocetur hoc genus militiæ, non satis capio. Quæstuosum enim potius videtur fuisse. Unde in codice Theodosiano peculiaris titulus est *De lucris Officiorum*. Hujusmodi certè Officiales judicum, tam civilium, quam militarium, multa exigere solebant à litigantibus aut à provincialibus. Onerosa tamen fuit hæc militia: primum in eo, quod Novelli qui corpori seu collegio Officialium adscribebantur, muneris seu sportulæ loco grandem pecuniam inferre cogebantur in arcam collegii. Deinde in eo, quod sententias Judicum & præcepta Imperatorum executioni mandabant suo periculo: id est gravi multa puniendi, nisi paruissent. Hinc in codice Theodosiano toties adscriptum legitur legibus Imperatorum, ut officium Præsidum decem aut plures auri libras fisco inferre cogatur, si quidpiam contra legem facere præsumpserit.

ἀνεὶ μὴ ἢ σιδήρῳ. Deest verbum χρῶνται, sicut in interpretatione mea supplevi. Ita quoque legisse videtur Christophorsonus.

ὃ βιάζεσθαι μὴ ἀξιώσας. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo disertè ita scribitur, A οἱ βιάσασθαι μὴ ἀξιώσας &c. quam scripturam nemo, ut opinor, in dubium revocabit.

φυδομίνῳ ἀπὸ ἐν κωνσταντινοπόλιος τειχίῳ. In codice Fuketiano scriptum inveni φειδομένῳ. Christophorsonus autē & Savilius θυμένῳ emendarunt. & τυχείῳ pro τειχίῳ. Atq; ita legit Epiphanius Scholasticus & Nicephorus. Nam Epiphanius quidem sic vertit; *Cum Constantinopoli apud Fortunam sacrificaret urbis &c.* Nicephorus autem in cap. 20. libr. 10. sic habet: ὁ τὴν βασιλικὴν τὴν τῆς κωνσταντινοπόλεως ἐπίδυσι τύχῃ &c. Ex quo conjicere licet, Nicephorum in hoc Sozomeni loco legisse ἐπιθυμένῳ, non ut editum est φυδομένῳ.

καὶ φθόγγῳ πάτῳ δεκαλίσαι. In codice Fuketiano scriptum inveni καὶ δόγματι προσεπεῖν, quemadmodum Christophorsonus & Savilius in suis codicibus invenerunt.

In Caput V.

Τὰ ἐπιτρέσια ἀφείλετο κωνσταντίου. Assentior Pag. 600 Christophorsono & Savilio, qui κωνσταντίνου emendarunt. Primus enim Constantinus privilegia & annonas Clericis tribuit. Certe Nicephorus in hoc Sozomeni loco legit κωνσταντίνου. Nam in c. 5. l. 10. ita scribit. ὅσα δὲ κωνσταντῖνος κληρικοῖς ἐποίησε σίλυρέσια καὶ ἀτελείας, τῷ θείῳ τιμῶν, ἀμείλετο &c. Mallem tamen vocem κωνσταντίου expungere, utpote superfluam. Certe Epiphanius Scholasticus eam non agnoscit. Sic enim vertit hunc Sozomeni locum. *Clericis autem omnia privilegia, honores, consuetudinesque subtraxit, & leges positas pro eis solvit.*

τῶν πατέρων γλώμβωμα γραμματεῖα. Hunc locum emendavi ex manuscriptis codicibus Fuketiano & Leonis Allatii, in quibus scribitur τῶν πρακτόρων &c. Exactores & susceptores tributorum, à Græcis dicuntur πράκτορες vel πρακτῆρες. Ita quoq; legit Nicephorus, ut videre est in capite 4. libri 10. γραμματεῖα veto sunt apochæ seu securitates, quas vulgo Quittantias vocamus.

προσετὴς δὲ τὴν ἀναζήτησιν. Christophorsonus & Savilius emendarunt προσετὴς δὲ διὰ τὴν ζήτησιν τῶν ἱερῶν χρημάτων. Mallem tamen emendare hoc modo, προσετὴς κατὰ τὴν ἀναζήτησιν. Duas enim causas affert Sozomenus, ob quas sacerdotes & clerici, multiq; ex plebe Christianorum, tormentis subditi sunt principatu Juliani. Prima est, quia cum jussi essent templa Gentilium, quæ destruxerant, reficere, aut pretium pro iis solvere, neutrum præstare poterant. Altera est, quia sacra vasa & donaria Ecclesiarum, quæ Constantinus imp. iis donaverat, ab illis requirebantur. Quæ cum tradere nollent Clerici, crudelissimè torquebantur. δωμάρου igitur refertur ad ἱερεῖς, quod non vidit Christophorsonus. Rectius itaq; Musculus hunc locum interpretatus fuerat hoc modo: *Cum autem nihil horū præstare possent, & ut insuper sacras pecunias proferrent, graviter torquebantur, & in carceres conjiciebantur sacerdotes & Clerici &c.*

ἐμβρυὰς ἐν μάλα γεάφας. In codice Fuketiano Pag. 601 desunt ἐν μάλα, quæ prorsus superflua sunt, aut certe alterum illorum, prius videlicet. Porro hæc epistola Juliani ad Aëtium, exstat hodie inter epistolas ejusdem Juliani, hoc titulo αἰετίῳ θησκόπῳ. Certè Philostorgius in lib. 7. cap. 6. disertè testatur Aëtium à Leontio, Serra, Heliodoro

aliisque Episcopis in unum collectis, Episcopum esse ordinatum.

In Caput VI.

Pag.602 Ἢ μὴν ἡ τῆς φύσεως συλλαμβανούσης. Scribendum puto ἀμυδρὰ τῆς φύσεως συλλ. Vult enim dicere Sozomenus, florem ætatis ac modestiam atque gravitatem, puellis decorem ac venustatem addere. Quæ sequitur autem sententia, non tales esse animos, qualia sunt corpora, sed ex animi institutis ac moribus formam corporum exprimi, meo quidem judicio puerilis est, nec gravitati scriptoris Ecclesiasticæ Historiæ convenit. Miror tamen eam adeo placuisse Nicephoro, ut illam historiæ suæ inseruerit. Emendationem nostram confirmat Nicephorus, ut videre est in cap. 6. lib. 10.

καὶ ὅστις ποτὲ πολυχρόνιος. Quicunque hujus capitis titulum composuit, sive Nicephorus Callistus, sive quis alius, Athanasium septem annis apud sacram Virginem latitasse scribit. Sed si rem ad exactos calculos revocare volucrimus, sex tantum, eosque non integros annos eum latuisse reperiemus: ab octavo scilicet Consulatu Constantii, ad Consulatum Tauri & Florentii, quo anno mortuus est Constantius. Cæterum Athanasium apud istam sacram Virginem tamdiu latuisse, vix credibile est. Assentior potius Gregorio Nazianzeno, qui in Oratione 21. ait, Athanasium post ingressum & ordinationem Georgii, recepisse se in Ægypti monasteria, ibique latuisse usque ad principatum Juliani. Sozomeni tamen Narrationem confirmat Palladius in Lausiaca cap. 135.

In Caput VII.

Pag.603 Καὶ τιὼ περὶ ὑπῶν. Assentior Christophorsono & Savilio, qui θυσιῶν emendarunt, licet reclamantibus libris. Certe orationis series aliter scribi non patitur. Nicephorus tamen ὑσιῶν legit, & bonorum publicationem à Sozomeno intelligi existimavit. Sic enim hunc Sozomeni locum expressit, κωλύοντι ἐκείνων τὰ φαῦλα, καθαιροῦντι τὲ τὰς ἐκείνων νοὰς, καὶ τὰς ὑσίας δημεύοντι. Verum hæc Nicephori conjectura prorsus absurda esse mihi videtur.

εἰς ἐπισκοπὼ ἰυκτερήου ὄντος. Amplector emendationem Christophorioni & Savilii, qui ἐπισκευὴν legunt pro ἐπισκοπὼ. atque ita legisse videtur Nicephorus.

Pag.604 χειστιανὸς ὅτιος δήποτε. Hunc locum aliter scribendum putavit Nicephorus. Sic enim habet in cap. 6. lib. 10: καὶ γὸ ἤρετο χειστιανὸς εἶ) τὲς γιωργίου φονέας, ἤπερ ὅτιος δήποτε. Langus tamen Interpres Nicephori, scripturam Codicum nostrorum sequi maluit. Sic enim vertit: *Christianos certe, qualescunque illos tandem, Georgiana cædis, quam Græcos, authores fuisse maluisset.* Ubi vox illa, *qualescunque*, designat tam hæreticos, quam orthodoxos. Posset etiam hic locus aliter emendari, inserta particulâ hoc modo, χειστιανὸς ἢ ὅτιος δήποτε &c. id est *Christianos aut qualescunque alios*, Judæos scilicet aut Manichæos.

In Caput VIII.

Pag.605 Πολυτίμως τὶ δὲ πλειόνας ὄρνεις. Non dubito A quin scribendum sit χοίνικας ὄρνεις, id est, pingues aviculas, quemadmodum in versione mea expressi. Conjecturam meam confirmat Epiphanius Scholasticus, qui hunc Sozomeni locum ita vertit: *Conficiebantur enim omnimoda pretiosaque medicamina ex pinguibus volatilibus, ut eorum pinguedine corrupta & putrida membra linirentur.* Idem etiam confirmat Chrysostomus in oratione contra Gentiles.

τὰ τούτων λίπη. Epiphanius Scholasticus legisse videtur πρὸ τούτων λίπῃ τὰ διεφθαρμένα μέρη ἐπίπλαστον, ut ex versione ejus apparet. Posset etiam scribi τὰ τούτων λίπη ὅπη τὰ διεφθαρμένα &c. quemadmodum Savilius ad oram sui codicis annotavit. In codice Fuketiano pro διεφθαρμένα scriptum est διεφθερέα. Cæterum de morte hujus Juliani vide Theodoritum in lib. 3. Hist. Ec- B clesi. & Joannem Chrysost. in oratione 2. contra Gentiles de sancto Babyla, ubi de hujus Comitis fœda morte quædam narrat satis recondita. Sed corrigendum est obiter sancti Patris μυπιστικὸν ζφάλμα, qui de Juliani Comitis morte ita loquitur, quasi ante translationem Reliquiarum sancti Babylæ ea mors contigisset; cum tamen anno post illam translationem acciderit, Juliano scilicet quartum & Salustio Coss. ut constat tum ex Ammiano Marcellino in lib. 23. initio, tum ex Theodorito in lib. 3 Historiæ Eccles. Nam Ammianus Marcellinus mortem Felicis ac Juliani refert statim post Consulatum Julianum & Salustii, id est anno Christi 363. Theodoritus verò illorum obitum refert post Reliquiarum sancti Babylæ translationem. Quare emendandi sunt Annales Baronii, qui Chrysostomum ἀβασανίςως se- C quutus, id retulit anno Christi 362.

ὁ τῶν βασιλικῶν ταμιείων φροντιςὴς. Felicem intelligit Comitem sacrarum largitionum, vel Helpidium Comitem rerum privatarum: de quorum fœdissimo exitu scribit Theodoritus in lib 3. Historiæ Eccles. Vide si placet quæ olim notavi ad librum 23. Ammiani Marcellini non procul ab initio: ex quo discimus Felicem Comitem sacrarum largitionum paulo ante Julianum Comitem Orientis obiisse.

In Caput IX.

Γεωργίου δὲ θεοδωρήτου. In codice Fuketiano, tam hic, quam in superiori capite Theodorus dicitur hic Presbyter, quem Julianus Comes Orien- D tis interfici jussit ob fidem Christi. Theodoritus tamen vocatur ab Epiphanio Scholastico in lib 6. Historiæ tripartitæ, & à Nicephoro in lib. 10.

ἐν ἀνῳ ἐπέξας. In codice Fuketiano scriptum Pag.606
inveni ἄνωθεν, id est, altare sublime erexit, constructa scilicet subtus abside, ut Martyrum reliquias ibi deponeret. Verba autem illa ἐν ἀνῳ infra locanda sunt ante verba ἀπέθηκε.

In Caput X.

Ἐπιζητούμενος ἀφ' ἑαυτοῦ. Idem scribit Pag.607
Hieronymus in vita Hilarionis, cap. 28. his verbis: *Urbs enim Gaza, postquam profecto de Palæstina Hilarione, Julianus in Imperium successerat, destructo Monasterio ejus, precibus ad Imperatorem datis, & Hilarionis, & Hesychii meriem*

petraverat amboque ut quærerentur, toto orbe scriptum erat. Sed quod subjungit Sozomenus, Hilarionem hunc fugisse in Siciliam, falsum est si Hieronymo credimus. Nam Hilarion eo tempore fugit Oasim: ubi anni spatio plus minus mansit, nec nisi post Juliani Imperatoris obitum, Joviano Imperium obtinente, in Siciliam navigavit, ut ibidem docet Hieronymus.

ὑπὸ δαιμονίων & ἀνδρὸς. Hieronymus in vita Hilarionis cap. 31. *Scutarius quidam,* inquit, *cum in basilica B. Petri Romæ torqueretur, clamavit in eo immundus spiritus. Ante paucos dies Siciliam ingressus est Hilarion servus Christi, & nemo eum novit, & putat se esse secretum. Ego vadam & prodam illum &c.*

πὼ τἀλαιναν ἰυκῆ φῆσαι. De hoc miraculo quod B. Hilarion apud Epidaurum perpetravit, videndus est Hieronymus in ejus vita. Id autem factum est Valentiniano & Valente Coss. anno Christi 365. ut ex Hieronymo colligitur. Scribit enim Hieronymus, hoc miraculum ab Hilarione factum esse eo tempore, quo ingens illa maris inundatio contigit paulo post obitum Juliani. Porro inundatio illa accidit eo anno quem dixi, ut constat ex Ammiano Marcellino & ex fastis Idatii.

Pag.608 ὦδι χάρευειν. In codice Fuketiano scriptum est χάρκυειν. Apud Nicephorum vero χαρύσειν. Epiphanius Scholasticus Carybdim habet, corruptè ut apparet.

ἀνέκειρον αὐτάς. Idem refert Gregorius Nazianzenus in priore Invectiva adversus Julianum pagina 87. ubi eodem verbo utitur, quo hic Sozomenus. Et Billius quidem vir doctissimus, qui Gregorium Latinè interpretatus est, vertit *proscindere.* Quod non probo. Nicephorus vero in capite 9. libri 10. hunc Sozomeni locum ita expressit: τίλ& κάτωθει ἀνακείρειν. quæ verba Langus ita vertit, *postremo ab inferioribus eas partibus totonderunt.* Ego decalvationem hoc verbo intelligi crediderim, quod ignominiosum supplicii genus fuisse constat. Potro sciendum est, sacras virgines olim intonsas fuisse, ut constat ex Concilio Gangrensi. Idque etiam in Gallia usitatum fuit temporibus Caroli Calvi, ut docet Canon 7. Concilii in verno Palatio. Plura vide apud Hugonem Menardum in notis ad Sacramentarium Gregorii Magni. Potest etiam verbum ἀνακείρειν sumi pro deglubere, quo sensu usurpatur à Maximo Tyrio in sermone 40.

Pag.609 δι' αὐτὸν κινδωνίυειν πολλούς. Post hanc vocem in editis quidem & scriptis codicibus nulla est distinctio. Et Christophorsonus verbum περᾶσθαι retulit ad κινδωνίυειν. Ego tamen post vocem πολλούς distinctionem malim apponere. Id enim concinnius mihi videtur & elegantius. Certe Gregorius Nazianzenus in priore Invectiva adversus Julianum pagina 88. hanc distinctionem confirmat. Sic enim ait de Marco Arethusio, ἐπεὶ ὃ μὲν πολλῶν πρὸ δι' αὐτὸν ἱλκομένων, ἢ ἀγομένων, πολλῶν ὃ δὲ ψυχὴς κεχόντων &c. Vides post fugam Marci Arethusii multos tractos, multos in judicium vocatos fuisse, eo quod Marcum occultare crederentur, multos etiam periculum capitis subiisse. Non igitur solum κινδύνευσαν περᾶσθαι, sed re vera ἐπεράθησαν.

ἀνίκα ὃ λίγος. Leve est, sed tamen non dissimulandum, quod dicam scribendum esse δὴ pro δὲ, quod confirmat Gregorius Nazianzenus. Occurrit hic error frequenter in his libris. Sed illum lectori studioso corrigendum relinquimus.

ἤτοι ὕπαρχον. Salustium Præfectum Prætorio intelligit, virum sui temporis sapientissimum; de quo vide, quæ notavi ad Ammianum Marcellinum. Eundem in hac historia laudat Gregorius Nazianzenus, sed tacito ejus nomine.

In Caput XI.

Ἐν μύσῳ, πόλις ἦδε Φρυγῶν. In codice Fuke- *Pag.610*
tiano scriptum est μύρῳ. Sed non dubito quin scri-
B bendum sit μήρῳ, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Fuit hæc urbs Phrygiæ salutaris, quæ alio nomine Comopolis dicta est, ut docet Constantinus Porphyrogennetus in libro 1. de Thematibus, capite 1. & 4.

ᾧ μάχιε. In codice Fuketiano scriptum est ᾧ ἀμάχιμε, corrupte pro ἀμάχιε. Sic enim impius ille Præses vocatur in Menologio Græcorum, die duodecimo Septembris.

ψήφῳ δὲ ἀμφὶ τὸ ἰυδόξιον. Eudoxius eo tempo- *Pag.613.*
re Episcopus erat Constantinopolcos, sub cujus jurisdictione erat Galatia. Non mirum est itaque, si Basilium qui erat Presbyter Ancyræ in Galatia, plebem colligere prohibuit Eudoxius. Ita enim interpretor vocem ἐκκλησιάζειν. Sic Sozo-
C menus eam vocem sumit in cap. 15. hujus libri, ubi ἐκκλησιάζειν distinguit à διδάσκειν; & alibi non semel.

In Caput XIII.

Παρὰ πὼ φάντων σύνεσιν. Rectius in codice *Pag.613.*
Fuketiano scriptum est σωφήνεσιν, id est consensum.

τὺς τὰ αὐτῷ φρονῦντας, Procul dubio scribendum est τὰ αὐτό. In codice Fuketiano scriptum
D est τὰ αὐτὰ φρονῦντας, quod non probo.

In Caput XV.

Προσέταξεν αὐτὸν ἐξιέναι. Extat edictum Impe- *Pag.615.*
ratoris Juliani ad Alexandrinos, quo Athanasius jubetur Alexandriâ excedere. Quod si quis cupit legere, reperiet inter epistolas ejusdem Juliani num. 26. cui subjungi debet epistola ejusdem Juliani ad Ecdicium Præfectum Ægypti. Est enim ejusdem argumenti. In vulgatis tamen editionibus disjunctæ longo intervallo leguntur hæ duæ epistolæ.

ἅπερ ἐδίκασε. Scribendum videtur ἐδίκασαν, ut habet Nicephorus in capite 20. libri 10. Interpretes vero ita verterunt hunc locum, quasi legeretur ἐδικάθησαν. Potest tamen defendi vulgata lectio hoc sensu. Julianus, cùm Cyziceni Legatos ad eum misissent de quibusdam negotiis, & de instauratione templorum, laudavit eorum pietatem erga Deos: & cuncta iis concessit quibus is opus habebat, id est, quæ ad falsorum Numinum cultum spectabant.

φασιάσαι. Scribendum puto φασιάσῃ, quemadmodum legit Christophorsonus, ut ex versione ejus apparet. Ita quoque legit Nicephorus,

qui hunc Sozomeni locum sic expressit. καὶ νόμον ἔθετο, κυζίκου μὴ ἐπιβαίνειν ὅσοι δὴ αὐτόχθονες ἦσαν χριστιανοί. τὸ δὲ αἴτιον, ἵνα μὴ φησὶ θρησκείας, τῆς ἐποικων καὶ ὁμοφύλων συναιρομένων. Id est, *Legem etiam tulit, ne quis Christianorum, qui indigena non esset, Cyzicum adiret. Causamque constitutionis addidit, ne scilicet propter religionem seditio moveretur: Advenis popularibusque eorundem, qui eadem cum eis sacra colerent, opem illis ferentibus.* Ex iis apparet, Nicephorum in hoc Sozomeni loco legisse ϛασιάσειν. Cæterum ex codice Fuketiano correxi αὐτὰς ὡς εἰκὸς &c. cum antea legeretur ὡς εἰκὸς αὐτὰς. A

εἰς δύο τάγματα. Langus & Christophorsonus *Classes* verterunt: Musculus *Ordines*. Ego corpora interpretari malim. Nam ut corpora erant Pistorum, qui panes publico pendere cogebantur, sic etiam Monetariorum & opificum Lanariorum corpora fuére, qui monetæ aut vestium certum quotannis numerum pendebant. Monetariis autem præerat Procurator Monetæ: Lanariis vero opificibus Procurator Linyphii. Hujusmodi porro Procuratores erant sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, ut docet Notitia Imperii Romani. B

Pag.616. Σχολὴν δὲ ἀντὶ τούτων. Scribendum puto τύτων potius quam τοιούτων. Eundem errorem superius notavi.

ὡς ἀνάγκη ποτὲ. Assentior Christophorsono & Savilio, qui particulam negativam supplent hoc modo, ὡς οὐκ ἀνάγκη ποτὲ. Atque ita legit Nicephorus & Epiphanius Scholasticus.

Σκηπτόμενος ἦ. Scribendum proculdubio est Σκηπτόμενος, quemadmodum Savilius in suo codice emendarat. Distinguit enim Sozomenus prætextum, quo utebatur Julianus in pellendis ex urbe Clericis, à vera causa, quæ illum ad id faciendum pellebat. Et vetam quidem causam ait fuisse, ut plebs doctoribus ac sacerdotibus destituta, paulatim in oblivionem Religionis suæ delaberetur. Prætextum vero hunc fuisse dicit, quod Clerici plebem ad seditiones concitare soliti essent. Hæc ideo fusius exposui, quia Interpretes in hujus loci versione longe à vero aberrarunt, ac præcipue Christophorsonus. Sed neque Nicephorus veram hujus loci lectionem animadvertit. Σκοπὸν enim posuit pro σκηπτόμενον. Interpres tamen Nicephori verum hujus loci sensum odoratus est; & quod Nicephorus non viderat, ipse interpretatione sua supplevit. C

βοστρηνούς ἦ. Hæc constitutio Imperatoris Juliani ad Bostrenses missa, exstat hodie inter Epistolas Juliani, num. 52. Ubi Julianus verba ipsa refert, quibus usus erat Titus Bostrensis Episcopus in libello ad ipsum misso. D

Pag.617. εἰς τὸν χειμαλν. Ante hæc verba asteriscum in suo codice posuit Savilius, ut aliquid hîc deesse Lector intelligeret. Locus tamen levi negotio ita suppleri potest, si paulo ante legeris hoc modo, ὡς δὲ δαιμονῶντ᾽ &c.

ὅπη πολὺ τινὶς. Ut tota periodus inter se cohæreat, supplendum omnino est adverbium hoc modo, ἐπειδὴ ὅπη πολὺ τινὶς ἄλλως &c.

γνῶναι δεῖ. In codice Fuketiano scriptum est δὴ. quod non displicet, si ita scribamus δεῖ γνῶναι, καὶ δὴ καὶ καταλόγου μετείως ἠγμένου. Atque ita Sozomenum scripsisse non dubito.

ὡς ἀναγκαίως. Scribe meo periculo ἀναγκαίου, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Sic enim vertit hunc locum. *Tanquam Religioni necessarius, & ad solvendas dubitationes divinæ scripturæ utilis.*

τοῦ ὢν θατέρου γένους. Familiam Alaphionis intelligit, qui frater fuisse videtur avi Sozomeni, id est, propatruus Sozomeni. Hoc enim loco Sozomenus majores suos recenset, qui apud Gazæos pietate excelluerunt, & in persecutione illa Juliani ex patria sua fugere coacti sunt. Verba Sozomeni hæc sunt: ταύτης ἦν τῆς φυλῆς μετέσχον πολλοὶ τοῦ ἐμοῦ προγόνων, καὶ ἐμοὶ πάππος. Ac nomen quidem avi sui reticuit Sozomenus. Alaphionem vero cum nominet & ejus posteros, unum ex Majoribus ipsius eum fuisse colligimus, magnum scilicet patruum. Possunt tamen hæc Sozomeni verba de materno ejus genere intelligi, ut Alaphio maternus ejus avus exstiterit.

In Caput XVI.

τὰ σωθήμασι. Litteras formatas intelligit, de quibus multi ante nos scripserunt. Sed unus instar omnium erat Bernardinus Ferrarius, qui tres libros edidit de antiquo jure Ecclesiasticarum epistolarum. Pag.618.

χάφης ὧδε. In codice Fuketiano scriptum est χάφης γὰρ ὧδε. Verba autem illa, quæ sequuntur ἀρσακίῳ ἀρχιερεῖ γαλατίας ἐπιστολὴ ἰουλιανοῦ βασιλέως, ad marginem scripta sunt in eodem codice, non autem in corpore.

ὑδὲ ἀποδείκνυμι ἧ μᾶλιστα. Scribendum videtur ὡς μάλιστα &c. Certe Epiphanius Scholasticus ita legit, ut ex versione ejus apparet. Sic enim vertit hunc locum, *neque respicimus quemadmodum superstitionem Christianorum auxerit cura peregrinorum.* Pag.619

μὴ τὰ παρ᾽ ἡμῖν ἀγαθά. Malim scribere μὴ δι᾽ τὰ &c. Hæ particulæ crebro inter se confunduntur, ut supra notavi. Pag.620

εἰσὼ τὸ προθύρων. Hunc locum ita vertit Epiphanius Scholasticus. *Cum ad templa venerint Deorum, intra januas eos nemo præcedat militum forte aut præcedentium officiorum.* Ex quibus apparet, eum aliter hunc locum distinxisse. In quo tamen ei non assentior.

ἀλλὰ πικρὸν εἰπεῖν μὲν. Lego πικρὸν εἰπεῖν μοὶ, quemadmodum legisse videtur Musculus. Lego etiam ἀπολαύσωσι, ut legitur apud Nicephorum. In codice tamen Fuketiano scriptum inveni, πικρὸν εἰπεῖν, μὴ ὃ τῆς &c. Quod non probo.

In Caput XVII.

Ὡς παρὰ τὰ ἔθη ῥωμαίων ποιεῖσθαι. Libri quidem nihil mutant hoc loco. Mallem tamen scribere πρὸς τὰ ἔθη. Id est, contra mores & instituta majorum. Pag.621

εἰς πολιτείαν & βασιλείαν. In codice Fuketiano

scriptum est καὶ βασιλίαν quod magis probo. Nicephorus tamen in cap. 23. lib. 10. vulgatam scripturam tuetur.

καὶ ταῦτα τῆς τέχνης. In Fuketiano codice rectius scriptum est καὶ ταύτης τῆς τέχνης. Porro Nicephorus, & tam scripti quàm excusi codices, ab his verbis novam periodum ordiuntur, quos secuti sunt Interpretes Musc. & Christoph. Ego vero aliter hunc locum distinxi, & cum præcedente membro jungendum putavi.

Pag. 622 ἦν δὲ ἐπὶ αὐτῷ παειόντων. Ante hæc verba desunt nonnulla, quæ supplevi ex Nicephoro in hunc modum: τέχνῃ τινὶ βύειν δ' ἀκεστὸς τοῖς δαίμοσιν ὠκονόμει· νενόμιστο γὰρ δῦσθαι ἐν παλαιῷ, τὰς ἐπὶ πλεῖστον ὠρὰν παειόντας θύειν &c. Utrum autem Nicephorus integriorem codicem nactus fuerit, an hæc ex conjectura suppleverit, affirmare non possum. Cæterum hanc fraudem Juliani notat Gregorius Naz. in priore Invectiva pag. 84.

λέγονταί τινες τάδε. Aut vox τάδε delenda est, aut plura hoc loco desiderantur. Certe Nicephorus in libro decimo capite 23. hunc Sozomeni locum ita supplet: λέγονταί τινες τάδε φράζαι.

ὡς γὰρ εἰσιὼν &c. Sed ne sic quidem locus est integer. Porro hanc Historiam sumpsisse videtur Sozomenus ex Gregorio Nazianz. in priore invectiva adversus Julianum pagina 85. Ubi obiter notabis antiquum morem Christianorum, qui antequam vinum haurirent, Christum invocare & Crucis signo se munire consueverant. Id enim diserte testatur Gregorius. Vid. Gretserum in libro quarto de Cruce, cap. 18. Cæterum in Gregorii loco ψυχροποσίαν interpretor, non frigidæ potationem, ut vertit Billius; sed viri refrigerati, nive scilicet aut glacie infusâ.

ὑπολαβόντα δί τινα. Grammaticæ leges postulant, ut scribamus ὑπολαβὼν δέ τις. Sequitur enim ἴφη.

In Caput XVIII.

Pag. 624 Καὶ διδάσκοντα ταῦτα. Hunc locum ita scribendum ac distinguendum puto, ἐπῆγεν ἐδίδασκον τὰ· ταύτῃ πλέον ἀπὸ τῶν ἰουδαίων θαυμάζοντες &c. quod proculdubio elegantius est vulgata lectione.

λέγει δὲ ὁ περὶ ἀληθείας. Apollinarius quoq; Hieropolitanus Episcopus, qui vixit regnante Marco, librum scripsit eodem titulo, ut testatur Eusebius in libro quarto Historiæ.

πρὸς ταῦτα ἀντιγράψαι. Addendum est verbum φασὶν ex Nicephoro.

In Caput XIX.

Pag. 625. Ἐπίεσε τὰ ὑπτίων ταύρων. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Nam Musculus quidem ita vertit, *Mundus hic ab Imperatore isto tanquam à tauris supina cornua jactantibus subversus est.* Pari modo Christophorsonus interpretatur, nisi quod pro supinis taurorum cornibus, vertere maluit, *cornua in sublime jactantibus.* Langus vero Nicephori Interpres ita transtulit. *Perinde atque à præcipiti tauro, mundum ab ipso imperante everti jactantes.* Hanc autem interpretationem hausisse mihi videntur ex Epiphanio Scholastico, qui locum Socratis ita vertit: *Et quoniam superstitionis suæ causâ taurum idolis frequentius immolabat, aram vel taurum in solido suo formari præcepit. Ob quam rem proscindentes eum dicebant: Iste taurus evertet mundum.* Sed nihil tale apud Socratem legitur. Solum enim ait Socrates, Antiochenos Julianum derident es dixisse: *Nummi tui taurum habent, & orbis eversus est.* Gloriabatur scilicet Julianus, quod Gentilium templa ac sacrificia reparasset, quodque centenos interdum tauros Jovi immolaret, ut scribit Ammianus Marcellinus. Quare cum in ejus nummis taurus esset insculptus, hinc jocandi ansam arripientes Antiocheni dicebant, *Non tauros à Juliano, sed orbem mactatum esse.* ἀνατιτράφθαι proprium est victimarum, quæ cum immolarentur Diis cœlestibus, resupinari consueverant, quod Homerus vocat αὐχένα. Vide Scholiasten Apollonii, & Favorinum in voce αὐχένα; ubi etiam utitur verbo ἀνατρέπεσθαι ad eam rem significandam. Hinc ergo intelligimus, cur Sozomenus ὑπτίους ταύρους dixerit. Colla enim taurorum resupinabantur à Victimariis, quoties Diis cœlestibus sacrificabant.

σωιλαθέντες οἱ χειρωνοὶ. Assentior Christophorsono & Savilio, qui particulam hîc inserunt hoc modo: σωιλαθέντες δή οἱ &c. Pag. 627

In Caput XX.

Ἐλθὼν αἰεὶ ἡ βασιλία. Scribendum est ἐπ' ἦ βασιλία, ut legitur apud Nicephorum. Pag. 628

δισμώτης ἡμέρᾳ. Deest hoc loco articulus præpositivus hoc modo, ὁ δισμώτης &c. atque ita fere Nicephorus.

In Caput XXI.

ἴδιον ἀνέῳξαι. In codice Fuketiano scriptum inveni ἀντέῳξαι, quod magis probo. Pag. 629

μὴ πλὴν ἅλωσιν ἱεροσολύμων. Dissentit Eusebius in Chronico, qui Nicopolim urbem in Palæstina conditam esse scribit, anno quarto Imperii Heliogabali. Ad quem locum vide, quæ notavit Josephus Scaliger, cujus sententiæ libenter accedo. Qui Sozomenum cum Eusebio ita conciliat, ut Nicopolim primo quidem à Romanis conditam esse dicat post excidium Hierosolymæ, & post devictos Judæos. Quod principatu Adriani factum esse existimo, tunc cum Ælia condita est. Postea vero instauratam eam esse censet regnante Heliogabalo, ut Alexandro. Ad hanc certe sententiam ipse Eusebius nos manu ducit. Ait enim conditam esse Nicopolim cum Julius Africanus legationem pro ejus urbis civibus suscepisset. Jam tum ergo stabat Nicopolis, cum Africanus legationem hanc suscepit. Neque enim pro vico legationem obiisset Africanus: nec Incolæ unius vici in Palæstina decernere unquam ausi essent, ut Legati ad Imperatorem mitterentur, qui jus civitatis impetrarent. Pag. 630

ἐλθεῖν εἰς πλὴν ἑρμούπολιν. Hinc explicandus est Palladius in vita Chrysostomi, ubi dicit, Hermupolim habuisse Ecclesiam jam tum ab ad-

ventu Christi. Quasi Hermopolis prima ex Ægypti urbibus fidem Christi susceperit, tunc cum Christus in Ægyptum abductus est à Josepho. Verba Palladii sunt hæc de Theophilo. λαζῶν πλὴν ἀφροσύνιαν, ἣν ἀπὸ τῆς χειρὸς ἁρπασίας εἶχεν ἡ διοσκόρου πόλις Dioscori urbem vocat Hermopolim, eo quod Dioscorus ejus loci esset Episcopus.

κἀκεῖ πάντα ξόανα τῷ διγυπτίων. Memorabile est, quod legitur in itinerario Hierosolymitano Antonini Martyris pagina 32. ubi de Campo Taneos loquitur: *Immensum fuit ibi templum quod modo est Ecclesia: Cujus una porta sic clausit ante Dominum Jesum, quando Beata Maria cum ipso fugit in Ægyptum. & adhuc non potest aperiri. Ibi vidimus pallium lineum, in quo dicunt illum tempore illo tersisse &c.*

In Caput XXII.

Pag. 631. Καὶ ἀπρὶξ τῷ κλέθρῳ ἐχεάφιν. Extat epistola A Juliani Imperatoris ad populum Judæorum, inter ejus epistolas numero 25. cum hac nota, ὁ γνήσιος. Quæ verba significant dubium esse, utrum epistola germana sit, an spuria ac supposititia. Ego tamen eam epistolam ab ipso Juliano scriptam esse existimo, licet asperior videatur stylus. Verum ut obiter moneam, ejus initium nequaquam intellectum est ab Interprete. Ait enim Julianus quovis onere ac servitutis jugo graviores fuisse Judæis descriptiones improvisas & auri pensiones, quæ ipsis indicebantur: Sic enim interpretor verba illa ἀπροφάσιστοι ἀκρυόεσσαι.

καθεῖλον αἰτίαν. Alterutra vox superflua videtur. Certe Nicephorus in libro 10. capite 22. hunc Sozomeni locum describens, posteriorem duntaxat vocem retinuit. Porro hujus miraculi testis idoneus est Ammianus Marcellinus in Libro 23. initio. Id autem contigit Juliano Augusto 4. & Salustio Coss. ut ibidem testatur Marcellinus, qui fuit annus Christi 363. Pag. 632

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM SEXTUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
SOZOMENI.

In Caput Primum.

Pag. 634 Ἀπαυθαδειασάμενός τε τῷ μιτείου. In codice Fuketiano scriptum inveni ἀπαυθαδειασάμενός τε πίραν τῷ μιτείου, quod magis probo.

ἀπιεισκέπλως εἰς τὸ φρέδιν. Hunc locum supplevi ex codice Fuketiano, in quo ita scribitur ἀπιεισκεπλόντε ὡς τὸ φρέδιν εἰν.

Pag. 635. κέλησιν ἄθλα φορδεῖς. Græci κέλητας vocant tam equos, quam equites, qui singularibus equis vehebantur, ut docet Hesychius & Suidas in voce κέλης. Hoc autem loco pro equitibus accipi debent. Neque enim equis præmia proponuntur, sed equitibus. Hujusmodi porro equites à Latinis Singulares dicebantur vel Singulatores. Isidorus in lib. 18. originum cap. 35. de his ita scribit. *Equites singulares ideo currere dicunt, quia singulariter unusquisque cursum vitæ hujus peragit atque transit, alio tempore sequens alium:* Glossæ veteres, *Singulator ἱππασφόρος κέλης. κέλητες tamen non solum singulares equites, sed etiam desultores dicebantur à Græcis, qui binos scilicet aut ternos equos transiliebant. Certe κελητίζειν Homerus dixit in Odyssea ο, de desultore.* A Sed & equi desultorii κέλητες vocantur ab Harpocratione in voce ἀμπακοί. Duo autem erant genera Desultorum. Alii enim duos trahentes equos, ex uno in alterum desiliebant. Alii cum ad finem cursus venerant, ex equo desilientes currebant, ut ex optimo Scriptore docet Isidorus in libro 18. capite 36. Utrumque genus Desultorum distinguit Manilius in libro 5.

------ : ludet per terga volantum,
Aut solo vectatus equo, nunc arma movebit.
Nunc licet in longo per cursus præmia Circo,
Quidquid de tali studio formatur habebit.

De his Desultoribus, qui ex equo vel curru desilientes currebant in Circo, loquitur Dionysius Halicarnasseus in libro septimo sub finem. Ubi B eos ἀποβάτας à priscis Athenienſibus dictos esse scribit: quod quidem testatur etiam Harpocratio in voce ἀποβάτης. Cæterum hæc equestris certamina, quæ tunc Julianus in castris edidit, ad Pyrricham referri possunt, de qua multa olim notavi ad librum 14. Ammiani Marcellini. Postremo & illud monendum est, scribendum esse hoc loco ἄθλα φορδεῖς, ut scriptum habet Nicephorus.

ἐνέδαλον τόποις. Addendum est vocabulum ἀγείοις ex Nicephoro. A

Pag. 636 πῦ ἢ αἴει. Malim scribere πῦ τὰ αἴει &c.

λιβάνιος. Locus Libanii, quem hîc designat Sozomenus, exstat hodie in oratione funebri de laudibus ejusdem Juliani, pagina 323. tomi secundi operum Libanii. Exstat penes me altera oratio ejusdem Libanii ad Theodosium Imperatorem, quæ inscribitur περὶ τῆς τιμωρίας Ἰουλιανοῦ. In qua Libanius hortatur Theodosium, ut Juliani Imperatoris cædem ulciscatur: & cunctas calamitates, quæ post illius obitum Romanis acciderunt, non aliam ob causam accidisse dicit, quàm propterea quod eadem cædem inultam reliquissent.

In Caput II.

Pag. 638. Καὶ ἀναστὰς ἠθύετο. Rectius in codice Fuketiano scriptum est ἰθύετο. Atque ita prorsus legit Nicephorus, ut videre est in capite 35. libri decimi.

Pag. 639 ἐπέτρεχε τῷ ῥωμαίων. Henricus Savilius in margine sui codicis notavit, forte legendum ἐπέτρυχε. Sed rectius in codice Fuketiano scriptum est ἐπέτειλε.

ἡ βασιλεύοντος αὐτοῦ. Hi terræ motus & hæ maris exundationes, nequaquam regnante Juliano, neque dum Cæsar tantum esset, contigerunt; sed biennio post ejus obitum, Valentiniano & Valente Augustis primùm Consulibus, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 26. Hieronymus in Chronico, Idatius in Fastis. Idem Hieronymus in vita Hilarionis cap. 33. Ea tempestate, inquit, terræ motu totius orbis, qui post Juliani mortem accidit, maria egressa sunt terminos suos. Et quasi rursum Deus diluvium minaretur, vel in antiquum Chaos redirent omnia, naves ad prærupta delatæ montium pependerunt.

τὴν ἡμέραν τοῦ σεισμοῦ. Mirari non immerito subit, cur Alexandrini diem illum, quo ingentis illius terræ motus memoriam quotannis celebrabant, ἡμέραν appellarint. Dies quidem festos in honorem Martyrum aliorumque sanctorum hominum institutos, Græci ἡμέραν, Latini natales vocare solent, ut videre est in Martyrologiis. Verùm de terræ motu id dici non potest nisi abusivè. Melius in hujusmodi rebus ἀνάμνησις diceretur, id est memoria seu commemoratio. Hi enim dies festi, proprie instituti sunt ad renovandam quotannis memoriam beneficii illius, quod à Deo semel accepimus. Sic Marcellinus Comes in Chronico, Indictione 3. Basilio solo Consule, post quam scripsit Constantinopolim per continuos 11. dies gravissimo terræ motu concussam fuisse, addit. *Hunc formidolosum diem Byzantii celebrant 8. Kalendas Octobris.* Cæterum si quis scire desiderat, quonam die Alexandrini Natalem terræ motus illius celebraverint, habemus illum ex Ammiano Marcellino in libro 26. & ex fastis Idatii, diem scilicet duodecimum Kalendas Augusti.

In Caput III.

τῶν προτέρων ῥωμαίοις ὑποτελῶν. Scribendum est procul dubio πρὸ τοῦ πρότερον. Quod cum Interpretes non animadvertissent, gravissime lapsi sunt. Nam Musculus quidem ita vertit, *Necessarium vidit ut pacta iniret cum Persis, ac de prioribus tributis, quæ Romanis debebantur, quædam remitteret.* Christophorsonus vero adhuc pejus ita vertit, *Pacem cum Persis facere: & ob eam causam aliquid de tributis, quæ Romanis ante pensitaverant, remittere.* Quasi vero Persæ tributa unquam persolverint Romanis. Non hoc dicit Sozomenus, sed Jovianum cum Persis B pacem fecisse, & quasdam eis regiones dedidisse, quæ Romanis antehac tributariæ erant. Vide Ammianum Marcellinum in libro 25. Eutropium & reliquos Historiæ Romanæ Scriptores. Quod quidem Joviani factum Gregorius Nazianzenus in invectivis contra Julianum Orationibus excusare nititur. Reprehendit tamen Ammianus Marcellinus. Porro Nicephorus cum hunc Sozomeni locum describeret, vocem προτέρων omisit. Sed Joannes Langus, qui ejus Historiam in Latinum sermonem transtulit, non aliter quam nos interpretatus est. Pag. 640

προσεφώνησεν ἢ καὶ σκεύδῃ. Hæc Joviani Imperatoris Constitutio exstat in codice Theodosiano, libro 9. titulo 25. de raptu, vel matrimonio sanctimonialium, quam hîc apponam. Jovianus Augustus ad secundum Præfectum Prætorio. Si quis non dicam rapere, sed vel attentare matrimonii jungendi causâ, sacratas Virgines, vel invitas ausus fuerit, capitali sententia ferietur. Data 11. Kalend. Martii, Antiochiæ, Joviano Augusto & Varroniano Consulibus. Mendum est in illis verbis *vel invitas.* Pro quo legisse videtur Sozomenus *vel intueri.* Vertit enim ἢ ἐπιδλέψαι μόνον προσλήψονται. Nisi potius dicamus Sozomenum his verbis explicare voluisse vocabulum *adtentare*, quod verius puto. Adtentare enim idem est ac sollicitare. Quare in hac lege malim scribere *sacratas Virgines vel viduas.* Nam inter sanctimoniales, tam viduæ quam Virgines recensentur, ut titulus ipse declarat. Hanc D Joviani legem designat Majorianus in Novella 8. ubi dicit. *Si forte profana cupiditas improborum devotam Deo mentem per crimen raptus violare tentaverit, non solum Divalium constitutorum, qui id admiserit subjaceat ultioni &c.* Lex igitur Joviani adversus Raptores virginum lata est, sed si Sanctimonialis relicto proposito postea nubere voluisset, non prohibebatur hac lege.

σκεύδῃ τῷ τότε τῷ ὑπάρχοντι. Quisnam fuerit hic Præfectus Prætorio, ad quem plurimæ datæ sunt leges in codice Theodosiano, obscurum est. Olim in Annotationibus ad libr. 22. Ammiani Marcellini existimavi hunc esse Secundum Salustium, quem Julianus Præfectum Prætorio promovit per Gallias, & qui postea Consul fuit cum Juliano. Sed nunc re attentius examinata, Secundum hunc à Salustio

distinguendum puto. De quo exstat vetus inscriptio à Grutero relata in hunc modum.

SATVRNINIO. SECVNDO. V. C. PRÆSIDI. PROVINCIÆ. AQVITANIÆ. MAGISTRO. MEMORIÆ. COMITI ORDINIS PRIMI. PROCONSVLI AFRICÆ. ITEM COMITI ORDINIS PRIMI INTRA CONSISTORIVM ET QVÆSTORI, PRÆFECTO PRÆTORIO ITERVM, OB EGREGIA EJVS IN REMPVBLICAM MERITA D. D. N. N. VALENTINIANVS ET VALENS VICTORES AC TRIVMPHATORES SEMPER AVGVSTI. STATVAM SVB AVRO CONSTITVI LOCARIQVE JVSSERVNT.

In hac inscriptione nulla fit mentio Consulatus quem gessit Salustius. Ex quo apparet, hunc Secundum diversum esse à Salustio.

In Caput IV.

Pag.641. Ἡ ἐν Δάτῳ ζήματος. In codice Fuketiano & apud Nicephorum legitur ζχίσματος, longe rectius ni fallor. Nam ante Ariminense & Seleucience Concilium, Ecclesia gravissimo schismate laborabat, jam inde à Concilio Serdicensi, in quo rupta fuerat communio inter Orientales atque Occidentales. Cui malo ut mederetur Constantius, hæc duo Episcoporum Concilia convocaverat. Sed res infelicem eventum sortitae est.

μηδενὸς ἄλλου κοινωνοῦντος. Hæc verba Nicephorus de secularibus judicibus exposuit, qui Imperatorum jussu, Synodis Episcoporum intererant. Sic enim hæc Sozomeni verba reddidit, μὴ τινὸς κοσμικοῦ κοινωνοῦντος. Possunt tamen hæc verba intelligi de ipsis Episcopis, ac fortasse melius. Petebant enim Basilius, Silvanus, & alii, ut liceret singulis Episcopis seorsum Synodos intra parœciam suam congregare, nemine alio Episcopo præsente. In codice Fuketiano scriptum inveni ἄλλοις. Quam scripturam si sequamur, hic erit sensus: Ut nullus Episcopus Orientis cum Occidentalibus communicet, vel contra.

κἀπάτου χωμένους. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo diserte scriptum est καὶ δαπάνῃ. Apud Nicephorum in cap. 40. libri decimi, δαπανεῖ legitur, quod est elegantius.

ὅς τότε αὐτῆς τῆς ἀντιοχείας. Scribendum puto ὁ τότε αὖθις &c. Nam Meletius tunc Antiochenam sedem de integro recuperaverat.

εἰρηνίων ὁ γαζαῖος. Hujus Irenionis meminit Marcus in vita Porphyrii Gazensis Episcopi, eumque miris laudibus extollit.

ὅτι σὺ ἐφώτη. Sic legitur etiam apud Socratem & Nicephorum. Malim tamen scribere ὅτι σὺ ἐφώτου. Epiphanius Scholasticus legisse videtur φῶτον. Sic enim vertit, *Quod Ecclesiasticam pacem atque concordiam tua primum studuerit pietas celebrare &c.* Qui sensus non displicet. Gratulantur enim Episcopi Joviano Imperatori, quòd Ecclesiæ pacem restituere prius studuerit quàm reipublicæ Romanæ.

In Caput V.

προσάτιον εὐνοῦχον. Non hoc dicit Athanasius, Eusoïum operam dedisse, ut pulso Athanasio Probatius Eunuchus Episcopus Alexandriæ constitueretur: sed hoc tantum dicit, Arianos porrectis Joviano Imperatori libellis postulasse, ut remoto Athanasio alius Alexandriæ crearetur Episcopus, omnibus modis studentes ut Lucius Presbyter in ejus locum subrogaretur. Cumque à Joviano semper repulsi essent, interventu Eusoii Antiochensis Episcopi, rogarunt Probatium Eunuchum, ut ipsis apud Imperatorem suffragaretur. Quod cum Imperator resciviset, Eunuchos cubicularios comprehendi & tormentis subjici jussit cum hoc elogio: Quisquis libellos offerre voluerit contra Christianos, has pœnas ferat. Verba Athanasii hæc sunt. καὶ δι' εὐζωίου ἠξίωσαν τὸν ἐπὶ προσάτιον, τὸν ἐξ ἀδύτων εὐσεβίου τοῦ βασιλέως, τὸν εὐνοῦχον, ὡς ἵνα συστάσεως τύχωσιν οἱ ἄπιστοι ἀρειανοί. Quem locum Interpres non intellexit. Ex his autem verbis colligimus, Probatium fuisse Propositum sacri cubiculi: dicitur enim successor fuisse Eusebii illius, qui regnante Constantio fuerat Præpositus cubiculi; cujus crebra fit mentio ab Ammiano Marcellino. Pag.642

φρόσιον τῷ βασιλεῖ. Libelli quos Lucius & Bernicianus Ariani Joviano Principi obtulerunt Antiochiæ contra Athanasium, exstant in tomo secundo Operum Athanasii: sed pessime conversi in Latinum sermonem. Nam Interpres ἐντυχίαν perpetuo interpretatur colloquium: cum libellum precum vertere debuisset. Id enim significat vox Græca, ut observavi in annotationibus Eusebianis. Pag.643

σωφρονισθῆναι προσέταξε. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Musculus enim ita vertit, *Præcepit Imperator ut ad meliorem mentem redirent.* Atque ita ferè Christophorsonus. Sed vertere debuerant *verberari præcepit.* Id enim significat verbum σωφρονισθῆναι, ut supra ex Athanasio ostendimus.

ὅναρ ἰδεῖν ἀντώνιον. Hujus visionis ac prædictionis Beati Antonii meminit Athanasius in ejus vita.

In Caput VI.

Νόμῳ ἑλληνικῷ ἐξιλάσαντο. In codice Fuketiano scriptum inveni νόμῳ ἑλληνισταικῷ. Quod idcirco hîc retuli, non quod scripturam eam probem, sed ut studiosus Lector perspiciat, quam periculosum sit conjecturæ suæ indulgere. Etenim Antiquarius qui codicem illum descripsit, cum aspersionis aquæ mentionem fieri videret hoc loco, id more Ecclesiastico factum esse credidit. Quasi non & Pagani hujusmodi aspersionibus aquæ lustralis usi fuerint diu ante Christianæ Religionis exordium. Nota sunt veterum Græcorum περιῤῥαντήρια. Pag.644

IN

In Caput VII.

Pag.646 Ὅσοι ἄλλοι ὁμούσιον. Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ad annum 364. tria reprehendit in hac narratione Sozomeni. Primum est, quod Sozomenus Catholicos seu consubstantialis assertores fuisse censet, eos qui ad Lampsacenum Concilium convenerunt. Baronius vero Semiarianos illos fuisse demonstrat. Alterum est, quod Sozomenus eam Synodum refert ante tumultum Procopii, quem Baronius cœptum esse dicit anno Christi 364. quo Jovianus & Varronianus Consules fuerant. Lampsacena autem Synodus sequente anno congregata est, ut ex Socrate idem Baronius docet. Postremo Sozomenum arguit, quod dixerit Legatos à Lampsacena Synodo missos, convenisse Valentem in urbe Thraciæ Heraclea, redeuntem ex Thraciis. Fratrem enim Valentinianum Romam versus iter facientem, aliquatenus comitatus fuerat Valens, ut scribit Sozomenus. Id autem contigisse anno Christi 364. Baronius credidit: ac proinde Sozomenum longe falli existimavit. Verum Baronius ipse hallucinatus est. Nam Valentinianus Imperator cum Valentem fratrem Augustum nuncupasset, Constantinopoli digressus est sub exitum anni 364. comitante eum Valente Augusto. Et per Thraciam profecti ambo Augusti, veris initio venerunt in Daciam anno Christi 365. & in urbe Thraciæ Naisso, vel potius in villa Mediana ad urbem Naisum, exercitus & rectores militiæ inter se partiti sunt. Mox cum in Pannoniam venissent, in urbe Sirmio Palatium, id est officiales Palatii, inter se divisérunt. Et Valentinianus quidem Mediolanum; Valens vero Constantinopolim reversus est, ut scribit Ammianus Marcellinus in libro 26. Ex quibus manifeste convincitur, Valentem anno Christi 365. vernis mensibus è Thraciis rediisse, eum jam Consul esset. Ait enim Ammianus Marcellinus: *Agentes in supra memoratis urbibus principes, sumpserunt primitus trabeas Consulares.* Sed dubium est quasnam urbes intelligat Marcellinus, an Mediolanum & Constantinopolim, quas postremo loco nominavit; An vero Naisum & Sirmium. Utcunque tamen constat ex ejus narratione, Valentem non rediisse ex Thraciis, nisi anno Christi 365. quo primum Consul fuit cum Valentiniano. Fallitur præterea idem Baronius, qui motum Procopii confert in annum Christi 364. Nam ex Ammiano Marcellino in libro 26. & ex Fastis Idatii, certissimum est, Procopii rebellionem contigisse anno Christi 365. die quarto Kal. Octobres. Quare Legati Lampsacenæ Synodi, Valentem è Thraciis jam reversum convenire potuerunt Heracleæ in Thracia anno Christi 365. mense Junio, aliquot mensibus ante motum Procopii. Jam vero quod ad primum accusationis caput attinet, difficile est excusare Sozomenum. Nisi dicamus pro voce ὁμούσιον, scribendum esse ὁμοιούσιον. Quæ quidem conjectura mihi valdè placet. Certè Theodoritus in libris hæreticarum fabularum, ait Macedonianos, à quibus hanc Synodum collectam esse constat, primùm invexisse τὸ ὁμοιούσιον. Sed & Sozomenus ipse hanc emendationem confirmat. Ait enim in hac Synodo stabilitum esse τὸ ὅμοιον κατ' οὐσίαν.

Τῷ ὁμοίου πλὴν προσθήκην. Christophorsonus & Musculus interpretantur adjectionem hujus vocis, *similis*. Ego tamen interpretari mallem, adjectionem harum vocum κατ' οὐσίαν, quæ adjectæ sunt vocabulo *similis*. His enim vocibus Macedoniani ajebant everti errorem Sabellii, qui Hypostases confundebat.

τῆς οἰκείας μεθέξεως ποιῆσαι. In codice Fuke- Pag.647
tiano scriptum est ποιεῖσθαι, quod magis placet.

In Caput VIII.

B Πρὸς πλὴν ἑκατέραν. Hunc locum levi negotio sa- Pag.648
navi hoc modo καθαιρεθέντα πρὸς γλὴν, ἑκάτερον ἑκατέρῳ φυτῷ προσῆψε ζυέλα. Nihil hac emendatione certius, quam ex parte confirmat Nicephorus in libro 11 cap. 4.

τινὶ πειθοῖ. Nicephorus in lib. 11. cap. 5. vocem addit hoc modo πειθοῖ τινὶ δαιμονίᾳ, ut scilicet phrasis esset elegantior.

ἐλευσίου ἐξιλάθητα. Rectius apud Nicephorum legitur ἐξιλάσθητα. Quam scripturam confirmat codex Fuketii, in quo legitur ἐξιλάθητα. Cæterum libenter hujus loci distinctionem mutaverim in hunc modum: ὡς ὃ ἐπὶ κύζικον παραγένοιτο. πρόσταγματι δὲ βασιλέως ἐλευσίου ἐξιλάθητα. quam distinctionem confirmat Nicephorus in loco citato. C

In Caput IX.

Ἀναστασίαν δὲ καλοῦσαν. Idem legitur apud So- Pag.649
cratem in lib. 4. cap. 8. Ubi vide si placet, quæ annotavi. Et Anastasianas quidem balneas à Valente ædificatas non esse, illic ostendi. Carosianæ autem Balneæ à Valente constructæ ac dedicatæ sunt, agente Præfecto urbis Vindalonio Magno, post consulatum Gratiani ter & Equitii, ut legimus in Fastis Idatii & in Chronico Alexandrino. Verum unde sic appellatæ sint, incertum est.

In Caput X.

D Hujus capitis titulus male conceptus est à Græco illo scriptore, qui titulos capitum hujus Historiæ composuit. Quod idcirco monendum esse duxi, ne studiosi Lectores in fraudem inducerentur, nosque id latuisse crederent. Verum ex ipso Sozomeno perspici facile potest, Legationem illam Orientalium Episcoporum ad Liberium Papam, missam esse à Macedonianis, non autem à Catholicis seu Homusianis.

κακείνῳ μᾶλλον. Rectius in Fuketiano codi- Pag.650
ce scriptum est κακείνοις. Opponit enim Valentinianum ac Liberium, Valenti atque Eudoxio.

ἴσως δὲ δοκιμάσωσι. Scribendum puto ὡς ἂν δόκι. Quam scripturam in versione mea secutus sum. Ita certè sensus longe apertior existit, qui in vulgata scriptura nullus est.

ἔδωκαν λιβελλίῳ. Socrates in libro 4. capite 12. hanc legationem Macedonianorum referre videtur Consulatu secundo Valentiniani & Valentis, id est anno Christi 368. Verum Baronius

ad annum Christi 365. graviter eum reprehendit. Nam cum Lampsacena Synodus celebrata sit anno Christi 365. ut ex Socratis ipsius testimonio constat, quomodo legati ab illa Synodo mitti potuerunt anno Christi 368. Sed responderi potest, propter bellum Procopii, & Orientalis Imperii tumultus, qui post illam Synodum contigerunt, tardius missos esse legatos. Præterea nec Socrates, nec Sozomenus, legatos illos, missos esse dicunt à Synodo Lampsacena. Missi quidem sunt post Synodum Lampsacenam, & litteras synodicas ejus Concilii detulerunt: Non tamen ab illa Synodo directi sunt, si proprie loqui velimus. Scio quidem in libello fidei, quem Eustathius, & Silvanus ac Theophilus obtulerunt Liberio Papæ, dicere scribi, illos Episcopos legationem obiisse Lampsaceni Concilii. Verum hoc ita intelligendum est, ut dixi.

In Caput XII.

Pag. 652. Σύνοδον ἐν τυάνοις. De hac Synodo Tyanensi agit Baronius ad annum Christi 365. ubi multa congerit de ista Synodo ex Basilii Cæsarienſis Epistolis. Nemo tamen de hac Synodo uberius scripsit quàm Sozomenus. Qui quidem dicere testatur, eam Synodum celebratam fuisse post reditum legatorum Orientalium ex Italia. Celebrata est igitur anno Christi 367. aut certe 368. Proinde erravit Baronius, qui eam Synodum refert anno 365. eodem anno, quo Synodus Lampsaci habita fuerat. Quod quidem fieri nullo modo potest. Quomodo enim uno eodemque anno legati ab Orientis partibus in Italiam mitti, & Romæ cum Liberio agere; atque inde reversi in Siciliam & per Illyricum, cum Episcopis illic congregatis convenire potuerunt, & exinde in Cappadociam ad Tyanense Concilium proficisci.

ὀτρέιος ὁ μελιτινῆς. Otreius dicitur à Basilio Magno in Epistola 316. & ab Imperatore Theodosio in lege tertia codice Theodosiano de fide Catholica. Gregorius Episcopus Nazianzi, qui post Otreium nominatur hoc loco, pater est Gregorii Nazianzeni, ut recte notavit Baronius; qui coadjutorem sibi filium in Episcopatu adscivit extra spem successionis, ut ipse Nazianzenus declarat in oratione 8.

καὶ ἀπαλογίσασθαι. Christophorsonus vertit *numerum secum subducerent*. Musculus vero interpretatus est *recenserent*: quod minus probo. Epiphanius autem Scholasticus vertit *considerarent*. Cujus interpretationem sequi malui, cum Lango Nicephori Interprete.

ἐν καείᾳ τῆς ἀσίας. Epiphanius Scholasticus legisse videtur ἐν ἀντιοχείᾳ τῆς καείας. Sic enim vertit: *Cumque Synodus pararetur in Tarso, convenientes in Antiochia Cariæ ferme triginta quatuor Asiani Pontifices*, atque ita Nicephorus in cap. 9. libri 11. ex interpretatione Joannis Langi. Nam Græca Nicephori hodie desiderantur. Atque hanc scripturam equidem vulgatæ longe antepono. Quid enim sibi volunt hæc verba? καείᾳ τῆς ἀσίας. Quid opus est addere nomen Asiæ, quasi verendum sit, ne aliam Cariam extra Asiam A intelligamus. Fuit etiam altera Synodus Antiochiæ in Caria, de qua Sozomenus in libro septimo cap. 2.

καὶ φρομηθείας. Supplendus videtur hic locus in hunc modum, καὶ φρομηθείας μείζονος ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἔδοκει, vel ἐδόκει. Pag. 654

καὶ ἔτι τούτῳ μόλις εἶξαι. Ante hæc verba finalis distinctio apposita est in codice Fuketiano. Quare non dubito quin hoc loco scribendum sit εἶξε, quod est longe elegantius & clarius. Non enim refertur ad ὡς, sed ad verbum ἐκράτησε, quod præcessit.

In Caput XIII.

Ἐγκιζύη. Restituendum est βιζύη, ut legitur in codice Fuketiano, & apud Socratem in lib. 4. B cap. 15. ubi vide si placet quæ notavi. Ejusdem oppidi meminit Palladius in Dialogo de vita Joannis Chrysostomi. Pag. 655.

In Caput XIV.

Πρεσβυτέρων. Male Christophorsonus Legatos vertit, cum Presbyteros vertere debuisset. Certe Sozomenus Ecclesiasticos eos fuisse dicit. Gregorius verò Nazianzenus in orat. 20. Presbyteros appellat: φρισβυτέρων ἐμπρησμοὶ θαλάττιοι.

διήρκει φρὸς τὸ ἔκπλεον, in codice Fuketiano scriptum est διήρκεσε, levi discrimine, sed quod à nobis prætetiri non debuit. Pag. 656

In Caput XV.

Ἐκ τῆς διαφορᾶς τινὸς. Assentior Christophorsono & Savilio, qui præpositionem addunt hoc modo: ἐκ τῆς ἐκ διαφορᾶς &c. De hac porro simultate inter Basilium Magnum & Eusebium Episcopum, vide Gregorium Nazianzenum in Oratione funebri de Laudibus Basilii. C

In Caput XVI.

Εἰ γὰρ οὐσίαν μὴν. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo diserte scribitur εἰ γὰρ οὐσίαν μὴν ἐκέκτω· ῥᾴδιός τε &c. Mallem tamen scribere ῥᾴδιόν τε &c. Porro de hac secunda interrogatione Basilii coram Modesto Præfecto Prætorio, vide quæ notavi ad Socratis libr. 4. cap. 26. Neque enim opus est hic repetere, ea quæ illic observata sunt. Pag. 658.

D

In Caput XVII.

Τὰ ἄλλα ὀρθῶς φρονοῦντας. Scribendum puto νοοῦντας. Verbum enim φρονοῦντας, ex superiore linea repetitum hic esse videtur ab oscitante Librario. Pag. 659

κοινῇ συνῳθήκῃ ἢ κλήρῳ. Nescio unde hoc hauserit Sozomenus, Basilium scilicet & Gregorium Orientis Provincias inter se partitos esse, ita ut Basilio quidem Pontus & Cappadocia, Gregorio vero Thracia & Constantinopolis obvenerit. Certe Gregorius Nazianzenus, tum in carmine de vita sua, tum in oratione de laudibus Basilii, nihil de hac partitione aut sortitione dicit. Nam in carminibus quidem diserte affirmat, se spiritu Dei impulsum venisse Byzantium, cum à plebe Catholica, quæ illic degebat,

& à multis Episcopis seu Presbyteris eò invitatus fuisset, ut Orthodoxæ fidei succurreret, & hæresin, quæ ibi quotidie invalescebat, profligaret. Verba Gregorii hæc sunt;

τούτοις &c.

ἔπεμψεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ πνεύματος,
πολλῶν καλούντων καὶ μενόντων ἐθρεμμάτων.

In oratione vero funebri de laudibus Basilii, Basilium quidem dicit, paulo post quam ad Episcopatum evectus fuerat, curam ac solicitudinem suam ad omnes totius orbis Ecclesias extendisse. Locus est pag. 345. editionis Parisiensis, inprimis elegans. Nihil tamen de hac partitione dicit. Se quidem ac Basilium fidei defensores ac patronos electos esse dicit à Cappadocibus: sed dum Basilius adhuc tantum presbyter esset, id est anno Christi 366.

ναζιανζηνὸν ἐπισκοπεῖν μὴ ἢ αὐτὸ πατέρα λαχών.

Gregorius Nazianzenus à Gregorio Patre suo Coadjutor in Episcopatu Nazianzeno adsitus fuerat, licet invitus. Sed post mortem Patris, cùm nulla ordinatione nec pollicitatione teneretur adstrictus, Nazianzenam Ecclesiam reliquit. Et quamvis multi Episcopi illic eum retinere conati essent, clam Seleuciam Isauriæ se recepit, ut ipse scribit in Carminibus de vita sua.

In Caput XVIII.

Pag. 660 Τὸν καθόλου ὕπαρχον. Vox καθόλου delenda est, utpote superflua, & ex priore linea perperam repetita.

ἰυξαμένους. Assentior Christophorsono & Savilio ac Musculo, qui ἰυξομένους emendarunt. Id enim postulat series orationis. Libenter etiam hoc loco scriberem τῇ ὑστεραίᾳ, licet refragantibus scriptis codicibus ac Nicephoro.

Pag. 661 τῆι σπεύδοντι μαρτυρείας. Christophorsonus & Savilius emendarunt τῆς σπευδούσης θεοῦ. Sic enim vertit Christophorsonus, *Et propterea cursu mihi opus est, ne post tempus veniam, & ita martyrio à Deo oblato destituar.* Ita quoque legisse videtur Musculus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim ille, *ne tardius illo veniam, & à testimonio Dei deficiam.* Nicephorus quoque in lib. 11. cap. 22. σπευδούσης legit in hoc Sozomeni loco. Sic enim habet: ἵνα μὴ κατόπιν γενόμενος τῆς σπευδούσης θεοῦ δόξης ἁμάρτω. Atque hæc lectio mihi quidem non displicet, modo μαρτυρείαν intelligamus confessionem illam, qua Deus in Evangelio pollicetur confessurum se eos, qui ipsum coram hominibus confessi fuerint. Malim tamen hæc Sozomeni verba intelligere de confessione illa, qua martyres Deum confitentur. Sic σπεύδει θεῷ, idem erit ac ὑπὲρ θεοῦ.

ἀνίσχυσιν. In codice Fuketiano scriptum est ἀνίσχυον.

In Caput XIX.

Περὶ τὰς ἀλλαχόθι. Miror profecto, tres Interpretes corruptionem hujus loci non animadvertisse, Langum scilicet, Musculum & Christophorsonum. Sic enim vertit Langus; *Itaque Ægyptiis longe graviores animos in exteros con-*

A *cepere.* Atque ita fere alii duo posteriores. Atqui facile erat locum restituere hoc modo, περὶ τὰς ἀλλαχόσε. Id est, *hinc factum est ut Ægyptii, pra reliquis provinciis male vexati fuerint.* Jam supra observavimus non semel, has duas præpositiones confundi inter se solere in manuscriptis Codicibus. Quoties igitur occurrit dubitandi locus de duabus præpositionibus, eam eligere debemus, quæ sensui magis accommodata est. Verbi gratia hoc in loco, si præpositionem περὶ retineas, nullus erit sensus, nec oratio cum præcedentibus cohærebit. Restituenda est ergo altera præpositio, quæ optimum & apertissimum habet sensum. Certe Henricus Savilius ad latus sui codicis notavit, *fortè* περὶ.

προαγόμενοι. Ita quoque legitur apud Nicephorum. Mallem tamen scribere προεαγόμενοι.

B

In Caput XX.

Ἀλλὰ θεὸν ἐψηφίσαντο κακηγορημένου. Rectius in Pag. 662
codice Fuketiano scriptum est ἐπεψηφίσαντο κατηγορημένου λυκίου. Et post ultimam vocem apposita est media distinctio seu mora. Quam lectionem ac distinctionem confirmat Nicephorus in cap. 27. lib. 11. Sic enim hunc Sozomeni locum expressit, ὅτι δὲ θεὸς πλὴν χάριν ἐπεψηφίζετο τῇ κατηγορείᾳ λυκίου. Quem locum ita vertit Langus, *quibus Deus Lucium accusantibus, gratiam suam concederet.* Optime Langus interpretatus est verba Sozomeni. Neque enim alius potest esse sensus horum Sozomeni verborum. Sed Nicephorus non idem dicit quod Sozomenus. Vult enim dicere, quantum quidem ex verbis illius conjicio, Deum Monachis illis gratiam sanandi ægri ideo concessisse, quod Lucium tanquam impium accusassent.

C

παρευδοκίμῃ ᾗ. Mallem scribere παρησδοκίμῃ Pag. 664
τὸ &c. ut hæc uno contextu scribantur, jungantur que cum præcedentibus.

In Caput XXI.

Καὶ παυλιανοῦ. Apparet scribendum esse παυλινιανοῦ, à Paulino Presbytero partis Eustathii, quem Lucifer Episcopum Antiochenum ordinaverat. Atque ita legitur apud Niceph. in cap. te 29. libri 11.

ὅσῳ ὁ τότος. Pessime hunc locum vertit Christophorsonus. Longe rectius Nicephorus, quem vide.

D

ἐθος παλαιὸν ἐν Θράκῃ κρατεῖ. Idem repetit Sozomenus in lib. 7. cap. 19. ubi variarum Ecclesiarum consuetudines inter se discrepantes refert. Primo enim loco recenset consuetudinem Scytharum; qui cum multas habeant civitates, unicum tamen omnes habent Episcopum. In aliis autem Provinciis interdum etiam Pagi suum habent Episcopum. Porro hunc Scytharum morem ad sua usque tempora perdurasse testatur Nicetas Choniates in thesauro Orthodoxæ fidei, lib. 5. cap. 5. Ubi loquens de Synodo Nicæna, & rationem reddens, cur trecenti tantum Episcopi eò convenerint, hæc ait. *Cum enim nondum civitatibus omnibus suis obtigisset, eo factum est, ut plures id temporis non convenerint. Provinciarum*

enim alia uni tantum parebant, ut Scythia seu Russia in hodiernum usque diem. Alia duos, aut ad summum tres habebant, ut Dalmatia. Posteriore vero tempore plerisque non civitatibus tantum, sed etiam oppidis, sui dati sunt Episcopi.

βρετλανίων. Interpretes Britannionem verterunt. Ego Vetranionem dicere malui. Nam Græci hoc nomen, quod Latinam habet originem, sic ferè solent scribere, ut supra vidimus in rebus gestis Constantii, ubi de Vetranione tyranno fit mentio. Porro Vetranionem dici pro Veteranione, jampridem observavi in annotationibus ad Ammianum Marcellinum.

In Caput XXII.

Pag.666 Ἐν αἰγύπτῳ ὁ ἀθανάσιος. Melius dixisset Petrum, nam Athanasius jam vivere desierat, ut ipse Sozomenus supra retulit. Scio quidem Athanasium divinitatem Spiritus sancti perpetuo asseruisse, eumque Patri ac Filio consubstantialem credidisse. Verùm ejus mentio aliena est ab hoc loco. Sed notandum est, Sozomenum hoc loco ordinem temporum non servasse. Quippe Liberii mortem & initium Damasi refert sequenti capite, diu post mortem Athanasii. Atqui constat Athanasium aliquot annis supervixisse Liberio.

ὁ ῥώμης ἐπίσκοπος. Liberius scilicet. Hunc enim obiisse dicit sequenti capite.

In Caput XXIII.

Οὐρσάκιός τις. In Codice Fuketiano scriptum est ὑρσίκιος, rectius. Latini enim Scriptores eum interdum Ursicinum vocant. Verum emendatissimi Codices tribus tantum syllabis Ursinum nominant, ut notavi ad Librum 27. Ammiani Marcellini. De hujus Ursini schismate adversus Damasum Romanæ urbis Episcopum, consulendus est Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, anno Christi 367. & sequentibus. Diutissime enim duravit hoc schisma.

Pag.667 ὑπὸ ἀπὸ τῆς γαλλίας ἐ βριτίας. Idem testatur Damasus in epistola Synodica quam subjicit Sozomenus, his verbis. *Sed Gallorum atque Venetentium fratrum relatione comperimus, nonnullos non hæresis studio &c. Denique Auxentium Mediolanensem hac præcipue causa damnatum esse perscribunt.* Ubi nomine quidem Venetentium fratrum intelligit Philastrium Brixiensem Episcopum & Evagrium. Hi enim præcipue insectati sunt Auxentium, ut ex Hieronymo notavit Baronius ad annum Christi 369. Nomine autem Gallorum, designare videtur Hilarium nostrum, qui hoc eodem anno scripsit epistolam ad omnes Catholicos Episcopos contra Auxentium Mediolanensem.

δόμασος ἐ ὐαλέριος. Hæc Epistola Synodi Romanæ refertur etiam à Theodorito in libro 2. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 22. Latinè autem exstat in Collectione Romana, quæ nuper edita est à Luca Holstenio, viro doctissimo, pag. 163. Et in versione quidem Theoditi, epistolam ipsam prout à Damaso dictata est apposui. In versione autem Sozomeni, quia nondum Romanam editionem nactus fueram, epistolam illam sicut à nobis translata fuerat adscripsimus. Porro notandum est Synodum illam Romanam, à Baronio quidem & Holstenio referri ad annum Christi 369. Mihi tamen in sequentem potius annum videtur conferenda. Nam cum post libellum Hilarii adversus Auxentium collecta sit: cuncta autem illa adversus Auxentium ab Hilario gesta sint anno Christi 369. ut ex ipsius Auxentii libello recte observavit Baronius; Synodus adversus eundem Auxentium Romæ vix potuit congregari ante annum proxime sequentem. Etenim 93. Episcopi ei Synodo interfuére: qui profecto nonnisi longo temporis spatio interposito, Romam convenire omnes potuerunt.

ὐαλέριος. In Collectione Romana Valerianus dicitur, rectius. Erat hic Episcopus Aquilejæ, & Fortunatiano Ariano successerat. Vir admodum pius & Catholicus, sub quo Aquilejensis Ecclesia maxime floruit. Ejus Elogium habes apud Hieronymum in Epistolis. Exstat Epistola Basilii Magni ad Valerianum Episcopum Illyrici. Sed hic diversus est ab Aquilejensi Valeriano.

ἀκείαις ἱρμωνείαις. Totum hunc locum pessime vertit Græcus Interpres hujus Epistolæ. Latina quidem Epistola sic habet. *Sed Gallorum atque Venetentium fratrum relatione comperimus, nonnullos non hæresis studio; neque enim hoc tantum mali cadere in Dei Antistites potest; sed insciția, vel ex simplicitate quadam, scævis interpretationibus æstuantes, non satis dispicere, quæ magis Patrum nostrorum sit tenenda sententia, cum diversa consilia eorum auribus ingerantur.* Græcus Interpres pro *scævis* quod idem valet ac *sinistris*, legisse videtur *suis*. Vertit enim ἀκείαις, magno errore. Sed & reliqua minime intellexit. Verum in codice Fuketiano aliter scribitur hic locus, hoc scilicet modo: εἰναίαις ἱρμωνίαις ἀνθίσαντ). Sed apud Theodoritum in libro secundo Historiæ cap. 22. rectior scriptura habetur hujus loci, ὑπὸ ζηλωτῶν κεχρημένων ἑρμωνείαις ἀνθίσασθαι &c.

ἀπὸ ἂν. Rectius apud Theodoritum legitur ἀνθίσασθ ἀπὸ τ τῶν ὀρθοφρονούντων διδασκαλίων, ὑφ' ἡμῶν &c.

Pag.668 ἑνὸς χήματος. Apud Theodoritum melius legitur χαρακτῆρος. Certè in Epistola Latina legitur unius figuræ.

τοὺς ὁ δυτικούς. Scribendum est procul dubio τούς τε δυτικούς. Sic enim habet Latinum exemplar hujus Epistolæ. *Hac nobiscum Orientales, qui se Catholicos recognoscunt, Occidentalesque gloriari.*

χωρεσθήσεσθ ἀπ'. Apud Theodoritum hic locus emendatiùs legitur hoc modo χωρεσθήσεσθαι ἐ ἀφιερεθήσεσθ ἀπ' αὐτ τὸ τ ὀπτικόπου ὄνομα. In Latino exemplari hujus Epistolæ desunt hîc nonnulla.

ἀγίους ἐ βιβαίους. Corrigendum est ex Theodorito ἀμώμους ἐ βεβαίους τῇ. Sic enim habet Latinum exemplar: *In qua vos fixos atque firmatos &c.*

ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν. Mendum est in Latino exemplari hujus Epistolæ, quod Græcum Interpretem fefellit: sed neque à Luca Holstenio animadversum est. Sic enim habet Latinum exemplar. *In qua vos fixos atque firmatos ut bene credimus, ita etiam nos vobiscum rectè sentire debemus reciprocis sanctitatis vestræ litteris approbare.* In quibus verbis nullus omnino sensus est. Nos vero ope ac subsidio Criticæ nostræ, locum ita sanandum esse affirmamus. *Ita etiam vos nobiscum rectè sentire, debetis reciprocis sanctitatis vestræ litteris approbare.* Jam clarus & manifestus est sensus. Nec erit, ut opinor, quisquam, qui non fateatur hunc locum ita à Damaso scriptum fuisse. Cæterum quod in editione Romana titulus hujus Epistolæ præfert, eam scriptam esse Episcopis Catholicis per Orientem constitutis, falsum est. Scripta est enim ad Episcopos Illyrici, ut recte habet Sozomenus ac Theodoritus. Certe eam ad Orientales scriptam non esse, satis apparet ex his verbis: *Hæc nobiscum Orientales, qui se Catholicos recognoscunt, Occidentalesque gloriari.* Et paulo post: *Concinat ergo omnibus Dei sacerdotibus & vestræ sententiæ Charitatis.* Ubi vides Damasum eos ad quos scribit, distinguere ab Orientalibus & Occidentalibus. Illyricianos ergo intelligit, qui in medio erant positi: id est inter Orientales atque Occidentales.

In Caput XXIV.

669 Καὶ ἀπεδέμησε. In codice Fuketiano scriptum inveni καὶ ἀπεμάχησε. Quod certè magis placet, licet Nicephorus vulgatam lectionem confirmet.

670 ἐλθόντες ἐν γάζου κώμῃ. Apud Socratem & Nicephorum Pazi vicus hîc dicitur, situs in Phrygia ad Sangarium amnem. Sed non possum assentiri Baronio, qui hunc pazi vicum confundit cum Pepuza. Porro σωιλθόντες hoc loco restitui ex codice Fuketiano.

ὁ κοτυλείου. Longe rectius in codice Fuketiano scriptum est κοτυαείου. Sic enim dictum est oppidum Phrygiæ, teste Strabone in libro duodecimo, & Stephano, & Constantino Porphyrogennito in libro primo de Thematibus cap. 4. Stephanus quidem Bizantius scribit regulariter hoc oppidum dici debere Cosaïum ut Midaïum. Dictum est enim à Cosa quodam. Postea vero inserto, ϊ, dictum est Cosaïum: tandem mutatâ litterâ, Cotiaïum. Et ita quidem Stephanus, qui υ in secunda syllaba hujus oppidi non agnoscit. Ex hoc Phrygiæ oppido ortus est Alexander insignis Grammaticus, Asclepiadis filius, qui de variis argumentis libros quadraginta duos conscripsit hoc titulo prænotatos, περὶ παντοδαπῆς ὕλης, ut refert Stephanus Byzantius. In ejus laudem Aristides Orationem funebrem scripsit, quæ hodie exstat cum Epistola ejusdem Aristidis ad Senatum & populum Cotyaentium. Titulus Epistolæ hic est ἀριστείδης τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ κοτυαίων χαίρειν.

In Caput XXV.

Δάμασος ὁ ῥωμαίων ἐπίσκοπος. Hanc Synodum Romanam, in qua Apollinaris error damnatus est, Baronius confert in annum Christi 373. hoc uno Sozomeni loco nixus. Etenim Sozomenus disertè testatur, Petrum Alexandrinum Episcopum huic Synodo Romanæ interfuisse. Petrus autem Romam venerat exeunte anno 372. Ego vero Synodum Romanam, cujus hîc meminit Sozomenus, diu post annum 373. collectam esse existimo. Primo enim Sozomenus eam refert post ordinationem Ambrosii Mediolanensis, quæ facta est anno Christi 374. teste Baronio. Deinde anno Christi 373. Vitalis Antiochenus, discipulus Apollinaris, cum libellum fidei fraudulenter compositum Damaso obtulisset, ab eo susceptus est in communionem, & cum litteris communicatoriis remissus est ad Paulinum Antiochensem Episcopum. Paulo post tamen idem Damasus re attentius examinata, cum fucum sibi factum esse à Vitale intellexisset, alteram Epistolam scripsit ad eundem Paulinum, mandans qua conditione Vitalis & reliqui in communionem ab eo suscipiendi essent. In hac Epistola continentur anathematismi adversus hæresin Apollinaris, suppresso tamen ejus nomine. Verum hæc Epistola non est synodica, sed decretalis tantum ipsius Damasi. Fit quidem in ea mentio Synodi Romanæ, sed alterius, quæ ista Baronii Synodo aliquanto vetustior est. Verba Epistolæ sunt, *Post Concilium itaque Nicænum, & quod in urbe Roma Concilium congregatum est à Catholicis Episcopis, addiderunt de Spiritu sancto &c.* Ubi videtur intelligi Concilium Romanum, quod adversus Auxentium celebratum est anno Christi 369. vel 370. ut supra notavi. Sed dicet hîc aliquis. Quam igitur Synodum Romanam intelligit Sozomenus hoc loco? Equidem existimo intelligi eam Synodum, quæ Romæ celebrata est anno Christi 377. vel 378. Ex qua Synodo nihil ad nos pervenit præter partem Epistolæ sive expositionis fidei, quæ transmissa est ad Orientem, & cui Orientales Episcopi facta Synodo apud Antiochiam subscripserunt, ut legitur in Collectione Romana L. Holstenii pag. 166. Id autem factum est anno Domini 378. Atque hic est tomus Occidentalium, cujus mentio fit in Canone 5. Synodi Constantinopolitanæ, quod nec Zonaras, nec Balsamo intellexêre. Pag. 671

ὁμοίως τοῦ μικροψυχίας. Id est similiter ac Vitalis, ob pusillum animum. Supra enim de Vitale hoc dixit Sozomenus, eum cum Flavianum sibi præponi ægre ferret, irâ commotum, ad Apollinarem se transtulisse.

Ἐπιφάνιος ὁ σοφιστὴς. Hujus Epiphanii Syri Sophistæ mentionem facit Eunapius in libro de vitis Sophistarum. Pag. 672

ὅπῃ ἐδύνατο Non dubito quin scribendum sit in dativo ὅπῃ ἠδύνατο. Atque ita Savilius ad latus sui codicis emendarat.

ἀπαυθαδιάζῃ. In codice Fuketiano scriptum inveni ἀπαυθαδίζῃ. Similem errorem antea quoque notare memini.

A

In Caput XXVI.

Pag. 673 Ὡς ἄλλους δοκεῖ. Scribendum est proculdubio ὡς ἢ ἄλλοις δοκεῖ. τ' ἀληθέστερον ὅτι μὴ λέγειν, θεοφρόνιος &c. quam lectionem secuti videntur Musculus & Christophorsonus. Porro de Eunomianis, qui unica mersione baptizant, extat Canon septimus Synodi Constantinopolitanæ.

μᾶλλον δὲ τούτου. Mallem scribere μᾶλλον δὲ τοῦτο. Ita certe loquitur paulo post Sozomenus.

Pag. 674 φρόνιμον αὐτὸν ἢ χωρεπίσκοπον. Recte Christophorsonus hunc locum intellexit de separatione Eunomii ab Arianis. Idque plane confirmat Philostorgius in libro 9. cap. 4. & Socrates in libro 4. cap. 12. quem vide. B

οἱ γὰρ κατὰ τὸ νενομισμένον. Non dubito quin scribendum sit οἱ γὰρ &c. Et post vocem φρότερον subdistinctionem appono, quomodo etiam Savilius in suo codice apposuit. In codice Fuketiano scriptum inveni φρότεροι, quam lectionem in versione mea secutus sum.

ἀναβαπτίζοντες. Eunomiani istud ab Arianis, utpote parentibus suis, acceperant. Ariani enim Catholicos ad se venientes rebaptizabant, ut notum est. Qua de re locus est illustris in Breviario fidei adversus Arianos, quod olim edidit Jacobus Sirmundus. *Dicere etiam solent de baptismo, quod in eo melius sit ipsorum baptismum, quam nostrum; quia qui de illis ad nos convertuntur, non eos rebaptizamus, sed per manus impositionem reconciliamus. Illi vero, si quos de nostris seducere possunt, inconsideranter rebaptizant.* C Idem testatur vetus Author vitæ sancti Fulgentii cap. 21. Porro Arriani non solum rebaptizabant Catholicos, sed etiam Clericos eorum ad se venientes iterum ordinabant. Cujus rei insigne exemplum habemus in libello precum Marcellini Presbyteri pag. 81. sub finem. *Hic est egregius & sanctissimus ille Episcopus, qui cum fuisset primum à Catholicis Episcopis ordinatus Episcopus, postea ab impio Georgio in Laicorum numerum redactus, nihilominus ab ipso Georgio Episcopus ordinatus est, in vexatione fidelium;* Et paulo post. *Nisi quia atrocius gessit Theodorus, cum de Episcopo Catholico sit Laicus, piam damnans fidem, & subscribens Arrianæ impietati, ut ab hæretico iterum Episcopus ordinetur.* D Idem quoque testatur Hieronymus in Chronico, de Cyrillo Hierosolymitano loquens. *Cyrillus*, inquit, *cum à Maximo fuisset Presbyter ordinatus, & post mortem ejus sta ei ab Acacio Episcopo Cæsariensi & cæteris Arrianis Episcopatus promitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, Diaconus in Ecclesia ministravit.* In quo Arriani Donatistas videntur imitati, qui utrumque factitarunt.

Pag. 675 τόπως ἐχώρησεν. Assentior Henrico Savilio, qui in margine sui codicis emendavit ἐχώρισεν.

ἡ μὲν γὰρ ἴσως. In codice Fuketiano scriptum inveni ἴω, quod minime negligendum putavi.

ἢ Δαμιναίου αἱρέσεως. In codice Fuketiano scriptum est μιαιόφρονος, quod magis placet.

In Caput XXVII.

τῇ σωφάγῃ ὁμοτίμως ἡμῖν καθῆσθαι. In Epistolis Gregorii melius scriptum est ἐξισοῦσθαι. Pag. 676

πλὴν ἢ θεοῦ λόγου σωτηρείαν. Apud Gregorium Nazianzenum rectius legitur ἢ ὀρθοῦ λόγου.

In Caput XXVIII.

ἀλλὰ ἢ ἀρσενοΐτῃ. Scribendum est ἀρσινοΐτῃ. Observavi tamen Græcos fere ἀρσενοΐτης dicere pro Arsinoïte nomo seu Præfectura. Sic enim apud Eusebium scribitur etiam in optimis Exemplaribus. Et apud Palladium in Lausiaca cap. 76. Et apud Ptolemæum in descriptione Ægypti. Pag. 679

ἀκριβέστερον ὁ τότε ἡγούμενος. Assentior Savilio, qui ad latus sui codicis notavit, legendum sibi videri ἀκριβέστερος. De hoc Eulogio Presbytero idem scribit Palladius in Lausiaca cap. 75.

ἵν φασιν ἱερωμένον. Scribendum est ἱερώμενον, accentu in antepenultimam rejecto. Differunt enim inter se hæc duo, ἱερώμενος & ἱερωμένος. Prior accentus denotat eum, qui sacrum facit ac Missarum solennia celebrat. Posterior designat sacerdotem, seu virum divino numini consecratum. Porro notandus est hic locus; ex quo concludi videtur, eos qui ad sacrorum mysteriorum participationem olim accedebant, absque prævia peccatorum confessione id facere solitos esse. Non quod non tutius esset, peccata sua prius confiteri sacerdoti: sed quia satisfacere se existimabant præcepto Apostoli dicentis: *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat &c.*

In Caput XXIX.

Διέπριπτε δωρόθεος. In codice Fuketiano διόδωρος dicitur hic Monachus. Epiphanius tamen & Nicephorus Dorotheum nominant. Nec aliter Palladius in Lausiaca, cap. 2. Pag. 680

ἐν τοῖς καλυμένοις ἐρήμοις. Rectius in codice Fuketiano scriptum est ἐρημικοῖς. Sic enim dicebantur ea loca, quinque passuum millibus dissita ab urbe Alexandria, ut testatur Palladius in cap. 2. Historiæ Lausiacæ. ἐξάγῃ μὲ ἐξω τῆς πόλεως εἰς τὰ λεγόμενα ἐρημικὰ, δὲν εἶστε σημεῖον &c.

φρὸς ἢ ὕπνον ἴσως. Palladius in Historia Lausiaca cap. 2. ubi hoc Dorothei Apophthegma commemorat, diserte testatur Dorotheum hæc sibi respondisse, cum ipse ei persuadere vellet, ut somnum brevem caperet. Ex quo colligitur, Sozomenum non legisse Historiam Lausiacam Palladii, sed ex alio Scriptore ita hausisse.

δὲν διολκόν. Hujus Monasterii mentio fit in Breviario Liberati. cap. 18.

ἱερωμένον. Scribendum est hic quoque mutato accentu ἱερώμενον.

ποδαλγὸς. Podagricos vertit Epiphanius Scholasticus, non male. Certe Palladius in Lausiaca cap. 73. ubi de hoc Joanne agit, habet ποδαγρὸς. Mihi certe non videtur esse Græca vox ποδάλ- Pag. 681

γὰς, quare Nicephorus maluit dicere τὰς πόδας ἀληθῶντας.

βενιαμὶν. In codice Fuketiano scribitur βενιαμὶς.

τῷ κιλλίων. Sic emendavi ex codice Fuketiano, pro κιλλίνων quod antea legebatur. Est autem κιλλία locus in solitudine, septuaginta stadiis distans à Nitria, ut docet Sozomenus infra cap. 31. ejusdem loci meminit Palladius in Lausiaca.

ἔλεγε θεωρεῖν. Epiphanius Scholasticus hæc de ipso Marco dici existimavit, quasi Marcus dicere solitus esset, se manum Angeli, qui sacram Eucharistiam ipsi porrigebat, duntaxat videre. Præstat tamen de Macario Presbytero id accipere.

Pag. 682 πολλὰς ἢ κακυργήσας. Melius, ut opinor, scriberetur πολλά, quemadmodum legisse videtur Nicephorus. Sic enim hæc Sozomeni verba expressit: πολλῆς ἢ ἀνοσίας εἰργασμένῳ &c.

Pag. 683. ἀσπιτὰς ἔχων. Epiphanius Scholasticus & Christophorsonus hæc verba de Paulo ipso intellexit. Ego vero ἔχον in neutro scribendum puto, ut referatur ad vocem ὄρῳ. Idque confirmat Palladius in Lausiaca cap. 23. ὄρῳ ἐν τῇ αἰγυπίῳ ἔστιν ἀπάλαιον δῶμα πλησκήτιον ὀκαλεῖ) φίρμι· ἐν τούτῳ τῷ ὄρει καθέζονται ὡς σὺν ἑκατὸν ἄνδρες ἀσκοῦντες· ἐν οἷς ἐ καλός τις μοναχός &c.

Pag. 684 μέχρι τελευτῆς ἔτους. Non dubito quin Sozomenus scripserit ἐπίμεινε. Certe Nicephorus hunc Sozomeni locum describens in cap. 37. lib. 11. habet παρέμεινε. Nec aliter Palladius in Lausiaca, cap. 87.

In Caput XXX.

Pag. 685 γηραλίῳ πρ. Scribe meo periculo γηραλέοις πρ &c. Quæ emendatio licet prima fronte levis esse videatur, magni tamen momenti est. Primo enim loco Sozomenus senes monachos commemorat. Deinde transit ad juniores, qui adhuc tirones erant. Subdit enim paulo post τῶν δὲ νέων ἐ μέσων ἁλιείαν ἀγόντων &c. nostram certe emendationem planè confirmat Nicephorus in cap. 37. libri citati.

καὶ τῶ ἄλλων ἐκκλησιαστικὸς λόγους διεξιλθεῖν. In codice Fuketiano rectius scriptum est ἐκκλησιαστικῶν λόγους διελθεῖν. Potest tamen retineri verbum διεξιλθεῖν, quemadmodum legitur etiam apud Nicephorum. Porro notandus hoc loco error Nicephori, qui cum in Sozomeno legisset, Ammonium Origenis, Didymi & aliorum Ecclesiasticorum scriptorum libros assidue volutasse, per Ecclesiasticos illos scriptores Evagrium intelligi existimavit. Quod est absurdum, cum Evagrius junior fuerit Ammonio, ut constat ex Palladio in Lausiaca cap. 12. quinam autem sint scriptores illi Ecclesiastici, quorum libros Ammonius memoriter didicerat, ipse Palladius nos docet his verbis. καὶ ἐσυνεγράμμασιν ἀνδρῶν λογάδων, ἀεχίνου καὶ διδύμου, καὶ πιερίου, καὶ στεφάνου διελθεῖν μνεμόσυνε ἐξακριβίας. Ubi vides Palladium uti verbo διελθεῖν perinde ac Sozomenum, pro ἐκ. quod est memoriter recitare. De Pierio Presbytero videndus est Eusebius noster, & Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis.

A Stephanus verò quisnam sit, adhuc mihi incompertum est.

ἐκείνῳ. Hæc parum cohærent cum præcedentibus. Itaque Nicephorus hanc periocpen transposuit post verba illa, quæ paulo ante leguntur, ἀνδρείως κρατῆσαι. Quod mihi quidem valde placet.

μίλλων δέ φησι πρὸς χειροτονίαν. Idem narrat Palladius in Lausiaca. Ex quo insuper discimus, id factum fuisse principatu Theodosii, cum Timotheus esset Episcopus Alexandriæ.

ἰβήρων πόλεως. In codice Fuketiano scriptum Pag. 687
est πολίτης, quemadmodum Christophorsonus ac Savilius in suis codicibus repererant. Vulgatam tamen lectionem confirmat Palladius cap. 86. his
B verbis, ὅτ ἐ τῆ μεγάλῃ φωτικὸς λεγ, πόλεως ἰβήρων. Ex quo apparet Ibera nomen fuisse urbis in Ponto, ac fortasse ea est quam Iboram vocat Constantinus Porphyrogennetus, in libro primo de thematibus, ubi eam tertiæ Cappadociæ adscribit. Hieronymus in epistola ad Cresiphontem, hunc Evagrium Ponticum Hyperboritam appellat; corruptè, ni fallor, pro Hyborita. Certe in Concilio Chalcedonensi inter Episcopos, qui subscripserunt, recensetur Uranij Iborensis, Provinciæ Helenoponti. Et in actione prima ejusdem Concilii mentio fit Pauli Presbyteri agentis vices Uranii Episcopi ἰβώρων. Et ita in sequentibus actionibus, licet interdum Latini codices Iberorum vel Imerorum nomen substituant. Inter Episcopos quoque Provinciæ Ponti qui Synodo
C Constantinopolitanæ subscripserunt, recensetur Pantophilus Iberorum. Eadem varietas occurrit in notitiis Græcis, quæ leguntur ad calcem Geographiæ sacræ.

τιμωρίαν ὑπέχειν. In codice Fuketiano scriptum est ὑπίσχειν, pro ὑποσχεῖν.

τὰς βίβλου ἐφαψάμενος. Vetus mos fuit Christianorum, jurare tactis Evangeliis. Cujus moris exemplum habemus in epistola 219. Gregorii Nazianzeni, & in ejusdem carmine Jambico adversus læpe jurantes. Sed quoniam epistola illa fœdissime corrupta est, nec ab interprete intelligi potuit, eam hic exponam in gratiam studiosorum. Continet enim pulchertimam quæstionem, & inter canonicas epistolas merito censeri potest. Consultus fuerat Gregorius à Theodoro Tyanensi Episcopo, de juramento quodam Georgii
D Paspaseni, qui in parœcia ejus degebat. Hic Georgius de negotio quodam transegerat cum adversario. In instrumento autem transactionis, juramentum perscriptum fuerat ad majorem conventionis firmitatem. Idem Georgius post hanc transactionem juramento firmatam resiliens, adversarium suum in jus vocaverat, & causam suam obtinuerat. Quærebatur utrum perjurii reus esset. Ajebat enim juramentum illud propriè non fuisse, quippe quod non pronuntiasset viva voce, nec adhibitis & tactis Evangeliis. Præterea dicebat, se vi compulsum fuisse ut jusjurandum illud in instrumento apponeret. Deniq; suam causam adeo justam fuisse, ut sententia secundum ipsum dicta fuerit à judice. Respondet nihilominus Gregorius, Georgium perjurii reum esse, qui adversus juramentum scripto comprehensum litem inten-

derit adversario. Falli enim eos, qui putant, juramenta quidem esse ea, quæ viva voce concipiuntur tactis sacris codicibus: ea vero quæ scripto tantum mandantur absque sacris codicibus, meras esse solennitates, ac dicis causâ fieri. Nam si chirographum, seu instrumentum quo p cunia credita continetur, majorem vim ac fi mitutem habet quàm nudum pactum, cur non eadem ratione juramenta scriptis prodita, vim iuramenti, & quidem majorem habebunt. παίζουσιν οἱ πολλοὶ ἑαυτοὺς, κατὰ τὸν μὲν λόγον τοὺς μὲ κατὰ τοῦ ἀρῶν προκειμένους ὅρκους, ὅρκους νομίζοντες· τοὺς ἐγγράφους δ' ἐν δίκῃ τῶν ῥημάτων, ἀφιστῶσιν. ἀλλ' οὐχ ὅρκον ὑπολαμβάνοντες· πῶς γὰρ τὸ μὲ τοῦ χερῶν χειρόγραφον ῥυσμοῖ πλέον τῆς ἁπλῆς ὁμολογίας; ἢ δ' ἐγγεγραμμένον ὅρκου, ἄλλο τὶ ἢ ὅρκον ὑποκρινόμεθα. Scribendum esse affirmo τοὺς μὲ κατὰ τοῦ χειρῶν φρονεμένους λεγομένους ὅρκους &c. id est, *semetipsos meo quidem judicio decipiunt, ii qui existimant juramenta quidem esse ea, quæ propositis sacris codicibus pronunciantur: illa vero quæ absque sacris Codicibus perscribuntur, nudam solennitatem esse, non juramenta.* Opponit Gregorius Nazianzenus juramenta scripta, iis quæ pronuntiantur; & juramenta quæ fiunt tactis sacris Codicibus, iis quæ sine Codicibus sacris concipiuntur, adhibito duntaxat Dei nomine. Id enim sibi volunt verba illa δίχα ῥημάτων. Sed ne quis dubitandi locus supersit, ipsum Gregorium hujus emendationis auctorem dabo. Is in carmine adversus sæpe jurantes, idem argumentum tractans, sic ait:

εἰ δὲ ἐγγράφοι τὶς ὅρκον, ἢ ὁμωμοκώς;
τί ὧν τὸ γράμμα βούλεται;
χειρόγραφον γὰρ τοῦ λόγου ῥυσμοῖ πλέον
εἰ δ' ἔγγραφον προκείμενον·
πάλιν τὸ σεπτὸν ἡ θεὸς χαίρει τίνι;
φόβον τὸ ῥῆμα· τοῦθον δ' ἐγὼ πλέον.

Quos versus ita transtulit Billius.

Quid si quis horcum scribat, haud ore efferat?
Scriptura quid vult hæc tibi?
Vinclaminus arctè nos ligant quam syngraphæ.
Quid si sacrum non proferat quis codicem?
Venerationem datne codex, an Deus? &c.

Tertius versus in hac interpretatione sensu omni caret. Deceptus est Billius à vulgata lectione, quæ sic habet.

χειρόγραφον γὰρ τοῦ ῥυσμοῦ ῥυσμοῖ πλέον.

Ego vero pro voce ῥυσμοῦ, non dubito quin scribendum sit λόγου. Quod confirmat Gregorius in hac Epistola, loco citato. Præterea in dicto loco scribendum existimo πῶς γὰρ τὸ μὲν τοῦ χερῶν χειρόγραφον &c. Quam emendationem plane confirmat ipse Gregorius in versibus Jambicis, quos modo retuli. Iisdem enim prope verbis utrobique utitur. Atque ita plane legitur in manuscripto codice, quem vidit Emericus Bigotius. Sequuntur paulo post in dicta Gregorii Epistola hæc verba. ὃ μὲν ὑδὲ τὸ βιαιόδους φάσκειν νικᾶν εἰς παραίτησιν· ἢ βίαν δὲ λαβὸν νόμος, ὃν ἔδησεν quæ ita vertit Morellus: *Haud quaquam tamen vi adactum fuisse Nicanum dictitat ad deprecationem. Vis enim fuit ei, quem lex ligavit.* Boni ac docti interpretis officium est, ubi nullum sensum ex verbis scriptoris sui elicere potest, quomodo emendandus sit locus inquirere. In proclivi autem erat hujus loci emendatio, ne litterâ quidem immutatâ, hoc modo: ὃ μὲν ὑδὲ τὸ βιαιόδους φάσκειν, ἱκανὸν εἰς παραίτησιν: id est. *Sed neque quod Georgius asserit vi compulsum se fuisse, id sufficit ad excusationem. Vis enim non alia fuit quam lex & consuetudo, cui cessit Georgius.* Scribe itaque ὃν ἔδησαν. Vide Gregorium in carmine adversus sæpe jurantes, ubi eidem objectioni respondet prorsus eodem modo, moriendum potius esse quam cedendum ulli vi ac necessitati. Porro quod Gregorius respondet in hac epistola ad Theodorum de jurejurando scripto, idem diu ante illum senserat Tertullianus in libro de idololatria cap. 23: *Pecuniam de Ethnicis mutuantes sub pignoribus fiduciati, jurati cavent, & sic negant scire. Volunt scilicet tempus persecutionis, & locum tribunalis, & personam præsidis, Præscribit Christus non esse jurandum. Scripsi, inquit, sed nihil dixi. Lingua, non littera occidit. Hic ego naturam & conscientiam advoco &c.* quæ illic vide.

ὠμόνισε τῷδε ἐνδάδε. Palladius in Lausiaca scribit Evagrium biennio toto mansisse in monte Nitriæ, ac deinde ad interiorem solitudinem perrexisse. Cæterum falli videtur Sozomenus, qui hoc referat principatu Valentis Augusti. Nam Evagrius vitam monasticam amplexus est regnante Theodosio seniore. Idque ex ipso Sozomeno convincitur, qui ait Evagrium Gregorii Nazianzeni Archidiaconum fuisse in Ecclesia Constantinopolitana, atque exinde ad Monasticam vitam transiisse. Sed & Palladius in Lausiaca diserte testatur, Evagrium Diaconum fuisse Nectarii Episcopi Constantinopolitani, eique traditum esse à Gregorio Nysseno, à quo primùm Diaconus fuerat ordinatus. Quod quidem verius puto. Fuit enim Palladius amicus Evagrii; & vitam illius longè certius noverat quàm Socrates ac Sozomenus.

In Caput XXXI.

Νιτείαν. Nitria & Scethis erant in Mareotica Præfectura Ægypti, ut testatur Ptolemæus, qui Scitiacam quidem regionem ait sitam fuisse in interiore Mareotica: Nitriotas vero incoluisse eam partem Mareoticæ, quæ vergit ad meridiem. *Pag. 687*

ἐπῤῥυπον τῷ ἱματίῳ. Hunc locum ita corrigendum puto ὃν ἐπ' ῥυπῶντι τῷ ἱματίῳ &c. Sane in codice Fuketiano scriptum est ἐπίρυπον. Est autem hæc emendatio prorsus necessaria. *Pag. 688*

ἀλλ' ἔκοντι ἰλάσδ. Post hæc verba, ex codice Fuketiano integram lineam hîc supplevi, quæ in vulgatis codicibus deerat. Sed neque Christophorsonus, nec Savilius hanc lacunam supplevere. Ex quo apparet, nullos ab iis visos fuisse manuscriptos Codices.

In Caput XXXII.

Παρὰ τούτων πεισθομένοις. Non dubito quin scribendum sit πυθομένοις, quemadmodum legitur apud Nicephorum in cap. 39. lib. 11. *Pag. 689*

διαπρέπων Γαλαμίνης. Scribendum est διάπρεπτον, ut legitur apud Nicephorum. Pro Salamina Christophorsonus legit Γαλαμάνης, quod magis probo. Certe in codice Fuketiano dicitur Γαλαζάνης. Ejusdem nominis fuit monachus quidam in Syria, de quo Theodoritus in Philotheo. Qui sequitur μαλαχίων, rectius apud Nicephorum scribitur μαλχίων, quod nomen est Syriacum.

In Caput XXXIII.

Pag. 691 Βίκτωρ ἐκεῖνον. Hic Vitus Carrarum Episcopus fuit Valentis Augusti temporibus, ut docet epistola Basilii Magni ad eum scripta hoc titulo βίκτωρ ὀπισκόπῳ καρῶν. Ex quo apparet, in hoc Sozomeni loco pro βασιλέα κωνσταντῖνον, scribendum esse κωνσάντιον. Nam si verum esset, quod ait Sozomenus, sequeretur Vitum hunc Episcopum fuisse Constantini Magni temporibus. Quod tamen videtur penè incredibile; ut idem Episcopus Constantino Magno & Valente Augusto regnantibus extiterit. Scio quidem Athanasium Episcopum Alexandriæ à Principatu Constantini ad Valentis usque tempora perseveràsse. Sed de Vito id equidem non credo. Adde quod Constantinus Magnus nunquam in Mesopotamiam venit, ac proinde Vitum illic videre non potuit. Constantius vero ejus filius ob bella, quæ cum Persis assidue gessit, frequenter in illis regionibus versatus est, ut constat ex Ammiano Marcellino.

σωκράτης. In codice Fuketiano scriptum est συνεχετῇ γραμματῇ ταῦτα. Et ad marginem notatum est eadem manu, γρ. σωκράτης. Nicephorus autem pro hac voce substituit verbum ὡμίλησ.

In Caput XXXIV.

Καὶ περὶ ταύτης. In codice Fuketiano scriptum est ταύτης, rectius. Apud Nicephorum legitur καὶ τὰ περὶ ταύτης. Mallem tamen scribere καὶ τὰς supple πόλεις.

ὁ πόλεώς τις Θ. Barses tamen Episcopus urbis Edessæ fuit, ut testatur Basilius Magnus in duabus epistolis, quas ad eum scripsit. Non igitur fuit Honorarius duntaxat Episcopus, & nomine tenus, ut scribit Sozomenus hoc loco. Quem tamen excusare poterimus, si dicamus Barsem & Eulogium, initio quidem creatos esse Episcopos vacantis loci, honoris causâ. Postea vero sedes illis traditas fuisse, quas regerent.

ἀντιμοιζῆς. Scribendum est diductis vocibus, ἀντ' ἀμοιβῆς.

In Caput XXXV.

Pag. 693 πρὸ τοῦ τότε. Scribendum est procul dubio πρὶν, ut legitur apud Nicephorum in lib. 11. cap. 45.

συλλογὴ γραμμάτων καθ' ἕκαστον στοιχεῖον. Quæ sit differentia inter γράμματα & στοιχεῖα, docet Ammonius Grammaticus in libro de differentiis vocabulorum, his verbis: γράμμα στοιχεῖον διαφορά. στοιχεῖον μέν γάρ ἐστιν ἡ ἐκφώνησις τοῦ φθόγγου. ἔστι τὸ γράμμα δέτι σημεῖον ἢ τύπος ἢ σχῆμα, ὡς ἐν τῷ Δ. τρίγωνον μέν γάρ ἐστι τὸ Δ. προσῳδία δὲ τὸ Ο. τὸ δὲ στοιχεῖον, τὸ ὁλόκληρον, οἷον ἄλφα, βῆτα, καὶ τὰ λοιπά. Sic enim legi debet hic locus Ammonii. γράμμα, inquit, est signum & forma ac figura. στοιχεῖον vero est sonus, quo effertur ac pronuntiatur littera. Sic Boëtius in librum de Interpretatione pag. 297. *Quæ autem sit distantia, paucis absolvam. Littera est inscriptio atque figura partis minimæ vocis articulatæ. Elementum vero sonus ipsius inscriptionis: ut cum scribo litteram, quæ est a, formula ipsa, quæ atramento vel graphio scribitur, littera nominatur. Ipse autem sonus, quo ipsam litteram voce proferimus, dicitur elementum.* Interdum tamen γράμμα ponitur pro στοιχείῳ seu elemento, ut ibidem docet Ammonius ac Boëtius. Diogenes Laërtius in Zenone, τειχοῦς ὄλεθρον τὸ γράμμα, στοιχεῖον, ὅ τε χαρακτὴρ τοῦ στοιχείου, καὶ τὸ ὄνομα, οἷον ἄλφα, id est, *Dicitur autem littera tripliciter; elementum scilicet, nota elementi, & nomen ipsum:* verbi gratia ἄλφα.

βασιλίσσην προσεδόκων. In codice Fuketiano scriptum inveni βασιλίσσην: quod fortasse rectius est propter adverbium, quod præcessit illud, ὅσον ὔπω. Quod eam vim habet, ut res futuras quasi jam præsentes exhibeat.

οἱ μὲν φασὶ. Nescio, cur Genevenses Typographi ita excuderint. Nam in editione Roberti Stephani, quam tanquam authenticum exemplar sequebantur, diserte scriptum est ὁ μὲν φασὶ, quam scripturam in Interpretatione sua secutus est Musculus. Nicephorus vero, eumque secutus Christophorsonus, plane diversam scripturam amplexi sunt, hoc modo: οἱ μὲν φασὶ, ὁ δὲ ξιφιδιοπαλίδιος &c. Quam scripturam probare non possum. Ex eo enim sequeretur, cunctos qui oraculum illud consuluerant, flammis consumptos fuisse: solum vero Theodorum gladio periisse: quod tamen falsum est. Omnes enim capite truncati sunt, excepto Simonide Philosopho, quem Valens Imperator, offensus illius in dicendo libertate, vivum exuri jussit, ut scribit Ammianus Marcellinus in libro 29. Pag. 694

κροκωτοῖς ἐχρῆτο ἢ τελεωνίοις. Vocabulum κροκωτοῖς, nihil ad hunc locum facit. Nam κροκωτὸς apud Græcos, vestis muliebris genus fuit, qua utebatur etiam Bacchus, ut docet Pollux, Suidas & alii. Quare amplector lectionem Nicephori, qui conjunctivam particulam ἢ expungit. Verum objiciet hîc aliquis, Philosophorum pallia fusca fuisse, non crocea. Fateor id quidem. Nam & Cyrillus in lexico id diserte testatur. Sed responderi potest κροκωτὰ hoc loco sumi pro κροσσωτὰ: quam significationem vocis κροκωτὰ observant Pollux & Hesichius. Certe Joannes Langus Nicephori locum ita interpretatus est. Cui equidem libenter assentior. Neque enim video, qua ratione intelligi possit hic locus, nisi ita explicetur. Quippe ait Sozomenus cunctos prope mortales, cum Philosophos à Valente vexari viderent, habitum philosophorum abjecisse. Atque idcirco eos etiam, qui alias artes profitebantur, usum fimbriati pallii refugisse, ne pro Philosophi acciperentur.

ὁ μὲν δὴ τοῦτο. Malim scribere ὁ μὲν δὴ τοῦτο δὴ τὸ λίαν εὐπαθὲς, &c. Hoc enim mihi videtur elegantius. Alludere autem videtur Sozomenus ad illud dictum Diocletiani: *Successorem suum*

nullus occidit. Cujus mentio fit apud scriptores Historiæ Augustæ.

Ἀπὸ τῆ θ ἀρχομένης. Nemo est, qui non videat scribendum esse, ἀρχομένης. Refertur enim ad vocem, quæ præcessit, φροσηγορίας.

In Caput XXXVI.

Pag.695 Ἐμπίμπλαῦ ὀργῆς. Ita quidem edidit Robertus Stephanus, quem secuti sunt Typographi Genevenses. Regius tamen codex, quo usus est Stephanus, scriptum habet ἐμπίπλαῦ. In codice item Foketiano scriptum inveni ἐμπίπλαζ. Atque ita fere hoc verbum scribitur in vetustissimis exemplaribus, ut notavi ad Historiam Eusebii.

Ἐν Φρυγίᾳ τῆς γαλλίας. Apud Bregetionem oppidum Pannoniæ mortuus est Valentinianus Imperator, ut scribit Ammianus Marcellinus in libr. 3. Idatius in fastis scribit Valentinianum seniorem mortuum esse in Castello Virgitione post Consulatum Gratiani 3. & Equitii, hoc est anno Christi 375.

Pag.696 ἀναλογιζόμῦ ᾧ ὅσον. Scribendum puto ἀναλογιζόμῦ ἐν ᾧ ὅσον ἐφικέσθαι νομίζῃ &c. id est, *Dum secum ipse reputat unusquisque, ex eo quoadusque progressum se esse existimat, qualis ille sit & quantus.* Certe Nicephorus hunc Sozomeni locum ita fere expressit ut posui. Sic enim habet in cap. 45. lib. 11. λογιζομένῳ σπλίν ἂν εἴη ᾗ ὅσον, ἢ μετρίως ἐφικέσθαι.

In Caput XXXVII.

Pag.697 Διέμενε κοινωνῶν τοῖς ἱερεῦσι. Pessime hunc locum vertit Christophorsonus. Sic enim accepit hæc verba, quasi Eudoxius & Acacius fuissent ex numero Episcoporum, qui Synodo Nicænæ interfuerunt. Quod tamen est falsissimum: cum Acacius multis annis post Synodum Nicænam factus sit Episcopus, mortuo scilicet Eusebio Cæsariensis Ecclesiæ Episcopo. Id igitur dicit Sozomenus, Ulphilam Gothorum Episcopum, initio quidem Catholicæ fidei adhæsisse; postea vero regnante Constantio, per imprudentiam interfuisse Synodo Constantinopolitanæ unà cum Eudoxio & Acacio hæreticis anno Christi 359: nihilominus tamen cum Catholicis Episcopis Nicæni Concilii assertoribus communionem servasse. Tandem verò cùm Principatu Valentis Augusti, legatus Gentis Gothorum venisset Constantinopolim, collatione habita cum Arianis Episcopis, ad illorum partes se transtulisse. Hic est sensus hujus loci, quem Musculus ex parte assecutus est. Hæc enim verba: ὡς ὁ εἰς κωνσταντινούπολιν ἀφίξεσθαι, ita interpretatus est. *Ut autem Constantinopolim Legatus Gothorum venisset &c.* Adjectis de suo duabus vocibus, quod quidem valde probo. Certe Sozomenus paulo antea scribit Ulphilam Legatum à Gothis missum fuisse ad Valentem Augustum. Bis ergo Constantinopolim venit Ulphilas; primum sub Constantio, ut Synodo Constantinopolitanæ interesset: deinde sub Valente.

καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθέντες. Græci ἀπόνοιαν vocare solent quam Latini defectionem seu perduellionem, ut notavi ad Ammianum Marcellinum. Pag.698

Θεόδωρος. Hunc Dorotheum vocat Philostorgius in libro 9. cap. 14. & ab Heraclea Thraciæ Antiochiam translatum esse scribit. Interdum tamen Theodorus scribitur apud Philostorgium. Sed verum ejus nomen est Dorotheus: Sic enim infra in cap. 14.

In Caput XXXVIII.

Μαυία Maniam reliqui vocant hanc Saracenorum Reginam. Sic enim Socrates, Nicephorus & Epiphanius Scholasticus, & ante omnes Rufinus, ex quo sequentem narrationem mutuatus est Sozomenus.

ταῦτα ἂν σοὶ θεὸν νομίζεις. Hæc verba per interrogationem legenda esse putavit etiam Nicephorus. Sic enim hunc Sozomeni locum expressit in cap. 46. libri 11: καί μοι δοκεῖ ταῦτα οἶμαι χρεὼν γνωρίσματα εἶναι &c. Ego vero hunc locum absque interrogatione scribendum esse existimo hoc modo: ταῦτα ἂν σοὶ θεὸν νομίζεις, τὰ γνωρίσματα. id est. *Hæc sunt indicia tua de Deo opinionis atque sententiæ.* Nec dubito quin Sozomenus ita scripserit. Certe vulgata lectio ferri non potest. Neque enim Græce dicitur γνωρίσματα σοὶ θεοῦ. Pag.700

μᾶλλον λυπεῖσθαι. Mallem scribere μὴ ἂν φοτελυπεῖσθαι χειροῦνται τοῦδε χωρὶς πλὴν ἱερωσύνης. Quemadmodum legitur apud Nicephorum.

ὡς ἄρα δεισιδαίμονες. Scribendum est procul dubio ἐς ἄρα. Porro de origine nominis Saracenorum, assentior Scaligero, qui in Eusebianis animadversionibus jampridem notavit, eos non à Sara Abrahami conjuge dictos esse, sed à voce Arabica Sarak, quæ latrones significat. Idem quoque sentit Bochartus in lib. 4. cap. 2. Porro hunc Sozomeni locum designat Theophanes in Chronico, pag. 55. Sed quod addit Sozomenum dixisse Saracenos anno ætatis tertio decimo circumcidi, id in nostris codicibus non legitur. Ac mihi quidem videtur Theophanes istud addidisse ex Josephi libro primo Antiquitatum cap. 13. Pag.701

Ζάκομος. Nicephorus in libro 11. cap. 47. Ζάκομον vocat hunc Saracenorum Phylarchum. Porro in codice Foketiano hoc nomen scribitur cum accentu in penultima.

In Caput XL.

Ο' ἢ ἀπιὼν. Malim scribere ἰὼν. Nicephorus pro his verbis habet ὁ ἢ ὑπιὼν, quod magis placet. Pag.703

εἰς αὐτὸν πάντας συμελθεῖν. Melius meo quidem judicio scriberetur εἰς ταὐτὸν &c. Certe in Nicephoro scriptum est εἰς ἓν συμελθεῖν.

HENRICI VALESII
ANNOTATIONES
IN LIBRUM SEPTIMUM
HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
SOZOMENI.

In Caput II.

Pag.706 Προισάμβριον τῆς αὐτῆ ἐκκλησίας. In codice Fuketiano scriptum inveni τῆς αὐτῆς ἐκκλησιας, quam scripturam meliorem puto. Idem tamen utrobique sensus est, modo Ecclesiam accipiamus pro Basilica seu æde, in quam fideles convenibant.

In Caput IV.

Pag.707 Σπουδὰς ἐδέξαθ. Malim scribere εἰς Σπουδὰς ἐδέξαθ. Aliter enim barbara esset locutio.

ἥδιστό τε ἔρχῳ ἀγαθῷ. Hic locus proculdubio corruptus est. Quem in codice Fuketiano ita scriptum inveni, ἥδιστ᾽ ὅτε, καὶ ἔρχῳ ἀγαθῷ, ὡς εἰπεῖν συλλήβδην, πρὸς πᾶσαν ἱερωσύνης ἀρετὴν σωτεῖον μέτρῳ. Quæ tamen haud multo meliora sunt vulgatâ lectione. Mihi quidem totus locus ita restituendus videtur: ἁδελλόγῳ τε ἔρχῳ ἀγαθῷ. Sic enim legit Nicephorus in cap. 7. libri 12. sequentia vero sic emendanda sunt: καὶ ὡς εἰπεῖν συλλήβδην, πρὸς π. ἱερ. ἀρετὴν σωτεῖον μέτρῳ: id est, *qui ut compendio dicam, ad omnimodam sacerdotalis loci virtutem contento cursu ferebatur.* Pro hac voce τεῖον μέτρ., Nicephorus hunc Sozomeni locum describens posuit δεξιὸς, id est aptus atque habilis. Porro ad hunc Ascholium Thessalonicensem Episcopum exstant epistolæ tres Basilii Magni, in quarum postrema testatur, illum Cæsaream Cappadociæ oriundum fuisse.

ἰλλυριοῖς ἅπασι μὴ μεταδοῦναι τῆς ἀρείου. Idem de Illyriis testatur Basilius magnus in epistola 324. ad Valetianum Episcopum Illyrici, quem decessorem fuisse existimo Ascholii Thessalonicensis Episcopi. Nam Thessalonica Metropolis fuit totius Illyrici. Porro verba Basilii hæc sunt; τοῦτο μέγα ἐν τοῖς παροῦσιν ὁ κύριος ἡμῖν ἐχαρίσατο, τὸ ὑμᾶς ἀκοινώνητον ἐν ἀκεραίοις συμφωνίᾳ καὶ ἑνότητι εἶναι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀκωλύτως παρ᾽ ὑμῖν τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας ἐκπορεύεσθαι ἰλλυρικῶς &c.

μέχρι νῦν μακεδόνων. Idem testatur Epistola Synodica Concilii Aquilejensis ad Imperatores Gratianum, Valentinianum & Theodosium, quam primus edidit Jacobus Sirmundus. *Et quidem per Occidentales partes, duobus in angulis* A *tantum, hoc est, in latere Daciæ Ripensis ac Mœsiæ, fides obstrepi videbatur. Per omnes autem tractus atque regiones, à Succorum claustris usque ad Oceanum, manet intemerata fidelium atque una communio. In Orientalibus autem Ecclesiis &c.*

νόμον ἐν θεσσαλονίκῃ προσεφώνησε. Hæc constitutio Imperatoris Theodosii exstat in codice Theodosiano, titulo de fide Catholica, quæ sic incipit; *Edictum ad populum urbis Constantinopolitanæ. Imperatores Gratianus, Valentinianus ac Theodosius Augusti. Cunctos populos, quos Clementiæ nostræ regit temperamentum &c.* Pag.708

In Caput V.

B Τεσσαρακοστὸν ἕν. Idem quoque testatur Marcellinus Comes in Chronico, *Gratiano Aug. 5. & Theodosio primum Coss. his Consulibus Theodosius magnus, postquam de Scythicis gentibus triumphavit, expulsis continuo ab Orthodoxorum Ecclesia Arianis, qui eam per 40. fermè annos sub Arianis Imperatoribus tenuerant, nostris Catholicis Orthodoxus restituit Imperator mense Decembri.* Ecclesiam Constantinopolitanam obtinuerant Ariani jam inde à Constantii temporibus, tunc cum Eusebius Nicomedienſis Episcopus ejecto Paulo, eam sedem obtinuit. Quod factum est anno Christi circiter 339. ut docui in lib. 2. cap. 5. observationum Ecclesiasticarum. Ab hoc anno usque ad primum Consulatum Theodosii, qui fuit anno Christi 380. anni sunt quadraginta, & quod excurrit. Pag.709

In Caput VI.

Βασιλὶς φλακίλλα. De hujus Reginæ Laudibus Orationem funebrem scripsit Gregorius Nyssenus, quæ hodieque exstat. Dicebatur autem Flaccilla, ut ex veteribus nummis discimus. Unde ex ejus nomine palatium quoddam Constantinopoli dictum est Flaccillianum in regione urbis undecima, ut docet descriptio urbis Constantinopolitanæ, & Procopius in libro primo Persicorum, & auctor Chronici Alexandrini. Qui tamen in eo fallitur, quod Flaccillam ait secundam Pag.710.

Theodosii uxorem fuisse: Gallam vero priorem. Nam Flaccilla, ut inter omnes constat, prima fuit conjux Theodosii: ex qua tres liberos sustulit. Pulcheriam scilicet, quæ ante matrem mortua est, & Arcadium atque Honorium, ut testatur Gregorius Nyssenus in oratione jam citata, & in Oratione Funebri de Laudibus Pulcheriæ. Erat autem Flaccilla filia Antonii, ejus qui Consul fuit cum Syagrio, ut didici ex oratione manuscripta Themistii, quæ inscribitur gratiarum actio ad Theodosium ob pacem & ob Consulatum Saturnini. In ea enim oratione Theodosium laudat Themistius, eo quod primum quidem propinquis suis & affinibus Consulatum dederit, postea vero socerum eo honore afficiendum censuerit. πλὴν δεῖ γέ τινας ἀγχιστείας φρόντιν τιμήσαι, ἢ πατραδέλφον λέγω καὶ τὸν κηδεστὴν &c. ubi πατραδέλφος est Eucherius, qui Consul fuit cum Evagrio. κηδεστὴς vero, id est socer, non alius esse potest quam Antonius, qui Consulatum gessit in Oriente, unà cum Syagrio Occidentis Consule.

A

συνηγμένην ἀπὸ ἰταμίας λιῶ. Adduci non possum ut credam, Imperatorem Theodosium Eunomii visendi cupidine unquam flagrasse. Quomodo enim id fieri potest, cum Theodosius initio Imperii sui Eunomianos ex urbe regia expulerit, ipsumque Eunomium ex urbe Bithyniæ Chalcedone ubi degebat, Salmuridem Mœsiæ relegaverit, ut docet Philostorgius, qui amicissimus fuit Eunomii. Impositisse videtur Sozomeno quidem Eunomianus, qui hæc ei de Eunomio narravit.

ἀμφιόχιος τις. Nicephorus in libro duodecimo cap. 9 hunc Amphilochium fuisse dicit Iconiensem Episcopum. Verba tamen Sozomeni non conveniunt Amphilochio. Nam neque Amphilochius ignobilis oppidi Episcopus fuit, nec mediocri rerum usu præditus: cujusmodi senem illum fuisse Sozomenus scribit.

γυμνὸς μάλα. Nicephorus pro hac voce, ἁπλῶς substituit. At Musculus *detectis capitibus* interpretatus est, pessime ut apparet.

B

C

In Caput VII.

Pag. 712. ἢ δ' ἐκαντία ἢ πρὸς λιβίαν ὁμολογίαν ἐρῶσι. Pro verbo ἐρῶσι Nicephorus posuit εἶπον, quod eundem habet sensum. Et hanc lectionem secuti videntur Interpretes. Nos tamen Vulgatam scripturam minime rejiciendam putamus.

καί μοι. Henricus Savilius in margine sui codicis annotavit deesse hîc aliquod verbum. Verum ex Nicephoro facile est illud supplere in hunc modum: καί μοι ἔπεσι.

In Caput VIII.

Pag. 713. Μὴ δὲ πάλαι μεμυῆσθαι. Savilius negativam particulam è suo codice expunxit. Mihi tamen elegantius videtur, si legamus ἤδη δὲ πάλαι &c. Forte etiam corrigendum est initium hujus periodi hoc modo: ἀλλ' ἴσως νομίσας λιῶ &c.

Pag. 714. καὶ τὸ φροντὶς ἦν πρόσθεν. Ut perfecta sit sententia, addendum est omnino verbum ἐρῶν, aut aliud simile.

In Caput IX.

Ἀκλήτοις χειροβίοις. Scribendum est ἀκλήτως ex Nicephoro, & ex Canone secundo Concilii Constantinopolitani, qui sic habet: ἀκλήτως ὑπὲρ διάκρισιν, μὴ θεσμόθεν ὑπὸ χειροβίου ἑτέρου ἐπισκόπου ἐπὶ πᾶσαν οἰκονομίαν ἐκκλησιαστικὴν.

τὰ συμβόλαια, κατὰ τὰ νόμιμα τῆς ἐν Ἰταλίᾳ κώμης. Pag. 715. μαίων. Hujus loci emendatio debetur codici Fuketiano. Prius enim legebatur τὰ σύμβολα, quemadmodum legit etiam Nicephorus. Et Musculus quidem Græcam vocem in versione sua retinuit, ut interdum facere solet. Christophorsonus vero locum ita interpretatus est. *Verum & insignia quoq; eadem Romano ritu præferebat.* Hæc interpretatio jure merito displicuit Jacobo Gotofredo in notis ad veterem orbis descriptionem, cap. 33. Sed ipse aliam affert expositionem multo pejorem. Hæc enim verba Sozomeni exponit de Jure Italico urbis Constantinopolitanæ, cujus mentio fit in lege unica, codice Theodosiano de jure Italico urbis Constantinopolitanæ. Porro jus illud Italicum urbis Constantinopolitanæ in eo situm fuisse existimat, ut alias civitates jure Italico donaret, & controversias, quæ inter illas ortæ essent, dijudicaret. Quo quidem nihil fingi potest absurdius. Quis enim credat, Constantinopolim jus habuisse donandi aliis civitatibus Juris Italici? Imperatorum erat donare Jus Italicum, ut constat ex plurimis legibus, quæ in digestis leguntur, titulo de censibus. Et ipsa urbs Constantinopolis Juris Italici beneficium accepit à Valente, ut constat ex lege unica supra citata. Jus autem illud nihil aliud erat quam immunitas tributorum, tam capitis, quam soli, ut patet ex toto titulo de censibus. Argumenta vero quibus Gotofredus opinionem suam stabilire conatus est, facile est refellere. Verba enim Juliani in epistolis, quas citat, de urbe Roma intelligenda sunt, quam βασιλίδα πόλιν appellat, non autem de Constantinopoli. Jam vero locus Harpocrationis & Hesychii, nihil facit ad hunc locum. Nam σύμβολα de quibus illic loquitur Harpocratio & Hesychius, longe aliud erant, quàm ea, de quibus hîc agitur: pacta scilicet, quæ civitates inter se pactæ erant, constitutis formulis juxta quas jus sibi invicem præberent ac repeterent. Horum συμβόλων crebra fit mentio, tum apud Græcos Oratores, Isocratem, Demosthenem in Oratione de Halonneso, & contra Midiam; tum apud Historicos, Thucydidem, Polybium & Dionysium in exceptis legationum. Livius in lib. 39. vocat formulam juris exequendi, iis verbis. *De injuriis, quas ultro citroque illatas querantur; quomodo inter eas gentes & Macedonas disceptetur, formulam juris exequendi constituendam esse.* Et in lib. 41. Arcon Achæus ita loquitur: *Nemo novæ societatis aut novi fœderis, quo nos temerè illigemus, conscribendi est auctor: sed commercium tantum juris præbendi repetendique sit.* Veteres Latini istud etiam *recuperationem* vocabant, ut docet Festus his verbis: *Recuperatio est, ut ait Gallus Ælius, cum inter populum & regem, na-*

D

tionesque & civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatores reddantur res reciperenturque, resque privatas inter se persequantur. Plura de hoc more olim notavi ad Harpocrationis lexicon. Sed hæc nihil faciunt ad hunc Sozomeni locum, ut studiosus lector animadvertit. Quare amplector scripturam codicis Fuketiani, qui pro σύμβολα, scriptum habet συμβόλαια. Hic igitur sensus est hujus loci; Urbem Constantinopolitanam in contractibus eodem Jure usam esse, quo utebatur Urbs Roma. Nam cum antea Byzantium perinde ac cætera municipia, suis legibus uteretur, posteaquam Junior Roma vocata est, Jure ac legibus populi Romani uti cœpit, & prærogativâ Quiritium frui.

οἱ τότε ἐξ αἰγύπτου. Vide Baronium ad annum Christi 379. ubi hanc illegitimam Maximi ordinationem describit ex Gregorii Nazianzeni Jambicis versibus. Et Gregorii quidem fides in dubium revocari non potest. Verum cum maximum habuerit adversarium, ea tantum attigit, quæ causæ suæ favebant. Reliqua vero dicere prætermisit, quæ pro Maximi causa facerent. Quæ cum sint etiam à Baronio prætermissa, ea nos hoc loco supplere conabimur. Sciendum igitur est, Maximum Philosophum, cum à tribus Episcopis Ægyptiis, mandante Petro Alexandrino Episcopo ordinatus fuisset Episcopus Constantinopoli, litteras illico scripsisse ad Episcopos Italiæ, quibus ipsos de ordinatione sua certiores faceret; eisque adjunxisse litteras Petri Alexandrini, ut Alexandrinæ Ecclesiæ se communione sociatum esse ostenderet. Episcopi igitur Italiæ, qui Aquileiæ ad Concilium congregati erant, lectis Maximi litteris, eum in communionem receperunt, præsertim cum Gregorium Nazianzenum non ritè, nec juxta regulas Ecclesiasticas Episcopum Constantinopoleos factum fuisse crederent. Quin & postea, cum Nectarius in Concilio Constantinopolitano ordinatus fuisset Episcopus ejusdem urbis, communionem ejus recusarunt, scripseruntque ad Imperatorem Theodosium, ut Concilium Romæ fieret, in quo Nectarii & Maximi causa disceptaretur. Docet hoc epistola quinta Episcoporum Italiæ ad Theodosium, quam edidit Jacobus Sirmondus, his verbis: *Namque in Concilio nuper, cum Maximus Episcopus, Alexandrina Ecclesiæ communionem manere secum, lectis Petri sanctæ memoriæ litteris prodidisset, ejusque intra privatas ædes, quia Ariani Basilicas adhuc tenebant, se creatum esse mandato tribus Episcopis ordinantibus, dilucida testificatione docuisset &c.* Sic enim legendus est locus ille, non ut hodie editus est corruptissime: *Secretum est mandatoribus Episcopis &c.* Baronius quidem Maximum à septem Episcopis Ægyptiis ordinatum esse scribit. Sed eum abunde refutavimus in notis ad librum 5. Historiæ Theoduriti capite 8. ubi nautas pro Episcopis à Baronio sumptos esse ostendimus. Initio quidem Damasus ordinationem Maximi improbavit, ut constat ex duabus ejus epistolis ad Acholium Episcopum Thessalonicensem, quæ leguntur in collectione Romana Lucæ Holstenii. Postea tamen idem Damasus faviisse videtur Maximo. Neque enim Concilium Episcopotum Italiæ Maximum in communionem suscepisset, aut petiisset unquam ab Imperatore, ut Synodus Romæ fieret super ejus ordinatione, nisi ex consensu Damasi. Utrum vero Maximus in communionem receptus sit à Damaso, obscurum est.

καὶ ὀρθίῳ. Scribendum est ὀρθίῳ, ut scribitur in lege tertia codice Theodosiano de fide Catholica, quam legem hic designat Sozomenus.

In Caput X.

Ἀμφίστρα ἁγιάσματα. Sacramentum Ordinis, non eandem purgandi vim habet quam baptismus. Nam baptismus quidem remissionem tribuit peccatorum. Sola fide opus est, ut quis gratiam baptismi percipiat. Sic enim Christus ipse prædixit in Evangelio: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, hic salvus erit.* Ordo vero non tribuit remissionem delictorum. Itaque si quis peccatis onustus ad sacramentum Ordinis percipiendum accesserit, characterem quidem ipsum recipit sacramenti, Gratiam vero sacramenti non recipit propter obstaculum delictorum. Postea tamen si peccata per pœnitentiæ remedium delata fuerint, character ille menti hominis impressus, gratiam in eo operatur, utpote obice jam remoto: Gratia autem sacerdotalis mentem jam peccatis vacuam, scientiâ præcipue ac sapientiâ instruit atque illustrat, qua is, qui ad Sacerdotium evectus est, instruere alios atque illustrare possit. Scio quidem Sacerdotio annexam esse potestatem dimittendi aliena peccata. Atque hoc sensu Sacerdotium vocari posse καθάρσιον τῶν ἁμαρτημάτων. Verùm hoc in loco non agitur de alienorum criminum remissione, sed de purgatione ipsius Sacerdotis. *Pag. 761.*

In Caput XI.

Διόδωρον τε τὸν τοῦ. Non Diodorum tantum & Acacium Episcopi Occidentales criminabantur, quod Flavianum superstite Paulino ordinarant; verum etiam Nectarium Constantinopolitanum Episcopum ejus rei causâ insimulabant, quod ejus consensu ac consilio ordinatio illa facta esse diceretur. Itaque Occidentales ipsius Nectarii ordinationem tanquam vitio factam reprehendebant, ut videre est in epistola Concilii Italiæ ad Imperatorem Theodosium.

Ἔγραψαν αὐτοί τι Θεσσαλονίκης. Intelligit, ut opinor, Epistolam quintam Episcoporum Italiæ, cujus supra mentionem feci. In qua epistola Episcopi de ea re sic loquuntur. *Scripseramus dudum, ut quoniam Antiochena civitas duos haberet Episcopos, Paulinum atque Melitium, quos fidei concinere putabamus, aut inter ipsos pax & concordia salvo ordine Ecclesiastico conveniret: aut certe si quis eorum altero superstite decessisset, nulla subrogatio in defuncti locum superstite altero gigneretur &c.* Intelligunt Episcopi Italiæ Epistolam secundam Aquilejensis Concilii editam à Jacobo Sirmundo: in qua Patres Aquilejensis

Concilii Theodosium ita alloquuntur. *Oblatas pietati vestræ opinamur preces nostras, quibus juxta partium factum poposcimus, ut altero decedente, penes superstitem Ecclesiæ permanerent.* Ubi obiter moneo scribendum videri, *juxta partium pactum.* Intelligit enim jusjurandum, quo Flavianus & reliqui, qui Antiochenum Episcopatum ambire posse videbantur, sese obstrinxerant.

In Caput XII.

Pag.718. Προσιδάλειος ἀντ' αὐτοῦ. In Fuketiano codice superscriptum est αὐτῆς. Quod licet corruptum sit, viam tamen nobis commonstravit ad veram hujus loci emendationem. Sic igitur scribendus est hic locus, προσιδάλειος ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸ φρακτέον ἰδεῖν &c.

ὁ ἕβδομος νομοθετῶν. Intelligit Sozomenus legem sextam, septimam & sequentes, quæ habentur in codice Theodosiano titulo de hæreticis.

τοὺς δ' ἀτίμους φησί. Manichæos intelligit. Hi enim præ cæteris infames esse jubentur: ita ut nec testamenti faciendi, nec ex testamento capiendi illam habeant facultatem, ut ait lex septima codice citato.

In Caput XIII.

Pag.720 Κρατεῖν τῶν πίστιν ἧς ἐν Ἀριμίνῳ. Certe Valentinianus Junior iis, qui Ariminensis Concilii fidem sequerentur, colligendi in Ecclesiis dederat potestatem. Extat lex ipsa in codice Theodosiano; titulo de fide Catholica, quæ sic habet: *Damus copiam colligendi iis, qui secundum ea sentiunt, quæ temporibus divæ memoriæ Constantii, sacerdotibus convocatis ex omni orbe Romano, expositaque fide ab his ipsis, qui dissentire noscuntur, Ariminensi Concilio, Constantinopolitano etiam confirmata, in æternum mansura decreta sunt. Conveniendi etiam, quibus jussimus patescat arbitrium: sciturisbis, qui sibi tantum existimant colligendi copiam contributam, quod si turbulentum quippiam contra nostræ tranquillitatis præcepta faciendum esse putaverint, ut seditionis auctores pacisque turbatæ & læsæ etiam majestatis, capite vel sanguine sint supplicia luituri &c. Datum* 10. *Kalend. Febr. Mediolani. Honorio nob. Puero & Evodio Coss.* Mirari satis non possum, qua ratione factum sit, ut supradicta lex in codicem Theodosianum irrepserit, quæ manifeste Arianis favet.

νόμῳ κρατύνας πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεως. In codice Fuketiano ad marginem emendatum est eadem manu ἐξαιρέσεως, quod magis placet.

ῥᾳδίσλαον ἢ ὅτι τοῖς γράμμασιν ἦν θεσμῶν. Hæc ex Rufini libro undecimo Historiæ Ecclesiasticæ descripsit Sozomenus. Ex quo discimus Benivolum hunc (sic enim in manuscriptis Rufini codicibus scribitur hoc nomen) fuisse magistrum memoriæ, cui Justina Augusta præcepit, ut legem pro Ariminensis fidei assertoribus dictaret. Ejusdem Benivoli meminit etiam Gaudentius Brixianus, ut jamdudum observatum est à Baronio ad annum Christi 386. quo Honorius & Evodius Consules fuêre. Porro notandus est hoc loco error Sozomeni, qui hæc omnia à Justina facta esse dicit ante mortem Gratiani Augusti, quæ contigit anno Christi 383. Merobaude & Saturnino Coss. Atqui supradicta lex Valentiniani Junioris, quam Justina dictari jussit, lata est anno Christi 386. ut supra vidimus. Adde quod nunquam Justina Arianis Ecclesias tradere ausa esset superstite Gratiano, quem Christianissimum Principem fuisse, & Ambrosio maximè faviisse constat.

ἡ ἐναντία τῷ νόμῳ βασιλέως ἀπειλουμένη. Certe ad calcem legis hæc habetur comminatio. *Manente nihilominus eos supplicio, qui contra hanc dispositionem nostram obreptive, aut clanculo supplicare tentaverint.* Quæ verba cum superius omissa sint à nobis, hîc consultò retulimus, quia Sozomenus noster ad ea respexit, & interpretes sensum ejus haud quaquam ceperunt. Pag.721.

In Caput XIV.

Καὶ ὡς ὅτι ἡμιόνους. Scribendum est procul dubio diductis vocibus ὅτι ἡμιόνους, quomodo etiam Savilius in suo codice emendavit. Pag.722

ἐπεὶ δὲ εἰκότα. Hic quoque separanda sunt vocabula hoc modo: ἐπεὶ τὰ εἰκότα χαριτώδη τιμωρήσας &c. Quam scripturam in versione mea sum secutus. Vulgata certe lectio ferri non potest. Neque enim bello jam finito, Theodosius posthac Gratianum ultus est. Sed in ipso bello cædem Gratiani vindicavit, sumpto de Maximo interfectore Gratiani supplicio. Pag.723.

In Caput XV.

Πρὸς ἢ τὸ ἀληθὲς, ἢ τὸ ἀδίκητον. Non dubito quin scribendum sit πρὸς ἢ τὸ ἄδικες, quam scripturam in versione mea sum secutus. Nam in vulgata lectione nullus est sensus.

ἐναγεῖ ἢ ὑπάρχῳ. Hic Evagrius Præfectus Augustalis fuit Tatiano & Simmacho Coss. anno Christi 391. eodemque anno Romanus Comes rei militaris fuit per Ægyptum, ut docet lex undecima codice Theodosiano de paganis, sacrificiis & templis. Ejusdem Evagrii & Romani meminit Eunapius in vita Ædesii Sophistæ. Ubi tamen ἐυστὺς perperam scribitur pro ἐυαγὲς. Pag.724

τὸς ἀνελόντας συγγνώμης τυχεῖν. Notanda sunt verba Rufini, ex quo ista desumpsit Sozomenus. *Ille, qui ingenita mentis clementiâ errantes mallet emendare quam perdere, rescribit illorum quidem vindictam, quos ante aras sanguis effusus martyres effecit, non esse poscendam: in quibus dolorem interitus superaverit gloria meritorum.* Idem sentit quoq; beatus Augustinus, martyrum cædem gladio vindicandam non esse, *ne passiones servorum Dei, quæ debent esse in Ecclesia gloriosæ, inimicorum sanguine dehonestentur.* Verba ejus hæc sunt in epistola 158. ad Marcellinum. Ubi addit etiam in causa clericorum Anaunensium, qui occisi à Gentilibus, ut martyres colebantur, Imperatorem rogatum, ne illi, qui eos occiderant & capti jam tenebantur, pœna simili punirentur, facilè id concessisse. Ejusdem moris

illustre exemplum habes infra in cap. 15. ubi agit de cæde Marcelli Episcopi Apamenorum.

Pag. 725. ὁ ὴ ὁλύμπιος. Quæ sequuntur, auditione tantum se accepisse testatur Sozomenus. Certe non leguntur apud Rufinum, ex quo reliqua mutuatus est Sozomenus, quæ habet de Olympio Philosopho, sive Olympo, ut vocat Rufinus & Suidas in voce ὅλυμπος. Ubi luculentum affert fragmentum de hoc Olympo ex Historia Romana Eunapii Sardiani, ut ex stylo conjicere licet. ὅλυμπος, inquit, ἀδελφὸς ἡγεμόνος· ὃς ἦκεν ἀπὸ τῆς κιλικίας εἰς ἀλεξάνδρειαν ὅπως τὸ θεραπεῖον τὸ Σαραπιάδος. Scribe meo periculo τὸ Σαραπιεῖον. τινὰ τῶν ἱερογλυφικῶν. Scribendum omnino est τινὰς. Sequitur enim σωτῆρι σημεῖῳ ἐμφερεῖς. Quanquam in Fuketiano codice scriptum inveni ἐμφερὶς, mendose ut apparet. Mox scribendum est proculdubio ἐγκεχαραγμένας τοῖς λίθοις. Quod confirmat Socrates in cap. 17. lib. 5. Utercque porro hæc de crucis signo inter Hieroglyphicas litteras reperto, hausisse videtur ex Rufino. Rufinus tamen aperte non dicit, repertum tunc esse crucis signum inter illas sacras litteras, cum Serapidis templum destrueretur; sed id tantum habet in cap. 29. *Quod cum factum fuisse hi, qui superfuerant ex Paganis viderent, in recordationem rei magnæ ex traditione sibimet antiquitus commendatâ venisse perhibentur. Signum hoc nostrum Dominicæ Crucis, inter illas, quas dicunt ἱερατικὰς, id est, Sacerdotales litteras, habere Ægyptii dicuntur, velut unum ex cæteris litterarum, quæ apud illos sunt, elementis. Cujus litteræ seu vocabuli hanc esse interpretationem: vita ventura.* Porro hæ Sacerdotales litteræ apud Canopum docebantur à Sacerdotibus, ut scribit idem Rufinus in cap. 26.

ἀεροπολίτ. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo scriptum est ἀριοπολίτ. Hujus urbis meminit Hieronymus in libro de locis Hebraicis ita scribens. *Moab ab uno filiorum Loth, qui vocabatur Moab, civitas Arabiæ, quæ nunc Areopolis dicitur, sic vocata est, cujus & supra meminimus.* Idem habet Eusebius Pamphilus in libro de locis quem edidit Bonfrerius. Meminit etiam hujus oppidi Hieronymus in caput 15. Esaiæ his verbis. *Audivi quendam Areopolitem; sed & omnis civitas testis est, motu terræ magno in mea infantia, quando totius orbis litus transgressa sunt maria, eadem nocte muros illius corruisse.* Erat autem in hac urbe præsidium Equitum Maurorum Illyricianorum, ut docet notitia Imperii Romani.

In Caput XVI.

Pag. 726 ἐν τῇ ἐξομολογήσει. Epiphanius Scholasticus hunc locum ita vertit: *Qui vero confiteri refugiunt, majus peccatorum onus acquirunt.* Christophorsonus vero sic interpretatus est: *Et ad impetrandam veniam peccata confiteri necessarium sit.* Quam versionem sequutus est etiam Bellarminus. Musculus vero Epiphanii versionem sequutus, sic transtulit: *Et illis, qui peccata sua confiteri detrectant, delicta, ut credibile est, aggravantur.* Verum hæc Epiphanii & Musculi interpretatio ferri non potest, quippe quæ sit contra mentem Sozomeni. Sic enim interpretantur, quasi prisci illi Ecclesiæ Sacerdotes initio decreverint, ut fideles peccata sua palam velut in theatro cunctis astantibus, confiterentur. Atqui plane contrarium dicit Sozomenus, idque jure merito. Nunquam enim Ecclesia, utpote bona ac prudens mater, hujusmodi quippiam filiis suis imperavit, restat ergo interpretatio Christophorsoni, haud penitus reprehendenda. Illud tamen probare non possum, quod verba illa ἐν τῇ ἐξομολογήσει vertit ad impetrandam veniam: Cum potius ita vertere debuisset, *in deprecando, vel in petenda venia.* Idem tamen utrobique sensus est.

B χρεὼν φορτικὸν. Assentior Christophorsono & Savilio, qui post vocem χρεὼν subdistinctionem apposuerunt. Nam nisi ita distinguamus, nullus esse poterit hujus loci sensus. Quod cum non vidisset Nicephorus, hunc Sozomeni locum interpolavit hoc modo: ἡμῖν ὃ τῇ ἐξομολογήσει καθάπαξ κληρωσαμένοις τὸ πλημμελεῖν, συγγνώμῃ κελεύει θεὸς μεταμέλῃ ἀναλόγως χρωμένοις τῇ ἐξομολογήσει τὰ λοιπὰ καὶ συνομολογεῖν τὸ ἁμάρτημα &c. Quæ Langus ita vertit: *Nos autem qui per transgressionem peccandi hæreditatem adivimus, peccatorum veniam eis concedere Deus jussit, qui legitima & convenienti pœnitentia usi, deinceps simul peccatum & aversantur & confitentur.*

εἰσπραξαμένους. Scribendum est proculdubio C εἰσπραξομένους.

ὃν ἔστι κατὰ φύσιν ἐκκλησίας. Ex hoc loco colligitur, existimasse Sozomenum, in Occidentalis Imperii partibus usu receptum fuisse, ut Presbyter quidam ab Episcopo constitutus præesset pœnitentibus. Hunc enim morem permansisse ait in Occidente, etiam post constitutionem Nectarii. Nusquam tamen, quod quidem sciam, hujus Presbyteri fit mentio, nec in Conciliis & Canonibus, nec in libris aut epistolis Ecclesiasticorum scriptorum, qui in Occidente olim vixerunt; nec in vitis Episcoporum, aliisve antiquitatis monumentis. Sed & quod Sozomenus subjicit de urbe Roma, contrarium videtur ostendere. Illic enim non Presbyter ab Episcopo constitutus, sed Episcopus ipse pœnitentium D curam gerebat, ut testatur ipse Sozomenus; eisque tempus præscribebat, quo pœnitentiam agere deberent, & orationem pro illis faciebat, teste ibidem Sozomeno. Nullus ergo pœnitentiarius Presbyter tunc erat in Ecclesia Romana: Idque adhuc apertius declarat Sozomenus paulo infra. Postquam enim ritum Ecclesiæ Romanæ exposuit, qui ætate ipsius adhuc perseverabat, hæc subjungit: ταῦτα μὲν ἀρχήθεν οἱ ῥωμαίων ἱερεῖς ἄχρι καὶ εἰς ἡμᾶς φυλάττουσιν· ἐν ᾗ τῇ ἐν κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίᾳ ὅτι μὲν τῶν μετανοούντων τιθεῖς μίνος πρεσβύτερος &c. Eadem etiam consuetudo in Mediolanensi Ecclesia fuisse videtur, ut scilicet Episcopus per se ipse pœnitentiæ ritum omnem administraret. Certe Paulinus in vita B. Ambrosii id testatur, ita scribens. *Erat enim gaudens cum gaudentibus & flens cum flentibus. Siquidem quotiescunque aliquis ille ob percipiendam pœnitentiam*

lapsus suos (in manuscripto lapsum suum) confessius esset, ita flebat, ut & illum flere compelleret. Videbatur enim sibi cum jacente jacere. Causas autem criminum quas illi confitebantur, nulli nisi domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur.

Pag. 727 ἐκδηλός ἐστιν ὁ τόπος. Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ. *Quis hoc crederet*, inquit, *ut post mortem secundi viri, ad semetipsam reversa, saccum indueret; ut errorem publice fateretur; & in basilica Laterani, qui quondam Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, Episcopo, Presbyteris, & omni populo collachrymantibus.*

ὅτι οὕτως ἦν τὸ ἐδάφας πίπτειν. Hic mos erat Ecclesiæ Romanæ, ut Episcopus sese humi prosterneret coram pœnitentibus, tunc cum pœnitentiam dabat. Postea vero, quando eos reconciliabat, similiter se prosternabat, ut docet ordo Romanus in cœna Domini. Qui liber licet multo recentior sit quam Sozomenus, plurima tamen servat vestigia antiquitatis illius, quam refert Sozomenus. Primo enim quod ait Sozomenus Episcopum ex adverso pœnitentium occurrere, id diserte dicit ordo Romanus his verbis. *Tunc egreditur pœnitens de loco, ubi pœnitentiam gessit, ut gremio præsentetur Ecclesiæ. Sedente autem Pontifice pro foribus Ecclesiæ, pœnitentibus in atrio Ecclesiæ eminus cum Archidiacono jussum illius præstolantibus: antequam eos offerat, postulat Archidiaconus his verbis* Ubi obiter notabis, singulos pœnitentes seorsum domi pœnitentiâ egisse, id quod etiam à Sozomeno hic dicitur. De gemitu quoque totius Ecclesiæ ita scribit ordo Romanus. *Hic ergo dum ad pœnitudinis actionem tantis excitatur exemplis, sub conspectu ingemiscentis Ecclesiæ, Venerabilis pontifex protestatur & dicit: iniquitates meas ego cognosco* &c.

σὺ ὁλολυγῇ. Magis placet scriptura codicis Fuketiani, σὺν ὁμολογεῖ &c. Deesse tamen videtur particula conjunctiva.

δίχα λύσας πλὴν τιμωρίαν τῆς ἁμαρτίας ἀνίει. In codice Fuketiano post vocem τιμωρίαν, apposita est virgula. Eandem quoque interpunctionem confirmat Nicephorus in libro duodecimo cap. 28.

Pag. 728 νεμοθετῆσαι τὰς γυναῖκας. Intelligit legem 27. codicis Theodosiani de Episcopis & Clericis, quæ sic habet: *Nulla nisi emensis sexaginta annis, cui votiva domi proles sit, secundum præceptum Apostoli ad diaconissarum consortium transferatur &c.*

ταὶς δὲ κειρομίναις. Verba legis hæc sunt. *Femina, quæ crinem suum contra divinas humanasque leges instinctu persuasa professionis abscederint, ab Ecclesiæ foribus arceantur: non illis fas sit sacrata adire Mysteria &c. Adeo ut Episcopus tonso capite feminam si introire permiserit, dejectus loco, etiam ipse cum hujusmodi contuberniis arceatur: ac non modo si fieri suaserit, verum etiam si hoc ab aliquibus exigi, factum denique esse quacunque ratione compererit, nihil sibi intelligat opitulari.* Porro notabit studiosus lector, A hæc ab Imperatore statuta esse post decretum Concilii Gangrensis cap. 17.

In Caput XVII.

Ὑπεροείαν Φυγὼν Εὐνομίου κατεδίκασεν. In codice Fuketiano scriptum est ἐυνομίῳ, male, ut opinor. Porro Eunomius non Constantinopoli, ut scribit Sozomenus, sed Chalcedone degebat, tunc cum à Theodosio missus est in exilium. Missus est autem in oppidum Mœsiæ ad Danubium situm, quod Græci ἁλμυεῖδα, Latini vero Salmuridem vocant, propter aspirationem, quæ est in Græco vocabulo. Sic enim Salmydessum dicunt & similia plurima. A Salmuride Eunomius B postea translatus est Cæsaream Cappadociæ, quemadmodum scribit Philostorgius, & ex eo Nicephorus.

ἐυτύχιος. Eupsychium hunc vocat Nicepho- Pag. 729 rus Callistus in libro 12. cap. 30.

εἰ δυσὶ δίχα λόμβοις. In codice Fuketiano scriptum inveni δίχ ξυξόμβοις. Vulgata tamen lectio sanior videtur: quam confirmat etiam Nicephorus.

ἐν θημιτὸν ἐν αὐτοῖς. Mallem scribere καὶ πρὸ θημιτὸν ὂν αὐτοῖς &c.

πλινθᾶς. Hic est, qui cum Monaxio Consul Pag. 730 fuit anno Natalis Dominici 419. Nescio an idem ille sit, de quo Marcellinus Comes in Chronico, anno Christi 418. ita scribit: *Plintha Comes* C *idemque rebellio, apud Palæstinam Provinciam deletus est.* Quomodo enim Consul esse potuit anno 419. si superiore anno deletus fuerat atque oppressus. Aut igitur dicendum est, Plintham illum, qui in Palæstina res novas molitus est anno 418. diversum esse à Plintha Consule: aut Marcellinum defectionem ejus perperam retulisse anno Christi 418. Nisi forte dicamus, Plintham rebellasse quidem in Palæstina anno Christi 418. victumque esse à ducibus Theodosii. Sed cum vires iterum collegisset, pacem cum eo factam, & Consulatus honorem ei delatum esse à principe. Atque hanc sententiam veriorem puto.

In Caput XVIII.

Ἡξίουν ἅμα τοῖς ἰκέταις. Scribendum est ἠξίει, Pag. 731 ut apparet.

ὡς ἱερεῖ ἐυσεβεῖ. Immo Anatolius apud Eu- Pag. 732 sebium in libro septimo Historiæ Ecclesiasticæ cap. 32.

μή ποτε τούτων Φανέντων. Scribendum puto μήπω δὲ τούτων &c. Id est, nondum novis frugibus visis &c. At μή ποτε eundem sensum non habet, sed significat *nunquam*.

συμβαίνῃ πλὴν ἀρχομένου. Codex Fuketianus Pag. 733 scriptum habet συμβαίνῃ levi discrimine. Apud Nicephorum autem legitur συμβαίνῃ.

ἡμερῶν τεσσάκοντα. Jacobus Usserius in dissertatione de anno solari Macedonum & Asianorum, cap. 2. Sozomenum falli scribit. Montaniastas enim Asianorum mensibus usos esse contendit, quorum alii triginta dies habebant, alii unum amplius diem.

ἀφ'

πρὸ ἑνὸς καλανδῶν ἀπριλλίων. Epiphanius Scholasticus legisse videtur πρὸ ὁλῶ. Sic enim vertit: *Et inchoare primum ab æquinoctio vernali, quod est secundum Romanos octavo Kalend. Aprilis.* Nicephorus tamen nihil mutat.

τεσσαρεσκαιδεκάτην ἐξήκοντα. Jacobus Usserius in loco supra citato jampridem monuit addendum esse vocabulum πέντε: & hunc errorem non Sozomeni esse, sed Librariorum, qui eam vocem omiserint. Certe Nicephorus in libro 12. hunc Sozomeni locum describens, vocem πέντε habet. Sed & Epilogismus dierum Octaëteridis satis indicat, vocem πέντε hîc necessario addendam esse.

πλὴν πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν ἀπριλλίων. Hîc quoque erraſse Sozomenum affirmat Jacobus Usserius, quod 14. diem mensis Paschalis Montanistarum comparaverit cum die octavo Idus Apriles. Septimam enim Idus Apriles dicere potius debuerat. Nam 14. dies mensis Paschalis Montanistarum, erat 14. mensis septimi Asianorum, ut docet Auctor Paschalis Homiliæ editus inter Opera Joannis Chrysostomi, quem ibidem citat Usserius. τεσσαρεσκαιδεκάτην μὲν πρώτου φυλάττουσι μῆνὸς ἑβδόμου κατ' ἀσιανοὺς, ὃ τεσσαρεσκαιδεκάτην ἡ σελήνη. Porro Montanistæ sero mihi videntur hanc Paschalis mensis methodum usurpasse. Initio enim Pascha eodem modo, quo reliqui Catholici celebrabant, quemadmodum docet Tertullianus in libro de jejuniis cap. 14. his verbis: *Cur Pascha celebramus anno circulo, mense primo? Cur quinquaginta exinde diebus in omni exultatione decurrimus? Cur stationibus quartam & sextam Sabbati dicamus, & jejuniis parasceven. Quanquam & vos Sabbatum continuatis; si quando, nunquam nisi in Pascha jejunandum &c.* Ubi vides Tertullianum diserte testari, Montanistas perinde ac Catholicos Pascha celebrasse mense primo; & Parasceven, id est sextam feriam magnæ Hebdomadis, simul cum illis jejunasse; & à Pascha ad Pentecosten nulla habuisse jejunia. Certe si Montanistæ jam tum in Paschali festo eam methodum usurpassent quã hic refert Sozomenus, non semper Pascha celebrassent mense primo. Septimus enim dies Aprilis non semper incidit in mensem primum.

συμφαμεν ἡμῖν. Assentior Jacobo Usserio, qui post hæc verba distinctionem finalem apponit: statimque supplet has voces, εἰ ὃ μὴ, ὅπ' τῇ ἐχομένῃ &c. Quod confirmat Epiphanius Scholasticus, ut ex interpretatione ejus apparet. Sic enim vertit. *Secundum quam semper celebrant Pascha, si contingat etiam concurrere Resurrectionis, id est dominicum diem, alioqui dominica superveniente celebrant.* At Nicephorus, eumque secuti Musculus & Christophorsonus, post voces illas τὸ πάσχα ἄγουσιν, punctum adscribunt. Statimque legunt εἰ ὃ συμβαίη & reliqua, ut habent vulgatæ editiones. Verum hæc lectio atque distinctio ferri omnino non potest. Cur enim Montanistæ quoties dies Dominica concurrebat cum die octavo Idus Aprilis, sequentem Dominicam expectassent, siquidem eo die Pascha desiniebant. Apparet igitur Montanistas nunquam Pascha celebrare voluisse, nisi die Dominico. Proinde falsum erit, quod ait Sozomenus, eos A semper Pascha celebrasse octavo Idus Aprilis. Ex quibus necessario conficitur fallam esse Scripturam Nicephori; & hunc locum ita scribi debere, utab Usserio emendatus est. Porrò ut argumentationis nostræ vis clarius eluceat, ita concipi debet. Aut die Diminico Pascha celebrarunt Montanistæ, aut non. Si die Dominico, falsa scriptura Nicephori & Christophorsoni, quæ dicit Montanistas octavo Idus Aprilis semper Pascha celebrasse. Si vero non celebrarunt die Dominico; cur quoties dies octavus Idus Aprilis in diem Dominicum inciderat, sequentem Dominicum expectabant. Si enim nullam diei Dominicæ rationem habebant, illam denuo expectare B minime debuerunt.

In Caput XIX.

ἄπαξ ἐν ἐτῷ μιᾷ. Reprehendit hoc Baronius ad annum Christi 384. num. 28. Verum argumenta, quibus id probare nititur, parum firma mihi videntur. Proinde auctoritatem Sozomeni hic sequi malim, maximè cum Cassiodorus ejus verba retulerit in Historia tripartita. Qui profecto nunquam id fecisset, nisi hunc morem vetustum fuisse sciisset Ecclesiæ Romanæ, ut in ea semel tantum Alleluja caneretur, die scilicet Paschæ. Pag. 734

ὡς παλαιοῖς ῥωμαίων ὅρκοις χρῆσθαι. Antiqui per vota sua jurare consueverant. Ita Julianus cum exercitum alloqueretur, jurare solebat: *Sic sub jugum mitteret Persas: ita quassatum recrearet orbem Ro-* C *manum*, ut scribit Ammianus Marcellinus in lib. 25. pag. 270. Ad quem locum vide, si placet, quæ adnotavi. Ex his porro intelligendus est locus Joannis Chrysostomi in Homilia 20. ad populum Antiochenum, ubi Theodosium Imper. sic loquentem inducit. ἡ ἐυχή μοι δηλονότι ἔργον ἐστὶν, πολὺ πολλὴν ἰκανὴν ἰδεῖν, καὶ τοῦτον ἐποιούμην ὅρκον πρὸς πάντας. Nec aliter interpretari soleo locum Senecæ in lib. 2. de Clementia, ubi vocem illam Neronis, *Vellem nescire literas*, tantopere laudat. *O vocem*, inquit, *in concionem omnium mortalium mittendam; in cujus verba omnes principes regesque juramentum faciant:* Quod quidem nec Muretus nec Lipsius intellexerunt. Optat Seneca, ut ex iis Neronis verbis juramentum Principes faciant hoc modo. *Ita velim nescire litteras, sic vellem mea manu damnatum neminem.*

ὅτι ὁ ἐπίσκοπος. Mirum est, quod hic ait D Sozomenus, Romæ nec Episcopum, nec alium quemquam, in Ecclesia sermonem habuisse ad populum. Nec est quod quis suspicetur, hic Sozomenum falli. Nam Cassiodorus, qui Romæ vixerat & Romanam Ecclesiam frequentaverat hunc morem Ecclesiæ Romanæ retulit in Historia sua tripartita. Quod proculdubio facturus non erat, si id falsum esse comperisset. Exstant quidem Sermones Leonis Papæ, quos Romæ habuit ad populum. Verum id recentius est Sozomeno. Nec ante Leonem Papam sermones ullius Romani Pontificis ad populum habitos proferri posse existimo. Objiciet fortasse aliquis sermonem Liberii Papæ, quem habuit Romæ in Ecclesia B. Petri, die Natalis Dominici, præsente Bononiensi Episcopo, ad Marcellinam Sororem Ambrosii & alias Virgines, quæ tunc virginita-

tem in Ecclesia profitebantur. Quem tractatum Ambrosius totum descripsit in lib. 3. de velandis Virginibus. Sed responderi potest, hunc Liberii sermonem non fuisse ad populum, sed exhortationem duntaxat, & alloquutionem ad Marcellinam Virginem. Atqui Sozomenus hoc loco de sermonibus loquitur, qui fiebant ad populum inter Missarum solennia, quas Græci ὁμιλίας vocant. Certè verbum διδάσκειν proprie de iis sermonibus dicitur. Præterea etsi concedamus sermonem tunc à Liberio habitum esse; Nihil hoc facit adversus Sozomenum. Id enim extra ordinem factum est à Liberio in gratiam Marcellinæ. Sozomenus vero loquitur de more recepto atque usitato in Ecclesia Romana.

Pag. 735. κατὰ τὸν πρώτιμον ἡμέραν τῆς ἀναστασίμου. Nicephorus Callistus in lib. 12. cap. 34. hunc morem adhuc sua ætate mansisse scribit. Addit præterea, non solum die Paschæ, sed etiam in principio anni, id est Kalendis Januarii, ut opinor, Patriarcham Constantinopolitanum Evangelium in Ecclesia legere solitum: atque hanc lectionem dupliciter fieri. Quantum enim recitat Episcopus, tantundem subinde recitari à Diacono. Hujus autem rei plures causas ibidem affert Nicephorus, quas studiosus Lector illic inveniet.

κατὰ τ' αὐτὸν καιρὸν. Supplenda mihi videtur particula hoc modo, καὶ κατὰ τ' αὐτὸν καιρὸν, Duplicem enim notat differentiam, quod neque eædem essent ubique preces & lectiones; neque eodem tempore fierent apud omnes.

πρὸ ἓν ἐπὶ ὡς ἀποκάλυψιν. In codice Fuketiano scriptum est πρὸ ἓν μιᾶ. Rectius, ut opinor. Nicephorus vero eam vocem prætermisit, ut superfluam.

ἐδείκνυεν. In codice Fuketiano scriptum inveni ἐδείκνυ, quod magis placet. Porro post vocem ἐπῶν, idem codex virgulam habet appositam. Ego punctum mallem adscribere.

In Caput XX.

Pag. 736 Νόμῳ ἐκεῖ. Vide titulum in codice Theodosiano de paganis, sacrificiis & templis.

Pag. 737 καὶ λιβύης μέρῳ ἔσαν. Postrema vox delenda est, quam nec Nicephorus nec Epiphanius agnoscit, nec Musculus in versione sua retinuit. At Suffridus, qui hunc Sozomeni Librum interpretatus est, pessime hunc locum vertit hoc modo: *Nunc & Alexandropolim, quæ Libyæ erat portio, fluvius inundaret.*

ἐξήρανεν. Epiphanius Scholasticus vertit, *Evanuisset.* Verba ejus sunt, *Tum vero ferunt paganos Alexandrinos in theatro clamasse, quod velut senex & delirus evanuisset Nilus.* Langus vero Interpres Nicephori vertit *postremum eminxisset.*

In Caput XXI.

ἡ ἰωάννου τ' βαπτιστ̃ κεφαλὴ. Valentiniano IV. & Neotetio Coss. id factum esse ait Prosper in Chronico. Verum auctor Chronici Alexandrini id refert anno sequente, Tatiano & Symmacho Coss. mense peritio, ante diem 12. Kal. Martias. Idem tamen auctor diu postea, principatu Marciani Augusti, Vincomalo & Opilione Coss. A ita scribit. *His Coss. regnante Valentiniano & Marciano Augustis, mense peritio, 12. Kal. Martias, media Hebdomade jejuniorum, anno Syromacedonum 763. Antiochenorum 501. & 425. ex quo Joannes Baptista capite truncatus fuerat, sacrum ejus caput in Emesena urbe repertum est.* Quis est, qui non miretur hanc Scriptorum discrepantiam? Postrema quidem hæc narratio nititur auctoritate Marcelli cujusdam Archimandritæ, qui relationem Græcè scripsit de inventione capitis Joannis Baptistæ, quam ex Græco in Latinum sermonem transtulit Dionysius Exiguus. Huic posteriori inventioni adstipulatur gravis auctor ac diligens, Marcellinus Comes in Chronico, qui B supradictis Coss. Vincomalo & Opilione, ita scribit: *Hoc igitur venerabile caput sub Uranio memoratæ Episcopo civitatis, per præfatum Marcellum Presbyterum constat inventum Vincomalo & Opilione Coss. mense Februario &c.*

εἰπεῖν ἢ αὐτῇ διάκονον. Pessime hunc locum verterunt Interpretes, qui vocabulum αὐτῇ referri putarunt ad Virginem illam, cum tamen referatur ad κεφαλὴν, id est caput Joannis Baptistæ quod servabat Virgo, illa, & cui tanquam famula ministrabat. Hic est sensus hujus loci, quem Nicephorus optime expressit in cap. 49. lib. 12.

οὐχ ἡγήσαντ̃ δεῖν. Scribendum est ἠγήσατ̃, Pag. 738. quemadmodum legit Nicephorus.

ἐπὶ ταῦτα ἱερωμένον. Hunc locum correxi ex Pag. 739 codice Fuketiano, in quo scriptum est ἐπὶ ταύτῃ ἱερωμένῳ accentu in antepenultima. Id est, *sacra faciens juxta arcam illam.* Mos enim semper fuit apud Christianos, ut Sanctorum reliquias, repositas haberent sub altari, in quo sacrificium Missæ peragebatur. Itaque pro ἐπὶ, posset scribi ὕπερ. At Nicephorus scriptum habet ἐπὶ ταύτῃ ἱερωμένον. pessime. Paulo post ubi legitur καὶ παῖδα καταλιπών, delenda est conjunctio, quam nec Nicephorus agnoscit.

In Caput XXII.

Ἐπιχειρῦντα τισὶν ὁ βίον. Duæ postremæ voces desunt in codice Fuketiano, nec videntur admodum necessariæ.

κἀδοκ̃ μεγαλόψυχον. Scribendum est proculdubio καὶ ὅσιον μεγαλοψυχίᾳ ἓ δικαιοσύνῃ ὑπερβαλέσθ̃. Quam emendationem confirmat Nicephorus in cap. 39. lib. 12. Sic enim habet, πρὸ μεγαλοψύχῳ ἓ πρὸ τῆς δικαιοσύνης ἄκρῳ ἓ τ' ἐκείνῃ ὑπερβαλέσθ̃ πατέρα.

εἰ παρῆλθεν εἰς ἄνδρας. Mallem scribere φρονῆλθεν.

Φλαβιανὸς. Hæc ex Rufini libro 11. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 33. sumpsit Sozomenus. Cæterum de hoc Flaviano multa notavi ad lib. 27. Ammiani Marcellini. Ejusdem Flaviani Præfecti Prætorio meminit Paulinus in vita Beati Ambrosii.

καὶ τὰς πρὸς ταῖς ἰταλίας πύλας. In codice Fu- Pag. 740 ketiano scriptum est τὰς πρὸς τῇ ἰταλίᾳ &c. Nicephorus quoq; habet τὰς ἐν ἰταλίᾳ πύλας. Melius tamen scriberetur τὰς πρὸ τῆς ἰταλίας πύλας. Nam Alpes Juliæ, quasi munimenta quædam ac propugnacula, Italiam defendunt.

μεταλλάξαι τ' βίον. Apparet scribendum esse μεταλλάξῃ.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

In Caput XXIII.

ἐν τούτῳ]. Fallitur hoc loco Sozomenus, qui seditionem Antiochenam in id tempus contulit, quo Theodosius expeditionem paravit adversus Eugenium Tyrannum. Idem quoque scribit Theodoritus in Historia Ecclesiastica. Verum Baronius utriusque scriptoris errorem jamdudum observavit, & hanc seditionem anno Christi 388. contigisse docuit, partim ex Zosimo, partim ex Ambrosii Epistola ad Theodosium. Idem etiam ex Libanio colligitur, qui in oratione ad Ellebicum, hic autem judex missus fuit ad vindicandum facinus Antiochenorum: hanc causam fuisse dicit seditionis, quòd Imperator cùm pecuniis opus haberet, quas militibus suis donaret in decennalibus Imperii sui, & Arcadii filii quinquennalibus, magnam auri vim indixerat curiæ Antiochensium. Porro decennalia Theodosii contigerant anno Christi 388. Theodosio ipso iterum & Cynegio Coss. Id ipsum colligere est ex oratione ejusdem Libanii ad Theodosium Imperatorem de reconciliatione. Ibi enim Libanius inter alia exempla Imperatoriæ Clementiæ, proponit exemplum Valentiniani Junioris, qui cum à Romanis Maximo tyranno adulantibus, re ac verbis graviter læsus fuisset, extincto postea Maximo, urbi pepercit. Quod quidem exemplum iterum affert in oratione ad Theodosium post reconciliationem. Ex quo apparet, seditionem illam 388. Christi anno contigisse, post cædem Maximi tyranni. Qui eo anno oppressus est, die 5. Kalendas Augusti, ut docet Idatius in Fastis.

Pag.741 δαιμόνων ὀθνείων]. Hunc locum præclare mihi videor restituisse. Nam cum in codice Fuketiano scriptum invenissem δαίμων ἐπιβουλῆς, totum locum ita emendandum putavi: ὥτω τις ἀλάστωρ δαίμων, ἐξ ἐπιβουλῆς πῶς φαίνοι ἐκίνησεν. Emendationem nostram confirmat Nicephorus, qui ita diserte scriptum habet ut conjeceram, quemadmodum videre est in cap. 43. lib. 12.

In Caput XXIV.

Pag.742 Ἔτι ὁ Θεοδόσιος τῆς στρατιᾶς]. Lego παρεισιόντος, vel certe κατιόντος, ut habet Nicephorus in cap. 39.

δίλογον ὄχλων]. Nemo est, ut opinor, qui non videat scribendum esse δίλογον ὄχλῳ λαῶν &c. Jam enim supra monui, sæpius peccatum esse à Librariis in hac voce.

στρατιᾶς τάξιν]. Mallem scribere στρατέας. Id est ordinem militiæ. στρατιὰ verò exercitum significat.

In Caput XXV.

Pag.743 τῆς Ἕω ἱερᾶ ἐπιβαίνει ὁδοῦ]. In codice Fuketiano scriptum est ὁδῶ, pessime ut apparet. Sed totus locus ex Nicephoro emendandus est hoc modo. ἀθυμητὸν φὸ τῆς μισθοφορᾶς Ἕω ἱερᾶ &c.

βουλευτήριον]. Hoc etiam loco fallitur Sozomenus, qui seditionem illam Thessalonicensem refert post extinctam Eugenii tyrannidem. Sed Baronius in Annalibus, certissimis argumentis A demonstravit, eam contigisse post devictum à Theodosio Maximum, Consulatu Valentiniani IV. & Neoterii, anno Christi 390. Porro in codice Fuketiano scriptum est βουλευτήριον hoc loco, quemadmodum paulo infra scribitur βουλευτήριαι, ubi tamen Nicephorus legit βουλευτηρίοις, rectius ut opinor.

τῆς τελευταίου]. In codice Fuketiano scriptum est τῆς τελευταίου levi discrimine.

ἀντὶ ἑνὸς ἕ ἀνιλεῖ]. Apud Nicephorum in cap. 40. lib. 12. scriptum est ἵλεῳ. Pag.744

κατὰ νόμον προστάξει. Proculdubio scribendum est κατὰ νόμῳ προστάξει. Porro hæc lex Theodosii hodie non exstat. Nam ea, quæ habetur in codice, sub titulo de pœnis, Gratiani est non Theodosii, data Veronæ, Antonio & Syagro Coss. diu ante cladem Thessalonicensem. Vide Baronium ad annum Christi 390. B

καὶ ἄλλα κατώρθωσε]. In Fuketiano codice scriptum est κατώρθωτο. Porro quod sequitur de Imperatore Theodosio extra Cancellos Altaris submoto ab Ambrosio, rectius Theodoritus in lib. 5. Historiæ cap. 18. id conjungit cum pœnitentia Theodosii. Nam post reconciliationem Theodosii id factum est à Beato Ambrosio, cum Theodosius munus suum ad altare attulisset, eoque oblato intra Cancellos Altaris subsisteret. Mirum est tamen nullam hujus rei à Paulino fieri mentionem, qui vitam Ambrosii diligentissime conscripsit. C

ὑπὸ Ζηνοβίου ὁ περὶ αὐτῷ ἐπιβουλευόντων. Interpretes hæc verba ita acceperunt, quasi vox αὐτῷ referatur ad illum, qui Capitali supplicio damnatus fuerat, eo quod Imperatori maledixisset. Ego tamen ad Gratianum ipsum hanc vocem referri malui: quem proximi ad hujusmodi Venationum spectacula consulto impellebant, ut Imperatore his ludicris occupato, ipsi rempublicam pro arbitrio administrarent. Testatur hoc Ammianus Marcellinus in lib. 31. pag. 455. Et in lib. 27. pag. 344. his verbis: *Egregia pectoris indoles, quæ Imperatorem implesset cum veterum lectissimis comparandum, si per fata proximosque licuisset: qui virtutem ejus etiam tum instabilem, adnubilarunt actibus pravis.* Idem dicit in lib. 31: *Præclara indolis adolescens &c. Ni vergens in lubrioso actus natura, laxantibus proximis, semet ad studia Cæsaris Commodi convertisset.* Quem locum hîc omittere non potui, quippe qui Sozomeni verba egregiè explicat. Nam & Aulicos Gratiani eum ad hæc studia impulisse dicit; & Venationem illam ferarum intra septa seu vivaria, qua Gratianus impense delectabatur, & cujus hîc à Sozomeno fit mentio, optime describit. Pag.747 D

In Caput XXVI.

ἰυφείας]. Ita quidem legitur in editione Roberti Stephani. Verum in codice Fuketiano & apud Nicephorum scribitur ἰυρόιας. Ortelius tamen mendum esse existimat in Nicephoro, & Eurorias scribi debere. Cui ne assentiar, facit Menologium Græcorum, in quo ita legitur die tricesimo Aprilis. *Eodem die Commemoratio*

S. Patris Donati Episcopi Euroeæ sub Theodosio Magno Imperatore. Paulo ante in eodem Menologio leguntur hæc verba: *Eodem die S. Patris nostri Donati Episcopi Aureæ.* Sed corruptum est urbis nomen in hoc posteriore loco, pro Euroeæ vel Euoreæ. Is vero qui Menologium illud collegit, cum ex variis Menologiis illud consarcinaret, vitio scriptionis illius deceptus, ex uno duos fecit Donatos. Nostram porro lectionem confirmat etiam Epiphanius Scholasticus, apud quem dicitur Donatus Euryampi, corruptè pro *Euriæ Epiri.* Sanè Hierocles in notitia Provinciarum Imperii Romani, Euroeam nominat tertio loco inter urbes Epiri veteris. Et inter Episcopos, qui subscripserunt Concilio Constantinopolitano sub Mena, recensetur Theodorus Episcopus Euroeæ veteris Epiri.

Pag.748 δίκαν ἰωκτήριον. Nicephorus in cap. 45. lib. 12. post has voces addit καὶ ἄχυ, & tam oppidum, quam templum, Donati vocabulo appellari subdit. Unde Ortelius in Thesauro scribit Euoriam urbem Epiri, Donatianam quoque dictam esse.

ὧν ἐπίσησαν. Rectius in codice Fuketiano legitur ἀπίσησαν, quomodo etiam legit Epiphanius Scholasticus. Certe cum supradixerit Theotimum ex equo descendisse, ut Deum precaretur, ejus quoq; Comites idem fecisse credendum est.

ἀσπίδι ἐπιρεισόμενον. Scribendum puto ἐπιρεισόμενος, id est scuto innixus. Vult enim dicere Sozomenus, Barbarum illum scuto innixum, cum Theotimo loquutum fuisse, quemadmodum facere solebat, quoties cum Romanis loqueretur. Certe Nicephorus legit etiam ἐπιρεισόμενος; sed de Theotimo id dici, perperam existimavit. Quasi vero Theotimus Episcopus scutum gestaret. Cæterum de hoc more Hunnorum aliorumque barbarorum, qui conjectis laqueis homines abripiebant, multa olim notavi in observationibus ad lib. 31. Ammiani Marcellini pag. 417. quibus hoc etiam addi velim. Idem quoque à Sarmatis factitatum esse scribit Pausanias in Atticis. Ubi Interpres σειρὰς male interpretatus est catenas.

In Caput XXVII.

Pag.749 Εἰς δέον ἰσπάζῃ. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano & ex Nicephoro, qui pro ἰσπάζῃ scriptum habent ἰσπάθα, optime proculdubio. Etsi enim ζπυθᾶν, abuti significat & luxuriari, adverbium tamen quod additum est à Sozomeno, verbi duritiem temperat atque emollit.

Pag.750 ἀπιόντα τὴν ὑποφύσιν. In codice Fuketiano scriptum est ὑπιόντα. Nicephorus autem habet ἀπειόντα, quod rectius videtur.

In Caput XXVIII.

Pag.751. ξένοις τὲ ἐς αὐτοῖς αὐτὸν ὁρᾶν. Non dubito quin scribendum sit ξένους τὲ καὶ αὐτοὺς. Id enim lex Grammatica postulat; atque ita scriptum habet Nicephorus. Alioqui suppiendum esset verbum ἐξένας. Porro notandum est, eundem quoque morem ab Ambrosio servatum fuisse, ut testatur Augustinus in lib. 6. Confessionum cap. 3. his verbis. *Sepe cum adessemus: nam enim vetabatur quisquam ingredi, aut ei venientem nuntiari mos erat; sic eum legentem vidimus tacite &c.*

μὴ ἢ ἁμαρτάνῃ ὧν δεῖ. Malim scribere μηδὲν ἁμαρτάνῃ. In codice Fuketiano scriptum est per apocopen μήθ' ἁμαρτάνῃ. Hic est Acacius, qui inimicitias gessit adversus Joannem Chrysostomum. Et quem ea de causa perstringit Palladius in dialogo de vita Joannis Chrysostomi.

χαλεπῶς ἄγαν ἐπλώσω. Tres ultimæ voces desunt in codice Fuketiano, & totus locus ita scribitur: πρὸς τὴν ἰλλυρικὴν χαλεπῶς δικαιοῦται.

In Caput XXIX.

B Πρὸς ὁμόνοιαν ἀρετλὼ. Scribendum est procul dubio πρὸς ὁμοίαν ἀρετλὼ. Quam emendationem confirmat Nicephorus in cap. 48 lib. 12. Sic enim ille hunc Sozomeni locum expressit: καὶ λαὸς ἐκλησίᾳ πρὸς τὸ ἴσον ὁμοίους τῆς ἀρετῆς ζῆλον ἀνηρθίζοντο. Pag.752.

Καὶ μιχαίας πρωτοπροφητῶν. In codice Fuketiano scriptum est πρωτοπροφητῶν. Vulgata tamen lectio potior mihi videtur. Neque enim Michæas primus, sed inter primos Prophetas fuit. Quippe qui post Osee & Amos prophetaverit; Vixit tamen iisdem temporibus, quibus illi, ut testatur Eusebius in libro de Prophetis, qui editus est unà cum Procopii Gazæi Commentariis in Esaiam.

πῶ τότε ὑπεσκοπῶντι. Codex Fuketianus habet ὑπαροπένοντι, quod idem est.

C ὑπεῖν κοίλα: Hujus urbis mentio fit in libro Regnorum cap. 23. De hac Eusebius in libro de locis Hebraïcis ita scribit. κοίλα φυλῆς ἰούδα, ἔνθα δαυὶδ ἐκαθέζετο, ἕως σήμερον νῦν κώμη κοίλα πρὸς ἀνατολὰς ἐλευθεροπόλεως ἀπέχουσαν εἰς χειρὰν ὁδὸν σημείων ιζ. τὸ μνῆμα ἀββακοὺμ τοῦ προφήτου αὐτόθι δείκνυται. Quæ ita vertit Hieronymus. *Ceila in tribu Juda, ubi quondam sedit David: & nunc villula Ceila ad Orientalem plagam Eleuteropoleos, pergentibus Chebron, quasi octavo milliario, in qua sepulchrum Abacuc demonstratur.* Notandus autem est error Nicephori hoc loco qui Eleutheropolim Ceilam dictam esse existimavit. Quod tamen non dicit Sozomenus, sed tantum Ceilam, vicum nunc esse in agro Eleutheropoleos.

καὶ βηραθσαΐα. Hæc videtur esse βηρὰ, de qua D Eusebius & Hieronymus in libro de locis Hebraïcis ita scribunt. *Bera, ubi cum Abimelech Jonathan fugisset, habitavit. Distat autem vicus Bera ab Eleutheropoli octo millibus ad Aquilonem.* Idem Hieronymus in Epitaphio Paulæ, Morathi vocat sepulchrum Michææ. Melius tamen patriam dixisset. Quanquam Epiphanius in libro de vitis Prophetarum, Michæam in vico Morathi ex quo erat oriundus, sepulchrum habuisse dicit, sua etiam ætate notissimum.

ὃ μνῆμα ωισὸν. In codice Fuketiano scriptum inveni ωισῶν. Vulgatam tamen lectionem confirmat Epiphanius Scholasticus, qui sepulchrum hoc Michææ ab indigenis vocatum esse dicit, *ô fidelem memoriam!* Ex quo apparet Epiphanium hic legisse ὦ μνῆμα ωισὸν. At Nicephorus pro ωισὸν videtur legisse ωισοὶ. Sic enim hunc Sozomeni locum expressit: οἱ δὲ ωισοὶ τῶτι ἀγουσιν τοῖς ἐπιχωρίοις ἐπίσης ὠνόμαζον γεραμιμαιᾶ.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRUM OCTAVUM HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ SOZOMENI.

In Caput Primum.

Pag. 753. Ἐπὶ τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας. Hunc locum correxi ex codice Fuketiano, in quo diserte scriptum erat ὅτι παραχὴ τῆς βασιλείας. Porro de Hunnis ad vastandas Orientis Provincias à Rufino evocatis, scribit etiam Claudianus in libro 2. adversus Rufinum. Ejusdem irruptionis Hunnorum meminit Beatus Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ. Ex quo discimus eam contigisse Arcadio 3. & Honorio 2. Consulibus, anno Christi 394. dum Romanus exercitus in Italia abesset, bello civili contra Eugenium occupatus. Quam opportunitatem nacti Huni, Romanum limitem nudatum omni militum præsidio cernentes, in Orientis Provincias irruperunt. Unde suspicari quis possit, hanc calumniam adversus Rufinum confictam esse à Stilicone, ut evocatos ab eo Hunnos esse diceret, qui suopte motu per limitem patentem irruperant.

Pag. 754. βέβαια ἐφυλάττοντο. Malim scribere ἐφυλάττόντε, καὶ φωρὰς ἰδίας προσετίθεσαν. Atque ita legit Nicephorus, ut videre est in cap. 1. libri 13. Porro de legibus ab Arcadio in exordio Imperii latis pro fide Catholica, vide Baronium in tomo quinto Annalium anno Christi 395.

καὶ ὅτι πρὸς ζῶσας αὐτὰς ἰδιχονόουν. Mallem scribere transpositis vocabulis, ὅτι ζώσας πρὸς &c.

Pag. 755. ἐκκλησίας ὁ τῷ ὄντι ἐπεῖσε πανταιανῶν ἀφορμήν. Suidas in lexico hunc Sozomeni locum describens, legit ἀφορμέντας, quod proculdubio rectius est. Locus Suidæ exstat in voce Sisinnios.

In Caput II.

Pag. 756. Πλούσιος ὁ τῶν αὐτῶν ἀκούοντων. Joannes Langus, qui Nicephorum Latine interpretatus est, hæc de Libanii discipulis dici existimavit, qui cum Joannem publice in Ecclesia docentem audire consuevissent, ad Christi fidem conversi sunt. Præstat tamen hæc de cunctis generaliter, tam paganis, quam hæreticis intelligere, qui ad Joannem audiendum confluebant.

καὶ ὅτι τοῦτο ῥᾳδίως. Sensum quidem hujus loci satis perspicio. Supra enim dixit Sozomenus, Joannem in Ecclesia concionantem auditores A suos ad virtutis studium, & ad rectam atque orthodoxam fidem traduxisse. Ac virtutis quidem studium eorum mentibus insinuasse exemplo vitæ ac conversationis suæ: rectam vero fidem eis persuasisse, non vi facundiæ, sed pura ac sincera interpretatione sacrorum Librorum. Hic est sensus hujus loci: licet verba corrupta sint. In codice Fuketiano scriptum inveni καὶ ὅτι τοσοῦτον ῥᾳδίως &c. Ego vero scribendum puto καὶ ὅτι τούτῳ. Quam lectionem in versione mea sum secutus. At Nicephorus hunc Sozomeni locum ita expressit: καὶ ἐχειρώσατο ῥᾳδίως ὀπτιδότε τοὺς παλαίους, καὶ γε ὑπερδὰς φθάσπλησια δοξάζῃ ἐκείνῳ· ὅ τίχη δή τινι ἓ ῥώμη λέγων πρὸς ἑαυτὸν ἔλαφν ἐκβιαζόμῳ· ἀλλ' ὡς ἀληθὶς ἰῶ, ὅτι πιῷ εἰλικρινῶς τὰς ἱερὰς ἐξηγεῖτο γραφάς.

B ἀλλ' ὡς ἔχῃ ἀληθείας. Post hæc verba adjeci adverbium εἰλικρινῶς, ex codice Fuketiano, quod habetur etiam apud Nicephorum. Pag. 757 Porro in hoc loco mallem scribere ὡς ἔχῃ τὰ τῆς ἀληθείας &c.

θεόδωρον. Post hoc verbum in editione Roberti Stephani, quam secuti sunt Typograph. Genevenses, addita erant hæc verba: πρὸς ὃν πεποίνται, γράφῃ ὁ θεῖος χρυσόστομος ὑπομνηματικὸν διατίραν. Verum hæc à recentiore manu adjecta esse satis apparet. Neq; enim ætate Sozomeni, Joannes cognomentum Chrysostomi adhuc adeptus fuerat. Certe hæc appendix non legitur in codice Fuketiano, nec apud Nicephorum. Quare fidenti animo eam expunximus, præsertim cum ejus epistolæ inferius fiat mentio, ut mox videbimus.

C ὑπομνηματικὸν πρὸς αὐτὸν διατύπωσιν. Exstat hæc epistola Chrysostomi, à Frontone edita in tomo 4. operum Joannis Chrysostomi, sub hoc titulo. *Ejusdem ad eundem Theodorum monachum liber secundus.* Mirum est tamen Sozomenum unam tantum Joannis Epistolam ad Theodorum lapsum agnoscere. Sed & Hesychius Hierosolymitanus Presbyter in Ecclesiastica Historia, unicam tantum agnoscit Epistolam Joannis Chrysostomi ad Theodorum lapsum. Verba Hesychii, si quis legere desiderat, habentur in actione quinta Synodi quintæ. Ubi tamen notandus est error Hesychii, qui Theodorum non vitæ Monasticæ, sed Clericalis ordinis desertorem fuisse dicit. Atqui Sozomenus, & Chrysostomus ipse, id refellit in supradicta epistola. Prior

autem liber, qui vulgo inscribitur ad Theodorum lapsum de Pœnitentia, mihi quidem Chrysostomi esse non videtur. Si quis tamen Chrysostomi esse pertinacius contenderit, non magnopere repugnabo. Inter orationes tamen potius, quàm inter epistolas reponendus est ob niminm prolixitatem.

ὁ ὢν ταύτῃ ἐντυχών. Scribendum est ταύτῃ, quemadmodum Savilius in suo codice emendavit.

Pag.758 Θεόφιλ&. Theophilum Joannis Chrysostomi ordinationi interfuisse testatur etiam Socrates in libro sexto. Palladius tamen in dialogo de vita Joannis Chrysostomi, Theophilum peracta jam ordinatione superveniss indicat his verbis: ἀπ' ἀρχῆς ὢν ὁ Θεόφιλ& ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπ&, προοχὼν αὐτὸ τῇ καθ' ἑσπέραν, τῷ ἀντιπλήπλῳ τῆς παῤῥησίας ὑφτινότ' προὸς πλὼ χειροβρίαν. Nam verbum illud προοχεῖν significat appellere. Hoc igitur verbo innuere videtur Palladius, Theophilum eo tempore advenisse, quo aut celebrabatur, aut jam celebrata erat Joannis ordinatio. Confirmat autem hanc sententiam id quod statim subjungit Sozomenus: Eutropium scilicet Præpositum sacri cubiculi, coëgisse Theophilum, ut reliquorum Antistitum sententiæ subscriberet. Jam igitur ab iis ordinatus fuerat Chrysostomus.

In Caput III.

Pag.759 Ἀιρῆν ὅτι τοῦτο ἀκάκι&. De hac legatione Acacii & Isidori ad Romanum Pontificem Anastasium, Palladius in dialogo de vita Joannis Chrysostomi ita scribit: ὅιτα ὁ ἑαυτὸς τ' ἄνδρα, ἀνίκα σὺν ἀκακίῳ ἐλθὼν, πλὺ Φλαβιατῦ προὸς θεόφιλον κοινωνίαν ἐκόμισεν, ὡκοσι ἔτεσιν ἀπιχοινισμέτλωι ἐναγείου ἔτεκεν &c. Et Acacius quidem missus est à Flaviano Antiocheno Episcopo, cujus erat Suffraganus. Isidorus vero missus erat à Theophilo Alexandrino, ut litteras pacificas seu communicatorias, quas Theophilo scripserat Flavianus, ad Anastasium Episcopum urbis Romæ deferret. Id autem factum est anno Christi 398. sub exordium episcopatus Joannis Chrysostomi, ut recte monuit Baronius.

αἱ δ'βλογαί. Veram hujus loci scripturam retinuit codex Fuketii, in quo legitur αἱ δ'βλλαγαί. Pro quo Nicephorus habet καβλλαγαί, quod idem est. Ita etiam Savilius ad latus sui codicis emendarat.

In Caput IV.

Ἐκτῆ ἰδιωκνόμων. Scribe mutato accentu το-
Pag.760 μῆ. Qua voce utitur sæpe Sozomenus pro Territorio.

Συνταγματάρχας. Musculus Duces, Christophorsonus vero Præfectos exercituum interpretatur. Ego Præpositos interpretari mallem. Nam Præpositi fere conjungi solent cum Tribunis, quemadmodum Sozomenus hoc loco συνταγματάρχας jungit cum χιλιάρχοις. Certe ea vox plus aliquid mihi significare videtur, quam Centuriones. Possumus etiam συνταγματάρχας interpretari Principia legionum. Hi enim fere jungi solent cum Tribunis, ut videre est apud Ammianum Marcellinum. Ubi vide, si placet, quæ notavi.

ἐξήτησε. Scribendum est ἐξήτησε.

παρ' ἀξίαν δόξαν ἐυφράτ[illegible]ν. Assentior Savilio, Pag.761. qui ad latus sui codicis emendavit δόξας. Atque ita scriptum habet Nicephorus in lib. 13. cap. 5. ubi Sozomenum pene ad verbum describit.

ἐι τὰ ἀρέσου Φρονῆσι. Ante hæc verba in codice Fuketiano superne adscripta sunt quatuor puncta, similitudinem crucis referentia. Quæ quidem puncta in margine etiam apposita sunt. Hæc autem nota indicare videtur, verba ista non esse Sozomeni, sed ab alio quodam addita instar scholii sive interpretationis, atque idcirco ad marginem esse rejicienda.

ἃ προὸχειρον κλῦτον. Gemmas & vasa aurea & Pag.762 argentea, ac reliquam pretiosam suppellectilem, his verbis designari puto. Nummos enim in mensa argentariorum proponi solitos, ab his distinguit Sozomenus. Quare προὸχειρον κλῦτον interpretari possumus opes captu & translatu faciles. Sic enim interpretari malim, quam cum Musculo: *opes quas in promptu habebant.*

καὶ κεράμους βιλοῦν. Eadem vox legitur apud Nicephorum. Ubi Joannes Langus vertit: *vasa fictilia telis plena.* Savilius vero in margine sui codicis, interpretatur *dolia*, quod idem est. Dolia enim antiquorum erant fictilia. Porro arma & tela à Barbaris exportata fuisse dicit Sozomenus, ἐν γυναικείοις ζχήμασι, id est in lecticis seu basternis, ut occultiora essent, cum mulierum lecticas nemo auderet excutere.

ὅις ἐκέτι φυγεῖν ἐξῆν τ&. Duplex hujus loci potest esse sensus. Aut enim vult dicere Sozomenus, eos qui in Ecclesia illa erant inclusi, non potuisse amplius aufugere, eo quod fores Ecclesiæ clausæ essent. Aut certe dicit, eos qui cum Gaina ex urbe effugere non potuerant, utpote portis urbis regiæ clausis, in Ecclesiam illam confugisse. Atque hunc sensum veriorem puto. Nam αὐλαι, urbis potius dicuntur quàm templi. Deinde ante hæc verba ὅις ἐκέτι &c. in editione Roberti Stephani, quam Genevensis expressit editione, apposita est subdistinctio, quæ hunc sensum prorsus confirmat. Sed & Nicephorus eundem sensum sequutus est, ut patet ex cap. 6. lib. 13. in codice Fuketiano ante vocem ὅις, posita est media distinctio, quæ favere videtur priori sensui.

Φλαυίτας. in codice Fuketiano & apud Nice- Pag.763 phorum Φλαβίτας scribitur rectius. Zosimus in lib. 5. & Eunapius Φραβίτον vocant. Hic est Fravita, qui cum Vincentio Consul fuit anno Christi 401. Ejus Elogium habes apud Suidam in voce Φραβίτ&, ex Historia Eunapii Sardiani, quo loco narrabat Eunapius, qua ratione Fravita Magister militum Orientis, latronum globos, qui per Asiam grassabantur extinxisset.

In Caput V.

τοσοῦτον ὃ φρὸς αὐτὸν τὸ κλῆθ& ἐκεχήνισαν. Malim scribere ἐπ' τοσοῦτον ὃ &c. Quemadmodum legit Nicephorus. Nisi τοσοῦτον sumas adverbialiter.

Pag.764 ἐπίκυψε. Interpretes legerunt ἐπίκυψιν. Vertunt enim, *velut oratura procumbit.* Melius tamen vertissent cum Lango, *caput demisit.* In codice Fuketiano scriptum inveni ἀπίκυψε, minus probe. Apud Nicephorum excusum est ἐπέκρυψε.

καὶ παράδοξον. Melius in codice Fuketiano scribitur καὶ παράξενόν τι δεικνύσθαι χρῆμα. Pro quo Nicephorus habet ξυνίζον.

In Caput VI.

Pag.765 Διάκονον γὰρ ὑπ' αὐτὸν μοναχῶν. Pessimè hunc locum verterunt Interpretes, *monachorum suorum apud Scethin Diaconum.* Quasi vero Joannes Chrysostomus monasterium habuerit apud Scethin; aut quasi Heraclides, qui tum degebat Constantinopoli, Diaconus eodem tempore esse potuerit Monachorum apud Scethin in Ægypto. Longe rectius Joannes Langus ita vertit. *Heraclidem etiam Archidiaconum, ex eis, qui sub diœcesis Suæ administratione erant monachis; qui in Scethi Evagrii monachi discipulus fuerat.* Socrates in lib. 6. cap. 10. Heraclidem hunc ait fuisse Diaconum Chrysostomi. τὸ ἰαυτῦ διάκονον. Pro quo Sozomenus dixit διάκονον τὸ ὑπ' αὐτὸν. Idem porro Heraclides Monachus fuerat in Scethi, institutus illic ab Evagrio Monacho. Quare scribendum est hoc loco, μοναχὸν τὸ ἐκ τῆς Σκήτεως. Nihil planius hac scriptura, tantum ante vocem μοναχὸν, apponenda est virgula. Hujus Heraclidis elogium habemus apud Palladium in vita Chrysostomi. ἄνδρα μονάσαντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπου ἐγκυκλίων ἠρμήνευον μαθημάτων, καὶ τῶν θείων γραφῶν ἐντὸς ἡμέρων, καὶ διακονήσαντα ἔτη τρία.

ἐνοσκελίδα. Ita Gentiles vocabant spectrum quoddam dæmoniacum, eo quod crura ac pedes asininos habere videretur. Unde ἐνόκωλον etiam, seu ἐνοκώλιον id spectrum appellabant. A veteribus autem Græcis ἔμπουσα dicebatur. Scholiastes Aristophanis in Thesmophor. ἔμπουσα, inquit, ᾧ καλοῦσί τινες ἐνοσκελίδα. Idem in scholiis ad Ranas pag. 225. plura habet de hoc spectro, & post illum Suidas in voce ἔμπουσα, & auctor etymologici. In quo scribendum est ἐνοκώλη pro ἐνοπώλη. Porro hoc spectrum apparebat præcipue iter facientibus, ut docet Harpocratio. ἔμπουσα, inquit, φάσμα τῆς ἑκάτης, ὅπερ φοιχῶσιν ἐφαίνετο. Ex quo corrigendi sunt Scholiastes Aristophanis ad Ranas, & Suidas & Auctor Etymologici, apud quos τοῖς δυσκώφοις legitur pro φοιτῶσι. Quam emendationem confirmat Philostratus in libro 2. de vita Apollonii cap. 2. his verbis: ἐπορίσαντο δὲ ἐσπέλην λαμπρᾶ· φάσμα δὲ αὐτοῖς ἐμπέσοις ἐνέπεσε, τοδὶ γινόμενον ἐς τοδὶ αὖ ἐς τὸ δεῖν ἔη). Idem in lib. 4. cap. 8. has empusas ab aliis lamias & mormolucia dici ait, & carnis humanæ appetentissimas esse. Sed ut ad Onoscelidas redamus, de iis Psellus in libro de dæmonibus loquitur pag. 83. ὅτοι δὲ τόποις ἐνδιατρίβουσιν αἰχμηροῖς, ὑπόξηρά τε τὰ σώματα ἔχουσιν, ὅθεν τὰς ἐνοσκελεῖς φασιν ἔη).

καὶ ἀσκητικῷ λόγῳ. Post vocem ἀσκητικῷ, subdistinctionem apponendam puto; & reliqua ita legenda uno tenore, λόγῳ τὸ καὶ δόξαν ἐς φίλους πεποιεῖν ἱκανὸς. Atq; ita distinxit Nicephorus.

ἐχειροτόνησε δὲ αὐτὸν Ἑλλάδιος. Miror quomodo factum sit, ut Helladius Cæsarienſis Episcopus Gerontium Nicomediæ Episcopum ordinaret. Neque enim Nicomedia erat sub Diœcesi Cæsarienſis Episcopi. Immo subjecta erat Episcopo Constantinopolitano. Quippe Eudoxius Constantinopolitanus Episcopus Eugenium Episcopum Nicææ ordinavit, ut scribit Philostorgius. Adde quod Sozomenus hoc loco apertè testatur, Ambrosium scripsisse Nectario Episcopo Constantinopolitano, ut Gerontium Episcopatu Nicomediensi exueret, quare dicendum est, Helladium id fecisse mandato Episcopi Constantinopolitani; aut certe id fecisse ante ordinationem Nectarii, dum Ecclesia Constantinopolitana Episcopum non haberet. Quod quidem verius puto. Dici etiam potest, Episcopum Cæsareæ, tanquam Primatem Ponticæ Diœceseos, sibi vindicasse ordinationem Nicomediensis Episcopi.

ἐυτροπίου τότε σύμβαν ἐν μέσῳ. In codice Fuketiano scriptum inveni σύμβαν ἐν μέσῳ. Quam scripturam veriorem puto. Subaudiendum est autem verbum quod præcessit. διέβαλλον. Certè μεμισᾶν τὸ σύμβαν, non videtur Græcè dici posse. Porro Eutropii cædes contigit anno Christi 399. depositio autem Gerontii & aliorum Asiæ Episcoporum, facta est anno quadringentesimo, ut notat Baronius, seu potius 401. Causa enim Episcoporum Asiæ primum examinata est in Concilio Constantinopolitano, 13. Indictione, cum Eusebius Episcopus Libellum Concilio obtulisset adversus Antoninum Episcopum Ephesi, ut scribit Palladius in vita Chrysostomi: id est anno Christi 400. Missi sunt deinde in Asiam Episcopi tres, qui testes audirent: hi tota æstate in Asia commorati sunt. Postea Chrysostomus ipse sub finem Hyemis in Asiam profectus, Synodum septuaginta Episcoporum Ephesi congregavit, in qua depositi sunt sex Episcopi, non autem tredecim ut ait Sozomenus; & alii in eorum locum substituti. Profectus igitur est Joannes in Asiam anno Christi 401. profligato jam Gaina. Pag.766

In Caput VII.

Καὶ πατρὸς βασιλίως. Patriciatus dignitatem intelligit. Patricii enim Imperatoris Patres dicebantur, ut ex Claudiano aliisque notissimum est. Porro hæc dignitas à Constantino Magno primum instituta est, ut testatur Zosimus.

ἐπεὶ ὃ τῆς. Scribendum est procul dubio ἐπεὶ ὃ μὴ τῆς. quod miror Interpretes non vidisse.

τὸν τιμασίου. Hujus Timasii deportationem in Insulam Osiam Baronius refert anno Christi 395. post cædem Rufini Præfecti Prætorio. Melius tamen, meo quidem judicio, eam retulisset in annum sequentem. Neque enim verisimile est, tot ac tantos viros, Rufinum scilicet, Timasium & Abundantium, uno eodemque anno ab Eutropio oppressos esse. Certe ea res gravissimam invidiam conflasset Eutropio. Adde quod Eunapius apud Suidam in voce τιμάσιος, scribit Eutropium Præpositum cubiculi, eum evocasse ex Asia, ut summæ rerum illum præficeret: Timasium vero tanto cum fastu venisse

Constantinopolim, ac si Eutropium, ipsumque adeo Imperatorem ludibrio esset habiturus. Ex quo manifestò colligitur, Timasium nonnisi post Rufini cædem venisse Constantinopolim. Cum ergo Rufinus cæsus sit anno Christi 395. Timasii depottatio citius quam sequente anno contingere non potuit. De ejusdem Timasii deportatione locus est illustris apud Asterium in sermone adversus festum Kalendarum, quem dixit anno post Consulatum Eutropii; ὡς δὲ ὑπαθὼν τὰς χθὲς ἐφώλιν ἀεὶ θηρῶν· οὐχ ὁμῶς οἱ κακῶς ἐργασάμενοι τῆς κεφαλῆς ἀπετιμήθη, &c. Rufinum intelligit, ἀλλ' ὃ μὴ στρατηγίας, τῆς αὐτῆς ταύτης ἐπιτυχὼν τιμῆς κακῶς· ἐν ᾗ ἰσχατιαῖς αἰγύπτῳ καὶ τῆς Λιβύης ἀπώλετο, φεύγων τὴν καθ' αὑτὸν τῷ τιμορίαν, εἶτα ἐν ψάμμοις ἐντελευτήσας, ἐπειδὴ πᾶσα λιὼ ἡ χώρα δι' ἧς ἀπεδίδρασκεν, ἀνύδρῳ καὶ ἀοίκητος. Quæ sic vertenda sunt. *Alter vero post militum Magisterium, cum eundem honorem adeptus esset, in finibus Ægypti ac Lybiæ, miserè interiit: cum capitale supplicium, quo condemnatus fuerat, fugere vellet, in arenosis locis extinctus: cum regio universa, quam fugiendo pertransibat, siticulosa esset atque inculta.* De Timasio loquitur ut vides, de quo eadem narrant Zosimus atque Sozomenus.

Pag. 767 ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν κειμένους. Interpres vertit *sub sacra mensa jacentem.* Musculus vero vertit, *ad sacram mensam.* Fieri quidem potest, ut supplices, qui ad Ecclesiam confugerant, sub ipsa altaris mensa jacuerint. Iis tamen verbis id tantum significari puto, eos ad pedes altaris jacuisse. Sic Socrates in libro primo cap. 36. de Alexandro loquens in Ecclesiam ingresso orandi causa: ὡς εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἑαυτὸν δὴ ῥῖμα ἐκτείνας, ηὐχετο. Rufinus quoque de eadem re loquens in libro 10. cap. 12. ita scribit: *Tum ille nocte, qua ad constitutam interierat diem, sub altari jacens.*

In Caput VIII.

Ἀκροτελεύτια σωτιθέντες. Suffridus Petrus, qui tres postremos Sozomeni libros Latine interpretatus est, ἀκροτελεύτια vertit *corollaria.* Ego clausulas vertere malui. Intelligit autem Sozomenus doxologias Arianorum, quas ad calcem hymnorum canere solebant hoc modo: Gloria Patri per Filium in Spiritu S. uti docet Philostorgius in lib. 3. Historiæ. Quanquam Nicephorus non Psalmos, sed cantica quædam ab Arianis tum cantata esse existimat, quæ ipsi composuissent. Ego tamen Psalmos potius hîc intelligi puto, ut indicat vox ἀκροτελεύτια, id est Psalmorum clausula. Quam vocem Nicephorus procul dubio non intellexit. Eadem vox legitur apud Eusebium in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ cap. 17. sub finem; ἐξ ὡσὲὺς μὴ ῥυθμὸς κοσμίως ὑπ' ἄλλοντος, οἱ λειποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροώμενοι, τῷ ὑμνωντὶ ἀκροτελεύτια συνεχῶσι. Quæ verba desumpta sunt ex Philonis libro de vita contemplativa.

κατὰ τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν. Nicephorus his verbis diem Dominicum à Sozomeno intelligi existimavit, qui est primus & ultimus dies Hebdomadis. Ego vero nequaquam assentior Nicephoro. Primùm enim dies Dominicus nunquam ultimus Hebdomadæ dies dicitur. Est quidem Dominicus dies primus & octavus, ob circularem cursum Hebdomadum; ut observavi in Annotationibus Eusebianis; sed nunquam is dies postremus Hebdomadæ appellatur. Deinde si Sozomenus diem Dominicum duntaxat intelligeret, superfluum esset addere ἐν τελευταίᾳ, cum per hoc quod primum Hebdomadæ diem dixit, Dominicum diem satis designaverit. Aliud igitur hoc loco intelligi puto. Per primum enim septimanæ diem, diem proculdubio Dominicum intelligit. Per ultimum vero intelligit Sabbatum, quo die plerique Christianorum collectas agere consueverant. Nocte igitur, quæ Sabbati diem antecedit, conveniebant in unum Ariani, & nocturnos Psalmos canebant: & primo mane ad Ecclesiam extra muros procedebant. Idem quoque faciebant sequenti nocte, quæ Dominicum diem antecedebat. Idcirco autem in publicis porticibus nocturnos hymnos ac Psalmos canebant, quod clausis urbis regiæ portis, ad Ecclesiam suam procedere non possent, quæ erat extra muros. Apud Christianos quoque idem mos fuit, ut docet Nicetius Episcopus in tractatu de vigiliis, qui inter opera B. Hieronymi editus est perperam. Sed Lucas Dacherius, vir doctissimus, ante paucos annos eum auctori suo restituit in tomo tertio spicilegii. Male tamen in manuscripto Codice hic sermo inscribitur de vigiliis servorum Dei. Non enim de Monachorum, sed de Laicorum vigiliis agitur, nec Abbatis hic sermo est ad monachos: sed Episcopi populum alloquentis, ut patet vel ex his verbis; *Nec sane onerosum vel difficile videri debet etiam delicatis vel infirmis corporibus, in septimana duarum noctium, id est Sabbati atque Dominicæ, portionem aliquam Dei ministerio deputare: ista enim quasi purificatio est dierum quinque vel noctium, quibus stupore carnali ingravescimus, aut mundanis actibus obsessi lætamur.*

Ἰωάννης ὁ ἐκ τούτων. Scribendum est procul dubio Ἰωάννης ὁ &c. qua emendatione nihil certius: Statimque emendandum est τῆς κατ' αὐτὸν παῤῥησίας, ut legit Interpres.

In Caput IX.

Σιραπίωνα ὀν ἀρχιδιάκονον. Hunc Serapionem Palladius in Dialogo de vita Joannis Chrysostomi, Presbyterum vocat. Sic enim ait: σεραπίωνα κελεύειν προσβυτέρους. Forte Joannes Chrysostomus illum ex Diacono Presbyterum promoverat. Idem postea Episcopus Heracleæ factus est.

διάκονον ἐχειροτόνησε. Duo hîc observanda sunt. Primùm quod ait Olympiadem, licet junior esset vidua, Diaconissam tamen esse ordinatam. Secundò quòd eam ordinatam esse dicit ab Episcopo Nectario. Utrumque enim antiquis Ecclesiæ moribus ac regulis contrarium videtur. Certe Epiphanius in hæresi Collyridianorum, viduas duntaxat ac vetulas ad id munus promotas esse scribit. Sed & lex Imp. Theodosii cujus suprà mentionem fecit Sozomenus, diserte vetabat, ne fœminæ ante annum ætatis sexagesimum ad hoc

hoc officium eligerentur. Proinde satis mirari non possum, cur Nectarius, qui erat sub ditione Theodosii, Olympiadem adhuc adolescentulam Diaconissam fecerit. Nisi fortè dicamus, id privilegium concessum esse à Theodosio. Quod verò ad ordinationem spectat, scio quidem Diaconissas posterioribus temporibus per manus impositionem esse ordinatas. Id enim diserte testatur canon 15. Concilii Chalcedonensis. Verùm apud antiquos alius mos fuit, ut docet canon 19. Concilii Nicæni. In quo sancti Patres generaliter pronuntiant, Diaconissas manus impositionem non habere, easque inter Laicos esse numerandas. Quanquam Zonaras ac Balsamo Canonem illum Concilii Nicæni non generaliter de omnibus diaconissis, sed tantum de diaconissis Paulianistarum, quæ ad Catholicam Ecclesiam redirent, intelligendum putarunt. Sed verba ipsa canonis illius abundè eos refutant. Rufinus quoque in lib. 10. Ecclesiasticæ historiæ cap. 6. canonem illum de Diaconissis omnibus generaliter accepit. Porrò ad officium Diaconissarum non viduæ solum, verum etiam Virgines eligi tandem cœpére. Cujus rei exemplum habemus in Nicarete Bithyna, cujus meminit Sozomenus infra in hoc libro. Idem etiam de Macrina sorore sua testatur Gregorius Nyssenus in ejus vita, his verbis: ἀλλ' ἐπειδὴ τῆ μυσταγωγίᾳ ὑπηρεσίας τὰς χεῖρας ἑαυτῆς ἔχρισε, φοίτην ἠγησαμένη τῆ ὀπτασίᾳ ματι τῆ βίᾳ τῷ θεῷ τοῦτο ἀποδίδωσι &c. In fine vero ejusdem libri de Lampadia quadam Virgine, idem prodit iis verbis: ὡσ τις φωστὴρ λαμπὰς ἐνομα αὐτῆ. Sed Interpres neutrum horum locorum videtur intellexisse.

Pag. 769 ἧς αὐτῶν τῆ λαῷ. Hunc locum emendavi ex codice Fuketiano, in quo ita legitur: φρὸς τῶ χρείαν τῆ αὐτῶν τῆ λοιπῆ μετρήσεις τῶ δόσιν.

καὶ τὰ ὀπτάδεια ἔχοιεν. Loquitur Sozomenus de monachis, qui vel in urbe Constantinopoli, vel in aliis oppidis ac vicis diœceseos Joannis Chrysostomi degebant. Plura enim per totam illam diœcesin erant Monasteria, jam inde à temporibus Macedonii Episcopi Constantinopolitani, qui multa Monasteria Constantinopoli ædificavit, & Monachorum in iis degentium subsidio fultus, adversus Homusianos plurima atrociter gessit, ut ait Sozomenus in libro 4. cap. 2. In his celebre fuit monasterium Marathonii, cujus meminit idem Sozomenus in libro 5. Ac fortasse de his monasteriis intelligendus est Sozomeni locus supra citatus, de Heraclide Diacono Joannis Chrysostomi, quem Sozomenus vocat διάκονον τῆ ὑφ' ἑαυτὸν μοναχῶν τῆ ἐκ τῆς σκήτεως, id est, *Diaconum Monachorum, qui erant sub dispositione Joannis Chrysostomi*, quos ille ex Sceti Constantinopolim evocaverat, sicut postea Cyrillus Tabennenses Monachos Canopum traduxit. Porro Monachorum cujusque diœcesis cura, ad Episcopum Provinciæ pertinebat, qui victum illis atque annonas & reliqua necessaria subministrabat. Testatur id Possidius in vita beati Augustini sub finem ita scribens; *Clerum sufficientissimum & monasteria virorum ac fœminarum diligenti cura constabilita, omnia quæ necessaria erant provisa dimisit.* Sic legitur in optimo codice monasterii Musciascensis, qui nunc est in Bibliotheca viri Cl. Claudii Jolly, Canonici Parisiensis Ecclesiæ.

καὶ τοῦτον πείθειν. Malim scribere καὶ τούτῳ πείθειν &c. quam lectionem in versione mea secutus sum.

In Caput X.

τῶν σύρων ἀσυτικῶ. Suffridus Petrus vertit *asperitatem Syrorum.* Musculus vero *crassitiem*, quod minus probo. Neque enim id convenit Syris, qui tinnula & acuta voce loquebantur, ut alicubi testatur Imperator Julianus. Joannes autem Langus vertit densitatem. Idcirco autem Pag. 770 Sozomenus asperitatem seu densitatem in loquendo tribuit Syris, quod crebris aspirationibus uterentur.

καὶ τῆ λαῷ τοῖς λόγοις ἤδειν. Pro verbo ἤδειν Nicephorus tria posuit hoc modo: καὶ τοῖς λόγοις ἐπάγειν, καὶ φρὸς ἑαυτὸν πᾶσι τρόποις μειλίσσειν καὶ ἰδιοῦσθαι.

αὐτὸν ὅτι τούτοις ἀφιγνεῖτο. Scribendum videtur ὅτι τοῦτο quemadmodum legit Interpres. Si quis tamen vulgatam lectionem velit defendere, ut ὅτι τούτοις idem sit quod φρὸς τούτοις, id est, *ad hæc, præterea*; equidem non valde repugnabo.

τοῖς παρεῦσιν ἐνδεικνύμενος. Rectius apud Nicephorum scribitur τοῖς παροῦσι.

καὶ φολλάκις ὁρκῶσα. Per Theodosium scilicet Pag. 771. filium adjurabat & obtestabatur Chrysostomum Augusta, ut notavi in commentariis ad historiam Socratis.

In Caput XI.

Καὶ ἐν ὑπομνήσει ἰωάννου ἐθεσ. Exstant tres epistolæ Paschales Theophili Alexandrini Episcopi, à B. Hieronymo in Latinum Sermonem conversæ. Sed hæc de qua loquitur Sozomenus, hodie non exstat. Ejusdem Epistolæ meminit etiam Cassianus in lib. Collationum.

ἱκανῶς ἐφύλαξε τὸς ἄνδρας. Fortè scribendum est ἐμάλαξε. Nam vulgata scriptura meo quidem judicio tolerari non potest. Quis enim verbum φυλάττειν eo sensu usurpatum unquam legit, pro compescere seu cohibere.

In Caput XII.

Οἱ μὲν δὴ φασί. Intelligere videtur Socratem, Pag. 772 vel eos à quibus id mutuatus est Socrates. Certè Socrates in libro 6. cap. 7. hanc causam fuisse dicit odii Theophili adversus Isidorum. Aliam tamen ejus rei causam refert Palladius in vita Chrysostomi.

φρὸς τῆ κληρονόμου. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Nam Musculus quidem ita vertit. *Quod ambo de sorore Theophili, ab illa se hæredem fuisse adscriptum testificari detrectassent.* Suffridus autem Petrus sic vertit. *Quod hi ipsum à sorore sua hæredem fuisse scriptam testari detrectassent.* Sed verba Græca non hunc sensum habent. Neque enim Theophilus, sed soror Theophili, hæres scripta fuisse dicitur φρός τι, id est *ab aliquo.* Sic enim legendum est mutato accentu. Quod cum non vidissent Interpretes, fœde lapsi sunt hoc loco. De hac porro Sorore

Theophili, deque fœda illius morte, loquitur Palladius in vita Chryſoſtomi. A

Pag.773 παραμησαμένους ὑ αὐτὸς. Lego παραμησάμενος, quemadmodum etiam legit Nicephorus.

πλὴν σοφίας. In codice Fuketiano ſcriptum inveni, πλὴν φιλοσοφίας. Quod magis probo. Sic enim Sozomenus vocare ſolet monaſticam vivendi rationem.

ζωὴν περὶ τὸ μοναχικὸν. Idem etiam de Theophilo teſtatur Socrates. Verum uterque diſſimulat id, quod præcipue narrandum fuit: Theophilum ſcilicet collectâ Epiſcoporum Synodo in urbe Alexandria, damnaſſe Ammonium duosque ejus fratres, tanquam hæreticos & Origeniſtas. Cumque eos apud Præfectum Augustalem accuſaviſſet, perfeciſſe ut exilio damnarentur, & impetraſſe ab illo militare præſidium. Quo ſuccinctus, cum ad ſolitudinem veniſſet, plus quam trecentos Monachos & Clericos ex Ægypto fugavit. Ii autem fugati, in Palæſtinam ſe receperunt, ut ſcribit Palladius in vita Chryſoſtomi. In Hiſtoria autem Lauſiaca cap. 117. paulo aliter id narrat. Neque enim trecentos, ſed centum & viginti ſex fuiſſe ſcribit; nec Æliam, ſed Diocæſaream ſe recepiſſe.

In Caput XIII.

Pag.775 Ἐι καὶ δύναιτο. In codice Fuketiano ſcriptum inveni εἰ καὶ δύναιτο, quod magis placet.

In Caput XIV.

φρότιρον ἀυτὴ μεμφόμθα. Vide omnino, quæ notavi ad librum 6. cap. 10. Hiſtoriæ Socratis.

ἀπηγόρευσε τὴν διάγνωσιν. Scribendum eſt procul dubio τὴν ἀνάγνωσιν. Quod confirmat Socrates in cap. 10. lib. 6.

καὶ ταῦτα ψηφίζεται. Aſſentior Henrico Savilio, qui ad oram ſui codicis emendavit ταὐτὰ, accentu rejecto in ultimam ſyllabam. Paulo ante ubi legitur σωφρόνως ποιεῖν, codex Fuketii ſcriptum habet σύτοσον.

Pag.776 καὶ ἰωάννης μὲ εἰς ἑαυτὸν σωμλθεῖν. Scribendum eſt procul dubio καὶ ἰωάννη μὲ &c. Quomodo etiam Savilius in ſuo codice emendavit. Sed & Nicephorum ita in Sozomeno legiſſe apparet ex cap. 13. lib. 13.

In Caput XV.

Pag.777 Καὶ Γαλάμου. Sic etiam ſcribitur apud Nicephorum. Verum in codice Fuketiano ſcriptum inveni Γλαμάνου. Quomodo etiam Savilius ad latus ſui annotavit. De eodem Salamane monacho, ejusque fratribus, vide Sozomenum in lib. 6. cap. 32.

Pag.778 ὧν ὡ αὐτὸς ποιησάμενος κατέγνως. Male ambo Interpretes, Muſculus ſcilicet & Suffridus Petrus, articulum ὧν in neutro genere acceperunt, quod ferri non poteſt. Rectius Langus de Monachis ipſis interpretatus eſt; quem & nos ſequuti ſumus.

In Caput XVI.

Ἄλλοθεν ἄλλως. Scribendum eſt ἀλλ᾽ ὡς, ut in codice Fuketiano emendatum eſt eadem manu. Pag.779

κακῶς διατιθεὶς πολλάκις. Varie hunc locum diſtinxerunt Interpretes. Nam Muſculus quidem poſt vocem πολλάκις, diſtinctionem apposuit. Suffridus autem Petrus poſt has voces ὑπὸ τῶν ἰατρῶν interpunxit, ex libro Chriſtophorſoni, ut opinor. Ego vero poſt verbum διατιθεὶς diſtinctionem apponere malui, tum quia in codice Fuketiano ita diſtinguitur hic locus, tum quia Nicephorus ita interpunxit. Dehujus porro Cyrini morbo loquitur Palladius in vita Chryſoſtomi, ita ſcribens: Ἐτερῳ ζῶν τὰ ζηλωτὰ γενάτων κατ᾽ ὀλίγον ἐπελίζθη ὑπὸ τελευτὴν, ἐρυσιπέλα διθεν τὰς ἀφορμὰς ἡμῶντο. B Pag.780

In Caput XVII.

κατηγορεῖν ἑτοίμως. In codice Fuketiano legitur ἑτοίμως, non male.

μοναχὸς σωφρόνησεν. Non dubito quin ſcribendum ſit σωφρόνισεν, quod Nicephorus ita interpretatus eſt: σωφρονίαν μοναχῶν ἤθροισεν. Cæterum nemo ut novum mirari debet, quod Monachi in Eccleſia Clericorum munus obiiſſe dicuntur. Id enim eo tempore uſitatum fuit, ut ex Ambroſio diſcimus in Laudatione Euſebii Vercellenſis Epiſcopi, & ex Poſſidio in vita Beati Auguſtini, ubi dicit eum monachos intra Eccleſiam inſtituiſſe. C

πρὸς τῷ πλησίον μοναχῶν. A Monachis ſcilicet quos Rufinus in ſuburbano ſuo juxta Baſilicam Apoſtolorum collocaverat, ut paulo ante ſcripſit Sozomenus. Certe Ammonium in Baſilica Apoſtolorum ſepultum eſſe, teſtatur etiam Palladius in Dialogo de vita Chryſoſtomi. Pag.781

In Caput XVIII.

ἀυτῇ ἔγκλημα πλαδῇ. Rectius in codice Fuketiano ſcriptum eſt πλακῇ. Pag.782

εἰ δὲ μυσθὲν ἰωὴ ἕτερον ἔγκλημα γενήμενον. Procul dubio ſcribendum eſt γενημένων. Refertur enim ad vocem καθαίρεσιν.

καὶ μυσταγωγὸν τῆ αὐτῆς παίδων. Suffridus Petrus hunc locũ ita interpretatur. *Et Liberorum ſuorum in religione gubernatorem.* Melius inſtitutorem dixiſſet. Muſculus vero Muſtagogum vertit non male. Sic autem ab Eudoxia vocatus eſt Joannes Chryſoſtomus, vel quod ipſius filios ſacro lavacro tinxiſſet, vel quod eos è ſacro fonte ſuſcepiſſet. Certe de Theodoſio Juniore Eudoxiæ filio id teſtatur Nicephorus cap. 9. lib. 13. eum à Joanne è ſacro fonte ſuſceptum fuiſſe. Poteſt tamen μυσταγωγὸς ſumi pro eo, qui catechizat. Quod munus Epiſcoporum olim fuiſſe docet Hieronymus in Epiſtola ad Pammachium de erroribus Joannis Hieroſolymitani. Magis tamen placet prior expoſitio. Nam μυσταγωγεῖν pro baptizare uſurpat Sozomenus infra capite 21. Utitur eadem voce Palladius in vita Joannis Chryſoſtomi, ubi illum à Meletio Antiochenſi Epiſcopo baptizatum eſſe dicit. D

περὶ τὸ ἀνάπλυν. Anaplus locus est ita dictus ad sinistrum latus Ponti Euxini, ut docet Procopius in libro primo de ædificiis: cujus meminit etiam Stephanus in voce γωναιῶν λιμένων. In eo loco situm erat suburbanum Eudoxiæ Augustæ, quod Marianæ dicebatur, teste Nicephoro. A

Pag. 783. ὡς ἱερεῖσι θέμις. Hæc verba referenda sunt ad id, quod proxime sequitur, εἰρήνευ προσεπεῖν τῷ λαῷ. quod non monerem, nisi ab interpretibus animadversum non fuisset. Nicephorus tamen hæc verba retulit ad id verbum, quod præcessit, ἀποψηφισάσῃς, quod non probo.

In Caput XIX.

Ἤδη γὰρ τοῖς κρατοῦσι προσκρούων. Assentior Henrico Savilio, qui ad latus sui codicis emendavit ἤδη. Certe ita legitur apud Nicephorum: nec sensus patitur, ut aliter scribamus aut legamus. B

Pag. 785 διετέλεσεν ἱερωμένῳ. Rectius in codice Fuketiano scriptum est ἱερώμῳ mutato accentu. Quantum vero discrimen afferat accentus mutatio in hac voce, jam supra observavi. Porro apud Nicephorum in cap. 17. lib. 13. scribitur etiam ἱερώμῳ, perinde ac in Fuketiano.

In Caput XX.

Πρὸς τὸ δίκου τῆς μεγάλης βουλῆς. Hanc ædem Senatum vocabant: quæ sita erat in Regione secunda urbis Constantinopolitanæ, ut docet vetus descriptio ejusdem urbis. Idem quoque testatur Palladius in Dialogo de rebus Joannis Chrysostomi, ubi agit de incendio majoris Ecclesiæ. C

ὅτι τὴν ἀνακλητὴν βασιλικὴν ἐπένευσαν. Assentior Christophorsono & Savilio, qui emendarunt ἀναβιοῦ.

Pag. 786 ὡς καλεῖσθαι ἀπὸ καθυποσταμένων. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Musculus enim ita vertit. *Objecit ille sententiam Episcoporum sibi post priorem Synodum communicantium: qui plures fuerint quam illi, qui se condemnassent, & quod Canon Ecclesiasticus hoc prohibeat.* Eodem quoque modo hunc locum interpretatus est Suffridus Petrus. Verum hanc interpretationem refellit Socrates ac Nicephorus. Apud quos Leontius Episcopus Joanni Chrysostomo, qui sexaginta quinque Episcopos post reditum suum sibi communicasse dicebat, ita respondet: Atqui D plures erant à quibus condemnatus es. Scio quidem Socratem à Baronio esse reprehensum; eo quod Chrysostomus à triginta sex duntaxat Episcopis, ut ait Palladius, vel à quadraginta quinque, ut legitur in Bibliotheca Photii, fuerit condemnatus. Sed responderi potest, Chrysostomum in Synodo quidem ad Quercum à quinq; & quadraginta tantum Episcopis fuisse damnatum: Plures tamen postea Episcopos, ad quos Missa fuerat epistola Synodica, condemnationi ejus subscripsisse.

ἱτεροδόξων ἐνισάμην. Assentior Henrico Savilio, qui ad latus sui codicis annotavit, forte scribendum esse ἐνισάμην. Sensus certe id necessario postulat.

In Caput XXI.

Λυτοῖς ἔτι μυσταγωγοῦσι. Non probo interpretationem Suffridi Petri, qui sic vertit. *Dum adhuc mysteriis occupantur.* Non enim de missarum solemnibus, nec de Eucharistia hîc loquitur Sozomenus, sed de Sacramento Baptismi, quod ea nocte tradi consueverat. Quam expositionem confirmat Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, & Chrysostomus ipse in epistola ad Innocentium Papam. Certe verbum μυσταγωγεῖν, non aliud significat, quam Baptismi Sacramenta tradere, ut supra notavi. Porro Sozomenus hoc loco dissentit à Palladio. Nam Palladius clericos Joannis vigiliam festi Paschalis in thermis Constantianis celebrasse dicit, non in majore Ecclesia ut Sozomenus.

πρὸ πολλῶν συνοικήσας. Procul dubio scribendum est συνοικήσας. Eundem errorem jam supra observavi in hoc libro. Pag. 787

ἐς προφανὲς ἐχ θρὸς διακόνου. Non video, quis sit sensus horum verborum, nisi pro διακόνου scribamus ἰωάννου, aut certe Diaconum Joannis Chrysostomi intelligamus. Idcirco enim hunc Servum Elpidii Presbyteri ad eædem faciendam conduxerant adversarii Joannis, quod Elpidium Presbyterum scirent Joanni infensum esse. Porro Palladius in vita Chrysostomi, septem homines à Sicario illo vulneratos fuisse dicit, quorum quatuor eodem die interierunt.

In Caput XXII.

Ἐπὶ Σοῦς αὐτὸς ἔφασαν. Hæc ab Acacio & Antiocho Episcopis Imperatori Arcadio dicta esse scribit Palladius, ipso magni Sabbati die, non autem post Pascha, ut tradit Sozomenus. Pag. 788

In Caput XXIII.

Καὶ τοῖς ἀπὸ συνόδου. In codice Fuketiano scriptum est συνικῶν, rectius, ut opinor. Atque ita legisse videtur Nicephorus, ut videre est in cap. 28 lib. 13. Nam pro his verbis, hæc substituit, τῇ ἀπὸ ἐκκλησίᾳ. Paulo post ubi legitur καθ' ἑαυτὰς συνιόντες, malim legere συνιόντες cum Henrico Savilio. Pag. 789

γύναια πρὸς βίαν τῶν κόσμου. Deest verbum ἀφωρίσθησαν.

παρθένων ἐκκλησιαστικῶν. Virgines Ecclesiasticæ dicuntur ad distinctionem earum, quæ degebant in monasteriis, quæ monachæ dicuntur in epistola Siricii Papæ. Hæ virgines locum separatum habebant in Ecclesia, tabulis conclusum, ut docet Ambrosius in sermone ad Virginem lapsam. Oblationes item offerebant & communicabant seorsum à reliqua multitudine, ut colligitur ex cap. 25. Concilii Triburiensis. Ecclesiasticæ porro dicebantur, eo quod adscriptæ essent albo seu matriculæ Ecclesiæ, κατάλογον παρθένων & τάγμα vocat Basilius in epistola canonica ad Amphilochium.

τῷ βιωτικῷ προτιμῶσα. In codice Fuketiano pro vocabulo βιωτικῶν, scriptum est ἀγωνίων, quemadmodum etiam legitur apud Nicepho-

rum in cap. 25. lib. 13. Sed & Grammaticæ leges postulant, ut προτιμῶσαν legamus.

In Caput XXIV.

Pag. 791 Εὐτρόπιος ἀναγνώστης. Hujus meminit Palladius in vita Chrysostomi sub finem; ubi eum ψάλτην vocat, quod idem est. Iidem enim erant Psaltæ & Lectores. Unde juncto vocabulo ψαλτανάγναι dicuntur in Novellis Imp. Justiniani.

Pag. 792 πρὸς εἰς τὴν ἐπίσκοπον κοινωνίαν ὑρῶν. In codice Fuketiano scriptum inveni ὑρῶν, longè rectius meo quidem judicio. Eodem ferè modo loquitur Constantinus Imperator in epistola ad Alexandrum & Arium: ἡ μὴ κοινωνία ὑρᾶσθαι. Maluissem etiam dicere πρὸς τὴν ἐπίσκοπον κοινωνίαν. Sic enim Græci loqui solent.

Pag. 793 νόμος ἐτέθη. Extat ea lex in lib. 16. cod. Theodosiani, titulo de his, qui religione contendunt. Sic autem habet: *Imperatores Arcadius & Honorius, Eutychiano P. P. Rectores Provinciarum moneantur, ut conventus eorum arceantur illicitis, qui Orthodoxorum religione suffulti, spretis sacrosanctis Ecclesiis, alio convenire conantur: his, qui ab Arsacii, Theophili, Porphyrii, Reverendissimorum Antistitum communioni dissentiunt, ab Ecclesia procul dubio repellendis. Datum 14. Kal. Decembr. Constantinopoli Honorio VI. & Aristæneto Coss.* Vide Baronium ad annum Christi 404. cap. 54. & sequentibus.

In Caput XXV.

Οὗννοι τὸ ἴσχυον. Zosimus in libro quinto Historiæ pag. 799. scribit, fugitivos ac desertores Militiæ in unum collectos, cum se Hunnos esse mentirentur, Thraciam tunc vastasse: donec Fravitus Magister militum, qui bello adversus Gainam inclaruerat, contra eos missus, cunctos ad internecionem delevit. Ex his patet error Nicephori, qui hunc Sozomeni locum describens in cap. 35. lib. 13. addit, Hunnos istos, qui Thraciam vastarunt, Huldin ducem habuisse. Immo Huldis amicus ac fœderatus erat Romanorum, ut testatur Zosimus ibidem.

ἐπὶ ὃ ἐν ἰσωνείᾳ λῃσαί. De hoc motu Isaurorum consulendus est Zosimus in libro quinto pag. 802. Marcellinus Comes in Chronico, Stilichone 2. & Anthemio Consulibus *Isauri*, inquit, *per montem Tauri discurrentes, ingens dispendium reipublicæ importarunt: quibus Narbazacius legatus majus continuo rependit incommodum.* Jordanes in libro de successione regnorum, hunc Marcellini locum describens, sic habet: *Contra quos Arbazacius directus, majus continuo rependit incommodum.* Ita legebatur in Vulgatis editionibus ante Gruterum, ut Gruterus ipse in notis suis testatur, optimè meo quidem judicio. Nam & à Zosimo in supradicto libro ἀρβαζάκιος dicitur hic Magister militum, & apud Suidam in voce ἀρβαζάκιος. Ubi integrum ejus elogium habes ex Historia Eunapii Sardiani. Nonnulli vero hunc Magistrum militum per ludibrium vocabant Harpazacium, ob rapinas & furta. Erat enim rapacissimus, & tribus vitiis insignis, libidine scilicet, ebrietate & avaritia, ut ibidem testatur Eunapius, & ex Eunapio Zosimus. Porro præter Harbazacium, etiam Valentinianus Comes contra Isauros missus est, qui Rhossum & Seleuciam expugnarunt, ut scribit Palladius in vita Joannis Chrysostomi. Finito tandem hoc bello, multæ quæstiones agitatæ sunt de his, qui se Isauris latronibus junxerant, aut qui eos occultaverant. In quibus exercendis, nec quadragesimæ, nec ipsum Paschæ diem excipi oportere Imperator lege sanxit, ut videre est in libro nono codicis Theodosiani, titulo de quæstionibus.

ἆρα ὀνωείου προξενήσας. Procul dubio scribendum est ἆρα ἀπ' ὀνωείου. Certe observavi in manuscriptis codicibus has duas præpositiones ferè semper inter se confundi. In codice Fuketiano deest vox ἆρα.

ἰλλυειοῖς ἐπανίσησεν. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Musculus enim Epiphanium secutus, vertit *in Illyrios irruit.* Quomodo etiam Langus Nicephori Interpres; Suffridus autem Petrus interpretatus est *Illyrios concitavit.* Ego vero neutram Interpretationem probo. Neque enim Stilicho adversus Illyrios profectus est: Sed tantum Alaricum adversus eos misit, pollicitus se cum occidentalibus copiis brevi secuturum. Verum promissis non stetit, ut testatur Sozomenus ac Zosimus. Quare hoc loco supplenda est vocula in hunc modum, ἰλλυειοῖς αὐτὸν ἐπανίσησεν. Sententiam nostram confirmat ipse Sozomenus in cap. 4. lib. 9. ubi eadem repetit, quæ hîc dixerat.

ὑπαρχόν τε αὐτῶν καθ' ἑαυτὸν ἰδιον. Id est, Jovium, qui creatus fuerat Præfectus Prætorio Illyrici. Atque ita Nicephorus hunc Sozomeni locum intellexit. Sic enim habet. ἰλλυειοῖς ἐπανίσησεν, ἰδιόν τινα ὑπαρχον ἐκείνοις προκαθίστας. Nec aliter Epiphanius Scholasticus. Porro Illyricum duplex erat eo tempore. Alterum Orientale: alterum Occidentale. Quod jam inde à temporibus Theodosii Augusti institutum videtur, cui, Gratianus Imperator cum Orientis Imperium regendum tradidisset, Illyricum quoque adjecit, ut testatur Sozomenus in libro septimo cap. 4. Certe Theodosius paulo post quàm à Gratiano in Imperium adscitus fuerat, Thessalonicæ baptizatus est, quæ urbs caput erat Orientalis Illyrici, quemadmodum Sirmium Occidentalis. In Notitia Imperii Romani, quæ paulo post Honorii mortem scripta videtur, sex Provinciæ numerantur Illyrici Occidentalis. Pannoniæ duæ: Savia, Dalmatia, Noricum Mediterraneum, & Noricum Ripense. Porro Stilicho Magister militum Honorii. Illyricum Orientale sub Honorii ditionem redigere cogitabat, ut universum Illyricum Occidentali Imperio subjiceretur, quemadmodum olim subditum fuerat ante Theodosii tempora, ut docet Zosimus.

συνέθετο συστρατεύσειν μὴ πρὸς Ῥωμαίους. Hunc locum non intellexerunt Interpretes. Musculus enim ita vertit. *Inito pacto, ut cum Romanis ducibus confligeret.* Suffridus autem Petrus hoc modo interpretatus est. *Inito pacto, ut ad Romanos duces transirent.* Pessimè omnino. Lan-

gus vero Nicephori Interpres ita vertit. *Re ita compositâ, ut & ipse cum Romanis Arcadii Ducibus congrederetur.* Vere quidem, sed non ex mente Sozomeni. Hic igitur sensus est horum verborum. Cum Stilicho Alaricum sibi adjunxisset, eique dignitatem Magistri militum ab Honorio deferri curasset, pactus ut Alaricus cum suis copiis in Provincias Illyrici Orientalis irrumperet, ipse quoque promiserat se cum Romanis militibus protinus adfuturum. Sed ne promissum impleret, duæ res impedimento fuêre. Radagaisi scilicet irruptio, qui cum quadringentis millibus armatorum Italiam petebat: deinde rumor de Alarici obitu, ut scribit Zosimus in lib. 5. pag. 802. & sequentibus. Hoc est, quod paulo infra scribit Sozomenus: μέλλων γὰρ ἐκδυμεῖν ὡς ὡμολόγησε στελίχων, ἵνα εἰκὸς γράμμασιν ἐπιχέῃ.

ὅπως εἰκὸς γράμμασιν. Idem scribit Zosimus, Stilichonem scilicet, cum Ravennæ esset, & profectionem jam pararet, ut junctis cum Alarico copiis Illyricum Orientale invaderet, literas Honorii Augusti ex urbe Roma accepisse, quibus nuntiabatur Constantinum in Galliis tyrannidem arripuisse.

In Caput XXVI.

Pag. 794 Ἐπιστολὴ ἰννοκεντίου ὑπὲρ τοῦ χρυσοστόμου. Desunt hæc verba in codice Fuketiano, & eorum loco hic titulus legitur, τοῦ ἁγιωτάτου ἀδελφοῦ ἰωάννου ἰννοκεντίου. Qui titulus omitti non debuit. Ad marginem autem adscripta sunt hæc, ἕτερα ὑπὲρ ἰννοκεντίου.

ἐν τῷ σωτερίχῳ τὸ ἀγαθὸν σωσεδὸς. Procul dubio scribendum est ἐν τῷ σωτερίχῳ, ἢ τὸ ἀγαθὸν σωσεδὲς ἐν τῷ ἐλπίζῃ.

καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς. Olim conjeceram scribendum esse transpositis vocabulis, καὶ ὡς ἔστιν ἀληθῶς, ut ad præcedentia referatur. Si cui tamen displicet hæc conjectura, equidem non magnopere succensebo.

τῷ τοῦ ἰδίῳ φαιποιθῶς σωσεδότι. In codice Fuketiano scriptum inveni τῷ ἑαυτὸν σωσεδότι φαιποιθῶς.

ἕτερα ὑπὲρ ὁλοφύρου τῆς κληρικῆς. In codice Fuketiano hæc ad latus leguntur adscripta, additis etiam his verbis: καὶ λαϊκῆς. Porro notabit hîc studiosus lector, Innocentium Papam in ea quidem Epistola, quam ad Joannem Episcopum scripsit, nomen suum postponere. In epistola vero ad Clerum & populum Constantinopolitanum nomen suum præposuisse.

σωσάμισθα ὑμῖν φροσεύχαις. Sensus postulat, ut pro ὑμῖν scribamus ἡμῖν. Quod tamen miror neque à Lango, neque à Musculo animadversum fuisse.

Pag. 795 ἄλλοι δὲ παθίσαν. Melius scriberetur ἔπαθίσαν. Quod verbum infra occurrit in hac epistola, ἐπειδὴ περ οὐδὲ ἐπίσκοποι δύνανται ἐκεῖνοι, οὐκ ἀδίκως ἔπαθίσαν. Ubi codex Fuketii scriptum habet πάθίσαν, male ut opinor.

ὅτι δὲ περὶ τῶν ἑκατὸν φυλακῆς. Ita legitur etiam apud Nicephorum. Mallem tamen scribere ἐπὶ περὶ τῶν &c.

ὅις μόνοις. Ex hoc loco colligitur, Ecclesiam Romanam eo tempore, id est sub initium quinti sæculi, solos adhuc canones Nicænos suscepisse, quibus conjuncti erant Sardicenses. Quemadmodum enim Ecclesia Romana solam fidei formulam suscipiebat, quæ Nicææ fuerat promulgata, eamque adversus omnes hæreses unam sufficere existimans, reliquas fidei formulas postmodum in variis Synodis editas repudiabat; ita etiam solos eos canones admittebat, qui Nicææ fuerant publicati. Postea tamen & Romani Antiochenos canones, & Episcopi Orientales, Sardicensis Synodi canones susceperunt. Quod factum est ætate Dionysii exigui, ut ex ejus collectione perspicitur.

ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν ἰουρισθέντα. Hæc sic intelligenda sunt, quasi dicat, non omnes, qui canonem illum Antiochenæ Synodi condiderunt, hæreticos fuisse, sed plerosque eorum. Certe non omnes illos fuisse hæreticos testatur Julius Papa in Epistola ad Orientales, quam refert Athanasius in Apologetico. Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, ait canonem illum Antiocheni Concilii de Episcopis, qui post Synodalem sententiam in pristinam sedem semetipsos restituunt, à quadraginta Episcopis Arianis conditum fuisse. Quod unde hauserit, equidem nescio. Vide si placet, quæ notavi in libro 1. Observationum Eccles. cap. 8.

τὰ γὰρ καλῶς φαχθέντα. Scribendum videtur φαχθέντα, ut legerunt Interpretes.

δημητρίου, κυριακὸς, εὐλυσίου. Horum quatuor Pag. 796 Episcoporum mentio fit à Palladio in Dialogo de vita Chrysostomi. Ex iis Demetrius Pisinuntis Episcopus, primò à Joanne missus fuerat ad Innocentium, ut ipse testatur in Epist. ad eundem Innocentium. Postea vero iterum Romam venit peragrato Oriente, ut scribit Palladius. Eulysius Apameæ Episcopus fuit. Palladius vero Helenopoleos. Cyriacus autem cujus urbis fuerit Episcopus, mihi quidem incompertum est. Emisenus Episcopus dici videtur à Palladio in fine dialogi, ubi agit de exiliis Episcoporum. Porro hi quatuor Episcopi ab Innocentio Papa postea missi sunt ad Arcadium Imperatorem unà cum aliis quinque Episcopis & duobus presbyteris Ecclesiæ Romanæ, ut legitur apud Palladium & Sozomenum nostrum.

In Caput XXVII.

Ἐμμελὴς γὰρ. Apud Nicephorum scribitur Pag. 797 ἐμμελὴς. Cæterum Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, Atticum prorsus imperitum fuisse scribit, factarum litterarum. Sed fortasse Palladio haudquaquam habenda est fides; quippe qui Atticum oderat, utpote adversarium Joannis Chrysostomi.

In Caput XXVIII.

Σωὴ τοῖς ἐν τῇ εἴω. Innocentius cum ad Arca- Pag. 798 dium Imperatorem quinque Episcopos mitteret & duos Presbyteros Ecclesiæ Romanæ, qui suas & Imperatoris Honorii litteras ei offerrent, misit unà cum illis quatuor Episcopos Orientis, Demetrium, Cyriacum, Eulysium ac Palladium, qui pro causa Joannis Chrysostomi ad ipsum venerant, ut scribit Palladius in Dialogo de vita Chrysostomi, & ex eo Nicephorus.

HENRICI VALESII ANNOTATIONES IN LIBRUM NONUM HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ SOZOMENI.

In Caput Primum.

Pag. 799 Καὶ βασιλέως ἰσχύι. Vide num melius sit βασιλείας.

ἡ τῶν ὅλων ὑπουργὸς θεία δύναμις. Sic edidit Robertus Stephanus, cum in codice Regio quem typis suis expressit, legeretur ἐικυρὸς. Verum in codice Fuketiano ἐικυρὸς scribitur, optime. Ac profecto miror, Robertum Stephanum id non vidisse.

Pag. 800 τὰ φραντία & χεάφυσα. Post vocem φραντία, codex Fuketianus interserit verbum ἔπιτιλῶσα, quemadmodum Christophorsonus in quibusdam exemplaribus scriptum invenerat. Apud Nicephorum tamen in cap. 2. lib. 14. non legitur hoc verbum: quod tamen non otiosum mihi videtur hoc loco, modo particulam conjunctivam addamus. Laudat enim Pulcheriam Sozomenus duplici nomine, tum quod celeriter perspiceret quid agendum esset, tum quod consulta exsequeretur.

Pag. 801 ἐκεῖ τῶν γεγραμμένων. Procul dubio scribendum est ἐκεῖσε.

ὁ δῆμος & κατ' αὐτὸν. Henricus Savilius duas postremas voces hinc olâ subnotavit, tanquam suspectas, & intellectu difficiles. Sensus tamen apertus est, si κατ' αὐτὸ legamus, ut in Interpretatione mea apparet. Posset etiam non incommodè scribi κατὰ ταὐτὸν vel κατὰ ταὐτὸ, id est *simul*. Quam lectionem magis probo.

In Caput II.

Pag. 802 Περὶ τὸ ἄμβωνα. Hujus vocabuli expositionem subdit Sozomenus, βῆμα ὃ τοῦτο ἀναγνώσων. Latini pulpitum vocant, quod medium est inter altare & caput Ecclesiæ. Interdum tamen Latini ambonem vocant. Est tamen vox Græca, & ἀπὸ τοῦ ἀναβαίνειν dicitur, ut docet Auctor Etymologici. Quare fallitur Valafridus Strabo, qui ab ambiendo, ambionem dici existimavit. Porro notandum est, quod ait Sozomenus, sepulchrum uxoris Cæsarii fuisse in Ecclesia circa ambonem, id est extra altare. Nam intra altare, quem nos vulgo chorum vocamus, soli ferè Sacerdotes humabantur aut Martyres. Laici vero A extra urbem in cœmeteriis humari solebant. Soli Ecclesiarum conditores, cujusmodi fuit Cæsarius, in Ecclesiis quas condiderant humabantur. Sic Constantinus Imperator sepultus est in Basilica Apostolorum, quam extruxerat Constantinopoli, & quidem ad portam Basilicæ, ut observavi in Annotationibus Eusebianis.

ἡ βασιλὶς προσέταξεν. Non licebat effodere sepulchra mortuorum. Id enim gravissimum crimen habebatur, & proximum sacrilegio. Quare necesse fuit, ut Pulcheria Augusta id heri juberet.

τρύπημα μικρὸν. Duplex erat foramen super Martyrum reliquiis. Alterum exterius in altari vel in pavimento, sub quo conditæ erant reliquiæ. Alterum interius, in capsâ seu arcâ, quâ reliquiæ claudebantur. Per hæc autem foramina, quæ è B regione sibi invicem respondebant, Christiani solebant demittere velamina, ut Sanctorum reliquias contingerent; quæ pro magna benedictione accipiebant. Fenestellas vocat Evodius in libro primo de miraculis sancti Stephani, cap. 12. Et Gregorius Turonensis in libro primo de miraculis Confessorum cap. 28. In suggestione autem Legatorum ad Hormisdam Papam de petitione Justiniani, cataractæ dicuntur. Vide Baronium ad annum Christi 416. cap. 21. & ad annum 461. cap. 5. & ad annum 519. cap. 93. de hoc foramine intelligendus videtur locus Nicetæ Paphlagonis in laudatione Hyacinthi Martyris Amastriani, qui sic habet: αὐτὸ ὃ τοῦ τάφου μέρος ἐκ τῆς καλύπτρας ἀργυρείου εἰκονισμένον, ἀνάμεσα τῶν ἱερῶν χοῶν, καὶ τῆς τιμίας ταύτης κονίας ἐνδύεται δαιδάλου). *Itaut vos sepulchri & fabrica, quæ illud tegebat, in modum arcæ compositæ (capellam intelligit) sacro pulvere & venerando illo cinere compleretur.* Ad hoc foramen referendus est etiam alter locus incerti Auctoris in descriptione Ecclesiæ sanctæ Sophiæ, quæ nuper edita est à Fr. Combefisio pag. 255.

μύρον ἰωνδίνς. Non dubito, quin scribendum sit μύρων ἰωνδίνς. Id enim postulat lex Grammatica.

ζωνίδριον εἰς τὸ μαρτύριον. Baronius ad annum Christi 438. quo anno hanc quadraginta Martyrum translationem refert, hunc Sozomeni locum adducens, μαρτύριον ait esse, quam nos vocamus confessionem. Sane confessio Beati

Petri sæpius occurrit in vitis Pontificum Romanorum, pro sepulchro beati Petri. Verum hoc loco μαρτύριον est Basilica in honorem Thyrsi martyris ædificata.

In Caput IV.

Pag. 805 Παρ' ἑαυτὰ συγκρῦναι τὰ βασίλεια. Scribendum est procul dubio πρὸς ἑαυτά quemadmodum legitur in cap. 25. lib. 8. ex quo hæc pene ad verbum transscripta sunt. In codice Fuketiano scriptum inveni παρ' ἑαυτῆ male.

καὶ ὕπαρχον αὐτὸν. Scribe αὐτῶν. Ex capite 25. lib. 8. Vide Cassiodorum in lib. 10. Historiæ tripartitæ cap. 24. Non dissimulabo tamen, in cap. 25. lib. 8. codicem Fuketii scriptum habere ὕπαρχον αὐτὸν, quemadmodum scribitur hoc loco. B Verum Epiphanius Scholasticus, qui Historiam tripartitam Latinè vertit, & Nicephorus, αὐτῶν legerunt.

ἦλθε εἰς τὰς Ἠπείρους. Post hæc verba Nicephorus in cap. 25. lib. 13. quædam adjicit, quæ ex Philostorgio mutuatus est. Habentur enim in excerptis ex lib. 12. Philostorgii cap. 2. Verum prorsus alieno loco hæc Nicephorus retulit de Græciæ vastatione & de oppugnatione urbis Athenarum. Ista enim diu ante contigerant, sub exordium Imperii Arcadii, dum Rufinus adhuc superstes esset, à quo evocatus fuerat Alaricus, sicut testatur Zosimus in lib 5. Quæ vero hic & in cap. 25. lib. 8 à Sozomeno referuntur, gesta sunt paulo ante mortem Arcadii.

μέλλων γὰρ ἐκδημεῖν κατὰ τὰ σωτηρίμβρια. Hæc non de Alarico, sed de Stelicone intelligenda sunt. Quare necessario addendæ sunt hæ voces, ὁ στελίχων, ut legitur in capite 25. lib. 8. Mirum est tamen, Epiphanium Scholasticum in supradicto capite eas voces non legisse. Sic enim vertit: *Quia cum discedere voluisset, Honorii litteris est detentus, sicut ipse confessus est.*

ὅτι τυραννίδα ἧς ὑίῶς. Accusatus est Stilicho, quod Eucherium filium suum Orientis Imperatorem creare voluisset, sublato Juniore Theodosio, ut scribit Sozomenus initio hujus capitis. Idem etiam testatur Zosimus in lib. 5. pag. 808. à Stiliconis calumniatoribus divulgatum fuisse.

Pag. 806 ἧ Ἰταλίας ὕπαρχον. Longinianus hic vocabatur, ut scribit Zosimus in lib. 5. Præfectus autem D Prætorio Galliarum Limenius.

In Caput V.

Ἐριήνῳ ἔχει. In codice Fuketiano scriptum inveni ἔχοντι, mendose, ut apparet. Vulgata tamen lectio haud penitus sana est. Deest enim verbum λιγοντῷ, quod post vocem ῥωμαίοις addendum videtur.

ἀμφὶ τὸ λάδιον. In codice Fuketiano ἑλδὶν scriptum inveni cum accentu circumflexo, & paulo post λδὶν. Huldin etiam eum vocat Marcellinus Comes in Chronico, ubi scribit Radagaisum, qui cum ducentis millibus armatorum Italiam inundaverat, ab Huldin & Saro Hunnorum Regibus devictum fuisse. Ejusdem meminit Zosimus in lib. 5.

A Κιμβρῶν. Codex Fuketii habet Κιμβρῶς. Quomodo etiam hi populi vocantur à Prisco Rhetore in excerptis Legationum. Sciros quoque vocat Jordanes in Gothicis & in libro de successione Regnorum. Apud Zosimum vero in lib. 4. σκύροι dicuntur. Pag. 807

In Caput VI.

Καὶ ὦδε λαρνίαν. Assentior Joanni Lango, qui in Annotationibus ad cap. 35. lib. 13. Nicephori Callisti, scribit legendum sibi videri ταρνίαν. Quam quidem conjecturam placuisse video Ortelio in Thesauro Geographico. Apud Zosimum tamen in lib. 5. pag. 816. hæc urbs Neveia dicitur, & Præfectus urbis Romæ vocatur Pompejanus. Pag. 808

εἰς αὐτοὺς ἐξέτυς. Scribe meo periculo εἰς ἀςυὲς. Henricus Savilius in suo codice, qui penes me est, vocem αὐτὲς lineola subnotarat. Sed veram scripturam non viderat.

In Caput VIII.

Τὰ πάτεια τῇ συκλήτῳ φυλάξαι. Langus & Musculus *jura patria interpretantur*. Ego titus patrios malim vertere. Sic enim Græci vocari solent cæremonias majorum in colendis Diis. Ita Zosimus loquitur passim in libro 5. pag. 816. & 817. Pag. 809

ὁ διάταγμα καλεῖν. *Edictum* vertit Christophorsonus & Musculus. Ego præceptum malim C vertere. Solebant olim Imperatores Romani, quoties Magistratum vel Provinciam alicui mandarent, ei Codicillos dare. Litteras vocat Ammianus Marcellinus in libr. 28. Libanius vero γραμματεῖα, ut notavi ad dictum Marcellini librum. Ita ergo quotes alicui Magistratum adimere vellent, id per litteras faciebant. Sic Valentinianus Junior cum Arbogasten Magistrum militum exauctorare vellet, ipsi litteras tradidit γράμματα τῆς ἀρχῆς ἀφαιρούσα, ut scribit Zosimus in lib. 4.

ζωσιθέντων πρὸ τῆς πόλεως. Nicephorus in cap. 35. lib. 13. πρὸ τῆς ἄφρων πόλεως habet, corrupte procul dubio. Langus quidem vertit ad urbem Ravennam. Zosimus tamen in libro sexto D Ariminum dicit, cui potius credo. Pag. 811.

ἕκασον ἔχειν πλὴν τιμῶν. Scribe ὧδ' ἕκασον ἔχειν &c. ut legitur apud Nicephorum in cap. 35. lib. 13.

ἐκ ἂν ἐκ ἀσφαλές. Delendæ sunt duæ voces ἐκ ἄν, utpote superfluæ.

In Caput IX.

Παρὰ σιγησαείου τοῦ ἐπισκόπου. Hujus Episcopi meminit Olympiodorus in excerptis Historiarum, ubi filios Ataulphi Regis Gothorum, è sinu Sigesarii Episcopi abreptos atque occisos esse scribit.

μετὰ ἰδίων ἐπαναλθών. Mallem scribere ἐπελθών, quomodo etiam Savilius ad latus sui codicis emendarat.

In Caput XI.

Pag. 813. ἐπὶ βυζοντίαν. In codice Fuketiano scriptum inveni βοζοντίαν, quod propius accedit ad veram scripturam. Scribendum enim est βοωνίαν, ex Olympiodoro: ex quo hæc pene ad verbum desumpsit Sozomenus, ut ex utriusque scriptoris verbis inter se collatis perspici potest. Sed & Zosimus ea, quæ de Constantino Tyranno habet in libro 6. & quæ de Alarico & Stilicone scribit in lib. 5. cuncta ferè ex Olympiodoro mutuatus est. Quem quidem etiam nominat in lib. 5. pag. 803. ubi agit de Ravennæ urbis origine. Unde obiter colligitur, Zosimum non Honorii temporibus, ut quidam existimant, sed diu post ejus obitum historiam suam scripsisse. Nam Olympiodorus quem citat, post Honorii mortem, usque ad Valentiniani Placidi imperium historiam perduxit, ut testatur Photius.

In Caput XII.

Pag. 814 φρυρὸν καθεσήσας. Scribendum procul dubio est φρυράν, ut legitur apud Nicephorum.

εἰς λιβίρνα πόλιν. Ortelius in Thesauro Geographico putat esse Libarna Liguriæ oppidum, cujus meminit Plinius ac Ptolomæus. Ego vero Veronam potius intelligi crediderim, quæ est Venetiæ civitas. Nam Libarna oppidum est ignobile, nec ab ullis, quod sciam Historicis celebratum, aut inter civitates recensitum. Verona autem civitas est admodum opportuna ad bellum gerendum: quam Constantinus cum in Italam ex Gallia proficisceretur, bellum Maxentio illaturus, occupavit. Nec obstat quod Liguriæ urbs dicitur à Sozomeno. Solent enim Græci cum de rebus Occidentalis imperii loquuntur, parum accuratè provincias distinguere.

μαθὼν ἡ ἀλαβίκου θάνατον. Olympiodorus Alobicum vocat, & Honorii jussu interfectum esse scribit, eo quod Eusebium Præpositum imperialis cubiculi occidisset. Apud Zosimum in lib. 5. Allobichus etiam dicitur. Fuerat hic primum Comes domesticorum Equitum. Postea verò occisis Turpilione ac Vigilantio, Magister Equitum factus est, ut scribit Zosimus pag. 822. Sed verba Zosimi mendosa sunt, quæ hic obiter corrigemus. καὶ μὴ βιγελάντιον, ἀλλόδιχον ὕπαρχον καθεσήσας. Scribe meo periculo ἵππαρχον. Quod miror ab Interprete animadversum non fuisse.

In Caput XIII.

τὸν ἀπὸ οἰκείου. Frigeridus Maximum unum ex clientibus Gerontii fuisse dicit. Olympiodorus verò Gerontii filium vocat, & inter Domesticos militasse dicit; μάξιμον τὸν ἑαυτοῦ παῖδα, εἰς τιμὴν τῶν δομεστίκων τάξιν τελοῦντα. Nisi forte Olympiodorus παῖδα posuit pro famulo. Certe Prosper in Chronico scribit Maximo tyranno vitam concessam fuisse ob utilitatem ipsius.

Pag. 815. ἐδόκιμον μὲν τὸν ἀπὸ στρατηγὸν. Christophorsonus & Savilius nescio quos codices secuti, ἰδόξιον emendarunt. Ego verò ex codice Fuketiano ἰδδίσιχον restitui. Certe Zosimus in libro sexto ἰδδίσιχον vocat hunc Magistrum militum Constantini Tyranni, & natione Francum fuisse testatur. A Frigerido quoque Edobeccus dicitur. Sed verba ipsa Frigeridi operæ pretium fuerit hic apponere, sicut à Gregorio Turonense relata sunt. *Qui ubi in unum venére, interjectis diebus plurimis, nullo ab Italia metu, Constantinus gulæ ac ventri deditus, redire ad Hispanias filium monet. Qui præmissis agminibus, dum cum Patre resideret, ab Hispania nuntii commeant, à Gerontio Maximum, unum ex clientibus suis, imperio præditum, atque in se comitatu gentium barbararum accinctum parari. Quo exterriti, Edobecco ad Germanas gentes præmisso, Constans, & Præfectus jam Decimius Rusticus ex Officiorum Magistro, petunt Gallias, cum Francis & Alamannis, omnique militum manu ad Constantinum jamjamque redituri.*

γοννιχίας τὴν ἀπὸ γαμετῆς. Apud Nicephorum in libr. 14. cap. 6. scriptum est γοωυχίας. Sed non dubito quin scribendum sit γυνιχίας. Est enim nomen proprium mulieris Nunechia.

In Caput XIV.

τῆς ὑλφίλα φράξεως. Hunc locum pessimè vertit Musculus. Suffridus autem Petrus ita interpretatus est: *Constantius autem caput quidem accipi jussit, ac gratias Ecdicio agi reipublicæ nomine, qui Ulphilæ officio functus esset.* Sensum tamen minime est assecutus. Est sane elegans jocus ille Constantii adversus Ecdicium. Nam eum Ecdicius Maximam mercedem se acceptorum speraret ob caput Edobechi, Constantius præter illius exspectationem respondit, rempublicam gratias agere Ulphilæ ob factum Ecdicii. Si enim Ulphila non fudisset copias Edobechi, nunquam ei caput amputasset Ecdicius. Verba itaque transposita sunt in Græco, & restituenda quemadmodum dixi. Nicephorus vero cum hunc locum non intelligeret, vocem ὑλφίλα expunxit. Pag. 816.

In Caput XV.

Μαθὼν κωνσαντῖνος ἀναιρεῖσθαι ἰδδίσιχον. Scribendum est ἀναιρεῖσθαι.

ἰοβιανός τε ὁ μάξιμος. Scribendum est ἰοβῖνος. Hic est Jovinus, qui cum Sebastiano fratre tyrannidem in Galliis arripuit, Honorio IX. & Theodosio IV. Consulibus, ut ex Frigerido colligitur. Scribit enim Frigeridus, dum Constantinus Tyrannus ab Honorii ducibus obsideretur Arelate, nuntium ex Galliis allatum fuisse, Jovinum sumpsisse ornatus regios. Sequenti vero anno, quo Honorius IX. & Theodosius V. Consules fuére, Jovinum cum fratre in Galliis occisum esse scribit Marcellinus. Prosper vero & Idatius id referunt anno insequente, Lucio solo Coss. Maximo autem vitam concessam scribit Prosper, eo quod modestia ac vilitas hominis, invidiam affectati imperii non mereretur. Diu tamen postea idem Maximus in tricennalibus Honorii interfectus est, ut scribit Marcellinus in Chronico, Honorio XIII. & Theo- Pag. 817.

& Theodosio X. Consulibus. *Maximus tyrannus & Jovinus ferro victi, adducti de Hispaniis atque interfecti sunt.* Ubi ignotum est quisnam sit Jovinus iste. Non enim potest esse Jovinus is, qui cum Sebastiano purpuram sumpsit in Galliis. Jamdudum enim interfectus fuerat, teste Marcellino & Prospero.

καὶ σάρος. Sarus genere Gotthus, prius quidem ab Honorii partibus steterat, & adversus Alarichum Gotthorum Regem strenue pugnaverat: deinde contra Constantinum tyrannum missus in Gallias, Nebogastum Magistrum militum Constantini prælio superarat. Postea vero infensus Honorio ob cædem Belleridi domestici sui minimè vindicatam, Honorii partes reliquerat, & ad Jovinum tyrannidem in Galliis gerentem se contulerat. Qua re cognita, Athaulphus cum decem millibus armatorum ei occurrit, cum Sarus viginti tantum milites circa se haberet. Nihilominus Sarus fortiter pugnans, saccis in eum conjectis ægrè capi potuit, ac paulo post necatus est, ut scribit Olympiodorus in excerptis apud Photium. Ubi obiter notandus est error interpretis, qui sic vertit, *scutis adhibitis, vivum ægrè capere potuerunt.*

In Caput XVI.

Καφὰς ζαχαρία. Assentior Nicephoro ac Savilio, qui ultimam vocem delet. Nicephorus in eo vico natum esse Zachariam scribit.

A ὡς ὅτι τῷ παρόντι καιρῷ. Assentior Henrico Savilio, qui ad latus sui codicis emendavit ὡς ἔστι.

τῇ ἀδελφῇ συφάντῳ. Interpretes post vocem ἀδελφῇ subdistinctionem adhibent. Mihi tamen durior videtur hæc locutio τῇ ἀδελφῇ ἐτίμησε. Quare locum hunc ita restituendum puto. ὃν ὁ βασιλεὺς γεραίρων τὴν ἀδελφὴν, συφάντῃ καὶ ἀλυρχίδι ἐτίμησεν.

τὰ μὲν πρὸς ἕω τῆς ἀρκομένης Hæc & sequentia transcripta sunt ex capite 6. hujus libri.

In Caput XVII.

ὁμόδουλον τῷ ἀγρῷ. Musculus conservum agricolæ interpretatur. Suffridus autem Petrus conservum agri reddidit. Nicephorus vero pro his Sozomeni verbis, ἀγρότην substituit, id est agricolam. Ad quem locum Joannes Langus B verba Sozomeni adducens, exponit servum glebæ. Certe in lege unica codice de Colonis Thracensibus, dicuntur servi terræ cui nati sunt, licet conditione ingenui habeantur. Itaque horum status medius erat inter ingenuos & servos; ut testatur lex secunda, Codice in quibus causis Coloni. Horum alii erant originarii; alii inquilini, ut docet lex prima Cod. Theod. de Colonis. Originarii aliter etiam adscripti dicuntur, eo quod censibus adscripti essent unà cum agris, quos colebant. Possessores autem eorum nunc Domini, nunc patroni vocantur in codice. *Pag.* 818.

τὴν ὅτι βιοθερείαν. In codice Fuketiano scriptum est βιοθερέμιν.

FINIS ANNOTATIONUM IN HISTORIAM Ecclesiasticam Sozomeni.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

HENRICI VALESII
OBSERVATIONUM
ECCLESIASTICARUM
IN SOCRATEM ET SOZOMENUM
LIBRI TRES.

I. Est de Magno Athanasio.
II. De Paulo Constantinopolitano.
III. De sexto Canone Concilii Nicæni.

His adjuncta est Archelai Episcopi Mesopotamiæ disputatio adversus Manichæum ex Manuscripto codice Bibliothecæ Ambrosianæ.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

HENRICI VALESII
OBSERVATIONVM
ECCLESIASTICARUM
IN SOCRATEM ET SOZOMENUM
LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De anno, quo primùm restitutus est Athanasius.

CÆSAR Baronius in Annalibus & Dionysius Petavius in Rationario temporum, Blondellus in libro de Primatu Ecclesiæ, & alii, scribunt Athanasium anno Christi 338. ab exilio esse revocatum, anno scilicet post mortem Constantini, qui supradictum Antistitem, cum adversariorum calumniis premi videret, ad tempus in Gallias relegaverat. Ego verò anno Domini 337. eo ipso, quo mortuus est Constantinus, Athanasium restitutum esse contendo: idque certissimo argumento, ut opinor, evincam. Scribit enim Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos, pag. 805. se solutum exilio, & patriæ restitutum esse à juniore Constantino, qui & literas ipsi dedit ad populum & Clerum Ecclesiæ Alexandrinæ. Eas literas ibidem refert Athanasius: quarum hæc est inscriptio: *Constantinus Cæsar populo Catholicæ Ecclesiæ Alexandrinæ.* Subscriptio autem est hujusmodi: *datum Treveris XV. Calendas Julias.* Tam inscriptio, quàm subscriptio harum literarum docet id, quod dixi, Athanasium scilicet solutum esse exilio statim post obitum Constantini Maximi, anno Christi 337. Nam si anno sequente restitutus fuisset, tum Constantinus junior non Cæsarem se, sed Augustum appellasset. Nec à Constantino juniore restitutus fuisset Athanasius, sed à Constantio cui Orientis Imperium obtigerat. Quare cum Constantinus ipse in iis litetis Cæsarem tantùm se appellet, & cum Athanasius se à Constantino juniore restitutum esse testetur, apparet id factum fuisse antequam Constantini senioris filii à militibus Augusti essent nuncupati. Etenim mortuo Constantino interregnum quoddam fuit; orbisque Romanus sine Imperatore mansit per tres fere menA ses, donec fratres, qui Cæsarum nomine diversas Provincias regebant, ad dividendam Romani Imperii summam in unum coiissent. Obiit Constantinus XI. Calendas Junias, & ipso anno nuncupati sunt tres Augusti, Constantinus, Constantius & Constans, 5. Idus Septembres, ut legitur in veteribus Fastis, quos falso sub Idatii nomine publicavit Jacobus Sirmundus. Hoc ipsum est, quod Eusebius in libro 4. de vita Constantini scribit, illum post mortem imperasse, & cuncta diplomata atque edicta, ejus, tanquam superstitis nomine fuisse insignita. Ob hanc igitur causam Constantinus junior in suis ad Alexandrinos literis se duntaxat Cæsarem appellat, quippe qui nondum Augustus fuisset appellatus. Datæ enim sunt literæ 15. Calendas Julias. Augustus autem cum fratribus nuncupatus est 5.
B Idus Septembres. Porro tunc temporis dum fratres tantum Cæsares vocarentur, summa auctoritas penes juniorem Constantinum erat, quippe qui fratrum natu maximus foret.

CAPUT II.

Quo anno Julius Romanæ urbis Episcopus, missis in Orientem Presbyteris, Athanasium & Eusebianos Romam ad synodum evocaverit.

REverso Alexandriam Athanasio, quod anno Domini 337. contigisse superiori capite demonstravimus, Eusebiani molestè ferentes
C ejus restitutionem, novis criminationibus apud tres Augustos eum vexare cœperunt. Nam & ad Constantinum & Constantem Occidentalium partium Imperatores literas scripsére, quibus præter vetera illa crimina toties decantata, eum insuper accusabant, quod post reditum suum plurimas in urbe seditiones excitasset, multosque civium in carcerem trudi, verberibus affici, & necari à judice fecisset. Eadem quoque scripserunt ad Julium Romanæ urbis Episcopum, misso ad eum Macario Presbytero, & Martyrio, Hesychioq; Diaconis. Quare coactus

est Athanasius, Presbyteros suos cum literis suis, tum ad Imperatores, tum ad Romanum Pontificem mittere, ut illorum calumnias depelleret. Cum igitur Athanasii Presbyteri Romam venissent, & coram Julio Papa multisque aliis Occidentis Episcopis, qui tum Romæ aderant, Eusebii Legatos in omnibus convicissent, tandem ipsis Eusebii Legatis id postulantibus, placuit ut tam Orientalium, quam Occidentis Episcoporum Synodus Romæ congregaretur, atque Julius tam ad Eusebianos, quam ad Athanasium literas scriberet, quibus ad Concilium convocarentur: quo cunctis præsentibus & jus suum prosequentibus, justa sententia depromi posset, & amotis discordiarum causis, pax Ecclesiæ in posterum firmaretur. Scripsit itaque Julius juxta petitionem Legatorum, ad Eusebium per Elpidium & Philoxenum Romanæ Ecclesiæ Presbyteros. Scripsit etiam ad Athanasium: mandans ut intra certum diem Romæ ad causam dicendam adesset. Verum difficultas est, quo anno hæc Legatio Julii Papæ in Orientem profecta sit. Baronius quidem in Annalibus, quem cæteri fere sequuntur, has Eusebianorum criminationes adversus Athanasium, de quibus supra dixi, confert in annum Christi 339. quod equidem facile concesserim. Cum enim Athanasius & Episcopi Ægyptii in Synodica sua testentur, Eusebianos ad tres simul Augustos literas scripsisse, vix serius id potuit contingere. Etenim Constantinus Junior ad quem illi literas dedêre, anno Domini 340. interfectus est. Legationem autem illam à Julio missam esse dicit Baronius anno Christi 340: in quo ei assentiri non possum. Nam si id admittimus, biennium fere totum in sua legatione consumpserint necesse est, quippe qui anno 342. ex Legatione sua reversi sint ut Baronius fatetur. Atqui non est verisimile, tantum temporis spatium à Legatis contritum fuisse: & si tamdiu detenti fuissent ab Orientalibus, non id omisisset Julius in epistola, quam Romanæ Synodi nomine scripsit ad Episcopos Concilii Antiocheni. Neque vero id tacuisset etiam Athanasius, qui omnes adversariorum suorum dolos fraudesque accurate commemorat. Certe Julius Papa id unum conqueritur de Orientalibus, quod Legatos suos usque ad mensem Januarium detinuerint, quo scilicet dies, ad quam Synodus erat indicta, elaberetur. Athanasius vero in epistola ad solitarios id tantum dicit, Julii Legatos ab Eusebianis detentos fuisse ultra diem à Julio constitutum. Quare verius esse existimio, hanc legationem à Julio Papa missam fuisse anno domini 341. ineunte, paulo antequam Synodus Antiochiæ congregaretur. Id ipsum præterea colligi potest ex epistola Julii Papæ ad Episcopos Synodi Antiochenæ. Etenim in ea epistola diserte testatur Julius, Episcopos illos in suis literis inter cætera conquestos fuisse, quod Julius non ad ipsos, sed ad unum Eusebium literas misisset per Elpidium ac Philoxenum. Jam tum ergo congregata erat Antiochiæ Synodus, aut saltem indicta eo tempore, quo Julius literas illas ad Eusebium mi-

A sit. Alioquin Episcopi Orientales nullam querimoniæ causam habuissent: eisque Julius id merito respondere potuisset: qua ratione ad vos scribere poteram, qui nondum in unum convenetatis? An ego divinare potui, vos Antiochiam ad encænia venturos, atque illic Synodum esse facturos? Sed nihil horum rescripsit illis Julius. Id unum dicit, se ad Eusebium solum scripsisse, propterea quod is solus literas prior ad ipsum dedisset. Sed & Athanasius in epistola ad solitarios idipsum non obscure significat. Postquam enim dixit se Romam profectum esse, simulatque audisset Gregorium Alexandriam brevi mittendum esse cum militari

B manu, ut in Episcopatum ipsius invaderet, hæc subjungit: *Julius vero Presbyteros suos Elpidium & Philoxenum cum literis ad Eusebianos misit &c.* Idem tradit in Apologia secunda adversus Arianos pag. 739. ἡμῶν τοίνυν ἀνελθόντων εἰς τὸν ῥώμην. Id est, *Cum igitur Romam perrexissem, Julius, ut par erat, etiam ad Eusebianos literas scripsit, missis etiam duobus Presbyteris suis Elpidio & Philoxeno.* Verum hoc loco nascitur difficultas. Nam si Elpidius & Philoxenus à Julio missi sunt in Orientem, Athanasio jam Romam ingresso, aut certe eò proficiscente; quomodo stare potest id, quod Julius scribit in epistola ad Orientales. Athanasium non sponte, sed literis suis accitum Romam venisse. Respondeo

C Athanasium literis quidem Julii Papæ evocatum fuisse, sed non per Elpidium ac Philoxenum Legatos, verum per alios quosdam, qui Julii literas ad ipsum detulerant, priusquam Elpidius ac Philoxenus ad Eusebianos mitterentur. Idenim rationi consentaneum erat, ut accusatus, prior ad dicendam causam evocaretur. Certe Athanasius in epistola ad solitarios, has duas citationes aperte distinguit. Et primo quidem loco ait Julium literas ad se scripsisse, quibus mandabat Synodum oportere fieri, ubicunque Athanasius voluisset, ut Eusebiani tum crimina, quæ aliis objiciebant, probarent si possent, tum sibimetipsis objecta fidenter refutarent. ἃ ὃ ἐπίσκοπος ῥώμης Ἰούλιος, ἔγραψε χρῆναι γενέσθαι σύνοδον ἔνθα ἂν ἐθελήσωμεν &c. Deinde pagina sequente subdit se Romam navigasse audito Gregorii adventu: Julium vero Presbyteros suos El-

D pidium atque Philoxenum cum literis ad Eusebium misisse, certumque diem constituisse, quo se in judicio sisteret, nisi pro calumniatore haberi vellet. Idem Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos non procul ab initio, diserte testatur, se priorem ad Synodum Julii Papæ evocatum esse. Sed verba ipsa præstat adscribere, eo quod ab Interprete perperam translata sunt. κἀκεῖ γὰρ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς ἐμῆς πράξεως χώρᾳ συναγομένης ὑπὸ ἐπισκόπων ἰσχὺς ἑκατόν· δεύτερον δὲ τῇ ῥώμῃ, γράψαντος ἰουστείου καὶ κληθέντων ἀπ' αὐτῶν τε ἐμοῦ, καὶ συναχθέντων ἐπισκόπων κἀκεῖ πλείων πεντήκοντα. *Judicatum est enim secundum nos non semel neque iterum, sed sæpius. Primum quidem in nostra Provincia, cum ad id convenissent propemodum centum Episcopi.*

Secundo Romæ, cum Eusebius literas scripsisset, & tum ipse cum suis, tum nos in judicium vocati essemus: congregatis illic quoque pluribus quam quinquaginta Episcopis.

Caput III.

Quo anno Athanasius Romam venerit.

Baronius, qui Elpidium ac Philoxenum Presbyteros à Julio Papa in Orientem missos esse dicit anno Domini 340. consequenter etiam affirmat Athanasium eodem anno Romam venisse, accitum scilicet Julii literis: Baronii sententiam secuti sunt Petavius, Blondellus & cæteri. Verum eos falli, ipsius Athanasii testimonio demonstrabo. Is in epistola ad solitarios non procul ab initio, ait, Eusebianos, qui Julii literis Romam ad Ecclesiasticum judicium fuerant evocati, cum scelerum conscientia victi, male sibi metuerent, & eventum Romani judicii reformidarent, sollicitasse Constantium, ut sectæ suæ patrocinium palam susciperet, & Homousianos ac præcipue Athanasium persequeretur. Ac primo quidem id egisse, ut Philagrius iterum Præfectus Ægypti creatus Alexandriam mitteretur: Deinde ut Gregorius Episcopus pulso Athanasio in locum ejus substitueretur. Statim igitur Imperatoris mandato persecutio Alexandriæ excitata est. Gregorius cum militari manu ingressus, adjuvantibus eum Philagrio & Arsacio Eunucho, Ecclesiam Quirini occupat. Inde alii cæsi, alii in carcerem trusi: alii exilio, alii bonorum proscriptione mulctati: aliis annonæ ablatæ sunt: eo scilicet consilio, ut omnes Gregorium vel inviti suscipere cogerentur. ἀθανάσιος μὲν ἔτι ἐν τοῖς τούτοις ἦν, μόνον ἀκούσας, ἔπλευσεν εἰς τὴν ῥώμην. Id est, *Antequam hæc fierent, Athanasius cum rem auditione tantum accepisset, Romam navigavit.* μόνον ἀκούσας, supple adventum Gregorii cum militibus. Annon ex iis aperte colligitur, Athanasium non nisi post ordinationem Gregorii Romam venisse. Qui cum in Synodo Antiochena constitutus fuerit Episcopus, id est anno 341. necessario conficitur, Athanasium non ante hunc, quem dixi annum in urbem venisse. Accedit Socratis testimonium, qui in libro secundo diserte scribit, post Gregorii ordinationem & post cruentum ejus ingressum in urbem Alexandrinam, Athanasium Romam ad Julium se contulisse.

Caput IV.

Quo anno Synodus Romana congregata sit in causa Athanasii.

Cum Athanasius tempus Synodi Romanæ tam distincte notaverit, idque non uno in loco; mirum profecto est viros doctissimos in ejus Synodi tempore falli potuisse. Et Baronius quidem in annum Domini 341. eam Synodum A contulit, quem deinde secuti sunt cæteri. Nisi quod Blondellus in libro de Primatu Ecclesiæ, eodem quidem anno, sed paucis ante Synodum Antiochenam mensibus celebratam esse affirmat. Ait enim literas Julii Papæ quibus Orientales evocaverat, causam Romanæ Synodo præbuisse, Romanam autem Antiochenæ occasionem dedisse. At Baronius, etsi Romanam Synodum in eundem annum retulerit, quo Antiochenam, illam tamen ista posteriorem facit. Cum enim ex epistola Julii ad Orientales data, constet Athanasium Romæ mansisse annum integrum & sex menses, dum Eusebianorum adventum exspectaret, Baronius qui Athanasium anno 340. Romam venisse scripserat, necesse habuit Romanam B Synodum, in qua absolutus est Athanasius, in exitum sequentis anni conjicere. Ego vero longe tutius esse existimo, in ea re Athanasii fidem sequi, quàm Baronii. Certe Athanasius in epistola ad solitarios diserte scribit, Romanam Synodum post dimissos ab Eusebianis Julii Legatos Elpidium atque Philoxenum, esse celebratam. Locus est pag. 816. ubi postquam retulit Elpidium ac Philoxenum Presbyteros à Julio missos fuisse, qui Eusebianos ad causam dicendam citarent, subdit Eusebianos audito nomine Ecclesiastici judicii, adeo contremuisse, ut animum prorsus desponderent. Ad solitas igitur artes eos conversos, ait Presbyteros Julii ultra diem Synodo præfinitum à Julio detinuisse, vanasque C prætulisse excusationes, quod metu Persici belli Romam ipsis proficisci non liceret. Tandem vero, inquit, Presbyteros Julii dimiserunt. ἀμελήσαντες δὲ τοῦ ὡρισμένου ὑπὸ τοῦ ἁγίου ταύτην ὡρισάμενοι &c. Deinde cruentum Gregorii introitum in urbem Alexandrinam, & cædes atque exilia Episcoporum recenset. Ac tum demum Romanam Synodum commemorat pag. 818. ἐν ᾗ τῇ ῥώμῃ συνελθόντες ἐπίσκοποι ὡσὶ πεντήκοντα &c. id est *Roma vero congregati Episcopi circiter quinquaginta. Eusebianos quidem ut suspectos, veritosque se in judicio sistere, repudiarunt, & quæ ab illis scripta fuerant infirmarunt. Nos autem susceperunt, & communionem nobiscum amplexi sunt.* Annon ex hac Athanasii narratione liquido apparet, Romanam Synodum nonnisi post reditum legatorum habitam D fuisse. Certe ante reditum illorum nec potuit haberi legitime, nec debuit. Absurdum enim esset, si Julius, qui legatos suos in Orientem miserat, ut Eusebianos ad Synodum suam evocaret, ante regressum illorum & ante responsionem Orientalium, Synodum celebrasset. Nam & juris & æquitatis ratio postulabat, ut legatorum reditus exspectaretur, quo sciri posset quidnam egissent, & utrum Orientales idoneam absentiæ suæ excusationem afferrent: ut omnibus examinatis atque discussis, in contumaces accusatores, qui vocati non paruissent, justa ex legibus sententia promeretur. Hoc igitur absurdum est in opinione Baronii & eorum, qui Baronium secuti sunt, quod Synodum Romanam, eam dico, in qua absolutus est Athanasius, factam fuisse asserunt ante reditum legatorum, qui ad citandos Eusebianos missi erant in Orientem. Est præterea

alter locus Athanasii, qui id, quod dixi, manifestius evincit. Is habetur in Apologia secunda adversus Arianos pag. 739. λοιπὸν ἂν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον τεσσάκοντα ἔνθα βίτων ὁ πρεσβύτερος συνῆλθον &c. Qui locus cum ab Interprete male translatus fuerit, hic prout à nobis conversus est, apponetur. *Denique Episcopi plures quam quinquaginta, congregati in Basilica, in qua Vito Presbyter populum colligebat, nostram quidem defensionem æquo animo susceperunt, & communionem nobiscum ac dilectionem fovendam esse sanxerunt: adversus autem Eusebianos indignati sunt, & Julium rogarunt, ut hæc ad illos perscriberet, cum illi priores ad ipsum scripsissent. Scripsit ergo Julius, & literas misit per Gabianum Comitem.* Sequuntur deinde literæ Julii, quarum hoc est exordium. *Julius Dianio, Flaccillo, Narcisso, Eusebio, Mari, Macedonio, Theodoro, & qui cum illis sunt; dilectissimis fratribus, qui Antiochia ad nos scripserunt. Legi epistolam vestram, quam Presbyteri mei Elpidius & Philoxenus mihi attulerunt &c.* Denique post recitatas Julii literas hæc addit Athanasius. *Hæc cum Romana Synodus per Julium Romanum Episcopum scripsisset &c.* Ex his tria præcipue colligimus, quæ ad institutum nostrum faciunt. Primò Romanam Synodum, qua Athanasius Innocens pronuntiatus est, celebratam esse post reditum Elpidii atque Philoxeni. Secundo literas Episcoporum Antiochenæ Synodi ad Julium Papam, quas supradicti Legati detulerant, in eadem Synodo Romana esse recitatas. Tertio Julium Papam rogatum esse ab Episcopis Synodi Romanæ, ut Episcopis Antiochenæ Synodi rescriberet, iisque decretum Synodi Romanæ significaret. Postremo epistolam illam Julii, quam ibidem refert Athanasius, & cujus initium duntaxat adscripsimus, eam esse quam Julius scripsit, rogatu & nomine Synodi Romanæ, quæ Athanasium absolverat. Quod si quis epistolam ipsam Julii in manus sumpserit, cuncta quæ dixi, multo apertius ac luculentius in ea confirmari deprehendet. Nam & literas Episcoporum Synodi Antiochenæ in Synodo Romana lectas esse diserte testatur Julius in principio ejus epistolæ: nec solum post reditum Legatorum suorum eam Synodum celebratam esse indicat, verum etiam diu post ordinationem Gregorii, & post violentum ejus ingressum in urbem Alexandriam. Certe cædes & exilia Episcoporum, proscriptiones & carceres civium, & alia scelera ac sacrilegia commemorat, à Gregorio tunc temporis perpetrata, quem Julius ne nomine quidem Episcopi unquam dignatur, ut videre est pag. 749. atque hæc Julius Papa se accepisse dicit, tum ex literis Episcoporum, qui ex Ægypto hæc ad ipsum scripserant, tum ex Presbyteris, qui Alexandria Romam venerant. Sed & Carponem quendam, olim ab Alexandro Alexandrinæ urbis Episcopo ob Arianam hæresin damnatam, unà cum aliquot aliis ob eandem perfidiam ab illo damnatis, à Gregorio ad se missum esse scribit pag. 743. qui scilicet pacificas, seu communicatorias Gregorii literas perferret. Idem diu postea tentavit Georgius Arianus, cum in locum Athanasii suffectus fuisset. Legatos enim suos misit ad Liberium Papam, ambiens communionem Ecclesiæ Romanæ, ut discimus ex epistola Liberii Papæ. Cum igitur hæc Carponæ Legatio anno Domini 342. contigerit, Synodus Romana, quæ post Legationem illam facta est, ante annum 342. celebrari non potuit.

Caput V.

Refellitur Baronii sententia, qui duas Synodos Romanas facit.

Scio quid Baronius respondeat. Ait enim epistolam illam Julii Papæ, de qua superius diximus, non ad Synodum illam Romanam pertinere, in qua absoluti sunt Athanasius & Marcellus: sed ad alteram, quæ sequente post anno facta est. cum Elpidius & Philoxenus ex Orientis partibus reversi essent, Orientalium ad Julium literas secum deferentes. Duas enim Synodos Romanas distinguit Baronius: Alteram quinquaginta Episcoporum, qui Athanasium & Marcellum innocentes esse pronuntiarunt anno Christi 341. Alteram anno sequente factam, in qua lectæ sunt literæ Orientalium Episcoporum, quas Elpidius & Philoxenus attulerant. Atque hanc Baronii sententiam secutus est, ut solet, Severinus Binius in editione Conciliorum. Verum Baronio auctoritatem opponimus Athanasii, qui unam duntaxat agnoscit Synodum Romanam, & in ea se omnium Episcoporum sententiis innocentem judicatum esse scribit, & Julium Papam rogatum esse ab Episcopis, ut Orientalibus, qui ad ipsum literas scripserant, responderet, quemadmodum superiori capite ostendimus. Aut igitur falsus est Athanasius, qui id tam diserte affirmat, aut Baronius, qui negat. Athanasium vero in causa sua falli potuisse aut voluisse fallere, nemo unquam crediderit. Cui enim bono id facturus fuisset. Sed videamus quænam ratio Baronium impulerit, ut duas Synodos Romanas distingueret, & epistolam Julii Papæ ad Orientales, quæ refertur ab Athanasio, scriptam esse diceret non rogatu atque nomine Synodi Romanæ ejus, quæ Athanasium absolverat, sed alterius Synodi, quæ sequente anno congregata est. Unicam hujus rei causam adfert Baronius, quod scilicet Julius in supradicta epistola testatur, Orientales in literis, quas ad ipsum scripserant per Elpidium ac Philoxenum Presbyteros, graviter conquestos esse, quod Julius Athanasium in communionem suscepisset. Atqui Athanasius nonnisi à Synodo Romana, in qua quinquaginta sedebant Episcopi, susceptus est in communionem. Orientalium igitur literæ ad Julium Papam scriptæ sunt post Synodum Romanam, in qua absolutus ab omni crimine & ad communionem admissus fuerat Athanasius. Ex quo sequitur, epistolam illam Julii Papæ, quam rescripsit ad Orientales Episcopos, non ex persona Synodi Romanæ & quinquaginta Episco-

Episcoporum à quibus Athanasius in communionem susceptus est, datam fuisse, sed nomine & rogatu alterius Synodi Romanæ. Hæc est Baronii ratiocinatio, ut videre est in gestis anni 341. cap. 47. Sed facillimum est cuivis, eam refellere. Primo enim negare possumus, Orientales in suis ad Julium literis quæstos fuisse, quod ille Athanasium in communionem suscepisset. Certe in tota Julii epistola nullum ejus querimoniæ apparet vestigium. Conquesti quidem fuerant Orientales in suis literis, quod Julius contra Canones faceret, & quod flammam discordiæ accendisset. Sed de communione cum Athanasio inita, nullum verbum hic legitur. Excusat etiam se Julius Papa, quod profugos Episcopos benigne exceperit, quod doluerit unà cum dolentibus fratribus, quod cum flentibus fleverit. Sed nihil amplius dicit. Verum concedamus Baronio, Orientales Episcopos in suis ad Julium literis nominatim quæstos fuisse, quod Athanasium in communionem suam recepisset. Quid tum? an ex eo sequitur, epistolam Julii Papæ non esse scriptam nomine Synodi Romanæ, in qua Athanasius fuerat absolutus? minime omnino. Deceptus nimirum est Baronius & quicunque eum secuti sunt, dum existimant Athanasium nonnisi in Synodo Romana susceptum fuisse in communionem. Quod ego non modo falsum, sed ab omni ratione alienum esse existimo. Sedecim integros menses Romæ permansit Athanasius, adversariorum suorum adventum exspectans, antequam Synodus Romana causam ipsius cognosceret. An igitur credibile est, Julium Papam toto illo tempore à communione Athanasii abstinuisse. Atqui contra est ipse Athanasius, qui in Apologetico ad Imperatorem Constantium diserte scribit, se venisse Romam, ut se suaque omnia Ecclesiæ illi committeret. *Quo quidem tempore*, inquit, *assiduus eram in synaxibus*. Si in synaxibus Romæ assiduus erat Athanasius, ergo cum Episcopo Romano communicabat. Deinde Julius Papa & Athanasium & ejus adversarios Romam ad causam dicendam evocaverat. Non potuit igitur Julius ante causæ cognitionem, Athanasii communionem refugere, ne præjudicium causæ faceret. Id enim æquitatis ratio non patitur. Et Julius quidem cum Athanasii adversariis, cumque Eusebio ipso communionem fovebat, quippe qui & eorum literas accipiebat, & ad ipsos vicissim scribebat. Cur ergo idem Julius inclementior fuisset erga Athanasium, præsertim cum ille Julii Papæ literis evocatus statim paruisset, & ad diem dictam adfuisset, adversariis judicium Romanæ sedis detrectantibus. Atqui Presbyteros ipsius Athanasii, quos ad refellendas Eusebianorum calumnias Romam paulo ante miserat Athanasius, Julius benigne exceperat, & ad communionem suam admiserat. Id enim ipse Julius satis aperte significat in epistola ad Orientales. Quæ igitur causa esse potuit, quamobrem præsenti Athanasio idem non præstaret. Postremo Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos, de Synodo Romana loquens, perspicue declarat Ecclesiam Romanam semper cum ipso A communicasse. Non enim dicit quinquaginta Episcopos, qui ad Synodum Romanam convenerant, ipsum ad communionem suscepisse: sed communionem cum ipso & charitatem suis sententiis confirmasse. Jam ergo antea cum ipso communicabant. Verba Athanasii hæc sunt; καὶ ἐκύρωσαν εἰς ἡμᾶς πλεῖ τε κοινωνίαν & πλεῖ ἀγάπην. In epistola vero ad Solitarios, ejusdem Synodi Romanæ sententiam refert his verbis: ἡμᾶς ἀπεδίξαντο, καὶ πλεῖ πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἠγάπησαν; id est, nos autem probaverunt & communionem nobiscum foverunt. Ruit ergo funditus tota Baronii argumentatio, qua probare nititur duas Synodos Romanas distinguendas esse; & epi- B stolam Julii Papæ ad posteriorem Synodum Romanam pertinere, non ad priorem illam, in qua absolutus fuerat Athanasius. Atque hæc sufficere poterant ad evertendam Baronii sententiam. Verum ne solius Athanasii testimonio niti videar, ipsius etiam Julii Papæ auctoritate id evincam. Is in epistola ad Orientales pag. 745. editionis Parisiensis, diserte testatur, se totius Synodi nomine ad ipsos scribere, quamvis non omnium Episcoporum, sed solum ipsius nomen literis præfixum sit. Nam & cum priores literas ad ipsos scriberet, quibus ipsos ad Synodum evocabat, se omnium Occidentalium nomine scripsisse. *Et nunc*, inquit, *condicto die omnes adfuerunt, & ejusdem sententiæ omnes fuêre, quam ego iterum vobis scribens significo.* Quid his verbis C potest esse manifestius. Ait Julius omnes Episcopos adfuisse ad diem constitutum, quo Synodum indixerat. Potestne de alia Synodo id intelligi, quam de Romana illa, in qua Athanasius auditus & absolutus est. Ostendant igitur adversarii alteram Synodum, quam Romæ indixerit Julius; sed profecto nunquam ostendere poterunt. Præterea addit Julius se his posterioribus literis sententiam illius Synodi Orientalibus significare. Idipsum est, quod antea dixerat Athanasius, Julium Papam rogatum esse à Synodo, ut Orientalibus scriberet. Vides quam bene inter se conveniant Athanasii & Julii testimonia: adeo ut Baronius, qui has Julii literas ad Orientales datas esse negat post Synodum Romanam, in qua auditus est Athanasius, non soli D Athanasio, sed ipsi Julio Papæ refragari videatur.

Caput VI.

Utrum Athanasius bis Romam venerit. Refellitur Socratis & Baronii sententia.

Baronius in Annalibus Ecclesiasticis scribit, Athanasium post judicium Synodi Romanæ, quo à criminationibus adversariorum fuerat absolutus, statim Alexandriam navigasse anno Domini 341. vel sub initium anni 342. idque Socratis auctoritate confirmat. Paulo post vero, cum Gregorius militari manu succinctus Alexandrinam Ecclesiam occupasset, iterum Romam venisse. Baronii sententiam secutus est

Petavius noster in rationario temporum, Blondellus in libro de primatu Papæ, & alii fere omnes, quibus Socrates ansam erroris videtur præbuisse, verum Athanasius ipse id manifestissime refellit. Cum enim in libris suis sæpius locutus sit de sua in urbem Romam profectione, semel tantum ab urbe Alexandrina Romam se venisse scribit. Primum in Apologetico ad Imperatorem Constantium, respondens calumniis adversariorum, qui ipsum apud Imperatorem Constantium accusaverant, quòd Constantem Augustum adversus fratrem suis sermonibus excitavisset, ait se profectum Alexandriâ, non ad comitatum Constantis Augusti, sed Romam iter fecisse: cumque se suaque omnia Ecclesiæ illi commendasset, assiduum fuisse in collectis & conventibus Ecclesiasticis. Quarto deinde post anno literis Constantis Augusti Româ evocatum se esse Mediolanum. Sed Græca verba ipsius Athanasii præstat apponere, quippe quæ sententiam nostram apertius confirmant. ταῦτα τοίνυν εἰ ἔστιν ἃ πρὸς ἀπόδειξιν ἔδει, συγχώρησον ὅμως διηγήσασθαί σοι καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ἀποδημίας. Id est, *Hæc quidem sufficiunt pro demonstratione: sed tamen patere, quæso, ut totius profectionis meæ tibi rationem reddam, quo cognoscas quam temere me calumnientur adversarii.* Subjicit deinde Athanasius. ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἦλθον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν τινάς, ἡμῶν εἰς τὸν βασιλέα ἀνῆλθον &c. quæ superius exposui. Cum igitur testetur Athanasius se totius profectionis ac peregrinationis suæ rationem Constantio redditurum, si Romam bis venisset ab urbe Alexandria, certe id hoc loco commemorare debuisset, ne coram principe veritatem sciens occultasse videretur. Præterea in Apologia secunda adversus Arianos, semel se Romam venisse scribit ad causam dicendam, cum Eusebiani à Julio postulassent, ut ad causam Athanasii cognoscendam Synodus Romæ congregaretur. De secunda autem profectione ne verbum quidem extat in tota illa Apologia. Denique in Epistola ad Solitarios, idem Athanasius cuncta, quæ sibi contigerant diligenter enarrans, unius tantum in urbem Romam profectionis suæ meminit, tunc scilicet cum ad Synodum Romanam Julii Papæ literis est accitus. Post illam autem Synodum ait Episcopos, qui Concilio interfuerant, ea quæ in Synodo gesta fuerant Constanti Augusto per literas nuntiasse; cuncta item, quæ Alexandriæ perpetrata erant à Gregorio, eidem significasse. Quod si post Synodi Romanæ judicium Athanasius Alexandriam reversus fuisset, atque illinc rursus in urbem Romam redüisset, nunquam id hoc loco omisisset Athanasius. Hoc enim ad ejus institutum maxime faciebat, ut mala atque ærumnas & calamitates, quas ab adversariis suis perpessus fuerat, omnium oculis subjiceret. Huc accedit, quòd Athanasius absque consensu & literis Imperatoris Constantii Româ Alexandriam redire non potuit. Licuit quidem Athanasio, ut saluti suæ consuleret & inimicorum insidias effugeret, relictâ Alexandriâ Romam navigare. Honesta enim est quævis ratio expediendæ salutis. Sed Româ reverti Alexandriam ab alterius Principis ditione, idque post biennii moram, id vero non licuit sine mandato principis. Certe post Serdicense Concilium, id est, post œcumenicam Synodum, quâ Athanasius innocens, adversarii vero illius calumniatores & hæretici judicati sunt, vix tandem ausus est Athanasius Alexandriam reverti; neque id prius fecit, quàm creberrimis Constantii literis ad comitatum evocatus fuisset. Sed & antea, cum post obitum Constantini Maximi ex Gallicano exilio in Ægyptum reversus est, trium Cæsarum literis restitutus fuerat. Proinde si post Synodum Romanam Athanasius Alexandriam rediit, tunc quoque Constantii literis munitus fuerit necesse est. Cur ergo eas Constantii literas nusquam memorat Athanasius, qui reliquas ejusdem principis Epistolas ad suam causam ac restitutionem pertinentes, tam ambitiose tamque diligenter apponere consuevit. Fefellit Baronium Socrates, qui in libro secundo Historiæ scribit, Athanasium cum post violentam ordinationem Gregorii Romam se ad Julium Papam contulisset, cognitâ causâ, à Julio restitutum & Alexandriam cum ejusdem Julii literis reversum esse: ac deinde paulo post amoto Gregorio, & in ejus locum substituto Georgio, Romam iterum profugisse. Verum tota illa Socratis ac Sozomeni narratio, mendis innumeris scatet. Quorum maximam partem Baronius ipse ac Blondellus jamdudum observarunt: quare Socratis testimonium in rebus Athanasii nullius ponderis est, quippe qui pugnantia inter se dixerit atque contraria. Omissa igitur Socratis auctoritate, alteram Baronii rationem excutiamus: sic igitur ratiocinatur Baronius in gestis anni 341. cap. 49. Athanasium quidem reversum esse Româ Alexandriam hoc anno, vel sequentis anni exordio, ex eo quoque facile potest intelligi, quod constat tempore grassationis Arianorum in Alexandriam Ecclesiam anno sequenti factæ, eum illic repertum fuisse, quod ipsemet testatur in epistola ad Orthodoxos. Idem repetit Baronius in gestis anni 342. ubi totam fere Athanasii ad Orthodoxos epistolam transcribit. Ex qua manifeste colligitur, Gregorium circa Paschalis festi solennia Alexandrinam Ecclesiam occupasse, Athanasium vero, metu Arianorum in Ecclesiam irruentium, clam se è medio subduxisse. Quæ cùm anno 341. geri non potuerint, eo quod Antiochena Synodus, in qua Gregorius Alexandrinæ urbis Episcopus est constitutus, & cujus gestis tanquam Alexandrinus Episcopus subscripsit, maximam partem anni illius occupaverit, sequenti anno assignentur necesse est. Hæc est Baronii ratiocinatio, cujus sententiam non Petavius solum ac Blondellus, sed omnes quotquot vidi, hactenus amplexi sunt.

A B C D

Caput VII.

De circulari Athanasii epistola ad omnes orthodoxos, utrum de Gregorio, an de Georgio scripta sit.

EGo vero contra assirmo, Baronium gravissime lapsum esse, qui epistolam illam Athanasii ad orthodoxos, de Gregorii ἐνθρονισμῷ scriptam esse crediderit, cum diserte nomen præferat Georgii Ariani, qui diu post Gregorium anno Christi 356. in Alexandrinam Ecclesiam invasit. Fateor quidem id, quod dicit Baronius, hæc duo nomina Gregorii scilicet ac Georgii, inter se confundi solere. Verum hæc confusio in Latinis tantum codicibus usuvenit, non item in Græcis. Cum igitur tota illa Athanasii epistola nomen ubique præferat Georgii, cur expuncto illius nomine Gregorii vocabulum reponemus: præsertim cum ea, quæ illic narrantur ab Athanasio, Georgii potius invasioni conveniant quàm Gregorii. Primo enim Athanasius in dicta epistola ait, Georgium, sic enim vulgo scribitur, postulatum fuisse Episcopum ab Arianis, qui erant Alexandriæ; quod de Gregorio nusquam dicitur. Deinde Georgius in eadem epistola dicitur introisse Alexandriam tempore Quadragesimæ. Idem de ejus introitu diserte testatur Athanasius in epistola ad Solitarios. At de Gregorio nusquam id ab illo dictum invenimus. Præterea Athanasius in eadem epistola scribit populum urbis Alexandrinæ, cùm in introitu Georgii Arianos tanta vi grassari adversus Catholicos videret, publice protestatum esse apud acta. Idem refert Athanasius in epistola ad Solitarios, cujus ad calcem apposita est ipsa Alexandrinorum protestatio. At de Gregorio nihil hujusmodi actum invenimus. Sed quorsum in his conjecturis hæremus, cùm manifestissimo ac certissimo argumento convincere liceat, epistolam illam Athanasii ad Orthodoxos adversus Georgium scriptam esse; non autem adversus Gregorium. Ipsum igitur Athanasium id, quod dixi clare testantem audiamus. Porro Græca ipsius verba necessario hîc apponemus, eo quod Latinus Interpres sensum auctoris sui minime est assecutus: id quod Baronio ac cæteris fraudi fuit. Postquam ergo Athanasius dixit Georgium, utpote Arianum, Arianis duntaxat faviſſe; Catholicos vero tanquam extraneos & alienos insectari solitum, hæc subjungit. ἐπειδὴ γὰρ χρηζόμεθον, ὅπερ πρότερον οἱ περὶ εὐσέβιον τοῖς ἀρειανοῖς κατέγνωσαν, μὴ τὸ γράψαι ἡμᾶς περὶ αὐτῶν, πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς καθολικῆς ἐπίσκοποι ἐπίστασθε, ὡς δέον πάλαι ἀσέβειαν εἰδότως αὐτὸν ἀνεθεματίσατε καὶ ἀπεκηρύξατε· τοῦτο ἕνεκα γεώργιον ἐμὲ τοῖς αὐτοῖς ἀρειανοῖς ἀπέστειλαν· εἶτα ἵνα μὲν καὶ δεύτερον αἰχμάλωτον ἐφλήσωσι, γεγράφατε ἡμῖν πάλιν κατ' αὐτῶν, ὅτε τοῦτο τὴν ἔξωθεν βίᾳ καθ' ἡμῶν ἰσχύσαντες &c. Quæ verba sic Latine interpretor. *Nam quoniam Gregorium, quem antea Eusebiani Arianis Episcopum constituerant, postquam de illo scripsissem, omnes vos Ecclesiæ Catholicæ Episcopi jure A merito ob impietatem anathemate percussistis & abdicastis, quemadmodum probe scitis: ob eam causam Georgium nunc iisdem Arianis miserunt Episcopum. Deinde ne pudore iterum ac probro afficiantur, nobis adversus ipsos literas scribentibus, extranea vi contra nos usi sunt, ut Ecclesiis in suam potestatem redactis, omnem Arianismi suspicionem à se amoliri viderentur &c.* Quid his verbis Athanasii manifestius? An non apertissimè Georgium distinguit à Gregorio. Et Gregorium quidem olim ab orthodoxis Episcopis condemnatum esse dicit atque depositum, in Synodo scilicet Serdicensi: Georgium vero ab iisdem Arianis nunc in Ecclesiam Alexandrinam immissum esse. Et Arianos metuentes ne Georgius similiter ab orthodoxis Episcopis condemnaretur, grassationem suam callide dissimulantes, ad Ecclesias urbis Alexandriæ occupandas, extranea vi usos esse, id est Gentilium & Judæorum auxilio. Ita enim scribit ipse Athanasius in eadem epistola, & in epistola ad Solitarios, ubi Georgii introitum describit. Quare supra dicta Athanasii epistola circularis ad omnes orthodoxos, non adversus Gregorium scripta est, qui jampridem obierat: sed adversus Georgium recens intrusum in sedem Alexandrinam. Contra quem etiam scripta est ab eodem Athanasio altera circularis epistola ad Episcopos Ægypti ac Libyæ, quæ in vulgatis editionibus perperam inscribitur Oratio prima adversus Arianos, cum tamen epistola sit encyclica, sicut dixi, ad omnes per Ægyptum & Libyam Episcopos, quæ jungi omnino debet epistolæ circulari ejusdem Athanasii ad omnes orthodoxos. Est enim ejusdem utraque argumenti. Porro reliquis Baronii argumentis, quibus ille sententiam suam firmare conatus est, nihil jam attinet respondere. Postquam enim veritas semel stabilita est, cuncta quæ objici possunt argumenta facile corruunt. Primo ait Baronius, in epistola illa Athanasii ad orthodoxos, Philagrium nominari Præfectum Ægypti, qui Episcopum illum, de quo agitur in sedem Alexandrinam induxerit, atqui Philagrius iste Gregorium deduxit Alexandriam, teste Athanasio in epistola ad Solitarios. Sed quid vetat, quo minus idem Philagtius, qui Gregorium prius cum militari manu introduxerat Alexandriam, aliquot post annis etiam Georgium induxerit. Erat certe Philagrius præcipuus minister Arianorum. Qui cum esset Præfectus Ægypti, Valenti & Ursacio aliisque Concilii Tyrensis Legatis ad Mareoticam regionem missis, operam suam navaverat anno Domini 335. Idem postea Præfectus Ægypti ab Imper. Constantio factus, Gregorium in Alexandrinam sedem induxit: quod anno Christi 341. gestum esse existimo. Quidni ergo Ægypti Præfectus tertio creari potuit, suffragantibus Arianis, qui apud Imperatorem Constantium omnia pro arbitrio suo agebant, ut Georgius Arianæ sectæ patronus à Judice Arianis fidelissimo & ad hæc gerenda aptissimo Alexandriam deduceretur, certe Athanasius in dicta epistola ad orthodoxos pagina 945. ait Philagrium istum jam olim in Ecclesiam & Virgines*

contumeliosum fuisse. Quæro igitur quando primum injuria affecerit Ecclesiam ac Virgines Philagrius, nisi tunc cum Gregorium deduxit. Idem ergo Philagrius & Gregorium primum deduxit, & postea Georgium. Idque plane confirmat Athanasius in Apologia de fuga pag. 703. Quod vero ait Baronius in supradicta Athanasii epistola Episcopum illum, de quo agitur, ab Eusebio constitutum dici, deceptus est à Latino Interprete, cum in Græco epistolæ textu non Eusebio id ascribatur, sed τοῖς περὶ ἐυσέβιον. Id est Eusebianis. Constat autem Eusebianam factionem etiam post mortem ipsius Eusebii diutissime perseveravisse. Certe Athanasius Eusebianos passim in libris suis nominat, licet ea narret, quæ diu post obitum Nicomediensis Eusebii contigerunt.

Caput VIII.

De Antiochena Synodo, & de Episcopis, qui ad eam convenerunt.

Hactenus de rebus, quæ ad Athanasium pertinent, quantâ fieri potuit curâ ac diligentiâ egimus, notatis & confutatis cunctis erroribus, qui in Ecclesiasticis Annalibus occurrebant. Sed quoniam de Athanasii rebus scribentes, de Antiochena Synodo sæpe locuti sumus, quæ in encæniis magnæ Ecclesiæ illic celebrata est, Marcellino & Probino Consulibus, anno natalis Dominici 341. pauca de illa observare libet in gratiam Studiosorum Ecclesiasticæ Historiæ. Consederunt in illa Synodo nonaginta & amplius Episcopi, ut ex Athanasio & Hilario constat. Eos maxima ex parte Catholicos & Orthodoxos fuisse Baronius observat: sed triginta sex Arianos fuisse, à quibus Gregorium in locum Athanasii substitutum, & varias illas fidei formulas conscriptas esse affirmat, non autem à reliquis Orthodoxis. Baronii sententiam secutus est etiam Blondellus in libro de primatu Papæ. Sed videamus, si placet, quonam auctore id asserat Baronius. Unum hujus rei auctorem laudat Julium Papam, qui in epistola ad Orientales Episcopos, eos scilicet qui in hac Antiochena Synodo convenerant, ita scribit: *Qui igitur sunt, qui contra canones agunt? nosne qui cum tantis rerum documentis virum recipimus, an qui solum ad triginta sex suffragia eorum, qui Antiochiæ fuêre, externum hominem Episcopum salutarunt, eumq; militari manu Alexandriam deduxerunt?* Grave inprimis & validum esset hoc Julii Papæ testimonium, si quidem constaret Julium Papam ita dixisse. Exstat hæc Julii epistola apud Athanasium in Apologia secunda adversus Arianos, Græco sermone scripta, utpote ad Græcos, qui non alia lingua quam Græca utebantur. Nec est quod quis existimet eam epistolam primum Latine à Julio scriptam, deinde in Græcum sermonem conversam esse. Cum enim id non dixerit Athanasius, sive auctore id credere non possumus. Quippe Athanasius ubi aliquod monumentum citat, quod ex Latino sermone in Græcum translatum est, lectorem de eo monere solet. Adde quod epistola illa Julii adeo pure & eleganter Græce scripta est; ut evidenter appareat illam non ex peregrino sermone in Græcum versam fuisse. Quæcunque enim ex Latina lingua in Græcam translata sunt, ea semper barbara esse & obscura, & plurimis mendis scatere deprehendimus, quemadmodum studiosi, tum apud Eusebium, tum apud Socratem & cæteros rerum Ecclesiasticarum scriptores facile observabunt. Nec mirandum est, quod Julius Papa Græco sermone ad Orientales scripserit, cum ad Alexandrinos quoque eodem sermone epistolam scripserit, quam refert Athanasius. Sic Cornelii Papæ epistola Græce scripta exstat ad Fabianum Antiochenum Episcopum. Nam Pontifices Romani, cum propter Sedis Apostolicæ auctoritatem necesse haberent totius orbis legationibus respondere, viros Græci sermonis peritos semper habuerunt, qui ipsis essent ab epistolis. Verba igitur Julii Papæ ad Orientales hæc sunt. *Σκοπεῖτε τοίνυν τίνες εἰσὶν οἱ παρὰ κανόνας πράξαντες; ἡμεῖς οἱ μὴ τοσούτων δοκιμασίων ἄνδρα δεξάμενοι, ἢ οἱ ἀπὸ τεσσαράκοντα καὶ ἓξ μονῶν ἐν ἀντιοχείᾳ ὀνομάσαντές τινα ὡς ἐπίσκοπον ξένον, καὶ ἀποστείλαντες εἰς ἀλεξάνδρειαν μὴ στρατιωτικῆς ἐξουσίας.* Id est. *Qui sunt igitur, qui contra canones agunt? Nosne qui cum tantis rerum documentis virum recepimus? An qui à triginta sex mansionibus, Antiochiæ quendam velut Episcopum externum hominem salutarunt, eumque militari manu stipatum Alexandriam miserunt?* Reprehendit Julius Papa ordinationem Gregorii, eumque contra canones Ecclesiasticos Alexandriæ Episcopum factum esse asserit, quippe qui non in urbe Alexandrina ordinatus fuisset, suffragante Clero & Populo: sed in urbe Antiochia, quæ triginta sex mansionibus, id est triginta sex dierum itinere distat ab urbe Alexandria. Idem quoque vitium in ordinatione Georgii observat Athanasius in epistola ad solitarios pag. 860. qui à quinquagesima mansione missus est Alexandriam, ut Episcopatum illius loci gereret. Sed & in oratione prima adversus Arianos idipsum objicit Arianis Episcopis, Cecropio scilicet, Auxentio & Epicteto, quod licet octoginta mansionibus dissiti, Episcopatum tamen ambierint earum urbium, quibus ignoti erant. *ἀπὸ ὁδῷ δυσὶ καὶ ἑβδομήκοντα μονῶν τυγχάνοντες, καὶ μὴ γινωσκόμενοι παρὰ τῶν λαῶν* &c. Igitur prava interpretatio Baronium in errorem induxit. Neque enim Julius dicit Gregorium à triginta sex tantum Episcopis in urbe Antiochia Episcopum fuisse salutatum: sed cum Antiochiæ designatus fuisset Episcopus Alexandrinus, à triginta sex mansionibus missum eum fuisse Alexandriam. Totenim sunt mansiones ab Antiochia Alexandriam usque, ut ex itinerario Antonini colligitur. Eodem modo loquitur Ammianus Marcellinus in libro 16. ubi vanitatem Constantii Augusti perstringens, qui res à Juliano Cæsare fortiter in Gallia gestas sibi adscribebat, ait eum in epistola quadam scripsisse, se Argentoratensi prælio interfuisse & in prima acie pugnasse, cum tamen illius prælii tempore mansione quinquagesima dispara-

tus esset ab iis locis. Sic enim loquitur Ammianus, pro eo, quod alii dicerent, quinquaginta dierum itinere. Nec aliter loqui solet Cosmas in libris Topographiæ Christianæ, quorum excerpta mihi humanissime communicavit Emericus Bigotius, vir doctissimus ac de me optime meritus. Deleatur ergo hic error ex Annalibus Ecclesiasticis, ut ex animis eorum, qui Baronii auctoritate inducti, id pro certo atque indubitato hactenus tenuerunt, sex & triginta Arianæ factionis & communionis Episcopos in Antiochena Synodo consedisse. Scio multos ex veteribus in ea fuisse sententia, ut crederent Antiochenam Synodum hanc, de qua nunc agimus, ab Arianis fuisse collectam. Ita præter cæteros Palladius in Dialogo de vita Joannis Chrysostomi, ubi scribit Elpidium Episcopum juris Canonici peritissimum, coram Imperatore Arcadio palam affirmasse, canones Antiocheni Concilii ab Arianis fuisse compositos. Nam adversarii Joannis Chrysostomi nitebantur præcipue quodam canone illius Concilii. Quod cum videret Elpidius, Severiano qui infensissimus erat hostis Chrysostomi, hanc conditionem detulit, ut subscriberet ejusdem se fidei esse cum Episcopis Antiocheni Concilii, qui canonem illum condiderant. Quod quidem Severianus tunc facere detrectavit. Verum hoc intelligendum est, non quasi Episcopi illi, qui huic Synodo interfuerunt, palam & aperte Arianam opinionem professi fuerint. Fuerunt enim professione Catholici, ut constat tum ex testimonio Hilarii in libro de Synodis, tum ex epistola Julii Papæ ad ipsos scripta. Certe nunquam Ecclesia Catholica eorum fidem & canones suscepisset, si ab Arianis fuissent promulgati. Quomodo igitur intelligendus est Palladii locus? Nimirum Episcopos illos, etsi palam Catholici essent, occulte tamen Arianis favisse. Atque ita Athanasium, Hieronymum, Theodoritum & alios interpretari debemus, qui Eusebium Nicomediensem & Eusebianos passim pro Arianis nominant. Constat enim Eusebium Nicomediensem, licet semper Arianorum partes foverit, nihilominus pacem cum Julio Romanæ urbis Episcopo & communionem cum Ecclesia Catholica ad obitum usque retinuisse. Nam & ad Julium Papam paulo ante mortem literas pacificas misit, & ab eodem vicissim accepit, ut testatur Julius in epistola ad Orientales. Julius certe in supradicta illa epistola, quæ data est ad Episcopos omnes, qui Antiochenæ Synodo interfuerant, tum Eusebium ipsum, tum reliquos, appellat fratres dilectissimos. Sic enim conceptus est titulus epistolæ apud Athanasium. Ἰούλιος ἀγαπητῷ καὶ φλαυείλῳ, εὐσεβίῳ, μάρῳ, μακεδονίῳ, θεοδώρῳ, καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀπὸ διοικήσεως ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν Νικομηδείᾳ χαίρειν. Sed & in corpore ipsius epistolæ, eosdem non semel dilectos nominat. Non igitur pro hæreticis eos habuit Julius, quos charissimos fratres appellat, & quos salvere optat in Domino. Porro hæc epistola à Julio scripta est anno Christi 342. quo anno Eusebium Nicomediensem mortuum esse constat, Paulo antequam hæ Julii literæ in Orientem perlatæ essent. Ex quo apparet, verissimum esse id quod antea dixi, Eusebium Nicomediensem in communione Ecclesiæ Romanæ ad obitum usque perseverasse. Cæterum miror, quam ob causam Julius in titulo epistolæ supra memoratæ Eusebium Dianio postposuerit & Flaccillo. Nisi forte Dianius Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, antiquior fuerit Eusebio Nicomediense, qui recens admodum Constantinopolitanæ Ecclesiæ sacerdotium regebat. Ob eandem causam Flaccillus Antiochenus Episcopus eidem Eusebio præponitur, non ratione habita Nicomediensis aut Berytiensis Episcopatus, quem prius gesserat idem Eusebius, sed ratione Episcopatus Constantinopolitani, quem paulo ante Eusebius occuparat. Postremo illud observandum est, legatos Julii Papæ Elpidium atque Philoxenum, licet Antiochiæ fuerint cum Synodus haberetur, & Episcopis, qui illic aderant literas Julii Papæ reddiderint, ab iisque fraudulenter detecti fuerint usque ad mensem Januarium, tandemque cum vanis excusationibus ab iisdem dimissi, literas Episcoporum ad Julium detulerint, Synodo tamen Antiochenæ nequaquam adfuisse, quippe qui hoc in mandatis non haberent, sed tantum jussi essent literas Romani Pontificis Eusebio & aliis quibusdam Episcopis dare, quibus Julius ad Synodum Romanam eos invitabat.

HENRICI VALESII OBSERVATIONUM ECCLESIASTICARUM IN SOCRATEM ET SOZOMENUM.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Quando primum Episcopus factus sit Paulus.

SUPERIORE libro res B. Athanasii, quæ antea confusæ ac perturbatæ in Annalibus Ecclesiasticis legebantur, quanta fieri potuit cura ac diligentia digessimus. Idem nunc præstare conabimur in rebus Pauli Constantinopolitani, in quarum narratione Socratem ac Sozomenum multa peccasse deprehendimus. Socratem deinde secutus est incertus auctor vitæ & conversationis beati Pauli Constantinopolitani Episcopi, cujus excerpta leguntur in Bibliotheca Photii. Hic quisquis tandem fuit, Socratis errores novis insuper erroribus cumulavit. Certe his actis Pauli, & actis Athanasii, quæ illis adjuncta leguntur in Bibliotheca Photii, nihil est corruptius atque mendosius. Sed in Athanasii quidem rebus emendandis & ad veritatis normam redigendis, maximum nobis adjumentum confert ipsemet Athanasius in libris suis, qui plurimi & disertissimi ad nos pervenerunt. In rebus autem Pauli, Constantinopolitani hoc subsidio destituimur, propterea quod, præter scriptores Historiæ Ecclesiasticæ, pauci admodum mentionem ejus fecêre. Verum hunc defectum veterum Scriptorum, cura ac diligentia nostra supplere conabimur. Ac primo quidem annum, quo Constantinopoleos ordinatus est Episcopus inquiremus. Socrates ac Sozomenus Principatu Constantii Augusti Paulum ad Constantinopolitanæ sedis Sacerdotium evectum esse affirmant: eosque secutus Baronius, Blondellus ac cæteri, Alexandri Constantinopolitani obitum, & ordinationem Pauli referunt anno Christi 340. Acindyno & Proculo Consulibus. Ego vero Paulum Constantino Magno regnante Episcopum jam tum fuisse, duobus certissimis argumentis evincam. Primo enim Athanasius in epistola ad Solitarios non procul ab initio, ubi Pauli exilia recenset, ait illum à Constantino primum relegatum fuisse in Pontum. Deinde in Epistola synodica Orientalium apud Serdicam Epiſcoporum, quam refert Hilarius in fragmentis libri de Synodis, diserte scribitur, Paulum in Synodo Tyri unà cum reliquis Episcopis subscripsisse depositioni Athanasii. Jam tum ergo erat Episcopus, cum Synodus Tyri congregata est: quam anno Christi 335. habitam esse constat, biennio ante obitum Constantini. Verba Epistolæ synodicæ sic habent. *Paulus vero depositioni Athanasii interfuit, manuque propria sententiam scribens, cum cæteris eum etiam ipse damnavit.* Scio quid respondeat Blondellus in libro de primatu Papæ in Ecclesia. Ait enim utrumque testimonium, tam Athanasii, quam Orientalium apud Serdicam Episcoporum, de Paulo adhuc Presbytero intelligi debere. Verum B hæc responsio, meo quidem judicio inepta est & futilis. Nam si Paulus adhuc Presbyter interfuit Synodo Tyrensi, eique subscripsit, vice Episcopi sui Alexandri id illum fecisse oportet. Quod si ita est, non ipse Paulus Athanasium damnasse dicendus est; sed potius Alexander, cujus vices agebat Paulus. Quis vero id credat de Alexandro Constantinopolitano Episcopo, eum condemnationi Athanasii subscripsisse. Cum igitur Paulus ipse unà cum reliquis Episcopis, qui in Synodo Tyri convenerant, Athanasium damnasse dicatur, necessario colligitur illum jam tum Episcopum fuisse. Quod autem spectat ad locum Athanasii, is de Paulo adhuc Presbytero intelligi nullo modo potest. Etenim in dicta ad Solitarios epistola, Athanasius omnes ab C initio recenset Episcopos orthodoxos, quos Ariani ex suis sedibus expulerant. Ac primo quidem loco nominat Eustathium Antiochenum, deinde Eutropium, Euphrationem, Cymathium, Asclepam, Cyrum, Diodorum, Domnionem, Hellanicum, Marcellum. Postremo de Paulo ita scribit. *De Paulo vero Constantinopolitano Episcopo nemini arbitror ignotum esse. Quanto enim clarior civitas, tanto minus factum celari poterit. Etiam huic quoque crimen objectum est. Idque falsum fuisse vel inde colligas, quod qui illum reum fecit Macedonius, qui nunc illius loco Episcopus est ordinatus, nobis in ea accusatione præsentibus, cum reo suo cujus Presbyter erat, communicavit. Sed quoniam Eusebius illuc oculos cupiditatis adjecerat, Episcopatum illius urbis rapere festinans: eodem enim modo à Beryto trans-*

filiit Nicomediam: manſit nihilominus criminatio adverſus Paulum. Nec ab inſidiis deſtiterunt, ſed perſeverarunt in calumniando. Et primum quidem à Conſtantino in Pontum relegatus eſt, &c. Totum locum diligenter à me converſum conſultò hic appoſui, propterea quod ejus teſtimonio ſæpius infra ſum uſurus. Porro ex hoc loco manifeſte colligitur, Paulum jam tum Epiſcopum fuiſſe, cum à Macedonio accuſatus eſt impulſu Nicomedienſis Euſebii. Id autem factum eſſe regnante adhuc Conſtantino Maximo, docet ipſe Athanaſius, cum ait, ſe tum præſentem fuiſſe Conſtantinopoli. Atqui Athanaſius nonniſi poſt Synodum Tyri venit Conſtantinopolim, cum ſe factione inimicorum in Concilio illo opprimi videret. Nec poſt id temporis Conſtantinopolim venit, Euſebio Nicomedienſi ſuperſtite. Adde quod Athanaſius diſerte ſcribit, Macedonium qui Paulum accuſabat, eo ipſo tempore cum Paulo communicaſſe, & ſub illo fuiſſe Presbyterum. Si Macedonius Presbyter ſub Paulo tum erat, Paulus tunc Epiſcopus fuerit neceſſe eſt. Ac proinde veriſſimum eſt, quod dixi, Paulum Conſtantini Magni temporibus Epiſcopum fuiſſe urbis Conſtantinopolitanæ. Præterea duorum optimorum Scriptorum auctoritate diſcimus, Alexandrum Conſtantinopolitanum Epiſcopuum mortuum eſſe adhuc regnante Conſtantino. Ita enim ſcribit Philoſtorgius in libro ſecundo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ pag. 15. ubi paulo poſt encæniis urbis Conſtantinopolitanæ à Conſtantino Magno celebrata, Alexandrum illius urbis Epiſcopum è vita migraſſe ſcribit. τελευτήσαντος δὲ τούτου τῆς πόλεως ἀρχιερέως Ἀλεξάνδρου, τὸν Νικομηδείας Φησὶν Εὐσέβιον, εἰς τὸν τῆς νεοκτίστου πόλεως ἀρχιεπατικὸν μετατεθῆναι θρόνον. Id eſt, *Ait Philoſtorgius, poſt obitum Alexandri Conſtantinopolitani Epiſcopi, Euſebium Nicomedienſem translatum eſſe ad Epiſcopatum urbis recens conditæ.* Idem quoque ſcribit Theodoritus in libro primo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 19. Ac de Euſebio quidem impræſentiarum non diſputo, quem Theodoritus ac Philoſtorgius in locum Alexandri ſubrogatum eſſe affirmant. Id unum contendo, Alexandrum Conſtantinopolitanum Epiſcopum principatu Conſtantini Auguſti mortem obiiſſe, ac proinde Paulum regnante adhuc Conſtantino Eccleſiæ illius ſacerdotium obtinuiſſe. Idem quoque ſcripſerat Euſebius Pamphyli, ut teſtatur Theophanes in Chronico. *Nec ut Euſebius ex omnibus Hiſtoricis ſolus narrat, Nicomedienſis Euſebius cum in encæniis inſidias Athanaſio ſtrueret, Conſtantinopolitanam ſedem obtinebat. Hoc enim vel ex temporum collectione falſi arguitur &c.* Videtur tamen memoria lapſus eſſe Theophanes, & pro Theodorito Euſebium poſuiſſe.

A

Caput II.

Utrum Arius hæreſiarches à Synodo Hieroſolymitana ſuſceptus ſit in communionem.

VErum hoc loco validiſſimum nobis argumentum opponitur. Cum enim conſtet Arium in communionem receptum eſſe in Synodo Ieroſolymitana, quæ paulo poſt Synodum Tyri congregata eſt, vel potius ab urbe Tyro translata eſt Ieroſolyma anno Chriſti 335. Alexander Conſtantinopolitanus Epiſcopus ſuperſtes etiam tum fuerit neceſſe eſt. Quippe Alexander aliquanto poſt Arium ex hac luce migravit. Hic enim eſt Alexander, qui ſuis precibus à Deo id impetravit, ut Arius quem Euſebiani poſtridie in Eccleſiam introducturos ſe eſſe minabantur, ſpe ſua fruſtratus, fœdiſſimo mortis B genere extingueretur, ut teſtatur Athanaſius tum in epiſtola ad Serapionem de morte Arii, tum in circulari epiſtola ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ, quæ vulgo inſcribitur oratio prima adverſus Arianos. Ex quo conficitur, Alexandrum anno Chriſti 336. adhuc Epiſcopatum Conſtantinopolitanum adminiſtraſſe, ac proinde falſum eſſe, quod ſupra ſcripſi, Paulum Conſtantinopolitanum Epiſcopum in Concilio Tyri habito adverſus Athanaſium ſubſcripſiſſe. Graviſſima profecto hæc ratio eſt, & quæ noſtram ſententiam funditus evertit. Sed inquirendum eſt diligentius ac diſpiciendum id, quo uno nituntur adverſarii: an videlicet Arius ipſe in communionem receptus ſit à Concilio Ieroſolymitano, quod in encæniis Baſilicæ Conſtantinianæ celebratum eſt C anno Chriſti 335. Exſtat epiſtola ſynodica ejus Concilii, ab Athanaſio relata in libro de Synodis. Verum in illa ſynodica, non Arius ipſe in communionem receptus eſſe dicitur, ſed οἱ περὶ Ἄρειον, id eſt Arii aſſeclæ, Presbyteri ſcilicet & Diaconi civitatis Alexandrinæ, qui Arium ſecuti fuerant. Certe idem Athanaſius alibi de hac Synodo loquens, perpetuo dicit τοὺς περὶ Ἄρειον, & τοὺς Ἀρειανοὺς, in ea ſuſceptos fuiſſe. Sic enim loquitur tum in Apologia adverſus Arianos pag. 801. tum in epiſt. ad Solitarios non procul ab initio. Nam initium illius epiſtolæ in vulgatis exempla- D ribus deſideratur. Dicet aliquis Athanaſium de ipſo Ario loqui. Etenim in libro de Synodis poſtquam epiſtolam Synodicam Concilii Ieroſolymitani retulit, quæ data eſt ad Presbyteros & Diaconos Eccleſiæ Alexandrinæ, ſtatim ſubjungit ſtatutum fuiſſe ab illis Epiſcopis, Arium ſectatoresque ejus ſuſcipiendos eſſe. Verum ego id ſic intelligendum puto, non quaſi Arius ipſe adhuc ſuperfuerit. Verum ideo ſic locutus eſt Athanaſius, quod receptis Arii aſſeclis, ipſe Arius quodammodo ſuſcipi videbatur. Idem reſpondendum cenſeo iis, qui epiſtolam Synodicam Antiocheni Concilii nobis objiciunt, in qua Epiſcopi, qui in illo Concilio ſedebant, affirmant ſe Arium ideo ſuſcepiſſe in communionem, quod fidem ejus rectam eſſe comperiſſent. Id enim aut eo, quem dixi modo, intelli-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

gendum est, de Arii videlicet assecla: aut si de A
Ario ipso accipiatur, non in Synodo Ierosolymitana id factum esse dicemus, sed in priore aliquo conventu. Certe diu ante Synodum Ierosolymitanam Arium & socios ab Eusebianis in communionem receptos fuisse testatur Athanasius in dicto libro de Synodis. Cæterum ex epistola Synodica Concilii Ierosolymitani satis aperte colligitur, Episcopos non de Ario ipso, sed tantum de Arii gregalibus locutos esse. Scribunt enim in ea epistola, se literas Imperatoris Constantini accepisse, quibus ipsos hortabatur, ut pacem & concordiam in Ecclesia resarcirent, utque Arii sodales & sectatores placido & pacato animo susciperent: quorum rectam ac sinceram esse fidem, tum viva ipsorum voce, tum libello sibi ab ipsis porrecto cognoverat. Quem quidem libellum Constantinus suis ad Synodum literis subjecit. Quod si de Ario Constantinus & Episcopi illi loquerentur, cur Constantinus Arium postea Constantinopolim evocasset, ut de ejus fide inquireret, idque post synodale judicium, & post ipsius suffragium. Cur Alexander Episcopus Arium post hæc in Ecclesiam admittere recusasset, qui celeberrimæ Synodi judicio in communionem admissus fuerat, & Imperatoris judicio comprobatus. Præterea Athanasius in epistola ad Serapionem, testatur se consultum fuisse à Serapione de quadam quæstione, quæ in Ægypto exorta fuerat, utrum Arius in communione & pace Ecclesiæ diem extremum obiisset. Negat id Athanasius in dicta epistola. Quod si Arius ab Hierosolymitano Concilio ad pacem & communionem Ecclesiæ admissus fuisset, nunquam profecto id negasset Athanasius, nec Serapion id ignorare potuisset. Neque enim obscura fuit fama Synodi Hierosolymitanæ, sed longe omnium celeberrima, & cum Nicæna Synodo comparanda, si Eusebio credimus: quippe quæ ex omnibus Romani Imperii provinciis ad dedicationem regalis basilicæ à Principe esset congregata. Postremo Athanasius in dicta ad Serapionem epistola, mortem Arii commemorans, ait se quidem tunc temporis non adfuisse Constantinopoli cum Arius è vivis sublatus est, sed Macarium Presbyterum, qui illic aderat, cuncta ad ipsum scripsisse. Atqui Macarius Presbyter Athanasii, fuit in urbe Constantinopolitana eo tempore, quo Eusebiani conjuratione facta cum D
Meletianis adversus Athanasium, de lineæ vestis canone eum apud Constantinum Imperatorem accusarunt. Testatur hoc Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos pag. 778. & post eum Socrates in libro primo historiæ Ecclesiasticæ. Nec post id temporis Macarium Alexandrinum Presbyterum Constantinopolim venisse legimus. Hæc autem prima Athanasii accusatio aliquot annis præcessit Synodum Tyri. Ad quam depellendam & confutandam Athanasius Macarium & Arium Presbyteros suos misit Constantinopolim. Baronius in Annalibus id factum refert anno 329. Natalis Dominici.

Caput III.

De primo exilio Pauli Constantinopolitani.

Mortuo Alexandro Constantinopoleos Episcopo, quem anno Christi 331. obiisse existimamus, Paulus in ejus locum successit. Qui tametsi in Synodo Tyrensi depositioni Athanasii subscripsisset, nihilominus ab Arianis & præcipue ab Eusebio, qui sedis illius cupiditate flagrabat, per fraudem & calumniam appetitus est. Ac primo quidem Macedonium Presbyterum Ecclesiæ Constantinopolitanæ adversus eum incitarunt, qui Paulo confictum, nescio B
quod crimen objiceret. Cæterum adeo leve erat, quod ab accusatore intendebatur, ut pendente accusatione, nihilominus accusator cum reo communicaverit. Verum Eusebiani rem urgere non destiterunt, propterea quod Eusebius Nicomediensis sedem illius rapere contendebat. Paulum igitur calumniari apud Principem Constantinum non cessarunt, donec ille aures nimium faciles Eusebianis præbens, Paulum in Pontum relegavit, quemadmodum supra retulimus ex Athanasio in epistola ad solitarios. Id gestum est anno Christi 336. Neque enim citius id fieri potuit, cum Paulus anno 335. Concilio Tyrensi interfuerit. Ad hæc Athanasius se tum adfuisse scribit, cum Paulus à Macedonio accusatus est. Hæc autem accusatio, ut ex Athanasii C
narratione colligitur, satis longo tempore perseveravit. Proinde non ante annum Domini 336. Paulus in exilium missus videtur. Adde quod Athanasius in dicta epistola universos Episcopos, qui Constantino maximo regnante per fraudem & calumnias Arianorum in exilium pulsi sunt, ordine recensens, in Paulo Constantinopolitano Episcopo narrationem suam claudit. Orditur enim ab Eustathio Antiochenæ urbis Episcopo, quem nos in annotationibus Eusebianis, anno Christi 329. aut certe 330. relegatum fuisse demonstravimus. Post hunc Eutropius Episcopus Hadrianopoleos Eusebianis annitentibus, suffragante ipsis Basilina, quæ nupta erat Constantio fratri Constantini Maximi, pulsus est in exilium. Post hæc Euphration Balanearum Episcopus, Cymatius Palti, alter item Cymatius Antaradi, Asclepas Gazæ, Cyrus Bercææ in Syria, Diodorus Naissi, Domnio Sirmii, Hellanicus Tripoleos Episcopi, eo quod hæresin Arianam odio prosequi tantummodo visi essent, alii fictis criminibus, alii nullo ipsis objecto crimine, rescripto Principis Ecclesiis suis pulsi sunt, suffectis in eorum locum, qui Arianæ perfidiæ favebant. Marcellus deinde recensetur ab Athanasio, ac postremus omnium Paulus Episcopus Constantinopolitanus. Marcellus quidem anno Christi 336. relegatus est post Synodum Constantinopolitanam, in qua depositus fuerat ac damnatus. Eodem fere ordine Athanasius supradictos Episcopos factione Arianorum relegatos enumerat in Apologetico de fuga sua: ubi pro Cymatio Antaradi Episcopo

Carterium

Carterium nominat. Cæterum etsi Athanasius diserte non dicit Paulum tunc Episcopali judicio damnatum fuisse, ex eo tamen quod accusatum illum esse scribit à Macedonio Presbytero, satis innuit Paulum Synodali sententia fuisse damnatum. Certe Constantinus utpote Princeps religiosissimus, nunquam illum in exilium mittere sustinuisset, nisi prius Ecclesiastico judicio condemnatus fuisset. Sic enim Eustathium, sic Athanasium relegavit, post prolatam adversus eos Episcoporum sententiam. Accusatus autem fuerat Paulus à Macedonio, ὡς οὐκ ἂν ἴυ βιώσιμως, ut ait Sozomenus in libro 3. cap. 3. id est, *quod turpiter & flagitiose vixisset.* Denique Orientales Episcopi in epistola Synodica pseudosynodi Serdicensis, diserte testantur Paulum Episcopali sententia damnatum fuisse. Sic enim ajunt de Maximino Trevirorum Episcopo. *Causa igitur homicidiorum tantorum ipse fuit, qui Paulum olim damnatum ad Constantinopolim revocavit.* Ubi notabit obiter studiosus lector, Paulum non à Julio Papa, sed à Maximino Episcopo dici revocatum.

Caput IV.

De prima restitutione Pauli.

Mortuo Constantino Maximo, tres ejus filii Episcopos Catholicos, quos Constantinus ab Eusebianis in fraudem impulsus relegaverat, sedibus suis restituerunt, datis tum ad ipsos, tum ad singulorum civitates literis, quibus jubebant, ut singuli à suis civibus & clericis pacate reciperentur. Testatur hoc Athanasius in epistola ad Solitarios. Ubi post indicem illorum, quos dixi Episcoporum, quos Ariani Constantino regnante suis Ecclesiis ac civitatibus ejecerant, hæc subjungit. ταῦτα συμορῶντες οἱ περὶς ἀδελφοὶ κωνσταντῖνος, κωνσάντιος, καὶ κώνσας, ἐποίησαν πάντας μὲν θάνατον πατρὸς, ἐπανιλθεῖν εἰς τὰ ἴδια πατρίδα & τὰ ἐκκλησίαν· γράψαντες θεῖ μὲ τῶν ἄλλων τῶ ἰδίᾳ ἑκάστω ἐκκλησίᾳ &c. Idem tradit Philostorgius in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ. Sed in Athanasio notanda sunt hæc verba, ἐποίησαν πάντας ἐπανιλθεῖν, *omnes*, inquit, *redire jusserunt.* Ergo & Eustathius Antiochenus & reliqui Episcopi ad sedes suas reversi sunt. De Eustathio tamen nusquam id legimus. Ac fortasse ille delatâ sibi licentiâ ac facultate redeundi uti noluit, propterea quod Ecclesiam suam ab Arianis obsessam atque occupatam videret. Certe Flaccillus, qui Euphronio successerat, Antiochenæ urbis Episcopatum perpetuo retinuit, jam inde à Synodo Tyrensi ad Synodum Antiochenam. Paulus igitur unà cum cæteris ex Pontico exilio reversus, Constantinopolitanam sedem postliminio recuperavit. Quem reversum Eusebius Nicomediensis iterum pristinis dolis atque artibus oppugnavit, accusatorem illi summittens Macedonium. Id certe insinuare mihi videtur Athanasius in loco illo ex epistola ad Solitarios, quem superius adduxi, cum ait, ἀλλ' ὅμως ἔμεινεν ἡ προφάσις κατὰ παύλου, ἀλλ' οὐκ ἡ μίλησαν ὑπουλῶς, ἀλλ' ἔμειναν διαβάλοντες. Vult enim dicere Athanasius, Eusebianos, qui prius apud Constantinum calumniati fuerant Paulum, eundem postea apud Imperatorem Constantium similiter calumniatos esse, & perfeciisse tandem, ut Paulus à Constantio quoque in exilium mitteretur. Constantius ergo calumniis Eusebianorum fidem accommodans, Concilium Episcoporum Constantinopoli fieri jussit: à quibus Paulus damnatus ac depositus est, & Nicomediensis Eusebius in ejus locum substitutus. Ita Socrates in lib. 2. cap. 6. Qui cum Episcopos illos, qui huic Synodo interfuerunt, Arianæ perfidiæ fautores dicat fuisse, satis indicat ex eorum numero fuisse Theodorum Heracleotem, Marin Chalcedonium, Theognium Nicænum & Ursacium ac Valentem, qui inter Eusebianos agmen duxére. Et Socrates quidem Paulum tunc tantummodo depositum esse dicit, non etiam relegatum. Quare cum Paulus liberam tunc haberet vagandi facultatem, conjunxit se cum Asclepa, Lucio atque Marcello, quos vix dum restitutos, iterum Ariani suis civitatibus atque Ecclesiis expulerant. His junctus Paulus, plurimas urbes ac Provincias Occidentalis Imperii peragravit, suffragium ac subsidium Episcoporum ubique exquirens, ut in sedem suam restitueretur. Docet id epistola Synodica Orientalium apud Serdicam Episcoporum his verbis: *Deinde Paulo & Lucio & quotquot talibus conjuncti sunt, circumeuntes simul exteras regiones, persuadebant judicibus, non esse credendum illis, qui in eos digne sententiam protulerunt.* De Marcello loquuntur, Asclepa & Athanasio. Romam porro utrum Paulus tunc venerit, nescio. Sed si verum est, Paulum aliquando Romam venisse, hoc tempore eum venisse oportet. Neque enim alio tempore Romam venire potuit, ut postea videbimus. Primus autem ex Occidentalibus Episcopis Maximinus Trevirorum Episcopus, Paulum in communionem recepit, ut testantur Orientales apud Serdicam Episcopi in Synodica supra citata.

Caput V.

Quo tempore Eusebius Nicomediensis ad Episcopatum Constantinopolitanum translatus fuerit.

Philostorgius quidem ac Theodoritus Eusebium Nicomediensem mortuo Alexandro Episcopatum urbis Constantinopolitanæ suscepisse dicunt, principatu Constantini Maximi. Verum eos refellit Athanasius, qui diserte testatur in epistola ad Solitarios, Eusebium Nicomediensem non Alexandro mortuo successisse, sed in Pauli viventis locum per vim atque ambitum invasisse. Præterea Hieronymus in Chronico scribit, Constantinum paulo ante mortem Nicomediæ baptizatum esse ab Eusebio loci illius Episcopo. Denique Ammianus Marcellinus auctor est, Julianum Principem Nicomediæ educatum fuisse ab Eusebio Episcopo, quem genere longius contingebat, sic enim loquitur Marcellinus. Porro quando Julianus Eusebio Episcopo traditus est educandus, septennis ut minimum fuerit necesse est. Neque enim ante hunc annum pueri commendari solent institu-

toribus. Atqui Julianus vix ſeptem annos impleverat tum cum Conſtantinus Maximus ex hac luce migravit. Proinde Euſebius Nicomedienſem Epiſcopatum usque ad obitum Conſtantini retinuit. Certe Conſtantinus hujusmodi Epiſcoporum translationes valde improbabat, quemadmodum diſcimus ex ejus epiſtola ad Euſebium Cæſarienſem Epiſcopum, qui Antiochenæ urbis Sacerdotium ſibi delatum conſtanter recuſaverat. Verior itaque eſt ſententia eorum, qui Euſebium Nicomedienſem Conſtantio regnante, ad Epiſcopatum urbis Conſtantinopolitanæ tranſiliiſſe dicunt. Ita Socrates, Sozomenus, Cedrenus ac Theophanes. Et Cedrenus quidem Epiſcopatum urbis Conſtantinopolitanæ à Conſtantio mercedis loco delatum eſſe ſcribit Euſebio, propterea quod Euſebius teſtamentum, quod Conſtantinus moriens ipſi commendaverat, primo omnium Conſtantio tradidiſſet. Socrates vero hanc Euſebii translationem refert paulo poſt mortem Conſtantini Junioris, id eſt anno Chriſti 340. cui conſentit etiam Baronius. Verum Baronius à ſeipſo diſſentit, & pugnantia inter ſe loquitur atque contraria. Cum enim fateatur, Epiſtolam ſynodicam Epiſcoporum Ægypti ad omnes ubique terrarum Orthodoxos Epiſcopos, qua reſpondent calumniis Euſebianorum adverſus Athanaſium, ſcriptam eſſe anno Domini 339. conſtet autem ex eadem ſynodica epiſtola, Euſebium Nicomedienſem jam tum ad Epiſcopatum urbis Conſtantinopolitanæ translatum fuiſſe: abſurdum omnino eſt hanc Euſebii translationem in annum ſequentem conferre. Quod vero Epiſcopi Ægypti in ſua illa ſynodica diſerte teſtentur id, quod dixi, ex eorum verbis apparet, quæ hic apponam: *Quanquam nihil ea re impeditus Euſebius, Athanaſii creationem vituperat: homo, qui ipſe prorſus Epiſcopus creatus non eſt, aut ſi unquam jus Epiſcopi habuit, idipſum reſcidit, utpote qui principio Beryti pro Epiſcopo egerit, relictaque Beryto Nicomediam ſe tranſtulerit: illam quidem cathedram præter leges deſtituens, iſtam vero nulla lege invadens: propris gregis ſine ulla charitate deſertor, & alieni nulla rationabili cauſa occupator, prioris Epiſcopatus charitatem alieni cupiditate aſpernatus eſt. Nec tamen hunc ipſum Epiſcopatum, quem tanta aviditate occupaverat, reſervavit. Ecce enim jam quoque inde deſiliens, alienum Epiſcopatum denuo obtinet.* Ubi notanda ſunt hæc verba, ἰδοὺ γὰρ κ' ἐκεῖθεν ἅπτεται, ἀλλοτρίαν πάλιν κατέχει. Nam vocabulum illud ἰδοὺ, translationem hanc Euſebii à Nicomedia Conſtantinopolim, recens admodum & paulo antequam hæc ſcriberent factam eſſe declarat. Quamobrem ſi hæc circularis epiſtola ſcripta eſt ab Ægypti Sacerdotibus, anno natalis Dominici 339. ut Baronius cenſuit, Euſebii translatio ad ſedem Conſtantinopolitanam, vel eodem, vel ſuperiori anno contigerit neceſſe eſt.

Caput VI.

De ſecunda reſtitutione Pauli, & de ſecundo ac tertio ejusdem exilio.

Anno Chriſti 342. obiit Euſebius Conſtantinopolitanus Epiſcopus, quem Magnum Euſebium vocat non ſolum Philoſtorgius, ſed etiam Euſebius Cæſarienſis in libro contra Marcellum. In quem neſcio cur tantopere invectus ſit Baronius, cum ſuperius à nobis oſtenſum fuerit, eum pacem & communionem cum Eccleſia Romana ad obitum usque retinuiſſe. Poſt ejus obitum, cives Conſtantinopolitani Paulum ad ſedem ſuam revocarunt; Euſebiani vero Macedonium in Euſebii locum ſubſtituerunt. Quæ res ingentem tumultum in urbe regia excitavit, ut refert Socrates in libro ſecundo. His auditis Imperator Conſtantius, qui in Oriente bello Perſico implicatus tenebatur, Hermogeni Magiſtro militum mandavit, ut Conſtantinopolim ingreſſus, Paulum ſede ſua ac civitate exturbaret. Ægre ſiquidem ferebat Imperator, quod absque ſuo conſenſu Paulus Eccleſiam ſuam recepiſſet. At populus qui Pauli amore flagrabat, adverſus Magiſtrum militum commotus, domo ejus incenſa ipſum corripuit, & pedibus tractum ac miſere truncatum, in mare præcipitavit. Id geſtum eſt Conſtantio tertium & Conſtante iterum Conſulibus. Quæ cum nuntiata eſſent Conſtantio, ille graviter commotus, repente equo conſcenſo venit Conſtantinopolim. Et urbem quidem ipſam annona mulctavit; Paulum vero tanquam ſeditionis auctorem, catenis ferreis vinctum ad Caſtellum Meſopotamiæ Singara deportavit. De hac ingenti ſeditione loquitur Libanius in Baſilico pagina 126. ubi teſtatur, Imperatorem Conſtantium admirabili celeritate uſum eſſe in faciendo itinere, nec nives atque imbres eum ab incepto itinere deterruiſſe. Et fontes quidem ab illo caſtigatos eſſe dicit, neminem tamen morte affectum, cum Senatus urbis Conſtantinopolitanæ pro reis apud ipſum interceſſiſſet. Socrates quidem, eumque ſecutus Baronius, Paulum tunc temporis Romam veniſſe dicunt. Ego vero Athanaſium ſequi malim, qui in epiſtola ad Solitarios, ait Paulum à Conſtantio relegatum eſſe Singara, & aliquanto poſt inde Emeſam eſſe translatum, metu ſcilicet Perſicæ incurſionis. Verba Athanaſii ſunt hæc. τὸ δ' ὕστερον πάλιν κωνσαντίου διὰ δεῖσιν ἀλλότιον στρατιᾶς εἰς σίγαρα τῆς μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, κἀκεῖθεν εἰς τὴν ἡμισαν μετηλλάχθη. Id eſt: *Iterum vero à Conſtantio catenis ferreis vinctus Singara Meſopotamiæ deportatus eſt, atque inde translatus Emeſam.* Quod cum tam diſerte affirmet Athanaſius, non alio tempore id factum aſſignari poteſt, quam iſto, quod dixi. Etenim ingens illa ſeditio in urbe regia, & cædes Magiſtri militum, & Pauli reſtitutio ſine Imperatoris conſenſu facta, Conſtantium non immerito commoverant, ut Paulum ferro vinctum in tam longinquum

exilium amandaret. Ex quo tamen exilio non ita multo post Emesam eum transtulit, sive ut Constantinopolitanis, qui Paulo inprimis studebant, gratificaretur, sive, ut dixi, Persarum metu, qui Singaris assidue imminebant. Certe haud multo post circa id castrum ingenti prælio Persæ cum Romanis conflixére. Cæterum Ariani seditionem illam, de qua dixi, cædesque hominum in ea factas, uni Paulo adscribebant, ut testatur epistola Synodica pseudosynodi Serdicensis: *Sed & de Paulo Constantinopolitanæ civitatis quondam Episcopo post reditum exitii sui, si quis audierit, perhorrescet,* & multo post. *Asclepas vero cum ad Constantinopolitanam civitatem propter Paulum venisset, post immanitatem rerum atrocitatemque commisit, quæ media in Ecclesia Constantinopolitana gesta sunt post mille homicidia, quæ altaria ipsa humano sanguine coinquinaverunt, post interfectiones fratrum extinctionesque Gentilium, hodieque cum Paulo, cujus causa hæc gesta sunt, communicare non cessat.*

Caput VII.

De tertia restitutione Pauli Constantinopolitani.

Scribit Baronius Paulum civitate sua atque Ecclesia pulsum, Romam ad Julium se contulisse: cumque ab eo literas accepisset, quibus in sedem suam restituebatur, eas literas effectu caruisse, quippe cum Paulus nonnisi post Serdicense Concilium Ecclesiam suam recuperaverit. Sed Baronio assentiri non possum. Primo enim falsum est, Paulum tunc temporis Romam venisse, ut in superiori capite demonstravi. Nec verius est, quod asserit Baronius, Paulum Serdicensis Synodi sententia restitutum esse. Certe in epistola synodica Serdicensis Concilii, nulla ejus rei fit mentio. Immo vero Theodoritus in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ diserte affirmat, Paulum Serdicensi Concilio minime interfuisse. Obstitisse enim cives urbis Constantinopolitanæ, quo minus eo proficisceretur, veritos scilicet, ne ab Arianis in itinere per insidias interficeretur. Sed & Orientales apud Serdicam Episcopi, in Synodica sua aperte significant, Paulum ab ea Synodo abfuisse, ut recte observavit Blondellus in libro de primatu in Ecclesia. Jam ergo ante Synodum Serdicensem Paulus Episcopatus sui locum receperat. Quod quidem à Constantio factum fuisse arbitror, vel in gratiam Constantinopolitanorum, qui Paulum præcipuo quodam amore ac studio prosequebantur; vel ob metum Constantis Augusti, qui frequentibus literis ad Constantium missis, ut Paulus, Athanasius & reliqui Orientis Episcopi suas in sedes restituerentur, postulaverat. Sane rationi consentaneum fuit, ut quoniam inter duos fratres Augustos tandem convenerat, ut ad causam Episcoporum dijudicandam generalis Synodus apud Serdicam congregaretur, Episcopi omnes vinculis atque exilio solverentur, quo libera ipsis facultas veniendi ad Concilium suppeteret. Hanc igitur ob causam, ni fallor, Paulus à Singarensi & Emiseno exilio reversus est Constantinopolim. Unde cum ad Serdicense Concilium proficisci vellet, à Constantinopolitanis civibus detentus est, ut docet Theodoritus.

Caput VIII.

De ultimo Pauli exilio, ejusque obitu.

Post mortem Constantis Augusti, quæ contigit anno Christi 350. Ariani omni metu jam vacui, adversus Catholicos Antistites multo gravius quam antehac insurrexerunt. Ac primum omnium Paulum aggressi, persuadent Constantio, ut illum in exilium ejiciat, Macedonium vero ejus loco in Constantinopolitanam Ecclesiam inducat. Imperator igitur, qui Arianæ perfidiæ patrocinium palam susceperat, mandat Philippo Præfecto Prætorio per Orientem, ut Paulum è sede sua protinus exturbet. Qu accepto principis mandato, Hermogenis Magistri militum casu admonitus, rem prudentius aggredi statuit. Ingressus itaque lavacrum Zeuxippi, Paulum ad se accersivit, quasi de publico quodam negotio cum eo consulturus. Qui cum veniisset, Præfectus clam per fenestram quandam eum dimisit, & in palatium abripi jussit. Atque inde navigio impositum, in exilium misit Cucusum, Cappadociæ oppidum quod postea minori Armeniæ contributum est. Ibi cum Eusebiani in arctissimo & obscurissimo quodam loco recluserunt, subtracto ei penitus alimento, ut hominem inedia enecarent. Post sextum autem diem ingressi, cum eum adhuc spirantem reperissent, contortis pallii laciniis strangularunt, quemadmodum scribit Athanasius in epistola ad Solitarios. Et Athanasius quidem hoc Pauli exilium quartum vocat. Ego vero tertium mallem dicere. Nam Singarenum & Emisenum, licet locis diversa sint, pro unico tamen exilio sunt accipienda: cum Paulus à Singaris, quo primum fuerat relegatus, postea translatus sit Emesam. Quod autem Socrates atque Sozomenus scribunt, Paulum à Philippo Præfecto Thessalonicam esse relegatum, dupliciter falluntur, & in loci, & in temporis notatione. Id enim factum esse scribunt paulo post necem Hermogenis, id est anno Christi 342. quo quidem tempore Philippus non erat Præfectus Prætorii. Neque vero Philippus tunc potuit Paulum relegare Thessalonicam, quæ urbs tum parebat Constanti Augusto, non autem Constantio, sub quo Præfecturam gerebat Philippus. Quare verius est, quod Baronius scribit, hæc adversus Paulum à Philippo gesta esse anno Domini 351. quo anno Philippum Præfectum Prætorio fuisse, præter Athanasium docent leges Codicis Theodosiani, ut notavi ad Ammianum Marcellinum. Sed tunc ut dixi, id est anno 351. Paulus non in urbem Thessalonicam relegatus est, sed Cucusum, ut testatur Athanasius. Quomodo enim Thessalonicam relegari potuisset, quæ erat ipsius patria, sicut fatentur Sozomenus & Socrates. Quid magis contrarium, quam patria & exilium. Benigne igitur cum Paulo actum esse oportet tunc cum missus est Thessalonicam. Quid ergo, di-

cet aliquis. An prorsus falsum erit, quod ajunt Sozomenus & Socrates, Paulum Thessalonicam venisse, atque inde Corinthum proficisci simulantem, Romam navigasse. Id omnino verum puto, sed alio factum tempore: tunc scilicet cum Paulus primum depositus est ac damnatus, suffecto in ejus locum Eusebio Nicomediense. Eo siquidem tempore Paulus cum liberam haberet vagandi potestatem, Thessalonicam & Romam & in alias urbes Occidentalis Imperii pro arbitrio suo proficisci potuit, quemadmodum superius observavi.

Caput IX.

Cur Athanasius inter orthodoxos Episcopos Paulum Constantinopolitanum minime recenserit.

Mirari quis non immerito potest, quid causæ sit cur Athanasius in Oratione prima contra Arianos, orthodoxorum Episcoporum indicem texens, qui Nicænam fidem constanter asseruerant, Pauli nostri nomen prætermiserit: quem tamen constat pro Nicæni Concilii doctrina ac fide adversus Arianos fortiter decertasse. Certe Athanasius in oratione supra memorata mentionem facit Alexandri Episcopi Constantinopolitani. Cur ergo Paulum quoque Alexandri successorem ei minime adjunxit? Nec est quod quis objiciat, Athanasium eo loco illos duntaxat Episcopos commemorasse, qui jam fato functi essent; ac proinde Paulum ab illo præteritum esse, eo quod adhuc superstes esset. Hæc responsio admitti forsitan posset, si Paulus Constantinopolitanus superstes adhuc fuisset eo tempore, quo prima hæc oratio adversus Arianos scripta est ab Athanasio. Verùm antequam eam Orationem, seu potius Epistolam scriberet Athanasius, Paulus jam è vivis excesserat. Mortuus est enim anno natalis Dominici 351. aut 352. ut ad Historiam Socratis observavi. Hæc autem Oratio adversus Arianos scripta est ab Athanasio post enthronismum Georgii, anno Christi 356. sicut in superiore libro annotavi. Alia igitur hujus rei causa inquirenda est. Neque enim sine causa, aut per negligentiam id ab Athanasio factum esse crediderim. Existimo igitur Athanasium eo loco de industria Pauli nomen prætermisisse, eo quod in Concilio Tyri cum Arianis permixtus, condemnationi ipsius subscripserat, ut supra vidimus. Eandem ob causam maximi quoque Hierosolymorum Episcopi nomen ibidem reticuit, licet Macarii Hierosolymitani mentionem fecisset. Quod quidem non ulciscendi animo ab Athanasio factum esse credendum est. Procul enim aberat ab hoc affectu Athanasius. Sed quoniam Athanasius eo loco illos duntaxat Episcopos commemorare decreverat, qui procul ab omni crimine, & ab omni macula Arianæ communionis perpetuò abfuissent, idcirco Paulum & Maximum in eo numero noluit recensere, quos sciebat in illa apud Tyrum Synodo communione Arianorum fuisse pollutos.

HENRICI VALESII
OBSERVATIONUM
ECCLESIASTICARUM
IN SOCRATEM ET SOZOMENUM
LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Ante annos plus minus quadraginta, gravis inter Eruditos orta est controversia de sexto Canone Concilii Nicæni. Ad cujus expositionem multa tunc allata sunt à multis, dum singuli Canonem illum ad suas partes trahere conantur. Sed cum doctissimi homines de Ecclesiis ac regionibus suburbicariis acrius inter se contenderent, Rufini Interpretationem potius, quam Canonis ipsius verba exposuerunt. Exstitit postea Joannes Launoius, magni nominis Theologus, qui haud ita dudum Librum edidit de recta interpretatione sexti Canonis Nicæni. Verùm hic quoque ad eundem, quem priores illi lapidem impegit: Et quod in titulo operis sui promiserat, id duabus editionibus implere non valuit. Erroris autem causam ei præbuit prava via ac methodus, quâ in ejus Canonis expositione usus est. Nam cum Canon Nicæni Concilii exponendus esset sicut à Nicænis Patribus est editus, & post Græcorum verborum explicationem ordine progrediendum esset ad explicationem Interpretationis Rufinianæ: contra Joannes Launoius, primo quidem sensum Rufini investigavit, deinde verba ipsa Nicænorum Patrum, juxta eum sensum, quem Rufini verbis tribuerat, exposuit.

Nos vero Interpretationem Rufini inpræsentiarum quidem omittimus, quippe quæ verius paraphrasis sit quam versio. Ipsum vero Canonem, prout à trecentis illis Episcopis promulgatus est, proponentes, explicare conabimur.

« Sic igitur habet Canon sextus. τὰ ἀρχαῖα ἔθη « κρατείτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ & Λιβύῃ & Πενταπόλει, ὥστε « τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον, πάντων τούτων ἔχειν « τὴν ἐξουσίαν. ἐπειδὴ & τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο « σύνηθές ἐστιν· ὁμοίως & κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν & ἐν « ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλη- « σίαις· καθόλου δὲ προδήλον ἐκεῖνο, ὅτι εἴ τις χωρὶς « γνώμης μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦ- « τον ἡ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκο- « πον. Quæ verba Dionysius Exiguus ita Latine vertit. Antiqua consuetudo servetur per Ægyptum, Libyam & Pentapolim, ut Alexandrinus « Episcopus horum omnium habeat potestatem: « quia & urbis Romæ Episcopo parilis mos est. « Similiter autem & apud Antiochiam cæterasque « Provincias suis privilegia serventur Ecclesiis. Illud autem generaliter clarum est, quod si quis « præter Metropolitani sententiam fuerit factus « Episcopus, hunc magna Synodus definivit Epi- « scopum esse non oportere.

Caput II.

Duo præcipue in hoc Canone notanda sunt. Primum est hic agi de Patriarchis. Alterum est non de sola ordinatione hic agi, sed de omni jure Patriarchico. Ac prius quidem illud ita demonstrari potest. Patres Concilii Nicæni, cum Ecclesiarum quieti prospicerent, in Canone quarto sanxerunt, quo ritu celebrandæ essent Episcoporum electiones, easque à Metropolitanis Episcopis confirmari voluerunt. Cum igitur potestas Metropolitanorum in capite illo quarto abunde stabilita esset, quid opus erat rursus in sexto de Metropolitanis dicere. Prorsus inanis ac superflua esset hæc repetitio, quæ in viros tam graves cadere non potest. Præterea in hoc capite sexto agitur de Episcopis, qui regunt Diœcesin, non autem de his, qui regunt unicam Provinciam. Atqui Metropolitani unam duntaxat Provinciam regunt. Singuli enim præsunt Episcopis suæ Provinciæ. Patriarchæ vero Diœcesin, id est multas simul junctas Provincias administrant, & subjectos sibi habent multos Metropolitanos. De his ergo intelligendus est hic Canon, non de simplicibus Metropolitanis. Alioqui manca atque imperfecta esset constitutio Patrum Nicænorum. Cum enim Episcoporum ordinationi abunde prospexissent, quam à Metropolitanis confirmari sanxerunt, restabat ut de Metropolitanorum ipsorum ordinatione statuerent. Id autem diserte faciunt hoc Canone 6. illos à Patriarchis ordinari jubentes, qui sunt Metropolitani Metropolitanorum. Ita omnino intelligenda sunt hæc verba Canonis nostri. *Illud autem generaliter clarum est, quod si quis præter Metropolitani sententiam fuerit factus Episcopus, hunc magna Synodus definivit Episcopum esse non oportere.* Certe Joannes Zonaras Metropolitanos hoc loco interpretatur Patriarchas, qui sunt majores Metropolitani. Nam cum Alexandria Metropolis sit totius Ægypti, & cum Antiochia à veteribus dicta sit Metropolis totius Orientis, Episcopi illarum civitatum, Metropolitani jure dici possunt. Cumque Patriarcharum nomen nondum usurpari cœpisset, pro Patriarchis Nicæni Patres Metropolitanos videntur posuisse.

Caput III.

Omnes certe, tam antiqui quam recentiores, qui ante Launoium scripsére, Canonem hunc de Patriarchis intellexére. Primum enim Innocentius Papa in epistola ad Alexandrum, hunc Nicænum Canonem ita intellexit: ait siquidem Antiochenam Ecclesiam à Nicænis Patribus hoc decreto, non supra unam Provinciam, sed supra suam Diœcesin esse constitutam. Deinde addit Antiochenum Episcopum Metropolitanos præcipuo quodam jure ordinare solitum esse, ex auctoritate scilicet hujus Canonis Nicæni. Atqui ista solis conveniunt Patriarchis. Hi enim soli Diœcesin habent, & Metropolitanos ordinant, ut infra videbimus.

Innocentio accedit Hieronymus in epistola ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosolymitani, ita scribens. *Tu qui regulas quæris Ecclesiasticas, & Nicæni Concilii Canonibus uteris, & alienos clericos, & cum suis Episcopis commorantes tibi utcris usurpare, responde mihi, ad Alexandrinum Episcopum Palæstina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur, ut Palæstinæ Metropolis Cæsarea sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem Episcopum referre debueras, cui spretâ communione tua communicare nos noveras: aut si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius literæ dirigendæ.* Fatetur Launoius, sextum Canonem Nicæni Concilii hic ab Hieronymo designari. Cum ergo dicat Hieronymus, Antiochenum Episcopum ex decreto illius Canonis, habuisse jus in Ecclesiam Palæstinæ, idque supra Metropolitanum Episcopum, de Patriarchis eum Canonem intellexerit necesse est; Patriarchæ enim erant supra Metropolitanos, & quasi Metropolitani Metropolitanorum, ut supra dixi. Unde etiam Hieronymus, tam Antiochenum, quam Cæsariensem Episcopum ibidem vocat Metropolitanum, sic enim subjungit: *Sed novi cur Cæsaream, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid fugeres, quid vitares. Malueris occupatis auribus molestiam facere, quam debitum Metropolitano tuo honorem reddere.* Recte ergo Petrus de Marca observavit, Canonem sextum Nicæni Concilii de Patriarchis, & de Patriarchico jure intellectum esse ab Hieronymo.

Præterea Joannes Scholasticus, qui regnante Justiniano Patriarcha fuit Constantinopoleos, in collectione Canonum nuper Parisiis edita, sextum hunc Canonem de Patriarchis intelligit. Nam in primo titulo collectionis suæ, qui

est de Patriarchis, hunc sextum Canonem Nicæni Concilii primo loco ponit. Fuit autem Joannes Scholasticus Patriarcha, ut jam dixi; ac proinde Patriarcharum jura ignorare non potuit. Frustraque omnino Launoius ejus auctoritatem imminuere conatur, dum ei objicit, quòd sub titulo de Patriarchis septimum Canonem Concilii Nicæni retulerit, in quo agitur de honore Æliensis Episcopi. Primo enim responderi potest, id additum esse recentiore manu, nec ab ipso Joanne Scholastico scriptum. Cur enim quæso, Joannes Antiochenus à Canone septimo Nicæni Concilii, potius quam à sexto ordiri maluisset. Deinde dici potest Canonem illum septimum, licet re vera non agat de jure Patriarchico Episcopi Hierosolymorum, videri tamen ei juri occasionem præbuisse. Auctoritate enim hujus Canonis nixi Antistites Hierosolymitani, altius paulatim sese attollere cæperunt.

Sed & octava Synodus Canonem hunc non aliter intellexit. Sic enim habet in actione decima capite decimo septimo. *De Potestate Patriarcharum, & Metropolitanorum ad eos adventu.* Sancta & universalis Nicæna prima Synodus antiquam consuetudinem jubet servari per Ægyptum, & provincias, quæ sub ipso sunt, ita ut horum omnium Alexandrinus Episcopus habeat potestatem, dicens, quia & in Romanorum civitate hujusmodi mos prævaluit: quapro causa & hæc magna & sancta Synodus, tam in seniori & nova Roma, quam in sede Antiochiæ, & Hierosolymorum, priscam consuetudinem decernit in omnibus conservari, ita ut earum Præsules universorum Metropolitanorum, qui ab ipsis promoventur, & sive per manus impositionem, sive per pallii dationem Episcopalis dignitatis firmitatem accipiunt, habeant potestatem: videlicet ad convocandum eos, urgente necessitate, ad Synodalem conventum, vel etjam ad coërcendum illos & corrigendum, cum fama eos super quibusdam delictis forsitan accusaverit. Et paulo post iidem Patres de Conciliis Patriarcharum ita scribunt. Sed sancta hæc & universalis Synodus, nec Concilia, quæ à Metropolitanis fiunt interdicens, multo magis illa novit rationabiliora esse ac utiliora Metropolitanorum Conciliis, quæ à Patriarchali sede congregantur; & idcirco hæc fieri exigit. A Metropolita quippe unius quidem provinciæ dispositio efficitur: à Patriarcha vero sæpe totius caussa Diœceseos dispensatur. Quibus verbis sententia nostra apertissime confirmatur. Ajunt enim sanctissimi Patres, in Canone sexto Nicæni Concilii, neque enim alium Canonem designant, agi de Patriarchis & de jure Patriarchico. Confirmant præterea id, quod superius observavi: Patriarcham hoc præcipue differre à Metropolita, quòd Metropolita quidem præest uni provinciæ: Patriarcha vero regit integram Diœcesin.

Sufficere poterat auctoritas Concilii generalis, cui nefas est refragari. Omnes certe Canonum interpretes Græci, hunc Canonem nostrum de Patriarchis exposuerunt. Ita Zonaras & Balsamo, qui profecto melius Canones intellexerunt quam Launoius. Nec est quod quis objiciat, Græcos solos in ea fuisse sententia. Nego ullum unquam, seu Latinum, seu Græcum adhuc exstitisse, qui aliter eum Canonem acceperit.

Caput IV.

Sed dicet aliquis id, quod à Launoio dictum est, Patriarcharum nomen diu post tempora Concilii Nicæni usurpari cœpisse, ac proinde in Concilio Nicæno de illis agi non posse. Equidem fateor nomen Patriarcharum post Nicænæ Synodi tempora invaluisse. Verum res ipsa nihilominus exstabat ante Concilium Nicænum. Natura enim ita comparatum est, ut nomina rebus ipsis posteriora sint. An tu dices Alexandrinum Pontificem non re vera fuisse Patriarcham ante Concilium Nicænum, cum ante illud Concilium totam Ægyptum & Lybiam ac Pentapolin rexerit, idque ex vetusta consuetudine, ut testantur Patres Nicæni. Dic mihi igitur, quandonam Alexandrinus Episcopus cœperit esse Patriarcha. Idem de Episcopo Romano & Antiocheno sentiendum est, eos semper fuisse Patriarchas jam inde à primis Ecclesiæ temporibus, licet serius Patriarchæ vocitati sint. Duo tantum in Ecclesia Patriarchæ allecti sunt, Constantinopolitanus scilicet & Hierosolymitanus. Tres vero illi, quos dixi, jam inde ab Apostolicis temporibus, & ab ipsis Ecclesiæ cunabulis, Patriarchæ fuerunt, id est, Patriarchicum jus obtinuerunt.

Caput V.

Abunde, ut opinor, probavimus sextum Canonem Nicænæ Synodi de Patriarchis intelligendum esse, qui Diœcesin regunt, non autem de Metropolitanis, qui uni tantum Provinciæ præesse noscuntur. Idque confirmat etiam Canon secundus Concilii Constantinopolitani. In quo Episcopi centum quinquaginta Decretum Nicænæ Synodi confirmantes, supradictum Canonem sextum explicant de Episcopis, qui Diœcesin regunt. Ii vero non alii sunt quam Patriarchæ. Superest ut ostendamus, quod initio promisimus, non de sola ordinatione agi in eodem Canone, sed de omni jure Patriarchico. Id vero ita demonstrari facile potest, si Patres Nicæni Concilii de sola ordinatione agere voluissent, nomen ordinationis omnino posuissent in hoc capite, & reliqua omnia excepissent. Id enim ratio postulat. Atqui ordinationis nullam prorsus mentionem fecêre; immò verò generaliter locuti sunt. Audi enim illorum verba; ὥστε τὸν ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν, id est: *Ut Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem.* Quod si quis dicat, his vocibus: *horum omnium:* loca duntaxat intelligi, Ægyptum scilicet & Libyam ac Pentapolin, ne hic quidem effugiet. Nam in his om-

nibus locis potestatem habere dicitur Episcopus Alexandriæ. Est autem potestas nomen generale, & ad omnia extenditur, nisi termino aliquo circumscribatur. Cum igitur Patres Nicæni nullis eam finibus constrinxerint, id nos temere facere non debemus. Certe Episcopi Synodi Chalcedonensis eo sensu, quem dixi, Nicænum Canonem acceperunt. Ita enim eum referunt in actione decima sexta : ὥστε ἡ ἐπίσκοπον ἀλεξανδρείας πάντων ἔχειν ἐξουσίαν. Sed ut omnis tollatur difficultas, videndum est, quidnam juris in Ægypto, Libya & Pentapoli, Alexandrinus Pontifex habuerit ante Concilium Nicænum. Nam si ostenderimus, ante illam Synodum Episcopum Alexandriæ omnium Ecclesiasticorum negotiorum potestatem in illis Provinciis habuisse, liquido apparebit, Nicænos Patres in hoc Canone non de sola ordinatione egisse, cum nihil ex antiqua consuetudine minuerint, sed eam potius confirmaverint.

Caput VI.

PRimum igitur reperio, Episcopum Alexandrinum diu ante tempora Concili Nicæni curam habuisse Pentapoleos. Cum enim Sabellius errorem suum apud Ptolemaidem urbem Pentapoleos disseminare cœpisset, multique statim ei contradixissent ex Catholicis viris, utraque pars tam Sabellii, quam Catholicorum, Legatos misit ad Dionysium Alexandrinum Episcopum: qui auditis partibus, quid sentiendum esset definivit, scripsitque ea de re ad Ecclesiam Ptolemaidis. Docet id Dionysius ipse in epistola ad Xystum Romanæ urbis Episcopum: ejusque verba referuntur ab Eusebio in libro septimo Historiæ Ecclesiasticæ. Idem confirmat Athanasius in libro de sententia Dionysii Alexandrini contra Arianos, cujus locum adversus semetipsum protulit Launoius. *In Pentapoli superioris Lybiæ, quidam Episcoporum sententias Sabellii amplectebantur &c. Re cognita Dionysius ad cujus curam ea Ecclesiæ pertinebant, Legatos misit, qui auctores harum rerum ab illis pravis opinionibus retraherent.* Sed & Libyam ante Concilium Nicænum, sub Alexandrini Pontificis dispositione fuisse docet idem Dionysius in epistola ad Germanum, quæ refertur ab Eusebio in libro septimo. Nam cum Dionysius relegatus esset in vicum Libyæ Cephron, ait, se illic verbum Dei incolis prædicasse, multosque sua prædicatione conversos fuisse ad fidem Christi. Quod quidem Episcopalis jurisdictionis esse nemo, ut opinor, ambigit. Jam vero Provinciam Thebaidis ante Nicæna tempora Alexandrino Episcopo subjacuisse, apparet ex Historia Meletii. Qui cum esset Episcopus Lycopolis in Thebaide, & multa contra leges Ecclesiasticas fecisse, adeoque Diis Gentium sacrificasse argueretur, collecta Synodo à Petro Alexandrino depositus est, viginti plus minus annis ante Concilium Nicenum, ut scribit Athanasius in Apologia adversus Arianos. Idem confirmat Epiphanius in hæresi 68. ubi scribit, Meletium illum Thebaidis Episcopum, subjacuisse Petro Alexandrino Episcopo, & ad illum Ecclesiastica negotia retulisse, ex more institutoque veteri : *Hic enim mos est*, inquit, *Alexandrinorum Archiepiscoporum, ut per totam Ægyptum ac Thebaidem, Libyam, Ammoniacam, Mareotidem ac Pentapolim, Ecclesiastica negotia administrent.* Non igitur solius ordinationis, sed omnium Ecclesiæ negotiorum cura per eas regiones ad Episcopum Alexandriæ pertinebat, idque ante Synodum Nicænam. Quare cum Nicæni Patres antiquas consuetudines in Ægypto firmaverint, apparet eos non de sola ordinatione locutos esse, sed de omnibus negotiis Ecclesiasticis. Omnes certe Ægypti Episcopi ita semper hunc Canonem intellexerunt, quemadmodum discimus ex Concilio Chalcedonensi, actione 4. ubi Hieracius Episcopus Ægypti, nomine Episcoporum totius Provinciæ ita dicit: *De epistola autem sanctissimi & Deo amicissimi Archiepiscopi Romani Leonis, sciunt omnes sanctissimi Patres nostri, quia in omnibus exspectamus sententiam sanctissimi Archiepiscopi; & petimus vestram clementiam exspectare præsidis nostri præsentiam, quia eum in omnibus sequimur. Nam & S. Patres, qui in Nicæa congregati sunt 318. hanc regulam dederunt, ut sequatur omnis Ægyptiaca Diœcesis Archiepiscopum magna urbis Alexandrinæ, & nihil absque ipso agatur ab aliquo ei subjacente Episcopo.*

Caput VII.

ABunde, ut opinor, probavimus id, quod initio hujus disputationis polliciti eramus, Canonem sextum Concilii Nicæni de Patriarchis agere, quatenus Patriarchæ sunt; nec de sola ordinatione accipiendum esse, sed de omni jure Patriarchico. Nunc ad reliqua pergamus. Sequitur in dicto Canone: *Quia & Episcopo Romano parilis mos est.* Græca sic habent: ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ ῥώμῃ ὁμοίως τοῦτο σύνηθές ἐστιν. Quæ verba cum sint per se manifestissima, variis tamen multorum expositionibus in absurdissimum sensum detorta sunt. Nos verbis ipsis inhærentes, sententiam Nicænorum Patrum investigare conabimur. Duas igitur causas decreti sui afferunt sanctissimi Antistites, quamobrem scilicet Episcopus Alexandriæ per Ægyptum, Libyam ac Pentapolim, omnimodam habeat potestatem. Prima est, vetus consuetudo illorum locorum. Sic enim dicunt, antiqua consuetudo servetur per Ægyptum &c. Secundam deinde causam afferunt, exemplum Episcopi Romani. Hanc enim vim habent hæc verba : ἐπειδὴ καὶ &c. Ubi duo notanda sunt. Primum est, Episcopum Romanum proponi quasi exemplum & normam reliquorum Patriarcharum. Deinde nihil in hoc Canone statui de Episcopo Romano, cum tamen de aliis aliquid statuatur, puta de Alexandrino, Antiocheno, & Hierosolymitano. Recte ergo Nicolaus Papa in Epistola ad Michaëlem Impe-

ratorem ita scribit: *Denique si instituta Nicænæ Synodi diligenter inspiciantur, invenietur profecto, quia Romanæ Ecclesiæ nullum eadem Synodus contulit incrementum, sed potius ex ejus forma, quod Alexandrinæ Ecclesiæ tribueret particulariter, sumpsit exemplum.* Quod cum verissime dictum sit à Nicolao, Launoius tamen in dissertatione sua reprehendit. Nihil enim Alexandrino Pontifici à Nicænis Patribus tributum fuisse contendit, idque fere omnibus paginis inculcat. Verum ipse longe fallitur. Nam cum Alexandrini Pontifices ante Concilium Nicænum potestatem, quam in Ecclesias totius Ægypti habebant, sola consuetudine & antiquitate defenderent, Nicæni Patres eam possessionem decreto suo confirmarunt. Multum ergo tribuerunt Alexandrino Pontifici, qui potestatem ejus speciali Canone stabilierunt, ita ut nemo in posterum ei refragari posset. Idem est igitur ac si diceres, cum Senatus Parisiensis possessionem alicujus fundi aut juris uni ex litigantibus adjudicat, nihil illi tribuere. Post Concilium Nicænum Episcopi Alexandrini ex auctoritate universalis Concilii sibi vindicarunt, id quod antea sola consuetudine usurpabant. Jus ergo illorum sancitum est & firmatum à Synodo Nicæna, idque exemplo Episcopi Romani. Id enim sibi volunt hæc verba: *Quia & Episcopo urbis Romæ parilis mos est.* Idem est enim ac si dicerent, Episcopus Alexandriæ in tota Ægypto omnem habeat potestatem, quia Episcopi quoque Romani eadem est consuetudo. Quibus verbis Patres Nicæni primatum sedis Romanæ manifeste agnoscunt. Illud enim sine dubio primum est, quod est norma ac regula cæterorum. Hinc factum est, ut in quibusdam antiquis collectionibus hic Canon inscriptus sit de primatu Ecclesiæ Romanæ. Ita certa sentit Gelasius Papa in epistola ad Orientales de nomine Acacii, pag. 183. his verbis: *Quæ enim ratione vel consequentia aliis sedibus defendendum est, si prima B. Petri sedi antiqua & vetusta reverentia non defertur, per quam omnium Sacerdotum dignitas semper est roborata atque firmata, trecentorumque decem & octo Patrum invicto & singulari judicio vetustissimus judicatus est honor.* Sed & ante Gelasium Bonifacius Papa in epist. ad Episcopos Thessaliæ idem observarat, ita dicens: *Nicænæ Synodi non aliud præcepta testantur: adeo ut non aliquid super eo ausa sit constituere, cum videret nihil supra meritum suum posse conferri. Omnia denique hinc noverat Domini sermone concessa &c.* Verum hic primatus multo apertius stabilitus est in Synodo Constantinopolitana, quæ præcepit ut Episcopus Constantinopoleos secundum locum haberet post Episcopum Romanum.

Illud præterea notandum est, Nicænos Patres, qui Episcopi Alexandrini diœcesin definierant, Episcopi Romani non definiisse. Quod prudenter ab illis factum est. Nam cum ea Synodus fere tantum ex Orientalibus constaret Episcopis, & ad Orientis atque Ægypti negotia ordinanda tantum esset congregata, de Romana diœcesi nihil decrevit: sive quod ejus terminos non satis A cognosceret, sive quod nihil ad se & ad præsentem quæstionem hoc facere existimaret. Porro cum Patres Synodi Nicænæ, potestatem quam habebat Alexandrinus Pontifex per totam Ægyptiacam diœcesin, comparent cum ea potestate, quam habebat Romanus Pontifex, omnino intellexerunt potestatem, quam habet Episcopus Romanus in sua diœcesi. Utraque enim ex æquo sibi respondere debent: & sicut Alexandrinus componitur cum Romano, ita diœcesis conferenda est cum diœcesi. Alioqui inepta & imperfecta esset comparatio, si de Alexandrino quidem Pontifice loquentes Episcopi, universam ejus diœcesin seu Patriarchatum comprehenderent: de Romano vero Pontifice non item, sed solam ejus Provinciam Romanam intelligerent, B quod est absurdissimum. Comparant igitur Nicæni Patres & Episcopum Episcopo, & Diœcesin Diœcesi, & potestatem potestati, & consuetudinem consuetudini: consuetudinem scilicet regionum Ægypti, consuetudini Diœceseos Romanæ. Juxta has regulas intelligenda est expositio Rufini, qui hunc Canonem ita interpretatus est. *Ut apud Alexandriam & in urbe Roma vetusta consuetudo servetur, ut vel ille Ægypti, vel hic suburbicariarum Ecclesiarum sollicitudinem gerat.* Per suburbicarias enim Ecclesias intelligit Rufinus eas, quæ sunt sub Episcopo urbis Romæ. Nam suburbicariæ Ecclesiæ eodem modo dicuntur, quo suburbicariæ Provinciæ. Ut ergo suburbicariæ Provinciæ appellantur, quæ erant sub vicario C urbis Romæ, sic Ecclesiæ suburbicariæ dicuntur à Rufino, quæcunque subjacebant Episcopo urbis Romæ. Et quemadmodum Provinciæ suburbicariæ peculiarem constituebant Diœcesin vicarii urbis Romæ, ita Ecclesiæ suburbicariæ Diœcesin constituunt Episcopi Romani. Verum qui fuerint termini hujus Diœceseos temporibus Concilii Nicæni, haud facile fuerit affirmare. Tutissimum tamen mihi videtur, sequi sententiam Græcorum Interpretum, qui Romano Patriarchæ universum Occidentem adscribunt, licet id Romanis displiceat. Certè Patres, qui Arelatensi Concilio interfuerunt, Patriarchatum Episcopi Romani non aliter videntur accepisse. Sic enim loquuntur in epistola Synodica, quam ad Silvestrum Papam scripserunt: *Placuit etiam, antequam à te, qui majores Diœceses tenes, per te potissimum omnibus insinuari.* Quæ sunt enim illæ majores Diœceses, quas Romanus Episcopus tenere dicitur, nisi Occidentis Provinciæ. Quæ si cum Alexandrino vel Antiocheno Patriarchatu comparentur, longe majores & ampliores esse deprehenduntur.

Caput VIII.

EXposito Canone Concilii Nicæni, jam tempus est, ut argumenta, quibus Joannes Launoius sententiam suam firmare nititur, paucis refellamus. Ait igitur Launoius temeritatem Meletii causam huic Canoni præbuisse. Nam cum

cum Meletius in multis Ægypti regionibus ordinationes facere præsumsisset patres audaciam illius hoc Canone repressérunt, & pristinum jus Alexandrini Antistitis confirmarunt. Hæc est argumentatio Launoii in capite primo Dissertationis de sexto Canone Nicæno. Sed Launoius ante omnia probare debuerat, hanc fuisse causam condendi Canonis. Cujus tamen rei nullum affert testimonium, sed sibi id affirmanti credi postulat. At nos in his præsertim rebus, sine teste nihil credimus. In hoc Canone non de solo Alexandriæ Episcopo, sed etiam de Antiocheno aliisque agitur Metropolitanis. Quid ad hos pertinuit Meletii schisma? Quod si contendis non aliam hujus Canonis promulgandi causam fuisse, concedamus hoc tibi, si placet. An ex eo sequitur id quod vis, in hoc Canone agi tantum de ordinatione. Nullo certe modo. Singularis enim res causam interdum præbere potest generali constitutioni. Nec magis firmum est, quod in eodem capite scribis, hunc Canonem 6. esse quandam velut exceptionem Canonis 4. quo jus ac potestas confirmandarum ordinationum in singulis Provinciis tribuitur Metropolitano: Tu vero in Alexandrina & Romana Diœcesi Metropolitanos nullum jus habuisse censes, in quo tamen tibi assentiri non possum. Synodus enim Nicæna in dicto Canone 6. nihil ademit Metropolitanis. Quod manifeste confirmat ipsius Canonis clausula, quæ sic habet: *Illud autem generaliter clarum est, quod si quis præter Metropolitani sententiam fuerit factus Episcopus, hunc magna Synodus definivit Episcopum esse non oportere.* Non igitur Canon sextus exceptio est ac restrictio Canonis 4. cum eum potius confirmet; nec adimit quidquam potestati Metropolitanorum, sed Metropolitanis adjungis Patriarchas, qui sunt Metropolitani Metropolitanorum.

Caput IX.

Multa soles dicere, quæ non probas. Tale est illud, quod ais pagina quinta, prisco more receptum fuisse ut Alexandrinus Episcopus per universam Ægyptum Episcopos, Presbyteros ac reliquos ministros ordinaret aut ordinari permitteret. De Episcopis quidem tibi facile concedo, eos ab Alexandrino Pontifice ordinatos fuisse: non tamen sine consensu Metropolitani. Alioqui quodnam jus fuisset Metropolitanorum in Ægypto. Neque enim putandum est, Metropolitanos Ægypti pejoris fuisse conditionis quam cæteros. De Presbyteris vero & aliis clericis nego. Nullum sane hujus rei testimonium profers. Nam quod adducis ex Sozomeni libro primo, ubi Meletius absente Petro, qui persecutionis tempore aufugerat, ordinationes ministrorum ad Petrum solum pertinentes sibi vindicasse dicitur, id manifeste intelligendum est de Presbyteris & Diaconis Ecclesiæ Alexandrinæ, quos absente Petro Meletius instituerat. Idque plane confirmat Athanasius in Apologia, pagina 788. ubi scribit Alexandrum post Synodum Nicænam, quæ ordinatos à Meletio confirmaverat, prudenti usum consilio, exegisse à Meletio, ut indiculum sibi daret continentem nomina eorum, qui Alexandriæ ab ipso fuerant ordinati: quem quidem indiculum ibi adfert Athanasius. In eo recensentur nomina omnium Episcoporum, qui erant partis Meletii per Ægyptum. Sequuntur deinde nomina Presbyterorum & Diaconorum, quos Meletius in urbe & in agro Alexandrino ordinaverat. Quod si alibi quoque Presbyteros & Diaconos habuisset Meletius, eorumque ordinatio soli competivisset Episcopo Alexandriæ, eorum quoque indiculum Alexander à Meletio flagitasset, ut apparet. Quod cum Alexander non fecerit, prorsus dicendum est, aut Meletium nonnisi Alexandriæ Presbyteros & Diaconos ordinasse; aut ordinationem clericorum, qui essent extra parœciam Alexandriæ, nihil ad Alexandrinum Episcopum pertinuisse. Ex illo igitur Sozomeni loco nihil potes concludere: nihil item ex altero Socratis, qui est in lib. 6. cap. 7. Ad quem locum ita observas; duo feciisse Theophilum. Primo Episcopum constituisse Hermopoli, deinde clericos à se ordinatos Episcopo adjunxisse. Credidisti enim Ammonium & ejus fratrem à Theophilo ordinatos esse clericos Ecclesiæ Hermopolitanæ. In eadem quoque sententia fuisse video auctorem Geographiæ sacræ. Sed profecto longe falleris. Theophilus enim Ammonium & fratrem secum retinuit, eosque clericos Ecclesiæ suæ, id est, Alexandrinæ ordinavit. Idque tam diserte dicit Socrates, ut mirer à te homine acutissimo id animadversum non fuisse. Quis vero sibi persuadere posset, Presbyteros ac Diaconos totius Ægypti ab Alexandrino Episcopo ordinatos fuisse. Quidnam igitur remansisset Episcopis, adempta ipsis ordinatione clericorum? Episcopus enim adempta ordinandi potestate, videtur quodammodo redactus in ordinem Presbyterorum, cum hoc maxime Episcopus distet à Presbytero, quod ordinandi habet potestatem, ut testatur Hieronymus.

Caput X.

Notanda est etiam observatio tua, quam in hoc capite posuisti pagina 8. ubi inquiris, quibus in locis Meletius illicitas ordinationes facere præsumpserit. Ais enim: *Eleutheropoli*, inquit Epiphanius, *Basæ & Æliæ &c.* Videris omnino has urbes pro Ægypti urbibus accepisse. Vis enim probare Meletium in tota Ægypto Episcopos ac Presbyteros ordinasse. Has igitur urbes, quæ tamen in Palestina sunt, Ægypto tribuisti. Alioqui cur eas nominabas? Basam præterea nominas pro Gaza, ut recte legitur in editione Petavii. Cæterum ex hoc Epiphanii testimonio apparet, Meletium non in Ægypto solum, sed etiam in Palæstina ordinationes illicitas celebrasse. Cum enim damnatus esset in metalla Palæstinæ, quæ Phænesia dicebantur, in itinere, id est, tam eundo

quam redeundo, clericos ordinavit. Quod si scire vis in quibusnam Ægypti urbibus Episcopos ordinarit Meletius, habes urbium & Episcoporum nomina in indiculo Meletii, quem refert Athanasius. Quem tu si legisses, testimonium Epiphanii omittere poteras.

Caput IX.

In Corollario quarto ais, inter antiquas consuetudines, quarum mentio fit in Canone sexto Concilii Nicæni, merito collocari posse morem illum, quo Romanus Episcopus Thessalonicensi Episcopo vices suas delegabat. In quo dupliciter falleris: primo cum putas in supradicto Canone Nicæno intelligi priscas quasdam consuetudines in regendis Ecclesiis. Nullam enim aliam consuetudinem intelligunt Nicæni Patres, quam illam, quæ mox ab ipsis subjungitur, ut scilicet Episcopus Alexandriæ per universam Ægyptum omnium habeat potestatem: similiter Episcopus Antiochiæ in sua Diœcesi & singuli Metropolitani in suis Provinciis; Quod autem putas, morem illum Romanorum Antistitum, qui Thessalonicensi Episcopo vices suas mandabant, vetustiorem fuisse Concilio Nicæno, refellit te Concilium Romanum, quod nuper editum est à Luca Holstenio. Illic enim cum origo ejus moris ab ultima vetustate repeteretur, nulla ejus ante Pontificatum Damasi proferuntur indicia.

Caput XII.

In Corollario decimo quarto, ubi refers epistolam Innocentii Papæ ad Alexandrum Episcopum Antiochenum, male reprehendis Doctissimum Antistitem Petrum de Marca, qui rectè notaverat, Innocentium in dicta epistola de jure Patriarchico Episcopi Antiocheni locutum esse, & prædictum Canonem Nicænum eo sensu accepisse. Verba Innocentii sunt; *Revolventes itaque auctoritatem Nicænæ Synodi, quæ unam omnium per orbem terrarum mentem explicat Sacerdotum, quæ censuit de Antiochena Ecclesia cunctis fidelibus, ne dixerim sacerdotibus, esse necessarium custodire, qua super Diœcesin suam prædictam Ecclesiam, non super aliquam Provinciam noscimus constitutum.* Fateor in cunctis editionibus legi constitutum. Sed si Grammaticorum regulas consuluisses, docuissent te profecto legendum esse constitutam. Alioqui quo referrentur voces illæ *prædictam Ecclesiam*, nisi forte Ecclesiam communis generis esse censes. Recte ergo fecit Petrus de Marca, qui hunc locum ita edidit, cum aliter legi nec possit nec debeat. Porro ex his Innocentii verbis omnino conficitur, Innocentium in ea fuisse sententia, Nicænam Synodum Antiocheno Pontifici jus Patriarchicum attribuisse. Ait enim Antiochenum Episcopum decreto Synodi Nicænæ non super aliquam Provinciam, sed super suam Diœcesin constitutum fuisse. Ii vero, qui supra Diœcesin sunt, Patriarchæ vocantur; qui autem super Provinciam, Metropolitani. Quare cum Innocentius dicat Antiochensem Episcopum non esse constitutum super aliquam Provinciam, satis indicat eum non esse simplicem Metropolitanum. Dices fortasse multos esse, qui habent Diœcesin, qui tamen non sunt Patriarchæ: cujusmodi sunt Exarchi seu Primates. Sed respondeo hos esse minores Patriarchas, qui habebant sub se Metropolitanos. Unde etiam Patriarchæ nomen interdum usurparunt. Deinde nihil interest, utrum primas, an Patriarcha hoc loco dicatur Antiochenus Episcopus. Abunde enim refellitur tua sententia, si ostendero non dicere Innocentium jus atque honorem Metropolitani à Synodo Nicæna attributum fuisse Episcopo Antiocheno. Quod quidem certissime demonstratur ex iis, quæ jam dixi. Sed & quæ sequuntur Innocentii verba, id prorsus evincunt. Addit enim: *Unde advertimus, non tam pro civitatis magnificentia hoc eidem attributum, quam quod prima primi Apostoli sedes esse monstretur, ubi & nomen accepit religio Christiana, & qua conventum Apostolorum apud se fieri celeberrimum meruit, quaque urbis Romæ sedi non cederet, nisi quod illa in transitu meruit, ista susceptum apud se consummatumque gauderet.* An non vides Innocentium hic loqui de præcipuo quodam honore ac privilegio, quod Antiochenæ urbis magnificentiæ responderet, & quod penè æquale esset honori ac majestati sedis Romanæ. Ineptus omnino esset ac frigidus, si de Metropolitano jure hæc diceret Innocentius, quod commune est Antiocheno cum innumerabilibus aliis Episcopis. Jus ergo aliud præcipuum intelligat oportet: quod aliud esse non potest quam Patriarchicum. Repugnas adhuc, & Antiochenum Episcopum ab Innocentio Metropolitanum vocari contendis his verbis; *Itaque arbitramur, frater charissime, ut sicut Metropolitanus auctoritate ordinas singulari: sic & cæteros non sine permissu conscientiaque tua finas Episcopos procreari &c.* Hic tu, ut soles, vitium editionis Moguntinæ pro vera lectione amplexus es, & ex ea falsam assertionem, & Innocentii menti contrariam conclusisti. Sed si reliquas editiones consuluisses, Colonienses scilicet duas: Alteram Crabbi, alteram Binii: Hispanicam Antonii Augustini in lib. 3. Epitomes juris Canonici: Et novissimam omnium editionem Parisiensem Bibliothecæ juris Canonici, quam vir Doctissimus Guilielmus Voëllus unà cum Clarissimo viro Henrico Justello nuper publicavit, vidisses profecto, non *Metropolitanus* scribendum esse, sed *Metropolitanos*: quomodo etiam Nicolaus Faber ad oram Moguntini codicis emendaverat. Quis vero sensus esset in tua lectione: *Sicut Metropolitanus auctoritate ordinas singulari: sic & cæteros non sine permissu &c.* Si lectionem tuam sequimur, nullum Episcopum ordinaverit Antiochenus Antistes. Præcipit enim Innocentius aut potius suadet Alexandro, ut Episcopos longius positos datis literis à Metropolitanis vel

aliis jubeat ordinari: vicinos autem, si ita ipsi libitum fuerit, Antiochiam venire jubeat ad accipiendam manus impositionem. Deinde quid sibi volunt hæ particulæ, sicut Metropolitanus ordinas, sic reliquos &c. An non vides Innocentium duo hic genera Episcoporum distinguere; Metropolitanos scilicet, & reliquos Provinciales, qui vulgo suffraganei dicuntur. Et Metropolitanos quidem ab Episcopo Antiocheno ait ordinari auctoritate singulari, id est Patriarchica. Soli enim Patriarchæ ordinandorum Metropolitanorum jus habent, ut docet Synodus octava superius allata. Ordinant autem illos duobus modis, ut ait prædicta Synodus; vel per manus impositionem, vel per missionem pallii. Qui posterior mos in Occidente magis invaluit, propter nimiam locorum distantiam, ut videtur, invectus. Hinc est, quod in Canone 28. Concilii Chalcedonensis, quo jus Patriarchicum concessum est Episcopo Constantinopolitano, nominatim decernitur, ut Metropolitanos per Ponticam & Asianam & Thraciarum Diœcesin ordinandi habeat potestatem: In agro autem Barbarico etiam Episcopos ordinet. Causa verò cur in agro Barbarico hanc ei dederint potestatem, hæc est, quod apud Barbaros nullus erat Metropolitanus; ac proinde Constantinopolitanus Patriarcha in illis regionibus implebat officium Metropolitani.

Caput XIII.

In septimo corollario ais, Carthaginensem Episcopum idem videri habuisse juris per universam Africam, quod Alexandrinus Episcopus habebat per Ægyptum, Libyam ac Pentapolim: id est, habuisse jus ordinandi Presbyteros & Episcopos per universam Africam. Hoc enim jus fuit Alexandrino Episcopo per universam Ægyptiacam Diœcesin, ut tu quidem pluribus in locis dissertationis tuæ asseveraști. Verum Canon Carthaginensis Concilii, ex quo id concludis, hoc non dicit; sed tantum, licere Episcopo Carthaginensi, ex quacunque Ecclesia voluerit, clericos sumere, ut eos Ecclesiis à quibus postulati fuerint, Presbyteros aut Episcopos ordinet. Unde & titulus Canonis ita concipitur: *Ut Carthaginensi Episcopo unde voluerit clericum liceat ordinare.* Non dicit *ubicunque voluerit*, sed tantum *unde voluerit*. Licuit ergo Episcopo Carthaginensi alienos clericos sumere, quos vel Presbyteros, vel Episcopos ordinaret. Sed in sua duntaxat Provincia, id est in Proconsulari, quæ etiam Carthago dicebatur. Extra hanc Provinciam non licebat illi eos ordinare. Canon enim Carthaginensis hanc ei potestatem non tribuit. At dices Aurelium Carthaginensem Episcopum in hoc Canone diserte affirmare, se cunctarum Ecclesiarum sollicitudinem gerere; ac proinde cunctas ordinationes ad eum pertinuisse. Respondeo, cum Aurelius dicit cunctarum Ecclesiarum sollicitudinem ipsi incumbere, de Ecclesiis Provinciæ suæ eum loqui, non de universa Africa. Certe paulo ante idem Aurelius tantum dixit, se multarum Ecclesiarum & ordinandorum sollicitudinem gerere. Multæ enim & maximæ erant Ecclesiæ in Provincia Proconsulari: & in ipsa urbe Carthagine, quæ una erat ex maximis civitatibus Imperii Romani, plures erant Ecclesiæ pluresque Presbyteri ac Diaconi. Quod si tibi concedamus Carthaginensem Episcopum, utpote Primatem, curam habuisse Ecclesiarum totius Africæ, non ex eo sequitur illum in tota Africa ordinationes celebrasse. Nam & Episcopus Romanus, licet totius Ecclesiæ curam gerat, non idcirco omnium Ecclesiarum ordinationes sibi vindicat.

Caput XIV.

Expositio Canone sexto Concilii Nicæni, in quo de jure Patriarcharum agi, abunde, ut opinor, probavimus, libet nunc Corollarii loco quædam adjicere, quæ ad eosdem Patriarchas pertinent. Sciendum est igitur, Patriarchas in Synodo Episcoporum ordinari solitos esse. Nam post mortem Patriarchæ, multi, tam Metropolitani, quam Provinciales Episcopi ad Patriarchalem Ecclesiam conveniebant, tum funeris celebrandi, tum Patriarchæ in mortui locum substituendi causâ, quo & illius sepultura, & hujus ordinatio esset illustrior. Ita Joannes Chrysostomus, sic ante illum Nectarius, & reliqui ferè post illum Episcopi Constantinopolitani in Synodo Episcoporum ordinati leguntur, ut videre est in Annalibus Ecclesiasticis. Porro simul atque ordinati fuerant, Synodicas literas mittebant ad reliquos Patriarchas, quibus & ordinationem suam illis nuntiabant, & fidei suæ formulam exponebant, poscentes, ut ab illis vicissim literas pacificas seu communicatorias acciperent. Quin & Episcopus Romanus postquam ad Pontificatus apicem evectus fuerat, ejusmodi literas ad reliquos Patriarchas Collegas suos mittere consueverat, fidem suam eis exponens, petensque ut eorum precibus & consilio adjuvaretur. Hujusmodi exstat Epistola Gregorii Papæ, scripta eodem exemplo ad omnes Patriarchas, in libro primo ejus epistolarum. Duæ porro simul mittebantur epistolæ Synodicæ. Nam & Episcopi, qui ad ordinationem novi Patriarchæ convenerant, Synodicam suo nomine ad omnes Patriarchas epistolam scribebant, quæ Patriarchæ recens ab ipsis ordinati præconium continebat: Etis, qui creatus fuerat Patriarcha, Synodicam suam seorsum mittebat ad reliquos Collegas suos. Cujus rei illustre exemplum habemus in Epiphanio Patriarcha Constantinopolitano. Nam cum Episcopi à quibus ordinatus fuerat Patriarcha Constantinopolitanus, Synodicam suam scripsissent ad Hormisdam Papam, ipse peculiarem Synodicam ad eundem Hormisdam per Legatos suos direxit. Ac prior quidem illa proprie Synodica fuit, quippe quæ à Synodo scripta esset, & præfixa haberet nomina

omnium Epiſcoporum, qui Synodo interfuerant, præterquam ipſius Epiphanii. Poſterior verò nonniſi impropriè Synodica dici poteſt. Utraque harum epiſtolarum habetur apud Baronium in annalibus Eccleſiaſticis anno Chriſti 520. Illud præterea obſervandum eſt, Legatos Patriarcharum, qui Synodicas literas deferebant, una cum Patriarcha ad quem miſſi fuerant, ad altare procedere, & Miſſarum ſolennia celebrare ſolitos eſſe. Idque indicium erat mutuæ inter Patriarchas communionis, cujus rei duo habemus teſtimonia. Primum eſt Liberati Diaconi, qui in capite 18. Breviarii, de Miſeno & Vitale Legatis Eccleſiæ Romanæ ad Acacium Conſtantinopolitanum Epiſcopum, ita ſcribit: *Itum eſt Conſtantinopolim. Et ſupradicti Epiſcopi in cuſtodiam ſunt redacti, chartis ſublatis ne Catholicis, quibus ſcriptum fuerat, redderentur. Quos iterum Acacius poſt hæc de cuſtodia ejiciens, ſecum fecit procedere, ut quaſi confirmato Petri ſacerdotio dimitterentur.* Alterum teſtimonium eſt Gregorii Magni, qui in epiſtola 31. lib. 6. ad Eulogium Alexandrinum & Anaſtaſium Antiochenum Epiſcopos ita ſcribit. *Reſponſales fratris & Coëpiſcopi noſtri Cyriaci venientes, ejus ad me Synodicam detulerunt Epiſtolam. Et quidem inter nos & ipſum, ſicut veſtra beatitudo novit, propter appellationem prophani nominis eſt gravis discordia. Sed in cauſa fidei transmiſſos reſponſales ejus exiſtimavi eſſe ſuſcipiendos, ne culpa elationis, quæ in Conſtantinopolitana Eccleſia penè contra omnes ſacerdotes exorta eſt, diſſenſionem fidei & rixam Eccleſiaſticæ faceret unitati. Eosdem verò reſponſales, quia hoc omnino humiliter precabantur, Miſſarum ſolennia mecum celebrare feci: quia ſicut & ſereniſſimo Domino Imperatori noſtro ſignificare ſtudui, reſponſales fratris & conſacerdotis noſtri Cyriaci mihi communicare debuerunt, qui Auctore Deo in elationis errorem non cecidi.* Ubi vides, pro eo, quod Liberatus Diaconus dixerat, *procedere*, Gregorium Papam dixiſſe, *Miſſarum ſolennia celebrare*. Uritur tamen ibidem Gregorius verbo *procedere*, in eodem ſenſu. Sic enim ſubjungit; *Meus vero Diaconus, cum prædicto Cyriaco Miſſarum ſolennia celebrare non debet, quia per profanum vocabulum culpam ſuperbiæ aut commiſit, aut ſequitur. Neſi, quod abſit, procedit ei in tali elatione poſito, vanitatem ſtulti nominis confirmare videamur.* Idem Gregorius in epiſtola 30. ejusdem libri, quam ſcripſit ad Mauricium Imperatorem, de eadem re ita dicit; *Meliusque eos, quam conſuetudo priſca fuerat, honoravi, & mecum feci eos ſacra Miſſarum ſolennia celebrare: quia ſicut meus Diaconus ad exhibenda ſacra Myſteria illis non debet miniſtrare, qui elationis culpam aut commiſit, aut ab aliis commiſſam ipſe non corrigit: ita miniſtri illius in celebratione mihi adeſſe debuerunt, qui cuſtodiente Deo, in ſuperbiæ errorem non cecidi.* Denique ipſi Patriarchæ, ſi fortè in unum conveniſſent. Miſſarum ſolennia ſimul celebrabant. Sic imperante Baſilio Porphyrogenneto; *Agapius Archiepiſcopus Seleuciæ in Syria, factus Hieroſolymorum Patriarcha, cum Conſtantinopolim veniſſet, Miſſarum ſolennia celebravit unà cum Patriarcha Conſtantinopolitano Nicolao, & cum ſacra Synodo.* Ut legitur in libro quarto Juris Græco-Romani pag. 294. Græca ſic habent: ὃς εἰσελθὼν ἐνθάδε συμλειτούργησε τῷ μακαριωτάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ κύρῳ νικολάῳ, καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ. Poſtea imperante Alexio Comneno Sabas Epiſcopus Cæſareæ Philippi, factus eſt Hieroſolymorum Patriarcha, qui veniens Conſtantinopolim Miſſarum ſolennia celebravit unà cum ſanctiſſimo Patriarcha Nicolao, & ſacra Synodo, ut legitur in eodem libro Juris Græco-Romani. ζωμλειτούργησε τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ νικολάῳ καὶ τῇ συνόδῳ. Scio Leunclavium Doctiſſimum Interpretem Juris Græco Romani, verbum συμλειτουργεῖν Latinè interpretatum eſſe, ſacrum miniſterium obire. Verùm noſtra Interpretatio melior eſt, quippe quæ Gregorii Magni authoritate firmatur, ut ſupra vidimus.

FINIS LIBRI TERTII OBSERVATIONVM Eccleſiaſticarum.

ARCHELAI EPISCOPI MESOPOTAMIÆ disputatio adversus Manichæum.

Incipit Doctrina iniqui & perfidi Manichai, in qua doctrina decipit animas infirmorum. Unde tu Christiane Catholice, quisquis es, lege, & cave, ne seducaris verbis ejus & cadas in laqueos ipsius.

IGITUR cum diversis in locis de Marcello fama * sepissima spargeret, etiam † trangan fluvio separato Persarum in regionem eum pertulit admirandum, in qua demorabatur Manes quidam. Qui ad se hujuscemodi viri opinione perlata, plurimum ipse secum volvebat, quemadmodum eum doctrinæ suæ possit laqueis inretire, sperans adsertorem dogmatis sui fieri posse Marcellum. Præsumebat enim universam se posse occupare Provinciam, si prius talem virum sibimet subdere potuisset. In quo, duplici cogitatione anxius æstuabat, utrumnam ipse ad eum pergeret, an literis eum primo tentaret adoriri. Verebatur enim, ne forte improviso & subito ingressu malum aliquod sibi nasceretur. Ad ultimum versutioribus consiliis parens, scribere decrevit. Accitumque unum ex discipulis Adda Turbonem nomine, qui per Adda fuerat instructus, traditâ epistolâ abire jubet, ac perferre Marcello quippe acceptam eam, huic cui à Mane præceptum fuerat, pertulit, omni itinere diebus quinque transacto. Veloci enim usus est cursu, in quo plurimum supradictus Turbo laboris ac molestiæ pertulit. Si quando enim ad vesperam velut peregrinus ad hospitium pervenisset, quæ quidem ipsa diversoria hospitalissimus Marcellus instruxerat, cum à servatoribus hospitiorum interrogaretur, unde & quis, vel à quo missus esset, ajebat; sum quidem Mesopotamenus, de Persida autem venio, à Manichæo Magistro Christianorum missus. At illi ignoratum sibi nomen non libenter amplexi, Turbonem etjam ipsi hospitiis detrudebant, ne aquæ quidem ipsi ad bibendum facultate concessa. Quæ cum singula quotidie atque horum nequiora perferret ab his, qui per singula loc mansionibus atque hospitiis præerant, nisi ad ultimum Marcello se portare literas indicasset, peregrinus Turbo mortis pertulisset exitia. Acceptas vero Marcellus literas resolvit ac relegit præsente Archelao civitatis Episcopo, quarum exemplum est hoc. Manichæus Apostolus Jesu Christi, & qui mecum sunt omnes Sancti & virgines, Marcello filio charissimo gratia, misericordia, pax à Deo patre & Domino nostro Jesu Christo, & dextera lucis conservet te de præsenti sæculo malo, & à ruinis ejus, & de laqueis maligni, amen. Dilectionem quidem tuam immensam sentiens, vehementer gavisus sum. Fides vero quia non sit juxta rectam rationem, molestè tuli. Propter quod ad emendationem generis humani missus sum, subveniens his, qui se seductionibus atque erroribus tradiderunt, hæc scripta necessarium A duxi transmittere, primo quidem ad salutem animæ tuæ, deinde & eorum, qui tecum sunt. Ut ne indiscretos animos geras, sicut simpliciorum magistri docent, dicentes malum & bonum ab eodem auctore subsistere, & unum initium introducentes, neque quicquam perscrutantes, vel discernentes à luce tenebras, & bonum à malo, & exteriorem hominem ab interiori, sicut prædiximus, sed confundere ac permiscere alterum alteri non cessant. Tu vero, ô fili, ne similiter, ut multi hominum irrationabiliter & simpliciter, utraque indiscrete permisceas, neque bonitatis Dei inferas contumeliam. Initium enim & finem & horum patrem malorum ad Dominum referunt: quorum finis est maledicto proximus. Non enim his, quæ dicta sunt in Evangeliis Salvatoris nostri & Domini Jesu Christi credunt, quia non potest arbor mala bonos fructus facere, neque arbor bona malos fructus facere. Quomodo Dominum, Satanæ & malorum ejus actuum factorem dicere audeant & conditorem; plurimum miror. Atque utinam eousque eorum vanitas perveniisset, & non unigenitum, qui patris finibus discessit Christum, Mariæ cujusdam mulieris esse dicerent filium, ex sanguine & carne & reliquis mulierum spurcitiis generatum. Et tu ne plurima per hanc epistolam scribam atque in longitudinem temporis protraham patientiam tuam, cum mihi non adsit eloquentia naturalis, sufficit ista dixisse. Omnia autem cognosces cum præsens fuero apud te, si tamen saluti tuæ parcere & providere festinas. Non enim laqueum alicui injicio, sicut plurimi insipientium faciunt. Intellige quæ dico, fili honorabilis. Vale. Hæc epistola lecta, bajulum literarum Marcellus obsequentissimo fovebat hospitio. Archelaus vero, ea quæ lecta sunt non libenter amplexus, velut lex conclusus, dentibus infringebat, auctorem epistolæ sibi dari desiderans. Quem Marcellus suadebat quiescere, semet pollicens procuraturum præsentiam viri. Rescribere ergo Marcellus ad ea, quæ scripta sunt statuit epistolam, continentem hæc. Marcello vir notus, Manichæo qui sibi per epistolam indicatus est, salutem. Scriptam quidem epistolam sumpsi, & Turbonem solita mihi humanitate suscepi. Sensum verò literarum nequaquam adverti: nisi forte tu præsens exponas nobis per verba, singula sicut per epistolam promisisti. Vale. Hanc epistolam scriptam atque signatam tradebat Turboni, ferendam ad eum à quo prius ipse pertulerat. Ille vero redire ad eum penitus reluctabatur, memor itineris labo-

* *le passim*
† *trans fluvium.*

rum, & rogabat alium pro se dirigi, abnegans ultra sibi ad illum reversurum aut communionem cum eo aliquâ fore. Marcellus vero accito uno ex pueris suis, Callisto nomine, præcipit proficisci. Qui nihil moratus, illico proficiscitur. Et post triduum pervenit ad Manem, quem in Castello quodam Arabionis reperit, atque epistolam tradidit. Qua ille perlecta, gavisus est à Marcello se esse invitatum, ac sine mora iter invadit. Turbonis tamen remoratione, non prospera prælagus, & quasi consulto itinere ad Marcellum perrexit. Turbo vero de Marcelli domo prorsus non discedebat, nec ab Archelai confabulatione cessabat. Valde enim studiose uterque de Mane studiis perquirebant, scire cupientes qui sit, unde, vel quid verbi ferat. At ille universa dilucidè enarravit, repetens & exponens de fide ejus hoc modo. Si fidem Mani discere à me vultis, breviter audite. Hic duos colit Deos innatos, ex semetipsis exstantes, æternos: Unum uni adversantem, & alterum quidem bonum, alterum autem malum introducit. Lux uni nomen imponit, & alteri tenebras. Et lucis quidem esse partem animam, quæ in hominibus est: tenebrarum autem corpus & quæ ex materia est conditio. Permixtionem autem vel conjunctionem hoc modo dicit effectam, conferens ambos Deos in hujuscemodi exemplum. Quemadmodum si duo reges sint adversum se pugnantes, qui ab initio fuerint inimici, habentes singuli singulas portiones, acciderit autem ut tenebræ progredientes fines suos, bellum cum luce commiserint. Quod cum cognovisset bonus pater tenebras ad terram suam supervenisse, produxit ex virtute, quæ dicitur mater vitæ, qua circundedit primum hominem, quæ sunt quinque elementa: id est, lux, aqua, ignis, & maria. Quibus indutus tanquam ad paratum belli, descendit deorsum pugnare adversus tenebras. At vero tenebrarum principes, repugnantes ei, comederunt de armatura ejus quod est animam. Tunc ibi vehementer afflictus est deorsum primus homo à tenebris. Et nisi orantem eum exaudisset pater, & misisset alteram virtutem, quæ processerat ex se, quæ dicitur spiritus vivens, & descendens porrexisset ei dexteram, & eduxisset eum de tenebris, olim primus homo detentus periclitaretur. Ex eo ergo deorsum animam relinquit. Et propterea Manichæi cum sibi invicem occurrunt, dant sibi dextras hujus signi gratiâ, tanquam ex tenebris liberati. In tenebris enim omnis hæresis esse dicitur. Tunc vivens spiritus creavit mundum, & indutus tres virtutes alias, descendens eduxit principes Jeru, exiens in firmamentum, quod est ejus corpus sphæra. Et rursus ipse vivens spiritus creavit luminaria, sunt reliquæ animæ, & fecit ea in firmamento circuire. Et iterum creavit terram. Et sunt octo. Est autem omophorus deorsum, id est, qui eam portat in humeris, & cum laboraverit portans, intremiscit. Ethæc est causa terræ motus præter constitutum tempus. Hac de causa filium suum benedictus pater de finibus in cor terræ & intetiores ejus partes, quod illum ut pareret coërcerent. Quoties enim

B

C

D

efficitur terræ motus tremente eo ex labore, vel de humero in humerum transferente, pondus efficitur. Tunc ergo ipsa materia creavit ex se plantas vel germina. Quæ cum furatæ essent à quibusdam principibus, convocavit omnes principes primarios, & sumpsit ab eis singulas virtutes, & fecit hominem hunc secundum speciem primi hominis illius, & vexit animam in eum. Cum autem vidisset pater vivens affligi animam in corpore, qui est miserator & misericors, misit filium suum dilectum ad salutem animæ. Hac enim causâ & propter omoforum, misit eum. Et veniens filius transformavit se in speciem hominis. Et parebat quidem hominibus ut homo, cum non esset homo. Et homines putabant eum natum esse. Cum ergo venisset, machinam quandam concinnatam ad salutem animarum, id est rotam statuit, habentem duodecim urceos, quæ per hanc sphæram hauriens animas viventium, quasque luminare majus, id est sol, radiis suis adimens purgat, & lunæ tradit. Et ita adimpletur lunæ discursus, qui à nobis ita appellatur. Naves enim vel translatorias cymbas esse dicit duo ista luminaria. Et cum repleta fuerit, ut lunam transferre animas ad subsolanam partem, & ita *apocrus in detrimentum facere cum onere fuerit relevata cymbas, & rursus exonerari dum hauriuntur per urceos, animæ usquequo partem suam propriam liberet animarum. De substantia autem boni patris omnem animam atque omne animal quod movetur, partem trahere confirmat. Cum igitur luna onus quod gerit, animarum sæculis tradiderit patris, permanent illa in columna gloriæ, quod vocatur vir perfectus. Hic autem vir est columna lucis. Repleta est enim animarum mundarum. Ethæc est causa salutis animarum. Mortis vero causa est hominibus ista. Virgo quædam decora & exornata, elegans valde, furto appetit principes, qui sunt in firmamento, à vivente spiritu educti & crucifixi. Quæ cum apparuerit, masculis fœmina decora apparet, fœminis vero adolescentem speciosum & concupiscibilem demonstrat. Sed principes quidem cum eam viderint exornatam, amore ejus in libidinem moventur. Et quia eam apprehendere non possunt, vehementer instigantur amoris incendiis excitati. Rapti sunt enim libidinis amoris calorem. Cum ergo currentibus eis post eam, virgo subito nusquam comparuit, tunc princeps ille magnus producit nebulas ex semetipso, uti obscuret in ira sua universum mundum. Qui cum tribulatus fuerit plurimum, sicut homo sudat post laborem, ita & hic princeps sudat ei ex tribulatione sua. Cujus sudor pluviæ sunt. Sed & messis princeps, si deceptus fuerit à Virgine, effundet famem super terram, ita ut morte afficiat homines. Corpus enim hoc mundus vocatur, ad similitudinem magni hujus mundi. Et omnes homines, qui sunt deorsum, radices habent sursum colligatas. Cum ergo deceptus fuerit à virgine, tunc cum incipiet excidere radices hominum. Et cum excisæ fuerint radices eorum, efficitur pestilentia, & ita moriuntur. Quod si superiores partes radicis validius con-

*ἀπόκρυσις

cusserit, fit terræ motus, & insequitur omofori concussio. Et hæc est mortis occasio. Dicam autem vobis, quomodo & animæ in alia quoque corpora transferuntur. In hoc primo purgatur aliquid ex ea parum, deinde transfunditur in canem aut in camelum aut in alterius animalis corpus. Quod si homicidium admisit, anima in elephantorum corpora transfunditur. Quod si messem secuit, in mutos. Nomina autem animæ sunt ista, mens, sensus, prudentia, intellectus, cogitatio. Messores autem, qui messem metunt, conferuntur principibus, qui ex materia hortii in tenebris sunt, ex quo manducaverunt de primi hominis armatura: Propter quod necesse est transfundi eos in fœnum, aut in phasellum, aut in hordeum, aut in spicas, aut in olera, ut & ipsi delecentur & demetantur. Et qui manducat panem, necesse est & ipsum manducari, panem effectum. Quod si occiderit pulum, & ipse pulus erit.* Quis vero est dives in hoc mundo, cum exierit de corpore suo, necesse est eum in corpus pauperis injici, ut ambulet, mendicet, & post hæc eat in pœnas æternas. Cum ergo corpus hoc principium sit & materia, necesse est eum, qui plantaverit Perseam, transire per multa corpora, usquequo Persea illa quam plantaverit, concidat. Qui autem ædificaverit sibi domum, dispergitur per omnia corpora. Si quis laverit se in aqua, animam suam vulnerat. Et qui non præstiterit electis ejus elementa, pœnis subditur gehennæ, & transformatur in catechumenorum corpora, usquequo faciat misericordias multas. Et propterea si quid optimum est in escis, offerunt illud illis electis. Et cum voluerint manducare panem orant primo, ista dicentes ad panem. Neque ego te messui, neque molui, neque tribulavi, nec in clibanum te misi. Alius te fecit & detulit te mihi. Ego innocenter te manduco. Et cum intra semetipsum hæc dixerit, respondet ad illum, qui detulit: oravi pro te. Si quis messuerit, demetetur. Ita & si quis frumentum in mola miserit, etiam ipse mittetur in mola. Si quis conspersserit, conspergetur. Ita & si quis panem coxerit, excoquetur. Et propter hoc illicitum est apud eos, opus facere. Et iterum dicunt esse alios præter hunc, quem videmus mundum, quibus hujus mundi luminaria, cum hic occiderint, oboriuntur. Et ibi dicunt, si quis ambulat in terra, lædit terram. Et qui levat manum, lædit aërem, quia aer est anima hominum & animalium, & volatilium, & piscium, & reptantium. Et si quod est in hoc mundo. Dixi enim vobis, quia corpus hoc, non illud, necesse est obscurati. Paradisus autem, qui vocatur mundus, arbores, quæ in ipso sunt, concupiscentiæ sunt, & cæteræ seductiones, corrumpentes cogitationem hominum. Illa autem arbor, quæ est in paradiso, ex quo cognoscitur bonum, ipse est Jesus & scientia ejus, quæ est in mundo. Quam qui acceperit, discernit bonum à malo. Mundus autem nec ipse est Dei, sed ex parte materiæ plasmatus. Et ideo omnia exterminantur. Quod autem furati sunt principes à primo homine, ipsum est, quod adimplet lunam, quod quotidie purgatur à mundo. Et si exierit animam que non cognoverit veritas, tradetur dæmonibus, ut eam dorment in gehenna ignis. Et postquam correpta fuerit, transfundetur in alia corpora ut dometur, & ita injicitur in illum magnum ignem usque ad consummationem. De Propheris autem, qui apud vos sunt, hæc dicit, spiritus esse impietatis sive iniquitatis tenebrarum illarum, quæ ab initio ascenderunt, quibus deceptis non sunt locuti in veritate. Excæcavit enim princeps ille mentem illorum. Et si quis sequitur verba eorum, morietur in sæcula devictus intra massam, quoniam non didicit scientiam Paracleti. Præcepit autem electis suis solis, qui sunt amplius quam septem numero, ut cum desinerint manducantes, orarent & mitterent super caput oleum exorcidiatum, invocatis nominibus plurimis ad confirmationem fidei. Hujus nomina mihi tamen non manifestavit; Soli enim illi septem, utuntur his nominibus. Et iterum, quod apud vos magnum esset honorabile nomen Sabaoth, ille dicit naturam esse hominis & patrem concupiscentiæ. Et propterea inquit simpliciores adorant concupiscentiam, Deum eam putantes. De Adam vero quomodo creatus sit, ita dicit: Venite, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & secundum eam, quam videmus formam. Princeps est, qui hæc dicit ad collegas suos principes, id est, venite, date mihi de lumine, quod accepimus, & faciamus secundum nostram, qua principes sumus, formam, & secundum eam, quam videmus, quod est primus homo. Et ita hominem creaverunt: qui Evam quoque similiter fecerunt, dantes ei de concupiscentia sua ad decipiendum Adam: & per hæc factum esse figmentum mundi per conditionem principis. Dominum vero non habere patrem cum mundo nec gaudere super eum. Propter quod ab initio furtum passus sit à principibus, & oborta fuerit ei tribulatio. Hac de causa mittit & furatur ab eis animam suam quotidie per luminaria hæc. id est, solem & lunam, per quos universus mundus & omnis * creatura rapatur. Illum vero, qui locutus est cum Moyse & Judæis & Sacerdotibus, principem dicit esse tenebrarum. Et ideo unum & idem sunt Christiani & Judæi & Gentiles, eundem Deum colentes. In concupiscentiis enim suis seducit eos, quia non est Deus veritatis. Propter hoc ergo quicunque in illum Deum superant, qui cum Moyse locutus est & Prophetis, cum ipso habent vinculis tradi, quia non speraverunt in Deum veritatis. Ille enim secundum concupiscentias suas locutus est cum eis. Post hæc vero omnia ad ultimum dicit, sicut ipse senior scripsit. Cum manifestam feceris ejus imaginem, tunc ipse omoforus extra se terram derelinquit, & ita dimittitur ille magnus ignis, qui mundum consumat universum. Deinde iterum dimittitur anima, quæ obicior inter medium novi sæculi, ut omnes animæ peccatorum vincantur in æternum. Tunc autem hæc fient cum ista tota venerint. Probationes autem omnes, Jesus est in modica navi, & mater vitæ, & duodecim gubernatores, & virgo lucis, & senior tertius. Unde & major in navi vivens

* Quisquis.

* Creatura rapatur.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

spiritus adhibetur & murus ignis illius magni, A & murus venti & aëris & aquæ interioris ignis vivensque. Omnia in luna habitabunt usque quo totum mundum ignis absumat. In quem autem annorum numerum non didici. Et post hæc restitutio erit duorum luminarium, & principes habitabunt in inferioribus q ter autem in superioribus, quæ sua sunt recipies. Hæc est omnis doctrina quam tradidit tribus discipulis suis, & jussit eos in tres mundi plagas proficisci. Ex quibus Adda * patre sortitus est Orientis. Thomas vero Syrorum terras suscepit. Hermas vero ad Ægyptum profectus est, & usque in hodiernum ibi degunt, dogmatis hujus gratia prædicandi. Hæc cum Turbo dixisset, vehementer accendebatur Archelaus. Marcellus vero non movebatur, Deum expectans auxilio veritati suæ futurum. Archelao autem B erat cura pro populo, tanquam pastori pro ovibus, cum lupotum parantur insidiæ. Igitur Marcellus Turbonem muneribus plurimis donavit, & in Archelai domum residere præcepit. Eadem autem ipsa die adventavit Manes, adducens secum juvenes & virgines electos ad 12. simul. Et primo omnium Turbonem requirit pro foribus Marcelli. Quem cum non invenisset, & ad Marcellum ingreditur salutandum. Quo ille viso, admiratus est primo habitus indumenta. Habebat enim calceamenti genus, quod trifolium vulgo appellari solet; pallium vero varium, tanquam aër inaspici enim. Manus vero validissimum baculum tenebat ex ligno ebilino. Babylonium vero librum portabat sub sinistra a- C lacrura, quarum una rufa, alia velut prasini coloris erat. Vultus vero ut senis Persæ artificis & bellorum ducis, videbatur. Igitur Marcellus statim ad Archelaum mittit. Qui cum verbo citius adfuisset, invehi in eum animo urgebatur ex ipso habitu ac specie ejus, & maxime quod & quæ Turbone referente cognoverat secretius factum apud semetipsum retractaverat, & diligenter præparatus advenerat. At vero prudentissimus Marcellus, omni contentionum studio sublato, utrumque audiri decernit, invitatis viris primariis civitatis. Ex quibus judices elegit Gentiles religione, quatuor numero, quorum hæc sunt nomina. Manippus Grammaticus & disciplinæ Rethoricæ artis peritissimus, & Ægidius Archiater nobilissimus & literis apprime eruditus, Claudius & Cleobulus, duo fratres, egregii Rhetores. Fit ergo magnificus conventus, ita ut domus Marcelli, quæ erat immensa, repleretur ex his, qui ad audiendum fuerant convocati. Et cum in conspectu omnium constitissent ii, qui adversus se dicere proponebant, tunc illi electi judices excelsiores omnibus consederunt. Atque Manem dicendi initium datum est. Silentio igitur facto primum aggressus est hoc modo.

* partem

Incipit Epistola sancti Archelai Episcopi Catholici contra Manichæum.

Archelaus Diodoro Presbytero, filio honorabili salutem.

Acceptis literis tuis valde gavisus sum, dilectissime. Agnovi autem, quòd vir iste, qui ante hos dies ad me venerat, & scientiam aliam præter eam, quæ Apostolica est & Ecclesiastica, introducere cupiebat, ad te quoque venerit: quem quidem ego non admisi. In præsenti enim nobis disputantibus confutatus est. Et velim quidem omnia, quæ à me dicta sunt scribere tibi, ut ex his agnosceres fidem ejus. Sed quia hoc de vacanti fieri potest, nunc quod instat, paucis respondere tibi necessarium duxi, ad quæ mihi scripsisti, quod ab illo dicerentur. Erat ergo ei suum studium, legem Moysis ostendere non esse consonantem legi Christi, & hæc ex nostris scripturis asseverare tentabat. Nos vero ex eadem ipsa scriptura, non solum confirmavimus, legem Moysi & omnia, quæ in ea scripta sunt, verum etiã omne vetus Testamentum convenire novo Testamento & consonare probavimus; unumque esse textum, tanquam si una vestis videatur sub temine atque stamine esse contexta. Hoc solum quod velut purpuram videmus in veste, novum Testamentum intexturam veteris Testamenti gloriam * um Domini in eodem speculamur. Non ergo abjiciendum speculum, cum nobis ipsam imaginem rerum similem veramque demonstrarit: quin potius & eo amplius honorandum est. Sed & puerum, qui ad doctores à padagogo perducitur cum adhuc parvulus est, numquid cum ad ætatem pervenerit, dehonestare oportet pædagogum, propterea quod jam operâ ejus non indiget, & potest solus jam sine ejus adminiculo ad scholas pergere atque ad auditoria properare. Ut rursum parvulus, qui lacte nutritus est, cum profecerit ad validiores cibos, cum injuria debeat abjicere atque exhorrescere nutricis mamillas. Quin potius veneratur & colit, & beneficii sui debitor fatetur. Aliud etiam, si videtur, adhibeamus exemplum. Homo quidam projectum in terram cum vidisset infantem & jam vehementer afflictum, colligit & nutrire apud se quærit, usque quo ad ætatem adolescentiæ perveniret, toleravitque omnes, qui venire solent nutricibus labores. Accidit vero post tempus, ut is qui naturalis ei fuerat pater, requireret puerum & inveniret eum apud illum qui nutrierat. Quid faciat hic puer patre cognito. De justo enim puero mihi sermo est. Nonne multis donis munerato eo, qui se educaverat, sequitur naturalem patrem prospectu hæreditatis. Ita mihi intellige magnificum Dei famulum Moysen invenisse populum afflictum ab Ægyptiis, quem assumptum nutriebat in deserto tanquam pater educabat. Ut magister regebat & conservabat populum, usquequo veniret cujus est. Et cum post aliquantum tempus adveniens pater proprias oves recepit: nonne

* Jesu.

nonne per omnia honorabitur quidem ab eo cui tradidit gregem, gloriabitur vero ab ipsis, qui ab eo conservati sunt. Quis igitur ita mentis insanæ est, ô dilectissime Diodore, ut alienos à se dicat eos, qui inter se conjuncti sunt, qui pro se invicem prophetarunt, qui æqualia atque cognata, imo potius germana signa ac prodigia demonstrarunt. Et primo quidem Moyses ad populum, Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester sicut me. Deinde Jesus ait, de me enim Moyses locutus est. Vides quomodo dextras sibi invicem tradant. quamvis alter Propheta, alter vero filius sit dilectus: alter fidelis famulus, alter vero Dominus agnoscatur. Sed & quondam volens, quis sine Pædagogo ire ad scholas, non suscipitur à magistro dicente, non eum suscipiam nisi acceperit Pædagogum. Qui sit autem de quo dicimus, breviter exponam. Homo erat quidam dives, gentiliter vivens, in multa luxuria quotidie degens: alius vero pauper erat vicinus ejus, qui ne quotidianum quidem cibum potest invenire. Accidit utrumque vitâ discedere & in infernum descendere: & pauperem mitti in locum requiei, & reliqua quæ nosti. Verum tamen erant divitis fratres quinque, & ea, quæ ipse gesserat agentes sine dubio, quæ domi à tali magistro didicissent. Rogavit dives simul uno tempore discere majorem doctrinam ab Abraham. Abraham vero sciens, quoniam *à tunc indigent Pædagogo, ait ei, habent Moysen & Prophetas. Si enim illos non suscepe-rint, ab eo velut Pædagogo † vernentur, non poterunt magistri majoris capere doctrinam; Sed & de aliis sermonibus ut potero exponam; Id est, quod non contraria Moysi locutus est Jesus aut fecit. Primum quidem quod ait oculum pro oculo, dentem pro dente, in hoc justum est. Quod autem cæsum præstare jubet alteram maxillam, hoc bonitas est, absit. Profectus autem est de justitia ad bonitatem. Et rursus dignus est operarius mercede sua. Quod si voluerit quis fraudem facere & exigi ab eo illa, quæ fraude intercesserat, justissimum est, maxime cum multa sit merces. Hoc autem dico, quando Ægyptii affligebant filios Israël per operum compulsores in fingendis lateribus. Quod cum suppliciis Moyses totum pariter intra unum momentum temporis exigit, nunquid iniquitas appellanda est. Absit. Illa sane bonitatis est *absentia, cum utitur quis frugaliter, renuntians omnibus, quæ superflua sunt. Quod ergo in veteri testamento dictum est: ego divitem facio & pauperem. Jesus beatificat pauperes. Non dixit sæculari substantia pauperes, sed pauperes Spiritu, id est, qui non superbia inflammantur, sed humilitate mitigant & inclinant, non plus sapientes, quam oportet sapere. Quam quidem adversarius quæstionem non competenter aptavit. Hic enim video & Jesum libenter intuentem divitum munera, cum in Gazophilacio offeruntur. Et parum hoc est, si à solis divitibus in Gazophilacio munera inferuntur. Imo vero etiam duo minuta paupercule viduæ libenter suscipiuntur. In quo amplius aliquid quam quod Moyses præceperat de suscipienda pecunia demonstratur. Ille enim ab his tantummodo, qui habebant, suscipiebat: hic autem accipit etiam ab his, qui non habent. Sed ait, scriptum est, nisi quis renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest esse meus discipulus. Rursum video centurionem valde divitem & sæculari præditum potestate, fidem habere plusquam omnem Israël: ut si quis fuerit etiam qui renuntiaverat, à centurione superatur in fide. Sed dicit nobis quis, non est ergo bonum renuntiare divitiis. Bonum, inquam, his qui possunt. Sed & abuti divitiis ad opus justitiæ & misericordiæ, parem gratiam tribuit ac si universis pariter renuntietur. De eo autem quod dicit: destructum est Sabbatum, non plane destruxit. Ipse enim erat Dominus Sabbati. Tanquam si sponsi quis custodiens torum diligenter extructum, à nullo alio extraneo vexari vel contingi patitur, usquequo ipse sponsus adveniat, & cum advenerit, strato suo sicut libuerit utatur, vel ii quos secum jusserit intraire. Testimonium etiam dedit his, quæ dicimus, cœlesti voce ipse Dominus Jesus Christus, dicens: Nunquid potestis filios sponsi facere jejunare, donec cum ipsis est sponsus. Sed circumcisionem non abjecit: quin potius ipse pro nobis in semetipso causam circumcisionis suscepit, labore nos relevans, & pati nos frustra doloris aliquid non sinens. Quid enim prodest, circumcidenti se quidem, & adversum proximum suum pessima cogitanti. Voluit autem magis largissimæ viæ compendiosum nobis tramitem demonstrare, ne forte cum longa spatia circuimus, ante nobis dies claudatur in nocte; & dum deforis quidem splendidi hominibus apparemus, intrinsecus lupis rapacibus comparemur, aut sepulchris conferamur dealbatis. Multum enim ille huic præferendus est, qui veste squalida ac detrita circundatus, nihil mali in corde suo conclusum retinet adversum proximum suum. Cordis ergo circumcisio sola salutem confert, nihil præstante carnali, nisi forte spiritali circumcisione muniatur. Audi etiam quid dicit Scriptura. Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt. Quid ergo mihi opus est laborare, cum cognoverim compendium viæ, si possum mundus esse corde. Sicut & si quis prævaleat in duobus mandatis omnem legem implere & Prophetas. Post hæc vero omnia edocet Apostolorum maximus Paulus dicens, experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus. Quid ergo mihi est opus circumcisio, cum possim & in præputio justificari. Et scriptum est: Si quis circumcisus est, non adducat præputium. Aut si quis in præputio est, non circumcidatur. Utrumque enim nihil est, nisi observatio mandatorum Dei. Cum ergo nullum possit salvare circumcisio, non magnopere requirenda est, maxime cum si quis in præputio vocatus fuerit & circumcidi voluerit, continuo prædicator legis efficiatur. Si enim circumcidor & mandata legis adimpleo ut salvari possim, incircumcisus & in præputio positus, multo magis mandata custodiens habebo vitam. In Spiritu enim circumcisionem cordis accepi. Non jam literæ per atramentum, in quo laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Non ergo referatur ad me hujusce-

*adhuc

†gubernantur.

*abstinentia.

modi incusatio. Sicut enim aliquis dives, mul- A
tis auri atque argenti talentis repletus, ita omne
domestici usus ministerium ex hujuscemodi me-
tallis habeas structum, in nullo vasis fictilis spe-
ciem requirit. Sed non propterea figuli opus
aufers, aut fictilium vasorum ab eo detes-
tanda est. Ita etiam ego gratia DEI dives
factus sum, & cordis circumcisionem con-
secutus, nequaquam vilissimæ illius circum-
cisionis indigeo, nec tamen malam esse di-
co. Absit. Quod si diligentius de his vo-
luerit aliquis edoceri, inveniet hæc in prima
*pertra-ctata. epistola Apostoli plenissime * pertractans.
De velamento vero Moysi & de ministerio
mortis dicam sermone brevissimo. Non e-
nim valde mihi hæc insinuare aliquid adversum
legem videntur. Ait ergo sermo Propheticus,
quod si ministerium mortis in literis firmatum, in B
lapidibus factum, est in gloria, ita ut non possint
filii Israël intendere faciem Moysi propter glo-
riam vultus ejus, quæ aboletur, & reliqua. Ta-
men gloriam esse confitetur in vultu Moysi, quod
est amicum nobis. Quod si destruitur & vela-
men, si habet lectio ejus, hoc me non exacerbat
neque conturbat, si tantum in eo gloria. Ne-
*in igno-bilita-tem. que vero omni genere * in nobilitate redigitur,
quod destruitur. Cum enim de gloria disputat
scriptura, scis esse differentias gloriæ. Alia enim
gloria solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarum.
Stella enim à stella differt in gloria. Si enim sol
majorem habet gloriam, quam luna, non conti-
nuo in ignobilitate redigitur luna. Ita & si Do-
minus meus Jesus præcellit in gloria Moysen tan- C
quam Dominus famulum, non continuo respuen-
da est gloria Moysi. Ita enim satis possumus fa-
cere auditoribus, sicut & verbi ipsius natura
demonstrat, ex scripturis, quæ dicimus affir-
mantes, vel certe etiam exemplis manifestius
comprobantes. Si quis lucernam accende-
rit noctu, cum Sol exortus fuerit, parvo lu-
cernæ igne non indiget, propter splendorem so-
lis ubique radiantis. Sed non ideo abjecit lu-
cernam, velut contrariam soli. Quin potius
comperto ejus usu, etiam diligentius servabit.
Custodivit ergo populum lex Moysi, tanqvam lu-
cerna, usquequo sol nubis verus Salvator orietur.
Sicut ait, & illuminat tibi Christus. Sed qui di-
cit, obscurati sunt sensus eorum. Usque in ho-
diernum enim ipsum velamen manet in lectione D
veteris Testamenti. Non revelatur, quia in
Christo destruitur. Usque in hodiernum enim
cum legitur Moyses, velamen est positum supra
cor eorum. Cum autem conversus fuerit quis
ad Dominum, auferetur velamen. Dominus
autem spiritus est. Quid, inquit, usque in ho-
diernumne præsens est Moyses, non dormivit,
non requievit, non abscessit vita? Quamobrem
ergo in hodiernum dicit? Sed intuere velamen,
ubi dicit, positum supra cor eorum. Hæc est vox,
quæ arguit filios Israel, legentes Moysen & non
intelligentes, neque convertentes se ad Domi-
num, quoniam ipse est, qui à Moyse prophetatus
est venire. Hoc est velamen, quod erat positum
supra faciem Moysi, qui est testamentum ejus.
Ait enim intellige, non deficiet princeps de Juda
neque dux de femore ejus, usquequo veniat, qui
est, & ipse erit expectatio Gentium. Qui alli-
gavit ad vitem pullum suum, & ad optimam vitem
pullum asinæ suæ. Lavabit in vino stolam suam &
in sanguine uvæ indumentum suum. Effusi o-
culi ejus à vino, & candidi dentes ejus à lacte, &
reliqua. Qui enim & unde venturus esset desi-
gnavit. Prophetam vobis suscitabit Dominus
Deus ex fratribus vestris sicut me: ipsum audite.
Et quidem quia non possit intelligi hoc de Jesu;
Mane dictum esse, manifestum est. Nihil enim
hujus Circumcisionis in ipso invenitur. Adhuc
enim Juda Reges fuerunt post ipsum. Et ideo
aliena longe est ab eo hæc Prophetia, & hoc est
velamen, quod est in Moysen. Neque enim
sicut fortasse aliqui imperitorum putant, linteum
aliquod vel pellis fuit, quæ vultum ejus operiret.
Sed Apostolus diligenter ostendit, dicens vela-
men esse positum in lectione veteris Testamenti,
propter quod is, qui appellatur antiquitus Israel,
expectat adventare Christum, non intelligens
quia defecerunt ex Juda principes ex femoribus
ejus duces, sicut nunc videmus regibus eos regi-
busque subjectos tributa pendere, nulla sibi po-
testate vel judicandi vel puniendi concessa, sicut
Judas habuit: Quia Thamar postea quam con-
demnaverat potuit justificare. Sed videbitis vi-
tam vestram pendentem ante oculos vestros.
Habet etiam hic sermo velamen. Usqve ad Hi-
rodem enim ex parte aliqua regnum tenere vide-
bantur. Ab Augusto autem prima abscriptio
in eis facta est, cœperuntque tributa pendere &
censum dare; Ex quo autem Dominus meus Je-
sus cœptus est prophetari atque expectari, ex eo
Principes ex Juda esse cœperunt & duces populi:
qui rursum defecerunt in adventum præsentiæ e-
jus. Si ergo auferatur velamen, quod in illa le-
ctione positum est, intelligens virtutem circum-
cisionis. Invenient & generationem ejus, quem
prædicamus & crucem, & quæcunque de Domi-
no nostro gesta sunt, ipsa quæ de eo fuerant præ-
dicta. Et velim quidem de scripturis discutere
unumquemque sermonem ut intelligi dignum
est. Dixisse nunc sufficit, ut ostendamus non sine
causa velamen positum super cor quorundam
in lectione veteris Testamenti. Quicunqve ve-
ro ad Dominum convertuntur, ab his velamen-
tum aufertur. Quæ omnia, quam vim habeant
in sese, his, qui sensu vigent, intelligendum re-
linquo. Veniamus etiam ad illum sermonem
Moysi quod ait: Prophetam vobis suscitabit Do-
minus Deus vester ex fratribus vestris sicut me.
In quo magnam video Prophetiam famuli Moysei
*scientes eum, qui venturus esset & amplius qui- *scientia
dem se auctoritatis habiturum, similia tamen esse
passurum, & similia signa ac prodigia ostensurum.
Ibi enim Moyses natus, à matre sua in tibin posi-
tus exponitur ad ripam fluminis. Hic Domi-
nus noster Jesus natus ex matre Maria, per Ange-
lum fugatur in Ægyptum. Ibi Moyses educens
populum de medio Ægyptiorum salvavit. Et
hic Jesus populum de medio Pharisæorum edu-
cens, æternæ tradidit saluti. Ibi Moyses per o-
rationem petens à cœlo accepit panem, quo pa-
sceret populum in deserto. Hic Dominus no-

ster Jesus virtute propria ex quinque panibus viros quinque millia saturavit in deserto. Ibi Moyses cum probaretur, positus in monte jejunavit quadraginta dies. Et hic Dominus noster Jesus à spiritu actus in desertum, cum tentaretur à diabolo, quadraginta diebus similiter jejunavit. Ibi in conspectu Moysi propter infidelitatem Pharaonis omnia Ægyptiorum primogenita perierunt. Et hic Jesu nascente, propter infidelitatem Herodis omne masculum Judæorum subito periit. Ibi Moyses orat, ut parcatur à plagis Pharaoni ac pro populo ejus: & hic Dominus noster Jesus orat indulgeri Pharisæis. Pater ignosce eis, quoniam nesciunt quid faciunt. Ibi Moysis vultus resplenduit in gloriam Domini, ita ut non possent filii Israel intendere in faciem ejus propter gloriam vultus ejus. Et hic Jesus Christus Dominus resplenduit sicut sol, & discipuli ejus non poterant respicere in faciem ejus, propter gloriam vultus ejus & immensum luminis splendorem. Ibi Moyses eos, qui vitulum fecerant, gladio dejecit. Et hic Dominus Jesus ait, veni gladium mittere super terram & dividere hominem à proximo suo, & reliqua. Ibi Moyses in caligine nubium aquas ferentium, sine metu incessit: & hic Dominus Jesus cum omni potestate super aquas ambulavit. Ibi Moyses imperavit mari: & hic Dominus Jesus cum esset in navi, surgens imperavit ventis & mari. Ibi Moyses cum impugnaretur, extensis manibus certavit adversum Amalech. Et hic Dominus Jesus impugnatis nobis & pereuntibus violentiâ erratici spiritus, qui nunc in istis operatur, extensis in cruce manibus salutem dedit. Sed & alia multa prætereo, dilectissime Diodore, dum festino ad te velociter libellum mittere, quæ tu pro tua prudentia facile potueris reparare. Scribe autem mihi charissime, quid postea egerit adversariæ partis minister. Incolumem te anima & spiritu custodiat Deus omnipotens.

Acceptâ hac epistolâ Diodorus, & collecto ex ea sensu, confligit adversum Manem, ita ut ab omnibus collaudaretur, quod diligenter & competenter ostenderit duorum Testamentorum atque utriusque legis inter sese cognationem. Plura etiam ex semetipso veniens objecit ei, valida valde & fortia, pro veritate. Concluſit etiam adversarium Diodorus ex navibus dicens ita. Dixisti duo esse testamenta, dic ergo duo esse vetera aut duo nova. Ejusdem enim temporis vel potius æternitatis duo asseris esse ingenita. Et si duo sunt, duo esse oportet & vetera Testamenta aut duo nova, quod si non hoc dicis, sed unum esse vetus & aliud novum, rursum unus utriusque auctor ostenditur, & ejus esse vetus cujus & novum, consequentia ipsa edocet, velut si quis dicat homini, loca mihi veterem domum tuam, non per hoc etiam novæ domus Dominum esse pronuntiat. Aut rursum si dicat ei, novam domum tuam præsta mihi, nonne eodem verbo etiam veterem eum habere designat. Deinde etiam illud pervidendum est, quia ex quo duo sunt ingenita † habentes naturam ipsorum testamentum, & fient duo vetera testamenta, si tamen ambos antiquos & sine initio esse dicis. Ego autem non ita didici, nec ita continent scripturæ. Tu vero, qui dicis legem Moysi esse maligni Principis & non boni Dei, dic mihi, qui erant illi, qui resistebant in faciem Moysi: Jamnem dico & Mambrem. Omne enim, quod resistit, non sibimetipsi restitit, sed alii aut meliori aut deteriori, sicut Paulus indicat Timotheo in secunda epistola sua, ita scribens: Quemadmodum Jamnes & Mambres restiterunt Moysi, ita & isti restiterunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Sed ultra non proficient. Insipientia enim illorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Vides quomodo Jamnem & Mambrem hominibus comparat corruptis mente, reprobis circa fidem: Moysen vero veritati. Sed & sanctus Joannes Maximus Evangelistarum ait, gratiam gratia præstare & differre. Ex plenitudine enim Jesu legem Moysi accepisse nos dicit. Aliam autem gratiam pro illa gratia per Jesum Christum in nobis esse completam. Quod ostendens etiam ipse Dominus noster Jesus ajebat, non potestis, quia ego vos accusabo apud Patrem. Est, qui vos accuset Moyses, in quem vos speratis. Si enim creditis Moysi, crederitis utique forsan & mihi. De me enim ille scripsit. Quod si literis illius non creditis, quomodo verbis meis credetis. Sunt etiam alia multa, quæ dici possent, & de Apostolo Paulo & de Evangeliis, ex quibus ostendere possumus veterem legem non esse alterius quam domini, cujus est novum testamentum: quæ nos competenter exponere & à † Patre ut convenit jam vesperi impedit. Dies enim clauditur, & finem nos disputandi facere par est. Crastino autem vobis, de quibus tibi videtur, quæstiones habeantur. Et his dictis discesserunt.

† *habent ex natura.*

† *aperire*

Explicit. Lege cum pace.

Ex codice Manuscripto monasterii Bobiensis, qui nunc est Mediolani in Bibliotheca Ambrosiana.

ADDENDA IN ANNOTATIONIBUS.

PAgina 23. col. 2. lin. 13. Post vocem συμπαθεῖν. Hæc adde. adverbium ἰδιοπαθῶς legitur apud Basilium Magnum in epistola 308.

Pag. 24. lin. 56. post vocem *pestes*. Hæc adde. Augustinus in lib. de hæresibus cap. 41. Sabellianos scribit crebrius Patripassianos vocari. Ita etiam eos vocat Philastrius in lib. de hæresibus. Corruptum est hoc nomen in Commentariis epist. primæ ad Timotheum qui vulgo tribuuntur Ambrosio. Sic enim ibi scribitur *quæ nunc Marcionistis, quamvis pene defecerint & Patricianis ac maxime in Manichæis denotatur* scribo *Patripassianis*.

Pag. 32. lin. 48. post vocem *generatio*. Hæc adde. ego vero pro voce ἀγίνητος, scribere mallem ἀγήνητος id est. increta generatio.

Pag. 42. col. 2. lin. 35. post vocem ἔπαρχος. Ita scribe. hic Præfectus Ægypti vocabatur Ecdicius, ut docet Julianus in epist. 6. Successerat autem Hermogeni Præfecto Ægypti, ad quem extat Juliani epistola 23.

Pag. 44. col. 2. lin. 37. Post vocem Suidas. Hæc adde. Hic est ni fallor Reginus, cui Phrynichus Sophista unum ex libris quos de oratorio apparatu scripserat, nuncupavit, ut scribit Photius in Bibliotheca cap. 158. Certe Phrynichus non nisi viris doctis libros suos nuncupaverat, quemadmodum ibidem testatur Photius.

Pag. 64. col. 2. lin. antepenult. Post vocem Photii. Hæc adde. cap. 279. Verum hic, cujus meminit Photius, alius est ab illo quem hoc loco nominat Socrates. Prior enim ille patriam habuit Antinoum, urbem Thebaïdis, vixitque temporibus Licinii & Maximiani, ut testis est Photius. Helladius autem noster Alexandrinus fuisse videtur, vixitque principatu Theodosii Aug. Fuit etiam alter Helladius, qui Lexicon conscripsit teste Photio in Biblotheca cap. 145.

Pag. 66. lin. 47. post vocem Ecclesiæ. Hæc adde. Ita Socrates noster in lib. 1. pag. 47. τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι nec aliter sumitur ea vox in canone 16. & 17. Concilii Nicæni.

Pag. 71. col. 2. lin. 53. post vocem Metropolitanos. Hæc adde. Quare Notarii isti scrinium servabant, ut docet Gregorius Magnus in lib. 1. dialogorum cap. 8. *Anastasius sanctæ Romanæ Ecclesiæ cui Deo authore deservio, Notarius fuit. Qui soli Deo vacare desiderans, scrinium deservit, monasterium elegit &c.*

Pag. 83. lin. 29. post vocem ἥττονος ἦν. Hæc adde. De Troili Sophistæ sapientia testis est Synesius in epist. 47. ad Theotimum, ubi illum admirabilem & Philosophum appellat. Sed & in epist. 26. eundem vocat optimum Philosophorum. Sic etiam in epist. 73. & 109. Itaque pro voce φιλίας, hoc loco scribi posset φιλοσοφίας. de eodem Troilo intelligendus est Synesii locus in epist. 79. ad Anastasium, qui sic habet τῷ σοφιστῇ Φοεβᾷ, μόνῳ σαφόντι &c. De Anthemio loquitur Præfecto Præt. cui ægrotanti Constantinop. solum adfuisse ait Sophistam, Troilum scilicet.

Pag. 130. col. 2. lin. 37. post vocem καρσίας. Hæc adde. Utitur eadem voce Strabo in lib. 17. de Canopo loquens ἔχυσα τὸ τοῦ σαραπιδος ἱερὸν πολλῆ ἁγιστείᾳ τιμώμενον, καὶ θεραπείας ἐνθέου, ὥστε καὶ τοὺς ἀλογιμωτάτους ἀνδρας πιστεύειν καὶ ἐγκοιμᾶσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ τέκνων. Ubi pro verba πιστεύειν, quod nullum habet sensum, scribendum puto ἁγιστεύειν, quod est in castu esse. Utitur etiam hac voce Plutarchus in libro 8. Symp. cap. 8.

Pag. 133. lin. ult. post vocem ἐπυράθησαν. Hæc adde. Porro hunc Marcum Arethusium diversum esse existimo à Marco illo Arethusio, qui cum Arianis semper conjunctus fuerat jam inde à temporibus Constantini. Hic enim mortuus est ante Concilium Serdicense, ut didici ex epistola Synodica Orientalium apud Serdicam Episcoporum, ubi de Hosio ita scribunt. *Sed & Hosium propter supradictam causam, & propter beatissimæ memoriæ Marcum, cui graves semper injurias irrogavit*, &c. quæ verba non nisi de Marco Arethusio intelligi possunt, quem illi utpote mortuum, beatissimæ memoriæ appellant. Huic igitur Marco alter Marcus successit, ipse quoque Semiarianus, qui eidem Pseudoserdicensi Synodo subscripsit, ac postea Juliani temporibus gloriosa confessione inclaruit.

Pag. 135. lin. 49. post vocem Historiæ. Hæc adde. Et Photius in Bibliotheca cap. 14.

Pag. 158. lin. 17. post vocem Epiri. Hæc adde. Et in Concilio Chalcedonensi actione prima Marcus recensetur Episcopus Eurcæ, qui interfuit Synodo Ephesinæ secundæ, quam Græci latrocinalem vocant.

Pag. 162. col. 2. lin. 50. post vocem promoverat. Hæc adde. Id certe testantur acta Synodi ad Quercum. In quibus decimum octavum caput accusationis adversus Chrysostomum hoc est, quod Serapionem in reatu existentem, Presbyterum ordinasset.

Pag. 169. col. 2. lin. 37. post vocem quarto. Hæc adde. Synesius in epist. 73. ad Troilum, διατάγματα vocat edicta Imperialia. Ubi inter leges & Imp. constitutiones hoc discrimen observat, quod legibus quidem auctoritas ex vetustate conciliari solet: constitutionibus vero ex novitate, quippe quæ Imp. ipsum adhuc viventem præferunt.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

INDEX RERUM MEMORABILIUM, QUÆ IN ANNOTATIONIBUS OBSERVANTUR.

A.

Acesius Novatianus non videtur vocatus esse ad Synodum Nicænam à Constantino pag. 9
Acroteleutia Hymnorum 162
ἀγιότης & ἁγιωσύνη quid significet 130
ἀδιάφορος βίος dissoluta vita 114
Adra urbs Arabiæ 47
Aëtius Hæresiarches fuit Episcopus 132
ἀκριβὴς λόγος strictum jus, cui opponitur dispensatio 6
Alevas Rex Thessaliæ, Rufus cognominatus 97. ejus posteri Alevadæ 86
Alexander Episcopus Constantinop. quo anno obierit 19
Alexandri Constantinop. mors, & Pauli ordinatio, quando contigerit 182.183
Alexandrinæ Ecclesiæ mos peculiaris, ut singulæ Ecclesiæ haberent suum Presbyterum 102
Alexandrina Synodus in qua damnatus est Origenes à Theophilo 78
Alexandrinæ Synodi gesta 41
Alexandrinus Episcopus an per totam Ægyptum ordinaverit 27
Ambo, id est, pulpitum Ecclesiæ, unde dicatur 168
ἀναξειφύειν, excoriare 133
Anastasia uxor Bassiani Cæsaris 49
Anastasianæ Balneæ unde dictæ 49
ἀναστάσιοι dicuntur victimæ 135
Anathematismus hæresis Arianæ conjunctus fuit formulæ fidei 108.109
ἀντιγραφεῖς Magistri Scriniorum 73
Antiochena Synodus ab Eudoxio congregata anno Christi 357 124
Antiochena Synodus, quæ Georgium creavit Episcopum Alexandriæ 122
Antiochena Synodus secunda celebrata est anno Christi 345 23
Antiochenæ Synodo utrum triginta sex Episcopi Ariani interfuerint 180
Antiphonas quis primus in Ecclesia instituerit 78.120
Aquæductus Valentis Augusti Constantinop. 49
Ariani rebaptizabant & reordinabant 144
Arii duo, 16. Arius qui cum Euzoio libellum fidei obtulit Constantino, Arius est ab hæresiarcha *ibid.*
Arius utrum in exilium deportatus, & an susceptus sit à Synodo Nicæna. 108
Arius quando & quomodo ab exilio revocatus
Arius qui à Synodo Hierosolymitana susceptus est, non est Arius hæresiarcha 113
Arius hæresiarches utrum à Synodo Hierosolymitana susceptus sit in communionem 183.184
Arsenius Hypselitarum Episcopus 15.16
Artabrorum Sarculationes 108
Athanasius quo anno ab exilio fuerit revocatus 173. quo anno Romam venerit 175. semel duntaxat Romam venit 177.178. Athanasii Epistola ad orthodoxos scripta est contra Georgium, non contra Gregorium 179. Athanasii Oratio prima contra Arianos, est potius Epistola encyclica contra Georgium *ibid.*
Ἄτης Bacchus
Augustonica Provincia Ægypti. 44
27

B.

Basilius Magnus, quo anno factus sit Cæsariensis Episcopus 55. bis à Valente tentatus 56
Berylli hæresis. 42

C.

Cæsarea, major Ecclesia Alexandriæ 86
Canon Antiocheni Concilii 81. quid de Deo sentiendum sit 81.82
Canon frumentarius urbis Constantinop. 21
Canon secundus Concilii Constantinop. exponitur 60
Canon sextus Concilii Nicæni agit de Patriarchis, deque omni eorum jure 189. *& seq.*
Canones Ecclesiastici, alii particulares sunt, alii universales 19
Canopus suburbanum Alexandriæ, translatis eo Monachis Metanœa dictum 117.118
Cappadoces cur dicantur Chananæi 123
Ceratas ventus circa Byzantium 35
Chrysostomi dictum de pœnitentibus, quomodo explicandum 82
Clavularis cursus 40
Codicillis Magistratus ab Imp. dabantur & adimebantur 169
Confessio secreta apud veteres Christianos 67
Constantini statua à plebe adorari solita 12
Constantini Imp. Epistola adversus Arium 8
Constantinopolitanus Episcopus ordinabat in Hellesponto & vicinis Provinciis 34
Constantius Chlorus quo anno mortuus 3
Cotuaium urbs Phrygiæ 143
Cyrus Episcopus Bercææ ob consubstantialis fidem relegatus. 14

D.

Dalmatius Censor pater Dalmatii Cæsaris 15
Decuriales quinam fuerint Romæ 66. Princeps Decuriarum *ibid.*
Depositio Episcoporum Asiæ à Joanne Chrysostomo quando facta 161
Diaconissæ olim non fiebant per manus impositionem 163. ad Diaconissarum gradum etiam virgines allectæ *ibid.*
διαμαρτυρίαι protestationes 36
Dianius Cæsariensis Episcopus an præsederit Antiochensi Concilio 114. successit Hermogeni 115
διελθεῖν recitare 145
διπυρίτης simulachra 106
Diocletianus quo anno sit mortuus 4
Diœcesis quid significet 60
Dominica Mediana unde dicta 71
Donatistæ primi omnium à judicio Ecclesiastico appellarunt 36
δοξολογία Arianorum. 26.162

E.

Dictum Præfectorum Prætorio
ἐκκλησιάζειν plebem colligere 52
ἐπαρχικοὶ officiales Præfecturæ Prætorio 133
ἔπη versus seu cola 8
Epimenides lustrator seu expiator 119
Epiphanius Episcopus Cypri quando mortuus sit 80. ejus elogium 45
ibid.

Index rerum memorabilium in Annotation.

Episcopi Ægypti centum. 5
Episcopi olim ex gradibus altaris concionabantur. 76
Episcopi prima concio. 89
ἐρημικὰ loca prope Alexandriam. 144
Evagrius Presbyter Antiochenus, qui postea fuit Episcopus Antiochiæ. 75
Eunomiani rebaptizabant Catholicos. 144
Eunomius quando factus sit Episcopus Cizici. 48
Eurœa urbs Epiri veteris. 157.158
Euseb. & Lucifer an Legati fuerint sedis Apostolicæ. 41
Eusebius Nicomediensis quo anno Episcopatum Constantinop. invaserit. 185.186
Eusebius Nicomediensis communionem cum Ecclesia Romana ad obitum usque retinuit. 181
Eusebius ac Theognius cur depositi fuerint. 110
Eusebius & Theognius quando relegati & quando restituti. 10. libellum satisfactionis quando obtulerint Episcopis. ibid. non sunt damnati in Synodo Nicæna, sed in alia Synodo. 11
Eustathius Antiochenus quando mortuus, 52. Corpus ejus quando translatum sit Antiochiam. 53
Eutychius Hierosolymorum Episcopus. 129
ἐφεκτικοὶ Philosophi. 32
ἐξαγυρίζειν adærare. 58

F.

Flaccilla uxor Imp. Theodosii. 58
Flaccilla uxor Theodosii, filia Ant. Præf. Præt. 150
Flaccillus Antiochensis Episcopus. 20
Foramen in capsis Martyrum. 168
Formula fidei cui subscripsit Liberius PP. quænam fuerit. 126
Formulæ fidei Nicænæ Episcopi omnes subscripserunt, exceptis duobus. 6
Frumentius Auxumis Episcopus idem est cum Frumentio Indorum Episcopo. 13

G.

Gangrensis Synodus quando celebrata. 37
γενητὸν & γενητὸν quantopere inter se differãt. 26
Germinius quo anno factus sit Episcop. Sirmii. 30.31
γρἀμμα quid differat à στοιχείῳ. 147
Gregorius Antiochenus Episc. quot annos sederit. 21
Gregorii Nazianzeni Episcopatus tres. 56 59

H.

Hæreticos persequi an liceat. 83
Hilarii & Athanasii diversa sententia de formulis fidei Orientalium. 29
Hosius pro Episc. Rom. subscripsit Concil. Nicæno. 9
Hierosolymorum Episcopi auctoritas. 27
Hypatianus Episcopus Heracleæ quando factus. 29

I.

Ἀπροσφῶναι qui dicantur à Græcis. 85. (145.
Iberia vel Ibora civitas Ponti ex qua ortus Evagrius.
ἱερώμενος & ἱερωμένος quid differant. 144.156.165
Illyricum duplex, Orientale & Occidentale, 166. quando hæc divisio primum instituta. ibid.
Indorum ad Christum conversio per Frumentium facta est regnante Constantio. 13
Irenes Ecclesiæ duæ fuerunt Constantinopoli, altera vetus, altera nova 19
Julianus Chaldæus quando vixerit 103
Juramenta tactis Evangeliis concipi solita, 145.146. juramenta scripta an sint vera juramenta. ibidem
Jusjurandum Christianorum. 113

K

Κανὼν matricula Ecclesiæ. 67
Κίλωνες equites singulares & desultores. 136
Κροκωτὰ pallia fimbriata. 147

L.

Laborum seu labarum unde dictum sit. 99
Lampsacena Synodus, quo anno congregata, 139 ejus legati ad Liberium Papam quando missi. 140
Liberius Papa quo anno fuerit restitutus. 125
Λόγῳ προφορικὸς verbum prolativum. 24
Λυχνικὸν lucernarium. 72.117

M.

Macedonii Episcopatus Constantinopol. unde inchoandus. 22
Macedonianorum legatio ad Liberium Papam quo anno sit missa. 51
Magistratus & Rectores provinciarum ad Episcopatũ promoveri non possunt sine consensu principis. 93
Mancipes dicti pistores & mancipatus, munus pistorum. 65.66
Manichæorum jejunia. 13
Mareotica Regio subjecta erat Episcopo Alexandriæ 15. quot presbyteros seu plebanos habuerit. ibid.
Martyrum cædes non est gladio vindicanda. 152
Μάθημα à Græcis dicitur symbolum fidei. 6
Maximus Episcopus Constantinopolitanus ordinatus est à tribus Episcopis Ægyptiis, non verò à septem, ut scribit Baronius. 151
Medicamentorum tria genera. 106
Mediolanensi Synodo quot interfuerint Episcopi. 32
Mediolanensis Synodi gesta, 24.33. celebrata est anno Christi 346. 25.120.121
Meletiani post Synodum Nicænam adjunxerunt se Arianis. 5
Meletius cur benigne exceptus à Synodo Nicæna, 7. non fuit hæresiarches. 8
Merus urbs Phrygiæ. 133
Μεσοκωλεῖς Dardanarii. 43
Metropolitanorum ordinatio proprie pertinet ad Patriarchas. 91
Sancti Michaelis Archangeli Ecclesiæ duæ juxta Constantinopolim. 105
Militia Palatina. 18
Militia cohortalis. ibidem.
Militiæ genus triplex apud Romanos, 131. vilissima fuit cohortalis. ibidem.
Monachi clericorũ munus obeuntes in Ecclesia. 164
Montanistæ initio Pascha celebrarunt cum Cathol. 155
Montanus & Sabelli cur plerumq; jungantur. 14.109
Mos antiquorum fuit, jurare per sua vota. 155
Μύσται quid significet. 130
Mystagogi quinam fuerint. 103
Μυσταγωγὸς quid sit. 164.165

N.

Nectarius nec confessionem sustulit nec pœnitentiam. 68
Notarii Ecclesiæ vel Episcoporum, 71. quod fuerit eorum munus. ibid.
Novatiani martyrium, & acta passionis ejus conficta. 57
Novatianus Phryx origine. 57

O.

Οἰκεῖοι domestici protectores. 43
Ὀνοσκελὶς spectrũ, quod viatoribus apparebat. 161
Optar Hunnorum Rex, 89. ejus frater Roas 92

P.

Pœnitentiarius Presbyter cur & quando fuerit instítutus. 66.
Pœnitentiarius presbyter an fuerit in Ecclesia Romana ætate Sozomeni. 153

Index rerum memorabilium in Annotation.

παλαιὰ Ecclesia Antiochiæ 41
Panes benedictionis 85
Paphnutii duo 112
Paphnutius non interfuit Concilio Nicæno 9
παραβολοι quinam sint 88. differunt à confectoribus *ibid.*
παράσημον adulterinum 38
παρασυνάξεις conventus schismaticorum 57
Parembole vicus in Ægypto 54
πάτρια quid significet 130
Patriarchæ quinam dicantur à Socrate 60
Patriarchæ simul Missas celebrabant 196. ordinabantur in Synodo, & Synodicam suam mittebant ad reliquos Patriarchas 195
Patriarchicum jus proprie consistit in ordinatione Metropolitanorum 194
Paulinus Antiochensis Episcopus successor Philogonii 116
Paulonas pro Paulo 119
Perigenis Corinthiorum Episcopi electio confirmata à Romano Pontifice 90
περιῤῥαδές quid significet 52
Philippus Præfectus Prætorio quando mortuus sit 22
Placidia Aug. Illyricum Occidentale donavit Theodosio Juniori 2. 98
Platonicæ Philosophiæ schola fuit Alexandriæ 86
πολιτεία apud Alexandrinos quid fuerit 85
πολιτευόμενοι decuriones 128
Potamius Episcopus Odyssiponæ, unà cum Hosio relegatus 30
Presbyter quem Constantia moriens commendavit Constantino, quis fuerit 14. 17
Primatus sedis Romanæ 192
Proconsul Thraciæ 37
πρωτοπρεσβύτερος primus presbyterorum 78
πρωτότυπος præpositus 40
πρωτοχειρίζειν quid sit 7
ψηφὶς Tessellatum pavimentum 97

R.

Raptores virginum qua pœna affecerit Constantinus 101
Rhetores certo ritu initiabantur 85. Rhetoricum pallium *ibid.* & 91
Romanus an fuerit Antiochenus Episcopus 99

S

Sabbato non jejunabant Romani in Quadragesima 71. nec in jejuniis quatuor temporum 52
Sacerdotium qua ratione dici possit καθάρσιον 151
Salamanes pronomen fuit Sozomeni 98
Saraceni unde dicti 148
Scholastici Advocati 77
Secundus Præfectus Prætorio 137. 138
Seditio Antiochena quo anno contigerit 157
Senatus pro æde vel curia 82
Serapis quomodo cultus sit ab Ægyptiis Sacerdotibus 65. cur ἑπταγράμματος dictus sit 65
Serapidis Templum quando eversum 65
Serdicensi Concilio quot Episcopi interfuerint 25
Servi Terræ 171
Sirmienses Synodi tres, earumque tres formulæ 29
Sirmienses Synodi quatuor sub Constantio 125
Sirmiensis Synodus quo anno celebrata 29. 31
Sirmiensis Synodus anno Christi 358. congregata 125. ejus gesta *ibid.*
ξεάφευσις supplicii genus apud Persas 108
Socrates an fuerit Novatianus 35
Socrates Novatianus videtur fuisse 82
Strategium quid sit 11. 12
στρατηγοὶ Magistratus civiles 131
Suburbicariæ Ecclesiæ quænam sint 192
Sucorum angustiæ 26
σύμβολα, formula exequendi juris inter duos populos, inter quos commercium erat 150. 151
συνταγματάρχαι principia legionum 160
Synnadensium nummi duo explicati 83. Jovem cognomine Pandemum colebant *ibid.*
Synodus Romana adversus Apollinarem quo anno celebrata 143
Synodus Romana in causa Athanasii quo anno congregata sit 175. 176

T

Tabennesiotæ Monachi dicuntur à Tabennesso Vico, non à Tabenne insula 117. plura fuêre illorum Monasteria in Thebaide & Ægypto *ibid.*
τάξεις officia 35
θεωρία mysticus sensus 75
Thessalonica an fuerit sub ditione Theodosii Senioris 64
Thessalonicenses Episcopi erant Vicarii seu Legati sedis Romanæ 92
Thmuis urbs Augustanicæ 54
Tomus Occidentalium cujus mentio fit in Concilio Constantinop. quis sit 143
τύχη Genius publicus 42
Tyanensis Synodus quo anno celebrata 140

V

Vacantes Episcopi 49
Valentinianus Placidus, ubi & quando Augustus nuncupatus sit 88
Valentinianus Junior filius fuit Valentis August. 50. Idem Galates dictus, *ibid.* quo anno sit mortuus 56
Vigiliæ duæ singulis septimanis olim celebratæ 162
Virgines Ecclesiasticæ seorsum à reliquo populo offerebant & communicabant 165
Virgines sacræ olim intonsæ erant 133
ὑπατεία quid significet 29
ὑποβολεῖς quinam sint 71
ὑποψήφιος quid significet 109
Ursacius & Valens bis à communione Ecclesiæ suspensi 126

Ξ

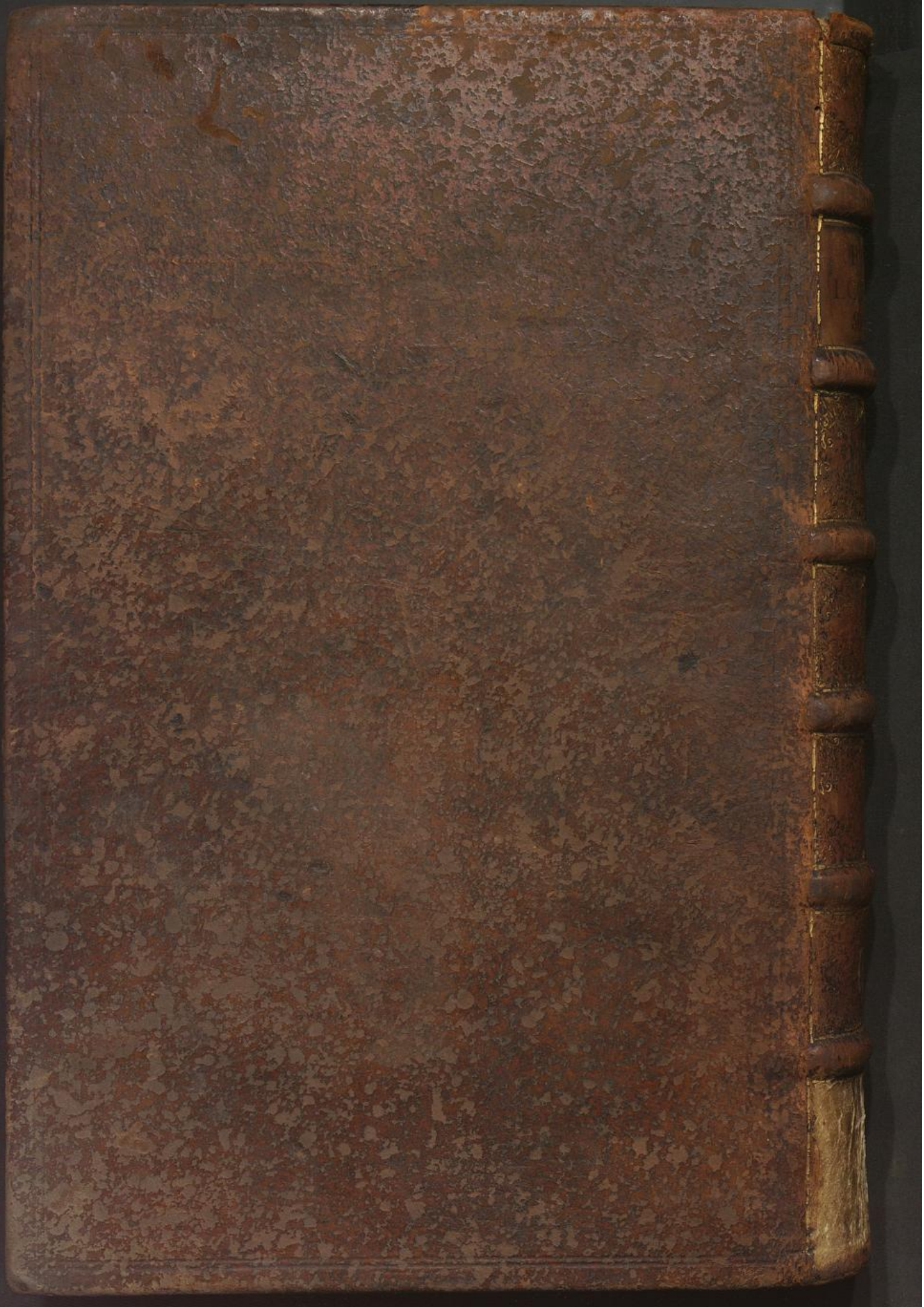
ξυστὸν Dialogus Methodii Episcopi 79. 80

Z

Zelæ urbs Cappadociæ 47
Zozimus quando historiam suam scripserit 170

FINIS.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

HISTORIA
SOCRATIS